PETRI GASSENDI DINIENSIS

ECCLESIÆ PRÆPOSITI,
ET IN ACADEMIA PARISIENSI
MATHESEOS
REGII PROFESSORIS

MISCELLANEA,

VIDELICET

I. Diogenis Laërtij Liber X. cum noua Interpretatione & Notis.
II. Vita Epicuri, Peireskij, Tychonis Brahei, Copernici, Peurbachij, & Regiomontani.
III. Abacus Sestertialis, seu de valore Antiquæ Monetæ ad nostram redactæ.
IV. Romanum Calendarium compendiosè expositum.
V. Manuductio ad Theoriam Musices.
VI. Notitia Ecclesiæ Diniensis.

TOMVS QVINTVS.

CVM INDICIBVS NECESSARIIS.

LVGDVNI,
Sumptibus LAVRENTII ANISSON,
& IOANNIS BAPTISTÆ DEVENET.

M. DC. LVIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX
Librorum, Partium, & Capitum hoc Volumine contentorum.

ipsi temperando, ex cupiditatibus quidquid necessarium naturæ non est detrahitur, ac per simplicissimam facillimamque rerum necessariarum parabilitatem. 142

Diuitiæ quibus natura contenta est, terminatæ & parabiles sunt; earum verò quæ iuxta inanes opiniones concupiscuntur, nec modus vllus nec finis inueniri potest. 143

Exigua fortuna Sapienti interuenit; maximæ verò & grauissimæ res consilio ipsius & ratione, in vitæ serie administrantur. 144

Vir iustus est maximè omnium à perturbatione immunis, iniustus ex opposito. 145

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia eius rei, quâ naturæ opus est, oritur, sed dumtaxat variatur. ibid.

Id quod mentis finem, summam-ve quæ in animo voluptatem peperit, ipsa fuit expunctio earum opinionum, illisque affinium, quibus metus maximi ipsi menti incutiebantur. 146

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas potest percipi, quàm percipiatur ex hoc quod videmus esse finitum, si quis modò illius fines recta ratione dimetiatur. ibid.

Præscripti sunt quidem à natura fines voluptati corporis, sed illos temporis æterni desiderium ipsi ademit. Superuenit porrò Mens, quæ de corporis fine extremoque vt par fuit, ratiocinando, & sempiterni temporis desiderium eliminando vitam vndique perfectam constituit, effecitque vt ea contenti haudquaquam ipsa temporis infinitate indigeremus, quin etiam voluptate quoque frustrata non est, ne tum quidem cùm rerum mortalium conditio excessum è vita molitur, quippe provt optimæ vitæ perfectum atque adeò delectabilem nanciscitur finem. 147

Qui fines in vita degenda à natura præscriptos perspexit, nouit quàm parabile sit quod ad detrahendum quidquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: nouit & seriem vitæ totius præclarè constituere, adeò vt rebus aleæ periculique plenis nullatenus egeat. 148

Oportet porrò sibi finem, siue vitæ scopum ratum constantemque præfixum habere, ratione bene initâ secundum omnem euidentiam qua vulgò solemus, si quid opinamur, expendere: omnia quippe nisi id fiat, indiscretæ temeritatis, confusionisque plena euadent. ibid.

Si omnibus sensibus fidem adimas, ne habebis quidem, quoscumque ipsorum falli dixeris, ad quid reuocans examen, id diiudices. 149

Si quempiam Sensuum absolutè explodas, neque id quod est opinabile distinguas in id quod expectabilē est, tempusve quasi nondum sit debitè perspectum deposcit priusquam quale sit pronuncietur, & in id quod præsens, positum-ve coram, exploratumque est, ac rursus in id quod secundum sensus, secundum passiones, affectionesve animi, secundum omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum, tum sensus quoque cæteros opinione vana ita conturbabis, vt nullum tibi Criterium, quo solidè quidpiam iudices sit superfuturum. ibid.

Si id omne quod heic appellatur exspectabile, cùm opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris vt tale, neque leuiter præterieris, quasi constans & admittendum, id quod nullius euidentiæ suffragium habens, falsum est; eo casu geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attenditque sollicitè quale omne iudicium sit, quod de re opinabili, aut rectè aut perperam fertur. ibid.

Nisi qualibet occasione vnamquamque actionum tuarum ad ipsum naturæ finem referas, sed ad aliud quidpiam siue prosequendo, siue refugiendo deflectas, non erunt tibi vitæ actiones propriis sermonibus consentaneæ. ibid.

Cupiditatum aliæ sunt naturales & necessariæ, aliæ naturales nec tamen necessariæ, aliæ neque naturales neque necessariæ, sed ex opinione inani prognatæ. 150

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem licet non expleantur, deducunt, si vehemente cum studio sint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuscemodi, ac non ex sua ipsarum natura, qua parte nimirum naturales sunt, sed præ ipsa quæ in homine est opinionum inanitate vltra modum diffunduntur. 152

DE

DE VITA ET MORIBVS EPICVRI.

LIBER I.

De ortu ac serie vitæ Epicuri.

LIBER II.

De morte & successione Epicuri.

LIBER III.

De occasione & Authoribus quæsitæ Epicuro infamiæ.

LIBER IV.

De obiecta Epicuro impietate.

LIBER V.

De obiecta Epicuro malignitate.

LIBER VI.

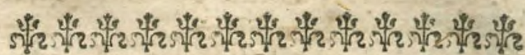
De obiecta Epicuro gula.

LIBER VII.

De obiecta Epicuro Venere.

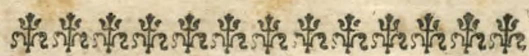
LIBER VIII.

De obiecto Epicuro odio liberalium Disciplinarum.

VITA PEIRESKII,

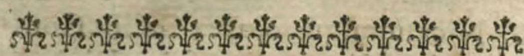
Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

VITA TYCHONIS BRAHEI,

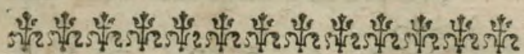
Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

Liber

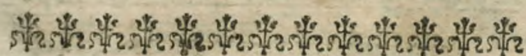
VITA COPERNICI,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

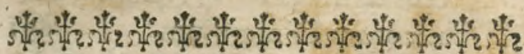

VITA PEVRBACHII ET REGIOMONTANI,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

Sestertiorum Monetâ Gallicâ expressorum Abacus.

Romanum Calendarium compendiosè expositum.

CAPVT PROOEMIALE.

PARS PRIOR.

De Origine, & Progressu Romani Calendarij ad Reformationem Gregorianam vsque.

PARS POSTERIOR.

De Reformatione Romani Calendarij à Gregorio XIII. Pontifice Summo sic adhibita, vt constare perpetuum poßit.

6. De-

CAPVT COROLLARIVM.

Manuductio ad Theoriam seu partem Speculatiuam Musicæ.

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS.

PARS PRIMA.

Qua de Ciuitate Diniensi pauca præmittuntur.

PARS SECVNDA.

Qua deducuntur, quæ attinent ad ipsam Ecclesiam.

PETRI

PETRI GASSENDI OPERA HVMANIORA, AC MISCELLANEA.

DIOGENIS LAERTII LIBER DECIMVS

DE VITA, MORIBVS, PLACITISQVE EPICVRI,

CVM NOVA INTERPRETATIONE, ET NOTIS.

EPICVRVS.

Ἐπίκουρος Νεοκλέους καὶ Χαιρεστράτης, Ἀθηναῖος, τῶν δήμων Γαργήττιος, γένους τοῦ τῶν Φιλαϊδῶν, ὥς φησι Μητρόδωρος ἐν τῷ περὶ εὐγενείας. τοῦτόν φασιν ἄλλοι τε καὶ Ἡρακλείδης ἐν τῇ Σωτίωνος ἐπιτομῇ, κληρουχησάντων Ἀθηναίων τὴν Σάμον, ἐκεῖ τραφῆναι. ὀκτωκαιδεκέτη δ' ἐλθεῖν εἰς Ἀθήνας, Ξενοκράτους μὲν ἐν Ἀκαδημίᾳ, Ἀριστοτέλους δ' ἐν Χαλκίδι διατρίβοντος. τελευτήσαντος δ' Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐκπεσόντων ὑπὸ Περδίκκου, μετελθεῖν εἰς Κολοφῶνα πρὸς τὸν πατέρα. χρόνον δέ τινα διατρίψαντα αὐτόθι, καὶ μαθητὰς ἀθροίσαντα, πάλιν ἐπανελθεῖν εἰς Ἀθήνας, ἐπὶ Ἀναξικράτους· καὶ μέχρι μέν τινος κατ' ἐπιμιξίαν τοῖς ἄλλοις φιλοσοφεῖν, ἔπειτα ἰδίᾳ πως τὴν ἀπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν αἵρεσιν συστήσαντα.

Ἐφάψασθαι δὲ φιλοσοφίας αὐτός φησιν, ἔτη γεγονὼς τέτταρα καὶ δέκα. Ἀπολλόδωρος δ' ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τοῦ Ἐπικούρου βίου, φησὶν ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπὶ φιλοσοφίαν καταγνόντα τῶν γραμματιστῶν, ἐπειδὴ μὴ ἐδυνήθησαν ἑρ-

Epicvrvs Neoclis, & Chærestratæ filius, patriâ Atheniensis, oppido Gargettius, gente Philaides fuit, vt Metrodorus recitat in libro de Nobilitate. Alij, quos inter est Heraclides in Sotionis Epitome, referunt, Atheniensibus sortitò partitis agrum Samium, fuisse eum illeic educatum, ac annos natum octodecim, venisse Athenas, Xenocrate in Academia, Aristotele verò in Chalcide commorantibus. Mortuo Alexandro Macedone, & Atheniensibus sub Perdicca prostratis, Colophonem se ad patrem recepisse, & cùm illeic fuisset aliquandiu moratus, coëgisséque etiam Discipulos, rediisse iterùm Athenas, Archonte Anaxicrate. Fuisse mixtim cum cæteris aliquovsque philosophatum, ac postmodùm Sectam à nomine suo appellitatam instituisse.

Refert ipsemet occœpisse se Philosophiæ operam dare annos natum quatuordecim; Appollodorus verò Epicureus in primo de vita Epicuri libro, accessisse eum ad Philosophiam tradit, aspernatum Grammaticos, post-

quàm interpretari ipsi, quæ de Chao apud Hesiodū conscripta essent, non potuerunt. Scribit Hermippus Ludi-Magistrū fuisse, deinceps autem cùm incidisset in libros Democriti ad Philosophiam se contulisse. Quare & Timonem, *authorem Syllorum, seu maledictorum in Philosophos*, de eo dicere,

Tùmque Sami, extremus Physicorum, & Ludimagister,
Effrons, atque hominum deploratissimus, exit.

Philosophati verò simul cum eo sunt, & ipsiusquidem hortatu, quos fratres habuit numero tres, Neocles, Chæredemus, Aristobulus: vt Philodemus Epicureus in decimo de Philosophorum Syntaxi libro author est; ac etiam seruus nomine Mus: quemadmodum in capitulis historicis Myronianus ait.

Diotimus porrò Stoïcus prauè erga ipsum affectus malignissimè eum traduxit, quinquaginta circumferens, tanquam authore Epicuro lasciuas planè Epistolas: ac illa etiam epistolia, quæ Chrysippo potiùs tribuuntur, Epicuro rursus imputata, attexens. Quin-etiam pari affectu fuerunt & Posidonius Stoïcus, & Nicolaus, & Sotion in duodecimo librorum, qui titulum præferunt Dioclearum redargutionum (súntque plus minùs xxiv.) & Dionysius Halicarnasseus. Aiunt scilicet ipsum & cum matre circumeuntem ædiculas lustratoria verba legisse; & cum patre exiguâ quadam mercedulâ literas docuisse. Fratrum quoque illius vnum lenonem egisse; ac ipsum Leontio meretrici consueuisse. Democriti de Atomis, & Aristippi de Voluptate libros sibi asseruisse. Germanum ciuem minimè fuisse, authore ipso Timocrate, ac Herodoto etiam in libro de pubertate Epicuri. Fuisse indecorè assentatum Mithræ Procuratori Lysimachi, illum Apollinem, ac Regem in Epistolis appellando. Consimiliter verò Idomeneum, & Herodotum, ac Timocratem, qui ignota quædam eius opera nota fecerant, ob hoc ipsum deprædicasse, & adulatione prosequutū fuisse.

μὴ δεδυνῆσθαι αὐτοῖς τὰ περὶ τοῦ παρ' Ἡσιόδῳ χάους. φησὶ δ' Ἕρμιππος γραμματοδιδάσκαλον αὐτὸν γεγενῆσθαι, ἔπειτα μέντοι περιτυχόντα τοῖς Δημοκρίτου βιβλίοις, ἐπὶ φιλοσοφίαν ᾆξαι. διὸ καὶ τὸν Τίμωνα φάσκειν περὶ αὐτοῦ,

Ὕστατος αὖ φυσικῶν καὶ κύντατος ἐκ Σάμου ἐλθὼν,
Γραμματοδιδασκαλίδης, ἀναγωγότατος ζωόντων.

Συνεφιλοσόφουν δ' αὐτῷ προτρεψαμένῳ καὶ οἱ ἀδελφοὶ τρεῖς ὄντες, Νεοκλῆς, Χαιρέδημος, Ἀριστόβουλος· καθά φησι Φιλόδημος ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς τῶν φιλοσόφων συντάξεως. ἀλλὰ καὶ δοῦλος Μῦς ὄνομα, καθά φησι Μυρωνιανὸς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς κεφαλαίοις.

Διότιμος δ' ὁ Στωικὸς δυσμενῶς ἔχων πρὸς αὐτὸν, πικρότατα αὐτὸν διαβέβληκεν ἐπιστολὰς φέρων πεντήκοντα ἀσελγεῖς, ὡς Ἐπικούρου· καὶ τὰ εἰς Χρύσιππον ἀναφερόμενα ἐπιστόλια, ὡς Ἐπικούρου συντάξας. Ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ Ποσειδώνιον τὸν Στωικὸν, καὶ Νικόλαος, καὶ Σωτίων ἐν τῷ δωδεκάτῳ τῶν ἐπιγραφομένων Διοκλείων ἐλέγχων, ἅ εἰσι περὶ κδ'. καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς. Καὶ γὰρ σὺν τῇ μητρὶ περιιόντα αὐτὸν τὰ οἰκίδια, καθαρμοὺς ἀναγινώσκειν· καὶ σὺν τῷ πατρὶ γράμματα διδάσκειν λυπροῦ τινος μισθαρίου. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδελφῶν ἕνα προαγωγεύειν, Λεοντίῳ τε συνεῖναι τῇ ἑταίρᾳ. τὰ δὲ Δημοκρίτου περὶ τῶν ἀτόμων, καὶ Ἀριστίππου περὶ τῆς ἡδονῆς, ὡς ἴδια λέγειν. Μὴ εἶναι γνησίως ἀστὸν, ὡς Τιμοκράτης φησὶ καὶ Ἡρόδοτος ἐν τῷ περὶ Ἐπικούρου ἐφηβείας. Μιθρῆν τε αἰσχρῶς κολακεύειν τὸν Λυσιμάχου διοικητὴν, ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Παιᾶνα καὶ ἄνακτα καλοῦντα. Ἀλλὰ καὶ Ἰδομενέα καὶ Ἡρόδοτον καὶ Τιμοκράτην, τοὺς ἔκπυστα αὐτοῦ τὰ κρύφια ποιήσαντας, ἐγκωμιάζειν καὶ κολακεύειν αὐτὸ τοῦτο.

Ἔν τε ταῖς ἐπιστολαῖς, πρὸς μὲν Λεόντιον, Παιὰν ἄναξ, φίλον Λεοντάριον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιστόλιον· πρὸς δὲ Θεμίσταν τὴν Λεοντέως γυναῖκα· οἷός τε, φησὶν, εἰμὶ, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρός με ἀφίκησθε, αὐτὸς

In ipsis autem Epistolis hæc *inter cetera* habuisse: ad Leontium quidem: ô Regem Apollinem, Leontiola, meum corculum! ecquam apud nos cum applausu acclamationem concitasti, Epistolulam legentibus tuam! ad Themistam verò Leontei vxorem: is sum, qui nisi vos ad me accesseritis, possim, vel

τρικύ

τρικύλιστος εἶναι οὗ ὑμεῖς ὦ Θεμίστα συμπαρακαλῆτε ὠθεῖσθαι. πρὸς δὲ Πυθοκλέα ὡραῖον ὄντα, καθεδοῦμαι, φησί, προσδοκῶν τὴν ἱμερτὴν καὶ ἰσόθεον σου εἴσοδον. καὶ πάλιν πρὸς Θεμίσταν γράφων, νομίζει αὐτῇ παραινεῖν, καθά φησι Θεόδωρος, ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν πρὸς Ἐπίκουρον. Καὶ ἄλλαις δὲ πολλαῖς ἑταίραις γράφειν. καὶ μάλιστα Λεοντίῳ, ἧς καὶ Μητρόδωρον ἐρασθῆναι. ἔν τε τῷ περὶ τέλους γράφειν οὕτως· οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω τἀγαθόν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ χυλῶν ἡδονάς, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς δι' ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς δι' ἀκροαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς διὰ μορφῆς κατ' ὄψιν ἡδείας κινήσεις. Ἔν τε τῇ πρὸς Πυθοκλέα ἐπιστολῇ γράφειν, Παιδείαν δὲ πᾶσαν μακάριε φεῦγε, τὸ ἀκάτιον ἀράμενος.

Ἐπίκτητός τε κιναιδολόγον αὐτὸν καλεῖ, καὶ τὰ μάλιστα λοιδορεῖ. Καὶ μὴν καὶ Τιμοκράτης ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Εὐφραντοῖς, ὁ Μητροδώρου μὲν ἀδελφός, μαθητὴς δὲ αὐτοῦ, τῆς σχολῆς ἐκφοιτήσας, φησὶ δὶς αὐτὸν τῆς ἡμέρας ἐμεῖν ἀπὸ τρυφῆς, ἑαυτόν τε διηγεῖται μόγις ἐκφυγεῖν ἰσχῦσαι τὰς νυκτερινὰς ἐκείνας φιλοσοφίας, καὶ τὴν μυστικὴν ἐκείνην συναναστροφήν. Τόν τε Ἐπίκουρον πολλὰ κατὰ τὸν λόγον ἠγνοηκέναι, καὶ πολὺ μᾶλλον κατὰ τὸν βίον. τό τε σῶμα ἐλεεινῶς διακεῖσθαι, ὡς πολλῶν ἐτῶν μὴ δύνασθαι, ἀπὸ τῆς κλίνης ἀναστῆναι, οὔτε ἀπὸ τοῦ φορείου διαναστῆναι. Μνᾶν τε ἀναλίσκειν ἡμερησίαν εἰς τὴν τράπεζαν, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Λεόντιον ἐπιστολῇ γράφει, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους. Συνεῖναί τε αὐτῷ τε καὶ Μητροδώρῳ ἑταίρας τε ἄλλας, καὶ Μαμμάριον, καὶ Ἡδεῖαν, καὶ Ἐρώτιον, καὶ Νικίδιον.

Καὶ ἐν ταῖς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα βίβλοις ταῖς περὶ φύσεως, τὰ πλεῖστα ταὐτὰ λέγειν, καὶ ἀντιγράφειν ἐν αὐταῖς, ἄλλοις τε, καὶ Ναυσιφάνει τὰ πλεῖστα, καὶ αὐτῇ λέξει φάσκειν οὕτως, ἀλλ' εἴπερ ἄλλος, εἶχε κἀκεῖνος ὠδίνων τὴν ἀπὸ τοῦ στόματος καύχησιν τὴν σοφιστικήν, καθάπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀνδραπόδων. Καὶ αὐτὸν Ἐπίκουρον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς περὶ Ναυσιφάνους λέγειν, ταυτά

trinâ volutatione, quo me cumque, ô Themista, accersiueritis, impelli. Et ad Pythoclem formosum adolescentem: conficior, inquit, amabilem tuum, & quasi cuiuspiam numinis, aduentum oppetiens. Ac rursùs dum ad Themistam scribit, reputare ipsum, rem esse non indignam suasione erga illam vti, sicut Theodorus libro quarto aduersùs Epicurum refert. Sed & ad pluresis quoque alias meretrices eum scribere, maximè verò ad Leontium, quam Metrodorus quoque deperierit. In ipso etiam de fine libro extare ab illo in hæc verba scriptum: Nec equidem habeo, quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur; detrahens eas etiam, quæ complexu corporum; detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaueis motiones. Item autē in Epistola ad Pythoclem sic scribere: Disciplinam omnē, ô fortunate, velocissimo lintre accepto, fuge.

Epictetus quoque tum illum Cinædologum, hoc est *prostitute digna loquentem*, nuncupat, tum quam-maximè ipsi conuiciatur. Timocrates etiam Metrodori frater, & ipsius Epicuri discipulus, cùm recessisset ab eius Schola, scriptum reliquit in iis libris, qui Faceti inscripti sunt, bis illum diebus singulis ab ingurgitatione vomere solitum, commemoratque se vix potuisse nocturnam illam Philosophiam, arcanúmque huiusmodi contuberniũ[m] effugere. Ignorasse multa Epicurũ ex iis, quæ ad orationem spectarent; verùm longè plura ex iis, quæ ad vitam. Fuisse illi corpus affectum adeò miserabiliter, vt per compluresis annos neque è lecto exscendere, neque è sella, qua gestabatur, assurgere valuerit. Solitum dietim in mēsam minam totam impendere, vt ipsemet testatus est in epistola ad Leontium, & in iis etiam, quas ad Philosophos Mitylenæ degenteis scripsit. Consuetudinem habuisse cum ipso, cúmque Metrodoro meretrices tum alias, tum speciatim Mammarium, Hediã, Erotiũ, Nicidium.

Illum in libris triginta septem, quos de Natura composuit, plurima eadem repetere; plurimáque in illis, tum aduersùs alios, tum speciatim aduersũ ipsum Nausiphanem scribere, & ad verbum ita effari: Sed habuit ille, si quis alius, quam ore suo parturiret, iactationem Sophisticam, vt & complura alia *popularia aura* mancipia. Quin Epicurum quoque in Epistolis de Nausiphane ita loqui:

hæc in eam mentis alienationem deduxere ipsum, vt & me probris incesseret, & se meum fuisse Magistrum iactaret. Pulmonem quoque, *quasi sensus expers foret*, illum vocasse, dixisseque etiam illiteratum impostorem, cinædum. Ipsos Platonis Sectatores Dionysocolacas, *hoc est Dionysij assentatores*: ac ipsummet Platonem aureum, *quasi fastuosum* appellitasse. Aristotelē traduxisse, quasi luxu perditum, & qui voratā paternā substantiā, stipendia meruisset, & medicamina vendidisset. Sic Protagoram dictitasse Phormophorum, *seu Sportularium*, ac Amanuensem Democriti: & vicanum Ludi-magistrum. Sic & Heraclitum Cyceten, *quasi nimirum* turbatorem, confusorémve, *ob omnia vt fluxa, ita confusanea asserta: ob mistionem illam, quā rogatus de concordia dicere, sententiam expressit: ob affectatam denique in scribendo obscuritatem.* Sic Democritum Lemocritum, *hoc est gramiis laborantem, ob caliginem, quam fecerit ipse.* Sic Antidorum Sænidorum, *quasi adblandientem dono, quo captaret.* Sic Græciæ osores Cyrenaicos: & Dialecticos, *Megaricosq-ve* inuidentissimos. Sic Pyrrhonem denique ipsum indoctum, & ineruditum.

Verùm isti, à quibus talia obiiciuntur, insaniunt. Quippe quàm fuerit in hocce Viro super-excellens erga omneis animi candor, & æquitas, testes locupletes habentur: tum Patria, quæ ipsum statuis æneis condecorauit: tum Amici, quorum tanta multitudo exstitit, vt viderentur ne posse quidem Ciuitatibus totis contineri: tum Discipuli, qui fuere omnes doctrinā illius quasi Sirenibus detenti, excepto vno Metrodoro Stratonicensi, qui fortè eius bonitate modum excedente veluti oppressus, defecit ad Carneadem: tum Scholæ successio, quæ cæteris omnibus propemodùm deficientibus, constans perseuerat, & Præfecturas discipulorum innumerabileis ex ordine statuit: tum plena gratitudinis erga Parentes pietas, & erga seruos mansuetudo (quemadmodum intelligi licet vel ex ipsius testamento, & ex eo, quòd illi philosophati cum ipso sunt, ac ille imprimis celeberrimus, qui iam est nominatus, Mus:) tum vt paucis dicam, promiscua erga omneis beneuolentia.

Nam sanctitatis quidem in Deos, & charitatis in Patriam fuit in eo affectus ineffabilis. Siquidem præ summa modestia ne accessit quidē ad Rempublicam; & cùm tempora difficillima Græciam tum vexarint in ea tamen vitā transegit: nisi quod bis, aut ter dumtaxat in Ioniæ oram excurrit, inuisurus amicos, qui

ἠγνόει αὐτὸν εἰς ἔκστασιν τοιαύτην ὥστε μου λοιδορεῖσθαι, καὶ ἀποκαλεῖν ἑαυτὸν μου διδάσκαλον. Πλεύμονά τε αὐτὸν ἐκάλει, καὶ ἀγράμματον, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πόρνον· τούς τε περὶ Πλάτωνα Διονυσοκόλακας, καὶ αὐτὸν Πλάτωνα, χρυσοῦν· Καὶ Ἀριστοτέλην ἄσωτον, καταφαγόντα δὲ τὴν πατρῴαν οὐσίαν, στρατεύεσθαι αὐτὸν καὶ φαρμακοπωλεῖν· φορμοφόρον τε Πρωταγόραν, καὶ γραφέα Δημοκρίτου, καὶ ἐν κώμαις γράμματα διδάσκειν· Ἡράκλειτόν τε, Κυκητὴν· καὶ Δημόκριτον, Λημόκριτον· καὶ Ἀντίδωρον, Σαννίδωρον· τούς τε Κυζικηνούς, ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος· καὶ Διαλεκτικοὺς πολυφθόρους. Πύρρωνα δὲ, ἀμαθῆ καὶ ἀπαίδευτον.

Μεμήνασι δ' οὗτοι. Τῷ γὰρ ἀνδρὶ μάρτυρες ἱκανοὶ τῆς ἀνυπερβλήτου πρὸς πάντας εὐγνωμοσύνης, ἥ τε πατρὶς χαλκαῖς εἰκόσι τιμήσασα· οἵ τε φίλοι, τοσοῦτοι τὸ πλῆθος ὡς μηδ' ἂν πόλεσιν ὅλαις μετρεῖσθαι δύνασθαι· οἵ τε γνώριμοι πάντες, τοῖς δογματικοῖς αὐτοῦ σειρῆσι προσκατασχεθέντες, πλὴν Μητροδώρου τοῦ Στρατονικέως πρὸς Καρνεάδην ἀποχωρήσαντος, τάχα βαρυνθέντος ταῖς ἀνυπερβλήτοις αὐτοῦ χρηστότησιν· ἥ τε διαδοχὴ, πασῶν σχεδὸν ἐκλιπουσῶν τῶν ἄλλων, ἐς ἀεὶ διαμένουσα, καὶ ἀναρίθμους ἀρχὰς ἀπολύουσα ἄλλην ἐξ ἄλλης τῶν γνωρίμων· ἥ τε πρὸς τοὺς γονέας εὐχαριστία, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς εὐποιΐα, πρός τε τοὺς οἰκέτας ἡμερότης, ὡς δῆλον κἀκ τῶν διαθηκῶν αὐτοῦ, καὶ ὅτι αὐτοὶ συνεφιλοσόφουν αὐτῷ, ὧν ἦν ἐνδοξότατος ὁ προειρημένος Μῦς. καθόλου δὲ ἡ πρὸς πάντας αὐτοῦ φιλανθρωπία.

Τῆς μὲν γὰρ πρὸς θεοὺς ὁσιότητος καὶ πρὸς πατρίδα φιλίας ἄλεκτος ἡ διάθεσις. Ὑπερβολῇ γὰρ ἐπιεικείας, οὐδὲ πολιτείας ἥψατο· καὶ χαλεπωτάτων δὲ καιρῶν κατασχόντων τηνικάδε τὴν Ἑλλάδα, αὐτόθι καταβιῶναι, δὶς ἢ καὶ τρὶς τοὺς περὶ τὴν Ἰωνίαν τόπους διαδραμόντα πρὸς τοὺς φίλους, οἳ καὶ πανταχόθεν πρὸς αὐτὸν

ἀφικνοῦν-

ἀφικνεῖσθαι, καὶ συμβιοῦν αὐτῷ ἐν τῷ κήπῳ, καθά φησι καὶ Ἀπολλόδωρος, ὃ καὶ ὀγδοήκοντα μνῶν πρίασθαι.

Διοκλῆς δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῆς ἐπιδρομῆς φησιν εὐτελέστατα καὶ λιτότατα διαιτώμενοι. κοτύλῃ γοῦν, φησίν, οἰνιδίου ἠρκοῦντο· τὸ δὲ πᾶν ὕδωρ ἦν αὐτοῖς ποτόν. τόν τε Ἐπίκουρον μὴ ἀξιοῦν εἰς τὸ κοινὸν κατατίθεσθαι τὰς οὐσίας, καθάπερ τὸν Πυθαγόραν, κοινὰ τὰ τῶν φίλων λέγοντα. ἀπιστούντων γὰρ εἶναι τὸ τοιοῦτον· εἰ δ' ἀπίστων, οὐδὲ φίλων. Αὐτός τε φησὶν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὕδατι μόνον ἀρκεῖσθαι, καὶ ἄρτῳ λιτῷ. Καί, Πέμψον μοι τυροῦ (φησὶ) Κυθρίδιον, ἵν' ὅταν βούλωμαι πολυτελεύσασθαι, δύνωμαι. Τοιοῦτος ἦν ὁ τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος δογματίζων. ὃν καὶ Ἀθήναιος δι' ἐπιγράμματος οὕτως ὑμνεῖ·

> Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα, καὶ διὰ κέρδος
> Ἄπληστοι, νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων·
> Τᾶς φύσιος δ' ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐπίσχει,
> Αἱ δὲ κεναὶ κρίσιες, τὰν ἀπέραντον ὁδόν.
> Τοῦτο Νεοκλῆος πινυτὸν τέκος, ἢ παρὰ Μουσῶν
> Ἔκλυεν, ἢ Πυθοῦς ἐξ ἱερῶν τριπόδων.

Εἰσόμεθα δὲ καὶ μᾶλλον προϊόντες, ἔκ τε τῶν δογμάτων ἔκ τε τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. μάλιστα δὲ ἀπεδέχετο (φησὶ Διοκλῆς) τῶν ἀρχαίων Ἀναξαγόραν, καίτοι ἔν τισιν ἀντειρηκὼς αὐτῷ, καὶ Ἀρχέλαον τὸν Σωκράτους διδάσκαλον. Ἐγύμναζε δὲ (φησὶ) τοὺς γνωρίμους, καὶ διὰ μνήμης ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ συγγράμματα. Τοῦτον Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς Λυσιφάνους ἀκοῦσαί φησι καὶ Πραξιφάνους. αὐτὸς δὲ οὔ φησιν, ἀλλ' ἑαυτοῦ, ἐν τῇ πρὸς Εὐρύδικον ἐπιστολῇ. Ἀλλ' οὐδὲ Λεύκιππόν τινα γεγενῆσθαί φησι φιλόσοφον, οὔτ' αὐτός, οὔθ' Ἕρμαρχος. ὃν ἔνιοί φασι, καὶ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἐπικούρειος, διδάσκαλον Δημοκρίτου γεγονέναι. Δημήτριος δέ φησιν ὁ Μάγνης, καὶ Ξενοκράτους αὐτὸν ἀκοῦσαι.

Κέχρηται δὲ λέξει κυρίᾳ κατὰ τῶν πραγμάτων, ἣν, ὅτι ἰδιωτάτη ἐστίν, Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς αἰτιᾶται. σαφὴς δ' ἦν

aliũde ad ipsum vndique cõfluebant, cúmque eo viuebant, vt Appollodorus narrat, in eo Horto, quem pretio minarum octoginta coëmerat.

Memorat verò Diocles in tertio de Incursione libro, fuisse eos frugalissimo, tenuissimóque victu vsos (nam & erant, inquit, vinuli heminâ contenti, & vniuersè aqua ipsis potus erat) addítque non censuisse Epicurum deponendas esse in commune opes, quemadmodum Pythagoram, omnia Amicorum cõmunia dicentem: quippe hoc esse diffidentiũ (*ne non sint nempe futuræ omnium satis constantes voluntates*,) qui porrò diffidant, eos non esse amicos. Ipse autem in epistolis aquam sibi solam cum cibario pane sufficere scribit; &, mitte ad me, inquit, casei Cytheridij aliquantulum; vt cum paulò splendidius epulari voluero, possim. Huiuscemodi ergo ille fuit qui Bonorum finem Voluptatem esse decreuit, quemque idcirco Athenæus Epigrammate suo sic laudauit:

> *Quid praua appetitis, Mortales, immodicúmque*
> *Ob lucrum, rixas, prælia; appetitis?*
> *Præscripsit Natura opibus finémque, modúmque;*
> *Vani at opinatus sine modóq; carent.*
> *Hocce Neoclidem sapientem dogma Camœna,*
> *Aut Phœbi Tripodes edocuere sacri.*

Sed longius procedentibus licebit hoc meliùs intelligere ex Dogmatibus, verbísque ipsius. Amplexabatur autem præsertim, inquit Diocles, antiquum Anaxagoram, tametsi illi in quibusdã repugnaret capitibus, itémque Archelaum Socratis magistrum. Discipulos verò, inquit, in eo exercebat, vt ea, quæ essent à se conscripta, memoriâ tenerent. Appollodorus in Chronicis scribit eum fuisse Lysiphanis, & Praxiphanis auditorem; ipse verò in Epistolis ad Eurydicum, non id habet, sed se sui ipsius extitisse auditorem ait. Quin etiam neque ipse, neque Hermachus memorant fuisse aliquem Philosophum nomine Leucippum; quem tamen cùm alij, tum ipse Apollodorus Epicureus præceptorem fuisse Democriti narrant. Demetrius autem Magnesius auditum ab eo Xenocratem tradit.

Dictione porrò vsus est pro conditione rerum propriâ; ipsúmque ideò reprehendit Aristophanes Grammaticus, quòd nimiùm familiaris foret. Adeò

interim dilucidus fuit, *perspicuitatisque orationis amans*, vt in suo de arte Rhetorica libro nihil aliud ex ea esse exigendum censuerit, quàm vt traderet perspicuitatis leges. In Epistolis vice earum vocum, saluere, bene agere, etiam aliquando, prosperè, similiter degere, honestè viuere iubet. Non desunt verò, qui in libris de Epicuri vita, perhibeant librum, cui titulus est, Canon, *hoc est Regula*, fuisse ab eo descriptum ex libro Tripode inscripto ipsius Nausiphanis, quem perhibent etiam ab ipso auditum; quemadmodum & Pamphilum Platonicum in Insula Samo; addúntque cœpisse eum philosophari annos natum duodecim, & Scholæ præfuisse annos natum triginta duos.

Natus porrò est, inquit Apollodorus in Chronicis, centesimæ nonæ Olympiadis anno tertio; Archonte Sosigene; die septimâ mensis Gamelionis; à morte Platonis anno septimo. Duorum & triginta annorum cùm foret, Scholam instituit, habuítque primùm partim Mitylenæ, partim Lampsaci, annis quinque. Migrauit subinde Athenas, ac ibi diem obiit, Olympiadis centesimæ vigesimæ septimæ anno secundo, Archonte Pytharato (cùm annos vixisset septuaginta duos) Scholâ relictâ Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo. Interiit autem propter vrinam calculo cohibitam, vt Hermachus ait in Epistolis; idque post labores quatuordecim dierum. Quo tempore, inquit Hermippus, cùm se in æreum balneum aquâ calidâ temperatum demisisset, ac postulatum merum hausisset, tandem adhortando Amicos, vt Dogmatum suorum forent memores, isthæc inter verba, è viuis excessit. Exstat quod in ipsum ita lusimus:

Extremum hoc moriens Epicurus dixit Amicis:
Gaudete, & Placitis inuigilate meis.
Quippe iniit peluim calidam, vinóque sub hausto
Plutonis gelidas protinus hausit aquas.

οὕτως, ὡς καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς ῥητορικῆς ἀξιοῦν μηδὲν ἄλλο ἢ σαφήνειαν ἀπαιτεῖν. Καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀντὶ τοῦ Χαίρειν, καὶ εὖ πράττειν, ποτὲ καὶ ὑγιαίνειν, καὶ εὖ διάγειν, καὶ σπουδαίως ζῆν προσφωνεῖ. Οἱ δέ φασιν ἐν τῷ Ἐπικούρου βίῳ τὸν Κανόνα γράψαι αὐτὸν ἐκ τοῦ Ναυσιφάνους Τρίποδος, οὗ καὶ ἀκοῦσαι φασὶν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ Παμφίλου τοῦ Πλατωνικοῦ ἐν Σάμῳ· ἄρξασθαί τε φιλοσοφεῖν ἐτῶν ὑπάρχοντα δυοκαίδεκα, ἀφηγήσασθαι δὲ τῆς σχολῆς ἐτῶν ὄντα δύο πρὸς τοῖς τριάκοντα.

Ἐγεννήθη δὲ, φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς, κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐνάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Σωσιγένους ἄρχοντος, μηνὸς Γαμηλιῶνος ἑβδόμῃ, ἔτεσιν ὕστερον τῆς Πλάτωνος τελευτῆς, ἑπτά. Ὑπάρχοντα δὲ αὐτὸν ἐτῶν δύο καὶ τριάκοντα, ἐν Μιτυλήνῃ, καὶ Λαμψάκῳ πρῶτον συστήσασθαι σχολὴν, ἐπὶ ἔτη πέντε. Ἔπειθ' οὕτως εἰς Ἀθήνας μετελθεῖν, καὶ τελευτῆσαι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἑβδόμης, καὶ εἰκοστῆς, καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Πυθαράτου, ἔτη βιώσαντα δύο πρὸς τοῖς ἑβδομήκοντα, τήν τε σχολὴν διαδέξασθαι Ἕρμαρχον Ἀγεμάρχου Μιτυληναῖον. Τελευτῆσαι δὲ αὐτὸν, λίθῳ τῶν οὔρων ἐπισχεθέντων, ὥς φησι καὶ Ἕρμαρχος ἐν ἐπιστολαῖς, ἡμέρας νοσήσαντα τετταρεσκαίδεκα. Ὅτε καί φησιν Ἕρμιππος ἐμβάντα αὐτὸν εἰς πύελον χαλκῆν, κεκραμένην ὕδατι θερμῷ, καὶ αἰτήσαντα ἄκρατον, ῥοφῆσαι, τοῖς τε φίλοις παραγγείλαντα τῶν δογμάτων μεμνῆσθαι, οὕτω τελευτῆσαι. Καὶ ἔστιν ἡμῶν εἰς αὐτὸν τρόπον,

Χαίρετε, καὶ μέμνησθε τὰ δόγματα. τοῦτ' Ἐπίκουρος
ὕστατον εἶπε φίλοις ἀποφθίμενος.
Θερμὴν ἐς πύελον γὰρ ἐσήλυθε, καὶ τὸν ἄκρατον
ἔσπασεν, εἶτ' Ἀΐδην ψυχρὸν ἐπεσπάσατο.

οὗτος μὲν ὁ βίος τἀνδρὸς, ἥδε δ' ἡ τελευτή. καὶ διέθετο ὧδε.

Κατὰ τάδε διατίθεμαι. Δίδωμι τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχῳ Φιλοκράτους Βατῆθεν, καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Μητρῴῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν, ἐφ' ᾧ τε τὸν μὲν κῆπον

Ac eiusmodi quidem vita, eiusmodi mors Viri huius fuit. Testamentum quoque condidit hac forma.

Sic equidem testor. Dono bona mea omnia Amynomacho Philocratis filio, Batithæ, & Timocrati Demetrij filio, Potamio (iuxta donationem, quæ vtrique iam facta, relatique in acta asseruatur in Metroo) eâ conditione vt Hortum,

καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ παρέξουσιν Ἑρμάρχῳ Ἀγεμάρχου Μιτυληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ, καὶ οἷς ἂν Ἕρμαρχος καταλίπῃ διαδόχοις τῆς φιλοσοφίας, ἐνδιατρίβειν κατὰ φιλοσοφίαν. καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀπὸ ἡμῶν.

Ὅπως δ᾽ ἂν συνδιασώζωσι κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει παρακαταθήκην ἀφίημι· τοῖς τ᾽ αὐτῶν κληρονόμοις, ἐν ᾧ ἀσφαλέστατον ᾖ, ὅπως ἂν κἀκεῖνοι διατηρῶσι τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοί, οἷς ἂν οἱ ἀπὸ ἡμῶν φιλοσοφοῦντες παραδιδῶσι.

Τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παρεχέτωσαν Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης ἐνοικεῖν Ἑρμάρχῳ καὶ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἕρμαρχος ζῇ.

Ἐκ δὲ τῶν γινομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ᾽ ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει, κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ᾽ Ἑρμάρχου σκοπούμενοι, εἴς τε τὰ ἐναγίσματα τῷ τε πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἡμῖν εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν ἑκάστου ἔτους, τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος. ὥσπερ δὲ καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε, καὶ Μητροδώρου μνήμην, κατὰ τὸ τεταγμένον. Συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν τοῦ Ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν Πολυαίνου, τοῦ Μεταγειτνιῶνος.

Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης τοῦ υἱοῦ τοῦ Μητροδώρου Ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυαίνου, φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ᾽ Ἑρμάρχου. ὡσαύτως δὲ τῆς θυγατρὸς τῆς Μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν, καὶ εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσαν ἐκδότωσαν ᾧ ἂν Ἕρμαρχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ᾽ αὐτοῦ, οὔσης αὐτῆς εὐτάκτου, καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάρχῳ.

Διδότωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἡμῖν προσόδων εἰς τροφὴν τούτοις, ὅ, τι ἂν αὐτοῖς κατ᾽ ἐνιαυτὸν ἀποδέχεσθαι δοκῇ, σκεπτόμενοι μεθ᾽ Ἑρμάρχου. Ποιείσθωσαν δὲ μεθ᾽ ἑαυτῶν, καὶ Ἕρμαρχον κύριον τῶν προσόδων, ἵνα μετὰ τοῦ συγκαταγεγηρακότος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένου ἡγεμόνος

& quæ ad ipsum attinent, tradant Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo, iisque, qui cum illo philosophabuntur, & quibus ipse Hermachus reliquerit Philosophiæ successoribus, ac iis etiam perpetuò qui ex nobis profecti philosophaturi sunt, vt in ipso Scholam Philosophiæ habeant.

Committo autem, commendóque Amynomacho, & Timocrati, vt quantum fieri poterit, sartam tectam hanc, quæ in Horto Scholā tueantur. Quam committo etiam, commendóque hæredibus eorum (ac eâ quidem formulâ iuris, quâ possit esse maximè ratum) vt ipsi quoque Hortum conseruent: nec minus etiam iis, quibus successores nostri Philosophi demandabunt olim eiusdem-met curam.

Domum quoque sitam in Melite pago, Hermacho, iisque, qui cum eo, donec vixerit, philosophabuntur, Amynomachus, & Timocrates inhabitandam tradunto.

Ex bonorum verò à nobis Amynomacho, & Timocrati donatorum reditibus, quantum licuerit, seponunto (id prospicientes cum Hermacho) ad parentandam nostris & patri, & matri, & fratribus, ac nobis etiam, pro consueto celebrari natali die, in decade prima mensis Gamelionis. Itémque ad celebrandum epularem conuentum eorum, qui sunt nobiscum philosophati vicesimo die Lunæ, omnibus mensibus: ipsum scilicet in memoriam tam mei, quàm Metrodori, institutum. Fratrum quoque diem mense Posideone, vti & nos fecimus, agunto: ac Polyæni diem consimiliter Metagitnione mense celebranto.

Filij porrò Metrodori nomine Epicuri, filiique etiam Polyæni, qui ipsi quoque philosophentur, viuántque vnà cum Hermacho, Amynomachus, & Timocrates curā capessunto. Ipsius Metrodori filiæ similiter curam habento, eámque vbi viro matura euaserit, illi, quem Hermachus ex secum philosophantibus delegerit, nuptum danto. Sit modò illa & modesta, & Hermacho obtemperans.

Amynomachus verò, & Timocrates ipsis vnde alantur, ex nostris reditibus, quantum quidem sufficere quotannis videbitur, re cum Hermacho deliberatâ, suppeditanto. (Ipsum scilicet Hermachū pari secum iure redituum dominum habento: vti cum eo, qui nobiscū in Philosophia consenuerit, fueritque

illorum, qui nobiscum sunt philosophati, relictus dux, omnia gerantur.) Ad dotem autem puellæ quod spectat, illam ipsi, postquam plenis nubilis annis fuerit, Amynomachus, & Timocrate, quantum bonorum facultas feret, ex sententia Hermachi accipientes, impertiunto.

Ad hæc etiam Nicanoris, quemadmodum ipsi suscepimus, curam suscipiunto: vt quotquot ex iis, qui nobiscum philosophati, rerum suarum vsum præbuerunt; & nullam non demonstrantes familiaritatem, non indignum duxerunt nobiscum philosophando consenescere, nullâ necessariarum rerum, quod quidem per nos stare possit, indigeant.

Quotcumque porrò mihi sunt, dari Hermacho libros iubeo.

Quòd si quid Hermacho humanitùs contigerit, priusquàm liberi Metrodori ad ætatem adultam peruenerint, Amynomachum & Timocratem in id incumbenteis, vt nihil eum ipsis, nisi cum decore geratur, necessaria (quantum fas erit) ex iis, quos reliquero, reditibus, dare illis volo.

Quod superest, ipsi, vt omnia, quæ constituta à nobis sunt, quatenus licebit, perficiantur, curanto.

Manu mitto ex seruis Murem, Niciam, Lyconem. Ipsam quoque Phædriam iubeo liberam.

Iam verò, cùm morti esset proximus, hanc ad Idomeneum Epistolam scripsit. CVM ageremus vitæ beatum, & eundem supremum diem, scribebamus vobis hæc. Tanti autē morbi aderant vesicæ, & viscerum, vt nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. Cōpensabatur tamen cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque nostrorum. Sed tu, vt dignum est tuâ erga me, & erga Philosophiam voluntate ab adolescentia susceptâ, fac vt Metrodori tueare liberos. Et Testamentum quidem eius tale fuit.

Cæterùm discipulos habuit complureis eos quidem; sed cumprimis tamen valde celebrem Metrodorum Lampsacenum, qui ex quo agnouit Virum, ab eo non discessit, nisi per mēseis duntaxat sex, quibus domum cùm diuertisset, subinde ad eum rediit. Fuit autem is vir, vndequaque bonus, vti vel ipse Epicurus agendo de præcipuis scribit. Dicit & aliunde ipsi testimonium in libro tertio Timocrate inscripto.

τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἕκαστα γίνηται. τὴν δὲ ποίησιν τῆς τῇ παιδί, ἐπειδὰν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, μεριζέτωσαν Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης, ὅσον ἂν ἐπιδέχηται ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιροῦντες, μετὰ τῆς Ἑρμάρχου γνώμης.

Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, ἵν' ὅσοι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείαν ἐν τοῖς ἰδίοις παρεσχημένοι, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένοι, συγκαταγηράσκειν μεθ' ἡμῶν προείλοντο ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστήκωσιν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν δύναμιν.

Δοῦναι δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πάντα, Ἑρμάρχῳ.

Εἰ δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων περὶ Ἕρμαρχον γίνηται, πρὸ δὲ τὰ Μητροδώρου παιδία εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει, ὅπως ἂν ἐνδεχομένων αὐτῶν ἕκαστα γίνηται τῶν ἀναγκαίων, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀπὸ τῶν καταλελειμμένων ὑφ' ἡμῶν προσόδων.

Καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων ὧν συντετάχαμεν ἐπιμελείσθωσαν, ὅπως ἂν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστα γίνηται.

Ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλευθέρους Μῦν, Νικίαν, Λύκωνα. ἀφίημι δὲ καὶ Φαιδρίαν ἐλευθέραν.

Ἤδη δὲ τελευτῶν γράφει πρὸς Ἰδομενέα τήνδε ἐπιστολήν. ΤΗΝ μακαρίαν ἄγοντες καὶ ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί. Στραγγουρικά τε παρηκολουθήκει, καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους. ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. σὺ δ' ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρός τε ἐμὲ καὶ φιλοσοφίαν, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Καὶ διέθετο μὲν ὧδε.

Μαθητὰς δὲ ἔσχε πολλοὺς μὲν, σφόδρα δὲ ἐλλογίμους Μητρόδωρον Λαμψακηνόν· ὃς ἀφ' οὗ τὸν ἄνδρα ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ, πλὴν ἐξ μηνῶν εἰς τὴν οἰκείαν ἐξελθὼν ἐπανῆλθε. Γέγονε δὲ ἀγαθὸς κατὰ πάντα, καθὰ καὶ Ἐπίκουρος ἐν προηγουμέναις γραφαῖς μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἐν τῷ τρίτῳ Τιμοκράτει.

τοιοῦτος

τελευτῆς δὲ υἱὸν, καὶ τὴν ἀδελφὴν Βατίδα ἐξέδοτο Ἰδομενεῖ, καὶ Λεόντιον τὴν Ἀττικὴν ἑταίραν ἀναλαβὼν, εἶχε παλλακήν. ἦν δὲ καὶ ἀκατάπληκτος πρός τε τὰς ὀχλήσεις καὶ τὸν θάνατον, ὡς Ἐπίκουρος ἐν τῷ πρώτῳ Μητροδώρῳ φησί. φασὶ δὲ καὶ πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν αὐτοῦ τελευτῆσαι, πεντηκοστὸν τρίτον ἔτος ἄγοντα. καὶ αὐτὸς Ἐπίκουρος ἐν ταῖς προειρημέναις διαθήκαις, ὡς προαπελθόντος αὐτοῦ δηλονότι, ἐπισκήπτει περὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ τῶν παίδων. ἔσχε δὲ καὶ τὸν προειρημένον εἰκαῖον ἀδελφὸν ὁ Μητρόδωρος Τιμοκράτην. βιβλία δ' ἐστὶ τὰ Μητροδώρου ταῦτα· Πρὸς τοὺς ἰατρούς, τρία. Περὶ αἰσθήσεων, πρὸς Τιμοκράτην. Περὶ μεγαλοψυχίας. Περὶ τῆς Ἐπικούρου ἀρρωστίας. Πρὸς τοὺς Διαλεκτικούς. Πρὸς τοὺς σοφιστὰς, ἐννέα. Περὶ τῆς ἐπὶ σοφίαν πορείας. Περὶ τῆς μεταβολῆς. Περὶ πλούτου. Πρὸς Δημόκριτον. Περὶ εὐγενείας.

Ἦν δὲ καὶ Πολύαινος Ἀθηνοδώρου Λαμψακηνὸς, ἐπιεικὴς καὶ φιλικὸς, ὡς οἱ περὶ Φιλόδημόν φασι. καὶ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν Ἕρμαρχος Ἀγεμάρχου, Μιτυληναῖος, πατρὸς μὲν πένητος, τὰς δ' ἀρχὰς προσέχων ῥητορικοῖς. φέρεται καὶ τούτου βιβλία κάλλιστα τάδε· Ἐπιστολικὰ περὶ Ἐμπεδοκλέους, κβ'. Περὶ τῶν μαθημάτων. Πρὸς Πλάτωνα. Πρὸς Ἀριστοτέλην. ἐτελεύτα δὲ παρὰ Λυσίᾳ, γενόμενος ἱκανὸς ἀνήρ. Λεοντεύς τε Λαμψακηνὸς ἐπίσημος, καὶ ἡ τούτου γυνὴ Θεμίστα, πρὸς ἣν καὶ γέγραφεν ὁ Ἐπίκουρος. ἔτι τε Κολώτης, καὶ Ἰδομενεὺς, καὶ αὐτοὶ Λαμψακηνοί. καὶ οὗτοι μὲν ἐλλόγιμοι, ὧν ἦν καὶ Πολύστρατος ὁ διαδεξάμενος Ἕρμαρχον· ὃν διεδέξατο Διονύσιος, ὃν Βασιλείδης.

Καὶ Ἀπολλόδωρος ἦν ὁ Κηποτύραννος γέγονεν ἐλλόγιμος, ὃς ὑπὲρ τετρακόσια συνέγραψε βιβλία· δύο τε Πτολεμαῖοι Ἀλεξανδρεῖς, ὅ, τε μέλας καὶ ὁ λευκός· Ζήνων τε ὁ Σιδώνιος ἀκροατὴς Ἀπολλοδώρου, πολυγράφος ἀνήρ· καὶ Δημήτριος ὁ ἐπικληθεὶς Λάκων· Διογένης τε ὁ Ταρσεὺς, ὁ τὰς ἐπιλέκτους σχολὰς συγγράψας, καὶ Ὠρίων, καὶ ἄλλοι οὓς οἱ γνήσιοι Ἐπικούρειοι σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν. ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι Ἐπίκουροι τρεῖς, ὅ, τε Λεοντέως υἱὸς καὶ Θεμίστης, ἕτερος, Μάγνης τέταρτος, ὁπλομάχος.

Eiusmodi verò cùm foret, tum Idomeneo Batidem sororem in vxorem dedit, tum assumens secum Leontium meretricem Atticam, ipsam in concubinam habuit. Fuit autem aduersùs molestias, mortémque ipsam interritus, vt Epicurus in inscripto Metrodoro primo enarrat. Memorant illum septem annis ipsi Epicuro præmortuum: idque cùm annum ageret ætatis quinquagesimum tertium. Certè & ipse Epicurus in recitato testamento plurimus est in demandanda liberorum eius, vt iam antè demortui, cura. Habuit verò etiam Metrodorus fratrem quemdam nomine Timocratem, petulantem scilicet illum, cuius iam antè est facta mentio. Metrodori autem libri hi sunt: Aduersùs Medicos, tres. De Sensibus, ad Timocratem. De Magnanimitate. De Epicuri infirmitate. Aduersùs Dialecticos. Aduersùs Sophistas, nouem. De Itinere ad Sapientiam. De mutatione, *seu vicissitudine rerum.* De Diuitiis. Aduersùs Democritum. De Nobilitate.

Fuit & inter nobileis Epicuri discipulos Polyænus, Athenodori filius, Lampsacenus: vir moribus lenis, & amabilis, sicut Philodemus testatur. Fuit & ipse, qui Epicuro successit Hermachus, Agemarchi filius Mitylenæus: vir patre quidem paupere natus, sed & qui ab initio Rhetoricę operam dedit. Feruntur quoq; eius libri, & pulcherrimi qui dē isti: Epistolica de Empedoclē XXII. De Disciplinis. Aduersùs Platonē. Aduersùs Aristotelē. Is apud Lysiā mortuus est; vir ad quiduis egregiē natus. Fuit rursùs Leonteus, Lampsacenus quoque, ac illius vxor Themista, ad quam literæ Epicuri extant. Fuere etiam Colotes, ac Idomeneus, ipsi pariter Lampsaceni. Atque hi quidem exstitere discipuli præsertim illustres. Attexendus autem est Polystratus, qui successit Hermacho, cuiúsque successorem Dionysium Basilides excepit.

Iam & inter ipsos Epicuri sectatores illustris fuit Apollodorus, Cepotyrannus, *quasi Hortorum regnator dici solitus,* qui libros scripsit supra quadringentos. Fuere & duo Ptolemæi, alter quidem niger, alter verò albus. Zeno item Sidonius Apollodori auditor, compluriúmque librorum author. Prætereà Demetrius cognomēto Lacon, & Diogenes ille Tarsensis, qui Scholas selectas cōscripsit. Orion rursus, ac insuper alij, quos germani Epicurei Sophistas appellitant. Fuere autem præter hunc, de quo loquimur, Epicurum, alij tres eodem nomine, quorum vnus fuit Leontei, & Themistæ filius; alter Magnesius; & quartus Hoplomachus, *seu ex genere Gladiatorum.*

Exstitit porrò Epicurus in scribendo plurimus; quippe qui librorum multitudine cæteros omneis superârit. Exstant nimirùm volumina ipsius ad vsque trecenta: inque illis nullum alienum citatur testimonium: sed *quidquid textus est*, ipsę sūt Epicuri voces. Æmulatus verò est ipsum in scribendo multa Chrysippus, sicut notat Carneades, qui illum idcirco librorum Epicuri parasitum vocat. Videlicet, si Epicurus argumenti quid attigit, scribere de eodem ille affectauit. Quare & sæpe eadem repetiit; & quicquid in mentem occurrit, ac præ nimia festinatione inemendatum necessariò fuit, suum in contextum intrusit. Tot aliunde, tantáque sunt, quæ ille infersit aliorum testimonia, vt nullâ re magis libri eius scateant: quod cernere etiam & apud Zenonem, & apud Aristotelem licet.

Ac libri quidem Epicuri tot, ac eiusmodi sunt, cuiusmodi prædiximus; præ cæteris verò præclari sunt isti: De Natura xxxvij. De Atomis, & Inani. De Amore. Epitome eorum, quæ ad Physicos. Aduersus Megaricos, Dubitationes. Ratæ Sententiæ. De Eligendis, & Fugiendis. De Fine. De Criterio, *iudicandi've instrumento*: seu Canon, *hoc est Regula.* Chæredemus, seu de Diis. De Sanctitate, seu Hegesianax. De Vitis, *seu Vitæ instituendæ rationibus.* De eo, quod est agere iustè. Neocles ad Themistam. Conuiuium. Eurylochus, ad Metrodorum. De Visione. De Angulo, *seu minimo*, quod in Atomo est, De Tactu, *cuius inane expers est.* De Fato. De Passionibus, *seu affectibus animi,* Sententiæ ad Timocratem. Prognosticon, *seu de Præsagiis.* Exhortatorius. De Simulacris, *seu imaginibus speciebúsve.* De Imaginatione, *siue perceptione eius quod de rebus apparet.* Aristobulus. De Musica, De Iustitia, cæterísque Virtutibus. De Donis, & Gratia. Polymedes. Timocrates, III. Metrodorus, V. Antidorus, II. De Morbis sententiæ ad Mithrem. Callistolas. De Regno. Anaximenes, Epistolæ.

Γέγονε δὲ πολυγραφώτατος ὁ Ἐπίκουρος, πάντας ὑπερβαλλόμενος πλήθει βιβλίων. Κύλινδροι μὲν γὰρ πρὸς τοὺς τριακοσίους εἰσί. Γέγραπται δὲ μαρτύρια ἔξωθεν ἐν αὐτοῖς οὐδὲν, ἀλλ' αὐταί εἰσιν Ἐπικούρου φωναί. Ἐζήλου δὲ αὐτὸν Χρύσιππος ἐν πολυγραφίᾳ, καθά φησι καὶ Καρνεάδης, παράσιτον αὐτὸν τῶν βιβλίων ἀποκαλῶν. Εἰ γάρ τι γράψαιτο ὁ Ἐπίκουρος, φιλονεικεῖ τοσοῦτον γράψαι ὁ Χρύσιππος. καὶ διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις ταὐτὰ γέγραφε· καὶ τὸ ἐπελθὸν, καὶ ἀδιόρθωτα εἴακε, τῷ ἐπείγεσθαι. καὶ τὰ μαρτύρια τοσαῦτά ἐστιν, ὡς ἐκείνων μόνων γέμειν τὰ βιβλία, καθάπερ καὶ παρὰ Ζήνωνι ἔστιν εὑρεῖν, καὶ παρὰ Ἀριστοτέλει.

Καὶ τὰ συγγράμματα μὲν Ἐπικούρου τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὧν τὰ βέλτιστά ἐστι τάδε. Περὶ φύσεως λζ'. Περὶ ἀτόμων, καὶ κενοῦ. Περὶ ἔρωτος. Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς τοὺς φυσικούς. Πρὸς τοὺς Μεγαρικοὺς διαπορίαι. Κύριαι δόξαι. Περὶ αἱρέσεων, καὶ φυγῶν. Περὶ τέλους. Περὶ κριτηρίου, ἢ Κανών. Χαιρέδημος, ἢ περὶ θεῶν. Περὶ ὁσιότητος, ἢ Ἡγησιάναξ. Περὶ βίων δ'. Περὶ δικαιοπραγίας. Νεοκλῆς, πρὸς Θεμίσταν. Συμπόσιον. Εὐρύλοχος, πρὸς Μητρόδωρον. Περὶ τοῦ ὁρᾶν. Περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας. Περὶ ἁφῆς. Περὶ εἱμαρμένης. Περὶ παθῶν δόξαι πρὸς Τιμοκράτην. Προγνωστικόν. Προτρεπτικός. Περὶ εἰδώλων. Περὶ φαντασίας. Ἀριστόβουλος. Περὶ μουσικῆς. Περὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Περὶ δώρων καὶ χάριτος. Πολυμήδης. Τιμοκράτης, γ'. Μητρόδωρος, ε'. Ἀντίδωρος, β'. Περὶ νόσων δόξαι, πρὸς Μίθρην. Καλλιστόλας. Περὶ βασιλείας. Ἀναξιμένης. Ἐπιστολαί.

Enitar autem, si ita videatur, compendium quoddam horum *librorum* ob oculos statuere, tribus prolatis Epistolis, in quas ille suam Philosophiam vniuersam quasi cōtraxit. Apponā & Ratas eiusdē Sentētias, & si visus prætereà est aliquid selectu dignum extulisse: vt Tu ipsa, *(ô nobilis, & bonarum rerum studiosissima fœmina)* addiscere omni ex parte, qualis vir ille fuerit, valeas, ac simul intelligere, vigeat-ne in me aliqua in rerum delectu habendo solertia. Ille igitur Epistolam primam perscribit ad Herodotum, de Rebus Naturalibus: alteram ad Pythoclem, de Rebus Sublimibus, *seu super-terrenis*: tertiam ad Menœceum, de Vita,

Συμπέρασμα δὲ αὐτῶν εἰ δοκεῖ, ἐκθέσθαι πειράσομαι, τρεῖς ἐπιστολὰς αὐτοῦ παραθέμενος, ἐν αἷς πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἐπιτέτμηται. Θήσομαι δὲ καὶ τὰς Κυρίας αὐτοῦ δόξας, καὶ εἴ τι ἔδοξεν ἐκλογῆς ἀξίως ἀναφθέγξασθαι, ὥς τε σε πανταχόθεν καταμαθεῖν τὸν ἄνδρα, κἀμὲ κρίνειν, εἰ οἶδα κρίνειν. Τὴν μὲν οὖν πρώτην ἐπιστολὴν γράφει πρὸς Ἡρόδοτον, περὶ τῶν φυσικῶν οὖσαν· δευτέραν, πρὸς Πυθοκλέα, ἥτις ἐστὶ περὶ μετεώρων· τὴν τρίτην, πρὸς Μενοικέα, ἐν ᾗ

δ' ἐν αὐτῇ τὰ περὶ βίου. ἀρκτέον δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης, ὀλίγα προειπόντα περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς κατ' αὐτὸν φιλοσοφίας.

Διαιρεῖται τοίνυν εἰς τρία, τό τε Κανονικὸν, καὶ φυσικὸν, καὶ ἠθικόν. τὸ μὲν οὖν Κανονικὸν ἐφόδους ἐπὶ τὴν πραγματείαν ἔχει, καὶ ἔστιν ἐν ἑνὶ τῷ ἐπιγραφομένῳ Κανών. τὸ δὲ φυσικὸν, τὴν περὶ φύσεως θεωρίαν πᾶσαν, καὶ ἔστιν ἐν ταῖς περὶ φύσεως βίβλοις λζ. καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς κατὰ στοιχεῖον. τὸ δὲ ἠθικὸν, τὰ περὶ αἱρέσεως καὶ φυγῆς. ἔστι δὲ καὶ ἐν ταῖς περὶ βίων βίβλοις, καὶ ἐπιστολαῖς, καὶ τῷ περὶ τέλους. εἰώθασι μέν τοι τὸ κανονικὸν ὁμοῦ τῷ φυσικῷ συντάττειν. καλοῦσι δ' αὐτὸ περὶ κριτηρίου καὶ ἀρχῆς, καὶ στοιχειωτικόν· τὸ δὲ φυσικὸν, περὶ γενέσεως, καὶ φθορᾶς, καὶ περὶ φύσεως. τὸ δὲ ἠθικὸν, περὶ αἱρετῶν καὶ φευκτῶν, καὶ περὶ βίων καὶ περὶ τέλους. τὴν δὲ διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσιν. ἀρκεῖν γὰρ τοὺς φυσικοὺς χωρεῖν κατὰ τοὺς τῶν πραγμάτων φθόγγους.

Ἐν τοίνυν τῷ Κανόνι λέγει ὁ Ἐπίκουρος κριτήρια τῆς ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰς προλήψεις, καὶ τὰ πάθη· οἱ δ' Ἐπικούρειοι, καὶ τὰς φανταστικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας. λέγει δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἡρόδοτον ἐπιτομῇ, καὶ ἐν ταῖς κυρίαις δόξαις.

Πρῶτον μὲν οὖν λέγει τὰς Αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς. Πᾶσα γὰρ (φησὶν) αἴσθησις, ἄλογός ἐστι, καὶ μνήμης οὐδεμιᾶς δεκτική. οὔτε γὰρ ὑφ' αὑτῆς κινεῖται, οὔτε ὑφ' ἑτέρου κινηθεῖσα δύναταί τι προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν, ὥστε δοξάζειν, ἢ ψεύδεσθαι. Οὐδ' ἔστι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι. οὔτε γὰρ ὁμογενὴς αἴσθησις τὴν ὁμογενῆ διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, οὔθ' ἡ ἀνομογενὴς τὴν ἀνομογενῆ, οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν εἰσὶ κριτικαί. οὔθ' ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, πάσαις γὰρ προσέχομεν. οὔτε μὴν λόγος, πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται. καὶ τὸ, τὰ ἐπαισθήματα δ'

& moribus. Ordiendum verò est à prima: si prius tamen pauca quædam de Philosophiæ diuisione, ex eius mente præmisero.

Philosophia itaque illi diuiditur in parteis treis: Canonicam nempe, *siue Regularem*; Physicam, *siue Naturalem*; ac Ethicam, *siue Moralem*. Continet autem Canonica introductiones ad ipsũ opus, *Philosophicámve exercitationem*, traditúrque in eo libro, qui inscribitur Canon, *hoc est Regula*. Physica complectitur totam de Natura contemplationem; habetúrque in libris de Natura xxxvij. ac etiam in Epistolis, vt in aliquibus Rudimentis. Ethica in iis, quæ ad Electionem, Fugámque attinent, versatur; extátque in libris, qui hacce de re, déque variis vitæ institutis sunt; ac etiam in Epistolis, & libro de Fine. Solent verò Canonicam non separare à Physica; cùm & illam vocent eam partem, quæ est de Criterio, *seu, vt sic dicam iudicatorio, iudicandíve instrumento*; itémque Exordialem, ac Elementalem. Physicam autem appellant eam, quæ de Generatione, & Corruptione, *seu Ortu, & Interitu*; itémque eam, quæ de Natura: Ac Ethicam eam, quæ de eligendis, fugiendísque; ac de Vita, & Moribus; itémque de Fine. Quod spectat ad Dialecticam; ipsam vt superfluam repudiant; quòd Physicos *differenteis* capere satis liceat; perspectis duntaxat vocabulis rerum.

In Canone ergo Epicurus ait, Veritatis Criteria, *seu Veritatis diiudicandæ quasi instrumenta esse tria, videlicet* Sensus, Anticipationes, Passiones. Addunt verò Epicurei Applicationes, seu Intuitus mentis ad ea, quæ coram apparent, attentæ, (*quatenus nempe non modo sensu, sed interdum quoque mens ipsa intuetur præsens res sensibileis, siue apparenteis.*) Dicit verò ipse hoc quoque in Epitome ad Herodotũ, & in ipsis Ratis Sententiis.

Ac imprimis quidem inesse Sensibus veritatem docet; quia omnis sensus, inquit, ratiocinationis est expers, recordationísque prorsus incapax; quippe cùm neque à seipso moueatur, neque motus ab alio addere quidpiam, detrahere've, *siue enunciando copulare, aut disiungere, concludendóve inferre valeat*, vt propterea censeri possit quidpiam opinari, aut opinando falli. Quin-etiam nihil est, quod refellere, *falsive arguere* ipsos sensus possit. Neque enim sensus genere similis similem genere refellet propter æquipollentiam, *seu quod par ratio vtriusque sit*: Neque genere dissimilis genere dissimilem; quoniam *diuersa obiecta habent*, ferendáque iisdem de rebus iudicio minimè inseruiunt. Neque item vna sensio eiusdem sensus alteram; quoniam nulla est, *quâ non afficiamur, cuique, donec ipsâ afficimur*, non adhæreamus, *assentiamúrve*. Neque denique ratio seu ratiocinatio; quoniam omnis ratiocinatio à præuiis pendet Sensibus, *oportétque sensus prius esse, quàm rationem, veros*. Sed & veritatem Sensuum id confirmat, quòd ipsæ illorum

functiones

functiones in ipsa rerum natura exsistant, *seu reipsa, veréque sint*: quippe videre nos & audire tam est aliquid, quod reuera est, quàm ipsum dolere: nihil autem discriminis est, seu verum quid, seu exsistens dicas.

Ex hisce autem fit, vt coniecturam ducere ex iis, quæ Sensibus apparent, ad ea, quæ sunt nobis immanifesta oporteat; quando omnes mentis notiones ortum habent à Sensibus, aut per incidentiam (*dum nimirum res directè, & per se incidunt in sensum: vt homo quispiam coràm spectatus*) aut per quandam *rerum sensu perceptarum* proportionem (*vt dum amplificando concipitur Gigas, vel extenuando Pygmæus, sed seruatâ eâdem partium proportione, quæ obseruata fuerit in homine magnitudinis iustæ:*) aut per similitudinem (*vt cùm ciuitatem non visam visæ instar imaginamur:*) aut denuum per compositionem (*vt cùm ex equo, & homine visis, Hippocentaurum fingimus*) conferente etiam ad hoc nonnihil ipso ratiocinio.

Præterea autem visa quoque tam delirantium, quàm somniantium, eâ de causâ vera censeri, *quòd reipsâ sint, seu reuerâ exsistant; esse autem reipsâ constat ex eo*, quòd facultatem mouent: videlicet id, quod non est, mouere nullatenùs potest.

Deinde Anticipationis, *Prænotionisve* nomine intelligunt comprehensionem animi, opinionémve quamdam congruam, siue mauis intelligentiam, vniuersalémve notionem menti defixam, exsistétémque quasi memoriam,

ὑφιστάναι, ποιοῦνται τὴν τῶν αἰσθήσεων ἀλήθειαν. ὑφέστηκε δὲ τό, τε ὁρᾶν ἡμᾶς καὶ ἀκούειν, ὥσπερ τὸ ἀλγεῖν. οὐ διοίσει δὲ ἀληθὲς εἶναί τι, ἢ ὑφεστώς.

Ὅθεν καὶ περὶ τῶν ἀδήλων ἀπὸ τῶν φαινομένων χρὴ σημειοῦσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἐπίνοιαι πᾶσαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων γεγόνασι κατά τε περίπτωσιν καὶ ἀναλογίαν, καὶ ὁμοιότητα, καὶ σύνθεσιν, συμβαλλομένου τι καὶ τοῦ λογισμοῦ.

Τά τε τῶν μαινομένων φαντάσματα, καὶ τὰ κατ᾽ ὄναρ ἀληθῆ· κινεῖ γάρ· τὸ δὲ μὴ ὂν, οὐ κινεῖ.

Τὴν δὲ πρόληψιν λέγουσιν οἱονεὶ κατάληψιν, ἢ δόξαν ὀρθήν, ἢ ἔννοιαν, ἢ καθολικὴν νόησιν ἐναποκειμένην, τουτέστι μνήμην τοῦ πολλάκις ἔξωθεν φανέντος, οἷον τό, Τοιοῦτόν ἐστιν ἄνθρωπος. ἅμα γὰρ τῷ ῥηθῆναι ἄνθρωπος, εὐθὺς κατὰ πρόληψιν καὶ ὁ τύπος αὐτοῦ νοεῖται, προηγουμένων τῶν αἰσθήσεων. παντὶ οὖν ὀνόματι τὸ πρώτως ἐπιτεταγμένον, ἐναργές ἐστι· καὶ οὐκ ἂν ἐζητήσαμεν τὸ ζητούμενον, εἰ μὴ πρότερον ἐγνώκειμεν αὐτό. οἷον, Τὸ πόρρω ἑστὼς, ἵππος ἐστὶν ἢ βοῦς; δεῖ γὰρ κατὰ πρόληψιν ἐγνωκέναι ποτὲ ἵππου καὶ βοὸς μορφήν. οὐδ᾽ ἂν ὠνομάσαμέν τι, μὴ πρότερον αὐτοῦ κατὰ πρόληψιν τὸν τύπον μαθόντες. ἐναργεῖς οὖν εἰσιν αἱ προλήψεις. Καὶ τὸ δοξαστὸν, ἀπὸ προτέρου τινὸς ἐναργοῦς ἤρτηται, ἐφ᾽ ὃ ἀναφέροντες λέγομεν. οἷον, Πόθεν ἴσμεν εἰ τοῦτό ἐστιν ἄνθρωπος. τὴν δὲ δόξαν, καὶ ὑπόληψιν λέγουσιν, ἀληθῆ τε εἶναί φασι καὶ ψευδῆ, διὰ τὸ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν τι, καὶ ἐπιμαρτυρούμενον, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρούμενον ἀληθῆ

monumentúmve eius rei, quæ extrorsùm sæpiùs apparuerit: cuiusmodi *est v.c. idea, seu forma, atque species illa, ad quam respicientes apud nosmetipsos* dicimus, tale quid est Homo; quippe simul atque audimus pronunciari hanc vocem, Homo, illicò hominis effigies intelligitur iuxta *deformatam in animo*, præuiis Sensibus, anticipationem. Quamobrem quæ res cuique voci primò, præcipuéque subiecta animo apprehenditur, perspicuum quid est: neque enim, dum quid quærimus, illud quæreremus, nisi prænotionem eius haberemus. Veluti, quando quærimus, id, quod procul apparet, equúsne an bos est? quippe aliquando vidisse, anticipationéque nouisse equi, & bouis formam oportet. Sanè enim alioquin, ne nominaremus quidem aliquid, nisi priùs quamdam illius effigiem anticipatione notam teneremus. Euidentes ergo res sunt hoc modo anticipationes. Porrò, dum quidpiam opinamur, id à quapiam re priùs euidente dependet, vtpote ad quam *attendentes, cogitationémve nostram*, referentes, pronunciamus, *seu dicimus, hoc tale esse, vel non esse*. Qualis est *v.c. Prænotio, quam habemus de homine; siquidem ad eam attendentes, vt ad aliquid euidens, dum requiritur*, an hoc, quod videtur, sit homo, *an non? opinamur, seu pronunciamus hominem esse, aut non esse.* Opinionem autẽ alio nomine Existimationem, *seu Iudicium* vocant: ac ipsam esse (*non item Sensum*) cui veram, aut falsam esse competat docent: quatenus *ad id quod apparet*, quidpiam addit, aut detrahit, ac ipsam euidentiam suffragantem, non refragantem; refra-

τὸ ἐναργὲς ἔχειν, εἰ μὴ ἔχειν. ἐὰν μὲν γὰρ ἐπιμαρτυρῆται, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρῆται, ἀληθὲς εἶναι. ἐὰν δὲ μὴ ἐπιμαρτυρῆται ἢ ἀντιμαρτυρῆται, ψευδὲς τυγχάνειν. ὅθεν καὶ τὸ Προσμένον εἰσήχθη οἷον, τὸ Προσμεῖναι καὶ ἐγγὺς γενέσθαι τῷ πύργῳ, καὶ μαθεῖν, εἰ μὲν ὁποῖος, πόῤῥωθεν, τοῖος καὶ ἐγγὺς φαίνεται.

Πάθη δὲ λέγουσιν εἶναι δύο, ἡδονὴν καὶ ἀλγηδόνα. ἱστάμενα περὶ πᾶν ζῷον, καὶ τὴν μὲν, οἰκεῖον· τὴν δὲ, ἀλλότριον. δι' ὧν κρίνεσθαι τὰς αἱρέσεις καὶ φυγάς.

Τῶν τε Ζητήσεων εἶναι τὰς μὲν περὶ τῶν πραγμάτων, τὰς δὲ, περὶ ψιλὴν τὴν φωνήν.

Καὶ ταῦτα δὲ περὶ τῆς διαιρέσεως, καὶ τοῦ κριτηρίου στοιχειωδῶς. ἀνιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν.

gantem, non suffragantem habet, *exempli gratiâ, dum turris procul apparet oculo rotunda: Sensus quidem verus est, quia reverâ specie rotunditatis afficitur, eaque species & talis est, & causam habet necessariam, propter quam in huiusmodi distantia sit talis. Non fallitur autem, quia talem esse turrim non pronunciat, sed passiuè solùm se habet, speciem accipiens, ac referens dumtaxat, quid sibi appareat. Verùm Opinio (seu mavis Mens, cuius est opinari, seu iudicium ferre) quatenus addit quasi de suo, turrim esse id, quod sensui apparet, seu esse turrim in se, & reverâ rotundam; Opinio, inquam, ipsa est, quæ vera esse, aut falsa potest.* Nam veram quidem esse aiunt, si illi suffragetur, vel non refragetur euidentia, falsam, si eadē euidentia aut refragetur, aut non suffragetur. *Euidentia, inquam, qualis v. g. in exemplo proposito haberi potest, si accedatur propiùs.* Ex hoc proinde ortum habet, quod illi dicunt Prosmenomenon, *quasi dixeris exspectabile, exspectandúmve esse, neque illicò temerève de re apparente pronunciandum;* quale est nimirùm, quod exspectare iubent, & accedere cominùs ad turrim *explorareque,* & addiscere talisne cominùs, qualis & eminùs appareat.

Postremò Passiones dicunt esse duas, Voluptatem puta, ac Dolorem, quibus Animal omne afficitur: & priorem quidem congruam, posteriorem incongruam esse, ac per ipsas quid eligendum fugiendúmve sit, iudicari.

Ad Quæstiones quod attinet, docent alias de ipsis rebus, alias de nuda voce institui.

Atque hæc quidem compendiosè de *Philosophia* diuisione, déque Criterio, *seu Canonica parte* dicta sunto. Accedendum iam ad Epistolam.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ

ΗΡΟΔΟΤΩ

χαίρειν.

Τοῖς μὴ δυναμένοις, ὦ Ἡρόδοτε, ἕκαστα τῶν περὶ φύσεως ἡμῖν ἀναγεγραμμένων ἐξακριβοῦν, μηδὲ τὰς μείζους τῶν συντεταγμένων βίβλους διαθρεῖν, ἐπιτομὴν τῆς ὅλης πραγματείας, εἰς τὸ κατασχεῖν τῶν ὁλοσχερωτάτων δοξῶν τὴν μνήμην, ἱκανῶς αὐτοῖς παρεσκεύασα· ἵνα πρὸς ἑκάστους τῶν καιρῶν ἐν τοῖς κυριωτάτοις βοηθεῖν αὐτοῖς δύνωνται, καθ' ὅσον ἂν ἐφάπτωνται τῆς περὶ φύσεως θεωρίας. Καὶ μὴν καὶ τοὺς προβεβηκότας ἱκανῶς ἐν τῇ τῶν ὅλων ἐπιβλέψει, τὸν τύπον τῆς ὅλης πραγματείας τὸν κατεστοιχειωμένον δεῖ μνημονεύειν. τῆς γὰρ ἀθρόας ἐπιβολῆς πυκνὸν δεόμεθα· τῆς δὲ κατὰ μέρος, οὐχ ὁμοίως.

EPICVRVS

HERODOTO

S.

CVM nonnulli sint, ô Herodote, qui singula illa, quæ à nobis conscripta de Natura sunt, cognoscere ad vnguem non possunt, neque prolixiores à nobis contextos libros peruoluere; hisce ego ad retinendum generaliorum saltem *circa res naturæ* opinionū memoriam, apparaui idoneum quoddam scientiæ de Natura totius Compendium, vt quandocumque animum ad argumenta rerum præcipua aduertere voluerint, possint ipsimet sibi opem ferre, pro eo certè modulo, quo ipsam Naturæ contemplationem attigerint. Sanè verò iis etiam, qui in rerum omnium, de quibus tractat Physiologia, speculatione sunt prouectiores, pervtile est compendiosâ quâdam tractationis totius ideâ ipsarum rerum per capita summa digestarum memoriam tueri. Scilicet crebrò euenit, vt generali quadam rerum inspectione indigeamus; disquisitione speciali non item.

Quamobrem hæc via tenenda, ac deinceps id studij in excolenda memoria adhibendum continuò est, vt & ipsa ad res attentio constans, facilisque euadat, & ex rerum formis, seu notionibus generaliter comprehensis, animóque defixis: ac aliunde iuxta prima Principia, iuxtáque voces, quibus explicantur, expensis, si quid fuerit specialiter disquirendum, inueniri possit. Quippe vbi talis constantia, facilitásque parata est, & animus est generali, eáque exquisita informatione præditus; efficitur, vt celeriter perspicere si quid libeat, liceat. *Dico interim etiam iuxta voces*quandoquidem fieri non potest, vt cohærens sūma generalium capitum crebrò memoriâ repetatur, nisi quiduis ita contineat, vt vocibus paucis explicari possit, idque etiam vbi aliquid exploratum speciatim fuerit. Ex quo proinde efficitur, vt cùm isthæc agendi ratio sit maximè vtilis iis, qui sunt Physiologiæ nati, deditique: author sim illis eiusmodi in Physiologia operę (& maxime quidem si genere vitæ tranquillo fruantur) vt ipsi quoque talem quampiam opinionum generalium Epitomen, & quasi per capita summa informationem sibi conficiant.

Primùm igitur, ô Herodote, res subiectas vocibus, *seu quid voces significet*, tenere diligenter oportet, vt habeamus, quò respicientes quæcumque siue opinamur, siue quærimus, siue ambigimus, diiudicare tutò possimusne que (dum omnia nos iniudicata prætereunt) tum illi, qui nobis aliquid demonstrant absque limite progrediantur; tum nos nihil aliud, quàm inaneis voces, *seu merum verborum sonum*, excipiamus. Necesse est enim respicere nos ad illam notionem, *significationémve* primariam, quā vox quælibet vsurpatur, & ad illius perceptionem nullá egere demōstratione: si habituri quidem simus, quò id referamus, de quo quæritur, ambigitur, aut opinio fertur. Deinde oportet explorare omnia, aut per ipsos Sensus: aut per factas coram inspectiones siue mentis, siue cuiuslibet criteriorum; aut per contingenteis denique passiones. Nimirùm, vt suppetat nobis, vnde coniecturam ducamus, tam circa id, quod Prosmenomenon, *seu exspectabile* dicitur (*quasi videlicet spes sit, vt olim per se manifestiùs noscatur*) quàm circa illud, quod immanifestum *per se ipsum* est, *ac potest per aliud dumtaxat cognosci*. Sed his prætermissis, ad considerandum *ea, quæ sunt hoc modo* immanifesta accedendum est.

Ac imprimis quidem constare videtur, ex nihilo nihil fieri: in nihilum nihil abire. Nam, si aliquid ex nihilo fieret, posset quidlibet vndelibet nasci, nullatenus nempe seminibus egens; &, si illud, quod interit, in nihilum occideret,

Βαδιστέον μὲν οὖν καὶ ἐπ' ἐκεῖνα συνεχῶς, ἐν τῇ μνήμῃ τοσοῦτον ποιητέον, ἀφ' οὗ ἥ τε κυριωτάτη ἐπιβολὴ ἐπὶ τὰ πράγματα ἔσται, καὶ δὴ καὶ τὸ κατὰ μέρος ἀκρίβωμα πᾶν ἐξευρήσεται, τῶν ὁλοσχερεστάτων τύπων εὖ περιειλημμένων, καὶ μνημονευομένων, (Ἐπεὶ καὶ τετελεσιουργημένου τὸ κυριώτατον, καὶ τοῦ παντὸς ἀκριβωμάτων, γίνεται τὸ, τὸ ταῖς ἐπιβολαῖς ὀξέως δύνασθαι χρῆσθαι) ὃ καὶ πρὸς ἁπλᾶ στοιχειώματα, καὶ φωνὰς συναγομένων. Οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ πύκνωμα τῆς συνεχοῦς τῶν ὅλων περιοδείας εἰδέναι, μὴ δυνάμενον διὰ βραχέων φωνῶν ἅπαν ἐμπεριλαβεῖν ἐν ἑαυτῷ, καὶ τὸ κατὰ μέρος ἐξακριβωθέν. Ὅθεν δὴ, χρησίμης οὔσης τοῖς ᾠκειωμένοις φυσιολογίᾳ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ, παρεγγυῶν τὸ συνεχὲς ἐνέργημα ἐν φυσιολογίᾳ, καὶ τοῦτο τοὺς μάλιστα ἐγγαληνίζουσι τῷ βίῳ, ποιήσασθαι καὶ τοιαύτην τινὰ ἐπιτομὴν, καὶ στοιχείωσιν τῶν ὅλων δοξῶν.

Πρῶτον μὲν οὖν, τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις (ὦ Ἡρόδοτε) δεῖ εἰληφέναι, ὅπως ἂν τὰ δοξαζόμενα, ἢ ζητούμενα, ἢ ἀπορούμενα ἔχωμεν εἰς ἃ ἀνάγοντες ἐπικρίνειν, καὶ μὴ ἄκριτα πάντα ἡμῖν εἰς ἄπειρον ἀποδεικνύουσιν, ἢ κενοὺς φθόγγους ἔχωμεν. ἀνάγκη γὰρ τὸ πρῶτον ἐννόημα καθ' ἕκαστον φθόγγον βλέπεσθαι, καὶ μηθὲν ἀποδείξεως προσδεῖσθαι, εἴπερ ἕξομεν τὸ ζητούμενον, ἢ ἀπορούμενον, καὶ δοξαζόμενον ἐφ' ὃ ἀνάξομεν. Εἶτα κατὰ τὰς αἰσθήσεις δεῖ πάντα τηρεῖν, καὶ ἁπλῶς κατὰ τὰς παρούσας ἐπιβολὰς, εἴτε διανοίας, εἴθ' ὅτου δήποτε τῶν κριτηρίων. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰ ὑπάρχοντα πάθη, ὅπως ἂν καὶ τὸ Προσμενόμενον, καὶ τὸ Ἄδηλον ἔχωμεν οἷς σημειωσόμεθα. ταῦτα δὲ διαλαβόντας συνορᾶν ἤδη περὶ τῶν ἀδήλων.

Πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ οὐδὲν φθείρεται εἰς τὸ μὴ ὄν. εἰ μὲν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἐκφαινόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, πᾶν ἐκ παντὸς ἐγίνετ' ἄν, σπερμάτων γε οὐθὲν προσδεόμενον. καὶ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν, πάντα

at

ἂν ἀπωλώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων τῶν εἰς ἃ διελύετο.

Καὶ μὴν καὶ τὸ πᾶν ἀεὶ τοιοῦτον ἦν, οἷον νῦν ἐστι, καὶ ἀεὶ τοιοῦτον ἔσται. οὐθὲν γάρ ἐστιν εἰς ὃ μεταβάλλει, καὶ παρὰ τὸ πᾶν οὐθέν ἐστιν, ὃ ἂν εἰσελθὸν εἰς αὐτὸ, μεταβολὴν ποιήσαιτο. [Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ φησὶ κατ' ἀρχὴν, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ φύσεως.]

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν ἐστι τὸ μὲν σῶμα, τὸ δὲ Κενόν. Καὶ τὰ μὲν σώματα ὡς ἔστι, καὶ αὐτὴ ἡ αἴσθησις ἐπὶ πάντων μαρτυρεῖ, καθ' ἣν ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι, ὥσπερ προεῖπον τὸ πρόσθεν. Εἰ δὲ μὴ ἦν ὃ καὶ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι' οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα.

Παρὰ δὲ ταῦτα οὐθὲν ἐπινοηθῆναι δύναται, οὔτε περιληπτῶς, οὔτε ἀναλόγως τοῖς περιληπτοῖς, ὡς καθ' ὅλας φύσεις λαμβανόμενα, καὶ μὴ ὡς τὰ τούτων συμπτώματα, ἢ συμβεβηκότα λεγόμενα. [Τοῦτο δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Φύσεως φησὶ, καὶ ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, καὶ πεντεκαιδεκάτῃ, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ.]

Καὶ μὴν καὶ τῶν σωμάτων τὰ μέν ἐστι Συγκρίσεις, τὰ δ' ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται. Ταῦτα δέ ἐστιν Ἄτομα καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰς τὸ μὴ ὂν φθαρήσεσθαι, ἀλλ' ἰσχύοντα, καὶ ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, πλήρη τὴν φύσιν, ὄντα οὐκ ἔχοντα ὅπη, ἢ ὅπως διαλυθήσεται, ὥστε τὰς τῶν σωμάτων ἀρχὰς ἀναγκαῖον εἶναι ἀτόμους καὶ ἀμεταβλήτους φύσεις.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν, ἄπειρόν ἐστι. τὸ γὰρ πεπερασμένον, ἄκρον ἔχει· τὸ δὲ ἄκρον, ἔχει παρ' ἕτερόν τι θεωρεῖται· τὸ δὲ Πᾶν οὐ παρ' ἕτερόν τι θεωρεῖται, ὥστε οὐκ

perirent prorsus omnia, tanquam non superstitibus iis, in quæ dissoluerentur.

Deinde Vniuersum, *seu Omne* (*quod etiam Vniuersitatem, & Naturam rerum appellant*) tale semper fuit, quale & iam est; & quale iam est, tale semper erit. Quippe & nihil est, in quod, *quasi vniuersi naturam habere desinat*, mutetur; ac præter Vniuersum *omnia complectens*, nihil est, quod in ipsum irrumpens, sit illi mutationis causa. HOC VERO ILLE ETIAM AIT TVM IN EPITOME MAGNA SVB INITIVM; TVM IN LIBRO DE NATVRA PRIMO.

Vniuersum autem partim quidem Corpus, partim verò Inane est: *seu, quod idem est nihil aliud in Vniuerso reperitur, præter Corpora, & Inane.* Et quòd sint quidem corpora, ipse maximè attestatur sensus; ex quo aliunde ducere coniecturam necesse est ad id quod est immanifestum vt superiùs iam attigi. Nisi verò id esset quoque, quod & Inane, *seu Vacuum*, & Regionem, *seu Spatium, ac Locum*, & Intactilem, *siue Incorpoream* naturam vocamus; non haberent corpora neque vbi essent; neque quà motus suos obirent: cùm moueri ea quidem manifestum sit.

Præter hæc *duo* verò, *Corpus scilicet, ac Inane*, nihil licet intelligi, neque comprehensiuè (*quo modo ea, quæ per se, directèque in notitiam cadunt, intelliguntur*) neque comparatè ad ea, quæ comprehensa fuerint (*quo modo ea intelliguntur, quæ per proportionem solam innotescunt.*) *Nihil licet, inquam*, si ea quidem, *quæ intelliguntur eiusmodi sint*, vt accipiantur quasi quædam per se existentes, *subsistentes*, vt naturæ, *seu quasi subiecta*; non verò vt quædam, quæ esse dicuntur eorum Coniuncta, & Euenta, *seu Contingentia, & Accidentia*. HOC IPSVM VERO HABET ETIAM TVM IN LIBRIS DE NATVRA I. XIV. XV. TVM IN MAGNA EPITOME.

Corporum porrò, alia Concretiones, *seu, mauis, concreta, compositáue corpora* sunt: alia sunt, ex quibus concretiones fiunt. Hæc verò, *ex quibus, vt primis Principiis concretiones fiunt*, Atoma sunt, *seu insectilia, nullaue vi diuisibilia*, ac idcircò Immutabilia, *siue in seipsis mutationis omnis expertia*: si futurum est quidem, vt omnia non intereant in nihilum, verùm consistat, perseuerétque, dum concretiones dissoluuntur, plena quædam, *seu vacui expers* (*solidaque adeò*) natura, quippe quæ non habeat quà ex parte, aut quomodo *fissuram admittat, sicque* dissoluatur. Adeò proinde, vt sit necesse: ea, quæ dicuntur *compositorum* corporum principia, insectileis esse, ac immutabileis naturas.

Rursùs, Vniuersum infinitum est. Id enim quod finitum est, extremum habet; quod verò extremum habet, id ex alio quopiam cernitur (*seu ex interuallo extra assumpto cerni potest*) at Vniuersum ex alio quopiam extrinsecùs non

cernitur (*quippe cùm nihil sit interualli, siue spatij, quod intra seipsum non contineat, alioquin enim Vniuersum, nisi vniuersum spatium contineret, non foret.*) Quare neque habet extremũ; quod porrò non habet extremum id neque finem habet; quod verò finem non habet, id non finitum sanè, sed infinitum est. Est autem Vniuersum dupli ci titulo infinitum; multitudine *nempe* corporum, & magnitudine Inanis. Nam si Inane quidem infinitum, & Corpora finita forent, tum corpora (*quæ in perpetuo sunt motu*) nusquam consisterent, sed per infinitum Inane dispersa ferrentur, tanquam nihil habentia, à quo sisterentur, compescerentúrque variis retusionibus. Sin verò Inane finitum, Corpora forent infinita; tum non pateret locus, in quo exsistere infinita corpora possent.

Ad hæc corpora illa insectilia, plenáve, *siue solida* ex quibus fiunt, & in quæ resoluuntur concretiones, incomprehensibilia sunt differentiis, *seu varietate* figurarum. Neque enim hæc tot, tantáque *rerum concretarum* discrimina essent, si huiusmodi figurarum *in principiis* diuersitas animo comprehensibilis foret. At verò tamẽ in vnaquaque figurationis specie, infinitæ numero simpliciter sunt Atomi (*sic enim deinceps vocentur huiusmodi corpuscula*) quoniam alioquin Vniuersum infinitum non foret multitudine Atomorum, nisi Atomi, quæ sunt inter se figuratione similes, infinitæ numero simpliciter essent. Non sunt verò etiam Atomi habendæ differentiarum numero infinitæ simpliciter, sed vt iam dictum, solummodo animo incomprehensibiles; nisi quis fortè ipsas ad vsque infinitam simpliciter magnitudinem adauctas concipiat, quatenus in magnitudine quæ finita sit, intelligi diuersitates, quæ sint infinitæ non possunt. ALIVNDE PORRO DOCET INFERIVS MAGNITVDINIS DIVISIONEM IN INFINITVM NVLLAM DARI. DICIT HOC AVTEM POSTQVAM MEMINIT TRANSMVTATIONIS QVALITATVM.

Mouentur porrò Atomi continenter, ac per omne æuum. DICIT AVTEM INFERIVS MOVERI QVOQVE IPSAS ÆQVIVELOCITER, DONEC FERVNTVR PER INANE; VTPOTE QVOD CONSIMILEM TAM LEVISSIMIS, QVAM GRAVISSIMIS TRAIECTIONIS FACILITATEM PRÆBEAT. Et dum contingit quidem, vt in complexionem, *conuenientibus plurium, sibi mutuò obstantium, aut sese etiam mutuò irretientium, vt maximè fit in concretionibus*, incurrant, *vnde & videantur non moueri, sed quiescere; tum tamen adhuc* partim longiùs, partim propiùs à se inuicem dissitæ, *agitationem, seu* speciem palpitationis obtinent, deflexæ *nimirum*, repressæve à cæteris, quæ talem complexum, *catenove* constituunt. Causa verò huiusce rei, *hoc est agitationis, seu quasi palpitationis intestinæ, atque continuæ*, est

ἄκρον ἔχει. τὸ δὲ οὐκ ἔχον ἄκρον, πέρας οὐκ ἔχει· πέρας δὲ οὐκ ἔχον, ἄπειρον ἂν εἴη, καὶ οὐ πεπερασμένον. καὶ μὴν καὶ τῷ πλήθει τῶν σωμάτων ἄπειρόν ἐστι τὸ πᾶν, καὶ τῷ μεγέθει τοῦ κενοῦ. εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον, τὰ δὲ σώματα ὡρισμένα, οὐδαμοῦ ἂν ἔμενε τὰ σώματα, ἀλλ' ἐφέρετο κατὰ τὸ ἄπειρον κενὸν διεσπαρμένα, οὐκ ἔχοντα τὰ ὑπερείδοντα καὶ στέλλοντα κατὰ τὰς ἀνακοπάς. εἴτε τὸ κενὸν ἦν ὡρισμένον, τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, οὐκ ἂν εἶχε τὰ ἄπειρα σώματα ὅπου ἂν ἐστῇ.

Πρός τε τούτοις, τὰ ἄτομα τῶν σωμάτων καὶ μεστά, ἐξ ὧν καὶ αἱ συγκρίσεις γίνονται, καὶ εἰς ἃ διαλύονται, ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων. οὐ γὰρ δυνατὸν γενέσθαι τὰς τοσαύτας διαφορὰς ἐκ τῶν αὐτῶν σχημάτων περιειλημμένων. καὶ καθ' ἑκάστην δὲ σχημάτισιν ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι. Οὐ γὰρ τὸ πᾶν ὡς τῷ πλήθει τῶν ἀτόμων ἄπειρον, εἰ μὴ ἁπλῶς ἄπειροι αἱ εἶεν αἱ καθ' ἑκάστην τι σχημάτων ὅμοιαι. ταῖς δὲ διαφοραῖς οὐχ ἁπλῶς ἄπειροι εἰσίν, ἀλλὰ μόνον ἀπερίληπτοι ὥσπερ εἴρηται, εἰ μὴ μέλλει τις καὶ ταῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν, ὥστε ἐν τῷ ὡρισμένῳ μεγέθει ἀπείρους δοκεῖν διαφορὰς ἀδύνατον. [φησὶ δὲ καὶ ἐνδοτέρω οὐκ εἰς ἄπειρον τὴν τομὴν τυγχάνειν. λέγει δέ, ἐπειδὴ καὶ τῶν ποιοτήτων μεταβολῆς μέμνηται.]

Κινοῦνταί τε συνεχῶς αἱ ἄτομοι, εἰς τὸν αἰῶνα. [φησὶ δὲ ἐνδοτέρω καὶ ἰσοταχῶς αὐτὰς κινεῖσθαι, τοῦ κενοῦ τὴν εἶξιν ὁμοίαν παρεχομένου καὶ τῇ κουφοτάτῃ καὶ τῇ βαρυτάτῃ.] Καὶ αἱ μὲν, εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διϊστάμεναι, αἱ δὲ αὐτοῦ τὸν παλμὸν ἴσχουσιν, ὅταν τύχωσι τῇ περιπλοκῇ κεκλιμέναι, ἢ στεγαζόμεναι ὑπὸ τῶν πλεκτικῶν. ἥ τε γὰρ τοῦ κενοῦ φύσις, ἡ διορίζουσα ἑκάστην αὐτήν, τοῦτο παρασκευάζει, τὴν ὑπέρεισιν ἐχ ... ἵνα τε κτα

Inanis.

παλμῷ. ἥ τε στερεότης ἡ ὑπάρχουσα αὐταῖς κατὰ σύγκρουσιν, τὸν ἀποπαλμὸν ποιεῖ, ἐφ' ὁπόσον ἂν ἡ περιπλοκὴ τὴν ἀποκατάστασιν ἐκ τῆς συγκρούσεως διδῷ. ἀρχὴ δὲ τούτων οὐκ ἔστιν αἰτίων τῶν ἀτόμων οὐσῶν καὶ τοῦ κενοῦ. [φησὶ δ' ἐνδοτέρω μηδὲ ποιότητά τινα περὶ τὰς ἀτόμους εἶναι, πλὴν σχήματος καὶ μεγέθους καὶ βάρους· τὸ δὲ χρῶμα παρὰ τὴν θέσιν τῶν ἀτόμων ἀλλάττεσθαι, ἐν ταῖς δώδεκα στοιχειώσεσί φησι. πᾶν τε μέγεθος μὴ εἶναι περὶ αὐτάς· οὐδέποτε γοῦν ἄτομος ὤφθη αἰσθήσει.] Ἡ τοσαύτη δὲ φωνὴ, τούτων πάντων μνημονευομένων τὸν ἱκανὸν τύπον ὑποβάλλει τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἐπινοίας.

Ἀλλὰ μὴν καὶ κόσμοι ἄπειροί εἰσιν, οἵ θ' ὅμοιοι τούτῳ, οἵ τ' ἀνόμοιοι. αἵ τε γὰρ ἄτομοι ἄπειροι οὖσαι, ὡς ἄρτι ἀπεδείχθη, φέρονται, καὶ πόῤῥω τάτω, καὶ ἄλλοθι ἄλλαι, εἰς ἀπειρίαν κόσμων ἄλλαι συνέρχονται. Οὐ γὰρ κατανήλωνται αἱ τοιαῦται ἄτομοι ἐξ ὧν ἂν γένοιτο κόσμος, ἢ ὑφ' ὧν ἂν ποιηθείη, οὔτ' εἰς ἕνα, οὔτ' εἰς πεπερασμένους, οὔθ' ὅσοι τοιοῦτοι, οὔθ' ὅσοι διάφοροι τούτοις. ὥστε οὐδὲν τὸ ἐμποδοστατῆσόν ἐστι πρὸς τὴν ἀπειρίαν τῶν κόσμων.

Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσί, λεπτότησιν ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων. Οὔτε γὰρ ἀποστάσεις ἀδυνατοῦσιν ἐν τῷ περιέχοντι γίνεσθαι τοιαῦται, οὔτ' ἐπιτηδειότητες πρὸς τὰς κατεργασίας τῶν κοιλωμάτων καὶ λεπτοτήτων γίνεσθαι, οὔτε ἀπορροαὶ τὴν ἑξῆς θέσιν καὶ τάξιν διατηροῦσαι, ἥνπερ καὶ ἐν τοῖς στερεμνίοις εἶχον. τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν.

partim quidem natura Inanis, *quod etiam intra corpora compactissima intercepium singulas Atomos mutuò aut ex toto, aut ex parte dirimit*, neque eas sistendi, firmandique vim habet; partim verò soliditas Atomis ipsis competens, quæ scilicet præ collisione, repercussionéque palpitationem efficit: quantum quidem ipsa complexio instaurari motum ex collisione patitur. *Dixi verò Atomos esse per omne æuum mobileis; quoniam* principium, ex quo fieri illa cœperint nullum est: existentibus quippe Atomis, ipsoque Inani perpetuis. DOCET ET INFERIVS NVLLAM ATOMIS QVALITATEM COMPETERE; PRÆTER FIGVRAM MAGNITVDINEM ATQVE PONDVS (*hoc est naturalem quasi impulsionem, à qua ille perpetuus, indefinensque motus est*) NAM COLOREM *exempli gratiâ non inesse Atomis, sed oriri*, COMMVTARIQVE PRO ATOMORVM POSITV IN IIS ETIAM LIBRIS AIT QVÆ ELEMENTALIA XII. INSCRIBVNTVR. *Additque*, NON QVANTAMLIBET CONVENIRE ATOMIS MAGNITVDINEM: NEQVE ENIM ATOMVM *vllam etiam maximam*, TANTAM ESSE, QVÆ CADERE IN CONSPECTVM POSSIT. Atque hæc quidem *velut summaria* rerum omnium hactenus commemoratarum deductio subiicere cogitationi potest appositam quandam *vniuersitatis, seu* naturæ rerum ideam.

Cæterùm *in ipsa Vniuersitate, seu natura rerum* infiniti sunt Mundi, alij quidem similes isti, *quem nos incolimus*, alij verò dissimiles. Quippe Atomi, cùm sint infinitæ, vt non multò antè demonstratum est, per infinitatem spatiorum feruntur, & alibi aliæ, ac procul ab hoc ad fabrefactionem Mundorum infinitorum variè concurrunt. Atomi siquidem ad hoc comparatæ, vt ex ipsis Mundus constare, effici've valeat, absumi non possunt, *cùm sint infinitæ*, neque in vnũ, neque in aliquot, qui definito numero sint; & neque in quotcumque vniusmodi, neque in quotcumque inter se diuersos. Quare nihil obstat quominùs sit talis Mundorum infinitudo.

Sunt verò & quædam Effigies, *seu imagines ad visionem inseruientes*, quæ corporibus solidis delineatione consimiles, superant longè sua tenuitate quicquid est rerum conspicabilium. Neque enim formari repugnat etiam in medio aëre, *circumfusóve spatio* huiuscemodi quasdam contexturas; vti neque esse *repugnat quasdam in ipsis rebus & maximè in atomis* dispositiones, ad operandum eiusmodi *spectra, quæ sunt quasi quædam meræ inanésque* cauitates, & *superficiales, soliditatisve expertes* tenuitates: neque *præterea repugnat* fieri *ex corporibus extimis* effluxiones quasdam auolantium continenter Atomorum, in quibus idem positus, idémque ordo, qui fuerit in solidis *superficiebúsve ipsorum* seruetur: *vt tales proinde effluxiones sint quasi formæ, siue effigies, & imagines corporum, à quibus demanant*. Tales itaque formæ, siue effigies, & imagines sunt, quas nobis est nobis, vt Idola, *seu Simulacra* appellitemus.

Assumendum est autem motum *Atomorum* per spatium inane, in quo nihil occurrit, quod retundendo ipsũ deflectat, eius esse pernicitatis, vt quodlibet cogitabile spatium conficiat *momento, hoc est*, tempore inexcogitabiliter breui. *Dico autem in quo nihil retundens occurrat*: nam alioquin frequens retusio speciem tarditatis, & immunitas à retusione speciem celeritatis subit. Neque verò propterea corpus (*seu Atomus, mauis*) quod retusiones patitur varias, ad *hæc, illáque* complura loca iis peruenit temporibus, quæ discernere mente liceat: quippe *illa discernere* in facultate mẽtis non est. Quin-etiam contingere potest, vt sensibili tempore accepto, idem corpus, tametsi variis deflexum retusionibus, ita feratur, vt vndecumque ex spatiorum immensitate adueniat, non liceat nobis designare aliquem locum, *seu terminum*, quem non tempore illo superarit. Quippe talis esse (*hoc est tam parùm frequens, parúmque deflectens*) ea retusio potest, vt ipsa quoque æmuletur quadamtenus celeritatem competentem motui, qui est retusione immunis. Assumere verò perutile est, tum hoc fundamentum, tum subinde illud, *quod iam attigimus*, esse, *nempe* Simulacrorũ ineffabilem tenuitatem, vt cui nihil repugnet rerum apparentium: quoniam *cùm propter hanc tenuitatem Simulacra nihil aliud sint, quàm textura quædam Atomorum simplicium*, ea celeritas ipsis competit, quæ captum omnem fugiat, habentibus putà traiectionem omnem *per circumfusum, transparénsque spatium*, consimilem illi, quæ per spatia illa infinita est. Quandoquidem non admodùm differt, seu nulla, seu pauca retundentia sint, quæ illis per spatium circumstans occurrant.

Καὶ μὴν καὶ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορὰ κατὰ μηδεμίαν ἀπάντησιν τῶν ἀντικοψόντων γινομένη, πᾶν μῆκος περιληπτὸν ἐν ἀπερινοήτῳ χρόνῳ συντελεῖ. βραδύτητος γὰρ καὶ τάχους ἀντικοπὴ, καὶ οὐκ ἀντικοπὴ ὁμοίωμα λαμβάνει. Οὐ μὴν οὐδὲ ἅμα κατὰ τοὺς διὰ λόγου θεωρητοὺς χρόνους τὸ αὐτὸ φερόμενον σῶμα ἐπὶ τοὺς πλείους τόπους ἀφικνεῖται, ἀδιανόητον γάρ. Καὶ τοῦτο συναφικνούμενον ἐν αἰσθητῷ χρόνῳ ὅθεν δή ποθεν τοῦ ἀπείρου, οὐκ ἐξ οὗ ἂν περιλάβωμεν τὴν φορὰν τόπου ἔσται ἀφιστάμενον. Ἀντικοπῇ γὰρ ὁμοία ἔσται, κἂν μέχρι τοσούτου, τὸ τάχος τῆς φορᾶς μὴ ἀντικοπὲν καταλείπωμεν. Χρήσιμον δὴ καὶ τοῦτο κατασχεῖν τὸ στοιχεῖον, καὶ τὸ, ὅτι τὰ εἴδωλα ταῖς λεπτότησιν ἀνυπερβλήτοις κέχρηται (οὐθὲν γὰρ ἀντιμαρτυρεῖ τῶν φαινομένων) ὅθεν καὶ τάχη ἀνυπέρβλητα ἔχει, πάντα πόρον σύμμετρον ἔχοντα πρὸς τῷ ἀπείρῳ. αὐτοῖς γὰρ μηθὲν ἀντικόπτειν, ἢ ὀλίγα ἀντικόπτειν, ἢ πολὺ διαφέρει ἐν τῷ περιέχειν.

Πρός τε τούτῳ, ὅτι ἡ γένεσις τῶν εἰδώλων ἅμα νοήματι συμβαίνει. Καὶ γὰρ ῥεῦσις ἀπὸ τῶν σωμάτων ἐπιπολῆς συνεχὴς οὐκ ἐπίδηλος σημειώσει, διὰ τὴν ἀνταναπλήρωσιν σώζουσα τὴν ἐπὶ τοῦ στερεμνίου θέσιν καὶ τάξιν τῶν ἀτόμων, ἐπὶ πολὺν χρόνον· εἰ καὶ ἐνίοτε συγχεομένη ὑπάρχει. Καὶ συστάσεις ἐν τῷ περιέχοντι ὀξεῖαι, διὰ τὸ μὴ δεῖν κατὰ βάθος τὸ συμπλήρωμα γίνεσθαι. Καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι τινὲς γεννητικοὶ τῶν τοιούτων φύσεων εἰσίν. οὐθὲν γὰρ τούτων ἀντιμαρτυρεῖ ταῖς αἰσθήσεσιν, ἂν βλέπῃ τις, τινὰ τρόπον τὰς ἐναργείας ἵνα καὶ τὰς συμπαθείας ἀπὸ τῶν ἔξωθεν πρὸς ἡμᾶς ἀνοίσει.

Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν, ἐπεισιόντος τινὸς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, τὰς μορφὰς ὁρᾶν ἡμᾶς καὶ διανοεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἂν ἀποσφραγίσαιτο τὰ

Ad-hæc sciendum est procreationem huiusmodi Simulacrorum temporis puncto peragi. Videlicet eorum effluxus ad superficiem indefinens, discerni sigillatim nequit, quòd *vno abeunte, aliud cohærenter succedat, inque eius locum veluti* suppleatur, ac seruet *continuò* eundem Atomorum ordinem, & positum, qui in ipsa solidi, *siue corporis* superficie fuerit, idque in multum tempus, *multamve distantiam*, tametsi tandem confundatur. Quòd si ex eorum genere sint, quæ sunt quædam in aëre *sponte formata* contexturæ, sunt ipsa quoque ortu veloci, quòd secundùm profunditatem, *soliditatémve* ea compleri nihil sit necesse. Prætereo esse & alios modos, quibus naturæ hæ gigni possint: quando tale nihil horum Sensibus repugnat: si quis quodammodo ad ea, quæ euidentia sunt, attendat, & ea quæ ex rebus externis consentanea sunt, ad nos referat.

Reputandum porrò *consequenter* est, ideò externas rerum *facies*, formásve à nobis videri, ac intelligi, quòd aliquid *extrinsecùs* ex ipsis ad nos allabatur. Neque enim perinde intelligi potest res externas, & à nobis dissitas, imprimere

ἔξω

ἔξω τὴν ἑαυτῶν φύσιν, τοῦ τε χρώματος καὶ τῆς μορφῆς, διὰ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ ἡμῶν τε κἀκείνων, οὐδὲ διὰ τῶν ἀκτίνων, ἢ ὧν δήποτε ῥευμάτων ἀφ' ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνα παραγινομένων, οὕτως, ὡς τύπων τινῶν ἐπεισιόντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ὁμοχρόων τε καὶ ὁμοιομόρφων, κατὰ τὸ ἐναρμόττον μέγεθος, εἰς τὴν ὄψιν, ἢ τὴν διάνοιαν, ὠκέως ταῖς φοραῖς χρωμένων. εἶτα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν (τότε ἑνὸς καὶ συνεχοῦς τὴν φαντασίαν ἀποδιδόντων, καὶ τὴν συμπάθειαν ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου σωζόντων, κατὰ τὸν ἐκεῖθεν σύμμετρον ἐπερεισμὸν, ἐκ τῆς κατὰ βάθος ἐν τῷ στερεμνίῳ τῶν ἀτόμων πάλσεως) καὶ ἣν ἂν λάβωμεν φαντασίαν ἐπιβλητικῶς τῇ διανοίᾳ, ἢ τοῖς αἰσθητηρίοις, εἴτε μορφῆς, εἴτε συμβεβηκότων, μορφή ἐστιν αὕτη τοῦ στερεμνίου, γινομένη κατὰ τὸ ἑξῆς πύκνωμα, ἢ ἐγκατάλειμμα τοῦ εἰδώλου.

Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία εἴτε διανοίας εἴτ' αἰσθητηρίων λαμβανομένη, ἢ μέν τοι διαλαμβανομένη, ἐστὶν ἀληθής· τὸ δὲ ψεῦδος καὶ τὸ διημαρτημένον, εἴτε μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, εἴτε καὶ ἀντιμαρτυρηθῇ ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ ἀεί ἐστι, κατὰ τὴν κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μέν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν καθ' ἣν τὸ ψεῦδος γίνεται. ἥ τε γὰρ ὁμοιότης τῶν φαντασμῶν οἱονεὶ ἐν εἰκόνι λαμβανομένων, ἢ καθ' ὕπνους γινομένων, ἢ κατ' ἄλλας τινὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας, ἢ τῶν λοιπῶν κριτηρίων, οὐκ ἄν ποτε ὑπῆρχε τοῖς οὖσί τε καὶ ἀληθέσι προσαγορευομένοις, εἰ μὴ ἦν τινα καὶ τοιαῦτα πρὸς ἃ ἐπιβάλλομεν. τὸ δὲ διημαρτημένον οὐκ ἂν ὑπῆρχεν, εἰ μὴ ἐλαμβάνομεν καὶ ἄλλην τινὰ κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μὲν, διάληψιν δὲ ἔχουσαν. Κατὰ δὲ ταύτην τὴν κίνησιν συνημμένην τῇ φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν, ἐὰν μὲν μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἢ ἀντιμαρτυρηθῇ, τὸ ψεῦδος γίνεται· ἐὰν δὲ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρηθῇ, τὸ ἀληθές. Καὶ

nobis quasi sigillatione quadam sui, colorisve atque formæ speciem, intercedente aëre, nos inter & ipsas (*quasi organo quodam*) intercepto: neque etiam id fieri interuenientibus radiis, aut effluxibus aliis quibuscumque ex nobis, *oculísve nostris* ad ipsas promanantibus. *Non, inquam, perinde intelligi potest*; ac *dum* fieri *id dicitur quod* effigies quædam aduenientes ex ipsis rebus, coloréve simul, formáque ipsarum, incurrant in nos, & seruatâ congruâ magnitudine, celeritérque admodum translatæ, in nostrum tum visum, tum animum subeant; *ipsúmque percellant*. Subinde verò ob hanc causam (& quia quasi vnum, continuúmque est, simulacrum nempe cōtinuò appellens, quod facit obiectum actu apparere, & conformitatem tuetur cum ipso, pro concinna partium cohæsione, quam in superficie illius obtinuit, dum suppeditante continēter aliquid ex profunditate sua, solido, ex Atomis conformaretur.) Hanc, inquam, ob causam, intuitiuè, vt ita loquar, tum mente, quàm oculis apparentiam percipimus siue formæ, siue adiunctorum. Dicitur autem hoc loco forma quæ est ipsius corporis propria, *ac esse intelligitur*, *quasi* collectio partium *certo ordine positarum*, vel quasi superficies, quæ relinquitur ab auolante simulacro.

Ac omnis quidem apparentia, seu mente, seu sensu percepta, verumtamen non iudicata (*videlicet quamdiu nulla affirmatio, aut negatio, sed mera, nudáque est apprehensio*) vera est. Falsitas autem, atque error (siue euidentiâ non suffragante, siue refragante, deprehendatur) est semper in eo, quod, præter apparentiam nudam, opinamur ob motionem quandam, *seu actionem mentis* in nobis *excitatam*, quæ cohæreat quidem, *seu dependeat, connexáve sit* cum apprehensione cuiuspiam apparentiæ: sed iudicium tamen insuper adhibeat, in quo solo falsitas consistit. Profectò enim etiam apparentiæ, quæ consimiles cæteris, aut per furorem, (exempli gratiâ) percipiuntur, aut inter somniandum creantur, aut aliâ quâpiam apprehensione seu mentis, seu alterius criterij contingunt, non essent omnino in rerum natura (*quæ modo esse dicimus ea*, quæ & Entia, & Vera vocantur) nisi aliqua talia forent, ad quæ intuentes collinearemus: ac error in nobis non contingeret, nisi motionem aliam admitteremus prætereà, cohærentem quidem apparentiis, sed iudicium tamen de iis adhibentem. Secundùm hanc ergo motionem cohærentem quidem apprehensioni apparentiæ, sed superadhibentem iudicium, si res euidentes non suffragentur, aut etiam refragentur, falsitas creatur; quemadmodum veritas est, si aut suffragentur, aut non re-

fragentur. Oportet autẽ tenere hoc, quasi inconcussum principium, ne aut Criteria quæ stabiliuntur per euidentiam euertantur; aut error pari robore, quo veritas, constabilitus, omnia susque deque perturbet.

Cæterùm, *vt Visionem fieri ex aliquo extrinsecùs adueniente deduximus; ita* Auditio quoque fit, effluxu aliquo translato ex eo vsque, quod loquitur, aut resonat, aut strepitum edit, aut quomodocumque tandem ad sensum auditus excitandum est comparatum. Talis verò effluxus, *instar guttularum aquæ à follione exsufflatæ*, dispergitur in moleculas, quæ ex particulis similibus constent: vnde & conuenientiam inter se mutuò aliquam seruent (*ac varios proinde auditus pari modo feriant*) & maneant in se vnaquæque speciali cohærentiâ, quæ efficiat, vt agnoscantur ad illud spectare, à quo sunt emissæ, & talem sensionem vt plurimùm creet, qualis ab illo, quod sonum emisit, apparata est; sin minùs (*vt cum magna parte ab interjecto aliquo, aut præ interualli longitudine dissipatur*) confusè solum aliquid exteriùs sonare insinuet. Quippe absque translata quadam, & à sonante vsque reseruata cõuenientia, cohærentiâque, non fieret vnquam eiusmodi, *quæ esset distincta*, auditio. Neque verò est, cur existimemus, cùm semel vox emissa est, aërem deinceps aut ab ea, aut ab aliis ex ea creatis configurari, *conformariue in voces similes* (nimio enim foret molimine opus, si ad tale quid subeundum destinatus foret) sed simul, ac in nobis fit ictus, quando vocem emittimus, ipsam talem ex certis quibusdam spiritualis, *subtilissimiue* effluxus moleculis ad hoc idoneis articulari, & *appulsu ad aures facto*, auditionem in nobis creare.

τούτου ὅτι σφόδρα γε δεῖ τὴν δόξαν κατέχειν, ἵνα μήτε τὰ κριτήρια ἀναιρῆται, τὰ κατὰ τὰς ἐναργείας, μήτε τὸ διημαρτημένον ὁμοίως βεβαιούμενον πάντα συνταράττῃ.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν γίνεται ῥεύματός τινος φερομένου ἀπὸ τοῦ φωνοῦντος, ἢ ἠχοῦντος, ἢ ψοφοῦντος, ἢ ὅπως δή ποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος. τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτ' εἰς ὁμοιομερεῖς ὄγκους διασπείρεται, ἅμα τινὰ διασῴζοντας συμπάθειαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἑνότητα ἰδιότροπον διατείνουσαν πρὸς τὸ ἀποστεῖλαν, καὶ τὴν ἐπαίσθησιν, τὴν ἀπ' ἐκείνου ὡς τὰ πολλὰ ποιοῦσαν· εἰ δὲ μή γε, τὸ ἔξωθεν μόνον ἔνδηλον παρασκευάζουσαν. ἄνευ γὰρ ἀναφερομένης τινὸς ἐκεῖθεν συμπαθείας, καὶ ἑνότητος, οὐκ ἂν γένοιτο ἡ τοιαύτη ἐπαίσθησις. οὐκ αὐτὸν οὖν δεῖ νομίζειν τὸν ἀέρα ὑπὸ τῆς προϊεμένης φωνῆς, ἢ καὶ τῶν ὁμογενῶν σχηματίζεσθαι (πολλὴν γὰρ ἔνδειαν ἕξει τοῦτο πάσχων ὑπ' ἐκείνης) ἀλλ' εὐθὺς τὴν γινομένην πληγὴν ἐν ἡμῖν, ὅταν φωνὴν ἀφιῶμεν, τοιαύτην ἐκ τινων ὄγκων ῥεύματι πνευματώδους ἀποτελεστικὴν ποιεῖσθαι, ἢ τὸ πάθος τὸ ἀκουστικὸν ἡμῖν παρασκευάζειν.

Καὶ μὴν καὶ τὴν ὀσμὴν νομιστέον, (ὥσπερ καὶ τὴν ἀκοὴν) οὐκ ἄν ποτε πάθος οὐθὲν ἐργάσασθαι, εἰ μὴ ὄγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀποφερόμενοι, σύμμετροι πρὸς τὸ τοῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν, οἱ μὲν τοῖοι, τεταραγμένως καὶ ἀλλοτρίως, οἱ δὲ τοῖοι, ἀταράχως καὶ οἰκείως ἔχοντες.

Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους νομιστέον, μηδεμίαν ποιότητα τῶν φαινομένων προσφέρεσθαι, πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, καὶ ὅσα ἐξ ἀνάγκης σχήματος συμφυῆ ἐστι. Ποιότητες γὰρ ἄλλαι, εἴτε χρῶμά τε, καὶ θερμότης παρὰ τὴν θέσιν τῶν ἀτόμων μεταβάλλουσι, διὸ καὶ ταῖς ἀτόμοις οὐχ ὑπάρχουσι. ποιότης δὲ πᾶσα αὐταῖς ὑπάρχουσα, καὶ ἴδια, οἷας

Quin-etiam, *vt & hoc addamus*, existimandum est Odorem, *vt proportione* circa Auditum *de voce, aut sono* declaratum est, non facturum vllam sui impressionem, nisi ab odora re vsque deferrentur moleculæ, *seu corpuscula* quædam eâ ratione commensurata ipsi *Olfactus* sensorio, vt ipsum moueant, *affectatoue* talia quidem se perturbatè, atque discrepanter habentia, *ex quo odores ingrati sunt*; alia placidè, & accommodatè, *ex quo* sunt odores iucundi.

Verùm, ad Atomos *vt redeamus*, arbitrandum est, nullam qualitatem ex vulgò apparentibus competere ipsis, præter Figuram, Pondus, Magnitudinem; & si quæ præterea cum ipsâ figurâ necessariam cognationem habent, *cuiusmodi sunt, exempli causâ asperitas, & leuor*. Siquidem qualitates aliæ, quemadmodum color aut calor pro varietate positionis Atomorum commutantur, ipsisiinéque adeò Atomis non insunt, *seu à natura minimè sunt*. Qualitas verò omnis ipsis in-

συγκρινομένας ἐπὶ διαλύσει, μὴ μεταβάλλειν, αἱ καὶ αἱ ἄτομοι μηδὲν μεταβάλλουσιν. ἐπειδήπερ δεῖ τι ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, στερεὸν καὶ ἀδιάλυτον, ὃ τὰς μεταβολὰς οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν ποιήσεται, οὐδ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλὰ κατὰ μεταθέσεις ἐν πολλοῖς, τινῶν δὲ καὶ προσόδους καὶ ἀφόδους. ὅθεν ἀναγκαῖον τὰ μὴ μετασχηματιζόμενα ἄφθαρτα εἶναι, καὶ ὁμοῦ τὴν τοῦ μεταβάλλοντος φύσιν οὐκ ἔχοντα, ὄγκους τε, καὶ σχηματισμοὺς ἰδίους τινάς· ταῦτα γὰρ καὶ ἀναγκαῖον ὑπομένειν. καὶ γὰρ ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν μετασχηματιζομένοις κατὰ τὴν περιαίρεσιν αὐτὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος ἐνυπάρχειν λαμβάνεται· αἱ δὲ ποιότητες οὐκ ἐνυπάρχουσαι ὡς καὶ ἰδίαι, ἐν τῷ μεταβάλλοντι οὐχ ὥσπερ ἐκεῖνα καταλείπονται, ἀλλ' ἐξ ὅλου τοῦ σώματος ἀπόλλυνται. ἱκανὰ οὖν τὰ ὑπολειπόμενα ταῦτα (σχῆμα καὶ τὸ βάρος) τὰς τῶν συγκρίσεων διαφορὰς ποιεῖν, ἐπειδήπερ ὑπολείπεσθαί γέ τινα ἀναγκαῖον, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν μὴ πάντα φθείρεσθαι.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ νομίζειν πᾶν μέγεθος ἐν ταῖς ἀτόμοις ὑπάρχειν, ἵνα μὴ τὰ φαινόμενα ἀντιμαρτυρῇ. Παραλλαγὰς δέ τινας μεγεθῶν νομιστέον εἶναι. βέλτιον γάρ, καὶ τούτου προσόντος, τὰ κατὰ τὰ πάθη, καὶ τὰς αἰσθήσεις γινόμενα ἀποδοθήσεται. Πᾶν δὲ μέγεθος ὑπάρχον, οὔτε χρήσιμόν ἐστι πρὸς τὰς τῶν ποιοτήτων διαφοράς, οὔτε ἀφῖχθαι μέλλει καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁρατὰς ἀτόμους· ὃ οὐ θεωρεῖται γινόμενον, οὐδ' ὅπως ἂν γένοιτο ὁρατὴ ἄτομος, ἐστὶν ἐπινοῆσαι.

Πρὸς δὲ τούτοις οὐ δεῖ νομίζειν ἐν τῷ ὡρισμένῳ σώματι ἀπείρους ὄγκους εἶναι, οὐδ' ὁπηλικουσοῦν (ὥστε οὐ μόνον τὴν εἰς ἄπειρον τομὴν ἐπὶ τοὔλαττον ἀναιρετέον,

exsistens, *seu naturalis*, ac propria, cuiusmodi possunt *tres illæ* memoratæ intelligi, mutationi non est obnoxia, vt neque obnoxiæ vllatenus sunt ipsæ Atomi, quando necesse est in concretionum dissolutionibus remanere quidpiam solidum, ac indissolutum; quod præstet, vt mutationes non in nihilum, aut ex nihilo fiant, sed *contingant potiùs*, tum ob factam transpositionem *Atomorum* complurium, *quæ in vno situ, qualitatem vnam, in alio aliam exhibeant*; tum ob factum *de nouo* aliquarum accessum, & *præexsistentium aliquarũ* discessum, *ex quo iterùm qualitates varientur, seu aliæ, quàm priùs appareant*. Vnde & consequitur, vt ea, quorum partes transponi, *adde & de nouo accedere, aut discedere*, nõ possunt (*cuiusmodi sunt Atomi*) incorrupta sint, ac simul etiam *incorrupta sint, quæ ipsorum adiuncta*, siue *proprietates* naturã mutationi obnoxiam non habent; moleculæ nempe, *seu quantillæcumque magnitudines*, figurulæque *inexsistẽtes*, *ac propriæ*. Nimirùm & hæc ipsa sunt, quæ vnà remanere *cum Atomorum substantia* in dissolutionibus est necesse. Certè & in rebus, quæ vulgò apud nos ex arbitrio transformantur; *vt cùm Homo ex stante, aut recto, fit sedens, contractiùsve membris* (*adde & si velit denigratur, aut calefit*) intelligitur semper inexsistens ipsi eadem magnitudo, eadémque figura, siue *ordo partiũ inter sese ipsas* competere; qualitates verò non inexsistentes, nec propriæ (*veluti status, rectitudo, albor, frigus, &c.*) non perinde, ac illæ superstites manent in subiecto, quod transmutatur; sed ex ipso corpore toto, aut tota ex parte, cui inerant, pereunt. Itaque, si vel ista *duo, Figura nempe, & Magnitudo*, ac præterea Pondus, *naturalisve ad motum impetus* relinquantur in Atomis (quãdo relinqui aliqua, neque abire aliquid in nihilũ necesse est) ipsa ad *omnem* concretionũ varietatem præstandã sunt satis.

Neque verò propterea res est sic habenda, quasi quælibet magnitudo inesse possit Atomis; ne ea quæ apparent refragentur *nimium*: tenendum est solùm differentias esse magnitudinum aliquas; nam *Atomorum quidem alias maiores, alias minores exsistere*, rationi magis consonum est; & hac re admissã, plurium, quæ contingunt circa passiones animi, circáque sensus, reddi causa potest. Cùm neque alioquin quævis magnitudo ad varietatem qualitatum faciendam conducat, neque futurum vnquam sit, vt vel ad magnitudinem, quæ oculis nostris conspicua sit, Atomi perueniant. Id scilicet neque obseruatur fieri, neque vt vnquam visibilis Atomus euadat, intelligi potest.

Insuper autem, *& priusquam aliquid de eo, quod est in Atomo minimum, loquamur*; reputandum *imprimis est*, non esse in corpore finito parteis magnitudinis neque infinitas, neque quantascumque (adeò proinde, vt non modò continui in infinitum diuisio, quæ in minus procedit, *seu in parteis semper sempérque minores*,

eadem

eàdem seruatâ diuisionis proportione, reiicienda sit: ne imbecilla omnia faciamus, *nihilve solidum, quod in corporum resolutionibus supersit, habeamus*: sicque, vt dum res fluidas *pugno, digitisve* corripimus, *comprimimúsque*, cogamus omnia in nihilum *quasi* elidẽdo euanescere: sed admittenda quoque non sit in rebus finitis ipsa in infinitum progressio, quæ fit, non per semper minores, *sed per æqualeis, seu aliquotas vocatas parteis*, procedendo.) Neque enim ex quo aliquis semel dixit, esse aliqua in re parteis aut infinitas, aut quantaslibet, licet amplius intelligi qua ratione finita sit huiusmodi magnitudo. Quoniam, siue aliquãtæ, *æqualésve inter se* partes infinitæ sint; siue illæ, ex quibus *minoribus, & minoribus* quantælibet assumptæ constant, infinitæ itidem sint: manifestum est magnitudinem, cuius partes sunt, *seu quæ ex iis constat, textúrque*, esse infinitam. Cùm verò aliunde *manifestè* habeat *magnitudo* finita extremum, *siue extremam sui partem* captu facilem, nisi ipsam quidem per se, *& vt extremam* spectari valeat; non licebit sanè *eam subdiuidendo* intelligere alteram, quæ extrema sit; *cùm minorum sit pari ratione diuidua*: atque hoc modo cõsequenter, vlteriúsque in infinitum procedendo, non continget vnquam ad partem, quæ extrema sit, ne cogitatione quidem peruenire.

Deinde pernosse oportet, id, quod est minimum ad sensum, *& pro puncto haberi solet, vti in extremo, aut medio longitudinis*, non esse ita accipiendum, quasi simile sit minimo *mensuræ*, seu *primæ* illi parti continui, cuius repetita quasi gradatione intelligimus mensurari cæteras; neque rursus quasi sit illi planè prorsúmque dissimile; sed quasi communicet quidem cum ipsis minimis mensuræ *per continuum designatis, vt quædam communis eorum copula*, & non intelligatur tamen vt vllam partium amplitudinem habens, verùm *respectus solùm quosdam, quorum occasione*, cùm voluerimus ipsum quasi quidpiam nonnihil amplum intelligere (propter similitudinem, quã etiam minimum mensuræ, *quod reverâ est amplum*, communicat *cum eo continens, ipsáque vt communis eorum copula*) concipiamus ipsum partim hùc, partim illùc vergere, partim medium interjacere. Deinceps autem vniuersa metimur, initium ducente à primo, *siue magnitudinis extremum occupante sensibili puncto*: ac non ipsum sanè *repetendo* applicamus, ne *exilissimis* quidem partium partibus, sed magnitudines mensurando, vnâ quadam earum parte vtimur, maiore quidem, vbi maiores: minore, vbi minores *fuerint mensurandæ*.

Iam verò, id, quod est in Atomo minimum, *qualem apicem anguli in acuta Atomo concipimus*, reputandum est eandem comparationem pati. Nam ipsum quidem à minimo sensus paruitate perspicuè differt: sed eádem tamen ratione, qua illud, *ad minimum mensuræ* se habet. Quippe ipsa Atomus quoque ma-

ἵνα μὴ πάντα ἀσθενῆ ποιῶμεν, καὶ ὡς ἐν ταῖς περιλήψεσι τῶν ὄγκων εἰς τὸ μὴ ὂν ἀναγκαζώμεθα, τὰ ὄντα θλίβοντες, καταναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ τὴν μετάβασιν μὴ νομιστέον γίνεσθαι ἐν τοῖς ὡρισμένοις εἰς ἄπειρον, μηδ᾽ ἐπὶ τοὔλαττον.) Οὔτε γὰρ ὅπως ἐπειδὰν ἅπαξ τις εἴπῃ ὅτι ἄπειροι ὄγκοι ἔν τινι ὑπάρχουσιν, ἢ ὁπηλικοιοῦν, ἔστι νοῆσαι πῶς τ᾽ ἂν ἔτι τοῦτο πεπερασμένον εἴη τὸ μέγεθος. εἴτε γὰρ πολλοί τινες ἄπειροι αὐτοὶ ἔχουσι, εἴτε καὶ εἶναι ἐξ ὧν ὁπηλικοιοῦν ποτε ὄντι, δῆλον, ὡς ἄπειρον ἂν εἴη καὶ τὸ μέγεθος. Ἄκρον δὲ ἔχοντος τοῦ πεπερασμένου διαληπτοῦ, εἰ μὴ καὶ τὸ καθ᾽ ἑαυτὸ θεωρητόν, οὐκ ἔστι μὴ καὶ τὸ ἑξῆς τούτου τοιοῦτον νοεῖν, καὶ οὕτω κατὰ τὸ ἑξῆς εἰς τοὔμπροσθεν βαδίζοντα, εἰς τὸ ἄπειρον οὐκ ἂν ὑπάρξῃ κατὰ τὸ τοιοῦτον ἀφικνεῖσθαι τῇ ἐννοίᾳ.

Τό τε ἐλάχιστον τὸ ἐν τῇ αἰσθήσει δεῖ κατανοεῖν, ὅτι οὔτε τοιοῦτόν ἐστιν οἷον τὸ τὰς μεταβάσεις ἔχον, οὔτε πάντῃ πάντως ἀνόμοιον, ἀλλ᾽ ἔχον μέν τινα κοινότητα τῶν μεταβατῶν, διάληψιν δὲ μερῶν οὐκ ἔχον. ἀλλ᾽ ὅταν διὰ τὴν τῆς κοινότητος προσεμφέρειαν οἰηθῶμεν διαλήψεσθαί τι αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐπίταδε, τὸ δὲ ἐπέκεινα, τὸ ἴσον ἡμῖν δεῖ προσπίπτειν. ἑξῆς τε θεωροῦμεν ταῦτα ἀπὸ τοῦ πρώτου καταρχόμενοι καὶ οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ, οὐδὲ μέρεσι μερῶν ἁπτόμενα, ἀλλ᾽ ἢ ἐν τῇ ἰδιότητι τῇ ἑαυτῶν, τὰ μεγέθη καταμετροῦντα, τὰ πλείω πλεῖον, καὶ τὰ ἐλάττω ἔλαττον.

Ταύτῃ τῇ ἀναλογίᾳ νομιστέον καὶ τὸ ἐν τῇ ἀτόμῳ ἐλάχιστον κεχρῆσθαι. Μικρότητι γὰρ ἐκεῖνο δῆλον ὡς διαφέρει τοῦ κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρουμένου, ἀναλογίᾳ δὲ τῇ αὐτῇ κέχρηται. ἐπειδὴ καὶ ὅτι μέγεθος ἔχει ἡ ἄτομος, καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἀναλογίαν

κατηγορήσαμεν

καταγορεύομεν, μικρόν τι ὡς μόνον μακρὸν ἐκβάλλοντες. ἔτι τε τὰ ἐλάχιστα καὶ ἀμιγῆ πέρατα δεῖ νομίζειν τὸ τῶν μηκῶν καταμέτρημα, ἐξ αὐτῶν πρώτων τοῖς μείζοσι καὶ ἐλάττοσι παρασκευάζοντα τῇ διὰ λόγου θεωρίᾳ ἐπὶ τῶν ἀοράτων. ἡ γὰρ κοινότης ἐνυπάρχουσα αὐτοῖς πρὸς τὰ ἀμετάβολα, ἱκανὴ τὸ μέχρι τούτου συντελέσαι. συμφόρησιν δὲ ἐκ τούτων κίνησιν ἐχόντων οὐχ οἷόν τε γενέσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τοῦ ἀπείρου οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω ἢ κάτω ὡς αἰεὶ ὄν τι μὲν ἀνώτατω, τι δὲ κατώτατω, τὸ μὲν τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς ἱεσθέντος εἰς ἄπειρον μηδέποτε φανεῖσθαι, τὸ δὲ τοῦ ὑποκάτω ἱεσθέντος μὴ εἰς ἄπειρον ἄγεσθαι, ὡς ἅμα καὶ ἄνω εἶναί τι, καὶ κάτω πρὸς τὸ αὐτὸ τοῦτο· γὰρ ἀδύνατον διανοηθῆναι. ὥστ' ἔστι μίαν λαβεῖν φορὰν, τὴν ἄνω νοουμένην εἰς ἄπειρον, καὶ μίαν τὴν κάτω, ἂν καὶ μυριάκις πρὸς τοὺς πόδας τῶν ἐπάνω τὸ παρ' ἡμῶν φερόμενον πρὸς τοὺς ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν τόπους ἀφικνῆται, ἢ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν ὑποκάτω τὸ παρ' ἡμῶν κάτω φερόμενον. ἡ γὰρ ὅλη φορὰ οὐθὲν ἧττον ἑκατέρα ἀντικειμένη ἐπ' ἄπειρον νοεῖται.

Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τὰς ἀτόμους εἶναι, ὅταν διὰ τοῦ κενοῦ εἰσφέρωνται, μηθενὸς ἀντικόπτοντος. ὅτε γὰρ αἱ βαρεῖς θᾶττον οἰσθήσονται τῶν κούφων, ὅταν γε δὴ μηδὲν ἀπαντᾷ αὐταῖς, ὅτε αἱ μικραὶ τῶν μεγάλων, ὡς πάντα πόρον σύμμετρον ἔχουσαι, ὅταν μηθὲν μηδὲ ἐκείναις ἀντικόπτῃ, οὔθ' ἡ ἄνω, οὔθ' ἡ εἰς τὸ πλάγιον διὰ τῶν κρούσεων φορά, οὔθ' ἡ κάτω διὰ τῶν ἰδίων βαρῶν τῇ ἰσχυροτέρᾳ διαφορᾷ. ἐφ' ὁπόσον γὰρ ἡ ἄτομος ἐκ ἂν κατίσχῃ ἑκατέρωθεν, ἐπὶ τοσοῦτον ἅμα νοήματι τὴν φορὰν σχήσει, ἕως ἀντικόψῃ, ἢ ἔξωθεν, ἢ ἐκ τοῦ ἰδίου βάρους, πρὸς τὴν τοῦ πλήξαντος δύναμιν.

gnitudine quapiam prædita est, & iuxta eandem comparationem dicere de ipsa solemus, quod sit paruum quid, tanquam non *omnem, sed* proceram solùm magnitudinem *ab ea* excludentes. Quin-etiam concipere oportet isthæc minima, immistaque extrema ansam facere dimensioni longitudinis, *magnitudinisve quantillæcumque Atomorũ*, facto nempe ab ipsis tam in maioribus, quàm in minoribus initio; quantum certè attendere; *factâ* animo *dimensione*, in rebus inconspicuis licet. Videlicet communicatio, *cohæsiove eorum* cum *succedentibus* intransinutabilibus *particulis*, præstare abundè id potest. *Intransmutabilibus, inquam*; cùm fieri non valeat, vt illæ *particulæ, ex quibus constare Atomus intelligitur*, confluant *ad ipsam constituendam, vt si separatæ aliquando & motione præditæ ad confluendum fuerint; quippe cùm ipsa sint perpetua, inexsolubilisque Atomi natura.*

Porrò & circa infinitum Spatium, non ita est illi attribuendum, esse suprà, ac infrà, vt si quidpiam esset *in Vniuerso* supremũ, quidpiam infimum: illud quidem, concipiendo spatium, quod est supra caput, non in infinitũ protendi; hoc verò cogitando illud, quod sub pedibus, non in infinitum produci; perinde ac si tam illud, quod suprà; quàm illud, quod infrà, ad aliquid vnum, idémque determinaretur *vti sit ad nos, aut ad mediũ huiusce Mundi, alterã partiũ eius extremarũ cogitatã supremã, alterã infimã; in infinito* scilicet mẽte assequi id nõ licet. Quamobrem præstabilius est, assumere vnã aliquam motionem, quæ sursùm procedere in infinitum intelligatur; & pari ratione aliam, quæ deorsùm: tametsi proinde illud mobile, quod à nobis versus loca vertici nostro imminentia feretur, millies occurrat ad eorum pedes qui suprà sint, *quique id aduenire infernè opinentur (altũ scilicet cogitatũ Mundi)* aut quod à nobis versus regionem pedibus subiectã, ad verticẽ eorũ, qui infrà, *quique idcircò aduentare supernè credituri sint*: nihilo enim minùs tota vtraq; opposita motio intelligitur procedere in infinitũ.

Necesse verò etiã est, Atomos esse æqui-veloceis, quamdiu per inane feruntur, neque quicquã est, quod earũ impetũ retundat. Neque enim graues velociùs ferentur, quàm leues *reputatæ*, cùm nihil vtrisvis, quod obstet occurrat; neque item paruæ, quàm magnæ; cùm sit traiectio omnibus pro magnitudinis ratione æquè libera, donec nihil est, quod iis impingatur. Neque verò etiam celeritate differunt motiones, quæ aut sursùm obliquéve propter collisiones, aut deorsùm propter grauitatem ingenitam fiunt. Siquidem quamdiu Atomus neutram in partem cohibetur, tamdiu viam tenet, ac celeritate quidem cogitationi æquiparandã, quovsque aut extrinsecùs pulsa, aut grauitate propriã adacta in referientis impetum, *resistentiamve* incurrat.

Quin

Quin-etiam, quod ad concretiones, *compositave corpora* spectat; cùm sint Atomi *suâpte naturâ* æquiueloces, non idcircò vna dicetur esse celerior alterâ, quòd quæ Atomi in concretionibus sunt, *& communi earum motu abripiuntur*, ferantur aliquando in vnum locum sensibili quodam ipsóque continuo, *successiuóve* tempore, *vt dum talis motus est segnis*; aliquando (siue in vnum, siue in plura, ac diuersa loca) temporibus ferantur adeò breuibus, vt solâ ratione possint percipi, *vt putà dum motus rapidissimus est*: verùm dicẽdum solùm est, *quomodocumque Atomi ferantur cum ipsis concretionibus*, exagitari interim illas *intestinis creberrimis, siue potiùs innumeris, sensúmque adeò fugientibus* repercussionibus, donec ipsa motûs *corporis totius in quo sunt*, continuitas, *successióve talis euadit*, vt in sensum cadat. Scilicet, quod adopinamur de *motu Atomorum* inconspicuo, quasi tempora ratione percepta possint illius cõtinuitatem, *successionémve partium pernicissimam* assequi, nusquam verum est: sed id potiùs, quicquid mente contemplamur, dum in ipsam rei naturam attendimus, verum est habendum.

Post-hæc verò contemplationem oportet instituere attendendo ad ipsos sensus, affectúsque animi: sic enim constabit certissimâ fide, Animam esse *tenuissimum, seu* ex partibus tenuissimis contextũ corpus, ac ipsum quidem per animalis massam, *quam solemus vulgò appellare Corpus*, diffusum, simillimumque spiritui, *seu vento cuipiã, aëriue*, calidâ *siue igneâ* quapiam naturâ contemperato, & quodammodo quidem illum, quodammodo hanc referens. Est verò insigne discrimen tenuitatis particularum, ex quibus hæc pars *animalium* constat, etiam ab ea, quam obtinent vulgò venti, ignísque particulæ: hæcque causa præsertim est, cur reliquæ massæ, *siue corpori, quatenus propterea per totam intimè illabitur, & consentiat*, & compatiatur. Atque hoc quidem totum manifestè arguunt tum facultates animæ, tum passiones *appetitus*, tum faciles illæ motiones *membrorum*, tum cogitationes, *seu actiones mentis*: tum reliqua vniuersè *omnia*, quibus orbati morimur.

Insuper autem tenendum est, esse quoque *aliam* in Anima partem, quæ sit illi causa sentiendi præcipua. Non obtineret porrò illa, nisi & ipsa ratione quadam à reliqua massa, *corporéve* contineretur. Corpus verò, cùm illi præstat, vt hanc sentiendi causam possideat, efficitur quidem & ipsum huiusce effectus ab ea *pendentis* particeps (*sentit scilicet*) at non tamen omnium, quæ illius sunt, *vt tenuitatis & similium*. Quare Animâ discedente, sensus expers fit: non enim ipsũ ex seipso facultatem hanc possidebat; sed apparabat alij rei (*Animæ nimirum*)

Ἀλλὰ μὴν καὶ μηδὲ κατὰ τὰς συγκρίσεις θάττων ἑτέρα ἑτέρας ῥηθήσεται τῶν ἀτόμων, ἰσοταχῶν οὐσῶν, τῷ ἐφ' ἕνα τόπον φέρεσθαι τὰς ἐν τοῖς ἀθροίσμασιν ἀτόμους, κατὰ τὸν αἰσθητὸν συνεχῆ χρόνον, καὶ τῷ ὅτε ἐφ' ἕνα, ὅτε ἐπὶ πλείους κατὰ τοὺς λόγῳ θεωρητοὺς χρόνους, ἀλλὰ ἐγγίων μένει, ἐπὶ πυκνὸν ἀντικόπτουσιν, ἕως ἂν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν τὸ συνεχὲς τῆς φορᾶς γίνηται. τὸ γὰρ προσδοξαζόμενον περὶ τοῦ ἀοράτου, ὡς ἄρα καὶ οἱ διὰ λόγου θεωρητοὶ χρόνοι τὸ συνεχὲς τῆς φορᾶς ἕξουσιν, οὐκ ἀληθές ἐστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων· ἐπεὶ τό γε θεωρούμενον πᾶν, ἢ κατ' ἐπιβολὴν λαμβανόμενον τῇ διανοίᾳ, ἀληθές ἐστι.

Μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ συνορᾶν ἀναφέροντα ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰ πάθη. οὕτω γὰρ ἡ βεβαιοτάτη πίστις ἔσται, ὅτι ἡ ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερές, παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον, προσεμφερέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινὰ κρᾶσιν ἔχοντι, καὶ πῇ μὲν τούτῳ προσεμφερές, πῇ δέ, τούτῳ. Ἔστι δὲ τὸ μέρος πολλὴν παραλλαγὴν εἰληφὸς τῇ λεπτομερείᾳ καὶ αὐτῶν τούτων, συμπαθὲς δὲ τούτῳ μᾶλλον καὶ τῷ λοιπῷ ἀθροίσματι. Τοῦτο δὲ πᾶν αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς δηλοῦσι, καὶ τὰ πάθη, καὶ αἱ εὐκινησίαι, καὶ αἱ διανοήσεις, καὶ ὧν λοιπῶν στερόμενοι θνήσκομεν.

Καὶ μὴν καὶ ὅτι ἔχει ἡ ψυχὴ τῆς αἰσθήσεως τὴν πλείστην αἰτίαν, δεῖ κατέχειν. οὐ μὴν εἰλήφει ἂν ταύτην, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ἀθροίσματος ἐστεγάζετό πως. Τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα παρασκευάσαν ἐκείνῃ τὴν αἰτίαν ταύτην, μετείληφε καὶ αὐτὸ τοιούτου συμπτώματος παρ' ἐκείνης (οὐ μὴν τοι πάντων, ὧν ἐκείνη κέκτηται) διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς, οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν. οὐ γὰρ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ταύτην ἐκέκτητο τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἑτέρῳ ἅμα συγγεγενημένῳ αὐτῷ παρεσκεύαζεν, ὃ διὰ τῆς συντελεσθείσης περὶ αὐτὸ δυνάμεως, κατὰ τὴν κίνησιν

σύμπτωμα

σύμπτωμα αἰσθητικὸν εὐθὺς ἀποτελοῦν, ἑαυτῷ ἀπεδίδου κατὰ δὲ τὴν ὁμούρησιν καὶ συμπάθειαν, κἀκείνῳ καθάπερ εἶπον.

Διὸ δὴ καὶ ἐνυπάρχουσα ἡ ψυχὴ οὐδέποτε, (καὶ τινὸς ἄλλου μέρους ἀπηλλαγμένου) ἀναισθητεῖ· ἀλλ' ἃ ἂν καὶ ταύτης ξυναπόλλυνται ἔξω καὶ ἡ αἴσθησις τοῦ στεγάζοντος λυθέντος, εἴθ' ὅλου, εἴτε καὶ μέρους τινός, ἐν ᾧπερ διαμένῃ· τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα διαμένον καὶ ὅλον, καὶ κατὰ μέρος, οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν ἐκείνου ἀπηλλαγμένου, ὅσον ποτέ ἐστι τὸ συντεῖνον τῶν ἀτόμων πλῆθος, εἰς τὴν τῆς ψυχῆς φύσιν. Καὶ μὴν καὶ λυομένου τοῦ ὅλου ἀθροίσματος, ἡ ψυχὴ διασπείρεται, καὶ οὐκέτι ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις, οὐδὲ κινεῖται, ὥστε οὐδ' αἴσθησιν κέκτηται. Οὐ γὰρ οἷόν τε νοεῖν αὐτὸ αἰσθανόμενον, μὴ ἐν τούτῳ τῷ συστήματι ταῖς κινήσεσι ταύταις χρώμενον, ὅταν τὰ στεγάζοντα καὶ περιέχοντα μὴ τοιαῦτα ᾖ, ἐν οἷς νῦν οὖσα ἔχει ταύτας τὰς κινήσεις. [Τάδε μὲν λέγει καὶ ἐν ἄλλοις.]

Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐξ ἀτόμων αὐτὴν συγκεῖσθαι λειοτάτων τε, καὶ στρογγυλωτάτων, καὶ πολλῷ τινι διαφερουσῶν τῶν τοῦ πυρός.

Καὶ τὸ μὲν τι ἄλογον αὐτῆς ἐν τῷ λοιπῷ παρεσπάρθαι σώματι· τὸ δὲ λογικὸν, ἐν τῷ θώρακι, ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν φόβων καὶ τῆς χαρᾶς.

Ὕπνον τε γίνεσθαι τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν τῶν παρ' ὅλην τὴν σύγκρισιν παρεσπαρμένων, ἢ ἐγκατεχομένων, ἢ διαφορουμένων, εἶτα καὶ συμπιπτόντων ἑαυτοῖς ταῖς ἐπερείσεσι, τὰ μὲν ἐξωθοῦνται, τὰ δὲ συμβάλλονται.

Τό, τε σπέρμα ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων φέρεσθαι· καὶ τοῦτο γε δεῖ ἐπιθεωρεῖν εἶναί τι ὡς ἀσώματον. Λέγω δὲ κατὰ τὴν πλείστην ὁμιλίαν τοῦ ὀνόματος, ἐπὶ δὲ καθ' ἑαυτὸ νοηθέντος ἀσωμάτου. Καθ' ἑαυτὸ γὰρ οὐκ ἔστι νοῆσαι τὸ ἀσώματον, πλὴν τοῦ κενοῦ. τὸ δὲ κενὸν, οὔτε ποιῆσαι, οὔτε παθεῖν δύναται, ἀλλὰ κίνησιν μόνον δι' ἑαυτοῦ τοῖς σώμασι παρέχεται. Ὥσθ' οἱ λέγοντες ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν ματαιάζουσιν. Οὐδὲν γὰρ ἂν ἐδύνατο ποιεῖν, οὔτε πάσχειν, εἰ ἦν τοιαύτη· νῦν δ' ἐναργῶς ἀμφότερα

congenitæ sibi, quæ per facultatem in ipso collaboratam actum sentiendi illicò pro sua motione exserens, tum sibi ipsi, tum illi quoque sensum, vt dixi ob viciniam, *cohæsionémue*, atque consensionem tribuebat.

Hinc fit, vt quandiu Anima exsistit in corpore, tametsi deficiat alia quæpiam pars, nullatenus sit priuatio sensus. Sensus verò vna cum ipsa depereat, simul ac dissolui contingit id, quo continetur, seu illud totum *corpus* sit; seu pars aliqua, in qua sedem habeat. Ipsum verò reliquum corpus, siue totum, siue ex parte *indissolutum* remaneat, sensu *tamen* caret, vbi excesserit Atomorum copia eiuscemodi, quæ ad naturam Animæ constituendam est necessaria. Sed & exsoluto toto corpore Anima ipsa dissipatur; neque habet ampliùs easdem facultates, neque mouetur *ampliùs*, neque obtinet adeò *ampliùs* sensum. Nõ enim potest intelligi, eandem rem *etiam-num* sentire, quæ motibus iisdẽ non vtitur *ampliùs*, cùm non inest *ampliùs* in eodem composito; *siue*, cùm illa ampliùs non sunt, quibus fouetur, continetúrque, & in quibus nunc exsistens *Anima* huiuscemodi obit motus. SCRIBIT VERO HOC ALIIS ETIAM LOCIS.

Constatur enimverò Anima ex Atomis læuigatissimis, rotundissimísque, neque admodum diuersis ab iis, ex quibus *vulgò constatur* ignis.

Ac Irrationalis quidem eius pars in reliquo corpore sedem habet; Rationalis verò obtinet in pectore, vti *vel* ex ipsis metus, ac lætitiæ passionibus fit manifestum.

Somnus autem creatur, cùm animæ partes per totam corporis concretionem diffusæ aut cohibentur, aut distrahuntur, aut nonnulla etiam *corpuscula* in dispersas incidunt, quæ partim ipsas *à corpore* abigant; partim *intra corpus* conturbent.

Semen *excidit*, defertúrque, *& constuit* ex vniuerso corpore; intelligique idcircò debet *quasi aliquid* incorporeum. Tale autem dico ob familiarissimam vocis huius vsurpationem, quatenus *ad varia* transferimus id, quod per se, *ac propriè* intelligitur incorporeum. Ceterùm enim id quod per se, *propriéve* incorporeum est, intelligere aliud, quàm ipsum Inane, *seù Vacuum* non licet. Est autem Inane eiusmodi, vt neque agere, neque pati quid valeat sed motum duntaxat *quam-liberrimum transeuntibus* per se corporibus præbeat. Adeò proinde, vt qui dicunt esse Animam incorpoream, ineptiant; neque enim quidpiam agere, aut pati, si eiusmodi exsisteret, posset; cùm vtrumque tamen competere

ipsi, ea, quæ circa Animam contingunt, perspicuè declarent.

Isthæc porrò omnia, quæ de Anima edisseruimus, si quis ad animi affectus, sensúsque ipsos referat, ac memoriâ quoque illa repetat, quæ dicta ab initio sunt, is abundè satis perspiciet quæ est his hisce generalibus continentur, ad hoc, vt possit *consequenter* illa, quæ specialiora sunt, accuratiùs constabilire.

Quod spectat ad *rerum* figuras, colores, magnitudinem, grauitatem, & qualitates vniuersè alias, quæ enunciari solent de *concreto* corpore, tanquam ipsius accidentia, *idque* siue omnia visu deprehendantur, siue aliis etiam percipiantur sensibus; illa sic cogitanda sunt, non quasi sint quædam per se exsistentes naturæ, *seu substantiæ* (id siquidem mente assequi nō licet) neque *rursus* quasi planè non exsistant, *seu proriùs non entia, merúmque nihil sint*; neque *iterùm*, quasi talia sint, cuiusmodi alia, quæ ipsi accidunt incorporea: neque *denique* quasi sint *quæpiam* ipsius corporis partes; verùm *ita habenda sunt, quasi, cùm sint varij modi sese habendi corporis*, ipsum totum corpus ex illorum aggregatione obtineat propriam, *resultarémque seu speciei suæ* naturam. Non *sanè* quòd *corpus exinde* tale quid euadat, qualis euadit moles maior contexta ex *minoribus, illísque* aut primis, *minimísque*, aut grandiusculis, & vniuersè contextis ex aliis minutioribus: sed, solùm, quemadmodum dixi, quòd ex iis omnibus *coniunctis, habitísque pro differentia* propriam sibi, *& ab omni alio distinctam* naturam possideat. Ac illa quidem omnia specialibus notionibus, conceptibúsque apprehenduntur; sed ita tamen, vt *interim corpus*, quod ex ipsis quasi totum quid resultat, ac minimè est diuisum in se, sed vt vnum quid intelligitur, denominationem obtineat talis corporis, *quod in certo rerum genere habeatur*.

ταῦτα ἀναλαμβάνῃς τὰ περὶ τὴν ψυχὴν συμπτώματα.

Ταῦτ' οὖν πάντα τὰ διαλογισμάτα περὶ ψυχῆς ἀνάγων ἐπὶ τὰ πάθη καὶ τὰς αἰσθήσεις, μεμνημένων τε καὶ τῶν ἐν ἀρχῇ ῥηθέντων, ἱκανῶς κατόψει τοῖς τύποις ἐμπεριειλημμένα εἰς τὸ, τὰ κατὰ μέρος ἀπὸ τούτων ἐξακριβοῦσθαι βεβαίως.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ σχήματα, καὶ τὰ χρώματα, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὰ βάρεα, ἢ καὶ ὅσα ἄλλα κατηγορεῖται τοῦ σώματος, ἅπερ ἂν συμβεβηκότα, ἤτοι πᾶσι ἢ τοῖς ὁρατοῖς, ἔτι καὶ ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν ἄλλως γνωστοῖς, οὔθ', ὡς καθ' ἑαυτάς εἰσι φύσεις, δοξαστέον· οὐ γὰρ δυνατὸν ἐπινοῆσαι τοῦτο· οὔθ' ὅλως ὡς οὐκ εἰσὶν, οὔθ' ὡς ἕτερα τὰ προσυπάρχοντα τούτῳ ἀσώματα, οὔθ' ὡς μόρια τούτου. ἀλλ' ὡς τὸ ὅλον σῶμα, καθ' ὅλου ἐκ τούτων πάντων τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔχειν ἀΐδιον· οὐχ οἷόν τι μὲν συμπεφορημένον ὥσπερ ὅταν ἐξ αὐτῶν τῶν ὄγκων μεῖζον ἄθροισμα συστῇ, ἤτοι τῶν πρώτων, ἤτοι τῶν καθ' ὅλα μεγεθῶν, ὧν συστῇ ἐκ τινος ὅλου τοῦδε ἐλάττωνος· ἀλλὰ μόνον, ὡς λέγω, ἐκ τούτων ἁπάντων τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔχειν ἀΐδιον. Καὶ ἐπιβολὰς μὲν ἔχοντα ἰδίας πάντα ταῦτά ἐστι, καὶ διαλήψεις, συμπαρακολουθοῦντος τοῦ ἀθρόου, καὶ οὐδαμῇ ἀποσχιζομένου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀθρόαν ἔννοιαν τοῦ σώματος κατηγορίαν εἰληφότος.

Καὶ μὴν καὶ τοῖς σώμασι συμπίπτει πολλάκις καὶ οὐκ ἀΐδια παρακολουθεῖν, ὧν μέντοι ἀόρατα ἦν ἴσα, καὶ ἀσώματα. ὥστε δὴ κατὰ τὴν πλείστην φοράν, ταύτῃ τῷ ὀνόματι χρώμενοι, φανερὰ ποιοῦμεν τὰ συμπτώματα, οὔτε τὴν τοῦ ὅλου φύσιν ἔχειν, ὃ συλλαβόντες καὶ τὸ ἀθρόον σῶμα προσαγορεύομεν, οὔτε τὴν τῶν ἰδίων παρακολουθούντων, ὧν ἄνευ σῶμα οὐ δυνατὸν νοεῖσθαι. Κατ' ἐπιβολὰς δ' ἄν τινας, παρακολουθοῦντος τοῦ ἀθρόου ἕκαστα προσαγορευθείη. ἀλλ' ὅτε

Cùm id verò competat illis maximè accidentibus, quæ vocant Propria, Coniunctáque, & sine quibus res esse nequit; tum sciendum est contingere sæpenumero, vt adueniant corporibus accidentia non propria, *quæ Euenta vocari solent, vt sunt in homine non modò rubor contractus ex verecundia, pallor ex metu, calor ex igne; sed etiam seruitus, libertas, paupertas, diuitiæ, bellum, pax, &c.* (Sunt verò & in his quædam inconspicua atque incorporea, *vt sunt ipsa iura seruitutis, libertatis, diuitiarum, &c. itémque tempus, de quo mox dicendum, & alia.*) Quamobrem tritissimo vsu vocem vsurpantes eiusmodi esse accidentia interpretamur, quæ neque habent naturam totius, quam collectiuè conceptam appellamus corpus; neque item naturam propriorum, *coniunctorúmve* accidentium, sine quibus corpus intelligi nequit. Potest porrò & ipsum corpus, quod *ex illorum singulorum aduentu quasi nouum fit, seu cōsequitur, ac resultat*, iuxta notiones aliquas speciales variè

fi

ἐπὶ παντὸς ἰδίως συμβεβηκότα θεωρεῖται, οὐκ ἀιδίων τῶν συμπτωμάτων παρακολουθούντων. Καὶ οὐκ ἐξελατέον ἐκ τοῦ ὄντος ταύτην τὴν ἐνάργειαν, ὅτι οὐκ ἔχει τὴν τοῦ ὅλου φύσιν ᾧ συμβαίνει, ὃ δὴ καὶ σῶμα προσαγορεύομεν, οὐδὲ τὴν τῶν ἀιδίων παρακολουθούντων. οὐδ' αὖ καθ' αὑτὰ νομιστέον. οὐ γὰρ τοῦτο διανοητὸν, οὔτ' ἐπὶ τούτων, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἀιδίων συμβεβηκότων, ἀλλ' ὅπερ καὶ φαίνεται, συμπτώματα ταῦτα, κατὰ τὰ σώματα νομιστέον, καὶ οὐκ ἰδίως παρακολουθοῦντα, οὐδ' αὖ φύσεως καθ' ἑαυτὰ τάγμα ἔχοντα· ἀλλ' ὃν τρόπον αὐτὴ ἡ αἴσθησις τὴν ἰδιότητα ποιεῖ, θεωρεῖται.

Καὶ μὴν καὶ τόδε γε δεῖ προσκατανοῆσαι σφοδρῶς. Τὸν γὰρ δὴ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητοῦμεν, ἀνάγοντες ἐπὶ τὰς τῶν βλεπομένων παρ' ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις· ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐνάργημα, καθ' ὃ τὸν πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ἀναφωνοῦμεν, συγγενικῶς τοῦτο περιφέροντες, ἀναλογιστέον. Καὶ οὔτε διαλέκτους, ὡς βελτίους μεταληπτέον, ἀλλ' αὐταῖς ταῖς ὑπαρχούσαις κατ' αὐτοῦ χρηστέον· οὔτε ἄλλο τι κατ' αὐτοῦ κατηγορητέον, ὡς τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχοντος τῷ ἰδιώματι τούτῳ (καὶ γὰρ τοῦτο ποιοῦσί τινες) ἀλλὰ μόνον ᾧ συμπλέκομεν τὸ ἴδιον τοῦτο καὶ παραμετροῦμεν, μάλιστα ἐπιλογιστέον. Καὶ γὰρ τοῦτο οὐκ ἀποδείξεως προσδεῖται, ἀλλ' ἐπιλογισμοῦ, ὅτι ταῖς ἡμέραις καὶ ταῖς νυξὶ συμπλέκομεν, καὶ τοῖς τούτων μέρεσιν· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἀπαθείαις, καὶ κινήσεσι, καὶ στάσεσιν, ἴδιόν τι σύμπτωμα περὶ ταῦτα πάλιν αὐτὸ τοῦτο ἐννοοῦντες, καθ' ὃ χρόνον ὀνομάζομεν. [φησὶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἐν τῇ β' τῶν περὶ φύσεως, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιτομῇ.]

Ἐπί τε τοῖς προειρημένοις, τοὺς κόσμους δεῖ καὶ πᾶσαν σύγκρισιν πεπερασμένην, τὸ ὁμοειδὲς τοῖς θεωρουμένοις πυκνῶς ἔχουσαν, νομίζειν γεγονέναι ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, πάντων τούτων ἐκ συστροφῶν ἰδίων ἀποκεκριμένων, καὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων·

denominari; sed tum tamen *fiunt*, cùm singula illa aduenire deprehenduntur; vtpote, cùm non sint ex illo accidentium genere, quæ & propria sunt, *& sic necessariò, semperque coniuncta, vt perpetuam faciant denominationem.* Non est verò res adeò euidens tollenda ex rerum natura (quòd nempe ista accidentia neque habeant naturam totius cui accidunt, cuique attribuimus nomen corporis; neque habeant etiam conditionem propriorum, *coniunctorúmque* accidentium) vti & aliunde existimandum non est, cohærere ipsa per se (siquidem hoc neque in ipsis, neque in coniunctis accidentibus cogitari potest) sed reputandum est, ea idipsum esse, quod circa corpora apparent: vt scilicet neque tanquam propria adueniant, neque item habeant eam naturæ vim, qua per se cohæreant; spectentur verò quatenus sensus propriam ipsorum speciem discernit.

Oportet porrò & ad hoc diligenter attendere; Tempus scilicet esse aliquid non eodem modo disquirendum, quo disquirimus cætera, quæ in subiecto aliquo insunt. Quippe id nõ est referendum ad anticipationes rerum nobis ob oculos versantium; sed loquendo congruè ad eam euidentiam, secundum quam longum, aut breue tempus, *vt manifestum quid*, dicimus, est de ipso ratiocinandum. Ac neque aliæ sermonis formæ, tanquam meliores sunt consectandæ; sed potiùs familiaribus, quæ de ipso exstant, vtendum; neque aliud quidpiam de ipso enuntiandum est, quasi essentiam certæ sermonis proprietati alligatam habeat (hoc enim faciunt aliqui) sed hoc vnum præcipuè attendendũ est, quemadmodũ proprium sermonem, *quatenus occasio variè tulerit*, ipsi conciliemus, accommodemúsque. Videlicet hoc non demonstratione, verùm attentione solâ indiget, vt agnoscamus quemadmodum accidens aliquod speciale connectamus cum diebus, noctibúsque, & partibus eorumiténque cum passionibus, & vacuitate ab ipsis; cum motionibus, & quiete; & reflexione circa hæc vsi, idipsum nominemus Tempus. IDEM IN SECVNDO DE NATVRA LIBRO, ET IN MAGNA QVOQVE EPITOME AIT.

VERVM & hoc adiiciamus ad ea, quæ *de Mundis* sunt iam antè dicta. Existimare oportet Mundos, vti & finitam omnem concretionem *in immenso inani factam*, quidpiámque simile cum iis quas passim obseruamus, habentem, ortum ex infinita rerum vniuersitate habuisse; & aliosquidem maiores, alios minores, per proprios quosdam Atomorum quasi vortices, *seu conuolutiones*, seorsim

procreatos. Pari autem ratione omnia, *vt concernuntur, ita secerni*, iterúmque dissolui: & alia quidem ocyùs, alia verò segniùs; illa id perpessa ab istiusmodi, ista ab illiusmodi causis. MANIFESTVM IGITVR EST FACERE EVM MVNDOS CORRVPTIONI OBNOXIOS, PARTIBVS MVTATIONEM PASSIS: QVOD ALIIS ETIAM LOCIS HABET.

Rursùs & non esse Mundos sic habendos, quasi necessariò vniusmodi figuræ sint; verùm esse eos inter se diuersimodè figuratos; videlicet alios globosâ, alios ouatâ esse specie: alios aliam formam, siue figuram præ se ferre; tametsi censendi non sint figurarum omnigenarum. HOC VERO IN DVODECIMO DE HOC ARGVMENTO VOLVMINE AIT.

Ad-hæc, insidere Terram aëri, tanquam ipsi congeneam; (*neque illi adeò oneri existentem*) vt animalia insident, tanquam congenea ipsimet Terræ. Neque enim fuisse Animalia necessariò ex infinitate rerum secreta, *ibique formata, vti in hunc Mundum tam perfecta deducerentur*; neque item fuisse è Cælo, *tanquam illeic priùs debuerint elaborari*, delapsa *in Terram*; cùm ostendere nemo valeat, cur comprehendi illeic potuerint eiuscemodi semina, ex quibus Animalia, Plantæ, & quæ cætera videre licet, constituerentur; non potuerint verò comprehendi heic, ac pari ratione ibi connutriri. Eodem autem modo videri philosophandum esse de Terra: *Nihil scilicet fuisse necesse formari eam priùs, ac ita formatam recipi in Mundum; sed comprehensa fuisse in massa Mundana talia semina, ex quibus vnà cum reliquis Mundi partibus gigneretur.*

καὶ πάλιν διαλύεσθαι πάντα, τὰ μὲν, θᾶττον, τὰ δὲ, βραδύτερον· καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τῶν τοιῶνδε, τὰ δὲ, ὑπὸ τῶν τοιῶνδε τοῦτο πάσχοντα. [Δῆλον οὖν ὡς καὶ φθαρτούς φησι τοὺς κόσμους, μεταβαλλόντων τῶν μερῶν· φησὶ δὲ καὶ ἐν ἄλλοις.]

Ἔτι δὲ καὶ τοὺς κόσμους οὔτε ἐξ ἀνάγκης δεῖ νομίζειν ἕνα σχηματισμὸν ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ διαφέροντας αὐτούς. Τοὺς μὲν γὰρ, σφαιροειδεῖς, καὶ ᾠοειδεῖς ἄλλους, καὶ ἀλλοιοσχήμονας ἑτέρους· οὐ μέντοι πᾶν σχῆμα ἔχειν. [Τοῦτο δὲ ἐν τῇ ιβ' περὶ τούτου φησίν.]

Καὶ μὴν καὶ τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι, ὡς συγγενῆ ὄντα ὥσπερ καὶ τὰ ζῶα τῇ γῇ. οὐδὲ γὰρ τὰ ζῶα εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἀποκεκριμένα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, οὐδὲ κατενηνεγμένα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. οὐδὲ γὰρ ἂν ἀποδείξειεν οὐδεὶς, ὡς ἐν τῷ μὲν τοιούτῳ ἐμπεριελήφθη τὰ τοιαῦτα σπέρματα, ἐξ ὧν ζῶά τε, καὶ φυτὰ, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα θεωρούμενα συνίσταται· ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ, οὐκ ἂν ἐδυνήθη ἐμπεριειληφθῆναι, ὅτι ταῦτα συνίσταται, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐντρέφεσθαι. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς γῆς νομιστέον.

Ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον καὶ τὴν φύσιν πολλὰ καὶ παντοῖα ὑπὸ τῶν αὐτῶν τῶν πραγμάτων διδαχθῆναί τε καὶ ἀναγκασθῆναι· Τὸν δὲ λογισμὸν τὰ ὑπὸ ταύτης παρεγγυηθέντα, καὶ ὕστερον ἐπακριβοῦν καὶ προσεξευρίσκειν, ἐν μὲν τισι θᾶττον, ἐν δὲ τισι βραδύτερον· καὶ ἐν μὲν τισι κατὰ μείζους χρόνους τὸν ἀπὸ ἀπείρου, ἐν δὲ τισι κατ' ἐλάττους.

Ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα ἐξ ἀρχῆς μὴ θέσει γενέσθαι, ἀλλ' αὐτὰς τὰς φύσεις τῶν ἀνθρώπων καθ' ἕκαστα ἔθνη ἴδια πασχούσας πάθη, καὶ ἴδια λαμβανούσας φαντάσματα, ἰδίως τὸν ἀέρα ἐκπέμπειν, στελλόμενον ὑφ' ἑκάστων τῶν παθῶν καὶ τῶν φαντασμάτων, ὡς ἄν ποτε καὶ ἡ παρὰ τοὺς τόπους τῶν ἐθνῶν διαφορὰ ᾖ. Ὕστερον δὲ κοινῶς καθ' ἕκαστα ἔθνη τὰ ἴδια τεθῆναι, πρὸς τὸ τὰς

Illud quin-etiam tenendum est, fuisse Naturam ab ipsis rebus *continuatáve rerum serie veluti* edoctam, & necessitate *quadam, seu motuum concatenatione* coactam, ad hæc tam multa, támque varia, *quæ appellitamus Opera Naturæ*, patranda: Ratiocinium autem humanum ea, quæ Natura in lucem effert, & posteriùs disquirere, & adinuenire (*seu causas ipsorum deprehendere*) sed in his citiùs, in illis tardiùs, & aliquando quidem per prolixiora, aliquando per breuiora tempora *id euincere*, *seu* ad cognitionem perfectam venire.

Vnde & *intelligitur* non fuisse Nomina ab initio ex *mero hominum* instituto imposita *rebus*; sed ipsas hominum naturas, *naturaleísve dispositiones*, quæ in gentibus fuere singulis, specialibus animi motibus affectas, & propriis visis, *seu imaginationibus* compulsas, peculiari quadã ratione aërem ore emisisse, ipsúmque elisisse, *dearticulasséque*, prout singulorum affectuum, visorúmque impetus tulit: & interdum quoque locorum varietas, *seu varius Cæli, solique genius in variis regionibus* fuit. Deinceps autem nomina significandis rebus propria apud

singulas

δηλώσεις ἧττον ἀμφιβόλους γενέσθαι ἀλλήλοις, καὶ τὰ πράγματα συντομωτέρως δηλοῦσθαι· τινὰ δὲ καὶ οὐ συνορώμενα πράγματα εἰσφέροντας τοὺς συνειδότας παρεγγυῆσαί τινας φθόγγους, καὶ τοὺς μὲν ἀναγκασθέντας ἀναφωνῆσαι· τοὺς δὲ τῷ λογισμῷ ἑλομένους κατὰ τὴν πλείστην αἰτίαν οὕτως ἑρμηνεῦσαι.

Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς μετεώροις, φορὰν καὶ τροπὴν, καὶ ἔκλειψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντός τινος νομίζειν δεῖ γίνεσθαι, καὶ διατάττοντος, ἢ διατάξαντος, καὶ ἅμα τὴν πᾶσαν μακαριότητα ἔχοντος, μετ' ἀφθαρσίας· (οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ καὶ φόβῳ καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται.) μήτε αὖ πῦρ ἅμα ὄντα, καὶ συνεστραμμένα τὴν μακαριότητα κεκτημένα κατὰ βούλησιν τὰς κινήσεις ταύτας λαμβάνειν· ἀλλὰ πᾶν τὸ σέμνωμα τηρεῖν, κατὰ πάντα ὀνόματα φερόμενον ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐννοίας, ἵνα μηδ' ὑπεναντίαι ἐξ αὐτῶν γίνωνται τῷ σεμνώματι δόξαι. Εἰ δὲ μή, τὸν μέγιστον τάραχον ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτὴ ἡ ὑπεναντιότης παρασκευάσει. Ὅθεν δὴ καὶ κατὰ τὰς ἐξ ἀρχῆς ἐναπολήψεις τῶν συστροφῶν τούτων ἐν τῇ τοῦ κόσμου γενέσει δεῖ δοξάζειν, καὶ τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ περίοδον συντελεῖσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων αἰτίαν ἐξακριβῶσαι, φυσιολογίας ἔργον εἶναι δεῖ νομίζειν, καὶ τὸ μακάριον ἐν τῇ περὶ τῶν μετεώρων γνώσει, ἐνταῦθα πεπτωκέναι, καὶ ἐν τῷ τίνες φύσεις αἱ θεωρούμεναι κατὰ τὰ μετέωρα ταυτί, καὶ ὅσα συγγενῆ πρὸς ταύτας ἀκρίβειαν, κατὰ τὸ ἴδιον μὲν ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ πλεοναχῶς, καὶ τὸ ἐνδεχομένως, καὶ τὸ ἄλλως πως ἔχειν· ἀλλ' ἁπλῶς μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ καὶ μακαρίᾳ φύσει τῶν διάκρισιν ὑποβαλλόντων, ἢ τάραχον μηθέν· καὶ τοῦτο καταλαβεῖν τῇ διανοίᾳ ἔστιν, ἁπλῶς εἶναι. Τὸ δ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ πεπτωκὸς τῆς δύσεως,

vnamquamque nationem, quasi ex communi consensu *delecta*, assignatáque fuisse, vt & significatus fierent adinuicem minùs ambigui, & res possent eloquio compendiosiore explicari. Cùm aliqui autem vellent apud alios inconspectas ipsis res proponere, sonos aliquos ore edidisse; & tum ipsos fuisse coactos voces identidem edere; tum illos ratiocinio quodam, coniecturáque rem assequentes, ex multa denique assuetudine ipsorum mentem intellexisse.

Quòd ad Meteora, *seu res Sublimes, sursùmve à Terra apparentes* attinet, existimare non oportet aut motum *Cæli*, aut *æstiuam, hybernámque Solis* conuersionem, aut *Solis, Lunæque* defectum, aut ortum, occasúmve *Astrorum*, aut alia huiusce modi ideò fieri, quòd sit Præfectus aliquis, qui sic disponat, disposueritve, ac simul beatitudinem immortalitatémque possideat. (Non enim cum felicitate congruunt negotia, sollicitudines, iræ, gratiæ; sed hæc præ imbecillitate, metu, opísque externæ indigentiâ contingunt.) Neque oportet rursùs, cùm id muneris & molestum sit, & *à felici statu* abhorrens, *existimare* eam naturam, quæ felicitatem est nacta, eiusmodi esse, vt *sciens*, ac volens hasce *animi* commotiones, *seu perturbationes* subeat: sed tueri potiùs *respectu illius* venerationẽ omnimodam, ac orationis genere vti, eas suggerente cogitationes, ex quibus nullæ venerationi contrariæ opiniones nascantur. Secùs enim hæc contrarietas maximam in animis *nostris* perturbationẽ ingenerabit. Quare opinandũ est *potiùs*, tum cùm Mundus procreatus est, factos fuisse eos circumplexus conuoluentium se *Atomorum*, vt *creatis exinde corporibus Cælestibus*, nata *in ipsis* fuerit hæc *necessitas* quâ *tali modo mouerentur, ac* circuitus tales obirent.

Reputare certè oportet Physiologici esse muneris causam præcipuarum *quæ in Natura sunt* rerum accuratè peruestigare; & hinc profluxisse quicquid felicitatis est situm in cognitione rerum sublimium, ac in eo potissimùm, quod disquiritur, cuiusmodi sint quæ in hisce sublimibus visuntur naturæ, & quæcumque ipsis cognata quodammodo sunt, idque iuxta hanc Regulam, Esse quidem in hisce rebus id quod dicitur, Pluribus modis fieri; &, Non vno modo necessariò contingere; & Posse alio quoque modo se habere; at contrà, Esse simpliciter, *absolutique necessarium*, vt in immortali beatáque Naturâ, nihil eorum sit, quæ dissolutionem, aut perturbationem inducunt (quippe mens statim apprehendit fieri absolutè non posse, vt ipsi tale quid cõpetat, *perfectâ immortalitatis, ac beatitudinis conditione*.) Quod spectat verò ad inspectionem, *& quasi quandam*

obseruationem Occasus, Ortus, Solstitij, Eclipseos, cæterorúmque eiusmodi, eam nihilo facere per se feliciorem notitiam; sed perinde (ac fortè etiam ampliùs) metuere illos, qui hæc perspexerunt (neque tamen norunt quales sint naturæ *eorum corporum*, qualésque potissimæ causæ) ac si omninò nô perspexissent: quando admiratio, quæ ex harum rerum inspectione oritur, reperire exitum circa dispositionem, *ac modum*, quo res maximæ peraguntur, non potest.

Quocirca nos pluréis inuenimus causas Solstitiorum, Occasuum, Ortuum, Deliquiorum, aliorúmque id genus; vti & in rebus consimilibus, quę apud nos, *seu in terris*, contingunt. Nisi verò censendum non est disquisitionem harum rerum minimè nancisci vsum *congruum*, quæ nobis ad tranquillitatem, felicitatémque *acquirendam* conducit: Vnde & par est tam circa Sublimia, quàm circa cætera alioquin obscura, requirere causas, iuxta varios modos, quibus apud nos similia contingunt; ac illos minimè morari, qui neque vnum certum modum, quo res aliqua possit se habere, aut fieri, neque modum multiplicem, quo contingere quidpiam valeat, nôrunt; solam verò rerum speciem, qualis nobis procul exhibetur, prætendunt: ac prætereà ignorant, quibus ex rebus eueniat, aut non eueniat, vt perturbemur. Si reputemus certè côtingere, vt aliquid vno certo modo fiat, ac exinde non perturbemur; certè, inquam, scientes aliunde posse pluribus modis idem fieri, non imperturbati minùs erimus, quàm si certo modo fieri perspectum haberemus.

Vniuersè verò ad hæc omnia aduertendum est perturbationem maximam, quæ in animis hominum creatur, oriri ex eo, quòd existimantes esse quasdam beatas, atque immortaleis Naturas, censent tamen ipsis inesse contrarias hisce attributis voluntates, actiones, passiones. Quódque aliunde nescio quid sempiterni mali iuxta fabulas præstolantur, suspicantúrque (&, quod est quidem mirum, in ipsa, quæ in morte contingit, priuatione sensus, quasi & tunc ipsi forent aliqui:) denique & quòd non sanis quibusdam ducantur opinionibus: sed quopiam rationis experte affectu: vt non definientes proinde ratione id, quod reuerà malum est, parem, neque minùs intensam perturbationem suscipiant, quàm si illa reuerà essent, propter quæ turbantur. Ex opposito verò imperturbatus animi status ex eo oritur, quòd animus solutus, *ac liber* ab hisce omnibus euadat: quódque

καὶ ἀνατολῆς, καὶ τροπῆς, καὶ ἐκλείψεως, καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις, μηθὲν ἔτι πρὸς τὸ μακάριον τὸ γνώσεως συντείνειν, ἀλλ' ὁμοίως τοὺς φόβους ἔχειν τοὺς ταῦτα κατειδότας (τίνες δ' αἱ φύσεις ἀγνοοῦντας, καὶ τίνες αἱ κυριώταται αἰτίαι) καὶ εἰ μὴ προσῄδεσαν ταῦτα, τάχα δὲ καὶ πλείους, ὅταν τὸ θάμβος ἐκ τῆς τούτων προσκατανοήσεως μὴ δύνηται τὴν λύσιν λαμβάνειν, κατὰ τὴν περὶ τῶν κυριωτάτων οἰκονομίαν.

Διὸ δὴ καὶ πλείους αἰτίας εὑρίσκομεν τροπῶν, καὶ δύσεων, καὶ ἀνατολῶν, καὶ ἐκλείψεων, καὶ τῶν τοιούτων, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γινομένοις· οὐ δεῖ νομίζειν τὴν ὑπὲρ τούτων ἀκρίβειαν χρείαν μὴ ἀπειληφέναι, ὅση πρὸς τὸ ἀτάραχον καὶ μακάριον ἡμῶν συντείνει. ὥστε παραθεωροῦντας ποσαχῶς παρ' ἡμῖν τὸ ὅμοιον γίνεται, αἰτιολογητέον ὑπέρ τε τῶν μετεώρων καὶ παντὸς τοῦ ἀδήλου, καταφρονοῦντας δὲ τῶν οὔτε τὸ μοναχῶς ἔχον ἢ γινόμενον γνωριζόντων, οὔτε τὸ πλεοναχῶς συμβαῖνον, μόνον δὲ τὴν ἐκ τῶν ἀποστημάτων φαντασίαν παραδιδόντων, ἔτι τε ἀγνοούντων ἐν ποίοις ἐστὶ, ἢ οὐκ ἔστιν ἀταρακτῆσαι. ἂν οὖν οἰώμεθα, καὶ ὡδί πως ἐνδεχόμενον αὐτὸ γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ τούτῳ ὁμοίως ἀταρακτήσομεν, αὐτὸ τὸ, ὅτι πλεοναχῶς γίνεται γνωρίζοντες, ὥσπερ κἂν ὅτι ὡδί πως γίνεται εἰδῶμεν, ἀταρακτήσομεν.

Ἐπὶ δὲ τούτοις ὅλως ἅπασιν, ἐκεῖνο δεῖ κατανοεῖν, ὅτι τάραχος ὁ κυριώτατος ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς γίνεται ἐν τῷ ταῦτα μακάριά τε δοξάζειν, καὶ ἄφθαρτα εἶναι, καὶ ὑπεναντίας ἅμα ἔχειν τούτοις βουλήσεις καὶ πράξεις, καὶ πάθη, καὶ ἐν τῷ αἰώνιόν τι δεινὸν προσδοκᾶν καὶ ὑποπτεύειν κατὰ τοὺς μύθους, (καὶ κατ' αὐτὴν μὲν τὴν ἀναισθησίαν τὴν ἐν τῷ τεθνάναι φοβουμένους, ὥσπερ οὖσαν καὶ ἐπὶ αὐτοῖς) καὶ ἐν τῷ μὴ δόξαις [illegible] ἔχειν, ἀλλ' ἀλόγῳ γέ τινι παραστάσει, ὅθεν μὴ ὁρίζοντας τὸ δεινὸν, τὴν ἴσην, ἢ καὶ ἐπιτεταμένην ταραχὴν λαμβάνειν, τῷ εἰ καὶ ἐδόξαζον ταῦτα. ἡ δὲ ἀταραξία τὸ τούτων πάντων ἀπολελύσθαι, καὶ συνεχῆ μνήμην ἔχειν τῶν ὅλων καὶ κυριωτάτων. ὅθεν τοῖς πάθεσι προσεκτέον τοῖς παροῦσι καὶ ταῖς αἰσθήσεσι,

κατὰ

κατὰ μὲν τὸ κοινὸν, ταῖς κοιναῖς· κατὰ δὲ τὸ ἴδιον, ταῖς ἰδίαις, καὶ πάσῃ τῇ παρούσῃ καθ' ἕκαστον τῶν κριτηρίων ἐναργείᾳ. Ἂν γὰρ τούτοις προσέχωμεν, τὸ, ὅθεν ὁ τάραχος καὶ ὁ φόβος γίνεται, ἐξαιτιολογήσομεν ὀρθῶς καὶ ἀπολύσομεν, ὅπως τε τῶν μετεώρων αἰτιολογοῦντες, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀεὶ παρεμπιπτόντων, ὅσα φοβεῖ τοὺς λοιποὺς ἐσχάτως.

Ταῦτά σοι, ὦ Ἡρόδοτε, ἐστὶ κεφαλαιωδέστατα ὑπὲρ τῆς τῶν ὅλων φύσεως ἐπιτετμημένα· ὥστ' ἂν γένοιτο οὗτος ὁ λόγος καθ' ὃ δυνατὸν κατασχεθεὶς μετ' ἀκριβείας, οἶμαι, ἐὰν μὴ καὶ πρὸς ἅπαντα βαδίσῃ τις τῶν κατὰ μέρος ἀκριβωμάτων, ἀσύμβλητον αὐτὸν πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ἁδρότητα λήψεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ καθαρὰ ἀφ' ἑαυτοῦ ποιήσει πολλὰ τῶν κατὰ μέρος ἐξακριβουμένων κατὰ τὴν ὅλην πραγματείαν ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ταῦτα ἐν μνήμῃ τιθέμενος, συνεχῶς βοηθήσει. Τοιαῦτα γάρ ἐστιν, ὥστε καὶ τοὺς κατὰ μέρος ἤδη ἐξακριβοῦντας ἱκανῶς, ἢ καὶ τελείως, εἰς τὰς τοιαύτας ἀναλύοντας ἐπιβολὰς τὰς πλείστας τῶν περιοδειῶν ὑπὲρ τῆς ὅλης φύσεως ποιεῖσθαι. Ὅσοι δὲ καὶ παντελῶς αὐτῶν ἀποτετελεσμένων ἐν τούτοις εἰσὶν, οἱ ἐκ κατὰ τὸν ἄνευ φθόγγων τρόπον, τὴν ἅμα νοήματι περίοδον τῶν κυριωτάτων πρὸς γαληνισμὸν ποιοῦνται.

Καὶ ἥδε μὲν ἐστιν αὐτοῦ ἐπιστολὴ περὶ τῶν φυσικῶν. Περὶ δὲ τῶν μετεώρων ἥδε.

memoriâ iugi, ea, quæ maximè generalia, præcipuáque sunt *Effata* conseruet. Vnde & fit, vt adhærendum sit iis rebus, quas coram positas habemus, ipsísque *adeo* sensibus, communibus quidem, *siue pluribus*, circa *sensibilia, quæ vocant* communia; *specialibus verò seu* propriis, circa *ea, quæ specialia, seu cuiusque* propria; ac vniuersè omni euidentiæ, quæ in promptu est, iuxta vnumquodque Criterium. Si enim ab istis non discesserimus, tum id, vnde oritur perturbatio, quódque metum ingerit, rectâ cum ratione edisseremus, nósque ab ipsis eximemus; causam videlicet tenentes eorum, quæ in sublimi fiunt, ac reliquorum simul omnium, quæ passim interueniunt, summúmque terrorem cæteris incutiunt.

Hactenus ea sunt, ô Herodote, quæ tibi de Rerum naturâ redigenda esse per capita summa in compendium censui. Quòd si quicquid heic edisserui, mente accuratè, quantum licet, teneatur; crediderim, tametsi quis non excurrat ad omnia, quæ disquiri possunt, argumenta specialia, fore tamen vt Physiologiæ copiam præ reliquis hominibus incomparabilem consequatur. Nam ex seipso benemulta ex iis quæ nos prosequuti speciatim sumus in vniuersali Opere comprehendet; & illa quoque ipsa memoriæ committens, iuuabit se ipse, & continuò *proficiet*. Hæc quippe eiusmodi sunt, vt & qui non mediocriter particularia iam discusserunt, & qui se perfectè eiuscemodi cogitationibus dediderunt, complureis de tota Natura dissertationes instituere, ac perficere valeant. Et quicumque ex ipsis fuerint in his penitùs consummati, illi tacitè secum cogitantes, possint dicto citiùs, & tranquillè percurrere quicquid rerum est *in Physiologia* præcipuarum.

Atque hæc quidem illius est Epistola de Physicis rebus. Iam illam, quæ est de Meteoris, *rebús-ve sublimè apparentibus*, ecce.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΠΥΘΟΚΛΕΙ χαίρειν.

Ἤνεγκέ μοι Κλέων ἐπιστολὴν παρὰ σοῦ, ἐν ᾗ φιλοφρονούμενός τε περὶ ἡμᾶς διετέλεις, ἀξίως τῆς ἡμετέρας περὶ σεαυτὸν σπουδῆς, καὶ οὐκ ἀπιθάνως ἐπειρῶ μνημονεύειν τῶν εἰς μακάριον βίον συντεινόντων διαλογισμῶν. Ἐδέου τε σεαυτῷ

EPICVRVS PYTHOCLI S.

EPISTOLAM mihi abs te Cleon attulit, in qua nos amâter complecti, pro eo, quo erga te sumus affecti studio, pergeres, & non inscitè ratiociniorũ, quæ ad felicem vitã cõducunt, cõmeminisse adniteris. Rogabas

subinde, vt breuem, clarèque conscriptum de Rebus sublimè apparentibus Tractatum ad te mitterem; quippe conscripta aliàs à nobis, tametsi continuò præ manibus sint; non posse tamen facilè, vt ipse aiebas, hærere memoriæ. Nos verò & acceptam tuam precationem habuimus, & iucunda spe, *quam de tuis studiis concipere licuit*, animati sumus. Cùm itaque de cęteris omnibus iam scripserimus, peragemus deinceps quas expetisti Ratiocinationes; ipsas quidem cùm multis aliis, tum iis maximè profuturas, qui recèns Physiologiam germanam degustauerint, iisque etiam, qui fuerint implíciti profundiore studio cuiuspiam liberalium disciplinarum. Tu ritè modò ea percipe, & memoriæ defixa diligenter percurre, vnà cum cæteris, quæ in Epitome parua ad Herodotum misimus.

Primùm igitur reputare decet non alium esse statuendum finem cognitionis rerum Sublimium, siue coniunctim *cum aliis*, siue *separatim*, *ac* per se tractentur, quàm statum mentis imperturbatum, ac persuasionem non vacillantem: veluti & in cæteris, *de quibus solemus disserere rebus. Atque idcircò*, neque adoriendum, quod vireis excedit *humanas*; neque *existimandum* quicquid speculamur, similis esse conditionis cum iis Propositionibus, quas *circa doctrinam* de Moribus proferimus; aut circa alias Physicas quæstiones, explicandas, defendimus, cuiusmodi sunt, Vniuersum est Corpus, & Inane: Rerum Principia sunt insectilia; ac cæteræ id genus omnes, quæcumque vno tantùm modo cum rebus apparentibus congruunt. Id nempe nusquam competit ipsis rebus Sublimibus; quæ sunt potius eiusmodi, vt multifariam obtineant & generationis caussam, & essentiæ declarationem *iis*, *quæ* sensibus *percipiantur*, conformem. Videlicet philosophandum de Natura est, non prononciata vana efferendo, & quasi ex legis præscripto agendo, verùm, quatenus exigunt res apparentes, ratiocinando. Ad vitam quippe nostram nihil confert placita propria iactitare, inanique gloriâ gestire; sed animo imperturbato esse.

Cæterùm omnia *satis* constanter explicata fiunt iuxta modum multifarium rebus apparentibus congruum; quando quis retinet, *tuetúrque*, quicquid verisimile est in ipsis. Quòd si quis vnum quidem modum retineat, alium verò, tametsi æquè apparentibus consonum, repudiet, is perspicuè ab omni vera de rebus naturalibus philosophandi ratione deflectit, delabitúrque ad fabulas. Necesse est autem coniecturas quasdam ad ea, quæ sublime

περὶ τῶν μετεώρων [συν]τομον καὶ εὐπερίγραφον διαλογισμὸν ἀποστεῖλαι, ἵνα ῥᾳδίως μνημονεύῃς. Τὰ γὰρ ἐν ἄλλοις ἡμῖν γεγραμμένα, δυσμνημόνευτα εἶναι, καί τοι (ὡς ἔφης) συνεχῶς αὐτὰ βαστάζειν. Ἡμεῖς δὲ ἡδέως τε σοῦ τὴν δέησιν ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἐλπίσιν ἡδείαις συνεσχέθημεν. Γράψαντες οὖν τὰ λοιπὰ πάντα συντελοῦμεν ἅπερ ἠξίωσας, πολλοῖς καὶ ἄλλοις ἐσόμενα χρήσιμα τὰ διαλογίσματα ταῦτα, καὶ μάλιστα τοῖς νεωστὶ φυσιολογίας γνησίου γευομένοις, καὶ τοῖς εἰς ἀσχολίας βαθυτέρας τῶν ἐγκυκλίων τινὸς ἐμπεπλεγμένοις. Καλῶς δὲ αὐτὰ διάλαβε, καὶ διὰ μνήμης ἔχων, ὀξέως αὐτὰ περίοδευε, μετὰ τῶν λοιπῶν, ὧν ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιτομῇ πρὸς Ἡρόδοτον ἀπεστείλαμεν.

Πρῶτον μὲν οὖν, μὴ ἄλλο τι τέλος ἐκ τῆς περὶ μετεώρων γνώσεως, εἴτε κατὰ συναφὴν λεγομένων, εἴτε αὐτοτελῶς, νομίζειν εἶναι, ἤπερ ἀταραξίαν καὶ πίστιν βέβαιον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν· μήτε τὸ ἀδύνατον παραβιάζεσθαι, μήτε ὁμοίαν κατὰ πάντα τὴν θεωρίαν ἔχειν, ἢ τοῖς περὶ βίων λόγοις, ἢ τοῖς κατὰ τὴν τῶν ἄλλων φυσικῶν προβλημάτων κάθαρσιν, οἷον, ὅτι τὸ πᾶν σῶμα καὶ ἀναφὴς φύσις ἐστίν, ἢ ὅτι ἄτομα στοιχεῖα, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἢ ὅσα μοναχὴν ἔχει τοῖς φαινομένοις συμφωνίαν· ὅπερ ἐπὶ τῶν μετεώρων οὐχ ὑπάρχει, ἀλλὰ ταῦτά γε πλεοναχὴν ἔχει καὶ τῆς γενέσεως αἰτίαν, καὶ τῆς οὐσίας ταῖς αἰσθήσεσι σύμφωνον κατηγορίαν. Οὐ γὰρ κατὰ ἀξιώματα κενὰ καὶ νομοθεσίας φυσιολογητέον, ἀλλ' ὡς τὰ φαινόμενα ἐκκαλεῖται. Οὐ γὰρ ἰδιολογίας καὶ κενῆς δόξης ὁ βίος ἡμῶν ἔχει χρείαν, ἀλλὰ τοῦ ἀθορύβως ἡμᾶς ζῆν.

Πάντα μὲν οὖν γίνεται ἀσείστως, κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρόμενα συμφώνως τοῖς φαινομένοις, ὅταν τις τὸ πιθανολογούμενον ὑπὲρ αὐτῶν δεόντως καταλίπῃ. Ὅταν δέ τις τὸ μὲν ἀπολίπῃ, τὸ δὲ ἐκβάλῃ, ὁμοίως σύμφωνον ὂν τῷ φαινομένῳ, δῆλον, ὅτι καὶ ἐκ παντὸς ἐκπίπτει φυσιολογήματος, ἐπὶ δὲ τὸν μῦθον καταρρεῖ. Σημεῖα δὲ ἔνια τῶν ἐν τοῖς μετεώροις

συντελουμένων

συντελουμένων φέρει δεῖ ἐκ τῶν πὰρ ἡμῖν γινομένων, ἃ θεωρεῖται, ᾗ ὑπάρχει ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς μετεώροις φαινόμενα. Ταῦτα γὰρ ἐνδέχεται πλεοναχῶς γίνεσθαι. Τὸ μέντοι φάντασμα ἑκάστου τηρητέον, καὶ ἔτι τὰ συναπτόμενα τούτῳ διαιρετέον, ἃ οὐκ ἀντιμαρτυρεῖται τοῖς παρ' ἡμῖν γινομένοις πλεοναχῶς συντελεῖσθαι.

Κόσμος ἐστὶ περιοχή τις οὐρανοῦ, ἄστρα τε, καὶ γῆν, καὶ πάντα τὰ φαινόμενα περιέχουσα, ἀποτομὴν ἔχουσα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, καὶ καταλήγουσα ἐν πέρατι, ἢ ἀραιῷ ἢ πυκνῷ (οὗ καὶ λυομένου, πάντα τὰ ἐν αὐτῷ σύγχυσιν λήψεται) καὶ λήγουσα ἢ ἐν περιαγομένῳ, ἢ ἐν στάσιν ἔχοντι, καὶ ἢ στρογγύλην, ἢ τρίγωνον ἢ οἵαν δή ποτε περιγραφήν. Πανταχῶς γὰρ ἐνδέχεται· τῶν γὰρ φαινομένων οὐδὲν ἀντιμαρτυρεῖ. Ὁ δὲ κόσμος ἐν ᾧ λήγει, οὐκ ἔστι καταλαβεῖν. Ὅτι δὲ καὶ τοιοῦτοι κόσμοι εἰσὶν ἄπειροι τὸ πλῆθος, ἔστι καταλαβεῖν.

Καὶ ὅτι δὲ ὁ τοιοῦτος δύναται κόσμος γίνεσθαι καὶ ἐν μετακοσμίῳ (ὃ λέγομεν μεταξὺ κόσμων διάστημα) καὶ ἐν πολυκένῳ τόπῳ, καὶ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ, (οὐκ ἐν ᾧ καθάπερ τινές φασι) ἐπιτηδείων σπερμάτων ῥυέντων ἀφ' ἑνὸς κόσμου, ἢ μετακοσμίου, ἢ καὶ ἀπὸ πλειόνων κατὰ μικρὸν προσθέσεις τε, καὶ διαρθρώσεις, καὶ μεταστάσεις ποιούντων ἐπ' ἄλλον τόπον, ἂν οὕτω τύχῃ, καὶ ἐπαρδεύσεις ἐξ ὧν ἐχόντων ἐπιτηδείως ἕως τελειώσεως καὶ διαμονῆς, ἐφ' ὅσον τὰ ὑποβληθέντα θεμέλια τὴν προσδοχὴν δύναται ποιεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἀθροισμὸν δεῖ μόνον γενέσθαι, οὐδὲ δῖνον ἐν ᾧ ἐνδέχεται κόσμον γίνεσθαι κενῷ, κατὰ τὸ δοξαζόμενον ἐξ ἀνάγκης, αὔξεσθαί τε, ἕως ἂν ἑτέρῳ προσκρούσῃ, καθάπερ τῶν φυσικῶν καλουμένων φησί τις. Τοῦτο γὰρ μαχόμενόν ἐστι τοῖς φαινομένοις.

Ἥλιός τε, καὶ σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, οὐ καθ' αὐτὰ γενόμενα, ὕστερον

creantur, ducere ex iis, quæ apud nos fiunt; *ex iis, inquam,* quæ obseruantur, ac perinde se habent, ac ea, quæ sublimè visuntur: siquidem talia fieri cõ pluribus modis contingit. Quare & quod in vnoquoque *Sublimium* apparet, attendendum est, discernendumque iuxta ea, quæ cum ipso consonant, quæque pluribus modis fieri rebus apud nos contingentibus non repugnat.

Mundus est quæpiam Cæli complexio, Sidera, Terrámque, & quicquid est rerum conspicabilium continens, obtinénsque in se *veluti* portionem ex ipsa rerum infinitate, ac in extremum desinens, quo olim soluto, omnia, quæ in ipso, confusionem subibunt; seu illud sit rarum, seu densum; & seu circumductum, seu quiescens, & seu rotundum, seu triangulare, seu figuræ cuiuslibet; quippe quovis modo habere se potest; cùm nihil sit rerum apparentium, quod refragetur. Et quale quidem reipsa sit Mundi extremum capere non licet; quòd verò tales Mundi sint numero infiniti, id capere licet.

Capere verò etiam *fas est,* quemadmodum quispiam eiusmodi Mundus generari valeat & in Intermundio (ita vocamus interuallum inter *duos, aut plures* Mundos comprehensum) & in loco multi-vacuo (*seu in quo versantibus licet corporibus, corpusculísve, plurimum tamen spatiorum vacuorum intercipitur*) imò & in magno, ipsóque immisto, *purõque* Inani (tametsi non vt aliqui, *huiusmodi inane assumentes,* describunt) *atque ita quidem, vt intelligamus* confluere ex vno, pluribúsve siue Mundis, siue Intermundiis idonea quædam semina, *hoc est congeriem quandam congruam Atomorum, corpusculorúmve,* quæ sensim *heic illeic mutuò* coaddantur, *varieque* formentur, & locum etiam *variè* prout contigerit, commutent; ac insuper extrinsecus *accrementa quædam* quasi irrigua accipiant, quoúsque *constans ex omnibus concrementis specialibus moles* perficiatur, stabilimentúmque obtineat; quantum quidem ferre *ipsius quasi* fundamenta substrata valuerint. Nam *aliquin,* in quo inani generari Mundum contingit, non sufficit aceruum fieri, conuolui que, & incrementum, quandiu in aliud incurrerit accipere, *eo modo, quo aceruus niuis, dum supra niuem voluitur,* iuxta opinionem, quòd sic fieri ex necessitate oporteat, vt Physicorum appellatorum ait aliquis: siquidem id pugnat cum iis, quæ apparent. *Neque enim aceruus, cuius intimus quasi nucleus solidus sit, & extima etiam quasi crusta solida, aut conuolui potest, aut incrementum accipere, si interstitium nucleum inter, crustámque interceptum, sit fluxum (quale in Mundo esse contingit.)*

Sol, Luna, cæteráque Astra non per se, *ac seorsim* fuere genita, & posteriùs à

Mundo comprehensa: sed statim, *simulve cum ipso* conformationem, incrementúmque, *magnitudinémve* suam acceperunt (quemadmodum etiam & Terra, & Mare, & quæcunque Mūdus asseruat) iuxta scilicet concrementa, conuolutionésque *interius factas* tenuium quarumdam (earúmque seu spirituolarum, seu ignearū, seu vtriusque simul conditionis) naturarum. Quippe ista sunt, quæ suggerit sensus.

Magnitudo verò & Solis, & reliquorū Siderum, quod ad nos quidem attinet, tanta est, quanta & apparet. (HOC ETIAM IN VNDECIMO LIBRORVM DE NATVRA HABET. SI ENIM, INQVIT, SIDERA MAGNITVDINEM *suam istam* OB INTERVALLVM AMITTERENT, MVLTO MAGIS IPSVM COLOREM: NEQVE ENIM EST VLLVM INTERVALLVM AD HOC *præstandum* ACCOMMODATIVS, *quàm aliud nullum prolixius sit*.) Quod ad ipsam verò rem spectat; *Magnitudo* aut *paulò* maior, aut paulò minor, aut *præcisè* tanta, quanta videtur, est: istâ nimirùm varietate exhibentur sensibus ignes, qui apud nos ex interuallo *interdum, noctúque* spectantur. Quæcumque porrò instantia potest aduersus hunc locum vrgeri, nullo soluetur negotio, si quis manifestis adhæserit rebus, quod quidem in libris de Natura ostendimus.

Ortus, occasúsque & Solis, & Lunæ, & reliquorum Siderum contingere possunt, aut per accensionem *in Oriente*, & exstinctionem *in Occidente*, ob talem *nimirùm* ad vtrumque locum dispositionem *medij*, *vt*, *dum Astra per illud transeunt*, ista, quæ dico eueniant, quandoquidem nihil est rerum apparentium, quod refragetur. Aut per apparitionem supra, & occultationem *infra* Terram (*tanquam Sideribus alioquin existentibus semper lucidis*) possunt tales ortus, occasúsque peragi: siquidem nihil rursùs est, ex rebus apparentibus, quod repugnet.

Motus eorumdem-met Astrorum fieri nihil vetat, aut toto Cælo circumducto, *ipsisque simul deuehentes*: aut Cælo stante, ipsísque *per se* circumductis: *&* *vtrumvis quidem* iuxta necessitatem motus ab vsque initio, tum cùm Mundus generaretur, factam, impressámque ex parte Orientis, ac igne deinceps, *ex quo illa constant*, ob calorem, *atque idcircò auiditatem pabuli*, in consequentia *versus Occasum loca* ad depastionem procedente.

Conuersiones Solis, & Lunæ, *ad ipsa Solstitia*, *circulósve Tropicos* contingere possunt propter obliquitatem Cæli, quod progressu temporis hanc *situs deflexi* necessitatem contraxerit. Similiter verò & propter repressionem aëris, *qui Astra hinc inde præ frigiditate, densitate, qualitatéve alia repellat*. Aut etiam propter

ἐμπεριλαμβανόμενα ὑπὸ τοῦ κόσμου, ἀλλ' εὐθὺς διαπλάττεσθαι, καὶ αὔξησιν λαμβάνειν. (ὁμοίως δὲ καὶ γῆ καὶ θάλαττα, καὶ ὅσα γε ἐν συνέχει) κατὰ προσκρίσεις, καὶ δινήσεις λεπτομερῶν τινων φύσεων, ἢ πνευματικῶν, ἢ πυροειδῶν, ἢ συναμφοτέρων. Καὶ γὰρ ταῦτα οὕτως ἡ αἴσθησις ὑποβάλλει.

Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων κατὰ μὲν τὸ πρὸς ἡμᾶς τηλικοῦτόν ἐστιν ἡλίκον φαίνεται. [Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ περὶ φύσεως λέγει. Εἰ γὰρ (φησὶ) τὸ μέγεθος διὰ τὸ διάστημα ἀποβεβλήκει, πολλῷ ἂν μᾶλλον τὴν χρόαν· ἄλλο γὰρ τούτῳ συμμετρότερον διάστημα οὐθέν ἐστι.] Κατὰ δὲ τὸ καθ' αὑτό, ἤτοι μεῖζον τοῦ ὁρωμένου, ἢ ἔλαττον μικρῷ, ἢ τηλικοῦτον ὑπάρχει. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν πυρὰ ἐξ ἀποστήματος θεωρούμενα, κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρεῖται. Καὶ πᾶν δὲ τὸ εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἔνστημα, ῥᾳδίως διαλυθήσεται, ἐάν τις τοῖς ἐναργήμασι προσέχῃ, ὅπερ ἐν τοῖς περὶ φύσεως βιβλίοις δείκνυμεν.

Ἀνατολαὶ καὶ δύσεις ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων, καὶ κατὰ ἄναψιν γίνεσθαι δύνανται, καὶ κατὰ σβέσιν, τοιαύτης οὔσης περιστάσεως καθ' ἑκατέρους τοὺς τόπους, ὥστε τὰ προειρημένα ἀποτελεῖσθαι· οὐδὲν γὰρ τῶν φαινομένων ἀντιμαρτυρεῖ. Κατ' ἐμφάνειάν τε ὑπὲρ γῆς, καὶ πάλιν ἐπιπρόσθησιν τὸ προειρημένον δύναιτ' ἂν συντελεῖσθαι· οὐδὲ γάρ τι τῶν φαινομένων ἀντιμαρτυρεῖ.

Τάς τε κινήσεις αὐτῶν, οὐκ ἀδύνατον μὲν γίνεσθαι κατὰ τὴν τοῦ ὅλου οὐρανοῦ δίνην, ἢ τούτου μὲν στάσιν, αὐτῶν δὲ δίνην, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ἀνάγκην ἀπογεννηθεῖσαν ἐπ' ἀνατολῇ· εἶτα τῇ θερμασίᾳ κατά τινα ἐπινέμησιν τοῦ πυρὸς ἀεὶ ἐπὶ τοὺς ἑξῆς τόπους ἰόντος.

Τροπὰς ἡλίου καὶ σελήνης ἐνδέχεσθαι μὲν γίνεσθαι κατὰ λόξωσιν τοῦ οὐρανοῦ, οὕτω τοῖς χρόνοις κατηναγκασμένου· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ ἀέρος ἀντέξωσιν, ἢ καὶ ὕλης ἀεὶ ἐπιτηδείας

ἐχομένης

ἐγγινομένης, καὶ τὸ μὲν ἐμπιπραμένης τὸ δὲ καταλειπούσης. ἢ καὶ διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς τοιαύτην δίνην κατειληθῆναι τοῖς ἄστροις, ὥστε οἷον τὴν ἕλικα κινεῖσθαι. Πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ, οὐθενὶ τῶν ἐναργημάτων διαφωνεῖ, ἐάν τις ἀεὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων μερῶν ἐχόμενος τοῦ δυνατοῦ εἰς τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις ἕκαστον τούτων δύνηται ἀπάγειν, μὴ φοβούμενος τὰς ἀνδραποδώδεις τῶν ἀστρολόγων τεχνιτείας.

Κένωσίς τε σελήνης καὶ πάλιν πλήρωσις, καὶ κατὰ στροφὴν τοῦ σώματος τούτου δύναιτ' ἂν γίνεσθαι. Καὶ κατὰ σχηματισμοὺς ἀέρος ὁμοίως. Ἔτι τε καὶ κατ' ἐπιπροσθετήσεις καὶ κατὰ πάντας τρόπους καθ' οὓς καὶ τὰ παρ' ἡμῖν φαινόμενα ἐκκαλεῖται εἰς τὰς τούτου τοῦ εἴδους ἀποδόσεις, ἐὰν μή τις τὸν μοναχῇ τρόπον κατηγαπηκὼς, τοὺς ἄλλους κενῶς ἀποδοκιμάζῃ, οὐ τεθεωρηκὼς τί δυνατὸν ἀνθρώπῳ θεωρῆσαι καὶ τί ἀδύνατον, καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατα θεωρεῖν ἐπιθυμῶν.

Ἔτι τε ἐνδέχεται τὴν σελήνην ἐξ ἑαυτῆς ἔχειν τὸ φῶς, ἐνδέχεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλίου. Καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν θεωρεῖται πολλὰ μὲν ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντα, πολλὰ δὲ ἀφ' ἑτέρων. Καὶ οὐθὲν ἐμποδοστατεῖ τῶν ἐν τοῖς μετεώροις φαινομένων, ἐάν τις τοῦ πολυτρόπου τρόπου ἀεὶ μνήμην ἔχῃ, καὶ τὰς ἀκολούθους αὐτοῖς ὑποθέσεις ἅμα καὶ αἰτίας συνθεωρῇ, μὴ τὰ ἀνακόλουθα ἐμβλέποντα ὀγκοῖ ματαίως καὶ καταρρέπῃ ἄλλοτε ἄλλως ἐπὶ τὸν μοναχὸν τρόπον.

Ἡ δὲ ἔμφασις τοῦ προσώπου ἐν αὐτῇ δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ παραλλαγὴν μερῶν, καὶ κατ' ἐπιπρόσθησιν, καὶ ὅσοι ποτ' ἂν τρόποι θεωροῖντο τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις κεκτημένοι. Ἐπὶ πάντων γὰρ τῶν μετεώρων τὴν τοιαύτην ἴχνευσιν οὐ προετέον. Ἢν γάρ τις ᾖ μαχόμενος τοῖς ἐναργήμασιν, οὐδέποτε δυνήσεται ἀταραξίας γνησίου μεταλαβεῖν.

Ἔκλειψις ἡλίου καὶ σελήνης δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ σβέσιν, καθάπερ καὶ παρ'

pabulum, quod congruè, *seu secundum eam viam* continenter dispositum, partim quidem *pone* accendatur, partim *prorsum* aufugiat. Quin potuit quoque ab initio ea circumgyratio his Sideribus imprimi, vt spirali motu *hinc inde ad puncta Tropica Solstitialia limitato* circumducerentur. Siquidem hæc omnia, ipsisque affinia nihil continent discrepans ab ipsa rerum euidentia; si quis modò in hisce rebus possibilitati adhærēs, reuocare vnamquamque ad id, quod est congruum apparentibus, valeat; nihil reueritus illiberalia illa Astrologorum machinamenta.

Decrementa, ac rursus Incrementa Lunæ possunt fieri aut conuersione proprij corporis, *ipsiusque globosi, & alteram quidem partem lucidam, alteram obscuram habentis*: aut eo modo, quo aër quoque *vario veluti* figuratur, *dum à luce Solis initur, ac deseritur*; aut insuper obductione *varia corporis cuiuspiam opaci, quod hemisphæricum, excauatúmque, & vnà cum ea labens, ipsi continuò circumuoluatur*: aut quolibet denique modo illa, quæ apud nos apparent, iis, quæ sunt eiusmodi, planam faciunt explicationem. Nisi fortè quis singularem modum perditè deperiens, alios inaniter reiiciat; neque valeat considerare ecquidnam pernosse possibile sit; atque idcircò quæ nefas est *homini* pernosse, affectet.

Fieri ad hæc potest, vt Luna, *id quod præfert* lumen à seipsa habeat; fieri etiam potest, vt *habeat* à Sole. Siquidem etiam apud nos pleraque cernuntur ex seipsis *lucentia*, pleraque *splendorem* ex aliis *mutuantia*; ac nihil est rerum sublimè apparentium, quod opinioni vtivis obstet; si modò quis multifarium modum menti defixum teneat, & consentaneas ipsi suppositiones, causásque simul consideret, nē ad ea attendens, quæ incohærentia sunt, vanè intumescat, & nunc huc, nunc illuc in singularem modum prolabatur.

Species illa vultus, *seu maculosa facies*, quæ in eadem Luna apparet, esse talis potest, aut ex varia, *diuersiformique* partium *Lunæ* natura; aut ex superducta *cuiuspiam caliginosioris corporis, reticuli instar ipsam obtegentis*; aut quicumque alij sunt modi, qui conformitatem tueri cum rebus apparentibus obseruantur. Hęc nempe est via, cui hærendum esse, quotiescumque agitur de Sublimibus, præstituendum est. Neque enim, si quispiam rebus apparentibus obluctetur, is poterit vnquam germanæ tranquillitatis particeps fieri.

Defectus tam Solis, quàm Lunæ contingere potest, aut per exstinctionem *proprij luminis*, vti & apud nos fieri accidit, aut per obductionem, *affectionémque*

aliarum

aliarum quarumdam *interpositarum* rerum, vt Terræ, *certæ partis* Cœli, aliorúmve huiusmodi. Et hac quidem ratione attendendi sunt familiares modi inuicem collati; ac aliqui etiam complexè accepti: nimirùm cùm id possibile sit. IN XII. VERO DE NATVRA LIBRO TVM HÆC IPSA DICIT, TVM *illud perspicuè*, DEFICERE SOLEM OB LVNAM *ipsi, nobisque interpositam*, *ac nobis idcircò* TENEBRAS CREANTEM: ET LVNAM OB TERRAM *ipsi, Solique interpositam, ac in illam ideò* INDVCENTEM VMBRAM: VERVMTAMEN EX SVBDVCTIONE *heinc coniunctæ, heinc oppositæ Soli Lunæ*, RESTITVTIONEM LVCIS *heic quidem in Sole, illeic in Luna* FIERI. IDIPSVM QVOQVE EPICVREVS DIOGENES, IN PRIMO *Scholarum* SELECTARVM *ait*.

Ordo etiam Periodicus, *quo Eclipses certis temporibus accidunt*, ita *seruari* intelligatur, quemadmodum & apud nos *seruari* in quibusdam (*vt in tempestatum vicissitudine*) contingit. Nullatenus verò Natura Diuina ad hæc patranda aduocetur; sed omnis expers muneris, & cumulatissimè beata esse permittatur. Nisi id fiat, tota de caussis rerum Sublimium ratiocinatio irrita euadet; vt nonnullis iam accidit, qui modum amplexi impossibilem, in vanitatem exciderunt; quòd vnum nempe solum probârint, cæteros omneis, tametsi forent possibiles, expunxerint, & delati fuerint ad *somniandum* id, quod intellectus captum excedit; ac neque admittere apparentia, quæ par erat, signa potuerint, neque nouerint (*quemadmodum aiunt*) cum Deo lætari.

Longitudines alternantes noctium, & dierum *per hyemem, perque æstatem*, contingere possunt, aut quòd circuitiones Solis supra, ac infra Terram nunc celeriùs, nunc tardiùs fiant; quatenus & ipsæ locorum, *seu viarum, quibus Sol incedit*, longitudines sunt alternæ; aut quòd certa sint *per ætherem* loca, quæ possint *ob factam minorem, maioremve resistentiam* velociùs, segniúsque transmeari; cuiusmodi apud nos quoque cernere licet aliqua: iuxta quæ consentaneum sit ea, quæ sublimia sunt, explicare. Illi verò qui vnum quid singulare solùm arripiunt, tum apparentibus repugnant, tum & ab eo, quod homini contemplari fas est, aberrant.

Præsignificationes *futurarum in aëre transmutationum, quæ deduci solent ex ortu, & occasu Siderum*, fieri possunt, aut provt conditiones tempestatum tulerint: eo modo, quo euenit in illis Animalibus, quæ nunc apud nos, nunc apud alios *commigrando visa*, *tempestatum quidem indicia*, *sed non tamen caussa sunt*: aut provt casu contigerit: quo tempore Astra oriuntur, vel occidunt, caussas quasdam existere *excitatæ* cuiuspiam in aëre mutationis. Siquidem neutrū horum

ἡμῖν τοῦτο θεωρεῖται γινόμενον· καὶ ἤδη κατ' ἐπιπρόσθησιν ἄλλων τινῶν, ἢ γῆς, ἢ οὐρανοῦ, ἤ τινος ἑτέρου τοιούτου. Καὶ ὧδε τοὺς οἰκείους ἀλλήλοις τρόπους συνθεωρητέον, καὶ τὰς ἅμα συγκρίσεις τινῶν, ὅτι οὐκ ἀδύνατον γίνεσθαι. [Ἐν δὲ τῇ δωδεκάτῃ περὶ Φύσεως ταὐτὰ λέγει, καὶ πρὸς τούτοις ἥλιον ἐκλείπειν σελήνης ἐπισκοτούσης, σελήνην δὲ τοῦ τῆς γῆς σκιάσματος, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀναχώρησιν πάλιν ἐλλάμπεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ Διογένης ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἐπιλέκτων.]

Ἔτι τε τάξις περιόδου, καθάπερ ἔνια καὶ παρ' ἡμῖν τῶν τυχόντων γίνεται, λαμβανέσθω, καὶ ἡ θεία φύσις πρὸς ταῦτα μηδαμῇ προσαγέσθω, ἀλλ' ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακαριότητι. [ὡς εἰ τοῦτο μὴ πραχθήσεται], ἅπασα ἡ περὶ τῶν μετεώρων αἰτιολογία ματαία ἔσται, καθάπερ τισὶν ἤδη ἐγένετο οὐ δυνατοῦ τρόπου ἐφαψαμένοις, εἰς δὲ τὸ μάταιον ἐκπεσοῦσι τῷ καθ' ἕνα τρόπον μόνον οἴεσθαι γίνεσθαι, τοὺς δ' ἄλλους πάντας τοὺς κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἐκβάλλειν, εἴς τε τὸ ἀδιανόητον φερομένοις, καὶ τὰ φαινόμενα, ἃ δεῖ, σημεῖα ἀποδέχεσθαι μὴ δυναμένοις, μήτε δυναμένοις σὺν θεῷ χαίρειν.

Μήκη νυκτῶν καὶ ἡμερῶν παραλλάττοντα ἐνδέχεται, καὶ παρὰ τὸ ταχείας ἡλίου κινήσεις γίνεσθαι, καὶ πάλιν βραδείας ὑπέρ τε, καὶ ὑπὸ γῆς, παρὰ τὸ καὶ μήκη τόπων παραλλάττειν. Καὶ παρὰ τὸ, τόπους τινὰς περαιοῦν τάχιον, ἢ βραδύτερον, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τινα θεωρεῖται, οἷς συμφώνως δεῖ λέγειν ἐπὶ τῶν μετεώρων. Οἱ δὲ τὸ ἓν λαμβάνοντες, τοῖς τε φαινομένοις μάχονται, καὶ οὗ δυνατὸν ἀνθρώπῳ θεωρῆσαι, διαπεπτώκασιν.

Ἐπισημασίαι δύνανται γίνεσθαι καὶ κατὰ συγκυρήσεις καιρῶν, καθάπερ ἐν τοῖς ἐμφανέσι παρ' ἡμῖν ζῴοις, καὶ παρ' ἑτεροιώσεις καὶ κατὰ συντάξεις αἰτίων τινῶν, ἅμα τῶν ἄστρων ἀνατολαῖς, καὶ δύσεσι, ποιεῖ ὁ ἀὴρ μεταβολάς. Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα οὐ

pugnat

μάχεται τοῖς φαινομένοις. ἐπὶ δὲ τοίου τρόπου, ἢ τὸν αὐτὸν γίνεται, οὐκ ἔστι συνιδεῖν.

Νέφη γίνεσθαι καὶ συνίστασθαι δύναται, καὶ παρὰ πιλήσεις ἀέρος πνευμάτων συνώσει. καὶ παρὰ περιπλοκὰς ἀλληλούχων ἀτόμων, καὶ ἐπιτηδείων εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι, καὶ κατὰ ῥευμάτων συλλογὴν ἀπό τε γῆς, καὶ ὑδάτων. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείους αἱ τῶν τοιούτων συστάσεις οὐκ ἀδυνατοῦσι συντελεῖσθαι.

Ἤδη δ' ἐξ αὐτῶν, ᾗ μὲν θλιβομένων, ᾗ δὲ μεταβαλλόντων ὕδατα δύναται συντελεῖσθαι.

Ἔτι τε πνευμάτων γένεσις δύναται κατὰ ἀποφορὰν τῶν ἀπὸ ἐπιτηδείων τόπων, καὶ δι' ἀέρος κινουμένων ἀτόμων, βιαιοτέρας ἐπαθροίσεως γινομένης ἀπό τινων ἀθροισμάτων, ἐπιτηδείων εἰς τὰς τοιαύτας ἐκπέμψεις.

Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πνεύματος ἐν τοῖς κοιλώμασι τῶν νεφῶν ἀνείλησιν, καθάπερ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀγγείοις. Καὶ παρὰ πυρὸς πεπνευματωμένου βόμβον ἐν αὐτοῖς. Καὶ κατὰ ῥήξεις δὲ νεφῶν, καὶ διαστάσεις. Καὶ κατὰ παρατρίψεις δὲ νεφῶν, καὶ κατάξεις πῆξιν εἰληφότων κρυσταλλοειδῆ. καὶ τὸ ὅλον, καὶ τοῦτο τὸ μέρος πλεοναχῶς γίνεσθαι λέγειν, ἐκκαλεῖται τὰ φαινόμενα.

Καὶ ἀστραπαὶ δ' ὡσαύτως γίνονται κατὰ πλείονας τρόπους· καὶ γὰρ κατὰ παράτριψιν καὶ σύγκρουσιν νεφῶν, ὁ πυρὸς ἀποτελεστικὸς σχηματισμὸς ἐξολισθαίνων ἀστραπὴν γεννᾷ. καὶ κατ' ἐκριπισμὸν ἐκ τῶν νεφῶν ὑπὸ πνευμάτων τῶν τοιούτων σωμάτων, ἃ τὴν λαμπηδόνα ταύτην παρασκευάζει, καὶ κατ' ἐκπιεσμὸν, θλιψάντων τῶν νεφῶν γενομένων, εἴθ' ὑπ' ἀλλήλων, εἴθ' ὑπὸ πνευμάτων· καὶ κατ' ἐμπερίληψιν δὲ τοῦ ἀπὸ τῶν ἄστρων καταπεφραγμένου φωτὸς, εἶτα συνελαυνομένου ὑπὸ τῆς κινήσεως νεφῶν τε καὶ πνευμάτων, καὶ διεκπίπτοντος διὰ τῶν νεφῶν. Καὶ κατὰ διήθησιν τῶν νεφῶν τοῦ λεπτομερεστάτου φωτὸς, διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ πυρὸς νέφη συμφλέγεσθαι, καὶ τὰς βροντὰς ἀποτελεῖσθαι κατὰ τὴν τούτου κίνησιν. Καὶ κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐκπύρωσιν, τὴν γινομένην διά τε σφοδρότητα φο-

pugnat cum rebus apparentibus; & qualis præter hanc aut illam, *aliàsve conformem apparentibus*, causa sit (*vtcumque diuinam aduocent aliqui*) peruidere haudquaquam licet.

Nubes generari, & constare possunt, aut cumulatione quadam aëris, aut compellentibus ipsum ventis: aut implexione Atomorum inuicem cohærentium, & ad concrementum huiuscemodi conficiendum idonearum: aut collectione effluxionum, *exhalationumve* è terra, & aqua eductarum, *sursùmque euectarum.* Quin multis etiam aliis modis coagmenta hæc fieri nihil vetat.

Iam & ex ipsis nubibus creari Pluuiæ possunt, tum dum *rariores existentes urgente vento, aut incubitu proprio* comprimuntur, *& in guttas coalescunt*: aut dum *existentes densiores, vi caloris aut venti rarescunt, atque* transmutantur, *seu instar ceræ ita liquescunt vt stillatim decidant.*

Venti quoque creari possunt, dum Atomi ex locis *quibusdam* idoneis prosiliunt, ac per aërem transuolant; idque vehementiore effusione factâ ex nonnullis congestibus, qui comparati sint ad huiuscemodi emissiones.

Tonitrua excitari possunt, aut ex spiritus intra nubium cauitates volutatione, quemadmodum in nostris vasis, aut creato bombo ex ipsa intra easdem nubeis ignis difflatione: aut ex ipsarum nubium diffractionibus, distractionibúsque: aut ex affrictionibus, impactionibúsque earumdem, postquam adeptæ glacialem concretionem fuerint. Vno verbo, hoc quoque membrum explicari posse modis pluribus ea, quæ apparent, persuasum faciunt.

Fulgura, *seu Coruscationes*, fiunt pariter compluribus modis. Videlicet aut affrictione, collisionéque nubiũ, prosiliente, vtpotè, eiuscemodi configuratione, *seu Atomorum aggestarũ dispositione, conformationéque*, quæ effectrix ignis sit, & generet fulgur: aut excitatione per ventos è nubibus factâ eorum corporũ, *corpusculorúmve, hoc est, Atomorũ*, quæ splendorem hunc coruscantẽ efficiant: aut expressione, *sed factæ nimirùm* vel ab ipsis inter se nubibus, vel à ventis *ipsas compellentibus*, compressione: aut interceptione lucis à Sideribus diffusæ, quæ deinceps nubium, ventorúmque motu adigatur, ac è nubibus excidat: aut dilapsione è nubibus factâ tenuissimi luminis, dum nubes ab igne coguntur, ac *alioqui* tonitrua *ipso illarum motu* creantur: aut accensione spiritus, quæ tum motus contensione, tum

conuolutione vehemente fiat; aut fractione nubium per ventos, ac prolapsione Atomorum, quæ effectrices ignis sint, apparitionisque fulguris sint causæ. Quin-etiam posse pluribus modis *generari fulgur*, facile erit perspectu illi, qui & rebus apparentibus adhæserit, & quod est ipsis consentaneum peruidere valuerit.

Antecedit autem Fulgur, *eiusve aspectus exauditionem* Tonitru, quòd in certa quapiam dispositione nubiũ, simul atque spiritus *in ipsas* inciderit, ea configuratio *corpusculorum* prosiliat, quæ coruscationem edat; deinceps verò spiritus ipse sui euolutione hunc sonum perficiat. Aut quòd, cùm vtrumque simul generetur, coruscatio pernicitate concitatiore ad nos feratur, tonitru verò posteriùs adueniat; vti fit in aliquibus, quæ ex interuallo cernuntur, & resonanteis ictus impingunt; *priùs enim conspici ictum, quàm audiri sonum manifestum est*.

Fulmina possunt fieri ex multiplici flatuum conglomeratione, ac euolutione, accensioneque valida, & effractione nubis ab igne (*obiter autem* effractio fit, quòd loca circumstantia densiùs occupentur, ob compressionem nubium, vnde & contingit fieri tonitru, dum scilicet genitus ignis & difflatur potentiùs, & nubem idcircò perrumpit, quòd ob illius compressionem se subducere sensim, penetrando, non possit) ac validiore demùm in loca inferiora explosione eiusdem ignis, qui provt se talis explosio habuerit, nunc versus montem quempiam præcelsum (quod genus locorum ferient sæpiùs fulmina) nunc versus alia deuoluatur. Sunt verò & plures alij quoque modi, quibus fulmina possunt fieri: fabula modò hinc amandetur; amandabitur autem, si quis in rebus inconspicuis decenter desumat ex eo, quod rebus apparentibus consentaneum est, coniecturam.

ρθῆ, καὶ διὰ σφοδρὰν κατείλησιν. Καὶ καθ' ῥῆξίν τε νεφῶν ὑπὸ πνευμάτων καὶ ἔκπτωσιν τῶν πυρὸς ἀποτελεστικῶν ἀτόμων, καὶ τὸ τῆς ἀστραπῆς φάντασμα ἀποτελοῦν. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ πλείους τρόπους ῥᾳδίως ἔσται καθορᾶν ἐχόμενον τῶν φαινομένων, καὶ τὸ τούτοις ὅμοιον δυνάμενον συνθεωρεῖν.

Προτερεῖ δὲ ἀστραπὴ βροντῆς, καὶ διὰ τὸ ἐν τοιᾷδέ τινι περιστάσει νεφῶν, ἅμα τῷ τὸ πνεῦμα ἐμπίπτειν, ἐξωθεῖσθαι τὸν ἀστραπῆς ἀποτελεστικὸν σχηματισμόν· ὕστερον δὲ τὸ πνεῦμα ἀνειλούμενον, τὸν βόμβον ἀποτελεῖν τοῦτον. Καὶ κατ' ἔμπτωσιν δὲ ἀμφοτέρων ἅμα, τῷ τάχει συντονωτέρῳ κεχρῆσθαι πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀστραπήν, ὑστερεῖν δὲ τὴν βροντήν, καθάπερ ἐπ' ἐνίων ἐξ ἀποστήματος θεωρουμένων, καὶ πληγάς τινας ποιουμένων.

Κεραυνοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πλείονας πνευμάτων συλλογάς, καὶ κατείλησιν, ἰσχυράν τε ἐκπύρωσιν, καὶ κατάρρηξιν νέφους ὑπὸ τοῦ πυρὸς (τὸ ῥῆξιν γινομένης διὰ τὸ τοὺς ἑξῆς τόπους πυκνοτέρους εἶναι, διὰ πίλησιν τῶν νεφῶν, καθὰ καὶ βροντὴν ἐνδέχεται γίνεσθαι πυρὸς ἀθροισθέντος καὶ πνευματωθέντος ἰσχυρότερον, καὶ ῥήξαντος τὸ νέφος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὑποχωρεῖν εἰς τὰ ἑξῆς, τῇ πιλήσει γινομένης) καὶ ἔκπτωσιν ἰσχυροτέραν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν κάτω τόπον, καθ' ἑαυτὴν δὲ ἔκπτωσιν εἰλουμένην τοῦ πυρός, τὸ μὲν πολλοὺς πρὸς ὄρος τι ὑψηλόν, ἐν ᾧ μάλιστα κεραυνοὶ πίπτουσι, τὸ δὲ καὶ πρὸς ἄλλα. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείονας ἐνδέχεται κεραυνοὺς ἀποτελεῖσθαι, μόνον ὁ μῦθος ἀπέστω· ἀπέσται δὲ, ἐάν τις καλῶς τοῖς φαινομένοις ἀκολουθῶν, περὶ τῶν ἀφανῶν σημειῶται.

Πρηστῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ κατὰ κάθεσιν νέφους εἰς τοὺς κάτω τόπους, ἀλλοειδῶς ὑπὸ πνεύματος ἀθρόου ὠσθέντος, καὶ διὰ πνεύματος πολλοῦ φερομένου, ἅμα καὶ τὸ νέφος εἰς τὸ πλάγιον ὠθοῦντος ἐκ τοῦ πνεύματος. Καὶ κατὰ περίστασιν δὲ πνεύματος εἰς κύκλον, ἀέρος τινὸς ἐπισυνωθουμένου ἄνωθεν, καὶ ῥύσεως πολλῆς πνευμάτων γινομένης, καὶ οὐ δυναμένης εἰς τὰ πλάγια διαρρυῆναι διὰ τὴν πέριξ τοῦ ἀέρος πίλησιν.

Presteres, *seu gyri ventosi* (*nam ignei quidem, amburentesque, à quibus est nomen, species quædam fulminis sunt*) generari possunt, aut ex ipsa nubis versus loca inferiora diuersiformi depressione, dum à copioso pellitur vento, ac per ventum multum defertur, & ventus simul nubem ipsam proximè extrinsecùs agit; aut ex circumstante in orbem vento, aëre quodam superincumbente, simúlque pulso; ac vbere ventorum flatu non habente vnde diffluat ad latera, propter ipsius aëris circumfusi condensationem.

Καὶ ἕως μὲν γῆς ὁ πρηστὴρ καθιέμενος, στρόβιλοι γίνονται, ὡς ἂν καὶ ἡ ἀπογέννησις κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ πνεύματος γίνηται, ἕως δὲ θαλάττης δῖναι ἀποτελοῦνται.

Σεισμοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πνεύματος ἐν τῇ γῇ ἀπόληψιν, καὶ παρὰ μικροὺς ὄγκους αὐτῆς παράθεσιν, καὶ συνεχῆ κίνησιν, ὅθεν κραδασμὸν τῇ γῇ παρασκευάζει. Καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔξωθεν ἐμπεριλαμβάνειν, ἐκ τοῦ πίπτειν εἰς ἐδάφη, ἢ εἰς ἀντρώδεις τόπους τῆς γῆς τὸν ὑπὸ πνευμάτων ἄλλων πεπιλημένον, καὶ διωθοῦντ' ἐμφυσῶντί τε, καὶ κινητικὸν φέρομεν αὐτόν. Καὶ κατὰ τὴν δὲ διάδοσιν τῆς κινήσεως ἐκ πτώσεως ἐδαφῶν πολλῶν, καὶ πάλιν ἀνταπόδοσιν, ὅταν πυκνώμασι σφοδροτέροις τῆς γῆς προσκόψῃ, ἐνδέχεται σεισμοὺς ἀποτελεῖσθαι. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ πλείους τρόπους ταύτας τὰς κινήσεις τῆς γῆς γίνεσθαι.

Τὰ δὲ πνεύματα συμβαίνει γίνεσθαι κατὰ χρόνον, ἀλλοφυλίας τινὸς ἀεὶ, καὶ κατὰ μικρὸν παρεισδυομένης, καὶ καθ' ὕδατος ἀφθόνου συλλογήν. Τὰ δὲ λοιπὰ ῥεύματα γίνεται ἐξ ὀλίγων πιπτόντων εἰς τὰ κοιλώματα, διαδόσεως τούτων γινομένης.

Χάλαζα συντελεῖται καὶ κατὰ πῆξιν ἰσχυροτέραν, πάντοθεν δὲ πνευματωδῶν τινων περίστασιν, καὶ κατὰ μέρισιν, καὶ κατὰ πῆξιν μετριωτέραν ὑδατοειδῶν τινων, ὁμοῦ τε ῥῆξιν, ἅμα τὴν τε σύνωσιν αὐτῶν ποιουμένην, καὶ τὴν διάρρηξιν πρὸς τὸ κατὰ μέρη συνίστασθαι τὰ πηγνύμενα, καὶ κατὰ ἀθρότητα. Ἡ δὲ περιφέρεια οὐκ ἀδυνάτως μὲν ἐνδέχεται γίνεσθαι πάντοθεν τῶν ἄκρων ἀποτηκομένων, καὶ ἐν τῇ συστάσει πάντοθεν, ὡς λέγεται, κατὰ μέρη ὁμαλῶς περιισταμένων, εἴτε ὑδατοειδῶν τινων, εἴτε πνευματωδῶν.

Χιόνα δ' ἐνδέχεται συντελεῖσθαι καὶ ὕδατος λεπτοῦ ἐκχεομένου ἐκ τῶν νεφῶν διὰ πόρων συμμετρίας, καὶ θλίψεως ἀεὶ ἐπιτηδείων νεφῶν, καὶ ὑπὸ πνεύματος σποράδην, εἶτα τοῦτο πῆξιν ἐν τῇ φορᾷ λαμβάνοντος, διά τινα ἰσχυρὰν ἐν τοῖς κατωτέροις τόποις τῶν νεφῶν ψυχρασίας περίστασιν. Καὶ κατὰ πῆξιν δ' ἐν τοῖς νέφεσιν ὁμαλῶς

Et vbi quidem ipse Prester in Terram vsque demittitur, Turbines *vocati* creantur: vbi verò in mare vsque, *appellati* Vortices.

Terræ-motus fieri contingit, aut cùm interclusus terræ spiritus per crebra ipsius foramina subit, & continēter motitatur, sicque tremere Terrā cogit; aut cùm spiritus huiuscemodi extrinsecùs irruēs præ suo in *interiora* sola cauernosáve terræ recessus casu, aërē *inclusum* cohibet ac exstimulat; aërem, inquam, ab aliis iam spiritibus pressum, adeóque & ad erumpendum concutiendúmque *Terram* comparatum. Quin-etiam ob impressionem motus, *illáve violenti* ex prolapsu *corruentium* solorum, *sive quasi terræ tabulatorum* complurium; ac simul ob resilitionem *& repetitos plureis ictus*, vbi *videlicet ruina* in loca solida, validiúsque compacta incurrerint, concussiones terræ fieri nihil vetat. Sunt & complures alij modi, quibus fieri posse huiusmodi terræ commotiones, *seu tremores*, contingit.

Latices perennes ad fontium scaturigines gigni possunt, aut quòd aliunde quidpiam continuò, sed sensim tamen *eò* subterconfluat; aut quòd collecta quædam ingens aquæ vis *illeic suppetat*. Cætera autem *maiora* fluenta ex *hisce* tametsi *sigillatim* paruis creantur, dum in conualleis multas defluunt, & harum aliæ in alias abeunt, *inque vnum tandem alueum coalescunt*.

Grando generatur, aut cùm validior congelatio est, præ ventosa constitutione vndequaque circumstante *nubium stillicidia*; aut cùm *gelata moles* in parteis dehiscit, & moderatâ liquefactione stillæ aquosæ *rimis insinuata* tum *molis* interruptionem, tum compressionem partium, & *totius compaginis* diffractionem *ad hoc* efficiunt, vt partes *per se singulæ* compactæ subsistant, *fragminúmque* aceruum faciant. Rotunditatem verò *qualemcumque* fieri nihil prohibet, aut quòd extremi anguli vndequaque rescindantur (*præ casu nempe prolixitate*) aut quòd in ipsa conformatione quidpiam seu aquosum, seu ventosum particulas *singulas* vndique (vt dictum est) & æquabiliter circumstet, *ambitúsque earum proinde non inæquabilis euadat*.

Niuem autem fieri contingit, aut diffusa tenui ex nubibus aqua, ea ratione, vt spumescat (prementibus nempe nubibus idoneis, ventis verò difflantibus) ac in ipso posteà motu congelascat, ob vehementiorem quandam in locis nubium inferioribus frigiditatis conditionem; aut factâ quâdam æquabili in nu-

bibus congelatione, ad quam dum corpuscula aquea mutuò compressa, conuicinaque appellunt, fiat aggeneratio, talem obtinens laxitatē, *qualem præ se ferunt niuis flocculi*: cùm & eadē magis sese compellentia creēnt grandinem; cuiusmodi *duæ* res in aëre maximè fiunt. Potest & hæc niuis confertim cadentis velut eiaculatio fieri per detritionē ex nubibus, quæ priùs conglaciauerint. Potest & aliis quoque modis niuis generatio parari.

ἁρμονιότητα ἐχούσας τοιαύτην περίσχεσιν ἐκ τῶν νεφῶν γίνεσθαι ἄν, πρὸς ἄλληλα θλιβομένων ὑδατοειδῶν καὶ συμπαρακειμένων ἃ οἰκεῖα σχήματα περιέχοντα, χαλάζας ἀποτελεῖ, ὃ μάλιστα γίνεται ἐν τῷ ἀέρι. Καὶ κατὰ τρῖψιν δὲ νεφῶν πῆξιν εἰληφότων, ἀπόπαλσιν ἀναλαμβάνει τὸ τῆς χιόνος τοῦτο ἄθροισμα. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους ἐνδέχεται χιόνα συντελεῖσθαι.

Ros fit, aut coëuntibus mutuò ex aëre *corpusculis*, quæ eiusmodi sint naturæ, vt ad talem humoris speciem gignendam comparata sint: aut eductione corpusculorum ex humentibus, aquosisve locis, quæ rorem præsertim sursùm generent, vbi deinceps sic coëunt, vt & humorem istum conficiant, & in subiecta loca defluant: scilicet non pauca similia pari ratione apud nos, *ac in vaporariis potissimum*, fiunt.

Δρόσος συντελεῖται, καὶ κατὰ σύνοδον πρὸς ἄλληλα ἐκ τοῦ ἀέρος τῶν τοιούτων, ἃ τῆς τοιαύτης ὑγρασίας ἀποτελεστικὰ γίνεται. Καὶ κατὰ φορὰν δὲ, ἢ ἀπὸ νοτερῶν τόπων, ἢ ὕδατα κεκτημένων, ἐν τοῖς τοιούτοις τόποις μάλιστα δρόσος συντελεῖται, εἶτα σύνοδον τούτων εἰς τὸ αὐτὸ λαβόντων, καὶ ἀποτελέσαι ὑγρασίας, καὶ πάλιν φορὰν ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, καθάπερ ὁμοίως καὶ παρ' ἡμῖν ἐπὶ πλειόνων συντελεῖται τοιαῦτα ἔνια.

Pruina verò fit, cùm eiusmodi roris guttulæ, propter certam frigiditatis conditionem in aëre *concrescunt*, ac leuem compactionem *congelando* accipiunt.

Πάχνη δὲ συντελεῖται τῶν δρόσων τούτων πῆξίν τινα ποιὰν λαβόντων διὰ περίστασίν τινα ἀέρος ψυχροῦ.

Glacies ipsa fit, aut dum exploduntur ex aqua orbicularia, *& caloris effectricia* corpuscula, coarctantur verò quæ in eadem aqua reperiuntur plana, ipsáque partim obtusorum, partim acutorum angulorum: aut dum ea corpuscula adsciscuntur extrinsecùs, quæ & pressa, & extrudentia quotquot occurrunt orbicularia, firmitudinem in aquam inducant.

Κρύσταλλος συντελεῖται καὶ κατ' ἔκθλιψιν μὲν τοῦ περιφεροῦς σχηματισμοῦ ἐκ τοῦ ὕδατος, σύνωσιν δὲ τῶν σκαληνῶν καὶ ὀξυγωνίων τῶν ἐν τῷ ὕδατι ὑπαρχόντων· καὶ κατὰ τὴν ἔξωθεν τῶν τοιούτων πρόσκρισιν, ἃ συνελασθέντα πῆξιν τῷ ὕδατι παρεσκεύασε, ποσὰ τῶν περιφερῶν ἐκθλίψαντα.

Iris creatur, aut quòd aër humescens *aduerso* Solis splendore refulgeat: aut quòd ea sit specialis natura tum lucis, tum aëris, vt eiuscemodi colorum species exprimat, siue omneis, siue vnicam, à qua deinceps resplendescente partes confines aëris talem colorationem subeant; quemadmodum fieri obseruamus, dum cuiuspiam rei partes aliquæ *illustratæ*, resplendescere *conterminas* faciunt. Ad rotundam formam quod spectat, creatur ista *Arcus* species, quòd æquo vndique interuallo ad *spectatoris* oculum referatur: aut etiam quòd Atomi, quæ ex aëre in nubem feruntur, ita compellantur, vt quæpiam inde facta concretio in hanc formetur rotunditatem.

Ἶρις γίνεται κατὰ πρόσλαμψιν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πρὸς ἀέρα ὑδατοειδῆ, ἢ κατὰ φύσιν ἰδίαν τοῦ τε φωτὸς καὶ τοῦ ἀέρος, ἣ τὰ τῶν χρωμάτων τούτων ἰδιώματα ποιήσει, εἴτε πάντα, εἴτε μονοειδῶς, ἀφ' οὗ πάλιν ἀπολάμποντος τὰ ὁμοροῦντα τοῦ ἀέρος χρῶσιν ταύτην λήψεται, οἵαν θεωροῦμεν κατὰ πρόσλαμψιν πρὸς τὰ μέρη. Τὸ δὲ τῆς περιφερείας τοῦτο φάντασμα γίνεται, διὰ τὸ διάστημα πάντοθεν ἴσον ὑπὸ τῆς ὄψεως θεωρεῖσθαι, ἢ σύνωσιν τοιαύτην λαμβανουσῶν τῶν ἐν τῷ ἀέρι, ἢ ἐν τοῖς νέφεσιν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἀποφερομένων ἀτόμων, ὥστε σύγκρισίν τινα καθιέναι εἰς περιφέρειαν τοιαύτην.

Area *seu Corona*, circa Lunam fit, aut euecto vndequaque versus Lunam aëre:

Ἅλως περὶ τὴν σελήνην γίνεται, καὶ τοῦ πάντοθεν ἀέρος προσφερομένου πρὸς τὴν

σελήνην,

πίλησιν, ὥστε ἀπ' αὐτῆς ἀποφερόμενα ῥεύματα ὁμαλῶς ἀποστίλβοντα ἐπὶ τοσοῦτον ἐφ' ὅσον κύκλῳ περὶ αὐτῆς εἰς τὸ νεφοειδὲς τοῦτο, καὶ μὴ τὸ παράπαν διακρίνειν, ἢ καὶ τὸν πέριξ αὐτῆς ἀέρος ἀναστελλομένου συμμέτρως πάντοθεν, εἰς τὸ περιφερὲς τὸ περὶ αὐτὴν καὶ παχυμερὲς περιθέσθαι. ὃ γίνεται κατὰ μέρη τινά, ἤτοι ἔξωθεν βιαζομένου τοῦ ῥεύματος, ἢ τῆς θερμασίας ἐπιτηδείους πόρους ἐπιλαμβανομένης εἰς τὸ τοῦτ' ἀπεργάσασθαι.

Κομῆται ἀστέρες γίνονται, ἤτοι πυρὸς ἐν τόποις τισὶ διὰ χρόνων τινῶν ἐν τοῖς μετεώροις συστρεφομένου, περιστάσεως γενομένης· ἤτοι ἰδίαν τινὰ κίνησιν διὰ χρόνων ὁ οὐρανὸς ἴσχοι ὑπὲρ ἡμᾶς, ὥστε τὰ τοιαῦτα ἄστρα ἀναφαίνεσθαι, ἢ αὐτὰ ἐν χρόνοις τισὶν ὁρμᾶν διά τινα περίστασιν, καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς τόπους ἐλθεῖν, καὶ ἐκφανῆ γενέσθαι, τήν τε ἀφάνισιν τούτων ἐνδέχεσθαι γίνεσθαι παρὰ τὰς ἀντικειμένας ταύταις αἰτίας, ἔνια ἐν τινι ἀναστρέφεσθαι αὐτοῦ, ὃ συμβαίνει, οὐ μόνον τῷ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ κόσμου ἑστάναι, περὶ ὃ τὸ λοιπὸν στρέφεται, καθάπερ τινές φασιν, ἀλλὰ καὶ τῷ δίνην ἀέρος ἐγκύκλιον αὐτοῖς περιεστάναι, ἣ κωλυτικὴ γίνεται τοῦ περιπολεῖν αὐτά, ὡς καὶ τὰ ἄλλα· ἢ καὶ διὰ τὸ ἑξῆς μὲν αὐτοῖς ὕλην ἐπιτηδείαν μὴ εἶναι, ἐν δὲ τούτῳ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ κείμενα θεωρεῖται. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ πλείονας τρόπους τοῦτο δύναται συντελεῖσθαι, ἐάν τις δύνηται τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις συλλογίζεσθαι.

Τινὰ τῶν ἄστρων πλανᾶσθαι, εἴπερ οὕτω τὰς κινήσεις χρώμενα τυγχάνει, τινὰ δὲ μὴ πλανᾶσθαι. ἐνδέχεται μὲν καὶ διὰ τὸ κατὰ κύκλον κινούμενα ἐξ ἀρχῆς οὕτω κατηναγκάσθαι, ὥστε τὰ μὲν κατὰ τὴν αὐτὴν δίνην φέρεσθαι ὁμαλὴν οὖσαν, τὰ δὲ κατὰ τὴν ἅμα τισὶν ἀνωμαλίαις χρωμένην· ἐνδέχεται δὲ καὶ καθ' οὓς τόπους φέρεται, οὗ μὲν παρεκτάσεις εἶναι ὁμαλὰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνωθούσας κατὰ τὸ ἑξῆς, ὁμαλῶς τε καιούσας, οὗ δὲ ἀνωμάλους οὕτως, ὥστε τὰς θεωρουμένας παραλλαγὰς συντελεῖσθαι. τὸ δὲ μίαν αἰτίαν τούτων ἀποδιδόναι, πλεοναχῶς τῶν φαινομένων ἐκκαλουμένων,

dum intereà effluxiones quædam ab ea deriuatæ ipsum reprimentes catenùs excernunt (quippe non penitùs discutiunt) quatenus in orbem circa ipsam, nubilosa hac specie, conformentur; aut aëre, qui circum ipsam, congruè coacto, ad exprimendum rotundam hanc, crassiusculamque circa ipsam, speciem: quod quidem secundùm nonnullas ipsius parteis fieri contingat, seu affluxu quodam exteriùs cogente; seu calore apposite ad id præstandum subinsinuato.

Cometæ, *Stellæve crinitæ* gignuntur, aut quòd certis temporibus ignis in *quibusdam ex locis illis* sublimibus succensus pro dispositione materiæ nutriatur: aut quòd Cælum per varias vices motionem quandam propriam, qua parte nobis imminet, subeat: adeò vt Astra huiusmodi manifestari compellantur: seu, mauis, ipsamet ob certam aliquibus temporibus dispositionem prodeant, & vbi *inferiùs* versùm nos venerint, manifesta fiant. Euenit autem, vt *Cometæ* euanescant ex oculis, ob causas hisce oppositas; siue nimirùm quòd aliquid ipsorum motui obnitatur, idque contingat non solùm quòd hæc Mundi pars, circa quam reliqua conuertitur, immota resistat, vti asserunt aliqui: sed etiam quòd esse in aëre possit quædam in orbem circumactio, quæ circumlationem illorum vlteriorem prohibeat, vti & *Astris* cæteris, *quæ dicuntur Errantia*, accidere *ad Tropicos* potest: siue rursùs, quòd idonea materies ipsis consequenter posita non sit, vti est in eo ipso loco, in quo hærere deprehenduntur; *vnde & sensim pabuli defectu veluti extabescant.* Quin-etiam aliis pluribus modis id effici potest: si modò quis id, quod est rebus apparentibus consonum, expendere ratiocinando valeat.

Astrorum alia esse Errantia (taleis scilicet motus nacta) alia Inerrantia contingit. Fieri autem potest, vt Astra ea necessitate ab ipso initio mota in orbem sic fuerint, vt alia quidem *vnâ*, eâdemque conuersione, ipsâque existente æquabili, gyrationem acceperint: alia conuersionem quibusdam inæqualitatibus affectam *subierint*. Fieri etiam potest vt per quæ loca suos motus obeunt, alibi quidem æquabiles *spatiorum* diffusiones sint, quæ & eodem versùs, & subsequenter ipsa compellant, moueantque æquabiliter: alibi verò eâ ratione inæquabiles, vt quas obseruamus in ipsis motuum varietates *exinde* proueniant. Huiuscemodi porrò rerum vnam duntaxat reddere causam, cùm ea, quæ apparent, esse posse multiplicem arguant,

insanum est, nec ritè consultum ab iis, qui inanem depereunt Astrologiam, quique rerum quarumdam causas inaniter explicant: cùm & Diuinam interim naturam ab exhibendis *variis* ministeriis liberam non sinant.

Quædam Astra ab aliis relicta spectare contingit, aut quia, cùm eandem *diurnam* circuitionem obeant, segniùs feruntur; *veluti Luna, quæ lentiùs, quàm reliqua versus occasum properans, ab ipsis relinquitur quasi à tergo versus ortum*: aut quia abrepta motu diurno *versus occasum*, feruntur *tamen intereà lentè*, motu contrario *versus ortum*. *Quo pacto potest eadem Luna non tam versus ortum à cæteris deseri, quàm versus occasum ea deserere*: aut quia cùm *sola diurna* reuolutione, *æqualique motu* ferantur *omnia*; quædam tamen prolixius, quædam breuius spatium conficiunt: *sicque Luna rursus, si supra Inerrantia sit, vt aliquibus visum est, perficiet tardiùs circuitum, absoluetùrque posteriùs relinqui* Pronunciare certè simpliciter velle in hisce rebus aliquid, eos decet, qui *magnificum, &* portentosum quidpiam coram multitudine ostentare affectant.

Quæ Stellæ Cadentes dicuntur, creari possunt aut ex ipsarummet *verarum stellarum* fragminibus detritu factis: aut ex prolapsu eius materiæ, cuius velut difflatio fit, vt de fulguribus est dictum: aut ex coeunte serie ignificarum Atomorum ad id præstandum conspirantium, ac motione facta, prout vis coeundi ab initio exstiterit: aut ex spiritus intra quosdam nebulosos glomeres coactione, inflammationéque (scilicet dum conuoluitur) ac disruptione *ipsorummet cohibentium glomerum*, motionéque in eam partem factâ, in quam impetus tulerit. Enimverò alij quoque sunt, quibus fieri id valeat, minimè fabulares modi.

μανικόν, καὶ οὐ καθηκόντως πράττεται ὑπὸ τῶν τὴν ματαίαν ἀστρολογίαν ἐζηλωκότων, καὶ εἰς τὸ κενὸν αἰτίας τινῶν ἀποδιδόντων, ὅταν τὴν θείαν φύσιν μηδαμῇ λειτουργιῶν ἀπολύουσι.

Τινὰ ἄστρα ἀπολειπόμενα τινῶν θεωρεῖσθαι συμβαίνει, καὶ διὰ τὸ βραδύτερον συμπεριφέρεσθαι τὸν αὐτὸν κύκλον περιιόντα, καὶ διὰ τὸ τὴν ἐναντίαν κινεῖσθαι, ἀντισπώμενα ὑπὸ τῆς αὐτῆς δίνης· καὶ διὰ τὸ περιφέρεσθαι, τὰ μὲν διὰ πλείονος τόπου, τὰ δὲ δι' ἐλάττονος τὴν αὐτὴν δίνην περικυλινδούμενα. Τὸ δὲ ἁπλῶς ἀποφαίνεσθαι περὶ τούτων, καθῆκόν ἐστι τοῖς τερατεύεσθαί τι πρὸς τοὺς πολλοὺς βουλομένοις.

Οἱ λεγόμενοι ἀστέρες ἐκπίπτειν, καὶ παρὰ μέρος, καὶ παρὰ τρῖψιν, ἑαυτῶν δύνανται συντελεῖσθαι· καὶ παρὰ ἔκπτωσιν οὗ ἂν ἡ ἐκπνευματώσις γίνεται, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀστραπῶν ἐλέγομεν· καὶ κατὰ σύνοδον δὲ ἀτόμων πυρὸς ἀποτελεστικῶν, συμφυλίας γενομένης εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι, καὶ κατὰ κίνησιν οὗ ἂν ἡ ὁρμὴ κατὰ τὴν σύνοδον ἐξ ἀρχῆς γένηται· καὶ κατὰ πνεύματος δὲ συλλογὴν ἐν πυκνώμασι τισὶν ὁμιχλοειδέσι, κατ' ἐκπύρωσιν τούτων, διὰ τὴν κατείλησιν, εἶτα ἐκρήξει, καὶ ἐφ' ὃ ἂν τόπον ἡ ὁρμὴ γένηται, ἡ φορὰ εἰς τοῦτον φερομένη. καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι ἀμύθητοι εἰσίν.

Αἱ δ' ἐπισημασίαι αἱ γινόμεναι ἐπί τισι ζώοις, κατὰ σύγκυρημα γίνονται τοῦ καιροῦ. Οὐ γὰρ τὰ ζῶα ἀνάγκην τινὰ προσφέρεται τοῦ ἀποτελεσθῆναι χειμῶνα, οὐδὲ κάθηταί τις θεία φύσις παρατηροῦσα τὰς τῶν ζώων τούτων ἐξόδους, κἄπειτα τὰς ἐπισημασίας ταύτας ἀποτελεῖ. Οὐδὲ γὰρ εἰς τὸ τυχὸν ζῶον κἂν μικρὸν χαριέστερον ᾖ, ἡ τοιαύτη μωρία ἐμπέσοι, μήτι εἰς τὸ παντελῆ εὐδαιμονίαν κεκτημένον.

Ταῦτα δὴ πάντα, Πυθόκλεις, μνημόνευσον· κατὰ πολύ τε γὰρ τοῦ μύθου ἐκβήσῃ, καὶ τὰ ὁμογενῆ τούτοις συνορᾶν δυνήσῃ,

Præsignificationes *demùm* in quibusdam Animalibus obseruatæ (*prout superiùs attigimus*) pro conditione tempestatis, *quæ tunc temporis interuenit*, fiunt. Non enim Animalia, *quæ per Autumnum à nobis abeunt*, necessitatem præ se ferunt vllam, quâ fieri hyemem oporteat: neque natura quæpiam Diuina assidet discessum obseruans Animalium, vt subinde ea, quæ ab ipsis fuerint indicata, perficiat. Quippe stultitiæ genus hoc est, quod ne in Animal quidem vllum, in quo vel mica fuerit ingenij, possit cadere: tantum abest vt in eam Naturam, quæ nacta est, *ac possidet* omnigenam felicitatem.

Tu fac porrò, ô Pythocles, vt horum, *quæ dixi*, memineris omnium, sic enim & procul à fabulis fies, & valebis simul quæ sunt hisce affinia perspicere.

μάλιστα

μάλιστα δὲ σεαυτὸν ἀπόδος εἰς τὴν τῶν ἀρχῶν, καὶ ἀπειρίας, καὶ τῶν συγγενῶν τούτων θεωρίαν, ἔτι τε κριτηρίων, καὶ παθῶν, καὶ οὗ ἕνεκεν ταῦτα ἐκλογιζόμεθα. ταῦτα γὰρ μάλιστα συνθεωρούμενα, ῥᾳδίως τὰς περὶ τῶν κατὰ μέρος αἰτίας συνορᾶν ποιεῖ. Οἱ δὲ ταῦτα μὴ καταγαπήσαντες, ὡς μάλιστα, οὔτ' αὐτὰ ταῦτα καλῶς συνθεωρήσαιεν, οὔτε οὗ ἕνεκεν δεῖ θεωρεῖν ταῦτα, περιεποιήσαντο.

Ταῦτα αὐτῷ καὶ περὶ τῶν μετεώρων δοκεῖ.

Περὶ δὲ τῶν βιωτικῶν, καὶ ὅπως χρὴ τὰ μὲν ἡμᾶς αἱρεῖσθαι, τὰ δὲ ἐκφεύγειν, οὑτωσὶ γράφει. Πρότερον δὲ διέλθωμεν ἅ τε αὐτῷ δοκεῖ περὶ τοῦ σοφοῦ, καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ.

Βλάβας ἐξ ἀνθρώπων, ἢ διὰ μῖσος, ἢ διὰ φθόνον, ἢ διὰ καταφρόνησιν γίνεσθαι· ὧν τὸν σοφὸν λογισμῷ περιγίνεσθαι.

Ἀλλὰ καὶ τὸν ἅπαξ γενόμενον σοφὸν, μηκέτι τὴν ἐναντίαν λαμβάνειν διάθεσιν.

Μηδὲ πλάττειν ἑκόντα, πάθεσι μᾶλλον συσχεθήσεσθαί τι, καὶ οὐκ ἂν ἐμποδίσαι πρὸς τὴν σοφίαν.

Οὐδὲ μὴν ἐκ πάσης σώματος ἕξεως σοφὸν γίνεσθαι ἂν, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθνει.

Κἂν στρεβλωθῇ δ' ὁ σοφὸς, εἶναι αὐτὸν εὐδαίμονα, ὅτε μέντοι στρεβλωθῇ, ποτὲ καὶ μύζειν, καὶ οἰμώζειν.

Μόνον τε χάριν ἕξειν τὸν σοφὸν, φίλοις καὶ παροῦσι καὶ ἀποῦσιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἀποθανοῦσι.

Γυναικί τε οὐ μιγήσεσθαι τὸν σοφὸν, ᾗ οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν [ὥς φησι Διογένης ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῶν Ἐπικούρου ἠθικῶν δογμάτων.]

Τάς τε κολάσεις οἰκέταις, ἐλεήσειν μέντοι καὶ συγγνώμην τινὶ ἕξειν τῶν σπουδαίων.

Ἐρασθήσεσθαι τὸν σοφὸν οὐ [δοκεῖ αὐτοῖς] οὐδὲ θεόπεμπτον εἶναι τὸν ἔρωτα, [ὡς Διογένης ἐν τῷ ιβ' φησίν.]

Οὐδὲ ταφῆς φροντιεῖν.

Maximè verò dede teipſum ſpeculationi Principiorum, *ex quibus conſtant omnia*, & infinitatis *Naturæ*, aliorúmque his cohærentium. Inſuper verò & criteriorum, affectuúmque animi, & ſcopi *illius*; in quem iſta ediſſerentes collineauimus: *tranquillitatem intelligo, ſtatúmve mentis imperturbatum.* Iſthæc enim præſertim ſunt, quæ contemplando facta perſpecta, præſtabunt deinceps vt ſpecialium naturæ effectorum cauſæ pernoſcantur. Qui verò iſta quam-maximè ſtudioſè poſſunt non proſequuntur, ij longè abſunt, vt aut ipſa, quatenus decet, perſpiciant, aut finem, cuius gratiâ diſpicienda ſunt conſequantur.

Et talia ſunt quidem, quæ ille de Meteoris, *ſeu rebus Sublimibus* ſentit.

Iam & de rebus, quæ ad vitam inſtituendam pertinent, déque ratione, quâ nos oporteat iſta proſequi, illa fugere, ſcribit in hunc modum. Quanquam ea priùs percurrenda ſunt, quæ ipſi, eiuſque ſectatoribus circa Sapientis deſcriptionem placent. *Illa igitur ſunt eiuſmodi.*

Inferri iniurias ab hominibus, præ ipſorum aut odio, aut inuidia, aut deſpicientia: Sapientem autem illas rationis præſidio fretum tolerare.

Illum, qui ſemel Sapiens *reuerâ, ſolidéque* extiterit, nunquam deinceps in cõditionem oppoſitã degenerare.

Ipſum nihil, *quod ſapiat fabulam*, vltrò fingere (ſed rebus veris potiùs hærere) nihilque adeò impedimenti ad Sapientiam inducere, *quæ conſectatio eſt veritatis.*

Sapientem *indiſcriminatim* ex quolibet corporis habitu, *ſeu temperamento* non fieri: neque in qualibet natione *indifferenter emergere.*

Torqueatur licet Sapiens, eſſe tamen ipſum beatum: neque hoc obſtare, quò minùs dum torquebitur gemat, eiulétque interdum.

Solum Sapientem *debitam* gratiam Amicis & præſentibus, & abſentibus, & vitâ etiam functis, habiturum.

Nihil fore Sapienti cum ea muliere, quâ leges interdixerint. SICVT DIOGENES IN COMPENDIO MORALIVM EPICVRI PLACITORVM AIT.

Famulos quidem caſtigaturum, ſed indulturum tamen, habiturúmque veniam, ſi quis *inter ipſos* bonæ indolis, ac diligens fuerit.

Non iri captum amore Sapientem, EX IPSORVM SENTENTIA: neque verò eſſe Amorem quidpiam diuinitùs immiſſum, EX DIOGENE IN XII. *Scholarum ſelectarum* LIBRO.

Non fore illum *anxiè* de ſepultura ſollicitum.

Non incubiturum in id, vt affectatis flosculis orationis rhetoricetur.

Venereorum porrò vsum nunquam prodesse AVTVMANT, præclaréque agi, nisi etiam noceat.

Neque vxorem verò ducturum, neque creandis liberis operam daturum (VT IN DVBITATIONVM LIBRIS, ET IN OPERE DE NATVRA EPICVRVS TRADIT) nisi quod interdum ea esse poterit vitæ circumstantia, vt & ineundis nuptiis, & suscipiendis liberis dare operam aliqui teneantur.

Non item in compotatione, temulentiáque pernoctaturum: AIT EPICVRVS IN SVO CONVIVIO.

Non ad Rempublicam accessurum, neque principatum gesturum, *nisi quid interuenerit*: EX EODEM IN PRIMO DE VITA, ET MORIBVS LIBRO.

Non Cynico ritu victurum, neque mendicando victum quæsiturum: EX EODEM, IN LIBRO SECVNDO.

Tametsi fuerit oculis captus, fore nihilominùs adhuc beatæ vitæ participem: EX EODEM ADHVC IN EODEM LIBRO.

Euenire posse, vt Sapiens mœrore afficiatur (EX DIOGENE IN QVINTO SELECTARVM SCHOLARVM LIBRO) itémque, vt vocetur in ius, *Iudicúmque arbitris, sententiaque subiaceat.*

Conscripturum quidem eum libros, quos relinquat superstites: non *scripturum* tamen, *neque habiturum* panegyricas (*in solemni nempe pompâ*) orationes.

Rem familiarem non neglecturum; inque futurum prospecturum: sed tamen citra auaritiam, ditescendique cupiditatem.

Aduersùs Fortunam se comparaturum.

Amicum non difficilem sibi quæsiturum.

Οὐδὲ ῥητορεύσειν καλῶς.

Συνουσίη δὲ (φασίν) ὤνησε μὲν οὐδέποτε, ἀγαπητὸν δὲ εἰ μὴ καὶ ἔβλαψε.

Καὶ μηδὲ γαμήσειν, μηδὲ τεκνοποιήσειν. [ὡς Ἐπίκουρος ἐν ταῖς διαπορίαις, καὶ ἐν ταῖς περὶ φύσεως] κατὰ περίστασιν δέ ποτε βίου, καὶ γαμήσειν, καὶ τεκνοποιήσειν τινάς.

Οὐδὲ νυκτερεύσειν ἐν μέθῃ [φησὶν ὁ Ἐπίκουρος ἐν τῷ συμποσίῳ.]

Οὐδὲ πολιτεύσεσθαι [ὡς ἐν τῇ πρώτῃ περὶ βίων.] οὐδὲ τυραννεύσειν.

Οὐδὲ κυνιεῖν, [ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ περὶ βίων] οὐδὲ πτωχεύσειν.

Ἀλλὰ καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις, μεθέξειν αὐτὸν τοῦ εὐδαίμονος βίου, [ὡς ἐν τῇ αὐτῇ φησί.]

Καὶ λυπηθήσεσθαι δὲ τὸν σοφόν, [ὡς ὁ Διογένης ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν ἐπιλέκτων] καὶ δικάσεσθαι.

Καὶ συγγράμματα καταλείψειν, οὐ πανηγυριεῖν δέ.

Καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι, καὶ τοῦ μέλλοντος, οὐ φιλαργυρήσειν δέ.

Τύχῃ τε ἀντιτάξεσθαι.

Φίλον τε οὐδένα κτήσεσθαι.

Εὐδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον προνοήσεσθαι, ἐφ' ὅσον μὴ καταφρονήσεσθαι.

Μᾶλλόν τε εὐφρανθήσεσθαι τῶν ἄλλων ἐν ταῖς θεωρίαις.

Ἁμαρτήματα, ἄνισα εἶναι.

Καὶ τὴν ὑγίειαν τισὶ μὲν, ἀγαθὸν τισὶ δὲ, ἀδιάφορον.

Τὴν δὲ ἀνδρείαν φύσει μὴ γίνεσθαι, λογισμῷ δὲ τοῦ συμφέροντος.

Καὶ τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας εἶναι μέν, καὶ προκατάρχεσθαι, καθὰ καὶ τὴν γῆν σπείρομεν, συνίστασθαι δὲ αὐτὴν κατὰ κοινωνίαν ἐν ταῖς ἡδοναῖς.

Τὴν εὐδαιμονίαν διχῇ νοεῖσθαι, τήν τε ἀκροτάτην, οἵα ἐστὶ περὶ τὸν θεόν, ἐπίτασιν, καὶ ἄνεσιν οὐκ ἔχουσαν, τὴν δὲ

Bonæ famæ curam eatenus habiturum, quatenus despectui non sit.

In publicis spectaculis, sincerè oblectatum præ reliquis iri.

Peccata esse inæqualia.

Sanitatem esse, haberive à quibusdam quidem rem bonam: ab aliis verò indifferentem.

Fortitudinem *veram* non naturâ, sed *rationis consilio*, *seu* illius, quod expedit, consultatione comparari.

Esse, ac parari Amicitiam ob vsus, *vtilitatémve*, eo modo, quo serimus terram, *ob prouentus futuri spem*. Cohærere autem, *seu perseuerare* in mutuâ voluptatum, *siue bonorum, quibus, donec in vita sumus, frui licet*, participatione.

Felicitatem duplicem agnosci: vnam videlicet supremam, (qualis ipsi Deo competit) quæ sit omnis vt intensionis, sic remissionis incapax: alteram verò

[illegible]

ὑπάλληλον, οἵα ἐστὶ περὶ τῶν ἀνθρώπους, ἄνευ ἔχουσαν, καὶ προσθήκην, καὶ ἀφαίρεσιν ἡδονῶν.

Εἰκόνας τε ἀναθήσειν, εἰ ἔχοι, ἀδιαφόρως ἐν στοαῖς.

Μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς ἂν περί τε μουσικῆς καὶ ποιητικῆς διαλέξεσθαι.

Ποιήματά τε ἀγνοήσειν, οὐκ ἂν ποιῆσαι.

Καὶ εἶναί τε ἕτερον ἑτέρου σοφώτερον.

Χρηματίσεσθαί τε, ἀλλ' ἀπὸ μόνης σοφίας ἀπορήσαντα.

Καὶ μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν.

Καὶ ἐπιχαρήσεσθαί τινι ἐπὶ τῷ διορθώματι.

Καὶ σχολὴν κατασκευάσειν, ἀλλ' οὐχ ὥστ' ὀχλαγωγῆσαι.

Καὶ ἀναγνώσεσθαι ἐν πλήθει, ἀλλ' οὐχ ἑκόντα.

Δογματιεῖν τε, καὶ οὐκ ἀπορήσειν.

Καὶ καθ' ὕπνους ὅμοιον ἔσεσθαι.

Καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι.

Ταῦτα δοκεῖ αὐτοῖς. Μετιτέον δ' ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν.

subalternam (qualis esse potest inter homines) in quam cadere & adiectio, & detractio voluptatum possit.

Imagines, si quas habuerit, in ipsis porticibus indifferēter appensurum.

Solum Sapientem de Musica, déque Poëtica rectè, *& vt decet sapientiam, virtutémque*, verba facturum.

Poëmata, *sive figmenta Poëtarum* ignoraturum: neque aliqua elucubraturum.

Esse alterum altero sapientiorem.

Pecuniam, si indigens quidem *fortasse* fuerit collecturum: verùm ex Sapientiæ professione dumtaxat.

Principi obsequium, si quando occasio poposcerit, exhibiturum.

Vbi quis se in bonam frugem receperit, gratulaturum.

Scholam aperturum: sed non eò vsque, vt populare auditorium fiat.

Scriptorum aliquid lecturum coram multitudine: sed non vltrò tamen, *neque non rogatum*.

Placita *quædam* rata habiturum: nec *de re quavis* dubitaturum.

In somnis non alio affectu, *ob mentem benè compositam*, quàm per vigiliam exstiturum.

Mortem pro Amico interdum, *hoc est occasione exigente*, oppeiturum.

Ac eiusmodi quidem sunt, quæ illi de Sapiente tradunt. Transeundum iam est ad Epistolam.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ EPICVRVS

ΜΕΝΟΙΚΕΙ MENOECEO

χαίρειν S.

Μήτε νέος τις ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν. οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον. ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν, ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν, ὅμοιός ἐστι τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μήπω παρεῖναι τὴν ὥραν, ἢ μηκέτι εἶναι τὴν ὥραν. ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νέῳ καὶ γέροντι· τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων· τῷ δὲ, ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ᾖ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων. Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς, πάντα

Neque iuuenis quis dum est, philosophandi moram trahat: neque senex dum fuerit, philosophando defatigetur. Quippe ad habendum sanam mentem nemo immaturus, aut victus est: & qui prætexit philosophandi tempus aut nondum adesse, aut iam præteriisse, non secus facit, ac is, qui dicit, bene, beatéque viuendi tempus, aut non aduenisse, aut esse elapsum. Philosophandum itaque & iuueni, & seni est: illi quidem, vt dum senescet, perseueret bonis efflorescere, ob perseuerantem eorum, quæ decorè eatenus peregerit, gratiam: isti verò, vt annis senex, animis tamen iuuenis sit, quatenus erit à futuris, impēdentibúsque securus. Par est proinde ea meditari, quæ felicitati creandæ conducunt: quandoquidem

dum

dum illa adest, quod non habeamus, nihil est: dum abest, nihil non agimus, vt consequi ipsam possimus. Quamobrem quæ te assiduè admonui, illa age, ac meditare; ratus vtpote ipsa esse quasi Elementa honestè viuendi.

Ac imprimis quidem Deum reputans esse immortale, beatúmque Animal (vt notio communis de Deo suggerit) caue, ne quidquam ipsi attribuas, quod aut ab immortalitate alienum sit, aut à beatitudine abhorreat: sed quicquid de illo opinabere, fac vt valeat, saluâ immortalitate, beatitudinéque, constare. Scilicet Dij reuerâ sunt (euidens est enim illorum notitia) at qualeis vulgò homines existimant, minimè sunt: siquidem qualeis ipsos esse *quibusdam adiunctis, seu proprietatibus*: opinantur, non taleis tuentur: *sed aliis adiunctis contradicentibus eosdem negant*. Impius est proinde, non is, qui *vulgaris* multitudinis Deos tollit; sed is, qui multitudinis opiniones Diis adhibet. Non enim *germanæ* prænotiones sunt, sed suspiciones falsæ, ea, quæ de Diis ab hominibus è vulgo traduntur. Arbitrantur quippe & malis detrimenta maxima, & bonis præsidia à Diis aduenire: siquidem propriis virtutibus, seu affectibus innutriti, simileis sui *Deos* admittunt, & quicquid affectuum suorum non est, id existimant ab ipsis alienum.

Assuesce verò etiam reputare, nihil ad nos pertinere mortem, quando quicquid est siue boni, siue mali, cum sensu est: mors autem sensus est priuatio. Exquisita porrò notitia, quòd mors nihil pertineat ad nos, præstat, vt hac vitâ mortali fruamur, non quidpiam incerti temporis adiiciens, sed cupiditatem immortalitatis abiiciens. Nihil enim mali in vita est illi, cui egregiè perspectum est, nihil esse in vitæ priuatione mali. Adeò proinde, vt sit ineptus, qui timere se mortem dicit, non quòd præsens dum fuerit, mœroris quicquam afferat: sed quòd donec futura est, animum mœrore conficiat. Quod enim quando præsens est molestiæ nihil exhibet, id, dum exspectatur, nequicquam contristat. Igitur, quæ omnium malorum maximè horrendum existimatur mors, nihil nos attinet: quia dum nos sumus, tunc mors non adest; & dum mors adest, tunc nos non sumus: adeò vt neque ad viuos, neque ad mortuos pertineat: quoniam alteros quidem non attingit, alteri verò nulli sunt.

Enimverò homines vulgares mortem refugiunt, interdum quidem, quasi malorum maximum: interdum verò, quasi omnium, quibus in vita fruimur,

ἔχομεν· ἀπούσης δὲ, πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν. ἃ δέ σοι συνεχῶς παρήγγελλον, ταῦτα καὶ πρᾶττε καὶ μελέτα, στοιχεῖα τοῦ καλῶς ζῆν ταῦτ' εἶναι διαλαμβάνων.

Πρῶτον μὲν, τὸν θεὸν, ζῶον ἄφθαρτον καὶ μακάριον νομίζων, ὡς ἡ κοινὴ τοῦ θεοῦ νόησις ὑπεγράφη, μηθὲν μήτε τῆς ἀφθαρσίας ἀλλότριον, μήτε τῆς μακαριότητος ἀνοίκειον αὐτῷ πρόσαπτε, πᾶν δὲ τὸ φυλάττειν αὐτοῦ δυνάμενον τὴν μετ' ἀφθαρσίας μακαριότητα, περὶ αὐτὸν δόξαζε. θεοὶ μὲν γὰρ εἰσὶν, ἐναργὴς μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ γνῶσις, οἵους δ' αὐτοὺς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, οὐκ εἰσίν, οὐ γὰρ φυλάττουσιν αὐτοὺς, οἵους νομίζουσιν. ἀσεβὴς δὲ οὐχ ὁ τοὺς τῶν πολλῶν θεοὺς ἀναιρῶν, ἀλλ' ὁ τὰς τῶν πολλῶν δόξας θεοῖς προσάπτων. οὐ γὰρ προλήψεις εἰσὶν, ἀλλ' ὑπολήψεις ψευδεῖς αἱ τῶν πολλῶν ὑπὲρ θεῶν ἀποφάσεις. ἔνθεν καὶ μέγισται βλάβαι αἴτιαι, τοῖς κακοῖς ἐκ θεῶν ἐπάγονται, καὶ ὠφέλειαι τοῖς ἀγαθοῖς. ταῖς γὰρ ἰδίαις οἰκειούμενοι διὰ παντὸς ἀρεταῖς τοὺς ὁμοίους ἀποδέχονται, πᾶν τὸ μὴ τοιοῦτον, ὡς ἀλλότριον νομίζοντες.

Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον, ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει, στέρησις δέ ἐστιν αἰσθήσεως, ὁ θάνατος. ὅθεν γνῶσις ὀρθὴ τοῦ μηδὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον, ἀπολαυστὸν ποιεῖ τὸ τῆς ζωῆς θνητὸν, οὐκ ἄπειρον προστιθεῖσα χρόνον, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀθανασίας ἀφελομένη πόθον. οὐθὲν γάρ ἐστιν ἐν τῷ ζῆν δεινὸν τῷ κατειληφότι γνησίως τὸ μηδὲν ὑπάρχειν ἐν τῷ μὴ ζῆν δεινόν. ὥστε μάταιος ὁ λέγων δεδιέναι τὸν θάνατον, οὐχ ὅτι λυπήσει παρὼν, ἀλλ' ὅτι λυπεῖ μέλλων. ὃ γὰρ παρὸν οὐκ ἐνοχλεῖ, τὸ δὲ προσδοκώμενον κενῶς λυπεῖ. τὸ φρικωδέστατον οὖν τῶν κακῶν ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδήπερ ὅταν μὲν ἡμεῖς ὦμεν, ὁ θάνατος οὐ πάρεστιν· ὅταν δὲ ὁ θάνατος παρῇ, τόθ' ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν. οὔτε οὖν πρὸς τοὺς ζῶντάς ἐστιν, οὔτε πρὸς τοὺς τετελευτηκότας, ἐπειδήπερ περὶ οὓς μὲν οὐκ ἔστιν, οἱ δ' οὐκέτι εἰσίν.

Ἀλλ' οἱ πολλοὶ τὸν θάνατον, ὅτε μὲν ὡς μέγιστον τῶν κακῶν φεύγουσιν, ὅτε δὲ,

ὡς ἀλύπητον τὸ ἐν τῷ ζῆν. Μάτην δ' φοβεῖται τὸ μὴ ζῆν, οὔτε γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν, οὔτε δοξάζεται κακὸν εἶναί τι τὸ μὴ ζῆν. ὥσπερ δὲ τὸ σιτίον οὐ τὸ πλεῖον πάντως, ἀλλὰ τὸ ἥδιστον αἱρεῖται, οὕτω καὶ χρόνον οὐ τὸν μήκιστον, ἀλλὰ τὸν ἥδιστον καρπίζεται. Ὁ δὲ παραγγέλλων τὸν μὲν νέον καλῶς ζῆν, τὸν δὲ γέροντα καλῶς καταστρέφειν, εὐήθης ἐστὶν, οὐ μόνον διὰ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τὴν αὐτὴν εἶναι μελέτην τοῦ καλῶς ζῆν, καὶ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν. Πολὺ δὲ χεῖρον καὶ ὁ λέγων, Καλὸν μὲν μὴ φῦναι,

φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας Ἀΐδαο περῆσαι.

Εἰ μὲν γὰρ πεποιθὼς τοῦτό φησι, πῶς οὐκ ἀπέρχεται ἐκ τοῦ ζῆν; ἐν ἑτοίμῳ γὰρ αὐτῷ τοῦτ' ἔστιν, εἴπερ ἦν βεβουλευμένον αὐτῷ βεβαίως· εἰ δὲ μωκώμενος, μάταιος ἐν τοῖς οὐκ ἐπιδεχομένοις.

Μνημονευτέον δὲ ὡς τὸ μέλλον οὔτε ἡμέτερον, οὔτε πάντως οὐχ ἡμέτερον, ἵνα μήτε πάντως προσμένωμεν, ὡς ἐσόμενον, μήτε ἀπελπίζωμεν ὡς πάντως οὐκ ἐσόμενον.

Ἀναλογιστέον δὲ ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαί, αἱ δὲ, κεναί. καὶ τῶν φυσικῶν αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον. τῶν δὲ ἀναγκαίων, αἱ μὲν πρὸς εὐδαιμονίαν εἰσὶν ἀναγκαῖαι, (αἱ δὲ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀοχλησίαν) αἱ δὲ, πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν.

Τούτων γὰρ ἀπλανὴς θεωρία πᾶσαν αἵρεσιν καὶ φυγὴν ἐπανάγειν οἶδεν ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος ὑγίειαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀταραξίαν, ἐπεὶ τοῦτο τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστὶ τέλος. τούτου γὰρ χάριν ἅπαντα πράττομεν, ὅπως μήτε ἀλγῶμεν, μήτε ταρβῶμεν, ὅταν δὲ ἅπαξ τοῦτο περὶ ἡμᾶς γένηται, λύεται πᾶς ὁ τῆς ψυχῆς χειμὼν, οὐκ ἔχοντος τοῦ ζώου πρός τι, ὡς ἐνδέον βαδίζειν, καὶ ζητεῖν ἕτερον ᾧ τὸ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τοῦ σώματος ἀγαθὸν συμπληρωθήσεται. Τότε γὰρ ἡδονῆς χρείαν ἔχομεν, ὅταν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι τὴν ἡδονὴν ἀλγῶμεν, ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν, οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα.

aut defungimur, cessationem. Abs re verò ipsum non viuere, *seu non esse*, perterritum est: quoniam nihil vitæ in eo superest, vt dignoscere liceat, esse non viuere quidpiam mali. Cæterùm autem quemadmodum cibus non qui plurimus, sed qui suauissimus deligitur: ita *vita* tempus non quod longissimum, sed quod iucundissimum fructuosè captatur. Et, qui iuuenem admonet vt honestè viuat, senem, vt honestè moriatur (*quasi hæc sint seiuncta*) ridiculus est: non solùm quia est in vita quidpiam per se amabile, sed maximè etiam quia vna, eadémque meditatio est honestè viuendi, & honestè moriendi. Multò verò ineptior ille, qui esse ait, Bonum non nasci,

Aut natum, Ditis quamprimùm claustra subire.

Si enim persuasus hoc dicit: quamobrem non statim abit ipse è vita? id nimirùm illi, si rem modò seriò deliberauit, in promptu est. Sin ioco dicit, insanè facit: cùm hæ non sint res, quæ iocum admittant.

Mente etiam tenendum est, id quod est futurum, neque nostrum, neque omninò non-nostrum esse. Videlicet vt neque illud, tanquam euenturum haud-dubiè speremus: neque etiam tanquam haud-dubiè non euenturum desperemus.

Considerandum verò aliunde, cupiditatum alias esse naturaleis, alias inaneis: & naturalium alias necessarias, alias *non necessarias, sed simpliciter* solùm naturaleis: ac denique necessariarum alias attinere ad felicitatem, vt quæ ad corporis indolentiam, *& quasi quietem quandam placidam*: alias ad vitam, *vt quæ ad alimenti sumptionem, & quasi iucundum quemdam motum*, spectant.

Peracta nempe harum rerum sine errore speculatio habet, vnde insinuet quicquid prosequendum, fugiendúmve est, tam ad corporis sanitatem, quàm ad tranquillitatem mentis, *quod sanè est operæpretium*, cùm hic ipse sit beatæ vitæ finis. Etenim quicquid agimus, eò *denique* spectat, vt neque doleamus, neque perturbemur: & vbi semel assequuti id sumus, omnis animi procella sedatur: quasi iam nihil sit, ad quod *beatitudinis capax* Animal se conuertat, requisiturum aliquid aliud, quo ipsius tam animi quàm corporis bonum compleatur. Tunc enim voluptate egemus, cùm ex illius absentia excitatur in nobis dolor: at cùm non dolemus, tunc nulla in nobis voluptatis indigentia est.

Atque hæc quidem causa est, ob quam dicimus beatę vitæ principium, ac finem esse Voluptatem. Quippe esse eam bonum primum & *nostræ omnisque animalis naturæ* congenitum deprehendimus: ipsáque est, à qua electionem, fugámque omnem auspicamur, & in quam tandem definimus: hoc affectu vsi, tanquam regulâ, ad bonum omne diiudicandum.

Cùm verò huiusmodi primum, cõgenitúmque bonum sit, ob hoc ipsum fit, vt non quamcumque voluptatem eligimus: sed interdum fit, vt complureis voluptates prætermittamus, quando nimirùm grauior est, qui illas consequitur dolor: veluti *ex opposito* complureis dolores voluptatibus potiores habemus, quando ex diurna eorum tolerantia consequitur voluptas vberior. Est itaque omnis voluptas secundùm naturã quidem suam *quid* bonum: sed non ideò tamen omnis eligenda, ac pari de causa dolor quidem est suapte naturã *quid* malum: verùm non idcircò omnis refugiendus. Siquidem commensuratione, & rerum iuuantium, lædentiúmque habito delectu diiudicare hæc omnia decet: quandoquidem bono interdum vt malo, & vice versã interdum malo, tanquam bono vtimur.

Cæterùm ipsam moderationem, quâ quis paruo contentus est, ingens existimamus bonum: non vt vniuersè modicis vtamur, verùm vt nisi multa adsint, paucis vti graue non sit, ac ingenuè persuasi simus tum illos solos magnificentia frui quam iucundissimè, qui eâ minimum indigent: tum quicquid naturæ necessarium est, id facillimum comparatu esse: vanum autem esse, *ac non necessarium* quicquid comparatu difficile est. Viles certè cibi æqualem epulis sumptuosis voluptatem afferunt, vbi exempta prorsus fuerit, quæ cibi defectu molesta est, fames: polentáque, & aqua voluptatem maximam pariunt, si quis *modò famem, sitímque expectans*, iis, cùm indiguerit *dumtaxat*, vtatur.

Quamobrem victui simplici, miniméque splendido assuescere, tum sanitatis numeros implet, tum hominem ad vsus vitæ necessarios expeditum facit. Id etiam præstat, vt si quando per interualla sit mensa splendidior, ipsi degustandæ comparati sinceriùs simus. Denique nos (*quod caput est*) aduersùs fortunã interritos facit, *quasi nos reducat ad id, quod nulla tam eripere fortunæ iniquitas possit.*

Constat igitur, quando voluptatem *beatæ vitæ* dicimus finem, non intelligere nos eas voluptates, quæ sunt virorum luxu diffluentium, aut aliorum etiã,

Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν. Ταύτην γὰρ ἀγαθὸν πρῶτον καὶ συγγενικὸν ἔγνωμεν, καὶ ἀπὸ ταύτης καταρχόμεθα πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ ἐπὶ ταύτην καταντῶμεν, ὡς κανόνι τῷ πάθει πᾶν ἀγαθὸν κρίνοντες.

Καὶ ἐπεὶ πρῶτον ἀγαθὸν τοῦτο καὶ σύμφυτον, διὰ τοῦτο καὶ οὐ πᾶσαν ἡδονὴν αἱρούμεθα· ἀλλ' ἔστιν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν, ὅταν πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἕπηται· καὶ πολλὰς ἀλγηδόνας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν, ἐπειδὰν μείζων ἡμῖν ἡδονὴ παρακολουθῇ, πολὺν χρόνον ὑπομείνασι τὰς ἀλγηδόνας. Πᾶσα οὖν ἡδονὴ, διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν, ἀγαθὸν, οὐ πᾶσα μέντοι αἱρετή· καθάπερ καὶ ἀλγηδὼν πᾶσα, κακὸν, οὐ πᾶσα δὲ ἀεὶ φευκτὴ πεφυκυῖα. Τῇ μέντοι συμμετρήσει, καὶ συμφερόντων καὶ ἀσυμφόρων βλέψει ταῦτα πάντα κρίνειν καθήκει. Χρώμεθα γὰρ τῷ μὲν ἀγαθῷ, κατά τινας χρόνους, ὡς κακῷ· τῷ δὲ κακῷ, τοὔμπαλιν, ὡς ἀγαθῷ.

Καὶ τὴν αὐτάρκειαν δὲ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν, οὐχ ἵνα πάντως τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα· ἀλλ' ὅπως, ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὰ πολλὰ, τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, πεπεισμένοι γνησίως ὅτι ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι· καὶ ὅτι τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν, εὐπόριστόν ἐστι, τὸ δὲ κενὸν, δυσπόριστον. Οἵ τε λιτοὶ χυλοὶ ἴσην πολυτελεῖ διαίτῃ τὴν ἡδονὴν ἐπιφέρουσιν, ὅταν ἅπαν τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιρεθῇ, καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονὴν, ἐπειδὰν ἐνδέων αὐτὰ προσενέγκηται.

Τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἁπλαῖς καὶ οὐ πολυτελέσι διαίταις, καὶ ὑγιείας ἐστὶ συμπληρωτικὸν, καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῖς πολυτελέσιν ἐκ διαλειμμάτων προσερχομένοις, κρεῖττον ἡμᾶς διατίθησι, καὶ πρὸς τὴν τύχην ἀφόβους παρασκευάζει.

Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς, καὶ τὰς ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὡς

τινες ἀγνοοῦντες, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες, ἢ κακῶς ἐκδεχόμενοι νομίζουσι, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. οὐ γὰρ πότοι καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδ' ἀπολαύσεις παίδων καὶ γυναικῶν, οὐδ' ἰχθύων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα, τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος.

Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, Φρόνησις, διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει Φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταὶ, διδάσκουσα, ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως, τούτων ἐστὶν ἀχώριστον.

Ἐπεὶ, τίνα νομίζεις εἶναι κρείττονα τοῦ καὶ περὶ θεῶν ὅσια δοξάζοντος, καὶ περὶ θανάτου διὰ παντὸς ἀφόβως ἔχοντος, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἐπιλελογισμένου τέλος; καὶ τὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν πέρας, ὡς ἔστιν εὐσυμπλήρωτόν τε καὶ εὐπόριστον, διαλαμβάνοντος· τὸ δὲ τῶν κακῶν, ὡς ἢ χρόνους ἢ πόνους ἔχει βραχεῖς, τὴν δὲ ὑπό τινων δεσπότιν εἰσαγομένην πάντων Ἀνάγκην, μὴ εἶναι τούτων ἀγγέλλοντος, ὧν ἔστι τὰ μὲν κατὰ τύχην, τὰ δὲ παρ' ἡμᾶς, διὰ τὸ, τὴν μὲν ἀνάγκην, ἀνυπεύθυνον εἶναι, τὴν δὲ τύχην, ἄστατον ὁρᾶν, τὸ δὲ παρ' ἡμᾶς, ἀδέσποτον ᾧ καὶ τὸ μεμπτὸν καὶ τὸ ἐναντίον παρακολουθεῖν πέφυκεν.

Ἐπεὶ κρεῖττον ἦν τῷ περὶ θεῶν μύθῳ κατακολουθεῖν, ἢ τῇ τῶν φυσικῶν εἱμαρμένῃ δουλεύειν. ὁ μὲν γὰρ ἐλπίδα παραιτήσεως ὑπογράφει θεῶν διὰ τιμῆς· ἡ δὲ ἀπαραίτητον ἔχει τὴν ἀνάγκην. Τὴν δὲ τύχην, οὔτε θεὸν, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ὑπολαμβάνων (οὐθὲν γὰρ ἀτάκ-

quatenus spectantur in ipsa actione fruendi, *quâ nimirum sensus iucundè, dulciterque afficitur*: veluti quidam ignorantes, aut à *nobis* dissentientes, aut *alioquin aduersùm nos* malè affecti interpretantur: sed *illud dumtaxat intelligimus*, non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes, comessationésque perpetuæ: non ipsa puerorum, mulierúmque consuetudo: non piscium deliciæ, aut quæcumque aliæ mensæ lautioris cupediæ, iucundam vitam pariunt: sed quæ cum sobrietate, *serenóque adeò animo*, est ratio; caussas, cur quidque eligendum, fugiendúmve sit, inuestigans, ac opiniones abigens, ob quas plurima menteis occupat perturbatio.

Horum verò omnium principium (ac maximum proinde bonum) ipsa est prudentia: meretúrque adeò prudentia honorem præ ipsa philosophia (*quatenus illi imperat dum iubet disquirere causas, ex quarum ignoratione hæc perturbatio consequitur*) ac *est aliunde eiusmodi*, ex qua aliæ omnes virtutes oriantur, edocentes viui iucundè non posse, nisi prudenter, honestè (*seu, quod idem est, fortiter, temperantérque*) & iustè viuatur: neque prudenter, honestè (*siue fortiter, atque temperanter*) & iustè, quin viuatur simul iucundè. Virtutes enim ipsi vitæ iucundæ congenitæ sunt: nec fieri potest vt ab ipsis vita iucũda separetur.

Quibus præmissis, ec- quemnam virum prætuleris illi, qui & de Diis vera sentit: & omninò intrepidè aduersùs mortem est comparatus: & de ipso Naturæ fine, bonorúmque extremo sic ratiocinatur, vt intelligat ipsũ posse facillimâ facilitate adimpleri, compararíque: ac id, quod in malis tolerandum est, aut esse duratione breue, *si vehemens sit*; aut, *si sit diuturnum*, toleratu leue: & sibi-met ipsi denuntiat inductam ab aliquibus dominam omnium Necessitatem, non esse *saltem* dominam eorum, quæ partim à fortuna sunt, partim à nostro arbitrio pendent: quatenus necessitas quidem *rigida, ac* inemendabilis est: fortuna verò inconstans deprehenditur: & id, quod in nostro situm est arbitrio, liberum ab omni dominatu est, ipsíque adeò tribuitur quicquid est vituperio, aut (ex opposito) laude dignum.

Nimirùm satiùs longè est, fabulosæ, *hoc est vulgari* de Diis opinioni addici; quàm isti *quorumdam* Physicorum Fato seruire. Nam illa quidem, ob reuerentiam, quæ *qualiscumque* habetur Diis, vt ij exorentur, spem facit: hoc verò habet necessitatem inexorabilem adiunctam. Caue interim, ne propterea habeas, *factasve* ipsam Fortunam Deam, vt vulgus facit hominum (neque enim

quicquam à Deo inordinatè peragitur) neve etiam credas instabilem *quidem*, *sed* caussam *tamen aliquam* (vulgò quippe existimant, non porrigere quidem ipsam *quasi manu* hominibus, boni aut mali aliquid, quod ad beatam vitam faciat; sed bonorum tamen, malorúmve insignium occasiones suppeditare) *Id caue*, *inquam*, satiùs ducens, ratione bene initâ infortunatum fieri, quàm malè initâ fortunatum. Præclarius est enim si quid ea pulchrè, *feliciterque* dirigat, vt id fuerit ipsi non sine iudicio, *deliberationéque* commissum.

Isthæc igitur, ipsisque affinia, interdiu, noctúque semper meditare, seu ipse tecum, seu cum socio, qui persimilis tui sit; ac fiet, vt nunquam siue vigilans, siue in somnis, perturbere, sed vt quispiam Deus inter homines viuas. Nihil quippe mortali animali simile habet homo, qui in immortalium bonorum possessione æuum traducit.

Hactenus Epistola est. Præterea autem, quòd Epicurus Diuinandi artem, cùm aliis in locis, tum in maiore Epitome vniuersè repudiat; &c. Ars, inquit, diuinatoria existentiæ nullius est; & vt sit, non ideò sunt tamen illa, quæ eueniunt, nostræ facultatis. Hæc, & plura sunt, quæ alibi etiam de vitæ instituendæ ratione ab eo disputantur.

Non conuenit porrò inter ipsum, & Cyrenaicos, quid sit voluptatis nomine donandum. Nam illi quidem voluptatem in stabilitate, *hoc est in indolentia*, *quæ est quasi quies*, non probant: eam verò solam, quæ est in motu, *hoc est*, *quâ sensus actu mouetur*, *reipsáve afficitur*, admittunt; ipse verò vtrique id nominis tribuit, & tam quidem in animo, quàm in corpore: veluti in libro de Electione, & fuga: in primo de Fine: in primo de Vita, & moribus: & in Epistola ad Philosophos Mitylene degenteis. Consimiliter verò & Diogenes in XIV. selectarum Scholarum, & Metrodorus in Timocrate, ita aiunt: Cum intellecta à nobis voluptas alia quidem in motu sit, alia verò in stabilitate, &c. Et ipse Epicurus in illo *speciatim* de Electione libro sic habet: Voluptates in stabilitate sunt Imperturbatio, ac Indolentia; lætitia verò & hilaritas in ipsa, quæ est actu, motione attenduntur.

Dissidet quoque aliunde ab iisdem Cyrenaicis; quatenus illi quidem autumant corporis dolores deteriores esse doloribus animi, *eóque argumento vtuntur*, quòd sontes plectantur corporeis (*quasi iis grauiores nulli alij sint*;) ipse vero animi *dolores* eo argumẽto grauiores habet, quòd corpus quidem nullũ malum,

τως θεοῦ πράττεται) οὔτε ἀβέβαιον αἰτίαν (οὐκ οἴεται) μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐκ ταύτης πρὸς τὸ μακαρίως ζῆν ἀνθρώποις μὴ δίδοσθαι, ἀρχὰς μέντοι μεγάλων ἀγαθῶν ἢ κακῶν ὑπὸ ταύτης χορηγεῖσθαι) κρεῖττον εἶναι νομίζων εὐλογίστως ἀτυχεῖν, ἢ ἀλογίστως εὐτυχεῖν. βέλτιον γὰρ τὸ κριθὲν ἐν ταῖς πράξεσι καλῶς, ὀρθωθῆναι διὰ ταύτην.

Ταῦτα οὖν καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα, διαπαντὸς ἡμέρας καὶ νυκτὸς πρὸς σεαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὔθ' ὕπαρ οὔτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις. οὐθὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζώῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.

Μαντικὴν δὲ ἅπασαν ἐν ἄλλοις ἀναιρεῖ, ὡς καὶ ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιτομῇ, καί φησι, μαντικὴ, ὡς ἀνύπαρκτος εἰ δὲ καὶ ὑπαρκτὴ, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ἥδε τὰ γινόμενα. Ταῦτα καὶ περὶ τῶν βιωτικῶν καὶ ἐπὶ πλεῖον διείλεκται ἀλλαχόθι.

Διαφέρεται δὲ πρὸς τοὺς Κυρηναϊκοὺς περὶ τῆς ἡδονῆς. Οἱ μὲν γὰρ τὴν καταστηματικὴν οὐκ ἐγκρίνουσι, μόνην δὲ τὴν ἐν κινήσει· ὁ δὲ, ἀμφοτέρας, καὶ ψυχῆς, καὶ σώματος, ὥς φησιν ἐν τῷ περὶ αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ ἐν τῷ περὶ τέλους, καὶ ἐν τῷ α΄ περὶ βίων, καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους ἐπιστολῇ. Ὁμοίως δὲ καὶ Διογένης ἐν τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τῶν ἐπιλέκτων, καὶ Μητρόδωρος ἐν τῷ Τιμοκράτει, λέγουσιν οὕτω. Νοουμένης δὲ ἡδονῆς, τῆς τε κατὰ κίνησιν, καὶ τῆς καταστηματικῆς. ὁ δ' Ἐπίκουρος ἐν τῷ περὶ αἱρέσεως οὕτω λέγει, Ἡ μὲν γὰρ ἀταραξία, καὶ ἀπονία καταστηματικαί εἰσιν ἡδοναί, ἡ δὲ χαρὰ, καὶ εὐφροσύνη, κατὰ κίνησιν ἐνεργείᾳ βλέπονται.

Ἔτι πρὸς τοὺς Κυρηναϊκούς. Οἱ μὲν γὰρ χείρους τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας τῶν ψυχικῶν (κολάζεσθαι γοῦν τοὺς ἁμαρτάνοντας σώματι) ὁ δὲ τὰς ψυχικάς. τὴν γοῦν σάρκα τὸ παρὸν μόνον χειμάζειν,

τὴν

τὴν δὲ ψυχὴν καὶ τὸ παρελθὸν, καὶ τὸ παρὸν, καὶ τὸ μέλλον. οὕτως οὖν καὶ μείζονας ἡδονὰς εἶναι τῆς ψυχῆς.

Ἀποδείξει δὲ χρῆται τοῦ, τέλος εἶναι τὴν ἡδονὴν, τῷ τὰ ζῶα ἅμα τῷ γεννηθῆναι, τῇ μὲν διαρεστεῖσθαι, τῷ δὲ πόνῳ προσκρούειν φυσικῶς, καὶ χωρὶς λόγου. Αὐτοπαθῶς οὖν φεύγομεν τὴν ἀλγηδόνα· ἵνα καὶ ὁ Ἡρακλῆς καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ τοῦ χιτῶνος, δακρύῃ,

βοῶν, ἰύζων, ἀμφὶ δ' ἔστενον πέτραι,
Λοκρῶν τ' ὄρειοι πρῶνες, Εὐβοίας τ' ἄκραι.

Διὰ δὲ τὴν ἡδονὴν καὶ τὰς ἀρετὰς αἱρεῖσθαι, οὐ δι' αὐτάς, ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν διὰ τὴν ὑγίειαν· καθά φησι καὶ Διογένης ἐν τῇ εἰκοστῇ τῶν Ἐπιλέκτων, ὃς καὶ διαγωγὴν λέγει τὴν ἀγωγήν. ὁ δ' Ἐπίκουρος καὶ ἀχώριστόν φησι τῆς ἡδονῆς τὴν ἀρετὴν μόνην· τὰ δ' ἄλλα χωρίζεσθαι, οἷον βρωτά.

Καὶ φέρε οὖν δὴ νῦν τὸν κολοφῶνα (ὡς ἂν εἴποι τις) ἐπιθῶμεν καὶ τοῦ παντὸς συγγράμματος, καὶ τοῦ βίου τοῦ φιλοσόφου, τὰς ΚΥΡΙΑΣ αὐτοῦ ΔΟΞΑΣ παραθέμενοι, καὶ ταύταις τὸ πᾶν σύγγραμμα κατακλείσαντες, τέλει χρησάμενοι τῇ τῆς εὐδαιμονίας ἀρχῇ.

Τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον, οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει· ὥστε οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον. [Ἐν ἄλλοις δέ φησι τοὺς θεοὺς λόγῳ θεωρητοὺς, οὓς μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑφεστῶτας, οὓς δὲ, κατὰ ὁμοείδειαν (ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐπιρρύσεως τῶν ὁμοίων εἰδώλων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀποτετελεσμένων) ἀνθρωποειδεῖς.]

Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. τὸ γὰρ διαλυθὲν, ἀναισθητεῖ· τὸ δὲ ἀναισθητοῦν, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.

Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν, ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. ὅπου γὰρ ἂν τὸ ἡδόμενον ἐνῇ, καθ' ὃν ἂν χρόνον ᾖ, οὐκ ἔστι τὸ ἀλγοῦν, ἢ τὸ λυπούμενον, ἢ τὸ συναμφότερον.

Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν συνεχῶς ἐν τῇ σαρκί· ἀλλὰ τὸ μὲν ἄκρον, τὸν ἐλάχιστον χρόνον πάρεστι· τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον, οὐδ'

nisi præsens *afficiat*: animum autem præter præsens, præteritum quoque, & futurum discruciet. Quâ etiam ratione habet voluptates animi voluptatibus corporis potiores.

Vt probet autem Voluptatem esse finem, ex eo demonstrat, quòd Animalia *omnia* simul ac sunt nata, sponte ipsâ naturæ, & citra vllum ratiocinium ipsam complectantur, & dolorem refugiant. Ac nobis ideò innatum sit vt dolorem auersemur, & ne Hercules quidem ab interula *succensa* depastus, *sese contineat*, *quin* lacrymetur,

Clamans, freménsque, at vndique resonant petræ
Locrorũ, & EubϾ iuga alta montium.

Sententia quoque eius est, Virtutes non propter seipsas, sed voluptatis gratiâ experi; vt Medicorum scientia non ipsius artis, sed bonæ valetudinis caussâ probatur (quemadmodum habet etiam Diogenes in xx. Selectorum; qui aliunde educationem disciplinæ informationem vocat.) Adiicit porrò Epicurus solam Virtutem à voluptate esse inseparabilem, cætera vt caduca, ab ipsa seiungi.

Verùm enimverò Colophonem *iam* (quemadmodum aiunt) toti & elucubrationi, & vitæ Philosophi imponamus; attexentes RATAS illius SENTENTIAS, ipsísque totum hoc à nobis susceptum opus concludentes, ac eo fine vtentes, qui idem sit Beatitudinis ipsius initium.

Quod Beatum, Æternúmque est, id nec habet ipsum negotij quicquã, nec exhibet alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ tenetur, quòd quæ talia sunt, imbecilla sint omnia. ALIIS VERO IN LOCIS AIT DEOS *non sensu, sed* MENTE CERNI, IPSOSQVE NON *soliditate quadam* CONSISTENTEIS, AVT *distinctione* NVMERABILEIS, VERVMTAMEN SIMILITVDINE QVASI HOMINIFORMEIS, PROPTER AFFLVXVM CONTINENTEM IMAGINVM AD EXHIBENDVM *menti nostræ* TALEM NATVRAM COMPARATARVM.

Mors ad nos nihil pertinet. Quod enim dissolutum est, id est sine sensu. Quod autem sine sensu est, id nihil omninò ad nos pertinet.

Magnitudinis voluptatum terminus (*seu Voluptas summa*) ipsa est doloris amotio. Nam vbicumque voluptas adest, quamdiu quidem adest, ibi nihil est aut dolens, aut ægrum, aut vtrumque simul.

Non diu perseuerat in corpore continens dolor: sed summus quidem desinit breui (*quoniam aut soluit, aut soluitur*) & qui moram trahit, non multos est dies

dies absque aliqua in ipso corpore voluptate. Qui verò morbi productiores sunt, ij *per internalla* plus habent in corpore iucundi, quam mali.

Non potest iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustèque viuatur: neque sapienter, honestè, iustè, quin viuatur simul iucundè. Adeò proinde, vt cui non contingit sapienter, honestè, iustè viuere, illi nec iucundè viuere contingat.

Fuere qui vt securitatem ex hominibus adipiscerentur, (ac pro conditione quidem principatus, & regni, ex quibus eam vulgò comparari putant) affectauerint gloriâ præfulgere, illustrésque euadere: existimantes se hac ratione statum securum, tranquillúmque ex hominibus paraturos. Ac si secura quidem fuit, tranquilláque ipsorum vita: ij sunt illud ipsum quod est naturæ bonum consequuti: nisi autem secura, tranquilláque fuit (*vt reuerà esse vix potest*) tum exciderunt sanè ab eo, quod naturæ congruum nancisci ex principatu *frustrà* appetierunt.

Nulla voluptas est per se malum: sed ea, quæ nonnullas voluptates pariunt, eiusmodi sunt, vt multò ampliores voluptatibus dolores inducant.

Si voluptas omnis sic posset in seipsam colligi, vt duratione, complexúque *perfectis, molestia nihil extra eam foret*: foret ea collectio perinde *absoluta*, ac sunt opera Naturæ præcipua: neque voluptates vllatenus inter se differrent, *possentque idcircò indiscriminatim optari.*

Si ea, quæ sunt luxuriosis efficientia voluptatum, liberarent eos rerum sublimium (*ut Deorum proinde*) & mortis, ac doloris metu, docerentque qui essent fines cupiditatum: nihil haberem, quod reprehenderem: cùm vndique complerentur voluptatibus, nec haberēt vlla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum, id est malum.

Si nihil conturbaret nos, quod suspicamur, *veremúrque* ex rebus Sublimibus, neque item, quod ex ipsa morte, ne quando nimirùm ad nos pertineat aliquid: ac nosse prætereà possemus qui *germani* fines dolorum, atque cupiditatum sint: nihil Physiologia indigeremus.

Fieri non potest, vt metu perculsus circa res, quæ sunt *in rerum natura, vitáque* præcipuæ, ipso eximatur, qui qualis sit Naturæ rerum vniuersitas non perspexerit, sed quidpiam eorum suspicetur, quæ iuxta fabulas traduntur: adeò proinde, vt sinceras voluptates percipere citra Physiologiam non liceat.

τὸ ἡδόμενον κατὰ σάρκα οὐ πολλὰς ἡμέρας συμβαίνει. αἱ δὲ πολυχρόνιοι τῶν ἀῤῥωστιῶν πλεονάζον ἔχουσι τὸ ἡδόμενον ἐν τῇ σαρκὶ, ἤπερ τὸ ἀλγοῦν.

Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. ὅτῳ μὴ ὑπάρχει τὸ ζῆν φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐκ ἔστι τοῦτον ἡδέως ζῆν.

Ἕνεκα τοῦ θαῤῥεῖν ἐξ ἀνθρώπων (καὶ κατὰ φύσιν ἀρχῆς, καὶ βασιλείας, ἐξ ὧν ἀγαθὸν τοῦτο εἶναι παρασκευάζονται) ἔνδοξοι καὶ περίβλεπτοι ἔνιοι ἐβουλήθησαν γενέσθαι, τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀσφάλειαν οὕτω νομίζοντες περιποιήσεσθαι. εἰ δὲ, εἰ μὲν ἀσφαλὴς ὁ τῶν τοιούτων βίος, ἀπέλαβον τὸ τῆς φύσεως ἀγαθόν· εἰ δὲ μὴ ἀσφαλὴς, οὐκ ἔχουσιν οὗ ἕνεκα ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ὠρέχθησαν.

Οὐδεμία ἡδονὴ καθ' ἑαυτὴν κακόν· ἀλλὰ τὰ τινῶν ἡδονῶν ποιητικὰ, πολλαπλασίους ἐπιφέρει τὰς ὀχλήσεις τῶν ἡδονῶν.

Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονὴ καὶ χρόνῳ, καὶ περιόδῳ, ἄθροισμα ὑπῆρχε κατὰ καὶ τὰ κυριώτατα μέρη τῆς φύσεως, καὶ οὐκ ἄν ποτε διέφερον ἀλλήλων αἱ ἡδοναί.

Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν ἔλυε τοὺς φόβους τῆς διανοίας, τούς τε περὶ μετεώρων καὶ θανάτου, καὶ ἀλγηδόνων, ἔτι τε τὸ πέρας τῶν ἐπιθυμιῶν ἐδίδασκεν, οὐκ ἄν ποτε εἴχομεν ὅ, τι μεμψαίμεθα, αὐτοῖς πανταχόθεν ἐκπληρουμένοις τῶν ἡδονῶν, καὶ οὐδαμόθεν οὔτε τὸ ἀλγοῦν, οὔτε τὸ λυπούμενον ἔχουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ κακόν.

Εἰ μηθὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν, ἔτι τε αἱ περὶ θανάτου, μήποτε πρὸς ἡμᾶς ᾖ τι, ἔτι τ' ἐδυνάμεθα νοεῖν τοὺς ὅρους τῶν ἀλγηδόνων, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν, οὐκ ἂν προσεδεόμεθα φυσιολογίας.

Οὐκ ἦν τὸ φοβούμενον λύειν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων, μὴ κατειδότα τίς ἡ τοῦ σύμπαντος φύσις, ἀλλ' ὑποπτευόμενόν τι τῶν κατὰ τοὺς μύθους. ὥστ' οὐκ ἦν ἄνευ φυσιολογίας ἀκεραίους τὰς ἡδονὰς ἀπολαμβάνειν.

Οὐδὲν

οὐθὲν ὄφελος ἦν τὴν κατ' ἀνθρώπους ἀσφάλειαν κατασκευάζεσθαι, τῶν ἄνωθεν ὑπόπτων καθεστώτων, καὶ τῶν ὑπὸ γῆς, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐν τῷ ἀπείρῳ, τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐξ ἀνθρώπων γενομένης μέχρι τινός.

Δυνάμει τε ἐξερειστικῇ, καὶ εὐπορίᾳ εἰλικρινεστάτη γίνεται ἡ ἐκ τῆς ἡσυχίας καὶ ἐκχωρήσεως τῶν πολλῶν ἀσφάλεια.

Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος καὶ ὥρισται, καὶ εὐπόριστος· καὶ ὁ δὲ τῶν κενῶν δοξῶν, εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει.

Βραχέα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει· τὰ δὲ μέγιστα καὶ κυριώτατα ὁ λογισμὸς καθ' ὃ τοῦ βίου συνεχῆ χρόνον διοικεῖ.

Ὁ δίκαιος, ἀταρακτότατος· ὁ δ' ἄδικος, πλείστης ταραχῆς γέμων.

Οὐκ ἐπαύξεται ἡ ἡδονὴ ἐν τῇ σαρκὶ, ἐπειδὰν ἅπαξ τὸ κατ' ἔνδειαν ἀλγοῦν ἐξαιρεθῇ, ἀλλὰ μόνον ποικίλλεται.

τῆς δὲ διανοίας τὸ πέρας (τὸ κατὰ τὴν ἡδονὴν) ἀπεγέννησεν ἥ τε τούτων αὐτῶν ἐκλόγισις (καὶ τῶν ὁμογενῶν τούτοις,) ὅσα τοὺς μεγίστους φόβους παρεσκεύαζε τῇ διανοίᾳ.

Ὁ ἄπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονὴν καὶ ὁ πεπερασμένος, ἐάν τις αὐτῆς τὰ πέρατα καταμετρήσῃ τῷ λογισμῷ.

Ἡ μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα τῆς ἡδονῆς, ἀπείρατα δὲ ἄπειρος αὐτῆς χρόνος παρεσκεύασεν· ἡ δὲ διάνοια τοῦ τῆς σαρκὸς τέλους καὶ πέρατος λαβοῦσα τὸν ἐπιλογισμὸν, καὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ αἰῶνος φόβους ἐκλύσασα, τὸν παντελῆ βίον παρεσκεύασε, καὶ οὐθὲν ἔτι τοῦ ἀπείρου χρόνου προσεδεήθημεν. Ἀλλ' οὔτε ἔφυγε τὴν ἡδονὴν, οὐδ' ἡνίκα τὴν ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ ζῆν τὰ πράγματα παρεσκεύαζεν, ὡς τελείου λαβοῦσα τὴν τοῦ ἀρίστου βίου καταστροφήν.

Ὁ τὰ πέρατα τοῦ βίου κατειδὼς, οἶδεν ὡς εὐπόριστόν ἐστι τὸ τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιροῦν, καὶ τὸ τὸν ὅλον βίον παντελῆ καθιστάν· ὥστε οὐδὲν προσδεῖται πραγμάτων ἀγῶνας κεκτημένων.

Nihil prodest securitatem, quod ad homines attinet, parare, si supersit eorum suspicio, quæ aut supernè impendeant, aut inferiùs sub Terra maneãt, aut vniuersè vsquam sint in ipsa rerum immensitate. Nam securitas quidem, quę haberi potest ex hominibus, aliquatenus solùm est: *ac nequicquam est nisi quæ sit à seipso maximè securus.*

Quæ securitas habetur ex tranquillitate, deuitationéque multitudinis, eadem paratur per facultatẽ, quã *sibi ipsi temperando, ex cupiditatibus quicquid necessarium natura non est*, detrahitur; ac per simplicissimam, *facillimámque rerum necessariarum* parabilitatem.

Diuitiæ, quibus Natura contenta est, terminatæ, & parabiles sunt; earum verò, quæ iuxta inaneis opiniones concupiscuntur, nec modus vllus, nec finis inueniri potest.

Exigua fortuna Sapienti interuenit: maximè verò, & grauissimæ res consilio ipsius, & ratione in vitæ serie administrantur.

Vir iustus est maximè omnium à perturbatione immunis: iniustus ex opposito perturbationis plenissimus.

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia *eius rei, quâ natura opus est*, oritur, sed dumtaxat variatur.

Id, quod mentis finem (summámve, *quæ in animo* voluptatem) peperit, ipsa fuit expunctio earum opinionum (illisque affinium) quibus metus maximi ipsi menti incutiebantur.

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas potest percipi, quàm percipiatur ex hoc, quod videmus esse finitum: si quis modò illius fineis rectâ ratione dimetiatur.

Præscripti sunt quidem à *Natura* fines voluptatis corporis: sed illos temporis æterni desiderium ipsi ademit. Superuenit porrò mens, quæ de corporis fine, extremóque, *vt par fuit*, ratiocinando, & sempiterni temporis desiderium eliminando, vitam vndique perfectam cõstituit, effecitque, vt *ea contenti* haudquaquam ipsâ temporis infinitate indigeremus. Quin-etiam voluptate quoque frustrata non est, ne tum quidem, cùm rerum *mortalium* conditio excessum è vita molitur; quippe prout optimæ vitæ perfectum, *atque adeò delectabilem*, nanciscitur finem.

Qui fineis in vita degenda à *Natura præscriptos* perspexit, nouit quàm parabile sit, quod ad detrahendum quicquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: nouit & seriem vitæ totius præclarè constituere; adeò vt rebus aleæ, periculique plenis nullatenus egeat.

Oportet porrò sibi finem *siue vitæ scopum*, ratum, constantémque præfixum habere, ratione bene initâ secundùm omnem euidentiam, quâ vulgò solemus, si quid opinamur, expendere: omnia quippe, nisi id fiat, indiscretæ temeritatis, confusionisque plena euadent.

Τὸ ὑφεστηκὸς δὲ τέλος δεῖ ἐπιλογίζεσθαι καὶ πᾶσαν τὴν ἐνάργειαν, ἐφ' ἣν τὰ δοξαζόμενα ἀνάγομεν· εἰ δὲ μή, πάντα ἀκρισίας, καὶ ταραχῆς ἔσται μεστά.

Si omnibus sensibus fidem adimas: ne habebis quidem, quoscumque ipsorum falli dixeris, ad quid reuocans examen, id diiudices.

Εἰ μάχῃ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν, οὐχ ἕξεις οὐδ' ἃς ἂν αὐτῶν φῇς διεψεῦσθαι, πρὸς ὃ ποιούμενος τὴν ἀναγωγὴν, κρίνῃς.

Si quempiam sensuum absolutè explodas, neque id, quod est opinabile, distinguas in id, quod exspectabile est (*tempus ve, quasi nondum sit debitè perspectum, deposcit, prius quam quale sit, pronuntietur*) & in id, quod præsens (positúmve *coràm, exploratúmque*) est; ac rursus in id, quod secundùm sensus, secundùm passiones, *affectionesve animi*; secundùm omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum: tum sensus quoque cæteros opinione vanâ ita conturbabis, vt nullum *tibi* criterium, *quo solidè quidpiam iudices*, sit superfuturum.

Εἴ τιν' ἐκβαλεῖς ἁπλῶς αἴσθησιν, καὶ μὴ διαιρήσῃς τὸ δοξαζόμενον, κατὰ τὸ προσμένον, καὶ τὸ παρὸν ἤδη κατὰ τὴν αἴσθησιν, καὶ τὰ πάθη, καὶ πᾶσαν φανταστικὴν ἐπιβολὴν τῆς διανοίας, συνταράξεις καὶ τὰς λοιπὰς αἰσθήσεις τῇ ματαίᾳ δόξῃ, ὥστε τὸ κριτήριον ἅπαν ἐκβαλεῖς.

Si *id* omne, *quod heic appellatur* exspectabile, cùm opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris vt tale: neque *leuiter* præterieris (*quasi constans, & admittendum*) id quod nullius euidentiæ suffragium habens, falsum est: *eo casu*, geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attendítque sollicitè, quale omne iudicium sit, quod de re opinabili aut rectè, aut perperàm fertur.

Εἰ δὲ βεβαιώσεις καὶ τὸ προσμενόμενον ἅπαν ἐν ταῖς δοξαστικαῖς ἐννοίαις, καὶ τὸ μὴ ἐπιμαρτύρησιν ἔχει οὐκ ἐκλείψεις, τὸ διεψευσμένον, ὡς τετηρηκὼς ἔσῃ πᾶσαν ἀμφισβήτησιν καὶ πᾶσαν κρίσιν τοῦ ὀρθῶς, καὶ μὴ ὀρθῶς δοξαζομένου.

Nisi qualibet occasione vnamquamque actionum tuarum ad ipsum Naturæ finem referas, sed ad aliud quidpiam siue prosequendo, siue refugiendo deflectas: non erunt tibi vitæ actiones propriis sermonibus consentaneæ.

Εἰ μὴ παρὰ πάντα καιρὸν ἐπανοίσεις ἕκαστον τῶν πραττομένων ἐπὶ τὸ τέλος τῆς φύσεως, ἀλλὰ προκαταστρέψεις (εἴτε φυγὴν, εἴτε δίωξιν ποιούμενος) εἰς ἄλλο τι, οὐκ ἔσονταί σοι τοῖς λόγοις αἱ πράξεις ἀκόλουθοι.

Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ, καὶ ἀναγκαῖαι· αἱ δὲ φυσικαὶ, καὶ οὐκ ἀναγκαῖαι· αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ, οὔτ' ἀναγκαῖαι, ἀλλὰ παρὰ κενὴν δόξαν γινόμεναι. [φυσικὰς, καὶ ἀναγκαίας ἡγεῖται ὁ Ἐπίκουρος τὰς ἀλγηδόνας ἀπολυούσας, ὡς ποτὸν ἐπὶ δίψους. φυσικὰς δὲ οὐκ ἀναγκαίας, τὰς ποικιλλούσας μόνον τὴν ἡδονὴν, μὴ ὑπεξαιρουμένας δὲ τὸ ἄλγημα, ὡς πολυτελῆ σιτία, οὔτε δὲ φυσικὰς, οὔτε ἀναγκαίας, ὡς στεφάνους, καὶ ἀνδριάντων ἀναθέσεις.]

Ἐν αἷς τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν, μὴ ἐπ' ἀλγοῦν δὲ ἐπαναγουσῶν, ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, ὑπάρχει ἡ σπουδὴ σύντονος, παρὰ κενὴν δόξαν αὗται γίνονται, καὶ παρὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, οὐ διαχέονται, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κενοδοξίαν.

Cupiditatum aliæ sunt naturales, & necessariæ; aliæ naturales, nec tamen necessariæ; aliæ neque naturales, neque necessariæ, sed ex opinione inani prognatæ. NATVRALEIS PORRO, ATQVE NECESSARIAS EXISTIMAT EPICVRVS EAS, QVÆ DOLORES TOLLVNT, CVIVSMODI EST REI POTVLENTÆ, DONEC VIGET SITIS. NATVRALEIS VERO, ET NON NECESSARIAS ILLAS, QVÆ NIHIL ALIVD, QVAM VOLVPTATEM VARIANT, NON VERO *absolutè* DOLORI DETRAHENDO, *quatenus sunt tales, necessariæ* SVNT, VT QVÆ EDVLIORVM SVNT DELICATIORVM. *Postremò* NEQVE NATVRALEIS, NEQVE NECESSARIAS, QVALES *verbi gratiâ*, CORONARVM SVNT, STATVARVM-VE ERIGENDARVM.

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt: si vehemente cum studio sint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuscemodi; ac non ex sua ipsarum natura (*quâ parte nimirùm naturales sunt*) sed præ ipsa, quæ in homine est, opinionum inanitate vltra modum diffunduntur.

Τῶν

Τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ' ἀλγοῦν ἐπανάγουσιν, ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, οὐκ εἰσὶν ἀναγκαῖαι, ἀλλ' εὐδιάχυτον τὴν ὄρεξιν ἔχουσιν, ὅταν δυσπόριστοι, ἢ καὶ βλάβης ἀπεργαστικαὶ δόξωσιν εἶναι.

Quæcumque cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt, eæ necessariæ non sunt, sed appetentiam continent dissolutam, *temeréve diffluentem*; quando vel difficilè explebiles sunt, vel causæ etiam *alicuius* nocumenti *iure* reputantur.

Ὧν ἡ σοφία παρασκευάζεται εἰς τὴν τοῦ ὅλου βίου μακαριότητα, πολὺ μέγιστόν ἐστιν ἡ τῆς φιλίας κτῆσις.

Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil est amicitiæ possessione maius, *nihil vberius, nihil iucundius.*

Ἡ αὐτὴ γνώμη θαρρεῖν τε ἐποίησεν ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αἰώνιον εἶναι δεινὸν, μηδὲ πολυχρόνιον, καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς ὡρισμένοις ἀσφάλειαν φιλίας μάλιστα κατεῖδεν συντελουμένην.

Eadem scientia confirmauit animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum, quæ perspexit in hoc ipso vitæ spatio amicitiæ præsidium esse firmissimum.

Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον, ἐστὶ σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Ius, siue Iustum naturale est tessera vtilitatis; *seu ea, conspirantibus votis, proposita vtilitas,* vt *homines* adinuicem neque lædant neque lædantur; *atque adeò securè degant; quod naturâ duce quisque expetit.*

Ὅσα τῶν ζῴων μὴ ἐδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἄλληλα, μηδὲ βλάπτεσθαι, πρὸς ταῦτα οὐθὲν ἦν οὔτε δίκαιον, οὔτε ἄδικον. Ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν ὅσα μὴ ἐδύνατο, ἢ μὴ ἐβούλετο τὰς συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Inter quæcumque Animalia conuenire non potuit, vt nec læderent, nec læderentur adinuicem; nulla est iusti, aut iniusti, *seu iuris, iniuriæve* ratio. Pari autem modo nulla *esse censenda* est inter eas nationes, quæcumque non potuere, aut noluere, vt adinuicem neque læderent, neque læderentur pacisci.

Οὐκ ἦν τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς, καθ' ὁπηλίκους δή ποτε ἀεὶ τόπους συνθήκη τις ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Iustitia per se (*& quatenus quidem id quod heic est iustum, illeic est iniustum*) nihil est; *ac in homine solitariè spectato reperitur nulla*; sed *duntaxat* in mutuis hominum societatibus, pro ea cuiusque regionis amplitudine, in qua possunt pacta de non inferendo, accipiendóve nocumento iniri.

Ἡ ἀδικία, οὐ καθ' ἑαυτὴν κακὸν ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει τοὺς ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς.

Iniustitia (*quatenus rursus quod heic est iniustum, illeic iustum est*) non est aliquid secundùm se malum; est autem malum in eo metu, quo *exstimulante conscientiâ* suspicatur quis, *veretúrque*, ne quæ iniustè patrata sunt, animaduersores scelerum non lateant.

Οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα ὧν συνέθεντο παρ' ἀλλήλους εἰς τὸ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι, πιστεύειν ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ἐπὶ τοῦ παρόντος λανθάνῃ. Μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον εἰ καὶ λήσει.

Fieri non potest, vt qui clàm violauerit aliquid *iuris*, pactorúmve eò sancitorum, ne quis faciat, patiatúrve iniuriam, securus reddatur, vt facinus lateat. Scilicet quantumvis id millies impræsentiarum occultum sit; incertum est tamen, an ad mortem vsque sit futurum occultum.

Κατὰ μὲν τὸ κοινὸν, πᾶσι τὸ δίκαιον τὸ αὐτὸ, (συμφέρον γάρ τι ἦν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ) κατὰ δὲ τὸ ἴδιον χώρας, καὶ ὅσων δήποτε αἰτίων, οὐ πᾶσι συμβαίνει τὸ αὐτὸ δίκαιον εἶναι.

Vniuersè quidem ius, *seu quod iustum est*, idem est apud omneis genteis (vtile nempe aliquid in societate hominum mutua) verùm spectatis singulatim tum regionibus, tum caussis *apud varias* variis, euenit vt non idem ius, *siue iustum*, sit apud omneis.

Τὸ μὲν ἐπιμαρτυρούμενον ὅτι συμφέρει ἐν ταῖς χρείαις τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας τῶν νομισθέντων εἶναι δικαίων, τὴν

Quod experientiâ comprobatur vtile esse ad mutuos vsus in societate, *communiúe eorum participatione*, quæ esse iusta reputantur, illud iusti naturâ habet, si

tale quidem sit, ut utilitas ad omneis attineat. Quod si tale quidem quis ponat, & contingat tamen, ut mutuò sociatis utile non sit, id iam *veram* iusti naturam non habet.

τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει, ἐὰν μὲν τὸ αὐτὸ συμφέρον ᾖ. ἐὰν δὲ τὸ αὐτὸ μὲν θῆταί τις, μὴ ἀποβαίνῃ δὲ κατὰ τὸ συμφέρον τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας, οὐκέτι τοῦτο τὴν τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει.

Tametsi interdum ex eo, quod fuerit iustum habitum, utilitas excidat, si nihilominus interdum *utilitas aliqua sit, ac ideirco* ad prænotionem, *quæ habetur de iusto*, congruat: id pro illo quidem tempore est iustum: *certè* apud illos, qui sese inani loquacitate non confundunt, ac res humanas generaliùs perspiciunt.

Κἂν μεταπίπτῃ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον συμφέρον, χρόνον δὲ τινα εἰς τὴν πρόληψιν ἐναρμόττῃ, οὐδ' ἧττον ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦν δίκαιον, τοῖς μὴ φωναῖς κεναῖς ἑαυτοὺς συνταράττουσιν, ἀλλὰ πλεῖον τὰ πράγματα βλέπουσιν.

Vbi nullâ noui superueniente rerum circumstantiâ, ea quæ fuerant habita iusta circa actiones hominum, deprehenduntur ad prænotionem *habitam de iusto* non congruere: ipsa iusta haudquaquam sunt. Vbi verò nouatis rebus, ea, quæ fuerint decreta iusta, esse utilia desierint: ea quidem illeic extitere iusta, quanto tempore ad mutuam conciuium societatem permansere utilia: deinceps verò statim atque desierunt esse utilia, desierunt simul esse iusta.

Ἔνθα μὴ καινῶν γενομένων τῶν περιεστώτων πραγμάτων, ἀνεφάνη μὴ ἁρμόττοντα εἰς τὴν πρόληψιν τὰ νομισθέντα δίκαια ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων, οὐκ ἦν ταῦτα δίκαια. Ἔνθα δὲ καινῶν γενομένων τῶν πραγμάτων, οὐκέτι συνέφερε τὰ αὐτὰ δίκαια κείμενα, ἐνταῦθα δὴ τότε μὲν ἦν δίκαια ὅτε συνέφερεν εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν τῶν συμπολιτευομένων, ὕστερον δὲ οὐκ ἦν ἔτι δίκαια, ὅτε μὴ συνέφερεν.

Qui sibi fiduciam, securitatémque ex rebus externis, quâ optimâ ratione licet, cōparare aggressus est, is possibilia quidē paratu, tanquā à se non aliena quæsiuit: at impossibilia pro alienis habuit. Quin-etiā possibilium bene multa nō attigit, ac ea omnia, quæ obtinere nihil fuit necesse, abdicauit.

Ὁ τὸ θαρρεῖν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἄριστα συστησάμενος, οὗτος τὰ μὲν δυνατὰ ὁμόφυλα κατεσκευάσατο, τὰ δὲ μὴ δυνατὰ, καὶ ἀλλόφυλα ἐνόμιζε. καὶ μὴν καὶ πολλοῖς δυνατοῖς ἀνεπίμικτος ἐγένετο, καὶ ἐξωρίζετο ὅσα τε οὐκ ἐλυσιτέλει κρατεῖν.

Quibuscumque plenā fiduciam, securitatémque parare fas fuit ex societate hominū pari sententiâ, affectûque viuentium, ij firmissimo freti pignore, quàm suauissimè inter se vixerunt: ac plenissima necessitudine iūcti, præoptauere sine lamētis, pro illo qui foret ad mortem destinatus, mortē subire.

Ὅσοι τὴν δύναμιν ἔσχον τοῦ θαρρεῖν μάλιστα ἐκ τῶν ὁμονοούντων παρασκευάζεσθαι, οὗτοι καὶ ἐβίωσαν μετ' ἀλλήλων ἥδιστα, βεβαιότατον πίστωμα ἔχοντες, καὶ πληρεστάτην οἰκειότητα ἀπολαβόντες, οὐκ ὠδύραντο ὥσπερ αὐτὴν τοῦ τελευτήσαντος προκαταστροφήν.

FINIS.

ΤΕΛΟΣ.

PETRI GASSENDI
AD LIBRVM DECIMVM DIOGENIS LAERTII
NOTÆ.

Ad Epicuri Vitam.

PAG. 1. ℣. 1. 'ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ Νεοκλέους. Quæ circa Epicuri Natales obseruari hoc loco possunt, ea pertractata fusè habentur infersis sub Apologiæ initium. Quin-etiam quæ deinceps sequuntur attinentia ad Vitæ seriem, Mores, Mortem, institutionem Sectæ, Auditores, Successores, Libros, & si quæ sunt eiusmodi, ea copiosè adeò prosequuti sumus, vt superfit solùm hîc loci attingendum, si quidpiam ad textus emendationem pertinens, illic aut prætermissum sit, aut non-nisi obiter insinuatum.

℣. 16. Τῶν γραμματέων. Expuncta hinc est, quæ intercipi solet vox Σοφιστῶν, cum particula ἢ, tum quia non exstat in MSS. tum quia apud Empiricum, à quo tota historia fusiùs narratur, non legitur: tum quia probabile non est, si fuissent Sophistæ ab Epicuro interrogati, futurum fuisse vt obmutescerent, ipsi potissimùm professi posse se de omnibus rebus ex-tempore dicere: aut cum amandarent (vel amandarunt Empiricus ait) ad Philosophos; ipsi se præsertim solos sapere, suique dignos esse nomine gloriantes.

PAG. 2. ℣. 5. ἔξω, pro ἔσω. Ita scilicet, tum ob MSS. tum quia Hesychius à quo pleraque descripta ex Laertio sunt, suo tempore ita legit; in Epic. tum quia vox videtur sensui non-nihil magis congruere.

℣. vlt. Τίμων. Addo, interpretando, *auctorem*, vt fuit *Sillorum*, *seu maledictorum*, vt intelligamus Timonem nihil fecisse insolitum, cùm in Epicurum conuitia effudit; quippe qui effuderit etiam in omneis alios Philosophos, opere illo *Σίλλων* inscripto.

℣. 7. ἢ κύντατος. Legit Aldobrandinus [illegible], verùm præter metri rationem, refragantur tam editi, quàm MSS. Codices; ac præterea ipse Sillographi scopus.

℣. 16. ἐν τῷ [illegible], &c. vsque ἢ [illegible], pro ἐν τοῖς [illegible] τῶν ἐπιγραφομένων Διοκλείων ἐλέγχων, ὧν ἐστι [illegible] (vel vt MSS. habent [illegible]) [illegible]. Ita scilicet meliùs congruit; cùm alioquin tametsi velis [illegible] βιβλία, quibus ἔλεγχοι continerentur, intelligere; neque constructio facilè pateat, neque dici facilè possit, quota fuerint ἐν [illegible], in quibus Diocles speciatim de Epicuro dixerit, ex numero illo maiore.

℣. 14. Λεοντίῳ, pro Λεοντίῳ. Ita nimirum hîc, & postea ob nominandi casum Λεόντιον, de quo nusquam ambigitur.

℣. 57. γεννηθὲν αὐτὸν. Legendum fortassis γεννηθεὶς αὐτὸς, tum quòd in vno MS. non αὐτὸν, sed αὐτὸς legatur; tum quòd illud ipsi fortè exprobrari ab aliquo potuerit, quod Phaëtonti ab Epapho,

—— *Matri omnia demens Credis.* 1 Metam.

Verùm retinere lectionem nihil vetat quatenus talis exprobratio satis solemnis Athenis fuit: (quippe cùm, vt nihil de cæteris dicam, non modò Antisthenes ex Laertio, sed Themistocles etiam ex Plutarcho, quòd matre esset Thraca, habitus nothus fuerit) idque, cùm testante Aristotele, in quibusdam solùm Rebuspublicis, ratum esse sufficeret ex altero parente ciue, vt quis haberetur legitimus ciuis. Potuit verò in Epicurum ansa captari tantò faciliùs, quantò cum puer ex Samo redux, tum postea Lampsacum deductus, habitus proinde à nonnullis Samius, ab aliis Lampsacenus fuit; vt in eius Apologia, seu libro de Vita, & Moribus primo breuiter insinuauimus. lib. 7. in Them. 3. Polit. [illegible]

℣. 49. [illegible]. Ita ex Suida, & meliùs quidem, quàm, vt vulgò [illegible]. Videtur porrò hîc esse locus, quem Plutarchus subnotat, dum Καὶ γὰρ Ἐπίκουρος, inquit, ἐπὶ ταῖς τῶν φίλων [illegible] [illegible] γίνεσθαι [illegible] λέγων, [illegible]. *Est enim etiam Epicurus* [illegible] *fuisse, cùm occasione acceptarum ab Amicis literarum, excitari ab ipsis enormibus applausibus ait.* cap. 1. in voc. Epic. lib. de [illegible]

℣. 51. Λεοντίως. Videtur nempe pro Λεόντιον, à nominandi casu Λεοντίον, qui posteà quoque legitur.

℣. 1. ὦ [illegible]. Ita videtur, pro ἢ [illegible]. PAG. 3. Epistola quippe ad Themistam est.

℣. 6. Θεόδωρος. Legit quidem Stephanus Θεόδοτος; sed retineri tamen vox potest, quòd Theodorus esse potuerit vnus ex iis Stoicis, quos hoc eodem nomine Laertius in Theodoro scribit, & ex iis quæ in Apologia satis copiosè deduximus, manifestum fit Stoicos fuisse ex genio Sectæ Epicuri contradictores. lib. 2. lib. 3.

lib.12. ℣. 11. Οὐ γὰρ ἔγωγε, &c. Locus hic apud Athenæum in hunc modum legitur: Οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω τἀγαθόν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ χυλῶν ἡδονάς, ἀφαιρῶν δὲ τὰς δι' ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ τὰς δι' ἀκροαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς διὰ

3 Tuscul. μορφῆς κατ' ὄψιν ἡδείας κινήσεις. Interpretatio autem exstat apud Ciceronem, eáque ipsa est, quam adhibui, nisi quòd cùm interpretatio vocis δι' ἀφροδισίων desit, suppleui illam gemina hac voce *complexu corporum*, ex eodem Cicerone, qui non multò pòst ista repetens, hæc habet: *Sed explanauit quid diceret, Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur.* Retineri autem posse censui Laërtij lectionem circa has voces οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοῶ, quod Cicero quoque sic legisse videatur, dum ad verbum sic, *Nec equidem habeo quod intelligam.* Quin-etiam vocem χυλῶν, pro voce χυλῶν Athenæi non commutaui, quòd Cicero nomine *Saporis* eam reddiderit; ac ideò legi posse putaui μορφῶν, pro μορφῆς, quòd vbique apud Ciceronem multitudinis numero exprimatur. Quod superest, non videtur posse tam supplementum, quàm correctio huiusce loci improbari; cùm in omnibus alioquin exemplaribus post vocem δι' ἀφροδισίων, legantur hæc solùm καὶ τὰς δι' ἀκροαμάτων, καὶ τὰς διὰ μορφῆς, & apud Hesychium etiam duæ postremæ voculæ (præter superiorum transpositionem) desint.

℣. 17. τὸ ἀκάτιον ἀράμενος. Hasce addo voces, coniecturâ desumptâ ex ms. antiquioris margine, in quo post vocem φεῦγε le-

lib. de aud. po. gitur, tanquam in ipso textu deficiens, τι κατι δι ἰκαιω, valde corruptè scilicet. Corrigo autem, restituóque ex Plutarcho, qui occasione legendorum ab adolescentibus

lib.1. Poëtarum, *An cogemus*, inquit, *ipsos τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον ἀραμένους ποιητικὴν φεύγειν*: quo etiam modo aduersus Coloten verba hæc leguntur, ἐπαράμενοι τὰ ἀκάτια φεύγειν, &c. Videlicet quasi solito Epicuro *nauigij velocis* Metaphorâ vti, ad innuendum quàm oportet velocissimè *vale dicere* Liberalibus Dis-

lib.12.c.2. ciplinis. Et quò res sit minùs ambigua, Quintiliani verba hæc sunt, *Nam imprimis nos Epicurus à se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam nauigatione quam velocissima iubet.* Quod heic porrò legis, *omnem disciplinam*, interpretationem agnoscis illarum textus vocum παιδείαν πᾶσαν, quibus licet proinde intelligere illam celebrem ἐγκύκλιον παιδείαν de qua libro toto Apologiæ postremo est dictum, quámque nomine τῆς φιλολογίας Mar-

de lib.9. cap.16. tianus Capella intellexit in illo *de nuptiis Mercurij, Philologiæque opere*; ac videri potest Galenus nomine eodem intellexisse, conscripto speciali aduersus Epicurum libro hocce titulo, εἰ φιλολογία χρήσιμος εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν; *Sit-ne eruditio ad Moralem*

13. famil. epist. 1. 1. de nat. Deor. *Philosophiam vtilis?* Vbi quòd τὴν φιλολογίαν *eruditionem* interpretor, Cicero ipse facit, qui cùm in Epistolis Atticum commendet, quòd præter morem Epicureorum, sit omni liberali doctrina politissimus; tum alibi eos, qui doctrinas, artesve huiusmodi teneat, appellari eruditos dicit.

℣. 28. συνεξηγαγόν. Ita habent mss. tametsi nihil vetat retineri quoque vulgatam vocem συνεξηγαγόν.

℣. 33. ἀπὸ τοῦ φορείου ἀναστῆναι. Visum est huiusmodi voces posse ex Suida interseri, quòd alterum sit quasi membrum exaggeratæ infirmitatis, ob quam exprobratum Epicuro est, non modò quòd impositus lecticæ, non posset ab ea exsurgere, vt in pedes staret; sed etiam, quòd decumbens, ne se quidem posset è lecto, vt sellæ imponeretur, demittere.

℣. 34. Μνᾶν ἡμερησίαν, Pari interpretatio non potuit, vt cùm *Minam, quæ diebus impenderetur singulis*, Minæ valorem monetâ nostrâ æstimatum adiicerem. Qui nosse volet, Attica mina nonaginta sex drachmis valens, æquiparatur ei monetæ, quæ iam nobis in vsu est, libris Turonicis XXIV. cum solidis XIV. denariisque Turonicis VIII. siue (ob maiorem auteorum constantiam) nummis Solaris VII. minùs octaua Solari parte: vt intelligi ex iis potest, quæ in Vita Peireskij satis copiosè deduximus. lib.1

℣. 38. ἐκάλει τε ἄλλως, καὶ, pro ἐκάλει καὶ ἄλλως. Ita videlicet legendum non malè videtur coniicere Casaubonus.

℣. 41. λέγειν, καὶ ἀντιγράφειν, Forte λέγειν, καὶ ἀντιλέγειν, quemadmodum adhibita Manu-scripto correctio habet: ac præsertim cùm ἀντιγράφειν non tam *contrascribere*, quàm *rescribere* sit. Quòd sensus nihilominus constare possit, nihil moror.

℣. eodem. ἄλλως τε. Sic quippe videtur legendum, non ἄλλως; nisi quis omnia magis inuertens, addénsque particulam τε, legendum putet, ἐν αὐταῖς τε; καὶ ἄλλως τε Ναυσιφάνη.

℣. 45. τὸν ἀνδραποδιστήν. Addo ad interpretationem *popularis auræ*, vt intelligatur Mancipij genus, quod iam olim ipsis Sophistis exprobrari solitum est.

℣. 2. ἐκεῖνό με. Visum est posse huiusmodi duas voculas interseri, ne fieri nisi pergeret existimandi Epicurum habitum fuisse Nausiphanis non discipulum, sed magistrum. Pag.4.

℣. 3. Πλεύμονα τε αὐτὸν ἐκάλει, Addo ad interpretationem *quasi sensus expertem*, idque authore Empirico, cuius verba sunt, τὸν πλεύμονα καλῶν τὸν Ναυσιφάνην, ὡς ἀναίσθητον, *Nam Pulmonem Nausiphanem, quasi sensus expertem vocans.*

℣. 6. Πλάτωνα χρυσοῦν, Addo *quasi fastuosum* ob fastum, quem constat obiectum Platoni; ac non modò quidem à Diogene, & aliis, sed à Comico Ephippo præsertim, qui apud Athenæum Platonem, & quosdam eius familiares taxauit, quòd cætera inter, vestita sumptuosa, cultúque propemodum lasciuienti forent; (cùm & quis posset existimare non esse id alienum ab eo, quòd in Theætetio illum Plato carpit, qui nesciat ingenuè, scitéque vestem induere) neque item ab eo, quòd apud eundem Athenæum quasi *gloriæ appetens* habitus, dixisse ferunt se illi- lib.11. ibid.

nam gloria tunicam in morte exuturam. Fortè autem χρυσοῦς speciatim est dictus, quasi in ipsum ses retorquendo scomma, quo Gorgiam ob statuam sui auream Delphis consecratam impetiit; dum accedentem conspicatus, *[illegible]*, inquit, [illegible], καὶ χρυσοῦς Γοργίας, *pulcher, & aureus Gorgias*: quod idem mutuò Athenæus ex Hermippo refert. (ib. l.)

(lib. I.) ¥. 7. [illegible]. Non meminit vocis huius Athenæus; tametsi intelligi possit ex sequentibus, sed desumpsit locum ex Epistola [illegible], nósque ex ipso [illegible] libro 5. Addo heic solùm visum esse ad vocem [illegible], debere accedere particulam ἢ. (cap. 3.)

(ibid.) ¥. 9. [illegible]. De hac quoque voce eodem libro dictum aduersus Casaubonum. Addo iam solùm eius lectionem ex Athenæo confirmari.

(ibid.) ¥. 10. [illegible]. Præter allata eodem libro ad probandum legi debere [illegible], non [illegible], adhiberi potest Mannasseyamum [illegible].

¥. eadem. ἐν κώμαις, habet Athenæus, ἐν κώμῃ τινι.

(Inuidi in Epi.) ¥. 11. [illegible]. Legit Hesychius [illegible], cùm Heraclitus tamen nihil videtur minus aut fassus, aut haberi voluisse, quàm alicuius imitator, scilicet professus, vt Laërtius habet, [illegible], Neminem audiisse; didicisse verò ex seipso omnia. Fuit porrò Heraclitus etiam à Timone Κοκκυστής dictus (tametsi in quibusdam editionibus [illegible], & [illegible] habeatur) illo carmine, quod apud Laërtium, (lib. 9. / ibid.)

> Τοῖς δ' ἐπὶ κοκκυστὴς ὀχλολοίδορος Ἡράκλειτος
> Αἰνικτὴς ἀνόρουσε ——
> *Confusor vulgique Heraclitus reprehensor,*
> *Ambiguus index, hisce institit.* ——

Et tradunt quidem Laërtius Timonem hisce versibus respexisse ad illam, quâ liber ipsius conscriptus fuit, obscuritatem; talem scilicet, ob quam liber dictus fuerit à Socrate, Delio egere natatore, & ipse Heraclitus fuerit cognominatus σκοτεινὸς *Tenebricosus*, eiusdemque adeò, vt Lucretius ait,

> *Clarus ob obscuram linguam, magis inter inanes,*
> *Quàm de grauis inter Graios, qui vera requirunt:*
> *Omnia enim stolidi magis admirantur, amántque,*
> *Inuersis quæ sub verbis latitantia cernunt.*

Verùm, cum additamento ad interpretationem facto id postremu loci expressimus; tum videtur Timon potuisse ad illud quoque respicere, quod secundo loco insinuauimus, quodque Plutarchus fusiùs recensens scribit, *Heraclitum, cùm fuisset rogatus à ciuibus, vt quampiam de concordia sententiã adferret, nihil aliud, quàm conscensã suggestu aquam in calice sumpsisse inspersisse ipsi farinam, commiscuisse pulegium, ac potione sumpta abiisse: documento ipsis relicto, fore, vt ciuitates pacem, concordiámque tuerentur, si ea satis essent, quæ facilè occurrerent, neque sumptuosa requirerentur.* Præmisimus autem potuisse etiam Heraclitum (lib. de Garrul.)

[illegible] vocem, quòd statuerit omnia esse in continuo fluxu (quam ex illo sententiam Cratylus mutuatus fecit celebrem) sicin confusione, commistioneve perpetuã, ob quam nihil vnum appellari constanter posset, ac sola proinde rerum omnium summa vna foret, scribente Aristotele fecisse illum [illegible] (apud Plat.) (1. Phys. 2.) [illegible], *Etsia omnia ratione vnum*, & iocante Luciano, quòd iuxta ipsum [illegible], [illegible], *nihil stabile sit sed omnia quasi in quendam cinnum, miscellaneos continuò voluantur.*

¥. 12. [illegible]. Legitur vulgò [illegible], quasi ille tempus triuerit in nugis; sed legere præstat cum Hesychio [illegible], quasi Democrito exprobretur illa cæcitas, quam fecisse sibi ille dicitur, vt Naturæ secreta rimaretur attentiùs: aut saltem caligo (vndecumque contigerit) quâ ipsum liberasse constat, vel ex illo Ciceronis loco, *Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat: at verò bona, mala, æqua, iniqua, honesta, turpia, vtilia, inutilia, magna, parua poterat; & sine varietate colorum licebat viuere beatè.* (5. Tusc.)

¥. eod. [illegible], Sic nempe legendum existimat Iunius, cùm aliquin legenti, vt vulgò fit, [illegible], commodus nullus sensus occurrat.

¥. 13. Τοὺς ἐν Κυζίκῳ [illegible]. Verecundè sanè, pro Κυζικηνοὺς, quod interpretatio nimia videatur; sed vt præterea attendenti ad characteres non videri nimiam; dici aliunde non posse puto, quinam fuerint illi Cyziceni Philosophi, quos Epicurus impetierit; cùm extiterint tamen instituti ab Aristippo Cyrenaici, à quibus circa Voluptatem variis modis dissenserit, vt declarandum inferiùs est, & attigimus citato iam libro, (cap. 4.)

¥. 14. [illegible]. Addo ad interpretationem, *Megaricis* ve, vt intelligamur non qui vniuersè profitentur Dialecticam, sed speciatim Philosophi ab Euclide instituti, & tam ab eius patria Megarici, quàm à genio Sectæ Eristici, siue Contentiosi, & Dialectici dicti.

¥. 17. [illegible]. Nimirum ita potiùs, [illegible] videtur legendum, vestigium verò emendationis ex MSS. habeo, in quibus legitur [illegible], non videtur autem incongruè vox [illegible] præterea statim adhiberi.

¥. 30. [illegible], Ita videtur pro [illegible], qua ex voce nullus cohærens elicitur sensus.

¥. 5. [illegible] pro [illegible]. Ita scilicet magis congruit; & interpunctione quidem consequente, ac præcedente vocem [illegible], quam dictum est libro sexto licere ex Athenæo interpretari [illegible], quæ Romanis est dimidium Sextarij, duodecimáve Congij pars, neque à Parisino semisextario multùm differt. (Pag. 5.) (cap. 8.)

¥. 10. [illegible] φίλων. Deesse videtur vox πάντα, quando Cicero, Terentius, & alij tritum dicunt Adagium, *Amicorum esse omnia communia.* Sed Græcorum tamen mos fuit, dicere κοινὰ τὰ τῶν φίλων, veluti ex Euripide, Plutarcho, & aliis constat; ex quibus, & quia vulgò effertur, [illegible] φίλων κοινά, vocem τῶν interponendam censui. Additamentum autem ad (1. Offic.) (in Oreste &, aduers. Col.)

interpre-

interpretationem factum, prestare videtur, ne ratio, vt breuiter, ita obscurè enuncietur.

ꝟ. 13. παρὰ κυδαθηναίῳ, pro περὶ κυδαθηναίων. Nimirum quasi littera κ, coalitione facta ob liquidam ρ, potuerit euanescere, ac restituta indicet casum afferri solitum ἐκ τοῦ κυδάθου, quod oppidum fuit Pandionidis Tribus in eodem agro Atheniensi, vt eodem libro attigimus. Porrò cùm ibidem insinuatum sit *Menagium* nostrum pro κυθηρίοις, legere ἐκ κυθήροις, quod Lucianus meminerit casei ἐκ κυθήρων allati; significauit idem posteà posse quoque legi ἐκ κύθνου, seu τυροῦ κυθνίου, quod *Stephanus de Vrbibus* eius mentionem fecerit; adiecitque *Isaacum Vossium* tanto parente dignum filium censere legendum esse χυτρίδιον, quasi Epicurus petierit ex caseo in ollis solito asseruari; aut etiam χονδρὸν, quo sensu dicitur χονδρίτης ἄρτος, vilissimus panis.

ibid.

ꝟ. 16. τὸν ἐκείνου εἶναι τέλος ἀγγυμνάζων. Hoc de Dogmate dicendum inferiùs; intereà verò, adnotari eius occasione heic potest, distichon illud Petroniani Epigrammatis vltimum, quod ex antiqua editione in hunc modum legitur.

Ipse pater veri doctus Epicurus in arte
Iussit, & hanc vitam dixit habere τέλος.

sic Eruditos exercere, vt alij legendum censeant, *doctus Epicurus in arce*; alij, *doctrina Epicurus in arce*; alij, *doctos Epicurus amare*; alij, *doctos Epicurus amare Iussit, & hanc vitam dixit habere Deos*, &c. Enimverò, quod spectat quidem ad carmen Pentametrum, nihil videri immutandum; cùm vel ex isto contextus loco constet Epicurum ἀγγυμνάζειν τὸν ἐκείνου εἶναι τέλος, ac repetatur posteà non semel, ipsam τέλος εἶναι τῆς μακαρίως ζῆν, & aliunde dici non possit quis vnquam, etiam obtrectantium, Epicuro tribuerit, vt existimârit esse apud Deos illam seu vitam, seu voluptatem, quâ de illeic agitur. Quod attinet verò ad Hexametrum, posse illud fortè sic legi.

Ipse pater veri doctis Epicurus in Hortis.

Nempe immutatio non magna, *doctis* pro *doctus*, *hortis* pro *arte*; & res aliunde non modò quadrat cum eo, quod in Hortis Epicurus docuit, sed etiam penè indicatur illo Propertij distycho,

eleg.21.ad Cinth.

Illic vel studiis animũ emendare Platonis
Incipiam, aut Hortis docte Epicure tuis,

quippe *doctis Hortis*, pro *docto Epicuro* Metonymicῶs appellatis; eo modo, quo idem Propertius Elegiam sic inchoat,

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

Quanquam hærescendum in istis non est.

ꝟ. 23. Τῆς φύσεως δ᾽ ὁ πλοῦτος. Illam vnam esse ex Ratis Epicuri Sententiis suo loco videbimus. Adscribo heic solùm ob hæc carmina, carmen itidem ex Solone, quod Plutarchus refert in eandem sententiam,

lib. de amicit.

Πλούτου δ᾽ οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνθρώποισι.
Finis opũ apparens nõ est Mortalibus vllus.

ꝟ. 39. Λαμψάκῳ, pro Ναυσιφάνει. Ita scilicet Basileensis, Romanáque editio, ac adhibita alteri mss. correctio. Vt prætercam, quòd paulò pòst Epicurus dicatur ἀκοῦσαι Ναυσιφάνους, nihil esse necesse eandẽ heic vocem legi.

ꝟ. 41. Τιμόθεον. Fortè Φιλόξενον ex recentiore ms. & quod Epicuri liber fuerit inscriptus Φιλόξενος, verùm res incerta, & perparùm refert.

ꝟ. 4. περὶ δὲ Υγιείας, ἢ Διὰ ἄγραν. Hasce voces interfero, tum ex Luciano, tum ex ipsomet Laërtio in vita Platonis. Pro voce autem ἄγραν, repono ἀφροδίσια, immutatione satis insigni; sed & vocem tamen Lucianus insinuat, & excogitandum quidpiam simile suggerit sensus necessitas; vt constare potest ex iis, quæ fusiusculè dicta sunt loco primo. Parad. de lap. mit. lib.3. cap.12.

ꝟ. 7. ἐκ τοῦ Ναυσιφάνους Τρίποδος; Quare *Tripodem* interpretet librum hocce titulo, dictum iam extat libro quinto. Addo heic solùm potuisse illi titulum tribui huiusmodi aut ob idem triplex, de quo Epicurus in Canone agit Criterium; aut alia simuli ex causa. cap.1.

ꝟ. 14. ϛ ὀλυμπιάς. Ita habent mss. loco litteræ numeralis ϛ vulgò adhibitæ, ac idem valentis. Prætereo heic autem, quod adnotatum est libro primo reponendum esse apud Suidam ρζ΄, vt indicetur eadem, quæ heic Olympias c12. cap.1.

ꝟ. 22. ἐπὶ εἰκοστῆς. Vocem suppleo ex mss. (cùm absit tamen ab editis) vt Olympias, non centesima sint, sed vigesima septima, supra centesimam colligatur.

ꝟ. 25. Χαιμάρχη. Habet ms. vetus Χαιμάρχῳ.

ꝟ. 38. ἄλλα. Ita videtur planiùs ex Basileensi editione, & ex Stephano; cùm Aldobrandinus, ac mss. pro hac voce habeant ψυχῆς, ac Hesychius etiam; qui rursus videtur appositè minùs habere γαλήνην pro eo, quod omnia Laërtij exemplaria habent θηρίων.

ꝟ. 46. ἀφηγοῦμαι. Verbum hoc suppleo, postquam voces κατὰ τάδε expungo, quæ possent alioquin propter vocem τάδε antecedentem, videri superfluæ. Solam vocem τάδε retinẽdam esse, indicant illæ formulæ obseruatæ in Testamentis per ea tẽpora conditis, & ferè apud eundem Laërtium assituatis. Nam Plato quidem ita occœpit: Τάδε κατέλιπε Πλάτων, καὶ διέθετο, *Hæc quidem reliquit, & Testamento cauit Plato.* Aristoteles verò sic, Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβαίνῃ, τάδε διέθετο Ἀριστοτέλης. *Bene quidem, opinor, erit; sed si humanitùs quid contingat, ista hæc sunt, quæ Aristoteles Testamento sanxit.* Et Theophrastus, Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβῇ, τάδε διατίθεμαι. *Bene, opinor erit, sed si quid contingat, hæc sunt, quæ testando constituo.* Strato autem, Τάδε διατίθεμαι, ἐάν τι πάσχω, *Si quid patiar humanitùs, hæc sunt quæ supremæ voluntate statuo.* Lycon denique, Τάδε διατίθεμαι περὶ τῶν κατ᾽ ἐμαυτὸν, ἐὰν μὴ δυνηθῶ τὴν ἀρρωστίαν ταύτην ὑπενεγκεῖν, *Nisi ex hoc morbo conualuero, hæc de bonis meis extrema disponto.* Quibus omnibus in Exemplisconuenire licet & vocem τάδε, & verbum διατίθεμαι. Notandum verò circa ea verba, quæ ex Theophrasto relata sunt reposuisse nos διατίθεμαι, pro eo, quod vulgò legitur, διατίθεμαι, quod verbum hoc voce non transferatur ad actionem testandi. Et poteram quidem etiam reponere διατίθεμαι; quod Strato, & Lycon vsurpârunt; sed permouit tamen ipsa terminatio, itémque, quod Plato, & Aristoteles verbum vsurpassent lib.3. lib.5.

interpositam eodem tempore, & deinceps alij vsurpatam eadem personâ, vt nomine Titiæ honestissimæ fœminæ Callimachus ille, cuius Scæuola meminit, Τιτία ἀνδρί ... &c. (l. 7 § 8. de legat. 3.) & D. Gregorius Nazianzenus suo libro celebri testamento, ἀνῆκεν τῷ ἀδελφῷ ... &c. At quamobrem etiam vox καὶ τε... in Epicuri Testamento? nempe tum ob fidem omnium Codicum, tum quia illa spectare potest ad designandam varietatem, qualem in præmissis obseruare licet; tum quia phrasis attendi potest in subscriptione ... testium, qui sancto illi Patri testanti adfuerunt, dum quisque nomine Optimum ... se se dicit Reuerendissimo Gregorio ... καὶ τῷ ..., testamenti huius ... scripsi.

PAG. 7. ✠. 9. ..., ἢ Τιμοκράτει. Voces transpositæ; quòd præcedentes alioquin τὸ καὶ ... iam ... faciunt.

✠. 10. ..., Habent MSS. ...

(Plut. adu. Colo.) ✠. 11. ... Μελίτῃ. De hoc oppido in Apologia dixi. ... autem illud Cecropidis tribus, confirmat Harpocration, atque vt Philochoro numen id inditum à Melite, alia, iuxta Hesiodum, Myrmecis, iuxta Atticum, Apollinis. Vt ex hoc autem nomine consul factitius factus deprauatum locum in Epistolis Ciceronis ad Atticum, reperiendum haudquaquam est.

✠. 11. καὶ τὸ ... Habent has voces Stephanus, & contextus veteris MSS.

✠. 1... ... Ita videlicet pro ... legendum censet Casaubonus. Potest verò lectio confirmari ex Cicerone, qui postquam ea, (5 de fin.) quæ præcedunt istis verbis commemorauit: *Quam autem, quid sit, quid tam accurate cauet, & sancit, vt Amynomachus, & Timocrates heredes sui de Hermachi sententia dent, quod satis sit ad diem agendum natalem suum quotannis, mense Gamelione?* tum ea, quæ sequuntur copulat, subiicitque hoc modo: *Itemque omnibus mensibus, vicesimo die Lunæ, dent ad eorum epulas qui vnà secum philosophati sunt, vt & sui, & Metrodori memoria colatur?* Quo simulo ex loco obiter intelligitur, quamobrem τὴν ... interpretatus fuerim, *epularum conuentum*; & illud ... accepterim de *vicesimo omnibus mensibus die Lunæ*.

PAG. 8. ✠. 29. ... Legit Cicero ... (fine cit.), cùm Epistolam referens ipsi illud adscripsit, *Epicurus Hermacho S.* non reperio verò rationes libro secundo iam deductas, ad (cap. 2.) declarandum eam fuisse potius ad Idomeneum, quàm ad Hermachum scriptam: adnoto solùm, interpretationem totam ex Cicerone esse, nisi quòd propter vocem ..., vox interposita est, *valete*.

✠. 41. ... Μητρόδωρον ... Textus vulgò habet, ... Μητρόδωρον ..., καὶ (ἀλλ. ...) Τιμοκράτην, καὶ ... Expunctionis (cap. 8.) causa est satis in primo Apologiæ libro declarata. Cur autem legam ..., pro ..., causa est, cum quòd Metrodorus recensetur celeberrimus omnium Epicuri discipulorum fuerit; tum quòd tametsi alij subinde recensendi fuerint quoque ..., nimis tamen multa de Metrodoro interponuntur, vt intelligi valeant hocce accusandi casu comprehensa. Et certè peracta Metrodori mentione, non sequitur, καὶ Πολύαινον, vt necesse foret, sed, ... δὲ καὶ Πολύαινος.

✠. 47. ... Τιμοκράτει. Videtur prorsùs, non Τιμοκράτης, vt intelligatur non aliquis Author, sed tertius librorum, quos Epicurus hoc nomine inscripsit. Eadem nempe de causa etiam statim pòst legitur ἐν τῷ πρώτῳ Μητροδώρῳ.

PAG. 9. ✠. 5. ..., pro ..., Nimirùm, vt intelligatur Metrodorus fuisse, qui obierit annum agens ætatis LIII. cumque septimum ante obitum Epicuri. Nihil verò necesse est item comprobare ex loco Plutarchi, quem libro secundo iam induximus circa Metrodori, & Epicuri vitam cum vita Alexandri Co... (cap. 3.) & Gorgiæ Sophistæ collatam.

✠. 12. ... Ita lego, non ..., fretus MSS. & Basileensi editione; ac simul statuo, ὁ Μητρόδωρος, pro τῷ Μητροδώρῳ, vt intelligatur Metrodorus habuisse fratrem nobilissimo nomine Timocratem, illum scilicet inter Epicuri conuiciatores numeratum. Legere certè ..., quasi Epicurus illum contubernalem habuerit; nescio an satis congruat cum ipsa commemoratione ... (Epist. 6.) cùmque ea, quod Seneca non illum perinde, ac duos sequentes, Polyænum, Hermachùmque Metrodoro accenset.

✠. 18. ... μαθημάτων. Ita nimirùm, non ... legendum Casaubonus censet.

✠. 46. καὶ ἄλλη ... Nescias quamobrem Laërtius heic omiserit filiú Metrodori, cuius mox antè facta mentio in Testamento fuerat. Nam quòd alioquin tetimerita filios, quos Thucydides, & Plutarchus memorant, causa esse potuit, quòd eos ignorarit.

PAG. 10. ✠. 7. καὶ Κηφισοδώρου. Suppletur particula καὶ ex MSS. neque additur verò abs re; nam præter Cameadem eadem de Chrysippo testatus est Appollodorus Atheniensis, (cap. 5.) referente ipso Laërtio, quod & retulimus libro primo.

✠. 8. ... Videtur pro ..., quanquam legi etiam potest, (vti ab aliquibus fit, ...) vt sit idem optandi modus; nisi quòd is obscurior sit, ac potissimum ob sequentem eadem voce Infinitiuum.

✠. 11. ... Habent MSS. ..., sed sensus est planior, ob τὸ ... antecedens.

✠. 14. ... Legit Casaubonus ex Gallesio ..., sed sensus nihilominùs constat.

✠. 21. Περὶ ..., καὶ ... Ita esse legendum censeo, pro ..., nam tractatio quidem de Plantis fuit argumenti specialioris, quàm vt Epicurus videatur quidpiam simile attigisse præter ea, quæ spectant ad Meteora, seu res sublimes, ex quibus metus, perturbatiove quæpiam impendet, prout eodem libro iam (cap. 10.) attigimus. Quòd facilis autem fuerit commutatio vocis ... in vocem ..., notius est, quàm vt dici debeat. Heinc, cùm posset etiam legi, ..., καὶ ..., vt ibidem

ibidem dictum; placet tamen lectio propter id vestigium, & quia paulò pòst genus Philosophiæ ἠθικὸν, quod à nominibus aliorum librorum dicitur περὶ βίων, ac præterea περὶ τέλους, perhibetur dici quoque περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν, & probabilissimè quidem, à titulo huiusce libri. Addo vocem περὶ interceptam commutatam in vocem καὶ facto ex περὶ, in quibus vnà habetur, vestigio. Denique, qui titulum περὶ αἱρέσεων interpretati sunt *de Sectis*, potiusquàm *de Electionibus*, eligendive rationibus, non videntur satis attendisse ad ea, quæ illicò pòst circa partitionem Philosophiæ sequuntur.

Ibid. ✠. 24 Περὶ βίων Addo ad interpretationem, *seu vitæ instituendæ rationibus*; quòd aliqui sint, qui existiment, fuisse istos libros Historicum opus, quasi Epicurus conscripserit Vitas, eo modo, quo deinceps Plutarchus; cùm totus potiùs fuerit in tradendis vitæ rectè instituendæ præceptis, vt citato rursùs libro insinuatum est.

Ibid. ✠. 34. Περὶ νόσων δόξαι. Ita quoque existimo, potiusquàm περὶ νόσων, nam ob recitatas eodem libro caussas, non tam videtur Epicurus collegisse opiniones de Ventis Australibus, quàm proposuisse moraleis Sententias leniendis morborum molestiis idoneas, cuiusmodi est trita illa, cùm de dolore loquens, *Si longus*, inquit, *levis; si magnus brevis: aut soluetur, aut solvet*, &c.

✠. 37. Συντεταμένην. Cur vox magis placeat, quàm quod visum Casaubono est, legendum esse Συντομὴν, facit vestigium vocis μένην, quæ apud omneis Codices exstat. Qui primi certè solam hanc posteriorem vocis partem retinendam existimârunt, fecisse videntur ob præcedentem vocem Επιτομὴ, quasi Laërtius deinceps τὴν Επιτομὴν μέν referendam susciperet; vtcumque in promptu foret videre illarum non vnam, sed treis suscipi referendas. Quanquam & legi Συντεταμένην posse non diffiteor, maximéque ob verbum Συντέταμαι, quo statim vtitur Laërtius.

✠. 41. ὅπως τε προσέχοιτο καθαμιλλᾶσθαι, &c. Alloquitur haud-dubiè Laërtius hoc loco eandem Fœminam, quam & libro tertio Platonis Philosophiam paucis complexurus, affatur his verbis: Φιλοπλάτωνι δὲ σοι δικαίως ὑπαρχούσῃ, καὶ παρ' ὁντινοῦν τὰ τοῦ φιλοσόφου δόγματα φιλοτίμως ζητούσῃ, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑπογράψαι καὶ τὴν φύσιν τῶν λόγων, καὶ τὴν τάξιν τῶν διαλόγων, καὶ τὴν ἔφοδον τῆς ἐπαγωγῆς, ὡς οἷόν τε, στοιχειωδῶς, καὶ ἐπὶ κεφαλαίων, πρὸς τὸ μὴ ἀμοιρεῖν αὐτὴν τῶν δογμάτων τῶν περὶ τοῦ βίου συναγωγῶν. γλαῦκα γὰρ εἰς Ἀθήνας, φασίν, εἰ δέοι σοι τὰ κατ' εἶδος διηγεῖσθαι. *Tibi verò iure Platonem amanti, & placita Philosophi huius præ quocumque alio, studiosissimè requirenti, necessarium duxi, quantum quidem licet, summatimque, & per capita ob oculos ponere, tum ratiocinationum naturam, tum dialogorum dispositionem, tum Inductionem, quâ vtitur placita introducuntur; idque ne aliquid circa placita, ad ea quæ circa vitam congesta iam sunt, non accedat. Nam alioquin hæc ipsa tibi speciatim edisserere, esset, quod aiunt, Noctuas Athenas.* Quibus quidem ex verbis ratio petitur, cur vocula σε intellexerim Fœminam, & interpretando, *studiosissimam honestarum rerum*, addiderim. Notandum verò obiter, quòd Laërtius, & Epicurum circa mores purgauerit, & capita doctrinæ illius satis studiosè retulerit, non posse idcircò Laërtium, quasi ab Epicuri potiùs, quàm alterius Philosophi partibus steterit, videri suspectum; quando non modò circa Platonem, ne de aliis dicam, idem præstitit; sed dicit etiam hanc fœminam meritò, δικαίως, Platonem, seu Platonis mores, doctrinámque amare.

✠. 46. περὶ μετεώρων. Interpretor *Sublimia, seu super-terrena*, quoniam hac voce comprehenduntur, quæcumque sursùm visuntur, aut fiunt, hoc est, tam Nubes, Fulgura, & alia, quæ contingunt in Aëre, & iam μετέωρα vulgò appellantur; quàm Luna, Sol, Stellæ, Eclipses, & alia, quæ in Cœlo obseruantur, ac dicta sunt plerisque antiquorum μετέωρα; veluti constat potissimùm ex Plutarcho, & Achille Tatio; ne de Cleomede quid memorem. Comprehendunt, 3 Plut. 4 Plac.
inquam, ex mente Laërtij; nam alioquin iuxta citatos authores, τὰ μετέωρα solummodo sunt, quæ contingunt à Luna deorsùm; ἀπὸ τῆς κύκλου τῆς σελήνης καθήκοντα μέχρι πρὸς τὴν θέσιν τῆς γῆς, seu in Aëre, μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς, continétque eam Physiologiæ partem, quam Aristoteles, iis repugnans, μετεωρολογίαν appellatam dicit. 1 Meteor.

✠. 5. Εφόδους εἰς τὴν πραγματείαν. Interpretor, *Introductiones ad opus, Philosophicàmve exercitationem*: quoniam Κανόνες, seu Regulæ in Canonica traditæ, quasi facem præferunt, dirigúntve mentem inter philosophandum; vnde & in examine rerum crebra ad ipsas prouocatio est. Pag. 11.

✠. 15. τὸ Κανονικὸν ὁμοῦ τῷ φυσικῷ. Id consonat verbis mox antè adnotatis ἐφόδους εἰς πραγματείαν, scilicet cùm Canonica haberetur veluti quædam introductio ad Physicam, ideò non solebat ab illa seiungi, sed quasi prooemium aliquod præmitti. Constare res potest vel ex sequente ad Herodotum Epistola; quatenus, cùm illa habeatur quasi compendium Physicæ, continet initio, & ab ipsa statim Præfatione, Tractatiunculam, quæ sit Canonicæ veluti compendium. Rem adnotauit Seneca, dum verbis paulò ante citatis, *alio nomine Rationalem inducunt*, illa subiicit; *sed eam esse accessionem Naturalis partis existimant.* Empiricus autem occasionem hinc sumpsit declarandi quo ordine Philosophiæ partes ab Epicureis tradentur, Τὰ γὰρ Κανονικά, inquit, πρῶτον ἐπιθεωροῦσι, περί τε ἐναργῶν, καὶ ἀδήλων, καὶ τῶν τούτοις ἀκολούθων ποιοῦνται τὴν ὑφήγησιν. *Canonica enim considerant primùm; & earum quæ perspicua, quæ obscura, quæ iis cohærentia, expositionem præmissam faciunt.*

✠. 19. περὶ Κριτηρίου. Criterij vocem interpretando hîc retineo, vti & deinceps, quòd videatur ob frequentem vsurpationem, quasi Latina facta habenda. Ac Cicero quidem, & alij interpretantur vulgò *Iudicium*; verùm non videtur exinde vis vocis satis exprimi, vtpote, quam solùm expressura sit,

si

si dicere liceat, vox *Iudicatorium*, *seu Iudicandi Instrumentum* (eo modo, quo solent plerique vi αἰσθητήριον interpretari *Sensorium*, *seu Instrumentum sentiendi*, non *sensum*) nisi ad nomen fuerit molestum, et ita præfari cum ipso *Iudicialem causam* dicturo Cicerone licet. In Top.

ϗ. 29. ἀποδοκιμάζουσιν, ὡς παρέλκουσαν. Notum est vocem neutraliter acceptam, verti debuisse, *supervacaneam*. Quo sensu porrò Epicurus Dialecticam reijcerit, intelligitur ex iam ante dictis; nempe Canonicam substituit, quæ si quid ex dialectica vtile habere, retineat. Intelligitur verò etiam ex dictis libro tertio, & octauo, reiecisse illum præcipuè, vel solùm Stoicorum Dialecticam. Id confirmari autem iam potest, ex eo, quod apud Empiricum, impugnârit maximè τὸ λεκτὸν, ἢ τὰ λεκτὰ, *Dictum*, & *Dicta*, quibus Porticus totam insudabat. Itaque non repudiauit quidem quæ alij vsitârunt præcipuè, ac potissimum de Veritatis Criterio, ac nempe verum aliquid esse contra Scepticos stabilitum; sed operosum dumtaxat illud Syllogismorum artificium, vnà cum præceptis aliis illis circa voces, & alia, cumque subtilitatis circa Sophismata, illorumque redargutiones. Non quòd ipse Syllogismos non texuerit, adeoque, & quemadmodum fierent, nec sciuerit, nec docuerit; sed partim quòd illorum vsum non necessarium censuerit; partim, quòd planiore longè, ac simpliciore artificio illos contexi ostenderit; quod idem dicendum de Definitione, ac proinde de Genere, Specie, Diuisione & aliis. Non item, quòd nihil tractandum de vocibus voluerit; sed quòd non esse descendendum ad Grammaticam opinatus fuerit; quasi qui accedunt ad Dialecticam ignorare possint quid Nomen, quid Verbum, quid Solœcismus, & similia. Non denique, quòd non interdum soluenda Sophismata fuerint, sed quòd vel ad ea, quæ sunt in Scientiis, Dialectica conferat nihil; vel ad ea, quæ fieri solent in ipsamet Dialectica, alia quædam sit simplicissima, ac facillima respondendi via. cap. 4. cap. 10. Catalog. Lappet. 1.

ϗ. 30. φυσικοὺς χωρεῖν. Intelligi posset licere Physicis procedere; vt putà in rerum Naturalium contemplatione, sed quia vocum intelligentia spectat præsertim ad eos, qui discunt, & ab ore alieno pendent, ideò τὸ χωρεῖν interpretari libuit, *capere*, seu intelligentià assequi ea, quæ Physici dicunt.

ϗ. 31. Κριτήρια. Constat profectò nomine Criterij non intelligi hoc loco neque Tribunal Iudicis, neque locum in quo iudicat, neque argumentum, quo materies iudicanda discernitur, sed, vt iam dictum, organum instrumentumve iudicandi.

ϗ. eod. τῆς ἀληθείας. Ob ea quæ deinceps dicentur, præmittendam heic Veritatem ab Epicuro duplicem agnosci; aliam quæ appellari posse videtur *Existentiæ*; aliam, quæ *Iudicij* & *Enunciationis*.

ϗ. eodem. τὰς Αἰσθήσεις, καὶ τὰς Προλήψεις, καὶ τὰ Πάθη. Isthæc sunt tria, quæ assignantur ab Epicuro veritatis Criteria. Supponendum autem, quod ille posteà dicit, *Quæstionum alias esse de rebus*, *alias de nudis vocibus*; quoniam cùm voces non alio egeant Criterio, quàm seipsis clarioribus redditis, vt dicendum post-modum erit; tria hæc Criteria sunt circa res ipsas. Supponendum rursùs Veritatem in quæstionibus circa res factis expetitam aut ad nudam ipsarum rerum speculationem pertinere, aut ad actionem vitæ referri. Et speculatio quidem rerum, Naturalis est Scientiæ; Vitæ verò actio, Moralis: sed rerum in speculationem, seu contemplationem cadentium, aliæ quidem egent solà experientià; quales sunt; quæ sensu noscuntur, seu ex sese planè manifestæ, seu ad tempus solùm occultæ, dicunturque αἰσθητὰ, ἢ φαινόμενα, *Sensibilia, & apparentia*. Aliæ verò egent ratiocinatione, cuiusmodi sunt, quæ percipiuntur intelligentià, quæque vel sunt occultæ naturà, & ex sensibilibus tamen intelligi possunt; vel eiusmodi sunt, vt cùm sensum per sese fugiant, intellectum tamen aliunde percellant, dicunturque vulgò ἄδηλα, ἢ νοητὰ, *Inmanifesta, & Intelligibilia*. Quare & vulgò distinguuntur tria rerum quasi genera: Sensibilium, Intelligibilium, Moralium; quibus singulis singula assignanda esse Criteria videantur. Supponendum præterea quodvis illorum Criteriorum esse posse aut *Per quod*, aut *secundum quod*; sed cùm Epicurus non neget Criterium *Per quod* esse aliquam facultatem, vt putà respectu Sensibilium, Sensum; respectu Intelligibilium, Intellectum, seu Mentem; respectu Moralium, Appetitum seu Voluntatem; quia facultates tamen propriè non sunt, ad quas attendentes possimus ferre iudicium; idcircò ab eo vsurpari Criterium solùm *Secundum quod*, atque adeò assignari aliquas Functiones tam Sensus, quàm Intellectus, quàm Appetitus. Hinc ergo illi satis fuit et ostendere, ad quæ respicere homo debeat, vt veritatem diiudicet circa genera proposita rerum: tales nempe sunt Sensus vel Sensio respectu Sensibilium; Anticipatio seu Prænotio respectu Intelligibilium; & Actio, seu Passio respectu Moralium. Dico autem Sensum, Sensionemve, quo modo etiam τὴν αἴσθησιν *Sensum*, *sensionemve* interpretatus sum; vt ambiguitas omnis tollatur, quandò pronum est nomen Sensus pro facultate accipere; vtcumque etiam soleat interdum, etiam apud Ciceronem pro ipsa sensione, seu, si vox nimis dura sit, pro ipsa sentiendi actione vsurpari; eo modo quo etiam Græcum αἴσθησιν, vel ex ipsomet Epicuro apud Plutarchum, mendoso illo quidem, sed fortassis tamen sic legendo loco: Τὸ μὲν (supple τῆς ψυχῆς) ἔστιν ἡ αἴσθησις, ἥ τις (pro ἥτις) ἐστιν ἡ δύναμις, αἴσθησις γὰρ ἐστι (tres voculas suppleo) καὶ τὸ ἐπαίσθημα, ὅπερ (pro ὥσπερ) ἐστὶ τὸ ἐνέργημα. ὥστε διχῶς παρ' αὐτῷ λέγεσθαι αἴσθησιν, τὸ (particulam suppleo) μὲν τὴν δύναμιν αἰσθητικὴν, τὸ (particulam iterum suppleo) δὲ τὸ ἐπαίσθημα. *Pars animæ ipse est sensus, quæ tenus quæpiam facultas est: Sensus enim est* (dicitúrve) *ipsa quoque sensio, quæ operatio quidem est. Adeò vt sensus apud ipsum bifariam dicatur*, 4. Plac. 8.

mente tum sentiendi facultas, tum sentiendi functio. Missum porrò facio eadem tria Criteria à Cicerone indicati, cùm de Epicuro in Academicis loquens, *Omne*, inquit, *iudicium in Sensibus, & Rerum notitiis, & in Voluptate constituit.* Quo loco per Rerum notitias Anticipationes, seu Prænotiones intelligit; & Voluptatis nomine Passionem, quæ oppositum etiam dolorem complectitur.

lib.4.

¶. 24. φανταστικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας. Interpretari licet *Apparentiales applicationes, seu intuitus mentis*, addòque *quales insanientium, aut somniantium sunt*, vt res clariùs intelligatur. Imprimis enim licet vox *apparentialis* Latina non sit, doctrinæ tamen gratiâ, & quatenus alia rei explicandæ non occurrit commodior, vsurpare illam nihil vetat; quod idem dicendum de voce *apparentia*, ex qua deducitur, & pro qua si dicatur *apparitio*, res neque exprimetur, neque intelligetur perinde. Suppono deinde τὴν φαντασίαν Græcis dici, non tam sanè vt vulgò putant facultatem illam internam, quam Latinè *Imaginatricem*, seu *Imaginationem* vocant, quàm ipsam *apparentiam*, seu *eius, quod res apparent, perceptionem.* Certè enim hanc vocem potiùs pro actione accipi ex Platone constat, cuius illud est, τὸ δέ γε φαίνεται αἰσθάνεσθαί ἐστιν; ἔστι γάρ. φαντασία ἄρα, καὶ αἴσθησις ταὐτὸν, &c. *Ipsum apparere nonne sentire est? Est sanè. Igitur phantasia, & sensio sunt idem, &c.* Sic etiam Cyrenaici apud Plutarchum φαντασίαν perindè pro actione sensus, ac perturbationem pro motione appetitus accipiunt. Stoici quoque ac ipsos ea in re imitatus Philo, cùm φαντασίαν esse voluerint impressionem quandam in principe animæ parte, non pro facultate sanè eam habuerunt, sed pro actione principis partis, quæ diceretur tamen impressio; tum quòd actio foret ex genere earum, quæ immanentes dicuntur, ac impressionis modo se habent: tum quòd res externa ipsa sui specie, vel imagine, huiusemodi actione percepta principem partem afficeret, & in ea quasi figeretur. Quid quòd Aristoteles quoque ferè pro actione id nomen vsurpat? nam & in libro de insomniis motionem quandam esse vult; & libro de anima tertio tum motionem dicit, tum actionem perinde facit, ac τὴν νόησιν *intellectionem*, & τὸ λογίζεσθαι *ratiocinationem*: vti & in libro de motione Animalium, perinde ac αἴσθησιν *sensionem*, & νόησιν *noticionem*. Sic in libro de Memoria, & Reminiscentia describit tanquam actionem, quæ ad eandem animæ partem cum recordatione pertineat; & in libro de Somno, & Vigilia, tanquam actionem, quæ in vehementi animi deliquio exeritur. Quæ fasciculi memoro, ne videatur esse aut Epicuri proprium, aut Gallicismum etiam referens, τὴν φαντασίας vocem pro actione vsurpare.

in Theæt.

1. adu. Colot.

libro de Mundo.

cap. 1.
cap. 3.

cap. 10.
cap. 7.
cap. 1.

cap. 3.

Et dixi quidem *apparentiam*; verùm quia vox hæc vulgari sensu accipi solet pro ipsa externa rerum facie, quæ perseueret etiam dum nemini appareat, nemóve est, qui ad illam reipsa attendat; idcircò adieci, *seu eius, quod res apparent*, (vulgarisve illius apparentiæ) *perceptionem.* Interpretatur Cicero *visum*; sed ad istud quidem negotij videri vox potest aut æquiuoca, aut ad solam hallucinatam imaginationem spectare, neque omnes actiones, quibus Græca vox tribuitur, complecti: adeò vt præstare plerumque videatur aut apparentiam, perceptionémve apparentiæ dicere, aut etiam (modò rem teneamus) ipsum nomen Phantasiæ, vt iam à plerisque donatum Latinitate, vsurpare. Enimverò supponendum præterea φαντασίαν heic accipi pro actione tam sensus, quàm mentis, quatenus nudè terminatur ad ipsam apparentiam, seu pro obiecto habet id quod res apparent, absque vlla affirmatione, aut negatione, quòd res tales sint, aut non sint. Et sensum quidem percipere id, quod res apparent, nihil affirmando, aut negando; adeò proinde vt Sensio sit quædam phantasiæ species, vt ex Epicuro audietur mox. Mens autem percipere quidem id quod res apparent cum affirmatione aut negatione potest; sed tunc δόξα, hoc est *opinio*, seu iudicium est, non verò φαντασία, seu nuda, simplexque apparentiæ perceptio. Quare & tunc solùm actio mentis φαντασία est, cùm apparentiam nudè, simpliciterque apprehendit. Ex hoc ergo capite est cur Laertius dicat Epicureos addere (& ex ipso quidem Epicuro, vt constat speciatim ex Epistola ad Herodotum, & ex Ratis Sententiis) φανταστικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας, *apparentiales applicationes, seu intuitus mentis*, Scilicet voluisse nihil aliud videntur, quàm non modò sensum ἐπιβάλλειν, ferri, seu quasi applicari ad intuendum, percipiendúmque id, quod apparet; sed plerumque etiam ipsam mentem, non cogente sensu; vt dum per delirium, aut somnium res perinde menti apparent, sine ab illa percipiuntur, ac si mente sana, & vigili sensu, ipsimet sensui exhiberentur. Non debet porrò videri mirum, si Epicurus τὴν φαντασίαν tam menti, quàm sensui attribuat; quippe Aristoteles quoque & in tertio de Anima, & apud Sextum Empiricum, αἰσθητικὴν, καὶ λογικὴν *sensilem, intellectualémque* distinguit. cap. 11.

¶. 24. Πρῶτον μὲν οὖν τὰς αἰσθήσεις ἀεὶ ἀληθεῖς. Licentiam mihi hæc addendi permisi, quoniam heic perspicuè deest propositio, quam præmisisse Laertium oportuit, vt ratio subinde redderetur his verbis, à quibus alioquin tractatio de Sensu Criterio primò incipit, Πᾶσα γὰρ, φησὶν, αἴσθησις, &c. cùm & aliunde non appareat quorsùm cætera, quæ subiiciuntur de Sensu tendant. Illud porrò, Πρῶτον μὲν οὖν, vsurpaui, tum quia Epicuro familiare, vt constat ex sequentibus; tum quia eiusemodi est, vt agente Epicuro ex ordine de tribus Criteriis copulari ipsi intelligantur sequentia illa capita, Τὰς δὲ Προλήψεις λέγουσιν, &, Πάθη δὲ λέγουσιν. Illud verò τὰς αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς, idipsum est, quod & Laertius postea, & Empiricus, & passim omnes de Epicuro docent, scilicet πᾶσαν αἴσθησιν, καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ ὑπάρχειν, μὴ ψευδῆ, &c. *Esse omnem Sensionem, omnémque Phantasiam* (apparentiæve perceptionem) *veram falsitati non subiici*, &c.

¶. 28. Πᾶσα γὰρ, φησὶν, αἴσθησις ἄλογός.

Prima

Primo hæc est ratio, quam vsurpat ad probandum sensum non falli. Videtur autem [illegible] pro facultate accipi, vt cùm ipsa [illegible] in se non habeat, melius [illegible] esse falsitatis expertem. Lego [illegible] [illegible], vt ratio cohereat. Et circa illud [illegible], addo ad interpretationem, *sine aliquid addere, aut detrahere*, vt intelligatur illud, quod sensus ab obiecto suo [illegible] non potest addere, aut detrahere, nihil esse aliud, quàm quod dicere in Scholis solent, *[illegible]*, vel *negare [illegible]*, [illegible], quo copulatur, aut disiunctio fit; [illegible] occasione Aristoteles quoque ipsa *addendi*, & *detrahendi* voce vsus, dum Terminum [illegible] definit, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *[illegible]*, [illegible] Quod autem addo, [illegible] [illegible] est, quod [illegible], [illegible] fit, [illegible] ad [illegible] facta additio, [illegible] quoque detractionem attributi [illegible] continetur. Denique verò addo ad [illegible], [illegible], quamdiu aliquam [illegible] ratio (quam [illegible]) imperfecta est. Consequi autem videtur ex propositis; quatenus, si sensus copulare attributum cum subiecto non possit, non posse igitur opinari, seu, quod est idem, iudicium ferre. Et nisi possit opinari, igitur neque falli, quòd falsitas, vt haberi possit, in sola opinione sit; & [illegible] habeat locum, quod dicitur vulgò, *[illegible]* (seu rem quampiam nudè, & [illegible] affirmatione, aut negatione apprehendentis) *[illegible]*. Habet porrò Epicurus eandem rationem apud Empiricum, dum, [illegible], inquit, [illegible] [illegible] [illegible] *[illegible] sensu propriè est, id solum quod praeter [illegible] ipsum mouet, apprehendere, exempli gratiâ, visus colorem; non item vero discernere aliud quidem esse, quod hîc, aliud quod illîc subiectum.* Quare & ratio in eo consistit, quòd [illegible] sensus non [illegible], [illegible] [illegible], quia sensoria sui varias comparare inter se possit; & cùm eos accepta sic illum afficiant, vt qualeis apprehendit, tales necessariò apprehendat, neque possit functiones suas, quidpiam [illegible] addendo, aut detrahendo, alias facere; denique & cùm in [illegible] vtriusque [illegible] speciebus merè passiuè se habeat; & qualitates apprehendat quidem, sed non iudicet tamen illarum subiecta esse, aut non esse huiuscemodi; ex propterea minimè fallatur, sensiove eius falsa non sit, sed vera, veritate illa, quæ *existentiæ* dicitur. Porrò Aristotelem eandem rationem insinuare, cùm docet aliquoties *non errare sensum circa obiectum proprium*. Et vtitur quidem verbo iudicandi; sed eâ tamen voce nihil aliud quàm perceptionem significat, siue apprehensionem propriæ qualitatis sensibilis, quando iudicium non extendit ad illius vsque subiectum. Nempe errorem esse vult, non quòd visus colorem percipiat, vel auditus sonum, sed quòd pronunciet [illegible], aut vbi sit subiectum coloratum, vel sonans; quod quidem fieri negat à sensu circa proprium sensibile.

§. 31. [illegible] [illegible] Hæc secunda est Ratio, ex eo deducta, quòd nihil sensum arguere falsitatis valeat. Quadripartita autem fit, pro enumeratione eorum, quibus quispiam credat possibilem argui. Et ad primum quidem membrum quod spectat, circa illud [illegible], Addo ad interpretationem, *quod par ratio [illegible] sit*; quatenus visus, exempli gratiâ, tam dextri, quàm sinistri oculi, [illegible], quàm Socratis, ex æquo, pro sui constitutione, afficitur; neque lippus minus videt id quod videt, quàm Lynceus id videt quod videt. Quod ad secundum; illud quidem, [illegible] interpretandum [illegible] videretur, vt diceremus diuersos sensus, veluti visum, & auditum, non esse capaces, qui iisdem de rebus, siue obiectis iudicent, vt puta visum etiam de sonis, & auditum de coloribus; sed quia exinde [illegible] supponeremus posse de obiectis propriis iudicare, seu opinari, quod improbatum mox antè est; ideò ita illum interpretari, vt intelligatur diuersos sensus non inferre iudicia de iisdem rebus ferendo. Siquidem tametsi sensus non iudicent, ansam tamen faciunt intellectui, vt iudicium ferat. Quod ad tertium, inde incipiens, [illegible], ipsum reposui ante [illegible], [illegible] ob manifestam transpositionem; quippe cùm pertineat ad comparationem sensuum inter se, priusquam de comparatione eorumdem cum ratione dicatur. Et quia hoc membro non tam sensus pro facultatibus sumpti, intelligi possunt comparari inter se, quàm sumpti pro functionibus; ideò interpretando, rem ita exposui, vt intelligatur eamdem visionem, v.g. non emendari ab alia, vt priorem à posteriore. Hinc & vitandæ æquiuocationis causâ Sensionis vocem vsurpaui, & probationem illam [illegible] breui additamento sic exposui, vt intelligatur, dum baculus, exempli gratiâ, spectatus primùm partim in aëre, partim in aqua, ac deinde solùm in aëre, videtur in priore quidem statu recuruus, in posteriore rectus, nos vtrinque in illam æquè affici, neque quantumuis connitamur posse in priore videre rectum, in posteriore curuum; atque ideò vtrique visioni, quamdiu elicitur adhærere; quatenus quidem in potestate visus non est, facere vt res alio modo appareat. Quod ad postremum, circa illud [illegible] [illegible], addo ad interpretationem, *quatenus sensus prior esse, quàm ratiocinatio*, Nimirum [illegible] potest quidem

Opinionem,

a Topic. [illegible]

b [illegible] Leg.

c de an. [illegible] & [illegible]

Opinionem, de qua postea, corrigere; at non profectò ipsius Sensus, à quorum experimentis cùm dependeat, patet, si illi falsi sint, ipsam quoque falsam in suâ correctione futuram.

ṽ. 38 Καὶ τὰ, τὰ ἐπαισθήματα δὲ ὑφέστηκε. Hæc iam tertia est Ratio, qua declaratur veritatem, quam Epicurus sensibus, sensionibúsve tribuit, veritatem esse exsistentiæ, seu quam vulgò iam dicerent veritatem transcendentalem, secundùm quam omne ens est verum. Scilicet aliud non contendit, quàm, dum oculus v. g. videt baculum curuum, qui in se est rectus; aut turrim rotundam, teretémve, quæ quadrata est, talem visionem reuerà esse, & visum reuerà ita affici; imò & veras esse causas, quibus positis necessarium sit visionem talem fieri, neque aut visus possit non tali affici modo, aut res non talis apparere. Itaque quicquid mens posteà iudicet; ad eum planè modum, quo spectante Orichalcum oculo, elicitur reuerà visio Orichalci, neque potest visus non recipere Orichalci speciem, quicquid deinceps mens de Orichalco pronunciet, hoc est, esse Orichalcum, aurúmve, aut aliud. Addo porrò ad calcem verba illa, τὸ ἐπαισθάνεσθαι δὲ ἀληθὲς εἶναί τι, ἢ ὑφεστός, quoniam manifestè deficiunt, vt ratio intelligi possit. Ipsa autem desumo ex Empirico, apud quem iam vidimus Epicurum dicere, τὸ αἰσθάνεσθαι ἀληθὲς εἶναί τι, ἢ ὑπάρχον. Commuto enim solùm τὸ ὑπάρχον in synonymam vocem ὑφεστός, vt phrasis loco accommodetur, in quo Epicurus vocibus ὑφέστηκε, & ὑφεστὼς vtitur.

8.adu.Logi. Audienda verò est etiam Ratio ex ipsomet Empirico, apud quem Epicurus paulò fusiùs, Phantasiæ nomen vsurpat.

ṽ. 5. ὅθεν καὶ περὶ τῶν ἀδήλων. Attingit hoc loco Epicurus ipsam, quæ habetur per sensus Euidentiam fundamentum esse omnis Ratiocinij, seu Demonstrationis, quæ potest de rebus Ineuidentibus institui Præterea verò idem quoque habet aliquantò pòst in Epistola ad Herodotum, vbi loquens de sensu, καθ' ἣν, inquit, ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι, *Iuxta quem necessarium est facere ad id, quod occultum est, ratiocinando coniecturam.* Vbi cùm dicit τεκμαίρεσθαι, loco illo τεκμαίρεσθαι, id renorarim in memoriam, quod ἀπὸ τοῦ τεκμηρίου, & τοῦ τεκμαίρεσθαι, legitur apud Quintilianum. Tametsi enim vtraque vox sonare posse idem videtur, quod Argumentum, siue Medium Ratiocinationi, seu Demonstrationi contexendæ accommodatum; nihilominùs ille sic distinguit, vt dicat Τεκμήριον appellari signum, seu Argumentum necessarium, quod cùm aliter se habere non possit, vix pertinere ad Artis præcepta videatur. *Nam*, inquit, *vbi est signum insolubile, ibi ne lis quidem est*: Σημεῖον verò appellari signum non necessarium, comprehendens nempe ea quæ εἰκότα Græci vocant, *quæque*, inquit ille, *etiam si ad tollendam dubitationem sola non sufficiunt, tamen adiuncta cæteris plurimùm valent.* Et non contenderim quidem Epicurum ad distinctionem hanc respexisse; sed dici tamen potest

PAG.12.

lib.5.c.9.

illum inter demonstrandum ita vsurpasse signum, quod Græci propterea appellant ἐνδεικτικὸν *demonstratorium* (interpretatum Cicero indigeum, ac proprium percipiendi Notam) vt nunc quidem illud quasi necessarium, insolubiléque habuerit, nunc verò quasi non necessarium, & verisimile dumtaxat; at semper quidem sensu prænotum, docendo apud Empiricum αἰσθητὸν εἶναι τὸ σημεῖον, *signum vero sensibilem esse.* Exempli autem gratiâ, potest demonstratio ex signo prioris generis ea esse, quâ dari Inane ex motu, re sensibili, probat. Propterea enim, Ἐπίκουρος φησὶ (verba sunt Empirici) ἰσχυρότατον τεκμήριον κίνησιν ὑπάρχειν εἰς τὸ εἶναι κενόν, τοιοῦτον. Εἰ ἔστι κίνησις, ἔστι κενόν, ἀλλὰ μὴν ἔστι κίνησις, ἔστιν ἄρα κενόν. *Videtur sibi Epicurus ineluctabilem firmissimam probando Inani attulisse demonstrationem: Si motus est, Inane est, motus autem est; quare & Inane.* Sed robur huius demonstrationis expendendum posteriùs est. Ex signo verò generis posterioris constabit esse eas ferè omneis, quæ in Meteorologicis afferentur; quasi nempe ea quæ sublimè apparent, ita demonstrentur fieri certo modo, vt ille dumtaxat probabilis sit, cùm fieri consimiliter, vt alio modo fiant, possit, ex quo est illud celebre ipsius τὸ πλεοναχῶς, seu ἐνδέχεσθαι, *Fieri*, aut *Contingere posse.*

ṽ. 6. Καὶ γὰρ καὶ ἐπίνοιαι πᾶσαι. Videtur Epicurus heic loci voluisse tum innuere vnde-nam originem habeant mentales illæ phantasiæ, αἱ τῶν μαινομένων καὶ κατ' ὄναρ, quæ sensu sopito, minimève coagente fiunt, cùm perinde tamen se habeant, ac si sensus operarentur; tum declarare qui fieri possit, vt menti obuersentur, animóve concipiantur multa, quæ cùm in ipsa rerum natura exsistentiam non habeant, veluti chimæra, mons aureus, & similia, non videantur posse transire per sensum. Itaque ipse etiam supponens, quod ex Aristotele est tritum, *Nihil esse in Intellectu, quod priùs non fuerit in Sensu*; docet omnem mentis notionem, intellectionémve dependere (seu, vt Cicero loquitur, *quicquid animo cernimus, id omne oriri*) à Sensibus, κατὰ τε περίπτωσιν, &c. Addo autem inter interpretandum exempla, ne quia res passim obuia non est, non satis ex nudis vocibus percipiatur. Heic verò solùm adnoto Epicurum posteà in Epistola ad Herodotum videri referre hosce omneis modos ad duos, cùm intelligi innuit omnia ἢ περιπτώσει, ἢ ἀναλογίᾳ τῇ τῆς ἐπιβολῆς, *aut comprehensione, aut proportione*, comparationéve ad comprehensa. Nempe quod heic dicit κατὰ περίπτωσιν per incidentiam, incursionémve, idem est cum eo, quod illeic ait περιπτώσει, seu mavis κατὰ περίπτωσιν, *per comprehensionem.* Et certè res illas propriè, ac verè comprehendimus, quæ per seipsas nobis apparent, & coràm factæ, nobis primariò, directéque in sensum incurrunt. Et quod illeic ait ἀναλογίᾳ τῇ τῆς ἐπιβολῆς, complecti potest, non modò quam heic ἀναλογίαν, *proportionem* dicit, verùm Similitudinem quoque ipsam, quà vnum simile

4.Acad.

8.adu.Log.

ibid.

1.de Fin.

intelligitur ex proportione alteriusq; ac ipsum simul Compositionem, quia ex proportione totius ad parteis, & partium ad totum, & ipsarum denique partium inter se, vnum quidpiam coadunamus. Quo modo possent etiam ad analogiam reuocari quos modo apud Laërtium addunt Stoici, κατὰ μετάθεσιν *per transpositionem*, vt dum translatis in humeros oculis, aut vno duntaxat in media fronte habito, intelligimus humeroculum, aut Cyclopem, & κατ' ἐναντίωσιν per contrarietatem; vti dum per lucem intelligimus tenebras, per visum cæcitatem; & qui alij possunt assignari huiusmodi. Quod porrò [illegible] *amplificatione, & extenuatione* explicui, imitatione Empirici feci, à quo illa vocibus [illegible], [illegible] exprimuntur. Præterea autem, quod Epicurus subdit, *Ratiocinium quoque aliquid conferre*, ad analogiam spectare, quæ cùm comparatio quædam sit, esse sine comparante non potest. Comparatrix autem non sensus, sed ratio est. Vnde & hoc caput intelligi potest, quasi præmissum ad ea quæ statim de Prænotione dicenda sunt, sumptâ occasione ex eo, quòd omnis notio à sensibus, eorumque veritate pendeat.

§. 11. Τά τε τῶν μαινομένων. Poterat hæc periodus ante superiorem reponi, tanquam cohærentior cum ratione tertia; verùm ponitur quoque post ipsam consultè; quasi delirantium, & somniantium visa non sint κατ' [illegible], sed aliis expositis modis. Addidi ergo fidem ad interpretationem, quod rationem illam [illegible] illustriorem redderet, iuxta ea, quæ sunt adnotata de veritate existentiæ. Nempe huiusmodi quoque visa reuerâ existunt, hoc est, tales res reuerà apparent insanientium, & dormientium mentibus, neque speciebus rerum, quæ in mente aut imaginatione sunt, tali modo motis, commistis, mixtis, non possunt talia visa non fieri: quicquid postea sit de opinione, quâ res tales esse in se, quales apparent, iudicantur. Quod porrò de speciebus in mente, imaginationéve attingo, supponit debere quoque Epicurum admittere quædam specierum vestigia, quæ alterari, aut vtique hærentia censeri, aut dici species valeant; cùm alioquin perspicuè solum ipsam quoque mentem [illegible] intelligere dicat, vt dedocetur inferiùs, & Plutarchus hoc ipsi obiiciat, dum causatur illum censere *ea, quæ per insomnia, furoréste, contingunt*, [illegible], [illegible] [illegible], *propter tenuia corpuscula, ac imagines ex circumstante aere advenientes*, contingere. Vtcumque autem sit, Epicuri sententia vniuersè est, Phantasias quascumque, seu vigilantium, seu dormientium, seu furiosorum, seu insanorum paris, æqualisve esse veritatis, ex quo est illa omnium [illegible] *æqualitas* apud Plutarchum, & [illegible] *similitudo* apud Laërtium in Epistola ad Herodotum; cùm Plutarchus quoque voce [illegible] similitudinem innuat, vbi dicit iuxta Epicurum [illegible], [illegible] [illegible]

[illegible]. Esse autem Phantasiam consimiliter fide dignam, omnem consimiliter veram; nullam, quæ fidem non mereatur, nullam, quæ falsi damnanda sit.

§. 14. Τὴν δὲ πρόληψιν. Hoc iam alterum est Criterium, quod Epicurus primus nominauit πρόληψιν, quodque dum coniunctim *Anticipationem & Prænotionem* interpretamur, Ciceronis imitatione facimus, cuius verba sunt: *Fateamur constare illud etiam, hanc nos habere siue Anticipationem, vt antè dixi, siue Prænotionem Deorum. Sunt enim nouis rebus noua ponenda nomina, vt Epicurus ipse πρόληψιν appellauit, quam antea nemo eo verbo nominârat.* Ex quo fit, vt minus sit mirum, si Chrysippus eandem vocem, tanquam posterior vsurpârit, cùm apud Laërtium Criteria esse dixit αἴσθησιν καὶ πρόληψιν, *Sensum & Anticipationem*. Et Cicero quidem eandem vocem interpretatur etiam *Præsumptionem*, nempe cùm est quædam propositio à Dialecticis aliquando ante Syllogismum, eiúsve præmissas (quas etiam [illegible] *Sumptiones* appellant) assumpta: idque imitatus Quintilianus *Præsumptionem* quoque interpretatur Oratoriam figuram (ne Grammaticam etiam memorem) quam tum esse dicit, *cùm id, quod obiici potest, occupamus*: Verùm, cùm vocem pro Criterio vsurpat, Anticipationem ferè, aut Prænotionem dicit; nisi quod videtur interdum *Notitiam* quoque dicere, vt cùm loco antè relato, dixit Epicurum inter cætera *iudicium constituere in rerum notitiâ*. Attribuit verò illam quoque interpretationem Lucullo Stoicorum parteis agenti, dum, *Efficiuntur*, inquit, *Notitiæ rerum, quas Græci tum ἐννοίας, tum προλήψεις vocant*. Nempe Stoici nominatim vocabant ἐννοίας, ex quo Plutarchus ansam accepit scribendi librum aduersus illos, περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν *de notitiis communibus*. Communes autem appellantur, quòd sint communes hominum omnium; quâ de causâ πρόληψις quoque id adiunctum habet apud Alexandrum Aphrodisæum, cùm *Fatum esse aliquid*, inquit, *confirmat abundè ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων πρόληψις, communis hominum prænotio*. Cæterùm quod hîc Epicurus dicit πρόληψιν, idem esse videtur cum eo, quod Aristoteles προϋπάρχουσαν γνῶσιν *præexistentem cognitionem* vocat, ac illam quidem potissimùm, quâ intelligitur quid res sit, aut quid tali nomine significetur; vt dum verbi causâ disseritur de Triangulo, aut dum Triangulus nominatur. Nimirùm vides eam hîc dici non modò κατάληψιν *comprehensionem*, & ἔννοιαν *notitiam*; sed etiam καθολικὴν νόησιν ἐναποκειμένην, *generalem quandam notionem mentis immanentem*, seu, vt Cicero vertit *insitam*, atque ideò priùs in animo partam, ac præexistentem; vt illam Cicero proinde definierit, *anteceptam quandam animo informationem*.

Subiicitur autem; τοῦτ' ἔστι μνήμην τοῦ πολλάκις ἔξωθεν φανέντος, *hoc est, quasi memoriam, recordationémve eius rei, quæ exteriùs sæpius apparuerit*, vt intelligamus primùm Anticipationes, quæ in nobis sunt, dici quidem insitas, sed ita nihilominùs, vt sensibus vsi illas acquisiuerimus, non verò à natura habeamus; habereve

Marginal notes, left margin: [illegible]. | 1. adv. Colot.

Marginal notes, right margin: 1. de nat. Deor. | lib. 7. | 4. de diuin. | lib. 5. cap. 1. | 4. Acad. | lib. de Fato. | 1. poster. 1.

habereve dicamur, nisi quatenus sunt in nobis quædam antiquæ adeò, vt iis, ex quo esse, & sentire cœpimus, euasserimus informati, cuiusmodi sunt illæ de fugiendo dolore, de consectanda voluptate; itémque de Dei exsistentia, (quam nisi ex auditu, & cum lacte quidem veluti suxerimus, possumus statim atque in cælum, fabricámque, & dispositionem, regiménque Mundi conijcimus oculos, nobis comparare) ac rursus illæ, quæ solent vulgò ad naturalem Instinctum, & ad Sympathiam, Antipathiámque referri, vt diximus alibi. Deinde debere Anticipationem vt perfecta sit, repetitis, euidentibúsque sensionibus sic esse firmatam, vt memorare volenti se facilè sistat, & exigenti quidpiam ad ipsam sese clarè exhibeat. Ea causa est, cur etiam videas appellari κατάληψιν, *comprehensionem*; quòd per illam res cognita veluti perfectè, & vt sic dicam, manu teneatur; ac præterea δόξαν ὀρθήν, *opinionem rectam*, quoniam est confirmatio quædam eius opinionis, quæ per euidentiam sensus comprobatur vera; vnde & posteà concluditur, ἐναργεῖς εἶναι τὰς προλήψεις, *anticipationes esse euidentes*; & apud Clementem πρόληψις definitur ἐπιβολὴ ἐπί τι ἐναργὲς, καὶ ἐπὶ τὴν ἐναργῆ τοῦ πράγματος ἐπίνοιαν, *applicatio, siue iniectus in aliquid euidens, inque notionem rei euidentem*: quasi non sit quævis occurrens, & secundum sensum, euidentiámque cognitio, sed quæ eiusmodi cognitioni veluti superueniat, ipsámque perficiat: aliàs nimirum nihil à prima, simplicique rei cognitione distingueretur. Vt taceam nisi recta Anticipatio fuerit, non prænotionem, sed potiùs prægnorationem fore, siue vt Epicurus in Epistola ad Menœceum loquitur, ὑπόληψιν ψευδῆ, *suspicionem, seu opinionem falsam*. Adhibetur subinde exemplum, οἷον τὸ, τοιοῦτόν ἐστιν ἄνθρωπος, *cuiusmodi est species, seu idea illa ad quam respicientes dicimus* (id nempe addendum perspicuitatis causâ fuit) *Tale quid est homo*. Etenim, vt consequenter declaratur, ex visis aliàs viro, pluribúsque hominibus, ea in animo remansit impressio, iuxta quam quoties volumus, hominis effigiem, seu imaginem, quasi obuersantem habeamus; ac si nominari hominem audiamus, velimúsve aliis quid homo sit describere; si aut diiudicare ipsi, aut demonstrare aliis; quæpiam-ne res proposita sit homo, cæteráque huiusmodi; nihil aliud quàm in hanc effigiem menti obiectam intueamur. Talis itaque effigies concepta, seu, quod idem est effigiei conceptio (neque enim hæc disiunguntur) ipsa est πρόληψις, seu Anticipatio, quatenus à prima vsque impressione habitu quodam perseuerat, ac vt excitetur, eliciturve in promptu est.

§. 21. Πατεῖ δὲ ἐνδείκνυσι τὰ πρώτως ὑποτεταγμένα. Ita videtur heic meliùs legi, quàm vt vulgò ἐπιτεταγμένα, ex communi phrasi, & qui etiam infrà in Præfatione ad Herodotum ita legitur, Πρῶτον μὲν οὖν τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις δεῖ εἰληφέναι, *Tenere imprimis oportet ipsas res vocibus subiectas, seu quid voces significent*.

§. 30. ἐφ' ὃ ἀναφέρομεν. Aliqua interpretationi heic intersero: sed non penitùs fortè inutilia.

§. 32. τὴν δὲ δόξαν. Agitur deinceps de Opinione, seu Iudicio, quod ex additione, disiunctionéve Anticipationum constat; idque interueniente verbo *Est*, aut *Non est*; ac nihil est proinde aliud, quàm Affirmatio, vel Negatio, cui iam veritas ita competit, vt Falsitas quoque competere possit.

§. 34. διὸ τὸ προσμένον. Hæc, ad vsque μὴ ἔχειν, textui addo, vel ex Empirico potiùs suppleo; tum vt manifestiùs agnoscatur discrimen inter Opinionem, & Sensum, qui solius Veritatis exsistentiæ capax est, ἄχρι τοῦ μὴ προσμένον, ἢ ἀντιμαρτυρεῖ τι (quæ verba paulò antè vsurpata heic resumo; cùm alioquin Empiricus habeat προσμένει, καὶ ἀντιμαρτυρεῖ) tum vt ratio proponatur, quæ statim, quasi supposita deducitur, applicatúrque. Quæ autem satis longa periodus interpretationi attexitur, eiusmodi est, sine qua neque Epicuri sententia possit satis intelligi, neque agnosci, vnde deducatur id, quod statim subiicitur de Exspectabili, cum exemplo Turris. 1.2.

§. 1. ἐν μὲν τῷ ἐπιμαρτυρεῖται. Docet imprimis Epicurus qui agnosci possit, quandónam vera opinio sit. Vtor autem interpretando verbo *Suffragari*, potiùsquàm *Attestari*, quòd oppositum quoque ipsi *Refragari* in vsu sit; ac dico etiam *Suffragationem*, potiúsquàm *Suffragium*, quod videretur magis ex vsu, quoniam opposita *Refragatio* tolerabilior, quàm *Refragium* videtur: Atque id quidem, vt voces Latinæ oppositis Græcis concinniùs respondeant. Pag. 13

§. 5. τὸ Προσμένον. Ita videtur potiùs, quàm vt vulgò παραμένον legendum, & coniectura esse potest, quòd repetitâ inferiùs voce in Epistola ad Herodotum, MSS. non προσμένον, sed προσμενόμενον habeant; ac habeant etiam aliqui inter cæteros in Ratis Sententiis. De re ipsa porrò nihil est, quod supersit, ad ea, quæ mox antè sunt deducta, addendum.

§. 7. οἱ μὲν. Hasce voculas, vnà cum illis sequentibus, τῷ μέσον τοῦ γὰρ, propter integritatem sensus, adductisque de turre exempli, supplendas esse perspicuum est.

§. 9. Πάθη δὲ λέγουσι. Hoc iam tertium Criterium est, Passio scilicet, quam vt fieri solet, heic accipimus pro ea, quam Perturbationem, siue Commotionem animi Cicero est interpretatus: Quintilianus, & alij Affectum, atque Affectionem. Cæterùm, vt iam antè est visum, Passiones Voluptatis, & Doloris, seu Molestiæ ab Epicuro fieri τὰ πρῶτα πάθη, *Passiones primas*; ita heic manifestè docet eas esse Criterium, quo ea, quæ sunt amplectenda, fugiendáve, diiudicantur. Exstat res etiam apud alios, maximè verò apud Eusebium ex Aristocle, vbi Epicurea sententia est, τὸ αἰσθάνεσθαι, καὶ ἡδονὴν ἀρχὴν, καὶ κριτήριον ἔχειν ἡμᾶς τῆς αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, *Voluptatem, & Molestiam esse nobis Principium, Criteriúmque electionis* (seu prosequutionis) *ac fugæ*. Cùm viderentur esse Pag. 14. 14. pr. cap.

complura

[illegible]plura hæc de eo hoc loco dicenda; quia Epicurus tamen eam ferè declarat inferiùs in Epistola ad Menœceum; idcircò ea illuc [illegible] sunt. Adscribo heic solum Aristotelis locum, qui in eamdem sententiam est, ex libro primo Nicomachiorum, [illegible], inquit, [illegible]. *Actiones quasi canone, [illegible], Voluptate, atque Molestia, alij quidem magis, alij verò minus.*

§. 15. [illegible]. Distinctio hæc Quæstionum est, quam adduci de Criteriis insinuauimus, & circa quam etiam diximus, quæstiones de nuda, seu simplici voce, non alio Criterio quam ipsamet voce declaratione facta egere; ac id prosequuti fuerimus deinceps, vbi diximus de interrogantis, ac respondentis officiis, eapropter nihil heic superest addendum.

§. 16. [illegible]. Addo ad interpretationem, *Philosophiæ.* Hoc nimirum est, quam primo dividendam susceperat. Subiicit autem, [illegible], addoque, *seu Canonica parte*; quòd tribus enumeratis Philosophiæ partibus, ac Epistolis insequentibus, Physicam, atque Ethicam dumtaxat continentibus, visum Laërtio fuerit supplere aliunde, ac præmittere, quæ agnosci posse circa illam [illegible].

Ad I. Epistolam Epicuri ad Herodotum, de Rebus Naturalibus.

§. 29. **T**οῖς μὴ δυναμένοις. Præfationem hanc Epicurus præmittit, [illegible] duas sunt partes. In priore enim declarat, quàm velit in huiusmodi quamdam Epitomen contexere, memoriæque infigere, cuius rei meminit etiam in Præfatione ad Pythoclem, Epistolam hanc ad Herodotum *Paruam Epitomen* nominando; in posteriore autem attingit præcipua nonnulla Canonices capita, iuxta ea quæ sunt antè dicta: voluit scilicet Epicurus Canonicam esse quamdam Physicæ quasi accessionem; vnde & pene eadem ad calcem Epistolæ anacephalæosi quadam repetuntur. Prioris porrò præsertim textus ita corruptè legitur, vt ex ea vix quicquam sensus magna ex parte elici possit.

§. 30. [illegible]. Ita videtur non iniuria censere Scaliger legendum, non verò, vt vulgò [illegible]: tametsi insequentem statim vocem [illegible], nihil est necesse commutare in [illegible], sed planius sit legere [illegible].

Pag. 14. §. 1. [illegible]. Expungo particulam hisce vocibus interpositam [illegible], quæ etiam abest à mss. Lego autem [illegible] cum Ruggerio, pro [illegible]; vicumque nihil necesse putem legere cum ipso [illegible], pro voce [illegible], quæ statim consequitur, cuique præpono vocem [illegible], à mss. admonitus.

§. 7. [illegible]. Cùm totus hic periodus locus valdè depravatus, intricatusque sit; visum quidem fuerat his verbis præmittere ea, quæ sequuntur, [illegible], verùm quia sequens periodus cohærere cum iis videtur, propter illud, [illegible], visum potiùs est, nihil transponere, sed illa [illegible] &c. ad vsque [illegible] parenthesi concludere, quod faciendum quoque censuit Scaliger; & transpositione, circa interpretationem (vt planior euaderet) factâ, sequentem periodum connectere hoc additamento, *Dico interim etiam intra notes:* Lego verò [illegible], pro [illegible], quòd secus nihil sani possit exprimi; & minùs adhuc, si, vt mss. & Stephanus habent, pro [illegible], legatur [illegible]. Reddo autem heic τὸ [illegible] *constantiam, facilitatemque* (secus scilicet alibi) quòd visum quoque fuerit mox antè [illegible] interpretari *attentionem constantem, atque facilem*, prout Epicurus gigni talem censuit ex adhibito circa memoriam studio. Quanquam vt fatear, heis non parùm an non fortè pro [illegible], forte [illegible] legendum.

§. 18. [illegible]. Planiùs id nimirum, quàm quod legitur, [illegible].

§. 21. [illegible]. Pars hæc altera Præfationis est, in qua aliqua ex Canonica delibantur; ipsa autem sunt, quæ maximâ parte vsurpauimus, declarauimusque superiùs.

§. 31. [illegible]. Ita legendum esse videtur pro [illegible], &c. quòd hoc sit quasi secundum membrum, cuius occasione præmissum illud fuerit, [illegible], &c. Quòd præpositionem autem repetam [illegible], sensus necessitas, & perspicuitas facit.

§. 36. [illegible]. Quæ heic paucula ad interpretationem addo, supponunt, quod dictum est antè circa distinctionem rerum occultarum. Insinuatur nempe [illegible] versari circa eas, quæ sunt ex accidente solùm, seu ad tempus quoddam occultæ; & quod [illegible] heic vocantur, complecti illas maximè, quæ dictæ sunt occultæ naturâ. Vnde &, quod dicitur statim [illegible], interpretatus sum de iis, quæ sunt hoc modo immanifesta, cuiusmodi est, v.c. Inane, quod ex motu colligitur; atque ita de cæteris.

§. 38. [illegible]. Sic lego, pro [illegible], propter magis planam, familiarémque Epicuro loquutionem: nam infrà quoque [illegible], vbi de Anima est disputaturus.

§. 39. [illegible]. Aggreditur heic suæ Physiologiæ explicationem Epicurus, ac initium ducit à generalissimo illo, receptissimóque apud Antiquos omneis Effato, *Ex nihilo nihil fit*, quòd cùm aliunde fieri multa constet, commodùm exinde arripiatur occasio agendi de materia, principijsve, ex quibus ea

ea fiunt. Addo verò ad citata verba, hocce quasi membrum, καὶ οὐδὲν φθείρεται εἰς τὸ μὴ ὄν. Nempe hæc esse supplenda constat, quòd sententia alioquin integra non sit, quódque tale quid propositum fuisse supponat initiata ratio pro posteriore rationis parte, καὶ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν. Huiusce autem imitatione; clarum est suppleri debere & illud in gratiam prioris, οὐ μὴν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἀφανιζόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Quod vtrumque videtur haud-dubiè ex ipso textu excidisse, vti & quæ alia restituenda esse manifestiùs erit aliquantò pòst.

Pag. 25. ℣. 3. Καὶ μὴν καὶ τὸ Πᾶν. Agit Epicurus de Vniuerso, seu Vniuersitate rerum, quam cùm heic vocet τὸ Πᾶν, *Omne*, dicit etiam alibi τὸ ὅλον *Totum*, & τὴν ὅλην φύσιν, *Vniuersitatem naturam*, & τὴν τῶν ὅλων φύσιν, *Naturam rerum*, &c. Quo modo Lucretius quoque interpretatur, vt *Omne*, & *Naturam rerum*, sic & *Summam Rerum*, & *Summam totam*, & *Summai totius Summam*, & alia.

℣. 10. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν. Cùm vulgò legatur, Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ, &c. Isthæc, quæ verba sunt Laertij heic perperàm interpolata, sensúmque turbantia, reieci in finem præcedentis periodi: tametsi potuissent quoque reijci ad calcem istius: Sed nimirùm perinde est, cùm libris careamus, quibus res probetur. Porrò; cùm vulgò solùm habeatur, τὸ Πᾶν ἐστι σῶμα, repono, τὸ Πᾶν ἐστι σώματα καὶ κενόν, quòd secundum membrum manifestè desit, vt vel illud arguit, quòd statim probetur *dari Corpora*, & *dari Inane*: quasi ambo proposita vt Vniuersi membra fuerint; vnde & rem paulò pleniùs interpretando deduxi. Sic autem ambo rursùs coniungit Epicurus in Epistola ad Pythoclem, dum ait, ὅτι τὸ Πᾶν σῶμα, καὶ ἀναφὴς φύσις. *Vniuersum esse corpus*, & *naturam intactilem*, *vt puta Inane*: Et Plutarchus testatur illum, ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας, *in ipso Tractationis initio*, dicere τὴν τῶν ὄντων φύσιν σώματα εἶναι, καὶ κενόν, *naturam rerum esse Corpora*, & *Inane*. Ac vt Ciceronem præteream, dum, *sunt*, inquit, *qui omnia Naturæ nomine appellent*, *vt Epicurus*, *qui ita diuidit*, *Omnia*, *quæ sint*, *naturam*, *esse Corpora*, & *Inane*; illud ex Lucretio sufficit:

adu. Coloc.

2. de Nat. Deor.

> *Omnis*, *vt est igitur per se Natura duabus*
> *Consistit rebus*, *quæ Corpora sunt*, & *Inane*.

℣. 11. Καὶ τὰ μὲν σώματα. Addo heic particulam καὶ, propter cohæsionem cum mox additis. Cùm Epicurus autem heic probet dari corpora, ac non aliter quidem, vt par est, quàm ex ipsa sensus euidentia, iuxta quam etiam ratiocinari de inuidentibus oporteat; en vt Lucretius id exprimat:

lib. 1.

> *Corpus enim per se communis deliquat esse*
> *Sensus*; *quo nisi prima fides fundata valebit*,
> *Haud erit*, *occultis de rebus quò referentes*
> *Cõfirmare Animi quicquã ratione queamus*.

℣. 15. Εἰ δὲ μὴ ἦν, ὃ καὶ Κενόν. Sic ob eandem rursùs cohæsionem lego, pro εἰ μὴ ἦν ὃ κενόν, ac simul addo ad interpretationem Synonyma aliqua ipsius Inanis. Aliqua, inquam; siquidem licebat præterea cum Cicerone dicere non modò *Inane*, verùm etiam *Inanitatem*, & cum Lucretio non modò simpliciter *Vacuum*, sed etiam coniunctim, *Inane*, & *Inane*, *vacánsque*, & *Vacuum*, *quod Inane vocamus*.

℣. 18. Καὶ μὴν καὶ τῶν σωμάτων. Excitati cumulatiorum verborum Laertiana illa, Τούτου δὲ ταῦτα, &c. (adieci autem particulam δὲ propter cohæsionem) ac pari, quæ ante de causa reieci, vel potiùs (secretis vocibus καὶ μὴν καὶ) reliqui ad calcem antecedentis periodi. Cùm Epicurus porro heic statuat omne Corpus esse aut Concretum, aut tale, ex quo Concretum componitur, manifestum est, quas heic dicit συγκρίσεις *Concretiones*, idem esse cum eo, quod alij dicunt συγκρίματα *Concreta*; quo modo solent & sæpe aliàs nomina actionum rebus per ipsas productis tribui. Quòd verò ait, ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται, *illa ex quibus Concretiones fiunt*, perspicuum est intelligi quas dicere solent partes componentes, siue Principia, Primordia, Initia, atque Elementa. Id monstrat Lucretius, dum eandem corporum distinctionem profert:

> *Corpora sunt porrò partim primordia rerũ*,
> *Partim concilio quæ constant principiorum*.

lib. 1.

℣. 19. Ταῦτα δέ ἐστιν ἄτομα. Quæ Epicurus adiectiuè ἄτομα heic dicit, dicit postea passim substantiuè ἀτόμους, voce nimirùm celebri, cùm de principijs agitur rerum. Dicuntur verò etiam solet καὶ ἀμερῆ, τὰ σώματα, *Corpora*, quia sint naturæ incorporeæ, hoc est, *Inanis expertia*, ἀμέτοχα κενοῦ. Quâ occasione etiam dicuntur *Plena*, πλήρη, μεστὰ, ναστά, itémque *Solida*, & *Dura*, στερεὰ, καὶ σκληρά. Vti &, quòd omnia ex eis componantur, dicuntur non modò ἀρχαὶ, *Principia*, & στοιχεῖα, *Elementa*, vt iam memorauimus; verùm etiam πρῶτα σώματα, *Corpora prima*, & πρῶτα μεγέθη, *Prima magnitudines*; itémque Semina rerum, πανσπερμία, *Rerum omnium seminarium*, *Genitalia semina rerum*; & τῶν ὄντων ὕλη, *Rerum materies*, Prima nimirùm. Quin-etiam Pythagoricâ denominatione dictæ sunt Μονάδες *Vnitates*, quod vt ex Vnitatibus numeri, sic ex ipsis concreta omnia, ac, vt Aristoteles ait, nihil differat, μονάδας λέγειν, ἢ σωμάτια σμικρά, *Vnitates dicere*, *an exilia corpuscula*. Vnde est illud Automedontis, dum Epigramma ita concludit:

1. de anima

> Τοῦτ' αἰδοῖς σοφίζεται, μάτην δ' Ἐπίκουρον ἐάσειν
> Πᾶ τὸ Κενὸν ζητεῖν, καὶ τίνες αἱ Μονάδες.
> *Hæc monitus sapito*, *ac permittito frustrà Epicurum*
> *Quærere vbi Vacuum*, *quæ Monadesve sient*.

2. Anthol.

At celebri, vt dixi, voce ἄτομοι & ἄτομα dicuntur, quod τὴν τομὴν, *id est*, *Sectionem*, inquit Seruius, *non recipiant*. Scribit Dionysius Alexandrinus apud Eusebium, ἀτόμους dictas διὰ τὴν ἄλυτον στερρότητα, *ob soliditatem indissolubilem*; quod Cicero etiã priùs adnotârat. Nimirùm Corpora Cõcreta, seu cõposita quòd ob Inanis admistionem penitùs solida nõ sint, variè diuiduntur, subdiuidunturque, donec peruentũ ad ista vsque corpora prima fuerit; cæterùm ipsa nullo modo posse deinceps diuidi, vnde &

in 6. Aeneid.

14. præp. Euang.

&

dicuntur, *Individua*, *Indiuisibilia*, *Insectibilia*, *Insecabilia*, *Impartibilia*, [illegible], & quia nihil minus natura agnoscit, [illegible] [illegible]. *Insensibilia*,
a Acad. *Insectilia*, *Mente percepta corpuscula*. *Corpuscula*, inquam, sic enim Cicero interpretatur, quo nullum corpus possit exilius concipi; adeò vt Lucillius non illepidè Epigrammà aliud sic concluserit:
b Anthol. 1. [illegible Greek verse]

[illegible Greek verse]

Agrum Menecratis si vidisset, plena Epicurus

Omnia dixisset non Atomis sed agris.

in Metaphys. & 1. Phys. c. 8. ℣. 41. [illegible Greek]. Attingit heic Epicurus præcipuam Rationem, ob quam sit necesse dari Atomos. Eadem verò est, qua Aristoteles quoque probat esse in rebus materiam primam, ingenerabilem, incorruptibilemque, atque adeò ex qua præexistente omnia generentur, & in quam superstitem omnia postremum dissoluantur. Neque contendit Epicurus Atomos talem esse materiam, immutabilem quippe, seu æternam, atque insectibus expertem; ac discrimen est solum, quòd ipse velit resolutionem naturalem terminari tandem ad insectilia corpuscula: Aristoteles verò non habeat, qualem descriptum, in quam resolutum sit vltimùm facta. Præterea autem reponere [illegible], pro [illegible], ac statim [illegible], pro [illegible], vt scilicet aliquis sensus, atque connexus alici possit. Scopus enim est, vt intelligitur, quod admitam sum interpretando agnoscere. Nam & quod *Plenam naturam*, hoc est, Atomon esse expressit, *quæ est omnis expers*, *atque solida*, id colligitur ex ipsa dicta.

℣. 47. [illegible Greek], &c. pro [illegible Greek]. Videbitur sensus alioquin & perturbatus, & mancus est. Cùm ex hac verò Conclusione habeamus corporum principia esse Atomos, idipsum fuerit in pluribus ex Epicuri mente probandum; verùm res pendet ex posterius circa Qualitates dicendis; cùm inde solùm constare possit, qui ad Atomos rerum Ortus, interitúsque pertineat.

℣. 17. [illegible Greek]. Contendit hoc loco Epicurus Vniuersi infinitatem tum ex Inanis magnitudine, tum ex Atomorum multitudine (perperam licet) demonstrare.

℣. 10. [illegible Greek]. Ratio hæc est, quâ Epicurus nititur probare esse Vniuersum infinitum. Cùm mutilatò verò legatur; idcirco repono, [illegible Greek], &c. ad vsque, [illegible Greek], pro, [illegible Greek], [illegible Greek]. Repono, inquam, & lacunam compleo, authoritate Ciceronis, qui libro de Diuinatione secundo sic habet: *Vides-ne Epicurum, quem hebetem, & rudem dicere solent Stoici, quemadmodum quod in natura rerum Omne esse dicimus, id infinitum esse concluserit? Quod finitum est, inquit, habet extremum. Quis hoc non dederit? Quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecùs. Hoc quoque est concedendum. At quod Omne est, id non cernitur ex alio extrinsecùs. Ne hoc quidem negari potest. Nihil igitur* (visæ sunt hoc loco supplendæ sequentes nouem voculæ) *habet extremum Et hoc denique dandum est. Quare nihil cùm habeat extremum infinitum sit necesse est. Vides-ne, vt ad rem dubiam concessis rebus peruenerit? Hoc vos Dialectici non facitis*, &c.

℣. 5. [illegible Greek]. Ratio hæc est, quâ Epicurus probat subinde Vniuersum non sola Atomorum multitudine, aut Inanis magnitudine, sed vtraque simul esse infinitum. Suppleo verò heic quoque illud, [illegible Greek], quod manifestè deficiat, vt Antithesis, quæ est inter prius, posteriusque membrum cohæreat. Quod autem statim pro [illegible], lego [illegible], cum Scaligero facto. Pag. 16.

℣. 15. [illegible Greek]. Aggreditur hoc loco Epicurus de ipsis Atomorum proprietatibus dicere, ac præmittit eas esse vtique corpora, quæ vt [illegible], *individua* sunt, sic [illegible], *plena*, solidáve. Nimirùm quasi supponendo cum Democrito esse omnium Atomorum eandem, similémve naturam, quatenus omnes corporeæ, solidæque pariter sunt, neque vllam diuersitatem ratione substantiæ patiuntur.

℣. 21. [illegible Greek]. Videbitur quidem prius esse de Magnitudine, quàm de Figura Atomorum dicendum, prout Figura est aliquid ad Magnitudinem consequens, tanquam terminus illius, ac modus; at seu Epicurus spectârit Figuram quasi id, quod prima quasi specie occurrit, seu ordinem potius curârit, nihil refert. Præterea verò notum hunc locum legi corruptè admodum: ac ideò me illud [illegible Greek], &c. ad vsque [illegible], reposuisse, pro [illegible Greek]. Quippe nisi factam lacunam intelligamus, suppleamúsque, tum destituemur substantiuo, ad quod referantur, quæ dicuntur [illegible Greek], tum membrum illud posterius nullâ stabilitum ratione, secus ac visum hactenus est præstitum fuisse ab Epicuro. Illud [illegible Greek] ob repetitionem appositum est. Quæ sequuntur autem, [illegible Greek], &c. ad vsque [illegible], ita transposui, reposuique, vt insuabilis aliàs locus pateretur quempiam non incommodum sensum. Is nimirùm sic vulgò legitur, [illegible Greek] (aliàs [illegible]) [illegible Greek]. Ac de verbis quidem Laërtianis, vt nihil dicam; admoneo solùm verba illa, [illegible Greek], &c. fuisse haud-dubiè anteuertenda, ac, vt factum est, similive modo supplenda, vt haberetur ratio, ob quam figurarum in Atomis varietas esse infinita non potest.

℣. 32. [illegible Greek]. Quæ Epicurus heic videbatur [illegible Greek], *de Grauitate*, seu *Pondere* Atomorum esse dicturus, id explicat per ipsum Motum, qui Grauitatis effectus est, & qualis ea sit, manifestat. Non attingit tamen hoc loco quicquid de eo dicendum habebit,

sed quod spectat quidem ad æqui-velocitatem, pernicitatémque deducit posteriùs, vt Laërtius quoque admonet. Quod sit itaque huius loci proprium, visum est voces illas εἰς τὸν αἰῶνα quasi transpositas, collocatásque post vocem ἀορίστων, reponere post vocem ἄτομοι, vt sensus completus, perspicuúsque foret, & verba Laërtij absque confusione periodum concluderent. Posteà autem lego σχέσιν, pro κένωσιν, quoniam vox alioquin manifestè deest, vt respondeat voci antecedentis membri μακρὰν. Potuit interim etiam particula εἰς, quæ hanc præcedit, eximi authoritate MSS. à quibus abest; nam & hoc modo clariùs patet Antithesis illa, αἱ μὲν μακράν, αἱ δὲ σχέσιν. Quod verò statim pro αὐτὴ τῆς πλοκῆς, legam ὑπὸ τῆς περιπλοκῆς, ipsa sensus alicuius eliciendi necessitas facit; vti & quod statim pro voce ὁ ἐπαρχῆς, vox ἀπαρχῆς reponatur. Rursus & pro voce αἰτίαι repono αἴτιον, tum ob sensus necessitatem, tum quia id non malè cohæret cum eo, quod præcessit, εἰς τὸν αἰῶνα, tum etiam quia consonat cum eo, quod Democritum apud

1. de fin. Ciceronem ait, *Motum Atomorum nullo à principio, sed ex æterno tempore intelligi conuenire.* Postremò quæ variis interpretationi interfero, non videntur esse prorsùs inutilia, vt locus alioquin satis obscurus non-nihil inclarescat.

℣. 33. Φησὶ δ' ἐν ὑστέροις. Indicat heic Laërtius locum, quo Epicurus infrà, interpositis satis multis, ait, *Atomos nullam qualitatem*, πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, *præter Figuram, Grauitatem, Magnitudinem præ se ferre.* Tametsi verò illeic solùm de Magnitudine disserit; operæ tamen pretium videtur aliquid de ipsa heic attingere, tum vt de tribus cohærenter dicamus; tum ne diutiùs differatur quod ex illa circa figuram supponitur, tū quia dicturi de cæteris qualitatibus aliqua, treis has prænouisse debere videamur.

PAG. 17. ℣. 11. ἐλθόντος γὰρ. Videtur, ex sensu, pro ἐλθόντος γὰρ: vti & consequenter ἄτομον ὀφθῆναι, pro ἄτομός ὤφθη. Præter porrò iam ante-dicta, dicetur etiam posteriùs circa contextum Epicuri, quàm longè absit Atomus, vt cadere in visum possit. Cúmque eorum, quæ sunt interpretando addita, ratio ex præmissis manifesta sit; moneo solùm, ad citationem Elementalium XII. adhibitam fuisse particulam καὶ, quòd illa, quæ ex iis citantur, habeantur etiam inferiùs, saltem illud de non competente Atomis quantàvis magnitudine; nisi quod planum etiam est illud, τὸ δὲ χρῶμα, &c. ad vsque τῷ το μέγεθος legere tanquam parenthesi inclusum.

℣. 12. Τοιαῦτα. Sic lego pro αὐτὰ, fretus MSS. cùm potuissent verò hæc etiam haberi pro verbis Laërtij, planius tamen fuit ipsa legere quasi ex contextu Epicuri; quasi hæc nimirum sit veluti conclusio dictorum hucvsque de Vniverso, seu Natura rerum, prout ex Inani, & Atomis constat; vnde & heinc sumpta interpretando occasio transitionis ad ea, quæ de Mundis sequuntur.

℣. 16. Ἀλλὰ μὴν καὶ κόσμοι ἄπειροι. Quod Epicurus de Mundorum Infinitate heic fabulatur, attingitur etiam posteriùs Epistolâ ad Pythoclem; hoc interim locô legere est visum, ex ipsa fide MSS. αἱ ὅμοιοι τούτῳ αἱ ἀνόμοιοι, non vt vulgò αἱ ὅμοιοι τούτῳ αἱ ἀνόμοιοι. Quibus ex verbis non tam elicitur esse Mundos cæteros partim simileis, partim dissimileis huic nostro, quàm esse vel omneis simileis, vel dissimileis omneis. Legendum conieceram, αἱ μὲν ὅμοιοι τούτῳ, αἱ δὲ ἀνόμοιοι; sed quocumque modo, res interest parùm. Quod sequitur autem αἵ τ' ἄπειροι, &c. ad vsque ὁ γὰρ, id totum partim adiiciendum, partim reponendum est visum pro tribus illis vocibus, εἴρηται καὶ περαιοῦται, ob complendi sensus, perficiendæque rationis manifestam necessitatem. Quòd verò pro περαιοῦται legam πέρας τοιαῦτα, occasionem habeo ex MSS. in quibus πέρας ταῦτα licet legere.

℣. 17. Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες. Quòd Epicurus existimârit præter Mundos, ac solida, ex quibus constant corpora, esse in Vniuerso tenuissimas quasdam concretiunculas suis contexturas ipsis solidis corporibus simillimas, ex quibus in visum, mentémque incurrentibus effici visionem, intellectionémque contingat; videri potest inde occasionem de his cohærenter agendi sumpsisse. Constat verò ipsas nihil esse aliud, quàm vocatas vulgò visibileis, sensibileis, Intentionaleis species, seu formas, quas ipsi Democritus primùm, ac deinde Epicurus εἴδωλα, καὶ τύπους dixerunt, & Cicero Imagines; Quintilianus Figuras; Catius Spectra; Lucretius Simulacra, Effigias, & id genus alia sunt interpretati. Et quoniam ille ex variis modis, quibus gigni Imagines, Simulacrave posse putauit, duos duntaxat attigit; præcipuus est quidem, quo fieri generationem hanc voluit per derepsionem ab extimis superficiebus corporum; sed non contemnendum tamen duxit illum, quo censuit posse fieri per spontaneam quandam quasi eruptionem, concretionémque in aëre. Heinc certè, quia visus est de hoc posteriore priùs loqui; reposui statim in ipso textu, συστάσεις, pro ἀποστάσεις, & vel ex eo quidem, quòd re aliquantò pòst repetitâ, non ἀποστάσεις legitur, sed συστάσεις. Et meritò sanè dicere videtur συστάσεις, quòd quædā quasi concrementa, seu coagmentationes sint; cùm alioquin vox ἀποστάσεις videatur potiùs tribuēda Imaginibus generis prioris, vti ipsas quoque ἀπορροίας vocat. lib. 3.

Ad ipsas quod spectat, Ciceronis est obseruatio, στερέμνια *propter firmitatem* ab Epicuro appellari. Adnoto verò illud ὅτι οὐδὲ τὰ εἴδωλα, &c. non tam esse nouum generandarum imaginum modum, interpositum, quàm partem, seu rationem quandam superioris, siue spontanei: vtcumque ea vix possit absque additamento ad interpretationem facto intelligi; & maximè cùm vt mentio κοιλωμάτων sit, sic ἐξοχῶν fieri debuisse videatur; atque ideirco Alexander interpretatus ipsam fuerit ἐξοχὰς, καὶ κοιλότητας, *eminentiam, & profunditatem*. Statim autem repono ἕξιν, pro eo, quod vulgò habetur θέσιν, tum & breui pòst licet iterùm legere θέσιν, καὶ ἕξιν. 1. de Nat. Deor. 1. de an.

Et

Et cùm Epicurus ibi iam loquatur de simulacris, quæ ex solidorum superficiebus decipiuntur, constat velle ipsum nihil aliud, quàm huiusmodi simulacra à corporibus [illegible] seruare eundem positum, ordinémque partium, quem in ipsa sui deceptione in superficiebus corporum habebant.

PAG. 18. V. 1. Καὶ μὴν καὶ ὅ [illegible]. Declarat Epicurus volens qui fieri possit, vt simulacra ineffabili pernicitate transferantur, duo habere quasi fundamenta; vnum, ipsam pernicitatem Atomorum, ex quibus constant, alterum, eorum tenuitatem. Heic lego:

V. 8. [illegible], pro [illegible], quoniam, vt prætereum nihil congruè sensus posse alioquin heic erui; videtur Epicurus postquam dixit Atomorum motum, dum per spatium inane fit, & nihil eis [illegible] occurrit, esse incogitabiliter celerem; [illegible], [illegible], [illegible] postremam hanc particulam adiicere, quòd [illegible], videri possit [illegible]; [illegible] propter varias [illegible] [illegible]. Et ne propterea [illegible], cùm Atomis hanc versus, [illegible] illuc, vnde iterum [illegible]; & [illegible] aliò, atque ita porrò; existimemus, inquam, particulis hos motus, quibus huc, illuc, aliò feruntur, esse minùs celeres, seu peragi tempore magis cogitabili, quàm si [illegible] velut essent in vnum [illegible], simplicem, vniusve tenoris motum: [illegible] videtur hanc periodum, quemadmodum ipsam exposui. Ex ipsa autem facile est sequentem quoque intelligere, interpunctione factâ post γὰρ. Lego verò in consequenti [illegible], pro [illegible], & [illegible] pro [illegible], & [illegible], pro [illegible], ac particulam [illegible] interseui; quoniam alioquin, vt clarum est, sensus elici nullus possit. Lego & statim καὶ τὸ ὅτι, pro [illegible]. Sic enim ob illud præcedens καὶ [illegible] distinctio quæ duo prædixi fundamenta; & posterius quidem de ineffabili [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], vt, cùm simulacra nihil aliud sint, quàm simplices quædam Atomorum [illegible], intelligatur nullam ipsarum pernicitati [illegible] fieri. Sic statim infrà:

V. 15. Lego [illegible] γὰρ pro [illegible], tum quia [illegible] habent [illegible], tum quia ibi non consequentia deducitur, sed redditur ratio. Sic iterum [illegible] propter sensus perspicuitatem, quæ cæteroquin nulla sit: ac similiter [illegible] γὰρ pro [illegible]; ac demum, [illegible], pro [illegible], [illegible]; vt sensus quispiam elici, saltem qui sibi cohæreat, possit. Cohærere autem videtur, qui interpretando adhibuimus, cùm de pernicitate agatur, quâ simulacra penetrant aërem, aliúdve circumstans, & transparens spatium.

V. 23. [illegible]. Declarat heic Epicurus facilitatem generationis simulacrorum per deceptionem; cùm etiam de facilitate cæterorum per concretionem intelligendum illud sit, [illegible], &c. Quod lego potiùs [illegible], [illegible], videri potest lectio non improbabiliter ex variantibus colligi; vtcumque omnes [illegible], vel [illegible] habeant; cùm videatur tamen satis perspicuè intelligi [illegible], & exinde esse [illegible], ob quam effluxus singularis cuiusque imaginis designari nullatenus possit. Atque ista quidem de lectione textus; nisi quòd paulò pòst vbi dicitur esse posse alios generationis simulacrorum modos, lego [illegible], pro [illegible], vt legendum clausulæ suadent, quæ circa Canonicen dicta sunt.

V. 37. Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν. Occasione eorum, quæ fuere de Imaginibus dicta, insinuare Epicurus voluit peragi Visionem earum interuentu. Lego autem δεῖ δὲ, ex MSS. & cum Aldobrandino (cùm alioquin legatur [illegible], dependitâ scilicet [illegible] ex priore particula, & adhibitâ ad posteriorem [illegible]) quoniam id sensus exigit, ac propter rationem præsertim sequentem. Quippe Epicurus, vt ostendat ideò res à nobis videri, quòd aliquæ formæ, seu imagines adueniant ex ipsis, & in visum incidant; assumit fieri potiùs visionem aliquo extrinsecùs accedente ad nos, quàm aut agente aëre intercepto, aut radiosa quodam, aliôve effluxu è nobis versùm res manante.

V. 7. [illegible], καὶ [illegible]. Quod Epicurus hoc loco effert numero multitudinis, dixerat mox ante singulariter, [illegible], quibus ex verbis occasionem sumpsi legendi [illegible], pro [illegible], ac potissimùm, quia adhibita particula καὶ connectere debet voci [illegible], non adiectiuam, sed substantiuam vocem. PAG. 19.

V. 15. [illegible]. Lego heic imprimis [illegible], pro καὶ [illegible]; quòd alioquin nullus sit sensus, aut saltem nonis, qui consequentia appositè cum præcedentibus coniungat; & loco præsertim satis intricato, nisi quatenus Parenthesis, quam ante hanc vocem adhibuimus, non-nihil iuuat.

V. 21. Καὶ [illegible], &c. ad vsque, τὸ δὲ ψεῦδος. Visum est hoc membrum supplendum, quasi manifestè deficiens, vel ex eo, quod illud, τὸ δὲ ψεῦδος perspicuè supponit præmissam de veritate sententiam; quódque deinceps de veritate, & falsitate, vt de duobus membris, quorum mentio sit habita, agitur coniunctim. Sanè & esse alia non potuit dicendi de Falsitate occasio, quàm præmissum de Veritate membrum, occasione sumptâ ex impressione imaginis, quæ facta in sensu, visionem; in mente, intellectionem creet: & vtramque quidem nudam, simplicémve, hoc est sine vlla affirmatione, aut negatione, atque idcirco veram, vt intelligi potest plenius ex iis, quæ sunt circa Canonicen dicta.

V. 24. [illegible], [illegible]. Ita lego pro [illegible], [illegible], [illegible], ac postpono illud [illegible], vt aliquis sensus congruus eliciatur,

qui aliàs quis sit aut esse possit, non apparet. Addo & statim post, particulam *ᾗ* ob consequentem particulam ᾗ, & lego *τὰς* pro *τῆς*, quòd cohæsio intelligatur, non cum quacumque, sed cum quapiam φαντασίᾳ, ac lego denium ἔχουσαν, pro ἔχουσα, quòd relatio concinna sit, non ad vocem φαντασίας, sed ad vocem *εἰκόνα*, vt attendenti, & quempiam sensum exigenti fit manifestum.

V. 30. τὸ φαντάσματα, ἐκεῖ ἐν τῷ μανίᾳ. Ita lego, pro τὸ φαινόμενα, ἐκεῖ ἐν ὕπνοις: tum quia consequens est lectio ad præmissum illud τὰ φαντάσματα: tum quia cùm illud ἐν ὕπνοις, sit heic quidem loci admodum obscurum, videtur omnino Epicurus copulasse hoc loco cum iis, quæ apparent per somnum, ea, quæ apparent per furorem, vt fecit in Canonica, cùm τὰ τε τῶν μαινομένων φαντάσματα, καὶ τὰ κατ' ὄναρ ἀληθῆ dixit. Lego autem cohærenter ὑπάρχει ἐν τοῖς, pro ὑπάρχει τοῖς, quòd sensus sit planior; & statim, τοῖς ἃ βαλλόμενα, non τοῖς ὁ βάλλομεν, quòd vox antecedens τοῖς, exigat relatiuam particulam ἃ, & sensus verbum aliud, quàm simplex βάλλομεν, deposcat.

V. 40. κινεῖται. Vocem hanc suppleo, vt quam manifestè deesse, repetitio eiusdem phraseos aliquoties facta demonstret; inculcante Epicuro toto hoc loco falsitatem, ac errorem esse non in nuda apprehensione, seu sensu, seu intellectu facta, sed in sola opinione, siue in iudicio, quod mens ad simplicem apprehensionem addit: quoties nempe mens quapiam prætereà alia apprehensione simul mouetur, quam cum præsente ita connectat, vt hanc illam esse, aut non esse pronunciet. Prætereo autem facere hoc præsertim Lucretianum illud superiùs citatum:

——Pars horum maxima fallit,
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi.

PAG. 10. V. 3. συγχεῖν. Ita, vt constat, non ἐπιχεῖν. Loquitur enim Epicurus de fundamento veritatis, quod in euidentia est situm, quódque inconcussum seruare hortatur; accinente Lucretio præstare rationis egentem caussas reddere,

Quàm manibus manifesta suis emittere quæque,
Et violare fidem primam, &c.

V. 6. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν. Ex iis, quæ dicta de visione fuere, quatenus ex incursu imaginum, specierúmve coloris, & figuræ elicitur, ansam accipit Epicurus dicendi Auditionem consimiliter elici ex incurrente aliquo extrinsecùs in ipsam aurem, auditúsve sensorium, quod dicere sonum, vocémque solemus. Lego autem initio statim ῥεύματος pro πνεύματος, vel ex eo, quòd statim re subsumpta, ita habetur, τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτο, &c. vt prætercam ῥεύματος vocem esse & generaliorem, & cohærentiorem cum iis, quæ præmissa sunt de visione interuentu imaginis habitæ, vt ῥεύματος, siue ἀπορροίας τινός. Quod verò, præter cohæsionem interpretando supernotatam, adieci, τὸ ῥεῦμα, *Effluxionem hanc* ex ore loquentis aut à re quacumque sonum excipiente emissam, & ad aures peruenientem, ipsásque ferientem, & auditionem creantem, esse *instar guttularum aquæ à follibus excussarum*; neque proinde mirum esse, *si varios auditus pari modo feriant*, quid tales quasi guttulæ, seu voces à varijs exceptæ, simillimæ inter se sint; id ex ipsomet Epicuro apud Plutarchum desumptum fuit.

V. 17. Subiiciendum restat circa illud contextus, καὶ τὴν ἰδιότητα, &c. fuisse à me post vocem συμπαθείας, adiectum, καὶ ἑνότητος quòd nemo non facilè videat id esse supplendum, quatenus Epicurus mox antè exegit, καὶ συμπάθειαν, καὶ ἑνότητα, & Lucretius quoque ad distinctam auditionem conseruari vult vt ipsam figuram (quâ voce videtur interpretari τὴν συμπάθειαν) & sic formaturam, siue contexturam, coagmentationémque, & integritatem (quasi videlicet hac voce designet τὴν ἑνότητα.)

V. 28. Καὶ μὴν καὶ τὴν ὀσμήν. Subiungit Epicurus heic etiam aliquid de Odore, quod Soni instar ex interuallo ad sensorium adueniat, & minùs quidem, sed quadantenus tamen imitetur imagines procul in visum incurrentis. Vnde & caussa reddi potest cur nihil perinde habeat de Sapore, déque qualitatibus, quæ referri ad Tactum solent; quia scilicet istæ gustatum, tactúmque non mouent, nisi eæ res, quibus insunt, ipsis sensibus admoueantur; neque proinde imitantur traiectionem imaginum, de quibus solis, aut præcipuè, instituerat dicere hoc loco. Lego verò statim initio, ὡς ὥσπερ τὴν, pro ὥσπερ δὴ, quòd comparatio fiat Odoris cum voce, aut sono, non cum ipso sensu auditus, quicum potiùs profectò foret ipse olfaciendi sensus comparandus. Cæterùm quod Epicurus dicit odorem ἀποσχιζόμενον, *abscindere à corpore*, Lucretius ita excipit:

Nunc age quo pacto naris adiectus odoris
Tangat, agam, &c.

V. 56. Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους. Locum hunc iam antè indicauimus, cùm de proprietatibus Atomorum. Videtur autem Epicurus ista attigisse quasi admonitus ex iis quæ dixit de qualitatibus quibusdam, nimirum colore, sono, & odore; quæ cùm in rebus concretis insint, suspicari quis posset Atomus, ex quibus eæ constant, qualitates easdem primariò, ac per se habere; atque Atomorum alias coloratas, alias sonoras, alias odoras esse. Porrò quia satè dictum iam est, & hacce de re, & de singulis proprietatibus Atomorum: idcirco nihil iam repeto, at adnoto solùm ad illud συμφυῆ τῶν, additum fuisse interpretando, *cuiusmodi sunt Asperitas, & Leuor*, ne ambigatur, quid ille velit; & vt intelligatur non esse propterea plures qualitates, siue proprietates, quàm tres, videlicet *Figuram*, *Pondus*, & *Magnitudinem*, habendas.

V. 40. Πάντως γὰρ, πᾶσα, &c. ad vsque ἀτόμοις μηδὲν μεταβάλλειν. Ista omnia addo, pro πάντως γὰρ πᾶσι μεταβάλλειν, αἱ δὲ. Quoniam nisi locus ita restituatur, nihil sensus est, quod appositè elici hinc possit; & maximè quidem, cùm heic suscipiatur ratio reddenda, quamobrem tres illæ duntaxat

Atomis insint; non verò illæ aliæ tam multæ, vt calor, odor, sapor, color, &c. quæ Atomis, quasi principiis, originem suam debere videantur. Quin-etiam, si verum præterea monuisse tam ante Laërtium, *Epicurum inseries*, hoc est, heic loci, *perhiberi ratione qualitates alias non conuenire Atomis, quàm eas quæ enumerantur; exterum verò ipsis Atomorum commutari posse*; patet in textu, vt vulgò habetur, nullam fieri neque coloris, neque alterius Qualitatis, positu Atomorum commutatæ, mentionem. Vnus verò heic verbo [illegible], possunt etiam significare, non autem verbo [illegible], quod insinuauit Laërtius; quoniam heic aliud, non verò hoc aliquoties reperitur; vti & adhiben ad phrasin [illegible], pro [illegible]; quoniam textus restituit illam, non hanc præpositionem habet. Non aliam tamen appono constructionem, aliàs ve Euratem, quàm [illegible], *positam*; quod eius solius Laërtius meminerit; quodque hoc Interuum eiusmodi sit, vt ceteri ad synonymdam facillimè possint. Quod autem deinceps vna voluit [illegible], eiusque partem, ad designandam quæ Qualitates, vt [illegible] & [illegible], insint; aut vt admiserant, & temporaneè, non insint Atomis; accidentia habeo ea ea, quæ sequuntur; vt quibus licuit etiam priores appellare [illegible], quatenus insint, quemadmodum quæ esse dicantur inseparabiles proprietates.

Pag. 22. V. 4. [illegible]. Quid hoc quidem sit, dictum est iam ante. Cum heic verò loci Epicurus agat non modò de ea mutatione, quam vulgò Alterationem vocant; sed etiam de ea, quam Generationem, & Corruptionem, seu Ortum, & Interitum; ideò cùm iam sit de priore, deque Qualitatibus ab ea dependentibus actum; superest etiam de posteriore attingamus aliquid, vt agnosci valeat quatenus etiam Epicurum differat, aut non differat à priore. Fugit porrò heic quoque textum esse corruptus admodum; vnde &, ne admonitu videri statim [illegible] concinnius legi, quàm [illegible], lego rursus statim [illegible] pro [illegible] quòd ita insinuet tum particula sequens [illegible], cum quæ distributio heic sit Atomorum, iuxta modum triplicem, quo vt Alteratio, ita Generatio & Corruptio fit, quod aliquantò etiam clariùs interpretando expressimus. Nescio autem an Aldobrandinus ad hoc satis attenderit, cùm voces insequentes [illegible], & [illegible] commutauit in voces [illegible]; cùm quid id totum rei foret insinuare potuerit vel ille Lucretij versus

Quorum abitu, aut aditu, mutatóque ordine mutant.

V. 9. [illegible] vocula addicio; & mox [illegible], pro [illegible] lego, vt sensus, aliòquin futurus nullus, is reddatur, quem sum conatus interpretando exprimere. Is verò non malè cohæret et cum iis, quæ mox præcedunt, ita cum iis, quæ mox sequuntur; legendo nempe [illegible] pro [illegible], vt vox referatur tum ad [illegible], quibus magnitudo, quàm ad [illegible], quibus figura (duæ scilicet Atomorum proprietates tam incommutabiles, tamque incorruptibiles, ac tam in omni dissolutione superstites, quàm ipsæ Atomi) designantur.

V. 14. [illegible]. Sic lego, non autem simpliciter [illegible], vt comparatio integra sit. Agnoscere autem licet, non inutile esse additamentum ad huiusce loci interpretationem factum, neque sensum esse expressum incongruum, qui aliàs frustrà, vt opinor, tentetur. Heinc & statim addo, [illegible], vt is euadat clarior, & cohæreat cum eo, quod agnitæ in Atomis sunt qualitates [illegible]. Ac rursus pro [illegible], lego [illegible], quòd nisi adhibeatur negatio, contrarius (nisi etiam nullus) euadat institutus sensus, quodque vox [illegible] referatur ad magnitudinem, & figuram; & vox [illegible] ad vocem mutatis. Denique & lego [illegible] pro [illegible], propter phraseos necessitatem.

Ad Textum vtcumque, addicio V. 20. illud [illegible], ne cùm initio capitis huius de Atomorum Qualitatibus assignatæ fuerint propriæ, ac inseparabiles tres, & deinceps tamen duæ solùm expositæ fuerint, videri possit in ista quasi conclusione aut vna ex tribus negari, aut saltem haberi ad Alterationem, Generationem, Corruptionem inutilis, quæ ad illas tamen necessaria cum-primis est, quatenus sine ipsa is non est, qui cum-primis est necessarius motus. Statim autem post lego [illegible], pro simplici [illegible], quoniam sensus id exigit & mss. habent [illegible].

V. 24. [illegible], pro [illegible]. Nempe sensus id postulat, & mss. habent [illegible]. Supplet porrò heic Epicurus, quæ ante obitus quasi videbatur circa Atomorum Magnitudinem; vti & consequenter suppleturus est, quod circa eorumdem Pondus, atque Motum, cùm tamen circa ipsam Figuram nihil dicturus perinde sit, quasi dixerit de illa abundè.

Lego imprimis V. 31. [illegible], pro [illegible], vti & statim, [illegible], pro [illegible] quòd ita planè deposcat sensus.

V. 38. [illegible]. Videtur Epicurus designare hac voce diuisionem, quæ fit in partes proportionaleis; quatenus quælibet pars succedente sectione facta, minor semper est ea, quæ facta per præcedentem fuerit. Tacen Aristotelem quoque insinuare phrasin, dum id esse discriminis inter magnitudinem, & numerum docet, vt in numeris quidem perueniatur [illegible], *ad minimum*: in magnitudine verò [illegible] *ad minus* denuò. Adnoto verò quod heic statim habetur [illegible] repositum à me pro [illegible], quod sic faciendum suaserint & voces antecedentes [illegible], & consequentes [illegible]. Cùm enim velit Epicurus in dissolutionibus corporum superesse [illegible], *quiddam, quod sit firmum, & indissolubile*; eo modo, quo, dum 3. phys. c. 7.

digitis exterimus cerasum, superest inextritus nucleus innuere videtur, si diuidi corpus in infinitum valeat, nihil superfore σωζόμενον, ἢ ἄθραυστον, sed omnia fore ἀσθενῆ, imbecillia, ac exterendum iri, euanescereque, perinde ac exteritur, euanescitque è digitis aqua, dum corripitur, premiturque.

PAG. 22. v. 6. μηδ' ἐπὶ τοὔλαττον, pro μηδὲ τοὔλαττον. Nempe, vt eadem phrasis constet, & interpretando additur, quod insinuet Epicurum quoque negasse in Magnitudine parteis Aliquotas infinitas. Vtitur autem voce non τομῆς, sed μεταβάσεως, vt intelligatur, iuxta Empiricum, Motus localis, seu transitiuus, progressiuusque, quo secabiles æquales partes designantur. Lego verò statim ἐν τινι, pro ἔν τινι, propter singularem, quæ sequitur vocem τὸ μέγεθος, & quia MSS. sic habent. Interim autem vis rationis, quâ Epicurus vtitur, in his præsertim verbis consistit, vt scilicet intelligamus, si assumpto corpore finito numerus tamen partium, in quas illud potest diuidi, finitus non sit, esse in illo igitur parteis reipsâ infinitas: quare & totum ex iis resultans esse infinitum, quod repugnat suppositioni.

v. 10. Ἔστι γὰρ, &c. ad vsque ἄπειρον ἂν ᾖ, pro Πολλὰ γὰρ τινὲς ἔχειν, ὡς ἄπειρα εἶναι ἔχειν, Καὶ ἔστι, ἐξ ὧν ἐπειδὰν ἂν ποτε ἂν ᾖ. Ex quibus aliud nihil licuit, quàm sensum subolfacere, quem exprimere sum conatus: & cùm hæc solùm esse videatur quædam veluti confirmatio, declaratióque superior rationis mox commemoratæ.

v. 13. ἄκρον δὲ ἔχοντος τὸ παραμετρούμενον, pro ἄκρον τι ἔχον τι τὸ ἐπιπαραμετρούμενον. Nempe & MSS. habent τὸ παραμετρούμενον, & ita omnino videtur legendum, vt quispiam sensus exprimatur. Eiusdem sensus gratiâ τὸ ante καθ' ἑαυτὸ, & rursus μὴ pro μὲν, ac iterùm κατ' pro κατά, & τὸ ἑξῆς τούτῳ cum MSS. (quanquam idem est) pro τὸ ἐφεξῆς, denique & ἐν ἐπ' ἄπειρον, pro ὑπάρχειν. Siquidem exinde elicitur nouum ab Epicuro argumentum aduersùs partium infinitatem, ac ipsum quidem persimile illi, quod ex Zenone affert, neque satis soluere Aristoteles videtur.

v. 20. Τό τε ἐλάχιστον. Cùm totus hic locus sit valde corruptus, atque adeò ita obscurus, vt ex ipso via vllus sensus cohærens possit elici, subodorari solùm licet, declarare Epicurum velle, cùm Atomus magnitudinem, ac partium proinde diffusionem, extensionemve habeat; posse in ipsa Minimum quidpiam eâ proportione intelligi, quâ in Magnitudine, seu extensione sensibili accipimus minimum ad sensum.

v. 23. Πέρας. Ita videlicet pro πάντας, tametsi MSS. non indicassent, legendum fuerat. Quod porrò heic addo interpretando quid intelligatur Minimum ad sensum difficultate cùm careat; quod addo tamen interpretando τὸ μὴ μετάβασιν ἔχειν esse Minimum mensura, siue mensuram minimam; res videri insolens potest. Verùm & hoc congruit cum dictis iam antè circa vocem μεταβάσεως; & reuerâ mensuratio est quædam gradatio, seu pertransitio interuallorum, partiúmve, quibus successiuè applicatio mensuræ fit; & quodcumque genus μεταβάσεως, seu transitus sit, mobile est semper veluti mensura; quatenus totum spatium non alia ratione pertransit, quàm successiuè applicando partibus ipsius magnitudinem suam. Vt taceam totum illum locum non videri posse aliâ ratione intelligi; & coniecturam esse desumptam tum ex vocibus καταμετροῦντα (seu potiùs καταμετρούμενα) & καταμέτρημα, quæ consequenter subiiciuntur; tum ex eo, quòd videtur Epicurus nihil aliud heic velle, quàm menti subiicere quemadmodum intelligere magnitudinem in Atomo oporteat magnitudinis sensibilis instar, in qua sunt partes quædam ad sensum minimæ, quædam in mensuram cadentes, seu aliquotæ, sed sensibiliores.

v. 27. Τὸ δ' ἐπὶ μέρος. Ita videtur, pro τὸ ἔτι ἐμὲ, vt phrasis, sensúsque cum scopo cohæreat; cùm si alioquin commodus sensus his verbis retentis exprimendus sit, nimis multæ sint ambages texendæ. Statim autem lego καταμετροῦντα ταῦτα, pro θεωροῦντα ταῦτα, coniecturâ, vt antè, desumptâ ex consequentibus iisdem vocibus, & vt congruus exprimatur sensus, qualis vel ex additamento ad interpretationem facto est satis conspicuus, & subiunctâ quidem lectione, οὐ μὴν τὸ αὐτὸ ἔτι μέρει μερῶν ἀπτόμενα, ἀλλὰ τῇ, pro ἐν ἐπὶ τὸ αὐτὸ οὐδὲ μέρει μερῶν ἁπτόμενα, ἀλλὰ ἐν τῇ. Habui autem ex MSS. esse ἀπτόμενα non ἁπτόμενα legendum, collecique consequenter καταμετροῦντα, pro καταμετροῦσι, & πλείω pro πλεῖον, ac ἐλάττω pro ἔλαττον reponendum esse.

v. 35. Κεχρῆσθαι, pro κεχρῆσθαι. Manifestè enim contraponitur modo indicatis ἐχόμενον. Addo autem ad interpretationem, *Minimum in Atomo esse, qualem apicem anguli in-acuta Atomi concipimus*, tum vt seruetur analogia cum iis, quæ præcedunt de minimo ad sensum; tum quia spectasse huc videtur quem vidimus librum ab Epicuro inscriptum περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας; tum quia videtur huc etiam respexisse Lucretius, cùm ait:

Tum porrò, quoniam extremum quodcumque cacumen lib. 1.
Corporis est aliquod, nostri quod cernere sensus
Iam nequeunt; &c.

v. eod. Καί τι μέγεθος ἔχειν ἄτομον, καὶ κατὰ ἐλάττω, pro καὶ ἔτι μέγεθος ἔχει ἡ ἄτομος κατὰ τὸ ἐλάττω. Nempe sic sensus meliùs cohæret, eò spectans, vt causa reddatur, cur Atomus etiam habere dicatur quidpiam minimum, ipsa, quæ iam esse minimum aliquid videtur. Siquidem ipsa retinet adhuc magnitudinem aliquam, ex quo efficitur, vt non tam minimum (quasi nihil sit minus) quàm paruum quid ipsam vocemus; ac eâ proinde mente, vt proceritatem ab ea excludamus; quod vt meliùs exprimeretur, particulam ac ante vocem μικρὸν adhibendam censui. Sic & nobis ex intransmutabilitate partium Atomi licebit vtcumque illam intelligere, quæ deducitur deinceps in textu; idque legendo τὰ τῶν μικρῶν pro

[illegible] pro [illegible] propter phrasim complanatiorem. At ἐν τούτῳ legi pro ἐν τούτῳ potuit, vel præcedentibus mss. & interpretatio cum additamentis infinuari potuit, vel ex succedentibus apud Lucretium carminibus:

Sunt igitur solidâ Primordia simplicitate,
Quæ minimis stipata cohærent partibus arctè, &c.

Pag.13. §. 11. [illegible] Hîc est, vbi Epicurus resumit, quod diximus illum intermisisse explicare de Atomorum motu. Agit autem prius de duplici illa superiùs descripta regione, secundùm quam motus perpendicularis Atomorum fiat: nempe alteram sursùm dicimus, à qua ille omneis aduenire vult, alteram deorsùm, in quam omneis abire. Cùm perspicuum porrò attendenti sit quàm foret hunc hoc loco corrupta, confusa, nullius sensus lectio; ideò adiecimus ipsum vtcumque restituere, ita lego, [illegible] &c. ad vsque [illegible] pro [illegible]. Videtur enim Epicurus aliud nihil hoc loco cauere, quàm ne nobis tum *Sursùm*, ac *Deorsùm*, seu *Supra*, ac *Infrà* imponant; quasi aliquis terminus sit alterutri regioni præfixus. Vtrumque adeò infinitum esse sit, vt contingeret, si quà parte aliquid est supra, dicitur aliquid superiorem; si quà infra, aliquid inferum. Inter additiunculas verò ad interpretationem factas hanc [illegible] aliarum cogitatorum memini, quòd ille loquatur de hominibus aliis, qui secundùm eandem quasi lineam constituti sic millies millièsque recurrant, vt constituti sursùm in aliis videbitur Mundis pedes habere versùs nostra capita; & constituti deorsùm habere capita versùs nostros pedes. Memini autem & medij Mundi, quatenus ille, vnum, vt in Mundo, ex Plutarcho, [illegible], ita agnouit in Vniuerso, vt & iam ante notauimus, & infrà rursùs, vbi de Terra dicendum erit, attingemus.

§. 17. [illegible] Cùm Epicurus hoc loco dicit Atomos esse æqui-veloceis, supponit iam dictum esse eas velocitate præditum autem adnotauimus, de Simulacris cùm ageremus.

§. 15. Adnoto interim, videri fuisse legendum potiùs [illegible], quàm [illegible], quòd ad [illegible] vox referatur; ac eadem de causa statim [illegible] quàm [illegible], & [illegible], quàm [illegible]. Expungo autem voculas [illegible], ante vocem [illegible], quod illo membro fiat solùm comparatio grauium cum leuibus, & referatur insequenti comparatio paruorum, cum magnis. Quòd verò aliquantò pòst suppleo illud, [illegible], facio, vt phrasi suus sensus constet, & iis, quæ præcedunt, consequentiùsque cohæreat. Sic statim pro [illegible], suppleo, ac restituo [illegible], ac simul pro [illegible] lego [illegible], quod hinc solùm posse haberi videatur, qui ab Epicuro intenditur sensus. Quippe cùm nihil aliud videatur voluisse, quàm, quomodocumque Atomus per inane immensum feratur, hoc est, seu deorsùm propria grauitate, seu sursùm, aut obliquè & ad latera præ occursu, ac repulsione, æquiuelociter semper ferri, nec viam mutare, donec nihil deinceps occurrit, quod ipsam deflectat.

§. 1. [illegible] Agit posteriore loco Epicurus de æqui-velocitate in ipsis concretionibus. Suppleo autem hîc particulas [illegible] ex ipsis mss. & quod sequitur paulò pòst [illegible], &c. ad vsque [illegible], lego, vt possum, pro [illegible]. Nempe ex huiuscemodi qualicumque restitutione, vnà cum factis ad interpretationem additiunculis, videtur posse quispiam sensus, saltem non omninò alienus ab instituto elici, cùm aliquem nullus, quò sit emergendum. Pag.14.

§. 16. [illegible] Hactenus fuit tractatio generalis de Atomis, earúmque qualitatibus, ac simul de iis, quæ per ipsis rebus concretis accidunt, déque consequente ad illas alteratione, mistione, generatione, corruptione, & aliis, quæ intercurrerunt. Nunc quia in ipsis rebus concretis nihil est admirabilius, quódque nosse magis intersit, quàm natura Animæ, idcirco ad illam declarandam Epicurus transit. Et quantum quidem hac in re Philosophi omnes desudauerint, argumento esse potest multitudo illa, ac varietas penè innumerabilis opinionum, quarum plerisque recensitis, *Harum sententiarum*, inquit Cicero, *quæ vera sit, Deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est*. Cùm verò hoc loco sit solùm de ea, quæ Epicuri fuit, dicendum. Præmonstrare oportet, cùm teste Lactantio, inextricabilis sit quæstio, *Idémne sit Anima, & Animus sit?* Epicurum sic distinxisse, vt quàm dicimus Animam, voluerit fusam per totum corpus, quem verò Animum, seu Mentem, sedem habere in pectore. Id videbimus aliquantò pòst; sed ecce interim vt Lucretius ita distinguat, et Animum pro Mente vsurpet: 1.Tusc. lib.de opif. 18.

Primum Animum dico, Mentem quem sæpè vocamus. lib.3.

& loquatur de Anima, tanquam de re per corpus vniuersum fusa,

Cætera pars Animæ per totum dissita corpus; lib.3.

coniunctim autem, sic efferat,

Vnde Animæ, atque Animi constet natura, videndum.

Et rursus:

——Animi natura videtur, lib.3.
Atque Animæ claranda meis iam versibus esse.

§. 18. [illegible] Cùm quatuor quædam præcipua sint, quæ Epicurus de Animæ natura vniuersè tradit, Primum est, quòd illam corpoream, imò corpus facit. Neque verò hoc hisce modò verbis; sed posteà quoque expressè habet, cùm postquam nihil esse incorporeum præter solum Inane dixit, pergit, *illos non sapere, qui Animam*

Animam dicunt incorpoream, quoniam si huiusmodi foret, neque agere, neque pati posset, cuius tamen oppositum experientia conuincitur.

℣. 19. λεπτομερές· παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον. Alterum heic indicatur caput, quo Epicurus declarat se Animam quidem corpus dicere; sed corpus nihilominus, quod eximiæ sit tenuitatis. Eandem verò rursus statim post commendat, spectaréque hoc potest, quòd aliquibus interiectis, Laertius addit Epicurum aliis in locis dicere, conflatam esse Animam ex Atomis leuigatissimis, rotundissimis, nec multum diuersis ab iis ex quibus est ignis. Interpretor verò τὸ ἄθροισμα *animalis massam, quam solemus vulgò appellare corpus*; quoniam tametsi Anima admittatur esse corpus; non ideò tamen animal definit dici compositum ex Anima & corpore, quatenus Anima propter tenuitatem habetur quasi incorporea; & reliqua massa propter crassitudinem appellatur κατ' ἐξοχὴν corpus.

℣. 20. πνεύματι θερμοῦ, &c. Tertium heic insinuatur caput, quo Epicurus contendit, tametsi corpus Animæ tenuissimum sit, non minùs tamen esse mixtum: compositúmque ex diuersis rebus. Isthæc autem verba sic interpretor, vt τοῦ πνεύματος nomine intelligatur tum quidpiam ventosum, tum quidpiam aëreum; quò, cùm τὸ θερμὸν intellexerimus quidpiam igneum, habeamus tria illa, ex quibus, & quarto innominato, de quo agit posteriùs (dum Animam dicit habere in se vberrimam sentiendi causam) habeantur omnia ex quibus vult corpus animæ, texturámve eius tenuissimam, constare.

℣. 21. τινὰ κρᾶσιν ἔχοντα. Postremum heic est, quo Epicurus suggerit Animam ita ex istis quatuor diuersæ naturis constare, & mistam adeò perfectè temperatam euadere, vt inde fiat vna quædam, eáque, vt iam dictum, tenuissima substantia, quæ per totum corpus animalis fusa, tum ab ipso contineatur, tum sit illi causa salutis, & earum quas illicò pòst vocat facultates, passiones, faciles motiones, &c. Quo loco, ob hanc enumerationem legendum censui [illegible], pro ἄλλων, vti & statim ὧν [illegible], pro simplici ὧν, quòd hic exigat perspicuitas phraseos, ac sint insuper quædam alia, quæ à Lucretio in argumentum adducuntur.

℣. 39. ἰδίᾳ. Vocem addo ex MSS. vti & posteà ex recentiore, cùmque ipso Aldobrandino εἶναι lego, pro εἶπεν; ac statim rursùs ἐφ' ὃ δὲ τῶν, pro ἐφ' ᾧ, ita exigente necessitate sensus. Hoc interim loco Epicurus
1. de an. 4. & al. eandem propè dicit, quam Aristoteles sententiam, dum exaggerat, *non esse animam solam, quæ sentiat, sed ipsum esse compositum.* Simile est nempe, vt dum dicimus non manum solam, non calamum solum, sed vtrumque simul scribere; tametsi manus calamum præparet, ac moueat, & calamus agere quidpiam absente manu non valeat. Heinc Lucretius:

> *Quod superest, si quis corpus sentire renutat,*
> *Atque Animã credit permistã corpore tota*
> *Suscipere hunc motum, quem Sensum nominitamus, &c.*

℣. 4. διὸ δὴ καὶ ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς. Declarat subinde Epicurus quemadmodum Animâ Pag. 15.
perseuerante in corpore, perseueret in eo sensus, excedente verò excedat; & quemadmodum corpore vicissim exsoluto, existimet ipsam exsolui, ac nullam ampliùs facultatem, nec-dum sentiendi, obtinere. Lego autem ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς, pro ἐνυπάρχουσα ἡ ψυχή, quòd sensus videatur casum absolutum manifestè exigere; ac simul, vt statim adiiciatur particula καίτοι, & tam ipsa, quàm tres sequentes quasi parenthesi conclusæ habeantur.

℣. 7. [illegible], &c. ad vsque, τὸ δὲ λοιπόν, pro [illegible]. Secùs scilicet non apparet qui valeat congruo exprimi sensus; nisi fortè aliunde, cæteris, vt se habent, relictis, legatur, [illegible], quasi heinc intelligatur vis sentiendi præcipua, qualis in corde, aut cerebro est, quasique exinde diffunditur in cæteras partes.

℣. 22. Τὸ δὲ μὲν λέγει καὶ ἐν ἄλλοις. Laertiana hæc verba, quæ post duas sequentes voces, ἄλλο μὲν habentur, ipsis anteponó, vt quasi appendix superiorum sint, & sensus relinquatur planus, qui alioquin propter hæc aliáque pòst adhibita, ipsique Laertio haud necessariò tributa satis perturbatus euasit, cùm propterea effectum sit, vt constructio nunc pro relatione Laertij, nunc pro loquutione Epicuri visa fuerit instituenda. Heinc statim pòst, lego [illegible], quasi scilicet Epicuro pergente loqui, pro [illegible].

℣. 25. οὐ πολὺ [illegible]. Ita lego cum negatione, quæ haud-dubiè heinc excidit, nisi excidisse malis voces [illegible], quæ tamen frustrà repetentur. Videlicet voluit quidem Epicurus admitti quasdam alias Atomos, præter igneas ad contexturam Animæ, vt iam antè deduximus; at quatenus saltem maxima ex parte esse rotundissimas, & leuigatissimas censuit, non potuit sane eas habere multùm diuersas ab igneis, quas vnà cum Democrito tales esse admiserit. Quippe sententiam Democriti apud Aristotelem fuisse
legimus πῦρ τι, καὶ θερμὸν ψυχὴν εἶναι. ἀπείρων 1. de An.
γὰρ ὄντων σχημάτων, καὶ ἀτόμων τὰ σφαιροειδῆ πῦρ, καὶ ψυχὴν λέγει. *Esse Animam ignem, caloremque; existente enim infinitâ figurarum, Atomorúmque varietate; igneas, Animámque ex sphæricis esse.* Ac rursus posteaquàm docuit Animam, ac Mentem, siue Animum esse eandem rem, *constantem ex primis insectilibus, variéque figuratis corporibus*, & dixit *omnium figurarum compactissimam ad motum esse sphæricam*, prosequitur τοιοῦτον δ' εἶναι τὸν νοῦν, καὶ τὸ πῦρ, *talem mentem, ignémque esse.*

℣. 26. Καὶ τὸ μέν τι ἄλογον αὐτῆς. Locus hic est, in quo Epicurus discrimen inter Animam, & Animum, seu Mentem statuit, assignando vtrique suam sedem; cuius occasione lego statim [illegible], pro [illegible], siue, vt MSS. habent [illegible], quibus ex vocibus nullam expertiens non incommodam Pag. 26.

significationem. Ac posset quidem fortè legi [illegible], ob locum Plutarchi statim referendum, attamen verbum [illegible], & commodum est, & immutatione legitur minore.

PAG. 25. ¶. 10. [illegible], pro [illegible], ob rationem videlicet redditam circa præcedentia. Statim autem pro [illegible], lego [illegible], ac post vocem, [illegible], addo [illegible], quod Epicuræa sententia quæ etiam est apud Lucretium, expressa, ita exigat. Ea verò vt plenè cognoscatur, ille imprimis ita proponit:

Ibid. *Nunc quibus ille modis stimulus per membra quietum*
Irrigat, &c.

¶. 16. [illegible]. Manifesta heic fit Epicuri, de deciduo ex toto corpore semine, sententia. Lego autem [illegible], pro [illegible], quia cùm obiter verbum [illegible] seruet Epicuri loquendi vestigium; copulata ipsi inquit videntur anguntur tum antecedentis, tum insequentis modi infiniti, planiúsque est longè, vt sermone verbo [illegible] definiatur (quo absolute intelligamus defluere, consistunque semen ex vniuerso corpore tam ex eo deducatur (idque adhibitis particulis quædam igitur per corpus sic penetrans, habeti posse quodammodo, seu quasi aliquid incorporeum. Hac prorsus de causa lego, non [illegible], sed [illegible], ac tantò magis, quanto statim adsciderunt quasi correctio ex declaratione illius, quod non *quodammodo*, sed *per se*, siue absolutè incorporeum sit.

¶. 18. [illegible], pro [illegible]. Etenim, cùm ea, quæ sequuntur, [illegible], &c. (vbi vox verâ legi [illegible] pro [illegible], vt particulis hisce conuenitatis) cùm ea, inquam, ad Epicurum loquentem haud dubiè pertineant, videntur & ista, quorum occasione illa subiiciuntur, eiusdem esse, non verò Laërtij: quod procliue fuit credere legentibus [illegible], pro [illegible], leui sicta immutatione. Pro ipso autem [illegible], lego, [illegible]: tum quia vox [illegible] non potest commodè referri ad præcedentem [illegible], quatenus non nomen, sed res est, quæ intelligitur (vnde & mox subiicitur, [illegible]) tum quia illud, quod excipitur, [illegible], manifestè insinuat eum eo nomine significatum subiectum esse, tanquam eò tendente sententia, vt intelligamus, habita semel prænotione lusus, tanquam res omnino incorporea (insectilis videlicet, & mutuò se cum corporibus, etiam compactissimis penetrantis) quicquid deinceps aut non facilè, sensibiliterque percipitur tactu (vt aër) aut facilimè corpora compacta penetrat (vt spirituosa illa substantia, in qua vis seminis consistit, quæque sola propriè intelligenda est defluere ex omnibus partibus) id quoque solere analogiâ quadam incorporeum appellitari.

PAG. 26. ¶. 3. [illegible]. Epilogus hic est eorum, quæ Epicurus de Anima disseruit. Interpono autem illud [illegible], quod ibi fit quasi alterum membrum Epilogo connexum, & copulâ tamen suâ destitutum. Ac statim pro [illegible], lego [illegible], quod [illegible] scopum significet, qui sit [illegible].

¶. 11. [illegible], &c. ad vsque [illegible]. Ita scilicet legendum videtur, pro [illegible]. Aliàs quippe nullus videtur elici posse commodus sensus. Profectò verò totus hic locus, cùm ex obscurissimis sit, non aliâ ratione videtur posse lucem accipere, quàm si ipsum interpretemur de duplici illo accidentium genere, quæ vulgò appellant Propria, & Communia, quæque superiùs iam vidimus appellari ab Epicuro [illegible], & [illegible], & reddi Latinè à Lucretio *Coniuncta*, & *Euenta*. Præterea autem hasce voces esse valde appositas, cùm Propria enim eadem sint, quæ Inseparabilia habent, ea meritò dicuntur Coniuncta; & cùm Communia eadem, quæ Separabilia, ea meritò dicuntur Euenta. Præterea & allatas illas ex Lucretio definitiones præclarè quadrare ad Porphyrianas, & vulgareis illas, iuxta quas habetur non posse quidem Proprium, at posse tamen Commune accidens *Subiecto adesse, & abesse citra subiecti corruptionem*. Præterea tandem nihil notandum, quòd Propria rigidiore quodam, vt loquuntur, sensu vsurpentur in Scholis; Epicuro enim satis est, si ista hæc, quæ vocat propria accidentia, eiusmodi sint, vt seu ad primum, seu ad secundum, seu ad alium modum pertineant, ex eorum constante aggerie agnoscatur corpus constanter retinere eandem naturam.

¶. 16. [illegible], pro [illegible]. Nempe, cùm sint primum quatuor membra eorum, quæ Epicurus ab hisce accidentibus, vtputà Figurâ, Colore, Magnitudine, Grauitate, & similibus tollit; non possunt cetera reliqua incipere per [illegible], hoc verò ipsis interiectum per [illegible]. Deinde, cùm ea, quæ heic possunt Incorporea intelligi, sint aut texturæ quædam subtiles, qualis ex antè-dictis, est spiritus seminosus; aut denominationes externæ, quale potè non multò post describitur ab Epicuro Tempus, quod ex Empirico habuit incorporeum; aut accidentia etiam communia, quæ ipsa, vt & ista quoque, quatenus corpora non sunt, haberi possunt incorporea, quod & Alexandro, & aliis insolens non est; cùm ea, inquam, superueniant potiùs, quàm præexsistant in corpore; idcirco videtur [illegible] potiùs, quàm [illegible], legendum. Obiter porrò notum est, quod heic dicitur ista accidentia non esse, [illegible], *naturas per se*, idem esse cum eo, quod habet Aristoteles, cùm de iisdem loquens, [illegible], inquit, [illegible], *nullum ipsorum est à natura comparatum, vt per se sit, neque vt à substantia separari possit*: docens proinde solam substantiam, quam in corporibus

ribus maximè appofcit, esse separabilem, atque exsistentem per se; solámque propterea, non modò τὸ πρώτως ὄν, *Primariò Ens*; sed etiam τὸ ὄντως ὄν, *verè Ens* habendam.

§. 19. ἐν τούτοις, pro μετὰ τούτων. Nimirum particula μετὰ, tam videtur superflua, quàm est necessaria ad exprimendum sensum. Rem autem hic interpretor, vt subiiciam corpus obtinere propriam specialémque, seu speciei suæ naturam, ex aggregatione omnium huiuscemodi accidentium; postquam suppositum est ea nihil esse aliud, quàm aliquos certos sese habendi corporis modos: hoc est, Magnitudinem, v.g. dici inesse corpori, quatenus eo modo se habet, vt partium eius quælibet extra aliam sit, aliúmque locum occupet, sicque ex omnibus coadunatis fiat corpus extensum. Figuram, quatenus illius partes extimæ eo modo comparatæ sunt, vt aliæ depressæ, aliæ eminentes sint, aliæ complanatæ, aliæ tornatæ, &c. Colorem, quatenus particulæ, ex quibus superficies contexitur, eo modo figuratæ sunt, vt tali modo reflectentes lucem in oculum, talem coloris speciem exhibeant. Calorem, quatenus corpuscula habet, quæ exhibeant in lignum, carnem, aliúve, subeant, penetrent, diducant, discutiant, exsoluant. Saporem, quatenus corpuscula continet, quæ in texturam linguæ subeuntia, aut ipsi accommoda, demulceant, aut incommoda lacerent, atque ita de cæteris, vt potest vberiùs intelligi ex superiùs dictis.

§. 20. ἰδίαν, pro ἀΐδιον. Ita videtur heic, & deinceps aliquoties commutanda vox, quòd non de natura corporis æterna, qualis nulla sit inter res concretas, agatur; sed de propria, atque speciali, qualem Epicurus resultare vult ex aggregatione propriorum, siue specialium accidentium. Et quamuis ista accidentia legantur posteà ἀΐδια, eadem nihilominus facienda videtur restitutio; quòd tametsi fortè liceret interpretari *accidentia perpetua*, siue *perseuerantia* (intellige quantum durat ipsum corpus) vis tamen voci fieret, quæ rei æternæ, seu durationis principio, ac fine carenti significandæ est destinata. Prætereo autem rem totam consentire cum definitione illa Indiuidui, quæ à Porphyrio traditur, cùm *Indiuidua*, inquit, *di-*
In Isag. c. 2. *cuntur*, ὅτι ἐξ ἰδιοτήτων συνέστηκεν ἕκαστον, ὧν τὸ ἄθροισμα οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου ποτὲ τὸ αὐτὸ γένοιτο, *quod vnumquodque ipsorum constet ex eiusmodi proprietatibus, quarum aggeries reperiri in vllo alio nunquam valeat.* Quæ planum est Epicureæ huic sententiæ accommodari, vti & vulgarem enumerationem huiuscemodi proprietatum,

> *Forma, figura, locus, stirps, nomen, patria, tempus.*

quas ad Socratem, v.c. ita referunt, vt quales simul omnes reperiuntur in Socrate, tales simul omnes reperiri in alio nullo homine possint; vnde & censentur constituere indiuiduam, seu propriam, specialémque Socratis naturam. Prætereo rursùs quod de indiuidua, specialive natura heic dicitur, idem proportione esse de communi, vniuersalive dicendum; cùm vt Socrates habet singulares proprietates, quibus discernitur à cæteris hominibus; ita habeat homo, vniuersè spectatus, quibus discernatur à cæteris animalibus; & animal generatim acceptum, quibus discernatur à cæteris viuentibus; atque ita porrò de omnibus aliis.

§. eod. ἐξ ὧν ἐν μέρει pro ἐξ ὧν [illegible]. Ac statim [illegible], pro [illegible]. Et rursus statim ἰδίαν pro ἀΐδιον. Ita scilicet restituendum videtur, ad exprimendum sensum aliquem, ipsúmque non incohærentem.

§. 19. τοῦ σώματος κατηγορίαν, interpretor *Denominationem non simpliciter corporis, sed talis corporis, quod in certo rerum genere habeatur*: Quoniam Totum illud est simpliciter corpus ex natura corporea Atomorum, seu principiorum, ex quibus tanquam partibus componitur: at verò prout illi accedit aggeries accidentium huiusmodi, tunc habet vt sit tale corpus, & lapis quidem, potiùs quàm metallum; planta, quàm animal; equus, quàm leo; Socrates, quàm Plato, &c. Quòd si quis obiiciat, fore igitur differentiam inter corpora accidentalem solùm, si differant solùm per accidentia huiusmodi: Respondebitur, fore accidentalem quidem, quatenus accidens opponitur substantiæ; at non fore quatenus opponitur essentiæ: censebuntur enim talia accidentia esse suo cuique corpori essentialia; & maximè quidem, cùm respondenda sint interrogantibus quid sit tale corpus. Quærenti quippe, v.g. quidnam ignis sit, seu quæ sit essentia, naturáve ignis: quid aliud respondeas, quàm esse Ignem corpus summè calidum, lucidum, summæ mobilitatis, &c. Quid aliud quærenti quid sit equus, quàm corpus sentiens, seu animal quadrupes, solidipes, hinniens, generosum, velox ad cursum, &c. Nam & quamuis dicas esse aliam prætereà essentialem differentiam, quæ naturam constituat; licet ea nobis sit incomperta; excipietur, eam illam quoque non posse esse, nisi accidens, siue aliquid, substantia, corpúsve non sit; tum homines loqui de rebus, ipsásque & denominare, & in certa genera distribuere, pro modulo eius notitiæ, quam de natura, essentiáve vniuscuiúsque rei habent.

§. 31. [illegible] συμπτώματα, &c. ad vsque [illegible], pro [illegible]. Hariolandum nempe heic præsertim fuit, ne & immutatio nimia fieret, & sensus remaneret nullus. Quæ exempla autem interpretando adhibita sunt, ea suppeditata ex parte à Lucretio fuerunt, vbi Euenta definit

> —— quorum
> *Aduentu manet incolumis natura, abituque.*

Vtcumque sit; addo prætereà ad interpretationem illa, quæ & cohæsionem cum superioribus, & sensum totius sententiæ liquentiorem facere possint.

§. 36. καὶ pro κατὰ. Ac statim ἰδίων, pro ἀϊδίων. Et rursus συμβεβηκότα τὸ ἀΐδιον [illegible], pro συμβεβηκότος [illegible] [illegible]. Ac

præterea

[illegible] , [illegible]. Et tertium [illegible] [illegible], pro [illegible]. Et [illegible], pro [illegible]. Adeo necessitas sensus videtur id exigere, saltem [illegible] [illegible], aut [illegible] interpretando aliquem sensum. Vt [illegible] non esse, [illegible] in [illegible] hæresum, quæ [illegible] sunt, vt [illegible] Epicurus, [illegible] aliquis [illegible] possit.

Pag.17. ¥. 11. Καὶ μὴν [illegible]. Occasione eorum, quæ sunt de Inanis præmissa, subdit Epicurus [illegible] aliquid de Tempore, quasi [illegible] [illegible], seu quod sit omnibus quasi [illegible] Eventum. Lego autem [illegible] (habet Aldobrandinus [illegible]) propter regimen consequentis vocis Infinit.

¥. 18. [illegible], pro [illegible]. Semper [illegible] intelligantur, non quæ [illegible] ipsa [illegible] sunt, sed quæ sint [illegible] [illegible]. Et aliquanto post [illegible], pro [illegible], id demonstrante [illegible]. Ac [illegible], pro [illegible], quòd nulla enunciatio sit, quam Tempus [illegible], sed [illegible] de ipso [illegible].

¥. 19. [illegible], pro [illegible]. [illegible] hîc [illegible] incongruum est locum. [illegible] verò, quòd Laërtiana hæc verba [illegible] non sint in sequenti periodo, [illegible] esse posse, quòd neque [illegible] [illegible] quæ ab vsque ferè initio Epistolæ [illegible] sunt, verùm illa fuerint, perinde vt hæc, [illegible] [illegible].

¥. 23. [illegible], [illegible]. Accinit hoc loco Epicurus quod superius dicere de Mundis occœperat, cùm est [illegible] esse infinitos. Docet autem primum vt ij procreentur ea proportione, quâ & minores concretiones, quas [illegible] apud nos licet (vbi quod [illegible] [illegible], [illegible] facio, quòd planius videatur, quàm si legamus [illegible], tametsi sic quoque legi nihil vetat.) Atque ita quidem vt Mundorum quisque illeic seorsim ab aliis per ipsam Inanis immensitatem formetur, vbi contingit concursum fieri multitudinis congruæ Atomorum, dum [illegible] impositionem, & aliæ aliis compellentibus circum-volutiones, vorticesve creantes, ac variæ [illegible] partes secernuntur, ex quibus sensim conformatis, ac sese in loca idonea partim versùs imum, partim versùs summum recipientibus, cohærens [illegible] moles, quæ Mundus vocatur, consurgat.

Pag.18. ¥. 4. [illegible]. Vt Epicurus omni Mundos, sic interire voluit; neque Laërtius [illegible] hæc verba, quasi [illegible] efferret, cùm illa mox præcesserint, [illegible], *ac iterum dissolui omnia*; quò minùs ferri potest mendum, quod in plerisque Codices irrepsit, dum vice [illegible], exhibent [illegible]. Addo porrò statim voculas [illegible] vt tres, quæ sequuntur, [illegible], cum iis, quæ præcedunt, cohæreant; neque relatæ ad consequentia, [illegible] omnia confundere.

¥. 7. Ἔτι τε. Hæc, quæ sunt Epicuri verba, immediatè repono post Laërtiana [illegible], ac remitto inferiùs illa, [illegible], quòd intempestiuè hîc interserantur, omniaque conturbent. Eandem ob caussam verba illa, [illegible], quæ ibidem interseruntur post vocem [illegible], præmissis voculis [illegible], repono post vocem [illegible]. Hoc scilicet modo, quæ ille de variis Mundorum figuris voluit dicere, vt cum superioribus, sic & inter se, absque confusione cohærent. Cùm verborum potiùs horum occasione videretur esse hoc loco de Figura Mundi agendum; quia tamen alia, eaque vberior sub initium Epistolæ ad Pythoclem sese offeret, idcircò res est eò differenda; & vel eo quidem nomine, quòd Epicurus in hoc argumento adhæreat suo [illegible], *Contingens est*, vti & in aliis de quibus in eadem Epistola agitur, & quæ contendit posse pluribus modis fieri; secùs ac vulgò cætera, de quibus præsertim in hac agitur, quemadmodum illeic perspicuè præstamus. Adnoto iam solùm, quod [illegible] statuit non posse Mundo omnigenam, seu varietatis infinitæ figuram competere, ex eo præsertim esse videri, quod respiciat ad eandem caussam, ob quam pronunciauit superiùs non esse Atomorum figuras infinitas numero, quòd infinitæ exprimi in magnitudine finita non possint.

¥. 13. Καὶ μὴν [illegible]. Hasce voculas pro Epicuri more, translatis hûc verbis, de quibus iam monui, præfigo. Ipsis verò addo, subiungóque illa, [illegible], quòd imprimis duæ illæ voces [illegible] repositæ extiterit apud Lambinum scribentem in Lucretium, &, vt verisimile quidem est, ex alicuius lis. fide. Ac deinde, quòd cæteræ congruere illi loco faciant ea, quæ de animalibus subiiciuntur; cùm dicere alioquin nequeat quid sibi ea velint, aut quorsùm intrusa hæc sint. Quod ad interpretationem verò addo *Terram aëri*, quòd congenea sit, *aëri non esse*; id ex verbis Lucretij mox afferendis desumptum est. in lib.5.

¥. 15. Οὐδὲ γὰρ τὰ ζῶα, pro οὐδὲ τὰ ζῶα. Scilicet propter cohæsionem, caussamque subiectam. Addo verò statim, [illegible], quoniam & hoc deest, vt comparatio integra sit, & Lucretius id ipsum suggerit, dum ait,

> *Nam neque de Cælo cecidisse animalia possunt.* lib.5.

Quod autem etiam ad interpretationem addo, *non fuisse animalia in illa spatiorum infinitate formata, vt deinceps in Mundum iam perfecta deducerentur; neque in Cælo elaborata, vt delaberentur exinde in Terram*; id tum facio, vt sensus cum iis, quæ sequuntur, cohæreat; tum comparationis scopum declarat, quatenus intelligitur non fuisse Terram pari modo in ipsa spatiorum infinitate procreatam, ac deinceps deductam in Mundum; tum à Lucretio quoque suggeritur, vt non multò pòst referetur.

¥. 18. [illegible], pro [illegible]. Ita nimirùm sententia cogitur, quæ secùs partim perturbata, partim etiam repugnans

repugnans ipsi scopo efficitur. Statim autem post, repono voces ἐν ἡ, πολυφθόνοις, ὧν ἤδη τὸ πλεῖστον, quòd & reponendas necessariò sensus demonstret, & vox ἀπεφθόνω, quæ consequitur, eas præexigat. Quod mox lego ἐπὶ τ̃ γῆς, pro ἐπὶ γῆς, non refert multum admodum: Adnoto tamen additamentum ad interpretationem factum declarationem continere, quæ heic supprimitur, & à Lucretio tamen insinuatur.

℣. 25. Ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον ἐστὶ καὶ τὴν φύσιν, &c. Videtur voluisse Epicurus heic attingere propagationis rerum caussam; ac eam præsertim, quæ viuentium est; vt admirationem, quæ nos propter illam, proptérque membrorum structuram inter percellit, extenuaret. Lego autem ℣. 32. ἐξ ὧν μείζους χρόνους τοῦτο ἀπογίγνεσθαι, pro ἐξ ὧν δὲ, ἐν χρόνοις ἀπὸ τ̃ ἀπὸ τ̃ ἀπείρου, quòd tametsi nimia procul dubio licentia sit ex vocibus ἐξ ὧν δὲ, facere κατὰ μείζους (vtcumque ad alias quod spectat, sensibilius quoddam vestigium supersit) nihilominus voces κατὰ μείζους deesse sententiæ ostendant eæ, quæ succedunt κατὰ ἐλάττους, & cùm constet locum ita esse corruptum, vt nullus ex eo sensus possit exprimi, conformandum sit qualecumque eius sanandi tentamentum. Neque verò est, quòd quis reputet fieri heic quasi posterius membrum, quod aliud nihil sit, quàm quædam prioris repetitio: siquidem cùm prius insinuet, existentibus operibus variis, quæ admiranda hominibus parens natura suppeditauit, non accinxisse se æquè citò homines ad omnia disquirenda, cognoscendáque; sed his longè citiùs, illis longè tardiùs intendisse animum; tum posterius innuit non omnia æquè facilis perscrutationis, inuentionísque esse; sed cùm istis quidem exiguum tempus satis sit, illis prolixum necessarium esse.

℣. 34. Ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα. Quod heic subiicitur de Nominibus, quæ natura sint ab ipso initio, & posteriùs tamen apud varias gentes communis vsus effecta sint; consequutio est quasi quædam ad illud, quod præmissum est de iis, quæ non sunt apud homines, nisi procedente tempore perfecta. Cùm sit autem posterior pars contextus præsertim corrupta; idcircò

PAG.29. ℣. 2. videtur legi posse, καὶ τὰ πράγματα συντομωτέρως δηλοῦσθαι, pro συντομωτέρως δηλοῦμεν, quoniam ea, quæ significantur, res ipsæ sunt, non verò significationes, quales intelligerentur legendo δηλουμένας, quasi referendo ad vocem λέξεις, vtcumque MSS. habeant etiam quasi eòdem respiciendo συντομωτέρως. Quòd verò legam δηλοῦσθαι, cùm legi posset δηλοῦσθαι, facit copulatio magis naturalis cum verbo φῆναι. At statim pòst lego, εἰσφέροντας πρός τοὺς μὴ συνειδότας, pro εἰσφέροντας τούς συνειδότας. Et rursùs statim, φθόγγους, καὶ τοὺς μὲν ἀναγκασθέντας, pro φθόγγους τοὺς ἀναγκ. ac iterùm mox, πλείστην αἰτίαν, pro πλείστῳ αἰτίᾳ, vt sensus quispiam congruus, qui aliàs fit nullus, inde eliciatur.

℣. 9. Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς μετεώροις. Aggreditur hoc loco Epicurus vt eximere animos à terroribus, qui incuti solent tum ex inspectione aliquarum rerum Sublimium, tum ex auditione fabularum de Inferis; ita propalare insigneis errores, quòd Mundus non sit initio à Deo constitutus; quòd ab eo porrò non gubernetur; quòd Animus noster non superest à funere. Quoniam verò hoc postremo errore iam antè reiecto, reiiciendi hoc loco duo priores sunt; peruidendum priùs, si quid attinet ad restitutionem contextus. Initio autem prætereo quid Μετεώρων voce heic significetur, cùm & res superiùs declarata sit, & vel ex facta ad interpretationem additamenta abundè innotescat. Innotescit verò etiam ex ea, quæ ad voces τροπὴν, καὶ τρόπους & cæteras; quid per ipsas intelligatur.

℣. 19. Λειτουργοῦντος, &c. ad vsque, καὶ ἀπόλαυσιν, pro λειτουργ. (aliàs νῦν) ἅμα ἄλλο συνεσταμένον τὴν μακαριότητα ἀφθαρσίαν. Nisi scilicet aliqua huiuscemodi restitutio fiat, nihil erit sensus, quod inde elicias. Quod idem dicendum circa id, quod paulò pòst lego, ἐξ ὧν μηδ' ὑπονοίας γίνεσθαι, pro ἐὰν μηδ' ὑπονοίας ἐξ αὐτῶν.

℣. 31. Καὶ τὴν ὕλην, pro καὶ ὕλην, ita habentibus MSS. & sic exigente concinnitate sensus. Non longè pòst ἀπῆλθεν, pro ἀπέλθη, quòd sensus satis manifestat. Et mox interpono vocem μᾶλλον, vt sit aliqua sententiæ cohæsio.

℣. 37. πως ταῦτα, &c. ad vsque, ἄλλως πως ἔχειν, pro πρὸς τὴν εἰς ταῦτα ἀκρίβειαν. Ἔτι τε τὸ πλεοναχῶς ἐν τοῖς τοιούτοις εἶναι, καὶ τὸ ἐνδεχόμενον. Nempe, si lubeat aliquem sensum, & ipsi quidem loco non incongruum expiscari. Discerno autem illa tria Πλεοναχῶς εἶναι, Ἐνδεχομένως εἶναι, ἄλλως πως ἔχειν, vt intelligamus fuisse familiareis Epicuro voces circa solutionem quæstionum de rebus præsertim Sublimibus institutarum; quippe qui nunquam vni caussæ reddendæ sic institerit, quin reddi posse alias censuerit. Discerno etiam quasi Effatum alterius generis illud, ἄλλως μὴ εἶναι, &c. vt intelligamus præter illa, quæ erant Epicuro quasi dubitabilia, multisve modis explicabilia, fuisse quoque alia rata, constantiáque, & de quibus dici non posset, quòd esse, aut fieri alio modo possent; vt habetur initio statim insequentis Epistolæ. Nempe ex hoc genere esse voluit, quod heic ait, Μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ, &c. Quod non multò pòst lego, καὶ γὰρ ἴσως, pro καὶ ἴσως ob euidentiorem cohæsionem facio.

℣. 7. Τάχα δὲ καὶ πλείους. Ita scilicet magis congruè legit Aldobrandinus, quàm quod alij τὰ χρόνια, ἢ πλείους, vel etiam καὶ πλεῖον. PAG.30.
Lego autem statim δύναται, pro δύναται, aut δυνατόν, quoniam planius est; ac repono mox κατὰ τὴν pro καὶ τὴν, quod id videatur exigere non modò facilitas, sed etiam necessitas sensus.

℣. 15. Τοιούτων ὄντων, pro τοιούτων τρόπων ὄντων. Nempe vox τρόπων paulò antè scripta hîc ineptè proreperat. Mox autem παρ' ὄψιν pro κατὰ μέρος. Scilicet vocis κατὰ μέρος nullus heic sensus, vsusve est; at vox παρ' ὄψιν ipsa est, quâ Epicurus vti solet, vt manifestum statim fiet, ac vberiùs etiam insequente

[illegible] Epistolâ, cùm Sublimia illa, & [illegible] posita explicans, dicit ipsa contingere, non iuxta ea, quæ sunt apud nos, hoc est, in Terra, seu hac inferiore, in qua nos versamur, regione contingunt. Legi potuissent [illegible], sed vox [illegible] Epicurea magis. Statim verò [illegible], pro [illegible]. Quippe nisi voces ita transponantur, proclive est sensum præposterum fieri, ut vel ex aliorum interpretationibus patet.

§. 20. [illegible], pro [illegible]. Videlicet ut sensus constet: cuius etiam gratiâ præmittendum statim fuit [illegible] ante illud [illegible], &c. cum secus, hoc totum quasi membrum constare non posset. Ac eiusdem statim legendum [illegible], pro [illegible], cùm aliquin membrum esse mutilum videretur. Et eadem statim [illegible], pro [illegible], cùm [illegible] [illegible] sensus satis commodus [illegible], qui fuisset aliquis aut nullus, aut planè [illegible].

§. 24. [illegible], &c. ad usque [illegible], pro [illegible]. Sic quippe sensus est longè planior, & sententiæ Epicuri tam textûs [illegible] [illegible]. Mss. aliunde habent vocalium [illegible] ante vocem [illegible], & quod ad vocem [illegible] repositam pro voce [illegible], attinet, res est [illegible] satis manifesta.

§. 38. [illegible], &c. ad usque [illegible], pro [illegible]. Vox certè illa [illegible] priore loco posita nihil nisi sententiam perturbat, & quæ habetur posteriùs, abest etiam à Mss. Poterat conuersa in [illegible], fieri initium sequentis, aliusque textûs membri; verùm visa præterea est transponenda, collocandaque ante vocem [illegible], tanquam longè magis necessaria ad sensum, quem heic intendisse Epicurum [illegible], quemque & ipse aliàs exprimit, ubi ratiocinatur mortem nihil pertinere ad nos, & Lucretius urget inter cætera illis versibus:

lib. 3. *Debet enim, miserè si quoi fortè, ægréque futurum'st,*
Ipse quoque esse in eo tum tempore.

Et, *Nec videt in vera nullum fore morte aliũ se,*
Qui possit vivus sibi se lugere peremptum.

Ad vocem [illegible] quod spectat, legissem cum Casaubono [illegible], quasi relatam ad [illegible], insinuante etiam voce [illegible], pro qua legendum fuisset [illegible], & convertendum [illegible] in [illegible], nisi sensus fecisset satis manifestam Synecdochen, subintellectâ voce [illegible], quæ etiam manifestiùs supponitur statim à sequente voce [illegible].

§. 41. [illegible], pro [illegible]. Scilicet ut sensus cohæreat cum eo, quod sequitur, [illegible]. Ut præter Epicuri mentem esse taceam, quod homines illa non patiantur [illegible]. Lego autem statim, [illegible], pro [illegible], quoniam vox [illegible] phrasin congruam; & vox [illegible] sensum integrum facit.

§. 44. [illegible], pro [illegible]. Quippe congruus heinc sensus fit, qui aliàs est falsus, & contradictorius; cùm talis perturbatio ex eo, quod illi opinentur, & non rectè quidem, ut dictum mox est, consequatur; & videatur hoc respexisse Lucretius, cùm hosce versus aliquoties repetit:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis lib. 2. 3. 6.
In tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quàm
Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.

§. 5. [illegible], pro [illegible]. Siquidem vox [illegible] superfluit, incongruaque est, & Mss. habent [illegible] post [illegible]. Sic & non longè post [illegible], pro [illegible], quòd vox [illegible] nihil obstat, sed relatiua [illegible]. Præterea autem videri quoque ad hæc respexisse Lucretium, cùm recitatis mox versibus, hosce, quos etiam aliquando seorsim habet, subiicit: Pag. 31.

Hunc igitur terrorem animi, tenebrásque necesse'st lib. 1.
Non radij Solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturæ species, ratióque.

§. 12. [illegible]. Hæc iam est Conclusio totius ad Herodotum Epistolæ, neque ipsa minùs, quàm reliquus textus [illegible] laborans. Heinc statim pro vocibus [illegible], lego [illegible], ut sensus elici congruus possit, qui aliàs non-nisi decurtè, perægréque cohæreat.

§. 17. [illegible], &c. ad usque [illegible], pro [illegible]. Nimirùm propter vocem [illegible], legendum est & [illegible], quod ipsi adiectiuum sit, & [illegible], quod patiendi vi illius respondeat. Et posterioris quidem huius vocis vestigium fuit in Mss. ubi habetur [illegible]: ad priorem verò quod spectat, commutaturus illam fueram in vocem [illegible], nisi meminissem non longè ab initio insequentis Epistolæ legi [illegible], ac rursùs [illegible], adeò ut visus Epicurus fuerit verbum [illegible], quod est *purgare*, seu *mundare*, eò transtulisse, ut esset idem, quod *explicare*, seu declarare aliquid; quoniam quæstio dum explicatur, veluti purgatur, mundáque euadit à tenebris, ambagibúsque; quæ veluti sordes commistæ præstant, ne clara, apertáque, & qualis in se est, videatur.

§. 21. [illegible], pro [illegible]. Vocem scilicet [illegible] interpono, ut satis perspicuè alioquin deficientem; & quia in ipsa Epistolæ Præfatione, cui hic Epilogus respondet, habetur, [illegible].

§. 24. [illegible], pro [illegible]. Nisi enim res ita distinguantur, ut heic agnoscatur quasi alterum membrum, nihil congruũ

sensus elicies; vti & nisi statim legatur [illegible], pro [illegible], quæ ex voce nihil exprimi, nisi admodum perturbatum potest.

℣. 25. [illegible], pro [illegible]. Nimirum & ita habent MSS. editióque Stephani, & vox eodem sensu in Præfatione exstat; & per ipsam meliùs exprimitur deductio, tractatio, dissertatio, ea omnia complectens, quæ aliqua de re dici possunt; vt velle Epicurus videtur heic innuere.

℣. 26. [illegible], &c. ad vsque [illegible], pro [illegible]. Quippe nisi istud habeatur quasi postremum membrum enumerationis illorum, qui in Physica profecerunt, & restitutio hoc proximè modo fiat, nihil erit, quod heinc elicias, aut appositè cum iis, quæ supersunt, connectas.

℣. 29. [illegible], pro [illegible], propter expositam mox causam. Tametsi vtrobique eandem vocem, dummodo de sensu constet, retineri nihil prohibeat.

Et in Epistolam quidem ad Herodotum hactenus.

Ad II. Epistolam Epicuri ad Pythoclem, de Rebus Sublimibus.

℣. 31. ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ Πυθοκλεῖ χαίρειν. Hæc altera est duarum Epistolarum, quas prædiximus fuisse ab Epicuro de Rebus Physicis conscriptas. Est autem & ipsa Epitome solùm; declarat enim Epicurus se Pythocli annuentem mittere ad ipsum [illegible], *compendiosam, atque perspicuam de Rebus Sublimibus tractationem.* Quomodò verò τῶν Μετεώρων, *Sublimium* vox non ea solùm complectatur, quæ in aëre apparent, ac fiunt, solàque vulgò dici Meteora (& vel authore quidem ipso Aristotele) consueuerunt; sed illa etiam maximè, quæ in æthere, seu cælo visuntur; videlicet tam sidera, quàm quæ varia iis accidunt; causam superiùs iam diximus, eámque repetere nihil est necesse. Adnotare heic sufficit argumentum Epistolæ respondere illis Physicæ Tractatibus, qui Aristotelæorum librorum imitatione, de Mundo, & Cælo, déque Meteoris solent inscribi. Scilicet Epicurus quoque ab ipsa statim Præfatione, aliqua præmittit de Mundo, ac agit subinde de Sideribus; pergítque postremò agere de iis, quæ in aëris regione contingunt.

℣. 33. Ἤνεγκέ μοι Κλέων. Præfatio hæc est, cuius duæ partes. Epicurus enim imprimis scribendi occasionem declarat; & quâ alacritate se accingat, scilicet gratificaturus ipsi Pythocli, & rem quoque aliis futuram non inutilem præstiturus. Deinde verò scopum describit speculationis Rerum Sublimium, ac docet modum de iis agendi alium esse ab eo, quo differitur de cæteris tam naturalibus quàm moralibus rebus.

℣. 5. [illegible]. Ita videtur, pro [illegible], exigere perspicuitas phraseos. Legit Casaubonus [illegible]. Pag.

℣. 17. Πρῶτον μὲν οὖν. Posterior hæc est Epistolæ pars, in qua lego statim, [illegible], pro simplici [illegible]: nisi legere malis [illegible] (vtrumque enim familiare Epicuro est) ad ipsam phraseos integritatem. Vtrumque certè dici possit regi vocem tacitè à verbo quopiam antecedente in superiore periodo; vide tamen respici ad consimile regimen, & in posteriore parte Præfationis ad superiorem Epistolam, Πρῶτον μὲν οὖν [illegible] & in aliis pari occasione locis.

℣. 21. [illegible], pro [illegible], scilicet propter vocem [illegible]. Notandum verò cùm Epicurus duo Propositionum genera distinguat; alterum circa eas res, quæ vno tantum modo se habent; alterum circa eas, quæ pluribus modis possunt se habere, aut fieri; idcircò eum velle firmam hanc fidem, seu persuasionem non tantùm esse circa prius genus; verùm etiam circa posterius. Non sanè eo sensu quòd aliqua re existente pluribus modis explicabili, quilibet modus sigillatim pro indubitato habeatur; sed eo solùm, quòd res sit explicabilis modis pluribus; videlicet quasi hoc vnum contendat, suppetere semper in rerum natura causam aliquam effectus alioquin admirabilis, absque eo, quòd sit necesse ad aliquam non-naturalem, seu extraordinariam confugere; vti facere conqueritur eos, qui passim ad diuinam recurrunt. Exinde est sanè, cur penè ad nauseam inuehatur in illos, qui singularem modum amplexi, plurifarium reiiciunt; vt ex ipsa serie Epistolæ constat, & à Seneca etiam obseruatur: speciatim verò cùm recitatis Philosophorum antiquorum de Terræ motu opinionibus, subiicit: *Omnes istas posse esse causas Epicurus ait, pluresque alias tentat, & alios, qui aliquid vnum ex istis esse affirmauerunt, corripit; cùm sit arduum de iis, quæ coniectura sequenda sunt, aliquid certi promittere.* Præterea autem Propositionum generis prioris, quales nullas affert, Physicarum instar, in Moralibus, esse posse exempli causâ, istas; *Voluptas est finis bonorum; Iucunda vita separari à virtutibus non potest;* aliásque huiuscemodi. Præterea item visum esse, quem modum ille [illegible], vocat *Singularem* potiùs, quàm *Vnicum dicere*, & quem [illegible], *Plurifarium*, potiusquàm *Multiplicem*; vt vsus vocum, qui heic habetur quasi artificialis, exprimatur distinctiùs. lib. 6. n. [illegible]

℣. 30. [illegible], pro [illegible], sic enim videtur exigere phrasis; ac non multò post [illegible] pro [illegible], damnat siquidem Epicurus pronunciata quædam, nō quia noua, sed quia vana sunt, & præ vanæ gloriæ studio efferuntur.

℣. 35. [illegible], pro [illegible]. Siquidem voces [illegible] totum sensum turbant, & superfluæ sunt, propter vocem [illegible] mox antecedentem; ac irrepsisse possunt ob affinitatem cum duabus insequentibus, vti & potest vox [illegible], ad gignendi casum propter

vocem

[illegible] πάντας inductam, deflecti. Nihil porrò de hac voce dico; veluti & nihil adnotaui circa antecedentem vocem [illegible], quòd ea fuerit veluti præoccupata aliquantò superiùs. Vox [illegible] non-nihil suspecta; sed retineri tamen potuit, sensum exprimendo phraseos, qualem liceat.

℣. 44. [illegible] φαντασμάτων. Videtur enim Epicuræ phrasi magis conforme, quàm τῶ φαντασμάτων, vtrumque correctionis specie sic reponi potuerit, vti illud speciale τὸ [illegible].

Pag. 33. ℣. 1. [illegible] προειρημένων [illegible] φαντασμάτων, pro [illegible] φαντασμάτων. Quippe & vox [illegible] manifestè deest, & vox τινα abundat, quæ magis congruè mox antè habetur; & vox φαντασμάτων post vocem περὶ ἡμῶν, vt familiarissima est, sic mox quoque repetitur; &, vno verbo, nisi hoc modo, ac nisi statim post [illegible] legatur [illegible], vix vllus habebitur sensus.

℣. 3. Κόσμος [illegible] [illegible]. Aggreditur heic Epicurus pauca de Mundo præmittere, quasi coherenter acturus de Rebus Sublimibus, quæ ad Mundi partem, Regionémve præcipuam spectare. Excedimus autem à definitione, qua vides Mundum ab eo describi haud-secus quàm descriptus exstat in cap.2. libro de Mundo, vbi dicitur: Σύστημα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων, *Compages ex Cœlo, Terráque, & iis naturis, quæ in ipsis continentur, constans.* Quæ descriptio eadem, ac totidem verbis (nisi quòd vox περιεχομένων non tam exprimitur, quàm subintelligitur) refertur à Laërtio ex lib.7. Posidonio Stoico; vnde fit vt Aldobrandinus ex hoc, aliísque argumentis, censeat eius libri Authorem esse ipsum Posidonium, non verò Aristotelem, cui vulgò attribuitur, aut Nicolaum Peripateticum, cui Petrus Victorius vindicandum putat.

℣. 12. Καὶ [illegible] ἐν πέρατι, &c. Locus hic est, qui fuit superiùs consimili occasione indicatus, & in quo tetigimus de figura Mundi dicendum. Concludo autem Parenthesi illa [illegible], &c. pauca quædam spectantia ad dissolutionem, & confusionem Mundi; quoniam manifestè interserta sunt: & quia sicut priùs de conditione extremæ partis Mundi dici cœptum est, ita posteriùs continuatur. Lego verò interim [illegible], pro [illegible], quoniam fit alioquin sensus perturbatus.

℣. 14. [illegible], pro [illegible]. Siquidem vox [illegible] manifestè refertur ad vocem [illegible], vti & præcedens [illegible], & præpositio ἐν tam est legenda separatim, quàm mox antè habetur ad ipsam vocem πέρατι, quæ heic apertè subauditur; & denique particulam disiunctiuam ἢ reponendam pro copulatiua καὶ, ipsa membrorum series demonstrat.

℣. 20. [illegible], pro [illegible], id scilicet vt phrasis constet.

℣. 23. Καὶ ἐν μετακοσμίῳ, pro καὶ ἐν κόσμῳ, καὶ μετακοσμίῳ. Expungo nimirùm voculas κόσμῳ καὶ, quod intelligere Epicurus non potuerit gigni in Mundo Mundum. Nam & tametsi dici posset minor in maiore comprehendi; eo tamen casu non tam Mundus, quàm Mundi pars censendus foret. Posset & forsan is sensus fieri, vt gigni Mundus intelligeretur in eodem loco, in quo alius præexstitisset; at multa nimis, & absque vllo in textu vestigio mouenda.

℣. 24. Καὶ ἐν πολυκένῳ, pro ἐν πολυκένῳ, quòd esse videatur quasi aliud membrum. Nempe cùm Intermundium sit, aut videatur intelligi, vbi Mundi sunt inter se satis conuicini; vbi illi tamen sunt distantissimi, potest spatium simpliciter vacuum, inanéve haberi. Et tunc quia potest tale vacuum esse aut non purum, si fortè nimirum pertranseant, seséve mutuò retinentes cohæreant variæ Atomi; aut purum, si fortassis nempe tale quid non contigerit: ideò videtur Epicurus censere posse Mundum fieri in vtrolibet eiusmodi vacuo. Vnde & statim lego, καὶ ἐν μεγάλῳ [illegible], pro [illegible], quoniam vt illud posterius καὶ satis manifestè superfluit, ita potest particula ἐν non satis consultò irrepsisse, & maximè quidem ex subiecto mox loco, cui vtraque particula videatur esse restituenda. Propterea enim lego, ὥσπερ [illegible] τινὲς φασιν, pro [illegible] τινὰ φασιν, quòd improbasse Epicurus videatur non quidem, posse gigni Mundum ἐν μεγάλῳ [illegible] (neque enim ad hoc vllam habuit causam) sed posse eo modo, quo asserebant aliqui; ad hoc nempe habuit quidpiam opponendum, vti & reipsâ opposuit. Hinc & eiusmodi verba parenthesi conclusa lego, & quæ sequuntur habeo quasi summariam explicationem mentis Epicuri, potiusquàm modi, quem improbat; quoniam alioquin nihil cohæret, & ne ea quidem, quæ statim improbato modo tribuuntur, explicatione hac continentur.

℣. 35. [illegible], pro [illegible]. Ita scilicet MS. rectè, vt vel ipse sensus insinuat, & opinio quoque illius, qui ab Epicuro subnotatus videtur. Siquidem & cùm paulò antè dixit [illegible] τινὲς φασιν, & cùm subdit illicò pòst, [illegible] φησί τις, non videtur omninò alius esse subnotatus ab eo, quàm Leucippus. Id videlicet colligo ex iis, quæ habet Laërtius, dum ait Leucippum lib.9. Mundi exortum sic descripsisse, vt censuerit [illegible] εἰς μέγα κενόν, (vides heic μεγάλῳ κενῷ, de quo Epicurus) [illegible] (vides [illegible], de quo ille) [illegible] (vides & [illegible], qui heic restituitur) [illegible] (vides & quod heic dicitur [illegible]) &c. Præterea autem illud [illegible], fecisse, vt minùs fuerim veritus addere interpretando exemplum desumptum ex [illegible], qui supra niuem reuolutus, quicquid contingit sibi assumit. Adieci verò etiam quanam in re talis opinio, taléve exemplum quadrare non possit in genesin Mundi, nisi repugnando rebus apparentibus, vt cùm Epicurus rem non expressisset, ea intelligi quadantenus posset.

ψ. 41. Ἥλιόν τε, καὶ Σελήνην, καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα. Dicere heic quidem Epicurus aggreditur de Sideribus; sed pertinet tamen simul argumentum ad tractatiunculam de Mundo, quatenus eò tendit, vt intelligamus Mundum ita fuisse effectum, vt hæ insignes illius partes fuerint non aliunde aduectæ, sed cum ipso simul, & intra ipsius quidem ambitum ex seminibus comprehensis formatæ; quod idem speciatim de Terra pronunciatum iam vidimus. Inde autem fit, cur ψ. 42. legam cum Aldobrandino οὐ καθ' αὑτὰ non simpliciter καθ' αὑτὰ. Negationem quippe exigit non modò quæ consequitur Aduersatiua particula ἀλλὰ, sed ipsamet quoque opinio, quam ex Plutarcho, & Lucretio potissimùm expressimus, cùm de exortu partium Mundi præcipuarum dissereremus. Lego verò aliquantò post ὃν pro ἐν, ne sensus turbetur; & statim, καὶ πνευματικῆς, pro καὶ δὴ τῶν πνευματικῆς, vt sit aliquis. Ac iterùm, ὅπως συναυξάνωνται, pro ὃ τὸ συναυξήσεως, vt sibi cohæreat. Denique verba illa, ἢ ἵνα γε ἐν τάξει vulgò lecta post vocem κόσμου, ac satis manifestè transposita, repono post illa, ὥσπερ δὲ γῆ, ἢ θάλαττα, ac totum parenthesi includo; quoniam quæ sequuntur de naturis spirituosis, & igneis, eiusmodi sunt, vt Sideribus, non Terræ, & Mari accommodari valeant; cùm illa, non ista, ex igneis (speciatim) corpusculis concreuerint; & exinde fit, quod superiùs ex Lucretio retulimus,

Hoc est à Terris altum secernere Cœlum,
Et sorsum Mare, vti secreto humore pateret;
Seorsus item puri, secretique ætherii ignes.

Pag. 34. ψ. 9. Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε, καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων. Celebris hic est locus de Solis, Siderumque aliorum magnitudine, ob quem Epicurus maximè vexatur. Sed de textu vt pauca attingam; lego statim τηλίκον φαίνεται, expunctâ intermedia voce, ὁποῖον, quasi vanè interpolatâ; quòd de Magnitudine requiratur, non qualis, verùm quanta sit; vtcumque quantitas alioquin sit quædam qualitatis species. Ac dici quidem fortè posset, excidisse, quæ huic responderet, vocem τοιοῦτον, vel τοῖον, quòd memoretur etiam statim Color, qui propriè dicta sit qualitas; verùm quia color est corporis, non magnitudinis qualitas; ideò censeri potest neutram vocem appositam fuisse; potéstque præterea haberi

Epist. 21. ex Plutarcho indicium, apud quem Sol speciatim ex Epicuro legitur, ὁ τηλικοῦτος, ἡλίκος φαίνεται, ἢ μικρῷ μείζων, ἢ ἐλάττων. Vtcumque autem sit, vox ista ὁποῖον minori sensus dispendio abiicitur, quàm alterutra illa introducatur.

ψ. 17. ἐστὶ δὲ, pro ἰσχ' ἄμα. Tenue vestigium; sed cùm huiuscemodi verbum non modò appositum sit, sed penè etiam necessarium; tum eæ voculæ, quibus substituitur, eiusmodi sunt, vt nihil iis sensus, quòd ex iis eliciat. Nam si ageretur quidem in hoc membro de magnitudine Astrorum spectata πρὸς ἡμᾶς, dici fortè posset eam esse non-nihil aut maiorem, aut minorem, aut tantam, quanta & videtur, ἰσχ' ἅμα δὲ *non tamen simul*, seu tempore eodem, quasi deberet duntaxat varia variis temporibus videri: at quia agitur de Magnitudine spectata καθ' αὑτό, atque idcircò manente inuariata secundum se; eapropter istæ voculæ non videntur posse huc accommodari.

ψ. 24. Ἀνατολὰς, καὶ δύσεις. Agit hoc loco Epicurus de Ortu, Occasúque Siderum, non illo quidem, quem Heliacum, seu Solarem vocant; hoc est, quo Luna, cæteráque Astra oriri dicuntur, dum ob viciniam Solis, occultationémque ab illius radiis, priùs non apparentia ex eius vicinia, radiísque emergunt, apparerèque incipiunt; vt Luna quidem (ac interdum etiam Venus, Mercuriúsque) vesperi; & cætera (ac interdum etiam Venus, quàm Mercurius) manè; Occidere verò, cùm priùs apparentia, ob factam deinceps viciniam, subitionémque in Solis radios, quasi in illos demerguntur, apparerèque desinunt, vt Luna (& interdum Venus, atque Mercurius) manè; ac cætera (& interdum Venus, atque Mercurius) vesperi. Agit, inquam, heic Epicurus, non de huiusmodi Ortu, & Occasu, sed de vulgari alio, quem & Horizontalem appellant, & Poëtæ tam Cosmicum, quàm Acronychum agnoscere solent. Is videlicet Ortus est, quo videmus Sidera (ac speciatim Solem manè) supra Horizontem emergere; is Occasus, quo videmus eadem (ac speciatim vesperè Solem) infra Horizontem delabi. Quod lego porrò Ἀνατολὰς pro Ἀνατολὴν, & postea δύναται pro δύνασθαι, non magni quidem momenti res; sed facio nihilominùs, quoniam in hac tota de Sublimibus tractatione, moris Epicuro non est, vt Infinitiuum modum absque regente Indicatiuo ponat, ac geminatum potissimùm, vt hoc loco foret, γίνεσθαι δύνασθαι. Appositum magis, quòd statim post lego, καθ' ἑκατέρους, pro ἢ καθ' ἕτερον, idque ex Mss. nisi quod illi adhuc retinent copulatiuam particulam. Expressi autem interpretando, quid rei id esset; cùm ille haud-dubiè loca intelligere Ortus, Occasúsque voluerit.

ψ. 34. Τάς τε κινήσεις αὐτῶν. Attingit hoc loco Epicurus duplicem Hypothesin, secundum quam peragi posse Siderum motus concipimus: Vnam, quâ Cœlum totum moueri, ac Sidera secum vnà transferre cogitatur; alteram, quâ Cælo immoto, Sidera per ipsum seorsim moueri intelliguntur. Attingit etiam, vel coniungit potiùs motus huiusce duplicem causam, vnam, ipsam necessitatem, quam Sidera in ipsa sui conformatione subierint; alteram, ipsam depastionem, ac dispositionem eius pabuli, quod, ignea cùm sint, prosequantur.

ψ. 39. Ex quo fit vt illud κατά τινα διανέμησιν τοῦ πυρός, interpretetur non *de distributione ignis*, ex qua nullus sensus idoneus, sed *de depastione* eiusdem, iuxta quam velut proserpere Siderei ignes intelligantur.

ψ. 41. Τροπὰς ἡλίου, καὶ Σελήνης. Pergit hoc capite Epicurus dicere causas specialis Motus, quo digressi ab Æquatore Planetæ, & ad ipsos vsque Tropicos progressi, ab iis regrediuntur. Sic autem referri eas posse

contendit

[illegible] ad Zodiaci obliquitatem; ad re[illegible] anni; ad paludi dispositionem [illegible] particulas, [illegible], ante vocem [illegible], eamque manifestè deficien[illegible], ob sequentes illas, [illegible] [illegible]) denique ob factam initio [illegible] [illegible] impressionem; vt censeat prætereà, [illegible] esse curandæ, quæ vocat *similia Astrologorum machinamenta*, [illegible]. Quo loco obseruandum est, notari ab ipso videri non Astrologiam Iudiciariam, quæ illius temporibus nondum in Græcia peruaserat, vtcumque statim à Beroso nouella in eam fuerit; sed operosas illas quas vocant Planetarum Theorias, seu Hypotheses, quarum iam exemplum in Eudoxo, Callippo, & Aristotele habebat. Non quòd visus fuerit speciatim villam damnare hypothesin; sed quòd patienter non tulerit, haberi vllam ita ratam, vt cæteræ non censeantur pari cum ea esse probabilitate. Hoc enim est, quod esse censuit [illegible], mancipij videlicet [illegible] vni cuipiam addictum esse.

Pag. 35. ℣. 12. [illegible]. Tria heic sequuntur capita, quæ Epicurus pertractat de Luna: & primum quidem circa eius Phases, quas licet, si lego [illegible] distinctius, [illegible] communius, vt vulgò fit, [illegible], [illegible] perspicuitas, & propositio Epicuri semper intimandi speciem [illegible], quas Luna Phasis subeat ex [illegible] proprij corporis, quod & globosum, & media parte clarum, media obscurum supponatur; vt & expressi interpretando, & ex Lucretio dicetur posteà. Lego verò deinde ℣. 15. [illegible], pro [illegible] (vti & non multò post habetur) propter perspicuitatem sensus, quæ videtur etiam non obscurè exigere, vt statim pro [illegible], legatur [illegible], ac statim [illegible], pro [illegible], & iterum [illegible], pro [illegible].

℣. 24. [illegible]. Alterum illud caput est, de Luce videlicet Lunæ, quam Epicurus ait esse posse aut Lunæ propriam, aut à Sole acceptam. Lego autem ℣. 25. [illegible] pro [illegible], quoniam id pluralis exigit exprimendo altero modo, quo potest Lux esse in Luna. Et ℣. 51. [illegible] pro [illegible], quoniam relatio est [illegible]. Ac statim [illegible], pro [illegible], sensu ipso manifestante.

℣. 33. [illegible]. Tertium hoc est caput de Facie, seu eo quasi vultu, qui in disco Lunæ apparet. Lego autem ℣. 38. [illegible], pro [illegible], quòd vox esse videatur Aduerbialiter efferenda, vt indicentur omnes omninò, seu vniuersi modi, quibus potest Lunæ facies maculosa apparere, præter duos illos, quorum alterum, qui [illegible] dicitur, explicari posse commodiùs non censui, quàm congruè illi tertio, qui habetur etiam [illegible] circa Phasis Lunæ. Nempe vt illeic sum hanc vocem interpretatus *obductionis corporis opaci Luna continuò circumuoluti*, sic & hoc loco *obductionem corporis non perinde opaci, sed vtcumque caliginosi, non continuò circumuoluti, sed perpetuò potius hærentis; ac non vbique solidi, sed reticuli instar variè perforati*. Videtur id certè non fuisse alienum ab ipsa mente Epicuri, vtcumque nihil subodorati non modò ex Plutarcho, aliúve licuerit, sed ne ex Lucretio quidem, qui de Lunæ facie nihil habet. Denique ℣. 41. [illegible] lego, pro [illegible], suggerentibus vocibus [illegible], quæ immediatè antecedunt: Ac statim, [illegible], pro [illegible], suggerente ipsa necessitate sensus.

℣. 44. [illegible]. Cùm Epicurus aliquot Eclipseon causas heic recensens, visus fuisset præcipuam, eámque germanam prætermisisse; ideò Laërtius illam suppleuit ex xii. Epicuri de Natura libro; itémque ex Diogene Tarsensi, qui eandem ex mente Epicuri declarauerit. In ipsa autem recensenda, & ad ℣. quidem 20. addo has duas voces [illegible], quòd manifestè deficiunt ad declarandum quomodo ob recessum Lunæ à coniunctione cum Sole, ipse Sol visus obscuratus, illucescat iterùm; & à recessu ab oppositione, atque adeò ab vmbra Terræ, ipsa Luna rursùs pleno orbe fulgeat; vt interpretando etiam est expressum. Quinetiam illud, [illegible], ita interpretatus sum, vt non debeat intelligi, inducere Lunam tenebras in Solem, sed obductam Soli, ipsúmque obtegentem creare tenebras ipsi Terræ. Ex quo adnotari potest obiter, quam dicimus Eclipsin Solis, veriùs dici Eclipsin Terræ, quando non ipse Sol deficit, destituitúrve sua luce; sed Terra Solis luce priuatur ob Lunam interpositam; eo modo, quo Luna ob interpositam Terram. Adeò vt quemadmodum nos, dum Lunam è Terra spectamus, videmus, dicimúsque illam, non Solem, reuerà deficere; ita si quis Terram è Luna spectaret, & visurus sit, & dicturus Terram deficere, non Solem. Pag. 36.

℣. 12. [illegible]. *Periodicitate ordinem* heic interpretor, quo videre licet Eclipsis temporibus certis, adeóque ratis contingere, vt longè antè prouideri, prædicique ab Astrologis valeant. Nempe idcirco videtur ipsum Epicurus statim post causas Eclipseon memoratas attingere; ne cùm is videatur præsertim admirabilis, neque à fortuna dependens, suspicetur proptereà quispiam esse diuinum Numen, à quo talis ordo institutus seruetur. Quare & repetit errorem, quem iam circa Epistolam superiorem perstrinximus; metiens scilicet naturam Diuinam modulo humano, neque capiens quomodo illi, cùm nihil non norit, nihilque non possit, rerum prouidentia competere, absque detrimento felicitatis, valeat. Quod ille autem addit, [illegible], adfero interpretando exemplum *de vicissitudine tempestatum*, quoniam Lucretius illam vsurpat, dum vt iam antè vidimus, docet, posse dierum Lunam & nonam, & cum certa Phaseon varietate creari,

Quam fieri possint tã certo tempore multa.

Quòd ℣. 18. lego, [illegible], pro [illegible], idcircò est, quòd vox quidem [illegible], non modò in MSS. sed in Basileensi quoque editione habeatur; vox

autem ἀνυπόθετα, videatur prorsùs reponenda, ob disquisitionem causarum, quæ τῶν μετεώρων heic fit, quámque Epicurus non legitimè institui ab iis, qui vni soli adhærent, causatur. Quod verò aliquantò pòst lego συμφώνως, pro συμφώνως, phrasis ipsa facit, vt sit consonantia cum illis dandi casibus, τοῖς ἐμφαινομένοις, & λεγομένοις. Vnde & statim pòst lego etiam, ἀποδιδῶσι, pro ἀποδιδόασι; ac simul intermedio loco lego ᾧ δέ, pro δέ, quòd præter sensus necessitatem, & mss. & Romana etiam editio ita insinuent. Denique autem interpono voces, μετὰ ἀξιοπιστίας, tanquam deficienteis, & fortassis reiectas ob affinitatem, credidímque cum voce μὴ ἀποδεδειγμένης, identitatem.

℣. 17. Μήτε τοιοῦτον, καὶ ἡμερῶν. Quod mirabile semper visum sit, dies, noctisque anni decursu sic increscere, & decrescere, vt eorum vices per hyemem, æstatémque alternentur, ideò Epicurus quosdam quoque modos, quibus hæc variatio contingere valeat, proponit. Suppleo autem statim verbum ἐνδέχεται, quòd phrasi manifestè desit. Ac non multis interpositis, lego, ὑπέρ τε, καὶ ἄλλοι, &c. ad vsque τὰ ὁμοιότητα, pro ὑπὲρ γῆς καὶ τὰ μέσα τόπων ἀφανίζουσι, ἢ τινας τοὺς σφαιρικοὺς ἔχειν, ὡς ἢ καὶ ἡμῖν, ὃ δὲ θεωροῦμεν. Quoniam, nisi locus ita restituatur, patet quanta sit & obscuritas, & confusio; ac potissimùm propter duos modos, quos Epicurum attingere voluisse manifestum est, vt constare potest vel ex ipso Lucretio, (à quo etiam tertius superadditur) cùm & ex eius versibus ratio penè tota interpretationis pateat. Quòd verò sub finem lego, ἃ δύναται, pro εἰ δύναται, facio ad perficiendum sensum.

℣. 38. Επισημασίαι, pro Επὶ σημασίας. Nempe huiusmodi est vox, qua vsos esse constat Antiquos, vt exprimerent Præsignificationes Astrorum, seu Indicationes, ac Prænunciationes pluuiarum, ventorum, æstuum, siccitatum, aliarúmque mutationum aëris, pro tempore, quo orirentur, aut occiderent Sidera, vt Pleiades, Canis, Orion, & alia: Epicurus autem tractatione de Sideribus absoluta, & priusquam aggrediatur posteriorem Meteorologiæ partem explicare, videtur velle dicere, quemadmodum huiusmodi Præsignificationes fiant. Lego autem statim συγκρίσεις, pro συγκρίσεις, tum quòd vox & in mss. & in Romana quoque editione habeatur; tùm quòd vbi inferiùs Επισημασίας rursùs attinguntur, habeatur vox σημεῖα, pro qua certè non fuerit σημεῖον reponendum. Quod verò, interpositis paucis, lego, Καὶ γὰρ καιροὺς, &c. ad vsque ἀφαίρεμα γὰρ, pro καὶ διὰ, ἢ ἀναφοράς, Non nego profectò me longissimè fortassis abesse à scopo; at manifestum interim est, id quod sequitur, ἀφαίρεμα γὰρ ἕκαστα, supponere esse duo membra deducta; & cùm prius incipiens ἀπὸ τῶν, & καὶ, desinat ἐν τῷ, περὶ ζώων, excidisse, ac deesse posterius, quod quatuor illis vocibus contineri minimè valeat. Itaque vt illud sum interpretatus de Animalibus regiones iuxta tempestates commutantibus; sic sum conatus istud supplere, quantum ex mente Epicuri, & vestigiis superstitibus licuit.

℣. 2. Denique pro τινὰς καὶ τοῦτο, ὃ τοῦτο τὸ αἴτιον, lego πάντα καὶ τοῦτο, ὃ τοῦτο αἴτιον, vt sensus quispiam eliciatur, qualem sum adnixus interpretando reddere; id præstando, ne per voces τοῦτο, ὃ τοῦτο, intelligantur præcisè duo modi expositi; sed vniuersè omnes causæ rebus apparentibus consonantes. Pag. 35

℣. 4. Νέφη γίνεσθαι, καὶ συνίστασθαι δύναται. Acturus deinceps Epicurus de posteriore Meteorologiæ parte, initium ducit ab ipsa Nube, quâ sublimè in aëre nihil gignitur, visitúrve frequentius. Meritò nempe Aldobrandinus legit hoc loco Νέφη, cùm editiones cæteræ habeant ἐφ' ἧ, & ex duobus mss. alter ἐφ' ἧ, alter ἐφ. Lego autem paucis interpositis πυκνὸν, pro πυκνώσεις, quòd ea voce attingatur causa, siue modus condensationis aëris ad compingendum corpus Nubis.

℣. 12. Ηδη δ' ἐπ' αὐτῶν, pro ἤδη δὲ ἐξ αὐτῶν, ac statim pòst, Ὑετοί, pro ὕδατα. Agi scilicet heic videtur de generatione aquarum, non vniuersè, sed Pluuiæ speciatim, tanquam Meteororum vnius. Et pluuia quidem aqua est, possúntque τὰ ὕδατα intelligi stillæ, seu guttæ, aut variæ etiam Pluuiarum species; sed planius est sanè, vt tam leui præsertim immutatione Ὑετοὶ legamus; & maximè cùm Epicurus nusquam alioquin Pluuiam in tota hac Meteorologia ne nominaturus quidem sit; ac videatur appositè eius post Nubem meminisse; quòd Nubes videatur præsertim ob generationem Pluuiæ comparari.

℣. 15. Ετι τε Πνεύματα γίνεσθαι δύναται. Posteriores has duas voces, vt deficienteis suppleo; quemadmodum supplenda quoque statim visa est vox ἀτμῶν, tanquam manifestè post vocem ἐπιφορὰν deficiens.

℣. 21. Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι. Acturus deinceps Epicurus de Fulmine, quicum cohærent Tonitru, & Fulgur, initium ducit à Tonitru, quo hominum mentes præsertim terrentur.

Ad ℣. autem 27. πατάξεις repono, pro τάξεις, non modò ob vocem πατάγου, quæ est apud Empiricum; sed etiam quia id ipse exigit locus, in quo de Tonitrus fragore, siue strepitu agitur.

℣. 41. Καὶ ἀστραπαὶ δ' ὡσαύτως γίνονται. Duæ heic sunt quasi partes eorum, quæ Epicurus de Fulgure habet. Prior autem, quæ varios generationis Fulgurus modos continet, visa est non pauca habere emendanda. Hinc ℣. 36. lego τὸ τοιοῦτον, scilicet particulâ τὸ adhibita ex mss. ℣. 38. ἐκπεσεῖν, pro ἐκπεσεῖν, vti & statim pòst, ἐμφερόμενον (quam vocem Aldobrandinus quoque habet) pro ἀθροισθὲν, ac potissimùm propter illud Empedocleum ἐναπολαμβανόμενον apud Aristotelem, ad quod Epicurus respexisse potest, vtpote quasi recensens varias Philosophorum opiniones.

℣. 44. Καὶ κατὰ, pro ἢ κατὰ, quod perspicuè satis sit membrum distinctum, ac eâdem ratione deducendum cum cæteris. Statim autem ἐπί τε, ἄλλοι, pro ἐπὶ ἄλλοι propter necessitatem sensus.

ꝟ. 47. Expungo particulam [illegible] ante vocem [illegible], quòd nihil aliud, quàm sensum turbet, ac [illegible] membri [illegible] speciem. Et [illegible] pro [illegible] lego [illegible]; ob [illegible] [illegible] [illegible], quoniam nempe [illegible] sit [illegible].

Pag. 58. ꝟ. 1. [illegible], pro [illegible], vt nempe & sit conformatio cum cæteris modis, qui singulatis numeri voce exprimuntur, & sit constructio perspicua cum eo, quod statim sequitur, [illegible], &c.

ꝟ. 6. [illegible], pro [illegible], quòd copulatio sit non sequentis vocis [illegible] cum alia, sed ipsius [illegible] cum sequente [illegible], tametsi & potuit particula expungi. Circa posteriorem, qua disquiritur, cur Fulgur videatur priusquàm audiatur Tonitru, lego solùm.

ꝟ. 9. [illegible], pro [illegible], [illegible]. Quorumquidem nisi inuersio hæc fiat, & [illegible] modus, quo Tonitru [illegible] à Fulgure, debito, ac pro [illegible]: & maximè, cùm esse [illegible], [illegible] non, vt ad priorem, [illegible] exigitur modum.

ꝟ. 19. [illegible]. Cum locus [illegible] de [illegible] visus sit præsertim corruptus [illegible] impunius ad ꝟ. 22. [illegible], pro [illegible], quòd videatur sua vox satis manifestè [illegible]; ac simul addo, [illegible] propter [illegible], & quòd ipsa [illegible] esse debeat, propter relationem sequentem [illegible], quæ referri [illegible], ex cuius non [illegible], [illegible] valeat. Deinde, [illegible] paucis (vt [illegible] in [illegible] in [illegible], cum transpositiuncula [illegible] bis facta, ac intermissis subinde aliquibus, Parenthesim agnosco, [illegible] à voce [illegible], termino voce [illegible], eamque intermissa [illegible], & [illegible] locum ad vsque [illegible], lego vt [illegible], vice vulgaris huius contextus, [illegible]. Scilicet nemo ad hæc attendens, mitam confusionem non videat, & non agnoscat aut nihil posse legitimi sensus inde elici, aut locum esse modo aliquo, quem tentaui (& quidem alius felicius fortassis tentet) restituendum.

Lego porrò etiam deinceps ꝟ. 33. [illegible], vice vocum, [illegible], quoniam [illegible] nihil valeat, constat, ex eo, quod fuit præmissum, fulmineum ignem cadere, [illegible], sequi debere, quod phrasim compleat, cuiusmodi est, [illegible], [illegible] Lucretio id exprimere [illegible].

Hæc fit [illegible] in partem aliam, quæcunque [illegible].

ꝟ. 39. [illegible]. Quæ Epicurus de Presteræ habet, eiusmodi sunt, vt appareat ipsum hac voce nihil aliud intellexisse, quàm speciem Venti [illegible] vocatam, quòd erumpat è nubibus. Quò fit, vt ꝟ. 46. legam [illegible] pro [illegible], non modò ex fide MSS. verùm etiam, quia venti est non [illegible], sed [illegible]; vnde & [illegible] quasi fluctus habitus est. Id admoneo verò, adeòque nullam ab Epicuro mentionem ignis fieri; cùm tamen Aristoteles, ac imitatus ipsum Plinius, & plerique alij, sic Ecnephiam habeant, vt velint prorumpentem ex nube ventum, seu spiritum præ turbinationis vehementia accensum, Presterem vocari. 3. Meteor. 1. [illegible]

ꝟ. 41. [illegible] pro [illegible]. Dici sanè hæc, istiumne locum hoc modo restituerem; cùm pronum esset existimare agi hîc de ventis subterraneis, quasi Epicurus relatâ in illos terræ-motus causâ, generationis ipsorum modum explicandum subsumeret; & illud [illegible], videretur posse de halitibus quasi clandestinè in terram subinfluentis intelligi; illud [illegible], de vastis lacunis, ex quarum agitatione, spiritus, causa antè relata ex Lucretio, Senecaque increscerent: illud [illegible], de prolapsu in inferiores cauernas, dictas etiam Plutarcho [illegible]: idque [illegible], quasi ex illa multiplici impulsione, repercussioneque flatus gigni possit, atque ita de cæteris. Verùm, quò illa cohærerent, tam multa visa sunt mutanda, detorquenda, supplenda, vt satius visum fuerit aliud quidpiam excogitare. Præterea & actum iam antè vniuersè de Ventis, idque allatum, quod possit subterraneis appositè magis, quàm ista omnia, accommodari; & neque Lucretium, neque Senecam memorare ventos ex agitatione, prolapsuve creari, sed præcedere potiùs ventus, à quibus tales motiones sint; &, dici non posse, qui insinuatur illa distinctio, [illegible] aliaque id genus. Itaque visum est Epicurum, cùm egisset de iis, quæ subtus terram fiunt, agere voluisse de iis, quæ è terra prodeunt, cuiusmodi fontes, flumina que perennes sunt. Nusquam certè alias habet aliquid de ipsorum origine; cùm de ea tamen agere Meteorologi soleant, vti ex Aristotele, Seneca, & aliis constat. Et ne obiicias Lucretium hoc argumentum non pertractasse, Ecce neque illa quoque pertractauit, quæ consequuntur; non enim speciatim disseruit de grandine, niue, rore, & similibus; sed dixit solùm ea posse perfacilè intelligi ex principiis semel perspectis. Quanquam & dici potest, cùm tractationi de Terræ-motu subiecit disquisitionem causæ, de non increscente ex ingressu fluminum mari, attigisse quoque istam obiter; cùm de ventorum tamen generatione inseruerit nihil. Vt verbo dicam, nihil fuisse videtur procliuius, quàm ex voce [illegible] fieri [illegible], vt videri proinde possit restitutio æquè procliuis. Esse autem [illegible] lacites perennes, siue riuulos, ex quibus [illegible], & [illegible] dicatur, perquàm notum est; cùm &, vel ex Theophrasto constet aliud esse irrigari [illegible], aliud aquis [illegible], siue riuulis 4. Histor. Plant. 3.

ex fontibus ipsis, vbi scilicet sunt κρῆναι πολλαί.

℣. 22. κατὰ κρουνὸν, pro κατὰ χρόνον. Facilis quoque heic commutatio, & congrua citato mox loco; vt intelligantur τὰ νάματα immediatè fluentia κατὰ τὸ ῥεῦμα, seu κρουνὸν, quâ voce scatebra, seu saliens perenniter aqua specialiùs notatur. Quod sequitur autem καὶ ἀνωφερεῖς, particulam καὶ suppleo, vt intelligatur esse prior modus, quo aqua scaturire alicunde potest: vt putà, si aqua quasi alienigena, hoc est in locis distantibus, aut ex aëre, vaporibúsve genita, aut ex pluuiis sorpta, per subterranea stillicidia illuc deducatur, erumpat, emergat, ac supra terram defluat: cùm posterior modus is esse videatur, vt intelligamus ad capita fontium insignis quasdam esse lacunas, quæ tamen, vt esse perennes, inexhaustæque valeant, debeant aut ex eisdem pluuiis, aut etiam ex mari quasi resarciri.

℣. 24. Ῥεύματα, pro νάματα. Heic non iterum Νάματα, sed ῥεύματα repono; tum quia non minùs facilis, procliuisque est commutatio cum voce νάματα, tum quia ob adiunctū λεπτά, haberi debet vox generalior, cuiusmodi est hæc, quâ omnia fluenta siue magna, siue parua comprehenduntur: Vnde & propter idem adiunctum, addo ad interpretationem, *maiora*, quasi actum sit de minoribus, quæ sint ex Theophrasto mox citato τὰ νάματα. Statim autem lego ἐξ pro ἐκ, quod sensui magis congruum, necessariúmve sit; & τὰ κοιλώματα interpretor *conualles*, quòd licet conualles cauæ vndequaque non sint, obseruem tamen eas, & κοιλάδας, & κοίλους τόπους appellari; ac ἀθροισιν habeo quasi *declinationem*, *confluxionémve* aliarum in alias, siue complurium in pauciores; donec agnoscatur vna esse, quæ alias omneis excipiat, exceptásque ab illis aquas in ipsum vsque mare transmittat.

℣. 28. Χάλαζαι συνίστανται) Agit subindè Epicurus de iis quæ dicuntur aqueæ Impressiones, & quod quidem potissimum congelationem attinet; nam quod de Rore quidem interseritur, id tam cohærere cum dictis de Pluuia ob fluiditatem, quàm cum dicendis de Pruina ob firmitatem potuit. Initio autem à Grandine ducto, lego statim ℣. 30. καὶ ῥήξιν separatim, non καὶ ῥήξεως compositis vocibus; quia compositio totum sensum turbat; separatio autem insinuat alterum ex duobus generationis grandinis modum, cuius aliunde occasione aliqua supplere interferetéque interpretando visum est, quòd is visus fuerit fusiusculè quidem, sed obscuriusculè expressus. Reposui etiam πῆξιν, pro πῆξει, & voci ἀθροισμὸν præmisi particulam τὸν, tanquam expressam in MSS. Quod verò deinceps ℣. 36. lego περιστρογγυλίζειν, pro περιστραγγυλίζειν, id cum Casaubono coniicio (tametsi aliunde non malè Aldobrandinus reposuit περιστρογγυλίζον) vti & statim pòst κατὰ μέρος, pro καὶ τὰ μέρη, vbi aliunde pro ὡς λέγεται, quod antecedit, videtur legendum fuisse ὡς λέγονται.) Quod interpretando autem addo, *præ ipsa casus prolixitate*, occasionem habeo ex Plutarcho, apud quem Epicurus dicitur censere στρογγυλοῦσθαι τὴν τε χάλαζαν, καὶ τὸν ὑετὸν διὰ τὸ μακρὰς καταφερόμενα περιτρίβεσθαι, *tam grandinem, quàm pluuiam, præ casus longitudine subterilisam fieri rotundam*.

℣. 41. Χιόνα δὲ ἐνδέχεται συντελεῖσθαι. Circa ea, quæ habet de Niue, lego statim pòst, δι᾽ ἀφρῶν συμμετρίας, pro ἀθρόων συμμετρίας, quòd vox quidem συμμετρίας reponenda ex MSS sit, vox autem δι᾽ ἀφρῶν tantò magis restituenda ex turbante alioquin sensu voce ἀθρόων insinuetur, quantò Nix fieri tum videtur, cùm aqua veluti spumescit, & similitudinem quandam induit. Subinde autem legendum esse ὑπὸ πνευμάτων pro ὑποπιμπλαμένων, agnouit etiam Casaubonus, quatenus reponendum censuit ὑπὸ πνευμάτων, tametsi quod vocem sequentem ἀραιᾶς vertendam duxit in ψαιᾶς, nihil fuisse necesse videtur; sed retineri omninò potuit vox ἀραιᾶς quatenus innuit dispersionem, & quasi dilatationem aquæ vento factam, ad spumescendum faciliùs; quod in ipsa quoque maris superficie proportione quadam obseruare licet. Quod verò ℣. 2. σφιγγομένης habetur, non φερομένης, ideircò facio, quòd vocis φερομένης nullus esse possit hoc loco appositus significatus, vox autem σφιγγομένης spectare eò possit, vt suppositâ sursùm mole congelatâ, guttulæ ad eam appellentes velati aggenerentur, sed laxitatem tamen retineant; vt ex iis proinde efficiatur quasi ἀθροισμα πομφολύγων, *aggeries bullarum*, vt Plutarchus loquitur, minimo vento dependendarum, abiturarúmque in decidentes floccules. Pag. 4

℣. 10. δρόσος συνίσταται. Circa ea, quæ de Rore, appositè legi videtur cum Aldobrandino aliquantò ab initio τῶν τοιούτων, pro τοιούτων, vt ex sensu constat. Statim autem lego ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις, pro ἐν τοῖς τόποις, quòd id demonstret consequens illud, καὶ ἄλλων οὐρῶν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς τόπους.

℣. 21. Πάχνη δὲ συνίσταται. Hoc addo, seu mavis, præmitto illis vocibus, τὰ δρόσου τόπον, &c. quòd manifestissimè desit, supplendúmque prorsùs videatur; tum, vt appareat, quid sit id, quod fit, τὸ δρόσου πῆξιν τινὰ λαβούσης, tum quia pruinam idipsum esse videri potest indubium, vt vel ex ipsa definitione Authoris libri de Mundo patet, qua pruina esse dicitur δρόσος πεπηγυῖα *compactus Ros*; tum quia hîc fuit appositus locus dicendi quidpiam de Pruina, quam profectò moris non est à Meteorologis prætermitti.

℣. 25. Κρύσταλλος συνίσταται. Circa ea demùm quæ de Glacie; lego solùm πλατυσχιδῆ, pro πλατυσχίδη, ac adnuto vocibus illis, τὰ σκαληνὰ, καὶ ἰσογώνια, videri nihil aliud intelligi, quàm superficies planas; quatenus illa, cæteráque tam secundum latera; quàm secundum angulos spectata triangula, in superficiebus planis accipiuntur.

℣. 34. Ἶρις γίνεται. Sequuntur ecce Iris & Halos, Meteora scilicet ex iis, quæ plerique, vt Alexander, Peripateticique alij, & Plutarcho etiam annuente, οὐ καθ᾽ ὑπόστασιν, ἀλλὰ κατ᾽ ἔμφασιν *non reverà, sed apparenter* duntaxat existere dicunt. Quanquam declaratum suo

[illegible] loca sit, esse Iridis aliusuéque id genus, tam veros colores, quàm rerum cæterarum sunt; ac nisi essent veri, ne apparentes quidem forent. Cùm duo porrò sint, quæ hîc Epicurus attingit circa Iridem; vnum, colorum varietas; alterum, ipsa circuformis; lego non longè ab initio circa principium, [illegible], pro [illegible]. Videtur enim incompetenter ἀέρ[illegible] vox huc irrepsisse, præsertim cùm illico ex loco statim insequente, in quo apposite habetur; cùm & quæ illam sequitur particula [illegible], facta relatiua [illegible] [illegible], sensum planum faciat, quem perturbatum habita quasi distinctione. Quod autem statim pro [illegible] lego [illegible] ex fide sua est; & quod subinde pro [illegible] lego [illegible], fecit distinctiua particula [illegible] propter quam vox hæc vim [illegible] opponitur, itémque relatiua [illegible], quæ longè commodius inseritur, quàm [illegible] vsurpatur; vnde & lego [illegible], quamvis [illegible] facere [illegible], vt sensus alioquin [illegible].

Circa [illegible], lego statim [illegible] pro [illegible] [illegible]: Et aliquanto [illegible], pro [illegible]. Ita enim [illegible] cum relatio sit ad vocem [illegible], quæ voci [illegible] subiicitur. Expungo autem vocem [illegible], quæ vulgò post [illegible] habetur, & ipsam quidem perspicuè factam ex voce [illegible], quoniam [illegible] præoccupata, indicatáque eò loci fuit. Sic verò statim inter voces [illegible], & [illegible] expungo illas quatuor, [illegible], quas temerè huc insertas, translatione factâ ex insequente de Halone periodo, in qua post vocem ἀέρ[illegible] iterùm & loco quidem suo habentur. Denique lego [illegible], &c. ad vsque finem periodi, pro [illegible], quoniam nisi quispiam suppleatur, commutetur, transponatur, nihil esse sensus videtur, quod dici cohærenter possit. Perturbata autem fuisse, corruptaque plurima, vel ea ipsa, quæ mox adnotata sunt, manifestum faciunt.

ꝟ. 28. [illegible]. Circa ea, quæ de Halone, hoc est, Area, quæ & Corona, ab Epicuro subiiciuntur, lego statim [illegible], pro [illegible], perspicuè siquidem videtur particula [illegible] superfluere. Et mox [illegible], pro [illegible], eò manifestè vacante sensu. Et consequenter [illegible], pro [illegible], assuggerentibus, præter sensus perspicuitatem, [illegible]. Et illicò post, [illegible], pro [illegible], propter [illegible]. & quòd rursùs sensus perspicuitas id exigat, ob id, quod sequitur [illegible], quemadmodum etiam rursus pro [illegible] legendum exigit [illegible]. Denique & statim post, [illegible], pro [illegible], quæ sanè, quâ ratione valeant cohærere, non facilè dicas.

Pag. 41. ꝟ. 12. [illegible]. Agens subinde Epicurus de Cometis, videtur imprimis duos generationis, apparitionisve ipsorum proponere modos. Vnde & cùm primus incipiat statim à particula [illegible], suppleo deinceps ꝟ. 15. eandem [illegible] particulam, à qua secundus incipiat, & vt sit locus interpunctioni, ex qua intelligamus agi antecedenter de Cometis vt de Ignibus recens genitis, pabulóque nutritis; & consequenter de Cometis, vt de stellis, quæ priùs quidem extiterint, sed recentis tamen sint apparitionis. Proponit & subinde aliquot desitionis modos; quo loco ad ꝟ. 20. suppleo vocem [illegible], quòd præter morem Epicuri deficiat; vti & statim particulas [illegible], [illegible] (nisi quod Aldobrandinus etiam habet [illegible]) quòd nimia alioquin sit incohærentia. Et fortè quidem poterat vice [illegible] [illegible], reponi [illegible], quasi adderentur quædam causæ ad eas, quæ dicuntur commemoratis oppositæ; attamen & postremo loco subiungitur causa opposita primæ, & quæ statim recensentur, possunt esse varij modi, quibus Cometæ apparere desinant, oppositi illis, quibus intelligi possint esse dicti [illegible], siue [illegible]. Quod statim antem lego, [illegible], pro [illegible], causa est, quia de Cometis multitudinis numero Epicurus loquitur, vt præmissum illud [illegible], supple ἄστρα, scilicet ἄστρα mox diuerat.

ꝟ. posteà 12. [illegible] lego, pro [illegible], vel ex eo, quòd suppositâ parte Mundi intime quiescere, non potest dici exterior ipsi circumducta, vt oppositum vertit. Statim, [illegible] iterùm, pro [illegible] ob causam iam expositam, & [illegible], pro [illegible], quòd significanda heic sit actio non circumstantia, sed obnitentia. ꝟ. verò 17. vocem αὐτὰ suppleo, tum vt intelligantur Cometæ, quatenus ipsos vocat Astra; tum, vt relatio pateat, propter quam dicit, [illegible]. Vbi, iuxta additamentum ad interpretationem factum, videtur Planetas intelligere, qui possint iuxta antecedentia inhiberi ab aëre occurrente ad Tropicos, ne vlteriùs tendant, verùm regrediantur. Subinde, [illegible], pro [illegible], relatio est enim rursùs ad Cometas, quorum desitioni causa designatur opposita primæ, quæ pro apparitione allata est, pabuli videlicet, alicuovsque dumtaxat protensi defectus. Vnde & statim, pro [illegible], lego [illegible], quò intelligatur pabulum non adesse deinceps, vt illeic loci adest, vbi Cometæ conspiciuntur. Ac possem quidem vice huius correctionis reponi [illegible], post vocem [illegible], aut vocem [illegible], sed præposterus fieret, quodammodo sensus, quasi de apparitione post non apparitionem, non verò de desitione post apparitionem ageretur.

ꝟ. 35. [illegible]. Adnotatum iam antè est, cùm de motibus Siderum, inserta huic loco exstare duo quædam capita ad illud de Motu argumentum spectantia. Istud itaque est duorum prius, causas scilicet continens quamobrem quædam Siderum Vaga, siue Errantia sint; quædam Fixa, seu Inerrantia. Ac fortassis quidem intempestiuus locus; sed fecisse tamen videtur Epicurus; quòd prosequuturus Stellas Crinitas & de Cadentibus acturus, putarit non prorsus alienum agere de Errantibus (& propter oppositionē de Inerrantibus) quatenus vtrisque esse poterant causæ errorum, causâque communes.

ꝟ. 36.

ṽ. 36. lego καὶ ἀπλανῶς, pro μὴ ἁπλῶς. Quippe oppositio, quæ inter Errantia, & Inerrantia Astra heic intenditur, τῷ, μὴ ἀπλανῶς declaratur. Siquidem tametsi Inerrantia appellari etiam vulgò Fixa soleant; id tamen Latinè, qui ne hoc quidem vocabulo Immota volunt significare, verùm Infixa suæ sphæræ, cum qua inuariatè mouentur. Græcis autem ἀπλανῆ, seu μὴ πλανητὰ sunt, propter inuariatum hunc motum; adeò proinde, vt cùm ἀκίνητα non sint, dici non debeant μὴ κινεῖσθαι, sed ἀπλανῆ, cùm sint, μὴ πλανᾶσθαι. Prætereo autem, quòd statim pro αὐτῷ τῷ, legendum videatur αὐτῷ τὸ, τῷ, obseruòque visum fuisse legere ṽ. 44. καίεσθαι, potiùsquàm ἀναπτεσθαι. Neque enim regiones illæ, per quas Planetæ transeunt, intelligi possunt eos cremare, seu vrere. Et tametsi, vi voci facta, intelligi possent dumtaxat calefacere, aut etiam pabulum ad ignem adhibere, hoc tamen aut est extra argumentum, aut deberet saltem tanquam causa προηγουμένη præmitti, non vt πάρεργον subiici. Quare & vox κινεῖσθαι videtur præstare, vt postquam dictum est ea loca pro dispositione, quâ sunt, versus eandem regionem compellere, addatur, ea simul facere æquabilem per se motionem, seu traiectionem.

Pag. 42. ṽ. 6. Τινὰ ἄστρα ὑποστρέφεσθαι. Hoc posterius est duorum capitum, circa nimirùm reuersiones, quæ in Sideribus, ob varios Planetarum motus visuntur. ṽ. porrò & illud τὴν αὐτὴν αὐτοῖς *circuitionem* interpretor, non simpliciter *eandem*, sed etiam *diurnam*, vt intelligatur, motum, qui communis omnibus Sideribus sit, esse eundem, qui sit ab ortu in occasum; seu quo Sidera diebus singulis vt oriuntur, sic occidunt; & ita quidem, vt præter ipsum alius nullus sit iuxta primum heic intellectum modum; quem fuisse speciatim Anaxagoræ, & Democriti, ac esse etiam-num illorum, qui Mobile primum, eiusque raptum non admittunt, & Planetis motum specialem attribuunt, quo ad Tropicos accedant, ab iisque recedant; & tuentur illos, qui dicuntur velociùs versus ortum ferri, dicendos esse potiùs ferri segniùs versus occasum. Pari proinde ratione circa alios modos interpretor illa, τῆ αὐτῆ δίνη, &, τὴν αὐτὴν δίνην, manifestum sermonis tenore *Reuolutionem* intelligi, non quæ *eadem* simpliciter sit, verùm quæ sit ipsa *diurna*, communisve omnibus Sideribus versus occasum. Quod autem vbique addo exemplum *in Luna*, ideircò facio quòd inde modus intelligatur faciliùs, & in Planeta quidem illo, qui præ cæteris aut relinquit, aut relinquitur manifestiùs. Adde quòd ipse quoque Lucretius, Lunam specialiter, præcipuèque vsurpat, dum rem iuxta modum primum ita explicat, vt velit Lunam ideò moueri versus Occasum segnissimè, quòd absit longissimè à suprema illa impressione, quæ supposita omnia versùs Occasum circumducit.

ṽ. 16. Οἱ λεγόμενοι ἀστέρες ἐκπίπτειν. Postremus hic est de Meteoris locus, quem Epicurus attigit. Videtur autem nomine Stellarum cadentium intelligere omneis minores igneis (videlicet præter Cometas) qui in aëre, seu quasi Æthere variè excurrere, ac deficere noctu obseruantur.

ṽ. 21. lego συμφύσει, pro συμφύσει, videlicet cum MSS. ex quibus etiam posteà lego ἐκπύρωσιν, pro ἐκθλῖψιν, quatenus habent κατ' ἔκθλιψιν. Et certè hæc eadem est vox, quâ vsus superiùs circa Fulgur est, cùm & iam inter modos, quibus gigni posse Stellas cadenteis edisserit, mentionem faciat Fulgurum, vt consimiliter genitorum. Quòd verò statim lego, ἐφ' ὃν ἂν τόπον, pro ἐφ' ὧν ἂν τόπον, sensu id exigente, facio; & maximè ob id, quod consequitur, ὁ φορὰ εἰς τοῦτο φέρεσθαι.

ṽ. 31. Αἱ δὲ ἐπισημασίαι, αἱ γινόμεναι ἐπί τισι ζῴοις. Videri quidem id abs re potest, quod Epicurus heic subiicit de præsignificationibus Animalium, siue de Signis tempestatum, quæ ex quibusdam motibus, actionibusve animalium quorumdam petuntur; at videtur tamen consultò fecisse, quatenus res est admodum vulgaris, vt non modò Cometæ, Parhelia, Irides, aliaque id genus Meteora habeantur pro signis variorum euentuum, qui partim in ipsa natura, partim in rebus humanis contingunt; verùm etiam vt animalia suis gestibus, vocibus, migrationibus, &c. instare ventos, pluuias, procellas, aliaque Meteora huiusmodi significent: adeò proinde, vt heic nihil sit argumenti incohærentia. Lego autem ἐφ' ἑνί τινι καιρῷ εἰς τό, pro ἐφ' ἑνὶ καιρῷ τις, vt sit aliqua perspicuitas sensus; ac insuper interpretando hunc de Animalium Præsignificationibus locum, referendum innuo ad eum, quo de Præsignificationibus Astrorum est dictum, quoniam illeic mentio istarum est facta, ac præter causam mox deductam, fecisse potest rei recordatio, vt Epicurus istam quasi appendicem subiunxerit ad ea, quæ docuit de sublunaribus Meteoris.

ṽ. 41. Ταῦτα δὲ πάντα, Πυθόκλεις, μνημόνευσον. Hic Epilogus est totius Meteorologicæ tractationis, quo Epicurus Pythoclem hortatur non modò, vt ea, quæ ipsi edisseruit, meminerit; sed etiam vt altiùs contemplationem repetens, meditetur ipsa naturæ principia, vniuersitatem rerum, &c. cùm addat verò etiam scopum, in quem intuens ista edisseruit, suppleo interpretando *illum non esse alium ab ipsa tranquillitate, imperturbatóve statu animi*: Talem videlicet initio appellauit ἀταραξίαν. Lego autem vltima voce περινοήσαντι, pro περινοήσαντι, propter antecedens καθορῶν, & phrasi ita exigente. Quod Epicurus verò ait, fore, vt ex horum recordatione possit Pythocles vale-dicendo fabulis, consimiliter peruidere, τὰ ὁμογενῆ τούτοις, *ea quæ istis affinia sunt*, supponit esse aliqua, quæ heic non pertractauerit, cuiusmodi esse præ cæteris possunt, tum *Galaxia*, seu *Via Lactea*, de qua in Meteoris Aristoteles; tum quæ Plinius ait, *stellata arma cælestia ab ortu, occasúque inter se concurrentia, pulsis, quæ ab occasu erant*; itémque *armorum crepitus, & tuba sonitus auditos è Cælo*, &c. tum alia huiuscemodi.

Ad

Ad Epicuri Effata de Sapiente varia.

Cap. 41. v. 13. Περὶ δὲ τ᾽ βιωτῶν. Hactenus fuit Physica Philosophiæ Epicureæ pars; superest iam pars Ethica, de qua Laertius, vt initio recepit, ita iam prolaturus est postremam ex tribus, quas delegit Epistolis, totam Epicuri Philosophiam summatim complexuris; sed postquam tamen, vt præfatur, ea præmisit quæ Epicurus, Epicureique circa Sapientis descriptionem placitum. Legi autem [illegible] quid [illegible] sic habeant, & alias vbique id fuerint volunt, vt eligenda, seu amplectenda, prius; fugienda, posteriùs dicantur quamquam magni hoc momenti non est.

v. 13. [illegible] Hoc primum est ex quatuor capitum [illegible] videlicet [illegible] complectenda esse, quorum etiam descriptionem Sapientis continentia, atque ex quibus edisces, qualis Sapiens sit, qualisve [illegible] in vita. Nempe, cùm [illegible] Sapientis Philosophi vulgò intelligunt Virum intelligentia, & virtute perfectum; qui nihil non rectè faciat, ne sit [illegible] quæ prudenter, iustè, [illegible], quasi regula, aut exemplar [illegible] ipsi [illegible] varia, prout quisque ex suo, Sectæque suæ genio, [illegible]. Sic, vt ea quæ Aristoteles, cæterique habent, prætermittam, tradit ille ex Stoicis, *Sapientem non ignorare, non opinari, non mentiri; Esse Sapientem passionum expertem, non misereri, non ignoscere, non peccare, non affici* [illegible] *Solum Sapientem esse pulchrum, nobilem, Rhetorem, Vatem, divitem, Amicum, Civem, Magistratum, Regem. Esse Sapientem semper in gaudio, sibi sufficientem, Deo parem. Esse omnes Sapientis partes, partes ac individuas virtutes; paria, ac individua peccata;* aliaque huiusmodi. Itaque huius generis sunt, quæ de Epicuro, eiusque Sectatoribus traduntur, à Laertio hic congeruntur.

Sapientem Rationis consilio tolerare iniurias.

v. 17. [illegible] Effatum illud primum est, in quo verbum [illegible] *tolerare* interpretor, imitatione Senecæ, qui ad hanc respexisse sententiam videtur, cum de Epicuro est loquutus in libro inscripto *De Sapientis constantia*, seu, *Quod in Sapientem non cadit iniuria*. At posset quidem etiam reddi, Sapientem iniuriis *superiorem euadere*, aut ipsas *nihili ducere, contemnere-ve*, ob vocem contemptus, qua idem Seneca vtitur; verùm res eodem recidit. Vt locum porrò integrum ex Seneca huc inferam, præmittendum est illum initio dixisse, *Tantum inter Stoicos, & cæteros Sapientiam professos in-* cap. 1.

teresse, quantum inter feminas, & mares. Cum [illegible] *enim sapientiam molliter, & blande, vt fere domestici & familiares Medici ægris corporibus, non quà optimum, & celerrimum est, mederi, sed quà licet: Stoicos virilem ingressos viam, non vt amœna ineuntibus videatur, curæ habere, sed vt quam primum nos eripiant, & in illum editum verticem educant, qui extra omnem teli iactum surrexit, vt supra fortunam emineat.* Post-modùm autem, ne videatur inter illos cæteros comprehendere ex toto Epicurum, sic habet: *Nec potes ipsum Stoicum esse* [illegible]*, Epicurum, quem vos patronum inertiæ vestræ assumitis, putatisque mollia, ac desidiosa præcipere, & ad voluptatem ducentia, rarò, inquit, Sapienti interuenit Fortuna.* (Hæc verò est vna ex Ratis Sententiis, de qua suo loco dicendum est.) Tum paucis interpositis, & quasi accedens ad id quod hic facit, sic infit: *Quid si Epicurus quoque, qui corpori plurimùm indulsit, aduersus iniurias exsurgit, quid apud nos incredibile videri potest, aut supra humanæ naturæ mensuram?* [illegible] *est, quod dicat hoc natura repugnare. Non negamus rem incommodam esse, verberari, & impelli, & aliquo membro carere: sed omnia ista negamus iniurias esse. Non sensum illis doloris detrahimus, sed nomen iniuriæ, quod non potest recipi virtute saluâ. Vter verius dicat, videbimus: Ad contemptum quidem iniuriæ vterque consentit. Quæris quid inter duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos, quorum alter premit vulnus, & stat in gradu; alter respiciens ad clamantem populum significat nihil esse, & intercedi non patitur. Non est quod putes magnum quo dissidemus.* Hactenus ille, qui admittens demum, magnum non esse, quo Stoicus & Epicurus dissident, arguit profectò vix dissidium aliud, quàm voce constare; quatenus nempe Epicurus Iniuriam vocat id nocumentum, quod Sapienti infertur ab hominibus odio, inuidia, despectu, dictis; Stoicus vocari Iniuriam non vult, quod virtus hanc vocem non ferat. Scilicet, quasi virtus curet, quo res vocetur nomine; non verò id solùm, vt constanter feratur; cæterùm enim neque Stoicus doloris sensum detrahit; neque Epicurus vult non stare Sapientem in gradu; neque ex similitudine gladiatorum aliud discrimen elicitur, quàm quod vtroque Sapiente tollente constantiam, Stoicus addat ostentationem. Par est dissidium, cùm Epicurus esse Malum dolorem ait, Stoicus dicit malum non esse, licet asperum, triste, durum, ac perpessu difficile, contraque naturam admittat; cùm Epicurus nihil aliud nomine Mali intelligat, neque dolorem esse rem vitiosam, ac turpem contendat; vt suo posteà loco deducendum est. cap. 15. cap. 16.

Addo huic solùm, τὸ λογισμῷ, *ratiocinium, rationis-ve consilium*, quo Epicurus docet Sapientem ferre patienter iniurias, esse multiplex quidem posse; sed videri tamen illud maximè, quo & posteà docet Sapientem aduersus Fortunam se comparaturum. Videlicet quatenus sapiens agnoscit non esse in sua potestate, vt cæteri hominum iusti sint, passionibusque non abripiantur: ideo

tam parùm irascitur, commouetúrve ob iniurias illatas ab hominibus, quàm ob incommoda, aut damna quæ à fortuitis casibus, vniuersísque ab aliis causis, extra facultatem positis, adueniunt. Non commouetur, exempli gratiâ, propter feruores, aut algores, quæ à tempestatibus inducuntur; quoniam tempestatum suas vices obeuntium hæc natura sit, quam immutare ipse non possit. Quamobrem neque commouetur ob iniurias, quas inferunt petulantes, & improbi, quòd illi pro sua natura sic agant, & vt secus agant, naturámve mutent, in ipso non sit. Spectant huc tria illa exempla de patientia Socratis, cùm pro eadem habuit, effusum post clamores à Xantippe lotium, ac effusam post tonitrua pluuiam: impactam à petulanti calcem, ac impactam ab asino, cæteráque huiusmodi. Tametsi verò quis obiiciat, cæteras causas cæcas esse, experteísque arbitrij, homines autem iniuriam scienteis, volenteis facere, ac ideircò bilem mouere: reputat tamen Sapiens huiusmodi homines, quasi ratione excæcatos, & præ passionis impetu, vehementiáque non compotes sui. Alienum putat à Sapientia, malum malo adiicere (scilicet præter nocumentum, quod extrinsecùs accidit, accersere sibi sua opinione perturbationem intrinsecùs) neque quia alius voluit molestiâ animum eius afficere, ipse est ita demens, vt molestiam admittens, illi quasi gratificetur. Quin-etiam à molestia vacans, non affectabit quidem, sed interim tamen id assequetur vltionis genus, vt illi quasi mandet laqueum, dum suo se fine frustratum agnoscet, quòd nihil aliud, quàm Lunæ veluti allatrârit, iaculo Solem petierit, pugnum in rupem impegerit: Sed hæc infrà sunt vberiùs dicenda.

Non desciscere à Sapientia, qui semel sapiens fuerit.

¶. 21. [illegible]. Addo interpretando, *verè, solidéque*; quoniam alioquin quæ est tantùm vmbra, seu fucus Sapientiæ, potest leui negotio euanescere, ac deleri; & quæ inchoata solùm est, neque radices egit profundas, ea conuelli facilè potest. Id certè videtur innuere Lucretius, cùm esse nihil suauius ait,

——*bene quàm munita tenere*
Edita doctrina Sapientum templa serena.

Quippe *bene munita* dicit, vt si quis videatur à Sapientia excidere, is non constitisse in ipsa quasi arce intelligatur. Huic dogmati porrò affine est illud, quod Epicuro quoque à Plu-
Lib. adu. Col. tarcho tribuitur, [illegible], *Excepto Sapiente, esse neminem, qui aliquid sic persuadeatur, vt de sententia deduci nequeat.* Nempe, quòd putet solum Sapientem sic expendere omneis rationis numeros, vt postquàm, omnibus subductis, quidpiam apud se constituerit, illud deinceps teneat, neque ampliùs nutet. Et quod ad doctrinam quidem attinet, rem insinuanit satis initio Epistolæ ad Pythoclem, dum esse [illegible], *persuasionem constantem* voluit, non modò circa ea, quæ vno tantùm modo se habent, sed etiam circa ea, quæ fieri possunt pluribus, eo sensu, quòd tenendum sit, posse ea fieri pluribus modis. Quod verò attinet ad mores, rem declarat postea in Ratis Sententiis, vbi docet, nisi quis [illegible] *vitæ finem constantem, rationéque firmatum* sibi propositum habuerit, fore omnia vt controuersia, ita conturbationis plena. Ex hoc certè est, cur non paucos videas, qui totam vitam de vitæ statu deligendo deliberent, neque

Iidem eadem possint horam durare probantes.

Sicque ille appositè tum comparetur cum Proteo, tum desideratus à Poëta, qui

Quod petiit, spernit; repetit, quod nuper omisit;
Æstuat, & vitæ disconuenit ordine toto.

Præterea verò Idem Effatum placuisse non Cynicis modò, sed etiam inter Stoicos ipsi præ cæteris Cleanthi; vti apud Laërtium est. Siquidem tametsi Chrysippus existimarit posse Sapientiam (nomine virtutis) amitti, vt per ebrietatem, aut per atram bilem; Cleanthis tamen sententia fuit, esse eam [illegible], *inamissibilem*, [illegible], *propter constantes comprehensiones*. Videlicet quasi Sapientia sit æstimanda ex habitu, & ex actibus, qui rationi deliberante eliciuntur; non verò, qui præter naturam ex absonis visis veluti erumpunt, vt in Chrysippeis illis casibus. Spectat huc autem, quod Seneca à Cleanthe stans in hunc modum habet: *Eò maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quòd semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur virtus, contraria enim mala in alieno hærent; ideo expelli, & exturbari possunt; fideliter sedent, quæ in locum suum veniunt. Virtus secundum naturam est; vitia inimica, & infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non possunt, &c.*

Sapientem veritati hærere, neque (ne Sapientiæ ponat obicem) quidquam fingere.

¶. 24. [illegible]. Subiicio hisce vocibus [illegible], pro [illegible]. Quippe tum illud, quod antecedit, [illegible], agi hîc potiùs de veritate fictioni opposita, quàm de passionibus insinuat; tum illud, quod sequitur, [illegible], agi potiùs arguit de fictionibus declinandis, quo modo Sapientiæ obstaculum non ponitur, sed tollitur; quàm de fabricandis, quibus hæreatur, passionibus; quo modo obstaculum non tollitur, sed ponitur potiùs. Et certè Epicurus quoque contendit Sapientem debere, quam-maximè licet, à passionibus esse liberum, vt ex sequentibus constabit; ac is fuit alioqui, cui veritas nuda, apertáque ita fuerit cordi, vt ne probare quidem potuerit, sed reprehenderit, vt Cicero scribit, *Ironiam illam, quâ apud Platonem Socrates effert in cælum laudibus Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, cæteros; se autem verum.*

verum omnium lusibus fingit, & ridere. Adeò probabile, vt de illis idem dici poterit, quod passim de Quintilio Varo ex Sectatoribus [illegible] dictum est:

Horat. od. 24. *Pannosa Fides, nudáque Veritas*
Quando vllum inuenient parem?

Quis enim debere [illegible] in hanc legi [illegible], ac posse exhiberi exhibitas illas interpretando voculas, intelligi potest vel ex loco Macrobij, in quo Colotes Epicuri auditor reprehendit Platonem, ob confictam illam percelebrem fabulam de Ere Armenio, qui cùm in prælio occubuisset, sublatis decimo die cadaueribus iam planè corruptis, ipse incorruptus repertus, domúmque delatus, vt sepeliretur, duodecimo iam ab obitu die, dum pyræ imponeretur, reuixerit, & retulerit longâ oratione, visa, obseruatáque in Inferis commemorarit. (lib. 1. in Somnium Scip.) Nempe Colotæ verba sunt: *Nec oportuisse fabulam confingi à Philosopho, quandam nullum figmenti genus, veri Professoribus conueniret. Cur enim, inquit, si rerum cælestium notionem, si habitum animarum docere voluisti; non simplici, & absoluta hoc insinuatione curatum est; sed quæsita persona, casúsque excogitata nouitas, & composita aduocati scena figmenti ipsam quærendi [illegible] mendacio polluerunt?* Ne verò illhac [illegible] ad varias Essati partes referam, adsumo solum, quod dicitur, *veri hominem* [illegible] *posse*, nihil esse aliud quàm obicem hostium ipsis [illegible] limine, ne ad veritatis notitiam, quæ Sapientia est, perueniatur, si prætendatur fabula. Nam siquæ Erus, v.g. de Inferis narrasse fertur, vera in se extiterint, suspicio est, ne falsa sint, quatenus ille, neque vidit, neque narrauit, quæ ipsi tribuuntur. Sin falsa in se fuerint, suspicio est, ne vera sint, quatenus & qui perhibet sapiens reputatur, & sic non impossibile id, quod perhibetur, non sit experientiam. Vnde efficitur, vt Sapientiæ Studiosus, & Sapientem idcircò audiens, in eo versetur discrimine, vt aut verum pro falso, aut falsum pro vero amplectatur, & eatenus modo à veritate, quam requirit, aberret. Adsinis illi obex est ex fabularum inuolucris, dum quid sub ipsis lateat, nisi coniectando discerni non potest, sicque germanæ doctrinæ loco, nihil aliud, quàm hariolandi occasio fit. Id Aristoteles (3. Metaph. 4.) præclarè insinuat, cùm de rerum principiis loquens, conqueritur priscos Poëtas, vniuersósque Theologos numinibus Deorum ea indigitantes, quid ipsimet quidem cogitarent, attendisse, sed contempsisse interim nos, seu parùm curasse, quo sensu ea, quæ dixissent, exciperemus. Idem porrò licet dicere de iis, qui ea, quæ docent, symbolis, griphis, ænigmatibus contegunt; quatenus illi pari modo ex re seria ludicram faciunt; ac ea ipsa re, quæ volunt videri verum declarare, tenebras offundunt, quibus obscurent:

lib. 1. *Heraclitus inde, quoniam dux prælia primus,*
Clarus ob obscuram linguam, magis inter inanes,
Quamde grauis inter Graios, qui vera requirunt.
Omnia enim stolidi magis admirantur, amántque,
Inuersis quæ sub verbis latitantia cernunt;
Veráque constituunt, quæ bellè tangere possunt
Auris, & lepidè quæ sunt fucata sonore.

Quod à Lucretio obiicitur. Addo autem, vt aliud non esse improbandum videatur, approbari saltem non posse iacturam eius temporis, quod hariolandò consumitur, ac posset, debetéque progressui vlteriùs tentando impendi. Et vulgaris quidem ad hæc, aliáque excusatio est, quam prætendit Simplicius, dum requirit, cur Aristoteles, non fabulas, aut symbola, sed ἀσάφειαν, *obscuritatem* in dicendo fuerit sectatus. (Proleg. in Categ.) Nimirùm, noluisse antiquos Sapientiam suam deduci ad Sutores vsque; hoc est, patere apud vulgus, ne perspecta prophanaretur. Sed vt præteream, non videri inuidendam Sapientiam vniuersitati generis humani, quando ea huiusmodi est, vt si qualis est, reuerà innotesceret, non posset non accendere, & ad honestatem pertrahere, nisi omnes, at maximam saltem, etiam vulgarium hominum partem: Quid amabo, necesse fuit, vt vulgus inde arceretur, crucem iis defigere, qui ad Sapientiam, veritatémque ardentissimo studio contendunt? Vulgo aut non vacat ad disquisitionem rerum naturæ attendere, aut satis est illos, qui attenderint, audire: Quamobrem verò iis, quibus vacat, quibúsque res seriò nosse cordi est, eo modo res proponuntur, vt non tam de iis cognoscendis, quàm de mente eius qui loquutus est, percipiendâ laborent? Sed hæc vt mittam, dico solùm fuisse Epicurum, vt fabulas, sic obscuritatem omnem auersatum; & nihil vnquam magis curasse, quàm vt diceret quidlibet quàm-maximè posset perspicuè. Quare & mirum videri posse, cur cùm illius Sectatores, vti vel ex duobus, aut tribus citatis intelligitur, imitati eum fuerint, Clemens (5. Strom.) tamen Alexandrinus asserere Epicureos scribat, [illegible], *quædam esse apud se arcana, neque se permittere omnibus ea scripta legant.* Nisi fortè quis spectare huc putet, quod v. c. Cicero (1. de nat. deor.) dicit Epicurum *Deos verbo posuisse, re sustulisse*; illudque haberi in libris vulgaribus, hoc in arcanis. At Cicero, qui parcere Epicuro aliàs non solet, nihil tale vnquam est (1. de nat. deor.) interpretatus; imò, vt aliàs retulimus, *de homine minimè vafro*, inquit, *malè existimant.* (2. de Fin.) Et, *Epicurus vos non vult, si potest, planè & apertè loqui.* Sanè verò, si Epicurus, aut eius etiam Sectatores quidpiam facere occultum debuissent, fuit maximè illa circa Prouidentiam, Immortalitatémque sententia; quam tamen apertè tamen diuulgarunt, vt ex iis, quæ aduersus ipsam disputauimus, manifestum est.

Non fieri Sapientem ex quavis constitutione corporis: nec nasci in qualibet Gente.

§. 27. Οὐδὲ μὴν ἐκ πάσης σώματος ἕξεως. Quod sequitur statim, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθνει, legit Aldobrandinus, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθει. Verùm retinendam communem lectionem id suadet, quod scribit Clemens Alexandrinus; nempe existimasse Epicurum μόνους φιλοσοφῆσαι Ἕλληνας δύνασθαι, *philosophari solos Græcos posse.* Non profectò quòd Epicurus id absolutè dictum voluerit; ipse præsertim, qui amicos ex Ægypto vsque ad Philosophiam admittebat, qui Cyrenæum Aristippum, & Sinopensem Diogenem prope contemporaneos, Athenisque philosophatos norat; qui in illa adeò recenti Alexandri expeditione, Sapientes in India repertos ignorare non poterat; sed quòd innuere contenderit, non esse parem felicitatem hominis apud Barbaros, & in ipsa Græcia nascentis; quòd nato in Græcia necessaria omnia ad philosophandum præsidia paterent, nato apud Barbaros nulla supperterent; vnde & efficeretur vt in Græcia quidem frequentes; apud Barbaros autem vel nulli, vel rarissimi philosopharentur. Id certè confirmat Lactantius, dum nullum agnoscit philosophantem ex Barbaris, præter vnum Anacharsim Scytham, *qui etiam*, inquit, *Philosophiam ne somniasset quidem, nisi & linguam, & Græcas literas antè didicisset.* Quare & videtur Epicurus eò solum respexisse, quò Thales, dum, vt apud Laërtium est, Fortunæ egit gratias, non modò quòd homo, non bellua; vir, non fœmina; sed etiam ὅτι Ἕλλην, καὶ οὐ βάρβαρος, *quòd Græcus, non Barbarus* natus esset. Quod verò Epicurus censuit non esse omnem corporis habitum ad comparandum Sapientiam idoneum; id intelligitur præsertim de ea intemperie, læsionéque cerebri, ex qua est hebetudo, aut amentia inuicta: ne aliquid dicam de læsis visus, auditúsque organis, déque appetitu in passiones effræni, atque adeò de feritate, seu immanitate, aliisque id genus ita à Sapientia abducentibus, vt cùm Mercurius Sapientiæ Deus habitus sit, videri possit hac occasione versum in Adagium id quod dictum est, *Non ex omni ligno Mercurius.* Hinc certè est cur Plato quoque indolem poscat docilem, planè memorem, veri flagrantem, non illiberalem, non morosam, non superbam, non immodestam, non pusillanimem, non iniustam. Ac obiicit quidem Lactantius, quòd Epicurus etiam rudeis ad Sapientiæ studium inuitet, *Quomodo enim*, inquit, *illa, quæ de Principiis rerum dicuntur, intelligerent, quæ perplexa, & inuoluta vix etiam politi homines assequuntur?* Verùm constat istos, quos appellat rudeis, eos esse, quibus non ingenium, sed cultus solummodò deest; ac docilitate eâ sunt, vt patientem culturæ accommodent aurem, idque ne aliquid etiam dicam de regionis temperie, cuius occasione Aristoteles proponit, soluitque Problema *Cur sint homines in calidis locis, quàm in frigidis sapientiores?* Quod superest autem, illorum, qui possunt adspirare ad Sapientiam tres quasi classes, seu ordines ab Epicuro distinguuntur. Sed res est discenda verbis Senecæ. Ea sic habent: *Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio exisse; fecisse sibi ipsos viam. Hos maximè laudat, quibus ex se impetus fuit, qui se ipsi protulerunt.* (Rarum hoc genus, & ex quo Epicurum ipsum fuisse Lucretius apertè contendit) *Quosdam indigere operâ alienâ, non ituros, si nemo præcesserit, bene secuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium.* Et paulò pòst: *Præter hoc adhuc inuenies aliud genus hominum ne ipsum quidem fastidiendum, eorum, qui cogi ad rectum, compellique possunt, quibus non duce tantum opus sit, sed adiutore; &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color est: Si quæris exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eundem finem vterque peruenerit, tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia.* Itaque (pergit paulò pòst Seneca de eisdem Metrodoro, & Hermacho loquens.) *Ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotii secum habuit, hunc quidem de se meliùs meruisse, qui malignitatem naturæ suæ vicit, & ad Sapientiam se non perduxit, sed extraxit.*

Sapientem, etiam in tormentis ingemat licet, beatum fore.

§. 29. Κἂν στρεβλωθῇ δ' ὁ σοφός. Posterior huius Effati pars quasi Effatum aliud post insequens vulgò habetur; eam autem, quasi transpositam resumpsi, priorique attexui, tanquam cohærentem, ac eiusdem planè argumenti, & rem infirmante particula aduersatiua ἀλλ' οὖν facta ex δέ τι, & accommodatis ferè Effatorum modis μᾶλλον, & οἰμώξειν pro μᾶλλον, & οἰμώζει, nam illud quidem στρεβλοῦν, pro στρεβλοῦται, sponte sua se obtulit, cùm particula ἂν coniunctiuum patiatur. Et scrupulus quidem postmodum suboruus, quòd eadem mox posterior pars visa fuerit posse percommodè, esse etiam insequentis Effati posterior; quasi connectente particula ve, intelligi possit *Amicorum quis, quo in tormentis constituto Sapiens aliquando gemat, eiuléque.* Verùm quod res typis commissa iam fuerit, nihil commutandum censui; & maximè quidem, quia illa quoque prior coniectura visa fuit non improbanda, quatenus idem verbum στρεβλοῦν vtrique parti commune est; & quia si amicorum quidem causâ ingemiscendum sit (fortè non etiam eiulandum) id fieri oporteat non modò in eorum tormentis, & cruciatibus, qui ad corpus pertinent, sed in calamitatibus etiam cæteris, quibus animus angi summè potest vtut præterea, cùm sit proclivius gemitu, atque eiulatu dolorem testari in propriis, quàm in alienis cruciatibus; videri fuisse infirmandum huiuscemodi testationem non derogare felicitati, quæ de in priori parte agitur; cùm &, si ea signum amissæ felicitatis foret, eiulanda etiam sit in amicorum cruciatibus, ob quos tamen Sapiens non debeat amittere felicitatem. Vtcumque sit, visus fuit saltem scrupulus non dissimulandus.

Quod superest, ex hoc Effato prorsum videtur,

1. Strom.

lib. 3. c. 24.

lib. 1.

lib. 6. de Repub.

24. probl.

vt alibi dixi, *ut saltem illud elicere; non constitui ab Epicuro Beatitudinem in ea sola, quæ vulgò creditur voluptate: quippe cùm talem non experiatur, qui subijcitur tormentis, morborúmque doloribus. Neque morbos quoque adijcio, quoniam sunt illorum cruciatus, quàm tyrannorum vt frequentiores, ita aliquando non minùs immanes. Certè tametsi Cicero ad hoc respexisse Epicurum videatur, cùm hoc dici ab Epicuro ait, *Nullum Sapienti esse tempus, etsi vratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare, quam pro nihilo puto.* ac rursùs: *In Phalaridis etiam tauro, si vratur, dicturum, Quàm suaue est hoc! quàm hoc non curo!* At videtur quoque respexisse Plutarchus, cùm dicere Epicurum scribit, ἐν γαστρὶ τ̃ ἀμφιλαφῇ τ̃ [illegible] *Ridere etiam sæpè in æstibus ipsis corporis morbi ægrotantem Sapientem.* Porrò, quia primâ statim fronte difficultas ex posteriore illius parte subnascitur, qui fieri videlicet valeat, vt Sapiens gemat, ac eiulet, & sit nihilominus beatus; cùm videatur Beatitudo non posse sine pleno gaudio, ac citra omnem gemitum, eiulatúmque intelligi, adeóque dissoluendum est, explicari non iuxta duo Effata, quæ aliquantò posteriùs occurrent. Nam primùm quidem Epicurus duplicem distinguit beatitudinem, vnam perfectam, absolutámque, quæ soli Deo competit; aliam imperfectam, comparatámque sumptam, qualis solis hominibus (in hac nempe vita) possit conuenire. Videlicet non ita bene agitur cum hominibus vt præsumere debeant posse se totum vitæ tempus in pleno, puróque gaudio degere, ac esse omni dolore immunes: sed cùm istis plus, illis minus gaudij, istis plus, illis minus doloris contingat; beati præ cæteris ij sunt, qui ampliùs gaudent, quàm dolent; ij præ cæteris miseri, qui ampliùs dolent quàm gaudent: ac ij sunt demum summè beati, qui sunt minimè omnium miseri; ij summè miseri, qui sunt minimè omnium beati. Quare & cùm finis Sapientiæ is sit, vt homines reddat quàm maximè licet beatos, seu quàm minimùm licet miseros: ideò in quocunque vitæ genere aut statu Sapiens fuerit, eo animo erit comparatus, vt in eo obtineat quàm multùm licebit gaudij, quàm minimùm licebit doloris. Exinde autem fit, vt si in tormentis, asperisque morbis versetur, dolores profectò persentiat, neque absolutè tam sit, quàm si illis careret, beatus; sed interim tamen, quia facta illos patiendi necessitate, minimè ipsos exasperat, seu præ impatientia, ac desperatione grauiores non reddit; quin potiùs quam maximâ potest animi constantiâ illos mitigat, quodammodóque leuiores facit; eatenus sanè beatior est, quàm si illis succumberet, miseriámque tantundem augeret. Imò dici quoque beatissimus potest, non sanè respectu illorum, qui similibus doloribus carent, sed respectu illorum, qui vexati similibus, non pari virtute, constantiâque eos tolerant, neque paria habent à Sapientia, quibus eos leuent adiumenta. Deinde concedit Sapienti Epicurus, vt mœrorem, luctúmque sentiat, atque adeò, vt ingemiscat, eiulet, fundat lacrymas; quatenus quæ natura fecit homines dolori obnoxios, eadémmet dolori adhibuit hosce indiuiduos quasi comites; non sanè, vt eius irritamenta, sed vt leuamenta potiùs quædam sint. Videtur quippe dolor exinde aliquatenus velut exhalari; & non pauci sunt, qui dum non tam esse, quàm videri constantes volunt, damno suo suspiria, gemitúsque supprimunt; quippe, qui cor suum, quod dici solet, exedunt, seséque ipsos magis conficiunt. Adeò proinde, vt Sapientiæ videatur non tam obstare ne ex toto prodeant, quàm dum naturæ sponte erumpunt, mentem ad honesta sic diuertere, vt & infrequentiùs, & leuiùs erumpant. Id certè Epicurus suo exemplo docuit, cùm per illos dolores, ad quorum magnitudinem accedere nihil poterat, *Compensabatur,* inquit, *cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque nostrorum.*

Tuscul. (margin)
Tuscul. (margin)

Hinc & ad aliam difficultatem, quæ excitari ob relata ex Cicerone & Plutarcho potest, appositè hoc referatur, quod in hunc modum Seneca: *Quid porrò*, inquit, *non æquè incredibile videatur, aliquem in summis cruciatibus positum dicere, Beatus sum? Atqui hæc vox in ipsa officina voluptatis est audita. Beatissimum, inquit, & vltimum diem ago, Epicurus; cùm illum hinc inde vrinæ difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor ventris.* Quo loco id, quod dicitur, *in officina voluptatis*, facit admoneam, vt quemadmodum asserta ab Epicuro voluptas malignam est passa interpretationem; ita, vt cùm dixit esse Sapientem in mediis tormentis beatum; videri inuidiosæ interpretationis, quod etiam dicturum in Tauro Phalaridis Sapientem censuerit, *Quàm suaue est hoc! quàm hoc non curo! quàm pro nihilo duco!* quibus ex verbis facta est insultandi in ipsum occasio, non Ciceroni modò, sed etiam Lactantio, cuius verba sunt: *Epicurus multò fortius: Sapiens, inquit, semper beatus est, & vel inclusus in Phalaridis tauro hanc vocem emittet, Suaue est, & nihil curo. Quis enim non irriserit? maximè quòd homo voluptarius personam sibi viri fortis imposuit, & quidem supra modum. Non enim fieri potest, vt quisquam cruciatus corporis pro voluptatibus ducat; cùm satis sit ad officium virtutis implendum, perferre, ac sustinere.* Sanè verò Epicurum nihil aliud censuisse, ac ideò tenerè dixisse, quàm quod postremis hisce verbis à Lactantio contenditur, neque à Cicerone secùs; dum, *Ego*, inquit, *tantum tibi non tribuo Sapientia contra dolorem. Esse fortem in perferendo officio satis est; vt læteris etiam, non postulo. Tristis enim res est sine dubio, aspera amara inimica naturæ, ad patiendum, tolerandúmque difficilis.* Nihil, inquam, aliud censuisse, aut etiam dixisse Epicurum; intelligi potest ex ipsomet Seneca; qui, tametsi hoc quoque habeat, *Poteram respondere, quod Epicurus ait, Sapientem, si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum; Dulce est, & ad me nihil attinet.* Postmodùm tamen hæc sunt quæ subdit; *Dabo apud Epicurum tibi*

Epist. 92. (margin)
lib. 3. c. 27. (margin)

etiam-nunc simillimam huic nostræ diuisionem bonorum. Alia enim sunt apud illum, quæ mallit, contingere sibi, vt corporis quietem ab omni incommodo liberam, & animi remissionem bonorum suorum contemplatione gaudentis; alia sunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat, & comprobat, tanquam illam, quam paulò antè dicebam, malæ valetudinis, & dolorum grauissimorum perpessionem, in qua Epicurus fuit illo summo, ac fortunatissimo die suo; ait enim se vesicæ, & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris accessionem non recipientia; esse nihilominus sibi illum beatum diem; beatum autem agere, nisi qui est in summo bono non potest. Ergo & apud Epicurum sunt hæc bona, quæ malles non experiri; sed quia ita res tulit, & amplexanda, & laudanda, & exæquanda summis sunt. Non potest dici hoc non esse par maximis bonum, quod beatæ vitæ clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit: quod ex parte quidem commemoratum alibi est. Prætereo autem, quod idem Seneca, postquam hoc præmisit, Attalus Stoicus dicere solebat, Epist. 67. *Malo me fortuna in castris suis, quàm in deliciis habeat. Torqueor, sed fortiter; bene est. Occidor, sed fortiter; bene est:* Tum in hunc modum subiicit: *Audi Epicurum, dicet, & dulce est. Ego tam honestæ rei, ac seueræ nunquam molle nomen imponam. Vror; sed inuictus. Quidni optabile sit, non quod vrit me ignis, sed quod non vincit. Nihil est virtute præstantius, nihil pulchrius; & bonum est, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio.* Vtcumque sit, ac vt bene faciam; non debet res nobis præsertim videri incredibilis; apud quos tot exstant exempla beatissimorum Martyrum, quorum fuit constantia in mediis tormentis incomparabiliter alacrior, quàm vllius Anaxarchi, Zenonis, aut alterius ex Sapientibus Ethnicis, cùm & speciatim id concinatur de sancto Protomartyre, *Lapides torrentis illi dulces fuerunt.*

Solum Sapientem gratiam Amicis, qualem oportet, habiturum.

℣. 32. Μόνον τε χάριν ἕξειν τὸν σοφόν. Postrema huius Effati verba, ἢ καὶ ἀποθανοῦσι, substitui pro illis, δή τι ἴδω, ex quibus nihil sanè est sensus, quod elicere valeas. Et obscurum quidem ad correctionem vestigium; verùm in eo saltem positus est gressus, quòd Epicurus amicorum etiam demortuorum memoriam vt perpetuam habuit, sic colendam censuit. Res vel ex ipsius Testamento constat, vtpote qui vitâ functorum Metrodori, ac Polyæni celebrari quotannis, memoriam, vt ipse superstes celebrasset, mandârit; & vt ipse habuisset, ita haberi iusserit liberorum vtriusque curam. Quòd porrò Epicurus constantiam, quâ vera amicitia probetur, exprimit, præsentiæ, absentiæ, mortis ipsius, atque adeò omnibus planè temporibus; comprehendit sanè ea duo tempora, quibus quales sint amici, probantur; prosperæ nimirùm fortunæ vnius, & aduersæ alterius. Quippe frequentissimum est, vt seu quis euadat fortunis cumulatior, veterem amicum contemnat; seu alius in calamitatem incurrat, ipsum deserat: Cui Cicero iure Ennianum illud obiicit,

> *Amicus certus in re incerta cernitur.*

Cùm & possit de Spurio isto amicorum genere illud Euripidis vsurpari,

> Ὄνομα γὰρ ἔργον δ' οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι,
> Οἱ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι.
> *Habent Amici nomen at rem non habent,*
> *Qui tempore aduerso haud amicos se exhibent.*

Quod autem dicit solum sapientem esse amicum eius constantiæ, qui nullo non tempore sibi ipsi similis sit, comprobari posset vel ex eo, quod habet Cicero, dum postquam ostendit magnam esse penuriam eius generis amicorum, quos non hæc duo leuitatis & infirmitatis conuincant, *aut si in bonis rebus contemnant, aut si in malis deserant: Qui igitur,* inquit, *vtraque in re grauem, constantem, stabilem se in amicitia præstiterit; hunc ex maximè raro hominum genere iudicare debemus, & penè diuino.* Ibid. Verùm quia Epicuri Effatum idem penitus est cum vno ex Paradoxis Stoicis, audire præstat quid Seneca in ipsius gratiam proponat. *Itaque negamus,* inquit, *quemquam scire gratiam referre, nisi Sapientem; non magis, quàm beneficium dare quisquam scit, nisi Sapiens; hic scilicet, qui magis dato gaudet quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere* (*παράδοξα Græci vocant*) *& ait, Nemo ergo scit præter sapientem referre gratiam; ergo nec quod debet creditori suo reponere quisquam scit alius; nec cùm emit aliquam rem pretium venditori persoluere? Sed ne nobis fiat inuidia; Scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certè ait, Solum Sapientem referre gratiam scire.* Pergit verò Seneca, tanquam Effatum confirmaturus: Epist. 81. *Deinde idem admiratur, cùm dicimus, Solus Sapiens scit amare; solus Sapiens amicus est. Atqui & amoris, & amicitiæ pars est referre gratiam; imò hoc magis vulgare est, & in plures cadit quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus, fidem nisi in sapiente non esse; tanquam non ipse idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam nescit? Desinant itaque infamare nos, tanquam incredibilia iactantes; & sciant apud Sapientem esse ipsa honesta, apud vulgum simulacra rerum honestarum, & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi Sapiens. Stultus quoque, vtcumque scit, & quemadmodum potest, referat; scientia illi potius, quàm voluntas desit. Velle non discitur. Sapiens inter se omnia comparabit. Maius enim aput, aut minus fit (quamuis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infusæ, quod opportune dati mille denarij.* Sic & non multò antè dixerat in eamdem sententiam: *Non omnes debere sciunt grate beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba* (*vtique dum propè abest ab accepto*) *reddere beneficium, & pensare; ignorat autem quomodo debeat. Vni sapienti notum est, quomodo quoque taxanda sit. Nam ille de quo loquebar modò, stultus, etiam si bonæ voluntatis est, aut minus, quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: Id, quod referendum*

est,

est, *effundit, atque abstersit.* Cùm heic nihil sit adiiciendum; admone solùm quod obiter à Seneca infertur, *gaudere magis Sapientem dare, quàm aliena accipere.* Effatum esse, quod Plutarchus ad Epicurum refert, non semel, scilicet apud quem vox est, [illegible] *Dare beneficium iucundius esse, quàm accipere;* ac rursus, [illegible] *Esse non modo pulchrius, verùm etiam iucundius beneficium dare, quàm accipere; neque enim aliquid est, quod magis gaudium pariat, quàm gratia.* Notum est; quàm id sit conforme sacræ illi sententiæ, [illegible] *Beatius est dare, quàm accipere.* Verùm res non eget amplificatione.

[Margin notes beside this paragraph: [illegible] Col. — lib. de [illegible] — Act. 20.]

Nihil fore Sapienti cum ea Muliere, quā Leges interdixerint.

§. 35. [illegible] Non defuere, qui hoc Effatum, tametsi alioquin laudandum, interpretati iniquiùs fuerint. Videtur autem Origenes illis subscripsisse, cùm adversus Celsum scribens: *Fugiant*, inquit, *adulterium Philosophi, qui Zenonem Citiensem sectantur; fugiunt & quibus Epicurus placet (Magister [illegible] etiam ex illiterata plebecula) Sed vide quam varia sint horum voluntates in fugiendo adulterio. Illi peccari contra naturam, & societatem humanam putant, si quis [illegible] alteri, & familiam eius adulteret; Epicurei verò non hac de causa abstinent, sed quia omnes actiones suas ad finem suum voluptatem dirigunt; [illegible] qui huic rei succumbit; [illegible] in carceres, exsilia, mortem incidit, & ipsum etiam fallere non caret periculo, dum observat mariti è domo exitum, & servorum, qui illi favent. Itaque, [illegible] fallere posse maritum, domesticos eius, & vicinos, a quibus sibi timet opprobrium, [illegible] ad voluptatem, etiam adulter Epicureus fieret.* Sic ille. Cùm porrò Effatum eiusmodi sit ut reverentiam legum prætendat, propter quam Sapiens non adulterium modò, verùm etiam stuprum, incestum, & omnes alios concubitus, quos leges vetuerint, sit devitaturus: Apparet satis consequutionem, quæ prætereà discernitur, ad conflandam invidiam trahi. At sapiens quidem, dum leges servat, neque societatis iura violat, molestias, & pericula alioquin incurrenda declinat; sed indecorum tamen non est, illum, dum salvas leges vult, suæ simul saluti studere. At, nisi leges prohiberent, adulteriúmne committeret? Nesciat, an illud iniustiùs, an, ut existimari potest, inconsideratiùs quæratur; quandoquidem, si leges nullas, promiscui essent, ut ferarum, sic hominum concubitus; & cùm mulieres forent communes (quod Plato quidem voluit) non erit hæc tua, potiusquàm alterius; non erit uxor, non coniugium, cuius violatio adulterium sit, pœnámve ullam adiunctam habeat. Sed hæc prosequi nihil est necesse.

Famulos quidem castigaturum, sed studiosis tamen veniam habiturum.

§. 39. [illegible] Quod [illegible] pro [illegible] heic legam tum coniectura Casauboni facit, tum adversativa particula [illegible], quæ, si [illegible] legatur, non perinde constabit. Adde quòd (ut de re etiam dicam) videtur castigatio opposite adhibita arcere maiora peccata, ac ideircò esse cum primis necessaria, ubi famuli sunt illiberales, ac possint spe impunitatis insolescere, metu pœnæ in officio teneri. Rem certè & Plato, & alij insigniores Philosophi dicto, factóque comprobarunt; ne quidpiam dicam de Stoicis, qui universè pronunciarunt, *Sapientem nunquam ignoscere*, [illegible]. Potest & aliunde vir Sapiens pœnas exigere non iratus, sed qualis est ille in Panegyrico:

Qui placidus delicta domat, nec dentibus [illegible] Claud. de Mall.
[illegible], frendens nec verbera poscit.

ac proinde in quo

[illegible] servant oculi, nec lumina [illegible]
[illegible] sanguine venas
Nullaque mutari tempestas proditur oris.

Ubi notandum, cùm Seneca opposita ratione iratum describat, ut rectè dictum probet à quibusdam Sapientibus, *Iram esse brevem insaniam* (seu, ut Poëta, *brevem furorem*, [illegible]) docere ipsum alibi sententiam esse Epicuri, *Immodicam iram gignere insaniam.* Quod quidem noto, ut innuerem, qua animi moderatione Epicurus in adhibenda castigatione utendum censuerit. Quanquam coniectura non longè petenda, cùm posteriore Effati parte voluerit, secùs ac Stoicos, Sapientem illis veniam dare, qui fuerint alioquin indolis non malæ, sed studiosi, ac seduli. Et commendat certè Laërtius ipsemet [illegible], *mansuetudinem in famulos proprios*, ut suo loco visum est. Et quod Seneca ait Epicurum appellasse *Servos amicos*, habuisse eum quoque reipsa ut amicos ex eo comprobatur, quòd Mus, & Servi cæteri fuerint cum ipso philosophati. Adeò proinde ut præclarius exemplum non potuerit Senecæ suppetere ad illud præceptum, *Vive cum servo clementer, comiter quoque, & in sermonem admitte, & in consilium & in convictum.* Neque item ad id quod ait, *Maiores omnem invidiam dominis, omnem contumeliam servis detraxisse, cùm Dominum Patrem familiæ, Servos familiares, quod etiam*, inquit, *in mimis adhuc durat, appellaverunt.*

[Margin notes beside this paragraph: 1. de Ira c. 1. — Horat. Epist. [illegible] — Epist. 95. — Epist. 47.]

Neque amore captum iri, neque habiturum amorem, ut quid immissum divinitus.

§. 41. [illegible] Posteriorem Effati partem, [illegible], tanquam post treis voces, quæ sunt de Sepultura transpositam, huc refero; satis enim constat ipsam ad eamdem cum priore sententiam spectare.

Imprimis porrò circa priorem, nihil necesse est admonere intelligi ab Epicuro Amorem, qui sit *σύντονος ἀφροδισίων ὄρεξις*, *rerum venerearum appetitio vehemens*; hoc nimirùm Suidas apertè declarat. Id verò interim observo, propter Platonem, Antisthenem, Aristotelem, Stoicos, & alios, qui ex opposito asserentes *τὸν σοφὸν ἐρασθήσεσθαι*, *iri Sapientem amore captum*, visi sunt id velle de Amore *amicitiæ* dicto intelligere, ac potissimum respectu puerorum. Cicero certè istud dogma Stoicis speciatim attribuens, ac interpretatus illam distinctionem *ἐπιθυμίας*, *ἢ φιλίας*, ab ipsis allatam, amoris *stupri*, *ac amicitiæ*, addit illos propterea *litigare cum Epicuro, non multum, inquit, vt opinio mea fert, mentiente: Quis est enim amor iste amicitiæ? Cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem?* Nihil deinde necesse est commemorare, quod apud Stobæum, cùm quidam dixisset, *οὐκ ἐρασθήσεται ὁ σοφός*, *non capietur amore Sapiens*, & in exemplum proposuisset Menedemum, Alexinum, & Epicurum, Chrysippus nihil aliud habuerit, quod Epicuro obiiceret, nisi, quod fuisset *ἀναίσθητος*, *sine sensu*, quasi scilicet ligneus, aut lapideus; quod in Apologia notauimus. Satis est quædam seligere ex Lucretij carminibus, quæ ad partem hanc potissimùm faciant. Huiusmodi autem esse possunt hæc:

Sed fugitare decet simulacra, & pabula Amoris
Absterrere sibi, atque aliò conuertere mentem.
Vlcus enim viuescit, & inueterascit alendo,
Inque dies gliscit furor, atque ærūna grauescit:
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat Amorem,
Sed potiùs quæ sunt sine pœna cōmoda sumit,
Nā certa, & pura'st sanis magis inde voluptas.
Adde quòd absumunt vireis, pereùntque labore:
Adde quòd alterius sub nutu degitur ætas;
Labitur interea res, & vadimonia fiunt;
Languent officia, atque ægrotat fama vacillās.
Vnguenta, & pulchra in pedibus Sicyonia rident,
Scilicet & grandes viridi cum luce Smaragdi, &c.
Nequicquam: quoniā medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
Aut quòd conscius ipse animus se fortè remordet,
Desidiosè agere ætatem, lustrísque perire;
Aut quòd in ambiguo verbum iaculata reliquit,
Quod cupido adfixū cordi viuescit vt ignis;
Aut nimiùm iactare oculos, aliúmve tueri
Quod putat, in vultúque videt vestigia risus.
Atque in amore mala hæc proprio, summéque secundo
Inueniuntur; in aduerso verò, atque inopi sunt,
Prendere quæ possis oculorum lumine aperto
Innumerabilia; vt meliùs vigilare sit, antè
Quā docui ratione, cauere, ne inlaqueeris.
Nam vitare plagas in Amoris ne iaciamur,
Non ita difficile'st, quàm captum retibus ipsis
Exire, & validos Veneris perrumpere nodos.

An & ista quoque ob elegantiam subiicienda?

Et tamē implicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi tute tibi obuius obstes.
Et prætermittas animi vitia omnia primùm,
Tū quæ corpori' sunt eius, quā percupis, ac vis.
Nam hoc faciunt homines plerumque cupidine cæci,
Et tribuunt ea quæ non sunt his cōmoda verè.
Multi' modis igitur prauas turpeísque videmus
Esse in deliciis, summóque in honore vigere.
Nigra, μελίχροος est; immunda, & fœtida, ἄκοσμος:
Cæsia, παλλάδιον: neruosa, & lignea δορκάς:
Paruula, Pumilio χαρίτων ἴα, tota merum sal:
Magna atque immanis, κατάπληξις, plenáque honoris:
Balba, loqui non quit, τραυλίζει: muta, pudens est:
At flagrans, odiosa, loquacula, λαμπάδιον fit:
Ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, quom viuere non quit
Præ macie: ῥαδινὴ verò est, iam mortua tussi:
At gemina, & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho:
Simula, Silena, ac Satyra'st: labiosa, φίλημα.
Cætera de genere hoc longum'st si dicere coner.
Sed tamen esto iam quantóuis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe aliæ quoque sunt; nempe hac sine viximus antè:
Nempe eadem facit, & scimus facere omnia turpi:
Et miseram tetris se suffit odoribus ipsa,
Quam famulæ longè fugitant, furtímque cachinnant, &c.

Circa posteriorem; quæ habetur etiam apud Suidam, ac addi videtur propter fabulas de Amore, quas placuisse etiam aliquibus Philosophis, vel ex vno Platone constat; adnotare sufficit, non fuisse eam quoque ipsi Lucretio prætermissam. Quippe postquam illud præmisit:

Nec diuina satum genitalem Numina quoiquam
Absterrent, Pater à natis ne dulcibus vnquam
Appelletur, & vt sterili Venere exigat æuum, &c.

Tum subiicit:

Nec diuinitùs interdum, Venerisque sagittis,
Deterior fit vti formâ muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum fœmina factis
Morigerisque modis, & mundo corporis cultu,
Vt facile insuescat secum vir degere vitam:
Quod superest consuetudo concinnat amorem, &c.

Quem in sensum, cætera inter occurrit illud Phocylidis:

Μὴ δ' εἰς ἔρωτα γυναικὸς ὅλως ῥίψῃς ἀκάθεκτον,
Οὐ γὰρ ἔρως θεός ἐστι, πάθος δ' ἀΐδηλον ἁπάντων.
Totus in effrænem ne abeas mulieris amorem;
Quippe Amor haud Deus est, tacita est affectio cuique.

Ne prætercam Galenum, qui vbi dixit esse aliquid diuinum in morbis, contendit non esse amorem affectum diuinum, & quòd aliqui gracilenti, decolores, insomnes, febrientes ob Amorem sint, vt Antiochus, quem Erasistratus propterea deperire nouercam deprehenderit, id ad causas Procatarcticas, vti & alios affectus refert, ac relegat ad fabulas

Margin notes: In voc. ἔρως. — 4. Tusc. — In comm. ... in prædict. Hippocr. num. 7.

[illegible] quod Poëtæ de Cupidine [illegible] hominésque ad amoris affe[illegible] [illegible].

Non fore auxie de ipsa sui sepultura sollicitum.

¶. 11. [illegible] Addo ad in[illegible] [illegible] voluisse [illegible] sepulturæ curam. Nam [illegible] habere posse aliquam, [illegible] Plutarchus, dum [illegible] in illud [illegible] quod fuit [illegible] Nouelli [illegible], et Suidas [illegible] [illegible] inquit, ô [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de sui sepul[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Theophrastus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] valuisse [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nam [illegible] [illegible] Dio[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ipsi [illegible] [illegible] [illegible] quam egregie Lucretius [illegible]:

lib. 3. *[illegible]*

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ponderé terræ,

Epist. 92. [illegible], quod alibi Seneca præclarius: *[illegible]*

—— [illegible],

[illegible]? Præterea & quod statim post illud Mæcenatis commendat:

[illegible] tanquam [illegible], ne quis deni[illegible] [illegible] cum dies ipsa condat, [illegible] [illegible] quoque à Poëta [illegible] expressum illis versibus:

Lucan. lib. 7. *[illegible]*

Aurogue, haud refert: Placidi natura re[illegible] Cuncta sinu.

Non incubiturum in id, ut affectatis fes[illegible] oratione rhetoricetur.

¶. 3. [illegible] Quòd vocem [illegible] interpre[illegible], Fecit [illegible], quòd Epicurus [illegible] [illegible], [illegible] & accommodatè ad rem quamque [illegible] [illegible] dicat (nempe [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] affectatæ eloquentiæ ([illegible]) [illegible] [illegible] libro octauo Apologia [illegible] [illegible] damnare [illegible] potuerit, si [illegible] professus sapientiam, elegantiæ sit, quàm rerum studiosior, & glo[illegible] [illegible] in verbis. Page 94.

—— [illegible]

[illegible],

[illegible] Lucretius [illegible], Deinde, quòd Cicero ipse [illegible] [illegible] elegantiam [illegible] [illegible] in Paradoxa, & ad M. Brutum de Catone scribens, *Quod [illegible] est illi, inquit, quam aut tibi, aut nobis, [illegible] ea Philosophia [illegible], quæ peperit [illegible] [illegible] quæ [illegible] [illegible] populari; [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] est [illegible]* Quo loco [illegible] est [illegible] cultum neglectum fuisse à Stoicis, quando Zeno illorum Princeps [illegible], [illegible] sermones similes habuit Alexandrinis nummis, specie [illegible] [illegible], sed bonitate tamen, pondere que [illegible] Atticis tetradrachmis, vt apud Laërtium est. Cùm sint [illegible] lib. 7. [illegible] ad [illegible] Effatum spectantia [illegible] congesta, idcirco nihil hic lo[illegible] lib. 6. [illegible] est. Addo [illegible], quod in [illegible] [illegible] eundem Laërtium de Diogene; illum scilicet eos, qui ex oratione maximam gloriam quærerent [illegible], [illegible], hoc est, [illegible] appellasse.

Fugiturum Venerea, ut quæ nunquam profuit, ac bene sit, nisi & noceant.

¶. 2. [illegible] ([illegible]) [illegible]. Cohæret hoc Effatum cum superiore illo de [illegible] non amaturo. [illegible] de Epicuro vulgus credidit, ob præconceptam illam de ipso, vt de voluptario homine sententiam. Mitto proinde, cùm vulgus ipsum incontinentiæ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] eius fuisse frequentias (licet ac expressè habet Cicero) Galenum tamen fuisse co[illegible] 3. Tuscul. [illegible] aduersus ipsum [illegible], quòd [illegible] [illegible], rigidúsque nimium hac in re extiterit vt dum scribens in librum tertium Epidemiorum Hippocratis, [illegible], inquit, [illegible] Comment. 4. [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible Greek] &c. *Quid sunt hæc esse scribere, dixisse Democritum esse coitum parvam epilepsiam; Epicurum verò Venereorum usum numquam prodesse, præclaréque agi, nisi etiam noceat. Siquidem*, &c. Et in libro Medicæ artis,
Cap. 86. [illegible Greek], inquit, [illegible Greek], &c. *Iuxta Epicurum quidem, usus venereorum nullus salubris; natura tamen si per interualla*, &c. Non est porrò heic prætereundus locus,
5. Tuscul. quem Cicero hac concludit sententia: *Hoc loco: inquit, multa ab Epicureis disputantur, hasque voluptates singillatim extenuantur, quarum genera non contemnunt, quærunt tamen copiam. Nam & obscænas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio sitas esse dicunt, easque, si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant, ab iisque abstinere minime esse difficile, si aut valetudo, aut officium, aut fama postulet. Omninoque genus hoc voluptatum, optabile esse, si non obsit, prodesse numquam.* Non etiam tacendum, quod
3. Symp. q. 6. apud Plutarchum, Adolescentibus quibusdam improbantibus agitari in Epicuri contubernio quæstionem illam de Venereorum ante, vel post cœnam usu, Zopyrus Medicus exceperit, *non fuisse Epicuri consilium attentè satis ab iis perlectum. Neque enim illam quæstionem absolutè propositam, ipsum subinde edisseruisse; sed cum a cœna adolescentes ad decumbendum invitasset, de Temperantia verba fecisse, & a lascivia eos deterruisse*, [illegible Greek], *quod nempe res venerea, cum alias facile noceret, tum maximè iis, qui non longè à convivio eam exercerent.* Est porrò hæc una, ac prima ex iis conditionibus, quas ipse Galenus requirit; ne corpus videlicet sit [illegible Greek], *hoc est, nimis oppletum, aut lentum*; &, si partium dici circumstantiam, in anni tempestates commutaveris, deprehendes eandem Pythagoræ, quam Epicuri fuisse sententiam. Ille enim, apud Laertium, *Venerem,*
Lib. 8. inquit, *hyeme, non æstate operam dato; autumno sane, ac vere leviora, sed quacumque tandem tempestate gravia sunt, & ad sanitatem non bona.* Et aliquando interrogatus, quando ad mulierem accedendum foret, *quando voles,* inquit, *fieri imbecillior*: Non immoror autem in solvendis iis, quæ Galenus, aliique habent. Rem paucis perstat Scaliger adversus Cardanum, dum absurdum habet, quod
Exercit. 269. Paulus in primo ait, *Corpus Veneris exercitio augescere*, ac pergit; *robur enim minui, quis nescit? Nam, quod etiam recentiores semen essœre volunt habitum, & continentiam prohibere, falsum est. Exoneratur enim natura, ubi oppressa est, per somnia. Et bene vigilantibus exit sponte, sine sensu. Igitur huius seminis temperatio illa inanis: alioqui enim per accidens augere videtur, sublatis contentionis impedimentis. Alii vero purgantur è contrario, non posse in suis vasis putrescere semen, ubi nihil caloris humidique est, quod temporibus impetat aliquid vitii ad putrescendum.* Ergo multi Athletæ prisci penitus ab hoc ludibrio abstinerunt; quorum aliquot in libris de Legibus meminit Plato, Iccum Tarentinum, Crisonem, Astylum, Diopompum. Quare optime dicebat et Aristoteles, salaciorem animalibus vitam esse breviorem. Sic ille. Præterea faciunt porrò quæ alii de eodem argumento habent, præsertim verò Clemens Alexandrinus, qui etiam Effatum non sine authoris laude, tacito licet nomine, refert. *Rectè enim*, inquit, *videtur dixisse quispiam.* [illegible Greek], quibus eisdem verbis habet quoque Effatum Porphyrius. Nota verò obiter & Clementem illic loci referre ad Protagoram auditorem Democriti, quod Democritus paulò ante apud Galenum de coitu dixit; esse illum nempe *Epilepsiam parvam*; cum & Stobæus præterea ad Eryximachum referat, & ad Hippocratem Macrobius. Præterea & ex iis, quæ afferri in Effati confirmationem possent, nihil esse posse commendatius, quam quod Plutarchus optimè dictum ait, (& ex parte quidem ab Hippocrate) *rei esse saluberrimæ* [illegible Greek], *ad laborem impigrum esse, substantiam seminis construere.*

Non ducturum Uxorem, non suscepturum liberos, nisi circumstantia quapiam exigente.

¶. 4. [illegible Greek] pro, [illegible Greek]. Ita scilicet haud abs re opinatur Casaubonus, quandoquidem Effatum istud ex superiore consequitur; & posterior ipsius pars, quæ est quasi quædam exceptio haud aliter esse legendum insinuat. Adde quod propterea Epictetus Epicurum non semel sugillat. Ait enim, exempli gratia: *Epicurum etiam cogitas, non ergo ducam, neque ego uxorem.* [illegible Greek], *Non enim uxor ducenda est, neve item liberi procreandi.* Et rursus: *Tu vero, Epicure, quamobrem dissuades Sapienti* [illegible Greek], *educare liberos?* Quod Theodoretus verò hac in re Epicurum facit Democriti socium, dum utrumque reprehendit, quod iubeat, [illegible Greek], *aversari & nuptias, & susceptionem liberorum*, id ipsum est, quod Clemens docet, dum postquam dixit Democritum, [illegible Greek], *repudiare coniugium, liberorumque procreationem, ob multas, quæ ex ipsis percipiuntur, molestias, abducique necessitatem a rebus magis necessariis*; subdit, admitti ipsi Epicurum, & quotquot in [illegible Greek], *Summum bonum, in voluptate, ac vacuitate perturbationis, doloris que constituunt.* Exagitat porrò in Epicuro quoque dictum Democrito consonum Epictetus. Nam ad verba illa, *Aequid reformidas?* subiicit, *Istud videlicet*, [illegible Greek], *ne propterea in molestias incidas.* Et statim: *At nunc Epicurus*, [illegible Greek]

[illegible]

[illegible] *pro ipso somnio.* [illegible] Que, & parte permittens est [illegible] (sed Stoici tempe affectu) ab [illegible] [illegible] Zeno neque [illegible] [illegible] [illegible] quod quibus apud [illegible] est. [illegible] de Platone, de Thalete, neque [illegible] [illegible] qui [illegible] [illegible] probarunt. [illegible] & quod [illegible] apud eos, ij, qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] viuere [illegible] ipsius Epicte-tus, quasi [illegible] id voluerit non paucis [illegible] sapientia [illegible], sed [illegible], [illegible] hominibus: aut quia periculum sit, ne propterea genus humanum [illegible], qui appetant nuptias, procreandique liberos, [illegible]. Quod [illegible], cum posteriore Effati parte constet [illegible] & [illegible] suscipiat liberos, id [illegible] quicquid potest potissimum [illegible], ne videantur non sapere, qui [illegible], aut sibi, aut familiæ, aut Reipublicæ consulere.

[illegible] hac in parte [illegible], [illegible], tum vt consensus integer [illegible] parte haberetur; tum quia [illegible] consulere, quod verbis [illegible], sic, [illegible] prior [illegible] etiam.

Non peruigilaturum in compotatione.

§. 7. [illegible] Lego [illegible] pro [illegible], quod alioquin nihil sit [illegible], quid dici [illegible] valeat, & [illegible] Epicurus [illegible] ad eas coenas, quæ [illegible], seu, vt ex [illegible] habet Athenæus, [illegible], per [illegible]: atque adeò etiam ad conuiuium Platonis, in quo Socrates quoque ipse [illegible] compotante (& pocula quidem, quod pateat dici posset) indu-citur. Vt taceam autem hoc Effatum videri posse cohærere cum superiore, & affinibus, quatenus [illegible] admonitio est de Venere, & vino [illegible]:

Nec Veneris, nec tu [illegible] amore,

potest idem spectare ad leges iis consimiles, quas Philosophorum conuiuiis præscripsisse Xenocratem, & Aristotelem idem Athenæus tradit. lib. 5. Scilicet Epicurus quoque epulares quosdam conuentus instituit, vt ex Testamento ipsius intelligitur; & quamuis eius Sectatores, aut aquam passim biberent, aut vinoli [illegible] contenti essent, licere voluit, vt interdum paulo [illegible] indulgerent, eodem prorsus fine, quo Plato, dum in libris de legibus, [illegible] Agellio, [illegible] Lib. 2. & 1. lib. 15. c. 2. *ebrietatem [illegible] turpissimam, quæ labefacere, & minuere hominum mentis solet, laudauit, sed hanc largiorem paulo, [illegible] conuiuiis [illegible], quæ fieret, [illegible] quasi arbitris, & magistris conuiuiorum sobriis, non improbauit. Namque [illegible], pergit ille, [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] existimauit, [illegible] [illegible] atque ad [illegible] [illegible].* Atque hanc quidem fuisse Epicuri mentem intelligetur [illegible] ex infrà dicendis circa [illegible], ex quibus etiam manifestum fiet, [illegible] non potuisse Stoicam illam distinctionem, quâ decreuerunt apud Laërtium *Sapientem [illegible] fore tamen ebrium*, hoc est, facturum quidem parùm [illegible], sed non tamen ex destinatione, & mente nihilominus persistente in proposito. lib. 7. Quod quidem [illegible] impugnatur non modò à Philone, dum quæstionem edisserit, *[illegible] ne Sapiens*, quam studiosè tractatam dici à plerisque Philosophis, sed etiam à Seneca ipso: *Nam si, inquit, argumentaberis Sapientem [illegible] [illegible], & retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit: licet colligas; nec [illegible] [illegible] [illegible] dormiturum, nec elleboro accepto, quicquid [illegible] [illegible], vicliturum. Sed si [illegible] pedes, lingua non constat, quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse; in parte ebrium?* Lib. de plant. Noe. Epist. 83. Diceres Lucretium eodem respexisse, cùm fœditatem, incommodáque ebrietatis sic attigit:

—cùm vini vis penetrauit, lib. 3.
Acris & in venas discessit diditus ardor;
Consequitur grauitas membrorum, præpediuntur
Crura vacillanti; tardescit lingua; madet mens;
Nant oculi; clamor, singultus, iurgia gliscunt, &c.

Non ad Rempublicam accessurum, neque Principatum gesturum, nisi quid interuenerit.

§. 11. [illegible] Duo hæc affinia Effata connecto; & ad interpretationem addo, *nisi quid interuenerit*, authoritate Senecæ fretus, ex quo potuisset fortassis quoque interpretum [illegible] induci. Verba nempe illius sunt:

de ot. sap. cap. 30. sunt: *Duæ maxime hac in re dissident Sectæ Epicureorum, & Stoicorum; sed utraque ad otium diversâ viâ mittit. Epicurus ait: Non accedet ad Rempub. Sapiens nisi si quid intervenerit: Zeno ait: Accedet ad Rempub. nisi si quid impedierit; alter otium ex proposito petit; alter ex causa.* Huiusceemodi interim exceptio Responsionis est loco ad id, quod potest obiici de neglectu Patriæ, publicæve vtilitatis; cùm si interueniat tempus, quo Patria consilio, opéque Sapientis indigeat, ille sit ipsius saluti otium suum posthabiturus. Quamobrem
ap. Arrian. lib. 3. c. 7. & corruunt, quæ hoc etiam loco Epictetus exaggerat, ipse præsertim ex ea Secta, cuius Principibus Zenoni, Cleanthi, Chry-
de Stoic. repug. sippo, obiicit Plutarchus, quòd cùm Sapientem adhortarentur ad capessendum Rempub. ipsi tamen fuerint laudatam Epicuro tranquillitatem sequuti. Corruunt &
orat. pro Sext. quæ Cicero habet, dum commemorando, iuxta decreta Epicuri, *omnia suâ causâ facere Sapientem; Rempublicam capessere hominem sanum non oportere; nihil esse præstabilius otiosâ vitâ, & plenâ, & confertâ voluptatibus*; ita subnectit, quasi festiva sit, *vaticinari, atque insanire eos, qui dicant dignitati esse serviendum; Reipub. consulendum; officij rationem in omni vita, non commodi esse ducendam; subeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam.* Eodem spectat, quod ad Trebatium scribens, *Quid fiet*, inquit, *populo Vlubrano, si tu statueris* (nempe cum foret Epicureus) *πολιτεύεσθαι non oportere?* Posset porrò heic alia quoque adhiberi exceptio, quæ
de An. tranq. serm. 29 apud Plutarchum est, & à Stobæo etiam refertur. Quippe Epicuri sententia fuisse legitur, *μὴ δεῖν ἡσυχάζειν, ἀλλὰ τῇ φύσει χρῆσθαι πολιτευομένους, καὶ πράττοντας τὰ κοινὰ τοὺς φιλοτίμους, καὶ φιλοδόξους, ὡς μᾶλλον ὑπ᾽ ἀπραγμοσύνης ταραττομένους, καὶ κακουμένους, ἂν ὧν ὀρέγονται, μὴ τυγχάνωσιν*, *Iis, qui suapte natura ambitiosi, gloriæque appetentes sunt, non esse quiescendum, sed publicæ administrationi, actuosæque vitæ se dedentibus naturæ obsequendum: scilicet, cùm sint ita comparati, vt ex otiosa potius vita perturbationem, & molestiam, dum quod concupiscunt non assequuntur, trahant.* Quod quidem cum eo cohæret, quod Theo-
in Amar. dorus Prodromus ait statuere Epicurum, *ἀγαθὸν ἑκάστῳ τὴν ἡδονήν*, *bonum cuiusque esse voluptatem.* An autem propterea vocet Epicurus ad Rempub. illos potiùs, qui non possunt regere præclarè, vt ille quidem obiicit, non est agnitu operosum. Siquidem nihil aliud voluit Epicurus, quàm esse quidem Philosophicum otium negotiosæ vitæ, cæteris paribus, præferendum: Verùm, si quis vrgeri se gloriæ quasi stimulo sentiat, ac aliunde actuosus sit, publicisque rebus gerendis idoneus, insuper verò aut nascendi conditio, aut sors, & occasio viam facilem ad publicæ rei administrationem aperiat; esse cur is vitam præferat actuosam: quatenus obseruare licet, non esse minùs laboriosum natis ad negotium versari in otio, quàm natis ad otium versari in negotio. Porrò, si quis aut suâ naturâ ad otium comparatus sit, aut ambitionem, vanitatémque vi rationis

repressèrit, aut quid id sit rei expertus, quasi ex procellis emerserit; tantò censet Epicurus esse illi otium longè præstabilius; neque esse congruum, vt illud cum vita actuosa commutet; nisi quid fortè interueniat ex parte Reipublicæ, quod eius industriam deposcat.

At nemini quidem non notum, quàm multa possent hoc loco dici de beata illa tranquillitate, qua frui in secessu philosophico, siue Philosophiæ quasi sinu licet; déque ærumnosa agitatione, quâ in ipso veluti salo negotiorum ciuilium iactari necesse est; sed volens prætereo, adnotóque solùm videri Epicurum tantò sentire, quàm Zenonem præstantiùs, quantò ipse quidem per se, ac sponte otium eligit, Zeno autem ad illud, nisi ex accidenti, & quia à negotio arcetur, non tendit; vt taceam videri animi modestiam à Republica abstinere, ad quam necessitas non vocet; animi autem præsumptionem in eam se vltrò ingerere, etiam cùm nihil est, quod obstet. Et vide quid etiam Seneca hac de re, *Negant*, inquit, cap. 8 *nostri sapientem ad quamlibet Rempublicam accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad otium veniat? Vtrum quia Respublica illi desit, an quia ipse Reipub. si omnibus defutura Respub. est (semper autem deerit fastidiosè quærentibus) interrogo, ad quam Rempub. sapiens accessurus sit? Ad Atheniensium, in qua Socrates damnatur; Aristoteles, ne damnaretur, fugit? in qua opprimit inuidia virtutes? Negabis mihi accessurum ad hanc Remp. Sapientem. Ad Carthaginensium ergo Remp. sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuique infesta libertas est, summa æqui, ac boni vilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostilitas? Et hanc fugiet. Si percensere singulas voluero, nullam inueniam, quæ sapientem, aut quam sapiens pati possit. Quod si non inuenitur illa Respub. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse otium necessarium; quia quod vnum præferri poterat otio, nusquam est.* Cùm id verò habeat aduersus Zenonem, en, cætera inter, quid pro Epicuro; *Potest ergo & ille, cui omnia adhuc in* cap. 1 *integro sunt, antequam vllas experiatur tempestates, in tuto subsistere, & protinus commendare se bonis artibus, & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam à quietissimis possunt*, &c. Prætereo autem, vt subinde peregregiè amplificet, quod Anaxagoras insinuauit, qui cùm secessisset, & neglectis publicis rebus, in rerum naturalium contemplatione versaretur, obiiciente quodam *nulla ne tibi patriæ est curæ? Bona verba*, inquit, *mihi valde, vel maximè patriæ est cura*: cœlum ostendens, quod quidem apud Laërtium est. Addo solùm, quod posteà habet, vt ostendat agere Sapientem etiam in secessu suas in Repub. partes, *Nam, qua animo*, inquit, *sapiens secedit? Vt sciat se tum quoque ea acturum per quæ posteris prosit. Nos certè sumus, qui dicimus & Zenonem, & Chrysippum maiora egisse, quàm si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non vni ciuitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est, quare tale otium non conueniat bono viro, per quod futura*

sæcula

[illegible] , ut apud [illegible] contineretur , sed [illegible] gestigue [illegible] , quique [illegible] ? [illegible] in sensum Lucretius quoque dicet Epicurum longè vicisse, [illegible] Cererem Bacchum , Herculem genus humanum fecisse , cum

——— *talia* [illegible]

[illegible] sub quælibet [illegible] ,
[illegible] etiam per magnas [illegible] gentes
[illegible] animos solatia vitæ.

Non Cynice vitam victurum, neque mendicando vitam quæsiturum.

§. 15. [illegible] Hæc duo [illegible] ad idem [illegible] Effato connexa. [illegible] autem , *non Cynice vitam victurum,* [illegible] illo Ciceronis loco ; *Cynicorum* [illegible] , [illegible] in Sapientem [illegible] , *si* [illegible] *casu incidit, ut id* [illegible] *sit* [illegible] . Nam [illegible] , [illegible] ; [illegible] *Cynicorum* [illegible] *rationem* [illegible] *esse ad* [illegible] quod Laertius [illegible] aliqui [illegible] (de [illegible] Cynico [illegible]) [illegible] tamen [illegible] fuit , videtur [illegible] , [illegible] adhuc minus Epicuro [illegible] , quæ dicta est [illegible] *Cynice* [illegible] . Sanè verò cùm Cynismo nihil [illegible] sit , quàm ratio viuendi [illegible] animalium nullis legibus [illegible] ; non est quidem ille ex se [illegible] damnandus , [illegible] est secundum naturam , ac homines possit [illegible] , quibus in [illegible] sit et ne [illegible] ; verùm potiùs , ut se habent , [illegible] , ac [illegible] in ea hominum societate , quam servari [illegible] singulorum interest , necesse est (ac potest etiam secundum naturam [illegible]) quemque in illa sic viuere , vt eius leges non offendat , bonumque adsciscens , non accersat malum. Sunt autem in omni ferè societate , præter leges cæteras , etiam nonnullæ ad honestatem , siue decorum attinentes , quas si violare [illegible] impudenter , impunèque [illegible] , [illegible] haud [illegible] . [illegible] præ cæteris sunt quæ ad Venereorum tractationem spectant : quippe cùm [illegible] illicò labefactata fama sit , si ea passim liceant , quæ palàm [illegible] etiam peiora , belluis , Crates , Diogenesque in propatulo , inuerecundèque egerunt. Nihil ergo mirum , si Epicurus huiusmodi mores alienos à Sapiente censuerit.

Ad posteriorem partem , quæ est de mendicitate, quod spectat , non improbauit quidem Epicurus , [illegible] patientes eius Cynicos , ac [illegible] nolle Regibus vti ; quippe cùm & ex alias dictis , & ex infra fusiùs dicendis, nihil æquè probauerit, ac simplicem, tenuem , facilè parabilem victum : At cùm paratum sit, [illegible] , noluit Sapientem eò deuenire, vt mendicando illud requirat, sicque ipsi obiici possit,

Horat. 1. ——— *Tu [illegible] ; verùm* [illegible]

Dauus [illegible] ; quamuis fere te nullius Epist. 17.
egentem !

Verùm si fortuna adeò sit iniqua , vt illud ipsi non suppetat , censuit id esse potiùs propriâ industriâ comparandum , & profitendo quidem Sapientiam (ne desinat , etiam docere , necessaria apparebit ; philosophari) quemadmodum proprio Effato dicetur aliquantò post.

Tametsi fuerit oculis captus , fore nihilominus adhuc beatæ vitæ participem.

§. 15. [illegible] Præmitto statim voci [illegible] vocem [illegible] , tum quia alioqui dicere eum , qui fuerit oculis captus, fore simpliciter participem vitæ , videri possit ridiculum ; quasi censeri idem possit , cæcum esse , & mortuum esse ; tum quia , cùm id sit consentaneum superiori illi Effato , [illegible] , &c. B. Clemens Alexandrinus [illegible] ex Platone Effatum huiusmodi [illegible] refert ; [illegible] , inquit , [illegible] , [illegible] , *[illegible] licet torqueatur , licet effodiantur illi oculi , beatus nihilominus erit.* Videtur proinde Epicurus eo loquutus sensu, quem exprimit Seneca , dum etiam pro ipso Epicuro disputans aduersus Stilponem , qui fuit ex Megaricis , *Hoc inter nos* , inquit , *& illos interest . Noster Sapiens vincit quidem incommodum omne , sed sentit ; illorum , ne sentit quidem. Illud nobis cum illis commune est , Sapientem seipso esse contentum, sed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamuis sibi ipse sufficiat. Vide , quàm sit contentus ! Aliquando sui parte contentus est. Si illi manum aut morbus , aut hostis inciderit ; si quis oculum casus excusserit ; reliquiæ illi suæ satisfacient : & erit imminuto corpore tam lætus, quàm integro fuit.* Verùm rem expressiùs audire ex ipso Cicerone licet , *Non sine causa* 5. Tusc.
igitur , inquit, *Epicurus ausus est dicere semper in pluribus bonis esse Sapientem , quia semper sit in voluptatibus; ex quo effici putat ille quod quærimus, vt Sapiens semper beatus sit. Etiamne si sensibus carebit oculorum , si aurium ? Etiam : nam ista ipsa contemnit. Primùm enim horribilis ista cæcitas, quibus tandem caret voluptatibus?* Et statim : *Animo autem multis modis , variisque delectari licet , etiam si non adhibeatur aspectus. Loquor autem de docto homine , & erudito , cui viuere est cogitare. Sapientis enim cogitatio non fermè ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. Etenim si nox non adimit vitam beatam ; cur dies nocti similis adimat?* Et aliquot aliis exemplis propositis , *Diodorus Stoicus cæcus multos annos nostræ domi vixit. Is verò, quod credibile vix esset , cùm in Philosophia multò etiam magis assiduè, quàm antea versaretur , & cùm fidibus Pythagoreorum more vteretur, cùmque ei libri noctes , & dies legerentur ; quibus in studiis oculis non egebat ; tamen quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentibus, vnde quò quamque lineam scriberent. Asclepiadem ferunt non ignobilem Eretricum Philosophum, cùm quidã quæreret quid ei cæcitas attulisset,*

attendisset, restandisse, vt patrio voto esset comicatior: Et mox, *Democritus luminibus amissis alba scilicet & atra discernere non poterat; at vero bona, mala; aequa, iniqua; honesta, turpia; vtilia, inutilia; magna, parua, poterat; & sine varietate colorum licebat viuere beate; sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam aciem adspectu oculorum arbitrabatur; & cum alij saepe, quod esset ante pedes non viderent; ille in infinitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret.*

Fieri posse, vt moereat: itemque, vt in Ius vocetur.

9. 18. Καὶ λυπηθήσεσθαι. Videtur primus Interpres legisse μὴ λυπηθήσεσθαι, quando locum reddidit, *Moerore item non conficiendum Sapientem*. Verum omnes tam mss. quàm editi Codices nullam praeferunt negationem. Ac si sensus quidem necessariò is foret, vt intelligeremus Sapientem confectum, consumptumve iri moerore; foret locus planè suspectus, propter mox & antè allata de beatitudine etiam in caecitate, tormentisque non amissa; at quia potest talis esse, vt intelligamus futurum, vt Sapiens molestiam, doloremve sentiat, ex quo etiam gemat, suspiriaque ducat, & effundat lacrymas (quod ne Seneca quidem prohibet, dum, *Nunquam ego*, inquit, *a te, ne ex toto moereas, exigam*) ideò non est visa adscisenda negatio. Certè & videtur hoc Effatum prolatum fuisse aduersus ipsam Stoïcorum ἀπάθειαν quam, quia vox *impatientia*, vel adnotante Seneca, est ambigua, impassibilitatem liceat dicere, sicut ex Plutarcho intelligi licet. Scribit nimirum Epicureos *repugnare iis, qui in amicorum morte prohibent moerorem, lacrymas & suspiria ac gemitus, & dicere*, Τὴν ὡς τὸ ἀπαθὲς ἀναλγήτου ἀλυπίαν ἀφ' ἑτέρου κακοῦ μείζονος ὑπάρχειν, ὠμότητος, ἢ δοξοκοπίας ἀκράτου, καὶ λύσσης. διὸ πάσχειν τι βέλτιον εἶναι, καὶ λυπεῖσθαι, καὶ νὴ Δία λιπαίνεσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τήκεσθαι, καὶ ὅσα δὴ παθαινόμενοι, καὶ γράφοντες ὑγροί τινες εἶναι, καὶ φιλικοὶ δοκοῦσι, *Illam moeroris vacuitatem quae Passionis expertem reddat, ab alio maiore malo proficisci, immanitate scilicet, ac immoderata ambitione, & rabie. Itaque praestabilius esse, passionem quandam experiri, moerore quopiam affici, oculos non pati turgere, sed iis lacrymas fluere, & quaecumque patiuntur, aut scribunt, qui affectu tenero esse, amantesque videri volunt.* Et quoniam subdicit Plutarchus dicere Epicurum ista, cùm aliis multis in locis, tum speciatim in Consolatione, quam ad Hegesianactem patrem, & Dositheum fratrem Pythoclis demortui conscripsit; respexisse huc credas Senecam, dum Consolationem ad Polybium scribens, & Stoicis suis repugnans, verbis iam ex ipso recitatis, subdit, *Et scio inueniri quosdam durae magis, quàm fortis prudentiae viros, qui negent doliturum esse Sapientem. Hi verò videntur nunquam in huiusmodi casum incidisse; alioquin excussisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad confessionem eos veri etiam inuitos compulisset. Satis praestiterit ratio, si id vnum ex dolore quod & superest, & abundat, exciderit. Nam vt quidem nullum omnino eum esse patiatur, nec sperandum vlli nec concupiscendum est. Hunc potius modum seruet, qui nec impietatem imitetur nec insaniam; & nos in eo teneat habitu, qui & piae mentis est, nec emotae. Fluant lacrymae, sed eaedem desinant; trahantur ex imo pectore gemitus, sed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum, &c.* Credas & aliunde exemplum illius *humanitatis*, *seritatis*(?)*ue*, siue vt Plinius loquitur, *rigoris, atque toruitatis durae & inflexibilis*, expetitum in eo Stoico, quem Agellius se vna cum Philosopho Tauro, & quibusdam aliis inuisisse laborantem, scripsit: *Vidimus*, inquit, *hominem doloribus cruciatibusque alui, quod Graeci κωλικὸν dicunt, & febri simul rapida afflictari, gemitusque ex eo compressos erumpere, spiritusque & anhelitus e pectore eius exaudiri, non dolorem magis indicantes quàm pugnam aduersus dolorem.* Et postea: *Vidistis*, inquit *Taurus, non sanè iucundum spectaculum, sed cognitu tamen vtile, congredientis, compugnantisque Philosophum, & dolorem. Faciebat vis illa & natura morbi, quod erat suum, distractionem, cruciatumque membrorum: faciebat autem contra ratio, & natura animi quod erat aequè suum, perpetiebatur, & cohibebat coercebatque intra sese violentias effrenati doloris. Nullos eiulatus, nullas comploratione, ne vllas quidem voces indecoras edebat; signa tamen quaedam, sicut vidistis, exsistebant, virtutis & corporis de possessione hominis pugnantium.* Nempe, si adfuisset Epicurus, esse praestabilius dixisset, sinere illos gemitus, spiritus, & anhelitus, sponte quasi effluere, quàm prae ambitione, cupiditateve testandae constantiae illos ita comprimere, vt tandem tamen maiore cum noxa torrentis instar erumperent.

Cùm Epicurus verò hoc loco illam Stoïcorum ἀπάθειαν, *impassibilitatem*, seu mauis, *affectuum vacuitatem* improbet; constat ipsum eadem sensisse cum Pythagora (aut Pythagoreis certè, qui apud Stobaeum) itémque Platone, Aristotele, caeteris, qui non ἀπάθειαν, seu *perturbationum*, *temperationem affectuum* probarunt. Caeterùm, ne aliunde quoque ipsis Stoïcis inuidia quaeratur, videntur illi à suo Paradoxo exclusisse eas perpessiones corporis, quae ab arbitratu nullatenus pendent, cuiusmodi imprimis est cruciatus, dolórque ex morbo, vt colligi potest ex iis, quae Taurus apud Agellium posteà disserit; comprehendisse autem duntaxat affectus, qui in ipso animo sint, vt laetitiam, moerorem, spem, metum, cupiditatem, iram. Quin-etiam, non negarunt quidem, quin primi horum affectuum motus subeant in nobis; sed esse illos ex Seneca, & Epicteto inuoluntarios, neque dici propriè affectus, quousque sint συγκαταθέσεις, *mentis assensiones, seu approbationes*; hoc est, ex iudicio, opinione, arbitratu fiant. Hoc itaque supposito, dissidium inter Stoïcos, Philosophósque caeteros fuit, quòd illi in totum rescindi, abolerique affectus voluerint, caeteri autem temperari seu ad mediocritatem reduci. Ecce nimirum Cicero, *Cùm*, inquit, *antiqui perturbationem animi in homine non tollerent, naturáque & condolescere, & concupiscere, & extimescere, & efferri laetitiâ dicerent. Zeno* vtriusque

Consol. ad Polyb. cap. vii. Epist. v. adv. Col.

loc. cit.

omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem. Prosequitur: *Cumque eas perturbationes antiqui naturales esse dicerent & rationis expertes, aliaque in parte animi Cupiditatem, in alia Rationem collocarent, ne his quidem assentiebatur: nam & perturbationes voluntarias esse putabat, opinionisque iudicio suscipi, & omnium perturbationum arbitrabatur esse matrem immoderatam quandam intemperantiam.* Quæ ex loco intelligi licet, Stoicos ideò existimasse posse in totum eximi affectus, quòd facerent τὸ ἡγεμονικὸν, *in parte animi principe*, sunt rationali sicque à rationis arbitrio penderent, nihil scilicet existimantes aliud, quàm iudicia, & opiniones, quemadmodum illos superiùs delineatos audiuimus; cæteros autem reputasse non posse ex toto, quia forent in parte bruta animæ, ideóque adeò [illegible] motus, quos Ratio quidem regere, at non omninò tollere, neve prorsus [illegible], posset [illegible]. Illum sicut fecit Plutarchus, [illegible] esse duas animæ nostræ partes, & affectus in alia, quàm Rationem sedem habere, tum neque posse fieri, atque è re etiam nostra esse, vt affectus planè, prorsúsque deleantur. Vt præteream autem, quod [illegible] quoque Epicurus, vt τὸ ἡγεμονικὸν, *partem animi principem affectuum sedem* [illegible]. Quod superest, [illegible] quod apud Ciceronem Crantor dicit. *Minimè*, inquit, *assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnoperè laudant, quæ nec potest vlla esse nec debet. Ne ægrotus sim; sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore: nam istud nihil dolere, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, & stuporis in corpore.* Quæ sanè vides eadem ferè, quæ ab Epicuro dicta sunt, ἀναλγησίαν, *immanitatem*: sed vt [illegible] eundem sensum, quod apud A. Gellium Herodes Atticus contra Stoicorum de ἀπαθείᾳ sententiam, lacessitus quidem à quodam Stoico [illegible] sapientem, & parum virilem [illegible] ferret ex morte pueri, quem amauerat: *In ea dissertatione*, inquit A. Gellius, *hunc ferme modum sensus est: Quod nullus vsquam homo, qui secundum naturam sentiret & saperet, affectionibus istis animi, quas πάθη appellabat, ægritudinis, cupiditatis, timoris, iræ, voluptatis, careret & vacare totis posset, & omnino* [illegible]. *Atque, si posset etiam obniti, non id esse melius, quoniam langueret animus, & torperet, affectionum quarundam adminiculis, vt necessario plurimum temperamento priuatus. Dicebat enim sensus istos, motusque animi, qui cùm immodicores sunt, vitia fiunt, innexos, implicatosque esse vigoribus quibusdam mentium, & alacritatibus. Ac propterea si omnino omnes eos imperitius conuellamus, periculum esse ne eis adhærentes bonas quoque, & vtiles animi indoles amittamus. Moderandos esse igitur, & scitè consideratéque purgandos censebat, vt ea tantum, quæ aliena sunt, contráque naturam viderentur, & cum pernicie agnata sunt, detrahantur; ne profectò id accidat, quod cuipiam Thraci insipienti, & rudi in agro quem emerat, procurando venisse vsu fabula est.* Tum autem fabulam denarrat, quæ trita cùm sit, apponere [illegible],

lib. de vir. moral. (margin)

3 Tusc. (margin)

lib. 19. c. 12. (margin)

quòd dissertationem quasi excipiens, habet Lactantius, dum postquam furiosos dixit Stoicos, quòd hominem rebus à natura insitis castrare quodammodo velint; ac tale hoc esse, quale si velint aut metum detrahere ceruis, aut venenum anguibus, aut iram feris, aut placiditatem pecudibus, tum subdit: *Sed homines Prudentes non intelligunt, cùm vitia ex homine tollunt, etiam se virtutem tollere, cui soli locum faciunt. Nam si virtus est in medio iræ impetu sese ipsum cohibere, ac reprimere, quod negare non possunt; caret ergo virtute quisquis ira caret. Si virtus est libidinem corporis continere; virtute careat necesse est, qui libidinem, quam temperet, non habet. Si virtus est cupiditatem ab alieno appetitione frenare; nullam certè virtutem potest habere, qui caret eo ad quod cohibendum virtutis vsus adhibetur. Vbi ergo vitia non sunt, nec virtuti quidem locus est; sicut nec victoriæ quidem, vbi aduersarius nullus est. Ita fit, vt bonum sine malo esse in hac vita non possit. Affectus igitur quasi vbertas est naturalis animorum. Nam sicut infecundus ager, qui est natura fecundus, exuberat; sic animus incultus vitiis sua sponte inualescentibus velut sentibus obducitur. Sed cùm verus cultor accesserit, statim cedentibus vitiis, fruges virtutis oriuntur.* Prætereo autem, quod deinceps præclarè ostendit, Stoicos quoque eosdem affectus sub nominibus aliis admisisse; vt cùm *pro cupiditate, substituere voluntatem; pro lætitia, gaudium; pro metu, cautionem.* Prætereo & quæ Seneca in oppositum congessit; adnotóque solùm Sanctos Patres, ac speciatim B. Hieronymum declarare quemadmodum *non Stoicorum, sed Peripateticorum sententiæ omnis S. Scripturæ authoritas consentiat*, & aliquos etiam, vt B. August. non tam mediocritatem, quàm circumstantias in affectibus attendere: *Quippe in disciplina nostra, non quæri, vtrùm pius animus irascatur, sed quare irascatur; nec vtrùm sit tristis, sed vnde sit tristis; nec vtrùm timeat, sed quid timeat*, &c. Sed hæc iam satis; cùm & sint plura hac de re dicenda inferiùs.

lib. 6. c. 15. (margin)

Epist. 85. (margin)

lib. 1. adu. Pelag. 9. ciuit. 5. (margin)

Vt quidpiam nunc quoque subiiciam de posteriore Effati parte, quæ de in ius vocando est; eam solùm posuisse Epicurus videtur, ne quia Sapienti verteret probro, nisi ita viueret, vt omnem inuidiam, calumniam, omnémque adeò accusationem, damnationémque deuitaret. Etenim in Sapientis quidem potestate est, vt bene, & ex virtute viuat; sed non, ne cæteros erga se malignos, iniustósque experiatur: neve ab ipsis præter fas, & æquum vocetur in ius, causámque apud iudices, etiam iniquos, dicere teneatur. Recens adhuc erat memoria damnati morte Socratis; ac recentior adhuc Aristotelis, ideò coacti aufugere, ne bis ab Atheniensibus in Philosophiam peccaretur. Quanquam nihil necesse est inductionem contexere; cùm sit passim notum, quod Cicero ait, *hoc in omni Populo fieri*; hoc est, vulgò *omnem virtutis exsuperantiam odio haberi.* Ac verum quidem est homines sic esse vulgò comparatos, vt quam virtutem incolumem oderint, sublatam ex oculis quærant; ac damnent ipsos iudices, & accusatores ignominia multent; sed vtcumque sapiens

1 Tusc. (margin)

oppressus id futurum prospiciat; solatio tamen præcipuo est, quòd fretus serena, tutáque conscientia, & ad quemlibet, quantumuis iniquum fortunæ euentum paratus, sic sibi ipsi murus aheneus, ac in iudicijs animosé, imperturbatéque versetur.

Conscripturum quidem libros aliquos; non scripturum tamen, nec recitaturum Panegyricas Orationes.

¶. 12. Καὶ συγγράμματα καταλείψειν. Quòd priori huic parti, subiiciatur posterior οὐ πανηγυριεῖν δέ, cum particula aduersatiua; ideò interpretor *non scripturum sapientem panegyricas orationes*; addóque, *neque ipsum in solemni pompa eas recitaturū*, quòd orationū recitatio scriptioni cōsentanea sit; & Pollux præsertim τὸ πανηγυρίζειν definiat, τὸ πανηγυρικὸν λόγον ἐξηγεῖσθαι, ἢ κατὰ ἱερὰς λόγους εἰπεῖν. Fuit certè istud consonum, non modò præmisso Effato, οὐ ῥητορεύσειν καλῶς, cùm nulla oratio esse magis compta, quàm panegyrica debeat; verùm ipsis quoque Epicuri moribus, iuxta illud aliàs relatum, quod ait apud Senecam,
In Onom.
Nunquam volui populo placere; nam quæ ego scio non probat populus; quæ probat populus (adde & quibus applaudere solet in panegyricis orationibus) *ego nescio.* Atque id quidem ne memorem, quod idem habet Seneca; cùm de Epicuro loquens, *Hic*, inquit, *ignotus ipsis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstes, in quadam Epistola, cùm amicitiam suam, & Metrodori grata commemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit, Nihil sibi, & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quod ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solùm habuisset, sed penè inauditos.*
Epist.29.
Epist.79.
Quod ad rem verò ipsam spectat; cùm esse laudabile possit, conscribi à Sapiente libros, in quibus, vt ex Seneca non multò antè retulimus, ea tradat, per quæ prosit posteris; qui possit tamen panegyricas, popularesue habere orationes, quin iure quadrare in ipsum censeatur, quod à nonnullis Sanctorum Patrum Philosophis obiicitur, cùm definiunt Philosophum *gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium.* Præclarè certè Cicero: *Est enim*, inquit, *Philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consultò ipsa fugiens; eique ipsi & suspecta, & inuisa; vt vel si quis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit.*
Tert. de An. cap.1. Hieron. Ep. ad Iulian. 3.Tuscul.

Rei familiaris curam habiturum; sed citra ditescendi cupiditatem tamen.

¶. 13. Καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι. Coniunctionem adhibeo iuxta MSS. Et quasi sit phrasis præcedenti consimilis, vice insequentis vocis φιλαργύρως, cuius nulla commoda interpretatio haberi valeat; repono, οὐ φιλαργυρήσειν δέ, quasi hæc sit cautio priori parti adhibita, ne in cura, ac prouidentia rei familiaris peccetur, vt & familiare, & procliue est. Aduersatur certè huic excessui tum illa, de qua inferiùs dicendum, αὐτάρκεια Epicuro laudata; tum quod Ælianus, ac
4. var. hist. cap.17.
Stobæus habent, sententiam Epicuri esse, ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανόν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν, *Cui pauca non sufficiunt, illi nihil est satis.* Quod sanè consonat cum eo, quod Seneca ait dixisse Epicurum, *Si cui sua non videntur amplissima, licet totius Mundi Dominus sit, tamen miser est.* Contendit porrò interim non esse Sapienti negligendam rem familiarem; quia id fit è re, atque vsu vitæ; ne si omnium perdum eat, ac deinceps quæ sunt ad vitam necessaria non suppetant, philosophandi obex fiat; dum aut laboriosè requirenda erunt, quæ poterant nullo, exiguóve negotio seruari; aut mendicandum, petendúmque importunè ex alio, quod quis poterat ex seipso facili studio obtinere: aut senescendum, ægrotandum, moriendum ea in egestate, quæ tranquillitati non parum officiat. Quod enim Democritus, aliique laudantur, qui proiecisse diuitias, vt onus, ac impedimentum ad philosophandum dicuntur, si illi quidem sic abiecere omnes omninò diuitias, vt etiam necessaria ad vitam non seruauerint, qui laudi verti ipsis possit, cùm, nisi amissam simul vitam voluerint, requirendum deinceps fuerit, quod ad manum habuerant, vt transigere ipsam possent? Sin necessaria retinuerunt; tum commendari quidem possunt, quòd superflua dimiserint, & cum ipsis maximam partem sollicitudinis deposuerint; sed nihilominus eius partis, quam seruatam sibi fecerant, non debuit cura negligi, ne eo fine, ob quem seruatam sibi fecerant, frustrarentur. Et sanè, cùm Democritus heic potissimùm memoretur, ille nihil aliud, quàm diuiso suis cum fratribus patrimonio, maiorem illis partem concessit, ac minorem sibi, eam videlicet quæ argento constaret, assumpsit, vt iis, quas suscepturus erat peregrinationibus commodiorem, neque minorem centum talentis (totidemue nostratium scutatorum millibus,) vt Laërtius quidem ex Demetrio refert. Ad id, quod porrò iure requiri, debeatne sapiens reiicere, abiicereue quas Fortuna sibi opes obtulerit; ecce loquens Plutarchus de Sapiente conuersante cum Principe, *Diuitias*, inquit, *& gloriam, potentiámque non affectabit quidem; sed neque etiam recusabit, vbi vltrò aduenerint moderatione animi seruata.* Seneca autem, *Sicut sapiens*, inquit, *nullum denarium intra limen suum admittet malè intrantem; ita & magnas opes, munus fortunæ, fructúmque virtutis non repudiabit, nec excludet.* Ac statim: *Nec, vt dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicet? Vtrum-ne inutiles estis; an ego vti diuitiis nescio?* Dixerat autem priùs, *Quid autem dubij est, quin maior materia sapienti viro sit animum explicandi suum in diuitiis, quàm in paupertate; cùm in hac vnum genus virtutis sit non inclinari, nec deprimi; in diuitiis & temperantia & liberalitas, & diligentia, & dispositio, & magnificentia campum habeat patentem.* Et mox; *Quædam enim, etiam si in summa rei parua sunt, vt & subduci sine ruina principalis boni possint; adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex virtute nascentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem secundus*

[illegible], & [illegible]; ut dies bonos, ut [illegible], ut [illegible]. Pauca verò [illegible]: *Quid ergo, inquit, me derides; tibi [illegible] quod te tecum habeant, quam apud me? [illegible] quàm non habeant [illegible]. Mihi [illegible] si [illegible], nihil auferent, nisi [illegible] in [illegible], & videberis tibi sine te relictum [illegible]. Apud me studia aliquem locum habent; apud te [illegible]. Ad [illegible] & [illegible].* Concludit: *[illegible] ergo Philosophi [illegible], [illegible] Sapientiam [illegible].*

Adversus Fortunam se comparaturum.

§. 11. Τύχῃ τε ἀντιτάξεσθαι. Faciunt ad hoc [illegible] varia, quæ Epicurus deinceps de Fortuna habet. Verùm ne quidpiam [illegible], [illegible] non esse hoc [illegible] Sapientiæ [illegible], vt animum [illegible] adversùs fortunam, dum [illegible] aliquid ipsi [illegible], & [illegible] ante cogitaverit, [illegible], vt [illegible], non debet minus [illegible], dum prospera est fortuna, [illegible] pericula, quibus adversam [illegible] navigans ventis [illegible] periculis, quibus tempestatem [illegible]. Cum possit porrò cogitare quæcumque [illegible] contingere pro vitæ conditione posse, orbitatem, naufragium, exilium, [illegible], [illegible], morbos, ingratitudinem, calumniam, contumeliam, cæteraque [illegible]; & dicere posse [illegible], non hæc mihi nova inopinave [illegible],

Omnia percepi, atque animo mecum antè peregi;

tum [illegible] ratio præveniendi [illegible] adversas Fortunæ esse ea videtur, quam [illegible] Seneca [illegible], [illegible] quò [illegible] fortunæ [illegible] possis, [illegible] ad Lucilium: *Certum adeo mihi placet [illegible] animi tui firmitatem, ut ex præceptis magnorum virorum tibi quoque præcipiam, interponas aliquot dies quibus contentus minimo, ac vilissimo cibo, dura atque horrida veste, dicas tibi, hoc est, quod timebatur. In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine vllo hoste, vallum iacit, & supervacuo labore lassatur, vt sufficere necessario possit; quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati prope ad inopiam accesserunt, ne vnquam expavescerent, quod sæpe didicissent.* Et [illegible]: *Tunc mihi crede Lucili exultabis, dupondio satur, & intelliges ad securitatem non opus esse fortuna; hoc enim, quod necessitati sat est, debet, etiam irata.*

Amicum non difficilem quæsiturum.

§. 16. Φίλον τε [illegible] κτήσεσθαι. Repono [illegible] pro [illegible], quia quantum alioquin vox hæc Epicuri menti adversetur, tum paulò antè dicta de habendis amicis gratia; tum subiicienda paullò pòst de comparatione amicitiæ, deque oppetenda etiam pro amicis morte; tum commemoranda inferiùs Rata illa Sententia εἶναι ὁ σοφός, &c. tum improbata Epicuro apud Senecam Stilponis opinio, *Sapientem sibi ipsi esse contentum, & propter hoc amicis non indigere*: tum multa alia, maximè verò [illegible] illa, quâ dum viveret, Epicurus floruit, declarant. Quamobrem autem pro [illegible], [illegible] substituam, id facit, quòd & minima fiat immutatio, & videatur eodem potuisse Epicurus respicere, quò Seneca, dum amici deligendi præcepta tradens, *Præcipuè*, inquit, *vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides & benevolentia; tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.* Quò spectat & illud M. Tullij, dum, *Simplicem*, inquit, *& communem, & consentientem & qui rebus iisdem moveatur, eligi par est, quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex ingenium, & tortuosum; neque verò, qui non iisdem rebus movetur, & natura consentit, aut fidus aut stabilis potest esse.* Et rursùs: *Accedat huc suavitas quædam oportet sermonum, atque morum haudquaquam mediocre condimentum amicitiæ; tristitia autem & in omni re severitas absit. Habet illa quidem gravitatem; sed in amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem, facilitatemque proclivior.* Vno verbo præclarè Horatius postquam illud præmisit,

Postera lux oritur multò gratissima; namque
Plotius, & Varius Sinuessæ, Virgiliusque
Occurrunt: animæ, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter.
O qui complexus & gaudia quanta fuerunt!

Tum pergit,

Nil ego contulerim iucundo sanus Amico.

Bonæ famæ catenus curam, quatenus despectui non sit habiturum.

§. 27. Εὐδοξίας [illegible]. Quam Epicurus hîc adhibet, non potest ea esse non inculpata, vt loquuntur, cautela. Quippe tametsi Epicurus non diffiteatur apud Plutarchũ [illegible], *etiam ex bona fama nonnullas voluptates proficisci*, esse satis nihilominùs putat, si quis modò ex ea obtineat, vt contemptui minimè sit, propter molestias, quæ ex contemptu ob famam non bonam sequuntur, eodem respexit etiam Cicero cùm *Negligere enim*, inquit, *quid de se quisque sentiat aut loquatur non solum arrogantis est, sed etiam dissoluti.* Videlicet est passim nota, quàm sit malè audire miserum, quàmque ex opposito melius sit, vt à Sapiente dicitur, *nomen bonum, quàm divitiæ multæ.* Sed potuit Epicurus speciatim meminisse, quod tunc pervulgatũ erat contigisse calumniatoribus Socratis; eos scilicet propter infamiam tanto exarsisse odio, & contemptui, vt nemo illis ignem accenderet, nemo interrogantibus responderet, nemo eadem aqua vteretur in balneo, sed eam quâ lavissent, effundi, vt pollutam iuberet; adeò vt idcirco se suspenderint, vt legere apud Plutarchum licet.

Videri potest huc pertinere illud Metrodori consilium, quod apud Stobæum ita legitur, Ἐν πόλει μήτε ὡς λέων ἀναστρέφου, μήτε ὡς κώνωψ· τὸ μὲν γὰρ ἐκπατεῖται, τὸ δὲ ἐπιτηρεῖται. *Sic in ciuitate versare, vt neque leo sis, neque culex: siquidem hic exteritur, illi autem insidiæ tenduntur.* Nimirum, vt tutum non est, ob nimiam gloriæ appetentiam sibi odium consciscere; sic neque iucundum, propter nimiam famæ negligentiam quærere contemptum.

In publicis Spectaculis delectatum præ reliquis iri.

§. 25. Μᾶλλον τε εὐφρανθήσεσθαι τῶν ἄλλων. Videri potest hoc Effatum ex Libro, qui *Dubitationes* fuit inscriptus, desumptum. Plutarchus quippe ex eo refert describi ab Epicuro Sapientem, φιλοθέωρον, καὶ χαίροντα, παρ' ὁντιναοῦν ἕτερον, ἀκροάμασι, καὶ θεάμασι Διονυσιακοῖς, *Spectaculorum amantem, & præ quouis alio recitationibus, villanibúsque scenicis gaudentem.* Quo loco nihil sane aliud videtur voluisse Epicurus, quàm posse Sapientem non inessari spectacula (nam & Socratem interfuisse comœdiis vel ex eo factum celebre est, quod etiam Aristophane Nebulas in ipsum edente præsens fuerit) ac dum interesse eum contigerit, percipi ab ipso maiorem, sinceriorémque oblectationem, quàm à quocumque alio, ob mentem bene compositam, eximiéque tranquillam, & sanam. Atque id quidem supponendo eum esse germanum Epicuri textum; nam ipsam alioquin relationem Plutarchi, & quam interpretationem subiungit potest suspectam facere, quòd aliquantò post & refert, & interpretatur vltimùm conscriptam ab Epicuro Epistolam, paulò secus quàm tantus vir facere debuisse videatur, vt in Apologia declarabitur. Certè, nisi hic occurrisset locus, cui videri posset Effatum conforme, nihil obstiturum fortassis fuerit, quò minus Effatum intelligeretur non de exhibitis populo spectaculis, sed de contemplatione rerum, propter quam Sapiens singulari oblectatione afficiatur.

Esse Peccata inter se inæqualia reputaturum.

§. 31. Ἁμαρτήματα ἄνισα εἶναι. Opponi constat Effatum hoc Stoico illi Paradoxo, quod, cætera inter, Cicero præsertim fecit celebre, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, *Esse peccata æqualia.* Subnotauit verò Paradoxum hoc Alexander Epicureus, dum apud Plutarchum iocatus in Pythagoricam opinionem, agnoscentem vbique easdem animas, versum illum extulit:

Ἴσον τοι κυάμους τε φαγεῖν, κεφαλάς τε τοκήων.
Nil distat, fabas comedas, capita an-ne parentum.

Perstrinxit idem magis expressè Horatius, dum postquam illum præmisit:

Queis paria esse ferè placuit peccata, laborant,
Cùm ventum ad verum est; sensus, moresque repugnant,
Atque ipsa vtilitas, iusti prope mater, & æqui.

Subiecit ista postmodum:

Nec vincet ratio hoc, tantundem vt peccet, idemque,
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus Diuum sacra legerit. Adsit
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Ne scutica dignum horribili sectere flagello.
Nam vt ferula cædas meritum maiora subire
Verbera, nõ vereor, cùm dicas esse pares res
Furta latrociniis, & magnis parua mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines.

Prætereo, quæ habet in idem Plutarchus, cùm de Stoicorum, ac potissimùm Chrysippi pugnantibus locis. Sufficit nimirum ea attexere, quæ Cicero edisserit in Opere de Finibus, vbi ad ea respondet, quibus Paradoxum aliàs confirmarat. Itaque postquàm meminit sua pro Muræna orationis, in qua ex mente Stoicorum dixerat: *Omnia peccata esse paria, omne delictum scelus esse nefarium, nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non fuerit, quàm qui patrem suffocauerit*, tum hæc subiungit: *Peccata paria, quonam modo? Quia nec honesto quidquam honestius, nec turpi turpius. Perge porrò (nam de isto magna dissensio est) illa argumenta propria videamus, cur omnia peccata sint paria.* Subinde autem quasi obiectio est, *Vt in fidibus pluribus, si nulla earum ita contenta numeris sit, vt concentum seruare possit, omnes æquè incontentæ sunt; sic peccata quia discrepant, æquè discrepant, paria sunt igitur.* Responsio: *Heic ambiguo ludimur. Æquè enim contingit omnibus fidibus, vt incontentæ sint; illud non continuò, vt æquè incontentæ. Collatio igitur ista te nihil iuuat: nec enim omnes auaritias, si æquè auaritias esse dixerimus, sequitur etiam, vt æquas esse dicamus.* Supponit porrò Cicero eamdem responsionem adhiberi posse ad collationem alteram, quà vsus fuerat in Paradoxis: *Peccare esse dicens, tanquam transilire lineas; quod cùm feceris, culpa commissa sit; quam longè progrediare, cùm semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertinere.* Quod idem est, ac illud apud Lactantium: *Vt verum vero maius non est, neque falsum falso; ita nec fraus fraude, nec peccatum peccato. Nam & qui centum stadiis à Canopo abest, & qui vnum, pariter in Canopo non sunt; ac pariter à recto absunt, qui siue magnum quid, siue paruum delinquunt.* Nempe vno verbo aliud est à linea, aut Canopo abesse simpliciter, aliud abesse æqualiter. Et cùm vrgetur in Paradoxis, *Nemini licere peccare*; constat esse in quibus minus, minùsque, & minimùm liceat. Et dum additur, sic esse in vita, vt dum *histrio, si paulum se mouit extra numerum: aut si versus pronuntiatus est syllabâ vnâ breuior aut longior, exsibilatur, & exploditur*, constat histrionem posse imperitius, imperitiùsque & se mouere, & versum pronunciare; atque adeò magis, magísque exsibilari, & explodi. Et cùm initio præmittitur, *peccata non rerum euentu, sed vitiis hominum metienda*, constat esse

quosque

quoque in vitiis, prauóque affectu inæqualitatem, sed et felicitati, obiectus iterum est. *Si Gubernator æque peccat, si paleatam nauem euertit, &, si auri ..., is æque peccat; quod proinde & qui ... verbis.* Respondet: *Hactenus* [illegible] *nihil ad Gubernatoris artem ... pertinet? Itaque ... nihil interesse, ut quod ... & ... ita & ... Ergo in gubernando nihil; in ... plurimum interest, quo in genere peccetur. Et, si in ipsa gubernatione negligentia est, ... quam ... artibus ... appellantur prudentia ... artificia præsunt ...* Ac circa illud quidem exemplum [illegible] ... in Paradoxis [illegible] *in patris ... tum qui ...* [illegible] hoc non modo simul, sed [illegible] ... qui ... [illegible] *Quasi vero ... L. Tubulum ... quod ...* [illegible] sed ... quod quàm ... per consequentia sit, ... [illegible]

Sanitatem, sic in quibusdam bonum, sic in aliis esse quid indifferens, æstimatam.

§ 22. [illegible] Sic quidem habemus [illegible] hunc textum, quasi duæ sint Epicureorum de Sanitate opiniones [illegible], aliorum [illegible] esse quidpiam bonum, aliorum existimantium esse quidpiam indifferens. Verum [illegible] vt opinionum varietas inter Epicureos [illegible] apud Eusebium [illegible], ita videtur potissimum [illegible] Sanitatem improbabile, cùm [illegible], in quo nihil corporis dolet, [illegible] pars sit, vt [illegible]. Itaque [illegible] sic est accipienda, vt huiusmodi varietas Philosophorum [illegible], quasi id adductam [illegible], et quidpiam admiratu dignum [illegible] nemo mentis compos sit, qui

11. de præpar.

non sanus esse, quàm æger præoptet; aut sic est potius intelligenda, vt agnoscere liceat homines ita viuere, vt cùm Sanitas quibusdam sit bonum, quatenus illâ bene vtuntur, nullúmque ex ea sibi malum accersunt; videri posse aliis esse quidpiam indifferens, quatenus ex eius abusu grauia sibi mala adsciscunt. Priore modo videri posset Epicurus nihil aliud voluisse quàm quod fusiùs postea declarat Sextus Empiricus, dum scripsit quosdam existimasse esse Sanitatem quid bonum, quosdam esse quidpiam non bonum. Et ex prioribus quidem, alios habuisse illam tanquam bonorum maximum, vt Simonidem, vt Licymnium, vt Herophilum, qui in Diætetico dixerit sapientiam non posse ostendi, artem latere, imbelle esse robur, inutileis opes, eloquentiam viribus orbam, vbi non adsit sanitas; alios tanquam non maximum, vt Peripateticos, Academicósque, quos inter Crantor, vt rem ostenderet, visus est hominis fictione, cui applaudat concio, primùm quidem edifferenti esse diuitias bonorum maximum; deinde verò edifferenti esse ipsam potiùs voluptatem, tum esse potiùs Sanitatem; denique esse potiùs virtutem. Ex posterioribus autem, fuisse Stoicos, qui defenderint esse Sanitatem quid indifferens, quatenus neque Sanitas, neque morbus, neque omnia corporea, neque externa plurima quæ sunt aut ad felicitatem, aut ad infelicitatem conducunt; quasi id indifferens sit, quo bene licet vti, ac malè; tametsi alioquin voluerint sanitatem esse ex iis indifferentibus, quæ προηγμένα, *Præposita*, non ἀποπροηγμένα, *Reiectanea* dixerunt: nisi quòd Aristo Chius repugnans, declarauit esse aliquando in Reiectaneis quidem Sanitatem, in Præpositis verò morbum. Posteriore modo videri potest Epicurus, nihil aliud voluisse, quàm quod iam antè Socrates apud Xenophontem disseruerat, cùm dicente Euthydemo se existimare Sanitatem bonum, morbum malum esse; & quæcumque adeò ad Sanitatem conducunt, cibum, potum, studia, cæteráque esse bona; quæcumque ad morbum mala; excepit Socrates: *Esse quidem ipsam quoque Sanitatem, ipsúmque morbum, cum boni cuiuspiam causa fiunt, bona; cum mali cuiuspiam causa fiunt, mala.* Rogante verò Euthydemo, Quandonam Sanitas causa mali, morbus boni effici possit: *Tum sanè*, inquit, *cùm turpi expeditione militiâ, aut nauigatione damnosâ, aut pluribus aliis huiusmodi occasionibus, ij quidem qui fuerint illa robusti, ob bonam valetudinem, participes pereunt; qui verò ob inualetudinem ab iis abstinuerint, incolumes manent.* Euthydemo autem annuente ad hoc quidem, sed subiiciente tamen, esse quoque res vtileis, siue bona, quæ illi ob valetudinem assequantur, illi non assequantur ob inualetudinem; *Cùm itaque*, inquit, *Sanitas, & morbus modò prosint, & modò obsint, non magis bona, quàm mala sunt.*

2. adu. Eth.

4. memorab.

Fortitudinem, non quasi naturâ, sed quasi Rationis consilio ingeneretur, habituram.

v. 34. Τὴν δ' ἀνδρείαν φύσει οὐ γίνεσθαι. Aliud hoc Effato Epicurus nihil vult, quàm quod apud Platonem Nicias; dum, *Ego quidem,* inquit, *Laches, neutiquam fortes appello bruta animantia, neque id nominis cuiquam tribuo, quod præ mentis penuria non reformidat res formidabiles; sed timoris expers, stolidúmque appello. An putas me pueros fortes dicere, qui præ imperitia rerum nihil timent? Sed meâ quidem sententiâ, aliud est timoris expertem, aliud fortem esse; existimóque Fortitudinem, & Prudentiam in paucos quosdam cadere; Audaciam verò, Ferocitatem, Temeritatémque quandam incon-sultam in multis & viris & mulieribus, & pueris, & brutis etiam animantibus reperiri. Itaque illa, quæ tu fortia ex vulgi vsu nominas, ego audacia; fortia verò eadem, quæ Prudentia appello.* Etsi autem Plato aliàs velit Fortitudinem esse partim à natura, partim à proba institutione; non negat tamen Epicurus Fortitudinis semina esse à natura; sed contendit solùm illa in Audaciam, Temeritatémque emergere, nisi λογισμῷ, *rationis consilio* tegantur. Constat nempe, quod Socrates apud Xenophôntem aiebat, vt nascitur corpus corpore robustius perferendis laboribus, ita animã animâ adeundis periculis vegetiorẽ; cùm hic tamen vigor μαθήσει καὶ μελέτῃ, *disciplinâ, & studio* incrementum accipiat; respondebat nempe Socrates ad quæstionem, ἡ ἀνδρεία πότερον διδακτὸν, ἢ φυσικόν; *Fortitudine à doctrina, an à natura haberetur?* idque cùm plerisque placeret, quod Euripidi, esse [illegible] *Fortitudinem doctrinâ parari;* esséque adeò ἐπιστήμην, *Scientiam*, vt apud Platonem (& Aristotele etiam referente) Socrates censuit. Vno verbo, cùm Aristoteles eum fortem definiat, *qui ea, quæ oportet, & cuius causâ oportet, & quomodo oportet, & quando oportet,* καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, *& pro rationis dictamine tolerat, & aggreditur;* idipsum est, quod Epicurus voluisse hoc Effato videtur.

in Lach.

in Protag.

3 memorab.

apud Stob. Serm. 1.

3 cap. 10.
3 Eth. 11.

Amicitiam ob vsus vitæ (vt dum sic prouentus Terra seritur) sibi paraturum.

v. 36. Καὶ τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας. Lego consequenter, [illegible], καὶ [illegible], pro ἐὰν μέν τοι [illegible], καὶ γάρ. Siquidem voces ἐὰν μέν τοι cohærere non possunt, nisi quid amplius præmittatur; & vt cohæreant cum verbo [illegible], tum falsum erit amicitiam, si medium sit, antecellere vsibus, qui habeant ipsi rationem finis; tum causalis sequens καὶ γάρ, absque causa erit, aliáque huiuscemodi, quæ sensum aut turbant, aut præduram faciant.

Vtcumque sit, locus hic est, ob quem Epicurus non parum vexatur; quando nemo non reprehendit, parari amicitiam, non sui, sed vtilitatis gratiâ; & amicos non propter seipsos, sed propter vtilitatem ex ipsis percipiendam amari. Sed isti nempe qui videri amici præ cæteris volunt, ita rem exaggerant, quasi id quod Vtile dicitur, tale solum sit, vt parandis opibus, honoribus, aliísque id genus rebus vsurpetur; & dici quoque tale non valeat, vt parandis oblectationibus, quibus vita iucundè transigatur, inseruiat. An est certè ipsorum quisquam, qui amicum parans, non eum saltem vsum ex amicitia fore prospiciat, vt ipsius amici conuersatione delectetur? vt suaue habeat omnia cum ipso communicare consilia? vt bene de ipso merendi occasionem arripiens amœnitate perfundatur? vt viscera in eum effundens, & amari vicissim se medullitùs ab illo sentiens, beatissimè æuum traducat? Scilicet potest quidem Sapiens, qui & honores non affectet, & tenui victu contentus sit, facilè carere amico, à quo, aut cuius interuentu, dignitates, opésque obtineat; at cùm animal suapte natura societatis appetens sit, non perinde potest facilè carere amico, quicum omnia, vt secum habeat, & in cuius dulcissima consuetudine æuum ducens, omne solitudinis tædium, importunitatémque deuitet. Quod si, ne in hos quidem vsus parandam amicitiam ducant; si dicere pergant commercio haberi amicitiam, nisi omnino propter se, suive gratiâ expetatur; quæso illorum fidem, qui de seipsis sentiant; hoc est, nihil-ne penitùs in seipsos respiciant, & in paranda amicitia ne voluptatem quidem vllam cogitent, quam ex ipsa sinceri amici possessione sint percepturi? Et, si hinc quidem vel minima in amicum officia aut tollerentur, aut minuerentur, posset res verti vitio: sed hoc tantum abest, vt potiùs officia multiplicentur, ac intendantur; quatenus voluptas est tanta, testatum amico facere affectum, & foris, seu opere suo eum amorem exprimere, qui intus præcordia exardescere. Quinetiam inter se non pugnant, amare amicum propter ipsum met, seu quia per se amabilis est; & amare illum sui gratiâ, seu quatenus amans gratè exinde afficitur: quoniam amicus ob proprias dotes esse non potest amabilis, quin sit alicui amabilis, atque adeò quin sit gratus, iucundúsque amico, qui ideò in ipsum amore feratur. Rursùs rem sic exaggerant, quasi Epicurus velit duntaxat Sapientem parare amicum, *vt habeat, qui sibi ægro assideat, succurrat in vincula coniecto, & inopi* (quod extat apud Senecam) & non etiam, *vt habeat aliquem, cui ipse ægro assideat, quem ipsum circumuentum hostili custodia liberet.* Et hoc fanè tamen Epicurus quoque in deliciis habuit, fructúmque amicitiæ amplissimum duxit; ac non tacente præsertim Plutarcho, τὸ εὐεργετεῖν, καὶ τὸ χαρίζεσθαι, *benefacere, gratificari*, gaudiúmque illud, quo Metrodoro, Polyæno, & Aristobulo tum morbo laborantibus, tum vitâ functis operam, officiúmque impendit, vt iam antè notatum est. Quocirca & mirari subit Plutarchum ita aliâs interpretari Epicuri sententiam, vt postquàm proposuit esse in theatris admirationi illum qui dicit:

Epist.

aduers.

Menedem

Mercede nam quis hominis hominem diligit?

excipitur, inquit Epicurum, *Pater filium; Mater gnatum; ipsi liberi suos parentes?* Constat nimirum quàm invidiosè consequutione hoc deducatur: cum ex tot illis in parentes, amicosque officiis intelligatur nullum minus, quàm ipsum fuisse amicum mercenarium; & ex eo quòd sibi tot, tamque constanteis amicos pararit, ac habuit, neminem meliùs intellexisse, ac proprio exemplo docere potuisse, quod Hecaton ait apud Senecam, Epist. 9. dum, *Ego*, inquit, *tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius veneficæ carmine, si vis amari, ama.*

At ulterius quidem heic possit commune illud Epicuro, cum plerisque aliis Effatum, [illegible] *Sapientem omnia sui causâ facturum*; sed cùm verum sit de ipso dicendum, non hoc loco constat nihil aliud posse ex eo deduci, quàm Sapientem, dum amicum parat, non posse non respicere ad delectationem, quam ex illius amicitiâ percepturus sit. Certe & tametsi quis aliud,

Lucan. *Nemo fides unquam miseros elegit amicos,*

quamvis amicum sponte eligat; non tamen sine aliquo sui respectu ad se facere, quatenus bonum sperat, ut eos sibi laudi vertant, tanquam plenissima humanitatis, et beneficentiæ [illegible] exerceat in virum dignum experiri æquitatem fortunam; ut si illi res succedant in melius, habiturus sit amicum animi obstrictiorem; & nisi succedant, agnituras saltem in eo sit animum gratitudine plenum. Prætermitti porrò hoc loco non potest, quod præclarè habet Aristoteles, cùm de Amicitia disputans, dubitasset an oporteat amare maximè seipsum, an alium oporteat? Docet scilicet unumquemque amare maximè seipsum, & tum ex hac ipsa amicitia dimanare amicitiam in alios; tum quadrare in ipsam, & ea omnia, quibus amicitia vulgò definitur, & trita illa
9. Ethic. 8. Proverbia, *Anima una*, seu ut Cicero habet, *Alter idem; Amicorum omnia communia; Amicitia æqualitas, Genu tibia propius*: tum quid id sæpe nonnullis facta ab oratione discrepare. Nam cùm nonnulli maximi faciant pecuniam, honores, voluptates corporeas; alij honestatem, seu iustitiam, temperantiam, virtutes alias; ita amoris omnia sui causâ facere, ut illi sibi ex illis bonis, isti ex istis amplius vindicent, ut porrò in quibus habendis præcellere non-nemini velint. Id quidem discrimine esse, quòd reprehendi priores soleant, & opprobrij loco *amatores* quasi *sui nimium amantes* vocantur, quippe quod ferè improbi sint, sibique ipsis solum prospiciant; posteriores autem laudari, quòd sui sic amantes, ut simul viri boni sint, & alios quammaximè iuvent. Cæterùm autem bonos hos viros tandem esse revera φιλαύτους μάλιστα, *amatores sui maximè*, quandò, cùm homo constet ex corpore, & animo, & animus sit potior pars, cæteris illa amantibus, quæ ad deteriorem partem pertinent, ipsi illa deperenut, quibus potiori gratificentur. Heinc esse quamobrem pecuniam profundant, unde amicorum res amplificentur; sic enim amicis divitias, sibi id, quod est maius bonum, honestum quærunt: heinc honores quoque, & dignitates concedere, quia id sibi decorum sit; quin cedere etiam illustreis actiones, quia fieri amico authorem rerum agendarum, quàm agere ipsum, sit plærumque præclarius. Atque ille quidem hæc fusiùs, qui etiam declarat subinde, cùm quis pro amico moritur, idipsum facere sui gratiâ, ac se quoque tunc amare, magisquàm amicum; sed res dicenda posteriùs est. An addam heic quod habet Lucianus in Apologia pro mercede conductis, *Equidem apertè pronuntio*, ait, *neminem quicquam facere gratis, ne si vel maximarum rerum administratores obieceris, quando nec ipse Princeps mercedis est expers. Non hic dico tributa nec vectigalia, quæ per singulos annos à subditis penduntur; verùm Principi maxima fuerit merces si à laudatis laudetur, si nomen eius ab omnibus celebretur, si beneficiorum nomine Numinis vice adoretur*, &c. An addam etiam illud, quod Cicero habet, dum illos reprehendens, qui gratum se facere mortuis, si eos graviter lugeant, arbitrantur, existimantes se faciliùs Diis immortalibus satisfacturos, si eorum plagâ perculsi, afflictos se, & stratos esse fateantur. *Sed hæc inter se*, 3. Tuscul.
inquit, *quàm repugnent plerique non vident: Laudant enim eos, qui æquo animo moriantur; qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos: Quasi fieri ullo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, ut quisquam plus alterum diligat, quàm se? Præclarum illud est, &, si quæris, rectum quoque, & verum, ut eos, qui nobis carissimi esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus; ut verò plus, fieri nullo pacto potest. Ne optandum quidem est in amicitia, ut me ille plus, quàm se amet, ego illum plusquam me. Perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur.*

Sed ne longum faciam, & ad Epicuri sententiam ut redeam; heic opponere id sufficiat, quod de ea apud Ciceronem à Torquato disseritur. Is itaque postquam proposuit quam-multos, quam-magnos, quantáque amoris conspiratione consentienteis amicos Epicurus tenuerit, subdit: *Tribus igitur mo-* 1. de Fin.
dis esse à nostris de Amicitia disputatum. Alij enim cùm eas voluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent esse per seipsas tam expetendas, quàm nostras expeteremus (quo loco videtur quibusdam stabilitas amicitiæ vacillare) tuentur tamen eum locum, séque facilè, ut mihi videtur, expediunt. Ut enim virtutes, de quibus ante dictum est, sic amicitiam negant à voluptate posse discedere. Nam cùm solitudo, & vita sine amicis, insidiarum, & metus plena sit; ratio ipsa monet amicitias comparare, quibus partis confirmatur animus, & à spe pariendarum voluptatum seiungi non potest. Atque ut odia, invidiæ, despicationes adversantur voluptatibus; sic amicitiæ non modo fautrices fidelissimæ, sed etiam effectrices sunt voluptatum tam amicis, quàm sibi; quibus non solùm præsentibus fruuntur, sed etiam spe erriguntur consequentis, ac posteri temporis. Quod quia nullo modo sine amicitia firmam,

&

& perpetuam iucunditatem vitæ tenere possumus; neque vero ipsam amicitiam tueri, nisi æquè amicos, & nosmetipsos diligamus, idcircò & hoc ipsum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur, nam & lætamur amicorum lætitiâ, æquè ac nostrâ, & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo Sapiens erit affectus erga amicum, quo in seipsum; quosque labores propter suam voluptatem susciperet propter amici voluptatem. Et statim: *Sunt autem quidam Epicurei timidiores paullò contra vestra convitia, sed tamen satis acuti, qui verentur, ne si amicitiam propter nostram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quasi claudicare videatur. Itaque primos congressus, copulationesque consuetudinum, instituendarum amicitiarum fieri propter voluptatem; cum autem usus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantum, vt etiam si nulla sit vtilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter seipsos amentur. Etenim si loca, si fana, si vrbes, si gymnasia, si campum, si canes, si equos, si ludicra exercendi, aut venandi consuetudine adamare solemus; quantò id in hominum consuetudine facilius fieri poterit, & iustius?* Pergit: *Sunt autem, qui dicunt fœdus quoddam esse sapientum, vt ne minus amicos, quam seipsos diligant; quod & fieri posse intelligimus, & sæpe id videmus, & perspicuum est, nihil ad iucundè vivendum reperiri posse, quod coniunctione tali sit aptius.*

Felicitatem soli Deo summam: Homini eam competere qua magis, ac minùs recipiat, existimaturum.

§. 41. Τὴν εὐδαιμονίαν διχῆ νοεῖσθαι: Addo, legóque statim pòst, καὶ ἄνεσιν, &c. ad vsque προσθήκην, pro τὸ ἔχουσαν καὶ τὴν. Videlicet, vt prius membrum cum posteriore congrueret, addendum fuit, καὶ ἄνεσιν, & vt posterius cum priore, cætera fuere interiicienda. Meminimus iam huiusce Effati, cùm de beatitudine in tormentis. Proponitur autem, vt homo tentet in sese descendere; ne cùm Felicitas definitur, vt solet vulgò fieri, *Secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio*; vel etiam, *Status omnium bonorum aggregatione perfectus* aut alio modo consimili syncerumat, donec vitam hanc viuit, posse se huiuscemodi felicitatem assequi, quippe quæ soli Deo competat, aut cuius certè non possimus participes euadere, nisi in vita alia, quæ nos post hanc mortalem maneat, vt nos equidem profitemur, nisi intra illud Aristotelis, Τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς ἅπας ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ᾽ ἀνθρώποις ἐφ᾽ ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει. *Diis enim immortalibus omnis vita beata est; hominibus autem, quatenus simulacrum aliquod talis functionis habent.* Quippe, intra iam memorata, Effati verba non aliò tendunt, quàm vt intelligamus, nullam esse inter homines felicitatem, quæ valeat, plusquàm comparatè, felicitas dici; hoc est, cùm nulla, quæ absolutè seu qualis descripta mox est, ipsis competat; contingere solùm, vt, cùm omnes homines aliqua ratione infelices sint (affecti nempe quibusdam malis, aut

Cic. 1. Tusc. Boet. lib. 3. prosa 2.

10. Ethic. 8.

priuati quibusdam bonis) sed hi quidem plus, illi verò minùs; hi isto, illi alio modo; felices tamen illi dicantur, qui minùs infelices sunt; & illi omnium felicissimi, in quibus est minimùm infelicitatis. At dices, quænam ergo euadent magnificæ illæ, quibus se efferre Philosophi solent, pollicitationes? Scilicet, quæ modum excedunt, vt inanes sunt, sic fumus euadent; quæ non excedunt, ampliùs aut minùs, prout varietas circumstantiarum erit, constabunt. Homines enim vt plurimùm, qui quales sint non agnoscunt; & vanitati, ambitionique inexplebili commutriti, deberi sibi felicitatem, non cuius pro naturæ suæ conditione capaces sint, sed qualem somniant, qualemque optarint sibi obtingere, opinantur. Non nôrunt, quàm curta sibi sit supellex, & non cogitantes se humi affixos, videntur sibi ipsi caput inter Sidera condere, ac mortalitatis obliti, vno se Ioue minores ducunt, immò & dignos reputant, qui ex pari cum illo viuant. At qui bona fide secum ipsis agunt, ij aduertunt primùm, quàm sit imbecilla humanæ naturæ conditio; quantæ malorum segeti ab exortu vsque ad mortem obnoxia; ac tum felicitati vertunt, si in eo statu viuere liceat, non qui bonorum omnium, sed qui aliquorum complexio sit; & à quo mala non omnia, sed quàm multa, & magna licet, secernantur. Nimirùm Sapientiam eò non euehunt, vt nos ab omni eximat malo, omni bono nos cumulet; vt omnem proinde miseriam expellat, felicitatem omnem inducat; sed multùm præstare eam putant, si cùm omnes miseri sint, quam minimùm miseros reddat: & cùm, quò minùs quis est miser, eò habeatur felicior, inter eos, qui felices sunt, felicissimos omnium faciat.

Imagines, si quas habuerit, in Porticibus, alibi-ve indifferenter collocaturum.

§. 4. Εἰκόνας τε ἀναθήσειν, εἰ ἔχοι. Quod sequitur statim, ἐν στοαῖς repositum est pro ἂν σχοίη, ex quo profectò nihil sensus elicias. Eò verò solùm tendit Effatum, vt intelligamus non fore præter decorum sapientiæ, erigere, appendere, habere adeò imagines in propatulo collocatas. Sic legimus certè Aristotelem testamento mandasse Imagines varias, vt Nicanoris, Proxeni, Arimnesti, matris suæ, & matris Nicanoris, quas fieri curarat, neque perfectæ adhuc erant, ἀναθεῖναι, appendi. Sic & Theophrastum posteà iussisse Aristotelis ipsius imaginem statui in sacello, & Lyconem suam ipsius statuam, vbi maximè foret commodum. Interim verò illud, εἰ ἔχοι, *si habuerit quidem*, insinuat nihil esse necesse, vt ostententur imagines; vnde & ipse Epicurus nihil simile superioribus testamento suo cauit fieri; tametsi eius sectatores ipsius imaginem non modò in cubiculis, tabulisque, sed etiam in poculis, annulisque haberent, vt ex Cicerone, & Plinio alibi memorauimus. Negligi autem hæc posse censuit, quod vt est in Ratis Sententiis, [illegible] *Coronæ, & Statuarum collocationem*

[illegible] dicationes mavisset iis rebus [illegible] neque naturalis sit, neque necessaria [illegible]. Vnde & eòdem facit vox [illegible] quæ ad loci delectum spectat, pátque esse pene [illegible] illi Aristotelis [illegible], *Numa collocatur, aut vbi visenda*

lib. 1. ep. 1. *sunt*. Sic Cicero ad Atticum, *Hermathena tua valde me delectat; & posita ita belle est, vt totum Gymnasium eius anathema esse videatur.*

Ep. 4. *Quod ad me de Hermathena scribis per mihi gratum est ornamentum Academiæ proprium meæ: quòd & Hermes commune omnium, & Minerua singulare est eius Gymnasij. Quare velim, vt scribis, cæteris quoque rebus quamplurimis eum locum ornes. Quæ mihi [illegible], &c. Te velim quæ Academiæ nostræ [illegible] primum [illegible]*

Ep. *[illegible] Minerua, quam [illegible] non modò vsui sed*

lib. 4. ep. 10. *etiam voluptati delectet. Sic litteris sustentor, & recreor, malóque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis sedere, quàm [illegible] sella curuli, ambulaque apud te malle, re, quàm, &c.*

Eum solum recte de Musica, Poeticâque verba facturum.

¶. 6. [illegible]. Quo sensu [illegible] posse recte verba in [illegible] de [illegible], intelligi debet ex iis, quæ [illegible] Apologiæ [illegible]. Nimirum cùm existimauit aut nihil, aut [illegible] esse boni frugis, quod ex iis [illegible] percipi; idcirco putasse videtur Sapientem ita de ipsis verba facturum, vt cùm vulgo [illegible] cæteri aut commendarent, aut complectantur; ipse potiùs vituperet, declinandásque doceat; aut seponendo certè pauca, quæ retineri valeant, quod superest, ipsas omninò eliminandas suadeat. Quippe quod

lib. 3. de Rep. Plato in altera, Poetica nempe, [illegible] censuit, dum ex ea nihil aliud, quàm laudes Deorum, virtutésque fortium retinendas voluit, & cætera quod attinet, exterminandam penitùs è Republica autumauit, quòd & animos faciat [illegible] formidine, & nullum sit flagitij, nequitiæque genus, ad quod non exempla Deorum, Heroúmque inuitant: idem Epicurus de vtraque censuit, hoc est etiam de Musica, quam corruptricem pariter morum bonorum reputauit. Hinc tametsi Plutarchus fortè, iuxta ante-dicta, aliquid imposuit, scribens,

6. adu. Colot. suadere Epicurum studiosis bonarum artium Regibus, [illegible], ἐν [illegible]. [illegible] *vt ferant potiùs in conuiuiis militaria gesta narrari, aut scurrilitates fastidiosas interseri, quàm quæstiones de Musicis, & Poeticis rebus disceptari*: id fecisse tamen Epicurus putat, quod nihil quoque bonæ frugis in his quæstionibus contineri censuerit. Nempe ex

Ep. 88. hoc genere erant, *Libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit? An Sappho publica fuerit & alia, quæ erant*, inquit Seneca, *dediscenda, si scires*. Et quamuis non omnes eiusmodi sint; reputauit tamen eas magis superfluas, quàm vt vtiliora requiri non debeant. Sic certè ad mentem illius idem Seneca, *Quæris*, inquit, *vbi Vlysses errauerit, potius quàm efficias, ne nos semper erremus. Non vacat audire, vtrùm inter Italiam, & Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem; neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia.* Et mox: *Quid inquiris, an Penelope impudica fuerit? an verba sæculo suo dederit? an Vlyssem illum esse, quem videbat, antequam sciret, suspicata sit? Doce me quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum; in corpore an in animo posita sit? Ad Musicam transeo. Doces me quomodo inter se acuta, ac graues voces consonent; quomodo neruorum disparem reddentium sonum fiat concordia: Fac potiùs, quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi, qui sint modi flebiles; monstra potiùs, quomodo inter aduersa non emittam flebilem vocem.*

Poëmata, siue figmenta Poëtarum, ignoratorum, necdum aliqua elucubratorum.

¶. 8. [illegible], [illegible]. Retinuerant quidem, Apologiam scribens, vulgatam lectionem, [illegible], ac ipsi interpretationem non planè incongruam adhibuerant; sed planius est tamen ita legere, vt intelligamus placuisse Epicuro, non esse, cur sapiens legendis, addiscendisve Poëmatibus (tantum abest vt etiam in conficiendis) tempus terat; quòd Poëmata leporem amittant, Poëmatáque adeò non sint, nisi fictionibus, phrasibusque hyperbolicis scateant, hoc est, nisi composita, comparatáque aduersus veritatem sint, cuius vnius studio nihil esse debeat sapienti antiquius. Suaderi autem lectio potest, tum ex variis locis, quæ citata in eadem Apologia sunt, tum ex eo maximè, quo apud Plutarchum Epicurus iubet, [illegible], *Poëticam fugere, intactísque prætergredi*; de aud. po. & eo, quo apud Empiricum Poësis declaratur ab Epicureis, [illegible], *nullo modo vitæ inutilis, verùm etiam maximè noxia*: adu. Gram. & eo rursus, quo apud Heraclidem habetur ab Epicuro, [illegible], *perniciosum fabularum incitamentum*; quod quidem est in Alleg. Homer. amplius, quàm illud Torquati de Epicuro loquentis, *An ille tempus in Poëtis euoluendis consumeret, in quibus nulla solida vtilitas, omnísque puerilis est delectatio?* Nempe eòdem 1. de fin. spectat, quò illud Velleij, dum conqueritur, quòd *suauitate ipsa nocuerint vocibus Poëtarum fusa, qui & ira inflammatos, & libidine furentes induxerunt Deos, feceruntque*, &c. planè 1. de nat. D. quasi subscribens Xenophani, cuius versus leguntur apud Empiricum.

> [illegible]
> [illegible]
> [illegible]
> *Attribuere Diis cuncta Hesiodúsque, & Homerus,*
> *Quæ ipsi mortales probrasin, nefandáque ducunt,*

Furta,

Furta, & adulteria, & secundis quasi nocturnis fallit.

Cornelius Nepos in vita Attici, *Attigit quoque Poeticen*, inquit, *credimus, ne eius expers esset suauitatis; namque versibus qui honore rerumque gestarum amplitudine cæteros Romani populi præstiterunt exposuit, ita vt sub singulorum imaginibus facta, Magistratusque eorum non amplius quaternis quinisque versibus descripserit, quod vix credendum sit tantas res tam breuiter potuisse declarari.*

Alium alio sapientiorem futurum.

§. 10. Καὶ εἶναί τε ἕτερον ἑτέρου σοφώτερον. Lego initio Καὶ ἔτι τε: cùm Aldobrandinus legat ἐν εἶναί τε, Stephanus οὐκ ἔσεσθαι, mss. habeant οὐ εἶναί τε. & in Basileensi Editione vt postremæ voculæ superioris Effati, sic quatuor primæ illius desint, supersintque solùm hæ duæ ἑτέρου σοφώτερον. Lego, inquam, non tam quòd hæc variatio subesse quidpiam mendi insinuet, quàm quòd præter mentem Epicuri sit, vt non sit alius alio sapientior. Quippe tum ipse varios in Sapientia gradus agnoscit, dum & Metrodoro inferiorem facit Hermachum; & gloriatur ipse *non tora asse si pasci. Metrodorum, qui non tantum profecerit, toto.* vt refertur à Seneca: tum res arguitur ex eo, quòd, vitia inæqualia constituens, vt non multò ante est visum, non potuit non habere virtutes ipsis oppositas inæqualeis; neque adeò non inæquales ipsos sapienteis, qui ob virtutes tales sunt; cùm reipsa virtutes, & sapientia non distinguantur. Certè Cicero dum hæc Paradoxa Stoicorum copulas, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὰ κατορθώματα. *Paria esse peccata & rectè facta paria*, in hunc modum argumentatur: *Quod si virtutes pares sunt inter se, paria esse etiam vitia necesse est. Atqui pareis esse virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec sapiente sapientiorem* (quo loco sapientia pro prudentia accipitur) *posse fieri, facillime potest perspici.* Quod quidem commemoro solùm ob paritatem argumenti; cæterùm enim vt vitia, sic inæqualeis esse virtutes probat Epicurus non modò cum Aristotele, Platone, cæterisque Philosophis, verùm etiam cum tota penè vniuersitate generis humani, quæ vt illis probra, simpliciaque supplicia, sic istis encomia, præmiaque suppetia distribuit. Pigeat autem aduersus Stoicos vrgere quicquam aliud, quàm quod Plutarchus aduersus Chrysippum habet, dum illum vel ex eo reprehendit, quòd fore admittat laudationem frigidam, si quis hominem commendare aggressus, efferat illum, *quòd digitum fortiter extenderit, quòd à vetula moribunda continenter abstinuerit; quòd muscam morsu constanter pertulerit, quòd dicentem tria non esse quatuor, non impatienter audiuerit. Si enim*, inquit, *frigidus est, qui istthæc laudat; multo vtique frigidior est, qui vnumquodque horum pro rectè facto, non modo magno, sed maximo etiam assumit. Nam si muscæ morsum perferre æquale est cæteris, quæ ad virum fortem pertinent, & abstinere à vetula cæteris, quæ ad temperantem, nihil, vt puto, interest, ob vtilis virum bonum laudemus.* Neque obstat, quod Cicero in Stoicorum gratiam instat, dum à latis eorum exemplis, qui in leuiore materia rectè, in grauiore prauè se gerant, *Vna*, inquit, *virtus est, consentiens cum ratione, & perpetua constantia. Nihil huic addi potest, quo magis virtus sit, nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur.* Nam vniuersè quidem omnis virtus est consentiens quædam cum ratione & perpetua constantia; sed speciatim tamen virtutes, manentes huiuscemodi, tam esse inter se inæquales possunt; quàm cùm Homo vniuersè constet ex capite, trunco, brachiis, cruribus; possunt speciales homines, manentes huiuscemodi, esse inter se inæquales. Eòdem spectat propemodùm quod Seneca specialiùs de ipsa Sapientum æqualitate ait, *Quicumque*, inquit, *fuerint sapientes, pares erunt, & æquales. Habebit vnusquisque ex his proprias dotes, alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior; illud, de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus.* Nempe vniuersè quidem, seu virtus est, seu sapientia, quæ beatum facit; sed speciatim tamen virtus, seu sapientia est in his, quàm in illis perfectior; vnde & efficitur quoque, vt iste sit, quàm ille beatior. Præoccuparat ille, *Inter cætera hoc habet boni Sapientia; nemo ab altero potest vinci, nisi dum ascenditur; dum ad summum perueneris, paria sunt; non est incremento locus: statur.* At quotusquisque ille est, quem peruenisse dicas ad summum? Qui non sentiat se posse adhuc magis, magisque proficere? Et, si arcendi sunt à numero Sapientum, quicumque proficere adhuc possunt; ecquis denique non arcebitur? Et quàm erit proinde nomen Sapientis, ac Sapientiæ vanum? Et quàm iure omnia illa vrgebuntur, quæ Lycinus ille in Hermotimum apud Lucianum congerit!

Si quid egerit, pecuniam quidem, sed ex ipsa sola Sapientiæ professione comparaturum.

§. 12. Χρηματίσεσθαί τε, ἀλλ᾽ ἀπὸ μόνης σοφίας ἀπορήσαντα. Congruit hoc Effatum cum superioribus, οὐ πτωχεύσειν, *non mendicaturum*, & κτήσεως προνοήσεσθαι, *rei familiaris curam habiturum.* Et quod voluerit quidem Epicurus, nisi quæ ad vitam traducendam necessaria sunt, suppetant, comparare illa Sapientem non mendicando, sed ad Sapientiam studiosos ita erudiendo, sicque de ipsis bene merendo, vt experturus sit non ingratos; ideò fecit, quòd hac ratione Sapiens non rem illiberalem faciat, sed laudabilissimam potiùs, & ad sapientiam alios instituens, inque eius studio semper occupatus, contemplationem semper tueatur, tum proficere quoque semper valeat. Quod superest, nihil est addendum ad ea, quæ circa Effata memorata dicta iam sunt; nisi quòd illud sitis expressè apud Porphyrium reperiatur, cùm &

Epist. 18.

In Parad.

de Stoic. repug.

in Epistola [illegible] dicere ... [illegible] ... *quæ parare vero habet* [illegible], *adhibere quidem quasi in subsidium, Philosophiam* [illegible], [illegible] *consultati earum rerum arbitrium, quæ necessaria inter sunt, parandarum, si quod necesse est necessarium, sine Philosophiæ & vitiorum, & apparatum.* Condiditur autem, ad [illegible] *Quare oportet philosophantem* [illegible] *prouidere.* At [illegible] prouidentiam in Epicuro [illegible] quis ad vitam necessaria [illegible], [illegible] ad philosophandum [illegible] Alibi [illegible] inter Literas quæ [illegible] habet, [illegible], *quæ sunt* [illegible] [illegible] [illegible], *Plato* [illegible] [illegible] *qui nihil* [illegible] [illegible] Nam [illegible] docet [illegible] [illegible], principem quia se ad philosophandum [illegible], quæ etiam [illegible] [illegible] philosophiæ commodè non [illegible]. [illegible] à [illegible] ut, si in dies [illegible] sollicitudo, [illegible] illud [illegible]

> *[illegible]*
> *[illegible]*

Obsequium Principi, si occasio postulaverit, exhibiturum.

¶. 14. [illegible]. Talis [illegible] esse, si adhiceretur à Principe, qui sit Sapientiæ adeò studiosus, vt [illegible] Plutarchus ait, [illegible] Simo ille Cerdo, [illegible] Dionysius, si modò Socratem [illegible] fuerit habiturus. [illegible] occasione versà [illegible], [illegible], quod idem est, *Aulicum* [illegible]. *Principibus* [illegible] vit; quando [illegible] hanc publicè [illegible], [illegible] tam honestatis, [illegible] plenissimam, & hominis [illegible], [illegible] [illegible] illam sententiam ex Epicuro [illegible], *Esse non modò pulchrius*, [illegible] *quàm accipere*: vt [illegible] longè pulcherrimum, [illegible] cùm sit, beneficium [illegible] Principem, ex quo ad tam multos sit redundaturum. Prætereo quæ [illegible] ad hanc rem præclara, adnotóque solum quod [illegible] Anaxagoram Periclem, Platonem Dionem, Pythagoram Principibus [illegible], & [illegible] Catonem ab [illegible] ad Athenodorum, & Scipionem [illegible] Panætium, rogat cum Panætius [illegible] debuisse, & ad Scipionem hæc dicere: *Si esses quidem Cato, vel Pollux, aliúsue aliquis priuatus, qui ciuitatem refugiens, & [illegible] angulo [illegible] syllogismos texeres, & de Elenchis philosopharis, conditionem amplecterer, versaréque tecum libenter. Nunc vero, quia Pauli Æmilij, eius, qui dis egit Consulatum, es filius, ac Scipionis eius Africani nepos, a quo fuit deuictus Carthaginiensis Annibal; non tecum philosophabor.* Et quia posset quæri cur Plato non modò ad Dionem, sed ad Dionysium quoque accesserit, neque imitatus fuerit Heraclitum, qui ad Darium, honorificè licet inuitatus literis, quas Laërtius habet, proficisci noluit: Respondet Plutarchus operasse Platonem, se consequuturum, vt Dionysius operibus dogmata, & præcepta Philosophiæ repræsentaret; at Dionysium repertum fuisse quasi librum, in quo quæ scripta sunt, [illegible] expunguntur; quippe [illegible] plane [illegible]ulatum, neque [illegible] [illegible], quæ temporis longinquitate [illegible] impenetrabilis, indelebilisque [illegible]. [illegible] verò dixi Principem, *qui sit* [illegible] *Sapientiæ studiosus*, &c. Alioquin enim Sapiens ad illum, cuius non fuerit [illegible], non facilè accederet; quod magis ex parte probetur, quòd [illegible] illud [illegible], *[illegible] Principe*; & non [illegible] quidquam quod admonet Solon, *esse libertatis in ipso ingressu ad Principem* [illegible].

Vbi quispiam se in meliorem frugem receperit, gratulaturum.

¶. 16. Καὶ [illegible]. Videtur Effatum propositum, tum vt insinuetur esse quidpiam maius facere ex vitio gradum in virtutem, quàm [illegible] incedentem iam in via virtutis, prouectiorem: tum vt Sapiens hanc occasionem benefaciendi arripiat, hoc est, ad pergendum addat animos, quasi qui est recens virtutem amplexus, adhortatione ad tuendam constantiam præsertim indigeat. Cùm ipsa autem gratulatio, quam adhortatio consequitur, [illegible] probè non valeat, quin, dum virtutis, ad quam itur, pulchritudo describitur, exaggeretur simul vitij, quod deseritur, turpitudo; ideò non alia re Epicurus emendationis vitæ initium petit ex notitia peccati, ex cuius sorditate ipsa vitij turpitudo cognoscitur. Scilicet illius sententia apud Senecam hisce extat verbis: *Initium est salutis, notitia peccati.* Epist. 28.
Quod profectò maximè congruit cum eo, quod Sacri docent Theologi, dum [illegible], inquiunt, [illegible], [illegible], [illegible], *Peccatum agnoscere intelligere [illegible] est: sed [illegible] quadam est [illegible] ad emendationem, mutationémque in meliorem statum.* Et vide quid Seneca addat. Postquàm prærmisit videri hoc sibi egregiè dixisse Epicurum, subdit: *Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant?*

Ideò quantum potes, te ipsum coargue; inquire in te, accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissimè deprecatoris. Dicerés ipsum respexisse ad quotidianum illud examen, ad quod ante somnum se ipse exegit, iuxta consilium Pythagoræ sibi dicere quemque adhortantis:

carm.aur. Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;
Quid prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?
Cur isti facto decus abfuit aut ratio illi?

Siquidem postquam commemorauit quid huiusmodi Sextius ageret, tum paucis interpositis,
3. de Ira 36. *Vtor*, inquit, *hac potestate, & quotidie apud me causam dico. Cum sublatum è conspectu lumen est, & conticuit uxor, moris iam mei conscia; totum diem meum scrutor, factaque ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo. Quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere, vide, ne istud amplius facias: nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnacius locutus es, noli postea congredi cum imperitis; nolunt discere, qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuisti, quam debebas; itaque non emendasti, sed offendisti, de cætero vide, &c.*

Scholam aperturum; sed non eò usque, ut populare Auditorium fiat.

§. 18. Καὶ σχολὴν κατασκευάσειν. Intelligendum hoc Effatum, vt & pleraque alia, non absolutè, quasi sit necesse, vt quis Sapientis nomen mereatur, aperiri ab eo Scholam; sed supposita conditione, si vacet, aut iuuet; quasi eo casu nihil facturus contra Sapientiæ decorum sit. Adhibet tamen limitationem, οὐ μὴν ὥστ' ὀχλαγωγῆσαι. Quasi videlicet habere auditorum delectum oporteat; ne si popularis, clamosáque sit turba, concursus fieri quasi ad agyrten, seu circulatorem videatur. Ac nihil sanè etiam repugnat vocem ὀχλαγωγῆσαι ita accipi, quasi sit sensus Sapientis Scholam non debere ita institui, quasi debeat fieri factionum, contentionúmque seminarium; ac præsertim cùm suam ita instituerit, vt sicut aliàs
Epist. 33. ex Seneca, Eusebio, Themistióque retuli-
11. præp. mus, summa semper consensio sectatorum
Orat. 4. omnium in illa viguerit, ac ipsam proinde Numenius similem dixerit Reipublicæ quam à seditione remotissimam vna communis mens, vnáque moderetur sententia. Verùm, ne damnari videantur Philosophorum aliorum Scholæ, in quibus ab ipsis initiis variæ subortæ factiones sunt, vel ex eodem Numenio; ac ne eò quoque res extendatur, vt talis Schola non debeat quasi factio quædam aduersus alias fieri, sicque sentire quicquam repugnans aliorum placitis prohibeatur; idcirco potuit illa prior interpretatio non displicere. Confirmari autem poterit vel ex eo, quòd Seneca, postquam illud præ-
Epist. 7. misit, *Cum his versare, qui te meliorem facturi sunt; illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt; & homines, dum docent, discunt;* tam paucis interpositis, tria subiicit in eundem sensum, nempe illud Democriti, *Vnus mihi pro populo est, & populus pro vno:* itémque illud alterius, *Satis sunt mihi pauci, satis est vnus, satis est nullus:* ac tandem illud Epicuri, quod aliàs quoque retulimus, *Hæc ego non multis; sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.*

Scripturum aliquid lecturum coram multitudine; sed non vltrò tamen, neque non rogatum.

§. 20. Καὶ συγγράμματα ἀναγνώσεσθαι ἐν πλήθει. Quod sequitur, [illegible], posset quidem fortè melius legi [illegible] verumtamen in eodem recidit, ac vtrumque congruit, tibique consentaneum recitato mox ex Senecæ loco, vbi hoc interiicitur, *Non est ergo, quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, vt recitare istis velis, aut disputare; quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneam mercem.* Imitatum dicas Horatium, cùm ait:

Nec recito cuiquam, nisi amicis; idque coactus,
Non vbiuis, coramve quibuslibet.

Ecce quid & Plato refotat, *Cum Zeno, & ille Parmenides ad magna Panathenæa venissent, & diuertissent apud Pythodorum extra mœnia in Ceramico, eo venisse Socratem aiunt, cumque ipso plures alios, cupientes Zenonis scripta audire, quæ adducta tum primùm ab iis fuerant. Legisse ergo illis Zenonem hæc scripta: erat Socrates tunc valde iuuenis, Zeno annis 40. Parmenides 6*

Placita rata, & de quibus minimè hæreat, habiturum.

§. 21. Δογματιεῖν τε, κ' οὐκ ἀπορήσειν. Congruit hoc effatum cum eo, quod superiùs ex Plutarcho retulimus, ἀμεταπείστως πεπεῖσθαι, *immutabiliter persuaderi.* Non quòd Epicurus etiam in aliquibus sustinendum esse assensum noluerit; inde enim est vt [illegible], *Exspectabile*, de quo aliàs dictum; sed quòd esse quædam de quibus dubitare non liceret, voluerit; cuiusmodi sunt illa Placita, *ex nihilo nihil fieri, vniuersum esse corpus & inane*, vt iam obseruatum circa præfationem Epistolæ ad Pythoclem est. Quia verò, tametsi in tota Epistola censuerit non esse ratum habendum vllum ex specialibus illis modis, quibus sublimium causæ redduntur; nihilominus censuit vniuersè illud esse ratum habendum, quod nullus speciatim modus ratus sit; idcirco fit, vt Epicurus Dogmaticis potiùs, quàm Aporeticis, Scepticis ve Philosophis videatur esse accensendus: atque id quidem vel volente Lucretio, qui cætera inter carpit Scepticos, quòd de sensuum fallacia incertitudinéque multa disputantes, illorum fidem abrogent, ac *Nihil sciri* profiteantur.

Denique nil sciri si quis putat, id quoque nescit,
An sciri possit, quoniam se nil scire fatetur.
Hunc igitur contra mittam contendere causam,
Qui capite ipse suo instituit vestigia retro.
Et tamen hoc quoque vti concedam scire, at id ipsum
Quæro; cùm in rebus veri nil viderit antè,
Vnde sciat, quid sit scire, & nescire vicissim.

A-

At videretur quidem hoc loco quidpiam repetendum in Scepticorum gratiam: sed quia ea forent plurima, quàm pati locus possit, dicenda; ideò adnotare sufficiat, secundùm illos ad illud Lucretij, argumentaque id genus alia, quæ solent vulgò obijci. Primùm, non dubitare se de eo, quod ex rebus apparet, sed de eo, quod res secundum se sunt. Scire enim se mel dulce apparere; at nescire, verum ne in se potiùs dulce, quàm amarum sit; cùm sint rationes, quæ suadeant huiusmodi potius ex dispositione sensorij, quàm ex ipsa rei natura videri. Deinde, cùm dicunt nihil sciri, non ignorare se, quid sit scire, eo modo, quod Dogmatici scire se & dicunt, & putant [illegible] & profitentur se tale nihil scire, & ne ipsos quidem Dogmaticos, [illegible] gloriantur, tale quidpiam scire. Denique non esse, quamobrem vrgeantur, aut nesciat se, an sciat nihil sciri; & si nesciunt quidem, id temerè asserere; si sciunt, ergo aliquid sciri: quippe si id scire, sed non eâ scientiâ, quàm describunt Dogmatici; atque etiam ratione suppositâ. Idem dici posse de hac propositione *Nihil sciri*, quod de purgante pharmaco, vt hoc scilicet cum humoribus, quos expellit è corpore, vnà seipsum deijcit: sic propositionem *Nihil sciri*, dum auertit cæteras, cum ijs vnà seipsam.

In somnis non aliam (ob Mentem bene compositam) quàm vigilando, extiturum.

§ 21. Καὶ ὄναρ [illegible]. Addo [illegible] *ob mentem bene compositam*; quia [illegible] sanas opiniones mente imbiberit, is nihilo setius somniando, quàm vigilando perturbabitur. Ex quo efficitur, vt Epicurus [illegible] ad Menœceum Epistolam, pollicitatus ipsi, fore, vt præcepta [illegible] meditatione, nullatenus δι᾽ ὕπαρ, ὄναρ, *neque vigilando, neque somniando perturbetur*. Videtur autem Epicurus [illegible] Platonem Socratis, dum discrimen insinuat inter voluptates [illegible], quæ in somnis, prout quisque fuerit incompositus, compositúsve excitantur. *Nam in illis quidem, vbi pars Animæ, quæ rationis est particeps, consopita est*, inquit, *ferina illa, & agrestis, quæ cibo, & potu repleta est, insultat*, [illegible] *indulgere. Quippe nihil est, quod tunc non ausit*, [illegible] *pudori* [illegible] *Deorum, belluarumque* [illegible] *At dum quis* [illegible] *temperatè habens*, [illegible] *parte ipsa rationali participe vigilante*, [illegible] *& pulchra contemplando in seipsam conuersa; parte verò concupiscente neque egente, neque affluente, vt quiescat* [illegible] *& ea, quæ irascibilis est, neque lacessitâ*,

neque mouere turbet, sed eam per se solam, [illegible] *considerare, indagare, perspicere sinat, si quid verum est præteritorum, præsentium, aut futurorum, quod ignoret; similiter autem, & parte irascente ita sedata, vt nulli infensa quiescat; atque adeò partibus duabus pacatis, & compositis, tertiáque motus non aliis, quàm quos sapientiam decet, obeunte; dum quis sic, inquam, hac ratione ad somnum sese comparat; tunc is veritatem maximè attingit, neque se illi quæ sunt nefaria insomniorum visa obijciunt*. Sic Aristoteles dicit, [illegible] *qui instructi virtutibus sunt, meliora somnia vident, quod etiam vigilantes meliora animaduertunt*. sect. 30. probl. [illegible]

Mortem pro Amico, occasione postulante, appetiturum.

§ 24. Καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι. Consentaneum est hoc Effatum cæteris iam antè circa amicitiam, ac Placito illi, quod memorat Plutarchus, dum ostensurus Epicurum sibi ipsi contradixisse, dicit illum, [illegible] *cùm ob voluptatem amicitiam expetat*; nihilominùs ὑπὲρ [illegible], *dolores grauissimos pro amicis subire*. Neque verò vlla propterea in Epicuro contradictio, cùm esse non possit voluptas, vt sincerior, sic maior illâ, quam experitur fidus amicus, dum sese totum veluti effundit, quidvis aduriens, quidvis patiens, ac mortem etiam oppetens in amici illius gratiam, quem quasi alterum se habet; cui hærere se in visceribus, medullisque intimis sentit; quem fuisse patia sui causâ, si fors tulisset, præstiturum (& summa quidem cum animi alacritate) certus est; vnius in mente memoriam sui non sine sensu gratitudinis suauissima permansuram, penitùs pro certoque confidit; ratus aliunde non posse se meliùs satisfacere sibi ipsi, quàm hac ratione numeros omnes, vt veri, perfecti, constantis amici, ita viri boni, sapientis, generosique adimplendo. Hæc igitur voluptas est, cuius causâ amicus pro amico sic moritur, vt seipsum quoque tunc maximè amet. Quare & ad hunc locum spectat, quod fuit ex Aristotele insinuatum; cùm loquens de viro honesti amante, ac vt sibi id vendicet, non modò aliis concedente pecuniam, honores, & cætera id genus bona, de quibus tanta contentio est; verùm etiam sibi pro amico, aut patria moriendi gloriam eligente, *Præfert*, inquit, *breui, sed magna, quàm longa, sed breui voluptate frui; viuere annum vnum præclarè, quàm multos vulgariter; vnicam factum illustre, & grande, quàm multa minuta, & pusilla patrare*. 9. Ethic. 8. Verùm cùm sit quoque posteriùs de hoc argumento dicendum; adnotari solùm heic debet, quod à Cicerone obseruatum alibi iam erudimus, ipsum scilicet Epicurum *amicitias non oratione solùm, sed multò magis vitâ, & factis, & moribus, comprobauisse*. 1. de fin. At vt intelligamus tam ipsum, quàm eius

amicos non secus fuisse animatos, quàm tantos illos qui celebrantur, quòd mortem pro se inuicem non dubitarint oppetere, ecce ille continuò subdit: *Quod quam magnum sit, fictæ veterum fabulæ declarant; in quibus tam multis, tamque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, vt ad Orestem peruenias, profectus à Theseo. At Epicurus vna in domo, &c.*

Ad III. Epistolam Epicuri ad Menœceum, de Vita, & Moribus.

ꝟ. 17. ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ Μενοικεῖ χαίρειν. Altera hoc est ex capitibus quatuor, in quæ redegisse Laertium ea, quæ ad Moralem Epicuri pertinent, superius obseruauimus. Nimirùm cùm ista sit tertia, postremáque Epistolarum, quas ab vsque initio referendas susceperat, visus quidem fuit, statim ac Moralem aggressus est partem, eam exhibituus; sed simul tamen occupauit tradenda priùs ea de Sapiente Effata, quæ recensuimus hactenus. Continet porrò Epistolæ Præfatio insignem quandam adhortationem, de cuius textu, vt dicatur, lego ꝟ. 30. ὀκνείτω, quoniam videtur vtcumque meliùs, quàm ὀκνείτω legi apud Clementem Alexandrinum, qui Præfationem hanc transcripsit ad illud vsque, Μελετᾶν ἄν. Sic etiam aliquantò pòst, ante [illegible], meliùs ibidem legitur [illegible], quàm μὴ, cùm opponatur voci [illegible]. Vti & statim, post vocem [illegible], videtur non incongruè repeti vox [illegible], quatenus repetita quoque in superiore, contrarióque posito membro fuit. Quod autem statim pòst legitur ibidem [illegible] pro [illegible], nihil videtur fuisse necesse immutare; quando neque pro γέροντι legitur γηραιτέρῳ, neque initio Epistolæ, cui hoc membrum respondet, legitur [illegible], sed νέ@. Præterea autem videri illeic deesse particulam ἢ, inter λέγων, & [illegible], ob consequens membrum, vbi habetur ἢ μέλλει, ἢ [illegible].

ꝟ. 39. Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν. Habens Epicurus pro absurdo, dici tempus ad beatam vitam aut nondum venisse, aut iam prætermisse; suadet consequenter ea meditari, quæ beatam vitam faciunt; ac tum subdit quædam huiusce meditationis capita; ea nempe quæ sunt sentienda de Deo, de Morte, de Futuri exspectatione, de Cupiditatibus; tum docet in quo beatam vitam, felicitatémve constitutam putet. Interim verò *Felicitatem*, τὴν εὐδαιμονίαν meritò commendat ex eo, quòd ipsa præsente nihil non habeamus, absente nihil non agamus, vt possimus eam consequi: siquidem ex priore parte intelligi licet quemadmodum Felicitas idem cum Summo bono sit; ex posteriore, quemadmodum idem sit cum Fine bonorum.

Pag. 46. ꝟ. 6. Πρῶτον μὲν τὸν θεὸν, ζῷον ἄφθαρτον, καὶ μακάριον. Illud primum caput est rerum quarum meditationem suadet. At vt circa textum pauca adnotemus, præpono primùm ꝟ. 14. ipsi voci πολλοὶ particulam οἱ, vt intelligatur *populus*, siue vulgaris, vulgariúmve ingeniorum multitudo; quo sensu statim aliquoties, non simpliciter πολλῶν, sed τῶν πολλῶν legere licet. Deinde autem ꝟ. 20. lego [illegible], &c. ad vsque τῶ [illegible], pro [illegible], quoniam retenta vox [illegible] sententiam inducit non modò illi, quam esse constat Epicuri, contrariam; sed scopo etiam ipsi, ad quem Epicurus heic loci collineat, aduersam: & deesse vocem [illegible], videtur ipsa contextus series facere satis manifestum.

ꝟ. 26. Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν. Alterum hoc est meditationis caput, quod ipsum quoque est maximi ad felicitatem momenti, quatenus nulla potest in eo esse vitæ tranquillitas, qui, cùm moriendi necessitas sit, mortem quasi rem malam exhorrescit. Vult proinde Epicurus, vt mortis meditationi assuescamus, quò discamus metum illius excutere; Platonem hac in re imitatus, cùm docet rectè philosophanteis huic meditationi sic incumbere, vt Mors illis pro reliquis hominibus ἥκιστα φοβερὸν, *vel minimè timenda* euadat. Nimirùm supponit Epicurus quod Aristoteles obseruauit, haberi vulgò mortem τὸ φοβερώτατον τῶν κακῶν, *malorum omnium maximè horrendum*, quatenus nullū non impendet, estque ineuitabilis. Siquidem seu ipse apud Monachos, seu Metrodorus apud Stobæum, πρὸς μὲν τἆλλα, inquit, δυνατὸν ἀσφάλειαν πορίσασθαι, χάριν δὲ θανάτου πάντες ἄνθρωποι πόλιν ἀτείχιστον οἰκοῦμεν, *Fieri quidem posse, vt aduersus cætera securitatem nanciscamur; sed quod ad mortem attinet, inhabitari ciuitatem ab omnibus hominibus, muris, præsidiisque planè destitutam*: idque succinente Lucretio:

Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat,
Nec deuitari letum pote quin obeamus.

ꝟ. 41. Οὐκ ἄπειρον προσθεῖσα χρόνον. Esse hoc aliud potest non modò ferendum, sed commendandum etiam, quòd ex rectâ mortis notitia addiscamus rescindere stultum id, quod mortem diuexat, nunquam moriendi desiderium.

ꝟ. 56. Ὥστε μάταιος ὁ λέγων. Meritò habet heic Epicurus ineptum illum, qui professus nihil esse mali in morte, donec præsens est, discruciatur tamen ob venturæ metum; nempe quasi sit vel vmbra rationis, vt res diuexare, dum absens est, debeat, quæ præsens vbi fuerit, nihil erit contristatura. Meritò, inquam, si attendatur præcisè mors, vt mors est, ac vt præsens est; cùm videatur aliunde posse timeri non illa mors, quatenus potest coniuncta quædam, quæ aut antecedant, aut consequantur mala, habere.

ꝟ. 45. τοῖς δ᾽ ἔσθ᾽, pro οἱ μὲν. Siquidem partitio heic sit, cuius membrum alterum non relatiuè, sed indicatiuè statim subiicitur, αἱ δὲ.

ꝟ. 1.

[illegible] v. 7. [illegible] *Cogitationem* in- [illegible], non malorum, quibus in vita ob- [illegible], vt primum [illegible] intelligere [illegible] potius, [illegible] sed potius [illegible], [illegible] fruimur [illegible] quibus [illegible] quamuis [illegible] priuari vulgo habetur malum [illegible] est, quod explodit [illegible] à Lucretio, dum vulgaria refert lamenta, quibus [illegible] mortuos solent, quasi [illegible] hæc quæ [illegible], desiderent, illud & [illegible] [illegible].

v. [illegible], [illegible] ad [illegible] pro [illegible]. Quippe ex [illegible] non [illegible], aut etiam [illegible] sensus. Videtur autem [illegible] esse, [illegible] est illud Lucretij, quod [illegible] loco [illegible]:

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Nec [illegible], quod [illegible],
[illegible].
Nec [illegible] è vita [illegible],
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
&c.

v. 1 [illegible]. [illegible] enim apparet casus in casum [illegible], nisi [illegible] mutatum potes, [illegible], quod tamen [illegible] congruunt. Quanquam & fortè magis congrueret, si [illegible] particula [illegible], [illegible], sed perinde est. Adnotare [illegible] hanc sententiam cum [illegible], quod [illegible] ait, [illegible], *Vitam, non quæ* [illegible] *optimam esse.* Quippe Epicurus [illegible] habet [illegible], & ea [illegible] quid vitæ suauitas, ac vitam separari à se [illegible] non possit.

v. [illegible]. Videri potest primus [illegible] perperam ille improbari, qui [illegible], vt honestè viuat; senem, vt honestè moriatur; quatenus illi vita longior superest, illi mors impendet. Attamen, vt constat ex ea ratione, quæ apponitur, non meditationem honestè viuendi, non item honestè moriendi Epicurus improbat; sed improbat solùm [illegible], vt si iuuenis deberet solùm de honestè viuendo, senex de honestè moriendo solùm cogitare; quasi non posset mors iuueni immatura contingere, aut posset nihil seni superesse vitæ, & qui actus postremus est, pars quædam fabulæ non foret. Docet itaque hæc non seiungenda, sed & seni & iuueni meditationem honestè viuendi, & meditationem honestè moriendi, coniungendas esse.

v. 5. [illegible]. Cùm verba hæc fuerint superiori sententiæ, quasi quædam species probationis inserta (& fortè quidem transposita ex ea, quæ consequitur, vt illi probandæ accommodatiora) non moneo tamen, quod sensus eius admonitionis, quam Epicurus reprehendit, is esse potuerit, vt, qui senex est, cuique adeò nihil, præter mala incommodáque innumera toleranda, superest, is dicitur honestè spontaneam mortem præuenire, potiusquam se trahendæ vitæ miseriarum plenæ submittere. Nempe Epicurus huic sensui haud abs re opposuerit [illegible], *id, quod amabile est in vita.* Videtur porrò hoic Epicurus eam sententiam corrigere, quæ ipsi aliàs placuerit, vt vel ex vno Seneca constat. Hinc [illegible] est illud apud ipsum, *Malum est in necessitate viuere; sed in necessitate* Epist.12. *viuere, necessitas nulla est.* Namirùm, quia, vt ille [illegible], *Patent vndique ad libertatem viæ, multæ, breues, faciles; agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri potest.* *Quocumque respexeris,* inquit [illegible], *ibi malorum finis est. Vides illum præcipitem locum? illàc ad libertatem descenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum puteum? libertas illic in imo sedet. Vides illam arborem, breuem, retorridam, infelicem? pendet inde libertas. Vides iugulum* 3. de ira. cap.15. *tuum, guttur tuum, cor tuum? effugia seruitutis sunt. Nimis tibi operosos exitus monstro, &* [illegible] *animi, ac roboris exigentes. Quæris, quod sit ad libertatem iter? quælibet in corpore tuo vena.* Et rursus: *Nil melius æterna lex fecit,* Epist.70. *quàm quod vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos.*

v. 12. [illegible]. Quæ hoic habetur peruulgatis sententiæ impugnatio, eiusdem est, cum mox selectis superioribus verbis argumenti. Contendit quippe Epicurus, tametsi non tanti facienda sit vita, vt quacunque demùm conditione redemptam velimus; & cùm aut natura, aut occasio tulerit, mori fortiter recusemus; attamen non esse eam quoque tam parui ducendam, vt quod ex illa vlui datur, temerè relinquendum, & profundendum sit, ac non potius gratè sumendum, & quàm licet honestè, ac suauiter traducendam, producendámque.

v. 11. [illegible]. Tertium hoc est, ad quod Epicurus attendendum esse meditanda vult, vt assuescamus videlicet indifferentem animum circa futura reddere, neque lactati inani spe, ab eo, quod non est, neque fortè est futurum, pendeamus. Quippe ob insignem fortunæ varietatem, & inconstantiam, nihil, in quod dominium habeat, ita certum prospicitur, vt non prospicientem, expectantémque plerumque deludat. Adeò proinde, vt nihil sit tutius, quàm non quidem prorsùs de eo, quod prospicitur, desperare; sed neque id tamen; tanquam haud-dubiè tibi futurum polliceri; ac se interim ad vtrumuis euentum ita comparare, vt vtrumlibet accidat, nihil ideò abesse, aut adesse, quod sit absolutè necessarium existimetur.

ꝟ. 28. [illegible]. Postremum hoc est ex præcipuis Meditationis capitibus, quæ Epicurus discendis mox de beata vita siue præmittit. Lego autem, [illegible] pro [illegible], quod quidem [illegible], [illegible] pars est, non membrum ab ipsa distinctum, vt propterea debeat ad exemplum potius quàm ad diuisionis integritatem spectare. Quod addo verò ad interpretationem, eò facio, ne illud membrum, [illegible], esse videatur incongruum, quando etiam cupiditates, quæ ad ipsum attinent, ad indolentiam, siue ad id quod dolet, eximendum tendunt. Cæterùm licet complura sint circa Ratas Sententias, de cupiditatibus dicenda, adnotare tamen heic præstat Ciceronem ita improbare diuisionem cupiditatum, quatenus illeic traditur, vt quem diuisionis modum fuisse tradendum subiicit, ille ipse sit, qui hoc loco habetur. Ecce enim, *Quomodo,* inquit, *Philosophus loquitur? Tria genera Cupiditatum; Naturales, & necessarias: naturales, non necessarias; nec naturales, nec necessarias. Primum, diuisit ineleganter: duo enim genera quæ erant, fecit tria; hoc est non diuidere, sed frangere rem.* Sequitur, *Qui si diceret, Cupiditatum esse duo genera, naturales, & inanes: Naturalium quoque item duo, necessarias, & non necessarias, confecta res esset.* Atqui Epicurus heic loci isto planè modo diuisit: & in Ratis Sententiis nihil aliud, quàm argutiem, quæ plerumque est importuna, subdiuidendi, declinauit; cùm alioquin subdiuidendo, tria eadem genera habeantur. Quod superest, tanti Epicurus facit Cupiditatum discrimen nosse, & suos cuique fines, sicut par est, præscribere, vt & propterea Physiologiam esse necessariam contendat, ad discernendum videlicet, quænam reuerâ naturales, necessariæque dicendæ sint, quænam inanes, ac superuacaneæ; & posse putet tum solùm vitam feliciter transigi, cùm solis naturalibus, necessariisque retentis, inanes, & superuacaneas procul amandauerimus. Quoniam verò, vt innui mox, plura hac de re sunt dicenda circa Ratas Sententias, & deinceps quoque plura interficienda, ideò nihil necesse est hoc loco super addere.

ꝟ. 35. [illegible]. Deducit heic iam Epicurus, quemadmodum ad Beatam Vitam rerum superiorum meditatio tendat; declarat autem primùm Finem beatæ vitæ esse Tranquillitatem mentis, & Indolentiam corporis, ac subinde, quia huic vtrique Voluptatis nomen attribuit, declarat quemadmodum finis beatæ vitæ Voluptas sit. Quo tamen loco notandum est, [illegible], *finem beatæ vitæ*, seu vt habet Empiricus, [illegible], *finem beatitudinis*, dici Periphrasticôs pro *beata vita*. Neque enim aut Tranquillitas mentis, & Indolentia corporis, aut ipsa voluptas, est finis, ob quem beata vita expetenda sit: cùm ipsa quoque sit vltimus finis; ac cætera bona ob ipsam: ipsa sui solùm causâ expetatur. Nempe eadem Periphrasi vtitur hoc loco Epicurus, qua vsum Homerum obseruat Eustathius, cùm dixit [illegible] *finem* ...

a. de fin.

adu. Ethic.

[illegible], pro *Mortis*, & [illegible] *finem mortis* pro *morte*. Quo modo sunt etiam aliæ similes, vt [illegible] *vim Vlyssis*, pro *Vlysse*; [illegible], *robur Herculis*, pro *Hercule*; [illegible], *impetus Achillis*, pro [illegible], seu Achille, &c.

Notandum etiam, quòd ꝟ. 41. lego [illegible], pro [illegible], ideo fieri, quòd nisi voces ita transponantur, vel certe eo modo, vt vox [illegible] (aut, si mavis, [illegible]) intelligi de animali, potiusquàm deo, ad quod animal se conferat, possit; præposterum planè fieri sensum constet. Addo autem ad interpretationem, *beatissimi capax animal*, vt vox pertinere intelligatur ad hominem; cùm solus homo etenim dicatur propriè esse beatus, quatenus ipse solus est, qui se putare beatum potest. Quippe & Seneca, vbi Epicurum illud retulit, *Si cui sua non videntur amplissima, licet totius Mundi dominus sit; tamen miser est*, subiicit illud Comici,

Non est beatus, esse se qui non putat.

Notandum rursùs, quod ꝟ. 45. addo has voces, [illegible], idcirco esse, quòd perspicuè deficiant. Et poterat quidem lacuna suppleri ex Stobæo, apud quem verba hæc leguntur, [illegible], *quando vero in alio sentiendi constitui id non patimur*, hoc est, *non dolemus*: verùm, quia vtcumque antecedentes voces parùm ab illis discrepent, quæ leguntur apud Laertium, sequentes tamen [illegible], idem licet significantes, discrepant ab illis, [illegible], quas retinere præstitit; idcircò, ob factam in his mutationem, visum est potuisse in illis quoque fieri: cùm proclinius alioquin fuerit, sententiam eo modo, quo est tributa, conscribere. Res tamen videri indifferens potest. Illud potiùs est obseruandum, seu Stobæus aliunde contraxerit, seu ex hoc loco, quod iam deficit (tametsi non satis apparet) describere perrexerit, extare apud ipsum continenter hæc verba: [illegible], *Neque enim voluptas, quæ secundum naturam est, causa est, vt alij patiantur iniuriam; sed cupiditas, quæ ex vanis opinionibus effrænis creatur*, cuius quidem sententiæ is videtur sensus; cùm Natura, exempli gratiâ, fruges, & aquam fecerit res paratu facillimas, non eam voluptatem, quæ ex ipsis, famem, sitimque expectando, maximè percipitur, causam esse latrociniorum, cæterarumque iniuriarum, quas vulgò patiunt homines; sed inanem cupiditatem vescendi lautiùs opulentiùsque, atque idcircò ditescendi, vt sit, quod in sumptus sufficiat. Quod idem dicendum de iis, qui simplici veste, simplici domo, simplici coniugio, similibusque, præ ambitione, libidine, aliisque passionibus non contenti, plura appetunt, quàm quibus Natura indigeat. Quod superest, illud, [illegible], &c. supponit posse duplex genus voluptatum appeti; vnum earum, quæ percipiuntur, tum, cùm dolor ob indigentiam creatus detrahitur, vt dum famelici comedimus,

Epist.

Serm.

[illegible] subeundi [illegible] , [illegible] , [illegible] post finem , [illegible] , [illegible] , ut sensus sit , esse [illegible] , [illegible] .

Pag. 98. [illegible] Epicuri [illegible] de bonorum [illegible] , quam [illegible] dixit Voluptatem) [illegible] generalem modum, [illegible] tranquillitatem [illegible] animi, & [illegible] corporis [illegible] Temperantiæ , quæ [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] Apologiam, [illegible] Epicuri [illegible] [illegible]:

[illegible]

[illegible] Epistola [illegible] , [illegible] , quæ in ipsa [illegible] , ut Cyrenaici [illegible] (quod interiecta etiam [illegible] est) tum quia [illegible] declarat, [illegible] voluptatem modum oppositum intelligere, Indolentiam nempe , ac Tranquillitatem. Ad ipsum [illegible] quod attinet ; [illegible] quidem [illegible] locus , in quo & [illegible] probaueras non aliam fuisse Epicuro Voluptatem habitam Finem , quam heic hisce verbis expressam, Μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν, *Neque dolere corpore, neque animo perturbari*, & ea deinceps deducerentur, ex quibus posset eius sententiæ [illegible] conciliari [illegible]. Verum , quia [illegible] præcessit textus, ad cuius elucidationem, hæc vtrumque præstandum fuerit ; vti & fuit tempore (ac fortassis etiam æquo prolixius) præstitum ; illeinc idcirco, quæ hinc possunt deesse videri , sunt repetenda. Quin-etiam , cum ostensum fuit Honestum bonum , seu Virtutem , secundum vtramque sui partem ita ad voluptatem referri, vt germana exinde habeatur Voluptas; qualem scilicet declarauimus , vbi deinceps de illa specialius , & iuxta contractiorem sapientiæ acceptionem , est actum ; ideo factum quoque hoc loco compendium , circa illud, quod dicitur, *Rationem esse sobriam* (seu cum sobrietate , animique ideò serenitate iunctam) *quæ causas rerum eligendarum, fugiendarumque inuestigans , iucundam vitam* (seu voluptatem , quæ Finis sit germanus) *pariat.* Videlicet Ratio causas inuestigans diuersum est nihil à priore parte Virtutis , quæ cognitionem , speculationem , scientiam rerum complectitur ; neque eligendorum , fugiendorumque inuestigatio , ipsi præsertim praxi coniuncta , diuersum quid à posteriore, quæ circa hanc ipsam valet versatur. Itaque quæ sunt illeinc quoque , quæ ad hoc caput spectant, multa repeti , tametsi & plura deinceps circa Virtutem sunt attingenda.

Hoc loco , id solum notandum , quod Epicurus postremò ait, Ἐξελαύνειν τὰς δόξας, δι' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος, *opiniones illas , ob quas plurima mentem occupat perturbatio.* Siquidem ea celebris fuit Epicuri sententia , quam Cicero speciatim de Ægritudine loquens , hisce verbis exprimit: *Epicuro placet opinionem mali ægritudinem esse, non omnia, ut quicumque intuetur in aliquod maius malum , si id sibi accidisse opinetur, sit continuò in ægritudine.* Speciatim , inquam ; 3. Tusc.
nam alioquin id intelligendum generatim est de omni importuna , ingrata , molestaque perturbatione , quæ ægritudinem aliquam inducit. Non modò certè Epicurus perturbari animum , ac esse in ægritudine putat, opinione mali , quod acciderit ; sed maximè etiam opinione futuri , ut paupertatis , orbitatis , exilij , ignominiæ , mortis , & similium ; quæ aliquo timens, sollicitudine laborat, ac in ægritudini ideò sit. Vnde & quia talis perturbatio , seu ægritudo , opinione est , non naturâ ; quatenus ista , ob quæ cruciamur , non reuerâ sunt mala ; neque enim naturam nostram per sese attingunt , maléve afficiunt ; sed mala sunt solum quia mala esse opinamur ; ac nos solum attingunt , maléve afficiunt , opinione interuedente : cùm hac seclusa perinde sint, respectu nostri, ac si non essent. Quia, inquam, res ita se habet, ideò author est Epicurus, vt adhibeatur ratio, quæ addiscerem , ostendensque non esse hæc reipsà mala, falsam, quæ de ipsis habetur , opinionem eliminet , ac animam proinde reddat omni & ægritudine, & perturbatione immunem. Non reticendus porrò heic locus , in quo Cicero sententiam quidem Epicuri fusius declarat ; sed videtur interim tamen illa, affingendo, intorquere, ex quibus deinceps in eum inuehitur. Locus integer sic se habet : *Epicuri* , inquit, *sententiam videamus, qui censet, necesse esse omnes in ægritudine esse, qui se in* Ibid.

malis esse arbitrentur; siue illa antè prouisa, & exspectata sint, siue inueterauerint. Nam neque vetustate minui mala, nec fieri praemeditata leuiora; stultamque etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: Satis esse odiosum malum omne, cum venisset; qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum. Si verò ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam; ita semper angi aut accipiendo, aut cogitando malo. Leuationem autem aegritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates. Parere enim censet animum rationi posse, & quò illa ducit, sequi. Vetat igitur ratio intueri molestias; abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias contemplandas; à quibus cum cecinit receptui, impellit rursum, & incitat ad conspiciendas, totáque mente contrectandas varias voluptates: quibus ille & praeteritarum memoria, & spe consequentium, sapientis vitam refertam putat. Haec nostro more nos diximus; Epicurei dicunt suo. Quo imprimis loco agnoscere licet, quod Epicuro Cicero tribuit, *Neque vetustate minui mala, nec fieri praemeditata leuiora*; videri admodùm suspectum; cùm & inter Ratas Epicuri Sententias sit, *dolorem, morbúmque diuturnum siue admissione iucundi non esse*; & iam antè viderimus velle Epicurum vt non timere mortem assuescamus, ex reputatione, quòd malum non sit. Quò magis etiam suspectum fit, quod Epicuro tribuit, *stultam esse meditationem futuri mali*; quamobrem enim haberet nos adeò attenta meditatione fieri comparatos ad mortem, quae haberi solet maximum malorum? Quod sequitur autem, *Fortassis ne futuri quidem; satis esse odiosum malum omne, cùm venisset*, &c. idipsum verò demùm subinnuit, quo sensu Epicurus dicere potuerit, *mali futuri meditationem stultam*. Quia enim malum, quod timetur; aut contingens est, fieríque potest, vt non eueniat; aut necessarium, neque potest, vt non eueniat, fieri: Noluit quidem priore casu nihil nos de illo cogitare, neque ad vtrumque euentum, qua animi moderatione decet, excipiendum, comparatos non fieri; at censuit tamen stultum esse, animo ita excruciari, vt si malum sit haud-dubiè euenturum; vt si, vbi euenerit; intolerabile sit futurum; vt si isthaec, aliáque mala sint è vestigio consequutura; ac mentem in istarum rerum meditatione sic defixam quis habeat, vt noctes, diésque ea versans, efficiatur, quod ille ait, miser, afflictus, aerumnosus, calamitosus. Posteriore autem casu, committi quidem noluit, vt malo patienter excipiendo parati non simus; vt vel ex eo constat, quod de morte iam innui; at extremae esse dementiae putauit, quod plerique faciunt; dum non valentes id semel sibi leniter ferendum constituere, irascuntur fatis, in caelum, naturámque & prouidentiam rerum blasphemant, neque possunt mentem sic diuertere, quin ad easdem identidem cogitationes redeant, sicque ante tempus, quo se putant fore miseros, miserrimi fiant. Quod subiicitur verò Epicurum *aegritudinis leuationem in duabus rebus ponere, auocatione a cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates*; patet quoque quàm sit suspectum, vel ex eo, quod in Apologia ipsi Plutarcho obiectum est, ob similem imputationem. Nam censuit quidem Epicurus leniendam aegritudinem auocando mentem, quantum fieri licet, à cogitanda molestia; at praestare id, illam reuocando ad contemplandas voluptates (& quatenus illa quidem interpretantur, corporeas) ac non potiùs ad meditandum, quae honestè simul, sapientérque ipsum deceant; non somniauit sanè, vt vel facto docuit; quod Plutarchus parùm candidè detorsit. Scripsit nimirùm Epicurus, se illis adeò grauibus nephritidis doloribus, ad quorum magnitudinem nihil posset accedere, opposuisse τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων διαλογισμῶν μνήμῃ, *illud animi gaudium, quod perciperet ex ratiociniorum praeteritorum recordatione*; Plutarchus autem opposuisse suos dolores obiicit τῇ μνήμῃ τῶν προαπολελαυσμένων ἡδονῶν, *perceptarum prius voluptatum memoria*. Quod repeto quidem, vt agnoscas tem esse parem, quòd iam Cicero illi obiicit; vt posset nimirum, quasi passis velis in eum inuehi, & subiecto praesertim loco, quem aiit desumptum ex libro de Fine (& de quo superiùs tamen dictum est) *Nec equidem habeo, quod intelligam bonum*, &c.

Quamobrem ista qualiscumque à Cicerone facta declaratio Epicureae sententiae, non obstat, quò minùs Epicurus verè censuerit, opiniones illas, ob quas perturbationes occupant mentem, serenitatémque illius obfuscant, ac tranquillitatem perturbant, studiosè abigendas esse; quatenus eae sunt, non ipsa natura, quae perturbationibus huiuscemodi occasionem faciunt. Adeò proinde, vt si ad cuiusquam, ad ipsius sanè Epicuri mentem, quam maximè sit, quod ipsemet alioquin Cicero *de viro sapiente*, beatóque habet, quódque adeò egregium est, vt hunc in locum transcribere, esse non possit importunum. *Ergo is, inquit, quisquis est, qui moderatione, & constantia quietus animo est, sibique ipse placatus, vt neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens, ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat; is est sapiens quem quaerimus; is est beatus: Cui nihil humanarum rerum, aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis laetabile ad efferendum videri potest. Quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui aeternitas omnis, totiúsque Mundi nota sit magnitudo? Nam quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua vitae breuitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, vt ei nihil improuisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omninò nouum? Atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, vt semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atque angore viuendi, vt quemcumque casum fortuna inuexerit, hunc aptè, & quietè ferat. Quod qui faciet, non aegritudine solum vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. His autem vacuum animum, perfectè, atque absolutè beatos efficit.*

Pag. 85. ℣. 14. [illegible] ... Quòd hoc loco vocem [illegible] non *Sapientiam*, vt Cicero, sed *Prudentiam* interpreter; vel & statim vocem [illegible] non *sapiens*, sed *prudens* reddo; [illegible] ... de causa facio; ne cùm hic agatur de virtute morali, nihil videatur esse aliud ipsa Sapientia atque, ô [illegible] voci [illegible], dissonantis; et præterea [illegible] quoque Ciceronem, non modò inter- [illegible] vocem interpretari *Prudentiam*, sed [illegible] quoque dum quatuor [illegible] ... illam, quæ primum [illegible], non Sapientiam dicere, sed Prudentiam; [illegible] ... simul [illegible] Sapientiæ Prudentiæque [illegible]. [illegible] ... [illegible] ... quòd [illegible] ... *Prudentiam esse quoque* [illegible] *Philosophia* [illegible] ... [illegible] ... Hoc ... [illegible] ... Tametsi videtur [illegible] ... ad quem [illegible] Commentatoris [illegible] Sapientiam potiùs quàm Prudentiam dicit, quòd nimirùm Epicurus [illegible] ... ipsam Philosophiam, [illegible] ... & naturalem [illegible], quàm ipsam [illegible] moralem.

℣. 21. [illegible]. Supplenda verba illa fuisse, vt manifestè desideraris, indicauit quoque ipsi Stephano locus Ciceronis antè recitatus, in quo Torquati verba sunt: *Clamat Epicurus, is, quem vos nimis voluptatibus esse deditum dicitis, non posse iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustèque viuatur; nec sapienter, honestè, iustè, nisi iucundè.* [illegible] ... *ac fortiter, & temperanter*; [illegible] ... & intelligitur, cùm [illegible] ... in quatuor partes [illegible], Epicurum, duabus diserte recensitis, comprehendisse reliquas duas sub ipso nomine honestatis, quæ illis speciali titulo tribui- [illegible], qui gerunt sese fortiter, gerere se honestè, [illegible] dicuntur; & vt [illegible], [illegible] habetur [illegible] pro patria oppetere, ita & mortuis pro patria maximus solet haberi honos, ex quo est nomen honestatis; quatenùsque, qui [illegible], [illegible] vitam degunt, ij & honestè viuere, & decorum seruare dicuntur.

℣. 22. [illegible]. Continetur hic quasi quædam hactenus dictorum in Epistola [illegible], ac velut habetur introductio ad dissertatiunculam de Fato, Fortuna, Liberóque arbitrio. Et quod ad Summariam quidem recensionem eorum, quæ pertractata hac vsque sunt, spectat, ipsa est, quam Torquatus apud Ciceronem imitari videtur, dum conclusurus suam illam de rebus Mora- 1. de fin.

libus iuxta Epicurum disputationem, postquam illud præmisit; *Igitur neque stultorum quisquam beatus, neque sapientium non beatus; multóque hoc melius nos, veriúsque, quàm Stoici: Illi enim negant bonum quidquam esse, nisi nescio quam illam vmbram, quod appellant honestum, non tam solido, quàm splendido nomine: virtutem autem nixam hoc honesto, nullam requirere voluptatem, atque ad beatè viuendum se ipsa esse contentam*: tum pergit: *Sed possunt hæc quadam ratione dici non modò non repugnantibus, verum etiam approbantibus nobis; sic enim ab Epicuro Sapiens beatus semper inducitur; finitas habet cupiditates: negligit mortem: De Diis immortalibus sine vllo metu vera sentit: non dubitat, si ita melius sit, de vita migrare. His rebus instructus, semper in voluptate est; neque enim tempus est vllum, quo non plus habeat voluptatis, quàm doloris. nam & præterita grate meminit, & præsentibus ita potitur, vt animaduertat, quanta sint ea, quámque iucunda; neque pendet ex futuris, sed expectat illa, fruitur præsentibus; ab iísque vitiis, quæ paulò antè collegi, abest plurimum, & cùm stultorum vitam cum sua comparat, magna afficitur voluptate; Dolores autem si qui incurrunt, numquam vim tantam habent, vt non plus habeat sapiens, quod gaudeat quàm quod angatur.* Imitari etiam videtur apud eundem Epicureus Zeno, quem dicere solitum perhibetur, *Eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, confideretque se fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente; aut, si interueniret, si summus foret, futurum breuem; si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali: hæc cogitantem fore beatum, præsertim, si antè perceptis bonis contentus esset, nec Deos extimesceret.* Imitari & videtur ipse Seneca, dum ad cuiusdam Epistolæ calcem, *Non cupiditas*, inquit, *nos mortalitas pellet, inaggitati terroribus, inuentas voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec Deos: sciemus mortem malum non esse; Deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quàm cui nocetur*, &c. 3. Tuscul. Epist. 75.

℣. 29. [illegible], pro [illegible]. Sic enim optimè aiyt cùm & sit perspicuum vocem [illegible] necessariam esse ad illam Antithesin, [illegible] ac sensum non posse sensum congruum cum succedente membro quadrare. Præterea autem eandem sententiam cùm inter Ratas numerari, tum à Torquato exprimi; quòd nimirum, *dolor in longinquitate leuis in grauitate breuis soleat esse: vt eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem alleuatio consoletur*; cùm & postea ab ipso Cicerone breuiùs, *Si grauis breuis; si longus leuis.* 1. de fin.

℣. 30. [illegible], &c. ad vsque [illegible], pro [illegible]. Quippe nullus alioquin sensus; & manifestum esse videtur vocem [illegible] fuisse supplendam, quòd & disertè statim ipsa necessitas cum eisdem, hoc est, cum Fortuna, & Eo, quod in nobis est, comparetur; & ipsa proinde ea sit [illegible], quam ab aliquibus inductam Epicurus conqueritur. Et quos ille quidem intellexerit, Stoici videri potissimùm possent: ipsis siquidem eius æmulis, vix vlli fuere Necessitatis, seu Fati assertores acriores. Et vel lib. 2.

vel ex eo confirmari posset, quòd Balbum Stoicum alloquens apud Ciceronem Velleius, *Itaque*, inquit, *imposuistis ceruicibus nostris sempiternum Dominum, quem dies, noctésque timeremus.* Et statim: *Hinc vobis extitit primùm illa fatalis Necessitas, quam εἱμαρμένην dicitis, vt quicquid accidat, id ex æterna veritate, causarúmque continuatione fluxisse dicatis.* (1. de nat. Deor.) Vt interim taceam, quod Agellius refert aliarum opinionum, disciplinarúmque authores Chrysippo obstrepere; (lib. 6. c. 2.) videri penè posse ex hoc Epicuri loco desumptum; ac præsertim quà obiicitur, *esse iniqui pœnas constitutas legibus si omnia conditenda sunt Necessitati caidam, & instantia, quæ oritur ex Fato; omnium quæ sit rerum Domina, & arbitra, per quam necesse sit fieri quicquid futurum est*, &c. Verumtamen, quòd statim post esse autumat præstabilius adhærere fabulis, quàm *Physicorum Fato seruire*, ij possunt iidem reputari, cum Physicis illis antiquioribus, Democrito, Heraclito, Empedocle, quos Cicero citat in eandem sententiam, (lib. de Fato.) Aristotelem ipsis copulans, cùm deberet potiùs Leucippum, quem audiuit Democritus, & quem non longè ab initio Epistolæ ad Pythoclem, intellexisse Epicurum suo loco declarauimus, dum [illegible] dixit *Physicorum.* Nempe Leucippus quoque omnia necessitate fieri docuit, vti apud Stobæum est, (Ecl. Phys.) qui & Parmenidem aliunde Democrito adiungit: ne aliquid dicam de Thalete, & aliis. Dico autem hos potiùs; nam Aristotelis quidem fuisse aliam de Necessitate sententiam, tum Naudæus noster præclarè ostendit; (Iatrophil. quæst. 5.) tum intelligi licebit ex iis, quæ erunt posteà de illius opinione commemoranda. (lib. de morb. ac. cap. 14.) Taceo interim posteriores, vt Asclepiadem Medicum, apud Aurelianum, & alios.

℣. 43. [illegible], pro [illegible], vt videlicet verbum sit, quicum consistat participium insequens [illegible], & sensus alioquin obscurus, efficiatur non-nihil clarior, ac præsertim quidem, adhibita Parenthesi illa, quæ cœpta à verbo [illegible], impersonali facto ex [illegible], desinat in [illegible], & præmissâ verbo [illegible] particulâ μὴ, vel ex indicatione aduersatiuæ, quæ statim sequitur, [illegible].

(Pag. 50.) ℣. 9. Ταῦτα οὖν. Hæc est totius Epistolæ ad Menœceum conclusio, in qua σεαυτὸν, pro ἑαυτὸν, reposui: quòd tametsi hæc vox personæ omnis haberi valeat; statim nihilominùs sequatur, non ἑαυτοῦ, sed σεαυτοῦ. Est porrò Conclusio consona Exordio: quatenus in Exordio quidem, tam esse Iuueni, quàm Seni philosophandum docuit, ac illa esse meditanda, quæ vitam beatam faciunt; nunc autem, postquam ea edisseruit, hortatur Menœceum, vt in ipsorum meditatione assiduus sit, siue continenter de illis philosophando non fatigetur. Quò fatigari autem minùs, seu quasi delassari possit, submonet, deligat amicum sibi ipsi quam-simillimum, quicum nihil non commune habeat, atque adeò quicum philosophetur, meditationémve instituat. Hac certè de causa edicet posteriùs inter Ratas Sententias: *Omnium rerum quas ad beatè viuendum comparauit Sapientia, nihil esse amicitia possessione maius*; &, vt interpretando addit Cicero, *nihil vberius, nihil iucundius.* Siquidem non aliâ re magis Sapientis vita beata est, quàm dum inter philosophandum, potest amico, qui sit perspectæ sinceritatis dicere; μόνῳ σοὶ ἐμοί, seu, vt aliquando ad Q. Fratrem Cicero, *Soli sumus: licet verum exquirere sine inuidia.*

℣. 16. [illegible] δὲ [illegible]. Tertium hoc est Membrum eorum, quæ à Laërtio circa Moralem Epicuri Philosophiam congesta sunt. Continet autem ex superiùs dictis paucula quædam capita, quæ, absolutâ Epistolâ, Laërtius censuit ex aliis Epicuri Operibus corroganda, ac subiicienda. Primum autem caput instituitur *de Diuinatione*, de qua egisse Epicurum ait cùm in locis aliis, tum in *Magna Epitome*. Lego scilicet μεγάλῃ, pro μικρᾷ, cùm Parua Epitome non alia extitisse videatur, quàm & superstes, & iam antè relata ad Herodotum Epistola, vt vel ex ipsa Epistolæ ad Pythoclem subiunctæ Præfatione intelligitur; & constet in ea de Diuinatione, refutationéque Artis diuinandi, mentionem nullam fieri; ac si id, quod Laërtius habet, fuit in duarum altera, id fuisse debere conscriptum in Magna. Quod interpretando verò adiicio, præmittóque, ad indicandum, conclusam fuisse Epistolam; ideircò facio, quòd alioquin solitus interdum Laërtius aliqua interiicere, res videri possit non satis perspicua; & quæ mox habentur verba Epicuri, [illegible], &c. videri possint cum Epistolæ extremis esse continuanda: ac potissimùm, cùm Laërtius aliam velut quandam eorum, quæ ad mores attinent, conclusionem insinuet.

℣. 12. [illegible] δὲ πρὸς τοὺς Κυρηναϊκούς. Aliud hoc est Caput, quod Laërtius adhibet ad declarandum discrimen, quo Epicurus ab Aristippo, Cyrenaicisque illius Sectatoribus circa opinionem de Voluptate differt. Lego autem ℣. 15. [illegible], pro [illegible], quòd phrasis sit planior, & vox manifestè referatur ad Voluptates, [illegible], mox nominatas. Lego etiam ℣. 19. [illegible] pro [illegible], quæ vox fieri ac retineri ex ipsa scripturæ abbreuiatione potuit; cùm alioquin inscriptio [illegible] ἐν [illegible], non modò apud Empiricum, sed etiam superiùs apud Laërtium ipsum habeatur.

℣. 4. Ἀπόδειξιν δὲ [illegible]. Aliud rursùs caput hoc est à Laërtio adhibitum, Demonstrationem continens, quâ Epicurus vsus est, vt Voluptatem esse finem beatæ vitæ constabiliret. (Pa...) Illa porrò superiùs iam & relata est, & fusè deducta; quare addendum heic solùm est, quibus eam verbis Epicurus apud Empiricum efferat. Ea igitur sunt: [illegible] *Animal ipsâ naturâ ſtatim, & citra omnem eruditionem refugit dolorem, & prosequitur voluptatem.*

voluptatem. *Quippe finali, ut natum est,* [illegible] *ubi* [illegible] *, plane, [illegible]* [illegible] *ipso* [illegible] voluptatem [illegible] Non aliter Cyrenaicos fuisse eadem [illegible], vt voluptatem [illegible] esse [illegible] apud Laërtium Voluptatem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Epicurum de- [illegible] [illegible] [illegible] apud Stobæum [illegible] Voluptatem [illegible]

[illegible] legendum [illegible] [illegible] commentario [illegible] [illegible] Epicurus ad hunc locum [illegible] [illegible] [illegible] Philoctetes [illegible] Præterea autem [illegible] Herculis exemplum [illegible] ipsum Epicurum [illegible] dolore [illegible] [illegible] Hercules [illegible], qui apud [illegible] sequuntur, retulit;

[illegible] Posthumius [illegible] dolorem, cum ipsum Herculem [illegible] dolore [illegible] Et, ne memorem, quod de Prometheo addit, qui [illegible]

Amara [illegible] mali,

(Religatum Caucasea sub rupe

[illegible] [illegible] vellet.

[illegible] quod vita [illegible])

Obiectus donatus est, quod [illegible] loci [illegible] de Philoctete, [illegible]

——*[illegible]*

[illegible]) ——

vsurpat quoque alibi ab ipso specialius contra Epicurum. Quippe memorato Lemnio illo iam,

Quid [illegible] gemitu [illegible],

[illegible] vates [illegible]:

[illegible] *Hunc Epicurus comparet se, si potest,* [illegible] ad vocatus quidem ab Epicuro versus [illegible] ipsum aliud nihil velle, quàm esse dolorem [illegible] per se malum; quando ipsi quoque qui [illegible] Deorum [illegible] fortissimus Hercules imprimis, [illegible] [illegible] amor.

Ad Ratas Epicuri Sententias.

[illegible] KAT' [illegible]. Postremum hoc est ex iis quatuor Membris, in quæ visum est posse diuidi, quæ de Morali Epicuri Philosophia Laërtius collegit. De titulo porrò, quo Epicuri liber inscriptus est κύριαι δόξαι, *Ratæ Sententiæ*, dicemus in Apologia circa librorum Indicem. Ad rem quod spectat, libellus fuit, in quem Epicurus congessit præcipuas Sententiarum Moralium, vt vno quasi fasciculo collectæ haberentur in promptu. Scilicet de illo ita Cicero: *In alio vero libro, in quo breuiter comprehensis grauissimis sententiis, [illegible] [illegible] sapientiæ Epicurum [illegible] scribit his verbis, [illegible], Torquate, [illegible] Epicuri [illegible] δόξας, [illegible] [illegible] breuiter [illegible] sententia.* Quibus ex verbis intelligitur, Epicureos [illegible] probasse, quod ait Demetrius Cynicus apud Senecam, docens scilicet, *Plus prodesse, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi, & in vsu sint, quam si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum.* Et tales certè Sententiæ *feriunt animum*, ait Quintilianus, *& vno ictu frequenter impellunt, & ipsa breuitate magis hærent, & delectatione persuadent.* Ac non sunt ille quidem ordine dispositæ, sed permistim compositæ, vt Plutarchus quidem non semel conqueritur; sed ne memorem, quod Galenus habet circa Aphorismos Hippocratis; ne praxin ipsam Antonini, libros de vita sua scribentis, & (si modò dicere licet) ipsius quoque Salomonis mortalium sapientissimi; addo id duntaxat quod ait Simplicius; videlicet celebre illud *Epicteti Enchiridium, [illegible] non ab ipso, sed ab Arriano, qui ex ipsis Epicteti dissertationibus excerpserit, ad eum modum, quo Ratæ Sententiæ ex multis Epicuri libris, [illegible] collectæ sunt.* Cæterùm ipsarum quasi argumentum Luciani verba continent, cùm de famoso illo Pseudomanti loquens, *Desiquatis, inquit, Alexander, quidquam visu dignissimum Ratas Sententias Epicuri nostras (librum, vt nosti, pulcherrimum, & qui summatim decreta sapientiæ summi viri complectitur) in medium forum deportauit, lignis cremauit [illegible] (vt si Authorem ipsum cremasset) ac cineres in mare abiecit; [illegible] oraculo,*

Πυρπολέειν [illegible] [illegible]

Hæc iussi Decreta senis comburere [illegible].

Non agnoscens, scelestus ille, quanto [illegible] causa [illegible] libellus ille, qui in ipsum inciderunt, quam [illegible] illis & quietem & tranquillitatem, & libertatem parlat. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *Abigens pauores, & spectra, & prodigia, & spes vanas, & cupiditates superuacaneas; ac [illegible]*

[illegible]

Marginal notes (left column): [illegible]; Senec. [illegible]; [illegible]; 2. Tuscul.; Apud [illegible]; Ouid.

Marginal notes (right column): 1. de fin.; 7. de benef. 5; Lib. 12. c. 10.; de Pyth. orac. & de san. tuen.; in aph. 1.; comment. in Enchir.; in Pseud.

omnino autem consilia, non sanè tadà, neque fyrillà, neque id genus aliis nugamentis, sed relaxatione, & otio, & confidentia.

Quod beatum, æternúmque est, id nec habet ipsum negotij quicquam, nec exhibet alteri. itaque neque irâ, neque gratiâ tenetur, quòd quæ talia sunt, imbecilla sunt omnia.

l. adu. Col. ¶. 29. Τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον. Hæc est, quam Plutarchus, meritò causatur non per ambages, non clàm, non perplexâ ratione præassumptam esse τὴν κυρίαν τῶν κυρίων δοξῶν, *maximè Ratarum Sententiarum primam*, quippe, quæ pugnare adeò manifestè cum ipsa diuina prouidentia videatur. Præterea autem, vt ipsius non nemo penè meminerit, ac fere quidem cum aliqua, sed leui tamen

in Apocol. immutatione. Nam v. c. Seneca Iudens in Claudium Cæsarem, Ἐκεῖνος θεὸς οὔτε

Plaut. in Casin. αὐτὸς πράγματ' ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. (quâ ludendi occasione adnotari potest Comicum quoque hoc respexisse, cùm ait, *Enimvero* [illegible] *μοι παρέχεις*. Stob. *Dabo μέγα κακόν,*

3. hypot. 14. &c.) Empiricus verò, τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον, μήτε αὐτὸ πράγματα ἔχειν, μήτε ἑτέροις παρέχειν.

l. adu. Col. Plutarchus, τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον οὔτε ὀρ-

dissert. 1. & orat. 44. γαῖς, οὔτε χάρισι συνέχεσθαι. Maximus Tyrius, Τὸ ἀθάνατον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει. Et, ne plures consecter, unus Nemesius esto satis, qui postquàm integram, iisdémque verbis retulit sententiam, nisi quod pro τὰ τοιαῦτα, habet [illegible], adiicit hæc verba, ὀργὴ γὰρ θεῷ ἀλλότριον, [illegible]. *Est enim aliena à Diis ira: quoniam excitatur ob id, quod præter voluntatem fit; præter autem Dei voluntatem fieri nihil potest.* Ad interpretatio-

lib. 1. nem quod spectat, ea est ex Cicerone desumpta, qui non modò in libris de Legibus ait, *Primum caput libri optimi esse, in quo Epicurus scripserit, Nihil curare Deum, nec sui, nec alieni:*

lib. 2. (quo modo in libris quoque de Diuinatione, *Illum enim Deus, inquit, nihil habentem nec sui, nec alieni negotij non potest hominibus diuinationē impertire:* ac rursùs, *Quis hoc vobis dabit? Epicurúsne, qui negat quicquam Deos nec alie-*

lib. 1. *ni curare, nec sui?*) sed in libris etiam de natura Deorum, Velleium inducit illam his verbis referentem, *Quod æternum, beatúmque sit, id, nec habere ipsum negotij quidquam, nec exhibere alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ teneri; quòd quæ talia essent, imbecilla essent*

lib. 3. *omnia.* Ac in libris de Officiis, *Quid est igitur, inquit, dixerit quis, in iureiurando? Num iratum timemus Iouem? At hoc quidem commune est omnium Philosophorum; non eorum modò, qui Deum nihil habere ipsum negotij dicunt, & nihil exhibere alteri: sed eorum etiam qui Deum semper agere aliquid, & moliri volunt, nunquam nec irasci Deum, nec nocere.* Nihil verò necesse est adnotare Lactantium interpretationem fecisse causalem, dum, postquàm id præ-

de ira Dei. misit, quod superiùs retulimus, *Cùm putaret Epicurus alienum esse à Deo malum facere, atque nocere, quod ex affectu iracundiæ plerum-*

que nascitur; ademit ei etiam beneficentiam; quoniam videbat consequens esse, vt si habeat iram Deus, habeat & gratiam; itaque ne illi vitium concederet, etiam virtute fecit expertem; nam subiicit, *Ex hoc, inquit, beatus, & incorruptus est, quia nihil curat, neque habet ipse negotium, neque alteri exhibet.* Multò minus necesse est referre interpretationem versibus expressam, qualis est illa Ausonij,

Quod est beatum, morte & æternum carens,
Nec sibi parit negotium, nec alteri,

aut vberior illa Lucretij,

Omnis enim per se Diuûm natura necesse est
Immortali æuo summa cum pace fruatur,
Semota à rebus nostris, seiunctáque longè.
Nam priuata dolore omni, priuata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur irâ.

aut quam ex Lucretio, & imitatione quidem illius versus

Nam bene qui didicere Deos securum agere æuum, &c.

Horatius hisce attigit,

——*credat Iudæus Apella,*
Non ego; namque Deos didici securum agere æuum;
Nec si quid miri faciat natura, Deos id
Tristes ex alto cœli demittere tecto.

Ad rem ipsam quod attinet, cùm pari ratione Epicurus scripsisset ad Herodotum, οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται, *Non congruere cum felicitate negotia, sollicitudines, iram, gratiam; sed hæc, præ imbecillitate, metu, opisque externæ indigentia contingere:* Anteàm cepimus illeic loci, tuendi, quantum per vires licuit, Diuinam Prouidentiam, ac adnixi sumus sic ostendere eam, quam habet Deus rerum curam, non laboriosum esse negotium, neque sollicitudinem anxiam; eam, qua tenetur, iram, aut gratiam, non esse affectionem quampiam turbulentam; nihil ideò istorum cum felicitate pugnare, aut imbecillitatem, metum, indigentiámque arguere; vt nihil videatur, quod hoc loco adiiciendum sit, superesse. Hoc solùm, quasi ad hominem pertertendum argumentum non est, quòd quæri ex Epicuro potest, Deus-ne (quilibet-ve Deorum in Intermundiis illis, aut, vt Lucretius vocat, *sedibus quietis*, degentium) voluptate afficiatur quapiam, seu aliqua re delectetur, an-non? Nam si nulla re delectetur, & ne suam quidem felicitatem cognoscat, ac sentiat, Marpesia est cautes, neque vlla in eo felicitas intelligi, magisquam in lapide potest. Sin delectetur; perspicuum est, delectationem esse affectionum, seu passionum vnam; atque ideò non omnem, omnive modo acceptam passionem alienam esse à Diuina natura; ac illam quidem tantò minùs, quantò est quasi flos, ac veluti coronamentum omnis actionis vigentis secundum naturam. Porrò, si in Deo delectatio est; quæstum, amabò, esse maior, quàm quæ ex beneficentia percipitur, potest? Quomodo autem potest Deus vberiùs, magnificentiúsque suam testari beneficentiam,

quàm

[illegible] Mundo prouidens, ac speciatim hominibus, qui sine huius beneficentiæ, Prouidentiæque intelligentes? Verùm homines quidem experiri huiusmodi beneficentiam, ita largiri Deum illis beneficia, planum superius factum est prolato ex Seneca loco, quo ille, quasi indignabundus, *Non dat, inquit, Deus beneficia, sed securus, & negligens nostri auersus à Mundo aliud agit, nec magis illum beneficia, quàm iniuriæ tangunt?* &c. Quod superest autem, præclarè Lactantius, *Quæ igitur in Deo potest esse beatitudo, si semper quiescit, & immobilis torpet; si precantibus surdus, si colentibus cæcus? Quid tam dignum, tam proprium Deo, quàm Prouidentia?* Hic verò locus reuocat in mentem, non id [illegible] quod aduersus Marcionem habet Tertullianus; nam, *si aliquem, inquit, de Epicuri schola Deum affectauit Christi nomine titulare, vt quod beatum, & incorruptibile sit, neque sibi, neque alijs molestias præstet* (*hanc enim sententiam ruminans Marcion, remouit ab illo seueritates, & iudiciarias vires*) [illegible] immobilem, & stupentem Deum concipisse debuerat, &c. [illegible] *Sed Marcion principaliter sua solis terminum, de Epicuri Schola agnoscit Dominum, [illegible] habetem, [illegible].* Verùm etiam id, quod Maximus Tyrius, dum Philosophos omnis [illegible] circa opiniones de Deo comparans, Epicurum habet circa hanc sententiam quasi Poeta [illegible], dissolutiorem, Numinisque [illegible]; & postquam ipsam [illegible], in huiusmodi Voluptatibus, versari Deum putet, subdit, *At ne [illegible] quidem [illegible], qui degeret [illegible], & in calato [illegible], [illegible], [illegible] de [illegible] Nini, [illegible] Assyriorum [illegible]. Tibi ne ergo videtur [illegible]?* [illegible] *O incredibiles fabulas!* Dicit porrò [illegible] fabulas Plutarchus, qua occasione ipsi Epicurei Prouidentiam [illegible] fabulam dicerent; ac fatuam subinde pronuntiant, quòd [illegible] argumentari aduersus Empedoclem Dæmones inducentem, *Non possumus* (quod postea [illegible]) *[illegible] beatus, & [illegible], felicitate, longæuitatque [illegible], quid [illegible] malitia cæcitate, & ad afferendam beatitudinem [illegible]*, vt liceat proinde facetum dicere, quod pari ratione argumentabantur commotionem illam, quæ per iram sentitur, tendere ad dissolutionem. Attexendum verò & hoc, quasi ad hominem argumentum. Fatetur Epicurus, ex superiùs dictis, esse in Deo, *non corpus, sed quasi corpus; non sanguinem, sed quasi sanguinem.* Quid-ni igitur similiter fateatur esse in Deo, non Passiones, sed quasi Passiones? atque adeò non irasci illum, sed quasi irasci non tenoti gratiâ, sed quasi temperatos scilicet id præstat castigando improbos; quod hominum vulgus solet facere, dum iræ succumbens vlciscitur, faciatque inimicum; & bonis afficiendo bonos, quod homines faciunt dum capti alicuius indole gestiendo lætantur? Et sanè, si potest Vir sapiens, vt suo loco obseruabitur, famulum peccantem increpare, & corrigere, ac animo tamen quieto constare: si sine gestiente lætitia egenti benefacere, ac ita se quoque habere erga miserum, vt nihil opis prætermittens, quò minùs illum sublevet, dolorem tamen fractâ mente non sentiat, seu ipsa affectione misericordiæ non perturbetur; erit-ne minor in Deo virtus, vt punire sontes, gratificari indigentibus, afflictis succurrere nisi imbecillitatem testetur, ac faciat simul suæ sapientiæ fælicitatisque iacturam, non possit? An in Deo esse non poterit, quæ est in Iudice animi sedatio; qui vbi de damnando reo agitur, vsurpare potest illud Senecæ, *Procedam in Tribunal, non furens, nec infestus, sed vultu Legis; & illa solemnia verba, leuiora magis, grauique, quàm rabida voce concipiam; & agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et cum ceruicem noxio præcidi imperabo; & cum parricidam insuam culeo; & cum mittam in supplicium militare; & cum Tarpeio proditorem, hostemve publicum imponam, sine ira eo vultu, animoque ero, quo serpentes, & animalia venenata percutiam. Iracundia opus est ad puniendum? Quid? Tibi videtur lex irasci his, quos non nouit, quos non vidit, quos non futuros sperat? Illius sumendus est animus, quæ non irascitur, sed constituit.* 1. de Ira 16.

§. 32. [illegible] Laërtij est additamentum. Lego verò statim ἃ μὲν, pro ὃς μὲν, & ἃς δ', pro ὃς δ', quòd secùs non appareat, quid sensus exinde possit elici. Nihil esse interim videtur, quod ad loci declarationem his addatur, quæ sunt de ipso circa habitam Existentiæ Dei notitiam superiùs allata; ac indicatis potissimùm illis ex Cicerone verbis; *Eam esse vim, & naturam Deorum, vt primùm non sensu, sed mente cernatur, nec soliditate quadam, nec ad numerum, vt ea, quæ ille, propter firmitatem, στερέμνια appellat; sed imaginibus similitudine, & transitione perceptis, cum infinita simillimarum imaginum species ex innumerabilibus Indiuiduis existat, & ad eos affluat cum maximis voluptatibus, In eas imagines mentem intentam, infixamque nostram intelligentiam capere, quæ sit & Beata natura, & Æterna.* 1. de Nat. Deor. Vbi voces illæ, *nec soliditate, nec ad numerum*, ita videntur accipiendæ, vt intelligamus imagines, quæ nobis in somnis occurrunt, esse & tenuissimas, & animis nostris continuo affluxu sic appellere, vt aliæ aliis quasi cohæreant, nec discerni, ac veluti numerari vt plures valeant, instar scilicet earum rerum, quæ solidæ sunt, & interstitiis distinguuntur, vt declaratum suo loco est. Ac tenuitatem quidem indicat Epicurus, cùm apud Plutarchum docet Deos omneis λόγῳ θεωρητοὺς (quod sanè vocabulum in ipso etiam contextu exstans reponendum apud Stobæum est, pro [illegible], ob quam vocem Interpres *Solidos* Deos fecit,) [illegible] εἰδώλων φύσιν, *Cogitatione percipi, ob naturam imaginum tenuem contextam.* 1. plac. 7. Ecl. Phys. 3. Cætera tum Cicero ipse postea indicat, dum *fluentium*, inquit, *frequenter transitio fit imaginum, vt è multis vna videatur*; tum ipsemet textus suggerit non obscurè. Extrema autem illa Ciceronis verba, *In eas imagines mentem intentam, infixamque nostram intelligentiam capere, quæ*

sit & beata natura, & aeterna, apertè insinuatur, quò Laërtius spectarit, seu quamobrem ipsi venerit in mentem, vt ad sententiam hæc adderet. Adnoto verò interim, vt Plutar- de Orac. def. cho est subscribendum, cùm, *Si quid sit,* inquit, *in Philosophia visu dignum, videantur istæ imagines mutæ, cæcæ, inanimæ, quas illi vestro ubi permanere aiunt, & infinitos annorum circulos conficere, apparendo, passimque oberrando; cùm aliæ à viuis, aliæ à pridem crematis, aut etiam putredine absumptis corporibus defluxerint:* Ita dignum esse consideratione, quod Metrodoro B. Clemens tribuit, de agnitione Dei per Visa, seu Imagines (quas ille non εἴδωλα, sed φάσματα vocat) vbi animæ nostræ è corpore excesserint puræ. Ac non videtur quidem res genium siue Metrodori, siue Epicuri sapere; at eiusmodi tamen est, vt seu Metrodori, seu alterius sit, non videatur esse heic prætermittéda. Itaq; suadens B. Clemés, vt ad disciplinam veram accessurus aliquos ex Ethnicis audiat, postquam præmisit Parmeniden, subdit: 5 Strom. Μητρόδωρός τε, καίτοι Ἐπικούρειος γενόμενος, ἐνθέως ταῦτα εἴρηκεν, Μέμνησο, Μενέστρατε, διότι θνητὸς φὺς, καὶ λαβὼν βίον ὡρισμένον, ἀναβὰς τῇ ψυχῇ, ἕως ἐπὶ τὸν αἰῶνα, καὶ τὴν ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων κατεῖδες, καὶ τὰ ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα, ὅτε σὺν εὐδαίμονι χορῷ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, μακαρίαν ὄψιν τε, καὶ θέαν ἐποπτεύσομεν, μετὰ μὲν Διὸς ἡμεῖς, ἄλλοι δὲ μετ' ἄλλων θεῶν τελετῶν, ἣν θέμις λέγειν, μακαριωτάτην, ἣν ὠργιάζομεν ὁλόκληροι μὲν αὐτοὶ, καὶ ἀπαθεῖς κακῶν, ὅσα ἡμᾶς ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ ὑπέμενεν, ὁλόκληρα δὲ, καὶ ἀτρεμῆ φάσματα μυούμενοί τε, καὶ ἐποπτεύοντες ἐν αὐγῇ καθαρᾷ, καθαροί, καὶ ἀσήμαντοι τούτου, ὃ νῦν σῶμα περιφέροντες ὀνομάζομεν, ὀστρέου τρόπον δεδεσμευμένοι. *Metrodorum quoque, qui licet Epicureus fuerit, diuinè tamen istud dixit, Memento, ô Menestrate, quandoquidem mortalis es, & limite clausam accepisti vitam, animo ascendere; vsque ipsam æternitatem, immensitatemque rerum, & quæ sunt futura, præteritaque peruideris. Id, quod eueniet cùm iuxta Platonem, vnà cum felici choro beatam faciem, & spectaculum contuebimur; ac insequentes, nos quidem cum Ioue, alij verò cum aliis Diis mysteria peragemus celebrabimúsque, si fas dicere, beatissima: & perfecti iam, malorúmque omnium, quæ nos manserint posteriùs, expertes, perfecta, & pacata visa assequemur, contuebimurque in pura luce; puri ipsi, ac nullum amplius retinentes vestigium huius, quod iam nominitamus corpus, cuique ostrei instar illigati sumus.*

Mors ad nos nihil pertinet. Quod enim dissolutum est, id est sine sensu. Quod autem sine sensu est, id nihil omnino ad nos pertinet.

ṽ. 38. ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Est & hæc sententia carbone notanda, quatenus quidem nullum superesse à morte sensum ita supponit, vt inferri exinde possit, esse Animum, non minùs quàm corpus, dissolutioni obnoxium; quod superiùs est fusè refutatum. Quæ adhibita porrò est ad ipsum textum interpretatio, Ciceronis ad verbum est, nemóque penè est Authorum, qui ipsam quoque verbatim non habeat. Cæteros inter, Empiricus tum eam copulat cum iis, quæ hac eadem de re in Epistola ad Menœceum extant; tum illud, τὸ γὰρ ἀξιωθέν, pro demonstratione habet, dum *Mortem,* inquit, *nihil pertinere ad nos, dictum quidem fortè à Sophrone fuit; verum demonstratum est ab Epicuro; neque, quod dictum fuerit, sed quod demonstratum, mirabile est.* Quo loco obiter obseruari potest, cùm Sophron Mimographus fuerit, cuius Aristoteles, Athenæus, Laërtius, alij meminerunt; interpretem tamen videri habuisse vocem σώφρων, quasi Epitheton, quo Epicurus intelligere Epicharmum voluerit. Fortè, quòd Epicharmus quoque simile quidpiam dixerit, cuiusmodi est v. c. carmen, quod Cicero ita expressit,

Emori nolo; sed me esse mortuum, nihil æstimo. 1. Tusc.

Huiuscemodi porrò demonstratio, siue argumentatio est, de qua A. Gellius hæc habet: *Plutarchus secundo librorum, quos de Homero composuit, imperfectè, atque præposterè, atque inscitè, syllogismo esse vsum Epicurum, dicit; verbáque ipsa Epicuri ponit,* ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Nam, prætermisit, inquit, quod in prima parte sumere debuit,* τὸν θάνατον ψυχῆς, καὶ σώματος διάλυσιν. *Tum deinde, eodem ipso, quod omiserat, quasi posito concessóque, ad confirmandum aliud vtitur. Progredi autem hic, inquit, Syllogismus, nisi illo prius posito, non potest. Verè hoc quidem Plutarchus de forma, & ordine Syllogismi scripsit. Nam si, vt in disciplinis traditur, ita colligere, & ratiocinari velis, sic dici oportet,* ὁ θάνατος, ψυχῆς, καὶ σώματος διάλυσις, τὸ δὲ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Sed Epicurus cuiusmodi homo est, non inscitiâ videtur partem illam Syllogismi prætermisisse. Neque id ei negotium fuit, Syllogismum, tanquam in Scholis Philosophorum, cum numeris omnibus, & cum suis finibus reddere. Et profectò, quia separatio animi, & corporis in morte euidens est, non est vtique ratus necessarium esse eius admonitionem, quod omnibus prorsus erat obuium; sicuti etiam, quòd conclusionem Syllogismi non in fine posuit, sed in principio. Nam id quoque non imperitè factum, quis non videt? Apud Platonem quoque, &c.* Quæ quidem ex parte relata libro Apologiæ octauo, heic iterum refero, tum quia controuersia ob hunc locum fuit, tum vt innuam, nisi Agellius instituto à se Syllogismo conclusionem adhibuit, quæ esse potuit huiusmodi, ὁ θάνατος ἄρα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς; idcircò videri ab eo factum, quòd cùm præmiserit *sic dici oportere, si velis ita colligere,* visus fuerit nihil velle aliud quàm Antecedens, siue Præmissas proponere, quibus positis ea Conclusio necessariò consequeretur. Quanquam & obseruari potest debere in eius Syllogismo, qui nihil aliud est, quàm Sorites, duas posteriores propositiones ita copulatas haberi, vt pro vnica assumptione sint, ne non sit Syllogismus tricorpor; & cùm hoc fuerit præstitum, fore duntaxat Syllogismum Galenicæ, vt vocant formæ, iuxta

quam

quam in ea figura, quæ Aristoteli est prima, [illegible] in Propositione de Minore [illegible]. Posset [illegible] Syllogismus hic [illegible] ratione efferri, [illegible] posset & commodius una [illegible] exprimi; [illegible] nisi quod [illegible] est, quod Cicero hanc in [illegible] habet. Is ergo [illegible], *Hoc [illegible], inquit, elegantius [illegible] patuit. Nam quod ita positum est, Quod dissolutum sit, id esse sine sensu, id [illegible] est, [illegible] quod sit dissolutum, [illegible] quid [illegible]. Quæro [illegible] quid sit quod cum dissolutione id est, morte [illegible]. [illegible] quod pertineat ad nos [illegible], [illegible] & [illegible] quod [illegible].* [illegible] Epicurus, inquit, [illegible]. *Quod enim dissolutum [illegible] sensu caret, nihil ad nos [illegible] sensu non [illegible]. At illi id [illegible]. Quod si [illegible] est post mortem, dissolutionem corporis [illegible] non [illegible].* [illegible] Seneca, *Post mortem [illegible]* Epistola ad [illegible] Epicurum [illegible], dum in [illegible], *[illegible], & [illegible] carnem, [illegible], & bibamus, [illegible]*, [illegible] id posse dici [illegible] qui [illegible] prior, & [illegible], *Post mortem nihil est & mors [illegible]* [illegible], *Mandemus, inquit, & bibamus [illegible] & [illegible], Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur. Manduca, & bibe, qui post cibos exspectat [illegible] Epicuro dicit, Post mortem nihil est & mors ipsa nihil est.* Quibus sane congruit quod inter collecta veterum Poëtarum Epigrammata, illud Epicuro, tametsi non fuerit versificator, tribuitur,

Cum te mortalem [illegible] præsentibus exple
Deliciis animum; post mortem nulla voluptas.

Præterea hæc, inquam, aliaque id genus, & quæ præterea afferri adversus sententiam [illegible] possent, cum sufficere illa debeant, quæ pro animarum immortalitate adversus Lucretium disputata superius sunt, tam circa [illegible] illam rationem, qua de [illegible] [illegible], dissolutam, denique Nebula, ac fumo loquens,

Crede [illegible], animam quoque diffundi, multóque perire
Ocius, & citius dissolvi corpora prima,

Cum semel ex hominis membris ablata recessit;

quam etiam circa cæteras, ac nonam specialim, cuius conclusio est,

Quare etiam, atque etiam, resoluto corporis omni
Tegmine; & eiectis ultra vitalibus auris,
Dissolvi sensus animi fateare necesse est,
Atque animam; quoniam coniuncta est causa duobus.

Voluptas summa ipsa est doloris amotio. Nam ubicumque voluptas adest, quamdiu quidem adest, ubi nihil est aut dolens, aut ægrum, aut utrumque simul.

v. 41. [illegible]. Hanc quoque sententiam, celebrem & ipsam, Cicero locis pluribus attingit, & interpretatur. Lego autem v. 41. [illegible] pro [illegible], quod [illegible] satis perspicue causalem exigat [illegible]. Notandum verò, quod Cicero tribuit illis Torquato verbis, *Omnis autem privatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem*, videtur [illegible] *privationem* interpretari, reddere illum quoque deinceps [illegible], [illegible], &c. ut occurret etiam postea attingendum. Nemesius huiusmodi vocem, quasi Epicuri propriam habitam, interpretatur [illegible], *liberationem*: & Plutarchus, cum ipsius non semel meminerit (veluti dum ait non omnis [illegible] statuere) dicit etiam interdum [illegible], interdum [illegible], &c. Empiricus autem declarat non desumpsisse Epicurum ex Homero [illegible], multùm differre docet, quod ille ait,

[illegible]
At postquam exempta est, potúsque, cibíque cupido;

& docere, [illegible], *Magnitudinis voluptatum terminum esse amotionem doloris.* Advertendum interim circa vocem [illegible], quam cum Ciceroni semper *Doloris*, tum hic, tum prima sententiæ loco reddimus (quod enim posteriore reddimus [illegible], *Dolens*, Ciceronianum quoque est) cepisse rursus Plutarchum ansam intentandi Epicuro litem, quam rursus ex Agellio quoque cognoscere operæ pretium est. Verba itaque ipsius hæc sunt: *In eodem libro idem Plutarchus eundem Epicurum reprehendit, quod verbo usus sit parum proprio, & alienæ significationis, ita enim scripsit Epicurus,* [illegible]. *Non*, inquit, [illegible], *sed* [illegible] *dicere oportuit: Detractio enim significanda est doloris, inquit, non dolentis. Nimis minutè, ac propè etiam subfrigide, Plutarchus in Epicuro accusando* [illegible]. *Has enim curas vocum, verborúmque elegantias, non modo non sectatur Epicurus, sed etiam insectatur.* Hæc ille, quæ etiā in Apologia notabimus. Ad rem ipsam quod attinet, nihil est, cur quidpiam addamus ad ea, quæ

tum paucis non multò antè circa discrimen Epicurum inter, & Aristippum attigimus; tum multis superiùs circa naturam Voluptatis pro fine habitæ prosequuti sumus: Quippe ex illis abundè constat, cupiditates, quas natura ingenuit, esse cum aliquo dolore, ad quem eximendum natura, tanquam ad suum finem, instiget; & quò ad actionem illi eximendo necessariam comparatiores simus; condire naturam huiusmodi actionem ipsa voluptate in motu, quasi dulcore aliquo; ac inde consequi, vt tam ipsa actio, quàm voluptas illius comes ad ipsam doloris exemptionem terminetur, ipsaque proinde exemptio doloris, tã sit voluptatis in motu, quantumvis magnæ, terminus; tum comparatã ad ipsam ex eo summum teneat, quòd illius sit (& à natura quidem institutus) finis.

a. adv. Col. Ac multa quidem sunt, quæ Plutarchus præ cæteris exaggerat, vt probet nos exemplo auium, animantiumque cæterarum, quæ exsatiatæ canunt, & volant, & natant, & ludunt, aut alia ratione se oblectant, quærere etiam aliquid, præter exemptionem doloris; ne, si ea summum bonum sit, tale solùm esse dicatur, quale est mancipiorum, atque captiuorum, quibus nihil sit, quàm seruitute, & vinculis eximi, melius. Verùm deductum superiùs est, longè abesse Epicurum, vt velit illum Indolentiæ, siue tranquillitatis statum incapacem esse oblectamentorum, qualia Plutarchus desiderat, sed velle eum esse habendum, quasi quandam summam, generalémque voluptatem, quæ cæteras omneis voluptates sic condiat, vt sine ipsa voluptates non sint: veluti si quis habeat saccharum, quasi summum quoddam, & generale dulcoramentum, cuius participatione omnes cibi dulces reddantur. Scilicet inferiùs speciali sententia docet, summa hac voluptate obtenta, *non augeri ipsam deinceps, sed variari solummodo*; ob varia, putà, oblectamenta, quibus quasi substernitur; eo modo, quo habito sacchari dulcore, non augetur ille quidem, sed variatur tamen ob multiplicem ciborum mixturam. Ad huiusmodi porrò oblectamenta, seu voluptates spectare etiam possunt, quæ plerumque visu, auditúque, & non solùm olfactu, quem Plato obiicit, percipiuntur.

9. de Rep. Quippe tametsi hæ voluptates nullo præeunte dolore possint percipi, idcircò est, quia natura non fecit earum cupiditates, vt cæterarum, necessarias; sed fecit solùm conducenteis ad variandum illam, quam summam instituit. Quod Plutarchus autem constat, non fore aliud summum bonum, quàm cuiusmodi mancipiorum, aut captiuorum est; quæsitum solùm, an-non pro mancipiis, captiuisque habeat, quoscumque homines aut corporis dolores, aut animi ægritudines, passionesve, occupatos tenent? Quid-ni ergo, vt illi nihil sanius ducunt, quàm in libertatem asseri; sic reputare omnes debeant nihil esse posse, quàm mentem sanam in corpore sano obtinere, iucundius. Ac citat ille quidem Platonem, non admittentem ipsam doloris exemptionem voluptatem censeri; verùm, cùm, vt iam antè est dictum, sola Platoni ratio sit, quia pari modo voluptatis desitio esset dolor existimandus; quod tamen non sequi declaratum est: tum videre profectò licet, longè esse Platonem, vt de Voluptatis desitione paria afferat, ac de desitione, siue exemptione doloris. Ecce nimirùm, vt colloquatur, *Dic, amabò, numquid Dolorem Voluptati esse contrarium dicemus? Sic sanè est. Numquid etiam aliquis est, quo neque lætari, neque dolere contingat, status? Aliquis omninò. Cùm is igitur inter vtraque sit, tranquillitatem animi quandam circa ea versari, dices-ne, an-non? Dicè potiùs. An-non meminisiti, inquam, cuiusmodi sint verba, quæ sibilitet dum laborant morbo, proferunt? Cuiusmodi-nam? Nempe, nihil esse sanitate suauius: sed se id latuisse, priusquam ægrotarent, cùm foret tamen iucundissimum? Memini, inquit. An non & acerbissimis doloribus vexatos audis, vt dicant nihil esse quàm doloribus huiusmodi liberari iucundius? Cùm vides etiam homines in aliis id genus constitutos angustiis; an non, donec anguntur, mirè commendant ipsum non angi, & ab angore eximi; idque ipsum non veri lætari, vere esse omnium iucundissimum dicunt? Ita est, inquit.*

Non diu perseuerat in corpore continens dolor: sed summus quidē desinit breui (quoniam aut soluit, aut soluitur) *& qui moram trahit, non multos est dies absque aliqua in ipso corpore voluptate. Qui verò morbi productiores sunt, ij* per interualla *plus habent in corpore iucundi quàm mali.*

§. 46. Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν. Potuit contrahi Sententia in pauca, imitatione Ciceronis, cùm, *Doloris*, inquit, *medicamenta illa Epicurea, tanquam è Narthecio promant, Si grauis, breuis; si longus, leuis, &c.* Lego autem §. 48. [illegible], pro [illegible]. Siquidem, nisi ita fiat, aut nullus, aut etiam repugnans ipsi Epicuro elicietur sensus. Is verò, quem deducimus, & ad dimidiatã etiam ad interpretationem factã declaramus, confirmari potest ex variis Authorum, qui huius sententiæ meminerunt, locis. Nam Plutarchus, exempli gratiã, illud Æschyli referens,

Θάρσει, πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον,

Confide: summus haud trahit tempus dolor, subdit, *hoc idem esse cum famigerata illa & admirationi semper habita Epicuri sententia*, Οἱ μεγάλοι πόνοι συντόμως ἐξάγουσιν, οἱ δὲ χρόνιοι μέγεθος οὐκ ἔχουσιν, *Summi dolores breui abducunt; diuturni verò magni non sunt*; adiicitque Æschylũ illud perspicuè dicere, *hoc ipsius consequi esse*, Εἰ γὰρ ὁ μέγας καὶ σύντονος ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ [illegible], *Si enim magnus, intensúsque dolor nõ perdurat, & qui perdurat, non est magnus, neque intolerabilis.* Cicero verò, cũ inducit Torquatũ illud ex Epicuro referentem, quod iam antè retulimus,

Meminis

Maximos dolores morte finiri; paruos multa habere interualla quietis [illegible] *Dolorem* [illegible] *esse sole-* [illegible] *celeritas* [illegible] Nunquam tam [illegible] Sapiens [illegible]. Tum quasi [illegible], *Quid autem, inquit, magnum dolorem breuem, longinquum leuem esse dicitur, non intelligo quale sit.* Quod idem alias etiam [illegible] quod ex Zenone Epicureo refert. *Dolorem tamen, si summus fuerit, fore breuem; si productior, plus habiturum iucundi, quam mali.* Seneca autem hoc, vt apparet, respexit, *optimum doloris esse naturam, quod non potest, nec qui extenditur, magnus esse, nec qui est magnus extendi.* Quod autem [illegible] (vel de breuem [illegible]) quodque Cicero alias [illegible] habere [illegible] pollicitationem sententia [illegible], vt etiam pertinacis possit [illegible] laborum [illegible]. [illegible] videtur Epicurus [illegible] [illegible] corporis [illegible] Denique M. Antoninus, *De maximo, inquit, dolorum parte, illud Epicuri succurrat,* [illegible] Nec [illegible] *perpetuum esse dolorem, si modo finem ipsi* [illegible] *praescripseris* [illegible] *in tua opinione.* Scilicet hoc [illegible] iuxta ea, quæ dicta sunt in Epistola ad Herodotum interpretanda; ac simul ad illud Senecæ respicio, *Nos* [illegible] *vbi ipse grauissimus,* [illegible] *dolor est, si* [illegible] *volueris.*

Qui præcipue hinc aliquid obijcit, ipse est Cicero; nam, contra intra, quæ valis in loco, *Vide Epicurus, inquit, homo minime malus, vel potius vir optimus: tantum monet, quantum intelligit. Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum. Vix satis constanter: audiamus. Si summus dolor est, inquit, breuem esse necesse est. Itera dum eadem ista mihi: non enim intelligo, quid summum dicas esse, quid breue. Summum, quo nihil sit superius; breue, quo nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis vindicabit, antè penè, quàm venerit. Sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ; bene plane magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus; nihil enim dolet, nisi pes. Possunt oculi, potest caput, latera, pulmones; possunt omnia. Longè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quam molestiæ. Nunc ego non possum tantum hominem nihil sapere dicere; sed nos ab eo derideri puto. Ego summum dolorem (summum autem dico, etiamsi decem atomis est maior alius)* non continuò dico esse breuem, multosque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis; sed homo catus nunquam terminat nec magnitudinis nec diuturnitatis modum; vt sciam, quid summum dicat in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur hunc nihil prorsus dicentem, &c. Ad hæc porrò, & consimilia, non id oppono, quod habet Plato, dum vehementiores esse per morbum, quàm per sanitatem voluptates edisserit; *Nam &, inquit, qui febre, aliisque huiusmodi morbis laborant, vt vehementius, quàm cæteri sitiunt, algent, & solita id genus alia in corpore patiuntur, ac idcirco sunt in maiore indigentia, quàm cæteri; ita & auidius indigentiam explentes, maiorem inde capiunt voluptatem.* Non id, inquam, oppono; sed illud potiùs, quod Seneca, qui hanc Epicuri sententiam quasi amplificans, & prodens, *Magnos, inquit, cruciatus habet morbus; sed hos tolerabiles interualla faciunt; nam summi doloris intensio inuenit finem. Nemo potest valde dolere, & diu. Sic nos amantissima nostri natura disposuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus: neruis, articulisque, & quicquid aliud exile est, acerrimè sæuit, cùm in arcto vitia concepit. Sed citò hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt; siue quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, vim suam, quâ viget, admonetque nos, perdit; siue quia corruptus humor, cùm desiit habere quò confluat, ipse se elidit, & his, quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra, & chiragra, & omnis vertebrarum dolor neruorumque interquiescit, cùm illa, quæ torquebat, hebetauit. Omnium istorum prima verminatio vexat; impetus morâ extinguitur, & finis dolendi est, obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor, ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascitur, non minus mehercule, quàm capitis ipsius. Sed quò incitatior est, in alienationem, soporemque conuertitur. Hoc itaque solatium vasti doloris est, quòd necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem est, quod imperitos in vexatione corporis malè habet; non assueuerunt animo esse contenti; multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus, ac prudens animum diducit à corpore, & multum cum meliore, & diuina parte versatur; cum hac querula, ac fragili, quantum necesse est.* Et postea, *Toto contra illum pugnet animo: vincetur, si cesserit; vincet si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obstandum est. Istud, quod premit, quod impendet, quod vrget, si subducere te cœperis, sequetur, & grauius incumbet; si contra steteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? Ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate; nec tantum, quia pugnant, ista patiuntur; sed, vt pugnent, exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma est, nec tubicen prædicationi nominis nostri silentium faciens; sed virtus, & firmitas animi, & pax in cæterum parta,*

si semel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorem grauem sentio. Quid ni sentias, si illum muliebriter toleres? Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus: sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti, & auerso. Sed graue est. Quid? nos ad hoc fortes sumus, vt leuia portemus? Vtrum vis longum esse morbum, an concitatum, & breuem? Si longus est, habet intercapedinem; dat refectioni locum, multum temporis donat: necesse est, vt exsurgat, & desinat. Breuis morbus ac praeceps alterutrum faciet; aut exstinguetur, aut exstinguet. Quid autem interest, nō sit an non sim? in vtroque finis dolendi est. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animū, & à dolore discedere. Cogita quid honestè, quid fortiter feceris; bonas partes tecum ipse tracta; memoriam in ea, quae maximè miratus es, sparge. Tunc tibi fortissimus quisque, & victor doloris occurrat. Ille, qui dum varices exsecandas praeberet, legere librum perseuerauit. Ille, qui non desiit ridere dum ob hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus est risu? Quicquid vis, nunc licet dicas. Distillationes, & vim continuae tussis egerentem viscerum partes, & febrem praecordia ipsa torrentem, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flamma & equuleus, & lamina, & vulneribus ipsis intumescentibus, quod illa renouaret, & altius vrgeret impressum. Inter haec tamen aliquis non gemuit. Parum est; non rogauit. Parum est; non respondit. Parum est; risit; & quidem ex animo. Vis tu post hoc dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere sinit morbus qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet non animum. Itaque cursoris moratur pedes; sutoris ac fabri manus impedit. Si animus tibi esse in vsu solet; suadebis, docebis, audies, disces, quaeres, recordaberis. Quid porrò? nihil agere te credis si temperans aeger sis? Ostendes morbum posse superari vel certè sustineri. Est, mihi crede, virtuti etiā in lectulo locus. Non tantū arma, & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: & in vestimentis vir fortis apparet. Habes quod agas: bene luctare cum morbo. Si nihil te coegerit; si nihil exorauerit; insigne prodis exemplum. O quam magna erat gloriae materia, si spectaremur aegri! Ipse te specta: ipse te lauda. Praeterea duo sunt genera voluptatum: corporales morbus inhibet, non tamen tollit; imo, si verum aestimes, incitat (Platonicum hoc argumentum habes) *Magis iuuat bibere sitientem: gratior est esurienti cibus. Quicquid ex abstinentia contigit, auidius excipitur. Illas verò animi voluptates, quae maiores, certioresque sunt nemo Medicus aegro negat. Has quisquis sequitur, & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit.*

Non potest iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustèque viuatur: neque sapienter, honestè, iustè, quin viuatur simul iucundè. Adeò proinde, vt cui non contingit sapienter, honestè, iustè viuere, illi nec iucūdè viuere cōtingat.

Pag. 52. v. 3. Οὐκ ἔστιν ἡδέως, &c. Lego in hac sententia, οὐδὲ φρονίμως, &c. ad vsque, ἀλλὰ καὶ ζῆν, pro ἄνευ τοῦ ἡδέως. Ὅτῳ δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχει, οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως ὑπάρξει. Scilicet ex his, vt se habent, quis incondītum, non elicitur sensus; & locus initio depravatus perinde est, ac similis ille in Epistola ad Menoeceum, quē ex Cicerone restituimus suo. Ac potest quidem pars sententiae posterior videri superflua; nisi aliunde reponatur, ὅτῳ δὲ, & ad ipsum vsque, illa, οὐδὲ φρονίμως, & caetera, deleantur; sed illud, ἄνευ τοῦ ἡδέως, indicat sententiam fuisse enunciatam, vt in illa Epistola; ac potest pars posterior addita fuisse quasi consequutio; ad exprimendum magis, vt cum virtute viuere quò cum voluptate viuatur, oporteat. Cùm tam multa verò ad hanc rem dicta in eum locū iam sint, nihil superesse circa istum potest; nisi vt inculcemus, dignum admodum consideratione videri, quantā in Epicurum inuidiā sit actum; cùm haec etiam adeò praeclara, adeòque perspicua sententia eò deflexa fuerit, vt quod heic dicitur, *iucundè viuere*, ad illegitimas, obscoenasque Voluptates fuerit traductum: ac ipso Epicuro praesertim apertissimè profitente, non compotationes, non id genus alia iucundam vitam gignere, sed Rationem sobriam, sed Prudentiam, sed ortas ex ipsa virtutes, Fortitudinem, Temperantiam, Iustitiam, à quibus iucunda, beatáque vita ita inseparabilis sit, vt neque ipsae sine illa, neque illa sine ipsis possit vnquam consistere. Hoc profectò supposito, iuuat solùm attendere, quàm parùm aequè magni alioquin Viri, etiam cognitā, sed detortā sententiā, in Epicurum inuehantur. Cicero enim, v.g. *Negat, inquit, Epicurus iucundè posse viui, nisi cum virtute viuatur. Negat vllam in Sapientem vim esse fortunae; tenuem victum antefert copioso: negat vllum esse tempus, quo Sapiens non beatus sit. Omnia Philosopho digna; sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem: dicat quamlibet; nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit.* Et rursùs, alloquens Torquatum: *At negat, inquit, Epicurus (hoc enim vestrum lumen est) quemquam, qui honestè non viuat, iucundè posse viuere; quasi ego id curem, quid ille aiat, aut neget. Illud quaero, quid ei, qui in voluptate summum bonum ponit; consentaneum sit dicere. Quid affers, cur Thorius, cur Posthumius, cur Chius, cur omnium magister Orata, non iucundissimè vixerit.* Quo loco, quia Oratam omnium magistrum vocat, iuuat obiter adscribere verba, quae de eo S. Augustinus ex ipso Cicerone citat: *Orata, inquit, homini ditissimo, amoenissimo, delicatissimo, neque ad voluptatem quidquam defuit, neque ad gratiam, neque ad bonam integramque valetudinem, nam & praediis quaestuosissimis, amicis iucundissimis, quantum libuit, & abundauit, & illis omnibus aptissimis ad salutem corporis vsus est: cunctisque, vt breuiter totum expediam, omne institutum, voluntatemque omnem, successio prospera consequuta est.* Plutarchus verò, cùm integrum librum titulo illo scripserit, Ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον, *Ne iucundè quidem licere, iuxta Epicurum viuere*; tum non longè ab initio dicentem ad Theonem,

... Quam compre... Neque enim facile est ... Tum & ... Seneca quoque ... [illegible]

dulcis foret? Quomodo Mundi fragores, & tantum deterrimarum bestiarum tam multi adversaria vilibus? Quis quid voluptas suaserit, faciet. Age! non vides quam multa suasura sit. Nihil inquis, poterit suadere turpiter; quia adiuncta virtuti est. Non tu vides iterum quale sit summum bonum, cui custode opus est, ut bonum sit? Virtus autem, quomodo voluptatem reget, quam sequitur, &c. Quibus profectò omnibus quid respondere debeat, adeò est in promptu ex hactenus dictis, ut penè supervacuum sit admonere sequi mox nullis post verbis, apud ipsummet Senecam, egregiam illam Apologiam, quæ suo iam locis recitata est, Ita non ab Epicuro impulsi luxuriantur: sed vitiis dediti, luxuriam suam in Philosophia sinu abscondunt. Et, Non, sibimet voluptas illa Epicuri, quam sicca, ac sobria sit. Et, Alea quidem illa sententia est, Epicurum sanctam, & recta præcipere: & si propius accesseris, tristia. Et, Quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati, &c. cap. 12.

Porro qui ut securitatem ex hominibus adipiscerentur (ac pro conditione quidem principatum & regni, ex quibus eam velim, comparari putant) affectaverunt gloriâ præfulgere, illustresque evadere, existimantes se hac ratione statum securum, tranquillumque ex hominibus paraturos. At si secura quidem fuit, tranquillaque ipsorum vita, ij sunt illud ipsum, quod est naturæ bonum consequuti. Nisi autem secura tranquillaque fuit (ut revera esse vix potest) tum exciderunt sanè ab eo quod naturæ congruum nancisci ex principatu frustrà appetierant.

§. 11. [illegible] Fuere omnino aliqui, ad emendandum quempiam perspicuum illius Sententiæ sensum commenda. Nimirum §. 12. visum est legi posse [illegible] pro [illegible]. Et postea [illegible]. Ac rursum, [illegible] pro [illegible]. Siquidem, nisi aliqua similis immutatio fiat hic, nisi ex duabus periodis, Parenthesis interjecta, fiat unica; resultat nihil confusius, obscuriúsque esse. Est porrò hæc sententia una earum, quas subnotari ex Epicuro à Plutarcho ante est dictum, cùm Plutarchus esse Philosophorum dixit, quod adolescentes audire ex Poëtis possint. Martem nihil ad nos pertinere, neutra similia esse dicimus, & felicitatem, beatámque vitam ponere, [illegible] &c. non magnificam pecuniam, aut possessionem rerum amplam, non principatum, aut potentiam dominationem, &c. Est & eadem, quasi antecedens ad illud Effatum, quo Epicurus contendit Sapientem, nisi quid intervenerit, [illegible], neque ad Rempublicam accessurum, neque principatum gesturum. Quippe hoc facere illum non debere, quòd in eo etiam genere securitatem, tranquillitatemque o- Lib. de aud. poë.

cúmque nancisci aut ægrè, aut prorsus non liceat: Hinc, quæ isto loco dicenda forent, prosequuti iam antè sumus cum circa id Essatum, tum circa Ciuilem Prudentiam; adeò vt, si esse aliquid hoc loco videatur addendum, illud sit maximè sententia B. Ioannis Chrysostomi; quippe quæ (salua disparitate) eodem penè sensu, ac modo, quod partim illa, partim illa, quæ in Epistola ad Menœceum, continet veræ Voluptatis declarationem, conscripta videatur: Ille itaque in Epistolam ad Romanos scribere aggressus,
hom. I. postquàm præmisit, *eum, qui adoptionem diuinam, sanctitatémque vitæ consecutus, esse longè illo, qui diademate exornatur, purpuráque induitur, illustriorem, ac feliciorem; & tranquillitate in hac vita affluentem, optima innutritum spei, ac nulli tumultui, perturbationique obnoxium, verùm continenti voluptate perfruentem,* tum subdit, Εὐθυμίαν γὰρ, καὶ χαρὰν οὐκ ἀρχῆς μέγεθος, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐ δυναστείας ὄγκος, οὐκ ἰσχὺς σώματος, οὐ τραπέζης πολυτέλεια, οὐχ ἱματίων κόσμος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλὰ κατόρθωμα μόνον πνευματικὸν, καὶ συνειδὸς ἀγαθόν· καὶ ὁ τοῦτο καθαρὸν κεκτημένος, κἂν ῥάκια περιβεβλημένος ᾖ, καὶ λιμῷ παλαίῃ, τῶν ἐντρυφώντων εὐθυμότερος, *Animi enim tranquillitatem, & lætitiam, non principatus magnitudo, non pecuniarum copia, non potentia pompa, non corporis robur, non mensæ splendor, non vestium decor, non aliud quidpiam rerum humanarum solet parere; sed rectitudo spiritus, & conscientia bona; quam puram quisquam obtinet, sit licet pannosus, & luctetur cum fame, iis tamen, qui deliciis valde affluunt, tranquillior est.* Dixi hoc esse maximè addendum; cùm & prætereundum alioquin non sit, respexisse videri ad hanc ipsam Epicuri sententiam Lucretium, illis versibus,

lib. 5. *At claros se homines voluere esse, atque potentes,*
Vt fundamento stabili fortuna maneret,
Et placidam possent opulenti degere vitam:
Nequicquam: quoniam ad summum succedere honorem,
Et tamen è summo quasi fulmen deiicit illos
Inuidia interdum contemptim in tartara tetra;
Vt satius multò iam sit parere quietum,
Quàm regere imperio res velle, & regna tenere.

Pergit autem admonendo:

Proinde, sine incassum defessi sanguine sudent
Angustum per iter luctantes ambitionis;
Inuidia quoniam, ceu fulmine summa vaporant
Plerumque, & quæ sunt aliis magis edita cunque
Res ex auditis potius, quàm sensibus ipsis.
Nec magis id nunc est, neque erit mox, quàm fuit antè.

Quo loco imitatos putes Lucretium Poëtas, cæteros, quorum protrita illa sunt,

—— *tolluntur in altum,*
Vt lapsu grauiore ruant;
Et —— *feriúntque summos*
Fulmina montes;

aliáque id genus.

Videmur interim ex istis duo quædam posse intelligere: Vnum; voluisse Epicurum docere primùm facto proprio, quanti esset boni, ab ambitione se continere, dum non modò Rempublicam, præ animi moderatione, vt aliàs diximus, non attigit; sed sic etiam vixit, vt id potuerit dicere, quod aliàs quoque retulimus, *Nihil sibi, & Metrodoro, inter bona tanta nocuisse, quod ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solùm habuisset, sed penè inauditos.* Nam quod alioquin Plutarchus ait, ad dispositionem illam decantatam bene affecti corporis, nihil profuisse Epicuro, Epicureisque παρὰ, ἢ φιλοτιμίαν ἐχόντων ἀνάξιως ἀπαίρειν, *quòd nunc vero alliciente, ut ß tam præsertim in gloriæ cupiditate fugerint:* quo ductus genio id dixerit, constat. Alterum, voluisse deinde, vt monere alios hac sententia, ita consilium contrahere in duas has vocalas Λάθε βιώσας, *Occultus viue*; quod ipsi Iulianus Imperator tribuit; quódque licet referat Suidas ad Fratrem eius Neoclem, ex ipsius nihilominùs, vt perspicuum est, prodiit officina. Ac idipsum est quidem, quod speciali Tractatu à Plutarcho impetitum est; sed non desiit tamen nullius non mereri comprobationem, si ambitiosos exceperis; suntque ex eo proinde decantata illa,

Nec vixit malè, qui natus, moriénsque fefellit.
Et, *Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit.*
Et *Nullis nota Quiritibus*
Ætas per tacitum fluat;
Vt cùm transierint mei
Nullo cum strepitu dies,
Plebeius moriar senex.
Illi mors grauis incubat,
Qui notus nimis omnibus,
Ignotus moritur sibi.

Certè & tametsi, Themistio dictum improbante, quasi iis solis dignum sit, quibus negotij expers otium, & illæ in Deambulationibus disputationes iucundæ sunt, videatur Iulianus ipsi consentire; tanquam non debeat quis τὴν Ἐπικούρου θαυμάζειν ἀπραγμοσύνην, illam Epicuri à negotiis vacationem suspicere, at subscribere tamen Epicuro, circa habendum eorum, qui ad Rempublicam accessuri sint, delectum, videtur. *Nam, verum,* inquit, *quemlibet ad capessendam Rempublicam etiam, qui ad hoc munus aut à natura minùs comparatus, aut nondum satis idoneus sit, adhortari oporteat; fuerit res fortassis diligentiore disquisitione digna. Quippe ferunt Socratem quoque à foro, & suggestu, cui non viderentur admodum idonei, multos diuertisse: Glauconem quoque, &c.*

Nulla voluptas est per se malum: sed ea quæ nonnullas voluptates pariunt, eiusmodi sunt, vt multò ampliores voluptatibus dolores inducant.

V. 11. Οὐδεμία ἡδονή. Habetur hæc sententia fusè, vt declarata, sic comprobata, quo loco occurrit superiùs in Epistola ad Menœceum, sed affirmante enunciatione, πᾶσα οὖν ἡδονὴ, διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν, ἀγαθόν, *Omnis Voluptas quòd suapte natura accommodata sit,*

[illegible] est. Atque vt quidem præmisso, quòd [illegible] voluptates relicimus, [illegible] fiat. verùm, quia [illegible] *grauior sit, quàm* [illegible] et [illegible] *non ob ipsa* [illegible] *sint* (vt [illegible] Ciceronis [illegible] interpretor) *sed quia doloris magnitudine* [illegible].

Et Voluptas etiam sic posset in seipsam colligi, vt duratione complexúque perfectis, molestiæ nihil extra eam foret. *foret ea collectio perinde* absoluta, *vt sunt opera naturæ præcipua: neque voluptates vllatenus inter se differrent*, possentque idcirco indiscriminatim optari.

℣. 19. [illegible]. Videtur hoc [illegible] Corollarium esse præ[illegible] [illegible] est [illegible] et quoque [illegible] quam Da[illegible] est. Videtur autem Epicurus ea [illegible] habere *in præcipuis*, quæ ita ab[illegible] perfectaque vndique sint, vt nihil [illegible] desiderent; ac existimare, posse [illegible] haberi quamvis voluptatem, si ea [illegible], vt omnes ob ipsa [illegible] est, nullus dubie tam præsens, [illegible]. Quod hic autem, vt voluptates *nihil differrent inter* [illegible] commune habent cum Cyrenaicis, qui [illegible] apud Laertium [illegible]. *Nihil a Voluptate Voluptatem differre, neque esse* [illegible]. Quamquam res habuit apud illos [illegible], cùm tam varia & voluptatum [illegible] genera, in quibus [illegible] est; quoniam absolutè [illegible] voluptates quaslibet, [illegible], inanigunt: Epicurus autem, quoniam loquitur ex suppositione [illegible], quòd omnis Voluptas doloris immunis, [illegible], eò videtur se expedire posse facilius, quòd intelligat, vt [illegible], qualemcunque demum voluptatem exegeris; quatenus omnes peræque sunt absque omni dolore, omni perturbatione, futuræ, ac sese habituræ circulorum instar, qui omnes licet non æquè magni, æquè tamen rotundi sunt.

Si ea quæ sunt luxuriosis efficientia voluptatum liberarent eos rerum sublimium **(ac Deorum proinde)** ***& mortis ac doloris metu, docerentque, qui essent fines cupiditatum: nihil haberem quod reprehenderem, cùm vndique complerentur voluptatibus, nec haberent vllâ ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum; id est malum.***

℣. 19. [illegible]. Est & hæc Sententia quasi ad duas antecedenteis Corollarium. Interpretatio autem tota est Ciceronis (& verbis quidem illis præmissis, *Animaduerte, igitur, rectè-ne hanc sententiam interpreter.*) nisi quòd cùm vocem [illegible] interpretetur simpliciter *Deorum*, nos reddimus, *rerum sublimium*; quo nomine Epicurus indicavit Siderum ortus, conversiones, Eclipses, fulmina, & similia; & ob Ciceronem tamen, addimus, *ac Deorum proinde*; quatenus ex illis sublimibus rebus, Deorum metus consequitur. Mirum porrò dictu, quàm illam suggillatione insectetur; quippe, vbi integram recitauit, *Hæc loco, inquit, si tenere Triarius* (tertius scilicet interlocutorum) *non potuit. Obscœnè, inquit, Torquate, quæ hæc dicit Epicurus? quod mihi quidem visus est, cùm sciret, velle tamen confitentem audire Torquatum. At ille non pertimuit, saneque fidenter, Istis quidem ipsis verbis, inquit: sed quid sentiat, non videtis. Si alia sentit, inquam, alia loquitur, numquam intelligam quid sentiat; sed planè dicit, quod intelligam; idque si ita dicit, non esse reprehendendos luxuriosos, si sapientes sint, dicit absurdè. Similiter &, si dicat non reprehendendos parricidas, si nec cupidi sint, nec Deos metuant, nec mortem, nec dolorem: & tamen quid attinet luxuriosis vllam exceptionem dare, aut fingere aliquos, qui cùm luxuriosè viuerent, à summo Philosopho non reprehenderentur, eo nomine, dumtaxat cætera caverent? Sed tamen, nonne reprehenderes, Epicure, luxuriosos, ob eam ipsam caussam, quòd ita viuerent, vt persequerentur cuiuscunmodi voluptates: cùm esset præsertim, vt ais tu, summa voluptas, nihil dolere? Atqui reperiemus Asotos, primùm ita non religiosos, vt edant de patella, deinde ita mortem non timentes, vt illud in ore habeant ex Hymnide,* a. de fin.

Mihi sex menses satis sunt vitæ, septimum Orco spondeo.

Ac statim: *Quid ergo attinet dicere, Nihil haberem, quod reprehenderem, si finitas cupiditates haberent? Hoc est dicere, Non reprehenderem Asotos, si non essent Asoti, Isto modo, ne improbos quidem, si essent boni viri. Hic homo seuerus luxuriam per seipsam reprehendendam non putat. Et Hercule, Torquate, vt verum loquamur, si voluptas summum bonum est, rectissimè non putat. Nolim enim mihi fingere Asotos, vt soletis, qui in mensam vomant, & qui de conuiuiis auferantur, crudique postridie se rursus ingurgitent; qui Solem, vt aiunt, nec occidentem vnquam viderint, nec orientem; qui consumptis patrimoniis egeant. Nemo nostrum istius generis*

Asotos

Asotos iucundè putat viuere, mundos, elegantes, optimis cocis, pistoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitantes cruditatem, quibus vinum diffusum è pleno sit amaphore, vt ait Lucilius, cui nihil dempserit vix, nec sacculus abstulerit: adhibentes ludos, & quæ sequuntur, illa, quibus detractis clamat Epicurus se nescire quid sit bonum. Adsint etiam formosi pueri, qui ministrent, respondeat his vestis, argentum, Corinthium, locus ipse, ædificium. Hos ego Asotos bene quidem viuere: ac beatè nunquam dixerim. Et posteà: *Ipse negat, vt antè dixi, luxuriosorum vitam reprehendendam, nisi planè fatui sint; id est, nisi expleant, aut metuant; quarum ambarum rerum cùm medicinam pollicetur, luxuriæ licentiam pollicetur. His enim rebus detractis, negat se reperire in Asotorum vita, quid reprehendat. Non igitur potestis, voluptate omnia dirigentes, aut tueri, aut retinere virtutem.*

Atque ista quidem Cicero, & plura, in quibus tamen conditionalem Epicuri sententiam deflectens, videtur paullò inuidiosiùs in Epicurum se gerere, ac potissimùm illud intercidens. *Quibus detractis, clamat Epicurus se nescire*, &c. quippe, non ea est Epicuri mens, vt luxuriosis patrocinetur; sed supponendo id, quod mox dictum, quódque superiùs probatum fuit, nullam voluptatem ex se, hoc est, præcisè, vt voluptas est, malum quidpiam esse, sed bonum potiùs, quatenus est expetendum aliquid; hoc solùm contendit: Si essent quidem luxuriosorum voluptates eiusmodi, vt puræ, & ab omni malo, seu diuinitùs, seu aliunde impendenti seclusæ forent; & neque damni, neque doloris quidpiam, siue præsentis, siue futuri; siue in animo, siue in corpore, siue in fama, siue in facultatibus, aliisve id genus rebus timerent; non penidere se quamobrem, casu hoc posito, reprehenderentur. Et cùm subsumi valeat, Atqui eiusmodi sunt luxuriosorū voluptates, vt omni prorsùs malo vacēt: vel, Atqui eiusmodi sunt, vt omni prorsùs malo nō vacent: cur assumatur illud potius, quod Epicurus nunquam dixit, ad inferendum, Non esse ergo luxuriosorum voluptates ex eius mente reprehendendas; quàm hoc, quod expressè asseruit, ad concludendum placuisse illi, Reprehendendas igitur esse luxuriosorum voluptates: vti & reipsà illas reprehendit in Epistola ad Menœceum? Nam quòd Cicero quidem Asotos fingit *non religiosos, non mortem timentes*, vt tales dentur, non ij sunt tamen, quibus timenda mala non sint, quæ prouidentiæ Numinis, immortalitatisque Animorum incredulos manent; aut ij, qui finitas cupiditates habeant. Et quamvis hoc ille idem esse censetur, ac dicere, *Asotos, nisi essent Asoti, reprehensum non iri*: nihil tamen ea in re absurdi, cùm sit perinde, ac dicere, illos homines, qui Asoti sunt, non iri reprehensum, nisi Asoti essent. Neque enim exigitur, vt Asoti simul, & non Asoti sint; sed vt hominum sermo pati potest, enunciatur illos, cùm esse non Asoti possent, quo casu non reprehenderentur, ideò reprehendi, quia Asoti sunt. Quod autem esse tales fingit, *non qui in mensam vomant, qui se ingurgitent*, &c. *sed qui sint mundi, elegantes, optimis cocis*, &c. aut non potest ex eorum victu nihil omnino mali sequi dicere; aut, si admittat nihil prorsùs sequi, dicat, amabò, quid reprehendat? Nam quicquid demum sit reprehensum, id reprehendet, quia erit malum; porrò & idipsum, quia malū erit, ab Epicuro reprehenderetur. Nisi autem sit quidquam mali, ac nihil ideò quod reprehendat; ecquid erit, quod Epicuro esse velit reprehendendum? Videri certè potest hoc loco audiendus Aristoteles, cùm loquens de Asotis, qui Voluptatum præclariorum (ipsius nempe animi) percipiendarum incapaces, eas persequuntur, quæ corporis, ac vehementes maximè sunt, sibique earum etiam arcessunt (scilicet, vt interpres habet, totum bibere diem volentes, salsamenta comedunt, vt ea ratione sitientiores sint) subdit; ὅταν αἰεὶ ἐν φρδαλοῖς, ἀνατίμωνται, ἔξω ἢ ἀδολεσχής, φαῦλοι. *Dum igitur innoxias sequuntur, id reprehendendum non est; dum verò noxias, id malum.* Eadem penè reponi possent ad quædam loca Sanctorum Patrum; nisi quòd illi fuisse videntur, quàm Cicero fuerit, æquiores. Nam, v. c. D. Ambrosius reprehendens Asotos quosdam, *Quo*, inquit, *isti Epicureos nunc Scholæ misit? Non Philosophorum, vt ipsi aiunt, sed imperitorum, qui voluptatem prædicant, delicias suadent, castimoniam nulli vsui esse ducunt.* Et paucis interpositis, *Ipse quoque Epicurus, quem isti sibi magis sequendum, quàm Apostolos putant, assertorem voluptatis; etsi neget inuectricem mali esse voluptatem; non negat tamen ex ea fieri quædam, ex quibus generentur mala.* Pergit; *Denique nec luxuriosorum vitam reprehensibilem videri, quæ repleta delectationibus; nisi vel doloris, vel mortis quatiatur metu.* Quo loco, & Asotis illis nihil aliud, quàm nomen Epicureorum tribuit (cum alioquin idem penè quod Seneca dicat, loquente de illis, qui *non ab Epicuro impulsi luxuriantur sed vitiis dediti*, &c.) & fatetur non negare quidem Epicurum voluptatem esse per se malum; sed tamen, non negare, quin ex ea mala sequi possint, ob quæ iure fugienda sit: & sententiam commemorans, quâ de hoc loco agitur, admittit Epicurum id mali in luxuriosis agnoscere, propter quod sint reprehendendi. Sic etiam D. Augustinus, *Disputabam*, inquit, *cum amicis meis Alipio, & Nebridio de finibus bonorum, & malorum, Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit. Et quærebam, si essemus immortales, & in perpetua corporis voluptate sine vllo amissionis terrore viueremus, cur non essemus beati, aut quid aliud quæreremus. Nesciens idipsum ad magnam miseriam pertinere, quod ita demersus, & cæcus, cogitare non possem lumen honestatis, & gratis amplectendæ pulchritudinis, quam non videt oculus carnis, & videtur ex intimo.*

Si

Si nihil conturbaret nos, quod suspicamur, veremúrque ex rebus sublimibus: atque item quod ex ipsa morte, verendo nimirum ad nos pertineat aliquid: ac nosse praeterea possemus, qui germani fines dolorum atque cupiditatum sint, nihil Physiologiâ indigeremus.

Εἰ μηδὲν ἡμᾶς αἱ περὶ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν [illegible]. Haec sententia est, ob quam aliquanti [illegible] Epicurum [illegible] [illegible] Philosophiam, vt primus ipsi [illegible], ac Physiologiam idcircò solùm, quòd ad eam conferret, esse necessariam censuisse. Reposui autem in contextu vocalem [illegible] ex Plutarcho; & cum haberet, pro [illegible] legendum puto [illegible] verò post vocem [illegible]. [illegible] quae [illegible] perplexam videtur, maximè quod [illegible] quod ex nomine, temporeque [illegible] (vt de [illegible] quid dicam) videtur non parum [illegible] Plutarchi potiùs locus, in quo [illegible], sic habet: Εἰ μηδὲν [illegible]. Non hoc admodo Epicurum tam in Epistola ad Herodotum, [illegible] *Physiologiae muneris* [illegible] *perinde* [illegible]. Nec, quàm in Epistola ad Pythoclem, [illegible], *Nec aliam esse* [illegible] *sublimium*, [illegible], ac [illegible] deinceps nulla [illegible], *nihil esse timendum a rebus illis sublimibus*. Adeoque [illegible] Lucretium [illegible] secutus est, & [illegible] quidem [illegible].

lib. 1.

Tutemet a nobis iam quovis tempore Vatum
Terriloquis victus dictis desciscere quaeres.
Quippe etenim, quam multa tibi iam fingere possunt
Somnia, quae vitae rationes vertere possint,
Fortunasque tuas omneis turbare timore?
Et merito: nam si certam finem esse viderent
Aerumnarum homines, aliqua ratione valerent
Religionibus atque minis obsistere Vatum;
Nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas,
Ignoratur enim quae sit natura animai;
Nata sit, an contra nascentibus insinuetur;
Et simul intereat nobiscum morte dirempta:
An tenebras Orci visat, vastásque lacunas;
An pecudes alias divinitus insinuet se, &c.

Ac ibidem:

Quapropter bene cum superis de rebus habenda
Nobis est ratio Coeli, Lunaeque meatus
Quâ fiunt ratione; & quâ vi quaeque gerantur,
In terris, tum cùm primis ratione sagaci,
Vnde anima, atque animi constet natura, videndum,
Et quae res nobis vigilantibus obvia mentes
Terrificet morbo affectis somnoque sepultis;
Cernere uti videamur eos, audiréque coràm,
Morte obitâ quorum tellus amplectitur ossa.

Quod superest; vtcumque Epicurus Physiologiae scopum non malè constituat, quòd spectat quidem ad dolorum, & cupiditatum fines; quatenus exinde potest aliqua vitae tranquillitas comparari, vt ex supra-dictis intelligitur; perperam tamen omnino facit, quatenus eò ipsam inseruire vult, vt excutiatur Numinis metus, ex Prouidentia non agnita; ac metus etiam Inferorum, ex non agnita Animi immortalitate. Et quòd conferat quidem potiùs Physiologia imprimis ad agnoscendum diuinum Numen, eiúsque prouidentiam, suo fusè loco deduximus. Quod exinde autem ille sequi putat, vt animus metuere, ac perturbari debeat; hoc tantum abest, vt potiùs sit, vnde alacritate humanissima, ac suauissima perfundatur. Id nempe, tum ex ea notitia, quam assequitur praeclarissimae maiestatis; tum ex iusta veneratione augustissimi Principis; tum ex agnitione, & recordatione Optimi beneficentis; tum ex spe, quâ sibi nihil malè conscius, non-nisi fausta omnia exspectanda ab illo ducit. Certè, cùm ita fuerit affectus, longè est vt percellatur iis pauoribus, quibus terretur superstitiosus. Nouit enim Deum, siue primam Causam, ita moderari vniuersè omnia, vt patiatur tamen causas naturales suas agere vices; & cùm perspectas habeat causas conuersionum, exortuum, occasuum, eclipseon, cometarum, fulminum, ostentorum, monstrorum, aliorúmque similium; non ea sibi mala metuit, & adsciscit, quae metuunt, & adsciscunt ij, qui ista ad Deos, aut Genios malos sic referunt, vt esse alias causas non putent; ac proinde aliquid semper à confictis illis Numinibus metuant: & vel minimâ occasione impendere sibi malum suspicantur, quod sit superstitioso cultu, quà fieri possit, auerruncandum. Deinde, quòd etiam Physiologia, naturalisve ratio conferat potiùs ad stabiliẽdum Animi immortalitatem, deductum copiosè suo loco est. Quòd ille autem fieri hinc credit, vt Inferorum metus sequatur, ex quo insignis sit perturbatio; id in prauis quidem contingit, quos expauere, perturbarique, nihil sanè incommodum est; quoniam cùm malitiam probitati praeferant, ideò omnibus potiùs Furiis, quàm tranquillitate sunt digni. At verò, bonus vir qui fuerit, quid est, quod sibi metuendum patet? Nam quae supplicia post mortem manent, nihil ad ipsum attinent. Ea viris malis destinata sunt; ipsum fœlicitas exspectat. Et quantâ potiùs voluptate non continenter afficitur, cùm praesentit sese in morte non iri omnino absumptum; sed superstite parte suâ meliore, futurum adhuc, & longè meliùs quàm in hac vita fuerit? Verùm haec de re dicta plura sunt, cùm praesertim repressimus Lucretianum illud, lib. 3.

Et metus ille foras praeceps Acheruntis agendus, &c.

Videtur etiam vnum praetereà perperam fecisse Epicurus; nempe quatenus Physiologiam non fecit necessariam, cùm ad alia, tum

maximè

maximè ad mirificam voluptatem, quæ ex ipsa Naturæ contemplatione paritur, ac illam per se, aliisque seclusis desideratissimam facit. Præclarè enim Cicero tum illa præmittit: *Similia dici possunt de explicatione naturæ, quâ hi vtuntur, & vestri. Neque enim ob duas modò causas, quod Epicuro videtur, vt pellatur mortis & religionis metus; sed etiam modestiam quandam cognitio rerum cælestium affert iis, qui videant, quanta sit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi, Deorum opera, & facta cernentibus: Iustitiam etiam, cùm cognitum habeas, quod sit summi Rectoris, & Domini numen, quod consilium, quæ voluntas; cuius ad naturam apta ratio vera illa, & summa Lex à Philosophis dicitur.* Tum cohærenter subiicit: *Inest in eadem explicatione naturæ insatiabilis quædam è cognoscendis rebus voluptas, in qua vna, confectis rebus necessariis, vacui negotiis honestè, ac liberaliter possimus viuere.* Sed plura ad hanc rem, cùm de voluptate, quæ ex virtute percipitur, iam antè disseruimus. Quædam illeic, cætera inter, ex Seneca relata sunt: Heic non tam illud est memorandum, quod penè ex parte cum Epicuro habet:

7.quæst.vlt. dum postquam præmisit, *Non aliunde animo venit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ*, subdit: *Proinde, si volumus esse felices, si nec hominum, nec Deorum, nec rerum timore vexari; si despicere fortunam supervacua promittentem, leuia minitantem; & si volumus tranquillè degere, & ipsis Diis de felicitate controuersiam facere: anima in expedito est habenda*, &c. Non tam, inquam, hoc memorandum, quàm illud attingendum est, quod habet dum ita requirit: *Quid, inquis, erit pretium operæ?* ac ita respondet: *Quo nullum maius est; nosse naturam. Neque enim quidquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cùm multa habeat futura vsui, quàm quòd hominem magnificentiâ sui detinet; nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant hæc, quorum est adeo mihi dulcis inspectatio*, vt, &c. Adderem, quæ Plato interdum, sed in Theæteto cumprimis, huc attinentia edisserit; ac declarando quidem

dissert. præsertim quos hæc Philosophia addat animos, dum *tam paruî facere docet, quæ homines vulgò mirantur, vt, inter cætera, principatum, cui texantur encomia; vt nobilitatem, quâ quis genus, & proauos, & quæ ipse non fecit, iactat*; &c. Adderem item, quod Maximus Tyrius, dum multis in eandem sententiam præmissis, & comparato Philosophiæ spectaculo cum perspicuo somnio, quo animus terram vniuersam perlustrat; cum Sole, & Luna circumfertur; Siderum choro addidet; parùmque abest, quin habenas cum ipso Ioue te-

præfat. in Phys. neat: tum exclamat: *O peregrinationem felicem! ô pulchra spectacula! ô vera insomnia!* Adderem rursùs quod Simplicius scitè fuséque prosequitur; dum ostendit quantum Physiologia inseruiat, vt ad Numinis agnitionem, & cultum; ita ad Iustitiam, ad Temperantiam, ad Fortitudinem, ad Prudentiam, & ad Magnanimitatem, Magnificentiámque vel ex eo, quòd exinde agnoscitur, nihil esse magnum in rebus humanis; hominem quoque ipsum vix esse partem Vniuersi sensibilem; ac totam eius durationem vix quicquam esse Æternitatis, &c. Adderem quin-etiam, quod habet Quintilianus, dum ad artem suam respiciens, *Pars verò naturalis*, inquit, *cùm est ad exercitationem dicendi tantò cæteris vberior, quantò maiore spiritu de diuinis rebus, quàm de humanis loquendum est; tum illam etiam Moralem, sine qua nulla esse, vt docui, oratio potest, continet. Nam, si regitur Prouidentiâ Mundus; administranda certè bonis viris erit Respublica. Si diuina nostris animis origo; tendendum ad virtutem, nec voluptatibus terreni corporis seruiendum.* Adderem proinde id, quod Cicero, cùm postquam docuit Oratorem, quò grandior, & excelsior sit, non debere esse Physicæ ignarum: *Nam omnia profectò*, inquit, *cùm se à cælestibus rebus referet ad humana, excelsiùs, magnificentiúsque & dicet, & sentiet.* Adderem plura, sed ista nimis.

Fieri non potest, vt metu perculsus circa res, quæ sunt in rerum naturâ, *vitàque præcipuæ, ipso eximatur, qui qualis sit natura rerum vniuersitas non perspexerit, sed quidpiam eorum suspicetur, quæ iuxta fabulas traduntur: adeò proinde vt sinceras voluptates percipere citra Physiologiam nõ liceat.*

℣. 44. Οὐκ ἐᾶν τὸ φοβούμενον λύειν, ἀκήρ. τ̃ [illegible]. Lego heic τὸ φοβούμενον, pro τὸ [illegible], ex ipsa sensus necessitate. Est autem hæc sententia eadem reipsâ cum superiore; sed absolutè posita, ac adhibita insuper consequutione. Exprimit ipsam paucis Torquatus, cùm, *E Physicis*, inquit, *& fortitudo sumitur contra mortis timorem; & constantia contra metum religionis, & sedatio animi, omnium rerum occultarum ignoratione sublata; & moderatio cupiditatum, naturâ, generibúsque earum explicatis.* Lucretius eandem sæpiùs inculcat, sæpiúsque concludit illis iisdem carminibus:

Hunc igitur terrorem animi, tenebrásque necesse est
Non radii Solis, neque lucida tela diei
Discutiant; sed naturæ species, ratióque.

Quibus postremis verbis exprimi Physiologiam vides; vti & illis, quibus cùm docuit quemque se frustrà fugere, id fieri pergit:

Propterea, morbi quia causam non tenet æger;
Quam benè si videat; iam rebus quisque relictis,
Naturam primùm studeat cognoscere rerum.

Quod Epicurus autem hoc loco [illegible], *sinceras voluptates* dicit; id videtur Lucretius exprimere voluisse illis versibus, quibus admonuimus illum perperam ideò contendisse Acheruntis metum agendum funditus esse, quia nullam

Esse voluptatem liquidam, puramque relinquit.

Cùm & videatur Virgilius eòdem respexisse, dum magni ducens posse causas rerum naturalium pernosse, ac imprimis

Deside-

2. Georg. *Defectus Solis varios, Lunæque labores;*
Vnde tremor terris, quâ vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursusque in seipsa residant;
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
habent statim, id, quod est etiam ex [illegible] notum,
Felix qui potuit rerum cognoscere caussas!
Et metus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumque Acherontis auari.
Recurrit hoc loco, quod Horatius habet, dum eum reprehendit, qui non instar Democriti, in contemplatione naturæ totus erat, ita sic canit:
Epist. 12. *Miramur, si Democriti pecus edit agellos,*
Cultaque, dum peregrè est animus, sine corpore velox?
Cum tu inter scabiem tantam, & contagia lucri
Nil paruum sapias, & adhuc sublimia cures?
Quæ mare compescant caussæ? quid temperet annum?
Stellæ sponte sua iussæne vagentur & errent?
Quid premat obscurum Lunæ, quid proferat orbem?
Quid velit & possit rerum concordia discors?
In Pericle. [illegible], vt tamen id non præclarè quadret in Democritum, insinuatum non deesse, qui putent attribuisse illa Horatium, quod competeret Anaxagoræ, ob id, quod scriptum est à Plutarcho, [illegible] cum agros [illegible] pecudibus, dum eam sibi [illegible] rerum cognitionem acquireret, quâ Periclem deinceps instituit, magnum virum fecit. Interea certè, quæ ex eius consuetudine consecuta est Pericli, illud fuit, *quod caussis longè vanam superstitionem, quæ terroribus parere ex rebus sublimibus solet apud eos, qui caussas ignorant, & circa diuina [illegible] imperiti [illegible] perturbantur [illegible]*. Denique verò, quod Epicurus habet de Superstitione, est [illegible], quod attinet ad fabulas (id Lucretius sic explicat, vt illa intelligamus, quæ Poëtæ sunt fabulati de inferorum suppliciis, tropologicè accipienda esse),
lib. 3. *Atque ea nimirum, quæcumque Acherunte profundo*
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis,
&c.
lib. 1. in Somn. c. 10. Similia leguntur apud Macrobium, vbi docet priscam Theologiam, & ante Philosophiam non aliud fuisse Inferos, quàm corpus, in quo quisque suos patitur manes, illius hæc apponens sunt verba, *Ante quam studium Philosophiæ circa naturæ inquisitionem ad tantum vigoris adolesceret, qui per diuersas gentes Auctores constituendis sacris cærimoniarum fuerunt, aliud esse Inferos negauerunt quàm ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, carcerem fœdum tenebris, horridum sordibus & cruore patiuntur; hoc animæ sepulcrum, hoc Ditis concaua, hoc Inferos vocauerunt, &c.*

Notum porrò est, ex superiùs dictis, quid ad hæc reponendum sit, vti & ad consimilia illa,
Esse aliquos Manes, & subterranea regna, Iuuen. Sat. 2.
Et contum, & Stygio ranas sub gurgite nigras,
Atque vnâ transire vadum tot millia cymba,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lauantur.
Quocirca & hisce dimissis; superest solùm attexamus ex Cicerone egregium locum, qui 2. de diuin. hîc potissimùm ad rem facit. Hic enim loquens de prodigiis, cum illud habet, *Atratum etiam fluuium fluxisse sanguine, Deorum sudasse simulacra, num censes his nuntiis Thaletem, aut Anaxagoram, aut quemquam Physicum crediturum fuisse? Nec enim sanguis, nec sudor nisi è corpore est; sed & decoloratio quædam ex aliqua contagione terrena, &c.* tum paucis interpositis, in hunc modum excipit: *Nos autem ita leues, atque inconsiderati sumus, vt si mures corroserint aliquid, quorum est opus, hoc vnum, monstrum putemus. Ante verò Marsicum bellum, quod Clypeos Lanuuij, vt à te est dictum, mures rosissent, maximum id portentum haruspices esse dixerunt. Quasi verò quidquam intersit, mures diem, noctem aliquid rodentes, scuta an cribra corroserint. Nam, si ista sequimur, quod Platonis Politiam nuper apud me mures corroserunt, de Republica debui pertimescere; aut si Epicuri de Voluptate liber corrosus esset, putarem annonam in macello cariorem fore. An verò illa nos terrent, si quando aliqua portentosa aut ex pecude, aut ex homine nata dicuntur? Quorum omnium, ne sim longior, vna ratio est. Quicquid enim oritur, qualecumque est, caussam habeat à natura necesse est; vt etiam si præter consuetudinem extiterit, præter naturam tamen non possit existere. Caussam igitur inuestigato in re noua, atque admirabili, si poteris. Si nullam reperies, illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine caussa, eumque terrorem, quem tibi rei nouitas attulerit, naturæ ratione depellito. Ita te nec terræ fremitus, nec cæli discessus, nec lapideus, aut sanguineus imber, nec traiectio stellæ, nec faces visæ terrebunt.*

Nihil prodest securitatem, quod ad homines attinet, parare, si supersit eorum suspicio, quæ aut supernè impendeant, aut inferius sub Terra maneant, aut vniuersè vsquam sint in ipsa rerum immensitate. Nam securitas quidem quæ haberi potest ex hominibus, aliquatenus solùm est; ac nequicquam est, nisi quis sit à sese ipso maximè securus.

§. 1. Οὐδὲν ὄφελος ἦν τὴν κατ' ἀνθρώπους ἀσφάλειαν. Eòdem quoque sententia hæc, quò & duæ superiores, spectat: ac simul præterea declarat frustrà sperare homines securum tranquillúmque statum; si, cùm se extra metum à tyrannis, ab improbis, ab inimicis, ab inuidia, ab ignominia, à paupertate, aliisque id genus constituerint, non insuper se à seipsis, hoc est, à propriæ opinionis tyrannide securos reddant; quà nempe suspicentur sibi supernè, infernè, PAG. 53.

inferni, vndique mala impendere; ac omnia etiam tuta timentes, fingant sibi, quod ille ait,

Horat. 2. Epist. ult. *Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,*
Nocturnos lemures, portentáque Thessala,

& quicquid denique terroris incutiendi esse potest capax. Adiicitur autem securitatem ab hominibus aliquatenus esse: Imprimis, quia potest quidem loci munimentum, stipatio satellitum, exercitus robur, splendor majestatis, amplitudo imperij; possunt id genus cætera tutum vtcumque facere, seu aliquam securitatem præstare ab hominibus; at præstare tamen non possunt securitatem à seipso; neque obstare, quin superstitio, quin metus, quin sollicitudo, quin cupiditates, quin auaritia, quin ira, quin ambitio, quin passiones cæteræ, quasi aurum illud Poëtarum, & satellites, & ahenéas turres fulmine potentiùs perrumpant, ac in miserum inuolantes cor, ipsum exedant, canéque peius, & angue conficiant. Hoc ipsum est, quod aliquoties, sed versibus illis præsertim expressum à Lucretio est,

lib. 2. *Quapropter quoniã nil nostro in corpore gazæ*
Proficiunt, neque nobilitas, neque gloria regni:
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum'st,
Si non fortè, tuas legiones per loca campi
Feruere cùm videas belli simulacra cientes,
Feruere cùm videas classem, latéque vagari;
His tibi tum rebus timefacta relligiones
Effugiunt animo pauidæ, mortisque timores
Tum vacuum pectus linquunt, curáque solutum.
Quod si ridicula hæc, ludibriáque esse videmus
Reuerâque metus hominum, curæque sequaces
Nec metuunt strepitus armorum, nec fera tela,
Audacterque inter Reges, rerúmque potentis
Versantur, neque fulgorem reuerentur ab auro,
Nec clarum vestis splendorem purpureaï!
Quid superest, nisi ut omnis sit hæc rationis egestas,
Omnis cùm in tenebris præsertim vita laboret?

Deinde, quia licet quidem sic defugere homines, vt magis, magisque ab iis recedendo, nihil ab ipsis timendum sit; at non licet tamen seipsum sic defugere, quin in media etiam solitudine secum ipso habitandum sit, & à seipso summè timendum; quatenus animo non purgato, ea passionum turba, de qua dictum mox, ita comitatur, vt quasi arundo lethalis hæreat lateri, aut quasi asilus,

3 Georg. *Quo quondam monstra horribiles exercuit iras,*
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ:

Epist. 17. Ita profectò Seneca, postquàm illud ex Epicuro retulit, *Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio;* subdit: *Non hoc miror, non est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud, quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrùm ægrum in ligneo lecto, aut in aureo colloces; quocumque illum transtuleris, morbum suum secum transferet: sic nihil refert, vtrùm animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur: Malum suum, illum sequitur.* Facit hoc posset, quod Charinus apud Plautum, aut Chorus apud Ennium, referente Agellio habet; sed referre præstat, quod Lucretius attingit, cùm docet hominum plerumque,

Quid sibi quisque velit, nescire, & quærere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere possit.

Pergit scilicet,

Exit sæpe foras, magnis ex ædibus ille,
Esse domi quem pertæsum'st, subitóque reuertit;
Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.
Currit, agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
Oscitat extemplò, tetigit cùm limina villæ;
Aut abit in somnum grauis, atque obliuia quærit;
Aut etiam properans vrbem petit, atque reuisit.
Hoc se quisque modo fugit, &c.

Quæ securitas habetur ex trãquillitate, deuitationéque multitudinis, eadem paratur per facultatem, quâ sibi ipsi temperando, ex cupiditatibus, quicquid necessarium naturæ non est, *detrahitur, ac per simplicissimam faci*llimámque rerum necessariarum *parabilitatem.*

ἡ. 7. δυνάμει τε ἐξερειστικῇ. Cohæret hæc sententia quadantenus cum superiore. Lego autem ἐξαιρετικῇ, pro ἐξερειστικῇ, quoniam huius vocis (vtcumque esse posse in vsu fingatur) nullus esse potest hoc loco, nisi aut alienus, aut repugnans significatus: Quam substituo autem, eiusmodi est, quæ à Seneca penè demonstretur, dum & refert illam, quam nobilem dicit, (quamquam iam superiùs memorauimus) Epicuri sententiam, *Si vis Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est.* & admonet statim, vt illud tantum existimemus de diuitiis dictum; nam, *quocumque*, inquit, *transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honestum facere, non honoribus adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea esse in perpetua voluptate; non voluptatibus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam; non annis adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum.* Hæc igitur tam latè patens, videtur ea esse, quæ hoc loco dicitur facultas ἐξαιρετικὴ, *detractoria*. Nota autem certè iam antè placere Epicuro ὑπεξαίρειν vtcumque fortassis in Epistola ad Idomeneum Senecæ citata non verbo ἐξαιρεῖν, sed ἀφαιρεῖν fuerit visus; quòd Stobæus scribat Epicurum interrogatum, πῶς ἄν τις πλουτήσειε; *qua quis arte ditescere atque splendidè, &c.* ... *Non iis, quæ iam habent adiiciens, sed ex iis, quorum esse potest vsum necessarium, multa resecans;* verum

[illegible] est, [illegible] Epicuri [illegible] interrogatus, [illegible] verbo [illegible] ex hoc [illegible] natura [illegible] confirmari [illegible] in Epistola ad Menoeceum [illegible] Quemadmodum [illegible] adderetur. [illegible] compositionem [illegible] Quippe [illegible] in [illegible] ex [illegible] sunt [illegible] tum [illegible] cupiditates [illegible] quam [illegible] est [illegible] infinitas [illegible] sit [illegible] cupiditates [illegible] sed quod [illegible] desideres [illegible] cupiditates.

Diuitiæ, quibus natura contenta est, terminatæ, & parabiles sunt: earum verò, quas inanes opiniones concupiscunt, nec modus vllus, nec finis inueniri potest.

X. 10. [illegible]. Sententia [illegible] ex Cicerone desumptam [illegible] immutatione [illegible] *Nam [illegible] quibus contenta est, & parabiles, & terminatas habet: inanium autem cupiditatum nec modus vllus, nec finis inueniri potest.* Possumus verò etiam breuius interpretari ex Seneca, apud quem, postquam Epicurum dixit; *Si ad naturam viues, numquam eris pauper: si ad opinionem, numquam diues,* sum sententiam sic exprimit: *Exiguum natura desiderat, opinio immensum.* Agnoscis potuit hanc ipsam esse Epicuri sententiam, quam illis obscurissimus Athenæum comprehendisse illo disticho.

[illegible]

Præscripsit natura opibus finemque modumque;
Vana at opinandi fine, modoque caret.

Quia verò etiam Solonis versum in eandem sententiam ex Plutarcho retulimus; placet nunc integram sententiam apud Stobæum extantem referre,

[illegible] Stob.

Finis opum apparens non est mortalibus vllus:
Nam quibus ex nobis copia larger opum,
Ei duplum affectant. Ecquis satiauerit omnes?

Porrò verò in contraria particulam [illegible] ante [illegible], fuisse expositam ex Porphyrio, qui alioquin & Aristotelis [illegible] l. de Abstin.(?) [illegible], vice eorum vocum, [illegible] vocem [illegible], & [illegible] plura (vt constat ex loco superiùs citato) in eandem sententiam. Neque verò est porrò necesse congerere in hunc locum plura, cùm multa oppidò hac de re allata iam sint, & alia eiusmodi retulimus locum circa illa verba ex Epistola ad Menœceum, [illegible], & aliqua etiam paullò post attingenda sint circa inanem cupiditatem. Heic sufficiet, quod Seneca, ad ea, quæ sunt mox ex ipso commemorata, subiungit: *Congerantur*, inquit, *in te quicquid multi locupletes possederant. Vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat; auro tegat, purpura vestiat, & eo deliciarum, opumque perducat, vt terram marmoribus abscondas, & non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias. Accedant statuæ & picturæ, & quicquid ars vlla luxuriæ elaborauit; maiora cupere ab his disces. Naturalia desideria finita sunt, ex falsa opinione nascentia vbi desinant, non habent: nullus enim terminus falso est. Via eunti, aliquid extremum est: error immensus. Retrahe te a vanis, & cum voles scire, quod petis, vtrum naturalem habeat, an cæcam cupiditatem; considera, an possit alicubi consistere. Si longè progresso semper aliquid longius restat; scito id naturale non esse.* At verò & possit hoc appositè adhiberi Horatianum illud,

——*tolle querelas:* 1. Epist. 12.
Pauper enim non est, cui rerum suppetit vsus.
Si ventri bene, si lateri est, pedibúsque tuis, nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius.

Exigua fortuna sapienti interuenit: maxima verò & grauissima res consilio ipsius, & ratione, in vitæ serie administrantur.

v. 13. βραχέα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει. Est etiam penè tota huiusmodi sententiæ interpretatio ex Cicerone: tametsi alicubi breuiùs, & quasi non βραχέα, sed ὀλίγα σοφῷ τύχη legeretur, dixerit negare Epicurum *Vllam in sapientem vim esse fortunæ*; vti & cùm Sapiens ab Horatio describitur,

In quem manca ruit semper fortuna.

3.Tuscul. — 2.sat.7. — Ecl.Eth. — 1.de fin. — In præfat. lib.6.

Lego autem κατὰ τὸν ὅλον συνεχῆ χρόνον διοικεῖ, pro διῴκηκε καὶ κατὰ τὸν συνεχῆ χρόνον διοικεῖ, καὶ διοικήσει. Imprimis enim vocem τὸν ὅλον repono ex Stobæo, apud quem post vocem λογισμὸς habetur, tametsi etiam illic corruptè legi videtur, διῴκηκε, ἢ τὸν ὅλον, ὁ συνεχῆ χρόνον. Deinde verbum διοικεῖ, post vocem χρόνον relinquo, propter aliud præsens παρεμπίπτει repetitum autem præterito, futuróque temporibus expungo, non modò, quòd partim superfluant, partim orationis tenorem perturbet; verùm etiam quòd, neque apud Stobæum reperitum exstet, neque repetitum insinuetur ipsâ tam Ciceronis, quàm Vitruuij Sententiæ totius interpretatione. Nam apud illum quidem Torquatus, *Optimè, verò*, inquit, *Epicurus, quod exiguam dicit fortunam interuenire sapienti, maximásque ab eo, & grauissimas res consilio ipsius, & ratione administrari.* Vitruuius autem; *Epicurus verò*, inquit, *non dissimiliter ait, Pauca sapientibus fortunam tribuere; quæ autem maxima, & necessaria sunt, animi, mentísque cogitationibus gubernari.* Et quomodo quidem Librarij glossemata multa sæpè induxerint, non edissero: vt neque moralicùs contendo non fuisse eas voces ex textu: quod Magni illi Interpretes reputare potuerint omnia tempora præsente solo repræsentari: eo modo, quo etiam videntur illo comprehendisse, quod de continuo tempore, seu de serie vitæ tam apud Stobæum, quàm apud Laërtium disertè exprimitur. Adnoto hoc potiùs, videri Vitruuium alio modo sententiam, quàm aut Ciceronem, aut cæteros accepisse. Nempe iuxta ipsum, sensus esse videtur, quòd Fortuna sapientibus bona pauca largiatur; iuxta alios, quòd mala quidem, verùm quibus Sapiens parùm admodùm moueatur, immittat. Videtur autem esse posterior interpretatio legitima; quoniam mala fortuna est, in qua præsertim excipienda retundendáque sapientia elucet. De hac certè intelligi videtur, quod congruè isti sententiæ à Metrodoro dictum celebratur (vti & superiùs insinuatum est) προκατείλημμαί σε, ὦ τύχη, καὶ πᾶσαν τὴν σὴν παρείσδυσιν hoc est, vt Cicero ipse met est interpretatus, *Occupaui, te, Fortuna, atque cepi, omnésque aditus tuos interclusi, vt ad me adspirare non posses.* Quod quidem potest concipi factum, cùm ille se vnà cum Epicuro ad tam pauca redutit, vt iam aliquoties ex Seneca retulimus, *quæ nulla eripere fortunæ iniquitas posset.* Prætereo autem

3.Tusc. — Epist.18. de const. sap.c.15.

Illud quoque recitatum ex Seneca, *Epicurus, quem vos Patronum inertiæ vestræ assumitis, putatísque mollia, ac desidiosa præcipere, & ad voluptates ducentia. Rarò, inquit, sapienti interuenit fortuna.* Prætereo & quod in monumento, quasi Metrodoreo verbis illis habet: *Philosophia circumdanda est, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit. In insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua vindicat; infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus; neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaque quantum possumus, ab illa resiliamus; quod sola præstabit sui, naturæque cognitio. Sciat quò iturus sit; vnde ortus, &c.* Hæc, inquam, alia que prætereo, vt egregium etiam duntaxat ex Plutarcho attexam locum, quo docet, quemadmodum esse aduersus Fortunam præmunitos oporteat; *Illud*, inquit, *est exercitatione, & meditatione dignum; vt qui possit is, qui nullo in cæno iacuit, cùm ab aduersis, occurrentibus fortunæ, neque sic, inquit, malè cessit; parà nos modo possumus ea, quæ nobis præter voluntatem fortuna obtulerit, posse in quidpiam nobis commodum transferri. Abiit Diogenes in exilium est, nec sic quidem malè; nam solitus exterris philosophari cœpit. Zenoni Citiensi nauis vnica mercibus superat; illam simul cum mercibus vi fluctuum submersam accipiens; Benè, inquit, Fortuna facis, quæ nos ad palliolum, & Porticum mittis. Quid obest, qui mihi illos imitaris? Magistratum affectans, non excidisti? In agro deges; res tuas curans. Principis amicitiam ambiens, passus repulsam es? Vitas periculis, negotijsque immunis. Occupati aliunde negotia occupantibus, & sollicitudinibus plena? Nec calida quidem, inquit Pindarus, ita souebit mollia membra, vt gloria, honorisque potentia alicui coniuncta, & laborem iucundum, & molestiam non molestam facit. Fecit calumnia, aut inuidia, vt negotium tibi infeliciter, & cum exsibilatione successerit? Nauigare secundo vento ad Musas, & Academiam licet, Platonis instar, postquam naufragium amicitiæ cum Dionysio fecit. Iuuat proinde maximè ad animi tranquillitatem illustres viros considerare, an num tale quid passi fuerint. Molestum est, exempli causa, liberis carere? Attende ad Romanorum Reges, quorum nemo fuit, qui regnum filio suo reliquerit. Est tibi præsens paupertas grauis? Ecquem Bœotiorum esse te, quàm Epaminondam malles; aut Romanorum, quàm Fabricium? Adulter coniugis est? An non legisti inscriptionem in Delphis?*

Agis me posuit, qui est Rex terraque, marisque.

Et nonne etiam inaudisti vxorem illius Timæam ab Alcibiade vitiatam, ac filium vocasse Alcibiadem, id ancillis insusurrando? Et hoc tamen non obstitit, quo minus Agis clarissimus, maximúsque fieret Græcorum. Vti neque Stilponem iucundissimè exercuit ætatis suæ Philosophorum vitam prohibuit intemperans filia.

Vis [illegible] est maximè omnium à perturbationibus [illegible]; [illegible] ex opposita perturbationum plenissimum.

¶. 17. [illegible]. Cùm in [illegible] dicta sint iam multa [illegible], [illegible] ipsa pacifissimum [illegible] & [illegible] etiam [illegible] inferius; [illegible] hic [illegible] Alexandrinum, postquam [illegible],

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ex Epicuro [illegible] [illegible]. Epikur.

[illegible] *ex nihilo* [illegible]. Ac posteà quidem illud [illegible], quod est apud [illegible], [illegible] apud [illegible]. Ibid.

[illegible] *esse* [illegible] *& [illegible]*. [illegible] in libris de Republica [illegible], vbi [illegible] [illegible], [illegible] *esse* [illegible] [illegible] *felicem*, [illegible] secundo de [illegible], [illegible] *Midæ* [illegible] *esse* [illegible] *augere* [illegible], [illegible], [illegible] hoc posse, [illegible] [illegible] animi tranquillitas [illegible] est, quæ summa felicitas, [illegible] fructus [illegible] est. Possunt & alia [illegible] eamdem sententiam [illegible]; verùm [illegible], quæ apud [illegible] à Diogene [illegible]. *Iustitia,* Serm. [illegible] *tranquillitatem* [illegible] *, ut* [illegible] *, voluptas est* [illegible] *& sibi ipsi sufficiens* [illegible]. *Porrò enim, qui* [illegible] *tranquillitatem, non* [illegible] *est, sed est maximè etiam sibi ipsi.* [illegible] *, ut si* [illegible] *ex parte offendere;* [illegible] *causa erit;* [illegible] *quasi* [illegible] *, nihil* [illegible] *maximè, &* [illegible] *percipere. Quippe &* [illegible] *, & ex* [illegible] *, & ex* [illegible] *, voluptates illi, quæ* [illegible] *. Sicut autem* [illegible] *pericula* [illegible] *maximè* [illegible] *necessaria. Nisi* [illegible] *, qui* [illegible] *animo perturbato* [illegible] *?*

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia eius rei, quā naturæ opus est, oritur, sed dumtaxat variatur.

¶. 18. Οὐκ ἐπαύξεται ἡ ἡδονὴ ἐν τῇ σαρκί. Sententia hæc est, quam Cicero innuit, dum Torquatum apud [illegible], *Omnis autem,* inquit, *privatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem; ut postea variari voluptas, distinguique possit; augeri, amplificarique non possit.* Ac rursus, *Cum omnis dolor detractus esset, variari, non augeri voluptatem.* Et posteà, dum ipse disputans adversus Torquatum, *Quid fecisti,* inquit, [illegible] *, ut non modo quid sit voluptas, scire (est enim iucundus motus in sensu) sed etiam quid eam tu velis.* [illegible] *eam ipsam* [illegible] *, quam modo ego dixi, &* [illegible] *, ut sit, &* [illegible] *aliquam* [illegible] *: tum aliam quandam summam voluptatem, cui addi nihil possit; eam tum adesse, cum dolor omnis absit, eamque stabilem appellat.* Elicitur porrò ex hoc loco, qui valeat sententia [illegible] intelligi [illegible] ea, quæ dicta sunt circa terminum doloris, magnitudinis voluptatum [illegible]. Videlicet, quòd Indolentia, quæ eadem est cum Sanitate, summa quædam voluptas sit; sine qua nulla, & cum qua omnis sit, quæ præterea potest haberi voluptas; eo modo, quo Saccharum haberi potest quasi summum dulce, cuius admistione cætera dulcia intelliguntur; vel generalius ipsum Sal haberi summè sapidum, cuius participatione cætera omnia sapida fiunt. Quo item modo calida omnia censeri possunt calida participatione summè calidi, putà ignis; omnia humida participatione summè humidi, putà aquæ; atque ita de cæteris: adeò vt summa habita in vnoquoque genere, non illud augeri, intensiusve effici valeat, sed pro diversitate rerum, quibus applicetur, variari dumtaxat. An verò putem Epicurus habuisse quoque indolentiam quasi massam ceream, quæ diversimodè formetur; quasi pannum, qui diversimodè complicetur; quasi tabulam, quæ diversimodè pingatur; quatenus, vt rerum earum moles non ideò augetur, sed variatur solummodò; ita perfectio illius status non amplificatur ex superuenientibus diversimodè iis, quæ in motu sunt, voluptatibus, sed variatur solùm? Vtcumque sit; quò faciliùs liceat intelligere Epicurum, Indolentiā, seu stabili illā voluptate nitentē, habere illas mobiles, quasi non necessarias; adiici potest ad antedicta, quod Plutarchus ait, ad hanc sententiam attinens. Nam de voluptatibus loquens, Epicurus, inquit, [illegible], [illegible]. *Finem illis communem præstituit doloris omnis amotionem; videlicet, quasi natura* [illegible] *dolorem, voluptatem augeat;* [illegible] *patiatur* [illegible] *ulterius* [illegible] *magnitudinē* [illegible] *, sed admittat solùm variationes quasdam non necessarias,* [illegible]

Margin notes: 1. de fin.; Epikur.; Ibid.; Serm.

quæ addid, vt doleamus, non comparentur. Porrò & ex hoc intelligitur, eas voluptates in motu, quas Epicurus, vt variantes solùm, & vt non necessarias respuit, non esse illas, quæ percipiuntur, donec, quæ parta ob indigentiam molestia est, detrahitur; veluti donec fames leuatur, aut sitis restinguitur; sed illas, quæ hac detracta molestia intemperanter capessuntur. Istæ nempe sunt, quas natura nobis necessarias non fecit; quasi assequuta semel indolentiam, nihil affectet ampliùs, sed in ea consistat, vt in apice: cùm & priores illas eò vsque duntaxat necessarias fecerit, quoùsque fuerit indolentiam nacta; ac veluti insusurrare vnicuique illud poterit, quod occasione diuitiarum naturæ, non multò antè retulimus,

———tolle querelas,

Si ventri bene, si lateri est, pedibúsque tuis———

Intelligitur verò etiam tum ex his, tum ex sæpe dictis, quid ad Ciceronem responderi valeat; cùm exaggeratis illis ex libro de Fine Epicuri verbis, *Nec equidem habeo, quid intelligam bonum*, &c. subiicit tandem: *At idem ait, non crescere voluptatem dolore detracto, summámque esse voluptatem, nihil dolere. Paucis verbis magna tria peccata. Vnum, quòd secum ipse pugnat: modò enim ne suspicari quidem se quidquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate: nunc autem summam voluptatem esse, dolore carere. Potést-ne magis secum ipse pugnare? Alterum est peccatum, quòd cùm in natura tria sint, vnum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere, hic putat primum, & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. Tertium peccatum commune cum quibusdam, quòd cùm virtus maximè expetatur, eiúsque adipiscendæ causâ Philosophia quæsita sit; ille à virtute summum bonum separauit.*

Id quod mentis finem (summámve, quæ in animo voluptatem) pepererit, ipsa fuit expunctio earum opinionum (illisque affinium) quibus metus maximi ipsi menti incutiebantur.

¶. 21. Τῆς δὲ διανοίας τὸ πέρας. Vt sententia superior spectat ad voluptatem corporis summam, quæ in indolentia est sita; sic pertinet ista ad summam voluptatem animi, quæ in vacuitate perturbationis, seu tranquillitate consistit. Summam verò dico, propter vocem πέρας, ex qua intelligimus insinuare Epicurum voluisse, postquàm aliquis ad eiusmodi perturbationis vacuitatem peruenit, variari quidem per studiorum, speculationúmque lepores, at non augeri nihilominùs summam animi voluptatem. Quin-etiam proinde intelligimus, quamobrem non censuerit esse Physiologiam necessariam, nisi ad vacuitatem illam perturbationis comparandam; nempe, quasi ipsâ semel habitâ, voluptates speculationum necessariæ magis non sint, quàm fame sublatâ ciborum cupediæ. Quippe à pari intelligitur, neque opus est, vt quidpiam hoc loco speciatim addatur; & maximè quidem cùm res fuerit mox antè circa Physiologiæ necessitatem declarata.

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas potest percipi, quàm percipiatur ex hac, quod videmus esse finitum; si quis modò illius finem rectâ ratione dimetiatur.

¶. 16. ὁ ἄπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονήν. Sententiæ interpretationem suggessit Cicero, cùm Torquati ore Epicurum dicentem induxit, *Nec maiorem voluptatem ex infinito tempore ætatis percipi posse, quàm ex hoc percipiatur, quod videamus esse finitum.* Prætereo autem, quòd post-modum illam iterum recenset his verbis: *Negat Epicurus diuturnitatem temporis ad beatè viuendum aliquid afferre, nec minorem voluptatem percipi in breuitate temporis, quàm si illa sit sempiterna.* Et rursus: *Negat infinito tempore ætatis voluptatem fieri maiorem, quàm finito, & modico.* Tametsi verò Cicero, non improbatâ alioquin sententiâ, ipsam Epicuro non congruere censeat; id facit tamen ob præsumptam, & quæ afficta tamen sit, de voluptate opinionem. Et certè conditio, quæ apponitur, *Si quis modò*, &c. declarat satis Epicurum voluptati modum, non libidine, sed ratione præscripsisse. At quomodo potest voluptas tempore finito percepta, reputari æqualis illi, quæ infinito, si vita foret sempiterna, perciperetur? Quatenus, inquiet, voluptatis finem rectâ ratione dimetiendo, ac summam proinde voluptatem, non aliam, quàm vacuitatem, tum doloris, tum perturbationis esse reputando, constat illam neque maiorem, intensioremve fieri longinquitate temporis; neque minorem, remissiorémve eiusdem breuitate reddi. Et qui hoc bono, donec viuit communem vitam, fruitur, tam esse eum beatum, quàm foret, donec viueret, si fieri posset, vitam sempiternam. Et quamuis sperata productior, seu longioris æui, voluptas videatur præsentem voluptatem facere intensiorem; id tamen apud eos, qui voluptati finem non rectâ ratione, sed cupiditate inani metiuntur; quique sic se habent, quasi cùm non erunt, seu vita defecerit, sensuri sint molestiam ob priuationem voluptatis, quam sentirent, si superessent. Addet ipsam Sapientis vitam, æternitati æquiparari, vt superiùs deduximus; quatenus non modò præsentia intuetur; sed ea etiam, quæ præterierunt, sibi ponit ob oculos; ac ea, quæ futura sunt, vniuersim prospicit; ortus Siderum, & occasus; tempestatum vicissitudines; generationum, & corruptionum varietates; Rerumpublicarum, morúmque mutationes; bellorum, & pacis alternantis vices; fidei, & perfidiæ, crudelitatis, & clementiæ exempla, cæteráque id genus omnia, quæ existimet in futurum, ex iis, quæ præextiterunt, conijcere in promptu sit; adeò proinde, vt ille habeat, quasi in prospectu æternitatem totam; interesse sibi putet; neque vitam breuem concessam queratur, quam sapientia in omne æuum tam præteritum, quàm futurum extenderit. Spectare huc proinde potest, cum illud Ciceronis, cùm Philosophiam alloquitur, *Est vnus dies bene, & ex præceptis tuis actus peccanti*

[illegible] tum illud Po- [illegible] *Finis dies hominum* [illegible] quæ cum intra attigi- [illegible] est ipsius Posidonij [illegible] fuisse eandem, quam Epicuri [illegible] sententiam, cum [illegible] Chrysippum [illegible] [illegible] *Nihil enim [illegible] tempore, sed perinde esse, [illegible]*

[illegible] sunt quidem à natura fines voluptatis [illegible] temporis [illegible] desiderium ipsa [illegible] de corpore [illegible] vt per sint, [illegible], & [illegible] temporis desiderium [illegible] perfectam [illegible], [illegible], vt ea contenti, [illegible] *ipsa tempore [illegible] etiam voluptate [illegible] non est, ut tam [illegible] cum rerum mortalium condi- [illegible] vita moliretur, quippe [illegible] vita perfectam*, atque adeo delectabilem, *[illegible]*.

§. 22. [illegible] [illegible] Quemadmodum & ad [illegible] [illegible] §. 13. lego [illegible], non quod aliquis [illegible] illa [illegible], quæ præeunt, cohærent non possint, sed quia non simul [illegible] quæ de [illegible], [illegible]: quippe cum [illegible] æterni tollenda, sed [illegible] temporis cupiditatem detrahenda. Id [illegible] illud non ita [illegible], *[illegible] Pythocles [illegible]*, [illegible] *Qui [illegible]*. Denique lego, [illegible] [illegible]. Nempe non appa- [illegible] possit [illegible] hunc colligi. [illegible], [illegible], ex [illegible] Epicurum voluisse hoc [illegible], quod [illegible] [illegible] illud [illegible]. *Cum [illegible]*. [illegible] porrò videor [illegible], quam Epicurus [illegible], [illegible], quod Theophrastus

conquereretur, *qui moriens*, inquit Cicero, *accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset, hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam vitam dedisset. Querebatur si potuisset esse longinquior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. Querebatur igitur*, pergit Cicero, *se tum cùm illa videre cœpisset, extingui.* Quod quidem visus Seneca in Aristotelem transferre, exprobrat illi, *cum rerum naturæ exigentiâ [illegible] [illegible] sapienti viro [illegible] animalibus [illegible], vt quina, aut dena secula educerent; homini in tam multa, ac magna genito tanto citeriorem terminum stare.* Lucretius certè ex opposito conquerentem ipsam naturam, iuxta Epicurum inducit, aduersus illos, qui sibi vitam non esse longiorem congemunt, ac flent, versibus illis [illegible] relatis, lib. 3.

Quid tibi tantopere'st, mortalis, &c.

ac illis demum propositis,

—[illegible] tamen omnia restant,

Omnia si pergas viuendo vincere secla,

Atque etiam potius si nunquam sis moriturus.

[illegible]

Quid est [illegible], nisi [illegible] intendere [illegible]

Notarum, & [illegible] verbis [illegible]. Sed, [illegible] hæc expectantur, [illegible] præstat, quod Seneca [illegible] Aristotelea sententia in hunc modum [illegible]: *Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem largè data est, si tota bene collocaretur. Sed vbi per luxum, ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur, vltima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est: non accepimus breuem vitam, sed fecimus; nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut ampla, & regia opes, vbi ad malum Dominum peruenerunt, momento dissipantur: at quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, vsu crescunt; ita ætas nostra bene disponenti multum patet. Quid de rerum natura querimur? illa se benignè gessit: vita, si scias vti, longa est. Alium insatiabilis tenet auaritia; alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas; alius vino madet, alius inertia torpet; alium defatigat ex alienis iudiciis suspensa semper ambitio; alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios; sunt quos ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit, plerosque nihil certum sequentes, vaga & inconstans, & sibi displicens leuitas per noua consilia iactauit.* Et infrà: *Non est itaque, quod quemquam propter canos, aut rugas putes diu vixisse; non ille diu vixit, sed diu fuit. Quid enim, si illum multum putes nauigasse, quem sæua tempestas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac vicibus ventorum ex diuerso furentium per eadem spatia orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo, cum video aliquos tempus petere, & eos qui rogantur, facillimos. Illud vterque spectat, propter quod tempus petitum est; ipsum quidem neuter. Quasi nihil*

N 4 petitur,

Marginal notes: 1. Tuscul. (beside "Querebatur igitur…"); lib. 3. (beside "Quid tibi tantopere'st…"); cap. 3. (beside "Quid de rerum natura…"); cap. 8. (beside "Et infrà…")

petitur; quasi nihil datur, re omnium pretiosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit, ideoque vilissima aestimatur; imo pene nullum pretium eius est. Annua congiaria homines clarissimi accipiunt, & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant: nemo aestimat tempus; utuntur illo laxius, quàm gratuito. At eosdem aegros vide, si mortis periculum admotum est propius, Medicorum genua tangentes; si metuunt capitale supplicium, omnia sua, ut vivant, paratos impendere; tanta in illis discordia affectuum est. Quod si posset, quemadmodum praeteritorum annorum cuiusque numerus proponi, sic futurorum; quomodo illi, qui paucos viderent superesse, trepidarent, quomodo illis parcerent! Atqui facile est quamvis exiguum dispensare, quod certum est; id debet servari diligentius, quod nescias, quando deficiat. Nec est tamen, quod ignorare putes illos, quàm cara res sit. Dicere solent iis, quos validissimè diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, ut sine illorum incremento sibi detrahant; sed hoc ipsum an detrahant, nesciunt; ideò tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet; nemo iterum te tibi reddet. Ibit quà coepit aetas, nec cursum suum aut revocabit, aut supprimet; nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suae; tacita labetur. Non illa se regis imperio, non favore populi longiùs proferet: sicut missa est à primo die, curret; nusquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat: mors interim aderit, cui, velis, nolis, vacandum est. Haec, recitata licet prolixiùs, obstare non debent, quin illud addamus, quod idem aliàs praeclarè habet, cùm nos docet, quemadmodum horrere mortem desinamus: *Desinemus autem*, inquit, *si fineis bonorum, ac malorum cognoverimus; ita demum nec vita taedio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest, tot res varias, magnas, divinas percensentem; in odium illam sui adducere solet iners otium. Rerum naturam peragranti, nunquam in fastidium veritas veniet; falsa satiabunt. Rursus, si mors accedit, & vocat, licet immatura sit; licet mediam praecidat aetatem; perceptus longissimè fructus est. Cognita est illi ex magna parte natura: scit tempore honesta non crescere. His necesse est videri vitam brevem, qui illam voluptatibus vanis, & ideo infinitis metiuntur.*

Qui fineis in vitâ degendâ à natura praescriptos *perspexit, novit quàm parabile sit, quod ad detrahendum quicquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: novit & seriem vitae totius praeclarè constituere: adeò ut rebus alea periculique plenis nullatenus egeat.*

V. 40. Ὁ τὰ πέρατα, τοῦ βίου κατειδώς. Intelligendam esse sententiam, non de duratione vitae, sed de concomitantium vitam cupiditatum finibus, praescriptore ipsis à natura modo, ut interpretando expressum est; videtur ex eo satis colligi, quòd subiicitur, *parabile id esse, quod cupiditatibus sedandis tollendave molestiae ex ipsis creatae est satis.* Illud verò πραγμάτων ἀγῶνας κεκτημένων, accipiendum esse de rebus aleae, & periculi plenis, ex eo videtur intelligi, quòd qui ita vitam instituit, ut sit rebus paucis, iisque facilè parabilibus contentus, ille, nihil indigeat iis opibus, quas quaerere est labor, tueri angor, amittere dolor. Spectat huc praesertim Lucretianum illud,

> *Ergo hominum genus incassum, frustráque laborat,*
> *Semper, & in curis consumit inanibus aevum.*
> *Nimirum, quia non cognovit, quae sit habendi*
> *Finis, & omnino quoad crescat vera voluptas.*

Pertinet verò eodem quoque, quòd Democritus apud Stobaeum, author est illi, qui instituit tranquillè vitam degere, *ut neque privatim, neque publicè multa agat; utraque quidquid fuerit supra suas vireis, sic itaque naturam adnitatur; sed eam sui curam habeat, ut fortunam, etiam faventem, & quicquid putet ad decorem spectare, asserentem, declinet; neque plura attingat, quàm quibus praestandis par sit; cùm modica commoda, parva licet, tractatu tutiora, quàm magna sit.* Verùm plura in hanc sententiam deducta passim hactenus sunt.

Oportet porrò sibi finem, sive vitae scopum, *ratum constantémque praefixum habere, ratione bene initâ secundum omnem evidentiam, quâ vulgò solemus, si quid opinamur, expendere: omnia quippe, nisi id fiat, indiscretae temeritatis, confusionisque plena evadent.*

V. 1. Τὸ ὑφεστὼς δὲ τέλος δεῖ ἐπιλογίζεσθαι. Addideo heic particulam δὲ, ut Phrasis constet; ac statim lego ἐφ' pro ἐς, & posteà, εἰ δὲ μή, pro εἰ μή, ut sensus sit planior. Porrò tam multa diximus, quae ad hanc sententiam pertineant, ubi de Prudentia Prima est actum, ut nihil heic addiscendum sit, solummodo tantùm solùm, τοῦ ὑφεστῶτος τέλους nomine, intelligi quidem tum generalem illum scopum, quem homines omnes sibi praefixum habere debeant; ut nempe quàm minimum sit, & doloris in corpore, & perturbationis in mente; quòd evidentiae innixa ratio non demùm praeclarè docuisse comprobabitur, cùm quacunque demùm conditione simus, desideria nostra reduxerimus ad contentam paucis naturam, nec nos permiserimus vanis, & sine, modóque carentibus cupiditatibus, ob quas esse perturbatam, tumultuosámque vitam contingit: sed intelligi quoque maximè specialem scopum, seu genus vitae, quod nisi quis sibi inita ratione ex sua indole, ex nascendi conditione, ex aliis circumstantiis constituerit; necesse est semper ab incerto pendeat, & quasi in filo contineatur fluctuet: quemadmodum alibi est uberiùs dictum.

[illegible] sensibus fidem adimas, ne habebis quidem, quo si cumque ipsorum falli dixeris, ad quid reuoces examen, id [illegible].

§. 31. [illegible] Occi[illegible] superiore [illegible] [illegible] sunt illi, aut qua[illegible] Criteria, regu[illegible] quæ ad Physicam [illegible] quæ Ethica sunt [illegible]. Certe & hæc [illegible] de fide non [illegible] [illegible] quod [illegible] quæ in Canonica [illegible] dicta [illegible].

Si quampiam sensum absolutè explodas, neque id quod est opinabile, distinguas ab id quod expectabile est (tempusve quasi nondum sit debitè perspe[illegible] deposcit, postquam quale sit pronunciatur) *& in id quod præsens* [illegible], explorationemque) *[illegible] id quod secundum sensum secundum passionem*, affectionesve animi: *secundum [illegible] incurrentem pro [illegible] apparentia fallam: [illegible] quoque [illegible] ita conturbabis, vt nullum tibi [illegible]*, quo solidè quidpiam iudices, *sit superfuturum.*

§. 8. [illegible] Sen[illegible], quæ in Canonica dicta [illegible] intelligi, alio[illegible] propter con[illegible] valgò [illegible] sed ipsum Opi[illegible] Legi autem [illegible] ante dicta, & vt [illegible] verò [illegible] vt valgò. Rursus autem [illegible] speciem di[illegible] continuan-

tia Additiuncula ad interpretationem facta, [illegible] ratio ex aliis dictis.

Si id omne, quod heic appellatur *Expectabile*, *cum opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris vt tale: neque* leuiter *præterieris* (quasi constans & admittendum) *id quod nullum euidentiæ suffragium habens, falsum est: eo casu geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attenditque solicitè quale omne iudicium sit, quod de re opinabili, aut rectè, aut perperam fertur.*

§. 19. [illegible] Hæc [illegible] Sententia ex dictis in Canonica est intelligenda. Addo autem ad calcem, vocem [illegible], quoniam alioquin sententiæ sensus, vt satis constat, mutilus est; ac alias [illegible] eget.

Nisi qualibet occasione vnamquamque actionum tuarum ad ipsum naturæ finem referas sed ad aliud quidpiam siue prosequendo siue refugiendo deflectas: non erunt tibi vita actiones propriis sermonibus consentanea.

§. 21. [illegible] Hæc [illegible] Sententia, quæ attinet ad Criteriorum tertium (Passionem nimirum, qua de prosequendo, fugiendóque fertur iudicium) cohæret cum illa, suam occasione, tres, quæ mox præcedunt, tres Parenthesi interiectæ sunt. Scopus autem ipsius est, vt quæcumque agendi occasione oblata, meminerimus generalis [illegible], & secundum naturam institui finis; ne passione quadam, vt fieri solet, abrepti, à recto tramite discedamus, ac etiam virtutis tenore prorsus, deprehendamur lapsi in vitium, & ex duobus oppositis, vnum collaudemus, prosequamur aliud. Ecce verò ad hoc [illegible], quidam Epicurus eximij consilii apud Senecam suadet. SIC *fac*, inquit, *omnia tamquam spectet aliquis*; quod Seneca [illegible] excipit his verbis: *Prodest sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longè magnificentius est, sic viuere, tamquam sub alicuius boni viri, ac semper præsentis oculis: sed ego etiam hoc contentus sum, vt sic facias, quæcumque facies tamquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cum iam profeceris tantum, vt sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia supprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cum hoc effeceris & aliquid cœperit apud te tui esse dignatio; incipiam te sinere [illegible]; quod idem suadet Epicurus.* Hæc Seneca, qui & iterum alibi: *Iam [illegible] inquit, Epistolæ postremæ accipe, & quidem [illegible] & salutarem, quam te affigere animo volo.* Epist.25.

vola. Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spectante vivamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus praecepit: Custodem nobis, & Paedagogum dedit; nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non tantum praesens, sed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui sic aliquem vereri potest, ut ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet! Qui sic aliquem vereri potest, cito erit verendus. Elige itaque Catonem. Si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum, Laelium. Elige eum, cuius tibi placuit, & vita, & oratio, & ipse animum ante se ferens, & vultus; illum semper tibi ostende, vel custodem, vel exemplum. Spectat hoc illud Epicteti: *Congressurus cum aliquo, ac eorum praesertim, qui excellentem locum tenent; propone tibi, quid ea occasione Socrates, aut Zeno fecisset, ac non haerebis, quid facto opus, ut decore te pro re nata geras.*

In Enchir.

Cupiditatum aliae sunt naturales & necessariae: aliae naturales, nec tamen necessariae: aliae neque naturales, neque necessariae, sed ex opinione inani prognatae.

Σ. 26. Τῶν ἐπιθυμιῶν, αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι. Repono post hanc, & sequentem sententiam treis alias, quae solent ipsas praecedere, ut transpositas satis manifeste. Quae certe est illarum prima, cum sequente istarum cohaerenter effertur; & divisionem cupiditatum in hac ipsa factam supponit. Potest vero transpositionis occasio ex eo fuisse facta, quod incipiat quoque hisce vocibus, τῶν ἐπιθυμιῶν, pertractis una aliis duabus, per quas fit istarum de cupiditatibus interruptio Σ. porro 27. addo, interseroque has voces ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ καὶ, tanquam perspicue deficientes, ut Stephano quoque indicavit illo Torquati apud Ciceronem locus, *Quae est enim aut utilior, aut ad bene vivendum aptior partitio, quam illa, qua est usus Epicurus; qui unum genus posuit earum cupiditatum, quae essent & naturales, & necessariae; alterum, quae naturales essent, nec tamen necessariae; tertium, quae nec naturales, nec necessariae.* Adde vero Ciceronem heinc resumere, quod postea causatur his verbis: *Tria genera cupiditatum, naturales, & necessarias: naturales, non necessarias: nec naturales, nec necessarias.* Alio autem loco, *Vides, credo,* inquit, *ut Epicurus Cupiditatum genera diviserit, non nimis fortasse subtiliter, utiliter tamen: Partim esse naturales, & necessarias: partim naturales, & non necessarias: partim neutrum.* Ubi, quod vides, *non nimis fortasse subtiliter* dici, eo spectat, quod innuit Ciceronem causari, divisionem cupiditatum hac ratione instituere, esse, *non dividere, sed frangere rem*: Id nempe iam retulimus circa Epistolam ad Menoeceum, ubi & adnotavimus, cum Cicero velit, instituendam potius hoc modo divisionem fuisse; *Cupiditatum esse duo genera, Naturales, & Inanes;*

1. de fin.

Lib. 2.

3. Tuscul.

2. de fin.

Naturalium quoque item duo, Necessarias, & non Necessarias; adnotavimus inquam Epicurum divisionem illeic hoc propius modo instituisse; τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ, αἱ δὲ κεναί, καὶ τῶν φυσικῶν, αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον. ac simul insinuavimus, eo modo dividere, quo factum in hac sententia videmus, non fuisse rem frangere, sed scrupulositatem illam, quae in dividendo, subdividendoque plerumque importuna est, declinare; idque praesertim, cum nullum membrum necessarium praetermittatur, & nihil magis praeceptu sit, quam retro ad illam angustam subtilitatemve subdividendi reducere. Praetermitti vero non debet. Nemesium duarum hanc Epicuri fuisse aemulatum, cum cupiditatum vice, voluptates dividens, αἱ μὲν, inquit, εἰσιν ἀναγκαῖαι, καὶ φυσικαί, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι οὔτε φυσικαί. admoneo interim videri corrigendum exinde esse illum apud Eustratium locum, ubi in Aristotelicam cupiditatum divisionem scribens, *Epicurus,* inquit, *& qui eum sequuntur, ita dividunt,* [illegible] αἱ μέν εἰσιν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι, οὔτε φυσικαί, manifestum siquidem est, vocem καὶ esse superfluam, ac vice illius reponendum esse, φυσικαί.

An non vero pari ratione corrigendus apud Athenaeum locus, cum, *Plato,* inquit, *primus ostendit, quod semper in ore Epicureorum est,* ὅτι τῶν μὲν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ [illegible] ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ οὔτε φυσικαί, οὔτε ἀναγκαῖαι. Constat nimirum inde abesse totum primum membrum, sive genus cupiditatum, cum alioquin quasi vestigium sit illud μὲν ante vocem καί, quod statim non repetitur post vocem φυσικαί, nisi ad aliud membrum spectaret. Quisquis porro dubitet, ecce Plato, quem Athenaeus citat, ac recitat, loco dividit quidem Cupiditates in Naturales, & non Naturales; sed cum dividat tamen in Necessarias, cuiusmodi sunt σίτου, καὶ ὄψου, *cibi & obsonii*, attinentes ad sanitatem, bonamque habitudinem; & non Necessarias, cuiusmodi sunt [illegible], a quibus, corpori, animaeque ad prudentiam, temperantiamque noxiis dissuadere non sit recte institutum abstinere; cum, inquam, Plato sic dividat; patet non unum ab ipso cupiditates necessarias, quae in illa tamen apud Athenaeum divisione, quatenus certe, praetermittuntur. An non rursus pari de causa apud Plutarchum corrigendum, cum ille sub persona Grylli recensentem tria illa cupiditatum genera, profert priorum, τὰς [illegible], ac simul igitur cohaerent, [illegible]. Scilicet, aut tota divisio videtur intericienda; aut primum illud membrum aliunde inserendum; aut deinde, quia illud heic obliquis habetur, videtur item ita legendum, [illegible] genere etiam potius [illegible]. Facio tamen, quod apud Laertium in vulgatis ad textum exemplis, ubi verbis dicitur, legatur

Nam

[illegible] *Constituuntur* [illegible] illud [illegible] &c. [illegible] Et [illegible] tertio [illegible]

[illegible] Aristotelem *cupiditatum* [illegible] Eustratio [illegible] Epicureis [illegible] Nicomachiorum tertio, & [illegible] septimo [illegible] *Cupiditatum* [illegible] *Aliæ* [illegible] *communes*, *aliæ* [illegible] *propriæ* [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] Prætereà [illegible] Aristotelem [illegible] honestæ [illegible] cupiditas [illegible] qualis [illegible] Niobe [illegible] liberos [illegible] Latona [illegible] Satyro, qui Patrem [illegible] *valde desipere*, inquit ille. Prætereà id, inquam, [illegible] Platonem [illegible] Cupiditatum [illegible] in *irrationalis*, *& cum ratione*, in genere naturalium [illegible] non necessariarum [illegible] ad honori pertinet, aut irrationalem, [illegible]

námque partem sequamur; ac vtrum nam sit, coniiciendum ducat ex iis, quæ in somnis contingunt. Quoniam quatenus temperanter, aut intemperanter, leniter, aut ferociter viuitur, insomnia honesta, vel turpia, mitia, immaniáve creantur, arguíntque aliò quid per vigiliam pronum sic agi, vel non agi.

Cæterùm, cùm Laërtius primum in exemplum Cupiditatum naturalium, & necessariarum, afferat cupiditatem *vel potulenta*, *dolore* [illegible], & Plutarchus similiter, vti admonitum mox est; ecce à Nemesio Naturales, & Necessariæ describuntur, [illegible] *quæ sunt* [illegible] *sine quibus* [illegible] *non potest*, [illegible] *qui indigentiam explent*, [illegible] Ab Eustratio verò dicuntur [illegible] Vbi rursus [illegible], supplendúmque est, [illegible] Nam si dicas forte legendum esse [illegible], vt, quemadmodum apud Nemesium, relatio fiat ad vocem [illegible], tunc [illegible] membrum deerit, quo cupiditas [illegible] exprimatur. Deinde, cùm Laërtius cupiditates naturaleis, & non necessarias eas esse declaret, *quæ nihil aliud quàm voluptatem variant, non verò absolutè dolorem detrahendo necessaria sunt*, *vt quæ edulium sunt delicatiorum*; Plutarchus verò in exemplum illas afferat, quæ sunt venereorum, [illegible] *quibus*, inquit, *præbet natura principium*, *& à quibus tamen potest quis non incommodè abstinere*; ecce imitantur cæteri Plutarchum, dum ab Eustratio quidem proponitur simpliciter in exemplum [illegible], *cupiditas rerum venerearum* (vtcumque Aristoteles, non nisi præmissis cibi, & potus cupiditatibus, subijciat illam, quæ [illegible] *lecti* est, secundùm Homerum, in eo, qui est [illegible] *adolescens*, *siue* [illegible]) & à Nemesio cum distinctione cupiditates tales dicuntur, [illegible] *quæ secundum naturam*, *aut secundum legem sunt contrahitur*; [illegible] *ad generationis perpetuitatem faciunt*, *sed potest* [illegible] *veluti in statu virginitatis*, [illegible]. Denique, cùm apud Laërtium neque naturales, neque necessariæ dicuntur, *quales corporum* [illegible] *sunt*; & Plutarchus texat longam earum seriem, *vt quæ sunt cultus elegantis*, *pretiosarum vestium*, *auri*, *argenti*, *eboris*, &c. Ecce ab Eustratio talis dicitur, qualis est [illegible] *cupiditas* [illegible] *ciborum*, *talis indumenti*, *talium venereorum*. A Nemesio autem tales perhibentur, [illegible] *sunt consuetudo*, *& fallacia*, [illegible] *quæ necessitatem excedunt*. *Quippe neque*

neque ad propagationem nostri generis, neque ad vitam conferunt; quia imo inferunt etiam necem.

Iam cùm sint multa vt passim, sic ferè plerumque hactenus deducta, quæ, quod ad rem spectat hisce confirmandis possunt facere; nihil sanè aliud addendum heic est,
Lib. 5. quàm quod Cicero in Tusculanis, relata tri-membri, quæ hoc loco fit, cupiditatum diuisione, subdit. Docet nimirum ex Epicuro Cupiditates naturales, & *Necessarias satiari posse penè nihilo*; ac subinde pergit: *secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile consist, nec verò ad carendum. Tertias, quod essent planè inanes, neque necessitatem modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditus eiiciendas putauit.* Ac subiicit quidem Cicero præterea, *disputari multa ab Epicureis, de extenuatione voluptatum obscœnarum; additque iis similia ad victum transferri, extenuarique magnificentiam, & sumptum epularum, quòd paruo cultu natura contenta sit*, &c.

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducant; si vehemente cum studio sint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuscemodi, ac non ex sua ipsarum natura (quâ parte nimirum naturales sunt) *sed pro ipsa, quæ in homine est opinionum inanitate vltra modum diffunduntur.*

ꝟ. 37. Ἐν αἷς τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν. Sententia hæc, cum insequente, attinet ad cupiditates; hæc quidem generis secundi; illa verò tam secundi, quàm tertij. Veræque enim eo charactere à cupiditatibus generis primi discernuntur, quòd cùm istæ, nisi expleantur, dolorem creent, immò & noxam (in corpore videlicet) illæ ex opposito non creent; adeò proinde, vt non ex quadam naturæ indigentia oriantur, sed ex inani opinione, quâ iis frui rebus, quæ concupiscimus, oportere, præsumitur. Repono autem ꝟ. 41. διαχέονται ex mss. pro [illegible], quòd & ob has voces inanis fiat repetitio, & phrasis idoneo alioquin verbo destituatur; vt taceam potuisse vocem indicari vel ex sequente sententia, in qua legimus [illegible], itémque ex loco paulò antè citato, quo Plutarchus meminit cupiditatum [illegible]. Interpretor verò τὴν κενοδοξίαν, non *ambitionem*, aut *vanam gloriæ appetitum*; sed *opinionum inanitatem*, quatenus de ea, & generaliùs quidem, quàm vt ad solam gloriam referenda sit, agitur. Quòd speciatim porrò adhibetur, τοῦ ἀνθρώπου, *hominis*; an-non hoc videtur idem Plutarchus respexisse, cùm tribuit Animali Bruto (illi nempe vni ex Vlyssis sociis
In Gryllo. à Circe in feras mutatis) tribuit, inquam, exprobrationem huiuscemet inanitatis; & factam quidem homini habito sapientissimo, vt ideò possit tanto magis aliis fieri hominibus) cùm sint tamen ipsæ, quas dicimus bruta animantes, illius expertes? An-non proinde facere quoque Aristoteles citatus videtur, vt rationis nostræ supponere nos debeat, cùm cupiditates illæ, quæ sint ἄλογοι, quasque Bruta habent nobiscum communes, naturales sint; cæteræ, quæ præter, vel contra naturam, eiusmodi sint, vt illis bruta careant, sint verò nobis propriæ, & μετὰ λόγου *cum ratione* quidem. Sed ne istis hæream, affero duntaxat, quæ habet Lucretius, cùm differendo de Artibus, quas

—paullatim protrahit ætas
In medium, Ratióque in luminis erigit oras.

Quippe vbi illa primùm de primis intersereit hominibus.

Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè corpora habebant;
Præsertim quom tempestas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridantis floribus herbas,
Tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerant; agrestis enim tum musa vigebat.

Ac istud subiunxit:

Sic odium cœpit glandis; sic illa relicta
Strata cubilia sunt, herbis, & frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contempta ferinaʼ;
Quam reor inuidia tali tunc esse repertam,
&c.

Tum prosequitur:

Tunc igitur pelles, nunc aurum, & purpura curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant;
Quo magis in nobis, vt opinor, culpa resedit.
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas: At nos nil lædit veste carere
Purpurea, atque auro, signisque ingentibus apta,
Dum plebeia tamen sit, quæ defendere possit.

Concludit proinde:

Ergo hominum genus incassum, frustráque laborat
Semper, & in curis consumit inanibus æuum.
Nimirùm, quia non cognouit, quæ sit habendi
Finis, & omninò quoad crescat vera voluptas.

Quæcumque

Quæcumque cupiditates ad nullum dolorem, si vel non expleantur, deducunt, eæ necessariæ non sunt, sed appetentiam continent dissolutam, temeréve abstinendam; quando vel difficile explebiles sunt, vel causa etiam alicuius nocumenti esse reputantur.

Pag. 15. §. 1. τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ' ἀλγοῦν. Repetitur hæc cum intermissa sententia. Hac vero etiam prima nota habet cum superiore [illegible] lib. 5. [illegible], quid, cùm in vtraque agatur de cupiditatibus, quæ non expletæ [illegible] molestiam tamen nullam [illegible] cupiditates [illegible] [illegible] Epicurum, quod supra quoque retulimus,

lib. 6. *[illegible] & honore, & laude potitos,*
Affluere, atque bona natorum excellere fama,
Nec minus esse domi cuiquam tamen anxia corda,
Atque animum infestis cogi seruire querelis.
[illegible]
Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quæ collata foris, & commoda cumque venirent,
Partim, quod fluxum, pertusúmque esse videbat,
Vt nulla posset ratione explerier vnquam,
Partim quod tetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quæcumque receperat intus.

Vbi illa doliorum inexplebilium declaratur potissimum [illegible] seu [illegible] Danaidum dolio, quod nulla ratione expleri possit. Cum sint [illegible] exempla, [illegible] tamen [illegible] in mentem, quod de Cn. Lentulo augure habet Seneca, à quo extitisse dicitur *divitiarum maximum exemplum*, cùm & fuisse [illegible] Suetonio scribatur. Fuit [illegible] Seneca quater millies sestertium, hoc est, monetæ quæ nunc nobis in vsu, [illegible] centena librarum Turonensium millia. *Hic ergo* inquit Seneca, *cum omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem sub onere nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pe-* 2. de benef. Vita Tiber.

Gassendi Miscellanea.

cunia & gratia, subinde Augusto solebat queri, dicens à studiis se abductum; nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset relicta eloquentia (at illi inter alia, hoc quoque D. Augustus præstiterat, quod illum derisu ac labore irrito liberauerat) Pergit autem, *Non patitur auiditas quemquam esse gratum: nunquam enim improbæ spei quod datur satis est. Ex maiore cupimus, quò maiora venerunt: multóque concitatior est auaritia in magnarum opum congestu collocata, vt flammæ infinito acrior est vis, quò ex maiore incendio emicuit.* Verùm ad Lucretium vt redeam, is declarare pergit quid remedij ad hæc Epicurus contulerit,

Veridicis igitur purgauit pectora dictis,
Et finem statuit cuppedinis, atque timoris;
Exposuitque bonum summum, quò tendimus omnes,
Quid foret; atque viam monstrauit tramite paruo,
Qua possemus ad id recto contendere cursu,
Quidve mali foret in rebus mortalibu' passim, &c.

Quod obiter porrò cognomini vasis, doliive Danaidum, quicum vulgo solet inexplebilis diuitiarum cupiditas comparari, taceri non debet docere Lucretium eo significari animi desiderium, quod inexplebile quoque sit,

Deinde animi ingratam naturam pascere semper, lib. 3.
Atque explere bonis rebus, satiaréque nunquam,
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cum redeunt, fœtúsque ferunt, variósque lepores,
Nec tamen explemur vitai fructibus vnquam:
Hoc, vt opinor, id est, æuo florente puellas
Quod memorant laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.

Habet verò & paullò pòst, quod suprà de eodem recitauimus,

Sed dum abest, quod auemus, id exsuperare videtur
Cætera, post aliud cùm contigit, illud auemus;
Et sitis æqua tenet vitai semper hiantes.

Omnium rerum quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil est amicitiæ possessione maius, nihil vberius, nihil iucundius.

§. 6. ὧν ἡ σοφία παρασκευάζεται. Sententiæ huius Interpretatio Ciceronis ipsius est, apud quem Torquatus docere Epicurum ait, 1. de fin.
Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil esse maius amicitiâ, nihil vberius, nihil iucundius. Vbi vides τὸ μέγιστον amplificatione quadam exprimi; quod autem nos pro *amicitiâ*, *amicitiæ possessionem* reddimus, ideò facimus, vt magis ad verbum declaretur, quæ dicitur ἡ φιλίας κτῆσις. Videtur ipse Cicero sententiam aliàs mirari, cùm, *Est autem*, inquit, *amicitia,* lib. de amic.

nihil aliud, nisi omnium divinarum, humanarumque rerum, cum benevolentia, & caritate summa consensio; qua quidem haud scio, an, excepta sapientia, quicquam melius homini sit à Diis immortalibus datum. Videtur & Manilius,

lib. 2. *Idcircò nihil ex semet natura creavit*

Pulchrius amicitia, nec rarius unquam.

Vbi tametsi naturam dicat, cùm Epicurus sapientiam; notum tamen est illud Iuvenalis,

Sat. *Non aliud natura, aliud sapientia dicit.*

9. Ethic. 9. Quin-etiam Aristoteles id videtur supponere, cùm de beato loquens, quem nihil natura, sapientiáque non finxerit, quærit, *An beatus amicis indigeat*; & ea dubitandi ratione allata, quòd, cùm beatus affluat bonis omnibus, ac bonis suis contentus sit, nihilque sit, quod desideret; nulla re proindè indigeat: ac ideò, ne amico quidem, qui alter idem cùm sit, id amico suppeditet, quod ille per se consequi non possit; vnde & citatur senarius:

Ὅταν ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί χρὴ φίλων;

Quid, quando Dæmon favet, amicis est opus?

Excipit, hoc esse absurdum, bona beato omnia tribuere, amicos non tribuere, *ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι, quod externorum quidem esse videtur optimum.* Interim porrò ipsa hæc quæstio ab Aristotele disputata, est, ad quam Epicurus, propter illa verba, *Ad beatè vivendum*, respexit. Neque enim alioquin fuit cavillaturus, vt Stoici, quos inter Chrysippus apud Senecam ait, *Sapientem nulla re*

Epist. 9. *indigere, & tamen multis illi rebus opus esse.* Nam illi quidem, *& manibus, & oculis & multis ad quotidianum usum necessariis opus esse: sed egere eum nulla re; egere enim, necessitatis esse; nihil autem esse necesse sapienti.* Vnde & concludit, *Sapienti, quamvis seipso contentus sit, amicis tamen opus esse.* Clariùs vtcumque Seneca ipse, dum circa Effatum, *Se contentus est sapiens; Hoc, mi Lucili,* inquit, *perperam plerique interpretantur. Sapientem undique submovent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum autem quid, & quatenus vox illa promittat. Se contentus est sapiens ad beatè vivendum, non ad vivendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est: ad illud tantum animo sano, & erecto, & despiciente fortunam.* Vnde & statim; postquam quæsiuit, *Qualis vita sit sapienti futura, si sine amicis relinquatur, in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in navigatione longa retentus, aut in desertum litus eiectus?* Respondet, *Qualis est Iovis, cùm resoluto Mundo, & Diis in unum confusis paulisper cessante natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus.* Veruntamen, certum est quidem sic affectum esse debere Sapientem, vt, seu ipse amicis, seu ipsi amici, fortunæ iniuriâ subducantur; id æquo ferat animo, neque ægritudine se conficiat, sed, quantum quidem licitum erit, beatè secum habitet: At cùm mortalium beatitudo intensionem, ac remissionem, seu magis, minusque, vt superiùs est, iuxta Epicurum, ostensum, suscipiat; fiet, recurretque de nomine quæstio, etiam nisi admittatur Sapientem, quem & beatum volunt, beatiùs saltem cum amicis, quàm sine amicis degere; ac illum idcirco amicis, nisi ad vivendum beatè, saltem ad vivendum beatiùs, egere. Eoque certè, sibi vult illud, quod alias idem Seneca, dum, *Nihil æquè,* inquit, *oblectaverit animum, quàm amicitia fidelis, & dulcis? Quantum bonum est, vbi sunt præparata pectora, in quæ tutò secretum omne descendat; quorum conscientiam minus, quàm tuam timeas; quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet.* Eadem penè habet Aristoteles; sed præclarissimè omnium Cicero, nam, *Cui potest,* inquit, *esse vita vitalis, vt ait Ennius, quæ non in amici mutua benevolentia conquiescit? Quid dulcius, quàm habere amicum, quicum omnia audeas sic loqui, vt tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æquè ac tu ipse, gauderes? Adversas verò ferre difficile esset, sine eo, qui illas gravius etiam, quàm tu, ferret. Denique cæteræ res, quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus ferè singulis; divitiæ, vt utare; opes, vt colare; honores, vt laudere; voluptates, vt gaudeas; valetudo, vt dolore careas, & muneribus fungare corporis: amicitia res plurimas continet; quoquò te verteris præsto est; nullo loco excluditur; nunquam intempestiva, nunquam molesta est. Itaque non aqua, non igni, non aëre, vt aiunt, pluribus locis vtimur, quàm amicitiâ.* Vnde & illud Adagium Erasmi, *Amicus magis necessarius quàm ignis & aqua.* Quare nè, cùm ita se habeant; est, cur non ipsi Senecæ modò, sed cæteris etiam Stoicissimis Stoicis habeatur amicitia bonum plusquam indifferens, ac eiusmodi, sine quo, non modò quisquam beatior, sed beatus quoque censeri vix possit.

Hinc non videtur esse hoc loco id prætermittendum, quod Epicurus apud Senecam habet, dum præmissâ illâ egregiâ Sententiâ, *ANTE circumspiciendum est, cum quibus edas & bibas, quàm quid edas, & bibas,* subiicit, *Nam sine amico, visceratio* (hoc est cum carne epulum, siue generaliùs, cibatio, ac pastus) *leonis, ac lupi vita est.* Scilicet exinde arguit, quàm iucundus sit, qui est cum sinceris amicis convictus, præ illa solitudine, qua quis amicis destitutus, ferarum instar vescitur. Sanè & cùm sit homo suapte natura animal societatis amans, si ægrè adeò carere communi hominum societate potest; qui possit non ægrè carere illorum speciatim consuetudine, quorum quivis sit *ἕτερος αὐτὸς, alter idem?* Iterat verò ipse præ aliis Epicurus id dicto, quem vt aliàs retulimus, admiratur Cicero, *vna in domo, & ea quidem angusta, tam magnos, tantáque amoris conspiratione consentientes tenuisse amicorum greges;* cùm & Laërtius testis sint, *Amicos ad illum vndequaque conuenisse, vnáque eo in horto vixisse.* Apposite autem hîc Cicero (neque enim hoc quoque prætermittere pigeat) *Quod quàm magnum sit,* inquit, *fictæ veterum fabulæ declarant, in quibus tam multis, tamque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, vt ad Orestem pervenias profectus à Theseo.* Ecce verò & alibi; *Quanta vis,* inquit, *amicitiæ sit, ex hoc*

intelligi

[illegible] *pacit*, [illegible] *societatem* [illegible] *humanam*, [illegible] *ipsa natura*, [illegible] *est*, [illegible] *adducta in angustum*, [illegible] *aut inter* [illegible]. Præterea porrò, vt Cicero [illegible] his locis eisdem [illegible], quò & [illegible] qui circa quæstionem, *An plures* [illegible] *sit?* non esse difficile ducit, [illegible] habere tales amicos, qui communi [illegible] consuetudine coniunguntur. [illegible] videtur [illegible], non [illegible] quærere, sed [illegible] esse videatur ad [illegible] non posse [illegible], vt quis in multis valde amicus, [illegible] valde [illegible]; esse enim quamdam [illegible] amicitiæ, quæ nisi [illegible] esse [illegible], [illegible] eadem in[illegible]; [illegible] *ergo* [illegible] cum possent [illegible] esse, quod ex [illegible] [illegible]; [illegible], vt [illegible] *amicitia* [illegible]. [illegible] *amicis* [illegible], *nisi* [illegible] [illegible] *si vel* [illegible]. Ex quibus intelligitur [illegible], vel posse in Epicuri [illegible], [illegible] homines reperiri, qui [illegible] plane sententiam, [illegible] in Apologia vitæ Epicuri [illegible] habes, conspiratione. [illegible] quoque Epicurus, quàm difficile id occurrat in societate vitæ communi, ac [illegible] intelligeret, in quo consentiamus, perspexit, cùm Epistolam ad Menœceum [illegible], non multos, sed vnum [illegible] deligendum suasit, quicum, vt sui [illegible] habeat amicis meditationes, [illegible] communicet. Verumtamen de Amicitia aliquot iam locis plura diximus.

Eadem scientia confirmauit Animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum; quæ perspexit in hoc ipso vitæ spatio amicitiæ præsidium esse firmissimum.

§. 13. [illegible]. Est eadem [illegible] sententiæ [illegible] ex Cicerone [illegible]. Lego autem §. 13. [illegible], pro [illegible], cum Stephano, vt [illegible] à Cicerone [illegible] *perspexit*. Facit verò hæc eadem vox, [illegible] Cicero est interpretatus [illegible], videatur debere accipi pro [illegible], sciente, seu instructo scientia [illegible], humanarúmque rerum. Nempe [illegible] quoque vox [illegible], pro [illegible], [illegible] vsurpatur, ac est aliunde [illegible], [illegible], *perspexit*. Vtrumque sit, sensus videtur, ex eadem esse scientia, [illegible] quòd certum est nullum esse nobis perpetiendum dolorem siue in hac vita diuturnum, siue post mortem sempiternum; tum quòd securi reddamur aduersus huius vitæ casus, seu calamitates, atque infortunia ex amicitiæ præsidio, quo esse maius nullum possit. Et de dolore quidem, seu malo non diuturno, nec sempiterno ea supponere Epicurus potest, quæ expressit in aliquot ex superioribus sententiis. Quod ad casus autem, siue infortunia per vitæ seriem occurrentia spectat, supponere licet ea, quæ diximus circa sententiam vltimam, ac adnotare hîc interim, quod Cicero istam veluti amplificans habet, dum in Lælio ita effatur: *Cùm plurimas, & maximas commoditates amicitia contineat; tum illa nimirum præstat omnibus, quod bonam spem prælucet in posterum, nec debilitari animos, aut cadere patitur;* [illegible] *amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilli valent; &, quod difficilius dictu est, mortui viuunt; tantus eos honos, memoria, desiderium prosequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis.*

Ius, siue *Iustum naturale est tessera vtilitatis*, seu ea, conspirantibus votis, proposita vtilitas vt homines, *ad inuicem neque lædant, neque lædantur*, atque adeò securè degant: quòd naturà duce quisque expetit.

§. 14. [illegible]. Multa sunt profectò, quæ adstruenda in hanc sententiam videmur; sed illa iam fusè antecurrimus, cùm de Iustitia disputauimus. Quocirca, obseruo hîc solùm non fuisse me nudè interpretatum [illegible], *Ius*, sed addidisse, *siue Iustum*: quoniam cùm vox Iuris, cætera inter, vsurpari plærumque soleat pro dominio, & facultate in aliquid; ac proinde Ius naturale intelligi possit generale illud, quod, primæuo statu naturæ spectato, homines omnes æquè habent ad omnia (quippe, cùm ea omnibus patris fecerit, neque meum, ac tuum definierit) de Iure eo sensu accepto hîc non agitur, ac potissimùm, quia illo quis vsus, non continuò dicitur iustus, quin etiam plærumque, si, vt res sunt, illo vtatur, iniustus habeatur, & sit: Sed agitur solùm de Iure, quatenus est idem quod Iustum, seu mauis Licitum, & præscriptum quid, quod tueri sit æquum; quodque adeò tuens, vt iustus, sic iuris, & æqui seruans appelletur; non tuens verò, sed violans, iniustus, iniurius, iniquus. Subinde autem, si phrasis tulisset, interpretatus fuissem [illegible], *pactum conuentum de vtilitate*, quòd ob non dissimilem sensum. Harpocration ductus ex Demosthene, & Isæo, [illegible], *Pacta conuenta, quæ ciuitates adinuicem constituentes, ciuibus præscribunt, vt deuo-* In Lex.

acciplántque ea, quæ iusta sunt: verùm interpretari liceat *vtilitatis tesseram*; cùm hac voce intelligi possit *hominum inter conferentium in communem vtilitatem conspiratio*; atque id quidem eo penè sensu, quo Aristoteles esse refert genteis, apud quas sint *Pacta de rebus importandis, tabulæ de bello sociatim ineundo,* ἢ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν, *& tesseræ, de iniuria non inferenda.* Tandem, cùm constet verba illa, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι, *vt ad inuicem neque lædant, neque lædantur*, æquiparari illis ex Platone relatis, cùm docet *tum cœpisse leges, cùm visum est vtile* ξυνθέσθαι ἀλλήλοις μήτ' ἀδικεῖν, μήτ' ἀδικεῖσθαι, *pacisci mutuò, ne facerent, paterenturve iniuriam*; addo ad interpretationem, *atque adeò securè degant; quod natura duce quisque expetit*; vt intelligatur quorsum tale Ius, Iustumve naturale dicatur. Cùm res sit porrò, vt admonuimus copiosè superiùs deducta; idcircò sufficiet consectaria quædam ex eo loco deducere, ex quibus Epicuri mens, quantum spectat quidem ad hanc, & insequenteis sententias, pateat.

Itaque iuxta antè dicta, dicturus est Epicurus *Primùm*, Legem propriè esse, quæ vocetur Ius. Nam habere quidem à natura hominem facultatem quidpiam agendi, vtendive re aliquâ, sed hanc nihilominus facultatem, donec vaga est, & incerta, non debere appellari Ius; debere verò solummodò, cùm lege definita est, seu ad quidpiam certum, determinatúmque relata. Videlicet, qui ante legem, secundùm facultatem agat, dici quidem posse naturaliter agere, at non tamen agere Iure; quia tunc solùm possit dici Iure agere, cùm tueri se Iure, hoc est lege, quæ Ius est, potest; veluti etiam, qui ante legem, talem facultatem impedit, aut violat, dici quidem potest damnosus, aut nocens; at non tamen iniurius, quoniam contra ius, seu legem non facit. *Secundò*, vt à Iure pro lege sumpto, ipsa naturalis facultas appellatur Ius; ita ipsam Legem, à facultate naturali certa, firmáque per eam redditâ, appellari Ius naturale. Et quia Iustitia virtus est, quâ vnusquisque velle debet seruari cuique suum Ius; ideò dici posse Iustum naturale id, quòd secundùm legem, siue Iure fit; Iniustum, quod contrà, seu quod fit iniuriâ. *Tertiò*, quia Lex, vt sit verè lex, siue Ius, tendere debet ad eundem-met cum ipsa facultate scopum; hoc est ad eorum vtilitatem, qui obseruant legem; adeò vt, si ex lege agant, vt iustè, sic vtiliter agant; idcircò iustam dici eam Legem, quæ vtilis est, seu quæ vt iustitiam, ita vtilitatem parit, eam verò iniustam, quæ non vtilis, hoc est, noxia est, seu quæ vt iniustitiam, iurisve detrimentum; ità nocumentum, siue damnum creat. *Quartò* proinde bene repeti naturale Ius ex pactionibus, ob vtilitatem communem inter homines initis; nempe, cùm pactiones sint ipsæmet Leges, seu Iura, quibus naturæ scopus, seu bonum, vtilitásve attingitur. *Quintò*, si quis quærat Ius Gentium, seu quod ad omneis homines vniuersè attineat; illud non esse aliud, quàm ipsum vniuersè factum de vtilitate Rationis dictamen; quippe hanc esse solam legem, secundùm quam omnes vniuersè agant; ac ideò nullum aliud posse assignari Ius Gentium, quòd non modò homines omnes non expressè inierint pacta inter se, sed ne tacitè quidem id egerint; cùm ne vllo quidem tacito consensu ad comprobandum vllos mores, quibus inter se omnes vtantur, conspirauerint. *Sextò*, si quis quærat naturale Ius, siue, quo vtuntur omnia animalia; illud non esse quoque aliud, quàm ipsum Naturæ de vtilitate, seu de commodo, bonóque dictamen. Nempe istam quoque esse solam legem, quâ id quidlibet agendum regantur; ac nullum posse aliud naturale Ius assignari; quòd animalia omnia neque tacitè, neque expressè inter sese aut pepigerint, aut ad eosdem mores approbandos consenserint. *Septimò*, solum Ius sociale, seu à ciuibus vocatum Ciuile, esse propriè Ius; quatenus id solùm continetur pactis, siue legibus propriè dictis, quibus, qui eiusdem societatis sunt, ob commune bonum, communémve omnium sociorum vtilitatem præscriptis vtuntur. *Octauò*, isto etiam Iure contineri pacta, quæ cum finitimis ineuntur; quatenus ex pluribus Societatibus (seu mavis, Ciuitatibus, Prouinciis, Nationibus, Rebuspublicis) vna quædam, quasi generalis constituitur, quæ ob vtilitatem mutuam, pacta inuicem ineunt de non impetendo, lædendóve se inuicem; de ferendis ad oppugnandum, propugnandúmque suppetiis; de eundo, redeundo, commercium profitendo, & quæ sunt alia huiusmodi: idque vnaquaque speciali societate suis interim legibus, moribúsque seorsim vtente. *Denique*, hoc sociale, seu Ciuile Ius, censeri posse nihil aliud esse, quàm ipsummet vulgò admissum Ius Naturale, & Gentium; verùm specialius, definitius, distinctius, exploratius, tutius; hocque sensu accipi posse, quod vulgò admittunt *Ius Ciuile, neque in totum à Naturali, aut Gentium Iure recedere, neque per omnia ei seruire; adeò, vt cùm Iuri communi aliquid additur, vel detrahitur, Ius proprium, id est, Ciuile efficiatur.*

Inter quæcumque Animalia conuenire non potuit, vt nec læderent, nec læderentur adinuicem; nulla est iusti aut iniusti, seu Iuris, iniuriæve ratio. *Pari autem modo nulla esse censenda est inter eas nationes, quæcumque non potuere aut noluere vt adinuicem neque læderent, neque læderentur, pacisci.*

§. 17. Ὅσα τῶν ζῴων μὴ ἐδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι. Cohæret sententia hæc cum superiore. Lego autem ℣. 18. ἄδικα, pro ἀδύνατα, tum ex ipso sensu, tum ex parte antecedente. Porrò, cùm sint huius sententiæ duæ partes, videtur pars prior, ea quæ attinet ad animalia, posse admitti non

tum sint, quatenus est comparationis propositio, quam prout aliunde est ipsi naturæ [illegible]. Etenim naturâ comparatum est, vt sint accipitres, leones, lupi, cæteráque id genus animalia carniuora, quæ [illegible], dum columbas, ceruos, oues, aliáque captant, occidunt, vorant, [illegible] suum, quod nefas est, naturam, [illegible] optimum, sapientissimúmque [illegible] quidpiam iniustum. Ex quo fit, vt possit quidem dici lupus, v. g. inferre damnum, aut noxam oui, esséve illi noxius; non tamen propriè inferre iniuriam, [illegible], quod nullum intercedat ius, [illegible], quam violare censeatur. Id [illegible] ab ipso Hesiodo obseruatum admonitus [illegible], legum tradens, quo dicitur Iupiter [illegible] scilicet vox est, [illegible] Porphyrio, qui hunc locum, & plura ex Plutarcho descripsit; *cum naturas rerum distribueret, [illegible]*,

[illegible Greek verses]

Piscibus, atque feris, [illegible]

[illegible] quoniam Ius non intercedit ipsis.

Ac, quod dicit Epicurus [illegible], quasi aliqua [illegible] animalium genera pactionem ineundæ [illegible], quia supposuit comparari posse animalia cætera cum hominibus; [illegible] ob facultatem paciscendi, quæ in homine est, dubitari posse sitne [illegible] ipsi intercedat cum brutis. Dubitatio [illegible] potuit non modò ob Homerum, cuius illud est,

[illegible Greek verse]

Ve non sint homini atque leoni fœdera tuta.

Quin [illegible] Pythagoreos, qui & communionem [illegible] inter bruta, & hominem, propter communem Animam, ex qua [illegible]

— homines, armenta, viri, genus omne ferarum,
Quæque [illegible]

& [illegible], cuius [illegible] apud Empiricum declamatio Empedoclis,

[illegible Greek verse] —
Non desistetis [illegible] à cæde, &c.

(quibus sit [illegible] parentes filios, & filij parentes perimant, ac vorent) itémque illa Pythagoræ ipsiusmet, apud Ouidium,

[illegible]
Parcite [illegible] cognatas cæde nefanda
Exturbare animas; nec sanguine sanguis alatur.

Et, *Cumque boum dabitis cæsorum membra palato,*
Mandere vos vestros scite, & sentite colonos.

Enimverò hæc μετεμψυχώσεως fabula merito habetur, & aduersus illud ex Anima Mundi sumptum argumentum, sufficere potest, quod habet Empiricus, obiiciens, *Non, si spiritus bruta simul ac nos peruadit, intercedere continuò ipsis nobísque aliquam Iustitiam. Nam ecce consimiliter lapides, plantásque peruadit; & nihil [illegible] inter plantas, lapidésque, & nos intercedit* iuris. Ex quo efficitur, vt (quod mox dicebam de Animalibus) ipse quoque homo dici quidem possit respectu aliorum animalium noxius, damnosus, perniciosus, ferus, sæuus, immitis, crudelis; & interdum quoque ingratus, ac intemperans, malignéque abutens eâ facultate, quâ ipsis præpollet; at non possit tamen propriè loquendo dici iniurius, seu iniustè agens, defectu iuris intercedentis, vti neque ex eodem defectu videtur posse dici Leo iniurius, aut iniustè agens, erga hominem, cùm eum vice versâ dilaniat, ac vorat. Notandum verò obiter, non videri Pythagoram vetare voluisse omnium penitus animalium cædem; excepisse enim videtur ea, quæ hominibus perniciosa sunt, referente Laërtio placuisse illi, *Plantæ mansuetæ non nocendum, velut neque animali, quod non noceat hominibus.* Addi heic posset, ad ostendendum non intercedere Iustitiam bruta inter, & homines, quod Peripatetici, Stoicique apud iam citatos Plutarchum, Porphyriúmque disseruit; verum id sufficere potest, quod idem Porphyrius refert, subiicitque ex Epicureis, rationem iuxta Epicurum ex eo repetentibus, quòd fieri non possit, vt aliqua pacta inter homines, brutáque ineantur. Id porrò habetur ad eius loci calcem, quem, de Iustitia cùm ageremus, transcripsimus integrum, quemque repetere nihil est necesse.

At verò pars Sententiæ posterior videtur non legitimè inferri; non quatenus sanè sunt aliquæ leges, quibus ij dumtaxat tenentur, qui in illas consenserint, vt sunt pleræque gentium, siue ciuitatum specialium, quibus competit illa Demosthenis, etiam apud Iurisconsultos commendata, & superiùs quoque relata descriptio, quâ Lex dicitur πόλεως συνθήκη κοινή, *communis ciuitatis pactio*; sed quatenus ea in parte spectantur homines inter se collati, qui vnius sunt omnes generis; cùm in priore spectentur animalia, quæ generum sunt diuersorum, vt lupi, & oues; columbæ, & accipitres: atque ideircò, licet nulla inter illa iustitia sit, eò quòd pacisci inter se nequeant; non sequitur tamen nullam esse inter homines, qui mutuò pacisci non possunt, aut nolunt. Videlicet præter pactionem superest generis cognatio, ob quam sunt mutuò sociabiles, ac ideò ad mutua officia, sine quibus societas constare non possit, tenentur. Quòd si opponas, fore ergo aliquam Iustitiam inter ea bruta, quæ & eiusdem sunt generis, & gregaria, seu sociabilia adinuicem sunt; nam ex Prouerbio veteri, etiam Aristoteli non semel vsurpato, κολοιὸς ποτὶ κολοιόν, *Graculus cum graculo*; &, vt est apud Theocritum, 1. Rhet. 11. 8. Eth. 1. Idyll. 9.

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ,
ἴρηκες δ' ἴρηξιν,

Formica formicæ, placetque cicadæ cicada,
Accipitri accipiter.

Excipio posse quoque in illis admitti quandam speciem naturalis Iustitiæ, cuius exempla apud Plutarchum, aliósque obuia congerere, foret in communem excurrere locum: Tametsi ea longè illustrior, agnitióque

Gassendi Miscellanea. O 3 sit

sit in hominibus; qui, vt intelligentiâ, atque ratione præditi, ipsam disertè cognoscere, & ex ea agere explicitè possunt; ita magis propriè tueri, violaréque Iustitiam, æquitatémve naturalem dicantur. Quo nomine etiam adnotatum superiùs est homines esse, penes quos attenditur propriè naturale Ius, seu quæ lex dicitur Naturæ. Sed res dicenda vberiùs est circa sententias insequenteis.

Iustitia per se (& quatenus quidem id quod heic est iustum, illeic est iniustum) *nihil est*: ac in homine solitariè spectato reperitur nulla, *sed* dumtaxat *in mutuis hominum societatibus, pro ea cuiusque regionis amplitudine, in qua possunt pacta de non inferendo, accipiendove nocumento iniri.*

§. 24. Οὐκ ἐστὶ τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη. Lego ἐστὶ, pro ἀεὶ, nam alioquin & verbum deest ad phrasin necessarium, & Aduerbium superfluit, ac sensum perturbat. Quod interpretando porrò interiicio, eò tendit, vt intelligatur, quo sensu, aut quo argumento permoueri Epicurus potuerit, vt existimaret Iustitiam per se nihil esse. Nam primùm quidem illud, *Quod iustum habetur in vna regione, haberi iniustum in alia*; idipsum videtur, quod locus ex Porphyrio memoratus insinuat. Siquidem tametsi initio legatur, *Esse fortè quandam inter homines naturalem conciliationem, quæ, ne sint procliues ad cædem, impediat*; ac sequi exinde videatur abstinentiam à tali cæde rem esse per se, seu suapte naturâ iustam, & legem, quæ eam prohibet, constituere id, quod, ipsâ etiam lege seclusâ, sit iustum. Legitur tamen posteà, *ea quæ legibus constituta sunt, non esse iuxta propriam naturam, siue per se iusta; quòd aliquibus indifferentia sint, aliquibus etiam iniusta habeantur; eo modo, quo Pharmacum, quod isti prodest, illi nocet, non potest dici ex sua natura salubre potiùs quàm insalubre; cùm si esset quidem salubre per se, omnibus prodesset; si per se insalubre, omnibus noceret.* Constat verò idem esse argumentum, quo sunt non modò Sceptici vsi, sed aliqui etiam ex Dogmaticis, vt Aristippus, qui apud Laërtium censuit nihil esse iustum naturâ, sed νόμῳ, καὶ ἔθει, *lege & consuetudine*; & quos Aristoteles in Ethicis notat, cùm diuiso Iure Ciuili (vt superiùs retulimus) *in naturale, & legitimum*, φυσικὸν, καὶ νομικὸν, propositisque aliquot huius posterioris exemplis, *Existimant*, inquit, *nonnulli esse omnia iura huiusmodi; quoniam id, quod naturâ constat, immutabile est, ac vbique gentium eandem habet vim, vt ignis, qui hîc, & apud Persas vrit; ipsa autem iura esse mutationi obnoxia deprehendunt.* Quod Aristoteles quidem reprehendit; sed ita tamen, vt Ius quoque naturale mutabile faciat, quod priùs tamen eandem vim vbique habere definierat, exemplo licet nullo allato; vt mi-

L. 2.
5. Ethic.

nùs sit mirum, si loco ex Rhetoricis citato, non demonstrare, sed diuinare dicatur quos, *esse quidpiam iustum, iniustúmque natura; tametsi nulla societas, nulláque pactio intercesserit*; ac non afferat aliud in exemplum, quàm, quod Sophocles ait, *Sepelire mortuum*, & Empedocles, *Non occidere, quod animatum est*. Præterea autem Empedoclem iusta, & iniusta νόμῳ *lege*, definientem; itemque Carneadem, *cuius*, inquit Lactantius, *hæc fuit disputatio, Nullum esse ius naturale*; cæteróque huiusmodi. Illud deinde, *In homine solitariè spectato iustitiam reperiri nullam*, congruens est cum eo, quòd Epicurus nullam agnoscit Iustitiam, nisi ἐν ταῖς συστροφαῖς, *in congressibus*, cœtibúsve; quasi homo per se, priuatimque spectatus nullam neque iustitiam, neque iniustitiam exerceat. Quod idem docent vulgò omnes, *Iustitiam nimirùm esse ad alterum*, ac ideò censeri, dicique ἀλλότριον ἀγαθὸν, *alienum bonum*, vt notat Aristoteles, qui etiam addit, *Eiusdem in seipsum, aut in ea, quæ possidet, vt seruos, filiósque non emancipatos, quatenus ipsius veluti pars sunt nullam simpliciter iniustitiam esse.*

Enimverò, quod heic inculcatur, Nullam esse Iustitiam, nisi inter eos homines qui in eadem, finitimísve habitantes regionibus, pacta inire de non inferendo, accipiendóque damno possunt; succinente etiam Lucretio, de primis illis temporibus,

Tunc & amicitiam cœperunt iungere habentes
Finitima inter se nec lædere, nec violari;

Hoc sanè, quatenus excludit Naturalem Iustitiam, quasi ipsa quoque citra pactionem nulla sit, ac idcircò sit res merè factitia, & ab hominum arbitrio dependens; id profectò iam est minùs ferendum. Nam verum est quidem barbaras esse genteis, & detectas potissimùm superis hisce temporibus, quæ in peregrinas, ac finitimas, quibuscum pax nihil sit, non secus ac feræ immanes desæuiant, vix quoque esse vllas excultas, quæ non perstrepant intestinis discordiis, rixis, litibus, insidiis, furtis, rapinis, cædibus &c. ac non se cum finitimis inuicem [illegible]xent, conficiántque bellis; & nihil reputantes, dolus-ne, an virtus, strages edant, carnificinámque exercentes crudelissimam, nihil minùs, quàm quod dicuntur hoc est, homines, humanive sint; sed immites potiùs, efferatæque potiùs belluæ, et proinde meritò Iure abierit in Prouerbium, *Hominem esse homini lupum*; neque abs re queratur Lucretius non tantam fuisse hominum perniciem à feris, quàm nunc sit ab hominibus:

Vnus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viua feris præbebat dentibus haustus;
At non multa virûm sub signis millia ducta
Vna dies dabat exitio.

Id, inquam verum: sed non videtur ex deprauatione, quæ naturæ contingit, de ipsa natura ferendum iudicium. Sic apud Aristoteles, non ex eo, quòd aliqui ambidextri nascantur

[illegible], [illegible] dexteram manum [illegible] naturâ; ac eius interpretes, [illegible] quid monstra [illegible] aliqua, [illegible] hominem naturâ constitutum bi[illegible], binis nullis digitis quinis, &c. Adde [illegible] cùm homo sit duplicem [illegible], animalem puta, atque ratio[illegible] quatenus quidem est homo, seu [illegible] differt ab animalibus ceteris, natu[illegible] naturalis sit; ideò explorandum quid [illegible], aut non conueniat, [illegible] [illegible] id potius [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] passionem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in homine natu[illegible] [illegible] non sit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in Tullia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] apud *Hesiod*. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hominem, qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] circa in[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Epicurum non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad Iustitiam, quae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in transgressionem [illegible] Veruntamen, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], non est, cur non etiam dica[illegible] [illegible] [illegible] cùm non modò virtute [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] versetur; quan[illegible] [illegible] [illegible] cogens, non est mi[illegible] tamen [illegible] [illegible] obligatio, qua tenetur is, qui beneficium accepit, aut [illegible] nihil patitur, ad agnoscendum bene[illegible], & ad abstinendum ab inferenda [illegible]; vt quo [illegible] natum est illud, de [illegible] quoque est dictum, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*. Profectò enim ipsa [illegible] gratitudinis, venerationis, [illegible], [illegible], qua prosequi Natura iubet [illegible] Authorem, Parentes, Principes, bene de [illegible] meritos, ac [illegible] [illegible] Viros, aliud nihil est, quàm praestatio debiti, & quasi compensatio quaedam, qua par pari [illegible], [illegible] illis, ad

quem spectat, tribuere, quantum in nobis est, conuenit. Quòd verò praetereà lex quaedam, quae praescribatur, exigitur; ecce praestantior alia non est, quàm ipsum Rationis dictamen, quod familiare, receptúmque est, vt etiam iam antè obseruauimus vocari Legem naturalem; vti neque aliud est praestantius pactum, quàm tacitus ille consensus omnium hominum rationem audientium; nam *quid interest*, inquit Iurisconsultus, *suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis, & factis?* Ad poenam quod spectat, licet non sit Princeps, populusve eam exigens, exigit tamen ipsa conscientia, quae vt delectat ob benefacta, sic ob malefacta excruciat; ac inde ideò Chilon, *Damnum*, inquit apud Laërtium, *turpi quaestui anteponendum; nam illud quidem dolorem semel (hoc est, praesentem solummodo) hic verò perpetuum dolorem inducit*. Graphicè autem Satyricus versibus illis, quorum extremi recitati iam antè sunt: l. 32 ff. de leg.

——*Cur tamen hos tu* Iuven. Sat. 13.
Euasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere caedit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Poena autem vehemens, ac multò saevior, &c.

Iniustitia (quatenus rursus quod heic est iniustum, illeic iustum est) *non est aliquid secundùm se malum; est autem malum in eo metu, quo* exstimulante conscientiâ *suspicatur quis*, veretúrque, *ne quae iniustè patrata sunt, animaduersores scelerum non lateant*.

§. 28. *Ἡ ἀδικία, οὐ καθ' ἑαυτὴν κακόν*. Illaec iam Sententia eiusmodi est, vt vniuersè intellecta ferri nulla ratione valeat. Nam, quod interpretando quidem interiicio, eò solùm tendit, vt in[illegible] Iniustitiam patrantes transgrediendo leges, quae heic iniustae, illeic iustae habentur, naturalésque minimè sunt, versari posse in actione, quae mala per se, seu ex sua natura non sit, sed indifferens; vt prout vel iussa, vel prohibita fuerit; vel bona euadat, vel mala. Quod Aristoteles quoque ipse proposuit vniuersè de Iure legitimo, *quod à principio*, inquit, *nihil, sic, vel aliter se habere differens est; semel constitutum interest seruari*. 5. Ethic. 10. At verò, quatenus res potest praetereà sic intelligi, quasi cùm sint omnia ipso naturae iure communia, seu competat ius omnibus in omnia, cuilibetve in quodlibet; nulla per se, seu secundùm naturam iniustitia sit, quicquid vsurpet quis, aut reiiciat; quicquid moliatur, aut non moliatur; sed iniustitia solùm sit, quatenus est *Metus*, *[illegible]* distinctum, & hoc verum, praesertimve eâ de causa dixi ferri rem non posse. Etenim, vt omnis lex alia tollatur; at superest tamen ipsa Lex naturae, ipsumve Rationis dictamen, quo cauetur ne quis in alium, quod

in se nolit peccatum, peccet: ac ne te, prius quidem communi, sed occupatione tamen facta propria, vi, aut dolo alterum spoliet. Nec verò etiam ferenda est quatenus, cùm aliunde Epicuri sententia sit, non aliud esse hominis malum, quàm vel dolorem in corpore, vel perturbationem in mente; ideò videtur illi placuisse, non esse per se Iniustitiam aliquid malum, si neutrius malorum huiuscemodi fuerit causa. Ac supponit quidem esse Iniustitiam mali saltem illius causam, quòd continenter mens angatur, ob metum illum perpetuum, ne iniustè factum innotescat, sicque meritas pœnas det: Verùm, secluso etiam hoc metu, Iniustitia res est suapte natura, siue per se mala, quatenus est in anima priuatio boni summè naturalis. Deformat videlicet illam rationis rectitudinem, in qua eius decor præcipuus consistit; sicque eam deturpans deiicit è statu, in quo solo mens benè conscia tueri poterit tranquillitatem, ac in eum demittit, in quo ipsa mali facti conscientia, seposito quoque illo metu, quasi fera Erinnys regnat, estque verus ille Poëtarum vultur, qui

4. Æneid. *Immortale iecur tondens, fœcundáque pœnis*
Viscera, rimatúrque epulis, habitátque sub alto
Pectore; nec fibris requies datur vlla renatis.

Hinc fit, vt tametsi Epicurus noluerit Iniustitiæ patrocinari, imprudens tamen id dixerit, ex quo ansam fuerint improbi sumpturi patrandi Iniustitiam, si semel sibi eam facere persuasionem potuerint, quòd ea sit perpetuùm futura occulta; aut quòd ipsi sint eius potentiæ, authoritatis, gratiæ, vt à nemine vnquam metuant pœnas: Quo nomine apud Platonem Trasimachus ille de-

7. de Rep. fendit, *Nihil esse melius, quàm facere iniuriam, neque dare pœnas; nihil peius, quàm pati, nec posse vlcisci; medio autem modo se habere iustitiam, cùm quis nec facit, nec patitur; quod vt fiat, esse optabile, sed nempe imbecillioribus, quorum proinde interest pacisci, ac seruare pacta; non autem valentioribus, qui, si viri fuerint, ac sapuerint, nullatenus pactiones de iniuria inferenda, accipiendave sunt inituri.* Quin-etiam potest exinde deduci, nihil esse necesse, vt sapiens oderit peccare virtutis amore, potiusquàm pœnæ formidine; vt proinde mirum

4. Strom. non sit, si vtrumque coniungens B. Clemens Alexandrinus aut doceat, aut saltem deducat dictum fuisse ab Epicuro, ἀδικήσειν δὲ τὸν σοφὸν ..., κατ' αὐτὸν, σοφὸν, ... λαθεῖν ... ἄδηλον ..., *Velle eum, quem ipse describit, sapientem agere iniustè. Non posse enim illum (ait) ea esse fiducia, vt lateat; quamobrem, si noris futurum, vt lateat, aget, ex ipsius sententia, iniustè.* Ne adiiciam illi à

1. adu. Col. Plutarcho exprobrari, quòd in Dubitationibus interrogârit seipsum, εἰ πράξει τινὰ ὁ σοφὸς, ὧν οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν, εἰδὼς, ὅτι λήσει; *Sit-ne facturus Sapiens aliquid eorum, quæ leges vetant, ratus fore, vt lateat?* ac responderit, οὐκ εὔοδον τὸ ἁπλοῦν ... κατηγόρημα, *Non posse id simpliciter, vnóque verbo expediri:* hoc est, addit Plutarchus, πράξει, ὁ δέομαι δ' ὁμολογεῖν, *Faciet; sed nolo confiteri.* Dico autem, tametsi noluerit iniustitiæ patrocinari; ac ideò fecisse impudentem; nam aliam quidem fuisse eius mentem suadent, tum quòd insequente sententiâ deterrere homines ab iniustitia voluit, ob perpetuam illam diffidentiam latendi: Tum quòd apud eundem Plutarchum, vt superiùs retulimus, nullum non mouit lapidem, ὥστε μὴ καταλιπεῖν ἀκατηγόρητον τὴν κακίαν, *ne sineret maliciam abire inculpatam*: Tum quòd apud eundem Clementem; vt antè quoque relatum est, tantopere commendauit Iustitiam, cùm eius καρπὸν μέγιστον, *fructum maximum* esse dixit ἀταραξίαν, *pacatum statum securitatémve constientiæ*, ac vna proinde Ratarum Sententiarum iam antè fuit, *Esse virum Iustum omnium maximè perturbationis immunem; Iniustúmque ex opposito perturbationis plenissimum*; tum aurea, & ex Seneca etiam recitata sententia, *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic, tanquam illo spectante viuamus, & omnia, tanquam illo vidente, faciamus*: Tum descripta illa suo loco erga omneis humanitas, ac incomparabilis bonitas, quæ illi tam caram, tam multorum amicitiam conciliauit: Tum quod Cicero ita dum Torquato respondens, & facta illa, quam superiùs quoque obiecit, hypothesi, *Si te amicus tuus moriens rogauerit, vt hereditatem reddat suæ filiæ, nec vsquam id scripserit, vt scripsit Fadius, nec cuiquam dixerit, quid facias?* sic pergit, *Tu quidem reddas; ipse Epicurus fortè redderet, vt Sex. Peducæus Sex. filius, &c.* Ac statim, *Nonne intelligis eò maiorem vim esse naturæ, quòd ipsi vos, qui omnia ad vestrum commodum, & vt ipsi dicitis, ad voluptatem referatis, tamen ea faciatis, quibus appareat, non voluptatem vos, sed officium sequi; plusque naturam rectam, quàm prauam rationem valere.* Tum demum, quia relata eius ex Stobæo sententia, *Positæ sunt leges in Sapientum gratiam; non sanè, ne iniustè agant, verùm, ne iniustè in ipsos agatur*; satis arguit voluisse illum, etiam sine legibus, atque adeò sine legum metu, nihil esse iniustè acturum sapientem.

Fieri non potest, vt qui clam violauerit aliquid iuris pactorumve eo sancitorum, ne quis faciat, patiaturve iniuriam, securus reddatur, vt facinus lateat. Scilicet quantumvis id millies impræsentiarum occultum sit; incertum est tamen, an ad mortem vsque sit futurum occultum.

V. 52. Οὐκ ἔστι λαθόντα τι ποιοῦντα. Idcircò hæc Sententia superiori subiicitur, quòd sit quasi instantia aduersus eum, qui sibi scelus clanculum, neminéque conscio, perpetrari pollicetur impunitatem. Est eualis percelebris, & quantum ex se quidem est, digna videtur commendatione; vtcumque non nulli sic ipsam detorqueant, vt conclusionem eliciant,

[illegible], quæ Epicurus nihil minus somniā- [illegible]. Talis videri Cicero potest, tum commodè 2. de fin. [illegible], quæ superiùs retulimus, cùm Torquatum alloquens, *Cur*, inquit, *Iustitiæ laudem*, [illegible] *ad hoc* [illegible] *Pro*- [illegible] *Quæso in tenebris* &c. verùm etiam [illegible] Atticum; 1. de leg. *Nam quid faciet, inquit, is homo in tenebris, qui nihil timet, nisi testem, vel iudicem? Quid in deserto loco nactus, quem multo auro spoliare possit, imbecillum, atque solum? Noster quidem hic natura iustus vir, ac bonus, etiam colloquetur, iuuabit, in viam deducet: Is verò, qui nihil alterius causa faciet, & metietur suis commodis omnia, videtis, credo, quid sit acturus. Quod si negabit se illi vitam erepturum, & aurum ablaturum, nunquam ob eam causam negabit, quod id natura turpe iudicet, sed quod metuat, ne emanet, id est, ne malum habeat.* Talis videri & Epicurus [illegible], postquam illud præmisit, [illegible] [illegible] ... [illegible] *Quippe Epicurus*, [illegible] Possent & alii Plutarchus, B. Clemens, & alij. Verumtamen [illegible] seu alij [illegible] ipse [illegible] Plutarchus obiiciat docere Epicurum, [illegible] *Non alia re vlla arcendos ab iniustitia homines, quàm ipso suppliciorum metu*: [illegible] certum est, cùm esse malorum maximam partem hominum, et nihil virtutis [illegible], nihil non flagitiorum aggressuros, si se custodiens supplicia contemnant, [illegible] prorsus, vt Epicurum non [illegible], sed [illegible] sit, dum hanc [illegible] tollere [illegible]. Hinc, [illegible] qui istic sententiam velut contrariam [illegible] Epicurum ait, ibid. τοὺς ἀδικοῦντας καὶ παρανομοῦντας ἀθλίως καὶ περιφόβως ζῆν τὸν πάντα χρόνον, ὅτι κἂν λαθεῖν δύνωνται, πίστιν περὶ τοῦ λαθεῖν λαβεῖν ἀδύνατόν ἐστιν. ὅθεν ὁ τοῦ μέλλοντος ἀεὶ φόβος ἐγκείμενος οὐκ ἐᾷ χαίρειν, οὐδὲ θαρρεῖν ἐπὶ τοῖς παροῦσι. *Iniustè, ac præter fas agentes, totum vitæ tempus perquam miserè, trepidéque exigere; quòd tametsi valeant, dum* [illegible] *agunt, latere; fidei tamen, vt fiduciam perpetuò latendi assequantur, non potest. Vnde & æternus futuri impendens* [illegible] *metus non patitur ipsos nec lætitiam capere, nec securitatem circa præsentia.* De Senecâ verò Epist. 97. vt dicam, ille sententiam bifariam effert. Siquidem postquam retulit, quod superiùs meminimus, *Potest se dictum eleganter ab Epicuro, Potest nocenti contingere, vt lateat, latendi fides* (seu fiducia) *non potest*: subdit: *Aut si hoc modo melius hunc explicari posse iudicas sensum, ideo non prodest latere peccantibus, quia latendi, etiamsi felicitatem habent, fiduciam non habent.* Præterea autem, quod subiicit: *Ita est: tuta scelera esse possunt; secura non possunt.* Et statim pòst, *Hoc enim ipsum argumentum, Epicure, est, natura nos à scelere abhorrere, quod nulli non etiam inter tuta, timor est. Multos fortuna liberat pœnâ; metu neminem. Quare? quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit. Ideò nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium est autem nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quod multa scelera legem, & iudicem effugiunt, & scripta supplicia; nisi illa naturalia, & grauia de præsentibus soluerent, & in locum patientiæ timor cederet.* Vidimus suprà à Torquato præoccupatum veluti fuisse, quod obiici poterat, scelestum, cui nemo est conscius, iste ipsum non proditurum. 1. de fin. Siquidem, postquam illud præmisit, *Cuius in mente iniustitia consedit, hoc ipso, quod adest, non posse turbulenta non fieri; eius vero molita quidquam est, quamuis occultè fecerit, nunquam tamen confidit id fore semper occultum*; tum sequitur illud, *Plerumque improborum facta primò suspicio insequitur, deinde sermo, atque fama, tum accusator, tum iudex; multi etiam, vt te Consule* (Ciceroni ipsi) *se indicauerunt.* Potiùs quia posset excipi, [illegible] per illos qui sese produnt, vt si velint, minime prodant: Ecce duas causas suggerit Lucretius, quibus produnt se, non valentes nosse, aut considerare quid agant, somnium scilicet, ac delirium. Et de somnio quidem; lib. 4.

> *Multi de magnis per somnum rebu' loquuntur,*
> *Indicioque sui facti persæpe fuêre.*

De somnio verò, ac delirio simul: lib. 5.

> *Quippe vbi se multi per somnia sæpe loquentes,*
> *Aut morbo delirantes protraxe ferantur,*
> *Et celata diu in medium peccata dedisse.*

Potest verò & tertiam causam, ebrietatem adiicere: Quippe experientia quotidiana docet plerosque vino largiùs epoto propria crimina prodere: neque anni sunt multi, ex quo veneficus fuit occasione hac detectus, conuictus, combustus in Neustria. Vt proinde non malè Horatius Vinum, iramque habuerit, quasi duo quædam tormentorum genera, quibus arcanum elici possit, 1. Epist.

> *Arcanum neque tu scrutaberis vllius vnquam,*
> *Commissumque teges, & vino tortus, & ira.*

Sed ad Lucretium vt redeam, is duas adhibet causas, postquam sententiam sic extulit,

> *Nec facile'st, placidam, ac pacatam degere vitam,*
> *Qui violat factis communia fœdera pacis.*
> *Etsi fallit enim Diuûm genus humanûmque,*
> *Perpetuò tamen id fore clam diffidere debet.*

Quo loco, vbi dicit, *Diuûm genus, humanûmque*, reuocat in mentem; tum quod 9. de Rep. Plato tyrannorum occasione legem ferens, adiiciendum censuit, ἐάν τε λανθάνωσι τοιοῦτοι ὄντες, ἐάν τε μὴ λανθάνωσιν ἀνθρώπους τε καὶ θεούς, *siue tales clam sint, lateantque hominésque, Deósque, seu non lateant.* Tum quod præclarè Laërt. l. 1. respondit

respondit Thales, cùm interrogatus, *an inustè agens latere Deos posset*; ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, *imò ne cogitans quidem*, inquit. Tum, non modò, quod Seneca, *Sic viue*, inquit, *cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant*; sed etiam, quod appositè D. Augustinus, *Si peccare*, inquit, *vis, quære, vbi te Deus non videat, & fac, quod vis.* Tum demum quod Agellius refert audisse se à Peregrino Philosopho (Proteo illo videlicet, cuius est prolixa apud Lucianum mentio) quæque opportunè attexi heic possint: Textus itaque Agellij sic habet: *Virum quidem Sapientem non peccaturum esse dicebat, etiam si peccasse eum Dij atque homines ignoraturi forent. Non enim pœnæ, aut infamiæ metu, non esse peccandum censebat; sed iusti, honestique studio, & officio. Si qui tamen non essent tali vel ingenio, vel disciplina præditi, vti se vi suâ, ac sponte facilè à peccando tenerent, eos omneis tunc peccare procliuius existimabat, cùm latere posse id peccatum putarent, impunitatémque ex ea latebra sperarent. At si sciant, inquit, homines nihil omnium rerum diutius posse celari, suppressiùs, pudentiúsque peccabitur. Propterea versus illos Sophoclis prudentissimi Poëtarum in ore esse habendos dicebat,*

Epist. 10.

lib. 12. cap. 11.

> Πρὸς ταῦτα κρύπτε μηδὲν, ὡς ἅπανθ' ὁρῶν
> Καὶ πάντ' ἀκούων, πάντ' ἀναπτύσσει χρόνος.
> *Nihil age abdas clàm; namque cuncta quod videt,*
> *Audítque cuncta, cuncta tempus detegit.*

Alius quidam veterum Poëtarum, cuius nomen mihi nunc memoriæ non est, Veritatem temporis filiam esse dixit. Hactenus Agellij textus.

Vniuersè quidem Ius, seu quod iustum est, *idem est apud omneis genteis (vtile nempe aliquid in societate hominum mutua) verùm spectatis singulatim tum regionibus, tum causis* apud *varias varijs, euenit vt non idem ius*, siue iustum *sit apud omneis.*

§. 18. Κατὰ δὲ τὸ κοινὸν. Articulum vi, interiicio eadem ratione, quâ habetur statim, κατὰ δὲ τὸ ἴδιον. Sententia hæc autem nihil aliud est, quàm quædam veluti declaratio illius, quod iam visum est, Ius, siue Iustum naturale tesseram esse vtilitatis. Videlicet eò solùm tendit, vt intelligamus nationes vniuersè omneis in iure condendo, ferendisve legibus, attendere quid Societati obseruatu vtile sit; neque præscribere aliquid, quod ipsi obfuturum putetur. Quare & cùm Iustitia in iuris, legúmque obseruantia sit constituta, notionem Iusti vniuersè sumpti non esse aliam, quàm notionem eius, quod obseruatu vtile est. Ac esse quidem specialia iura, specialeisque leges, quas singularis quæque natio, ciuitásve sibi præstituit; & ea, quæ ab vna sanciuntur, esse plerumque contraria iis, quæ statuuntur ab alia; veruntamen tam hanc, quàm illam respicere ad vtilitatem, quam ex obseruantia propriarum constitutionum percipit; eâ existente varietate circumstantiarum in varijs locis, vt quod alibi incommodum est, commodum alibi plerumque habeatur. Heinc verò est illud Lactantij, *Cur enim per omneis populos diuersa & varia iura sunt condita, nisi quod vnaquæque gens id sibi sanxit, quod putauit rebus suis vtile?* Et mox speciatim de Romanis, *Sicut illi duodecim Tabularum conditores, qui certè publicæ vtilitati pro conditione temporum seruierunt.* Verùm de hac vtilitate superiùs longè plurima, etiam ex ipso Cicerone; quem proinde est, cur quispiam miretur hæc vtilitatis exaggerantem, *Si populorum iussis, si Principum decretis, si sententiis Iudicum iura constituerentur, ius esset latrocinari, ius adulterare, testamenta falsa supponere, si hæc suffragijs, aut scitis multitudinis probarentur.* Nimirum quia ipsi quoque, in quo versabatur, populo Romano non esset, quod ipse & sequebatur, & commendabat, Ciuile Ius, ea, quam hic improbat, ratione (& ab ipsis quidem vsque XII. Tabularum conditoribus, qui inseruierint publicæ vtilitati) constitutum. Et rursus de hoc Iure pro Cæcinna agens, hæc habet: *Nam qui Ius ciuile contemnendum putat, is vincula reuellit, non modò iudiciorum, sed etiam vtilitatis, vitǽque communis. Qui autem Interpretes iuris vituperat, si imperitos iuris esse dicit, de hominibus, non de iure ciuili detrahit. Sin peritis non putat esse obtemperandum, non homines lædit, sed leges, ac iura labefactat. Quod vobis venire in mentem profectò necesse est, nihil esse in ciuitate tam diligenter, quàm Ius ciuile retinendum. Etenim hoc sublato, nihil est, quare exploratum cuiquam possit esse quid suum, aut quid alienum sit; nihil est, quod æquabile inter omneis, atque vnum omnibus esse possit.* Heic non addo, quemadmodum quæ est vtilitas communis sit vtilitas singulorum; est enim res abundè quoque declarata superiùs. Admoneo solùm, cùm idem Cicero sic in Trebatium Iurisconsultum Epicureum factum iocatur, *Quonam modo Ius ciuile defendes, cùm omnia tua causâ facias, non ciuium? Vbi porrò erit illa formula fiduciæ, VT inter bonos benè agier oportet? Quis enim est bonus, qui facit nihil, nisi suâ causâ? Quod ius statues communi diuidundo, cùm commune nihil possit esse apud eos, qui omnia vtilitate (ita videtur, pro voluptate) suâ metiuntur?* Admoneo, inquam, Ciceronem non sic accipere videri quasi quis ad propriam vtilitatem respiciens, respicere simul non possit ad vtilitatem communem; neque idcircò possit communi vtilitati consulere, nisi priuatæ quasi renunciet, quam intelligere tamen liceat communi illa contineri. Et spectare quidem proinde hoc posset, quod Torquatus habet; dum ad Ciceronis obiecta de maiorum factis respondens, illum, qui filium morte mulctarit, declarat *saluti ciuium prospexisse, quâ intelligebat contineri suam.* Sed res me nectata superiùs iam est.

Quia

Quod experientiâ comprobatur vtile esse ad mutuos vsus in societate, communi*ve omnium participatione, quæ esse* [illegible] *illud iusti naturam habet* [illegible] *quidem sit, vt vtilitas ad* [illegible]. *Quod si tale quidem* [illegible] *contingat tamen vt mutuæ societati vtile non sit, id iam verum iusti naturam non habet.*

§. 41. [illegible] Quod [illegible] commentus [illegible] [illegible] vtilem est [illegible]. [illegible] *Lib. 5.*

[illegible]

Quo loco dum Lex cum Medici[illegible] comparatur, subit in animum, quod Plato Legislatorem cum Medico, cumque Gubernatore conferat; [illegible] et intelligamus, sicut Medicus [illegible] corpus, ægrotorum [illegible] gubernator [illegible]; sic ci[illegible] esse legislatorem. Et quemadmodum Medicus [illegible] prætermittit, quod [illegible] prius [illegible], deprehendit deinceps esse insalubre, & gubernator inhibet cursum, quem rectum esse arbitratus, obseruat postea demum; sic Legislatorem abrogare eam legem, quam opinatus profuturam, progressu tamen temporis secus esse animaduertit. Quanquam, vt præclarè Aristoteles monet, magna adhibenda cautio est: *Quoniam, cum legibus mutandis ciuitati assuefacere malum sit, non decet sanè ob paruum quandam vtilitatem eas mouere; sed præstat incolta aliqua* [illegible] *tum Legumlatorum, tum Magistratuum relinquere. Neque enim tantum emolumenti, qui eas mouebit, attulerit, quantum assuefaciendo ciuis ad non obediendum Magistratibus, importauerit incommodi.* Quin-etiam Plato id *vt si quæ interdum vigere necessitas videbitur, deliberent vna & Magistratus omnes, & vniuersus populus, ac ipsorum quoque Deorum omnia oracula consulantur: & si omnes quidem exstiterit omnium consensu, tum demum legem mouere; sin secus, nullatenus; sed qui mouere prohibuerit* (vnus, puta ex tribus, hoc, Deorum, Magistratuum, populique ordinibus) *is secundum legem obtineat.* Interim autem Leges interdum solo non vsu abrogari, quoniam non modò experientia id vsu venire obseruamus; sed rationi quoque consentaneum est, vt sicut aliquando Leges sola consuetudine inducuntur, ita sola excedant desuetudine; quatenus exinde arguitur, vt in consuescendo vtilitas, sic in desuescendo eiusdem defectus: cum & aliunde, minus timendum periculi exinde sit, quam dum momento fit abrogatio, & lex ipsa vsu vegeta, quasi ex arbore immatura decerpitur fructus. Hinc proinde, *Rectissimè*, inquit Iurisconsultus, *illud receptum est vt leges non solum suffragio, sed etiam tacito consensu omnium, per desuetudinem abrogentur.*

Lib. 5. *a Polit.* 2. *2. de Rep.* *L. 32. ff. de leg.*

Tametsi interdum ex eo, quod fuerit iustum habitum, vtilitas excidat, si nihilominus interdum vtilitas aliqua sit, ac idcircò *ad prænotionem* quæ habetur de iusto *congruat; id pro illo quidem tempore est iustum*: certè *apud illos, qui sese inani loquacitate non confundunt, ac res humanas generaliùs perspiciunt.*

§. 2. [illegible] Id etiam dumtaxat Sententia hæc addit, vt, si contingat legem sancitam, esse interdum quidem damnosam, sed interdum tamen etiam vtilem; eam nihilominus sit habenda iusta pro eo tempore, quo vtilis exstiterit; quasi tum congruens ad prænotionem, qua legis iustitiam vtilitate eius metimur. Est verò eadem penè Sententia, quæ apud Platonem à Socrate edisseritur; nimirum, *cum sæpius ciuitatis sit, quam vtilissimas leges condere, contire quidem sæpenumero, vt ea, quæ sunt constituta, ab hoc sæpe excidant; sed* [illegible], *quamdiu quidem non excidant, esse nihilominus iusta.* *in Theæt.*

Vbi nullâ nouè superueniente rerum circumstantiâ, ea quæ fuerant habita iusta circa actiones hominum, deprehenduntur ad praxisticem habitam de iusto *non congruere; ipsa iusta haudquaquam sunt. Vbi verò nouatis rebus, ea, quæ fuerint decreta iusta, esse vtilia desierint: ea quidem illeic exstitêre iusta, quanto tempore ad mutuam conciuium societatem permansêre vtilia: deinceps verò statim atque desierunt esse vtilia, desierunt simul esse iusta.*

℣. 12. Ἔνθα μὴ καινῶν [illegible]. Lego heic καινῶν, pro καὶ τ, quòd ita videatur exigere sensus, quo posterior sententiæ pars prioris quasi redditio est. Hæc autem denique Sententia addit solùm comparationem non assequutæ vtilitatem legis ex non interuenientibus, aut interuenientibus circumstantiis quibusdam nouis. Nam, si nullis quidem interuenientibus ipsa lex ab initio statim deprehensa fuerit ab vtilitate aliena, eam non potuisse censeri iustam. Si verò, cùm nullæ interuenerint, vtilis quidem ab initio fuerit, sed quibusdam posteà incidentibus rebus ab vtilitate exciderit, fuisse illam iustam, quovsque cessauit esse vtilis; ex quo verò esse cessauit, iniustam. Ex vtroque porrò capite esse
2. polit. 8. potest, cur iuxta Aristotelem leges mutandæ καὶ τινὲς, καὶ ποτὲ, *& aliquæ, & aliquando sint*; tametsi cautione, de qua mox dictum, adhi-
l. 2. ff. de const. princ. bita, & cui consentit Iurisconsultus, dum, *In rebus nouis constituendis*, inquit, *euidens esse vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum visum est.*

Qui sibi fiduciam securitatémque ex rebus externis, quâ optimâ ratione licet, comparare aggressus est, is possibilia quidem paratu, tanquam à se non aliena quæsiuit; at impossibilia pro alienis habuit. Quinetiam possibilium bene multa non attigit, ac ea omnia, quæ obtinere nihil fuit necesse, abdicauit.

℣. 22. Ὁ τὸ θαρρεῖν [illegible]. Scilicet eliciendo sensui, & congruè ad sequentem sententiam, visa est expungenda ante vocem θαρρεῖν particula μὴ, quæ etiam reipsa à Basileensi editione abest; & qua occasione congruit sine illa vox θαρρεῖν in insequente sententia, eadem heic quoque magis congruit. Lego autem posteà, καὶ [illegible], &c. ad vsque finem sententiæ, pro [illegible]. Et nimiâ profectò licentiâ: sed quid faciam tamen, vbi manifestè deprauatissimus est locus? Reputatam quidem τῶν ἔξωθεν intelligi posse, vel potiùs debere, non de rebus externis (seu quæ præter corpus, & animum sunt) sed de extraneis gentibus, à quibus deberet se quispiam, quo posset modo, facere tutum (idque ob quandam connexionem cum superioribus sententiis argumenti Politici, at de illæ voces, [illegible], præter vocem [illegible], quæ in insequente haberetur sententia; quasi in illa ageretur de gentibus conterminis, in ista verò de dissitis, seu quomodocumque externis. Verùm ea esse sagacitate, solertiáque non potui, vt motis etiam plerisque licet, attingere potuerim sensum, qui esset verisimilis, & vt ad vsum accommodatus, sic eiusmodi, in quem collineasse Epicurum probabile foret. Quamobrem, ne hoc quoque loco non haberem aliquid, eò adductus sum, vt ipsius textus vestigia, quam-proximè licuit, sectatus, legerem sententiam, quo proposui modo. Ea saltem hoc modo nihil continet à superioribus dissonans, cuiusmodi sunt cum ea, quæ habentur de non negligenda rei familiaris (sed citra tamen ditescendi cupiditatem) cura; tum ea quæ traduntur de frugalitate, abstinentiáque à rebus iis, quas nobis natura necessarias non fecit. Nihil verò ipsis addendum iam est, nisi quòd videtur Plutarchus ex Epicuro illud desumpsisse, quod de diuitiarum cupidine scribens, τῷ ἀρκοῦντι, inquit, [illegible], *ea, quæ sufficiunt, nemo pauper est.* Ita nimirum Seneca est ex Epicuro interpretatus; ac eo modo Lucretius expressit paucis vocibus,

——*Nec enim est vnquam penuria parui*;

sed Horatius quoque versibus illis plurib[us], quibus, vt illud inferat,

Nescis, quò valeat nummus, quem præbeat vsum?
Panis ematur, olus, vini sextarius; adde
Queis humana sibi doleat natura negatis:

(vbi [illegible], olus, quod dolet, exceptionem Epicuream vides) hæc permittit;

Millia frumenti tua triuerit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus, quàm meus: vt si
Reticulum panis, venales inter onusto
Forti vehas humero, nihilo plus accipias, quàm
Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fines viuenti iugera centum, an
Mille aret? At suaue est ex magno tollere aceruo?
Dum ex paruo nobis tantundem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Vt tibi si sit opus liquidi non amplius vrnâ,
Vel cyatho, & dicas, magno de flumine mallem,
Quàm ex hoc fonticulo tantundem sumere: eo fit,
Plenior vt si quos delectet copia iusto,
Cum ripa simul auulsos ferat Aufidus acer,
At, qui tantulo eget, quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in vndis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso,

Nil

Nil sane est, inquit, quia certè, quantum habeas, scis.
Quid facio, illi? velut miserum esse libenter dis.

Quibusdamque plenam fiduciam, securitatemque parare sis fuit ex societate hominum pari sententiâ affectûque coeuntium, & firmissimo fretis pignore, quàm suauissimè inter se viuerent, ac plenissimâ necessitudine inuicem fruerentur sine lamento, pro illo, qui fuerit ad mortem destinatus, mortem subire.

V. 18. Οὐχ οἷον δ' ἄνευ [illegible]. Vltima hæc est [illegible] in qua lego [illegible] V. 33. [illegible], quo [illegible] [illegible] de [illegible] Maximilian [illegible] [illegible] sententiam, vt [illegible] ad Epicuri [illegible] [illegible] est [illegible] posse fieri, [illegible] qui diceret tam ad [illegible] illam, de amicitiæ fructu sententiam [illegible] &c. tum [illegible], quod [illegible] de Sapiente [illegible] [illegible] Ex hoc [illegible] est, cur [illegible] V. 33. expositam, [illegible] ad finem vsque, pro [illegible] (habebat [illegible]) [illegible]. Quibus ex verbis velle quispiam congruâ sensus exigere, est, atque, quod [illegible] postulare. Sed nimirum, [illegible] in textum reliquum irrepserunt [illegible], ex eiusdemque [illegible] [illegible] mirum non est, si hæc sententia, quæ [illegible] non modò vitæ, doctrinæque Epicuri, sed operi etiam Laertiano quod [illegible] impositum [illegible] deprauata [illegible], vt [illegible] [illegible] [illegible]. Qui magis perfectò [illegible] videat, si [illegible] sensum [illegible] [illegible] abstractum, vt [illegible] in plerisque aliis, sic in isto maximè [illegible] ipsi [illegible]. Cogitaram [illegible] ita legere, [illegible]. *Ne prauerò quidem, [illegible] pro [illegible], negle[illegible]* etiam, cum sententia videretur clarior; visa est tamen simul à textus vestigiis aliquantò remotior. Vtcumque sit verò, tacendum non est, videri vocem [illegible], ac totam interpretationem de fructu amicitiæ suggeri potuisse vel ex solo illo Chrysostomi

Serm. 17. loco, qui apud Antonium, & Maximum est, quemque si hoc studeam, pretium operæ fortè erit. Is nimirum sic incipit, Οὐδὲν ἰσο[illegible] [illegible]. *Nihil est concordiæ æquiparandum.* Sequitur autem, *Videlicet, qui vnus est, Multiplex redditur in [illegible]. Si vnanimes sint duo, vel decem, non iam amplius vnus est vnus, sed illorum quisque decuplex euadit, ac vnum in decem, decemque in vno deprehendes; inimicósque si habuerint, qui in vnum impetum faciat, perinde erit, ac si in decem faciat, hacque ratione opprimatur. Eget ipsorum aliquis, at in egestate non est; quoniam indigentia à maiori parte, quæ abundans est, obsistatur. Eorum cuilibet viginti sunt manus, ac totidem pedes, & oculos decem: neque enim sua solum membra, sed aliorum etiam, perinde ad omnia vtitur, ac sua. Si verò illi centum fuerint, idem virtute multiplicando pari proportione contingit. Potest hoc modo idem simul in Persidem, ac Romæ esse; sicque quod non est in natura, in amicitia est facultate. Quid si etiam mille amicos, aut bis mille habuerit? cogita rursus, quò facultas excrescat. Mirabilis profecto, vnum efficere primum, & millesimum simul. Praestat esse vigore nobis Solem, [illegible] orbem. Plerique enim, Solis videndi commodo in tenebris sunt; at quibus amici supperunt, nec in tenebris quidem in calamitatem possunt. Nihil profectò, nihil amicitia iucundius est; et quid enim verus amicus non faciat? ecquam voluptatem non pariat? ecquam vtilitatem non afferat? ecquam securitatem non præstet? Tametsi ingentes thesauros recenseris; nihil tamen, quod sit cum vero amico comparandum, inueniet. Et, vt corpora lucida splendorem emittunt in loca circumstantia; sic ipsi amici, vbicunque loci extiterint, gratiam effundunt. Præstat, vt optabilius sit in tenebris degere, quàm in amicorum orbitate esse.* Hactenus ille; & ita quidem, vt videri aliunde possit illustrare etiam id voluisse, quod Aristoteles respondit; qui, cùm ex eo quæreretur, quid esset amicitia, μία ψυχή, inquit apud Laertium, δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα, *Anima vna, quæ in duobus inhabitat corporibus.* Ad alias vero quod attinet, dicas præsertim occasionem ipsam vestit, [illegible] (cuius in voce [illegible], est aliquod vestigium) fieri potuisse ex pari sententia, quæ apud Sanctum Patrem ita legitur, [illegible], *Elegere multi sæpe moriendo pro amicis, qui vnum à essent amici, mortem subire.*

lib. 5.

Chrysost. hom. 2. in 1. ad Tim.

De re ipsa, nihil adiiciendum; quando exempla prostant, imprimis illorum, qui Patriam, sibique vniuersè concitati ex caritate sunt prosequuti, vt laeti, alacresque illorum salutem morte sua redemerint; adeò vt nequicquam proinde non sit, quod Seneca exaggerat; dum, *Vir fortis, & iustus*, inquit, *cùm mortalitatis suæ pretia ante se posuit, libertatem patriæ, salutem omnium pro quibus dependit animam, in summa voluptate est, & periculo suo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum, & vltimum præstat, nihil cunctatus desiliet in mortem, facere rectè, piéque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur; Dic, Factum tuum matura sequetur obliuio, & parum grata existimatio ciuium: Respondebit tibi: Ista omnia extra opus meum sunt; ego ipsum contemplor: hoc esse honestum scio.* Deinde illorum, qui pro amicis specialibus mori præoptauerint, & de quibus, non fabulosæ modò, sed veræ quoque historiæ extant. Tametsi tacendum non est, quod de fabulosis Cicero attingit.

attingit. Siquidem postquam Lælius apud
lib. de amic. ipsum illud præmisit: *Itaque, si quando aliquod officium exstitit amici in periculis aut adeundis, aut communicandis, quis est, qui id non maximis efferat laudibus?* tum subdit: *Qui clamores totâ caueâ nuper in hospitis, & amici mei M. Pacuuij nouâ fabulâ: cùm ignorante Rege, vter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, vt pro illo necaretur; Orestes autem, vt erat, Orestem se esse perseueraret; stantes autem plaudebant in re fictâ.* Subinde verò exclamat, *Quid arbitramur in vera fuisse facturos?* Vt habeas porrò quid fuissent facturi, intelligi potest ex facto Dionysij, quod Cicero aliâs, dum verum exemplum commemo-
5 Offic. rat, habet. *Damonem*, inquit, *& Pythiam* (habent Porphyrius, Iamblicus, & Phintiam)
de vit. Pythag. *Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, vt cùm eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinauisset, & is, qui morti addictus esset paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulauisset, vas factus est alter eius sistendi, vt si ille non reuertisset ad diem, moriendum esset ipsi. Qui cùm ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petiuit, vt se in amicitiam tertium adscriberent.* Quæ vberiùs apud eosdem Iamblicum & Porphyrium recitat Aristoxenus, tanquam audita ex ore Dionysij, dum è regno pulsus literas Corinthi doceret: memorabiléque est quod subiicitur non potuisse illum vlla ratione impetrare vt tertius in eorum virorum amicitiam adscriberetur. Hoc autem de Damone, & Pythia exemplum subiicio, quòd Manilius quoque videatur ipsum delegisse, vt illi de Oreste, ac Pylade subnecteretur. Videlicet sic primùm habet:

Vnus erat Pylades, vnus qui mallet Orestes lib.
Ipse mori. Lis vna fuit per sæcula, mortis
Alter quòd raperet fatum, nō cederet alter.

Ac subinde in hunc modum pergit:

Et duo, qui potuere sequi vix noxia pœnis;
Optauitque reum sponsor non posse reuerti,
Sponsorémque reus timuit, ne solueret ipsum.

Verumtamē esto heic demum Notarum nostrarum in decimum librum Diogenis Laërtij, qui totus est de Epicuri Vita, Moribus, ac Placitis, modus.

FINIS.

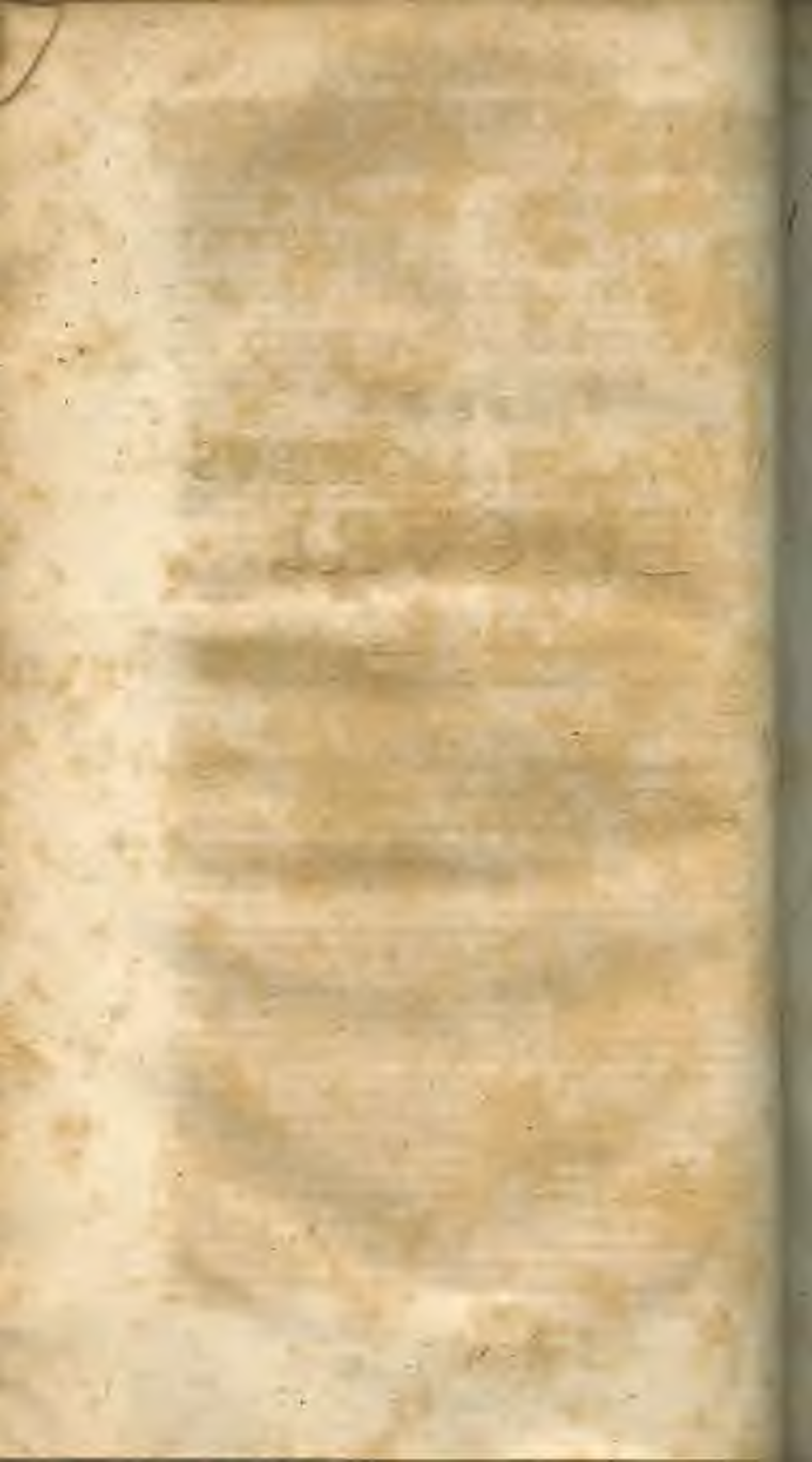

DE

DE VITA, ET MORIBVS EPICVRI.

Mea quidem ista sententia est (invitis hoc nostris popularibus dicam) sancta Epicurum, & recta præcipere, & si propiùs accesseris, tristia.

Itaque non dico, quod plerique nostrorum, Sectam Epicuri flagitiorum magistram esse: sed illud dico, malè audit, infamis est, & immerito: nec hoc scire quisquam potest, nisi interiùs fuerit admissus. Seneca lib. de vita beata, cap. 13.

VIRO ILLVSTRI FRANCISCO LVILLERIO PARISINO, RATIONVM MAGISTRO INTEGERRIMO, Amico longè optimo,

PETRVS GASSENDVS χαίρειν.

POSTVLAS à me FRANCISCE LVILLERI, Amicorum Suauissime, vt quando hasce longiores moras, quàm fueram pollicitus, traho, digeram, mittamque ad te, quos nolo esse de Epicuro commentarios perspectum habes. Quippe licet paria audieris de cæteris Philosophis, cùm sermones aliàs de ipsis in secessu cōferremus; meminisse me tamen iubes, vt te præcipuè affecerint, quæ præter tuam expectationem, de huius Viri continentia, disciplináque edisserui. Scilicet Te candoris plenum, ac mirificè erga omneis bene merenteis animatum, statim ac ille Tibi est visus merito non suo fuisse diffamatus, mirè delectauit eximi eum posse ab iis, quibus est oppressus calumniis; posseque eius non modò vitam ab omni labe repurgari, sed Philosophiam quoque (expunctis, vt circa Aristotelem, erroribus quibusdam paucis) tum de Natura solertissimè, tum de Moribus sapientissimè Dogmata tradentem ostendi.

Insinuas quoque bene multos, quibuscum rem communicâris, tecum agere, vt à me, quod legere possint, obtineas; vnde & instas, vt saltem ea, quæ spectant ad Vitam, moresque continebam; cætera enim, quæ ad Doctrinam, Placitaque attinent, longioris operæ cùm sint, patientiùs deinceps expectatum iri. Itaque, cùm obtendere tenuitatis conscientiam possem, excusaréque, quicquid id est, non esse tanti, vt tanto tuo, eorúmque ardore debeat expeti, ac repertum denique iri expectatione longè inferius: aggredior tamen, præferóque ineptus videri, quàm non obsequens; Tibi præsertim, cui nihil est, quod abs me negari aut possit, aut debeat. Etenim, Tu sic amas me, vt pectore primùm effuso, profusus deinde sis in cæteris; ac per te non stet, quin fortunis tuis omnibus sic vtar, vt meis. Tu sic agis mecum, vt cùm nihil sit, quod non polliceri tibi de mea qualicumque industria possis; nihil tamen velis vnquam me, nisi sponte me currentem (quod dici solet) incitari, aut aliquid, quod sit communium vtrique studiorum deposci. Videlicet hæc non postrema bonæ meæ sortis pars est, quòd easdem mecum literas literatissimus ipse ames: & hoc-vsque ætatis florem, qui ab aliis seu ambitioni, seu auaritiæ, seu nequitiæ datur, gratum habueris sacrare Musis, impenderéque bonis Artibus. Ecquanam proinde ratione non ingratum tibi laborem refugiam, qui gratitudinem testaturus erga Virum mei amantissimum, agnoscam eumdem munusculi mei intelligentissimum futurum? Non pauca sunt sanè, quibus ipsemet pro rara illa linguæ Græcæ eruditione feceris lucem; vt proinde sit, cur meum istud opus vel hoc nomine existimes tuum, ac ipso abundè vtaris, fruaris, & quibuscum omnibus voles liberali illa communices manu. Neque verò ego is sum, qui ægrè ducam, aut inuideam, si quicquid id sit, alij nouerint; cùm sit futurum etiam pergratum, si quàm-plurimis innotescat, non quid ego commentus fuerim, sed qualem te Amicum habuerim; &, si fortassis cuipiam contingat, vt

bonæ frugi: quid demerat, id non tam mihi, qui laborârim, quàm tibi, qui præscripseris operam, referat acceptum. Vt paucis vota complectar mea:

Virg. in Ciri.

Qualis Erechtheis Peplus portatur Athenis,
Debita cum castæ soluuntur vota Mineruæ,
Tardáve confecto redeunt quinquennia lustro;
Tali te vellem, Iuuenum doctissime, ritu
Purpureas inter Solis, & candida Lunæ
Sidera cæruleis orbem pulsantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis.
Æternum Sophiæ coniunctum carmine nomen
Nostra tuum senibus loqueretur pagina seclis.

Cæterùm quoniam fieri potest, vt demirentur aliqui, me, Epicurum dum excuso, tum niti aduersus torrentem receptæ vulgò opinionis, tum opus moliri, quod videri noxium, tanquam & bonis moribus, & Religioni aduersum possit: idcircò necesse est pauca de vtroque hoc capite, iis quæ sum deinceps dicturus, præmittam.

Ac circa prius quidem non video causam subesse, cur valde mouear, quòd vulgari sententiæ repugnare existimer; quando iampridem perspectum est, quàm malus veritatis iudex censeri debeat multitudo. Pendere etenim res debet non profectò ex numero, aut claritate opinantium; sed ex momentis testimoniorum, rationúmque ex quibus valeat (sepositis vulgaribus præiudiciis) diiudicari. Sanè verò, si ita bene ageretur cum rebus humanis, vt ea, quæ optima sunt, probarentur à plurimis, ipse me quoque eò deuouerem, quò plurimi confluerent: sed nempe præeuntium exemplo, potiusquàm ratione maxima pars abripitur; & rarissimi semper sunt, qui pedem sistant, vt expendant, an quò itur, pergendum sit. Ac non contendo quidem propterea Epicurum aut nihil peccasse, aut vnum inuenisse verum, vt est à quibusdam illius Sectatoribus iactatum: innuo dumtaxat ipsum iniuriâ fabulam vulgò fieri, quòd Sectatores aliarum partium, vt olim inuidiâ, & authoritate, ita iam despectu, & multitudine illum obruant. Quid enim, si causâ pleniùs cognitâ, eâ fuisse probetur vitæ innocentiâ, puritate, austeritate, quâ Philosophorum alius nemo fuerit? si eâ ingenij perspicaciâ, iudiciique maturitate, quâ non facilè cæteris concedat? Sed nimirùm ita-ne sit, non ex ipsa fronte iudicandum est, sed penetrandum interiùs, vt vel ipse Seneca monet. Nam aliæ quidem factiones sunt, quæ Sectatorum vigent frequentia; cùm institutum eius squalore præ solitudine obducatur: verùm non ideò minùs tentandum, an-non herbescens semita, potiusquàm lata, tritáque via ad Veritatem mortalibus tantoperè inuiam deducat; non minùs fodiendum, atque explorandum, an-non ex neglecto, & sterili monte eruatur aurum, quicum non valeant occurrentes passim lapides conferri.

Addo, me eum sanè non esse, quem hominum vulgariter sentientium turbam commouere, & quasi crabrones excitare iuuet: sed eum esse nihilominus, quem humanitatis officia delectent; cùm non indignè ferre non possim opprimi à turba quem Virum esse reputem innocentem, & suaue habeam, si quas illi, tenueis licet, suppetias feram. Nam, si persuasus quidem forem fuisse Epicurum luxui deditum, ac sese proluisse obscœnis voluptatibus, vt Sardanapalum, Heliogabalum, ac simileis pesteis generis humani; tum sanè diris eum deuouerem, ac faces, & saxa cum tota factione non postremus conicerem: at dum mihi videor eum agnoscere, quo temperantiùs vixerit nemo; piget, imò pudet omninò, dilacerari ipsum ab iis, qui simulantes Curios, viuunt interim Bacchanalia, & ab illius moderatione prolixissimis absunt interuallis. Quinetiam, cùm in ipsa turba aliqui haud-dubiè sint adeò ingenui, vt abrepti solo vulgaris persuasionis impetu, malè afficiantur, quòd existiment virum perditum fuisse Epicurum, secus comparandi, si constiterit frugi adeò eum extitisse, vt non immeritò proponi in exemplum Virtutis posset; idcircò delectat me quoque vel in horum gratiam ea congerere, quibus, nisi prorsùs flectantur, saltem moueantur, vt esse sibi assensum continendum putent.

Hinc patet penè quid sit dicendum de posteriore capite Quippe non posset

me

me id quidem non grauissimè permoueret: si nempe, cùm mihi nihil sit antiquius, quàm vt pro virium modulo prodesse quam-plurimis velim, ex meis tamen conatibus quempiam aliquid detrimenti percepturum subodorarer. Attamen est, quod longè melius de meo affectu ominer, quàm vt tale quid exspectem. Nam quod ad bonos attinet mores, euincam facilè, opinor, id, quod insinuatum iam est, Epicurum putà maximè & sobrium, & continentem extitisse, ac Sectam nullam Philosophorum illius Sectâ fuisse sanctiorem: cum circa id quidem quod de Voluptate potissimùm obiicitur, haud difficile declaratu sit, quàm immeritò optima vt vita, ita & sententia pessimam subierit interpretationem. Id si minus præstitero, vt mihi nimium de me non spondeo, at dabo saltem operam, vt Virtus pretium semper obtineat, nullùmque voluptatis genus, nisi honestum defendatur. In id enim semper incumbam, vt innuam quid verisimilius ex Epicuri mente appareat: si fortè verò id non ferendum, vel minus probandum videatur; ipse primus exauthorabo, & censurâ omnium seuerissimâ, nigrum quasi *theta* præfigam.

Quod ad Dogmata verò Religionis, non ibo quidem inficias, quin, vt insinuatum iam est, Placita Epicuri quædam è diametro cum illis stent, vt quæ sunt præsertim circa Prouidentiam, Animorúmque immortalitatem. Sed priscorumque Philosophorum potest hac labe esse immunis? Nihil de Platone, & cæteris dico; de vno Aristotele loquor, quem nemo nescit exosum fuisse priscis Ecclesiæ Patribus, ob eosdem, pluresque errores. Quòd si non obstant illi tamen, quò minùs libri Aristotelei etiam publicè prælegantur; quid est, cur non saltem priuatim hominum manibus terantur quæ ex Epicuro supersunt? licet aliquoties (quæ mentis humanæ extra Fidem Sacram vagantis imbecillitas, & caligo est) fuerit in easdem cum cæteris impietatis species prolapsus? Indignum profectò ob aliqua mala, tam multa bona expungere, ac rosetum excindere, quod spinas rosis intextas ferat. Sapientiùs illi Sanctorum Patrum, qui hac occasione censuerunt id agendum, quod Deus olim circa mulierem captiuam iussit, quam habere quis in vxorem vellet: nimirùm, vt prauis opinionibus, quasi capillis, vnguibus, captiuitatisque vestibus detractis, id, quod doctrinæ sanioris est, vt non ingenuum corpus, retineatur. Deinde, ea mihi mens est, vt quoties non modò ad grauiora illa capita peruenero; sed etiam quoties quidpiam occurret, quod videri possit vel quam minimùm Fidei Sacræ dissentaneum, in Epicurum neruos contendam, ac eius sententiam quam maximo semper rationis vigore potero, conuellam. Nam licet confectâ vitæ Apologiâ, doctrinæ quoque explicationem aggressurus subinde sim; non propterea tamen illi nomen do, neque Placitorum ipsius vadem me, aut sponsorem præsto. Quin-etiam, vt in aliis rebus rationem solam audio, neque, nisi illam admittat, magis me mouet Epicurus, quàm quivis alius Philosophorum (& nolli certè, vt aliàs quin ex æquo affectus erga omneis sim, omnibúsque honorem habeam, ac solùm veritatis studio, exercendique animi gratiâ nunc in huius, nunc in illius cognoscendis Placitis non nihil studiosiùs incumbam) sic in Religione Maiores, hoc est Ecclesiam Catholicam, Apostolicam, & Romanam sequor, cuius hactenus Decreta defendi, ac porrò defendam, nec me ab ea vllius vnquam docti, aut indocti separabit oratio.

Iam, vt de Vita, Moribúsque Epicuri dicere incipiam; partiri posse rem totam videor in libros, libellósve octo. Primus scilicet, ac secundus nudam continebunt historiam vitæ, mortisque Epicuri; ac simul breuem nomenclaturam tum editorum ab eo librorum, tum familiarium, quibus conuixit, tum successorum, quos habuit. Et quia deinceps de Moribus, circa quos infamia est illi quæsita, differendum erit; ideò adhibebitur tertius, qui occasionem, authorésque huiusce infamiæ vniuersè aperiat. Quartus subinde impietatem ipsi circa mores obiectam depellet. Quintus obiectam malignitatem, sextus obiectum gulæ vitium; septimus obiectam Venerem: octauus tandem obiectum odium Liberalium Disciplinarum. Etenim hæc sunt capita præcipua totius, quæ in Epicurum instituitur, criminationis. Nihil interim necesse est Epicurum hunc, de quo agitur, à cæteris discernere, qui nomine eodem fuisse perhibentur. Nam Laërtius quidem treis alios prætereà commemorat, Epicurum

Leontei, & Themistæ filium: Epicurum Magnesium: Epicurum ὁπλομάχον; quibus adiici potest alius Metrodori filius, de quo noster in Testamento. Memorat etiam Thucydides Epicurum Pachetis patrem; & Plutarchus alium Demophili socium: ac rursùs Galenus alium, cuius Emplastrum viride multa promittens refert. Verùm nos heic de Epicuro Philosopho illo satis cognito sermonem instituimus. Habes ipse iam penes Te duplicem illius effigiem: alteram ex gemma expressam, quam dum Louanio facerem iter, communicauit mecum vir ille eximius Erycius Puteanus, quámque etiam suis in Epistolis cum hoc Eulogio euulgauit: *Intuere, mi Amice, & in lineis illis spirantem adhuc mentem magni Viri. Epicurus est; sic oculos, sic ora ferebat: Intuere imaginem dignam illis lineis, illis manibus, & porrò oculis omnium.* Alteram ex statua, quæ Romæ ad ingressum est interioris Palatij Ludouisianorum Hortorum, quam ad me misit Naudæus noster, vsus operâ Henrici Hovvenij in eadem familia Cardinalitia Pictoris. Tu huc inserito vtram voles; quando & non malè altera, vt vides, refert alteram: & memini vtramque congruere cum alia apud Virum Nobilem Gasparem Monconisium Lierguium, Propræторem Lugdunensem exstante, necnon cum illa ex gypso, quam Burdelotius noster, (nunc Macensis Abbas) nobis ex Suecia rediens nuper attulit, expressam ex statua, in amplissimo Cimeliarchio Christinæ Reginæ Serenissimæ asseruata (apertis niũ quòd labiis edentatus appareat) quæ penes est Illustrem Mon-morium Libellorum Supplicum Regium Magistrum.

Ipse sic de Viro scribere aggredior.

LIBER

DE VITA, ET MORIBVS EPICVRI.

LIBER PRIMVS.

DE ORTV AC SERIE VITÆ EPICVRI.

CAPVT PRIMVM.

Epicuri Patria, Parentes, Fratres.

Lib. 10. PICVRVS patriâ Samius creditus nonnullis videtur. Siquidem Timon apud Laërtium, vltimum dicit Physicorum, qui è Samo prodierit; Lib. 1. de themat. & Constantinus Porphyrogeneta illum perinde, ac Pythagoram ex Samo oriundum facit. Verùm causa fuit, quòd pueritiam, primámque adolescentiam exegerit Sami cum patre, & fratri- L. 1. de nat. Deor. lib. 13. bus; in eam scilicet pater eius agripeta venerat, vt Ciceronis verbis dicatur. Parem ob causam apud Strabonem Lampsacenus habitus est; quippe Lampsaci commoratus, & familiaritate vsus Virorum ibi principum. Lib. 10. In voce Epicurus. Epicurus igitur patriâ Atheniensis fuit, vt Laërtius, Suidas, & alij innumeri scribunt. Hinc Lucretius ipsius laudes prosequuturus, sic exorditur:

Primæ frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ,
Et recreauerunt vitam, legésque rogârunt,
Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
Cùm genuere Virum tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondã ex ore profudit.

Cùm populus verò Atheniensis Tribubus distinctus, effusus esset per τοὺς δήμους, seu assita oppida, ex Theseo vsque facta municipia; In Lexic. Epicurus natus est Gargetti, quod oppidum fuit, vt Phauorinus, & Hesychius habent, ex Tribu *Ægeide*; vbi nimirùm Theseus, ex Plutarcho, Pallantidas Ægeo, sibique insidianteis oppresserat; & vbi Eurystheus, vt à Stephano narratur, fuerat consepultus. Ea de causa δήμου Γαργήττιος à Laërtio dicitur, à Statio Gargettius auctor, & senex Gargettius; à Cicerone, Æliano, & aliis, simpliciter, Gargettius. lib. 10.

(Margin: In Theseo. de vrb. ... Lib. 2. Sil. ... lib. ...)

Cæterùm scribit Laërtius, ex Metrodoro in libro *de Nobilitate*, Epicurum fuisse γένους τῶν Φιλαϊδῶν, *ex genere Philaidarum*. Constat verò Philaidas denominatos à Philæo, altero illo Aiacis filio, qui habitauit in Melite, & cuius meminit Plutarchus, adiiciens Pisistratum quoque ex Philaidis extitisse. In Solone. Ex hoc itaque genere, Epicuri pater, apud Laërtium, & alios, fuit Neocles, mater verò Chærestrata. loc. cit. Et frequenter quidem citatur, Græcanico more, *Epicurus Neoclis*; interdum tamen Neoclides simpliciter appellatur, et cùm à Menandro confertur cum Themistocle, cuius etiam patri fuit Neocles nomen. In Anthol. l. 3. Prætereo Epicuri patrem fuisse ex Strabone, vnum ex duobus ciuium millibus, quos Athenienses κληρούχους in Samum miserunt, lib. 14. cùm iam antè Pericle, & Sophocle missis, rebellantis Samios obsidione graui afflixissent. Omitto fuisse & Ludi magistrum, quod præter Strabonem notat Cicero, dum suggillat quasi pergens; *Sed cùm agellus*, inquit, *eum non satis aleret, vt opinor, Ludi magister fuit.* L. 1. de nat. Deor.

Fratres Epicuri duos solùm Suidas memorat, Neoclem, & Chæredemum; at Laërtius tertium addit ex Philodemo Epicureo, In voc. Epicur. loc. cit. Aristobulum scilicet, quem Plutarchus videtur interdum nominare Agathobulum. L. 2. adu. Col. Quâ curâ, ac beneuolentiâ Epicurus fuerit ipsorum reuerentiam simul, & affectum promeritus, declarat eximiè Plutarchus, dum stupore dignum iudicat, quomodo ille sic animârit, vti affecti sic fuerint. Lib. de amor. frat. Hos omneis ante Epicurum diem obiisse vel ex ipsius Testamento intelligi licet; cùm neque illis, neque de illis, vt viuentibus, quicquam mandet; sed celebrari solùm præcipiat fratrum diem mense Posideone. Et quamuis de Chæredemo nihil certius constet, de Aristobulo tamen liquet clariùs, ex eo, quod Plutarchus scribit Epicurum totum fuisse in Metrodoro, Lib. adu. Col.

modoro, Polyaeno, & Aristobulo tum aegrotantibus curandis, tum defunctis mortem. De
Ibid. Neocle autem apertissime ex eodem Plutarcho, dum memorat Epicurum voluptate quadam lacrymis permista diffusum, ex recordatione vltimarum extremorum Neoclis. Vt illi grauioribus morbis afflicti interierint, à
Ibid. locis. Plutarcho, & Suida satis, saepeque exaggeratur.

CAPVT II.

Tempus Natale.

Lib. 10. NATVS est autem Epicurus, referente Laertio, ex Apollodoro in Chronicis, Olympiadis CIX. anno III. septima die mensis Gamelionis; quo quidem natali, ex Plinio,
l. 35. c. 5. fuit Luna XX. Porrò, cùm Hecatombaeon (primus nempe mensis) huius anni, incidat in Aestatem anni periodi Iulianae, quae iam Chronographis vsitatur, MMMM. CCC. LXXII. constat Gamelionem eiusdem ab Hecatombaeone septimum, incidere in principium anni MMMM. CCC. LXXIII. qui initium ante vulgarem Christi Epochen annis completis CCCXLI. Quoniam verò Ianuario mense, in quem principium Gamelionis cadere deprehenditur, Nouilunium contigit in Horizonte Attico, ex Tabulis caelestium motuum, die IV. manè, (seu, si mauis die III. iuxta Atticos, qui ex Censorino, supputa-
Lib. de die nat. bant dies ab occasu in occasum) ideò, cùm Luna XX. coincidat diei Ianuarij XXIII. sequitur Epicurum natum die Ianuarij XXIII. nempe, si pone Caesaris tempus eandem anni formam esse productam finxerimus. Atque id quidem vetere stylo, iuxta quem etiam fuit eo anno cyclus Solis V. seu litterarum Bissextilis anni Dominicalium B, A, vnde & dies Ianuarij vigesimus tertius esse debuit dies Solis, seu Dominicus. At si ad stylum Gregorianum decem diebus maturiorem (quod is nobis iam vsui sit) componamus negotium, colligemus Epicurum natum die Februarij secunda, existente Dominica (litterae nempe Dominicales fuisse debere intelliguntur E, D,) anno ante Christum, seu Aeram Christianam CCCXLI. ac proinde ante huius à Christo anni M. DC. XXXIV. Februarium ineuntem, anno completo M. DCCCC. LXXIV. Praetereunda heic aliqua non sunt,

Lib. 10. Primò, obseruare Laertium quo anno natus est Epicurus, Archontem fuisse Sosigenem, hincque ipsum annum fuisse septimum à morte Platonis. Adde & fuisse decimum sextum Alexandri Macedonis; fuit enim ex
Lib. 5. eodem Laertio proximus ab eo, quo Aristoteles euocatus est ad ipsum natum iam annos quindecim.

In Chron. Secundò, excusari vix posse errorem Eusebium; quòd florentem Epicurum faciat Olympiade CXII, quippe eo tempore Epicurus vix pueritiam exegerat, solùmque florere in Lyceo Aristoteles incipiebat, reuersus pu-
loc. cit. tà ex Macedonia Olympiade praecedente, vti apud Laertium est.

Tertiò, ferendum non esse mendum, quod irrepsit in Suidam, impositque interpreti eius, dum Epicurum natum facit Olympiade LXXIX. Nihil attinet memorare quantum hoc repugnet non caeteris modò historiis, verùm iis etiam, quae apud Suidam sequuntur, vt dum Epicuri aetatem productam facit ad tempora vsque Antigoni Gonatae. Obseruo solùm, cùm pro numero Olympiadum Suidas videatur haud-dubiè posuisse ρθ, quibus notis designaretur Olympias CIX, facile obliteratam in Exemplaribus caudam τοῦ ρ, vt remaneret, quasi ο, sicque ex οθ, significaretur Olympias LXXIX.

Quartò, nihil esse morandum quòd Chronicon Alexandrinum, Georgius Syncellus & alij, planè nimis de tempore, quo Epicurus floruit, loquantur, ac nihil curandas Virorum quorumdam alioquin celebrium hallucinationes, dum Aristippum Epicuro posteriorem faciunt, & quaedam similia. Notandum solùm quod B. Hieronymus refert ex Cicerone pro Gallio; memoratur enim Poeta, Epicurum, & Socratem colloquentes faciens, *quorum aetates*, inquit Cicero, *non annis, sed saeculis scimus esse disiunctas.*

Quintò, Epicuri natalem ex Laertio, Pliniòque desumptum argumento esse videri, quòd alia mensium Ciuilium, alia Lunarium principia apud Atticos olim fuerint. Mirum profectò esse videatur, nisi quis putet colligi posse coepisse mensem Gamelionem ab ipso duntaxat antecedente Plenilunio: cùm si diem Lunae XIV. primam diem mensis numeraueris, efficiatur, vt XX. Luna septimae mensis coincidat. Vt taceam quòd Epicurus visus sit Testamento suo constituere celebrandum natalem suum in Decade prima dictum mensis Gamelionis, quòd ipso tum nempe vno natus esset; ac deinceps etiam aliquid specialius de XX. Lunae ordinarit, quòd & ipsa natalis fuisset, vt referemus postea. Nisi fortè audiendum putes Anonymum illum, qui Epicurum natum scribit Gamelionis *εἰκάδι*, seu die XX. sed nescio an authoritate praeponderare Laertio debeat. In illo certè plurimos errores, eósque grauissimos vel vnus Meursius animaduertit. Vt omittam Gamelionis *εἰκάδα* posse fortassis intelligi de Luna XX. intra Gamelionem mensem incidente, ex Cicerone infrà citando: tamen ista obiter.

CAPVT III.

Vbi Pueritiam, Adolescentiam, Iuuentutem exegerit.

ITA Laertius ex Heraclide in Sotionis Epitome, refert Coloniâ ab Atheniensibus in Samum deductâ, Epicurum illi nutritum ad annum vsque aetatis XVIII. quo Athenas venit, Xenocrate in Academia, Aristotele verò in Chalcide commorante. Addit Strabo partim Sami, partim Tei educatum pubertatem egisse Athenis, citra Me-

nander

rundus Comicus vnà adolesceret. Pergit Laërtius narrans Alexandro Macedone, & afflictis sub Perdicca Atheniensium rebus, Colophonem ad patrem transiisse, anno videlicet ætatis circiter XXIII. Scribit aliquandiu ibi commoratum, & subiungit postea ex Apollodoro ab anno ætatis circiter XXXII. ad annum vsque XXXVI. vixisse partim Mitylenæ, partim Lampsaci (quò aliquando cùm pergeret, non sine discrimine nauigauit, vt apud Plutarchum obseruatum est.) Definit Suidas quantum temporis vtrobique manserit, annum pera vnum Mitylenæ, quatuor Lampsaci. Subdit Laërtius rediisse Athenas Archonte Anaxicrate. Quia verò Anaxicrates (successor scilicet Charini, sub quo Seneca obseruauit datas ad Polyænum ab Epicuro literas) præfuit Olympiadis CXVIII. anno II. ac proinde Epicuri nonnisi XXXVI. necesse est metachronismum vnius anni hic fieri.

Hæc vsque porrò est locorum, temporúmque series, quibus Epicurus pueritiam, adolescentiam, ac iuuentutem exegit, partim addiscens, partim docens, priusquam pede Athenis fixo suam *Sectam* institueret.

CAPVT IV.

Quos Præceptores audierit.

VT aliquid verò dicamus de Magistris, quos habuit: legimus ecce apud Laërtium traditum ab aliquibus Epicurum auditorem fuisse Pamphili Platonici; quod Suidas quoque asseuerat. Cicero etiam memorat Epicurum ipsum referentem illum à se Sami auditum, quamuis doctrinam ipsius mirificè contemneret. Idem iidem: ac præterea Clemens Alexandrinus, & alij tradunt de Nausiphane Pythagoreo Pyrrhonis auditore, quanquam Sextus Empiricus scribit inficiari ipsum, quòd Nausiphanis discipulus exstiterit. Quin Apollodorus in Chronicis tradidit quidem Epicurum audiisse Lysiphanem, & Praxiphanem: verùm *hoc*, inquit Laërtius, *non asserit ipse in sua ad Eurydicum epistola.* Xenocratem quidem audire potuit, & *sunt*, inquit Cicero, *qui putent audiuisse*, (vt Demetrius Magnesius apud Laërtium) *ipse Epicurus non vult.* Dicerem de Democrate, cum quo Plutarchus Epicurum contendisse notat περὶ συλλαβῶν, καὶ κεραιῶν, *de syllabis, & apicibus*; nisi suspicarer mendosè Democratem legi pro Democrito, vel ex eo, quòd subiicit Plutarchus Epicurum decreta omnia fuisse ab illo suffuratum, quæ est circa Democritum celebris facta obiectio, vt infrà memorabitur. Dicerem & de Metrodoro, quem Achilles Tatius Διδάσκαλον *Magistrum*, Stobæus καθηγητὴν, Interpres *doctorem* Epicuri vocat, suspicarémque illum esse posse, quem Diogeni Cynico Suidas facit contemporaneum; nisi opinio illi attributa de Mundorum infinitate, déque Atomis, argueret Metrodorum Chium Democriti discipulum, quem Epicurus non voce *doctorem*, sed scripto *doctorem* habere potuerit.

Quo modo etiam accipiendum, quod Lucianus iocatur fuisse Epicurum Democriti discipulum, dum discipulum etiam facit Aristippi, ob opinionem de Voluptate, quam tamen fuisse longè diuersam vtrique probatam, suo loco constabit. Vtcumque se res habeat, ex iis, quæ deducta sunt, Cicero, Plutarchus, Empiricus, alij, scribunt Epicurum solitum gloriari, quòd Magistrum habuerit nullum, sed αὐτοδίδακτος exsistens, suopte ingenio, ac industriâ Philosophus euaserit. Etsi verò illi videantur non sine probro id memorare, facilè tamen concedi debet illum marte suo adinuenisse plurima; cùm & hæc ipsa illi fuerit extrema consolatio, & tot libros conscripserit propriis solùm dictis refertos, vt referemus paulò pòst. Certè Athenæus egregiam illius sententiam Epigrammate complexus, sic concludit, quasi Epicurus, non aliunde edoctus illam, quàm à Musis, aut Apolline fuerit. Quo etiam Lucretianæ illæ commendationes faciunt: apud Laert. lib. 10.

Pectore parta suo, quæsitáque præmia liquit.

Et, *Virtutem irritat animi, confringere vt arcta*

Naturæ primus portarum claustra cupiret,

& consimiles aliæ referendæ. Hic noto, si quis requisierit quemnam saltem ex antiquis Epicurus magni fecerit, respondere Laërtium, illum, Diocle authore, fuisse maximè amplexatum Anaxagoram (etsi in aliquibus illi contradixerit,) atque etiam Archelaum, qui fuerat Socratis Magister. Dicetur postea de Democrito: adiicio solùm Epicurum cùm admiraretur Pyrrhonis consuetudinem, quæsiuisse de illo assiduè ex ipsius auditore Nausiphane, vt Laërtius habet in Pyrrhonis vita. lib. 9.

CAPVT V.

Quando, & quâ occasione ad Philosophiam se contulerit, Sectámque instituerit.

SCRIPTVM porrò Suidas reliquit cœpisse illum Philosophiæ dare operam anno ætatis XII. Idem etiam alij, referente Laërtio, scripserunt, dum vitam eius scriberent. Verùm ipsemet Epicurus apud eundem Laërtium testis est, non attigisse se Philosophiam, nisi anno XIV. ἀρξάμενος φιλοσοφεῖν ἔτη γεγονὼς τετταρεσκαίδεκα. Tradidit verò Hermippus, ex eodem Laërtio, illum, cùm fortè incidisset in libros Democriti, ad Philosophiam se applicuisse. Sed & scribit Laërtius ex Apollodoro Epicureo in primo de vita Epicuri, ad Philosophiam illum accessisse, Sophistas damnantem, & Grammaticos, postquàm ipsi non potuerant quid apud Hesiodum *Chaos* diceretur, interpretari. Verùm, quia Sextus Empiricus hanc occasionem philosophandi luculentiùs edisserit, non pigebit ipsius verba in hunc locum transcribere. Itaque, postquàm proposuit difficultatem circa illa Hesiodi carmina,

Ἤτοι

Ἤτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖ' εὐρύστερνος πάντων ἕδος, &c.

Exortum primum Chaos est, dein pollere lata Tellus, constituens sedes,

subiicit: *Et hinc nonnulli causam fuisse Epicuro dicunt subitanei ad philosophandum instinctus. Prorsus enim adolescentulus cum esset, rogauit Grammaticum, illud sibi prælegentem, Exortum primum Chaos est, ἐκ τίνος τὸ Χάος ἐγένετο, εἴπερ πρῶτον ἐγένετο; Ex quonam Chaos exortum esset, siquidem primum exortum erat? Dicente illo, talia docere, non esse sui muneris, sed illorum esse, qui vocarentur Philosophi, τοίνυν, ἔφη ὁ Ἐπίκουρος, ἐπ' ἐκείνους μοι βαδιστέον ἐστὶν, εἴπερ αὐτοὶ τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν ἴσασι; Igitur, inquit Epicurus, ad illos mihi accedendum est, quando ipsi sunt, qui rerum veritatem perspectam habent.* Simile quidpiam narrat Agellius sibi contigisse, dum rogaret Grammaticum quid verba hæc Enniana essent, EX IVRE MANV CONSERTVM: *Aut erras, inquit, adolescens, aut ludis. Rem enim doceo Grammaticam, non Ius respondeo.* Sed ad Epicurum. Omitto hoc primùm, quod nonnulli dicunt, fuisse illum *Ludi-magistrum*, γραμματοδιδάσκαλον, & priusquam quidem se ad Philosophiam conferret, ex Hermippo apud Laërtium. Prætereo etiam quòd infesti erga illum Stoici, apud eundem, ipsi exprobrârunt exiguâ quadam, & inuidiosâ mercede literas cum patre docuisse, cum matre verò καθαρμοὺς, *preculas lustrales legisse*, circumeundo ædiculas. Hoc obseruo: postquàm Philosophiam attigit, cœpisse illum Scholæ præesse annos natum XXXII. vt Laërtius memorat; idque primùm Mitylenæ, ac deinde Lampsaci: vt vel ex iis, quæ sunt ex Suida relata, intelligitur. Quanquam ex Colophone vsque discipulos coëgerat, vt idem quoque Laërtius habet.

Lib. 10. cap. 9.

Loc. cit. Ibid.

Ibid.

Ibid.

Verùm postquàm est Athenas reuersus anno seu XXXVI. seu XXXVII. primùm quidem *ad aliquod tempus in congressu cum cæteris*, inquit Laërtius, *est philosophatus; at priuatim deinde Sectam à se vocatam constituit*: Videlicet Democriti admiratus primùm doctrinam, Democriteum se professus est, quemadmodum Plutarchus refert: Quia verò plurima deinceps vel immutauit, vel de suo adiecit, idcircò is fuit, à quo Sectatores *Epicurei* nominatentur.

Lib. 10.

Lib. adu. Col.

Quædam hîc dicenda de Secta hac forent; vt scilicet propago fuerit appellatæ Italicæ, quæ à Pythagora originem ducens, per Xenophanem, ac Parmenidem, ad Zenonem peruenerit Eleaticæ Sectæ authorem, ac deinceps per Leucippum, & Democritum, intercepensque alios (etiam Pyrrhonem Scepticæ authorem) ad Epicurum fuerit deducta: Vt item varia Placita, quibus à Sectis cæteris discernitur habuerit, ac fuse adeò disseruerit de rebus attinentibus ad omneis Philosophiæ parteis: Verùm quia res ad Philosophiam, ipsamque adeò doctrinam spectat, ideò prætertenda hoc loco non est.

CAPVT VI.

Vbi Scholam habuerit.

CÆTERVM cùm alij principes Sectarum quædam Athenis loca delegissent, vt Academiam, Lyceum, & alia; coëmit ipse Hortum peramœnum, comparauitque pretio minarum LXXX. (seu aureorum Solatorum, quingentorum septuaginta trium, quales nobis vsui sunt) ibique cum suis familiaribus, discipulisque, & vixit, & philosophatus est. Ita Laërtius, præ cæteris, ex citato Apollodoro. Scribit autem Plinius *Epicurum primum hoc instituisse Athenis, agrorum, villarumque delicias, nempe Hortorum in ipsa vrbe possidere; cùm vsque ad eum mos non fuisset in oppidis habitari rura.* Ex quo fit ut existimandum hunc locum fuisse τὸ χωρίον *cum agellulum*, quam Pausanias adhuc temporibus suis appellatam memorat *Hortos*: adiciens in ea exstitisse statuam Veneris, Alcamenis opus, inter cætera, quæ Athenis celebrarentur, spectatu dignum (quod etiam Luciano colligere licet) ipsâque adiacuisse templum Veneris, cum statua Veneris cælestis. Taceo exinde Hortum persæpe multitudinis numero efferri; vt videre licet apud Ciceronem, Iuuenalem, & alios. Interdum verò etiam cum diminutione, vt cùm à Virgilio appellatur *Hortulus*. Quomodocunque autem vsurpetur, accipi solet pro ipsa Secta, seu Doctrina, quæ ab Epicuro, Sectatoribusque in illo tradita est. Vnde & Epicurei dicuntur esse, exempli gratiâ, ab Empirico, οἱ ἀπὸ τῶν κήπων, *ex Hortis Philosophi*: (sicut οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς intelligentur Stoici) & nominatim Apollodorus, quòd *princeps Hortorum* suo tempore haberetur, κηποτύραννος dictus est, vt à Laërtio perhibetur. Obseruo obiter emendari hinc posse distichon illud Petronianí Epigrammatis vltimum, quod ex antiqua editione in hunc modum legitur,

Ipse pater veri doctus Epicurus in arte
Iussit, & hoc vitam dixit habere τέλος.

Id sic eruditos exercet, vt alij legendum censeant, *doctus Epicurus in arce*, alij *doctrina Epicurus in arte*: alij, *doctus Epicurus amare*; alij, *doctos Epicurus amare iussit, & hoc vitam dixit habere Deos.* Enimverò, quod spectat quidem ad carmen Pentametrum, nihil immutandum videtur; cùm celebre sit Epicuri Dogma ἡδονὴν εἶναι τὸ τέλος τῆς μακαρίας ζωῆς, *Esse voluptatem beatæ vitæ finem*; & illud aliunde non possit, quis vnquam, etiam obtrectatorum Epicuro tribuerit, vt existimârit esse apud Deos illam seu vitam, seu voluptatem, quia de illis agitur. Quod attinet verò ad Hexametrum, planum videtur sic legere,

Ipse pater veri doctis Epicurus in Hortis,

quippe immutatio non magna, *doctis* pro *doctus*; *hortis* pro *arte*; & res aliunde non modò quadrat cum eo, quod in Hortis Epicurus docuit; sed etiam penè indicatur illo Propertij Distichio,

Illic aut studiis animum emendare Platonis Incipiam,

Incipiam; aut Hortis, docte Epicure, tuis. quippe *docta horta* pro *docto Epicuro* Metonimicôs appellatis; eo modo, quo idem Propertius Elegiam sic inchoat,

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

Præter porrò Hortum, Hortósve, qui cum adiunctis ædibus ciuitati adiacebant, fuit Epicuro domus, ad quam aliquando cum discipulis, amicisque diuerteret, sita in Melite; quod oppidum fuit Cecropiæ Tribus ex Suida; inhabitatum à Philæo, maiorum Epicuri vno, vt suprà memorauimus, habensque celeberrimum, ex Phauorino, Herculis templum. (Stephanus certè vt Insulam, sic aliam ab hac intellexisse vrbem videtur, cùm & Tribus Oeneidis, & Carthaginensium Coloniam describit.) In hanc Epicurus interdum cum discipulis secedebat; ipsámque deinde, testamento suo reliquit Sectatoribus, vt recitabimus posteà.

Heic aduerte locum illum epistolæ xix. libri v. ad Atticum, qui hactenus torsit eruditus ingenia, non incommodè explicari. Locus sic vulgò legitur: *Etiam, atque etiam vale. De Patrone, & tuis condiscipulis, quæ de Tarentinis in militia laboraui, ea tibi grata esse gaudeo.* Vtcumque verò aliqui legant, *vale de Patroni, &c.* nemo tamen dicere potest qui sint illi *Tarentini*, quæ illa *militia*, quid illud quod Cicero *laborauit*, siue egit. Itaque nobis videtur non *in militia* legendum, sed *in Melite*, & pro *Tarentinis* reponendam vocem *Parietinis*, cuius Cicero aliàs meminit; sicque sensum planum futurum. Sciendum nimirum ædes illas, quas in Melite Epicurus habuit, parietinas iam fuisse factas Ciceronis temporibus. Cùm verò illas C. Memmius exædificandas decreto Areopagi obtinuisset, Patro, aliique Epicurei id ægrè ferentes, poposcere ex Cicerone literas ad Memmium, quibus illum hortaretur, vt à cœpto desisteret. Cicero ergo ad Memmium scripsit, illúmque enixè rogauit, vt vel ipsius Attici causâ, parietinas illas Patroni, cæterísque concederet. Extat hæc deinde Epistola prima libro familiarium xiii. cuiúsque exemplum ad Atticum missum constat ex Epistola xi. libri ad Atticum v. cùm autem & res successisset, & Atticus id gratum habuisset (nempe & ipse Epicureus, adeò vt Patro, aliique haberentur eius condiscipuli) tum sequente epistolâ xix. Cicero postquam vale dixit, quasi postscripto, apposuit: *De Patrone, & tuis condiscipulis* (supple, quod restabat dicendum, seu quod oblitus fueram): *quæ de Parietinis in Melite* (nimirum sitis) *laboraui, ea tibi grata esse gaudeo.*

CAPVT VII.

Vt Amicis, & illis quidem quàm numerosis conuixerit.

AD Epicurum ipsum vt redeam, is, ex quo Athenas rediit, Archonte Anaxicrate, solùm bis, aut ter in Ioniam ad inuisendum Amicos excurrit; ac reliquam porrò ætatem, eámque cælibem exegit Athenis; neque patriam vnquam deserere voluit, quantumuis ea temporibus difficillimis vrgeretur, vti à Laërtio adnotatum est. Difficillima autem illa tempora videntur potissimum fuisse, quibus Demetrius obsedit Athenas, circa annum Epicuri xliv. quanta tum fames ciuitatem oppresserit, describit Plutarchus. Memoriâ verò dignum est, quòd enarratâ digladiatione circa præoccupandum murem, qui fuerat mortuus è tecto delapsus, inter patrem quendam, & ipsius filium, subdit: *Parum etiam Epicurum Philosophum familiares suos sustentasse, partitum cum ipsis ad numerum fabas.* Vixit itaque Epicurus reliquo tempore Athenis in tot amicorum, discipulorúmque consuetudine, & institutione, vt ciuitates integræ iis capiendis impares essent: quæ sunt verba Laërtij. Scilicet non ex Græcia modò, sed vndique, vt ille habet ex Apollodoro, ad illum confluebant, simúlque cum illo in Horto viuebant. Intellige verò præsertim ex Asia, ac nominatim Lampsaco, atque etiam ex Ægypto, vt vel ex vno Plutarchi loco facile est colligere. De victus continentia, frugalitatéque inferiùs dicendum. De conuictu cum amicis notari id potest, quòd ex Diocle apud Laërtium, aliísque intelligitur; Epicurum nempe, non vt Pythagoram amicorum omnia communia dicentem, bona in commune conferri voluisse; quippe id esse diffidentium, atque idcirco non amicorum; sed ab vnoquoque, si quid opus foret, hilariter suppeditari. Innotescet res ex infrà dicendis. Reticendus heic interim non est egregius Ciceronis locus: *Neque verò*, inquit, Epicurus amicitias *oratione solum, sed multò magis vitâ, & factis, & moribus comprobauit. Quod quàm magnum sit, fictæ veterum fabulæ declarant: in quibus tot à tam multis temporibus varijs ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorũ paria reperiuntur, vt ad Orestem peruenias, profectus à Theseo. At verò Epicurus vnâ in domo, & eâ quidem angustâ, quàm magnos, quantáque amoris conspiratione consentientes tenuit amicorum greges? quod fit etiamnunc ab Epicureis.* Hæc Cicero. Addo cùm inter varios amicos Polystratus etiam à Laërtio commemoretur, atque is ille esse videatur, de quo Valerius Maximus, simúlque de Hippoclide altero Epicureo, mirabile aliquid narrat, idcircò verba Valerij meritò heic attexùm iri; ac præsertim cùm exinde illustrari valeat, quod referetur posteà ex Epicuri testamento, de communicatis Sectatorum bonis. Ea sunt: *Hoc loco aptè referantur Polystratus, & Hippoclides Philosophi, eodem die nati, eiusdem præceptoris Epicuri Sectam secuti, patrimonij etiam possidendi, alendæque Scholæ communione coniuncti, eodémque momento temporis vltimâ senectute extincti. Tam æqualem fortunæ pariter, atque amicitiæ societatem, quis non ipsius cælestis Concordiæ sinu genitam, nutritam, atque finitam putet?* Sic ille.

Marginal notes: in Mel. (beside "ex Suida"); in Her. tab. (beside "habensque"); lib. 10.; in Dem.; loc. cit.; de occ. viu.; lib. 1. de fin.; loc. cit.; lib. 1. cap. 8.

CAPVT VIII.

Qui præcipui illi amici, siue familiares, discipulique exstiterint.

VERVM vt elenchum heic interseramus eorum, qui præcipui illius amici, siue familiares, discipulique sunt habiti, prætermittere in primis non decet treis illos Epicuri fratres, quorum initio meminimus, Neoclem, Chæredemum, & Aristobulum. Illi nempe, eius hortatu, philosophati cum ipso sunt, ex Philodemo apud Laërtium. Addit Plutarchus arreptam ab ipsis, vt à Numine percitis, ἐνθουσιῶντας, fratris Philosophiam, cùm videlicet à teneris annis persuasum haberent, ac profiterentur exstitisse neminem Epicuro sapientiorem. Celeberrimus porrò trium fuit Neocles. Is, cùm à puero prædicaret fratrem suum mortalium sapientissimum, adiiciebat, quasi rem miram, matrem suam tot, tantásque continuisse Atomos, ex quarum congressu sapiens gigneretur, vt apud eundem Plutarchum est. Hinc, quia Neocles non suam, sed fratris Philosophiam amplexatus est, nescio quorsum aliqui dicant Sectam fraternæ similem, fuisse à Neocle introductam. Nisi fortè nixi videntur loco illo Suidæ, quo dicitur Neocles scripsisse de sua Secta: quis tamen non videat intelligi posse scripsisse illum de Secta, quam profiteretur, etsi inductam ab alio; & maximè cùm de hac Neoclidarum Secta altum vbique silentium.

lib. 10. — lib. de amor. frat. — L. 1. adu. Col. — vt Genebr. lib. 2. chronol. — in Epic.

Nota obiter dictum illud λάθε βιώσας, *delitesce viuens*, seu *occultus vive*, quod à Plutarcho impugnatur, éstque relatum inter Adagia, illius esse Neoclis, vti Suidas citatus docet.

lib. de eo. — Erasm. Chil. 1. Cent. 10. in Neoc.

Tribus fratribus subiiciendi sunt tres ij familiares quos ex Epicuri contubernio magnos viros prodiisse apud Senecam legitur.

Epist. 6.

Metrodorus primus occurrit, ipse enim penè alter Epicurus fuit, vt Cicero loquitur. Lampsacenus autem is fuit, vt Strabo apertè declarat. Etsi enim Laërtius videatur Atheniensem dicere, locus est tamen valde mendosus, cùm præsertim constet Atheniensem non fuisse ex illa Ciceronis antithesi: *Qui beatior Epicurus, quòd in patria, quàm quòd Athenis Metrodorus?* Quia scilicet non erant Athenæ Metrodori patria. Laërtij locus ita habet: Μαθηταὶ δὲ ἦσαν (ὁ Ἐπίκουρος) πολλοὶ μὲν, σφόδρα δὲ ἐλλόγιμοι Μητρόδωρος Ἀθηναῖος, καὶ Τιμοκράτης, καὶ Σάνδης Λαμψακηνός, ὃς ἀφ᾽ οὗ τὸν ἄνδρα ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ᾽ αὐτοῦ, &c. Id est, *Discipulos multos ille quidem, admodum verò illustreis habuit Metrodorum Athenien., & Timocratem, & Sandem Lampsacenum, qui ex quo agnouit virum, ab eo non discessit*, &c. Crediderim, quod me attinet voces illas, Ἀθηναῖον, καὶ Τιμοκράτην, καὶ Σάνδην, expungendas ab eo loco esse. Quippe eas si detraxeris, reliqua optimè cohæreant; si admiseris, prorsus dissonant. Metrodorus scilicet fuit, quem verè dicas Λαμψακηνόν, & cui illa omnia, quæ sequuntur, conueniant, non verò Sandes, cum falsum est (præter cætera) Epicurum in testamento, de quo postea, meminisse. Et quamuis Casaubonus putet Ἀθηναῖον esse posse nomen viri proprium; mirum tamen, quomodo nusquam aliàs tam de Athenæo, quàm de Sande, vt Epicureis aliquid audiatur, cum heic tamen Laërtius recenseat ἐλλογίμους μαθητάς. His certè detractis tres iidem, qui Metrodorus, Polyænus, Hermachus continua serie describuntur, quos Senecam, vt ἐλλογίμους coniunxisse iam diximus. Quod spectat ad Timocratem, ille obiter, cùm de Metrodoro, vt illius frater posteà memoratur, ac videtur proinde eo loci præter rem interpositus. Quomodo autem voces illæ in textum irrepserint, causam suspicor, quòd fortassis Librarius quispiam adnotasset in margine ea, quæ in textu haberentur, haberi etiam apud Athenæum (authorem dipnosophistarum) is enim habet aliqua, & apud Timocratem, is enim etiam à Laërtio citatur; & apud Sandem nescio quem, (fortè Suidam, aut alium.) Perspectum verò est quàm multa marginibus apposita in textum olim inserta fuerint, ex Librariorum oscitantia.

loc. cit. — lib. 10.

Metrodorus ergo patriâ Lampsacenus (aliúsque, vt constat, ab illo Anaxagoræ familiari, cuius Laërtius quoque meminit) natus videtur Epicuro annum agente duodecimum. Siquidem cùm ex Laërtio mortuus fuerit anno ætatis LIII. (cohærentia enim verborum, & sensus efficit vt legendum censeam Μητρόδωρον πρὸ ἑπτά) eóque septimo ante obitum Epicuri, qui attigit annum septuagesimum secundum, clarum est annum eius natalem debuisse in duodecimum Epicuri incidere. Ex quo porrò tempore Metrodorus Epicurum nouit (potuit hoc autem contingere, cùm ageret annum secundum & vicesimum, Epicuro scilicet Lampsaci degente) nunquam ab eo (quod ex Laërtio cœperamus dicere) discessit, nisi sex mensis, quibus cùm domi abfuisset, ad Epicurum reuersus est. Is & sororem Batideam Idomeneo collocauit, & Leontium concubinam habuit. Liberos suscepit, quos Epicurus in testamento, & in ea Epistola, quam scripsit moriens, commendauit, ac nominatim filium Epicurum nominatum. Vir tamen bonus, & aduersùs molestias, mortemque ipsam intrepidus, vt ipse quoque Epicurus testatus est apud Laërtium. Intercutis morbo laborauit: scribit enim Cornelius Celsus illum, cùm hoc morbo tentaretur, neque æquo animo ferret necessariam sitim, vbi diu abstinuerat, bibere solitum, ac deinde euomere. An hoc morbo, an alio interierit non constat. Quos libros ipsius Laërtius recenset, eiusmodi sunt: Aduersus Medicos, tres. De Sensibus, ad Timocratem. De Magnanimitate. De Epicuri infirmitate. Aduersus Dialecticos. Aduersus Sophistas IX. De itinere ad Sapientiam. De mutatione. De diuitiis. Aduersus Democritum. de Nobilitate. Citat præterea Plutarchus libros de Philosophia: &

*lib. 3. in ... — Epist. 11. — *Magis ... — Maxim. ... 8. ...*

Poste

Poëtis, aduersus Timarchum, Citat & Clemens Alexandrinum librum, *Quod quæ causa est ex nobis ad felicitatem, maior sit eâ, quæ ex rebus est.* Sed de Metrodoro satis. lib. Strom.

Ex aliis duobus alter fuit Polyænus Athenodori filius, ipse quoque Lampsacenus. Is fuit magnus Mathematicus, vt Ciceronis verbis vtar, & vt paucis multa complectar, modestus, & amabilis, quod apud Laërtiũ Philodemus habet. Alter fuit Hermachus Agemarchi filius Mitylenæus. Paupere patre is natus est; ab initio Rhetoricæ studuit, ac deinceps in Philosophia sic se idoneum præstitit, vt ipsum Epicurus moriens Scholæ suæ præfecerit. Apud Lysiam mortuus est. Multa illius mentio in Epicuri testamento. Quos eius libros memorat, pulcherrimósque dicit Laërtius, hi sunt: Epistolica de Empedocle xxii. De Disciplinis (bene enim, Casaubonus legit non μαθητῶν, sed μαθημάτων) libri duo. Aduersus Platonem. Aduersus Aristotelem. Acad. / lib.

Attexendi illis sunt Leonteus Lampsacenus, quem vnum ex summis Epicuri discipulis Plutarchus appellat, adiiciens hunc ipsum esse, qui ad Lycophronem scripserit honorem haberi Democrito ab Epicuro. Rursùm Colotes, & Idomeneus, ipsi quoque Lampsaceni. Prioris facienda sæpius erit mentio, occasione potissimùm duorum illorum librorum, quos aduersus ipsum Plutarchus composuit. Scribit Laërtius alicubi discipulum illius fuisse Menedemum Cynicum, (nisi fortè alius Colotes Lampsacenus fuit) Eiusdémque est locus ille quo apud Macrobium doceri non oportuisse Eri fabulam à Platone confingi, quoniam, nullum figmenti genus Veri professoribus conueniret. Posteriorem celebrem reddere Epicurus voluit suis literis, vti ipsa reddidit, quemadmodum Seneca demonstrat. *Exemplum enim*, inquit, *Epicuri referam: cum Idomeneo scriberet & illum à vita speciosa ad fidelem stabilémque gloriam reuocaret regiæ tunc potentiæ ministrum & magna tractantem; Si gloriâ, inquit, tangeris, notiorem te epistolæ meæ facient, quàm omnia ista, quæ colis, & propter quæ coleris. Quis Idomenea nosset, nisi Epicurus illum suis literis incidisset? Omnes illos* * *magistratus, & Satrapas, & Regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, oblivio alta suppressit.* Hæc ille. *Atque hi quidem*, inquit Laërtius, *illustres discipuli fuere.* lib. de Col. / lib.6. / lib.1. in Som. / Epist.21. / *Magistratus.

Adnumerari tamen iis possunt cùm alij, tum maximè duo ex Valerio iam memorati, Polystratus & Hippoclides; potissimùm verò cùm Laërtius connumeret Polystratum, qui Hermacho posteà successit: nisi tamen Polystratus, qui Hippoclidi copulatur, censeri debet alius à successore Hermachi.

Subiungi posset Timocrates Lampsacenus Metrodori frater; sed is videtur defecisse, quòd reprehensiones fraternas non ferret, vt referendum est posteà. Subiiciatur itaque potiùs seruus Epicuri *Mus* quem inter philosophantes clarissimum, ἀνδ᾽ ἐξιωτάτω, extitisse Lërtius testatur, neque Agellius, & Macrobius obliuioni dant inter eos, qui Philosophi ex seruis non inclyti extiterunt. lib.2.c.18. / lib.1.Saturn. c.11.

Vt prætercam verò Appellem, quem alicubi Plutarchus subsannat, tres heic dicendæ mulieres sunt, ex iis quæ sunt cum Epicuro philosophatæ. Vna est Leontion, quam Philosophiæ sub Epicuro operam dedisse, cum Athenæus recitat, tum ex eo intelligitur, quòd, Cicerone referente, librum scripserit aduersus Theophrastum, & sermone quidem scito, Atticóque, vt rursus occurret dicendum infrà. Altera est Themista Zoili filia Lampsacena, & memorati Leontei vxor, de qua etiam, præter ea, quæ attingenda inferiùs sunt, Clemens Alexandrinus apertè testatur. Tertia Philænis, quam etiam aliqua scripsisse Athenæus indicat, simul innuens libros obscœnos, qui illi tribuerentur, suppositos fuisse à Polycrate Sophista, vt fœminam calumniaretur. lib.13. / In de nat. Deor. / lib.4. Strom. / lib.8 & 10.

Adiiciantur iam Herodotus, ille scilicet, ad quem Epicurus Epitomen paruam Physices, quæ est apud Laërtium, scripsit, & qui inter cætera, ex eodem Laërtio, librum edidit de pubertate Epicuri. Pythocles, ad quem Epicurus scripsit de Rebus sublimibus, quæ apud Laërtium supersunt, & cuius, cùm esset annos duodeviginti natus, indolem in Græcia non haberi parem, Epicurus censuit, vt habet Plutarchus. Menœceus, ad quem Epicurus scripsit Epistolam illam de rebus ad mores pertinentibus, quæ est etiam apud Laërtium, & cuius initium refertur à Clemente Alexandrino. Timocrates Demetrij filius Potamius, simúlque Amynomachus Philocratis filius Batithes, quos ambos Epicurus fecit testamenti sui curatores. Nicanor, cuius studium Epicurus mandat prædictis curatoribus. Eurydicus, vnus ex iis, ad quos, ex Laërtio, Epistolas misit. Dositheus, eiúsque filij Pyrrhon, & Hegesianax, ad quos consolatoriam ob parentem mortuum Epicurum scripsit, vti apud Plutarchum est. Prætereo Polymedem, Antidorum, & alios, posteà, cùm de libris, dicendos.

CAPVT IX.

Quàm multa conscripserit.

Nec verò Epicurus vivâ modo voce discipulos erudiendo tempus contriuit; sed & plurimùm operæ in variis libris conscribendis posuit. Vt factâ autem comparatione ad cæteros Philosophos, quantum in ea re desudârit, intelligas, vnicum iuuat audire Laërtium. Is nimirum in præfatione dum Philosophos comparat: *Multa*, inquit, *Zeno scripsit, plura Xenophanes, plura Democritus, plura Aristoteles, plura Epicurus, plura Chrysippus.* Quo loco vides Epicurum multitudine scriptorum vni Chrysippo concedere. Ne verò te lateat, vt etiam Chrysippum censeri possit superauisse, citat alio loco Laërtius Apollodorum Atheniensem, *qui volens*, inquit, *ostendere ea, quæ essent ab Epicuro proprio Marte scripta, neque aliunde apposita, Chrysippi libros longè superare, ita ad verbū loquitur;* lib.1. / lib.7.

si quis enim tollat ex Chrysippi libris quæ aliena adscripta sunt, inanis ipsi charta relinquetur. Hoc autem ne mirum videatur, docet aliàs idem lib.10. Laërtius, Chrysippum, cùm æmularetur Epicurum in multis scribendis, *paræsitum* librorum eius ideò appellatum à Carneade, quod, *si Epicurus quidpiam scriberet* (legendum enim γράψαι, non γράψει) *scribere tantundem ille affectaret. Quare illum, & sæpe eadem, & quicquid occurrebat, scripsisse, idque proinde inemendatum præ festinatione intrasisse, ac tot induxisse testimonia, vt iis solis libri complerentur; quemadmodum etiam inuenire tum apud* ibid. *Zenonem, tum apud Aristotelem licet.* Et hæc de Chrysippo Laërtius; non idem verò de Epicuro. Refert enim eius Cylindros (*volumina, nempe* διὰ τὸ κυλινδεῖσθαι, *seu voluendo dicta*) ad trecentos extitisse, *in quibus*, inquit, *nullum alienum testimonium exscriptum extstat; sed ipsæmet voces Epicuri sunt.* Quæ Laërt.ibid. memoro, vt videas, cùm Epicurus scripserit tam multa, πολυγραφώτατος, quod ille ait, καὶ πλήθει βιβλίων πάντας ὑπερβαλλόμενος, adeò vt etiam Origenes temeritatem Celsi coarguens, ac veluti rem quampiam factu imlib.1.adu. Cels. possibilem indicans, id obiecerit, *Nemo nostrûm dicit se nosse quæ Epicuri sunt omnia*; videas, inquam, diuitem venam, qua ille scaturiit, simulque, quæ res maximè illum habuerit occupatum.

CAPVT X.

Qui libri illius speciatim ab Authoribus memorentur.

OPERÆ-PRETIVM porrò est texere hoc loco quasi Indicem librorum, non profectò omnium, qui conscripti ab illo sunt, sed eorum, quorum vel tituli apud Authores occurrunt: Tituli, inquam, nam libri ipsi temporum iniuriâ sic interciderunt, vt præter paucula compendia apud Laërtium asseruata, prætéque fragmenta heic, illeic apud varios variè respersa, nihil ex ipsis superstes sit, saltem quod hucusque nobis innotuerit.

Vt primùm ergo recenseamus quos optimos Laërtius ait, ea quâ illi serie habeantur,

Περὶ φύσεως λζ'. *De Natura* XXXVII. Ij citantur aliquando simpliciter, τὰ περὶ φύσεως, *de Natura*, aliquando cum adiuncto libri ordine, vt recensent.in 1.lib.Hipp. de nat.hom. cùm inferiùs ab eodem Laërtio citantur libri I. XI. XII. XIV. XV. Facit Galenus & tituli & multitudinis librorum mentionem.

Περὶ ἀτόμων, καὶ κενοῦ, *De Atomis, & Inani.* lib.1.cap.1. Ita citari solet hic liber; sed & Cleomedes videtur illum indicare sub nomine *de Rerum omnium principiis*, ἐν τῷ περὶ τῶν ὅλων ἀρχῶν.

Περὶ ἔρωτος, *De Amore.*

Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς τοὺς φυσικούς, *Compendium eorum, quæ ad Physicos.* Duplex autem fuit hæc Epitome, μεγάλη, καὶ μικρά, *magna, & parua:* Siquidem vtraque citatur deinceps à Laërtio, & parua quidem dicitur, quæ ad Herodotum scripta est.

Πρὸς τοὺς Μεγαρικοὺς διαπορίαι, *Aduersus Megaricos* (seu appellatos Dialecticos) *dubitationes.* Videntur autem hæ Dubitationes attigisse maximè argumenta quædam moralia, vt circa Iustitiam, circa Connubia, &c. atque hic præsertim liber videtur, quem interdum citant & Laërtius, & Plutarchus τὰς διαπορίας, sine adiuncto πρὸς τοὺς Μεγαρικούς.

Κύριαι δόξαι, *Ratæ Sententiæ*, vel, vt Cicerò vertit, *maximè ratæ: quia*, inquit, *grauissimæ sint ad beatè viuendum breuiter enunciatæ Sententiæ:* appellat alibi *selectas, breuisque Sententias:* appellare Sextus videtur ἀξιομνημονεύτους, *Dictiones memorabiles.* Ipsas & Laërtius ad calcem apposuit, & Lucianus alicubi perinde commendauit, ac Cicero Crantoris librum, qui est quidem, *non magnus*, inquit, *verùm aureolus, & vt Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum ediscendus libellus.* Secùs etiam sensit, quàm Suidas, qui has sententias appellauit κατ' ἐπιτομὴν *selecta insignia.*

Περὶ αἱρέσεων, *de Electionibus.* Ita vertendum potiùs duco, quàm de Sectis: quod in hoc libro Epicurus prosequutus non videtur Sectarum historiam, sed moralem institutionem, quæ circa delectum rerum occupetur, vt Laërtius quoque indicat sub finem Epistolæ ad Menœceum. Ne memorem, quod idem docet, genus Ethicum totum esse περὶ αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, *de prosequutione, seu electione, & fuga.* Ex quo efficitur, vt etiam vulgò & consequenter librum.

Περὶ φυτῶν *de Plantis*, consultetiam potiùs inscribendum, περὶ φευκτῶν, *de Fugiendis*; tum ob titulorum cohærentiam; tum quia Epicurus penè totus in moribus argumenta specialia ex Physica vix attigit, nisi ea conducerent ad hominum animos à vanis terroribus eximendos, cuiusmodi illud *de Plantis* non fuit. Quin-etiam quia in MSS. hic titulus cum superiore copulatur voculâ καί, coniicere licet inscriptionem fuisse περὶ αἱρέσεων καὶ περὶ φευκτῶν, vel etiam sub vno solum titulo περὶ αἱρέσεων, καὶ φυγῶν, *de electione & fuga*, quatenus fieri potuit inscriptio etiam numero multitudinis, ob id, quod postmodùm habetur, *ex voluptate & dolore diiudicari* τὰς αἱρέσεις καὶ φυγάς, *electiones & fugas*, *seu prosequutiones, & declinationes.* Nisi fortè magis arrideat inscriptio περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν, *de Eligendis, & Fugiendis.*

Περὶ τέλους, *de Fine.* Ita hic liber citatur passim, & nominatim à Plutarcho: nec verò alium Cicero videtur intelligere, etsi librum *de Finibus bonorum, & malorum* citat.

Περὶ κριτηρίου, ἢ κανών, *de Iudicio, seu Regula*: vel, vt Cicero ipse vertit, *de Regula, & Iudicio.* Porrò, si pro indicio indicatorium verteris, vim nominis exprimes magis.

Χαιρέδημος, ἢ περὶ θεῶν, *Chæredemus, seu de Diis.* Hic est vnus ex iis libris, quos Epicurus inscripsit seu fratrum, seu amicorum nominibus, vt ne illorum quidem mortuorum nomina ignorarentur: quod obseruatum à Plutarcho est.

Περὶ ὁσιότητος, ἢ Ἡγησιάναξ, *de Sanctitate, seu Hegesianax.* Hic fortassis est, qui apud Plutarchum legitur *Hegesianax*, is scilicet de cuius morte ab Epicuro ad parentes scriptâ infrà notabimus.

[illegible], Nisi fortè velis esse illum qui hi[illegible], & Troica apud Athenæum scripsit; [illegible] qui fuerit [illegible], cùm Epicurus [illegible] ex Ægypto habuerit.

Περὶ βίων δ'. *De vitis IV.* periculosum est, ne si [illegible] sunt, *de vitæ & moribus*. Neque enim Epicurus [illegible] his libris videtur [illegible] Virorum historiam, ut à Plutarcho, & Laërtio [illegible] intelligimus, dum ipsorum libri *de vitis* citantur (quod tamen viro erudito, & amico placuit) sed rationes quibus etiam [illegible] transigendam fecerit; ut vel ex designatione librorum moralium, & locis etiam ab ipso Laërtio citatis, aperte satis colligitur. Videlicet hos libros [illegible] accipiunt, ut apud Plutarchum idem dicit. [illegible], quod interpres præclare vertit [illegible]. Ex his libris citantur passim à Laërtio primus, & secundus.

Περὶ δικαιοπραγίας, *De iusta actione.*

Νεοκλῆς πρὸς Θεμίσταν, *Neocles ad Themistam.* Videtur iste Neocles non pater, sed frater fuisse Epicuri; sic enim & aliorum fratrum inscripsit libris nomina.

Συμπόσιον, *Convivium.* Meminerunt huius libri Plutarchus, Athenæus, & alij. Plutarchus potiùs meminit quæstionum in eo agitatarum de calefactione vini, de tempore concubitus, & Laërtius de difficultatibus circa coniugium, &c.

Εὐρύλοχος πρὸς Μητρόδωρον. *Eurylochus ad Metrodorum.* Crediderim facile eum Eurylochum eundem esse ad quem Epicurus scripsisse [illegible] dictus est sub nomine Eurydici; [illegible].

Περὶ τοῦ ὁρᾶν, *de Visione.*

Περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας, *de Angulo qui est in Atomo.*

Περὶ ἁφῆς, *de Tactu*, seu Atomorum, opinor, tangibilitate. Quippe se [illegible] appellat Epicurus [illegible], *id quod tangi nequit.*

Περὶ εἱμαρμένης, *De Fato.*

Περὶ παθῶν δόξαι πρὸς Τιμοκράτην, *De Perturbationibus sententiæ ad Timocratem.*

Προγνωστικόν, *Prognosticum*, sic enim licet vertere; siquidem videtur hoc libro περὶ τοῦ προγνωστικοῦ [illegible] disputasse.

Προτρεπτικός, *Exhortatorius*, intellige, *Sermo.* Sic enim, & Isocrati, & Clementis exponitur est προτρεπτικὸς λόγος.

Περὶ εἰδώλων, *de simulacris, imaginibus, spectaculis, formis, spectris*; sic enim varij variè verterunt, & interpretati sunt, quas vulgò iam vocant intentionales species.

Περὶ φαντασίας, *De Imaginatione*, seu impressione eius, quod apparet in facultate cognoscente. Neque enim seu Epicurus, seu plerique alij ex antiquis Philosophis intellexerunt hoc nomine, ut iam fere fit, ipsam facultatem.

Ἀριστόβουλος, *Aristobulus.* Et hic liber tertij Epicuri fratris nomen præ se fert.

Περὶ μουσικῆς, *de Musica*, quatenus nempe ad mores facit, ut colligi posse videtur ex Plutarcho, & Empirico.

Περὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, *de Iustitia, cæterisque Virtutibus.*

Περὶ δώρων, καὶ χάριτος, *de donis, & gratia.* Huius meminit Empiricus, aliquid ex eo circa Grammaticam citans. lib. adu. Gram.

Πολυμήδης, *Polymedes.* Et hic videtur fuisse Epicuri familiaris, ac discipulus.

Τιμοκράτης γ', *Timocrates*, III. seu is fuerit Metrodori frater, seu testamenti curator, seu alius. Hinc crediderim à Laërtio citari Timocratis (siue à Timocrate conscriptum) librum tertium; nisi [illegible], legendum suspicatus fuissem Τιμοκράτει, indicans, puta, libri tertij ab Epicuro ita inscripti. Inspectio textûs argumentum facit.

Μητρόδωρος ε', *Metrodorus V.* Hunc Metrodorum esse, de quo supra, non videtur posse ambigi. Ex citato porrò apud Laërtium Metrodoro primo, colligi videtur descriptam fuisse ab Epicuro vitæ Metrodori historiam.

Ἀντίδωρος β', *Antidorus II.* Huius Antidori meminit Plutarchus, ac fortè etiam Laërtius in Heraclide, si nihilominus Antidorum pro Antidoro legeris. l. 2 adu. Col. lib. 5.

Περὶ νόσων δόξαι πρὸς Μίθρην, *de Morbis sententiæ, ad Mithrem.* [illegible] potius [illegible] *De morbis* tum ob particulas, quæ dictæ sunt circa eundem Περὶ νόσων, tum quia [illegible] ille non tam videtur fuisse varia placita de speciali vento, quam morales sententias ad asperitatem morborum leniendam. Iam verò videtur hic Mithres Syrus ille fuisse, ad quem aliquando Metrodorus opem laturus accurrit, ut Plutarchus non semel notauit, & quem Laërtius Lysimacho fuisse domus procuratorem dicit, non modò in Epicuro, sed etiam in Theodoro, ubi narrat Mithrum Theodoro dixisse: *Videris tu non modo Deos, sed etiam Reges non agnoscere*; Theodorum verò excepisse: *Quomodo non agnosciam Deos, qui te Deorum hostem existimem esse?* adu. Col. lib. 2.

Καλλιστόλας, *Callistolas.* Et hic etiam Epicuri fuisse familiaris præsumendum est.

Περὶ βασιλείας, *de Regno.* Meminit libri istius Plutarchus. l. 2 adu. Col.

Ἀναξιμένης, *Anaximenes.* Forsan hic fuit Lampsacenus ille, cuius Strabo meminit, & quem indicare videntur tum Plutarchus, tum Laërtius ipse. Etsi enim is fuit unus ex Alexandri præceptoribus; & illi tamen superuixit (ut cuius gesta descripserit) & ex Suida discipulus fuit Diogenis Cynici, ac proinde illo iunior; cùm Diogenes tamen obierit Epicuro iam agente annum ætatis decimum octauum, initio nempe Olympiadis CXIV. lib. 14. in Publ. lib. 2.

Ἐπιστολαί, *Epistolæ.* Extant adhuc apud Laërtium Epistolarum eiusmodi quatuor: una est ad Herodotum, (quam esse iam diximus minorem epitomen, hoc nomine etiam citatam ab Achille Tatio) *de Rebus Naturalibus*; altera ad Pythoclem de Meteoris, *seu sublimibus* (hoc est tam cælestibus, quam cæteris ad usque Terram) *rebus*; tertia ad Menœceum *de Moribus*; postrema breuis illa est, quam Epicurus moriens scripsit ad Idomeneum. Præter has autem, innumeras alias conscriptas fuisse ex Plutarcho, Laërtio, & aliis colligimus. Plutarchus enim, exempli causâ, Epistolam ad Anaxarchum citat. in Phæn. l. 1 adu. Col. lib. 5.

lib.10. Laërtius epistolam ad Aristobulum: itémque Epistolam πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φίλους *ad Amicos Mitylenæ degentes.* Et videtur quidem hæc eadem esse cum illa, quam Sextus Empiricus citat πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους; verùm plureis hac inscriptione agnoscit Laërtius iis verbis: ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους: adeò vt aliquæ ex illis potuerit esse suppositicia. Potuit ex eodem tamen esse Epistola illa περὶ ἐπιτηδευμάτων, *de*
lib.9 in Protag. *vario vitæ instituto*, quam & Laërtius innuit,
lib.8. deipn. & Athenæus ac Eusebius citant. Præterea
lib.13. de præp. eumdem Athenæum facere mentionem Epistolarum ad Hermachum: & ne plureis con-
lib.13. deipn. sector, præclarissimæ omnium fuisse videntur scriptæ ad Idomeneum; quarum quidem ex Seneca intelligere possumus, qui
In epist. epist.18. præclarum etiam quid citat in Epistolis, quas ad Polyænum scriptas dicit. In iis, quæ ad Idomeneum illa præter cæteras fuit, ex qua Michaël Apostolius refert fragmentum continens originem illius Adagij, ταὐτά σοι καὶ Πυθοῖ,
cent.12. paroem.93. καὶ Δήλῳ, *Hæc eadem tibi & Pythia, & Delia:* quod vsurpatur aduersus eos, qui moneri breui putantur: vtcumque Adagium citari ex Menandro Erasmus scribat.

Porrò circa Epistolas adnotari obiter potest fuisse Epicurum iis præmittere solitum ex vocibus salutatoriis, nunc χαίρειν, *gaudere,* nunc εὖ πράττειν *bene agere;* nunc εὖ διάγειν *bene degere;* nunc σπουδαίως ζῆν, *bene viuere;* nunc
lib.10. ὑγιαίνειν, *valere*, hoc *sanum esse.* Nam quod apud Laërtium quidem in eius vita legitur, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀντὶ τοῦ χαίρειν, εὖ πράττειν καὶ σπουδαίως ζῆν ὥσπερ, mendi aliquid subesse videtur: deest quippe verbum plurali necessarium; & tum vox ὥσπερ non videtur ad salutandi ritum spectare, tum voces illæ, ἀντὶ τοῦ, excludunt τὸ χαίρειν ab Epicureo salutandi more: cùm tamen ea vox & præmissa exstet super-
lib.5. de Fin. stitibus apud Laërtium Epistolis, & Cicero eandem interpretatus fuisse videatur, cùm Epistolam retulit, quam moriens Epicurus scripsit. Hinc cùm pro duabus iis voculis repossuissem olim ἀνθ᾽ (vt minor nimirùm esset immutatio, quàm si vocē τὸ ὅπλον, aut aliam similem substituissem) id probauit quidem eximius Puteanus, sed ὥσπερ vocem retinendam censuit: Præclarus autem *Menagius*, cùm verbum desideraretur, censuit quidem loco vocis ὥσπερ reponendam vocem ἔγραφεν
lib.3. (alias simili occasione eidem Laërtio vsurpatam) verùm retinendas contendit ipsas voculas ἀντὶ τοῦ, quòd Epicurus minimè vsus ipsa
de lapsu in salut. voce χαίρειν videatur, vt quam fuisse Cleonis proprìam memoretur tam à Luciano, quàm
lib.5. ab ipso Laërtio. An verò loco vocis ὥσπερ, reponi posset ἀσπάζεται, aut etiam ad minimam omnium immutationem, ἄσπερ, ad significandum placuisse inter salutandum eas voces, εὖ πράττειν, καὶ σπουδαίως ζῆν; an retineri possent voces, ἀντὶ τοῦ, ad innuendum non vocem χαίρειν repudiatam penitùs fuisse, sed eius vice illas duas fuisse interdum vsurpatas; quasi nimirùm voce περὶ aliquando, aut desideratā,
loc.cit. aut subintellectā? Videtur profectò Lucianus id non obscurè suggerere, cùm referendo Epicurum impensè alloquin delectatum τῷ χαίρειν, insinuat eum tamen interdum aliquam ista vsum voce; & in Epistolis quibusdam accuratioribus, grauioribúsue ... (quas quidem fuisse paucas ait) vel cùm ad amicissimos ... scriberet, fuisse præfatum μάλιστα, ipsā ὑγιαίνειν, voce vsum. Laërtius verò cùm heîc relinquat Epicuro vocem ... censeri debet pari iure vocem χαίρειν relinquere; quando attribuens ipsi aliàs vocem ... tam facit Platonis proprium τὸ εὖ πράττειν, quàm ipsius Cleonis τὸ χαίρειν.

Atque hactenus series est librorum, quam Laërtius contexuit. Aduerte verò cùm ille post vocem illam ἐπιστολαί, sequatur, μὲν ... &c. quasi Laërtius sit adscripturus ... ex illis epistolis, cùm tamen & adferat ... & se id statim facturum recipiat; ... non prorsùs malè censuisse Casaubonum reponendum ..., loco vocis μὲν. ... autem vocem ... non ad solas epistolas ... deri esse referendam, sed ad libros omnes ... citatos, quorum Epitomen tres illæ deinceps integræ afferendæ contineant.

Præter hos porrò omneis libros, citari ... videas tam à Laërtio, quàm ab aliis; ... ipse Laërtius citârat iam anteà librum περὶ ῥητορικῆς, *de Rhetorica, seu arte oratoria*, cuius etiam apud Scholiasten Hermogenis habetur mentio. Quod citatur verò *De perspicuitate in oratione exigenda*, id spectat ad Canonicen in Dialectices locum substituendam.

Citare etiam visus est Προηγούμενα, seu *Antecedentia*, seu *Præcipua* dicas, vt acciperent Stoici. Profectò libros iam citatos intelligerem, si aliqui citati forent, in quibus id, quod memoratur, fuisset ab Epicuro scriptum.

Vtcumque sit, citantur quoque postmodum Στοιχειώσεις δώδεκα, *Institutiones*, seu *Elementalia* XII.

Quin etiam citari videntur Περὶ τοῦ κόσμου, *De Mundo* XII. Siquidem varios Mundos describens, egisse id dicitur ἐν τῷ ιβ´ περὶ τούτων, seu, vt MSS. habent, περὶ αὐτῶν, in XII. *de hoc* ..., seu *de hac materia*: idque præsertim, cùm ... appareat intelligi vnum ex triginta septem ... περὶ φύσεως *de Natura* constantissimè citatis.

Adderem Φυσικῶν ζητημάτων, *Quæstiones Naturales*, itémque Φυσικὰ δόγματα, *Placita Moralia*, nisi possent iis vocibus ea omnia intelligi, quæ Epicurus circa naturam, & mores enucleauit, aut edisseruit.

Ad hæc verò à Cicerone citatur liber *De Summo Bono*: nisi quis fortè eundē putet cum eo, quem *de Fine* inscriptum iam retulimus.

Citatur etiam ab eodem liber *de Voluptate*. Forcassis Laërtius hunc significauit, cùm retulit quosdam obiecisse Aristippi librum *de Voluptate* ab Epicuro vsurpatum, tanquam proprium.

Præterea citat Cicero librum *De pietate aduersus Deos*, & distinctū quidem, vt videtur, ab eo, qui *de Sanctitate* ex Laërtio citatus est; sic enim habet Cicero: *At etiam de Sanctitate, de pietate aduersus Deos libros scripsit.*

Rursùs Plutarchus indicat libros conscriptos *aduersus Theophrastum*, περὶ χρωμάτων, cum ἐν δευτέρῳ *in secundo* illorū contineri dicit *Disputationē de Coloribus*. Verùm de libris hactenus.

LIBER

LIBER SECVNDVS, DE MORTE ET SVCCESSIONE EPICVRI.

CAPVT PRIMVM.

Quod Testamentum fuerit ab Epicuro conditum.

CVm Epicurus tum docendo, tum scribendo iam consenuisset, Testamentum sub vitæ finem, vt moris erat, condidit. Quoniam verò id integrum apud Laërtium
Laër. adhuc habemus, nihil necesse est corrogare, quæ ex eo à Cicerone, aliisque sparsim attinguntur. Illius capita hæc sunt:

I. Heredum institutio. δίδωμι, inquit, τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχῳ Φιλοκράτους Βατῆθεν, καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Μητρῴῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν. *Dono mea omnia Amynomacho, Philocratis filio Batiche* (scilicet ex oppido Bate in Tribu Ægeide, vt est apud
a Ict. Hesychium) *& Timocrati Demetrij filio, Potamio* (ex oppido nempe Potamo in Leontide
b Ict. Tribu, vt est apud Phauorinum) *iuxta eam, quæ in Metroo cuique inter acta est, vtrique factam donationem.* Fuit enim *Metroon* magnæ Deæ Templum Athenis, subeuntibus primùm ex portu occurrens: in quo leges, iudicia, cæteráque acta asseruabantur, ex Athe-
[illegible] næo, Suida, & aliis.

II. Scholæ, seu Sectatorum studium. Ἐφ' ᾧ τε, *ea conditione* (supple bona omnia prædictis Amynomacho, & Timocrati trado) ἐφ' ᾧ τε τὸν μὲν κῆπον, καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ παρέξουσιν Ἑρμάρχῳ Ἀγεμάρτου Μυτιληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ, καὶ οἷς ἂν Ἕρμαρχος καταλείπῃ διαδόχοις τῆς φιλοσοφίας, ἐνδιατρίβειν κατὰ φιλοσοφίαν, καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀπὸ ἡμῶν. *Vt Hortum, & ipsi adiuncta Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo, iisque, qui cum illo simul philosophabuntur, & quibus ipse Hermachus reliquerit Philosophiæ successoribus, ac iis etiam perpetuò, qui ex nobis profecti, philosophaturi sunt, vt commorari illeic possint inter philosophandum, præbeant.* Et postea: Τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παρεχέτωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐνοικεῖν Ἑρμάρχῳ, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἕρμαρχος ζῇ. *Domum etiam, quæ in Melite* (de hac est iam superiùs dictum) *Hermacho, iisque, qui cum eo philosophabuntur, quamdiu Hermachus vixerit, Amynomachus, & Timocrates inhabitandam tradunto.* Deinde: Ποιείσθωσαν δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ Ἑρμάρχου κύριον τῶν προσόδων, ἵνα μετὰ τοῦ συγκαταγεγηρακότος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένου ἡγεμόνος τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἕκαστα γίνηται. *Hermachum verò redituum Dominum secum habento; vt cum eo, qui nobiscum in Philosophia consenuit, quique illorum, qui nobiscum sunt philosophati, ductor relictus est, singula gerantur.* Et paulò post: Δοῦναι δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πάντα Ἑρμάρχῳ. *Libros verò, qui mihi sunt, omnes dato* (supple, *heredes*) *Hermacho.* Denique postquam hæc præmisit: Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς. *Nicanoris curam, sicuti & nos, suscipiunto,* subiicit: [illegible] τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείαν ἐν τοῖς ἰδίοις παρεσχημένων, καὶ πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένων, συγκαταγηράσκειν προῃρημένων μεθ' ἡμῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστήκωσι κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν. *Vt quotquot ex iis, qui nobiscum philosophati, propriarum rerum vsum præbuerunt, & omnimodam familiaritatem declarantes, consenescere in Philosophia nobiscum constituere, nulla rerum necessariarum, quantum in nostra situm est facultate, indigeant.*

III. Pupillorum ab Amicis relictorum prouidentia. Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μητροδώρου Ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυαίνου, φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ' Ἑρμάρχου. Ὡσαύτως δὲ καὶ τῆς θυγατρὸς τῆς Μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν, καὶ εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσαν ἐκδότωσαν ᾧ ἂν Ἕρμαρχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ' αὐτοῦ, οὔσης αὐτῆς εὐτάκτου, καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάρχῳ. Διδότωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἡμῖν προσόδων εἰς τροφὴν τούτοις, ὅ, τι ἂν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν [illegible], σκεπτόμενοι μεθ' Ἑρμάρχου. *Etiam Epicuri Metrodori filij, itémque filij Polyæni, qui ipsi philosophabuntur, vnàque viuent cum Hermacho, Amynomachus, & Timocrates curam capessunto. Ipsius Metrodori filiæ similiter curam habento, eámque, vbi ad ætatem nubilem peruenerit, illi, quem Hermachus ex suorum philosophantibus delegerit, collocanto. Sit modò illa & modesta, & Hermacho obtemperans. Ex nostris autem redditibus Amynomachus, & Timocrates iis, vnde alantur, quod quidem ipsis videbitur quotannis sufficere, idipsum vnà cum Hermacho prouidentes, suppeditanto.* Deinde, [illegible] μεριζέσθωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης [illegible] τῶν ὑπαρχόντων [illegible] μετὰ τῆς Ἑρμάρχου γνώμης. *Ipsam verò puellam dotem, post quam maturæ ætatis fuerit, Amynomachus, & Timocrates, quantum locorum facultas feret, ex sententia Hermachi accipientes,*

 imper-

impertiantur. Ac postea: ἐὰν δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων περὶ Ἕρμαρχον γίνηται, πρὸ τοῦ τὰ Μητροδώρου παιδία εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνόμαχον, καὶ Τιμοκράτην, ὅπως ἂν εὐτακτούντων αὐτῶν ἕκαστα γίνηται τὰ ἀναγκαῖα, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἀπὸ τῶν καταλειπομένων ὑφ' ἡμῶν προσόδων, *Quod si aliquid humani Hermacho contigerit priusquam liberi Metrodori ad aetatem adultam peruenerint, Amynomachum, & Timocratem, vt ipsis decenter curatis, singula gerantur necessaria, quantum fas erit, ex iis, quos reliquerimus reditibus, dare illis constituo.*

IV. Celebrationum, an sui, suorumque memoriam, institutio. Τὰς δὲ γινομένας προσόδους τῶν δεδομένων ἀφ' ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει, κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ' Ἑρμάρχου σκοπούμενοι (connectenda ista esse cum sequentibus, vel ex Cicerone colligere licet) εἴς τε τὰ ἐναγίσματα τῷ τε πατρὶ, καὶ τῇ μητρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἡμῖν, εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν, ἑκάστου ἔτους, τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος, ὥσπερ καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε, καὶ Μητροδώρου μνήμην κατατεταγμένην. συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν, τοῦ Ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τοῦ Πολυαίνου, τοῦ Μεταγειτνιῶνος: *Ex reditibus bonorum, quae Amynomacho, & Timocrati donata à nobis sunt, quantum licuerit, seponunto (id prospiciento cum Hermacho) ad parentandum nostris, & patri, & matri, & fratribus, ac etiam nobis, pro consueto celebrari natali die in decade prima mensis Gamelionis cuiuslibet anni, atque adeò ad conuentum* (epularem, ex Cicerone) *eorum, qui nobiscum sunt philosophati, cuiusque mensis vigesima* (seu, vt Cicero loquitur, omnibus mensibus vicesimo die Lunae) *ad nostri simul, ac Metrodori institutum memoriam. Fratrum verò diem mense Posideone* (qui ex parte nostro Decembri respondet) *vt & nos facimus, agunto; & Polyaeni etiam diem Metagitnione mense* (qui in Augustum cadit) *celebranto.*

lib.2. de fin.

Loc. cit.

V. Seruorum manumissio. Ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλεύθερον Μῦν, Νικίαν, Λύκωνα, ἀφίημι δὲ καὶ Φαίδριον ἐλευθέραν, *Ex seruis manumitto Murem, Niciam, Lyconem; dimitto etiam Phaedriam liberam.*

VI. Denique generalis omnium, sed Scholae praesertim demandata cura. Ὅπως δὲ διαφυλάττωσιν, Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει κατὰ τὸ δυνατὸν, τὴν ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴν παρακατατίθημι, τοῖς τε αὐτῶν κληρονόμοις, ἐν ᾧ ἂν τρόπῳ ἀσφαλέστατον ᾖ, ὅπως ἂν κἀκεῖνοι διατηρῶσι τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοὶ, οἷς ἂν οἱ ἀφ' ἡμῶν φιλοσοφοῦντες παραδιδῶσι, *Deposti iure committo Amynomacho, & Timocrati, vt quantum fieri poterit, conseruent Scholam, quae in horto est, itemque eorum heredibus, eo modo, quo maximè tutum sit, vt ipsi quoque hortum seruent. Quo etiam curâ tenebuntur ij, quibus successores nostri Philosophi commiserint. Et postremò,* Καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων, ὡς συντέτακται ὑφ' ἡμῶν, ἐπιμελείσθωσαν, ὅπως ἂν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστα γίνηται. *Caetera quoque omnia, prout à nobis constituta sunt, quo peragantur singula, quatenus licebit, curanto.*

CAPVT II.

Quae fuerint illius extrema.

DE morbo extremo, ac morte consequuta vt iam dicamus, sciendum est Epicurum fuisse constitutionis haud multum firmae. Id innuit vel titulus libri à Metrodoro conscripti, περὶ τῆς Ἐπικούρου ἀρρωστίας, *de Epicuri infirmitate, seu aduersâ valetudine.* Innuit & inuidiosa illa exaggeratio Suidae, quòd neque iniectionem vestium Epicurus ferret, neque facilè è lecto descenderet, & neque Solem, neque ignem contueri posset, & similia. Nempe vt illa aliud non suadeant, saltem insinuare possunt Epicurum fuisse habitus, seu complexionis non robustae. Porrò, vt in vitae decursu sanitate vsus constante non fuerat, sic graui tandem morbo interiit, calculo videlicet, quo etiam probabile est eumdem saepius vexatum fuisse. Recitat ecce Laërtius ex Hermacho in Epistolis, vt lapide vrinam cohibente diem clauserit, cùm quatuordecim diebus aegrotasset. Memorabile verò est, quòd *iam morti proximus*, ἤδη τελευτῶν, scripserit illam Epistolam, quam ad Idomeneum scriptam memorat Laërtius, ad Hermachum Cicero. Fortè scripta est ad vtrumque, propter ὑμῖν: vel ad Idomeneum potius quàm ad Hermachum, quòd Metrodori liberi sua fuissent Hermacho ex testamento commendati. Adde Hermachum, successorem proximum, non videri fuisse absentem, cùm etiam Epicuri mortem literis missis descripserit, vt taceam illum ἐν ῥητορικοῖς ad Rhetoricam potiùs, quàm ad Philosophiam sese comparasse, vt ex Laërtio perspicuum est. Sed vtcumque sit, Epistolam ecce, Τὴν μακαρίαν ἄγοντες, καὶ ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί. στραγγουρικά τε παρηκολουθήκει, καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους. ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. σὺ δ' ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρὸς ἐμὲ, καὶ φιλοσοφίαν, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Possimus verba verbis reddere; cùm Epistolam tamen integram Cicero ipse verterit, aliàs quàm ipsius verbis interpretari pigeat. Ille ergo sic: *Cùm ageremus vitae beatum, & eumdem supremum diem, scribebamus haec. Tanti autem morbi aderant vesicae, & viscerum, vt nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. Compensabatur tamen cum his omnibus animi laetitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorumque nostrorum. Sed tu, vt dignum est tuâ erga me, & erga Philosophiam voluntate ab adolescentia susceptâ; fac vt Metrodori tueare liberos.* Addit Laërtius ex Hermippo, Epicurum ipse in balneum calidâ aquâ plenum demisisse, cùmque poposcisset merum, id hausisse, & dum commendaret amicis, vt dogmatum suorum forent memores, haec inter verba defecisse: Subiicit continuò Laërtius hoc ex ipso Tetrastichon:

Χαίρετε, καὶ μέμνησθε τὰ δόγματα, τοῦτ' Ἐπίκουρος

Ὕστατον

[illegible]
Θερμὴν ἐς πύελον γὰρ ἐσήλυθε, καὶ τὸν ἄκρατον
Ἔσπασεν, εἶτ' Ἀΐδην ψυχρὸν ἐπεσπάσατο.
Extremum hoc moriens Epicurus dixit Amicis:
Saluete, & Placitis inuigilate meis.
Quippe simul peluim calidam, vinúmque subhausto
Plutonis gelidas protinus hausit aquas.

CAPVT III.

Quo tempore obierit.

Fulgebat porrò, quo tempore Epicurus interijt, CXXVII. Olympiadis annus II. Archonte Pytharato. Siquidem post *Πύθαρατον ἄρχον-τα*, quod ex Apollodori Chronicis retulit Laërtius, benè legit Casaubonus *τὸν δεύτερον ἔτος*, *ἐπὶ Πυθαράτου ἄρχοντος*: quippe cùm vulgò dicti vox *ἄρχεν*; quia capite Epicurum natum Olympiade CIX. mori potuisse VIII. Et verò CXXVII. est, in quam annus Epicuri LXXII. quo obiisse dicitur, eundem & mensem, & diem anni, quo Epicurus è vitâ excessit, indicat Clemens Alexandrinus; Memorat enim Antilochum ab ætate Pythagoræ ad mortem vsque Epicuri, numerasse annos CCCXII. adijciensque huiusmodi mortem contigisse mensis Gamelionis die decimâ. Quo loco nota, si Pythagoræ ætatem numeraueris ab Olympiade LX. vsquà ille floruisse apud Laërtium dicitur, non reperiri plureis annos ad mortem vsque Epicuri, quàm CCLXX. ac proinde calculo Antilochi deesse annos XLII. Quocircà *ἀκμὴν* illam, seu ætatem accipiendam esse à nato vsque Pythagora, qui vno deinde ætatis circiter XL. florere cœperit. Cùm Epicurus porrò dicatur à prædicto Apollodoro vixisse annos LXXII. quod confirmat etiam Cicero, dum, *semper*, inquit, *verum fuit*, *moriturum Epicurum cùm duos*, *& septuaginta annos vixerit*, *Archonte Pytharato*; (& ex quo nonnulli coniiciunt Epicuri mortem in annum climactericum, qui nouenario mensuretur) non est tamen annus extremus, seu LXXII. vt completus accipiendus. Siquidem illum Epicurus solummodò attigerat, vt puta tribus adiectis diebus ad LXXI. cùm fuerit natus VII°. mortuus X°. mensis Gamelionis (interpositis ab ortu ad interitum Olympiadibus, seu tetraëteridibus completis XVIII. vno anno minus.) Quamobrem, perinde hoc est, ac dum Plinius, Lucianus, Censorinus Siculum, seu Leontinum Gorgiam vixisse dicunt annos CVIII. cùm illum tamen Cicero, & Valerius Maximus complesse tantùm dicant CVII. Notanda verò heic comparatio, quam Plutarchus instituit Epicurum inter, & Gorgiam. Postquàm enim scripsit Alexidem Comicum (scilicet Menandri filium, & Stephani Comici patrem, vt refertur à Suida) vixisse duplam vitæ Metrodori, hoc est annos CVI. cùm Metrodorus, ex Laërtio LIII. vixerit; subiicit Gorgiam Sophistam vixisse *πλεῖν*, *ἢ τρίτῳ*, *amplius triente*, seu proportione sesqui-tertia, quàm Epicurum. Id nempe, quia si accipiamus numerum XXXVI. is ipse erit, quem duplicatum Epicurus vixerit, triplicatum Gorgias. Quod Plutarchus verò dixit, *ampliùs*, respexit fortè ad opinionem, quam deinde sequuti sunt Quintilianus, & Suidas, quòd videlicet Gorgias vixerit annos CIX. Non video porrò quorsum Interpres Clementis Alexandrini pro Gamelione verterit *Octobri*. Etsi enim sit aliqua circa ordinem mensium Græcorum controuersia; neminem tamen reperias, qui Gamelionem non faciat sextum, septimum, vel octauum ab Hecatombæone, qui cùm altiùs, quàm à Iunio non possit incipere, profectò semper Gamelion longè aberit ab Octobri. Cùm itaque multis argumentis Gamelion fuisse conuincatur ab Hecatombæone septimus, ille ad Ianuarium potius videtur fuisse referendus. Quia verò annus ille secundus Olympiadis CXXVII. cœpit ab æstate anni periodi Iulianæ MMMM, CCCC, XLIII. debuit Gamelion eiusdem anni incidere in Ianuarium anni incipientis periodi Iulianæ MMMM. CCCC, XLIV. In quem autem diem Ianuarij dies decima Gamelionis incidere potuerit, determinatu facile non est. Si liceat tamen Gamelionem inchoare (vt tempore natiuitatis factum obseruauimus) à decima quarta Luna, seu à Plenilunio, quod septimo loco post Solstitium Æstiuum contigerat, cùm Nouilunium celebratum fuisset die Decembris XVI. ac proinde Luna decima quarta numerata fuisset die Ianuarij XXI. idcircò vbi illum primum Gamelionis fecerimus, decimus eius incidet in Ianuarij XXX. tali igitur die debuit mors Epicuri contingere. Ex quo notandum vlterius est, cùm Epicurus dicitur attigisse annum LXXII. debere illud de Græcorum anno, non de Iuliano accipi; sic enim duo deessent dies, cùm die Ianuarij XXXIII. natum fuisse probatum sit. Nunc facile est Epicuri mortem ad ea referre tempora, quæ iam nobis in vsu sunt. Siquidem vbi X. dies detraxerimus, & pro Solari cyclo illius anni (scilicet XX.) ac literâ D in veteri stylo, nostram G reposuerimus, perspicuum euadet Epicurum mortuum die Ianuarij XXXI. existente feriâ quartâ, seu die Mercurij, ante Christi Æram CCLXX. ac proinde ante huius à Christo anni Ianuarium excuntem M. DCCCC. III.

Ibid.
lib. I Strom.
lib. 2 de Fin.
lib. 7. c. 48. in Macrob. de die nat. in Gorg. lib. 8. c. 13. in de ma def.
in Lex.
lib. 10.
lib. 3. cap. 1.
in Lex. Hesychias.

CAPVT IV.

Quàm cara Sectatoribus eius memoria fuerit.

Svperest cognoscamus paucis vt Epicuri mortui memoriam Sectatores coluerint. Nam missum quidem imprimis facio,

facio, quòd Patria illum *statuis aereis honorauerit*, χαὶ ταῖς εἰκάσι τιμᾶσθαι, vt Laërtius lo-
lib. 10. quitur. Adnoto verò statas dies, ac Testamento cautas caeremonias fuisse à Sectatoribus studiosissimè obseruatas. Post enim
lib. 35. c. 2. CCCC. annos scribens haec de re Plinius, *Natali eius*, inquit, *XX^a. Luna sacrificant, feriásque omni mense custodiunt, quas Icadas vocant.* Ex hoc intelligere licet Epicureos
lib. 7. à Graecis authoribus (vt ab Athenaeo) εἰκαδιστὰς, dici, quòd εἰκάδας obseruitarent, vt Rhodiginus quoque animaduertit. Tametsi non desunt, qui putent Icadistas dictos, quod
Rhod. ἡ εἰκὰς nomine non modò vicesima seu dies, seu Luna significetur, verùm etiam effigies, seu imago, εἰκὼν, Epicuri, quâ eorum nullus destituebatur. Porrò de hisce imaginibus audiendus etiam Plinius est:
loc. cit. *Vultus*, inquit, *Epicuri per cubicula gestant, ac circumferunt secum.* Cicero autem sub per-
lib. 5. de fin. sona Attici: *Nec tamen*, inquit, *Epicuri licet obliuisci, si cupiam, cuius imaginem non modò in tabulis nostri familiares, sed etiam in*
Alexand. ab Alex. lib. 2. c. 19. *poculis, & annulis habent.* Sunt qui addant, *aliquibus magnae curae fuisse Epicuri imagines non annulis modò, sed & poculis habere, arbitrantibus hoc genti, & nomini suo fausti esse ominis.* Ad haec, vt affectum erga ipsum verbis expressum habeas, audi Patronem illum loquentem circa Melitensium Parieti-
lib. 13. fam. ep. 1. narum negotium: *Honorem*, inquit Cicero, *officium, testamentorum ius, Epicuri authoritatem, Phaedri obtestationem, sedem, domicilium, vestigia summorum virorum sibi tuenda esse dicit.* Maximè verò ipsum Torquatum:
lib. 1. de fin. *Nonne ei maximam gratiam habere debemus*, inquit, *qui exaudita quasi voce naturae, sic eam firmè, grauitérque comprehenderit, vt omnes bene sanos in viam placatae, tranquillae,*
Ibid. *quietae, beatae vitae deduceret?* Et rursus: *Quem ego*, inquit, *arbitror vnum vidisse verum, maximísque erroribus hominum animos liberauisse, & omnia tradidisse, quae pertinerent ad bene, beatéque viuendum.* Heinc quia Epicurus suos moriens admonuerat, vt pla-
lib. de fin. citorum suorum meminissent, docet Cicero, cùm omnes ad verbum ediscerent Ratas Epicuri Sententias, fuisse etiam, qui dogmata omnia memoriâ tenerent, ac inprimis Scy-
lib. 4. ronem illum, de quo in Academicis. Verùm sufficiat heic pauca ex Lucretio attexere, vt vberius intelligas, quanto affectu & doctorem, & dogmata prosequerentur. Sic igitur ille tertium librum inchoat:

E tenebris tātis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, inlustrans commoda vitae,
Te sequor, ô Graiae gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis:
Non ita certandi cupidus, quàm propter amorem,
Quòd te imitari aueo. Quid enim contendat hirundo
Cygnis? aut quidnam tremulis facere artubus hoedi
Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?
Tu pater es rerū inuentor, tu patria nobis
Suppeditas praecepta, tuísque ex, inclute, chartis,
Floriferis vt apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetuâ semper dignissima vitâ.

Et statim,

His tibi me rebus quaedam diuina voluptas
Percipit, atque horror, quòd sic natura tuâ vi
Tam manifesta patet ex omni parte retecta.

Ac postcà:

Ipse Epicurus obit decurso lumine vitae,
Qui genus Humanum ingenio superauit, & omneis
Praestinxit, stellas exortus vti aetherius Sol.

CAPVT V.

Quantâ constantiâ, consensionéque Schola ipsius successio viguerit.

DIONVM verò quoque memoratu est tum Scholae ipsius successionem fuisse constantem admodum; tum successores, sectatorésque ita perpetuò consensisse, vt videri res admirationis dignissima possit. Et quod attinet quidem ad constantiam, notum est praesides hortorum, seu praefectos Scholae, ab ipsa morte Epicuri ad tempora vsque Iulij, & Augusti Caesarum continuâ serie sibi succedentes memorari à Suida extitisse quatuordecim; idque per annos CCXXVII. Illis verò temporibus, quam-multi essent Epicurei etiam viri summi, & in Republica principes, vel ex vnius Ciceronis monumentis posteà dicetur. Deinde Lucianus scribit temporibus suis stipendia Epicureis, haud secùs quàm aliis Professoribus, ab Imperatore fuisse constituta; adiiciens illorum aliquo demortuo, probatissimum quemque in locum ipsius fuisse solitum subrogari. At Laërtius post Lucianum scribens, declarat quemadmodum caeteris Philosophorum successionibus propè deficientibus, Epicuri successio continenter perseueraret, praefecturásque discipulorum, alias aliis succedentes innumeras efficeret. Addit Numenius apud Eusebium, einsmodi successionem ad sua vsque tempora sic perseuerasse, ac etiam-num persistere, vt impostcrùm etiam perduratura videretur. Heinc sequutus Lactantius, *Epicuri*, inquit, *Disciplina multò celebrior semper fuit.* Vno verbo, quandiu literae in Graecia floruerunt, & Roma ipsa à Barbarorum deuastatione immunis fuit, Epicuri Schola, atque disciplina non incelebris constitit.

Circa Consensionem, praetereo illud Ciceronis, *Sustinuerò Epicureos tot meos familiaris tam bonos, tam inter se amantes viros*, caeteráque loca similia. Illud potiùs adacto, cùm caeterae Sectae ab ipsis vsque initiis discerptae semper intestinis dissidiis fuerint, Epicuream longè abfuisse, vt tale quidpiam pateretur. Scribit enim Themistius *ea, quae Epicuro placuerunt, vt quasdam Solonis, aut*

Lycurgi

Lycurgi legem ab Epicureis omnibus seruari. Et quasi vnus omnes animaret spiritus, *Apud istos*, inquit Seneca, *quicquid dixit Hermachus, quicquid Metrodorus, ad vnum refertur. Omnia, quæ quisquam in illo contubernio locutus est, vnius ductu, & auspiciis dicta sunt.* Inde est & illud eiusdem, (ep. 33.) cùm proposita hac sententia, *Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè diuitiis indiget*; & (ep. 14.) quasi iussus à Lucilio auctorem eius edere, *Vt scias*, inquit, *quàm benigni simus, propositum est aliena laudare. Epicuri est, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina.* Verùm res fiet adhuc illustrior, si Numenij Pythagorici locum, qui est apud Eusebium, istuc (lib. 14. præp.) traduxerimus. Ille enim postquam doluit, quòd Platonis successores consensionem non defendissent, propter quam Pythagorei in pretio forent, subijcit, *Hoc verò modo Epicurei (immerentem licet) imitati, nullâ omninò in re dissidere ab Epicuro visi sunt, professique eadem cum Sapiente sentire habere, non iniuriâ suam attigêre scripturam. Ex eo deinceps Epicureis longo iam tempore cauit, vt neque sibi inuicem, neque Epicuro vlla in re contradixerint, quæ digna quidem sit memoratu. Quin apud ipsos delictum est, vel impietas potius, & damnandum piaculum, si quidpiam fuerit innouatum. Quare id nemo audeat. Hinc propter constantem illorum inter se consonantiam, dogmata placidissimè, pacatissimèque se habent, hacque Epicuri institutio Reipublicæ cuipiam veræ, germanique persimilis est, quam nempe à seditione remotissimam, vna mens communis, vnaque moderatur sententia. Ex quo nec defuerunt, nec desunt, neque, vt apparet, defuturi sunt, qui perlubenter illam sequantur. At Stoicis inter se dissensio, &c.* Putet quispiam existimare nihil ibi loci desse, nisi de Epicureis omnibus illud dicerentur, quod de duobus (lib. 1. cap. 8.) dictum à Valerio suprà vidimus, vt scilicet quis talem Societatem cælestis concordiæ sinu genitam, nutritam, ac finitam putet.

CAPVT VI.

Qui Successores, Sectatorésque Epicuri commemorentur.

NVNC, cùm videatur Catalogus illorũ esse subtexendus, qui Epicuro mortuo in illius Secta claruerunt; notum est quidem ex antè dictis, successisse Epicuro Hermachum, & Hermacho Polystratum, constatque ex Laërtio successisse Polystrato Dionysium, & Dionysio Basilidem; at qui fuerint illi decem successores à Basilide ad eum vsque, qui temporibus Augusti Scholam tenuit, non est nobis docere promptum. Fortassis tamen Basilidi successit Protarchus Bargylietes, ille scilicet, qui Straboni *illustris Vir* dicitur. (lib. 14.) Docet verò idem Strabo Protarchi discipulum extitisse Demetrium (ep. lib. 14.) cognomento Laconem, cuius Laërtius etiam meminit, & quem Sextus Empiricus dicit inter Sectatores Epicuri fuisse insignem. (Lib. 1. adu. Log.) Fortè huic successit Diogenes Tarsensis Selectarum Scholarum auctor, quarum Laërtius in Epicuro ad vigesimum vsque librum citat: citat verò etiam dogmatum Moralium eiusdem Epitomen. Memorat præterea Laërtius (incertum tamen an ad seriem successorum pertineant) duos Ptolemæos Alexandrinos, ex quibus seu colore, seu alio diuersitatem fecerit, vnus *Niger* dictus fuit, alter verò *Albus*. Memorat etiam Orionem. Memorare etiam videtur Democritum quemdam, qui intellectæ Epicuro voluptatis meminerit in Timocrate.

Sequuntur præter ordinem duo, quos videre licet apud Athenæum. (lib. 13.) Vnus est Diogenes ex Seleucia Babyloniæ vicina, quem ille facundum quidem inter disserendum describit: sed cætera malè moratum, vt referendum inferiùs est. Alius est Lysias, quem idem scribit apud Tarsum imperasse, & electum à Patria Stephanephorum, Herculis nempe Sacerdotem, principatum cum regis ornamentis retinuisse. Hic est, qui diuitum fortunas in pauperes distribuens, multos etiam ex iis occidit, qui dare abnuerent. Quo tempore is vixerit, definire non possumus; Diogenes ille cùm fuerit Alexandri Syriæ Regis, & Antiochi illius successoris temporibus, referri potest ad Olympiadem circiter CLV. Videtur per hæc tempora floruisse Eucratidas ille, de quo apud Ianum Gruterum in inscriptionibus hæc leguntur: *Brundusij pro foribus ædium Diomedis Athenæi Medici, in basi*, ΣΤΡΑΤΙΔΑΣ [illegible] [illegible] *Eucratidas Prisidami F. Rhodius, Philosophus Epicureus L. P. D. D. D.*

At non longè post ea tempora floruisse videtur in Schola Apollodorus ille, quem Laërtius & *illustrem* dicit, & *κηποτύραννον*, vt opinor, vocat, quòd sic in hortis regnauerit, vt in iudiciis regnasse Demosthenes dictus est. Hic supra libros trecentos scripsit, ac nominatim Epicuri vitam aliquot libris complexus est: Laërtius enim eius τὸν Ἐπικούρου βίον primum citat. Suspicetur quispiam eumdem esse, cuius & Laërtius, & alij Chronica citant. Apollodori auditor fuit Zeno Sidonius, ex Laërtio, qui addit ipsum multa (lib. 7.) scripsisse. Memorat etiam alicubi eumdem fuisse sententiâ, & eloquutione clarum; ex quo fit, vt hunc esse putem, quem Zenonem Cicero scribit dixisse distinctè, grauiter, ornatè, adijciens dictum *Coryphæum*, (l. 1. de nat. Deor.) *& Principem Epicureorum.* Nisi fortè sit tam ipse, quàm Apollodorus superiorum sima temporum; sin autem sit, tam pertinet ad tempora Imperatorum, quandò Cicero (Ibid.) & ipsum audiuit, & de eodem ad Atticum (l. 5. epist. 11.) scribens: *Zenonem*, inquit, *tam diligo, quàm tu.*

Aliquantò vetustior, sed Romæ, fuit T. Lucretius Carus (obiit enim iuxta Eusebium Olympiade CLXXI. cùm ageret annum ætatis quadragesimum tertiũ) Poëta nempe ille

ille insignis, cuius sex libri de Rerum natura hactenus superstites vberiorem, quàm aliàs vsquam, Epicureæ Philosophiæ explicationem continent, & qui videretur præsertim hoc loco esse celebrandus, nisi quotquot magni Viri scripta eius attigerunt, maximopere ipsum commendassent. Dictus nimirum illis est *vir multæ artis, præstans elegantiâ, doctus, magnus*, & alia. Hinc cùm elogio nostro non egeat, sufficiat heic apponere egregium de scriptis illius, Ouidij vaticinium:

Cic. l. ad Q. fr. Epist. 10. Quintil. Stat. Seren. &c. lib. 1. Amor. eleg. 15.

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti,
Exitio terras cùm dabit vna dies.

Minimè porrò videtur dubium, quin mendum apud Varronem subsit, ne sit pro *Lucretio* legendum *Lucilius*, vel quid simile, dum, *Lucretius*, inquit, *suorum vnius, & viginti librorum initium fecit hoc*,

Lib. 4. de lingua Lat.

Atheniis, & terra genitabile quærere tempus.

Nimirum neque hoc librorum Lucretianorum initium est, neque dici potest quid Lucretius in quindecim libris desideratis edisseruisset; neque (quod mirum) cùm Grammatici veteres, aliique authores memoratos sex libros citent, vllus tamen vnquam citauit aliquem ex iis quindecim.

Vetustior adhuc Romæ fuerat Pompilius Andronicus natione Syrus, quem Suetonius inter illustreis recenset Grammaticos, quique opusculum annalium Elenchorum sedecim millibus nummûm pressus inopiâ, vendidit. Ne memorem verò Aurelium Opilium Epicurei cuiusdam libertum, qui Philosophiam primò, deinde Rhetoricam, nouissimè Grammaticam docuit, ex eodem Suetonio; placet potiùs eos memorare, quos Cicero refert vt contemporaneos, & maxima parte etiam familiareis.

lib. de illustr. Gram.

ibid.

Ex illorum numero fuit T. Pomponius Atticus, quem Cicero colloquutorem in libris de legibus facit: cui dicat librum de Senectute; ad quem scripta sedecim supersunt Epistolarum volumina. De præclaro huius ingenio, virtutéque eximiâ nihil est, quod hoc adiiciamus; cùm præter ea, quæ colligere ex Ciceronis operibus licet, vita ipsius egregia per Cornelium Nepotem scripta teratur omnium manibus.

L. Torquatus, ex Nobili, & antiqua illa Torquatorum familia; & alius tamen ab eo, qui cum Cn. Octauio Consul fuerat; quem Cicero colloquutorem in libris *de Finibus* facit, appellans ipsum hominem omni doctrinâ eruditum. Hic obierat, cùm Cicero huiusmodi opus conscripsit, vt testatum ex iis habemus, quæ sunt scripta ad Atticum. Videtur verò & idem esse, aduersus quem accusatorem pro P. Sylla oratio est.

lib. de fin.

l. 13. ep. 19.

C. Velleius Senator, quem colloquutorem facit Cicero in libris de natura Deorum, eloquentiam eius commendans, ipsúmque esse prædicans, ad quem qui tum Romæ essent Epicurei primas deferrent; cùm eundem quoque L. Crassus omnibus togatis sine dubio anteferret, & paucos cum illo è Græcia Epicureos compararet.

lib. 1.

C. Cassius, cuius, & ad quem Epistolæ quædam inter Ciceronianas extant. Hic ex inita cum Bruto ad tuendam patriæ libertatem societate euasit illustris. Multa de eo habet Plutarchus: multa etiam variis in locis ipse Cicero; sed in Philippicis præsertim; vbi & gesta ipsius in Oriente commendat, & generosam familiam prædicat, & nullam censet posteritatem tam immemorem, nullas literas tam ingratas, quæ non eius gloriam memoriâ immortalitatis prosequantur.

C. Trebatius, quem factum Epicureum, & idem cum Attico sentientem iocatur in Epistolis. Is est, ad quem Topica misit, & quem apud Cæsarem ita commendauit, vt *probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem neminem* dixerit. Et, *accedit*, inquit, *quòd familiaritatem induxit, in iure ciuili singularis memoria, summa scientia*. Sed, ne multa consecter, vide vel vnicum locum in VI. Epistolarum, in quo quanti virum faciat, & quantopere ipsum amet, facit luculentissimum: addéque, si libet, illud Horatianum

— Nisi quid tu, docte Trebati, — Dissentis.

L. Papirius Pætus, cuius illustrem familiam Papisiorum antiquitùs dictam Cicero recensit, simúlque eloquentiam, ac peritiam rei militaris, & virtutes cæteras, atque ornamenta commendat in Epistolis. Nominatim verò ad Atticum scribens, *L. Papirius Pætus*, inquit, *vir bonus, amatórque noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donauit.*

Vettius, qui Pæti familiaris, cum ipso simul Attico, idcircò dici videtur, quòd ex eadem quoque fuerit Epicuri familia.

L. Saufeius, cuius Cicero in Epistolis ad Atticum meminit. De eo sic habet Cornelius Nepos, cùm de Attico loquitur: *Cùm L. Saufeii Equitis Rom. æqualis sui, (qui cum eo complures annos studio ductus Philosophiæ habitarat, habebátque in Italia pretiosas possessiones) Triumuiri bona vendidissent, consuetudine ea, qua tunc res gerebant, Attici labore, atque industria factum est, vt eodem nuncio Saufeius fieret certior se patrimonium amisisse, & recuperasse.*

T. Albutius, cuius fit mentio in libris de natura Deorum, & qui in Bruto doctus Græcis, vel potiùs pene Græcus dicitur. Scilicet Athenis adolescens fuit, vbi & perfectus euasit Epicureus, ac orationes deinde scripsit, vt ex eo loco intelligitur. *Quid T. Albutius* inquit in Tusculanis? *Nonne æquissimo animo Athenis Philosophabatur? Cui tamen illud ipsum non accidisset, nisi in Repub. quiescens, Epicuri legibus paruisset.* Colligi interim ex hoc loco potest esse illum eundem cum Albutio illo, quem Cicero in orationibus ait, cùm triumphasset in Sardinia, fuisse posteà damnatum Romæ.

L. Piso, quem Cicero cum prædicto Albutio confert, posset heic adiungi; verùm ita depingitur, vt videatur moribus corruptissimis extitisse, in ipsa porrò in Pisonem Oratione memoratur, Græcus ille, qui fuit vir non Philosophiâ solùm, sed literis etiam perpolitus

pulum: Homo verè humanus, ac eo solùm nomine infelix, quod Pisonem (etsi Senatorem) nactus fuit discipulum.

C. Amafinius, cuius dicendi rationem etsi Cicero improbat, non negat tamen, quin eius libris (quibus scilicet Epicuri disciplinam explicabat) multitudo commota, ad eam se contulerit. Hic iste idem esse videtur, quem Cassius in Epistolis ad Ciceronem Amafinium dicit, & vnum censet esse ex malis verborum interpretibus.

Catius Insuber, quem idem Cassius censet alium malum verborum interpretem. Hic est, quem Cicero scribit dicta Epicuri, & Democriti εἴδωλα nominasse *spectra*. Doctum appellat Horatius, & Quintilianus leuem quidem, sed non iniucundum auctorem.

Pansa, cuius idem Cassius commendat probitatem, & clementiam, laudans Virum, quod ἡδονὴν sequens virtutem retineat. Hunc Cicero vocat summum. Cùm verò Torquatus illum interemptum à Medico ipsius Glicone suspicaretur, & hominem in vinculis vt parricidam custodiret; Medicum Cicero purgauit in Epistolis ad Brutum.

M. Fabius Gallus, ad quem Cicero de tormina ex intestinis, quo, decimo iam die laboraret, scripsit, significans similem illi, quo Epicurus interierat, hocque adiiciens; *cognosco te languere, & sane magis tuum officium desiderabam, quàm abs te requiri putaui meum.* Hunc Gallum fuisse aliū ab iis, quos Virgilius in Eclogis memorat, satis manifestum est.

Phaedrus, quem Cicero audiuit, & Atticus valde amauit. Nobilis fuit Philosophus, sic enim illum Cicero in Philippicis appellat, dum Lysiadem Atheniensem illius filium commemorat. Quin-etiam illo nihil elegantius, nihil humanius fuisse scribit in libris de natura Deorum; *sed stomachabatur*, inquit, *senex, si quid asperius dixeram*, opinor, contra Epicurum.

Patro, quicum Cicero dicit omnia sibi fuisse praeter Philosophiam. Videtur autem fuisse ex haeredum Epicuri successoribus, scilicet non obscuris curatibus legatam domum. Quippe cùm, vt est antè adnotatum, ab Areopago, Polycharmo Praetore, C. Memmius locum obtinuisset, in quo coaedificaret, id summè contendit, vt ὑπομνηματισμὸς, seu decretum in tabulas relatum Areopagitae tollerent, vnde & Ciceronem induxit, vt eâ de re ad Memmium Epistolam scriberet, de qua, ipsiusque successu, nihil est heic loci repetendum.

Et Memmius quidem aliquis videri potest accensendus Sectatoribus Epicuri, is nimirum, cui Lucretius libros suos dicans, *Paufere conr.* inquit, *Memmiade nostro*, &, *Inclute Memmi*, &c. Verùm assentiri Lambino non possum existimanti illum esse C. illum Memmium, nec Gifanio adiicienti voluisse ipsum parietinas illas in honorem Epicuri aedificare, vti Cicero aedificauit Academiam. Certè enim, qui illam ad Memmium Epistolam legerit, nihil minùs intelliget, quàm illum aut fuisse Epicuri doctrinā sequutum, aut aedificationem illam in Epicuri honorem voluisse suscipere.

Plato Sardianus, qui solebat multùm esse Athenis; is scilicet, qui Licinium Aesopi tragoedi seruum, cùm aufugisset, ac apud Pagaeum pro libero fuisset, re cognita comprehendit, & in custodiam Ephesi tradidit, vt Cicero Quintum fratrem monet. lib. 1. ep. 2.

Timagoras, quem Cicero dicit negauisse sibi vnquam, cùm oculum torsisset, duas ex lib. 4.
lucerna flammulas esse visas. Acad.

Denique Syron, & Philodemus, quos cùm optimos viros, tum doctissimos homines Cicero appellat. Videtur porrò hic Syron, quem amicum suum alicubi dicit, idem esse quem Scyronem aliàs nominat. Sed & notum est, quod adnotat Seruius, Syronem esse, quem Virgilius in Eclogis sub Sileni persona loquentem induxit, cùm Chromis, & Mnasylus sint Virgilius, & Varus, qui docente Syrone Sectam Epicuream didicerint. Philodemus autem idem esse videtur cum eo, quem Strabo Gadareum dicit, & cuius Laërtius librum decimum de Philosophorum compositione citat; ac Horatius sententiam circa parabilem facilè voluptatem. Asconius Pedianus in illud Orationis in Pisonem, *Est quidam Graecus*, &c. *Philodemum*, inquit, *significat, qui fuit Epicureus illa aetate nobilissimus, cuius & Poëmata sunt lasciua.*

Praeter hosce verò, quorum nomina apud Ciceronem habentur, commendatur ecce non semel à Plutarcho Statyllius ille, *qui fortis*, inquit, *pectore erat, & Catoni addictus, Cassiique infensus, infractum ipsius Catonis aemulabatur animum; & cum vnitus prohibitus, ne sibi manus inferret, fuisset à caeteris Philosophis, insignem posteà Bruto fidem, operamque praestitit, Philippensique in acie occubuit; vtcumque Brutus ex eius sententia non suscepisset negotium: quatenus non decere aiebat cordatum, sapientemque virum prauorum, stultorumque causâ periclitari, ac perturbari.* An is idem est cum Statyllio Flacco, cuius hocce in Anthologia elegans extat distichon:

Χρυσὸν ἀνὴρ εὑρὼν, ἔλιπε βρόχον, αὐτὰρ ὁ χρυσὸν
Ὃν λίπεν, οὐχ εὑρὼν, ἧψεν ὃν εὗρε βρόχον.
Hic aurū inueniens laqueum funesque reliquit
Non aurū, at laqueum, qui fuerat, reperit.

Et apud Stobaeum Ex Platone, aut Antipatro,

Χρυσὸν ἀνὴρ, ὁ μὲν εὗρεν, ὁ δ' ὤλεσεν. ὧν ὁ μὲν εὑρὼν
Ῥῖψεν, ὁ δ' οὐχ εὑρὼν, ἧψεν ὃν εὗρε βρόχον.
Ille aurū reperit, perit hic, vtrinq; ille reperto
Liquit, hic amisso se dedit in laqueum.

Legitur & apud Quintilianum L. Varus, qui Caesaris amicus fuit, & cui, cùm fecissent conuitium Cassij Seueri Aduocati, ipse Cassius, & à Praetore fuit obiurgatus, & transtulit crimen, nescire se dicens qui conuitiati, &c.

Iam Augusti tēporibus notū est claruisse, quem fuisse Epicureū ex Seruio mox retulimus, P. Virgilium Maronem Latinorum Poëtarū absque controuersia Principem. Possemus varia loca proferre, quibus ipsum sub Epicuro militasse Seruius notat, sed sufficit principium illud elegantis Poëmatis, Georg.

Etsi me vario iactatum laudis amore,
Irritaque expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropius suavis exspirans Hortulus auras
Florentis viridi Sophiæ complectitur umbra.

De Quintilio Varo, quòd Epicureus fuerit, præter recitatum Seruij testimonium, coniectura est quædam, quòd Horatius Epicureus Virgilium Epicureum ob Vari mortem consolatur (interfectus nimirùm fuit cum tribus legionibus, dolo ab Arminio circumuentus, cùm Augustus illum præfecisset exercitui Germanico) inter cætera sic canit Horatius:

Vell. Pat. Tacit. Annal.

1. od. 24.

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Vrget; cui pudor, & iustitiæ soror
Incorrupta fides, nudáque veritas
Quando vllum inuenient parem?

Quòd porrò Q. Horatius Flaccus ad hanc quoque Sectam pertineat, omnes propè consentiunt, cùm propter varia dogmata, quæ Epicuri genium sapiunt, tum propter illud in omnium ore, quod ipse iocando de se euulgauit dicterium:

lib. 1. epist. 4.

Me pinguem, & nitidum, &c.

Addere etiam possumus Sex. Aurelium Propertium; scilicet vt non Epicuri minùs, quàm Platonis Sectam affectauerit, indicat elegiâ ad Cinthiam, in qua declarans se Athenas proficisci velle, illud infert:

lib. 3.

Illic vel studijs animum emendare Platonis
Incipiam, aut Hortis, docte Epicure, tuis.

Postmodum, hoc est sub Nerone, scribit Origenes extitisse Epicureum quendam nomine Celsum.

lib. 1. adu. Cels.

Seneca verò eo tempore scribens, duos memorat, ac imprimis Diodorum illum, qui cùm finem vitæ suæ manu suâ imposuisset, *Ille* inquit Seneca, *beatus, ac plenus bona conscientia reddidit sibi testimonium vitâ excedens, laudauitque ætatis in portu, & ad ancoram actæ quietem, & dixit, quod vos inuiti audistis, quasi vobis quoque faciendum sit;*

lib. de vit. be. cap. 19.

Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi.

4. Æneid. Epist. 30.

Deinde Bassum Aufidium, eum nempe quem dicit virum optimum, & ad quem extrema ætate decumbentem ipse sæpius veniens, fidem facturus insignis constantiæ, summæque alacritatis, quâ mortem iam iam imminentem exciperet. *Et dicebat quidem ille,* inquit, *Epicuri præceptis obsequens primùm sperare se nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu; si tamen esset, habere aliquantulum in ipsa breuitate solatij, &c.*

Artemidorum addetem eidem Senecæ memoratum; sed is fortè non est ex sola Atomorum positione Epicureus iudicandus.

lib. 7. q. nat. cap. 13.

An addendus potiùs est ille Lucilius, quem Seneca illustrem fecit, scriptis ad ipsum Epistolis? Certè cùm aliæ causæ sunt, tum Seneca illum sic alloquitur: *Possum vocem tibi Epicuri reddere.* An addendus Seneca ipse? Profectò non modò innumeras propè præclaras sententias ex Epicuro & refert, & probat: non modò agit compilatorem Epicureorum operum, ac se Epicuri Angelum, seu quasi interpretem dicit; non modò à Stoicis audit, quòd ad Epicurum transfugiat; verùm etiam videtur planè sub Epicuro mili-

Epist. 23.

epist. 8. epist. 10.

lib. de vit. be. cap. 18.

tare, dum hisce verbis vtitur; *Habeant suū illud nomen, quod illis Epicurus noster imposuit.*

Ad hæc Statius sub Domitiano memorat Pollium Surrentinum, dum illius studia describens, sic canit:

Hic seu Siderias exercet Pollius artes,
Seu volvit monitus, quos dat Gargettius author,
Seu nostram quatit ille chelyn, seu dissona nectit
Carmina, siue minax vltorem stringit Iambon.

Ad eadem tempora pertinet Antonius ille, quem Origenes accessisse cum famoso Euphrante ad Apollonij magiam scribit. Sed, si magus quidem esse voluit, haud dubiè spiritus Epicureus fuit, vt & duo illi Alcæus & Philiscus, quorum est inferiùs ex Æliano facienda mentio, quique hac tempestate in aliâ expulsi Româ fuerint, cumpertum sat non habeo.

Haud multò pòst esse debuerunt, quos Plutarchus Traiani præceptor inducit; nempe Boethus Geometra, qui enarrauit historiam de Pausonis Pictoris equo currente, & solâ tabulæ inuersione factâ, sese volutante. Alexander, quem Plutarchus dicit fuisse & elegantem, & valde literatum. Is est, qui de gallina, & ouo quæstionem proposuit, vtrum scilicet priùs extitisset. Zopyrus Medicus, quem idem apprimè versatum in Epicuri Philosophia scribit. Is est, qui exposuit, quemadmodum Epicurus in suo Symposio de Temperantia verba fecisset, ostenditque, cùm res venerea facilè alias noceat, tum potissimùm si quis illam statim à conuiuio exerceat.

Sequuti sunt, quos habet Lucianus; qui ab ipso vsque Traiano florere cœpisse videtur. Videlicet Damis, quem ille facit cum Timocle de Deorum existentia, & prouidentia disputantem. Hermon, quem genere primum inter ciuis, & Sacerdotem suo ἀνάκων, hoc est Castoris & Pollucis, inducit in conuiuio. Hermodorus, quem Menippus iocatur, & ob mille nummos peierantem, & à Ioue fulmine percussum. Hæc nomina me admonent vt Hermoclem huc inferam, quem Theodorus Prodromus in Amaranto collo-quentem facit.

Sed ad Lucianum vt reuertar, adijci potest ille Celsus, ad quem Lucianus perscribit historiam de Alexandro pseudomante. Nempe, cùm Alexander famam Epicuri lacerasset, postquam Lucianus Celsum commendauit; propter sapientiam, & amorem veritatis; propter morum mansuetudinem, & modestiam; propter vitæ tranquillitatem, comitatem, amicitiam, quibus permotus tale opus conscripserit, subdit: *Tum magis, quod tibi faciens etiam iucundius, vt Epicurum vlciscerer.* Porrò hic Celsus esse videtur, cuius à Galeno fit mentio in iis, quæ aduersus Epicurum, aut Epicureos conscripsit. Quin potiùs etiam idem esse videtur cum eo, aduersus quem Origenes octo illos libros composuit: cùm videlicet emisisset librum aduersus Christianos sub titulo *veri sermonis*, cuius

Eusebius

Eusebius quoque, dum librorum Originis mentionem facit, meminit: at postea non [illegible] fuisse alium in quo traderet latenter [illegible] [illegible] propria dogmata. Tempore certe congruo perscribit enim Origenes hunc Celsum vixisse Adriani, superstitibus temporibus, quibus & Lucianus, & [illegible] vixerunt.

Suidas hic posse videtur ille Lepidus, cum quo etiam alij Epicurei erant, in Ponticæ vrbe Amastri, quando, vt idem Lucianus habet, Alexander illus infectatus est. Vt illud dicam de eo, in quem impostuas [illegible] Alexander lapides mouit.

Potest ipse quoque Lucianus, qui appetitus insidijs ab eodem Alexandro est, quod Epicureus esset, artesque varias detegeret. Epicureum certe fuisse declarat, & commune vnc, & vis doctrina, & multiplex quidem commendatio; sed illa præsertim, quâ Epicurum postremò laudans, scribere ad Celsum pergit fuisse Epicurum virum verè sacrum, diuinæque ingenio; & qui, inquit, solus, quæ vera sunt honesta & cauerit, & tradiderit; solique extiterit, qui liberos redderet soluns ab eis, qui secum haberent consuetudinem.

Adiiciunt tam duo alij, quos præter Celsum Galenus habet: Pudentianum videlicet, cuius aliquam Epistolam memorat; & Antonium, cui librum quemdam meminit scriptum.

Ad hæc tēpora spectare videtur Zenobius ille, aduersus quem testatur Simplicius librū scriptum ab Alexandro Aphrodiseo, quem [illegible] manifestum est.

Quosdam longo post interuallo citauit D. Ambrosius, vehi causa Philomusum. De Epicuro enim loquens, *Hic*, inquit, *quamuis alienus à vero sit, vel ex eo deprehenditur, quod voluptatem in homine Deo auctore creatam afferit principaliter, sicut Philomusus eius Sectator in Epitome sua astipulat.* Forte etiam Demetrium illum, ex quo vir sanctus mentionem est quod dicetur infrà haberi in Epistola ad Mamertum.

Sunt qui adiungant Decium Ausonium, celebrem illum Poetam, cum ab expressas alias Epicuri opiniones, exempli gratia,

Quod est beatum, morte & æternum carens, &c.

tum propter illam maximè.

———————— *tenuissima tantò*

Principia, & nostras non admittentia visus

Parvarū seriem ..., &c.

At postremò maximam quod Albertus Magnus in libro de animi immortalitate habet, dum Epicureorum antiquissimos fuisse Hesiodum, Atalum (qui ab alijs, ut commentatur, nuncupatur Achillus) & Cocinnam (qui vocatur à quibusdam, ut idem, Testrax) subiicitque sequutum hos fuisse Israelem [illegible] Philosophum? De Atalo certè nihil habeo quod dicam; imò neque de Cocinnam, quando neque illum Ciceronis familiarem, pro quo Oratio, & ad quem, cuiusque Epistolæ extant; neque vllum alium ex iis, qui eodem fuerunt nomine, Epicureum comperio. Isaacus Israel nec ille esse potuit, qui Salomonis Arabiæ Regis adoptiuus filius dictus est, & cuius duo supersunt libri, de dietis vniuersalibus, & particularibus; nihil tamen reperias in illis, quod Epicureum declaret. At Hesiodum cur non potuerit Poetam intelligere potius aliunde ex Stoicorum Secta faciat Speusippum, Platonem, Socratem, Pythagoram? Scilicet vir alioquin doctus, iussi & librum alterius dictis, tam esse potuit temporum ignarus, quàm germanarum opinionum, quas ursi [illegible] Philosophiæ. Sed de Sectatoribus satis.

Marginal notes (left): lib. 6. hist. — ibid. — in Alex. — ibid. — lib. de lib. pro. & ordine. — in 1. phys. — lib. 1. offic. cap. 13. (right): lib. 4. ep. 17. — lib. 1. epist. 10. — ep. fam. 7. 8.

LIBER TERTIVS, DE OCCASIONE, ET AVTHORIBVS QVÆSITÆ EPICVRO INFAMIÆ.

CAPVT PRIMVM.

Non fuisse Epicurum eo fastu, quo Zenonem Stoicum, de Sapiente, ac virtute loquutum.

HVc-vsque fuit vita, & mors Epicuri. Quòd autem mihi recitata, ac hæc morum deductione, commendatioque illa fuerit, in causa fuit, quòd ea præstanda inter eleuandum præcipuas criminationes videretur. Nunc cum illæ criminationes diluendæ deinceps occurrant, ac sit imprimis operæpretium factum illarum occasionem, originemque retegere; ideò est de hac initio dicendum. Et quoniam ipsi Stoici sunt, ad quos ea referenda est, tanquam ad præcipuos authores, propagatorésque infamiæ; idcircò res altiùs repetenda est.

Imprimis constat Epicurum, & Zenonem illum Citticensem Stoicorum Principem fuisse contemporaneos. Siquidem Aulus Gellius celebreis scribit extitisse eodem tempore, scilicet ad annum ferè à condita Vrbe CCCCLXX. & Suidas testatur Zenonem floruisse Olympiade CXX. quâ Epicurus etiam ex suprà deductis florebat. Videtur autem Epicurus fuisse paulò iunior. Etsi enim prior obierit (mortuus est enim Olympiade CXXVII. cùm Zeno, ex Laërtio viueret adhuc iam senex Olympiade CXXX.) Zeno tamen diutiùs vixit, ad vsque nempe annum ætatis nonagesimum octauum, vti & Laërtius, & Lucianus scribunt. Certè cùm Zeno iam octogenarius ad Antigonum Regem scripserit, miseritque Persæum, ac Philonidem, & Epicurus tantam ætatem non attigerit, meminerit verò vtriusque illorum, vt videlicet apud Regem Antigonum forent, in Epistola ad Aristobulum fratrem, quod Laërtius commemorat; certè, inquam, iunior esse Epicurus non nihil debuit. Nihil autem moror, quod Persæus apud eumdem Laërtium scribit vixisse dumtaxat Zenonem annos LXXII. Id enim vt dicta repugnat, ità cohærere cum eo non potest, quod scripsit Apollonius Zenonem Scholæ suæ præfuisse annos LVIII. Vtcumque sit, Scholam habuêre simul, ac multo tempore, tam Zeno in sua Porticu, quàm Epicurus in suis Hortis.

L.17. cap. 21.
In Lex.

Ibid.

Ibid.
In Macrob.

Ibid.

Iam Zeno, vt erat naturâ subtristis, austerus, & vultu contracto, præparcus, & (sic enim illum describit Laërtius, σκυθρωπός τε, πικρός, καὶ τὸ πρόσωπον συνεσπασμένος, &c. Sectatorésque etiam ipsius ad sui Ducis [illegible] sese componebant, vt se exhiberent tetricos aspectu, & maximâ parte ad cœnam detasus, ὀφρυωμένοι ἐς τὸ ἄνω [illegible] quod à Luciano obseruatum est; hinc effectum est, vt Stoica virtus, seu Sapientia [illegible] descripta sit, quæ eximiam aliquam austeritatem præ se ferret. Quia verò isti propterea admirationi, & venerationi apud vulgus erant: ea de causa sic seipsos existimârunt solos sapere, vt iactârint solum Sapientem (Stoicâ nempe virtute instructum) esse Regem, belli ducem, magistratum, ciuem, Rhetorem, amicum, pulchrum, nobilem, diuitem; prætereáque ipsum solum non pœnitere, non misereri, non iniuriâ affici, non ignorare, non opinari, passionum esse expertem, semper liberum, semper in gaudio, Deo parem, &c. quæ magna ex parte reiecta, improbatáque à Plutarcho sunt, cùm Stoicos docuit, longè absurdiora, quàm Poëtas [illegible] docere.

At Epicurus prout erat naturâ humanior, ita bonâ fide, & simpliciter agens, probare non potuit hasce iactationes; sed humanæ conscius imbecillitatis, expendit portare quid possent, quid recusarent humeri: Facilè prodit ea, quibus intonarent Porticus, se apparatum, fastúmque verborum quia denique haberi dumtaxat in verbis, quare virtutem, & Sapientiam, cuius natura humana esset capax, excogitauit. Cùm videret porrò omneis homines naturæ ductu, quicquid agerent, ad voluptatem aliquam ferri; expenderet verò omnibus voluptatum generibus deprehenderet nullam esse generaliorem, continuorem, expetibiliorem eâ, quæ in corporis [illegible]

dolore, animique tranquillitate (sed illâ potissimùm) constitutam esse; idcircò hunc finem bonorum constituit; dixítque solam virtutem esse instrumentum maximè idoneum, quo vel ipsa hæc pararetur: Defendit proinde Sapientem, seu virtute præditum virum esse illum, qui primùm quidem libertate, & continentiâ, hoc est virtute temperantiæ, sanitatem corporis, quatenus per constitutionem naturam liceret, tueretur; deinde verò operam potissimùm impenderet, vt virtutum choro adstites, ac sedatis libidinis, gulæ, auaritiæ, ambitionis, cæterisque affectibus, tueretur quàm maximè posset tranquillitatem animi. Scilicet veram, germanámque voluptatem consistere non in ipso actu, seu motu, vt Aristippus desenderat, sed in statu, seu vacuitate cum doloris in corpore, tum perturbationis in mente. *Apud Epicurum*, inquit Seneca, *duo bona sunt, ex quibus summum illud, beatúmque componitur, vt corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione.* Et hæc ille quidem ingenuè, simpliciterque asserebat, vt & paulò post curabis attingere, & singula suo loco demonstrabimus; neque curabat interim, quòd Zeno auram popularem magnificis illis vocibus caperet, & gestu, habituque mirum grauitatem exprimeret; quippe egit semper candidiùs, quàm vt populo imponere vellet, cui nosset nihil esse acceptius ostentatione eorum rerum, quas nec intelligentiâ, nec opere assequitur. *Nunquam volui*, inquit, apud Senecam, *populo placere; nam quæ ego scio, non probat populus: quæ probat populus, ego nescio.* Et ad Amicum, *Hæc ego*, inquit, *non multis sed tibi; satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.*

Epist.

CAPVT II.

Hinc Zenonis, itémque Cleanthis, Chrysippi, aliorúmque Stoicorum odia, & calumniæ.

ITAQVE Zeno, Stoicique agnoscentes isti & morū, & doctrinæ simplicitate bullata sua verba, pollicitationésque ingentes apud viros vel minimùm cordatos deuanescere; ea propter ingens, ac perpetuum erga Epicurum concepêre odium. Cœpêre autem occasionem ex voluptatis voce captare, calumniarique, quòd obscœnam, seu in ingluuie, ac Venere positam intelligeret, & ad illam, vt dominam, virtutem vt ancillam referret. Res certè eò deducta fuit, vt Epicurus ad Menœceum (eâ Epistolâ, quæ est apud Laërtium) scribens, hac vel velut Apologiâ, suæve sententiæ declaratione fuerit coactus: ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς, καὶ τὰς ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὥς τινες ἀγνοοῦντες, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες, ἢ κακῶς ἐκδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ

ψυχήν. οὐ γὰρ πότοι, καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδ' ἀπολαύσεις παίδων, καὶ γυναικῶν, οὐδ' ἰχθύων, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα, τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος. τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, φρόνησις. διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταί. διδάσκουσα ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως (nimirùm has sex voculas restituendas esse ex primo de finibus Ciceronis libro Stephanus iure autumat) ἄνευ τοῦ ἡδέως. συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως, τούτων ἐστὶν ἀχώριστον. *Quando igitur voluptatem esse finem dicimus, non asotorum (perditorúmve) neque eas, quæ in fruendo* (seu quasi proluendo) *positæ sunt, voluptates dicimus, vt velut quidam ignorantes, aut à nobis dissentientes, aut malè accepta existimant; sed non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes, comessationésque perpetuæ, non item puerorum, mulierúmq; fruitiones, vel neque piscium, aliarúmque quarum vis rerum, quas lautior mensa suppeditat, iucundam vitam pariunt; verùm ratiocinatio sobria, quæ causas, cur quidque eligendum fugiendúmve sit, inuestigat, opinionésque abigit, ob quas plurimus mentem occupat conturbatio. Horum verò omnium principium, maximúmque bonū prudentia est, quocirca Philosophia quoque antecellit prudentia, è qua aliæ omnes virtutes sunt ortæ, docentes viui iucundè non posse, nisi sapienter, honestè, iustéque viuatur, vti neque viui sapienter, honestè, iustè, nisi iucundè. Sunt nimirùm iucundæ vitæ virtutes congenitæ, nec fieri potest, vt ab ipsis vita iucūda separetur.* Hæc fusiusculè refero, licet ad doctrinā pertineant, tum quia operæ pretium est, quæ fuerit Epicuri mens ab initio cognoscere, tum quia eandē intelligitur, extitisse obtrectatores ab eius vsque tēpore, qui eam pravè interpretantes fecerint conquerendi ansam.

Porrò illos Stoicos fuisse, intelligi imprimis licet ex ea Epistola, quā Zeno, apud Laërtiū, ad Antigonum Regem scribens, ipsúmque commendans, quod sua illi doctrina placeret: *Laudo*, inquit, *tuum disciplinæ studium, quod Philosophiæ cupidus, institutionem veram, & quæ ad vtilitatem spectet, non verò popularem illam, & quæ ad morum corruptionem tendat, retineat.* Subnotauit nempe his verbis ipsam Epicuri doctrinam, quam ex sua in sua interpretatione ideò vocauit *popularem*, quòd homines vulgò tametsi virtutem voce magnificiant, reipsâ tamen ad obscœnas voluptates prolabantur. Deinde verò ex genio qui ab vsque Zenone in eius Secta viguit quatenus ea in Epicurū ita constanter declamauit, vt si culinam, aut lupanar, non verò Philosophiæ instituisset gymnasium, ac in eo semper institit, non vt voluptati dolor, aut virtuti vitium (quemadmodum sanè oportuit) sed vt virtuti opposita esse voluptas videretur; videlicet quasi ipsa honestatem, Epicurum obscœnitatem speciali studio consectaretur, dicique adeò posset, quod & à Poëta est dictum, Lib. 7.

Stoicus hic pareris, hæc Epicurus agit. Auson. epigr. 8.

Atque vt ab ipso Cleanthe, Zenonis successore exordiar, ipse, singulorum vir, vt Epicurum maiore quadam inuidia obrueret, confinxit illam tabulam, in qua, referente
lib.2. de fin. M. Tullio, & memorante etiam D. Augustino
5. ciuit. voluptatem vt Reginam, Virtutes verò vt voluptati ancillantes exhibuit. Chrysippus autem præter libros, quos scripsit illis similis, qui sunt apud Laertium, *Demonstrationem,*
lib.7. *quod voluptas finis non sit; quod voluptas bonum non sit;* itémque præter cætera, quæ speciatim est in Epicurum comentatus, ... veluti ipsi Oenomaus
lib.6. prep. cap.6. apud Eusebium obiicit, descripsit, ac repræsentauit, quasi discipulum illius Archestrati, qui Author Gastrologiæ, solertissime de gulæ, ventrisque voluptatibus disseruit, quod apud Athenæum est. Diotimus illi successit, qui, ne nihil ageret, euulgauit quinquaginta impudicas epistolas, & eas etiam, quæ ad Chrysippum referuntur, contexuit, ac postremò Epicurum, quasi illarum esset author, *calumniatus est*, ..., vt habet Laër-
lib. 10. ibid. tius. Quid Posidonium memorem, cæterósque ex eadem familia, quos Laërtius quoque recenset? Vnus Cleomedes sufficiat, qui & ipse Stoicus fuit, et totum eius opus clamat,
in comment. & demonstrat. Is furorem ipse, cùm satis non iudicaret comparasse Epicurum cum Thersita Homerico, multaque alia id genus, hac
lib.1. cap.1. peroratione demum vsus est: *Non bibes abibis, Pimentum, ad Craterus, & Pellices, quibuscum in lectis dies totos decumbas, nunc purpuram nunc, nunc corallis redimitus, nonnumquam etiam oculis fucum infricans, aut etiam in mitra, & sæda ebrietate tibiarum cantu titillatus, denique his alia consentanea faciens, tanquam vermis in valde spurio, & sterc oreo cæno volutatus? Nunc etiam tu audacissimum, & impudentissimum caput, abscede Philosophia, beine ad Leontium & Philaenidem, meretriculásque alias abibis, & ad sacras acclamationes cum Mithridate & Sardanapalo, cæterisque omnibus conuiualibus tuis saeuis? Nescis Philosophicam Herculem, & viras Herculeos ad se, non verò, per leones, cinædos, & voluptatem vocare!*

CAPVT III.

Confirmatio ex Seneca; & in Epicteto etiam, aliisque Sectæ Geniis.

ISTA ad verbum refero, vt Sectæ Genium meliùs agnoscas. Id enim erat illis præscriptum, vt seu iure, seu iniuriâ, Epicurum, quantum possent acerbè insectarentur, & atrociter diuexarent. Scilicet hanc sibi vicissim tradebant quasi lampada, illéque spurius, ac degener habitus fuisset Stoicus, qui non Epicurum damnaret, qui laudem illi quàm-minimam, tamensi iustam tribueret. Id colligere potissimum licet vel ex vno Seneca. Etenim cùm is penè vnus Stoicæ Sectæ studio ita captus fuerit, vt tamen etiam veritatis amorem retinuerit, coactus fuit sæpenumerò candorem suum, in-uitis licet consectatoribus, tenuit. Siquidem non plurima modò ex Epicuro laudanda decerpsit, ac, vt par erat, commendauit, verum & ipsum Epicurum *fortem virum fuisse* dixit, & ipsius disciplinam aliam esse censuit, quàm reluctantes Stoici alij populares arbitrentur. Verba illius hæc accipe: *Mea quidem*, inquit, *ista sententia est (inuitis hoc nostris popularibus dicam) sancta Epicurum, & recta præcipere, & si propius accesseris, tristia.* Et rursus: *Non dico*, inquit, *quod plerique nostrorum, Sectam Epicuri flagitiorum magistram esse; sed illud dico: male audit, infamis est, & immerito.* Cæterùm ad ista, aliáque id genus, en vt iclaudi Stoici, ipso etiam Seneca referente, excandescerent: *Quid agis Seneca? desertis partes? Quid nobis Epicuri præcepta in ipsis Zenonis principiis loqueris? Quia tu bene, & grauiter, si pertinere piget, transfugis potius, quàm prodis.* Quo sanè loco Stoicos vides non ad ipsam rei veritatem respexisse, sed populari solum more studia partium sic defendisse, vt cœperat semel forsitan. Eodem spectat quod istum commendatáque illâ sententiâ, *Malum est in necessitate viuere; sed in necessitate viuere, necessitas nulla est*, subiungit. *Epicurus*, inquis, *dixit; quid tibi cum alieno? Quod verum est, meum est. Perseuerabo Epicurum tibi ingerere, vt isti, qui in verba iurant, nec quid dicatur æstimant, sed à quo, sciant, quæ optima sunt, esse communia.* Non curárunt itaque illi quid Epicurus dixisset, introspicere, ad nomen solùm voluptatis, vt ad frontem respexerunt; *frons verè hæc fuit*, vt Seneca habet, *quæ dedit locum fabulæ, neque hoc, inquit, sentit quisquam patere, nisi interius fuerit admissus.* Ex quo mirari satis non possum, quare Epictetus vir alioquin optimus, non Senecam potiùs, quàm cæteros illos populares imitatus fuerit. Ecce enim quàm oleat Stoicum illum adflatum, dum apud Arrianum cum Epicurum digna Cinædo loquutum fuisse, & ... *quam-maximeque effundit conuitia.* Et apud Arrianum sic insultatur: *Dormi, & ea facito, quæ verum fore, quibus iure ipse dignum iudicasti. Ede, bibe, indulge veneri, caca, sterte*, &c. Itemque cum Hiéroclem, vir, vt habet Agellius, & sanctus, & grauis, Epicurum etiam meretricis nomine infamauerit; in quo Taurus est illum imitatus. Sed nimirùm Epictetus in solennis concionibus, cæterique similes, iuxta rumorem de Epicuro disseminatum, loquebantur; neque enim aliter aures tam iniquè præoccupatæ satis æquæ fuissent percipiendis cæteris, quæ de virtute differerent. Sic sæpè fit, vt præconceptam apud populum opinionem accuratè fouere possit, quàm obiter conuellere. Id autem mirum cùm morbus ille, quo Epicurus obiit, causas alias naturaleis verisimiliores habuerit, Stoicos hanc denique ansam ex Cicerone arripuisse, quâ Epicurum edacitatis, & turpioris etiam intemperantiæ arguerent. Non satis nempe memorabilem, aut dissimulabant Chrysippum eodem interiisse morbo,

vt colligitur partim ex Galeno, partim ex Laërtio. Verùm, vt patet, nullum vnquam non mouerunt lapidem, quò Epicurum facerent exosum. Dicerem, et hunc Sectæ Genium etiam in ipsius Epicuri Sectatores sic transmisisse, vt fuerint in ipsos nihilo æquiores: verùm & res est satis nota, & obiter potest vel ex eo solo intelligi, quòd cùm Cassius ille Seuerus, cuius inuè est ex Quintiliano facta mentio, obiurgatus à Prætore fuisset, quòd eius aduocati L. Varo Epicureo Cæsaris amico fecissent conuitium; non alia ipsi excusatio expeditior occurrerit, quàm vt Stoicos causaretur. *Nam nescio*, inquit, *qui conuiciati sint, & puto Stoicos fuisse.*

CAPVT IV.

Alia Stoïci odij causa.

ATQVE hactenus quidem vnam odij causam commemoro, ipsam scilicet opinionem de voluptate, vt fine bonorum: fuere verò aliæ itidem complures. Quippe Epicurus non ea in re modò contradicit Stoicis, sed etiam in aliis oppidò quam-multis. Vt autem cætera prætermittam, velut de Deorum formâ, ac dæmonibus; de diuinatione, & insomniis, de peccatorum æqualitate: itémque de Elementorum crasi, de diuisione continui, de magnitudine Siderum, aliisque innumeris, quæ suis locis sunt referenda; duo quædam solùm heic attingo: vnum, quod ad Dialecticam; alterum, quod ad Prouidentiam spectat. Et circa Dialecticam quidem manifestum est Stoicos fuisse in ea penè totos (cùm vel vnus Chrysippus scripserit de ea supra trecenta volumina, quæ à Laërtio recensentur) ac sese mirè extulisse, quòd reducendo omnia ad apices Dialecticos, subtilissimè concluderent omnia. Exinde fuit nempe, quòd ferri vix possent in suis disputationibus, ac illis non modò Cicero

3. Tusc. 4. Acad. obiecerit, quòd *minutulis spinulis vterentur*, quòd *essent nodorum, spinas vellerent, contortius concinderent*, &c. sed ipse quoque Seneca affectatam, ac inutilem subtilitatem carpserit, quâ, vt fabulâ, (aut etiam triflâ, quâ nihil est fabellius) leonem exciperent; interdùmque etiam ita exclamârit: *Hoc disputamus attractis superciliis, fronte rugosâ! ô tristes ineptias!* Et iterùm: *O pueriles ineptias! In hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est, quod tristes docemus, & pallidi?* &c. Itaque cùm Epicurus quoque Dialecticam illam Stoicorum contempserit (vt apud Empiricum est) ac vno, alteróve solùm canone circa vsum vocum præscripto, omnes eorum technas & facilè dissoluerit, & ridiculas exhibuerit; idcircò magnâ impatientiâ sic insectati illum sunt, vt quem affectibus deprauatum ob voluptatem prædicabant, eundem mente captum ob Dialecticæ ignorationem inclamârint. Siquidem tam se ergà ipsum modestissimè gerere sunt visi, cùm *rudem*, atque *hebetem* apud Ciceronem dixerunt. Itémque cùm *tardum*; nam, *vide*, inquit idem Cicero, *quàm sit cautus is, quem isti tardum putant*, &c. Missum autem facio, 4. Acad. quod posteà apud eundem Ciceronem habetur, ad ostendendum, vt Stoïci, licet inter se in Dialecticis mirè dissiderent, impatientissimè tamen tulerint sibi ab aliis contradici. *Quid me igitur in inuidiam*, inquit Cicero Ibid. alloquens Lucullum professione Stoïcum, *& tanquam in concionem vocas? & quidem, vt seditiosi tribuni solent, occludi tabernas iubes? Quò enim spectat illud, cùm artificia tolli quereris à nobis, nisi vt opifices concitentur; qui si vndique omnes conuenerint, facilè contra vos incitabuntur: expromam primùm illa inuidiosa, quòd eos omnes, qui in concione stabunt, exsules, seruos, insanos esse dicatis*, &c.

Circa Prouidentiam, præmittendum est, commendandos Stoicos esse, quòd illam defenderint, Epicurúmque ipsam negantem, improbauerint; scilicet is fuit Epicuri grauissimus lapsus, quòd non capiens quemadmodum immortalis, beataque natura sibi habere, aut alteri exhibere negotium posset, censuerit Deum non gerere nec generalem totius Mundi, nec specialem hominum curam; vt constabit cùm hunc errorem, Deo bene propitio, refutabimus, tanquam non Religioni modò, sed naturali etiam rationi penitùs aduersum. Præmittendum etiam Epicurum non tam Stoïcis repugnasse, quòd Prouidentiam defenderint, quàm quod cum Fato eam copulârint: quippe, quòd fati necessitas, cui Iouem quoque subiiciebant, non modò ipsam hominum libertatem euerteret, sed peruerteret etiam ipsammet Prouidentiam, ac hominum & spes inanes, & vanas preces redderet, si Dij quidem nihil, nisi quod esset in fatis, vt aiebant, possent. Id nempe suo loco fusiùs deducetur, cùm heic adnotare sufficiat, Velleium apud Ciceronem appellasse ob hanc causam Prouidentiam *fatidicam anum* Stoïcorum. Cùm his autem de nat. Deor. præmissis, quæstio iam non sit, iure-ne, an iniuriâ ex hoc capite Stoïci infensi Epicuro fuerint; sed cùm iure fuerint, monstrandum sit solùm, quemadmodum fuerint; sufficit ad hoc vel vnus Plutarchus, quo loco refert Stoïcos in Epicurum sic inuehi, *vt impensè* adu. Stoic. *non valeant* (οὐκ ἐν συλλόγῳ τῶν πραγμάτων,) & *proh! proh! vah! vah! inclamare* (ἰὼ, ἰὼ, φεῦ, φεῦ βοῶσι) *quòd tollens Prouidentiam, anticipationem de Diis labefactet*. Ac ostendit quidem subinde Plutarchus Stoicos errare, quàm Epicurum grauiùs; sed grauiús-ne, an leuiùs, heic non quæritur; cùm satis sit Stoïcos ansam quoque hanc inuehendi in Epicurum arripuisse: & tantò quidem ardentiùs, quantò ex hoc quasi prætextu procliue fuit facere cæteris in ipsum obiectis probabilitatem.

CAPVT V.

Quorsùm exinde Epicuro creata, atque propagata apud vulgus infamia.

IAM, cùm Stoïci nihil æquè, ac virtutis nomen in ore haberent, quam ipsi possidere se præ cæteris profitebantur: cùm facilè virtutis suæ fidem facerent apud vulgus, quatenus illam vultu austero, fronte demissâ, incessu graui, habitu incompto, aliisque id genus quasi indiciis præ se ferebant: eâ penitùs captatâ, afflantéque populi aurâ in Epicurum, vt in authorem, sectatoremque obscœnarum voluptatum debaccharentur; nihil mirum profectò, si vulgus, cui, ex iis solùm, quæ apparent omnia iudicanti, nihil est facilius, quàm quidvis suadere, ac imponere; cui cordi non est ipsam veritatem aut profundiùs inquirere, aut cum errore, si ille quidem semel placuerit, commutare; nihil, inquam, mirum, si Stoïci adeò acriter in id incumbentes, Epicurum fecerint apud vulgus adeò infamem. Cæterùm postquam is rumor fuit de Epicuro disseminatus; constitui illicò cœpit ab ipsis Poëtis (vt citatis ab Athenæo) qui populi captui, persuasionique se accommodantes, Epicurum variis fabellis, scommatibúsque impetierunt.
lib. 3. 7. &c.
Incrementum etiam habuit à Sophistis, & declamatoribus, vt Himerio, & aliis, qui & ipsi populares, nihil magis emphaticum, nihil magis auribus vulgi acceptum fore reputarunt, quàm si Epicurum cum spurcissimis quibusque viris compararent.
apud Phot.
Habuit etiam robur ab illis superstitionum authoribus, è quorum fuit numero apud Lucianum Alexander, qui vt suis artibus authoritatem quæreret, in Epicurum, à quo illæ fuerant explosæ, debacchabatur.
in pseudom.
Confirmatus quinetiam fuit à Viris alioquin doctis, & non malis, quibus dignum applausu visum est consilium, si vt horrorem obscœnarum voluptatum incuterent, inustam ob illas Epicuro notam, caustico acriore agerent profundiùs. Seligendi nobis ex iis aliqui; sed priùs tamen dicendum est de quibusdam aliis hominum generibus, qui fouerint, adauxerintque occasionem infamiæ.

Itaque triplex quoddam genus hominum semper exstitit, à quibus mali labes profundiùs impressa. Vnum Pseudo-Epicureorum; neque enim negandum est, quin aliqui sæpe fuerint, qui Epicuro, eiusque Sectæ dantes nomina, [illegible], seu præter leges ipsius vitam duxerint. Ii sunt, οὓς οἱ γνήσιοι Ἐπικούρειοι Σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν, *quos germani Epicurei Sophistas appellant*, vt notauit Laërtius; indignati scilicet illos, à laudabili instituto inhonestè descissere.
lib. 10.
Eiusmodi fuerunt Alcæus, & Philiscus apud Ælianum, qui Româ pulsi fuisse dicuntur, quòd essent templum
lib. 9. var. hist. cap. 12.
voluptatum adolescentibus authores. Nec memoro autem quàm sæpe societates amplissimæ, eædemque sanctissimæ commaculatæ vulgò censeantur, propter paucorum priuatorum, aut singularium etiam vitia. Et Lucianus certè, vt Pseudo-Epicureos, ita & Pseudo-Platonicos, & Pseudo-Zenonios recensuit. Alterum virorum intemperantissimorum, quibus, cùm libidinibus suis patrocinium quoddam in Philosophia quærerent, satis fuit se Epicuri Philosophi nomine tueri, à quo voluptas commendata esset, cæteris partim quâ de voluptate sermo illi fuerit habitus. Talis fuit Piso, de quo Cicero; *Itaque admissarius iste simul atque audiuit à Philosopho voluptatem tantoperè laudari, nihil expiscatus est; sic suos sensus voluptarios omnes incitauit; sic ad illius* (præceptoris Epicuri) *hanc orationem adhinniit, vt non magistrum virtutis, sed authorem libidinis à se illum inuentum arbitraretur. Græcus primò distinguere atque diuidere illa, quemadmodum dicerentur, ille claudus, quemadmodum aiunt, pilam retinere, quod acceperat, testificari, tabulas obsignare velle, Epicurum disertum decernere*, &c. Talis Gabinius, de quo iterum Cicero, *Laudabat*, inquit, *homo doctus Philosophos nescio quos, neque eorum tamen nomina poterat dicere, sed eos tamen laudabat maximè, qui dicuntur præter cæteros, esse auctores & laudatores voluptatis; cuius, & quo tempore, & quo modo, non quærebat; verbum ipsum omnibus medullis animi, & corporis deuorabat, eosdémque præclarè dicere aiebat sapientes: omnia suâ causâ facere: Rempub. capessere hominem bene sanum non oportere: nihil esse præstabilius otiosa vita, & plena, & conferta voluptatibus: eos autem, qui dicerent dignitati esse seruiendum, Reipub. consulendum*, &c. *vaticinari, atque insanire dicebat*. Quamvis porrò illud verissimè dictum inter cætera à Seneca sit, *Non ab Epicuro impulsi luxuriantur; sed vitiis dediti, luxuriam suam in Philosophiæ sinu abscondunt, & eò concurrunt, vbi audiunt laudari voluptatem*: Nihilominus notum est nullum argumenti genus appositum magis ad reprehensionem esse, quàm si quis declamet aduersùs illam Philosophiam, quam hac ratione possis vt asylum intemperantiæ corripere. Tertium illorum, qui fronte perfrictâ, & malignitate quadam naturæ, non alio fine currunt ad incendium, quàm vt plenè, quod dicitur, lignáque iniiciant. Qui cùm nullam habeant nec veri, nec boni rationem, aut dissimulant, aut certò exterminant quicquid præfertur laudabile: auidè arripiunt, si quidquam occurrit, quod suspectione dignum videatur. Qui denique, si desit ansa, comminiscuntur, & diuendunt quicquid creat infamiam: vt fecisse haud-dubiè debet Theotimus ille, qui cùm libros aliquot scripsisset contra Epicurum, accusatus propterea fuit à Zenone Epicureo, capitéque etiam mulctatus, quod apud Athenæum est. Vt nihil dicam de Menippo, qui tametsi aliquid etiam aduersus Epicurum scripsit, studiosè tamen nihil egit, quod notauit Laërtius; sed risu solùm libros compleuit: Vt nihil de Theodoro, cuius etiam

quidem

quidem Laertius librum quartum ex iis, quas scripsit in Epicurum: sed illum postea cum iis, quas dicis insanire, connumerat. Addo & multa semper fuisse Epistolarum Diotimi exempla lecta ab aliquibus, quasi confecta ab Epicuro ipso, cum libri adhuc ipsius extarent, repertu in illo non sunt, studiose illum exagitans; ut vel ex Theone Sophista in progymnasmatis comprehenditur.

CAPVT VI.

De magnis Viris in Epicurum non ex rei veritate, sed ex vulgari opinione scribentibus, ac speciatim de Cicerone.

SEd enim ad genus aliud Virorum ut redeam, quos & doctos dixi, & bonos: ii quoque memores sui existimationis, & famae verentes, dum prudenter, honestatique studiosissimi incumbentes de Epicuro loquuti sunt, non prout ipsi eum noverant, sed prout ipsum habebat vulgus, cui consultum esse volebant. Ut res innotescat, seligo interim tres Authores ex Ethnicis, qui studiose prae caeteris scripserunt contra Epicurum. Primus est M. Tullius, quem notum est in Epicurum congessisse quam plurima in libris de Legibus, de Finibus, de natura Deorum, & aliis in locis. Cum vero amici ipsius ex Epicurea familia saepissime conquererentur, quod praeter veritatem tam multa in vulgus efferret; ille nihilominus semper, ut erat homo popularis, populariter loqui maluit. Ecce locum ex Tusculanis, unde id possis conijcere. *Negat Epicurus, inquit, iucunde posse vivi, nisi cum virtute vivatur; negat ullam in sapientem vim esse fortunae; tenuem victum antefert copioso; negat ullum esse tempus, quo sapiens non beatus sit: omnia Philosopho digna; sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem: dicat quamlibet; nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Age, si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem? Nego igitur eius esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis. Et queruntur quidam Epicurei, viri optimi, (nam nullum genus est minus malitiosum) me studiose dicere contra Epicurum. Ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. Mihi summum in animo bonum videtur, illi autem in corpore: mihi in virtute, illi in voluptate. Et illi pugnant, & quidem vicinorum fidem implorant, multi autem sunt, qui statim convolent. Ego sum is, qui dicam me non laborare, actum habituros quod egerint. Quid enim? &c.* Vides ergo ut Cicero auribus velut obnoxius, ne ex rei potius veritate, quam ex praeconcepta vulgari opinione loqueretur. Sic audivisti illum paulo ante memorare Epistolas quasdam circa voluptatem dispositas, ac tunc velle illas, quemadmodum decretum: & ipse tamen non multo prius: *Audivi profecto dici, inquit, Philosophos Epicureos omnia, quae sunt homini expetenda, voluptate metiri. Rectene, an secus, nihil ad nos; aut si ad nos, nihil ad hoc tempus.* Sic alio locum: *Nec alia tamen ei Philosophiae* (Epicuri videlicet) *fiet iniuria a nobis. Non enim repelletur inde, quo aggredi cupiet; sed in Hortulis quiescet suis, ubi vult; ubi etiam recubans, molliter & delicate, nos avocat a rostris, a iudiciis, a curia, fortasse sapienter, hac praesertim Repub. Verum ego non quaero nunc quae sit Philosophia verissima, sed quae Oratori coniunctissima.* Lib. 3. de Orat. Alia id genus proferrem hoc; sed sufficiat addere illud quod allegandus scripsit ad Cassium: *In ista ipsa αἱρέσει* (Secta nempe Epicuri) *metuo ne plus nervorum sit, quam ego putarim, si modo eam tu probas.* Lib. 15. famil. ep. 16. Itemque, quod de Philone Academico ait, *Nam Philo, inquit, noster ferre non poterat aspernari Epicureos nobilis, & delicatas voluptates.* 1. de nat. Deor. Nempe quasi id aspernaretur quidem, sed simulate faceret, palam dicere id interpretabantur.

CAPVT VII.

De Plutarcho.

ALTER est Plutarchus, cuius filius Lamprias sex prodidit libros adversus Epicurum scriptos; praeter duos illos, qui adhuc supersunt in Coloten Epicureum. (In Ind. libb. rei.) Tituli fuerunt, περὶ τοῦ Ἐπικούρου δόγματος (&, ut Stephanus legit) περὶ θεῶν, *de Epicuri traditione de Diis.* Ἐπικουρείων ἐναντιώματα, *contradictiones Epicureorum.* περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν πρὸς Ἐπίκουρον Ἀκαδημαϊκῶν, *de eo, quod sit in nostra potestate sitatum est, Scholae Academicae.* Ὅτι παραδοξότερα οἱ Στωικοὶ τῶν ποιητῶν λέγουσι, *Stoicos, quam Poetas incredibiliora dicere.* Στωικῶν καὶ Ἐπικουρείων ἐκλογαὶ καὶ ἔλεγχοι, *Stoicorum & Epicureorum selectae Sententiae, earumque redargutiones.* περὶ δεισιδαιμονίας πρὸς Ἐπίκουρον, *de superstitione adversus Epicurum.* Quidnam vero in hisce libris aut obiecerit, aut infirmare in Epicuri exercitatione potuerit, librorum iactura dicere non sinit. Nam quem librum adhuc habemus, de Superstitione inscriptum, praeterquam quod adiunctum illud, *adversus Epicurum*, non praefertur in titulo, ille sane tenuiorem minus, quam Epicurum attingit. Ut ergo potissimum dicam de duobus libris extantibus, quorum uni titulum fecit, πρὸς Κολώτην ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλοσόφων, *adversus Coloten, de aliis Philosophis*; alteri, ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον. *Ne suaviter quidem vivi secundum Epicurum posse*: occasione nimirum sumpta ab eo libro, cui Colotes titulum fecerat, ὅτι κατὰ τὰ τῶν ἄλλων φιλοσόφων δόγματα οὐδὲ ζῆν ἔστιν, *Ne vivi quidem iuxta aliorum Philosophorum decreta posse*: ut de his, inquam, libris dicam, illud praemitto, nullum auctorem omni memoria extare, quem cum Viro illo eximio comparandum existimem: ita videtur ubique mihi insignem morum gravitatem cum eruditione maxima iunxisse. Quod attinet autem ad ea, quae in hisce libris adversus Epicurum urget, existimasse, quantum

quantum opinor, tum melius honestatis studium in animos defusum iri, cùm Epicurum calculo suo pergeret facere infamem, quem fama iam fecisset authorem nefandæ turpitudinis. Ego quidem sic sentio, ut que interpretari malo, quàm cum Agellio dicere, Epicurum carpi à Plutarcho minimè nimis, ac propè etiam subfrigidè. Non credes fortasse Plutarchum potiùs ex diuulgata opinione, quàm ex rei veritate in Epicurum disputauisse; sed attende quæso quid habeat posteriore horum librorum. Nimirùm, postquam attigit dogmata præcipua, ob quæ Epicurus, Sectatoresque ipsius malè audiunt, commodi sunt, *Amicis carere, Actione priuari, Deum nullum putare, Voluptati indulgere, Res omnes negligere*; subdit imprimis, *Ista esse quæ homines omnes, ipsis exceptis, huic Sectæ attribuunt.* Deinde verò sibi obiicit [illegible] *hoc, dicet aliquis*; tum autem ipsemet respondet: [illegible], *tenemus tamen nos opinionem, non veritatem attendimus.* Vides quàm apertè Plutarchus se φιλόδοξον, non φιλαλήθη profiteatur, de Epicuro cùm agitur. Vis porrò locum indicem ex quo videatur maior adhuc in illo candor desiderari? Vidimus iam relata illa tum ex Cicerone, tum ex Laërtio epistola, quam Epicurus moribundus scripsit, doloribus ipsum suis opposuisse *animi gaudium*, [illegible], *quod percipiebat ex recordatione sermonum olim habitorum*, [illegible]. At Plutarchus, vt Epicurum possit feliciùs carpere, verba detorsit, ac immutauit. Ecce enim in eodem libro Epicurum dolores suos opposuisse scribit [illegible], *perceptarum priùs voluptatum memoriam.* Quo loco iterùm notanda vox illa [illegible], siquidem illam etiam Epicurus expressè re-
apud Laërt. l. 10.
spuit scribens ad Menœceum; cùm perspectum alioquin sit in quam malam partem soleat accipi, vel ex eo, quòd opponi solet ipsi virtuti, vt cùm apud Aristotelem quæritur, *suaue sit vitam iuxta virtutem*, [illegible], *iucundius?* Exaggerare id non contendo,
lib. 1. Top. cap 5. Sect. 18. prob. 7.
ne accusare Plutarchum videar; indigitandum tamen censui, vt Epicurus excusaretur.

lib. 2. c. 9. (margin, beside "pretari malo, quàm cum Agellio dicere")

CAPVT VIII.

De Galeno.

lib. de libr. pro.

TERTIVS est Galenus, qui libros proprios enumerans, sic recenset eos, quos specialiter aduersus Epicurum scripsit, [illegible], *De iis, quæ ad Epicuri Philosophiam pertinent.* [illegible], *De beato, ac felici secundum Epicurum vita, libri duo.* [illegible]. *De eo, quòd iuxta Epicurum est voluptatis expers*, [illegible], *Quid ea, quæ voluptatem creant imperfectè sint ab Epicuro expressa, vnus.* [illegible]. *De Secta voluptaria.* [illegible] *in Philosophia ad moratam Philosophiam conferat, vnus.* [illegible], *de iis, quæ ad Sophistas spectant, vnus.* [illegible], *Metrodori Epistola ad Celsum Epicureum.* [illegible], *Publicæ Epicureæ Epistola.* Cum hi ipsi libri porrò desiderentur, plurima tamen adhuc leguntur in libris superstitibus, quæ Epicurum feriant. Cur autem Galenus, vt ita dicam, malè animatus in Epicurum fuerit, occasionem factam opinor, quòd malè affectus erga Asclepiadem, qui Hippocraticam Medicinam penitùs subruerat, viderit Epicurum esse, ex quo Asclepiades sua principia desumpsisset; tametsi Sectæ Princeps fieri, vt ambitiosus erat, vellet. Iam vt videas Galenum quoque aliud de Epicuro sciisse, eiusque aliud; notat imprimis Epicurum in descriptione viri sapientis, quæ exstat adhuc apud Laërtium, venereorum vsum damnasse. Nimirùm cùm aliis locis suo tempore reserendis, tum præsertim in librum tertium Epidemiorum Hippocratis scribens, hinc inde desumpsit Epicuri sententiam; [illegible], *Nihil vnquam prodesse venereorum vsum, præclarè agi, si nihil noceat.* Quin ex eadem consequenter descriptione noscere eum qui sapiens fuerit, amore captum non iri; quæ Epicuri sententia, est deinde mirè à Luciano amplificata. Sed & scrutator adeò curiosus Epicureorum operum ignorare non potuit, quòd citatum superiùs est ex Epistola ad Menœceum, de suaui vita, quam non potationes, mulierúmque fruitio pariat, non piscium vsus, &c. quæque omninò separari à virtute eiusque non possit. Nisi verò id ex illa Epistola cognouerat, ignorare saltem non poterat ex Ratis sententiis, apud omnes notissimis, quarum aliquæ Galeno interdum citantur, & ex quibus occasio sumpta est scribendi librum illum, [illegible], &c. nempe & in Ratis sententiis habetur, *vitam non posse suauiter*, [illegible], &c. cum Galenus ergo hæc non ignoraret, in libris tamen de placitis Hippocratis & Platonis, distinxit primùm tria quædam tribus Animæ partibus accommodata, seu familiaria, voluptatem concupiscenti, victoriam animosæ, honestatem ratiocinanti, ac deinde subiecit: *Epicurus quidem solum id, quod pessimæ animæ parti est familiare, spectauit (voluptatem videlicet) Chrysippus verò id, quod optimæ, asserendo nos conciliari nihil [illegible], ad id solum quod est honestum.* Quasi scilicet Epicurus aut honestatem damnasset, [illegible], aut nullam, nisi in honestam voluptatem affectauisset? Sic alio loco de facultatibus naturalibus scribens, & Epicurum præsertim, eiusque Sectatores intelligens, *Ex horum, inquit, sententia, nulla est insita animæ congenita: nulla ratio consequentium, repugnantis, diuisionis, compositionis, recto iudicium, iniusti iniustique, honesti, ac turpis: sed ex sensu, & per sensum fieri dicunt in nobis omnia, & imaginationibus quibusdam, motibusque regi animalia. Ad hæc* [illegible]

re-

in Anima, quid rationalitatem, [illegible] esse, sed [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] nihil pessimum. Hic ambobus, Fortitudo, Prudentia, Temperantia, Continentia, mera sunt nugæ. Sic rurſus alibi, licet nomen Epicuri reticeat, haud obſcurè tamen in illum inſultat, vt conſtat ex iis, quæ ſuprà attigimus ex Suida, & ex opinione circa vſum partium ſuo loco commemoranda. *Attende tam, inquit, ut [illegible] [illegible] libris [illegible], [illegible] debeat, [illegible]. Hippocrates [illegible], [illegible] [illegible] ſufficiunt; [illegible] [illegible], quod non [illegible], ut per [illegible] [illegible] [illegible]. Diſſoluebat [illegible] [illegible], qui dicere hæc nihil eſt [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ſecure ad [illegible] [illegible]. [illegible] ſemper [illegible] [illegible] eſſe, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quid hunc [illegible], vel [illegible] [illegible], [illegible] eſt? [illegible] [illegible] in [illegible] partium [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] pulcherrima. Animi [illegible] [illegible] & [illegible] facultatem diuinam fecit, quæ ſola bonum [illegible] eſt [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] voluptatem magnam reddidit, & [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] & peſſimum & [illegible] ſummum habet.* Sic ille.

CAPVT IX.

De ſanctis Patribus, ac nominatim Clemente, Lactantio, Ambroſio.

EX his iam intelligi licet, quid agere potuerint, debuerintve Eccleſiæ Patres, quibus ſtudium incubuit, & veritatis conuincendæ, & honeſtatis augeſcendæ. Æquiores certè in Epicurum eſſe non potuerunt, quàm auctores Ethnici; cùm præſertim magna ex parte ipſoſ-met Epicuri libros, vt apparet, non viderint: Neque verò etiam debuerunt; cùm putiſſimum Epicurum talem eſſe crediderint, qualis vulgò depingeretur. Cæterùm, quòd etiam aliqui ex iis, quos germana Epicuri ſcripta minimè ignoraſſe conſtat, præ feruore aliquando, quo virtutem populis perſuadere conabantur, iuxta rumorem popularem in Epicurum dixerint, manifeſtum faciunt ſeligendi tres, vnus ex Græcis, duo ex Latinis.

Ille eſt Clemens Alexandrinus, qui, vt erat per eruditus, ita legerat ſanè illam ad Menœceum epiſtolam, in qua Epicurus nihil magis, quàm voluptates obſcœnas exhorret, vt ex relatis mox aiuè conſtat. Legiſſe argumento eſt quod bonam Epiſtolæ partem in ſuis habeat Stromatis, ac præſ. niorem illam exprimit. Μήτε νέος τις ὢν, μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν. οὔτε γὰρ ἄωρός ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον, &c. lib. 4. *Neque iuuenis quis exiſtens philoſophandi moram trahat: neque ſenex cùm fuerit, philoſophando defatigetur. Ad Animæ quippe ſanitatem neque immaturus, neque intempeſtiuus eſt quiſquam &c.* Et tamen illam Epicuri de voluptatibus ſententiam, velut non aduerterit, aut diſſimulans, Epicurum perinde notat, *quaſi dixerit [illegible] [illegible] [illegible], ſeu felicitatem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ac [illegible], ſed ex quorundam [illegible] [illegible] [illegible].* lib. 2. Legerat quin etiam recitatam illam ex Galeno de venereorum vſu Epicuri ſententiam; quippe in ſuo Pædagogo illam refert, ac iiſdem quidem penè verbis, quibus extat apud Laërtium; ſed certo tamen conſilio Epicuri nomen reticendum cenſuit, dicere contentus, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. *Bene ergo quiſpiam dixiſſe videtur, venereorum vſum prodeſſe nemini, ac præclarè agi, niſi etiam noceat.* Quare & minùs mirabere, ſi cùm alias diſſimulet dictaſſe nihilominùs Epicurum [illegible] *poſt habere voluptati, & bonum carnis conſtitutionem dicere*, aliaque id genus, quæ profectò cognouerat ab Epicuri mente aliena.

Ex illis vnus eſt Lactantius, cuius cùm libro tertio Inſtitutionum verba ſint, *Epicurus ſummum bonum in voluptate animi eſſe cenſet, Ariſtippus in voluptate corporis*, &c. mirum quomodo eodem libro verba deinceps hæc habeat, *verùm ille fortaſſe impacitatem vitiis ſolis ſeponebat* (de Epicuro loquitur) *ſolis enim auspiſſione voluptatis aſſerere, cuius ſapientia [illegible] [illegible] hominem poteſt.* cap. 7.

Alter Diuus Ambroſius, qui cùm in ſuis Epiſtolis illam etiam partem, citatæ ad Menœceum Epiſtolæ, quæ de voluptate eſt proferat, Etenim, *clamat ille*, inquit, *quia non potationes, neque comeſſationes, neque filiorum ſoboles, nec fœminarum copula, nec piſcium copia, aliorúmque huiuſmodi quæ ſplendidis vſui parantur conuiuiis, ſuauem vitam faciunt; ſed ſobria diſputatio*, &c. lib. 5. ep. 25. Cùm etiam ibidem vir ſanctus hoc addat de Epicuri Sectatoribus, *quid illis, non immoderatæ epulæ, non potationes voluptatis ſuauitatem generant, ſed continens vita*: Nihilominùs idem ſanctus Præſul exaggerat alibi *Epicuri Scholam diuerſoria corporis delectatione, & Epicureos aſſerentis ſummum bonum voluptatem eſſe, æſtimare magis illam inquinamento corporis, quàm ſobrietate mentis*, & ſimilia. Sed hæic iſtorum modus eſto. lib. 1. de Abrah. cap. 1. & 11.

LIBER

LIBER QVARTVS,

DE

OBIECTA EPICVRO IMPIETATE.

CAPVT PRIMVM.

Epicurus arguitur, quòd Deum aut non prorsùs, aut simulatè coluerit.

NVNC vt præcipuas attingamus in Epicurum criminationes, exordium facimus ab ea, quæ est omnium grauissima, nimirum circa impietatem. Tametsi porrò quæ præcipua obiicitur impietas ad doctrinam spectet, de qua seorsim dicendum est; non desunt tamen qui mores etiam, de quibus iam agimus, impietate suâ notent; seu Deos, seu patriam, parentes, cæteróque respexeris. Ac primùm quidem Seneca ex opinione eius deducit, quòd vereri Deum non debuerit. En

lib.4. de benef.cap.19. illius verba: *Tu Epicure, Deum inermem facis; omnia illi tela, omnem detraxisti potentiam, & ne cuiquam timendus esset, proiecisti illum extra mundum.* Pergit: *Hunc igitur septum ingenti quodam, & inexplicabili muro, diuisúmque à conspectu mortalium non habes quare verearis. Nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est.*

lib.1. de nat. Deor. Senecæ Cicero consentit; nam, *quamobrem*, inquit, *Dij colendi sint, non intelligo, nullo nec accepto ab iis, nec sperato bono.* Videtur proinde Plutarchus non immeritò Epicuro, Secta-

l.1. adu. Col. toribúsque obiicere, *quòd aboleant sacrificia, mysteria, pompas, festos dies; quódque proinde adimant quæ sacra sunt debita Baccho, cæterísque Diis, seu seruatoribus, seu nuptiarum præsidibus,*

lib.4.c.17. *seu aliis.* Sic Athenæus: *Apud Epicurum*, inquit, *non libatio, non primitiæ Diis offeruntur; sed quod de indecora quadam muliere Simonides dicit;*

Non immolatas sæpe victimas vorant.

Deinde, quamvis Epicurus visus fuerit Deos colere, hypocriseos tamen, seu simulationis impietas inuritur. Hac de re ecce Plu-

l.1. adu. Col. tarchi locum: *Precationes*, inquit, *& adorationes, non vt quidpiam his indigens, sed pro multitudinis more simulat, vocésque contrarias iis, quas inter philosophandum edere, pronunciat. At sacrificant quidem mactanti sacrificulo, et eique assistit, sacrificio tamen peracto discedit, illud subinde recitans: quod quidem hominem, oportuit fateri, sacrum feci; veruntamen Diis id me nequaquam adhortantibus. Ita scilicet Epicurus fingendum esse existimat; neque inuidendum esse, aut infensum fieri vulgo hominum, quod cum gaudio peragunt ipsa.* Hactenus Plutarchus, qui & post-modùm vbi ostendit nec Epicurum, nec Epicureos superstitiosis feliciores esse, quatenus sacris, mysteriisque, necessitate compulsi, assistunt, subiicit, *illos id agere timentes, & expauescentes, ne deregantur, atque idcirco cum fallaciæ populo imponere; apud quem etiam libros de Deo, naturâque diuinâ componant, loquuntur illos, nihilque bona fuge continentes; dum opinionem interim suam omnimodè seu superstitione, ac propter metum operiunt.* Ex hoc est, cur apud Lucianum, cùm Epicureus Hermon insinuasset honorem sibi aliquem, quod esset Sacerdos, deberi; Zenothemis Stoicus id cum risu exceperit, quasi facetum prorsùs foret Epicureum Sacerdotem esse.

CAPVT II.

Itémque quòd se, & suos Sectatores in Diis haberi voluerit.

SEQVITVR alia impietatis species. Videtur enim Epicurus Deos è Mundo sustulisse, vt sese quasi nouum quempiam Deum mortalibus inueheret, & suos leberos faceret Deos. Siquidem Plutarchus commemorans illam Colotæ adorationem, quâ Epicurum de Natura disserentem prosequutus fuerat: *Epicurus ipse*, inquit, *gloriabundus commemorat, sic illam describit;* [illegible] *Tibi enim, tanquam venerans ea, quæ tum à nobis dicebantur, incessit cupiditas, causam non habens naturalem, vt genua attingens me complectereris, & quicquid vsurpari solitum est circa cultum adorationis, precationísque exhiberis.*

Qui

Quo effecisti, inquit, vt & nos te videamus [illegible] ac venerarentur. Et paulò post: ἀφθαρτὸς [illegible] *perge, inquit, [illegible] incorruptibilem etiam reputa.* Ex quo Plutarchus censet agnoscendum iis, qui dicunt se quoris potio [illegible] Tabulam, in qua ille quidem exhiberetur providens, genuaque complectens, ille verò recipiens & supplex, & venerabundus. His adde, quod idem
[illegible] Plutarchus ab Epicuro ad Idomeneum scriptum fuisse commemorat, [illegible] *Itaque mitte ad nos primitias ad sacri huius corporis cultum* [illegible] vt affectarit honores Diuinos. Quin affectasse quoque videtur, dum tot caeremonias in sui memoriam testamento fieri mandauit, ac id compositum praesertim fecerunt, cùm Sectatores ipsum inter Diuos collocarunt, & celebris [illegible] *vt* apud Lucianum Menippus ob[illegible]. Quòd porrò inter Deos relatus à Sectatoribus fuerit, declarat abundè vel vnus Lucretius, haec enim de illo profatur:

Lib.5. *Quis potis est dignum pollenti pectore carmen*
Condere pro rerum maiestate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, qui fundere laudes
Pro meritis eius possit, qui talia nobis
Pectore parta suo, quaesitaque praemia liquit?
Nemo, vt opinor, erit mortali corpore cretus.
Nam si, vt ipsa petit maiestas cognita rerum,
Dicendum est; Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi;
Qui princeps vitae rationem inuenit eam, quae
Nunc appellatur sapientia, quique per artem
Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris
In tam tranquillo, & tam clara luce locauit.

lib.3.c.14. Neque verò est, vt Lactantius existimat Lucretium laudare hoc loco voluisse aut Pythagoram, aut Thaletem; siquidem satis manifestè Epicurum indicat, dum commendationem continuans, hoc habet:

Quorum ergo ingressus vestigia, nunc rationes
Persequor, ac doceo dictis, quo quaeque creata
Foedere sint, &c.

Quòd denique Epicurus Sectatores suos facere Deos voluerit, confirmare videtur, tum quòd ille scripsit ad Menoeceum, *fore, vt sibi praeceptis parens viueret vt Deus inter homines,* ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις: tum quòd Plutarchus proprium fuisse Epicureorum asserit, *vt sese Deorum aemulos iactarent.*

CAPVT III.

Declaratur vt Epicurus censeri possit legitimè coluisse Naturam Diuinam.

IAM, cùm tandem aggrediar quae Epicuro obiiciuntur, absit alia mente id praestem, quàm exercitationis gratiâ. Neque enim si ille fuit, vt esse potuit, impius, malignus, aut aliâ ratione vitiosus, ego is sum, qui patrocinium ipsius mordicus suscipiam, & vel fuco facto, extitisse pium, bonum, temperatum defendam. Quin etiam, si quando perspiciam euadat ea, quae obiiciuntur, calumnias non esse, ac ipsum reuera peccasse, neque reprehendi iniuriâ, non ero sane ipse postremus, qui accusationem instituam, (vti & instituo in illis doctrinae capitibus, in quibus perspicuè errasse eum constat) cùm & iam duntaxat excusationem texam, quòd ille videatur praeter fas, & aequum, nisi in rebus omnibus, at certè in quàm plurimis, mea sententiâ reprehendi. Itaque rei veritate saluâ per me, ac integra, explicationes solummodo, atque coniecturas propono, quae nisi moueant caeteros, mihi tamen bonâ fide agenti probabilitatem induxerunt. Quod spectat sanè ad rem praesentem, monent locus ille Laërtij, quo *affectus pietatis Epicuri erga Deos, ineffabilis fuisse dicitur*, ἡ μὲν γὰρ πρὸς θεοὺς ὁσιότης [illegible] ἄλεκτος ἡ διάθεσις. Lib.10. Monent, quòd in ea ciuitate, in qua Epicurus incolumis vixit, &c. vt admonuit D. Augustinus, *gloriâ etiam floruit*, alibi malè mulctarentur quotquot ex Philosophis, vel leuiculam impietatis suspicionem exhiberent, vt exemplo esse possunt Anaxagoras, Protagoras, Socrates, & florente iam Epicuro, ipse Aristoteles. lib.18. ciuit. cap.41. Tum, vt obiectis satisfiat, haerendum hic eu non opinor, an Epicurus Deum coluerit; id disquirendum potiùs, an se in cultu naturae Diuinae exhibendo ritè gesserit. Principio verò nemo dicat exigendum ex ipso cultum, quem solum temporibus illis praedicamus verum fuisse, ac legitimum, Iudaeis scilicet praescriptum; siquidem qui exigeret, Platonem, Zenonem, caeterosque omnes Epicuro faceret pares. Quocirca inspiciendum restat, quid in communi tam Epicuro quàm caeteris caligine, deuenerit magis naturam Diuinam. Circa hoc porrò, vide vt etiam nostris hisce temporibus de pietate philosophemur, & Epicurum prae caeteris, quicquid ipsum reprehendunt, maximè pium fuisse comperies. Duplicem solemus assignare causam, quare Deum homines colant. Vnam dicimus excellentiam, supremamque Dei naturam, quae ipsâ, & sine vllo ad nostram vtilitatem respectu, cultu, ac reuerentia dignissima sit: Alteram, beneficia, quae Deus seu bona largiendo, seu à malis auertendo, aut contulerit, aut, quod magis mouet, collaturus sit. Hinc, si quispiam ad Deum colendum priore causâ alliciatur; hunc se affectu verè filiali comparare asserimus; sin posteriore, prorsus seruili. Et quamvis honor, amorque seruilis, non sit omninò improbandus, ac ne praesertim in Benefactorem ingrato simus animo; nemo est tamen qui sustineat filialem non longè praestare, quòd is exhibeatur ob ipsummet Deum, cuius sanè [illegible] frigerent, si dominante affectu seruili, homines nihil ab ipso, (quantumuisque excellens foret) aut acciperent, aut metuerent. Iam cùm Cicero, Seneca & alij affectu

plane servili dumtaxat fuerint, quid-nam aliud Epicuro religionem fecerunt, quàm ut filialis eius pietas (non illa sanè supernaturalis, seu ex gratia iustificante, secundùm quam filij Dei dicimur, & sumus; verùm naturalis, & qualem recta ratio suggerit, secundùm quam etiam agnoscitur Deus ut pater) ut, inquam, eius pietas magis, magisque commendetur.

lib. 1 de nat. Deor. Cicero sic instat: *Quid est, cur Deos ab hominibus colendos dicas, cum Dij non modo homines non colant, sed omninò nihil curent?* Pergit: *Quæ porrò pietas ei debetur, a quo nihil acceperis? aut quid omninò, cuius nullum meritum sit, ei deberi potest?* Agnoscis ut alium, quàm servilem cultum Cicero non probaverit: At filialem in Epicuro non probavit ille quidem, sed tamen non ignoravit. Quippe Velleio pro Epicuro respondente, inter cætera hanc rationem audiit: *Habet venerationem iustam quicquid excellit.* Seneca autem sic quidem urget: *Atqui Deum, Epicure, Deum vis videri colere, non aliter, quam parentem? grato, ut opinor, animo. Aut, si non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, sed te Atomi, & istæ micæ tuæ forte, ac temere conglobaverunt, cur colis?* Verùm cùm solam reverentiam servilem Seneca agnoscat, nonne filialem in Epicuro, vel nolens, satis indicat, cùm ab ipso Deum, *tanquam parentem* coli dicit? Quid quod Epicurus statim à Seneca inducitur *Deum colere, nulla spe, nullo pretio inductus; sed propter eius maiestatem eximiam, singularemque naturam?* An-ne pietas Epicuri fieri poterat commendatior?

Ibid.
lib. 4. de benef. cap. 19.
Ibid.

CAPUT IV.

De superstitiosis ritibus ab Epicuro contemptis, & de obiecta simulatione.

QVod Epicurus libationes, primitiascumque oblationes in suo convivio neglexerit: quòd festa, aliáque id genus (quanquam doctrinâ potiùs, quàm exemplo suo) abolere curaverit, non videtur esse cur vitio vertamus. Profectò nemo negaverit, quin alia religio sit pura, & alia spuria, quæ superstitio proprio nomine dicitur: nemo consequenter, qui, cum illam probet, improbare istam non debeat. Quid-nam verò aliud egit Epicurus? Observavimus ut contenderit Religionem puram amplecti, quòd si aliunde vel contempsit, vel etiam radicitùs convellere studuit ritus illos ac cæremonias, quæ sincerum in Deum affectum potiùs opprimentes, cruciatum præterea mentibus figunt; nihil sanè voluit aliud, quàm improbare superstitionem. Plura sunt de his suo loco dicenda. Addo heic solùm, si hac ratione repurgavit Epicurus superstitionibus homines; si cultum illum neglexit, & Deos illos sustulit, putà Bacchum, & cæteros, quos neque nos probare debemus, neque ferre possumus; tradocere autem curavit exemplo suo homines ad cultum veræ divinitatis (etsi aliunde, quia homo fuit, neque iis, quibus nos iam, illustratus luminibus, non attigerit usquequaque scopum) quamobrem à nobis dicatur ex hoc capite culpam contraxisse? Admoneo proinde, non de vera Religione, sed de spuria, seu superstitiosa intelligendum Lucretium, cùm ab Epicuro instructus concludit:

Quare Religio pedibus subiecta vicissim
Obteritur; nos exæquat victoria Cælo.

Nempe & statim profert exemplum superstitiosi, ac nefarij immolandorum hominum ritûs:

——Sæpius olim
Religio peperit scelerosa, atque impia facta,
Aulide quo pacto Triviai Virginis aram
Iphianassai turparunt sanguine fœdè
Ductores Danaum delecti prima virorum.
Cui simul infula virgineos circumdata comptus
Ex utraque pari malarum parte profusa'st,
Et mœstum simul ante aras adstare parentem
Sensit, & hunc propter ferrum celare ministros,
Aspectuque suo lacrymas effundere cives;
Muta metu terram genibus summissa petebat.
Nec miseræ prodesse in tali tempore quibat
Quod patrio Princeps donarat nomine Regem;
Nam sublata virûm manibus, tremebundaque ad aras
Deducta'st; non ut solenni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari Hymenæo:
Sed casta incestè nubendi tempore in ipso
Hostia concideret mactatu mœsta parentis,
Exitus ut classi felix, faustúsque daretur.
Tantum Religio potuit suadere malorum!

Superstitiosa videlicet. An quæ Diis [illegible] fuissent offerenda, Epicurus præ intemperantia devoraverit, diiudicandum est ex iis, quæ dicentur inferiùs.

Circa obiectam simulationem, is non sum, qui tueri velim simulatè eum nihil egisse verum, qui corda, renesque scrutatur, scire potest, ac dicere. Dico solùm, si Epicurus quibusdam Religionis patriæ interfuit cæremoniis, quas mente tamen improbaret, videri posse illi quamdam excusationis speciem obtendi. Intererat enim, quia ius civile, & tranquillitas publica illud ex ipso exigebat: Improbabat, quia nihil cogit animum Sapientis ut vulgaria sapiat. Intus, erat sui iuris: extra, legibus obstrictus societatis hominum. Ita persolvebat eodem tempore quod & aliis debebat, & sibi. Ac fatetur quidem verum, itemque non in verbis modò, sed etiam in actionibus nihil esse posse laudabilius: Quid facias tamen, ubi spectaris hominem extra Religionem, in qua debemus cogitatione, verbo, opere consentire? Paris hæc tum erat Sapientiæ, ut Philosophi sentirent cum paucis, loquerentur verò, agerentque cum multis. Sed enim quod Epicuro, Epicuræisque obiecta à Plutarcho est, aliis propè omnibus Doctores nostri obiiciunt, exempli causâ, Origenes, qui in hac ipsa seu stultitia, seu impietatis specie copulat non semel Peripateticos, & alios. Quod quidem attingo, ut intelligas Epicurum nihil peccasse, quod alij nō peccaverint.

Quanquam

Quanquam nescio quispiam-ne sit, qui cùm commentum illud improbet, existimet tamen debuisse ab Epicuro probari? Id, quod Plutarchus vrget de turbata Epicuri felicitate ob necessitatem, & metum, declarandum alio est loco, vt & cætera quæ exaggerantur. Illud Hermonis, si nihil aliud, saltem indicat eiusmodi fuisse Epicureos habitos, à quibus Sacerdotium, cultúsque Deorum non fuerit [illegible].

CAPVT V.

Affectarit-ne honores Diuinos?

Sequitur quod Plutarchus vrget circa Colotæ adorationem. Attamen, quis non hîc prouideat tam pertinens commentationem, vt refutatione non egeat? Epicurus Deos ex omnium sententia extra hunc Mundum constituebat; ipse se verò intra hunc Mundum non ambigebat degere. Deos docebat expertes esse ortus, atque interitus; ipse se non corpore modò, sed & animo prædicabat esse ortum, ac interitui obnoxium. Quomodo se ergo pro Deo habere, aut incorruptum sperare? quomodo cæteros mortales diuinæ esse conditionis existimare poterat? Et dicere quidem posset aliquis hac in re ipsum delirasse, ac sibi ipsi contradixisse; verùm ex iis, quæ sequentur facile erit colligere illum fuisse viri grauitatem, modestiam, sapientiam, quàm vt nu[illegible]. Quare cùm tam multa Epicuro facta sint afficta à Stoicis, vt antea obseruauimus; quis non credat hanc Epicuri ad Colotem Epistolam in suppositiis habendam? Neque quidem necesse, quia Colotes aliquando præceptoris sui doctrinam mirans, ipsum ad genua complecti potuerit; quin Epicurus vicissim, quasi sese excolendo, quod modesti facere solent, complexus illum fuerit; sed actio huiusmodi ansam præbere non debuit commentis illis fabricandis. Præterea Epicuri factum, vbi commentitium fuerit, eleuari posse, si dicas Epicurum voluisse duntaxat commendare Colotæ affectum, quasi scilicet enthusiasmo quodam ad sapientiam fuisset correptus: Si defendas non propterea opinatum fuisse Epicurum diuinos sibi honores delatos (nisi quis censeat quemquam patientem sibi deferri complexiones, genuflexiones, aliaque huiusmodi, quæ, tametsi alio affectu, ad Deum etiam deferri solent, vtrumque sibi velle honores, qui diuini sunt) Si immortalitatem illam, aut per nominis immortalitatem accipiendam esse sustineas; qualem Metrodorus post se, postque Epicurum vitâ functos, Seneca teste, prætendit: aut pro ipsamet possessione bonorum immortalium, cuiusmodi virtutes sunt; sic enim sumpsit Epicurus, vt referet ac paulò post, in Epistola ad Menœceum. Hæc inquam prætereo, cùm dicere præstet, & verisimilius sit, rem fuisse confictam, & à Plutarcho, vt ille erat, ex supera dictis, animatus, pro vera fuisse diuenditam. Quod idem dicendum de primitiis ad cultum sacri corporis ab Idomeneo postulatis. Ad illud de impensis, & celebritatibus, quas in sui honorem haberi Epicurus testamento cauit, respondere facile est, nihil ipsum propterea diuinum appetiisse, sed honores tantùm quosdam solitos deferri viris bene merentibus. Is mos olim fuit, ac iam perseuerat, vt, pro innato famæ appetitu, quisque mandet aliquid in sui commendationem post obitum fieri, seu illud funera attineat, seu sepulcra, seu statuas, seu annuas commemorationes, seu largitiones nataleis, seu similia, quæ varia sunt pro personarum, temporum, & locorum varietate. Epicurus quid tale fecit? non potest quispiam illum damnare, nisi statim damnet magnos viros, qui fuerunt & priscis, & nostris temporibus? Vt Epicuri æuum attingamus, nonne, si ille quidpiam de celebritatibus mandauit, ipsi etiam Aristoteles, Theophrastus, Lycon, & alij de statuis sibi ponendis mandarunt? (apud Laërt. l. 5.) An dicas videri fuisse modestiores Lyconem, Stratonem, & alios, qui circa celebritates suis successoribus nihil præscripserunt; sed mandarunt solum vt funera sibi nec illiberalia curarentur, nec superflua? Vt dicam sanè quod res est, videntur illi fuisse hac in re Epicuro longè vaniores. Et nôrant enim se ob hanc speciem moderationis laudatum iri, & sperabant maiores sibi honores ex illa indefinitione à successoribus deferendos, quàm fuissent nisi præscriberent: cùm Epicurus ex opposito, nihil aliud verbis, aut votis ostendens, quàm animo conceptum haberet, simplicissimè egerit. Prætereo autem Epicurum videri potiùs prospexisse suis successoribus, quàm respexisse ad seipsum, dum conuentus illos instituit. Certè grata illa eius recordatio cum liberali conuictu, non postremum fuisse videtur demulcendæ Sectæ condimentum. Quid de Menippo sentiendum sit, ex superiore libro constat.

CAPVT VI.

Quonam sensu Lucretius dixerit Epicurum Deum.

Quod ad Lucretium attinet, nemo dicat illum censuisse Epicurum reuerâ Deum: cùm & mortuum deprædicârit, & nos exemplo eius monuerit, vt fortiter mortem oppetamus. (lib. 5.) Poëticè ergo loquutus est, Deum insinuans Epicurum eâ ratione, quâ hominum vulgus illos pro Diis habet, qui de genere humano fuerunt bene meriti. Vt enim Plinius alicubi, *Deus est mortali, iuuare mortalem*: (lib. 2. c. 7.) ac statim: *Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus adscribantur.* Cùm itaque homines in Deos pridem retulissent Bacchum, Cererem, Herculem, Theseum, qui suis inuentis, ac laboribus generi humano

non parùm profuissent, existimavit Lucretius Epicurum potiori iure Deorum numero adscribendum, hoc est, habendum esse ut virum beneficum, & celebrandum, quòd Sapientiam adinvenisset, ex qua ampliores utilitates promanarent ad homines. Sed reticendi versus non sunt quos ille superiùs obiectis attexuit. Isthaec nimirum subiiciuntur:

Lib. 5. *Confer enim divina aliorum antiqua reperta:*
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse;
Cùm tamen his posset sine rebus vita manere:
Vt fama'st aliquas etiam nunc vivere genteis.
At bene non poterat sine puro pectore vivi;
Quo magis hic meritò nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos solatia vitae.

Comparationem habes inventorum Cereris, & Bacchi cum Epicurea sapientia; accipe iam comparationem laborum Herculis cum eadem similiter exsuperante:

Herculis antistare autem si facta putabis,
Longiùs à vera multò ratione ferere.
Quid Nemaeus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille Leonis obesset, & horrens Arcadius sus;
Denique quid Cretae Taurus, Lernaeáque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora tergemini vis Geryonai?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem,
Thracem, Bistoniásque plagas, atque Ismara propter
Tantopere officerent nobis? uncisque timendae
Vnguibus Arcadiae volucres Stymphala colentes?
Auratáque Hesperidum servans fulgentia mala,
Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
Arboris amplexus stirpem: quid denique obesset,
Propter Atlanteum littus, pelagéque severa,
Quo neque noster adit quisquam, neque Barbarus audet?
Caetera de genere hoc quae sunt portenta perempta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
Nil, ut opinor; ita ad satiatem terra ferarum
Nunc etiam scatit, & trepido terrore repleta'st
Per nemora, ac monteis magnos, sylvásque profundas;
Quae loca vitandi plerumque'st nostra potestas.
At nisi purgatum'st pectus, quae praelia nobis,
Atque pericula tunc ingratis insinuandum?
Quantae conscindunt hominem cuppedinis acres
Sollicitum curae, quantique perinde timores?
Quidve superbia, spurcities, petulantia? quantas
Efficiunt clades? Quid luxus, desidiésque?
Haec igitur qui cuncta subegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit
Hunc hominem numero Divûm dignarier esse?

CAPVT VII.

Quo sensu Epicurus suos quasi Deos esse voluerit?

Par est iam modo, cùm Epicurus Sectatores suae sapientiae quasi Deos quasdam futuros asseruit, ridiculum foret putare, illum ad germanam naturae divinae conditionem attendisse. Nimirùm eâ solùm fuit mente, ut cùm naturam divinam describeret ex felicitatis, immortalitatisque adiunctis, censuerit sapientem aliquâ ratione, tum ad Deum accedere, cùm, quatenus ipsi liceret, evaderet felix, atque immortalis: felix, inquam, quatenus foret perturbationum vacuus; immortalis, quatenus bonis immortalibus frueretur, videlicet virtutibus. Ecce etenim quid praecedat obiecta verba ad Menoeceum: Ταῦτα οὖν, καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα πρὸς σεαυτὸν, ἡμέρας, καὶ νυκτὸς πρὸς ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὔθ' ὕπαρ, οὔτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ. *Ista igitur, ipsisque affinia, diebus, noctibúsque semper meditare sive ipse tecum, sive cum eo qui sit tui similis, sic fiet ut nec vigilans, nec somnians perturberis unquam.* En quid loquatur: οὐθὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζώῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς. *Animali quippe mortali haudquaquam similis est homo immortalibus immortalibus bonis.* Itaque talem hortabatur Epicurus Menoeceum fieri, ut nempe in tanta morum pravitate, virtutem ipse tueretur, ac proinde ut Deus quispiam inter homines corruptissimos emineret. Taleis consequenter potuerunt Epicurei sese habere; quanquam non negem esse potuisse in Epicurea Secta, qui indigerent elleboro. Quid enim mirum, cùm satis constet sanctissimis etiam societatibus evenire, ut ambitiosissimos quosdam, & flagitiosissimos nutriant. Porrò, si cùm ipse se Deus, Deorúmve aequaleis iactarent, nihil aliud sibi arrogarunt, quàm celebratam illam apud suos, caeterósque sapientiam; ut verisimile est nihil eos aliud cogitasse: id sanè egerunt, quod tum licitum per Ethnicam professionem fuit. Horatium audi:

—— *Sapiens uno minor est Iove:*

aequalis ergo Diis caeteris. Cicero *animum humanum cum nullo alio, nisi cum ipso Deo comparari posse* dicit: Quid Sapientis ergo animum? Seneca, *Sapiens ille*, inquit, *plenus est gaudio, hilaris, & placidus, inconcussus, cum Diis ex pari vivit.* Ac rursus: *Hoc est summum bonum, quod si occupas, incipis Deorum socius esse, nô supplex.* Verùm res nimis perspicua est.

CAPVT VIII.

Quae Epicuri pietas fuerit erga Patriam, Parentes, alios.

Restaret iam impietas, quae in patriam, parentésque Epicuro obiicitur, maximè verò ab Epicteto: sed cùm illa ad placita Epicuri praesertim spectet, nihil hîc praeveniendum est: Id refero solùm, quod Laertius habet. Imprimis enim postquam Lib.
scripsit pietatem eius in patriam fuisse inexplicabilem, subiicit illum abstinuisse à publicae rei administratione, *prae summa modestia*, ὑπερβολῇ ἐπιεικείας: cùm patriam tamen difficillimis temporibus non deseruerit; veluti suprà attigimus. Vidimus etiam ut patria statuis

aereis

ercis cum honorârit; scilicet tanquam testibus *memorem illum extitisse, quasi in aerumnis gesserat*, [illegible]. Deinde commendans illius erga parentes pietatem, ipsam vocat [illegible], hoc est, *gratam animi grati significationem*, & recordationem; vt & charitatem eiusdem in fratres [illegible], hoc est *Beneficentiam* appellat, cum scilicet, quæ causa fuit admirabilis illius amoris, cuius ex Plutarcho iam meminimus; ne aliquid dicam de illa, quæ infinuatur ex testamento. Describitur continuò à Laërtio *mansuetudo* viri in seruos, [illegible], concluditurque demùm *in omnes omnino homines humanitas*, [illegible]. Ex quibus sanè intelligitur fuisse Epicurum summâ pietate, charitate, bonitate in vniuersum genus humanum. Hinc lib. 1. Tusc. Cicero optimo iure, *Epicurus*, inquit, *homo minimè malus, vel potius vir optimus*. Alibi, quasi indignabundus: *Celebrat Epicurus*, inquit, lib. de fin. *amicitias; quasi quis illum neget, & bonum, & comem, & humanum fuisse*. Huc illud etiam pertinet: *Redarguitur ipse a sese, vincuntque scripta eius probitate ipsius, ac moribus. Nam illa commendatio puerorum* (sic pergit ille, etsi suo sensu) *memoria, & charitas amicitiæ, summorum officiorum in extremo spiritu conseruatio, indicat innatam esse homini probitatem gratuitam, non inuitatam voluptatibus, nec præmiorum mercedibus euocatam. Quod enim testimonium maius quærimus, quæ honesta, & recta sint, ipsa esse optabilia per sese; cùm videamus tanta esse officia morientis?* Denique tacendum non est, quod habet Laërtius, cùm adhærentes Epicuro discipulos memorans, illos *desertos dogmatis ipsius Sirenibus* dicit, at Metrodorum Stratonicensem, qui vnus ab illo defecit, & ad Carneadem se contulit, ideò videri defecisse, *quòd nimia viri bonitate velut obrueretur*, [illegible].

Quo loco obiter notanda non leuis difficultas est, quâ ratione fieri possit, vt Metrodorus Stratonicensis ad Carneadem deficere ab Epicuro potuerit, cùm Carneades ne fuerit quidem moriente Epicuro natus. Quippe cùm ex Apollodoro apud eundem Laërtium lib. 4. Carneades obierit Olympiadis CLX. anno IV. natus annos octoginta quinque, vel, vt Cicero habet, nonaginta: non potuit nati- lib. 4 Acad. uitas eius Olympiadem CXXXVII. præcedere, sicque obitum Epicuri decem Olympiadibus, seu quadraginta annis non sequi. Et fuit quidem præter illum Anaxagoræ discipulum, cuius meminit Suidas, Carneades in voc. Carn. quidam alius Epicuro contemporaneus: is scilicet, cui, cùm inuisisset Arcesilam podagræ doloribus ardentem, & tristis exiret, *Mane*, inquit ille, *Carneades noster* (amore intellige, non Sectâ) *nihil illinc peruenit huc*, ostendendo pedes, & pectus. Attamen præterquàm quòd ille fuit Epicuri persimilaris, vt adnotauit Cicero, adeò vt proinde fieri lib. 5. de fin. ad ipsum non potuerit celebris defectio; in f. constat profectò Metrodorum Stratonicensem auditorem illius non fuisse, sed subsequuti celebris Academiæ innouatoris, & successoris quarti ab Arcesila. Nempe de hoc Cicero lib. 4. Acad. loquens: *Bene autem nosse Carneadem*, inquit, *Stratonicensis Metrodorus putabatur*. Et alibi lib. 1 de Orat. eurtàs: *Erat etiam*, inquit, *Metrodorus, qui cum illis* (Clitomacho, & Æschine) *vnà ipsum illum Carneadem diligentius audierat*, &c. quid putas ergo heic dicendum? Existimârim Laërtium interpretari sic licere, quasi voluerit dicere: Ex omnibus iis, quæ Epicuro ipsiusue Sectæ aliquando nomen dedissent, neminem vnquam defecisse præter Metrodorum illum Carneadis temporibus. Quòd bonitas verò Epicuri grauis illi fuisse dicatur, intelligi potest de ea, quam Epicurus tametsi mortuus spiraret adhuc in summa illa consensione, charitate, & sui memoriâ apud Sectatores. Sanè verò si Metrodorus à viuente adhuc Epicuro defecisset, quæsitum non fuisset ex Arcesila (qui duodecim annis Epicuro superuixit) *cur homines à cæteris ad* apud Laërt. *Epicureos, ab Epicureis verò ad cæteros non* l. 4. *commigrarent*; quâ de re infrà dicendum est.

LIBER QVINTVS, *DE* OBIECTA EPICVRO MALIGNITATE.

CAPVT PRIMVM.

Accusatur Epicurus ingratitudinis erga Praeceptores.

DVO sunt praecipua obiectae malignitatis capita; ingratitudo in Praeceptores, & maledicentia aduersùs omneis Philosophos; praeter ambitionem vtrique commistam. Prius caput libro iam primo ferè indicauimus. Vt specialiùs nunc declaretur; quod spectat quidem ad Nausiphanem, scribit Sextus Empiricus Epicurum aduersùs ipsum gessisse inimicitias; contendisse existimationem illius obliterare, ac in Epistola ad Philosophos Mitylenae degenteis conscripta de eodem memorasse haec: οἶμαι δ' ἔγωγε τοὺς βαρυστόνους καὶ μαθητήν με δόξειν τοῦ Πλεύμονος εἶναι, μετὰ μειρακίων τινῶν κραιπαλώντων ἀκούσαντα αὐτοῦ (meritò enim videtur αὐτοῦ pro τοῦ Casaubonus reponere.) *Opinor suspiriosos istos existimaturos me esse Pulmonis discipulum, qui scilicet audierim ipsum cum adolescentibus quibusdam propter crapulam delirantibus.* Nausiphanemque autem Pulmonem vocauit, quasi vellet sensûs dicere expertem, vt notat idem Empiricus, qui obseruat etiam appellasse illum ἄνθρωπον πονηρὸν πολλῶν ἀνθρώπων, carpsisseque in illo studium, peritiamque disciplinarum. Confirmata haec habentur apud Laërtium, qui & Epistolae illius ad Mitylenaeos meminit, & adiicit ex Timocrate, Epicurum plurima contra Nausiphanem scripsisse, ac inter alia, ad verbum, sic: ἀλλ' εἴ τις ἄλλος, ὤδινεν ἐκεῖνος ἐκ τοῦ στόματος τὴν σοφιστικὴν καύχησιν, καθάπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀνδραπόδων, *Verum habuit ille, si quis alius, quam ore suo laboriosè parturiret, iactationem sophisticam, vt & plerique alia mancipia.* Rursùs ipsummet Epicurum in Epistolis de Nausiphane dicere, ἐμάνη ἐκεῖνος (interpunctio enim videtur hasce voces praecedere debere, non dirimere) αὐτὸν εἰς τοσαύτην ἐκστῆναι, ὥστε μοι λοιδορεῖσθαι, καὶ ἀποκαλεῖν διδάσκαλον, *Hae in eam mentis exturbationem ipsum deduxerunt, vt, ne probris temperaret, magistrum etiam (se meum fuisse) ostenderet.* Sequitur, quòd eumdem vocârit πλεύμονα, καὶ ἀγράμματον, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πόρνην, *& Pulmonem, & indoctum, & impostorem, & cinaedum.* Haec dubio procul Cicero innuit, cùm Epicurum notat, quòd Nausiphanem magistrum tam malè acceperit, & tandem *quòd illum vexârit omnibus contumeliis.* Praeterea, quòd ex aliis Magistris Pamphilum Platonicum mirificè contempserit, quòd negauerit se quidpiam didicisse à Xenocrate, quòd Lysiphanis, & Praxiphanis institutionem dissimulârit, atque id genus caetera, quae sunt iam antè insinuata. Addo solùm quod Cicero de Democrito obiicit, *Epicurum nempe in ipsum, quem secutus est, fuisse ingratum.* Confirmari verò potest, quoniam, vt ille idem refert, *Democriti fontibus Hortulos suos irrigauit Epicurus,* & Metrodorus apud Plutarchum professus est, *nisi praeiuisset Democritus, Epicurum nunquam fuisse ad sapientiam peruenturum.* Quò spectat illud, quod suprà innuimus, Epicurum se longo tempore Democriteum fuisse professum, honorasseque Democritum, quia rectam notitiam primus attigisset. Itaque, quòd Epicurum Vitruuius appellat successorem, D. verò Augustinus haeredem Democriti. Et cùm haec tamen ita se habeant, Democritum cauillatus est, Ληρόκριτον appellando, quasi *gramiis laborasset,* hoc est, in cognitione rerum naturalium caecutiisset, vt est apud Laërtium. Cicero verò in Tusculanis apertè docet Democritum ab Epicuro mulctatum; & alibi: *Quae mutat,* inquit, *ea corrumpit; quae sequitur, tota sunt Democriti, Atomi, Inane, &c.* Concludit, *Democritum laudatum à caeteris, ab hoc, qui eum vnum secutus est, nollem vituperatum.* Huc referri potest, quòd tam Epicurus, quàm Hermachus negârint Leucippum Philosophum quempiam extitisse; cùm Apollodorus tamen Epicureus, & alij Democriti magistrum fateantur, vt est apud Laërtium. Quasi nimirùm Epicurus profiteri noluerit debere se quidpiam aut Democrito, aut illi, qui Democrito principia illa ostendisset, quae ipse suffuratus est.

lib. 1. adu. Mathem.

ibid.

lib. 10.

CAPVT II.

Arguitur id præ ambitione, vanitatisque studio fecisse.

ETENIM sese ita gessisse Epicurus arguitur præ nimio quodam vanitatis studio, vt videlicet ex seipso doctus, sapiensque factus videretur. Id primum circa Nausiphanem ex Empirico demonstratur. *Cum Epicurus enim*, inquit, *ipsius fuisset discipulus, prorsus tamen id pernegauit, vt videretur à seipso doctus, ac per se factus Philosophus.* De Pamphilo Cicero declarat; ostendens enim quare Epicurus eum contempserit, *veretur*, inquit, *ne quid vnquam didicisse videatur.* Ac rursus idem Cicero hallucinatum Epicurum dicit, *cùm quidem gloriaretur*, inquit, *vt videmus in eius scriptis, se magistrum habuisse nullum. Quod & non prædicanti* (sic pergit) *tamen facilè equidem crederem, sicut mali ædificij Domino glorianti se Architectum non habuisse.* Huc facit, quòd cùm Apollodorus scripsisset Epicurum audiisse Lysiphanem, & Praxiphanem: *Hoc ipse non dixit*, inquit Laërtius, ... *sed audiuisse seipsum.* Quod spectat ad Democritum (quem pro Democrate substituendum iam monuimus) ecce vt occinat Plutarchus. Postquàm enim proposuit aliquas ex gloria, iuxta Epicurum, voluptates percipi: *Quid-ni ita faciat, ipse tam insanè tumescens, furensque gloriæ studio, vt præceptorem se habuisse abnuat, & de syllabis, et apicibus cum Democrito rixetur, à quo tamen ea ad verbum decreta suffuratus est.* Notanda hæc postrema verba; siquidem aliud continent damnatum ambitionis caput, quod exstat etiam apud Clementem, dum Epicurum præcipua decreta à Democrito surripuisse dicit. Mentio quoque eius fit apud Laërtium; memorant quippe Epicurum Democriti libros de Atomis, & Aristippi de Voluptate tanquam suos vsurpauisse. Videtur etiam Laërtius indicare librum, qui Canon inscribitur, cùm dicit fuisse, qui in Epicuri vita tradiderint Canonem ipsum descripsisse ex Nausiphanis Tripode. Hic porrò Tripus fuisse videtur liber sic inscriptus à Nausiphane. Neque enim intelligi potest, quòd Epicurus ex dictamine (quasi tempe viuæ vocis oraculo) librum illum scripserit, cùm qui id asserunt, Nausiphanem negent ab Epicuro fuisse auditum. Cæterùm ex hac vanitate, atque ambitione factum esse commicitur, quòd Epicurus iactauerit se omnem inuenisse veritatem, ac primas sibi idcircò deberi omnes inter Philosophos. Id cùm Plutarchus, tum alij innuunt; nullus est tamen, qui rem apertiùs, quàm Cleomedes confirmat: *Epicurus*, inquit, *perinde, ac si aliquid esset, gloriatur, seseque reputans dignum, qui in Philosophis numeretur: neque id solum, sed & primas etiam sese occupare affirmans. In quo sanè seipsum Thersita audaciorem esse ostendit. Ille enim gloriatur solum tanquam ex optimatibus vnus, & Regum ipsorum æqualis; nequaquam verò sibi ipsi partes primas arrogat. At iste præ multa sapientia, & scientia affirmat se solum verum inuenisse, ac se idcircò iudicat dignum, qui partes primas teneat. Quocirca videtur quis mihi multò iustiùs in ipsum dicturus,*

Thersita loquutulcie, tametsi canorus concionator, Tace. Ac paucis interpositis: *Nec pudet eum*, inquit, *seipsum Pythagoræ, Heraclito, & Socrati interponere, ac vt primam inter ipsos sedem occupet, postulare: Quod simillimum est, ac si sacrilegi inter sacerdotes, & sacrorum Antistites sese collocare tentauerint, primum inter eos locum sibi vendicantes: aut si quis Sardanapalum cogites de laborum tolerantia cum Hercule contendere conantem, & Clauam, Leonisque exuuiam vsurpantem, ipsique dicentem: hisce ego rebus sum e dignior.* Hac-vsque Cleomedes. Adiici posset ad declarandum Epicuri ambitionem, atque vanitatem quod legitur apud Laërtium, ipsum laudibus extulisse, & assentatione prosequutum fuisse Idomeneum, Herodotum, Timocratem, vt quæ ex operibus suis inuulgata adhuc forent, vulgata facerent.

CAPVT III.

Accusatur etiam maledicentiæ erga omneis antiquiores Philosophos.

QVa est itaque ambitione Epicurus fuisse videatur, vt præferri omnibus Philosophis voluerit, effectum est vt quemadmodum Præceptores suos insectatus est, ne ab illis quidpiam didicisse videretur; ita aduersus Philosophos omneis, qui ipsum præcesserant, arguatur fudisse scommata & probra, vt illos videretur longo post se habere internallo. Illud declarat inprimis Plutarchus, cùm de Epicuro, ac Metrodoro loquens: *Quæ sunt*, inquit, *inter homines fœdissima vocabula, scurrilitates, cauillationes, lactationes, scortationes, homicidia, suspiria, corruptela, grauedines, ea aduersus Aristotelem, Socratem, Pythagoram, Protagoram, Theophrastum, Heraclidem, Hipparchum, & aduersus quem non virorum illustrium congrauantes effuderant?* Idem propè Cicero testatur, docet enim, vt Epicurus *aduersus Pythagoram, & Empedoclem dixerit, cùm & contumeliosissimè*, inquit, *Aristotelem vexârit, Phædoni Socratico turpissimè maledixerit, Metrodori sodalis sui fratrem Timocratem, quia nescio quid in Philosophia dissentiret, totis voluminibus conciderit.* Videre etiam scommata licet, quibus singulos prosciderit, apud Laërtium. Nam Platonem appellauit ..., *aureum*; fastum, vt puto, innuere volens, quem fastu alio Diogenes calcârat: Platonis verò discipulos ..., *Dionysij assentatores* mutatum, opinor Platonis taxans in aula Dionysij: Heraclitum ..., *seu perturbatorem*, ... circa Ephesum: Antidorũ ..., *quasi donis ad-*

blandientem. (Quis fuerit tamen iste Antidorus, ille-ne cuius nomine inscriptus est Epicuri liber, an alius, incompertum habeo.) Cyzicenos ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, *inimicos Græciæ.* Notare forte Apollodorum, & similes voluit, cùm ex Clemente Alexandrino felicitatem ille poneret ἐν ψυχαγωγίᾳ in oblectatione animi, quasi secus ipse sentiret. Aliòquin enim pro Cyzicenis Cyrenaicos substituerem, cùm heic scilicet de Philosophis, non de nationibus agatur; Cyrenaicorum autem celebris Secta tunc fuerit, quam ipse quoque potuerit facere velle exosam, vt à qua etiam circa voluptatem non mediocriter dissentiret. Taceo autem commutationem facto faciliorem inter istas voces, quam si quis supponere velit Cyrtæos, aut Cynicos: vt taceam & Coloten ipsum à Plutarcho redargui, quòd aduersùs Cyrenaicos dixisset. Adhæc Dialecticos dixit πολυφθόρους, *valde inuidos.* Notauit autem Megaricos, seu qui ex Euclidis Secta Dialectici dicti sunt; *litigiosissimi* enim fuerunt, φιλονεικότατοι vt alibi Laërtius testatur. Ipsum Pyrrhonem ἀμαθῆ, καὶ ἀπαίδευτον, *indoctum & incruditum:* quasi ipsius cohibitionem in assentiendo redargueret.

Verùm duo potissimùm ex Laërtio sunt seligendi, quos Epicurus infamare præcipuè voluisse videtur. Vnus est Aristoteles, quem dixit ἄσωτον, καταφαγόντα τὴν πατρῴαν οὐσίαν, στρατεύεσθαι, καὶ φαρμακοπωλεῖν, *deploratum, & qui, vorata paterna substantia, militasset, ac medicamenta vendidisset.* Fortassis autem notare voluit seu ipsius, seu præcipuè Nicomachi patris professionem; vel indicare etiam illud pharmacon, seu venenum, quo Alexander interiit, quódque Plinius *Magna Aristotelis infamia excogitatum* ait. Vtcumque sit, constare videtur verba hæc desumpta esse ex Epicuri Epistola, quæ inscripta est περὶ ἐπιτηδευμάτων, *de vitæ rationibus, siue institutis.* Siquidem & Athenæus, & Aristoteles apud Eusebium ex Epistola illa idem citant. Ac desumis quidem ex ea Athenæus ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς (supple Ἀριστοτέλην) τὸ παλαιὸν (habet Eusebius, τὸν μὲν οὖν καταφαγόντα αὐτὸν τὴν πατρῴαν οὐσίαν) ἐπὶ στρατείαν ὥρμησε· καὶ ἔτι ἐν ταύτῃ κακῶς πράττων, ἐπὶ τὸ φαρμακοπωλεῖν ἐλθεῖν· εἶτα ἀναπεπταμένου τοῦ Πλάτωνος περιπάτου πᾶσι (ita enim videtur pro φασί, ex Eusebio restituendum) παραβαλὼν ἑαυτὸν, παρακαθῆσθαι τοῖς λόγοις, οὐκ ἀφυὴς ὤν, καὶ κατ᾽ ὀλίγον εἰς τὴν θεωρίαν) non, vt opinor, θεωρητικὴν) ἕξιν ὑποδῦναι. *Quòd cùm Aristoteles (adolescentulus adhuc existens) paterna bona consumpsisset, impetu quodam repentino arripuit militiam; ac ipsa malè succedente, sese ad vendendam medicamenta applicuit. Deinde verò, cùm pateret omnibus Platonis Schola,* (quippe & Academia propter commodam deambulationem dici potuit Peripatus) *seipsum ibi adjiciens, rationi (idque natura non repugnante) incubuit, ac non ita post conuersus ad contemplationem est.* Alter est Protagoras, hunc etenim dixit, vt Laërtius habet, φορμοφόρον τε, καὶ γραφέα Δημοκρίτου, καὶ ἐν κώμαις γράμματα διδάσκειν, *Bajulum, Democriti scribam, & per vicos ludi-magistrum.*

Porrò quia heic Δημοκρίτου lego, non Δημοκρίτῳ, vt vulgo; hinc fit, vt *scribam, & ludiliterarium fuisse* non referatur ad Democritum, sicut Interpretes accipiunt; non aduertentes duobus post verbis specialem, ac propriam fieri mentionem de Democrito. Sed & Δημοκρίτου legerat illustris, cùm ista transcriberet, & res planè conuincitur ex loco Athenæi, qui fuit ex eadem desumptus epistola. Adscribere hoc loco placet, qui valdè illustrat quod Laërtius habet tum heic, tum etiam in vita Protagoræ: ὁ δ᾽ Ἐπίκουρος καὶ Πρωταγόραν φησὶ τὸν σοφιστὴν ἐκ φορμοφόρου (vult Casaubonus φορμοφόρον legi, quod apud Suidam sit φορμοφορικὸς; sed duarum rerum diuersarum φορμῶν, καὶ ξύλων videtur ordo concinnior, quàm si φέρων genere præmisso speciem superfluè apposuerit) καὶ ξυλοφόρου πρῶτον μὲν γραφέα γενέσθαι Δημοκρίτου, θαυμασθέντα δ᾽ ὑπ᾽ ἐκείνου ἐπὶ ξύλων τινὶ ἰδίᾳ συνθέσει, ἀπὸ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἀναληφθῆναι ὑπ᾽ αὐτοῦ, καὶ διδάσκειν ἔν τινι κώμῃ γράμματα, ἀφ᾽ ὧν ἐπὶ τὸ σοφιστεύειν ὁρμῆσαι. *Narrat Epicurus Sophistam Protagoram ex sportarum, ac lignorum baiulo amanuensem primùm Democriti fuisse; admirationi habitum, propter scitam lignorum quamdam positurum adnexionem. Hisce initiis adscitum ab ipso, tum in quodam vico litteras docuisse, deincépsque ad argutationem applicuisse animum.* Legere porrò totam historiam vberiùs licet apud Agellium.

CAPVT IV.

Quod vitium etiam tribuitur Sectatoribus ipsius.

CONFIRMARI porrò Epicuri in Philosophos dicacitas potest, ex eo, quòd videtur Sectatoribus maledicendi fuisse exemplo. Vt nihil enim dicam de Colote, cuius virulentiam, & mordacitatem duplici volumine Plutarchus repressit; cùm eum nihil fuisse loquutus nominatim de Democrito, Platone, Empedocle, Parmenide, Melisso, ... docet certè Cicero, vt Metrodorus etiam, ... quo Hermachus contra Pythagoram, Platonem, Empedoclem dixerint; ac meretricula etiam Leontium aduersus Theophrastum scribere ausa fuerit: addente Plinio *aduersùs Theophrastum scripsisse etiam feminam; & Prouerbium inde natum, Suspendio arborem eligendam.* Memorat etiam, vt Zeno, Albutius, & alij, quos tum nominat, litigarent, ac Zeno præcipuè. Is enim, *non eos solùm,* inquit, *qui tum erant, Apollodorum, Syllum, cæterósque figebat maledictis; sed Socratem ipsum parentem Philosophiæ, Latino verbo vtens, scurram Atticum fuisse dicebat: Chrysippum nunquam nisi Chesippum* (quasi cacaturientem equum) *vocabat.* Adijcit Cicero, Velleium Epicureum sub persona Cottæ alloquens: *Tu ipse paulò antè, cùm tanquam Senatum Philosophorum citares, summos Viros desipere, delirare, dementes esse*

dicebas.

dicebat. An cæterorum omnium vice mentionem faciam Diogenis illius Babylonij, quem Athenæus describit *malè moratum, maledicum, obtrectatorem*, [illegible], *& risu captare ne Regibus quidem parcentem*? Antiochus certè, qui Alexandro Antiochi Epiphanis Syriæ Regis filio successit, iugulari ipsum mandauit, eius *maledicentiam*, κακηγορίαν, non ferens.

CAPVT V.

Generalis eorum, quæ sunt obiecta, Refutatio.

Longa hac-vsque obiectio est; sed breuis occurrit facienda responsio. Fontes nempe illam indicat Laërtius, dum enumeratis iis, quæ citata ex ipso sunt, seu ad ingratitudinem, seu ad ambitionem, seu ad maledicentiam pertineant, ac vt declaret seu Timocratem, seu Stoicos, seu alios, illa de viro innocente, ac immerito confinxisse, hoc vno verbo rem explicat: *Μεμήνασι δ' οὗτοι, Isti verò insaniunt.* Quare & ibi tum elogia, seu quasi argumenta contraria opponit ex pietate, humanitate, mansuetudine, & aliis, quæ sub finem libri superioris recensuimus. Idem porrò etiam illustrius vno verbo insinuat, dum illa eadem obiectionum capita commemoraturus, eos qui illa obiicerent præfatur esse *calumniatores*, [illegible]. Et sanè cum Epicurus non modò vir bonus, verùm etiam optimus fuerit, vt ex Cicerone est antè perspectum; qui poterat esse erga cæteros adeò lenis, adeò comis, adeò gratus, adeò amans; in suos autem præceptores, ac professores sapientiæ, quos à pubertate vsque tantoperè coluit, adeò acerbus, adeò austerus, adeò ingratus, adeò infensus? Quâ ratione se amicè tam multi potuerunt illi addicere, si eius erat virulentiæ, mordacitatis, malignitatis, quam, vt quid cane, & angue peius mortales omnes refugiunt? Accepimus iam vnde illi qualiacumque fecerit inuidia, vnde conflati etiam libri spurij, propter quos illius fama laborarit: quidni igitur Cicero, Plutarchus, Empiricus, alij, turbidos riuos deduxerint ex cœnosis fontibus? Id consideratione dignum; cùm tam multa in Zenone Stoicorum principe reprehendenda fuisse prædicentur, vt est apud Laërtium; nihil tamen aduersùs illum ab Epicuro euulgatum legi. Inde profectò coniicitur vel Epicurum extitisse mitissimum virum, vt qui illi maximè pepercerit, quicum gereret grauissimas simultates; vel Stoicos illi imposuisse circa cæteros; quod ad Zenonem ipsum spectatur, nihil ausos fuisse comminisci, veritos, ne ea, quæ obiicerentur, seu ea vera essent, seu falsa, fidem aliquam obtinerent.

CAPVT VI.

De ambitione, ob quam arguitur in Præceptores fuisse ingratus.

Vt aliquid autem specialiter dicam de scopo, quem ipsi propositum obiiciunt, cùm fuisse arguitur erga Præceptores ingratus; probabile quidem imprimis non est, ipsum vlla vnquam effudisse conuitia aduersùs eos, quos proximo à parentibus habuit loco; at non est fortassis penitus negandum, quin illos non agnoscere pro Magistris potuerit, à quibus nihil frugi forsan didicisset. Si res porrò ita se habuit, vides quàm leuis culpa hæc sit. Profectò satiùs longè videtur Præceptores habere nullos, quàm sortiri minimè bonos. Siquidem potest natura sese excitare; potest sua illa ingenita veritatem peruestigare; at prauâ quadam institutione præoccupatus animus, mirum, nisi se obstinatum aduersùs veritatem gerat. Ex quo ille meritò iure mercedem duplam ab iis poscebat, qui ab aliis iam instituti fuissent; alteram vt dedoceret aliena, alteram vt doceret sua. Ac non possum quidem satis Stoicos mirari, qui Epicurum hebetem, ignarúmque appellitantes, ægrè tulerint quòd magistros noluerit vllos agnoscere. Arguere potiùs debuerant, quod ad Magistros non accedens, hebes remansisset, ac rudis. Verùm quia vrgetur præsertim ipsa *αὐτοδιδαξία*, quæsierim solúmne an non plurimi *αὐτοδίδακτοι* celebrentur; Pherecydes Suidæ, Heraclitus eidem, ac Laërtio, & pleríque alij? Quid ni igitur Epicurus ex hoc numero esse potuit; aut quid inuideant, si — in Lex. lib. 9.

Optimus est, sese qui nouit cuncta Magistro,

vt Hesiodus habet apud Aristotelem? Sectæ cuiusdam princeps fuit, nisi igitur omnia, aliqua tamen habere sua debuit. Si damnatur, quòd supra maiores innouare quidpiam ausus sit; damnentur Zeno, Aristoteles, & quotquot vnquam fuere celebres Sectarum, partiúmque authores. Cætera quod attinet, cùm quæ ratio alios docuit, eadem docere ipsum potuerit, quid est, quod si quidpiam inuentum, dictúmque bene ab aliis sit, idem potuisse inueniri, ac dici ab eo pernegetur? Quàm multa sunt ab ipso primùm, vt videtur, inuenta, & dicta, quæ vsurpata ab aliis sint, & cuius tamen vsurpationis conqueri ille non debuerit? Senecam audi: *Potest fieri vt me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam, potiùs quàm nostrorum. Quid est tamen quare tu istas Epicuri voces putes esse, non publicas? Quàm multa Poetæ dicunt, quæ à Philosophis aut dicta sunt, aut dicenda, &c.* Atque id quidem maximè attingo propter ipsum Democritum, qui tametsi facem Epicuro prætulerit, eius tamen — lib. 1. Nicom. c. 3. — Epist. 8.

dux,

dux, non dominus fuit. Potuit Epicurus in eadem multa similia incidere: potuit imperfecta ab ipso relicta illustriora facere, potuit in multis contradicere, (vt Anaxagoræ etiam contradixit, etsi illum suspiceret.) potuit multa noua ex se inuenire. Hoc satis esse Democrito debuit, si, propter accepta ab ipso, Epicurus illi honorem habuerit. Porrò id ita contigisse Leonteus Epi-
L. 2. adu. Col. cureus apud Plutarchum testatus est. Idem conuincit quod ex Metrodoro in obiectione est allatum; arguit nimirùm gratam fuisse in Epicuri contubernio Democriti commemorationem. Vt agnoscas verò illam apud posteros propagatam, ecce Lucretius, tametsi illius opiniones impugnaturus, propter viri tamen reuerentiam non semel ita præfatus est,

Lib. 3. & 5. *Democriti quod sancta viri sententia ponit.*

Quin etiam ex loco, quo obiicitur Leucippum ab Epicuro non agnitum Philosophum, posset fortassis solùm deduci Epicurum adeò sublime sensisse de Democrito, vt non putârit Magistrum vllum, ac ne Leucippum quidem fuisse, à quo suas illas opiniones ipse adeò solers ac industrius Democritus accepisset. Quòd Epicurus vsurpârit, ac pro suis instaurerit aliquos seu Democriti, seu etiam Aristippi libros, inter illa est, quæ Laertius inficiatur. Inficiandum est pari modo quod asseritur de Canone ex Nausiphane descripto. Profectò in tanta & rerum, & verborum copia, vt ille tot volumina proprijs repleret sententiis, facilè sibi nemo persuadeat, illum sibi aliorum libros, atque labores vsurpasse; ac præsertim perspectam habens eorum temporum claritatem, quibus, vigente Philosophiâ, clarissimorum Philosophorum clarissima opera erant; adeò vt quis, nisi prorsùs hebes, non potuerit præsumere, fore vt illud omneis lateret, quod esset vulgatissimum.

CAPVT VII.

De conuitijs in Philosophos fusis.

Addo, quod spectat ad cæteros: Cùm videam in simili causâ dici ab aliquibus, licere nonnunquam infamare vitam Auctorum; quòd eâ ratione possint faciliùs dogmata ipsorum improbanda dissuaderi; longè me abesse, vt velim quidpiam tale vel asserere, vel in Epicuro probare. Videtur mihi hoc ipso fieri magna veritati iniuria, si quis illam stabiliri non posse existimet, nisi ad calumnias, & maledicta confugiatur. Hinc si Epicurus conuitia obiecta in maximos viros fortè sparserit, non excusârim sanè illum, quantumvis egisse id potuerit, vt Sectatores longiùs à dogmatibus peruersis arceret. Pythagoras quidem, & Plato, & cæteri omnes fuere homines, ac proinde non modò mala, eaque grauia potuerunt peccare, verùm etiam fortè peccarunt: Quid hoc tamen ad veritatem, quæ per seipsam satis clarescens, non eget, vt illustris fiat denigratione, seu falsâ criminatione illorum, qui ipsam prosequuti sunt, etsi fortè non assequuti? Alia est redarguendi, & repugnandi ratio. Et *dissentientium quidem*, inquit Cicero, *inter se reprehensiones vituperandæ non sunt: maledicta, contumeliæ, contentiones, concertationesque Philosophiâ indignæ videntur.* Ex quo fit, vt centies damnare Epicurum maluerim, quàm patrocinium quærere, si, quæ sunt obiecta, exstiterint vera. Enimverò, aut longè fallor, aut longè alia ipsi fuit mens: nimirum satis nouerat, quantum esset condonandum humanæ imbecillitati. Vidimus iam vt pepercerit Zenoni omnium infestissimo, vt honorârit Democritum, vt de Pyrrhone audierit, vt Anaxagoram fecerit & Archelaum amplexatus; quid coniectandum de cæteris, ad quos tam ardenter (valere iubeas Grammaticos) veritatis ope confugit?

CAPVT VIII.

De obiecta Sectatorum dicacitate.

Qvod attinet ad Sectatores, minimè negandum imprimis, quin potuerint quidam inter illos esse malè morati, ac malefici. Numquam hactenus tam bene est actum cum rebus humanis, vt (quod iam inciderimus) societates initæ sint, in quibus nævi nulli essent. Non ea videtur in vllo viro, tametsi probatissimo, exigenda constantia, vt non aliquando peccet, secumque ipse dissentiat. Quantò minùs id requirendum ex ea multitudine, quæ non potest non constare mirâ varietate ingeniorum, vt nemo à recto tramite deerret. Deinde etiam, vt Epicuro multa falsò adscripta sunt; ita adscribi etiam potuisse Epicureismi professoribus, vt qui eandem causam tuerentur; ac fatendum quidem est libros ab ipsis fuisse conscriptos aduersùs alios Philosophos; verùm neque fieri id cœptum ab ipsis, neque in ipsis desijt. Ea semper fuit, ac communis est opinionum diuersitas, vt nullus vnquam dicat pro vno, quin simul dicat aduersùs decem. Hoc est, quod arguit veritatem in obscuro positam esse, dum singuli diuersa sequuntur, sic quisque ipsam ab alijs prætermissam existimet, vt vero fiat [illegible] ab nemine arreptam fuisse. Damnanda heic proinde est, si quis ita suæ confidat solertiæ, vt non modò verum se adinuenisse glorietur, sed etiam eos, qui secus sentiunt, dicteriis ausit impetere. Magna hæc est infirmitas mentis, ac species quædam malitiæ. Quamobrem abfuisse ab ea videntur Epicuri Sectatores, cùm vel ipsomet Cicerone teste, *nullum fuerit genus hominum minus maledi-*

cum

sum. Desunt nobis libri ipsorum, ex quibus ad veritatem liceat plenius olfacere; cum vero superfit Lucretius, conijcere ex ipso licet, vt in antiquos Philosophos caeteri fuerint animati. Is igitur refutaturus opinionem Empedoclis, inter caetera sic praefatur, loquens de Sicilia, ex qua ille erat oriundus:

Rebus opima bonis multa munita virûm vi,
Nil tamen hoc habuisse viro praeclarius in se,
Nec sanctum magis, & mirum, carumque videtur.
Carmina quin etiam diuini pectoris eius
Vociferantur, & exponunt praeclara reperta:
Vt vix humanâ videatur stirpe creatus.

Et vide vt leniter pergat, quae siue in ipsum, siue in alios dicturus est:

Hic tamen, & supra quos diximus, inferiores
Partibus egregiè multis, multòque minores,
Quanquam multa bene, ac diuinitus inuenientes
Ex adyto tanquam cordis responsa dedêre
Sanctius, & multò certâ ratione magis, quam
Pythia, quae Tripode ex Phoebi, lauroque profatur:
Principijs tamen in rerum fecêre ruinas, &c.

LIBER

LIBER SEXTVS, DE OBIECTA EPICVRO GVLA.

CAPVT PRIMVM.

Exprobratur Epicuro gula immodica.

AGGREDIMVR hoc, & sequente libro accusationes reiicere, quae sunt maximè populares. Siquidem nemo non nouit Epicurum, dum humaniùs audit, appellari delicatum, mollem, eneruem, lasciuum, effœminatum; dum verò asperius, helluonem, lurconem, gulosum, temulentum, perditum, nequam, efferatum; & id genus cætera, quæ Theologi, Philosophi, Oratores, & omnes ferè cuiuscunque conditionis homines in ipsum effutiunt, perinde ac si tradiderit fœdissimam, nefandissimam, luxu solutissimam vitam, ac Bacchanalia, Saturnalia, Lupercalia introduxerit, & Philoxeno, Aristoxeno, Apicio, Heliogabalo, Sardanapalo, similibusque intemperantior fuerit. Vt pauca porrò seligamus, quæ apud Authores celebrata sunt, mitto, quod suprà iam visum est, Epicurum à Chrysippo induci illius Archestrati discipulum, qui fuit author Gastrologiæ. Hoc adnoto potiùs inter Comicos, qui Epicurum circa Gulæ voluptates proscinderunt, memorari Damoxenum, apud quem Coquus in Syntrophis, vbi totam artem suam versibus sanè plurimis ab Athenæo recitatis peritissimè exposuit, præfatus se tribus propè annis Epicuri discipulum fuisse (quo loco inter cætera non est oblitus Canonem, seu Epicuri Dialecticam, vt item coquo pernecessariam, & quouis pretio comparandam) hisce carminibus concludit:

lib.9.

Epicurus ipse sic voluptatem aggerit,
Mandensque studiosè; ille quid bonum sit,
Agnouit vnus. At qui in ipsa Porticu,
Semper requirunt, nesciuntque quale sit.
Quare nec ipsi quod bonum ignorant, habent,
Nec dare alijs valent.

Mitto etiam quod obseruatum à Timone dici, lebetas Diis victimas apud Epicurum vocari; illudque subnecto, quod idem apud Athenæum, dum in libro tertio Sillorum de Epicuro loquitur, ait:

Indulges aluo, quâ proteruius nihil.

Mitto denique quod sequitur, Epicurum Idomeneo, ac Metrodoro adulatum fuisse, vt gulam expleret, aliisque corporis voluptatibus inseruiret; itémque, quod Laertius habet fuisse turpiter assentatum Mythri Lysimachi administratori, cùm illum in Epistolis παιᾶνα, ἢ ἄνακτα, *Apollinem*, & *Regem* diceret; nempe vt ille, vnde gulæ consuleretur, suppeditaret. Illud attexo, quod Plutarchus refert Metrodorum scripsisse ad fratrem suum Timocratem: *Quanto sim*, inquit, *gaudio perfusus, quantâ audaciâ animatus, quòd ventri rectè gratificari ab Epicuro didici* (nempe illius contubernalis,) & alibi, *ô Timocrate, neque Græcorum Seruatorem fieri, nihil item coronas ab iis propter sapientiam obtinere, sed manducare, ac potare vinum, quantum quidem ventri non noceat, & illi tamen gratum sit.* Et rursus: *Quippe, ô naturæ perscrutator Timocrate, circa ventrem est summum bonum.* Quæ quidem etiam de Metrodoro refero, vt intelligas, quorsum sancti Patres, vt Olympiodorus, alterant vitam Epicuri, sociorùmque eius apud Salomonem describi, cùm dixisse refert intra se cogitantes non rectè: *Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est, qui agnitus sit reuersus ab inferis. Quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus, tanquam non fuerimus; quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintilla ad commouendum cor nostrum*, &c. Ac statim: *Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur creaturâ, tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo nostrum exsors sit luxuriæ nostræ: vbique relinquamus signa lætitiæ; quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors.* Plura sancti Patres obiiciunt, ac nominatim B. Ambrosius, dum Epicurum appellat ebrium, & voluptatis patronum, eundémque dicit ab iis, qui sobrij putantur Philosophi, &c. Itemque D. Augustinus, ac illum sequutus Isidorus, dum commemorant Epicurum à Philosophis nominatum

Porcum.

Porcum. Fortassis etiam respexerunt ad illud Horatij in re omnium frequentissimum:

Me pinguem, & nitidum, bene curata cute vises, — Epist. lib. 1. ep. 4

Cum ridere voles, Epicuri de grege Porcum.

Hinc Epicurus à plerisque comparatur cum Prodigo, cuius in Euangelio est mentio. En vt parabolam attingens loquatur B. Chrysologus: *Cum nil diuinum, nil salutare, nil profuturum, nil gentilis inueniret; in talibus desperans, de Deo, de Prouidentia, de Iudicio, de futuris, ab Schola ad ventris se deponebat ingluuiem, cupiens saturari de siliquis, quas Porci manducabant. Hoc docent Epicurei, qui cum Platonicas & Aristotelicas percurrerent Scholas, nullamque ibi aut diuinitatis, aut scientiæ inuenirent disciplinam, Epicuro se tradunt vltima desperatione, & voluptatis auctori, & manducant siliquas, hoc est, voluptatibus corporis malè dulcibus vtuntur, & pascunt Dæmones, qui semper corporum vitijs saginantur, & sordibus.* — Serm. 2. de filio prod.

CAPVT II.

Exprobratur præsertim gula fœda, & noxia.

SEd leuia fortassè ista obiiciuntur, nisi proferamus Timocratem, illum scilicet Metrodori fratrem, qui postquam deseruit Epicuri Scholam, se ea, quæ in ipsa vidisset, declarare professus est. Is ergo in libris εὐφράντοις, *Hilaribus* inscriptis, refert, vt est apud Laërtium, Epicurum bis in die vomere solitum præ luxu; commemoratque, vt ipsemet effugere vix potuerit nocturnam illam Philosophiam, ac mysteriis plenum conuenticulum. Vt luxum verò intelligas Philosophicâ frugalitate indignum, idem Timocrates narrat paulò pòst, Epicurum, cùm bene multa ignorasset in vita, consueuisse minam quotidie in mensam impendere, hoc est nostros nostrates septem, cum paulò plus sextante. Ex quo mirari nemo debeat, si Seneca, dum præcipuorum Philosophorum affectum circa pecuniam comparans, hoc habeat: *Obiicite Platoni, quod petierit pecuniam; Aristoteli, quod acceperit; Democrito, quod neglexerit; Epicuro, quod consumpserit.* Ad Laërtium porrò vt redeam, cum testetur ipse bonâ fide, voluisse è vitis Epicurum excedere, quin meri haustum prius sorpsisset; nonne quis inde arguat, extremum actum apte respondisse anteactæ fabulæ? Audiuimus supra Stoicos extremum Epicuri morbum ad edacitatem retorquentes; quid tum porrò contigit: *Non est passa*, inquit Suidas, *diuina Iustitia pompa ipsam intergressum delicias diutius non tulit, insanam rabiem compressit, cum pernicie valere iussit.* Cùm hæc autem verba legantur apud eumdem Suidam: *Saneat mensas, & denaria in sepulchro his bolus, & obsoniorum curator collectari iussit;* non est quod mirere, si sint, qui comparent ipsum — Lib. de vit. beat. c. 27. — In Lex.

cum Sardanapalo: hic scilicet, vt Cicero refert, incidi iussit in busto:

Hæc habeo, quæ edi, quæq; exsaturata libido — lib. 5. Tusc.

Hausit; at illa iacent pulchra, & præclara relicta.

Sine, vt Athenæus habet, Chœrili versus referens, qui ex Chaldaica scriptura Epitaphium Græcè interpretatus fuerat: *Ego regnaui, & quamdiu lucem Solis sum intuitus, bibi, comedi, venerem exercui, quia sciebam breue tempus esse, quo viuunt mortales, idque multis perturbationibus, atque molestiis inquietum; ac eorum bonorum, quæ sum relicturus, fructum, & delicias alios percepturos. Itaque nullo cessaui die, quin id agerem.* Nihil verò opus, vt referam Assyriam illam inscriptionem quam idem Athenæus habet: *Sardanapalus Anacyndaraxis filius, Anchialen, & Tarsum vna die condidit. Ede, bibe, lude; reliqua ne digitorum quidem strepitu digna sunt.* — lib. 12. — Ibid.

CAPVT III.

Epicuri sobrietas, frugalitásque eximia probatur.

HÆc sunt præcipua, quæ circa gulam obiici Epicuro solent. Cæterùm, vt videas, quàm immeritò sobrietas viri diffametur, testatur imprimis Laërtius, ex ipsius Epistolis, ὕδατι μόνον ἀρκεῖσθαι, καὶ ἄρτῳ λιτῷ, *aquâ solum contentum fuisse, & simplici pane.* Et quia interdum aliquid erat ex austeritate tantâ relaxandum, πέμψον μοι τυροῦ, inquit, κυθρίδιον (sic enim puto, non vt vulgò κυθρίδιον, quòd caseus afferri solitus videatur ex Cythne, quod oppidum fuit ex Tellin Pædionide, vt Suidas, Hesychius, Phauorinus habent: nisi quid Menagius legendum mauult, Κυθνίου, quod apud Lucianum legatur caseus ex Cythno allatus) ἵν' ὅταν βούλωμαι πολυτελεύσασθαι δύνωμαι, *Mitte ad me*, inquit (supple ad amicum) *casei Cytheridij aliquantulum, vt possim sumptuosius, cum lubuerit, conuiuari.* Adhæc citatur Diocles ab eodem Laërtio, qui in tertio Incursionis libro de Epicuro, ipsiusque sodalibus scribens: *frugalissimè*, inquit, *& vilissimis cibis victitabant; quare & contenti erant vinuli heminâ* (sic nimirum verto κοτύλην, authoritate Athenæi; cùm & possem vertere semisextarium Parisinum, exploratum scilicet habens, heminam, seu dimidium semisextarij Romani, duodecimámve partem congij vix quicquam excedere semisextarium Parisinum: vtpotè quòd heminæ sex cum semisextariis huiuscemodi septem, exæquentur) *& qualibet, seu primùm occurrens aqua illis potui erat.* Notum verò est fuisse etiam, qui vinum nunquam gustauerint, sed totâ vitâ biberint aquam, vt de Cassio Seneca refert. Iam Plutarchus ipse, cùm exaggeret impensas, quæ Epicuro faciendæ forent, si obiectas illas voluptates aucuparetur, subindicat illum in *Maza* (constante nempe ex farina, aqua, oleo, aut etiam lacte) *& lenticula* — lib. 10. — In Lex. — in dial. meretr. — loc. cit. — lib. 11. — Epist. 83. — l. 2. adu. Col.

suauitatem summam quæsiisse. Porphyrius autem: *Notum est*, inquit, *vt plerisque Epicureorum ab ipso vsque principe exorsis maza, fructibúsque sufficiant.* Bene proinde Cicero de Epicuro loquens: *hic verò ipse*, inquit, *quàm paruo est contentus?* quasi nempe velit coarguere illum, qui, vt Iuuenalis loquitur,

lib. 1. de abstin.

lib. 5 Tusc.

Sat. 13.

> ——— *non Epicurum*
> *Suspicit exigui lætum plantaribus horti.*

Illi profectò, omni luxu, apparatúque semoto satis fuit, si quomodocumque famem, sitim, frigúsque posset propellere. Hoc enim idem Poëta demonstrat, dum postquàm prudentiam cum fortuna comparauit, vt ostendat quis sit finis cupiditatum constituendus, pergit:

Sat. 14.

> ——— *Mensura tamen quæ*
> *Sufficiat census, si quis me consulat, edam.*
> *In quantum sitis, atque fames, & frigora poscunt;*
> *Quantum, Epicure, tibi paruis suffecit in hortis.*

Epist. 21. De conuictu in hisce Hortis attexere hæc ex Seneca iuuat: *Eò libentiùs Epicuri egregia dicta commemoro*, inquit, *vt istis qui ad illa confugiunt spe malâ inducti, qui velamentum ipsos suorum vitiorum habituros existimant, probem, quocumque ierint, honestè esse viuendum. Cùm adieris hos hortulos, & inscriptum hortulis: Hospes hîc bene manebis, hîc summum bonum voluptas est: paratus erit istius domicilij custos, hospitalis, humanus, & te polentâ excipiet, & aquam quoque largè administrabit, & dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem, sed extinguunt, nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali & gratuito remedio sedant. In hac voluptate consenui.* Sic ille. Vt magis autem adhuc mirere, vide quid idem alibi, *Et quidem*, inquit, *gloriatur* Epicurus *non toto asse se pasci: Metrodorum, qui non tantum profecerit, toto.* Erat autem assis valor monetâ nostrâ æstimatus, cùm Seneca hæc scriberet, Turonicorum denariorum nouem. Quæso te verò quàm malignè deberet famem extinguere, cùm parciùs adhuc victitaret.

Epist. 18.

Ibid. Scilicet idem Seneca, *Quin etiam*, inquit, *certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus malignè famem extingueret, visurus an aliquid deesset ex plena, & consummata voluptate, vel quantum deesset, & an dignum, quod quis magno labore pensaret.* Hinc nihil est mirum, si in illo conuictu, maza, aqua, hordeaceus panis, fabæ, lenticulæ, & similia sæpè audita fuerint, frumentum, & vinum perrarò; nunquam autem caro, piscis, obsonium, aut splendidus cibus. Ille enim esitare panem, & bibere aquam summas ducebat delitias.

Serm. de contin. & sobriet. βρυάζω (inquit apud Stobæum) τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι, καὶ ἄρτῳ χρώμενος, καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, *Aquâ, & pane vtens, suauitate perfundor in corpusculo, insultóque in voluptates, quæ ex splendidis capiunt mensis*, hoc est, quod apud eumdem dicebat: ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων, καὶ ὕδωρ, *habentem se mazam, & aquam, paratum esse etiam cum Ioue de felicitate certare.* Hæc fuit causa cur procuraret, ne domi suæ seu frumentum, seu hordeum, seu legumina deessent. Optimè verò id cùm illi, tum familiaribus cessit, quòd Demetrianæ obsidionis tempore asseruasset fabas, vt priore libro dictum iam est. Nimirùm non solùm sibi prouidebat, sed discipulis etiam, indigentibúsque amicis. Sic legimus apud Plutarchum, quòd interdum, & frumentum, & farinæ hordeaceæ, ἀλφίτων, modios, ad aliquos miserit. Et deridet quidem Plutarchus (vide tamen an meritò) quod hisce verbis ad amicos ab Epicuro scriptum est: ἐπεμελήθητε ἡμῶν τὰ περὶ τὴν τοῦ σίτου κομιδὴν, καὶ οὐρανομήκη σημεῖα ἐνδέδειχθε τῆς πρὸς ἐμὲ εὐνοίας. *Quod attinebat ad frumentum nobis comparandum, studiosè egistis, & signa vestræ erga me beneuolentiæ edidistis ad cælum vsque pertingentia.* Quid fecisset, si obseruasset Epicurum commendasse non rei necessariæ, sed superuacanearum deliciarum curam? Est vox illa, *ad cælum vsque*, paulò figuratior: quàm sunt tamen huiusmodi figuræ frequentes, dum viris præsertim de nobis bene meritis, & amicis gratitudinem testamur? At res non est magni momenti, seu frumentum, seu quid simile. Ita quidem apud vulgus, quod ambitioni inseruiens vera bona pro vilibus habet: verùm Epicurus vt cuiusque rei pretium genuinum nouerat; sic naturæ bona summè æstimabat. & hac quidem in parte Æschinem imitatus, qui nihilò seciùs commendârat Cleocratem, quòd oleum, mel, frumenti modios, aliaque id genus suppeditasset. Hæc de re illâ; sufficiat iam laudasse illum, & procurasse, *vt ad ea se reduxisse, quæ cùm sibi eripere nulla fortunæ iniquitas posset*, vt verbis vtar Senecæ, maximam posset percipere, vel ex hoc ipso voluptatem. Hanc verisimile est sensisse ipsum Metrodorum, cùm sic feliciter apud Ciceronem exclamasse legitur: *Occupaui te, Fortuna, atque cepi omnésque aditus tuos interclusi, vt ad me aspirare non posses.* Quippe, vt ex Seneca iam superiùs retulimus, Metrodorum, & alios *Epicuri contubernium*, potiùs quàm Schola magnos viros fecit.

CAPVT IV.

Soluuntur ea, quæ obiecta de gula immodica sunt.

QVÆ cùm ita se habeant, non est, quòd multùm immoremur in diluendis iis, quæ obiecta sunt. Quòd enim tam multi ita ex media plebe, seu plebi gratificantes innocentem lacerent virum; pro genio suo faciunt. Popularem auram sequuntur populares homines; perpaucis veritas est cordi. Epicurus non cauponarius, non edax, non bibax fuit; adeò fuit frugi, & sobrius, vt ei cum ipso Curij videantur esse comparandi. Contrà tamen audit; quid facias? neque

hæ

suis primus, neque erit postremus, cuius virtuti vulgus obloquatur. Satis esse illi debet, si, cum paucis bonis viris fuerit notus, famam apud illos eandem consequatur. Dicerem de Chrysippo iam, nisi ea sufficerent, quæ sunt secundo libro allata. Quod spectat ad Damoxenum, cæterósque Comicos, nihil dicendum aptiùs illis, quibus perspectum quæ fuerit veteris Comœdiæ libertas. Etenim apertè non Socrates solùm, ac Plato, cæterique Philosophi à Comicis proscindebantur; verùm etiam & Pericles, & Alcibiades, & quotquot erant principes, illustrésque in ciuitate. Porrò aduersus Epicurum tantò erat libertas maior, quantò erat ansa captatu facilior, tum ex verbis, tum ex fama, & rumusculis, quos osores disseminarent. Timon non solùm in Epicurum, sed in omnes etiam alios dogmaticos Philosophos, ipse Scepticus, effudit contumelias. Id testatur Laertius, memorans tres libros ab ipso conscriptos, quos inscripsit σίλλους, hoc est *Maledicta*. Fidem porrò faciunt antè recitata, Epicurum ne suo ventri sic indulserit, vt vilitate etiam fuerit vocaturus? Ipsi certè aqua abundè in potum sufficit, cum Timon φιλοπότης, quasi *inexplebilis potor*, vini scilicet, dictus fuerit, vt à Laertio est adnotatum. Circa obiectam assentationem, cogita, quæso, quâ ratione seu Idomeneo, seu aliis adulari potuerit, vt gulam expleret impensiùs, cui tam pauca erant superque, & satis; ac præsertim quidem cùm ad illos scriberet, præcidendarum cupiditatum mentionem sæpe fecerit, vt ad Idomeneum: *Si vis*, inquit, *Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est*. Quam sententiam nobilem dictam, memoratámque Senecæ, suo loco pleniùs referemus. Heic verò attingo, vt intelligas futurum fuisse vt Epicurus coram Idomeneo, aliisque erubesceret, si aliâ ratione voluisset apud illos viuere, quàm viuendum esse ipsis persuaderet. Vt taceam ipsum non tam ad lautas illorum mensas accessisse, quàm illi ad ipsum venerint edocendi frugalitatem. Porrò enim tempore toto, ex quo virum agnouerunt, commorati apud illum sunt.

ibid.

ibid.

Epist. 21.

CAPVT V.

Satisfitque proinde iis, quæ sancti Patres attigerunt.

IAM illa fuisse supposititia, ex quibus plerique Sanctorum Patrum desumpserunt, quæ Epicuro exprobrârunt, partim ex dictis libro secundo manifestum fit, partim conuincitur ex dictis circa viri frugalitatem. Illud certè de Metrodoro sic à Plutarcho inducitur, vt planè confictum appareat; quando apparet ex supradictis, quæ Plutarchi mens in his libris fuerit; & aliunde perspectum est, quod paulò antè retulimus, vt frugalitati studens Metrodorus sese aduersùs fortunam composuerit, magnus vir Senecæ dictus, & quem aliâs diuinè loquutum B. Clemens asseruit. Heinc propter illa, quæ sequuntur ex Salomone desumpta, Sectatoribúsque Epicuri attributa, cùm opponi possent varia testimonia circa vitam Epicureorum, satis erit tamen si loco ex Porphyrio antè citato illud Ciceronis adiunxerimus: *Ita viuunt quidam, vt eorum vitâ refellatur oratio. Atque vt cæteri existimantur dicere meliùs, quàm facere; sic hi* (loquitur de Epicureis) *mihi videntur facere meliùs, quàm dicere.* Vt tamen habeas victûs exemplum, ac veluti specimen in germano Epicureo, accipe vt de Pomponio Attico Cornelius loquatur: *Nemo*, inquit, *in conuiuio eius aliud acroama audiuit, quàm anagnosten, (quod nos quidem iucundissimum arbitramur) neque vnquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est, vt non minùs animo, quàm ventre conuiuæ delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores à suis non abhorrerent.* Pergit: *Cùm tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutauit, nihil de vitæ consuetudine; tantáque vsus est moderatione, vt neque in sestertio vicies, quod à Patre acceperat, parum se splendide gesserit, neque in sestertio centies affluentiùs vixerit, quàm instituerat; paríque fastigio steterit in vtraque fortuna.* Hactenus ille. Quæ memoro, vt intelligas quantæ honestatis mensa fuerit profitentium Epicureismum: cùm vix etiam simile quidpiam obseruetur in cæteris. Nihil attexendum de Philosophis, qui Epicurum apud Sanctos Patres & irriserunt, & porcum vocarunt: cùm manifestissimum sit etiam inter Philosophos regnauisse inuidiam; & non esse statim quempiam seu ex barba, seu ex pallio iudicandum Philosophum. Præ cæteris Stoicos fuisse, qui hanc Epicuro infamiam quæsierint, sæpiùs declarauimus; eosdem iam esse, quos Patres innuant, indicare videtur vel illud, quod allatum est ex B. Ambrosio, Claram esse Philosophos, *qui sobrij putantur*, ipsos esse Stoicos, cùm videri tales semper affectauerint, tametsi Curios simulantes Bacchanalia sæpè deprehensi sint viuere. Certè haud abs re videtur interdum ex ipso Zenone quæsitum, *quamobrem, austerum cùm esset, inter potandum tamen hilaresceret?* (ne prolationem, aut nimiam potationem interpreter illud ἐν τῷ πότῳ διαχεῖσθαι, quod est apud Laertium) cùm ille respondit, *etiam madefactos aquâ lupinos dulcescere.* Haud abs re etiam memorant Chrysippum idcircò interiisse, quòd suaue merum, γλυκὺν ἄκρατον, ebibisset inter sacrificia. Tandem haud abs re Stoici notantur aliter dixisse, aliter vixisse, propter illud Satyrici:

Fugerunt trepidi vera, ac manifesta canentem
Stoicida———

nec desunt, qui putent ad eos pertinere, quod Quintilianus habet, dum, *Non*, inquit, *virtute, ac studiis, vt haberentur Philosophi*

lib. 1. de fin.

in vi. Att.

lib. 7.

ibid.

Iuuen. Sat. 2.

losophi laborabant, sed vultum, & tristitiam, & dissentientem à cæteris habitum pessimis moribus prætendebant. Quanquam vt id de omnibus interpretandum censeam, absit. Ad Horatium quod attinet, ille, cùm esset Epicureus, scomma id vulgare iocando admisit, vt suauem, & tranquillam vitam melius persuaderet amico, cui statim antè dixerat:

lib.1.ep.4. *Omnem crede diem tibi diluxisse supremum,*
Grata superueniet, quæ non sperabitur hora.

Ad illud B. Chrysologi nihil aliud dicendum est, quàm quod elicitur ex dictis libro secundo circiter finem de affectu Sanctorum Patrum in Epicurum declamantium.

CAPVT VI.

Respondetur demum obiectis de gula fœda, & noxia.

RESPONDENDVM foret specialius, & accuratiùs ad ea, quæ allata sunt ex Timocrate circa fœditatem vomitionum quotidianarum, & similia: sed ea excutiuntur vno verbo à Laërtio, dum insanire illos
lib.10. dicit, qui Epicuro talia obiiciunt. Et fortassis quidem potuit Epicurus vomitione vti ad stomachum exonerandum humoribus superfluis, ac præsertim longè à pastu, digestionéque iam peractâ; cùm & hanc praxim fuisse Romæ ante tempora Asclepiadis fre-
lib.26.c.3. quentissimam narret Plinius: sed vomere illum solitum præ luxu, aut potatione liberiore, ingurgitationéque quadam, admit sibi ipsi fidem. Vt enim prætermam quantum id repugnet iis, quæ memorata sunt de summa viri frugalitate, iisque etiam, quæ de tenui victu ab ipso conscripta referentur aliàs; quæso quæ frons adeò perfricta, vt huic vitæ tam instituto sapientiæ studium prætexere ausit, præcipuè verò in oculis tantæ Ciuitatis, in qua professorum sapientiæ tantus numerus, & æmulorum obseruantium, obtrectantiúmque tantum studium. Fidem quoque derogat sibi quod obiicitur de immodicis, ac fortunæ Epicuri imparibus sanè, impensis. Vbi certè panis hordeacens, fabæ, aqua, assis vnius victitum impendium, & similia solùm audiuntur; nihil est opus tantâ profusione. Quanquam etiam illæ impensæ elevarentur, si diceres tantum fuisse conuiuentium, (simul nempe cum Epicuro philosophantium) numerum; vt vix etiam Attica mina tam multis, licet parcissimè victum curarent, foret satis: cúmque reditus Epicuri tanti esse nequiuerint, factum supplementum ex iis, quæ opulenti amici conferrent. Verùm, seu Timocratis libri sint supposititii; seu Timocrates reuerâ ab Epicuro discesserit, grauiter videlicet ferens illius obiurgationem ob Metrodorum
L.adu.Col. fratrem offensum, vti apud Plutarchum est; possint esse omnia prorsus commentitia. Quod ad vinum attinet ab Epicuro postulatum, cùm iam propè deficeret; quæso te, cui, nisi inhumano, intolerabile sit, hominem vexatum tam magnis, tàmque diuturnis doloribus, atque etiam præ lassitudine debilitatione animo deficientem, vini paululum aliquid ad exhilarandum cor, excitandosque spiritus sorbere? Nisi verò tantâ quidam, censendúmque inuidiâ est, vt illud crapulæ tribuatur: quemadmodum fieri videas apud aliquos, qui ex vulgata versione Laërtij Interpretatione illud desumunt, ac in ore habent:

——— frigentes hausit
Suaue meracum Sæuus ebrius haud aquæ.

Sanè & textus Græcus id non habet, &, si haberet, lusus foret, ac licentia Poëtica; cùm præsertim norit Laërtius Epicurum non vino ingurgitatum, neque inter vomitum exhalasse animam; sed sanâ mente prædictum, ad absentes amicos scribentem; eos, qui aderant, commonentem. Quid diceret, si, si vt Plato in nuptiis cœnans mortuus esset? Si vt Arcesilas, *facundo calicibus hausto, ἄκρατον ἐμφορηθεὶς πολύν*; si vt Lacydes, factus prius Paralyticus *ex vberiore potatione, ἐκ πολυποσίας*; quæ omnia sunt apud Laërtium, & ex Hermippo maximè. Ne referam quod Athenæus memorat de Xenocrate, illum scilicet vno haustu sorpsisse congium, hoc est pintas treis Parisinas, atque semissem. Vt ista autem præteream, fuissetne mortem obitam ab ipso constantiùs, quam aut à Zenone Stoicorum patre, qui ex Laërtio sese strangulauit; aut sexcentis similibus, qui pari modo vitam finierunt; Speusippo, Menippo, Metrocle, & aliis. Fortitudinem certè eius in strangutia, & torminibus Cicero apertè commendat; & cùm Stoici hos morbos ad edacitatem potiùs, quàm ad natiuam complexionem, cuius sibi nemo est author, referant, patet quo genio dati id faciant. Ac declamat quidem, & more Grammatici excedit Suidas. Quis tamen non videat frequenter viros optimos eodem morbi genere, & cum eisdem doloribus, quibus obiit Epicurus, interire? Sunt, qui statim referant ad vltricem Dei iustitiam, quemadmodum Suidas. Sed hoc vt negandum omninò non est, ita omninò asseri non potest, quin iniuria fiat eidem iustitiæ, quæ plerosque sunceis pedibus graditur. Si cui tamen acerba morte inferas prorsùs vltionem diuinam, nonne proritùs ex tranquilla beneuolentiam inferes? Quid dices verò vel de vno Dionysio, cuius impietatibus grauissimis enumeratis pergit Cicero: *hunc nec Olympius Iupiter fulmine percussit, nec Æsculapius misero, diuturnóque morbo tabescentem interemit; atque in suo lectulo mortuus in Tympanidis rogum illatus est.* Sed hæc altioris sunt disquisitionis: & quod præsentem attinet locum, memorare sufficit Aristotelem optimè sensisse defectus, qui nobis à natura insunt, esse non exprobratione, sed commiseratione dignos. Plutarchus certè humanè se in eo vno gessit erga Epicurum, quòd inferens morbos, qui tam Epicurum, quàm

amicos

moriens non abhorruerit: *Hæc quidem, inquit, non exprobramus; quippe qui nouerimus & Pherecyden, & Heraclitum grauibus morbis laborasse: sed postulamus*, &c. Vt Pherecydem putrè memorauit, qui mortuus est phthiriasi, & Heraclitum, qui intercute; sic addere poterat Antisthenem, & Polemonem, qui interiêre phthisi; Lyconem, qui podagrâ; Cleanthem, qui gingiuæ putredine; & sic de innumeris aliis. Quod postremò spectat ad ea, quæ Epicurus sepulcro suo incidi iussisse, fingitur; constat profectò Suidam studiosè omnia collegisse rumusculos omnes in Epicurum ventilatos, assimulatis intereà iis, quæ seu vera, seu fide digna aut compererat, aut comperire potuerat. Verba sanè quæ obiiciuntur, nullo modo exstant in tota serie testamenti, quod apud Laërtium conseruatum integrum est. Seu verò testamento, seu codicillis Epicurus illud mandasset, Cicero non prætermisisset, qui curiosè adeò obseruauit Epicuri omnia, quibus posset disciplinam illius coarguere. Hinc nihil necesse refellere comparationem Epicuri cum Sardanapalo, cæterisve similibus; maximè cùm perspicuum sit, eos, qui huiusmodi comparationes instituunt, longè prorsùs abesse ab ea Epicuri sobrietate, quæ superiùs descripta est.

Lib. I. de fin.

LIBER SEPTIMVS, DE OBIECTA EPICVRO VENERE.

CAPVT PRIMVM.

Declamatur in Epicuri Hortum, quasi in Lupanar infame.

IDETVR imprimis Epicuri hortus, fuisse quasi prostibulum, quò Scorta Græciæ conuenirent. Ecce enim partim à Plutarcho, partim à Laërtio, partim à Cleomede recensentur meretrices Leontium, Themista, Philænis, Nicedium, Erotium, Hedia, Mammarium, Bodium, Phædrium; præter Cyzicenam illam meretricem, quâ communi iure cum Polyæno Epicurum fuisse in hortulo vsum Plutarchus testatur. Scribitur porrò apud Laërtium Epicurum simul, atque Metrodorum rem habuisse cum iisdem meretricibus, ac nominatim cum Leontio: Ac ne minus quoddam ad Lupanar necessarium deesse posset, ibidem adiiciunt, vnum ex memoratis illis Epicuri fratribus lenocinium exercuisse. Cùm autem Clemens Alexandrinus sapientem in Horto quaternionem cum meretrice memorat, significare, opinor, vult Epicurum, Metrodorum, Polyænum, Hermachum, ac meretricem Leontium. Vt verò de ipsa Leontio, quoniam constat præ cæteris celebris, aliquid adiiciam, Athenæi verba hæc sunt: *Iste igitur Epicurus amicam habuit Leontium, quæ propter artem meretriciam rumore crebro celebrata est. Hæc verò cùm Philosophiæ cœpisset operam dare, scortari non destitit; sed in hortis rem habuit cum Epicureis omnibus, ac propalam cum Epicuro; adeo vt ipse fuisse se multum de ea solicitum in suis ad Hermachum Epistolis declarauerit.* Non memoro hîc Danaën huius Leontij filiam scortatam similiter fuisse extitisseque nominatim Sophronis Ephesij amasiam, vti apud eundem Athenæum est. Possemus iam attexere, quod superius attigimus circa nocturnam illam Philosophiam, synagogéнque mysticam. Siquidem præter comessationes, & compotationes possunt ea intelligi, quæ in nocturnis Bonæ Deæ sacris patrari quondam obiecta sunt: Et non ineptè quis intelligat ex hoc contubernio desumptum, quod Plutarchus scribit Corniadem quasi ex Ephemeridem repetere solitum, quoties cum Hedia, & Leontio rem habuisset, Thasium bibisse, opiparè cœnasse. Ex hoc certè esse videtur cur Epicurus iterùm cum Sardanapalo conferatur, dum inter scorta purpuram nens, illis pensa distribueret. Cur item illud sodalitium comparetur gregi sociorum Vlyssis, iam à nostrorum plerisque dictæ Magorum Synagogæ. Cur denique hortus Epicuri similis dicatur Circes, Augiæque stabulis, & vt nostrorum plerique declamant, Paradiso Mohammedis, in quo, vt ipse Mohammedes (ex vulgari versione) ait: *Quicquid voluit beati præstò est, & quascumque, & quemadmodumque volunt, voluptatem habent, & qualiter, & vbi, & quando, & quantum, & quoties volunt, sine mora, & difficultate. Ita quidem, vt quas hic vxores habuerunt solùs, habeant & illic; cæteræ concubinæ erunt; ancillarum verò nec erit numerus*, &c.

CAPVT II.

Iterùm Epicuri amores, & accepta ex iis damna.

SED vt specialiùs aliquid circa Epicuri amores dicamus, exstat ecce apud Laërtium velut fragmentum Epistolæ, quam ille ad Leontium scripsit: Παιὰν ἄναξ, φίλον Λεοντάριον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας (sic enim videtur meliùs apud Suidam, quam ἀνέπλησεν apud Laërtium legi) ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιστόλιον, *O Regem Apollinem, chara Leontiola, quo nos tumultuoso plausu impleuisti, tuam legentes epistolulam.* Quo loco sibi quis penè persuadeat audire illas delicatulas Poëtarum cantillationes,

Pande puella, pande capillulos, &c.

Vt appareat verò Epicurum ad extremum vsque senium deperiisse Leontium, tam ipsi eius morositatem ægerrimè inuenitur ferre; exstat ecce in serie Epistolarum Græcarum Epistola quædam Leontij ad Lamiam ex secundo libro Alciphronis, hocce initio: οὐδὲν δυσαρεστότερον, ὡς ἔοικεν, ἐστὶ πάλιν πρεσβύτου μειρακιευομένου. οἷά με Ἐπίκουρος οὗτος διοικεῖ, πάντα λοιδορῶν, πάντα ὑποπτεύων, ἐπιστολὰς ἀδια-

[illegible] ... &c. *Nihil est, ut [illegible], [illegible] sine [illegible]: Qui [illegible] erga me [illegible] esse se habet, [illegible], omnia in [illegible] [illegible], [illegible] ad me [illegible] scribens; [illegible] [illegible] ipsum [illegible], tametsi [illegible] [illegible], [illegible], ut est [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], qui & [illegible] [illegible], & plane [illegible] est, [illegible] pro [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] pro [illegible]*, &c. Verùm ut ad amatorias Epicuri ipsius Epistolas redeam, idem Laertius illud ad Themistam Leontei uxorem scriptum ab ipso commemorat, [illegible]. *[illegible], qui nisi tu ad me [illegible], quam ego [illegible] & Themista [illegible], possim, [illegible] [illegible], [illegible].* Ac paulò post idem Laertius: [illegible], inquit, ad Themistam scribens, adlectandum esse ipsam putat, ut ait Theodorus in libro [illegible] quarto contra Epicurum. Addit Laertius scripsisse eundem ad alias quoque meretrices. Sed et quod ad Pythoclem formosum adolescentem, scriptum ab illo refertur, [illegible], *[illegible], inquit, [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible], [illegible].* Pythocles hic est, quem natum annos duodeviginti Plutarchus scribit fuisse commendatum Epicuro deperditum; cumque mulieribus eum posuerat, fuerit appositus et [illegible], immediàque con[illegible]. Ad eundem pertinet autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], et cum Epicurus ex eodem Plutarcho [illegible], ac [illegible] [illegible] Colotem [illegible] [illegible] [illegible], *Colotulum, & Colotillum.*

Attexi iam posset aliud Epicuro [illegible], quæ, præter leniores ad delicias comparatorum [illegible], [illegible] causa esse videatur quamobrem fuerit tantopere ad venerea intemperans. Sed absocere solum lubet, cùm ex molli desidia, [illegible] intemperantiâ notum sit corpus effici enerue, flaccum, effeminatum; nihil mirum videri, si corpus Epicuri contigerit, quemadmodum suprà observauimus descriptum à Suida fuisse. Hinc enim Plutarchus obiicit nihil profuisse nec Epicuro, nec Epicureis ad decantatam illam corporis *[illegible] affectionem, seu probam constitutionem*, quòd omnium actionem [illegible], quæ boni studium afficerent; [illegible] sane videtur ex eo, quod apud Suidam legimus, Epicurum fuisse adeò [illegible] corpore affectum, ut surgere per multos annos è lecto non potuerit. Quod autem quod Suidas, vt os Cicerone [illegible] [illegible], extremos illius Epicuri morbos ad hunc quoque [illegible] [illegible] intemperantiæ retulisset.

CAPVT III.

Abactus proinde Epicurus è Philosophorum Choro.

ATQVE ex his tandem arguitur Epicurum videri indignum, qui Philosophorum adscribatur circul. Prætereo enim quæ ex Cleomede superius relata sunt, cùm Epicurum abigeret ex Philosophorum choro. Prætereo et ab Epicteto, Hierocle, & aliis relegatus potiùs sit ad Cinædos, & meretrices. Alia ut attingam, Themistius patrem suum commendans: *Ille*, inquit, *Epicurum [illegible] è catalogo [illegible], [illegible] in corpus ipsius effusa, ut qui animi esset voluptatis. Epicuri*, inquit Maximus, *ne nomen quidem ipsum fero. Neque enim Philosophiam admitto, quæ lasciuiat, sed neque [illegible], quæ [illegible].* Ipse Lactantius, cùm aliàs sæpe Epicurum stultitiæ damnet, tum relatis illis non ante citatis ex Lucretio versibus, lib. 3.

Qui genus humanum ingenio superauit, & omnes
Præstinxit, stellas exortus uti ætherius Sol,

Subdit: *Quos equidem versus nunquam sine risu legere possum. Non enim de Socrate, aut Platone hoc saltem dicebat, qui velut Reges habentur Philosophorum, sed de homine, quo sano & vigente nullus æger [illegible] delirauit.* Sed ne id genus plura consectter, obiiciam solùm quod Arcesilas apud Laertium interrogatus, *cur homines ex cæteris ad Epicureos, ex Epicureis autem ad cæteros non migrarent*, respondit: *Quoniam ex viris quidem Galli fiunt; ex Gallis verò viri non fiunt.* Alludens scilicet ad Gallos sacerdotes Cybeles exsectos, & effeminatos. Et possent quidem hoc loco enumerari ex Epicuri familia, qui Philosophiæ asperserint labem: sed omnium instar esse potest ille ex Seleucia Diogenes, cuius iam ante facta est mentio. Scilicet narrat Athenæus lib. 5. quemadmodum ille à Rege Alexandro petens, obtinuerit, ac deinde Lysio lo meretricula, quam deperibat, dono dederit tunicam purpuream, aureamque coronam virtutis effigie insignem. Itemque, quemadmodum in conuiuio celebri risus ingens fuerit excitatus, vbi hisce insignibus exornata muliercula apparere iussa est: cùm vix tamen Philosophus eius laudandæ faceret finem. Ad hunc locum spectat quod memorant Suidas, Ælianus, & alij Epicureos fuisse à Romanis publico Senatus decreto expulsos, itemque à Messeniis, quòd Adolescentum corruptores essent, ac propter mollitiem, & impietatem contaminarent Philosophiam. Addunt verò illi eiectis (quod quidem fieri ante Solis occasum oportuit) iussisse Messenios, & à Sacerdotibus templa lustrari, & à Timuchis vrbem purgari; quasi scilicet à piaculis, sordibusque liberam factam. Referunt etiam ut Lyct[illegible] appellatos illac Epicureos abegerint, lege apud ipsos lata *ut effeminatæ degeneris & turpis sapientiæ inuentores, atque adeò Diis inuisi homines per præconis vocem Lyllo pellerentur.*

si verò quis eò venire auderet, ac legem istam contemnere, is in catastâ vinctus teneretur diebus XX. prope Curiam, & inunctus melle, ac lacte perfusus apibus, & muscis vorax illud tempus fieret pabulum: atque exactis, si superstes esset, veste indutus fœmineâ è saxo præcipitaretur. Vt verbo dicam, sic Apollinaris: (in epithal.)

Asti Epicureos eliminat vndique virtus.

CAPVT IV.

Epicurum castè vixisse docetur.

HABES huc-vsque quid Epicuro circa Venereum intemperantiam possit maximè obiici. Placet porrò initio statim his omnibus opponere testimonium viri & docti, & sancti, quem meritò innumeræ obloquentium turbæ præferendum censeas. Is est Gregorius Nazianzenus, qui cùm in suis Iambicis continentiam aliquorum Philosophorum commendaret, de Epicuro sic cecinit:

Iamb.18.
Ipsam voluptatem posuit præmium
Epicurus extare omnibus laboribus,
Mortalibusque tendere hoc beata omnia.
At ne ob voluptatem improbum, hunc laudarier
Quis crederet, moderatus, & castus fuit,
Docens suo, ille, dogma moribus probans.

Nihil sanè hoc elogio illustrius; demonstrat enim vt Epicurus non modò casta docuerit (scilicet aliam voluptatem, quàm Veneream, damnatamque defendendo) sed castè etiam vixerit, hoc ipso arguens se voluptati obscenæ non patrocinari. Subscribit porrò Seneca, cùm de Epicuro loquens: *Mirum est,* inquit, *aliquid fortiter dici ab homine mollitiem professo, ita enim plerique indicant. Apud me verò Epicurus est, & fortis, licet manuleatus sit.* (Epist.33.) Veruntamen quid Epicurus seu docuerit, seu dixerit, suo referendum est loco, vbi scilicet quemadmodum ille amores tam mulierum, quàm puerorum penitùs damnauerit; cùm & intereà sufficere possit, quod ex Epistolâ ad Menœceum superiùs iam relatum est, *Non enim puerorum, mulierumque fruitiones,* &c. De moribus heic agimus, quos etiam castos non diffitentur, qui opiniones ipsius fuisse impudicas existimant. Vnus audiatur Cicero: *dicet,* inquit, *aliquis: Quid ergo? tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? Ego verò minimè; video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclarè. Itaque, vt sæpe dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. Quamuis spernat voluptates eas, quas modò laudauit, ego tamen meminero quod videatur ei summum bonum,* &c. (3.Tuscul.) Quamobrem tametsi suppositurimus Epicuri doctrinam fuisse obscœnam, & exsibilandam (quod sanè, vt recepimus, loco declarabimus, quàm à vero abhorreat) adhuc tamen quod spectat ad vitam, & mores, continentissimus extitit. Certè cùm audis Ciceronem memorare Epicurum aspernatum fuisse voluptates, est quòd putes Metrodorum seriò de se, & Epicuro dixisse, quod Plutarchus alicubi refert, videlicet, *in voluptates corporis se insiluere.*

Postremò verò, vt habeas testimonium ab inimico, atque ideò omni exceptione maius, ecce vt Chrysippus de Epicuro senserit. Scribit Stobæus, *quempiam fuisse, qui & vino et captum amore virum sapientem dixerit, & ipsius Epicuri exemplo inter cæteras id probârit: Chrysippum autem contradixisse, & Epicurum quod attineret, excepisse nihil ex eius exemplo concludi, quoniam foret ἀναίσθητος, sensu* (seu passione concupiscibilis appetitus) *carens.* Quo loco vides Epicurum tum citari ab aliis in exemplum continentiæ, quæ sit viro sapiente digna: tum aduersarium eius Chrysippum non negare eius continentiam, sed illam solùm tribuere stoliditati, potiusquàm virtuti; quòd vt nihil aliud, saltem fatem facit Epicurum incontinentem, libidinosumue non fuisse. Hæc porrò Chrysippi redargutio cum ea consonat, quæ Galenus Epicurum taxat, non sanè circa nimium, sed circa nimis parcum Venereorum vsum; cùm, vt iam antè meminimus, censuit *ipsum nunquam prodesse, multùmque esse nisi & noceat;* retuli hæc de re alibi. Adnoto heic solùm nihil esse mirum si Chrysippus existimârit hominis esse stupidi, ac bardi amore non capi; contrà verò amore capi solertis esse, ac ingeniosi; quando se ipse hac ratione factòque ipso planè solertem, ingeniosumque esse probauit. Sanè, ne cætera consecter, legitur ecce apud Laërtium turpia, ac infanda scripsisse. Quippe *in commentariis de antiquis Physiologis, quæ de Ioue, & Iunone tradit, turpiter confinxit,* (verba sunt Laërtij) *sexcentis versibus ea scribens, quæ nemo ne ore quidem inquinatissimo scriberet. Turpissimam enim, vt aiunt, illam scribit historiam* (tametsi laudat vt Physicam) *scorto potiùs, quàm Diis congruentem, ac prætereà ab iis, qui de tabellis scripserunt, alienam. Neque enim apud Polemonem, neque apud Hypsicratem, at ne apud Antigonum quidem inueniri, sed ab eo confictam esse. In libro autem de Republica, etiam cum matre, & filia, ac filio commiscere corpus concedit.* Hæc, & plura sunt quæ Chrysippo attribui scribit Laërtius.

CAPVT V.

Purgatur Epicuri Hortus ab infamia ex mulieribus.

CVM itaque Epicuri mores nihil impudicum habuerint, existimare par est non fuisse Hortum ipsius infame lupanar, tametsi mulieres nonnullæ commoratæ in illo sint. Vel omnes enim, vel certè plures ex iis, quæ enumerantur, cum Epicuro sunt conuersatæ, non vt se prostituerent, sed vt cum eo philosopharentur. Scilicet hoc nouum non fuit, vt ingenuæ, præstantèsque ingenio fœminæ in Philosophorum scholis

nuptae, ac viri conuenirent. Ecce enim in Academia auditrices Platonis fuerant, & Lastheneia Mantinica, & Axiothea Phliasia, pariter ac Xenocratis, Aristoteles, & alij [illegible], vt Laertius memorat, adiiciens Axiotheam virili etiam habitu, ex Dicaearcho, fuisse indutam; cùm addat easdem quoque fuisse Speusippi discipulas. Enimuerò Pythagoras, nonne mulieres plurimas in disciplinam suam admisit, quemadmodum Porphyrius, Iamblichus, & alij scripsere? Nonne etiam ex Laertio plurimi vxores suas erudiendas ipsi tradiderunt, quae Pythagoricae dictae sunt? Ex harum fortè numero ipsa quoque Theano fuit; quippe quam nonnulli voluerint vxorem fuisse cuiusdam Brontini, Pythagorae verò extitisse non vxorem, sed discipulam. Quid memorem id etiam [illegible] consequentis saeculis fuisse. Audi enim Porphyrium de praeceptore suo loquentem; *Audiebant Plotinum etiam mulieres nonnullae, admodumque sapientiae eius deditae, quarum nomen erat Gemina; in cuius etiam aedibus habitabat. Item Gemina huius filia nomine similiter Gemina. Amphiclea quoque Aristonis filia, & filij Iamblichi vxor. Multi quin etiam viri, multae & mulieres genere nobilitate pollentes, cùm morti iam propinqui essent, liberos suos tam mares, quam foeminas vnà cum omni substantia Plotino, tanquam sacro cuidam, diuinoque custodi tradebant, atque commendabant. Quare erat Plotini domus plena iam puerorum, virginumque similiter, &c.* Haec commemoraui, vt intelliges haud insolitum Epicuri Scholam, quemadmodum intelligi valet ex ipsius Testamento supra. Atque, vt caetera omittam, potuerint illae simul cum Epicuro conuersari Pythagoricarum instar, vxores esse communicantium etiam cum ipso foeminarum. De Themista certè, quòd fuerit Leontei vxor, perspicuum est. Leontium quoque tametsi fuerit Metrodori concubina, potuit tamen pariter vxoris instar illi esse potius, quemadmodum fuerat Aristoteli Herpyllis, ex qua suscepit Nicomachum. Fuerit, vt Leontium, ita & Philosophiae operam dedisse ipsas, reprehendum id solùm est, quod superius attigimus, videlicet habuisse illam, vnde librum aduersus Theophrastum Philosophum scriberet. Et ne quis putaret ipsam quidpiam solum effutiuisse muliebriter, testatum fuisse M. Tullium, opus nominatim conscriptum *fuisse sermone*, & *Attico*: Quibus verbis, & eruditio, & elegantia indicatur. Quin etiam scribit Plinius Leontium Epicuri cogitantem depictam fuisse; vt ipsam nempe intelligamus Philosophicis meditationibus deditam: Quippe si illa meretrix fuisset, profectò non cogitabundam, sed lasciuientem, aut habitu mulieris pingi oportuerat. Vt agnoscas etiam Themistam philosophatam fuisse, notandum solùm est Lactantium, cùm philosophari neget foeminas, voluisse tamen excipere ex omni memoria Themistem. & Ciceronem ita illius suspexisse sapientiam, vt in L. Pisonem agens, homo diserte: *licet sis Themista sapientior*: atque eo sensu, quo mox antè: *Torquatior*, quàm *Piso* (anus scilicet praenomine Marcus) *prudentior*, *quàm Cotta*, *abundantior consilio*, *ingenio*, *sapientia*, *quàm Crassus*.

Lib. 4.

In vita Pyth.

In vit. Plot.

Laert. lib. 5.

In Orat. in Pis.

Lib. 35. c. 11.

Lib. 3. cap. 25.

Edisserendum fortè hoc esset, admittine, vt sunt imbecilla foeminarum ingenia ad Philosophiam debeant? Sed paucis, constat non sine inuidia posse arceri à Philosophia, seu summi boni prosequutione, adeptionéque felicitatis, si quae iudicio, & affectu philosophico fuerint: cùm & eiusdem nobiscum naturae participes, easdem nobiscum dotes possideant, & pleraeque ingenij acumine, ac robore praestent viris plurimis, etiam ex iis, qui existimant se optime philosophari. Atque id quidem, vt experientiam plurimarum Heroidum, vtrarumque doctarum praeteream, (quas inter semper eminebit, quae nunc nostri saeculi foelicitate effloruit Vltraiectensis illa puella Anna Maria Schurmanna, omni genere non virtutis minus, quam eruditionis ornatissima) praetereáque etiam, si Plato voluit mulieres perinde ac viros sese immiscere Reipublicae, non esse quod eaedem à rerum speculatione prohibeantur. Deinde quaeri id etiam posset, annon imbecillum videatur castitatis praesidium in tanta familiaritate commisceri foeminas viris. Verùm, vt contendere nolim non sic in illa consuetudine periculo habuisse, vt si quispiam marmoribus copulauisset marmora, (puta cùm magno temporibus illis non deterent vitio, si quis à se nihil humani alienum esse arbitraretur, ac damnatum solùm haberetur etiam à Philosophis, si quispiam intemperanter, contraque legum, honestatis, ac famae dispendio sese Veneri dederet,) ita potuit tamen in illa conuersatione esse moderatio, vt peccatum nihil fuerit admissum. Temperantiam maximéque cùm tanta illic coleretur Sobrietas, quae inimica est Veneris; & cùm ipse qui praeerat, instituebatque Epicurus, sic continens foret, vt iam diximus, & aduersùs Veneream ita declamaret, vt aliàs dicemus.

Lib. 5. de Rep.

Dices, si Epicurus coelibem, continentémque vitam traduxit, ac neque vxorem, neque concubinam habuit; cur non eandem rem familiaribus, ac Metrodoro praesertim persuasit? Ratio esse potuit, quia fragilitati illorum consulens, nec iugum ipsis imponere, quamuis subiret ipse, voluit. Sic visum superiore libro 5. cùm ipse dictum non toto asse pasceretur, concessisse Metrodoro, qui non tantùm profecerat, vt pasceretur toto.

Postremò, quòd Leontium non negem fuisse Metrodori concubinam; disquirendum esset an id fuerit Horto, seu Epicureo contubernio indecorum. Sed notum satis superque est, vix Philosophum vllum celebrari, cuius concubina aliqua non memoretur. Rem habes fusè ab Athenaeo, inter caeteros demonstratam. Et cùm res temporibus nostris diffamata iam fuerit, exstant tamen Leges Ciuiles, & Canonicae, ex quibus intelligitur fuisse aliter à maioribus nostris vsurpatum. Quod quidem attingo, non sanè, vt vitio quaeratur patrocinium; sed vt intelligas tantò minùs damnari posse concubinarum vsum apud

Lib. 13.

l. In concubin. ff. de concub.

Dist. 34. c. ibid. can. 4.

apud Ethnicos, quantò olim, per ea, quæ nobis morum, pietatisque principia, regulæque sunt, prohibitus minimè fuit. Nihil hîc adiiciendum est de nocturno illo conuentu, cùm ex dictis superiùs constet rem esse commenticiam. Illæ omnes comparationes cum Sardanapalo, cum sociis Vlyssis, cum Augiæ stabulo, cum Paradiso Mohammedis, declamationes meræ sunt. Quod spectat ad Corniaden, non fuit ille Epicureus: sed Plutarchus solùm innuit non debere virum sapientem simileis res turpeis cogitatione repetere, vt faciebat Corniades, homo scilicet perditus, quem etiam ab Epicuro improbatum non obscurè colligitur ex ipso Plutarchi contextu.

CAPVT VI.

Refelluntur Epicuri amores, & damna ad ipsos relata.

RESPONDENDVM ad ea restaret, quæ ex Plutarcho, Cleomede, itémque ex aliis apud Laërtium obiecta sunt: sed & notum ex antè dictis quâ mente illi animati aduersùs Epicurum fuerint; & repetitum est aliquoties, vt Laërtius dixerit insanos, qui talia comminiscerentur. Sanè quod attinet præsertim ad amatorias Epistolas, nemo ambigat illas ex iis fuisse, quas Diotimus Stoicus Epicuro imposuit. Ac de Leontio, & Themista, quarum altera concubina, altera vxor familiarium facta, res ipsa planè reclamitat; maximè verò cùm Laërtius referat hanc commentationem ad obtrectatorum insaniam. Opinor autem, si Laërtius recitatam ex Alciphrone Leontij Epistolam habuisset ad manum, idem de ea fuisse laturum iudicium. Nempe siue Alciphron ipse, siue alius confinxerit, apparet sanè inepta nimis, affectatáque declamatio. Hinc non memoro vt Leontium, veluti etiam Metrodorus, ante Epicurum diem obierint, cùm Epicurus filij ipsorum Epicuri nomine, tanquam pupilli in testamento, & meminerit, & curam habuerit; vt intelligas qui Leontium scribere adillum potuerit, & iam quidem octogenarium; cùm ipsi Epicurus supervixerit, ac deinceps obierit, vix annum egressus septuagesimum primum. Quod ad Pythoclem attinet, cæterósque adolescenteis, parem caussam Laërtius facit, cùm ex eadem insania Epistolas depromptas refert. Et certè cùm Pythoclem ipsum, ac etiam Menœceum, & alios Epicurus ita ad philosophandum, excolendúmque virtutes, ac nominatim continentiam adhortatus fuerit, vt quæ supersunt Epistolæ partim integræ, partim per fragmenta, declarant; longè omnis suspicio euanescit: aboletúrque. Nisi porrò Stoici fateantur potuisse illa de Epicuro præter verum, ac ita vulgari, quià dicent ad ea, quæ de ipso quoque Zenone in vulgus abierunt: Antigonus enim Carystius (Athenæo referente) in eius vita scriptum reliquit, vt pueris semper sit vsus, nunquam verò fœminâ; tametsi Laërtius scribat semel, aut bis ancillulâ vsum, ne mulierum osor esse videretur. Sed & nisi id locorum, temporúmque consuetudini, aut, quod magis placet, ad maledicorum & sycophantarum calumnias confugere liceat, quænam excusatio prætexetur iis, quæ vulgò de Socrate, cæterisque sanctissimis Philosophorum circumferuntur? Nam ut nihil dicam de Xenophonte, qui vt puerum Cliniam deperierit, apud Laërtium scribitur; vt nihil item de cæteris, quos longum foret enumerare: nonne ruborem excitabunt, quæ de Philosopho habito diuino iactantur? Vides quid ipse Apuleius, quanquam fuerit Platonicus, non dissimulet à Platone scriptum. Inter cætera enim amatoria legitur scripsisse ad Asterem puerum:

Astra vides, vtinam fiam, mi sidus, Olympus,
Vt multis sic te luminibus videam.

Et ad Dionem,

Ciuibus ingentî in patria laudate, simul nunc,
Qui insanum me animi reddis amore, Dion.

Plura habet Laërtius circa amores Alexidis, Phædri, aliorum, quos Plato deperierit; sed præsertim illud, ἡ ψυχὴ Ἀγάθωνα φιλῶν, &c. quod tum Agellius, tum Macrobius traditum memorant Latinè plus illis versibus.

Dum semihulco sauio
Meum puellum sauior, &c.

Vt iam de obiecta Epicuro desidia dicatur, nihil necesse est permittam de amœnitate Hortorum; quasi nempe illa comparetur solùm, vt libidinum sit illectamentum, & non potiùs, vt philosophantium animus exhilaretur, ac mirâ quadam alacritate seu ad meditandum, seu ad disserendum excitetur, ex pulchritudine illa varietatéque arborum, herbarum, foliorum, florum, vmbrarum, riuulorum, volucrum, susurrorum, ambulacrorum, & si quæ sunt huiusmodi. Profectò, & hoc Epicuro non fuit peculiare, vt seu in Horto philosopharetur, seu Hortos ad philosophandum Sectatoribus relinqueret suis. Nam & Plato & Sectatores habuere Hortum in Academiâ emptum ab Anniceride; cùm ille etiam in Horto, qui fuit apud Colonum, philosophatus dicatur. Rursus Theophrastus in testamento Hortum, ædesque adiacentes amicis, qui philosophari in illis optarent, concessit, vti apud Laërtium est; qui etiam aliquoties eiusdem Horti meminit, cùm successorum vitam describit. Quod superest, otium liberale fuit, non segnis desidia, exactum in Hortis Epicuro tempus. Et certè vel sola librorum ab Epicuro conscriptorum multitudo, ac varietas, satis magno est argumento ipsum non mollitie, ignauiâ, languore totos dies obtorpuisse; sed integram potiùs ætatem impendisse

Philosophiæ

Philosophia. *Otia*, inquiunt, *dant vitia*; verum hoc de segnitie illa intelligunt, quâ piger vel dormit in vtramque aurem, stertitque quantum despumare Falernum sufficiat; vel ad nequitiam animum componit, seséque ipse abutitur; non autem de vacatione illa, quâ quis sibi feriationem à negotiis, rebúsque gerendis procurat, vt animus curis solutior inquirendæ veritati studeat, siue, quod est idem philosophetur. Sed de hoc otio plura aliàs, cùm etiam declarabimus non esse ipsum causam morborum, uti vulgò existimatur, aut præmaturi obitus. Hoc porrò attingo vt iam innuam, si Epicurus imbecillus, si morbis obnoxius fuit, si maximis doloribus discruciatus interiit, non hæc fuisse damna ex vlla ipsius seu incuria, seu nequitiâ, ac libidine consequuta; sed constitutionis fuisse vitium, quod in ipso ortu ex parentibus acceptum non valuerit satis vllo studio seu tollere, seu emendare. Id vnum quod præstare potuit, generosè præstitit, dum tantâ constantia dolores, ac mortem ipsam tolerauit. Quocirca ne tempus teramus in testificando vel Suidam, vel alios illos apud Laertium, audire præstat Ciceronem, dum commendat extremam illam Epicuri

lib. 2. Tusc. constantiam: *Ordiamur, inquit, ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptarium dicimus. Quid? is tibi mortem ne videtur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatum appellat, maximísque doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoriâ, & recordatione confutat. Nec hoc sic agit, vt ex tempore quasi effutire videatur: De morte enim ita sentit*, &c.

lib. 9. n. 41. Præstat & M. Antoninum, apud quem verba Epicuri sunt, Ἐν τῇ νόσῳ, οὐκ ἦσάν μοι αἱ ὁμιλίαι περὶ τῶν τοῦ σωματίου παθῶν, οὐδὲ πρὸς τοὺς εἰσιόντας τοιαῦτά τινα ἐλάλουν, ἀλλὰ τὰ προηγούμενα φυσιολογῶν διετέλουν, καὶ πρὸς αὐτῷ τούτῳ ὤν, (ita videtur pro ὢν, τινὰ) πῶς ἡ διάνοια μὲν συμμεταλαμβάνουσα (videtur, pro συμμεταλαμβάνουσα) τῶν ἐν τῷ σαρκιδίῳ κινήσεων, ἀταρακτεῖ (videtur, pro ἀταρακτοῦσα) τὸ ἴδιον ἀγαθὸν τηροῦσα· οὐδὲ τοῖς ἰατροῖς συμπαρεῖχον καταφρυάττεσθαι, ὥς τι ποιοῦσιν, ἀλλ' ὁ βίος ἤγετο εὖ καὶ καλῶς. *Dum morbo tenerer familiares sermones non erant mihi de doloribus, quos tum perpetiebar in corpusculo; neque cum iis, qui inuisebant me, hisce de rebus quidquam loquebar; sed in disserendo de rebus naturæ præcipuis deterebam tempus. Cùmque ad hoc intentus forem, ipsa interim mens nostra cum corpusculi incitationum non particeps, imperturbata, ac bonum suum intemeratum seruans, conslabat. Quin etiam ne Medicis quidem tanquam remedia adhibendo quidpiam præstituris permittebam me; & vita nihilominus non malè, neque indecorè congruebat.* Cui profectò loco accenseri potest quod habet alia occasione idem Epicurus apud Senecam, dum,

Epist. 18. *Magnificentior, inquit, mihi crede sermo tuus in grabato videbitur, & in panno: Non enim dicentur tantum illa sed & probabuntur.* Itémque

Epist. 66. Senecam, dum post commendatam illam Epicuri de Sapientiâ, ac beatâ vitâ in Phalaridis tauro decantatam sententiam, de qua dicendum aliàs, tum multis interpositis, memorat illum *tractæ valetudinis, & dolorum grauissimorum perpessionem, in qua, inquit, Epicurus fuit ille summus, ac fortunatissimus dies suus: Ait enim se vesicæ, & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris accessionem non recipientia; esse nihilominus sibi illum beatum diem: beatum autem agere, nisi qui in summo bono est, non potest.* Et statim: *non potest dici hoc non esse par maximis bonum, quod beatæ vitæ clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit.*

CAPVT VII.

Restituitur Epicurus in Philosophorum Chorum.

NVnc, quòd Epicurus abactus è Philosophorum choro à bene multis esse videatur, nihil profectò mirum est. Alij enim ex studio Sectæ malè affecti in ipsum fuere, vt Epictetus, Cleomedes, alij, præter Stoicos illos antiquiores. Alij seu ignorauerint, seu dissimulauerint quanta fuisset in Epicuro seu doctrinæ castimonia, seu vitæ cōtinentia; præ quadā tamen festiuitate, virum perinde exceperunt, ac si fuisset tā moribus, quàm dogmatibus voluptarius, vt patet ille Themistij. Alij, cùm feruore quodam declamationis abriperentur, facilè eò delapsi sunt, vt de Epicuro sermonem haberent iuxta vulgarem sententiam, quemadmodum Maximus Tyrius. Alij pro studio virtutis, affectúque pietatis sic expedire iudicauerunt, vt nonnulli sanctorum Patrum, quibus accensetur Lactantius. Enimverò, quid putas est dicendum de Arcesilâ Epicuri contemporaneo? Idem profectò, ac fortè peius, quàm de ipsis Stoicis. Imprimis quippe Arcesilas ex eo oderat Epicurum, quòd cùm auram popularem insolenter prorsus captaret (ὀχλαγωγὸς, καὶ φιλόδοξος) exempli causâ, vocibus illis, quæ sunt apud Laertium, *Alio ego, & non assentietur huic quispiam?* Epicurus aliquando ipsum sic taxauerit, quasi nihil iactaret proprium, sed desumptum solùm ex Platone, Pyrrhone, Diodoro. Id innuit Plutarchus Epicurum scribens dixisse de Arcesilâ, μηδὲν αὐτὸν ἴδιον λέγοντα, ὑπόληψιν ἐμποιεῖν καὶ δόξαν ἀνθρώποις ἀγραμμάτοις, *Ipsum, cùm nihil proprium efferret, opinionem de se, gloriámque apud homines illiteratos parasse.* Deinde, mirum, quī Arcesilas Gallos vocaret Epicureos, ipse palàm vsus Theodota, Philætéque scortis, itémque Demetrio, ac Leochare adolescentulis; adeò vt proinde illum corruptorem iuuenum, & cynædo digna loquentem Aristo Chius dixerit; quod memoratur apud Laertium. Sed hæc vt missa faciam, magnósque quosdam viros opponam, qui Epicurum inter summos Philosophos habuerint. Occurrit imprimis Menander, Epicuri coætaneus, ac proinde morum ipsius, placitorúmque intelligens. Huius testimonium quanti sit faciendum cognoscat ex Plutarcho velim, quo loco eius comparationem cum Aristophane instituit. Ipse itaque Epicurum cum Themistocle ita confert,

Margin notes: lib. 4. — l. 1. adv. Col. — loc. cit. — lib. de comp.

vt

lib. 3. vt quemadmodum libertatem patriæ ad Themistoclem, sic ad Epicurum sapientiam eiusdẽ patriæ referat, memorabili illo disticho in Anthologia asseruato, indicatóque superiùs:

> Χαίρε Νεοκλείδα δίδυμον γένος, ὧν ὁ μὲν ὑμῶν
> Πατρίδα δουλοσύνας ῥύσαθ', ὁ δ' ἀφροσύνας,
> *Par Neoclidarum, quorum vnus libera vt esset,*
> *Alter vti saperet Patria, fecit, Aue.*

lib. 10. Sequitur ille Athenæus, cuius quoque suprà ex Laërtio meminimus. Is nempe celebrem sententiam ex Epicuro descriptam prosequitur hoc disticho:

> Τὸν Νεοκλέους [illegible] σοφὸν Μεν[illegible]
> [illegible], ἢ Πυθοῦς ἐξ ἱερῶν τριπόδων,
> *Hoc Neoclis natum sapientem digna Camœna,*
> *Aut Phœbi Tripodes edocuere sacri.*

l. 1. de them. Attestatur ille etiam memoratus Constantinus Porphyrogenneta, Imperator eximiè doctus, qui Insulam Samum describens: *Ex hac*, inquit, *prodierunt viri sapientiæ laude insignes, Pythagoras Samius Mnesarchi filius, & Epicurus Neoclis, & Melissus, aliique non pauci.* Quod porrò cum Pythagora Epicurus heic copulatur, id in memoriam reuocat, quod habet

lib. 8. Laërtius in fine vitæ Pythagoræ, dum Epicurum Philosophis ex Pythagorâ propagatis, & memoratu dignis accenset. Nihil verò necesse est vberiùs Laërtij testimonium adducere, cùm de illo iam satis constet. Quin-etiam nihil videtur opus corrogare loca seu ex Sexto Empirico, seu ex cæteris auctoribus Græcis, qui Epicurum non postremum inter Philosophos habent. De Latinis res satis constat.

in lib. de fin. &c. Nam Cicero etiam non modò interdum nobilem Philosophum dicit, sed passim quoque nobilissimis Philosophorum intermiscet. Sic Seneca, dum iis respondet (vt cætera reticeam) qui obiiciunt Philosophos aliter vi-

l. de vit. be. cap. 17. xisse, quàm docuerint: *hoc*, inquit, *per maligniss. nos capita, & optimo cuique inimicissimos, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum*

in Apolog. *Zenoni.* Sic Apuleius, vbi adnumerauit Epicurum Anaxagoræ, Leucippo, Democrito, cæterisque, vt loquitur, rerum naturæ patronis, ac commerauit deinde Epimenidem, Orpheum, Pythagoram, Ostanem, Empedoclem, Socratem, Platonem subiungit: *Granter igitur mihi, cum & ego tot, & tantis viris ad-*

Iamb. 18. *numeror.* Prætereo Patres, vt ex Græcis B. Gregorium Nazianzenum, quem antè citauimus: ex Latinis B. Ambrosium, qui docet

lib. offic. *Epicuri Hortos tolerabiliores esse Lyceo Aristotelis.*

Hoc verò addo: Cùm Epicurus, infamis fuisset habitus totâ illâ pene sæculorum serie, quâ literæ bonæ sepultæ iacuerunt; vix tamen libros humaniores, puluere excusso, rediisse in manus ante duo ferè sæcula, quàm omnes penè eruditi symbolum pro eo contulerunt.

lib. 8. ep. 7. Accipere vis aliquos? Ecce Franciscus Philelphus in Epistolis: *Quamuis*, inquit, *improbetur Epicurus à multis, vides tamen ab illo eam voluptatem maximè omnium*

init. *laudari, quæ sit animi, quæ sapientiam, virtutémque consequatur.* In libris autem de Morali disciplina, *Et sapientem*, inquit, *Epicurum, &*

lib. 3. c. 11. *vitæ continentissimæ extitisse constat.* Alexander ab Alexandro in diebus genialibus: *Epicurus*, inquit, *summæ voluptatis assertor, vilissimo [illegible] & modesto contentus, aquâ, & polentâ, aut [illegible] hordeaceo victum quæsiuit; contráque [illegible] tem inuictum animum gessit; non quod voluptates auersaretur; sed quod in tenui victu [illegible] voluptatis experiri aiebat; cuius rei argumentum est, quod oleribus, & pomis, ac tribus [illegible] viuendum censuit, libros refertos.* Cælius Rhodiginus in antiquis lectionibus: *Ceterùm*, inquit, *quod vtique mirari me plurimùm facit, ille voluptatis assertor Epicurus omnes [illegible] suos replens oleribus, & pomis, tribúsque [illegible] adstruit esse viuendum.* Raphaël Volaterranus in Anthropologiâ: *Epicurus*, inquit, *summum bonum, non vt Aristippus in voluptate corporis, sed in doloris vacuitate ponebat: bonitatem [illegible] tem, & sermone collatae diligebat, quod parabilis esset, & anxietas animi in parandis [illegible] vitabatur.* Ioannes Franciscus Picus Mirandulanæ Comes in examine doctrinæ vanitatis gentium; *Neque*, inquit, *vt Simplicius [illegible] voluptatem vocabantur Epicurei, sed [illegible] oribus maximè & continentiâ.* Verùm nunquam finis esset, si vellem suffragia singula colligere, & recentiorum maximè ad vsque Erycium Puteanum, cuius Elogium de Epicuro inter præfandum allatum est, vel potius vsque ad teipsum, LVLLERI amicissime, qui cùm illud Menandri ex me accepisses, excepisti statim fuisse Epicurum nomine [illegible] dignissimum (nempe [illegible]) multò ampliùs illi debere non Atticos modò, sed & omnes homines ob purgam amentiam, quàm Phigalenses Apollini, quem [illegible] cognominârunt, templo constructo ob depulsam pestem.

Enimverò heic tacere non possũ duos, aut treis eximios viros, qui seu de Sectâ Epicuri, seu Apologiam pro Epicuro conscribere aggressi sunt. Vnus est Baptista Guarinus Veronensis, quem de Sectâ Epicuri librum scripsisse Trithemius refert; etsi neque nos vidimus illum; neque Naudæus etiam noster comperire vsquam, etiam in Italia, potuerit. Alius est M. Antonius Bonciarius Perusiensis Professor, qui in catalogo Operum suorum, se composuisse librum testatur, cui titulum fecerit *Epicurus, siue dialogus de antiquâ Philosophiâ*, in quo efficacibus argumentis, & doctorum virorum testimoniis probatũ, *neminem ex priscis Philosophis accessisse propius ad veritatem, quàm Epicurum; contra, nullos ab eâ longius recessisse, quàm Stoicos.* Tametsi iste quoque liber, nunquam fortassis editus, nec nobis est visus, nec amico nostro, quem vix tamen vlli rarissimi fugiunt. Tertius est Andreas Arnaudus Forcalquerien[illegible] in hac Prouinciâ Prosenescallus, qui in libello, cui nomen *Ioci*, Apologiam pro Epicuro inter cætera edidit, breuem illam quidem, & foliolis paucis; sed in quâ tamen ex [illegible] bantur ex Laërtio præsertim, atque Senecâ, vnde conuincatur, quod vir ille prærandicus initio proposuit, *fuisse Epicurum [illegible] stiùs laceßitum, & [illegible] ab [illegible]* An opponam tandem coronidis vice, quod Poëta Stellatus ante centum annos, de

Epicuro

Epicuri [illegible] ex Zodiaco vitæ descriptum:

Obvius ecce senex quidam mihi venit ab arvo
[illegible] baculo, [illegible] indutus [illegible]:
Cana [illegible] pendebat pectore barba,
Pulchra cutis [illegible] & facies, [illegible] colore
[illegible] capillos.
Cominus vt [illegible] vtrinque, [illegible] salutem,
Qui pergam, quis sim, quo dicar nomine,
quæris.
Respondi, atque eadem [illegible] voce rogaui.
At postquam proprium nomen mihi reddidit
(ipse
Namque Epicurus erat) stupui, ceu rusticus,
agrum
Qui [illegible] reperit [illegible] ar-
uum.
Atque ego tunc: [illegible] senex, sic Numina
semper
[illegible] sapientia [illegible]
[illegible] nisi falsa loquentur,
(Vt plerumque solent homines præcepta salutis
[illegible] & [illegible]
dicta, &c.

CAPVT VIII.

De exulibus Epicureis.

Vnde ad pulsus ex vrbibus Epicureos attinet, neque negaui sane vnquam, neque negaturus sum, quin Spurij seu fuerint, seu esse potuerint, qui deprauato vitæ instituto, etiam cum Sectæ dedecore Philosophiam contaminarint. Verùm istud commune fuit Sectarum omnium vitium, vt adulterinos, ac degeneres fœtus educarent, à quibus deinum infamarentur. Athenæus quoque ipse statim post enarratam illam de Diogene historiam, prætermittit aliam narrare fusiùs de Athenione Peripatetico, vt de cæteris nihil dicam. Scilicet ea est humanæ imbecillitatis conditio, vt modum diu seruare non possit. Quantumcumque enim regiam viam prætendas, spectandum non est, vt vel omnes illam ingrediantur, vel et ingressi nemo deflectat. Ea est sors rerum, vt optima quæque vel multis, vel [illegible] displiceant. Recense vitæ institutum cœtus innocentis, & sanctum, in quod qui fuerint cooptati, omnes exhibuerint sese integros, atque imprimis, & Apostolus magnus [illegible]. Atque hæc dico propter illos, qui Epicuri familiæ inscripti ab exemplo, præceptisque eius honestissimis deficerent. Siquidem negandum aliunde non est, quin plurimi, ac ferè omnes vestigiis ipsius institerint constantissimè. *Ac mihi quidem*, inquit Cicero, *quod & ipse bonus vir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie sunt & amicitiis fideles, & in omni vita constantes & graues, nec voluptate, sed officio consilia moderantes, hoc videtur maior vis honestatis, & minor voluptatis.* Spectare hîc potes, quod in supra [illegible], Epicureos lautissimè floruisse in vrbibus, etiam cùm aliorum deficerent Sectæ: ac fuisse etiam aliquibus positas statuas, &c.

Quòd aliquæ autem ciuitates Epicureos eiecerint, primùm contingere id potuit propter paucorum aliquot vitia; neque enim insolens est, vt pauci delinquant, & multi plectantur. Deinde seu Messenij, seu Lyctij, seu Romani, seu populi alij induci facilè potuerunt ad abigendum Epicureos; quod persuaderentur ab aliarum Sectarum professoribus, qui, quòd essent populares, illud voluptatis exagitabant nomen, vt inde calumnias faciliùs, speciosiùsque contexerent. Nihil repeto de Stoicis, cùm Epicurei omnes vsi ipsi semper potuerint quod Torquatus apud Ciceronem: *hic Stoicorum more nos vexat.* (lib. iii.) Addere solùm venit; quod ipse Cicero in Epicureorum causa habet. Professus enim se de ingenio, non de moribus quærere: *Sit ista*, inquit, *in Græcorum leuitate peruersitas, qui maledictis insectantur eos, à quibus de veritate dissentiunt.* (ibid.) Postremum verò, quod caput est, non Epicurei modò, sed & alij Philosophi vrbibus sæpe expulsi sunt. Notum vt omnes Antiochus è suis Prouinciis, Lysimachus è suo regno, Athenienses ex Atticâ publicis edictis, decretisque excedere, exulareque iusserint, vti Athenæus, & Laërtius habent. (lib. 13. & 13.) Meminit etiam Xenophon latæ à Critiâ legis aduersùs Philosophos, (lib. 1. in Theoph.) & Tertullianus eiectam confirmat Philosophiam à Thebanis, Spartiatis, Argiuis. (lib. 1. memorab.) (in Apolog. cap. 7.) Alia vt reticeam, ac ne memorem quid Cato Censorius agendum censuerit occasione legationis Carneadis aliorumque Philosophorum à Plutarcho expositum, sufficere putes (in Cat. maj.) Senatusconsultum per ea tempora Romæ factum, nempe C. Fannio Strabone, & M. Valerio Messalâ coss. (hoc est anno ante Christum CLX.) quod refertur ab A. Gellio in noctibus Atticis. (lib. 15. c. 11.) Addit autem Agellius, recitato etiam alio de coërcendis Rhetoribus: *Neque illis solùm temporibus nimis rudibus, necdum Græcâ doctrinâ expolitis Philosophi ex vrbe Româ pulsi sunt: verum etiam, Domitiano imperante, Senatusconsulto eiecti, atque vrbe, & Italiâ interdicti sunt: quâ tempestate Epictetus quoque Philosophus propter id Senatusconsultum Nicopolin Româ decessit.* Ex quo licet intelligi non posse Epicureos infames haberi, quòd expulsi fuerint, nisi infames etiam habeantur Philosophi cæteri, ac nominatim Epictetus, cuius virtus adeò emicuit. Ac ne obiicias Epicureis eiiciendis additam causam, quòd Magistri essent voluptatum, & adolescentum corrumperent mores; ecce aliis quoque Sectis prætextus quæsitus, notatusque est. Nam, ex Sexto Empirico, (lib. ad Math.) Socraticæ obiectum est, quòd flocci facerent diuina: & Cato censuit ablegandos ex vrbe Philosophos, quòd ipsi ad literarios ludos regressi apud Græcorum filios dissererent; Romana autem pubes conferret se, vt antè, ad obtemperandum legibus, & Magistratibus. Quæ, & plura de odio Catonis aduersùs Philosophos, ac nominatim in Socratem, videre licet apud Plutarchum. (loc. cit.)

LIBER OCTAVVS, DE OBIECTO EPICVRO ODIO LIBERALIVM DISCIPLINARVM.

CAPVT PRIMVM.

Obiicitur quòd Disciplinas vniuersè oderit.

Libentius tandem hunc circa mores Epicuri atterimus, quod disciplinas odisse, vt Epicuro obiicitur, maxima labes morum videatur. Adde quòd eius Philosophiam explicaturis postmodùm, operæ pretium videbitur præmisisse perstrin-ere, an imperitus fuerit Liberaliū Disciplinarum, quas antiqui soliti fuerunt à Philosophia seiungere; nisi quòd Aristoteles Mathematicas Philosophiæ speculatiuæ partem fecit. Mitto easdem esse, quas alteis ingenuas, & bonas literas appellant, quasque qui callent, tum eruditi, tum Encyclopædiam perfecisse dicuntur. Arguitur ergo Epicurus, quòd aduersus illas tum in genere, tum in specie peccauerit. Ac generaliter quidem, duplici ex capite. Primùm, quòd ipse auersatus Disciplinas fuerit. Testatur id verò Sextus Empiricus, causâ additâ, *quòd existimaret illas ad Sapientiam nihil pertinere; quod hic esset illi prætextus inscitiæ; quòd male affectus foret aduersus Platonem, Aristotelem, & alios Disciplinarum peritissimos; quòd denique inimicitias gereret cum Nausiphane, qui & disciplinarum erat admodum studiosus, & propterea multos habebat adolescentes apud se.* Confirmatur, & ex Quintiliano, qui manifestis verbis scribit *fugisse Epicurum omnes Disciplinas*: & ex Cicerone addente, *quòd propterea nihil haberet ex Academiâ nihil ex Lyceo, nihil ne è puerilibus quidem Disciplinis*; & ex B. Hieronymo, cuius hæc sunt verba: *Excepti hic, qui cum Epicuro literas non didicerunt.* Deinde, quòd alios etiam ab eisdem Disciplinis absterrere, ecce enim apud Laërtium citatur ad Pythoclen Epistola in qua scripserit, *παιδείαν δὲ πᾶσαν μακάριε φεῦγε, Disciplinam omnem, ô beate deuita.* Commemorant idem à Plutarcho, Athenæo, & aliis. Addit verò Plutarchus: *Pythoclem omnes & viri, & fœminæ* (ex

lib. 5. Metaphys. c. 1.
lib. 1. adu. Ma.
lib. 2. inst. c. 18.
lib. 1. de nat. Deor.
ad Magn.
lib. 10.
Lib. adu. Col.

Epicuri intellige Secta) *per Epicurum*
obsecrántque vt Disciplinarum non affectu
beralis dicitur. De Apelle verò quodam
laudis, & amplexabundi scribunt, quòd
initio à Disciplinis abstinens, purum se
uerit. Hæc Plutarchus. Athenæus autem
curum, inquit, miramur, qui non initiatus
culo disciplinarum, beatos prædicauit illos, qui
dem modo, quo ipse, ad Philosophiam accede
eiusmodi voces effundens: Fortunatum præ
te, quod ab omni purus Disciplinâ (
enim, non αἰτίας videtur esse legendum)
Philosophiam te contuleris! vnde & Timo
ipse ait:

Edoctus minimè [illegible] *Ludi magis*

(Scilicet [illegible] appositè magis in
bus illis Timonianis *edoctus minimè*
eruditissimus vertitur, quàm *intemperati*
vt aliqui seu Laërtium, seu Illustrium
pretantes, acceperunt.) Ad Ciceronem
damus: *Hæc Epicuri*, inquit, *non probo:*
tere, vellem equidem aut ipse doctrinis fuisset
structior (est enim, quod tu videri non sis
satis politus iis artibus, quas qui tenent,
appellantur) aut ne deterruisset alios à studiis
Sectatoribus consequenter: *Qui si*
ego nesciam, sciant omnes quicunque Epicu
esse voluerunt, quod videri quidem vel
fuerunt, nihil opus esse eum, qui Philosophi
turus sit, scire literas?

CAPVT II.

Itémque speciatim, quòd Grammaticam, Poëticam, &c.

Specialiter porrò de Grammatic
plus Epicuro circa sermonem
videntur omnino rem confecisse. *Si*
[illegible], inquit Cicero, *si consuetudinem*
tenuisset, nunquam in tantas salebras
Et rursus: *In hac exposita sententia*
qui existimant quod Epicurus inscitiâ
quendi fecerit, fecisse consultò. De
vestro male existimant. Hinc legimus
Laërtium Epicurum multa circa sermo
ignorasse. Et, *Epicurus*, inquit Eu
conuincitur esse in multis indoctus,

etiam sapius in communi consuetudine. Iam [illegible] postquam haec proposuit ex Epicuro corrupta, [illegible], *constantes carnis habitus, certamque de ipsis spem,* (notatum etiam verbis [illegible] à Clemente Alexandrino) [illegible] (lacrymam videlicet) [illegible] *sacras vociferationes,* [illegible] *titillationes corporis,* [illegible] *blandimenta;* tum subdit, *alias quoque esse eius voces prauas, atque insolentes, quarum aliquam quispiam dicat* inquit, *ex lupanaribus esse, quasdam similes iis quae proferuntur à mulierculis Cerealia celebrantibus;* [illegible] *& earum qui in ipsis* (legendum enim esse videtur [illegible], non [illegible]) *deprecantur.* [illegible] His affine est quod habet Plutarchus; nam, [illegible], inquit, Epicurus est, cùm de amicorum epistolis loquens [illegible] *ad ipsis dicit.* Omitto, quod idem Plutarchus impatienter ferat Platonem ab Epicureis postulari etiam [illegible] verborum; *scilicet à viris, qui* [illegible]? at illis etiam deinde obiicit, *quod voces* [illegible], caeteraque similia.

Attexere liceat consequentem, negligentiamque Poëticen. Quippe Heraclides Ponticus, *Epicurum, inquit, nihil miramur, qui* (*ut* [illegible] *in hortis cultor est*) *vniuersam simul Poëticen expellit, tanquam perniciosam fabularum inflammationem* [illegible] (ex Heraclide scilicet quamuis haec verba Rhodiginus sumpsit.) Hinc Plutarchus. *Heraclides Grammaticus,* inquit, [illegible] *deliciis Homericis, cum* [illegible] *Poëtica, vt illi quidem appellant. sed etiam* [illegible] *quod Metrodorum* [illegible] *in scriptis aduersus Poëtas contumelia effuderit.* Et nihilo, *an,* inquit, [illegible] *Epicuri litterae* [illegible]? Quòd verò quispiam minùs admiretur Epicurum à Maximo Tyrio in Poëtis non haberi, audiatur ille apud Ciceronem Torquati excusatio; declarat enim vt Epicurus ne Poëtas quidem legere voluerit. *An ille,* inquit, *tempus in Poëtis euoluendis consumeret, in quibus nulla solida vtilitas, omnisque puerilis est delectatio?* Cui sanè sententiae accedit quod Plutarchus habet, cùm expolita voluptate, quae ex Poëtarum lectione percipitur, *eius,* inquit, *Epicurei neque sunt, neque profitentur, neque volunt ullam participes fieri.* Caeterum talem habet Plutarchus circa [illegible] historiae. *Et de historia,* inquit, *vt alia omittam, apponam solum Metrodori verba, cùm in opere de Poëtis sic scribit, proinde ignorare te dicens ab vtra parte fuerit Hector; aut qui primi versus habeantur in Poësi Homeri, & rursus qui in medio sint, nihil expauescas.* Patem omittere varietatis linguarum ignorantiam; Inde [illegible], M. Tullius, *Epicurei nostri,* inquit, [illegible] *Graeci Latini.* Vno verbo docet Plutarchus, vt Epicurus noluerit

sapientem summa occupari [illegible], *eruditis illis censuram literatorum quaestionibus.*

CAPVT III.

Quòd Rhetoricam.

DE Rhetorica idem prope est, quod de Grammatica dicendum. Inprimis enim illa vocum germanarum ignorantia, sermonisque impuritas aduersatur delectui, & concinnitati, quae magna laus Rhetoricae est. Ea certè de causa videtur Epicurum reprobasse Dionysius Halicarnassaeus, quòd lib. de coll. verb. verborum collocationem, ac temperamenta videretur negligere, *perinde ac si scribere minimè foret res laboriosa* [illegible]. Itemque Theon Sophista, quòd Epicu- progymn. rus inter scribendum nimis affectaret mensuras illas, ac rythmos Hegesiae, Asianorumque Rhetorum; vt cùm scribens ad Idomeneum, dicit, [illegible], *qui delectabiliter, duxeris à puero,* [illegible]. Deinde, cùm Nausiphanen Epicurus fuerit insectatus inter caetera, quòd ille Rhetoricae foret studiosissimus, quemadmodum Empiricus docet; cùm lib. 1. adu. Ma. apud Ammianum Marcellinum Rhetoricam lib. 30. pag. 377. [illegible] nominans *inter artes numerat malas;* cùm in suo illo de Rhetorica libro, veluti ex Hermogenis Scholiaste intelligitur, scripserit *solam esse naturam, quae orationem rectè instituat, artem verò nullatenus,* [illegible]; censuit praeterea apud Laërtium, suum il- lib. 10. lum sapientem [illegible], *non curaturum, vt ornatè dicat;* quare & minùs mirum est, quod Cicero habet, cùm de Epicu- lib. 3. de orat. ri Philosophia loquens, *absit,* inquit, *ab ea* [illegible], *quam quaerimus, & quam auctorem publici consilij, & regendae ciuitatis ducem, & sententiae, atque eloquentiae principem in Senatu, in populo, in causis publicis esse volumus.* Quintilianus etiam, *alia,* inquit, *mihi quaestio* lib. 12. c. 2. *exoritur, quae Secta conferre plurimum eloquentiae possit, quanquam ea non inter multas possit esse contentio. Nam Epicurus imprimis nos à se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam nauigatione quam velocissima iubet.* Vt specimen porrò habeas non seruati apud Epicurum decori, seligi potest Conuiuium, in quo quid ille peccauerit, ab Athenaeo est adno- lib. 5. deipn. tatum. Itaque postquam is Xenophontem, Platonemque commendauit, quòd Homerum imitati, conuiuij causam initio exposuerint, & qui adessent, nominarint, subdit, *Epicurus verò nec locum, nec tempus definit, neque quicquam praeloquitur. Quare diuinandum est, quo pacto interdum conuiuia tenens poculum ex insperato quaestiones proponat, tanquam in Schola orationem habens; quod quidem Aristoteles dicit* [illegible] *quempiam in conuiuium illatum, sordidum,* [illegible]. Et tum [illegible] de non seruato personarum decoro, *Epicurus, inquit, conuiuas omnes Atomorum*

explicatores induxit. Ac statim pòst, de ordine, *Epicurus, inquit, rursus in conuiuio quærit de cruditate, vt sit augurandum, deinceps que de febribus.* Pergit, *quid attinet verò dictionis inconcinnitatem referre?* Hæc Athenæus. Accedat Cotta Ciceronianus, qui vt Epicurum maximè notaret, postquàm illum dixit *hominem non aptissimum ad iocandum, & nationem Epicureorum, cui minùs notum sit quomodo quidque dicatur, carere sale illo ad irridendum,* subdit, Velleium alloquens, *nec verò hoc loco te non commouit, moribus domesticis, ac nostrorum hominum vrbanitate limatum; sed cum in reliquos vestros, tum in eum maximè, qui ista peperit, hominem sine arte, sine litteris, insultantem in omnes, sine acumine vllo, sine authoritate, sine lepore.* Exinde est, cur Cicero Epicuri, ac Metrodori libros cum quibusdam comparet, *quos neque distinctè, neque eleganter, neque ornatè scriptos latinè conuerterat,* adiiciens, *lectionem sine vlla delectatione se negligere.* Quò spectat illud Torquati Ciceronem alloquentis *existimo, inquit, te sicut nostrum Triarium, minùs ab Epicuro delectari, quòd ista Platonis, Aristotelis, Theophrasti ornamenta neglexerit.* Augere porrò quod Torquatus dicit, videtur Agellius, dum Epicurum veluti excusans aduersus Plutarchum illius phrasin reprehendentem, *hæc enim curas vanas, inquit, verborúmque elegantias nonmodò non sectatur Epicurus, sed etiam insectatur.*

lib.1.de nat. Deor. — *lib.1.Tusc.*

CAPVT IV.

Quòd Dialecticam.

SEQVITVR Dialectica, quam Epicurum damnauisse ita videtur in confesso, vt Torquatus etiam ille de eo dixerit *in Dialectica nullam vim existimauit esse nec ad meliùs viuendum, nec ad commodiùs disserendum.* Et Laërtius loquens de Epicureis, *Dialecticam,* inquit, *vt superuacaneam, repudiant.* Hinc videas Epicurum passim à Cicerone reprehendi *quòd definire, quòd partiri, quòd colligere neque sciat, neque doceat, ac proinde in salebras innumeras incidat.* Sed vnus tamen locus est in libris de finibus, in quo rem totam conficit paucis *in illa, inquit, Philosophiæ parte, quæ est quærendi, ac disserendi, quæ λογικὴ dicitur, iste vester planè, vt mihi quidem videtur, inermis, ac nudus est. Tollit definitiones, nihil de diuidendo, ac partiendo docet; non quomodo efficiatur, concludatúrque ratio, tradit, non qua vi, captiosa soluantur, ambigua distinguantur, ostendit; iudicia rerum in sensibus ponit, quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne iudicium veri, & falsi putat.* Et rursùs, *dum Dialecticam,* inquit, *contemnit Epicurus quæ vna continet omnem & perspiciendi quid in quaque re sit, scientiam, & iudicandi quale quidque sit, & rationem, & viam disputandi, ruit in dicendo, vt mihi quidem videtur, nec ea, quæ docere vult, vlla arte distinguit.* En proinde vt Cicero Epicurum variè despi-

lib.1. de fin. — *lib.10.* — *loc.cit.* — *ibid.* — *lib.2.de fin.*

ciat, *contemnamus hunc nihil prorsùs dicentem* [illegible] *ab hoc credulo, qui nunquam sensus mentiri putat, discedamus.* Et, *huic non mediocrem* [illegible] *renti à iudicio sensuum obtinuisti licebit sit.* [illegible] *quem sibi constanter, conuenienterque dicat,* [illegible] *laborat.* Et, *quid dicitis, quod non modò Philoso*[illegible] *phiâ dignum esse, sed mediocri etiam pruden*[illegible] *tiâ,* &c. Eodem sensu Themistius, [illegible] *loco,* inquit, *sapientissimum si dicas Epicurum,* [illegible] *depudet aperire salebram salebrâ.* Cætera [illegible] tu, ac nominatim quod Plutarchus [illegible] Agellium dicit *Epicurum imperfectè,* [illegible] *re, inscitè syllogismo vsum,* cùm ita [illegible] mentatus, *Mors ad nos nihil pertinet,* [illegible] *enim dissolutum est, id est sine sensu; quod autem sine sensu est, id nihil omninò ad nos pertinet,* [illegible] que id genus alia, quæ suis infra locis [illegible] tentur commodiùs.

CAPVT V.

Quòd Arteis Mathematicas.

DE Mathematicis denique audienda [illegible] ingenua Torquati eiusdem confessio. Ille enim Epicurum excusare pergens, *an* [illegible], inquit, *vt Plato, in Musicis, Geometria, Numeris, Astris conficeret, quæ & à falsis initiis profecta vera esse non possunt, &, si essent vera, nihil afferrent, quo iucundiùs, id est melius viueremus.* Hinc Cicero, postquam iterum reprehendit Epicurum, *quòd aliquid* [illegible] *minimum crediderit,* subdit, *quod profecto non* [illegible] *quam putauisset, si à Polyæno familiari suo Geometriam discere maluisset, quam illum* [illegible] *dedocere.* Et aliò, *quid,* inquit, *Polyænus, qui magnus Mathematicus fuisse dicitur,* [illegible] *postquam Epicuro assentiens totam Geometriam esse falsam credidit, nonne illa etiam,* &c. Verùm ecce locum valde luculentum ex [illegible] illo Ciceroniano, *sed si hæc,* inquit, [illegible] *videtis* (intelligit perfectionem circuli, [illegible] sphæræ) *quia nunquam eruditum illum pulue*[illegible] *rem attigistis, an ne hoc quidem Physici intelli*[illegible] *gere potuistis hanc æqualitatem motus,* [illegible] *stantiámque ordinum in alia figura, non potuisse seruari?* Et statim pòst, *quæ, si* [illegible] *bica quot essent, didicisset Epicurus, certe non diceret: sed dum palato quid sit optimum iudicat, Cœli palatum, vt ait Ennius, non suspexit.* Non addo, quod habet D. Augustinus his verbis, *quis Geometricas litteras* [illegible] *gere magistro Epicuro, aut discere velit,* [illegible] *contra quas ille multùm pertinaciter,* [illegible] *rum, quantum arbitror, intelligens disseruit.* Prætereo quod Cleomedes docet, *Epicurum nec Astrologiæ, nec vllius partis Philosophiæ fuisse peritum,* cæteráque similia; [illegible] solum noto, quod Plutarchus habet, [illegible] postquam recensuit quas voluptates Pythagoras, Archimedes, Eudoxus, alij perce[illegible] pissent ex studio Geometriæ, Arithmeticæ, Astrologiæ, subiicit, *hæc tot,* [illegible] *tásque voluptates, veluti parenti è* [illegible]

...amentis Epicurei cùm desiderent, atque concessu-ne, non patiuntur illos eis negligere, qui se ad ipsos conuerterint; sed mandant, vt cinctis lembis aufugiant. Quod ad Musicam attinet, addit Plutarchus *Epicurum, dum librum declinat primum sese voluptatem, & spectaculorum studiosum inter cætera, quod ne inter pocula quidem velle sapientem se exercere quæstionibus Musicis: ac Regibus etiam persuadeat, vt ipsis conuiuiis quaslibet potiùs scurrilitates, quàm Musicas, Poeticasque disquisitiones toleret.*

CAPVT VI.

Respondetur ad obiecta de Disciplinis vniuersè.

HACTENVS recitauimus quæ Epicuro obiiciuntur circa odium, contemptumque disciplinarum. Nunc, vt videamus quid respondere generaliter primùm debeat, consideranda duo sunt. Vnum est, cùm artes omnes, ac disciplinæ sint excogitatæ vtilitatis alicuius gratiâ, irrepsisse tamen in omnes studia plurima inutilia. Id obseruatu facile est in artificiis domorum, vestium, cæterisque Mechanicis, quæ necessitas aliqua cùm peperit, dictu mirum, quàm superflua deinde luxus occupârit: verùm idem quoque obseruare licet in liberalibus disciplinis, quarum cùm vsus esse debeat simplicissimus, & expeditus, quantâ intricentur farragine rerum minimè necessariarum. Ipsa etiam Philosophia, quâ nihil esse debuit purius, ita conspurcata est, vt nihil iam aliud esse videatur, quàm Sophisticæ officina. Sed ita nimirum euenire solet. Nihil est adeò laudabile, quod attrectatum manibus impuris, non illicò contaminetur. Ea est conditio rerum humanarum, vt consistere in summo non possint, neque perfectionem prius assequantur, quàm degenerare incipiant. Itaque in disciplinis etiam liberalibus distinguenda sunt aliqua vtilia, & multa quoque (prout vulgò possidentur) superflua. Alterum est, Epicurum, cùm Sapientiam illam describere voluerit, quæ pariter felicitatem, idcircò iudicium tulisse de scientiis, & artibus, quatenus scilicet illas aut valere, aut parùm conducere, ad Sapientiam arbitraretur. Censuit porrò maximè omnium conferre Physiologiam, quòd scilicet ex rerum naturâ, conditioneque perspectâ, eliceretur quis esset vitæ constituendæ finis; quæ via huc, aut illa rebus consequendis insistendum foret; & quomodo multa, quæ nos, propter imperitiam terrent, sibi perspecta fuerint, animi pariant tranquillitatem. Quod attinet ad cæteras, vt Grammaticam, Rhetoricam, alias, parùm illas habere vsum ad Sapientiam, ac felicitatem assequendam, opinatus est. Quare & tenendum quidem quidquid in ipsis foret non inutile, censuit; verùm in iis terere tempus,

quæ & vana sunt, & mentem excruciant, absurdum esse iudicauit.

Ac Epicurus quidem ita sensit, vt singillatim demonstrabimus; hócque ipsum est, quod Torquatus innuit, cùm a Cicerone loquens sic inducitur: *Quòd Epicurus parùm tibi videtur eruditus, ea causa est, quòd nullam eruditionem esse duxit, nisi quæ beatæ vitæ disciplinam iuuaret.* Et paucis interpositis: *Non ergo Epicurus ineruditus, sed ij indocti, qui quæ pueros non didicisse turpe est, ea putant vsque ad senectutem esse discenda.* Credas Senecam ad hoc respexisse, cuius verba sunt: *Quid quod ista liberalium artium consectatio molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit: & ideo non discentes necessaria, quia superuacanea didicerunt. Quatuor millia librorum Didymus Grammaticus scripsit: misererer, si tam multa superuacua legisset. In his libris de Patria Homeri quæritur, in his, de Æneæ matre verâ: in his, libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit, & alia, quæ erant dediscenda, si scires.* Hæc Seneca, qui & superiùs: *De liberalibus, inquit, studiis quid sentiam, scire desideras? Nullum suspicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt; hactenus vtilia, si præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere maius potest. Rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint, vides: quia homine libero digna sunt: cæterùm vnum studium verè liberale est, quod liberum facit. Hoc Sapientiæ studium, sublime, forte, magnanimum: cætera pusilla, & puerilia sunt.* Et infrà: *Tantum itaque ex illis retineamus, quantum est necessarium.*

Sed ad Epicurum vt redeam, vt ille in cæteris fuit variis calumniis obnoxius, ita ex eo, quòd superuacua ex disciplinis rescindi voluit, arrepta est occasio diuulgandi quòd disciplinas oderit, contempserit, dissuaserit, insectatus fuerit. Celeberrimum præ cæteris fuit desumptum illud ex Laërtio παιδείαν δὲ, &c. ex ipso enim cæteræ videntur excitatæ tragœdiæ. Cùm ille porrò locus fuerit ex suppositiis, vt Laërtius indicat; quid putas, dicendum erit ad Athenæum, Plutarchum, & alios, qui amplificationes suas vel ex eo loco sumpserunt, vel ex aliis eiusdem farinæ (spuriis puta) operibus? Nam quod attinet ad Empiricum, ille dubitanter, & ex coniecturis loquitur; cùmque aliàs Epicurum non sine elogio sæpè memoret, declarat etiam, vt non disciplinas absolutè damnauerit. Addo verò tantùm abesse, vt Epicurus censuerit minimè posse disciplinas cum Physiologiæ atque adeò cum Sapientiæ studio cohærere, vt Epitomas potiùs in eorum gratiam scripserit, quibus altiùs in studia disciplinarum demersis non vacaret grandiora quædam volumina peruoluere. Illud habes in præfatione illius Epitomes, quæ ad ipsummet Pythoclem scripta extat apud Laërtium. Etenim dicit ea, quæ in ipsa, similibúsque aliis traduntur, profutura esse, *cùm aliis quidem multis,* ἢ τοῖς εἰς ἀσχολίας βαθυτέρας τῶν ἐγκυκλίων τινὸς ἐμπεπλεγμένοις, *tum iis etiam, qui profundiore studio aliquarum artium*

lib. 1. de fin.

Epist. 88.

Lib. 10.

Lib. 10.

doctrinis liberalibus sunt occupati. Quàm-multùm proinde abfuit Epicurus, vt disciplinas aversaretur, quantum Cynici, Stoici, & alij, quos præsertim Laërtius notat? Veniamus ad specialia.

Lib. 6. 7. &c.

CAPVT VII.

Ad obiecta de Grammatica.

Lib. adv. Gram.

QVod spectat ad Grammaticam, audiendus solùm est Empiricus: is enim ita disserit: *Cùm sit duplex Grammatica, alia quidem, quæ profitetur se traditurum Elementa literarumque connexiones; & quæ, vt paucis dicam, scribendi, ac legendi ars quædam est; alia autem, præter hanc, facultas profundior, quæ non in nuda literarum cognitione sita est, sed in examinanda etiam earum inventione, ac natura, & præterea in orationis partibus, quæ ex iis consistunt, & si quid huiusmodi consideratur: dicere iam contra priorem institutum nobis non est; in hoc etiam conveniunt omnes, quòd ea sit vtilis; inter quos est etiam admonens eodem Epicurus; tametsi videatur inimicus eorum, qui profitentur disciplinas.* Pergit Empiricus de Epicuro loquens: *In libro certè de donis, & gratia docere abundè conatur,* [illegible] *quòd sapientibus necessarium sit addiscere literas.* Duo heic vides: vnum, Epicurum non reprobasse omnem Grammaticam; alterum, non dissuasisse, imò persuasisse Grammatices eruditionem. Dices, at negari non potest, quin vtile admodum sit nosse varietatem partium orationis, vt cognoscatur, quæ textura in dictionibus copulandis adhibenda sit; itémque vocalium, & syllabarum quantitatem, ne ignoretur quâ ratione dictio qualibet pronunciari debeat, & si quæ sunt huiusmodi. Verùm, cùm istud illos attineat, qui & scientias edocentur, & imbui student linguis peregrinis: apud illos tamen qui linguâ patriâ & erudiuntur, & loquuntur, quemadmodum fiebat in Græcia, Epicuri temporibus, res profectò est minùs necessaria. Quia enim ferè fugimus cum lacte, atque edocemur tum phraseis, tum accentus vocum; immorari certè deinde in iis ediscendis, vel obseruitandis, quæ per se habentur, & cognita sunt, id potest quidem ornamento ipsis esse Philologis: at perscrutantibus res ipsas adiumento sanè non magno. Et necessarium quidem est, vt præter vocum significatus, ac loquendi normas, quarum lex penès vsum est, noverimus & legere, quæ cæteri scriptis consignant; & scribere quæ viva voce mandare aliis non possumus, quæ vtraque est germana Grammaticæ functio; sed quidpiam ampliùs vel profiteri, vel exquirere, aut alterius est facultatis, aut hominum certè otio abundantium. Heinc Epicurus, cùm præter voces, & vocum significationes apud vulgus notas, deprehenderet nonnullas vsui esse Philosophis solis, aliisque artificibus; idcircò ad illos accedendum censuit, docendus & specialium vocum, & rerum ipsarum notitiam; cùm sufficeret didicis[se] priùs à Ludi magistro, & legere, & scrib[ere] voces, quas Philosophi, cæterique & loq[ue]rentur, & scriberent. Porrò cùm Philo[so]phiam calluit, vt, quantum posset, studio[so]rum laboribus consuleret, dictione vsu[s] propriâ, atque familiari, & quam-maxim[è] cuit res abstrusiores accommodare vulga[ri]bus vocibus, seu vulgaribus potiùs v[ocibus] ipsis rebus. Propterea enim Grammatic[us] Aristophanes dictionem eius reprehend[it] adnotante Laërtio, [illegible], *quòd a[d]modò propria, seu familiarissima esset.* Qu[id] verò vitiosum sit ita loqui, vt te ciues [fa]cilè intelligant, & quæ cæteri enarra[nt] obscuriùs, explicare apertiùs? Quod fac[it] cùm à communi consuetudine non abho[rret] oratio. Vtcumque sit captata hæc Epic[uri] facilitas, & Stoicis, & aliis ansam præ[buit] cavillandi, *quòd verberatio* [illegible] *quòd impuras voces vsurparet, quòd ...fundibus voces,* cæteráque similia. In [...] rùm fieri solet, vt cùm Sophistæ voces [...] fictis notionibus suis barbaris deturpa[n]tur, barbariei accusent illos, qui [...] ipsis suum, ac germanum vsum restitu[...] nituntur. Vsu-venire etiam videmus, v[t] mysteria quædam magna occultata vid[eri] volunt sub ampullatis, aut à vulgo [...] tis vocibus, inclament illos, tanquam p[...] fanos, atque barbaros, qui dictione [...] ci, vulgarique eadem explicent, & A[...] esse, Tricásque ostendant. Id declara[...] præsertim, cùm de Virtute disputabit. D[...] inuectâ voces à Cleomede, & Plutarcho [ob]iectas, desumptas videri ex epistolis, [...] que aliis suppositiis, vt apparebit [...] ex disputandis de Voluptate, cùm [...] sufficiat exaggeratos [illegible] haber[i] spuria illâ ad Leontium epistolâ sup[...] libro citatâ. Addo concedi aliundè [...] Epicurum fortè effinxisse, aut vsurpa[sse] voces aliquas, quæ in vsu quidem admo[dum] crebro non essent, sed quæ tamen [...] perspicuè, & cum energia quadam, quod [ha]beret, significarent, v. c. [illegible], &c. hoc autem, vt perspicuum est, & semper licuit, & semper licebit.

Diog. l. 10.

Illud Plutarchi insinuat quidem non fuis[se] Epicureos adeò eleganter, ac Platonem lo[cu]quutos; at non probat tamen quin saltem loquuti clarè fuerint, ac iure ambages, fab[u]lásque etiam in Platone improbaverint, v[t] circa Coloten est ante notatum.

Quod legitur verò apud eumdem Plutar[chum] in Coloten dum disputat, *calliores Epicu[reos] voces fundentes,* facit admoneam obiter & mendosè legi eum locum, & sensum verbo[rum] fugisse Interpretes. Locus sic vulgò le[gitur]: [illegible Greek] Interpretatio sic vulgò habet, *ecquis magis in sermone peccat, quàm vos?* [...]

gmas Effatorum substantiam sermoni substernere, funditùs tollere vocis, & obuia tantùm relinquentes vocabula, interim significationem rerum, per quas disciplina (puta doctrinam, notiones anticipatas, notitias, animi impetus, assensiones) prorsus nihil esse dicunt. Notandum porrò est Plutarchum ita illoc loci in Epicureos agere, vt si Stoicorum opinionem probet. Stoicorum opinio fuit, vt est apud Empiricum, dum aduersùs Logicos disputat de vero, tria quædam esse coniugata inter se, scilicet 1. τὸ σημαῖνον, *quod significat*, & est ipsa vox, v. c. Dion. 2. τὸ σημαινόμενον, *quod significatur*, & est res ipsa significata, quatenus est in mente, seu mente percipitur ab eo, qui intelligit vocem (quippe qui non intelligit, habet quidem in aure vocem, at non in mente significatum) 3. τὸ τυγχάνον, *quod est*, & est ipsamet res extra intellectum existens, veluti Dion domi, aut cæli. Ex his autem tribus fecere primum, & tertium corporea; at incorporeum ipsum secundum, quod & vniuersè vocarunt λεκτὸν *Dictum*, & speciatim ἀξίωμα *Effatum*, si nempe sensu esset perfecto, & ob affirmationem, aut negationem dici posset verum, vel falsum. Iam apud eumdem Empiricum, Epicurus & Strato admisere solùm ex istis tribus primum, & tertium; videlicet voces, & res, δύο μὲν ἀπολείποντες, σημαῖνόν τε, καὶ τυγχάνον; repudiauere autem secundum, seu τὸ λεκτὸν *Dictum*, & maximè quidem prout Stoici habuere illud incorporeum: quod quidem etiam Epicureis Empiricus non semel tribuit. Posterius enim, [illegible], inquit, [illegible] *vidermus esse aliquos, qui existentiam dictorum tollunt, quemadmodum Epicurei.* Et in hypotyposibus, οἱ μὲν περὶ Ἐπίκουρον μὴ εἶναι λεκτόν, οἱ δὲ Στωικοὶ εἶναι. *Dictum quidem dari Epicurei negant, Stoici verò asserunt.* Cùm sic itaque se res habeat, vides profectò vocem illam ἀξιωμάτων, tollere apud Plutarchum referendam esse, non πρὸς τὰς φωνάς, *ad voces*, sed πρὸς τὸ λεκτῶν γένος *ad dicta*, in quibus sermonis substantia statuebatur à Stoicis, adeò vt possit locus immutatione minimâ sic legi, οἱ τὸ λεκτῶν γένος οὐσίαν τῷ λόγῳ παρέχον ἀναιροῦντες, φωνὰς μόνον ἀπολείπουσι, τὰ δὲ τυγχάνοντα μὴ εἶναι λέγοντες, τὰ δὲ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα, δι' ὧν, &c. *Qui totum funditùs dicta substantiam sermoni præbentia, relinquentes quidem voces solas, rerum ipsas solummodo, nihil autem prorsus esse dicunt res significatas intermedias, per quas disciplina, doctrina, anticipationes, notiones, appetitiones, consensiones gignuntur.* Agnoscis certè τῶν τυγχανόντων itemque τῶν μεταξὺ σημαινομένων πραγμάτων ad alia referri, quàm vulgò patetur. Cætera aliàs discutienda.

CAPVT VIII.

Ad obiecta de Poëtica, &c.

De Poëtica, constat etiam, vt Epicurus illam damnauerit, non absolutè, sed duntaxat quâ parte perniciosa est. Hoc est quod voluit innuere, dum, quod est apud Laertium, dixit μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς ἂν περί τε μουσικῆς καὶ ποιητικῆς διαλέξεσθαι, *solum sapientem de Musica, atque Poëtica rectè sermonem habiturum*; quia videlicet nouit solus sapiens quæ sit inter bona, ac mala statuenda distinctio. Hinc docet statim circa Poëticam, eumdem Sapientem ποιήματα ἐνεργείᾳ, οὐκ ἂν ποιῆσαι, *Poëmata actuosa* (seu, vt sic dicam, actionum, rerúmque verarum imitatione animata) *non fingere* (seu rerum falsarum narratione inficere.) Quippe Epicurus illud quidem genus Poëseos probauit, quo aut maiorum præclarè gesta ita canerentur, vt exinde Adolescentes veræ virtutis, & gloriæ studio vehementer incalescerent; id autem ex illius Schola Atticus præstitit eximiè, *cùm versibus* (referente Cornelio Nepote) *qui honore, rerúmque gestarum amplitudine cæteros Romani populi præstiterunt, exposuit.* Aut quo vel opera naturæ, vel præcepta morum ita traderentur, vt exinde animi quodam quasi lenocinio capti, alacriùs simul, potentiúsque honestatem capesserent. Hoc verò egregiè præstitit Lucretius, ac rationem simul istam reddidit,

Nam veluti pueris absinthia tetra medentes
Quum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flauoque liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potiùs tali tactu recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam ratio hæc plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retróque
Vulgus abhorret ab hac; volui tibi suauiloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Musæo dulci contingere melle,
Si tibi fortè animum tali ratione tenere
Carminibus nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum, ac persentis vtilitatem.

Hoc itaque est, quod Epicurus voluit, cùm censuit sapientem δεῖν γε τὰ ποιήματα. Porrò vt erat veritatis simul, & virtutis amans, noluit μύθους, seu fieri [illegible], ac illa idcircò minimè probauit quæ Poëtæ de Diis mentirentur, de Inferis fingerent, de Venere vafram cantarent, cæteráque huiusmodi, quæ animos & prauè imbuunt, & miserè cruciant. Ita innuit Empiricus, cùm postquam Poësin passionibus propugnaculum

lib. 8. (left margin, beside "Stoicorum opinio")
Lib. 2. (left margin, beside "Et in hypotyposibus")
Lib. (left margin, near foot of left column)
lib. 10. (right margin, beside "apud Laertium")
in vi. Att. (right margin, beside "præstitit eximiè")
lib. 4. (right margin, beside "ac rationem simul istam red-")

lum fieri declarauit, & eos, qui legerint Alcæum, aut Anacreontem, insano amore, ac ebrietate magis accendi expofuit, fubiicit, *quæ hoc quidem loco dicuntur ab alijs, & maximè ab Epicureis, huiusmodi sunt.* Ita Velleius Epicureus, cùm apud M. Tullium id vniuersè conqueritur, quod speciatim de Homero, & Hesiodo apud Empiricum Xenophanes, nempe *quòd suauitate ipsa nocuerint vocibus Poetarum fusa, qui, inquit, & irâ inflammatos, & libidine furentes induxerunt Deos, feceruntque, vt eorum bella, pugnas, prælia, vulnera videremus; odia præterea, dissidia, discordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, vincula, cum mortali genere concubitus, mortalesque ex immortali procreatos.* Prætereo loca similia: hoc sufficiat, si quidpiam boni, ac veram voluptatem pariens proficiscatur ex Poetica, Epicurum id non respuisse. Vides proinde quid sit dicendum ad ea omnia, quæ obiecta sunt. Obseruo solùm Heracliden meritò facere Platonem eiusdem cum Epicuro reum criminis, in fabulis Homeri damnandis. Siquidem Plato quam longissimè & Homerum, & cæteros Poëtas eliminat è Republica in qua pietas, fortitudo, temperantia debeat eminere. Poterat verò etiam reum Heraclitum facere, qui Homerum asserit ex certaminibus eiiciendum, imò cædendum colaphis, Archilochúmque similiter, quod à Laërtio memoratur. Poterat Zenonem Stoicorum parentem, qui, vt idem refert, pronunciauit nihil esse magis à perceptione scientiarum alienum, quàm Poëticen. Poterat omnes Philosophos, quibus virtus curæ fuit. Quid de ipso Plutarcho dicam, qui cùm locis illis citatis ita Epicurum commordeat; aliàs tamen eius sententiæ (ac adeò Velleio) præclarè subscribit, dum Poëtas damnat, *quòd ineptis suis opinionibus conturbarent nos, seipsos arguentes suis Poematibus, quando locum, in quo Deos dicunt degere, securam appellant, & tranquillam sedem; non ventis obnoxiam, neque nubibus, sed placidâ serenitate, & purâ, ac perpetuò æquabiliter circumfulgentem luce, quòd tali statio naturam beatam, ac immortalem deceat maximè,* (notum est porrò hîc indicari versus illos ex Odyssea, qui & referuntur ab Authore libri de Mundo, & Latinis versibus redduntur à Lucretio) *interea verò Deos introducunt perturbationis, odij, iræ, cæterarúmque passionum plenos, à quibus sanè homines, quibus mens fuerit, abhorreant.* Quod de Historia obiicitur, cùm videatur suppositium, suam tamen adhuc responsionem præ se fert. Siquidem sunt minutiæ quædam in historiis, quas negligere longè præstat, quàm, quòd plærique faciunt, laboriosè consectari. Historia certè est vitæ lux, quippe quæ non solùm præteritorum temporum obscuritatem discutiat, confusionémque explicet; sed exemplis etiam innumeris instruat, mentique ansam præbeat intelligendi ex præteritis, quid sperandum sit de futuris; quis sit vitæ statuendus finis; quò hæc vniuersa histrionia tendat, quorsum nihil

lib. adu. Gram.

Lib. 1. adu. Phys.

In alleg. Hom.

lib. 2. & 3.

lib. 9.

lib. 7.

in Pericl.

Odyss. δ.

cap. 6.

lib. 3.

nouum, aut stupendum sit; adeò vt ægrè persuadeatur Epicurum, qui tam multa tàmque præclara est philosophatus de vita, & moribus, potuisse sic ratiocinari, nisi notitiâ temporum, actionúmque humanarum, quæ ex historia elicitur, quasi fax illi prælusisset (certò vir ille omnibus bonis, accedens Vossius Epicurum etiam recensuit inter Græcos historicos, propter librum eius de vitis.) Verùm enimverò, quia solent permulta exquiri planè infructuosa, & quæ interea mentem excruciant, idcircò potuit Epicurus negligenda hæc dicere, sicut & ipse Metrodorus. Eodem spectat illud, quod obiicitur circa Philologiam; nam quod de linguis variis, patet nullius esse momenti, si quis possit consequi idiomate suo quicquid ad Sapientiam necessarium est; cùm alioqui varietas linguarum ornamento quidem sit, verùm homines, quantum est ex se, nihilo doctiores, meliores, beatiores efficiat.

CAPVT IX.

Ad obiecta de Rhetorica.

RHETORICAM etiam Epicurus non penitùs abiecit, sed solùm intra suos proprios contentam esse voluit. Cùm Grammatica enim solùm doceat connectere elementa, & vocabula, ita vt sermo fiat congruus; munus deinde Rhetoricæ est, tradere delectum verborum, & phraseon, à quibus sermo efficiatur ornatus, atque elegans. Sicque, cùm legibus Grammaticæ seruatis possit adhuc quispiam confusè, & obscurè loqui, occurrere Rhetorica debet, quæ einsmodi confusionem, & obscuritatem tollat, verbis perspicuis appositis, eâque ratione collocatis, vt illi qui audiunt, nullo labore intelligant, & cum delectatione quadam ea, quæ dicuntur, percipiant. Epicurus porrò librum scribens de Rhetorica, singulare ipsius munus assignat claritatem, *seu perspicuitatem, nec quicquam amplius ab ea exigit, ut ἀξιοῦν μηδὲν ἄλλο, ἢ σαφήνειαν,* quod memoratur à Laërtio; ipsius itaque proinde *erat admodum dilucidum, sicut illud,* vt idem Laërtius notat. Cicero de ipso loquens, *vide*, inquit, *quantum fallare, Torquate, oratio me istius Philosophi non offendit; nam & complectitur verbis quod vult, & dicit planè quod intelligam.* Ac rursum, *Epicurus nec non vult, si potest, planè, & aperte loqui:* Ex hac autem claritate ea nascitur in animis audientium voluptas, vt referente Laërtio *quasi catenis*, *seu potiùs Sirenibus* ~~~~ detineremur. De scriptis, Seneca demonstrat, dum commendaturus literam, qua mirificè fuisse delectatus, *quam disertus fuerit*, inquit, *ex hoc intelligere licet, breuis mihi visus est, cùm esset nec mei, nec tui temporis, sed qui primo aspectu aut Titi Liuij, aut Epicuri posset videri. Tantâ autem dulcedine me tenuit, & traxit, vt illum sine vlla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat,*

nubes

admirabatur; tamen exhausi totum: non tantum delectatus; sed gavisus sum. Quid ingenij iste habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? si intervalla fuissent, si ex intervallo surrexisset; nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio virilis, & sancta. Hactenus Seneca. Ep. 46. Omitto illa eiusdem loca, *Aliquam magnificam vocem Epistola secum ferat: ecce occurrit mihi nescio vtrum verior, an eloquentior: cuius, inquis? Epicuri.* Item, *eleganter itaque ab Epicuro dictum est. Ac similis, & apertior ista sententia est, quàm vt interpretanda sit; & disertior, quàm vt adiuuanda.* Mitto illud Themistij, cùm de Patre Eugenio loquens, *Epicurum*, inquit, *Nescio sinistrum, scitum aliquin, & elegantem putabat.* Mitto id genus alia. Sufficiat illa opposuisse luxurianti Ciceronis, & aliorum stylo, qui Rhetoricæ limites in immensum protendentes, offendebantur, quòd Epicurus visus fuisset illam redegisse ad tantas angustias.

Cùm primâ verò fronte obijciunt, quòd censuerit *scribere minimè esse valde laboriosum*, id sequi solùm, non debere eum, qui scribit, si sapuerit, sic digitos corrodere, sic subducere lituras, & reponere, sic versare omnia, atque tractare, vt qui lectoribus suis est præbiturus voluptatem, ipse se excruciet. Profectò verò longè præstat vel aliquos relinquere nævos, vel omninò non scribere, quàm tantum sibi, quod multi faciunt, figere & refigere crucem. Dummodò verba sponte fluant, nec oratio sit planè indecora, qui vel solam, vel maximè veritatem quæsierint, factum habebunt superque, & satis: suo vtique stylo scribunt; cuilibet potest sua esse lex: bene res habet, si, quantum potest, quisque deuitet obscuritatem. Ad illud de Numeris, & Rhythmis, nihil aliud dicendum est, nisi vix vllum scriptorem esse, cui, non cogitanti, tale quid excidat, vt Quintilianus fusè demonstrat lib. 9. c. 4. sufficienterque, si in fragmentis, quæ ex Epicuro supersunt, vix quidpiam tale reperiatur. Omitto verò, vel superiùs obseruauimus, Plutarchum nonnulla immutasse verba in Epistola illa Epicuri morituri ad Idomeneum; ita relata à Tullio videri desumpta ex qualam simili epistola, cum magna quadam immutatione. Vtcumque sit, non est propterea locus obscurus, & inelegans. Illud circa Nausiphanem esse iam intelligitur ex antè dictis refutatum. Quod verò dixit *κακοτεχνίαν malam artem*, imitatus Platonem in Gorg. est, dum artibus bonis, ac legitimis opponens prauas, ac spurias, vt Medicinæ artificium Coquorum, Exercitatrici mangonum (qui scilicet colorem fuco, & verum robur inani saginâ mentiuntur) ac Legali Cauillatricem; sic ipsi Iustitiæ oppositam Rhetoricen habuit. Iure-ne porrò fuerit imitatus, an non, intelligetur ex mox dicendis, cùm ostendemus Rhetoricam aduersùs veritatem esse comparatam. Intelligetur verò etiam censuisse illam non inimicam, naturam esse, non verò artem, quæ orationem rectè instituat, ac eloquentes homines faciat; maximèque si alia ars, quàm perspicuitatis studium requiratur. Illud à παλαιῶν κακὸν, non pugnat contra perspicuitatem, sed contra prauam, affectatámque euoluorum dicendi rationem, ac nominatim Sophistarum, & Demagogorum, quibus ludo est facere fucum veritati, excitare turbas, innocentiæ imponere, quærere plausum & similia. An aliunde Epicuri Philosophia politico viro inutilis sit, quod Cicero innuit, explicandum suo loco est. De Quintiliano, nihil dico; nisi quòd non videtur integram Epicuri mentem fuisse assequutus. Quod Athenæus carpit Epicurum, præter rationem factum sit. Suus cuique est genius, & suas quisque veneres habet. Non præluserit Epicurus, vt Plato, aut Xenophon; at illa ex improuiso percontatio sæpe delectat. Lucianus est in suis Dialogis Epicurum imitatus, quàm lepidè verò vbique rem ex abrupto aggreditur? Cicero quoque non est in suis omnibus Dialogis præfatus, non Plutarchus, non alij. Epicurus porrò modò hoc, modò illud agitatum fecerit; hic ipse mos est conuiuiorum. Conuiuas omneis induxerit Atomorum doctrinam callentes; quid mirum est, cùm illos omneis philosophantes habuerit? Cæterùm vt quæstiones varias non sine delectu, ac tempestiuè tractauerit, indicatur satis ex ea, quam Zopyrus Epicureus apud Plutarchum explicat libro Symposiacon secundo. quæst. 3. Quæ restant, vel laudes Epicuri sunt, vt quòd talibus ad irridendum assueuerit; (hoc enim arguit morum illius simplicitatem, & innocentiam, ac simul veracitatem, ob quam ne probauerit quidem hominem sapientem Ironicè loqui: nam & Cicero in eo improbat lib. de clar. orat. quòd Ironiam Socrati familiarem reprehenderit) vel certè occurrunt ex iis, quæ dicta sunt, interpretanda; quatenus nimirum nihil aliud ex Rhetorica præter perspicuitatem exegit, & quæ exigamus præterea parum curanda existimauit. Adijciendum aliquid foret de eius Sectatoribus, sed cùm negandum minimè sit, quin multi esse potuerint sermone barbari, & rudes; ita enim vsu venit in omnibus Sectis (vt enim de Peripateticis nihil dicam, *tot vallicos Stoicos reperias*, inquit Cassius ad Ciceronem, L. 15. ep. 19. vt *Catium Athenis natum esse* dicas) attamen etiam negandum non est, quin multi fuerint valde elegantes: *Scite sermone, & Attica* scripsit Leontium, vt Cicero habet. lib. 2. de nat. Deor. Diogenem Epicureum *promptum, & disertum* facit Athenæus, lib. 5. *dilucidum intelligentiâ, & interpretatione*, Laertius. lib. 7. Cornelius Nepos scribit in vit. Att. *libris Attici nihil esse posse dulcius*. Græci illius Pisoniani Cicero describit Poëma *ita festiuum, ita concinnum, ita elegans, nihil vt fieri posse argutius.* Orat. in Pis. Zenonem, Velleium, Phædrum non memoro; quoniam de illis dictum iam est.

Sed superesse scrupulum sentio, quòd cùm assignata præcipua Rhetoricæ munera Epicurus excluserit, vt inuenire, & disponere; vt exordiri, & perorare; vt amplificare, &c. verùm inuentio argumentorum, commodaque apta collocatio, aut Dialecticæ propria est, aut ex conditione materiæ subiectæ erumpit;

erumpit; aut ex natiua oratoris sagacitate, & sollertia, non ex vllo Rhetorices artificio enascitur. Quasi verò, dum tot magni viri orationes aut parant, aut habent, animum intendant ad artem Rhetorices, quam fieri potest, vt ne labris quidem primoribus attigerint? At orationis, inquies, partitio, Rhetoricæ propria est? Enimverò, si Dialectica est ars non definiendi modò, sed & diuidendi vnamquamque rem; ipsius quoque dicenda erit orationis distributio. Sin minùs, confugiendum erit ad propositæ materiæ naturam, quæ hoc modo, potiùs quàm illo vsurpari debeat: Quâ sanè in re naturale iudicium, accedente plurimarum rerum experientiâ, quam-plurimùm potest, artificium quam-minimum, aut nihil omninò. Nisi verò, si sit agendum, vt exemplo dicam, de pace ineunda, de testamento rescindendo, de Geometriæ laudibus, respicere quis ad artem Rhetoricam debeat, vt sciat quâ serie sermonis procedendum sit; cùm Rhetoris non sit cognóscere de pace, & bello, sed Politici, nec de natura testamenti, ac rescissionis illius, sed Iurisconsulti, nec de præstantia Geometriæ, sed Mathematici, neque proinde possit Rhetor tradere, aut iuuare quidpiam circa argumentum, quod ipse ignoret; vel certè, si nôrit, nôrit prorsus non tanquam Rhetor, sed tanquam alius artifex. At, inquies, negari non potest, quin sola Rhetorica doceat exordiri, perorare, & figuris tum translatitiis, tum sententiarum, verborúmque vti, quibus auditores Orator commoueat, & finem Rhetoricæ proprium, persuasionem putà assequatur. Verumtamen, cùm repeti posset quæ iam facta responsio est; hoc addo, ista omnia, ob quæ maximè sese effert Rhetorica, videri nihil esse aliud, quàm fucum factum veritati; ac ideirco

orat. 12. tum Rhetoras non prorsùs ineptè à Maximo Tyrio cum Mangonibus comparari; tum ipsam Rhetoricam non prorsùs malè ab Athenæo, vt apud Quintilianum est, de-

lib. 2. c. 15. finiri, *fallendi artem*. Nempe veritas eiusmodi est, vt natiuâ placens pulchritudine lenociniis istis non egeat; mendacium verò eiusmodi, vt ingenitâ fœditate displicens, ipsa necessariò, vt placeat, prætendat. Quare & solent meritò iure laudari illi Iudices, qui istâ tantâ farragine tribunalia exonerarunt. Nôrant, vt simplex, & ingenua priuati hominis confessio, ac testificatio mendacium minùs conuelare possit veritatis specie, quàm elaborata oratio ab oratore callido; cùm aliunde ad sanum, & rectum ferendum iudicium, solâ facti expositione Iudices indigeant; quippe qui debeant ipsi Ius scire. Quo loco præclarè om-

1. Rhet. 1. ninò admonet Aristoteles non esse Iudicem, dum ad iram, aut odium, aut misericordiam excitatur peruertendum; *Id enim*, inquit, *perinde est, ac si quis qua vsurus est regula, eam reddat peruersam*. Neque dicas eloquentiam persæpè iuuare ad innocentem incolumitatem: Quippe cùm sæpiùs valeat ad incolumitatem sontium, clarum est aliunde totum artificium comparatum esse contra innocentiam. Videlicet æquitas ipsa non erubescit se prodere; iniustitia est, quæ, vt elabatur, colores aliunde conquirere debet. Neque rursùm dicas, cùm nihil fuerit opus vbi Iudices & eruditione, & integritate insignes extiterint; vbi res tamen secus se habeant, innocenteis etiam indigere artificio. Etenim, vt est supponendum Iudices peritiâ, & probitate pollere; sic vbi vel alterutra, vel vtraque caruerint, tantò ars erit periculosior. Nisi fortè Iudices huiusmodi habeas, qualis ille à Titio apud Macrobium describitur, qui, *dum oratores, quorum est negotium narrant, vestis*, inquit, *post ... ipsa it mictum; vbi redit, ait se omnia audiuisse, tabulas poscit*, &c. Index quippe huiusmodi Rhetoricâ indiget nullâ. Dices, quid igitur sentiendum de Rhetorica in administratione publicarum rerum? Sed quid aliud sentiendum sit, quàm illam excitandis turbis, atque seditionibus esse comparatam? Genteis profectò videre licet, apud quas neglectus Rhetoricæ sit, & quæ tamen leges patrias conseruent intactas, ac vt ita dicam perenneis; cùm eæ, quibus illa est curæ, nouas ferant quotidie, & nullis tamen contineri possint; vt verè liceat dicere, quod Plato ille veteris Comœdiæ, *si quis peregrè absuerit tres menses, non agnoscit ampliùs Ciuitatem*. Cùm aliquando tamen oratoria vis continendis in officio populis necessaria sit; cogita neruosas illas, & feruenteis Leonidæ, similiáque exhortationes; quàm illæ quæso præstant melius, & olentibus lucernas, ac demossis... goris istorum orationibus? Me certè plus persuaserit quisquis ingenuâ, & amore patriæ incalescente oratione absque artificio vsus fuerit, quàm qui oratoriam ex professo colunt; qui præterquàm quòd plerumque frigidiusculè, & non reuerà animati agunt, ij sunt, à quibus sibi cauendum meritò quispiam existimet, quòd latenti artificio capi sese suspicetur. Hinc cùm tota sit ars in eo sit, vt ars ipsa lateat, naturamque æmuletur, nonne intelligere licet persuadendi vim magis esse sitam in bonitate naturæ, quàm in vllis præceptionibus; vt proinde mirum non videatur, si mendici, ac supplices oppressi angustiis, meliùs perorent, moueant vehementiùs, persuadeant efficaciùs, quàm magnifici isti Oratores. Verùm hæc satis, ne Quintiliano rem indignam facere videar, hoc est orandi viribus vti in Orationis accusationem.

lib. 1.

lib. 2. c. 8.

CAPVT X.

Ad obiecta de Dialectica.

AD Dialecticam quod spectat, non est quod hoc loco aliquid dicamus. Primum enim suo ostendetur loco vt Dialecticæ nomine in Canonicæ nomen commutato Epicurus tradiderit, & retinuerit omnia, quæ videri possunt ex Dialectica esse necessaria. Vnde & comprobabitur ipsum non omnem penitus reiecisse Dialecticam, sed, quod habet Empiricus, Dialecticam solam Stoicorum. Quò allusisse videtur D. Hieronymus, dum aduersus Ruffinum scribens, *quoniam*, inquit, *Stoici Dialecticam sibi vendicant, & tu huius scientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es.* Deinde, cum illa eadem, quæ obiici possent aduersus istam Dialecticam, disputata iam habeantur in nostris aduersus Aristoteleos Exercitationibus, non est quod actum rursus agamus. Sufficiat vel solam naturam veritatis intelligendæ magistram esse optimam; vel, si quapiam arte adiuuanda sit, indigere illam regulis, vel obseruationibus perpaucis: non immensa ista congerie argutiarum Dialecticarum. Quam Epicurus fuerit in Dialecticis inermis, nudus, &c. quæ Cicero præsertim opponit, ex dicendis circa illius Canonicam colligendum est. Obseruo heic solum Ciceronem quoque non semel præferre Epicurum Stoicis ipsis circa consequutionem vim: veluti, cùm in libris de Diuinatione, *Ergo is*, inquit, *circumitione quadam Deos tollens, rectè non dubitat diuinationem tollere: Sed non, vt hic sibi constat, item Stoici. Illius enim Deus nihil habens nec sui, nec alieni negotij, non potest hominibus diuinitatem impertire; vester autem Deus potest non impertire, vt nihilominus Mundum regat, & hominibus consulat. Cur igitur vos induitis in eas captiones, quas nunquam explicetis? ita enim, cum magis properatis, concludere soletis, Si Dij sunt, &c.* Ad obiectum illud à Plutarcho, nihil addendum ad ea, quæ Gellius ipse reponit. Præcircumscripserat Epicurum in expositione illius de morte argumenti propositionem; Plutarchus illud carpserat, A. Gellius ergo, *Sed Epicurus*, inquit, *cuiusmodi homo est, non inscitiâ videtur partem illam syllogismi prætermisisse. Neque id ei negotium fuit syllogismum, tanquam in Scholis Philosophorum, cum numeris omnibus, & cum suis finibus dicere. Et profectò, quia separatio animi, & corporis in morte euidens est, non est vtique necessariam esse eius admonitionem, quod omnibus prorsus erat obuium; sicuti etiam quod coniunctionem syllogismi non in fine posuit, sed in principio: Nam id quoque non imperitè factum quis non videt? Apud Platonem quoque multis in locis reperias Syllogismos repudiato, conuersoque ordine isto, qui in docendo traditur, cum eleganti quadam reprehensionis contemptione positos esse.* Hæc ille.

lib. 2.

lib. 2. c. 8.

CAPVT XI.

Ad obiecta de Mathematicis.

DENIQVE circa Mathematicas, hoc imprimis fatendum est, Epicurum non eas calluisse, vt Pythagoras, & Plato calluerunt. Sed imitari Socratem potuit, qui pronuntiatus cùm fuerit mortalium sapientissimus, Astronomiæ tamen valè dixit, vt scientiæ morum totus vacaret, quod adnotauit Cicero; & quicquid est siue in illa, siue in Geometria, siue in Arithmetica scrupulosum, & ad vitam inutile, eliminatum voluit, quod à Xenophonte declaratur fusiùs. Imitari etiam potuit Diogenem, qui, scribente Laertio, Musicam, Geometriam, Astrologiam, tanquam inutileis neglexit. Nihil de Aristotele dico, qui vtcumque non tantùm tradit celebreis quasdam propositiones, & interdum quidem, cùm non valde est opus, aliquando tamen, cùm valde expediret, vel in sphærarum Cælestium determinando numero, difficultatem ad Mathematicos, tanquam peritiores remittit. Nihil de Zenone, quem vel minimum Matheseos peritum extitisse, nullum est vestigium. Nihil demum de cæteris; neque enim hæc memoro, vt vel negligendum studium Mathematicum suadeam; vel Epicurum, quòd in illis eximius non fuerit, commendatum faciam. Innuere duntaxat contendo, non posse illi vitio verti, quòd Mathematicas ignorârit, nisi vertatur & aliis, qui sunt oppidò viri celebres, Principésque Philosophorum. Deinde addo, cùm Socrates Astrorum scientiam repudiârit, vt de moribus philosopharetur, Epicurum tamen sic eam excoluisse, vt esse quoque ipsius studium ad Moralem Philosophiam vtilissimum comprobauerit. Heinc sunt illæ in Epistolis ad hoc studium adhortationes, factáque in gratiam adolescentum compendia, quæ referemus alibi: tantùm abest, vt deterrere adolescenteis voluerit ab vllo studio liberali. Et certè, cùm speculationes tum rerum Cælestium, tum etiam aliarum, quæ demonstrationibus Mathematicis nituntur, sint delectabilissimæ, quod experiri cuique licet, & exemplis bene multis comprobari facilè potest; quonam modo potuisset illas Epicurus despicere, qui ipse finem omnium bonorum delectationem statueret, ac illam quidem potissimùm, quæ ex virtute, seu animi culturâ proficisceretur? Veruntamen ansam declamandi præbuit, quòd Epicurus duo quædam circa Mathematicas improbârit. Vnum est inutile studium plurimarum rerum, quæ cùm sint nimis intricatæ, crucem desigunt animis, neque intereà conferunt quicquam ad traducendam felicem vitam, siue ad corrigendum mores, vt Philo circa eandem rem habet. Hoc ipsum est, quod Epicurus apud Laërtium innuit, cùm eatenus esse inuigilandum Cælestibus censet, quatenus faciunt ad

lib. 5. Tusc.

lib. 4. memor.

lib. 7.

lib. 12. Metaph. cap. 8.

lib. de agr.

lib. 10.

ad felicitatem; docétque, vt etiam notitia huiusmodi rerum negligenda foret, nisi ad scopum hunc tenderet. Ea causa est cur minùs probârit Astrologiæ studium quasi scilicet laboriosum, & incertum magis, quàm vt solidam voluptatem pariat quod suo loco declarandum est. Alterum est abusus nimius, ac degeneratio in luxum, & nequitiam. Hinc cùm notitiam Musices auersatus non fuerit (nam & de illa librum scripsit) neque Sapientem ab illius speculationibus deterruerit (quippe Sapientem solum censuit de Musica rectè disputare) & quod Plutarchus obiicit, arguat duntaxat Epicurum noluisse de illa disputari intempestiuè (vt suo etiam loco demonstrabitur.) Damnauit tamen Epicurus illam Musicam, quæ ex vsu legitimo eò deflexit, vt vitiorum nequissimorum incentiuum euaserit. Ita docet Empiricus, declarans vt Epicurei negauerint ipsam esse suscipiendam, quòd (velut Platonici quoque) illam ad felicitatem non conferre existimarint; adiecerint verò, αὐτὴν ἄπρακτον εἶναι, καὶ ἀργὸν, φίλοινον, χρημάτων ἀτηρὰν. *Esse ipsam inutilem, segnem, bibacem, pecuniarum prodigam.* Quo loco agnoscis Epicuri genium non tam Musicam auersatum fuisse, quàm quæ ipsam vitia, ac mala sæpenumerò consequantur, quæque interdum causæ fuere, vt integræ etiam nationes eam respuerint, vt apud Diodorum Ægyptij. Vt paucis dicam, Epicurus circa illas artes sic fuit animatus, vt si quidpiam peccauerit (nihil autem peccasse contendere nolim) id præ nimio quodam virtutis affectu, ac felicitatis studio (si potest tamen in hisce rebus esse quid nimium) egerit: sicque videatur tantò esse excusatione dignior, quantò fuit ipsi pro sententia, quam turbauit, finis laudatior. Clarum proinde ex his fit, quid ad obiecta ex Cicerone, aliisque respondere possit. Quòd si scrupulus aliquis superfit; is, cùm, Deo bene propitio, de Mundo, de Sideribus, de argumentis cæteris speciatim disputabitur, eximendus speciatim erit.

Lib. adu. Mus.

Hæc iam de Vita, & Moribus Epicuri dicta sufficiant.

FINIS.

VIRI

VIRI ILLVSTRIS
NICOLAI CLAVDII
FABRICII DE PEIRESC
SENATORIS AQVISEXTIENSIS
VITA.

PRINCIPI MAGNO,
SAPIENTI, BONO,
LVDOVICO VALESIO,
ALENSI COMITI,
LEVIORIS EQVITATVS
PER GALLIAS MAGISTRO,
ET GALLO-PROVINCIÆ
PRO-REGI,

PETRVS GASSENDVS εὖ πράττειν.

MAGNE PRINCEPS

Scribere aggredior quam abs me deposcis laudatissimi Peireskij Vitam. Quippe non priùs in hanc Prouinciam faustis auibus accessisti, quàm ingemuisti præreptam tibi, magnâ fatorum inuidiâ, illius consuetudinem; ac me, quem nôras fuisse cum ipso familiarissimè versatum, perquàm studiosè de eius studiis, moribúsque es percontatus. Voluisti etiam habitum oris ex effigie cognoscere, & loca adire, in quibus superessent illius vestigia, lustrando vbi habitare, vbi sedere, vbi præstanteis quosque Viros, quibusdamquasi Sirenibus, detinere solitus fuisset. Denique in eam raptus es virtutum eius admirationem, vt conscribendæ illius vitæ non postremus auctor mihi fueris, ac me idcircò non inuitus à te abesse permiseris, vt in secessu hocce meo coronis citiùs imponeretur. Et poteram quidem germanam excusationem prætexere ex tenuitate virium: at cunctandum non censui, cùm ad multiplex officium attendi.

Nam primùm quidem, quod ad Te spectat, morosus sim planè, nisi obsequar, qui nihil tale cogitans, ac nihil tale meritus, sic fui euocatus ad te salutandum, vt ex eo vsque tempore beneuolentia erga me tua esse non potuerit & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem, facilitatémque procliuior. Didici certè experiundo, quàm merito iure

te suspiciat, amétque, & suas delicias tota ducat Prouincia; fœlix videlicet Prorege, in quo Philosophia, & imperium æquis momentis temperentur. Quinetiam ita pacis studia cum artibus belli componis, ita cum Marte Musas concilias, vt ambiguum fiat, generosiórne, an eruditior emineas; & cùm immortale id decus sit tibi gentilitium, nemo tamen ex inclyta, Regiáque VALESIORVM stirpe occurrat tecum comparandus. Sed memoranda hæc alias: nunc commendari satis non potest, quod fasceis vbique submittis virtuti, neque in solis Principibus regiarum laudum materiam quæris. Nihil interesse existimas sub qua veste lateat heroïca mens; & modò pectus diuinum sit, propensum te ad cultum præstas. Exemplum certè erit perpetuò, & magnorum Ducum, Imperatorúmque factis accensendo, quòd iam tua commendatione Senatorij ordinis virum ob eximias animi doteis, inter Principes euehis; & ne vnquam illius fama intermoriatur, curam assumis. Oportet nempe in te possideas, quas in illo amas laudatas virtutes; neque potest affectus tui non perennare memoria, cui virtus ipsa est elogium pronunciatura sempiternum.

Deinde quod spectat ad Virum, ingratus sim, nisi id præstem, quod singularis erga me amor, & munifica indoles erga omneis efflagitat. Nam me quidem quantum amârit, promptius est animo sentire, quàm verbis exprimere; satísque est dicere me fœlicitati vertere magnæ, quòd me tam carum habuerit, quòd tam frequentem sibi adesse, consiliorúmque animi omnium esse conscium voluerit; quòd in meum sinum vt cætera, sic extrema verba, animámque ipsam tandem exhalârit. Eam ob causam, cùm nulli magis, quàm mihi esse cordi debeat capitis tam cari memoria; currenti sanè adhibes calcar, tùm tuo imperio id exigis, ad quod gratitudo, & ius amicitiæ me procliuem facit. Qui enim quoties quidpiam de illo cogito, loquor, audio, intima quadam suauissimáque animi lætitia perfundor: quomodo possim non iucundè vitæ eiusdem seriem sic scribendo retexere, vt cum plerisque communicetur? An non videbor adhuc cum illo humanissimè conuersari, suauísque horas consumere, ac tam mihi demùm satisfacere, vbi per me constiterit, quin tanti amici gloria efflorescat? Quantùm verò ad propensionem, qua animatus in omneis fuit, exstitisse nemo videtur, qui in commune bonum natus, id impensiùs curauerit, vt constantissimè prodesset vniuersitati generis humani. Nam multis quidem cessisse potest, si facultates spectaueris; nemini tamen, si virium modum, voluntatémque benefaciendi. Dignus proinde, qui regnârit in animis hominum, ac studiosorum præsertim, quos excitare, fouerèque eruditione, consilio, auctoritate, gratia, opibus suis destitit nunquam. Testes sunt boni, doctíque omnes, qui consensu vnanimi fatentur nullum vnquam fuisse Mecœnantem generosiorem. Heinc tametsi fama illius non videatur posse extingui, cuius illustri nomine Litteratorum orbis completur; haud tamen committendum est, vt idem nobis exprobrari, quod Mecœnatis sæculo possit. Nam quòd huius historiam nemo coætaneus in posteros transmiserit, effectum est, vt præter nomen eruditis carissimum, vix quicquam de illo ad nos permanârit: & cùm idem nostro timendum videatur, æquum profectò, vt qui illi familiare

miliariter conuixerunt, id curent, vt quis fuerit, nepotibus etiam sero innotescat. Similis enim crepusculo vespertino est rerum fama, quæ initio clarissima, ita paulatim euanescit, vt abeat tandem in tenebras; opúsque adeò historia est, quæ facis instar illam producat. Agnosco porrò neminem esse, cui, potiùs, quàm mihi id munus incumbat; quando nemo est, cui propter diuturnum, familiarémque conuictum, ille potuerit esse perspectior. Accedit, quòd licuit à morte ipsius ea interrogare, & cùm ex variis epistolis, tùm ex aliis monumentis intelligere, quæ non fuissent cuivis perinde in promptu. Factum certè est ob hanc causam, vt cùm tot Viri eximij huiusmodi Spartam ornare potuissent, nihilominùs tecum conspirârint, méque sollicitauerint, vt illi admouerem manum.

Postremò quod spectat ad Patriam, ad hanc ætatem, ad posteros, iniurius sim prorsùs, si opus detrectem. Et patriæ quidem; nam species quædam impietatis videretur, si obduci paterer lumen, quo, vt hactenus coruscauit, sic meritò in posterum gloriari mirificè potest; si negligi id ornamentum, quo pronunciare penè licet nullum vnquam aut extitisse, aut extiturum magnificentius. Quippe non tota modò Europa, sed Asia quoque, & Africa, ac ipse etiam nouus Orbis conuersos eius occasione in hanc Prouinciam oculos habuit; nemóque vsquam fuit eruditus, bonarúmve appetens rerum, qui non aut illum conuenire, aut cum eo certè agere per literas non affectârit. Tum præsenti quoque ætati; siquidem eius interest, vt qui sequentur, intelligant non fuisse effœtam in ipsa naturam; potuisséque eam Virum magnum, insignémque producere, qui futuris pòst sæculis proponi in exemplum posset. Magna certè eius laus est, quòd videatur in illo vno collegisse omneis omnium sæculorum virtutes; possitque adeò sese efferre, quòd in ipso expresserit quicquid præclarum de Pandora fabulosa ætas confinxit. Denique ipsis posteris; quoniam iucundissimum ducent Virum illum cognoscere, cuius singulari affectui sese plurimùm debere agnoscent, cuius fortassis imitatione sic tenebuntur aliqui, vt quasi Phœnices enasci ex illius cineribus non sine fructu aliquo generis Humani contendant.

Quod superest, Vitam describam, quæ narrationis simplicitate, non caloribus quæsitis spectetur. Alij, si videbitur, comptiore calamo expolient, ac historiæ forma donabunt quos ipse commentarios, ceu rudera quædam, digessero solùm, veluti annaleis, in temporum seriem. Siquidem mihi animus est agere Damidem dumtaxat, &, si qui fortè causabuntur delectum mihi non habitum, minima quæque obseruitanti; dicam quod ille, etiam micas, quæ ex mensis Deorum sunt, dignas videri, quæ colligantur. Fortè neque res iis erit ingrata, qui; similes tui, pernosse magnos Viros student, non ob actiones solùm illustreis, publicéque exhibitas; sed ob obscuras etiam, & quas euulgari ipsimet noluissent. Quippe quæ in oculis omnium, & cum claritate geruntur, nescio quid personatum habent; vnde quidnam intus, & sub cute lateat, internosse per-arduum sit; quæ verò procul ab arbitris, & sine famæ captatione, atque idcircò sine fuco, ereptáque personâ fiunt, ea demùm hominem ostendunt; quod discernere est operæ-pretium. Id

scilicet animos addit ad imitandum præclarè gesta, cùm etiam in Heroïbus nonnulla deprehendimus infirmitatis nostræ indicia; neque perinde desperamus eorum virtutes assequi, ac dum grandia quæque dumtaxat narrantur. Sin verò nonnulli requirent illustriora quædam, & ampliora facta, quàm commemoraturi simus; nôrint oportet non omneis posse Scipiones esse, aut Maximos, vt bella, triumphósque recordari valeant. Abundè illi merentur laudem, quos cùm Fortuna ad summas opes, atque dignitates non euexerit; maiores tamen animos gerunt, generosiore virtute sunt, ac moliuntur grandiora longè, quàm pro conditione sperare quis possit. Talis porrò Peireskius fuit, quem exhibituri non sumus, nisi vt Virum, qui fuerit gradus, censúsque Senatorij; & qui sese tamen ita gesserit, vt se fecerit quolibet encomio, ac panegyri superiorem. Videlicet sumus duo quædam toto decursu prosequuturi, ob quæ commendatus summopere est; alterum eruditio magna, ac omnigena, cum ardore sciendi inexplebili: alterum cura indefessa promouendi Arteis ingenuas, cum Regia planè erga omneis Literatos. Ex hisce verò capitibus periculum sanè non subest, ne efferre quidpiam hyperbolicè videar; loquar enim in ipso ore eruditorum Virorum, apud quos ille inclaruit, quique tantum abest vt me causentur fuisse nimium, quin vereor potiùs ne parcum nimis exstitisse sint conquesturi. Sed ne hærere heic videar, patere PER-OPTIME PRINCEPS, vt quæ nosse desideras, deinceps enarraturus, exordiar à Maioribus; vt vel ex eo capite constet, cur illum Auctores constantissimè Nobilissimum vocitârint.

VIRI

VIRI ILLVSTRIS NICOLAI CLAVDII FABRICII DE PEIRESC, SENATORIS AQVISEXTIENSIS VITA.

LIBER PRIMVS.

PRINCIPIO genus Peireskio fuit ex perantiquo illo Fabriciorum, seu Fabriciorum stemmate, quod Pisis in Italia effusum, translatum est in hanc Prouinciam, à tempore vsque Diui Ludouici, ac partus salutiferi anno suprà millesimum ducentesimo quinquagesimo quarto. Memorant enim Hugonem Fabricium inter Pisanos nobiles militiæ illi sacræ adscriptos, fuisse à Sancto Principe in Prouinciæ oras deductum, cùm ex Oriente rediens appulit *Areas*, seu *Hieras*, Olbiam scilicet antiquorum. Illic etiam morbo detentus fuisse, & à discedente Rege commendatus, ea fuit apud viros primores auctoritate, & gratia, vt contendentibus de arcis, & ciuitatis dominio dissidia composuerit, ductâque deinceps ex stirpe *Solleriensi* coniuge, fixam *Arcis* statuerit sedem. Loco deinde cooptato in Patrimonium Principis, præfectus ipsi legitur anno sæculi illius septuagesimo à Carolo primo Comite Prouinciæ, ac Rege Siciliæ, cui non minùs fuit, quàm Ludouico germano carus. Cœpit subinde ciuitatem, castrúmque variè communicare; sed absoluit opus Aycardus eius filius, relicta ex nomine suo vici portarum nuncupatione, quæ etiam nunc vocabulo corrupto dicitur Casabeia. Natus Hugoni præter Aycardum filius alius nomine Paulus, qui fuit à Carolo secundo maior Massiliæ Iudex creatus: itemque alius nomine Guillelmus, qui ex variis peregrinationibus redux, auctor fuit Xenodochij, in quo peregrini euntes, redeuntésque ex Palæstina curarentur. Sed, vt compendium faciam, successit deinceps nobilis progenies, armis, literis, pietate conspicua; cùm subiecto ipsi per propagines, ætatéque variis dominio Regij, Spinosæ, Gramusæ, San-Iuliani, San-Ianeti, San-Laurentij, Lauernæ, Calasi, Petrisci, Valavesi, Riancij.

Enimverò taceri non debet abnepos Aycardi Antonius, ad quem, & ad Raymondum filium exstant, leguntúrque apud Nostradamum humanissimæ Renati Regis literæ, cùm sese ante ducentos annos ad Neapolitanam expeditionem compararet. Fuerat Raymondus à puero vnà cum Renato in Ludouici secundi aula educatus; natúsque est illi, præter Antonium, Amedeus, qui, quòd esset natu posterior, ideo familiæ insignibus, scit Leoni fuluo in scuto aureo lemniscum coccineum adiecit. Legitur is quoque *Arcarum* præfectus, & Carolo tertio, cui Rex Franciæ breui successit, intimè notus. Ab hocce autem familia rursùs in duos ramos diuisa est; siquidem ipsi fuere duo filij, alter Falco, alter Guillelmus; ambo & peritiâ armorum, & prudentiâ Iuris instructi. Quippe, cùm primùm in expeditione Pedemontana militassent, sese ab ipso reditu excolendo Iuri totos addixerunt. Nam Guillelmus quidem natu minor, à Pro-auunculo Elziario Portanetio Brinoniensi, viro literato adoptatus, concessit Iuris discendi causâ Aureliam, & Auenionem, ductâque vxore Aueniate, in ea regione pedem fixit, & gratitudinis ergo insignia Portanetiæ domus assumpsit; in scuto nempe cæruleo fasciámque, & rosas argenteas. Reliquit porrò præter Hugonem Iurisconsultum celebrem, filium alium nomine Ioannem, patrem Ioannis alterius, à quo procreatus Ioannes alius parens fuit Ioannis illius, qui tum Libellorum supplicum Magister, heroinas habet germanas, tum Magdalenam Petro Seguerio, per-illustri Franciæ Cancellario; tum Mariam, viro

generoso Philiberto Pompadorio Lemouicum Proregi nuptam.

At Fulco, ex quo supremus Senatus vnà cum nascente superiore saeculo Aquis Sextiis creatus fuit, maxima cum laude causas perorauit, factusque saepius Prouinciae Procuratoribus Assessor, delegatus non semel fuit ad Ludouicum duodecimum, itemque ad Franciscum primum. Is, Fulconis eruditione, & probitate perspecta, Senatorem esse mero nutu iussit, anno eiusdem saeculi supra trigesimum secundo; & cùm Carolus Imperator immineret Prouinciae, Annaeo Mon-morantio Regiae militiae Praefecto Consiliarium dedit. Memorabile porrò est, fuisse eum auctorem salutaris consilij, quo Mon-morantius Regium Archiuum in Baulciensem transtulit arcem: sic enim pretiosa illa tabularia euasere id, quod fuit à Sabaudo deinceps Aquensi Palatio illatum incendium. Quin etiam cùm non posset vrbs Imperatoris copiis obsistere, secessus auctor ciuibus fuit, &, ne quid ex ea subsidij residuum fieret hostibus, ita ad perfundandum cibaria, caeteraque hortari coepit, vt primus & horrea in puteum, & vasa vinaria, ac olearia in angiportum effuderit. Fulcone defuncto, admissus est Nicolaus filius in dignitatem Senatoriam anno saeculi quadragesimo quinto. Innotuit huius quoque virtus non modò Proregi Claudio Sabaudo Tendae Comiti, sed ipsi etiam Carolo IX. qui Senatu interdicto, missaque in locum illius summorum Iudicum decuria, conscriptum decuriae Nicolaum voluit, & Carolo ipsius fratri, postquam per expeditionem Corsicanam copias deduxit, seseque strenuissimè gessit, concessit vtrum dominium, & proprietatem Brigantij.

Iam, vt accedamus ad Peireskij parentem, reliquit Nicolaus duos filios, Claudium nempe, & Reginaldum. Fuit autem Claudius corpore pusillo, ac infirmo quidem; sed animo tamen planè generoso, atque vegeto; adeò vt ab anno vsque eius saeculi septuagesimo secundo, quo paterna, atque auita dignitate donatus est, magni in Senatu, & tota Prouincia fuerit nominis, ac Henrico Engolismensi magno Melitensium Francorum Priori, Proregique eximiè carus. Reginaldus verò initiatus à puero apud Ducissam Ferrariae Renatam Lodouici duodecimi filiam, cùm illa exigeret seniam Montargiis, dedit se deinceps Iuri excolendo, allectusque est subsidiorum, sacrique patrimonij Comitibus, & rationalibus Magistris. Cùm incidissent autem illa haereticae factionis difficillima tempora, perstitit constans vnà cum fratre, in fide Regi debita, & (quod Bernardus Nogaretius Valletanus tum Prorex magni aestimauit) Arcarum arcem, atque adeò totam illam oram à Sabaudo desciscere, auctoritate sua curauit. Porrò cùm frater viueret coelebs, duxit ipse in coniugem Margaretam Bompariam, quae ex paterna stirpe Equites & Praesides habuit; ex materna verò ad familias Vallevoriam, Forbinamque attinuit. Fando verò accepimus fuisse illam forma adeò eleganti, & composita, vt Catharina Medicea Regum mater, cùm Aquis-Sextiis inuiseretur à nobilissimis foeminis, ipsam vnam delegerit, quam sito osculo dignaretur. Is itaque fuit *Reginaldus Fabricius*, haec *Margareta Bomparia*, quos Peireskius noster parentes agnouit.

Quoniam verò editus est in lucem *Belgentserij*; ideò sciendum hoc oppidum situm esse in perangusta, sed peramoena tamen valle, quam Gapeaus flumolus interfluens etiam diuitem facit. Distat hinc Tolone, hinc Arcis eodem, quo illae quoque vrbes inter se distant interuallo; milliarium vt puta Prouincialium trium: & cùm vtrique ad Boream sit, vtrique etiam aëris bonitate longè praecellit. Fecerat vicinia, vt maiores illi Arcis commorantes, tum aliquot praedia in eo oppido quaererent, tum eò secedentes exciperentur vetere Castro, quod nunc temporis iacet dirutum: scilicet nondum extructa domo praeclaris hortis cohaerente, in quam, vt canalis ex fluuio deriuari tutiùs, & vberiùs posset, Claudius Pontem, seu aquae ductum satis insignem intercalauit.

NATVS est ergo in memorato *Belgentserij* Castro Peireskius, cùm parentes eò diuertissent ob pestem memorabilem, quae anno salutis millesimo quingentesimo octogesimo grassari tota quidem Prouincia, sed Aquis-Sextiis praesertim coepit. Incidit autem Natiuitas in diem Decembris anni eius primum, ac horam à meridie propemodum septimam. Quod attingo solum, ne videar circa temporis circumstantiam non fuisse satis diligens; non verò vt faciam hariolandi ansam coniectatoribus, quò iam post Viri obitum, certiùs quàm antè, fata retexant. Etenim mirum dictu est, quàm multa mentiti Astrologi fuerint, seu annos spectes, quibus non vixit; seu vxorem, & liberos, aliaque quibus caruit; seu caetera multa, quae est consequutus. Cùm parentes porrò aliquot iam annos absque liberis exegissent, cum ob eam causam quamprimum mater grauidam se esse persensit, destinauit prolis lustralem sponsorem, non magnatem aliquem; sed, quae fuit eius pietas, pauperem obuium primò futurum. Hinc qui pauper primus occurrit, accersitus est, isque, dum initiaretur, abluereturque pro eo spondens à nomine patrui Claudium appellauit. Verùm cùm patruus superuenisset, etiam aui nomen gerere illum voluit; vnde, quasi praenomine Nicolai imposito, dictus est Nicolaus Claudius. Quanquam non modò, cùm puer esset, Nicolaus ferè audiit, sine adiunctio Claudij; sed etiam deinceps aetate prouecta, vt dictus est ab auctoribus Nicolaus Faber, seu Fabrius, seu Fabricius appellatus. Quo loco adnotari potest insignis eruditi viri Ioannis Seldeni aequiuocatio, dum citatum à illustri Nicolaum Fabrum, qui Praeceptor fuit Ludouici XIII. Regis Christianissimi, pro nostro accepit. Praefatus enim in Eadmeri Cantuariensis historiam, & quas Lanc-franci Epistolas Baronius tomo vndecimo Annalium habet, memorans, *Earum, ni fallor, inquit, se agnoscit ipsi exemplar accepisse à clarissimo*

158

15

simo & doctissimo viro Nicolao Fabro Petrescio Curiæ Aquensis Assessore dignissimo, atque amico mihi plurimum obseruando. Et citat quidem Baronius Nicolaum Fabrum; sed *Parisiensem* addit, non *Peirescium*, quod Epithetum nostro tulit ex montano oppido maternæ ditionis, Latinè Petresco, & vulgò *Peiresc*, vnde celebre ipsi nomen; quod vt debitè pronunciètur, nos *Peireskium* inflectimus: non, vt multi, *Peiresium*, *Perezium*, aut simili alia ratione.

Cæterum vix erat bimestris, cùm ferunt anum maleficam ingressam in cubiculum, proiecisse totam matre secunim, quam manu tenebat, aiebatque se rediire; atque ex eo tempore tum ademptam matri vocem & placatem infantulo; tum depressum vtrique caput in alterum humerum, ea rigiditate, vt flecti non posset. Addunt patruum, re cognita, vapulare anum iussisse, quæ & ipsa detorto collo sub camino inuenta est, ac illam, cùm primùm caput extulit, vt satis plagarum esse diceret, renunciasse id, quod fuit, matrem, infantémque valere. Id factum non modò ex aliis: sed ab ipso etiam Peireskio accepi, memorante vt patruus enarrare solitus fuisset. Res planè mira, si vetula cùm deflexerit ipsa caput, ea neruorum contentione turbare spiritus possit, vt distantis caput perinde deflectat, & pari vehementia, qua suam, alterius linguam cohibeat; neque seu caput relaxetur, seu lingua soluatur, donec rigorem ipsa remittens, distentas, seu insensibiles veluti chordulas laxarit. Et solent quidem similia multa ad Cacodæmonas referri: verùm, vtcumque optimus Deus innocenteis infantulos illorum malitiæ permittere possit; vtcumque ipsi ad ea officia, & ad obsequendum misellis quibusdam aniculis se componant; compertum est tamen magnam eorum partem, quæ commemorantur, fabulosam esse, aut non alio certè nisi fundamento, quàm minùs solitis quorundam morborum symptomatibus, quibus sunt infantes obnoxij; cùm etiam constet ista præsertim in infima plebe, ac in ipsis agris esse familiaria, vbi minima quæque ansa credulitatem parit, ac fouet.

1582. Sesqui anno post, hoc est mense Iunio anni supra millesimum quingentesimi octogesimi secundi, Kalendarij reformatione memorabilis, natus est illi frater, cui nomen Palamedes. Is est, qui deinceps à clientelari fundo dictus est *Valauesius*, ex quo tempore Nicolaus quoque cœpit *Peireskius* nominari. Scilicet ad exactam vsque adolescentiam nuncupati sunt nunc *Fabricij*, nunc *Calasij*, quæ fuit etiam patris, patruique vulgaris nuncupatio ex oppidi Calasi ditione. Natus Palamedes cùm est, aberat pater negotiorum causâ Gratianopoli: mater verò altero à partu mense interiit, annos nata viginti duos. Ac superinduxit quidem Reginaldus pater aliam coniugem, sed quartodecimo tandem anno. Ea fuit Catharina Vassalla Caradetta, illustri vetùmque progenie, vt cuius maiores ex paterna stirpe inter Achaiæ Principes fuissent, ex materna verò attinuissent ad Fliscanos Genuenseis. Vidua tum erat (nupta prius Oliuario de Thulia, ex Senatorio ordine) cum superstite filia nomine Marchisa, quæ Palamedi postmodùm nupsit. Ex altero autem illo matrimonio suscepit Reginaldus tum liberos alios, qui vel in pueritia, vel in adolescentia obierunt; tum superstitem etiamnum Susannam, quam Henricus Seguiranus Rationalium magistrorum, & Senatorum patrimonialium Præses primus vxorem duxit.

Ad Nicolaum vt redeam, is haud iniuriâ Patruum semper, tanquam alterum parentem agnouit. Ille enim suæ dignitatis successorem eum destinans, speciale quoddam ingenuæ educationis studium assumpsit: ratus scilicet frustrà esse, si quis nascatur fœliciter, nec liberaliter instituatur. Tantò autem magis animatus fuit, vt eius curam gereret, quantò ab ipsis cunabulis graciorem in corpore pulchro venientem virtutem conspexit. Quippe ablactatus vix fuit, cùm genium suum prodidit, nimirùm se ad omnia visa, auditáque attentum præbens, ac solitus semper oris gratiâ suauitatéque vocis summa à nutrice, à parente, à patruo, à magistro, à quibuscumque poterat inquirere quid, quomodo, quorsum vnaquæque res foret. Sic cùm literæ primùm monstrarentur, & libros, chartásque præ manibus habere gestiret; percontabatur frequenter ecquid argumenti contineretur in iis; & quoniam indignè ferebat, si aliquando responderetur, id superare ipsius captum, confingendum erat, quod illi cum voluptate recitaretur. Leuia hæc profectò, si ipsa spectentur; at non contemnenda tamen, si ad ætatem respexeris, & arbores etiam florenteis, gemmantesque consideraris. Admirationi certè fuit viris ætate maioribus, qui & mihi illa narrârunt, & asseruerunt, ipsum nihil vnquam, quod puerile foret, sapuisse.

1587. Septennis cùm esset, & vnà cum fratre instituerentur Brinoniæ, vbi tum Curia subsidiorum, rationúmque, ob pestem Aquis-Sextiis perseuerantem commorabatur, erudiri expetiit in San-Maximitano Collegio, quod literarum studiis efflorescere fama erat. Non tacendum verò, quòd patri persuasit, vt fratrem sibi permitteret, tanquam inferiorem ætatem, & immora eius studia curaturo. Neque prætereundum, fuisse illum fratri ex hoc tempore præceptoris simul, & parentis loco; fratrémque illum tanquam parentem, atque præceptorem reueritum
fuisse. Anno elapso, ac iam pene San-Maxi- 1588.
mini subeunte, euocati sunt Belgenserium, & 1589.
rursus post annum Aquas-Sextias, vbi patruus tum versabatur.

1590. Inardescentibus posteà à morte Henrici III. Ciuilibus bellis, Auenionem missi sunt, vbi quinquennio integro in Collegio Patrum Societatis IESV studuerunt. Memorare autem Peireskius solebat debere se multùm Antonio Colombario, & Andreæ Valladerio, quos supremos habuerat literarum humaniorum Professores. Dicebat enim eos facilè solitos quidpiam ex aliis exercitationibus relaxare,

relaxare, vt dederet se maximè peruoluendis historicis, studio intereà Poëseos, & linguæ Græcæ non neglecto. Ij nempe gaudebant non tam opus esse gressum illius regere, quàm eminùs viam demonstrare; laudandi, quòd nobile pectus ea seruitute non opprimerent, qua plerique aut odium rerum bonarum contrahunt; aut humilibus nimis assuescunt. Referebat etiam quàm sublimes adderentur animi, cùm illi præterea palàm commendarent, quòd totam Iustini historiam, totamque Ouidij Metamorphosin teneret ad vnguem; nec faceret finem consulendis libris, ex quibus innotescere singulares rerum circumstantiæ possent. Eamobrem certè auersabatur & ludos, & spectacula; vt legendo, excerpendóque singularia quæque incumberet totus. Immoderatiùs tamen, vt puto; relaxandus enim animus per vices, nec statim à pastu contendenda mens; quod cùm studiorum ipsius moderatores non satis cauerent, effectum est, vt stomacho, capitéque doluerit non semel.

1595. Exegerat iam penè annum ætatis quintum-decimum, cùm Aquas-Sextias rediit, illícque anno integro Philosophiæ operam dedit. Voluit Patruus, vt intereà edoceretur arma tractare, equos regere, tripudiis membra exercere. Verùm quia succidere grauiores quasdam horas oportuit, ideò obsequutus est quidem; sed nisi præsentibus illis, à quibus erudiebatur, tractare nihil voluit; adeò quidpiam vel legere, vel scribere, vel audire satius ducebat. Per ea tempora oblatum fuit patri numisma aureum Arcadij, quod Belgenserij fuerat repertum. Id ipse illicò poposcit, & cùm circumspectas literas legisset, Imperatorisque nomen adnotasset, ad Patruum statim retulit, qui illi gratificatus, & duo alia numismata, & libros etiam, quibus vberiùs erudiri posset, concessit. Atque ex hoc quidem tempore exarsit, sed igneis in silais, curiosissima eius mens; auidè enim conquirere, atque congerere occœpit quotquot antiquos potuit nummos, singulis legendis, ac interpretandis acerrimo incumbens studio: qua occasione cœpit etiam inscriptiones omneis sine sepulchraleis, siue alias perquirere, & studiosè obseruare.

1596. Destinatus est deinde cum fratre Turnonem, vt sub Patribus Societatis IESV Philosophiæ curriculum, quod appellant, absolueret; fratre adhuc in studiis humanioribus consistente. Cùm verò studio Matheseos præsertim inardesceret, ardenter arripuit quam illic docebant Cosmographiam, certus historiam sine illa, ac sine Chronologia penitus obscuram, imperuiámque esse. Sic post vsum Sphæræ, addidicit etiam vsum Astrolabij, literis repetitis scribens, & expostulans aduersus quendam artificem, qui iam pridem receperat Astrolabij fabricam, nec ipsi tamen operam satis diligentem nauarat. Nihil intereà remittebat neque ex studio rei antiquariæ, cuius caussâ Petro Royero Professorum vni fuit eximiè carus, neque vniuersè ex ipsis humanioribus studiis, quæ, vt à fratre excolerentur, tanquam magister attendebat. Sed ad ista nempe vt sufficeret, studere solebat in plurimam noctem. Euenit proinde, vt partim ex natiua constitutione, partim ex assiduo labore, prolixisque vigiliis debilitantem stomachi antè contractam adauxerit, pubertémque ideò vsurpauerit, quem literis ad patrem datis appellitauit digestiuum. Quia literarum incidit mentio, idcircò adnotari potest illum ex eo iam tempore scripsisse omnia accuratè, stylo videlicet tentato per repetitas schedulas, quæ & mihi incidêre in manus, & fidem faciunt non fuisse illi vnquam phrasim luxuriantem, aut immaturam. Dixit nimirùm semper quod voluit communibus verbis; tametsi non sine delectu, nec sine ea gratia, & vrbanitate, qua testando beneuolentiam, obseruantiam, gratitudinem; qua excusando, commendando, gratulando, cæteráque huiusmodi præstando mirificus fuit. Nam ad nouercam, exempli gratiâ, ob quædam donariola, Fœlices videmur, ô mater, quod beneficiis tuis cumulamus: sed infœlices tamen, quando sic illis obruimur, vt agnoscendo impares simus. Talia porrò dum scriberet, reponebat intereà quæ munuscula poterat; nempe ab ea vsque ætate vinci benefaciendo nescius, nisi quà prorsùs impotens erat. Ita ad amicum coætaneum scribens, ingratitudinémque iam detestatus, Mihi ipsi, inquit, intendero manus, si vel minimæ in officio negligentiæ coargui possim. Eodem spectat, quod Præceptorum sollicitudinem commendabat, vt à patre, ac patruo honoraria promissis longè vberiora consequerentur.

De studiis vt iterum dicam, non tulit patruus, vt triennium Philosophiæ impenderet: sed, exacto Turnone anno, reuocatum voluit Aquas-Sextias, vt destinatus Senatui Iurisprudentiæ initiaretur. Id etiam experierat, cùm ille adhuc Turnone foret; scribens scilicet, vt maturè Rubricarum Enchiridium haberet præ manibus: verùm ipse, vt Iuris studium tantisper adhuc declinaret, hunc prætextum quæsierat. Volueras, patrue, vt operam arti oratoriæ sedulam nauarem: si per te liceat igitur, faciam, quoniam heic possum per-commodè, ac initiabor prudentiæ Iuris, cùm ex hac vrbe discessero: tu præscribe tamen quod facto sit opus; si persistes enim, nihil mihi fas, nisi vt iussa capessam tua. Itaque domum euocatus, Iurisprudentiæ nomen dedit sub Francisco Fortio Andino, qui in Aquensi Curia Aduocatus, & docendi Iuris oppidò peritus, callebat præterea, si quis alius, elegantiores literas. Is Peireskij parentibus carus cœpit magnâ curâ Institutiones prælegere; ille verò iam occasione huiusmodi studij, quàm, ne cœptam eruditionem omninò intermitteret, texere suo Marte cœpit Imperatorum seriem, à quibus leges fuerant latæ. Texuit & seriem Consulum, Magistratuúmque cæterorum, conquisitis vndique numismatibus, vt & facie, & rebus gestis Latores Legum agnosceret. Sic habere etiam curauit Icones celebriorum Iurisconsultorum, vt cùm in illorum

rum responsa, interpretationesque incideret, haberet memoria tenaciori ex concepto cuiusque vultu. Erat tum porrò Aquis-Sextiis Petrus Antonius Rascassius Bagarrius rei antiquariæ peritissimus: postea quippe Henricus Magnus, propter famæ celebritatem, illum accersiuit, & Cimeliarchio suo præfecit. Ipsi igitur succisiuis horis Peireskius frequens aderat; et sciscitabatur, edocebaturque; ille verò sagacitatem, eruditionemque miratus, & coniunctam modestiam cum discendi auiditate amicè complexus, celare nihil poterat: ac tum varia Cimelia diebus variis demonstrabat, tum prolatis libris coniecturas suas, explicationesque fulciebat, tum singulares Peireskij interpretationes & admittere, & commendare non grauabatur.

1598. Anno sequenti, Auenionem rursus concessit, vbi præceptus illi Doctor Petrus David natione Burgundus, qui fuit deinceps Senatus capitalis Præsenescallus. Huic quoque præter peritiam Iuris suauiores Musæ propitiæ erant: vnde facilè ferebat Peireskium interponere Iuris studiis rerum antiquarum peruestigationem. Ea de causa non infrequenter cum Bagarrio de re nummaria, & de rebus aliis selectis per literas egit. Perscripsit aliquando ad illum singularia quæque in Rumei cuiusdam Arelatensis Cimeliarchio obseruata, misitque inter cætera obtentum pro eo ectypum ex eleganti iaspide Deianiræ per Nessum raptæ. Interdum etiam recuperata egregia Neronis, Vitelliique numismata misit ad patruum, exorauitque, vt ea exornari perinde curaret, ac exornatum Herculem, Agrippinamque iam habebat. Rogauit quoque, vt ad se annulum quemdam mitteret, commonstrandum, vti sperabat, cum Corniola, seu Onyche quadam, quæ & præstantissimi, inquit, artificis est, & incomparabilis, sed apud possessorem incompertæ pretij. Memoro ista ex pluribus, vt quis ex illo iam tempore circa hæc fuerit, melius noscatur. Cæterùm qui curiosam eius indolem quam-maximè fouit, Petrus Antonius Gilibertus Neapolitanus fuit, quo Auditore Cardinalis Aquauiua tum vtebatur. Is enim ipsi rara quædam, ac non prius visa monstrauit; & inter libros alios, etiam quosdam Huberti Goltzij, quos recentes habebat, in plurimos dies commodatò dedit. Quin-etiam mentem vividam, sagacemque perspiciens, hortatus est, vt in Italiam iter institueret, habiturus, Romæ præsertim, vnde explere animum posset.

Agebat tum annum ætatis decimum octauum; cùm de profectione in Italiam cogitans, natandi artem addidicit. Ante id tempus solitus erat se per æstatē abluere in minore Rhodani alueo, qui est Barthalasiæ Insulæ ad ortum, & in quem se Sorga fluuiolus exonerat. Deprehendit autem aliquando fundum, quod aliàs æquabile, & molliusculum obseruârat, inæquatum in globulos, moleculasve, qualia oua sunt, cortice detracto, vbi coctiora fuerint. Id demiratus & collegit, & detulit aliquot domum, vt præceptori ostenderet, & facti causam sciscitaretur. Miraculum verò adauctum, vbi post dies non ita multos, cùm rediisset ad fluuium, deprehendit molecul as induruisse planè in fluuiatileis lapides, idémque etiam obseruauit contigisse iis, quas asseruabat repositas domi. Atque exinde quidem cœpit circa lapidum generationem philosophari; sed res dicenda posteriùs est. Tandem verò cùm desiderio inuisendi Romam flagraret, veritus tamen ne parentes id abnuerent, petiit duntaxat Patauium mitti, vbi celeberrima Iuris studia essent. Tacitè autem cogitabat proximè esse annum sæcularem, Iubilæiue solemnium; ac se ipsius occasione posse Patauio Romam adire.

Incipiebat tum fluere annus superioris sæ- 1599.
culi nonagesimus nonus, cùm Cardinalis Ioyosius descendens in Italiam, erat ForIuliam conuenturus. Videlicet Clemens octauus ditionem caducam ex morte Alphonsi secundi Atestini recepturus, eò discesserat; eáque de causa Cardinalis non Romam, sed illuc tendebat. Itaque Peireskius valde exoptarat se in ipsius comitatum vnà cum fratre dedere; at parentibus secus visum. Nam constituerunt quidem fauere laudato desiderio; sed censuere tamen expectandum Autumnum, tum vt tempestas foret moderatior, adolescentésque potiùs hieme, quàm æstate succedente, alieno solo assuescerent; tum vt commodiùs de necessario apparatu prouideretur. Quærendus porrò primùm fuit, qui studia & mores eorum regeret; tametsi ea erat vtriusque, & ipsius Peireskij præsertim moderatio, atque prudentia, vt videretur potiùs, quàm necessitati Ductor designandus. Itaque delectus est ipsis Paulus Gaudenes Fonvilius, nobilis è Brannia vir, qui ex Italia, Polonia, Germania, aliisque regionibus redux, multorum iam hominum mores, ciuitatésque nouerat, quémque Belleuræus Cancellarius in proximos annos filio destinarat.

Discessêre ergo cum illo sub Septembris initium, prætulitque Peireskius soluere ex Canuensi portu, tum vt antiquum Monasterium in Lerone Insula proximè situm inuiseret; tum vt priùs occurrentia ad forum Iulij monumenta antiquitatis coràm lustraret. Cùm appulissent Genuam, ac spectassent abundè satis palatia illa magnifica, fuit quidem prætereà superandus mari Veneris, ac Erícis portus; sed voluit tamen Peireskius terrâ deinceps contendere, tum quòd ex mari malè haberet, tum quòd lustrare curiosè vellet, quæ animo conceperat. Videlicet itinerarium suum sibi marte apparârat, statuerátque non sic ex vrbe in vrbem rectâ pergere, quin, si hinc inde aliqua notatu digna memorarentur, diuerteret illuc pro libitu posset. Hinc sese nunquam in extraneorum comitatum sponte adhibuit, & vbi se alij ipsi adiunxerunt, vrbana quadam excusatione seiunctionem breui faciendam præuenit. Parùm porrò abfuit, quin eæ digressiones, ipso statim initio, illi pessimè cesserint. Cùm enim ad fodinas Massæ inspiciendas deflecteret, doctorem se vnus excortium,

quem

quos Banditos vocant, sic præbuit, vt nisi maturè fuisset agnitus, deduxisset planè in carnificinam. Commoratus nonnihil Lucæ, spectare Pisis voluit insigne Cimeliarchium: non potuit tamen, nisi postquàm Liburnum inuisit, ac in eam vrbem rediit. Memini verò, inter cætera, quæ ibi visa commemorabat, admiratum illum Coralli plantam, quæ humano cranio supercreuerat: quod adnoto, quia hæc deinceps fuit illi non postrema causa, vt adesset curam in expiscatione Coralli, de qua suo postea loco dicendum.

Vt paucis loca alia perstringam, iter exinde fecit Florentiâ, Bononiâ, Ferrariâ, ac vbi fuit paucis diebus immoratus Venetiis, sedem Patauij denique fixit. Illeic paucos menseis vix fuit, cùm ipsius virtus apud vniuersam Academiam inclaruit. Quippe tametsi vnà cum fratre Professores Iuris circumstaret frequens, ac nominatim Iacobum Gallum, Bartholomæum Silvaticum, Ioachimum Scainum, Ottonellum Discalceum: nihilominùs alios etiam, quotquot aderant, eruditos viros & conuenit, & facilè in admirationem traxit. Cæteros inter, Thomas Segetus, ille nempe, quem Lipsius centuriâ tertiâ Epistolarum commendatum iam fecerat, sic suam ipsi beneuolentiam, obseruantiámque significauit, vt inscriptum priùs hoc voluerit, GENIO GALLIÆ NARBONENSIS, INGENIO, ET MATVRA, IMMATVRO ÆVO, NICOLAI FABRICII VIRTVTI SACRVM. PATAVII. PRID. NATAL. CHRISTI, CIƆ. IƆ. IC. Vir autem eximius Erycius Puteanus, non Lipsio modò collaudatus, ac postmodum datus successor, sed iam tum etiam destinatus, qui Mediolani ageret & Chronographum Regium, & artis Oratoriæ interpretem primum, inscriptione ista præiuit, LARI SECRETO. CVI GRATIÆ ADOLESCENTIAM ORNANT; ERVDITIO IVVENTAM, PRVDENTIA SENECTAM; IS ADOLESCENS VOLVPTATEM AMICIS CREAT, IVVENIS HONOREM PATRIÆ, SENEX VTRVMQVE SIBI. TV VERO NICOLAE FABRICI, CVNCTA SIMVL AMICIS, PATRIÆ, TIBI, IN SPE ÆTATIS, ET FLORVM IVVENTÆ, ET FRVCTVM SENECTÆ PROFESSVS. PATAVII CIƆ. IƆC. KAL. FEBR. Atque hosce quidem refero è multis.

1600. Cùm verò in se omnium ora, oculósque conuerteret; notissimus sanè, & carissimus potissimum fuit laudatissimo illi Ioanni Vincentio Pinello, qui origine Genuensis, & patria Neapolitanus, eam ciuitatem delegerat, in qua tranquillè æuum degens, totum se bonis artibus, literísque ingenuis promouendis consecraret. Is videlicet Bibliothecam instructissimam apparârat, rerúmque omnium exquisitarum promptuarium instruxerat; ac eius illius literatos omneis, quà propè quà procul, si quid libris, aliisve rebus opus haberent, adiuuabat. Callentissimus ipse rerum, & excitabat omnium studia, & fores suas colloquiis, consuetudinique eruditorum Virorum tam aduenarum, quàm indigenarum apertas habebat. Testimonium illi dixerunt & Lipsius, & Scaliger, & Thuanus, & Casaubonus, & Pithœus, & quis non ex laudatis Viris? Itaque, talis vir cùm esset, deperiit statim Peireskij genium, tanquam sui simillimum: admiratúsque, & tenerius in adolescente est adultam iam, ac penè maturam virtutem, & eruditionem. Supersunt certè schedulæ variæ, quibus ad illum missitatis, testatus est summam familiaritatem; nunc variè consultans circa numismata, circa rerum gestarum loca, circa responsa danda Vrsino, Velsero, & aliis; nunc gratias agens ob varias interpretationes rerum, locorúmque apud Auctores difficilium, ob communicatos libros, ectypos, apographa, alia; nunc vicissim mittens, si quando aut Româ, aut aliunde accepisset libros, Cimelia, inscriptiones, literas; nunc inuitans ad cognoscendum, colloquendum, spectandum, ferendum iudicium, & id genus cætera, quæ recensere molestum foret, ne quidpiam dicam de literis, quas ad quadraginta vsque, dum ille Venetiis, Florentiæ, aut Romæ esset, perscripsit omneis humanissimas, & singularis beneuolentiæ testificatione plenas.

Commeabat autem Peireskius tertio quoque mense Venetias: tum vt necessariam pecuniam, literas nummarias referens, à nummulariis exigeret; tum vt Viros doctos, literarúmque amanteis, velut Paulum Sarpium, Dominicum Molinum; & complureis alios conueniret; tum vt nihil, quod foret pretio, raritatéve in ea ciuitate commendabile, sineret inuisum. Quam quidem ad rem eximiè fauebat egregius Christianissimi Regis nomine Orator Philippus Canaius Fresnæus; cùm ipse quoque sibi conterea pararet amicos, quorum auctoritate nihil fieret imperuium. Præcipuus in illis fuit Fridericus Contarenus Diui Marci Procurator, qui, cùm Musæum haberet instructissimum, illius tamen pretium non nouit, donec Peireskius demonstrauit quidnam, & quanti æstimandum vnumquodque Cimeliorum foret, quid inscriptiones Græcæ tam numismatum, quàm marmorum significarent, & id genus similia, ex quibus singularem viri beneuolentiam est consequutus. Neque verò ipsius modò, sed & totius eius familiæ: ex quo intercessit illa cum Angelo Contareno viginti pòst annis agente in Gallia Reipublicæ Oratorem necessitudo, & cum Vincentio Contareno, qui sex annis pòst librum variarum lectionum edens, *E Gallia vsque*, inquit, *nobilissimus, & cùm literis, tum antiquitatis totius egregiè peritus Nicolaus Fabricius me sibi per amicè nominandum putauit.* Prætereo Ioannem Mocenicum, cui fuère oppidò quàm-rara; prætereo Bembum Equitem, cuius vniuersam penè rerum antiquarum supellectilem à Cardinali vsque Bembo deductam coemit: prætereo Patriarcham Aquilejensem, in cuius Cimeliarchio memorabat se obseruasse ad trecentos vsque Cameos per-raros: prætereo & alios complureis. Refero solùm quod Puteanus, cùm Venetiis foret, ad Pinellum scripsit xx. Kal. Iunij eâ Epistolâ, quæ edita est in Promulside octogesima secunda, *In ædibus*, inquit,

Staremus

[illegible] fui? Septemuis monumentum vidi, ut quod [illegible] ita similiter omnia expressa, et [illegible], aut literales, industriam, aut memoriam. [illegible], aut vtrumque debeam admirari, quod tam feliciter in summa festinatione ipse pinxit, aut feliciter pingente posteà, ad reformationem [illegible] direxit. Exinde nempe colligitur, quàm solers foret, ac diligens in singulis obseruandis.

Cæterùm Venetias profectus sub finem Augusti, reditum tandem expliciuit, consiliumque cœpit concedendi exinde Romam, quòd tamen Porta-Sancta aperienda, & Iubilæi celebritas inchoanda non esset, nisi fuerit, atque adeò anni sequentis initio: existimaret tamen, si quos illeic menses præoccupando transigeret, haud male collocatum iri. Nôrat deinde fore, vt breui celebrarentur Florentiæ memoranda sponsalia inter Henricum Regem Christianissimum, & Mariam Mediceam nunc Reginam matrem: neque volebat committere vt à se conctis non spectarentur. Itaque posquàm Patauium scripsit, ac specialiter ad Pinellum, inscriptiones, aliaque mittens, & simul rogans, vt literas ad familiares Romam daret, discessit initio Septembris, lembo conducto Ferrariam, aut certè Francolinum vsque. Non peruenit autem Florentiam ante diem mensis vigesimum, quod vbicumque aliquid spectatu dignum occurreret, quantum ad illud perdiscendum opus foret, commoraretur. Constitit verò, retardatusque Bononiæ potissimùm est, quod Iulius Cæsar Velius, qui credebatur hausisse totam antiquitatis notitiam, simul illius congestia captus, deinceps ipsum plus ediùm voluerit. Neque verò se continere optimus senex potuit, quin de sua felicitate in cognoscendo Fabricio, literas calidissimas, mirisque elogiis plenissimas daret. Calidissimas certè eas dixit Pinellus, commendans aliunde, quod Fabricius ex iis non esset, qui peregrinando nihil aliud, quàm curarent, quibusque, iuxta Senecam, illud caderet, vt multa hospitia habeant, nullas amicitias.

Accedens Florentiam, habuit aliquas à patruo literas, ac, inter quasdam commendatitias, reperit speciales Caroli Lotharingij Ducis Guisij, & in Gallo-Prouincia Proregis, ad Nicolaum Brulartum Sillerium, qui fuit deinceps Regni Cancellarius, quique tum Regius Romæ Orator, eò venerat, ad sponsalium celebrationem. Quamobrem ille Peireskium, fratremque acceptos in familiam voluit, vt suis sub auspiciis omnia liberiùs contuerentur. Præter verò celebritatem, quidem imprimis spectauit Bibliothecas illas insignes, in quibus agnouit, &, penè dicam, adorauit tum magnorum Principum, tum Virorum eruditorum, à quibus bonæ literæ restitui cœptæ, vestigia. Nihil specialiter dico de Pandectis, quos in Palatio magni Ducis religiosissimè licet asseruatos, curauit tamen inspicere; siquidem nullum antiquitatis monumentum illustrius in literario orbe extare. Amicos quoque illeic parauit; sed, quantum accedebat, nullum constantiorem, quàm Ri-

chardum Richardi, studiosum plantarum, atque marmorum, qui ipsum quoque versum ad opera publica, hortosque deduxit. Mense transacto, Senas petiit, vbi salutare potissimùm voluit Celsum Cittadinum, qui tunc habebat præ manibus tractatum de Origine, progressuque Latinæ, & Italicæ, seu vulgaris Linguæ. Inde discedens, Romam tandem sub finem Octobris peruenit.

Romæ porrò dici non potest quàm citò fuerit notissimus; non modò, quia iam Pinelli, aliorumque literæ celebre nomen fecerant, sed maximè etiam, quia cùm primùm viris in ea vrbe eruditis cœpit congredi, ingentem sui admirationem, atque amorem conciliauit. Prolixum foret recensere quos eximios viros coluerit, à quibus, ob lumen ingenij, & temperatissimos mores, magni habitus fuerit: sed cùm silere omnes non possim, commemorandi imprimis sunt magni illi duo Cardinales, Baronius, atque Bellarminus. Ille nempe obstupescebat, cùm de insertis in Annalibus inscriptionibus, aliisque rebus ad Historiam abstrusiorem spectantibus, edisserentem eorum audiret. Ecquid putas verò, cùm ostendit gemmas, numismataque varia, quibus Basilidiani, Valentiniani, aliique hæretici insculpere soliti erant vocabula barbara opinionibus suis obtegendis? Collegerat nempe complura, ad illustrandum, quod ille in secundum tomum coniecisset ex Amethysto Fuluij Vrsini, circa vocem ΑΒΡΑΞΑΣ, vel ΑΒΡΑΣΑΞ, qua Basilidiani intellexêre summum Deum, continentem Angelos septem, Cælorum septem præsides; ac præterea eorum trecentas sexaginta quinque virtutes, iuxta anni dies; ideòque ob septem literas, numeralémque eorum valorem (iunctis scilicet numeris, pro ordine vniuscuiusque in Alphabeto literæ) & id genus similia, quæ deinceps quoque ad Natalitium Benedictum [illegible] exposuit. Bellarminus verò tum eadem, tum alia accipiens circa hæreses, veterémque historiam totam, hærebat quid magis probaret, an sagacitatem in peruestigando, an solertiam in conijciendo, an iudicium in eligendo, an memoriam in referendo, an leporem in explicando. Mirò autem lenissimis eius moribus capiebatur: nam, vt omittam cætera, confidentem in media plebe auditorem ferè habebat, quoties suos paræcos pro concione erudiret, familiaritérque institueret.

Dicendus deinde Iacobus Sirmondus, inter homines Societatis IESV iam tum etiam clarissimus: arctissimam enim cum illo amicitiam iniit, nihilque studiorum non commune habuit. Dicendus Lælius Paschalinus, cuius Cimeliarchio spectabilius quicquam non fuit, quique illius eruditionem ita suspexit, ita amauit indolem, vt aliquando cogitârit, ac voluerit pretiosa quæque tradere, quæ ipse secum asportaret. Dicendus Fuluius ille Vrsinus, cuius nomine inter viros antiquariæ rei studiosos maius, celebriúsque nullum est, quique ex perscriptis à Pinello interpretationibus expetierat

illum nosse perardentes. Dicendus Philippus Pigafetta, ad quem cùm Pinellus initio non dedisset literas, mirum quanta commendatione obiisse compensârit. Dicendus ille ipse Gilbertus, quem Auenione iam nouerat, quique ad spectandum res varias ipsi deducendo se comitem præbuit. Dicendus, qui etiam eum variè deduxit, Paulus Gualdus, eruditus Vicetinus, qui in Pinelli contubernio ipsum miratus Patauij, Romæ etiam obsequescebat. Dicendi Petrus Stephanonius, Dionysius Octauius Sada, & vniuersè quotquot fuere in vrbe eruditi viri, & bonarum artium, literarúmque amantes. Sed & reticendus non est Arnaldus Cardinalis Ossatus, Regia negotia tum Romæ curans, vir eruditione, prudentia, integritate, suauitate morum eximiè conspicuus: qui consuetudine Peireskij exsatiari vix vnquam potuit, neque illum vnquam abs se, dum inuiseretur, non ægrè dimisit. Non reticendus Abbas Montanus, Archiepiscopi Arelatensis patruus, qui virtuti illius potiùs, quàm Nepotis commendatione, in perpetuum propemodùm contubernium adscitum voluit.

Iam neque dici facilè potest, quàm vehementi studio vniuersa antiquitatis monumenta peruestigârit. Imprimis enim desiderauit situm vrbis cognoscere, & regiones, quas fuit complexa. Visis montium vestigiis, adeò depressos miratus est, quos putârat adeò sublimeis. Obstupuit inter cæteros Palatinum summè desertum, quo nullus olim frequentior. Disquisiuit si fortè posset intelligere, aut subodorari, quà fuissent Pomerij fines tam à Regibus, quàm ab Imperatoribus prolati; & cùm ad portas, viásque omneis diligenter attenderet, explorauit tamen præsertim Aureliam, propter eius viæ reliquias, quæ in Prouincia adhuc supersunt. Deinde regiones, vicósque percurrens, agnoscere voluit, quatenus licuit, quà exstitissent Priscorum templa, ædes, aræ, luci, sepulcra, asyla, scholæ, bibliothecæ, amphitheatra, theatra, circi, hippodromi, naumachiæ, campi, odæa, fora, emporia, horrea, armamentaria, balnea, thermæ, aquæ, pontes, colossi, obelisci, columnæ, statuæ, & innumera alia, quæ inter legendum auctores adnotauerat, & in commentarios relata circumgestabat. Vix autem vnquam exsatiari contemplando poterat, cùm obseruaret quidpiam adhuc siue integrum, siue mutilatum superstes.

Sic dies bene multos posuit circa Pantheon, rarum Architecturæ exemplar, considerando, conferendóque quicquid Ludouicus Demontiosius fuerat de illo ratiocinatus. Sic, quia nôrat asseruari in Vaticano Palatio tum Herculem truncum, tum Laocoontem cum duobus filiis, opera exquisitissima, & Michaeli Angelo miracula habita artis; idcircò illis inspiciundis non vna vice adstitit, vt nec semel etiam inuiserit geminas illas Alexandri, & Bucephali statuas, quæ exstant adhuc Phidiæ, & Praxitelis monumenta. Sic aliquoties ad inuisendum C. Sestij Epulonis in via Ostiensi sepulcrum itauit, ob vetustissimas illius, nobilissimásque inscriptas. Sic variè spectauit obeliscos varios, sed illum frequentiùs, quàm Constantianum, de cuius effossionem, translationem, erectionémque laudare satis non poterat gloriosum Sixti V. Pontificis institutum. Sic & columnas; sed maximè Traianam, atque Antoninianam, illam quidem, vt Pinello satisfaceret, cui factum satis non fuerat volumine toto de ea (seu de historia vtriusque belli Dacici, à Traiano gesti, prout Alphonsus Ciacconius illam ex columna contexit) conscripto: vnde & exoptauerat tum exemplar libri à Peireskio quàm perfectissimum conquiri; tum depictas in eo figuras personarum, armorum, gestuum, cum insculptis, secundùm totam cochlidem, per ipsum conferri. Hanc verò, hoc est, Antoninianam, vt perdiligenter exprimi curaret effigiem illam Iouis Pluuij Romanorum exercitum irrorantis, & hostium copias fulmine ferientis. Eiusmodi certè Iconismum cum Scaligero postmodùm offerret, ad illustrandum quod Eusebius de prælio commisso inter Antoninum & Germanos, ac Sarmatas, retulit in annum Olympiadis c c. xxxviii. primum, Hæc, inquit, vna est ex rebus maximè notatu, & spectatu dignis, quas mihi quidem inter omnia antiquitatis monumenta contigit Romæ obseruare.

Nec verò harum modò rerum delineationes habere voluit, sed cæterorum etiam quorumuis statuarum, quas disquisiuit in Capitolio, in Vaticano, in Farnesianis, in Cæsianis, in cæteris ædibus; itémque in hortis, ac vineis, &c., vt breue faciam, in quibus erat priuatis, publicisque locis; Pictorem adducens, qui non modò statuas, inscriptionesque alia opera; sed ruinosas etiam, & reliquias ædificiorum veterum, quà occurrerent, adumbrârit. Deferre quoque solitos curasse quædam numismata, quæ conferret cum statuis, explorans cuiusque ætatem, & agnoscens plerumque manum: cùm ea foret solertia, vt momento discerneret quid re vera, quidque ex sola imitatione foret antiquum. Sic inscriptionum etiam omnium, quæ saperent antiquitatem habere voluit apographa, tentans pro sua sagacitate excisas supplere, & penè desperatas restituere. Rursùs Codices MSS. seu Vaticanos, seu Farnesianos, seu alios, non quantum quidem libuit, at quantum tamen licuit, euoluit; &, quotquot inter cæteros maximè rari visi sunt, descripsit in tabellis. Sic adnotauit etiam vasa, pondera, mensuras, cælaturas, numismata, simulacra, imagines, & quicquid denique notatu dignum occurrit in Metallothecis, Iconothecis, in Promptuariis, Musæis, Xystis, singulisque variis; vt præterea numismata, quæ vel pretio quæsiuit, vel commutatione, vel dono habuit, quotcumque saltem ectypa, ceromagmata, apospharagismata, ac [illegible] obtinuit. Vnum doluit, se nec legere, nec videre vsquam potuisse monumenta Coss. Tulli Hostilij, ac Seruij Tulli nominatos; vt neque alia memorias non huiusce inscriptionibus, Col. Aqua-Sextiis

Col. Arelate Col. Auenio, Col. Arausio Secundanorum, & similia, quæ amore patriæ ardentissimè, sed frustrà tamen requisiuit.

Ex hisce porrò ingentem sui admirationem excitauit, non modò Romæ, vbi illius amicitiam eruditi omnes ambiebant, sed in aliis etiam locis, quocumque eius fama peruenit. Ex hoc nimirum tempore cœpit, quæ fuit illi necessitudo cum Natalitio Benedicto, rebus exquisitis instructissimo, ac Fulginij tum commorante; quæque cum Adolpho Occone Augustano Medico, tunc iteratò edente volumen de numismatis Imperatorum Romanorum: vt illos taceam, quos iam nôrat, Hieronymum Rubeum Rauennæ, Cæsarem Nicholaum Veronæ, Antonium Tolentinum Cremonæ, Cæsarem Campanum Vicentiæ, aliisque locis non paucos. Mirum autem quantum Patauij præsertim inclaruerit, attestantibus literis ad ipsum per id tempus datis à Laurentio Pignorio; qui ipse rerum priscarum adeò peritus, professus est tamen se amplius ex vnis eius literis, quàm ex doctis Antiquariorum voluminibus erudiri: quique suspexit non modò copiam conquisitarum ab ipso rerum, sed delectum etiam insignem, cùm ex missis duobus quibusdam Constantini numismatibus, agnoscere se, vt ex vngue leonem, dixit. Consimilia scripta ab Edmundo Brutio, Georgio Ragusæo, Iacobo Pagifano, Martino Sandellio, &, quem nominare primum debui, Hieronymo Aleandro iuniore, vero Musarum delicio; itémque M. Cornaro optimo vrbis Præsule, quicum deinceps per literas, donec fuit in viuis, amicitiam coluit. Sed quantum quidem fieret Patauij vel id indicat, quòd misso Augustâ Vindelicorum ectypo Sapphiri cuiusdam, inscriptionem præferentis, in qua *Xiphie* vox primoribus curiosis faciebat negotium; Pinellus ad eum scripserit, examénque, & indicium ea de re ipsi detulerit. Prætermitto autem, vt recens satis, vocique lucem attulerit ex Strabone potissimum, cùm ex Polybio locutus est de venatione *Xiphiæ*, monstri videlicet marini.

Quod ad statum Romæ recentioris spectat, nullum fuit Templum, Sacellum, Collegium, Xenodochium, quod ingressus non fuerit: nullum Palatium magnificum, nullum celebre Pontificum opus, ad quod non diuerterit; nulla Raphaëlis Vrbini, Michaëlis Angeli, Polydori Carauagij, Titiani, aut alterius artificis insignis pictura, quam non inspectarit. Sic cœmeteria, cryptásque illas subterraneas, plena venerationis loca, & Christianæ pietatis, constantiæque monumenta. Sic Religiosis cæremoniis, quantum sine discrimine potuit, interfuit. Quippe quòd complexione foret non robusta magnoperè, coniicere sese in turbam tumultus plenam detrectabat. Hinc quod ad stationes, solemnesque Iobelæi attinuit, spectauit quidem, obseruauitque ex ipsis quantum potuit; cæterum autem Valauesio fratri, tanquam valentiori demandauit curam spectandi omnia cominùs, & ad sese referendi. Idem præstitum circa cæremonias, quas vocant Cœnæ Domini: quòd circiter tempus tam ipse, quàm frater, vt Pontificem iis pauperibus, quos diebus pascit, ministrantem, simulque in eadem aula discumbentem contuerentur, vices redemêre duorum pauperum, vestibúsque eorum assumptis, adstitêre inter cæteros, & agniti licèt à Pontifice, ipso tamen re placidè dissimulante omnia spectârunt. 1601.

Paschalibus Romæ exactis, & postquam varia munera domo accepta distribuit, nonnullaque etiam ad Pinellum misit, profectus est Neapolim. Superfluum foret recensere quanta cum voluptate diuerterit, vt requireret varia, quæ apud auctores celebrata sunt tam Latij, quàm Campaniæ loca. Affectum se verò præsertim dicebat, cùm memorata Virgilio coràm haberet, lustrarétque, vt Caietam, vt Cumas, earúmque reliquias: vt Misenum montem, & Auernum Lacũ, & similia. Cùm item loca, in quibus extitisse dicerentur villæ Ciceronis, & Luculli; aut sepulti fuisse Scipio Africanus, & Virgilius: atque id genus cætera, ad magnos viros attinentia. Addebat se, cùm cryptam illam, seu, vt appellat Seneca carcerem longum, & obscurum, Pausilyppum scilicet montem per passus mille perforatum, eundo, redeundóque spectaret, doluisse, quòd ignoraretur, cerniue non esset, qui tam præclarum facinus, tanto viatorum compendio, commodóque attentasset. Digniorem enim commendatione arbitrabatur esse, quàm Xerxem, cùm Græciæ bellum inferens, Athon montem non à continente modò præscidit, sed medium etiam perforauit.

Neapolim quam-primùm accessit, tenere se non potuit, quin Portæos illos fratres conueniret. Cùm deductus autem fuisset ad natu maiorem, cui nomen Ioannes Vincentius, is breui colloquio sic affectus fuit, vt ipsum exclamabundus ad Ioannem Baptistam natu minorem deduxerit, quò & ipse in eandem admirationem raperetur. Enarrare autem solebat Peireskius, licèt ipse quoque Ioannes Baptista foret iam grandæuus, adspersúsque canis venerabilis; ipsum nihilominùs eâ reuerentiâ obseruare solitum iussa, nutusque Ioannis Vincentij, vt maiore non potuisset ora, atque imperium patris. Cæterùm, vt cum ipsis vltrò communicauit plurima, ita vicissim ab iis accepit: neque spectauit modò quæcumque asseruabant in Musæis, pretiosisque armariis; sed etiam omnigenis penè illorum experimentis, prout sibi in votis esse insinuauit, interfuit. Hinc nata ipsi cum vtroque eximia familiaritas, & quæ est deinceps mutuis literis, officiisque variis culta amicitia. Inuisit præterea Musæum Ferrantis Imperati, ipsum quoque raris naturæ operibus instructissimum; itémque Adriani Guillelmi, Marij Gorgaltiolæ, & Matthæi Cappuani Conchiarum Principis; tametsi ad hunc extra ciuitatem diuertendum fuit. Monumenta insuper omnia antiquitatis peruestigauit, ac præ cæteris delineatas voluit nescio quas columnas operis Corinthiaci, Apollinémque ad Tripodem, & similes quasdam figuras. Ad hæc rogauit,

didicitque quicquid licuit cognoscere de familiis Neapolitanis translatis in Prouinciam, & de Prouincialibus translatis in eam regionem. Cùm verò nosset esse in templo Diuæ Claræ nuncupato sepulcra complura Regum, Principúmque ex Regia stirpe ad Carolum primum (qui, vt diximus, fuisse S. Ludouici fratrem) pertinentium; idcircò ad illa maximè attendit, præcipua adnotauit, Epitaphia exscripsit. Quin-etiam sollicitus fuit in exquirendo sepulcro Simonis Portij Philosophi celebris, non ita pridem vita defuncti: sed enim curam explorandi, si qua fortè inuenirentur, & maximè quidem cum Epigraphe, Pinellus ipsi commendârat.

Viuebat tum Neapoli fœmina quædam sanctitate, institutóque vitæ illustris. Ea Romam accita à tempore vsque Gregorij tertijdecimi, & ab optimo Bellarmino examinata, probatáque, dicebatur rapi in eam extasin, statim ab assumpto Eucharistico Sacramento, vt quemadmodum genuflexa erat, ita immota, rigidáque, stipitis instar consisteret, *oculis apertis nihil conspiceret, toto* corpore nihil planè sentiret. Itaque noluit Peireskius ex ea vrbe discedere, quin rē factu mirabilem vidisset, atque explorasset. Ac obtinere illud quidem absque contentione non potuit; sed, vt impervium ipsi nihil erat, peruicit tandem, ac præter fratrem, deduxit quoque Ioannem Porcelletum Mallianeum, qui fuit deinceps Præsul Tullensis. Vidit ergo, exploráuitque, & commemorando mirari solebat, si posset quidpiam simile humanitùs contingere; neque facilè credebat Cardano referenti sibi quid tale euenire solitum, quoties animo collibuisset.

Postquam vrbem satis lustrauit, illiúsque elegantiam, amœnitatémque admiratus est, nihil habuit potiùs in votis, quàm adire Vesuuiū, contemplarique locū, in quo magnus Plinius diem obiisset. Ea re peracta, insigni quodam flagrauit desiderio inuisendi Siciliam, & pergendi Melitam vsque. Tria autem erant, præ cæteris, quæ ambiit coràm spectare, Fretum Scyllæum, Ætnæ incendium, Antiquitates Syracusanæ: restitit tamen Fonuinius, neque ipse, illo inuito, progredi vsquam voluit. Quare satis fuit totam eam regionem circùm peragrare, & ad loca etiam aliqua redire, vt Puteolos, & Baias versus, quò posset oculatiùs duo quædam ædificia subterranea inspicere, quæ Piscina mirabilis, & Labyrinthus appellantur. An adiiciam verò, cùm litus prope Puteolos consideraret, pulueremque requireret aqua marina lapidescentem, detectum ipsi prætereà fuisse inter arenas quendam plumbeum, quo cælaturæ, ac præsertim Onychinæ conficerentur? Quòd autem in eo litore numismata ferè exesa deprehenderentur, opinatus est causam esse sulphur, quod tametsi insensile, in iis tamen oris vbique interuenit, accedente aliunde ex mari salsugineo halitu, cum arrodendi facultate.

Altero pòst mense repetiit Romam, idque vt amicis vale diceret, collatis variis munusculis, ac aliquibus etiam aliò missis. Constituerat nempe redire Patauium sub Solstitium, magnósque æstus; vnde & paucos intra dies non sine relicto sui desiderio ex vrbe discessit. Instituit autem iter Perusia, tum Academiæ gratiâ, tum spectandi lacus Thrasumeni causâ. Deflexit inde Eugubium, occasione inuentæ illeic non ita pridem Tabulæ æneæ lingua veteri Hetrusca perscriptæ. Sublato posteà ad Assisium D.Francisci monumento, inuisit Fulginij Natalitium Benedictum, abs quo expectatus auidissimè fuerat. Spectauit exinde ad Montem Falconem, inter D.Claræ reliquias, treis insignes globulos in cistula fellea inuentos, quorum duo, vel tres, non ampliùs, quàm vnus, ponderosi deprehenduntur. Tum votis ad celebre Fanum D. Mariæ Lauretanæ ritè persolutis, adiit Anconam, indéque Vrbinum, ad obtinendū licentiam peruolutandi Bibliothecam Ducis. Digressus Pisaurum, atque Ariminum, accessit Rauennam, vbi Hieronymus Rubeus clarus ille Medicus, patriæque scrutator, complecti illum expetebat, de*monstratque in ipsa sede Exarchatus nescio* quas reliquias Barbariei Gothicæ, & ornamenta Imperatorum, contemporaneorúmque Regum, cum his nominibus; Athalaricvs Rex, Vvitiges Rex, Theodohatvs, & id genus alia; simulque ostendere ornamenta quædam Gallæ Placidiæ, in nescio quo templo, quæ Velius non esse antiqua censuerat: denique ipsi sua manu exemplum Historiæ Rauennatis dare. Peruenit exinde Venetias, vbi amicis magna illo locum cum voluptate salutatis, cognoscere non obiter voluit Antonium Possevinum, ex Societate Iesv, virum optimum, ad quem cùm expetiisset commendatitias literas; *Ecquid quæris prætereà*, rescripsit ad illum Sirmondus, *cum ad quoscunque veneris, adeo ex teipso innotescere, amabilisque euadere possis?* Postremò non multos post dies, hoc est, medio circiter Iunio, recessit Patauium, vbi tantâ est exceptus lætitiâ, vt videretur quasi quispiam Deus studiosorum eò aduenisse. Maximè verò testatu suo recreauit optimum Pinellum, qui diuturnis, sed lentis morbis iam ingrauescentibus, propendere se in mortem senserat. Dies non sufficiebant audiendo, quæ comperierat; neque inspiciendo, quæ attulerat, neque cognoscendo, quæ visa obscura interpretabatur. Dicam-ne, cùm inter eos viros quos cognouerat, fœlicitati verteret, quòd amicos sibi Baronium, ac Bellarminum parauisset, prouocatum fuisse optimum Pinellum, vt quidnam sibi circa illos contigisset, exponeret? Cùm, inquit, Summus Pontifex ante annos treis venisset Ferrariam, dignati fuere illi me inuisere; sed tacitis nominibus, habitúque dissimulato, adeò vt se Presbyteros simpliciter asseuerarent. Ipse ex eorum colloquio, qui Viri essent statim agnoui: sed fingens tamen me ignorare, in eam Musæi partem deduxi, in qua Virorum illustrium, ac ipsorum specialiter, imagines erant conspicuæ. Ostensa autem Baronio Bellarmini effigie, Num hæc imago, inquam, ô boni,

similis

socium istum tuum repræsentat eximiè? & obuersa Bellarmino quæ Baronij aderat, Num hæc quoque, inquam, socium istum tuum exquisitè refert? Ac tum illi delusos se, cùm deluderetur, agnoscentes in amplexus prolapsi sunt.

Porrò quia Peireskius præsentiebat se post annum reuocatum iri in patriam; idcircò se ad intermissa Iuris studia composuit: tempore tamen sic dispensato, vt ad alia præterea innumera sufficeret. Siquidem præter varia, de quibus paullò pòst dicetur, in literatos officia, profecit continuò in notitia abstrusioris historiæ, altiorisque antiquitatis. Specimen autem insigne dedit, cùm suborta inter curiosos de monte Argæo controuersiâ, edisseruit ex Iaspide, variisque numismatibus Cæsareæ, alibique cusis, originem, ritúsque varios, quibus ille mons fuit olim in Cappadocia adoratus. Linguas præterea semper excoluit, quas credidit vsui futuras. Nam ex Hebraica quidem, & ex vtroque charactere, tam vulgari nempe, quàm Samaritano: ex Syriaca item dialecto, Mionatéque Arabico, tantum ferè delibauit, quantùm ad siclorum, similiúmque numismatum interpretationem necessarium duxit; vsus magisterio Iudæi cuiusdam commorantis Patauij, cui nomen Rabbi Salomon fuit. Ad Græcam linguam quod attinet, studiosiorem illi operam impendit, tum propter varias constitutiones Imperatorum Græcorum, ipsámque Iuris originem, quæ ad Græcos fonteis refertur; tum propter Philosophiam, seu studium Sapientiæ, propteréque Poëtas, ac Historiæ, quæ in ea lingua supersunt, antiquissima monumenta; tum propter explicationem gemmarum, numismatum, marmorum, quorum sunt Græcæ inscriptiones, quibusque illustrandis pulchrum semper duxit, suauissimúmque habuit seriam operam collocare. Hinc cùm ad aliquem scriberet Græcarum literarum amantem, exempli causâ ad Occonem, qui suas semper Epistolas sententiis Græcis interserebat, solitus erat ipse quoque eruditionem suam testari, nunc versum Græcum præmittendo, nunc quidpiam carmine, aut prosâ apposite interpolando: vt ad memoratum Adolphum Occonem, *Fortunate Senex, Te Diua illius antiquæ, & venerandæ proportione filia, non iam Ἄδολφον, sed Ἀδελφὸν duplici nomine Germanum dicere.*

Nec verò Humaniorum modò literarum studiosus fuit, sed multum etiam inuigilauit Mathematicis artibus, cùm ex eo tempore Galilæo Galilei, quem & apud Pinellum primùm nouit, & ex inuenta hauriendis aquis iam vrbem infestantibus machina, admodùm suspexit. Incubuit quoque plurimùm in peruestigandis causis rerum naturæ admirabilium. Quippe, & varios variè rogauit de illis Parheliis, siue tribus Solibus, ac triplici Iride visis, die Februarij septima, hora circiter vigesima prima. Et de piscibus, aliisque fossilibus philosophaturus, tum variam copiam impetrauit, inque angulo Musæi disposuit; tum Ichnographiam eius montis, qui apud Vicetinos ijs abundat rebus obtinuit. Et quicquid fuit vsquam perspectum circa fossilia, mineralia, rem metallicam, sua seu remuneratione, seu comitate concessum ralit; maximè autem Venetiis; vbi aliunde, cùm multa præclara in armamentario se obseruasse diceret, referebat tamen nihil sibi fuisse aspectu iucundius formatione aluminis in octahedricam figuram. Et frequens adiit rariores hortos, perscrutaturus varietatem, viresque tam indigenarum, quàm exoticarum plantarum; ac destinans quasdam in Prouinciam, quasdámque vicissim ex Prouincia, nunc in Pinelli, nunc in aliorum viridaria transferri curans. Et interfuisse solitus fuit non publicis modò Anatomicorum dissectionibus, sed priuatis etiam Hieronymi Fabricij ab Aquapendente, qui illum propter singularem beneuolentiam admisit, cùm specialiter ex ouis Gallinæ incubanti suppositis, singula in dies singulos subduceret, vt ab ipso vsque incubationis initio obseruaret seriem formationis pulli. Atque hæc quidē de studiis.

Sequitur, vt iam insinuemus, quemadmodum illum ex hoc tempore Viri studiosi, eruditique arripere agnouerint gubernaculum literarum. Dictum est iam, cùm Roma rediit, cœpisse optimum Pinellum solito grauiùs laborare, inque obitum vergere. Is itaque non multò pòst, quippe sub Augusti initium, è mortalium vita excessit, propè septuagenarius: magno profectò dolore omnium bonorum, eruditorúmque; sed Peireskij potissimùm, qui illum, tanquam alterum parentem habebat, ac venerabatur. Cæterùm cùm ille sui desiderium, quâ patebat orbis literarum reliquisset, consolationi tamen fuit, quòd videretur Peireskio quasi lampada tradidisse. Ipse nimirùm ad eius mores ita se composuerat: ita studio rerum nobilium, exemplóque benefaciendi, ac promouendi bonas arteis animatus exarserat, vt virtutis heroicæ destinatus hæres iure censeretur. Huiusce rei congerenda aliquot testimonia sunt, quæ pleniorem concilient fidem.

Imprimis verò citandus occurrit Paulus ille Gualdus, qui Pinelli vitam conscripsit, cuiúsque mentio facta iam est. Is postquam viri mortem defleuit, dixitque naturam parcè proferre eiusmodi viros, ac Methonis fortasse annum transigendum iis, qui alterum Pinellum expectent, talem scilicet, cuius studiū Humaniora studia restituat in pristinum splendorem, cuius opes in nobileis libros colligendos impendantur, cuius dignitas doctis viris patrocinio sit; tum demum subdit, *Ætas ferè nostra si quem feret eiusmodi, is, ita me Deus amet, non alius erit à* NICOLAO FABRICIO *Gallo, domo Aquis Sextiis, clarissimo adolescente, qui Romæ, & Patauij vixdū plenā pubertatem egressus, ornauit Pinellū, & Pinelli studia ita cōplexus, vt omnibus nobis, & doctissimis, quotquot his excolimur literis, miraculo sit.* Egregium sanè vaticinium: sed en etiam votum Erycij Puteani, iam tum Mediolani, vt suprà est dictum, Eloquentiæ, & Chronologiæ Professoris. Is scribens ad Peireskium, *O valeu, inquit, quod Pinelli morte acceptū est!*

Abiit aeternus ille Vir, ipso nomine, & fama superstes: sed nos in desiderio & dolore reliquit, Musas in squalore. Quis succrescet, & dolorem nobis demet; Musis squalorem? Non doctrina, sed opibus quoque opus. Quis? fallor? an tu ipse hoc vocare, vt sis quod Pinellius fuit? Vatem, vatem, & salutare te iubeo, Immortalis spes. Quo loco fortassis non ingratum erit, si Peireskij responsionem attexuero. Sic igitur ille rescripsit, *Pinellii acerbum nimium dolere, dum mihi incomparabilis viri morte vulnus inflictum refricas. Meritò in quidem funebribus, & lugubribus voces ingeminas, meritò vicem nostram deploras, meritò omnes ad lugendum inuitans exclamas, Quis nobis dolorem demet, Musis squalorem? Sed in fine risum excitas demum, quasi vaticinari velles, subiungis me, quod Pinellius fuit, futurum; idque, tanquam fieri posset, serio vates. Quod perinde est, ac si ingenti situ ipsa pinus vetustas, vt humilis aliqua myrica robur illius, ac proceritatem aequaret. Verum amor erga me tuus hoc tibi, quidvis aliud meditanti, verum extorsit, cuius, vt reor, nunquam te damnatum iri, aut reum fore speraui. Quod si ego tibi id ipsum vouerim, Vatis aliud arcanum.* Tu tunc eris alter ab illo, *qui te penitius nouerit, sed solum me Vatem affirmabant haud temere; tua namque hoc opus opis non mea.* Argutè sanè, & eleganter; tametsi id dissimulauit, quod verissimè à Puteano dictu, ad subeundum id muneris, *opibus quoque opus* esse.

Fuere & aliae perelegantes vtrimque literae conscriptae, exstatque speciatim vna edita in secundis Ferculis, seu centuria Epistolarum Puteani secunda, qua sub initium sequentis anni, qui fuit supra millesimum, sexcentesimumque secundus, ille gratiosè conquestus
1602, est se Deorum genus nominatum. Fuere, inquam, aliae literae conscriptae: sed ad rem facientes excerpsi, ex quibus abundè intelligitur quàm appositè Ianus Gruterus in Praefatione magni illius Inscriptionum voluminis ita coniunctim nominârit, commendaueritque Erycium Puteanum, & Nicolaum Fabricium, vt Iuuenes esse prae caeteris diceret,

—— Sacros qui sollicitare fontes
Auderent, iterumque salsi haurire Aganippen.

Versabatur porrò sub praelo ingens illud opus, cùm Pinellus concessit fatis: Peireskius autem suppeditauit quae in illud inserentur, non modò ex iis, quae inter Pinelliana Cimelia, sed etiam ex iis, quae Romae, quae Venetiis, quae aliis in locis obseruârat, descripseratque, vt docet illud toties subiectum inscriptionibus, *Ex Nicolai Fabricij schedis.*

Venio iam ad Marcum Velserum, cuius interuentu Gruterus schedas illas obtinuit. Ille Pinello propè par, & singularis amicus, florebat Augustae Vindelicorum Duumvir. Me tacente, scripta illius, omnésque viri eruditi, opem ipsius munificam, paratissimámque experti, quantus Vir fuerit, satis loquentur. Velserus ergo, literis ad Peireskium datis, testatus est tanti se facere ipsum, eiusque amicitiam, vt nihil sibi fuerit ex tota Pinelli haereditate expetibilius. Quin-etiam ipse quoque illum non modò virtutum Pinelli haeredem agnoscens, sed futurum quoque suarum successorem conijciens, diligere coepit, tanquam filium, & literarum frequentiâ, quoad vixit, non destitit testatum facere affectum. Hoc vno ipsi durus fuit, quòd sui effigiem constantissimè denegauit, prout quo omnibus aliis ardentissimè flagitantibus denegauerat instituto. Et Peireskius tamen, vt alios nonnullos, sic illum nescientem pingi procurauit, conducto artifice, qui ipsius vultum è clandestino loco spectaret. Sic obtinuit quod illi Occo sperare nefas putarat, cum id ab Velsero retulisset responsum, *Cato maior posteros volebat quaerere, cur sibi statua nulla posita: mihi contra, quantum video, timendum, ne quis aliquando miretur, si non & indignetur, quo ambitione consortio magnorum virorum, quorum imagines sic colligere Fabricius ostendit, irrepserim.* Praeterea autem quam praeclarè noster illud exceperit: quippe ad Occonem rescribens, *Dixit quidem*, inquit, *Cato non minus argui, quàm sapienter, se malle, vt posteri quaererent quare sibi non esset, quam quare esset posita statua: nunquam tamen, quod legerim, se pingi, aut fingi renuit; cuius rei nostris esse possunt icones eius non paucae, quae in hodiernum diem circumferuntur. Igitur nec Velserus, vera Catonis imago, id abnuere deberet, & ne abnuat, precor precatis, vere ipsum, atque exarari iterum oro.*

Subnectendus Velsero est Iosephus Iustus Scaliger, vir ille maior, ac celebrior, quàm vt encomio nostro indigeat. Subnectendus, inquam, vt constet quàm spontè, quamque alacri mente Peireskius se ipsi, aliisque eruditis deuouerit. Nam ille quidem summoperè sibi ipsi est gratulatus, quòd in Pinelli defuncti locum talis amicus successisset; at occasionem vt accipias, ea fuit huiuscemodi. Scripserat Scaliger ad Pinellum, rogans, vt sibi procuraret Hebraicos aliquot libros, itémque nummos aliquos Scaligerorum Principum; ac simul miserat tam Patris, quam sui ipsius autographa quaedam, & vtriusque etiam icones, prout ille petierat. Scripserat vnà Carolus Clusius, miseratque exemplum suae rariorum plantarum Historiae, & iconem desideratam Matthiae Lobellij: ne quidpiam dicam de consignatis à Scaligero literis ad Carolum Leberonem Valentinum Episcopum Patauij tum commorantem. Peruenêre ista Patauium, cùm non modò iam Pinellus obiisset, sed discessisset etiam ex vrbe Caesar Dux Acherontij, qui fuit Pinello ex fratre nepos. Quia verò is Gualdo mandârat, vt si quid datum foret ad Patruum, id exciperet, & Neapolim ad se mitteret; idcircò Gualdus omnia excepit, ac priusquàm transmitteret, cum Peireskio communicauit. Itaque Peireskius, calamo arrepto, rescripsit ad Scaligerum: nuntians non modò Pinelli, sed etiam Episcopi mortem; securum fecit de donariis à memorato Caesare grato animo accipiendis: recepit in se quam Pinello commiserat curam librorum Hebraicorum, ac nummismatum, pollicitus est se aliqua saltem, quae haberet ipse, occasione prima missurum, obtulit & nonnulla alia ad illustrationem Scaligerae gentis, quam cùm veneraretur, adiecit se non commisisse,

commisisse, vt Icones illæ abirent, quin exempla sibi earum obtineret. Scripsit pari modo ad Clusium, ac dici non potest, quantum illi se tam generosæ indoli, ac singulari humanitati deuinctos prædicauerint. Huc spectat illa Scaligeri ad Velserum Epistola, quæ est in tertium librum inserta, & in qua, *Humanissimas* inquit, *genus Scaligeri cum literis Fabricij nostri, & tuis accepi, quo nomine gratias tibi ago. Naualem Hebraicos accepi libros, ille ad me ex Italiâ misit, quia inter xenia mittit Raphelengiano sunt, quæ nondum hic perlata sunt. Propediem, quum accepero, & illi, vt gratias agam, scribam, & à me quoque aliud excipiet.* Scripta est autem Epistola IV. Idus Maij.

An subinde commemorabo aliquos ex iis, quibus alacrem operam nauauit? Inprimis certè, si quid fuerat à Pinello prius tentatum in studiosorum gratiam, id contentione maxima perficere adnixus fuit. Sic nullum lapidem non mouit, vt quem ille spem fecerat Prospero Alpino percelebri Medico recuperandi de tertia Methodicorum Secta tractatus, opere ipse posset explere. Deinde, cùm dicendi sint, quos Pinelli exemplo iuuit, vnus instar omnium esse posset memoratus Pignorius, dum Isiacam mensam exponens (Tabulam nempe illam æneam Hieroglyphicis Ægyptiis insignem, quæ ex Petri Bembi Cardinalis reliquiis eo tempore in Ducis Mantuæ Bibliotheca asseruabatur) gratias quidem egit imprimis Velsero, sed subiicit tamen, *Nicolao deîn Fabricio Chalesij Domino, natalium splendore & recondita eruditione illustri adolescenti, qui non modò insignes antiquitatis reliquias, quibus instructissimus est, vt mecum, & studiosorum vsum munificè communicat; sed etiam alienum Musæ, vt paterent, sedulo curauit. Eius diligentiâ factum est, vt non modò Venetiis Friderici Contareni Diui Marci Procuratoris, & Ioannis Mocenici illustrissimorum virorum præclarissima monumenta, & simulacra antiqua nobis in promptu essent; sed & Romæ ornatissimi viri Lælij Pasichallini ἀρχαιοφύλακος (cur enim hoc nomine non appellem tanta copia dicitum thesaurum?) de quibus numismata, gemmæ, sigilla, rara omnia insigni humanitate suppeditata sunt. Eidem Fabricio acceptum ferri debet etiam id, quod è Natalitij Benedicti pretiosis loculis eualgauimus, è quibus nostro operi cum robore, & spiritus accessit. Ea enim omnia, quæ ad illustrandam Epiphanij, Irenæi, & aliorum Patrum historiam Sectarios antiquos exagitantem attulimus, inde profecta sunt.* Hæc fusiusculè refero; quoniam ex iis, quæ iam antè attigi, plurcula confirmant.

Addo verò circa Pignorium, cùm is librum de Patauinis originibus scriberet, obtinuisse illi Peireskium à Ioanne Vincentio à Porta, quod ipse posteà memorauit, & Philippis etiam Tomasinis in Tito Liuio retulit, circa Patauinis historiæ brachium. Nimirùm ciues Patauini ex asseruatis apud se Titi Liuij ossibus alterum brachium exemerant, concesserantque inclyto illi studiorum fautori Alphonso Aragonum Regi, cùm illud instantissimè per Antonium Panormitam Legatum suum exorasset, ab anno vsque salutis millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo. Cùm ignoraretur verò ecquid de brachio actum foret, occasionem cepit Peireskius mittendi complura ad Portæum munuscula, quasi compensans ectypum marmoris cuiuspiam, in quo erat expressa ritus mittendi militis sub iugum; ac simul efflagitauit vt rescriberet, quid pro sua sagacitate de brachio compertum haberet. Rescripsit autem ille consequenter, neque Alphonsum morte præuentum, neque etiam Panormitam conferre potuisse pro votis id brachium: successorem verò illatrà secretis regni, conclusisse sub marmore, collocassèque extra Oratorium, cum inscriptione huiusmodi; T. Livi Historici brachivm, qvod olim Antonivs Panormita a Patavinis impetraverat, Io. Iovianvs Pontanvs mvltos post annos condidit: cæterum à multis iam annis id marmor non fuisse conspectum, ob sacellum à nescio quibus confratribus superextructum.

Vt fuit porrò Peireskius erga Pignorium munificus: sic fuit etiam erga Vlyssem Aldrouandum percelebrem illum de Animalibus scriptorem, qui multa ab eo numismata habuit, maximéque Asiatica, illustrandis iis, quæ circa animalium symbola iam ediderat, ac tum de nouo apparabat. Atque is quidem Bononiâ scribens animo euerâ grato pollicitus est se commendaturum per quẽ profecisset: sed in cæcitatem breui incidens, id, quod destinârat, perficere potis non fuit. Idem fuerat pollicitus Ioannes Baptista Villalpandus, de illius nomine, patria, conditione sollicitus, vt testari posset à quo accepisset & siclos, & pleraque alia, amplificando tractatu de nummis Hebraicis, post editos iam magnos illos in Ezechielem commentarios. De Sirmondo heic memorandum, quòd cùm accipere à Peireskio Româ discedente noluisset, nisi ex iis numismatis, quæ geminata illi adessent, postulauisse ipsum tamen, obtinuisséque ab eo, postquam Patauium rediit, plusquàm ducentos ectypos, vel ex Græcanicis dumtaxat. Eius scilicet generis congerat iam supra mille, quæ forent penitus inexcta vel nummariis auctoribus: & cùm haberet cusa tam antè, quàm post Romanum imperium in ciuitatibus quibusque Græciæ, Asiæque præcipuis, ex quibus contexuerat seriem Seleucidarum Principum, ab Alexandro ad Romanos vsque: eamobrem Sirmondus hanc seriem desiderauit cognoscere, vt illius instar seriem Principum Ægyptiorum texere posset. Sed fasciculus his modus est.

Iam porrò penè triennium in Italia exegerat, cùm apparare reditum cœpit. Ac habuerat quidem in votis Venetiis tendere Augustam, tum vt Velserum, Occonémque in ea vrbe inuiseret: tum vt exinde comitatus Danubio circumstantia Germaniæ, Hungariæque loca lustraret, & Constantinopolim tandem per Euxinum Pontum, Bosphorúmque

Thracium peramiret, peragraturus deinceps quicquid liceret ex Græcia: verùm Fonvitius planè abnuit, vel quia censeret Patrem, Patruúmque id cōsilium auersaturos, ob digressionem prolixam nimis, periculísque plenissimam; vel etiam quia ipse Parisios repetitò accersceretur. Peireskius ergo nihil planè ausus ipso repugnante moliri, res suas ita composuit, vt imprimis omnes Italiæ amicos, quibus vale coram dicere non potuit, literis salutauerit, oblatóque obsequio, & plerumque etiam adiunctis munusculis deuinxerit. Sic exteros quoque, ac præ aliis Scaligerum, cui ad superiùs memorata adiecit nummos ab amicis Veronensibus recens habitos, nonnullaque alia spectantia ad Scaligeranam familiam. Coëgit deinde quicquid potuit seu librorum, seu cimeliorum, seu aliarum rerum exquisitarum nancisci: ratus sibi in Patria parem copiam non occursuram. Discessurus coniecit omnia cum sarcinulis in aliquot capsas, quas direxit Genuam, commendans inde Massiliam: ac reseruauit solùm rariora, & pretiosiora aliqua, quæ vnà translata eandem secum experirentur fortunam. Videlicet, cùm sibi satis lustratum putaret ex Liguria, peragrare Galliam Cisalpinam voluit, emergeréque Lugdunum, vt prouidere illeic posset quemadmodùm literas ab amicis acciperet, & vicissim ad illos daret. Postremùm relicto ingenti sui desiderio Patauij præsertim, ac Venetiis (ne quidpiam dicam de Augusta, vbi Velserus concepta spe complectendi illum frustratus, quasi dimidium animæ subducerent, ingemuit) itineri sese commisit.

Diuertit autem primùm Vicentiam, salutaturus illeic amicos, ac inuisurus eum montem, cuius, vt dictum est iam antè, Ichnographiam quæsierat. Considerauit etiam Guisosæ illam venti dispensationem per canaleis, ac tubulos; accepítque, & in commentarios retulit historiam illius, qui nascentem è crypta ventum in loco satis dissito, domum vsque per meatum subterraneum ita deduxit, vt tandem velut securit, distribueritque pro arbitrio. Accessit deinde Veronam, attenditque illeic præsertim ad Scaligerorum sepulchra, quorum, quia tum non licuit adumbrationem obtinere, impetrauit posteà interuentu Cæsaris Nichesolæ, & Marci Antonij Mozzani. Mantuæ cùm foret, iam multa vidit, atque annotauit in Ducis Cimeliarchio, vt cùm superioribus annis accepisset direptum fuisse, Germanis vrbem vastantibus, vix satis sese consolari per multos dies potuerit, tantam ducebat factam iacturam. Inter cætera spectauit curiosè Ægyptiam illam Tabulam, vt varios de ea scrupulos eximere Pignorio posset. Visâ Cremonâ voluit Brixiam, Bergamúmque, diuertere, ac tum venire Mediolanum, vbi non modò Erycius Puteanus, & Septalij fratres, aliique amici; sed maximè etiam ille nunquam satis laudatus Archipræsul, Cardinalisque Fridericus Borromæus, Ambrosianæ Bibliothecæ iam tum crebrescentis fundator, sunt illum humanissimè, ac per dies multos complexi. Digressus Ticino, Nouaria, Vercellis, peruenit Taurinum, ac superatis Alpibus, Geneuam; vbi per-volutis libris variis, spectatóque Lemmano lacu, Tononum vicum adiit, vt fieret oculatus testis admirandorum facinorum, quæ patrare per illud tempus Dæmoniaci perhibebantur. Traiecto lacu, perlustratáque circumuicina Heluetia, soluere vota placuit ad celebre fanum Sancti Claudij, ac pro Patrui cognominis incolumitate. Deflectere inde volebat Semuriam, Dandeum illum quondam suum præceptorem salutaturus, ædesque illas inuisurus, in quibus ante quinque annos Genebrardus obierat; sed iterum in Burgundia ob factionem Bironij Marescalli innouatarum, suspectarúmque sturbarum deterruit. Deflexit ergo potiùs Lugdunum, vbi acceptâ pecuniâ, persoluit largè bonorum Doctori suo Parisios, vt iam dictum est, discessuro.

Deinceps, quamvis amore patriæ, parentúmque teneretur, callidè tamen consilium cepit non pergendi recto itinere domum, sed discedendi Monspelium; vbi Iulius Pacius à Beriga Iurisconsultus Vicetinus profitebatur magna cum laude Iurisprudentiam. Quia enim satis sibi ipsi circa Iuris studium nondum fecerat, & apud se tamen constituerat neque postulare, neque accipere quam lauream vocant Doctoream, absque insigni quadam gloria, testationéque eruditionis; idcircò domum reuisere noluit, ne inuitus adigeretur ad consequendam lauream, & vt posset priùs sub illustri Antecessore fieri instructior. Itaque concessit Monspelium sub Iulij mensis initium, seséque statim ipsi Pacio in contubernium commendauit. Subinde verò consilium indicauit Patri, ac Patruo, qui nihil tale suspicantes sua veriti sunt, ne fortè in Italia non satis studiose Iuri incubuisset. Præter cum fecisset argumento fuit, quòd tam ex capsis Genuâ acceptis, quàm ex transmissis reliquis, selectioribúsque cimeliis, quibus Monspelium cùm peruenisset, sese exonerauit, peruiderant illum debuisse tantum temporis in iis colligendis, cognoscendisque impendere, vt nihil, aut parum omninò, quod impenderetur Iuri, superfuisse.

Id autem vbi ille resciuit, quadam velut Apologia suspicionem est amolitus. Narrans, se nihil detraxisse horis suis studio debitis; sed tantùm quas alij aut ludicris rebus, aut compotationibus, aut Veneris illecebris vulgò dederent, succidisse, consumsisseque in comparanda antiquitatis notitia. Quam viderent de ea congeriem, argumento saltem esse pecuniam sibi creditam non fuisse in nequitiam, prodigéue visus absumptam. Cæterùm & se agnouisse non esse studium antiquitatis Iurisprudentiæ inutile; cùm alia ratione nō possent pleraque loca sen Digestorum, seu Codicis intelligi; & posse ipsos id experiri, cùm quod, exempli gratiâ, laterent iam Interpretes circa Viniolas ex fragmentis Vlpiano, ac Paulo sæpiùs memoratas, intelligere ex iis possēt, quas eruisset Romæ 1605.

ex quibusdam sodalibus, quisque ad illos mitteret rem iam à plerisque sæculis inuisam. Exstare etiam in sarcinis plureis reliquias ex eo Ære, quod antiqui graue dixerunt (cùm id nimirum penderent) inter quæ partem Assis variam reperisti Quadrantem, qui altera facie Suem præferat, ex quo, & ex Oue, ac Tauro pariter signatis, dicta primùm fuit Pecunia, tanquam à pecudibus. Sic & repertum iri alia propemodum innumera, de quibus coràm disserere, sine voluptate vtriusque non posset. Denique tam sese, quàm fratrem non diuertisse ad Pacium, quòd se satis ignorantiores suis coætaneis crederent; sed quòd eximium aliquid supra ipsos sapere vellent.

Placuit mirè parentibus instituta defensio, ac patruo præsertim, qui tanto ardore videndi ipsius inarsit, vt, vix tertio mense exacto, accersitum voluerit. Accessit ergo sicque Laureis remisit primùm mense Nouembri, sed adducto tamen secum Pacio, vt vel reducendi ipsius prætextu detineri domi non posset. Relictus verò germanus fuit, quod è morbo tum conualescens sese dare itineri absque periculo nõ posset. Heic non memorabo qua exsultatione exceptus Peireskius domi fuerit, neque quo cultu habitus Pacius. Referam dumtaxat magnum illum virum Guillelmum Varium, qui tum erat princeps Aquensis Senatus, quique fuit postmodùm suffectus, vt suo infrà loco dicetur, in vicem Cancellarij, mirari satis non potuisse indolem adeò egregiam, eamque adeò eruditionem tanta cum modestia coniunctam; neque vnquam satis satiari interrogando, excipiendóque quæ ille scitè, perspicuè, suauiterque commemorabat.

Paucis pòst diebus Monspelium verò cum Pacio rediturus, deflectendum è via censuit, vt demonstrare illi posset scaturiginem Vallisclusæ, non aquarum exundantium copia magis, quàm Petrarchæ, & Lauræ amoribus concelebratam; itémque Arcum illum triumphalem, qui Arausione conspicitur, C. Marij credebatur, cùm ipse Fabij Maximi potiùs esse opinaretur; tum ciuitatem Auenionensem; & fornicatum triplici serie VVardonis, seu Guardonis pontem, ac Nemausentia quoque nonnulla, quæ ille non viderat, tametsi illeic biennio moratus.

1603. Quam-primùm autem rediit, tanta se cum alacritate ad studium Iuris composuit, vt horas decem solidas diebus singulis in eo collocaret. Neque verò id solùm tempus consecratũ est studiis, sed dietim etiã quasdam horas, ac potissimum ante somnũ impendere solitus fuit literis Humanioribus, studióque rerum antiquarum. Nõ id abnuebat penitus Pacius, qui mirè etiam afficiebatur, quoties illum de rebus variis, ad antiquas præsertim leges pertinentibus, dicẽtem audiret. Quin non modò etiam est passus, sed penè, dicam auctor fuit, vt Narbone inuiseret quæ exstant illeic vetustatis non ignobilia monumenta, ac speciatim vocum, factámque Augusto Aræ dedicationem, cuius ante annos triginta effossæ, & Burdigalæ, cum illustratione Eliæ Vineti, excusæ exemplum obtinuerat. Scilicet nondum allatum erat Inscriptionum Gruteri opus, in quo posteà obseruauit Tribunitiam Augusti potestatem, quæ apud Tacitum legitur trigesima septima, fuisse ex hac ipsissima inscriptione trigesimam octauam.

Ad hæc, quia Pacius perlubenter edisserebat de rebus ad Physicen spectantibus, nullam non occasionem captabat rogitandi illum de caussis naturæ abstrusioribus, & maximè quidem per horas relaxando animo datas. Sic cùm aliquãdo noctu incidisset in crustas, squammasque piscium lucidas, collegit, intulitque clàm in Pacij Musæum; ac posteà cum illo ingressus, quam præferebat cãdelam consultò extinxit, vt illo primùm attonito, ac deinde lucem mirante, sciscitaretur ipsius caussam. Ac recurrit quidem Pacius ad calorẽ ex putredine excitatum; sed rogauit Peireskius, cur non sentiretur ergo calor neque in iis squammis, neque in quibusdam lignis putrescentibus, atque horrea præ putredine incalescentia, calx item madefacta, & alia tantoperè calida non emitterẽt lucem: cur si ob calorem cicindelæ lucent, non lucerent etiam animalia cætera tantoperè iis calidiora? Ad quæ Pacius, posse calorẽ, quem in Scholis dicunt virtualem, sufficere, & aliunde exigi certam dispositionem materiæ, quæ reperitur in rebus minùs ad sensum calidis, nõ reperta in aliis calidioribus sensu deprehensis. Præterea porrò, cùm hæc, & alia nõ fecissent satis Peireskio, nihil deinceps visum fuisse probabilius, quàm lucem omnem flámulam esse, sed rarissimam, tenuissimamve: argumentóque esse lucem Solis, quæ dum cogitur, densatúrque, ardet; ad eum modum, quo vapor nihil aliud, quàm aqua rarefacta; tenuataque est, quæ rursus coacta, densatáque, humor apparet. Cùm lux autem Solis directa, seu primaria sit adhuc satis densa, vt calorem sui sensibilem faciat; repercussam tamen, secundariámve adeò tenuem euadere, vt eius calorem sensus non percipiat. Quare & nihil mirum videri, si lucula illa squammarum, similiúmque rerum non sentiatur calida: cùm sit longè tenuior illa Solari secundaria, intra quam planè euanescit. Quòd res autem calidiores non perinde luceant, caussam dici posse, quòd calor vehementior terriores excitet vapores, seu fuligines, quales vt connatam luculam patiantur putram emergere, atque idcirco apparere.

Rursus, cùm foret valde curiosus rei Anatomicæ, ac herbariæ, ea propter quoties licitum erat, diuertebat in Regios hortos, à quatuor iam annis instructos, ad Richerium Bellevallium vtriusque demonstratorem, cui nũquam non fuit Peireskij & desideratissima, & iucundissima cõsuetudo. Diuertebat etiã frequens ad Franciscum Ranchinum, qui ad peritiam Physices, Medicesque eximiã, pulchrè adiungebat notitiam, cultúmque rerum antiquarum. De Ioanne Dortomanno quid dicã, cuius semper solitus fuit & exquisitam doctrinam, & insignem erga se beneuolentiam commendare. Hoc certè Medico est vsus, cùm febricula laboranit, cùmque vexatus est grauiore, quàm eò vsque fuisset expertus, dolore hæmorrhoidum, & nõnulla etiã vrinæ emittendæ

tendæ difficultate. An attexam verò quod accidit sæpius, cùm Doctor Fontanus aliquando ægrotantem inuiseret, rogaretúrque, cur ea vice seriùs solito aduentaret, respondisse ipsum se accedere ex consultatione memorabili pro muliere Belliquadrensi, quæ tum gestaret vtero mensem iam vigesimum tertium. Ea sæpè iteratò nupta, cùm ex priore coniugio partus aliquot non immaturos edidisset, ex posteriore tamen ediderat tres, vnum mensium vndecim, alterum quatuordecim, tertiũ verò octodecim: & quoniam ex periculis antecedentiũ puerperiorum coniiciebat sibi ex quarto impendere grauissimum, Medicos ideò consuleret, si qua ratione incolumis euadere ex illo posset. Et memini quidem obiecisse me, videret ne esset eadem fœmina, quam non ità pridẽ Antonius Saporta, aliique Medici propter simile nescio quid non omninò sanam mente pronunciassent. Verùm perstitit fuisse aliam, adiiciens ipsam non longè pòst peperisse infantem cum capillitio, ac dentibus, obtinuisséque à coniuge, ne vlteriùs contingeretur.

Vtcumque porrò hæc de re sit, (quam veritate pro vera nollim) occasione partim morborum, partim vehementioris studij, effectum est, vt literas ad amicos scriberet raras. Inde euenit, vt cùm semel totus quatuor menses à scribendo abstinuisset, & periissent etiam destinatæ quædam in Italiam epistolæ, falsò rumor de eius morte Romæ, ac Patauij percrebuerit, & Pignorius etiam ad Patrem consolatoriam scripserit; Gualdus verò, falsitate rumoris comperta, illum quasi redivivum salutauerit, eundem blandè appellitãs, quod suã in scribendo negligentiã, amicos tam bonos, tamque constantes enecaret. Videlicet non admittebant quod expectandas à se raras literas præmonuerat, donec studium Iuris foret absolutum. Quare compulsus denique fuit, vt sæpiusculè scriberet, neq; ad ipsos Italos modò, sed ad ipsos quoque Velserũ, Scaligerum, Clusium. Quia porrò ambages nimis erant magnæ; cùm oporteret literas Augustã, atque Francofurto transdere in Hollandiam; ideò Scaliger auctor fuit, vt literæ mutuò destinarentur Parisios, ad Præsidẽ illum eximium Iacobum Augustum Thuanum, cuius nomen diffusius est, quàm vt elogio vllo possit comprehendi. Etenim, quòd Scaliger illum & sui amantissimũ, & pro singulari in bonos, eruditósque omneis affectu ad omne genus officij paratissimum experiisset, idcircò eã ipsi curam non dubitauit committere, vt commendatas ab vtroq; literas ex æquo curaret. Quare hac primùm occasione, & ex hoc vsque tempore cœpit quæ magna, excultáque deinceps fuit, inter Peireskium, & Thuanum necessitudo.

Ad Patrem verò, ac Patruũ, vti par fuit, scripsit frequentiùs: sed maximè vt obtineret, ne ante finem eius anni, qui fuit huius sæculi tertius, Aquas Sextias euocaretur. Et quia curarat ciues Aquenses ea tẽpestate procurare, vt non modò Regium Collegiũ pro Humanioribus literis, ac Philosophiæ studiis haberent, sed vt priscam etiam Vniuersitatem, Regiis Professoribus illustratam facerent; eapropter scriberet ad Parentes miro commendari sibi, vt Professori primario Iuris ampla forent stipendia, quo Pacius illuc accerseretur. Siquidem perspectum habebat tam Palatinum Consiliũ, quàm Academiæ Curatores enorare [illegible] ingenti pollicitatione Heidelbergam, vbi iam per complureis annos sui specimen dederat: ipse verò & expectabat posse Aquensẽ Academiã tanto ornamento gloriari, & ægrè ferebat excidere spe, quã satis firmã conceperat efficiendi domũ ex illo virũ Catholico-Romanũ.

Cæterum, cùm non posset ampliùs Paren[tum] votis obsistere, quippe qui resignata illi dignitate Senatoria, etiam ab anni initio Regiũ diploma quæsierat; accessit tandẽ Aquas-Sextias, vt necessarium illi habendæ Doctoreum gradum consequeretur. Non censuit autem nisi priùs optimè exercitatus, ac iam obtenta in finem anni dilatione, tum vehiculum per ferias Natalitias deduceret, nam interea se ad varias actiones obeundas meliùs compararet. Etenim, quia moris tum erat in Aquensi Academia, vt nemo priùs ad lauream Doctoratus admitteretur, quàm, præter alia tentamenta, tres saltem theses defendisset, & circo theses miscellaneas ex vtroque Iure desumptas, maturè & seligere, & mandare typis oportuit. Et aliunde, quoniam à Patruo accepturus vno die Doctoratus insignia, constituerat ipse in fratrem insequenti die conferre; eapropter habere sibi tempus voluit, ad comperiendum vnde posset insigniorum originem, veritatémque explicare.

Accessit ergo tandẽ cum Pacio sub Brumã Aquas-Sextias; tametsi gradum adeptus non est, nisi die Ianuarij insequentis anni decima octaua. Tædium fortassis parerem, si vel per capita attingerem ea, quæ magna cum eruditionis testatione edisseruit singulis illis actionibus, quibus est Lauream consequutus. Satis esto subiicere, gessisse se illum eo cum vigore animi, vt non totam modò coronam in admirationem rapuerit; sed ipsi etiam Pacio visus fuerit seipsum longè superare. Biduo pòst, cùm ornamenta Doctorea in Fratrem conferret, dici non potest qua suauitate auditores perfuderit. Scilicet ex statua quadam Metrodori cum galero suo, seu Arcadico pileo, & infulis, cúmque pallio Philosophico & annulo in sinistra manu: itemque ex statuis quibusdam Hippocratis cum simili pallio, epomidéque adiuncta: ex inscriptione quadam Eubuli Marathonij, ac infulata statua non ad ceruices, sed circum caput: ex consimilibus Platonis, Theophrasti, Phauorini, aliorum: ex cimeliis Gothicis, in quibus mitræ pileis non admodùm absimiles; ex innumeris aliis (vt breue faciam) monumentis ostendit quemadmodum vsus eiusmodi ornamentorum ab vsque Græcis ad Latinos, & ad nos vsque transierit; quemadmodúmque ex Philosophia, atque vetere Sacerdotio, quodam fecerit in doctrinam, Professionémque multiplicium receptionum Academiarumque citatis passim Conciliis, Patribus, Poetis, Historicis, Philosophis, Oratoribus, quibus plenam faceret fidem.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER SECVNDVS.

1604. Ix iam deferuerat celebritas, cùm memoratum antè diploma, ut, anno maius, antiquitatum, Senatui exhibendum fuit. Id ergo exhibitum quidem, & in acta referri iussum: verùm obtinuit Peireskius, ne proptereà statim admitteretur, conscriberetúrque ipsa in Senatorum numerum, tum quia videri nolebat ex eo numero Patrum amantissimum exegisse; tum quia timuit, ne si semel astringeretur officio, sibi & libertas studiorum, & occasio peregrinandi maturè nimis praeriperetur. Hinc quoniam ad amicos scribens, & occupationes docteras in excusationem diuturni silentij praetexens, insinuauit simul se ad Senatoriam dignitatem adigi non sponte: responsa tulit varia, congratulantibus plerisque, quòd iam inter Senatores cooptatum arbitrarentur. Ex istis fuit Scaliger, qui & dignitatem nouam commendauit, & congratulatus ob lauream, subiunxit se aliàs adfuisse Aquis-Sextiis, testem seueri examinis, quo Academia recenset. Fuit etiam Velserus, qui non modò est ob dignitatem congratulatus, sed admonitionem etiam, adhortationémque paternam adhibuit; ac inter caetera, *Non esse animum ipsi despondendum: munus Senatorium vsque speciosum, id tamen prima fronte domitare; principium solum molestum esse, leuire tempus caetera: nihil supra vireis vt illum iri; fore Numen propitium; deberi patriæ operam*, & quædam alia in eundem sensum. Sic adhortatus etiam est Pacius, statim ac rediit Monspelium, epistolâ nuncupatoriâ, qua Imperialium Institutionum Analysim ipsi dicauit: quanquam, quòd vellet illum nondum inter Senatores relatum, dicauit, ac inscripsit solùm, tanquam *in supremo Prouinciæ Senatu Consiliario Regio designato.*

Non pigebit porrò hîc transcribere ipsissima nuncupationis, & adhortationis verba. Sic ergo illum affatus est, *Ad te verò, mi Fabrici, meas lucubrationes mitto. Cùm enim eu antiquis moribus praeditus, à nostro consilio, quæ cum suauissimo fratre tuo in patriam rediens, tenuisti more, praeclara venia, vel potiùs munerandi delectis, quibus vestram, vestrorúmque Parentum, & Patrûs virorum amplissimorum, & regiorum in supremis Senatibus Consiliariorum erga me, meisque beneuolentiam testatam reliquistis: me quoque operam, ut ab antiqua, & laudatissima consuetudine dissiderem, aliquid inuicem rependere, quod grati animi testimonium esset. Quid autem à me proficisci potuit, quod tibi gratius esset, quàm aliquid ex his studiis depromptum, quibus nobilissima tua familia maximè floret? Nam pecuniâ neque tu eges, neque ego abundo: hæc verò studia amas, & colis, ac te ex nostris praelectionibus, atque exercitiis profecisse liberè fateri soles. Eximiæ verò laudis, quam tuo merito in doctorum gradu assumendo es consequutus, participem me quoque esse nôs, quòd nostris monitis, & praeceptis adiutus, ad illud eruditionis culmen, quò multi frustrà aspirant, ascenderis. De quo tuo, optimique fratris tui nouo honore vobis ex animo gratulor; & ut iam Senatorios animos accipiatis, iam in Rempublicam, quæ vestram operam requirit, omneis vestras cogitationes conuertatis, publicúmque bonum perpetuum vestrorum consiliorum obiectum statuatis, etiam atque etiam hortor. Hæc enim re nulla vobis dignior, nulla parentibus vestris (Patruum alterum vestrum parentem appellauit) gratior, nec iucundior esse; nulla vos illustriores reddere potest.* Hactenus Pacius.

Peireskius verò animum quidem allegendi se aliquando Senatoribus non abiecit, non intermisit etiam prorsùs susceptum Iuris studium: verùm dilatione obtenta, & liberioribus iam studiis, ad colendas suauiores Musas, ad promouendas bonas arteis, ad adiutandum, quantùm potuit, Viros bene de literis merentis animum applicuit. Ac primùm quidem variè sollicitatus de coniugio, cœlibem vitam praetulit, ratus non posse se vxoris, succrescentisque familiæ sollicitudinem gerere, & expeditum se erga studia, virósque studiosos tueri. Hinc cùm Pater, ipso inconsulto, conuenisset propè de nuptiis cum viri illustris Ioannis Ceppedri primi Rationum Praesidis vnica filia contrahendis, veniam ardenter petiit non discedendi ab instituto. Quippe se Palladi, ac Musis nomen, fidémque iam dedisse, ut sacrilegium duceret de aliis nuptiis cogitare. Et Pinelli quidem exemplum, altâ licet mente repositum, noluit Patri proponere; sed proposuit tamen exemplum Vatij, quod praesens ac illustre erat; allexitque sibi prae aliis domesticum esse coram oculis, quod se non posse, nisi cum laude imitari arbitraretur. Itaque nutarum Patruum ducere vxorem germano concessit; illéque proptereà sequente aestate memoratam ipsam Marchisiam à Tullia duxit

coniugem.

coniugem, ex eaque tertio anno pòst filium suscepit, quem Claudius Patruus, superstes adhuc, cognominem fecit.

Deinde non admodum longè à Doctoreo gradu suscepto, perlustrare placuit maritimam oram, tum vt omnia antiquitatis monumenta pervestigaret, tum vt rariores quasdam plantas per eam regionem deligeret in Belgensierianum hortum transferendas. Quod duxerit autem initium à Forojuliensibus antiquitatis reliquiis, circa quas sibi prima vice (discedendo nempe in Italiam) abundè factum non putabat, fuit occasio deducendi Draguinianum vsque nobiles consanguineos, qui ad Doctoratus accesserant pompam. Visere autem imprimis voluit opus Romano nomine dignum, intercisam scilicet Rupem, seu excavatum amplum canalem in declivi quadam montis facie, quà Cyanei fluuij scaturigo altera Forum Iulium, à quinto vsque Provinciali lapide, per anfractus vallium, siluarúmque fuit perducenda. Quàm multa verò toto progressu obseruârit, collegeritque, enumerare prolixum foret: adnoto solùm ipsum exinde cepisse ansam conscribendi, mittendique varia ad amicos varios.

Cætera inter plurimi fecit Consulare quoddam numisma, quod dicebat insolitum, & neque Goltzio, neque Vrsino, neque aliis memoratum, quódque destinauit ad Pignorium, vt cum Friderico Contareno communicaret. Plurimas etiam inscriptiones quasdam Flaminij, & Duilij, de quibus supplendis (nam excisæ erant) cum Velsero præsertim egit. Plurima quædam alia selecta, quæ misit ad Scaligerum, & ex tubusaliis conchas nescio quas, quarum occasione scripsit ad Petrum Medicum de Concha anatifera mituli instar conformata. Sed vt de Plantis speciatim dicam, comitem adhibuit Botanicum quendam plantarum quouis tempore internoscendarum peritum, eapropterque non solùm plantas in suum hortum destinauit, sed plerasque etiam radices transmisit ad Clusium, ac inter ceteras Tragacanthæ, Aristolochiæ, Asphodeli, Arbuti variasque. Significauit autem simul desiderium, quo vellet Clusium aliquantisper Belgensierij detinere, ostensurus illi Styracem, seu arbustum foliis cotoneo malo, floribus arantiæ non absimilem, & liquoris fragrantia nequaquam Syrio posthabendum. Is enim ad vnum milliare iuxta oppidum ita nascitur, vt aliàs frustrà requiratur. Ostensurus etiam Lentiscum, quæ non minùs Mastichen sudet, quàm quæ in Chio Insula nasci specialis dicitur. Ostensurus & alia quædam vix aliàs vsquam obseruabilia.

Cùm rediisset, agere cœpit de instituendo Eremitarum Camaldulensium cœnobio in egregia illa solitudine, subeunteque Ecclesia, quæ Diuæ Mariæ de Angelis sacra, æquâ propè distantiâ est Massiliam inter, & Aquas-Sextias. Occasioni fuit, quòd Patauij degens eorum institutum valde probauisset, eruditusque inter ipsos Religiosos nomine Elias, Nouitij cuiusdam causâ, Aquis-Sextiis tum versaretur. Peireskius itaque illius conuersatione delectatus, ipsum per multos menses detinuit, in solitudine sustentauit, & sæpiùs per complures dies commorantem inuisit. Procurauit intereà vt ciuium tam Aquensium, quàm Massiliensium decreto id cœnobium postularetur. Licentiam quoque instituendi à Minitensi Domino, in cuius ditione est locus, obtinuit, ac circumiacentium dominium, seu fundum pretio acquisiuit. Satagit quàm enixè potuit per Patrinum Episcopum, & Cardinalem Pallauicinum, vt Congregationis eius Superiores non Eliam modò illeic loci relinquerent, sed religiosos etiam alios in amplissimam messem destinarent. Rogauit, vt aliquos saltem huc visendo committerent, pecuniámque intereà sumptibus faciendis necessariam misit. Et facta quidem plurima spes: sed postremò tamen irriti conatus. Sic votis etiam non respondit redintegratus pro Pacio labor. Is quidem cùm incunte vere curasset, vt Aquenses destinarent Pacio primariam Iuris cathedram, præstituto stipendio librarum Turonicarum bis mille, & quadringentarum, proficisci ipse Monspelium cum Assessoribus, voluit, vt si quidpiam difficultatis obsisteret, amoliretur. Et rediit tamen re infecta; prætexente quidem Pacio, quòd tria librarum millia, præter occurrentia emolumenta, expeteret; sed causâ reuerà aliunde datâ, quæ Catholicam vrbem exosa, Heidelbergensem præoptaret.

Incidit verò statim in morbum, è quo vix initio æstatis conualuit. Importuna præcipuè fuit mira cutis teneritudo, nam quacunque corporis parte tantilla fieret vel leuis compressio, rubescens tumor cum vehementi prurigine exoriebatur. Casus hic materiam illi præbuit philosophandi de Maculis, quas ab vtero plerique sortiuntur. Quippe cogitatio illum subiit fieri similiter posse, vt qua parte corporis grauidæ mulieres sese attrectarint, dum expetitæ cuiuspiam rei imaginatione tenentur, in eadem Embryonis parte eiusmodi rei character suboriatur, exprimatúrque. Ita non semel retulit, ac tandem speciatim annis ante obitum, cùm vnà philosopharemur de quadam canis imagine intra vrinam hominis à rabido cane demorsi conspecta. Ac difficultas quidem fuit, cur ille character non corpori matris, sed Embryonis imprimeretur: sed assensit tamen Embryonem vtero gestatum vnum corpus cum matre esse, eadémque specie alimenti, iisdémque spiritibus secundùm omnem suam partem hic enutriri, vegetaríque, vt semen ex omnibus partibus decisum fuit primum formatus. Quare & tenue corpusculum iisdem affici casibus, quibus ipsum corpus maternum, ac posse ipsi tantò faciliùs notam aliquam imprimi, dum spiritibus speciem conceptam deuehentibus, eo matris contacta veluti defigitur, quantò ipsum est mollius, ac tenerius. Memini verò id confirmatum memorabili quodam facto, quod ipso fando accepimus; Muliere nempe grauida in oppido huius Prouinciæ Cypperiano,

ante annos circiter sexaginta, pugione confossa, creditum fuisse ex ea Embryonem cum totidem notis lucescentibus, & ad easdem parteis conspicuis, in quibus mater fuerat percussa. Quòd autem, dum illæ fructuum species, cerasa, fraga, aliaque rubescunt, impressi quoque characteres vnà hocce rubore sint, causam dici posse affectionem aëris secundùm eandem tempestatem similibus spiritibus concitandis idoneam, vt dum vitibus florescentibus vinum in doliis commouetur; sed non est quorsum ea de re vberiùs quidpiam heic proferam.

Reperio potiùs Peireskium balneorum vsu conualuisse (sanguine purâ temperato, perspirabilique facto corpore) ac magno fuisse leuamento, quòd iucundissimam interea familiaritatem duplicem parauit. Altera fuit cum nobili Francisco Villanouano Flayosci Barone, & Marchionis Transij germano, qui linguæ Græcæ, omnigenæque historiæ callentissimus, quicquid penè erat in tota Prouincia monumentorum vetustatis perspectum ad vnguem habebat. Altera cum celebri viro Francisco Malherbio, qui deinceps habitus fuit Gallicæ linguæ arbiter, & Poëseos facilè princeps. Inuisebat enim vterque; & cùm priorem quidem ipsi patria communis, ac studium earundem rerum conciliâsset, posteriorem illi quæsiuit commendatio Varij, clarúmque in Prouincia nomen, ex quo tempore fuerat memorato magno Franciæ Priori à Secretis. Hinc proinde cœpit Peireskius Malherbij Poëmata cognoscere, suspicere, apud exteros commendare. Siquidem cùm mense Septembri illa memorabilis Ostendæ obsidio exitum habuisset, pulchraque illa carmina *Area parua ducum* &c. fuissent Gallicis versibus non modò à Vario, sed à Malherbio etiã expressa, misit illicò cùm ad alios, tum ad ipsum Scaligerum, quem Latinorum carminum arbitrabatur esse auctorem. Taceo autem vt Scaliger ad ipsum rescripserit auctorem esse Hugonem Grotium, adolescentem doctissimum, puellas verò ex Helicone, se vt senescentem, pridem auersatas; ex quo etiam se excusauit, quod versus ab eo pro Pinello expetitos non mitteret.

Diuersatus per Autumnũ Belgenserij, spectauit rarum illum concursum trium superiorum Planetarũ, qui nonnisi anno quoque octingentesimo contingit, & Magna seu Maxima potiùs, Coniunctio meritò vocatur. Et mirabile quidem fuit nasci in eo contactu Stellam magnitudine Iouem æmulantem, quæ supra annum in eodem Serpentarij pede sic perseuerauerit, vt perseuerauerat alia in sidere Cassiopejæ ante annos triginta duos, & alia rursus ante triennium in constellatione Cygni. Verùm quia tũ Peireskio cælestis globus non aderat, quò fieret certior de Siderum nõ errantiũ nomenclatura; ideo facilè credidit Nouam illam stellam ex antiquis esse, ac præsertim vidẽs ipsam non, vt Planetas circumstanteis, obtusi esse luminis, sed Fixarum instar mirè scintillare. Acceptis post aliquot menses à Pignorio literis, didicit Stellam esse nouam, ac obseruari à Galileo, idque cùm iam ex vespertino in matutinũ situm transiisset: quia in morbũ incidit, quo initio veris 1605.
multum laborauit, cùm simul quoque ægrotarent Pater, Frater, Patruus, Nouerca, & domesticorũ nonnulli, idcircò sibi à studio eam obseruandi temperauit. Ne memorem, cùm voluit posteà ad illas parteis respicere, stellam sic fuisse iam imminutam, vt Fixis circumstantibus perpetuisque nihilo maior, ac vna earum credita, euanuisse indicaretur. Posterioribus tamen annis dolere satis non poterat, quòd ad tam rarũ spectaculum suis omnium tẽporibus studiose magis nõ attendisset.

Per ea tempora cùm Massilia Belgenserium contenderet, transire Castelleto voluit, vt Parochum loci nomine Iulianum, ob ingenuam curiositatem sibi iam carum, salutaret. Cùm ab ipso aliquantisper extra vicum deduceretur, occurrit illis Mulio floridum ramum et Myrto gestans, latifolium, & flore pleno, qualem Peireskius neque viderat, neque inaudierat exstare. Itaque raram miratus Plantam, perduci voluit in mediam siluam, vbi enata fuerat, ac transferri ipsam curauit, vt excoleretur, propagareturque. Transferri autem noluit in Belgenserianum hortum, quoniam non aderat qui illam satis diligenter curaret, sed in hortum potiùs ipsius Iuliani, cuius summum circa ipsam exquisitum studium confidit. Et excoluit ille sanè, vt par fuit, quotisque ex planta manente incolumi, propagatio fieri Belgenserij, potuit. Id attingere visum est, quia nusquam in tota Europa Myrtus pleno flore fuerat agnita; ac debetur Peireskio, quòd iam in hortis Regiis, quòd Romæ, quòd in Belgio, quòd alibi gentium visatur. Præterea ipsi quoque deberi Fungum Coralloïdem dictum, de quo cùm Clusius rescriberet, *recipiemus*, inquit, *faciam in auctario ad Exoticorum Historiam, quam spero breui publici iuris facere, Fungi cognitionem tibi acceptam relaturus*.

Heic nondum dixi Varium tantoperè fuisse illius consuetudine delectatum, vt donec fuit Aquis-Sextiis, continenter penè habere commensalem voluerit. Quin habere etiam voluit peregrinationes, rusticationésque cum illo communes; & cùm sub Iulij initium profectus est Massiliam, vt Carolum Neouillam Alincurtium Ex-legatum Regium Roma redeuntem inuiseret, illum comitem in via secundum consalutaturum deduxit. Cùm destinaret autem pergere Parisios, insinuauit ipsi an-non vellet Vrbem, Aulámque cognoscere. Ipse nihil quidem sibi esse magis in votis professus est, & maximè in tanti Viri augustissimo comitatu: at obstare dixit voluntatem Patrui, qui paratum alias negotiorum causâ eò discedere, id abnuisset, pepulissétque Fratrem proximè discessurum. Scilicet in Regis Consilio tum agitur negotium circa solutionem Talliarum, vt vocant, ad quam Rianienses contendebant ratione fundorum quorundam Regiualdum Patrem teneri. Enimverò Varius sese curaturum recepit, vt ipse potiùs destinaretur, réique ipsi Patruo persuasit teneriũ nimis esse affectum, iniuriámque esse, non beneuo-

lentiam, arcere tantam indolem à consummatione virtutis. Itaque Patruo propter Viri auctoritatem, consentiente (nam Pater alioquin votis filij nunquam apertè repugnauit) dedit sese Peireskius in comitatum Varij, Augusti mensis initio, annóque huius sæculi quinto.

Incredibile autem dictu, quàm citò Parisiis inclaruerit, partim virtutis propriæ, partim Varij commendatione. Primus, quem gestiit salutare, Augustus ille Thuanus fuit, tum vt ob summam humanitatem, ageret coràm gratias: tum vt ab illo acciperet, si à Scaligero quid haberet. Quantâ verò lætitiâ exceptus ab eo fuerit, exprimi non posse ipsemet narrauit. Aperta nimirùm statim Bibliotheca tum priuata, tum Regia; apertum quicquid monumentorum ad contexendam historiam asseruabat in scriniis; apertum cor, & viscera sinceritatis meræ profusa. Ipse tum plura edocuit, quæ ille de Viris in Italia eruditis expetiit; tum, quia nonnihil desiderabatur ad conscribendum eorum elogia, recepit se per literas ex amicis consequuturum.

Cùm iteratò illum inuisit, accersitus illicò fuit Isaacus Casaubonus, cui sub Thuano cõmissa erat Bibliothecæ Regiæ custodia. Is à primo statim congressu, nescias an magis suspexerit, an amauerit illum magis. Nimirùm tam multa accepit, edoctúsque ab eo fuit, vt nec publicè, nec priuatim per familiares literas tacere id potuerit. Nam primùm quidẽ edens Notas ad Epistolam Gregorij Nysseni, quæ est ad Eustathiam, Ambrosiam, & Basilissam, meminit nummi ærei Rogerij Regis Siciliæ, *quem*, inquit, *inter multas Arabicè inscriptos, cum varijs figuris diuersorum Principum nobis ostendit Fabricius de Petrisco Senator Aqui-Sextiensis, vir eruditissimus.* Deinde, cùm Peireskius illi detexisset errores apud Vrsinum, & Goltzium, qui Iacobo Stradæ, potiùs quàm numismatibus fidentes, corruperant varia ex gentilitiis nominibus aliquorum Imperatorum, inter triginta Tyrannos sub Gallieno recensitorum, ac nominatim MARCI PIAVVONII VICTORINI, ET LVCII ÆLIANI, (ex quibus illi MARCVM AVRELIVM, VICTORINVM, & SPVRIVM SERVILIVM LOLLIANVM, contra fidem numismatum, quæ ipse ostendit, commenti immeritò fuerant) Casaubonus gratias amplissimas egit, ac pergens, *Oro te*, inquit, *per amicitiam nostram nuperam, sed antiquissimam, si per te licet; oro te, inquam, quæ habes eius generis mihi communices. Omninò quam ingrederis viam illustrandi eas tenebras, certissima est, & vnica. Expectabo magna auiditate quæ supra huiusmodi ἀρχαιολογίας magnus Scaliger obseruauerit: sed auguror etiam post illius messem tuo spicilegio fore locum. Est enim cuiusdam fœlicitatis incidisse in eos manus, qui in illa caligine lucem sibi affulsisse vident.* Sed ne sim prolixus, excerpo duntaxat, quæ in hæc verba ad illum scripsit, vno, alteróve pòst anno, *Deum precor, vt tanto Musarum Patrono omnia læta, ac fausta largiri velit. A te autem peto, vt qui semel tua beneuolentia me dignum iudicasti, etiam porrò eandem mihi impertiaris, hoc est rogatus facias, quod vltrò cœpisti. Ego me tibi & debere iam multa fateor, & debiturum etiam plura non despero, si tibi debetur aliqua accessio de studijs nostris benè merendi. Nescio an resciueris missum ad me fuisse à Serenissimo Duce Vrbinati Codicem Polybij, cuius tu mihi index fuisti: itaque tibi cum-primis id beneficium debeo*, &c.

Notum, ac inter eruditos celebrem Virum heic refero, vt ex eo iudicium de cæteris facias. Nam quid memorem Frontonem Ducæũ, Papyrium Massonum, & nõnullos alios, quibus salutem per ipsum dici à M. Velsero fuerat expertum? Quid Nicolaum Fabrũ, Iacobum Bongarsium, Scæuolam, & Ludouicũ San-Marthanos fratres, Franciscum Pithœũ Petri germanum, & alios penè innumeros, quibuscum ex eo tempore familiaritatem cõtraxit? Dicere præstat nullam fuisse Bibliothecam celebrem, quam euolutam non fecerit, ac præter memoratas quidem, San-Victorianam potissimùm, in qua referebat se, inter multa alia, tũ speciatim vidisse omnia Pulli Aurelianensis acta, vindiciasque, & effigiem, contexto ex iis magno Codice, iussu Alani contemporanei. Sic & complura monimenta, quæ obseruarat in priuatis, ac nominatim Ioannis Iacobi Memmij Rociaci, Viri indole generosa, & tam virtute propria, quàm parente, & prole illustris, qui etiamnum viuit felici senecta princeps Comitum consistorianorum. Itémque Renati Poterij Episcopi Bellouacensis, quem prædicare solitus erat tantâ doctrinâ spectabilem. Ac rursus Pauli Petauij Senatoris summè laudati, cuius commendabat quidem supra mille MSS. codices, sed faciebat tamẽ Cimeliarchium pluris. Cũ ipsum autem videretur esse cumulatissimum, volui tamen sponte augere variis Regum numismatis tam primæ, quàm secundæ Stirpis. Indit nempe quædam, in quibus nomina Regum legerentur, v. g. Clotarij coronâ gemmâ redimiti, (Constantini scilicet more, qui primus laurea gemmeam vsurpauerat) quædam in quibus Comitum sub quibus numi fuere cusi, vt FILAPARAI Rhemẽsis, cum inscriptione ROMVA FIT. Pari ratione commendabat Francisci Oliuarij Fontanæi cimelia, ac libros ex Cimeliarchio autem Regio, cui Bagarrinus præerat, æquum sanè fuit nihil ipsum latere. Probauit porrò consilium, quo Francisci Peresij nobilis Aquensis promptuarium præclaris cimeliis instructissimum transferendum in illud erat: quippe multa adhuc desiderari agnouit, vt dignum Regio nomine merito existimaretur.

Quia verò inter cætera Bagarrinus illi ostendit Amethystum perelegantem, in quo cælatus Solonis vultus, celebris illius Dioscoridis Augusti cælatoris manu; ideò cepit ansam edocendi ipsum quidnam sibi vellent foraminula in Inscriptione, quam ostendit ex ectypo, obseruata hac serie,

o o o o o o o o o o o o

o o o o o o o o o o o o

Edisseruit enim esse foramina, in quos fuissent inserti claui continentes Græcas ex metallo literas,

literas, quæ cælatoris illius, seu ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΟΥ exprimerent nomen: sed ordine retrogrado, vt proprium est cælaturarum, ectypo-rumque. Id autem manifestum fecit, vbi depictis, in alba charta, vti mox est factum, foraminulis, lineas interduxit, quæ eas literas in hunc modum exprimerent,

Y·ΔIPY·ƎC·IΔ

Sic se interpretatum dixit foramina quædam, quæ visebantur Assisij in antiquo nescio quo Templo. Cùm enim nemo dicere posset ecquid illa significarent, diuinauit ipse inscriptionem esse, seu dedicationem factam IOVI OPT. MAX. idque demonstrauit per lineas foramina sic connectentes,

IOVIOPTMAX.

Sic sperauit se interpretaturum seriem quandam foraminum Nemausensis Basilicæ, quam Quadratam Domum appellant, vbi ectypum obtinuisset.

Sed Parisios vt regrediamur, vix publicum vllum monumentũ fuit, quod in examen non reuocârit, de quo iudiciũ non tulerit. Quippe altero statim mense, ex quo in eam vrbem accessit, literas dedit ad Flayoscẽ, quibus scripsit se nondum quidem monumenta priscorum Regum San-Dionysiana inuisisse: sed iam tamẽ falsũ coniicisse Tumulos exstructos tũ Clodouæo ad Sanctam-Genouefam, tum Chilperico, & quibusdam alijs ad Sanctum-Germanum. Et paucis pòst diebus, cùm eos expendisset, qui ad Sanctum-Dionysium, Nihil potui comperire, inquit, quod ante Diui Ludouici tempora fatisfecerit; existimóque omnes illos antiquissimos tumulos tempore eodem, nec multò ante D. Ludouicum constructos. Qui autẽ placuit maximè, is est nostratis Margaretæ, Sororis nimirum Beatricis primogenitæ, S. Ludouici vxoris. Denique commendans vetera sigilla, quæ coràm inspexit, ectypáque expressa tulit, ex Archiuis Abbatiarum S. Dionysij, S. Germani, S. Mauri, & cæterarum, vt in quibus continerentur germanæ effigies Karoli Magni, Hludouici Pij, Hlotarij Imperatoris, Pipini Regis Aquitaniæ, Karoli Calui, Karoli Simplicis, aliorúmque Regum ex secunda stirpe, Hæc sanè, inquit, satis refellunt tumulósque, & statuas hisce Principibus confectas ante quadringentos, aut quingentos annos.

Nihil non adiiciendum esse circa aliarum rerum studia: quoniam nihil exstare accepit ex mirabilibus seu artis, seu naturæ operibus, quod nõ studiosè spectauerit, veluti ædificia, opificia, machinas, plantas, animalia, fossilia, omnia denique obseruatu digna. Hæc inter, varia officia quà propè, quà procul literatis exhibuit; & cùm anxiè requisiuisset ex Paulo Seruita, ex Scaligero, ex Casaubono, ex eruditis aliis ecquid nouissent de Iuuenco Cælio Calano Dalmata, cuius Codicem MS. de Attilæ vita Venetiis asportauerat, vt ederetur, animum applicuit.

Anni sequentis ineunte vere, ac breui in Prouinciam redeunte Vario, non multo labore obtinuit, vt liceret sibi inuisere Angliã, comitaturo præsertim virum illustrem Antonium Boderium Regium Oratorem illò destinatum. Neque id modò Varius est passus, sed laudato proposito (in quod etiam conspirârunt Thuanus, Memmius, Mesmius Vicus, amici alij) recepit sese curaturum, vt Pater Patruúsque factum comprobarent. Discedentem voluit Peireskius Aurelias vsque deducere; vnde priusquam regrederetur, spectauit attentiùs tùm prisca Ecclesiæ S. Crucis vestigia, quæ vetustatis esse duxit mille, vt minimùm, annorum: tum præter alias statuas, imaginésque tam Karoli Septimi, quàm Ioannæ puellæ, videre eas voluit, quæ in Municipali Curia asseruari perhibebantur; sensítque speciatim effigiem, qua Rex est depictus cum barba, & San-Michaëliano torque, non esse vndequaque fidam. Inibat porrò iam mensis Maius, cùm discedente Boderio, ipse paucis diebus retardatus fuit, coactus veredis posteà subsequi, vt Caleti assequeretur. Cùm solvissent, perpauci fuêre ex vniuerso comitatu, quibus ex nauis agitatione, halitúque maris stomachus non fuerit submotus. Peireskius, cùm id præuideret, cæteris relictis, ad malum consedit, vbi & meliùs habuit. Causâ requisitâ, respondit agitationem minimam illa in parte fieri; quamobrem se eò declinasse, ne nausearet, vt cæteri, qui longè magis, tam ad proram, quàm ad puppim agitarentur.

Appulsus in Angliam, ac postquàm præeunte Oratore Iacobum Regem salutauit, carus ipsi habitus est, accersitúsque ab eo non semel: vt cùm narrare factum oportuit circa egregiam compotationem. Contigit enim, vt in quodam virorum doctorum conuiuio, Doctor Thorius ipsi Peireskio ingenti Scypho præbiberit: ac ille quidem se excusare, ob vastitatem pateræ; ob merum insolitum; ob imbecillem stomachum; ob compotandi insequentiam: verùm cùm nihil admitteretur, petiit, vt saltem sibi liceret, postquàm Thorio fecisset satis, suo arbitrio præbibere. Annuerunt omnes; ac tùm assumptis, quasi adigente necessitate animis, fæcundum hausit calicem, eodémque mox aquâ oppleto, Thorio intentans præbibit, totumque rursus (tanquam iniectum temperaturus merum) absorpsit. Ille quasi fulmine ictus, delapsúsve è nubibus, vix tandem ad se rediit, & quia ex condicto agebatur, neque resilire fas erat, tam longa suspiria è pectore duxit, toties adnobuit, remouitque ora, tot intereà carmina ex omnibus Græcis, Latinísque Poëtis profudit, vt dieu penè continuerit instillandæ aquæ in insuetum guttur. Atque id ipsum est, quod Rex cum audiisset ex aliis, ex Peireskij ore accipere voluit. Admissus est etiam in conclaue, seditque inter primores Comites in solemni quodam Conuentu per ea tempora celebrato.

Ad Viros doctos quod attinet, quos seu Londini, seu Oxonij, seu aliis in locis conuenit, primus fuit ille de sua Britannia bene meritus Guillelmus Camdenus, apud quem cùm aliquando sermo incidisset de antiquitate Britannicæ linguæ, ad quã Aremorica spectat, & præsente Doctore Teto, post rogatus circa complureis variarum Galliæ regionum voces requisiisset etiam quid Arelate, quid Tolonum significarent, responsum tulit, Arelatem eâ linguâ dici ciuitatem in vliginoso loco constitutam; & Tolonum citharam, fortè ob vicinum promontorium, cui Citharistes nomẽ fuit. Accepit & id genus alia, ex quibus penè deductus fuit in Strabonis, Taciti, aliorúmque sententiam, qui scripserũt Gallos & Britannos eadem primitùs lingua vsos. Alter fuit Robertus Cottonus inter curiosos, optiméque animatos conspicuus. Deinde tum Iacobus Collius, quem illius socer Matthias Lobellius, regius Botanographus, quem vtrumque deuinctum voluit. Posteà Albericus Gentilis, Henricus Sauilius, Ioannes Nordenus, & pleríque alij. Non tacendus verò eruditus tũ iuuenis Ioannes Barclaius, quem quanta beneuolentia prosequutus fuerit, intelligetur inferiùs. Dolere autem solebat non agnitos sibi nec Guillelmum Gilbertum auctorem libri de Magnete, nec Thomam Lydiatum celebrem Mathematicum. Doluit etiam non visum sibi præclarum illum Ioannem Seldenum (idque ex quo primùm opera quædam ab ipso edita obtinuit) verùm dolorem compensauit amicissimis literis, quibus deinceps cum illo egit. Non heic memorabo Bibliothecas varias, in quibus rariores libros obseruauit, non Musæa, in quibus vidit, & ex quibus comparauit quicquid pretiosum licuit. Magni verò ducebat præ cæteris gemmam, centum & quinquaginta libris Turonicis emptam propter cælatum Aëtionem cum Tiara Phrygia, quem Patrem Andromaches Hectoris vxoris argumentabatur. Non memorabo denique quam absportauit congeriem librorum, aliarúmque rerum, quas inter fuere Regulæ aureæ, ac in ipsis Pes Anglicus adfabrefactus, exquisitéque per Carolum Velinum diuisus. Referam solùm, quia maturiùs, quàm concepta spes, discedere voluit, ideò maximũ fuisse factum ipsius desiderium, & in familia Oratoris, & apud eruditos viros, qui cùm posteà variè ipsius meminerint, sufficiet heic excerpere quod memoratus Camdenus habet in descriptione Britanniæ, cùm de numismatibus ad rem suam pertinentibus verba facit, *Cunobelini*, inquit, *non alibi effossa haberemus audiui, priusquam superrimè nobilissimus, & in re nummaria antiquaria longè doctissimus, & perspicacissimus Nicolaus Faber Peirescius eiusmodi in Gallia reperta mihi ostendit.*

Et commoratus quidem fuisset nonnihil ampliùs in Anglia: sed quia treis duntaxat menses se abfuturum promiserat, idcircò post mensem discessit in Hollandiam, quam ab vsque initio (sed planè tamen tacitus) constituerat perlustrare. Quo discessurus tempore fuit, adiungere se illi voluit nobilis turba iuuenum, qui ipsi quoque fuerant ex Gallia Boderianum sequuti. Sed, vt sunt mores varij, nihil adhuc, non modò ex reliqua Angliã, verùm ne ex ipsa quidem Regia spectârant, quãdoquidem præter eum diem, quo Oratorem, cùm primùm Regi salutem dixit, fuerant comitati, vniuersum tempus, noctésque diésque aleâ ludentes contriuerant. Hinc rogarunt Peireskium vt quem destinarat discessum differret in vnum, aut alterum diem, donec saltem Vrbem cursim peruidissent. Cùm distulisset, illi se posteà cum ipso commisere mari, ac vix demùm, triduo exacto, fœderati Belgij oras prehenderunt. Mira tunc omneis vrgebat fames; & cùm cæteri exclamitarent, quod in propinquo diuersorio hospes respondisset nihil se habere vnde illam extinguerent: Peireskius illum solita humanitate lenissimè affatus, numquid tibi suppetit, inquit, vnde cum familia vescaris? Hospes verò suppetit quidem, sed quod similes vestri omnes exhorreant. Iussus proferre, obtulit illi nescio quas atras, & vt patuit ad fumum exsiccatas carneis, quas cæteri quidem statim auersati, Peireskius verò superficie leniter resecta frustulum interiùs detractum ita degustauit, vt suauitate cibi comperta aliud aliúdque assumpserit. Nihil inuitabat interea socios, neque commendabat edulium, tanquam ab ipsis repudiatum, adeò vt obstupescerent, donec eorum vnus conceptum errorem non-nihil deponens, cœpit leniter, & quasi tentando ori frustulum admouere. Vbi verò fame præsertim condiente sensit cibum non iniucundum, iterauit prorsus, & consequenter ita iterarunt cæteri, vt nihil facientes reliquum negârint se vnquam prandisse iucundiùs. Verùm illi quidem ad arma, aliaque studia diuerterunt, ipse perrexit requirere eruditos præsertim viros. Ac salutauit quidem primùm quos Middelburgi, Dordraci, Roterodami, Delphis, Hagæ celebrari acceperat: sed id tamen tum in transcursu solùm, quoniam præcipua illi erat inuisendi Scaligerum Lugduni Batauorum degentem.

Constituerat cũ ipso primùm quasi ignotus colloqui: quamobrem nomine mutato epistolam commendatitiam, quasi à Peireskio conscriptam, missámque illi obtulit. Scaliger autẽ eâ perlectâ, ipsum est humanissimè in Peireskij gratiã complexus. Post multos collatos sermones, & productos obiter libros, voluit Peireskius ex nescio quo paucas lineas exscribere: vbi verò ille chartã, calamúmque exhibuit, ac inter dictandum primas lineas characterem vidit, & αὐτοχειρίαν agnouit, tum in amplexus proruens, gratiosissimè conquestus est fraudẽ. Cùm deinceps variis de rebus colloquerentur suauissimè, Scaliger inter cætera declarauit velle se quidem iteratò procurare editionem Eusebij (nempe non planè arridebat quæ iam tũ primùm absoluebatur) itémque paterni in Aristotelem de Animalibus commentarij: sed esse tamen animum cedendi posteà in Galliam, & apponendi ossa sua sui parentis ossibus. Cùm excepisset autem Peireskius non esse illum igitur ἐνθάδε moriturum, illacrymatus Scaliger verbum

verbum ea de re non adiecit. Interpretanti illi Peireskius numismata varia, ac præsertim Sicula donatus est, inuitus licet, singulari Semissculo, cuius ille præ cæteris interpretationem fuerat demiratus. Donauit ipse multa vicissim, &, quod fuit illi iucundissimum, exhibuit, quam detulerat, expectatā ichnographiam, cum inscriptis carminibus sepulcrorum Scaligeranorū. Scilicet eam demùm superiore Martio Veronâ obtinuerat, nec pluribus literis datis habere priùs potuerat, ob varios morbos Nicheolæ, & quòd Syluius Donius, qui illam aggressus primus fuerat, ante perficiēdam obiisset. Vnum de quo Peireskius ambiebat interrogare Scaligerum, & non est tamen vnquam ausus, ne rem molestam faceret, fuit opus illud Cyclometricum, seu de Circuli quadratura ante duodecim annos in lucem emissum, ac statim à Francisco Vieta, Adriano Romano (posteà quoque à Christophoro Clauio, hominum Societatis Iesv γεωμετρικώτατω) aliisque in eo puluere exercitatissimis erroris conuictum. Nimirum præmonitus fuit non posse illi eam camarinam sine quadam bile moueri. Quod attinet verò ad Genealogiam, non professus est quidem se subdubitare an reverà attineret ad Veronenses Principes, quorum stirpem ille in se desinentem asseuerabat; sed paulò tamen liberiùs, &, quasi vellet quid cæterùm responderetur accipere, proposuit ipsi quæ à Scioppio, Guillandino, aliisque fuere obiecta.

Post Scaligerum cura fuit inuisendi Carolum Clusium, quem octogenario maiorem podagra tum primùm tentabat, vt & primum Scaligerū exercuerat ante paucos menses. Deprehendit autem imprimi eruntem in Appendice altera exoticarum plantarum figuram Fungi Coralloidis, quem ad illum ex Prouincia, cum aliis penè innumeris plantarum, radicum, seminúmque generibus transmiserat. Commodùm etiam illum admonuit circa Indicas quasdam plantas, in quibus describendis errasset, & quasdam, de quibus nihil audiisset, idque prolatis commentariis iuxta ostensas sibi Parisiis à Vespasiano Robino factas. Inuisit quoque post Clusium, præcipua Academiæ lumina, ac speciatim iniit amicitiam cum Bonauentura Vulcanio, qui circa Procopij versionem tum occupabatur; cum Dominico Baudio, qui ad peritiam historiæ adiiciebat Poëseos elegantiam, & cum nonnullis aliis. Dolere verò solitus fuit, quod per ea tempora abfuisset Lugduno Daniel Heinsius, quem non semel audierat à Scaligero commendari.

Fuit deinceps Amsterodami, vbi satiari vix potuit interrogando, & cognoscendo tam multa præclara, & rara, quæ ex vtraque India in id emporium conuehuntur. Fuit Encusæ, vt spectaret illeic celebre illud Bernardi Paludani Cimeliarchiū, in quo non ægrè tulisset, tanquam ad Cymmeos scopulos consenescere. Redeundo, nonnihil Hagæ commoratus, discedere noluit, quin priùs agnouisset Hugonem Grotium, quem, tametsi adolescentem, eruditio planè matura, ac omnigena commendabat. Diuertit verò Schenelingam, vt exploraret vectationē, & velocitatē Currus eā solertiâ à paucis annis excogitati, vt passis velis in littore nauigij instar euolaret. Inaudierat nempe Comitem Mauritiū post Neoportuensem victoriam experiundi gratiâ illum conscendisse, vnà cum capto in prælio Francisco Mendoza, ac intra duas horas attigisse oppidum Puttenum, quod inter, atque Schenelingam horaria milliaria quatuordecim intercipiuntur. Quare ipse quoque experiri voluit, commemorareque solebat stuporem, quo correptus fuerat, cùm vento tràlatus citatissimo, non persentisceret tamen (nempe tam citus erat, quàm ventus) cúmque animaduerteret scrobes occurrentes prætervolare, restagnantes passim aquas superficie tenus dumtaxat attingi; qui antecedebant cursores visos quasi retrorsum niti; quæ distantissima apparebant, momento penè prætereuntia; & quædam id genus similia.

Delphis iucundè exceptus fuit ab Abrahamo Gorlæo, quem forte offendit cælari curantem Græca quædam numismata, quorum aliquot miserat Parisios, oblatis priùs ad vsque mille, quæ ex Italia aduexerat. Satagebat nempe Gorlæus complere illa Paralipomena antiquorum numismatum, quæ promiserat in Dactyliotheca; quare & commisit Peireskio descriptionem breui prælo subiiciendam, vt pro suo candore eam expenderet, &, quà opus foret, doceret literas: ipse autem more bona fide gessit, correxitque potissimùm nescio quid scriptum circa Traianum. Quo loco narrare solebat rem memoratu non indignam, nempe Gorlæum, cùm aliàs Latinæ linguæ non studuisset, intellexisse tamen libros omnis circa rem nummariam Latinè conscriptos; eodem modo, quo Forcatulus omneis circa rem Mathematicam: tantum vales improbus labor ex desiderio quidpiam noscendi vehementissimo profectus. Vidit etiam Delphis superstitem adhuc Religiosam quandam ex eo tempore, quo Hollandi à Catholica-Romana religione defecerant; viso priùs Vltraiecti Canonico in primæua sua professione viuere permisso. Cúmque suspexisset non modò quicquid antiquissimorum ad conclusa illa Rheni ostia monumentorum superest; sed etiam quicquid dominatio Burgundionum Ducum expressum reliquit, tum mirandum maximè est, maximopereque laudauit temperasse sibi Hollandos ab euersione Templorum, & asseruasse intactos Choros, cum affixis insignibus Equitum aurei velleris à Philippo vsque Bono instituti.

Cæterùm redire voluit per Brabantiā, Flandriam, reliquasque Belgij Prouincias, impetratis priùs ab Hollandis, & ab Archiducibus liberi commeatus libellis. Accessit autem primùm Antuerpiam circiter finē Iunij, iniitque ibi amicitiā cum Andrea Schotto, & Carolo Scribanio ex Societate Iesv Viris eruditis: iténque cū Auberto Miræo, Ecclesiæ Decano, rerum Belgicarum, ac totius Historiæ Ecclesiasticæ eximiè perito; & cū Nicolao Roccoxio rei antiquariæ impensè studioso; & cū Henrico Sedulio auctore vitæ B. Elzearij. Cū deinceps Machliniā peruenisset Louaniū,

nihil æquè doluit, ac non fuisse ampliùs in viuis Iustum Lipsium, præclarum illud bonarum literarum lumen ante paucos menseis extinctum. Sperarat enim sese illum non minùs, quàm Scaligerum omnibus officiis breui deuincturum. Doluit pariter non adesse per eos dies Adrianum Romanum Mathematicum illum celebrem, quem gestierat summoperè cum Scaligero conciliare. Postquàm inuisit Academiam, doctósque, qui in illa viros, visere voluit apud viduam Medici cuiusdam cornutos duos lepores, qui ex Noruegia dicebantur allati. Et quia reperit mortuum alterum, obtinere quouis pretio & illius cornua, & geminorum iconismum voluit.

Bruxellæ amicitiam iniit cum Karolo Bromantio, Comite Bruvæo, & quibusdam aliis; at suspexit potissimùm celebrem Pictorem Vēcislaum Cobergeum, qui tū habebat præ manibus insigne opus quadripartitum de Architectura, de Pictura, Sculpturáque antiqua, de Deorum imaginibus, de Numismatis, seu mauis Medaliis, aut metallicis æneis à Iulio Cæsare ad Gallienum vsque. Memorabat porrò varios circa parteis singulas consertos cum illo sermones, maximè autem circa postremam, propter Cobergei opinionem, quòd Medaliæ huiusmodi monetales esse non possent; argumento præcipuo, quòd typus seu forma, qua ferirentur, signarenturque, elaborari non posset ante duos menseis ab artifice; adeò vt, cùm plures ducentis percuti eodem typo non possent, pretium operæ fuisset longè superaturum monetæ valorem. De colloquio, memini solùm obiecisse Peireskium, vsurpatam fuisse Seruorum industriam, quæ pretio non redimeretur; & excepisse Cobergeum, rem peractam fuisse cùm Serui edicto prohiberentur non modò quidpiam pingere, sed pingendi etiam addiscere artem.

Bruxella discessurus, scripsit ad Cottonum Epistolam pereruditam, misitque simul ectypos variorum nummorum, ac nominatim Commodi, ob insolitam scripturam vocis BRITTANIA, per duplex TT. & simplex N. Salutare voluit exinde Gandavi Laurentium Decbrotium, quem in Italia nouerat. Insulis Florentium Nallæum, eruditum Canonicum, antiquitatum Liturgicarum auctorem. Tornaci Dionysium VVillerium Canonicum & Cācellarium, ac Hieronymum VVinghemium similiter Canonicum; illum rerum antiquarum instructissimum, istum studiosissimum rariorum Plantarum. Duaci Guillelmum Richardotum Ioannis Præsidis filium, quicum ex vsque Italia colebat amicitiam; & Andream Hojum Professorem Græcum, abs quo memorante accepi quàm iucundè suauissimis Peireskij, ac Richardoti confabulationibus tertius interfuisset.

Enimverò præ cæteris referendus hoc loco est eximius Princeps Carolus Dux Croyus, & Arschotanus, qui ipsum totis decem diebus in celebri domo Bellimontana detinuit, continuò spectantem vt innumera, ita rarissima cimelia, ditissimásque metallothecas, quibus curiosissimus, eruditissimúsque ille exornauerat nobilissimum Musæum. Quin discedentem etiam coëgit absportare omnia, quæ habebat antiquorum Galliæ Regum tam aurea, quàm argentea numismata, itemque ex Græcis ad vsque sexaginta; præter aliquot vascula, ponderáque, & mensuras antiquas; cùm tamen nihil aliud à Peireskio accipere voluerit, quàm æreum nummum Ioannis illius, qui Theodosij, ac Placidij Valentiniani temporibus arripuit Imperium. Quo loco venit in mentem, aduexisse illum ex Flandria numismata Gallorum Regum, ex prima quidem Stirpe quadraginta aurea, præter varia argentea; & ex secunda quinquaginta argentea, præter vnum aureum Ludouici Pij, quod æstimabat maximi, quoniam non modò rarissimum, sed etiam parùm aberat, quin singulare arbitraretur.

Instabat tum tempus, quo perhibebantur celebreis fore cæremonias ad Fontem-Bellaqueum, in Delphini Principis, hoc est Regis Franciæ Primogeniti, baptismo. Videlicet illius sponsor dicebatur Pontifex Summus, ac nomine Pontificis Maffeus Barberinus Nuncius. Quamobrem sub Augusti finem discessit ex Belgio, ac satis tempori adueniens solemni pompæ interfuit, quæ peracta est die mensis sequentis, vigesima quarta. Renunciatum intereà est obiisse domi Nouercam, expectarique eius reditum variis rebus componendis. Quocircà amicis tam coram, quàm per literas salutatis, regressus in Prouinciam est sub initium alterius mensis.

Domi exceptus non abnuit consilium, quod Pater, Fraterque potissimùm suggerebant (nam Patruus nonnihil repugnarat) coëmendi ipsam Riantij Baroniam, cuius quia Valavesum erat subclientelare prædium, ideò fuerat litigiorum bene multorum seminarium. Huius ipsemet curam assumpsit paciscendi, contrahendique cum Ludouico Grollæo Medillionæo Marchione Brissiaci, eamque ob causam in Delphinatum vsque illum profectus est, rediitque confecta re, sub initium sequentis anni, qui fuit salutis millesimus sexcentesimus septimus.

Postquàm rediit, multis quidem rebus præclaris incubuit, sed nulli iucundiùs, quàm procurandæ multiplici vestigiorum vrbis, portúsque Carthaginiensis descriptioni. Nimirùm non alia ratione summos Auctores intelligi, conciliarique posse putauit; cogitauitque ea re gratificari Casaubono, qui cum de Portus præsertim situ, formáque dissereret, neque illius tamen dubiis nouerat esse factum satis. Scripsit prætereà copiosè ad Alardum Compendiensem Canonicum circa rem monetariam, ac inter cætera, de vsu Aurei Solidi in Gallia ad tertiæ vsque Stirpis initium, ostendendo viginti duos huiuscemodi solidos pependisse integram libram (tametsi quam vocant monetalem libram ex viginti solùm constaret) ac demonstrando Solidum non semper pro duodecim tantùm denariis argenteis oblocatum fuisse, sed nonnunquam pro pluribus, etiam ad vsque quadraginta. Inuasit illum intereà morbus oculorum molestissimus, à quo mense vertente vix fuit liberatus.

Cæpit

Cœpit tunc illum Patruus vehementer exstimulare, vt sese ad adipiscendum destinatam pridem Senatoriam dignitatem compararet. Ingrauescebat enim valetudo, infestabántque maximè articulorum dolores, quibus leniendis statuerat ad balnea nostra Diniensia ante æstatem accedere: sed timens ne quid fortè sibi humanitùs contingeret, constituerat simul ex vrbe non antè decedere, quàm Nepotem cooptatum inter Senatores vidisset. Et nectebat is quidem semper quàm gratiosè poterat, moras; sed ipsum die quadam, tacito consilio, deduxit ad Varium, vt iuberetur illius ore sese necessario examini subiicere, Senatuíque aggregare. Tum verò Peireskius nihil ampliùs cunctandum, postulauit solùm octiduum, vt rem maturiùs aggrederetur. Medius erat Iunius, imminebátque anniuersarium, trimestréque Curiæ Parlamenti iustitium: quocirca festinandum fuit, cùm examinari, approbaríque, nisi pro Comitiis coactis, non posset. Itaque paratus accessit, seséque probauit conuocatis Classibus ad VI. Kalendas Quintileis.

Proposita ipsi Lex fuerat ex sexto libro Codicis, qua Gordianus sancit ab eo, qui neque legatum, neque fidei-commissum, neque hæreditatem, vel mortis causâ donationem accepit, nihil posse per fidei-commissum relinqui. Eam porrò cum exponeret, oblitus non fuit, quod à Valerio, & Sallustio de Scipionis Æmiliani facinore proditum est, qui à Masinissa Numidiæ Rege sibi coniunctissimo totius Regni hæres testamento nuncupatus, eréque rogatus, vt ipsum inter quinquaginta quatuor superstites filios æqualiter herciscèretur, egregiè adeò id præstitit, vt ne minimam quidem rem sibi retinendam putàrit. Non item oblitus quod Aristoteles in Politicis detestatus est τὰ Carthaginiensium, quàm Locrensium instituta, quorum alij patrimonia æqualia habebant, alij quæ habebant, vendere non poterant, vt antiquæ hæreditates penes familias diutiùs starent; quoniam præter incommoda cætera, hinc efficeretur, vt ciues inertes tam in expectandis, quàm in possidendis patrimoniis forent.

Cætera mitto, vt attingam quæ præsertim re admirationem sui creârit. Nempe tametsi quod ad theoriam, quæstionésque iuris spectaret, existimatus fuerat paratissimus adfuturus; quod attinebat tamen ad vsum, iudiciorúmque formulas, creditus non fuerat perinde instructus. Sed nimirùm neque Parisiis, neque Aquis-Sextiis, occasionem vllam prætermiserat sciscitandi pragmaticos, cognitoréisque, & structores litium, ac reducendi in commentarios quicquid aut ex ipsorum ore, aut ex inspectis instrumentis, sæcularibúsque copiis didicisset. Profecerat etiam consilio, exemplóque optimi, consultissimique Senatoris Antonij Thoronij, dictionem nullam in toto formulario iure intactam relinquens, cuius notationem, causámque non nosset, vt vsum meliùs caperet, animóque infigeret. Vt paucis expediam, mirus fuit applausus, mirúmque elogium, quo fuit denique Patribus conscriptus.

Inardescebat deinde Patruus desiderio veniendi Diniam, sed obstitit increscens morbus, inualescénsque Solis feruor: proxima quippe erat tempestas dierum Canicularium, per quos ab vsurpandis balneis, thermísque mos est abstinere. Auebat etiam Peireskius vnà cum Patruo accedere; tum vt obsequio continentem gratitudinem testaretur, tum vt hanc partem Prouinciæ nondum sibi visam lustraret; tum vt Baronem Flayoscensem inuiseret, qui ducta in vxorem filia vnica Guillelmi Falconij Diniensis Proseneschalli, apud socerum morabatur. Abnuit tamen id Patruus, seu ne absisteret à iure dicundo in Classe per ferias statiuas delecta; seu ne discederet à Vario, qui illum abs se abesse ægrè patiebatur: seu ne curam dimitteret, quæ rogatus fuerat præesse Cayrio Pictori in obducendo liquatæ Auditorij Palatini contabulationi Gallicorum Regum Iconibus. Ipse nimirum solus par fuit suppeditare maximam quandam germanarum iconum seriem, quam ex numismatis, sigillis, sepulcris, vitris aliísque huiusmodi monumentis deduxerat: meminique, cùm veram faciem Hugonis Capeti diu desiderasset, dixisse non semel habere se gratiam optimo Viro Augusto Galandio, quòd illam ab eo obtinuisset, ectypo sigilli expressam. Discessit ergo Patruus sine eo, post Caniculares exactos.

Enimverò Varius rem gratam vtrique facturus, constituit per Septembrem mensem vnà aduenire, adduceréque Peireskium, vt vnà Patruum inuiserent, vnáque regionem spectarent. Et nonnulla quidem obseruanda illis occurrerunt antiquitatis vestigia: sed nihil mirabilius visum nostratibus Thermis, in crypta subtepida, quam aquæ calentis prætercurrens alueolus sic feruefacit, vt lenissimè sudorem educens, mirè conferat pituitosis, frigidisque humoribus; idque præsertim vbi illi dispositi priùs ad exsolutionem fuerint Balneo quodam, Virtutum dicto, ob singularem energiam, mirabilésque, & desperatas aliis remediis curationes. Optabant porrò illi quidem præterea spectare Serpentes, ex obuersa Austro, ac præcelsa rupe, ad cuius radicem sunt Thermæ, Balneáque deciduos, & maximè quidem quia innoxij, expertésque veneni sunt: verùm illi non decidunt, nisi Maio, ac Iunio, & ferè quidem copulati, dum prurientes variè discurrunt, éque rimis in rimas subeuntes ad præcipitium non attendunt.

Faciam hîc fortè rem non ingratam hominibus nostris, si duo quædam commemorâro, quæ adsidentem Peireskium audierunt. Vnum apud Petrum Trichaudum, San-Martinium Inquisitoriæ Classis Præsidem, qui solitus Diniæ per æstatem degere, illum cum Vario domo excepit. Cùm enim causa exquireretur caloris aquarum Thermalium, & Guilelmus Alamandius doctus Medicus esse diceret non actu, sed potentiâ ignem; excepit ipse debere potiùs esse ignem actu ardentem in cauernis illis subterraneis, quæ exinde incalescentes aquam præterfluentem feruefaciant; neque enim seu bitumen,

seu sulphur, seu aliam materiam potentiâ solùm calidam excalefacere aquam seu traiectam, seu infusam, etiam vitriolo, halinitro, aliisque huiusmodi mineralibus turgescentem. Adiecit fumos, seu vapores ex aquis thermarum in fissuras rupium subterraneis ita Serpentis afficere, vt veneni generationem seu impediant, seu corrigant, eadem ratione, qua in Ponto idem facit vsus absinthij, ex Plinio. Qui Plinius quidem, cùm aliunde non improbet venenum serpentum in felle esse, & serpentes congressuri dicantur fel euomere; mirum non videri, si quo tempore serpentes sibi coeunt, decidúntque, veneno careant.

Alterum apud Antonium de Bononia Episcopum, qui sequenti die vtrumque, ac etiam Trichaudum comitiùs excepit. Cùm enim ex ostensis sibi à Flayosceo in duobus Sacellis maioris Ecclesiæ tam Porcelletanis, quàm Villanouanis insignibus, edisseruisset tempora, quibus Prælatos optimos ex iis familiis habuimus; incidit sermo de tempore, déque titulis, quibus Aueniò, Comitatusque Venascinus ad Pontificem Maximum peruenit. Cúmque alij nihil scirent aliud, quàm factam à Ioanna Regina Clementi sexto venditionem, anno supra millesimum trecentesimo quadragesimo octauo, ac die nona Iunij, pretio Florenorum octogies millies, retexuit ipse totam historiam ab anno vsque ducentesimo nono, quo Raymondus Sextus Tolosanum Comes hæreseos Albigensium fautor, & Legati interfecti auctor creditus, fuit ab Innocentio tertio iterum excommunicatus. Inde enim cœpit ditione spoliari, ac post annos nouemdecim transactio Parisiis sic fuit inita, vt Raymondo illius filio, & Alfonsi Pictauiensium Comitis Socero sola vrbs Tolosa, cum paucis adiacentibus cesserit, cætera vltra Rhodanum loca ad Regem attinuerint; quæ citra verò possidebantur, ad Pontificem spectarint. Cùm homines autem eiusce regionis non satis lubentes id ferrent, quòd Romam passim prouocarentur, ac ideò Raymondi partibus fauerent, Bonifacius quidem octauus prouocationes illas remisit, Clemens verò quintus, vt ampliùs deuinceretur animos, etiam sedere illeic voluit; & cùm, post Ioannem vigesimum secundum, Clemens sextus Pontifex foret, facta est venditio eorum Iurium, quæ Comitis Prouinciæ erant, à partitione vsque facta inter Raymondum Berengarium Comitem Prouinciæ, & Alphonsum Comitem Tolosæ, anno supra millesimum centesimo vigesimo quinto.

Et hæc ille quidem, pluráque disseruit, ac denuò comitatus est Varium triduo pòst redeuntem. Patruus posteà, vt restitutam valetudinem tueretur, & vt tranquilliùs degeret quicquid æui superetat, non Aquas-Sextias, sed Belgencerium, dum regrederetur contendit. Occurrerat illi Peireskius, ac non modò deduxerat, sed lateri eius adhærere, neque à præstandis obsequiis recedere statuerat: verùm non tulit Patruus, voluítque vt potiùs rediret Aquas-Sextias propter Remigialia, quibus fit Curiæ instauratio. Rediit ergo Peireskius, ac tantò minùs pœnituit, quantò audire licuit Varium sua illa oris suauitate de lite, & concordia, déque amore iustitiæ, Magistratuúmque perorantem.

Deinceps verò ita cœpit suo defungi officio, vt desiderari nihil posset. Tametsi enim Varius, cùm pensa Curialia distribueret, solet initio inspectorem multarum litium designare; quarum tamen paucarum curam illi commissam voluit, eas ipse ita solitus fuit otiosè, acutéque, & per omneis numeros, ac momenta Iuris perpendere, vt confecta instrumentorum contextarissimis breuiatis, explanatissimè deinde, & summa cum fide ad Curiam referret. Cùm verò alio expalitore ferenda erat sententia, mirè lætabatur, si tempus ad deliberandum daretur, aut controuersiæ commentarios præhaberet à partibus; pudebat enim, nisi foret communiendo suffragio instructissimus, calculum conferre. Rursùs autem, quoniam persæpe ob litium anfractus animo pendebat, conuenire solitus erat memoratum Thoronium, qui scrupulos eximeret, nec dubitabat etiam Vario grauiores caussas proponere, qui ob eximiam grauissimi, sanctissimique iudicij perspicacitatem eas illustraret. Agebat verò id præsertim in vespertino colloquio; iam tum enim Varius singulis noctibus aduocabat illum in frugalem cœnam, vt sermones conserere, sepositis arbitris, posset.

Cæterùm, quia nescius erat tempus frustrà conterere, ideircò satis superetat, vt bonas arteis excoleret, & cum doctis viris teneretur commercium. Inter cætera procurauit exquisitam fieri Anatomiam magnæ cuiusdam Testitudinis (longitudine nempe cubitali) quam è Martigio mari eductam pisciculis nutrierat, à mensibus circiter tribus. Cùm singularia verò multa in ea dissectione obseruata fuerint, tum illa non postrema, quòd omoplatæ anteriorem, non posteriorem habuerint situm. Quòd arteria aspera fuit longitudinis semicubitalis, diuisáque in treis ramos, tribus à pulmone procul digitis, ac ramulos quosdam ad renes, & vesicam vsque producens. Quòd eadem annulos habuerit omninò, siue vndequaque (etiam versus œsophagum) perfectos, & cartilagineos, larynxque epiglottide destituta constiterit. Quòd non ex sola vena porta venarum distributio in interanea fuerit, sed plurimæ etiam ex reliqua caua hepatis parte prodierint; ex eadémque parte cholidochus parte processerit geminus in dodecadactylon intestinum. Quòd nulla distinctio gracilium, crassorúmque intestinorum, nulla cæci diuerticula, penduncula, nullus item lien, nullus aliquis circummunitiens cor (tametsi id aqua pericardio conclusæ innatauerit) & id genus nonnulla alia. 1608.

Detexit aliunde non longè ab vrbe aggerem quandam copiam non humanorum modò ossium natura factorum lapidea, sed variorum etiam animalculorum, itémque stirpium, foliorum, florum, similiúmque huiusmodi: quam confestim aliisque per

vniuersim

vniuersam penè Europam. Adjecit autem tessellas quasdam, seu lapides Rhomboidaleis, tum rubeos, tum crystallinos (videlicet ipsius talchi, seu specularis lapidis specie) ex Rientiensi agro effossos, eáque in re mirabileis, quòd dum exsoluuntur in minutiores particulas, particulæ quæque tueantur rhomboidalem illam figuram. Quin etiam mittens Parisios, adjectam voluit congeriem diuersissimam conchyliorum, & piscium, qui monstrosâ formâ in mari Mediterraneo visuntur: itémque pellem felis marini, & innumera alia, quæ destinauit præsertim ad Pictorem celebrem Danielem Monsterium, à quo expectabat icones Varij, Thuani, Casauboni, atque Malherbij.

In Italiam cùm mitteret, nominatim verò ad Gualdi, accepit magno suo dolore obiisse Baronium, déque lamentabili casu ad Flauoscum, & alios scripsit. Cùm verò in Belgium, condoluit Villerio ob jacturam ab ipso factam Hadrianei numismatis, in cujus aduersa parte ex Villerij quidem sententia fuerat Phœnix exhibitus, ex ipsius verò Peireskij interpretatione, Ciconia. Argumentatus autem id fuit, ex proceritate cruriúmque, & colli, cùm Phœnix soleat potiùs Aquilæ instar repræsentari: præteréaque ex serpente ipsi ad pedes apposito, & ex inscriptione PATRI, qua designata fuerat Hadriani erga Trajanum pietas: denique ex quibusdam aliis satis luculentis indiciis, quibus consolari adnixus est virum, monstrando rem deperditam non fuisse adeò, atque ille existimauerat, raram. Sic consolatus etiam est circa jacturam Iaspidis Argæum montem referentis: idque egens ipse tum quoque consolatione aliqua, quòd famulus quidam suffuratus fuisset numismata aurea primorum Imperatorum, & onychas, gemmásque alias elaboratissimæ cælaturæ.

1608 Incidit intereà Claudius Patruus in morbum lethalem non longè à Regalibus feriis anni millesimi sexcentesimi octaui. Inuiserat illum Peireskius per festa Natalitia; & quia valentem reliquerat, ideò mira consternatione renuntiatum excepit casum, qui septimo die à decubitu carissimum abstulit caput. Constituerat optimus Senex cor, & intestina Belgenserij condi, reliquum verò corpus Aquas-Sextias in majorum suorum sepulcrum transferri. Id itaque parentatione, magnáque pompa præstitum est, inuitatâ Curiâ actione (vt tum moris erat) panegyrica per Ioannem Petrum Oliuarium Senatorem optimum, & assensu facto per Varium oratione alia eximia, quæ inter funebreis habetur, inque editione posthuma est numero decima sexta. Ad eius calcem videre licet quanti Peireskium fecerit, cùm tantoperè commendauit studium, quo Patruum talem dilexerat, parauerátque successorem. Nescio an dici debeat, quod demirata tota vrbs est, fidissimum defuncti canem affectatione perpetua circumstetisse feretrum, non potuisse per plureis dies amoueri à tumulo, & postquam domum reductus fuit, coram icone diu constitisse.

Peireskius, sedato nonnihil dolore, sese, vt priùs, ad functionem Senatoriam composuit; paríque modo non destitit bonas horas succidere in gratiam liberalium & studiorum, & studiosorum. Nam primùm quidem varias ad varios amicos literas perscripsit: sed prolixiores tamen nullas, quàm ad Lælium Pascalinum, circa Vrsini lapsus, circa Francorum Regum icones, sigilla, numismata, titulos (connexis specialiter iis, qui Carolum Pipini filium vsurpasse Magni cognomentum arbitrarentur) circa statuas thymelicas, circa suum Aëtionem, quem cùm Velserus opinaretur Pictorem esse, cujus Lucianus in Herodoto meminit, perstitit ipse in sententia, propter tiaram Phrygiam, seu insigne regium, quod ad Patrem Andromaches diceret potiùs referendum; circa columnas Herculeas, portum Ostiensem, & cætera curiositatis inexhaustæ. Ita egit cum Fontanæo de re nummaria; & cum Serada specialiter de numismatibus antiquis: cum Claudio Frereo libellorum supplicum Magistro, & Gratianopolitani Senatus postea Principe, de historia Francica: cùm San-Marthanis Fratribus de Genealogisticis; cum Pignorio de Purpura; cum Nicolao Fabro, cúmque aliis de rebus sexcentis.

Deinde innumera fuere, quæ obseruauit circa genera piscium rejectanea, quibus Martigij, alibíque condiendis curam demandârat; quæ circa conchylia, circa plantas, circa lapides, circa cætera (quæ rursùs variè distribuit) maximéque cùm per Aprilem diuersatus est Belgenserij, vnà cum Vario; vbi de prolatis compluribus rebus, quas ille nondum viderat, est suauissimè collocutus. Etenim sermo habitus est de Lapide cæruleo, in agro Olbiensi reperto, è quo ejusdem cognominis color excrahitur, vti etiam ex marmore lapidem lazulum imitante; de lapide item Coralloide stellato, de Coralloide punctato; de Lepadite, seu Lepadi conchæ valualui non absimili; qui omnes fuerant eruti ex agro Castelletano. Rursùs de Conchite striato, quem ex agro Antipolitano, ac Fossensi habuerat; de Gagate, & Succino flauo, eruto ad turrim Beuonsiam. Huius occasione edisseruit Succinum rem fossilem esse, quippe in Sicilia quoque effodi, & torrentium impetu detegi, deferrique ad mare vsque, & repellente maris aqua, in littoribus sæpè inueniri. Probabile proinde esse, vt quod expiscantur ad Balthicum mare, vi aquarum erutum, translatúmque eò fuerit (maximè verò cùm eodem modo plerumque contineat conclusas muscas, cæteráque id genus animalcula). Quare & fabulosum esse, quod aliqui narrant, arbores prægrandeis esse in Noruegia, ex quibus id Succinum, quasi gummi quoddam decidat, concrescat, atque induretur.

Enimverò toto hoc anno nihil magis placuit, quàm quod obseruauit, ac philosophatus est circa pluuiam Sanguineam, quam decidisse rumor percrebuit sub Iulij mensis initium; conspicuis nempe maximis guttis, tum in ipsa vrbe, ad parietes cœmiterij majoris

Ecclesiæ,

Ecclesiæ, quod est propè muros; quàm ad muros ipsos; ac rursus, ad parietes villarum, pagorum, oppidorúmque, ad aliquot millaria circumvicinorum. Nam primùm quidem accessit ipse ad inspectandum guttas illas, quibus lapides rubescebant; nihilque non egit, vt alloqui posset quos agricolas memorabant vltra Lambiscum sic fuisse perculsos ex decidente pluuia, vt derelictis operis in vicinas ædeis citi aufugissent. Deinde, cùm fabulam esse, quod de viris huiusmodi proditum fuerat, comperisset, non placuit illi quod Physici referrent huiusmodi pluuiam ad vapores è rubra terra sublimè euectos, & post concretionem decidentes; quippe vi caloris eductum vaporem absque colore sursum ferri: vt vel constare potest ex eo, qui eductus e rosis rubeis in limpidam aquam concrescit. Minùs etiam placuit, quod vulgus, ac nonnulli Theologi opinarentur facinus esse Dæmonum, Strigúmve à quibus fuissent interfecti innocentes infantuli; scilicet hoc esse meram conjecturam, fortaßisque etiam Dei bonitati, prouidentiæque iniurium.

Succurrit porrò intereà casus, ex quo sibimet visus est germanam causam detexisse. Quippe ante aliquot menseis concluserat, pyxide inuentam quandam Chrysalin, magnitudine, formáque insignem. Eius cùm ampliùs non meminisset, excitari bombum inaudijt intra pyxidem, eáque ad aperta, deprehendit chrysalin, deposito spolio, factam ex eruca papilionem pulcherrimum, qui statim auolauerit, reliqueritque in fundo guttam rubeam, amplitudine Solidi vulgaris. Quoniam verò id contigit circiter idem mensis initium, ac per idem tempus obseruata est Papilionum confertim per aërem transvolantium incredibilis multitudo: idcircò opinatus est papiliones huiusmodi interquiescenteis parietibus diffudisse illeic, quasi excrementum, guttas simileis, magnitudine videlicet pareis. Quare iteratò accessit, comprobauitque guttas illas non supra ædificia, non in deuexis lapidum superficiebus extare, vti debuerat contingere, si è Cælo sanguine pluisset; sed in subcauis potiùs, ac in foraminibus, vbi animalcula potuerant quasi nidulari. Accessit, quòd parietes iis tingebantur, non qui in mediis oppidis, sed qui agrorum vicini erant, neque secundum parteis elatiores, sed ad mediocrem solùm altitudinem, quantam volitare papiliones solent. Hac ratione proinde est interpretatus, quod Gregorius Turonensis refert de pluuia sanguinea Childeberti tempore conspecta Parisiis, in diuersis partibus; & in domo quadam territorij Syluanectensis. Itémque quod memoratur temporibus Regis Roberti sanguine pluisse, circiter finem Iunij; adeò vt sanguis, qui cecidisset super carnem, vestem, lapidémque non posset aquà elui, posset verò qui super lignum. Quippe idem fuit papilionum tempus, & recentes quoque has guttas elui non posse vllà aquà è lapidibus comprobatum est. Hæc, & similia cùm apud Varium magnâ coronâ ædificauisset, placuit simul rem explorari, contigitque vt cùm variè per agros incederent; guttas quoque multas deprehenderint in lapidibus, rupibúsque: sed ad cauas tantùm, subuexásve, non verò cælo obuersas parteis.

Accepit deinde ex Italia, & transmisit statim ad Thuanum elogia doctorum quorundam Virorum, vt Hieronymi Columnæ, Gabrielis Faërni, Crucei, & similium, quorum ille voluerat in sua Historia meminisse. Rogârat aliunde ipsum Scaliger, vt instauraret commercium, quod per P. Ostagerium hospitem olim Massiliæ suum instituerat in Oriente, coemendis Samaritanis, Ægyptiacis, Arabicis libris; dolens quòd à quindecim annis, quibus degeret in Hollandia, nihil prorsùs inaudijsset de Pentateucho Samaritano, cuius sibi procurandi Ostagerius fuerat pollicitus studium. Peireskius ergo, cùm priùs quidem aliquid ea in re tentasset, tamen incumbendo acriùs, eiusmodi librum inter plureis alios in Ægypto coëmi, aßimque ad se mandauit. Verùm nauis, qua vehebatur, à piratis direpta est, recuperarique is liber non potuit. Ita priuatus Scaliger fuit exoptatissimo Codice, vt etiam nunquam est assequutus expectatissimum responsum, quod Peireskio ab eius morte venit feliciter in manus. Scripserat nempe Scaliger ad Samaritanos Ægypti, itémque ad magnum eorum Sacerdotem Eleazarum in ciuitate Sichemo morantem, quæsierátque ex ipsis varia circa obseruationem Sabbathi, cæterúmque festorum; circa Messiam, cuiusque apud ipsos nomen; & ad extremum, exemplum Legis, Pentateuchíve popòscerat. At ipsi quidem geminis Epistolis responderant; sed quòd illæ in Genebrardi, aliorúmque manus incidissent, detentæ sunt, donec, Scaligero mortuo, Peireskius & obtinuit, & per virum imprimè doctum Ioannem Morinum è Congregatione Oratorij; Latinas fieri nuper curauit. Curam quoque eo tempore euocandi Pacium resumpsit, & quod ampliùs, efficiendi ne diutiùs in Religione heterodoxa perseueraret: at nimis multa intercesserunt, quæ sollicitudinem variam, variósque conatus fecere rursùm irritos.

Aberat per ea tempora Valauesius frater Parisiis, ob Riansensia negotia: & quia ipsi aliquot mensium intercedebant induciæ, ideò rogauit illum Peireskius, vt, vel sua causâ, inuiseret Angliam, Belgiúmque, & amicos illeic suos salutaret, quæ donaturus sit, offerret, rara quædam munuscula. Orauit etiam quam-maximè Aquis-granum contenderet, vt quicquid illeic monumentorum Caroli Magni superesset, accuratè inspectaret, inscriptiones exscriberet, imagines quasque in Ecclesiasticis seu libris, seu vitris, seu vestibus, seu lapidibus, seu quibusvis aliis rebus impressas exprimi curaret, locorum, ornamentorúmque ichnographias non negligeret, diplomatum apographa, sigillorum ectypa, prece, pretióve obtineret. Adjecit se sic pœnitere, quòd in Hollandia cùm versaretur, Aquis-granum non diuertisset, vt nisi fratri confideret, paratum se diuertisset,

definitè, neque alio nomine eo suscipere profectionem. Fecit porrò Frater abundè, & satis, mira sollicitudine, sedulitate, fide; cùm ipse interea post initium autumni est digressus Monspelium, ob illa eadem negotia: scilicet Marchio Oresonius Bressiaco litem intenderat, ob dispendium Riantij ius plenum.

1609. Redierat medio circiter vere, dolorem dentium infandum perpessus, cùm non longè pòst incidente patre in periculosissimum morbum, contraxit ipse quoque febrim, quæ diuturna admodùm fuit, cessánsque sic languidum fecit, vt vix denique per Autumnum penitùs conualuerit. Quo loco referendum est, quod retulit ipse non semel. Cùm ciborum non appetens, fastidiosúsque tabesceret, rogasse Iacobum Fontanum clarum Medicum, eiusque affinem, annon aliquid demùm esset, cuius esum appeteret. Annuente ipso aliquid esse, sed quod se non impetraturum, haberet compertissimum; institisse illum, iā modò, quodcumque foret, significaret. Cùm dixisset autem, Pepones: tum excepisse Medicum, macte, bonóque animo esto; neque enim permitto modò, sed adhortor etiam, ac præcipio, addóque, vt nonnihil meri præsumas, postassumásque, & absque pane, aliáve re ad initium pastus, in stomachum mittas. Obsequutum igitur fuisse, adeóque bene inde habuisse, vt deinceps, ac donec vixit inmotiè semper eadem ratione pepones esitauerit.

Conualescens variis officiis studiosos varios adiutauit, veluti Ioannem Tarillem Arelatensem Medicum, nescio quid de ea noua stella, quæ per memoratam magnam Coniunctionem apparuerat, meditantem; Gasparem Bricium in eadem ciuitate patrochum; virum bonum, industrium, & cœlestium obseruatorem. Ioannem Baptistam Hanseuium, quem nouerat Romæ in erudita familia Cardinalis Baronij, cuíque procurârat, vt toto triennio foret Gymnasiarcha Aquensis. Atque istos quidem, aliósque demeritus est, valetudine adhuc dubia, remissioréque solùm morbo; cui contrahendo, producendóque non contulit parùm iactura trium amicorum insignium, qui in Hollandia clari fuere.

Eorum primus fuit Scaliger, qui manum iam admouerat commentationi de Hebræis numismatibus, cùm laborare hydrope cœpit, ex intemperie iecinoris, quæ quarto demùm, aut quinto mense, ipsum, die Ianuarij vigesima prima, oppressit. Alter fuit Clusius, qui non tam podagra recenti, quàm debilitate naturæ, die quarta Aprilis interiit. Posthuma huius opera, siue Posteriores curas edidit curator testamento datus Franciscus Raphelengius, mentione sæpè facta Peireskij, cuiusmodi illud, *Allata est ex Guinea in Gallicam Spica non dissimilis præcedenti, narcola Indica fractibus constans, cuius iconem nobilissimus, & amplissimus Vir Nicolaus Fabricius Dominus de Peiresc, Aquis-Sextiis in Galliæ Prouincia Senator ad Clusium miserat.* Et posita, *Sequens Tragacanthæ icon, quæ nobis transmissa est ex Gallia Prouincia, nempe Aquis-Sextiis, ob amplissimo, & nobilissimo Viro Nicolao Fabricio, Domino de Peiresc, Consiliario Regio in supremo Senatu Aquensi, cum literis ad clarissimum Clusium.* Ac rursus, *Subiungi poterit epistola quædam doctissimi Viri D. Doctoris Fontani, quam ad nos Aquis-Sextiis misit amplissimus, & prudentissimus Vir Nicolaus Fabricius Dominus de Peiresc, inclusam literis suis ad clarissimum Clusium destinatis; quæ quamuis post mortem clarissimi Clusij ad nos perlata sit, locum in his Additamentis aliquem mereri nobis videtur.* Agebatur porrò in illa epistola de insigni Aloë, quæ in quodam Aueniunensi horto à centum circiter annis sata, eruperat sub initium Maij anni millesimi quingentesimi nonagesimi noni, ac intra dies quidem quadraginta quinque, ad vsque altitudinem palmorum Prouincialium triginta duorum, hoc est, Parisinorum pedum viginti quatuor, cùm proximè sensisse. Cuiusmodi & nos deinceps eruptiones aliquot in Prouincia, & Draguiniani præsertim, vidimus. Tertius fuit Abrahamus Gorlæus, à quo non potuit cœptum opus Paralipomenon absolui.

Parùm porrò abfuit quin hisce amicis Varius quartus accesserit. Is per iustitium Septembri mense concesserat Antipolim, vt possessionem eius loci Regio acquisiti patrimonio, Regis nomine adipisceretur. Cùm inuisisset verò Fratrem, Petrum nempe Varium Vintiensem Episcopum, incidit in febrim periculosissimam, ac mense penè diuturniorem. Hanc Peireskius cùm accepisset, teneri vix potuit, quin, laborans licet, laboranti accurreret. Cùm non posset tamen, mira sollicitudine, vel potiùs anxietate fuit, vt quocumque modo operam præstaret. Cætera inter, scripsit Massiliam, ac extimulauit Carolum Cassaneum clarum Medicum, apparauítque illi curauit & rhedam, & lembum, vt seu terra mallet, seu mari, eò expeditè aduolaret. Missitauit penè in singulos dies, qui exquisita quædam seu remedia, seu edulia ferrent, & quis foret status morbi renunciarent. Cùmque primùm facta est spes melioris valetudinis, sellam misit gestatoriam, quam domi habebat commodissimam; tametsi ille non potuit, nisi vectorio lecto reduci.

Dum vterque deinceps residuo Autumno conualescerent, diésque totos in colloquiis familiaribus ducerent, putásne illorum sermones nihil habuisse eruditionis? Vnum præterire non possum, qui fuit postmodùm aliquoties à Peireskio commemoratus, eiusque occasione, etiam post eius obitum, superfuit quidpiam peragendum. Ansam fecêre Conuentus varij, qui toto Regno Principis iussu habiti recens fuerant, vt de condendis perpetuis circa Monetarum valorem, vsúmque Statutis deliberaretur. Cùm enim ante septem annos statuisset publico edicto, vt aureus Solatus antea obligatus sexaginta solidis, valeret exinde sexaginta quinque; euenerat iam, vt pro septuaginta, & pluribus commutaretur. Itaque Vario sententiam poscente,

poscente, respondit Peireskius viã esse spectandam, vt proserpens malum illi vnquam posset. Causam enim esse commercium cum vicinis nationibus, apud quas aurum cariùs, quàm apud nos redimeretur. Nam tum quidem aurum nobis esse in proportione ad argentum non omninò duodecupla; apud Hispanos verò, exempli causâ, in plusquam tredecupla esse, idque edicto recentissimo, quo Rex Hispaniæ auri valorem decima parte adauxerat, intacto valore argenti. Qua in re sanè non fuerat Principem nostrum imitatus, qui maiore solidorum numero aurum æstimans, maiore quoque æstimauit argentum, ne proportio illa enariata censeretur. Subjunxit, tametsi non modò Rex noster, sed etiam Rex Angliæ, cæterique Principes nouis edictis eam proportionem conarentur, promoueréntque; euenturum tamen, vt singulis æmulatione quadam vel aurum pluris facientibus, vel ipsius pondus, aut certè internum argenti valorem, imminuentibus, res definiri nunquam posset. Scilicet nunquam defuturas, vel bellorum occasiones, quibus exhaustis ærariis, ad id remedium prouocarentur, vel nationes satis consultas, quæ potiores auri, argentique species penes se seruare, aliundéve allicere hoc artificio procurarent.

Et exemplo quidem esse posse Romanos, apud quos As æreus, Denarius argenteus, & Solidus aureus ita paullatim fuêre imminuti, vt postremò facti extra vsum fuerint; & Solidus ipse nominatim, qui cùm potuisset initio duobus Solatis exæquari; commutari demùm debuerit in speciem argenteam, quæ ipsa quoque sic degenerauerit, vt existimari possit in Solidum nostrum vsualem abiisse. Verùm ne tam procul quæreret exemplum, sufficere, si spectaretur vel vnius Solati valor, qui intra centum postremos annos ita increuisset, vt decrescente simul interna bonitate solidi, duplo solidorum numero iam æstimaretur. Non esse verò probabile, vt deinceps consisteret, sed futurum haud dubiè, vt intra paucos annos triplò, quadruplóque incrementum acciperet, Solidúsque intereà non imminueretur modò pondere, sed euaderet etiam planè æreus, tunc pondere quoque suo decessurus. Nec verò vana fuit conjectura: quando iam Solatus à nuperis annis taxatus est solidis centum quatuor; idque Edicto publico, cuius occasione ipse, cùm forte adhuc superstes, adnotaui auri ad argentum proportionem proximè quindecuplam esse.

Sed ad colloquium vt redeam, cùm retulisset obiter Assem initio pependisse libram integram, seu duodecim vncias, ac diminutum deinceps fuisse ad vsque duas, ad vnam, ad minus: Denarium, cùm tempore Regum pependisset trientem vnciæ; sub antiqua tamen Republica pependisse solùm sextantem, sub recentiore partem septimam, sub primis Cæsaribus octauam, seu drachmam (Atticæ nempe drachmæ æqualem:) Solidum denique principio fuisse partem libræ trigesimam octauam, posteà quadragesimam, quadragesimam quintam, quinquagesimam, & ita deinceps: tum requisiuit Varius, qui illæ Libræ, seu Vnciæ à nostratibus differrent? Excepit Peireskius, sibi ea in re nondum penitùs factum satis. Nam habere se quidem pondera antiqua librarum viginti, decem, trium, singularum, quæ cum libra Parisiensi sexdecim vnciarum zygostatica comparasset; sed comperisse tamen solùm vncias Romanas duodecim, decem circiter vnciis Parisiensibus exæquari. Circiter, inquam; nam nunc excessum, nunc defectum excurrere ad tres, quatuor, & quinque drachmas. Tametsi verò doctus Budæus proportionem præscripsisset proximè sesqui-alteram, quòd putaret libram Romanam semunciâ superadditâ libræ Marcæ, seu octo vnciis Parisiensibus æquam esse; attamen se varios Denarios antiquiores, integrioresque, quàm Budæo fuissent ad manum, ad eandem libram exegisse, deprehendisséque libram Romanam cum semuncia decem Parisiensibus vnciis, vt minimùm, æquipollere. Non audere tamen adhuc rem decernere, quòd illi quoque denarij passi fuissent intertrimentum, expectaréque donec Româ impetrauisset modulum Congij, qui à Vespasiani vsque tempore in Capitolio consecratus, exstaret, asseruaretúrque in Farnesiano Palatio, & decem librarum vini aut aquæ pondus continens, prodere posset quoniam libris, vnciisque Parisiensibus tale pondus exæquaretur.

Probauit ille, rogauitque equidem pateret Congij ad nostrates liquidorum mensuras esse analogiam? Peireskius verò dixit id quoque determinandum ex modulo; interea verò putare se continere Congium ferè circiter Potus (sic enim in Prouincia vocantur, quæ Parisiis Pintæ, cùm hæ illis minores sint) licerétque etiam id explorare, si constiterit, quæ proportio inter Romanum Pedem antiquum, & nostrum quem dicimus Pannum, seu mavis Palmum, intercedat. Romani nempe, vt Amphoram Congij octuplam definierant magnitudine pedis cubici, ita Congij capacitatem dimidio pedis cubico definitam esse voluerunt. Hinc non vnum quidem duntaxat, sed duos quoque modulos Congij temporis progressu obtinuit: verùm nunquam satis vacauit rem pro voto expendere, & posquam posteriorem obtinet, citò nimis interiit, rem certo certius exploraturus.

Cæterùm quia nos, quantum licuit, illas curam suppleuimus, nescio an, si dixerimus, nimia sit futura digressio. Tenemur certè gratificari hominibus nostris, vt non modò pondera, mensurásque illa inter se, sed cum nostratibus etiam à Peireskio comparatum iri spectârint. Vt paucis ergo res dicatur, cautiones adhibuimus easdem, quas Lucas Pætus, & Villalpandus; dùm vas ipsum ad summum collum puteali aqua oppleuimus, expendimus,

tali

vsis pondus subducimus. Deprehendimus enim aquam, quæ Romano pondere esset librarum decem, seu vnciarum centum viginti, esse pondere Parisiensi (quale semper Parisiis exploratum, missumque est) librarum septem, minus vnciæ quadrante; seu vnciarum centum vndecim, & quadrantem vnciæ trium. Deinde ex hac proportione collegimus vnciam Romanam continere grana quingenta, & triginta sex, qualium quingenta septuaginta sex in Parisiensi continentur; vnde & illis in dragmas collectis, obuenêre cuilibet drachmæ grana sexaginta septem; idque proinde censuimus pondus Denarij Cæsarei, quem dictum est fuisse drachmalem.

Adhæc difficile non fuit valorem huiusce Denarij, & cæterorum consequenter, ac monetæ cuiuslibet, monetâ nostrâ exprimere, & à recentiore præsertim Edicto, anni nempe M. DCXXXVI. Cùm ex præscripto enim argenti valore, atque pondere colligamus argenti vnciam æstimari solidis Turonicis sexaginta quatuor: idcircò Denarius Romanus valebit septem solidis, ac denariis Turonicis quinque, cum triente eiusdem Turonici denarij (sicque paulum prorsus excedet valorem Regalis Hispanici) & tale fuisse intelligetur non modò apud Romanos, sed etiam apud Græcos, ob parem Denarij, Drachmæque valorem, militum stipendium in singulos dies. Quinarius proinde, siue Victoriatus valebit tribus solidis, cum denariis Turonicis octo, ac denarij besse; Sestertius vno solido, cum denariis decem, ac triente denarij. Et quia, verbi causâ, Siclus Hebræorum fuit, ex Iosepho, Tetradrachmalis, seu denariorum Romanorum quatuor; idcircò valuit solidis similibus viginti nouem, cum denariis Turonicis nouem, ac triente. Vnde & quia triginta vocati Denarij, quibus Christus Seruator à proditore Iuda distractus legitur, triginta Sicli fuisse videntur; ideò pretium colligitur librarum Turonicarum quadraginta quatuor, ac solidorum tredecim, cum denariis quatuor.

Quod spectat ad comparationem cum Prouinciali pondere, obseruauimus illam eandem aquam, siue Romanas libras decem pendere libras Prouinciales nouem, cum vnciæ triente: seu vncias centum quadraginta quatuor, & trientem vnciæ. Obseruauimus aliunde libram Parisiensem cum prototypicâ nostrate collatam continere ipsam semel, cum quatuor vnciis, & vnciæ besse. Sed notandum Zygostatam Stateras ita temperare, vt versus numerum centenarium, singularum libratarum pondus singulis vnciis adjiciat, propter detrimentum earum mercium, quæ cumulatim emptæ, minutatim venduntur: adeò vt quæ centum libræ Parisienses æquiponderarent nostratibus centum viginti nouem, cum triente, exæquentur solùm centum viginti duabus, quatuordecimque vnciis, cum besse.

Cùm liceat verò mensuram Romanam tam cum Parisiensi, quàm cum Prouinciali ex ponderibus comparare; addo duntaxat nos comperisse quatuordecim Pintas Parisienses adæquari Potibus nostratibus vndecim; & liquidorum Modium, qui Parisiis continet Pintas ducentas octoginta, continere nostrates Mellereolas quatuor, cum Potibus viginti octo: continente Mellereola Potus duodequinquaginta, quorum quilibet pendit Prouinciales libras treis, cum quadrante. Ex quibus efficies Congium continere Potus nostrates duos, cum sextis ferè quinque; seu Parisienses Pintas treis, cum semisse proximè: intelligésque, exempli gratiâ, quantum biberit Nouellius Torquatus, Mediolanensis scilicet ille, qui treis vini Congios vno haustu siccasse coram Tiberio legitur: vnde & Tricongij cognomentum tulit. Habebis rursùs quantum mensurarum nostrarum contineat Vrna Congij quadrupla, Amphora octupla; quantum Sextarius sexta pars Congij, & Semi-sextarius pars duodecima, alias Hemina, seu Cotyle dicta. Vbi notabis, si lubeat, videri Parisienses appellare quartam Pintæ partem Semi-sextarium, quod illa ad Semi-sextarium Romanum proximè accedat.

Dixi porrò obiter liquidorum Modium: nam alioquin Modius aridorum constans ex centum quadraginta quatuor Buteis, ex quibus quatuordecim deprehensi sunt id statuere Onus, quod nos ex quinque Heminis, Pannalibusve decem constituimus; talis inquam Modius æquiualet nostris Oneribus decem, Pannalibusque proximè tribus. Atque hæc sunt quidem, quæ homines nostros scire præsertim attineat; nisi adhuc adiiciam diuisisse nos Pedem Parisiensem ex prototypo desumptum in mille particulas, obseruasséque Palmum nostratem, qui octaua Cannæ pars est, continere solum ex iis partibus septingentas sexaginta treis: Pedem verò Romanum antiquum nongentas & sex; ne memorem Anglicanum continere nongentas triginta treis; Hollandum nongentas sexaginta sex; Lugdunensem, & Gratianopolitanum mille, & quinquaginta duas: Brachium Florentinum mille octingentas, & duas; verùm de his nimis iam multa.

Ad Peireskium redeo, qui statim insequente anno millesimo sexcentesimo decimo est rursùs profectus Monspelium. 1610.
Cùm rebus autem prosperè gestis, ineunte iam Maio rediret, insomnium illi contigit, quod aliquoties mihi enarrans solitus fuit præmittere, se, si ab alio fuisset enarratum, non crediturum. Erat in eius comitatu Iacobus Raynerius Aquensis ciuis, qui in eodem cubiculo indormire solitus, indormiit specialiter intra id hospitium,

quod vocitant Album, Monspelium, ac Nemausum inter. Somniauit autem Peireskius, ac nescio quid insolitum obmurmurare visus est: quare excitatus Raynerius, ipsum, ecquidnam noui esset cogitando, expergefecit. Tum ille, proh, inquit, quàm gratum, bellúmque excussisti somnium! Quærente Raynerio, quid-nam rei foret, somniabam, inquit, me esse Nemausi, oblatúmque mihi fuisse ab Aurifice numisma aureum Iulij Cæsaris, pretio scutatorum quatuor; iámque eram illi, ad ipsum habendum, numeraturus pecuniam, cùm excitante te importunè, & ex oculis Aurifex, & ex manibus Numisma euanuit. Exinde somnium nihil moratus, discessit Nemausum, & cùm prandium appararetur, per ciuitatem digressus est.

Casu autem planè stupendo in Aurificem ecce incidit, ex quo dum requireret, si quidpiam fortè rarum haberet, habere se ille respondit Iulium Cæsarem aureum. Roganti quanti eum venderet, responsum, pretio scutatorum quatuor. Itaque id pretium statim numerauit, acceptóque Iulio, suum somnium fœlicitate mira compleuit. Mira, inquam, nam facilè quidem cogitare Nemausum potuit, quò sequente luce erat accessurus: potuit illud Iulij numisma, quod vigilans sæpiùs exoptauerat: potuit id repertum in ea ciuitate, in qua tot Romanæ antiquitatis vestigia: potuit autem Aurificem, ad quod genus hominum vulgò referunt, qui talia effodiunt ppter valorem materiæ, quo Aurifices potiùs, quàm Antiquarij ista pendunt: potuit scutatorum quatuor, quo moderato pretio aurifex posset esse contentus: denique potuit Aurifex, & Nemausi quidem, ac eo pretio habere nummum: verùm hæc omnia concurrisse, & euentum somnio ita respondisse admirabile prorsùs est. Non is autem erat Peireskius, qui propterea somnij causam præternaturalem putaret, vt fortè fecisset, si sæpiùs contigissent similia: sed cùm nosset fortunæ lusus, habebat duntaxat hunc casum inter eos, qui sua raritate stuporem apud vulgus creant, cuiusmodi etiam memorantur de Eudemo Aristotelis familiari ad Pheras, de duobus Arcadibus ad Megaram, & de nonnullis similibus; quanquam historiarum huiusmodi omnium penes Authores fides esto.

Commoratus est deinde Peireskius aliquot diebus Arelate, vt præter aliàs obseruata, exploraret curiosiùs monumenta quædam insignia ad Monasterium Montismaioris. Cùm inde autem discessisset, & iam Salonem accederet, attigit eum Cursor ab Archiepiscopo, qui renuntiaret mox inauditam Henrici Regis luctuosam mortem. Consternatus mirè, festinauit tamen, vt consolaretur Varium: dolorem quippe præsentiens, quo nouerat perculsum iri. Et sanè illius accessus leuamen adhibuit non mediocre magno Viro, qui iam factum resciuerat, hominibúsque, & lit[...] missis dare operam cœperat, vt valere[...] Prouincia in officio contineretur. Mem[ora]bile porrò est ab anni vsque initio, & prius quàm Peireskius Monspelium discede[ret], allatum ipsi fuisse ex Hispania Prognosticon annuum, siue *Almanach* ab Hieronymo Ollerio Beneficiato Barcinonensi compositum, & Nouembri superiore Valentiæ impressum, in quo non obscurè prædi[ce]batur lamentabilis casus foret. Sic ille tempe[...] designârat & natiuitatis circumstantiis, & ostenta quædam præcipua, vt denota[...] alius Rex, quàm Magnus Henricus n[on] posset. Illud Vario cùm ostendisset, communicassétque prætereà cum Iosepho Gaterio Priore, & Domino Valletæ, Viro [...]tus quidem Matheseos, sed Astronomiæ præsertim peritissimo, digna omninò vi[sa] est res, quæ, licèt Astrologicis prædictionibus non esset fidendum, non negligenda tamen, tanquam sacrum attinens Caput, pro cuius incolumitate nulla cautio posset censeri superflua. Itaque Varius eo tempore ipsummet exemplum transmisit ad Regem.

Ac prætereo quidem vt magnus, [ve]réque generosus Princeps laudato Varij affectu contempserit prognosticon: sed quæ euentus comprobauit, ipséque Ollerius aliud posteà edens in sequentem annum, est propterea mirè gloriatus, idcircò tacere non potest, quod saltem dubitem faciat ex ipsis-ne Astris, an potiùs aliena[...] rem euenturam coniecerit. Nam de Astrologica quidem vanitate non est quod hic loci quidquam memorem, & maximè cum euulgata ante treis annos Themata, [...] post annos prætereà quatuor, nihil [...] narentur infaustum. Non is etiam sum qui subdubitem habuisse Vatem cum [...]uo Genio, qui id præsagierit, reuelarit[...]que commercium: dico solùm potuisse ipsum aliqua ratione esse conscium machinationis illius, qua infandum adeò parricidium commissum est. Ea certè neque in Hispania, neque in Italia celari plus potuerat, nam etiam Regij Oratores, & nominatim Venetiis agens ille Virorum optimus Ioannes Bochartus Campinus, Regem iam illius præmonuerant. Comprobatum aliunde est Massiliensem naue, quotquot ex Hispania ante duos menses aduentârant, retulisse rumorem fuisse in Hispania disseminatum, quòd Rex Francorum nunc occisus, nunc occidendus gladio foret. Narrauit etiam Peireskius, scripsitque ad Malherbium, quod in hunc locum inseri possit. Memorabat nempe die Sabbathi, ac triduo post mortem Regis enunciatam, transiisse Aquis-Sextiis illustrissimum Venetum ex Pisiduum familia, qui fuerat Orator Parisiis, & tum pergebat Orator Madritum. Cùm inuisisset autem Varium, sibi aliunde cognitum, enarrasse ipsi inter cætera, se Mediolano iter facientem salutasse illeic Com-

tem

siæ Fonteium; & cum Regiarum copiarum vim inter colloquendum exaggerauisset, tum excepisse Comitem, nihil sibi ex illis metuendum, quod vnius hominis mors esset breui eas excussura. Sed temperandum ab istis est.

Accepit subinde Peireskius scriptas à Pignorio tertia eius mensis die literas, quibus admonitus est detexisse Galilæum nouo recens Telescopio magna quædam, admirandáque circa stellas spectacula, ac potissimùm quatuor nouos Ioui circumductos Planetas, quos Mediceos nuncupauisset. Scilicet ab ineunte vsque superiore anno sexcentesimo nono Iacobus Metius Alcmariensis, dum varia vitra componeret, vt effecta experiretur, inciderat casu in eam conuexi, concauique comparationem, ex qua, interjecto potissimùm tubo, viderentur intuenti res parum grandescere, & sepositæ admoueri. (vnde & illi prima defertur Telescopij inuentio; tametsi Ioannes Baptista à Porta tale quidpiam iam vulgarat.) Galileus verò ex solo rumore inuentionis ad se perducto, cœperat ipse excogitare tum causam effectuum Telescopij, tum conficiendi artificium, adeò vt pòst molimina, ac tentamenta varia, peruenisset tandem ad vnius exactissimi constructionem. Ipsum fuit, quo per primos duos anni decimi memorati menseis obseruationes illas peregit, quas titulo Siderei Nuncij mense Martio typis vulgauit.

Peireskius ergo re cognita, magno cum ardore satagit vt & librum, & Telescopium quam-primùm posset, nancisceretur. Enim-verò cùm librum habuisset, exquisitum tamen Telescopium sortitus illicò non est, quantumvis nonnulla superuenerit tam ex Italia, quàm ex Hollandia, ac etiam Parisiis, ex quo primùm tempore elaborari illeic cœperunt. Hinc est, cur Iouis Satellites ante Nouembrim detegere, obseruaréque nequiuerit, certè vt integram Choream censeri posset deprehendisse. Ex quo verò deprehendit, mirum quantâ lætitiâ id spectaculum fuerit contemplatus. Nam statim quidem tum demonstrauit Vario, aliisque amicis; sed & ne tempus frustrà abiret, apparauit obseruatorium, instrumentaque, ac sæpiùs per complureis dies detinuit memoratum Galterium, cùmque eo in obseruando biennium penè totum consumpsit. Erat adhuc frater Parisiis: quare illum sollicitare, variéque vrgere numquam destitit, donec vitra Telescopica confici curauit, misitque ad vsque quadraginta. Videlicet spes erat fore, vt consequeretur tandem optima, & cuiusmodi fuerant à Galileo vsurpata.

Intereà tamen aliquot reuolutiones speculatus, cepit cum Galterio consilium de Motuum hypothesibus, tabulisque concinnandis. Quamobrem Galterius eam Spartam aggressus, sic breui perfecit, vt exquisitè, quantum licuit, determinarit tempora, quibus singuli Medicei circumuolutiones proximè absoluunt, Extimus nempe diebus sexdecim, cum sexdecim horis: Sequens septem diebus, cum horis tribus, & semisse horæ: Tertius diebus tribus, cum tredecim horis, ac semisse itidem: Intimus die vnica, cum horis octodecim, ac simul semisse. Minutias non recenseo; quandoquidem licet ad vsque secundas, vt Astronomi loquuntur, supputatæ fuerint, multiplicatus dies docuit addendum quidpiam, demendúmque: vt etiamnum quoque restat aliquid, quod obseruatio, ac diligentia temporum sequentium valeat emendare. Hæc solùm attingo, vt innuam, quàm vehementer Peireskius in id incubuerit, vt res adhuc nascens in suo exortu perficeretur. Quippe delegit prætereà virum industrium Ioannem Lombardum, qui obseruando operam conferret, ac eruditos adolescentes Petrum Robertum Medicinæ, & Ioannem Baptistam Morinum Philosophiæ candidatos, qui se Galterio addicerent, vt quia nimis molestum erat numeros numeris recensere, calculis præscriptis ipsum sublevarent.

Obtinuit etiam obseruationes, quas præter Galilæum Ioannes Keplerus, clarissimus ille Cæsaris Mathematicus, aliique iam peregerant; vt ex illarum collatione perfici hypotheses possent. Curauit quoque elaborari Theoricen Mechanicam, Peurbachianæ vulgaris instar; vt suppositis radicibus motuum, Mediceorum loca possint colligi in annos, menseis, dies, & horas. Nomina prætereà imposuit, quibus discerni singuli possent. Nam cùm Galileus vniuersè Mediceos indigitasset, noluit ipse nuncupationem vlla ratione immutare: sed Principes tamen delegit ex Medicea familia, quorum nomina inderentur. Quia debebat verò præsertim seruare familiæ honore Reginas duas inclytas, quas illa nostræ Galliæ dedisset, Sideribus adscribere: ideò extimo Planetarum Catharinæ nomen fecit proprium; alteri, qui præ cæteris eximiè resplendet, Mariæ: tum sequenti Cosmi majoris, & intimo Cosmi minoris. Cogitauit deinde tam Obseruationes euulgare, quàm Tabulas; sed quia accepit Galilæum curis continentibus in id negotium incumbere: ideò ne videretur palmam illi debitam præripuisse, sese ab incœpto continuit.

Denique venit illi in mentem adjutare Geographos in tradenda methodo Longitudinis inueniendæ. Quippe quia horum Planetarum sunt motus citatissimi, configurationésque per singulas noctes variæ: ideò cogitauit, si illæ, quibus contingunt momentis, in diuersis locis ad ortum, occasúmque obseruarentur, posse pro temporum varietatibus, exquisitè designari intercapedines locorum: posséque adeò Tabulas, chartásque Geographicas sic emendari, ac perfici, vt exinde vsus rei Nauticæ consummationem nancisceretur. Hinc ea de re Amsterodamum ad Iodocum

Hondium dedit literas, quibus etiam rogauit illum, vt indicaret nomen, & patriam Inuentoris primi Telescopij; scilicet ignotus adhuc cum fuisse, quem iam diximus. Scripsit & Parisios copiosè ad Fratrem, postulans ab eo varia Telescopia, quæ obseruationibus faciendis in varijs locis destinasset, ac potissimum in Oriente, & in nouo Orbe, quò nonnulli amicorum erant breui discessuri. Et postmodùm quidem obtinuit obseruationes aliquas, ac potissimùm à mox antè nominato Ioanne Lombardo, qui profectus Alepum vsque, versus Orientem, fuerat; sed neque illæ fecerunt satis; neque peruidit, omnibus etiam horum Planetarum configurationibus in Ephemeridas relatis, fore propterea inuentionem adeò generalem, ac animo conceperat. Agnouit enim non posse Nautas ad illos attendere, neque interdiu, neque cælo nubiloso, neque Ioue Soli coniuncto, aut noctu sub terras delato, neque toto sexennio ad alterum polum, cùm Iupiter esset versus alterum; & id genus similia. Quamobrem eam curam deposuit, ratus aliunde Galileum, Keplerúmve in eam curam incubituros, & pro sua solertia rem perfectiùs exsequuturos. Certè non parùm gauisus est, cùm non ita pridem accepit venisse Galileo in mentem, vt methodum perficeret, & cum Hollandis communicaret, à quibus arcanum Longitudinum est tantoperè expetitum.

1611. Porrò cùm Peireskius foret circa ista summoperè sollicitus; non destitit tamen interea pluribus curis distineri. Annus seculi vndecimus erat, quo nescio an dicere debeam apparuisse primùm in Prouincia, ac in eo hortulo, quem Peireskius intra ædes Aquis-Sextienses habuit, flores calyceos Tulipas dictos. In eo scilicet ab Autumno superiore defoderat missas Tornaco à VVinghemio bulbosas illorum radices. Referebat autem, cùm eo tempore nonnihil terræ in hortulo excolendo aggestum fuisset, Caniculam quandam nomine Marphisam conquisiuisse catulos, quos abijci præceperat, sepeliisséque sub aggere, & aliquot diebus ita incubuisse, vt neminem accedere, etiam prætextu edulij subministrandi, pateretur. Non memini porrò an illa ipsi Sultana fuerit, cuius obitum cùm ægrè tulisset, lætatus tamen fuit ob factum circa illam experimentum.

Ea educabat tres catellos, qui vnà cum matre eodem morbo laborauerunt. Vno demortuo, projectóque, ipsa quoque mater interiit. Nemine causam agnoscente, Anatomicum euocauit, incidique iussit, vt interanea dispiceret. Ecce autem secundùm totam intestinorum prolixitatem series aliquæ cohærentium candidarum molecularum, cuiusmodi cucurbitæ, aut cucumeris grana sunt; vnde videtur fuisse vitium ex illis latis lumbricis, quos Cucurbitaleis nonnulli appellant. Erant verò infernè quidem maiuscule, diuiduscúlæque; supernè verò ita paullatim in minutulas, mollisculásque desinebant, vt in summo, tandem nihil nisi confusus albor appareret. Peireskius ergo, cùm non placeret quicquid remedij illi morbo profitebantur tam à Chirurgis, quàm à quibusdam Medicis; iussit, suo quo ductus genio, afferri sibi theriacam, è qua cùm muneris illi adhibuisset, obseruauit magno suo, circumstantiúmque stupore ipsam statim liquescere, effluxitque lumbricus. Quapropter iussit catellis duobus qui supererant, exhiberi theriacam, alexipharmacum esse ratus. Ac alter quidem animam iam agens inter exhibendam extinctus est, alter verò adhuc robustior remedio assumpto omninò conualuit.

Contigit illo eodem anno decantatissima historia de Ludouico Gaufrido cacomagia infamato, déque Magdalena Palud eius illius præstigiis correpta à Dæmone. Eam verò vt totam Curiam, sic præsertim ipsum Peireskium admodùm sollicitum habuit, qui vniuersam penè historiam literis propriis descripsit. Ac pro tempore quidem ipse in eadem cum vulgo opinione fuit, motus hincque præsertim ipsum Stigmata illa insensilia corpori vtriusque inusta, & Cacomagiæ credita indicia: at dubitare postmodùm cœpit, num in toto negotio impostura quædam, aut stupor animi latuisset. Placitum tamen semper defendit, quo Curia Magum cremari iussit: quippe qui alias sacro-sancta Religionis mysteria libidinosis pessumdedisset. Aiebat quoque tametsi Magi non tantùm habeant cum Dæmone quantum putatur, commercium; nihilominùs pœna afficiendos ob peranim affectum, quo discessum à Numine, & Cacodæmonem implorant. Sic, licet facti vectionibus non transferantur reuerà in eas Synagogas, in quibus nihil non patrent obscœnum; puniendam tamen voluntatem, quâ appetunt, seséque operi accingunt.

Quod permouit autem ipsum, impostura fuit, quia non multò post Massiliæ quidam Sacerdos accusatus Magiæ fuit, prodente quodam Dæmone, quem Gaufridus dicebatur in mulierculam immisisse. Is quippe iudicio absolutus est, sed corpore tamen toto interpunctus, vt designata à Dæmone conquirerentur stigmata, quæ deprehendi nulla potuerunt. Tantò verò magis Peireskius rem vocauit in dubium, quantò post treis proximè annos accepit à VVinghemio similem historiam contigisse in Flandria, hoc est interpunctum toto corpore Canonicum quendam, qui fuit denique habitus innoxius. Documentum sanè insigne, ne facilè adeò fides adhibeatur sine Dæmoni, quem Sacra Scriptura appellat Patrem mendacij; sicut muliercula, quæ partim natiua stoliditate, partim vehementia vaporum cerebrum exturbantium, partim malitia, aut odio partim concepta, innumera, deficiente alias opinione imponere facilè potest. Quod ad Stigmata illa spectat, habuit Peireskius non reuera non essent notæ Cacomagiæ; idque præsertim ex quo agnouit rem vocatam

um in controuersiam à Martino Delrio, aliisque viris impensè ductis. Fortè enim esse posse à natura, pertinereque ad singularem Elephantiaseos speciem; aut saltem posse ipsos Magos eas sibi, quasi cauteria inurere, ac perturbatæ menti defigere, in[illegible] illam perinde referendam ad Dæmonem, ac referre solent vnguenta, quæ ipsimet parant, & inter se communicant, confisi se ipsorum vi ad maligna illa Concilia transferri.

Habuit Peireskius toto eo anno valetudinem vacillantem. Fuit autem dubia potissimùm circiter æstatis initium; tametsi propterea nihil fuit graue passus, neque intermisit à solitis studiis. Quin-etiam visus sibi est pro votis satis confirmatus, vt adesset Vario grauissima febre totos quadraginta dies in villa Massiliensis agri, Florida ab ipso indigitata, laboranti. Non refero quanta se illi assiduitate deuouerit: hoc enim non est prætereundum. Conualescebat ergo Varius, quòd teneretur anorexiâ, miroque ciborum fastidio. Cùm venaretur autem Peireskius occasionem addiscendi ecquid posset gustum mouere, & datâ plerumque operâ sermones intersereret de rebus gustato iucundis; contigit aliquando Varium obiter innuere Truttas lacus Geneuensis non iniucundi esse saporis. Ille ergo id subnotans, tantâ obtinuit diligentiâ insignem ex eo Lacu Truttam, opere pistorio conditam; vt, nomine licèt alieno oblatam, Varius tamen diuinauerit Peireskij facinus esse.

Sic excitare gustatum voluit, cùm fartum illi obtulit ex linguis Phœnicopterorum; tametsi id per hiemem, quoniam ea sola tempestate aues illæ maritimæ ad Arelatenses paludes capiuntur. Parùm aberat, quin eæ linguæ exæquarentur hædinis: & quia tamen esca videbatur suauior, nihil pronunciauit Varius, neque diuinauit, quovsque Peireskius illud Martialis extulit,

Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis
Nostra sapit.

Rogatus subinde fuit de sapore carnis Phœnicopteri: excepit autem mirari se, cur illam Apicius apud Plinium, & Imperatores Caligula, ac Vitellius apud Suetonium, Heliogabalus apud Lampridium, & nonnulli alij tantis in delitiis habuissent. Esse enim eam iniucundam, aut saporis certè non exquisiti, aquaticarum aliarum instar, cùm etiam piscem oleat; vnde à Prouincialibus vt plurimum abiicitur, exuuiæque solùm sunt vsui, in [illegible] [illegible], carnibus aliarum auium obtegendis.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER TERTIVS.

1612. NSEQVENTE anno Parisios iteratò profectus est. Aduocârat enim illum Valavesius, quo tempore existimabat illa de Riansiis negotia extremo iudicio definitum iri. Et contigit quidem, vt cùm moras aliquo-vsque traheret, iudicium interuenerit, literisque in itinere acceptis id rescierit; verùm quia non tam negociorum causâ, quàm amicorum consessorum desiderio discesserat; idcircò noluit regredi; sed ardentiùs viæ insistens accessit Parisios, quo tempore frater erat excessurus. Is verò bono suo fato in vrbe adhuc constitit: incidit enim in morbum, quo fuit per integrum mensem ità exagitatus vehementer, vt nisi caput carissimum aduenisset, adstitissetque, vix ab illo emergere, conualescereque potuisset. Cùm à mense autem Iunio restitutus fuisset valetudini pristinæ, discedere tamen absque Fratre noluit, qui in mensem vsque Nouembrem dilatum voluit reditum. Prætextus fuit illud nuperum iudicium, quod litigiorum Riansiensium non fuit penitus decretorium: nam ad cognoscendum quo iure vterentur Prouinciæ, audiendis Ordinum comitiis locum interpositum fecit. Vnde quia comitia non poterant cogi absque Prorege Guisio, ipseque Prorex ante id tempus non erat Aulâ excessurus, ideò Peireskius hanc sibi metam, redeundique ansam præfixit.

Heic nihil necesse memorare quanta cum lætitia, virtutisque æstimatione exceperint illum Thuanus, Campanus, Rocianus, Faber; aliique amici, & insignes viri, quorum iam antè meminimus, quique illum facie, vel famâ iam nôrant. Nihil recensere officia, quibus literatos plærosque deuinxit, non modò qui erant in vrbe, cuiusmodi fuere, præter superiùs memoratos, Ioannes Savaro, Carolus Labbeus, & alij; sed etiam qui alibi gentium, vt in cæteris Galliæ ciuitatibus, in Italia, Anglia, ac Belgio.

Attexere præstat, cùm nullum intermiserit studium promouendi Artes ingenuas, spectabilem præsertim fuisse quam curam continentem gessit obseruandi Cælestia, deque iis coràm edisserendi cum viris Mathematicis, bonarúmque rerum studiosis. Factum est quippe, vt nemo meliùs Phænomena noua calleret, quòd nemo ardentiùs, & constantiùs in iis cognoscendis operam posuisset. Hinc habitum propè miraculosum, quòd distractus tot aliis curis, consequi potuisset notitiam adeò exquisitam huiusmodi rerum. Quippe non de ipsis Phænomenis solùm, sed de confectione etiam, vsuque Telescopij multa declarauit; eáque occasione plerumque docere secum solitus est, qui tam fabricæ Organi, quàm rationis vtendi imperitiores forent. Heic referendum, cùm operam circa Mediceos Planetas nauaret, admonere eum aliquid, quod, quibus ista curæ sunt, non fuerit fortassis ingratum.

Attendit videlicet Iouem transiisse Cor Leonis ad Boream, non multùm ante vesperam diei Iunij trigesimæ, & Venerem osculatam transiisse adhuc magis ad Boream, inter eam vesperam, & consequentem primi Iulij; quæ etiam nonnihil coniunctione cum Ioue prætergressa fuit: cùm & Luna tunc, omnibus Borealior, ipsi eidem Cordi Leonis instanti proximè coniuncta.

Sic Eclipses duas obseruauit, alteram Lunæ, alteram Solis. Et de Lunari quidem, quæ contigit die Maij decimaquarta, retulit in schedas obstitisse nubeis, ne aduerteret aliud quàm Eclipsin cœptam, & ad quadrantem propè Diametri promotam, cùm vrbana horologia variè pulsarent horam nonam, ipseque in Sciaterico haberet nonam, ac semissem; promotam verò vltra trientem, & ad semidiametrum penè, dum ex vrbanis haberetur nona, cum semisse, ex proprio verò decima. At paullò exquisitiùs circa Solarem, quæ eiusdem mensis die trigesima accidit; scripsit se obseruasse Solem fuisse iam sectum, qualis est Luna ad dichotomiam proximè accedens, cùm iuxta vrbana horologia foret hora nona (matutina nempe) cum triente. Deinceps quoque horâ decimâ, cum triente, semisse, ac besse, visam increuisse Eclipsin; at horâ vndecimâ iam inuersam cœptam, & ad centrum Solis reductam. Horâ vndecimâ cum besse, vix superfuisse digitum: denique horâ duodecimâ, minùs sexta parte, Eclipsin desiisse. Quæ commemoro, vt intelligas diligentiam fuisse à eo non potuisse desiderari. Et experientiâ quidem posteà obseruata fuisse omnia hypothesi: sed satis tamen peractum duxit, vt summa cum lætitia obseruationem compararet cum Romana quadam Lunaris Eclipsis, 1613. quam Ioannes Remus Quietanus clarus Medicus,

Medicus, & Mathematicus retulit; & cum Hafniensi duplici, seu vtriusque Eclipseos, quam celebris vir Christianus Seuerinus Longomontanus, Tychonis Brahei quondam adiutor, descripsit.

Prodiit per hæc tempora liber Italicè scriptus, titulo Squitinij, quo libertas Veneta ab ipsis Reipublicæ fundamentis fuit discussa. Is, quia visus est continere examen quandam Imperij, Gothicâmque Regum Historiæ notitiam, idcircò statim creditus fuit (quæ etiamnum est multorum persuasio) Peireskium habere auctorem. Enimverò testari licet nihil tale ipsi venisse in mentem. Quin potiùs sic semper reueritus fuit Reipublicæ maiestatem, eósque in illa amicos habuit, vt ad præstandum obsequium potiùs, quàm ad contemnendum fuerit comparatus. Ac non disquiro quidem an auctor huiusce libri fuerit Antonius Albizius, nobilis ille Florentinus, qui Christianorum Principum Stemmata ediderat ante duos annos, vt nonnullis persuasum est; an vt videtur verosimilius, insignis ille Marcus Velserus, cuius sæpius meminimus, ob consummatam eruditionem, propensionémque singularem erga domum Austriacam. Addo duntaxat, immeritò videri quosdam suspicatos tam Gualdum, quàm Pignorium, aut contulisse operas in eo opere conscribendo, aut communicasse cum Peireskio quos digereret commentarios. Il fuere enim magis ingenui, patriæque suæ magis amantes, quàm vt ea impietatis labe commaculari voluerint. Vtcumque sit, Peireskius certè nihil simile vnquam cogitauit.

Parisiis porrò discessurus, ac vale iam amicis dicens, recepit, inter cætera, se ad Medicum Virum, hieme ingruente, transmissurum par Phœnicopterorum. Subierat quippe earum auium enutriendarum desiderium, non ob pulchritudinem modò alarum rubore flammantium, (vnde nostrates *Flammantes* vocant) atque proceritatem crurum, & colli, cuius causâ à linguæ Phœnicopterus Ingens dicitur; sed præsertim ob speciem victus, quo Peireskius quasdam apud Varium educatas commemorabat. Referebat enim illas noctu potius, quàm interdiu capere cibum (qui ferè illis parabatur ex pane aqua madefacto:) præsentire frigus aduentans, ac tum ad ignem accedere, pedibusque etiam interdum cremari: dolente pedum altero, illius vice vti rostro, ipsoque, & altero, pede alternando incedere: dormire erectas in alterum pedem, reliquo in ventrem, plumásque subducto; pares esse somni, aliaque similia. In ipso discessu summoperè doluit eripi sibi extremo morbo amantissimum sui Nicolaum Fabrum, qui non multos ante dies commendârat apud Regem egregium virum Thomam Billonum operosissima illa sua, ac felicitatis miræ Anagrammata oblaturum. In itinere detentus est magna vrinæ difficultate.

1613. Postquàm rediit nulla res æquè eum affecit, ac iniuria Vario à Senatorum vno illata, tum ante Natalitia, tum initio alterius anni; cuius proinde toto decursu vix à latere ipsius discessit, nisi quo octiduo graui morbo laborauit sub finem Aprilis. Rediit interea Frater Parisios, ipsóque per illum varia munera ad amicos dedit. Misit quoque multa in Italiam ad Paschalinum, Benedictum, alios, quibuscum varia edisserit, & ex quibus aliqua pro amicis aliis vicissim expetiit. Hos inter fuit Casaubonus, itemque Henricus Polanius Monetalis Ex-præfectus, qui postulârat cum varios libros operâ ipsius in Italia inuestigandos, tum pondera antiqua varia, aut institutam certè ipsorum cum Parisiensi comparationem. Scribens aliunde Parisios, nihil æquè satagit, ac Hannibalem Fabrotum Iuris professione clarum, & meliorum literarum studio compluries insignem, facere tam apud Thuanum, quàm apud cæteros amicos, quibus illum eruditio iam innotuerat, commendatum.

Ad eruditos alios quod spectat, cùm is non multò post Sirmundus in Sidonium Apollinarem Notas, constitutionem retulit, quam Cuiacius esse Constantini Magni, Scaliger Constantini Tyranni opinati fuerant; Peireskius verò docuit, ex Codice Arelatensi, fuisse potius Honorij, & Theodosij Augustorum, scriptam scilicet ad Agricolam Præfectum Galliarum de agendo singulis annis Arelate septem Prouinciarum conuentu. Deinde Iacobus Fontanus nuncupans illi Commentarios in Aphorismos Hippocratis, hisce verbis inscriptos voluit, *Hunc verò, quem in hoc opusculo condendo insumpsi laborem, tuo fauore tectum in lucem prodire cupio, qui virtutum, & literarum omnium cumulo cornuscans, fugabis omnia omnium obtrectatorum conuitia, effeciésque ut hoc opus Medicinæ studiosis vtile, sit omnibus futuris iucundum; cùm ita his non tantùm placeas, sed etiam reliquis omnibus, qui literarum studiis incumbunt, vt nullam sibi ipsis propriam virtutem esse putent, nisi tibi testatam, & acceptam intelligant.*

Dicatum quoque, editúmque eodem tempore fuit opus à memorato suprà Tarillo, continens Iudicium de ea noua Stella, quæ colluxerat ante nouem annos. Verùm Peireskius neque consilium, neque Iudicium probare potuit; quod ille aduersus meliores auctores, etiam à se communicatos, argumentaretur Stellam sublunarem, ac suprema aëris regione non superiorem. Nimirùm ferre non poterat, vt obseruationibus, demonstrationibúsque refragantibus, quæreretur argutiæ, quibus opiniones in Scholis inueteratæ stabilirentur; tanquam docere nihil dies posset, neque experimenta forent ratiociniis vmbratilibus præferenda. Quocircà eodem tempore collaudauit Pacij candorem, qui rogatus sententiam ferre de Solaribus Maculis Telescopio iam obseruatis, ad deliberandum tempus petiit, consultatum se asserens, & ex obseruationibus nouis hypotheses nouas constituendas sentiens.

Sub idem tempus rumor percrebuit de Giganteis ossibus, quæ in Delphinatu reperta Rex Imperauit ad se transmitti. Ferebant enim detectum fuisse in sabuloso quodam

loco, non longè ab ipso confluente Rhodanum inter, & Isaram, sepulcrum latericium, triginta longum pedibus, latum duodecim, altum octo, cum superposito lapide, in quo hæc inscriptio, THEVTOBOCHVS REX. Addebant, sepulchro aperto, apparuisse intùs Skeleton humanum, longum pedes viginti quinque, cum semisse; latum ad humeros, seu scapulas decem, profundum ad thoracem quinque. Cranium obseruatum fuisse quinque pedum secundùm longitudinem; secundùm verò ambitum, decem. Spectato prodigio per integrum diem, cætera quidem ossa abiisse in cineres; at superfuisse, quæ translata nemo non vidisset Parisiis, partem maxillæ inferioris, vertebras duas, portiones costæ, humeri, femoris, alterum femur, tibiam, astragalum, calcaneum; præter non transmissa aliquot fragmenta, ac nominatim femoris, itémque duos dentes. Memorabant etiam reperta argentea numismata, numero circiter quinquaginta, cum effigie Marij, & in auersa parte literis MA, nominis ipsius initialibus; vnde & confirmatum volebant sepultum illeic Theutobochum Theutonum Regem à Mario deuictum, virum tantæ proceritatis, vt Auctores meminerint fuisse trophæis eminentiorem, & quaternos, senósque equos transilire solitum, aliaque id genus.

Porrò vt Peireskius rem vertit in dubium, ita expendit quânam potuisset fabulæ locum facere, idque præsertim, ex quo libellum à Nicolao Habicoto Parisiensi Chirurgo ea de re conscriptum pellegit. Ac non hæsit quidem, quin ossa in ea regione detecta fuissent: concessit posse alicuius vetustioris Gigantis esse; at cuius esse perhibebantur, in animum numquam induxit. Nam primùm quidem, neque Theutobochus, neque illius subditi Latinam linguam vsurpârunt, vt excitato tumulo inscriberetur Latina vox; neque Romani, si pro sua illa hostili pietate monumentum condidissent, illud extruxissent ex lateribus (figulinum certè opus non fuisset, quale ad sepulchra tunc visui non erat) sed potiùs, nisi ex marmore, saltem ex alio lapide, in quo & suæ victoriæ, & pietatis aduersum hostem insculptæ notæ relinquerentur: cùm aliunde locum delecturi fuissent, nisi sublimem, aut saxeum; saltem non ita arenosum, atque lubricum, cuiusmodi is fuerat; ne facilè obrui, aut subuerti posset. Mirabatur etiam neque asseruatum, ostensúmque fuisse inscriptum illum Lapidem, qui Parisios sanè fuerat transferendus: neque sepulcrum relictum fuisse vel intemeratum, vel cum insignibus vestigiis; vt Dominus illius loci propagandæ ossium Gigantæorum famæ curiosus, videbatur cordi habere debuisse. Suspicionem adaugebat, quòd acceptæ Cranij dimensiones perhiberentur, cùm id nimirùm solidum, nec cinereum existeret; & tam citò tamen, aliis ossibus superstitibus, exsolutum fuisset. Videbantur enim fabulæ auctores subuereri fuisse, ne ex accurata eius inspectione cōparationéque cum humano cranio posset veritas feliciùs exquiri.

Ad Numismata quod spectares, dicebat illas literas designasse non MArium, cum prænomen C. non fuisset omissum, neque integrum nomen MARIVS Romanorum more exprimi neglectum, sed potiùs MASsiliam, tum Rempublicam, cuius, vt ciuitatis Græcæ, ex numismatum argenteorum forma erat propria, non ipsorum Romanorum. Quoniam verò à paucis annis, neque longè ab eo loco reperta complura huiusmodi numismata fuerant, ipséque nonnulla ab illustri Fretto, cuius est superiùs facta mentio, habuerat; eam ob causam subdubitauit, num callidè, vt tempora, ita loca forent confusa.

Quòd Theutobochus verò legatur fuisse Trophæis procerior, arguere id quidem, fuisse illum altitudinis decem, duodecimve pedum nostrorum vulgarium, cuiusmodi erant trophæa, quæ in ouationibus, ac triumphis gestabantur (idque comparata gestantium, brachiorumque elatorum altitudine) cuiusmodi etiam Heroum exhibebantur statuæ (ad humanam nempe commensum sesqui altera) non verò pedum viginti quinque. Sed neque id, quod legitur de Equis quaternis, senisque, ita esse intelligendum, quasi distentis cruribus ipsos vnà complecteretur; sed potiùs, quòd moris haberet ex vno transire in alium; hoc est, mutare sæpius equum, tanquam breui spatio pondere lassatum. Argumento esse, quòd Florus (à quo id sumptum) prodidit illum quaternos, senósque equos transilire solitum, vix vnum, cùm fugeret, ascendisse; quasi indicetur non vni deductam equorum multitudinem, vt illi dicaci moris erat. Denique plura edisserebat & de loco victoriæ, & de triumpho, cuius pars, seu spectaculum Theutobochus fuit, & de nonnullis aliis rebus, quibus vulgari tumori habita fides eleuaretur.

Obtinuit etiam posterioris annis aliquot fragmenta huiusmodi ossium: sed ex illorum inspectione confirmatus magis in sententia fuit, eam tum demum grandia ossa, quæ effossis sæpè sepulcris miramur, esse Elephantina; quasi bellatorum Domini illa cara habuerint, aut fortè etiam posteritati illudere voluerint ex ea sepeliendorum cura. Optatus est etiam, commonstrari interdum ossa, quæ effossa fuerint ex arenis, aliisve locis, vbi casu quodam fuerint obruta; cùm reperire vix liceat virum aliquem fide dignum, qui sepulchra fabrefacta oculis suis conspexerit, fidésque penes illos sit, qui duntaxat monstrant, aut se inuenisse, emisséque profitentur. Hinc optauit sæpius virum aliquem tam falli, quàm fallere nescium, in Siciliam nauigare, exploraréque quæ effossa non procul Panormo, Gigantum ossa perhibentur, ac specialiter Crania. Sperabat enim fieri posse, vt is videret ingentia illa vel Suetonij, esse Capreis immanium belluarum, ferarumque membra prægrandia, quæ & dicuntur Gigantum ossa. Sed hæc iam satis.

Sequutus annus feralis fuit amicorum illustrium morte. Accepit enim ex literis Aprilimense à Gualdo scriptis, obiisse & Contarinum Procuratorem Venetum, & Lælium Pa-

chalium

chalano Romæ, & Veronæ Nichesola. Accepit enim postmodùm obiisse Augustæ optimum Velserum, die Iunij vigesima quarta; quo etiam proximè tempore Casaubonus mortuus in Anglia. Quin ipse quoque litteris ad Natalitium Benedictum mense Maio scriptis meminit Ducis Arschotani, tanquam ante demortui. Meminit aliàs, vt vita functi Heidelbergæ, Marquardi Freheri Iurisconsulti, & Historici, cuius amicitiam Velserum parârat. Nescio an alij fuerint; sed numerare solebat annum ab alio ferali quintum, ereptorum nempe sibi capitum carissimorum iacturâ, numeróque infaustissimum.

Addebat sibi solatio fuisse, quòd inire interea amicitiam licuerit cum aliis Viris oppidò magnis. Vnus fuit Ioannes Franciscus Vidius à Balneo, Patracensis Archiepiscopus, & per ea tempora Aueniomensis Vicelegatus. Singularis enim deinceps necessitudo intercessit, seu donec ille Auenione degit; seu cùm est versatus per illustris Nuncius tam apud Principes Belgarum, quàm apud Regem Christianissimum; seu postquam factus est Cardinalis raræ, & spectatæ virtutis. Alius fuit Franciscus Savarius Breuius, qui diu fuerat Orator Regius ad portam Ottomanicam, quique tum Roma rediens, vere nouo fuit Aquis-Sextiis; ac secum habuit Gabrielem Sionitam ex Maronitis Libani montis, linguarum Orientalium interpretatione iam clarum, quicum etiam Peireskius amicitiam contrahere, porróque excolere felicissimum habuit. Alius rursùm fuit Guillelmus Catellus, eximium Senatus Tolosani lumen, quicum multa communicauit, seu ad specialem Comitum Tolosanorum historiam, seu vniuersè ad Occitaniæ commentarios spectantia; quod ipse etiam testatus alicubi est, Peireskium *virum doctissimum, amicissimumque* appellans.

Infelicitas alia, quæ illum eodem anno excepit, morbus fuit grauissimus, qui totos duos menses sic Patrem afflixit, vt ipse, pro amore feruentissimo, vix vnquam ab illius lecto, cubiculóve recesserit. Alleuamento interea fuit, quòd rara nonnulla acceperit ex Belgio, ac speciatim iconem Iacobi Metij Telescopiorum inuentoris, quam procurauit VVinghemius; quòd obtinuit etiam Arelate expressam è marmore nouem Musarum effigiem; & Monspelio aliam duarum Musarum cum Homero in medio, & inscriptione O M H P . . . & aliqua alia, quæ statim cum variis numismatibus ad Natalitium Benedictum misit. Succidit etiam aliquas horas, quas lectioni cùm destinasset, insumere præsertim voluit pellegendæ expendendæque Prouinciali Historiæ, quam tum edidit Cæsar Nostradamus. Vt verbum autem adiiciam de illius examine, non prorsùs quidem probauit stylum magna parte Poeticum: non etiam fidem habitam commentariis nescio quibus, aduersus quos authentica quædam monumenta exstarent; non aliquos metachronismos, & annorum initia Kalendis Ianuarij constanter tributa, cùm potiùs ad Incarnationis Dominicæ diem spectarent: non antiquam nobilitatem nouis hominibus quæsitam, antiquis verò familiis ereptam, aut præteritam; non aliqua id genus alia. Verùm cùm ista excusaret, quòd Author omnia peruidere nō potis, fidei alienæ stetisset; commēdauit pium consilium, laboremque sanè ingentem; & candorem plurimi fecit, quo ille maluit Comitum Prouinciæ seriem a Gilberto incipere; de quo indubia fide constat, quàm à Bosone illo, de quo, eiúsque ad Gilbertum vsque successoribus adeò sunt variantes sententiæ.

Præterea autem vt Peireskius etiam ipsi caligini ex ipsa fide instrumentorum, actorúmve authenticorum afferre lucem studuerit. Adnotauit enim Rotbboldo, qui ante annum millesimum fuit, successisse non modò Bosonem (de cuius progenie nihil, præter Rothboldum filium, comperit) sed alium etiam filium nomine VVillelmum, qui ipse filium cognominem, & vnà cum Gauzfredo fratre Comitem reliquerit. Successisse illi Bertrannum, qui partim cum Gauzfredo patruo partim cū patruele VVillelmo regnarit. Bertranno natū alium VVillelmum, aliumque Gauzfredum, qui Comes etiam fuerit. Et probabile quidem esse fuisse Gilbertum VVillelmi filium; sed ad id statuendum non suppetere instrumenta, cùm etiam Franciscus Claperius Odonem interiiciat. Quanquam de isto Odone hæsit, quem ille regnasse scribit ab anno supra millesimum trigesimo nono, ad vsque nonagesimum: cùm annis intermediis, vt quadragesimo secundo, sexagesimo tertio, & aliis regnasse VVillelmum, Gauzfredúmque comperisset; & anno etiam nonagesimo præter Gilbertum, fuisse vnà Comitem Prouinciæ Raymundum sancti Ægidij, qui fuerit fortè filius Gauzfredi.

Præterea quoque, vt deinceps plurima obseruauerit, in quibus tam Claperius, quàm Nostradamus sunt hallucinati. Illi enim, exēpli gratiâ, fecere Gilberti, & Tiburgidis filiam, non modò Dulciam, quæ Raymundo Barcinonis Comiti nupsit: verùm etiam Phaitidem, quæ Ildefonso Comiti Tolosæ; vt hac ratione Prouincia inter Raymundum, & Ildefonsum fuerit diuisa, anno, vt suprà attigimus, centesimo vigesimo quinto; cùm tamen Phaitis fuerit potiùs filia Raymundi Sancti Ægidij, Comitissæque Aluiræ, adeò vt diuisione illa idcircò minor pars Prouinciæ Phaitidi obuenerit, quòd compensatio fuerit facta cum Ruthenensi, ac Giualdensi Comitatibus, quos Dulcia ex Matre Tiburgide tulerat. Fecere illi rursùs ex Dulcia progenitum alium Gilbertum, & ex hoc Gilberto Stephanitidem, quæ nupserit Raymundo Baulcio; cùm is tamen Gilbertus secundus nullus fuerit, & Stephanitis fuerit non ipsius filia, sed Gilberti illius primi, atque vnici, ac soror proinde, & non neptis Dulciæ, licèt non ex Tiburgide, sed ex vxore alia, seu Geriberga, seu Francisca. Plura memorare importunum foret: cùm hæc attigisse sufficiat, ad designandum studium, quod Peireskius interposuit tum amicorum casibus, tum paternæ infirmitati.

Parùm

Parùm porrò abest, quin ad eundẽ annum
referendus sit fæuissimus morbus, quo con-
flictatus ipsemet fuit. Videlicet mense No-
uembri Rocca brunam profectus est, oppi-
dum propè Forum Iulij, vnum ex eorum nu-
mero, quæ soluendo æri alieno imparia,
ipsum fundis redimebant, instituta speciali
Classe Disceptatorum, & Iudicum, quibus
Peireskius erat conscriptus. Et quoniam
constituerat non priùs in vrbem redire, quàm
perfecta essent præscripta negotia; ideò po-
stulauit licentiam perseuerandi à Vario, qui
literis variis amore plenissimis se illius ab-
sentiam ferre grauiter testabatur. Postulauit
etiam à Patre, qui inuitârat illum ad nuptias
Susannæ sororis, à memorato Seguiranno
1615. in vxorem ductæ, sequente Ianuario. Ac in-
terfuisset quidem lubens, absente præsertim
Valaueso, quem Nobilis Prouinciæ ordo
ad generalia Franciæ Comitia, Rege iam ma-
iore quatuordecim annis, Parisios destina-
uerat; sed valetudini consulens abstinen-
dum duxit ab itinere, illa præsertim tem-
pestate.

Ad morbum autem vt veniam, regredie-
batur sub vesperam Kalendarum Februarij ex
peruetustis nescio quibus monumentis inter-
uisendis, cùm animaduertit atram nubem ex
hiemali ortu sensim procedentem; moni-
tisque vt maturaret, vix maturè satis per-
uenit ad oppidum. Exhalabat illa fœtorem
propè intolerabilem, adeò vt coniecerit exci-
tam fuisse ex Strongyle, cæterisque Vulca-
niis, quarum fuissent ignes commota, per-
turbatàque interiora. Eadem paulò pòst, &
nocte sequente eam effudit grandinis copiam,
quæ die altera libertatem incedendi præclu-
serit, nisi quà priùs egesta esset. Die tertia
supercidit nix, quæ totam Prouinciam ita
occupauit, vt meminerim me tum ex hac
vrbe pergentem Aquas-Sextias, fuisse tres
dies totos ad Valentiolam detentum; tantâ
scilicet eius copiâ itinera obruta erant. Cæte-
rùm Peireskius ex eo tempore infandis fuit
doloribus vniuerso propè corpore correptus;
sed ad dorsum potissimùm, secundam se-
riem vertebrarum. Hinc neque lecto de-
cumbere, neque sedere ad cathedram, ne-
que pedibus consistere potuit. Durabat so-
lùm aliquantisper, cùm duo famuli sese
hinc inde supponerent, sustentantésque
humeris, ad incedendum adiuuarent. Non
postremus verò ex vigiliis penè continenti-
bus labor; adeò in somnum erat procliuis,
adeò, quocumque statu esset, doloribus ex-
citabatur. Translatus Aquas-Sextias, vix
quidquam melius habuit reliquo anni decur-
su toto. Caput illi totum nudatum, eòque
casu effectum est, vt pro capillis densis, ri-
gidisque, quos eò vsque habuerat (sentiebat
nempe inter mirandum, hæsitandumque
ipsos attolli, ac pileum etiam subvehere) re-
nati fuerit simul, ac molliores, & saborti fue-
rint, & deinceps perseuerârint.

1616. Et iam quidem accedente vere anni mil-
lesimi sexcentesimi decimi sexti conualesce-
re videbatur, cùm superuenêre hæmorrhoi-
des, quibus fuit acerbè vexatus. Non mor-
bus tamen sic discruciauit, ac obstaculum
propemodum factum, ne exhiberet Vario
quod destinauerat obsequium. Quippe Va-
rius iam aliquoties à Rege vocatus, vt No-
mophylaciæ, sacróque Sigillo præesset, tan-
dem in Aulam discessurus erat; ac iam
tota Prouincia, vt abeuntem velut paren-
tem prosequeretur lacrymis, Aquas-Sextias
conuenerat, cùm morosus ille visus est so-
lum Peireskium remoraturus. Liberalius
porrò decimum iam diem, cùm Varius il-
lum inuisens, & valere iussit, & clamat, ce-
támque liberorum, ac cimeliorum curam
dedit. Ipse autem lecto consurgens, & eò
quo vsque comitari lecticâ volens, tentauit
primùm, si vel tantillum equitationis pa-
tiens foret. Rem semel expertus, cum illi
paulatim virium accessionem sensit fieri, vt
vix pauca milliaria cogitare initio ausus, to-
tum denique iter conficere par fuerit.

Nihil hîc opus commemorare quanto cum
applausu à Rege, ac Regina Matre, & à Viris
Principibus, Magnatibus, omnibúsque bo-
nis exceptus fuit Varius, quàm generosè
protestatus, sacramentum præstiterit Regij
Sigilli dispensandi, quâ deinceps constantiâ
integritatéque defunctus fuerit eo munere.
Consentaneum solùm dicere Peireskiũ fuisse
ipsi semper summas inter curas magnum le-
uamentum; & quemadmodum cæteris, ita
specialiter aduocasse, descripsisséque quic-
quid illi memorabile accidit. Proximum
proinde delegit hospitium, vt (quod solebat
Aquis-Sextiis) posset cum ipso singulis die-
bus & leuiore illa cœna confabulari, & sum-
mis illis horis, quibus ferè solis vacabat,
congredi familiariter. Consentaneum quo-
que referre Peireskium eam sibi legem se-
xisse, vt nullam vnquam Vario commenda-
ret causam, nisi virorum literatorum. Il-
lam etiam in Prouincia perquàm rigidè obseruâ-
rat, veritus semper ne foret viro, sui tam
amantissimo, importunus. Exceptos autem
semper voluit benè merentes de literis, in-
genuisque artibus Viros, tum quia sibi su-
perare illorum ergo non poterat; tum quia
nôrat Varij genium, qui vt erat æqui studio-
sissimus, ita non ferebat cultores Musarum
confractibus illis forensium contentionum
distineri.

Hinc patens, magnúmque asylum lite-
ratis omnibus fuit; quando ad ipsum ac-
currerunt quotquot in Aula, ac præsertim
referenda ad Varium habuêre negotia; ne-
móque vnquam abiit, cuius patrocinium
non fuerit ab eo cum alacritate susceptum.
Qui primus est statim initio sollicitudinem
illius expertus, fuit memoratus Ioannes
Barclaius, qui post editum de Summo Pon-
tifice opus, nec iam solitâ apud Regem,
suósque pollens gratiâ; quam primùm ac-
pit Peireskium accessisse Parisios, seduxit
sese ex Anglia, & in amici sinum proripuit.
Ipse verò non modò illum excepit peramanter;
sed egit etiam vt Varius complecteretur,
tuereturque. Discessuro Romam, literas
præiuit ad amicos omnes in itinere, effecit-
que vt varia exhiberentur officia, ac Ma-

præsentes

præsertim, à sibi affine Balthasare Viasio, inter Latinos Poëtas huiusce æui celebri, qui illum per aliquot dies detinuit, ac fouit, & apparato nauigio rebus necessariis instructum dimisit. Præterea fuisse Peireskio sollicitudinem non minorem circa Barclaij vxorem, filium, & Io. Ludouicum Debonarium vxoris germanum, cùm quarto pòst anno profecti Romam ad illum sunt.

Quod etiam statim in bonarum literarum gratiam peregit, fuit editio Inscriptionis, quæ Romæ effossa ad portam Capenam, continebat elogium Lucij Scipionis Barbati filij, ob Corsicanam expeditionem. Quippe tum priùs ab Aleandro, & Pignorio exemplum habuit, quàm laborauit non leuiter, vt quantum posset, illustraretur. Existimauit enim vix vllam antiquiorem ostendi posse, nec aliam formâ characterum vetustiorem extitisse; constructionem Grammaticam à vulgari quidem abhorrere, at sæcula tamen prisca sapere; denique edoceri res, ignotas alioquin mansuras; vt quòd referri debeat illud ex Ouidio inexploratum,

Te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur,
Cùm penè est Corsis obruta classis aquis.

Inscriptio enim sic habuit, HONC. OINO. PLOIRVME. COSENTIONT. R. DVONORO. OPTVMO. FVISE VIRO. LVCIOM. SCIPIONE. FILIOS BARBATI. CONSOL. CENSOR. AIDILIS. HIC FVET. A. HEC CEPIT. CORSICA. ALERIAQVE. VRBE. DEDET. TEMPESTATIBVS. AIDE. MERETO. Itaque cùm ipsi maximè placuisset illa Sirmondi interpretatio, qua probatum est Inscriptionem hanc esse anni ab vrbe condita CCCCXCIV. sicque anno suo posteriorem Inscriptione Duilliana, siue columnæ Rostratæ, habitam hùc vsque pro omnium vetustissima; idque præter explanationem orthographiæ, phraseos, rerumque in ea contentarum; ita nimirum legendam censuit, HVNC VNVM PLVRIMI CONSENTIVNT ROMÆ BONORVM, OPTIMVM FVISSE VIRVM, LVCIVM SCIPIONEM. FILIVS BARBATI, CONSVL, CENSOR, ÆDILIS HIC FVIT. HIC CEPIT CORSICAM, ALERIAMQVE VRBEM. DEDIT TEMPESTATIBVS ÆDEM MERITO: ideò ipsam quoque edi procurauit, sed tacito tamen nomine Sirmondi, quòd ille, præ modestia, referre eam laudem noluisset. Enimverò illius nomen Peireskius non reticuit, cùm missitans quoquouersum exemplaribus, literas ad amicos dedit. Hinc mentionem fecit ipsius Seldenus eruditu illo de Dis Syris opere; inscriptionem secum communicatam dicens à Cottono, cùm is habuisset, *è Gallia*, inquit, *à Nicolao Fabricio Peiriskio, viro & genere, & eruditione clarissimo.* Itemque mox antè nominatus Aleander, qui editione Romæ iterata, & adlicamento facto, respondit ad difficultates deinceps obiectas. Cùm porrò, inter cætera, mirum videretur mentionem nullam eius triumphi, quem Scipio egit, fieri, solutum ab Aleandro est *Vir sanè perspicacissimus, ac literarum non minùs, quàm literatorum amans Nicolaus Fabricius Peireskius Dominus desiderari meritò suspicatur alteram L. Scipionis Inscriptionem huic nostræ geminam. Grandi enim mole sepulcra apud veteres ædificabantur; neque existimare absurdum est, ab vno quidem latere hoc elogium, ab alio marmor itidem fuisse aliud, in quo triumphus memoraretur, atasque, & dies obitus, &c.*

Hæc, & id genus alia moliebatur Peireskius, cùm à Varin, Nouembri mense, Sigillum repetitum est, perillustrisque ille vir fuit in priuatam asseritus vitam. Peireskius porrò, qui in eo, non tam splendorem muneris, quàm eminentiam virtutis spectabat, noluit vnquam deserere; indignum ducens facinus, si qui perstitisset in prospera, recederet in aduersa fortuna. Quanquam testari de Viro solebat, duxisse illum semper hunc casum non infœlicem, infaustumque, sed fortunatissimum; vt quo solo posset exoptatam diu tranquillitatem adipisci. Quare & magna alacritate restituisse depositum; & redeuntem ex Regia, voluisse paulò vberiùs vnà cum Malherbio, ipsoque Peireskio (tanquam negotiis nihil iam interturbantibus) cœnare; & secessu facto, placidissimè, iucundissiméque cum libris, amicis, eruditis Viris, conuersatum fuisse.

Fuêre per id tempus Riantiensia negotia 1617.
Parisiis Tolosam translata; fraterque Valauesius sub anni sequentis initium eam in vrbem profectus est. Tametsi verò ipse quoque illic desiderabatur, plurimumque suâ præsentiâ expectabatur profuturus: attamen adduci non potuit, vt quantumcumque negotia periclitarentur, dimitteret virum. Nec verò putes illum propterea rei literariæ dimisisse curam. Siquidem innumeram propè librorum multitudinem ad eruditos partim vltrò, partim requisitus quoquouersum misit; vti in Italiam, ad Pignorium, Aleandrumque, & ad Scipionem Cobellutium, tum primum purpura donatum, renuntiatúmve Cardinalem, titulo Sanctæ Susannæ; cui est quoque non multò pòst Vaticanæ Bibliothecæ gratulatus custodiam. In Angliam verò ad Camdenum, Seldenúmque, & alios, qui ipsum seriò interpellarunt, ne literatæ hominum nationi inuideret diutiùs eruditas suas in Nummos antiquos, & in Galliam Narbonensem obseruationes. In Hollandiam autem, cùm ad cæteros, tum potissimùm ad Thomam Erpenium, Arabicæ linguæ Professorem celebrem; adiecit verò libris, literisque Arabicos nummos, in quorum interpretatione multa comperta adiutaretur.

Præterea vt vicissim multa expetita acceperit, vel ab Aleandro, modulum Congij Farnesiani, cum literis, quibus ille scripsit reuocasse se ad examen aquam Tiberinam, fontanam, & alias, ac post multiplicem comparationem, discrepantiam in pondere reperire nullam potuisse. A Nicolao Alemanno Vaticanæ Bibliothecæ ante annum præfecto, notitiam Poëtarum Prouincialium. Ab Andrea Broggioto, supplementum Indicis MSS. Græcorum, qui in eadem asseruantur. A Pignorio, breuiarium vitæ, ac tempus, quo

olierat

obierat Ludouicus ille Cornarus, qui sibi sua sobrietate adeò longæuam, viuidámque senectutem effecerat: scripsit enim sepultum Paduæ, postridie Nonas Majas, anno supra millesimum quingentesimo sexagesimo sexto. A Iacobo Colio, librum, cum excusatione, quòd non alia illustratione ipsius nomen expressisset, quàm appellando *Nobilissimum Gallum.* A Sandero, elogia; à Ioanne Meursio, varios eius fœtus; à VVillerio, genealogica; à VVinghemio, botanica, & ab aliis alia.

Cœpit etiam ex hoc tempore apparare Notas in Kalendarium Constantinianum, quod post annos septemdecim Ægidius Bucherius Societatis Iesu transtulit totum in commentarium Canonis Paschalis Victoriani, à pagina nempe ducentesima trigesima sexta, ad vsque ducentesimam octogesimam octauam. Et non requiro quidem modum, quo obtentæ schedæ, & cum Viro eximiè bono, eruditóque communicatæ: hoc solum moneo, illas aliunde non fuisse exscriptas, quàm ex peruetusto Codice, qui Peireskij fuit, ac etiamnum in illius Bibliotheca asseruatur. Egit autem multis de eo tam cùm Aleandro, quàm cum aliis plerisque eruditis Viris, qui ipsius vulgationem summoperè desiderabant; quoniam thesaurus visus est ingens, corrigendis fastis, emendandæque tam sacræ, quàm prophanæ Chronologiæ. Exempli enim gratiâ, obseruare in eo licet Consulatum Probi, & Paterni, non fuisse in fastis illis prætermissum: qui prætermissus ab Onuphrio, illum in errorem vnius anni induxit; neque etiam antecedentem, qui simul omissus à Baronio, errorem fecit duorum annorum circa Christianam Epocham, vti est à Scaligero, & Setho Caluisio notatum. Sed ne consector id genus alia, obiter exinde perspicies, quid sibi eruditus Vir Iacobus Godofredus voluerit, cùm post annos viginti Geographum Anonymum edens, neque Peireskium nominare ausus, ob non impetratam licentiam circa editionem Kalendarij, commotam ea de re in præfatione Periodum huiusmodi verbis conclusit, *Si quid intra ostias, aut alterius paginæ angustiam concluditur, non eo minus est maximi momenti, cuiusmodi etiam veteres Natalitiæ, & Consularia propediem expectamus.*

Hæc inter, dolor infandus fuit, quo mortem excepit amicissimi capitis, Iacobi Augusti Thuani. Vix certè vnquam sine suspiriis meminisse illius potuit, vix vnquam sine elogio, quippe continuò illum dicens, quem & auitæ nobilitatis decus, & singularis erga Deum, Patriam, Principem suum pietas, & doctrina eximia, summúsque erga literatos, ac probos omneis Viros amor & inexhausta bonitas, morésque candidissimi, verè [illegible] reddidissent. Solatio fuit primùm nobilis progenies, in qua iam manifesta erant virtutis paternæ, auitæque semina; & maximè quidem in Francisco Augusto natu primo, qui vix ingressus adolescentiam, præ se iam ferebat animum Senatorium; & quantum Pater calamo ex toto Orbe descripserat, tandem ipse oculis haurire coràm destinabat. Deinde commissa Bibliotheca custodibus illis, atque eruditis Petro, & Iacobo Puteanis, Claudij Senatoris Parisini filiis, proxima cognatione cum ipso coniunctis; qui, vt literatis omnibus semper affulserunt, & gratificati sunt, ita semper Peireskio coniunctissimi extiterunt. Sperauit interea, id quod euenit, ipsis eam [illegible] Thuaniorum superfuturam, & nobilem Musarum sedem, ex ingeniorum lectissimorum consessu, & frequentia, quam ipsorum candor, & antiqua fides conciliaret, agitiam [illegible] Contigit ea mors sub initium Maij.

Cùm Varius autem ineunte Iunio restitutus fuisset, ingenti applausu, suo Munere perseuerauit Peireskius, neque ab eo [illegible], etiam in Comitiis virorum Notabilium, qui è tota Gallia conuocati, consedêre Rhotomagi, sub Nouembris finem. Procurationem in iis egit communis sui Senatus causa (ac potissimùm circa ius, vt appellant, annuum, seu pensionem, qua Magistratuum munera fiût hæreditaria) vnà cum Viro bono & collega amico Honorato Agutio, qui eadem concesserat. Non modò verò [illegible] tauit quicquid in eisdem consultum, actum, peractúmque est, verùm etiam, qui ex vniuersa Gallia selecti Viri conuenerant, ideò non compellit, vt quisquam [illegible] suam Prouinciam, quem illorum aliquo [illegible] demereri adnixus fuisset, & reperta [illegible] quis plurima (nisi potiùs omnia) in eius regione singularia addidicisset. Vnum, qui permolestè tulit, fuit mors Nicolai Noui Villaregij, inclyti illius à Secretis Maiestatis primarij, à quo vnicè amabatur, quique etiam apud Varium, atque omnes [illegible] desiderium sui maximum reliquit. Habere ille magno in pretio Virum eximiæ [illegible]tis, prudentiæque Eliam Deodatum, quem sanè ipse quoque Peireskius non potuit eo tempore non suspicere plurimùm, [illegible] impensè diligere: siquidem, præter [illegible] doteis, commune illi cum ipso fuit, [illegible] non virum doctrina conspicuum tota Europâ demereri. Cùm rediret postea, sequenti Ianuario, transire voluit Lexouiis, vt sua industriâ temperaret quædam Capituli [illegible] aduersus Episcopum; idque in gratiam [illegible]rij, Episcopatu recens donati.

Parisios reuersus, nihil potius habuit, quàm Regium stemma vindicare à [illegible] cuiusdam Theodorici Piespordij, Archiducibus, seu Principibus Belgij à Secretis, qui imitatus Iacobum Valdesium, Hispaniæ Consiliarium, conatus est Austriam familiam mascula serie à Pharamundo Francorum Rege deducere, atque ideircò Franciæ Regnum Catholico, seu Hispano Regi ipso successionis iure vindicare. Videlicet ab anno [illegible] superiore ediderat stemma Habsburgo-Austriacorum Principum, seu Genealogiam Austriacam, per nobilissimos Habsburgi Comites ex prima Regum stirpe deductam; illiusque exemplum ante Natalitia missum à VVinghemio ad Peireskium fuerat, missa [illegible] alio, ac Regi oblato per Archiducum [illegible]

torem; quod Peireskius non poterat, tanquam indignum facinus, non iniquo animo ferre. Ad refellendam autem imposturam, facilè detexit imprimis nullam Chartam authenticam, nullumque authorem citari centum & viginti annis superiorem; ante id videlicet tempus, quo Trithemius, & alij Maximiliano Imperatori assentantes, prolixam illam Auorum seriem, non consentientes licèt inter se, pertexere non erubuissent. Deinde, cùm Sigebertus Austrasius, vnus ex filiis Clotarij Regis à Pharamundo septimi, delectus fuerit, à quo familia Austriaca deduceretur, nulla ratione ostendi potuit integra illas successio ad Habsburgicos vsque Principes; quos aliunde Piesporius perabsurdè, ac perperàm ante annum Christi septingentesimum vigesimum sic nominaret; cùm Habsburgum conditum solùm anno supra millesimum vigesimo septimo constet. Argumentabatur etiam Peireskius, quamobrem illi Principes, qui ex Sigeberto orti fingerentur, quique vixissent tum Pipini, tum Capeti temporibus, conquesti nullo modo fuissent iniuriam sibi fieri, tanquam ex Pharamundi stirpe superstitibus, & successione legitima ad Francorum sceptrum vocatis?

Verùm quia tametsi Comites Habsburgici secundùm lineam masculinam ex Regum nostrorum stirpe descendissent, nouerat tamen Peireskius ex actis Murensis in Heluetia Monasterij nuperrimè editis perspicuè probari Principes Austriacos serie duntaxat fœminea ad Habsburgicam familiam spectare, masculâ verò pertinere ad Tiersteinicam, cuius Piesporium, & alios supponere non debuisset; idcircò magna contentione, & repetitis literis curauit, vt amicus sibi, & nominatus iam antè Vicus tum legatione Regia ad eas partes fungens, sartè obtineret authenticâ formâ Actorum Exemplum, quod posset inferri in Chartophylacium Regium (adeò verebatur ne Autographo sinistri quidpiam contingeret) ac præsertim antiqua illa, quæ præfixa Actis erat Principum Monasterij Fundatorum Genealogia. Re iam in tuto collocata, procurauit sollicitè iteratam editionem tum Actorum omnium, tum maximè cùm Genealogiæ, quàm, ne vnâ quidem syllabâ additâ, vel demptâ, redegit in perspicuum schema.

Ex eo autem statim patescit VVernerum Comitem Habsburgi, qui obiit anno millesimo nonagesimo sexto, filiam habuisse nomine ITAM de Tierstein, siue Homberg, hoc est, more loquendi Genealogicæ, Rudolpho Tiersteinico, siue Hõbergico nuptam, quæ VVernerum genuerit, Patrem Alberti, Auum Rudolphi, Proauum Alberti alterius, Abauumque alterius Rudolphi, qui fuit eius nominis, & familiæ Austriacæ Imperator primus. Et mira sanè est industria, qua tam Franciscus Guillimannus, quàm ipse Piesporius, VVernerum Itæ filium sic dissimulant, quasi ille fuerit non ipsius Itæ, sed fratris eius filius, de cuius tamen progenie nulla vsquam mentio: vt neque Adelberti alterius fratris, ex quo successio Habsburgica ad familiam Tierstei-nicam, seu Hombergicam transiit. Sed nempe aduersarij fidei manifestæ non potuit, & ita variè comminisci, vt Guillimannus quidem fecerit Itam Ottonis sororem, nurum, neptem; & Piesporius sororem, vxorem, nurum, & sororis neptem ex VVernero Tiersteinico. Et sic quidem Peireskius lætabatur se præscidisse ansam adulatoribus illis Genealogisticis; ac tantò magis, quantò Guillimannus magnam se fidem habere dixit Actis illis Murensibus, ipsumque Guillimannum duobus annis pòst delegit Gaspar Scioppius, quem in ea parte stemmatum Austriacæ domus sequeretur.

Non memini porrò, an hæc, an alia ipsi causa fuerit inuisendi Rhemis Capitulare Archiuum, Canonicis diplomate iussis aperta ipsi facere acta, & tabularia omnia; exhibere duo quædam instrumenta præcipua, magni momenti res continentia. Id memini, habitum ipsum peritioris historiæ Gallicanæ scientissimum, ac editum fuisse ab eo specimen, cuius, præter ipsum, alios habui enarratores. Cùm enim mense Martio contigisset illa memorabilis Basilicæ Curiæ conflagratio, ad cuius spectaculum vnà cum Iacobo Gilloto Senatore optimo intempesta nocte accurrit, dedit eò deinceps quotquot penè erant in vrbe eruditos viros, vt considerarent Regias statuas, quæ truncæ superérant, cæteris in calcem conuersis. Et cùm nemo dicere posset, cuiusnam esset Statua, quæ etiam ante incendium præfecto vultu fuerat visa; ipse ex superante vno loculamentorum, edisseruit eam fuisse Henrici Angli, quem Carolus septimus mutilare contentus fuisset, neque omninò deiecisset, tanquam locum destinatum fore alium à loco, quem statua vsurpatoris occupauisset.

Nec modò verò specialem illam aduersus Piesporium, & alios natatam voluit operam; sed quo affectu prosequebatur, & sacræ Regiæ Maiestatis, & Francici nominis gloriã, meditatus est ex eo tempore editionem Auctorum omnium, coætaneorúmque præsertim qui Francorum originem, Historiámque scriptis mandàrent. Tum quia nôrat plurimos adhuc in variis Ecclesiis, Monasteriis, ac Bibliothecis priuatorum asseruari ineditos; conquirendi curam assumpsit, & (quoniã ipsi non vacaret:) communicandi cum Andrea Duchesnio Historiographorum diligentissimo, ipso quoque ex eo tempore ad id animato. Is apparabat editioné Historicorum Normaniæ: Peireskius verò, vt suam illi sagacitatem, & diligentiam argumento quodam probaret, quæsiuit, ac obtinuit à Roberto Cottono Anglorum Anonymum, de gestis Emmæ Reginæ Anglorum, atque Guillelmum Pictauinum, quos ipse breui pòst adiunxit, testatúsque est, Camdeni interuentu transmissos, *Ad virum*, inquit, *Ill. & de literis benè meritum, D. Nicolaum Fabricium de Peiresc Regium in Aqui-Sextiensi Prouinciæ Curia Senatorem, mihi summa amicitia vinculo carissimum.*

Quoniam verò Fronto Ducæus parabat eodem tempore editionem Codicis Græci, literis maiusculis scripti, magnamque Bi-

bliorum partem continentis; & ea quidem antiquitate, vt dicerentur correctus manu propria Origenis, attestantis cum Tetraplis magne vetustatis fuisse collatum: ideò cùm Peireskius probè meminisset extare apud eundem Cottonium MS. *Græcum* pretiosissimum, ab vsque Theodosij temporibus, charactere etiam maiusculo exaratum, & à Rege Iacobo mille aureis coëmptum; ideò sequum, vt ea editio ex collatione fieret completior, scripsit, misitque in Angliam, & fide sponsionéque data, Codicem obtinuit; cùmque Frontone communicauit.

Autumnus porrò fuit eius anni, cùm nominatus est à Rege in Abbatem Sanctæ Mariæ Aquistriensis in Aquitania. Quam operam eius occasione præstari Romæ oportuit, contulere vltrò Cardinales varij, vt Cobellutius, Vbaldinus, & (qui postea fuit) Marquemontius; sed nullus tamen studiosiùs, quàm Maffæus Barberinus, qui deinceps fuit, ac etiamnum viuit Summus Pontifex. Nempe ea eo iam tempore necessitudo intercessit, excultaque est literis, vltrò, citróque sæpiùs datis. Occasionem fecit perelegans Ode à Cardinali in Beatam Magdalenam composita, cuius initium, *Iuuitæ pennis versicoloribus*. Cùm enim Peireskius illius exemplum ab Aleandro accepisset, mirificéque ea delectatus, applausum etiam ab omnibus, quibuscum eam communicârat, eruditis Viris tulisset; impetrauit, eodem Aleandro intercedente, licentiam, vt typis mandata ampliùs vulgaretur. Distractis exemplaribus, placuit iterarò Poëma edere, sed grandiore forma, vt posset & ad Sanctam Balmam (rupem, ac Eremum pœnitentiâ B. Magdalenæ insignem) & per Ecclesias, sacellàque reliquæ Prouinciæ appendi. Quin etiam rursùs edere visum, postquam procurauit ab eodem in gratiam S. Ludouici Franciæ Regis Oden contexi, cuius est initium, *Obiecta gemini maris*; & post conditas etiam alias, quas obtinere licuit Aleandro, quasi suffragante.

Sub anni finem celebris in Cælo Cometes effulsit, ad quem obseruandum adhortatus est quotquot nouit industrios viros. Ipse destitutus organis idoneis, & cùm se multùm credere cælo, ob inualetudinem, non auderet, alia ratione non attendit, quàm Telescopio capitis formam, & diuersitatem à cauda discernens, eandémque ipsam comparans cum Solaribus radiis per fenestellam traiectis. Lætatus autem postmodùm est, cùm accepit potuisse non versanteis Aquis-Sextiis paullò post diligentiùs omnia obseruare. Vt pauca ex iis seligam, in illorum gratiam, qui scire hæc volent, apparuit Cometes à Nouembris fine in medium Ianuarium; & quia emersio fuit matutina, idcircò cauda sursum nitens aliquot diebus visa est, priusquam caput conspiceretur. Caput fuit subpallida stella, quantæ sunt Fixæ primi honoris (sed non illarum instar scintillans), rotunda, quà Solem spectabat; crispata, quà erat auersa. Cauda, seu Crines, radiatio fuit tenuior, & paullò candidior, longa initio octauam Cæli, & lata ad extremum, (quà etiam nónihil primis diebus versus Austrum deflectebant) sextantem propè prolixitatis. Apparitio Capitis prima, quà Scorpius brachia contrahit, fuit; defitio, quà Vrsas dirimens. postremo loco explicanda. Scilicet præter motum diurnum, quo Cometes Siderum instar oriebatur, occidebátque, progressus est etiam motu proprio à Meridie in Boream, sed ita tamen, ac si cœpisset à medio Scorpione, secuisset & Solis orbitam cum inclinatione ad circiter graduum proximè sexaginta trium. Cùm initio verò is motus esset diurnus duorum graduum cum besse, factus est sub Nonas Decembris velocior gradu integro, deincépsque ita decreuit, vt tandem elanguerit; vt etiam Cauda, quæ fuit illis initiis adeò prolixa, ita sensim contracta est, vt euanuerit denique vnà cum Capite confusa.

Peireskius, hac re intellecta, parùm abfuit, quin Keplero assentiret, existimanti motum traiectionem fuisse rectilineam, quæ facta fuerit proxima nobis, cùm velocissima apparuit; neque diurna reuolutione impediri potuerit, quasi ea foret ipsi affecta ex reuolutione Telluris: aliunde tamen, vt agnouit non esse Cometam halitum terrestrem, sic persuadere sibi non potuit, vel emissum fuisse à Sole, vel concreuisse ex aura æthera. Concessit lubentiùs in eam Senecæ opinionem, quæ statuit Cometas non minùs perpetuos, quàm Sidera perpetuò visa; adeò vt ille, cùm est conspectus, non recens fuerit genitus, sed recens apparuerit; nec interierit resolutus, sed ob immensam longinquitatem videri tandem desierit. Res tamen ipsi visa est dura, infinitum esse Mundum persuadere; facilèque solùm admisit, quòd ex obseruatis demonstratum est, traiectionem Cometæ fuisse non modò superiorem Luna, sed & etiam Sole ipso inferiorem.

De directione caudæ Cometæ in plagam Soli oppositam, non est cur aliquid addam, cùm præsertim locus nō ferat, vt edisseram, quamobrē ab exquisita oppositione, & nunc quidem ad dextram, nunc verò ad læuam, cum inæquabili quadā deflexione recesserit. Non est etiam cur de præsagiis; cùm aut potestatem sit argumentorum imbecillitatis homines ad ista expauescere, quibuscum rei nobis commercij nihil habent. Mirum, cur filius Dei non credatur, dū à signis Cæli nihil metuendum iubet; scilicet ipse signa non fecit, ex quibus non expositis, quid futurum sit, cognosci non possit. Nisi autem Deus Cometam calamitatum signum constituat, vnde tandem sit in Cometa potest aut futurorum notitia, aut affectus significandi? Anaon ille suam propriam viam, vt naturalia cætera; parúmque curæ est, quid humanæ gentes inter se moliantur? Ac ille quidem dictus est portendisse sidera postmodùm sequutas: sed nempe aut non fuerant bella, pestes, ac Reges morituri nulli iam viginti post annis exciturus tragœdiæ? Referunt adhuc ad Cometam, nam erit cur pari iure exorituras referant nobis, quousque nouus Cometes sit, qui obliuioni istius creet, tametsi ante centum annos apparituros non fuerit. Attamē digredimur nimis.

161[illegible] Nihil non deinceps egit Peireskius, vt tam specialis, quàm generalis Orbis descriptio perageretur. Nam primò, vt studiosè fouit, sic nō leuiter animauit Petrum Bertium: tum ex Hollandia primum aduentantem, vt Geographicas illas suas molitiones in lucem daret. Deinde, quia tum prodiit illa Orbis Terræ descriptio secundum septem climata, & Nubiensis Geographia à Gabriele Sionita (qui textum Arabicum est interpretatus Latinè) transcriptam curauit statim Peireskius, exemplo ad Cluuerium misso, condi ab ipso Tabulam, qua locorum situs iuxta hanc Geographiam expressa intelligerentur. Ad hæc, quia perhibebatur Ioannem Marium, nauarchum Hollandū, detecto spatioso, & tranquillo freto ad ortum Magellanici, obseruatisque nouis rebus, regionibus, ac populis, circumnauigasse feliciter Orbem, nec velle tamē, certo consilio, obseruatorum narrationem publici iuris facere, idcircò tantùm aduigilauit, vt à Gulielmo Schuttenio, nauclero præcipuo, Nauigationis totius diarium obtinuerit, quod latinitate donatum edi illicò procurauit. Quia verò Marius propterea cum Schuttenio litem instituit, ideò de litis æstimatione dependenda securum voluit.

Neque id porrò obstitit, quò minùs quidpiam simile circa profectionem aliam attentaret. Nimirùm fama percrebuit rediisse Hollandorum nauim ex mari Hyperboreo, quæ septem gradus proximè accessisset ad ipsum polum, sed nullo tamen modo potuit verificationis seriem obtinere. Commendauit autem intereà Nauarchum, quòd quamvis potuisset se polo, minore cum difficultate, quàm credatur, supponere: non fecisset tamen, quoniam aliàs incertissimos plagarum Mundi effectus fuisset: nullo quippe iam existente Septentrione, aut Meridie: nullo ortu, vel occasu: nullo Magnetis ad ventos visu, nulla methodo, qua in vnam partem, potiùs quàm in aliam discedendum nosset.

Rursùs, quia nôrat Vincentium Blancum ciuem Arelatensem longè, latéque peregrinatum, congessisse quamplurimas rerū visarum obseruationes: idcircò illas quæsitū misit, vt (liceret modò per ipsum) dari in lucem procuraret. Obtinuit ergo: verùm attendens omnia ratiociniis infecta, ac ea præsertim opinione, quòd terræ superficies nō globosa, sed plana foret: propter totum negotium erudito viro Nicolao Bergerono cōmissum voluit, mandauitque seligeret, ac suo modo digereret quæ essent merè historica narrationisque haberent fidem. Suadere deinde conatus est Blanco, vt id probaret consilium: præstiti idem in historiis, siue relationibus Piratæ, Moqueti, aliorum: permittēdam Philosophis, vt eas quæstiones disputent, neque esse recitatoris Dogmaticum agere, præsertim contra communem fidem: posse quidem sententiam de Terræ planitie attingi: sed tamen tanquam à Barbaris creditam, non ab eo defensam: facè, vt si institerit, literatis ludibrio sit, narrationique aliunde suæ, tametsi veræ deroget fidem integram, & sinceram laudem ex nuda peregrinationum historia illi superfuturam: curaturum sese, vt opus dedicetur Regi, aut alij, qui gratè accipiat, cæteráque huiusmodi: quæ virum tamen ab instituto dimouere nunquam potuerunt.

Prætereà curauit incidi, excudique denuò Tabulam Chorographicam, seu delineationē Prouinciæ à Petro Ioanne Bōpario ante annos triginta confectam. Cùm forma, elegantior licèt, nihilominùs non placeret, effecit, vt Iodocus Hondius eandem biennio pòst iteratò sculpserit: qui adhuc non modò in eo displicuit, quòd reticuerit Bomparij nomen: sed in eo etiam maximè, quòd editiones alias imitari maluerit, in quibus gradus latitudinis præter verum designantur. Nā Aquis-Sextiis, exempli gratiâ, adscribitur gradus quadragesimus secundus cum besse, cui debetur quadragesimus tertius cum semisse, & vno, altero minuto prætereà. Hinc fuit ille semper in votis Tabulam nouam construere, quæ adhibitis nouis obseruatis, dimensionibúsque magis exquisitis, exhiberet singula loca, tam cum Cælo, quàm inter se ad amussim consonantia: verùm instituto fata obstiterunt.

Postremò, quia mirè illum delectauit, quod Ioannes Baptista Morinus, cuius iam antè meminimus, quique deinceps inter Professores Regios Mathematicos meritò inclaruit, de sua illa in Hungaricas fodinas peregrinatione aliquoties commemorabat; ideo auctor fuit, vt eam Relationem scriptis mandaret, ac ederet. Id autem ille præstitit; sed præmissa Mundi sublunaris Anatomia, qua euincere est conatus, vti aër in treis regiones distribuitur, ex quibus suprema semper calida, media semper frigida, infima nunc calida, nunc frigida est; ita terram in treis discerni, quarum infima semper frigida, media semper calida, suprema, aëri contigua nunc illo calescente friget, nunc frigescente calet.

Non fuêre illi hæc studia satis; sed variis prætereà officiis commendatos virtute Viros demereri conatus est. Quid memorem enim quòd Pacium ex hoc tēpore pro ipsius votis Catholicum factum, ac iam exoptantē redire in Patriam, donari curauit professione Iuris primaria in Academia Patauina, vt etiam cùm idem Valentiam repetere post biennium voluit, accersiri ipsum procurauit per literas à Delphinatus Prorege ac Præside primo, iussu Regis scriptas? Quòd cùm Philippus Iacobus Maussacus magnum Senatus Tolosani ornamentum nactus fuisset iam memoratos Iulij Scaligeri in Aristotelis historiam de Animalibus Commentarios, ipsum non parùm animauit, vt eos cum Notis ederet; neque segnis fuit, vt iam editos ad omneis viros per Europam eruditos transmitteret, vti ad Aleandrum, Pignorium, & alios? Quòd Barclaij operâ vsus, exscripta habuit ex Vaticano Codice Erotica varia, in gratiam Gilberti Gaulminij, insignis bonarum literarum luminis: cùm accepisset ea deesse in Theodoro Prodromo, tum breui edendo ex Salmasiano Codice, vt ille quoque testatus est in præfatione ad lectorem? Quòd exemit variis varios scrupulos, vt Pompejo Paschalino de Patrui defuncti Cameis, vt Thomæ Erpenio de

Saracenica historia, ac huiusmodi alia multa.

Inardescebant tum studia inter memoratum aliquoties pereruditum Iacobum Sirmōdum, & Claudium Salmasium, illud aliud humanioris literaturæ decus eximiũ, circa quæstionem celebrē, cui ab vno anno locum dederat Iacobus Gothofredus duabus Dissertationibus de Suburbicariis regionibus, & Ecclesiis, seu de Præfecturæ, & Episcopi vrbis Romæ Diœcesi, coniecturā. Et quousque quidem ea controuersia processerit; quàm multi vtrimque eruditi Viri symbola sua contulerint, referre haud est huius loci. Dico solùm Peireskium omni cura allaborasse, vt, quod eruditos decebat, res leniter peragerentur. Certè cùm ipse quoque Aleander se interposuisset, misissétque Romā ea de re Tractatũ, qui ederetur Parisiis, vix id probare Peireskius potuit: & cùm vrgeretur, editionem procurauit quidem; sed temperatis priùs quæ ille de Conciliorum, Pontificúmque auctoritate attigerat, quæque aduersus sententiam improbatam reiecerat paullò acerbiùs.

Eadem libertate, vt aliquid attingam, vsus est aduersus Barclaiũ, qui Argenidi intexuerat nescio quem Dialogum paullò liberiorem. Accepit nempe sub idem tempus magnī operis eius partem, quam mandari typis curaret. Et Barclaius quidem in illo, tam ipsi, quàm Vario certam destinauit personam; at Peireskius, laudato affectu, maluit longè duxit, gratiorémque habuit, quam se illi debere, dixit Virginij Cæsarini, bonis literis, artibúsque excultissimi Viri amicitiam, acceptis eius literis, elegantissimísque Elegiis. Sed Barclaius nempe laudandus, qui quocumque potuit modo est gratitudinem testatus; veluti cursim, cùm excepta per id tempus Romæ familiā, Elegiam texuit nomine vxoris, in qua hæc, præter cætera,

Vera loquar, mulier, diuine Viasse, iuuit,
Quo fugerent luctus, tunc meminisse tui,
Ingeniisque Viri seruent quæ Numina Gallis,
Peireskij; nihil, hoc sospite, triste dabunt,
Ingenium [illegible], credas de Pallade natum:
Virgineis hæc quàm sic ponere nomina auet!
Quicquid erant Musæ, quicquid Prudentia quondam;
Hunc totum Galliæ scilicet esse putes.
Viuat, amícque meum, rata sint ea pacta, maritū:
Viuat, & in laudes crescat ad vsque suas.

1620. Atque hæc quidem anno iam sexcentesimo, ac vigesimo; cuius ineunte, ac totiùs vere, stranguriā, aliisque morbis ita laborauit, vt nō sine magno animi dolore præpeditus fuerit, ne sequeretur Varium, cùm Rex æstatis initio ad sedādum Normaniæ, Prouinciarúmque aliarum turbas; ac posteà etiam in Aquitaniam, Bearniámque discederet. Conualescens, accepit Genuā à Pio Mario literas, quibus certior effectus est, nonnullas adhuc Pinellianæ Bibliothecæ reliquias exstare. Scripsit enim ille reperisse se quinquaginta duas orationes Themistij, quæ seruatæ ex illa fuissent, quæque editæ nō reperirētur, etiam inter euulgatas ante duos annos à Dionysio Petauio, viro, quo nescio an habeat eruditē IESV Societas doctiorem. Id ad ipsum retulit statim, & cùm offendisset meditantem iam opus illud ingens de Doctrina temporum, quod paucis pòst annis in lucem emisit, non pauca, ea occasione, in gratiam Scaligeri, amici quondam sui, disseruit.

Circiter id tempus, spectauit curiosiùs Sacelli Basilicæ, seu, vt vulgò indigitant, Sanctæ Capellæ Gazophylacium. In rarissima verò illa, pretiosissimáque suppellectile, Cimelium detexit omni pretio maius, Cameum videlicet, siue Achatem Orientalem, Sardonychemve Arabicum, amplitudine Parisiensi, seu Regio pedi exæquatam: in qua sculptæ visebantur miro artificio viginti quinque figuræ, omnes candore eminentes, & in nigro aspectu, fuscedine quadam subobscura intersinctæ. Exornata illa circum fuerat Christianis figuris, & epigraphis à Græco quodam Imperatore: adeò vt cùm Balduinus eam oppignorasset D. Lodouico, ac postmodùm tandem venisset in manus Caroli Regis, nomine quinti, & crederetur sacram quandam continere historiam; in eum Thesaurum, quasi Dominicū religiosum, fuerit illata. Peireskius porrò, cùm rem spectasset, & ad figurarum conditionem attendisset, cognouit potiùs prophanam quandam repræsentari historiam; & quantum coniecturis potuit assequi, credidit esse Apotheosin defuncti Augusti.

Eam nuper Ioānes Tristanus Santamātius, rerum antiquarum eximiè peritus, ære incisam exhibitā in suos inseruit Cōmentarios. Testatus est autem se primā illius notitiam hausisse ex Peireskio; præfatus *virum rara* [illegible] *eruditionis, vt omnem suam commendationem inferiorem censeat ea claritate nominis, qua totā Europā cunctis illustris.* Scribit deinceps se prima vice in conitatu Peireskij speculatum hoc tantū antiquitatis monumentum, occepisseque cōiicere, ecquid rei repræsentaret. Quandoquidem verò temporis progressu circa nulla capita à Peireskij mente defecerit, contigitque, vt aliquoties disserentem ea de re [illegible] audierim; ideò rem ingratam facturus non faciam, si præcipua quædam interpretationis discrimina hîc attigero, in illorum gratiam, qui rem totam studiosiùs examinaturi Achatem ipsum, aut eius typum, memoratumve habuerint librum.

Ergo, quē Santamantius interpretatus est Iouem, succedente Ænea, Peireskius esse censuit Augustum, Deæ Romæ ope datum in cælū; & quem ille vult esse Augustum, is interpretatus est Marcellum equorū immissum, quem fata terris solùm ostenderēt, [illegible] Roma, quod ab illo recusabatur Odio imperium, tradere sese Tiberio proximè supposito. Et certè, si attendas ad prototypum, agnoscens certè ectypi illum referens, adolescentis potiùs, quàm senescentis vultum agnosces. Sic quem Peireskius sub Marcello existimauit esse Drusum Tiberij filium, manu versus Iouem extenta, tanquam postulando, post patrem, imperium; autumat Santamantius esse Numerium Atticum, contemplantem, attestantémque fuisse Augustum raptum in cælum: Et quam assidentem Druso Liuillam vxorē ille censuit; censet hic esse posse Iuliam

Augusti

Augusti etiam in cælum actam; vt crediderit item ad dextram Iouis esse Drusum Tiberij fratrem; quem potiùs Iulium Cæsarem Peireskius esse existimauit. De Germanico, Agrippina, Caligula, discrimen nullum; imò nec de Tiberio; nisi quòd Peireskius vellet Imperialem serpentibus circumdatam esse dixit Ægidem Iouis; appellauitque lanceam sive hastam, sceptrum prælongum. Sic censuit Antoniam Germanici matrem, quam Santamantius Liuiam; & contra Liuiam esse putauit, quam Santamantius Antoniam. Sed hæc obiter.

Cæterùm Peireskius ita exsultauit, ob præclarum adeò Cimelium repertum, vt non modò ad inuisendum & Santamantium, & cæteros, quotquot erant Parisiis, curiosos viros inuitarit; sed etiam de eo literas ad amicos in Angliam, in Germaniam, in Italiam, per totam Galliam dederit. Scripsit autem de eo præsertim ad Petrum Paulum Rubenium Antuerpiensem, Pictorem celeberrimum, & totius antiquitatis, sed Cameorum imprimis studiosissimum, peritissimúmque, qui dicto citiùs exsiliit, vt rem spectaret coràm, & exprimeret coloribus viuis. Tulit autem Peireskius, Cimelijque vice nobilem habuit effigiem, præter ectypos varios sulphureos, gypseos, chartaceos, quos ex Achate ipso expressit.

Adijciendum verò, quòd prætereà, non sine quodam numine, ectypum sulphureum obuenit Camei alterius, in ipso Imperatoris Cimeliarchio asseruati. Achates est similiter, sed superiore nonnihil minor, quem Philippus Pulcher Pissiaci monialibus legauerat (cùm habuisset ipse ab Hierosolymitanis Equitibus, illum in Palæstina nactis) quémque per bella ciuilia furto sublatum, Mercatores quidam detulerunt in Germaniam, ac diuendiderunt Rodolpho secundo duodecim millibus aureorum. Expressus autem fuerat, asseruatúsque ectypus, quem nescio qua sorte Peireskius fuerit assequutus. Neque verò ectypū modò, sed germanam etiam picturam consequutus est, elaboratam iampridem celebris illius Nicolai pictoris manu, cuius egregia opera in Fontis-Bellaquei xysto inspectantur. Prætereo autem eius figuras ita esse interpretatum, vt opinatus fuerit illis designari Apotheosin viuentis Augusti. Quippe, vti apud Iosephum legitur factus ab Herode Cæsaris Colossus, forma, ac magnitudine Iouem Olympium referens, itémque alius Romano par, referens Iunonem Argiuam: ita videtur in his figuris repræsentari Augustus habitu Iouis Olympij, vnà cum Dea Romana habitu Iunonis Argiuæ: apparentque aliunde Iupiter & Iuno abeuntes, locum cedere; itémque Signum Scorpij contrahere brachia, cæteráque huiusmodi.

Laborauit quoque deinceps infestissimo calculorum morbo. Sed vt prosequamur quàm multa proptereà non destiterit per hæc interualla morborum moliri, curauit ecce æri incidi elegantissimas figuras, quibus illustraret librum à Rege Renato Comite Prouinciæ de Tornamentis conscriptum, ac editioni destinatum; idque postquam obtinuit à Ioanne Iacobo Chiffletio Vesontino, Medico claro, aliud de Tornamentis volumen. Meminit huius curæ Andreas Fauinus in libro Theatri honoris, ordinúmque Equestrium tertio. Resumpsit & curam memorati suprà Constantiniani Kalendarij, de quo proinde scripsit ad Schilderum Cameracensem Canonicum, à quo illum habuerat; similíque ad Franciscum Carondeletum, eiusdem Ecclesiæ Decanum, qui eximia rerum bonarum curiositate tenebatur. Sollicitus fuit de varijs rebus, quæ asseruabantur in Musæis Ducis Arschotani, & nominati mox Rubenij: ea verò in re fecit illi satis Ioannes Gaspar Geuartius, celebris, &, si quispiam alius, germanus Musarum alumnus, quicum amicitia non leuis fuerat Parisiis iam inita. Prætereà singularia quæque cum Rambervillerio Vici commorante numismata communicauit; ne vicissim commemorem ipsum Rambervillerium nihil prorsùs habuisse in pretiosis loculis, quod non fecerit cum ipso commune.

Anni insequentis primo statim vere amplius, quàm mense decubuit; adeò vt neque discessurum iteratò cum Rege Varium comitari potuerit; neque Hugoni Grotio, tum primum in Galliam appulso, quàm multa, magnáque officia destinauerat, exhibere: scilicet tanti illum ducebat, vt in vicem Scaligeri assertum Galliæ diceret. Prætereo autem, cùm Grotius deinceps sese ad scribendum historiam suorum temporum compararet, communicasse cum illo Peireskium tum monumenta varia, tam priuata, quàm publica, quæ fuere sibi præ manibus; tum complura, quæ ex Italia repetita obtinuit, nominatim verò ab Antonio Querengo docto, & magni nominis viro, ad quem multa fuerant ex Gallia transmissa, conscripturum Ducis Parmensis, seu Alexandri Farnesij gesta. Transiit sub id tempus Parisiis memoratus suprà Vicelegatus à Balneo, Pontificis Nuncius destinatus in Flandriam; qui cùm vellet singularia quæque in vrbe spectare, sed tamen quasi incognitus; commodùm profectò consuluit Peireskius, qui ipsū variè deduceret ad eruditos, ad Musæa, ad opera omnia rariora; ac insigni alacritate præstaret vnus officia, vix à pluribus simul exspectanda. 1621.

Atque id quidem mense Iulio: sequutus est verò Augustus, quo luctuosiorem non habuit. Eo nempe mortuus est Varius, cui per accidentem laboranti non potuisse suprema quæque exhibere obsequia, molestissimum sanè fuit. Obiit autem vir ille magnus Tonnei Nitiobrigum, in obsidione Clerracensi, tertia dicti iam mensis die, ingenti Galliæ totius luctu. Quàm verò speciatim perculsus eo casu fuerit Peireskius, nihil est necesse commemorare: quippe perspecta iam sodalitas, vehemensque amor, & diuturnus cultus, quo prosequutus virum fuerat, vel me tacente, satis insinuant. Meritò sanè quotquot penè de Varij morte condidêre carmina, nuncupauêre Peireskio: nemo enim fuit vt afflictior, ita consolatione dignior. Fuêre id

in iis Hugo Grotius, qui sic illum affatus est,

Quod tu, qui super Regni moderantibus ornas
Arbitrium curis dulce levamen eras,
Morte super cunctos fasces extantis amici
Attonitus, tanquam propria damna doles,
Optime Peiresi, tanto indignissime casu,
Inuidet hunc luctum Gallia tota tibi;
Atque in communi Mundi, Patriæque dolore,
Præcipuas parteis vnius esse vetat, &c.

Itémque Petrus Bertius, cuius hoc inter cætera.

Si, Peireski, tamen sic placuit Deo,
Quid mœsti querimur? quin potiùs modum
Lesso figimus, & nos quoque, cùm vocet
Sors nostra, has patimur vices?

Alios vt mittam, dico solùm, cùm Peireskius in eo incubuit, vt honores Viri virtuti, dignitatique debiti, & decernerentur, & exhiberentur, egisse id illum, & quòd foret vnus ex tribus supremorum mandatorum Curatoribus (legatis simul Cimeliis, quæ fuêre maxima ex parte numismata Gothica) & quòd non posset satis pro votis erga eius Manes testari affectum.

Casum istum fuit consequutus alius, quem etiam ægerrimè tulit. Obiit enim Romæ Barclaius, eodem penè tempore, quo in castris Varius: adeò vt illum Peireskius tum elatum acceperit, cùm ab eo consolatoriam, epicediúmque exspectaret. Vrgebat tum fortè Peireskius, vt editioni Argenidis extrema manus imponeretur: quare, inter cætera, doluit visam absolutam Auctori non fuisse. Consolationi alicui fuit, quòd præhabuisset illius elegantissimam iconem: subscribi autem ipsi voluit carmine elogium, ex eiusdem Grotij vena diuite, quod ad ipsum quoque Debonerum misit. Non fuêre casus isti satis; sed superuenit breui mors alia, quam ægerrimè etiam tulit. Ea fuit Henrici Lotharingij, Meduanij Ducis, qui die Septembris decima sexta Montalbani occisus est. Amor illius erga Peireskium fuerat vehemens, & candoris plenus; vnde voluerat, sinamet sponte, Abbatiam Aquistriensem sattam, tectámque facere; in séque recipere & fundorum, & hominum, per ea bella, protectionem.

Cùm renunciata hæc mors fuit, laborabat Peireskius octauum iam diem dolore renum, ac strangurià; sub cuius initium non potuit id Prodigium perspicere, quod non in ipsis modò castris, sed Parisiis etiam, & per totam Galliam, alibíque visum, stuporem creauit. Claritas nempe insignis fuit, quæ nocte sequente diem duodecimam, Borealem cæli faciem ita occupauit, vt auroram clarissimam per multas horas fuerit mentita. Id sanè mirum; silente Luna; sed mirabilius visum est, vaporem ea regione fusum, & ad polum vsque euectum, sic fuisse distinctum in quasdam veluti columnas albescentes, & subobscuras, alternatim sitas; vt cùm Horizonti ad amussim forent, promouerentur lentissimè ab Oriente in Occidentem. Denique miraculo fuit, ex albescentibus attolli, breui spatio, ad verticem vsque pyramides quasdam, [illegible] obeliscos valde candidos, ipsisque [illegible]stantibus, traiectos vapores, vt tenuissimos, ita candidissimos, motione adeò celeri, vt fulgetra imitarentur.

Hæc attingo, quia Peireskius lætatus est, rem fuisse nobis obseruatam, fallaciaque inde est certior, nihil aliud fuisse quàm Naturæ lusum, quem apparatum bellicum, ad ideam exercitus multi fuerant interpretati. Addiderant sanè nonnulli visas sibi instructas acies, incedentibus peditum, equitumque ordinibus; ac postremò visum conflictum, cum explosione globulorum è tormentis fistulis. Mirum, quòd non simul clangorem tubarum, clamorémque virilis [illegible]tuum deprædicauissent; quando eadem credulitas, infirmitasque humana est, quæ [illegible] figmentis locum facit. Credibile profectò est, nisi omnia, at bene multa, quæ in historiis similia extant, ex eadem esse origine, neque ampliorem fidem mereri.

Ad lugubres illos euentus vt redeam, nihil est quòd memorem de morte Cardinalis Bellarmini, quæ sub idem tempus Romæ contigit. Quippe licet eà inaudità Peireskius nonnihil conturbatus fuerit, consolationem tamen cepit ex opinione præhabita, & subsequuta statim fama admirabilis sanctitatis. Attendenda est potiùs, quæ virum etiam constantem exanimare penè potuit, [illegible] Pauli Gualdi mors, quæ contigit mense Octobri. Ea maximè fuit æstimanda [illegible] habita vsque apud Pinellum consuetudine, & ex officiis variis, literísque familiarissimis [illegible] vicennium commercatis. Miserat ad eum Peireskius mox antè, cùm varia Telescopia, tum vitra Microscopica, tum ita [illegible] adinuenta à Cornelio Drebellio, ipso [illegible]que Alcmariensi, & Regi Britanniæ Mechanicis. Quia porrò Gualdum ipsum [illegible]dit, tantopereque amauerat; carissimum [illegible] pterea habuit illius ex fratre nepotem, Iosephum Archipresbyterum, & Ioannem Baptistam Equitem; hùncque imprimis, qui sede Romæ delecta, vt rerum bonarum studiosissimus, ita illarum promptuarium cumulatissimum apparauit.

An heic adiiciam non proprium quidem, sed lamentabilem tamen casum, cui interesse eum contigit? Is fuit incendium memorabile fabricij illius, ac gemini Pontis, superextructarúmque ædium, quibus [illegible] argentariorum, sericeorúmque Mercatorum aut exustæ sunt, aut subuersæ. Ille eò promptus accurrit, & magno dolore spectauit, & sollicitè descripsit quicquid [illegible] dà illà ignis vehementià patratum est. [illegible]cere autem solitus fuit; si quouis pretio redempturum pictam tabulam, in qua illæ exustationes, moléfque flammarum exhibitæ forent. Siquidem nihil æquè horrendum fuisse à Nerone spectatum; quod [illegible] penè materies ardens heic esset intra lignorum strues: cùm succensa illa spectante Nerone ædificia lapidea fuissent, neque flabra, aut gurgites adeo immensi suppositi.

Posthæc,

Posthæc, subiit illum quidem cogitatio redeundi domum: sed sensim tamen procrastinauit in vnum, alterúmque annum.
1612. Commissam tulere per ea tempora Sigilli sacri custodiam tum non postremus amicorum dictus sæpè Meriens Vicus, tum Ludouicus Faber Caumartinus; quorum vterque eius affectus, quo Varius illum prosequebatur, videri hæres voluit. Persolutauit quoque gratus, carúsque ærarij Præfectis, eóque maximè nomine, quòd sibi nihil postulans, intercessorem solum egit Virorum bene meritorum. Deinde finem nunquam fecit mittendi quoquouersum libros. Quamobrem Camdenus præ aliis, *Par est*, inquit, *tibi de tua munificentia, & optimorum librorum tanta supellectile gratias agere cumulatas.*

Ad Seldenum cùm mitteret, rogauit ipsum aliquando, vt, vel sui causâ, obseruaret situm Ecclesiarum Angliæ, an semper ingredientibus constitutæ forent versùs Ortum, & respectarent-ne Æquinoctium, an Solstitiorum alterum. Rem videlicet dignam iudicarat, quæ exploraretur; ad examinandum, vt puto, num maiores nostri direxissent potiùs ad ortum hiemalem, quàm ad alium; quòd iuxta antiquam Ecclesiæ obseruationem, traditionémque, Christus Dominus, qui dicitur Oriens, natus fuerit Sole versante in hiberno Tropico. Res profectò ipsi non malè Parisiis iam successerat, cùm exploratione facta per Iacobum Alleaumum celebrem Mathematicum, deprehendisset omneis veteres Ecclesias ab Æquinoctiali exortu versùs hiemalem deflectere, exceptâ solâ San-victorina, quæ deflecteret in æstiuum; & nulla habita ratione San-benedictinæ, quam Bistornatam habebat dici, quòd fuisset seu bis, seu malè conuersa.

Procurauit ad hæc complura Viris eruditis Manuscriptorum exempla; ac nominatim ex Bibliothecis Escuriali, & Vaticana: ex quibus habuit, præ cæteris, exemplum Syncelli cuius copiâ adiuuauit virum eruditum Ioannem Baptistam Altinum, qui tum operis interpretationem, editionémque moliebatur. Cúmque ex occasione misisset ad Alemannum ichnographiam exquisitam porticus Sanctæ Genovefæ, pluriúmque aliorum locorum, accepit rursùs pro eodem Altino exemplum ἀνεκδότων Procopij, eo animo, vt ederentur. Obtinuit etiam tum ex Vaticana, tum ex Ambrosiana Mediolanensi exempla quædam Africani, aliorúmque Tacticorum, in gratiam Ludouici Machalti Viri strenui, auctorúmque Militarium, & Mathematicorum studiosi. Is est, cui Peireskius pulchro quodam diagrammate demonstrauit modum multiplicandi species vnius, eiusdémque rei, inter duo specula à se inuicem lateraliter declinantia.

Rursùs, cùm Nicolaus Bergerus Rhemensis scriberet Gallicè historiam publicarum Romani Imperij viarum, quas βασιλικὰς Græci vocant, testatus est in præfatione *indicatam sibi à Peireskio itinerariam Tabulam operi suo pernecessariam.* Ea verò est, quam M. Velserus ex Peutingerorum Bibliotheca eruit (editis priùs, & commentatio illustratis schedulis duabus, felici quadam sorte repertis) quamque Abrahamus Ortelius post desideria longa obtinuit, & Ioanni Moreto euulgandam primùm reliquit, Petrúsque Bertius, non sine Peireskij consilio, Ptolemæo suo apposuit. Insuper varia fuêre officia, quæ plerisque exhibuit. Veluti Ioanni Morenco, cui cimelia rarissima fuerant Venetiis furto sublata: Claudio Menetrio Vesuntino, rei antiquariæ studioso, & à Chiffletio literas habenti; Kufflero cuidam Drebelij affini, & Microscopiæ fabricæ perito, pergenti in Italiam: & aliis oppidò quam-multis.

Inierat iam annus alius, erátque Februa- 1613.
rij dies duodecima, cùm Cancellarium Sillerium inuisens, coronámque virorum illustrium, eruditorúmque offendens, admonuit Niuem decidere, quæ sexangula, seu stellata foret. Re obseruata, omnibusque quasi prodigium habentibus, edisseruit rem esse magis, quàm crederetur, familiarem. Scilicet aliquoties per singulas hiemes ningere similibus stellis; sed neminem aduertere, tum quòd plerumque ex stellulæ in flocculos quosdam inconcinnos abeunt, tum quòd decidentes solitariæ, vel humescentes citò euanescunt, vel commistæ citò cõfunduntur. Ac mirabilem quidem esse contexturam illam ex virgulis tribus sese intersecantibus, adeò vt appareant sex radij ex vno quasi centro prodeuntes: sed mirabile minùs non videri, radios illos nunc esse nudos, nunc quasi foliatos, arborescentesque, nunc quasi insertos in modiolum, aliáque id genus, quæ ab amico acceperat. Illum fuisse aliàs conatum causam reddere, tum candoris Niuis, ex bullulis lucem reflectentibus; tum formæ stellatæ, ex sex triangulis æquilateris, in quos circularia sponte naturæ conformantur: sibi verò nihil visum probabilius, quàm creari, formarique Niuem ex seminibus propriis; vt lapidum quoque varia genera eodem semper modo, non secùs, ac plantæ, animaliáque figurantur.

Requisiuit tunc aliquis, num fortassis hæc semina fertilitatis anni essent causa, testantibus agricolis vberiorem esse agrorum prouentum, vbi nix diutiùs incubuerit. Ipse excepit, alia niuis, alia plantarum semina esse; nec prouenire ista vberiùs, quòd nix sua pinguedine, vt vulgò putant, agros fœcundet; sed quòd prodeunteis ex imo terræ pingueis halitus reprimat, & in alimentum satorum conuertat. Id intelligi, quòd iisdem existentibus calidis, nix infernè sic soluitur, vt locum faciat succrescentibus plantis, incrustetur, fornicetúrque, &, succedente veris tepore, per latera montium in ingenteis moleis disruptâ excedat, prouectámque herbam interim relinquat. Facta exinde est occasio disserendi de vi aquarum, in quas niues resoluuntur; adeò vt iam Nili exundatio germanam hanc causam agnoscat, & cùm ipse dixisset non totam hanc aquam, in torrenteis effluere, sed quandam ex parte etiam imbibi, scaturiginibus fontium adau-

gendis, quippe & Fontem Vallis-clausæ non vberiorem modò tunc erumpere, sed aliquantulum etiam conturbari; pergratum fuit toti coronæ audire illum paullò copiosiùs de origine Fontium disserentem.

Tum verò sententiam exponens, quam constantiorem non habuit, declarauit sibi nunquam visum originem Fontium ex mari, aut ex aëris in aquam conuersione esse, sed deberi prorsùs aquis-pluuiis (adde & quidpiam niualibus) quæ longè, latéque decidentes ita combibantur, vt in terram penetrent, quousque incurrant in varia receptacula, quorum sit fundus ex lapide, argilla, aut alia materia aquæ continendæ idonea; quæque infernè desinant in eas meatuum angustias, vt collecta aqua sensim effluat, suppeteréque adeò possit in dies, in menses, in annos. Argumento esse, quòd insignes quæque scaturigines sint ad radices montium, in quibus, quòd sint repei, plerumque interiùs existant eius generis receptacula, in vnum tandem concurrentia: & quæ in locis planis visuntur, ex montium procul positorum receptaculis per subterraneos ductus deriuentur. Posse quoque eadem ratione scaturire aquas non longè à verticibus inferiorum quorumdam montium, quòd nisi illis sufficiant receptacula propria, possint per similes meatus ex receptaculis editiorum montium deduci, cùm aqua tantumdem resurgere sursum, quantum effluere deorsum valeat. Vnde & ratiocinabatur, neque in Continente, neque in Insulis, quæ haud dubiè superficie maris elatiores sunt, scaturigines exstituras, si ex mari deducerentur; quòd aqua non altiùs emergat, quàm demersa fuerit. Nam aquas quidem in summis ipsis summorum montium verticibus, quod vulgò dicunt, scaturire, idipsum fide planè carere; nullis nimirùm testibus exsistentibus oculatis. Causam proinde quare æstate, & per siccitates præsertim diuturnas Fontes inarescant, aut valde minuantur, non aliam posse assignari, quàm quòd aquæ iam memoratis receptaculis contentæ, vel omninò effluant, vel paucæ supersint. Inde esse cur redeuntibus pluuiis Fontes rursùs scaturiant; quasi oppletis denuò receptaculis, non per leueis quidem, aut raras; sed per insigneis, continenteis, & complurium dierum, atque mensium pluuias. Verum autem esse, quod Scriptura refert originem fluminum, atque adeò fontium ad mare; sed nempe quatenus ex mari partim aperto, partim subingresso in specus, ductusque subterraneos, exhalent vapores, qui in pluuias versi, originem fontibus, ac fluminibus expositam faciant.

Sensit deinde necessitatem discedendi incumbere; quocirca edi demùm concessit, cùm facta sibi à Pignorio nuncupatione, Opusculum illud de Magnæ Deûm Matris, Attidisque Initiis. Id quia continebat interpretationem Symbolorum eminentium in manu quadam ærea Tornaci inuenta, & à Dionysio Villerio cum Peireskio communicata; institerat à tribus iam annis, vt mutatam dedicationem ad Villerium ipsum Pignorius referret. Impetrare cùm non potuisset, differri diutiùs editionem noluit, agente cum ipso Pignorio his verbis, *Tibi vt inscriberem, natura suaserat; sed imprimis humanitas tua singularis, qua me totum penè quotidianis beneficiis hactenus deuinctum habet, vt mihi non supersit ampliùs, quod meum iure possim appellare. Deinde illa contigua eruditionis tuæ, qua antiquitatem omnem, & quicquid vspiam præclari est, animo, & studio ita mirificè complecteris.* Imprimi etiam procurauit Georgij Raguséi Epistolarum Mathematicarum, seu aduersus artes diuinatrices libros duos, quos à Paulo Gualdo acceperat, quósque carissimo sibi Hannibali Fabroto, memorato superiùs Antecessori Aquensi, Parisiisque per id tempus agenti, reliquit. Sic sollicitè animum intendit, vt opera Varij adauctissima ederentur: quod quia non potuit ante discessum, vt optauerat, perfici, ideò absoluendæ editionis curam vniuersam Duchesnio commisit. Sic repetitam, adauctámque editionem Poëmatum Cardinalis Barberini semiperfectam relinquens, totam penes Viassium, tum agentem Parisiis, operámque vltrò pollicitum, sollicitudinem deposuit.

Quod illum porrò ita adegit ad maturandum reditum, fuit ætas, ac morbus ingrauescens Patris. Et expectasset tamen Autumnum, nisi ex quadam destinatione, ac necessitate transeundo per Aquitaniam, & Abbatiam inuiseret, præoccupandum fuisset tempus. Discessit ergo mense Augusto, hoc est post menses aliquot supra septennium Parisiis exactos. Aureliæ cùm fuit, accepit Roma à Debonæro literas, renunciantes electionem Cardinalis Barberini in Pontificem Maximum, nomine Vrbanum octauum. Ea re gauisus, scripsit illicò ad Pontificem Epistolam gratulatoriam, quam illi fuisse iucundissimam neque ipse Debonærus, neque Alexander reticuerunt. Minimè verò etiam reticuit Pontificis Nepos Franciscus, qui Cardinalis Barberini cognomentum deinceps tulit; quique nouus fuit continuò artibus bonis promouendis, eruditorum fautor eximius, ipséque capax omnium studiorum ingenuorum illecebra. Ille ex eo tempore vsque, vt à Peireskio crebras accepit, ita & dedit literas, non eruditionis minùs, quàm humanitatis, & amoris plenas.

Aureliâ discedens habuit inter alios in suo comitatu memoratum Ioannem Lombardum, cui à septem annis ingesserat; & ne cogitanti quidem miscuit diplomata autographiæ, cognitionisque Regiorum, & publicorum per Prouinciam archiuorum. Destinârat illum Regnaldus parens, qui sollicitaret discessum; Peireskio verò iucundum fuit socium habere iuuenem, quòd illius industriam vtilem fore existimaret. Hinc præstò habere semper debuit

calamum,

calamum, chartam, regulam, circinum, ceram, scalpium, & id genus alia, ad delineandum, conscribendum, adumbrandum, exprimendúmque ectypis, & apographis, quicquid videretur adnotatu dignum. Et apud Andeis quidem exprimi potissimùm voluit Icones Principum Andegauensis stirpis, quales obtineri potuerant ex vitris, Ecclesiisque tam Sancti Mauritij, quàm Franciscanorum. Turoni diutius moratus est, quòd præter alia quamplurima, detentus fuerit potissimùm Sancti Martini Tabulariis, in quibus diplomata Regum, aliáque acta perantiqua. Circa Abbatiam, totus fuit in suadenda reformatione, destinandáque instauratione ruinarum insignium, quas Monasterium fuerat per bella ciuilia perpessum. Nimius sanè forem, si enumerarem quæ innumera obseruauit itinere deinceps toto, quæque est consequutus honoris, ac beneuolentiæ testimonia Burdegalis, Tolosæ, cæteris in locis, in quibus nemo fuit dignitate, aut eruditione conspicuus, qui non illius sui conspectu, colloquióque desiderârit.

DE

DE VITA PEIRESKII, LIBER QVARTVS.

1623. OCTOBER iam erat, cùm domum accessit plurimis quidem exspectatus, sed Patri potissimum, per id tempus meliùs habenti. Non longè autem à reditu Diploma Curiæ exhibuit, quo à Rege permittebatur perseuerare in functione dignitatis pristinæ, seu exercere sæculare, huiúmque, vt vocant, Officium; tametsi factus Abbas induisset Ecclesiasticam personam. Ipsa verò Curia non modò assensit, sed vnanimi etiam Senatusconsulto decreuit, vt iam admissus in primam Classem, in ea perpetuò consisteret: neque, vt fieri per vices solet, ad minus Auditoriū, quod appellant Turriculā, & in quo de criminibus ferè cognoscitur, rediret. Ac obtinuit quidem præterea Rescriptum à summo Pontifice, quo capitalium facinorum interesse iudiciis licuit (nempe in maiore quoque Auditorio selectiora quædam diiudicari mos est) attamen illo nunquam est vsus; sed semper, quotiescumque ventum ad disquisitionem fuit, & duo, vel tres calculi in capitalem irent pœnam, solitus est pedem efferre, neque conferre symbolum.

Musæum quam-primùm aperuit, consternatione maxima fuit, vbi capsam non reperit, in quam coniecta reliquerat omnia ex Cimeliis rariora. Subducta nempe vnà fuerant aurea antiqua numismata pondo coronatorum mille; ex cælatis gemmis mille, ac ducentæ, prætereáque nonnulla alia. Desiderauit autem præsertim inter nummos quidem, Talentum Ægyptium, seu Arsinoen Philadelphi, pondo coronatorum decem; & Solidum aureum Ludouici Pij, quem, vt iam antè diximus, singularem opinabatur: ex lapidibus verò cælatis Prasinum quendam, cum capite, epigraphéque Seruij Sulpitij; & onychem iam aliquoties memoratam, cum capite Actionis Regis Ciliciæ, & tiaræ Phrygiæ ornamento. Dolorem adauxit, quòd non ausus fuit in illum inquirere, quem furti reum suspicabatur. Id scilicet non poterat, quin iactura Patri innotesceret, qui bona fide vni cuidam familiari, domesticóque peruadæ è fenestra vineæ crediderat Musei clauim: verebatur autem ne Patri indicata perfidia morbum illius exacerbaret. Cauit proinde sollicitè, ne quid perueniret in eius notitiam; imò requisitus ab ipso, num se omnia probè haberent, probè se habere respondit.

Non destitit tamen aliunde sagacitate singulari subolfacere distractarum rerum vestigia. Hinc, ne recenseam quo studio, quo silentio, qua cautione adhibita, miserit quoquouersùm literas, & amicos fidos; is demum fuit fœlicitate, vt rerum, quæ sunt cordi maximè, recuperârit præcipuam partem. Gemmas certè obtinuit, ac in his Actionem, & Seruium Sulpitium: forti autem bonæ tribuebat, quòd neutram auro circumdasset, alioquin enim simul periisset cum aliquibus aliis, quibus aurum fuerat loco lenocinij. Sic longo pòst tempore habuit Talentum Ægyptium, seu Thebaicum, cuius causâ ipse ab initio concesserat frustrà Massiliam. De Solido autem Ludouici Pij, quid recuperauerit, nunquam memorauit.

Tenuit diu iactura illa renunciata amicos anxios; ex quibus fuere, qui condolentes congratulati aliunde fuerint, quòd re[illegible] se videretur. Nempe rumor de eius morte disseminatus fuerat; & primùm quidem Parisiis, per nebulonem nescio quid rei bene consequi meditantem. Ipse verò quamprimùm potuit, repertorum securos iussit; & quod attineret, optare tam bene optimo Camdeno quàm sibi foret vita superstite.

Postquam nonnihil ab hisce curis interquiescere licuit, ad suum genium reuersus est. Testis esto vel vnus Grotius, qui, nouo statim anno ineunte, *Non otior*, inquit ad illum scribens, *sed in illo de Iure Gentium opere pergo, quod si tale futurum est, vt lectores demereri possit, habebit quod tibi debeat posteritas, qui me ad hunc laborem & auxilio, & hortatu tuo excitasti.* Et statim, *Pergis autem obligare me, cum incommodis meis tam quoque & tam bona fide tangi ostendis, & qui præsenti præsidio solebas esse, nunc absenti es solatio. ego verò, vel per te vnum ita sum Galliæ addictus, vt ad vltimas humanæ potentiæ mutationes malim, quàm sedem hanc deserere.* Ac rursus, *Literas dedi nihil quidem continentes illarum quæ te scire attineat; sed testes tamen eius, quod tibi debeo, semperque debebo gratiæ, pro tuis summis in me adiuuando, ornandoque beneficiis.* Id porrò Opus de Iure Gentium, cuius Grotius heic meminit, non videtur aliud à præclaro illo, quod de Iure belli, ac pacis, anno pòst in lucem emisit. Cùm Peireskium cùm exemplo donaret, literas adiecit, ex quibus hæc non pigebit excerpere, *Accipe inquit Carmina carpta tuis, ait Poeta. Ego verò Peiresci amplissime,*

amplissime, non tamen, sed librum tibi mitto, tuo hortatu, tuisque auspiciis coeptum. Adde etiam, quod ipsa hæc mea in Gallia habitatio non parum tibi debet, qua conciliante in virorum maximorum notitiam perveni: ita ut hoc quoque titulo, siquid inde fructus nascitur, id à te possit vindicari. Si dicam magno mihi dolori esse, quòd tuo conspectu, tuisque colloquiis frui non licet, dicam quod verissimum est; sed huic damno solatium aliquod adhibet V. N. frater tuus, frater suavè, non natura tantùm, sed morum bonitate, qui, &c.

Præterea autem studium, quo ipsius Grotij iconem Duvisij manu habere expetiit; & felicitatem, cui vertit, habere simul Claudij Salmasij, Petri Puteani, Hieronymi Bignonij, (magni bonarum literarum, & arcis legum, ac iustitiæ apud Senatum luminis) aliorúmque amicorum. Miserat ipse priùs ad Puteanos earum exempla, quas habebat, Vincentij Pinelli, & Iul. Cæs. Scaligeri, missurus quoque Paschalini, Porræi, Pacij, Camdeni, Lobellij, Barclaij, Marani, cæterorum plurium. Quoniam iconum incidit mentio, addere sanè illas licet, quas per idem tempus obtinuit tam Pontificis Maximi, quàm Cobellutij, & Barberini Cardinalium. Effigiem simul Virginij Cæsarini optauerat; verùm præuenit Pictorem mors, ac tum quidem penè, cùm Peireskius ageret gratias, ob missum exemplum Saggiatoris, hoc est Libripendis Galileani, operis nempe de Cometis, quod aduersus libram Astronomicam Lotharij Sarsij (seu, ob literas permutatas, Horatij Grassij) Galileus condiderat, inscripserátque ipsi Virginio.

Adhæc, non est sanè oblitus factæ pridem Pontifici, circa habendas aliquas B. Magdalenæ Reliquias, pollicitationis. Quippe quòd paucis antè annis populus Sàn-Maximitanus seditione facta obstitisset, ipse tunc & Regis imperio, & Senatus authoritate, & Præsidis primi præsentiâ, & Lamminulatoris, ac sagittariorum stipatione vsus, obtinuit tandem, quod Pontifex pro sua pietate expetebat. Hinc habitæ sunt nomine illius à Cardinali ingentes gratiæ; testante aliunde quàm gratam habuisset commendationem ab ipso factam, cùm aliorum Gallorum nobilium, tum maximè Thuani illius, cuius suprà meminimus, qui que post lustratas regiones occiduas, etiam Orientales inuisere meditabatur.

Plurimus adhæc etiam fuit in procurandis negotiis Regiensis Episcopatus, quo eximius Cardinalis Guido Bentiuolus pro Regis voto fuerat donatus. Fecit verò pro amicitia, quam insignem cum illo fouit, ex quo aduenit Nuncius in Galliam, & Roberto Cardinali Vbaldino, qui Peireskium quoque maximoperè amabat, successit. Non tacendum verò quòd interea Cardinalis Bentivolus ardentissimè intercessit, vt ex prædiuite Scipionis Cardinalis Burghesij Cimeliarchio obtinerentur, & ad Peireskium transmitterentur modeli varij ponderum, mensurarum, aliarum rerum. Erat Romæ id temporis Claudius Menetrius iam nominatus: ipse autem misit, simúlque adiecit pondera pleraque antiqua, cum modulis, ac ectypis; neque deinceps desiit mittere & numismata, & quæcunque alia vetustatis monumenta quovis pretio eruere, & acquirere Romæ potuit.

Totus præterea penè fuit in exhibendis officiis laboranti grauiter Patri. Cùm dolores verò illius nonnihil sedari per æstatem viderentur, diuertit Belgenserium; vnde priusquàm regrederetur, concedere Tolonum voluit ad Corallij expiscationem. Id nempe cæteris quidem locis in nostro mari nascitur; sed angusto præsertim spatio, quod à Citharistæ promontorio non ampliùs, quàm duobus Prouincialibus milliaribus distat. Et quoniam accepit tempestatem esse illi eruendo opportunam, ideò nauiculam conduxit, viròsque delegit idoneos, à quibus deduci sese obseruauit, quovsque certis quibusdam montium, colliúmque cacuminibus in eandem lineam coitis visis, subindicatus locus fuit. Tum demissa per funem cratis, seu mavis, Crux lignea, cum appensis retibus, quamprimùm hærescere fundo deprehensa est, variè toto tractu detorta, diducta, deuoluta est, vt plantæ Corallinæ retibus implicarentur. Vbi id actitatum satis, machina sursùm educta est, animaduertitúmque retia diripuisse, auexisséque plantas Corallij non paucas, vnà cum plerisque fragminibus siccis, putridis, cariosis, vt puta quæ alias euulsa, aut relicta fuissent, aut inter abducendum retia, decidissent. Quæ plantæ porrò tunc auulsæ, eductæque fuerant, neque rubescebant, neque teretes erant, nisi detracto cortice; molles aliunde, tactuique cedentes ad ipsa cacumina, quæ rupta, pressáque, emittebant lac, ficuum instar, & compressione desinente, apparebant interpunctæ tenuibus foraminulis, seu quasi vacuis venulis, quibus lac illud fuerat emissum. Id quoniam admonitus est esse admodum causticum, adeòque sollicitè cauit, ne cutis ipso attingeretur. Et quia rogando didicit id esse instar seminis, adeò vt contingens quidpiam solidum veluti concham, lapidem, aliud, cohærentem illi plantam generet; ideò coniecit quemadmodum Pisano illi Cranio supercreatum Corallium fuisset. Fuêre, præter Corallij plantas, aliæ quoque multæ, & quam-multa etiam animalcula implexa, ac speciatim Limax sine cochlea, siue testaceo cortice. Eam verò totam congeriem translatam Belgenserium immisit in furnum, vt exsiccarentur, asseruarentúrque. Deprehendit autem Limacem effusam in liquorem purpureum, & quicquid erat contiguum, tinxisse colore purpuræ perfectissimo; quamobrem ansa illi est facta subdubitandi, num ea forte esset vera Purpura, isque liquor Germanum Ostrum, quo, seu Murice Tyrio, tinctæ olim vestes leguntur.

Reliquo, & sequente anno qui fuit seculi vigesimus quintus, discedere penitùs à Patre non potuit, nisi quantum necessitas ad exhibendum Legato exegit. 1625. Eo nempe anno Pontifex, propter Reipublicæ Christianæ negotia, destinauit Cardinalem Barberinum in Galliam, isque sub veris initium allapsus est Prouinciæ oris. Appulsurus erat Massiliam, verùm

verùm tempestate cogente Tolonensem subiit portum, indéque pergens Auenionem Aquis-Sextiis fuit transiturus. Occurrit verò Peireskius ad tertium, aut quartum milliare, nihilque non egit, vt decretis ipsi pro dignitate honoribus ciuitatem ingrederetur: at ille certo consilio prætergrediendum censuit, diuertéreque Lambesci maluit. Inde sequente die profectus Auenionem cùm accessisset, consequutus illum Peireskius non est: sed quarto demùm die adfuit, deducto Aleandro vetere amico, quem opiparè exceptum detinuerat intereà domi. Aleander nimirùm adscitus in Cardinalis familiam, è comitatu ipsius erat, vnà cum nobili Equite Cassiano à Puteo, qui profectò quantus vir sit, eruditi, bonique omnes ipsi deuincti, Romæ loquuntur: itémque cum illo aliquoties memorato Debonæro, quem cùm ob propria merita, tum ob Barclaij memoriam satis complecti nunquam potuit: ac rursùs cum Ioanne Baptista Donio, eruditionis profundæ Viro, quem Cardinalis habere voluit à Latinis Epistolis; & cum Viro omninò bono Ludouico Aubrio Mesnilio Parisino, cuius fuerat varia officia tum Parisiis, quàm Romæ expertus. Ac fuêre quidem alij plerique; sed speciales tantùm Peireskij amicos commemoro.

Fuisset deinde Peireskius Cardinalem lubens sectatus; statuerat enim nec Parisiis, nec totâ Galliâ dimittere: sed repugnauit pietas, quæ Parentem deserere acerbissimè vexatum prohibuit. Cùm esset verò Frater Parisiis, dedit ad illum literas, hortatúsque est vt obsequium, quod ipse non poterat, cumulatissimè exhiberet. Dedit & ad varios amicos, ac nominatim ad Rubenium, pergulam Luxemburgicam Palatij noui Reginæ Matris pictis Tabulis adornantem: quòd nosset illum pro ingenij felicitate, suauitatéque, & pro rerum exquisitarum vberrima copia mirè placiturum. Ipsi, vt à Patre rursum non abesset, non postrema causa fuit, quòd duo illi Medici, quibus salutis bene semper sperare erat solitus, superstites ampliùs non forent. Siquidem Iacobus Fontanus, cùm ipse esset adhuc Parisiis, extremum diem obierat: Antonius verò Merindolus à superioribus proximè Natalitiis concesserat fatis.

Quo loco obiter dicendum, vix quicquam potuisse ad dolorem accedere, quem ex huius morte Peireskius concepit. Quippe & rara eruditio, & lenitas morum eximia, & diuturna consuetudo, & humanissima officia, iampridem amicitiam conciliauerant non vulgarem. Non addo verò quid ad illam contulisset Peireskius: id enim potiùs intelligendum ex testamento Merindoli, quod est in Operum ipsius nuncupatione expressum. Scilicet illic declarauit velle se quidem opera sua sub Regis Christianissimi præsidio mittere in lucem: *Veruntamen*, inquit, *Opusculum velim Tractatum de Febribus, eo quidem nomine, vt nomen mihi carissimum in fronte præferat, videlicet D. Nicolai Fabricij de Peiresc, in supremo Aquensi Senatu Consiliarij Regij, & Abbatis Guistrensis, amicitiæ firmissimæ forma, & absolutissima doctrina virtutum [illegible] stipatæ subsidiis, atque ornamenti instructissimi. Hunc enim virum, in quo veteris [illegible] mores vides doctos meliore lapillo, semper ingenij veri parentem habui; [illegible] beneficij consecrationem, tanquam obligationis syngrapha omnibus testatam cupio, quæ, quantisper [illegible] ipsi me deuinctum esse confiteor.*

Ad Patris morbum vt redeam, [illegible] erat, ex quo præter vesicæ, ac renum dolores, conflictabatur cum Podagra perenniter hærescente. Tum verò ab vno, aut altero mense eò morbus euaserat, vt ex pedum articulis extraherentur lapilli, ac tanta quidem copiâ, vt æstimati per octo menses potuissent molem conficere ipsis pedibus non minorem: & quoniam vix vnquam poterant auelli, quin neruorum, ac tendinum extimæ partes discerperentur, euenit, vt intra id tempus, gangræna quinquies inualescerit. Peireskius porrò continuò adfuit non remedia modò, regimen victus consultans, præscribénsque cum Chirurgis, ac Medicis; sed simul [illegible] apparans, tractánsque, & quicquid Pater assumebat, manu propria semper ministrans: [illegible] videlicet cauerat, Paterque ita [illegible] bat, vt non lenimen in doloribus efficacius experiretur. Cùm sic autem foret assiduus adeò, vt, nisi vrgentibus in Senatu negotiis, à latere Patris non discederet, mirum non fuit, si ipse, præter frequentem stranguriam, hæmorrhoidas ita irritârit, vt ad eum penè subitus fuerit importunissimus tumor.

Eo laborabat iam grauiter sub Octobris initium, cùm imminentem reditum Cardinalis Legati accepit. Dilatis ergo remediis, præscripsit primùm quo Pater foret curandus regimine, ac Legatum deinde Auenionem conuenit. Cùm Pater verò præscriptas metas aliquantulùm excessisset, incidit statim in catharrum, de quo Medici desperantes reuocandum mox Peireskium censuerunt. Nuncio accepto, is rediit, sed Patrem ita collapsum inuenit, vt continere spiritum duos duntaxat dies potuerit. Obiit ergo bonus ille, magno optimi filij luctu: sed seriò luctum diu non permisit accessus Legati, qui Laribus suis exceptus fuit. Quippe efferebatur funus, cùm ecce renunciatum est propè iam Legatum adesse. Quare pompa domum reducta, excessit confestim, & vix ad milliare dimidium aduenienti Legato occurrit. Is ceremoniis in Ecclesia ritè, & ex more peractis, ingressus est Peireskij domum; cuius stupendum fuit totam faciem ita momento immutatam, vt quæ aulæorum atrore, ob excessum Patris-familias, mox antè præferebat luctum, illicò aliorum rubore, propter accessum hospitis, demonstrauerit effusam lætitiam. Confestim etiam, post salutem ab vniuerso Senatu, omnibúsque aliis Ciuitatis Ordinibus dictam, mensæ ita fuere instructæ, vt excogitari non potuerit apparatus magnificentior. Octo profectò cornuculis tempore eodem & absque vlla confusione est ministratum: inspiciendúsque admodùm fuit excelsus illius animus, cuius prouidentia non potuit

consternatio

ostentatione conturbari. Mensis sequentis voluit Legatus etiam Musæum inuisere, & horas duas ducere familiari colloquio, singularibusque rebus inspectandis. Hoc spectat illud Viaij in Panegyri ad Vrbanum VIII.

—— sic vidimus illum
Post reditū à Francis, è viribus ad vota receptū,
Hospitijsq; domus, quas virtus, priscáque laudis
Nobilitas, Musæq; fouent, & quicquid Athenis,
Romáque, post veteres potuit seruare ruinas,
Inuisisse, paritérque illeic sit fabulatus eo.

Abscedentem cùm deduxisset, concedendum fuit Reiantium, vbi prætextu paternæ mortis subditos multi tentauerant audierat. Iis vtcumque compositis, ventóque aduerso Legatum interea ad Toloni portum detinente, iterum illuc ipsum conuenit, obtulitque duas Capellas auibus promissis, adeóque oblongis, vt capite vel leuiter depresso, contingerent tergum. Hacce Legatione functus Cardinalis cœpit statim aliam ab ineunte sequente anno. Scilicet profectus in Hispaniam est; sed vi tempestatis aliquoties in oris Prouinciæ moratus. Hæsit verò, commoratúsque præcipue est ad Turrim Bouquiam, quæ prostat in ingressu plagæ Martigiæ, seu Coloniæ Marianæ; adeò vt Peireskius rescito, conuenire ipsum potuerit. Et certè grande illi solatium; quando præter aliquot dierum iucundissimam consuetudinem, libri etiam allati fuere, quorum lectione tædium leuaret. Cæterum etiam, fuere nonnullæ marini æstus obseruationes, quas Peireskius non ita pridem fieri procurârat per Antonium Natalem, Prouincialem Medicum in Armorica versantem. Cùm eæ Legato mirè placuissent, pollicitum est operam, vt fierent similes complures. Vltrò etiam promisit se, quicquid in ea Legatione singulare occurreret, cum ipso communicaturum, ac nominatim effecturum, quod ille maximè expetijt, vt exscriberentur Epitaphia, & fierent icones Barcinonensium Comitum, præcipuéque Alphonsi Casti.

Rediit porrò Peireskius domum rheumatismo insigni laborans; idque præter iteratum dolorem, incommodáque alia à morbo vsque Parisijs contracta, quæ nocturnis insomniis deinceps excitârunt, & vt in ipso quidem lecto permiserunt conquiescere. Inter cætera leuamenta, non postremum fuit ex libris, quos amici varios miserunt, & inter quos fuere nonnulli mentionem ipsius facientes; veluti Glossarium Archæologicum, continens voces Latino-barbaras, auctore Henrico Spelmano Anglo, qui in operis præfatione, *Si ad extera, inquit, adeam, non me leuiter incitârunt eruditissimi apud Gallos Nic. Fabricius Peireskius, Regiæ Maiestatis à Consiliis in Senatu Aquensi, Hieronymus Bignonius, &c.* Vbi notandum est Bignonium, & quos præterea ille citat, excitatos fuisse à Peireskio, vt Spelmannum ad operis editionem sollicitarent. Itémque Nouæ Pignorij cū Vincentij Cartari libro de Deorum imaginibus, ac eiusdem Epistolæ Symbolicæ, in quarum vigesima nona Pignorius recitat Peireskio Epistolam Marsilij Ficini de causa amicitiæ inter se & Bembum [illegible], ex Codice, qui

Gassendi Miscellanea.

fuerat in Bibliotheca Pinelliana, quem ea, & ego, inquit, iteratum alias vidimus.

Non postremum etiam quæsiuit ex variis antiquitatis monumentis, quæ Aquas-Sextias transferri voluit. In iis præcipuum fuit Lectisternium, seu tumulus marmoreus elegantissimæ structuræ, cui prope Brinoniam eruto, & ad se conuehendo tum specialem currum, tum viginti industrios, lectósque viros destinauit. Hoc certè opus tanti fecit, vt Rubenium postea discedentem in Hispaniam, non potiore alio ad se lenocinio, quàm illius inspectione inuitandum censuerit; & cùm in eo figuras quasdam seu vetustate, seu iniuria malè affectas obseruasset, habere Romæ voluerit ectypum gypseum alterius, in quo visas sibi figuras consimiles notauerat, vt illarum instar curaret restitui. Allatum etiam quoque fuit Bathiens quidam Coloniensis, insignis industrius, & Medicinæ etiam peritus, qui ipsi fabricatus est chartaceas sphæras omnimodas, hoc est iuxta hypotheses Ptolemæi, Copernici, Tychonis, aliorum. Non immemorem, simile quoque magnoperè exhilaratum consuetudine perhumana Iacobi Lorini è Societate Iesv, Psalmorum Commentatoris, qui cùm post Roma redijsset, Auenione ad ipsum venit, & autographo quodam Psalmorum donauit. Tandem, vt mentem auerteret, legit per id tempus quod tum è prælo primum prodibat, Arelatense Pontificium, auctore Petro Saxio eius Ecclesiæ Canonico. Plurimùm verò fuit indignatus, quòd ille, studio nescio quo, affectasset eleuare Principum nostrorum iura, & non modò non reposuisset quæ opponi poterant, sed insuper etiam tentasset præter fas illa euertere. Quamobrem non interquieuit, donec placito Curiæ libri euulgatio prohibita fuit.

Paullò tum melius Peireskio erat, cùm post literas varias & à Cardinali Legato, & à Pimentello Equite, & ab aliis Madrito acceptas, admonitus denique est Cardinalem reditúrum transiturúmque Massilia initio Septembris. Itaque, sanitate licet parùm firma, illuc accessit, Cardinalísque appulsum aliquot diebus exspectauit. Frustra id tamen; quoniam ille vento fauente secundo prætervectus est, subsistitque solùm nonnihil Toloni; vnde rariora quædam ex iis, quæ ex Hispania adduxerat, cum excusatione Aquas-Sextias misit. Ea Peireskius cùm accepisset, gratias egit per literas, quibus aliunde Christophorum Puteanum professione Carthusiensem (quem aliunde & eruditio, & morum innocentia poterat satis arguere Parisiensium illorum fratrem) studiosissimè commendauit. Non refero autem quàm gratam huiusmodi commendationem Cardinalis habuerit; nam & ipse Puteanus scripsit imparem se esse, qui exprimeret quam propterea beneuolentiam, comitatémque fuerat expertus. Subiungo potiùs ipsum Puteanum haudquaquam degenerasse à necessitudine fraterna cū Peireskio arctissima; quando nullū officij genus præstare vnquā potis fuit, quod nō vltrò præstiterit.

Memorari verò heic debet commendatum

sub idem tempus Iosephum Mariam Suaresium Avenionensem, pereruditum iuuenem, eumque propterea in familiam Cardinalis adscitum fuisse. Nec reticendus Lucas Holstenius Hamburgensis, eruditorum ocellus, qui est etiam non longè post in eandem adscriptus familiam, cùm illius virtus Puteanis commendantibus innotuisset Peireskio, & commendante Peireskio ipsi Cardinali Parisiis Legato. Vterque sanè est deinceps testatus gratitudinem, literisque frequentibus, atque eruditis beneuolentiam demeruit: Peireskius verò nullam vnquam, quin gratificaretur vtrique, occasionem prætermisit.

Vexauit rursùs per hiemem rheumatismus, & renum dolor; nec desiit tamen propterea literas varias conscribere, sed ad Puteanos potissimum, quorum operâ prædicabat se cominus conspicere, quæ gererentur in Mundo, vt Telescopiorum subsidio ea, quæ in Cælo procul latent. Inter alia verò causam edisseruit, cur constituti pridem Census deminuti iam tantopere forent. Cùm enim, inquit, proavi, majorésque nostri illos florenis exprimerent, qui tum temporis erant aurei, solatisque nummis valore præstabant; effectum est, vt quia floreni tunc elocabantur duodecim solidis argenteis, census iam vnius floreni non redimatur pluribus, quàm duodecim solidis; cùm tamen hi nostri ab antiquis illis sic degenerauerint, vt sextuplò nostri iis non æquipolleant. Dicendum nunc octuplò foret, ac breui etiam decuplò: vt edoceantur, qui volent census temporis lapsu non imminuendos constituere, ne aut libris Turonicis, aut vulgari pecunia; sed frumento, aut alio simili prouentu illos æstiment, persoluendósque stipulentur. Nam cùm semper sit eadem propè seu feracitas, seu sterilitas eiusdem Telluris; debet quoque caritas frugum constare eadem circiter: at pecuniæ vsualis valor non pari ratione idem perseuerat; sed decrescit continuò, vt superiùs est declaratum.

Intereà porrò Valavesius est reuersus Parisiis, negotiáque illa Rianiensia post insuperabiles tam multorum annorum lites Transactione decisa sunt. Inibat tum sæculi
1627. annus vigesimus septimus, cùm ab eiusmodi negotiorum sollicitudine respirans, constituit proximo iustitio perlustrare Prouinciam, ad congerendum inscriptiones tum nondum habitas, tum manu non satis vel fida, vel erudita descriptas; idque vt gratificaretur nominato iam Donio, qui paratum editioni habens ingens volumen Inscriptionum apud Gruterum non extantium, optarat collectas ab ipso Prouinciales intexere. Et non est quidem nactus otium perficiendi quod destinârat: non destitit tamen propterea sollicitare Donium, vt eam congeriem emitteret, sperans intereà fasciculum Prouincialium contextum iri; ac præferens ipsas ad calcem continua serie subiici (Hispanicarum scilicet instar in Gruteri volumine) quàm confusè interiici, vt in cæteris factitatum. Cœpit porrò exinde agere cum Donio non de inscriptionibus modò, sed, vt ille est reuerà multiscius, de eius Onomastico, de opere M... de Conuiualibus, de Monetis Heracl... Iustinianeis quibusdam numismatibus, ... generibus armorum antiquis, & ... compluribus.

Egit quoque sub idem tempus cum Nicolao Rigaltio Bibliothecario Regio, ... tionéque petrara conspicua de ... locorum Virgilianorũ Ænigmatum, ... Terras, in quibus inscripti nomine Regum nascuntur flores; & eas, in quibus Cæli ... tium non ampliùs, quàm treis vlnas pat... Cùm verò circa illud priùs, retulisset ... ra quædam de variegatis floribus, tum ... posterius, quod solent interpretari de P... meminit inter alia effossum Riansij fuisse puteum, è quo profectò oportuerit exiguum videri Cæli spatium, cùm stellæ interdiu conspicuæ ex eius fundo fuerint: oculis ... rum ob profunditatem in tenebras quasi nocturnas immersis, pupillisque ob dilatationem (vt in obscuro fieri solet) admittentibus ... tum etiam minutissimarũ vberiores species.

Aderat tum recens Archiepiscopus Aquensi Alphonsus Plessæus Richelius, Præsul insigni eruditione, raráque pietate assumptus ex Carthusia, cùm Peireskius sibi ab illo eximiè adamari sentiens, nulla non assiduitate, testationéque officij dignum se ipso affectu probauit. Inuisenti Massiliam comitem se illi addidit, eáque occasione illi conciliauit Gabrielem Albaspinæum Aurelianensium Episcopum, qui tum eò secesserat, ... ditabatque opus, quod & postmodum edidit, de Eucharistiæ mysterio. Meminit interim ... quoties commemorasset eum à Peireskio ... cum, ipsum appellando *delicias*, ... *literarum*, & *ornamentum Prouinciæ*. Fuit etiam Archiepiscopo non multò post ... tor strenuus, vt institueretur Cursor publicus, qui fasciculos literarum in singulas hebdomadas veredis deferens Lugdunum, ... que ratione inde afferens, etiam cum Parisiensibus hebdomadicum faceret commercium. Et diu quidem id exoptarat, ... que tentauerat, vt rem publicè vtilem, ... cis gratam futuram: sed nemo ante ... Præsulem satis animatus ad id fuerat, ... comitia Prouinciæ, vt impensas decernerent, potuerant vnquam persuaderi.

Mira porrò fuit exinde lætitia, cùm ... torum omnium, qui crebras à Peireskio ... petebant literas, tum Puteanorũ ... ea ratione potuerant sæpiùs, faciliúsque communicare quicquid aut recens cusum ... aut rerum nouarum occurrit, vt ipse ... ad eos mittere quicquid ex Italia, Asia, Oriente toto impetrauit. Quippe ... quoque commercium vberius, quàm ... instituit cum Consulibus, Mercatoribus ... illic vbiuis agentibus, vt illorum opera ... Græcos, Hebræos, Arabicos, cæterarum ... ticarum linguarum libros conquireret.

Heinc statim aliquos obtinuit, ac ... natim ex Cypro præclarum volumen περὶ ἀρετῆς, ἢ κακίας, Constantiniani Porphyrogenitæ, continens excerpta ex Polybio, Diodoro, Nicolao Damasceno, aliisque historicis

ex quibus possent variæ auctorum nobilissimorum suppleri lacunæ. Incredibile autem dictu, quàm pro nihilo duxerit ducentas Turonicas libras numeratas in pretium, vel ex eo quòd est coniectatus ipsissimum esse exemplum, quod Imperator sibi habuerat, ob characterum formam, nitorémque, ob compactionis elegantiam, ob præclara carmina in illius laudem præfixa. Obtinuit quoque diu requisitas, & ex Vaticana etiam descriptas aliquot Assisias (sic appellant Comitia Christianorum Procerum à Palæstina recuperata) persuasus dudum, aliquod demùm in illis regionibus earum exemplum repertum iri.

Eodem circiter tempore scripsit quoquouersùm ad adiuuandum Holstenium, meditantem nobilem manum Geographorum veterum nondum editorum proferre in lucem. Desiderabatur præsertim ab illo *ἀνάπλους* Thracij Bosphori, auctore Dionysio Byzantio, quo Petrus Gyllius vsus est; sed Latinè solùm, ac per particulas, in eo Bosphoro describendo. Et quia congruum existimauit, vt Textus Græcus reperiretur inter Codices Bibliothecæ Cardinalis Armeniaci, è cuius familia Gyllius fuerat; idcircò Peireskius dedit operam, vt Episcopus Rutenensis totam Bibliothecam versaret, catalogúmque demùm mitteret, quo faceret fidem huiusmodi librum irrito conatu perquisitum fuisse. Quas putas proinde literas non dedit ad Apostolicos Nuncios, ad Oratores Regios, ad quoscumque nouit eruditos Viros (quos inter profectò speciatim dicendus eximius ille Tolosatum Antistes Carolus Montchalius, è cuius penu diuite tot rari Codices eduxit) vt quomodocumque tandem certus fieret, ille-ne vspiam gentium extaret. Et credibile sanè est vix extare alicubi: quando tantam Viri sagacitatem effugit. Meritò quippe idem Holstenius, cùm ad illum scriberet, *Neque enim*, inquit, *quemquam mihi mortalium hactenus videre contigit, qui te antiquitatis cognitione superet, vel peruestigandi diligentia, & felicitate æquet.*

His dum vacaret, accepit librum à memorato superiùs Ioanne Iacobo Chiffletio, tum Isabellæ Infantis cubiculario Medico, de Portu Iccio Morinorum, è quo Iulius Cæsar in Britanniam soluit. Et facile quidem discessit ab ea sententia, qua ratum habuerat eiusmodi portum esse Caletum, seu Calitium; sed optauit tamen præclarum eum virum explorare vberiùs totam illam oram, vt quamuis acutè probasset portum illum Mardicum esse, videret tamen, ne oræ nobis superstiti foret vindicandus. Quem legimus certè vlteriorem Portum, interpretandum videri non interiorem, vt designetur interior plaga sub Audomaropoli stagnantibus aquis interstincta; sed magis occiduum, vt indicetur vicinior, vndéque traiectus in Britanniam breuior. Cæterùm nihil gratius habuit, quàm quod simul legit extare ad lacunam illam Audomaropolitanam Insulas Natantes, quæ vectitent & homines ferant, & quibus alni, salicésque lætis frondibus innascantur. Voluit proinde vt biennio pòst, cùm illàc iter facerem, spectarem illas curiosiùs, referrémque quicquid id esset. Præstiti autem, ac interim ramulum transmisi, quem decerpseram ex non humili salice, suo cum fundo simul natante.

Sollicitus etiam tunc fuit de obseruatione illius articuli, quo clandestina coniugia à Tridentino Concilio damnata sunt, neque interquieuit, donec Iudicibus quibusdam Ordinis Ecclesiastici scrupulosioribus fidem fecit, illum non modò pro comitiis sanctione Regia confirmatum; sed specialibus etiam Synodorum huiusce Prouinciæ Metropolitanorum Decretis. Non addo quanto simul ardore sollicitauerit Aleandrum, vt seriò se accingeret describendo illi Terræmotui, quo Apulia concussa fuerat à die Iulij penultima, & quo Septembri tandem mense Archiepiscopatus San-seuerinatium absorptus fuisse perhibebatur.

Non addo alia: refero solùm singularem modestiam, qua communicatam voluit nuncupari sibi libri Epistolam dedicatoriam. Complectebatur liber ille spiritualia quædam Sanctorum Diadochi, Nili, & Hesychij opuscula, quæ Alexander Fichetus ex Societate IESV Vir pereruditus, cùm Lugduni daret in lucem, nomini eius inscriptam voluit. Vsurpârat autem Bibliopolæ nomen, neque se pœniteat hyperbole vti, dum commendaret Peireskium, cuius virtutem cùm Aquis-Sextiis profiteretur Philosophiam, publicéque concionaretur, perspectam iam habuerat. Verùm Peireskius ipse non tulit, sed missurus Romam quædam exemplaria (vt nihil nouum prætermittebat) seponi iussit Epistolam, imprimique aliam, quæ præfigeretur. En nonnulla ex ea, quam suppressam voluit, *Regia Solis est mens tua, domus tua, Bibliotheca tua, omnium ingeniorum Orbis stellifer, in quo cælestes imagines, in quo doctrinarum omnium, & doctorum hominum Astra coruscant; ita ut non aurea, non argentea, sed stellata omnia videantur; stellati plutei, librorum stellifer ordo. Tu verò in medio residens complectensque omnia, lucem omnibus fœneraris, decus addis omnibus, omnibus vitam quodammodo, æternitatem impertiris; vt vel ea merito libri omnes, qui genium habent, quasi quidam ignes sacri bonarum mentium de toto Orbe, velut ad cælum suum conuolare gestiant, vbi lucem accepturi, reddituríque*, &c.

Epistola hæc reuocat in mentem, quòd cùm exemplum Cæli Christiani à Ioanne Bayero affecti, & à Iulio Schillerio confecti sequenti anno allatum fuit, commendauit 1628. quidem Peireskius pietatem, qua illi vulgatis Planetarum nominibus substituerunt propria Adami, Mosis, aliorúmque Patriarcharum; indideruntque duodecim Signis Apostolorum vocabula, & Asterismis cæteris aliorum Sanctorum, rerúmve religiosarum nuncupationes; præter figuras recens confictas, condítaque noua de iis carmina: sed institutum non comprobauit peruertendi, confundendíque quicquid cælestis notitiæ à

memoria vsque antiquissima respersum est in omneis libros. Quanquam seriò non timuit, ne propterea Astronomi vniuersam illam Astrorum nomenclaturam immutarent; quoniam illicò perviderent nihil se inde adiuuari, turbari verò quamplurimùm. Addebat peruetustos illos Schematismos Siderum, tametsi prophanos, nihil officere Christianæ pietati; cùm & ipse olim obseruasset Vercellis huiusmodi imagines, à mille & ducentis annis fornici Ecclesiæ impressas. Denique operæ, vt quæ soleres manus nouas illas cælauerat, Vercellenseis illas sua antiquitate commendabiles expressisset.

Longè sanè magis commendauit opus Tabularum Rudolphinarum, quod tum à Keplero euulgatum est. Quippe quòd illæ deductæ forent ex noui Atlantis Tychonis Brahei accuratissimis obseruatis, haud malè opinatus est posse ex illis exquisitiorem Cælestium rerum notitiam; quàm ex quibusuis aliis haberi. Hinc quia id opus fuerat à multis annis expectatum; ideò maturè collegerat obseruationes varias ex quibus examinaretur. Non postremos verò rogauit viros eximios Petrum Franciscum Tondutum San-legerium Auenionensem Iurisconsultum, & Iacobum Valesium Scotum apud Delphinates generalem Thesaurarium, vtrumque omnis quidem Matheseos, sed Astronomiæ compotissimum peritum. Habuit præterea ab vtroque vnde errata varia Typographica emendaret; & cùm posterior significasset institutum à se fuisse Eleazarum Feronerum Ledigniciorum Viziliæ hortorum olitorem oppidò industrium, & quo non alius vnquam est magis opportuna loquutus, qui obseruaret Cælestia; idcirco satagit Peireskius speciatim ab ipso obseruationes obtinere.

Mitto quòd meas quoque nonnullas habere, asseruaréque voluerit, priusquam Parisios discederem (vnde Tabulas ad ipsum transmisi) ac cæteras inter nuperæ Lunaris Eclipseos, cuius Phases præcipuæ Aquis-Sextiis obseruatæ prodiderunt illam medium contigisse eo ipso anno, die Ianuarij vigesima, ac hora nona, cum tribus quintis. Ipsam verò Parisios, Romam, Florentiam, Patauium, Louanium, aliò destinauit, vt sicubi forte peracta obseruatio similis foret, expendi posset intercedens Meridianorum differentia. Nimirùm cordi semper habuit instaurationem Geographiæ, de qua tum quoque ad Bertium scripsit, adhortando illum, vt simul cum editione Eusebij, quam pollicitus fuerat Geographiam Sacram maturaret. Ne memorem, quòd auctor fuit illi, vt Typum Orbis ederet pro varietate figurarum, quas varij viri τὴν οἰκουμένην, seu habitabilem Terram describendam olim confecerunt, vt Dionysius, Strabo, Plinius, Ptolemæus, & alij.

Circa obseruationes vt quidpiam adiiciam, exoptauit omnibus votis exoriri interpretem, qui explicaret, figuras, characteresque conspicuos in fragmento quodam Latercilio, Babylone non ita pridem eruto, & ad se transmisso. Ipsum quippe esse arbitrabatur ex illis coctilibus latereulis, quibus Plinius docet, ex Epigene, inscriptas apud Babylonios obseruationes Siderum per septingentos viginti annos. Qua occasione mihi super venisse in mentem hominibus hac de bonis inscriptionem lapidi insculptam ad portam Sacelli, supra rupem ad Dr... prope Mirebellum eminentis, quam habitam habuit à viro amico, eruditissimi... ac hærede Ioanne Gallaupio Castuellio Regio apud Magistros rationaleis cognit... Quippe ea nihil continet aliud, quàm monumentum Eclipseos Solis, quæ III. Nonas... ris, anno M. CC. XXXIX. contigit; cuius notitiam iam habuerat ex Necrologiis aliquot, ac nominatim nostræ Ecclesiæ; in quo memorata quoque alia, visa anno M. CCCC. ... die Veneris septima Iunij, horà à Solis ... primà, tantæ obscuritatis, vt stellæ ... nè conspicerentur.

Inaudierat paullò antè abiisse è viuis Iacobum Allealmum Mathematicum; quem magnoperè condoluit; veritus iacturam operum quorundam cum ipso fuisset, ... Francisci Vietæ laudatissimi Geometræ ... etiam non longè post audita Fontanini morte, iacturam nimiam Cimeliorum, Manuscriptorúmque complurium, quos inter ipse Alciati autographum de rebus Mediolanensibus commendare solitus fuit. Expetebat verò vt rari, & bonæ notæ MSS. ... quam-primùm ederentur, asseruarentur ... tem in publicis potiùs, quàm in priuatis Bibliothecis; quòd ea ratione longè minùs malo fato forent obnoxij. Sed & illud ... petebat viros non deesse, quibus curæ foret, nimis diu latenteis ex illis eruere, ... que ob causam ad Cardinalem Barberinum cùm scriberet, enixè commendit, postulatque est, vt, pro summo suo in bonas literas amore, procuraret Typographiam Vaticanam restitui, quò tot præclari Codices ... ci meritam reciperent lucem. Atque ... ce quidem rei occasionem sumpsit, ... quòd Michaël Iayus Ciuis Parisinus, ... suo sumptu, Typographeum instituisset, ... iam cœpta erat editio Bibliorum, ... cupletior Plantiniana, & Regiâ dicta; ... que Romæ esset Holstenius, operam ... collaturus.

An memorabo conscium fuisse me ... insignis dissertationis cum Mersenio ... dem habitæ, de transfusione chyli in ... Apertam scilicet iter per ... Cholidochum, mezenterij venis ... Cùm scripsissem ergo euulgatum ... quo Gaspar Asellius, Anatomicus Ticinensis, referebat se detexisse venas in mesenterio Lacteas, probabiliúsque chyli vehiculo (scilicet præter vulgareis tubos) ... mira festinatione conquisitum mihi ... exemplaris, quæ in Medicos amicos ... buit, ac simul experiri voluit in cane ... in boue, in plerisque omnibus animalibus ... tentibus, quod ab Asellio fuerat de ... inuentu scriptum. Cùm simul ... Gulielmum Harvæum, Medicum Anglum, edidisse præclarum librum de ... sanguinis ex venis in arterias, & ex arte...

inuias in venas, per imperceptas anastomoses; inter cætera verò argumenta confirmasse illam ex venarum valuulis, de quibus ipse inaudierat aliquid ab Aquapendente, & quarum inuentorem primum Sarpium Seruitam meminerat; ideò statim voluit & illorum habere, & eas valuulas explorare, & ita internoscere veluti mæandros mediastini cordis, quos Harvæus est inficiatus, & de quibus ipse secretam fecerat.

Ita admonitus de lingua muscarum multifissa microscopio conspicua; experimentum multiplex peregit in insectis aliis, & in Ape potissimum, vt exinde ansam præberet Rigaltio emendandi, illustrandique Plinianum caput de Apibus. Ita, cùm Grotius significasset insectum quoddã multiceps ex lignis in mare demersis progignatum; non auctores modò omnes, qui simile quidpiam haberent, consuluit; sed requisiuit etiam piscatores, curiosósque omnes ad oram maritimam; effecítque tandem, vt nisi eandem planè rem, saltem piscem compererit, præditum septem capitibus, mediisque quasi corporibus, longitudine inæqualibus, cuidam quasi vmbilico, seu placentulæ satis densæ, circum-implantatis.

Hæc, & similia cogitabat, dum à satis crebris hæmorroidum, strangutiæque laboribus conquiescere permitteretur. Cum Septembri autem mense, relaxandi animi causâ, discessisset Belgenserium, maturè satis rediit, vt die mensis vltima præesset, adhortationéque egregia præiret municipalibus comitiis, quibus Aquenses Consules, iidémque Prouinciæ Procuratores, creari solent. Non longè post renunciata est, quam acerbò profectò valde amicissimi Malherbij mors. Cùm verò iacturam non modò sibi, sed Musis etiam Gallicis indicendam arbitraretur; consolationi tamen fuit, quòd successisse videretur & sui amicus, & Gallicæ linguæ, Poëseósque arbiter, singularis vir Ioannes Capellanus; in quo semper eruditionem, cum sapientiæ studio; & morum lenitatem, cum animi candore coniunctam, suspexit.

Accepit deinceps exemplum historiæ Genealogicæ Regij Francorum stématis, quam San-marthani fratres ediderunt, & in qua ipsius cum elogio meminerant, occasione communicati MS. Codicis Matthæi Giouanazzij, de Regibus Siculis ex Andegauensi stirpe. Cùm eodem verò tempore vir bonus, doctúsque Dominicus à Iesu-Maria Carmelita, scripturus de Sanctis ex Regia stirpe progenitis, monumenta quædam ex ipso quæsiisset, nihil potiùs habuit, quàm commemorare Carolum secundum Regem Siculum, vtrúque Comitem Prouinciæ. Is enim & mortuus venerationi habetur, integro eius corpore in hunc vsque diem Aquis-Sextiis asseruato; & viuus ea fuit fœlicitate, vt Ludouicum filium, Tolosanorum Præsulem designatum, & cum fama sanctitatis præmortuum, viderit referri in Sanctorum Catalogum; atque adeò vota illi vouerit, pecuniámque legauerit, extruendæ ipsi Ecclesiæ Massiliensium Minoritarum.

Non parùm posteà laborauit, vt Incile amplum, seu Canalis ex Druentia, aut ex Verdano fluuio, qui Druentiâ excipitur, Aquas-Sextias deduceretur. Opinatus est enim tum demùm Ciuitatem fore florentem, atque opulentam, cùm eius Canalis beneficio facile rerum necessariarum, tam cum superiore Prouincia, quàm cum ipso mari haberet commercium. Septuaginta iam anni erant, ex quo Adamus Craponius Salonensis Canalem ex Druentia in Campos lapideos, Crautiáue totam deduxerat, Aquensémque illum etiam adumbrârat; & quoniam opus iam erat alio seu designatore, seu directore operarum; idcircò scripsit in Belgium, ad obtinendum ex iis, qui ducendis per eam regionem Canalibus fuerant præfecti, recénsque communicationem Scaldis cum Mosa moderabantur. Ac futurum quidem esse videbatur, vt quod generosè proposuerat, feliciter assequeretur; verùm quæ insequente
anno sexcentesimo vigesimo nono superue- 1629.
nit pestis, & rerum perturbatio, secessúsque factus Belgenserium, consilium ipsius planè euerterunt.

De huiusmodi autem rebus priusquam dicamus, attingenda aliqua sunt, quæ interea molitus est. Imprimis enim occasione cœptæ Bibliorum editionis, non contentus indicasse, procurasséque vt Româ mitterentur Parisios Biblia Samaritanica, apud Virum eruditum, & de bonis literis benemeritum Petrum Valleum Patritium Romanum extantia; misit ipse in Orientem Virum sagacem Theophilum Minutium, ex Minimorum Ordine, qui vberiora requireret, obtentâ illi priùs licentiâ tam à Summo Pontifice, quàm à Generali Ordinis, promisóque, ne vel commeatus, vel necessarium voluminibus coëmendis pretium deesset. Et sua sanè spe frustratus non est; ille enim, optima sorte, comperit statim, acquisiuítque Biblia Samaritanica, cum adiunctis, in Triaplorum formam, Hebraicis, Arabicisque (sed eodem tamen, videlicet Samaritanico charactere) idque præter duo Testamenta Syriaca, Arabicósque Codices complures. Non est verò reticendum Danielem Dayminium, ex iis Franciscanis, quos Recollectos nominant, seriam nauasse operam, vt tam hi libri, quàm alij, ac varia etiam numismata in Minutij inciderent manus.

Mandârat etiam, vt in Cypro perquirerentur Codices, quibuscum fuerat iam memoratum Eclogarum, seu excerptorum Porphyrogennetiacorum repertum: at ij sic fuêre exturbati, vt nulla tandem exploratione, quantumlibet sedula, reperiri potuerint. Summoperè verò id doluit, qui ex vno, tanquam ex vngue, magna spe concepta, tulerat iudicium. Quare, ne statim aliis fructu viri studiosi frustrarentur, mittendum censuit Parisios, vt Grotius, Salmasius, eruditi alij, pro suo quisque instituto, & peruolutarent, & vtilia deligerent. Adfuit porrò imprimis Grotius, qui eius hortatu se statim accinxit ad describendum, interpre-

interpretandúmque illustris Nicolai Damasceni fragmenta, quæ etiam cum nuncupatoria Epistola, ad ipsum misit.

Dum adesset qui similem operi recudendo operam nauaret, procurare intereà voluit iteratam editionem Pharmaceutices Antonij Constantini Prouincialis Medici, qui ante annos circiter triginta in id incubuerat, vt ostenderet nihil esse opus ad plantas exoticas, peregrináque remedia confugere; cùm, benignitate naturæ, idem patrium solum, quod homines gignit, ipsis nutriendis, curandisque consentanea & alimenta, & medicamenta prouideat. Quare quod habuit libri exemplum misit ad Renatum Moreum, magnum Medicæ Facultatis Parisiensis lumen, cui id curare peruranum fuerat.

Per idem tempus accepit aureum eruditi Seldeni librum, de Arundellianis Marmoribus, siue saxis Græcè incisis, quæ perillustris ille Comes transferri ex Asia in Angliam, hortósque suos curauerat. Ac memorare quidem par est, Marmora illa fuisse primùm operâ Peireskij detecta, emptáque, persolutis aureis quinquaginta, per Samsonem quendam ipsius negotia Smyrnæ procurantem; & conuehenda cùm iam essent, nescio qua venditorum arte, Samsonem coniectum in carcerem fuisse, Marmoráque ipsa intereà distracta. Sed & illud addendum est, maximopere lætatum Peireskium, cùm accepit præclaras illas antiquitatis reliquias in tanti Herois incidisse manus; ac tantò magis quantò agnouit Seldenum, veterem amicum, eas feliciter illustrasse. Scilicet cui vnicus scopus vtilitas publica fuit, nihil putauit interesse, seu sua esset gloria, seu alterius: dummodò quod esset è Reipublicæ literariæ bono prodiret in lucem. Existimauit autem thesaurũ incomparabilem contineri in illis præsertim rerum Græcarum Epochis, quæ non modò historicum, sed fabulosum etiam tempus summè illustrant, conciliántque; dum memorabilia omnia, ab annis vsque octingentis ante Olympiadas, ad vsque quingentos quinquaginta post earum initium describunt.

Adhæc variè communicauit priorem partem Epitaphij, quod Adrianus Cæsar Borystheni Equo in his, vt par est credere, regionibus mortuo, humatóque inscripsit. Videlicet effossa est ex agro Aptensi Tabula marmorea illam Epitaphij partem continens; cùm residua nondum reperta, necdum eruta fuerit. Curauit deinceps Peireskius transferri in ædeis huiusmodi marmor: intereà verò quia Inscriptio, de qua celebres auctores certárunt, potuit ex hoc archetypo nobilissimo corrigi, ideò ad omneis eruditos eiuscemodi versus misit, exscriptos ex eo marmore, cui insculpti sunt elegantissimo charactere,

BORVSTHENES ALANVS
CÆSAREVS VEREDVS
PER ÆQVOR ET PALVDES
ET TVMVLOS ETRVSCOS
VOLARE QVI SOLEBAT
PANNONICOS IN APROS
NEC VLLVS INSEQVENTEM
DEN.......

Notum est verò, inter vetera per Pithœos fratres edita Poëmatia, Epitaphium integrum legi, speciatimque postremos versus ex hoc descriptos, in hunc modum, PANNONIOS NEC VLLVS * APROS INSEQVENTEM DENTE APER ALBICANTE AVSVS FVIT NOCERE, &c. Ille scilicet alio modo restituere non potuit. Et Casaubonus quidem in illud Lampridij de Adriano scribentis, *Equos, & Canes sic amauit, vt sepulchra constitueret*, retulit quidem inscriptionem; sed supra Pithœum nihil immutauit. Salmasius verò pro sua solertia medicam manum adhibens, sic legi posse existimauit, PANNONICOS NEC VLLVS APROS EVM INSEQVENTEM: verùm illud iam coniecturis opus, cùm ipsissima habeatur tabula.

Prætereo autem, vt occasione huius inscriptionis requisitum miserit Augustalem nummum vspiam reperiretur nummus, cuius Adolphus Occo meminit; cum inscriptione ex vna parte, ΚΑΙCΑΡ ΣΕΜΝΟC ΑΔΡΙΑ-ΝΟC, & ex aduersa, ΒΟΡΥΣΘΕΝΗΣ, atque cum columna, seu cippo, cui impositus est Equus: vtque proinde diserte Græcorum adulatione in affectu Imperatoris erga hunc Equum commendando, censuit nihil esse id mirum; quando ipsi quoque (nec soli Ægyptij) extexerunt in Cælum quoque Antinoum eius amasium. Communicauit etiam inscriptos Constantini titulos columna quadam milliari ad Forum Iulij eruta; delineationémque marmorum duorum recens effossorum, in quibus Bacchi effigies cum variis Circes incantamentis; necnon memorem, quæ explicuit circa figuras Telesphori, Thelicas, appositósque in iis thyrsos, cum vitta, & seu scolymo, seu nuce pinea in apice.

Addam-ne, quòd sollicitè eliceret voluit quid ipse sentirem de Pareliis, qui Martij vigesima conspecta Romæ fuerunt, quorúmque descriptionem, delineationemque cùm Cardinalis Barberinus accepisset à docto, atque laborioso Christophoro Scheinero Societatis IESV Mathematico, iussit ad ipsum transmitti. Cùm voluerit scire meam eualgari sententiam, memorabile solùm est, excepisse illum cum applausu quod, post naturalem considerationem, visus sim ridere persuasionem vulgi, quæ ex huiusce Phænomenis præstigia docentur pro rebus humanis. Nisi id quoque est notandum, cùm Soles quinque visi tum fuerint (seu, potius verum, spurij quatuor) vix prius vsquam visum fuisse tam magnum Solium numerum; & tam stupendum contigisse, cùm idem Scheinerus decimo pòst mense, in die Ianuarij vigesima quarta septem Soles conspicuos eadem in vrbe obseruauit. Mirare certè heic licebit, cùm iam mense Iunio, versarer in Belgio, quòd ad me de Paheliis 1632.
scripsit, fuisse eum mirè sollicitum, ne ex loco, quo in hac Vrbe dirè grassari cœperat, supellex mea libraria detrimenti quid pateretur.

Cæterùm nondum Aquas-Sextias, cæteráque Prouinciæ inferioris loca peruaserat malum; cùm versante Rege apud Annonium si-

(sen in ea parte Occitaniæ, quæ est proximè vltra Rhodanum) discessere ex Aula non pauci,qui Peireskium inuiserent, salutarentque. In iis fuere Stephanus Haligræus Cancellarij filius, ex legatione Veneta redux: itemque Henricus Grandis libellorum supplicum magister, & Ludouicus Peletarius Thesaurarius, qui apud ipsum diuersantes, cùm accepissent Thuanum ex Oriente redeuntem, appulisse Massiliam, eò, cum Peireskio, statim accurrerunt. Fuere præterea Drusius Danbrayus libellorum magister,(nec multò pòst inspector Regius, Intendensve iustitiæ) Philippus Fortinus Hogetta,& alij.

Sequente Iulio, profectus est, cùm Oppedeo Præside primo, salutatum Regem. Ea occasione, vidit complureis ex amicis Aulicis; & Nemausi cùm foret, commendauit ipsi virtutem, eruditionémque Samuelis Petiti quibusdam ex Primoribus, vt Michaëli Marillaco Procancellario, Antonio Ruzæo Deffiati Marchioni, ærarij Præfecto, & aliis. Erat Petito præ manibus fasciculus Miscellanearum obseruationum in bonos auctores: itaque ipsi auctor fuit, cùm aliorum insertendorum, tum non negligendæ interpretationis in ea, quæ lingua Punicâ apud Pœnulum Plauti efferuntur. Arelate cùm rediret, reperit ibi, acquisiuitque annulum quendam Pronubum, seu Arrham genialem, de qua plura per literas cum eruditis disseruit, occasione inscriptionis, TECLA VIVAT DEO CVM MARITO SVO.

Postquàm rediit, Ciuitas suspicione pestis breui laborauit. Ea innotuit primùm initio Augusti, ex quo vsque tempore constituit Belgenserium secedere, illúcque proinde familiam præmisit. Nimirùm, præter mali perniciem, prouidit insignem futuram perturbationem ordinum,præsensitque sibi non fore satis virium, vt contentionem sedandis turbis, accendisque malis imminentibus sufficeret. Et experiri tamen voluit, ne videretur patriæ, communique saluti deesse; verùm coactus tandem fuit medio Septembri excedere, conclusis domo famulis, qui totam supellectilem, &, quæ ex sua Bibliotheca, atque Cimeliarchio non asportaret, tuerentur. Belgenserij dies quadragenos pro more transegit, absque vllo commercio, intra ædeis proprias, hortósque contentus. Consumpsit verò totum id tempus in recuperandæ sanitatis studio(quippe non prorsùs bene habebat,)atque plantis horti, viridariique amœnissimi excolendis. Excepit deinde patriis domo, partim reliquo oppido amicos cum familiis varios à ciuitate extrusos; ac Bonifacium Borillium imprimis, virum optimum, & cui est spectatissimum Cimeliarchium.

1630. Desæuiit autem morbus in vrbe, non modò toto reliquo anno, sed etiam parte millesimi sexcentesimi ac trigesimi insequentis. Quo loco recitanda foret insignis tumultuatio, quæ ex isto morbo concitata in vrbe est, scripsitque etiam in alia loca, ac potissimùm per autumnum. Verùm renouare dolorem infandum nihil attinet, ac multo minùs commemorare publicas, priuatásque causas, quæ Terram Cælo commiscuerunt. Referre sufficiat Peireskij domum à direptione vix abfuisse, cùm attigua direpta est; ipsúmque fuisse repentinâ consternatione perculsum, cùm res ita fuit renunciata, vt penetratum in Bibliothecam, Cimeliarchiúmque intellexisset; renixisse verò, cùm inaudiit direptores, tametsi visos impetu magno irruere, nihilominus sibi temperasse.

Inuisere illum plerique per ea tempora,ac inter cæteros, commorari aliquamdiu sunt Henricus Gornæus Marchævillæ Comes iis tum discessum apparans; profecturus nempe Orator Regis nomine ad Imperatorem Turcarum. Philippus quoque Bethunius, qui Regius antea Romæ Orator, sese in Galliam recipiebat, quique deinceps literis compluribus testatus est, quanto tenerentur iucundissimæ consuetudinis desiderio. Philippus item Nauclesius, Emmanuelque Costæus, quos discessuros in Indiam,nullis non officiis,muneribusque deuinxit, datis per ipsos literis ad Ludouicum Herriardum in Magni Mogoris aula residentem; ad Loppesium Sumanum Goæ versantem, & ad alios: vt exinde nancisceretur, tum cæta alia quam-plurima, tum matrices rupes variarum gemmarum.

Sic commoratus Samuel Petitus, cuius mentio facta iam est, quémque tum Parisios breui discessurum quibus demeruerit officiis, intelligi præstat ex nuncupatione Eclogarum Chronologicarum, quas non multò pòst illeic edidit. Nam, *Gestiebat*, inquit, *iampridem animus*, *Vir Illustris*, *vel etiam hac tabella testatum palam facere*, *quantum te colam*, *quantum tibi debeam*; *cùm mortalium nemo viuat hodie*, *qui tibi magis sit obnoxius*, *quàm ego*; *nemo*, *cui ego magis sim obnoxius quàm tibi*. *Verùm vt appensa hac tabella tuo nomini*, *Vir amplissime*, *& nunc primum his nostris libellis inscriptum testimonium potius dicam spei*, *quàm de tuo in nos affectu concepimus*. *Te enim Patronum aduocamus*, *qui adsis nobis*, *meisque*. *Tu verò*, *Vir Illustris*, *patrocinium ne denega*, *ita viuas*, *& valeas*; *nostrâ quippe interest*. *Nam si hi libelli in tuo nomine apparent*, *nemo karus est inter eruditos*, *cui non probentur*, *tanquam tibi*, *viro castigatissimi iudicij*, *& eruditionis summæ*, *probati*, &c. Sic Henricus Dormalius Leodiensis Canonicus, omnibus quidem literis bonis, sed fœlici tamen Græcorum Poëtarum imitatione præsertim conspicuus, quem nisi negotia domum reuocassent, prolixiùs longè detinuisset.

Sic Ioannes Iacobus Buccardus Parisinus, ipse quoque omni ingenua literatura perpolitus, qui, quò posset meliùs excolendis Musis, bonisque auctoribus quà Græcè, quà Latinè versandis æuum terere, constituerat solum patrium cum Romano commutare. Eò ergo pergentem detinuit Peireskius quantum potuit, non dimissurus hieme tota, nisi præoptasset eius studia quam-primùm inclarescere in magno illo Orbis theatro. Hinc & paterna monita dedit, & literis variis ita commendauit, vt Cardinalis Barberinus

 illum

illum non modò pro solita humanitate excepit, sed voluerat etiam inter literatos, quos domi habebat, subinde conscribi. Sic Antonius Natalis, doctus Medicus, qui Hispali antè moratus fecerat ipsi occasionem Americani commercij, & qui tunc res natutæ peritas ex nouo illo Orbe aduexit; alteróque pòst anno, priusquàm regrederetur Hispalim, dicauit ipsi quandam suam aduersus Medicos Apologiam.

Sic Franciscus Gallaupius nobilis Aquensis, qui Hebraicè doctus, si quis alius, & peregrinationis Orientalis cupidissimus, Marchauillarum apud Peireskium redituram, præstolabatur. Is fuit, cui simul ac Lombardo demandauit præcipuam curam obseruandi Eclipsim Solis, quæ die decima Iunij contigit. Id tamen frustrà; quòd montes occidui deficientem Solem interceperint, obseruatáque solùm fuerit magna aëris obscuratio. Defecit nempe Sol ad occasum; nam & nobis Parisiis, Horizontem liberum subiit obductus adhuc digitis duobus; cùm deliquium maximum fuisset digitorum vndecim, ac minutorum triginta duorum; cœpisset verò horâ sextâ, cum quadrante, & sesqui-minuto.

In talium igitur virorum conuersatione dies ducebat; interiiciebátque tum crebram lectionem; tum variorum plantarum cultum; tum studium, ac varia de rebus lapidescentibus ratiocinia. Et circa Plantas quidem, viderentur hîc enumerandæ præcipuæ; sed immorandum non est in iis, quæ, tametsi habitæ raræ, in aliis tamen hortis visuntur. Aliquæ solùm attingendæ ex iis, quarum habendarum, & per Europam excolendarum prima laus Peireskio debetur. Eiusmodi censeri potest Gelseminum Indicum; arborescens, semper virens, flore luteo, ac suauissimè odorato. Id scilicet primùm ex Sina aduectum, & Belgenserij excultum, fuit deinceps in hortos Regios, & Barberinos propagatum. De his certè Ioannes Ferrarius, ex Societate Iesu eruditus vir, in iis libris scripsit, quos tribus pòst annis edidit de Florum cultura. Sed addendum est Cardinalem misisse vicissim Belgenserium Sinensem Rosam, cuius pulchritudo odorem desideratam mirè compensat.

Deindè quæ dicitur Lifa, siue cucurbita Mechana, quæ aducta nempe est Mechâ, dicique potest planta serica, quòd filamentis turgescat ad opus textorium non absimile serico idoneis. Peireskius certè simul accepit & grana, quæ serenda primùm, curandáque Viallio dedit; & Cucurbitam integram, totam intus filamentosam; & telam, seu pannum ex eiusmodi materia confectum.

Tum Papyrus Ægyptia vera, aliàque ab ea, quam Prosper Alpinus descripsit. Peireskius nempe illam obtinuit ex Sacarum regione, vbi germana creditur nasci; tametsi, quod sciam, non fuerit expertus, an charta confecta, siue crassior ex cortice, siue tenuior ex phyliris, satis patiens scriptionis foret. Opinatus certè initio, cùm vidit vmbelliferam, posse pediculos compingi, & ad scribendum visa esse, in structura non periit.

Præterea quæ Nux Indica appellatur Cocos. Non quòd Nuces huiusmodi non fuerint iamdudum in Europa visæ, sed quod ipse etiam tentârit, num sub hoc Cælo prouenirent. Ac germinantes quidem visæ; sed vel aëris inclementiâ, vel quòd non satis curatæ fuerint, non adoleuerunt pro voto.

Rursùs Zinziber, quod ex India allatum viuescere deprehensum est, transmisitque deinde Parisios ad Vidum Brosseum celebrem Medicum, & Regiorum hortorum Instructorem primum, demonstratorémque primarium; à quo aliunde, & ab arte nominato Vespasiano Robino subdemonstratore pertata obtinuit.

Nihil autem dico de Myrto latifolia, & flore pleno, de Styrace, de Lentisco, vnde Mastiche, & aliis priùs memoratis. Multò minùs refero Gelseminum Americanum, flore phœniceo, Persicum violaceo, Arabicum pleno: Arantia flore rubeo, atque variegato: Mespilum, & Cerasum acidum sine nucleis; ficum Adameam, cuius fructum Peireskius est interpretatus ex eo genere racemorum, quos exploratores e Terra Chananæorum retulerunt, vites maiores habitas Tuneto, Smyrna, Sidone, Damasco, ex noua Francia, aliisque locis. Minimè omnium denique hæreo circa sollicitudinem, quâ opus topiarium curauit; quâ arbores in quincuncem dispositasque totum solum irriguum fecit: quâ cauit, ne per hiemem tenerioribus plantis noceretur: quâ accersiuit ad florum copiam peritissimos colorarios, qui, vt paucis dicam, nihil prætermisere, quod existimauerit facere ad amœnitatem.

Hoc potiùs insinuo, peregisse illum experimenta varia circa plantarum semina, gemmásque, & surculos variè committendos. Placuit autem potissimùm insitæ Myrto non Gelseminum modò, sed etiam Apianam (dicunt vulgo Muscatam) vitem, vt experiretur quale esset vinum, Myrtites antiquitùs dictum. Expertus porrò Lapidem esse, è quo in hiemantes loco erumperent, & succrescerent fungi: deprehendit denique ipsum nihil aliud esse quàm Tuber insolitæ magnitudinis, instar lapidis induratum. Et cùm Renatus Moreus retulisset ex Mercurio Gallo-belgico manum è suggesto extantem, monuit disquirendum num ea fortè fuisset ex ramosis fungis, qui non ex iis lapidibus solùm, sed ex lignis etiam putrescentibus exoriuntur: ac num impostura fuisset, vel credulitas, quæ fabulam de digitorum observato motu fecisset. Sed hæc de Plantis.

De studio rerum lapidescentium paulò vberiùs dicendum est: quando & copiam, & occasionem de iis disserendi crebriorem habuit: & ad ipsa loca frequenter deduxit hospites similium curiosos; vt comprobatiorem faceret sententiam. Cùm ergo in colle, quem Defensum vocant, occurrissent Pectinitæ, Ostreitæ, Cornu Ammonis, aliaque

quę lapides diuersimodè figurari: & in campo vt, ac nomine longo, lateque cauerna Gueriniorum reperta fuissent folia ex quercu, alno, ilice, vlmo, nuce, populo, hedera, lauro, aliisque arboribus, ita conuersa in lapides, vt suis tamen neruulis, & denticulationibus suas indicarent species: cœpit exinde reducere, firmareque antiquam suam de lapidum vniuersorum generatione opinionem. Quippe in ea non fuit sententia, vt existimaret omneis lapideis ab initio Mundi formatos: sed voluit temporis progressu plerosque ita fieri, vt singuli originem debeant suæ materiei, propriisque seminiis, configurationem verò partim ad naturam, partim ad casum referant acceptam. Nam cùm omnium materies sit aqua, seu liquor, aut succus: existimauit variis in locis contineri varia eorum seminia, ac speciatim lapideum, quod liquori immistum, lactis instar ipsum coagulet, specialémque imprimat formam.

Hinc Chrystallum, Adamantem, Amethystum, similésque lapides fieri, cùm illorum semina limpidum liquorem, eiusmodi solùm perficere possint, nacta fuerint; cæteros verò, cùm semina eorum magis turbidum, & obscurum. Et quoniam liquor tunc contineri, conquiescereque in cauitate quadam, & quasi vase, seu conceptaculo debet; inde effici, vt pretiosi etiam illi lapides fundum habeant crassum, obscuriémque, tum quia conceptaculum terreum, immundúmque vt plurimùm est; tum quia quicquid est in liquore crassum, subsidit, coagulationémque proinde in fundo facit hebetiorem. Cæterum ipsos, dum coagulantur, diffundi, & multiplicari, vt grana spicæ, intra vaginam: habere autem Crystallum figuram oblongam, hexahedricam; Smaragdum dodecahedricam; Adamantem, & Rubinum octahedricam: & ita de aliis, propter specialia semina, iuxta quæ lapides non minùs constanter, regulariterque, quam stirpes, atque animalia suarum sunt configurationum.

Quod spectat verò ad figuras Concharum, Cochlearum, Strombylorum, Ostreorum, & innumeras alias; id esse ex casu, quo, animalibus demortuis, contingit testas, corticésve conceptacula fieri excipiendo, continendóque lapidescenti illi humori, qui coagulatus induratúsque, continentis figuram induat; quo etiam modo lapides Stellari ex spolio, atque incisuris quorumdam vermium formari possunt. Quin etiam partem humoris subtiliorem, penetrare in ipsam testam, adeò vt ipsa quoque lapidescat; licèt euadat friabilior (vnde in multis non cohæret) & remaneat tamen candidior interiore nucleo; qui aliunde, præter crassiorem humorem, immistam habere corrupti animalis substantiam possit. Mirum eam ob causam non esse, si non modò intra hos nucleos, sed etiam interdum intra Crystallum, & lapides alios transparenteis obseruentur paleæ, muscæ, & id genus similia; hæ enim res casu repertas, aut in conceptaculo, aut in flosculo, cùm induruit in lapidem. Folia autem illa plantarum lapidescere, eo modo, quo dictum est testas; scilicet subeunte puriore humore, qui, si impurior fuerit, lapidem crassum circumformet; vti constitit in lapide quodam intra Musæum asseruato, qui distinctius florem contentum, petrificatúmque exhibuit. Sic etiam Osteolitha fieri, seu ossa humana, & alia lapidescere censuit.

Et ad generationem quidem illorum lapidum polyhedricorum, argumentabatur ex conformatione salis, aluminisque in suas figuras. Circa alios verò, meminerat primùm, quod primis pubertatis annis obseruasse illum memorauimus, dum ad minorem Rhodani alueum, in quem Sorga fluuiolus sese exonerat, nataret. Nimirùm simul adnotârat turbatiorem tum fuisse Surgam, ex terræmotu ad illius scaturiginem excitato; &, propter intumescentem ex tempestate Rhodanum, aliquot diebus restagnasse. Vnde & ratiocinabatur, potuisse ex ea concussione germen lapideum ex ipsis vsque visceribus terræ excerni, & cùm aqua huc deuehi, vt limo ex illa restagnatione subsidenti, sensimque concreto, commistum, lapides illos efformârit. Deinde, quod ad indurationem; meminerat trium calculorum, quos Ioannes Brunus Chirurgus sibi dederat, recens ex vesica infantis eductos. Siquidem, cùm is, qui primò emerserat, esset planè durus, qui secundò mollis, qui tertiò penè fluidus; omnes tamen paucis pòst diebus eiusdem fuêre duritiei.

Quod autem morantes diutiùs in vesica calculi ex accedente noua materia pluribus crustis superuestiantur; dicebat id esse, quod in variis cryptis obseruamus fieri, vbi aqua lapidosa supernè distillans tophos, aliósve lapides creat. Et quòd granula sabulosa, quæ intra vesicam, compingantur sæpe à viscido illo, & calculoso humore, qui defluit ex renibus; declarabat id ipsum esse, quod in montibus ac fluminibus plerumque contingit. Siquidem plureis rupeis videmus, quæ ex pluribus minutioribus lapidibus constant, interueniente illos communi materia, quam necesse sit fuisse posteriùs factam effectam. Habuit & ipse intra Musæum eductam ex Druentia equinam soleam ferream, quæ ita est circundata lapillis fluuiatilibus, vt lapidosa alia substantia illos inter se, & cum ferro adglutinet. Idem visitur & in ense, & in circulo ferreo, eductis ex Rhodano; idem in magno clauo æneo, quem eductum ex Sequana Lomenius ad ipsum transmisit. Argumentum inde ducebat (tum de germine lapidifico ex montibus vsque, & aquarum scaturiginibus deraso; & de lapidibus, qui in singulos dies in mediis fluminum alueis generantur; qui ipsi quoque sæpè naturâ ad rotundam, vel oualem figuram accedunt; nisi quòd pro conditione conceptaculi, aut ex volutatione, detritione, confractione, degenerare ab ea possunt.

Vt

Vt de sabulo autem illo calculoso obseruationem adiiciam, animaduertit ille primus, ipsum à natura ita conformari in figuram rhomboïcam, vt microscopio inspectum, appareat velut rhomborum lateritiorum congesta moles. Ex quo difficile non est causam explicare illius doloris, quem sabulum eiusmodi cum vrina egestum creat; nempe singulorum granorum acutiores anguli canalem ita vellicant, vt sal sensum acerrimum faciant.

Ex his, rogatus aliquando de flexilitate illius Cotis, quam à Iacobo Hallæo Parisiensi Rationum Magistro communicatam habuit; illam ad Talchum retulit: opinatus nempe fluorem talcho gignendo comparatum sic fuisse commistum arenæ, seu eius granulis, ex quibus cos pertexitur, vt crassitudo coticularis talchi pelluciditati, læuorique obstiterit; & talchica flexilitas obsecerit cotis rigori.

Sic rogatus de lapidibus Crautiæ, Herculeorumve camporum; censuit totam illam planitiem potuisse olim restagnare exundante potissimùm seu Druentia, seu Rhodano, & lapidifico germine simul delecto, coagulante. Argumento fuit, quòd in salium concretione obseruamus. Quippe, vt in vase, ex quo aqua sali commista euaporatur, tessellæ maiores in fundo, quàm ad latera relinquuntur; quòd illeic salsedo vberiùs, diutiúsque resideat: sic in medio Crautiæ, quod depressius est, maiores longè lapides, quàm ad oras obseruantur; & ad maritimas quidem, paludosásque præsertim, vbi lapilli vix attingunt nuculæ magnitudinem; cùm in medio lapides sint capiti humano plerumque æquales.

Quod difficultatem potissimum fecit, fuit multitudo incredibilis piscium, conchacum, aliorúmque marinorum animalium, quæ in summis etiam montibus saxificata visuntur. Attamen, quoniam obseruauit in bene longa montium serie à Belgensetiensibus vsque quandam quasi zonam exstare, obliquam quidem, sed libellatam tamen, & horizonti, planóque maris parallelam, quæ eiusmodi animalibus saxeis effectis referta sit: nullus penè dubitauit, quin mare eò vsque pridem occupauerit, & saltem ad Diluuij tempus (nisi ad Mundi vsque initium, priusquàm aquæ diffluerent) recurri posse existimauit. Nam mare quidem paulatim aliquas deserere oras, inuadere alias, duxit compertissimum; vti Aristoteles comprobauit de Ægyptiaca, Polybius de Euxina, ipse de Arelatensi: quippe Nilo, Danubio, Rhodano, aliisque fluminibus ex terra continuò delata producentibus continenteis; adeò vt temporis progressu, & loca humilia euadant excelsa, & littoralia mediterranea. Quam etiam ob causam scripsit aliquando, se credere fore, vt Veneta vrbs continenti adiungeretur: quòd ex tempore nescio quo, promota foret continens passibus mille, & quingentis.

Exinde præterea coniecturam duxit de formatione Rupium, quas Mundi primo statim initio censuit genitas ex copiosissimo humore vniuersam Terram obtegente, & lamine saxifico eidem Terræ interspersо. Has euenire certè potuisse, vt molli adhuc concretione, quæ flumina tunc erupere, cœperéque decurrere, rupeis passim perfregerint: neque enim alueos profundissimos, quibus ad vtramque ripam rupes extitere, vniformis contexturæ, atque altitudinis, excauari ita potuisse ex detritione insensili, si durities perpetua fuisset. Fortè etiam inde effectum, vt aqua ab ortu in occasum diffluente, & quà Mediterraneum est, locum excauante, pleræque conualles ita apertæ fuerint, vt rupes, atque adeò montes eundem situm ab oriente in occidentem seruauerint: eiusmodi sunt præcipui modò, qui in hac Prouincia, & Pyrenæi, Appenninus, Rheticæ Alpes in Europa: Taurus in Asia: Atlas in Africa: ac nostratibus etiam plerumque obstantibus faciem præruptam versus mare. Quòd autem maritimæ Alpes, & minores quædam montium, consequentérque vallium series alium situm obtineant: id esse potuisse ex speciali aquæ defluxu: ad eum modum, quo obseruamus post fluminis exundationem, recurrentem ex ripis aquam limum congestum exarare, seu creare insulas, atque adeò protuberationes, situ versus alueum fluminis transuerso. Sed de his iam nimis.

Solitus est etiam sermones eruditos conferre, de cadauere Giganteo Tuneti effosso, ac immensæ propè magnitudinis, vti Thomas Arcosius, Vir profectò multiscius, illi ex ora significauit. Scripsit nempe Cranium continere posse mellerolas Prouinciales octo, hoc est, Parisiensem liquidorum modium cum dodrante. Immanis sane vastitas: & ob quam Peireskius Arcosium admonuit, spectaret omnia propiùs, expenderétque scrupulosiùs. Posse certè molarem dentem, quem ad se transmiserat, aut prægrandis Elephantis, aut Balænæ cuiuspiam esse. 1631.

Summam ad hæc lætitiam cepit tum ex Minutij reditu, tum ex inuentione Tripodis cuiusdam. Siquidem ille prospero successu ex Ægypto adueniens, libros asportauit non paucos, ac potissimum Copticos, hoc est charactere, & idiomate Ægyptio antiquo conscriptos; idque præter alios, quos cum iam antè memoratis Samaritanis miserat. Aduexit & Mumias duas (cadauera videlicet antiquissimæ illius, & sumptuosissimæ conditurae) quarum altera fuit præcipuè grandis, integra, insignis, &, quantum licuit ex ornamentis conijcere, Principis viri. Attulit & numismata, ex quibus magni æstimauit tetradragmata duo, alterum Atticum, alterum Tyrium; ac numismata Hugonis, Regis Hierosolymorum, & Cypri.

Ad Tripodem quod attinet, is ad Iulij Forum fuit erutus; & quia non fuit multùm pedali procerior, existimauit Peireskius

fuisse

fuisse ex vocalis per templa dispositis, instar illius præcipui, cui Phœbus insistens, & ex subiecto antro spiritum ducens, bacchabatur, credebaturque Oracula fundere. Eius occasione deinceps varias literas Parisios, Romam, & aliò dedit, vt prouocaret eruditos ad disserendum de incompertis quibusdam Tripodum mysteriis. Baseos illius triquetræ medium foramen est triangulare, ex circularibus lineis: extremas autem Cuspides fulciunt sustentanteis scaphidium: sed ita, vt cùm omnia simplici attactu cohæreant, motu minimo collabantur. Nimirum interpretabatur illo spiritu agitante, corruere debuisse omneis Tripodas, facta aliqua partium concussione. Ratiocinatus præterea est Cortinam fuisse non illud vas (neque enim Pythonissam eò conscendisse) sed hemisphærium aliud superficiei quasi squammosæ (vt imitaretur Pythonis serpentis ab Apolline interfecti exuuium) quo memoratum mox foramen immediatè obtegeretur: adeò vt Sacerdos haberet Cortinam suppositam, & imminens scaphium.

Liberauit autem solùm, vt exprimeret coniecturisque approbaret ecquid illo triangulo curui lineo designaretur. Quare neminem virum doctum ea de re non consuluit: ipse intereà tam circa id, quàm circa parteis alias eos eruditionis fundens gurgites, vt omnes omninò concesserint palmam. Omnium nomine audiatur Holstenius. *Nam, quæ*, inquit, *hac super re ad reuerendum Patrem Pacatum bene longo volumine scripsisti, ea vltra expectaueris vel à me, vel à quouis alio antiquitatis studioso: ita tu omnem diligentiam, curámque præuertisti*, &c. Prætereo autem vt ad habendum pleniorem eius rei notitiam, conquisierit Tripodas plureis, maximè verò ex Italia: vnde Menetrius aliquot misit, præter exquisitam descriptionem, delineationémque aliorum, quos obtinere non potuit.

1631. Sub initium sequentis anni, perseuerabant adhuc turbæ, cùm Princeps Condæus in Prouinciam missus, eas demum sedauit. Vere nouo Cardinalis à Balneo vtraque sua legatione functus, & accepto Parisiis purpurato pileo, Romam rediit, ac per Prouinciam iter instituens, inuisere voluit Belgenserij veterem amicum. Inter cætera autem suauissimum habuit & Mumiam illam antedictam conspicere, & Peireskium cum de illo, quàm de cæteris condiendi generibus, edisserentem audire. Quæstione interim suborta, num Ægyptij quoque Naulum ori apponerent; placuit varia linteamina fasciolásque estringere, & αὐτοψίᾳ rem explorare. Itaque capite vix tandem ex inuolucris euoluto, studiosè quidem, sed frustrà tamen Naulum in ore perquisitum. Discessurum non erubuit exorare Peireskius, pateretur sarcinas suas nouo onere prægrauari. Quippe transmissurus erat ad Holstenium ad vsque viginti MSS. Codices Græcos, ex Platonicis, Aristotelicisque interpretibus, quos ex Bibliotheca Pacijeratos, & ducentis aureis coëmptos pridem mittere destinârat. Itaque Cardinalis volens, ac pro suo in literas, literatósque affectu, comprehendendorum assumpsit curam.

Quo loco memorandum est deduxisse tum illum secum Gabrielem Naudæum Parisinum, nominis inter literatos magni, & ex libris iam editis Peireskio cogniti & cari. Quamobrem Peireskius iucundissimum duxit eum virum complecti, affarique coràm, tum gratulari Patrono, quòd talem à studiis virum delegisset. Et quantum quidem fuerit illius consuetudine delectatus, retulit profectò non semel, nesciens an magis admiraretur animi candorem, atque lenitatem; an inexhaustam eruditionem, notitiámque omnium librorum. Quantum verò ipse Naudæus & Peireskium suspexerit, & illius beneficentiâ cumulatus discesserit, testatum deinceps fecere cum priuatæ Epistolæ, tum nuncupatio publica Iatrophilologicæ quæstionis, *An matutina studia vespertinis sint salubriora*. In hac certè *Mecœnatem literatorum omnium* appellans, veritúsque prisci Mecœnatis sortem, vouet Panegyricum, & cui dedicet intereà id opus, *in causa fuerunt*, inquit, *admiratio tuæ virtutis, & imaginatio, quam dudum in me concepi, quòd ipsa non omnibus prædictarum calamis celebretur, quibus tamen quotidie materiam suppeditas de eruditis fermè rebus doctè, subtilitérque disserendi*. Et rursus, *Quod equidem vt facerem, induxerunt me primùm propriæ meæ rationes, qui iamdudum in tuo ære viuo, omnimodæque cultus, & obseruantiæ significationem tibi exhibere flagrantibus votis aueo, desideróque supra modum. Deinde verò optimi, & eminentissimi mei Mecœnatis Ioannis Francisci Cardinalis à Balneo exemplum, qui cum aliàs tecum adeò libenter, suauissiméque versaretur, vt cum nullo alio literatorum magis, nunc etiam nihil de antiqua sua beneuolentia remittit, sed te, licèt absentem, amat, suspicitque quàm maximè*. Illa autem omitto, *Qui me iampridem incredibilibus amoris, & beneficentiæ tuæ illecebris deuinctum esse voluisti*, compluráque alia.

Deducto Tolonum vsque Cardinali, neque prius dimisso, quàm è portu soluisset, rediit Belgenserium. Ex aliquo tempore vsque agebatur de nuptiis, quas Claudius ex fratre nepos in comitatu Venascino, seu Auenionensi ambiebat. Tunc itaque assensum præbuit, vt ille exinde in vxorem duceret nobilem puellam Margaretam Alrestam, donatione facta Riansensis Baroniæ, & concessione dignitatis Senatoriæ, ea solùm lege, vt sibi functio integra per triennium reseruaretur.

Imminebant Paschalia, cùm corripuit illum insignis quædam Paralysis ad dextras omneis corporis parteis. Scilicet extra limen domus, ac in aditu horti considebat, reclinatúmque fortè habebat totum corpus in dextrum femur, cùm subitò sensit eiusmodi femur non leuiter obstupefactum. Conatus loco emouere, nisi adiuuante famulo non potuit; neque deinceps incedere, ob similem

simillem cruris pedisque stuporem. Perrepsit continuò in brachium affectio, adeò ut scriptioni factus sit ineptus. Serpsit & in linguam, quæ proinde hærens, ut licet nonnihil balbutire, murmurareve videretur, voces tamen distinguere, articulareque non potuit. Subiit quoque aurem tinnitus, qui, nisi aliis partibus simul solutis, non cessavit. Est autem facta solutio post exactam hebdomadam, occasione hilaritatis, admirationisque subnata. Cùm allatæ nimirùm fuissent à Thuano literæ excusationem continentes, cur Belgenserio non transiisset, lætitia quadam gestiit, & cùm subinde nescio quis hymnus in Lilij, Rosæque amores scitè caneretur, ita captus est suavitate cantus, & strophes cuiusdam lepore, ut, quemadmodum Crœsi filius, prorumpere volens in aliqua verba, ac in ea speciatim, *Quàm pulchrum est hoc!* prorsùs in illa proruperit, eóque momento libertas fuerit membris omnibus restituta.

Destinavit porrò deinceps iteratò Minutium, ut venatum iret libros Orientaleis, facto præsertim animo præclari viri Iacobi Golij, quem Hollandiæ Ordines, propter insignem Arabismi, Matheseósque peritiam, substituere inclytis duobus Academiæ Professoribus, Thomæ Erpenio, de quo antè, & VVillebrordo Snellio, quem Keplerus meritò censuit subtilissimum Mathematicorum. Golius scilicet nomine, impensisque Ordinum bis iam in Orientem profectus, tantum corrogârat, & in Academia deposuerat librorum thesaurum, ut viso eorum indice, quem ad me à Golio transmissum, & volentibus bene multis typis evulgatum ad eum miseram, subito studio inarserit, mittendi rursùs in Orientem, qui in id incumberet, ut, quantum liceret per privatos sumptus, similes libros Gallia haberet. Dedit autem Minutium in comitatum Marchevillæ, qui mense tandem Iulio Constantinopolim discessit. Et dare quidem præterea voluerat Holstenium, Buccardum, aliósque eruditos viros, qui eius patrocinio auctoritatéque Regij Oratoris Bibliothecas in monte Atho, aliisque locis explorarent, verùm illi, utcunque forent ad id peragendum propensi, non potuere tamen esse satis tempori, ad discedendum comparati. Vnicus comparatus fuit nominatus antè Gallaupius, qui non multùm tamen temporis Constantinopoli moratus, discessit in Libanum montem, & cum Maronitis ita consistit, ut etiam-num cum illis degat.

Post Marchevillæ discessum, renuntiatum est fuisse Elephantem Tolonum adductum. Procuravit ipsum adduci Belgenserium, ut posset quædam explorare, de quibus ante annos quatuor ad Puteanos scripserat, cùm animal fuisset deductum Parisios. Advehebatur tunc ex Italia, idémque fuit, qui ante annum ostensus Romæ fuerat: Dominus autem quæsitum possessor dixerit Peireskio annorum esse quatuordecim, cùm Romæ superiore anno fecisset solùm undecennem, ut ex ipsius effigie [illegible] Gualdo Equiti, exque facta per Benisegum descriptione, intelligi licet. Peireskius porrò toto biduo, seu rogando, seu experiundo, ita multa addidicit, ut sibi satisfecisse putarit satis. Inter cætera, cùm præbuisset omne genus edulij, fuissetque dulcis præsertim (quòd gratissima forent) [illegible], adeò ut Elephas iam ipsum & agnosceret, & blanditiis prosequeretur fiduciam cepit (sed præeunte animalis Gubernatore) ingerendi brachium in os, explorandique ipsos denteis. Deprehendit autem hinc inde in utraque maxilla binos, ut planè octo existerent, & non solùm quatuor, ut voluerat Plinius. Neque verò denteis attrectavit modò, sed etiam per Gubernatorem ceram ipsis applicuit, quò illorum simul magnitudinem, formámque faceret expressam. Exinde autem perspectum habuit, memoratum molarem dentem ex Africa missum à Arcosio, Elephantis esse, non Gigantis dentem: neque est ampliùs demiratus, cur ex Gigante Theutobocho tam pauci fuissent dentes ostensi.

Ad hæc depingi Elephantem triplici facie voluit, ac [illegible] potissimùm, ut commissuræ meliùs paterent, quæ inter pedem, & tibiam, tibiámque & femur; & convincendum errorem, qui auctoritate Strabonis, aliorúmque invaluerat de inflexibilitate crurum, fabulisque superaddictis. Adijcere autem solebat, cùm hæc deinceps memoraret, minimè potuisse antiquos articulationem latere, quòd in quibusdam vulgò vocatis Medaglionibus expressissent Elephantem funambulum; signi quadam utique non mobilitate modò, sed & flexilitate crurum. Rursùs non modò partium omnium dimensiones excipi iussit, sed etiam cùm animal foret posteà descensurum Aquas-Sextias, demandavit Patri, itémque viris industriis Ioanni Lombardo, & Iosepho Sucheto, ut explorarent ipsius pondus. Itaque ipsi rem peregerunt, confecta bilance ex trabe debitè suffulta, lancisque funibus illigatis & machinæ ligneæ, qua animal sustentabatur, & ligneæ cuppæ, quæ pondera (tormentarios nempe globos) continebat. Hoc proinde modo exploratum est, comprobatúmque Elephantem pendere libras Provinciales quinque mille, & quingentas: hoc est Parisienses proximè ter mille quingentas; & Romanas duodenûm unciarum quinquies mille proximè.

Accepit deinde magno cum dolore obiisse duo carissima capita, videlicet Aleandrum Romæ, & Pignorium Patavij; quorum quàm antiqua, & constans, quámque variis officiis exculta fuisset amicitia, intelligitur ex hactenus dictis. Cariores porrò exinde habuit, quas iam asservabat illorum icones, ipsásque, cùm rediit in urbem, sic in Musæo posuit antiquas, ut ingredienti statim paterent. Consolationi etiam fuit, quòd ita Aleandro parentatum intellexit, ut ipsius laudatio pronunciata publicè

blici fuisset per disertum virum Gasparem Simeonum in concione percelebri Academicorum Romanorum; & Pignorij memoriam ita fuisse etiam laudatissimo Viro, literatorumque aliorum fautori Dominico Molino, Sancti Marci Procuratori, ut & carmine excitatum, & Epitaphium positum ab ipso exhibuisset, quod Philippus etiam Tomasinus, ille de sua patria, conciuibusque eruditis adeo bene meritus, ad calcem eorum, quae de Pignorij Bibliotheca, Musaeoque scripsit, memorauit. Praetereo autem, neque Simeonium, neque Tomasinum silere potuisse amicitiam, quae inter *μακαρίτας* illos, ipsumque intercesserat.

Hoc anno, ac mense Nouembri memorabile illud contigit, quod Planeta Mercurius fuit primum sub Sole, seu in disco Solis conspectus. Admonuerat autem Keplerus publico scripto Astronomos, caeterosque Caelestium studiosos admirandi spectaculi: quamobrem ipse quoque Peireskius suarum partium esse putauit ad illud attendere, ac tanto magis, quanto prius persuasus visam in Sole Mercurij stellam Caroli Magni temporibus (ex Eginhardo, & Adelmo, Admarove in serie Annalium Aimoni) dissuasus iam fuerat, existimque habuerat visam solum fuisse Maculam insignem, ex iis, quae peruulgatae iam sunt; quod per octo dies apparuisset, cum Mercurius sub Solis disco aliquot solum horas insumat. Apparuit itaque serenum, in quem Solis radij Telescopio transmitterentur, ut exhibita Solis specie proderetur Mercurij umbra. Atque aduigilauit quidem, quantum licuit, aut meminit (siquidem Keplerus calculo diffisus attendi voluerat toto triduo ante, & post diem septimam, ab exacto cuius Meridie apparitionem mediam celebrandam deduxerat) Verum cum apparitio antemeridiano tempore defierit, obseruandi memoriam toto illo mane ademit hospitum quorundam praesentia, quibus & ad sacrum audiendum ducendis, & mensa lautissima excipiendis sese addixit.

Insigneis proinde fudit querimonias, cum tempus accepit celebrati spectaculi, ac mire aliunde gratulatus est, quod mihi primo, ac forte soli, cum versarer Parisiis, id obseruare concessum fuisset. Obseruaui nempe Mercurium a medio fere Solis disco in limbum usque excurrentem (ac tanta quidem celeritate, ut trientem minuti non excesserit) excedentem autem a limbo hora matutina decima, ac minutis viginti octo, cum Boreali latitudine minutorum sex, & trientis. Hinc laetabundus obseruationem quoquouersum destinauit, neque ipsam modo; sed quos de ea etiam edidere commentarios, tum VVillelmus Schickardus, optimus ille, doctissimusque apud Tubingenses Professor, tum Martinus Hortensius, laudatus Hollandiae Mathematicus, & Philippo Landsbergio in condendis Tabulis Astronomicis adiutor.

Hiemem ingruente laborare coepit solitis haemorrhoidum, calculique doloribus; adeo 1632.
ut cum Prorex Marescallus Vitrius in Prouinciam missus, adesset Toloni, illum quidem inuiserit, sed sella gestatoria vectus. Quin-etiam inter colloquendum affectus est, discruciatusque summa urinae difficultate. Apud amicum cum diuertisset, nescio quis admonuit in Zembiorum Insula paucis milliaribus distante scaturire aquam huiusmodi doloribus sedandis mire conducentem, ac, caeteros inter, Andream Daugerium sic fuisse illius utilitatem expertum, ut & Genuam usque quaestum ex ea mitteret, & Praefectus triremibus, eo saepe deflecteret, ut ex ipso biberet fonte. Itaque Peireskius confestim in Insulam misit, aquam usurpauit, ipsamque non utilem modo ciendae urinae, sed immutando etiam toti corporis habitui inuenit; adeo ut relatum Brigenserium visus fuerit breui prorsus conualuisse.

Verum non diu constitit huiusmodi valetudo: siquidem statim tempore verno insequentis anni sexcentesimi, ac trigesimi secundi sic varie discruciatus fuit, ut actum de eo saepius videretur. Quippe ad haemorrhoidum, urinaeque difficultatem accessit febris continua, quae tenuiti quidem nonnihil est visa sub decimum quartum diem, cum Marescallus ipsum inuisit; verum inarsit magis deinceps ad diem usque quadragesimum secundum, quo quotidiana illi successit dierum quindecim, aut viginti. Nec vero cum iis solum morbis conflictandum ipsi fuit; sed & cum insigni tumore ad regionem abdominis, superioremque femorum partem; itemque cum inflammatione, tumoreque ingenti in altero brachio. At parum forte haec omnia: grauissimum fuit, quod clystere non satis caute administrato, eo facta fuit haemorrhoidum laesio, ut gangraena ad eas parteis subnata breui fuerit. Et statim quidem Cassanei imploratum auxilium; verum ipse quoque detentus inualetudine adire non potuit. Misit tamen ad ipsum Sebastianum Richardum, qui Medicinam Diniae primum, ac deinde Massiliae magna cum laude exercuit; quique ea solertia serpenti iam morbo fuit obuiam, ut illum plane restinxerit, Peireskiumque non multo post reliquerit conualescentem.

Ut omnino potius conualesceret, non contulit parum insignis laetitia, qua perfusus est, cum a Ludouico Meynerio Lirinensi Religioso, viro erudito, ac imitatione Antonij fratris optimi studioso Mathematices, duo habuit pocula argentea ex Vallauriensi agro, dum in vineam effoderetur, defossa. Nempe, quod unum intra aliud apposite contineretur, ratus est ea esse ex iis, quae & *εἴδον*, & Symbibae appellarentur; & quod ad oram interioris corona supra visebatur, perspicuum fieri censuit, quid esset antiquis, *Vinum coronare*. Quin ex punctatis etiam ad oram exterioris literis OVENIKOIMEAOT, indicauit eadem esse ex iis poculis, quae *γραμματικά*, seu Li-

terata dicerentur (quando præsertim capacitas deprehensa est tredecim continere cyathos, iuxta numerum earum literarum) cuiusmodi fuerunt & illa, quibus olim inscribebantur voces CAIVS, IVLIVS, PROCVLVS, vnde carmina,

Naeuia sex cyathis, septem Iustina bibatur &c.

Ad hæc deduxit originem, cur geminata ebiberentur, ex antiqua vsque barbarie; qua in craniis hostium interfectorum bibebatur, & quò quis plureis occidisset, eò in pluribus agglutinatis biberet. Nempe homines mansuefactos id tandem moris exhorruisse, & substituisse tamen vasa, quæ cranij formam retinerent (vt quodammodo ista retinent) &, propter materiam, nihilominùs parem horrorem non crearent.

Denique occasione nata tum ex hisce poculis; tum ex hemina, seu semisextario æneo antiquo, quem Nemausi repertum, visúmque (nescio an apud Paludanum, an apud Tornerium, ante annos tres) Petitus deinde ad illum detulerat; tum ex alabastro per æstatem accepto ex reliquis naufragij, quod perpessa est triremis Pontificis Nuncium Corsum in Galliam vehens, postquàm effractum instaurauit, vsúsque est iucundissima per aliquot hebdomadas consuetudine Menetrij; tum ex modulo Congij per Aleandrum habito, ac deprehenso continere ex Aqua-Gapelli libras Prouinciales nouem, & data vncias, per ectypica pondera; tum ex pluribus aliis vasis, quæ aut illic habuit, aut quæsitum misit; occasione, inquam, ex iis nata, cœpit varia cum Salmasio, aliísque viris eruditis circa mensuras, pondera, vasáque ipsa disserere.

Scilicet opinatus est, fuisse antiquos adeò solerteis, vt nullum vas conficerent, quod non & præscriptam mensuram, & certum pondus contineret. Confirmatus autem per id tempus est, cùm pilam ponderum antiquam ab Aleandro ad se allatam, cùm veniret in Galliam, explorauit, & comperit vascula eius singula videlicet libræ, semissis, trientis, quadrantis, sextantis, vnciæ, continere ordine eodem acetabulum, cyathum, mystrum, concham, chemen, & cochlear: idque præter incisthegam, seu situlam vasa continentem, quæ & pondere est dupondium, & mensurâ quartarius; sed ansulis nempe ad oram depressis. Præterea verò, vt eius rei factus deinceps fuerit certior, cùm postquàm in vrbem, ac Musæum rediit, quoddam reperit vasculum, in quo circulis variis, & vnciæ, & cochlearis partes minutiores interstinguntur; ac rursus omnimoda vasa domi relicta obseruauit.

Sed vt insistamus in iis, quæ Belgenserij peregit, miram quoque cepit lætitiam, ex communicata secum egregia quadam demonstratione, quam antè memoratus Iosephus Galterius perfecit Ptolemaicam, circa obtinendam distantiam, magnitudinémque Globorum Cælestium. Ac ille rem quidem pro sua solertia meditatus fuerat ante plureis annos; sed eam retexendi occasionem sumpsit ex edita nuper Landsbergi Vranometria, in qua cùm senex optimè quid Ptolemæus, Albategnius, Copernicus, Tycho, & alij summa artificum præstitissent, adnixus fuisset ostendere; ipse tamen de visus est paullò segniùs sese habuisse. Quippe lineas ductas ex centris tam Solis, quàm Terræ, in contingentem ab angulo vsque Terrenæ vmbræ ductam, distinctas non habuit à veris, apparentibusque semidiametris, vt in exquisita negotio oportuit; veluti etiam oportuerat apparentem Solis semidiametrum, non ex centro Terræ attendere, sed ex superficie, vnde ea spectatur. Cùm itaque Galterius & rationem omnium habuisset, & diagrammate exornato demonstrationem construxisset, misissétque omnia ad Peireskium; ipse summoperè lætatus, congratulatúsque est, ac procuratis quàm plurimis demonstrationis exemplis, ipsam cum viris, quos harum rerum Parisiis, Romæ, & alibi, studiosos nouit, communem fecit.

Sic cùm obtinuisset exemplum eorum Galilei Dialogorum, in quibus ex motu Telluris in eadem parte superficiei bis quoque die retardato, acceleratóque, ob compositionem motus diurni, & annui, dedicatam peruidit causam geminatæ in singulos dies reciprocationis, seu æstus maris, antea incognitam; dici non potest quantâ lætitiâ sese perfusum senserit: & tametsi non sine approbatione opus editum deprehendisset, quanta cum exultatione exclamauerit, fœlix esse hoc sæculum, quo vestigatores ex positione motus Telluris compererunt causas tum proprietatum Magnetis, tum æstus Oceani, habitas præcipuè admirabileis, atque incompertas: alteram quidem G. Gilbertus in opere illo suo de Magnete, alteram verò Galilæus, in libro hoc Systematum.

Recrearunt etiam illum edita in lucem à Chiffletio Insignia gentilitia Equitum aurei velleris, Fecialium verbis enunciata, acceptis simul literis, quibus Petrum Hozerius (quo nemo fuit vnquam nobilium Galliæ familiarum notitiâ instructior) significauit se quoque insignia Ordinis sancti Spiritus, tanquam iam affecta, breui editurum. Sic edita quoque Historia Romanorum Pontificum, qui è Gallia oriundi ea sederunt, opera Francisci Bosqueti Narbonensis Iurisconsulti, Viri commendatissimi, & totam Historiam Ecclesiæ Gallicanæ cum meditantis. Sic missa à Naudæo germana Ariminensis Pontis inscriptio, qua certior est factus contineri Consulatum Augusti XIII. & Tribuniciâ potestatem XXXVII. cùm subdubitasset non bene apud Gruterum legi XIV. & XXXVIII. Misit verò etiam Naudæus relationem suam de Vesuuij incendio, quod à Decembri vsque superiore cœptum, nondum prorsus deserat; simúlque, præter complureis alias, quas ex vrbe corrogauit.

Tandem, cùm in vrbem redire sequente autumno statuisset, apparatos prius in-

lib

lis Samaritanos Codices, vt libertate viarum facta, mitteret Parisios vnà operâ, permolestè ferens, quòd illeic fuissent tamdiu desiderati. Videlicet, vt compleretur magnorum Bibliorum editio, perdoctus ille Ioannes Morinus, ex Congregatione Oratorii, curabat Pentateuchum Samaritanum, & ab anno vsque superiore Exercitationes in ipsum præmittens, publicam mentionem ita fecerat eiusmodi Codicum, vt Peireskius deinceps mirâ fuerit eos transmittendi impatientiâ. Ille siquidem prælocutus de Samaritanico exemplo, quod procurante Peireskio Petrus à Valle communicârat, verba ista subiecerat, *Præter Codicem illum, duos alios Hebræo-Samaritanos quotidie expectamus, vt eorum cum isto comparatione editio nostra omnibus suis numeris absoluta prodeat. Hos pariter ante menses è Palæstina accersiri curauit vir amplissimus, literariæ decus, atque literis bonis semper fauens D. Peirescius, in suprema Prouinciæ Curia Senator integerrimus. Codicum istorum alter tricolumnaris est, & trilinguis, vnaquaque dialecto per columnas exposita, &c.* Persensit ergo Peireskius vellicatam sibi ea ratione aurem: quare ad tutam, opportunámque occasionem solùm attendens, non alij voluit commissos, quàm Dionysio Guillemino, viro eximiæ comitatis, dilectissimóque ab ineunte vsque ætate habito; vnde & pridem Romullianum, & nunc etiam Belgensem Prioratum, vt vocant, obtinuit. Et dimittebat quidem illum ad Abbatiam in Aquitaniam, sed præfecit tamen, vt via compendiosiore relicta, Parisiis iter faceret, Codicésque secum transferret. Non memoro autem quàm ingentes gratias pro iis Morinus habuerit, quas in laudes proruperit; adnoto solùm ipsum tunc transtulisse, remisisséque Samaritanas Epistolas, quas dictum superiùs est fuisse ad Scaligerum iampridem conscriptas.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER QVINTVS.

1632. RIENNIO Belgenserij exacto, rediit in vrbem mense Septembri. Aduenerat iam Helias Lainæus Marguerius, quem Rex post Oppedæi mortem Principem Senatus crearat: & quia illius integritatem cum eximia iuris notitia coniunctam Peireskius probè nouerat; idcircò partim dignitatis, partim virtutis reuerentiâ, domus suæ limen transire noluit, quin Virum priùs salutasset. Inclinante posteà Octobri, cogitare cœpit de Nepote in Senatum admittendo; illum quippe sibi, vt iam dictum est, destinauerat successorem. Itaque, dum Nepos Senatores omneis, vt moris est, præsalutaret, deducere ipse ad limina omnium, commendaréque voluit, alacritatem summam testatus. Euenit tamen ex eo labore, vt dolorem renum concitauerit, excito inde calculo, quem post quartum, quintúmve diem satis fœliciter emisit. Quam-primum conualuit, non destitit munia Senatoria repetere, reseruata quippe, quod & diximus, libera per triennium functione. Id voluerat autem, non sanè vanitatis, aut lucri gratiâ; sed vt non deesset occasio exercendæ beneficentiæ, ac potissimùm erga literatos, religiosos, aliósque viros bene merenteis; solitus eorum iura tueri, patrociniúmque suscipere.

Recreauere porrò illum, qui libri fuêre à Minutio ex Oriente missi, cum numismatibus variis, ac Basilidianis præsertim, itémque cum bulbosis plantis, aliisque huiusmodi rebus. Inter cæteros, vt minimum mole, ita pretio maximum habuit quoddam volumen, (quod ita dici à voluendo reuerâ potuit) repertum intra capsulam ad Mumiæ cuiusdam pedes. Id vniuersè conscriptum erat hieroglyphicis literis, constans ex germana papyro, ac facilè sua vetustate superans bis millia annorum. Alia posteà vice accepit magnam Græcorum codicum copiam (quantam scilicet capere poterant duæ capsæ peramplæ) at fœlicitas par non fuit, seu quod ad integritatem, seu quod ad subiectam materiam attinuit. Nam præter Biblia Arabica, Arabicè, Persicè, Chaldaicè, cum Rabbi Salomonis commentariis scripta, & alia item Arabica cum initiis capitulorum Samaritanis; cæteri omnes valde vulgares, aut mutilati admodùm fuêre.

1633. Verùm id quidem sequente anno, quo aliunde plurimus fuit in mensurandis, comparandisque vasis antiquis compluribus, quæ, vt iam dictum, habebat domi. Scilicet præter notitiam omnium omnis generis mensurarum, quam ducebat suauissimam, sperabat quoque se posse tandem ex collatis quamplurimis conciliare pugnantia multa auctorum de mensuris loca; vt dum Columella facit cochlear quartam partem cyathi, & Fannius vigesimam quartam: cùm idem Fannius, & Plinius velit cyathum decem drachmas pendere: Marcellus & alij, duodecim; atque id genus alia, quæ in animo habebat non modò solùm coniecturis, sed ipsismet quoque mensuris, & ponderibus explicare. Hinc operam dedit, vt etiam quæcunque vbiuis gentium exstare nosset, antiqua vasa mensurarentur. Habendam autem censuit pretiosiorum rationem magnam, quòd verteret in ea præsertim solitas fuisse adhiberi certa genera mensurarum, tum vt ea nitidè commendatiora facerent, tum vt dedicata sacrificiis, vel asseruata in templis (vtpote scilicet plerumque donaria) diuturniore [illegible] mensurarum efficerentur.

Voluit proinde, vt Guillelminus pertot plures menseis moraretur Parisiis, ad metiendum pretiosa vasa, quæ ad S. Dionysium, & in Cimeliarchiis præcipuis Gentis asseruarentur. Expertus verò est perspicuè humanitatem Rociaci, dum non modò capacitatem, ectypósque vasorum donauit; sed ipsissimum etiam vnum vt acceptum ferre coactus est; vnde à Peireskio literæ conscriptæ, plenissimæ simul gratitudinis, & inexhaustæ eruditionis, quas elegantissimæ cælaturæ, adhibitique ornatus rationem ferè edisseruit. Sic quia Iacobus Gaffarellus vir & Hebraicis literis, & aliis dotibus clarus, versabatur Venetiis, mensurari per eum curauit quæ pretiosa vasa aduecta ex Cypro, & Constantinopoli, in S. Marci Thesauro habentur; idque cum illustris dynastes Eques Vallieranus intercessisset, qui decretum à Senatu, exorante Peireskio, vt id liceret, impetrauit. Sic per Naudæum quoque egit de Rauennatibus impetrandis; pérque Snarasium, de magno illo, qui apud Genuenseis, catino Smaragdino, Scela ipsis nominitato; & per Menetrium, de pluribus, quæ nôrat Romæ asseruari. Quo loco taceri non debet accepisse illum dono Tryblium minus, siue cochlearium

ri

e crystallo, à generosa, & supra sexũ eruditissima fœmina Fœlice Zacchia Rondenina, adiectis ad alias mariti Alexandri Rondenini literis, quibus laudatissima fœmina per-eleganter testata est quasi fecerat Peireskij virtutem. Est autem mirabile visum, quòd sub idem tempus Carolus Tabererius Cadafalcius Diuionensis proseneschallus miserit ad ipsum, cochlearium, siue Tryblium maius, vnà cum trecentis numismatibus Gallieni sæculo cusis, quibuscum id fuerat repertum.

Alia vt attingam, Ver erat, cùm Petro Seguerio per-illustri Præside in Sigilli Regij custodiam assumpto, Peireskius tum est gratulatus, tum literas ab eo accepit, quibus vir magnus testatum est nullas posse sibi gratiores, quàm à Peireskio obtingere, tum vt affine, tum vt viro, cuius summa virtus, multimque peritia commendatissima foret. Eodem tempore Frater Valauesius delectus à Rege Massiliensium Viguerius, in eam ciuitatem concessit: quotannis nempe is magistratum init mensis Kalendis Maij, perseueratque toto anno Municipalis curiæ princeps.

Aderam ipsi intereà, dum accersitum quoque voluit Athanasium Kircherum Germanum, virum è Societate IESV eruditionis oppidò magnæ, Auenione tum commorantem. Is perhibebatur eximiè callere Hieroglyphicorum mysteria; quamobrem ipsi adiutando tum varios libros transmiserat, tum Isiacæ mensæ superiùs descriptæ exemplum. Et quoniam eidem præ manibus erat insignis codex MS. hoc est auctor Arabicus, Rabbi Barachias Abenephius, à quo dicebatur tradi ratio Hieroglyphicorum interpretandorum: idcircò illum exorauit, vt ad se accedens tum codicem ipsum, tum specimen quoddam interpretationis, notarúmque suarum adferret. Cùm fecisset, dici non potest, quàm ardenter illum animauerit, vt cœptum opus perficeret, editionémque maturaret. Fuit deinceps Vir Romam euocatus, vt succederet in locũ insignis Mathematici Christophori Scheineri, quem Imperator penes se habere exoptauerat: egit autem Peireskius non modò apud Mutium Vitellescum Societatis IESV Generalem, sed etiam apud Cardinalem Barberinum, vt & stimulos adderent, & satis otij facerent, quò id opus breui prodiret.

Accersiuit quoque eodem tempore Salomonẽ Azubium Carpentoractensem Rabbinum, nihilo sanè doctrinæ specie antiquis illis inferiorem. Is, quas habebat, detulit Astronomicas Tabulas, à quodam Iudæo ante annos trecentos Tarascone conditas, & ad longitudinem, latitudinémque eius loci accommodatas. Quia verò nôrat quos labores nominatus antè Schickardus in restituenda Astronomia, Geographiáque exantlabat; ideò procurauit, vt Azubius exemplum earum Tabularum Hebraicè describeret, quod ad Schickardum mitteretur. Misit autem posteà, simulque adiunxit interpretationem Azubij, nonnulláque Arabica, quibus ipsum iri delectatum, ex peregregia opera circa Historiam Tarichi de Persidis Regibus nauata, perspectum habebat. Quin-etiam, quia eius responsum ad Epistolam de Mercurio, prodebat illum neque vidisse opus perantiquum Aristarchi Samij, de Solis, ac Lunæ magnitudine, neque certum esse, an liber vsquam gentium reperiretur: ideò, cùm ipse meminisset librum Græcè adhuc extare in Bibliotheca Regia, interpretationémque eiusdem Latinam, vnà cum commentariis per Federicum Commandinum, in Italia editam fuisse; ideò, inquam, & procurauit habere exemplum è codice Græco, & nullum non lapidem mouit, donec per Naudæum exemplum Latinum detexit, ac obtinuit; & vtrumque, vnà cum variis circa cælestia obseruatis congessit in fasciculum; quem tandem nihil tale expectans, & ne cogitans quidem, Schickardus accepit.

Pari ratione sese gessit circa memoratum Hortensium, à quo cùm nosset expeti exemplum Dialogorum Galilæanorum, vt ea, quæ ille de stellarum exilitate conscripserat, conferre posset cum iis, quæ ipse de simili argumento propter obseruatam Mercurij exilitatem disseruerat: illicò exemplum conquisitum misit, vltróque ad virum nihil tale suspicantem destinauit. Pari erga nescio quem alium, à quo cùm accepisset Alcorani exemplum totis votis desiderari; impetrauit statim Gratianopoli, intercedente Philippo Lagneo, viro bono, ac erudito, & studiosorum planè studioso, quod ad virum, à quo nihil fuerat, tale rogatus, mitteret.

Pari etiam erga Claudium Gasparem Bachetum Meziriacum, qui post Diophantum editum, aliáque opera eximia, Gallicam operum Plutarchi interpretationem instaurare, castigationémque notis illustrare magno animo moliebatur. Cùm is enim significasset vitam Homeri per Plutarchum nunquam sibi Græcè conspectam, idque ad Peireskij aures peruenisset, dedit illicò operam, vt ea vita exscriberetur è codice Græco, quem se vidisse meminerat in Bibliotheca Regia, & cùm re penè iam peracta, illam editam accepisset ab Henrico Stephano, ac præmissam volumini Poëtarum Heroicorum, coëmptum statim misit volumen, cuius ac simul desiderati Scaligerani Eusebij & recuperatæ nuper ex Oriente Homericæ Iliados, cum notis quibusdam Porphyrij, aliarúmque rerum non expectantem Bachetum participem fecit. Sed possent adferri sexcenta similia.

Addo quòd exscribi curauit ex Bibliotheca Augustana, opera quædã B. Cyrilli, docto Viro Ioanni Auberto, ad complendam editionem sacri Auctoris, necessaria: ob quam etiã causam, euolui curauit Bibliothecas varias tam Hispanas, quàm Siculas, ac præ omnibus Vaticanam, è qua nonnulla adeptus est, quæ vt Holstenius percenseret, corrigerétque libentiùs procurauit, vt Aubertus Parisiis vicissim conferret, & corrigeret aliquot Græcos Astronomos, quos expetitos Holstenio ipse Peireskius ex Bibliotheca optimi Archiepiscopi Tolosani curârat exscribi. Addo quoque, cùm iã Duchesnius admoneret seriò manum edendis Auctoribus, qui de Francorum Historia,

& rebus Francicis scripserunt, obtinuisse illi Peireskium, præter non paucos sanè alios, tum Petrum, dictum Bibliothecarium, quem Naudæi sagacitate, diligentia, fœlicitate est assequutus; tum Chronologica fragmenta Abbatiæ Sublacensis, quæ vt adipisceretur, Cardinalis Barberini auctoritatem, & Buccardi manum implorauit.

Addo complureis etiam alios, eiusdem implorantis gratiâ, imperasse multos codices exscribi. In iis fuit Henricus Memmius, ille adeò illustris Præses, qui animi nobilitate genus superans, gentilitiam de literis, literatisque bene merendi sollicitudinem miré fouet. Fuit etiam Comes Marchævilla, à quo accepit Librum de variis Muhammedanorum Sectis, & ad quem præscripsit cuiusmodi esse deberet cælaturæ, camei, numismata, & id genus cætera, ex Oriẽte expetita. Fuit memorata Fœlix Zacchia, à qua monumenta aliquot Genuensium familiarum obtinuit. Fuit, ea occasione, Iulius Pallavicinus, ipse Genuensis, à quo volumen integrum de eisdem familiis habuit; præter quæsita alia ex Petro Maria Boëro, quicum illi fuit perpetuum commercium; fuere alij, ex quibus quæsiit antiquitates Hadriæ, Pisæ, aliarum insigniorum Vrbium; sed memorare omnes molestum.

Non est verò hîc prætereundum, quòd cùm iam antè agitasset curam inducendæ, propagandæque per Europam Copticæ linguæ, ac iam Salmasius, Petrusque ex paucis libris communicatis in ea plurimùm profecissent; adiecit volumina plura, ac miré satagit, vt Petrus Valleus commodaret Vocabularium, quod ex Oriente aduexerat, vt illius interpretationem, editionémque per Salmasium ad id paratum procuraret. Cùm non obtinuisset, adhortatus est, vt saltem Kirchero illius copiam faceret, qui & Romæ præsens, & linguæ iam gnarus, incumbere in eam rem posset.

Cæterùm magnam concepit spem tũ Copticorum, tum aliorũ præclarorum voluminum ex Oriente obtinendorum, cùm accepit exemplum prodeuntis tum primùm in lucem Epistolæ B. Clementis ad Corinthios scriptæ, & nuper ex Ægypto, Constantinopolique in Angliam allatæ, cùmque sub ipsummet tẽpus vir omninò bonus Ægydius Lochiensis, è Capucinorum familia, ex Ægypto rediit, vbi toto septennio linguis Orientalibus operam nauârat. Is nẽpe magna exultatione exceptus à Peireskio, à quo non parùm subsidij in ea regione acceperat, indicauit codices raros in Cœnobiis variis exstanteis. Memorabile autem est, visam ipsi Bibliothecam octies mille voluminum, quorum pars non exigua præ se ferret æui Antoniani notas. Quandoquidem verò inter cætera animaduertisse se dixit Mazhapha Einok, seu prophetiam Enochi, declarantem ea, quæ ad finem vsque seculi euentura sunt, Librum Europæ pridem inuisum, illeic autem charactere, ac idiomate Æthiopico, seu Abyssinorum, apud quos is fuerat seruatus, conscriptum: ideò Peireskius sic fuit accensus eius, quoquo pretio, comparandi studio, vt nullis parcens sumptibus, ipsum denique sui fecerit iuris.

Cùm porrò idem optimus vir mentionem obiter fecisset insignis incẽdij, quod in Sem Æthiopum monte eodem tempore contigit, quo Vesuvianum in Italia, iudiciò varia dis- seruit de canalibus subterraneis, quibus com- municare possint non modò aquæ, sed etiam ignes, atque adeò Vesuuius cum Æthna, hic cum Syria, hæc cum Arabia fœlice, illa cum regione Erythræo vicina, in qua Semus mõ- sitque seu series quædam rupium incarcera- rum canales faciant, seu ipsi ignes in tim- subeuntes vias sibi aperiant, & canalu- creent, bituminosâque suffumigatione iumu- stationem obtendant, quæ aquam marinam 1634. superpositam arceat. Igneis autem subter- raneos aperire sibi vias, indicio esse mon- Puteolanum tempore Pauli tertij, aliisque aliis temporibus eruptione ignium erectu- Incrustationẽ verò illam interdum abrũpi, ita vt aqua subeat, indicio esse, quòd tempo- re Vesuviani incendij littus Neapolitanum aliquamtisper resiccatum fuit, tenoniente a- terim monte absorptas hiatibus aquas, m- rũm admista materia combustili, ignescere. Sic postmodùm etiam est interpretatus To- rentem illum igneum, qui ex monte Æthn- defluxit anno integro, decurrens summo cum ardore vltrà duo, triave milliaria, latitudi- passuum quingentorum, misto fluore ex sul- phure, sale, plumbo, ferro, terra.

Desinente anno suauissimum habuit di- nere domi per aliquot dies celebrem Poëtam Santamantium, cum Duce Crequio Rom- redeuntem. Cùm fuerit verò mirificè illius lepore, ac venustissimorum Poëmatum reci- tatione delectatus; lætitiã tamẽ præcipuã ce- pit ex recitatis præclaris rebus, quas partim ipse, partim frater in suis in Indiam, aliasque regiones peregrinationibus obseruasset. Re- tulit, inter cætera, fuisse fratri visa in lu- maiore animalia quædam, quæ forent cen- tæ, homines inter, & Simias media, id quo- plerisque non videretur, protulit Peiresi- quæ ex Africa potissimùm acceperat. Signi- ficârat nempe Natalis, Medicus antè memo- ratus, esse in Guinea Simias, barbâ proce- randâque, & pexâ propemodùm venerabilis, incedere ipsos lentè, ac videri sibi præ cæte- sapere: qui maximi sunt, & *Barris* dicuntur, pollere maximè iudicio; semel durante quidpiam docendos; veste indutos, illicò bi- pedes incedere; scitè ludere fistulâ, citharâ, aliisque id genus (nam quòd euerrant do- mum, connectant veru, pinsant in mortario, aliàque ratione famulatum præstent, haud reputari admodùm) fœminas denique iis- pati menstrua, & mares mulierum esse ap- petentissimos.

Arcosius verò (qui hisce annis nuntiauit ipsi libros varios, vt Memoriale Principis, Commentarios Politicos, Relationem de Africa) literis quibusdam exposuerat quid nam Ferrariensi cuipiam contigisset, cùm in regione Marmaricæ, *Angela* dicta, versare- tur. Incidit nempe quadam die in Nigritas canibus venantem homines, vt visum, fi-

refert

monstris. Capto, cæsóque illorum vno, inhumanitatem Nigritæ increpuit, qui in suum genus ita sæuiret. Ille verò, falleris, inquit, nam hic non est homo, sed bellua homini persimilis. Quippe solâ pascitur herbâ, intestináque ouina habet, quod vt credas meliùs, en ecce; simúlque abdomen aperuit. Sequenti die rursus venatum, captique mas, & fœmina. Huic mammæ ad pedis longitudinem: cæterà mulieri simillima fuit; nisi quòd intestina quoque herbis oppleta, & cuiusmodi ouis, habuit. Totum vtrique pilosum corpus, sed pilo breui, ac satis leni.

Ista de Africa insinuant, vt attexam commercium, quod ineunte proximo anno Pei-
1614 reskius instituit huiuscemodi occasione. Vermellius quidam Monspeliensis, initio gemmarius, sese militiæ dederat, opibúsque dilapidatis, ad priorem artem reuersus erat; cùm monilibus variis corrogatis, discessit naui Massiliensi in Ægyptum, & occasione proxima in interiorem vsque Æthiopiam. Cùm gemmas, totámque pretiosam supellectilem eò transtulisset, etiam Reginæ Abyssinorum, cui ornamenta Europæa placuerant, innotuit; & iam in aula celebris, ipsi quoque Regi ignotus non fuit. Contigit intereà, vt Rex arma moueret aduersus quendam Imperij hostem, apparatum exercitum militum quinquaginta millium. Vermellius autem, inita quadam cum Rege familiaritate, poposcit ab eo licentiam erudiendi solùm breui tempore militum octo millia, pollicitúsque est se paruâ ea manu illas inimici copias contriturum. Rex, animosum, industriúmque ratus, illi annuit; ipse verò & delegit, & ita exercuit milites concessos, methodo Hollandica iis regionibus incomperta, vt tandem victis illas ingentes fœlicissimè fregerit. Reuersus victor, Præfectus fuit totius Regni militiæ, ac tum ad amicos Massilienses scripsit, vt curarent ad se transmitti libros aliquot, ac militares præsertim, quadámque etiam imagines, tabulásque pictas, & alia id genus. Id igitur vbi rescivit Peireskius, certúsque fuit amicos illos nihil simile curaturos, apparauit vltrò, misítque ad eum, cum liquores odoratos, & exquisitissima elaboratione confectos ex gelsemino, rosis, arantiis, gariophilatis, munera Reginæ pergrata futura; tum imagines, tabulásque, & icones varias Regum, Reginarum, virorúmque, & fœminarum illustrium; ac magnam librorum congeriem, sed Mathematicorum præsertim ex Architectonica militari, ex vulgari Architectura, ex Perspectiua, & cæteris. Néque indignum esse duxit talem fortunam deferere, ac virum tam procul conspicuum pro viribus non adiutare. Cùm confidisset autem illum gratissimè id accepturum, licere opinatus est petere ab eo libros aliquot Æthiopicos, descriptiones obuias, descriptionem Amaræ montis, itémque rituum Religionis, vasorum, & similium, quæ Europæis sciret ignota. Atque hoc quidem moliebatur, cùm interim distraheretur mira sollicitudine, quòd aliud quidem Senatui, aliud Marescallo Vitrio Proregi placeret.

Inter hæc etiam excipiendus fuit, assiduitatéque, & officiis demerendus Franciscus Comes Noallius, qui Regius Orator cùm pergeret Romam, aliquot diebus tum Massiliæ, tum Aquis-Sextiis substitit. Vt taceam, quòd illo secum deducente Iuuenem supra ætatem Medicæ doctrinæ, praxeósque peritum, Petrum Michonum Burdelotium, voluerit Peireskius plusquam obiter eius consuetudine frui, tum ob dotes proprias, tum ob intercedentem cum erudito illius auunculo Ioanne Burdelotio amicitiam.

Excepit quoque non multò pòst Pontificis Nuncium Georgium Bolognetum, cùm in Galliam adueniens Aquis-Sextiis faceret iter. Memorabile autem est, quòd, cùm is fortè Peireskium occupatum reperisset circa nescio cuius oculi anatomiam, interesse ipse voluerit, curioséque cognoscere singulareis speculationes. Scilicet ille tenebatur insatiata auiditate noscendi visus organum, germanúmque locum, in quo visio ex impressione, reflexionéque imaginis peragitur: vnde ex auium, piscium, quadrupedúmque generibus vix obtineri vllum potuit, cuius oculi dissecti non fuerint, vt in quo vel congruerent, vel dissiderent, adnotaretur. Non tacendum verò, quòd, vt mihi, quem ea in re adjutorem voluerat, vberiùs gratificaretur, omnia copiosè perscripserit ad Franciscum Luillerium Regiarum rationum Parisiis Magistrum, quem amicum mihi singularem nôrat, cuiúsque eruditionem, candorem, affectúmque in bonas arteis, & in æquitatem, omnémque virtutem, si hoc loco attingerem, non alio sanè facerem fine, quàm ad insinuandum eius amicitiam Peireskio quoque carissimam non immeritò extitisse.

Quia res porrò valde percrebuit, neque de ea tamen planè constitit; ideò videtur operæpretium quid id fuerit commemorare. Inter antiquiorem sententiam, quæ statuebat visionem fieri in humore crystallino, & recentiorem, quæ in tunica retina, Peireskius mediam elegerat, in humore vitreo fieri opinatus. Quippe cùm dignum existimaret facultatem visus suo munere fungi circiter medium oculi, ac in eo loco, vnde rei imaginem in suo situ spectare posset, idcircò hunc locum designauerat intra humorem vitreum, qua parte radij ipsarum rerum trajecti per crystallinum, & reflexi ex retina, in vnum quasi centrum coirent. Ratus enim crystallinum sua conuexitate inuertere imaginem, suspicatus fuerat retinam sua concauitate eandem restituere: quare & debere facultatem in eius concauitatis centro residere, vnde imaginem e retina reflexam, restitutámque, atque adeò rem in suo situ naturali contemplaretur. Id animo cùm infixisset, superesse solùm censebat, vt veritatem eiusmodi restitutionis exploraret.

Cùm primùm ergo concessum est per ferias Paschaleis nonnihil interquiescere, exercere cœpit Anatomicos in generibus animalium variis. Vniuersè autem apparuit posticam illam, interioremque circumductionem oculi speculum esse concauum, propter in-

versam tam candelæ, quàm aliorum quorumlibet objectorum reflexionem. Id scilicet, ita exemptis anterioribus tunicis, omnibúsque humoribus, vt tota illa capacitas in suo situ perseueraret. Tunicæ enim choroïdi diuersimodè coloratæ politura inest veluti metallica, quæ splendescat facillimè, adjuuante humore atro, quo à tergo imbuitur, & conferente nigedine, qua interior circumductus, antrorsùm quasi illinitur, vt lux, aut imago impacta in id speculum, fortiùs, distinctiúsque in illo pingatur. Cùm choroïdem verò dico, non excludo Retinam, quæ difficillimè quidem, & in paucis oculis sic illi adjuncta conseruari potest, vt cum humore vitreo exeunte non loco excedat, colligatúrque, & appareat, quod reuerà est, nerui optici dilatata productio: at vbi tamen choroïdi adjuncta tenetur, adeò tenuis, tersa, pellucida est, ac potissimùm quidem humectata, vt vna, eadémque videatur esse superficies, vnum, idémque speculum, id quo imagines rerum imprimantur. Tametsi verò opticus, seu retinæ medium, non respondet è diametro apertæ exteriùs pupillæ (paullò enim inferiùs est) respondet tamen medium postici illius colorati, & metallici splendoris, qui circulo quodam tanquam Horizonte dirimitur ab anteriore obscuritate.

Cæterùm Peireskius mirè exsiliuit, cùm post humores omnes eductos, appensóque deinde crystallino, & in locum penè suum restituto, imago candelæ obseruata est pingi interiùs in retina, non inuerso, sed recto situ; ac rursùs, cùm fundo ita illustrato, vt crystallinus ex eo solo posset lucem accipere, inuersa per retinam imago, deprehensa est in crystallino ipsam excipiente erecta. Planum quippe duxit conjecturam suam vndequaque inuertisse; vnde vt illam magis firmaret, conquisiuit vitra, & specula varia tam conuexa, quàm concaua, tam reflectentia, quàm transmittentia; etiamque varias phialas, in quibus variè comparatis, mirum dictu est, quàm multa, quamque repetita perfecerit experimenta. Non facilè porrò dimoueri potuit à memorata sententia; meminíque solum, cùm obijceretur facultatem visus intra oculum considentem non respecturam foras versus ipsas res, sed imò versus speculum, atque adeò dici non posse verè conspicere res ipsas, præter nonnulla alia, quæ visionem in retina probabiliorem facerent; memini, inquam, eò adductum, vt existimaret posse facultatem, suam functionem exserere non in retina, non in crystallino, non in vitreo solo: sed in tota illa humorum, tunicarúmque capacitate.

Sic immutauit etiam nonnihil opinionem de myopum, senúmque perspicillis præconceptam. Cum obseruasset enim imaginem specillo concauo trajectam ampliari, conuexo verò contrahi; existimarat myopes ideò specillis concauis vti, quòd amplificatione indigerent; senes conuexis, quòd contractione. Postquàm verò monitus fuit oculum in loco papyri collocatum, contractum videre objectum ex concauis, amplificatum ex conuexis (nempe quòd ea speciem ita dilatant, vt paucæ partium objecti partes incurrant in oculum, vnde id contractum appareat; ista verò sic contrahant, vt eiusdem partis plures partes incant, vnde dilatatum videatur) tum opinionem sic temperauit, vt opus esse censuerit amplificationi contractioni mista. Ne memorem quòd myopibus humore vitreo abundantibus concaua ideò prosint, vt radionum decussatio vltra crystallinum facienda promoueatur versus retinam: senibus eodem humore non nihil consumpto, conuexa ideò constituat, vt eadem decussatio ab eadem retina nonnihil abducatur, quasi visio sit elicienda in moderata ab ipso puncto decussationis distantia, eadem ratione, qua in Telescopio debet oculos ab illo non-nihil abesse; quod à Scheinero ostensum est.

Sed quæcumque tandem fuerit veritas, ac incertitudo sententiæ, præstat hic referre nonnulla, quæ nescio an prorsus, an satis obseruata prius fuerint. Constitit nempe crystallinum non in omnibus animalium generibus agglutinari, cohærerèque cum vitreo circuitu: sed in varijs piscibus vitreo velut innatare; ac in Thymnis specialiter suberari solùm duabus ansulis, quarum altera ab optico neruo producatur. Constitit etiam crystallinum figuræ esse in varijs animalibus variæ. Nam tametsi in pluribus quasi lenticularis sit, in piscibus tamen magis accedit ad globosam figuram, in volucribus verò minùs. Quin etiam in Thymno planè sphæricus est posteriore parte; antrorsùm autem planus esset, nisi, relicto circùm margine, attolleretur in medio portio quædam globi longè amplioris, quàm posterior; diametris nimirùm existentibus in sesquialtera proportione. Cùm idem verò margo visus in oculis quarundam auium, ac potissimum Aquilæ; in quadrupedibus tamen, ac in homine nullus est; sed cùm pars posterior sit portio minoris globi, quàm anterior, sequentia cohærent eodem ambitu, diametris globorum excedentibus, proportione, in ove quidem, quasi sesquisextà, in boue quasi sesqui-quartà, & in alijs alterius. An verò illæ portiones non globorum sint, sed parabolarum, figurarúmve aliarum, difficile sanè iudicatu est; ac præsertim quia mortuo animali humor flaccessit, collabitúrque, &, seu digitis tractetur, seu suspensus teneatur, seu supra papyrum resideat, vix potest non deflectere à natiua sua figura.

Constitit prætereà in genere piscium humorem aqueum vel nullum esse, vel certè perexiguum (in Thymno certè, ac Pelamide, Mustella, & quibusdam alijs nullus vnquam inuentus est) vitreum verò copiosum esse. In genere autem tam auium, quàm quadrupedum, nocturna illa animalia veluti Bubones, ac Feles plurimùm aqueo abundare, paucissimùm vitreo. Constitit quoque non pro ratione magnitudinis animalis, magnitudinem esse oculi. Nam cùm aues pro corporis, capitúmque mole maximum possideant, vt Aquila, quantum penè ouis, in piscibus

tamen

tamen Delphin, qui mille libras pependit, longè minorem oculum habuit, quàm Thynnus, qui trecentas solùm; & species Phocæ, quæ visa est esse prima Rondeletij, cùm pependisset librarum circiter octo millia, non habuit tamen oculum memorato Thynno majorem. Vt missum faciam, quòd cùm Peireskius nullo non studio procurasset obtinere oculum Balænæ, ex iis, quæ immanes capiuntur in mari Aquitanico, retulit intereà religiosus Vir Iosephus Antonius Dominicanus Massiliensis, qui non ita pridem vnius capturæ interfuerat, oculos ipsius vix fuisse humanis maiores. Cùm id verò demiraremur, mirabilius aliud subjunxit, scilicet illud animal, cùm os habeat adeò vastum, vt exempta lingua (ex qua sunt libræ olei mille, & sexcentæ expressæ) potuisset eques, haud palatum vertice feriens, ingredi, (nimirùm quasi nauis illa in os Balænæ Lucianicæ) gutturis tamen fuisse adeò angusti, vt vix potuisset capere simul duos ex illis pisciculis digito auriculari non majoribus, quos Mellitas vocant, quotúmque magna copia deprehensa in ore est.

Nimirùm forsan hîc hæreo; sed cùm nonnulla sint relata ex iis, quæ Peireskius in alienis obseruauit oculis, æquum est sanè subjici quæ in propriis obseruauit suis. Animaduertit siquidem oculos suos sic excipere imagines rerum, vt asseruarent illas diutiùs, & maximè quidem cum à somno humescerent. Sic expertus est millies, cùm respexisset in fenestram clathris ligneis, quadratulisque papyraceis intersinctam, circumferre sese deinceps illius formam in oculis; sed cum eo discrimine, vt si clausos quidem contineret, tum clathros obscuros, & quadratula candida, cuiusmodi conspecta fuerant, videre adhuc videretur: sin autem apertos in parietem non valdè clarum conuerteret, tum obscura quadratula, clathros verò cum candoris, cuius paries, contueretur. Idem apparebat discrimen, si in vestis nigras, sed aliqua tamen luce illustratas, direxisset oculos; videlicet quadratula nigrore vestium erant nigriora. Idem, si in apertum librum; characteres enim clarè discernebat, quà obseruabantur clathrorum, non quà arearum quadratarum species. Ex quo argumentatus est mirum non esse, si splendor lucis, & candor nimis hebetent visum, excæcaréque etiam valeant, vt historiis proditum est; cùm illa non admodum viuax papyri albedo organum ita vitiet, vt facultati quasi velum non statim recendum obducat. Existimârat autem, vt lux Solis vnà cum ardore, Bononiensi lapidi imprimitur, ita lucem, candorémve humori vitreo imprimi, & propter corpulentiam vmbram sui quandam creare: sed opinatus est posteà apparentem exteriùs vmbram non à crassitudine lucis, candorisve productam, sed affictam ex vitio, quod contrahi possit, non in vitreo solùm, sed etiam in aqueo, & in crystallino præsertim. Ad-hæc, rei objectæ species in oculis eius se geminabantur, vt præter primariam, clariámque, aliam secundariam, atque obscuriorem insinuantem se ad latus prioris videret. Sic libro aperto, aut in pagina, dum aliquid scriberet, ita discretè intuebatur, & marginem album, & linearum initia, vt digito tamen extrà, seu in margine, obscuriora alia initia contueri sibi videretur. Quin aliquando etiam in montem Soli occiduo obuersum spectans, tergeminam eius speciem vidit, vt & multiplicem in filo; quod primam ipsi ansam fecit attendendi ad cætera.

Cùm nosset porrò me pridem esse in ea sententia, vt oculorum amborum axes nunquam coëant, sicque angulum in re visa (vti recepta apud omnes fert opinio) non faciant, sed perpetuo parallelismo incedant, vnúsque solùm oculus, altero otiante, dirigatur in rem visam (is scilicet natura duce, qui à natura obtigerit melior, cùm vt manuum, sic oculorum alter semper valentior sit) adeò proinde, vt visione, quam distinctam vocant, solus videat, licet alius possit eâ videre, quam confusam: cùm id, inquam, nosset, mirè exsultauit, quasi facto aduersus illum parallelismum experimento. Quippe oculos aliunde immotos alternatim claudens, & aperiens, animaduertit speciem dextram in sinistrum, & sinistram in dextrum ferri, sicque decussationem fieri parallelismo repugnantem. Et monui quidem ipse, vt attenderet dextram, seu distinctam speciem pertinere ad sinistrum, qui fuit illi potior; sinistram, seu confusam ad dextrum, qui imbecillior; dirigi verò vnicum axem, nempe ex oculo sinistro; speciem autem in dextrum non directè, sed obliquè incidere, sicque decussationem creare: quo modo res omnes geminæ videntur, cùm detorquemus oculos, existente nempe visione vtriusque oculi confusa, propter obliquum solùm allapsum: verùm non planè conquieuit, imò etiam est opinatus posse inter obseruandum cælestia discrimen contingere, si vnus pinnacidia dextro oculo dirigat, & alius sinistro: nec sibi factum putauit satis, donec Schickardus ea de re literis suis securum fecit.

Mittamus verò tandem ista, & attingamus alia, quæ per idem tempus multa obseruauit. Eiusmodi fuêre imprimis venæ in mezenterio Lacteæ, quarum iam antè meminimus, quásque rursùs, in quotquot licuit animalibus, requisiuit. Quoniam autem illas discerni nisi in animali viuo, aut palpitante adhuc non posse, tum ex Asellio inuentore, tum ex factis compluribus dissectionibus nouerat, résque propterea in homine, quem viuum dissecare nefas, inobseruabilis videbatur; non ideò tamen desperauit, quin, si paucis horis à suffocatione, interanea disquirerentur, vestigia huiuscemodi venarum sese proderent. Quamobrem damnatum suspendio procurauit primum, antequam iudicium capitale pronunciaretur, securè, & egregiè pasci (vt nempe esset vnde chylus lactesceret, quo tempore requireretur) ac inde, non nisi horâ cum sesquialtera post suspendium exspectatâ, cadauer deferri curauit in Anatomicum theatrum, vbi inquisitum est verò eâ

diligentiâ,

diligentiâ, vt aperto abdomine venæ albescentes apparuerint, vnque ex nonnullis resectis colligi potuerit liquor lacteus, quod profectò visum est mirum.

Hæc præter, sollicitus fuit, vt obseruarentur variæ scaturigines ventorum. Nam primùm quidem opinatus fuit ventos ex Aristotele terrenos esse halitus, qui ex offensu aëris frigidioris repercussi, transuersum prorumpant, &, pro conditione vallis, aut alterius loci, vnde prodeunt, aut quem offendunt, in Boream, aut Meridiem, Ortum, vel Occasum ferantur: verùm tam multas expertus est in ea sententia difficultates, vt ad materiam halituum recurrendum censuerit, examinandúmque, num, exempli gratiâ, vitriolum, halinitrum, bitumen, sulphur, & similia, dum exhalantur, conditiones, varietatésque ventorum subeant. Quamobrem obseruari voluit tam mirabileis quosdam ventos in suis originibus, quàm proprietates ipsas locorum, attendendo ad mineralia, fossiliáque omnia, & plantas congeneas. Hinc destinauit Peirescium versùs eruditum Medicum nomine Malianum, qui in Coyeso monte obseruaret antrum, è quo frigidus prodit ventus, tantò minùs sensibilis, quantò ad originem acceditur propiùs: cuiusmodi etiam obseruatus est in hiatu boreo Montis-ventosi. Vt obseruaret quoque castaneam non procul lacum Legnium, è quo dum exoritur fumus, nubes haud-dubiè credenda est, quæ fit breui in tempestatem fœdissimam exoneranda; quod memorant etiam de lacu Pilati in Delphinatu, & de alio in Pyrenæis. Vt denique ea occasione obseruaret fontem, qui ad Collem-martium statis interuallis estuat, ac subsistit; nimirùm octies circiter intra spatium vnius horæ.

Sic per Bulæum virum doctum, obseruari curauit ventum Ponthiam, siue Ponticum dictum, ad Occasum Alpium Cottiarum, oppidúmque dictum Nihonium. Is flat à Borea secundùm fluuium, & neque leucæ quadrantem secundùm latitudinem excedit, neque secundùm longitudinem, dimidiam aut integram leucam: nisi quòd nonnunquam factus vehementior plurèis superat, Rhodanúmque etiam attingit. Quotidianus est; & dum flat, non intermittitur, aut fluctuat, sed vniusmodi est tenoris. Oritur hieme sub mediam noctem, & in nonam vsque decimámve matutinam constat; Æstate, ab aurora in octauam, Vere, & Autumno, à quarta in meridiem. Est autem per hiemem præsertim violentus, maximéque reflante Austro; interdúmque frigidus adeò, vt ipso vigente, aqua in aëre conglaciet. Ventus alioquin saluberrimus; vt sunt etiam eiusdem loci fruges, fructus, nonnulli fontes.

Sic per Antelmum Forojuliensem, Virum Sacerdotem, omnimóque bonum, obseruari ventum, qui ad Malignonum montem nascitur, nec decliuitatem illius excedit: itémque conflictum Vulturni, & Cori, qui ad promontorium Rufum occurrentes, sese ibi mutuò conficiunt. Mirabile id sane; sed non minùs illud, quod Vulturnus illeic salubris, & fruges perficiens, insalubris est, frugésque adurit Aquis-Sextiis; & Corus ex opposito: ac rursùs, quod Cauti obseruatum est à memorato antè Meyrerio, nullos plane ventos ex cardinalibus flare, sed laterales solummodò; cùm aliis locis secus contingat. Sed magnum nimis foret tædium, si plura congereremus: nisi tacitè forte non debet, quòd qui vtrimque subeunt foramen Lausonium, Pausilyppo similis, ventum excurrentem vtrimque sentiunt; argumento quod extrorsùm efflet, non introrsùm insiliat.

Rursùs, non minùs curiosus fuit, vt attenderetur ad motum maris Mediterranei, qui cùm ad nostras Europæ oras enim occasum esse constet, exploratum voluit, num ad oras oppositæ nobis Africæ versus ortum foret: itaque obseruando præsertim regionem, quæ in fluminum ostiis arena aggeritur; cùm soleat in eam egeri, in quam maris aqua fluxionem tradit. Exemplo sunt etiam arenæ, quas vberes Rhodanus vehit. Mare quippe illas propellit in oram Occitaneam, quæ propterea facta importuosa est; nam vel à solo tempore Diui Ludouici, mare recessit ab oppido Aquis-mortuis, integrâ leucâ. Et quamvis arenæ Argentei fluuij in Orientis oram propulsæ videantur, ac Forojuliensem portum compleuisse; sentiebat tamen ideò factum, quòd sinus Grimaldicus, seu San-tropetianus consequenter situs, copiosiorem aquam alliciat, & interpositum promontorium gyrationem efficiat; quæ Argentei aquas, arenámque in auerlam seu Orientalem plagam compellat.

Eadem occasione adnotatum voluit marinum æstum, quisquis is esset, & in mari Hadriatico, & in quibusdam Africæ oris. Cùm ex disquisitis autem variis Mediterranei nautibus, circuitibúsque, constitisset aquam perpetuò ex Ponto Euxino per Bosphorum Thracium, Propontidem, ac Hellespontum in Ægeum ita influere, vt non modò Smyrnæ, sed etiam in Creta, imò pene ad Africam illius motus posset agnosci: cùm item constituisset Oceanum Atlanticum per fretum Gaditanum continuò influere; quippe sextante solùm spatij intercepti ad ipsa littora, reciprocatio fluctuum est: toto verò bisse intermedio perpetuus est Oceani in Mediterraneum influxus: cùm de his itaque constitisset, recurrendum esse necessariò censuit ad canaleis subterraneos, quibus mare Mediterraneum cum Oceano communicet, & ad libellam reducatur. Nempe eadem ratione volunt Hyrcanum, siue Caspium mare vndique conclusum, nec tamen exundans, tot exceptis fluminibus communicare cum Euxino per meatum subterraneum, quo aquæ scaturiant ea parte, qua medius Euxinus dulcescit, cuique ex Aristotele, nomen est βαθέα, seu profunda Ponti.

Contigit ad-hæc per illam æstatem insolitissimodè fulminare. Cùm vero ante foret opinio ignem fulmineum, quo terreus feriuntur, non

non emitti procul ex alto, sed proximè ex nubis globo eius materiam continente, transferentéque, erumpere; voluit ipse eam flammulam, tametsi rem fluxam, tanta extrudi vehementiâ, vt ex regione aëris media, irrestincta perueniat ad Terram, vbi vim suam exerit. Adiecit, cùm ante triginta sex annos altare majus Capucinorum Aquensium ictu fulminis fuit disruptum, versatum se in vrbe fuisse, & pertranseuntem, casu quodam, plateam dictam Prædicatorum habuisse oculos in cælum, ac in eam regionem conuersos. Quod mirabile verò fuit, obseruasse se in aëre medio, manipulum quendam radiorum igneorum, vtrimque partim directorum, partim vndulantium, eo planè modo, quo antiqui pinxerunt fulmen in manu Iouis. Ac nihil attinet quidem memorare quid repositum fuerit; referendum potiùs, quòd cùm fulmen deiecisset crucem è fastigio turris campanilis D. Ioannis, ferrum infixumque lapidi impressum deprehensum fuit habere circum rubiginem, seu crustam ferrugineam vi Magnetica maxima pollentem. Ac mirati quidem non sumus de ferro, quod per aliquot secula expurgatum, contraxisse vim poterat: at recrementum ipsum ferri tandem potuisse, fuit stupore dignum.

Habuit interea ex Africa semina, plantásque, & animalia nonnulla. Ex his nullum rarius, pulchriúsque Alzarone nuncupato, quod summo ore, caudâque taurum, cætera ceruum referebat. Cornua illi nigra, erectáque, & futura miræ, vt perhibebatur, altitudinis. Animal velocissimum, & quod non potuisset, nisi ab ipso vbere, capi. Illud verò diu non detinuit; sed postquam satis obseruauit, próque votis depictum habuit, ad Barberinum Cardinalem misit. Accepit autem non multò pòst similis animalis spolium à Comite Marchevilla Constantinopoli redeunte, eáque occasione experiri voluit (& nescio tamen quid interturbârit) nũ pelli eius animalis idem contingeret, quod ceruinæ. Constabat enim pellem cerui, si fuerit à cornibus in fundo cuppæ constituta, suppositáque tam bubularum, quàm aliarum ingenti strato, non conquiescere, ex quo plurimùm infusa aqua fuerit, donec sese subduxerit, omnibúsque euolutis, se cumulo toto superiorem statuerit. Cùm id miraremur, retulimus causam in ampliorem pilorum cerui, quàm cæterorum cauitatem (singulos enim pilos esse canales, siue tubos quosdam declarant microscopia) adeò vt, illi aëre oppleti, & intra aquam consistere nixum faciant, instar scilicet vesicæ inflatæ. Credibile quoque id non parùm ad animalis celeritatem conferre, dum propter calorem ex motu, ea capacitas spiritu dilatatur; vt probabile quoque est conferre in volucribus eam plumæ partem, quæ caua, spiritu impletur, indéque, vt aues faciliùs sustententur in aëre. Sed attigisse id sufficiat.

An subiiciam verò quòd Peireskius voluit supra domus suæ fastigium locum idoneum constitui, è quo abunde eminente quicquid foret cælitus obseruabile notaretur? Quàm multa certè obseruata ex eo fuerint, non est hîc referendi locus: verùm reticeri non potest insignis lætitia, quam cepit, cùm inde attendit ad Martem occultantem stellam, quæ extrema est in Virginis ala. Permouerat scilicet illum quod narrauerat obseruatum mihi superiore Decembri Iouem occultantem Geminorum Propoda; adeò vt diebus aliquot manè, vesperéque Telescopio inspectus, deprehensus fuisset transiuisse illi ad Austrum, non ampliùs quàm minutis quatuor, die eius mensis decimatertia, ac hora vndecima matutina. Et cùm die octaua Iunij sub vesperam admonuissem illum, fore vt Eclipsim non absimilem per Martem conspicere posset, tum maxima alacritate aduigilare constituit, neque discessit, nisi post elapsam mediam noctem, cùm horæ besse; quo tempore Mars fuit stellæ coniunctus, prætériitque ad Austrum non ampliùs, quàm sesquiminuto.

Sed & dici debet lætitia, quâ apud se habuit Thomam Campanellam, Philosophum celebrem, quo obseruanda tempore fuit, (nempe sub Nouembris initium) Mercurij cum Sole coniunctio. Quippe is esse testis potuit inconspectum fuisse sub Sole Planetam in coniunctione propè centrali; argumento, quòd tam directus supra Solem extiterit, quemadmodum retrogradus visus fuerat priùs sub Sole; quòdque proinde motu suo ipsi Soli circumducatur, non verò feratur in Epicyclo nos inter, & Solem detento. Simili sanè obseruatione id euiceramus Parisiis, ante duos annos, cum semisse, vt pote sub finem Aprilis.

Cæterùm qua humanitate Campanella exceptus fuerit, haud explicari facilè potest. Recipiens enim sese in Galliam, non priùs appulit Massiliam, curauítque aduentum suum renunciari Peireskio, quàm missâ lecticâ accersitus est in ipsius ædes, & curatus egregiè per aliquot dies, dimissúsque Parisios partim lecticâ, partim curru, non modò ab illo habuit literas, quibus pecuniam Lugduni acciperet; sed accepit etiam discedens quinquaginta aureos, adeò vt tanta beneficentia obrutus, & quasi suffusus, testatus fuerit se priùs quidem habuisse satis constantiæ, vt per tormenta sæuissima continere lacrymas posset: at non habuisse, quando est virum adeò munificum expertus. Spectare huc putes, quod posteà inseruit in Tomum secundum suorum operum, ac sub Oeconomicorum finem. Nam, *haud negem,* inquit, *amicos splendidè excipiendos esse mensâ, sed frugaliter, & cùm opus habent: tamque amicum potiùs reputabis, qui tibi pecuniam suam, quàm qui vitam suam offert: veluti Nicolaus Fabricius, Dominus de Peiresc, Gallorum decus, & Philosophorum; & clarorum Virorum Mecænas, & pretiosæ hospitalitatis, exemplar est Mundo.*

Quibus nempe diebus ille est apud Peireskium commoratus, tam alios dioecesanos vidit, tam generalem apud Augustodunenses Proprætorē Montagutiũ, qui loca Prouinciæ

sacra

sacra inuisens, inuisitur quoque eum fuit. Is porrò detulit ad ipsum cochlearia duo argentea antiqua, & nonnulla alia, quæ Augustoduni è ruinis vetustatis eruta videre Peireskius optârat. Emensus cochlearia, ac illud præsertim, quod fuit magis integrum, dici non potest quàm exsultârit, cùm duas argenti vncias animaduertit pendere, vt pendit sextans pilæ antiquæ; & continere præcisè drachmas olei duas, seu sextam partem cyathi, vt continet etiam memoratus sextans. Hinc ad Puteanos literas dedit & fusissimas, & plenissimas inexhaustæ eruditionis, occasione præsertim sumpta ex Mercurij effigie in altero cochleari expressa, cùm didrachmalis illa mensura, appellata fuerit cheme, nomine desumpto ex conchylio, cuius cochlear retinet formam, quódque Mercurio sacrum est; adeò vt vafritiei, seu duplicitatis Mercurio tributæ symbolum fieret tum drachmalis, vncialisque duplicitas; tum genus conchylij biualuij, & alia id genus sexcenta.

Acceperat non ita pridem à Montagutij affine Veneto Abacum antiquum, Augustoduni quoque effossum, studioséque etiam de eo scripserat; propter discrimen aliquod notarum numeralium, cum iis, quæ adscriptæ sunt in modulo abaci ex musæo Ciaconiano habiti, & in exemplo apud Gruterum delineato iuxta illum, quem Velserus ex Occone euulgârat, ac descripserat. Quo loco aduocari potest non probasse illum quod Velserus existimarit (vt apud Gruterum licet legere) duos illos clauiculos sub semuncia, & sicilico, duas esse duellas; voluit enim potiùs esse sextulas, quæ junctæ duellam efficiant, quarum vnâ additâ semunciæ efficiantur duellæ duæ, vti ambabus additis efficiuntur sextulæ quinque (nimirùm semuncia æquiualet tribus) adeò proinde, vt hac ratione supputari possint omnes vnciæ partes tam duellares, quàm sextulares; quod fieri non posset, si clauiculi duellas solùm designarent. Addo, si eosdem clauiculos pro sextulis habueris, etiam duodenas vnciæ partes, præter vnitatem, supputari posse. Nam sextula vna valet parteis duas; sicilicus treis; sextula vtraque simul iuncta quatuor; sicilicus cum vna sextula quinque; semuncia sex; sicilicus cum duabus sextulis septem; semuncia cum vna sextula octo; semuncia cum sicilico nouem; semuncia cum duabus sextulis decem; semuncia cum sicilico, & sextula vna vndecim.

Non heic sublicio, vt interim egerit cum Ludouico Sauoto de vsu æris in numismatis, déque anulis antiquis, quæ & fuerunt ænea, & in sepulchris solita condi; & cum Ludouico Auberio Menillio de caduceis suppositiciis, quas Chaduceis à se confictas non erubescebat pro vetustis euulgare. Non rursùs, vt curauerat exscribi MSS. omneis, & Græcos quidem potissimùm, qui de ponderibus & mensuris, ex Bibliotheca Vaticana, ex Regia, ex Augustana, & cæteris; præter collectanea Angeli Colotij, tribus voluminibus; & Onuphrij Panuinij volumina duo; præterque insigne volumen circa theorias Musices, quod misit primùm ad Doniam, [illegible] rcps, addito volumine Arabico, cum [illegible] tissimis figuris, ad Marinum Mersennum, [illegible] Minimorum ordine, virum eximiè bonum, doctum, curiosum, & in illustranda [illegible] Religionisque veritate indefessum. Non [illegible] nique complura alia; sed sublicio potiùs modestiam, qua excepit nuncupationem Excerptorum Polybij, Nicolai Damasceni, & aliorum historicorum, factam à viro erudito, nobilisque notæ Henrico Valesio, qui ipsa Græcè edidit, Latinè vertit, notis illustrauit.

Is enim inter alia, affatus ipsum his verbis est, *Quid-ni te parentem appellem & auctorem huius libri, qui primùm à te repertus, describi que sumptibus tuis ex Insula Cypro, & in hanc vrbem est missus?* Et statim, *Nunc vero [illegible] dem operâ nostrâ prodit in lucem, non [illegible] Constantini Augusti purpurâ, quàm nominis titulo conspicuus. At de Constantino quidem, aly viderint: Tu quidem & antea sæpe de litteris bene meritus es, & posthac etiam bene meriturus, feres tamen æquo animo id inter tua de studiis, studiosis omnibus merita proprium à me [illegible] ri.* Et rursùs, *Quam quidem operam, [illegible] cumque est, tibi, Nicolae Fabrici, dono, [illegible] cupe; vt iam hic liber præfixis titulis tuis [illegible] censeatur tuus.* Postea verò præfatus, ex [illegible] atque quinquaginta Excerptorum [illegible] vnicum superesse, de Legationibus [illegible] ptum, inque libros diuisum duos, partim Fuluio Vrsino, partim à Dauide Hæschelio editum; meminit etiam huius, *qui, [illegible] nunc primùm in lucem prodit, beneficio [illegible] rissimi, doctissimique, & ad iuuandas literas nati, Nicolai Fabricij Peireskij, [illegible]* Peireskius autem plenè [illegible] fusus, noluisset prorsùs nomen suum [illegible] Imperatoria illa commisceri purpura; [illegible] bénéque ad Valesium, satis futurum [illegible] dixit, si, facta alij nuncupatione, [illegible] tum fuisse duntaxat, visum sibi obiter [illegible] brum, ac præ manibus habitum, in [illegible] quodam obscuro, cùm ex Oriente [illegible] beretur.

Consimili moderatione sequente [illegible] vsus est, cùm Philippus Rubeus Roma [illegible] dit, ipsique dicauit inscriptionum illam [illegible] tiquissimam Columnæ Rostratæ, c. avi[illegible] M. F. M. N. COS. ADVORSO. CARTACINIENS[illegible] IN. SICILIAD. REM. CERENS, &c. cuius [illegible] meminimus; idque cum appositis supplementis, & illustrationibus per Gangem [illegible] zeum. Et tamen id videtur factum, [illegible] quodam numine; cùm eodem tempore [illegible] taret curam obtinendi eius Inscriptionis [illegible] modò apographum, summa fide, & exquisita imitatione confectum; sed etiam [illegible] plenum ectypum, vt consideraret ipse [illegible] exploraretque iudicia, atque supplementa Ciaconij, Lipsij, & aliorum, qui in ea [illegible] cubuerant curam. Prætereo autem, vt [illegible] rit simul habere ectypum alterius illius [illegible] moratæ inscriptionis Scipionis Barbati, [illegible] agnosceret formam antiquissimam Romanorum characterum; quia eiusmodi [illegible]

lapidio intemeratâ perseuerauit, secùs ac Duillianæ, cuius characteres instauratos fuisse ex Plinio, intelligimus. Sic, vt formam agnosceret antiquissimorum Atticorum characterum, ectypum quoque habere voluit inscriptionis illius, quæ legitur apud Gruterum, ΟΞΕΝΙ ΘΕΜΙΤΟΝ, &c. cuiúsque Scaliger scribens in Eusebium, opinatus fuerat Ionicos esse characteres. Tametsi id egit ex parte, vt Salmasio faceret satis, qui huiusmodi inscriptionem perinde illustrare in animo habuit, ac illustrauerat quasdam alias de consecratione Templi, & dedicatione Statuæ. Denique petiit ex Donio accuratum apographum Tabulæ Eugubinæ dictæ, æreæ scilicet illius, Eugubij ante annos centum repertæ, & à Grutero quoque relatæ: idque ob voces quasdam Thuscas, in quarum interpretatione non desperabat se nonnihil adiutare, ac dicam emendare posse Bernardini Baldi coniecturas.

Sub anni porrò Initium accepit non sine dolore, obijsse Valentiæ Iulium Pacium, quem ab ipsis vsque iuris studiis amabat, ac venerabatur. Diuertit interea ad illum Theodorus Cardinalis Triuultius, qui cum Italiam repetens, recepit sese curaturum, vt ex Ambrosiana Bibliotheca exscriberentur Orbicius, & alij Tactici Auctores, quos Salmasio necessarios, Peireskius habere summè laborabat. Diuertit etiam non multò post Cardinalis Lugdunensis, qui Romam pergens, commorari aliquot diebus voluit in Archiepiscopatu primæuo. Cùm verò illeic magnâ pompâ, ob beneuolentiam, venerationémque pridem quæsitam exciperetur; vbi ipsum quoque Peireskium aliquousque obuiam euntem & vidit, & complexus fuit, tacere omninò non potuit, se pluris paucos illius passus, quàm numerosa milliaria aduenientium æstimare. Diuertit & Petrus Aloysius Caraffa, dum Coloniâ Agrippinâ, ac Leodio Pontificis summi Legatus rediret.

635 Cùm verò Peireskius super ea regione multa rogitaret eum ipsum, quàm eruditum comitatum, è quo Siluester Petrasancta; accepit inter cætera, versari Leodij religiosum, ac industrium, è Societate IESV, virum, nomine Linum, qui phialam compleuisset aqua, eiusmodi temperationis, vt internataret medius globulus, cum descriptis circùm horis viginti quatuor, quæ ad pisciculum, seu indicem fixum allaberentur ex ordine, horas diei connotarent, tanquam globulo Cæli motum exactissimè imitante. Confirmatum id ipsi est, tum ex Rubenij literis, tum ex relatione Dormalij, qui ineunte Vere in Italiam rediens, & aliquot diebus detentus Aquis-Sextiis, eum sibi visam descripsit. Laudauit proinde Peireskius inuentum admirabile; cœpítque variè requirere, quænam vis naturæ præstare id posset; cùm haberet ipse aliunde à multis iam annis Drebelsianam machinam, in cuius vitreo, arcuatóque tubulo inclusa aqua bis in dies singulos iret, rediretque, ac parùm abesset, quin maris insequi æstum videretur. Reuocauit autem præcipuè in

mentem, quod ante duos annos Kircherus enarrauerat, se fragmento suberco infixisse grana cuiusdam Heliotropij, quæ (floris instar) in Solem conuersa, innatans suber conuerterent, indiculóque apposito notatas in vase horas designarent. Qua occasione venit in mentem circumciderre Lapidem natantem, quem à Mersenno acceperat, vt in globi formam tornatus, esse posset suberis loco, faciendis heliotropicis, magneticísque experimentis.

Sperabat sub Veris eiusdem initium diuertentem excipere Pomponium Belleureum, cùm nomine Regis pergeret Legatus ad Principes Italos; sed itinere aliàs instituto spe visendi frustratus est, complectendíque vnà pergentem Franciscum Vayerum à Mothâ, cuius eruditionem, candorémque tum literis, operibúsque, tum amicorum communium sermonibus cognouerat. Dum exspectaret porrò ex Italia memoratos Tacticos libros, misit interea ad Salmasium delineationes varias ensium, gladiorum, securium, cæterorúmque armorum, quæ apud antiquos fuêre ænea, ac nominatim callidum duarum, quarum altera ex Samnitum finibus, seu ex Aprutio missa fuerat; altera ad ipsammet lacum Thrasymenum fuerat reperta, cum dependentibus vtrimque superstitibus bucculis. Nec verò ista modò misit, vt suppetias ferret scribenti de Romanorum militia; verùm expressa quoque varia fibularum genera, ad complendum opus, quod ille de re vestiaria aggressus fuerat, occasione dissertationis institutæ de Acia molli, quam non nimis tortam vsurpandam esse ad suturas, & fibulas glutinandis vulneribus comparatas, Cornelius Celsus scriptum reliquit. Nempe Alphonsus Nonnesius, & Iacobus Chiffletius Medici celebres contendunt Aciæ nomine intelligi debere acum, vel quidpiam aliud metallicum: eruditus verò Franciscus Rioya, & Franciscus Figueroa, ipse quoque Medicus clarus, debere potiùs intelligi vel lineum, vel sericum filum. Exspectatum autem quid de controuersia tum Salmasius definiat, tum alius quoque Peireskij amicus ex Dania, Ioannes Rhodius Medicus, qui sede Patauij delecta, non minùs literis ingenuis, quàm artis præstantia clarescit.

Quin-etiam misit insigne quoddam de animalibus opus, ab Ebembitare Arabicè scriptum, nupérque ex Ægypto aduectum, postquàm exemplum aliud magno labore, atque sumptu conquisitum naufragio periit. Misit & Codicem alium Arabicum, in quo Canones Conciliorum Nicæni, Constantinopolitani, Ephesini, Laodicensis, Cæsariensis, Gangrensis; Canones Apostolorum, & Sancti Clementis; Constitutiones Constantini, Valentiniani, Theodosij, & nescio quæ alia. Misit Ritualia Cophitarum, vt Epistolas, Euangelia, Psalmos, ac præ cæteris Codicem continentem treis Liturgias, Basilij, Gregorij, Cyrilli, cum Arabica interpretatione.

Misit plura; sed pluris nihil fecit, quàm Volumen quatuor Euangelistarum, Eleuphtice,

Elcophticè, seu Copthicè scriptum, Arabicéque declaratum; & maximè propter appositos annos, quibus singuli Euangelistæ scripserunt. Quippe tametsi initio defuit præfatio in Matthæum, quâ annus contineri debuit; & præfatio in Ioannem visa est mendosè habere scriptam historiam anno sexto Imperij ΤΑΡΣΟΣ pro Nerone, & Dominicæ Ascensionis trigesimo: quod tamen spectat ad duas alias, altera in Lucam, planum fecit scriptam ab illo historiam Antiochiæ, anno Claudij duodecimo, & Ascensionis vigesimo; altera verò, quæ in Marcum, scriptum ab ipso Euangelium anno quarto eiusdem Claudij, & duodecimo Ascensionis. Existimauit autem posse quoddã subsidium exinde peti, ad dijudicandum controuersiam de anno Passionis Christi Domini, & fortè etiam de Natali, quem initio vulgaris æræ vetustiorem faciunt duobus annis Iosephus Scaliger, & Sethus Caluisius; pluribus Laurentius Suslyga, Ioannes Keplerus, & alij. Scripsit proinde non modò Romam, si fortè suppleri, atque emendari priores præfationes possent; sed rursus etiam in Ægyptum, ad obtinendum, si fieri posset, simile volumen completius.

Quàm exultasset verò, si id, quod nobis deinceps innotuit, perspectum habuisset! Extare nempe Codicem Arabicum persimilem penes illustrem Mon-morium Libellorum Supplicum Magistrum, quo Præfationes integræ continentur! Habent illæ ex per-eruditi Viri Claudij Hardyæi, Regij in Castelleto Parisiensi Consiliarij interpretatione, fuisse MATTHÆI Euangelium Hebraïcè scriptum anno Claudij primo, Ascensionis nono: MARCI Euangelium Latinè scriptum anno Claudij quarto, Ascensionis duodecimo: LVCÆ Euangelium Græcè scriptum anno Claudij decimoquarto, Ascensionis vigesimo secundo: IOANNIS Euangelium Græcè scriptum anno Neronis octauo, Ascensionis trigesimo: ex quibus melius congruentibus, quî illa sint emendanda, constat.

Misit aliunde in Ægyptum ad Capucinos illeic degenteis, maximè verò ad Agathangelum Vindocinensem, cùm libros alios plurimos, tum postulatos duos quosdam Tomos Baronianorum Annalium, præter donatam priùs totam seriem; itémque ad Cœlestinum à Sancta Liduina Carmelitam discalceatum, Goliique fratrem, libros varios; sed præsertim magnum Thesaurum Arabicum Mediolani editum, voluminibus quatuor, qui ter, aut quater iam antè missus, seu ad ipsum eundem, seu ad alios, deperditus fuerat, intercipientibus piratis. Prolixa foret cæterorum consimilium enumeratio; cùm prætermittendum non sit, quid interea curarit domi.

Desiderium nôrat, quo pridem flagrabam habendi phaseis Lunæ varias, varietatésque in singulis per Telescopium apparenteis, viuis suis coloribus, proportionibúsque, & situ seruato, depictas. Hoc sanè fine exoptatum, ac tandem obtinueram ab eximio Galilæo vnum quoddam prolixitate, perfectioné-que præcellens; expetebámque solers industrium, & patientem satis Pictorem. Ideoque mei causâ, vt magna pars superioris anni, sic maxima huius detinuit te... Româ egregium Pictorem Claudium Salvatum Aluernatem, qui me operam dante, id muneris exsequeretur. Detinuit verò ... frequente per complureis menses Claudium Mellanum Abbavillæum, artificem tum Pictores, Cælatorésque eximium, ipsum quoque Româ redeuntem; tum vt notas phases exquisito suo artificio depingeret, tum easdem, aut quasdam certè, ingeniosè incideret æri. Peruidit nempe Vir optimus, posse exinde quandam speciem Selenographiæ institui, insignémque fore eius vsum tum in Physica, tum in Astronomia.

In Physica quidem, ad ratiocinandum circa Phænomena perpulcra; & maximè quando ex serie adseruatarum phaseon, probabile fieri videtur globum illum Lunæ aliquid esse, qualis est globus iste Terris. Siquidem, cùm illæ maculæ nullo æuo non cognitæ analogiam habere cum maribus nostris, vt proinde possint iis discerni Eoum, Occiduum, Caspium, alia, cum defectibus, sinubúsque innumeris; videntur cætera nihil esse aliud, quàm Continentes, Chersonesi, Insulæ, cum suis campis, montibus, vallibus, lacubus, aliisque id genus. Et maculas quidem illas esse quasi æquora quædam, conuinci videtur ex superficiei æquabilitate; quippe in qua nihil emineat, quod Sole aduerso obscuritatem pariat, & per quam vmbræ sectio nullibi planissima fit: cùm cæteræ partes elatæ, depressæ, anfractuosæ sint; & transiens per illas vmbræ sectio sit variè discerpta, atque interrupta. Quin etiam partes littorales, cùm stant ex aduerso Soli accedenti, illustrantur citiùs, cùm recedenti, tardiùs, quàm subjecta maria; proiicientes aliquas vmbram in parteis Soli oppositas, tanquam præcelsæ quædam rupes; adeò vt etiam longæ series vmbrarum plerumque signentur. Sunt tamen in iis maribus quasi vada, et breuia quædam, seu mauis series scopulorum, in quibus, seu aqua spumante, ... tur quædam candicantia.

De Continentibus id mirum, quòd cùm generatim albescant, sunt tamen proinde heterogenei, vt si varietates terrarum, ... rum, stagnorum, & similia ... albedinem. Nam aliunde, conuallium, montium, & planitierum vicissitudines ... occurrunt, suntque solùm ad medium ... areæ quædam ex ordine humilioribus collibus obseptæ. Secus sanè est de cæteris locis, quæ per Plenilunium candidiora sunt; profundiores enim sunt valles, quæ dum Sol proximè accedit, abscedítve, apparent obscurissimæ, Sole nempe non illustrante nisi circumposita iuga; adeò vt fiat puteorum species; deinde verò summè candescunt, quòd lucem plenè combibunt, & radiis ex lateribus reuerberatione ... plicantur. Quanquam sunt etiam partes quædam, quæ præter lucis coitionem, nihil

candicent (vt cuspis insignis versus Orientem, quæ illustrata, nihil statim candidius) quasi illic forent montes quidam gypsei, aut Riphæorum instar niuibus obducti. Velut, ex opposito, partes quædam sunt sæpe natura ita liuescentes, vt nulla lucis plenitudine alborem concipiant; quasi illæ essent vel lacus, aut tractus terræ nigricantioris, qualis est ad Boream, nec longè à maris magni litore phaseolus, seu ellipsis quædam, & qualis penè est anfractus circumdans illum vmbilicum, qui est ad Austrum adeò præclarus. Præclarus, inquam, ob radios longè, latéque circumfusos, quasi ij essent partim conuallium, partim nitentium scopulorum series; quod idem dicendum de radiis alterius, qui est centro vicinior, & quo, dum primum, vltimúmve illustratur, nulla est species visionis pulchrior. Enimverò has varietates percurrere immensum foret.

Quare illud de ora Lunæ adnotare sufficiat: cùm æquabilissima videatur, id esse tamen ex eo solùm, quòd oculus noster loca ad eas parteis depressa, ob deuexitatem, non videat; iuga verò antecedentia, consequentiáque, & nulla componat. Cæterùm enim parem vbique inæqualitatem illud arguit, quòd dum Luna falcata est, apparent vltra cuspides, ac potissimùm inferiorem, lucidi quidam globuli obscuritate intercepti, quasi ij sint editi montes in ipsissimo margine. Argumento sanè, quòd ea pars Lunæ, quæ nunquam nobis obuertitur, eiusdem sit diuersitatis. Posset id verò confirmari, vel ex eo quòd, cùm non semper eædem partes visibilem occupent limbum (videlicet Luna libratione quadam, propter varios situs in Zodiaco, & supra Horizontem, ita contorqueri apparet, vt nunc parteis quasdam reuelet ad Ortum, occultet ad Occasũ, nunc contrà; parique modo ad Austrum, ac Boream; adeò vt etiam partes intermediæ sint centro, siue medio disci nunc propiores, nunc remotiores) quòd, inquam, re sic se habente, eadem semper varietas in partibus circùm rectis visatur. Nam verbi causâ, macula illa solitaria, quæ quasi mare quoddam Caspium ad Occasum conspicitur, dum ipsi oræ proxima est, nihil præter tenuem alborem, inter se, orámque relinquit; dum verò remotior, tum in interstitio duæ longiusculæ maculæ apparent.

Ex quibus, aliisque id genus videtur quidem consentaneum, vt in globo Lunæ perinde, ac in globo Terræ plurima in singulos dies oriantur, & intereant; sed nullo tamen modo probabile esse illa esse istis similia. Nam, si non omnis fert omnia tellus, deprehensúmque est in America animalia, plantas, cætera, nasci à nostris planè diuersa; cùm America tamen, & Europa eiusdem globi partes sint: quantò æquius est reputare, omnia quæ gignuntur in Luna, Orbe planè alio, à Terrenis hisce differre! Quod dico, ne quis arbitretur posse illic homines esse, aut quidpiam aliud simile, cuius formam, aut faciem vel concipiendo assequi liceat: vti nunquam coniecissemus formas fructuum, animaliũ, aliarum rerum, quas in nouo Orbe nuper vidimus. Quòd illa enim possint vnquam vllo Telescopio discerni, præter spem omnem, fidémque est: quantumcumque iam audiamus fabrefactum Neapoli, quod speciem Lunæ amplificet, demonstrétque omnia, quàm antè, distinctiùs, & quantumcumque Rubenius ante annos aliquot ad Peireskium scripserit, versari apud se egregium, probúmque Pictorem, nomine Heymum, narrantem sibi conspectum fuisse penes Drebelsium Opticum tubum, Diametri palmaris, quo liceret in disco Lunæ discernere campos, siluas, ædificia, & monimenta locorum nostratibus non absimilia.

Atque hæc circa Physicam satis; nisi fortè addendum est, si illæ quidem plagæ obscuriores in Luna sint veluti maria, nihil fortassis mirum fore, si exinde quidpiam humoris in Terrâ trahatur, quod agnoscere liceat ex animalium medullis, ex conchyliis, ex plantis, cæterisque ex humidis rebus. Dici enim posset Solis radios in humenteis illas regiones impactos, & in Terrâ reflexos imbibere, deuehereque aliquid illius humoris, vt dum ex vitro colorato decidunt, deferúntque aliquid intincti coloris: háncque esse causam, cur in Plenilunio ossa, ostrea, & alia fœcundiore humore polleant, propter copiosiorem radiorum affluxum. Qua sanè ratione posset quoque Lunæ fieri compensatio circa Nouilunium, ob repercussionem scilicet radiorum è maribus nostris, tantò vberiorem, quantò lux è Terra, corpore maiore, reuibratur in Lunam amplior, vt arguit illa secundaria, & debilior lux, quam Luna, præter falcem argenteam, intra quadraturam ostentat, donec nimiùm vicina Soli reflexionis est particeps.

Iam, quod spectat ad Astronomiam, videtur sanè Selenographia non mediocris fore vsus. Inprimis enim ex vero situ, ac delineatione partium præcipuarum, cum inditis nominibus, obseruari potest, atque designari, quando Luna est bisecta in nodis, quà terminentur cuspides, quà exstet medium inter ipsas; adeò vt ad oram connotare liceat cardinalia puncta, boreum, austrinum, eoum, occiduum; è quibus aliorum circulorum instar, diuisio in gradus possit inchoari. Et quoniam situs cuspidum non modò pro recessu à nodis, sed etiam pro Lunæ ætate est varius, quatenus sese Soli ad Boream, Austrúmve supponit, aut subducit; ideò hinc penè pronunciare de eius in orbita loco, déque distantia à Sole licet. Deinde, existente Luna in Nodis opposita, seu statim ante, seu post Eclipsim, adnotari potest, atque exprimi, quo situ sint quælibet partes tum inter se, tum cum ipso centro, ac limbo vicino; vt, curuato aliàs disco ob memoratam quasi librationem, ille pro germano habeatur. Exinde autem, si stella quæpiam condatur à Luna, designari potest quà parte ineat, quà discedat, & an describat Diametrum, an Boream, Austrinámve chordam, quæ ex gradibus circũscriptis, vix trans-Lunaris quãtitatem prodat. Quo etiam modo notari potest

ſi Luna tranſeat proximè ſtellam, quando ſit cum illa in eadem longitudine, & quanta à limbo diſtantia; quatenus illa comparatur cum intercapedine duorum intra diſcum punctorum, ſeu locorum menſurabilium. Adhæc, internoſci, exprimique poteſt quadratura quælibet (quam veteres quidem in ardao diametrorum negocio vſurpare attentauerunt, neque niſi procul aſſequuti ſunt, ob viſus fallaciam citra Teleſcopium) itémque phaſes cæteræ, quæ tempore phænomeni alicuius ſunt deſcribendæ, ita ſanè variantes, vt niſi poſt multos annos eædem non redeant. Quippe cùm in horas mutentur, tum memorata libratio, tum receſſus à nodis, tum diuerſitas temporis efficit, vt quo tempore conſimilis phaſis ſperanda videtur, aliqua ſemper diſſimilitudo ſeſe ingerat, quæ nouam picturam depoſcat.

Denique quod ſpectat ad Eclipſeis Lunæ, Iconiſmi illi mirificè proſunt, ad dignoſcendum, declarandúmque quà defectus primùm incipiat, quà vltimùm deſinat, quà ſit totalis immerſio, quà prima lucis recuperatio; adeò vt propter memoratam circumſcriptionem gradaum, agnoſcatur quantum hæc puncta à cardinalibus, inter ſe, atque adeò à nodo diſtent. Proſunt quoque ad deſignandum ipſos defectus digitos; ſcilicet ſubnotatis punctis, partibúſve conſpicuis, quæ aut attinguntur, aut deſeruntur ab arcu vmbræ. Ex quo proinde maximè proſunt ad deſcribendum vmbræ arcum ex tribus inſignibus locis per quæ eodem tempore tranſeat: quo tandem modo diameter vmbræ cum diametro Lunæ poteſt cumìè comparari. Ea verò re nihil eſſe poteſt in toto hoc negocio vtilius; cùm præſertim conſtet idcircò peccari in deſcribendo tempore, quantitatéque Eclipſeon, quòd ea proportio ignoretur, & diameter Lunæ ferè ſupponatur quinta ſui parte major, quàm oporteat.

Quòd ſi quis requirat rem pernoceſſariam, germanas nempe, obſeruatáſque Diametros tam Lunæ, quàm Solis, nouerit eas quoque intra ædeis Peireskij, & ipſo ſpectante ſæpius habitas ex duobus pinnacidiis, vmbráque vnius decurtata in alio, ad extrema Trabeculæ quatuor propemodùm orgyias, ſeu Pariſienſeis Toiſas longæ. Et loci quidem obſcuritatem, cautionéſque alias heic non explico: refero ſolùm in eorum gratiam, quibus res grata futura eſt, Solem eſſe Diametro, Apogeum quidem, minutorum primorum triginta, ſecundorum duodecim, Perigeum verò, primorum triginta vnius, ſecundorum ſex: & Lunam Apogeam primorum viginti ſex, ſecundorum triginta ſex; Perigeam primorum triginta vnius, ſecundorum ſex, quemadmodum Solem. Decurtatio profectò magna, præter communem ſententiam: ſed velim ſolùm attendatur quanta ſit viſus hallucinatio, dum pro variis lucis, tenebrarúmque gradibus, quibus pupilla afficitur, eadem res ſpectatur, atque menſuratur. Eadem certè diameter Lunæ per nocturnam obſcuritatem obſeruata mihi eſt amplior, quàm mediâ aurorâ, & tunc major

quàm oriente Sole, & tunc adhuc maj quàm die ſplendeſcente. Quod monet, vt r tiorem innuam iſtam obſeruandi method per vmbram; quaſi nempe vmbra non tot fallacibus affectionibus, oculi inſtar, noxia. Fuit porrò Peireskij mira exſult cùm eiuſmodi rerum vſum experiendo uit circa eam Eclipſin, quæ die tertia Ma obſeruata fuit, cuiúſque medium cong hora octaua, cũ minutis quadraginta tri

Cœpit conſequenter ſeriò cogitare, q pridem deſtinauerat, de adjuuandis Geog phis circa obtinendam differentiam longi dinis variorum locorum. Quippe & vol methodum quandam obſeruandarum Ec pſeon ſcribi; & ſategit mirificè, vt defec Lunæ proximo Auguſto futurus obſerua tur, tam per Europam, quàm in variis Aſi & Africæ locis. Nam præter noſtrates, gíſque occiduos, procurauit, vt inſtig Cardinali à Balneo, Viri docti, ac celeb Andreas Argolus Patauij, & Scipio Cla montius Cæſenæ obſeruationem pera rent; & Barberino intercedente, tum p actam Romæ duplicem obtinuit, tum plicem Neapoli, vbi exquiſita præ cæt fuit, cui Ioannes Camillus Glorioſus, V ſanè eximius, iuréque laudatus, incub Ita ex vrbe Ægypti Cahiro eam habuit, qu illeic perfecit memoratus ſuprà Agatha los Capucinus, adjutus à Ioanne Mo Dragomanno Veneto; & Alepo Syriæ, qu optimus alius Capucinus Michaël Ang vnà cum antè nominato Cæleſtino à Sa Liduina.

Et omnium quidem obſeruata comme rari heic non poſſumus; ſed taceri tamen debet, quod pro votis Peireskij fuit, conſ ſe exinde Tabulas, Chartáſque Geograph omneis nimis à nobis abducere illa Ægy ac Syriæ loca. Quippe cùm tribus propè ris, hoc eſt gradibus quadraginta quinq Alepum Maſſiliâ Orientaliorem conſti prodiderunt obſeruationes integram p horam detrahendam eſſe, quòd inter h loca non plures, quàm triginta gradus h rint numerati. Hinc cùm non malè res ceſſiſſet, ſollicitè egit, ac per Cardina Barberinum, pérque Generaleis Ordin tam Dominicani, quàm Ieſuitici obtin præſcriberent Religioſis in vtraque Indi vbiuis degentibus obſeruandarum Eclipſe conſimiliúmque rerum curam. Nullus q que deinceps, ſiue Capucinus, ſiue alius ſtudioſus vir, in Orientem, aut aliò peregrin turus, moraturúſve diſcedens, per Prou ciam tranſiit, quem non demeruerit va humanitatis officiis, cuique ſimul non mandârit obſeruationum earumdem ſtu donando libris, Teleſcopiis, & id genus c tera, quorum etiam vſum, ſi qui ignora curauit vt ante diſceſſum & addiſcerent, & experiundo comprobarent.

Cùm noſſet autem Galilæum elaboraſſe methodum, cuius ſuprà meminimus, definiendæ nempe locorũ longitudinis ex Sideribus Mediceis; ideò ab ipſo Galilæo poſtulauit in vſum proprium, Teleſcopium quàm

optimum.

optimum, vt explorare ipse, & cum aliis conferre obseruata posset. Id egit verò perscriptis prius compluribus literis, quibus breue sibi putauit consolari talem amicum, condolereque ob grauem casum. Quinetiam magna illum tenuit per hoc tempus sollicitudo, qua procurare adnixus est per Cardinalem optimum, vt temperatâ sententiâ, libertas ipsi restitueretur. Id enim sponte cùm ageret, putauit officium à se exigi iure amicitiæ, ac merito viri, cuius memoria foret posteris iucundissima extitura.

Sub Octobris finem grauissimè tulit, non expectasse Curiam, vt sponte sese abdicaret functione Senatoria, quam in Nepotis cooptatione ante triennium reseruârat. Quare, agente Parisiis fratre, obtinuit diplomate Regio restitutionem in integrum, & prorogationem etiam in quinquennium. Verùm id demùm sequente anno, quo rursùs toto non
1636 desiit fouere literarum curam. Nam primùm quidem suspiciens variam, insignemque eruditionem, qua Leo Allatius vir perquam eruditus Romæ degens, tot Græcos auctores hactenus ineditos, aut inemendatos prodiit, castigat, interpretatur, fœlicitate mirabili, fauere illius conatibus voluit, studiosèque egit cum Typographis Parisiensibus, vt lucubrationum ipsius editionem aggrederentur. Id egit etiam de quibusdam præclaris operibus Fortunij Liceti, qui Philosophus pridem clarus in Patauina Academia, nunc in Bononiensi Professor primarius, est merito magno celeberrimus. Sic audita morte optimi Schickardi, quem pestis à Nouembri atque superiore abstulerat, omnem diligentiam adhibuit, vt inedita eius opera seruarentur, lucemque acciperent: id agens præsertim Matthiæ Berneggeri Argentinensis, Viri celebris interuentu. Præterea autem vt ad ipsum, intercedente, cuius suprà meminimus, Ælio Deodato miserit varia Epicedia, quæ tum euulgarentur, Thomas Lansius Iurisconsultorum decus, & Tubingensis Achates, edi simul procurauit orationem funebrem, in qua Zacharias Schæfferus insignis Eloquentiæ, & Historiarum apud Tubingenses Professor, tacere non potuit Schickardum fuisse à Peireskio prolixè, splendidèque inuitatum, vt tumultus patriæ declinans, ad ipsum diuerteret, quietem studiis assequuturus.

Sic Elichmannum doctum Hollandum sollicitauit ad editionem quarundam vitarum Pythagoræ, Empedoclis, aliorúmque Philosophorum, quas ille habebat Arabicè scriptas; itémque Tabulæ Cebetis, in qua legi obseruasset inauditum quendam Herculem Socraticum, aliarúmque rerum similium. Sic cùm Samuel Petitus appararet tum nouam interpretationem, tum eruditas in Iosephum notas, obtinuit ipsi per Holstenium variorum locorum collationem cum tribus Codicibus Vaticanis MSS. Sic cùm Buccardus moliretur interpretationem, editionémque Georgij Syncelli, ac Theophanis, exscribi curauit exemplum, quod & Romam misit, & rursùs accepit, vt cùm M.S. Bibliothecæ Regiæ conferretur; neque interquieuit, quousque collatio, & quorundam etiam locorum castigatio perfecta fuit per Salmasium, qui tum in Galliam aduenerat. Sic occasionem præbuit Ismaëli Bullialdo Matheseos eximiè perito, vt prolixam primùm de natura Lucis conscriberet epistolam, ac deinde etiam volumen iustæ magnitudinis ederet; postquàm accepit illum de luce beneficio speculi in centrum coeunte, interpretatum id Problema, quod à Baptista Porta Regio apud Andris cognitore fuerat his verbis propositum, Verum sit aliqua demonstratio perfectè Logica, perfectè Mathematica, perfectè Sensibilis, qua probetur dari magnitudinem latitudinis non expertem, quæ aliquando, & alicubi sit in puncto vere Mathematico, & cuius puncti nullæ sint partes, & tamen in eodem ipsa habeat partels extra partes.

Ad hæc, varia cum variis peregrinè commercia. Quippe ad Anastasium Nannetensem Capucinum plurima perscripsit de lingua Aremorica, in qua consensit plurimas antiquarum vocum Latinarum esse radices. Nam antea quidem improbârat Adrianum Scrieckium, ideò fecisse Teutonicam, Belgicamve linguam primam omnium, quòd vna eadémque cum Hebræa foret, ac proinde matrix reliquarum omnium: itémque Goropium Beccanum prætulisse Hebrææ tanquam imperfectæ, cæterisque Cimbricam, quasi continentem radices tam Hebrææ, quàm Græcæ, quàm Latinæ, quàm cæterarum: sed aiebat se non improbaturum, si illi radices, aut voces nonnullas magis conspicuæ affinitatis venditare contenti fuissent, non detorquendo facere vniuersas eiusdem iuris. Quòd nonnullæ verò originem eandem primitus habuerint, habereve potuerint, declarabat exemplo nuncupationis fluminum, quam ferè ita deducebat, Varus, Guarus, Garumna, Guardonus, Guauardonus, Verdonus, Rhodanus, Eridanus, Duranus, Druna, Druentia, Durius, vel Duerus, Iberus, Hebrus, Tiberis, Tigris, Ligeris, &c. idque præter vulgareis appellationes, quæ diuersissimæ licet à Latinis, aut aliis antiquioribus, agnoscuntur tamen semper ab eisdem, vel ex vnica litera retenta, esse deriuatæ. Neque id magis mirum esse, quàm ex vocibus Petri, Iacobi, Ioannis, vernaculas fieri Pir, Diego, Iens, aliásque exorbitantiores.

Multa quoque disseruit de Vocabulario quodam, & Grammatica linguæ Prouincialis, prout se Petrarchæ tempestate habebat (videlicet postquàm vtrumque obtinuit ex Bibliotheca Florentina, quæ Sancti Laurentij dicitur) itémque de Poëtis Prouincialibus, qui *Trobadores* (quasi diuersis Inuentores) appellati sunt, eo videlicet tempore, quo Principes etiam, ac Reges linguam, Poësinque Prouincialem excolebant. Quo in argumento fuit non parum adiutus indiciis, librisque missis ab erudito Comite Friderico Vbaldino apud Cardinalem Barberinum commorante. Conciliârat hunc illi amicum Buccardus,

ac simul Vincentium Nogueram Lusitanum nobilem: ne quidpiam dicam de Constantino Cajetano, ob pervetustos Codices claro; neque de Augustino Mascardo, quicum egit Peireskius de methodo historica, occasione accepti ab illo exempli, quod propter singularem Viri eruditionem, atque elegantiam gratissimam habuit. Egit verò tempore eodem cum illustri Marchione Vincentio Iustinianæo de præclaris statuis, quibus ille exornârat celeberrimam pergulam, quarumque partem æri incisam, & in nobilem Codicem compactam, à Cardinali Barberino donatam accepit; idque cùm ad ipsum mitteret vicissim duo prima volumina scriptorum Franciæ historiæ à Duchesnio iam concinnata.

Ad hæc, non pauca disseruit de characteribus Planetarum, quos ex characteribus Græcarum vocalium majusculis deductos probabile censuit, exigua cum immutatione. Non pauca etiam de Ptolemæi Astronomi patria, & quibusdam corporis, animi, vitæque ipsius circumstantiis; occasione Codicis Almagesti MS. non multùm inferioris ea ipsa ætate, qua generosus, eruditúsque Imperator Fridericus secundus Latinam interpretationem ex Arabica fieri procurauit. In eo quippe Ptolemæus legitur Pheludiensis, pro Pelusiensi; dicitúrque illum non fuisse ex Regibus; vixisse annos septuaginta octo; staturæ fuisse mediocris; subtilium pedum; barbæ spissæ; & similia, quæ nescio vnde sciri potuerint. Subiiciuntur quoque dicta grauia, seu morales eius sententiæ; &, quod videtur notabile præsertim esse, additur, *Liber hic præcepto* MAYMONIS *Regis Arabum, qui regnauit in* BALDACH, *ab* ALBATEN, *filio Iosephi, autore Arithmetici, &* SERGIO, *filio Eliæ Christiano in anno XII. & CC. fecta Saracenorum, translatus est.* Adeò proinde, vt Almagestum ex Græco idiomate in Arabicum fuerit versum, anno Æræ Christi vulgaris septingentesimo quadragesimo quarto.

Præter hæc, copiosè disseruit de Hominum longæuitate, occasione illius Senis, qui superiore Nouembri occubuerat in Anglia, post exactos annos centum, & quinquaginta duos; & postquàm aliunde accepit Alepo, ex literis Petri, & Ioannis Constantinorum, hominem esse in Perside, Capucinis, aliisque viris fide dignis cognitum, annos iam natum quadringentos: idque ipsis omninò esse exploratum, atque indubium.

Itémque de Tritonibus; occasione hominis marini, quem cùm accepisset visum pridem fuisse ad Bellam, sic vocant, Armoricæ Insulam, rem disquiri, ac scribi ad se procurauit ab Henrico Gondio Duce Radesiano, & Insularum Gubernatore. Præterea autem, constitisse, quicquid ex illo apparuit, humanâ extitisse formâ, nisi quod pro crassitudine corporis brachia breuiora, & manus grandiores, candidiorésque ad palmam habuit. Capillos densos, candicantésque, promissos supra humeros, barbámque ad stomachum vsque. Oculos prægrandes, ac truces; cutim, quantum visa licuit assequi, asperam; & neque candidam, neque pallam. Ferebatur primùm delectum fuisse, accedente nauicula, aspectu virorum, fœminarúmque, & coloribus claris vestium; adeò vt etiam se retibus concludi passus fuerit: at simul atque vis fuit facta, vt educeretur, & priusquam constare posset, quænam forma infra vmbilicum foret, tum nullo negotio retia perrupisse, tum leui conatu subuertisse nauiculam. Addebatur, illum deinceps procul duntaxat apparuisse, apricatum ad maceriam rupis, & parte sui inferiore intra aquam semper demersa; plausu interdum manibus facto, emissoque sibilo, quem risum interpretabantur. Atque id quidem, donec quispiam tormentario globo impetiit, à quo vsque (seu terrefactus seu interfectus fuerit) nusquam deinceps visus fuit; tametsi visa fuisse dicatur, quæ credita est fœmina (scilicet ob barbæ defectum) desinens infernè in geminam caudam, cuiusmodi Salmonea est.

Rursùs de animalium insitione, plantarum instar, occasione Prunuli in regione thoracis medij, siue ad sternum frutescentis, ex qua Pastor Tarraconensis in prunulum inciderat, spináque ad eam partem implantata, sic per biennium radices egit, vt post resectos surculos varios, aliqui tandem prodierint, in quibus flores, & fructus visi. Non destitit porrò instare, donec Cardinalis Barberinus curauit fidem fieri per illius loci Archiepiscopum; & Eques Puteanus non literas modò attestantes, sed surculos etiam accepit, & cum ipso communicauit. Hæsit verò deinceps minùs, cùm accepit simile quidpiam contigisse in Thuscia, circa Gallinæ cuiusdam collum; & Frontiniani in Occitania, circa digitum Piscatoris, in quem cùm implantata fuisset spinula Scorpionis marini, res eò euasit, vt Chirurgus exinde eduxerit tres pisciculos generis Scorpionum. Quanquam hæc omnia qui viderit, fidem habere tutiorem potest. Attendens deinde Gallorum calcaria in cristarum locum insita ritè vegetari, & succrescere; nullus dubitauit, quin hædorum cornua cornibus agnorum possent inseri, & alia id genus similia non sine laudabili tentari; quorum proinde mandauit curam viris quibusdam industriis.

Præterea etiam de Crocodilo, in quo singularia quædam obseruauit, non modò circa motum maxillæ superioris, sed etiam circa numerum dentium, quos Achilles Tatius dixerat esse plures trecentis, Ælianus non plures sexaginta: ipse verò in Crocodilo duodecim pedibus Parisiensibus longiore, quem ex Ægypto ad Thuanum transmissum aliquantisper domi habuit, esse deprehendit in superiore quidem maxilla triginta septem, vt puta sexdecim vtrimque, & quinque anteriùs; in inferiore verò quindecim ad vtramque latus, antrorsùm autem quatuor, si tamen probè memini. Hoc memini dentes magnitudine valde inæquales, superiorésque exsertos, neque inferioribus occurrentes, carniuororum terrestrium instar, & alioquin pellucidos.

Sed

Sed prolixum nimis omnia recensere: nisi quòd vnum praeterea tacendum non est, cuius ipse quoque aliqua pars fui. Exoptârat doctus, sagaxque Godefridus Vendelinus tam Condatensis Canonicus, & dum iuuentutem in Prouincia exigeret, Peireskio clarus, maximam, siue Solstitialê Solis altitudinem obseruari Massiliae: vt suâ de Solis obliquitate Diatribâ iteratò editurus, posset ipsâ expendere ex nostra obseruatione, comparata cù ea, quam sub Alexandri magni têpora Pytheas Massiliensis peregit. Quãdoquidê verò id factũ superiore anno voluerat, & literę tamen ipsius allatae à Dormalio serò nimis fuerant acceptae: idcircò Peireskius hoc anno maturè prouidit, vt fieret satis illius votis. Imprimis quippe veritus, ne ipso tempore Solstitij aut nubes occuparent Solem, aut quidpiam nobis contingeret (vt se habent res hominum) vnde obseruatio praepediri posset: voluit Massiliam per ipsas ferias Pentecostes contendere, vt obseruaretur tam Solis, quàm aliquarum Stellarum Meridiana altitudo, ac proinde Poli eleuatio, vnde saltem ex consequenti res experita deduceretur.

Deinde verò, cùm sub Solstitium viderentur negotia quaedam ipsum haud dubiè detentura, perrupit tamen, denuóque concessit, vt interesset, ac si quid foret obstaculi, amoliretur. Et sanè, cùm requirerentur aedificium altissimum, quódque latùs liberum foret, neque, exploratis tota vrbe templis, vllum commodum visum fuisset: ac solùm quae aedes Collegij ad ortum Ecclesiae recens extruebantur, viderentur percommodae, ob tectum quinquaginta duos regios pedes altum, & tabulatum vnicum media regione tam interceptum; factum est illius praesentia, vt perforato tecto, & contignatione tabulari praefracta, locus optimè cesserit. Et quonam quidem, aut quomodo vsurpatus gnomon altitudinis aedium, quique potuerit in partium nonaginta millia discerni, non est hîc enarrandi locus. Dicere sufficiat, reductione facta ad numeros eosdem, quos vsurpauit Pytheas (qui in partes plusquam sexcentas diuisum gnomonem non habuit) fuisse, ex nostra obseruatione, Gnomonem ad vmbram, ea proportione, quam habent centum viginti ad quadraginta duo cum tribus quintis; qui fuit iuxta illum ea proportione, quam habent centum viginti ad quadraginta vnum, cum quatuor quintis.

Voluit autem Peireskius, vt non modò obseruationem perscriberem, sed quae etiam argumenta permouerent me, vt probabile ducerem non fuisse propterea Solis obliquitatem priscis illis temporibus, quàm tempestate nostra maiorem. Et quia obiter mentio facta fuerat illius Scaphidij, quo Eratosthenes, aliique, & verisimiliter etiam Pytheas, vsi; idcircò praepropere scripsit ad obtinendum vel scaphidium, vel modulum saltem illius, quod apud Cardinalem Barberinum accepit exstare. Voluit rursùs, vt quoniam Strabo multa congessit aduersus Pytheam; ipse in gratiam Comprouincialis apologiam conscriberem, purgarémque virum, qui primus Thulen Insulam demonstrauit, & quo non habet Occidens totus quem antiquiorem in doctis habeat.

Denique voluit exponerem solutionem Problematis, quod eò vsque frustrà & Nautas, & Mathematicos torserat. Illud scilicet huiusmodi erat. Quî fiat, vt Nautae, postquam superârunt Sardiniam, & Africae oram, aut saltem vicinas salutârunt Insulas, ac potissimùm ex quo praeterierunt Meliten, debeant, vt in Cretam appellant, non rectae viae insistere, sed deflectere ad laeuam, siue versus Boream, vnâ quartâ, vt vocant, venti, siue trigesimâ secundâ totius circuitus, prout pyxide nautica, seu Magnetica indicatur: ac duabus etiam quartis, seu dimidio venti, vt ex Creta vsque superata perueniant in Cyprum, & ex Cypro tandem Syriae Alexandriam attingant? Quî etiam fiat, vt redeundo, non possint in Cyprum, & Cretam deduci, nisi venti dimidio, neque in Meliten, nisi quarta venti à recta via deflectentes: atque id quidem semper ad laeuam, seu iam versus Boream deflectere? Cùm peruiderit porrò Peireskius, quae responderentur omnia, coniectationes meras esse; mira fuit exsultatio, quia agnouit totam eam praxin ortum habuisse ex eo errore, quo Tabulae omnes hydrographicae conficiuntur, dum artifices supponunt eas Orientis partes distare à nobis longè ampliùs, quàm reuera distent, vt ex superiore Eclipsi subnotauimus: adeò proinde, vt intercapedine inter Meliten, & Cretam credita maiore, quàm sit; & maiore adhuc existente errore inter Cretam, & Cyprum, hanc, & Alexandriam; dubia illa omnia facilè soluantur.

Supponamus enim Meliten, sub quo Meridiano, iacet; & fingamus Cretam quinque gradibus orientaliorem, quàm sit, sed sub eodem tamen parallelo; constat ventum, seu rectum iter ex Melite in locum confictum, relicturum Cretam ad laeuam, seu Boream: quare & Nautas, ne aberrent, sequi debere ventum Borealiorem; qui germanus est quidem, sed creditur tamen alius ab eo, qui falsus cùm sit, verus esse existimatur. Ex opposito supponamus Cretam, in quo Meridiano est, & Meliten Occidentaliorem quinque itidem gradibus, quàm sit, seruato semper parallelo; perspicuum est ventum, seu tramitem rectum ex Creta in confictum locum, relicturum Meliten ad laeuam rursùs, seu ad Austrum: quare & ne nauigando aberretur, sequendum ventum alium, qui verus quidem sit, sed pro quarta tamen à vero habeatur. Quod idem dicendum de distantia inter Cretam, & Cyprum, & porrò vsque Alexandriam; sed ita tamen, vt geminato distantiae errore, dimidium iam venti vsurpandum sit. Re ergo constante, Peireskius conuocauit Nautas, confectóque diagrammate, ita Problema exposuit, vt illi obstupuerint, & interrogati singulares distantias, non inuiti concesserint ex his mille, & septingentis milliaribus, quae vulgò inter Massiliam, & Alexandriam numerantur, saltem quingenta detrahi posse.

Vt ista porrò iam mittamus, prætermittendum tamen non est vnum, alterúmve testimonium, quod insigni eius affectui erga eruditos, bonásque artes redditum fuit. Ac imprimis quidem Kircherus Romæ edens Prodromum Coptum, scripsit inter eos, qui editionem sollicitârunt, Peireskium *non immeritò tenere locum principem; vt qui armata deprecatione operis huiusmodi aggressionem extorsisset.* Deinde Mersennus ipsi nuncupans libros Harmonicorum quatuor, in hunc modum affatus est, *Non debuit hoc opus prænobilissime prodire in lucem, absque tui nominis honore. Licet enim Harmonia Gallica te præsidem ampliore commentora sit apparatu, si publicis negotiis tantisper sepositis, illi benignam aurem accommodes; existimaui Synopsin hanc esse præmittendam, cunctisque mortalibus adnuntiandum, nullum esse literatorum, qui tuam singularem beneuolentiam expertus, tuas, quibus continuò stiparis, virtutes non suspiciat, atque veneretur, neque hos solummodo libros, sed alios quoscumque tibi meritò nuncupandos existimet. Hac igitur Musarum instrumenta, Heroum laudibus concinendis adaptata, sequentibúsque libris comprehensa, manibus illis amplectere, quibus admiranda liberalitatis nulli dees,* &c. Ad Gallicam porrò Harmoniam quod spectat, dicauit eidem Tractatum de Consonantiis, & Dissonantiis; de Modorum generibus; de Musica compositione. Professus est verò *ipsi debitos, quòd illos benefica manu è tenebris eruerit, solitus tantâ munificentiâ, totam cumulare Europam, vt eruditi probíque omnes fateantur nullum esse mortalium cui literæ bonæ, earúmque cultores ampliùs debeant.* Enumerauit deinde *varia, quæ pro cuiusque genio, siue ex museo proferre, siue ex regionibus etiam remotissimis quærere nunquam desinit; tanta præterea humanitate, ac beneficentia vniuersos excipiens, vt res ipsius tam videantur literatorum omnium, quàm sunt aer, & aqua respirantium omnium, communes.* Non hæsit proinde, *quin omnes ad nuncupationem suam plausum facerent, tanquam testatione facta posteris, extitisse eo hoc virum, quem in exemplum sibi proponant, quoquo diuinæ bonitatis, quæ incessanter benefacit, imitatione tenebantur.* Mentionem prætereo, quæ Petrus Lasena Neapolitanus prosequutus est in Cleombroto, seu dissertatione Philosophica de iis, qui in aquis pereunt; cùm prætereundus tamen non sit dolor, quo Peireskius affectus est, cùm accepit præclarum virum, editione nondum perfecta, interiisse per Autumnum.

Hieme iam ineunte, Arelatem profectus est, vt ad vsque Prouinciæ fines occurreret viro perillustri Iosepho Bernetio, qui in Senatu Burdigalensi Præses, delectus fuerat Aquensis Princeps; post factam eius Magistratus à Lainæo abdicationem. Nôrat illum videlicet, ex quo tempore in Magno Consilio personam Regij Cognitoris summa cum laude gesserat, adeò vt ipsius virtutem singulari veneratione, affectúque prosequeretur. Ea occasione vidit Salone eximium illud Præsulum decus Ioannem Iaubertum Barraltium, Arelatensium Archiepiscopum, cuius eruditionem, candorem, pietatem, prudentiam, satis commendare nunquam potuit; & quia per id tempus habuit literas à verè bono, erudito, celebri, Antonio Godello, quibus significabat se lætum ad Grassensem Episcopatum, cui destinatus fuerat, venturum, fœlicem dixit fore Prouinciam, quæ tot iam præclaris Ecclesiæ luminibus illustraretur.

Successerat feralis annus, qui trigesimus septimus supra millesimum sexcentesimum fuit; 1637.
cùm iucundissimum habuit excipere, hospitióque egregium virum Iacobum Ferrerium Agenensem Medicum, qui ex Lugdunensis Cardinalis Comitatu, Româque, & Lugduno rediens, expetita attulit multa. Cætera inter fuit modulus Farnesiani Congij, cuius supra meminimus. Fuit & copia fossilis ligni, quod ad Aquam-Spartam est nuper detectum. Non quòd Peireskius ex ipso ligno non habuisset iam frustula; sed quòd alloqui cuperet oculatum illius loci, vnde eruitur, inspectorem. Et didicit sanè, quòd volebat nosse, exstare dumtaxat quædam veluti candicum segmenta; nulla verò vestigia ramorum, nodorum, radicum; quasi id foret argumentum, ligna eius formæ nata contitáque: non verò ex vulgaribus obruta, ac saxificata. Fuit denique Apographum Græcæ inscriptionis de laboribus Herculis, quam videre, obtinerêque eò vsque non potuerat, marmore intra easdem ædeis Farnesianas delitescente.

Pergratum quoque tum habuit concessum sibi ab Arnaldo Forcalqueriensi Proprætore marmor, quod Reis Apollinaribus (Regiû nunc appellant) fuerat erutum, & in quo exstat inscriptio continens vocum persolutum Deo Æsculapio, signum scilicet solidum aureum, Torquem aureum, cum Dracunculis duobus, pondo scrupuli vnius, Enchiridium argenteum, pondo vnciarum quinque, & semis (sic enim notas restituit, quæ non bene apud Gruterum) denique Anabolium. Cùm id porrò fuisset illatum in ædes, tacere non potuit se illi habendo quinquaginta inhiasse annis. Nempe inscriptionis illius apographum habuerat, etiam antequam in Italiam proficisceretur. Et sanè Pignorius, vbi in symbolicis Epistolis loquutus fuit de Dracunculis semet respicientibus vndique connexis, subiunxit, *Et hanc finem explicat antiquum marmor, cuius mihi copiam fecit Vir nobilissimus, idémque bonarum artium amicis propensissimus Nicolaus Fabricius Peireskius, Regius in Aquisextiensi Curia Senator.* Quoniam verò meminerat vidisse se olim inter Lælij Paschalini cimelia, Torquem aureum ex duobus Dracunculis, qualis hîc describitur, eamobrem scripsit illicò ad Franciscum Cardinalem Boncompagnum, in cuius nobileis, & curiosas manus Cimeliarchium illud peruenit, vt Torquis eiuscemodi ectypum fieri pateretur. Id autem expetiit, in gratiam memorati iam Tomasini, qui de Donariis antiquis scribens, poterat suum opus illius mentione, descriptionéque illustrare.

Medio

Medio Februario, extremus Chamæleonum octo, quos ab æstate vsque enutrierat, fouerátque, interiit. Siquidem cùm annis superioribus singulareis, binósve solùm obtinuisset ex Africa, iique primis frigoribus obtorpuissent, occidissentque; idcircò magnam deinum copiam impetrare voluerat, vt summo aliunde adhibito studio experiretur, num aliqui superare hiemem possent. Quia enim deprehenderat fœminas abundare ouis: idcò auebat formationem, eruptionémque ex illis, exspectando cognoscere; ratus eam fore tempore verno. Heinc caueam, qua polleres illi concludebantur, pannis operuit, in tepidario collocauit, ad Solem interdum exposuit: verùm, seu quia frigore primo, leuiore licèt, læsi fuerant; seu quia deinceps locus fuit obstructus, & calidus nimis; seu quia à mense vsque Nouembri, nihil cibi ab illis degustatum est, attingere vel nullus potuit. Curârat illos variè depingi, ac suspensos potissimùm pedibus, & extrema cauda, quales ferè manent, ac dormiunt, & vermiculos, muscásve venantur.

Scilicet falsum comprobauit viuere illos ex aëre, vt vulgaris fabula est; multáque expertus, deprehendit tandem nulla re æquè delectari, ac vermiculis, qui ex farinaceis mactris colliguntur. Solent autem linguam, vt promuscide vti, quam, pedalis propè longitudinis, iaculi instar eiibrant, & tanta quidem celeritate, vt penè visus aciem effugiat. Id præstatur verò beneficio officuli, quod bifurcatione quadã implantatur vtrimque ad extremas fauceis, & cæterà teres secundum oris longitudinem, deseruit implicandæ, explicandæque linguæ; cuius scilicet, intestini instar; nisi quòd in summo caruncula est, non nihil viscida, vt prædam concipiat. Falsum quoque expertus est, chamæleones, induere rerum obiectarum colores: seu virides enim, seu cinerei sint; atrorem solùm quemdam subeunt, qua parte ad Solem, aut ad ignem obuertuntur; præterea verò nihil immutantur.

Mirum, ac mirabile; non moueri oculos chamæleonis coniugatos; sed vno aliquorsùm spectante, reliquum vel stare immotum, vel in aliam partem deflecti. Deflectuntur autem quoquouersùm, propter quatuor trochleolas, nulla ostentatâ distinctione iridis; sed solâ pupillulâ, ad quam cornea vndique (cùm sit, vt corpus reliquum, radiata, variegata, granulata) terminatur. Sunt porrò etiam chamæleoni dentes eleganter dispositi; non vt aërem sanè deterant, sed vt correptum cibum mandant. Vnicum exinde intestinum est, non circumvolutionibus, sed curuaturis solùm productum. Excrementum intus satis liquidum, nisi qua parte ad anum accedit. Hepar bifidum, & ex gibba quidem parte sanguinem in cor auriculatum infundens; at non superstite ascendente, descendentéve caudice venæ; quippe aliunde non porta modò nuncupata, in intestinum; sed venæ quoque aliæ, ad cæteras parteis directè procedunt. Pulmo inflatus abit in membranam tenuissimam, toti animali ambitu æqualem. In imo ventre nullum peritonæum, sed membrana solùm parteis dextras à sinistris dirimens. Non item lien, non vesica, non renes, sed carunculæ solùm obseruatæ sunt, quæ genitalia fortè fuerunt. In fœmina verò, fuêre oua intra membranulam supra centum, quorum nonnulla extitêre magnitudine nuclei oliuæ, in quibus visum luteum solùm, nihil verò albuminis: cùm tamen parua viderentur quamdam lactis speciem referre.

Quid heic referam continentem illam sollicitudinem, qua procurauit, vt Valesius Orationes Libanij cum accessione editurus, recuperaret ineditas? Exscribi iam antè curârat quæ in Bibliotheca Augustana exstant: hoc tempore verò cùm haberet Romæ paratum Dormalium, qui ad exscriptionem exstantium in Vaticana se accingeret; dedit operam, vt auctoritate Cardinalis Barberini id exsequeretur. Hortatus verò simul est Buccardum, vt aggrederetur interpretationem Epigrammatum Anthologiæ, quorum hactenus nulla exstat: Scripsisse enim se ad Salmasium, vt quod habebat illorum exemplum ad ipsum transmitteret. Ad Salmasium ipsum cùm missurus esset MS. Vegetij quadringentorum annorum, conferri prius voluit cum alio paris ferè antiquitatis, idque manu eruditâ laudati priùs Fabroti, qui discrimina bene multa tam inter vtrumque, quàm cum factis hactenùs editionibus margini apposuit. Quid dicam rursùs, quàm ardenter sollicitauerit Kircherum, vt discessurus in Siciliam, ac exinde in Meliten cum Darmstadiensi Land-grauio, adniteretur obtinere Polareis altitudines; obseruaret curiosiùs quæ circa Æthnam sunt euulgata; ac reportaret indices præcipuarum Bibliothecarum, & præ cæteris Codicum Abbatis Caetani MSS.

Quid denique, quàm sollicitè exspectauerit ex Oriente libros hexaplos, octaplósque? Fuit in illis Psalterium, sex columnarum ordinibus, totidémque linguis, idiomatibúsve distinctum, quod piraticam expertum iniuriam, nullo non pretio fuit redempturus; etsi non emptum pluris, quàm libris Turonicis viginti quatuor. Heinc nullum lapidem non mouit, donec piratas appulisse Tripolin Africæ accipiens, ad Bassam, seu Gubernatorem illius ciuitatis scripsit, amicis interpositis, illéque spem fecit transmittendi librum. Contigit porrò, vt nonnulli, perspecto eius desiderio, sperata que magna mercede, aduexerint librum optimè curatum, quem prædicabant fuisse sibi in ea vrbe concreditum. Quæ prima fronte fuerit eius lætitia, dici non potest: at cùm inuolucris depositis, agnouit esse nihil aliud, quàm Arabicum Thomæ Erpenij Dictionarium; dici quoque non potest, quanta fuerit consternatione perculsus; nescius an infortunium, an imposturam magis culparet.

Attexenda heic forent quæ ex Africa aliunde obtinuit; vt numismata, inscriptiones, & narrationes varias rerum Australium, Borealium, Orientalium, partim recẽteis, partim

antiquas,

antiquas, ac huiusmodi cætera, sed satiùs videtur coronidis vice, memorare solùm Commentarium pereruditum, quod Iacobus Gothofredus antè memoratus, de Imperio maris, ac iure colligendi naufragij, ex Iure Romano conscripsit, inscripsitque ipsi Peireskio. Siquidem inter cætera dum illum affatur, *Te*, inquit, *habuisse fatis mei conscium, & superstitem appellare nunc visum, cui secretiores quoque, melioresque literæ curæ, cordique adeò sunt, vt nullis inter hæc impendiis parcere soleas, siue in iis, quæ eò faciunt, per vtrumque orbem conquirendis, siue in prouidendis, qui suam iis instaurandis operam, vel industriam locare valent, quorum multi iam per te, & famam habent, & merentur. Quo facto, quid aut illustrius afferri possit, quando gloriam Principibus fermè dicatam in nomen tuum tam fœliciter deriuas; vel ad æternitatem maius, cui tam multos ipse commendas, quà redimitis veterum monumentis, quà excitatis melioribus studiis aut ingeniis? Fateor ipse aperte, nunquam ad hæc studia animum meum magis incalescere, quàm cùm eò me prouocare soles: adeò non suadent, sed trahunt me incorrupta illa literarum tuarum, quibus publicis immersum negotiis excitatum venis.* Et paullò pòst, *Ob singularem insuper illum, & eximium candorem tuum, quem pro exemplari candoris ipsius habeo, quémque omnes, qui ad scribendum animum appellunt, tueri, atque adeò ab omni acerbitate procul esse iubes.* Et rursùs, *vt non possit non hic libellus tibi congruere, quà & dignitati, & studiorum proposito, moribus denique tuis tam apprimè conuenit. Placiturum forsè eo quoque te puto, quòd in argumento versetur humano, auctorémque habet, qui te amico optimo, & fidelissimo non tantùm vtitur, sed & passim gloriatur.*

Inibat iam Ver, cùm excepit Cardinalem Bichium, vnáque Suaresium veterem amicum Episcopatu Vasionensi iam antè donatum, qui cum Cardinali Romam discesserat. Recreatus eodem tempore est accessu Francisci Bocharti Campinij libellorum supplicum in Regia Magistri, ac Intendentis iustitiæ titulo, in Prouinciam missi. Singulari quippe affectu illum amauit, & coluit, tum ob indolem miræ bonitatis, virtutémque eximiam; tum ob memoriam optimi Patris, quem & Præfectum ærario, & Consiliariorum primum, & Principem senatus Senatus in se propensum habuerat. Vnde & Campinius ipsum tanti fecit, ac vicissim coluit, vt altero mense nato sibi filio sponsorem lustralem, nominísque proprij nuncupatorem delegerit.

Sequuta est celebris illa Leronensium Insularum vindicatio, de qua fuit antè dictum, cuiúsque historiam accuratè descripsit. Nullis non intereà officiis prosequutus est tam Præsidem primum, quàm eius v..., qui graui morbo per Aprilem, ac Maium menseis laborârunt. Ac vidit quidem conualescenteis, vidit Insulas expugnatas; sed illum interim, eáque dariora fata conferent. Quippe sequente statim Iunio in lethalem incidit morbum; de quo, & morte consequuta priusquam aliquid dicam, operæ-pretium esse videtur paullò specialiùs describere, & corporis habitum, & [illegible], & ingenij studia. Tametsi enim ex tota serie, cui immorati hactenus sumus, videatur intelligi, innumera tamen supersunt, quæ luculentiorem vitam faciant, quæ eruditis plerísque expetita cùm fuerint, non ingrata sint extitura.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER SEXTVS.

STATVRA, vt inde incipiam, illi iusta fuit, seu inter proceram, & humilem congrua. Habitus gracilis, venæque proinde in temporibus, manibúsque conspicuæ. Constitutio vt mollis, ac tenera, ita non admodùm robusta; vnde postremis ætatis annis innitendum baculo fuit. Factum etiam eadem causa est, vt facilè ipsi membra luxarentur; humerus præsertim sinister, quem ter loco emotum habuit. Ampla frons, & quæ facilè inter admirandum, contendendúmque animum, rugis quasi exararetur; nec transuersim modò, sed sursùm quoque, ea regione, quæ inter supercilia est. Oculi cæsij, ac facilè suffusione laborantes, disruptâ nempe venulâ, quoties cum conatu nareis expurgaret. Defigebat verò illos seu in terram, dum attentè quidpiam narraret, seu in auditores, cùm percipere, quæ recitarentur, placere. Nasus leni aduncitate à rectitudine deflectens; genæ rubore temperatæ; capillitium flauum; itémque barba, quam solitus est prolixam gestare. Tota facies eximiam quamdam præ se serenitatem, & affabilitatem tulit: quanquam nullus Pictor ita fœlix fuit, vt talem exhibuerit, qualis reverâ extitit.

Ad corporis cultum quod spectat, munditiem quidem rerum omnium, quas contingeret, comederetve, expetiit; sed nihil vel superfluum, vel pretiosum requisiuit. [illegible] id curauit, vt quas publicè præferebat vestes nihil dignitati haberent incongruum; sericas tamen nunquam gestauit. Eadem modo reliquam domum pro conditione exornatam, apprimèque instructam voluit: at de proprio cubiculo sollicitus vix quicquam fuit. Tapetum loco fuere icones præcipuorum amicorum, virorúmque illustrium; ac innumeri præterea commentariorum, apographorum, exceptorum, epistolarum, cæterarúmque id genus chartarum fasciculi. Lectus simplicissimus, & tabula chartis, libellis, litteris, aliísque rebus semper onusta, occupatáque; vt & omnia circum sedilia, & maxima parte etiam tabulatum.

Ita ad mensam quod attinet, optatam dare solitus erat, vt splendida reliquis foret; at sibi ipsi pertenuem, vt persalubrem, semper præscripsit. Cœnitabat autem solus intra proprium cubiculum (nisi quòd plerumque me comitem tulit) ne vniuersam familiam expectatione conficeret; & quia nonnunquam cum amicis prandens, aliquid genio mensæ communis, & consuetudini indulgebat; ideò deinceps, vt stomacho laboranti consuleret, à cœna prorsùs abstinebat. Vsui erat commune vinum, cùm probaret tamen potissimùm album, idque cùm foret acidulum; sic meliùs sedari sitim opinatus. Diluebat autem plurimâ aquâ, nisi quòd tempore peponum, quibus ad initium pastus vtebatur, id seruabat moris, quod à Medico præscriptum fuisse iam diximus. Hoc porrò eduli genus appetebat tantopere, vt sibi nullo negotio quibusuis aliis interdicens, se tamen, quod ipsum spectaret, profiteretur incontinentem. Suauissimum nempe effecerat vsus, ac memoria recuperatæ per ipsum valetudinis, crebráque experientia, qua se peponum temporibus, nec laborare nephritide, nec arenulas gignere, emittereve obseruârat. Ob eandem causam solebat vinum temperare aqua thermali, quam aliunde duxit saluberrimam, ex quo pridem, ædiculam prope Balneola ingressus, longæuos in ea obseruauit tam viros, quàm fœminas; & causâ quæsitâ, accepit vti illos thermali puteo, non ad potum modò, sed etiam ad pultem, iusculúmque coquere, ad subigendum farinam, pinsendámve panem, & alia. Cùm foret porrò admodum sobrius, neque in ciborum delectu morosus; eâ quoque fuit continentiâ, quam prædulce malum, luxuries tota vita nunquam fefellit. Et in promptu quidem causa esse potuit, quòd desidiosus non fuerit: attamen nisi sobrietas mali fomenta subduxerit, ipsamet sese excitant, &, vel minima animi relaxatione, inardescunt.

Quod insinuaui obiter illum tardè cœnare solitum, id de prouectiore duntaxat ætate est intelligendum. Prioribus siquidem annis maturiùs, & pro occasione conuiualium ita cœnabat, vt non multò post sese aut lectioni, aut scriptioni dederet, & in seram noctem, ac persæpè etiam in auroram vsque protraheret studia; ex quo somnus illi præparatus, ac matutinus solùm erat. Cùm procedente verò tempore, nocere id sibi animaduertisset; cœpit nullum cœnæ, ac somno interiicere studium; at visus subinde est sibi ad matutina studia obtusior, & cùm aliunde negotia totos penè dies continenter absorberent, sensit nihil sibi temporis, quod im-

penderet

penderetur studiis, superesse. Itaque id cepit consilium, vt à quarta, quinta, aut saltem sexta post Meridiem hora, qua vulgus de cœna solet cogitare, conclusus cubiculo, à nemine inuiseretur; neque nisi quid maximè interesset, obturbaretur; sicque ad horam vsque nonam, quam cœnæ destinauerat sibi, Musisque totus vacaret. Quin-etiam, statis illis diebus, quibus cursores Parisios, aut Romam discessuri erant, cœnam differre solitus erat in decimam, vndecimam, ac persæpè etiam vltra mediam noctem; vt posset literas & plureis, & vberiores conscribere; qua occasione sæpiùs cursores aut domi continuit, aut iam digressos, vt literas expectarent, consistere, prece, ac pretio procurauit.

Penè verò statim à cœna ita ad somnum se comparabat, vt apparatum faceret excitabulum tempestiuum. Non sanè quod pigeret illum quietis necessariæ; sed quòd vltrà horas quaternas dormienti, tanta in vesicam vrinæ copia conflueret, vt occlusu præ nimia tensione orificio, emittere illam deinceps non posset. Illa proinde occasione interrumpendus somnus erat; & crebrius quidem, si flaret Corus, minimàve aura frigidiuscula; tum quippe grauiùs, frequentiúsque vrina detenta ipsum diuexabat. Erat & alia occasio expergiscendi sæpiùs, sudor; quippe seu integumentorum, seu tempestatis calore ad natiuam imbecillitatem superaddito, semel, iterúmve, aut etiam aliquando tertium, in singulas nocteis commutandum indusium erat.

Manè exsurgens, id obseruabat, vt caput seu galero, seu alia re superadiecta oneraret, donec illi sudor, calórve ex somno, quietéque conceptus, temperationem admitteret; alioquin enim aër frigidior laxatos poros subiens, obstruénsque, solitus erat rheumatismos, doloréisque dentium creare. Eandem ob caussam legens, scribénsque, à fenestris procul sedebat; aliàs siquidem nescio quid frigidulum penetrans, capútque, & faciem, aut genam obuersam, ita paullatim afficiebat, vt excitatis fluxionibus denteis quoque malè haberent. Effectum hinc etiam, vt quantum interdiu per officia licuit, à vento, ac Sole abstinuerit, & cùm propterea excusationem aliquando prætexeret, causatus est, quòd cæterorum robustiora corpora similia essent laminis minimè obnoxiis aëris iniuriis; suum verò corpusculum persimile esset folio papyraceo, cui penetrando vel minima aquæ guttula foret satis.

Nunquam proinde deambulatum (quæ ipsi vna corporis exercitatio erat) pergebat, nisi tranquillo aëre, & Cælo obducto, aut saltem Sole debili, & in Occasum iam propendente. Aderat etiam famulus, qui ponè gestaret vmbellam, vt feruorem Solis, si quis superesset, vel auram quoque arceret. Quia verò id poterat ipsi, atque comitatui esse importunum; ideò deligere solebat conualleis, locáque vmbrosa, per quæ liberè incederet, oculos aliunde, atque aureis pascens. Nempe ad confabulationem, qua gratius nihil habuit, adhibere solitus cum viros eruditos, ac lenteis, vt memoraui aliquoties Galterium, Antonium Aluis[illegible] Bargemonium Aquensis Ecclesiæ Præpositum, & similes alios; ac sese intereà humanissimè recreari sentiebat plantarum virore, & florum pulchritudine; aquarum lene murmure, & cantibus auicularum. Hinc videri mirum non debet, si hortum illum Belgenserianum tanta plantarum varietate exornatum voluerit; si præter insignem canalem, insignem etiam aquæ iactum singulari exsilitione erumpere curauerit; si auiculis hieme ad arbores citreas in xystos formatas conuolantibus, disseminari grana curarit, & ne quispiam intereà aucuparetur, vetuerit.

Præhabebat porrò vocibus humanis, instrumentisque harmonicis Musicam illam auium; non quòd alià quoque non delectaretur: sed quòd ex Musica Humana, nihil quererent in animo continens quædam, attentionémque, & somnum conturbans agitatio, dum ascensus, descensus, tenores, mutationes illæ sonorum, & consonantiæ eúntque, redeúntque per phantasiam; cùm nihil tale relinqui possit ex modulamentis auium, quæ, quòd non sint perinde à nobis imitabiles, non possint perinde internam facultatem commouere. Voluit etiam ob[illegible] continuò educari luscinias, similésque auiculas, quas etiam in proprio cubiculo habuit, quarúmque ita curam gessit, vt si quid egerent, aut vellent, ex variis signis agnosceret, & vt fieret satis, statim prouideret; illæ verò, quasi agnitione quadam, benefactori accinerent, & cùm eo absente plerumque silerent, vbi tamen adueniens signum vel voce, vel bacculo daret, in cantum illico prorumperent.

Quoniam autem incidit mentio affectus erga animalia, nihil obstiterit adnotare ab[illegible]scentem, ac tantum deperiisse canem gra[illegible] Quorundam antè meminimus; amauit verò potissimùm quos singulari aliquo instinctu præditos agnouit. In iis fuit vnus, de quo sæpiùs id memorabile narrauit, quòd cùm fuisset à nescio quo vehementer ictu percussus, ipsum non modò iam in ædeis ingressum subodoraretur; sed ad quinquaginta etiam passus venientem persentisceret; [illegible]tránsque ex improuiso, mox [illegible] subindicaret. Cæterùm occasione murium, qui libros, chartásque in cubiculo arrodebant, adamauit deinceps feleis, quos [illegible]sos habuerat; effectúmque paullatim, vt paucis primùm educatis necessitatis gratia etiam ob solam delectationem numerosos habuerit. Ex Oriente quippe obtinuit cinereos, rufos, variegatósque, elegantia spectabili; quos propagatos etiam Parisios, & aliò ad amicos misit. Cùm nihil autem non obseruaret, adnotauit feleis vterum gerere hebdomadas præcisè nouem; vltra atque decimum quartum parere; obstetricari interdum viri; catulum cùm non conceptum lactare; & id genus similia.

Sed ad sui curâ, vt redeam, fuit ea quoque

temperatio

temperabat morborum simplicissima; ipséque fere experiendo didicerat sui medicum esse. Nam primùm, quod spectat ad febrim, curam illam solum fuit inediâ sibi præstituta; ratiocinatus febris materiam aut non subsistente fomite, citò absumi; aut non facta suppeditatione, citò subsidere. Deinde, cùm rheuma, tussisve vigeret, nihil aliud, quàm usurpabat buccellam cuilla ex pane sicco; cui semper frustula quædam, cum stagnante odorato, theculâ argenteâ conclusa gestabat. Sic enim ex ea detrita, salivaque lenta sensim instillata, opinabatur arteriam involucro quodam obduci; adeò vt humor superfluens illam non exulceraret, neque prouocaret ad tussim. Hæmorrhoidibus leniendis alia nulla re vtebatur, quàm oleo lini, cui interdum aliquid butyri, aut lardi fuisset commistum. Agnouit etiam balneatam aquam in potum assumptam iis mirè prodesse; & vel calorem suppositum, vel minimum somnum eas remittere. Circa vrinæ retentionem, dictum est de vsu aquarum; solebat verò, vt eam cieret, linteum, eiusve angulum dentibus premendo, quasi mandere, idque in ipso conatu, quo potissimum vrinam emisit. Nisi id verò sufficeret, vt in maxima vesicæ tensione, tum inter parietem, posticámque lecti partem interuallo arctissimo sese comprimendum sinebat; nam post multos saltem conatus, id experiebatur non inutile. Et non ad omnem quidem retentionem consequebatur arenularum, calculorúmve deiectio: frequentius tamen prorumpebant, cùm dolorem vehementem, veteremque præcesserat. Vrinam autem excipere cucurbitulâ, quam ventosam vocant, solebat; vt in eius fundo statim appareret, si parturiisset aliquid; videlicet labores illos, eruptionésque calculorum, parturitiones suas dicebat. Denique tû podagrâ, parentem instar laborauit, causam ipse censuit victus regimen, quod etiam quoties pater seruauit, toties consultum optimè fuit.

Non est verò heic prætereundum, imbecillam complexionem nihil obstitisse, quò minùs se in morbis illis, vehementibúsque doloribus patientissimè gesserit. Nam frequentia quidem, & diuturnitas quendam quasi callum induxisse videbatur: sed patiendi tamen consuetudinem eo perfecerat ratiocinio, quòd quidquid pati necessum foret, ferendum esset leniter. Communis certè eius vox erat, se non tam angi propter mala, quibus erat obnoxius; quàm lætari quòd ea grauiora, vt esse poterant, non forent.

Non dissimilis porrò animus erga fortunam aduersam fuit. Nam iacturâ aliquâ factâ, ac rei caræ potissimum, non poterat quidem non commoueri; verùm molestiam temperare ea ratione solitus fuit, quòd non tam spectaret rem deperditam, quàm eam voluptate possessam. Sic solamen etiam quærebat ex rebus superstitibus: censebat enim non tam dolendum, ob id, quod iniquus casus abstulisset, quàm exultandum propter id, quod bona fortuna seruasset. Hinc non infrequenter dicebat, cuivis incerta bona prætanti consilium esse debere, se illa non sibi magis parare, quàm furibus. Contingebat etiam interdum, vt quæ proposuerat, pro voto non succederent, contràque; & sæpius omnes efficerentur irriti; at solatio erat, quòd nihil tentasset non laudabile, neque officio, impensáve iterandæ impar foret. Eam ob causam non desistebat illum tentare sæpiusculè; tanquam non desperans, quin prosperum quidpiam tandem affulgeret; ac aliunde certissimum plures labores irritos vno successu redimi; neque debere piscatorem idcircò retia abrumpere, quòd iactum interdum sine fructu faciat.

Et sic quidem ille patientiam, constantiámque tuebatur, cùm foret nihilominus suapte natura subirascendus. Dicebat verò nihil sibi vnquam animi regendi persuasionem æquè fecisse, ac spectaculum cuiusquodam exhibitum in microscopio. Quippe cùm in eo conclusisset pediculum, ac pulicem, obseruauit pediculum irâ infestâ sic cōmotum fuisse, vt sanguis à capite in caudam, ... continenter distraheretur. Hinc nempe est argumentatus, quanta fieri per iram debeat humorum, spirituum, facultatum omnium perturbatio, quantam declinet perniciem, qui illi non fecerit locum. Duo autem quædam capita erant, ob quæ præsertim commouebatur. Vnum, ac præcipuum, iniuria ex ingratitudine profecta. Iniuriam dico; nam ex obliuione sola beneficij, ne indignationem quidem vllam testabatur, qui ipse potiùs videbatur id oblitus fuisse, quod contulerat. Verùm, cùm quis sibi eam notam animi ingrati inureret, vt præterea nocumento, vel impedimento sibi, suisve, eius negotiis, aut destinationibus foret; tunc incalescebat, excandescebátque, & probra etiam effundebat; meminique, dum statim scriptam seditionem componeret, conquestum, quòd ea occasione Philosophia defectus fuisset. Alterum, negligentia, præcipuéque mandatorum exsequutio per famulos. Facilè enim irascebatur, nisi quilibet primùm audiens, exaudiret, accurreretque; ac nisi iussa faceret tempore, modóque præscriptis. Quippe cùm de industria alicuius diffideret, aut de inertia, interpolatione've, ex præsumpto ingenio, propemodum securus esset; tum disertè, articulatim, & ex ordine præcipiebat quemadmodum vellet quidpiam peragi; ac nisi deinceps, vt res fuerat inculcata, perfecta fuisset, vix se poterat continere, quin in querimonias, & conuicia prorumperet. Vnde sæpius ad me conuersus, solitus fuit dicere, oportebat ergo te esse infirmitatis meæ testem? Continebat nihilominus sese, neque, nisi coram familiaribus, habenas animo laxabat. Ac ista quidem ferè fuit vna animi eius impotentia; quamquam in seipso statim rediens, tranquillitatem reparabat, & quod spectat ad famulos, sæpe cauebat solùm fuit, vt excitaret socordiam, ac imposterum redderet cautiores. Quin-etiam ita affectus fuit in eos, quos ducebat ingratos, & iniustos,

vt nunquam maluerit vlcisci, quàm obliuisci iniuriam; nemóque agnouerit culpam, quem non complexus fuerit, beneficiisque nouis cumularit.

Nunc, cùm in locum de beneficiis incidimus, nequis ignorat quantùm fuerit ad benefaciendum propensus: Nemo certè vnquam elatiùs, liberaliùs, frequentiùs donauit; & cùm proposuisset sibi Deum ac naturam, omnia dono, nihil mutuò dantem, imitari; dici omninò de illo potest, quòd vota præuenerit, quòd spem superauerit, quòd pernitate illi fuerit, quàm aliis operare velocius. Multos enim non modò opem, opéque vltrò obtulit, sed non cogitantibus etiam contulit reipsâ. Et vide simul industriam. Cùm ad Holstenium mitteret, quos diximus suprà, Aristoteleos, Platonicósque Interpretes, ducentis aureis nummis coëmptos; scripsit quidem epistolam, qua videretur nihil aliud, quàm volumina commodasse; verùm post-scripto epistolio significauit se donasse, donatósque omninò velle; priorem autem epistolam eo duntaxat fine perscriptam, vt obtendere illam posset, si qui fortè molesti essent in deposcendis codicibus, quasi illos nummo solùm possideret. Quàm putas verò sæpe egit, quod de Arcesila memorant, supponens puta ceruicali dormientis, aut aliàs non aduertentis amici, pecuniam, qua egere eum comperisset, & recusaturum tamen? Sanè cùm sæpe id non posset, & pudorem alienum non ferret; familiaris mora est vsus, vt eum, qui erat accepturus, confidentiorem faceret. Testari id profectò licet: nam etiam per septeinus dies, dari per me voluit viro cuipiam ingenuo, cuius & indigentiam nôrat, & pudorem manifestandi. Neque putes id eum egisse, vt largitionis testem haberet; nam aliunde cùm nôrat minùs in accipiendo difficilis, longè aberat, vt quæreret testem, cuius pudore afficerentur. Ipsemet enim exhibebat, neque semouebat modò omneis arbitros; sed ne familiarissimis quidem perspectum deinceps faciebat. Hinc si mihi innotuit (vt exempli gratiâ hoc dicam) largitio illa pecuniaria, quæ in Campanellam est vsus; ex Campanella ipso noui, qui & priuatim recitauit, & declarauit publicè; non verò ex ipso Peireskio, tametsi tum ambo apud ipsum diuersaremur. Quamobrem si in alium quoque contulit centum aureos, ducentos in alium, in alium trecentos; id sanè rescire aliunde, quàm ex ipsomet concessum fuit. Scilicet non fuit ex odioso illo genere hominum, officia exprobrantium, quæ cùm meminisse debeat is, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit; nemo esse potuit huius regulæ, quàm ille fuit obseruantior. Siquidem tantum abfuit, vt deprædicaret quæ præstiterat; quin potiùs semper factam ab aliis mentionem auersatus est, nec sine quodam rubore passus; soliens aliunde ita extenuare quod concesserat, vt penè negaret quicquam concessisse.

Non ita verò sese habebat, quidpiã nactus ab aliquo. Quippe celebrare nunquam destitit, ac tametsi parui momenti res fuerit, magno etiam pretio redempta, professus semper se esse omninò deuinctum, solitus paterna officiis, obsequiisque omnibus gratitudinem facere apertam. Nam si quis numisma, sigillum, membranam, marmor, vasculum, aut quidpiam aliud seu antiquum, seu peregrinum, seu alioquin rarum donasset; tum præter animum effusum, dispiciebat statim qua ille re delectaretur, & qua verosimiliter careret; seu nempe libris, seu picturis, seu plantis, seu aliis rebus, quibus (cùm non auderet pecuniâ) tum eum fœnore compensaret. Consimil id species de pluribus libris, etiam rarissimis comparatis; sed in exemplum hoc satis esto, quòd cùm bonam hominum partem delectari nosset Gallico Mercurio, Historia Romana Coeffetei, Octauio Strada de vitis Imperatorum cum iconibus, aliisque id genus; illorum semper copiam habere comparare voluerit, vt ingerente se occasione, in promptu esset, quod donaret. Ex quo effectum est, vt plures eiusmodi libros olim, & decies, & pluries non magno interuallo habuerit, & donauerit, ac sæpe etiam eam ipse non fore iteratò recuperandi; cuiusmodi fuere Eusebius Scaligeranus, Ephemerides Origani, & alij sexcenti.

Tenere nempe se nunquam potuit, quin testatum faceret se conferendis potiùs, quàm accipiendis beneficiis natum; & cùm maiorem voluptatem, quàm ex dono probè locato non perciperet, perditum diem illum haberet, in quo se quauis occasione munificum non exhibuisset. Hinc viri cordati, & Crœsi diuitias, & Arabum gazas illi exoptabant, vt suum illum liberalem, ingenuumque animum testatiorem facere posset. Siquidem nunquam dignum iudicabant, cui tam illi ad tot sumptus, satis abundè suppeterent qui aliunde & spretas opes, & immunito pectore perspecta habebant. Et fuêre quidem qui improbarunt, quòd videretur non satis æquam familiaris rei habere rationem. Visus est enim sumptus superare censum; & iudicium vel ex eo factum, quòd minus Romam quotannis tria millia librarum Turonicarum expenderet. Verùm ipse ad salutem ponendos rumores non curauit, magnámque semper quæstum duxit, quæ honestè profundere, quæsito nempe bonis seu viris, seu artibus emolumento. Dici itaque potest, quod Poëta ait, *Quæsitum, quærat æternas opes*; nam profectò seu sue familiæ redditus imminuerit, seu non amplificauerit; at quæsiuit tamen tantam gloriam, quantam immensis opibus, cæteræ nostræ nunquam consequentur. Hoc est verò, quod viri illi cogitare debuerant, qui quæsiti nempe solùm diuitias, vt fames, & sitis, vt frigus arceantur; quippe ad honestæ, que vsus naturales pauca sufficiunt, sed maximè, vt cum splendore æuum transigant, relinquantúrque monumenta propaganda famæ post interitum. Is est enim tacitus finis, ad quem, dissimulanter licèt, mo-

tiua

tales omnes collineant, & quem tamen non assequuntur, qui alioquin ditissimam esse suam familiam student.

Tanto enim fuisse Peireskio mentem, vt pro familia duceret Mundum; ac parentum, fratrum, aut filiorum loco, quibuscum omnia essent communia, omneis, & sapienteis, & bonos haberet. Hosce appellat quis, tametsi nihil non est vnquam bene merentibus largitus, delectum tamen semper eum habuit, vt in obuios quosque non esset profusus. Cùm enim minùs quis mereretur, liberalitatem temperare nôrat; meminique poscenti cuipiam, vt decem nummos mutuò daret, responsum ab eo, non se decem, quos mutuò crederet, habere; sed duos habere, quos gratis donaret. Cùm ille verò accepisset, & ex ipso sciscitaretur, quamobrem ita faceret; satis est, inquit, si præsenti necessitati succurratur; & siam potius parcus donator, quàm molestus creditor; expertus aliunde complureis sollicitò auersari me, quòd se meo ære obstrictos putent.

Porrò cùm nihil æquè amicos, ac beneficentia, & obsequium pariat; nihil mirum, si toto orbe, tot, tam bonos, tamque illustreis, atque constanteis habuerit. Mirum est potiùs, quòd tam multos demerendis sufficeret; eósque omneis ita coluerit, vt singulareis non potuisset magis. Quippe in id semper incumbit, vt prouideret qua tandem re cuilibet gratificaretur; & imploratus ita accurrit, vt infœlicem se duceret, nisi amici necessitatem non præsensisset, præuenissetque. Nôrat proinde quodnam esset amicorum poculum verum; sic præsertim amans, vt nunquam ad suam vtilitatem respiceret, occasionem verò consulendi amicis prætermitteret nullam. Sic nihil sibi vnquam à Magnatibus, Principibúsque Viris petiit; at in amicorum, ac potissimùm literatorum gratiam, quicquid conducere visum est, postulare nunquam erubuit. Seu verò illi precibus suis, seu aliunde quidpiam concessum voluissent, agebat semper gratias; & recipiebat in se tam suo, quàm Musarum, & publicæ rei nomine, gratitudinis testationem. Nec suos verò amicos modò, sed quos præterea illi amârunt, ac speciatim parentes, filios, consanguineos, affineis ardenter prosequutus est; illísque consilio, auxilio, perfugio, patrocinio fuit. Ac parum sanè est dicere sumptibus nullis eum pepercisse, vt amicorum res promoueret; maius est, quòd nullum habuerit neque in valetudinis, neque iniuriarum aëris rationem, quoties quidpiam periculi interuenire deprehenderet. Tanto præterea candore fuit, vt nunquam rationem creditarum rerum ab amicis exegerit. Quin etiam ægerrimè tulit, quòd, deposita communi comparandis libris, vasisque aliis apud optimos Puteanos pecunia, ipsi, contextis indicibus, pretium, summámque subducerent; volebatque planè sibi, cum ipsis non agi adeò scrupulosè. Vt paucis dicam, fuit illi pectus adeò niueum, ac innocens, vt meritò inter amicos habuerit, quibus non potuerant esse amiciores.

Ad hæc autem quantæ putemus consolationi illum fuisse, cùm amicos vel ægrotanteis, vel orbatos, aliove casu fortunæ perculsos inuisit? Nemini quippe aut meliora, aut suauiliora verba; & quia morbis, doloribúsque tolerandis assuetus erat, ideò nemini lenimenta ægritudinum omnium perspectiora: nemini potiùs habita fides, quòd ipse expertus omnia crederetur. Nouimus certè aliquos, quibus de salute propè desperantibus, animos restituerit; adeò fuit solers detegendis, faciendisque edisserendis insolitorum ipsis morborum symptomatibus, prognosticis, caussis, &c; nisi plenè curantibus, saltem lenientibus remediis.

Ex his licet intelligi, quàm iucunda esse deberet illius cum suis conuersatio; quando tam bene nouerat cuique res forent, cuiusque genio, moribúsque accommodatæ. Nimirum cùm tam multa nosset, impromptu erat deligere, quæ gratissima cuique enarraret: & cùm esset semper ad discendum comparatus, percontabatur solùm ea, quæ nouerat collocutorem cum voluptate recitaturum. Ita cùm frequens à peregrinis, curiosísque inuiseretur, subodorabatur imprimis, cuius rei studio tenerentur potissimùm; ac tum ea solùm ostendebat ex libris, cimeliis, cæterisque rebus, quæ videre foret iucundum; neque aliquid obtendebat, quod ipsi nosse non affectarent. Rogitabat deinde ea, quæ ipsi vel in patria, vel iter faciendo rara obseruassent; habebátque semper quidpiam simile, quod vel monstraret, vel aliàs sibi visum, auditúmve referret. Inde effectum est, vt nemo non inuitus, discesserit, horásque, & dies non optauerit prolixiores. Quin longè etiam abfuit, vt crebrò conuersantibus tædium, aut fastidium crearet: exundabat enim semper nouo aliquo eruditionis gurgite; ac vocibus vtilis omnia exprimens, ita rapiebat animos; vt metum semper iniiceret, ne citò nimis faceret finem. Et appositè quidem, seu veteratò tamen, iocos interserebat: seriò quippe solitus loqui, eâ oris facundia sermones fundebat, qui iis salibus parum indigerent.

Porrò, cùm eius consuetudo foret cuique gratissima; ipsi tamen oneri erant, quos quæ res duntaxat vulgareis loqui, audiréve iuuabat. Conqueri proinde solebat, quòd tam bonas horas cogeretur perdere, audiendo solùm, assentiendóque, frigus, calorémve vigere; tempestatem esse claram, vel obscuram; auram sanam, vel insalubrem, cæteráque similia. Eandem ob caussam auersabatur mulierum consuetudinem; quòd vix liceret quidpiam frugi ex ea consequi, & de tricis solùm, ac nugis verba serenda cum ipsis forent.

Impatienter etiam ferebat clamosos, rixosos, loquaceis; tametsi istos leuiùs ferret, quòd plerisque verbis inutilibus frugi aliquid interseri posset; id enim dicebat se tueri, vt ex palea aceruo granum. Oportebat tamen eos esse veraceis, quòd garrulis illis parùm

conuenit; nihil enim æquè exosum, ac vitium, quem posset mendacij coarguere, habuit. Quare & solebat hoc hominum genus ita exercere, varias percontando circumstantias, vt memores sanè esse oporteret, si quid mentirentur, nec sibi contradicerent. Par iudicium esto de Thrasonibus, quos pari modo non ferebat nisi quatenus inter iactationes, ingeniosum quid coruscabat, quod afficeret animum. Cæterùm enim gloriosos istos mirum in modum oderat; præditus ipse tanta modestia, vt cùm præclara agere, non verò iactare placeret, nihil vnquam superbè de se nec senserit, nec dixerit. Hinc potuit sanè vel suo exemplo facere illos admonitos, qui & sui laudes inuitus audiuit, & titulos omneis ambitiosos delatos reiecit, & virtutes suas, alioquin eximias, ita eleuauit, vt semper vel infirmitatem, vel ignorantiam prætenderit, planumque fecerit nihil esse posse illa animi moderatione expetibilius.

Nihil proinde adiicio de summa mansuetudine, ac singulari humanitate, qua quosuis adeuntis, opisque quidpiam postulanteis excipere solitus fuit. In confesso siquidem est, quàm non puduerit illum habere maiorem debito honorem quibusuis, inferioris etiam conditionis hominibus, quos vel genus, vel eruditio, vel dignitas quædam commendaret; quamque se erga obscuriores, rusticanos, pauperiores, affabilem præbuerit; animos addens sese adeundi, assidendi, alloquendi, interrogandi, respondendi; donec quisque sibi ab eo factum satis existimaret. Atque id quidem erga omneis; sed erga illos specialiùs, qui suas in iudiciis commendatas causas optabant. Suauissimum enim habebat parteis ipsasmet priuatim audire, & percontando, instandóque pleraque potiùs accipere, quàm à Causidicis inter perorandum, scribendúmve suggererentur. Nempe cùm ipsi elegantes, atque eruditæ actiones placerent: iniquo tamen animo tulit, si quando veritati fucum, æquitati insidias, legibus fraudem, innocentiæ laqueum fieri, vndique obseruauit. Quanquam quo affectu sese compararit, vt ius suum cuique tribueret, indicatum superiùs est. Addo illum ea industria, ac felicitate fuisse, vt aliquorum nobilium liteis, aliàs interminabileis, arbitratu suo composuerit, pacemque inter familias inexpectatam procurarit. Addo & cùm id moris foret, vt quæ partes coram Senatu liteis agitabant, Senatores ipsos in palatium, in templum, domum, aut ad alia loca procedenteis, agmine denso assectarentur; ipsum id nunquam passum fuisse, famulo contentum, aut præterea vno, alteróve ex familiaribus amicis, quibuscum posset colloqui, amandatâ sequentium turbâ.

Cùm ille porrò comitate, humanitatéque erga omneis foret, tum speciali quadam obseruantia prosequutus est quos nouit gradu, genere, virtute quadam eminenteis. Quippe vt omneis est veneratus, ita singulis, si quid potuit, præter debitos honores exhibuit. Promotis quoque ad dignitates, reducibus in patriam, seruatis ex morbis, adeptis coniugium, donatis progenie, atque id genus alia fortunæ bona assequutis, congratulari solitus est, [illegible] coràm, seu per litteras, voto, [illegible] & affectu plenas. Nullum non præterea officium atque obsequium præstitit; munera [illegible] adiiciens, vel certè communicans quidquid exquisitum variis ex locis obtinuit, [illegible] vnumquemque his, vel illis rebus captum [illegible] aut suboluerit. Et questus quidem [illegible] est, exhibendis, excipiendisque honoribus [illegible] teri tempus; at cùm ipse delatos sibi, quantum poterat, constantissimè respueret, nullum tamen, quem crederet aliis debitum, prætermissum voluit. Id aliquando ipsi obiectum, & maximè cùm videretur ob imbecillitatem corporis vitiis excusatione dignissimus, [illegible] debeo ne, inquit, vt ineptus esse [illegible] desinam, pro ineptissimo haberi?

Heic non adiiciam, quanta pietate erga parentes fuerit; nam id suis locis satis [illegible]tum. Vnum solùm addam, quod Nouercæ mores planè acerbos deliniit. Non longè à Doctoratu, cùm illa die quadam consideret ad mensam, bilem effudit aduersus ipsum [illegible] in Patrem conceperat. Congestis plurimis conuitiis, ac exprobrationibus, quibus contradicturum sperans, [illegible] contendebat; ipse nihil planè inficiatus, hanc vnicam vocem emisit, Vera sunt quæ dicis, ô Mater; imò & longè plura sunt, ob quæ iure conqueri possis. Tum quia verisimile, ne illa aut assensum [illegible] simulet [illegible] prætatam simulationem [illegible], [illegible] que excandesceret; aut pudore quasi [illegible] aliam irascendi quæreret ansam, sese [illegible] ter è mensâ subduxit. Illa tale nihil expectans, & ad improuisum casum obstupescens [illegible] repentè mitior fregit, vt sese contineret, conticuitque deinceps nihil. Priuatim [illegible] ex eo quæsiuit, cur falsa cùm sciret, quæ dicta fuerant, nihilominùs admisisset; [illegible] autem, Et admisi, Mater, & admittam posthac; auctórque sum, vt quoties pulsa excandescere senseris, iram potiùs [illegible] me, quàm aduersus alium profundas. Nam ego quidem patienter feram; at alij [illegible] rabuntur, vnde tu magis excandescens forsan vix facies, quin grauem [illegible] contraxeris morbum. Neque porrò id irritum; illa enim sese deinceps longè mitiorem præbuit, ipsúmque adeò amare cœpit, vt de hærede instituendo sæpiùs cogitauerit, [illegible] perfecisset, nisi cùm obiit, is in Belgio procul abfuisset.

Ad Fratrem quod spectat, tanta propensione erga ipsum fuit, tantam vicissim expertus est, vt res in exemplum transire meruerit. Quippe ab æuo vsque ineunte ea fuit, [illegible] & maxima beneuolentia, consensuque in eadem studia semper conspirauerint. Et [illegible] nimo quidem vllo intercedente [illegible], de herciscunda familia ne cogitauerint quidem. De consanguineis, affinibúsque illud sancte testari licet, quòd omneis habuerit carissimos, excipique voluerit domo, & communi hospitio, cùm in vrbem aduenirent, non patrueles modò, sed etiam qui [illegible]

anti,

auitis, tritauisque ducerent ramos. Quinetiam, cùm omnium patrocinium alacri studio susciperet, solitus erat, si fortè quidpiam inter ipsos interuenisset, componendi auctor, & arbiter fieri. De Præceptoribus dictum suis locis; addo memoratum ab ipso non semel, nihil accidisse sibi iucundius, quàm cùm à Vario nescio quid in Fontanij gratiam obtinuit.

Quid est quod hoc loco adteram de charitate in Patriam, cùm ex dictis perspicuum sit illum totum fuisse in ea exornanda? Vt mittam enim nullam vnquam occasionem prætermissam, quin maiestatem Principis, Gallici nominis honorem, & iura Regia sarta tecta, aduersus Scriptores peregrinos tueretur; attingo solùm circa Prouinciam, curasse illum maximè, vt ea imprimis illustraretur. Eò tempore eius curæ spectârunt, cùm nihil nō egit, vt quasi ex cineribus Comitum nostrorum erueret historiam, ac nobilissimas familias suæ luci restitueret; vsus quippe non mala traditione, non argumentis leuibus, non auctoribus parùm certis; sed scripturis authenticis, vt testamentis, matrimoniis, transactionibus, diplomatis, priuilegiis; itémque saxis, tumulis, epigraphis, tabulis pictis, insignibus, numismatibus, sigillis; aliisque id genus rebus, quas vt detegeret, haberétque, nulli pepercit sumptui, nulli labori, nulli industriæ; euoluens ipse, aut procurans, vt euoluerentur acta omnia, quæ in omnibus archiuis, tabulariisque, Principum, Præsulum, Abbatum, Capitulorum, Cœnobiorum, Gynæceorum, nobilium, priuatorum quorumlibet; inque Ecclesiarum Statutis, Necrologiis, Kalendariis; ac depingi mandans quicquid peruetusti adumbratum, effigiatum, incisum, expressum per libros, vestes, vitra, ædificia tam sacra, quàm prophana foret. Quominùs mirum, si nemini ex tota Prouincia maiores sui nobiles perspectiores, quàm ipsi fuerint; quando & omnium genealogias retexuit, & ex actis expendit, & insignibus, eorum ipsorum, propter varias stirpeis, mutatione exposuit. Sic speciatim labore magno seriem texuit Vicecomitum Massiliensium, deducens illos ab vsque Guillelmo S. Honorati Massiliensis Episcopi fratre, hoc est, ab anno nongentesimo sexagesimo secundo. Quo etiam modo condidit synopsis Episcoporum, Abbatum, omniúmque virorum illustrium; ac plurimus præsertim fuit circa *Trobadores*, Poetásve suprà memoratos.

Eódem spectauit studium emendandi, & excudendi chorographicam Tabulam, disquirendique varia, per varias ætates confinia, cum specialibus populis, regionibúsque, & Principibus, qui in illa fuisse leguntur; ne quidpiam dicam de legibus, magistratibus, iudiciorum formis. Fuit autem cura potissimùm scrupulosa peruestigatio, & ichnographia viæ Aureliæ, quatenus traducta per Prouinciam fuit; Amphitheatri item tam Forojuliensis, quàm Arelatensis; Arcuum triumphalium tam Arausicensis, quàm S. Remigij; tiam Turrium superstitum adhuc in Sextiensi Palatio; &, vt paucis dicam, rerum omnium, quæ saperent antiquitatem. Nam quòd præterea Inscriptiones, marmora, imagines, & alia id genus non neglexerit, manifestum est ex hactenus dictis; vt etiam quod attigimus de Animalibus, fossilibus, plantis, aliisque, vel Prouinciæ propriis, vel ex peregrino Orbe translatis.

Eódem denique, quòd constanter excitauit ingenia, quæ aut nouit, aut prouidit, condecorandæ patriæ nata; admonens semper, animánsque, & libros, cæteráque omnia, si opus foret, suppeditans. Cùm commendaret verò illos, qui scriptis, inuentisque suis, ac descriptione præsertim regionis, rerúmque gestarum illam celebrassent, tum suspexit maximè studium, quo affectum nouit Polycarpum Riuierium, Carthusiani Ordinis decus, cuius immensæ eruditioni accessit nostris eximia rerum omnium Prouinciæ, explicandarum speciali tomo operis Herculei ab illo suscepti. Tum maximi fecit potuisse se demùm hortatu suo inducere Iacobum Morguesium, eruditum, ac sanè magnum Aquensis fori ornamentum, vt se ad Statuta Prouincialia illustranda componeret; quòd foret exinde lux magna omnibus Prouinciæ tribunalibus affulsura. Quàm sæpe verò exoptauit Petrum Decormisium generalem Aduocatum, profundæ adeò doctrinæ virum, suadérique demùm ab erudito, dignóque filio subleuari, vt totus fieret concinnandis, communicandisque Senatusconsultis; & quæ præsertim ipse suasisset! Quàm sæpe Scipionem Peruccium, cuius nunquam satis mirari ingenium, iudicium, eloquentiam potuit, suas illas forenseis actiones, adeò eruditas, atque elegantes, mittere in lucem! Et pauca hæc quidem ex multis de affectu in Patriam; nam quantum illam de condoluerit, cùm temporibus difficillimis nihil, nisi vota superfuerint, commemorare parùm est.

Superesset iam aliquid circa Religionem in diuinum Numen; sed in confesso primùm est, illum semper maiorum fidem, hoc est Catholico-Romanam professionem sic defendisse, vt etiam ad illam quosquot potuit ex heterodoxis, ac potissimùm eruditis, inflectere curauerit. Deinde religiosi cultus fidem vberrimam fecerunt publicæ omnes cæremoniæ, quas rigidè semper, quantum licuit per valetudinem, obseruauit. Quippe & solemnibus sacris, concionibus, processionibúsque, vt vocant, interfuit; & nullum fuit celebre festum, in quo non seipsum Sacerdoti probauerit, mensæque Eucharisticæ factus particeps fuerit. Constans ad hæc sincera fide, amicéque in Deum fuit, sublimè de eius Maiestate sentiens, ac summè de eius bonitate sperans. Nihil addo de cultu, quo fuit prosequutus Pontificem Summum, Cardinales, Legatos, Nuncios: siquidem nullam prætermisit occasionem testandi ipsis reuerentiam, affectum, obsequium; vt minùs sit mirum, si illis nihil vnquam negotij in Prouincia contigerit, cuius ipsi committere procurationem non affectârint. Quo titulo,

etiam demeruit cæteros Prælatos, Generaleis, Prouincialeis Ordinum, quos recensere prolixum foret; agnitus aliunde patronus Cœnobitarum omnium, maximè verò Reformatorum, qui si quid egerent in Curia Romana, in Regia, in Prouincia, ac Senatu ipso, illius continuò implorabant opem.

Nunc, vt specialiùs Studia dicantur, præmittendum imprimis est, fuisse Peireskium ingenio prompto, aut si quid certè defuit, arte, ac labore illud compensasse. Quippe in rebus etiam conceptu difficillimis, inculcatione vix indiguit; & sedula disquisitione, exercitationeque mentis, ipsum ad quidvis facilè intelligendum comparauit. Habuit enim præterea illud natiuum ad omnia, vt nullum fuerit doctrinæ genus, cuius desiderio non flagrarit, & de quo non lubens conseruerit cum peritis Viris sermones. Moderatus certè quod ad alia spectat, videtur fuisse vnicæ sciendi cupiditate immodicus, nemoque fuit, qui vehementiùs affectarit perficere celebre illud Liberalium disciplinarum coronamentum. Quin-ne hoc solùm, sed etiam Mechanicarum studiosus fuit; eaque de causa nullus vnquam artifex præcellens, ac celebris fuit, quem temoratus, aliò tendentem, apud se non detinuerit, ex quo non multa seu opificia, seu artis arcana arriperet, ipsum domi, victu, stipendiis, variisque muneribus in menses, ac in annos fouens.

Sagacitate quoque multa fuit, adiutaque constantia, qua inuestigando nunquam fuit defessus. Euenit proinde non rarò, vt coniecturæ successerint, quòd ex oblatis circumstantiis, cætera adhuc abdita subodoraretur, ac fœliciter diuinaret. Nihil certè ipsi traditum in manus, cuius, quicquid notitiæ poterat haberi, non eruerit; adeò vt non immeritò habitus fuerit toto Orbe quasi Arbiter rerum abstrusiorum. Nempe, si quid vspiam inuentum, cuius nescirent origo, natura, destinatio, statim ad illum prouocabantur; quasi germana rei notitia citra eius opem haberi non posset. Quid, quod rerum etiam, quæ non forent, sed esse tamen perhiberentur, rimatus conditionem est; disquisiuitque, num saltem possent in rerum natura exstare?

De Solertia iam sæpiùs dictum, ob quam nihil penè, quòd humanitùs fieri, haberive posset, se consequuturum nunquam desperauit, modò [illegible], interesséve [illegible] eò intendere, explicaréque conatum, ac neruos. Et sanè plurima petegit, ac obtinuit, visa viribus, conditionéque superiora; quoniam facilè prospiciebat quicquid promouendo, obstandóve esse poterat; impiger aliunde, vt illud vrgeret, hoc amoliretur, & omnia misceret, quousque votorum compos fieret. Quin-etiam amicos vbique parabat, & officiis variis vltrò obstringebat, vt seu aliquid destinasset, seu deinceps occasio destinationem factura esset, ad obsecundandum forent comparati. Quamobrem, re proposita, quam peragendam arbitraretur, prouidebat primùm pretióne, an prece, amore, an metu, iussu, an sponte; & quis, quid, vbi, quomodo, quando, ad præstitutum finem conduceret; ac tum, nihil cunctando manum operi dexterè admouebat. Sic in excogitandis causis operum tam artis, quàm naturæ admirabilium, perargutus, ac celer fuit: facilè enim coniiciebat, &, dum tantillum dubitaret, coniecturas suas ratiociniis [illegible] suffulciebat.

Memoriam ad-hæc habuit fœlicem, & plurimùm firmam. Tametsi enim conquerebatur habere se fluxam, atque imbecillem; explicari tamen non potest, quanta fuerit varietas rerum, quarum ex [illegible] meminit, idque non vniuersè modò, sed cum singularibus etiam locorum, a[illegible], verborum, personarumque circumstantiis. Ex quo efficiebatur, vt inter loquendum assistentes semper mirè recrearet; quòd quæcumque suborta foret colloquendi occasio, proferre è suo penu posset, quod apposité, lectis verbis, summa cum gratia recitaret. Nempe non fuit rapida quidem volubilitate verborum: at non fuit tamen hæsitans lingua, neć absonus [illegible], nec sensu confusus. Seu enim partus ingenij, seu thesaurus memoriæ, seu aliud [illegible] efferendum foret, adeò non sola verba occurrebant, vt distinctè, grauiter, ac copiosè, ornatè omnia diceret; neque, si res fuissent coram positæ, conspici praeclarius potuissent.

Iudicio maturo, ac solido fuit adiuto præsertim tanta experientia, lectione, & meditatione rerum. Et quamvis nonnullis videtur præcipitanter egisse, quòd nihil cunctatus vnquam fuerit, quoties pretiosiorum [illegible] occasio incideret: nihilominus tamen res fuit, de qua cùm à primis annis, à toto decursu ætatis cogitauerit, nihil esse potuit deliberatius. Quin dicebat etiam nil deliberandum, vbi ageretur de iis adiumentis, qui essent generi humano sua doctrina, siue inuentis quomodocunque [illegible] fas est aliunde non nihil credulitati indulsisse, ac cùm nerui, & artus sapientiæ sint, nihil temerè credere; non postulat aliunde tamen, vt nihil nisi visum, auditum, palpatum admittatur. Nam delectus quidem habendus, neque cuivis fidendum est: sunt tamen boni, doctique Viri, tam falli, quàm fallere nescij, quibus fidem non adhibere [illegible], & inhumanæ videatur. Atque id præsertim, cùm sit angusti nimis ingenij, persuasum habere nihil esse in naturæ recessibus, præter hæc familiaria, vulgóque obuersantia; & ea, quæ in vna regione, aut ætate visuntur, mensuram fieri, ac typum omnium, quæ esse in cæteris possint. Id cùm Peireskio perspectum foret, facilè omnibus [illegible], quorum seu eruditione, seu probitate non dubitauit; at cùm non pronunciaret falsa, quæ narrarentur esse ex iis, quæ fieri, esseve non possent: solitus est tamen expendere omnia, & nisi posset aliud, saltem scrutari omnes circumstantias, vt si quid demum [illegible]deret, id probabile esse oporteret. Quid si interdùm propriis ratiociniis nõ diffidit, vtique

ad

est paullò tenacior conceptæ semel sententiæ (causa illi fuit, quòd existimaret non esse semper vacillandum, neque decedendum de ea opinione, quam aliqua ratio, aut conjectura fecisset firmam; nisi potior occurreret, quæ oppositam firmiùs stabiliret. Et sanè nihil tutius quidem, quàm comparatum habere mentem ad exuendum omne præjudicium, vt rationi ac veritati sine pertinacia locum præbeat; verùm, quia vix vnquam occurrunt momenta rerum paria, efficitur semper, vt mens in vnam partem propendeat; adeò vt quisque tantò sit excusatione dignior, quantò vel nolens id sequitur, quod verisimilius videtur.

Dicendum rursus fuisse illum sedulitatis eximiæ, diligentiæque inexpugnatæ. Ea certè fuit major, quàm pro viribus, valetudinisque ratione; quando vix vnquam ita remisit vehementem illam contentionem animi, vt vllam horam, nedum vllum diem absque linea transegerit; adeò nullo vnquam momento deliciarum suarum oblivisci potuit. Quantum verò immane indefessumque studium, seu observandum aliquid, seu committendum chartæ fuit! Nam quantum quidem præstiterit in observandis seu rebus cælestibus, seu terrestribus, seu naturalibus, seu arte-factis, seu antiquis, seu recentibus, seu quæcumque tandem visæ sunt cura & attentione dignæ, passim jam insinuavimus: in scribendo verò sic impiger fuit, vt quicquid rerum occurreret, statim faceret adnotatum. Literas præterea, quas, si quispiam alius, & numerosissimas, & eruditissimas, & plærumque etiam fusissimas scripsit.

Refero potiùs, nihil vnquam memorabile accidisse, quod non ipse statim sua manu in commentarios retulerit, cujusmodi fuêre pompæ panegyricæ, publicæ clades, prospera, adversáve magnorum virorum eventa, conventiones celebres, habita cum Principibus, & eruditis viris colloquia, atque id genus plurima alia. Admonebat autem incunctanter manum, ne descriptionem differendo intervenirent negotia, quæ exturbarent; ac interim memoria elanguesceret, & rerum multarum singularium minùs tenax efficeretur. Similis erat diligentia, qua, seu quidpiam notatu dignum sibi in mentem incideret, seu audiret ab alio, seu ex libris excerperet, arripiebat calamum, nec poterat pati, vt quidpiam periret, quod vel sibi, vel aliis arbitraretur vsui futurum. Conscribebat verò, quia existimabat tenta tum demùm esse in tuto, nec posse perinde ex chartis, ac ex memoria effluere; idque cùm ipsi, vt Socrates, aut Pythagoras fuere, non posset; experiebatúrque id, quod scriberet, ipsa scribendi contentione animo profundiùs infigi.

Cæterùm quicquid adnotaret, deligebat semper novas schedas, seu distincta chartarum folia; vt si quid addendum posteà videretur, efficeretur confusum nihil. Præscribebat autem in fronte, aut in summo margine adnotandæ rei argumentum, sive titulum charactere majusculo (quo etiam ferè interscribebat nomina propria, vocésque alias, quæ poterant ex minutiore, aut non rectè legi, aut non tam citò occurrere) adjiciebátque annum, & diem, &, cùm ab alio acciperet, præmittebat etiam auctorem. Nec modò verò marginem interdum ex vna, sæpius ex vtraque parte relinquebat, vt si festinando quidpiam omisisset, posset illud adjicere, potiusquam interlinere: sed & ipsam frontem faciebat perampliam, vt discerni meliùs posset titulus, & maximè, si fortè ipsum præmittere, præ festinatione, non satis vacaret. Quanquam id rarò; neque enim imperfectum quicquam volens relinquebat, quòd sæpè nimis expertus fuisset res inchoatas, aut concisas futuræ amplitionis spe, novam manum, aliis curis intervenientibus, haud sensisse. Quapropter sic omnia scribebat, vt si manus extrema foret; indignabatúrque, si quando jussus aliquis, seu dictatum, seu exceptum, seu proprium quid conscribere, non satis capacem relinqueret locum præficiendo titulo, aut marginem non satis congruum, congruámve satis distantiam inter voces, ac lineas, exscriptionis elegantioris, ampliorisque expectatione. Censebat enim, id, quod res erat, eam dilationem esse fallacem; & ibi aliud, nonnullam verò indecoræ temporis jacturam.

Pari ratione ægrè ferebat, si quis procul absens exspectaret vel eruditum, vel occasionem aliam, vt quidpiam vberiùs narraret, vel transmitteret; volebat enim copiosè scribi, & quamprimum mitti quodcumque nosse, vel habere interesset; quia non rarò ex simili procrastinatione fuerat rebus pulcherrimis, vtilissimisque frustratus. Non poterat autem qui illum amasset, copiosas nimis literas dare, quòd rerum scriptarum nullas circumstantias non explicitas peroptaret. Quin-etiam sæpiùs querebatur, quòd qui scriberent, non satis cogitarent ea, quæ sibi ipsis essent in luce, ac proinde veluti nota, vel non magni facerent, vel scribere negligerent, esse absentibus planè incomperta; atque idcircò nihil ex illis non novum iri habitum, eóque nomine placiturum. Heinc sicut ipse quid explorans, aut aliquem interrogans, nihil quod ad rem attineret, omittebat perquirere; ita cùm aliquid ab aliis investigari, observarique seu procul, seu propè jubebat; mandabat semper, vt quibuscumque id posset modis perspiceretur, adeò vt nullæ, si fieri posset, laterent circumstantiæ, quas proinde ipse ferè præscribebat; mirè aliunde oblectatus, si quis suopte marte, propriáque solertiâ, vel ad omneis, vel ad plureis, vel ad aliquas certè attendisset.

Ad-hæc impenso fuit studio ad librorum copiam, varietatémque comparandam. Nam de MSS. vt nihil dicam, quos nisi habere antiquos potuit, exscribi certè procurabat (exscripsitque interdum ipse) prælibatis indicibus Bibliothecarum celebrium, ac toto Orbe præcipuarum; vt si quid sibi, studiosisve necessarium occurreret, vnde erui posset, in promptu haberet. Vt libros, inquam, præteream, præli subjectos conquisivit Romæ, Venetiis, Parisiis, Antverpiæ, Amstelodamo,

Londino, Lugduno, aliunde; idque non modò ab exactis Francofurtensibus nundinis; sed toto etiam anni decursu, amicis admonentibus, transmittentibúsque qui peti votis essent; & subministratâ seu per nummularios, seu per amicos ipsos pecuniâ. Si vspiam quoque Bibliothecæ distraherentur, subhastarentúrque, coëmi rariores curauit, eósque nominatim, qui forent elegantioris cuiusdam, neque habitæ sibi editionis. Et incredibile quidem dictu, quantam copiam congesserit; incredibile etiam, quomodò non propterea completissimam Bibliothecam reliquerit: sed neutrum videbitur mirum, si quis considerauerit quæsiisse eum libros non sibi solùm, sed etiam quibusvis opus illis foret. Innumeros verò commodatò dedit, qui restituti nunquam fuere; innumeros quoque donauit, vt superiùs attigimus, quorum exemplaria vix, ac ne vix quidem speraret posse resarciri. Id nempe cùm ex vsu esset eruditorum virorum: nam ex iis, quorum Bibliopolæ possent exempla sufficere, mira profusione est vsus. Eam ob causam quoties accepit aliquem recens editum, plura illius exempla voluit, quæ partim sibi asseruaret, partim in amicos statim distribueret, prout argumentum placiturum norat.

Seu donaret porrò, seu sibi haberet, compingi atque contegi pereleganter appetiit; vnde & aluit continuò domi artificem industrium, qui compactionem exquisitè elaboraret, decoraretque. Quin aluit etiam interdum plures; neque enim vnus satis vnquam fuit, tot confluentibus vndique voluminibus perficiendis. Contigit etiam sæpenumerò, vt commodatos sibi libros, à suis possessoribus negligenter habitos, compactori suo reficiendos, exornandósque tradiderit; cùm ij nimirum vel argumento, vel raritate id mererentur; adeò vt ex male curatis comptos faceret, redderétque. Sic curauit etiam quoscumque est nactus peruetustos Codices, seu impressos, seu MSS. neque ipsos integros modò, sed illorum etiã fragmenta, simplicíaque folia. Et cùm ex eo quæreretur, cur tam sumptuosus ea in re foret, causam dixit, quòd persæpè libri optimi fata pessima paterentur, cùm in manus imperitorum parùm culti inciderent; ac se ideò operam dare, vt, vel ex decore pretium obtinentes, nec scombros metuerent, nec thus. Quos sibi verò compactos habuit, proprio charactere insignitos voluit. Constitit ille ex tribus Græcis majusculis literis N.K.Φ. eâ elegantiâ inter se commissis, vt geminatæ tam dextrorsùm, quàm sinistrorsùm legi possent; ipsísque initialibus exhiberentur tres illæ voces Νικόλαος Κλαύδιος Φαβρίκιος.

Quantum ad Bibliothecæ locum, is fuit sanè nimis angustus, quantumvis præter parietes supellectile pretiosâ ornatos, tabulatum quoque medium foculis onerauerit, ex eadémque instruxerit. Hinc libros quoque habuit tam in promptuario, seu quasi Bibliothecæ atrio, quàm per diuersa conclauia, columnatim cumulatos. Et sæpe quidem cogitauit de prolixa quadam pergula exædificanda: sed tam multa mouenda fuerant, potissimùm verò paterna, atque auita Bibliotheca, in quam aliunde maximam partem Cimeliorum conjecerat; tam etiam parùm otij sibi semper fecit, ac habuit, vt rem exsequi non valuerit, ipsásque ædes, vt ab initio se habuerant, reliquerit. Mitto, quòd idem promptuarium, itémque domus atrium, hortulúsque, & alia loca omnia fuerint marmoribus, tum effigiatis, tum inscriptis; quódque cùm in vetustiore illa Bibliotheca conclusam haberet congeriem immensam antiquorum numismatum, ponderúmque, saltem leuiorum; in aliâ verò tam pondera, quàm vasa, quàm arma, quàm statuas, quàm innumera alia: accessum fuerit omnia pore velut confusa, ipsique vni, qui omnia probè nouerat, manere discreta. Longè sanè abfuit ab iis, qui apud Senecam, Corinthia paucorum furore pretiosa, aurea subtilius concinnant; nam etiam pretiosa, quæ ab [illegible]rio compacta erat, numismatibus loculamenta, neglexit; ex quo præsertim furta expertus, periculo suo cautior factus est, thecásque ex ebeno, aliáve simili materia comparari curarat rebus furto minus obnoxiis, vt [illegible] illi, symbolisque vasis, cæterisque ejusmodi.

Nec tamen abs re insinuari quæ aliis apparebant confusa, non fuisse ipsi indiscreta. Tametsi enim excusationem non infrequenter texeret, quòd apud se omnia forent nihil aliud, quàm moles rudis, ac indigesta; attamen nihil vnquam diu requisiuit in tanta illa congerie; modò ipse solus Cimelia, Libros, chartas, alia contrectasset; nec sustinuit quispiam alius conquirere interuenisse. Nam, vt de libris nihil dicam, quos suis titulis insignitos, in suas quasdam certas classes sedesque distribuerat, quásque Simeoni Corberano, ingenioso glutinatori, vel leuissimâ circumstantiâ, etiam quia insignes erant, significare poterat; cætera sic collecta fuit in fasciculos, papyraceo, aliove linteolo inuolucro connexos digerere, colligaréque, vt ipse sua manu, majusculo charactere perscriberet titulos, quibus quicquid in vnoquoque foret conclusum, admoneretur.

Cùm soleret verò speciatim literas scriptas in fasciculos colligare, prout variorum erant Virorum, locorumve, aut temporum; superscribebat antè quis, vnde, quo anno, mense, ac die perscripsisset; subijciebátque indiculum breuem rerum præcipuarum quas inter legendum subnotârat lineolis: vnde nempe adjuuabatur tum ad rescribendum distinctiùs, atque expeditiùs, tum ad inueniendum, siquid aliquando ex literis repeteretur. Siquid autem rerum nouarum contineretur in literis, quod alij sibi notum vellent, tum non promiscuè eas ostentabat; sed describi ita curabat, vt lineolis includeret quicquid ex scripto exclusum vellet; vocabula [illegible] hominum, rerum, negotiorumque ignorari interesset; ac, ne quid posset offendere, phrasim commutans, aut leniens.

Vt solebat porrò curare perscriptas ad se literas, ita quas ipse conscribebat, Amanuensibus exscribendas dabat, asseruatásque retinens exempla,

exempla, pro varietate, conditionéve seu regionum, seu hominum, in quaterniones compegit. Cùm rogatus verò aliquando esset, cur id ageret; respondit, non sanè quòd sua asseruatu digna putaret; sed quòd sæpenumerò interesset, quid pridem, nuperve aut scriptum, aut non scriptum foret, oculis subjicere; ac vel idem, aut eodem modò inculcaret cum tædio; vel omittere pergeret, de quo dubitaret, num antè scripsisset; vel repetere memoria non posset, quæ aliquando conquisiuisset, digessissétque impenso studio; vel non haberet vnde posset inficianteis vel cuiuspiam se monitos, conuincere; vel denique, si literæ sinistro quodam casu periissent, in recudendis laboraret.

Quod ad librorum lectionem spectat, parùm profectò otij, quod posset illi impendere, postremis vitæ annis superfuit. Siquidem totus penè fuit in conscribendis Epistolis; & cùm libros peruolitaret, fecit maximè, vt aliquid exciperet, quod transferre in illas posset. Quandocumque autem se lectioni dedit, progredi cursim aut transuolare loca difficilia solitus non est; sed lento gradu semper incessit, substititque, quoties occurrit, quod remoram injiceret. Hinc præstò semper calamum habuit, vt subjectâ lineolâ designaret loca obscura, & quicquid notatu videretur dignum. Dicebat se enim inde admoneri, vt libro resumpto, difficilem locum iteratò expenderet, obseruabilem memoriæ inculcaret, vsurpabilem statim inueniret. Quare neque fuit ex illis, qui lautos libros obscenare commaculare illis verentur similibus lineis, notisve marginalibus: pretiosissimos enim potiùs habuit, in quos plureis notas inserere potuit; vnde omneis ferè ante compactionem aluminosâ aquâ imbui, &, non tam fore margines præsentiens, folia chartæ puræ inseri mandauit. Solitus fuit etiam, si quid ab amicis obseruatum acciperet, aut inserere sua manu, aut per ipsosmet, vel alios, in Codices suos interscribenda procurare.

Eadem ratione, si quos habuit, vel dono datos, vel coëmptos, qui doctorum virorum fuissent, tantò semper cariores duxit, quantò plura illorum manu inter-exarata cognouit. Ex quo aliunde agnoscitur, studiosissimum illum fuisse habendorum autographorum, ac ineditorum præsertim, si qui obtineri ab Auctoribus, eorúmve hæredibus possent, quos in lucem edi, aut saltem, si per Auctores non liceret, exscribi sibi procurauit. Ea certè de causa semper habuit librarios, seu exscriptores paratos (quos inter sanè tacendus non est Amanuensium fidissimus, patientissimúsque Franciscus Parrotus) vt seu linguis vernaculis, seu Latina, Græca, Arabica, Turcica, aut alia quacumque quidpiam vellet, facerent satis. Scilicet passus nunquam est, vt minimum cuiuspiam incrementum, obseruatiúnve deperderetur; adeò semper fuit ea spe, vt ex ipso proficeret, prodesséve alicui posset.

Æquum est autem commemorare, cùm circa alia omnia argumenta sollicitus foret, oblitum sanè non fuisse ea, quæ sui essent muneris. Etenim cùm existimaret vnicuique hominū ad certum genus publicæ vitæ, seu pro nascendi conditione, seu ex electione propria destinato, in id præcipuè incumbendum, quod institutum postulat; cæterum licere ad alia studia, pro lubitu, diuertere; idcircò ipse cætera quidem consectatus est studia, at nō propterea intermisit se in ea arte exercere, quam norat, ac profitebatur. Iurisprudentiam semper excoluit Cujaciana illa, ac liberali methodo, quæ ex ipsis fontibus Iuris, potiusquàm ex Doctorum riuulis, Legum nitorem conspicuum facit. Hinc verò præcipuè amauit antiquitatis studium; quod eò maximè faceret; & præter Pandectas MSS. quos habuit, requisiuit etiam alios Codices, quòd quædam editorum loca expectarent ab ipsis lucem. Hac certè occasione memini, cùm aliquando dubitaret (& ne Pandectæ quidem Florentinæ prorsus satisfacerent) de genuina interpretatione Legis Neratius, circa retentam, amissamve solo animo possessionem, scripsisse eum Romam, vt ex veteri MSS. Cardinalis Barberini, ac Baccardi manu, textus Legis, cum scholiis marginalibus summa fide exscriberetur. Nimirum quoties forte præsensit, vt circa causam celebrem ferret in Senatu suffragium, nullum non mouit lapidem, ne illud ferret imparatus.

Sic pridem circa eam quæstionem, cui debeat accedere lucrum, creditori-ne, an debitori, vbi datis mutuò monetæ speciebus, æstimatio accesserit, ex interueniente Principis edicto: Pacium adhuc superstitem interpellauit per literas, vt quicquid vsquam ea de re obseruasset, communicaret. Sic nuper egit cum Salmasio, de pœnis olim apud Romanos, aliásque nationes præscriptis in eos, qui stationes deserunt, & animo potius pusillo, quàm malo, commissis sibi arcibus cedunt. Sic cum Bignonio, eximio illo, quem huius æui Scæuolam, ac Varronem dicere liceat, de auctoritate Legum Romanarum per Galliam, propter edicta Alarici, Caroli Magni, aliorúmque Principum, qui visi sunt leges Theodosiani Codicis, cæterásque ratas habere. Perscribebat ipse interea, quicquid ferè dici, aut excogitari hisce de rebus poterat; adeò semper erat locuplete penu, adeóque illi rescribebant debere eum solum se consulere, verùm cum ipsis ita agebat, vt circa ea, quæ iam nosset, congerenda non laborarent, ac in eo essent potius, vt nouum quidpiam offenderent.

Quod dixi porrò obiter circa antiquitatis studium, complectitur id maximè vniuersam Historiam, quam sic animo insertam habuerat, tenebátque, vt videri posset omnibus & locis, & temporibus interfuisse. Dictum quippe hoc semper habuit, conferre maximè historiā non illustrādo modò Iuris studio, sed componendæ etiam vitæ, animóque eximia quadam atque liberali delectatione afficiendo. Censebat enim quodammodo efficaciorem Philosophiā, quòd hæc quidem verbis homines erudiat, sed illa exemplis accendat; ac aliunde faciat, vt nos vitæ breuis pigeat, non

non debeat, quam reddi participem rerum, temporúmque præteritorum. Conquisiuit proinde semper nationum omnium Historicos, & cùm per-antiquos haberet per-caros, tum eos duxit carissimos, qui vel nostræ gentis essent, vel quomodocinque ad eam attinerent. Vt enim vix patienter tulit hominem ingenuum, qui in Orbe suo peregrinus esset, videre; ita colligere ipse voluit quicquid monumentis esset proditum, non de rebus modò ad Prouinciam, Galliámve speciatim pertinentibus; sed etiam de iis, quæ ad Italos, Hispanos, Germanos, Anglos, Hungaros spectarent, vniuersáque ad illos omneis, quibuscum hominibus nostris commercium, aut dissidium fuit.

Et quàm ardenter, putas, expetiit interpretationem, atque editionem Arabicorum Codicum; quos optimus Golius ex Oriente nuper aduexit, continentis historiam expeditionum, bellorúmque à Regibus nostris gestorum in Syria? Putauit enim posse fieri, vt eius nationis Scriptores secus, quàm nostrates multa recitârint, quæ nosse foret operæpretium; vt vel ex mutua collatione, elici, concerpíque posset narratio quædam verisimilior. Putauit etiam posse exinde plurima à nostris omissa suppleri, cùm ipse quoque innumera supplenda haberet ex variis illarum Regionum, atque temporum comitiis, diplomatibus, literis, sigillis, insignibus, inscriptionibus, numismatibus, aliísque id genus. Erat verò rerum huiuscemodi præ aliis impensè curiosus, quòd testeis esse diceret antiquitatis incorruptos, quódque ex iis addisceremus, quæ frustrà requireret quis ex historiographis omnibus.

Et memini quidem interdum, cùm veteris variæ conceptitatis dispiceret chartas, & numismata minutissimorum, ac semesorum characterum, obiectum id fuisse, quod Seneca habet, *Hunc tu otiosum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretiosa anxia subtilitate concinnat*; itémque illud, *Insanis veteres statuas Damasippus emendo*; ac eiusmodi alia. Verùm ipse, Non nescio, inquit, eiusmodi à multis rideri hæc studia, quasi, nec nobis ornamento, nec cæteris vsui sint: Ij tamen soli iure carpuntur, qui ad vanum, aut etiam nullam eruditionem hæc referunt; cùm plerique comparent solùm in ornamentum armariorum, ac parietum, nec alio fine habeant, quàm vt habere perhibeantur. Porrò laude digni videntur, nec tempus frustrà terere, qui talia conquirunt, expendunt, illustrant, vt bonis Authoribus legendis facem præferant; vt historiarum circumstantias perfectiùs clarificant, personasque, res, & actiones animo meliùs insigniant. Scilicet ex statuis, numismatibúsque cognoscere licet, quales fuerint vultus, habitúsque clarorum virorum, fœminarúmque illustrium, quorum nos actiones auditæ delectant; qua forma fuerint Dij, Deæque, & Heroes prisci, cum suis illis insignibus; cuiusmodi fuerint sua ornamenta, atque instrumenta religionum, bellorum, magistratuum, coronæ, currus, triumphi, sedilia, innumeráque id genus alia. Quæ, & plura cùm recenseret, tum prolatis compluribus monumentis, facto monstrauit; adeò vt intellexerint demùm plerique Auctorum obscuros, nec alia ratione intellecta locos.

Sæpenumerò etiam in admirationem rapuit, vbi ostendit, sine rebus huiuscemodi inspectis, atque exploratis, non posse intelligi quid Auctores velint, cùm tam sæpe mentionem faciant Numismatum, ac Ponderum, vt Talentorum, Siclorum, Drachmarum, Denariorum, Victoriatorum, Sestertiorum, itémque Assis, & partium eius, ac cæterorum bene multorum; de quibus cùm dissereret, immensámque copiam, & varietatem proferret, non paucos nouè obstupefecit. Ac speciatim quidem aliquando, cùm multitudine Vnciarum pondere, & forma diuersarum exhibita, rogatus fuit, quid sibi vellent symbola illarum tam varia. Nam singularem quidem globulum appositum dixit, non vt designaretur modò vnitas; sed etiam vt illius tumore, qui Græcè ὄγκος dicitur, ad vnciæ vocem fieret allusio. Eadem ratione in plerisque adiungi vncum, seu vncinum, vt pondus vnciale illatim notaretur. In quibusdam verò, ac præsertim Heracliis, literam, quæ Græcè dicitur ὄγγια, vt ea dissimulato ογγ, & ob castratam literas, ipse vox superstes idem patefaceret. Sic pleraque adiectam ☾ vnitatem significare, non tantùm quòd vnum hoc Sidus existat in noctem collustret; sed etiam quòd ex voce Luna, L detracto, vna superfit. Sic exhibitam in nonnullis Astragali faciem, quæ à iactu vocata vnio, vnitatem significare, etiam in quibusdam solùm intellecta, cùm in aduersa parte solùm appareret opposita facies, senio appellata. Similia quoque indicauit, in cæteris Libræ, siue Assis partibus vt cùm in Semisse declarauit, spicam idcircò appositam, quòd antiqui allusere ad semina, & semissis voces; sed hæc angustè sufficiat: vt pateat illum suo studio, sedulitate, & sagaci examine ea potuisse interpretari, quæ in libris nusquam extarent; ac tantò faciliùs audienteis stupore quodam percellerent.

Nam alioquin minùs fuit mirum (tametsi plerosque delectauit, neque id sine incredibili) quòd de Mensuris, deque vasis non minùs disertè verba habuit, quàm ipsis mensuris, vasísque antiquis coram positis, demonstrationem apertam fecit. Et sanè, quoties illi aut vas, aut numisma, aut statua, aut quicquid demùm aliud non vulgare oblatum est; ita semper solitus fuit, quàm primùm licuit, expendere, vt non in loculos referret, aut cæditum restitueret, quin perspexisset, quicquid de illo sciri posset, aut certè. Quippe & libros consulebat, & cum scientibus conferebat, & memoria repetebat quicquid obseruasset eò pertinens; &, vel capacitatem, vel pondus, vel formam vasis non arte explorabat; & eruditorum vbivis degentium requirebat sententiam; & coniecturas proprias, quas quomodocumque eliciere posset, congerebat; &, vt paucis dicam, rem non dimittebat, quousque nemo mortalem

tarum posset vberiùs cognoscere. Eò cùm peruenisset, tum demum quicquid nouerat, aut inserebat in librum eiusdem, affinísve materiæ; aut schedæ commentariis interponendæ consignabat; aut certè ansam arripiebat conscribendi vnam, pluresve Epistolas, in quibus laboris fructum explicaret. Quare nihil mirum, si cùm totà vità sedulitate hac fuerit, nihil tandem posset obiici, quod quasi alter Oedipus non statim interpretaretur.

Eodem porrò modo sese comparauit circa res Naturæ admirabileis; de quibus, quia passim varia diximus, non est cur specialia quidpiam attexamus. Meminisse id sufficit, neminem plura aut obseruasse, aut obseruari procurasse, vt aliquæ tandem saniores, pinguioresque vulgaribus notiones rerum elicerentur: qua de causa suspexit genium, comprobauitque institutum Cancellarij Angliarum magni, Francisci Verulamij, quem sæpius doluit non conuenisse, superstitem adhuc, cùm fuit, vertitque postremùm Parisio. Displicebat profectò illi quæ Physica vulgò docerent in Scholis, tanquam nimis verbatica, & ingeniorum potiùs terebris, quàm experimentis naturæ innixa. Hinc corrugare solebat frontem, totúmque vultum contrahere, cùm incidisset in Physicos, qui subtilitate potiùs, quàm solliditate certarent; & acumen licèt commendaret, dolebat tamen ipsum verbis, distinctiunculisque potiùs deteri, quàm penetrandis ipsis rebus, ne sua quidem fronte perspectis, impendi. Ac si illi quidem forent opiniosissimi, & siue Aristotelei, siue alij Sectæ deditissimi homines, ipse illos sibi sapere sinebat, neque quidpiam contestabatur: sin autem ij essent, qui veritatis amore præiudicium deponerent, & leniter audire vellent, quàm contumaciter obloqui; tum eos sermones ipse fundebat, qui ab illis cum voluptate, & applausu exciperentur. Nam quantumcumque aliquas eius opiniones non protinùs probarent, mirè tamen afficiebantur, dum sua ratiocinia confirmaret semper, aut obseruatione rerum, quæ, licèt vulgares, non satis tamen aduerterentur; aut relatione tam propriorum, quàm alienorum experimentorum, quæ profectò semper multa potuit (adeò fuit semper aduocandorum, congerendorúmque curiosus) aut exhibitione ipsarummet rerum, de quibus quæstio incidisset: incredibili enim abundauit copiâ variorum mineralium, lapidum, plantarum, animalium, quæ quocunque pretio, aut quacunque arte, haberi, ac seruari possint.

Ex his ferè elicitur non placuisse ipsi Dialecticas illas, Metaphysicásve argutias, quæ nihil boni frugis haberent, & fœcundis solùm clamosissimis contentionibus essent comparatæ. Tametsi enim delectabatur, dum quid argutè concluderetur; simul tamen ægrè ferebat, quod foret de re nihili. Sic sæpe etiam afficiebatur, cùm audiret verba facienteis de rebus illis sublimibus, ac non cadentibus in sensum. Nam posse quidem humanam mentem ad vsque Ideas, & separatas Substantias intelligendas prouehi, id mirabatur, commendabátque; at somniare tamen de illis tam multa, & analogiis, ratiociniisque adeò leuibus communire, id non comprobabat, sed miserabatur. Dolebat nimirum, præclara ingenia prætergredi incognita, intactáque ea, quæ oculis patent, subiiciunturque manibus; excurrere verò ad ea, quæ ne coniecturâ quidem verisimili attingere licet. Quin dicebat etiam subvereri se, ne Doctores sibi nimium arrogent, cùm præter ea, quæ Fides docet, adeò confidenter de Deo, rebúsque diuinis disputant tam multa. Nam inconcussa quidem habenda Decreta omnia Fidei; at quæ præterea edisserunt, non esse posse non incomperta: & cùm nihil ab vno, nisi pluribus reclamantibus defendatur, videri posse sacratissimi argumenti maiestatem minui. Hacce de causa ferebat quidem publicas illas de Logicis, Physicis, Medicis, aliisque huiusmodi rebus parum iuuanteis altercationes: at circa res Theologicas, impatienter ferebat frontem, qua conspiciebat homines assumenteis se probaturos Deum non esse, vel non vnum, impotentem, imprudentem, miserum, alia: quoniam tametsi id fieri veritatis illustrandæ causâ diceretur, parùm tamen decorè fieret; neque vllus Princeps, cordatúsve vir similia de se, cùm præsertim nihil opus foret, controuerti non ægrè ferret.

Æquiùs tolerabat disceptari mores, dum tamen etiam Religionis, Patriæque statuta illæsa manerent. Censebat enim quam-maximam habendam esse legum rationem, quæ desiderandæ quidem essent optimæ, at qualescumque tamen essent, venerationem mererentur. In earum quippe obseruatione salutem ciuium consistere; adeò vt etiam minùs iustæ iniustioribus visis salubriores forent, si religiosè obseruarentur. Porrò qui sic affecti essent, minùs improbabat, si aliunde ritus institutáque variarum gentium speculando cognoscerent, & cum nostratibus etiam compararent. Hinc enim putabat hominem ingenuum exuere posse præoccupationem, qua vulgus legem naturæ putat, quicquid sibi in vsu est, nihilque ritè fieri, quod moribus suis videatur alienum. Nempe cùm omnibus discussis, viderit cæteras nationes suos quoque mores suis tueri rationibus, & vnamquamque reliquarum consuetudines improbare; tum posse illum animum suum supra vulgarem conditionem extollere, & defensurum quidem sua, sed æquum tamen se præbiturum aduersus omneis homines, futurúmque, Socratis instar, non vnius tantum regionis, sed Vniuersi totius ciuem; nihil admiraturum in rebus humanis, &, vt paucis dicam, ea exstiturum temperatione animi, vt maximam tranquillitatem, maximúmque adeò bonum consequatur.

Eam certè ob causam, non ex libris, narrationibúsque euulgatis modò, varietatem morum eruebat, & vel solus, vel cum amicis subiiciebat examini: sed diligentissimè etiam quotquot aduenirent ex dissitis locis, rogabat ecquid illeic gentium circa instituta speciale notassent; ac si quoquoversùm qui discederent,

discederent, vt amarent, adhortabatur. Hac verò ratione sic erat imbutus nationibus omnium tam antiquis, quàm recentibus moribus, vt nihil penè nouum renunciari posset; vtque apud omnes sine natus, siue conuersatus fuisse videretur; atque adeò ad bonitatem, quâ sponte naturæ aduersus omnes efferebatur, id humanitatis genus adderet, quo cuiusuis demum conditionis homines, tanquam fratres complectebatur; paratus omnibus prodesse, nocere autem nemini. Nam exosa quidem habebat vitia illa teterrima, impietatem, crudelitatem, malitiam, perfidiam, & vno verbo cætera: sed humanam tamen naturam à prauitate seponens, & considerans, commiserabatur, quòd illa præ imbecillitate, excæcationéque non teneret virtutis viam. Scilicet homines non satis animum aduertere ad cupiditatum naturam, & ad germanos bonorum fines. Si enim perspectum haberent, quàm pauca naturæ sufficiant, exularent dolus, & fraus, quibus superuacua quæruntur; &, si agnoscerent opum vsum, non exularent humanitas, honestas, moderatio, sine quibus societas, priuataque vita continuò turbatur.

Ad hæc, Mathematicas Artes, quantùm poterat, excolebat, quòd altercationibus illis, de quibus antè dicebamus, minimè forent obnoxiæ; & mentem aliunde sic imbuerent, vt partæ per demonstrationem veritati assuefacta, quâ veri specie non facilè deciperetur; ac demum sui euidentia, certitudinéque eam voluptatem crearent, quâ major, & honestior, constantiórque esse non possit. Et non vacauit quidem scrupulosè singulis illarum partibus incumbere; sed nosse tamen voluit quæcumque præcipua, atque faciliora in omnibus fuerunt. Adamauit autem præsertim Astronomiam, quòd homo natus ad contemplandum, nihil posset majus, sublimius, excellentius, illustribus illis plagis inspectare. Deinde Geographiam, quòd illa, vnà cum Chronologia, Historiam maximè collustrent, præstentque ne Viri ingenui, ac aliunde literati, gerant sese pro pueris; quin potiùs in totius Orbis, atque temporis quasi possessionem mittantur. Posteà Opticem, quòd per illam explicentur causæ tam multarum rerum, quæ apparent oculis, quæque vel mirabilia habentur, vel nisi habeantur, sola familiaritas, & inconsiderantia facit.

Hinc illum Pictura mirè delectauit, eâque occasione & Pictores aluit, & tabulas varias, imaginésque obtinuit, quarum præstantiam dijudicare, si quis alius, maximè nôrat. Frequenter verò testatus est, pœnituisse maximè, quòd à teneris vsque annis pingendi artem non didicisset; optaréque, si fieri posset, digitis duobus sinistræ manus redemptam peritiam, quâ dextra careret. Quippe tametsi tam in Patria, quàm extra illam implorasset Pictorum variorum industriam, effigiandis rebus, quæ occurrerent; nihilominùs neque semper adfuisse sibi peritorum copiam, neque potuisse alienas manus adeò frequenter vsurpari, ac sibi è re fuerat. Pari ratione Cælaturam, Sculpturam, Plasticen amauit, ac artifices habuit, qui antiqua opera vel restaurarent, vel imitarentur. Pari quoque Architecturam, vniuersámque Mechanicam, seu quæ machinis, organísque artificiosis circa aquam, & cætera, res mirabiles exsequuntur. Pari etiam Agriculturam, & vt breuiter faciam, omnem artem, atque industriam: adeò semper illius mens non ad vnum quasi Cynosuram, aut Helicen; sed ad omnium artium, ac disciplinarum veluti Cælum; obtutum intendit.

Superest aliquid adjiciam de opinione vulgò effusa, quòd componendis variis Libris & Tractatibus admouerit manum. Esse nè haud negandum quidem, quin dedisset spem multam fecisset edendi in lucem Antiquitates Prouinciæ, euulgandique electiones in numismata, selectaque alia præclara rerum monumenta: quin flagrasset pridem desiderio extruendi Commentarios de Mediceis Sideribus, & Kalendario Constantiniano; quin voluisset perfectum opus de ponderibus, & mensuris publici Iuris facere; quin multa quoque alia argumenta nec affectasset: quoniam, vt nullum fuit genus laudabilis eruditionis, quod animi sui amplitudine, curiositatéque non fuerit complexus; ita nihil propemodùm fuit, de quo aliquid scribere peracutè non destinarit. Verumtamen nihil demùm fuit, cuius scriptionem fuerit aggressus, si ea excipias, quæ, vt innui, in Epistolas transsumpta inseruit; nisi de libello quidem illo indigitato Sy... quid sentiendum foret, dictum est ... Is nempe optimus Vir fuit, qui fastidium nunquam putarit, quantumcunque documentorum aliqua de re obtinuisset ... vt toto quidem æuo congesserit vasta ... gnaro quolibet; sed, quia quo plura ... ciscebatur, eò sibi plura deesse censebat, nihil tandem digesserit, imò ne inchoarit quidem.

Memini verò, cùm fatigaret à compr... cialibus circa Historiam Prouinciæ (... et breui foret proditura) quæsiisse ... quonam vsque vellet respondere ... aliud, quàm laboris quidpiam adhuc ... esse, ac tum subridendo excepisse ... interesse, vt opinio peruulgaretur de ... manu breui imponenda Historiæ, quòd ... tinere plurimi desiderantes sui, ... tionem in illa haberi, maturarent verò ... ferre vetusta quæpiam monumenta ... eis, ne rogati quidem, communica... forent. Adeò spectasse quidem illum, ... ret demùm Regensium fœdere, ... sumque illam congeriem eò ... re, ac omnibus ritè digestis aliquid ... eâque ratione pertexere, vt mereri ... cem videretur: attamen diffidisse quoque ... de sua valetudine, quam (magnis longe ... curis curantibus) de illa otij felicitate; ... pertinentiam, quod contigisset circa ... superiunt, quò ne recluserat quidem ... circa memoratam historiam; tametsi Valesius, qui auctor comportandi fuerat, sollicitaret, & sollicitatorem, scribámque ...

Qua

Quia nihil idem subverteretur; & omnia tamen petere nollet, id cepit consilium, quod iam diximus, vt ex occasionibus interdum sumptis, interdum quaesitis, Epistolas conscriberet, in quas praecipua quaeque referret. Hinc dicere licet plerasque extare, quae voluminis effertissimae pro totidem libris haberi, ac in lucem edi omninò mererentur. Huiusmodi complures sunt, in quibus de rebus antiquis, ac rebus naturae mirabilibus ita disserit, vt nemo non inde eruditi possit. Minimè autem grauabatur, quae rara haberet eius generis, cum viris & bonis, & doctis communicare; quoniam eruditos semper deligebat, qui exinde proficerent, & in elaborandis variis operibus adiuuarentur. Perinde enim esse censebat, seu ipso, seu alij publica illa facerent; si modò ea in lucem exirent, quae legi vtiliter possent. Quinetiam sperabat, ac prosequebatur, vt, si illa inserta forent caeterorum operibus, tantò vtiliora fierent, quantò per manus eruditas illustrata euaderent.

Scilicet itaque non alio fine quaerere, & suggerere, quàm vt essent irritamenta praeclaris ingeniis, ad commiscendum meliora. Esse enim se imparem, qui foetum maturum, dignéque produceret, aut articulatim lambendo formaret; foelicem satis, si quandocumque parturientibus obstetricaretur. Solebat proinde, etiam non rogatus, cuivis scribenti ita adesse, vt nihil non subministraret, seu ex propriis obseruatis, seu ex eruditis (non suis modò, sed aliorum etiam ob eam causam impertitis) seu ex MSS. quos vel haberet, vel ex Bibliothecis quibuslibet obtinere satagebat. Ne memorem, quòd nemini ad scribendum quidpiam de re quacunque idoneum, non sollicitauerit, impedimenta, si quae forent, amolitus non fuerit, pecuniam, libros, & alia, si quae opus essent, non fuerit largitus.

Sed de Epistolis dicere vt pergam, sunt etiam dignissimae typis Morales complures, quibus consolatur, hortatur, dissuadet, aliaque miro cum lepore, ac energia exsequitur. Sed nulla quam, vt puto, facundior, quàm dum literatos viros admonet, vt à simultatibus caueant, à conuitiis, dicteriisque mordacibus abstineant, antiquitati honorem habeant, nec sine specie aliqua reuerentiae ab ea discedant; iudicium de rebus obscuris, atque controuersis non praecipitent, ambigua pro certis neque complectantur, neque diuendant; proferre sua potiùs, quàm conterere aliena studeant; non eos imitentur, qui licet factitij numerantur in egerendis quotquot occurrunt lapidibus, aut fasciculum rosarum lecturi, spinas priùs omneis ex roseto demoliantur; pateant, excusent, clement, si quid peccatum ab aliis; cogitentque, nequissimum tandem dignos laude censendus sit, si impeccabilis duntaxat laudandus; gratè potiùs accipiant, quod illi glaciem secuerint, callesque asperrimos complanare saltem tentarint, agnoscant nihil esse initio perfectum, neminémque sunt contentus collatorum in publicum, nisi aliquam potiùs gratiam, quàm reprehensionem speraret: meminerint se homines esse, & lapsibus quoque obnoxios, ac eo nomine merituros, vt sibi quoque ignoscatur, si ipsi in alios aequi fuerint; atque id genus alia, quae referre prolixum foret. Sunt quoque Epistolae aliae, quibus commendat, petit, excusat, gratulatur, expostulat, caeteráque similia agit, tanta venustate, & gratia, vt desiderari nihil possit, adeò notus fuit seruando decoro, excogitandis rationibus, affectionibus commouendis. Praeterea autem illum persaepè Latinè scripsisse; ac vsum praesertim Gallico sermone, aut Italico, cuius suauitatem, venerémque omnem suis non modò Epistolis, sed colloquiis etiam cum viris Italis expressit. Ac talis quidem ille Vir fuit.

Redeo iam ad tempus, quo praediximus ipsum incidisse in lethalem morbum. Taceri 1637.
verò primùm non debet, percrebuisse Romae ante paucos menses rumorem de illius morte, indéque Parisios etiam peruenisse: vnde Valauesius illeic tum degens, literas dedit congratulatorias, & meliorum votorum plenas. Non silendum etiam, quòd ipse Peireskius, quatriduo priusquàm decumberet, huiusmodi somnium nobis enarrauit. Videbar, inquit, audire Sacrum in Sacello Palatij, cum prolapso fastigio, contignationéque effracta, ipse, aliique Senatores, ac Sacerdos obruti sumus. Cùm verò ad strepitum primum vellet Sacerdos expauefactus sacrificium deserere, Ecquid, inquam, times, ò bone, qui Deum habes prae manibus? Quanquam haec attingo, non vt videar portenta quaedam congerere (vt solent multae fabulae pari occasione narrari) sed ne ad finem properanti praetermittatur aliquid, quod singulare videri possit. Caeterùm enim fabulas dixi, quae referuntur vulgò similia; quòd nisi planè falsa sint, occasione saltem huc detorquentur, & mero casu potiùs contingunt, quàm ex indicato naturae, cui majori curae non est sapiens, quàm morio; clarus, quàm obscurus. Quod ad memorata certè attinet, non hac sola vice rumor similis de Peireskij morte fuerat euulgatus, vt suis locis attigimus: potuit autem tantò facilius occasionem accipere, quantò saepius solitum est ipsum cum morbis colluctari. Aliunde dies non multi erant, ex quo tectum Palatij magna ex parte conciderat: quare nihil mirum, si ea casus animo Peireskij insitus sui speciem, vt vulgò fit, inter dormiendum excitauit; sed mixtis aliis circumstantiis, ob factam aliarum specierum intercedentium confusionem.

Vtcumque sit, inualescebant tota vrbe malignae febres, eámque ob causam, cùm nullum sibi praetermissum officium vellet, non ibat modò ad Praesidem primum, cuiusque vxorem iam conualescentem, vt inuiseret; sed aliis quoque frequens aderat, de quorum salute sollicitus erat. In iis fuere & Franciscus à Sancto Marco laudatus Senator, cuius amorem ingenuum, constantémque summè colebat, & Gregorius Francus familiaris Medicus, in quo artis

peritiam, lenitatéque morum afflabat; & Natalis Galliardus tantæ indolis adolescens, quem vt sperabat aliquando in iudiciis regnaturum, ita ob insignem affectum, quo erga bonas literas accensum nôrat, deperibat. Cùm essent & complures alij, ac morbi essent populares, & sermones ingruescerent, neque tamen ipse propterea aut abstineret à Senatu, aut à curandis amicorum, domesticisque negotiis, aut ab adiuuandis studiosis, aut ab Epistolis scribendis, aut à disquirendis, atque obseruandis rebus variis; difficile sanè non fuit id, quod euênit, augurari. Accessit, quod cùm inuisisset Massiliensem quendam amicum in diuersorio decumbentem, transferri illum in ædeis suas, vt nitidiùs, studiosiúsque curaretur, voluerit, ac sæpiùs ipsi assuerit, & per ipsum quoque delirium, aliáque morbi symptomata artetiam attrectauerit, idonea verba dederit, de victu, déque omnibus necessariis ipsi rebus continenter prouiderit. Ac ille quidem tandem conualuit; verùm dum conualesceret, cœpit Peireskius malè habere.

Dies erat Iunij decimus, cùm sub auroram expergefactus, vbi agnouit sese indefessum, ob sudoris frequentiam, tota nocte non commutasse (vt bis, aut ter debuerat) & persensit intereà cum leui sudore frigus horridiusculum, oculos aperuit; & cubiculi non ritè occlusam fenestram conspiciens, morbum sibi ipse præsagijt. Hinc cœpit capite dolere, sed surrexit tamen, & Curiæ interfuit, amicósque, & ægros quosdam pro more inuisit, atque salutauit. Domum regressus, cùm dolor ille nihilo fieret remissior, grandere pauculis [illegible], sperans (quod antè dixeram illi non rarò successisse) fore, vt integrum diem abstineret planè à cibo, & potu, ingruens malum auerteretur. Totum pomeridianum tempus aut sedit, aut decubuit; donec sub Solis occasum inuisenti illum optimo Campinio occurrere voluit, tunicâ assumptâ, & post conscertos multos sermones, ad limen domus deducere. Exeunte illo, aduenêre, salutauerúntque Raymondus Maranus Guillelmi filius, & in eadem Tolosana Academia Iuris Professor, cum ingenuo adolescente Fratris Consiliarij filio, quibuscum aliquandiu agendum in atrio, ac denudato capite fuit: cùm simul intereà de ipsis domo excipiendis curam agitaret, foretque multùm anxius, propter occupatam, quæ illis magis congrueret, ædium partem. Ægrè posteà conscendit gradus; & cùm se demùm recepisset in cubiculum, doléque cum febre ingrauesceret, parum iusculi solùm hausit. Obseruârat, quoties à cibo, potúque prorsùs temperaret, nulla se laborare sici, quare tum, iusculo assumpto, sitire sese comperiens, haud boni esse ominis dixit.

Die insequenti, quo festum fuit Dominici Corporis, rogatum misit, cuius supra aliquoties meminimus, celebrem Iuris antecessorem Hannibalem Fabrotum, qui cum hospitibus versaretur. Ipse totum diem decubuit ac præter febrim, dolorem renum, hæmorrhoidúmque persensit. Die alio secta ipsi vena, & perseuerante febre [illegible] interdictum. Sub vesperam decimi [illegible] lor capitis, cum febre increuit. [illegible] lò meliùs habuit, voluitque [illegible] sios Cursore, qui à Valagesia [illegible] lerat, manu sua gesserit: [illegible] quàm ter tentauit, téque calamum [illegible] vitium esse opinabatur, commutauit, [illegible] tandem versus ita manus hæsit, vt illa [illegible] ma ipsi fuerit inscriptio. Cùm [illegible] ni Saluatori; quo Medico tam [illegible] apparanda potione ægre conquisisset, [illegible] illam proximo mane; & si alter [illegible] habens, in curas varias inuoluit.

Die decimo sexto literas [illegible] cauit, quibus morbum excusauit: & [illegible] noctem tamen apparuere illi ad [illegible] quentissima exanthemata satis magna [illegible] bicunda. Subsequutum est febris [illegible] tum, & nox insomnis penitus. Hinc [illegible] sub vesperam correptus est languore [illegible] dextri pedis suffragine, vt [illegible] tium, quod in morbis huiusmodi & [illegible] & vehemens erat. Ac die quidem [illegible] quente, quo iam difficilior facta [illegible] tentatus delirio non fuit; sed fuit [illegible] cimo-nono, agnoscentem me, ac [illegible] dictos obseruaui. Die vigesimo, [illegible] tanta fuit, quanta superioribus, [illegible] tia, aliquantò se meliùs habuit; [illegible] meridie delirium apparuit paullò [illegible] tamen id fuit semper tranquillum, [illegible] durarat perspectum. Nimirùm [illegible] vatum alloqui volebat, & [illegible] quebatur, & submissè, difficilè, [illegible] proinebat verba.

Die sequente delirium fuit [illegible] mentius; sed vehementius [illegible] bri, per quam denuò apparuerunt [illegible] exanthemata; & quæ nonnihil [illegible] cucurbitulæ applicitæ fuerunt. Cùm [illegible] tur proindè tam Saluatori, quàm [illegible] fulano Medico periculosè laborare, [illegible] dendum nobis fuit, ne absque [illegible] Viatico exiret è viuis. Re illi proposita, [illegible] nuit, Sacrúmque prætereà intra cubiculum audire vigesimo secundo optauit. Quod memoratus Minutius, ex Minimorum [illegible] ne, licentiâ ab Archiepiscopo impetratâ, Sacrum fecit, & Sacramentum [illegible] cum illi ministrauit. Excepit prius [illegible] tem optimus Rector Congregationis [illegible] toriæ Iacobus Resius, qui pridem, [illegible] incolumis foret, excipere confessionem [illegible] sata hæc sub horam nonam, cùm [illegible] nenter sellæ insedisset, ea impost [illegible] vt facere posset vrinæ [illegible] lioremque.

Defessum nimis arbitrabamur, [illegible] encoeri cœpit, sermonésque [illegible] vt capita quædam Testamenti [illegible] cipua fuêre, Velle se condi in [illegible] pulcro è terra, Sacellum [illegible] Dominicanorum, quod ad [illegible] majoris altaris, Legare ipsis Dominicanis [illegible] bras Turonenses trecentas, Oratorij Patribus mille. Mihi Mathematicos libros [illegible] instrumentis omnibus, & ex libris [illegible]

arbitratu meo volumina centum, cum Vandelini effigie. Scipioni Peterio, in pignus affectus, Florentinorum Pandectarum exemplum; Hannibali Fabroto volumina de Iure sex, pro arbitratu deligenda; Balthazari Vitalis sex numismata, pro eius delectu: Archino Olivario ex antiquis annulis vnum; Bonifacio Borrillio iconem Rubenij. Nepoti, Isabellæ filiolis, Vxoris officiosis, famulis (quos inter meminisse voluit Antonij Agarrati, operam mihi inter obseruandum res cælestes conferentis) summas pecuniæ varias. Illi, quem ad aurem Fratri nominarat (euentus autem Cardinalem Barberinum fuisse probauit) Pentateuchum Samaritanum. Hæredem instituere Fratrem, & testamenti curatores Honoratum Agutium Senatorem, & mox nominatum Balthazarem Vitalem. Id cùm in acta fuisset relatum, publicèque sub vesperam, subscribere ipse, præ debilitate, non potuit. Vrina interim retenta, tumórque magnus, ac intensus ad ipsam vesicæ regionem subortus.

Die vigesimo tertio manè, satis quietè se habuit, ægréque tulit fomenta quædam tumori illi applicari. Circiter meridiem hortatus est me, ne Solis altitudinem inobseruatam præterirem; meminitque interrogare, Solstitium-ne exactum foret. Nō multò post verba delirij; sed curiosi semper, atque eruditi. Sub horam quartam, educenda Chirurgi ope vrina fuit. Is, cùm cereâ candelâ vsus nihil proficeret, catheterem, seu organum Algalium dictum vsurpauit. Et satis quidem tum detrimentum; sed immenso Viri labore, cui, cùm stare ipse non posset, continendus erectus fuit. Cùm non-nihil interquieuisset, epistolium ad fratrem dictauit: ac post horam nonam Chirurgus iterùm vrinam eduxit: verùm parùm abfuit, quin deficeret tanto dolore, tanta simul lassitudine fuit affectus.

Die eodem vigesimo quarto, ac sub ipsum exortum Solis, rogauit illum Minutius, num sibi extremam Vnctionem administrari pateretur. Annuit se id etiam optare; & cùm paullò post Parochum adesse renunciauimus, Valde sum ipsi obstrictus, inquit. Tum innuens vt autem sibi admonerem, mandauit curarem libras duodecim Parocho extemplò donari. Sic semper sollicitus fuerat de persoluendis tam Medico, quàm Chirurgo in quoscunque dies honorariis. Cæterùm, cùm absolutiones à Parocho pronunciarentur, ipse sponte, ac manu sua sese Crucis signo communijt. Testatus est etiam oblectari se, cùm inunctio peragereutur. Adsisti deinde, ac iussi bono esse animo: nam si Deus quidem hanc vitæ, laborúmque metam præscripsisset, fortiter ferendum, sequendúmque Ducem, quo solitus erat animo infracto. Hæc tenera ad verba annuit leniter. Pronunciauit postea Minutius generalem absolutionem; &, cùm proposuisset dimittendum aliis, vt vellet sibi à Deo dimissum, quicquid in ipsum peccauerant; respondit statim, ita esto.

Interim regio abdominis, quam prætumidam, intensámque jam diximus, emolliri non-nihil visa, ita deinceps tensa est, vt questus fuerit se suffocari. Abstinerat à die superiore cataplasmata; tum autem superueniente Resius, vnà cum Minutio, rogauit, vt Dei amore applicationem pateretur. Ille autem, quia ergo vobis ita videtur, ita fiat. Non longū tamen pertulit tempus; sed amoueri breui post iussit, suffocari se iterùm conquestus. In remedium ergo ciendæ vrinæ quæsitus Chirurgus; sed is in villam nescio quam, aut quid acturus discesserat. Requisiti alij, vel manum adhibere ausi non sunt, vel destituti organo fuerunt. Iussit intereà se sellæ imponi, verùm, demissis pedibus, sustentare se jam amplius nihil potuit; imò supra sellam ita est collapsus, vt dejecto collo, distortisque oculis visus fuerit nobis animam efflare.

Restitutus lecto sic vires resumpsit, vt potuerit adhuc de suffocatione queri. Adueniēre tum primus Præses, ipsiúsque coniux, qui Cursorem nouum ad Chirurgum euocandum instigârunt. Accersito interim alio, in extensa lecti constitutus fuit; sed Chirurgo frustrà admitente, ob contractum præputium, catheterem inducere, est iterum planè collapsus. Resumpserat aliquid virium, cùm Chirurgus alius sub meridiem rediit, organúm vis tandem intrusit, vrinámque frustrà excitare tentauit; ac ipse defecit jam tertiùm, lectóque licèt repositus, parùm virium recuperauit. Verbum certè nullum deinceps emisit; tametsi creberrima illa, difficillimáque respiratio visa est interdū vocalis. Hinc à Resio admonitus, vt Seruatoris IESV nomen salutiferum pronunciaret, obsecundare non potuit; & rogante illo, vt signum pietatis, quale posset, ostenderet, ostendit aliquoties, oculis sublimè elatis. Denique tot laboribus, doloribúsque conflictatus, animam Deo reddidit, paullò ante horam à meridie tertiam: cùm vixisset annos LVI, menses VI, dies XII, horas XX.

Ab excessu, curauit Nepos perhonorificum apparari funus. Et quia tum domi versabatur plastes, sculptórque egregius Petrus Paullonus, quem [illegible] ante duos menses Romā redeuntem detinuerat, vt & iteracam Dianæ statuam, & Tripodem lacerum, & opera alia marmorea restitueret; ideò vsurpata illius industria, vt gypseum plasma desformaretur ex totius oris dimensionibus, quò deinceps statua quam-simillima ex marmore confiiceretur. Medicis quoque visum est partes corporis internas spectare, vt mortis causam, licèt non foret prorsus obscura, perspicerent. Itaque nocte consequente in id incubuerunt, exsectóque cadauere, deprehenderunt cor, jecur, pulmones, cætera non malè affecta; vesicam verò parte anteriore id contraxisse vitium, vt madefactæ papyri instar, vel leui tactu discerperetur. Hinc credimus illam ab vno, alteróve die disruptam, vrinámque proinde effusam in regionem abdominis, memoratum illum tumorem creasse. Postica pars sana, & integra magis: in fundo autem copiosum phlegma, cum arenulis non admodùm multis. Ad sphinctterem

caruncula, callosáve substantia fuit, quæ inferne innehata, & trieme prope digiti densa meatus orificium obstruebat. In sinistro rene nihil insolitum: at in dextro fuere arenulæ multæ; cum plerisque calculis, ex quibus tres majores visi; vnus quasi amygdalum: cæteri duo quasi lupini. Ex hac ergo causa nephritis ad dextrum latus fuerat; vt stranguria ex obturato per carunculam orificio. Insequenti die, qui fuit VII. Kal. Quintileis, elatum funus magna pompa, magno omnium bonorum luctu; conditúmque fuit, dum sacra solemni more peragerentur, in illo majorum conditorio, ad ædem Divi Dominici, vndecima hora ante-meridiana.

Aberat magno suo dolore Valauesius frater Parisiis, cùm tristo fatum nunciatum est. Præter enim acerbitatem, desideriúmque erepti carissimi capitis, mœstitiam auxit, quòd assidere laboranti non contigisset, quòd non fouere deficientem, non satiari vultu, & complexibus, non mandata excipere, non extremas voces, quas penitùs menti figeret, audire. Qui illi casum aperuere, literásque nostras simul reddidere, fuere eximij Fratres illi Puteani, quibus amicis optimis Fratrum vterque semper est vsus. Ex iis natu major Petro Seguerio Cancellario carus, rem illi nunciandam suscepit: Cùm ipsum verò offendisset magna frequentia circumseptum, &, rogatus num quidpiam vellet, quod esset rei significasset; tum ille, secedamus inquit, grauiorem enim casum narras, & vir ille major, amicísque carior nobis extitit, quàm vt obiter dolendum videatur. Valauesius autem, consternatus licèt, generosè tamen animos resumpsit, & Cardinalem Lugdunensem conuenit, qui ipse quoque pro amore, quo erga Fratrem fuerat, testatus est insignem luctum. Accessit etiam ad maximum, & toto Orbe, totóque æuo celebrandum Ioannem Armandum Plessæum Cardinalem Richelium, qui & copiosè significauit quàm carum haberet τοῦ μακαρίτου memoriam, & Abbatiam Aquistriensem vltrò collatam voluit eius ex sorore nepoti, ac Præsidis rationum primi Henrici Seguirani filio. Adueniens deinde post vnum, alterúmve mensem in Prouinciam, nihil potiùs habuit, quàm iusta persoluere, adesséque etiam exequiis, quas, constituto Cenotaphio, Riantienses celebres fecerunt. Scripsit quoque illicò Genuam, vt marmor inde accerseretur, erigendo monumento, quod & Fraterno nomini & amori mutuo esset consentaneum.

Cæterùm statim percrebuit rumor, intercidisse Peireskium, quà Orbis patet literatorum; qui vniuersè perculsi sunt, quasi Parente, ac Principe rei literariæ defuncto. Nempe cùm omnium spes foueret, animos omnium erigeret, omnibus præsidio, & auxilio esset, non potuere omnes non frangi, concideréque animis, quasi subducto spiritu, quo vniuersi animabantur. Statim autem dico: nam ecce Lugduno etiam Batauorum, III. Eidus Iulias datæ à Salmasio ad Puteanos literæ sunt, quibus se ineptum ad omnia ex renunciata morte perscripsit. Et ne prætercam quæ subdidit, *Impar sum*, inquit, *animi firmandi, qui animo planè despondeo, studiáque mihi ... bro loco, ex quo ille non superest, qui ipsorum fautor, promotórque erat. Ad temperaturam quidem desiderium, si licuisset, superstitis ... facere affectum, quem ob collata beneficia merito iure conceperam: nunc autem est mihi ... duo ingrato, quando ille est grati animi significationi præmortuus. Quod possum, illud faciam, vt ipsius memoriam veneratione prosequar, & scriptis meis ea transfundam testimonia in posterum, quæ incomparabilis virtus, meritáque nunquam satis æstimanda deposcunt ab homine, qui illum, dum vixit, suspexit, pluráque ab ipso beneficia, quàm alio quoquam mortalium tulit. Sed dicere plura non possum, quòd ... lachrymas, & necesse est stylum hic abrumpam.* Ecce aliunde literæ Romà postridie eas Idus conscriptæ à Naudæo sunt, quibus hæc inter cætera. *Heu rerum vices! heu fata infanda! heu mors acerba, & infensa bonis omnibus, quæ ... slenti lætitiæ intercessit; Viro illo incomparabili, quo cùm nihil minùs, quàm de eius obitu ... barem, è viuis sublato! Vbi enim crinitum Sidus effulsit? vbi de cælo tonuit? vbi terra ... fragores insoliti, spectra dyræ, & portenta apparuere, in eius Viri, omnium maximi, omnium optimi, sapientissimique interitu? sanè ludunt ...* &c. Alias prætereo literas, in quibus illa passim leguntur, *Nulla ferent talem sæcla futura virum.* Et, *Quando vllum inuenient parem?* Et, *Occidit igitur spes nostra! occidit Sol noster! occidere Charites! occidere generis humani deliciæ! occidit ille, Solus qui tristeis hac tempestate Camœnas respexit!*

Alias etiam prætereo, quibus amici, conditique, in quorum pectoribus candor, & gratitudo inhabitat, vt dolorem testati ... sic consolationem mutuam adhibuere. Potuere ad me complures; sed principem locum eæ tenent, quibus Io. Ludouicus Guezius Balzacus, celebris ille scilicet, cui ... non Gallicè modò, sed Latinè etiam scribentium elegantiæ palmam non facilè cedat, singulariter parentauit. Præterea ... sunt Epicedia, Epitaphia, Threnos, Encomia, Elogia, quæ tam prosa, quàm carmine, variisque linguis sunt euulgata; sed Latinè potissimùm, à Grotio, Rigaltio, Dupuy, Gothofredo, Gaffarello, Billono, & aliis ex quibus nemo succenseat, si honoris causa Vitalium separem, qui vt Peireskium summè coluit, ac summo illi in pretio fuit, ... impigrum exhibuit in conscribendo Poëmate, quo laudes Viri egregias prosequutus est recentissimè, copiosissiméque. Quanquam opportunum erit, si prætereà seligero ... vtróque Epitaphium, quod à Rigaltio contextum est, quódque Valauesius elegit, vt monumento incidatur. Id igitur sic se habet

HIC. SITVS. NICOLAVS. FABRV. PEIRESCIVS. AMPLISSIMI. ORDINIS. IN AQVAR. SEXT. CVRIA. SENATOR.

CHRISTIANAM. RESVRRECTIONEM. EXPECTAT RECONDITISSIMOS. ANTIQVARIÆ. SVPELLECTILIS. THESAVROS.

SACRAE

SAGACITATE. CONSILIO. LIBERALITATE.
CVNCTIS. ORBE. TOTO.
DISCIPLINARVM. STVDIOSIS. APERVIT.
DOCTISSIMIS. VNDE. PROFICERENT. SAEPE.
MONSTRAVIT.
MIRA. BEATITATE. FELIX.
SECVLO. SATIS. RIXOSO. NOTISSIMVS. SINE.
QVERELA. VIXIT.
VIII. CAL. IVL. ANNO. CHR. CIƆ.IƆC.XXXVII.
AETATIS. SVAE. LVII.
OPTIMO. VIRO. BONOS. OMNES. BENE.
APPRECARI. DECET.

Enimverò prætereundum non decet funebres honores Romæ habitos; cùm vel reticeri non doceat callida virtutis æstimatio, qua viri sapientissimi etiam hominem Transalpinum condecorandum esse censuerunt. Cùm enim & Pontifex Summus, & Cardinalis Barberinus, & cæteri magni, ac eruditi homines non sine ingenti dolore lugubrem casum accepissent: placuit honores decernere, quibus Virum de nomine, orbéque Romano, atque literario bene meritum, exornarent. Cooptatus fuerat, dum in viuis esset, ac tametsi absens, in eam, quam vocant *Humoristarum* Academiam: celebrem nempe societatem eruditorum hominum, quorum concio bis quoque mense ita cogitur, vt magnâ aliunde frequentiâ, Academicorum vnus Orationem pro suggestu habeat, recitent alij Poëmata, elucubrationesque alias eruditis auribus dignas. Itaque visum in eo conuentu publicos honores Peireskio deferre, insolitis licèt reclamantibus, quibus id honoris conceditur solùm Academiæ Principibus; adeò vt totis quadraginta annis, consequuti ipsum non plures, quàm sex, iique Principes memorentur. Sed euicit nimirum fama, splendórque eximiæ virtutis; euicit summi Cardinalis singularis propensio: euicit Camilli Colunnæ Academiæ Principis generosa humanitas; euicit Academicorum, quorum suffragia inita sunt, admiratio, & obseruantia.

Indictus proinde est dies ad XII. Kal. Ianuarias, quo parata sedellia, tapetibúsque pulchris strata, vnà cum suggestu, & imagine Peireskij, conspicuo loco. Conuenere autem præter Barberinum, fratrémque Antonium, Cardinales Bentivolus, Cueva, Biscia, Pamphilius, Pallota, Brancatius, Aldobrandinus, Burghesius: ac cæterorum perillustrium, doctorúmque hominum multitudo tanta, vt illis capiendis aula non suffecerit. Et carmina quidem in defuncti laudem Italicè, Latinè, Græcè recitârunt lectissima totius vrbis ingenia: funebrem verò orationem copiosam sanè, & elegantem pronunciauit Ioannes Iacobus Buccardus delectus ad id muneris, tum ob raras ingenij dotes, tum ob amorem patrium, specialémque erga Manes dilectissimos affectum. Præcipua eius orationis commemorarem capita; sed ea aliquoties edita iam est, vnà cum nuncupatione Cardinali maximo facta, eique subjuncta Epistola ad Luillerium

jam memoratum. Accessere verò editioni Romanæ non recitata modò illa ab Academicis carmina; sed literæ etiam Naudæi, quarum mentio facta iam est; & fasciculus præterea insignis Elogiorum funebrium, quæ, quòd totius propè Orbis idiomatibus sint expressa (quadraginta enim, proximéve sunt) ideò titulus ipsis ΠΑΝΓΛΩΣΣΙΑ, *siue generis humani* LESSVS *in funere* [illegible]. Cumque ea editio probari deberet, Magistro sacri Palatij, præiuit ecce, declarauitque censurâ suâ Lucas Holstenius, illam *Buccardi laudationem disertè, & eleganter, atque ea prorsus puritate, ac candore scriptam, quo summus ille, & incomparabilis Vir semper vixerat; & Epicedia à clarissimis, ac præstantissimis viris conscripta, hoc est ipsas Musarum lacrymas limpidas, & erudito Romanæ Academiæ honore in Peireskij funere manantes ad tanti viri memoriam posteritati consecrandam typis excudenda; cùm honoris ad bonas literas, artesque iuuandas nati exemplum sanè illustre ob oculos ponant.*

Atque hæc quidem Romæ peracta paullò fusiùs commemoraui: quoniam ea fuit quasi Apotheosis, quam totius Orbis applausus excepit. Nam licèt nemo eruditorum non totis votis optauerit, vt Peireskius fuisset diuturnior recreator hominum (quod olim dictum de Principe) quàm maturior Diuorum comes; attamen placuit omnibus exhibitos illi post mortem honores in eo theatro, cuius fuerat dignissimus eruditus, dum esset in viuis. Ac fortassis quidem, si esse contigisset superstiti, fuissent tandem amplissimi, non expetenti licèt, delati; verùm ij nihil poterant gloriæ illius addere, qui suffragiis communibus fuit semper quam-maximis dignus. Quin-etiam, vt fuit semper ditior iis, quas contempsit opibus: ita gloriosior honoribus, quos ambire est dedignatus. Quare & licèt medio in spatio integræ ætatis ereptus, quantùm tamen ad gloriam spectat, æuum peregit longissimum, qui virtute sua obtinuit famam nominis sempiternam. Quippe donec superstites erunt, qui bonas literas amabunt, memoriam illius carissimam ducent, cuius amorem in literas, & munificentiam erga literatos, per omnes respersam libens commemorabunt. Multorum passim meminimus, sed reticuimus longè plures, etiam ex inscriptis eius nomini; quoniam oborta rerum copiâ, visum satis est ea seligere, ex quibus, quæ essent in oculis omnium, monstrata intelligerentur. Vnum reticere non licet, quod huius loci est proprium; nempe Auctores plurimos consecrandis illi destinasse sua opera, quo tempore est fatis functus. Fuere inter illos Campanella, Licetus, Hortensius, Buccardus, Arcosius, & quis tandem non? Quid putas verò præstitum fuisset, si contigisset illi ætatem maturiorem attingere? Plurima sanè, & maxima censeri possunt ea, quæ peregit: at sublatus tamen tunc est, cùm inciperet iam seipsum præclarissimis facinoribus superare. Iam enim plures sibi vias aperuerat in omnis Europæ Prouincias: in Asiam, ac totum Orientem; in vniuersam Africam,

& ad extremã vsque Æthiopiam; in vtramque Americam, & incognitum etiam Orbem; adeò vt iam posset vbertim quamque pateret genus humanum, commiscere mortaleis omneis literarum commercio; & literatis omnibus expetita omnia librorum, aliarúmque quarumvis rerum subsidia facere in promptu.

Sed de iis quidem, quæ fuerant illo superstite futura, DEVS optimus viderit. Iactum certè maximum fecit; cùm Gubernatorem eripuit, qui tenebat clauum Nauis Literariæ, vel potiùs ipsam Cynosuram, in quam eruditi omnes respectabant; non substitutâ interim aliâ, ad quam ora obuerterent sua. Nam sunt quidem, qui opibus, auctoritate, gratiâ, certum genus eruditionis, eruditorúmque adjuuent, ac foueant: verùm nemo est, qui, illius instar, quoslibet, vbiuis sint gentium, studio prosequatur ardentissimo; curas in id omneis conuertat, nihilque non posthabeat; peculium in eam rem exhauriat, liberalissiméque profundat; fide sit apud omneis magna, & occasiones benefaciendi voluntate, industria, fœlicitate maxima capiat. Vix certè credibile est extiturum vnquam Virum, perinde natum, comparatúmque. Nam & quamvis superior ætas, fœlicitate sæculi oppidò perrara, produxerit triumviros illos, Pinellum, Velserum, Molinum, singulari studio in omne literatorum nomen propensos: Peireskius tamen supervenit, qui singulorum virtutes ita est complexus, vt omnium laudes, quasi infra se positas, prægrauasse videatur. Quin-etiam, ante claros illos Viros, vix puto memorentur Reges, Imperatorésque, qui pari affectu ducti fuerint; videtur Peireskium ... te, quàm opum amplitudine, ... que inferior. Censuère id certè Viri erud... cùm verè regium, magnificúmque ... mum commendantes, & exemplis beneficentiæ nunquam intermoriturum agnosc... prædicauerere eum occupasse ... Regibus gloriam; ac ipso quoque Mæcenate tantò fuisse laudabiliorem, quantò Augustum non habuit, cuius fauore, ... beneficiendo vteretur. Atque is demum verus est fructus, quem ille consequutus est, vt gratam sui recordationem in illorum pectoribus consecratam reliquerit, qui ipsum Cœlo exæquantes, in omnem transferunt posteritatem. Splendorem quærunt alij amplificandis Imperiis, ducendis exercitibus, exhibendis spectaculis, Mausoleis, Pyramidibus, aliisque id genus extruendis; sed iis tamen velut ingloriis, & ignobileis ... tandem obruit; aut, si quæ memoria ... superest, vel despectui est, vel affecta ... Ij soli, qui benefaciendo nomen, ... comparant, immortalitatem sic adipiscuntur, vt nemo vnquam sine ardore, tacitóque ... su gratitudinis meminisse illorum possit.

HAC iêre via omnes Proceres, ad quorum amorem post tot sæcula nos historiæ lectæ pelliciunt; hac tu vadis cælesti passu, LVDOVICE VALESI, PRINCIPVM OPTIME; cuius immensa bonitas sentiri à nobis, non exprimi potest. Haud abs re sanè sum ominatus, tam caram tui memoriam, quàm Timoleontis perennaturam: tulisti me enim, satis memini, de exacta illius vita apud Syracusios, quibus præerat, disserentem. Quippe, neglectis rebus tuis, in eam curam totus incumbis, vt laborantem Prouinciam sustentes, foueas, subleues, & (si liceat per tempora) in pristinum etiam splendorem restituas. Perge modò tam tui amanteis, tam in te propensos demereri populos; ij nempe sunt, qui etiam-num RENATI illius, ex tua prosapia, Regis optimi, ac beneficentissimi, renascentem gloriam propagant, & colunt. Sed vt concludam, hæc tandem sunt, quæ te jubente, ac aliis variè efflagitantibus, de Peireskio dicenda habui. Non deprecor veniam, quòd extremam manum seriùs, quàm optâris, imponam: nosti enim diuturnum morbum, diuturnioresque reliquias, quibuscum est anni dimidium exactum. Vix iam certè sum ab iis liber, vt credere possis opusculum hoc valetudine debili lucubratum fuisse, atque idcircò nihil esse mirum, si animi cum corpore languentis præ se ferat notas. Qualecumque id fuerit, animi saltem erga te obsequentissimi testimonium feret. Ipse intereà me comparo, vt ad te (quando pro tua illa rarissima humanitate ita videtur) quam-primùm redeam. Tu bene vale, PRINCIPVM DECVS. Absoluebam Diniæ, XII. Kal. Mart. anno salutiferi partus M. DC. XXXIX.

FINIS.

PEIRESKII LAVDATIO

HABITA IN CONCIONE FVNEBRI ACADEMICORVM ROMANORVM.

Anno M. DC. XXXVII. Die Decembris XXI.

Jo. Iacobo Buccardo Parisino perorante.

PRÆCLARE à vobis, & ex ordinis, nominisque vestri dignitate factum est, Academici Romani; quòd clarissimo Viro Nicolao Claudio Fabricio Peirescio, Gallorum humanissimo, atque doctissimo, publicos in morte honores, funebrémque laudationem decreuistis. Si enim pius mos iste à maioribus vestris, maximè ad eos homines, qui de Republica bene meriti essent, ornandos, & ad omnem posteritatis memoriam commendandos institutus est; tanta quidem, ac tam præclara extant Peirescij merita, atque ornamenta, in eam Romanæ Reipublicæ partem, quæ doctrinæ, atque humanitatis studia complectitur; vt non solùm labefactatæ rei literariæ inuidiam à Transalpinis nationibus remouisse, sed & ipsorum Romanorum gloriam in colendis artibus adæquasse, vel potiùs superasse videatur. Omnes enim ex omni ætate, qui in hac ciuitate disciplinas, & scientias, vel industriâ suâ illustrârunt, vel authoritate, atque liberalitate, ornarunt, si vnum in locum conferantur, cum Peirescio minimè videntur comparandi. Qui cæteris denique omnibus virtutibus adeò excellit, vt etiam hoc vno ætas nostra potuerit in omni genere laudis, cum antiquitate certare. Quo maius mihi, ac difficilius onus impositum esse video; vt ego scilicet mediocri prorsus ingenio, nullo dicendi vsu, aut facultate, homo peregrinus, in hoc ornatissimo Romanorum, id est disertorum politorúmque hominum consessu, de innumeris, ac propè incredibilibus Viri laudibus verba faciam. Quod quidem à me nec confidentia, aut temeritate quadam susceptum est, Eruditissimi Academici: sed tum mea in vos obseruantia, qui munus istud honorificentissimo vestro decreto, ad me detulistis; meóque in eos obsequio, qui vt summum in me tenent imperium, ita illorum authoritatem, meo de me iudicio præferre necesse habui; tum verò maximè beneuolentia, atque pietate; quæ me ad gratias, quas viuo Peirescio magnas semper habui, mortuo demùm, hoc supremo humanitatis officio referendas, pro eius in me meritorum magnitudine impulit. Cùm enim in patria vitam studiis, quibus vsque à puero deditus fui, maximè accommodatam, viuere mihi per parentes non liceret; dum me in forum, & ad Curiam nolentem trahunt: Lutetia amplissima, potentissimáque vrbe sponte cedens, ad hanc vestram, in voluntarium exilium venire tandem decreui: ex qua nimirum religionem, leges, literas; omnem denique rerum omnium cognitionem, omnem vitæ elegantiam, ad nos olim effluxisse, cùm librorum lectione cognoueram, tum eadem hæc omnia, nunc sub humanissimo, sapientissimóque Pontifice, in ea magis magisque vigere, ex eruditis nostris hominibus intelligebam. Quibus potissimùm Autoribus, cùm Peirescium rerum Romanarum gnarissimum, ex itinere conuenissem: is me & liberali hospitio, atque in intimam accepit amicitiam; & cum tam præclaris de huius ciuitatis instituto præceptis, atque ita graui ad literatos primariósque vrbis Viros commendatione, Romam ex Prouincia decedentem prosecutus est, vt statim sub meum ingressum, non solùm populi ingenium, publicósque mores cognouerim, méque eis accommodârim facillimè: sed etiam in vestrûm omnium, Eruditissimi Academici, consuetudinem me insinuauerim, & quod maximum est, in summorum Virorum rei, & publicæ & literariæ principum familiaritate, eum qui non nisi claris, doctísque hominibus esse solet, locum obtinuerim. Quare impius profectò, ne dum ingratus apud vos, cæterósque omnes haberer; cùm literatissimos quosque maximè Italos, laudatione post decessum prosequi olim instituerim; si hodierno die omnium doctissimum, milíque patriæ, necessitudinis, & beneficij vinculis coniunctissimum Virum, laudandi munus, quantumuis arduum, ac difficile recusârem. Itaque iam aggredior magni nominis, magni exempli; nouitatis, admirationisque plenissimam: & quantum eloquentiæ ad id mihi deest, tantundem cùm à singulari mea in præstantissimum Virum pietate perceptáque ex-

eius obitu doloris magnitudine; quæ nonnunquam disertos ac copiosos facit: tum à vestra beneuolentia; Patres Amplissimi, vósque cæteri Ornatissimi Viri; vestráque in me attentè audiendo benignitate, mutuari, atque adeò supplere conabor.

Nicolai Claudij Fabricij Peireskij vitam; quæ supra huius ætatis hominum captum, moréŕmque putanda est; cum illis antiquorum præstantissimis, ac beatissimis comparanti mihi; vna præ cæteris Titi Pomponij Attici, par adeò, & similis visa est; vt eam interea dum ad alia propero, quæ expectationem de Claudi Fabricij doctrina, literarúmque studio, à me ab initio concitatam magis expleant; veluti absolutissimam tabulam vobis proponendam censuerim: in qua expressam Peireskij ingenij, virtutúmque imaginem videatis. Ambo siquidem nobilibus, literarúmque studiosis geniti parentibus, pueritiam in liberalibus doctrinis, sicut adolescentiam in literata peregrinatione, apud exteros Principes, doctósque Viros honoratissimi consumpsere. Ambo magnas, & amplas in patria gessere amicitias: bonos viros, & studiosos, tam ab aliena iniuria, quàm à mutua inter se obtrectatione; necnon ab egestate vindicauere. Domi, in quam vterque omnium ordinum homines liberaliter inuitauit, plus salis, quàm sumptus in victu; velut in cultu non affluentem affectauere munditiam. Optimis alioquin omnibus rebus vsi, familia in primis, vt ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non & anagnostæ, & librarij munus pulchrè præstare posset. In Republica, quæ vtriusque temporibus varia admodum commutabilisque fuit; ita ambo versati sunt, vt semper optimarum partium essent. Honores verò, qui in eâ sibi patebant, non petiuerunt: sed ordine, quo orti essent, contenti, in vetere vitæ instituto, id est in studiis maximè Philosophiæ, atque Antiquitatis; suauissimis, optimisque moribus, ad senectutem bene, beatéque vixere.

Hæc pauca ex multis exempli causâ attuli, vt sic deinceps habeatis: omnium Titi Pomponij virtutem, quarum pulcherrima extant in antiquitate monumenta; maximè temperantiæ, probitatis, atque prudentiæ laudem, Peireskio esse communem. Quamobrem iam ad illas venio, ad quas dudum festinat animus, quæ Claudij Fabricij adeò propriæ, támque suæ sunt, vt nemo ex omni ætatum memoria, cum ipso de earum gloria contendere, vel in societatem venire possit. Nimirum assiduus, ac propè incredibilis labor, egregiáque opera, in omnium magnarum rerum, atque artium scientia, literarúmque cognitione percipiendâ: ardens in eas conseruandas, amplificandásque studium, acrisque ac perpetua denique, & constans voluntas, in homines literatos ornandos; & regia in ea omnia liberalitatis magnificentia. In quibus persequendis, ea veritatis simul ac breuitatis ratio à me habebitur; vt remoto omni insigni orationis ornatu; simplici, ac planè historica narratione, Peireskij studium, liberalitatem, & in commentando, scribendóque diligentiam, rei literariæ præstitas, summatim exponam.

Gens Fabricia, postquam ex Equestri ordine, apud quem per trecentos, & amplius annos, militari gloria floruerat, in Senatum Aquensem cooptata est; ita ingenio, & doctrina excelluit, vt non solùm amplissimæ dignitatis, sed etiam summæ eruditionis, in quartam sobolem propagatæ hereditas, vna cum satis lauta literaria supellectile, ad Nicolaum Claudium Fabricium venerit. Qui cùm auitas studiorum maximè, atque doctrinarum possessiones, non solùm tueri, sed etiam aliquid, atque adeò multum illis addere de suo decreuisset; omnem curam, sumptúmque posuit, in ornando potissimùm, atque amplificando eo instrumento, quo in optimis artibus comparandis, magno præsidio opus est. Quamobrem vbi optimos quosque libros, primùm sibi vndique colligendos, deinde auro, purpura, omni denique elegantia, & magnifico opere ornandos, per egregios artifices, qui suæ domi viuebant, diligenter curasset; illósque omnes diligentiùs euoluisset; nihil quidquam habuit antiquius, quàm vt tota Europa peregrinaretur; non solùm vt hominum, qui tum viuebant, mores, gentiúmque instituta nosceret: sed vt tanquam in rem præsentem veniens, atque oculis subiiciens, quæ auditione, vel lectione acceperat vetustiora antiquitatis monumenta acerrimè contemplaretur; quæcumque inde auferri possent, domum secum in Bibliothecam transferret. Quò primùm iter dirigeret, Italia sese obtulit: in qua cùm ingenia præstantissima, & elegantissima, humanissimi, optimique mores, leges denique publicæ; atque salutares nunc vigent, tum pristinæ fortunæ, illorúmque omnibus artibus florentissimorum temporum, reliquiæ plurimæ supersunt. Lustratis igitur Liguriæ Etruriæque oppidis, ad hanc vestram vrbem velut ad diuini, humanique imperij domicilium, & antiquitatis atque humanitatis sedem, magno itinere contendit: vbi fora, theatra, templa, thermas, arcus, & cryptas oculis, pedibúsque diligentissimè permensus est, obeliscos, columnas, statuas, æra, marmora, gemmas, atque Codices; omnia denique priscæ magnificentiæ, artiúmque monumenta, quæ in vestrorum maiorum vrbe plura quàm in reliquo Terrarum Orbe, atque illustriora reperiuntur, attrectauit, & quæcumque potuit domum abstulit: partim magno pretio empta; partim oblata, datáque à doctis hominibus, qui, vt semper Romæ, tum maximè studiosissimorum munificentissimorúmque Principum Aldobrandinorum tempestate, plurimi atque humanissimi fuere. Quos omnes, præcipuè Fuluium Vrsinum & Lælium Pasqualinum, viros in colligendis colendisque antiquitatum reliquiis diligentissimos, & maximè industrios ad admirationem, atque amicitiam adolescens Peireskij virtute, eximiáque doctrina traduxit. Eandem expectationem, fauorémque Roma Neapolim secum attulit, dum versatur cum Marii

Capuæ

Capuano Conchauorum Principe, magis literarum amore, atque scientia, quàm summa dignitate, generis, fortunæque claro; ac Marte Gargulfiola, in supremo consilio ri- viro apprimè docto: qui ambo locupletissimos omnium rerum antiquarum thesauros domi habebant. Celebreis præterea Ioannis Baptistæ Portæ, atque Ferrantis Imperati ædeis ibi frequentauit: quorum ille rerum occultarum, & quasi à natura inuolutarum acerrimus inuestigator, atque interpres: hic custos, & conseruator diligentissimus fuit. Et cùm hisce rebus, non minus quàm antiquitati studium suum, laborémque Peireskius impertiret; conditissimum quémque inuestigauit angulum, non solùm amplissimæ pulcherrimæque vrbis, sed & totius felicissimi illius agri Campani, in quo iucundum, naturæ mirabilibus ille maximè gaudentis operibus, & antiquæ Græcorum, Romanorúmque magnificentiæ, ac luxuriæ, ornamenta spectaret. Italiam reliquam, omnemque Galliam Cisalpinam pari diligentia lustrauit: Rauennam ex itinere diuertens, vt inuiseret, cùm fracta illa Gothicæ barbariæ trophæa, Romani Imperij ruinis imposita; tum maximè Hieronymum Rubeum, istarum antiquitatum, ac Medicinæ scriptorem luculentum. Inde Patauium se contulit, inuitatus præsertim fama, quæ de eximia Vincentij Pinelli doctrina, domóque referrtissimo omnibus omnium linguarum, atque scientiarum voluminibus Museo, ita tum Europam peragrabat: vt docti homines, antiquos libros in Bibliothecam collecturi, vel suos editari, ex lóginquis locis illuc ad eum consulendum venirent. Ibi Peirescius aliquamdiu moratus est, non tàtùm vt in Pinelli domum, ac Bibliothecam, sed etiam in illius consuetudinem penetraret: cui quam se demùm totum dedit, ad eximium eius in literas, hominésque literatos ornandos studium, & cæteras omneis viri præstantissimi virtutes cognoscendas, percipiendásque; quas scilicet imitaretur, & cunctas ipse aliquando rei literariæ, cum maxima ad singulas accessione præstaret. Eámque de se spem adeò magnam, ac propè exploratam iam tum illic dederat, vt Paulus Gualdus, vir & inopere ingenio, atque doctrina, & summa Ioannis Vincentij familiaritate clarus; in commentariis, quos de eius vita satis eleganteis conscripsit, de Perescio affirmauerit: Ætatem nostram, si quem Pinello parem ferret, non alium ab eo fore, qui Patauij vix dum plenam pubertatẽ egressus, eo ardore Pinellum, Pinellique studia fuerit complexus, vt ipsi Gualdo, cæterisque doctioribus viris, miraculo esset. Qui quidem homines eruditi, quotquot Patauij tunc ætatem in literis beatissimè agebant; in primis Pinellus ipse, & Hieronymus Aleander, atque Laurentius Pignorius, limato iudicio, ecus polita doctrina excellentes, gratissimum hoc egregiæ indolis, à Gualdo tributum Peireskio testimonium, adeò approbarent, eúmque in illo admirari ita amarentque præsenti domum quisque suam, maxima cum hospitalitate patere voluerint; suáque recondiciora, tam quæ in priuatis Bibliothecis, quàm in publicis tabulariis, Patauij & Venetiis, vrbe earum, cæterarúmque rerum abundantia, florentissima seruarentur, iidem postea absenti; quod plerique etiam ex reliquis Italiæ, atque adeò Europæ ciuitatibus fecere; de studiis per literas communicauerint, librósque suos ab ipso, vel in eius nomine edendos honoris causa miserunt. Sic florens gratia, & hospitiis clarissimorum, doctissimorúmque hominum, vbi se locupletauit signis, tabulis, nummis, Codicibus, cæterisve vetustissimis Italiæ ornamentis; Germania, vltimáque Britannia peregrinari pertexit. Atque ibi quidem plurimas antiquitatis reliquias collegit, nec non existimationem ac beneuolentiam hominum, non solum in sapientiæ, ac literarum studiis, sed etiam in Pictura, Architectura, cæterisque elegantioribus artibus excellentium: quos Claudius Fabricius, illorum operum elegans spectator, vt olim in Italia, ita tum in illis regionibus coluit, ac sicut cæteros omneis Viros doctos, ad suam adiunxit necessitudinem: præcipuè Petrum Paulum Rubenium, & ob rerum antiquarum cognitionem & Picturæ, Sculpturæ, Architecturæque scientiam; quas ex Italia ad Belgas, primus cum pristino splendore, atque dignitate, transtulisse videtur: Marcum Velserum rei publicæ apud Vindelicos, & literariæ in tota Germania constituendæ, studiosissimum ri- Virum. Ioannem Barclaium, tum in Britannia, magnam ex doctrinæ, ingeniique elegantia laudem adeptum: Danielem Heinsium Batauorum politissimum; omniúmque doctissimum eius doctorem, Iosephum Scaligerum, qui Claudium Fabricium, sibi tantùm fama, ac nomine notum, vbi primùm secum de literis loquentem audiuit; vir acri, certóque iudicio, ipsissimum Perescium ipsum esse affirmauit. Postrema fuit Parisiensis peregrinatio, quam ob librorum optimorum, doctissimorúmque hominum copiam ibi affluentem, iterare ei visum est. Prima, se dedit Iacobo Augusto Thuano, eiúsque celeberrimæ Bibliothecæ; ad quam Isaacium Casaubonum, Franciscum Pithœum, cæterósque summos Viros, ex superiori seculo, præstantium ingeniorum in Gallia feracissimo superstites, Claudius Fabricius videbat ventitareis: qui ipsum Thuanum, velut historiæ, ita reliquarum maximarum artium, ac hominum, qui eas profiterentur, principem patronúmque optimum, & Gallici imperij, atque maiestatis, acerrimum defensorem, quotidie celebrabant. Post decennium domi consumptum, in recognoscendis literarum, antiquitatisque monumentis, ex tota Europa collectis; iisque in Musæum suum, atque in memoriam, quæ ipsi propè diuina fuit, redigendis, digerendísque: Lutetiam iterùm se contulit, ad versandas, vorandásque reliquas Bibliothecas: Regiam scilicet, Dionysianam, Victorinam, D. Germani, atque Memmiorum; & studiosos illarum cultores inuisendos; quorum veluti noua soboles illic tum florebat. Inter quos, hodie

excellant

excellunt Puteani fratres humanissimi, qui apud Thuani filios, patriis ingenij, virtutisque dotibus ornatissimos, cognatos suos, non solùm eius Bibliothecam, sed etiam literas, hominésque iis deditos, veluti suæ tutelæ, ac fidei, Iacobi Augusti testamento commendatos; quibuscumque rebus possunt, iuuant, & mirabiliter ornant: Nicolaus Rigaltius, politiore doctrinæ, iudicijque elegantia, & incorrupta Latini sermonis integritate, omnibus antecellens; cui nos, si modò in hoc genere literarum aliquid profecimus, id totum debere gloriamur: Claudius Salmasius, & Hugo Grotius, qui literaturæ, optimarúmque artium principatum sibi vindicant. Petrum Segerium, Henricum Memmium, atque Hieronymum Bignonium; Viros magis doctrina, eximióque suo in literas studio, quàm supremis Gallicæ purpuræ honoribus illustreis, breuitatis causâ omitto. Sirmondum relinquo, Petavium, Morinum, Mersennum, Bourdelotium, & Valesium, aliósque propè innumerabileis; ex summa doctrina, præclarissimisque suis scriptis, maximè claros: quorum omnium animos, atque voluntates sibi conciliauit Claudius Fabricius, & ad suos, id est ad rei literariæ vsus conuertit. Atqui vnum prætereire nequeo Guilielmum Varium, non minùs eloquentiæ, ac Philosophiæ studio, cæterisque maximis virtutibus; quàm sanctissima cum hoc nostro Attico amicitia, Marco Tullio comparandum. Is ea qua Peirescium in Senatum Aquensem, cuius ipse princeps erat, legit; continuò in consuetudinem eius se dedit, sic vt prorsus vnà illic vixerint, nec vnquam posteà passus sit eũ à se separari. Quare cùm in Aulam à Rege euocatus esset, ad Annuli signatorij custodiam, quod summum est apud Gallos, togati hominis fastigium; eum illuc secum duxit; vnum esse in tota Gallia dignum existimans, quem contubernalem, & consiliorum in Republica, atque honorum, adiutorem, sociúmque haberet. Huius porrò gratiâ, Peirescius nulla ferè in re visus est, nisi in deprecandis amicorum, hoc est doctissimorum Virorum, aut periculis, aut incommodis; & studiorum ratione procurandâ: ad quam præter cætera egregia ornamenta, id demum maximum contulit, vt se autore, maxima vetustissimorum Codicum copia, Regis nomine compararetur; ad supplendam, atque amplificandam Parisiensem Bibliothecam: quæ omni tempore, ad omnium vsus ita patet; vt ex ea maximè, præclarissima antiquarum doctrinarum monumenta, in dies emanent. Quo autem potissimùm beneficio, se à Vario ornatum voluit, id vnum propè fuit; vt vetustissima curiarum, templorúmque tabularia, in omnibus Galliæ oppidis, sibi ex eius authoritate inuisere, atque excutere liceret. Cùm ab opibus alioquin, & honoribus consectandis tam esset alienus, vt sæpiùs repudiauerit à Vario vltrò oblatos, qui cùm Claudium Fabricium in amplissimum, pristinæque dignitatis apud Gallos maximè retinentem, Antistitum ordinem cooptari vellet: vix ab eo tandem impetrauit, vt mediocre acciperet sacerdotium. Mortuo Vario, qui suam omnem, vt ita dicam, antiquariam supellectilem, amicissimo, studiosissimóque viro legauit; & testamenti tabulas, illius fidei atque autoritati commendauit: domum, Musæúmque suum diu desideratum, spectabat Peirescius, cùm ecce sub ipsum à Parisiensi Aula discessum, ad Romanam denuò ex itinere inuitatur: optatissimo nuntio de noui Pontificis creatione, Maphæi fratris Barberini Cardinalis. Siquidem hunc ante Pontificalia insignia, perinde ingenij doctrinæque, ac sanctitatis in Republica Romana Principem, ipse tam bene nouerat; præcipuéque olim simul, atque iterum, [illegible] illius Poëmatum editione, aliisque officiis deuenerat; vt cùm nuntius, qui Regem ante omneis de ea re certiorem facere volebat, obuio Peirescio tantùm dixisset; virum Romanorum Principum eruditissimum, eique amicissimum, in mortui Pontificis locum suffectum: ipse cõtinuò, Maphæum ad gubernacula Reipublicæ sedere intellexit cum incredibili lætitiæ voluptate. Præuidebat enim literarum studia, in lucem, atque splendorem sub doctissimo Pontifice reuocatum iri; studiosósque, vel ex vltimis terris, ad eulam Barberinam celebrandam, ornandámque; honorum, ac præmiorum spe aduolaturos. Ad quam temporum, literarúmque felicitatem, oculis saltem vsurpandam, ac Pontificem in studiosum adorandum, Romam ab suis non inuitus attrahebatur. Sed profectionis causam, ambitionem, à cuius vel suspicione abhorrebat, potiùs quàm officium, [illegible] nolebat: & postquam ex Circes insidis, tanto labore tandem fuluisset, si cantibus Sirenum illiceretur, vt apud eas hæreret veritus erat: quare in suam tandem Ithacam, ad optatissimum studiorum portum, se ex longa peregrinatione recepit. Tunc enim verò Peireskij Musæum, ac tota domus, ex præsenti ciuium regali propè liberalitate; qua videlicet non solùm in literas, earúmque instrumenta [illegible]nanda, sed maximè in studiosos homines [illegible]uandos, colendósque, deinceps vsus est, ipsa Alcinoi Regia, & magnificentior, & hospitalior euasit.

Delectum Romanæ aulæ florem, illuc aliquantò post Claudij Fabricij accessum, secum adduxerat Franciscus Barberinus Cardinalis, qui à Pontifice ad iustissimum, fortissimúmque Galliæ Regem, Legatus mittebatur. Porrò autem hunc, ac nobilem eius comitatum, lautè adeò, atque splendidè accepit Peirescius, vt cum ipsis Regibus de magnificentia certare visus sit: admiratus, veneratúsque in iuuentutis Principe, cùm maturam patrui Pontificis prudentiam, atque sanctitatem: tum maximè singularem literarum scientiam, & erga homines studiosos voluntatem. Atque ob illas adeò excellenteis primarij iuuenis virtutes, ei vsque ad extremum vitæ spatium, ita omne officium, cultúmque tribuit, vt nullus fermè ex Gallia in Italiam traiceret, cui non tantùm literas obseruantiæ, summæque deditionis plenas, ad eum perferendas traderet; sed & libros, plantas, atque animalia rara, peregrináque,

regionésque, ad locupletissimæ Bibliothecæ Barberinæ, hortorúmque ornamentum. Cui vicissim humanissimus Princeps, maximas semper habuit gratias, & eadem epistolarum frequentia, similibúsque muneribus retulit. Haud minori obseruantia, ornatissimos & doctissimos quosque, ex celeberrima Legati cohorte coluit Perescius: Cassianum Puteanum ante omneis, virum ob generis, virtutum, atque eruditionis claritudinem, summis laudibus honoribúsque dignum; cum quo, nummum elegantissimorum, & in optimas Artes, earúmque cultores, prolixæ naturæ similitudine, sibi coniunctissimo; de omni studiorum suorum ratione, familiariter deinceps communicauit. Item cum Ioanne Baptista Donio, qui ob ingenuitatem, optimúmque ad omnium magnarum rerum scientiam ingenium, fuit ipsi charissimus. Istarum amicitiarum ibi eum, sicut Romæ demum aliarum, conciliator fuit Hieronymus Aleander, vir optimis artibus, summisque ornamentis præditus, & ab adolescentia, Fabricij amantissimus; qui nobilem eius, plenámque dignitatis, atque sapientiæ domum, præstantissimáque studia, tunc ita miratus est; vt virum omnium mortalium maximum, atque felicissimum Perescium, palam deinceps prædicare soleret: sæpiúsque cogitauerit, ex Aula, atque ipsa vrbe, ad eius suauitatem, pretiosissimúmque literariæ thesaurû fruēdum, Aquas-Sextias migrare. Quò deinceps omnes Principes Viri, qui Reipublicæ causa, ex Italia in Galliam, vel illinc ad hanc Prouinciam traiiciebãt, ex itinere diuertebant: vt hominem conuenirent, penes quem erant Commentarij, Acta, & reconditiora ignorum instrumenta; quique regionum situs, descriptiones temporum, populorum origines, leges, fœdera, bella; Regum, virorúmque primariorum stirpeis, cognationes, atque successiones optimè nouerat: sic vt nemini fundi, domúsque suæ ratio fuerit, quàm illi Orbis nostri status, atque conditio notior. Omnes item cuiuiscumque ordinis, ac nationis homines, magnarum peregrinarúmque rerum studiosi, illuc se conferebant, ad ipsum celeberrimúmque eius Musæum inuisendum; in quod præclara, rarique omnia collecta, sub vno aspectu cernere erat; quorum conspiciendorum causa, antea mortales vniuersum Terrarum Orbem peragrabant. Illa siquidem propè cuncta, secum ex peregrinationibus domum attulerat, tam ipse Pereskius, quàm frater eius Palamedes Fabricius Valauesius, vir humanissimus; qui ambo in studiorum, domestici victus, reique familiaris communione, ita extra simultatem ad senectam vixere; vt numquam alter cum altero in gratiam redierit. Ad ea porrò, quæ quotidie comportabantur, non solùm ex tota Europa, sed ex Asia, Africa, India, atque nouo Orbe, cùm vetus hic noster, eius inexhaustæ discendi auiditati non sufficeret: ita vt nemo ex vltimis Terrarum oris ad has nostras appelleret, quin illuc inueheret plaustra, atque nauigia rerum, naturâ, aut arte admirandarum. Has enim in singulos dies ad eum mittebant, homines in celeberrima quaque illarum prouinciarum vrbe, ac portu delecti; quorum opera, ad ea omnia diligentissimè comparando, ingenti sumptu ipse vtebatur. Et cùm isti homines, sua quantumuis arguta sedulitate, Perescio cumulatè satisfacere nequirent; sæpiùs ipse alios domo misit, ad omneis maris Ægei Insulas, montem Atho, Byzantium, Alexandriam, & ad miserandas illas Memphis, atque Carthaginis reliquias: qui suo nomine, atque ære conquirerent, præter res alias mirabileis, præcipuè vetustissimos Codices, Græcos, Hebraicos, Arabicos, Persicos, Coptos, Æthiopicos; denique cùm cætera Asiaticæ, atque Africanæ antiquitatis monumenta, tum maximè priscorum Principum Ægyptiorum corpora, pretiosissimis odoribus, medicaminibúsque condita. In quo profectò celebrata illa veterum Pergamenorum, Alexandrinorúmque Regum, nec non Gallorum nostratium, in Bibliothecas magnificentissimè ornandas studia, regali planè animo æmulatus esse videtur. Ad suam hanc bonarum artium officinam, & sapientiæ, virtutisque diuersorium, omneis literarum, elegantiorúmque artium studiosos, peregrè aduenienteis, non solùm benignè admittebat Perescius, & Bibliothecæ suæ totum eis explicabat thesaurum; sed diutissimè illic retinebat, honesto, ac maximè liberali acceptos hospitio: quibus demum discedentibus, aliquot Codices, nummos, & alia, quæ ad eorum studia magis apta videbantur; omnia item, quæ ipsis opus fuerant, ex sua re familiari largissimè dabat: quemadmodum cæteris propè omnibus literatis hominibus absentibus, sibi nomine tenus notis, quidquid in literaria, atque antiquaria sua supellectile erat, quod ipsis, in lucubrationibus, adiumento fore arbitraretur; vltro nec petentibus, sæpiúsque talium etiam ignaris mittebat. Si quid domi non esset, quod alicubi lateret, vt id quoquo modo ad illos perueniret, suáque deinceps quæ præ manibus haberent opera, polita, perfectáque ederent, nulli labori, aut impensæ parcebat. Quos verò peregrinationes, rerum antiquarum, aut naturalium perquirendarum causa, parare audiebat; ipsis commendatitias literas, sumptus, atque viaticum de suo curabat; & ad eas suscipiendas, multos iisdem conditionibus vltrò oblatis inuitauit. Omneis denique, quos solo literarum, virtutisque studio, & fortunæ iniuria calamitosos esse sciebat, quibus rebus indiguerant, adiuuit, ære alieno oppressos leuauit; vel illos Optimatibus diligenter commēdabat, ac multa illis sæpe impetrauit; cùm apud omneis paullò humaniores Europæ Principes, maximam gratiam autoritatémque obtineret: præsertim apud EMINENTISSIMOS CELSISSIMOSQVE VIROS, QVI GALLICI IMPERII CLAVVM HODIE TENENT, quippe qui, pro suo singulari literarum amore, atque scientia, doctos in oculis, auribus, atque complexu habent: & quæ sua est regalis magnificentia, atque magnanimitas; eos omnibus omnium ordi-

num

num hominibus, in beneficiis honoribúsque tribuendis anteponunt. Beneficæ, prolixæque adeò, Peireskij naturæ testeis oculatos, & ab ea ipsa locupletes, citare possim: non tantùm ex hac vrbe, istóque consessu, sed vel ex vltima Syria, immensâque Libani altitudine, Amiram doctissimum apud Maronitas Antistitem; ex Magna Græciâ magnum Philosophum Campanellam; ex Gallia eruditum hominem Petitum, & multitudinem aliorum, ex aliis Prouinciis infinitam. Innumerabilia item liberalitatis, ac magnificentiæ exempla, vobis referre haberem, vix de Rege, ne dum de Senatorij ordinis, censúsque homine credibilia. Cùm tamen, quod propius miraculo, quàm fidei est, ipse quadraginta millia sestertiûm nummûm, hoc est vnciam vnam ex tota redituum summa, in hanc solam vestram vrbem, singulis annis erogaret; quod & in cæteras Europæ celeberrimas, eum fecisse existimandum est; partim in libros, aliaque huius generis munera, huc ad amicos mittenda; partim in Codices, statuas, æra, marmora, quæ hîc in dies eruebantur; vel eorum saltem exemplaria, & imagines pictas, fictásve; aut in cera, gypso, vel charta madente impressas, sibi comparandas. Sed temporis me ratio, Eruditissimi Academici; vt vela contraham, portúmque tandem respiciam, monet. Veruntamen verò, vester iste vultuum ardor, animorúmque intentio, sine dubio à me contendit, vt munus promissi omne conficiam; quo me vobis probaturum recepi, Claudium Fabricium longè omneis superasse; non solùm singulari in literas studio, & largitate; sed quod demum maximum est, indefesso labore, incredibilique industria, in commentando, atque scribendo, de maximis quibusque rebus; quarum profectò, nullam partem intactam reliquit.

Historiam Prouinciæ Galliæ Narbonensis, hoc est patriæ suæ, pluribus, magnisque voluminibus conscripsit; diligenter adeò, vt siue antiquitatem, siue leges, pacem, vel bella, & Reipublicæ conuersiones spectes; nihil est quod in illis desideres. Nobilium eiusdem Prouinciæ familiarum origines, stirpesque separatim, aliis voluminibus contexuit: & cùm gens Fabricia Pisis oriunda esset; vnde antè quadringentos annos, bellica laude florens, in Galliam propagata est; Pisanam, ipsámque adeò Italicam antiquitatem, cuius summus amator semper fuit, iisdem libris præclarè illustrauit: multa seorsim recondita, in commentarium referens, de Gothicis Regibus, qui Italiæ imperium obtinuerunt, ex antiquis nummis petita; sicut de Gallicis, quorum originibus, propaginibúsque, nimia vetustate obscuratis, maximam attulerat lucem. Omnium denique rerum, quæ magnæ, ac memoria dignæ, sua ætate gestæ sunt; venustissimos, ac plenissimos scripserat commentarios. Philosophiam, cui potissimùm naturali, mirificè deditus erat, suis etiam scriptis exornauit, atque amplificauit. Siquidem elegantem confecerat librum, de Iudiciis illis naturæ operibus, quæ certis regionibus è Terra effodiuntur: scilicet de lignis, rebúsque cæteris, versa in lapides, vel aliam naturam degenerantibus: de vastis item, immanibúsque illis Gigantum, vt vulgus opinatur, ossibus; quorum magnam vim, ex longinquis locis sibi aduehendam curauerat: multa de illis, vt erat homo emunctæ naris, falsa coarguens. Plantarum verò peregrinarum, Indicarum imprimis singularem propè vniuersalemque perscripserat historiam; nondum tentatis experimentis illustratam; cùm ipsas arbores, non solùm in stirpeis generis planè diuersi, sed in cornua, capita, aliásque viuentium animalium parteis, prospero euentu inseruisset. Quorundam animalium naturam, modum, & pondus, vel ipsorum elephantorum, diligentissime explorauerat; & singula eorum membra, etiam hominum, manu sua dissecuerat: oculos præsertim vastissimarum bellarum, atque cetorum, quos vsque ad vltimas Gadeis, homines quæsitum mittebat: vnde cùm de cæteris corporis partibus, tum de admirabili oculorum fabrica, atque munere, noua prorsus, & homine hactenus visa, literis consignauit. In Mathematicis illustrandis, non minus industriæ posuit: séque ad Astrologiam potissimùm, ætate prouectior ita dederat, vt altissimam turrim, magno illarum artium instrumento refertam instruxerit, vbi noctes ferme, in Astrorum contemplatione peruigilabat; quorum non solùm altitudinem, magnitudinem, vel motus diligenter obseruabat; sed naturam, materiem, ipsámque adeò naturam, acri acie penetrabat; per vitrea illa specilla, quæ nouo, ac verè cælesti inuento, remotissimas, obscurissimásque rerum species, ad oculos dilucidè perspiciendas reuocant; quibus perinde verum visum, ac nomen, inuenit Galilæus Galilei, Mathematicorum sine controuersia Princeps, Fabricióque nostro amicissimus. Eo instrumento Peireskius tam cæterarum Errantium stellarum, quàm ipsius Lunæ, varias facies, ac conuersiones quasque, quæ in iis apparent, notas, & quasdam maculas, sedulò inspectas, sibi depingi, & in tabulas incidi voluit; & suas de iis perpetuas obseruationes literis mandauit: adeo vt nostro hic Terræ Orbis, nemini notius fuerit, quàm fuere Peireskio cælestia; prorsus illius, vt veteres Italiæ Sapientes loquebantur, [illegible]. Cuius præterea defectiones, ipse tam obseruabat, quàm per omnes Mathematicos, attentiùs obseruandas curabat; non vt Deæ, cuius veluti alter Endymion, assiduus formæ spectator, atque amator erat, laboranti succurreret, sed vt maritimum, portuum atque Insularum, rata, certaque, & à quatuor extremis Cæli cardinibus, & à se inuicem interualla, inde certiora constituere posset: receptósque iam itinerum atque nauigationum errores tolleret. Res à solis hactenus, sæpe vno, aut altero, maximis Regibus tentata: quam ad felicem exitum Peireskio tandem perductam iri spes fuit. Accuratas enim earum defectionum obseruationes, in celeberrimis veteris, nouique Orbis oppidis, faciendas curauit: quarum

accuratissimam

accuratissimum, atque vt Peireskij verbum vsurpem, palmarem, Neapoli à Ioanne Camillo Glorioso, homine in Mathematicis disciplinis excellenti, sibique amico, venisse ipse arbitr. Ad hæc autem omnia, assiduè vtebatur opera Petri Gassendi, rerum Cælestium, atque Philosophiæ scientia, Galliæ facilè primi, & Nicolao Cl. Fabricio intimi; sic vt domi per plureis annos, vnà cum ipso coniunctissimè vixerit, atque illic extremum eius exceperit spiritum: qui demum mortui amicum atque victurem, grata memoria prosecutus, animum ad commentarios de Peireskij Vita scribendos appulit: eásque partes, quas olim mihi sumpseram, ab homine eruditissimo, atque amicitiæ consuetudine, mihi maximè devincto, præoccupatum iri lætorque, imò verò etiam de ea re Fabricij Manibus gratulor. Operam eius in vestra amicitia scribendo restituenda, præclarè positam, Academici, non queo silentio præterire: cùm nulla veterum Romanorum suppellectilia, nulla ornamenta, in eius manus venerint, habuit porrò domi pleraque, de quibus scriptum non reliquerit; omnium autem vberrimè, atque diligentissimè, de ponderibus, mensuris, tripodibúsque antiquorum. Omitto alia, quæ in reliqua literatura effecit opera. Eius tantùm epistolas, in admirationis argumentum addam, quæ quidem sunt ita multæ, atque eruditæ, vt si nullum aliud scriptionis genus vnquam attigisset: vniuersum tamen omnium doctrinarum, & liberalium disciplinarum Orbem impleuisse, dici potuerit. Nullum enim adeò præclarum, vel rarum, in bonis artibus nasci potest argumentum, de quo Peireskius consulens, vel consultus, ad eruditissimum quemque non scripserit; doctè, frequenter, & copiosè admodum, vt scrinia omnium Prouinciarum vrbeis, suis non dicam epistolis, sed voluminibus opplevisse videatur. Atqui vt sciatis me non sandunté, sed Latinè loqui, quales, & quantas ad hanc vrbem missas habeatis, exempli causa, ita me adeò ex me cognoscite. Extant propè innumeræ ad VRBANVM VIII. Pontificem Maximum, & Franciscum Barberinum Cardinalem, illam bonarum artium cognationē, quam in ambobus optimis, doctissimisque Principibus omnes admirātur, complectētes. Extant ad Cæsarem Baronium, & Ioannem Franciscum Vidū Balneum, Cardinaleis: Iosephum Mariam Suaresium, Antistitē: Christophorum Puteanum, & Constantinum Caietanum, omneis magnarum artium scientia insigneis; de religione rebúsque diuinis: sicut de humanis, atque historia, ad Vidū Bentiuolum Cardinalem, & Augustinū Mascardum; eius artis non solùm in hac vrbe, sed in tota Italia facilè Principes: de naturalibus verò, eisque occultioribus, ac magis peregrinis, ad Cassianum Putealem, & Petrum Vallensem, vtrumque tam huiusmodi doctrinæ, quàm cæterarum magnarum rerum laude abundantem. Extant de literis, quas humanitatis vocant, linguísque tam veteribus, Europæis, Asiaticis, atque Africanis, quàm recentioribus, Gothica, Cantabrica, Prouinciali, atque Italica; ad Lucam Holstenium, Gabrielem Naudæum, Leonem Allatium, Vincentium Noguerum, & Federicum Vbaldinum; Viros in iis summos, atque perfectos, item ad Franciscum Boncompagnum Cardinalē, Vincentium Iustinianum Marchionem, Mariam Felicem Zachiam, & Alexandrum Rondaninum eius maritum, Stephanum Gualdum, & Claudium Menetriū, homines in antiquitatis reliquiis inuestigandis, conseruandisque diligentissimos; de statuis, nummis, gemmisque veteribus; tum etiam de Codicibus antiquitùs scriptis, ad summos pariter Viros, Scipionem Cobellutium Cardinalem, & Nicolaum Alemannum: quos vnicè dilexerat Peirescius; huiúsque demùm mortui benignitatem, in aperiendis Bibliothecæ Vaticanæ thesauris, vehementer posteà desiderauit. Homines in omnibus doctrinis præstantissimos agnoscitis, Academici, qui eò libentiùs nunc à me citati, ac veluti recensi sunt, quòd propè omnes, sicut ipse Peirescius, in hanc amplissimam lecti olim Academiam, ordinis nostri splendorem, atque gloriam illustrarunt, atque in dies amplificant. Porrò eandem, maiorémque Epistolarum vim, non solùm ad reliquas Italiæ vrbeis, Patauium maximè, ad Licetum, Rolium, Argoliū, & Thomasinum; homines in artibus, quas profitentur magnos: sed etiam Mantuam Carpetanorum, Lutetiam, Oxonium, Lugdunum Batavorum, Lovanium, Augustam, Vindobonam, & ad alias vtriusque Orbis celeberrimas vrbeis, claris, doctisque Viris maximè florenteis, perinde ac Romam, ab eo venisse existimate. Quibus quidem epistolis, non tantùm Transalpinas, atque Cisalpinas, sed etiam cæteras omneis Europæas, ac barbaras nationes, humanitatis, & doctrinæ commercio miscuit, atque consociauit: sic vt bonas Arteis, & vniuersa earum instrumenta; quæ in Bibliotheca, ac mente sua reposita, ad omnium vsus inde promebat; inter illas demùm generis fecerit communia. Quare de Fabricij doctrinæ præstantia; aut Musæi amplitudine, atque dignitate, ex ipsius scriptis, cæterisque antiquorum monumentis, quæ in eius domo extant, minimè est indicandum: sed potiùs sic habendum, nullas in Terræ Orbe celebreis esse Bibliothecas, in quibus celeberrimæ illius Peirescianæ, pars aliqua non reperiatur; nullos libros nostra ætate, scriptorum ad fastidium feraci, in lucem fuisse editos, qui non Peirescij doctrinam, sicuti nomen præ se ferrent.

Fingite vobis animo, Academici, omnium studiosorum vnum aliquod veluti corpus, in quo Claudius Fabricius, vice fungeretur partis illius in medio quietæ, cui alendæ reliqua membra, suo labore omnia quæritant; cuiúsque vicissim haud segne ministerium est, nec magis alitur, quàm cætera alit: adeò vt vniuersa studij, atque doctrinæ pabula, ab omnibus sibi vndique conquisita, atque congesta, insatiabili legendi, discendique auiditate vorans, & acri ad meditationem, scriptionémque ardore maturè conficiens, in

succum, & sanguinem verteret; quem in omnes demùm partes, ad ingeniorum alimenta, pariter diuisum redderet; nisi potiùs Peirescium, illustris illius, atque immortalis corporis animam fuisse dicamus, quæ totum moderaretur singulásque eius partes, vi, ac numine suo conseruaret, atque augeret. Numen dixi, Academici: is enim qui sit breuis, septem & quinquaginta annorum, vitæ partem alteram peregrè, & in Aula transegit, alteram in Curia, ad Senatoria munera, bis quaque die diligenter obeunda; tot tamen, ac tam illustria, sui in literas studij, atque largitatis, ad æternam posteritatis memoriam, monumenta reliquit, librósque, & epistolas, operâ, manúque sua plures; quàm alij longæui homines, & priuato otio abundantes legere solent; Latinè, Italicè, & Gallicè diligenter conscripsit: is inquam, mihi sanè supra hominem putandus esse videtur. Hanc porrò diuinam Nicolai Claudij Fabricij Peireskij animam, nunc mortalis corporis compagibus reclusam, superas sedes capessere, & in æterna illa, ac cælesti domo, æstatem quam hîc nobiscum beatam duxit, inter ipsos diuos beatissimam agere, vos Academici Romani, existimare par est, & eam omni honore, qui Heroibus tribui solet, afficere. Præterquam enim quòd summa integritate, atque innocentia vixit, præterea Romanæ religionis, cæremoniarúmque maximè cultor, & ad extremum spiritum retinentissimus fuit. Pro aris, delubrísque fortiter certauit; vt ad illa plurimos reduxerit, ex isto hominum genere, qui nouis, atque alienis obstricti religionibus, ab hac antiquissima, atque sanctissima declinauerunt; vel apud illos, rei literariæ III-Viros, non sine spe victoriæ adortus. Quamobrem erga hominem, de Romana Republica, tam multis nominibus optimè meritum, in decorando eius morte grati estote, Academici; & sicut eum, iam publica laudatione esse honorandum putauistis; ita quidquid præ ingenij, facundiæque meæ, necnon temporis angustiis, minùs ex amplitudine, atque dignitate argumenti, oratione exequi potui; id demùm in præsentia, ornatissimis, optimísque vestris versibus præstate: in posterum verò, Heroi nostro diuturnam pro breui vita memoriam reddite: & quod ipsi gratissimum facturi estis, illius studiorum veluti hæreditatem adite, & constanter tenete. Vos autem, Patres Amplissimi, ad eam, ad quam vocati estis Reipublicæ procurationem, vt excellentissimas omnes Nicolai Claudij Fabricij virtutes, maximis & in omni genere laudis eminentissimis (quales sanè estis) Principibus imitandas adhibetis: pergite porrò vt facitis; [illegible] ita in primis diuinum eius studium, [illegible] que liberalitatis magnificentiam imitamini, in eas Artes promouendas, quibus [illegible] vitæ honestas, elegantia, ipsáque adeò humanitas constituitur, atque continetur; [illegible] non in homines, qui eas colunt, [illegible] ornandósque honoribus, ac beneficiis, [illegible] sancti illi, atque religiosi maiores vestri, [illegible] ipsos præcipuè collata voluerunt. [illegible] siquidem esset conjicere, quorum operâ [illegible] que vigiliis, summum à Deo datum, [illegible] genus literarum bonum manserit [illegible] sed prorsus digni sunt, qui apud vos [illegible] atque authoritate floreant. Siquidem [illegible] cipes Viros, de se suísque virtutibus [illegible] meritos, æternis scriptorum suorum [illegible] mentis, ad immortalitatem consecrant [illegible] ceri contra læsi, vel neglecti, notam [illegible] miniam, nulla temporis diuturnitate, [illegible] armatis tyrannorum manibus eluendam [illegible] runt. Quare à vobis maxime audeo [illegible] quidam homines nihili, qui etsi maximè [illegible] tùm in aulis vestris, & fruges consumere nati sint, illic tamen vt vacua Bell[illegible] lia, loquitate sua versatiles, & ventos [illegible] sum, atque inane sonantes; maximas [illegible] turbas, clamorésque, ac risus edunt, [illegible] hominum literatorum ingenium, [illegible] quàm aduersus ipsarum literarum [illegible] que dignitatem. Literatis nihil innocentius, aut temperantius; Patres Amplissimi, [illegible] qui studium, & tempus omne, quod [illegible] ambitioni, atque auaritiæ, vel rebus [illegible] lis, atque turpibus dant; in maximè [illegible] optimarúmque contemplatione [illegible] nec sunt, vt isti vocant, difficiles, [illegible] rosi; sed acres rerum æstimatores: [illegible] tumores, & superbi; sed rex homin[illegible] nuo indigens nec facientes nec [illegible] non obscuri; sed modesti; non de[illegible] stici, aut agrestes; sed antiqui, & [illegible] vide etiam artes, quas profitemur, [illegible] inuenere, humani. Literæ verò, [illegible] non ornamenti solùm, sed & præsidij [illegible] uitatibus bene constitutis afferant, id [illegible] hæc vestra clarè patet: quæ vt olim [illegible] per earum neglectionem fuit; ita [illegible] ctissimus, sapientissimúsque Pontifex [illegible] Cælesti dono, ac diuino munere ipsi [illegible] tas renata est, quòd viget hodie vestra Republica, quòd floret, quòd beata est, [illegible] denique, cùm cæteræ Terrarum Orbis partes, bellorum, aliarúmque calamitatum tempestatibus agitentur; vna hæc (quod [illegible] Deus Optimus Maximus propitius, [illegible] petuum faxit) in pace, atque in otio conquiescit.

DIXI.

GABRIELIS NAVDÆI
AD PETRVM GASSENDVM
DE PEIRESKII OBITV
EPISTOLA.

PRovocatus non semel observationibus Astronomicis, quarum per me copiam fieri voluisti celeberrimis hominibus Fortunio Liceto, & Scipioni Claramontio; ac literis tuis insuper ad officium mutuæ necessitudinis, quæ dudum inter nos arctissimè inualuit, sollicitatus; peramanter omninò te facere intellexi, qui me tamdiu silentio vsum fuisse, quæ tua est singularis humanitas, & beneuolentia, non molestè tulisti; satisque amori nostro, & singulari meo in te obsequio factum fuisse existimasti, si dum vrgebam Syntagma meum de *Studio Militari*, hoc interim spatio nihil ad tuas responsi dederim; nisi quòd amicissimo vtriusque nostrum clarissimo Peireskio frequenter significabam, me, cùm per otium liceret, talem habiturum rationem totum omnium, de quibus egisti mecum per literas, vt ne quidem de exactissimâ tuâ vrbanitate queri posses; quòd illa non similibus à me iocis, ac salibus excepta fuerit, & facetiarum collatio, gratissimâque vicissitudine compensata. Sed, heu rerum vices, heu fata infanda, heu Parcas scelestas, & infensas bonis omnibus, quæ gestienti lætitiæ intercessit! Viro illo incomparabili, tunc cùm nihil minus, quàm de eius occasu timebatur, è viuis sublato. Vbi enim crinitum Sidus effulsit? vbi de Cælo intonuit? vbi Terræ motus, & fragor insolitus, spectraque, & portenta apparuerunt, in eius Viri omnium maximi, omnium optimi, sapientissimique interitu! Sanè fallunt nos, & fallunt frequenter Historici, cum nullos Principes absque iis signis interiisse referunt, ex quibus consolationi de eorum impendente fato locus esse possit. Nam amabo te, GASSENDE, qui fieri potest, si Mundus non casu regitur (vt certè diuinæ illius prouidentiæ arbitriis gubernari certissimum est) quòd Cælo curæ sint homines, non iis plerumque meritis, sed fortunæ cæco impetu, rerum gubernaculis admoti, nec alia re, quàm suis opibus, & potentiâ (quâ sæpenumerò in hominum perniciem, per fœdas vitæ turpitudines, & flagitia abutuntur) commendati: & ipsi interim silente Cælo, non curante Luna, nemine quidquam nouum, aut insolens in Elementis, atque venturi (si quæ sunt) præsciis animalibus obseruante, mortem oppetant, qui virtute regnum sibi amplissimum, honestissimúmque inter homines compararunt, qui mortalium omnium commodis nati, omnes operâ, studio, industriâ iuuant: omnium conatus vrgent, promouent, extollunt; quique Orbem vniuersum in sui admirationem trahunt fama, & commendatione meritorum? Huiusmodi verò laudem, si Peireskium virum nostris, elapsisque ab omni æuo temporibus cumulatissimam tulisse dixerim, non est quòd aliquid reclamet, nisi aut virtutis hostis, aut laudis inuidus, aut ignarus eorum, de quibus boni omnes, & eruditi consentiunt. Ecquis enim ipso vnquam aut peritior extitit antiquitatis, naturæ, temporum, historiarum, linguarum? aut promptior iuuandis studiosorum laboribus, quà voce, quà literis, quà libris, quà signis, plantis, animalibus, picturis, numismatis, & antiquæ, recentisque memoriæ similibus monumentis? aut aptior denique, qui istud facere posset voluntate, opibus, auctoritate, scientia, prouidentiâ, cæterisque virtutibus, quarum mutuâ consensione ornatus sit oportet, qui instar clarissimi Peireskii, Orbem literarium suis nutibus, & votis temperandum suscipit. Quod equidem facere quàm arduum sit, tu verò GASSENDE, istud conijcere potes, vel inde quòd si in priscorum Heroum exempla recurras, qui istud similiter fecerint, inuenies paucos admodum. Atque vt elapsa proximè tempora Vincentium Pinellum, & Dominicum Molinum tulerint non multùm fortassè studio, & voluntate iuuandi literatos inferiores Peireskio; nescio tamen quomodo adiumenta varia illis defecerunt, quæ huic nostro, & communi omnium Mecœnati, vt plenâ velificatione cursum hunc à primâ statim adolescentiâ instructum, ad affectam vsque ætatem perduceret, in causa fuere. Enimverò quanta etiam facilitate istud præstiterit, nemini obscurum esse potest, nisi qui Solem non videt pleno Meridie. Quis enim nescit os eius non hominis, sed Apollinis Delphici fuisse, ex quo oracula de rebus omnibus abstrusis, & incognitis quotidie reddebantur? Domum verò instar celeberrimi emporij, mercibus pretiosissimis ex vtraque Indiâ, Æthiopiâ, Græciâ, Germaniâ, Italiâ, Hispaniâ, Angliâ, viciniorıbúsque Prouinciis refertam extitisse, nullámque nauem Galliæ portus intrasse, quæ non aliquod animal peregrinum, non plantas exoticas, non marmora priscorum Cælo sculpta, aut exarata, non Codices Samaritanos, Copticos, Arabes, Hebræos, Sinenses, Græcos, non erutas ex Bosphoro, aut Peloponneso antiquitatis penitissimæ reliquias, in vnius Peireskij Cimeliarchium inferret? Quem denique latere potest, non conquisitas ab eo fuisse tot opes in propriam tantùm oblectationem, aut Musæi sui ornamentum, in quo lau-

Iacerent ipsæ tanquam in Fauissis Capitolinis, aut sepulchris, vnde nefas esset quidquam eruere, ac depromere in aliorum commoda: sed Perescium hanc sibi legem statuisse, vt, si quos in orbe literario suis consiliis, opibus, libris, statuis, marmoribus iuuari posse intelligeret, non expectaret ipse, vt motoriè precibus illud à se efflagitarent; sed vltrò offerret, inferrétque in eorum ædes; ac penè dicam literatos omnes obrueret beneficiorum suorum magnitudine, & frequentia. Verùm quid opus est, optime GASSENDE, vt hæc ad te scribam, qui plura oculis ipsis, in maximo illo Heroë obseruare potuisti facinora, commendatione omnium hominum, ac memoria, æternitatéque temporum dignissima, quàm quivis alius; nisi tu ipse, qui amore in eum, ac dicendi, scribendique lepore nemini concedis, munus illud in te recipias, scriptis vnquam consignare possit. Profectò, cùm nulla eius vitæ pars miraculo caruerit; cùm nullus vnquam exortus sit, cui plura, aut meliora debeant, studiis doctrinisque præstantioribus dediti homines; cùm eorum omnium, quæ pulchrè, eleganter, doctè per antecactas aliquot annorum decades scripta, aut obseruata sunt, pars maxima fuerit; nec ipse mortalis existimandus sit, nisi morte ipsa, proh dolor! immaturâ, atque immiti in eum, qui nunquam occumbere debuisset; certè non cuiusvis esse intelligo meritorum eius famam transmittere ad posteros: nam vulgari ore illud facere piaculum est; parem verò tanti viri inusitatis, incomparabilibúsque meritis inuenire orationem, videtur mihi omnino difficile. Quamobrem istius *Musarum curatoris*, siue, vt cum Athenæo loquar, [illegible], vitæ summam ex Orbe vniuerso, per quem diffusa illa fuit, in angustum aliquod volumen contrahere, hoc equidem vnum est, quod nisi tu, doctissime GASSENDE, præstiteris, qui sermone vales puro, eleganti, castigatóque, & assueto rebus diuinis, ac cælestibus celebrandis; cuiusmodi omninò Perescium fuisse nemo non bonus existimat; quique supremos illos orbis, eorúmque miracula, quæ profectò non latiùs patent, quàm Perescij fama, & merita, in exilem globum solertissimè reduceret, vix certè alium inuenio, qui defungi hoc munere adeò commodè, feliciterque possit. Nam etsi omnes, qui Perescio amici fuerunt, ingenio, facultatéque dicendi valeant, & omnibus illis, non secus atque tibi, negotium incumbat celebrandi Vitam, cuius recordatio sanctissima illis esse debet, licèt etiam multa, quæ à præstanti eius ingenio, laborum contentione, & mirificâ voluntate bonorum omnium conatus sublevandi, dici, atque afferri in medium possent, ea cuivis ex præstantissimis illius facinoribus, æquè ac tibi cognita esse potuerint; fatendum tamen est, quæcumque maiora sunt ex eius laudibus, illa propter intimam, quæ tecum illi fuit consuetudinem, & assiduum multorum annorum conuictum, atque vsum, & faciliùs animaduersa à te, & perspecta certiùs, quàm ab aliis fuisse. Quare age, mi GASSENDE, calamum sume, inseruire solitum maximis viris aut tuendis, aut celebrandis, non minus sanè, quàm cælorum, naturæque miraculis explicandis: & cogita apud te fore ex vi omnium, qui literis dant operam; & ætate patriæ nostræ communis; è Principum atque Magnatum gloria, & splendore, eius Viri imaginem, qui omnibus incitamento, & adiumento fuit ad virtutem, non solùm ad intuendum, verùm etiam ad imitandum, pro tuâ in viuentem, defunctúmque pietate, quæ prorsus egregia fuit, exprimere. Ego verò, qui clariss. Perescium eius loco semper habui, in quo vireis suas natura possibiles experta est, vt hominem produceret, cui nihil deesset, quod eximium, honestúmque mortalibus concedi in hac vita possit, atque pro eo, ac debeo, verbis ornare non possim, quorum me pauperem reddit copia meritorum: propterea hoc vnum, vt facias, enixè à te contendo; arbitrabórque mea, & reliquorum partes, qui Perescianum nomen æterno cultu, gratissimáque veneratione prosequi debemus, factum esse satis, si non modò eruditissimum, atque munificentissimum, quod Orbis vniuersi iudicio comprobatum est, sed absque exemplo maximum, ac optimum virum fuisse Perescium, summúmque literatorum fautorem, & cùm prudentiâ, tum eruditione, ac omni virtutum genere excellentem, eóque nomine inter sæculi nostri miracula habendum, colendúmque, per te, & præsens ætas, & futura cognoscat. Vale, & nisi lugere alias, lege, quæ lugens, & ingenti, sibique mœrore perculsus scripsi. Romæ XVIII. Kal. Augusti M. DC. XXXVII.

EX CL. SALMASII PRÆFATIONE in Tabulam Cebetis Arabicam.

EX illo hominum genere, quos & priuatâ pariter, & publicâ causâ mortem ereptos amici debent, satis ante triennium concessit Nicolaus Fabricius Peireskius, quem virum vel nominare, laudare est. Eum, nisi fama talem ferret, qualem ego scio fuisse, penicillo hic meo quamlibet rudibus lineis, atque obscuris coloribus exprimere conarer, perfectissimum virtutis omnis, & omnigenæ eruditionis exemplar. Tentarem hoc inquam, de cuius tamen vel minima parte dignè attingenda vix quidquam mihi permitterem. Præstarem equidem quod debeo summis eius Viri erga me meritis, quæ nullum in me vitæ, quancumque dabitur, tempus obteret, nulla delebit obliuio. Sed cum

id aliter præstare non possim, quin plura dicenda dictis prætermittam, ἀδυναμίᾳ omnium exequendorum numerorum, quos talis vita, & talis fama postulat, contrahere vela cogar, orémque legere ne in eam vasto lassam pelago cum tenui cymbula deprehensas naufragij periclitet. Hoc igitur sufficiat dixisse, non alteri à multis retrò sæculis Solem illuxisse, qui Reipublicæ literariæ promouendæ maiori cupidine flagrauerit, nec qui magis eam, dum vixit, promouerit. Vt non vnum Scientiæ genus curiositatem eius prouocauit; ita nec vnum genus hominum beneuolentiam eius cum benefico animo coniunctam expertus est. Alij, quos innumeros esse scio, pro virili, si ingrati non erunt, prædicabunt quid, & quantum illi debeant. Quod ad me attinet, tanta sunt, quæ in me contulit, tótque modis, quibus potuit cumque, studia mea adiuuare nisus est, vt cogitatione ea comprehendere vix detur, nedum verbis exponere queam. Quibus omnibus adiumentis, ac præsidiis quando hodie mihi, illo amisso, carendum est, cum maxima studiorum meorum, Ægyptiorum præcipuè, & Arabicorum iactura, & impedimento: plus tamen defleo, quod Respublica literaria in illius Viri morte sibi abesse perspicit, quàm quæ mihi video periisse, quantumlibet maxima illa esse, propriâ tactus iacturâ, etiamnunc sentiam. Post illud damnum, quod meum non magis esse, quàm totius Reipublicæ detrimentum fateor, & quidem maximè deplorandum, non aliud grauius, &c.

EX EPICEDIO PERESCIANO
ERICII DORMALII
Ad Eminentissimum Principem
FRANCISCVM BARBERINVM
S.R.E. CARDINALEM.

Προσφωνητικὸν πρὸς Πέτρον τὸν Γασσένδον.

Γράμμα τὸ Φαβρικίου δηλοῖ μόρον, ὃς ἐπὶ πᾶσαν
Σφίσιν ἡμετέροις λαμπάδα χειμερινῆς.
Αψ δ' ἣ ζωγραφίαν βιοτῆς τι, καὶ ἔθνα φωτὸς,
Δεύτερον ἀντέγλας, Πέτρε, τὸν ἥλιον.
Ἀλλὰ φίλος τάχιον φρυκτώρει, ὡς ἀναφλέξῃς
Μοὶ πόθεν ἐκ γραφίδος, πηλικάδα μείζω.

Φιλοξενία, καὶ Φιλοδωρία.

Πῶς σὲ ἔπειτα θέλω, Περέσκιε, σοῖο λαθοίμην
Ἀμφὶ φιλοξενίης, καὶ μεγαλοφροσύνης;
Τίς γὰρ ἀπ' ἀλλοδαπῆς φιλαθηναίων κατὰ Κελτῶν
Ἦλθε θέαν, καὶ σοῦ κεῖθεν ἀγύρτος ἔβη;
Τίς παρά σε ξενίων οὐκ ἤμαρτε; ὥρε τις αἰεὶ
Ἔν τι Κυδωνίας ἴδω, καὶ παρά σοι τις αἰεί.
Οὐ δῆμος ἑῷ, ξεινὸς δὲ δῆμος τεός, ὦ μοι πτωχεύει,
Καὶ ποτὲ ΒΑΡΒΕΡΙΝΟΝ τὸν μέγαν ἐξείνισας.
Χαῖρέ μοι, ὦ Φραγκῶν κλέος οἶδεν, ὅθι σε γνωτὸν
Μῦθος ὁ ἀγλαόφρας, φράδος ἀπαγγελίσει.

Θρηνητικόν.

Μουσοπόλων παράδειγμα μεγιστάτων, Ἑλλάδος ἔρμα
Αἰξίεν, Ἀονίδων ἄρμα, καὶ ἡνίοχος,
Κεῖται Νικόλαος Περέσκιος. ἀρχὸς ὄλωλεν,
Οἴχεο, ἀλλὰ φίλοι βάσταον λείψανα.

Gassendi Miscellanea.

Οὐ μὰ τὸ, κ' ἀκρὸν μεμνήσομαι, ὄφρα μετείω
Χεῖ, κηρύξ κρυερῷ ἐν Κλυμβέοιο πύλαις.
Τόφρ' ἀπ' ἐμεῖο δίχα ἰλαγήσαν, ὁ συνέπτω
Γραψάμενος θερμοῖς δάκρυσι, καὶ μέλανι,
Δάκρυσι, καὶ μέλανι γράψας, Πάτερ, ἐκ τῶν ἄσσαν μὲ
Κελαινόν, ἵν σοι ἄσσαν μακαρὸν ἐξήνυσα.

Κενοτάφιον.

ΠΟῦ σέο τῦ θείου τὸ κατέχεται, ἐν τίνι σηκῷ;
Ἐν βωμῷ τίνι, ὦ πᾶν φίλον ἡμέτερον
σαβερέκι; οὐκ ἄλλη περιπέθητέ σ' ἐν ἐσθλῷ βωμῷ,
Ἢ νηῷ, ἀλλὰ μέσῃ θήσομαι ἐν κραδίῃ.
Ἐν κραδίῃ, ψυχὴν τὴν ἀφέρτατος, ἄττα σοι ἡμὲν
Τοῦτό μοι ἠμιθανὲς σῶμα, τάφον κενεόν.

Cætera Elogia, tam prosâ, quàm carmine, volumine alio collecta seorsim edentur.

F I N I S.

TYCHONIS

TYCHONIS BRAHEI, EQVITIS DANI ASTRONOMORVM CORIPHÆI VITA,

ITEMQVE

NICOLAI COPERNICI, GEORGII PEVRBACHII, & IOANNIS REGIOMONTANI, celebrium Astronomorum.

AD VIRVM ILLVSTREM
HENRICVM LVDOVICVM HABERTVM MON-MORIVM,
LIBELLORVM SVPPLICVM
MAGISTRVM INTEGERRIMVM,
IN TYCHONIS BRAHEI VITAM
PETRI GASSENDI
PRÆFATIO.

IR ILLVSTRIS

Quod censuisti, vt facerem, fecisse me heic approbo, dum Vitam celebris illius Tychonis Brahei conscriptam exhibeo. Cùm enim ante annos sex, incipiente ad me redire, quasi post-liminio, valetudine, ea me subiisset cogitatio, vt commutandi aëris gratiâ, discessurus in patriam, deferrem quicquid monumentorum ad Tychonis Vitam attinentium mihi foret præ manibus: tum venit mihi quoque in mentem, adesse Regiomonti Prussiæ, ac Medicinam illeic facere præclarum Virum Ludouicum Keplerum, magni illius Ioannis filium, qui Tychonis Obseruationes à Parente acceptas hæreditario iure possideret. Quare & subinde ad Virum eximium, carúmque amicum, Ioannem Heuelium, Dantiscanæ Reipublicæ Consulem (præclarum videlicet illum Selenographiæ authorem) dedi literas, quibus ipsum interpellaui, vt pro ea, quæ ipsi cum memorato Keplero intercedebat amicitia, obtineret mihi ab eo quidquid singulare aut per se ipse nosset, aut à Parente accepisset ad Tychonis Vitam illustrandam attinens; neque id modò, verùm etiam quidquid attineret ad ipsum Parentem, vt cuius Vitam conscribere, nisi seorsim, at saltem conjunctim, mistimque cum ea, quam Tychonis meditabar, in animo haberem. Rescripsit autem Hevelius in hæc verba; *Mihi hæc obsignanti literæ, à D. Keplero traduntur, ex quibus recipit se curaturum, vt breui vtriusque Vitam, Tychonis scilicet, & Kepleri, vt & origines, cum omnibus circumstantiis, typis exscriptam habere possis.* Tametsi verò ille optimus Laurentius Eichstadius, Ephemeridum scriptor, visis penes Hevelium meis literis, sponte, ac eodem tempore, quicquid perspectum circa ea, quæ indigitâram, haberet, perscripsit; ac iisdemmet penè diebus, plura sui nactus à Viro itidem optimo Olao VVormio, Medico Hafniæ Professore (qui exstincto recèns Longomontano collega, & familiaris fuerat, ac ab eo non pauca de Tychone nôrat) ratus nihilominùs fore,

vt

vt nihil aliud, quàm actum agerem, omnem prorsùs dirigendorum commentariorum curam deposui; digressúsque in Prouinciam, restituendæ, confirmandæque vacillanti adhuc sanitati præsertim incubui. Annus est, ex quo & meliusculam habens, & hùc regredi cogitans, cùm viderem quinquennium elapsum, ex quo factum mihi ea spes fuerat, interpellaui rursùs Heuelium, vt quid rei foret, innueret: nam me quidem voluisse nihil ab eo tempore pertentare. Ille, cùm præclaro Bullialdo, communi nostro, fecisset rescribendi spem, nihil tamen responsi dedit; ac ob id quidem, vt par est credere, quòd diu, grauitérque laborauerit; vt aliunde, nec sine magno meo dolore, nosse est datum.

Appuli hùc deinceps Vere nupero; & quia Tu ante meum discessum, conscius futuri reditus, præoccupâras, instueràsque, non modò humanissimis tuis, sed adhibitis etiam carissimorum nobis capitum Capellani, ac Neuræi, repetitis literis, vt neque aliò diuerterem, neque hospite alio vterer, quàm Te; id concessi omninò tuæ erga me & tam feruenti, & tam multorum iam annorum beneuolentiæ. Cùm procedente verò tempore, inter consertos varios à illa tua erudita, jucundissimáque consuetudine sermones, quæsiisses aliquando ex me, quónam euasisset consilium, quod nôras abs me de Vita Tychonis scribenda susceptum, ipséque exposuissem, qua mihi occasione injecta fuisset remora; occœpisti edisserere, aut non debuisse pridem me, aut non debere certè jam spem mihi factam quidquam morari. Posse aut Kepleri, aut alterius vitis intercessisse aliquid, quod institutum auerterit; posse & fieri, vt tametsi Vita illeinc deinceps prodeat, quæ singularia plura contineat; in conscripta tamen abs me occurrant etiam aliqua, quæ in illa desiderentur, quæque pariter Viris eruditis, harúmque rerum amantibus cognoscere jucundum sit. Fore, vt eiusde Tychonis gloria, cuius promouendæ (ob eam, quam ille ab omnibus bonis promeritus est, gratitudinis testationem) studiosus semper fuerim, tantò euadat illustrior, quantò plures erunt, qui in id conspirabunt, vt Vitæ ipsius conscribendæ operam dent. Timendum esse interim, ne, dum alter alteri fidit, & præstitum iri ab alio, quod per se ipse posset, exspectat; nemo id, quod est opus, aut aggrediatur, aut perficiat; sicque copia illum, cui laborandum fuerit, inopem, vt dicitur, faciat. Annos iam ampliùs quinquaginta à Tychonis obitu esse; & rem tamen esse à nemine eorum, qui fuere cum illo versati (qui, que vberiùs, cumulatiúsque singula vt nosse, sic describere poterant) susceptam; quare & nisi ego, qui aliquos nôrim ipsi conuersatos, & non pauca rescivuerim, quæ ex editis libris addisci non possint, id operæ aggrediar; euenturum fortè, vt integra etiam sæcula elapsura sint, absque eo, quòd quispiam id moliri sustineat; aut iis, quibus ego, instructus subsidiis (quantulacumque ea sint) faciat. Dolere me neminem esse, qui Hipparchi illius Rhodij, quicum Tychonem conferre soleo, Vitam ad nos transmiserit: cogitandum ergo mihi esse, quàm bene de seris posteris meriturus sim, ad quos per me peruenerit, quantum jam habere adhuc licet, eximij Viri notitiam. Cùm hisce ergo, & pluribus, quæ pro tuo illo erga bonos, benéque de humano genere merentes affectu, edisseruisti, permotus forem; recepi exsequuturum me; ac jam obstrictam libero fidem.

Quandoquidem verò, occasione eorum, quæ de Obseruationibus à Tychone factis, inter colloquendum interserui, sciscitatus es de Obseruationum antiquitate, & progressu multa, quibus quæ responsa à me fuere, visa tibi eiusmodi sunt, vt ea etiam chartis committi expeteris; en, vt breuiter tibi faciam satis. Principio indubium videtur, aliquam rerum Cælestium obseruationem non minùs esse, quàm ipsam Hominum originem, antiquam. Siquidem tam præclarum est, tantíque visus spectaculum, quod exhibetur cælitus, vt esse homines non potuerint, & non habere oculos ad id obseruandum intentos. Nam cætera inter, cùm viderent Solem non ex iisdem locis diurnum oriri, non in eisdem occidere; certis temporibus humiliùs, certis altiùs ascendere; ipso humiliore facto Hiemem, altiore Æstatem creari; non potuere sanè non attendere ad hanc vicissitudinem, iuxta quam fore sibi tempestatem asperiorem, mitio-

rem

remve sperarent. Fuit aliunde Luna suâ illâ facierum commutatione eiusmodi,
vt non potuerit non oculos in se conuersos facere; & maximè quidem tempo-
ribus ratis Phaseis repetens: ob quas euenisse videtur, vt nulla non Natio il-
lius circuitibus dimensa fuerit tempora, idque, cùm Solis euectionibus, de-
pressionibúsque frequentiores forent. Prætereo illam adeò pulchram noctur-
norum Siderum faciem, suas quoque pro varietate tempestatum variationes
subeuntem; ac speciatim Luciferum nunc seriùs, nunc maturiùs, nunc nulla-
tenus Soli præexorientem, cæteraque id genus similia; ac adnoto solùm, licet
homines huiuscemodi varietatum causas tardiùs disquisierint, ac inuenerint;
longè tamen antè eas animaduersas, admirationique fuisse habitas, &, incom-
pertâ licet causâ, vsibus vitæ accommodatas. Huc attinet, quòd qui Prome-
theus hominem finxisse primus dicitur, perhibetur quoque os illi sublime de-
disse, vt talis esset, qui ab ipso exortu vultus, oculósque in Cælum, ac Sidera
erectos haberet. Porrò quia hæc est generalis solùm, rudisque obseruandi ra-
tio; ac ea requiri tempora possunt, quibus factæ Obseruationes occasionem
primam condendæ cujuspiam artis fecerint, Astronomiæque adeò originem
præbuerint; res est ex veterum Scriptorum monumentis intelligenda.

Et ex Literis quidem Sacris res haberetur planè confecta, si vel leui quodam
vestigio deduci ex iis posset, quod ait Iosephus, posteros Sethi ante Diluuium Lib. 1. Antiq.
Siderum Scientiam adinuenisse, ac duabus columnis, vni latentiæ, alteri lapi- cap. 2.
deæ illam inscripsisse, vt saltem seruari in lapidea, futuri Diluuij injuriam su-
peratura, posset: aut, si exstaret certè vel leue indicium eius rationis, quam
idem reddit, tam longævæ apud illos vitæ; vt esset nimirum satis temporis ad cap. 4.
perficiendum Astronomiam, quæ exigat annos minimùm sexcentos, vt varie-
tates omnes motuum Cælestium possint obseruari. Ideò scilicet ille notat Ma-
gnum, vti appellant, Annum ex sexcentis annis vulgaribus constare, quòd
vulgaris opinio sit cælesteis motus semper variari,

Donec consumpto, magnus qui dicitur, Anno, Epigr. de
Rursus in antiquum redeant vaga Sidera cursum, resurr. anim.
Qualia præteriti steterant ab origine Mundi.

Cúmque ex Sethi ante Diluuium posteris vnus prophetasse Enochus à B. Iuda Epist. Cath.
Apostolo memoretur, posset res confecta haberi, si aut Enochus memoraretur,
quidquam attigisse de Sideribus; aut Spurium non fuisse eum librum consta-
ret, in quo arcana quædam de stellarum nominibus ab Enocho scripta Orige- Hom. 28. in Num.
nes, & Tertullianus prodiderunt; aut nisi hunc Librum B. Hieronymus apo- 1. 1. de hab.
cryphum diceret; & non D. Augustinus ipsum iure abesse à Scripturarum ca- mul. in 1. ca.
none apud Hebræos causaretur. Vt taceam posse videri mirum, non Iosephum Ep. ad Tit.
quoque eius meminisse; nisi fortè fecit, quòd, cùm censeret Patriarcharum il- 15. de ciu. 8.
lorum vitam esse sexcentorum minimùm annorum debuisse, vt Astronomiam 23.
perficerent, nollet excipiendum Enochum, qui vltra trecentos sexaginta quin- Gen. 5.
que annos non vixisset. cap. 9.

Posset quoque videri res à Diluuio penè confecta, si vel minimum esset ver-
bulum, ex quo argui posset quod ab eodem perscribitur, fuisse Ægyptios ab cap. 3.
Abrahamo edoctos Astronomiam: sed nimirum potuere quidem & Berosus, &
cæteri tam ipsi Iosepho, quàm Eusebio citati, tale quid legisse in aliquibus prif- cap. 3. l. 9.
corum Rabbinorum libris; at non sanè in Literis Sacris, apud quas est altum c. 4.
hac de re silentium. Quin-etiam pij Doctores sunt, ac cæteros inter, Salianus, Adam. 1478.
qui id ne probabile quidem putent, ob paruam Abrahami in Ægypto moram:
ac censeant proinde posse id vero-similius de Iosepho illius pronepote dici.
Et profectus quidē fuisse Abrahamus de Vr Chaldæorum legitur; at non pro- Gen. 11.
pterea legitur ipsum, aut accepisse à Chaldæis; aut ab iis ad Ægyptios transtu-
lisse Astrorum scientiam. Ad Iosephum verò eius pronepotem quod spectat, is
legitur quidem fauisse Sacerdotibus, cùm terram Ægypti vniuersam, occasio-
ne diræ illius, ac diuturnæ famis, Regi oppignerans, Sacerdotum terram ex-
cepit, *quibus etiam*, inquit Scriptura, *statuta cibaria ex horreis publicis præbeban-* Gen. 47.
tur; at cùm exinde comprobetur, quod habet Aristoteles, apud Ægyptios, quos 1. Polit. vlt.
aliunde voluit esse populorum antiquissimos, *fuisse Sacerdotes feriari permissos*, 1. Metaph. 1.

hancque

hancque exstitisse illis occasionem constituendi Mathematicas; Iosephus nihilominùs nec magis, nec minùs illos edocuisse, quàm ab ipsis didicisse, Mathematicas legitur. Fortassis quoque gratia illa, quâ Sacerdotes est prosequutus, non modò eius venerationis, quâ illi apud Regem, & populum erant, argumentum fuit, sed etiam gratitudinis quâ erga eos fuerit, quòd ipse, puer pastoritius, disciplinarúmque ignarus, ad eos appulsus, & in Aula potens, quidpiam edoctus ab ipsis fuisset. Sanè & deinceps diuinus Moses in eádem Regiam Aulam inductus, non tam quosquam erudiisse, quàm ipse *eruditus* fuisse *in omni* [Act. 7.] *Sapientia Ægyptiorum* memoratur. Interim verò cùm hæc Sapientia complexa haud-dubiè Mathematicas fuerit; ac inter Mathematicas Astronomia semper præcelluerit; videri hæc Mosis eruditio potest antiquissimum, quod exstet in Scripturis Sacris scientiæ Siderum monumentum. Posset adhuc haberi antiquius, si probari posset, quod nonnulli censent, fuisse à Mose Iobi historiam, [Cap. 9.] vt superioris æui, conscriptam; quippe in ea Iobus meminit Arcturi, Orionis, atque Hyadum; prorsùs vt oportuerit fuisse tunc Stellas in Asterismos artificio quodam digestas. Sed de tempore vt vt sit; adnotari saltem hic potest, videri Iobum, cùm foret Iudæis alienigena, hausisse Dei cognitionem ex eo, qui in Scriptura Sacra *Cælorum Exercitus* appellatur; quando inuisibilia Dei ex iis, quæ facta sunt, conspectis, non alia re intelliguntur magis; & merito [De dono ad Paon.] iure Synesius Astronomiam vocans *σεπτὴν σφόδρα ἐπιστήμην*, *summè venerabilem scientiam*, esse eam dicit euectionem ad quidpiam antiquius, honorabiliusve; ineffabilem scilicet Theologiam. Vt breue faciam, ac id præteream, quod [Sap. 7.] legimus Deum Salomoni dedisse, *vt*, cætera inter, *sciret Anni cursus, & Stellarum dispositiones*; si quid ex Sacris Literis expressè probat antiquitatem obseruatorum Siderum, artisque cuiuspiam ex ipsis obseruatis cōstitutionem, id esse videtur quod sacri Prophetæ querebantur jam temporibus suis, Chaldæos esse, [Esa. 47.] qui Babylone *contemplarentur Sidera, & supputarent menses, vt ex iis ventura annunciarent*; scilicet ex hoc intelligitur, fuisse debere obseruationem, artémque quandam Siderum apud Chaldæos peruetustam.

Ad Ethnicos verò Scriptores quod spectat, dicendum est primùm de fabulosa temporum parte, quatenus veri quidpiam latere sub fabularum inuolucris [Lib. 3.] potest. Atque vt à Deorum antiquissimo exordiar; is non alia de causa *Cælus*, Græcè οὐρανὸς ex Siculo Diodoro, fuit dictus, quàm quia impensè dedita obseruationi Siderum fuit. Ipsius liberi cùm plurimi fuerint, ac imprimis Atlas, Saturnus, Titanes, in quibus speciatim Hyperion, & Iapetus; reputari potest totam penè eius familiam in eandem Cælestium curam incubuisse. Nam, cùm Cælus in Mauritania ad Oceanum degeret, ac exinde latè non in Africa modò, sed etiam in Europa regnaret; notum est Atlantem, qui illi in eadem regione successit, ideò censeri fecisse nomen celebri illius regionis Monti, quòd ex eo Sidera obseruaret: nimirum antiqui, vt etiam-num vulgus, tam prope abesse Cælum reputabant à verticibus montium, vt quantò altiorem quis conscenderet, tantò spectare Sidera clariùs, distinctiúsque existimaretur. Addunt [Lib. 3. Lib. 2. c. 8.] Diodorus, Plinius, & alij ideò creditum fuisse Atlantem sustentare Cælum suis humeris, quód fabricatus fuisset Sphæram, in qua totum Cælū repræsentaretur: [Strom. 2.] Clemens verò Alexandrinus adnotat post Herodotum, Herculem, cùm Vates, & Physicus foret, dictum fuisse Mundi columnas ab Atlante (fortè vt proparruo) suscipere, eumve onere Cæli subleuare, quòd illi in ea scientia, studiove Cæli successerit. De Hespero Atlantis filio, proditum est, cùm Sidera ex [Dio. lib. 3.] eodem monte specularetur, morbo subito abreptum euanuisse; ac plebem ob illius pietatem, & iustitiam, nominasse ex eo pulcherrimam stellam, quæ & Vesperugo (Venus scilicet, dum est occidua) dicitur. De illius sororibus, quæ & Atlantides, & Pleiades dictæ, fecere ob idem studium nomen illi stellarum glomerulo, qui in Tauri dorso conspicuus est, attingo solùm fuisse vnam illarum Majam, è qua natus Mercurius scientiam Siderum transtulisse dicitur in Ægyptum. Exinde est nempe Manilianum illud de Ægyptiorum Astronomia,

[1. Astron.] *Tu Princeps, authórque sacri, Cyllenie, tanti.*

Quanquam aliundè Æthiopes, cùm velint Ægyptios esse sui coloniam, vt ex

Diodorus

Diodoro intelligitur, contendunt eosdem à se Siderum scientiam accepisse, vti 6b.3.
apud Lucianum est. Dignum certè est memoratu, quod, vt de Atlante, ac Pro- lib. de
metheo, sic de Cepheo Æthiopum Rege ait Cicero, cùm, *Nec verò*, inquit, Astrol.
Atlas sustinere Cælum, nec Prometheus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum 5 Tuscul.
vxore, genero, filia traderetur: nisi cælestium diuina cognitio nomen eorum ad erro-
rem fabulæ traduxisset.

Iam de Saturno alio Cæli filio, qui relictâ Africâ, in Italia, Sicilia, Cretâque Diod. l.3 &
regnauit, hoc ferè argumentum est, fuisse eum Paterna studia prosequutum, & alij.
quòd lentissimus Planetarum eius nomine sit donatus; fortassis quòd illius mo-
tum primus omnium deprehenderit, ac dictus Κρόνος, quasi Χρόνος, *Tempus*, ex
eo fuerit, quòd nullus foret animaduersus ex cælestibus circuitibus diuturnior.
Cùm ex illius verò filiis, Pluto Agriculturâ, Neptunus Nauticâ magis afficere-
tur, censeri potest Iupiter in nobiliorem curam successisse; ac ideò delegisse
montem omnium celsissimum habitum, Olympum videlicet, vnde Sidera
obseruaret; vt proinde & ipse dictus fuerit Olympius: & montis Olympi de-
nominatio translata in Cælum, cuius quia leges perspectas haberet, idcircò re-
gnare in Cælo fuerit creditus. Cùm Græci certè partim ad Deos, partim ad
Heroas, partim ad Sapientes referrent hanc scientiam; iure Achilles Tatius Isag. ad
hac occasione Æschylum citat, Deo tribuentem, vt Astrorum ortus, occasúsque Arat.
ostenderit, & Hiemem, Ver, cæterásque tempestates distinxerit, quod ipsum
Ioui tribuit Ouidius,

Perque Hiemes, æstúsque, & inæquales Autumnos, 1. Metam.
Et breue Ver, spatiis exegit quattuor annos.

Vbi & quod præmittitur fuisse Saturnum in Tartara à Ioue missum, reuinctúm-
que, designare videtur Iouem, cùm sibi fecisset cognominem Stellam, fecis-
se & cognominem Patri Stellam vlteriorem in profundissimo Æthere quam-
segnissimè progredientem: quanquam videntur hæc nomina longè posterius
indita; (cùm antiquius sit, vt Stella Iouis Phaëton, Saturni Phænon appelle-
tur.) Ita penè porrò intelligi ex Luciano licet, qui & Tartarum interpretatur loc. cit.
altitudinem aëris ingentem, & negat idcircò Saturnum à Ioue aut in Tartarum
præcipitem datum, aut conjectum in vincula, quatenus vulgò homines pu-
tant: Ad Hyperionem quod attinet, docet Diodorus illum, cùm esset Cæli fi- lib. 3.
lius, Solis, Lunæque cursus monstrasse; ac ideò ex filij eius nomine fuisse So-
lem Helion, & Lunam ex filiæ nomine Selenem vocatam. Postremò verò Ia-
petus & ipse Cæli filius, nihil quidem laude dignum peregit; at Prometheus ex
ipso natus, ideò alligato in Caucaso monte, cordéque ab Aquila exesus, inter-
pretante Seruio, perhibitus est, quòd nimia cura, & sollicitudine Astra ob- in Eccl. 5.
seruârit ex monte *Sideribus penè*, vt ille ait, *vicino, ac ideò maiora Astra demon-*
strante, & diligenter eorum ortus, occasúsque significante. Prætereo autem, quod
idem docet, fuisse eum primum, qui Astrologiam Assyriis (vicinis nimirum
Caucaso) indicauerit; ac adjicio solùm, non aliâ de causa videri illum credi-
tum homini animando detulisse ignem è Cælo in Terram, quàm quia haustam
cælitùs scientiam in homines transfuderit, eiúsque amore illos inflammârit.
Quod superest enim, cùm apud Assyrios idem sit Belus, qui Iupiter, vt à Dio- Lib. 2.
doro scribitur; ipse est potiùs, qui apud illos vt *sacratissimus Deus est*, ita habe- L. 37. c. 10. &
tur, juxta Plinium, *Sideralis scientiæ inuentor.* l. 7. c. 56.

Nihil verò necesse est percurrere jam cætera, quæ prætereà fabulosa haben-
tur: v. c. quòd tritum illud de Phaëtonte sic interpretantur, vt Solis cursum re-
pererit quidem, sed moriens tamen eius doctrinam imperfectam reliquerit:
quod tuentur Bellerophontem non equo victore, sed contemplatore animo
datum in Cælum: quòd Dædalum ea contemplatione, quasi alarum remigio ad
Arctos euectum, quam Icarus non imitatus (quippe rationum demonstratio-
nes, vt Gregoras habet, non perinde intelligens) à germana rerum cælestium In Syn.
cognitione exciderit; & quæ plura alia Lucianus recenset: vt de Endymione de Astrol.
Lunæ amasio, de Tiresiâ Vate, & similibus. Vnum tamen prætcrire non iuuat,
quod tam apud ipsum, quàm apud Tatium memoratur, quòdque, quia iam est In Isag.
Heroïcorum temporum, accedere propiùs ad id, quod Historicum appellant,

videtur. Illud est, quæ suborta fuit inter Atreum, & Thyestem de Regno con-
tentio. Cùm publico enim Argiuorum consensu illi esset Regnum decernen-
dum, abs quo præclarius quoddam scientiæ exhiberetur specimen; idcircò fu
Regnum ipsi Atreo delatum, quòd licet Thyestes Arietem in Cælo monstrasse
(vnde & fuit aureo Ariete donatus) ipse tamen quidpiam præstantius propalaue-
rit, dum exortuum Solis varietatem edisserens, ostendit non eodem Solem, &
Mundum (hoc est Orbem stellatum) ferri, sed in parteis oppositas; & eum qui
Mundi occasus est, ipsum esse exortum Solis. Heinc est illud Euripidis,

Δείξας γὰρ ἄστρων τὴν ἐναντίαν ὁδόν,

Qui Astrorum enim contrariam ostendi viam.

Ad eadē spectat tempora, quod celebre est Herculē instituisse primum Olym-
pica certamina, quæ post factam interruptionem Iphitus instaurauerit. Qui
cap. 18. enim ij ludi non alio fine fuisse instituti (vt ex Censorino intelligi potest) viden-
tur, quàm ne ob illorum celebritatem ignorari posset quæ faciēda foret quo-
quoque anno sesqui-mensis intercalatio, ob quater vndecim, seu quadragin-
quatuor dies, quibus motus Lunæ Solarē anteuerteret: & quater sex horas, seu
vnum diem, quo Solis circuitus diebus quater trecētis sexaginta quinque esset
major; idcircò id factum citra obseruatos Solis, ac Lunæ motus non potest. Spe-
ctat & quod ferunt de Orpheo, qui debuerit sanè obseruasse septem Planeta(s)
de Astrol. probabile sit, quod ait Lucianus, ipsum illorū harmoniā repræsentasse per sep-
chordē Lyrā quam propterea Græci in Cælo designauerint per aliquot stell(as).
Spectat, quod Sophocles de Palamede ait, qui & cœlestia mōstrârit, & speciatim

Ἄρκτου στροφάς τε, καὶ κυνὸς ψυχρὰν δύσιν,

Vrsæ rotatus, gelidum & occasum Canis.

Spectat denique, quod Homerus recenset, vt res iam tum iis temporibus no-
tas, præter Booten quidem, & Vrsam, seu Plaustrum,

Odyss. ε. *Πληιάδας Ὑάδας τε, τό τε σθένος Ὠρίωνος,*

Pleiadas, atque Hyadas, robúrque ipsum Orionis.

Vt jam accedamus ad Historicum tempus, tota penè de Obseruationum an-
quitate controuersia; inter Ægyptios, & Assyrios, Babyloniósve agitur. Na(m)
Græci quidem, qui viderentur posse cum ipsis contendere, hanc illis palmam
In Epin. vel ipsius Platonis confessione, cedunt. Is scilicet, *Qui primus, inquit, ista inspexit,
fuit Barbarus. Antiqua enim regio Viros illos nutriit, qui primi ad illa applicuerunt ani-
mū, ob æstiuam Cæli pulchritudinē, qualem obtinet Ægyptus, & Syria, vbi omnes pro-
dictā, stellæ perspicuæ, tanquā amandatis procul nubibus, pluuiísque, cernuntur.* Et sane
si illud, quod iam attigi de Iphitea institutione, instaurationéve Olympiadum,
quæ annis paullò minùs octingentis ante Christum contigit; itémque libros
cap. 18. non modò Homeri, sed maximè quoque Hesiodi, qui sub idem tempus, annis
multò antè floruerunt, excipias; nihil habent Græci antiquiùs obseruatione
Thaletis, qui annis sexcentis ante Christum floruit, & quam adhuc habuit cœ-
lestium rerum notitiam, ipsam ex Ægypto deduxit. Cùm soli itaque Ægyptij, Baby-
loniíve Sacerdotes sint, qui cum Assyriis, seu Babyloniis, Philosophis ve il-
rum, Chaldæis vocatis, de Obseruationum vetustate certent; difficile sane
dictu, vtris ea tribuenda laus sit. Nam quamvis Iosephus & alij Chaldæis pri-
1. Ant. 8. in Epin. mas tribuant aut Lactantius, & alij pro Ægyptiis stent; & Plato tamen, & Ci-
lib. 2. cap. 14. cero, & Diodorus, & Lucianus, & Achilles Tatius, & alij sic vtrosque cita(nt),
De diuin. lib. 1. & 2. vt vtrique non alia, quàm sua ipsorum fide nitantur. Neque id sanè mirum,
lib. de Astrol. quando vtrique se pariter camporum planitie, serenitatéque aëris tuentur,
in Isag. vtrique dicunt alteros quandam sui esse coloniā; vtrique initia fabulosa jactant,
quæ discutere operosum sit; vtrique pariter de tempore, ex quo vsque obser-
loc. cit. uant cælestia, mentiuntur. Chaldæi enim apud Diodorum incubuisse se stu-
loc. cit. dicunt ab annorum millibus quadringentis tribus; & Ægyptij apud Cicero-
nem, millibus quadringentis, & septuaginta. Nisi fortè Ægyptios velit vincere-
re, quod pretium sibi auctione faciant? Quasi ipsis satis non fuerit jactare se
in Præfat. apud Laërtium annorum millia quadringinta nouem, quibus ab vsque Vulca-
no Nili filio, ad vsque Alexandrum Macedonem Eclipses contigerint, Solis
quidem trecentæ septuaginta tres; Lunæ verò octingentæ & triginta duæ.

Hia

Hisce itaque prætermissis, negandum non est quidem, quin aliquot sæculis ante Thaletis, cæterorúmque Græcorum peregrinationes, Ægyptij obseruauerint; at ex quo vsque tempore, res in fabulosum, ac planè occultum reuoluitur tempus. Cùmque tamen Plinius scribat Epigenem non antiquiores apud Babylonios reperisse obseruationes, quàm septingentorum viginti annorum coctilibus laterculis inscriptas; & quæ Eclipses antiquissimæ ex iis repertæ, fuere ab Hipparcho ad Ptolemæum transmissæ, eodem propè annorum ante Christum numero sint; ac ad idem tempus pertineat, quod Berosus, & Critodemus non antiquiores exstare suo tempore dixerint, quàm quadringentorum triginta annorum: vt apud eundem Plinium est: Cùm, inquam, amplius aliquid vltra id tempus dederimus: at non profectò vltra id largiemur, quod sunt ipsimet Chaldæi professi, cùm testati fuere interroganti Callistheni (Aristotelis scilicet hortatu, vti apud Simplicium est) nihil se habere annis mille nongentis, & tribus antiquius, qui anni quidem incœpisse cum Nino Beli filio, & Assyriorũ Rege primo videntur. Ac tanta est quidem, quæ colligi ad summum potest Obseruationum antiquitas, vt videlicet nõ excedat mille, & nongentos ante Alexandrũ annos. [lib. 7. c. 56.] [lib. 4. c. 6. Almag.] [loc. cit.] [in lib. 2. de cælo, com. 46.]

At verò, ecquid tandem est, quod obseruatum ab veteribus fuit? Quod exstet quidem, ab Ægyptiis nihil, à Chaldæis parùm. Nam Ægyptij quidem Caniculæ exortum, & alia obseruasse perlubenter referéque etiam Pomponius Mela inscripsisse illos obeliscis suis, Sidera, ex quo Ægyptij sunt, cursus suos quater mutasse (quod quatenus acceperint, aut quomodo intellexerint quod Herodotus explicat, Solem bis ortum fuisse vbi nunc occidit, bis occidisse vbi nunc oritur, hariolari nihil est necesse) at nulla obseruati cuiusquam, cum temporis designatione, transmissa ad nos memoria est; à Chaldæis autem memoratas illas apud Ptolemæum Eclipseis; sed nihil tamen ampliùs transmissum habemus. De Ægyptiis verò cùm loquor, ipsum Ptolemæum sepono, cæterósque, qui Alexandriæ ab annis circiter ante Christum trecentis, seu post Alexandrum floruere, vt Timocharis, Eratosthenes, Hipparchus: ij nimirum fuere vel Græci, vel ob Græcam linguam Græcis accensendi, potiusquàm antiquis Ægyptiis, quorum inuentis obseruatísque ne Ptolemæus quidem, sine controuersia Ægyptius, quicquam fuit adjutus. Sed enim, quod tam ad Chaldæos, quàm ad Ægyptios attinet, distinguenda sunt duplicia obseruata, quæ iuxta receptam vulgò distinctionem dici Astronomica, & Astrologica valeant; illa pertinentia ad motus, magnitudines, distantias, proportiones Siderum; ista ad effectus, quos à Sideribus pendere hariolati sunt, tam in affectionibus aëris, quàm in actionibus, rebúsque humanis. Videlicet vtraque gens mirè in superstitionẽ prona, percussa primùm visis mirandis Solis, ac Lunæ defectibus, ac adnotatis subinde Stellis, quæ contrariam cæteris irent viam, cogitare cœpit, & ista non sine causa contingere, & opus solùm esse studio, quo ea, quæ exinde portenderentur, cognosci possent. Vnde & quia, vt de Chaldæis speciatim Diodorus testatur: attribuere vim maximam quinque Stellis Errãtibus, illas nempe interpretati voluntatis Deorum Nuncias, quòd nõ vnà, eadémque viâ cum Inerrãtibus incederent: quòd nunc ad hæc, nunc ad alia loca orirentur, & occiderent, quòd magnitudinẽ, colorémque variarent: ideò his, aliisque huiusce modi varietatibus applicandũ esse animũ censuerunt. Cùmque, existimarẽt, quò locus editior, vnde hæc obseruarentur, foret, eò posse omnia distinctiùs, euidentiúsque perspici: ideò fuere illis cõstructa summę altitudinis ædificia, ac Babylone nominatim immẽsa illa Turris, descripta ab Herodoto, ex summa cuius area, in qua erat & Beli templum, Siderum ortus, occasus, alia, possent exactè, vt Diodorus idem memorat, adnotari. Deprehendere aliunde quinque illos Planetas eundem propè cursum, quem Lunam, Solémque tenere, ac Zodiacum proinde signârunt, in eóque vim esse insignem ominati sunt, quòd Planetæ omnes in ipso semper versarentur. Distinxere autem ipsum in duodecim parteis, seu Signa; quòd cum Luna duodecies, donec Sol semel, percurreret, & pro numero dierum, quo Sol vnum Signum peruaderet, subdistinxere quodlibet Signum in triginta parteis, quas dicimus Gradus. Mitto vt proinde voluerint, ex eodem Diodoro duodecim esse principes Deos, quibus singulis vnum Signum, vnúmque men- [lib. 2.] [lib. 2.] [lib. 1.] [loc. cit.]

sem tribuerint; vt triginta Stellas Planetis subsumerint, quas & dixerint Deos consiliarios: vt duodecim semper apparenteis ad Boream, duodecim semper inconspicuas ad Austrum habuerint, quarum illas viuentibus, istas congregatis mortuis deputârint, similiáque insomnia: ac refero solùm, quo artificio diuiserint Zodiacum in duodecim parteis. Exstat res Chaldæis quidem apud Sextum Empiricum, de Ægyptiis verò apud Macrobium.

Adu. Astrol. 1. in somn. 2. 1.

Vtrique igitur acceptâ in vase angusti infernè foraminis aquâ, effluere illam permisere in vas aliud suppositum, ab exortu cuiuspiam stellæ vna nocte obseruato, quovsque nocte insequente exoriretur iterùm. Exceptam vase inferiore aquam diuisere in parteis duodecim æqualeis, & paratis vasculis duobus, vnam aquæ duodecimam sigillatim capientibus, ac refusâ totâ in vas superius aquâ, attendere ad exortum alicuius Zodiaci stellæ, permiseréque effluere aquam in vasculorum alterum, & quo momento id foret oppletum obseruata simul alia exoriente stella, commutauere vasculum, & sic alternis procedentes, nisi vna nocte, saltem pluribus, adnotauere duodecim stellas, quibus totus Zodiacus in duodecim parteis discriminaretur. Quàm illi proinde exquisitè dimensi Cælum fuerint, vel ex hoc exemplo conjectari licet. Adferrem aliud de Chaldæis ex eodem Empirico, apud quem, cùm illi nascentium hominum fortunas pendere præsertim ab Horoscopo, Signóve exoriente vellent, sic se componebant ad illud obseruandum, vt ex duobus vnus parturienti adstaret, alter in loco edito considere, ac nato mox infante, ille indicium faceret, iste, quod tunc Signum exoriretur, adnotaret: verùm referre aliud præstat, quod de Ægyptiis habet Macrobius. Ij, cùm vellent Solis Diametrum pernosse, habuere vas saxeum in hemisphærij formam excauatum, & æquabiliter constitutum, cum stylo ad medium erecto, & lineis horariis duodecim interductis. Ipso autẽ die Æquinoctij, attendentes ad momentum, quo Solis ora superior horizontem stringeret, adnotauere simul in labro vasis locum, quem præter-raderet styli vmbra. Adnotato deinde loco, in quem vmbra desineret, dum ora Solis inferior emergeret ex horizonte, dimensi fuere interstitium inter duas vmbrarum notas, ac deprehendere id esse primæ horæ partem nonam, siue hemisphærij centesimam octauam, & totius proinde circuitus ducentesimam sextam-decimam; idéoque censuere Solis Diametrum esse sui orbis ducentesimam decimam sextam partem (quæ est tamen proximè septingentesima) seu continere gradum vnum, ac bessem, centúmve minuta; quæ est tamen solùm dimidij paulóve ampliùs, gradus, seu minutorum triginta, aut triginta vnius. Non memoro autẽ tale esse & vas, quod Scaphen Vitruuius appellãs (vti & Martianus Capella Scaphidium) eius inuentionem Aristarcho Samio attribuit. Non memoro etiam praxim pridem fuisse, vt diameter Solis captaretur per hydrologium, colligeretúrve ex aquæ totius effluentis parte, quæ donec Sol totus exoriretur, defluxisset, vt à Plutarcho innuatur, & à Capella deducitur; cùm & Cleomedes rationem hanc dimetiendi per hydrologia ab Ægyptiis primùm excogitatã prodat. Interim autem illæc attingo, quia nihil liceat obiicere, quod obseruatum siue ab Ægyptiis, siue à Babyloniis fuerit exquisitiùs.

totalis.

Ibid. c. 20.

Lib. 9. cap. 9. Lib. de Geom.

Lib. de fac. Lu. lib. 8. Lib. 2. c. 1.

Et argumentum prætereà vis? Ij abfuere longissimè, vt suspicarentur quempiam esse motum stellarum Inerrantium proprium; vt vllam Eccentricitatem (nisi quòd Ægyptij, ex Macrobio, & aliis censuere Venerem, & Mercurium circumire, vt centrum, Solem) vt vllum proinde in Sole esse Apogeum, aliaque id genus nulla: ex eóque effectum est, vt nullas commenti Hypotheseis fuerint, quibus regi in calculis variorum motuũ instituendis possent. Et conqueri quidem solet Petrus Ramus, quòd jam non habeamus Astronomiam immunem Hypothesibus (atque idcircò facilem) qualem apud Ægyptios, Babyloniósque exstitisse ipsi Interpretes Aristotelis, & Proclus in Timæum testantur; sed nimirum conqueritur, quòd non pariter tam habeamus, quàm illos vtrosque imperfectam. Nam vtcumque aliæ aliis simpliciores (sicque faciliores) sint Hypotheses; constare tamen Astronomia sine aliquibus non potest. Hinc obseruauere illi quidem Planetas nunc esse directos, nunc retrogrados, nunc statarios; & nunc Boreaiùs, nunc Australiùs diuagationes peragere; at dicere non poterãt qua ratione

In prooem. Mat.

hæ

hæc apparere, cogíque in numeros possent. Suis solùm illis Hieroglyphicis hos,
vt poterant, motus repræsentabant, vt putà flexuosis Serpentum corporibus;
quemadmodum & motum Solis ipso incessu Scarabei suam pilulam retrorsum
voluentis, vti apud Clementem est; eueniteque proinde, vt Eudoxus, qui istam
motuum varietatem apud illos didicerat, exstiterit primus, vt Interpretes Ari- In l.5. de
stotelis adnotant, qui variorum Orbium commentus Hypotheseis fuerit, qui- cælo & 12.
bus Phænomena explicarentur. Longissimè aliunde abfuere, vt haberent Fixa- Metaph.
rum loca exquisitè determinata, vt putà secundum longitudinem, & latitudi-
nem; aut secundum ascensionem rectam, & declinationem; quare neque
potuere vera Planetarum loca ex comparatione ad Fixas definire, neque adeò
exquisitè vllas Obseruationes designare. Hæcque profectò fuit causa, cur Hip-
parchus nullas Obseruationes idoneas neque ab Ægyptiis, neque à Babyloniis
habuerit, ex quibus ad condendum siue Hypotheseis, siue Tabulas, repræsen-
tandis motibus quinque Errantium, inuaretur; ac Ptolemæus primus fuerit, qui, Lib. 9. c. 2.
vt exstat in Almagesto, partim relictis ab Hipparcho, partim peractis à seipso
Obseruationibus, aggredi id operis potuerit. Longissimè quoque abfuere, vt ex-
plorati quidpiam circa Siderum, Cælive distantiam, magnitudinémque habe-
rent; nam ratio quidem illa Ægyptia, quam Petosiris, & Necepsos, Plinio refe- Lib. 2. c. 23.
rente ostenderunt, docentes vnum gradum in circulo, seu cælo Lunæ triginta
tribus stadiis paulò ampliùs patere, in circulo Saturni duplum, in circulo Solis
mensuræ vtriusque dimidium; Ratio, inquam, illa quàm fuerit innixa Obserua-
tionibus accuratis, vel ex eo potest intelligi, quòd exinde diameter Lunę gradus
circiter dimidium complexa, colligatur stadiis septemdecim non major. Solæ
ergo Eclipses fuere, quas obseruatas vtrique illi sic habuere in Commentariis,
vt possent ex præteritis quidpiam conjicere de futuris. Ac non sanè ex supputa-
tis Tabularum exquisitarum ope, Solis, ac Lunæ motibus; sed quia, cùm depre-
hendissent, decimo-nono quoque anno Eclipseis redire ad eosdem vt pluri-
mùm dies; ideò tentauere prædicere, quæ, & quando aliquæ essent euenturæ:
idque ex quo animaduerterunt non anomaliam aliquam in Sole, sed aliquam
tamen in Luna inæqualitatem, quam reducentes ad medium, censuere Lunam
peragere dietim, (quod apud Geminum de Chaldæis habetur) gradus trede- In Elem. Astron.
cim, cùm paulò plus sextante. Fuere autem in prædicendis Lunæ Eclipsibus fi-
dentiores, tum quia Eclipses per tria proximè sæcula intra eosdẽ dies redeunt,
tum quia ob magnitudinem vmbræ Terræ, rarum est: vt Luna non in eam tota,
siue parte incidat; at circa Solareis, quia Luna & tam parua est, & tantam pa-
rallaxim habet, vt Solem plerumque non præripiat; idcircò, vt de Babyloniis Lib. 2.
speciatim Diodorus testatur, illi non fuere ausi ipsas ad certum tempus redige-
re: superetántque proinde solùm, vt, si quas prædicerent, eam conditionem ad-
hiberent, si modò Dij cæremoniis, precibúsque ad eas auertendas non fle-
cterentur.

Nimirùm, quia iidem erant Sacerdotes, ipsorúmque intererat, vt voluntatis
Deorum reputari interpretes, ac ideò futurorum conscij, peritique cæremonia-
rum, quibus Dij delectarentur; ideò, ne nihil dicerent, & falli tamen non vide-
rentur, habebant omnia in mysteriis, eáque fouebant opinionibus, ritibúsque
superstitiosis. Ægyptij sanè in magna Sacrorum parte habebant libros Mercurij
Astrologicos (vnum, de ordine Inerrantium, alterum, de Solis, ac Lunæ conjun-
ctione, & illustratione; & tertium, quartúmque de Ortu) quos qua solerent
pompa circumferre apud Clementem describitur; neque mirum proinde est, si Lib. 6. Stromat.
qui Sacerdotes illos, adeò sacros, soli legerent, esse Vates reputarentur. Quòd
nullam interim mentionem quinque Errantium factam videas, ideò esse vide-
tur quòd illis energiam solùm quatenus ad Inerrantes referrentur, tribuerent:
ac speciatim quatenus in hac, illáve parte Signi alicuius Zodiaci forent, cúm-
que ipsa orirentur, aut occiderent. Tantum certè partibus Zodiaci tribuerunt,
vt Babylonij, ac illos imitati Persæ, & Indi singulos Decanos, denósve gradus,
seu trienteis Signorũ, ac Ægyptij quoque gradus singulos, variari non posse in
ortu censerent, quin variatio quædã insignis in eo præsertim, qui per id tempus
nasceretur, contingeret. Propterea scilicet Ægyptij confecerant apud Diodorũ

magnum illum Circulum aureum, crassitudinis cubitalis, & trecentorum sexaginta quinque cubitorum ambitus, à Cambyse tandem direptum, vt in singulos cubitos totidem anni diebus respondenteis insculperetur, quæ Sidera dietim, ac in horas orirentur, aut occiderent, quidque simul significarent: & cùm cæteri singulis Decanis singulareis formas animalium tribuerent, attribuerent ipsi gradibus singulis, ac suas subinde adhiberent hariolationes. Exempli enim gratiâ, primo gradui Arietis assignabant virum falcem dextrâ, balistam sinistrâ tenentem; secundo virum capite canino, dextrâ protensi, & lævâ gerentem baculum, &c. ac tum, adscripta significatione, decernebant eum, qui pro horoscopo haberet primum gradum Arietis, aliquando agricolam, aliquando militem futurum; eum, qui secundum, rixosum fore, ac inuidum; atque ita de cæteris, quæ ex Aben Ezra Scaliger deduxit. Vt verbo dicam, quicquid nôrunt tam Ægyptij, quàm Chaldæi habuere de Sideribus, id ad Astromantiam totum retulere; atque idcircò apud illos non tam Astronomia germana, quàm spuria, hoc est Astrologia diuinatrix viguit. Memoratus certè Berosus paulò post Alexandri mortem, in Græciam aduentans, nihil solidi de Astronomia attulisse proditus est, sed inuexisse diuinatricem duntaxat Astrologiam; ob quam rem nouam, & populo miram, fuit ex Vitruuio, Pliniúsque magni habitus: Sed quàque memoratu est, quam idem Vitruuius, & Cleomedes ipsi Beroso, Lunæ tius vniuersè Chaldæis, Babyloniisve opinionem tribuunt de Luna dimidia obscura, dimidio lucida (prorsùs vt in horologiis machinariis consimilis pila solet adhiberi) ad declarandum videlicet vnde Lunæ Phases contingant; vt pote quasi non attendissent, & Lunam à Sole illustratam pro diuerso ad nos positu varietatem illam Phaseon ostentare, & eandem Lunæ faciem versus Terram semper conuerti. Aliunde verò Eudoxus rediens, nôrat quidem cujusmodi hæc Astrologia, (cujus cultores primarij citarentur Petosiris, Necepsus, Æsculapius) foret; verùm ipsam mirificè, vt Cicero habet, contemptam ac frugi aliud nihil retulit, quàm, vt Thales, & alij, elenchum aliquem eclipseon, & quas jam memorauimus varietates motuum Errantium Stellarum, quibus primus conatus fuit adhibere Hypotheseis. Quin-etiam Plato, qui cum Eudoxo, vt à Strabone scribitur, fuit in Ægypto per tredecim annos, (tametsi ab aliis scribitur per pauciores, & Laertius etiam memorat Eudoxum non cum Platone, sed cum Chrysippo Medico in Ægyptum profectum, & annum solum, quatuórque menseis cum Sacerdotibus conuersatum) professus est se nihil explorati circa easdem stellas habere; ac idcircò solùm in sagacitate, solertiáque Græcorum, qualem Eudoxum nôrat, spem posuit. Postquàm enim quicquid de illis perspectum habuit, commemorauit, *Ita veri*, inquit, *habendum, quicquid à Barbaris Græci accipiunt, id reddi ab ipsis perfectius, quare & idem circa ea, de quibus est dictum cogitare licet. Nempe difficile est quidem modum inuenire, quo hæc omnia adeò inuoluta explicentur: verum magna est præclaráque spes, vt ista præclarius, meliúsque: quàm à Barbaris tradušta fuerint, constituantur.*

Ad Græcos itaque vt accedam; quæ antiquissima apud illos exstat obseruati Cæli memoria, ea videtur esse Hesiodi, qui Agricolis tempora metendi, serendi, & alia, ex ortu, occasúque Pleiadum, Hyadúmque, & Arcturi, Sirij, Orionis, in libro operum, dierúmque præscripsit,

Πληϊάδων Ἀτλαγενέων ἐπιτελλομενάων,

Dum Pleiades, quæ & Atlantides, exoriuntur, &c.

nesciòque, an is, an alius sit liber, quem intelligit Plinius, cùm de Hesiodo loquens, *Huius quoque*, inquit, *nomine exstat Astrologia*. Hoc interim loco duo sunt adnotanda. Vnum, attendisse Græcos primitùs ad hosce ortus, occasúsque, tum vt varias anni tempestates discernerent, tum vt pluuias, ventos, & alias affectiones aëris illos consequi solitas, designarent. Vnde & fuere etiam à Thalete, Anaximandro, Democrito, Euctemone, Metone, Eudoxo, pluribúsque aliis, confecta Parapegmata, seu Tabulæ quædam, quasi Ephemerides, vel Diaria, in quibus ad dies anni singulos adscribebatur, quæ Sidera tum orirentur, aut occiderent; & quas futuras aëris affectiones significarent. Tale

Parapegma

In Manil. lib. 5.

Lib. 9. cap. 7. Lib. 7. c. 37. loco cit. lib. 2. cap. 4. lib. 5.

2. de diuin.

lib. 17.

lib. 8.

In Epinom.

lib. 18. c. 25.

Ex Gem. Ptol. & aliis.

Parapegma confecit etiam postmodùm pro horizonte Romano Iulius Cæsar: Lib. 10.
vt dicere proinde apud Lucanum potuerit,

Nec meus Eudoxi fastis superabitur Annus.

Et illum certè Ouidius suos in Fastos transtulit, testatus initio se simul exorta, lib. 1.
lapsáque sub terras Signa cantaturum. Sed de Græcis vt dicam; is apud eos magnus habebatur Astrologus, qui hæc competiisset, obseruasséque, & de quo proinde dici posset, quod de Conone ait Catullus,

Omnia qui magni dispexit lumina Mundi,
Stellarúmque Ortus comperit, atque obitus.

Videlicet ante Berosi aduentum sola hæc erat apud Græcos ἐπισημασία *præsignificatio*, siue ex Astris diuinatio; nisi quòd apud eundem Hesiodum deducitur, qui dies Lunæ tum reputarentur fausti, ac infausti:

Πρῶτον ἔνη τετράς τε, καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ, in dieb.
Primùm, prima dies, & quarta, ac septima sacra, &c.

Alterum, esse apud Græcos, vti & apud alias nationes, omni maius memoria, redactas stellas in Imagines, Constellationésve habere, ac denominatas quidem parte maxima (quantum nomina indicant, ac reputare congruum est) quatenus ab initio placuit Agricolis, Pastoribus, Nautis, quibus per noctem degere sub dio familiare est. Quanquam & fuere aliquæ constellationes recentiùs adiectæ, vt à Thalete Plaustrum minus, quod Laërtius, & Tatius recitant ex Callimacho, qui & aliunde celebrauit, quod Catullus est imitatus, Lib. 1. in Isag. de Co. Ber.
fuisse à Conone in Cælum Comam Berenices inductam. Reperit etiam Cleostratus ex Hygino Hædos: tametsi, quod Plinius illi quoque tribuit Signorum Lib 2. Astron. Lib. 6. c.
Zodiaci inuentionem, ita accipiendum videtur, quasi ostenderit per quæ Signa Sol, & cæteri Planetæ incedant. Erant autem, vt hoc attingam distincta apud Græcos in Zodiaco Signa solùm vndecim; post-modum verò allicere duodecimum iuxta Ægyptios, qui, vt ex Seruio, Martiano, & aliis In 1. Georg. L. 8.
intelligitur, pro Chelis Scorpionis constituebant Libram, locum à Virgilio etiam Augusto destinatum

——*Ipse tibi iam brachia contrahit ardens* 1. Georg.
Scorpius.——

Allicere, inquam, vt quemadmodum totus Zodiaci ambitus in Dodecatemoria, seu duodecim parteis æqualeis distribuitur, ita & constaret ex duodecim Signis. Tametsi, quia vtendum fuit Signis, cuiusmodi casu, & sine arte distincta habebantur, non respondere Signa præcisè Dodecatemoriis suis, ob maius spatium, quod occuparent, Leo, v. c. quàm Cancer; Taurus, quàm Gemini. Gemini, inquam, qui licet Castor, & Pollux dici soleant, non ipsis tamen in spatio tam paruo illud competit, vt vno oriente, alius occidat, occidente oriatur; sed nimirùm hoc, quod de Dioscuris proditum est, de duobus Hemisphæriis Empiricus interpretatur. Prætereo autem suas, va- 1. adu. Phys.
riisque nationibus variis Constellationes fuisse (nam apud Ægyptios, v. g. non Vrsa, non Cepheus, non Draco, sed aliæ formæ, quemadmodum Tatius in Isag.
memorat, exstitere) ac addo duntaxat, videri Eudoxum esse primum, qui partim Ægyptias, partim Græcas imagines repræsentari in Globo, solidáve Sphæra curârit. Siquidem Aratus (in cuius Poëma inscriptum *Φαινόμενα*, *Apparentia*, tot edita sunt Commentaria, vt, ne memorem Ciceronem, Germanicum, Auienum, alios Latinos Interpretes, Græca exstiterint circiter quadraginta) Aratus, inquam, nihil aliud, quàm carmine expressit, quod Eudoxus prosâ in altero duorum hac de re librorum exposuerat, veluti Hip- Lib. 1. in Ar. Phæn.
parchus Bythinus demonstrat. An obiter verò adnotem, non esse mirum, si Aratus in multis aberrauerit; quando, vt in illius vita traditur, cùm apud Antigonum Gonatam ipse Medicus, & Nicander Astrologus degerent, & vterque carmina eleganter scriberent; Rex præscripsit Medico, vt Poëseos specimen in Astrologicis (tradito illi Eudoxi libro) Astrologo, vt in Medicis (Theriacis nimirùm, & Alexipharmacis) daret. An adnotem quoque Phænomena Euclidis, qui sub idem tempus floruit, docuitque Alexandriæ, vt ex lib. 7.
Pappo intelligitur, alterius esse generis; quippe quæ nihil aliud sint, quàm

principia quædam Astronomiæ, de Mundi figura, & circulis Sphæræ, ac potissimùm de Zodiaco.

Sed ad antiquiores vt redeam, diximus iam primùm, qui posterior Hesiodi, Homerique temporibus, fuerit scrutatus Sidera, Thaletem Milesium haberi. (lib.Florid.) Is certè Apulejo, vt *antiquissimus*, sic *peritissimus Astrorum contemplator* dicitur; (lib.1.) ac apud Laërtium Eudemus testatur, hanc plerorumque fuisse sententiam; & quod primus Solis Eclipseis, conuersionésque prædixisset, hanc (lib.2.c.8.) ob causam Xenophanem, ac Herodotum fuisse admiratos, additque Laërtius Heraclitum, & Democritum idem attestari. Quod Apulejus porrò tribuit eum *repertisse Siderum motus, & obliqua curricula*; id Plinius quidem Anaximandro illius discipulo tribuit (vnde & eum primum *rerum fores aperuisse* dicit) (lib.2.) tribuit & Diodorus Oenopidi Chio: qui poterat tamen ignorare Thales obliquitatem Signiferi, qui & de Solstitiis, & de Æquinoctiis, vt apud Laërtium habetur, scripsisset; & fuisset diù in Ægypto cum Sacerdotibus conuersatus. Profectò & quod perhibent prædixisse illum, inter cætera, celebrem Eclipsin, quæ tempore belli inter Medos, Lydósque in Sole contigit, non alia fecisse ratione videtur, quàm quia cùm recens ex Ægypto aduenisset, nosset solere Eclipseis redire ad eosdem dies post nouemdecim annos; & ob quampiam, quæ contigisset ante annos nouemdecim, cõiiceret aliam illo tempore futuram. Neque enim est, cur quis reputet, potuisse alioquin totam illius vitam sufficere ad omneis motus Solis, ac Lunæ sic obseruandos, vt comminisci exinde omnia supputandis Eclipseon temporibus necessaria posset. Quia (In vita Dion.) etiam, non alia ratione videtur deinceps Helicon Cyzicenus eam Solis Eclipsin ex Plutarcho prædixisse, ob quam fuit Dionysio admirationi habitus, ab (In vit. Paul. l.1.c.11. l.x. c.12. l.2.c.10. lib.2 c.76. dec.5.lib.4.) eóque argenti talento donatus; neque aliâ item Sulpitius Gallus eam Lunæ quam opportunè Romano exercitui aduersus Persem pugnaturo prædixisse celebrant non modò Titus Liuius, Plutarchus, & Plinius; sed etiam Valerius, Quintilianus, & alij: quippe alia prædicendi ratio ante Hipparchum, qui Hy(T.3.nat.q.)potheseis, Tabulásque idoneas condidit primus, minimè fuit. Profectò & Conionem quidem prædixisse vllam legimus, licet ipse quoque seruatas ab Ægyptiis defectiones Solis, quod habet Seneca, collegisset. Vt præteream quod (lib.2.c.8.) Laërtium attribuere Anaximandro, quod Plinius tribuit auditori illius Anaximeni (ipsum nempe primum inuenisse Gnomonem, quo Solis conuersiones, seu Solstitia, & Æquinoctia indicarentur, ac talem constituisse Lacedæmone) spectat ad eadem tempora, quòd Pythagoras deprehendisse (lib.9.) dicitur à Plinio (tametsi id Parmenidi apud Laërtium Phauorinus tribuit) Luciferum & Vesperum eandem Veneris stellam esse. Fortè ad hanc ex matutina in vespertinam, ex vespertina in matutinam conuersionem Veneris accommodari valeat: quod D. Augustinus ex Varrone refert Ogygis temporibus (illis scilicet adhuc rudibus) mirabile in Cælo exstitisse portentum, stellam Veneris nobilissimam mutasse colorem, magnitudinem, figuram, & cursum. An verò putemus Pythagoram potiùs rem hausisse ex Ægyptiis, quibus quia, iuxta antè dicta, educeri potuit, non Venerem modò, sed etiam Mercurium Soli circumduci, vt proinde vtrumque Sidus nunc matutinum, nunc vespertinum sit; ansam exinde acceperit coniiciendi Solem, non modò in illorum, sed in cæterorum etiam Planetarum, atque adeò etiam totius Mundi centro exsistere; ac Terram quoque circa ipsum, tanquam Planetarum vnum circumferri? Hoc sanè subinde fuit celebre Scholæ ipsius pla(2. De Cælo 13. lib.8. in Aren. In Numa, in Plat. quæst.&c. De dem. ad Paeon. in Tim.)citum, vt non ex Aristotele modò vniuersè intelligitur; sed speciatim quoque de Philolao ex Laërtio, de Aristarcho ex Archimede: ne ea memorem, quæ Plutarchus variis in locis hac de re habet: ac illos prætercam, qui Terram non tam circa Solem, quàm circa proprium axem duntaxat dietim conuerti senserunt; vt Timæus, qui à Synesio, post Platonem, *ἀστρονομικώτατος*, *astronomus summus* dicitur.

Cæterùm, per tempora eadem Thaletem proximè insequuta, qui Cleostratus memoratus est Zodiaci Signa deprehendisse, cùm attenderet emulationem, quàm diximus antè, quarto quoque anno Olympiadico fieri so-

tim, restituere quidem ad eundem diem motum Solis; non restituere autem motum Lunæ, nisi octauo anno, seu post duas Olympiadas, quibus intercalati essent nonaginta dies, seu tres menses; ideò Tetraëteridis, seu spatij quatuor annorum vice, inuexit Octaëterida, siue spatium octo annorum, quo exacto, Nouilunia, ac Plenilunia ad eosdem dies recurrerent. Cùm breui tamen deprehensum fuisset institutionem hanc fallere, & varij variè adhiberent medicas manus; Meton demùm, paullò Eudoxo antiquior, demonstrauit ex Nouiluniis, Pleniluniisque Eclipticis, ea non redire ad eosdem dies, nisi post annos nouemdecim; vnde & author exstitit Enneadecaëteridis, hoc est, Periodi, Cycli-ve Decemnouennalis. Ille proinde, & quia primus constituit in foro Heliotropium, Solaréve Horologium, quædamque alia præstitit; magni habitus apud Athenienseis fuit. Quod ad periodum tamen spectat, Callipus, qui fuit Aristotelis familiaris, attendens esse illam æquo prolixiorem diei quadrante, censuit ex quatuor Periodis detrahendum esse vnum diem; sicque nouam Periodum annorum septuaginta sex, siue quater nouemdecim, quibus exactis, vnus dies detraheretur, introduxit, quæ & Callipica est dicta, & diu percelebris mansit. Succedens postmodùm Hipparchus (& ipse quidem Rhodius, vt à Bithyno, cuius sunt libri in Aratæa phænomena, distinguatur) deprehendit illam esse adhuc nimiam; ac debere adeò post quatuor Callippicas Periodos, seu annos trecentos, & quatuor, detrahi vnum præstereà diem. Ac sæculorum quidem complurium experientia deinceps docuit ad Hipparchicam detractionem esse annos insuper nouem, aut decem exspectandos: sed vtcumque sit, adnotari potest Periodum Metonis, cum Callippica correctione adhibita, fuisse diuturni in Ecclesia vsus, titulo *Aurei Numeri*: tametsi, quia illi adhibita simul Hipparchi correctio non fuit, error dierum circiter quatuor, à tempore vsque Concilij Nicæni, circa Nouilunia, Pleniluniáque iam irrepserat; cùm hæc denique vna fuit, ex duabus præcipuis anno superioris sæculi octogesimo secundo, Calendarij reformandi causis.

Vt iam, quod semel, ac iterum de Eudoxo, insinuaui, resumam; is, cùm post reditum ex Ægypto, nosset non modò Solem, & Lunam, sed quinque etiam Erranteis Stellas circumire Zodiacum; atque ita quidem, vt tam Sol, & Luna, quàm eæ Stellæ variarent interdum latitudinem, seu à medio Zodiaci, orbitàve Ecliptica deuiarent (nempe Solem quoque exorbitare opinabatur) ac Stellæ prætereà non progrederentur modò, sed interdum quoque regrederentur, ac starent; ideò cogitans qua ratione ista peragi in natura possent; imaginatus est, præter Aplanen, seu Sphæram Inerrantium, quæ suprema omnium circum-raperet in Occasum cæteras, debere attribui tam Soli, quàm Lunæ treis Sphæras, & Stellarum singulis quatuor; quarum vna, eáque suprema, sequeretur impressionem Sphæræ Fixarum, seu mauis Primi Mobilis; succedens referret in Ortum; tertia deuiationem ab Ecliptica faceret; quarta, seu infima in Stellis, directionem, stationem, retrogradationem libratione quadam crearet. Fuere proinde Eudoxo Sphæræ vniuersè viginti septem, eæque omnes concentricæ, vt superiores possent inferiores abripere, & istæ possent intra illas conuolui. Callippus deinde duas Soli, duas Lunæ; Marti, Veneri, & Mercurio singulas adiunxit, sicque habuit triginta treis; Aristoteles autem Sphæris omnibus, quæ Aplanes motum non sequerentur (exceptis tamen Lunaribus) totidem, quas dixit Reuoluenteis, vt illas nimirùm motui Aplanes conformarent, apposuit; sicque quinquaginta sex Sphæras vniuersè constituit: quantum quidem elicere ex ipsius contextu licet. Prætereo autem istis, 11. Metaph. 8.
ac Platoni fuisse Lunam infimam; Solem supra ipsam; & supra Solem, quinque Vagas Stellas; ac videri omninò Archimedem, vno alteróve sæculo post, non ordine alio, quàm hoc, repræsentasse Planetas sua illa in Sphæra, in qua tametsi Claudianus non exhibitos alios, quàm Solis, ac Lunæ motus memoret.

Fertur is

In Epig. *Percurrit proprium mentitus Signifer annum:*
Et simulata nouo Cynthia mense redit:

a.de Diuin. Addit tamen Cicero alios, vbi de Archimede loquens, *qui cùm*, inquit,
Lunæ, Solis, quinque Errantium motus in Sphæram alligauit, effecit idem, quod
ille, qui in Timæo Platonis Mundum ædificauit Deus, vt tarditate, & celerita-
Ibid. *te dissimillimos motus vna regeret conuersio.* Ne memorem eundem Cice-
ronem eosdem quoque addere circa eam Sphæram, *quam nuper*, inquit,
familiaris noster effecit Posidonius, cuius singulæ conuersiones idem efficiunt in
Sole, & in Luna, & in quinque Stellis Errantibus, quod efficitur in Cælo sin-
gulis diebus, & noctibus. Quia verò Hipparchus postea deprehendit tam So-
lem, quàm Lunam, & quinque has Stellas nunc remotiùs, nunc pro-
piùs à Terra abesse; & non posse istud per eiusmodi concentricas Terræ
Sphæras explicari: ideò, illis reiectis, reputauit motus Planetarum haben-
dos esse eccentricos; &, quòd non potuerit tamen ipse determinare sin-
gula, viam demonstrauit, qua incedens deinceps Ptolemæus Artem con-
fecit. Memorandi interim sunt duo aut tres viri, ex quorum obseruatis
Ap.Ptol.l.7. Hipparchus, & Ptolemæus profecerunt. Vnus fuit Timocharis, qui annis
c.3.& seq. ante Christum proximè trecentis, inter cætera, circa stellas Fixas, obser-
uauit eam, quæ Arista, seu Spica Virginis vocatur, antecedere Æquinoctij
Autumnalis punctum octo gradibus: accensendus autem ipsi Aristillus,
cuius etiam factis circa Fixas obseruationibus Ptolemæus vtitur, vt osten-
dat Fixas esse latitudine inuariatas. Pòst autem, sæculo non toto suc-
cessit Eratosthenes, qui Ptolemæi Euergetæ prioris Bibliothecarius, au-
thor illi fuit, vt in Porticu Alexandriæ Armillas constitueret, quibus postea-
re quoque deinceps Hipparchus, & Ptolemæus vsi; ipséque, inter cæ-
Ptol. l.1. tera, obseruauit, definiuitque obliquitatem Signiferi, quam & Hipparchus,
cap.12. & Ptolemæus ratam habuerunt, graduum viginti trium, minutorum quin-
quaginta vnius.

De Hipparcho verò, qui annis ante Christum circiter centum, & qua-
draginta floruit, vt quidpiam dicamus, explicare promptum non est, quan-
Ptol.loc.cit. tum ipsi Astronomia debeat. Imprimis enim ex habita illa obseruatione
Timocharidis, & aliquibus aliis, tametsi ipsas non vndique exquisitas esse
censeret, quia ipse tamen deprehendit non antecedere ampliùs Spicam
Virginis Æquinoctij punctum, quàm gradibus sex, cæterásque stellas pari
proportione: ideò intellexit Stellas quoque Fixas moueri in Ortum secun-
dum Zodiacum: vnde & Librum *de Solstitiorum, Æquinoctiorúmque re-*
gressu conscripsit. Et quia ipsius tempore Noua quædam Stella, vt nu-
per tempore Tychonis, apparuit; idcircò, *ad dubitationem est adductus*, vt
Lib.2.c.26. verbis dicam Plinij, *an-ne hoc sæpiùs fieret, mouerentúrque & eæ, quas puta-*
mus affixas. Idemque, pergit Plinius, *ausus rem etiam Deo improbam, adnu-*
merare posteris Stellas, ac Sidera ad normam expungere, organis excogitatis, per
quæ singularum loca, atque magnitudines signarentur; & facilè discerni posset
ex eo, non modò an obirent, nascerenturve; sed an omninò aliqua transirent,
mouerentúrve; itémque, an crescerent, minuerentúrque; Cælo in hæreditatem
cunctis relicto, si quisquam, qui rationem eam caperet, inuentus esset. Quare
& ex hoc primùm tempore, Fixarum loca obseruata, designatáque secun-
dum longitudinem, latitudinémque habemus: & quem ille Catalogum
Stellarum contexuit, ipse est; quem Ptolemæus posteà in suum Almage-
Lib.7.c.5. stum insertuit. Ne id memorem, quòd Hipparchus præterea denotauit,
quo positu variæ Stellæ inter se forent; an in eadem rectâ; an triquetrâ
cap.1. formâ; an quadratâ, &c. vt vel ex Ptolemæo constat. Ad-hæc, cùm So-
lis, ac Lunæ motus cogniti vtcumque iam forent; ipse tamen eorum no-
titiam longè exquisitiorem fecit. Quippe non modò memoratam Calip-
picæ Periodo correctionem adhibuit, sed etiam, cùm longam Eclipsium
seriem collegisset (vt putà ab vsque illis Babylonicis, tempore Mardo-
cempadi, ad vsque obseruatas à seipso, per annos sexcentos) animaduer-
tisset verò neque singulis nouemdecim annis pares Eclipseis recurrere,
neque

neque post aliquot decem nouennaleis recursus, Eclipseis quasdam fieri: in causa esse tum latitudinem Lunæ variam, nodorúmque eius anticipationem, tum eccentricitatem, ob quam motus nunc segniores ad Apogæum, nunc ad Perigæum citatiores deprehenderentur; idcircò rationem horum omnium habuit, Hypotheseisque, & iuxta ipsas, Tabulas motuum condidit, ex quibus facta supputatione, prædicere tam tutò potuit, an, & quæ, vel quantæ, & quando euenturæ Eclipses in posterum forent. Et vide, vt proinde Plinius, vbi est de Thalete, & Sulpitio Gallo loquutus, *Post eos*, inquit, *vtriusque Sideris cursum in sexcentos annos præcinuit Hipparchus, menseis gentium, diesque, & horas, ac situs locorum, & visus populorum complexus, æuo teste, haud alio modo, quàm consiliorum naturæ particeps.* Videlicet debuit Hipparchus, præter tempora adnotata, quibus Eclipses deberent aut Rhodi, aut Alexandriæ contingere, recensuisse quasdam regiones, vrbeisque præcipuas, cum designatione mensium, quibus vterentur; & quibus futurum esset tum diebus, tum horis, vt Eclipses iis fierent; & succedentibus quidem Romæ prædictionibus, Plinij æuo. lib.2.c.12.

Dignum verò est adnotatu, cùm aueret etiam Hipparchus & Hypotheseis constituere, & in Tabulas diducere motus pro Planetis cæteris, quinqueve Stellis Errantibus; nancisci tamen eum non potuisse neque ex Chaldæis, Babyloniisve, neque ex Ægyptiis, neque etiam ex Græcis idoneas illas Obseruationes circa hosce Planetas peractas (quippe & cùm tales peragi non possent, locis Fixarum incognitis) & quas perfecit ipsemet, temporis fuisse longè angustioris, quàm vt quidpiam certum, diuturnúmque decernere ea de re posset. Quare & digessisse eum solùm quascumque obseruationes habuit, quo optimo ordine potuit, easque, si qui futuri essent, qui intelligerent, iisque vti possent, reliquisse. Euenisse autem, vt, cùm bona sorte in Ptolemæi manus incidissent, ipse illas iam conferens cum suis, & adnixus fuerit, & cœperit primus tum Hypotheseis, tum Tabulas motuum idoneas pro his Planetis condere, tametsi id subtimidè, quòd ob paucas nimis, & temporis non satis diuturni obseruationes, non auderet sibi suarum Tabularum in longum tempus admodum, certitudinem polliceri. Verùm recitare eius verba ne pigeat, *Tempus*, inquit, *ex quo Planetarum obseruationes habemus conscriptas, ad magnitudinem rerum comparatum, adeò breue est, vt infirmam faciat prædictionem in longum tempus.* Et postea, *Quamobrem*, inquit, *puto Hipparchum, veri amantem, Φιλαλήθη* (hoc enim Epitheto illum frequens donat) *cùm propter hæc omnia, tum maximè quia tot veras à Priscis obseruationes non habuit, quot ipse nobis exhibuit, Solis quidem, ac Lunæ suscepisse negotium, ac id peragi motibus æquabilibus, circularibúsque, quantum fas fuit demonstrasse; ad Planetarum quinque negotium, quantum commentarij ipsius, quos videre nobis contigit, ostendunt, non suscepisse sanè; sed obseruationes circa ipsos factas, & commodiore serie collegisse, & ex ipsis planum fecisse, non congruere apparentia Hypothesibus, quibus Mathematici eius temporis vtebantur.* Et mox, vbi dixit, aut nihil omninò demonstrasse cæteros, aut susceptum negotium ad finem vsque non perduxisse, *Ipse autem*, inquit, *cogitauit, cùm reuerà eximiè disciplinas omneis calleret, non debere se, aliorum instar, id aggredi, quod perducere ad exitum non posset.* Ptolemæus ergo fuit primus, qui ex germanis obseruationibus motus Planetarum in Hypotheseis, Tabulásque concinnas deduxit: adeò vt ante ipsum concessum non fuerit loca Planetarum, nisi crasso quodam modo, definire. lib.9.c.2.

Priusquàm tamen de Ptolemæo, qui annis, iam post Christum circiter centum triginta floruit, déque consequutis temporibus dicam: quia tempore inter Hipparchum, & Ptolemæum intercedente, studia hæc Alexandriæ ita florere perseuerarunt, vt ex Ægypto rediens Iulius Cæsar deduxerit inde Sosigenem illum, cuius ope restitutionem Calendarij molitus est, ac visus proinde fuerit Astronomiæ studium apud Romanos pro-

pagare

pagare; age peruideamus paucis, vt se apud illos Cælestium rerum cura habuerit. Imprimis verò seponendus, præterque ordinem habendus videtur is, cuius obiter iam memini, Sulpitius Gallus, de quo memorabile est, Cic. de Sen. quod Cato apud Ciceronem inducitur dicens, dum, *Mors*, inquit, *videbamus in studio dimetiendi penè Cæli, atque Terræ Gallum, familiarem Patris tui, Scipio. Quoties illum lux noctu aliquid describere aggressum; quoties nox oppressit, cùm cœpisset manè? quam delectabatur, cùm defectiones Solis, & Lunæ multo nobis ante prædiceret?* Nempe ille Vir fuit planè singularis, acin cuncta bonarum Artium ignoratione, & negligentia ipse tam studiosus Cælestium, debuit omninò alicunde aut ex Ægypto, aut ex Græcia nactus esse Eclipseon seriem, ac artem deducendi illas per circuitus decem nouennales, quemadmodum prædiximus. Quod superest enim, quanta, puta, fuit apud Romanos harum incuria? Ipsam profectò non potuit dissimulare Virgilius tributo Anchisæ vaticinio, iuxta quod Romani imperaturi quidem forent, at concessuri populis aliis, vt Sidera nossent, ac describerent,

6. Æn. ——*Cælique meatus*
Describent Radio, & surgentia Sidera dicent.

Cato quoque ipse, quem illud de Gallo dixisse fingit Cicero, citatur ab Lib. 2. c. 28. Agellio scriptum reliquisse, *Non libere scribere, quod in Tabula apud Pontificem Maximum est, quoties annona cara, quoties Lunæ, aut Solis lumini caligo, aut quid obstiterit; vsque adeò*, pergit Agellius, *parui fecit, rationes veras Solis, & Lunæ deficientium, vel scire, vel dicere.* Quin-etiam licet ab vsque Numa Intercalationes variæ factæ fuissent; fuerat tamen totum earum artificium ex Græcis desumptum: quippe quòd alioquin toto in Occidente Lib. 18. c. 25. summa harum rerum foret imperitia; subnotante haud abs re Plinio, neminem in Galliis, Hispaniis, & Africa fuisse, qui Siderum proderet cursus. Quanquam dignum sanè memoratu est, exstitisse saltem in Galliis Py- 1. Meteor. 7. theam Philosophum (vt Cleomedes vocat) Massiliensem, qui circiter tempora Alexandri Macedonis, Gnomonis proportionem ad Solstitialem vmbram obseruauerit, eandémque Massiliæ deprehenderit, quam Hipparchus Lib. 2. Bizantij reperisse meminit Strabo: Qui cùm Eudoxus existimasset Stellam Polarem in ipso esse Polo, docuerit in Polo nullam esse Stellam, sed locum esse vacuum, cui adiacerent Stellæ tres, quibuscum punctum, quod esset Polus quadrangulam circiter figuram statueret: vt apud Hipparchum Bithynum in Aratea scribentem habetur: Qui primus Oceanum in Boream tentârit, ac vltimam Thulen detexerit, in qua æstiuum Tropicum eundem esse cum Polari, seu maximo semper apparentium, citatus Cleo- In Elem. Astron. medes cohærenter prodit: Qui, vt ex eius libris de Oceano scriptis, Geminóque citatis, intelligitur, curiosus fuerit inquirendi, cuiusmodi pro varietate regionum Cæli positus se haberet; nam, *Monstrabant*, inquit, *nobis Barbari, qua occumberet Sol: eueniebátque circa hæc loca, vt nox fieret omnino parua, heic quidem duarum, illeic trium horarum; adeò vt, post occasum illius, paruâ morâ interpositâ, Sol denuò statim orirετur.* Verùm istod quidem de locis Occidentalibus obiter. De Romanis ipsis dicere vt pergam, id non Lib. 7. c. 60. videtur reticendum, quod est à Plinio proditum, cùm de Horologiorum apud illos inuentione agens, docet primis illis Reipublicæ temporibus nominatos solùm, ex duodecim Tabulis, Ortus, atque Occasus fuisse: Post aliquot annos adiunctum Meridiem; tum columnæ cuiusdam indicatione, supremam horam; atque id quidem serenis tantùm diebus, ad vsque bellum Punicum primum. Confectum deinde vnum, alterúmve Solarium Horologium; sed lineis non satis ad horas congruentibus, quovsque sæculo pòst, Q. Marcius Philippus id diligentiùs ordinauit. Cúmque horæ adhuc forent incertæ nubilo, Nasicam Scipionem primum cœpisse aquâ diuidere horas dierum æquè, ac noctium, idque Horologium sub tecto dicasse, anno Vrbis D. X C V. *Tandiu*, subdit Plinius, *Populi Romani indiscreta lux fuit.* Id

præterea

prætereo, quod aliàs habet, tum de Augusto, obelisci vmbram ad hosce vsus accommodante; tum de Mathematico Manlio pilam auratam vertici addente, quò ipsius verticis vmbra in semetipsam colligeretur. Id solùm accipio, quod inde habetur, viguisse iam tum Romæ Mathematicum studium (quod & protractum ad tempora Traiani oportuerit, quando, vt Ptolemæus refert, Sidera ibi tum obseruauit Menelaus, vti & paulò antè Agrippa in Bithynia) viguisse, inquam, ex quo vsque aduectus Romam Sosigenes, amorem studiúmque harum rerum accendit. Et de anni quidem Iuliani, quem constituit, forma, nihil est, quod subiiciam, quando res passim perspecta est: præterire tamen non decet id, quod in illius commendationem habet Plinius, dum, *Ipse*, inquit, *ternis commentationibus, quanquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipsemet semet corrigendo*: tanto veritatis amore, tantâ diligentiâ, Hipparchi imitatione, fuit. Lib.7.c.3.

Iam de Ptolemæo, tantum est eius nomen; vt de eo dicendum aliud nihil sit, quàm esse ipsum artis, scientiæve Astronomicæ conditorem. Nam rudera quidem nobilia collecta ab Hipparcho fuerant; verùm ipse fuit, qui & illis, & aliquibus aliis, ac propriis etiam inuentis, obseruatisque additis, structuram, formámque induxit: emersitque adeò ex eius labore celebrata illa tantoperè *μεγάλη σύνταξις, Magna coordinatio, constructio, compositio*, quæ ex libris tredecim constante omnem, quæ haberi potuit, doctrinam de Sole, de Luna, déque tam Inerrantibus, quàm Errantibus Stellis est complexus. Quanquam autem dies diem docuit, ac illud euénit, quod ipsemet præsumpserat, fore, vt non pauca essent castiganda; vniuersè tamen quæ fuit ab ipso instituta Ars, constitit, ipsámque deinceps amplexi non modò Alexandrini sunt, sed etiam Arabes, Latini, & quotquot ad nos vsque Astronomiam coluerunt. Nam Alexandriæ quidem floruisse per aliquot adhuc post ipsum secula Astronomiam, non modò fidem faciunt, præter cæteros, & Theon (iunior scilicet) & Pappus, dicti Alexandrini, quorum ille eximios Commentarios in Ptolemæum edidit, hic cætera inter opera egregia, in quibus est liber Mathematicarum collectionum sextus, obseruant annis à Christo circiter quadringentis obliquitatem Eclipticæ non tantam esse, quantam Eratosthenes, Hipparchus, & Ptolemæus; sed quantam propè nostris hisce temporibus deprehendimus: Non modo, inquam, isti fidem faciunt; verùm etiam Patriarchæ illi Alexandrinæ Ecclesiæ, quorum sententiæ standum esse circa negotium Paschatis, tum ipsum Nicænum Concilium, tum Episcopi deinceps varij, ipséque etiam Sanctus Leo Pontifex Maximus, censuerunt. Tales fuere Theophilus, Cyrillus, Proterius, quos consulere ideò visum est, quòd exortæ ob Paschatis celebrationem controuersiæ de tempore Verni Æquinoctij, de Plenilunio proximè insequente, déque constituendis iuxta hæc perspecta, certis regulis, non possent meliùs, quàm ex iis, quæ ipsi ob vigentē Alexandriæ Astronomiam, comperta haberent, definiri. At verò ex Arabibus, qui in studio Astronomiæ successere Alexandrinis, & Ptolemæi Compositionem Magnam, quàm & dixere Almagestum, aliósque libros varios suam in linguam transtulerunt, primus, præcipuúsque memoria dignus, fuit Albategnius, aliàs Mahometes Aractensis dictus. Is octingentis paullò minùs post Christum annis, ex Dynastarum Syriæ prosapia oriundus, varia obseruauit partim Aractæ, partim Antiochiæ; ac deprehendit tum Solis Apogeum à Ptolemæi tempore in consequentia progressum; tum Stellas Fixas regredi in Ortum vno gradu, non intra annos centum, vt ille statuerat, sed intra minùs, quàm septuaginta; tum Eclipticæ obliquitatem, secundum Pappum, esse minorem (supra viginti tres nempe gradus, minutorum triginta quinque) tum alia id genus circa Stellas Fixas, circáque Planetas complura; vnde & Ptolemæum in multis correxit, & Tabulas nouas condidit; & librum conscripsit inscriptum, *De scientia Stellarum*: Successere per duo, aut tria secula consequentia Alphraganus, Arzachel, Almeon, aliique Arabes, quibus, quòd iam omnia Astrologicis nugamentis inquinarentur, Iudæi quidam, ipsi quoque diuinationis gloriam affectantes, sese intermiscuerunt.

Ante annos ab hinc quadringentos Alphonsus Castellæ, & Legio Rex, ipse quoque prædictionum Astrologicarum curiosus, intelligens ta Ptolemæi, quàm Albategnij Tabulas cum Cælo non prorsùs congruere, N uas Tabulas condere est aggressus; conuocauitque ideò quotquot Arabe Iudæique ea tempestate celebres fuere, vt obseruationes ad tantum negotiu necessarias peragerent, ac ipsis studiosè collatis cum iis, quæ superiorum d sent ætatum, Tabulas conderent exquisitas. Memorabile est, quod aiu fuisse ad id impensa ab eo aureorum millia quadringenta. Digna sunt mu ficentia, liberalitásque tanto Principe; digna, cuius memoriam nunquam i tercidere bonarum artium cultores sinant: verùm ex eo tamen infœlix, quò illi Artifices non tam ad studiosè obseruandum, quàm ad scrupulosè supputa dum comparati, calculos plerumque non tam ad obseruata collineante quàm ad mysteria quædam, seu nugas Cabballisticas spectantes, instituerint incuriam præteream, qualem Regiomontanus deprehendens, perspexit illo gradibus penè duobus à veris Fixarum locis aberrasse, quia Ptolemæi numero perinde habuissent, ac si ab eo fuissent initio annorum Christi constituti. Q minùs profectò est mirum, si conditæ ab ipsis Tabulæ à Rege dictæ Alpho næ, & interdum quoque ab ipso loco Toletanæ (vnde & qui Tabulistarum co gregationi præfuit, memoratur fuisse Isaacus quidam Toletanæ Synagogæ c torjs) Tabulæ, inquam, ab vsque tempore Alphonsi deprehensæ fuerint ca Cælo non congruere, & nouam manum postulare. Remansit tamen Astro nomia penè consepulta (nisi quòd & Thebitius Arabs, & Prophatius Iudæ quidpiam circa Fixarum motum, obliquitatémque Eclipticæ obseruarun quovsque ante annos ducentos Georgius Peurbachius, & Ioannes Regi montanus eius discipulus, ipsi quasi è manibus Arabum, Iudæorúmque er ptæ, lucem in Germania accenderunt, Ptolemæum reduxerunt, Instrumen apparârunt, non pauca obseruârunt; tametsi, quia vterque fuere in ip ætatis flore exstincti, rem eò vsque deducere, quò vsque præconceperan non potuerunt. Illorum deinde exemplo animatus Nicolaus Copernicus cœ pit per initia superioris sæculi Astronomiam serò illustrare; & restitutâ M do Pythagoricâ formâ, qualem iam antè innui, varia ad condendum N uas Tabulas obseruauit. Verùm quia neque circa Fixas aliud quicqua potuit, quàm promotionem illarum in longum, quatenus ab vsque Ptolemæ progressæ apparebant, constituere: ideò Canones quidem motuum quàm m xime potuit exquisitos condidit; sed & illi, & quæ fuere ipsis super-extructæ Prutenicæ Tabulæ, magis quidem, quàm Alphonsinæ; at non tamen Cæl vndique quadrârunt. Laudabilis interim Vir, quòd fore illis quoque a hibendam correctionem præsentiens, adhortari solitus est sitientissimum Astro nomiæ iuuenem Georgium Ioachimum Rheticum, vt cùm primis opera daret restitutioni Affixarum, & earum maximè, quæ in Zodiaco, aut prop ipsum sunt, & quibuscum Planetæ comparari possunt; quòd, nisi illis resti tutis, neque Planetarum loca obtinere, neque omninò quidpiam moliri circa Astronomiam exquisitum liceret.

Exortus itaque est demum Tycho Braheus nobilis Danus, qui à prim vsque adolescentia obseruandis Sideribus deditus, tantò magis illa Copernic adhortatione in Rhetici operibus euulgata permotus fuit, quantò peruidit no posse se absque Fixarum restitutione determinare germanum locum Stellæ illius celebris, quæ ab initio Nouembris anni M. D. LXXII. vltra mense sexdecim in Constellatione Cassiopeiæ fulsit. Peruidit nimirùm errores pe nè omneis, qui à fundata vsque Astronomia deprehensi in ea forent, ex eo originem habere, quòd Stellæ Fixæ non in iis fuissent, quibus suppo nerentur, locis, sed aliquæ propiùs, aliquæ remotiùs: idque seu Hipparchu initio non sat exquisitè omneis consignasset, quas & ferè per graduum tertia tem solùm designârat (& difficile sanè est quidpiam simul inuenire, ac perficere seu exscriptores Ptolemæi aut inscitiâ, aut incuriâ plerarumque loca vitiassen seu factæ illæ additiones, ob progressum in consequentia, labem fecissen aliquam: seu quavis alia demum ratione. Ac jam quidem generosus ille

a

& nunquam satis laudatus Princeps VVillelmus Hassiæ Landgrauius in eam quoque curam incubuerat, vt loca Fixarum restitueret; attamen rem pertexere, vt ipsi Tychoni, concessum non fuit. Tycho igitur heroïco ausu id sibi in animum induxit, vt ab ipsis vsque fundamentis Astronomiam instauraret; atque idcirco neque labori, neque sumptibus vllis parceret (& conferente præsertim ad impensas Friderico II. Rege laudatissimo) necessariis omnibus obseruationibus peragendis. Quare & vbi primùm in Insula Huenna abs Rege concessa, exstructóque Vraniburgo, Obseruatoria apparauit, ipsáque numeroso, & magnifico Instrumentorum apparatu instruxit; cœpit (ac adhibitis quidem pluribus idoneis coadiutoribus) exquisitè obseruare Poli eius loci per circum-polareis Stellas altitudinem; ex qua altitudinem quoque Æquatoris intelligens, puncta Æquinoctialia ex transcursu Solis per ea designauit; ac attendens præterea ad parteis Tauri, & Leonis medias, Apogeum Solis inuenit, eiusdémque Eccentricitatem, cursúmque à puncto Æquinoctij verni deduxit. Ex Venere autem interdiu cum Sole, noctu cum Fixis comparata, ascensiones rectas, declinationésque Fixarum rimari est aggressus; quod antiquiores quidem fallaciùs, vsurpata Luna, non Venere, præstiterant. Exquisitè verò imprimis Stellam Lucidam, quæ est in Arietis vertice constituit, & ex ordine aliquot secundùm Zodiacum præcipuas; ac tum, disquisitis aliarum omnium cùm ab ipsis, tum inter se mutuis distantiis, omnium & ascensiones rectas, declinationésque definiit, & longitudines, latitudinésque præscripsit, & antiquorum Catalogum numero circiter ducentarum adauxit. Nam degentes quidem antiqui in Australiore horizonte, ducentas plus minùs Stellas adnotârant, in horizonte Danico, longè Borealiore, inconspicuas; at ipse vicissim circiter ducentas ab illis neglectas, quasi minutiores, collegit, & grandioribus cæteris intermiscuit. Cùm intereà autem semper obseruaret Planetarum omnium per Meridianum transitus, & distantias à Fixis Stellis vicinis, ac præcipuis: fundamenta iecit ex quibus tum singulorum loca haberi, tum motus definiri possent. Ac erat ipsi quidem pro votis Theoriam Astronomiæ totam, Tabulásque nouas ex iis condere; sed immatura morte præuentus, perficere potis non fuit; ac plurimùm est, quòd Obseruationes consignârit, reliquerítque, ex quibus Keplerus potuerit Theoriam, Tabulásque indigitas Rudolphinas construere: & ex quibus, ac aliis, quæ peragi deinceps poterunt, quicquid in hisce Tabulis desiderabitur, emendetur. Id verò imprimis singulari commendatione dignum est, quòd Fixarum loca per ipsum restituta habeamus; quódque proinde ipse solus id aggressus fuerit, ac perfecerit, quod nemo ab Hipparcho vsque aggressus fuerat, perfecerátve.

Cætera prætereo, quæ illi debentur, vt quòd primus Cometas ferri per Ætherea spatia demonstrauerit: quòd Refractiones cauendas esse, & quatenus, ostenderit; quòd Lunæ latitudinem augendam esse ampliùs quadrante, quàm reputaretur, deprehenderit: quòd latitudines Fixarum variari propemodum conuicerit; quòd Hypothesin, quàm, qui sequi aut Ptolemaicam non sustinent, aut Copernicæam non audent, tueri possint, inuexerit; vel certè, si fuit Apollonij Pergæi (vt penè ex ipsis Ptolemæo, & Copernico intelligi licet) collato suo calculo probabilissimam fecerit; & quæ esse possunt huiusmodi plura. Obseruo dumtaxat, quàm exquisitè omnia supra antecessores fuerit exsequutus. Nempe Organa fabrefecit ea conditione materiæ, ea commensione magnitudinis, ea varietate constructionis, ea cura elaborationis, ea præcisione diuisionis, ea facilitate tractationis; ac eam præterea adhibuit & sui, & coobseruatorum complurium solertiam, diligentiam, industriam; vt cùm Hipparchi, Ptolemæi, cæterorúmque obseruata, per senas, aut summùm duodenas graduum parteis designarentur; sua ipse per sexagesimas, seu vocata minuta, scrupulave prima, ac sæpe quoque per aliquot minuti vnius parteis designârit. Quæso verò, vt hoc attingam, qui comparari cum Tychonis industria, præcisionéque in obseruanda Eclipticæ obliquitate va-

Lib.5.c.31. 12.Almag. 10.

leat illa obseruandi Eratosthenis ratio, quam Hipparchus, Ptolemæúsque probârunt, sequutique sunt; vt videlicet Meridianus diuideretur in parteis octoginta treis, ac internallo Tropicorum deprehenso capere ex illis vndecim, pronunciaretur distantiam Tropici vnius ab Æquatore, esse talium partium quinque, ac semissis, seu, reductione ad gradus facta, viginti trium graduum, & minutorum quinquaginta vnius, ac trientis: Sed illi ni mirum Scaphidio, cum erecto ad medium Gnomone, quale antè descriptum est, ad hoc negotium vtebantur: quod ad quam vsque subtilitatem pertingere possit, nemo est, qui non videat. Quadrans quoque ille Ptolemæi, quam-multùm abest à perfectione vel minimi eorum, quibus Tycho vsus? Idem dico de Regulis: nam & quod constitutæ illæ in Alexandrina Portico, Palæstráque Armillæ, aut ab ipso etiam Ptolemæo confectæ quidquam comparandum cum Tychonicarum perfectione habuerint, non sunt profectò cætera sua organa argumento. Nihil est subinde necesse, vt repetam Machinamenta, quibus fuere prisci Ægyptij, Babyloniíque vsi, seu in discernendis Zodiaci Signis, seu in Diametro Solis obtinenda. Nihil, vt ea commemorem: quibus vsi in eadem Diametro captanda Aristarchus, & Archimedes: quanquam mirari profectò subest, cùm Aristarchus adeò
In Aren. propè verum circa Solis Diametrum apud Archimedem collineârit, illam statuens circuli partem septingentesimam, ac vigesimam, gradúsve dimi-
Ibid. dium; qui fieri tamen potuerit, vt in suo *de Magnitudinibus, & distantijs* libro constituerit diametrum Lunæ, quæ tanta est proximè, quanta Solis, partem centesimam octogesimam, siue duos gradus, cùm dixit illam quin-
Lib. 6. *tam decimam partem Signi*; quod etiam à Pappo est animaduersum. Nihil demùm, vt Organa, quibus fuere post-modum vsi Albategnius, Peurbachius, Regiomontanus, Copernicus, alij; siquidem, præter Regulas Regiomontano authore confectas (quibúsque est in obseruandis Solis altitudinibus Bernardus VValterus illius discipulus vsus) ea omnia non longissimè modò, sed & toto penè, vt sic dicam, Cælo, ab exquisita organorum Tychonicorum ratione abfuerunt. Hoc solùm optandum, vt quæ Obseruationes fuere iis peractæ, in lucem edantur (quando eæ, bonis auibus, vt infrà deductum videbis, supersunt) optandum, inquam, tum ob causas illeic loci recensitas; tum ob eam, quòd non omnes Stellæ, quarum ille Catalogum in Progymnasmatibus exhibuit, deprehendantur satis congruè subductæ fuisse calculo (quatenus nimirùm ad Cælum non quadrant) cùm & ex eadem officina Catalogi varij prodierint, plerunque inter se discrepantes (vt insinuabit specimen ad Operis calcem appositum) totum verò hoc emendare liceat ex patefactis fontibus, Obseruationibus scilicet, ex quibus quid fuerit vitiosè deductum, quidque probè denuò deduci possit, innotescat.

Interim verò, cùm tanto iure commendandus Hipparchus sit; quòd Organis excogitatis dimensus fuerit Sidera; non minore sanè commendandus Tycho, qui solus per tot sæcula ausus sit illum imitari, ac ita imitatus sit, vt eum superasse reputari possit. Me quod attinet, cùm haberi Hipparchus alter Atlas valeat: Tychonem videor iure habere quasi alterum Herculem, qui illius, quasi fatiscentis, onus, vicésque subierit. Vocat eum proinde Keplerus Hipparchum nostri sæculi: quod verum cùm sit, meritò
Lib. 2. c. 12. profectò vtriusque occasione exclamârit Plinius suum illud, *Macti ingenio este, Cæli Interpretes, rerúmque naturæ capaces; argumenti repertores, quo Deos, hominésque vicistis*: Et, *Viri ingentes, supráque mortalium naturam, tantorum numinum* (Solis nempe, ac Lunæ) *lege deprehensa*! An verò liceat adiicere taleis maximè esse viros, quibus tritum illud ex Nasone competat,

2. Fast. *Fœlices Animæ, quibus hæc cognoscere primis,*
Inque domos superas scandere cura fuit!

Tales certè sunt, qui in domos superas sic scandunt, vt earum mysteria nobis referent, præsténtque, vt è Terra non discedentes, in Cælo versemur; dicique adeò de illis debeat, quod statim pòst subiicitur,

Admouere

Admouere oculis distantia Sidera nostris,
Ætheraque ingenio supposuere suo.

Quin-etiam illud; quod sequitur,

Sic petitur Cælum, non vt ferat Ossan Olympus,
Summáque Peliacus Sidera tangat apex,

interpretari ita licet, vt tales reverà sint Viri, qui suis illis Organis, quasi scalis, & gradibus in Cælum ascendant, & cum Cælo, ac Sideribus immortali gloria florentes perennent; secùs ac sperare ij possunt, qui Gigantum more opes cumulant, titulósque aceruant, quos aduenieus mors casúsve insperatus, quasi Iouis fulmen excutiat, ac densa obliuionis caligine obruat. Quoties profectò subit Tychonis speciatim cogitatio, is videtur appositè potuisse illud vsurpare, quod olim apud Synesium alius,

Οἶδ᾽ ὅτι θνατὸς ἐγὼ, καὶ ἐφάμερος, ἀλλ᾽ ὅταν ἄστρων — De dono ad Paeon.
Ἰχνεύω πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἕλικας,
Οὐκέτ᾽ ἐπιψαύω γαίης ποσὶν, ἀλλὰ παρ᾽ αὐτῷ
Ζηνὶ διοτρεφέος πίμπλαμαι ἀμβροσίης,
Noui, quod moriar, fragilis; sectans tamen Astra,
Quæ hinc, illinc crebris sunt reuoluta viis:
Haud vltrà Terram pedibus contingo; sed ipso
Cum Ioue diuinâ repleor Ambrosiâ.

Quippe in assidua, quæ fuit, Astrorum peruestigatione, visus omninò est communem conditionem mortalitatis, præsensionémque futuræ mortis lenire, atque compensare cum voluptate, qua se agnoscebat non sine fructu viuere; vtpotè qui generi humano adeò vtiliter laboraret, déque tota posteritate adeò munificè mereretur, ac sibi eam gloriam, famæque celebritatem quæreret, quæ nulla obscurari, aut deficere longinquitate temporis posset.

VERVM hactenus ex sunto, quæ Tu, VIR ILLVSTRIS, non modò audire, sed habere etiam legenda voluisti, de rerum Cælestium obseruatione, ac studio, ab vsque antiquissimis, quantum licuit, temporibus, ad Tychonem Braheum vsque: nam ea quidem, quæ adinuento post Tychonis mortem Telescopio detecta in Cælo, obseruatáque sunt, Sol maculosus; Luna superficie inæquabilis; Venus Phaseis, vt Luna subiens; Mercurius quoque, & Mars ex parte; Iupiter fasciatus, & stipatus quatuor veluti satellitibus; Saturnus tricorpor, Galaxias stellatus totus, stellatæque pariter variæ per Cælum quasi nebululæ; ea, inquam, & plura, satis Tibi sunt, superque comperta. Ad Tychonis Vitam, cuius occasione hæc edisserui, quod attinet; eius seriem, quasi annaleis sex Libellis complexus sum; retuli nimirum ad suos quidque annos, quatenus fuisse ab eo gestum, obseruatum deprehendi. Si mihi præ manibus fuissent obseruationum Codices, hoc est, Commentarij non modò annales, verùm etiam diarij; licuisset profectò, ob pluréis circumstantias adhibitas, omnia exhibere vt completiùs, sic aliquantò forte ornatiùs: Sed enim & Codices ipsi, dum editi erunt, seipsos loquentur, Tychonémque ampliùs celebrabunt; & mihi satis intereà est, id præstitisse quod potui, & ex suscepto opere emersisse, quatenùs licuit; integrum relinquens iis, qui bona forte Codices siue Manuscriptos, siue editos perlegerint, plurave aliunde, quàm ego habere perspecta potuerint, vt omnia cumulatiùs, elaboratiúsque exsequantur. Fortè verò etiam non deerunt lectores, quibus videbor fuisse nimius; neque debuisse tot singularia ex iis, quæ à Tychone obseruata, conscriptáve fuere, interserere: Sed cogitaui nempe, si vitam Ducis cuiuspiam militaris mihi conscribendam sumpsissem, futurum fuisse, vt singulareis quasque actiones scriberem, quibus maximè illius virtus, aut in superandis prælio hostibus, aut in expugnandis vi, ac obsidione arcibus enituisset: cùm mihi verò præcellentis rerum Cælestium Obseruatoris conscribendam Vitam proposuerim, reputaui non satis fore, si generatim solùm ipsius in obseruando industriam, diligentiámque commendarem; sed debere me eam quoque speciatim, singularibúsve quibusdam speciminibus facere perspectam. Et, cùm ipse aliunde ea, quæ ex suis

obseruationibus deduxit, ratiocinatúsque est, conscriptis à se libris consignarit; censui libri cuiusque seriem, summámque esse exhibendam, pro ea, qua sum opinione, celebratos eruditorum, laudatorúmque Virorum libros, esse totidem quasi bella gesta, vrbesve expugnatas, in quibus quanta Imperatoris sapientia inclaruerit, pernosse lectorem delectet. Fortè etiam, pleraque, fateor, inter legendum incident, quæ displicere eò valeant, quòd intelligi, nisi ab iis, qui fuerint Astronomiæ initiati, non facilè possint: verùm, & ea præter-volare facile erit cæteris, qui vulgaria magis sequuntur, &, cùm istis gratificari, quantum licuit, fuerim adnixus, ducere non debui illos negligendos, qui rerum Cælestium studiosi cùm sint, penitius quidpiam cognoscere ex eius Viri studiis, qui totum æuum in Cælestium contemplatione traduxit, exoptent. Quod superest autem, mihi abunde erit, si gratam Tibi rem fecero, cui me maximè probare est cordi. Vale. Parisiis, tuis ex ædibus, Kalend. Septemb. M. D C. L I I I.

TYCHONIS

TYCHONIS BRAHEI, EQVITIS DANI, ASTRONOMORVM CORYPHÆI VITA.

LIBER PRIMVS.

PER-ILLVSTRIS est apud Danos Brahæ, Brahæorumve vocata familia. Originem perhibent ex Suecia, vbi fluxet etiam-num ramus Brahæorum Comitum; cùm in Dania nulla obseruetur Comitum, Marchionum, Ducùmque distinctio. Ex hac igitur, quæ apud Danos, stirpe ortum ducens Tycho parentem habuit *Ottonem Braheum*, ex Tichone alio, & Sophia Rudâ progenitum. Is autem Tycho nobis auus filius fuit Axelij Brahæ, & Mariæ Longæ: Sophia verò ipsius coniunx fuit Georgij Rudi, & Christianæ Rosencrantziæ filia. Ad matrem quod attinet, ea fuit *Beata Billea*, progenita ex Claudio, & Elizabetha Vlfelda. Fuit autem Claudius filius Stenonis, & Margaretæ Ronnouiæ; Elizabetha verò Ioannis, & Margaretæ Trolliæ filia. Nomina harum familiarum apposita insignibus legere licet in eo arcu, qui in nonnullis Operibus suppositus est (æri nempe incisæ) Tychonis effigiei. Ac in ipsis quidem columnis arcum sustentantibus indicantur etiam familiæ tum Abauorum, quàm Abauiarum; verùm specialia tam illorum, quàm istarum nomina sunt perinde nobis comperta.

Fuit Otto Brahe Dominus Knudstorpij, feudi videlicet auiti, sitique in Scania, vltra oram maris Balthici, non procul Helsinburgo. Cùm illic autem degeret, Beatam Billeam vxorem duxit, ex eaque suscepit decem liberos, quinque puta mares, quinque fœminas, quos ipse hoc ordine natos in Aduersariis domesticis scripsit; Elizabetha, Tycho, Steno, Marina, Axelius, Margareta, Christiana, Georgius, Canutus, Sophia. Hinc fuit filiorum primogenitus Tycho, quod & ipse est testatus non semel, ac in illa speciatim de suo ex Dania discessu Elegia, hocce disticho;

Ast ego Braheum de quinis fratribus vnus,
Ex geminis primò, vix reparatus eram.

Cùm verò Fratres ipsius omnes magnæ in Patria authoritatis, & magna ex parte Senatorij Ordinis fuerint, tum memorandus præcipuè Steno, qui Maiestati Regiæ Consiliarius, & in arce Calundburgica Præses, habuit cæteros inter liberos, tum filium Ottonem Bassitium, tum Birgitam filiam, quæ illustri Friderico Reetzio nupta, quatuor filios edidit, Petrum, Stenonem, Antonium, Georgium, quorum natu maximum Legatione Regiâ Parisiis fungentem, vnà cum natu minimo videre, affari, experiri beneuolos licuit. Ex filiabus autem, dicenda præsertim Sophia, quæ decennio post Tychonem nata, longè superuixit; extincta quippe à paucis annis propemodùm nonagenaria. Ea fuit perita Matheseos, & Astronomiam cùm diligeret, tum Astrologiam præsertim deperiit: vnde & expeditissima in erigendis Thematibus fuit. Reliquit verò filium Senatorem, inclytum Tagonum Tottum Ericsolmium.

AD TYCHONEM quod attinet, is natus est *Knudstorpij* (cuius loci latitudo est 1546.
quinquaginta sex graduum, & quadraginta sex minutorum) anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto, ac mense Decembri. In exemplo ad me transmisso paternorum Aduersariorum, natus habetur die Martis, qui inter festum B. Luciæ, & Natalitia Domini fuit; quod si ritè constet, debuit, repetendo seriem Kalendarij secundum Stylum veterem, natus esse die eius mensis decima-nona. Existimârunt aliqui natum fuisse decima-quinta; at ipse in libro de Cometis, *Assumemus*, inquit, *Obseruationem repertam die xiiij. Decembris, qui nobis ante annos xxxi, natalis illuxit.* Cùm illeic tamen asserat se die xiiij. natum; intelligendus dies est à meridie, vt ipse in Astronomicis accipere solet, incipiens. Quippe vulgari modo loquendo, dicen-

dus est natus die XIV. mane, & hora quidem X. cum minutis XLVII. quod commodum habet in Annalibus MSS. Ioannes Stephanius, qui id ex Tychone accipere potuit, vt mihi quidem per optimum Olaum VVormium compertum est; sed ipsemet etiam Tycho declarauit in Natalitio Themate, quod olim ab ipso cum Magdeburgensi Rollenhagio communicatum, praeclarus Laurentius Eichstadius & obtinuit, & mihi impertiit: In eo quippe Tycho natus legitur die Decembris XIIJ. horâ XXIJ. min. XLVIJ. Ac Pater quidem in Aduersariis horam dicit inter nonam, ac decimam; sed ipse Tycho tempus correxit, gradum ascendentem definiens, vt Eichstadius idem perscripsit, ex accidente, quo nasi pars ipsi fuit abscissa, vt dicetur inferiùs.

Fuêre Tychoni hinc patruus Georgius, inde Steno auunculus, quos est impensè, & sui amanteis, & studiorum suorum fautores expertus. Duxerat Georgius à pluscululis annis Ingeram Oxoniam, ...illius Petri Oxonij, qui deinceps Aulae Magister (hoc est primariae post Regiam dignitatis) fuit, sororem: sed sterile coniugium erat. Itaque quam-primùm proles mascula germano Ottoni fuit nata, de ea quasi propria habenda, educandáque cogitauit. Cùm non obtineret autem à Parentibus, vt Tycho ablactatus sibi traderetur; curauit illum, infantem adhuc, ipsis insciis abripi, & ad se, insignem illius curam suscepturum, adduci. Praetermitto eam Parentibus eam excusationem, quòd nato jam illis Stenone, ipso fratri deinceps posteriore, ac foret aequum, vt geminorum plurium masculum quasi partirentur. Et fuit certè quamobrem illi tantò aequiore animo ferrent, quantò non modò ipse Patruus, sed illius etiam vxor Ingera Tychonem quasi filium habuit, eumque amore singulari complexa est, & non modò quidem Patruo sospite, sed deinceps quoque, donec fatis functo, ipsa superstes in viuis fuit.

Priusquam infantiam exigeret, adhibuit Patruus Praeceptores, à quibus peritiam legendi, scribendique assuesceret: &, cùm
1554. jam circa septimum aetatis annum consisteret, vt linguâ Latinâ erudiretur, operam dedit. Et repugnabat quidem Pater, quippe erat per id tempus mente, vt filij equestria potiùs sectarentur, quàm literas; at Patruus perspectâ pueri indole, curiosâ nimirùm, ac Scientiis capessendis idoneâ, in eo perstitit, vt Latinè sciret; maximéque, vt posset posteà Iuris scientiae incumbere, sicque capax euadere summorum Regni munerum, ad quae Viri Nobiles non Militaribus solùm gestis, sed prudentiâ quoque Iuris euehuntur. Neque verò Otto in ea sententia diu perstitit; siquidem breui Stenonem quoque literis Latinis institui curauit. Fuit Tycho proinde totis quinque annis sub Latinae linguae magistris, quos Patruus domum accersiuit, & à quibus fuit imbutus humanioribus literis, quarũ, ac praesertim Poëseos, se peramantem semper ostendit. Videtur Parens eius Otto per hoc quinquennium post annum puta M. D. LVI. quo nata est Sophia, finis consensisse; quippe, cùm ipsi deinceps nulli nati liberi perhibeantur; vxore licet juuene admodum, vt quae in viuis adhuc foret, & septuagenaria quidem, anno nonagesimo septimo, quo discessisse ex Dania Tychonem inferiùs dicetur.

Exactis jam duodecim annis (hoc est mense Aprili anni M. D. LIX.) misit illum Patruus 155
Hafniam Regni Daniae Metropolim, vt operam in celebri Academia impenderet Rhetoricae, ac Philosophiae. Hisce dum vacat, contigit, vt die Augusti XXI. anni insequen- 15
tis M. D. LX. Solis Eclipsis fieret; non tanta profectò in Dania, quanta Conimbricae in Lusitania, vbi scripsit Clauius *Solem circa meridiem non modico tempore quasi totum latuisse, tenebras fuisse quodammodo nocturnis maiores; neque enim quò pedem quis poneret, videre potuisse; clarissimaque stellas in Caelo apparuisse: aues etiam, mirabile dictu, ex aere in terram prae horrore tam tetrae obscuritatis decidisse*; at tanta fuit tamen, quae in se plurimorum oculos, ipsiusque Tychonis potissimum, converteret. Demiratus iam fuerat ex lectitatis vulgaribus Astrologorum Diariis, & ex iis, quae passim de morte, fortunisque hominum ab ipsis praedicta jactari inaudierat, qui possent futura ex Caeli, Siderúmque inspectione praenosci: & exoptarat ipse quoque futura praenosse; ac praedicere, Sphaericâ doctrinâ coeperat imbui. Cùm verò attendit hanc Eclipsim eo tempore contigisse, quo praenunciatum fuerat, miratus hinc magis coepit; & quasi rem diuinam habuit, posse homines adeò exquisitè callere motus Siderum, vt illorum loca, positusque mutuos praescire longè in futurum possint. Quare & comparauit, cognitisque Stadianas Ephemeridas, &c. vt illarum non modò visum, sed etiam rationem teneret, assecutus est, quantumcunque potuit, Theoricae Planetarum notitiam. Atque hoc quidem ipsi initium studij Astronomici fuit.

Anno deinde M. D. LXII. ac mense Februa- 15
rio, discessit Hafniâ, & destinatus cum Paedagogo Lipsiam, illuc sub Martij finem peruenit. Eò verò Patruus mittendum curauit, vt prudentiae Iuris, cuius illic studia maximè florebant, operam nauaret. Lipsiae quidem moratus, Iuri quidem, vt Patruo facere fuit, studuit; at interim tamen sciens Siderum longè magis afficiebatur, & reprehendebat Paedagogi genium, qui stelli quo erat natus, ferre non poterat, vt vllam vel exiguam horam ipsi impenderet; atque voluntatem Parentum praetendens, quasi in Iuris studio quidquam dimitteret, nollet. Factum est proinde, vt tacito quodam fastidio teneretur, & aliquando etiam in hoc qualecumque (quod & deinceps inter sodaleis frequenter in ore habuit) distichon prorumperet,

Ius Patrium, & Legum sunt haec ... sub aere;
Grandia ..., & grandia fata parant.

Cùm Patruus autem subministraret etiam necessariam ad res ludicras, aliásve relaxationem attinenteis pecuniam; ipse quidem

[illegible]

maxima ex parte impendebat illam coëmendis libris Astronomici argumenti: sed huiusmodi tamen libros clam Pædagogo sibi habebat; neque etiam, quia pecuniam illius manu accipiebat, poterat totam in eos vsus, vt voluisset, impendere, quippe rationem reddere eius expensæ tenebatur. Quoties itaque Pædagogus aduertere non poterat, libros illos peruolutabat; & nactus globulum cælestem (pugno scilicet non maiorem) tum, cùm Pædagogus dormiret, inuigilabat Asterismis cælestibus internoscendis; & ea quidem attentione illos comparabat cum iis, qui erant in globo vtcumque depicti, vt intra mensem omneis qui forent in illo horizonte conspicui, probè perspectos habuerit. Didicit & Planetas nosse ex Ephemeridibus Stadianis; quippe à quibus illorum loca inter Zodiaci Asterismos præter-propter designarentur; & habita quidem præsertim ratione longitudinis, secundùm quam ea loca sunt in designatis Asterismis, aut non-nihil vltra, exortum versus requirenda.

Quin-etiam, quia penetrare in ipsa Astronomiæ fundamenta desiderabat, agnoscénsque Ephemeridas ex Astronomicis Tabulis deduci, conquisiuit tam Alphonsinas, quàm Prutenicas Tabulas, iisque intelligendis sic inuigilauit, vt illarum vsum sibi familiarem expeditúmque reddiderit; ex eóque factum fuerit, vt adnotatis inter Stellas affixas Planetarum locis, & aliquibus interductis imaginariis lineis, ipsisque cum similibus in ipso globo comparatis, potuerit deprehendere, non congruere huiusmodi loca cum calculo ex vtrisque Tabulis deducto, & errore quidem plerumque intolerabili; tametsi calculus Alphonsinus magis à vero quàm Copernicæus, seu Prutenicus aberraret. Deprehendit quoque Ephemeridas Stadij, quæ solæ id temporis extabant, ab eo calculo, quem ipse ex Prutenicis deduxisset, abludere; ac ideò esse et fallaceis, & indiligenter contextas. Atque id quidem (res sanè mira) prælucente ipsi nemine, sed Marte proprio, ductúque Genij, quo ad hæc studia instigabatur, cùm & perrumpendi forent obices, qui à Pædagogo ponebantur, & quorum causâ libertate sese hisce rebus dedendi carebat. Adde quòd, non ipsam modò Astronomiam, sed alias etiam Matheseos species Astronomiæ proesse necessarias, potissimùm verò Geometriam, & Arithmeticam (vt de Optica, aliisque nihil dicam) sic addidicit, excoluitque, vt alio vsus præceptore, quàm seipso non fuerit.

Quia verò aliunde animaduertit Tabularum confectionem supponere Obseruationes rerum cælestium diligenter peractas; & hanc ipsam esse habendam, vt basin totius Astronomiæ: idcircò cogitauit etiam huc animum appellere, & quam-primùm occasio, facultásque obseruandi foret, sic in hanc curam incumbere, vt aut veteres corrigi, aut nouæ condi Tabulæ possent. Subiit autem primùm cogitatio hæc, post expectatam illam, quæ vocatur Magna Coniunctio, duorum scilicet supremorum Planetarum, Saturni, ac Iouis, quæ vigesimo quoque anno contingit, quæque est anno M.D.LXIII. ineunte Augusto celebrata, 1563. cùm Planetæ forent circa finem Cancri, & Leonis initium. Quippe manifestè agnouit supputatum ex Tabulis tempus cum Cælo non congruere, sperauitque posse laboribus suis aliquod remedium malo adhiberi. Ac deficere quidem illi Organa, quibus Coniunctionem, illiúsque tempus rimari scrupulosiùs posset; at venit tamen illi in mentem magisculum quemdam vsurpare Circinum, cuius commissura applicaretur oculo, crura aut in binos Planetas, aut alterum in Planetam vnum, alterum in Fixam aliquam Stellam dirigerentur. Siquidem, descripto aliunde in charta munda circulo, cuius semidiameter foret ipsa crurum circini à medio claui connectentis, ad summos apices longitudo, circumferentia in gradus, cum semissibus, quadrantibúsque distingueretur; ita applicabat deinde ad circuli centrum, clauum ipsum medium siue centrum Circini, vt extrema crura (siue apices) ad circumferentiam applicita designarent in ipsa gradus, & particulas etiam graduum aliquas, quibus Planetæ inter se, aut vnus Planeta, Fixáque distarent. Mechanica quidem, ac rudis designatio; sed ex qua tamen intellexit Alphonsinos numeros abfuisse à vero Coniunctionis tempore, toto mense, & Copernicanos aliquot saltem diebus. Præterea autem illum deinceps, quòd aliquo semper Astrologiæ studio simul teneretur, retulisse ad hanc Coniunctionem, eam pestem, quæ annis insequentibus per totam Europam grassata, innumerabilem hominum multitudinem abstulit; quod talis Coniunctio celebrata fuisset Leonis initio, partiliter, nec procul à stellis nebulosis Cancri, quæ Ptolemæo suffocantes, atque pestilentes dicuntur.

Degebat per id tempus Lipsiæ adolescens industrius Bartholomæus Scultetus, Mathesi incumbens sub Ioanne Homelio celebri Academiæ Mathematico; illo scilicet, quem postmodum Tycho admonuisse retulit eleuationem Poli Lipsiensem graduum 51. minutorum 17 ac illi esse standum edixit, *pro magna, inquit, diligentia, quam idem Homelius in fabricandis, & tractandis organis Mathematicis mechanicè adhibuit.* Scultetus ergo in apparandis Mathematicis instrumentis, cuiusmodi à Præceptore præscribebantur, sedulus erat; quamobrem Tycho inita cum ipso familiaritate, tradidit illi Radium ligneum ex Gemmæ Frisij præscripto, sed clam Pædagogo confectum, vt eum per puncta transuersè ducta Homelij more discerneret; quo more ipse postmodum Tycho Quadrantum, Sextantiúmque arcus, vt posteà dicetur, discreuit. Tunc verò talem adeptus Radium, obseruandis Sideribus è fenestra quapiam, quoties ipsi serenitas arrisit, sic inuigilauit, vt noctes sæpe integras eo in studio transegerit; idque dormiente interim, ignorantéque Pædagogo. Ac breui quidem deprehendit distantiarum angulos per æquales Radij diuisiones acceptos, proportionalíumque regulâ expensos exquisitè sibi inuicem non congruere;

congruere; quare occasione erroris explorata, adinuentaque, excogitauit tabulam, qua eius Radij vitia, cùm apparare sibi alium minimè posset, emendaret.

Vtcumque fuit multas eo Radio obseruationes Lipsiæ peregit, easque in speciali codice conscriptas ita asseruauit, vt illis deinceps adiunxerit alias eodem peractas Radio, tum vbi fuit primùm in patriam reuersus, tum vbi Germaniam proximis statim annis reuisit. Hinc est, cur de se alicubi loquens, *A decimo sexto ætatis anno*, inquit, *Sidera iucunde labore scrutatus sum; idque in adolescentia Lipsiæ studiorum causâ morans, saltem per Radium Astronomicum, cùm alia organa in ea tenellore ætate deficerent, quantum fieri poterat, periclitabar.* Insinuat quoque non fuisse se ipsi Homelio incognitum, cùm de memorata Poli eleuatione scribens, quam is per altitudinem Solis maximam, minimámque assequutus fuerit, *hanc sedulò*, inquit, *perscrutatus est, vt ipsemet cognoui, cùm ante annos plus minus viginti quinque Lipsiæ studiorum causâ commorarer.* Denique verò quòd ex hoc vsque tempore præconceperit grande aliquid circa Astronomiam præstare, agnosci potest vel ex fronte Tabularum Rudolphinarum, vbi legitur *Scientiæ Astronomicæ Restauratio à Tychone illo Astronomorum Phœnice animo primùm conce-*
1564. *pta, & destinata* fuisse *anno Christi* M.D.LXIV.

Triennium Lipsiæ cùm exegisset, redeundum illi in patriam fuit occasione mortis Georgij patrui, cùm eo alioquin superstite, constituisset priùs & totam Germaniam, & vicinas quoque regiones illius permissu lu-
1565. strare. Discedens ergo Lipsiâ anno M.D.LXV. sub ipsum Maij medium, doluit, quòd videre in transcursu solùm VVittebergam licuerit: quippe vbi percupierat aliquantulum commorari. Doluit & quòd Rostochium: vnde rectà in patriam soluit. In patria cùm foret, cœpit quidem quampiam domesticæ rei agitare curam: verùm eo maximè fine, vt corrogaret necessariam agitatæ animo peregrinationi pecuniam, ac simul daret operam, vt si quà egeret per nummularios transmitteretur. Non desinebat interim cælestium quidpiam obseruitare, idque eodem semper Radio: neque enim animum adhuc appellere ad alia organa conficienda voluit; quòd ea non possent per varias regiones, nisi incommodè transferri, & citra labem omnem seruari; posset autem omnium facillimè Radius, vtpote duobus tantùm bacillis, siue Regulis mutuò dissociabilibus, vnáque plicatilibus constans. Cogitauit insuper, si quid inter peregrinandum obseruatu dignum sese exhiberet, posse id designari imaginariis lineis inter aliquas stellas interductis, vti & inter ipsa obseruandi initia ab eo factitatum iam retulimus. Hoc certè modo aliquoties Planetarum loca obseruauit, delectis quatuor stellis Fixis, quæ geminæ in eandem lineam cum Planeta inciderent, sicque geminæ lineæ se in Planeta intersecarent. Nempe ex cognitis aliúnde ipsarum Affixarum locis, deducere calculo licet quo in loco Planeta sit. Ad lineas verò dirigendas non filo vtebatur, quemadmodum postea de Mæstlino dicendum est, sed regulâ ad oculum applicita, & in stellas conuersâ.

Quod ipsi maximè displicuit, effecitque, vt patriam fastidio quodam auersaretur, atque cum regione aliâ commutare in animum induceret, contemptus fuit, quo in ea haberi liberalia studia, quæ ipse deperiret, vidit. Quippe non modò cæteri, quos ille in vicinia, seu etiam in Aula internouit, nobiles Viri ea despiciebant, deridebántque; sed ipsi etiam consanguinei, affinésque eum objurgabant, quòd non Iurisprudentiæ, ciuilibúsque studiis vacaret, ac solus eius auunculus Steno, qui sequendum esse genium duceret. Quare & non sine iracundia ipsa discessum suum maturauit, & ne exspectato quidem anno patriæ vale dixit, & VVittebergam semper cordi habens, illuc iter instituit, quò & sub ipsum Aprilis medium an-
ni insequentis M.D.LXVI. peruenit. Illic iu- 156
cundè cùm degeret, variáque semper obseruitaret, constituerat non ante exactam Hiemem proximam demigrare: verùm quæ interuenit pestis, effecit, vt aufugeret, ac se Rostochium Autumno ineunte conferret.

Rostochij dum ageret, is casus illi contigit, quo bonam nasi partem amisit. Sunt qui ad superiorem annum, ac mensem Octobrem illud referant: quasi ad hoc tempus pertinuit directionis illius arcus, quæ natalitio Themati, vt est antè dictum, corrigendi occasionem fecit. Scilicet ille ex directione horoscopi ad corpus Martis significari quampiam in facie deformitatem existimarat. Verùm annales memorati, casum ad hunc annum, ac mensem Decembrem, ita referunt, vt Stephanus illorum author, qui Tychonem sæpiùs inuisit, hausisse ex ore illius quæ de eo conscripsit, videatur. Vtcumque sit, res ex eo, se in hunc modum habuit. Die Decembris decima, agebantur choreæ, sponsaliorum occasione, in Bachmesteri ædibus, cæteros inter adfuerunt tum Tycho, tum Danus alius nobilis, Manderupius Parsbergius, qui suborto dissidio, malè inuicem affecti exierunt. Die vigesima septima, hoc est per festa natalitia, recruduit mutuum odium, occasione cuiusdam ludi: Tycho nimirum studiosus licet, non auersabatur quas relaxationes conditio, ætásque ferebant. Hinc die insequente vigesima-nona ventum denuo ad arma est, conflictúsque fuit circa horam vespertinam septimam, ac adeò in tenebris densis, per quas Manderupius id vulnus Tychoni inflixit, quo tota penè anterior pars nasi resecta prorsus periit. Narrat quoque rem in Epistolis Ioannes Baptista Laurus: vbi videtur dissidij causam in æmulationem referre, qua vterque præcellere in Mathematicis contendebat. Adiicit verò Tychonem sibi subditicium nasum haud quidem è cera, sed ex auro, argentóque confectum ita agglutinasse, ita decenter apposuisse, vt verum omninò nasum mentiretur. Retulit etiam mihi olim Guillelmus Ianssonius, qui toto biennio cum Tychone commoratus fuerat, solere illum semper circumgestare

pyxidem,

pyxidulam, nesciebat unguento, an glutine repletam, è qua satis frequenter aliquid illicere nisi.

1567 Anno consequente inter cætera à Tychone observata, fuit Eclipsis Solis, quam in Progymnasmatis primam omnium à se observatarum facit, ipsam ad diem Aprilis nonum, ac horam præcisè meridianam referens, cum quantitate obscurationis digitorum sex, & trientis. Scripsit quoque Tycho longo post tempore ad Clavium, observasse se hanc Eclipsin Rostochij, ad littus maris Baltici, in ipso quasi meridie, digitorum non planè septem: tametsi Keplerus profitens rem consentire cum calculo, ait se in scheda alia invenisse horam undecimam, ac digitos novem. Hæc porrò Eclipsis celebris est ob id, quod scriptum à Clavio fuit, *Lunam Solem non totum defecisse, sed relictum fuisse extimum quendam circulum lucidum circum circa.* Quod quidem Phænomenon variè à Keplero versatur, si quis aut fidem elevet, aut qui tueri poterit, declaret. Ipse Tycho conatus quoque fidem elevare circa superiorem, quam in Dania post viderat, illud semper in votis habuit, ut posset totalem Solis Eclipsin conspicere, quò ea quæ perhibebantur & de diurnis tenebris, & de aliis huiusmodi eventis probaret: verùm nunquam licuit sic esse felici: cùm ex nostris quis observarit, contigeritque, Eclipsibus, maxima duodecim, proxima semissem diametri Solaris vix excessere.

Perrexit deinceps morari, & aliquid semper observare Rostochij, nisi quòd, cùm per Æstatem excurrisset in patriam, rediit illuc per Hiemem, adeò se appulsum scripsit quibusdam nempe literis ad Ioannem Albur-
1568. gensem datis, ipsis Kalendis Ianuarij, exceptumque hospitio Levini. Cùm verò die eius mensis 14. scriberet, *Hodie verò*, inquit, *Deo annuente, & prosperante in propriam quandam habitationem migrare constitui, quæ est in Iurissarum Collegio, satis commoda, & Observationibus cælestibus, meisque desideriis apta. Illic, si Deo ita visum fuerit, hanc Hiemem transigere constitui: quid deinceps futurum sit, dies docebit, & Domino illa proficienda relinquo, admonitus hoc sapienti, & veteri versu,*

Tu præsens cura, Domino committe futura.

Præterea interim, quod subjungit, *Tuū verò est, mi Ioannes, eas quas tibi nostri discessus concredidi causas in alto silentio apud te sepelire, ne quis suspicetur, vel intelligat me de quoquam quidquam conqueri, aut aliquid in patria fuisse, quod me ad discedendum impulerit. Id enim permagni interest, ut nemo audiat me de ulla re conqueri, nisi etiam revera, de nullis conqueri non possum. Fui enim in patria ab omnibus consanguineis, & amicis, præter meritum bene exceptus, eo solo defectus, quod non omnibus placuerint mea exercitia: idque satis meretur excusationem.* Anno posthac partim illeic, partim VVittebergæ versatus, lustrare ulterius Germaniam de-
1569. crevit, ac superato Danubio ipsam etiam Augustam-Vindelicorum inuisit. Alia inter loca etiam Laugingâ transiit in ipsis Sueviæ finibus, ubi Cyprianum Leovitium, virum Astrologicis studiis impensè deditum cognovit. Quippe invitatus etiam ab eo fuit, & cum ipso in multam noctem ut cœnam produxit, sic sermones conseruit. Quæsiit porrò ex eo Tycho inter cætera, an-ne interdum Sideribus observandis invigilaret, quò agnosceret suas Ephemeridas tam laboriosè numeris Alphonsinis supputatas cum Cœlo non congruere: ille autem respondit se Instrumentis ad observandum idoneis destitui, sed attendisse tamen interdum per quædam horologia ad Eclipses Solis, ac Lunæ, deprehendisseque Solareis magis consentire cum Copernicæo calculo, Lunareis magis cum Alphonsino, ac trium etiam superiorum Planetarum motus cum illo magis facere, duorum inferiorum cum isto.

Augustam cùm primùm accessit, admiratus est propugnaculorum, mœnium, fossarum munimenta: ac structuram ædificiorum privatorum magnificam, viarum amplitudinem, amœnitatem fontium, salubritatem aeris, humanitatem civium, patritiorumque maximè, industriam artificum, bonarum literarum cultum. Quare hisce rebus allectus, constituit in ea civitate non-nihil diutiùs hærere, maximéque ubi familiareis, benevolósque habuit viros genere, dignitate, opibus, doctrina florenteis, ac illustreis imprimis fratres Ioannem Baptistam, & Paulum Hainzelios, illum quidem Septem-virum, istum verò Consulem, ambo eruditos, ambo Astronomiæ, sed Paulum præsertim, impensè amanteis. Quia porrò iandudum apud se statuerat, quam-primùm opportunum foret, idonea quædam organa peragendis cælestibus Observationibus apparare (nôrat nempe ea, quæ vulgò habebantur, exiliora esse, incommodioráque, quàm ut ab iis peculiari quidpiam solidum ad restitutionem Astronomiæ posset) idcirco nactus artifices, qui præscripta exequerentur, cœpit imprimis meditari qua magnitudine, ac formâ esse deberet Organum, quod singula graduum minuta distinctè exhiberet. Contigit autem, ut dum rem circino in charta exploraret, superveniens Paulus, rem cognoverit, ac in sese receperit Machinæ operas, ac impensas. Erant illæ futuræ insignes: Quadrans enim destinabatur, cuius radij, seu latera arcum complectentia cubitorum quatuor decim forent (videlicet nondum cogitarat Tycho minuta graduum in transversas lineolas tribuere, sed duntaxat in eadem linea secundum arcum designare) ille tamen passus est se ad opus eximium egregiè animari.

Erat Paulo prædium in pago Gegginga, dimidio milliaris ab urbe in Noto-Libycum distante: quamobrem delectus eius prædij hortus, in quo is Quadrans conficeretur. Conducta autem fuere ad hunc præstantes quique artifices Augustani, aurifices, ferrarij, lignariique fabri, sique non pauci numero qui partim ex Consuli gratificarentur, partim mercede invitati, alacriter se accin-

gere

aere ad opus : adeò vt intra mensis spatium constructus Quadrans fuerit, ac eiusmodi quidem molis, quam viginti robusti viri transtulerint ægrè in proximum collem. Latera nimirum trabes quercinæ erant, arcus ex solido, specialique ligno: trabes quoque duodecim erant, latera ipsa tum inter se, tum cum arcu connectentes; erat orichalcica lamina ipsi arcui superducta, vt diuisionem illam in minuta quinquies mille, & quadringenta caperet; erant & ferrea ligamenta complura. Apparata erat in colle columna lignea quercina, admodum crassa, ac robusta, quæ ad perpendiculum continebatur parte inferiore in conum abeunte, chalybéque armata, intra structuram solidam terrâ conclusam, saxisque munitam, vt posset manubriorum ope horizontaliter circumduci. Fuit proinde Quadrans verso sursum centro, columnæ affixus clauo tereti, sustentantibus interim arcum duobus capreolis, hinc inde à plumbo, seu perpendiculo ductu. Quòd cùm visus foret in Solis, reliquorúmque Siderum altitudinibus obseruandis, & pinnacidia alteri laterum apposita forent, apparatæ simul erant quædam scalæ en simare fultæ, quas obseruator conscenderet, vt per pinnacidia ad stellas in humili situ posset collineare. Quòd etiam Machina tanta nullo tecto includi, quin prospectus ad obseruandum necessarius præpediretur, posset, ideò fuere quoque apparata integumenta aliqua, circa marginis arcum disposita, quæ quoties foret aliquid obseruandum, amouerentur. Præterea autem Machinam cùm toto quinquennio intacta illæsáque constitisset, tandem tamen superueniente ex aduerso tempestate ingenti, diffractam distractámque periisse.

Quia verò huiusmodi Quadrans comparatus duntaxat fuit altitudinibus adnotandis; ideò ad metiendam distantias exquisitiore designatione, quàm haberetur per Radium, curauit Tycho fieri Sextantem; sed ex lignea solùm materia, duabus constantem regulis, non totos quatuor cubitos longis, quæ tereti clauo ad alteram sui extremum quasi centrum connexæ, sic diducerentur, conducerenturque, vt collineando ex centro ad erecta in alteris extremis pinnacidia interceptus arcus distantiam inter Sidera commonstraret. Arcus, inquam, qui ad pinnacidia: etenim præter cochleam (ex iis, quas dicunt infinitas) diductioni, conductionique insensibili, inseruientem, erat arcus alius, qui ad sistendum, continendúmque in eodem plano regulas adaptaret. Ad hunc Sextantem, quòd satis leuem, tractabiléмque reputaret, apparari fulcrum speciale neglexit: licet eo fuerit creberrime vsus ad peragendum Obseruationes, quas in peculiari quodam Codice, donec Augustæ fuit, consignauit. Neque vero animum solùm ad istum Sextantem conficiendum applicuit, sed etiam ad parandum Globum, qui orgyiali diametro, seu sex proximè pedum foret. Quanquam non multùm ante discessum in hanc curam incubuit: Vnde & imperfectum, seu ex lignea tantùm materia constantem reliquit. Sed nempe artificem nactus, qualem frustra diu requisierat, committere noluit, ac eius industriæ in compingendo quasi nucleo tantæ machinæ non experiretur. Ea quippe constabat interius è variis armillis, fruticulisque ligneis affixè intertextis: & à centro vsque vndique suffultis inque globi formam exteriorem conatis. Tametsi de globi huius translatione, perfectione, & fortuna, quam est expertus, dicenda erunt inferiùs plura, vti & de studiis Chymicis, quorum fuit ipsi per id tempus primum tyrocinium.

Quamobrem restat heic fabricam, cùm Petrus Ramus quem æui sui Philosophorum Oratorémque celeberrimum Tycho vocat, Anno M. D. LXX. discessisset Parisiis, ac lustrata Heluetia, inuisisset cæteras inter ciuitates Germaniæ, Heidelbergam, ac Norimbergam, & accessisset demùm Augustam, fuit non fuisse, quin & Tychonem, & organa ab eo confecta peruidere voluerit. Erat tunc à vrbe Gymnasiarcha eximius, & de linguis Græcis, ac Latinis bene meritus Hieronymus VVolphius, quicum Tycho inierat necessitudinem singularem. Is ergo Ramum ad Tychonem ex inopinato deduxit: ac fuere omnes inuitati ab Hainzelio Septem-viro, vt peracto prandio concederent rus, Quadrantis magni spectandi causâ. Demiratus machinam Ramus, ac incredibile penè habens potuisse eam molem in formam tam concinnam elaborari, adhortatus Tychonem est, vt eius structuram, vsúmque, ac memorati etiam Sextantis, & describeret, & faceret publici Iuris. Ille autem alia si plura, sic longè maiora, perfectioráque tunc volebat.

Cùm obstupesceret autem Ramus penesse Tychonem per ipsa Iuuentutis initia tantos sumere animos, & magnâ de eius solertiâ, diligentiáque conceptâ spe, crederet suum esse eum posse, quem in Scholis suis Mathematicis, ac fusius etiam in Prœmio Mathematico exoptauerat Astronomiam sine absurdo Hypotheseon commento conditurum; idcircò author illi fuit, vt postquam suis vigiliis, ac laboribus redegisset in ordinem motus Siderum per hypotheses: idem aggredi magno ausu sine hypothesibus assequeret. Nihil scilicet esse probabilius, quàm Astronomiæ cognitionem ideò fuisse olim Ægyptiis, vt legimus, facillimam, quòd non intricatâ hypotheseon viâ, sed alia quadam compendiosiore, planioreque incederent. At Tycho excepit, rem factu impossibilem postulari: quoniam cùm cælestia, vti & cæteris, numero, & mensura constent, Hypotheses nihil aliud, quàm per circulos, aliásque figuras ostendant mensuram apparentium motuum, quatenus Arithmetica illas resoluit in numeros; adeò vt velle sine ipsis Astronomiam capere, viribus humanis sit maius. Illam autem apud Ægyptios facilitatem fuisse solùm in Planetarum Æquatoriis, quibus, cùm aliunde non suppeteret expedita ratio Ephemeridum, scrupulosas, laboriosásque supputationes declinarunt. Non acquiescens penitùs Ramo, ipse non multum obstitit

quippe

quippe cùm illum vt veritatis summè ardentem cognosceret, sic penitioris Astronomiæ non planè capientem subodoraretur.

Præterea locum illum Rami inter cætera, sic habere. *Fabula est longè absurdissima, naturalium rerum veritatem per falsas causas demonstrare. Quapropter Logica primùm, deinde Mathematica Arithmetica, & Geometria elementa ad amplissimæ artis puritatem, & dignitatem constituendam ad primeui plurimùm conferent. Atque vtinam Copernicus in istam Astrologiæ fore Hypothesibus constituendæ cogitationem potius incubuisset: longè enim facilius ei fuisset Astrologiam Astrorum suorum veritati respondentem describere, quàm Gigantei cuiusdam laboris instar, Terram mouere, vt ad Terræ motum quietas stellas specularemur. Quin potius è tot nobilibus Germaniæ scholis exoriatur Philosophus idem & Mathematicus aliquis, qui positam in medio sempiternæ laudis palmam assequatur.* Ioannem verò Keplerum in suis de motibus Martis ex obseruationibus Tychonis Commentariis, inter cætera sic excipere, *Tu modò, Rame, subsidio, rogans amplissimæ scientiæ à Logica & Mathematica ne quasi exercitio ad puram Physica quibus illa carere nequaquam potest. Ea in re fallis, facilem te das; quippe qui conformationem tuæ præter Mathematica, etiam Philosophiam circumspicis. Eadem igitur facilitate Philosophiam ipsæ etiam audi, rem vulgò absurdissimam non Gigantæ tantum, sed rationibus defendentem; quod cùm agit, nihil nouum agit, nihil insolens, sed officio fungitur, ob quod inuenta est. Fabula est absurdissima, fateor, naturalia per falsas demonstrare causas; sed fabula hæc non est in Copernico; quippe qui veras, vt ipse arbitratus est, Hypotheses fictas non minus quam illi tui veteres, (Eudoxus, Calippus, Aristoteles) fixas; neque tantum est arbitratus, sed & demonstrat veras: teste de hoc opus.* Præterea illi, inquam, ac id notò solùm, Ramum Parisios reducem, ac priusquam in Bartholomæana internecione miserè periret, continere se non potuisse, quin scribendo aduersus Schegkium, commemoraret, commendaretque Augustanum illum Quadrantem.

Augustâ porrò discedens Tycho, tum Paulum Hainzelium rogauit, vt si quas magno illo Quadrante Obseruationes peragerct, illas secum per literas communicaret, quod & Paulus se facturum recepit (quippe qui in illius gratiam maximè, tantum apparati machinam curasset) tum eidem Paulo reliquit, eique dedit Sextantem suum, consecutus nimirum in itinere Radium non perinde incommodum transferre, tum illius custodiæ, curæque commisit quem magnum Globum minus ligneum sibi confici procurarat, vt seu rediret ipse, seu aliunde quæsitum mitteret, saluum obtineret. Traiecto Danubio, vidit Ingolstadij Philippum Appianum, quicum iucundissimum habuit de Petro parente, deque eius studiis, quibus filius quoque non parùm afficiebatur, serere sermones. Deinceps autem superatâ reliquâ Germaniâ, Lares suos reuisit & libente quidē iam Anno M.D.
1571. LXXI. sed postquam tamen Hafniam appulsus, aliquousque illeic degit, vt consanguineos, affineis, amicos variè inuiseret; Regem salutaret; probaret quid inter vitam aulicam, literatiorumque otium interesset discriminis; & cum doctis denique viris, si quos in Academia nancisceretur, familiaritatem iniret.

Erat Tychoni, vt antè dictum, Auunculus Steno Billeus, qui vt apprimè literatus erat, nullatenùs improbabat studiorum liberalium: ita agnoscendo Tychonem magnum iam aliquid spirare, & complexus illum peramanter fuit, & se ipsius studiis fauere velle significauit. Obtinuerat ille iam antè feudum quoddam Regium nomine Herritzvadium, quod Monachorum cœnobium fuerat, ipsumque non longè Knudstorpio: quare & cùm tunc in eo habitaret, illam ædium partem Tychoni concessit, quæ ipsi est visa commodissima cælestibus obseruandis: Tychóque acceptum tantò magis habuit, quantò & locus fuit peramœnus, & Auunculi consuetudo fuit & iucundissima, & beneuolentiæ testatione plena: vt prætereà fuisse in promptu excurrere domum in vicinia sitam, si negotij quidquam intercideret. Quin-etiam vbi Steno accepit delectari etiam Tychonem Pyronomicis operis, concessit illi spatiosam domum, quam extra Cœnobij mœnia id passus aliquot habebat, vt in ea commodè, secretoque fornaculas suas, aliaque exstrueret, & quomodocumque ea vellet, ad id operæ vteretur. Tycho proinde vt in cœnobio Obseruatorium apparauit, sic in hac domo Laboratorium, ac visus placuit Auunculo, quod declarauit se hac ratione integram Astronomiam prosequi, & excolere, quatenus in Obseruatorio Astra Cœlestia Solem, Lunam, cæteraque contemplabatur; in Laboratorio verò circa Astra Terrestria, Aurum, Argentum, alia, quæ iisdem nominibus Solis, Lunæ, & cæterorum efferuntur, occupabatur; vnde & ipse pro more fuit illam cælestem, istam terrestrem Astronomiam appellitare, ac tantò magis, quantò Astra terrestria esse agnouit influentiarum cælestium analogarum.

Et quantùm quidem circa priorem desudauerit, in confesso est; de posteriore verò testatus est ipse, fuisse se ab anno ætatis vigesimo tertio non minùs in ea, quàm in alia serio cognoscendâ, pertractandâque occupatum; ac nihil non fuisse in metallis, gemmis, mineralibus expertum. Quin-etiam per ipsa initia, & quousque sub finem insequentis anni Nouum illud Sidus in Cælo apparens oculos percelluit, videtur fuisse nonnihil magis erga terrestrem Astronomiam, quàm erga cælestem affectus. Nempe nescio quid spei grandis animo præconceperat (vt mos est tyronum, inexpertorumque) ac summo idcirco ardore ambibat rem quam-primùm perducere ad illum quem sibi præstituerat finem. Hinc major quædam illi cura Chymiæ illius sepulchralis, quàm Organorum Astronomiæ cœlestis inscrutandum; quippe cælestia quidem frequentér, sed Radio tamen solo scrutabatur; at ideò lentè procurauit fabricam Sextantis illi similis, quem Augustæ reliquerat, vt is perfectus vix fuerit, cùm Sidus illud

illud primùm apparuit. Adde quod destinârat quidem insignem quoque supellectilem horum Organorum sibi apparare; sed habebat semper in animo Germaniam, vbi esset idoneos habiturus artifices, ac vbi debere se demum sedem figere in animo habebat, siquando opum satis abundè (quod quidem maximè per Chymiam non desperabat) adeptus foret. Videlicet cùm Hafniam aliquoties excurreret, & propter vitam aulicam, quam ipsa nascendi conditio faciebat propè necessariam, plurimum sibi impedimenti ad studia fore prouideret, ideò quam pridem conceperat, auersationem patriæ resumpsit, & de quærenda, constituendáque apud exteros sede cogitauit.

Sextans porrò ille recentior aliquandò maior Augustano fuit; geminæ enim Regulæ, & quasi latera illius longitudinis fuere pedum quatuor, vti & latitudinis digitorum trium, crassitudinis verò duorum. Ac fuere quidem illæ quoque ex ligno, ipsóque juglandi, sed fuit tamen arcus ex solido ære exquisitè elaboratus, exquisitéque diuisus in gradus, & minuta singula graduum; scilicet gradus in illo erant propemodùm sesquidigitales. Fuere verò etiam Regulæ, quà commissæ sunt, laminulis æreis munitæ, vtróque clauo tereti connexæ; præter ærea quoque, seu orichalcica pinnacidia, ne quid memorem de tornatile axe, déque cochlea diductioni, constrictionique inseruiente; neque etiam de cochleolis ad astringendam vtriuis arcui regulam extremum conferentibus; vbi ea quidem post debitam collineationem foret sistenda. Cùm expoprasset verò Tycho, vbi Stella Noua apparuit, esse Organis huiusmodi instructior; consolationi tamen fuit, quòd illud saltem præ manibus foret. Cæterùm, quia Noua hæc Stella fuit ipsi, aliquanto segniùs properanti quasi quoddam calcar ad animos magnos resumendos adhibitum: ideò videtur quidpiam de ipsa plusquam obiter hoc loco attingendum.

1572. Anno itaque insinuato M.D.LXXII. ac die Nouembris 11. vesperi, paulò ante cœnam, redibat Tycho lento gradu ex seposito illo suo, vt diximus, Laboratorio (ad quod inspiciendi, ordinandíque gratiâ, bis, aut ter diem accederet) cùm inuitante serenitate, quasi spe Obseruationum peractâ cœnâ continuandarum, cœpit oculos circumquaque versus Cælum conuertere. Ecce autem insolens fulsit in Asterismo Cassiopeiæ circa verticem tum existente, ita oculos radiante fulgore, magnitudinéque perstrinxit, vt cùm aliunde nihil simile in eo Asterismo fuisse priùs visum, planè obstupuerit, & vix sibi ipsi attendenti, autoribúsque habendam fidem censuerit, quousque famulos sciscitatus, & rusticos forte curribus transuectos percontatus est, num quid simile cernerent: ac illi vno ore & cernere se ingentem Stellam professi sunt, & talem fuisse nunquam à se antè conspectam sunt contestati. Ratus itaque esse hoc quiddam nouum, insolitúmque Phænomenon, ad Obseruatorium suum properat, Organum componit, ac distantiam Sideris noui à circumvicinis Cassiopeiæ Stellis dimetitur, vt possit deinde exquisitè illius locum designare. Adnotat & illius formam, magnitudinem, lucem, colorem, aliaque adjuncta. Lætatus est die insequente conspectâ adhuc Phænomenon, vt experiretur, num foret eadem distantia; ac statuit eam etiam deinceps quam-maximè posset, sedulò explorare.

Id illi erat moris ab aliquot annis, vt anni cuiusque initio Diarium sibi secundùm totam illius seriem conficeret, in quo vnà cum exortibus, occasibusque Siderum, varios Planetarum aspectus, Lunæque præsertim Syzygias, cum directionibus designaret, obseruaturus quæ, & à quibus constitutionibus Siderum, aëris mutationes consequerentur. Hac ergo ratione anni insequentis M.D.LXXIII. Diarium condidit, nonnulláque illi de noua Stella (tum quoque conspicua) quæ etiam è Geometricè ex obseruatis deduxerat, præmisit. Hafniam Vere appetente accedens, id scriptum secum detulit; & solitus excipi hospitio à Ioanne Pratensi Viro Doctore, Lectoréque in Academia eximio, ipsum illi inspiciendum dedit. Demiratus Ioannes erat notitiam (erat quippe Hafniæ prorsus inaudita) fidem ægre adhibebat; nec secus se habebat vir optimus, & rerum bonarum studiosissimus Carolus Danzæus natione Aquitanus, & illic Christianissimi Gallorum Regis nomine per complureis annos Legatus, qui accepto Tychonis aduentu, ipsum cum Pratensi inuitauit ad prandium. Quippe cùm inter epulandum Stellæ mentionem fecisset Tycho, excîlluit Carolus & iocari illum, & tacitè saltem exprobrare Hafniensibus Cœlestium rerum imperitiam. Tycho autem subridens, aliud nihil expetiit, quàm affulgente vespere serenitatem aliquam, vt quid rei esset ipsis approbaret. Fauens fuit Cœlum, ac vterque eorum vidit, & obstupuit; institíque speciatim Stellam eodem censu cum ea, quam Hipparchus obseruasse dicitur; vndeinstare deinceps non desiit, vt quód de ea scriptum legerat, mandaretur typis. Abnuit tamen Tycho, id quidem prætexens, quod non esset opusculum satis exquisitè limatum; verùm eo præjudicio (vt ipsemet postea inscripsit) fascinatus, quòd dedeceret Nobilem Virum quidquam harum rerum moliri, aut in publicum edere.

Cùm repetiisset Scaniam, ac non longo post tempore sese recepisset Knudstorpium, vt se ad iter in Germaniam, Italiámque accingeret, misit ad eum Pratensis scripta varia, variis ex locis Hafniam allata. Tum verò ea legens, & commentis absonis scatere obseruans, cœpit suum libellum eo nomine, quòd rem longe propiùs attingeret, pluris æstimare. Hinc, cùm occasione quorundam negotiorum rediisset Hafniam, & cum Pratensis illum vrgeret, tum instigatus ab ipso magnus ille Aulæ in Regno Magister Petrus Oxeius, cuius superius meminimus, adhortationi id adderet, quòd non esset Viro Nobili indecorum ingenuas artes colere, ac de iis quidpiam vulgare; ac posse

illum, sub vera, saltem supposititia, aut Anagrammatismo tecta nominis epigraphe vti: edidit eundem vtcumque manus, ac se ea de re in Otonis gratiam deliberantum promisit. Quin-etiam, cùm foret tenoris Knudstorpium, & Pratensis per literas eum interpellatum delinquet, Libellum permisit illius arbitrio. At voluisset quidem tali castigatum tum transmittere, verum, quod propter apparatum diuturnæ peregrinationis, credito à consanguineis amicisque impulsus, aliud nihil potuit, quàm margini adscribere, si quid tò vsque, à libro conscripto, obscuritatis: imbutaeerat tum Mensis Maius, Stellaque adhuc conspiciebatur, tametsi magnitudine, splendoreque iam deminuta. Pratensis porro librum acceptum Typographo mox tradidit, Præfationemque ipse adiunxit, et constaret, qua occasione illum ederet, ac publici iuris faceret tam serò. Subiunxit etiam Epistolam, qua licentiam efflagitarat, ac vna responsum, quod impetrauerat.

1573. Vt de ipso autem Diario, cui vt dixi fuit mutatio de Noua Stella nihil attingam illud de ipsa tractatione prætereundum minimè est, quòd ex obseruata Stellæ Nouæ distantia à nobis præcipuis Cassiopeiæ stellis (puta Pectore, seu Schedir, Supremà cathedræ, & Flexurâ ad Ilia, quibus etiam quædam chordarum species constituebat) Tycho eum locum Stellæ assignauit, qui immutandus vix quidquam fuerit, postquam insequentibus annis ita est omnia Astra Inuestigata, vt non solùm licuerit quælibet exquisitè, ac certò de Stellæ huius Nouæ ascensione, & declinatione, déque eius longitudine, & latitudine pronuntiare. Idque, vt nihil interim de Parallaxeos defectu dicā, quod ille tunc ex eo deduxit, quod cùm Stella Noua, & Schedir in Meridiano simul, aut propemodum versarentur, eadē tamen distantia tunc fuerit in imo, quàm in summo fuit intersticiue; cùm in isto tamen non procul esset à vertice, in illo essent admodum deiectæ versus horizontem. Summe interea laudandus Vir, quòd cùm postmodum primū illum Tomum Progymnasmatū Nouæ huius Stellæ occasione contexuit, non cæterorum modo Authorum, qui scriptis de ipsa aliquid mandassent, obseruata, ac opiniones suo subiecit examini, castigauitque quà opus fuit, sed ipsum quoque suum istum Libellum, de quo tacere poterat, pari expendit trutina, & correxit etiam, si quā fuit necesse. Quin potius cum prouidè egit, dum sequutus tunc Aristotelicam, vulgatámque de natura Cæli, deque Cometarum materia, loco motu sententiam; verba hæc nihilominus subiecit: *Sed ponderet aliquando si nostra ætate aliquis ex ipsis Cometa, cùm res extinguuntur, inquirerem. Itaque, vt sequimur licet Copernicæas potius, quàm Alphonsinas Tabulas, illæ hæc subtilius, eiusdē facem locum Stellæ à nobis assignatum, & breuitate assumptionum Fixarum sectionem emendatam à vera aberrans; & habe spatium, si Deus vitam prorogauerit, ex loca Fixarum post ex Obseruationes aliquādo emendata breuitate ex Astronomicis tradidi ponderem.*

Sanè, vt aliquid in hunc locum circa descriptionem Stellæ insertam, videtur omninò id potius ex Progymnasmatum opere, post emendationem composito, quàm ex hoc Libello, quia alias de Stellam illius apparitionem supposuit, esse desumendum. Itaque, vt de Tempore, durationéque primùm dicam; cùm Tycho Stellam viderit primùm die Nouembris xj. non ea fuit nihilominus prima illius apparitio: nam Cornelius Gemma Louanij illam iam viderat die ix. memoratus Paulus Hainzelius Augustæ die vij. VVolfgangus Schulerus VVitebergæ die vj. Coniicit autem Tycho fuisse primùm exortam die v. hoc est tempore Nouilunij, quod illa die contigit. Hieronymus certè Munnosius Valentiæ in Hispania Professor illam die secunda nondum fuisse exortam asserit, non ex relatu modò Pastorum, sed etiam quod ipse tum foret ostensurus discipulis suis Stellarum situm, & nominatam illam non animaduertisset. Neque obstat, quod alij ad quintum, alij ad vigesimum, alij ad aliam diem mensis Octobris hoc initium retulerint; quippe quòd freti solùm fuerint, aut vanis rumusculis, aut Astrologicis coniecturis. Perseuerauit autem Stella, paulatim semper decrescendo penitùs euanuerit, vltra menses sexdecim; siquidem videri non desijt, nisi mense Martio, & sub initium quidem Veris, Anni M. D. LXXIV.

Ad formam primæ speciei exhibitam quod attinet, fuit imprimis Stella rotunda; & non crinita quidem, seu barbata, caudataue Cometarum instar diffundens; sed radios tamen vehementi scintillatione ejaculans, vt Affixarum proprium est, præ quibus etiam visa est conspicua. Deinde, visa est major specie, quàm Lyra, & Canicula, atque adeò, quàm Affixa villa. Quin-etiam cùm tunc Iupiter foret terris proximus, atque idcircò peregrandi specie, visa Stella est aliquantò grandior; ac æmulari quàm-proximè Stellam Veneris, dum proxima est terris; adeò vt potuerit, non secus ac ipsa conspici interdiu. Quanquam huiusmodi magnitudo vltra primum mensem non perseuerauit; sed secundo statim visa est exæquata Ioui, tertio non-nihil minor, quarto æqualis Caniculæ, quinto Lyræ; sexto, septimóque Stellis, quæ dicuntur secundæ magnitudinis; octauo, nono, decimo Stellis tertiæ; vndecimo, duodecimo, decimo-tertio, Stellis quartæ; decimo quarto, & decimo-quinto Stellis quintæ; decimo-sexto Stellis sextæ; factaque subinde est adeò exilis, vt conspici tandem penitùs desierit. Nec verò secus facta splendoris, seu lucis, colorisque immutatio fuit. Quippe cùm initio foret lumine splendenti, albicanti, claro; cœpit mense tertio aliquantum flauescere, quinto nonnihil rubescere, ac Aldebaran instar rutilare; septimo, octauóque Saturni instar liuescere; ac deinceps fieri hebetior; tamen ad extremum vsque pro modulo suo scintillauerit.

Quod ad locum in Cælo spectat, is illi inuariatus fuit; siquidem quo primum apparuit, in eo semper constitit, vnde & semper posita

 eadem

eodem cum Stellis Cassiopeiæ fuit; specia-tim verò cum tribus memoratis, quibuscum rhombi speciem constituit. Itémque cum par-ua in erectione Sedis, numeróque vndecima, quæ fuit aliquanto citerior (iuxta scilicet Ga-laxiæ oram) sicque alium omninò motum, quàm cæteræ Affixæ, hoc est diurnum, seu horarum viginti quatuor, non habuit. Vt has porrò easdem Stellas seligamus, quo ex inter-cepta inter illas, Nouámque distantia, locus Nouæ exploratior sit; Ea destitit ecce à Stel-la, quæ in Pectore, grad. 7. min. 50. ½ à Supre-ma Cathedræ, grad. 5. min. 19. à Flexura ad Ilia, grad. 5. min. 2. ab Erectione Sedis, gr. 1. min. 51. Ex quibus, aliísque, postquam pro-gressu temporis Tycho Stellarum omnium loca, tam secundum Eclipticam, quàm se-cundum Æquatorem ex obseruatis propriis definiit, deduxit fuisse Nouam Stellam in gradu 6. min. 54. ♉, cum Borea latitudine grad. 53. min. 45. ac habuisse Ascensionis re-ctæ grad. 0. min. 26 ½ & Declinationis Boreæ grad. 61. min. 46. ½. ac demum cum grad. 0. min. 19. ♈ culminasse.

Quod spectat verò ad Distantiam, remo-tionemve Stellæ à Terra, ostendit Tycho fuis-se eam sitam inter Affixa Sidera; ac sedem idcircò habuisse omnibus Planetis longè su-periorem. Id scilicet probat non modò ex eius lumine, colore, scintillatione, immobilitate, aliisque adiunctis, quibus fuit Stellis Affixis, nominatim Lucidioribus, consimillima; sed maximè etiam ex defectu Parallaxeos, seu diuersitatis aspectus, quæ si fuisset aliqua, non fuisset Stella in eodem loco humilis, sublimisque conspecta: sed humilis quidem (siue Meri-dianum infra Polum pertransiens) conspecta fuisset plusquàm vno gradu eo loco depres-sior, quem sublimis, (seu supra Polum, Meri-dianum peruadens) tenuisset, si vel tam pa-rùm, quàm ipsa Luna ab orbe Terræ destitis-set. Fuisse autem eodem in loco tam infra, quàm suprà conspectam ex eo primùm do-cet, quod tam infima ...; quia scilicet tam infrà, quàm supra tueri obseruata est eandem prorsus distantiam non modò cum Schedir, seu Pectore Cassiopeiæ, verùm etiã cum Ca-pite, itémque cum Stella Polari, quibuscum simulquam proximè in ipso Meridiano fuit; cùm si tam parùm abfuisset à Terra, quàm Luna, eminens fuisset, amplicatáque distantia gradu integro, & minutis quinque. Deinde ex eo, quòd illius tam maxima, quàm minima supra horizontem altitudo, obseruata est ean-dem Poli altitudinem exhibere, ostendere'que ipsam Stellam tantundem à Polo vtrinque distantem. Ac ipse quidem Tycho Herritz-vadij, vbi Polus attollitur grad. 55. min. 58. obseruauit solam altitudinem minimam (quippe Quadrante destituebatur, ac vsui so-lùm erat Sextans) eámque deprehendit grad. 27. min. 45. quibus ad grad. 28. min. 15. decli-nationis complementum ad quadrantem ad-ditis, exhibetur Poli altitudo ipsissima; ve-rum vsurpauit deinceps, quas Paulus Hain-zelius obseruauit Augustæ, summã infimam-que altitudines & vastissimo quidẽ illo Qua-drante superius descripto. Quia verò altitudo

Stellæ maxima illeic fuit grad. 76. ... minima grad. 20. min. 5 ½, constat ... differentiæ tam illi detractam, quàm ... ditam, exhibere eandem Poli altitud... gr. 48. min. 22. quanta fuit aliunde per ... las circumpolares obseruata: atque ... hanc Poli eleuationem à maxima altitud... seu à Poli eleuatione minimam detrah... relinqui grad. 28. min. 11 ½. hoc est ... clinationis, ad quadrantem comple... seu eundem prorsus in Cælo locum: ... Stellæ tantundem solùm, quantum Luna ... Terra abfuisset, futura fuisset in ... dem situ quadrante gradus Polo ... vno plusquàm gradu ab eodem ... Tertiò, ex eo, quòd obseruatæ variis ... seu summæ, seu imæ altitudines, ... non fuerunt, quàm Polares eleuatio... fuit v. c. obseruata minima Herri... Augustæ, & sicubi Obseruationes ... quandò exquisitiores. Nempe ... probatur caruisse Parallaxi Stellam, ... proinde si nullam habuit, sedem ... tuisse Planetas, ac inter Affixas obtinu...

Heic addo, cùm aliunde Tycho ... Stellas Affixas distare à Terra quater ... mille Terrenis semidiametris, & Stellæ ... diameter visa sit per ipsa initia trium, ac ... sis minutorum; ideò ratiocinatum ... se, molé, seu corpus ipsum Stellæ fuisse ... mole, siue corpore trecenties ... esse; & molem hanc cum apparenti ... dine ita decreuisse, vt denique Terra ... minor, tandem euanuerit. Non addo ... Materiã, Physicámque causam ... putauerit; non quid illa portendere ... ... coniecerit; non quã censurã ... de eadem Stella quidpiam scripsere, ... hæc enim cõmodius posteà attingere ... ... heic solùm, ex eo, quod hæc Stella ... illi ansam expungendi Sidera & ... Stellas posteris, planè vt Hipparcho ... Noua illa quæ exorta fuit eius tempore ... ... Plinij, quem hunc ... etiam Tycho aliquoties commemorat. ... go se ita habet, *Hipparchus nunquam satis laudatus; ut quo nemo magis approbauerit cognationem cum homine Siderũ, animasque nostras partem Cæli Nouam Stellam, & aliam in æuo suo genitam deprehendit, eiusque motu qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, an hoc sæpius fieret, moverenturque & eæ quas putamus Affixas. Itemque ausus rem etiam Deo improbam, adnumerare posteris Stellas ac Sidera ad normã expungere, organis excogitatis, per quæ singularum loca atque magnitudines signaret; ut facilè discerni posset ex eo, nõ modò an obirent, nascerenturve, sed an omnino aliqua transirent, mouerenturve; item an crescerent, minuerentque; Cælo in hereditatem cunctis relicto, si quisquã, qui cretionem eã caperet, inuentus esset.*

Verùm ad id tempus vt redeam, quo Ty-cho est passus suam illam elucubrationem ... lucem emitti, cogitabat quidẽ aliquando ... iter in Germaniam, ac porrò in Italiam ... tere; verùm due illæ remoræ ... quod febri, aliisque ... ac per æstatem potissimùm ... tem obstitit. Adiuisse eum ... per id ... tempus

nuptias, vel ex eo potest intelligi, quòd anno subsequente M. D. LXXIV. nata est ipsi filia prima ex liberis, cui fuit Magdalena nomen. Fando porrò accepi à Guillelmo Cætio Iansonio, cuius iam antè memini, fuisse eâ Vxorem, cui Christina nomê, plebeiam, ex pago ipso Knudstorpio; ac omnes idcircò cognatos ob liberum in familiam ex affinitate ignobili illatam, incanduisse summoperè; & simultates cum Tychone exortas ægrè denique, ipso etiam Rege intercedente, compositas fuisse. Heinc dilata eius profectio non modò in reliquum autumni, sub cuius finem, hoc est mense Decembri, die viij. hor. 8. min. 3. obseruauit Lunæ Eclipsim totalem, quæ supputata illi deinceps Perigæo Solis comprobando fuit; sed in sequentem etiam totam, per quem nonnulla circumgestata facilè organa apparauit, cumque extremam profectionis partem, ac Hiemem totam Hafniæ transegit.

Facta ex eo occasio fuit, quòd fama de eius peritia circa res Mathematicas, ac cælestes potissimùm, magnoperè increbesceret, nobiles quidam adolescentes tum versantes in Academia, expeterent quidpiam ab eo prælegi, quod perinde condiscere à Professoribus non possent: & quia id ab eo obtinere, neque ipsi, neque in eorum gratiam Pratensis, Danzæus, aliive cariores amici potuerant, effecerint, vt etiam Rex ea de re ipsum interpellaret. Fecit autem optimus Princeps, illum rogando, vt dum ingenuis adolescentibus gratificaretur, suam simul Academiam, quam florere summoperè expeteret, condecoraret. Cum non posset Tycho id negare Regi, cuius beneuolo affectui debere se multum erat conscius, & cogitaret aliunde ipsum ad feriendum his studiis comparatum reddere; constituit per eam Hiemem, quam Planetarum Theoriam appellant, ita explicare, vt eadem vsus Tabularum Prutenicarum foret in promptu. Quare & eadem iam Hieme inter prælectiones exorsus, cum Orationem priùs habuit quam nonennio post eius mortem, edidit Conradus Aslacus Bergensis, eam dicando fratri Tychonis Stenoni, cuius filium Ottonem per Academias exteras deducebat, instituebatque; ac declarando se, cum esset ante annos octodecim in ipso Tychonis comitatu, illam describendam ab eo obtinuisse.

Initium autem Orationis, quando ea tota extat, ecce: *Clarissimi Viri, vosque studiosi Adolescentes; rogatus sum, non solùm à quibusdam vestrûm amicis meis, sed ab ipso etiam Serenissimo Rege nostro, vt nonnulla in Mathematicis disciplinis publicè proponerem. Id munus, etsi à meis conditionibus, & ingenij, ac eruditionis tenuitate admodum sit alienum: tamen Regiæ Maiestatis petitioni resistere non licuit, vestræ non placuit; & nequaquam decere ab ineunte ætate si propensus fui, vt non solùm his studiis perdiscendis plurimum temporis, & laboris impenderem, sed & alios etiam ad idem studium eadem nonnihil incitare, eorumque conatus pro virili iuuarem. Quoniam enim hæc disciplina præ cæteris ob*... &c. Ecce & Conclusionem, *Restat ... vt ... faciam. Cum*

itaque Regiæ Maiestatis, & vestræ petitioni omnino obtemperare, & quædam in Mathematicis Scientiis publicè proponere decreuerim, nihil mihi visum est commodius, & ad discentium vtilitas, quàm alteram Astronomiæ partem, quæ motus secundi Mobilis complectitur, breuiter tradere; cum primi Mobilis doctrina per se facilis sit, & aliàs in hac Schola sæpenumerò prælegatur. Id autem hac ratione absoluere constitui, vt modum supputandi veros Planetarum motus ex Tabulis Prutenicis, quæ in hoc negotio sunt exactissimæ, ostendam, vnàque circulorum, quibus Planetas moueri imaginantur, & ex quorum supputatione numeri Tabularum supputati sunt, rationem ac ordinem demonstrabo: vt hac docendi methodo pulcherrimus fructus doctrinæ secundi Mobilis quæ motus septem Erraticorum Siderum complectitur, vobis innotescere possit. Cras itaque hac ipsa hora, id quod promisimus, Deo assistente, inchoabimus.

Quod superest, œconomia totius Orationis ea est, vt leui quadam commendatione Mathematicarum disciplinarum vniuersè præmissa, commendentur duæ illæ, quibus Astronomia quasi alis vehitur, Geometria nempe (ad quam Trigonometrica, Optica, Gnomonica, Geographia, Architectonica, seu Mechanica referuntur) & Arithmetica; subinde verò differatur, tum paucioribus de ipsa Astronomia, cuius amplitudo (& quid ex Geometria, Arithmeticâque deducat) monstratur; antiquitas ab vsque Setho, Abrahamoque deducitur; institutio ad Hipparchû, Ptolemæû, Copernicû refertur; dignitas, & præstantia ex re subjecta declaratur; vtilitas deniq; ex distinctione têporû, ex animi oblectatione, ex agnitione Numinis, ex futurorû euentuum præmonstratione petitur; tû pluribus de Astrologia, quam repudiandam non esse ostenditur primùm ex ordinatione diuina, quæ tot Sidera esse frustra noluerit; ac deinde experientiâ multiplici, non modò, quod spectat ad mutationes aëris, verum etiam quod ad humanos casus: ac vbi variæ objectiones, partim ex Philosophia, partim ex Theologia propositæ sunt, ipsis ex ordine respondetur. Hæc itaque œconomia, & quasi argumentum Orationis totius est, vbi quod tantum operæ in studio Astrologiæ asserendo, & propugnando posuit, coniectari, vel ex eo potest quòd spes illi fuit, vt hocce quasi illectamento plerique rerum Cælestium amore ita caperentur, vt illis, quemadmodum ipse, obseruandis incumberent. Nouerat nempe quàm essent curæ hominum omnium in terras, quamque neglectum futurum esset Cælestium rerum studium, nisi homines confiderent posse se ex iis consequi notitiam rerum futurarum. Ipse certè ex eo laudandus, quòd tametsi ardor noscendi futura primam illi ansam obseruandi fecerat, animoque addiderat; hoc tamen deinceps habuerit, quasi πάρεργον, ac præcipuum ei pretio fuerit ipsa per se pulcherrima, longeque suauissima rerum nobilissimarum notitia.

Peractis prælectionibus, compositisque domi rebus, nihil potiùs habuit, quàm ineunte Vere succedentis anni M. D. LXXV. arripere tandem institutum iter. 1575. Reliquit verò domi Vxorem, & filium, quòd incertus adhuc,

vbi sedem deligeret, explorare vellet, si quà degere commodè apud exteros posset. Contendit porrò primùm in Hassiam, vt laudatissimum Principem VVilhelmum Regionis Landgrauium conueniret, affareturque, quem inaudierat impenso studio Cælestibus rebus obseruandis inuigilare. Is nempe natus ab anno vsque eius sæculi xxxij. & principatum adeptus lxix. ita semper captus amore Cælestium, ita delectatus illorum obseruatione fuerat, vt penè ex parte iam perfecisset, quod ab Tychone affectabatur: adeò vt, nisi pleno successu, vtcunque saltem, ac merito summis illis Heroibus, quibus sacra Vrania plurimùm debet, sit accensendus. Edidit VVillebrordus Snellius, quas pauculas eius Obseruationes nactus est, maximéque Meridianarum Solis Altitudinum ab anno sæculi lxj. ac habitarum etiam circa Planetas cæteros, ab anno lxvij. & dicendas posteà, qui fuit illius Mathematicus, Christophorus Rothmannus, prodidit fuisse etiam Cometam ab illo obseruatum anno lxviij. Vide obiter quid de illo Ramus in Mathematico Procemio. *Gulielmus*, inquit, *Land-grauius Hassiæ videtur Cassellas Alexandriam transtulisse. Sic Cassellis artifices organorum obseruandis Sideribus necessariorum instruxit, sic quotidianis per instructa organa obseruationibus oblectatur, vt Ptolemæus ex Ægypto in Germaniam cum Armillis & Regulis venisse videatur. Ac statim, Land-grauij Mathematica organa Augustum Saxoniæ Electorem pari amore Astrologiæ incenderunt, imo sua sponte & Heroico De[illegible] vehementer incensum.* Peruenit ergo Tycho Cassellas sub Aprilis initium, ac benignissimè exceptus, ita pari vtrinque gaudio versatus cum Landgrauio fuit. Nempe dies summissimè inter colloquendum de rebus Cælestibus exigebantur: noctes verò inter obseruandum, siquando fauit serenitas. Apparârat scilicet Princeps Obseruatorium in summa Arce, in quo constitutus subdio organis Astronomicis, Quadrante, Torqueto, & aliis ex orichalco elaboratis, obseruationes peragerentur. Protulit Tycho illeic nonnulla, quæ circumferebat, vt quotiescumque pateret opportunitas, obseruare aliquid posset (erant verò ea minutiora, ac facilè portatilia) quocirca & factâ eorum collatione cum instrumentis Principis, explorata mutuò probatáque fuit tum facilitas tractandi, tum fides. Cætera inter obseruata, locus fuit Spicæ Virginis, cuius acceptas aliquoties tam ab aliis Fixis distantias, tum summas altitudines, easque consignatas manu Principis Tycho detulit, ac studiosè seruauit. Detulit verò etiam quem cum eo Princeps communicauit restitutarum à se Affixarum Catalogum, ac cæteras inter, Aldebaræ, Dextri Orionis humeri, Canis maioris, Aquilæ, Vulturisve volantis.

Inter diurna illa colloquia, frequentius nihil fuit, quàm sermones de Noua Stella, quam ipse etiam Land-grauius obseruârat, conferere, tametsi eius Obseruationes, quæ ceperant solùm à die Decembris iij. continuatæ vltra diem Martij xiv. minimè fuissent, quòd cum foret satis, superque perspectum, illam omni motu speciali destitui. Ac opinabatur quidem ille non caruisse Stellam omni penitus parallaxi, verum quæ illa vix ad tria vsque minuta pertingeret, neque Tychoni rem [illegible] cauit rem scrupulosè expendere, vt quàm subesset, faceret perspectum; at post[illegible] tamen illud præstitit, vt posteris [illegible] tingendum erit. Intereà [illegible] ex Principe ipso audiit, illum eâ [illegible] attentionéque obseruando fuisse, [illegible] modò habebat virus ad obseruandas [illegible] natos (sed ipse quoque donec vacabat [illegible] pellebat animum) vt aliquando, cùm [illegible] tennis supremæ altitudini non [illegible] nisi accipiendo (siquidem Stella à [illegible] plùs, quàm decem gradibus, ac [illegible] aberat) superuenerint quidem [illegible] nunciârint partem domus, incendio [illegible] inspersam, at ipse id damnum non [illegible] magni, præ exquisita obseruatione, [illegible] perficere summitus sustinuit. Sanè [illegible] quoque fuit Tychoni audire, fuisse [illegible] Principe sæpenumerò obseruatum [illegible] retrogradum, propè horizontem [illegible] adeò vt Sole occasuro, dictæ in [illegible] Sciothericis lineæ non quadrarent [illegible] ta, quæ forent aliunde perspecta [illegible] chinalibus; sed æquo tardiùs attingerent, sicque horas facerent, quasi Sole [illegible] hente, prolixiores. Quippe cùm iam Tycho quidpiam simile inter obseruata [illegible] VValteri legisset, ipséque inter [illegible] dissimile aliquid notasset, cognouit [illegible] lò per otium ita explorare, vt [illegible] quâ arte Obseruationes Siderum [illegible] situ versantium peractæ, possint [illegible]

Hæc & alia id genus fuere, de quibus illos actum totos octo, aut decem [illegible] suetudine familiari fuit. Ex continuato quidem Tycho non-nihil diutiùs apud Principem [illegible] interueniente obitu filiolæ, quæ Principi [illegible] ctum induxit, verendum est tum facere importunam, ac adeò ab illo discessit (ne astu quidem interpellare, vt exscribi de Noua Stella Obseruationes pateretur) & Francofurtum ad Mœnum petiit, vt celebribus Nundinis, quæ tum instabant, interesset. Dies aliquot illic commoratus, ac peruolutatis libris variis, & nonnullis etiam coemptis, ac impressis, si quos non habuit, qui de Stella Noua fuerant editi, contendit in Heluetios, & cùm lustrasset varias in itinere ciuitates, nulla tamen æquè ac ipsi Rauracorum Basilea placuit. Quare & ibi pluscula moratus, vicinias quoque circumspexit, & cogitauit posse illeic sedem commodè deligi, in qua iaciendis necessariis ad instaurationem Astronomiæ fundamentis incumberet. Sensit nimirum allicere tum aëris salubritate, & caritate victus non magna; tum Academiæ celebritate, & eruditorum in ea Virorum multitudine; tum ipso trium amplissimarum Galliæ nimirum, ac Italiæ, Germaniæque regionum confinio, quo fieret, vt posset cum [illegible] ilibus, eruditisque per illas Viris literarum commercium instituere, ac inuenta sua latius spargere in publicum vsum. Perlustratâ Heluetia, cum in Venetorum ditionem excurrisset

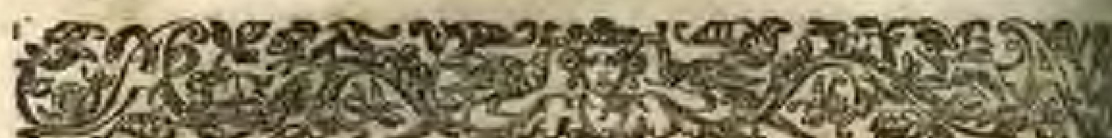
Ex

dem aliquot transegit Venetiis; eamque vrbem est multùm veneratus, ob sapientissimum regimen, ac eruditionem etiam singularem Nobilissimorum Virorum complurium, quibuscum conuersatus est, quosque ex summâ solertia, ita summo ingenij acumine præditos agnouit.

Repetiit subinde Germaniam, & Ratisbonam cogitans, quòd erant comitia ad Imperatoris Rodolphi coronationem conuocata, Vindelicorum Augustâ transiit, vbi & amicos reuisit, recreauitque summopere; & magnum illum Quadrantem ligneum non multò antè confractum doluit; & grandem Globum à se relictum, interluiantémque reperit ad transuectionem, si quis demum pedem figeret, comparauit: denique autem abiens, secum abduxit Pictorem egregium (ipsiúsque aliunde fictarum rerum) Tobiam Gemperlinum, qui peste post-modùm in Dania grassante, diem Hafniæ obiit. Ratisbonam cùm peruenisset, ægerrimè tulit eò non accessisse cum cæteris Germaniæ Principibus optimum Land-grauium, quicum sperabat ampliùs de rebus Astronomicis colloqui: consolationi tamen fuit, quòd multos præstanteis eruditione Viros, qui eò conuenerant, videre, affari, parare sibi amicos licuit. Præcipuus inter illos fuit Thaddæus Hagecius Bohemus Aulæ Imperialis Medicus ordinarius, qui ipsi suum de Noua Stella libellum Dialexin inscriptum donauit, ac simul exemplum libelli à memorato iam antè Hieronymo Munosio Hispano de eodem argumento conscripti, qui illi exemplar fuerat incompertus. Spectator intereà cùm fuisset magnificæ Coronationis, quæ in diem Nouembris primum incidit, non diu deinceps illîc fuit moratus; siquidem destinauit domum redire ante hiemem, vt se ad discessum cum tota familia in succedens Ver compararet.

Inter redeundum vidit Salfeldiæ Erasmum Reinholdum simbolum, ex quo ſcente habuit nonnulla inquirere de Patente doctissimo, illo scilicet Tabularum Prutenicarum conditore. Is, cùm speciatim de monumentis patris scriptis rogaretur, Tabulas ostendit locupletatas variè, potissimum verò quod ad Planetarum spectaret Prosthaphæreseis ad singula graduum minuta deinde resolutas. Dedit verò Tychoni suum, quem in superiorem annum conscripserat Almanach Astrologicum, ob quædam quæ de Noua Stella ipsi attexta habebantur, & de quibus Tycho aliquid intenderat. Vidit etiam VVittebergæ cùm alios, tum potissimùm VVolfgangum Scelerum, qui ante duos annos publicè responderat ad quæstionem de Noua Stella à Caspare Peucero Iuniore institutam, ac attribuerat Stellæ Parallaxin minutorum nouemdecim. Nempe inspicere simul voluit, quibus instrumentis peritorum ad Parallaxeos notitiam fuisset. Non modò autem deprehendit Regulas Parallacticas, quibus ille vsum Ioannem Prætorium magni faciebat, nec dum fuisse planè absolutas; sed Quadrantem etiam illum ligneum, quo Erasmus Reinholdus in decernenda VVittebergensi Poli altitudine vsus fuerat, quoque etiam acceptæ Stellæ altitudines ferebantur, non eiusmodi esse, qui posset Land-grauiano illi præferri, licet foret Radio, Semidiametróve admodum maiore. Quin-etiam, cùm summè commendaret Reinholdum ob accuratissimam rationem administrandi numeros, admiratus est tamen tantum cultorem Astronomiæ non alius suisse Organis instructum & occupatum in calculo, subducendisve numeris, non fuisse ipsorum Siderum inspiciendorum curiosiorem; ac potissimum etiam suo illo Quadrante videtur à designanda Poli altitudine, sexta penè gradus parte aberrata; quippe quam graduum 51. minutorum 54. constituerit, cùm vix tamen maior supra eum gradum sit minutis 45.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER SECVNDVS.

1575. N Daniam, redux tacitè se ad id, quod iam dixi, parabat, vt posset nempe Basileæ Rauracorum se sistere, vbi præter alia loci allectamenta, fore se liberum sperabat ab importuno illo concursu tot Nobilium, amicorumque, quo futurum præsentiebat, vt obrueretur, interturbareturque à studiis, quæ destinabat animo, si aut in Scania, Knudstorpijque, aut alibi in quapiam ampla Daniæ regione consisteret: Verùm nesciebat, quid intereà Rex optimus meditaretur. Contigerat, vt aliquantò post eius ex Hassia discessum, Legati quidam nomine Regis destinarentur ad Land-grauium, qui & sollicitè de Tychone quærens, & se expetere testatus, vt illi denuò occasio sui inuisendi fieret, adhocerat rogare se illos, vt suo nomine Regem impensè hortarentur, quò generosos Viri conatus in Astronomia instauranda pro sua beneuolentia, munificentiaque Regia promoueret. Videlicet facturum rem immortali nomine dignum; quippe cuius emolumentum, vt permanaret ad posteros, ita cum summa eius laude, ac fama esset permansurum. Rex itaque adhortationis huiusmodi non immemor, hærésque aliunde eius affectus, quo Christianus Pater mirè oblectatus Mathematicis studiis, ea in Academia Hafniensi instituerat; ac non nescius Reges, Principésque magnos, quòd hanc Cælestium rerum scientiam, aut coluissent ipsi, aut magno alioquin habuissent in pretio, gloriam sibi, ac decus nunquam intermoriturum parasse: propensus aliundè in ipsum Tychonem, totamque ipsius familiam, & gnarus illum à pueritia ita incubuisse huic scientiæ, ita ardenter ad ipsius illustrationem contendere, vt, si adiuuaretur modò, posset quidpiam grande, ac supra id omne, quod cæteri forte præstitere moliri; ideò eius studiis fauere constituit, & maximè quidem ex quo intellexit cogitare illum de sede apud exteros quæritanda; scilicet indignum ducens facinus, patriæ hanc laudem præripi, quæ accersenda potiùs, si quà liceret, ab exteris foret.

1576. Quamobrem, cùm ille Knudstorpij res suas iam componeret, ac tale nihil cogitaret, destinauit ad ipsum Rex vnum ex pueris nobilibus, datis literis, quibus eum monebat, vt ad se quam-primùm, seu Hafniæ, seu vbi-vis in Insula Zelandia foret, accederet. Cu- accessisset, Rex illum est complexus hu- manissimè, & testatus velle se omninò stu- diorum ipsius rationem habere, vltrò ob- concessitque Insulam, quæ in Danico fre- Zelandiam inter, & Scaniam sita, di- Latinè Venusia, indigenis Huena, cum Scarlatinis Concessit, inquam, vt in ea q- in secessu Astronomiæ operam daret, ac si- mul recepit in se quicquid impensarum, s- ad Ædificia, seu ad Organa, seu ad ope- seu ad famulos, sed ad quiduis denique ad labores Vranicos necessarium fo- Pronum est sanè conijcere, quo affectu Ty- cho hanc tantam Regiæ munificentiæ ob- tionem exceperit; qui & perspexit se nul- lum, tale nihil posse, quale animo conci- tat, perficere; & patriæ amans, lætum fore, vt decori illi cederet, quicquid su- laboribus consequuturum gloriæ præuide- Non diu proinde deliberauit, nec typogr- tem amicos habuit, quo minùs manere itinere suscipiendo consilium, sed accepta- habens liberalitatem tanti Principis, ad vitam concessæ possessionem adiit. vt dixi, in freto sita, habétque Hafniam Liberum tribus milliaribus distantem, Helsimborgum ad Boream in Scaniæ con- tinente, duobus. Ambitu est passuum cir- mille centum sexaginta maiorum; tales licet Tycho dicit. In montis formam ita surgit, vt præalta licet, in planitiem fastigium desinat; amœni proinde prospe- ac talis, vt peculiaris esse videatur à natur- rerum Cælestium obseruationem compara- Nusquam aliunde scopulosa, ac non mo- frugum optimarum ferax, sed insuper pascuis abundans, damas, lepores, cuniculos, per- dices magna copia alens, & capturæ quoque piscium opportuna. Pagus in ea vnicus, qu- Rustici plus minus quadraginta inhabitant, ac supersunt etiamnum vestigia quatuor a- cium, quæ in Insula olim extiterant. Pila- quædam sunt consita arbustis, pomo pa- stro, è quo alui assurgunt; & conspersa malis ad Boream decliue, quà vergit in Orien-

Insulâ lustratâ, destinauit Tycho eam Arcem in ipso planitiei medio con- struere, quæ à sui fine, destinatione, *Vrani- burgum*, hoc est, Cæli castra indigitare-

D-

Designatione itaque factâ, apparatisque omnibus, recepit Danzæus, de quo ante dictum, Lapidem primum fundamentalem eius structuræ ponere; vnde & elegit Porphyrinum, & hæc illi verba insculpi curauit, REGNANTE IN DANIA FRIDERICO II. CAROLVS DANZÆVS AQVITANVS, R. G. I. D. L. (hoc est, vt opinor, Regis Gallorum in Dania Legatus) DOMVI HVIC PHILOSOPHIÆ, IMPRIMISQVE ASTRORVM CONTEMPLATIONI, REGIS DECRETO A NOBILI VIRO TYCHONE BRAHE DE KNVDSTRVP EXTRVCTÆ VOTIVVM HVNC LAPIDEM MEMORIÆ, ET FELICIS AVSPICII ERGO P. ANNO CIↃ. IↃ. LXXVI. VI. ID. AVGVSTI. Positus ergo illo die Lapis fuit, ac Tycho id factum mane, exoriente Sole vnà cum Ioue, iuxta Cor Leonis, Lunâ oppositâ occupante cardinem occiduum in Aquario, stipante tum Danzæo, tum Viris Nobilibus, doctisque amicis, qui eò conuenerant, vario vinorum genere solemniter litantibus, & pro more apprecantibus fausta. Cœperat exinde opus cœpit; tametsi perfectum non fuerit, nisi annis insequentibus, per quos fuere etiam alia ædificia extructa. Ad ipsam Arcem quod attinet, fuit eius forma quadrata, & facies valli quælibet exterius pedum trecentorum, diducto extrorsum sub faciei medium Semicirculo, cuius diameter interius pedum nonaginta. Valli altitudo pedum XXII. crassities ad fundamentum XX. Quatuor anguli exquisitè quatuor angulis Cæli respondentes, Turribus ad Meridionalem, Septentrionalemque erectis, quarum illa Typographeum, hæc domuncula ministrorum foret; Portis verò ad Orientalem, Occidentalémque exstructis, cum Molossorum ergastulis, & incumbentibus superne Peregrinorum hospitamentis. Succedebat intra vallum Hortus arborum varij generis circiter trecentarum, vnà cum pergulis ad Semicirculorum centra recreationis causâ contextis. Is ambiebat Hortum herbarum, ac florum topiario opere variegatum, ac terminatum interius in Orbem muro pedes alto XLV. continentemque altiorem aream, in cuius medio præcipua domus, & ex qua viæ quatuor ad memoratos angulos, cum totidem ostiis ad interiendum hortos.

Ipsa autem præcipua Domus formâ etiam fuit quadratâ, quovis latere pedum circiter LX. existente. Portæ ad Ortum Occasúmque: Ad Meridiem verò, ac Boream appositæ rotundæ Turres duæ, diametro pedum XXXII. (additis videlicet X. pro exteriore, congruéque suffulto circumductu pedibus) quæ ad summum inferioris contignationis erectæ Obseruatoria fierent, cum explicabilibus tectis, hoc est, quasi valuis superioribus, quæ aperiri in quamlibet hemisphærij partem possent; idque circa foret vtrumque Obseruatorium geminum, maius quidem citra, versus faciem domus; minus verò vltra, & ad circumferentiam turris. Longum foret internam Domus dispositionem describere, vt cœnacula æstiuum, hibernúmque, cum picturis varijs; vt cameras, cubicula, &c. tam pro familia, quàm pro hospitibus, sub duplici contignatione (præter octanam pro studiosis supra secundam) vt speculam octogonalem super-exstantem, & positam infra domus apicem, cui pro flabello imminens Pegasus altus fuit à Terra pedibus LXXV. vt Musæum, ac Bibliothecam intra Meridionalem turrim, sub ipso puta Obseruatorio, ac supra Laboratorium cryptæ subterraneæ contentum, & fornaces sexdecim varij generis continens: vt reliquam structuram subterraneam, vix quicquam minoris supereminenti constantem: vt puteum cæmentitium, vlnis XL. profundum, è quo potuit etiam in singulas cameras per siphones aqua distribui; præter fontem in ipso quasi domus vmbilico, quo rotatus volubilis Aquarius, aquas quoquo versum, quoties liberet, circulabatur. Longum etiam foret ornamenta omnia toti ædificio, maximéque exterius adhibita commemorare; siquidem, præter symmetriam, nihil omninò, quod ad decorem iuxta exquisitiores Architecturæ regulas facere est visum, prætermissum fuit. Præcipuam interim domum dico; quoniam præter ipsam, fuere & quas diximus esse in ipsis valli angulis, & duæ aliunde exterius sitæ, altera ad Boream, in qua essent officinæ Artificum Astronomica instrumenta, aliáque fabricantium; altera ad Meridiem, quæ foret vt prædium œconomiæ destinatum. Vt taceam, cùm forent Viuaria, seu piscinæ, LX. circiter per Australem Insulæ partem quà excauatæ, quà communitæ aggeribus, ac in illis præcipuæ tres; fuisse ad defluxum aquarum collectarum in infimam, insignem Moletrinam extructam, eámque non modò frumentariam, sed etiam papyraceam, & apparandis pellibus inseruientem.

An heic memorem Obseruatorium nouum, quod extructum quoque fuit post modum in Colliculo ad Meridiem sito, & ab arce dissito minoribus passibus sexaginta? nempe, cùm duo illa, de quibus iam dictum, non viderentur omnibus, quæ Tycho in dies meditabatur, suffectura Organis, ac præsertim maioribus, quæ tutiùs, firmiúsque constarent, & à ventis fieri protinus immunia expeteret, induxit sibi in animum extruere in eo colle Obseruatorium subterraneum in aliquot cryptas ex solido muro distinctum, in quibus huiusmodi Instrumenta reponeret, ac vsus opera studiosorum, alios heic, alios illeic haberet, ne aut sibi mutuò obstarent, aut citiùs, quàm vellet, obseruata inter se conferrent. Crypticum hoc Obseruatorium indigitauit *Stellæburgum*, ipsúmque quadratâ areâ circumduxit, cuius singulæ facies versus Mundi plagas conuersæ, retinaculis erectis munitæ, & suis semicirculis quoque ad sui medium extuberantes pedes longæ sexaginta forent. Apparatum fuit in medio Obseruatorij hypocaustum, ipsum quoque quadratum, eodémque conuersas habens facies; ita vt aditetur ex singulis cryptis ad quatuor ipsius angulos constructis; præter quintam, & maximam, quæ ad Meridionalem erat faciem, cùm nulla foret ad Boream,

quà

quà erat vestibulum, vnde ingressus in Observatorium. Praeterea coeptum quidem fuisse, at non absolutum murum sub Terra testitudinatum, qui ex arce, & Laboratorio quidem, in hoc Observatorium, si quando per hiemem inuitaret serenitas, neque iuuaret valli portas aperire, penetraretur. Praeterea quoque cryptarum tecta fuisse, [illegible] campaniia, vt quasi valuas diducibiles, quò vsus Instrumentorum defixis in Terra fulcris firmiter sustentatorum efficeretur liberior, quamcumque in partem respectandum foret. Praeterea rursus Tychonem ad haec, caeteraque opificia conduxisse semper quotcumque nancisci artifices eximios potuit, vt Ioannem de Embda Architectum, Ioannem Crolium Aurifabrum, Ioannem de Antuerpia Pictorem, aliosque praeter iam memoratum Gemperlinum, & plerosque alios. Praeterea fuisse ornamenta varia, ac speciatim effigies praecipuorum Astronomorum, Hipparchi, Ptolemaei, Albategnij, Copernici, Land-grauij ipsius, quas in Musaeo collocarat; ac rursus, quas in hypocausto, Timochridis, Hipparchi, Ptolemaei, Albategnii, Alphonsi, Copernici, sui ipsius. Praeterea demum inscriptiones, & carmina varia, sed in commendationem eiusmodi Astronomorum; inque iis potissimum Ptolemaei & Copernici; & ex [illegible] duobus maximè posterioris.

Quoniam verò, cum aedificia apparatentur, [illegible] deinceps, [illegible] ad observandum Instrumentorum [illegible], ideò nihil verius hoc locorum, non tam describi [illegible] enim prolixum opus quam Indicem praeoccupare, & ea quidem serie, quâ [illegible] do perscripsit ad Land-grauium fuit. Itaque vt ab arce, Vraniburgo incipiam, fuere in Australi Observatorio, & maiore quidem, I, Semicirculus ex solido ferro, orichalco obductus, diametri cubitorum sex. Azimuthali Horizonti insidens diametri cubitorum quatuor. II, Sextans orichalco consimiliter obductus, & cubitorum quatuor semidiametro, seu radio à centro ad circumferentiam. III, Quadrans sesquicubitalis ex solido orichalco constans, & circulo Azimuthali trium cubitorum insistens. IV, Regulae Ptolemaei Parallacticae, orichalco obductae, latere vtroque ambientes angulum quaesitum, cubitorum quatuor. V, Sextans iam descriptus, cum de Noua Stella. VI, Quadrans iterum sesquicubitalis, & ex solido orichalco, cum Azimuthali suo. VII, Armillae Zodiacales, ex aere fuso, solidoque tornatae, diametro ferè cubitorum trium. Fuit intra hoc Observatorium Horologium magnum per vnicam rotam diametri cubitorum duorum, cum appensis aliis minoribus duobus; quae illum indicarent horas, minuta, secunda. In minore autem Observatorio fuit VIII, Instrumentum solum Armillarum Aequatoriarum orichalco obductarum, cum Meridiano ex chalybe, cuius diameter cubitorum propemodum quatuor. In septentrionali, & maiore quidem, fuere IX, Regulae Parallacticae orichalco vndique obductae, quarum infima alia simul duabus longitudine aequa, foret [illegible] semisse [illegible], & non [illegible] modo, sed circumagi [illegible] in circulo Azimuthali, seu [illegible] Horizonte, ipsum quoque ex orichalco [illegible] diametri duodecim pollicum. X, [illegible] tans, duobus arcubus quadrantes [illegible] & aequalium circulorum [illegible] numerari coeptis quà aequidistarent [illegible] cubito vno distitis; radio aliunde [illegible] bitali, & [illegible], quà diuiderent [illegible]; in quo [illegible], ex orichalco. XI, Sextans chalybeus, qui vsui esse, cum vnus tantum esset observator, posset. XII, Alius Sextans [illegible], chalybeus, cubitorum quatuor. XIII, Regulae Parallacticae Modo Copernici, de quibus dicendum infra. In [illegible] verò fuere XIV, Armillae Aequatoriae superioribus propè pares. XV, Quadrans lamina orichalcica solida, radij cubitorum propemodum quinque, atque [illegible] singula minuta, sed dena etiam secunda capiens. In vacua eius area [illegible] varia ad Astronomiam, Chymiamque spectantia, tum praesertim ipsius Tychonis [illegible] gies, ac vna arte pictor [illegible] eius fuisse delicium dicitur. Praeterea fuit XVI, in ipso Musaeo Globum illum [illegible] de quo aliquid dictum iam, & de quo [illegible] plura inferius dicenda. Nec quidquam [illegible] de aliis minoribus compluribus [illegible] que de aliis minoribus [illegible] ganis, automatisque [illegible] conspiciendis [illegible] quoque, externe, & ad latera [illegible] illorum Observatoriorum, fuisse [illegible] posita, cum globulis superstantibus [illegible] polis [illegible] Sextans [illegible] terisque Organis, committi in [illegible] faciem possent.

Deinde, vt de Stellaeburgo, [illegible] in eo pergam dicere, fuit XVII, [illegible] in ipso hypocausto Semicirculus [illegible], & circumferentiae orichalco [illegible], cuius [illegible] foret exterius: praeter [illegible] Horologia horas, & minuta, secundaque [illegible]. In crypte verò ad meridiem [illegible] fuit XVIII, Armillae Aequatoriae [illegible] cubitorum septem, cum Semi-circulo [illegible] [illegible], vtraque orichalco [illegible] obducta. Fuit & XIX, in crypte ad [illegible], Sextans quadricubitalis; & XX, in crypte ad Noto-zephyrum, quadrans Geometricus [illegible] cum [illegible] dante chalybe obducto, radij cubitorum propemodum quinque [illegible] vt [illegible] tangentes cylindrorum sex, & [illegible] dentis dena secunda. XXI, in crypte ad [illegible], Quadrans [illegible] orichalco [illegible], & [illegible] capiens, cum circulo Azimuthali, & Meridiana linea, [illegible] Stellae [illegible] interdicta. XXII, in crypte ad Borro-zephyrum, Armillae Zodiacales [illegible], quas qui contineret Meridianus [illegible] diametro foret cubitorum [illegible]. XXIII, Appensus ibidem fuit Sextans [illegible], & per cochleas compositus, [illegible] vt transferri commodè in regiones [illegible]

posset.

pasit, radij cubitorum quatuor. Fuit verò praetereà XXIV. in eodem Obseruatorio subterraneo Armilla quaedam emobilis, exemtilisque vsurpabilis, orichalco obducta, diametrique trium cubitorum. Fuit & XXV, Quadrans è solida lamina orichalcica, inauratusque, radij cubito non maioris; in cuius area, praeter diuisionem in limbo vulgarem, introducti fuere varij circuli Nonianae in minutis diuisioni inseruientes. Fuit rursus XXVI, appensus in ipso hypocausto, Radius Astronomicus ex orichalco solido & cubitis tribus aliquanto longior, confectus antea à Gualtero Arscenio nepote Gemmae Frisij, à quo fuerat eius confectio descripta. Fuit porrò alius etiam Radius ex orichalcicis laminis, per lineas transuersas, punctatasque diuisus. Fuit XXVII, Annulus Astronomicus ex orichalco etiam totus, diametri nonnihil cubito maioris, qui eumdem Arscenium, iuxta eiusdem Gemmae praescripta, habuerat authorem. Fuit XXVIII, pariter Astrolabium orichalcicum, spithamalis diametri, cuiusmodi Ioannes Stoflerus descripsit. Praetereà fuere etiam complures aliae varijs vsibus destinatae machinae (veluti excipiendis, v.g. stellarum radiis, itemque Solis, ac Lunae radijs) quas iam memorare nihil attinet. Adde solum fuisse in exterioris areae Stellaeburgicae angulis fulcra disposita cum suis globis, ex vsu, quo dictum circa alia Obseruatoria; tum in ipsis eiusdem areae, tam Occidentali, quàm Orientali semicirculis erectas, columnas, quibus, cum opus foret, non alia modò exemptilia Organa, sed Regulae etiam Ptolemaicae illuc translatae appendebantur; idque praeter aequatam mensam, tabulamve lapideam rotundam, ad meridionalem semicirculum, supra quam Quadrans portatilis, aliaque id genus Organa ad obseruationis facilitatem constituebantur.

Attingendum porrò adhuc vnum est, quod Tycho specialiter, inter caetera, in vsum induxit: celebris nempe illa graduum per lineas, punctaque transuersa diuisio. Scilicet cum distingueret duabus lineis arcualibus, quarum intercapedo foret pars millesima radij, semidiametrive quadragesimaoctaua circiter, assumptum in vtraque portione gradui interuallum respondentem, in sex partes sic dispertiebat, vt ab initio primae inferioris, in finem primae superioris, ab hoc in finem secundae inferioris, inde in finem tertiae superioris, inde in finem quartae inferioris, inde in finem quintae superioris, ac inde demum in finem sextae inferioris, transuersas lineas duceret, quae decem punctis inter se aequidistantibus distinctae, totum gradum in lx, minuta exhiberent diuisum; adeò vt transiens per quoddam punctum, seu filum perpendiculi, seu linea fiduciae in norma, Alhidadave appellata, perinde indicaret minutum, ac si illud potuisset in superiore, inferioreve arcu designari. Vnde & minùs mirabere, quod dicamus quaedam eius Instrumenta dena etiam secunda exhibuisse; quippe interstitia denorum punctorum fuere in aliquibus tanta, vt possent in senas subdistingui particulas, quarum quaelibet decem secundis aequivaleret. Vt praetereàm fuisse Instrumenta, in quibus, arcualibus lineis in duodecim partes distinctis, transuersae lineae in quinque solùm minuta sic distribuerentur, vt interstitium discernendis secundis amplum relinquerent. Deum immortalem, quanta discretio, respectu eorum Instrumentorum, quibus Ptolemaeus, aliique antiquiores vsi; cùm in illis graduum diuisio vltra partes duodecim, seu minuta quina non exhiberetur! Incidit verò Tychoni in mentem istam diuisionis formam vsurpare, ex ea Radij diuisione, quam Lipsiae ab Homelio, Scultetoque didicerat. Ac licet ea videri posset congruè dumtaxat vsurpari in parallelogrammis rectilineis, in quibus diagonii rectilineae itidem sunt; perspicuum est tamen transuersas has lineas, rectas licet, nihil omninò, quod cadere in sensum possit, differre ab iis arcubus, qui forent per earum extrema ducendi. Quoniam, cùm illi arcus sint portiones circulorum circellorumve, qui ducendi praetereà per Instrumenti centrum forent, & ductae rectae ab iis extremis in centra horum circulorum, angulum creent eius duplum, qui in centro instrumenti fit: constat, si tam transuersa linea, quàm arcus, cuius subtensa est, bisecetur à linea ex centro eius arcus ducta, interstitium inter subtensam, & arcum, hoc est, minimum sinum versum, fore tantulum, vt ne vel quidem parti radij, semidiametrive centies millesimae adaequetur; quod quantùm supra omnem sensus acutiem sit positum, liquet. Vt praetereàm ipsum Tychonem rem ita deducere, vt ostendat differentiam maximam vix excedere errorem etiam secundorum. Caetera, quae ad formam, vsumque pinnacidiorum, seu dioptrarum, aliarumque partium Instrumentorum attinent, prolixioris sunt, quàm vt locus hic capere possit, explicationis.

Postremò videntur duo quaedam esse hoc loco praeoccupanda. Vnum est, Tychonem ex hoc tempore aluisse continenter varios iuuenes, Adolescentesve studiosos, qui pollentes visu, ingeniique acumine, sibi adiutores obseruando forent. Neque verò illos sustentabat modò, sed erudiebat etiam pro cuiusque captu, in Mathematicis, & Philosophicis disciplinis. Ac alij quidem diutiùs, alij breuiùs apud ipsum commorabantur, sed fuere tamen semper minimùm sex, septem, aut octo, interdum decem, aut duodecim (idque praeter pueros, iunioresque discipulos) quos partim accersebat ipse ex Academiis, aliisque locis, partim admittebat vltrò aduenientes, seseque offerentes. Accessere interdum nouem numero, vno eodemque tempore, quos omnes excepit, ac nisi discedere volentes non dimisit. Ex iis, quos magis praesertim fecit, aliqui deinceps, prout dabitur occasio, commemorabuntur; neque enim omnes recensere, quorum elenchum optimus VVormius transmisit, quicquam attinet. Alterum, Tychonem per annos viginti, ac vnum, quibus incoluit Insulam, insumpsisse in haec omnia vltra Tunnam auri, vt ipsemet

ipsemet loquitur; constat autem Tonna ex centum Dalerorum millibus, quæ trecentis prope librarum Turonicarum millibus valet. Quare & nihil sibi reliquum fecit, seu ex propriis redditibus (testatur quin etiam Keplerus impensum patrimonium) seu ex Regia munificentia. Videlicet optimus Rex, contulit ipsi, tum necessaria apparandis Ædificiis, ac Machinis; tum annuatim duo Dalerorum millia ex Telonio; tum etiam præterea Feudum in Norvegia, & Canonicatum in Episcopali Roschildensi Ecclesia, seu Præbendam sancti Laurentij, quam iam Regum appellitam (Regis Cancellario solitam conferri) cuiusque annuus reditus mille Daleris æstimatus alij coeti addictus non est, quam vt Sacellum, in quo Regum ex familia Oldemburgica exstant Mausolæa, sartum tectum seruetur.

Iam, cùm ex hoc tempore vsque, nulla penè nox serena abierit, quin aliquam obseruationem circa Sidera tam Errantia, quam

1577. Affixa peregerit; tum cœpit præsertim Anno insequente M. D. LXXVII. vestigare Poli altitudinem ex circum-polaribus Stellis. Deprehendit autem ex summa, infimáque Stellæ Polaris, quæ in extrema Caudæ Cynosuræ altitudine, attolli Polum Vraniburgi grad. 55. min. 54⅔. ideóque cùm Stella per eum annum distaret à Polo grad. 2. min. 58. sec. 50. quam & refert alicubi Gemmam Frisium ante annos XXX. deprehendisse eadem ratione, ex maxima neppe, minimáque altitudine, distare à Polo grad. 3. min. 8. Ne cætera verò accenseam, ac speciatim totales duas Lunæ Eclipses obseruatas, alteram die Aprilis secunda, hor. 8. minut. 50. alteram Septembris XXVJ hora 13. cum minutis 3. narrandum nõ-nihil potissimum est circa Cometam, qui ante finem eius anni apparuit, & per proximi initia eluxit. Scilicet post Stellam Nouam obseruatam, nihil æquè habuit Tycho in votis, ac exoriri quempiam Cometam, ex quo accuratè obseruato deprehenderet, cuiusmodi-ne corpora forent loci, ac materiæ cœlestis, an elementaris. Ac doluit quidem, cùm fuit exortus, nondum adesse qualia, quantaque præconceperat Organa (quippe habebat præsertim curæ ædificiorum sollicitudin) lætatus est tamen sibi adesse tria, quibus posset rem exsequi non malè. Ea verò fuere, ad capiendum quidem distantias, tum Radius Astronomicus, tum Sextans totus chalybeus, radijque trium circiter cubitorum; ad habendas autem altitudines, Quadrans ex lamina orichalcica, radij cubitorum non omninò duorum, cum Horizonte Azimuthali chalybeo, tricubitalis diametri, ad obtinendum Azimutha. Cæterùm, quia hic Cometa vt primus, sic præcipuus fuit ex iis, qui fuere à Tychone obseruati, & Tycho de eo scripsit Librum, qui est de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis secundus; ideò immorari non-nihil circa illius descriptionem iuuat.

Memorato itaque anno, ac die Nouembris xiij. cùm paulò ante Occasum Solis adstaret Tycho famulis ad vnum eorum viuariorum, quorum fuit non multò antè facta mentio, piscantibus, oculos in eam Cæli partem, [illegible] congrua forte serenitas in occidentem [illegible] sponderetur, erexit. En verò Stella ex [illegible] uiso se conspiciendam præbuit, qualem [illegible] Venus exhibet, cùm vicina Terris, & S[illegible] declinat in eadem occidua regione [illegible] Spectaculo attonitus, nûtat scilicet Venerem, quam non multis ante diebus luciferam manè obseruârat, procul ab eo loco esse, ac haberi illeic dumtaxat Saturnum qui non tantæ esset magnitudinis, & loco præsertim occasurus Heliacè, vt præsente Sole posset conspici; requisiuit ex famulis, si qui illeic Stellam viderent & ipsi. Assentientibus ac Venerem esse Hesperum facilem [illegible] bus, excepit haud-quaquam rem sic [illegible] te; ac breui quidpiam insolitum facto [illegible] sculo visum iri. Nec vana præsensio [illegible] ecce diurna luce paulatim se, Sole [illegible] subducente, non grandis modò, [illegible] ris sublimis, Stella apparuit, sed diffusa [illegible] ex ea vsque versus Ortum, & quasi in [illegible] oppositum longissima cauda, instar [illegible] radiorum rubicundiorum, qui propè Stellam densiores, extremum versus [illegible] res forent, ac leuiter, connexâ sinistrâ [illegible] uexitate, incuruarentur. Constitit [illegible] esse Cometam, crinitámve Stellam, qui non visa licet in Dania diebus antecedentibus, quibus Cælum fuerat nubibus [illegible] ctum, emissi tamen die decima in [illegible] eo Oceano conspecta. Obseruauit [illegible] cho eodem vespere; ac deprehendit [illegible] quidem ipsam, seu Caput Cometæ esse diametri minutorum septem, & Caudam longitudinis viginti duorum graduum; adeò [illegible] cùm Caput esset proximè supra ipsum Caput Sagittarij, Cauda ad vsque cornu Capricorni protenderetur. Obseruauit [illegible] deinceps, quoties fuit serenitas; & [illegible] motu proprio in Ortum ferretur, deprehendit illum initio velociter progredi, & [illegible] ad sinistram Antinoi manum peruenit [illegible] regressum inde, tum Delphini Caudam [illegible] Naris Equulei; ac superata demum [illegible] rerum motu Stella appellata Scheat Pegasi, cessauisse inter ipsam, ac duas minores Stellas in Pegasi pectore, post diem [illegible] tis Ianuarij XXVJ.

Enimverò cùm ista quidem pingui Minerua deducta sint; quod ad scrupulosiorem eorum designationem attinet, quia Tychonis mente fuit iam motum, quàm loca Cometæ in Mundo exquisitè assequi; ideò, quantùm licuit, illius distantiam à Fixis illustrioribus circum-vicinis est dimensus; vt persp[illegible] Fixarum locis, tum situm Cometæ in [illegible] singulos obtineret: tum iter illius, ac [illegible] nis ad Eclipticam inclinationem intelligeret; tum eiusdem à Terra distantiam, hisque [illegible] nia peruestigaret. Quocirca & elucet [illegible] Cometam, hoc est eius Caput, seu Stellam, fuisse die illa mensis Nouembris xiij. in gradu 7. min. 15. Capricorni, cum grad. 8. min. [illegible] latitudinis Boreæ, ac habuisse Ascensionem rectam grad. 277. min. 24. cum declinatione Austrina grad. 14. m. 27. & memorata die Ianuarij xxvj. [illegible]

fuisse in gr. 10. min. 15. Piscium, cum latitudine iã Boreâ gr. 29. m. 15. ac habuisse Ascensionis rectæ grad. 359. min. 35. cum declinatione iam Boreâ grad. 13. min. 10. nempe Æquatorem intersecuit sub diem Nouembris xxiij. Sed nimium foret tædium, si Cometæ situs respectu tã Eclipticæ, quàm respectu Æquatoris singulos dies commemorarem. Nobis sufficiat, quibus Cæli locis primùm, postremùmque visus fuerit, vt intelligatur circulum, siue semitam, quã incessit, liceat. Edixit deinde istam semitam antecedenter producti intellectam, intersecuisse Eclipticam quidem, in gradu 20. min. 45. Sagittarij, cum inclinationis angulo versus eandem, grad. 29. min. 15. Æquatorem verò in gradu 259. min. 50. cum angulo inclinationis versus ipsum, grad. 34. minutis 41. Edixit ad hæc motum Cometæ diurnum ea lege semper decreuisse, vt cùm à die Nouembris xiij. in xiv. fuisset graduum 5. min. 48. hinc in xv. grad. 5. min. 25. hinc in xvj. grad. 5. min. 9. hinc in xvij. gr. 4. min. 58. atque ita porrò, fuerit tandem sub Ianuarij xxv min. 17. & die xxvj. min. 16. adeo vt totum apparitionis iter, seu ea portio Circuli magni, quam describere motu proprio est obseruatus, fuerit graduum sexaginta vnius, & semissis quàm proximè, nulla ratione habita itineris antecedentis. Cum motum autem proprium dico, nihil est profectò necesse admonere fuisse Cometam præterea abreptum (Planetarum scilicet instar) motu illo communi, seu Mobilis primi, quo reuoluebatur diurnè circa Terram; atque ita quidem, vt nunquam videri in Meridiano potuerit, neque idcircò in altitudine supra Horizontem maxima obseruari.

Edixit insuper, ac præcipuè, fuisse Cometam in æthereâ, non in elementari regione: seu non depressum infra Lunam, sed longè suprà tractum fuisse. Ad hoc autem est triplici comprobationis genere vsus. Primum fuit, quia Cometa tempore toto apparitionis exquisitissimè descripsit suo motu arcum circuli maximi; quatenus assumpta per dies singulos obseruationis latitudo, subtensa semper fuit eiusdem inclinationis anguli cum Ecliptica, qui reciprocus mox innuè est; secus profectò accidisset, nisi eiusmodi circulus bisecuisset Eclipticam, totamque adeò Sphæram (quod circulorum maximorum propriũ est) in duas æquas partes. Atque id quidem, cùm notum sit, nullum sublunare, ignitumque, vt solent, Meteorum esse posse motu adeò regulari, vt à circuli maximi tramite nunquam deflectatur: cùm seu pabuli consumptio, seu facta à ventis, Sideribusve abductio talem constantiam nullam patiatur. Confirmatur autem, tum quia sublunares hi ignes, vt vagi, fluctuantesque sunt, sic varie intendunt, remittuntque cursum; cùm tamen Cometa vno semper tenore, ac proportione seruata, velocitatem temperarit, sensimque tardius fuerit: prorsus vt Planetæ ad stationem tendentes. Tum quia, vtcumque initio velox, procul tamen abfuit à velocitate, qua Luna proprium decurrit orbitam (quippe etiam dum lentissima est, vltra 10. gradus diurnè permeans) adeò proinde, vt par sit regionem illi superiorem, seu Sidera inter, quæ segnius Luna mouentur, assignare. Tum quia cæleste potiùs quidpiam, quàm elementare sapit, quòd Cometa viam à Capricorni Tropico, in Tropicum Cancri ductã obliquo institerit. Alterum fuit, quia Cometa eodem tempore, intercedentibus aliquot horis, atque adeò in variis altitudinibus ab iisdem Fixis distare obseruatus, aut nullam, aut pene insensibilem altitudinis Parallaxin exhibuit; nimirùm cùm vix aliam loci diuersitatem subierit, quam poposcerit facta diurni motus per tempus intercedens promotio. Obseruationes verò peractæ diebus per Nouembrem, ac Decembrem variis ægrè Parallaxin admittunt minuti vnius, aut alterius; cùm, si vel in ipso Lunæ orbe fuisset, admittenda fuisset sextuplo maiorem; vt esse proinde illum oportuerit saltem sexcuplo, atque adeò plusquam trecentis terrenis Semidiametris distantiorem à nobis, quàm Lunam. Tertium fuit, quia Cometa eodem proximè tempore in variis Horizontibus ab iisdem Fixis distare obseruatus, aut nullam, aut vix aliam subiit varietatem distantiæ, quàm pro intercapedine temporis, & ratione diurni motus; ac præsertim quidem, cùm Stellæ eandem proximè verticalem cum ipso Cometa obtinuerant, vt cum die Nouembris xvj. Tycho obseruauit distantiam Cometæ à lucida Vulturis grad. 17. min. 50½. & Thaddæus Hagecius obseruauit eandem Pragæ in Bohemia grad. 17. min. 52. Quæ sesquiminuti differenciola reuocari potest ad Meridianorum differentiam (existente alioquin nota vtrique sexta) tametsi habita ratione diuersæ altitudinis Poli graduum propemodum sex, ea futura fuisset minutorum 7. si Cometa vel proximè infra orbem Lunæ extitisset.

Edixit præterea Cometam non eadẽ semper distantia abfuisse à Terra; sed id supponendo, quod infra dicetur, Mercurium, ac Venerem circuitus suos circa Solẽ, quasi quoddam centrum obire, existimauit Cometam quoque circumiisse pariter Solem, & ampliore quidem circuitu, quàm Venerem, adeò vt, quemadmodum orbis Veneris Mercurialem complectitur, sic orbis Cometæ complexus fuerit Venereum. Et quia tẽpore primæ apparitionis, quasi ex Perigeo prodibat (sed in consequentia nihilominus secus ac Venus, & Mercurius) idcircò Cometam die Nouembris xiij. distitisse à Terra terrenis Semidiametris ducentis vndecim; die Decembris secunda, cùm in maxima à Sole digressione foret, Semidiametris quingentis, sexaginta tribus; ac demum Ianuarij xxvj. Semidiametris 1735. hoc est tricenæ proximè remotiorem à Terra, quàm Solem, dum in longitudine media est. Edixit vlterius Cometam, cùm die illa xiij. diametro apparuit, minutorum septem, fuisse proinde in ipso Cælo, diametro prolixa trecentis sexaginta octo milliaribus Germanicis; id nimirùm colligens ex assumpta à Terra distantia, & supposita vnius terrenæ diametri magnitudine, milliarium eorundem octingentorum

sexaginta. Colligitur verò etiam ex eo, quod diameter Cometæ se habuerit ad diametrum Terræ, vt tria ad quatuordecim, & ad diametrũ Lunæ, vt tria ad quatuor; itemque ex eo, quòd globi in tripla ratione diametrorum sint, fuisse Cometam Terrâ minorem centies, & semel, cùm ferè bis; & Lunâ bis, cum proximè trientem. Postremò, cùm hoc de Capite ipso, Stellave sit intelligendum; Edixit Caudam tempore eodem visam prolixam viginti duobus gradibus, aut (quòd non tota ob tenuitatem discerni posset) viginti quinque, fuisse consequenter prolixam Semidiametris terrenis nonaginta sex (vt) & lata partium sex, esse debuit lata Semidiametris viginti duobus) Itaque, cùm ipsum Caudæ extremum foret aliquantò remotius à Terra, quam Caput (quatuordecim puta, aut quindecim Semidiametris) habito respectu ad Veneris situm. Nempe id speciale Cometa hic habuit, vt tempore apparitionis tota Caudam expanderit in oppositas ad amussim non Soli, sed Veneri partes; siquidem ex variorum dierum obseruationibus constitit, non Solem, sed Venerem, & Caput Cometæ, cum medio Caudæ ductu, ab ipsa eius eductione, & neglecta deinceps curuitate, eodē circulo maximo contineri. Quo factum, vt Tycho suspicatus fuerit Appianum, qui primus aduertit, scriptisque mandauit Cometarum Caudas in partes à Sole auersas procendi, non attendisse, aut exquisite, an præcisè per centrum procederent. Præterea notam, tum quod voluit illam Caudæ incuruationem subsequentes at apparitionem legi quæpiam Opticam; tum quod petitũ exinde infertur, si Aristotelicã de igneâ Cometæ natura sententiam teneremus, si Cauda fuit quasi flamma, non ea sursum directò ascendit, sed obliquè deorsum; id prouenire ab Stella Veneris, quæ sit Capite Cometæ vuestior.

Atque hæc est quidem quasi totum summæ, quæ Tycho scriptis consignauit, postquam Cometa cessauit, ac per annum quidem

1578. M. D. LXXVIII., cùm & post nouennium resumpto in manus, retractatóque opere, tum pauca quædam interseruerit, tum examen adiecerit obseruationum, opinionumque à variis Authoribus profectarum. Posterquam tamen manum operi admoueret, quia peruidit nihil posse certi ex obseruatis erui, nisi Stellæ Fixæ, quibuscum Cometam comparauerat, in veris locis re decernerentur à quibus longitudinum, & latitudinum Abacus ab vsque Hipparcho, & Ptolemæo deductus, & ab Alphonsinis, Copernicóque additione motus octauæ Sphæræ solum correctus, sic abluderet, vt gradu interdum integro, interdum plus, minusve ab iis abhorreret: quia id, inquam peruidit, idcirco de adornando huic restituendo animum cogitauit. Itaque, licet nondum haberet Armillare illud Astrolabium, cuiusmodi fuisse Hipparchi, Ptolemæique est obseruationum modus, tamen male vsus eo pos factus, cùm ad hoc negotium descriptum Quadrantem singula minuta exhibentem, & super Horizonte, circulóve Azimuthali circumductile vsurpauit. Nempe relinquo prius loco Solis, habitâque ex altitudine Poli, etiam Æquatoris altitudine; ita obseruauit Meridianam cuiusque Stellarũ altitudinem, vt declinationem illius exinde obtineret, & loco Solis per id tempus noto, etiam Ascensionem rectam assequutus fuerit; ac tum ex his datis, longitudinem, latitudinémque eiusdem Stellæ deduxerit. Fuere autem huiusmodi Stellæ Lucida Vulturis volantis, seu Aquilæ; Lucida in sinistra Antinoi manu; Inferior in Capricorni cornu; Humerus Aquarij vterque; Os, Prima alæ, Scheat, Dextrum genu, & Borealior parallelarum in pectore Pegasi; Fidicula denum, seu lucida Lyræ. Quarum quidem loca postmodum grandioribus visa Instrumentis non-nihil discessere, sed tam parum tamen id fuit, vt satis ratiocinia circa Cometæ locum, & alia, nihilominus constiterint; neque res visa fuerit digna, ob quam calculus, non sine ingenti quodam labore, retexeretur.

Obseruauit etiam Tycho eodem anno Diametrum Solis visibilem modo per angustum foramen excepto radio in pauimentum, plane vt excipies perpendiculũ ex foramine ad angulos rectos; qua occasione id ascripsit memoriæ, vt *Rectangulum magister sit cunctis Architectis*. Quippe ad ipsũ referens, quod alibi de Triangulo hoc est Disticho alluserat,

Cuncta Trigonum habet; fungit, per, dicta Mathesis:

Hic aperit clausũ quicquid Olympus habet.

Obseruauit, inquã, tum sub Martij initium, cùm Sol versatur mediam circiter longitudinem; tum sub medium Iunij, cùm ipse dicitur Apogeum. Deprehendit verò Diametrum esse priori quidem tempore min. 30. & secundorum circiter 40. nunc 44. nunc 50. posteriore autem, semel minutis 30. sec. 4. bis min. 29. sec. 10. Ex quo deinceps factum fuit, vt diametrum Solis periclitaturus fuerit, directo in Solem canali, duos, & viginti circiter pedes longo, ac tectis inuectis rotundo superne foraminulo, inferneque excepta fundo candido, deprehenderit autem Solis esse Diametro Apogæum quidem minutorum 30. (nisi quod semper minutis paucula secunda deficerent) Perigæum verò minutorum, (nisi quod secunda item paucula superfuerint) & medio loco constitutum minutorum proximè 31. Nihil addo de Eclipsi Lunæ, vnius digitorum duorum, ac semissis obseruata mense Septembri, die XVI. manè, hora prima cum min. XVII. vti neque de Eclipsi Solis, quam digitorum 5. min. 30. obseruauit sequente anno M. D. LXXIX. die Februarij XXV. horis 5. cum 30. minutis. Addo solum illum sic per hosce annos operas vrsisse, ædificiaque promouisse, vt, ingruentibus se hinc variis difficultatibus, Vrani-burgum tamen, & alia, Stellæ-burgo excepto, penè absoluta anno insequente M. D. LXXX. fuerint, et præcipua cura superfuerit Organorũ perficiendorum.

Illo interim anno, cùm plerisque aliis, etiam speciatim Lunæ Eclipsim totalem die Ianuarij vltima hora 10. ac min. 9. obseruauit; imperfectum alium Cometam, qui fuit ab Octobris initio, in medium Decembrim conspectus

li

Iscolini Meridianum suo motu retrogrado sæpius pertransiret, ac diligenter interim adnotarentur tempora, ac tempore eodem similes obseruationes in Hassia; videri mirum potuit, obseruationes Hassiacas deficere semper minuto octo; decima, ab eo tempore, quod, discrepantiâ Meridianorum spectatâ, fuerat adnotandum. Sed Tycho nimirum errorem contigisse vitio perpendiculi, quod Land-grauius non præcauisset, vnde & ea de re postmodum cum eum Land-grauio egit, tum cum Rothmanno potissimum, qui tamen eo tempore nondum fuerat apud Land-grauium. Et scribens quidem Keplerus anno post decimum quadragesimo, subdubitare visus est, extarentne Tychonicæ eius anni obseruationes; sed subiecit tamen habuisse se præ manibus Cometæ loca ex obseruationibus computata, ac ea transcripsisse in exemplar Mæstliniani de eodem Cometa libelli. Refert scilicet Mæstlinum, Roeslinum, Rothmannum, Hagecium de eodem scripsisse, consensisseque Cometæ cursum fuisse per spatia ætheris, siue supra Lunam transactum. Commemorat idem Keplerus Tychonem, dum hunc Cometam describeret, admonuisse se de quadam Veneris, ac hora vespertina sexta, sub Nouembris finem, aut Decembris initium, cùm foret in cymba, Huenam inter, & Scaniam, Cometam vidisse satis adhuc conspicuum (Caudâ licet ægrè apparente, quæ fuit aliunde longè minor, quàm in Cometa superiore breuior) fuisse autem ipsum prope Caput Herculis, ac illo inferiorem versus Cygnum, tribus ad summum Solis diametris, hoc est, ferè sesqui-gradu; cùm & producta per vtrumque linea transitura esse per eam, quæ est media in Cygni corpore, videretur. Tycho ipse aliunde de superiore Cometa agens, ac fuisse illum æthereum, neque solidos vllos orbes eius traiectioni obstitisse defendens: huic quoque adducit in argumentum; *Nam*, inquit, *toto illo tempore in antecedentia Signorum motu retrogrado plusquam per quaterna Zodiaci dodecatemoria ferebatur, idque etiam ordinario, & regulari, nec interrupto, aut vago cursu, vt hæc, & alia latius libro sequenti, cùm ex professo de eodem Cometa agemus, è certis obseruationibus ostendemus: licet eum hunc in ipso æthere singularem cursum designasse, luculentis demonstrationibus comprobabimus.* Ac postea: *Et quid dicemus de Cometa anni LXXX. qui ipsum Primi mobilis reuolutionem suo proprio cursu ab Oriente in Occidentem toto durationis tempore antevertebat? Is, posteriore enim contra ordinem Signorum in antecedentia ferebatur, &c.* Non fuit porrò vnquam perfectus, qui affectus heic indicatur, Liber de Æthereis Phænomenis Tertius.

Accessit hoc anno ad Tychonem Paulus VVitichius Vratislauiensis Mathematicus, ac Tycho illum tantò faciliùs in familiaritatem admisit, quantò ingeniosum Geometram agnouit, ac eum, qui verè spoponderet se toto vitæ tempore alterum in studiis Astronomicis Achatem futurum. Factum est proinde, vt cum illo omnia sua inuenta, seu quæ tum in promptu habebat, seu quæ animo destinabat, communicârit; ipséque VVitichius, cùm præ cæteris non modò diuisionem illam per transuersas lineas animaduertisset, verùm adnotasset præterea Pinnacidia illa quadrata, æqualia, parallela, ea ratione composita, vt oculus intra, & ad vtriusque pinnacidij axem constitutus, videret simul sursum, deorsum, dextrorsum, læuorsum, Stellam obiectam quasi ex dimidio; exsultabundus dixerit, vidisse se tandem, expertúmque esse, quod diu, sed frustrà à Dasiphodio quæsierat, nec se frustra in Daniam, vel eo venisse nomine, quod ne centum quidem coronatorum pretio habitam notitiam commutare vellet. Conquestus tamen postea fuit Tycho, vix eum constitisse ampliùs, quàm tres menseis; sed prætextu adeundæ hæreditatis in patria, ac spe reditus post duos menseis facta, ita abiisse, vt deinceps nunquam, nec redierit, nec literas dederit; ac Tycho solùm post quinque annos ex literis Land-grauij ad Rantzouium, accepit transiisse illum per Hassiam, & commoratum aliquandiu communicasse, vt sua inuenta, quæ ab Tychone acceperat, quippe nulla factâ ipsius mentione.

Anno deinde M.D.LXXXI. natus est Tychoni filiorum primogenitus, qui fuit ipse quoque appellatus Tycho. Nempe alius quoque Georgius nominatus natus ipsi post triennium fuit: neque plureis mareis quod sciam quidem, habuit, cùm tamen quatuor habuerit filias; vt puta, præter Magdalenam, de qua dictum iam, vocatas Sophiam, Elizabetham, & Cæciliam. Fuit illi hoc anno obseruata Stellæ Polaris distantia à Polo grad. 2. min 57. sec. 30. & præter Lunæ Eclipsin totalem, quam obseruauit mense Ianuario, die XXX. hora 9. minutis 57. circa initium etiam Totalem, quæ mense Iulio, ac die XVII. manè contigit, medium quidem eius deprehendit ad horam 5. (tribus minutis minus) seu Lunâ iam prorsus infra Horizontem demersâ; at simul tamen adnotauit exstitisse solùm Lunam, cùm occubuit, dimidia sui parte obscuram. 1581.

Sed hæc vt omittam; cùm se iam ad conscribendum successiuis horis suum illum Librum de Noua Stella, quasi aliquod Astronomiæ Progymnasma accingeret: satis quidem habere se obseruationum sibi est visus, vt Solarem cursum restitueret, ac Ephemeridem exactam in duos illos annos, quibus Stella fuit terris visa, contexeret; at non reputauit tamen sibi factum satis circa restitutionem Stellarum, quibuscum Nouam comparârat, & quarum loca occurrerent eo in opere designanda. Commodum proinde affulsit occasio à Februario vsque exeunte Anni M.D.LXXXII. vt exquireret loca Stellarum non Cassiopeiæ, ac vicinarum modò, sed reliquarum etiam toto Cælo conspicuarum restitueret, ideoque interuentu Veneris, quæ interdiu conspicua, comparari cum Sole posset, noctu superstes, cum proximis Stellis, quæ ipsæ deinde compararentur cum Lucidâ supra Caput Arietis, vt ea quasi omnium fundamentum stabiliretur. Scilicet illâ primâ delegit, relictâ, 1582.

alia minutiore, quæ Copernico prima fuerat, vt Rectam eius Ascensionem certam ratamque faceret, quò cæterarum Ascensiones ab ea deinceps deducerentur, & ex cognitis aliunde per Armillas Æquatorias, aut altitudines Meridianas Quadrante acceptas declinationibus, singularum longitudines latitudinésque haberentur. Hinc, quia opus, ac labor fuit in Ascensionibus constituendis, poterat quidem differentia Ascensionis duarum aliquarum Stellarum haberi (ex noto nempe tempore inter vtriusque transitum per Meridianum intercedente) at nullius Stellæ Ascensio à puncto vsque verni Æquinoctij numerari poterat, nisi ipsa Stella compararetur cum Sole, cuius solius Ascensio per se nota est ex noto momento, quo id punctum præterit, ac eo tempore quod exinde fluxit.

Enimuerò, quia Stellæ Fixæ, quòd sint interdiu inconspicuæ, comparari ipsæ cum Sole non possunt; adeò antiquum fuit, vt res Lunæ interuentu peragretur, quippe quæ interdiu, noctúque conspicua, posset, Sole adhuc supra Horizontem versante, cum eo comparari; ac posset deinde cum Stellis, post eius occasum comparentibus: obseruando nempe interdiu, quæ Ascensionis differentia inter Solem, ac Lunam foret; ac posteà, quæ foret inter eandem Lunam, & aliquam Stellam. Lubrica fuit tamen isthæc methodus, propter Lunæ motum, & Parallaxin interuenientem, cuius haberi ratio sine intricatione non possit: ne quidpiam de Solis declinatione (si tempus præsertim æquinoctiale non fuit) refractione adiiciam, quam etiam antiqui ne somniârunt quidem. Ac fuere quidem etiam aliæ Ascensionis rectæ obtinendæ rationes, illæque imprimis, qua vsus Copernicus, ex obseruata declinatione, ac adhibita simul Stellæ alicuius insignis, vt Spicæ Virginis, latitudine; aliaque item, qua Landgrauius, ac Tycho quoque priùs vsi, ex adnotato tempore, quo aliquæ Stellæ Meridianum pertransierunt, aut in certo sunt Azimutho, cum data earumdem altitudine, & loco Solis antè perspecto; verùm & adhibitio illa latitudinis ex Tabulis suppositæ quædam principij petitio est; & illud transitus momentum arduum adeò obtentu est, vt peritius fieri indubitatum non possit. Quippe & nulla horologia machinalia adeò exquisita, adeò non obnoxia mutationibus aëris possunt fieri, vt huic præcisioni sufficiant; & quamvis Tycho adhibuisset etiam clepsydras ex argento viuo variè sublimato, reuiuificatóque, itemque ex plumbi calcinati subtilissimo puluere, deprehenderat tamen ne sic quidem se id, quod affectabat, posse adipisci.

Commodissima itaque, vt dixi, affulsit Stella Veneris, quæ intercedentem rem consequeretur. Ea quippe & longè tardiore motu proprio, quàm Luna est, & Parallaxi longè immunior; vt quæ proinde censeri potest adhibenda correctio, longe sit facilior, ac tutior. Quamobrem accepta interdiu inter Venerem, Solemque distantiâ vnà cum vtriusque altitudine, & declinatione; ac interdum quoque Azimutho; accipiebat rursus distantiam inter Venerē, & aliquam Stellam, in Zodiaco præsertim, & siguemac vtriusque altitudinem, & declinationem, Azimuthúmque; ex quibus, adnotato etiam de vtriusque obseruationis tempore, & ratione intercapedinem haberetur ratio proprij motus interius Veneris, Rectam eius Stellæ Ascensionem deduxit. Non fuit proinde laboriosum ex Declinatione, cum Ascensione adhibita, eiusdem longitudinem latitudinémque eliquari, ipsámque cum Lucida illa supra Alitis Caput comparare. Quomodo verò, & ad quod tempus rectam huius Stellæ Ascensionem definierit, dicendum est posterius; siquidem præter obseruationes, quas supra centenas ea de re hoc anno peregit, itemque præter quam-plurimas, quas peregit annis consequentibus, ipsásque, Venere tam Eoa, quàm Vespertina, ac in quouis situ supra Horizontem tam antè, quàm per Meridianum exsistente (fuit autem, quoties opus visum, refractionis habita ratio) præter hæc, inquam, accuratius certiusque sic obseruauit, vt rectam eius constitutionem ad hocce negotium vsurpauerit. Vt verò Apogæum Solis debitè constitueret, non hoc anno obseruauit Solis transitum tantùm per puncta Æquinoctialia, sed etiam per medias tam Tauri, quàm Leonis partes, iisque mensibus Aprili, ac Iulio.

An addam verò Cometam tertium fuisse ab illo, mense Maio ad Septentrionem obseruatum? Id saltem notatu est dignum, quòd illius Caudam perinde, ac Cometæ, qui ante quinquennium effulserat, dirigi animaduerterit, non in partem Soli ad amussim oppositam, sed in oppositam Veneri, retrogradatum existenti. Notandum verò etiam est, fuisse huic Cometæ cum eo, qui antebiennium apparuerat commune, vt contortam Caudam habuerit, sicque accesserit ad Barbati formam. Existimauit Tycho, ex iniuria, id eam ob causam contigisse, quòd vterque horum Cometarum ad oppositionem cum Sole vergeret, sicque Caudam habens à Terra, quàm ipsum Caput, distantem, partem illius in directum respectu visus absumpserit, ac Terræ proinde contractiorem exhibuerit, quàm si transuersim expansam habuisset.

Reticendum porrò hoc loco non est, cum Tycho hæreret, vera-ne foret Copernicana, an Ptolemæi sententia, decreuisse illum hoc anno argumentum conquirere, quo faceret posset alterutri fidem. Desumendum autem id putauit ex Marte, qui per hiemem oppositus erat Soli in Cancro, ac ob latitudinem Borealem euaderet in dies sublimior. Itaque incredibilem, vt Keplerus habet, adhibuit diligentiam est, proposito etiam Obseruationibus titulo, *Pro inquirendis Parallaxibus Martis*, & ipsemet Tycho scribens post-modum ad Peucerum, *Habitis igitur tunc*, inquit, *plurimis accuratis obseruationibus tū circa Ortum, quam Occasū, etiāsque per Meridianū transitum deprehendi Martē maiorem censeri Parallaxin, quam ipsū Solē; ideoque etiā terris propinquiorem, quam Astronomis hucusque fieri adfirmabatur, vna mecum ipsa dimetitur, cū Copernicanis potius numeris cōsentiri,*

el quid paulò celeriùs certo dierum interuallo interius declararet, quam Alphonsinorum concederet à Ptolemæo deducta calculatio, idque ob motum à terris distantium, qua motum paulò citatiorem apparere efficiebat. Proposito autem consimili ex Venere argumento, concludit, *Itaque quòd Ptolemaicis Hypothesibus hæc omnia minime congruerent, impellebar, vt post modum magis magisque Copernicanæ inuentioni fidem adhiberem.* Præterea verò, quòd Keplerus deprehendit, Ministros Tychonis calculum retractasse, & Tychonem delusisse; siquidem illi obseruata ad Copernicanum Schema accommodantes, aliud, quàm quòd Tycho proposuerat, consequuti sunt. *Ille enim volebat*, inquit, *vt ex matutinis, & vespertinis obseruationibus inter se comparatis, inquirerent Parallaxin Martis hi verò supposuerunt, quantam Parallaxin faceret schema Copernicanum.* Ex iisdem quoque, licet Keplerus Solem longè amplius à Terra, quàm vulgò censeatur, remouerit, deducitur, si sunt dum Martis Parallaxis aliqua sit, eam tamen neque sensibilem, neque obseruabilem esse; non obesse hoc nihilominus, quin Mars Terræ aliquando propior sit, quàm Sol (et idcirco ille quoque imminuit Parallaxin tantoperè) vt est à Mœstlino etiam obseruatum. Quod dixi porrò obseruationes circa Martem hieme factas, extendi id continuè ad principium anni M. D. LXXXIII.
1583 quo aliunde definire Apogæum Solis, eiusque Eccentricitatem cœpit. Ac rem quidem non nihil secus, elapso deinceps quinquennio, definiit; sed res interim hoc loco dicenda, propter extructas subsequendum aliquot annorum Ephemeridas, quas velut primitias suo à Typographeio expressit, & cum amicis communicauit. Cùm igitur existimaret se Poli altitudinem per stellam Polarem exquisitè adeptum, atque idcircò de Æquatoris altitudine foret certus, obseruauit peritè temporis momenta, quibus Sol, seu verè ascendens, seu Autumno descendens, Æquatorem interseraret, siue in ipso Æquatore, pendulisve Æquinoctialibus foret (attendendo pariter Armillis ad Æquatorem compositis, & inquirendo etiam aliquot ante, & post diebus altitudinem Meridianam Solis) ac tum, iis obtentis, supputauit quot dies, horæ, & minuta à verno Æquinoctio in autumnale intercurrerent; cùm sit manifestum ab autumnali in vernum, non intercurrere eadem.) Et quia agnouit veteres lubrica temporis ratione vsos, cùm puncta quoque Solstitialia pari ratione venata sint (scilicet ob penè insensibilem per dies aliquot circumstantes Meridianæ Solis altitudinis, declinationisque adeò, variationem) idcircò tum, vt iam cœperat, ita & perrexit potiùs obseruare Solis transitum per medias Tauri, & Leonis partes; quoniam admotatis consimilibus diebus, horis, ac minutis inter vernum Æquinoctium, & dimidium Tauri; ac inter dimidium Leonis, & autumnale Æquinoctium intercedentibus, ratiocinatus est longè tutiùs, vt de Apogæo, sic de Eccentricitate Solis. Quippe ex Sesqui-Signi alterutrius arcu, & perspecto tempore, quo Sol ipsum motu inæquali percurrere apparet, intelligere, ac determinare licet angulum, qui relictum arcum ad vsque Apogæum ex ipsa Terra dimetitur, ac intercapedinem quoque, quæ est inter Terram, illiusve centrum, & centrum Eccentrici, è quo idem Sol fuerit æquabiliter moueri spectandus. Itaque per id quidem tempus Apogæum Solis in gradu 5. min. 45. Cancri esse censuit, ac habuit Eccentricitatem partium 335. qualium Semidiameter Eccentrici 10000. foret.

Dixi interim illum fuisse certum de altitudine Æquatoris, ob præhabitam ex Polari Stella Poli altitudinem (illa scilicet existente huius ad quadrantem complemento) quoniam deprehendit antecessores omnes in eo fuisse hallucinatos; quòd altitudinem Æquatoris ex vtraque Solstitiali, seu summa, ac ima Meridiana Solis altitudine obseruata, deducerent; differentiam videlicet inter vtramque bipartientes, ac illius dimidium altitudini adiicientes. Siquidem, cùm illi non suspicarentur eam per Hiemem fieri tantam Solis refractionem, vt Sol in ipso etiam Meridie aliquot minutis elatior appareat supra Horizontem, quàm reuerà sit, adeò apparentem per Solstitium hiemale altitudinem pro vera habentes, tum contractiorem æquo fecere altitudinum differentiam, tum Æquatorem habentes intermedium, euexere ipsum æquo altius dimidio illius refractionis additamenti, vnde & fecere tantumdem depressiorem altitudinem Poli. Effectum verò quoque est simul, vt declinationem Solis maximam æquo contractiorem habuerint; ac præsertim Regiomontanus, VVernerus, & Copernicus, qui illam definierant, gr. 23. min. 28 $\frac{1}{2}$, quam ipse tamen minutorum penè trium deprehendit. Et qua quidem ratione deprehenderit, intellectu facile est; videlicet nihil morando brumalem altitudinem, subducto solùm quam (stata Poli eleuatione) habuit altitudinem Æquatoris, ex obseruata per Solstitium æstiuum Solis altitudine; ac residua fuit Declinatio maxima, hoc est vera Tropici, ab Æquatore distantia, grad. 23. min. 31 $\frac{1}{2}$. Quò autem magis appareret erroris causam in Refractione neglectam esse, conferendo bipartitus est ipse quoque quam obseruauit inter summam, ac imam altitudinem differentiam; ac deprehendit similiter, fieri hac ratione declinationem maximam non maiorem, quàm grad. 23. min. 28. quæ vno etiam adhuc minuto diminuenda sit, si nulla habeatur Parallaxeos ratio, quam illi non habuerint, satis inconfesso non est.

Vt verò adhuc vberiùs rem sic se habere 1584.
constaret, cùm sequente anno M. D. LXXXIV. Lenimus Bylouius Georgij Friderici Marchionis Anspachensis apud Daniæ Regem Legatus, rediret naui Regia in patriam, dedit Tycho illi, vt amico veteri, in comitatum, vnum ex studiosis nomine Eliam Olai Mocsianum, summæ industriæ, cum Instrumento idoneo, quo Frauenburgi VVarmiæ in Prussia, vbi obseruarat Copernicus, Poli altitudinem scrutaretur. Is autem perhumaniter exceptus à nobilibus eius loci Canonicis (illi

nimirùm Copernici curam habebant memoriam, vt qui ibidem Canonicatum ex concessione Lucæ Vatzelrodij VVarmiensis Episcopi, auunculique sui obtinuisset; ij, inquam, per mensem, & ampliùs illeic commoratus, locúmque nactus opportunum, altitudinem Meridianam tum Solis interdiu, tum Stellarum noctu sæpe numerò obseruauit; & Sole quidem tum versante in Boreo semicirculo; vt propterea forte refractione immunis. Cùm rediisset, explorans Tycho, quæ ille obseruârat, agnouit idipsum, quod suspicatus fuerat, esse nempe omninò altitudinem Poli Frauenburgi grad. 54. min. 22½. quam Copernicus prodiderat solùm gr. 54. min. 19½. ac mirum ideircò non esse, si Copernicus lapsus fuerit, vt circa summam declinationem, ita circa Æquatoris altitudinem, tribus minutis proximè, ex quibus fuerit etiam Solstitium æquo promotius constitutum. Non est interim reticendum, Eliam, priusquàm rediret, fuisse à memorato Marchione rogatum, (& misso quidem M. Menio Regiomonti Prussiæ Professore Mathematum) vt Polarem Regiomonti altitudinem, pari qua Frauenburgi diligentiâ expenderet, ac re per aliquot hebdomadas præstita, constituisse Polum illeic eleuari grad. 54. min. 43. cùm tamen Erasmus Reinholdus Prutenicas Tabulas ad illum locum referens, fecisset solùm eleuatum (sed Appiano nempe confisus) gr. 54. min. 17. dimidij penè gradus errore.

Sed neque reticendum est, Nobilem Virum Ioannem Hannouium VVarmiensem Canonicum dono per Eliam misisse ad Tychonem Ptolemaicas Regulas, seu Parallacticum Instrumentum, quod Copernicus sua manu fecisse, vsurpasséque perhibebatur. Id prorsus ligneum, abiegnúmque: æquales binæ Regulæ quatuor longæ cubitis: diuisio in particulas 1414. facta. Tycho autem ipsum, non sanè vsus gratiâ, sed in memoriam Copernici, quem vix vnquam sine elogio Eximij, Ingenuis, aut Incomparabilis nominauit, carissimum habuit, & sartum tectum, quasi rem pretiosissimam asseruauit. Iuuat autem hoc loco adscribere versus, quos enthusiasmo veluti quodam, eo ipso die (Iulij scilicet xxiij) quo Instrumentum accepit, tum cecinit, cum in Tabella Instrumento appensa exarari voluit. Ij fuere huiuscemodi.

Is, qualem nec Terra virum per sæcula multa
Protulit, inuidiâ tardans quoque aprima-
quadam
Ipsa sibi vix Astra ferunt per mille recursus,
Tot conuersiones, palisque licet, tôque orbibus
orbem
Tam rapido inuoluant cursu, nec lassa fatiscant.
Ille is, qui Cælo genitus, cælestia terris
Progenuit, sed partu alio, quàm priscæ Pa-
rentum
Fert veterum soboles, Cælo nec forsitan ipsi
Degeneri patria proprios sub imagine vultus,
Sed magis atque magis resurgente, quod omnis
Olympi
Testatur facies, vulgi licet inscia turba
Non videat, quibus rursus lucis cognata Astris.
Ille &, qui Cælo poterat deducere Solem,
Ac prohibere loco, Terrásque inuoluere
Olympo
Et Lunam Terris, Mundique includere
formam,
Ne qua parte tamen, quamuis conuersa, de-
hiscat,
Sed concinna magis, longéque minoribus ipsa
Subsidijs, nunc referat spectacula Cæli.
Ille, inquam, tantus illos Copernicus ausus,
His leuibus Radijs, facili licet arte paratis,
Aggressus tot leges præscribere Olympo,
Astráque celsa adeo vili subducere ligno:
Sustinuit, superûm ingressus penetralia, quod
Quam propè Mortali concessum ab origine
Mundi est.
Quid non ingenium superat? sunt monti-
bus alim
Imposuisse montes congestis, Pelion, Ossa,
Æthniúque testantur, simul his glomerans
Olympus,
Inuenisse ipse alij, nec dum potuisse Gigantes
Corpore prævalidos, sed mentis acumina
inertis,
In Superas penetrare domos. Hic inclytus, ille
Viribus ingenij confisus, robore nullo,
Fustibus his paruis celsum superauit Olympum.
O tanti monumenta Viri! Sint ligna
quamuis?
His tamen inuideat fuluum (si nosceret)
aurum.

Præterea autem, cùm initio Octobris Elegiacum carmen condidisset in Ptolemæi effigiem, quam in Musæo, cum aliis plerisque constituerat; condidisse quoque subinde in effigiem Copernici, allatam forsassis ab eodem Olao: siquidem ea ipsa fuisse dicitur, quam Copernicus sua manu pinxisse è speculo perhibetur. Præterea etiam, cùm Stellæburgum hocce anno, vti iá antè diximus, constructum fuerit, ac in medio illo hypocausto fuerint octo Astronomorum collocatæ effigies, & in iis etiam Copernici, fuisse singulis disticha singularia subscripta. Ne ea verò heic memorem (vti neque ea, quæ per hocce tempus, cùm ad Nobiles ipsósque alios, tum potissimùm ad Falconem Goyum, affinem, amicúmque suum, Virum & Nobilem, & Græcè, Latinéque eruditum misit) neque etiam aliquot alia circa superiorum, inferiorúmque rerum connexionem repræsentatam figuris Hieroglyphicis Philosophorum duorum, quorum alteri Cælestia scrutanti adscriptum fuerit: SVSPICIENDO DESPICIO: alteri Terrestria, DESPICIENDO SVSPICIO (hisce nimirum tam Cælestem, quàm Terrestrem, seu Metallicam significauit Astronomiam) Ne hoc, inquam, loco ista memorem, ac multò minùs inscriptiones varias eidē Stellæ-burgo insculptas, ac illam speciatim QVID ES SIC! appositam depictæ propriæ (in hypocausto scilicet cælestium Orbium Hypothesi: attexere heic solùm iuuat insculptam quadrato lapidi Porphyrio ad faciem portæ interiorem (seu austrum versus) Inscriptionem, quæ hisce verbis, characteribúsque maiusculis expressa fuit.

D. O. M. Posteritatique Sacrum.

Astronomiam Scientiarum omnium antiquissimam & præstantissimam, diu quidem, multisque tentatam, verùm tamen satis solidè constitutam nec à mendis vindicatam animaduertens, & instaurandæ, perficiendæque, varia, eademque exacta adinuenit, construxitque Organa, ad vniuersalis cælestium corporum obseruationes sufficientia, labore, diligentia, impendiisque incredibili, quæ partim præcipua tandem ob causam exædificata arce Vraniburgo, partim hisce temporis, ad constantiorem, & opportuniorem vsum disposuit, vbique, ô inclyta omni æuo successura Posteritas, hunc thesaurum rarissimum, & pretiosissimum, commendans, dicans, consecrans; ut in æterni Dei admiranda cælesti machina, Opificis gloriam, artisque diuinæ propagationem, ac patriæ honorem perpetuò conseruet, nec vetustate, aliòve incommodo collabascere, aut aliorsum transferri vel quocumque modo violari sinat, si nihil aliud, Antiquus saltem Vniuersi vindicem reuerens oculum, Qui ea consilia in hac Insula & inchoauit, & absoluit: hoc monumento posito rogat, & obtestatur TYCHO BRAHE.

Haec, qui hæc legis, facitoque, & Vale.

Videretur posse quoque ad hunc annum referri absoluta magni illius Globi constructio, qui inchoatus primùm Augustæ Vindelicorum fuerat, & exinde in Insulari post sedem inceptam transvectus; verùm quia tametsi Inscriptio ipsum hunc annum præferat, id fuit tamen certo consilio, de quo posteà dicetur, factum; ideò res videtur non incommodè reiici in locum vlteriorem posse. Videretur quoque referenda hîc esse (nisi etiam ad superiorem annum) excogitatio Hypotheseos, Mundanive Systematis ipsi Tychoni peculiaris; quatenùs cùm mense Septembri versaretur apud ipsum Nobilis Vir Ericus Langius, quidam illius famulus nomine Nicolaus Raymarus, Dithmarsus delineatam Hypothesin quampiam in charta obiter vidit, ac sibi quasi à se in angulo Poloniæ quodam excogitatam arrogans, illam vt suam biennio post apud Landgrauium venditauit; vbi & impudenter in Tychonem deblaterans repressus à Rothmanno fuit: Attamen hac quoque de re commodiùs deinceps dicetur. Quare superest hîc additum, cùm duas hoc anno Eclipseis obseruauerit, vnam putà Solis digitorum trium, die Aprilis xx. hora 5. minut. 59. alteram Lunæ, eamque totalem, die Nouembris vij. ab hor. 11. minut. 12. in hor. 15. minut. 0. adnotasse illum circa posteriorem, contigisse eius Medium, non hora 13. minut. 6. vti oportuisset, bipertito tempore; sed horâ 13. minut. 12. vt habetur quidem in Elencho Eclipseon: aut hor. 13. minut. 8. vt in Epistola ad Rothmannum: ad quem scripsit se ratione infallibili inquisiisse ex æquatoria certarum Stellarum remotione à Meridiano: ac præmisit hæc tempora non esse semper æqualia, vt antehac creditum fuerat. Taceo verò quòd cohærenter subnotauit Medium Cassellis obseruatum, debuisse referri ad hor. 12. min. 56. non ad hor. 13. min. 5. quódque Rothmannus ad eum rescribens, confirmauit fuisse errorem obseruatoris VVitichij, qui affirmârit temerè se ex Obseruationibus assumpsisse, & locum Solis, & Ascensionem rectam, Declinationemque dextri Orionis Humeri, vt tempora deduceret; quippe cùm nihil tale obseruatum fuisset. Taceo quoque quod subdidit Henricum Bruceum apud Rostochienses Mathematicum Quadrante non magno orichalcico (quem illi, vt amico pridem dederat) vsum, retulisse Medium Eclipseos ad hor. 13. minut. 4. cùm esse idem Rostochij tempus, quod Vraniburgi deberet, ob nullam, insensibilemve differentiam Meridianorum.

Iam, cùm annus M. D. LXXXV. medius fuerit septem annorum, quibus præsertim in eo 1585.
incubuit, vt ex Venere tam matutina, quàm vespertina, interdiu cum Sole, noctu cum Affixis Stellis comparata, ipsarum Affixarum loca, tum secundùm Æquatorem, quàm secundùm Eclipticam debitè constitueret; idcircò hunc annum delegit, ad quem exactè definiret, quibus locis essent Stellæ quædam præcipuæ, secundùm totum Zodiacum: vt cæterarum deinceps toto Cælo respersarum, vel ex solis earum distantiis cùm ab istis, tum inter se, loca definiri similiter possent. Itaque multùm primùm fuit, vt memoratæ Lucidæ Stellæ supra Caput Arietis Ascensionem Rectam exquisitissimè obtineret, quòd eâ substratâ, quasi fundamento, facilè, foret, velut superexstruere reliquam molem. Nimirùm ad quindecim vsque Considerationes instituit Obseruationum toto septennio habitarum, & partim spectatarum seorsim, partim inter se inuicem per binos annos comparatarum, ex quarum singulis deducta eiusce Stellæ Ascensio; ac ne vllo quidem discrimine, quod vnius minuti excesserit bessem. Constituit proinde Ascensionem rectam Lucidæ Stellæ Arietis grad. 26. min. 0. sec. 30.

Deinde verò ex habita, tum per Armillas Æquatorias, tum per Meridianas altitudines, Declinatione tam huius Stellæ, quàm aliarum aliquot secundùm Zodiacum fusarum; ac obseruatâ aliunde binarum singularum tamen distantiâ, rem aggressus est longè admirabilissimam, totam nimirùm Æquatoris integram ex singularibus arcubus, quos designarent anguli creati ad Polum ex declinationum arcubus, interceptique distantiis inter Stellas geminas secundùm seriem Zodiaci sumptas, & vt incipientes à Lucida Arietis, ita in eandem desinentes. Nempe acceptis primùm quatuor, Lucida putà Arietis, Capite Geminorum inferiore, Spica Virginis, & Lucida Vulturis; arcus Æquatoris ipsis intercepti, ac inuicem iuncti exhibuere grad. 359. min. 59. sec. 58. hoc est integrum circulum duobus tantum secundis minus. Sic acceptis sex, vt putà Lucida Arietis, Calce Borei Geminorum pedis, Corde Leonis, Spica Virginis, Lucida Vulturis, & Prima alæ Pegasi arcus intercepti, iunctique exhi

exhibere grad. 360. min. 0. sec. 9. hoc est integrum circulum, cum secundis novem solummodò ampliùs. Sic acceptis octo, nimirum Lucidâ Arietis, Oculo Tauri, Capite Geminorum inferiore, Cordе Leonis, Spica Virginis, Borea simistræ manus Ophiuchi, Lucida Vulturis, Prima alæ Pegasi, arcus intercepti, junctique exhibere gradus 359. min. 59. sec. 56. hoc est integrum circulum, deficientibus non ampliùs, quàm quatuor secundis. Quod profectò, nisi miraculi loco, hac in praxi habeatur, nihil est, quod habendum miraculo sit.

Denique, cùm ex habitis Ascensionalibus differentiis, nihil facilius fuerit, quàm ex supposita Ascensione Lucidæ Stellæ Arietis, Ascensionem rectam cuiusque harum Stellarum deducere; facile quoque deinceps fuit, ex habita cuiusque Stellæ Ascensione, & Declinatione, ac supposita maxima, quæ est anni dicti, Declinatione Eclipticæ, cuiusque Longitudinem, Latitudinémque obtinere. Vt verò aliquantò ampliorem, quàm Stellarum novem mox nominatarum exhiberet Catalogum, duodecim quoque alias adhibuit secundùm ductum Zodiaci, neque ab Æquatore procul dissitas, quarum loca similiter, tum secundùm Eclipticam, quàm secundùm Æquatorem definiit. Cùm præterea illud porrò sit quod comprobare etiam voluit, esse Stellarum limites respectu Æquinoctialium punctorum certe perfectos, idque istar Copernici, ex Virginis Spica (cuius non aliunde supposuit, sed ipse speciali ratione præhabuit latitudinem) tum non erit fortè incongruum eiusmodi Catalogum, hunc in locum inserere, quòd habere hoc quasi fundamentum totius Astronomiæ ab ipso restitutæ possis. Is igitur cum præmisso hocce titulo sic se habet.

TABELLA

EXHIBENS XXI. PECVLIARIVM Stellarum per singulos Zodiaci Asterismos hinc inde collocatarum vera respectu Æquatoris, atque Eclipticæ loca, ad annum M. D. LXXXV. *completum cælitùs deducta; vt ex his reliquarum Fixarum, tum etiam Planetarum quovis in situ obseruentur Apparentiæ.*

NOMINA STELLARVM.	Ad Æquatorem. Asc. Recta. gr.	min.	Declinatio. gr.	min.		Ad Eclipticam. Longitudo. gr.	min.		Latitudo. gr.	min.	
Prima ♈	22.	44	17.	14.	B.	27.	24.	♈	7.	8½	B.
Lucida ♈	26.	0½	21.	28½	B.	1.	53.	♉	9.	57.	B.
Boreus oculus ♉	61.	8	18.	22.	B.	1.	40.	♊	2	36½	A.
Oc. ♉, Aldebara	63.	3½	15.	56½	B.	4.	0.	♊	5.	31.	A.
Calx Pedis ♊	85.	29½	22.	58½	B.	29.	31½	♊	0.	13.	A.
Lucidus Pes ♊	93.	24½	16.	40½	B.	3.	18.	♋	6.	48½	A.
Inf. Cap ♊, Pollux	109.	58	28.	57½	B.	17.	30½	♋	6.	38.	B.
Asellus Boreus	124.	44½	22.	51½	B.	1.	44.	♌	3.	9.	B.
Lucida Colli ♌	149.	13½	21.	58½	B.	23.	46.	♌	8.	47.	B.
Cor ♌, Regulus	146.	33½	13.	37½	B.	24.	4½	♌	0.	26½	B.
Tertia Austr. alæ ♍	185.	8½	0.	51½	B.	4.	22½	♎	3.	30.	B.
Spica ♍, Arista	197.	52½	8.	56½	A.	18.	3	♎	1.	59.	A.
Lanx Borealis ♎	223.	43	7.	48½	A.	13.	35½	♏	8.	35.	B.
Bor. man. Ophiuchi	238.	11½	2.	33½	A.	26.	51.	♏	17.	20.	B.
Cor Scorpij	241	4½	25.	23.	A.	4.	0.	♐	4.	27.	A.
Media Capitis ♐	280.	0	22.	13.	A.	9.	15.	♑	0.	49.	B.
Luc. Vult. Aquilæ	292.	37½	7.	51½	B.	25.	56.	♑	29.	11½	B.
Præced. Caudæ ♑	319	15½	18.	24½	A.	16.	1.	♒	2.	26.	A.
Sin. Humerus ♒	317.	24½	7.	18½	A.	27.	38.	♒	8.	41.	A.
Prima Alæ Pegasi	341.	2½	13.	0½	B.	17.	44.	♓	19.	26.	B.
Luc. in connexu ♓	25.	8½	0.	44½	B.	25.	44½	♈	9.	4½	M.

Heic, cùm nihil necesse sit cætera adscribere obseruata, vt distantiam Stellæ Polaris à Polo grad. 2. minut. 56. sec. 20. ac eiusmodi alia: At prætereire tamen non decet obseruata circa Cometam, qui hoc anno, ac mensibus Octobri, Nouembrique apparuit. Is certè tantò magis dicendus, quantò non Caudam, Barbamúe apparuit; neque etiam aliam appendicem, qualem alij ferè, exportentem exhibui

exhibuit (nisi quòd semel, ac iterùm visus est radiolum spithamalem emittere) verùm rotunda specie Crinitus circum, Comatusve, hoc est, verè apparens Circatusve fuit. Tycho igitur, qui illum vidit primùm die Octobris xviij. fuisse eum dicit obscuro, raro, & nebuloso lumine, ac fuisse illi nebululæ, quæ Præsepe Cancri vocatur, totâ sua formâ quam-simillimum; nisi quòd aliquantò major per dies primos videbatur. Stellam quidem Ioui, quam proxime parem, sed præ obtusa tamen luce, fuisse ægrè conspicuam, nisi quòd fuit sub medium, luminis paullò compactioris. Rothmannus, qui ipsum Cassellis à die vsque octaua vidit (sed nimirùm nubes, ac pluuiæ Cæli conspectum Vraniburgi ab initio penè Octobris eripuerant) apparuisse dicit in modum Halonis circa Stellam aliquam; fuisse ait parem, aut etiam majorem Venere, cùm maxima appareret deprehensa non facilem, nisi à sciente præmonstraretur, compactiùs mediumque, quasi Stellam quartæ magnitudinis extitisse. Addit circa viii. Nouembris, cùm jam paullatim euanesceret, persimilem fuisse illi in Cancro Nebulæ; idque de forma, & colore confirmat Tycho circa diem iv. tametsi jam foret aliquantò minor; cùm & deinceps decrescere pergens, circa Nouembris medium penitùs euanuerit.

Quo die Rothmannus primùm vidit, in Cauda Ceti extitit; quo primùm Tycho, prope linum Australioris Piscis jam fuit. Prætergressum deinde ait totam Arietis Constellationem, ac Tauri dorso superato, desiisse non longè à Pleiadibus; vt quas latitudine quidem excesserit, at longitudine tamen non fuerit assequutus. Vt specialiùs autem cursum definiamus: Rothmannus die octaua Octobris, ac hora xj. cum minutis quinque, Cometam ex obseruatione reposuit in grad. 23. min. 9. Pisciũ, cum latitudine Austrina grad. 15. min. 52. (Literæ Land-grauij habent sex, & octo minuta ampliùs.) Die autem viii. Nouembris, hora x. cum semisse, in quam obseruatio eius desinit, in gr. 16. min. 17. ♉ cum Borea latitudine grad. 7. min. 16. Tycho autem ad diem Octobris xviij. ac horam x. cum quadrante, tribuit illi locum in gr. 15. min. 19. Arietis, cum latitudine Austrina gr. 3. min. 50. Ad diem verò Nouembris xij. ac horam ix. cum triente, tribuit in gr. 18. minut. 40. ♉ cum Borea latit. gr. 8. min. 6. Ex quibus licet intelligi cequis præter-propter Cometæ ductus fuerit, cequaue magni Circuli portio, quam ille motu suo descripsit. Is quippe fuit graduum proximè 60. & eo quidem motus decremento, vt cùm initio vlura duos gradus, ac bisseni diurni peragerer; sub finem non conficerit, nisi gradus circiter dimidium. Præter-propter interim dico; quoniam adnotatum à Tychone fuit, illum circulum, qui Æquatorem intersecuit in gr. 14. min. 55. à verno Æquinoctio, & Eclipticam in grad. 27. minut. 18. Arietis, variabilem habuisse ad vtramque horum circulorum inclinationem. Quippe cùm ea initio foret respectu Æquatoris graduum 45. min. 28. & respectu Eclipticæ grad. 23. min. 17. ita tamen sensim decreuit, vt sub finem fuerit respectu illius, gr. 44. min. 19 respectu istius gr. 21. min. 14.

Quod superest, nullam Cometæ Parallaxin Rothmannus tribuit; ac id ex aliquot dierum obseruationibus comprobat: vnde & illum euehit ad vsque Sphæram, regionemve Saturni. Tycho autem non omnem quidem Parallaxin denegat, sed penè tamen insensibilem tribuit; quando, vt ea interdum minuti vnius visa est, ita & aliquoties comprobata est dimidij duntaxat minuti; idque tum cùm esse debuisset minutorum 48. si vel tantum propè, quantum ipsa Luna extitisset; quo factum est, vt nisi supra Solem, saltem non longè infra reponendum censuerit. Notatu dignum interim est, quod insinuat alicubi, esse potuisse illum Cometam, reuerà, ac in se caudatum, quemadmodum cæteros; verùm, quia in ipso propè Solis oppositu versabatur, Terrâque intercepta existente, fusa in partem à Sole auersam cauda, vltra ipsum Cometæ caput in directum protendebatur, capitque eius axem tegebat; ideò euenisse, vt tota, extremo non-nihil latiore, appareret quasi circumposita capiti; sicque diuersum à cæteris Cometæ speciem fecerit, non re, sed ad sensum duntaxat.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA, LIBER TERTIVS.

1585. Is, quæ aliunde, præter Tychonis obseruationes, hic assumo, occasionem facit commercium, quod per literas institutum ex nato hoc Cometa fuit Tychonem inter, & Land-grauium, ac simul eruditum, cordatúmque virum Christophorum Rothmannum Bernburgensem, quem Land-grauius assumpserat in Mathematicum adsciticium, ac vt præesset tribus Studiosis, quos alebat Cælestibus obseruationibus peragendis. Scilicet, cùm primùm Cometa apparuit, versabatur Land-grauius Rotenburgi, ibique à Rothmanno Cassellis relicto literas accepit, quibus apparere Cometam admonitus fuit. Dies erat mensis 22, cùm ipse Land-grauius Cometam spectauit, & ductis per ipsum, pérque Affixas quasdam lineis, iisque in Globum proprium translatis (neque enim alia Instrumenta ad manum erant) censuit illum esse in gradu 21. Arietis cum gradibus quatuor latitudinis Austrinæ. Postridie ergo literas dedit ad Henricum Rezouium, Regium in Holsatia, & adiunctis Prouinciis Vicarium, ipsiúsque Tychonis affinem, quibus illi, cætera inter, istius Cometæ apparitionem significauit, ac petiit, vt à Tychone, suo nomine salutato, obtineret, indicarétque ecquid ab eo de Cometa obseruatum fuisset. Scripsit subinde ad Tychonem Ranzouius, misso literarum Land-grauij exemplo; quod cum datis à Parente, Gerardus Ranzouius eius filius, & magnificæ Cronebürgicæ arcis recens à Rege in vicino Selandiæ littore præfectus, ipsi reddidit, cum Tycho in Aula apud Regem foret. Delectauit miré Tychonem opportuna adeò occasionem nactam communicandi cum Principe tanto, ac tam benemerente de rebus Astronomicis; Quo factum est, vt ipsemet, destinato vno ex suis Studiosis, scripserit ad Land-grauium, sed Kalendis iam Martiis
1586. anni M. D. LXXXVI.

Adiunxit porrò literis Cometæ historiolam, vna cum locis ad dies varios quà obseruatis, quà deductis, eámque ratiocinio de insensibili, aut perexigua Parallaxi; ac simul petiit; quas Land-grauius tum de hoc, tum de aliis antecedentibus Cometis, atque etiam de Noua Stella obseruationes peregisset. Neque hoc solùm, verùm etiam quas haberet obseruatas perpetuorum Siderum inter distantias, Meridianásque altitudines, pari pollicitus vicissim. Et quia Land-grauius suis ad Ranzouium literis significarat se instructione Pauli VVitichij confici curasse pare orichalcho tum horizontalem Quadrantem, tum Sextantem bicubitalem ea ratione diuisum, vt ad quadrantem vsque minuti partem exhiberet; ideò adiecit Tycho, VVitichium illum ante quinquennium penes se fuisse, addidítque Organorum suorum diuisionem, & fabricam; ac se nihilominus, ne ille suggesserit porro formam sextantis, quem tum habebat, cuius penitus edendum non foret, quàm aliud animo conceptum, ac deinceps elaboratum, quem illi quoque indicarat. Quin, vt Land-grauius rem perciperet, Iconem ad eam hanc noui Sextantis misit, ac simul etiam Vraniburgi, Armillarúmque Æquatoriarum, quippe sensim de Mechanica Astronomiæ parte Librum cogitans, cælari iam curarat Instrumentorum aliquot figuras. Misit quoque etiam ad faciendum suorum Instrumentorum fidem, Solarem Ephemeridem, quam explorare Land-grauius posset; admonitum modò, vt Refractiones caueret, nullamque haberet Parallaxem, Declinationem maximam 23. graduum, & 31 ½ minutorum supponeret, ac altitudinem Æquatoris non ex Solstitiali vtraque altitudine, sed ex sumpta per Polarem Stellam Poli altitudine æstimaretur. Subiecit postremò mittere se velle per charum, fidúmque domesticum Petrum Iacobi, Studiosorum vnum, ex quo, vt sciret rerum omnium tam Astronomicarum, quàm Pyronomicarum particeps, plura longè addisceret, quàm ex datis literis posset, daret, & eidem ad se redeunti concredere posse, si quid attineret.

Literis Tychonis acceptis, dici non potest quanto gaudio perfusus Princeps fuerit. Rothmannum illicò accersiit; ac nihilominus illi noluit acceptum de Cometa scriptum, quin ille suum attulisset, vt vtriusque obseruationes simul inspici, conferríque inuicem possent. Vbi autem illæ expensæ, ita consentire deprehensæ sunt, vt minutis vix dissiderent; mira fuit tam Principis, quàm Mathematici exsultatio; cœpitque Princeps, vt Tychoni exoptare Cælum Australius, ac pari se

se Organa sua eo ipso cariora habere, & commendare industriam sui Automatarij Iusti Byrgij, quem indagine, quasi alterum Archimedem dixit. Iussit Petrum illa explorare, vt de ipsis referre ad Tychonem posset, ac mandauit simul exscribi, quae de Noua Stella obseruarat, quaeque obseruata circa Fixas habebat, & tam quidem prioribus, quàm posteriorum Instrumentis. Rescribens autem professus est nihil posse exquisiti de Cometa Anni M.D.LXXVII. mittere; quòd tum destitutus Mathematico, nihil exactè obseruare de eius Parallaxi potuisset (& Rothmannum certè penes se ab vno, alteróve anno duntaxat, habebat) quod spectaret ad nuperum, mittendi curam Rothmanno commisit. Commisit verò etiam curam praescribendi vberius, quae praecipua quaedam suis literis attigit, vt de varia Affixarum Latitudine, etiam in aliquibus ad dimidium gradus; de comprobata methodo inquirendae Poli altitudinis per circumpolares Stellas; & de obseruatis Refractionibus, ac speciatim in Venere, quae aliquando occidens, & duobus gradibus visa sita, pene horae quadrante, quasi Stationaria apparuerit, ac penè momento deinceps euanuerit. Denique autem rogauit Tychonem, vt vellet ipse quoque suas obseruationes impertiri.

Praeterea autem satisfecisse Rothmannum Land-grauij votis, ac misisse Tractatus sui, quem de Cometa instituerat, priora quinque Capita, tribus reliquis nondum absolutis (is est, quem Snellius post-modum cum sua Cometae Anni M.DC.XVIII. descriptione in lucem misit.) Scripsisse, suppositam fuisse Obliquitatem maximam graduum 23. min. 30. ac Poli altitudinem ex circum-polaribus Stellis deprehensam grad. 51. min. 22. Refractionem Solis speciatim non obseruatam ascendere ad vsque 30. grad. altitudinem; neque fieri ad Horizontem vltra quadrantem, aut summum gradus. Non videri, excepta vaporum regione, diuersitatem Diaphani inter aerem, aetheréamque aliquam esse. Deprehensum fuisse à se contra aliorum traditionem, Stellarum latitudines pro mutatione Eclipticae variari. Expetere se Obseruationem Eclipseos Lunaris, quae contigerat ante duos annos, si peracta quidem à Tychone foret, ad inueniendam differentiam Meridianorum: si minus, id venandum esse ex obseruata vtrobique Lunae altitudine, vno, ac eodem die, aut diebus non multum distantibus, ac vnà habita Parallaxeos ratione. Non parum sibi laboris fuisse in corrigendis Instrumentorum defectibus, quos Wittichius satis non praecauerat, & pleraque alia. Haec, inquam, praetereo, & adnoto potius, cùm Land-grauius rescripsisset, remisissetque Petrum ad Tychonem, à die Aprilis XIV. fuisse illi deinceps tantam responsi accipiendi impatientiam, adeò vt literas non modò iteratò die Augusti XVI. sed tandem quoque die Octobris XIV. dederit, & Rothmannus quoque suas interposuerit, quibus et testatum voluerit esse diem, quo non aliud Princeps de responsione rogauerit, exegeritque excusationem ex ipsa locorum intercapedine texere. Adiecit autem se deprehendisse altitudines Meridianas exterius acceptas vno minuto abundare, ob perpendiculum non exquisitè collocatum.

At verò ipse Tycho, cùm posteriùs scripsit, remoram non modò in intercapedinem contulit, ob quam non alia exhiberetur literas mittendi occasio, quàm per Mercatores Vere, & Autumno ad Francofurtenses Nundinas pergentes; sed etiam in solum casu quodam obstaculum, quo Mercatori ad Nundinas autumnales discedenti, dare literas, vt statuerat, non potuisset. Id autem ex eo contigit, quòd cùm per id tempus ipse Regis Socer Vdalricus Megapolensis Dux, vnà cum Elisabetha coniuge, & fratris filio Duce Sigismundo, versarentur in Dania, voluerunt illis ipsis diebus, quibus tradendae literae erant, Vraniburgum inuisere, ac spectare coram tùm Astronomica Instrumenta, tum apparatum Pyronomicum, (quippe ipse quoque Vdalricus à multis annis deditus Chymicis studiis fuerat) & deducente quidem ipsa Daniae Reginae Sophia, quae parentis imitatione iisdem studiis delectari, bis hoc anno mare traiecit, vt Tychonis Laboratorium, ac ipsius contemplaretur, ipsi alioqui quibuscumque in Aula potuit officiis fauens. Et conscriptae quidem fuere literae Tychonis ante anni finem (quidem Rantzouius scribens ad Tychonem sequentis initio, testatus est se accepisse illarum simul, ac superiorum, & scriptarum quoque à Land-grauio exemplum) verùm illas, nisi occasione vernalium Nundinarum insequentium (quibusdam interim interiectis, adiectisque) non misit.

Inter caetera verò insinuauit esse se in ea opinione, vt omnes Cometae supra Lunam sint, prout quotquot caeteros visos, obseruatosque deprehendit: spem autem fecit transmittendi exemplum Operis Cometici, quod tum adornabat ad praelum. Significauit inter distantias Stellarum ad se missas, ac suas, nihil intercessisse sensibilis discriminis, quòd altitudines verò Meridianae duobus minutis abundarent, causam coniecit, quòd aut pinnacidia, aut perpendicula non fuerint rectè constituta. Quòd longitudines, latitudinésque ex globo desumptae non satis exactè quadrarent, Mechanicae praxeos imperfectionem causatus est; quòd autem calculo deductae, quinque, aut sex minutis antecederent, causatus est imparem huic tanto negotio Horologiorum fidem. Docuit vt ipse proinde, non per Horologia, aut Lunam, sed per Venerem interdiu, noctúque conspectam aggressus Stellarum restitutionem foret, similiterque obiter Martis Acronychi, quem Terrae propiorem tertia ferè parte obseruasset, quàm Solem, neque praeterita variationem latitudinis Stellarum à se animaduersam. Cùm verò autem mitteret: *Peto*, inquit, *à tua Celsitudine, quibus possum precibus, vt obseruationes has nostras nemini communicare velit, cauereque, ne publicae fiant, praesertim quantum ad Fixarum Longitudines, Latitudinésque attinet, quas eo ipso etiam peculiari charta seorsum notari curaui. Nouit enim tua Celsitudo quanto optimè quan-*

tum

tum temporis, laboris, diligentiæ, & sumptuum requiratur, antequam ad huius rei exactam cognitionem peruenire liceat. Et sanè nulli alteri in tota Germania, vel alibi, cuiuscunque esset conditionis, hac mea inuenta communicarem; suppressique ea hactenus, quamuis à multis hoc nomine sollicitatus. Plerique enim, cùm nihil per se egregij in his præstare valeant, alienis inuentis, & laboribus, sese ornare, eáque pro suis venditare, non sine graui authoris iniuria non erubescunt. Quæ verò misit, ea fuere I. Collatio locorum Stellarum xxiv. ex globo Principis desumptorum, cum deductis per calculum, ex assumptis datis. II. Distantiæ xlviij, inter varias Stellas Sextantibus ipsius Tychonis Astronomicis exploratæ. III. Altitudines Meridianæ Fixarum xcvj. eiusdem Quadrantibus proximè elapsis annis obseruatæ. IV. Longitudines, Latitudinésque Fixarum lij. ex Obseruationibus accuratis ad initium anni M.D.LXXXVII. deductæ cum calculis tam Alphonsino, quàm Copernicæo, vt discrimen pateret, adiunctis. V. Loca singulorum septem Planetarum ternis diebus Ianuarij eiusdem anni obseruata, vnà cum iisdem calculis adiunctis.

Ad Rothmannū autem rescribēs, tum alia attigit, tum supplementum de Cometis, ac obseruatam denuò Poli altitudinem petiit. Miratus est declinationem Eclipticæ maximam habitam ab ipso duntaxat minutorum 30. supra gradus 23. quod ex Landgrauianis obseruationibus habita ratione Parallaxeos, maior proximè sesqui-minuto eueniret. Edisserit Cælestia spatia fluida esse, non solida; ac esse aëreum, ætheréumque Diaphana diuersa Refractionem in Sole 30. gradus alto, dimidij adhuc minuti fecisse; in Horizonte verò (non habita etiam ratione Parallaxeos, quæ ipsi quidpiam detrahat) minutorum 18. Multus fuit circa variatam Fixarum latitudinem, ratiocinando scilicet, cùm Eclipticæ obliquitas ab vsque Timocharidis, Hipparchi, & Ptolemæi temporibus, viginti plus minùs minutis decreuerit, & Ecliptica ad Æquatorem admota, Stellæ v.g. ad Tropicum Cancri, æstiuúmque Solstitium Boreales, augeri latitudine totidem minutis debuerint, Australes verò totidem minui (ac proportione, versus puncta Æquinoctialia procedendo) idipsum factum obseruari. Castorem enim, v.g. Borealiorem iam esse minutis 19. Pollucem 17. Cor Leonis 16. Spicam, quæ olim antè, nunc post Æquinoctium autumnale est, vix quicquam decreuisse; atque ita de cæteris. Ac tametsi aliæ sint Stellæ, quæ oppositum arguere videantur, pleraśque tamen corrigi, redigive in ordinem posse, vt Oculum Tauri, & Lucidam Aquilæ, solúmque esse Canem maiorem, cui tricenis gradibus adaucto, cum tantundem esse minutus deberet, manus adhiberi medica non valeat, nisi coniecto in transcriptores vitio: neque debere ex hac Stella fieri cæteris præiudicium. Lætatus est, deprehensum esse in perpendiculo minuti vnius errorem; quòd enim missæ Declinationes duobus minutis abundarent, ideò factum esse, quòd Stellarum altitudo habita vno minuto maior, & Æquatoris vno [illegible] fuisset: vt putà, quòd Poli correcta altitudo minutorum, non 20. sed 19. supra gradum 51. foret. Subscripsit circa negotium obseruandi ex Luna Meridianorum differentias, & maximè quidem circa nonagesimum gradum; ac verè interim circa Eclipses Lunæ totaleis, & cum mora, admonuit, vtilius discerni tempus ingressus corporis in umbram, & primi egressus ex eadem, quàm primi initij, ac finis vltimi momenta. Denique, vt alia reticeam, Copernicum ita commendauit, vt non inferiorem Ptolemæo habuerit; imò etiam in Hypothesium concinnitate longè superiorem: ac pleraque absurda, quæ ex ea deduci solent, excusat. *Sed non est*, inquit, *huius loci copiosius de his disserere: ea verò aliquando, Deo volente, latius in Opere nostro Astronomico examinabimus, & fortè aliam Hypothesium rationem, quæ nec Mathematicè, nec Physicè absurda videbitur, & contra ipsa artis principia non peccet, in medium adducemus.*

Sub anni finem depingi se à Ioanne Gemperlino secum Augustâ deducto voluit, ac cælari etiam sequente statim anno effigiem in magni Quadrantis orichalcici [illegible], quæ alia etiam exhibet ad Musæum, Obseruatorium, Laboratoriúmque, vt est [illegible] dictum, spectantia. Expressa autem illic habetur effigies *tantâ solertiâ, tamque compendiose*, inquit ipsemet, *vt vix similior dari possit.* Quem verò Torquem collo appensum [illegible] Elephantis castellum dorso gestantis insculpto vides; id insigne est Equitum, quo Nobiles Dani, & de Republica præcipuè bene meriti à Rege donantur, quoque [illegible] Tycho donatus à Friderico fuerat: [illegible] Christianus postea album torquem, [illegible] que aureum cum sua effigie illi dedit, [illegible] posteà loco dicetur. Insequente porrò [illegible] morato anno, qui fuit M.D.LXXXVIII. [illegible] buit Tycho potissimùm in absoluendo, & typis mandando suo illo Opere de Cometa ante annos decem conspecto. Nam postquam quidem Cometa euanuit, Tractatum [illegible] instituit, Capitibúsque nouem ea compositus fuit, quorum argumentum, [illegible] superiùs iam retulimus; verùm deerat [illegible] Caput decimum, quo cæterorum obseruationes, opinionésque de eodem Cometa continebat expendere. Hoc ergo demum [illegible] temis quotquot nancisci licuit de ipso libellis, aut schedis, id absoluit Caput, & [illegible] ea solùm aliqua circa cætera intelleximus [illegible] quidem intacta præsertim reliquit assignata Stellarum loca, & quæ varia ex iis [illegible] Cometæ attribuerat; quòd licet fuisset [illegible] ceps tamatus Stellarum loca exquirere; discrepantia tamen deprehensa adeò [illegible] fuerit, vt loca Cometæ nihilominus [illegible] ta ad sensum prodierint; ac Parallaxis [illegible] simùm eadem semper constiterit, neque [illegible] necesse fuerit plenum laboris calculum [illegible] tare. Licet porrò hoc decimum Caput [illegible] de prolixum extiterit (quippe ipsum [illegible] nouem præcedentia [illegible]

noluit tamen ipsum in plura partiri, ne hic Liber, quem inscripsit secundum *de Mundi ætherei recentioribus Phænomenis*, Capitum numero excederet alium, quem de Noua Stella absolutum diuisúmque in totidem Capita (sicte modum absolutum) habebat, & Priorem isto haberi, tametsi posteriùs edendum, volebat. Enimverò, cùm istud Caput eius esset molis, vt duò secundam Libri partem indigitaret, ipsum idcircò in duo membra distinxit, inque eorum priore obseruationes, opinionésque Authorum qui Cometam supra Lunam constituerunt, & in posteriore illorum, qui infra, in examen vocauit.

Ac in priore quidem commemorati habentur quatuor, quorum primus ipse Landgrauius, qui vnà cum relatis antè literis, obseruationes miserat, hoc est, Cometæ Azimutha, altitudinésque acceptas horis variis, diebus Nouembris xj. xvj. xvij. xx. xxj. xxiv. xxv. xxx. & diebus Decembris j. ij. iij. v. ac xxx. quo Caudæ longitudo redacta fuit ad quatuor gradus, quæ die Nouembris xvj. fuerat graduum septemdecim, cum summa latitudine graduum sex, & semissis. Ex hisce autem azimuthis, altitudinibúsque variè comparatis, eduxit Tycho, tametsi Landgrauius, tum Mathematico destitutus, non quasi omninò exquisitè obseruitasset, nihilominus nullum fuisse tempus, quo non Cometa se superiorem ipsa Luna prodiderit. Secundus Michaël Mœstlinus, Tubingæ id temporis Mathesios Professor, cùm priùs esset Diaconus Backnangi. Is captatis Cometæ locis, & ijs quidem illius Caput binásque Stellas intercipiente, deduxit Cometam, aut nullam, aut perexiguam Parallaxin habuisse: Tycho verò probauit quidem conclusionem, sed quam ipse potiùs ex obseruatis Mæstlinianis deducere potuerit, ob Stellarum loca à se restituta, quàm ille potuerit, ea loca supponens, quæ Prutenicæ Tabulæ à veris abludentes præscribunt. Mirè interea commendauit virum occasione solertiæ, quam testatus est, orbem inuestigans circa Sphæram Veneris in Copernici Hypothesi, secundum quem foret Cometa traductus. Tertius Cornelius Gemma, qui Cometæ quidem minorem, quàm Lunæ Parallaxin tribuerit: at non iuxta obseruationes crassiores, neque id probanteis; verùm quòd variatio distantiæ in gradibus variis altitudinis à Manu Antinoi, die Nouemb. 10. ab Equuleo, die Decembris secunda; ab Ore; & à penna alæ Pegasi, die xiij. quòd, inquam variatio huiuscemodi visa fuerit minor, quàm si Cometa, vel in ipso Lunæ orbe extitisset; vnde & in orbe Mercurij reponendum censuit. Quartus Helisæus Roeslinus, qui Gemmæ obseruata supponens, eiúsque placitis adhærens, Cometam, vt ille, retulit ad Mercurij Sphæram, & aliunde etiam Super-lunarem probauit, ex motus regularitate, proportionéque illius certa; ex proprietate luminis à flammeo diuersi; ex durationis diuturnitate, aliísque eiuscemodi.

In posteriori sunt longè plures; sed in iis tamen quatuor, qui etiam se rem demonstrasse ex obseruationibus putarunt. Inprimis Taddæus Hagecius, qui & Cometam Radio obseruauit, & se reperisse eius Parallaxin credidit vltra gradus sex, ac elatiorem supra Terrā Semidiametrorum terrenorum non ampliùs octo: tametsi ex ipsiusmet obseruationibus constet Parallaxin Cometæ insensibilem fuisse, vnde & posthac dum, vt meliùs expensa, sententiam correxit, quippe calculo rem deducens qui priùs, vt Gemma, ac Roeslinus ex globo solùm deduxerat. Deinde Bartholomæus Scultetus, qui tum Parallaxin deduxit graduum quinque, & ampliùs, tum distantiam à Terra Semidiametrorum nouem; sed nempe ex datis mentis falsis; vtcumque scrupulosus fuerit in supputandis etiam millaribus, & passibus, singulæ durationis diebus, ac horis. Tertiò Andreas Nolthius, qui ex falsis etiam datis Parallaxin plusquam graduum quinque, & distantiam à Terra Semidiametrorum ferè nouem deduxit. Quartò Nicolaus VVincklerus, qui commentatione inepta Parallaxin tribuit 7. penè grad. in altitudine grad. 40. & distantiam octo Semidiametrorum. Cæteri sunt Ioannes Prætorius, qui de Noua Stella rectè, de Cometa perperam sensit. Marcellus Squarcialupus, qui verè quidem æthereum, at non alia obseruatione, quàm oculari Cometam fecit. Simon Grynæus, qui obseruationibus ieiunissimis se rem confecisse putauit. Conradus Dasypodius, qui nihil aliud est, quàm Astrologica nugatus vti. & Georgius Henischius, Nicolaus Bazelius, Valentinus Steinmetzius, Ioannes Hutenius, Theodorus Graminæus: qui aliquas quidem, sed pauculas tamen obseruatiunculas prodiderunt; cùm & penè idem de Daniele Cythræo, déque cæteris, qui Theologicè de Cometa scripsere, videatur sentiendum.

Hisce porrò omnibus cū sua obseruata, tū ex iis deducta opposuit; ac id interim memorabile manet, quod Keplerus ait, Braheum primum demonstrasse esse Cometas supra Lunam ex Parallaxibus diurnis. Aliqui-ne interdum infra Lunam sint, alia quæstio est: sed ipse nihilominus esse omnes supra constanter defendit. Et ne quis Ioannis Regiomontani, aut Vogelini obseruationes opponeret, *Quo ille*, inquit, *loco habenda veniant, & quantum illis tribuendum sit, opportuniore loco vberiùs declarabo. At saltem hoc breuiter indicabo: Vogelini data, è quibus Parallaxin eruere conabatur, non fuisse exacta; & Regiomontanum potius Aristotelica authoritate inductum, Parallaxin sex partium Cometæ anni M. CCCC. LXXV. assignasse, quàm quòd è certis obseruationibus eam fuisse tantam citra omnem dubium expertus sit. Nec enim Mathematicè è certis obseruationibus rē omnem, vt decuit, demonstrauit.* Repetit subinde se commodiore locos ostēsurum; sed nusquam tamen ostensum extat; vti neque id declaratum, quod declaraturum se in Epilogo huius Operis aliquoties recepit, de Materia, Causisque, & de Effectibus, Præsagijsque Cometarū: sed Epilogū nēpe Operis,

intellexisse videtur non Libri huius conclusionem, verùm quam fuit appositurus ad calcem Libri insequentis, seu Tertij, quem Tractationi de Cometis aliis à se obseruatis destinârat. Id quippe, vel illud satis indicat, quod in prima Libri Conclusione habet, cùm de Materia, & Causa Nouæ Stellæ agens: *Nostram quoque*, inquit, *hac de re censuram non huic loco, sed iuxta totius huius operis, quod de Nouitijs Cæli Phænomenis agit, Epilogum vniuersalem, postquam Cometarum quoque aliquot præcedentibus annis animaduersorum considerationem Astronomicam pari diligentia examinâro, manifestare decreui.* Et statim, *Conuenientiùs itaque eum in locum, circa videlicet totius Operis finem, vbi aliorum de Cometarum generatione sententias recitauero, earúmque insufficientiam, & enormitatem ostendero, atque nostræ de his assertioni viam præparauero, hoc negotium differemus.* Et rursus, *Vnde quoque, cur Stella hæc Noua, licet ex eadem materia consumptioni non obnoxia, qua Galaxia, quæ perpetuo eadem manet, constiterit, dissolutioni nihilominus obnoxia fuerit, rationes vberius adducam; cùm simile quid in ipsis quoque Cometis vsu veniat.* Nempe iam antè edixerat: *Cometas quoque, vt plurimum iuxta Galaxiæ territoria conformari, eorúmque, vel dum hæc transeunt, paulò lucidiores, apparentiorésque deprehendi.* Prætereo autem quod de Cometis cum Thaddæo agens; *Quæ*, inquit, *ad causas Astrologicas generationis Cometarum attinent, nihil aliud habeo, quod dicam, quàm quod planè cum illis sentiam, Cometas ex influentia constitutionum peculiarium Planetarum nullatenus procreari, nec-dum, vt inde prædici possint, sed supernaturalem, & Metaphysicam esse eorum productionem de qua in Epilogo huius Operis meam sententiam vberius exponere institui.* Item quòd posteà, *Nullatenus*, inquit, *cum illis sentio, qui hisce secundarijs Stellis, quas Meteororum loco frustra reputant, omnem vim, & efficaciam derogant. Videntur enim hi peccare contra communiter receptum axioma, quo asseritur Deum, & naturam nihil frustra efficere; sed de hoc negotio in Epilogo huius Operis, &c.* Quæ subinsculè solùm refero, vt liceat cuicunque, quæ eius sententia esse potuerit, subodorari.

Hisce ergo dimissis; cùm ad Rotmannum scribens dixisset se forte Hypothesin aliam, quàm Ptolemaicam, aut Copernicanam in Opere suo Astronomico introducturum; pollicitationem deinceps amouit: cùm caput de Cometa Octauum, accuratiore cura adornans, inseruit in ipsum quam meditatus Hypothesin (seu Orbium cælestium, ac totius Mundi structuram, ac dispositionem) fuerat ante annos tres, ac etiam ex quo obseruatum ab illo Acronychum Martem memorauimus, vt experiretur, Ptolemaica-ne, an Copernicana præstaret. Videlicet animaduertens cælestes orbes à Ptolemæo inconcinnè distributos; Extra Epicyclos tot, ac tantos explicandis Planetarum retrogradationibus, varijsque ad Solem respectibus multiplicati; æqualitatem circularis motus, non ex proprij circuli, sed ex alterius Eccentrici, Æquantisque vocati centro, aduersùs prima Matheseos, seu naturæ & artis principia [illegible]. Non ferens aliunde in Copernico, vt is hæc absurda cauerit, Terram, cùm sit crassum pigrúmque, & inhabile ad motandum corpus, mobilem tamen fieri (& motu quidem triplici) ac inter Planetas cieri; id quod aduersus non Physica modò, verùm etiam Theologica, Scripturæve Sacræ principia (quippe cùm in Literis Sacris stabilitas Terræ asseratur non semel) insupérque regionem illam Saturnum inter, & Stellas Fixas, propè immensam, & prorsus tamen Sideribus vacuam supponi; ista, inquam, Tycho animaduertens, ac ferre non valens, animum applicuit excogitandæ Hypothesi, his incommodis immuni. Eam verò proposuit hocce Titulo, exhibuitque hac specie.

NOVA

NOVA MVNDANI SYSTEMATIS Hypotyposis à Tychone nuper adinuenta, qua tum vetus illa Ptolemaïca redundantia, & inconcinnitas; tum etiam recèns Copernicana in motu Terræ Physica absurditas excluduntur, omniáque apparentijs cælestibus aptissimè correspondent.

Vt verbo autem de hac Mundani Systematis Hypotyposi dicam; videre in ea licet quiescere Terram in centro Mundi, ac tria quædam circa ipsam, vt circa proprium centrum moueri; primò Lunam, secundò Solem, postremò Affixarum Sphæram, quæ pars Mundi extima sit. Videre etiam licet quinque Errantes Stellas circa Solem ferri, vt circa suum centrum, Mercurium quidem, & Venerem propiùs, ita vt Terram nunquam se ineer, ipsúmque Solem habeant (respectu autem Terræ modò superiores, modò inferiores Sole fiant) Martem, Iouem, Saturnum remotiùs; ita vt aliquando Terra ipsis Solique intercipiatur; & Marti speciatim ea ratione, vt tunc sit Terræ propior, quàm Sol. Intelligi deinde licet, donec Sol diurno, seu spatio viginti quatuor horarum (quemadmodum Luna, ac Sphæra Fixarum) circa Terram fertur, abripi vnà, ac moueri etiam cum illo dictim quinque Errones circa Terram; idque dum interim circa Solem propriis cíentur motibus; & spatiis quidem liberrimis, seu liquidissimis translati. Ac huiusmodi quidem Hypotyposis est, qua deuitari proinde censuit absurda illa commemorata, idque cum primis, quòd motu Solis per Zodiacum incedentis, & motibus interim propriis Erronum ipsum concomitantium, saluentur in ipsis Retrogradationũ, Stationúmque Phænomena, absque vllis Epyciclis; digressiones item exiguæ Mercurij, ac Veneris à Sole, magnæ autem Martis, Iouis, ac Saturni, cum grandescente illorum specie, dum Terram prope transeunt; denique & ipsa motus Solis simplicis cum singulorum motibus commistio. Quod ad reliquas autem illas inæqualitates apparenteis spectat, quas veteres Æquantibus, Copernicus Epicyclo in Eccentrici circumferentia saluarunt; ipse aut per vnum circellum in Eccentrico, aut per duos in Concentrico saluari posse existimauit. Quanquam rem totam vno verbo indigitare contentus fuit; specialem eius tractationem, comprobationémque reseruans in destinatum illud à se Redintegratione Astronomiæ Opus. Adnotare porrò heic iuuat, cùm Tycho ab initio Systema suum sic expressisset, vt orbis Martis orbem Solis circum-ambiret vndique, neque ipsum intersecaret; contigisse, vt non modò Raymarus Dithmarsus (qui, vt est antè dictum, illius picturam penes Tychonem viderat) huiuscemodi deinceps Systema, vt suum venditauerit; sed tanquam suum quoque jactauerit citatus paullò antè Roeslinus (soliditate orbium addita) ac nuper etiam Andreas Argolus immutatione aliqua euulgauerit tanquam suum.

Cùm Tycho porrò interim varia per eundem annum obseruârit, tum sunt duo quædam præsertim notanda; Vnum, quòd cùm Venus sub finem Februarij in Boream latitudinem vltra nouem gradus excurrisset; illam die xxj. sub horam sextam vespertinam conspexerit; ac die deinceps xxiv. ipsam eandem rursus conspexerit manè ante exortum Solis. Alterum, quòd cùm ab vsque Ptolemæo Latitudo maxima Lunæ habita quinque præcisè graduum fuisset; ipse illam maiorem quinque

decim minutis deprehenderit. Facilè nimirùm id fuit, quòd Latitudo maxima Lunæ versata hoc anno circa Cancri, & Capricorni initia fuerit, neque incompertum, quatenus debuerint impedimenta ex Parallaxi, & Refractione præcaueri. Non ideircò tamen ex hac quadrantis gradus discrepantia, aut Ptolemæum, aut ipsius obseruata redarguit; sed causam esse in eo censuit, quòd quemadmodùm via Solis inclinationem ad Æquatorem sic mutauerat, vt versùs ipsum accessisset; ita potuisset orbita Lunæ sic suam mutare ad viam Solis, vt ab ea recessisse deprehenderetur. Non addo, quæ alia circa Parallaxeis, Refractiones, Diametrum, Defectúmque Lunæ obseruauit, non item, quæ circa ipsam Venerem, tam vespertinam, quàm Eoam, cum Sole, Fixisque collatam; non quæ circa Solis ingressus in parteis Signorum Solstitialibus, Æquinoctialibúsque punctis inter medias, non alia denium innumera. Id resumo potiùs, quod de literis in Hassiam missis est intermissum; nisi quod prætermittendum est, cùm earum exemplum, vt iam diximus, transmissum ad Ranzouium fuisset, rescripsisse illum ab anni initio, ac adhortatum fuisse Tychonem, vt tam ipsas, aliásque datas, quàm ab Land-grauio, aliisque doctis, clarisque viris habitas mutuò, remque Astronomicam illustranteis, publici iuris faceret, subiungerétque Operi, quod tunc erat præ manibus; ac Tychonem quidem rem habuisse in animo; sed in aliud tamen tempus distulisse.

Ad literas igitur in Hassiam datas, vt reddam, præter exspectationem fuit, quod redditi Bibliopolæ ex venalibus Nundinis, responsi nihil attulit, sed nempe, cùm ille Cassellis Francofurto rediens, transiret, Land-grauius fuerat occasione quarumdam nuptiarum distractus, & Rothmannus quoque negotiis, nescio, quibus implicitus; vt Mercator proinde nihil retulerit aliud, quàm Land-grauium sibi Rothmanni ore significasse fore, vt breui per missum proprium Tabellariū rescriberet: ac adiecisse ipsum Rothmannum, decreuisse se, impetratâ à Principe licentiâ, inuisere ipsum Tychonem. Quo factum est, vt nullis acceptis etiam sub Augusti medium literis, scripserit Tycho eodem Mercatore Francofurtum repetente ad Rothmannum, impensè eum rogans, vt cùm suum, tum sui Principis responsum, nisi per Tabellarium, at saltem per Mercatorem daret; ac simul quam-primùm compararet se ad accedendum Vraniburgum. Rescripsere porrò tandem, tum Land-grauius die Septembris 25. tum Rothmannus xxj. Et quia Rothmannus de Refractionibus agens, scripserat, non satis attentus, extremam aëris crassioris superficiem distare à superficie Terræ ex Opticorum demonstratione per Terræ Semidiametrum, cùm ne per sexagesimam quidem Semidiametri partem distet: ideò literas alias dedit die Octobris xix. quibus Tychonē animaduertisse absurditatis admonuit, rogauitque, vt rem emendaret pro Semidiametro, Semidiametri terrenæ partem sexagesimam reponeret; ac pro duplicatione aëris crassioris, scriberet vbique in appositis demonstratione, multiplicationem. Quòd superest, rescribens Land-grauius, testatus est lætitiam, ob obseruationum in distantiis, declinationibúsque consensum, &, quòd discrepantia foret in Longitudinibus minutorum circiter quinque, non ideò se fidem suis Instrumentis detrahere, & se præsertim per Venerem Tychonico more à Rothmanno probata. Adiecit sibi in animo esse Restitutionem quadringentarum Stellarum, quarum iam ducentæ supputatæ erant, ac simul obseruandi modum, & demonstrationem publici iuris facere; at nulla discrepantiæ, vt sua cuique fides integra constet, mentione. Rothmannus autem capita de Cometes residua mittens, persistit in nulla Cometæ Parallaxi agnita, inque nulla æthereis, aëriisque diuersitate, nisi quatenus hic circum terrenus incrassatur vaporibus, qui Refractionibus causæ sint: quippe cùm, si Refractiones ex diuersitate aëris, ætherisque procederent, non ad gradum trigesimum, sed duntaxat ad verticem, continuata decrescenti proportione, terminarentur. Adiecit minores in Hassia Refractiones esse, quàm in Dania: illásque omninò pro diuersitate crassitudinis aëris, vaporúmve in illo existentium variari. Subscripsit ratiocinio de notatia Stellarum latitudine instituto, neque ob vnam Sirij Stellam discrepantem, tot aliarum consensum repudiandum dixit. Significauit Principi placere, vt quas Fixarum obseruationes ad editionem apparabat, ipsi Daniæ Regi dicaret, ac fieri illa occasione, vt ipsum conueniret, posse. Occasione porrò eius editionis, *Nec te offendat*, inquit, *quòd licet videamus te omni humana diligentia in obseruationibus vsum; nihilominus cæteris Astris, quæ oculis nostris videmus, non diffidimus.* Id ob memorata quinque minuta dixit, quorum discrepantiam attingens, *Neminem*, inquit, *qui modò subtilitatem huius negotij intelligat, offendet, quòs potius eo maiorem fidem apud posteritatem merebimur*; ac vbi illum esse facturum de non euulgandis obseruationibus communicatis iussit, *Tibi*, inquit, *Regnum, plurimas stationem Astronomiæ relinquimus, et gaudemus esse, qui ea iam re præstare possit id, quod adhuc præstitit nemo.* Cætera inter, quæ præterco, illud est, quod ad calcem monet moueri se à Cometa motum diurnum, quòd illum omninò Terræ attribuendum compererit.

Insequens annus M.D.LXXXVIII. extremus fuit eius quinquennij, quo Tycho præsertim attendit ad Solis ingressum in puncta Æquinoctialia, mediasque illas Signorum partes, de quibus ante dictum est, ad obseruandum præcisè Apogæum, & Eccentricitatem Solis; ac extremus quoque septennij, quo potissimum Fixarum locis restituendis inuigilauit, ex Venere interdiu cum Sole, noctu cum ipsis comparata: sed res dicenda postmodùm est. Atque vt nihil interim dicam, nisi de Eclipsi Solis, qui deficere Vraniburgi cœpit hora à meridie 1. minut. 41. desiit hora 1. min. 51. vtcumque illius in suo Eclipsium Catalogo

talis

talogo non meminerit, cùm meminerit tamen defectus totalis, qui in Luna sic contigit, vt nisi malignè sub medium non conspiceretur, die Martij 11. hora 3. min. 2. à media nocte (itaque tardius horæ semisse, quàm per Prutenicum calculum; horæ vnius, ac triente, quàm per Alphonsinum debuisset.) Vt nihil, inquam, de his, neque de cæteris obseruatis dicam; dicendus est potiùs, quem Tycho luctuosissimum duxit casum. Is fuit mors Regis Friderici, eius nominis in Dania II. qui anno ætatis quinquagesimo quarto, & Regni vigesimo nono, per ipsa Aprilis initia diem obiit, & in arce quidem Andersckouia, è qua duos post menses translatus fuit Roschildam, in Sacellum à Tychone curatum; vbi illius bustum opere insigni elaboratum constitutum fuit. Quantum is fuisset Tychoni, illiúsque studiis, ex antè deductis manifestum est. Quare timens Tycho, ne qui erat illius filius, successórque Christiernus IV. non pari foret erga se, bonásque artes animo, consternatus non parum fuit, tametsi quid spei non malè concepit, tum ex ipsius indole; tum ex eo, quòd saltem, donec in ætate pupillari foret (quippe vndecennis solùm erat) ij quatuor Seniores è Regni Consiliariis, qui clauum tenebant Reipublicæ, nihil constitutorum ab optimo Rege immutari viderentur; ac potissimùm, quia id etiam à Friderici obitu ratum fecerunt diplomate, cui & subscripserunt, & sigilla sua apposuerunt. Spem verò potissimùm habuit in Nicolao Caasio, Cancellario Regni, & Quatuor-virorum primario, quem & apprimè eruditum, & sui pec. amantem nôrat. Is erat, cui Rothmannus dicare suum de Cometarum peto Opus destinârat, eo nomine solùm, quòd qua esset virtute, intellexit ex carmine ab ipso Tychone condito in illius laudem.

Operæ interim Typographicæ circa Cometam sic processerunt, vt absolutæ per id tempus fuerint, & Tycho exempla Libri quædam ad amicos, aliósque viros Matheseos peritos destinauerit. Non postremus in ipsis fuit Scultetus ille, quem Lipsiæ nôrat; quippe cùm ille exemplum suum commodatò dedisset viro eximio Iacobo Monauio Vratislauiensi; hæc Monauius, cætera inter, die mensis Iunij xvij. rescripsit: *O vos felices animæ, quibus in domos superas scandere cura fuit, & vt hodie quoque! Miratus sum magis, quàm intellexi, tantam diligentiam D. Tychonis, quanta animaduertitur in hoc illius Opere. Faxit illum benignus, vt reliquas etiam promat Operis illius partes; etiamsi sæculum hoc nostrum non sit dignum illis tot, & tantis bonis, qua non agnoscit ea, qua par erat, gratitudine.* Destinauit etiam exemplum ad Rothmannum sub æstiuum Solstitium, per vnum ex Studiosis nomine Gellium Sascerìdem, qui nauatâ aliquot annis circa labores tam Astronomicos, quàm Pyronomicos operâ, illûc discedebat; vnde & per ipsum commendari illum voluit Principi, quem forte sibi nomine, nescio quid negotij communicaturus. Excusauit autem, quòd neque dedisset, neque etiam tunc daret ad literas ipsius, ac Principis quoque, superioris anni responsum; quippe præpeditus partim publicis, partim priuatis negotiis, quódque eo tempore Veneris interdiù conspicua, exspectaret donec peractæ Obseruationes circa ipsam forent, vt ex collatione earum cum antecedentibus facta, eliceretur quidpiam componendo dissidio circa illa quinque minuta idoneum. Testatus verò simul est quem dolorem conceperat, ex morte optimi Regis, ita ex eo quod Comitia Hamburgensia non successissent, ad quæ aduenturum sperârat Land-grauium, fuerátque adeò, vt cùm posset illic, nisi etiam propiùs coram salutare. Neque tamè id frustrà: siquidem Land-grauius proficisci in Daniam constituerat, vt inuisendi Regis gratiâ, sic Vranibu gum quoque adeundi, omniáque Organa, & Tychonem ipsum, Studiosósque obseruantes spectandi. Quod quidem, & Rex iam resciuerat, & magnis quasi iam adornari illi deduceudo, tum Vraniburgum, tum ad arcem magnificam recens exstructam, Coronæburgúmque vocatam mandârat. Non est verò intereà tacendum, cùm Rothmannus Libri exemplum ostendisset Land-grauio, illum plusquàm 3. horis integris, in eo euoluendo occupatum fuisse, ac ita lectione eius delectatum, vt ipsius assiduis commendandi vix faceret finem, & gratiosè contenderet esse Librum ad se transmissum, Rothmanno excipiente suum potiùs esse, ac Tychonem hauddubiè proprium missurum ad Principem, vbi totum opus absolutum foret. Vnde & Rothmannus Tychoni posteà author fuit, vt fidem suam redimeret, ac duo præterea mitteret exempla, vnum ad filium Land-grauij Mauritium; qui tametsi non hisce studiis, foret iam nihilominus apprimè eruditus Latinis, Græcísque, & Hebraicis literis, alterum ad Bernhardum Principem Anhaltinum versantem cum Mauritio, & Mathematices studiosum: hoc nempe illis ad harum artium amorem, coltúmque incitamentum fore.

Succedente porrò Augusto, ac sub ipsius medium vberiores, vt ad Rothmannum, sic ad Land-grauium literas dedit. Et cum Land-grauio quidem egit maximè de quinque aliquoties memoratis minutis. Litem scilicet prorsus dirimendam ex obseruata Venere non vespertina modò, sed matutina etiam, ac in eadem proximè, tantaque altitudine, quæ sit refractionis periculo immunis. Quippe, si nullus error subsit, loca Stellarum eadem vtroque ex situ exhibitum iri (vt sibi quidem contigit) sin minùs, quæ Stellæ æquo promotiores ex vespertino fuerint deductæ, iri deinde ex matutino deductum æquo retardatiores: idque haud-dubiè euenturum, si Princeps iusserit rem quoque ex matutino explorari, maximéque, cùm Venus Ianuario superioris anni obseruata in eo situ fuerit, in quo refractio potuerit facillimè imponere. Non improbare interim se quò minùs Princeps in obseruatis conatur; probaréque etiam, quòd illud discrimen momenti perexigui, cōparatum ad veterum hallucinationes, habeant. Hortari proinde, vt aditione

Obseruationum circa Affixarum loca (tam futuram adeò ipsi Principi gloriosam) maturesse in parem curam incubiturum: & vtrasque Obseruationes, vel ex eo fidem habituras, quòd illud discrimen insinuaturum sit, nihil fuisse in mutuam gratiam citra experientiam admissum. Cùm Rothmanno verò hæsit maximè circa Refractionum causam, non modò ex vaporibus, sed etiam ex diuersitate, qua aër, ætherque diaphana sunt, repetendam. Congruum nempe esse, vt cælestis regio tale nihil habeat, quale elementaris hæc. Aërem tamen sic attenuari, ac potissimum versus Lunam, vt nihil penè inter ipsum, ætheremque discriminis sit, sicque non valdè sensibilem ex diuersitate Refractionem creari; quæ aliunde non terminetur sanè ad gradum trigesimum, sed vlterius insensibiliter, & ad ipsum vsque verticem decrescat; vtcumque obseruetur refractio non pari tenore, quo prope Horizontem succedenter decrescere. Probatum sibi fieri ex missis de Refractione obseruatis, pares Refractiones in Hassia, ac in Huenna fieri: & ad Crepusculum quod attinet, constare sibi, id incipere, ac desinere, Sole infra Horizontem depresso gradibus sexdecim ac semisse, non iuxta Nonium octodecim; idque circiter Æquinoctia; vt proinde tunc Crepusculi arcus graduum præcisè viginti quinque sit. Cæterùm, missam demùm faciendam illam de aëris, ac ætheris diuersitate controuersiam; cùm nosse Astronomos sufficiat, quàm altè ascendant vapores, quæque ex illis impedimenta fiant; & causa alioquin ad Physicos, Theologósve pertineat. Cætera prætereo, & quæ circa Alchymiam, metalláque præsertim habet (scilicet Rothmannus de illis ipsum quidpiam rogauerat) ac addo solùm, quod ab eo petiit, vt Librum missum expenderet, suumque de eo iudicium ferret; maximéque de Hypothesi, cui vellet suam in Planetarum cursu restitutionem accommodare, & *quam*, inquit, *quo diligentius perspexeris, eò magis arridebit.*

Expectarat Tycho responsum in reditu è Nundinis; at Princeps in filiæ nuptiis occupatus, mandauit Rothmanno, vt vtrisque literis responderet: Rothmannus verò circa datas quidem ad Principem literas respondendum aliud, addendúmve ad superiores non duxit, quàm fuisse, Refractionum quoque in Venere per azimutha obseruanda, ac eius distantia à Tertia Stella Arietis accipienda, habitam rationem. Circa literas verò ad se datas, plusculus adhuc in distinctione aëris, ac ætheris fuit; quatenùs nihil ea de re, neque Physici, neque Theologi definire sine Mathesi præcisè possint, neque potest aliquid certi de Cometarum generatione, & materia, nisi hac quæstione decisa, constitui. Quippe assumi, non probari, quod nihil generari, aut corrumpi in regione cælesti dicunt; neque id assumi à Tychone cælestes Cometas statuente. Non idcircò ibi excitatum sonum à transeuntibus Planetis (quod ille quidem objecerat) propter summam aëris à vaporibus non incrassati tenuitatem. Neque obstare quam proportionē in Elemētis vulgò agnoscunt; nam & nullam esse futuram, aëre ad vsque Lunam continuato. Decrementum refractionis proportione faciendum ostendi, si clusis vaporibus, & supposita sola aëris, ætherisque diuersitate; ac fore etiam ex eadem causa, vt ipsæ Stellæ amplius, quàm Sol, aut Luna refringantur. Crepusculi finem à se obseruatum non contigisse circa Æquinoctia, nisi depresso Sole ad vigesimum quartum gradum. Aliis porrò commemoratis, commendat Librum ad se transmissum, agnoscens ita demonstratum Cometæ cursum in æthere, vt nemo contradicere, qui sit Matheseos peritus, possit. Desiderare solùm se declarationem propria de Cometarum materia, generatione sententiæ: nam quod de Cauda quidem habetur, non probari à se, existimante Caudam eiusdem cum ipso Capite materiæ, quatenùs radij Cometā traiecti alborem illum ostentare, nisi medio ponè existente crasso non possint; cùm & aliunde non semper Cauda in oppositum Solis dirigatur. Dubitauit etiam non placere sibi illam Tychonis Hypothesin (cui ipse quoque excogitasse non absimilem; ac fuisse etiam Landgrauio, vt in Automato eam exprimeret, vnde & Land-grauiās esse eandem apparuerit.) Scilicet vtcumque nihil esse aliud quàm Copernicea inuersa videatur, eam tamen aspergere adhuc superiores Planetarum gressionis maculā, ac ostendere quidem, quod Directi, Stationarij, Retrogradi fiant, at non tamen quare sic fiant, fieriúe appareant, quemadmodum Copernicum. Ipsi ab ipsa violentam, præter motum proprium cuiusque Planetæ, tractionem, quæ aliunde motus, Sphærásque, seu motus regiones Planetarum mirè perturbet. Copernicum nihil tale egisse; neque quid peccasse, aut aduersus Sacram Scripturam, quæ accommodatè ad vulgi captum loquitur; aut aduersus Physicam, per quam liceat defendere grauitatem esse affectionem, non Terræ totius in centrum, sed partium in ipsam (quam seruari integram intersit) annitentium; idque intelligi etiam posse in ipsis Planetarum globis, quibus Terra globus similis cùm sit, ac aëre solo pari modo circumducatur, possit proinde haud secus conuolui.

Verùm, vt resumam, quod iam reptam: cùm hoc demùm anno assequeretur tum ingressum Solis in puncta Æquinoctialia, tum loca aliquot Fixarum, quæ ad suos instar cæteris essent, ex obseruationibus matutina, quàm vespertina Venere; cœpit de adornando primo Progymnasmatum libro cogitare, ac de reficiendis præsertim duobus primis capitibus, quorum alterum motus Solis, alterum Stellarum fixarum restitutionem contineret. Nempe hæc impræmissa voluit aliis octo Capitibus, quæ speciatim ad tractationem de Noua Stella pertinent, & in quibus iam apparet, non tam multa fuere deinceps mutanda. Quod ad Restitutionem porrò motus solaris attinet, ille ea methodo vsus,

pro-

quam compendiosè descripsimus circa annum LXXXIII. deprehendit, ac pronuntiauit esse Apogeion Solis illo anno M. D. LXXXIIX. in gradu 5. min. 30. Cancri, ac eius Eccentricitatem esse partium 358. qualium Semidiameter Eccentrici est 100000. Subinde verò tabulam confecit vocatarum Prosthaphæreseon, hoc est, additamentorum, resignementorúmque, siue Æquationum, motui Solis medio (seu qui per Eccentricum æquabilis fit, qualisque ex centro Eccentrici conspiceretur) adhibendarum, ad hoc, vt motus apparens, verúsve vocatus (qualisque è terra inæquabilis conspicitur) prodeat; atque id quidem in singulos ab Apogeio gradus, ac Prosthaphæresi maxima existente gradus 2. minut. 1½. Præterea autem Apogeion, non in eodem loco constanter hærere, sed sensim moueri dodrante minuti in singulos annos, iuxta Signorum seriem (scilicet ab vsque Hipparcho, integro Signo promotum est; vtcumque Ptolemæus illud quasi immotum habuerit) ac ipsam quoque Eccentricitatem temporis progressu non-nihil variari; vt proinde necesse sit varias quoque fieri longo annorum tractu Prosthaphæreseis. Adnoto potiùs Tychonem quidem deprehendisse postmodùm esse Eccentricitatem dimidio minorem habendam; at ipsum propterea nihil immutasse, tum quòd tempus non suppetierit, tum quòd hac ratione Prosthaphæreses vix amplius minuto vspiam variarentur.

Ad hæc, definiit Annum Siderum, seu quo Sol digressus ab aliquo Sidere fixo, ad idemmet redit, dierum 365. hor. 6. min. 9. sec. 17. proximè, & Vertentem, seu quo Sol ab vno Zodiaci puncto ad idemmet reuertitur, dierum 365. hor. 5. min. 48. sec. 45. hic scilicet est ille breuior, propter Affixarum motum, de quo posteà. Hinc autem Tabulæ superiori Epochas præmisit mediorũ Solis motuum, hoc est, tum Apogei, quàm Longitudinis, ad Meridiem Kalendarum Ianuarij, ab anno M. CCCC. in annum M. DCCC. (scilicet per hæc tempora Eccentricitatem, Prosthaphæreseisque adeò, parùm variari reputãs) collegitque simul anni vertentis motum in annos viginti, ac motum speciatim longitudinis, in menseis tam communis, quàm Bissextilis anni, itémque in dies, horas, ac minuta, secundáque distribuit. Subinnexit verò Tabulæ eidem Tabulam aliam motus Solis diurni, eiúsque apparentis; ex qua constat Solem in Apogeio versantem non videri diurnum conficere, nisi minut. 57. sec. 5. versantem verò in Perigeio conficere min. 61. sec. 11. sicque versus Apogeum, lentissimum esse, versus Perigeum, velocissimum; quòd apparentiæ angulus in Terra creatus ex linea Apogeij, & linea à visu in Solem directa, fit hinc inde ab Apogeio semper æquo minor, hinc inde à Perigeio sẽper æquo maior. Apposuit subinde Ephemeridem Solis ex his Tabulis supputatam in annos M. D. LXXXI & M. D. LXXXII. quibus Noua Stella apparuit, ac, vt vberiorem fidem faceret restitutorum congruè (saltem ad tempora hæc nostra, circumstantiáque) Solis motuum, tum explorandi rationem docuit, tum periculum ipse fecit, non modò in obseruatis à se Meridianis aliquot Solis altitudinibus; sed in aliis etiam à Regiomontano, VValthero, Land-grauio exactè adnotatis.

Hisce deductis, aliquot præterea Tabulas adhibuit, earúmque etiam fundamenta constructionémque exposuit. Et prima quidem Tabula est Refractionum Solarium, crebrò, ac studiosè obseruatarum, ex qua habemus refringi, seu attolli Solem in ipsissimo quidem Horizonte min. 34. altum vno grad. 26. altum duobus, 20. altum tribus, 17. altum quatuor, 15½. altum quinque, 14½. atque ita deinceps, donec altus gradibus 45. refringatur 5. secundis dumtaxat. Præterea autem, quòd Refractionis causam reperit ex vaporibus, qui aërem nobis proximum illo superiore crassiorem reddentes, deflectũt Solis radios, ipsúmque in loco non suo ostendunt. Cúmque fuæ illi sententiæ de aliquantula etiam causa, tametsi insensibili, ex aëris, ac ætheris diuersitate sumenda institit, meminit habiti iam sui per Epistolas cũ Rothmanno dissidij, repetitque simul Ioannem Penam Gallum primum esse, qui noueiit defendisse, non esse aliam per cælesteis illas regiones, quàm per aëream, substantiam fusam: Id scilicet Pena in præclara illa de vsu Optices Præfatione; in qua etiam quosdam Cometas Lunâ superiores, aliáque scitu digna autumauit. Insequens Tabula est Parallaxeon Solarium, quas esse deducit minutorum 3. Sole existente in Horizonte ipsissimo; minutorum 2. in 48. graduum altitudine; minuti 1. in altitudine graduum 70. secundorum dumtaxat 3. quando vno gradu à vertice est. Atque id quidẽ donec Sol in loco Apogeium inter, ac Perigeium medio versatur; quoniam sunt alioquin paucula secunda, aut detrahenda, donec Sol Apogeius est, aut adiicienda, cùm Perigeius (sex nempe, aut septem versus Horizontem.) Qua occasione Tabula alia postmodùm contexitur Distantiarum Solis à Terra, ex qua intelligimus Solem Apogeium distare à Terra Semidiametris terrenis 1182. Perigeium 1102 ac medio in loco versantem 1142. Adnotari interim potest, cùm, vt Refractio Solem altiorem, ita Parallaxis depressiorem æquo ostendat; si ex maxima Refractione 34. minutorum detrahamus Parallaxim maximam trium minutorum, dici posse Solem, dum inferiore sui margine Horizontem ad visum stringit, esse reipsâ totum demersum; quando illius Diameter minutorum est proximè triginta & vnius. Succedunt duæ Tabulæ, altera Declinationis Eclipticæ, contexta per dena singulorum graduum minuta, idque supponendo angulum Obliquitatis Eclipticæ, maximámve declinationem, graduum 23. min. 31. sec. 30. Altera Ascensionum Rectarum eiusdem Eclipticæ, secundùm gradus singulos, supposita eadem declinatione. Subiiciuntur hisce adhuc duæ (quasi Parerga) ac in Astrologorum quidem potissimùm gratiam, quarum altera est Reuolutionum Solis, tribus sæculis, hoc est, superiori, præsẽti,

successiuo inseruiens; altera Æquationis dierum naturalium, ad hoc nempe inseruiens, vt ex dato Solis loco, Tempus apparens in æquale, aut æquale in apparens conuertatur.

Denique ad Motum Solis restitutum adhibere voluit quasi Appẽdicem, Lunaris motus Restitutionem: verùm, quæ exstat edita, non ea est, quæ tunc conscripta ab eo fuit, ac typis primùm committi cœpta, sed quam deinceps limatiorem non longè ante mortem perfecit, vt dicendum suo loco est. Exinde verò est, quamobrem initio huius Appendicis Elenchum præmittens Eclipseon viginti vnius, & Solarium nouem, Eclipsis officiat, quæ fuerint obseruatæ annis posterioribus ad vsque Solarem mensis Iunij, anni M. DC. itémque quamobrem aliquoties deinceps in Operis serie profiteatur se aliàs vberiùs de Restitutione Lunæ tractaturum; tametsi hoc loco integra Lunæ Theoria pertractata habeatur. Sed notãdum nimirùm est, cùm Opus prælo committere ab insequente anno cœpisset, nõn vno tenore processisse operã; verùm sic fuisse ter interruptam, vt cùm suspicaretur posse quidpiam addi, aut corrigi, locum aliquot foliis quaternionibúsve posteà euidentis reliquerit. Vnde & est factum, vt cùm isto loco, treis solùm quaterniones pagellarum octonûm reliquisset, partémque etiam ex residuis de Restitutione Solis, & ex Appendice cœpta adimpleuisset, tum illos immutauerit, tum tres præterea alios, summámque adiecerit, & cyphrarum seriè interrupta, speciales cyphras viginti octo pagellis adhibuerit. Itaque de Luna inferius.

Ad restitutionem Fixarum Capite secundo contentam quod spectat, rem penè iam deduximus circa M. D. LXXXV. annum. Deduximus etiam deinceps quod de earumdem Stellarum latitudine variata in hoc Caput insertum est, vbi etiam Rothmanni secum hacce de re consensum refert. Id notandum interim, quod præmittit de inuariata semper manente Fixarum inter se distantia; quatenus, vt Ptolemæus deprehendit Stellas aliquas ab Hipparcho obseruatas in quapiam recta linea, in eadem adhuc perseuerare, ita ipse easdẽ, ac alias præterea obseruatas à Ptolemæo, in eadem constitutas deprehendit. Enimuerò, & illud tacendum non est, quòd collatis aliorum, maximéque Hipparchi, Albategnij, & Copernici obseruationibus cum suis; comperit motum Affixarum, siue mauis Sphæræ octauæ in Ortum, esse annuatim min. secundorum 51. præcisè; ac ideò Fixas integro gradu intra annos 70, mensésque 7. progredi, quod Ptolemæus intra annos 100. Albategnius intra 66. contingere opinabantur; integram verò octauæ Sphæræ reuolutionem peragi intra annos 25410. Hacce re præmissa, Abacum confecit Octingentarum præcipuarum, per Asterismos omneis reperiundarum Stellarum; ac in ipso illarum loca, hoc est, cuiusque Longitudinem & Latitudinem retulit, determinauítque ad annum completum M. DC. vt supposita hac quasi Epocha, nihil aliud, quàm aut detrahendum pro annis antecedentibus, aut adiiciendum pro consequentibus sit, quantum progressæ Stellæ fuerint, aut progressuræ sint, inter Epocham, & quemque annum datum. Vnde & ipse Tabulam vnam tum præmisit in duo antecedẽtia secula, tum aliam fabricauit in duo consequentia; tametsi neque has Tabulas, neque Abacum prælo commisit, cùm opera procederent; sed tum demùm, cùm habuit Stellas octingẽtas calculo subductas. Nimirum cùm initio se non tot obtenturum sperasset, ac destinasset proinde illis duntaxat quaterniones duos; illos deinceps, quasi numero duplicato ingeminauit; ac ideircò cyphras non rectis, versísque, sed rectis duntaxat pagellis, vt cum resumpta serie cohærerent, præfixit. Et completurus quidem erat numerum Stellarum millenarium (idque ex futuris imprimis præsertim, quísque minùs præcipuas, quippe & hoc se facturum recepit, & fecit tempore, vt ex dicendis inferiùs circa Manuscripta Catalogi exempla ad varios transmissa, constabit. Heinc, ne mirere veteres non plureis, quàm mille, & viginti duas numerasse, cùm in rectiore tamen Sphæra habitantes cernere possent, vltra ducentas Tychoni inconspicuas, causam esse vides, quod totidem penè ab illis neglectas curauerit; maximéque, cùm vel in vna Cassiopeiæ Constellatione numerum duplicauerit, tredecim putà ad tredecim à veteribus notatas, adiectis.

Neque verò Tycho præfiniit modò secundùm Longitudinem, Latitudinémque eiusce modi octingentarum Stellarum loca; sed centum quoque ex iis selegit, ac in specialem Tabulam illarum loca retulit secundùm Ascensionem Rectam, secundùmque Declinationem, supputata ad annos, tam M. DC. quàm M. DCC. completos. Adiunxit & illi Tabulam Refractionum Stellarum, ex qua licet intelligi, non eas tantas, quantas Solareis esse. Quippe in ipso Horizonte Stellarum Refractio est minutorum solùm 30. in vno, primóve altitudinis gradu, min. 21 $\frac{1}{2}$. in secundo, 15 $\frac{1}{2}$. in tertio, 12 $\frac{1}{2}$. in quarto, 11. in quinto, 10. ac denique in vigesimo nulla; cùm Solis tamen Refractio in Horizonte minutorum 34. in vigesimo gradu min. 4 $\frac{1}{2}$. euanescat solùm in 45. vt non multò antè memorauimus. Vt autem praxi veluti quadam declararet, quemadmodum deducitur locus alicuius Stellæ, Planetæ, Cometæ, cuiuslibétque Phænomeni, ex data illius distantia à duabus Stellis, quarũ perspecta longitudo, ac latitudo sit: ideò, Stellas XXVI. Constellationis Cassiopeiæ, in qua Noua Stella apparuit (Libri nempe huius argumentum, & occasio) selegit, ac earum loca secundùm Longitudinem, & Latitudinẽ definiit, & ad annũ M. D. LXXII. completum retulit, ex datis illarũ distantiis à duabus quibusdam Stellarum quatuor insigniũ, Lucidæ putà Arietis, Aldebaræ, Pollucis, Capellæ, quarũ longitudinem, latitudinémque præhabuit. Deniq; cùm nemo, ab Hipparcho vsque, tale aliquid præstitisset, sed numeri Hipparchici retinerentur duntaxat, ac solùmmodò ad Stellarum longitudinẽ adderetur, quod motu illo octauæ Sphæræ reputabatur esse promotũ; idque cũ illi numeri

pri

per dena duntaxat minuta (& plerumque quidem mendosissimè) tam secundum longitudinem, quàm secundum latitudinem Stellarum loca exhiberent: ac solus esset Landgrauius, qui (dignâ sanè Principe curâ) in id incubuisset, quadringentarúmque Stellarum restituendarum spem foueret (velut hîc etiam à Tychone attingitur, non omisso dissidio illorum quinque minutorum.) Cùm id, inquam, sic se haberet; meritò sane est Tycho visus ista, non inuidenda sanè, sed grata, ac beneuola mente excipienda Apostrophe, quàm triennio pòst, pagellas aliquot recudens, lacunásque complens, ipsi Fixarum restitutioni in hunc modum apposuit, *En igitur habes, exoptatissima & grata vt spero, Posteritas, Stellarum Affixarum, omnium propemodum, quæ in nostro Climate conspiciuntur, præsertim quoad præcipuas, & nomine digniores, quotquot hactenus Instrumentis nostris fœlicia ... assequi licuit, accuratissimam Restitutionem intra proximè elapsum decennium, vel eò amplius, plurimorum noctium vigiliis, indefesso calculi labore, & impensis etiam æstimatione maioribus; tandem erutam, atque in publicum vsum continuatam, tibique harum copiis, liberali, amplo, & perenni munere consecratam.* Quin-etiam vere quasi erupit in præclarum illud ad Astronomiæ cultores Paræneticum, cuius hoc initium,

Et iam strata via est, multis prius inuia seclis,
Magna equidem & vigili tanti ex industria labore,
Scandere inaccessi liceat quà culmina Cæli,
Et superas penetrare domos, habitacula diuûm;
Seu lubeat Fixas, vario, seu tramite vectas
Designare Faces, cursúmque situmque probare
Siderum, summi vt conspicias miracula Iouæ,
Ergo agite, ô Iuuenes, quibus est vigor acris, & altus
Ingenij geniique fauor; quibus intulit ab ortu
Vrania diuini Cæli insignis amorem,
Et dedit æthereis Terrenis ac terrestria quæque
Posthabuisse bonis; qui non temeraria vulgi
Iudicia, aut tetricas voces curatis inertum;
Obscuris talpis ... degere in antris,
Perpetuo et cæca manere, velut esse cupiscunt;
Huc sistite alacres, &c.

Iterat iam M. D. LXXXIX. annus, cùm hisce duobus Capitibus de Restitutione Solis, & Fixarum ad prælum subeundam paratis, & pro prima parte totius Libri habitis, adornare cœpit, quæ octo de Noua Stella iam adornabat, destinatis quinque ad secundam partem, ea continentem, quæ Tycho tum circa Stellam Nouam obseruauit, tum ex obseruatis deduxit: tria verò ad tertiam ea complectentem, quæ circa aliorum obseruata, ac placita disquisiuit, ac censuit. Non est porrò, quorsum in iis, quæ ad secundam partem spectant, immoremur, cùm quicquid in ea est notatu dignum, circa illud tempus, quo Stella apparuit, attigerimus; ac illud duntaxat prætermiserimus, quòd ille occasione magnitudinis Nouæ Stellæ de magnitudine Solis, Lunæ, & tam Inerrantium, quàm Errantium Stellarum Capite septimo edisseruit. Vnde & hac solùm de re, vt dicamus, supponens ille imprimis Solem abesse à Terra, cùm in mediocri distantia est, terrenis Semidiametris 1150. (octo nimirum amplius, & ob rationem quidem non prorsus mysterio carentem, de qua est antè dictum) ac esse aliunde visibilem illius Diametrum minutorum 31. pronuntiauit Solem esse Terra maiorem proximè centies, & quadragies. Supponendo deinde Lunam abesse à Terra in mediocri itidem distantia Semidiametris terrenis 60. ac Diametro esse, apparereve minutorum 33. pronuntiauit Lunam esse proximè quadragies bis minorem, quàm Terram. Suppositis postea mediocri, tam Mercurij, quàm Veneris distantia à Terra, quanta Solis est, ac Diametro illius minut. $2\frac{1}{6}$, illius $3\frac{1}{4}$ pronuntiauit Mercurium esse vndevicies, & Venerem sexies, proximève, Terra minorem. Suppositis ad hæc mediocri distantia, Martis quidem, Semidiametrorum 1745. Iouis, 3990. Saturni, 10550. ac Diametro Martis, min. $1\frac{2}{3}$, Iouis, $2\frac{3}{4}$, Saturni, $1\frac{5}{6}$, pronuntiauit Martem Terra minorem proximè tredecies; Iouem autem maiorem proximè quaterdecies, & Saturnum vicies bis, aut aliquantò amplius. Suppositis denique Fixis abesse ad summum à Terra Semidiametris 14000. ac Diametrum Stellarum Primæ magnitudinis esse minutorum 2. Secundæ, $1\frac{1}{2}$. Tertiæ, $1\frac{1}{12}$. Quartæ, $0\frac{3}{4}$. Quintæ, $0\frac{1}{2}$. Sextæ, $0\frac{1}{3}$. pronuntiauit Stellas Primæ Magnitudinis sexagies octies circiter maiores, quàm Terram (nisi quòd quæ sunt ex illis præcipuæ, veluti Canis maior, ac Lyra, haberi possunt maiores centies, & quæ infrà mediocres, maiores solùm quadragies, quinquies) Stellas autem Secundæ, maiores vicies, octies; Tertiæ, vndecies; Quartæ, paullò amplius, quàm ter; Quintæ, paullò amplius quàm semel, at Stellas Sextæ esse ter proximè minores.

Prolixa deinde sequitur Tychonis in cæterorum obseruationes opinionésque inquisitio. Nam fine primùm illos recenset, qui fecere Stellam omnis Parallaxeos expertem, ac superiorem adeò Planetis inque orbe Fixarum sitam. Subiicit illos, qui Parallaxin Stellæ attribuere nonnullam quidem, at non tam paruam tamen, quia adhuc in regione æthera, supráve Lunam constitueretur. Postremò illos adiicit, qui Stellam, aut sub Luna habuerunt, aut nihil solidi de ea censuerunt. Ex primis, nouem numerat, quibus & subiungit sese decimum, ob Librum à se tempore Stellæ editum, quem perinde, ac scripta cæterorum in examen vocat. Primus autem loco meritò fuit memoratus sæpe, & nunquam tamen satis laudatus Landgrauius, qui tametsi eo tempore, aliquam Stellæ Parallaxin, ob Poli altitudinem non satis exquisitè perspectam attribuerit; ea nihilominus obseruata cum Tychone communicauit, ex quibus licuit elicere caruisse Parallaxi Stellam; quod & ipse postea Landgrauius deprehendit. II. Taddæus Hagecius, de quo etiam est aliquoties dictum, quique obseruationes quidem non vndequaque exquisitas peregit, sed non male tamen ex eis satis deducens, Stellam Parallaxi caruisse conclusit. III. Paulus

Paulus Fabricius, Cæsareus Mathematicus, qui verè quidem etiam conclusit fuisse Parallaxi destitutam Stellam; at nullis prolatis obseruationibus, ex quibus posset ostendere se negotio satisfecisse. IV. Bartholomæus Reisacherus, Viennensis Mathematicus, qui etiam rectè quidem conclusit defectum Parallaxeos, at ex obseruatis, aut nullis, aut paucis; iisque non exactis, aut fidis. Cùm illo autem, vt fieri solet eam Poli altitudinem, quam Peurbachius, & Regiomontanus dixerant, supposuerit; miratur Tycho, neque illum, neque tot alios præstanteis Mathematicos fecisse rei periculum, & *an-ne ita docti*, inquit, *aut seruiliter addicti aliorum prolatis, vt nihil in his ipsimet experiamur?* V. Paulus Hainzelius, cuius literas ad Volphium hac de Stella refert: at vidimus ante Tychonem vsurpare Hainzelij obseruationes probando Parallaxeos defectui, vt suasque nempe ob magnum illum quadrantem. VI. Michaël Mæstlinus, cuius libellum referens, & studium industriámque commendans, id ferè solùm improbat, quòd Stellæ situ per filum obseruato, eo modo, quo ante est dictum, eius tamen locum ex stellis non correctis deduxerit, ac fortè alioquin Copernici Hypothesin sit sequutus. VII. Cornelius Gemma, qui veram quidē de defectu Parallaxeos sententiam, at ex nimis tamen erroneis obseruationibus deduxit. VIII. Hieronymus Munosius, Mathematicus Valentinus, qui distantias quidem satis exactè obseruauit: at locum non benè deduxit. Probaturus autem Tycho defectum Parallaxeos ex obseruationibus factis in variis Horizontibus, suas non modo cum Hainzelianis, sed cum Munosianis etiam contulit. IX. Franciscus Valesius, qui Stellam quidem inter Fixas habet; sed esse eam tamen reputauit vnam ex veteribus Cassiopeiæ Stellis, quæ ob paruitatem inconspicua, grandem speciem induerit, ob medium crassius lumen addensans, per quod Stellæ transierit, octauæ Sphæræ motu traducta: X. verò de ipso Tychone, primóve eius libro nihil heic attingendum, cùm rem suo iam loco deduxerimus.

Ex secundis recenset octo, quorum rursus primus ipse est Land-grauius, quatenus, vt iam dixi, initio, literisque ad Peucerum, & ad Electorem Saxoniæ (à quo fuerat admonitus apparitionis Stellæ) datis, Parallaxin 3. minutorum (si tamen tantam) in Stella admisit, sicque Stellam Sole paullò inferiorem, distantémque à Terra 1062. terrenis Semidiametris fecit. II. Casparus Peucerus, VVittebergensis Professor primarius, is scilicet, de quo mox dictum, quique Stellæ Parallaxin min. 19. tribuit, ipsámque idcircò à Terra distátem terrenis Semidiametris 164. & superare Mercurij Sphæram, ac Veneream attingere statuit: Neque secus VVolfgangus Schulerus, cùm, vt superiùs attigimus, quæstioni à Caspare Peucero iuniore propositæ faceret satis. III. Ioannes Prætorius, itidem Vittebergensis, qui Stellam, aut intra orbeis Planetarum, aut etiam suprà statuendam censuit; ac ideò Ioannis Penæ sententiam de aërea Cæli regione non improbandam duxit. IV. Philippus Appianus Petri filius, cuius superiùs meminimus, quippe verè quidē asseruit extitisse Stellam regione elementari superiorem; at caruisse illam Parallaxi, nulla aut obseruatione, aut demonstratione probauit. V. Thomas Diggeseus Anglus, qui Parallaxin, non-nisi 2. minutorum Stellæ attribuit, imò minorem, & ferè nullam, ob insensibilem, aut nullam à Fixa vicina in sublimi, humilique situ discrepationem. Eius obseruata, cum aliquibus circa doctrinam Parallaxeos Problematibus refert Tycho, in eoque non probat, quòd Copernici opinionem sectatus, posse stellam demonstrare Apodixibus firmissimis prætereat. VI. Ioannes Dee, & ipse Anglus, qui conscripto de Parallaxibus libello, ac spe obseruandi Stellam facta, an præstiterit, est incertum, sed interim tamen transferendo Cassellis opinari se dixit, extitisse quidem in æthere Stellam, at non tamen semper in eadem à Terris distantia, quippe quæ ex humiliore situ sese paullatim in sublimiorem per rectam lineam receperit: quæ sententia Landgrauio quoque (vt nihil de Gemma dicam) non displicuit. Ita scilicet retulit Rothmannus, cùm anno insequente Tychonem inuisit; vnde & ipsi facta est occasio, vt illa posteriùs intersereret. VII. Elias Camerarius Francofurti ad Oderam Professor, qui eiusdem de recepta sensim in sublime Stella sententiæ, illius Parallaxin fecit minutorum nunc 10. nunc 4. (idque ex obseruatis in altitudinibus) nunc etiam admisit nullam vnquam fuisse. VIII. Erasmus Reinholdus iunior, qui Parallaxin 3. dumtaxat minutorum Stellæ attribuit; sed ex obseruatis nempe Land-grauianis, quæ licet euulgarit, Land-grauij tamen mentionem non fecit.

Ex postremis tredecim profert. Primum certè loco, est memoratus antè Cyprianus Leouitius, qui calculator licet egregius, fidi tamen nihil obseruauit, aut docuit; vt constare potest, vel ex eo, quòd in Longitudine Stellæ definienda quatuor gradibus aberrauit, prodiditque Stellam post decem mensis moueri cœpisse, ac post vnum mensem promotam fuisse treis gradus in Boream; vt meliorem omnia fuisse ab eo infecta Astrologicis nugamentis. II. David Chytræus, in eo laudabilis, quod Melanchthonis præceptoris imitatione iuuenes adhortatus est, ipse Professor Theologus, ad Mathematicum studium. Quin-etiam, licet habuerit primùm Stellam sublunarem, & quasi Cometam, ac Astrologicas quoque prædictiones commiscuerit, deinceps tamen de Cometa insequuto scribens, illum in æthere potiùs, quàm in elementari regione constituit. III. Guillelmus Postellus, qui vtroque initio fuisse Stellam sine Parallaxi, & Rhombum illum quatuor Stellarum Cassiopeiæ, Crucem esse balbutierit; deinceps tamen nihil aliud, quàm omnia superstitiosis præsagiis compleuit. IV. Annibal Raymundus Veronensis, qui argutus est nihil fuisse Stellam aliud, quàm illam Cassiopeiæ Stellam.

Stellam

Stellam, quæ solito illustrior per quampiam fumositate extiterit. V. Cornelius Frangipanus, qui eiusdem cum Raymundo sententiæ, id solum adiecit, quod Stella loco suo emota duobus gradibus versus Boream processerit. VI. Bartholomæus Reisacherus, Viennensis Mathematicus, qui priusquam omnia exquisite discerneret (visu imbecillo cum foret) in eadem fuit cum illis Italis opinione. VII. Anonymus quidam Germanus, qui cursus identidem verum de Stella Cassiopeiæ xij. somniauit. VIII. Andreas Nolthius, Mathematicus Embeccensis, qui & Stellam Cometam habuit, & Diametrum illi attribuit 10. minutorum, Parallaxin minut. 59. distantiam à Terra Semidiametrorum terrenorum 19. minut. 50. seu 12. ac millium, adeò Germanicorū 17059. Vide futilem scrupulositatem. IX. Georgius Buschius Erfurdiensis Pictor, qui etiam, tum Cometam, ipsumque sublunarem habuit; cum Diametrum illi sesquiminuti attribuens, distantiam eius à Terra fecit Semidiametrorum 40. seu milliarium 2579. & passuū 1905. Vide iterum futilitatemque, & notabile sit, ex illius obseruationibus, vtcumque crassis, dici distitisse Stellam à Terra Semidiametris 183. X. Theodorus Grammæus, Mathematicus Coloniensis, qui & Stellam Cometam, & initio quidem non caudatum, habuit, & nihil aliud, quàm Paregia, Astrologicaque, & Cabballistica nugamenta commiscuit. XI. Adamus Vrsinus, & XII. Andreas Rosa Astrologi, qui in suis Prognosticis, siue Almanach, nihil, nisi inane quidpiam effutierunt. XIII. Anonymus quidam Kalendariorum fabricator, qui aliis quibusdam Stellam Terræ admouentibus ad Semidiametros 15. 13. aut 12. admouit ipse ad milliaria 750. adiecitque illam intra dies 53. motam fuisse minutis 19. sec. 6. tertio 1. O nugacitatem!

Verùm hæc quidem, vt iam innui, per suam occasionem expoliuit; interim tamen ab extremis vsque superioris anni mensibus, Caput primum prælo commisit, neque multò post, computatis foliis, quaternionibusque, qui illi sufficerent, secundum quoque inchoauit; idémque etiam circa tertium, & adiunctum, hoc est, secundam, & tertiam partem præstitit; adeò vt quatuor, quasi initiis factis, plura simul præla nonnunquam incaluerint (vtcumque etiam, varias ob causas, nonnunquam decaluerint, veluti, cùm desinens charta tempore præstito aduecta non fuit: adeò proinde, vt per æstatem, in Papyraceo molendino construendo incubuerit.) Nequicquam profectò non est, quod scribens ad Land-grauium ante finem Februarij, postquam deduxit se comprobasse ex Venere Octobri superiore vespertina, & elapso mox Ianuario, Eoa, nihil vitij in assignatis à se Stellarum locis subesse; ac illa adeò quinque minuta in locis à Land-granio assignatis excedere, quæ apud se quoque ex vespertina, ex Eoa solùm, & neglectis præsertim Parallaxeon, Refractionumque implicationibus, excessissent; quod, inquam, postquam illud deduxit, huiuscemodi verba subiicit:

Quin & meæ ratiocinia, cur non aliter in his statuendum censeam, quàm pridem à me indicatum est, plenè tua Celsitudo propediem, fauente diuino auxilio, è secundo Capite prioris Tomi nostri de Recentioribus Ætherei Mundi Phænomenis, quem nunc sub prælis habeo, perspiciet. Præterea verò, cum transmisisse cum his literis, Solareis Ephemeridas in annos labentem, sequentémque supputatas, iuxta factam nouissimè motuum Solis Restitutionem, seu motus, iuxta Tabulas in primum illud Caput insertas. Quoniam autem simul literas ad Rothmannum dedit, quæ parum abfuit, quin infensè ab eo exceptæ fuerint: ideo non videntur prorsùs reticendæ; ac potissimùm, quia conscriptæ eloquentiùs animosiùs, superciliosiúsque videntur, ac fortè quidem potissimùm, ob Hypothesin sugillatam.

Testatur ergo nolle se primùm contendere multum de Cæli materia, quando ille se nullis ratiociniis ab accepta semel sententia dimoueri sinit. Licere illi, per se, Cælo continuare aërem, imò &, si quis aquam, ignemque, omnia simul Elementa velit; modò & sibi sit liberum quod sentiat, profiteri; qui si illaturus in Cælum Elementarem materiam foret, igneam potiùs cum Paracelso ob eam caussam induceret, quod aliorum Elementorum congeria animalia excipientium instar, Solem, Stellasque excipiat, quæ ignis cuiusdam incombustibilis speciem repræsentant. Sed hisce, aliisque dimissis, cùm nihil se, ob præoccupatam opinionem, persuasurum videatur, vnum se duntaxat eius argumento de eruenda ex diuersa materia Refractione opponere, scilicet, quòd communis aqua per iteratas eleuationes defæcatissima reddita, & spiritus vini ab omni phlegmate purgatissimus, diuersæ oppidò sint substantiæ, & consimili tamen crystallo omnino transparentiâ non discrepent, neque adeò diuersam Refractionem edant. Nolle se fieri illi subsidium ex procreatione Cometarum, qui igneam potiùs naturam arguunt; illúmque absurda assumptione stabilire aliam incassum conari; ac se decreuisse id adeò euidenter ostendere, vt refragari iustè nemo queat. Deinde, reperisse se superioribus etiam diebus Crepusculorum obseruationem, ac eandem semper comperisse depressionem Solis infra Horizontem, siue desinente, siue incipiente crepusculo; illisque adeò animaduersionem exorbitare nimiùm, inualidamque esse, quod ille de Crepusculorum, Refractionumque diuersitate proposuit. Posse illum videre apud suos Authores, quæ de Secretiore Philosophia cognoscere præterea autem sibi id temporis non vacare, neque tutum esse eam literis committere. Lætari se, quòd Liber placuerit. Quòd ille adiecerit eandem ferè sibi ad inuentam Lunæ maximam Latitudinem, expetere se, vt enunciet, quantum, quanéque illud explorarit, maximéque, vt fidem vberiorem Briceo faciat (qui contatam hanc Lunæ Latitudinem officere obiecerat quantitati Eclipseon respondenti alioquin calculo ad malè) quanquam nihil depromere suis ex obseruatis

tis

tis vult, quod non ratum sit, quódque alterius suffragio non egeat. Operæ etiam, vt indicet, qui eæ Tabulas in designatione Nodorum plus gradibus quatuor deprehenderit; cùm Tabulæ nullæ sic exorbitent, vt in quantitate Eclipseos besse diametri Lunæ peccent; quod exinde quidem fieri sequeretur. Ad hæc, non declarasse se quam Cometarum materiam, generationémque esse putet (nisi quod cælestem dixit obiter) id enim fuisse in conclusionem totius Operis reseruatum: neque ex voce generationis colligi debere corruptionem se in Cælum inducere; neque enim strictè, & Grammaticorum more vsurpasse se generationis vocem, ac inspici debuisse Libri titulum, in quo deuitata Generationis vox, ne illius esset cauillationi locus. Cometæ Caudam non ex eadem cum Capite materia esse, sed traiectos radios, vel illud arguere, quòd radiatim pendeant, atque diffundantur, quódque in auersam à Sole partem eant; etiam ille anni M. D. LVIII. à Land-grauio adhuc iuuene obseruatus, & ab ipso Rothmanno obiectus; vt nihil dicatur de cæteris, qui pro accessu quidem ad oppositionem cum Sole, Caudam in breuem contrahunt, sed semper nihilominus porrigunt in oppositum Solis. Denique, si Hypotheses suæ opere illi displiceat, & Copernicum sequi malit; esse id ipsi integrum, cùm & facile etiam sit, æthere in Cælum inducto, Terram, mariaque mouere. Ostensurum se suo tempore, quàm longè antecellat sua Hypothesis, quamque contrà semper absurditates Physicæ in Copernicanam obiectæ. Non valere deinde, quod ille circa Scripturam Sacram excusat. Maiore enim authoritate, reuerentiaque habendam esse, quàm vt ea ratione in cothurni modum tractetur. Quippe quæ, vtcumque se vulgi captui accommodet, non idcircò tamen non vera proponat. Illud certè de Luna luminari magno, & minori tamen, quàm Sol sit, intelligi solùm de magnitudine luminis; nam alioquin vulgus non habet Lunam minorem, quàm Solem. Nihil mutari se obiectam tractionem, retrogradationisque libertam, quòd illa nihil aliud sit, quàm naturalis, & insita animitùs concomitantia. Non sumpsisse se occasionem ex Copernicana Hypothesi inuersa, sed ex Marte Acronycho, & ex libertate æthereæ regionis. Si ille quid tale expressum cogitarat, se id latuisse: ac intelligere tamen Vrsum illum Dithmarsum ostendisse Land-grauio visam apud se Hypothesim, quæ expressa fuerit in automato; idque, vel ex eo comprobari, quòd Martis orbem vndique ambientem Solis orbem exhibeat, vt conspecta ab illo Charta, quæ fuerat negligentiùs extracta, exhibuit. Missurum se exempla Libri insinuata; ac non posse se plura scribere, cùm ob occupationes alias, tum ob hemicraniæ dolorem ex corporis duobus superioribus præ nocturno frigore inter obseruandum contracta.

Taleis literas Rothmannus non habuit ante diem Augusti xxij. atque cùm iam sex antè diebus accepisset alias, & ipse inde breuetis dedisset die Iulij xxvij. quibus Tychonem admonuerat, non acceptarum literarum [illegible] ac eius ardoris, quo exspectabat Land-grauium literas accipere, tum addiscere, quid no[illegible] esset noui. Destinârat autem literas [illegible] zonium, ipsi quoque Land-grauij desiderium significans; adiecto Epistolio prolixè ad se à Principe dato (quippe cùm Hombergi venandi causa versaretur) vnde & Tycho [illegible] modum hasce, aliasque literas ex Holsatia à Ranzouio accepit. Sed vt de Rothmanni responso ad superiores quidpiam hic dicam; Is se responsurum pauca recipit, quòd occupationibus distrahatur, quódque videat ipsum Tychonem, aut ob occupationes varias, aut etiam ob morbum, literas suas longè aliter, ac scriptæ forent, intellexisse. Neque enim se quicquam detraxisse authoritati Literarum Sacrarum; nihilque dixisse, quod non ipse, et Theologi omnes Sacras Literas interpretantes dicerent; quin etiam D. Augustinum [illegible] tò liberiùs de illis loqui. Sibi solam Dei gloriam in omni actione propositam esse; [illegible] ideò non esse, cur ille quid impium de se cogitet. Non esse, cùr penitùs cæcus circa Crepuscula habeatur, neque enim se esse adeò [illegible] metarium, vt aliquid scribat, quod experientiâ non sit. Loquutum se fuisse de Crepusculo non pro luce dubia vulgariter accepta, sed pro superstite albicantia, quæ in occasu [illegible] aliquousque perseuerat; neque enim aliud tam est, quàm infra Horizontem reliqua obscurius. Non agnoscere se; cur suis obiectionibus ille detrahat: neque enim se posse alias exire, quàm Instrumentis [illegible] iniquam esse postulationem, si ille à se [illegible] exigat. Nihil se circa generationem in Æthere reprehendisse, sed tantùm dubitantes [illegible] proposuisse, si quà eliceret illius sententiam. Scripsisse se potiùs de Cometarum Cauda, quòd examini illius subijceret, quàm quòd verè vrgeret; ac Principem suum vel eo [illegible] standum; quòd tempore illius Cometæ [illegible] dum foret satis in obseruando exercitatus. Nolle se, vt illo obseruationes Principis [illegible] get; neque etiam quam suam cum ipse de Cometarum generatione communicaret sententiam; aliòqui rem fore cum [illegible] præter illum nemo eam nôrit, & ipse [illegible] sic inculcarit, vt totum illud de materia, illuminationéque Cometarum mutuatus sit, [illegible] alium Cometam sancè obseruârit. Nihil [illegible] se ampliùs de aëre illo per Cælum diffuso cum eo agere, cum se pertractasse in suo de fixis Stellis Opere, illum ipsi non [illegible], ac debere ipsum idem agere; doctos potiùs viros diiudicaturos. Agnoscere se [illegible] obcentum, vt diaphana aëris pars à superiorita materiæ Planetis circumfusæ nihilo differat fore, vt reliquam sententiam filia temporis veritas cum doceat. Aduertere se [illegible] que Trinitatis mysterium, nisi principia Chymicis (de quibus ille fuerat loquutus) [illegible] ex eo, quòd omnia constent ex terrena materia, aqueo glutine, spiritu aëreo; ac cælesti quidem calore, virtuteque agente. Se in peculiari scripto de Hypothesibus Ptolemæi, & Copernici, vtra vera sit, discussurum,

ferum. Et sic quidem fuit die Augusti xxij. responsum.

Tycho autem deinceps xxiv. Nouembris rescribens, significauit sibi non morbum, occupationesve obstitisse, quò minus literis expressam illius mentem assequeretur; neque enim latuisse in illis insolubilia ænigmata; aut objecisse aliquid, quod ex illis colligeretur; cùm & fuisset fortè æquo indulgentior. Mirari se potiùs, cur ipse tam ægrè, ac sinistrè suas interpretatus, tam rhapsodicè ad eas respondisset. Nusquam se impietatis illum accusasse; sed solùm de Literis Sacris id, quod sentiret, quodque res esset, exposuisse. Nondum degustasse illum, quam quintam essentiam falsè exprobret; & donec eam olfecerit, satius esse iudicio immaturo supersedere. Non præsumpsisse se illum circa Crepuscula occæcare; bene agi, si ex sua, aliorumve mente, caligo pellatur. Non debuisse illum dicere se scire Crepusculum vulgariter loquendo Sole depresso gradibus septendecim finire: quasi verò ipse nihil adhuc foret, nisi quod vulgus sapit, molitus; & in re præsertim, in qua præ cæteris facili, ipse non suos solùm, sed septem aut octo prætereà studiosorum oculos adhibuerit; ille tam fuerit Lynceus, vt suos solùm vsurpando tam acutè perviderit. Non postulasse se ab illo vnquam, vt in sui gratiam quicquam diceret; curasse magis de veritate eruenda potiùs, & circa Refractiones speciatim, quas modicas esse, & Crepuscula ampliora, contradictio est. Habere se plusquàm vicena, eaque plerumque quadricubitalia, aut quincubitalia Organa, illum duo solùm bicubitalia, & ex sua adhuc solertia profecta, vt debeat proinde sibi gratias, quòd tam perspicax fuerit; quanquam neque omnia VVitichio, aliive vnquam sic propalauit, vt non sibi arcanum aliquid reseruauerit; atque esse putare illum, nisi attendere diligentius velit, acquiescere sibi. Quod ille dubitanter, & mutandæ sententiæ ergò proposuit, fecisse VVitichium, & alios; at se factum fuisse experientiâ cautiorem. Lætari interim, quòd ille circa obiecta de corruptione in Cœlos inducta pulcrè resipuerit, scripta de Cometarum Cauda reuocauerit, ac in viam redierit; scripta de Cometa obseruato à Principe, suo scripto malit. Quod ille rogauit, ne quid vulgaretur, non esse iam rem sibi integram; quippe iam, cùm Ranzovius, Peucerus, & alij postulassent, vt illæ mutuæ ederentur Literæ, admota jam esset manus operi: atque ita quidem, vt res laudi verteretur Principi, ac ipsi quoque, de quo semper honorificè & sentiret, & loqueretur. Si quid deinceps recantaret, id veritatis studio, & vertendum, & commendandum. Dum quidpiam ex scripto de Cometa attinget, non fore rem sibi cum mortuo, cùm ille id scribens, & ad se mittens, mortuus non fuisset. Se rerum à se scriptarum non sic pœnitere, quin illi, si velit, integrum eas discutere; videat modò, vt candidè agat, nec juuenili quodam feruore sententiam immaturam pronuntiet. Gratulari se, quod in aliam de Cometarum materia opinionem diuerterit; tenerâ enim capi non posse, quo rapta ex Terra in orbem Saturni euehi tanta moles potuerit, ex qua Cometa constiterit. Chasmata illa, seu nocturnam lucem quæ interdum ad Boream apparet, non à Sole nimis depresso, in vaporibus supra terram nimis humilibus creari; sed ex sulphureo halitu ardente, discurrenteque per aërem. Si ille exspectare alium Cometam velit, licere; non inconsultum interea fore, si acquiescere sibi renuens, judicium tamen suspenderit. Accipere libenter se, quòd ille ampliùs disceptare de Cæli materia secum nolit: seu autem immisceatur, seu non immisceatur illius scriptis, perinde fore. Non recusare se virorum intelligentium judicium, & quod ille tertium, qui judex sit, exigat, se conditionem accipere; ac cæteros inter, quos ille deligere voluerit, Peucerum se intereà nominare. Trinitatis mysterium non in Terra, Aqua, & Aëre; sed in illis tribus principiis occultioribus contineri. Gloriari illum immeritò, ac nimis inconsideratè præcipitare judicium, quòd se obtinuisse circa diaphaneitatem Aëris, ac Ætheris ait; quasi ipse ex illo exemplo de Aqua, & Vino depuratis concludere voluerit eandem vtriusque esse materiam; & non potiùs ostenderit ex eadem diaphania eandem materiam non concludi. Addere illum; fore, vt veritas temporis filia reliquum doceat, & se illud quidem gratè amplexurum, quicquid docuerit veritas: attamen se nihil adhuc eorum, quæ protulerit, retractasse; cùm satis longa sit eorum series, quæ ille, vel vnâ retractarit Epistolâ. Ille ne Ptolemaicam, Copernicæamve Hypothesin probare velit, liberum esse; sensibilioribus suam sic probaturum, vbi in motibus Mobilium Secundorum versabitur, vt si ille quæ plura excogitarit, interea velit opponere, rem facturus sit non ingratam. Quòd videat autem illi præcipuè arridere Copernicæam de triplici motu Terræ attributo sententiam posse hæc deligi, quæ sigillatim obiiciantur. Aduersus Diurnum quidem, casum globi ex turre dimissi, qui profectò non ad amussim in subjectum punctum caderet, si, eo versante in aëre, Terra cum turri subduceretur; idque cursu adeò veloci, vt in illis Borealibus regionibus, sesqui centum maiorum passuum intra secundum scrupulum foret. Aduersus verò Annuum, immensam illam, eamque inanem capacitatem Saturnum inter, & Affixas, quæ plusquam septingenties continere id spatium debeat, quod à Sole, habito vt centro, in Saturnum erit; si orbis Terræ annuus, vel vnius minuti sit, sicque Stella tertiæ magnitudinis non major; quid si euadat prorsus insensibilis? Aduersus Tertium, repugnantiam, vt axis Terræ eiusque centrum motibus contrariis agantur; ne quid dicatur interim de intricationibus Librationum. Et hæc quidem Tycho, nonnullaque alia, præter id postscriptum, quo Rothmannum hortatus est, vt Restitutionis Fixarum Land-grauianæ editionem maturaret, nihil mutando minuto-

tuna illorum quinque discrepantiam, cuius ipse quoque in primo Progymnasmatum tomo faceret mentionem.

Sed hæc tantisper vt intermittam, accessit ad Tychonem circa finem anni celeberrimus studiosorum Christianus, qui ab obscura Cimbriæ parœcia Longo-montanus cognominatus fuit. Is ante annos xxvij. patre Seuerino, matre Marina parentibus agricolis natus, non parùm luctatus cum fortuna fuit, nunc apud parentes, nunc apud amitam, nunc apud patruum educatus; & partim parœciæ Pastori erudiendus traditus, partim ad operas rusticanas vocatus; quousque annos xv. natus, clam se subduxit, & in distantem xij. milliaribus scholam Viburgensem sese recepit. Moratus illic xj. annos, partim industriâ victum parans, partim indefesso labore literis inuigilans, ac studia inter cætera, etiam Mathematicis sub Mathia Hasio incumbens, ad celebrem Hafniæ Academiam appulit, in eaque sic sese per annum probauit Professoribus, vt fuerit ab illis maximoperè apud Tychonem commendatus. Ita fuit porrò per octennium, quo Tycho præterea in Huenna fuit, laboriosus, ac sedulus, vt denique obseruandi praxin præ cæteris calluerit, ipsique sæpè præfuerit, & calculi etiam texendi præcipuus minister, & adiutor fuerit. Verùm ex posteriùs dicendis cognoscendum veniet, quanti illum Tycho fecerit, quàm merito iure voluerit, & quid industriâ maximè indigeret, illi commissum. Admodo hic solum delectationi illi summæ fuisse, quod per ipsam hiemem obseruare licuit, vt imum Solstitium, sic summum, ac itaque Stellæ Polaris altitudinem, quæ deprehensa proinde est distare à Polo grad. 2. minut. 54. sec. 50.

1590. Succedente anno M. D. XC. ac sub finem Februarij, initióque Martij, Cometes apparuit, cui obseruando studiosè incubitum fuit. Erat per id tempus Venus vespertina, Tychóque in capienda eius maxima digressione occupabatur, cum die Februarij xxiij. post nubilosum quatriduum ad illam attendens, deprehendit ex improuiso inter Andromedæ, & Arietis asterismos, ac iuxta Piscem Boreum, Stellam subobscuram, minúsque compactam, Diametro quasi minutorum trium, & exacto crepusculo, etiam pertenui Cauda donatam. Cauda hæc visa initiò longa decem circiter gradibus, ita sensim decreuit, vt die Martij prima vix conspici, deinceps nullo modo potuerit. Caput quoque ipsum ita sensim euanuit, vt post diem [illegible] obseruari nequiuerit, atque obseruatus nobis per xiij. non ampliùs dies. Fuit eius motus in consequentia, circulum describens, cuius portio gradus 7. minuta 54. intra eosdem dies confecit; in fine autem grad. 1. min. [illegible] sed decrementi proportione per dies intermedios seruata. Huiusmodi verò circuli deprehensus constanter fuit maximus, ipsa Æquatorem intersecans in grad. 319 min. [illegible] cum inclinatione ad eundem graduum proximè 41. Cùm die prima obseruationis, [illegible] horam quidem ix. versaretur Caput in grad. [illegible] min. 27. Arietis, cum Borea latitudine grad. [illegible] min. 14. die postrema fuit in Geminorum gr. 5. min. 13. cum latitudine Borea grad. [illegible] min. 46. Et quia à die vsque obseruationis quarta conspici potuit non vespere modò in summa altitudine, verùm etiam manè [illegible] ob declinationem Boream graduum plus quàm 14 adeò, vt die vltimo obseruationis etiam gradus septem altitudinis, ob declinationem graduum 41. & ampliùs [illegible] Tycho delegit primum, secundúmque Martij dies, quibus Cometa manè quinque [illegible] plus minus gradus attollebatur, vt obseruaret exquisitè tam summa, quàm ima altitudine (& ista quidem per habitam refractionum rationem correcta) exploraret, quid inde [illegible] de Parallaxi colligerent. Comperit porrò, neque hac, neque alia via [illegible] fuisse vllam Parallaxin, quæ incurrere potuerit in sensum. De Cauda, obseruatum fuit [illegible] in auersam à Sole partem exquisitè [illegible] vnde & expertus à Rothmanno Cometam visum, obseruatúmque, vt agnosceret [illegible] illi ex sola radiorum transactione [illegible]. Hinc ad illum ipsa die prima obseruationis literas dedit, quibus eum Cometæ apparentis admonuit, dedit & inscius Apud Land-grauium, cum descriptione, & [illegible] motu ex obseruatione deducto [illegible]. Præterea autem Tychonem in illis ad Rothmannum literis significasse Tomum suum primum esse iam penè, operâ Typographica absolutum; quippe laborem iam in tertia, vltimaque parte vrgeri.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER QVARTVS.

1590. CUm verò ab usque superiore Autumno, Iacobus Rex Scotiæ Asloiam in Norvegiam appulsus (uxorem ducturus Annam Regis sororem, & Friderici filiam, quæ desponsata ab usque Augusto, & in Scotiam navigans, eò abducta immanis tempestatis vi fuerat) nuptias ibidem sub Novembris finem celebrasset, ac posteà mense Martio advenisset in Daniam, Tychonem brevi unà cum Consiliariis, magnoque nobilium comitatu invisit. Ex eòque est factum, ut Tycho hospitem quotidianum, quousque Iacobus mense Maio rediit in Scotiam, exceperit. Longè porrò, ac multùm cum Tychone sermones habuit eruditus Princeps de argumentis variis, ac de mobilitate præsertim quam Terræ Copernicus tribuit. Inspexit quoque Organa, ac perfectum habere usum, ostendique rationem voluit. Lustravit quoque, & spectavit studiosius quicquid fuit in partibus ædificiorum singulis, & cùm in Musæo, præter imagines Hipparchi, Ptolemæi, Albategnij, Copernici, Gulielmi Landgravij, animadvertisset Poëtæ Buchanani effigiem, quam à Petro Iunio superstitem obeunte Tycho acceperat, eam ille ut olim Præceptoris statim agnovit, ipsique & risu, & digito applausit. Quàm lætus à Tychone abierit, testari potest, non tam quòd regijs muneribus illum donavit, quàm quòd mensio post tum expressit eo Privilegij diplomate, quod ad Tychonem in annos xxx. circa Operum editionem misit. *Neque enim*, inquit, *solùm ex aliorum relatione, aut nuda Operum vestrorum lectione ista discenda fuerunt; verùm ipsi coram nostris oculis auribusque usurpavimus, & nuper in tuis illis Uraniæ ædibus ea vidimus, ea audivimus, variisque liberalissimis, atque iucundissimis tuis colloquiis habitis sermonibus hausimus, quæ etiamnum animum nostrum ita afficiunt, ut maiore ne cum voluptate, an admiratione ista nobiscum recolamus, difficile sit statuere. Quod equidem nos ita libenter omnibus mortalibus, præsentibus, futuris, hoc diplomate testamur, usque adeo, ut siquis de industria Uraniburgum tuum adire velit, nisi prævius doctus sit, damnum reversus, opere-pretium se retulisse experiatur.* Quia verò Tycho petierat quoque abs Rege quædam Carmina (is quippe eruditè Latina condebat) ut illis appositis Progymnasmata condecorarentur; ideò Rex fecit, & propria manu, prout ille rogârat, scripsit, minimeque huiusce modi,

Æthereis bis quinque globis, queis Machina Mundi
Vertitur, ut celso est crustatus fornice Olympus
Ignibus, & pictus fulgentibus undiq; lychnis:
Pellucent vitreis domibus, vastisque Planetæ
Orbibus, ut geminos cursus, vi, & sponte rotati,
Ut mira aut terrena adspecta longè antè futura
Præmonstrant, Regnisque Tonans, quæ fata voluit,
His stellare cupis, quæ vis, quis motus, & ordo
Cernere? sublimem, deductisque æthera Terræ
Tychonis pandunt opera: lege, disce, videbis
Mira, domi Mūdū invenies, Cælumque libello.

Aliud.

Quàm temerè est ausus Phaëton, vel præstat Apollo,
Qui regit ignivomos æthere anhelus equos:
Plus Tycho: cuncta Astra regit, cui cedit Apollo;
Charus & Uraniæ & Musis, alumnus, amor.

Non sunt verò hoc loco etiam reticenda, quæ Regis Iacobi Cancellarius Uraniburgi scripsit, cùm illic adesset die Martis xx.

Regia Musarum, decus Orbis, & æmula Olympi
Alma domus, dignū nomine Numē habes.
Quæ Sophia, aut mirum Babylonia, Græcia, Memphis
Prisca habuere, habet hic unus, & una domus.
Nil mirum Alcidem Cælum subiisse ferēdo,
Aut puerum raptum detinuisse Deos:
Uraniam in terras celso qui duxit Olympo,
[illegible] & superis annumerandus erit.

Est & hoc, quod putatur eiusdem,

Vidit, & obstupuit Rex Heroem Scoticus almum;
Miratus clari tot monumenta viri.

Præobtinuit Tycho hoc anno, ac Iunij quidē Eidibus similis in xxx. annos Privilegij diploma Cæsareū, quo cætera inter, verba hæc continentur, *Edocti itaque fide digno, & quidem eorum, qui iudicare de ijs artibus ac scientijs possint, testimonio, Te ad studia illa perfectè & accuratè excolēda, tot sūtus, q; præsidia afferre, ut qui tibi pares sint, hac ætate vix reperiantur. Cùm enim genere sis nobilis, ijs opibus, ac facultatibus, quæ ad præclara ingenia, quorum operā cum tua coniuncta, certiorē faciliorēque,*

opportunissimo ad hoc delecto loco, Observationē reddat claram; qua denique ad Instrumenta, & magnitudine, & artificio singulari facta, vix dicitur comparanda suspiciant, te praeditum, atque instructum esse, nullisque sumptibus in typis, in praelis, in aliis adminiculis, ut domi omnia, quae ad illorum actium monumenta Posteritati consecranda requirantur, in promptu habeas, parcere, adeoque tempus omne, teque ipsum totum rerum illarum superarum atque caelestium contemplationi impēdere, sanctumque in iis versatum esse, ut praeter exactā Cometarum doctrinā, ab inveteratis veterum erroribus solidè vindicatam, cuius iam antè specimen abs te insigne est editum, nova quoque Caelestium motuum Hypothesis, quae omninō asiduis observationibus exactè respondeat (quod neque prioribus illis Ptolemaei, neque posterioribus Copernici Hypothesibus praestitum fuisse praeter alios, tu ipse accuratissimis tuis Observationibus doctus) abs te expectetur: minimè praetermittere voluimus, quin Reipublicae causā, ad quā haec abs te ornamenta accedunt, Caesareo nostro Elogio te susciperemus decorandū, & quanquā per te satis animatum et animandū magis, ut feliciter coepta, quaevis, alacriterque perficias.

Nomine porrò cuius, quotcum digno fide testimonio edoctū se Caesar testatur, fuit Iacobus Curtius, Procancellarius Imperij, eximius ille scilicet, qui literis die eiusdē mensis xxviij ad Tychonē datis, illum inter alia sic affatus est. Quod iudiciū meū de Scriptis tuis amanter exquiris quid censura mea tam, quae tibi cū doctissimis quibusdam viris non tam lis, quàm amica est contentio, subijciā in ea tantum mihi à te honoris tribui accipio, quanti non facerem, si Reges & Principes de Regnis, & Provinciis integris disceptantes, me sibi Iudicem constituerent. Ut verò id, quod petis, & offers, mihi faciendum sumam, nec eruditio, quae in me aut nulla est, aut verè exigua, neque modestia mea patitur. Ne tamen ad tam amicam postulationem planè surdus sim, hoc habeto. De scriptis tuis quid in genere sentiam, testabitur Caesareae Maiestatis privilegium, quod his literis adiunctum tibi mitto, cuius ita scribendi ego Caesari author, & porrò vera in eo Caesarem testari, sponsor fui. In specie verò ea, quae de Cometis posterioribus, quotquot ipse observasti, à te tradita, solidissimisque rationibus confirmata sunt, talia esse puto, ut de iis ne ambigi quidem ampliùs ab eruditis viris queat.

Atque haec quidem occasione Diplomatis Caesarei exscribo; sed literae tamen eiusmodi sūt, ex quibus, si quidpiam praetereà heic adiecero, videri non debeat cuiquam importunum. En ergo illarum initium: Magnas tibi ago gratias, Nobilis, aequè, ac eruditissime Vir, quòd me non modò literis tuis compellare, sed benevolentiam quoque tuam tam amanter offerre mihi volueris. Ego certè, licet faciē tuam nō viderim, meliorem tamē tui partem, mentē nempe, ex scriptis tuis quibus teipsum aeternitati iā consecrasti, iā olim & amavi, & suspexi: & eius causā totū te videre, venerari, & amplecti nō mediocriter concupivi, quàm illi olim, qui ex ultimis Hispaniae finibus ad Liviū videndū in urbem profecti sunt. Auxit hoc meum desiderium humanissima haec tua cōpellatio, & in tantū auxit, ut, nisi Caesaris voluntas, & muneris publici, quod gero, ratio prohiberent, ita me Deus amet, neque itineris intercapedo, & molestiae, neque suavissimae coniugis, dulcissimorumque pignorum amor, & illecebra cohiberent, quin arrepto itineris comite communi amico Thaddaeo Hagecio, ad te in Daniam usque excurrerē. Dicere nequeo, quantoperè me delectet cū Hagecio meo, postquam corpore non possumus, totā Huenam perlustrare, & in primis exactissima tua Observatoria Instrumenta, totū denique Mathematicū illum apparatū, vel imaginatione tantum complecti. Quid verò, si ipse spectator adessē, itque ipsum omnia me explicantē coram, sed coram te etiā videre possem? En quid post multa. Macte itaque animo, Vir Nobilissime, & fruere divinis tuis inventis quibus nequissime fruantur. Est enim arduum & ut ipse verè scribis, multorum hoc sit opus annorū. Spero tamen, illum eiusdem maximā iam tibi partē exantlatā, & in colligendis & ordinandis iis, quae iam consideravi, Tabulisque inde condendis magis hoc tempore, quàm in confirmandis ampliùs inventis tuis versari. Quare te, cùm discipulorū tantum operā magna ex parte iuvari possis, iterum, atque iterum te rogatū volo, ne nos nimium diu suspensos habeas. Vita tibi ex animo ad Nestoreos usque annos exoptanda; si tamen quidam fatalis sit sors nostra, & quam immaturam plerumque diem praesertim ingenijs mors obtigerit. Fac itaque maturè, & vel non matura partu hunc ingeniosum foetum orbi terrarū ede. Si fata longiorem tibi, quā valde optamus, & speramus, vitam concesserint, poteris & edita recudere, & Iudicijs tuis quoque (nostro enim, quin iā prima editione satisfacturus sis nihil dubito) satisfacere. Liberabis interim nos perpetuo metu, ne, dum cunctaris, tota spe frustremur. Ego certiorem de te tuisque his Hypothesibus spem concepi, vel ante, vel à nemine solidā Astronomiae restitutionem expectandā esse, pro certo affirmare audeā. Quis enim praeter divinam ingenij vim tot, tantisque rebus huc necessarijs instructus sit, tot, tantisque sumptus, labores, & animi cōnatus, non est in Europa (cum Europam dico, totum orbem dico) qui tibi comparari queat, quisquam. Absit hinc, ita me Deus amet, omnis adulatio, à qua & dignitas, quam gero, & genius, quam cum omnibus tantis laboris mei qui noscere, atque ignotos, in spectis praesertim doctis hominis laude, satis, superque vindicabunt. Caetera praetereo, ac illa speciatim, quae ipse Vir peritia in Mathematicis declarans, excogitatum Compēdium Trigonometrici calculi per Tabulas Sinuū sola additione, & subtractione administrandi, & excogitatum Quadrātis per introductos circuli divisionem longè perfectioris, cuius descriptionē superioribus literis Tycho in Mechanica fecerat.

Mense Iulio, ac die xxj. observavit Tycho Solarem Eclipsin digitorum quinque, & ferè septima, min. 54. Et quia Maestlinus eandem observavit Tubingae, ideò variasque annotationem Keplerus in suis ad Vitellionem Paralipomenis satis copiosè retulit, comparavit, expendit. Cùm duae verò insuper Eclipses Lunares hocce anno contigerint, observavit quidem Tycho posteriorem, quae

ea

die xxi. Decembris, hora 6. min. 55. exhibita fuit, verùm observare priorem non potuit, quae Solstitium antecessit die Iulij vij. quamque tamen idem Moestlinus eâ observavit circumstantiâ, quam commemorare sit operae pretium. Apparuere scilicet ambo supra Horizontem Luminaria, patiente licet Luna defectum propter interpositam Terram. Sed verba eius referre praestat. *Nos hic Tubingae*, inquit, *Solis centro supra Horizontem emergente, vidimus Lunam ab Austro aliquot digitis iam deficientem, duobus pene gradibus elevatam, & contrà, Luna centro sub occasum descendente notavimus Solis supra ortum duorum graduum altitudinem. Occidit autem Luna postea, quam ad maximam obscurationem devenerat.* Quae sane observatio arguit Refractiones esse aliquando, & alicubi, quàm Tycho definiit maiores, quando bipartiendo illam duorum graduum altitudinem, fuit Refractio utrimque unius, ut minimùm, gradus; etiam sive excuset Keplerus, aërem requiri à Tychone admodum purum, ac serenum, quando Refractionum periculum facit. An addam verò hîc aliam alterius quidem generis, sed dignam tamen notatu Eclipsim, quam idem Moestlinus die Octobris iiij. observavit, cùm manè, hora 5. Martem totum à Venere occultatum animadvertit? Hac certè occasione admonere debeo mendum subesse illis nostris in x. Laërtii Librum Animadversionibus, cum pag. 903. vbi haec Eclipsis refertur, adscriptus est annus M.DC. pro M.D.XC.VII & mox antè circa Eclipsin Iouis à Marte die 19. Ianuarij, Moestlino, & Keplero visam, adscriptus est annus M.DCI. pro M.D.XCI. Sed haec praetereunda; cùm & praetereamus, quae plurima Tycho observavit, ac potissimùm circa Cygnum, in cuius Stellis restituendis hoc maximè anno incubuit; & cum mensibus quidem aliis, tum Augusto, ac dei die xj. prae caeteris; quo quae facta observatio est, *Solemnis* Keplero vocatur.

Paucis post diebus accessit Huenam ex hospitaro Rothmannus; quippe qui aegre ex itineribus, diuturnísque morbis convalescens, illi animo defixisset, fore, ut pristinam sanitatem ex peregrinatione, aërisque mutatione recuperaret. Senescebat secus Princeps; sed volenti tamen tantò faciliùs annuit, quantò ille se invisurum Tychonem recepit. Qua porrò laetitia affectus ex eius adventu Tycho fuerit, ex iis, quae deducta iam sunt, non est conijci operosum. Attulit, reddidítque illi Rothmannus binas literas, alteras quidem à Principe, alteras verò à seipso: scilicet, ut se rescripsisse ad superiores Tychonis literas fidem faceret, eas ad manum habuit, quas non miserat, sed scripserat tamen à mense Aprili. Literae Principis eò faciebant, tum ut excusarent responsionis moram, quòd Rothmannus male habuisset, quódque ipse ob aetatem ingravescentem, curásque graviores, non iam perinde alacriter, ac eâ animi perspicaciâ, qua prius, hisce studiis incumberet, tametsi non desineret, vel claudicando insequi, ut pedo suo innixae anus: Tum ut Rothmannum commendaret, cui peculiare caput habenti, propriúmque quotannis pileum comparanti assensisset, aegre laturus, si quidpiam adversi illi accideret; quòd iuvenis & ingeniosus, & insigniter eruditus foret: Tum, ut rogaret, quî se Rex iunior, statúsque Regni, ac res quoque Tychonis propriae sese haberent. Rothmanni autem literae in eo erant, ut priore parte describerentur incommoda, quae passus per hyemem fuerat ex podagra, & calculo adhibitis frustrà Galenicis remediis (unde & sub finem Vitrioli, Tartarique oleum à Tychone expetiit) posteriore, ut responderetur ad ea argumenta, quae fuerant adversus motum triplicem Terrae attributum à Tychone obiecta. Nam ad primum quidem de Globo cadente; respondisse Copernicum, moveri cadentia composito motu, ex recto putà, quo petunt Terram; & circulari, quo interim unà cum Terra, ob eandem cum illa naturam, propensionémque circumducuntur. Neque verò esse hunc motus velocitatem habentem absurdam; nisi ea, quae Caelo tribuitur, incomparabiliter absurdior habeatur; ac praesertim abripiens nitentia mobilia in oppositum; ut proinde, cùm totum hoc motu illo Terrae simplici salvetur; videatur omninò natura, quae semper quantocumque potest compendio utitur, illum usurpare. Ad Secundum de Vastitate inter Saturnum, & Affixas; minimè pugnare illam cum sapientia, potentia, atque voluntate diuina; imò decere maximè significantiam Opificis; cùm & Rex, quò maior, eò amplius palatium decere putet suam maiestatem. Ad Tertium de Axis reflexione; posse optimè illam cohaerere cum pergente suam viam centro, quod respectu illius sit quasi immotum. Quin etiam nullam propriè esse reflexionem, sed constantiam, quòd Axis in sui ipsius Parallelismo versus easdem Mundi, Aequatorisve polorum Regiones, dum interea centrum per Eclipticam pergit, maneat. Adiunctae erant his literis, qualescumque ille potuerat per invaletudinem circa Cometam nuperum peragere, observationes.

Rothmannus porrò cum Tychone reliquo Augusto, ac toto Septembri moratus, Organa eius omnia inspexit, observandique rationem perdidicit: & quae apud Lanzgravium essent, quaeque apparatus (globúsque inprimis orichalcicus quaternum pedum diametro) exposuit. Ac recepit quidem tum nonnulla se antè suum discessum perscripturum ad Principem, tum exploratis, descriptisque accuratiùs omnibus, plura à reditu commemoraturum: at insinuavit tacitè non ausurum se omnia, quae in Machinis perviderat, ad eum referre: neque enim illum habiturum fidem, ac rem exaggerari in gratiam ipsius Tychonis existimaturum, si baculenter, & ut erat, Instrumentorum multitudinem, magnitudinem, structuram, ornatum, unà cùm tractandi, utendive facilitate exponeret; quòd res omnem fidem superaret, neque machinae Principis conferri cum ipsis ullatenus possent. Miro adhortatus illum Tycho est, ut maturè perficeret susceptam illam descriptionem, demonstrationémque Stellarum,

quo & institui collatio inter Cassellanas, Vraniburgicásque obseruationes, & causa illorum quinque minutorum discriminis intelligi posset; ipséque sese id quàm-primùm præstiturum pollicitus est. Cùm præterea varium plurimis de rebus colloquium inijssent fuerint, tum potissimùm de Hypothesi, quam Rothmannus admiratus fuerit, fatendo ea, quæ occasione Acronychij Martis Tycho edisseruit, venire in mentem sibi non potuisse; alioquin enim iudicium suum nõ fuisse præcipitaturum scilicet quasi agnoscendo deduci ex illo inæqualitatem, quæ congruè saluari per Hypothesin Copernicanam minimè posset. Itémque de ipsa speciatim opinione Copernici, cuius disputationis quis successus fuerit, en ipsius Tychonis verba. *Cùm per aliquot septimanas mecum ille heic moraretur, subinde hac de re verba cum eo egi, ipsiúsque argumenta in speciem satis plausibilia infregi, eumdemque aliàs in suo proposito admodum perseuerantem tandem eò adegi, vt hæsitaret primum nonnihil, postea timidius, minúsque certè ista assereret, dimissa etiam priori exceptione omnino auersari videretur; adeò vt si nihil hac de re hactenus in publicum edidisse, nec in posterum id facturum sed saltem disputandi gratia hæc mihi proposuisse asseueraret.* Ille ne id seriò, an, ne rem non gratam faceret Tychoni, id asseuerârit, non constat: vtcumque autem sit, attingere iuuat, quæ Tycho aduersus exceptiones superiore epistola à Rothmanno allatas regerenda censuit, quibúsque, cùm postmodum epistolas ederet, nihil fuisse à Rothmanno responsum, quòd illa interea non vidisset, dixit.

Institit ergo circa illud, ad euertendum motum Diurnum, de globo cadente argumentum, Sciendum motus naturalis non inesse partibus à sua radice, suóve toto separatis, vt in metallis, lapidibus, lignis, aliisque rebus resectis constat; ac tantò minùs globo, aliove corpori terreno à Terra auulso, cursúque abducto, quoniam alio motu interea distrahitur, & ne dici quidem potest, aut aërem, tam adeò tenuem, motum Terræ consequi, aut pertrahere secum cadens corpus. Id confirmari ex eo, quòd Bombardicus globus in ortum, occasúmque si pari explosus, tantumdem spatij supra Terræ superficiem conficiat, cùm, si Terra interea ferretur in ortum, non tantumdem promoueretur, qui in ortum explosus foret, vt præueniente suo motu Terra; longè autem amplius, qui in occasum, vt Terra interim refugiente. Confirmari rursus à pariete telo, quod è naui sursum emissum, donec nauis progreditur, non in eamdem, eumdémve locum, è quo emissum fuit, recidit; sed longè retrò, ac tantò magis, quantò nauis fuerit promota velociùs. Tametsi verò Primus motus sit incredibiliter in Cælo, quàm in Terra foret, celerior; hac tamen in re elucere imperscrutabilem sapientiam, & potestatem Opificis incomprehensibilis Dei, qui corporibus cælestibus tam vastis celeriorem omni cogitatione motum, ipsumque simul vt vniformem, sic diuisum, ac duplicem attribuere, & voluit, & potuit. Neque alienum esse inferiora, dum motus proprios obeunt in ortum, sequi interim celerrimum Supremi in occasum motum, ob quamdam analogiam, concomitantiamque motuis diurnis inditam, & quasi [illegible] nitam à natura; similéque esse, vt dum aues, aut pisces suis nitentes motibus abeunt, ab aqua [illegible] transuersum feruntur. Ad Annuum motum quod attinet, conuertere illum non [illegible] ait; vti & cum ipso Tertium, seu [illegible] nutationis. Hoc solùm circa Annuum [illegible] cùm Deus nihil frustraneum, nihil inconcinnâ harmoniâ faciat; non decere, vt tantam illam à Saturno ad Fixas vastitatem [illegible] quæ vltra sese magis centenis semidiametrorum Terræ millia obtineat; sit inanis [illegible] & nullius Terricolarum respectu visu [illegible] & prodat Stellas tantæ esse molis, vt non solùm, sed toto etiam orbe Solis [illegible] magna ex parte sint: adeò proinde, vt nihil esse magis ageometricum, asymmetrumque valeat, nihil à diuina Sapientia, prouidentiaque magis alienum. Et quid fuerit quod Rothmannus ad hæc omnia responderit, nihil est necesse conjicere; videri nihilominus inter cætera mirum potest, Tychonem, qui ad obseruandum, experiendúmque [illegible] tum, non induxisse in animum experiri, an verum esset, quod aliorum [illegible] telo è naui progrediente sursum exploso [illegible] ceret: cùm, si explorasset, falsum comperisset, ac penitus fuisset id argumentum [illegible] potiùs fauere; & petitâ causâ ex [illegible] simulatori, quàm [illegible] quàm telo [illegible] impedimente, sternere etiam viam responsionem ad obiecta illa de globo in ortum, occasúmque exploso, aliáque id genus confirmantia [illegible] mecti aliud heic obiter. Detinuisset porrò Tycho [illegible] Rothmannum admodum [illegible] ac discedere ante hyemem, & Bernburgum [illegible] triâ suâ transire volenti author fuit, ne [illegible] brii instante diutiùs differret, quòd eo [illegible] que tempore nauigatio per Balticum [illegible] magis, magisque importuna contingere [illegible] euaderet. Asserebat ille se meliùs ex peregrinatione habere: at nondum tamen erat valetudo integra, pallore faciei id [illegible] te; accepit autem à Tychone remedia quædam Spagyrica, quibus aduersus [illegible] arthritidémque vteretur, ipso Tychone pollicito plura se, seu coram, seu per literas [illegible] monitum, impertiturum. Dimisit [illegible] lum Tycho, literásque ad Landgrauium ipsis Octobris Kalendis dedit, quibus [illegible] tus est, quàm gratus Rothmanni aduentus extitisset, quámque sibi per votis fuisset cognoscere Principem, tametsi obrepente [illegible] vrgente curarum mole, diuerti nihilominus ad studia Mathematica, quantum quotidie licitum foret. Ac minùm quidem tam non fore, si non ea alacritate, perspicaciáque [illegible] quæreretur, qua prius, at consulere optimè [illegible] si quod ipse per se non posset, id per [illegible] artifices sua authoritate, & liberalitate [illegible] tantis præstaret. Adiecit habere se [illegible] Danielem [illegible] pacificè ac Regem electum [illegible] per id tempus in Cimbria, vbi erant [illegible] Comitia habenda. Se quod [illegible] re pro more, Philosophicis studiis, quantò [illegible]

[illegible]

alias occupationes, & incommoda liceret. Librum suum primum iam ferè subiisse extremam manum Typographi; sed remoratam tamen ex papyri impressoriæ defectu injectam; quoniam tametsi molestissimam conficiendæ papyro exstruxisset, chartopæo tamen, quem breui è Germania exspectabat, destitueretur. Denique, quòd illi reddita non fuissent, ipsique præstanti Rothmanno, quæ tunc miserat de Cometa transmissæ; se eum iteratò ad eum mittere, iterùm descripta. Quandoquidem porrò ad Land-grauium Rothmannus reuersus non esse, neque literas ad eum misit; ideò non est mirum, si 1591. mense Februario insequentis anni scribens ad Tychonem Land-grauius, rogauerit illum, vt quas simul dabat ad Rothmannum literas, curaret ad illum perferri; ac Tycho deinceps rescriberet, ecquidque vbi ille foret, aut quidnam ipsi contigisset, eas literas remitteret.

Accepit interea Tycho literas à Ioanne Antonio Magino celebri Matheseos apud Bononienses Professore literas superiore Septembri datas, vna cum Ioannis VVerneri de motu octauæ Sphæræ Libro, cuius exemplum tota Germania frustra conquisitum Tycho expetierat. Adjecit verò etiam exemplum editarum recens à se Theoricarum, quas Copernici obseruatis congruas, sed ad Hypothesin de Terra quiescente traductas, interpretaturus erat, commentariisque illustraturus, quibusque Hypotheseis Tychonis interfecere, declarauitque expetebat. Dedit verò illa Maginus interuentu cuiuspiam Dani, qui ex Tychonis studiosis fuerat, quique Tychonis nomine obtulerat Libri de Cometa exemplum. Hinc & ob id pignus vltrò ad se transmissum, egit Maginus cumulatas gratias, &, *Cum incredibilem*, inquit, *in ista diligentiam tuam, & accuratam obseruandi* [illegible] *perspexerim, mihi persuadeo fore, vt celestium corporum motus emendare excellentissimè possis, sed[illegible] opera illius, maximè omnium studio, atque expectationi cumulatissimè satis-facias; vnde nomini tuo sempiternam decus adiungatur.* Testatus est etiam se magna Libri Progymnasmatum primi exspectatione teneri; obseruationum item, & speculationum, quas probare, & sequi minimè erubesceret, vti & probabat Hypothesin, nisi quod nollet orbeis Solis, ac Martis se intersecare; eam admittendum tamen id fore, Studiosis suo significante, obseruatum Martem propiorem fieri Terris, quàm Solem. Petiit interea ad illustrandum, quas Ephemeridas ad annum erogandas breui erat, tum compendiosam Affixarum emendatarum descriptionem; tum notitiam quampiam Eccentricitatum, commensionumque Planetariorum orbium, ipsisque præcertim Martis, obseruabilis habiti, cuiusque Eccentricitatem summam, periodumque suam habere ipse opinaretur.

Mense Februario, ac die xxiij. Luna plena, periculum fecit difficultatis obseruandi, determinandique Lunæ Diametrum, quaternis, accedentibus quinque, aut sex obseruatoribus, & Diametro vicies bis obseruata; eius determinatio à 31. in 36. minuta excurrit. Siquidem obseruata bis fuit minutorum 33, sexies 32, septies 34, sexies 34, semel 36. Cuius quidem diuersitatis causam ipsi alibi edidissemus, ipsi scilicet eam quoque experti; sed intermiscenda heic nostra non fuit. Nihil recenseo de cæteris hoc anno ab eo obseruatis; nisi quòd Martem Acronychum sub diem Iunij xviij. obseruauit, vt eo circa Solis Perigæum versante, facta ansa fuerit rata habendæ Hypotheseos de intersecante Solarem orbe Martio; quódque subsequutam Eclipsim Solarem mensis Iulij non maiorem duobus cum semisse digitis, retulit ad decimum diei horam 10. ac min. 4. Admonet autem ut hoc quidem anno fuisse primum Librum prorsus absolutum. Quippe ad Land-grauium rescribens initio Aprilis per eundem tabellarium, qui die Februarij iii. ab eo destinatus, non ante diem Martij xxiij. Vraniburgum accesserat, superesse aliquot adhuc ex quinto Alphabeto inchoato quaterniones significauit; ac se adhuc moliri inferendam descriptionem Canonicam octingentarum circiter fixarum. Sic mense Septembri, chartopæum licet iam nactus, non tamen spem fecit, vt liber ante brumam absolueretur; qui neque tunc quidem, neque longè post, sic fuit absolutus, vt posset ad Land-grauium variè interpellantem transmitti.

Per hæc tempora Rex Electus annos iam natus xiv. inuisere Huennam voluit; quare & eò accessit cum tribus ex quatuor antè memoratis primariis Senatoribus, ac aliis præterea proceribus aulicisque variis. Curiosè porrò spectauit Rex, tum ædificia, tum organa, sciscitatúsque est Tychonem non pauca. Quia verò Tycho submotauit admirari præsertim Regem globum orichalcicum inauratum, qui rotulis intùs apertis motum diurnum imitaretur, idque Sole, & Luna interea suos motus obeuntibus, ac Luna quidem circuitu menstruo varietatem phaseon exhibente, Sole tamen diurno indicante horas; eapropter ipsi eum obtulit, ac impendè, vt in Cimeliarchium transferri iuberet, rogauit. Acceptum itaque Rex habuit, studiosèque deinceps seruauit; donauit autem vicissim Tychonem torque aureo, qualem gestabat tunc temporis, per-eleganti scilicet artificio elaboratum, ac ipsius Regis effigie insignem. Is est breuior ille, & superior in Tychonis effigie, quam pars Astronomiæ Mechanica præ se fert in ipsamet fronte.

Quia porrò Land-grauius illis literis sub Februarij initium datis Tychonem rogârat, vt aliquas obseruationes, & Stellarum præsertim Fixarum ad se mitteret, ac instituerat, vt de statu Regni, déque suo priuato quidpiam scriberet; idcircò Aprilis initio rescribens, precatus est Land-grauium, ac ægrè ferret, nisi quidquam ex obseruationibus mitteret, non esse tam tutam, propter tot viarum, quà terrâ, quà mari anfractus, ac parùm sinceram fidem hominum, in quos possent incidere. Fore, vt qualiscumque moram non sine fauore pensaretur, quod interea

in secundum Libri primi caput Stellarum circiter octingentarum descriptionem statuisset. Ad Regni statum quod attineret, significauit magnam spem de electi Iunioris Regis indole, & educatione non immeritò concipi. Habere se pacificè omnia in illo quasi interregno, statúque Aristocratico; quippe quatuor Senioribus è Regni Consiliariis, optimóque imprimis Cassio, Rempublicam administrantibus; ac si quid incideret arduum, solitóque grauius deferentibus ad Regni comitia, quæ quotannis circa æstiuum Solstitium soleant celebrari: idque quousque Rex ad ætatem maturiorem peruenerit: cùm & illis intereà obseruantia summa habeatur. Ad se, suaque quod spectaret, degere se semper sua in Insula priuatum publicisque rebus immunem, quibus & nunquam sese libens, ac nisi quapiam necessitate cogente, immisceret. Sinere se aliis ambitionem hanc, lætarique esse tam multos, per quos oneribus his veriùs, quàm honoribus subleuetur, ac possit intereà Philosophiæ studiis, rebúsque cælestibus potiùs, quàm terrenis incumbere. Quamquam ne sic quidem esse beato liceat, vt non variis tumultuosisque impedimentis distrahatur, seu suo fato, seu quorumdam prauis consiliis id accidat; se tamen Numinis fauore, animi magnitudine, integritatéque, & veri, iustique obseruantia fretum, felicem rerum exitum, quacumque id fiat ratione, sperare. Id porrò, & quia subiicit,

Omne solum forti patria, & Cælum vndique supra est,

insinuat, quod posteà dicetur, fuisse iam tum quosdam, qui cuperent primùm in aula de eius studiis detrahere, ac deinde ob erogatam in ea pensionem ex telonio, submurmurare; quo factum proinde, vt iam tum de transferenda aliò Vraniæ sede cogitarit.

Rogârat quoque Tychonem Land-grauius, vt quia intellexerat in Norvegia Animal esse nomine Rix, ceruo procerius, sed prælongis cornibus, cuius descriptio apud nullum historiæ animalium authorem extaret; & cuiusmodi tamen aliquot cum Hafniæ, tum Frederisburgi à Daniæ Rege alerentur; ideò depingi illud curaret; eiusque iconem, ac simul historiam ad se mitteret. Rescripsit autem Tycho eiusmodi nullum, neque Hafniæ, neque Frederisburgi reperiri animal; fuisse autem solum Hafniæ animal Norvegicum Rangiferum vocatum, quod æstate superiore præ regionis aliquantò australioris calore expirasset; ac erratum fortè circa nomen fuisse, vti & circa proceritatem, circaque cornuum vt longitudinem, ita & variam implicationem. Mittere se illius iconem, non tam ex Gesnero desumptam (vtcunque apud illum non malè se habeat) quàm ex indicatione cuiusdam studiosi, qui Bergis in Norvegia natus, eiusmodi feras sæpiùs viderit, ac retulerit etiam de earum indole aliqua, vna cum icone transmissa. Inquisiturum vberius se, ac facturum satis, si fuerit amplius. Habere se intereà tam Alcem, quam si exoptet, sit transmissurus. Quia verò Land-grauius mense Maio rescribens, significauit habuisse se quidem Rangiferos ceruos ex Suecia, geminos [illegible] ad vsque centum, qui tamen cùm per hiemem & se bene habuissent, & velociter etiam in glacie suo more traxissent, adueniente tamen deinde calore, omnes ad vnum interiissent: Alceis autem quod spectaret, alere se vnam, quæ superata hieme adhuc se bene haberet, cursitaret, saltitaret, & ad se intra hortum ferarum Zapfenburgensem [illegible] accurreret, & se vt canis aliquis obseruaret; ac licet scripsisset in Suecia se plures haberet; facturum tamen Tychonem rem gratam, si vnam, alteramve, & quæ forent potissimùm circiter ad se mitteret; ipsum se & sumptus, & viaticum repensurum. Quia id, inquam, Land-grauius scripsit, & non exspectata responsio, mense Augusti vltima tabellarium [illegible] aliis obtam priùs à Tychone Alcem acceptam, quæ foret, præter animum gratum equo Zapfenburgensi remuneraturus; ideircò Tycho literis ad ipsum geminis respondit, alteris quidem sub initium, alteris sub finem Septembris.

Et prioribus quidem scripsit se cùm inquisiuisset Alceis alias, tum missurum fuisse, quam in Scaniæ villa alebat, nisi cùm eam vellet deportari in Insulam, priùs Landscronæ, quod oppidum Huenæ regione est, cùm illeic in arce relicta, obseruationis gratia, apud Virum Nobilem eiusdem coniugem fuisset. Accidisse enim [illegible], vt cùm in mensa sederetur, ea per gradus conscenderit, quos deinde, vbi largiore cereuisiæ potu fuit ingurgitata, descendere salua non potuerit, sed cadens pedem fregerit, eòque, nullo remedio [illegible] valente, obierit. Posterioribus autem, cùm neque suam Alcem, vtpote demortuam, neque vllam aliam frustrà requisitam, posset mittere, scripsisse diligenter se cùm ad Axelium Guldensternum Norvegiæ Proregem, suúmque consanguineum, tum ad Virum alium nobilem, suúmque affinem, vt vtrique par Alcium opportunitate prima mitterent; & cùm bonam foueret spem, vt ab vtroque, aut altero saltem, obtineret aliquas, spem quoque illi facere, vt ante Hiemem, saltem Vere instante ad eum mitterentur. Prætereo autem, quod occasione Orygis à Gesnero memorati, de Viris quibusdam Norvegis subiunxit, esse solitos per altas, & niue coopertas rupes ligneis asseribus ad pedum plantas subligatis, ea velocitate currere, vt etiam ceruos assequantur. Prætereo item, quòd cùm Principis [illegible] tis vtriúsque meminisset Rothmanni [illegible] insolitum licet, nondum accessisse, [illegible] pertendentem, de quibus non constaret, fuisse Tychonem id demiratum, & [illegible] præsertim anni ab eius ex Hassia discessu interuallo, quo toto si morbus fuisset, insigne remedium Paracelsicum, de quo [illegible] consultare, habere potuisse. Petitum fuisse, vt maiore quapiam liberalitate [illegible] susceptum opus de Stellis restituendis pro-

cinctu

struendum posset: quamquam & Princeps verò ad se scripserat, esse illi quoddam peculiare caput, cui proprium quotannis compararet pileum.

Remiserat porrò Tabellarium Tycho, ac suspicatus Rothmannum ne misisse quidem ad Landgravium, quam studiosè factam Instrumentorum suorum descriptionem detulerat; idcircò totam designationem à Germano quodam Amanuensi conscribi curavit, eamque unà cum descriptione, iconibúsque Vraniburgi, Stellæ-burgi, totiúsque Insulæ tabellario perferendum dedit. De ea porrò hîc nihil iam dico; quandò res satis intelligi ex superiùs deductis potest: subiicio potiùs, quod prætermissum in Vraniburgi descriptione fuit, quodque à Longomontano refertur, dum postquam memorauit Iacobum Christianum reformare quidpiam in Tychonica tam Solis, quàm Lunæ Theoria voluisse; adiectque, quod ad Solem attinet, peperisse illi Tychonem, quòd indignum cum reputaret, in quo refutando quidpiam otii perderet, tum subiicit: *Prosè autem Lunæ elim Hieroglyphice Vraniburgi ad parietem depicta loquuta est, cum nullo plena crebrasque liberè percurrens, ad canu literatum conceptum, sed appositè admodum responderit,* EI MOROS NYGAS. Addo verò, quòd Cryptica Stellæ-burgi apparatu descriptio, appositum fuit. Habuerat Tycho sedilem ex orichalco Mercurii statuam paullò maiorem cubito, ac eius elegantiæ, vt antiquæ apud Romanos industriæ genium redoleret. Imposuerat illam externis rotundo Hypocausti fastigio, ac ita quidem insistentem supposito automato, vt ipso agente, in gyrum, tanti velut spontaneo circetur. Cùm anno autem superiore Henricus Iulius Brunsvicensis Dux, qui alteram Regis sororem nomine Elisam in vxorem duxerat, Tychonem visitasset, ac illi statua huiusmodi arrisisset summopere, Tycho illam quidem petenti concessit, sed ea tamen conditione, vt eius modulum obtineret, quo elaborari similem curaret per idoneum artificem. Quoniam verò Dux promissis non stetit, ac ne semel quidem, iterùmque interpellatus per literas; ea propter id Tycho prætermissum noluit, sed quasi suæ indignationis monumentum inseri, in eam descriptionem iussit. Hæc inter, Iacobus Florentius Artifex Globorum cælestium, terrestriumque Amstelodami existens, sparso rumore de correctis à Tychone Fixarum locis, destinans in Daniam filium, ac Tychonem precatus est, vt pateretur ibi eo exscribi restitutarum omnium Astrarum Catalogum, quas nouis Globis insculperet, pollicitus nomen ipsius illis quoque inscriptum iri; ac fore, vt deinceps cælestes Globi Tychonici, Brahæanique appellarentur. Et gratum quidem id habuit Tycho; verùm, quia licet penè absolutus octingentarum calculus foret, nondum tamen committi prælo occœperat, ipséque nisi typis expressum nemini illum credere in animum induxerat (nempe, vt plurium communem factum, sibi primarium nemo arroga-ret) idcircò non dedit quidem exscribendum, sed spem tamen fecit transmittendi exempli statim, ac foret editus; tametsi author fuit, ne Pater quidquam præcipitaret, quousque aliarum præterea ducentarum calculum mox suscipiendum absoluisset; ne aut illæ globis deessent, aut perperàm, ceteras inter benè adnotatas, collocarentur. Permisit verò, vt magnum Globum intra Musæum inspectaret, inque eo Stellas consideraret, quæ partim insculptæ iam erant, partim in dies inscalpebantur, prout germanus cuiusque locus erat calculo designatus. Sic verò etiam, cùm iam antè ad Maginum rescriberet, nihil aliud, quàm spem fecerat paris exempli transmittendi; tametsi aliunde non pauca, neque leuiter declarauerat, quæ mirificè Maginum recrearent. Ac certè idcircò fuit exstimulatus, vt anni insequentis M. D. XCII. Februario ineunte Librum ederet, 1592.
cui titulum fecit Tetragonicam Tabulam (propter expeditam rationem Quadratæ radicis numeri cuiusque, etiam magni adinueniendæ) ipsamque illi dicauerit: quanquam Tycho cùm exemplum ad se destinatum minimè accepit; ac aliud sibi, non ante sexennium, casu repertum habuit.

Non sunt verò hîc ex Nuncupatoria Magini Epistolà quæpiam reticenda. Nam, vt prætercam, quæ ille habet de Sextante à se Tychonici instar confecto, déque eiusdem eo compertis, quas Tycho indicauerat, aliquot Fixarum distantiis; quæ item de Quadrante ex ligno, metalloque decempedali, ac ideò non solùm minuta, sed aliquot etiam minuti partes continente, quem Paulus Bonifilius Bononiensis Patricius curasset fabrefieri (destinato etiam Sextante paris radii) vt hisce Instrumentis in summa turri collocatis Obseruationes peragerentur, quæ esse Tychoni possent vsui; en quid in Tychonis commendationem fuerit insertum. *Quodcumque,* inquit, *hoc sit opus, Tibi gloriosissimi nominis viro, ac nostræ ætatis Astronomo eminentissimo, grati animi, & obseruantiæ erga te singularis causà dicare volui; idque maximè de causis. Primùm enim tu ipse es, cui maximè debeo, quod amicitia tua fuerit tam amanter, ac humaniter mihi obtulisti, atque mihi plus honoris tribuisti, quàm eruditio (si qua est) tenuis mea, ac perexigua postulabat; cùm mihi tuum secundum Librum de recentioribus Mundi Phænomenis per Dauum quendam studiosum miseris, similque per eundem quid de illis sentirem quæsiueris:* (videtur hic fuisse antè nominatus Gellius Sascerides, qui per id tempus Magino adfuit, & alia inter, Obseruationem circa Martem cum eo peregit) *secundò etiam, quòd meæ Epistolæ humanissimè respondisti; multa mecum de rebus Astronomicis disserendo. Deinde, tu vnus es, cui hanc nostram Tetragonicam tabulam acceptam fore maximè confido, propterea quòd ipsa vti fœlicissimè poteris ad obtinendas inæqualitatum motuum Planetarum angulos, & promptiori quidem compendio, quàm per Tangentium, & Secantium Tabulas. Tandem, quia tu ille es præstantissimus Astronomiæ instaurator, cui plurimùm debet nostra ætas, & debebunt posteri om-*

nes; quemadmodum non ego solum, sed omnes ferè sinceræ mentis viri de tuis Astronomicis fundamentis spem eam conceperunt, ut à te solo Astronomiæ restitutionem avide expectent. Etenim tu talem miro artificio, ac inventio cælestium Sphærarum confinxisti Hypothesin, qualem probe sufficere posse ad tuenda Phænomena, & apparentias cælitus animadversas, ac ad definienda cælestium luminum loca ad quævis tempora, non ambigendum est. Hortor itaque te, obtestorque, exiguo hoc munusculo tibi oblato, ut quod feliciter exorsus es, & multo iam tempore in hoc doctrinæ genere molitus, tandem absolvas. Namque nullum alium rectius, & felicius id præstare posse, quàm te, qui ingenio es acerrimo natus, ad Astronomiæ collapsæ illustrationem, rectè, ac sincerè indico, idque sperant omnes. Etenim, si tuum laboriosissimum, ac præstantissimum Theatrum absolutum nobis quamprimum communicabis, in profecto, qui olim nostrum correctionem tentabunt, & qui nunc pertentant, omnem eripies gloriam atque in posterum tentaturis omnem præripies occasionem, & materiam. Scio quidem post tuorum laborum editionem mea Scripta correctionem desideratura; sed tantum abest, ut hoc me perturbet, ut potius desiderem quamprimum tuas speculationes publici iuris fieri. Nam confestim Ephemerides meas corrigam, quarum secunda editio avide expectatur, vel si opus erit, de novo alias pertexam.

Subjuncta huic Epistolæ leguntur varia in Tychonis commendationem carmina, maximéque Andreæ [illegible], qui tam Latina, quàm Græca conscripsit. Et Latinorum quidem huiusmodi initium est.

Dum rapidos Cælorum orbes, errantiaque Astra,
Sidereo captus circumvolitantis amore,
Et varios Solis cursus Lunæque labores,
Ac Iovis excelsi solium, Paphiæque recenses
Regna Deæ; tum qua Cyllenius ignis in orbe
Permeat admissos & cætera lumina iungat
Usque sibi sociòque habeat fulgore nitescat;
Utque per æthereas pergit inimica recessus
Frigida Saturni, atque horrentis sidera Martis.
Non tam mente sagax flammantis mœnia Mundi
Lustrare, extimaque tuis, Brahe magne, videris
Cælestis ratione opus contexere chartis,
Corpore quàm simul immensum per inane supernas
Appetiisse domos, quas multo deinde labore
Rimatus, præclara tuo de pectore pandis
Dogmata, queis sero assurgant ætate Nepotes,
&c.

Græcorum verò huiusmodi

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
&c.

Quorum hæc esse interpretatio potest,

Scitas Cælorum leges, variósque meatus
Perspiciens Brahe, singula ritè docet,
Ex his, multa quidem Priscis tractata quibusdam;
Tam clarè ut nemo pandere cuncta pot[...]
&c.

Carmina hæc me admonent, ne ea [...] præteream, quæ habere Tycho à Mauritio Land-gravij filio expetiit. Nempe, cùm [...] die eiusdem mensis Februarij literas ad Land-gravium daret, dedit quoque ad Mauritium, ut, quia norat illum non modò linguarum Hebraicæ, Græcæ, Latinæ [...] peritum, sed aliarum quoque liberalium artium, Poëseósque imprimis studiosum, rogaret ipsum, ut Carmen quoddam in Opera sua Astronomica luderet, quod unà cum eo, quod à Rege Scotiæ expectabat (quodque fuit iam ante triennium) præfigeretur. Misit proinde simul tria quaternionis primi exempla, petiitque, ut [...] carmen scriberet in secunda Pagina, [...] pe, in cuius antecedente Regi Scotiæ [...] conscripsimus. Prolusit porrò & ipse Tycho isthæc subjiciens literis,

[...] Mauriti [...]
Si vacat, atque aliò [...]
Nec pigeat nostros [...]
Melliflua tibi quam [...]
Non indigna tua nec egit [...]
Qui iura egregiè [...]
Nec tibi dedecori [...]
Haud abstrusa solo [...]
Adde quod, una [...] Musas, [...] inter
Urania est primo constituenda loco,
Hanc igitur [...] carmine, [...]
Cum fratre, & reliquæ plus tibi [...] chara.
Ipse quoque (ut magnis liceat [...] parva)
Si mea quid valeat Musula [...]

Mauritius verò & rescripsit plenas [...] literas, & ut condidit, sic sua manu [...] quæ insequuntur carmina, utcumque [...] excudendo primo quaternione fuerint prætermissa, sed nempe inter Epistolas, quæ [...] quitur modo leguntur,

Urania superat reliquas [...] Sorores,
Dicitur & sacri gloria prima chori,
Hanc colunt Patres [...]
Qui propius [...] Deo.
Hanc operam sapiens [...]
Et fama celebrit præmia digna ferat.
Quantò [...] terras [...] Æther,
Illius est tantò maior laude prior.
Ipsa docet Cæli motus, Cælumque [...]
[...] esse Deum,
Nec ratione nulli [...] sed Astra
Præmonstrant Superûm [...]
Nec opus [...] humani [...] laude [...] tuo,
Qui struxit Cæli tale Creator opus.
Ergo tibi laus [...] studiisque [...]
Perge Deum [...]
Quando quidem [...]
Esse tuæ fabricæ, quæ [...]
Hinc tibi servandæ leges sublimis Olympi,
Inter [...] Astra [...]

Quas interim literas dicti conscripto ad Land-gravium, excusabant [...]

[...] puncti,

paratas, non potuisse è Noruegia propter Hyemem adduci. Poscebat quoque in illis Tycho, vt Land-grauius obseruationes Fixarum ad se mitteret, vnà cum obseruatione Eclipsis nuperi Decembris, quæ sibi fuisset inconspecta; Vt sibi à Mæstlino, præter aliquot Saturni, ac Martis Acronychios, impetraret etiam aliquot Eclipseis Lunæ obseruatas, cuiusmodi ex Hispania quoque & Polonia requisierat, ad Geographiæ emendationem; Vt Automatopæi interuentu ad se destinaret eximium quempiam Aurifabrum, qui Horologia, organaque curaret; quippe apud se obiisse, quem multis annis aluerat, Ioannem Ceolium Artificem industrium: Vt ab eodem Automatopæo, aut alio Cometæ anni M. D. LXXX. obseruatore inuestigaret causam defectus memoratum temporaneum vdedrium, de quo suo jam loco est dictum; Vt denique si nisi Rothmannus rediisset, resignaret scriptam ad ipsum Epistolam, quæ eiusdem erat circa obseruationes argumenti; adderetque solum, vt ille exponeret quam rationem facillimam conficiendi Canones Sinuum excogitasse Byrgius diceretur. Cùm Land-grauius autem nihil aliud, quàm obseruationem nuperæ Eclipseos à Mathematico Marpurgensi in eam rem accito, ad Tychonem misisset (quippe ne tum quidem Rothmannus redierat) ac renuntiaret Automatopæum euocatum à Cæsare, sed in paucos duntaxat menses, recepissetque missurum se, si fortè quempiam idoneum Aurifabrum nancisceretur; quod superest, quia ver jam inierat, ac reputabat potuisse Alceis jam auectas esse ex Noruegia, ideò Tabellarium ad eum destinauit, qui animalia deduceret, neque sine ipsis, aut saltem absque fœmella ad se rediret; quippe eâ egere masculum jam bimum, de qua antè perscripserat.

Tabellario moras in Dania trahente, alium tamen Iulio destinauit nuncium, deducendorum Alcium causa: etenim nimirum aliquot jam ex Suecia vsque deduxerat, quæ tamen deinceps in horto ferarum interierant, vel & Rupicapræ, ac Damæ ob glandium, vt Land-grauius quidem opinabatur, tantam copiam, quæ plerisque locis coaceruata computruisset, animalibusque depascentibus in perniciem cessisset. Quia verò Axillus quinque Alceis paratas in Noruegia habens, neque Nauclerum comperierat, qui recipere in se vellet conuehendas incolumeis; neque esse satis tutum duxerat illas terrâ transmittere, ob loca inuia, confragosaque, obque imminentes feruores, quorum in primo statim egressu è natiuo solo patientes non forent, idque spe agendi coram pluribus, ob instantem reditum faciens; ea propter Tycho tabellarium ad Axilli vsque reditum detinuit. At venit ille quidem in Daniam vno seriùs mense, quàm spem fecerat; sed interim tamen commodùm accessit recentior ille nuncius, qui in Noruegiam vsque mitteretur, acceptis literis ab Axillo, & curâ demandatâ, vt impositis naui Alcibus rectà Bremam trajiceret, ac inde porrò terrâ adueheret. Hoc ipsum porrò est, quod Tycho remittens tabellarium significauit Land-grauio: idque adjecit, quia norat Rothmannum nondum redisse, adeòque exoptare se substitui illi quempiam, qui inchoatam telam pertexens obseruationibus Astronomicis continuandis inuigilaret; tametsi *mens non est*, inquit, *Tuæ Celsitudini quidpiam præscribere, præsertim cùm naturali quadam propensione, & singulari fauore ad hæc studia amplianda, & promouenda non sine præclara laude feratur*.

Verum illa quidem inclinante Septembri, quo etiam scripsit ad Mauritium plenas gratiarum literas, ob carmina ad se transmissa. Cæterùm conscriptæ ad patrem VVilhelmũ, extremæ fuere commercij ante annos septẽ instituti. Intereà quippe optimus Princeps vitam cum morte commutauit; dignus, cuius nomen Cælo inscriberetur, nec minùs, quã sunt Atlantis, Herculis, Promethei, cæterorũque Principum, quibus fuit Cælum curæ perenne. Quâ consternatione nuncium de eius morte illatum respersum Tycho exceperit, difficile sanè conjectu non est, Viro amisso, quẽ habebat amplissimo theatro positorem. Parentauit autem eius Manibus illo Epicedio, Elegiáve, cuius primum hoc distichum,

Sic ne jaces, Princeps ô præstantissime Hesse-
Alter Atlas, terræ abdite, sic ne jaces?

Præterea verò, cùm jam non posset ad VVilhelmum mittere Alceis, quæ plures duabus adnectæ vix, mas nimirum, ac fœmina (cæteris demortuis in itinere) ex Noruegia non fuerunt, misisse eum illas ad Mauritium, vnà cum literis insequente Decembri. Hoc etiam admoneo, Mauritium, dignum Parente filium, nõ fuisse passum obseruandorum cælestium curam intermitti; quando cœptæ ante duos annos Planetarum obseruationes à Iusto Byrgio peragi, continuatæ habentur in consequentes annos quinque, inter illas, quæ postmodum typis mandatæ à Snellio fuerunt. Non fuerunt verò huiusmodi circa Planetas obseruationes citra Tychonis consilium, adhortationemque institutæ: animaduertens enim Land-grauium soli circa Fixas restitutioni incumbere; *Opearem, inquit, plurimùm, vt Celsitudo pari felicitate Planetarum etiam apparentes motus Cassellis indagari curaret: id quod per restituta Affixarum loca non difficulter præstabit: Et, si non alibi, circa Acronychias trium superiorum saltem*, &c.

Ipso anni fine scriptæ Patauio à degente illic Medico Doctore ad studiosum Danum fuere literæ, ex quibus constat quanti jã Tycho illa in regione fuerit nominis, & Magino quidem præsertim famam illius latè spargente. Donec ille certè superiore æstate cõmoratus Venetiis fuit, deliberatum à Venetis Rogatorum consilio, vt quispiam Mathesius peritus coronatorum trecentorum stipendio in Ægyptũ destinaretur, qui illic Astronomicas obseruationes perageret ipsi Tychonis Astronomiam restituenti inseruituras. Delegerat jam secessum Patauij optimus ille literarum, artiumque omnium bonarum fautor, & conciliandarum inter literatos amicitiarum artifex eximius Vincentius Pinellius; ea Galilæus

verò

verò jam tum degeret Matheseos Professor Patauij (quippe Orationem inauguralem die Decemb. 7. magna frequentia habuit) ideò Pinellus viri genium, eruditionémque faciens maximi, in eo incubuit, vt in Tychonis amicitiam eum insinuaret; & re quidem primùm tentata illis eisdem literis, quarum extrema hæc verba exstant, *Tanta enim hoc Tycho certè est celebritatis, quanta nemo eorum, qui nunc viuunt.*

1593. Circiter anni eiusdem finem, insequentisve initium typis mandare cœpit Tycho, quas Epistolas memorauimus inter ipsum, atque Land-grauium, Rothmannúmque hactenus scriptas; & præmissa quidem non modò Land-grauianâ illâ ad Ranzouium, anni M. D. LXXXV. Sed Ranzouianâ etiam vno, alteróve pòst anno ad Tychonem datâ, qua illum Ranzouius adhortabatur, vt easmet scriptas Operi illi subiungeret, quod nouerat ipsi suo prælo versari. Hæc est, quam jam antè memorauimus, cùm Tycho prouocatum se à Ranzouio, & Peucero dixit ad Epistolas typis consignandas. Quod autem tum eas sub prælo esse scripsit, eo fecisse fine videtur, vt Rothmanno ansa conquerendi præcluderetur, si ea deinceps edita; quæ ne ederentur, rogasset, videret. Hic certè notanda verba illa Kepleri, *Cùm autem*, inquit, *hic Tychonis congerro tandi reuersus*, anno M. D. XCII. *satis contrasisset, Tycho consilium cœpit Epistolas edendi, transfque Typum, præcedentibus adhuc operis de Tomo primo Progymnasmatum, aut suspensis, vt solebat (quippe priuata Typographia possessor) tandè, nec ante annum M. D. XCVI. Tomum Epistolarum tunc primum absoluit.* Quippe ex his verbis elicitur, tum, nisi post Land-grauij mortem, non fuisse Epistolas cudi cœptas; tum, ne eo quidem tempore absolutum fuisse Tomum illum primum. Debuit interim, quæ Operis Conclusio adjuncta ab hæredibus fuit, conscripta à Tychone fuisse ante huiusce anni mensem Iulium; siquidem tametsi in ea conspectos legamus Tychoni septenos Cometas; author nihilominùs Appendicis legi in ea quinos solùm scripsit, adeò proinde, vt cùm sextus Cometa illo solùm mense apparuerit, eam fuisse ante illum conscriptam oporteat.

Vt quidpiam verò attingamus de Conclusione huiusmodi; præmittitur primùm Anacephalæosis, qua ea recensentur, quæ fuere toto opere præstita, quæque ipsi aliquantò fusiùs jam antè memorauimus. Deinde, quia duo videbantur capita adhuc superesse, alterum Physicum, de materia, causâque efficiente Stellæ; alterum Astrologicum, de eiusdem effectis, & significationibus; ideò non-nihil quidem circa vtrumque immoratur; sed *hac tamen*, inquit, *protestatione præmissa, quòd ea, quæ de his tanta nostram æstimationem proferam, neutiquam iis quæ demonstratione, & citra vllam refragationem in hac tota præcedentis Libri elucubratione proposita sunt, quoad certitudinis indubiam euidentiam conferenda, æquiparandáque velim: sed coniecturalia solummodo, & probabili verisimilitudine adstructa sint.* Circa prius igitur caput: quod primùm spectat ad Materiam, edicit fuisse illam cælestem, ac eandem, quæ est aliarum Stellarum; vtcumque ad tam subitam coagmentationem exaltata non fuerit. Neque potuisse certè illuc vsque elementarem ascendere, ac eâ præsertim copiâ, quæ plusquam trecenties Terræ molem exsuperaret. Cælum, licet tenuissimum, non esse tamen incorporeum; ac ideò constare ex materia, quam nihil vetuerit, condensari in globum, & nisi proprio, saltem Solari illustratam lumine, Sideris speciem exhibere. Esse eam ad hoc abundè in Galaxia potissimùm; vnde & Stella genita in illius confinio fuit, & postquam euanuit, remansit, quo fuerat loco, hiatus quasi semilunaris, qui nocte serena, ac subtili visu cerni valeat, quemque saltem non prius obseruârit. Aristotelem haud audiendum, qui Galaxiam sublunarem, & quasi speciem Cometæ facit, quando & perpetua, constánsque in eadem semper Cæli parte, cum reuolutione cohæsio, & defectus non parallaxeos modò, sed refractionis nisi specialis, errorem illum coarguit; & Cometas quoque supra Lunam esse, ac aut ex eadem Galaxiæ materia gigni, aut per eam transeuntis splendore non-nihil augeri, obseruati nuper Cometæ conuincunt. Minùs non esse, nisi Stella coagmentationis [illegible] fuerit, quæ aliarum instar perdurare potuerit; quippe cùm fieri in æthere idem, quod in terræ visceribus valeat, vbi vt indissolubile aurum, ita exsolubile plumbum gignitur. Quod ad Efficientem causam attinet; facere vt [illegible] tum agatur, cùm ad totius Operis de nouioribus Ætheris Phænomenis calcem, cùm de Cometis actum fuerit, qui consimilem nanciscuntur causam. Fore præterea, vt eadem loci causa Absolutionis tam Stellæ quàm Cometarum edisseratur.

Circa alterum caput, quod est de Effectis, seu vaticiniis, illos non probat, qui præ sua ignorantiæ Astrologorum, censent Stellam nihil energiæ, significationisque habere. Nam dici quidè posse præsagia ex Astris difficilia esse, aut impossibilia etiam cognitu; dicere nulla, id absonum esse. Hinc, etsi præsertim difficile nosse, quid hæc Stella portenderit, quando similes tam rarò visæ sint, & ne Hipparchica quidem illa, cui eam aliqui tribuunt, omnia illi paria habuerit; esse nihilominùs consentaneum, vt sicut illa Monarchiæ Græcæ inclinationem, & Romanæ incrementum præcessit, ita sic magna aliqua Rerumpublicarum innouatio hanc consequutura. Isi tamen res mutatam in melius, vt Stella Ioniali fulgore emicuit; licet non sine tumultu quodam, ob eam, quæ successit, Martiam rutilantiam. Imminuturum quoque, vt etiam extinctum Religionem fulcitam [illegible] ob eundem Iouialem splendorem, qui & [illegible] ratus fuerit, & tandem emanârit. Rursum confirmari ex situ Stellæ prope colurum Æquinoctiorum, ac sub initium verni quadrantis, quod sit indicio superuenturam maiorem lucem aliquam, quæ tenebras priores discutiat. Aliunde verò eius situm in parte Cæli Borea euenta præsignificare in regione Septentrionali: licet de tempore, & de loco re

dubius

Aiobus quibusdam indicandum sit. Et de Tempore quidem, ex directione Conjunctionis Magnæ, quam in fine Trigoni aquei Stellæ exortus antecessit; ideò, cùm ea Conjunctio contigerit Anno M. D. LXXXIII. ad fine Aprilis, in 21. gradu Piscium, à quo numeratis in Rectam Stellæ Ascensionem totidem gradibus, indicentur totidem anni, qui à Conjunctione porrò numerati annum producunt M. DXCII. quo incipere Stellæ effecta debeant; patque sit proinde hominem Stellæ tempore natum, & à Deo ad magna, insolitaque destinatum, eum circiter annum quid grande moliri. Cùm sit verò etiam directionis Zodiacalis habenda ratio, & Stellæ longitudinè extiterit in gradu Tauri penè septimo, intercipiantur à loco Conjunctionis gradus propè quadraginta octo, indicenturque adeò anni totidem, qui à Conjunctione usque numerati annum producunt M. DXXXII. idcirco congruere, ut circiter eum annum effecta Stellæ vigeant, & Trigono quidem igneo iam vigente. Cæterum, & cùm septima hæc sit à condito Mundo facta Trigonorum restitutio; quippe priores contigerunt Enochi, Noæ, Mosis, Regum Israëlis, Christi nati, Caroli Magni temporibus, quibus singulis extiterint insignes quædam mutationes, & numero quidem impari in melius; par esse, ut hæc impar numero, sit fœlicioris statûs præsentanea; eius videlicet, in quo vaticinati Prophetæ sunt, versaturum cum agno lupum, pardum cum hædo, &c. quique rerum inferiorum generalem sit præcellentis. De Loco verò, cùm par sit mutationem incipere in aliqua parte eius in Terra Paralleli, cui Stella verticalis fuit, ideò de hac parte judicandum esse ex eo Nouilunio, cui Stellæ exortus coincidit; scilicet, ut illam esse intelligamus, cui eo momento Stella sit in Meridiano, verticalisque extitit. Et quia id Nouilunium fuit Vraniburgi die Nouembris quinta, hora septima min. 32. cùm Stella ab eius Meridiano abesset ad ortum gradibus sexdecim, eoque immineret adhuc parti Boreali Moschouiæ; ideò debere mutationem ab ea regione incipere. Facere hoc autem cum Prophetiam ipsa Ezechielis de Gogo Principe Mosochi, seu Moschi, Muschouiticæ ve nationis; tum vaticinium Sibyllæ Tiburtinæ de Sidere oriente, & magnam Septemtrionis dominum radiis suis illustraturo; detectum in Heluetia anno M. D. XX. tum illud quoque carmine expressum Sibyllæ Babylonicæ,

Tunc autem signum dabitur dilapsitur ingens;
Namque relucebit clarissima Stella, &c.

Ad Cometam quod attinet, is apparuit quidem à die secunda Iulij ad usque Augusti 24. at rarissimus obseruari à Tychone in Hvenna potuit, ob continentes penè fulgores (vocatos illi Chasmata) qui peragente cursum Cometa in parte Cæli Borea, Aurora clara speciem per singulas noctes in ea exhibuerunt. Consolationi cuipiam fuit, quòd Scholias Danus, qui ipsi mox aliquot annos in exercitationibus Astronomicis inseruierat, ac tum Seruestæ Anhaldinorum, studiorum causâ morabatur, obseruationes aliquot circa Cometam peregerat; tametsi, quod ille usus fuisset Radio, Quadrante que nimis exili, nihil ex illis deducere, vndique cohærens, ac exploratum potuit. Delectauit illum magis, quòd accepit eundem antecedente Maio, ac die XX. obseruasse itidem Seruestæ deficere Solem infernè, ac vergendo in læuam, ad duos proximè digitos; cùm nihil obseruatum defectus in Hvenna fuerit, vbi calculus tempus prodit ad horam 2. min. 40.

Quoniam verò dum plaga Cæli Borea obsidebatur fulgoribus, Austrina erat serenior, obseruationibusque Planetarum patentior; ideò occupatus eo tempore circa Martem potissimum, qui cum in Aquario versabatur, fuit; ac demiratum non parum est, latitudines eius maximas ante, vel post oppositiones, non verò in ipsis cum Sole oppositionibus obseruari. Heinc nimirùm sunt verba illa, quæ manu sua in Codicem obseruationum inseruit, quæque & Keplerus, & Longomontanus postmodùm citarunt, cùm admiratio sint occasionem admirationis tollere. Ea se in hunc modum habent: *Consideratione dignum est, quod Mars circa 8. diem Augusti habuerit maximam latitudinem Austrinam, & postea decreuerit; ac 21. die xxix. in oppositione, quasi quarta parte gradus propius ecliptica redditus sit: quod tamen Canones, etiam correcta maxima latitudinis loca, in 18. Aquarij nequaquam adhibent, quandocunque assumatur illic maxima latitudo, cuius vel causa si indicet inquirenda venit.* Quo loco addidit idem id quoque, quod in libro de noua Stella inter expendendas opiniones cuiusquam prædixerat, ut nempe Augusto, ac Septembri huius anni Mars ex aspectu grandesceret, eoque lumine emicaret, ut pro nouo Sidere haberi ab ignorantibus causam posset. Causa autem fuit vicinia, accessusve ad Terram maior, Marte nempe ad Perigæum, non modò Epicycli, sed etiam Eccentrici admoto. Præterea verò quod sibi dixit, idem prædictum ab Andrea Perlachio de anno M. D. XXIX. scribere Keplerum, adnotatum tum fuisse à Melanchthone, *Julio scilicet, & Augusto eo prodigiosa specie visum Martem, ut nouum Sidus crederetur:* cùm & idem illi deinceps medio tempore spectauerit, anno partè M. D. LXI.

1594 Anno insequente summus fuit dolor ob acceptam mortem viri optimi, summique amici Iacobi Curtij, qui non multò ante prætextu negotij Cæsaris agendi, venerat in Daniã, ut votum expleret, hoc est, ut Tychonem coram affaretur, apparatumque obseruatorium suis hauriret oculis. Alias inter causas doloris id fuit, quòd prouidens Tycho fore, ut mutare sedem cogeretur, rem cum Curtio communicasset, & Curtius recepisset se ea de re ita acturum cum Cæsare, ut asylum ipsi tutum pararetur. Quin etiam, si fortè migratio in Bohemiam contingeret, obtulerat illi quas Pragæ habebat amplissimas ædes, ac ipsi illarum ideam, delineationemve eo fine reliquerat, ut si quid in iis immutandum, addendumve, quod commodum visum foret, indicaret, ac maturè significari, & opportunè perfici

posset. Quamobrē hac excidens spe, fuit mœrore non levi affectus, tametsi deinceps cōsolationi fuit, quòd scribēs ad illum Hagecius, spem fecit illustrem Conducium Curtij in eo munere successorem, pronum quoque affectum in eum testaturum. Tenebat illum interim sollicitudo maxima cum Hypotheseon, tum Tabularum condendarum, circa Planetas singulos, & Martem quidem potissimùm conatus plerumque variè eludente. Cùm ideò verò nulla obseruandi occasio intermitteretur, tum singulare præsertim fuit, quod circa Lunarem Eclipsin mensis Octobris contigit. Nempe cùm ipse eam referat ad diem xix. ac hor. 19. cum min. 16. addit Keplerus illam ad summum Lunæ limbum sic contigisse, vt citra verticalem, seu ex parte occasus initium habuerit; cùm & ad eundem postea desierit, vt moris in Lunæ Eclipsibus est.

Allatæ non multo post tempore fuere à Rothmanno literæ Berneburgi datæ sub finem Septembris. Recreatus iis verò tantò magis fuit, quantò ex illius ab Huenna discessu, hoc est ab annis quattuor nullas procesus habuerat. Ipse ille aliud nihil voluit, quàm diuturnum silentium excusatum facere, causando cruciatus ex arthritide, nephritideque immanes, qui impediissent etiam, ne redire ad Principem ante illius obitum posset, & quod discedens receperat, inde porrò transmittere. Rogauit autem, qui fieret, vt Tycho suum illum de Cometis Librum, qui foret pridem typis expressus, penes se tandiu supprimeret: expeti enim ipsum à quamplurimis, ac emittendum non esse, neque propriæ famæ, neque commendationi Matheseus, quæ non foret deinceps pro more reputanda inutilis, quoniam constaret Astronomos posse ea falsa conuincere, quæ forent constanter habita pro veris. Libenter se quidem cultum non Vraniem: at constare de obstaculo, ipsiúsque adeò Tychonis esse, illam splendidè exornare. Adjecit se, si accessisset ad Principem incolumem, commendaturum apud eum fuisse (tametsi vtcumque id præstitisset per literas) quem viderat horum Sororis ipsius Tychonis Sophiæ, quam & Philosophicam dixit, & per-quam solertissimam, nobilissimámque matronam. Ac talis fuit quidem conscripta à Rothmanno Epistola: ad quam cum Tycho responderit, incertum est tamen, an vllæ deinceps datæ à Rothmanno fuerint; quando hæ duæ extremæ sunt, quæ in Libro editarum à Tychone exstant.

1595. Quam porrò Tycho ad Rothmannum dedit, mensis Ianuarij, ac adeò anni M. D. XCV. est. In ea postquàm ipsi condoluit, remedia sua obtulit, ob non requisita succensuit, excusat Librum de Cometis nondum publicè iuris factum, tum quòd studium obseruationum, deductionisque motuum hanc curam præpedierit; tum quòd præter exspectationem, multa longo iam tempore & otium, & Vraniæ cultum interturbantia inciderint: tum quòd tulerit ægrè suos labores ingratè à nonnullis exceptos, speciatimque à Scoto quodam Medico, quem tametsi non nominet, nouimus tamen Craigium vocari. Hic scilicet intercedente commeatu quodam, qui Tychonem forte inuiserat, cum Liber recens absolueretur, exemplum illius obtinuit, & literis ad Tychonem datis, eius sententiam de Cometis in Æthere versantibus labefactare conatus est. Ratus Tycho illum nihil aliud quàm eruditè copiosius velle, & amicè, & candidè veritatem requirere, Apologiam scripsit penè extemporaneam, quam & ad illum anno iam M. D. LXXXIX. misit. Is verò triennio exacto, Librum in Tychonem emisit scommatis, dicteriis, cauillis, & , vt ipse addit, *distortionibus*, *pronosticibusque scatentem*, huiusce titulo, *Capnuraniae restinctio*, *seu*, *Cometarum in Æthera sublimatione refutatio*; prorsus, vt si Tycho voluisset gignì Cometas ex terrenis fumis. Quocirca Liber iste est, ad capita cuius præcipua Tycho sic deinceps hac respondet Epistola, vt ipsam idcirco prolixiorem texat, et spem etiam faciat vberioris refutationis, vel à seipso, saltem ab amico, discipulo siue, à quo (cuiusmodi Longomontanus deinceps exstitit) faciendæ. Nihil interim necesse attingere ex iis, quæ hac Epistola respondentur: quando quicquid obiicitur, & nullius momenti est, & mirum videtur Tychonem potuisse id ipsum, vel tantisper morari. Illud prætereo, quod ad calcem Responsionis suæ ad Rothmanni rationes pro motu Terræ memorat, argumentúmque ex eo ducit, quod Martis Eccentricitas non ea sit, quam Copernicus, vt Terræ mobilitatē adstrueret, posuit; sed aliam, ipsámque non aliud exigeret, tantùm abest, vt minorem, quàm Ptolemæus, posceret. Citat ad idem Veneris quoque Apogæum non in gradu septimo Geminorum collocat, sed potiùs sub Cancri initium ac tradit percepere se, vt Land-grauianæ obseruationes, cum restitutione Fixarum, cui ille incubuerat, edantur. Quę deinceps Rothmanno mens, aut quod fatum fuerit, nescitur: solúmque, quod sciam, obseruauit quidpiam circa Cometam anni [illegible] & in viuis adhuc eo tempore fuit, quo quinque post annos Tycho in Bohemiam appulit.

Hoc autem non tam memorandi caussa, ista Tycho obseruauit (ac tres nempe Eclipses, duæ totales Lunæ, altera Aprilis, hor. 16. min. 36. altera Octobris [illegible], Vna Solis digitorum 5. [illegible] Septembris xxiij. hor. j. min. [illegible]) quàm dicendum est Magnum illum Globum orichalcicum, cuius aliquoties iam meminimus, fuisse vndequaque absolutum, cælatis stellis Fixis propè mille, quibus esse [illegible] Christi M. DC. completo debuerant. Cùm enim adiectus Augusta eo ipso anno, quo Vraniburgum fundatum, depræhensus fuisset interhians rimis, & non exquisitè rotundus, imò vtrique prouisum fuit, tum rimis oppletis, tum superstratis aliquot membranarum centonibus, & facto biennij periculo, num tempestatum varietas [illegible] quidquam vitiaret, superstructæ fuerunt orichalcicæ laminæ, ea compactione, vt tum

Globo

Globus ex solido orichalco videretur constatus. Facta lævigatione, & cum Æquatoris, tum Zodiaci circulis cælatis, itaque minutis singulis per transuersa puncta diuisis, expolitum est adhuc anno est, tum qua ab excelsa tomnolitate deficeret. Cùm non fecisset, tum delineatæ singulæ Imagines fuere, tum Stellæ insculptæ, prout fuit cuiusque temporis progressu locus obseruatus. Hic autem est annus, quo ille Stellarum millenarius propè numerus fuit obseruando completus; & ideò globus extremam manum anno à primo sui structura vigesimo quinto adhibitam sensit. Dico autem propemodum; quoniam dum Tycho hæc memorat, supponit parui fuisse momenti sexaginta minutulas, quæ fuere solùm biennio post (& paullò quidem antè discessum ex Dania) adjectæ; maximè autem IV. inter Capellam, & Polarem penè in eadem recta; XIV. inter Capellam, & Polarem ad latera, in duo trapezia, & duo triangula tributas; IX. inter vltimas caudæ Vrsæ ad latus: IX. in flexuosa linea sub infimum inter caudas Vrsæ, & Leonis; VI. vltra, citràque Polarem. Non memoro autem Meridianum, Horizontémque circulos magnitudinis congruæ, fuisse pro more punctis transuersis in minuta graduum singula diuisos: & Quadrantem quoque à verticali puncto dependentem in Horizontem, indagantémque vnà operâ altitudines, atque azimutha. Non memoro item apparatum Fulcri, siue Podestalli quinque circiter pedes alti, neque vtriusque certantem cum Machinæ totius mole, soliditate, subtilitate, tractabilitate, elegantiam; sed solùm solùm inscriptionem, quæ literis aureis in ipso Horizonte talis legitur, ANNO À CHRISTO NATO CIↃ. IↃ. XXCIV. REGNANTE IN DANIA FRIDERICO II. HVNC COELESTI MACHINÆ CONFORMEM GLOBVM, IN QVO APLANA OCTAVÆ SPHÆRÆ SIDERA CORRECTIS ORGANIS DEPREHENSA, SVIS QVÆQVE LOCIS AD AMVSSIM, REPRÆSENTANTVR, ERRANTIVMQVE STELLARVM PER EAS APPARENTIAS PERVESTIGARE DECREVIT: CÆLO TERRIGENIS, QVI RATIONEM EAM CAPIVNT, MECHANICO OPERE PATEFACTO, TYCHO BRAHE O. F. SIBI, ET POSTERIS F. F. Quòd verò annus hîc adscribatur 1584. *Ideo fit*, inquit ipse Tycho, *quod is circa medium tempus, dum hæc structura elaboraretur, incideret, quadriennio nimirum ante obitum laudatissimæ memoriæ Regis Friderici, qui me, meaque studia liberaliter, & clementer fouit, ac regio amore, quoad vixit, prosequutus est*. Memorabile autem est constitisse vniuersè hunc Globum Dalleris imperialibus quinquies mille, quod Colleagius se Pragæ accepisse ex ore ipsius Tychonis testatur.

Fuere eodem anno Globi varij iuxta Tychonis destributionem in inferiore Germania confecti; sed continentes tamen duntaxat octingentas circiter Stellas, quas diximus in Libro primo Progymnasmatum contineri. Nempe, quia completi illas quaterniones typis expressi iam fuerant; adeò Tycho eorũ exempla aliquot iam dispertiuerat, misitque speciatim vnum ad memoratum Florentium artificem Amsterodamensem. Ad integrum volumen quod spectat; id communicatum cum nemine voluit, quòd sibi nondum factum satis circa Lunæ motum pateret, prouideretque aliquot nouos quaterniones inserendos fore. Cogitabat quoque reliquam ante Conclusionem non-nihil retractare; vnde & eam typis non commiserat; ac nolebat aliunde Librum, quasi *detruncato siue capite* conspici; quippe defectu Præfationis, ad quam concinnandam sensa quidem in varias schedas iam coniecerat, sed quibus adornandis tempus non suppetisset. Defectu, inquam, Præfationis, non item verò Nuncupatoriæ, vt fieri solet Epistolæ: siquidem, vt neque libellum de Noua Stella primùm editum, neque aut Ephemeridas, aut opuscula quæpiam alia cuipiam omninò dicauerat, ita constituit nemini, neque ampliorem hunc de eadem Stella Librum, neque vllum omninò alium deinceps edendum cuiquam dicare; excepto solo Epistolarum primo, qui absolutus erat iam tum, quemque Hassiæ Landgrauio Mauritio consecrandum censuit. Nihil tamen mirandum, quòd propositum constanter non tenuerit, quando Rudolpho Imperatori tum Mechanicorum Librum nuncupauit, tum Astronomicas Tabulas, & Rudolphinas indigitare, & ipsimet Imperatori inscribere pro votis habuit.

Ad Epistolarum volumen quod spectat, annus sequens fuit, ac verni Æquinoctij dies, ad quem retulit factam Mauritio nuncupationem. Facilis verò coniectu est, quam habuit Mauritio nuncupandi caussam, quando totum est volumine hoc continens Epistolas, quæ ab eius Parente VVilhelmo, eiusque Mathematico ad Tychonem, vicissim ab ipso Tychone ad vtrumque fuere conscriptæ: vt memorentur etiam datæ à Tychone ad Mauritium, & à Mauritio cum carminibus ad Tychonem. Augurabatur autem Tycho editionem hanc fore Mauritio non ingratam, vel ex eo, quòd in Oratione funebri, quam in VVilhelmi exequiis Hieronymus Treutlerus habuit, illis de hoc nouo Atlante præmissis; *Itaque & in Aula sua artifices semper aluit præclaros; &, si quos in locis etiam remotis circa eas doctrinas excellere comperisset, eos vel magnis præmiis ad se inuitabat, vel, si nec id posset, per literas crebris de difficillimis Quæstionibus cum illis conferebat*; tum hæc subiiciuntur: *Quod si eas tandem Epistolas edi in publicum aliquando contingat, quas ille rebus ad visum, & genere, & formula Mathematica nobilem Tychonem Brahe Danum subinde extremis maximè annis, misit; vel inde constabit Posteritati quàm indefessus, quàm exercitatus fuerit, quantumque ad Tabularum Astronomicarum tollendos errores, ad loca Siderum exactius cognoscenda laboriosis sibi obseruationibus elaborarit*. Omitto verò cùm Tycho & in- 1596.
zonij, aliasque Horreas destinasset nō illas modò, sed alias quoque ad alios, & ab aliis viris doctis, quæ Astronomici argumẽti forent,

scriptas literas edere, ac in plures Libros partiri; ideò voluisse eum non injuriâ primum ex his Librum texere, ac præmittere; quando Landgrauium attineret, non solùm genere illustrem, verùm in hac etiam arte Principem. Omitto etiam adhortationem, quam ad Mauritium adhibet, vt Fixarum restitutionem tanto tempore, tam crebris vigiliis, ac tot sumptibus à Parente quæsitam perire non sinat; et ideò Rothmannum peritósve alios artifices euocet, aut nisi sint alij, sibi ipsi bona fide actiuo rem totam concredat; vt organa Astronomica magna sedulitate, & cura à Parente elaborata, in suo vigore, & vsu perpetuò illibata conseruet.

Omitto hæc, inquam, ac adnoto solùm, cùm præter speciale in Librum hunc primum Epistolarum argumentum, generalem etiam in omnes Præfationem conscripserit; declarare eum primùm quantæ molis fuerit Redintegrationem Astronomiæ moliri, ac excusare proinde, nisi expectationi multorum tam citò satisfecerit. Quippe apparatum Obseruatorij, idoneorumque Instrumentorum, temporis multùm exigere. Posse quidem Solarem motum intra quadriennium restitui, idque collatis singulorum annorum obseruationibus habitis in variis Eclipticæ locis (& serenitate præsertim non semper quotannis perinde fauente) sed Lunarem tamen decursum annorum longè plurium deposcere; tum ob Eclipses, quæ non semper aut supra Horizontem, aut sereno Cælo contingunt, examen; tum ob alia obseruanda in Quadraturis, locisque intermediis; in Apogæo, Perigæo, Mediis elongationibus, siue Eccentrici, siue Epicycli maioris; adeò vt vix anni sedecim ad ista sufficiant. Ad Veneris quoque, & Mercurij motus, annos exigi bene multos, vt maximæ à Sole digressiones, tam matutinæ, quàm vespertinæ, ac in variis quidem Eccentricorum locis obseruentur, & situs etiam alij; cùm interim Mercurius ob Solis viciniam rarò conspiciatur. Exigi ad Martem annos XII. nisi etiam potiùs XXIV. vt illius Acronychismus in alternis Signis abundè innotescat. Exigi ad Iouem etiam XII. vt præter situs varios, obseruari in Signis singulis Acronichus possit. Ad Saturnum, nisi annos XXX. saltem XX. aut XXIV. ad omnia in illius motu denotanda esse necessarios. Non sufficere certè ad Stellas Errantes treis Acronychismos, vt vulgò putatur, vel illud arguere, quòd Tabulæ exinde deductæ cum Cælo non congruant. Hisce addendum porrò esse, quòd tempus ad Restitutionem Affixarum est impendendum; quodque ad reductionem omnium motuum in Hypothesin, numerósque congruos. Deinde, cùm Primus hic Liber scriptas ad Landgrauium, aut ab eo acceptas literas contineat; fore, vt Secundus eas complectatur, quibus actum (nec prosâ modò, sed carmine etiam) cum eruditis, amicisque in Patria, viciniáve degentibus; Tertius autem, & sequentes, eas, quibus cum aliis degentibus remotiùs, aut jam actum, aut deinceps agendum. Ac cœpit quidem non longè post Librum secundum excudere; verùm hunc quoque intermisse propter [illegible] operæ, reliquæque deinceps non [illegible] nihilque, quod sciam eo ex Libro [illegible]

Mense Iulio fulsit Cometes, isque [illegible]mus, postremusque eorum, qui fuere Tychoni visi, obseruatique. Ipse certè de obseruationibus in Huenna peractis loquens, factas eas dicit, *tam in Fixis Stellis, quam errantibus Erraticis, tum quoque Cometis interim eluceſcentibus, quos*, inquit, *septenos ibi* [illegible] *accuratè deuotauimus.* Quid verò nobis nondum constet, quid circa Postremum hunc præstiterit; potest res vtcumque suppleri ex ea descriptione speciei latiore habita, quam ex Rothmanno edidit Snellius. Ex ipsa autem constat Cometam fuisse diurnum & vesperi quidem, ac horâ 10. exactâ, nonnihil supra duas Stellas tertiæ magnitudinis, quæ in pede Vrsæ maioris postremo, æstimatam fuisse visu simplici in gradu Leo[illegible] 28. Cum Septentrionali latitudine graduum circiter $17\frac{1}{2}$. caudâ interim versus [illegible] Caudæ eiusdem Vrsæ directâ: nisi quod nonnihil recedens à rectâ lineâ in occas[illegible] visa est non prorsus opposita Soli. Die [illegible]tem XXV. sic visum fuisse cum iisdem Stellis Triangulum Isosceles, idque, cùm ipse [illegible] ad occasum situs, constitueret (tametsi ægrè ob vapores, & lumen Lunæ deprehenderetur) et æstimatus cursus visu simplici fuisse confecisse in ductu suo gradus circiter, [illegible] Zodiaco autem aliquantò amplius) [illegible] diurnus illius motus videatur fuisse [illegible]gitudinem quidem vnius gradus circiter, [illegible] latitudinem autem dimidij gradus.

Porrò hic ipse annus fuit, quo [illegible] Tychonis inuidia cœpit. Quippe & nonnulli ex Nobilibus ægrè ferebant [illegible] dià tot obtinere ex Regia munificentia [illegible]tus, ac eundem interim apud exteras [illegible]nes illustrem; quando videbant [illegible] plureis vix alia de causa in Daniam, [illegible] eius solius adeundi gratiâ appellere; & [illegible] pauci ex iis, qui colere studia literarum [illegible]deri volebant, ferre patienter non poterant esse illum ea claritate, vt ipsi præ eo [illegible] haberentur. Erant in his Medici quidam, qui videntes non modò ex Dania, sed ex regionibus etiam cæteris maximam ægrotorum turbam ad Tychonem confugere, & spagirica illius remedia, quæ quibuslibet [illegible] largiebatur, experiri fœliciter, ac [illegible]rum etiam vulgò habitorum insanabilium leuamen sentire, liuore insigni exardebant, & quà poterant apud quoslibet, præcipuéque potissimùm, quibus [illegible] operam, ipsius nomen traducebant. In quo non longè ab ipsa inauguratione Regis, annis octodecim iam maiori, [illegible] fuerunt noui aliqui ex Magistratibus primariis, tam sua sponte, quàm aliorum instinctu malè in Tychonem affecti (fuit autem in iis tam Aulæ Magister, quàm Regis Cancellarius) cœpere ij primùm exaggerare exhaustum ærarium, ac necessitatem reuocandi factas compluribus pensiones,

mul

[illegible] verò erogatas in res nihili, et illam [illegible] Canonicatus, unde fuit Norvegicum feudum omnis dux ab illo possessum; ac pariter, vt eo minus dotaretur, qui posset paternæ operam magis frugiferam vel ornare. Deinde quoque probro illi vertebatur, quòd incolumen non servaret Sacellum illud Roschildense, cuius curæ studium fruebatur præbenda S. Laurentij; iam quippe præ eius incuriâ, & esse acutis obnoxia omnia, & tota penè effracta, dilapsaque fenestrarum vitra. Quare & fuit ex ordine privatus hisce omnibus, Rege partim [illegible] fucatis huiusmodi artificiis præoccupato; quodque Tychonem magis permovit, mala Cancellarij mens fuit, qui cùm deberet sarta tecta legitima esse [illegible], & celsitudo potissimum eius nomen patriæ gloriam, ipse illa [illegible] verbis ad eum scripsit, non esse Regi integrum quicquam in Astronomicorum Instrumentorum curam conferre, ac memoratam demum præbendam sacris in vsus convertere.

Hæc inter, Tycho, cùm iam non posset ex redditibus propriis in tot sumptus sufficere, neque sustineret tamen in suscepta tantis animis Astronomiæ cura, non generosè perseverare, cœpit quidem de requirendo apud exteros patrocinio, ac adeò de sede Vraniæ aliò transferenda consilium; maximèque, quia suboritos est, ne alio, ac authoritate malevolorum increbrescente, ipsum quoque Huennæ feudum, tametsi ad vitam concessum, sibi adimeretur: constitit tamen adhuc illic cum vniversa familia, nihilque emouit, aut de observationibus, aliisque laboribus quicquam remisit, quousque verè insequentis anni qui fuit M.D.XCVII, statim ac millesimij Astrorum numeri verificationem perfecit, quæ sita Hafniæ domo, transtulit in eam minora, leviorque organa, ac reliquit ferè ea solùm, quæ ad Stellæburgum defixa maiora, gravioraque erant. Nempe cogitabat supellectilem totam eas in arcis concludere, vt direptioni minus paterent, ac liceret facilius, aut vnà secum auchere, aut quæsitam posmodum mittere, vnde opus foret. Quia etiam verò, bonis bene multis facinus indignum reputantibus, obmurmuratum vale est; ideò facta quædam societas fuit tum visitandæ Insulæ, tum lustrandorum sive mox hærentium in ea organorum. Quo faceret porrò elevari speciosa quapiam ratione posset, ipse Aulæ Magister Christophorus VValchandorpius, diuturnum fovens odium ab vsque rixa ob vulneratum sequentem Tychonis canem incitatam, duos destinavit in Insulam viros in doctis vulgò habitos (inque iis Thomam Fincchium) vt de Tychonis studiis referrent. Ij autem vulgari duntaxat Sphæræ cognitione imbuti, & qui organa vocarentur, vsurparentur, insecuirent, neque ita loquuti ad gratiam sunt, vt declararint Tychonis studia nihil omninò pendenda ac esse non modò inutilia, sed noxia etiam curiositatis. Id prætextui deinceps fuit, vt cùm Tycho, relictis quibusdam in Insula familiis, degeret maximè in vrbe, ac tum aliquid semper observaret, tum transitans etiam aliquot diebus [illegible] Chymiæ vacare pergeret, Aulæ Magister vetare illi per Prætorem iusserit, ne se amplius huiusmodi exercitationibus dederet; atque id quidem nomine Regis, qui in Germania tamen aberat, quippe ducturus in vxorem Annam Katharinam Ioachimi Friderici Marchionis Brandenburgici filiam, quam & reipsa duxit Hallerslabiæ, sub finem Novembris. Contigit quoque, vt petulantes quidam irruere in ipsum tentarint, ac Pastorem etiam, Parochumve eius insulæ exceperint, & pronunciatus ad vltimum ludex, ne ius diceret, inhibitus fuerit.

Hisce ergo de causis Tycho nihil esse amplius morandum censuit, perrexitque adeò anno hoc Huennâ quicquid rerum mobilium fuit, ac ferè duntaxat memorata illa organa reliquit, huncque fortunæ, & Coloni curæ commisit, tanquam non antè inde exportanda, quàm sedes certa, tutaque apud exteros foret constituta; ne si pluries commouerentur, labem quampiam contraherent. Conducit subinde onerariam navem; eique cum imposuisset tum totam familiam, supellectilemque, tum emota iam organa, ac vna Librorum typis commissorum exempla. Familiam cùm dico, non modò vxorem, duos filios, quatuor filias, ac famulos simul, ancillasque intelligo; sed maiorem etiam studiosorum partem, quos [illegible], vt eandem cum ipso experiri Fortunam liceret. Fuit in iis Franciscus Gansnebius Tegnagellius, adolescens nobilis, qui Tychonis quoque fuit postmodum gener. In aliis verò, qui tum sequuti Tychonem non sunt, fuit Longomontanus, qui cùm inclinante iam Vere expetiisset in præcipuas Germaniæ Academias excurrere, abeundi veniam sic impetravit, vt Tycho illum non sine hac commendatione dimissum voluisset. *Ego Tycho Brahe Ottonides, Dominus hæreditarius de Knudstrup, & arcis Vraniburgi in Insula Danica Venusia Fundator & Præses, tenore præsentium testor, quòd latorem exhibitorem Christianum Severini F. Cimbricum, mihi in Astronomicis exercitiis per [illegible] ferme fideliter navaverit operam, & in cæteris præterea se gesserit, vti virtutis, & bonarum literarum amatorem decere possit. Nunc verò, cùm à me missionem peteret, non lubens dimittendum censui, suique arbitrio relinquendum. Commendatum igitur volo omnibus cuiusque ordinis & status vt illum sua benevolentia, & beneficentia complectantur. In cuius rei fidem Sigillum meum apposui & manu mea propria subscripsi. Hafniæ Kalendis Iunij* M.D.XCVII

TYCHO BRAHE.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER QVINTVS.

1597. Ela igitur fecit Tycho Æstate penè media, ac iter direxit Rostochium, tum quia & vrbem familiarem, & multos in ea amicos ab adolescentia habebat (imprimisque Henricum Brucæum, cui pridem donârat Quadrantem orichalcicum) tum quia illeic videbatur promptior, commodiórque excursus, & locus satis opportunus; vnde quocumque vocaretur, aut tendere sponte luberet, eò iter institueret, ac vbi interim non-nihil exspectaret, si fortè in patriam ; animis mutatis (quod ob bonorum indignationem non desperabat fieri posse, vt eueniret) reuocaretur. Cùm appulisset tamen Rostochium, non diu fore illeic ob increbescentem de peste rumorem, hærendum præsensit. Quare & Organa præcipua eruere è thecis, constituique suis noluit, sed Radium duntaxat Astronomicum, si quid fortassis videretur obseruandum, ad manum habuit. Hac verò ratione sub finem Octobris obseruauit Martem inter Stellas Geminorum versantem, variásque eius distantias à circumvicinis Stellis denotauit, &, quod interim alia ratio designandi tempora non suppeteret, ea deduxit ex Stellis Cygni, obseruando putà perpendicula, in quæ illæ ex ordine coincidebant cum Stella Polari. Verùm, iam tum peste vberiùs grassante, deflexit in Holsatiam, accersitus ad Henricum Ranzouium, qui peramanter illum ad se, arcémque suam VVandelburgum, non ampliùs dimidio milliaris distantem Hamburgo, inuitârat. Illeic humanissimè exceptus, tenere se non potuit, quin Elegiam conderet, quam tametsi longiusculam, quippe Hecatontasticha est, non erit fortè legere, si heic apponatur, importunum.

Dania, quid merui? quo te mea Patria, læsi
Vsque adeo, vt rebus sis minùs æqua meis?
Scilicet illud erat, tibi quo nocuisse reprehēdar,
Quo mea per me nomen in orbe geras?
Dic age, quis pro te tot, tantáque fecerat antè,
Vt veheret famam culta per Astra tuam?
Quid fecerat adhuc quis, quo melior a reliqui,
Digerere expediens vsibus apta suis?
Mitto in VVenam, socio comitatus ab imo,
Sæuus Vrania, quam bene nosse putant,
Venit, & te vidit stellatula maxima Diua,
Fama licet renuant, ast aperisse ferunt.

Quid faciat rerum ignarus, qui cælica pand...
Nec conspecta vnquam, nec sibi visa priu...
Adsitas incipientia; Fabricarū tamen qua...
Quæ restare nequit, vestis at insidiis,
Nec mirū, rerum hîc quia ferè instructa ...
Quē mihi [illegible] clam paris omne ...
Hoc quoque sic a te, Tribus nostras, [illegible]
Hæc etiam meritis gratia digna meis,
Vt qua nosse nequit, carpat, vertatque ...
Multimodis nostram denotauitque dica...
Te celebrē studiis meritis celebrare per orbe...
Tu mihi dic sed, cur detrahis immeritò?
Hæc sunt parua putabit hic grandia fort...
Vix spolia nostri ... fuitque fuit,
In patria latuit, [illegible] penè cognitus vrbi,
Vt multas alias delituisse liquet,
Sunt alij studiis, titulis, & honoribus aucti,
Par quibus nunc etiam, aut gratia esse ...
Ast ego Brahæam de quinis fratribus vn...
Et genitus primo, [illegible] cepaneritius...
Non tamē insidiis miseret vngula, [illegible]
Nil quibus est solidi quoque [illegible]
Vix aliqui nostras ibi sufferre labores;
Herculeis quantum æquiparare liceat,
Alcides fesso, vt fertur subiecerat Ortu...
Ne rueret præceps machina cæli ...
Ast, Ptolomæe tuis, Alphōse, Copernice ...
Lapsibus occurrens ipse ego [illegible]
Vt Cæli vestram detexerit orbita ...
Edicat; licet hos cura stupenda ...
Firmaque nouis Cæli ... fulcris,
Ne capiat rimas postea, vtere ...
Posteritas grata voluti testabitur ...
Nostra licet iam nunc gratia ...
Quanta Methodica ... ac ...
Quæ facile ægrotis languida membra ...
Dania, si taceas, Noricè, Sueciaque ...
Sensit vbi nostram plurima ...
Nec tamen heinc lucrum ... vt ...
certis;
Gratis quippe dabam parta labore ...
Nimirum hoc fuerat, cur tāta ...
Hoc abiens ... manat ...
Quæque diu latuit, ... aperta ...
Inuidia virus quod stabilitur, ...
Sic nitidum populi virentem, ...
Distensa in nostro crimen ...
Quanta sustinui curas impendia ...
Vt fieret celsum, quod ...
Quàm multis etiam Sophiæ ...
Quæ abiit longum ...

Forsa

Pleraque praetereà, vereor quae dicere cuncta,
Ne propriae laudis concinnator ferar.
Pro quibus, ô Superi, mihi gratia reddita tali,
Sen ego cum natis, matreque ut exsul agam?
Sum tamen haud exsul, libertas obtigit ampla:
Exsilium in patria verius ante tuli.
Nunc ego proles ago; propriis nunc iuris alumnus;
Nunc mihi pro patria maximus Orbis adest.
Excipiunt alii, sic prospiciente Iehova;
Gratus erit cunctis noster ubique labor,
Tu licet hunc renuens spernas, damnisque fatiges,
O Patria, ô laudis prodiga facta tuae!
Ergo ingrata vale: patria est mihi quaelibet ora,
Quae valet aethereo aequa litare sacris.
Quae volet & nostros agnoscere grata labores,
Quae mihi pro meritis ne ferat immerita.
Dania, sed fateor, fatis excusabilis in se est;
Condolet, & propriis ingemit ipsa malis.
Tu quoque, magnanimi Federici heroica Proles,
Inscius hac culpa, Rex generose, vacas.
Iustitiaeque alii, animum quibus integer, ista
Vivunt: Lis faciant non mage prava sequi.
Sunt aliqui pauci, quibus haud tamen ipse vocabor,
Qui mihi, quae possunt arte, doloque nocent.
Hi valeant, meritisque suis, quae digna reportent,
Vindicis os sentiant iusta verenda Dei.
Salve Ranzovium, venerande Henrice, propago,
Vraniam primus qui capis hospitio
Hinc, ubi vicinis Hamburgi moenibus, altis
VVandesburga novas arx habet alta domos.
Quas tibi construxit memoratus in optimus Heros,
Otio gaudens vita lustra peracta sua.
Dii Deus astrigeri sapiens moderator Olympi
Nos hoc vestimur forte, locoque sui;
Ipsum ut tantis pateant miracula terris,
Aethere in astrifero quae latuere diu,
Quin tua, Ranzovi, donec sibi Sidera Caelum
Vindicat, Holsatii fama superstes erit.

Quoniam verò meus Tychoni non fuit fedem illeic fixam habere, & ab usque communicatis cum optimo Curtio consiliis, mentem semper defixam habuit, & spem, & rationem studiorum ponendam esse in Caesare; ideò re deliberata cum Ranzovio, curatum ut Ranzovius reciperet, ut Coloniensis Elector, cui Caesar multùm tribueret, literas ad ipsum Tychoni vulgaris daret, & alias quoque de meliori nota scriberet ad Ioannem Barwitium, qui à Secretis Caesari, nihil non apud illum posset, sum & aliunde meritorum Tychonis foret conscius ac constaret ex subscriptione elucet antè diplomatis illdque, quò negotium ut omnino, ita citius promoveretur. Ipse quoque quas Tycho ad Hagecium scripsit, & quicquid consilii cepisset, quidque animo agitaret, aperuit; ut partim seipso, qua erat apud Caesarem gratia, partim Rudolpho Corradutio Procancellario intercedente, ad eundem scopum collinearet. Cùm nosset verò Imperatori mirè placere Machinas raro artificio spectabiles, & studia etiam Chymica à solertioribus exculta; ideò cogitavit edere quam-primum Astronomiae suae Mechanicam partem, ut ipsi illam nuncuparet, exemplumque transmitteret, in quo non modò conspicerentur tot Organorum exquisitorum, quae secum deveheret, icones, sed ad calcem quoque significaretur quantum studii, & operae circa Chymiam ab ipsa usque adolescentia impendisset. Itaque, quia iam in Huenna curârat non aedificiorum, & Insulae modò, sed praecipuorum etiam quorumcumque organorum icones quà aeri, quà buxo incidi, ac descriptionem quoque adumbrârat, quam adhibendam esset singulis; ideò caelaturas digessit, descriptionesque omnium absolvit; ac conducit Hamburgo Philippum de Ohr Chalcographum, cui deinde Huennae Typographum committeret, ac unà totius Operis excudendi curam. Ipse Praefationem interim conscripsit, qua nuncupato Caesari Opere, tum insinuavit, quid discriminis inter usurpata à veteribus, suaque Instrumenta foret; tum declaravit se *Primo loco* exhibiturum organa observandis Altitudinibus, Azimuthisque comparata (Quadrantesque potissimum) *Secundò* Armillas tam Zodiacalis longitudinibus, & latitudinibus, quàm Aequatoriis, rectis Ascensionibus, Declinationibusque designandis idoneas. *Tertiò* Organa alia (& Sextantes praesertim) intercapedinibus secandis inservientia: *Quartò* nonnulla minutiora, item illa quoque demum recensuit, quae quasi parerga adhiberi voluit.

Dicendum hîc foret de ipsis Organis, quae deinceps sua serie depicta, descriptaque habentur, at debent, quae fusè superiùs de ipsis dicta, sufficere; attingendumque solùm iam est, quid fuerit subinde attexuum. Attexuit ille igitur quandam suae vitae quasi Synopsin, cum Observationum progressu à tenellis Puerilibus, per Iuveniles, in Viriles cum recensione coniuncta, quas à xxv. potissimùm annis circa Solem, Lunam, ac Stellas, tam Inerranteis, quàm Erranteis, ipsamque etiam Novam, & circa Cometas quoque peregit, commemoratis praetereà ad calcem Astrologicis, Spagiricisque, seu Chymicis, de quibus mox ante praemonuimus, studiis. Subiecit verò cohaerenter, & quasi occasione pagellarum vacantium, memoratas illas tam Curtii, quàm Magini Epistolas, & mentione etiam decreti Venetorum facta. Tum se expetere declaravit, communicari secum mutuò observationes organis à Magino descriptis peractas, *quod nunc*, inquit, *commodius fieri posse existimo; siquidem in Germania degam, atque hoc tempore prope Hamburgum, Emporium celebre (quod cum Italia quoque plurima habet commercia) in arce quadam Ranzoviana subsistam, atque etiamsi alibi ferè post-hac in Ger-*

tonia fuerint, id quicquid erit, facilè me inuenturum. Tum adhortatus Venetos est, vt eloquutioni heroicam adeò, ac liberale decretum mandarent, destinantes idoneum Obseruatorem Alexandriam, vt, cùm verisimile foret Ptolemæum exquisitè adnotasse Poli in ea vrbe altitudinem, exploraretur eam eandem iam, quindecim nempe post sæculis, altitudo perseueraret, an variata foret aliquatenus, vt Mathematici quidam Italique insignes, atque Dominicus Maria, Præceptor Copernici suspicati fuerant; ac non modò id exploraretur, & per Meridianas quidem tam Solis, quàm Fixarum altitudines; sed Stellæ quoque ad vsque Canopum nobis Borealibus inconspicuæ, cum nobis conspicuis sic compararentur, vt restitutis illarum locis obseruationes veterum illic peractæ possent expendi. *Ego verò, inquit, quantum in me est, huic negotio auxiliatrices etiam ferre manus, siue Instrumenta, & media ordinando, siue ea, quæ facienda sint, præscribendo, nullatenus erga vos meo defuturus sum officio, quod vobis eximiè cum obsequio semper renitenter offero; quamuis non difficiter inuenire in Italia*, &c.

Postremò Appendicem adiunxit de Architectonicis Structuris, quæ Obseruationibus Astronomicis sint præsertim congruæ. Eas autem describens expetit imprimis, vt & locus editus sit, quò Horizon vndique pateat; & aliunde procul à turba, vt otio frui Philosophico liceat. Deinde, cùm cuivis non contingat, vt nasci, aut degere possit in locis Australioribus, vbi rectior Sphæra, & serenitas crebrior; oportere ait ea esse contentum loci, & temporis occasione, quæ ad manum fuerit, & incommoda, si quæ incidant, constanti diligentia superare. Habere etiam Arctoam oram sua commoda, ob longiores noctes, *quodque*, inquit, *hiberno fere gelu, spirantibus præsertim Borealibus ventis, aerem ita depurat, & extenuat, vt pluribus sæpenumero continuis diebus defæcatissimus sit, adeo vt Stellæ vultu quam-maximè fulgeant, atque scintillent; cum tamen in Australioribus regionibus crebriùs aut Cœlo aliis nubibus obuelatum vaporosum sit, & cælestibus considerationibus minus pateat.* Meminit subinde Land-grauium exoptasse sibi (nimirum Tychoni) Australiorem sedem; *Idque*, inquit, *optimâ intentione eum fecisse non est dubium, fortè etiam quo me istuc eliceret: atqui ego*, pergit, *existimo in Dania non pauciores, quàm vel in Hassia, aut quauis alia Germaniæ parte (vt de cæteris Europæ regionibus nunc non dicam) obtineri posse Siderum obseruationes; nisi quod nonnullæ Stellæ in Australioribus plagis oriantur, quæ in Borea perpetuò latent; quod tamen non magni est momenti, nec ad Astronomiæ restaurationem admodum conducit. Testari id poterunt*, ita adhuc pergit, *Libri vnus, & viginti manu-scripti qui penes me sunt, totidem annorum accuratissimas obseruationes in Dania peractas complectentes; quas, & quales vix alibi, vt in magis Meridionali regione à quoquam interea (absit inuidia dicto) obtentas esse arbitror: In quibus non solùm omnium Planetarum singulis annis, & ne quidem Mercurio raris, ab maximam à Sole digressionem apparente, loca, & nitis familiam crebrò, & manifestam expletam habemus sed & Inerrantium Stellarum, quotquot à nobis vtcunque patent, positus subtilissimè deriuauimus.*

Quod ad ædificia demum attinet, ea describit, quæ in praxin deduxit, quæque colligi ex ante-dictis licet. Vnde & ideo quasi in exemplum, Orthographiam, Ichnographiamque tam Vraniburgi, quàm Stellæ-burgi, vna cum appositis singularum partium descriptionibus, Topographiamque etiam Insulæ, ea quod subiicit, non videtur hîc prætereundum. *Insumpsi autem*, inquit, *in hæc omnia vltra Tonnam auri, Quæcunque enim, sunt à Regia Regis, sed propriis redditibus annuis comparare licuit, in eos vsus expendebam; vnà molestiis, & laboribus ingentibus, quos ibidem per annos XXI sustinui, nihil addam. Ex his & aliis quiuis cordatus facilè æstimare poterit me non-nisi grauissimis de causis, præsertimque in hac quinquagenaria ætate, & magna familiæ copia, Insulam tanti constantem, vnaque Patriam dulcissimam, imprimis sanguine iunctos, atque amicos quam-plurimos deseruisse. Quæ verò, quantaque me ad hoc impulerint, taceo hîc sub lege. Interim serenissimum Regem meum Christianum IV. Dominum Clementissimum, qui laudatissimæ memoriæ Patri Friderico Regi borum istic Fundatori, & Promotori successit, habere excusatum habeo. Neque enim ambigo, si tempestiuè & sufficienter, quæ hic in gestam Regno forte sic non subministrarentur exposita fuissent quam prona, quæ est, heroica natura, & ingenio perspicaci, præditusque animo, & ad ingenuas artes propensus excellenter præditus, has Regibus dignissima studia clementer, & liberaliter in suo Regno conseruaturum, ac perpetuaturum fuisse. Sed fato factum est fatu, quo Astronomiæ restituendæ eius promulgaretur, atque vniuersaliter stabiliretur. Quia & hoc quàm facilè perpendi, quàm seriò & anxiè Astronomiæ restauratio nobis cordi sit, cum tot labores, atque impensas, tot conturbationes, & aduersitates tam fortiter ferre valuerim; adeò vt, ne paruam quidem, ac charissima quæque derelinquere dubitarim.*

Tantus amor nobis Astrorum crescit in æternum!

Neque verò sunt etiam hîc carmina illa reticenda, quæ inter describendum Vraniburgum illi exciderunt.

Vraniæ sacrata domus, specula inclyta Cœli,
Excelso fundata loco, [illegible]
Arboribusque, herbisque suis circumsita in hortis;
Quæ ter sex totos lustrasti cuncta per annos
Sidera, dum caput augustum se tollit Olympo;
Sic tua spreta iacent? sic nunc orbata silescis!
Forsitan id Superis visum, quibus omnia curæ:
Ne magna exiguis stringantur mœnia claustris.
Sic voluere: vertitque vices [illegible] quæque.
Sit tibi laus soli, qui Cælum, & Sidera torques.

Sed

Sed hæc quidem de Opere illo, cui tum VVandesburgi excuso factus titulus, *Tychonis Brahe Astronomiæ instauratæ Mechanica*, idque cum subiuncta, non Tychonis ipsius effigie, vt in Noribergensi editione, sed imagine illa, cui fuisse adscriptum superiùs memorauimus: *Suspiciendo despicio*, vti & alia ipsi obuersa opposita fuit ad Operis calcem, cum hac adscriptione: *Despiciendo suspicio*. Dies porrò ad quem factam Nuncupationem notaui, fuit vltimus anni seu pridie Kalendas Ianuarias, vt foret occasio transmittendi Librum, quasi Strenam ad Cæsarem. Transmisit verò etiam exemplum MS. Catalogi, quem tempestiuè absoluerat mille Affixarum Stellarum, ducentis nempe interstitis additisque ad octingentas, quarum in Libro de Noua Stella Canonica expositio est) idque præmisit, quasi in locum Præfationis Epistola, ad diem Ianuarij secundam relata. Deducit subinsedit in ea quid fuisset à Maioribus, quid à seipso præstitum circa obseruationem, configurationémque Stellarum Inerrantium; & cuiusmodi essent quædam Tabulæ Catalogo transmisso subiunctæ. Quia enim fuit Longitudo, Latitudoque Stellarũ relata ad annum completum M. D C. ideò attexuit duas Tabulas, quarum in Progymnasmatis dicta antecedit, altera consequitur Canonicam expositionem de Stellarum progressu in longitudinem per annos antecedentis, perque consequentis decennos. Tabulam item, quæ ibidem extat, continens centum selectarum Stellarum Ascensiones rectas, & Declinationes ad annos completos M. D C. & M. D C C. Tabulam quoque Refractionum, quæ in eodem Libro, ac præterea Tabulas duas continentes Longitudinem, Latitudinem, Ascensionem rectam, & Declinationem xxxvj. Stellarum, xij. ex Zodiaco, xij. Borealium, xij. Australium, tam secundum ipsum, quàm secundum Alphonsum, & Copernicum, vt quid inter illos, ipsúmque foret discriminis, constaret. Pertexuit & vsum harum Tabularum, primariúmque duarum speciatim, in quarum exemplũ Natale ipsius Imperatoris tempus assumens, ipsum retulit ad annum 1552. & diem Iulij 18. Ad Præfationem vt redeam, illam hisce verbis conclusit, *Tibi verò, Augustissime Imperator, hanc à nobis multis annis exantlatam, & tandem canonicè descriptam Stellarum Inerrantium expositionem submisse, & reuerenter omnium primò offerendam censuimus, vt tua clementissima voluntate hæc ipsa suscipiens, me & ea, quæ tractã celestia, & sublimia exercitia in posterum Cæsareo fauore, atque clementia complecti non dedigneris. Hanc igitur ipsam infantis huius anni strenulam, vt tua Imperatoria Maiestas clementi vultu accipiat, & excipiat, summa demissione rogo. Cui me, meáque studia omnia ad obsequia quæuis pro virili præstanda paratissima, quam humillimè voueo. Datum prope Hamburgum in arce Ranzouiana VVandesburgo, circa terminos Germaniæ & Cimbricæ Chersonesi, Anno 1598. pridie Kalendarum Ianuarij.*

Quod hîc dicit Catalogum fuisse Cæsari primò offerendum, facit, vt obseruem curasse Tychonem per hæc tẽpora plura per Studiosos exscribi memorati Catalogi, Præfationisque, & adiunctorum, quæ ad varios mitteret, exempla. Quippe aliqua destinauit ad celebres quasque Europæ Academias, testatúrque Keplerus se vnum, cùm ab eo in Styriam rediret, habuisse quod ad Academiã Viennensem (quoniam eò quapiam occasione erat digressurus) deferret. Vbi notandum, cùm Keplerus Catalogum sibi ex eo descripsisset, descriptum hunc esse, quem Suum appellat, cùm ad Tabularum Rudolphinarum calcem recenset, quid discriminis circa aliquarum Stellarum designationem adnotârit. Destinauit & aliquas ad Mathematicos præcipuos, imprimis verò ad Maginum, qui Hipparchi commendationem ex primo Progymnasmatum Libro referens, addénsque Ptolemæum eius vestigia insequentem nomen obtinuisse Principis Astronomiæ, habet id dicit *in Præfatione, quam inquit, ad Rodolphum secundum de Inerrantium Stellarum verificatione conscripsit, & mihi manuscriptam, cum earundem Stellarum absolutissimo Catalogo communicauit, vbi censet descriptionem Stellarum Fixarum, quæ ex Ptolemæi magna Constructione ad nos propagata est, fuisse ipsissimam Hipparchi.* Denique destinauit etiam ad Magnates aliquos, literarúmque, & literatorum fautores, eumque præ cæteris ad eximium Principem VVolfgangum Theodoricum, Salisburgensem Archiepiscopum, quod mihi aliquando, erudito Rotæo intercedente, concessit in manus. Fuit verò Catalogus cum adiunctis magnificè compactus in vnum cum Mechanica Codicem, in cuius pagina Mechanices titulum præcedente exaratum manu hoc fuit, *Illustrissimo, & Reuerendissimo Principi, ac Domino, Domino VVolfgango Theodorico Archiepiscopo Salisburgensi, & Sanctæ Sedis Apostolicæ Legato, Domino suo Clementissimo.*

Accipe clementi, Princeps VVolfgange, fauore
Organa Sidereas apta notare vias.
His ter septenos lustrauimus Astra per annos:
Sustinuit tantum donec Huenna decus.
Ast vbi iam grandis ea paruula ferre triumphos,
Amplius haud valuit, fatáque versa retrò:
Prouida Diua Poli, cernens instare ruinam,
Transtulit hæc aliò, quò magis tuta forent.
Indignum reputans sua Sacra perire sub Arcto,
Qualia vix alibi splendidus Auster habet.
Ergo Cæsaribus nunc consecrátque, dicátque,
Fulta sub auspicijs, Magne Rudolphe, tuis.

Illustrissimæ, & Reuerendissimæ Celsitudinis vestræ summissè addictissimus Tycho Brahe &c. Subscripsit nimirum Tycho manu propria. Pagina verò antecedens Præfationem, cum Catalogo, sic habet,

Has quoque stelliferas cape, Princeps inclyte, chartas.

Quæ

Quas operosa diu noctuque, diisque dedit.
Debuerant equidem quibus vel, fulgere ve-
ris,
Et labor [illegible] spargere ad Antipodas:
Ni superis aliter visum, qui fata gubernant,
Vraniaque aliter, quæ sua Sacra fouet.
Nescio contemni, fraudari, aliis ingrata
mouet,
Censuræque rudis, Sorditieque pati.
Plurima quæque aliàs fenda, atque infanda
tulisset,
Regna ipsi mallet nunc peregrina sequi.
Nec peregrina tamen; Cælum tota vndique
Tellus
Sufficit, æthereis, ingeniisque viris.
Prosperiora igitur cælestia Numina spondent;
Tanta nec ingratis sunt peritura viris.

Cùm sit porrò de hoc Codice quidpiam iterum infrà attingendum, iuuat heic solùm circa Stellarum Catalogum subiicere, consentire cum quidem parte maxima, tam cum inserto in Librum primum Progymnasmatum, circa octingentas Stellas, quàm cum Kepleriano circa ducentas additas; sed & præferre aliquid tamen non contemnendi discriminis, quod si hic locus pateretur, non inuitus in gratiam Studiosorum commemorarem. Quippe præter Stellas plus minùs viginti, quarum Longitudo, Latitudóve non ampliùs differt, quàm minuti dimidio; sunt vltra triginta, quarum aliquæ differunt, non minutis modò vno, sex, septem, nouem, decem, viginti, triginta sex; verùm etiam gradibus vno, duobus, quatuor, quinque, octo, decem. Aliis fortassis dabitur occasio commodior illa recensendi; obseruo duntaxat videri tam hunc, quàm Keplerinum Catalogum, ipsósque, quos ille Longimontani, & Pifeni, vtrâ suo interdum discrepanteis, citat, non videri ex eodem quasi prototypo, ectypóve descriptos; quando præter mox insinuata discrimina, Stellæ plerææque aliter in hoc, quàm in illis indigitantur; habenturque in hoc ex constellatione Ophiuchi Stellæ xij, quas Keplerus suo defecisse testatur; itémque vna in Geminis, vna in Ophiuco, vna in Eridano; quarum ille non meminit; ac nomina etiam duarum in Cygno Stellarum, quæ ille non apposuit. Sed heic quidem hæc de re nimis.

Cùm prouidisset intereà Tycho duas fore insequente Februario Eclipseis, alteram Lunæ, alteram Solis; ideò aliqua Instrumenta sua è thecis remouerat, Quadrantémque, & Armillas spectrum, quibus etiam obseruauit attolli VVandesburgi Polum grad. 53. min. 46. Quanquam & vt educeret, non postrema illi fuit causa prona voluntas Ioannis Molleri, Mathematici Brandeburgici, qui tempore quidem commorationis Regis illum in Huenam induxerat; sed non satis tamen pauco morari cum ipso potuerat: & cùm deinceps Regina fuit Brandeburgo deducta in Daniam, sese in comitatum dedit; & non reperto illic Tychone, ad eum in Holsatiam deflexit. Fuit ipsi, vt Mathematicum ingenium, sic manus ad Mechanicem hac facientem industria; vnde & obsequio affectus pleno accedente, quandiu cum Tychone illic fuit, Studiosorum, quos Tycho semper habebat, penulis, & laboribus præfuit, ut postea discedens pollicitus est, vbicunque Tycho sedem poneret, se ad ipsum, veniâ à suo Principe impetratâ, conuolaturum. Quod idem quoque pollicitus David Fabricius Frisius [illegible] qui ipsius famâ permotus eum illuc nuntium miserat; & suam in obseruando industriam eximiè probauit. Sed de Eclipsibus vt dicam, contigit, ea, quæ Lunæ fuit, die mensis x. mane; cumque deberet Luna iam infra Horizontem demersa, deficere, calculo adiuuante, concipisse Vranibur gi circiter dum hora 6. min. 7. Non fuit autem, vt speràtur, totalis; siquidem superfuit per maximum defectum digiti dimidium. Ad Solarem quod attinet, obseruauit illam die eiusdem mensis xxiv. etiam mane: & ex initio, quod adnotauit hora 9. min. 52. aliisque phasibus, deduxit Medium fuisse Vraniburgi [illegible] hora 11. ac min. 16. idque cum defectu digitorum ? min. 10. Nihil morandum interim est, quod Keplerus in Opticis scripsit, fuisse hanc Eclipsin in Huenna Daniæ à quodam Tychonis studioso contemplationis huius curâ in Insula versante, obseruatam: siquidem ipsemet se posteà in Rodulphinis Tabulis fuisse hallucinatum ait, agnoscitque obseruationem, quæ Fenus prodiitur hora 12. min. 32. neque Tychonis esse, neque Vraniburgicam omnino, sed Dauidis Origani Francofurti ad Oderam commorantis.

Quo loco id videtur adnotatu dignum, quod ipse Origanus de se huiusce Eclipsis occasione narrat. Videlicet, cùm in prima Ephemeridum editione declarasset, supputatione ex Prutenicis Tabulis confecta, fore Eclipseos initium Francofurti contingere hora 8. min. $50\frac{1}{2}$, ac totalem penè futuram (digitorum quippe 11. min. $53\frac{1}{2}$) ideò factum manè se ad obseruationem illius accinxisse, & plerique quidē Academiæ collegis suis, discipulisque adstantibus. Euenisse autem, vt initium contigerit sesqui-horâ tardius, puta hora 10. min. 20. & defectus summus non fuerit, nisi digitorum 9. aut pauculo amplius: ne de duratione aliquid adiiciam, quæ fuit etiam dimidio horæ, aut aliquid amplius, prædictione minor. Fuisse proinde occasionem factam calumniandi & artem, & artificem; vtcumque ipse quidem recte calculos ex datis Tabulis subduxisset. Subiicit verò, *Calculus autem Tychonicus adeò ad ipsissimum quoad tempus, & quantitatem cum obseruationibus consensit, vt postquam Tabulas Tychonicas nactus sum, communicatas mihi circa Pentecostes ferias anni 1599. à doctissimo Viro Ioanne Mullero [illegible] Electoris Brandenburgici Domini mei Clementissimi Mathematico præstantissimo, amico meo singulari, & ex eis in hanc Eclipsin inquirens, tempore admiratus fuerim, tam exactam se mirationem in motibus Solis, & Lunæ Tychonem adhibere potuisse, vt à meis obseruationibus calculus quadrans etiam fere dissideret.* Supposuit autem Origanus Meridianum

Francofurtensem duodecim minutis tempo-rariis ab Vraniburgico distare.

Non multò pòst accepit Tycho Vratisla-viâ literas à Iacobo Monauio, ex quibus in-tellexit Longomontanum cùm eò accessisse, tum fuisse discessurum Lipsiam: quare literas ad eum Lipsiam dedit, hortatúsque est, vt ad se, posteaquàm VVandesburgo digrederetur, ac-cederet: quippe esse aliqua, de quibus agere præsens cum ipso vellet, neque tamen com-modum fore ea chartis committere. Et, *si*, inquit, *viaticum tibi ad manum non est, mutuò ab aliquo pete, vel oppignera quid à te, qualecunque tandem sit, bona fide redimendum: aut aliquis pro te spondeat; faxo, vt ille sit indemnis. Non est, quod verearis, ne te hîc vltra volun-tatem detineam: nam ipsemet non constitui hîc diu manere.* Et statim, *Vide tamen, mi Christiane, ne fallas expectationem meam; sed quam-primùm te hîc sistas. Inuenies me vicissim gra-tum, vt huius pro me suscepti itineris non pœni-teat.* Expetebat porrò illum maximè, vt ab-solueretur Theoria Lunæ, & qui quaternio-nes primo Progymnasmatum libro deerant, mandari typis Hamburgi possent, ac in exem-pla inseri, quæ integra deinceps transferren-tur. Nam ipse quidem vnum cum prælo qua-ternionem expectaueratque, retinuerat in eo ta-men, tum quòd scateret mendis typogra-phicis, tum quòd Eclipses nuperæ aliquid ad-huc ad perfectam Lunæ Theoriam deesse in-sinuassent. Interim verò, quia nôrat ex præ-teritarum Nundinarum Catalogo extare Nicolai Euerhardi Ephemeridas, ex Nouis Tabulis (vt titulo quidem præscribebatur) quæ Hamburgi venales non forent; adiecit, vt ea-rum exemplum deferret, & si quid præterea, quod nosset fore gratum, occurreret ac inuenit, quàm gratè habiturus esset, resciret ex ipso quales essent Libri, & Manuscripti potissi-mùm (ac venales ne, & quo pretio) quos pe-nes VVittichij sororem, Monauio docente, vidisset. Denique verò, quia superiore anno Raimarus Vrsus, ille Dithmarsus, Librum Pragæ ediderat de Astronomicis Hypothesi-bus, in quo Rothmannum quidem, & Roes-linum variis probris onerat, sed Tychonem immaniter, occasione eorum, quæ de se in Epistolis eius legerat: ideò, cùm einsmodi Liber ad Tychonis manus recens peruenis-set, isthac occasione ipsius literis inseruit, *Vidisti proculdubio Plagiarij mei, impurissimi Vrsi, maledicentissimum scriptum, in quo præter alia innumera conuitia, nec, & meorum honori non parcit. Ego quidem refutatione illum in-dignum censeo, cùm omnes modestiæ limites, imo honestatis longè transcenderit: efficiam tamen, vt non impunè ferat. Cùm tibi de plagio ipsius, tam quoque omnibus circumstantijs pro-culdubio ex aliorum, qui tunc adfuerunt, relatu innotuerit; rogo in charta designare velis, quic-quid hac de re à te, aut apud me commilitonibus inaudiuisti (ego quidem nonnulla adhuc recor-dor; sed poterunt aliqua tanto temporis inter-uallo, & inter tot alias curas mihi facilè exci-disse) tum quoque quid alij in Academijs, vbi interea fuisti, de hoc maledico scripto sentiant. Porrò, vt etiam plenius, non tantùm de hoc se-ptio, quod ex alto despicio, sed & de alijs qui-busdam longè maioris momenti loqui possim, cuperem quamprimùm, vt antequam hinc, &c.* Fuere autem hæ literæ xxiv. die Martij datæ, ac subsequutæ etiam aliæ eiusdem pla-nè argumenti die Aprilis 23. verùm cùm illas Longomontanus accepisset Rostochij, VVan-desburgum quidem aduenit, sed breui tamen exinde domum, vt componeret res suas, discessit.

Sub idem tempus, cùm Tycho habuisset, quas literas Ioannes Keplerus ad ipsum in Daniam destinauerat (& quibus tamen, vt redderentur seriùs, discessus ex Dania occa-sioni fuerat) ad illas respondit. Nimirùm Ke-plerus ante annos quatuor è VVirtembergia patria euocatus in Styriam, vt Mathesin Gra-tij publicè doceret, tametsi valdè iuuenis (na-tus quippe VVilæ oppido Imperij, sed VVir-tembergici agri, desinente anno lxxj. seu die Decembris xxvij. hora à Meridie sesqui-se-cunda; & aggressus Tubingæ an. lxxxix. stu-dium Philosophicum; ac biennio pòst Mæ-stlino monstrante Mathematicum) conscripse-rat iam anno xcv. suum Prodromum, seu Cos-mographicum Mysterium, *De admirabili pro-portione Orbium Cœlestium, deque causis Cœ-lorum numeri, magnitudinis, motuúmque perio-dicorum genuinis, & proprijs, demonstratum per quinque regularia corpora Geometrica.* Cúm-que is Liber anno pòst fuisset Tubingæ edi-tus, & Catalogo Nundinarum Vernalium, quas Tychonis discessus consequutus fuit, inscriptus, requisierat statim Keplerus, missis exemplis, ac literis, quod ferrent de eo iudicium, vti Galilæus, Maginus, aliique viri celebres, sic ipse potissimùm Tycho, quem ex Mæstlino esse habendum, quasi Antesigna-num nôrat. Addè quòd suspicarat Librum non fore illi prorsus ingratum, vel eo nomi-ne, quòd eius mentionem aliquoties fecisset, ac speciatim capite primo, occasione probatæ sibi Hypotheseos Copernici, ac huiusmodi quidem verbis: *Vidit hoc subtilissimus ille Ty-cho Brahe, Astronomus omni celebratione ma-ior, qui quamuis omninò de loco Terræ à Co-pernico dissentiret, tamen ex eo retinuit id, cuius gratiâ nos hactenùs incognitarum causas ha-bemus; Solem nempe esse centrum quinque Pla-netarum.* Itaque Tycho literis, Librique exemplo pellectis, responsum dedit, cuius argumentum, *hoc erat*, inquit ipse Keplerus, *vti suspensis speculationibus à priori descenden-tibus, animum potiùs ad obseruationes, quas si-mul offerebat, considerandas adijcerem, inque ijs primo gradu facto, postea demum ad causas a-scenderem, & tale quid in sua potiùs Hypothe-si, quàm ipse Copernicana veriorem censebat, comminisceretur: denique, vt ad ipsum me con-ferrem; quippe qui iam mare transijsset.*

Dimisit deinde Tycho Tengnagelium, vere ineunte, in Hollandiam, ac illi commisit, inter cætera, Librorum à se typis mandatorum exempla, offerenda cum literis Mauritio Nas-sauio, Principi virtute bellica illustri, & Ma-theseos per quàm studioso, qui vt munus gratè accepit, & perhumaniter rescripsit, ita se daturum operam recepit, vt Tycho honora-retur ab Ordinibus, ac tam præclara studia impensis

impensis liberalibus fouteremur. Idem recepit quoque Barneueldius, authoritatis apud Ordines magnæ: & Iosephus etiam Scaliger, cui, tanquam viro nominis inter literatos magni, multum tribuebatur, pollicitus est nihil se intermissurum, quò minùs res perficeretur, ac vereri se solùm contestatus est, ne consiliis Ordinum lentè admodum procedentibus, is honos Regioni, & sibi voluptas pelliciendi ad se tanti viri præriperetur. Et certè Cæsar, re cognita, mandârat iam Procancellario, vt Tychonem accerseret, fidem illi faciens, fore, vt apud se exciperetur pro meritis, ac vt eius studiis promouendis nihil prorsùs deesset. Hinc per eam æstatem literas, non vnas, vt à Coradacio, ita ab Hagecio accepit, quibus vt in Bohemiam quam-primùm accederet, fuit sollicitatus; & Ranzouius literas quoque à Coloniensi Electore habuit, quibus sperare se optimè de accessu Tychonis ad Cæsarem significauit: adiecitque, si præter suam omnem exspectationem contingeret, vt illius studiis non satis liberaliter consuleretur à Cæsare, se idipsum summa animi alacritate præstiturum. Hacce de causa rescribens Tycho ad Scaligerum, & Librorum exempla transmittens (imprimisque de Noua Stella, in quo insigne eius elogium) tum gratias egit pro tanto affectu, tum declarauit se non inuitè in Batauiam demigraturum, quippe placere sibi solertia eius regionis ingenia; at obstare, quòd, dum per annum in ipsis Germaniæ, ac Daniæ finibus moratur (vt videat, num interim patria, cuius amore distinetur, saniora capiat consilia) inuitaretur à Cæsare, ac in eo sit, vt Pragam ad ipsum contendat. Quod si fortè ea profectio pro votis non successerit, Ordinesque se, & sua studia pro illius adhortatione, & hospitio excipere, & liberaliter prosequi, vt alia solent, voluerint, se haud illubenter, cum toto apparatu Astronomico, ad eos concessurum.

Atque hæ quidem literæ fuere VVandesburgi ex arce Ranzouiana, die xxiij. Augusti conscriptæ: quò magis est mirum Keplerum, dum de Eclipsi Lunæ totali, quæ die sexta eiusdem mensis fuit obseruata, loquitur, referre eius obseruationem, quasi à Tychone habitam VVittembergæ. Scilicet illa adhuc fuit, tum obseruata VVandesburgi, cum ratione habita Vraniburgici Meridiani, relata ad horam eius diei 7. cum min. 37. & Tycho illinc non discessit, neque VVittebergam peruenit, nisi procedente autumno. Deduxit porrò quidem secum filios, studiososque, ac transtulit simul apparatum Organicum, at reliquit tamen vxorem, & filias, cum parte maiore supellectilis; videlicet quasi semper ambigens de peregrinationis successu. Quòd cœpto autem itinere, non Pragam vsque perrexit, sed VVittebergæ constiterit (vbi vixit est ædibus, consuetudineque carissimi [illegible]) causa quidem fuit, quòd & Pragæ grassari pestem, & Cæsarem ea de causa abiisse Pilsenam inaudiit; sed fecit etiam maximè, cum quòd expeteret vberiùs quale eueniretur sui desiderii apud Cæsarem experiri, tum quòd cogitaret posse illeic se subiicere prælo qua-tuor, aut quinque residuos circa Theoriam Lunæ quaterniones (duobus iam ante Hamburgi cusis) atque Librum primum Progymnasmatum integrum in Bohemiam transferre. Quin-etiam, quia Longomontano [illegible] fecerat breui absoluendi hic pro Tychone Responsiones, aduersus Craigium, de quo [illegible] ante dictum est, sperauit posse se quoque [illegible] lam ita prælo subiicere, vt ea illius [illegible] ne Tomus de Cometa effectus completus, deferri quoque eodem possetque, ita & [illegible] leinc non discedere ante hyemem [illegible] constituit. Hac certè de causa ipsi [illegible] fuit rescribens ad Longomontanum, qui patria rediens Vandesburgum accesserat, & muliebrem illeic familiam (donec Auli[illegible] famulus à se rediret, ac vbi esset, & qui [illegible] ret, renunciaret) suâ certè ibi præsentia, significauit velle se, præter quaterniones, quos sub prælo haberet, duos illos recudere, qui ille fuisse corruptè adeò Hamburgi [illegible] querebatur, cum & posterior etiam [illegible] quàm antè incmendatior, fuerit. Ap[illegible] etiam, quo desiderio maneret ille [illegible] refutationem Craigij, vt posset quoque mandari typis.

Vt constet verò quantus affectu in [illegible] semper fuerit, *Si vero*, inquit, *tua [illegible] fieret, vt ad me accedere posses, fuerit mihi [illegible] apprimè gratum, nec tibi infructuosum. Cum [illegible] antea a te intellexerim, (& hoc tuo itinere [illegible] VVandesburgi dixit) non abfore [illegible] quidem Academiam aliquam externam [illegible] cupias, vbi secundam conditionem, atque [illegible] honestè viuere possis; poteris id fieri [illegible] tur non incommodè fieri, donec diuina [illegible] tiat res mea quietiori, & certam locum [illegible] exceptas, & firmo, conuenienter, vbi [illegible] obtineriat. Tum meliùs tibi, & tuis [illegible] prospicere non omittam, imo in etiam [illegible] li sustentatione mea [illegible] tibi [illegible] nec quicquam tibi deesse patiar, quod [illegible] tinendi ratio exigat: atque vbi [illegible] (neque enim de tua erga me voluntate [illegible] si quis quidquam dubita) plenius de eo, quæ [illegible] vsui esse poterint, inter nos agemus. [illegible] Tu vero, mi dilectissime Domine [illegible] in quem primum resolue: Ego tibi & [illegible] modis, quantum in me est, [illegible] tum sed etiam beneuolentia, & [illegible] per permanenti amore, & [illegible] prosequar: idque reipsa, [illegible] quam primùm se occasio [illegible]* Eodem spectant quoque aliæ literæ [illegible] Ianuarij insequentis conscriptæ. Adde [illegible] in ipsis Tycho non putare se, vt Vitt[illegible] Professionem Mathematicam Pragæ [illegible] pens, aduentum operiatur suum; quia [illegible] operam daturum, vt Longomontan[illegible] substituatur; sin VVittebergæ [illegible] deat, adesse illeic Professorem, qui [illegible] bens successurus, locum liberis [illegible] Præterea autem literas hasce Longomontano redditas fuisse, non VVandesburgi, [illegible] abierat, sed alteras Ripis, alteras [illegible] Præterea rursus, cum prouidisset [illegible] tale VVittebergæ, fuisse [illegible] galio exoptanti Italiam per [illegible]

ac illi idcircò literas dedisse cum ad alios, tum ad Maginum, qui ipsum Bononiâ sub anni initium transeuntem, Romámque pergentem, perquam beneuole excepit.

Contigit interea, hoc est die mensis Ianuarij vltima, Eclipsis in Luna totalis, quæ VVittebergæ obseruata, non parum laboris Tychoni creauit. Nam retulit eam quidem respectu Vraniburgici Meridiani ad horâ matutinam 5. & min. 50. (habita nempe Meridianorum differentia minutorum 4. vti ex descriptione Eclipseos, quàm Melchior Iostelius Tychonis consilio euulgauit, constat) sed interim tamen, quòd Tabulæ motuum, quas putabat se tot iā tentamētis rectè instituisse, quibusque edēdis iā tum incumbebat, tēpori illius nō respōderint, ideò peruidit aliquid adhuc inexploratì irregularitatis circa Theoriam Lunæ superesse. En proinde quid literis die Martij xxj. ad Longomontanum Rostochij versantem datis hac occasione scripserit, *Constitueram hoc edere sex illos quaterniones, qui in Luna desiderantur, atque sic Tomum Primū Progymnasmatum absoluere, vt in hisce Francofurdianis Nundinis exstare possent: & iam accinctus erat labori ille Typographicus, post quam papyrum nouam impressioni VVādeburgi accepērat, verùm, dum Eclipsi Lunæ die vltima Ianuarij diligenter hoc per mea Instrumenta attenderē, deprehendi eius Initium per duas quintas vnius horæ quamproximè calculum præuertere; idque à proposito destiti, donec huic deuiationi prouisum fuerit. Scis enim me exactam requirere concordantiam, quoad fieri possit. Nec satis mirari possum, quî fiat, quod Eclipsis anni lxxxij in Ianuario etiam facta, ac propè Apogæum tam bellè nostris numeris consonuit; hæc autem paritèr iuxta Apogæum, & eodem anni tempore ita discrepat. Sufficit igitur aliquam adhuc inæqualitatem anomaliæ Lunæ subesse, quæ post aliquot annos peracta Eclipsium ad simili fermè loca restitutione, præsertim iuxta Apogæum, & Perigæum euidentius patescat. Quare te rogo, qui omnes nostras Eclipses diligenter examinasti, atque ipsarum varietatem perspectam habes, conferre auxilium, vt eā etiam hoc obstaculo succurratur; quod facilè fieri posse existimo: siquidem iam in aliis rebus occupatissimus, vt satis huic disquisitioni vacare nequeā. Si igitur me occasione cum auriga VVittebergensi, vbi istuc reuersus fuerit, rem mihi apprimè gratam, nec tibi inutilè præstiteris.* En verò quid hisce subiiciat, *Sum, inquit, denuò vocatus Pragam, ex clementissimo Cæsaris mandato per literas amplissimi Domini Procancellarij Coradutij (vt ex adiuncto exemplari vides) & paro nunc omnia ad iter, quod tamen ante Pascha ingredi non licebit, ob aquarum nimiam copiam, postquàm niues subito dissolutæ sunt, vias difficillimas, & periculosas reddentem. Si adfueris, & me comitari lubeat, dabo operam, vt tuis rebus rectiùs consulatur, quàm vspiā alibi. Siue verò hîc manere, aut redire istuc malis, erit & hoc tibi liberum. Ego tuis commodis quocunque modo, quantùque in me est, sedulò studebo: non patior vllum erga te officium desiderari. Vale, & literas has nemini ostende.*

Itaque, cùm pestis Pragensis desæuiisset per hyemem, & Imperator sese in vrbem vere appetente recepisset, discessit eò Tycho vere procedente. Cum accederet, misit ad eum Cæsar, qui ipsum in Curtianas ædeis in Retschino sitas (quas & iusserat in illius vsū apparari) deduceret; ac vetuit, ne ad se salutandum, priusquàm illeic congruè interquieuisset, induceretur. Inductum deinceps dicere non licet, quanta illum humanitate optimus Princeps exceperit, qui & non diu suspensam hærere illius mentem voluit, sed statim rata ipsi fecit in annuam pensionem tria aureorum [illegible] millia; ac recepit quoque se primā quaque occasione addicturum illi, familiæque, & posteris idoneum, insignéque feudum; ac domum etiam extra vrbem, in quam dum haberet, se reciperet, pro suo genio vitam acturus. Posse illum interea Curtianas ædeis incolere, quibus non fuissent eius studiis exercitationibúsque, siue Astronomicis, siue Chymicis, siue quibuscumque foret libitum, accommodatiores repertæ; aut, si fortè ea extra vrbem tractare magis commodum foret, varias sibi esse in vicinia arceis, quarum esset ipsi visum omnium opportunissimam concessurus. Mādauit præterea, vt quicquid quocumque modo necessarium videri posset, ministraretur: ac effectum proinde est, vt Tycho diceret nihil aliud in animo grati testationem potuerit; quàm verbis idoneis, quibus eum testatum faceret, deficientibus, incubiturum in eo se, vt totum pro se Cælum loqueretur, ac tota sciret Posteritas, quanto perfugio Regiam artium Principem maximus, optimúsque fuisset. Non addo, quanto eum affectu complexus Coradutius fuerit; qua beneuolentiæ testificatione Barovvitius; qua exsultatione Hagecius; addo solùm fuisse eum sibi, suæque fortunæ gratulatum, quòd sibi, vt alteri Æneæ fata ostendissent quietas sedeis, vbi esset fas regna Vraniæ resurgere; vbi tot illas machinas, quasi errantes Deos, agitatáque Numina considere licitum foret: vbi demum posset illud dicere, *Perieramus, nisi periissemus.* Hinc, quam-primùm lustrata domo, ac penè adornata, vt sic dicam, quacumque per eam incedebat, optimè Curtij vestigiis (deprehendit autem vt peramplam, ita magnificè exstructam) delegit locum maximè omnium observando idoneum; ac fieri curauit pedestallum fulciendo Organo comparatum, ad quaternas cuius latera oblonga hæ fuere depictæ effigies: in vno quidem Regis Alphonsi, ac sub eo sedentium Ptolemæi, & Albategnij; in altero Caroli V. ac sub eo Copernici, & Appiani: in tertio Rodolphi II. ac sub eo ipsius Tychonis, solio mensæ assidentis, inque Cæsarem respectantis: in postremo Friderici II. Regis Daniæ, ac sub eo arcis Vraniburgi, cum subscripto hoc aureis literis Epigrammate, quod Christophorus Amoldus Silesius, Poeta laureatus condidit;

Vrania sacrata domus, sunt incola cuius?
Parte Rodolphæa, reliqua, Tycho facit.
Solius auspiciis quia gloria digna Rudolphi,
Sub quibus Astrorū grādia perficit opus.

Hieronymus quoque Treutlerus, is scilicet

Iuris-consultus, quem in Land-grauij funere perorasse meminimus, cùm tunc versaretur in Cæsaris aula, hæc euulgauit carmina,

Magnus Alphonsus erat magnus, sed maior ab Arte
Semper victurus, maximus & Tabulis.
Quas, licet eximias, licet haud respondeat Astris,
Digna tamen tanto Principe cura fuit.
Iam tua laus maior, maior tua cura, Rudolphe.
Quæ noua plena nouæ surgit ab Astronomo.
Hic est ille Tycho, mundi quē submisit in orbē
Vrania, ille, orbi reddat vt Vraniam.
Omnibus Alphonsis fœlicior vne Rudolphe,
Cuius ab auspicijs hoc reparatur opus.
Ægypti Astronomus clarus, sit clarus & ille.
Qui modo Terrarum currere fecit onus.
At magis æternis clarescent sidera nostris,
Aere, Rudolphe, tuo; Tycho, labore tuo.

Tametsi verò Organa sua è thecis educta explicuit, eáque vt Rudolpho gratificaretur (qui & peruidere ea voluit, & exquisito eorū artificio delectatus est, & quo eisēt vsu studiosè accepit; & descriptis maioribus, quæ relicta in Dania fuerant, adhortatus Tychonē est, vt ea aduehi quamprimùm curaret) nihilominùs, quia breui agnouit non licere sibi in aula tam ampla, tantáque inuisentium frequentia, esse quantum vellet, quantúmque opus foret, solitario, ac vnum commodè ex oblatis extra vrbem locis esse deligendum, idcò segniùs se ad obseruandum, donec in vrbe fuit, comparauit. Obseruata est tamen illeic, tum Eclipsis, quæ mense Iulio contigit, tum Poli altitudo, quam aliquoties venatus sit ex Meridiana altitudine tam Solis, quàm aliquot Stellarum. Ac Polarem quidem altitudinem esse deprehendit gradum 50. min. 4 $\frac{1}{2}$. Quod spectat verò ad Eclipsin, quæ memorato Iulio, ac die eius xij. siue, stylo nouo, xxij. Oriente Sole contigit, non tam ipse eam obseruauit, quàm vni studiosorum obseruandam cōmisit. Quippe ad Longomontanum scribens, *Eclipsis*, inquit, *Solis in Iulio huius anni circa ortum visa, variis Instrumentis Pragæ quoque in turricula veteris Collegij obseruata est per Ioannem meum Hamburgensem, adstantibus aliis, deprehensúsque est Sol, cum eleuaretur duobus gradibus, deficientibus saltem totidem* (hoc est duobus solùm) *minutis, quasi vnum digitum de limbo versus Septentrionem inclinato interuentu Lunæ amisisse, & postea successiuè rotunditatem acquisiuisse consuetam.* Quibus ex verbis intelligitur Eclipsin iam tum fuisse decrescentem, cùm in Catalogo perhibeatur accessisse (accederéve debuisse) ad digitos tres, & horâ quidem 4. ac min. 8.

Quod dico autem, *die xij. siue, Stylo Nouo, xxij.* hoc facio, vt sit occasioni admonēdi hoc loco, quoscúnque mensium, annorúmque dies memorauimus (nēdum obseruatum, actū, scriptum quid fuisse relatum est) esse eos habendos stylo Veteri, seu quasi ex Iuliano Kalendario, ex quo nulla facta detractio; id nempe, quia Tycho ad hoc vsque tempus huiusmodi stylo, prout apud Danos, aliásque aliquot nationes moris est, vsus fuit, ipsúmque in Progymnasmatis cōstanter retinuit. Quos verò deinceps referemus dies, habendos esse stylo Nouo, seu quasi ex Kalendario Gregoriano, reformatóve, quod Iulianū decem diebus antecedit, propter detractos eosdem ab anno vsque M. D. LXXXII. & mense Octobri (cuius cùm numerari deberet dies quintus, numeratus fuit quintus-decimus.) Id videlicet, quia Tycho deinceps hoc eodem Stylo vsus fuit, prout mos est in Bohemia, aliisque regionibus, in quibus Gregoriana Kalendarij reformatio viget. Qui certè anno superiore scribens VVandesburgo ad Scaligerum [illegible] tas literas dixerat, *die xxiij. Aug. Stylo veteri*, scribens iam ad Longomontanum, die [illegible] *xx. Augusti Stylo nouo* dicit, ac anno sequente, *4. Augusti, Stylo nouo, anno Christi* [illegible], *&c.* Et Snellius aliquot ipsius obseruationes referens, quas appellat Bohemicas, [illegible] descriptas dicit *Stylo Gregoriano*.

Porrò ex arcibus, domibusve, quarum [illegible] Cæsar extra vrbem optionem dedit, [illegible] sub Maij finē inuisit, tres fuere, quas [illegible] splendidissimas, iucūdissimas, eximias vocat; [illegible] Brandisium, altera Lysa, tertia Benachia, [illegible] Benatica; singulæ non toto vno die, dimidio ab vrbe distantes. Non delegit [illegible] Brandisium, tum quòd situs foret aliquantò declinior, tum quòd audiret Cæsarem [illegible] xime loco, tanquam venationi peropportuno delectari. Ex cæteris verò Benachiam [illegible] modiorem sibi visam prætulit, quā & Bo[illegible] norum Venetias, ob amœnitatem esse [illegible] pectarunt. Vnde & eam describēs, *Est* [illegible] quit, *editus, vt vndique liber pateat* [illegible] *Ædificia solida, & commoda. Præter* [illegible] *cinitur ad fluuium Iser in Albim exeuntem* [illegible] *sita, ipsi arci quasi contigua. Distat Praga* [illegible] *quæ videbatur, via expedita plana* [illegible] *tem (hoc est tantùm ipsis sex horarum* [illegible] *prætereuntes quidē, sed non nihil tamen* [illegible] *tam, versus Silesiam, ita vt Gerlicium* [illegible] *saltem dierum itinere hinc remotum* [illegible] quam-primùm cōmodum est visum, [illegible] Cæsar Capitaneum, Præfectúmve Bra[illegible] mandauítque illi, vt Tychonem in Bena[illegible] arcis possessionem immitteret; & quæ[illegible] necessarium foret, prouideret. Quæ [illegible] præstita fuit sub dicm Augusti [illegible] quo Brandisio est, vnde literas ad Longomontanum tanquam in transcursu, & [illegible] dedit. Quamprimùm illeic consistere [illegible] non potuit, quin carmina hæc funderet,

Subtraxti reditus, laudes, & tempora [illegible]
Pluráque tectabar, Patria, demta [illegible]
Ast ego, dante Deo, superans incommoda quæque,
Conscius & recti, nil tamen ista moror.
Ingenio, genioque meo connixus, [illegible]
Dania, in hac poteras iure habere [illegible]
Restituit reditus, laudes, & tempora [illegible]
Pluráque præstabit Cæsaris ampla [illegible]
Ergo, ingrata, vale, mea Patria; Patria tamen sis,
Quam mihi clementer, magne Rudolphe, dabis,
Donec in abstrusis, sine fine, & limite Olympi
Ad patriā æternā, te duce, Christe, [illegible]

Deinde & hæc, quæ supra ianuam noui Observatorij legi voluit,

Quæ Boreas venuit, Rodolphus Sacra Secundus
Hic clementer manu transtulit Vrania.
Auspicio igitur lustres nunc Cæsaris orbem:
Clares in ille solo, clareat ille polo.
Dum Cœlum Astrorum, dum Sol, & Luna manebunt;
Hinc tibi perpetuò nomina, Cæsar, erunt.
Gratiáque Astrorum Authori sit summa, quòd Astra
Exsilium in terris non toleratra sinit.

Hæc item supra ianuam noui Laboratorij,

Pyronomia secreta artis, quæ terras versat,
Ætherei astriferi viribus analoga;
Huc quoque Rudolphi traduxit cura secundi,
Dum simul Aristois hæc reprobata forêt.
Ergo ibi vt superus modò se manifestat Olympus,
Sic referet gazas infima Terra suas.
Felix in terris Cæsar, super æthera felix,
Ætheris & Terræ, cui sacra bina patent.

Scripsit quoque subinde Tycho, die videlicet vltima Augusti, ad Ioannem Georgium Hervvartum ab Hoenburg Iurisconsultum, & Duci Bauariæ à Secretis consiliis (ac deinceps quoque Cancellarium, Præfectum Svvabæ, &c.) quem nôrat à iuuene vsque impensè amantem, peritúmque Astronomiæ, & ad quem scribendi opportunitas proximis diebus fuerat oblata. Vbi verò illi fortunam exposuit, communicauit totam rationem Lunaris sui Systematis, cum adiuncto diagrammate, & calculo etiam Lunaris Eclipseos. Edisseruit insuper varia de Luminarium defectibus, deque eo quòd Venus non comparuisse aliquando præter solitum traderetur. Prætereo verò illum deinceps rescripsisse mense Septembri Monachio; & lætitiam summam testatum, quòd prout animus sibi præsagierat, Cæsar ipsi eiusque studiis pro dignitate prospexisset, multa eruditè reposuisse, ac circa antiquiores obseruationes potissimum, quas non exactas causatus est, innotuisse sibi se collectas aliquot veteres Eclipsis, quæ etiamnum animaduersæ, supputatæque à nemine forent, quásque aueret ex Tabulis Tychonicis expendere, nihil moratus se soluendi cuiusquam trianguli difficultatem; soluere se enim multiplicationum, ac diuisionum vice, additiones solùm subtractionésque vsurpare (quod vt fieri posset, docuit post-modùm suo Logarithmorum Canone Neperus.) Quia verò Tycho cupierat, vt ad cæteros Principes, qui eruditionem non auersarentur, sic ad Bauaros ipsos quoque Libros suos transmitteret, idcircò subiunxit Hervvartus, *Principes mei clementissimi, id enim scire desideras, studijs quidè hisce non admodum afficiuntur, attamen literas, & literatos amant; ita vt Serenissimus illud tuum, de quo scribis, futurum esse illis gratum, atque acceptum; mihi certè erit quàm gratissimum.* Adiecit porrò etiam hæc, *Habet Serenissimus Princeps meus Bibliothecam instructissimam, regijs sumptibus comparatam, & Libris MS. Hebraicis Græcis, &c. refertam. Mitto hic tantùm Indicem Librorum Mathematicorum,* quem velim apud te retineas, vt si fortè occurrat Liber aliquis, quem ex iis desideres, eius tibi copiam reddere possim.

Sed hæc vt mittam, cæteras inter eius loci destinationes, curæ præsertim fuit prouidere, quà exciperentur studiosi, numerosique viri illi, varijs in rebus adiutores; de quibus, præter iam habitos, ad se euocandos sollicitus fuit. Scilicet & iam scripserat, & deinceps quoque ad Keplerum, vt accederet, scripsit. Impetrauit à Cæsare ad Marchionem Brandenburgicum literas, quibus ab eo petijt, vt suum Mathematicum, memoratū priùs Mullerum, morari apud se aliquantisper pateretur, sic tempore ipsi, ac Mullero, priusquam VVittebergæ scribengerentur, conuenerat. Accersiit quoque ex orientali Frisia Dauidem Fabricium, partim quidem, vt sibi esset à primariis concionibus, sed maximè, vt operam in Astronomicis præstaret; quippe cuius industriam nosset, ex quo aliquandiu collaboratorem VVandesburgi habuerat. Quin-etiam, quia ex literis à Rothmanno datis, & à Rollenhagio (Astrologo illo scilicet, quicum suū Thema natalitium communicauit) VVittebergæ acceptis, esse adhuc in viuis Rothmannum innotuerat; ea propter ad eum quoque scripsit, & ad se, si liceret quidem per valetudinem, inuitauit. Accepit verò tantò maiore cum voluptate eum superesse, quantò Vrsus Dithmarsus (siue, vt ipse loquitur, *Vrsina ipsa, & Dithmarsica bestia*) rumorem sparserat fuisse ipsum paulò antè nescio quibus morbis priùs infectum, & tandem confectum. Scilicet fuerat ille quoque Rothmanno eapropter infensus, quòd Cassellis transiens, & Tychonem conuiciis proscindens, repressus ab eo vehementer fuisset; ex quo hæc eius verba leguntur in literis mensis Septembris anni LXXXVI. *Plura scriberem, præsertim de impuro nebulone Nicolao Raymaro Vrso Dithmarso, qui superiori hyeme apud nostrū Excellentissimum typographicam literarum collectionem, & ordinationem, vt opinor, exercuit, &c.* Vtque hoc adhuc interiiciam, idipsum, quod Tycho coniecerat, euenit, quatenùs aliquantò post ad Longomontanum scribens, *Ceterùm, inquit, de fera illa Dithmarsica, cimex ipsa & bruta, vt aliqua subiungam, licet indigna sit, quæ recordetur, scias illam ante aliquot septimanas, prout nuper refciui, Pragæ se subduxisse, siue malè sibi conscia & quòd meritas pœnas per legis formidaret, siue quid aliud si in sue latenter hæresas reminans. Sed inuestiganda tamen suo tempore per otium, atque in lucem pertrahenda, & punienda, quod etiam optimè quique Pragæ suadēt.* Voluit quoque duos, quos VVittebergæ nôrat, studiosos calculi admodum peritos, & accitū se per Iostelium petentes; ne quid dicam de cæteris, quos etiam vltrò accessuros sperauit.

Non censuit verò ampliùs mirandum, quò minùs mitteret quæsitam, & familiam residuam per Tengnagelium reduceret, ac destinatū generum, & quæ multa in Dania instrumenta reliquerat per primogenitū Tychonem. Fecit hoc porrò Cæsar, vt iam meminimus, hortatus; & cum dedisset comitem fi-

lio Paschalium Molrum, scripsit quoque ad Longomontanum, vt si ipsi vellet se tertium in itinere adiungere, & cum iis in Daniam, inque desertam insulam proficisci, ac eodem cursu in Bohemiam cum ipsis iisdem regredi, intelligeret hoc quoque ratione tum sibi gratum esse futurum: *Vipote*, inquit, *cum sciam te Instrumentis maioribus componendis, & construendis, atque in iis, quæ hic mechanice facienda sunt, solertem esse, atque rite præordinare posse, tum quoque vigere, vt sine temporis iactura omnia maturè, & rectè efficiantur.* Subiunxit autem, *Scripsit iussu Cæsaris magnificus Dominus Barvvitius supremus Imperij Secretarius, Cæsari intimus, imò apud ipsum, Factotum, vti loquuntur, ad Dominum Henricum Ronnovium, vt Astronomicarum rerum, quascunque ibi residuas habuero, intelligentem prouideat, & ego pariter ad Aulæ Magistrum hac de re literas dedi.* Ac illi quidem tum discesserunt; Longomontanus autem accelerare tandem ad Tychonem prætulit, cùm ob verba illa, quibus conclusit Epistolam, *Hæc festinanti calamo ad te exarata boni consulas; atque desiderio nostro, tuóque commodo morem gere. Videbis hic locum amœnissimum, in editio, & saluberrimo aere situm*: tum ob hæc, quæ prius inseruit: *Exemplarem primo quoque tempore quaternionem pauculos, qui in Tomo Progymnasmatum nostrorum primo desiderantur, Iubere Typographo complere: siquidem ea, quæ incuria Hamburgensis Typographi perierit, esse scio, esse neque, vncl* [illegible] *nota*[illegible] *placuerit. Inueniemus facilè rationem, vbi simul fuerimus, quò dispendio, quod nunc fieri potest, succurratur, vt Liber is breui in lucem prodire possit. Cogita enim quanto non solum meo damno tot exemplaria tamdiu mecum reseruo, sed & quanto desiderio aliorum, minus dum publicando differentur satisfacio. Poterit etiam mox subsequi Prima pars secundi Tomi, quæ de Cometa anni* LXXVII. *vnà cum Apologia huc pertinentibus luculenter agit: donec altera pars reliquorum Cometarum à nobis obseruatorum descriptionem complectens (quarum fundamenta in promptu sunt) subiungatur.*

Sed quid Longomontanus quidem eò appulsus peregerit, aut quandiu illic cum Tychone moratus fuerit, dicetur posteà. Intereà, cum literis illis dixerit se item obseruasse Polarem altitudinem grad. 50. min. 16. scilicet ex Sole, & Stellis ad Meridianum appellentibus: adnotandum est fuisse eam deinceps illi obseruatam min. 2 ½. auctiorem, cùm per biennium versatus est, tam maximam vesperi, quam minimam manè Stellæ Polaris eleuationem, ex qua aliunde deducitur, distitisse tunc eam Stellam à Polo grad. 2. min. 51. sec. 5. Tandem autem habita ratione obseruatæ Cordis Leonis altitudinis, *Satis præcisè*, inquit, *scrupulo integrimè, statuenti Benatice Poli eleuationem grad.* 50. *minut.* 18 ¾. Circa eiusdem loci lõgitudinem, scribit Snellius assumpsisse eum illam in Lunari Eclipsi 9. min. temporariis Vraniburgicâ maiorem, aliquæ, cum in Solari Eclipsi paullò aliter. At verò cũ Eclipsis Solis ea visa tur fuisse, quæ insequente Iunio obseruata Benaticæ fuit, & de qua dicetur aliquantò post; Eclipsis Lunæ ea fuit, quæ mẽsis Ianuarij die xxx. inciderit, [illegible] que in Catalogum, perinde, ac Solaris [illegible] retulit. Vtcumque sit, notandum est, [illegible] ab hoc Ianuarij Kalendisque ipsius, Spicilegium Obseruationum tam Benatice, [illegible] Pragæ habitarum, quod à Snellio editum est. Eo continentur non modò Solis, sed & [illegible] rum, nam Planetarum Meridianæ atque altitudines, ac non paucæ quoque eorumdem à Fixis distantiæ, etiam Mercurij; etiam Veneris interdiù conspectæ, à Sole. 160

Hic iam, cùm Kepleri ad Tychonem accessus memorandus sit, videtur res ante ipsius fines dicenda. Ille ergo, post tempus, quod & iam antè retulimus, literarum Tychonis argumentum, *Cùm*, inquit, *mœstitiam ego rescriberem, Brahemus eodem argumento plures ad me per annum sequentem scripsit Epistolas, quarum vna post aliam sub quolibet morâ interpositâ, mihi sunt redditæ. Interim Græcij dissipatio nostra coma* [illegible] *ipsis salariorum, quod capiebam à Procerum Prouinciæ, sine opera, bene collocatur,* [illegible] *silium tandem eo, vt Tychonem Brahe visendi* [illegible] *inuenirem.* Et commemorato Tychonis Benaticam vsque progressu, *Hac causa*, inquit, *mihi Fridericus Hofmannus L. B. Sacræ Imperatoris Rudolphi Consiliarius* [illegible] *qui tunc Pragâ venerat, retulit: me ac consiliarium iter adhortatus est, loci mihi* [illegible] *comitatu suo. Ita factum, vt ad Brahenum* [illegible] *initio anni* M. DC. *quando Ferdinandus Archidux nuptias Græcij celebrauit cum* [illegible] *Bauarica: breuique captu* [illegible] *rarum laborum* [illegible] *exhibitis* [illegible] *mei experimentis, pollui conditione cum* [illegible] *commorandi, quas Styriæ procerum* [illegible] *rem; post aliquot mensium conuersationem* [illegible] *accersus sum Græcium.* Nimirum, vt [illegible] *milliam transferret: quippe* [illegible] tempus accessus, absolutique specieb [illegible] *Anno*, inquit, M. DC. *mense Februario, primùm ad Tychonem veni* [illegible] *præsente Longomontano, crebro à Tychone* [illegible] *è Styria euocatus, occasione* [illegible] *mei Mysterij Cosmographici suppeditata* [illegible] *Iliásque cum illo mense Iunio* [illegible] *Styriam, accersitum familiam, &* [illegible] *libraticam.*

Vides obiter adfuisse iam tum [illegible] Longomontanum. Tametsi verò ille [illegible] rat Lunæ præsertim incumbere, illi [illegible] occasione Martis per ea tempora Acro [illegible] oppositionisque ipsius cum Sole, quæ obseruata die Ianuarij xxix. iam fuerat, [illegible] Keplerus illum occupatum in conficiendi Martis Theoria, quæ adumbrata cum cæteris ex Dania vsque fuerat. Keplerus [illegible] qui ad Tychonem accedens habere [illegible] me in votis addiscere veras correctasque Eccentricitates, proportionésque orbium, in Marte potissimum, cuius esse Sidus [illegible] scrutabile non abs re dictum à Plinio [illegible] ideircò lætatus summoperè est factã [illegible] nem, quæ & edoceri hæc posset, & [illegible] fuerit meditationũ in suo Mysterio Cosmographico expressarum. Resi[illegible]

[illegible]

Tabula mediarum Martis oppositionum ab anno usque M.D.XXX. excogitataque Hypothesis erat, quæ eas omneis repræsentaret ad duo penè minuta, secundùm longitudinem; unde & constructa erat mediorum motuum Tabula, unà cum æquationibus, ac deductis etiam motus medii tam Apogæi, quàm Nodorum in circumpolaribus quadringentorum annis, ut de Solaribus dictum est. At quæ cum felicitas secundùm longitudinem, non eadem tamen in situ Acronicho secundùm latitudinem succederet; laborabatque adeò Longomontanus circa id, circaque orbis annui Parallaxin. Suspicatus ergo est Keplerus esse Hypothesin aut citè resumptam, seque tum fortè non malè quadrare ad ea, quæ in suo Mysterio præconceperat; ac ea de causa disquirere cum Longomontano, & Tychone cœpit, num posset alia ratio Hypotheseos iniri, quæ tot loca Planetæ Eccentrica exprimeret, & falsâ ne ea esse posset, quæ id extendit per omnem Zodiaci circumductionem præstitisset. Obtinuit proinde à Tychone, & observationum de Marte peculiarium copiam, &, ut eisdem suo modo uti, suóque instituto accommodare posset, licentiam. Cùm non potuisset autem, donec Tychonis fuit, rem perficere; illi tamen acriter adeò per aliquot annos deinceps incubuit, ut novennium post, insigne Opus ediderit *De Stella Martis motibus, ex Observationibus Tychonis.*

Multo porrò, cùm agnovisset intra primum octiduum, quo cum Tychone fuit commoratus, placere ipsi, quemadmodum Ptolemæo quoque, & Copernico, Planetas in sui inæqualitatibus motum Solis respicere, non apparentem, sed simpliciter medium; ipse tamen in Mysterio intercalasset opportunitatem, istud in Marte expendere cœpit; ac tametsi non ita planè evicit, priusquam inde discederet; occasioni tamen fuit, cur Longomontanus deinceps in Theoria Lunæ occupatus, deprehenderit inæqualitatem Lunæ nusquam esse alligatam ad verum, non ad simplicem Solis motum. Ac deprehendit quidem etiam, maximéque cùm [illegible] ad Theorias Martis, Veneris, & Mercurii adiiciunt, idipsum, quod Tycho ante annos non [illegible] subodoratus fuerat, Eccentricitatem Solis in Progymnasmatis assignatam esse [illegible], partemque illius tribuendam circulo æquatorio, ut si æquales arcus circuli Solaris inæqualibus mensurarentur temporibus. Verùm ipse Tycho, dum ex eo quæreretur, vellet-ne aliquam eius rei mentionem in Progymnasmatis fieri, *Cùm*, inquit, *[illegible] huius Æquantis nondum cognitus [illegible], in præsens [illegible]; [illegible] quidem [illegible]: ego verò [illegible], vel tandem aliquando edam.* Quæ & causa eorum, si dimissa tantisper tum Martis, quàm cæterorum Planetarum Theoria, Longomontani industriam usurpaverit, in sua Lunæ Theoria constabilienda, quæ postea mandata typis in Lucem tandem [illegible].

Cæterùm res penè perfecta iam erat, cùm fuit denuò quidpiam negotii factum ex Eclipsi Solis, quæ die ultima Iunii contigit. Siquidem cùm ex calculo, iuxta factam curatiùs restitutionem Iulii [illegible], ad digitos quatuor perventura esse speraretur, digitos tamen quinque excessit, fuitque [illegible] maior digitis plusquam sesqui [illegible]; atque adeò [illegible] a meridie 46. & desiit hora 2. min. 47. duratio [illegible] sperata [illegible]; fuitque idcircò aliquid adhuc Iulio insuper restituendum. Utcumque sit, Longomontanus, præmisso Eclipseon à Tychone observatarum Catalogo, unà cum mediis motibus tam diurnis, quàm annuis, qui Longitudinis Lunæ à Sole, Anomaliæ, & Latitudinis dicuntur, eam probavit Hypothesin, quam exinde post annis in sua Astronomia Danica retinuit, hocque sub titulo exposuit. *Descriptio, ac demonstratio Theoriæ Lunæ, olim apud D. Tychonem B. in Bohemia Authoris opera [illegible] inventa, & libro primo Progymnasmatum eius inserta.* Constat ipsa primùm ex Apsidum linea, circuloque Eccentrico, cuius centrum ita movetur super circulo per ipsum Mundi centrum transeunte, ut in qualibet coniunctione, & oppositione unà cum Mundi centro coincidat. Deinde ex Epicyclo duplici, maiore nempe, qui motu menstruo in consequentia transferatur, & minore, cuius centrum quidem in superficie maioris erat in præcedentia (supernè videlicet) sed superficie tamen Lunam in consequentia duplo celeriùs sic revehat, ut quoties eius centrum est in Apogæo maioris, Luna sit eiusdem maioris centro proxima, quod fit coniunctionibus, & oppositionibus fit: quoties in Perigæo, remotissima, quod in Quadrantis contingit. Denique ex Circello circa maioris Epicycli centrum, in transversum cuius diametro [illegible] fiera Variatio, seu quædam quasi libratio explicandæ inæqualitati à Tychone inter Quadraturas, & Syzygias hoc est coniunctionem, & oppositionem, deprehensæ.

Subiuncta deinde speciali pro Luna Æquatione temporis, tum Epochas motuum mediorum deducit, partim in collectis, partim in expansis annis, ab [illegible] CCCC. ad usque M.D.CC. ac in singulis etiam annis, mensibus, diebus, horis, minutis, cum adiuncta in Tabula Prosthaphæreseos Epicyclicæ, utrique Elongationis à centro, & Eccentricitatis; & subiuncta ratione supputandi ex Tabulis (idque præter demonstrationem Geometricam) verum longitudinem Lunæ. Tum ad eruendum pari modo Lunæ latitudinem, adhibet & schema speciale, & Tabulam Prosthaphæreseon pro motu Nodorum, qui non fuerat ante Tychonem inæqualis habitus; & Tabulam ipsiusmet latitudinis, quæ ante nondè habita graduum quinque maior non fuerat, cùm ipse deprehendisset excrescere illam ad usque minuta $17\frac{1}{2}$ ulteriùs; & exemplum (præter [illegible]) similiter demonstrationem [illegible] eruendæ ex Tabulis; & modo investigandi Nodos, ac reducendi Lunæ loca ad Eclipticam, Tabella hac de re adiecta. Tum exhibet variam Lunæ à Terra di-

stantiam, maximam putà terrenarum semidiametrorum 61$\frac{1}{2}$. minimam 51$\frac{1}{2}$. & cohærenter Tabulam Parallaxeon Lunarium, per singulos gradus altitudinis, & habendo quidem eam, quæ in ipso Horizonte fit, Luna existente remotissima, minutorum 65$\frac{1}{2}$ & existente proxima minutorum 65$\frac{1}{2}$. atque eum aliquot subiunctis exemplis, & adhibita etiā Refractionum Tabula, habendo maximam, scilicet illam, quæ in Horizonte creatur, min. 33. illam, quæ in uno altitudinis grad. minut. 25. atque ita ex ordine: penè ut dictum est circa Solem. Tum demùm tradit methodum supputandarum Eclipseon. Declarat nempe, qua ratione inquirere tempora Syzygiarum mediarum oporteat, qua ratione inuestigare, an Syzygia Ecliptica sit, & an tempus sit rectè constitutum; qua ratione in Eclipsi Solis eruderet Parallaxeis Luminariumsue subinde exhibita Tabella motus Lunæ horarij, & simul dimidij ante, & post Syzygiam diei, Tabellaque item Reuolutionis Synodicæ Lunæ ad Solem per singulos menses, atque menses dimidium; tum subinde declarat, supputando Eclipseis duas, alteram Lunæ, alteram Solis, quæ futuræ erant anno insequenti, quæque deinceps, nisi Tychone satis functo, non contigerunt.

Et quod spectat quidem ad Eclipsin Lunæ, prædictum eius medium fuit Pragæ an. CI$\frac{I}{}$.I$\frac{I}{}$.C.I. die Decembris IX. (seu veteri stylo, Nouembris XXIX.) hor. 7. min. 1 quod non longè fuit absolu[illegible] ab obseruatione Kepleri, qui illic superstes, medium habuit hor. 6. min. 59. Quod tota autem duratio prædicta fuerit horarū 3. min. [illegible] quæ fuit tamen solum obseruata horarū 3. min. 11 causa fuit, quòd error ut idem Keplerus notauit, irrepserit in calculum ipso incidentiæ scrupula deducta fuere hor. 1. min. 47. sec. 50 cùm ex methodo, ac Tabulis, non prodeant ampliùs, quàm hor. 1. min. 34. sec. 19 *defectus tamen*, inquit ille, *paulò minor videbatur eo, qui in Lunaribus* (Theoricis nempe istis) *pingitur*. Ad Solarem quod attinet, eius calculus sic perficitur, ut Tabula Semidiametrorum Solis, Lunæ, ac Vmbræ terrenæ, quā Luna transit, inferatur; idque postquam fuit adnotatum Lunæ Semidiametrum fieri minorem solito in coniunctione Ecliptica, vnde & proditur Semidiameter Solis Apogæi quidem minutorum 15. Perigæi autem min. 16. Lunæ verò Apogeæ, vt in oppositione min. 16. ita in coniunctione minut. 11$\frac{1}{2}$. Perigeæ, vt in oppositione min. 18, scribit Longomontanus post suum è Bohemia abitum excreuisse errorem ad vnum minutum, scilicet debuisse solùm perueniri ad min. 17.) ita in coniunctione min. 14$\frac{1}{2}$. Denique autem Semidiameter Vmbræ, existente quidem Luna Apogæa, min. 41. Perigæa verò min. 47. Cùm perinde porrò Eclipsis ad Nouilunium insequens, quod contigit die XXIV. (seu XIV. st. vet.) ac prædictum fuerit Initium hor. 1. minut. 7. sec. 14. Finis hor. 4. min. 0. sec. 31. & Quantitas non alio modo fuerit, quàm Schemate exhibita; ecce quid deinceps Keplerus commemoret in Tychonis in Appendice ad Tomum primum: *Quæ causa*

etiam fuit, inquit, *cur figuram Eclipsis* [illegible] *paulò post mortem ipsius* [illegible] *contemnentur, licet aliquantulum fuisse* [illegible] *crepantia, de qua hoc monendum videtur* [illegible] *latitudinem Lunæ, non Parallaxin* [illegible] *quam in præcipuis illi calculo defuit, qui* [illegible] *in quantitate cum Cælo* [illegible] *fed solas Luminarium diametros* [illegible] *versari, quas quo minus expedite* [illegible] *mus diuersæ causæ Opticæ in vtroque Lumine* [illegible] *prohibent. Quod si Lunæ diametrum* [illegible] *min. 30$\frac{1}{2}$. Solis min. 31. de quo postea* [illegible] *consordabit, cæteris rationibus manentibus.* [illegible] *itaque figura, vt dictum, à nobis relicta* [illegible] *vti erat à parente nostro adornata.*

An hîc verò obstet addam, fuisse [illegible] Kepleri locum à Longomontano [illegible] notatum, dum retulit se eandē Eclipsin [illegible] Nidrosiam obseruasse, sub eleuatione [illegible] graduū proximè 65. in ipso Horizonte [illegible] & Refractione quidem [illegible] cùm postea venisset Bergas Norwegiæ, [illegible] Poli altitudine graduū 60$\frac{1}{2}$. Andream [illegible] eruditissimum illius loci Episcopum [illegible] sibi quem delineârat Typum Eclipsis, [illegible] relatione Piscatorum, qui illam [illegible] admiratione in littore vicino spectârunt, [illegible] eodem autem Typo, inquit, *Sol in corpus Lunæ extra sui complexum in medio* [illegible] *rat, vt vndequaque ad imaginem* [illegible] *sa, sesquialtera digito æqualiter* [illegible] *Quamuis autem* (pergit) *Luna hoc* [illegible] *geum versabatur, non tamen* [illegible] *pabesi propterea ita diminuta* [illegible] *stella fuisset, nisi densior aer*, & [illegible] *Oceani interuenisset.* Quod [illegible] tamen nihil esse videtur necesse ad [illegible] Oceani, aut densitatem aëris [illegible] tram, quàm ad Austrum [illegible] referendum ad Solam Diametrorum [illegible] tionem videtur. Siquidem, [illegible] tum Telescopium detrahendum [illegible] Diametro Lunæ nudis spectatæ [illegible] defecit alibi, attingo solùm Diametro Solis fuisse à nobis ea ratione, [illegible] tradimus, obseruatam, in Apogæo [illegible] min. 30. sec. 12. in Perigæo verò min. [illegible] Lunæ verò in Perigæo quidem min. [illegible] perinde ac Solis, at in Apogæo [illegible] quàm min. 2. sec. 32. ex quo [illegible] in hac Eclipsi Sol Perigæus, Luna Apogæa fuerit, Solis Diameter excedit Lunam min. 4$\frac{1}{2}$. hoc est [illegible] min. 2$\frac{1}{2}$ [illegible] gito vno, cùm ille aliquam [illegible] tesis sibim præceptum [illegible] Quæ [illegible] ratiune non videtur necesse, vt Keplerus torqueat circa memoratam [illegible] nem M. D. LXXVIII. in qua scripsit [illegible] lucidum eundem circulum circumquaque [illegible] scilicet ad vrem, qui Solem circumdet, [illegible] cuit, quasi Luna tunc [illegible] longitudine, maiore fuerit Diametro [illegible] Solis etiam Perigæum, qui tunc [illegible] Apogæū tenderet; quippe ex [illegible] tione, fuit adhuc tunc [illegible] min. 1 sec. 40. vt [illegible] quique ex Sole lucida [illegible] quo possunt ille circulus [illegible]

tionis, obstat; nisi quòd inde habetur captia, cur observationes cogerint Tychonem ad habendam Diametrum Lunæ in Ecliptica sesquiquintâ longè diminutam ab ea, quam illi temporibus cæteris, ac in oppositione spectatam attribuit; tametsi potiùs conjecerit aliam habere Opticam causam, quàm ut suspicari potuerit, Diametrum Lunæ Perigeæ tantam, etiam extra Eclipsim, post deminutionem posse. Prætereo etiam, quòd reputârit Lunæ Diametrum in Eclipsi Solis nunquam esse minorem videri quàm ... ; ideò illum quidem illic, de quo dicimus, anno M. DC. scripsisse ad Clavium, *Mirari si visam ab illo anno M. D. LX. totalem Eclipsin in Lusitania, tenebrasque interdiu nocturnas: nec enim pati sua observata, ut Sol à Luna, quantumvis humillima, totus tegatur*: sed docere tamen Keplerum atque ex Eclipsi, quam descripsimus, non esse à Tabella Semidiametrorum Tychonica standum.

Ad institutum ut redeam, postquam agnovit Tycho Longomontanum illo circa Lunam labore (eoque jam demum septenni) perfunctum, cuperet semper publicam Mathemaseos professionem in patria, in qua aliunde cooptaretur consenescere, ægrè quidem illum dimisit; sed quo erat tamen in illum affectu, humanissimè et abire, consensit; ac tum literas pro illius votis ad amicos in Daniam dedit; tum, quia ille significasset velle se in Poloniam per Silesiam divertere, ac inter eundum invisere loca, in quibus observasset Copernicus; idcircò & ipsi providit de amplissimo viatico, &, præter literas speciales, etiam commendatitias generales hoc tenore dedit, *Ego Tycho Brahe de Knudstorp, ex Dania oriundus, Sacræ Cæsareæ Majestatis arcem Benaticam in Regno Bohemiæ inhabitans cultor omnibus, cujuscumque conditionis, & dignitatis sint, hisce meis literis, commendatum exhibeo virum eruditissimum, & honestissimum virum Magistrum Christianum Severini Longomontanum, natione Cimbrum, qui penes me illic tum in Dania, & postea etiam aliquamdiu in Germania, & Bohemia fuisset domesticus, atque in Astronomicis diligentem, & fidelem navasse operam. Nunc verò cum recedat necessariò, te diu mecum commoratus, vel ut crescente ætate, cuperet etiam vitæ rationem instituere, atque in Patriam ad suos reverti: Ego eum non ita retinere volui, sed cum liberè, & cum bona gratia dimisi. Quare omnes generosos & nobiles Viros præsertim in Dania, ubi sanguine pollet, & alios quoscumque literarum claros, ac eruditos Viros obsecro, & peramanter rogatos habeo, ut prænominatum Magistrum Christianum sibi diligenter commendatum habeant, atque ad optima quæque ipsum promovere non dedignentur, Invicem me vicissim in quævis officia erga eos in eorum gratiam, quantum per me licuerit, præstanda quàm paratissimum. Dabantur Pragæ in Metropoli Bohemiæ, die 4. Augusti stylo novo, anno Christi vulgari M. DC.*

Solatio interim illi erat, quòd Longomontani discessum Kepleri accessu compensaturus foret, cùm ex inopinato literas accepit, quibus Keplerus insinuavit non esse sibi integrum pactis conditionibus stare, quòd à Styriæ Proceribus, quorum in ære erat, undequaque non prohiberetur. Quamobrem Tycho literis repetitis ad illum scripsit, ut nihil moraretur eorum stipendiorum, quæ apud Proceres merebat, jacturam; se interim jam cum Cæsare egisse, ut amplior illis ab eo donaretur, essetque Majestatis ejus Mathematicus. Scripserat sanè antè ad Maginum, si accedere fortè ad se posset, inchoatas Tabulas juxta observationes catenus præstitas condendas; verùm quia ille operam quidem se ... obtulerat, sed ita tamen ut exemplar observationum ad se transferretur, neque enim se posse pluribus de causis transire in Bohemiam; ideò noluerat Tycho observationes transmitti, ... constitueratque artificem ... penes se habere, cui observationes suas ... collaborando subministraret. Quare & ex quo agnovit Kepleri industriam, in eo fuit constantiæ, ut ipsum ad se quovis pretio accerseret. Accessit postmodum ipsum Keplerus, totamque simul familiam, supellectilemque Librariam in Bohemiam transtulit Octobri insequente. Accessit tamen quartanâ laborans, qua correptus fuerat in itinere; unde magno utrinque dolore nihil quicquam ardui vis potuit totis octo, aut novem mensibus, quibus fuit illa detentus.

Repperit porrò Tychonem Pragæ, ibique ideò constitit, quod Tycho propter incommodorum Benatice, commemorari amplius ea in arce non sustineret. Scriptum certè reliquit Keplerus se, cùm primùm subito anni adventasset Benaticam, invenisse eum illic *constitutum cum imperitia laterum, hominum, lignorum, morum; nec eâ tamen segnius observationibus & studendo ad varias epistolas incumbentem.* Aberat adhuc Cæsar ab urbe, quippe Pilsenum verè digressus; non ante Autumnum inclinatum rediturus foret. Significato autem Tychonis de repetenda Praga consilio, assensit Cæsar, adjecitque se, cùm in urbem postquam redisset, de ædibus, quàm fieri posset commodissimis prospecturum. Posse illum interea transferre in hortum, ædesque Regiæ adjacentes, & Instrumenta, & familiam totam. Subinde ergo Tycho sedem iteratò transtulit Pragam, ac per idem tempus majora Instrumenta, quæ ante annum miserat quæsitum, ex Dania accipiens (familiam ab eisque ... ipsis ex mari, quæ fuerant advecta, in Cæsaris hortum transposuit. Cùm Cæsar deinceps rediisset, ... addidisset ex Tychonis nullas videri tota urbe ædes Curialis commodiores, illas idcircò in ejus usum ex Curtii vidua redemit, Tychoque in eas anno insequente M. DCI. ac die Februarij XXV. migravit. 1601.

Instrumentis eodem translatis, & sinceriterque dispositis, observare rursus cœpit, ac interim quoque profectò ..., non quæ nunc quidem perstarentur, sed quibus Keplerus per sensationes, seu cùm liber foret à febri, tempus falleret. At perquam ille quidem & plura habere, & plura aggredi; verùm

verùm Tycho partim, vt nimium erat ardorem temperaret, partim, vt quasi in arcanis haberet semper aliquid, nihil non parcè communicabat, factus scilicet propter fraudes, quas fuerat passus, diffidentior. Hinc illa Kepleri querela, cùm ad Maginum scriberet, *Quid hoc*, inquit, *nisi dicam esse in arce [illegible], quæ [illegible] [illegible] & [illegible], quod [illegible] [illegible], quibus [illegible] [illegible], qui [illegible], si [illegible], quicquid [illegible], in commune conferant, in publicum [illegible] [illegible] [illegible]? Præ[illegible] Tycho plerasque; Planetarum Theorias restaurat, Eccentricitates, proportiones orbium, ad examinandam meam Harmonicam [illegible] [illegible] mox; Obseruationes quidem [illegible] [illegible], non tamen aliter, quàm [illegible] pateret.* *Libera*, inquit, *tu quoque, credo, quod Copernicanæ Hypotheses [illegible], [illegible] [illegible] sententia, [illegible] [illegible].* Ac statim, *Admiranda tu quoque commouebis, siquidem [illegible] illa, & ipse professus. O rem indignam! [illegible] [illegible] esse tempora, [illegible] docti quoque in [illegible] sit [illegible]:* Et rursus, *Ego quidem ea, quæ à Tychone habeo, vicissim tecum communicare non possum, nisi ipso consentiente (fidem namque super hac re illi dedi) [illegible] [illegible] mihi [illegible] [illegible], quæ propriè Martem adtinent, liberali [illegible] [illegible] [illegible] persoluero.*

Scribebat hæc porrò Keplerus Kalendis Iunij ex Styria, eò delatus hæreditatis nomine vxoris adeundæ occasione [illegible], felix licet nondum immunis, quæ nihilominus liberatus fuit ipsomet Solstitium fuit. Cùm mense Septembri reuertisset Pragam, & prospera foret valetudine, nihil amplius cunctandum Tycho censuit, sed manum omninò admouendam esse [illegible] ad calculum obseruationibus quibusque præcipuis, ad multiplicia singulorum Planetarum loca obtinenda, & coherentes ad explorandum, [illegible] excogitatas circa illos hypotheses, [illegible] [illegible] obseruationes meliores [illegible] ipsis quadrarent, [illegible] quò possent denique eiusmodi Tabulæ condi, ex quibus [illegible] motus Cælo exquisitè congruerent; quod fuit illi primum, [illegible] votum. Deducto ad Cæsarem Keplero, lætatus est Cæsar ipsum conualuisse, ac testatus est velle se cum quidem Mathematicum sibi habere, sed addictum tamen Tychoni, quasi ministrum à calculis. Et cùm Tycho exposuisset suum circa Tabulas institutum, ac se cogitare [illegible] eas ex eius nomine, si gratum quidem ipsi foret, Rudolphæas, Rudolphinásve (vti Alphonsinæ ex nomine Alphonsi fuerant) inscribere, quò tanta eius munificentia in æterna nobilissimam apud posteros perennaret, ac Rudolphi nomen celebre non foret, cùm cæteri, aliunde gloriam aucupati, iacerent somnia obliuione obruti, planèque inglorij; tum annuit Cæsar, tum se eius affectum grati complecti significauit.

Inde ergo operæ perâlacriter procedebant, Tychóque etiam eo erat, vt tam tum animum publici iuris Progymnasmata facere[illegible]ret, cùm exortus febrilis, [illegible] [illegible] illum è viuis abstulit. Scripsit Keplerus in Tabularum Præfatione obiisse illum die xxiv. Nouembris; at videtur fuisse Nouember præ incogitantia scriptoris pro annis xxvij. irrepsisse pro Octobri. Nam & tametsi ibidem dicat se, ex quo mense Septembri posuisse duos non amplius menses eius consuetudine frui; intelligi id potest de duobus mensium partibus, maximéque, si ad Tychonem Septembri ineunte accessit, & Tycho exeunte Octobri est mortuus. Facit porrò, vt ad Octobrem referenda hæc mors videatur, imprimis quidem, quod in Tychonis Funere Oratio, quam non ego quidem, sed de qua nihilominus mihi [illegible] VVormius fidem fecit per literas, id ipsum apertè testetur; ac ipsa quidem 1601 excusa est Pragæ, & ipsu eodem anno [illegible]. Deinde, quòd cum oratione excusa fuere carmina varia, ac cætera inter, distichon Chronologicum, quod Octobrim perspicuè notet. Denique, quod Snellius ad calcem Tychonicarum Obseruationum subjectarum Hassiacis, expressè id habeat, vt [illegible] præterea ex eo loco deduci coniecturæ possint; Vna, quòd Obseruatio illic vltimò memorata, & ad Martem attinens, ad vndecimum Octobris diem spectet, quem pridie narrant statim incidisse Tycho in lethalem morbum; sic verò etiam postridie eiusdem est diei obseruata vltimò Meridiana Solis altitudo grad. 31. min. 48½. Altera, quòd verba ista subiiciantur, *Erat huius [illegible] Luna [illegible] Saturni, & [illegible] Martis in Tauro, & Mars [illegible] [illegible], [illegible] sibi Tychonicentem [illegible] [illegible]*; quippe hæc Cæli constitutio mense Octobri fuit non Nouembri.

Fuit ergo Octob. dies 13. cùm ab illustri Rosembergio inuitatus nobilis Minckovitz Tychonem secum ad cœnam deduxit. [illegible] quàm considerent, non auide Tycho, vt [illegible] more habebat, vrinam, quò effectum sit, vt cùm paullò largiùs inter cœnandum biberetur, tendi vesicam senserit, [illegible] non posse se [illegible] admodum [illegible]. Quare aliquantisper quidem, sed [illegible] tamen nihil moratus [illegible] leges, [illegible] mensa abiit, ac domum petiit; verùm [illegible] vesicæ [illegible], & vi expulsi [illegible] nimia retentione labefacta, [illegible] tum reddere non potuit. Grauissimè [illegible] cruciatus, ac in his toti dies quinque [illegible] insomnes transacti. Cœpit [illegible] [illegible] fluere, quàm [illegible] [illegible] tam somnus placidus, quàm [illegible] importunior insomniorum [illegible]. Vrgebat simul interna febris, [illegible] sequentem paullatim delirium [illegible] [illegible] inquietum. Exasperabat [illegible] quod Medicorum [illegible] [illegible] scribentium audiens non foret; [illegible] [illegible] ac disponeret, ferre patienter ipsum possit. Fuere autem [illegible] per hæc incommoda exacti, [illegible], eáque extremâ tranquillè [illegible], nihilque non [illegible] per delirium [illegible]. V[illegible]

inter vitã quidem fuit affectus, in hæc verba creberrimè, quasi qui carmen texit, erupit, *Ne frustrà vixisse videar.* Nempe hæc illum cogitatio subierat sæpe-numero, quasi lenimentum laborum, quos magnos, variósque obibat. Iuuat certè heic adscribere, quod in literis ad Longomontanum, cùm de accersendis ad se adolescentibus studiosis, eruditísque viris egisset, in hunc modum subjunxerit; *Nam sibi etiam Astronomicam, multorumque in eadem operas, fauente Cælestium opifice, Cæsare clementissimè subsidia largiente, de nouo erigere constituo; cuius vsufructus ad posteritatem eniteret, vbi spero, perseuerabit, in Dei fabrica cælestis authoris gloriam, & Cæsaris nunquam intermorituram memoriam, & laudabilem famam; atque, vt nec etiam frustrà vixisse, talentúmque diuinitus commissum abscondisse, ac tempus pretiosissimum inutiliter, vt nimis multi, quod dolendum est, faciunt, contriuisse videamur.*

Succedente die, quæ fuit, vt iam attigi, xxiv. solutum quidem delirium, suáque animo restituta serenitas; verùm ea fuerat morbi constrictatio, vt effœtis iam viribus, multis superesse horis non valuerit. Mortem imminere jam sentiens, optauit labores à se exantlatos in Dei gloriam cedere, filiis, generóque mandauit, ne perire eos sinerent, maximéque fulti præsidio Imperatoris optimi, cui futuros curæ nullus dubitaret. Studiosos adhortatus est, ne exercitationes intermitterent: &, cum Keplero Tabularum maturationem commendaret, meminissétque sententem illum opinionẽ Copernici, tribuere Soli eam energiam, quæ Physica causa circumductionis Planetarum sit, Epicyclósque illorum omneis sic Soli connectat, vt vnusquisque semper periodum suam in centri cum Sole congressu absoluat, *Quæso te, inquit, mi Ioannes, vt quando quod in Soli pollicitus es, ego ipsi Planetis vltrò affectantibus, & quasi adclamantibus tribua, velis eadem omnia in mea demonstrare Hypothesi, quæ in Copernicæa declarare tibi est cordi.* Aderat tunc Pragæ illustris, & generosus Ericus Brahe, Suecus, Comes VVitichenius, & Regis Poloniæ Consiliarius, qui ob cognationem generis antiquam, Tychonem summè deperibat, quique ab vsque morbi principio ab illo non discesserat, ac per eas horas lecto assidens, quâ opus erat, eum sublenabat, animósque amanter addebat. Tycho ergo ad eum conuersus & gratias egit pro tanto affectu, & rogauit, vt cognationem totam salutare extremùm iuberet suo nomine. Denique, vt verbis Sechlianis hoc dicam, *vita natura, inter consolationes, preces, & suorum lacrymas placidissimè exspirauit.* Atque is quidem fuit Tychonis vitæ exitus: nam quod aliquamdiu rumor in Dania, Noruegia, ac alicubi etiam per Germaniam percrebuit, fuisse eum veneno, Aulicorum quorundam inuidiâ sublatum, verisimilitudine caret. Compleuit autem Annos non plures, quàm LIV. cum mensibus præcisè X. Breue tempus, si ætatem spectes, quam potuerat attingere, quamque tot inertes plerumque assequuntur; at prolixum tamen, si actionum præclarè actarum magnitudinem æstimes; quarum fama est apud homines, donec amore rerum cælestium tenebimur, perennatura.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER SEXTVS.

NVnc priusquam de funere, & iis, quæ mortem consequuta sunt, attingere quidpiam pergimus, pauca quædam de habitu oris, corporisque, & de studiis, ac moribus viri prælibanda sunt. Fuit igitur Tycho, quantum fando accepi, statura quidem mediocri, sed in proceram tamen vergente. Qui Pragæ illum deinceps viderant, fuisse leuiter obesum narrarunt. Eius constitutio vegeta, assuetaque, & morbis vt raris, sic non admodum grauibus obnoxia. Sensisse eum certè grauem stranguriam, ante illam, qua interiit, nullibi non commemini, & suis in scriptis vix meminit semel doloris grauis *frontis, & hemicraniæ*, quo laborarit, *ob coryzam*, quam, inquit, *paucis ante diebus exrigore nocturno inter obseruandum contraxeram, insomnemque consumpseram.* Rubore genarum fuit viuido, & flauedine capillitij satura, seu ex ruso leuiter mista. Ita sanè intelligi potest, vel ex iis coloribus, qui appicti fuere (in exemplo ad Salisburgensem Archiepiscopum misso) tum cæteris organis, tum speciatim illi murali Quadranti, in cuius area cælata sunt ipsius effigies, vt iam antè dictum. Quod superest autem, ipsa vultus species, ac nasi præsertim adiectitij concinnitas innotescet meliùs ex inspecta illius effigie, quàm ex adhibita vlla descriptione, quæ in multis nunc primi, nunc secundi Libri Progymnasmatum exemplis habetur, cũ pileo scilicet, ac pallio, vice eius cucullii, ac diploidis, quicum in Quadrante Tycho exhibetur, nempe habitu viri noctu obseruantis, quem Keplerus etiam vtcunque expressit in ipso frontispicio Tabularum Rudolphinarum. Est verò ipsa quoque constituta in area sub arcu, & inter columnas, quibus gentilitia insignia appensaque modo habentur etiam alia, verùm nudato capite, in ipsa fronte Mechanices editionis Noribergensis. Illam præfero, quòd ipsemet Tycho eam delegerit, quæ agglutinaretur versæ paginæ Tituli exempli iam commemorati. Delegit, inquam, præ alia, quam imprimi quidem voluerit (absque tamen arcu, & columnis) in vmbilico anticæ faciei integumenti cærulei (ex serico panno) Codicis eiusdem; verumtamen parum mutando eius similitudinem, quatenus ea fuit in ornamentum auro obducta. Præterea autem fuisse in postica tegumenti facie Brahææ domus insignia impressa, appictaque (palum nempe nigrum in scuto cæruleo;) sed reticendum tamen non est, circa tam effigiem, quàm insignia, quasi lemniscum ouatâ formâ [illegible] (& longitudinis quidem digitorum non omninò trium, latitudinis non omninò duorum) fuisse vtrique distichon literis aureis circumscriptum. Et circa effigiem quidem hoc,

Hic patet exterior Tychonis forma Brahei;
Pulchrius enitet, quæ latet interior.

Circum verò insignia illud,

Arma, genus, fundi pereunt, durabilis virtus,
Et doctrina decus nobilitatis habet.

Ad Studia quod spectat, videtur res palam e dictis intelligi: quando tam manifestum est incubuisse illum duobus maximè, Astronomiæ putà, & Chymiæ, siue, vt ipsi dicere familiare fuit, Pyronomiæ. Hisce, inquit, duobus maximè, ex quibus arbitratus est genuinam omnem, quæ de rebus naturæ haberi potest, notitiã pendere: nam cætera quidem non prorsus neglexit; sed tamen quasi πάρεργα habuit, nisi quòd Poësin tota vita coluit. Id scilicet probant, quæ varia eius carmina interiecimus; in quibus cùm bona, cùm alia cùm mediocria sunt (& præter alia quidem nonnulla, in quibus videtur non satis accurate syllabarum quantitas obseruata) intelligi licet fudisse eum illa namque potius genio, & oblectandi animi causâ, quàm contentione animi, famæue aucupandæ gratiâ. Quid [illegible] sentiendum, cùm aniculis aliquot [illegible] Poësin [illegible] lusit; vt cùm celeris [illegible] frigere ex eo dolent, quòd plerumque vel industrij, benéque affecti assurgere ad ipsam præ indigentia non valeant; locupletes autem præ luxu, ipsi incumbere non sustineant, vsurpit illud Iuuenalis,

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi; ——

Ac subiicit, non minùs verè, nisi [illegible] tiùs, habere se rem, si hæc modulemur,

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res numerosa domi; ——

Idipsum verò de ipsa quoque, quam [illegible] expetiit, eloquutione dicendum est, [illegible]

dem

deri tametsi est visus interdum studiosè quidpiam dicere; vt plurimùm tamen naturali loquutus, res potiùs, quàm verba spectauit, neque an phrasis gentilitia, an Latina foret, attendit; & voces aliunde nonnullas, præter familiariorem vsum, vt *saltem*, pro *sallem*, *illicò* pro *libere*, frequentiùs assumpsit; & inter componendum voces, heterogenea idiomata consociauit, vt *Vraniburgum*, *Stellæburgum*, *Sympatrieta*, &c. Quin etiam non cauit plerumque, ne analogia absisteretur, vt dum Coniunctiuorum instar, *poterint*, pro *potuerint*, dixit, & passiuorum more *Dimensicam bestiam indignam* dixit, *quæ recordetur*, hoc est, cuius sit recordatio, siue mentio aliqua fiat. Id nimirum factum, quia, vt ipse ait, *maiorem curam rebus, quàm verbis discendis, & peruestigandis ab ineunte ætate adhibuit*: non verò quòd noluisset tersè, atque Latinè dicere; id enim non modò in Copernico, sed etiam in Regiomontano, aliisque Mathematicis, vigente adhuc barbarie, probauit; ac de Epistolis suis loquens, occupationes grauis causatur, quòd tersâ, comptaque oratione vti non licuerit: *Tametsi*, inquit, *quàm maximè id præstare voluissem, aut etiam sustinuissem*. Et posteà, Senecæ occasione, qui & rerum grauis, & verborum haud negligens fuerit, *Quæ duo*, inquit, *si simul coniungi possint, equidem ea laudabiliora esse non inficior; solidâ tamen rerum, vti par est, prærogatiuâ, & iudicij arduâ, grauique censurâ: ante omnia veri veritatis incontaminatâ, sincerâ, & non sophisticâ inquisitione, ac demonstratione factâ tectâ permanente*. Nihil proinde notandum est, quòd sæpè sæpiùs eadem repetierit, & Galileus propterea loquacitatem in eo notàrit; id enim, vt res meliùs inculcarentur, præstare potuit. Nihil item, quòd videatur interdum non satis grauiter transitione vti, quemadmodum in recensendis Authorum apud varias nationes de Stella Noua placitis; id enim defesso animo tribuendum. Nihil quòd videri possit nimis in hisce allusionibus, *Doctrina Academica, Athenica volebam dicere: Author Straminens, volebam dicere Graminans: Medicus famosum, & fumosum: Non tam Sceptice, quàm Skeptice: Gerulo, & inguvie: Ludis, & illudit: Imprudenter, aut potiùs impudenter: Ne rei cunctatem, vel potiùs concinnitatem: Emusit commentarium, imò potiùs concinnatum: An tam fuerit hic Annibal Veronensis, quàm ille Annibal Carthaginiensis*, &c. Etenim hæc possunt animo indignanti (cùm possit etiam indignatio versum facere) condonari.

Otio heic iam abuteremur, si quidpiam circa Astronomiam, priùsve illud studiorum genus aggrederemur subijcere; cùm hoc ipsum sit, de quo est tota vitæ serie tam copiosè dictum. Itaque duo solùm quædam mali præter addenda sunt. Vnum, fuisse illum hoc studium legitimè, ac vt par est, sectatum, cùm rerum cælestium notitiam non ex musæis, librisve solis, sed ex ipso maximè Cælo coram posito, spectatoque, & sibi quæsiuit, & aliis monstrauit. Quo loco nihil potest apposite magis, quàm quod ipse habet, aduersus illos commentatus, qui cælestium licet inanes, quòd libros tamen peruolutàrint, calculósque versauerint, iactant sese Astronomos; dum occasione Nouæ Stellæ, quam aurigæ, tabellarij, nautæ, similésque idiotæ conspexerint primi, postquam taxauit cæteros, qui lucrum, fastumque in prosequendis scientiis, artibúsque aliis sectantur, sic infit, *Quin & inter eos ipsos, qui aliqua siue naturæ ductu, siue instigatione, aut professione, quæ victum acquirunt, sic exigente, Astronomiam excolere putantur; hanc non in Cælo ipso, vti par erat, administrant, sed Pagellis quibusdam, Tabulis, atque Figuris sub tecto tractantes, satis se suo officio functos autumant; adeò vt, quàm plurimi illorum, etiam nuda Stellarum cognitione (pudet referre) destituantur, sufficere arbitrati, si ex Tabulis, & Ephemeridibus Kalendaria, atque Genethliaca lucri causâ conscribere, vel, quod veriùs est, bonas chartas his nugamentis contaminare didicerint. Sicque exiguâ lucelli causâ Arti amplissimæ extenuationem, propriâque famæ notam inurere, vel saltem forsitan insciùs, non indecorum ducerent. De talibus Astronomis Regiomontanus olim conquestus est, quòd stertentes sint, minimèque vigilantes, & strenui malorum fabricatores, & sublimem hanc, vel decuit, artem, non in ipso Cælo, sed tugurio (si Vaporariis prope fornacem, aut in cauponis addidisset, forte nihil aliud dixisset) exercent: vt abs re non sit, tam admiratione dignum, quàm dolendum potiùs videatur, imperitos idiotas adeóque rudissimum hominum genus citiùs, & promptiùs animaduertisse Stellam, de qua agimus, nouiter in Cælo exortam, antequam illi, qui in Scholis, nescio quâ doctrinarum copiâ tumidi, etiam inter eos ipsos, qui hanc Philosophiæ partem cælestia scrutantem proclamant.* Eadem alibi quoque habet, maximè verò dum Landgrauium commendans, *Is*, inquit, *non in tuguriis, aut libris, aut vaporariis, vt de vulgaribus Astronomis conqueritur Regiomontanus, hanc artem exercuit, sed in ipso Cælo, per apposita & solidè elaborata organa, suíque ipsius sæpe numero oculis illi sedulò inuigilare non detrectauit; eamque studiosis Mathematicis Artificibus plurimùm promouit. In quo etiam heroico, & verè Atlantico proposito, vsque dum Sidera, & Solem intueri licuit, (quorum causâ esse hominibus oculos attributos quidam antiquitùs philosophantium non abs re prodiderunt) constanter permansit.* Itemque dum Mæstlino assentiens, eos redarguit, qui *aliorum inuentis contenti, si Tabularum motuum, & Ephemeridas, quoties opus est, adhibeant, rectè semper acta existimant, nec interea Cælum debitis organis introspiciunt, an talem semper motuum apparentias exhibeat, qualem numeri Tabularum suggerunt. Quod si consideratiùs, & diligentiùs compertum exploraretur, vtique viderent simile quid inter Cælum, & Tabulas accidere ac si quis instrumento quodam musico ad canendum, vel saltandum aliquos inuitaret, qui rhythmo canerent, aut saltarent quidem; sed non eandem prorsus melodiam, vel saltum, quam instrumentum Musicum.*

Alterum, cùm Tycho excitatum ad huiusmodi studium fuerit illâ sciendi futura spe, quâ Astrologorum pollicitationes in eius animo accenderunt, minimè non esse, si fuerit quoque impensè Astrologiæ per adolescen-

tiam

tiam addictus, & commendatam publicè etiam oratione eam fecerit. Quin-etiam dici potest eam persuasionem illi insedisse, quam vix vnquam totam exuisse, nisi sub vitæ finem, videatur. Nam licet plerumque delusus, eius fallaciam perspexisset, in eo tamen solùm esse culpam censuit, quòd Tabulæ motuum cælestium ea non exhiberent Planetarum loca, quæ Cælo congruerent; ex quo effectum est, vt illam & seposuerit, & in manus non priùs resumendam censuerit, quàm exquisitæ Tabulæ conditæ iuxta exquisitas obseruationes haberentur. Vbi peractæ autem fuere obseruationes plurimæ, (& perfectis licet nondum Tabulis) cœpit tamen posse veriores Planetarum situs designare; tum resumendo horis quibusdam succisiuis Astrologicum studium, agnouit quidem rursus euenta pollicitationibus, nisi casu, non respondere, verùm tunc esse culpam censuit, non in eo, quòd Astra effectus futuros non portenderent, sed in eo, quòd Ars illa prænoscendi, non foret rectè constituta. Id enim semper defixum habuit, quod de Stellis Fixis actum in Progymnasmatis expressit, cùm de illis loquens: *Præterquam*, inquit, *quòd per se varios, satisque euidentes sortiantur effectus: Planetarum insuper vireis plurimum stimulant, atque in actum deducunt; cum sint tanquam Matres ab his veluti Patribus impregnatæ, atque fœcundatæ, fœtusque suos versus Terram, centrum Vniuersi perpetuo edunt.* Quare & cogitare cœpit, vt de instauranda Astronomia, ita & de condenda alia Astrologia, in qua Directiones quidem & Reuolutiones inter cætera retineret, sed secus nihilominùs ac fieri solet, deduceret. Testatus interim semper est, velle eam sibi soli habere, nihilque circa illam, aut paratum certè, publici iuris facere; tum quia foret semper stochastica solùm, seu coniecturalis; neque deessent eruditi viri, qui ob paucas hallucinationes totam erroneam reputarent, nihilique eam penderent; tum quòd ex opposito alij forent, qui indubitatam habentes, superstitiosè ea tenerentur, qua certitudinem prænotionum Deo soli tribuendam, in aliqua eius opera transferrent.

Et quòd maturè quidem fallaciam, vanitatémque Astrologiæ, qualis ad eum vsque fuit habita, & agnouerit, & despexerit, passim indicant varia eius loca, tum in libro de Stella Noua; vbi neque repetere quicquam ex iis voluit, quæ ad Astrologiam attinentia in præcedente libro dixerat: neque immorari in discutiendis iis, quæ alij Authores Astrologica innexuerant, tanquam illa habens, quibus hæreretur, indigna. Ecce enim v.c. Leouicio, suo alioquin amico, loquens: *Sed*, inquit, *calculum Astronomicum, in quo alioquin facilis atque expeditus erat, solummodo exercuisset, & Astrologica Iudicia, aut intacta reliquisset, vel certè moderatiùs, & circumspectiùs attigisset, fortè id non saltem sibi ipsi sed toti arti magis fuisset honorificum, nec tot passim calumniis obnoxium.* Tum in libro de Cometa; vbi non modò Dasypodium celebrem alium Astrologum eadem ratione carpit his verbis: *Longè præstitisset ipsum per exquisitas obseruationes, adhibitis Geometricis demonstrationibus, illorum hanc diremisse, & certi aliquid in hisce statuisse. Quæ sanè in re longè præstantiorem operam collocasset, quàm in ambiguis, & nullo ferè profectu Astrologorum vaticiniis, præcipuè in Mundo cunctis Sideribus superiori longè aliis euentis sese exhibente, quàm sint in vulgaribus Apotelesmata: sunt in his enim generationibus, quarum situs, & origo Astronomicè agnita latius, multo minus certitudinem exhibebant.* Non modò id, inquam, planè in alios quos appellat Astrologastros, sed etiam inter recensendum obseruationum tempora, quibus vno in loco serenum, in alio foret nubila, prædictiones Astrologorum non posse hac in re succedere arguit. Et maximè quidem, dum Hagecij obseruationes cum suis comparans, *Euidens*, inquit, *vt id Meteorologicarum Prædictionum valde abstrusum, intricatum, & difficile, ne dicam impossibile esse, vel hoc solo documento conuincatur: siquidem in tam parua intercapedine Horizontum contraria ferè constitutio aeris, & nubium semper extiterit, vt ex collatione dierum, quibus is, & ego obseruationes habuimus, facilè constabit. Vix enim vnquam, quin cum hic sit serenum, illic obscurum, & vice versa extiterit. Viderint itaque ij, qui diarias Prognosticationum mutationum aeris conscribunt, cum differentia longitudinis, & latitudinis tantilla in orbe Terrarum schemata Syzygiarum Luminarium, & reliquarum Planetarum commixtiones vnde suas depromunt prædictiones, tantum alterare possit, tam diuersam aeris mutationem in Bohemia, & hic producat, quod vix eos etiam si Lyncei essent, deprehensuros existimo.* Tum in libro Epistolarum; vbi inter cætera ad Rotmannum scribens, occasione Eclipseos, quo sub tempore non modò in Anglia, sed etiam in Cimbria Cælum fuisset planè serenum, Huenæ autem multum, & in Hassia verò obscurum, & pluuium; *Hinc manifestum euadit*, inquit, *quàm friuolo, & incerto fundamento Astrologorum vulgarium Meteorologicæ prædictiones nitantur; cum in tam vicinis locis tantoperè aeris constitutio toto Cælo discrepet.*

Quod autem demùm Astrologiam fallacem, vanámque habuerit, quatenus existimo solùm generali cælestium corporum efficacia, & diuersitate specialium effectuum à specialibus, proximisque causis prodeuntium, nulla esse ars Astrologiæ potest, quæ, per illarum ignorationem, speciales effectus prænosse, ac prædicere, & maximè quidnam spectantes ad res humanas, valeat: ostendi id potest, vel ex Keplero, qui ipsi coniunctus est extremis vitæ temporibus, & quo non melius, quæ eius mens foret, perspicere potuit. Quo fit, vt non pigeat locum integrum ex Præfatione in Rudolphinas Tabulas huc transcribere; vbi errore commemorato Prutenicarum Tabularum, quæ anno ipso M. DC. XXV. exhibuissent Martem quatuor proximè gradibus, quàm in Cælo esset, promotiorem, sic pergit: *Huiusmodi igitur aberrationes Prutenicarum, cum inde, ex quo ipse*

fuerim

fuerunt edita, viri docti, & in Siderum observationibus exercitati deprehendissent (quos inter summa sua merito commemorandus est, ut coryphaeus, Illustrissimus Cattorum Princeps Gulielmus) tantus est denique Tycho Brahaeus, ex regno Daniae nobilitate praecipua, qui posthabitis caeteris aequalium studiis, Astronomiae restaurationem ingenti animo complexus hoc unicum opus sibi delegit, in quo aetatem suam transigeret, opesque ad splendidas, quibus erat sufficientes, impenderet. Quodque in praecipua gloriae parte censeo, fuit ille animo ab omnibus superstitionibus Astrologicis vacuo, atque unam solam, sanam verius Philosophiae supremam, in cognitione & Dei, & sui ipsius collocavit: quod cum in scriptis, & carminibus, quibus delectabatur, tum in quotidianis colloquiis aequalitate constantissima reddidit contestatissimum: Astrologorum verò vanitatem, inscitiam, ignaviam, & sordes plurimum & deridere & detestari est solitus: sic tamen, ut siderum effectus in sublunaribus partem Philosophiae praestantissimam nunquam negaret; quamvis effectus illos siderum generales ab eventibus ipsis in rebus humanis individuis accuratissimo iudicio distinguere. Quod cum non caperet vulgus hominum ad miraculosas praedictiones credulum, ad nugas & falsos divinationis promptum, utraque re vanissimum, eorumque quorum innocentissimam integro eius fama studio seculi obliquare, & invidiae Magnatum obiicit.

Ad Chymiae studium quod attinet, nihil est aliud, quod addatur ad ea, quae passim insinuata sunt, & ex quibus elicitur id, quod ipse ad Rantzouium aliquando scripsit, dum aperte testatus est, *se non minori conatu, & sumptu Astronomiam hanc terrestrem excolere, quam illam caelestem, praeditum ad eam ritè tractandam apparatu structurarum, & fornacum magna varietate, & copia.* Ac nihil quidem scriptum de suis circa ipsam operationibus, observationibúsque reliquit: sed significavit tamen publicè paratum se esse, qui delectum haberet, ea, quae & plurimo labore, & non mediocribus sumptibus expertus esset, communicaret. *De his enim, inquit, cum illustribus & Principibus viris, aliisque praestantibus, & eruditis, qui talibus afficiuntur atque eorum cognitionem aliquam habent, ingenuè conferre, atque nonnulla illis communicare pro occasione non tergiversabor; modo mihi de eorum voluntate constiterit, quique ea secreta habituri sint. Talia enim vulgaria fieri, nec expedit, nec aequum est. Neque enim cuivis datum, licet multi clancularii profiteantur hac mysteria debito modo secundum naturae exigentiam tractare, atque utiliter exsequi.* Cùm proinde non constet quid circa Metalla, eorúmque praesertim transmutationem obtinuerit; hoc tamen constat, solita de eo Chymica remedia complura adhiberi, quorum aliqua etiam num in Dania illius nomen praeferunt. maximè verò Elixir tam adversus febrem, quàm adversus pestem. Quos authores in ea arte praecipuum locum tenere censuit, fuere ex iis, quos veteres dicas, Hermes Trismegistus, Author Tabulae Smaragdinae, Geber, Rupescissa, Arnoldus de Villanova, Raymundus Lullius, Thomas Aquinas, Rogerius Baco, Turba Philosophorum, Albertus Magnus; ex iis quos dixit superioris aevi, Isaacus Hollandus, & Theophrastus Paracelsus, *quem plures, inquit, oppugnant, quàm intelligunt.*

Importunum fortè non erit, si huic illud adscripsero, quod edisserit occasione memorati superiùs illius sui Emblematis de duobus Philosophis, quorum alter *se suspiciendo despicere, alter despiciendo suspicere* ait. Itaque postquam spectante haec dixit ad utramque, hoc est superiorem, inferioremque Astronomiam, & praeter consideratione Theologicam, ac Ethicam, innuere Physicam praesertim, in qua superiora inferioribus per admirandam analogiam ita connexa sint, ut neutrum sine altero rectè percipi, penitusque investigari queat; tum paucis interpositis, subdit, *Scire convenit id esse septem Planetas in Caelo, quod sunt septem Metalla in Terra, quodque in homine ad utriusque ideam fabricato, qui ob id Microcosmus ritè appellatur, septem principalia Membra: atque hae omnia tam pulcra, & convenienti similitudine invicem colligata sunt, ut paria ferè videantur habere officia, easdemque proprietates, & naturas. Sic duo principalia luminaria in Caelo Sol, & Luna, duobus praestantioribus Metallis, Auro, & Argento; in homine verò duobus praecipuis vitalibus membris, Cordi, & Cerebro assimilantur. Duo benefici Planetae Iupiter, & Venus inter Metalla terrena Stannum, & Cuprum post priora secunda dignitate sibi locum adscivere, in corporibus verò nostris Iecur officinam sanguinis, & Renes generationis ministros. Duo verò Planetae, quos maleficos appellant, Saturnus, & Mars metallis abiectioribus, Plumbo videlicet, & Ferro correspondent; atque in corporibus hominum duo minus necessaria & vilia membra sortiuntur, Splenem, & Fel, quae sunt receptacula atrae flavaeque bilis exuberantis. Mercurius caelestis, ut est natura sua indifferens & Proteo mutabilior, sic etiam Mercurius terrestris, sive Argentum vivum sibi analogum habet, quod etiam in varias transmutatur formas, & omnium reliquorum metallorum naturam aemulatur, mirabilesque induit Metamorphoses: in corpore autem Microcosmico inter septem membra principalia rectè assimilatur Pulmonibus, quorum officium est spiritum trahere, Corque, & reliqua membra sua anhelatione refocillare: inservit etiam loquela plurimum, cuius & Mercurius ille caelestis boni praeesse creditur. Multa sunt praeterea in his septem admiranda similitudine, quae paucis explicari nequeunt, sibi invicem colligata. Sic etiam reliqua Terrae Mineralia, Gemmae, Marchasitae, & Salia, cum diversis Planetis certa lege consentiunt, & naturae imperium Asterismis Stellarum associantur, quae Planetarum vires in se, licet obscurius, contineant; quemadmodum etiam herbae, & vegetabilia certo quodam ordine non solum Planetis, sed etiam Fixis sideribus in terrestri Astronomia assignantur, eorundemque naturam, quatenus in se est, aemulantur. Haec, & plura pulchrè intelligere vulgaris Physica, neque Academica Peripateticorum sophisticantibus & fucis deturpata, incrassataque in hoc videlicet, & ipsissimam veritatis ... vel didiceris, vel docuit. Pyronomica schola adeunda est, quae, &c.*

Ex quibus intelligi licet non fuisse illi admodum curae vulgarem Philosophiam, philosophandive apud Peripateticos rationem,

vtpote quam semper habuerit longè imperfectissimam, ac [illegible] solum contentionibus, clamoribusque comparatam. Quo fit, vt minus mirum videatur, si loco non magno habuerit, quos in eo lauream adeptos Artium Magistros appellitant, vt constare vel ex eo potest, quòd cum aliquando Rothmannus ipsi commendasset Victorini Schonfeldij Professoris Marpurgensis filium, vt illum suos inter studiosos aliquandiu reciperet, ipsumque in artibus erudiret, ac illud quoque adjecisset: *Est, vt audio, promotus liberalium artiū Magister*; id hisce verbis exceperit: *Si Victorinus Schonfeldius huc filium suum miserit, me [illegible] curatū, per me illi id licet. Quamprimum illi, vel mihi ita videbitur, ad suos remeet, vtrique satis liberum erit. An promotus sit in Magistrum liberalium Artium, nec ne, apud me perinde est: mallem tamen illum talem esse quam appellari. Sed hoc non tam leui pretio praestat; sufficeret bonum discipulum esse.* Probauit ergo potius Paracelsicam Philosophiam, illiusque principia facta ab ipso vsque Paracelso celebrata. Vnde & non modò materiam ab illo assignatam retinuit, sed efficientem quoque causam, quam etiam cum eo Archæum nominauit: vt dum de maiore, ac minore corporum compactione loquens: *Cum*, inquit, *omnium non aliunde atque generationis, eademque sit prima materia, non tamen omnia per Archei naturalis, qui vocat Paracelsus energiam, ad eādem maturitate subtilitate, digestaque sunt.* Quā etiam de causa Paracelsi iudicium ibi perspectum profitetur, vt dum Gemmæum reprehendit circa illius sententiam de [illegible] Superis: *quam*, inquit, *minus recte intelligendo deprauat, existimans eam per [illegible] superos Planetas intellexisse, cum alio illic non dicatur, quod a Paracelsi mente alienissimum est. De qua re alibi, & commodiore loco disserendi dabitur occasio.* Sed hæc quidem de Studiis.

De Moribus vt pauca agam hoc imprimis esse videtur de eius Religione dicendum, cum natus fuerit in Dania, ex quo id Regnum à Catholica, Romanaque fide defecit, loquutum eum quidem fuisse patrio more, quam Reformationem Lutheranam dicunt, at non visum tamen illam eā complexum pertinaciā, vt non & assensum in professione opposita damnandā cohibuerit, & in [illegible] mentem reformationem desiderauit. Nam primùm, dum ex tempore gratiā, Theodorum Gemminum reprehendit, quòd *ex friuola, & nullius momenti*, vt ait, occasione Lutherum, illiusque perstringat: *Neque enim hoc dico*, inquit, *quod de controuersiis Religionum iudicium interponere velim. Diiudicet hoc, qui verum a falso discernere, atque corda omnium scrutari, omniaque absque præiudicio decidere solus venit.* Deinde, vbi de præsagiis Nouæ ex Stella edisserit, *Opinantur quidem*, inquit, *plerique Religionis studiosi hisce temporibus ad clarissimam quandam, vbique Meridianam depulsis omnibus tenebris, peruenisse lucem: Vnde igitur controuersia, tantaque opinionum varietas, & concertationes doctorum circa Religionem professionem; adeo vt calamitosa bella ipsis bonis animis sint tristiora & necessiora? Vnde tot clan-culariæ, & apertæ odia, insidiæ, [illegible], calumniæ, cauillæ, cupiditates, ambitiones, auaritiæ, fraudes, [illegible], intemperantia, & [illegible] terrestris, atque Academica [illegible] Olympiacam secundum Christianorum [illegible] quasi Meridianam [illegible]? Verendum sane est, ne aliquid [illegible] adhuc [illegible] nebulas, & obscuritatibus contaminatum ipsissimam supremæ Meridiei lucem [illegible].* Ac rursus, alibi de quodam scripto, eiusque interpretatione, cui subscripsisset Langrauius, *Facilè*, inquit, *animaduertere est aduersariorum Theologiæ Professorum scripto [illegible] scripto, eos non candidè vbique, & [illegible] aduersariorum sententias citare, [illegible] sed magnam, & perniciosam philautiam, [illegible] & [illegible] apud eorum quamplurimos irreligiosi [illegible] vt sub prætextu promouendi Euangelii [illegible] & sua vt plurimum quærant. Sed hæc [illegible] relinquantur, & causam suam [illegible] iustum Iudicem prout patrint [illegible].*

Quod superest autem, vt Literis Sacris summum semper honorem habuit, ipsisque auctoritatē seruari intemeratā voluit, quod testari possunt vel ea, quæ circa motum Terræ à Copernico attributum, ab ipso [illegible] aliquoties attigimus, [illegible] summa veneratione diuinum Numen semper coluit, nihilque noluit, in eius laudem commendationemque [illegible]. *Dei*, inquit, *solius gloriam ac [illegible] semper censui, cum veritas [illegible] eius [illegible], & dona [illegible] omne enim donum perfectum à Deo.* Et quod in quotidianis quidem colloquiis [illegible] nihil in ore habuerit, quam [illegible] Dei sapientiam, quàm summi Cælorum [illegible] diuinique Opificis opera, cæteraque [illegible], intelligi vel satis potest ex iis, quæ [illegible] ante Keplerus, testis idoneus, [illegible]. Quod verò seu prosa, seu carmine scriberet, [illegible] frequentia extulerit, legenti eius opera [illegible] stant. Spectant huc nonnulla ex carminibus, quæ recitata ante sunt, cum [illegible] adhuc ex Parauen[illegible] illa addi,

Ergo & Auctorē Mundi per [illegible],
Tot [illegible] Pale [illegible]

Ac itemum,

Tu mundi [illegible] sapiens [illegible] Olymp-
e Artifex, & adsit opem tua [illegible]
notanti:

Sed neque manifestū est, nihil [illegible] cordi, quàm vt cælestium corporum, [illegible] que Mundanæ molis [illegible] quod ex eius patefactione [illegible] sapientiam facere commendatam posset. Hinc facit inter cætera, quòd cum [illegible] meter globi Lunaris continens [illegible] in Solaris diametro, [illegible] sive Cæli Lunæ in orbis Solis [illegible] qua maximus est, contineri [illegible] tū hæc subdidit: *Pulcra sanè & [illegible] metria, nec à quoquā, quod sciam, hactenus [illegible] siderata: Et, si omnia ad exactam [illegible] pendantur (quod commodiore loco fuerit [illegible]) forte & hoc, & plura alia [illegible] dam & summam Opificis sapientiam [illegible] in ipsa proportione Mundanorum corpo-*

rum testantia, pleniùs, & accuratiùs patefient.

Nihil necesse est heic subiicium, seu de pietate in parentes, seu de caritate in Patriam, cùm res fere possit intelligi ex superiùs dictis. Nam ad Parentes quidem quod spectat, videri potest non alia occasione, cùm è Patria excederet, texere voluisse enumerationem rerum, quæ in Astronomia, aut cæteras peregerat, aut peragenda deinceps restabant, quàm vt eo prætextu, in ipsa narrationis fronte illos recenseret, & congruo quidem cum elogio, vt nomina eorum perpetuæ memoriæ cum suis laboribus consecraret. Ac de Patre quidem loquens, *Parens enim*, inquit, *ipse meus honorandæ memoriæ Otto Brahe, filios suos, quos quinque habuit, quorum ego sum primogenitus*, &c. De Matre verò, præmissa mentione de vxore Patrui, quæ Aulæ Magistra fuerat, *succedente illi*, pergit, *in eodem officio Matre mea carissima, & honorandissima, Beata Billea per excessionem, quæ etiamnunc ex Dei gratia superstes est Agens annum ætatis lxxi.* Tum & de ipso Patruo, quem quasi parentem, & habuit, & coluit; *Lipsiæ literis humanioribus operam dabam, sustentante me istic, vna cum Pædagogo, Patruo meo carissimo Georgio Brahe, qui ante annos circiter triginta fatis concessit.* Ac rursus, de eius vxore, tanquam sui quoque, Parentis instar, amantissima, *dicta*, inquit, *in vxorem nobilissima, & prudentissima domina Ingera Oxenia, magni illius Petri Oxenij, postea Regni Daniæ Aulæ Magistri sorore, quæ ante quinquennium diem obiit, quæque me etiam, dum vixit, instar filij singulari amore complexa est.* Meminit verò etiam gratè Avunculi sui Stenonis, quem virum dicit *liberalium omnium exercitationum cupidissimum*, & quicum degisse se ait, postquàm è Germania primùm rediit, grata videlicet illius consuetudine delectatus, & quia, *cùm*, inquit, *apprimè litteratus esset, studiis excellentioribus plurimùm fauebat, & me, eo usque consanguineum singulari amore prosequebatur.* Ad Patriam verò quod attinet, dici non potest, quanto affectu decori illi esse studuerit; quantamque proinde, & quantùm perennaturam claritatem illa ex eius laboribus, studiisque, & consequuta hactenus, & porrò sit consequutura. Certè & tametsi perperàm coactus ab illa excedere, valere quasi ingratam iussit, non tamen eam in ipsam Patriam, quàm in Magnates aliquos abiens sui culpam coniecit: ex quo illud est, inter cætera;

Dania sed, fateor, satis excusabilis in se est:
Condolet, & propriis ingemit ipsa malis.

Cum pergit porrò,

Te quoque magnanimi Frederici heroica proles,
Insimo hac culpa, Rex generose, vacas,

intelligere duo quædam licet: Vnum est, quanta veneratione prosequutus Principem fuerit, cùm ab eo licet primùm fuis penitùs exclusus, ipsum tamen fieri excusatum voluit; quod etiam suo loco vberiùs, ac illius voto commeminimus. Alterum, quanta fuerit illius Fredericum Regis Parentem, ac munificum erga se, ergaque Astronomiam beneficentiam gratitudine; quippe quem & nus-

quam sine elogio nominârit, & nihil æquè studuerit, ac immortali nomine reddere illustrem apud posteros, quem etiam instituerit ad illius nomen gratè celebrandum. Huc nempe inter alia spectat, quòd ea commemorans, quæ ille regio fauore largitus est, pergit: *Huius nunquam satis laudati Regis consilij mentionem, & memoriam recolere soleo, cùm non tantummodo de me, sed & de tota re Astronomica hac ratione sit eximiè meritus. Quare vniversam Posteritatem, ad quam, vti spero, huius rei vsus fructus aliquando perueniet serenissimi, & optimi illius Regis nomen grata mente celebrare decet.* Dictum quoque de eximio affectu gratitudinis, quo est etiam Rudolphum Imperatorem optimum prosequutus, nisi res foret non multò antè tam prosa, quàm carmine ipsiusmet verbis expressa, ac nisi extaret, quod esse vt præcipuum, ita perpetuum monumentum gratitudinis voluit, ipsa ab eius nomine Rudolphinarum Tabularum inscriptio.

Quid non vicissim dicere liceat de illius beneficentia, atque animo verè liberali, & magnifico, quatenus ad nullam rem minùs, quàm ad augendum peculium natus, tot illas, ac tam amplas opes, seu auitas, seu regias, in vtilitatem alienam impendit? Primùm nempe extruendis illis non minus sumptuosis, quàm comparatis ad cœlestes obseruationes ædificiis, quæ non peruentura ad hæredes nosset, sed speraret solùm destinatum iri, se fatis functo, hominibus, quibus cœlestia curæ forent. Secundò apparandis illis tot Instrumentis, & Machinis, tantæ molis, tantæ varietatis, tanti artificij, tanti ornatus; diuisionis tā accuratæ, tractationis tam facilis, vsus tam præclari; idque, cùm speraret ea quoque non in hæredes alios, quàm in cultores scientiæ vnà cum ædificiis, Insulaque tota esset transferenda. Tertiò, sustentandis, ac simul instituendis, tot studiosis Iuuenibus, qui cœlestium amore capti, coadiutores se adhiberent quatenusque speraret fore aliquos, qui in easdem curas post se incumberent. Quartò conficiendis tot medicamentibus, quæ omnino gratis, summaque cum humanitate indigentibus distribueret, ac mitteret etiam, quasi opifex per orbem factus, ad absentes. Quintò excipiendis tot hospitibus, qui & vndique, & crebrò aduentabant, quibusque ab initio partem ædificij destinauerat commodam apprimèque instructam. Vt verbo dicā, quòd aliunde altiùs humanis extentis caput, longe omninò ab ambiendis publicis muniis fuerit, commendari potest non minùs, quàm felices animæ illæ, quibus in domos superas scandere cura primis fuit, quòd, vt verbis eiusdem Poëtæ dicitur,

Non leuis ambitio, perfusaque gloria fuco,
Magnarumve fames sollicitauit opum.

Quod attinet verò ad illud,

Non Venus, & vinum sublimia pectora fregit,
Officiumque fori, militiæue labor,

verum est quidem illum à foro, ad quod Patruus, itemque à militia, ad quam Parens eum destinarat, abstinuisse, at non à Venere, & vino perinde abstinuit; tametsi non eò vsque

iis indulsit, vt subdole pectus inde frangerit. Quinetiam licet non ingenuam, sed ex plebe vxorem duxit, fecisse quidem amore potest; at potest etiam vt ancillam, potiusquàm dominam haberet, ac esset, cui sua non displicerent studia, cuique graue non videretur, aut in aula non commorari, aut coniugem etiam extra Patriam sequi. Licet aliunde morbus extremus ex vberiore compotatione occasionem habuerit; compotatio tamen pro more suæ gentis; & morbus aliunde is fuit, non quem inducere solet crapula, sed ad quam natura corpus comparat, quique nisi illa potest multis aliis occasionibus excitari.

Hisce ne addam, tantùm abesse, vt liuore affectus aduersus eos fuerit, quos currere eodem in stadio cognouit; vt quasi calcaria potiùs adhibens, tum commendârit industriam, tum ad strenuè, generoséque pergendum fuerit adhortatus. Quo ex capite, si quid secus fuit reprehensione dignum, non modò contestatus est, se id veritatis solius gratia censurare, & salua quidem authoritate, ac æstimatione, qua quisque habebatur; verùm etiam per ratum fuit, vt non elogium præmiserit, si modò ij, quos redarguebat, nouse ineptissimos præstarent. Et vide, vt Mæstlinum non modò commendârit, sed commendatum etiam Principibus voluerit; cum occasione Libelli, excogitatæque ab eo circa Cometam hypotheseos, hæc habet: *Certè ex hoc ipso erudito, & Mathematica scientia eximiam [illegible] redolente libello, quem de Cometa hoc publicauit Mæstlinus, imò vel ex hac sola hypotheseos confictione, qua eius motum apparentem saluare conatur, ipsius ingenij perspicacitatem, & scientiæ Astronomicæ excellentiam [illegible] ex vngue Leonem colligere licet. Nec dubito, si vir hic Instrumentis iustæ magnitudinis affabre è solido metallo elaboratis non destitueretur, sumptúsque alij necessarij ad tantum opus obseruationum illi cum otio, & opportunitate tractandi suppeterent, quin in sublimi illa & augusta Astrorum scientia à suis mendis vindicanda, pro virili, aliquid felici successu moliretur: præsertim, cum magno amore huius diuinæ scientiæ teneatur, & ad eam penitiùs capessendam ingenio, & diligentia non careat; ætatéque insuper florente adhuc prædictus sit, quæ diuturnitatem obseruationum, & laborem nonnullum sustinere valeat. Quare nonnulli Illustrissimi Germaniæ Principes, & Viri opibus abundantes rem omni laude, perpetuáque memoriâ longè dignissimam præstarent, si eius conatibus sua liberalitate opportunè subuenirent. Non enim est hoc studium mediocris fortunæ hominum, vt ab iis debito modo exerceri, vel sicubi defectus aliquis inciderit, huius redintegrari possit; sed natura inde semper ab initio apud Reges, & Principes superioris in præcipua authoritate, & pretio semper habitum est, sic etiam Regum, & Principum fauorem, auxilium, ac sumptus maxime perpetuò requirit, præsertim vbi, &c.* Vide etiam commendationem, adhortationémque eximiam ad Landgrauium; *Tuam*, inquit, *Celsitudinem colophonis loco hortabor, & obnixè obtestor, vt omnibus neruis hanc diuinam Astrorum scientiam à mendis, quibus scatet, vindicare, excolereque redi-dere, quod etiam suapte sponte hactenus egregie facit, in posterum magis, magisque velit [illegible] interesse. Hac enim ratione tua Celsitudo apud nostram Posteritatem tam sublimem & diuinam scientiam instaurando gratissimam, diutissimeque sui memoriam conseruabit, quæ eò magis perpetua, præstantiorque erit, quò non è terrenis & interituris rebus, quas vulgus sectatur, comparata sit. Nouit Celsitudo tua hoc studium non esse tenuioris fortunæ hominum, neque ab iis, nisi quam maximè cuperent, [illegible] debito modo excoli posse. Cumque nullus sit, præter tuam Celsitudinem inter omnes Europæ Principes viros, quem Deus hoc heroico ingenio ornârit, vt tam arduam scientiam penitiùs intelligat, [illegible] ab erroribus vindicare, & omnibus modis redintegrare velit, decet sanè tuam Celsitudinem tam principalis, & Principis cognitione dignissimæ scientiæ præ cæteris viris Principibus præcipuam etiam curam gerere, eiúsque instaurationem & ad posteritatem conseruationem omni conatu [illegible]. Hoc etiam nomine tua Celsitudo suum Mathematicum Christophorum Rothmannum sibi [illegible] commendatum habeat, eo quòd ipsum [illegible] exercitiis admodum solertem, & sedulum [illegible] operam, ac exactæ veritatis percupidum esse [illegible] gatorem multis indiciis cognouerim.*

Quod superest, aiunt eum fuisse suapte natura, & lætum, & nonnihil loquacem, ac [illegible] iracundum: adeò vt, cùm soleret in iocos, [illegible] hilaritatem prodigus, ac proinde [illegible] & sales in alios sæpiùs spargeret, [illegible] satis patienter non posset, si quando in se [illegible] æqualibus spargerentur. Quo loco [illegible] etiam potest fuisse illum suarum opinionum tenacem, ut saltem, dum illas ratas haberet, ita amantem, vt satis impatienter [illegible] sibi obstinate contradici, vt intelligi [illegible] vel ex suis, alteriúsque literis, quas [illegible] superius retuli argumenta. Meminerat [illegible] que eum exstitisse erga potentiores [illegible] lum; ac narrasse mihi Cæsium [illegible] Dux Brunsvicensis illum inuisisset, & [illegible] exceptus, sub mensæ iam finem, [illegible] abeundum dixisset, Tychonem [illegible] dentem, quasi lepido ioco exegisse [illegible] sua sine venia fieri, [illegible] Ducem [illegible] indignabundum, & ne vale quidem Tycho[illegible] dicto, petiisse limen: at illum vicissim [illegible] indignatum mensæ obstinatè hæsisse, [illegible] quadam quasi pœnitentia ductus [illegible] ad ostium insecutus est, ac eo [illegible] culum manu ostentauit, quasi [illegible] tractam culpam eliceret. Cùm Dux [illegible] eum conuersus, vultum illicò [illegible] cisse statim & ipsum, neque [illegible] An verò in partem [illegible] venit, quòd Dux ipso [illegible] clarum illam Mæcen[illegible] [illegible] cuiusque obtinere [illegible] nunquam potuit? Inde [illegible] insigne odium, quo VValchendorpius [illegible] Magister Tychonem prosequutus [illegible] habuisse originem, quòd pedis [illegible] impegisset in canem illum [illegible] fuisse in deliciis Tychonis [illegible] impatienter ferens, se nihil [illegible] quà vultu, quà voce declarauit.

Fui

Fuisse eum aliunde, quod obiter dixi, ad hilaritatem, & ludicra natum, vel id comprobat, quòd præter illam Mercurij statuam, varia habebat automata; quibus illudens rudioris, aliisque dæmonis subesse suspicantibus, mirè delectabatur. Quod etiam ob cælestium curam futura posse reputaretur, fouebat volens eam opinionem, magnóque cum oblectamento, si qui adessent creduli, addebat illos quadam specie Propheticæ admirabundos. Dictum autè est singulis studiosis sua fuisse supra secundam contignationem cubicula; cùm singulis verò ad eos reuocandos tintinnabula adhibuisset, pulsatoriáque ductibus cæcis partim sursum in cubiculum, partim in cœnaculum, partim in Museum ita traduxisset, vt quà occultè terminabantur, vel leuiter tacta forent, atque adeò admonitionem in cubiculis facerent; illos simulabat plerumque, aduenis secum versantibus, indigere se aliquo, ac tum attacto clam pulsatorio, dicebat familiari, & quasi colloquebatur voce, adesto Petre, adesto Christiane; lætabatúrque stupere adstantes, qui crepitaculum non audierant, quî significare tam depressa voce degenti tam procul aliquid potuisset.

Vel sanabat potiùs illum cæterorum credulitati hacce ratione imponere, sic fama est illum non omninò credulitate, superstitionéque caruisse. Nam, vt id prætereàm, quod alicubi scripsit *veram Cabalam, atque Magiam, si fœdè abusa, & Dei creaturarúmque offensione tractetur, per imagines, figuras & notas plurima alias abstrusa referare & patefacere*; ecce memoriæ, si domum egresso anus primulùm occurrisset, domum regredi solitum, quòd id reputaret omine infaustum. Omini quoque malo vertere consueuisse, si occurrisset lepus in itinere. Vraniburgi cùm degeret, fatuum souebat nomine Lep, cui ad pedes assidenti, quoties mensæ accumberet, manu sua porrigeret cibum. Is, vt assiduè ridicula, deinque multa garriebat, ita aliquando quæpiam momentosa: Tycho verò mentem eius tam esse præsagiorum capacem persuasus, accuratè ea, quæ ab illo proferebantur, obseruitabat. Longomontanus, ne id factum ab eo frustrà quis crederet, retulit, si quispiam cœpisset ægrotare in Insula, interrogatum de eo Lepum certò prædixisse, moriturus-ne, an conualiturus foret. Retulit, inquam, ex literis optimi VVormij tum ad me, tum ad eruditum Peyrerium, in quibus etiam legitur, Tychone aliquando peregrè absente, discipulos, qui redituros eum citò non opinabantur, cœpisse hilariùs genio indulgere, ac fatuum præsentem interea exclamasse *Iunker paa landit*, hoc est, *Dominum adesse*. Cùm amandatus autem vnus, qui rem exploraret, statim conscendisset, vidisse enim Tychonem iam scaphâ appulisse, ac re nunciata, singulos ad sua pensa prouolasse. Legitur &, cùm aliàs Tycho duos ex Scholis Hafniam destinasset, negotia quæpiam curaturos, præscriptóque die redituros, pridemque illo die Tychone, exclamasse Lepum, inter cætera, *En, vt tui se in mari lauant.*

Suspicatum Tychonem illos naufragium passos, conscendere quempiam iussisse Obseruatorium, si quà fortè scapham, sociósque videret; retulisse autem illum, vidisse se in littore madidos aliquos, maléque affectos, & scapham non longè subuersam. Atque hæc quidem omnia non eo fine recito, vt vel probem, vel improbem, aut hæc quidem vera, illa verò falsa pronunciem; sed solùm, ne quid, quod in meam notitiam venerit, supprimatur, & lectoribus æqua ansa fiat expendendi, ac diiudicandi, cuiusmodi Vir, vt doctrinâ, ita moribus fuerit.

Nunc, vt ea, quæ obitum eius fuere sequuta, percurramus, testatus est Cæsar insignem dolorem; ac sepeliri Virum in Templo veteris Vrbis primario per-honorificè mandauit. Sepultura proinde illic fuit habita, ritúque Equestri, die insequentis Nouembris IV. Qui orationem funebrem habuit, fuit Iessenius à Iessen, is, vt opinor, cuius fuerat, VVittebergæ cùm degeret, consuetudine iucundissimâ vsus. Fuere in eius commendationem Epicedia multa conscripta; sed à Keplero potissimùm, ac Paulo Coldingo ex Cimbria, qui morienti quoque Tychoni adstitit. Epitaphium verò hoc fuit.

Iamudidum fui sum, nunc primum spectra decorsum;

Despiciens Mundum, suspiciensque Deum.

Distichon autem Chronologicum, hoc est numerali literarum valore annum, expressis autem verbis mensem, diemque obitus ostendens, cuiusque mentio est iam facta, fuit huiusmodi,

oCtobrIs VIsa VbLVX VICesIMa qVarta,

aVLa rVbIs CaLLIs, generosa tyChe.

Superest paucis attingamus, quantùm quidem notitiæ nobis datum est, quæ fata manserint Familiam, Libros, Obseruationes, Instrumenta, & si quæ præterea ad hæc attinent, quæ fuere à Tychone relicta. Ac primùm quidem, præter Vxorem, relicti fuere sex Liberi (qui idem se gessere hæredes) ac Studiosi varij, quorum aliqui vigesimum tunc in familia agebant annum. De Vxore porrò nihil amplius constat, quàm quòd Tychoni superstes fuerit. Ad Liberos hæredésve quod spectat, ij dicauere proximo statim anno, primum Progymnasmatum Librum ipsi Imperatori Rudolpho, ac XXV. post annos Imperatori Ferdinando Rudolphinas Tabulas à Keplero elaboratas. Fuerint-ne tunc adhuc superstites omnes, incompertum est, insinuarique hîc potest, quòd VVilhelmus Ioannis ad Longomontanum sub initium anni M. DC. XVI. VVittebergâ scripsit his verbis; *Multa Pragæ de filiis, & filiabus Tychonis Brahei quærendo interrogabam: verùm neminem ferè reperiebam, & paucissimos, qui mihi de illis interroganti vel minimum indicium facere poterant; sed vnam filiam Tychonis Pragæ nuptam esse, & filium quemdam in Bohemia degere, qui eidem patriæ suæ nobilem duxisse Virginem, amplásque habere diuitias, M. Nicolao Hamero accepi.* Videtur filia, cuius hîc mentio, Magdalena fuisse, quæ Tengnagelio nupserit, ac priùs quidem ab ipsa matre Tychonis anno, cùm

ille excurrisset in Frisiam. Is nempe Pragæ est commoratus, tanquam & sui merito, & in Tychonis memoriam inter Consiliarios Cæsaris adscitus, & Legationibus aliquot illius nomine perfunctus. Consiliarius appellationem à Kepleto indigitatur, quodque Cæsius mihi narrauit se fando accepisse Bruxellis, virum ex liberis Tychonis fuisse olim à Rodolpho in inferiorem Germaniam missum, id de Tengnagelio fuit interpretatus. Ipsi certè filij Tychonis non eâ fuisse indostriâ videntur, quam Cæsar tanti quanti ipsius Tengnagelij fecerit; vt vel ex eo constat, quod curatores operi Tabularum perficiendo dans, non vnum ex illis, sed ipsum Tengnagelium nomine hæredum directorem constituit. Fecit verò illum præsertim apud Cæsarem commendatum memoratus antè Ioannes Barvvitius Cæsari à Consiliis, Secretisque intimis (cui aliquandò pòst dicauit opus Tychonis Cometicum) singulari illius eruditione delectatus; neque enim Astronomiam modò sub Tychone excoluerat, sed erat etiam literis humanioribus perpolitus: vnde & Tycho VVandesburgi Mechanica scribens, Poëma inseruerat, quod *Nobilis*, inquit, *& doctus adolescens Franciscus Gasneb Tengnagel, qui aliquandiu mihi fuit domesticus, meaque è Dania migrationi comes, qui huic subiungeretur, ex tempore concinnauit.* Hoc autem illi initium est,

Cedite vos, humiles artes, procùlque sepitæ,
Cedite, qua Musas tantum supra extulit omnis
Frontis diuina caput, cælestia quantum
Exsuperant terras, quantùm lux alma tenebras
Vincit, &c.

Ad Studiosos quod spectat, penititere ij quidem aliquovsque in familia: verùm ea deinceps Rodolpho interuenere negotia, ob quæ Aulicæ Cameræ Præsides, pensionimque Magistri destinatos Tychoni nummos in alios vsus conuerterant, hæredésque non-nisi ægrè aliud ex ijs obtinuerunt; itaque oportuerit familiam dissolui, studiososque speciatim variè digredi. Et aliquovsque quidem illos constitisse, vel ex eo intelligi potest, quod loquens Keplerus de Stella magnitudinis tertiæ, quam in fine colli, & principio pectoris Cygni (atque adeò non longe ab antiqua in pectore) per ea tempora primùm adnotatam, vulgóque Nouam habitam, fama variè sparsa post Tychonis obitum fuit, *Nec*, inquit, *vel nostrum obseruator, vel Instrumentum sufficiam sit* (de se nimirum, déque Sextante, quem ab Hofmanno, de quo iam antè, obtinuerat, loquitur) *en quid Sextante Braheano sit obseruatum à Studioso à Braheo relicto, Nouæ à Vaiure*, &c. Meminerat verò mox antè Ioannis Erikson, Studiosorum vnius, qui initio anni comitatus Tengnagelium Cassellas, & porrò in Orientalem Frisiam, redierat æstate in Bohemiam, fuerátque sibi in illa sua Stellæ obseruatione adiutor. De ipso Keplero eidem accenso familiæ alia fuit ratio; sic enim de illo hæredes in Tabularum dedicatione; *Vnum verò, qui intra Penates nostri Parentis Astronomicis operibus annuos iam alteram impendebat, Ioannem Keplerum ingenio valentem, inter aulica sua ministeria ipse* (Rodolphus) *stipendio assignauit.* Verùm de Keplero ipso statim plura.

Sequitur nimirùm dicamus de Libris, quos edere Tycho destinauerat, quorumque editionem Keplerus promouit. Ac primùm quidem quod attinet ad Progymnasmatum Librum primum, qui idem *de Noua Stella* est, scripsit Keplerus Appendicem, hæredum tamen nomine, in qua præsertim docetur, cur opus tam maturè cœptum, tardè adeò prodierit: ac cætera inter, vbi dictum est de Theoria Lunæ, quam toties, ac nuper quidem operâ vlus Longomontani Tycho retractârat, hoc subiicitur: *Longum in ea mora, vbi redderetur ista postremùm, & denique Liber iam annos decemtus, in lucem prodiret, itaque & figuræ exsculptæ erant; cùm erat immatura, & inclusa morte præuentus, quæ postremum reliquit. Nos tamen omnia, vbi erant dona, solo typo mandauimus: illa nempe, quæ Caput primum præcedunt, eodem ordine, vbi in exemplari primario disposita, & manuscripta erant; Lunarium Paginas xxviij. Conclusionem denique, qualem in scriptis inuenimus.* Ac statim: *Nec dubitamus, quin & hanc rescissurus, omniaque scripturis limà politurus fuisset, si vitam longiùs traxisset: nobis, eo mortuo, religio fuit quicquam vel minimum mutare.* Quod autem ad Præfationem, Operisve nuncupationem factam Rodolpho Cæsari, Keplerus quidem nonnulla intexuit; sed illam tamen maiori ex parte pertexuit Tengnagelius nomine ipsorum hæredum, qui causam tarditatis memoratum diceret, hæc cætera inter præfati indecimus; *Cùm Parens noster ab initio duntaxat de admiranda illa anni septuagesimi secundi Noua Stella in hoc Libro agere, atque alterum de eadem pluribus disputare decreuisset, eaque Vraniburgi typis proprijs, sensim, & ad Domini oribus suos progredientibus operis moliretur, factum, vt interea non in Solis tantum motibus ad amussim restituendis, sed & Fixarum Stellarum locis intra vnicum minutum, absolutè siue sensissem, tam quoad longum, quam latum, præfiniendis; Lunæ denique intricatissimo motu eruendo, eo successu præstiterit, atque huic Voluminis adiecerit, vt verè asseruerit pessum materie dignitate Librum hunc non Astronomiæ Progymnasmatum, sed longè augustiorem Titulum meruisse.* Quia verò dicatio hæc facta Pragæ, pridie Kalendarum Augusti, anni M. DC. II. Librum editum ab hoc ipso tempore constat.

Liber autem *de Cometa*, seu de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis, Progymnasmatúmve secundus, non ante quintum Nonas Februarij anni insequentis M. DC. III. fuit in lucem editus: dicatus, vt est iam dictum, per Tengnagelium Barvvitio, idque cùm Tycho appulsus Pragam ac paullò ante obitum contexuisset Proœmium, & pagellas duas postremas, vt Typographica errata subnotarentur, recudisset. Addit verò Tengnagelius præfatiunculam ad Lectorem, in qua causam reddidit, cur Libri editio dilata fuisset tantoperè. Cogitârat scilicet Tycho secundo hunc Libro subnectere

tertium, de Cometis cæteris, post primum, ac præcipuum visis; cuius tamen conscriptio fuit aliis curis interpolita; adeò vt nunquam satis vacarit in hypothesim, numerósque obseruationes digerere. Et cogitarat quidem etiam emittere hunc solitarium, si maturè satis habuisset conscriptam à Longomontano aduersùs Craigium Apologiam, qua facere aduersùs volumen constituerat: verumtamen neque eam potuit ante obitum perfectam nancisci: neque aliunde Longomontano demandata curam perficiendi operis huius Cometici; id nempe sibi denique in animum induxerat, tanquam sentiens se imparem tot laboribus sustinendis. Innuimus superiùs fuisse illi in mente treis hosce Libros, videlicet vnum de Noua Stella, & duos de Cometis, pro vno Opere habere, quod inscriberetur, *De Recentioribus Ætherei Mundi Phænomenis*, & Progymnasmata contineret ad Magnum Opus, quod de cœlestis Mundo Sideribus agens præ se ferret titulum *Theatri Astronomici*, seu de Instauratione, *Redintegratione've Astronomiæ*: atque ita quidem, vt posteriori de Cometis Libro attexeretur quidam generalis Epilogus, in quo fuse declararetur Materia, Causaque generationis huiusmodi recentiorum Phænomenωn: verùm fatis aliter visum.

Circa *Epistolas*, testatur Keplerus cœptum fuisse Librum secundum excudi, Tychone adhuc superstite: at ex ipso nihil prodiit, solúsque extat Liber primus, cuius cùm Tycho plura exempla quàm cæterorum Librorum sparsisset, tunc residua postmodùm vnà cum aliorum Librorum exemplis superstitibus distendita Godefrido Tampachio, Francofurtensi Bibliopolæ, qui & Libri de Stella Noua, Librique item Epistolarum quaternionem primum recudit, & Libri de Cometa etiam duos, ac apposuit insuper annum M. DC. X.

Quod ad Librum verò *Mechanicorum* spectat, dictum iam ante, vt ipse Tycho excudi primum illum curarit, Vandesburgum cùm appulit. Cùm verò ante obitum maximam exemplorum partem in Magnates, amicos, eruditos viros distribuisset (ita scilicet apparatus Organorum magnificus, & vix vnquam ab vllo imitabilis inclarescere potuit) eapropter dum obiit, superfuere non multa. Illa autẽ coemit, ac vnà typos æreos, lignéosque tam Organorum, quàm ædificiorum Leuinus Hulsius Norimbergensis Bibliopola, qui, quoniam exempla fuere mox distracta, maximéque per Nundinas mortem proximè insequutas, ideò Librum statim recudit, præmissa in fronte Tychonis effigie ex cælato ectypo, de qua superiùs dictum est, idque quomet à morte Tychonis proximo anno M. DC. II.

Supersunt *Tabulæ Rudolphinæ*, ex quibus tenendum asseruisse, licet para videri perfecta iam posset, præscripserat Tycho nihilominùs reuocanda omnia ad incudem fore, vt exquisitiora quæque obseruata repræsentari numeris in Tabulas deductis possent. Itaque, cùm ipsi ad illas condendas fuisset Keplerus à Cæsare calculi minister adiunctus, ac opus iam cœptum illius morte intercidisset; *Id mihi muneris*, inquit Keplerus, *à sua Maiestate fuit impositum, vt Tabulas Rudolphi desertas morte Brahei Authoris sui, ex ipsius obseruationibus, sub inspectione, & directione hæredum, si qui essent idonei, & vacui, perficerem.* Ac alacriter quidem ille se accinxit; verùm illæ breui, ac aliæ deinceps, partim ex operis natura, partim ex angustiis Præfectorum ærarij, subortæ fuere difficultates, vt priusquam Tabulæ perfectæ, euulgatæque fuerint, adusque seculi xxvij. adhæserit. Conquestus est certè ab annis 12. ad 14. confixisse se limis Præfectorum oculis; & cùm anno 11. specimen laboris insigne, Commentaria de motibus Stellæ Martis edidisset, ac Rudolphus præter editionis impensas, persolui illi confestim mandasset, tum stipendiorum residua, *quæ*, inquit, *ad duo millia monetæ argenteæ maiorem excreuerant*, tum alia insuper duo millia; expostulabat tamen adhuc biennio pòst, decreta Rudolphi in se munificentissima nullum euentum consequi, ac se incassum facere sumptus, pulsatáque iam Cameræ Silesiacæ, tam Imperialis ærarij fores. Sic, licet anno insequente Matthias Rudolphi successor, & continuari stipendia, & exsolui residua iussisset; querebatur tamen anno xvj. exspectare se adhuc mandatorum exoptatissimum effectum, vel eo nomine, vt posset sibi habere adiutores treis, *vnum*, inquit, *ad calculandas obseruationes Brahianas: alterum ad computandas reliquas Ephemeridas* (Tabulas nempe iam adornarat, ex iisque Ephemerida in annum consequentem deduxerat) *tertium ad descriptiones necessarias, ad correctionem typorum*, &c. Neque enim sibi satis esse, quòd Cæsar etiam ante Imperium decreuisset idoneam, fixámque sedem Linci; ac addixisset exhibenda à Proceribus Austriæ supra-Anisanæ stipendia, quibus, donec res pacatiores ruderent, sustentaretur; vti & fuit illis ita per annos sexdecim sustentatus. Perseuerârunt adhuc querelæ post exactum xix. quo Ferdinandus Matthiæ successit, etiámque post xxi. quo edidit partem doctrinæ Copernicanæ Theoricam, iuxta quam deductio Tabularum fuerat; quousque optimus Imperator, rebus licet nondum penitus compositis, etiam vetera, quæ Antecessores debebant, stipendia persoluit, ac vt necessarij ad maturationem, editionémque Operis, sumptus suppeditarentur, annuit.

Fecere interea huiusmodi moræ, vt opus non præcipitatum tantò elaboratiùs, absolutiúsque prodierit. Nam de doctrina quædam Theorica ipsis Tabulis præmittenda, quòd lucem, nisi quadriennio post sphæricam non viderit, elegantem hanc excusationem texuit Keplerus; *Nasci moram multorum*, inquit Comicus, *dum mittuntur, dum curantur, annus est. Atqui, si vni non sunt moræ Astronomiæ, dicere et potero nullum se magnam nouisse, neque constantiorem, neque securatiorem sermulam. Quid nisi hoc temporis fuisset interpositum, quo consilia mea maturitatem*

suam consecutura essent, in periculo res versabatur, ut delineanda ista fossilibus omni Mundo, novas sumptus, novum creatum flagitaret. Multa me moratur computatio Ephemeridum; multa editio librorum Harmonicorum; intermedij temporis opera, ut quamvis pleraque, quæ ad sex Planetas pertinent, jam ante annos duodecim in Commentariis Martis, vel constituta; vel saltem effecta essent; quamvis inde transcripta, inque formam Institutionis composita, jam à septem annis hærerent in scriniis meis, operam expectantia curatoris, & Chalcographi: quotiescunque tamen illa relegebam, vel augmentationibus, vel dilucidationibus, vel transpositionibus textus necessitas imponebatur novæ descriptionis. Ita factum, ut de primo exemplari, ne vestigium quidem superesset in eo, quod exhibitum est Chalcographo. Quod ad ipsas verò spectat Tabulas, loquens de decennio, ex quo adumbratas ad computandum Ephemeridas dictum est: *Mihi quoque,* inquit, *ex illo tempore continenter ad finem Tabularum aspiranti, subinde alius ex alio nævus detectus est, eluendúsque, aut excindendus fuit, & cicatrix obducenda. Vicissim aliud in alio calculi solemnis compendium; aliud ex alio pulcrum inventum incidit, quod nisi operi toti ad incudem revocato, & transformato, conficiari cum eo, committive, aut excudi non potuit.*

Commendandus interea summoperè Vir, quòd licet Hypothesibus, calculisque tamdiu, tam variè, [illegible] versatus, professus tamen ingenuè fuerit, latere adhuc aliquid in cælestibus motibus, quod sideratim humanum fugiat, neque exhiberi penitùs ad unguem ullis Tabulis valeat. Scilicet alio fuit candore, quàm plerique alij Tabularum artifices, qui cùm eas condunt, quæ seclusis aliquot paucis observationibus respondeant; jactant se tales condere, quæ perpetuæ sint, temporumque omnium observatis planè consentiant: tametsi ipsâ experientiâ, explorationéque in varijs observationibus refellantur. En verò proinde, quæ illius verba. *Etenim* inquit, *imperfectiones aliquas deprehensas in ipso motuum cælestium subjecto, nec arte ullâ humanâ præstabiles, præsertim ante sæculorum centenorum experientiam sufficientem, & continent ipsæ Tabulæ, & fatentur publicè.* Ac rursus: *Et de certitudine quidem calculi testabuntur observationes præsentium temporum imprimis Brahæana: de futuris verò temporibus plura præsumere non possumus, quàm vel observationes veterum, quibus usus sum, vel ipsa motuum Medietatis conditio nondum penitus explorata; concursúsque causarum Physicarum præstare possunt: cùm observationes Regiomontani, & VValteri testentur, omninò de æquationibus sæcularibus nobis esse cogitandum, ut singulari libro reddam demonstratum suo tempore; quæ tamen æquationes quales, & quantæ sint, ante plurimorum sæculorum decursum observationúmque eorum, qui futuri sunt, à gente humana definiri nequaquam possunt.*

Præterea autem præclarum Virum, cùm Tabulas Vlmæ edidisset anno, ut in earum fronte præfertur xxvij. vel, ut ipse alibi meminit, xxviij. ac illas anno insequente Cæsari Pragæ obtulisset; deinceps autem anno xxx. post editas Sagani Silesiorum (ubi Dux Meckelburgi VValstenius sedem ei tribuerat) Ephemeridas ad Comitia Ratisbonensia, ut stipendiorum residua postularet, se contulisset, incidisse in ardentem febrim, et eâque obiisse initio Novembris, ut tunc ad Deodatum scripsit Berneggerus: cum & eximius Erchikadius ad me scripserit fuisse eum catharro extinctum (quem apostemata quædam cerebri ob nimiam equitationem præcesserant) & Schickardus, optimus ille, tempus quoque obitus hujusce in sua ad me, *de Mercurio in Sole viso* Responsione significavit. Cùm Mercurius enim fuisset nobis anno insequente, & mense quoque Novembri observatus Parisiis excedere à limbo Solis occiduo, cum Boreâ latitudine [illegible], die vij. ac matutina hora 10, min. 18. & attentum fecisset me, quæ publicè facta erat annum fama à Keplero Admonitio, illud excipiens Schickardus: *Vtinam,* inquit, *is nunc viveret superstes nobis, qui hoc Phænomenon diu ante proclamavit, nosque omnes ad intuendum exstimulavit publicè; ipse autem, ut inter Divos spectaret [illegible], annum ferè prius ex mortali corpore illinc evolavit.* Præterea quoque prolixam esse Libellum [illegible] rorum seriem; prolixam & eorum, quæ [illegible] adhuc, penes Ludovicum Keplerum [illegible] eius filium, Regiomonti Prussiæ Medicum supersunt, extare interim Posthumum opus inscriptum *Somnium, seu Lunarem Astronomiam* (quod in gratiam forte degentis in Luna) cujus editionem Sagani aggressus Keplerus interiit, prosequutus illius gener [illegible] Bartschius etiam obiit, absolvit autem [illegible] Ludovicus filius Francofurti [illegible]

Posse ad Tychonem pertinere puto, quod Longomontanus scripsit, inscripsitque *Astronomiam Danicam*; quatenus quæ ea continentur cælestium motuum Tabulæ, primum cœptæ, adumbrataque apud ipsum Tychonem fuerunt; partim limatæ, absolutæque ex synopsi quadam selectiorum observationum Tychonicarum, quas ille & transcripserat, & suos in usus asservabat. Nempe id poterat, cùm Tychoni toto penè [illegible] calculi minister præcipuus adstitisset, & alios etiam excogitandis variis motuum hypothesibus foret. Dicatum est autem Liber Christiano Regi anno sæculi xx. editusque Amsterodami à memorato Gulielmo Cæsio, ipsi Longomontano olim in Hvena conjunctissimo, anno xxij. Fuerat porrò Longomontanus procurante Christiano Frisio [illegible] Borrebyo, Regni Cancellario adscitus, & Mathematica professione ab annis usque [illegible] donatus. Hoc autem præstitum fuit tempore, quo, ut Sphæricorum, ita Theoricorum Libros adornavit, apparatis paucis quidem, sed congruis tamen organis, quæ necessaria ad opus perficiendum observaret. Non memoro verò, ut deinceps eâ professione continuò, & semper quidem de Astronomia benè merendo perstiterit, [illegible]

usque

dierum plenus, migravit è vita, anno sæculi xlvi, die Octobris mensis viij. succedentibus illi Georgio Fromio (penes quem depositum mansit, cætera inter, Apologia, quam diximus fuisse adversus Craigium à Longomontano conscriptam) & functum itidem Fromium excipiente Gulielmo Langio, qui magni illius Antecessoris munus egregie sustinet.

De Observationibus vt dicamus, en primum, vt ipsemet Tycho è Dania discedens eas distinxerit in ea vita quasi synopsi, de qua dictum superius. *Nam eas, inquit, quas Lipsiæ in pueritia, & usque ad annum ætatis xxvi. peregi, pueriles, & dubias appellare soleo. Quas verò postea usque ad xxviij annum adeptus sum, Iuveniles, & mediocriter se habentes voco. Tertias autem, quas postmodum Vraniburgi exactissimis illis Instrumentis in maturiore ætate per xxj. ferme annos usque in ætatis completum quinquagesimum, maxima fidelitate dimensus sum, Viriles, ratas, & certissimas appello, & censeo.* Deinde, cùm loquens de Puerilibus, dicat se illas peculiari libro denotatas consignasse, ac circa Iuveniles egisse haud secus debeat, tum agens de Virilibus, Vraniburgicisve, sic habet, *Porrò*, inquit, *sunt hæc variorum illi xxj. annorum sedula observationum, quas primùm in magnis Voluminibus conscriptas, deinde seorsum in singulos Libros, pro quolibet minùs anno distributas, & ad mundum descriptas redegi, atque tali ordinatione peregi, ut Stellæ Fixæ seorsim, quotquot illo anno denotatæ fuere, suum haberent locum, Planetæ verò omnes proprium peculiariter, & distinctè, incipiendo à Sole, & Luna, ac per reliquos quinque Planetas, transeundo usque in Mercurium.* Ad hæc Keplerus Proœmium texens in sua ad Vitellionem Paralipomena, sermonem habitum de Observationibus *cujusmodi*, inquit, *exquisitissimarum Observationum annos propemodum xl. præteritos complectentium Libros xxiv. Lector sciat à Tychone relictos esse, qui opportuno tempore in lucem prodituri sunt.* Quo loco tres illi supra xxj. Libri complexi videntur non Observationes modò ab usque excessu è Dania peractas, sed fortassis quoque, tum Puerileis, tum Iuveniles.

Taleis igitur, seu compactas in hunc Codicum numerum Observationes cùm reliquerit Tycho, *Keplerus illas ad manum suam bona fide* (aiunt hæredes) *recepit*: & quamvis ipsas, dum in Austriam, Imperatore Mathia, transiit, reliquisse in Bohemia videatur, postmodum tamen Claromontio respondens: *Libri ipsi*, inquit, *Observationum plerique in salvo, inque mea custodia sunt.* Et iterum: *Atque ego, qui hactenus, inde ab excessu Tychonis per annos xxvij. earum testis, & custos sui penè unicus, tandem id egi, vt Cæsare sumptus faciente, libri Observationum, Tychonianis nimirum antiquitatibus in arte nostra pretiosissimi, sub tuta, alterumque fide dignorum collatione, & correctione multiplici, bono aliquo numero exemplarium excudantur, neque caveret textus, &* *minori interitus periculo, nec minori fide, quam sunt autographa ipsa, ad posteritatem transmittantur.* Spectat huc illud adversus eumdem, *Nec tu poscere aliquid amplius potes de demonstratione Cometæ anni lxxvii. quàm observationes, quæ in salvo sunt, videbis tu cum bono Cæsare.* Scilicet ante dixerat: *Hic queritur Scepio non esse expressas à Tychone observationes ipsas; atqui reperiet eas in Tomis Observationum, si quando prodierint.* Quo eodem modo etiam priùs, *Legentur sua fide Observationum Libri, si quando prodierint; si modo ipsi priorum annorum ante m. d. lxxxix. adhuc supersunt.* Quibus postremis verbis innuere videtur, quod mox iterum dixit, Observationum Libros, nisi forte omneis, *at plerosque in salvo esse.* Denique autem, *Et Tomum quidem tertium Progymnasmatum de Cometis reliquis non perficiunt. Observationes Cometæ anni m. d. xc. extant, poteramque eas hîc inserere; sed præstat Claromontium expectare editionem observationum totam.*

Functo porrò fatis Keplero, ecquid fati euenit illis obseruationum Codicibus? En quid de illis mihi innotuerit. Aderas anni m. dc xlvii. cùm accederem Parisios à Duce Neoburgi ad Danubium, qui à Confessionibus illi est, religiosus, ac reuerendus è Societate Iesu, Vir (cujus mihi nomen è memoria, tempore quem sæpius optimus P. Cassinus ipsum deducens nominavit, meo dolore excidit) salutare me iussus à Reuerendo Alberto Curtio Neoburgensis Collegii Societatis eiusdem Rectore, &, quantum opinor, optimi illius Procancellarij Cæsarei, qui tanto amore Tychonem prosequutus est, consanguineo. Quæsiui ex eo, ecquid-nam præclari eximius Curtius iam molitetur. Ipse verò, In eo est, inquit, vt Tychonis Obseruationes edi procuret, quas ipsi in hunc finem Imperator concredidit; vnde & nuper Tubingâ aduenit, quò requisitum iverat, quas subdere possit Mæstlini, Schickardique obseruationes. Rogatus, quousque progressa res foret, In eo hæret, inquit, vt pacta ineantur cum Typographo. Nam Gulielmus quidem Cæsius Amstelodamensis ad opus edendum comparatus est, verùm pecuniarum numeratione recusat; Curtio aliquin necessariam, cum exemplo obseruationum, quod ad eum mittat, exhibendo, tum exsculptis in ære lx. plus minùs figuris Operi illustrando conducentibus; ac offert folium Operis, vbi editum fuerit, tot exemplis, quæ faciendæ huic impensæ sufficere valeant. Quo facto, vt ipse Lugduno hac transitu illo cum Librario egerit, quicum mihi tamen conuenire non licuit, in eum finem, vt si quis in vrbe quispiam se Operi edendo accingere velit. Requiram interpellaui denique, quot, & quo modo Codices forent, ratione eorum præcipue... Ij sunt numero [illegible], & in folio quidem, ac tanta plerumque digitorum crassitudine, [illegible] conscripti, vt commissi typis, duo in folio conficere insignia volumina possint. Ac tantum est quidem, quod tum didici.

Succedente Martio insequentis anni, Me-

stenus

fennus noster, ὁ μακαρίτης, schediulo misso consuluit me, ecquid responderet Samueli Hartlibio, abs quo, vir præclarus, nostrúmque communis Ioannes Hevelius Dantiscanus requisierat, vti & postmodù requisiit ex me, qui verissimilis esset fama, qua perhibebatur Religiosum quendam è Iesu Societate esse, qui dono ab Imperatore ipsa Observationum Tychonis autographa dono accepisset? Certiorem enim certo se esse, extare ipsa autographa penes Ludouicum Keplerum Doctorem Medicum Regiomonti commorantem; relicta nimirùm à Parente Ioanne, qui ea Cæsari restituerat nunquam. Vidisse se illa suis oculis, vnà cum insigni Mathematico Alberto Linnemanno, apud ipsummet Ludovicum, & distincta quidem, compactáque in Tomos, Codicésve octo in folio, continentiáque observationes ab anno M. D. LXXIV. in M. DC. I. Adhiberi in testem posse virum celebrem Laurentium Eichstadium, quicum illa etiam viderit, pervolutaritque: ac rem notam esse, voluisse Ludouicum ipsa oppignerare *Dantiscano Senatui*, vnà cum plerisque Parentis Manuscriptis operibus; tametsi, ceteras quasdam ob causas, res accepta non fuerit. Et tentatum quidem variis artibus, si qua illa possent ab eo extorqueri; verùm nolle ipsum, nisi in fidas manus ea dimittere, eáque conditione, vt typis edantur. Ipse porrò, tum ad Mersennum, tum ad Hevelium quoque rescripsi, quàm perspectum mihi ea de re foret; ac demiratus sum necesse qui heret, vt Tycho compactas observationes suas dixisset in Codices xxj. & Keplerus, tribus deinceps additis, in xxiv. ac tam dicerent se easdem habere compactas Reverendus quidem vir in xviij. Kepleri autem filius, hæresque in viij.

An fortè res ita conciliari possit, vt intelligamus eos Codices, qui Reverendo Curtio præ manibus sunt, ex iis esse, quos Tycho se ad mundum describi in singulos annos curasse narravit: Illos autem, qui asservantur penes Kepleri filium, ipsa esse, aut ex iis certè, quæ idem Tycho dixit Volumina magna conscripta, videlicet quasi diaria, & prout quidque fuerat, quovis tempore observatum? Certè nisi vtrique, sed alteri solùm remansere apud Cæsarem, par est eos fuisse comptiores illos, qui fuere ad mundum descripti; ac restitisse ceteros neglectiores penes Keplerum, qui aliunde ipsos minoris, ob primam manum, non duxerit. Ecce verò mihi non coniecturam modò, sed argumentum etiam, vt videtur, perspicuum, ex ipsismet Kepleri verbis, cùm de illa Nova reputata Stella in Cygni Asterismo scribens, *Versatur*, inquit, *sub meis manibus Protocollum Observationum Tychonis (sic appellavit chaos Observationum, vti illæ singulis noctibus conscriptæ fuere sine ordine.) In eo ex professo quadam nocte, &c.* Ac posteà; *Age vero fidem aliquam superioribus argumentis faciamus ex ipsis Observationum libris, recensitis aliquot exemplis, quæ mihi Protocollum pervolitanti obiter occurrerunt. Vbi Observationes alios prodierint in lucem, multò plura videre erit.* Quòd si Codices aliqui Curtio desunt, illi subtrahi facilè ex Imperatoris Musæo potuerunt; siquè forte fuerint, [illegible] quibus descriptæ illæ observationes [illegible] num M. D. LXXXII. de quibus vidimus Keplerum superstitem, necne, dubitare [illegible] probabile sit easdem in iis, quæ habebat Protocollis non extitisse.

Vtcunque verò se hæc res habeat, [illegible] tandum saltem summoperè est, vt illæ [illegible] Observationes breui edantur; ne forte [illegible] temporis, ij casus, vt se hominum [illegible] bent, incidant, quibus eas penitùs [illegible] parabili contingat. Non est certè, quod [illegible] piam putet, post super extinctas illi Rudolphinas Tabulas, nullum amplius fore [illegible] vsum: siquidem licet concedatur esse [illegible] Tabulas exactissimas omnium, quæ [illegible] hactenus conditæ; Primùm tamen ipsum Author non iis ita fidit, vt non longam quampiam deesse earum perfectioni fateatur. [illegible] hoc enim factum, v. c. est, vt illa tam [illegible] tò antè memorata Admonitione de Mercurij in Solem incursu, attendendum esse [illegible], non tantùm die vij. Novembris, qua [illegible] sum iri in disco Solis Mercurium Tabulæ [illegible] spondebant; sed diebus etiam tribus [illegible] te, quàm post circumstantibus, vtque, [illegible] etsi hæ Tabulæ non tantùm à vero abfuerint, quantùm Danicæ, seu Longomontanæ, quæ abfuere gradibus septem, aut Prutenicæ Copernicæve, quæ 5 aut Ptolemaicæ, quæ ad min. 25. aut Landsbergianæ, quæ 1. ac [illegible] adhuc nihilominus minutis 14 aberratum [illegible] fectúmque ex eo fuerit, vt cùm nos, quod [illegible] diximus, exeuntem è Sole Mercurium [illegible] decima, ac penè semisse conspexerimus, [illegible] contigerit quinque penè horis, quibus [illegible] præscriptum ex Tabulis fuisset. Non [illegible] git autem profectò ex Observationum Tychonis defectu; sed ex eo, quòd hypothesis, licet perfectior longè à Keplero, quàm à Longomontano extructa, imperfecta tamen adhuc ideò fuerit, quod cùm ad constituendam germanam necessariæ sint observationes antiquiorum temporum, quæ cum recentioribus conferantur, vt varietates [illegible] num, quæ non nisi lapsu temporis [illegible] tur, cogi valeant in ordinem; ille [illegible] ideas, neque satis multas, neque satis [illegible] sitas habuerit. Vnde & intelligitur Tychonicas Observationes fore olim [illegible] tissimas apud posteros, quibus cælestia [illegible] erunt; quatenus vbi ipsi quoque [illegible] peregerint, habebunt quibuscum [illegible] illas tutò valeant; eisque, cum [illegible] tus exquisitius, quàm nos definire [illegible] est nuper definire admodum præclarus [illegible] Bullialdus, cùm Tabulas condens [illegible] cas, eam, cetera inter, Mercurij hypothesim adhibuit, quæ vt ad ceteras, sic etiam ad illam nostram observationem quadraret.

Deinde, quia eiusmodi condi Tabulæ non potuere, quæ exquisitè ad aliquas observationes collimarent, non prætereuntes aliquas, ideò media via incedendum fuit, itaque ideò annos impendere oportuit, vt Observationes, quàm plurimæ possent, proximè repræsentarentur, quà paucissima singulis [illegible]

Quo[illegible]

Quamobrem vbi fuerint Obseruationes editæ, erit vnde illi, quibus tantum otij suppetierit, vel qui explorare velint, quibus Obseruationibus Tabulæ præcisè consentiant, à quibus procul, proptereà dissideant; aut ad illas, ac alias obseruationes respectando, easdemque ex ijs deducendo, tentare etiam sustineant, num aliæ quæpiam hypotheses, Tabulæque exquisitiores Rudolphinis teneri possint: erit, inquam, vnde ij ibi facere satis abundè valeant. Quin etiam erit fortè quoque, vt si post longam sæculorum seriem obseruationes plurimæ his similes habitæ fuerint, diiudicare homines possint, num cælestes motus non tam in se sint, quàm reputantur, regulares. Tametsi enim nemo Platoni, Ptolemæoque non assentiatur, nefas esse putantibus suspicari, vel minimam in diuinis illis corporibus irregularitatem; nihil tamen repugnat aliquam subesse, quæ fortan causa ex parte sit, cur nulla hactenus obtineri cælestium motuum notitia vndiquè exquisita potuerit. Neque dicas, si homines semel deprehenderint aliquam subesse, factum iri illos segniores ad contemplandum cælestia: siquidem cùm illa futura penè inscrutabilis sit, nihilominùs homines ad eam detegendam nitentur, quò nisi liceat penitùs germanum scopum assequi, quàm proximè tamen ad eum collimetur. Hæc certè maximè res est, *in qua*, vt ille ait, *etiam cùm multum actum erit, omni tamen ætati, quod agat inueniet, nec vlli nato post mille sæcula præcluditur occasio aliquid adhuc adiiciendi.*

Addo verò, vtcumque libri à Tychone editi quouis auro sint pretiosiores; esse tamen Obseruationes pretiosissimas longè habendas, ac præstabiliùs omninò esse, vt, si fortuna quidē alterutra iactura sit, ipsæ Obseruationes, quàm Libri supersint. Nā Libri quidem instaurari sint quæcūq. certè ex ipsis ad cælestiū motuū limitationē attinent) ex obseruationibus poterunt, at nunquā tamen poterunt ex ipsis Libris Obseruationes; neque, si quis fortè error subsit in præscriptis numeris, quorum calculus non deducitur, fas erit, vt ille vnquam emendetur. Hinc summè quidem laudandus Tycho, quòd ex obseruationibus ratiocinatus plurima fuerit, quæ nobis non innotuerint; at longè laudabilior, quòd tot præclaras obseruationes & peregerit, & conscripserit, ex quibus possint alij, aut eadem, aut fortè etiam præclariora ratiocinari. Habent hoc nempe Obseruationes, vt licet quo tempore fiunt, non subiiciantur calculo, subiici tamen valeant etiam post mille sæcula, & quantò vetustiores fuerint, tantò euadant desideratiores. Videlicet ratiocinatio, & calculorum subductio res perennis est, potestque, & nullo non tempore, & à non nemine intra Musæum contendente peragi; at Obseruatio rata res est, occasioque eius semel præterlapsa non redit: ac verò aliunde Trismegisto dictum illud tribuitur, *paucissimi puræ mentis præditi fortiti sunt Cæli suspiciendi venerabiliorem curam.*

Quod dixi interim posse alios ex obseruationibus iisdem, eadem cum Tychone, aut etiam præclariora ratiocinari; id non negandum, quatenus ille, Philosophus licet, ac Geometra solers, aliquando tamen tot distractus curis, minùs sibi adesse, ac dormitare adeò potuit, vti reipsâ contigit, circa illam demonstrationem, quam ex obseruatione Cometæ Vraniburgica, cum peracta Pragæ instituit, quamque & Galilæus, & Claramontius reprehenderunt: excusante illum Keplero, cùm nominibus aliis, tum quòd Tycho foret iis temporibus *occupatissimus in apparatu Instrumentorum, in substructionibus, in dissidiationibus, in Obseruationibus continuis, in regenda numerosa familia, multis opificibus, plurimisque studiosis, in excolenda Insula, in Typographia, officina papyraria, horologiaria instruendis, literis scribendis, &c.* Potuit & ipsi hallucinatio aliquando obrepere ex calculatorum ministerio præpostero; vt, quod suo loco insinuauimus, vel ipse cum quidem Martis Parallaxin ex obseruationibus computari; at illos à mente eius aberranteis computasse illam ex Copernicano diagrammate, & supponenteis quidem Parallaxin Solis minutorum 3. ex qua esse consequebatur Parallaxis Martis minutorum 6. cùm Keplerus tamen deinceps ex obseruationibus ipsismet Parallaxin Martis non maiorem duobus minutis comparauerit. Potuit ex domini deducere, quibus adstringi nihil sit necesse; qua ratione Keplerus quoque non habet. v.g. visibilem Solis Perigæi diametrum nisi minutorum 31. horizontalem eiusdem Parallaxim, nisi vnius solùm minuti: declinationem maximam, nisi graduum 23. min. $30\frac{1}{2}$. ac distare Solem à Terra constituit, non modò terrenis Semidiametris 3470. sed quadruplo etiam maiorem; atque ita de cæteris.

Dicerem aliquid de illis, qui voluere etiam Tychonis Obseruationibus detractum, vt fuere cum-primis duo illi aliquin eruditi viri Scipio Claramontius, & Martinus Hortensius (nam de Vrso quidem Dithmarso, deque Craigio, nihil ad ea quæ sunt suis locis relata, addendum) verùm & res ipsa per se loquitur, & tam Keplerus, quàm Galilæus nobis abunde præstiterunt. Nam Claramontius quidem anno sæculi XXI. opus edidit, quod *Antitychonem* inscripsit, & in quo probare contendit esse Cometas, vel ex ipsis Tychonis obseruationibus, sublunareis: at Keplerus anno XXV. suum, quem inscripsit *Hyperaspisten*, illi opposuit, ac cætera inter, asseruit, quamille fuerat commentus fidem obseruationum eleuasse. Edidit triennio post Claramontius de tribus nouis Stellis opus, in quo Tychonem potissimum circa Stellam anni LXXII. impetiit; sed Galilæus contra eum fecit in suis illis *de Mundi systemate* Dialogis, in quibus etiam notat illum, quòd obseruationes interdum aut ad rationes accommodet suas, aut eis tamen suo repugnanteis falsitatis nomine traducat. Cum videri autem possit Claramontius præ nimio ardore tuendæ Aristotelicæ, antiquæque de Cæli incorruptibilitate sententiæ inductus; ita & videtur Hortensius præ nimio studio

studio euehendi præ ceteris Astronomiam Landsbergij, qui Tychonis fuit æmulus, dum anno xxx. edente illo commentationes in motum Terræ diurnum, & annuum, Præfationem in qua Tychonem reprehenderet, prolixam præmisit. Videntur certè, quæ aduersus fidem Obseruationum obijciuntur, vitilitigationes meræ; veluti, quod Tycho Obseruationum seriem per aliquot dies continens, alicuius diei intercepti non meminerit; & postea tamen proferat eiusce diei obseruationes: Quasi, quia factis illo die, propter Cælum dubium, dubiis obseruationibus, non licuerit illas, nisi tum dumtaxat, cùm non penitùs exquisitæ exigerentur, commemorare? Itémque, quòd allata interdum vno quopiam loco Obseruatio, alio loco alia habeatur; quasi verò non liceat posteriorem eadem de re, vt de altitudine Poli, obseruationem fecisse proferre; quàm prolata tum fuerit, cùm foret minùs exquisita; aut quasi perinde haberi obseruatio, & quod ex ipsa deducimus debeat; vt dum momentum Æquinoctij, quasi ipsum per se obseruatum habetur; cùm tamen non tam referatur altitudo obseruata Solis, quàm deductus Solis per Æquatorem transitus, ex obseruatis circum momentis, & supposita parallaxi.

Hoc verò ipsum est, propter quod exoptandum dixi maximoperè, vt obseruationes malæ, & quales in dies peractæ fuere, in lucem edantur; quò non tam deducta ex illis, quàm ipsas habeamus; tunc enim, vt ait Keplerus, *loquentur sua fide Obseruationum Libri.* Scilicet, vt postea habetur, *Dignus omnino Tycho fuit ex omnibus Instrumentorum varietate, vicium repetitione, dierum continuatione, copiâ denique ipsâ, vt locus calumniæ huiusmodi relinquatur nullus, fidémque ille apud posteritatem mereatur omni humana maiorem.* Et quia aduersarius inculcando illud de Obseruatione ad certos dies prætermissa, & aliis tamen commemorata, sic obiecerat, *Quod si illud ex Iurisconsultis repetatur, semel malus, semper præsumitur malus, in eodem genere mali; quam sibi fidem in reliquis ex hoc vno facto Tycho vendicet; cæteri considerent; obseruare sanè licet excedentem in ipso postremum suarum amorem; & acre præsertim studium de Cælesti Cometæ loco tuenda sententia. Elucet quoque non leuis in Aristarchum acrimonia, quæ sæpè in hunc erumpit: qui affectus profectò reddunt homines ad omnia committenda, & comminiscenda, vt opinionem semel susceptam defendat, sartámque vendicet:* ideò Keplerus, ita excepit, *Dij tibi, dent, Scipio, quicquid solida virtute mereris, vis tute teipsum in hac Tychoni tributa persona viuis depinxisti coloribus? nec potuisset Apelles melius, nec totus reliquus Liber tuus, quamuis vndequáque plenus huius tui ingenij. Dignum est, herclè, caput hoc, quod non calamo Mathematici, sed ducto refutetur more veteri Germanico. Quod quidem dorsum, &c.* ac tum singula capita eiusce accusationis perstrinxit.

Vt vnum verò, aut alterum prætereà locum attingamus; quia Claromontij obiectio fuerat, *Velle Tychonem (pudere tamen apertè poscere) vt concedamus solas eius obseruationes retinendas, reliquas penitus explodendas;* ideò Kepleri exceptio fuit: *Audi, vipera ex Argo, digna & Græco nomine, quid sit. Nec Ptolemæum puduit poscere, vt magis suis obseruationibus haberetur fides, quàm veteribus Chaldæorum, & Dionysij; nec Tychonem, vt suis de Cometa hoc, potiusquàm Vrinkleri, Nolthij, Sculteti, Hagecij; nec hos duos vltimos vicissim puduit id Tychoni concedere: At solas suas Obseruationes quascunque retinendas, reliquorum omnium penitus explodendas: hoc verò tamen non voluit Tycho, quam in non vis imitari morem viri hulus καλοκαγάθου, καὶ εὐπαιδεύτου. Nihil ipsi magis erat in votis, quàm vt suam in obseruando diligentiam, & fidelitatem omnes Mathematum Professores imitarentur, &, si quispiam ad eam aspirasset, illi & fauit impensè, & prædicauit industriam, vel & vsus obseruatis, &c.* ac statim: *Sed nec illud hoc loco vide mirum, malos bonorum imitari verba. Actum est*, inquis, *de rebus Astronomiæ, si vnius solius viri obseruationibus sit standum. Imò tunc actum erit de Astronomia, si Claramontij, eorúmque, quos ille, quoties lubet, vel expedit, allegat, obseruationes pari iure artificum obseruationibus iure degerit, ne sciens eius, qui diligentior est cæteris, & circumspectior, obseruatis sit standum.* Prosequitur illud Gallileus fusius.

Affine est, quòd, cùm deinceps probasset Claramontius esse aliquos Cometas sub Luna, authoritate Regiomontani de Cometa anni M. CCCCLXXII. vel M. CCCCLXXI, & Vogelini de alio anni M.D. XXXII. ac litem Tychoni ideircò mouisset; Kepleri primum sic fuit exorsus, *Si controuersia hæc non inter Mathematicos, sed inter Rhetoras agitur, nunquam melius stetit Claramontio, &c.* & posteà speciatim de Regiomontano loquens: *Desinat*, inquit, *Rhetoricolus, qui Tychoni rhetoricum colorem obijcit, importuno instituere comparationem inter Regiomontanum, & Tychonem. Equidem Regiomontano Tycho plurimùm tribuit; magnificum in eo eruditionem passim prædicauit, ingenij palmam ipsi cessit vltrò: Peritiam tamen Instrumentorum ad obseruationes maximè idoneorum, & dexteritatem in obseruando Tycho sibi præcipuam vindicare, & iure potuit, & ob veritatis amorem omninò debuit. Rhetoricus scilicet ipse loquentibus inepta est, & vila in confitendo, vel etiam in profitendo, & arrogando modestia. Nec enim viri est ingenui, & fortis, simulatio moderationis amore, sic auram captare popularem, vt interim rerum ipsarum, hoc est, Obseruationum veritas sua destituatur patrocinio. Quid multa? Stellarum hoc indicio totus Fixarum exercitus, Obseruationibus Tychonis patrono, & irrefragabile perhibens testimonium, quod quoties sibi accendit lumina Vesper, cognoscere possunt omnes, qui vsum legitimum Instrumentorum, habentque in eo non aduersantur.* Sed hæc de Obseruationibus satis.

Restat, vt paucis, quæ fata fuerint Instrumentorum persequamur. Dictum est suo loco, & minora primùm, ac deinde maiora translata ex Dania in Bohemiam fuerint, atque Pragâ Benaticam, ac Benaticâ rursus Pragam, inque hortos Cæsaris, & ex hortis Cæsaris, in ædes Curtianas transducta. Mortuo Tychone, timens Rudolphus, ne eorum distractio quæpiam fieret, ideò habere sibi illa voluit, ipsaque adeò ab hæredibus duobus & viginti coronatorum millibus coëmit. Ita Ioannes Baptista Lucius, quem superiùs citauimus, in Epistolis illis suis scripsit. Fuere ea deinde conclusa, ac ita asseruata intra easdem Curtianas ædes, vt quibus illorum custodia demandata à Cæsare fuit, quasi thesaurum alta terra, caliginéque inclusum haberent, nullisque vsus permiserint. Hoc est, quod queritur Keplerus, cùm suum de Stella in Cygno tractatum Hoffmanno illi, alias quoque dedecus e Styria in Bohemiam fuerat, nuncupans, hisce verbis aggreditur. *Quartus hic annus est, illustris, & Generose Baro, Mecænas auspice, ex quo primùm ad nos Pragam fama Nouæ Stellæ in Sidere Cygni e certa peruenit. Erat tunc recens nobis dolor ex acerbo funere clari Viri Tychonis Brahei Astronomiæ instauratoris celeberrimi, quem cùm alia multa, tum hoc quoque reddebat acerbissimum, quòd ab illo tempore pretiosissima illa supellex Instrumentorũ Astronomicorũ, quæ Braheus in Bohemiã inuexerat, quadam inextricabili fato clausa & obicibus posita delitescebat in tenebris. Itaque cùm eorũ vsus esset nobis interclusus, tua tamen liberalitate paulò ante promissum erat nota tempore. Nimirum prouideras iam ante diuino quodam instinctu, quorsum res Astronomica hoc Magistro destituta olim vergeret; itaque viuo etiamnum Braheo, & vix adhuc in Bohemia versante, partem curarum illius in te transtulisti; ac in hunc laudatum animum prudentissimis verbis instruxisti; deinque Quadrantem azimuthalem, & Sextantem, ex ferro hunc, illum ex orichalco tuis sumptibus ad imaginem Braheanorum conformatos non nullo sumptu comparasti. Quæ Instrumenta Braheo mortuo paulò priusquam de Stella audiuissemus, meis vsibus tua generositate tua permissa possidebam.*

Delituere porrò Instrumenta intra eas ædes ad turbas; vsque, quæ post Matthiam Imperatorem, anno M. DC. XIX. mortuum, excitatæ in Bohemia fuerunt. Quippe occupatâ à Palatinis Pragâ, fuere Instrumenta direpta, & partim variè labefactata, ac in alios vsus conuersa, partim ex ratione distracta, vt quò tandem euaserint, si Globum illum magnum, æneumque exceperimus, latè ignoretur adeò prorsus, vt nisi Tycho ea fuisset prouidentiâ, qua conscripsit Mechanicam, tanti apparatus idea periisset: vti & periisset instrumentorum Alexandriæ memoria, nisi Ptolemæus non multò ante eorum ruinam ipsa cum arte, velut thesauro, vno volumine inclusisset. Globum autem excipio, cuius fuit eiusmodi fatum, vt fuerit primùm translatus Nissam, quæ Episcopalis Silesiæ est vrbs, Collegióque Religiosorum Societatis Iesu donatus, ibique eo seruatus; ac deinde cùm Vdalricus Christiani Daniæ Regis filius, anno M. DC. XXXII. per illa Germaniæ bella Nissam cepisset, Globúmque agnouisset, ipsũ inde abstuli, euehique in Daniã voluerit. Fuit autẽ in Regia Hafniæ Academia nõ sine pompa collocatus; & laudante quidem Longomontano, inter cæteros, isto carmine,

Auguste quondam signo me cara Tychonis
Cælari iussit, &c.

Idque cum verbis hisce subiunctis, *Qui Globum hunc olim in Hueena apud Nobilissimum Dominum Tychonem Brahe assistentem manu diurna, nocturnáque versauit, Christianus S. Longomontanus F.* Apposuit verò præterea Longomontanus Inscriptionem, quæ hunc in modum legitur,

Siue Hospes, siue Inquilinus es, bene adsis. Hoc Æneum Cœli simulacrum, quod vides, ingenio, & impendio Tychonis Brahe, *ad Astronomicas obseruationes in Insula Huæna efformatum est. Nihil ad artis perfectionem ætas nostra illustrius contulit. Nomen Vraniburgo dedit, Daniæ famam. Cum plusculos annos Cœli motum filiet apud nos successu monstrasset, moueri cœpit, & exterris cessit. Primò Benaticam, mox Pragam, inde Nissam defertur. Ita quas in Cœlo vices designat, in Terra patitur. Tandem capta Nissa, virtute, ductu, & auspicio Principis Dñi Vldarici, Patriæ velut trophæum, ex peregrino Marte vindicatur, & restituitur, Anno* M. DC. XXXIII. *Calend. Decemb.*

Requiri heic posset, quid Insulæ Huenæ, ac Vraniburgo, Instrumentorum natali solo, & annorum tot septendecim domicilio contigerit; verùmtamen id statim subit,

Iam seges est, vbi Troia fuit.

Rogatus nempe optimus VVormius, quid id rei esset, paucis hisce verbis rem complexus est; *Post Tychonis abitum, Insula fuit semper nobili alicui, seu viro, seu fœminæ in feudum data. Obtinet nunc illam feudi titulo nobilis quædam vidua. In ea iam est campus, vbi Vraniburgum fuit.* Quo sanè loco eiusmodi dicere aliud licet, quàm quod dictum est, vt Cicero ait, cùm à prætereuntibus diceret, *O domus antiqua, heu quàm dispari domino dominaris!* Sed enim hæ rerum sunt vices.

Vnum subiicere heic iuuat, quod in Serenissimi Regis Christiani V. commendationẽ, ita excusationẽ cedat. Etenim, tametsi vidimus Tychonẽ excusatum illum semper facere, quòd necessitas sibi incubuerit exsulandi à patria, & quærendi sedes apud exteros; visa est nihilominùs aliqua labes semper hærere, donec illam eluere præclaro facinore est aggressus. Quippe agnoscens denique, quanta nomini Danico, occasione excultæ à Tychone Astronomiæ, quæsita foret celebritas; ac memor deinde non modò Paternæ sed Auitæ etiam virtutis, idque hisce de re-

bus potissimum agens, cum eximio suo Cãcellario Christiano Thomæo Selnstedio, Tendersepio, Matheseos(sui n omnis sapientiæ, virtutisque) impensè amante, arcem instantare in Dania constituit. Quare & consulto Longomontano, Vraniburgum nouum exstruere, non iam amplius in Insula, sed intra ipsa Hafniæ mœnia, iuxtàque ipsum Regiũ Collegium, vt essent, qui continua serie curam illius gererent, cœpit. Constructa verò Turris est alta pedes centum supra quinquaginta, cuius, quæ in sũmo circularis est, area diametro pedum sexaginta est. Adstructa illi circum cochlea eiusce amplitudinis, ac lenis adeò accliuitatis, vt liceat curru ad ipsam vsque arcam summam ascendere. Liber ex hac arca horizon vndequaque conspicitur, ipsaque adeò locus est, in quem educta instrumenta obseruando inseruiant. Ea loca, quam, cùm opus fuerit, è crypeis circum [illegible] strenéque extructis, & tenuiter operculis ad ea condenda, conseruandáque comparatis. Destinata autem fuerant præcipue Organorum genera, Quadrans putà Azimuthalis, Sextans, & Armillæ Æquatoriæ cingque cẽsuisset Longomontanus debere illa radio octo minimùm esse pedũ, fieri Rex [illegible] ampliora, & quãtum omninò vsus pateret.

Ac dolendum quidem generosum adeò laudabiléque institutum non potuisse [illegible] turbatas, insequutũque orbem executioni demandari:

Sed Te nimirum, ô Regvm decvs, Serenissime Friderice, id honori solidũ manet, vt quod ille gloriosè cœpit, neque absoluere potis fuit, ipse prouò promoueas, gloriosissiméque perficias. Tã sũt certè illustres, Regiæque Virtutes, quibus Te præfulgere inaudimus, vt meritò nihil non grãde de Te & cõcipere, & sperare liceat. Quippe post partã populis tuis beatissimã tranquillitatem, ei illi tuendæ incũbis, vt Te verè Regẽ, Patriæque Parentẽ demonstres. Cùmque & seruantissimus æqui, & eo animi sis candore, ea morum, ac vitæ cõtinentia, vt Te idcircò populi tui suas ducãt delicias, Te sibi in exẽplum Virtutis proponãt, ac se fœlices reputẽt, quòd Tu, vt maximus, sic optimus præsis; tũ id accedit cumulo, quòd bonarũ literarum, studiorúmque Sapientiæ amãs, nullũ abire diem sinis, quo non aliquã in iis lineã ducas. Quò magis spes insignis est, vt quæsitam iã Regno tuo ex Cœlesti hoc studio laudẽ diffundas, & amplifices: ipsã scilicet quasi super-extruẽs Ædificio magnifico, quod vbi destinatis illis ornamẽtis instruxeris, vsúque animaueris, nulla Orbis miracula habitura sint, quicquã cõparandum. Age itaque, ô Rex vere Magne, & gloriosi illius tui Aui, cognominísque Friderici sic insiste vestigiis, vt Te quoque eo dignũ fingas, quẽ Tycho ob munificẽtiam in sacrũ Vraniæ cultũ verè Regiã, ita effecit celebrẽ, vt nomen eius interire, nisi cũ Cœlo non valeat, sed sit perinde, ac Alphõsorũ, Ptolemæorũ, cæterorúmque, quorum pectoribus insedit Cœlestiũ amor, perẽnaturũ. Nõ patientur profectò ij, quos veluti Mystas in edito illo Vraniæ Tẽplo instituerit, nomẽ tuũ inglorium ad seros nepotes transire; sed totidem erunt quasi buccinæ, quæ [illegible] sublimi famã spargentes, eas laudes concelebrent, quæ toto Orbe exaudiantur.

An verò, ô Serenissime, si quando forsan bona mea sorte aliquod huius libelli exemplum in tuas illas Regias inciderit manus, ægrè habebis, succẽsebis, que ista Te abs Tibi ignoto, fortiique adeò disparis viro adhortatione incepta lari? Melius profectò & de tua incomparabili bonitate, & de mea fortuna [illegible] tateque ominari, spondereque mihi ipse audeo. Facio nempe, Rex Optime, [illegible] tus, planè venerabundus in Sacram tuam Maiestatem, in qua tot virtutes [illegible] mias reuereor, cuique gloriam nunquam intermorituram voueo, apprecórque. Facio totus admirabundus in splẽdidam illam tuam Aulam, quam totam [illegible] pio virtutem, eruditionémque spirare (Nẽpe & Augustissima Sophia tua Coniunx Te imitata, bonas Arteis, Sapientiámque sic excolit, vt cognominis Auræ instar, idipsum meruit, quod nomine præfert: & fœlix Puer sub vtriusque cura ita crescit, educatúrque, vt gemmãs iam in eo virtus sit mox erumpere in [illegible] florem: & magnus ille Aulæ Magister, Senatorisque ordinis Antistes *Ioachimus Gersdorfius*, adeò est omni genere literaturæ perpolitus, vt in eo rerum sciẽtia cum animi magnitudine certent: & ille verè sapiens, ac bonus, de quo paullò antè dixi *Sebestedius* Cancellarius, sic studiis est, librísque addictus, vt quicquid temporis à suis, Regníque negotiis superest, in ipsis impendat: &, ne lõgum faciam, sic ad Tui exemplum tota Aula componitur, vt tota, virtute efflorescat.) Facio denique totus gratulabundus in tuam illam & Regionem, & generosam Danicam Gentẽ, è qua in nos, Orbémque totum, illud tantum Iubar Sideralis Scientiæ, magnus nempe Tycho, affulsit, vt non ego, non cæteri, quibus Cœlestia curæ sunt, non possimus eò oculos illius ergò habere conuersos.

Verùm de Tychone, ipsiusque Vita dictum mihi sit hactenus.

FINIS.

APPEN

APPENDIX.

QVo Numine effectum dicam, vt cùm iam excusum hoc folium, prælo commissum, exprimendum foret, tam opportunè acceperim, quæ subiici hic commodè possent? Litteras scripseram mensibus ante aliquot, ex quo litteras dederam ad illũ optimum virorum Olaum VVormium celebrem in Hafniensi Academia Medicæ artis Professorem, quibus significarem iam cœpta mandari typis Tychonis vitam, ad quam conscribendam ipse monumenta mihi contulisset non pauca. Et quia operæ procederent lentè (defectu prius operariorum, quos diuturnum bellum nobis abstulit) insinuaram, si dignaretur mihi maturè procurare exemplum (& manu quidẽ exaratum, vtcunque) illius, quod illic extare alias renunciasset, Orationis Funebris, Pragæ à Iessenio in ipso Tychonis funere habitæ, euenire posse, vt illud haberem satis tempori, quo vel excerperem ex eo, quæ cùm me fugissent, possem ante operis finem in ipsum textum inserere; vel, nisi ad hoc satis congrua superesset occasio, totam Orationem ad calcem attexerẽ, quasi Appendicem. En verò, cùm iam editione assequutæ essent eo, ipse de exempli assequutione desperarẽ (non profectò defectu pronæ in viro optimo voluntatis, sed quòd istæ viarum ambages suspicionem deperditarum litterarum inijcerent) en, inquam, egregius è Dania Medicus Christianus Legardus litterarum fasciculum attulit ab optimo viro. Cùm mox resoluissem, deprehendi in eo, nō exscriptum, sed ipsummet typis excusum Orationis exemplum, quod, ille in meã gratiam, & vt maiorem mihi ipsius rei, tam sui amoris fidem faceret, obtinuerat abs suo possessore. Deprehendi & vna quæ fuerant Orationi adiuncta, tum relatum inter Epitaphium, Chronologicúmque distichon, tum funebria illa Kepleri, Colstupique carmina, quorum quia VVormius meminerat, feci & ipse superiùs mentionem.

Rogaram quoque illum, vt salutem dicens meo nomine Illustri Petro Retzio, olim Legato apud Regem Christianissimum Regio, & nunc in patria Regni Thesaurario (cuius, sub initio cognationem Tychonis, ad quam pertinet, recenserem, commemini) Rogaram, inquam, vt ab eo peteret, quam, dum apud nos versaretur, receperat se ad me transmissurum, descriptionẽ Elixiris, mirificíve medicamenti à Tychone aduersus morbos Epidemicos adinuenti: cuius est etiam superiùs facta mentio. Id nempe, vt possem talem descriptionem, in Tychonis gloriam, & commune bonum generis humani publici iuris facere; quod Elixir quidem confectum communicaretur; sed illius tamen confectio perhibetur quasi arcanum, apud vnicum, qui fuerit familiæ Pharmacopola, asseruari. Cùm responsio autem Viri optimi fuerit, pergratè ab illo illustrem Retzium accepisse, tamen se & habere, & describi mihi curasse Epistolã Tychonis quandam ad Rudolphum Imperatorem, qua suum secretum aduersus Pestem, morbósque malignos intercutem detexit; quamque tametsi clarus Vir Casparus Bartholinus ab aliquot annis euulgauerit, mittere nihilominus ad me, nescius an peruenerit ad nos vsque. Fuit proinde exemplum quoque huiusmodi Epistolæ in fasciculo deprehensum.

His ergo rebus instructus, misi illicò ad Librarium & Orationem, & carmina, cum pauculis hisce versibus præmittendis. Missurus deinde Epistolã quoque, descriptionémve Elixiris, admoneo interim (ne quicquam circumstantiarum prætermittatur) ita se Titulum, seu frontem paginámve primã habere.

De Vita, & Morte illustris, & generosi Viri, D. TYCHONIS BRAHEI, *Equitis Dani, Domini in Knudstrup, Huenæ Hellespontici Danici Insulæ Præfecti, Astronomorum hoc seculo Principis die 24. Octobris anni* M. DC. I. *Pragæ desiderati, 4. Nouembris, in Templo Veteris Vrbis primario, ritu Equestri honorificentissimè tumulati.* ORATIO FVNEBRIS *Ioannis Iessenij à Iessen.* PRAGÆ, *Typis Georgij Nigrini, anno* M. DC. I.

Interceptum est alterũ duorum aliquoties memoratorum Emblematicorum hac adscriptione, SVSPICIO. Paginã versã est Tychonis effigies deducta ex eadem Icone, de qua supra. Continet verò insequens huiusmodi Nuncupationem.

RVDOLPHO II. *Imperatori inuictissimo, augustissimóque, Domino nostro Clementissimo.* IAMDVDVM, *Clementissime Cæsar, patriam deseruimus Daniam, consanguineos, & quos chàros habebamus, & à quibus amati sumus, omnes. Peregrinationem hanc lubenter subimus, & sustinemus fortiter. Nam liberorum instar omnium nobis erat parens noster* TYCHO BRAHEVS. *Sed cùm nunc e vitã, ita iubente Deo, migrarit, hanc mortalem cum sempiterna aliqua commutarit, qui felicior, et nostrum solatio, & præsidio maximo destituti, longè reddimur infeliciores. Nullum igitur, post Deum, quàm in Te, nobis explicandi spei vnica, fundamentum reliquum sit. In Tuam nos tutelam, & protectionem recipi, clementiaq́ erigi, atque seruari subiectissimè supplicamus. Tychonis Brahei Hæredes.*

Hujus autem versa, & insequentes paginæ sic habent.

DE VITA, ET MORTE D. TYCHONIS BRAHEI, &c. ORATIO

D. IOANNIS IESSENII.

IX quemquam ego, Illustres, Generosi, Nobiles, Amplissimique omnium ordinum Viri, tam duri cordis esse existimo, quem inexpectatum amici, etiam vulgaris, mortis nuncium non commoueat. Certè quos necessitudinum, coniunctione, qui vitæ authores ipsis extitere, aut quibus ij etiam lucis huius causa fuerunt, vel à quibus beneficio affecti aliquo sunt, occubitus vehementer non conturbet, hos ego saxa potiùs, quàm homines, pronunciatim. Et quidem luctus huiusmodi, cùm inter paucos sit, vnam, vel alteram domum non egreditur, aut saltem extra vnicam sese non exerit ciuitatem; quandoquidem priuati alicuius commodi iactura singulos non attingat. Communis verò boni priuatio, quoniam cunctis vim inferat, omnibus damnum adfert, indéque profectus dolor meritò quoque omnes exercet, & tantò grauior eius amissio, cuius vis fuerat in vita maxima. Quem vero vestrûm, per Deum immortalem, ingens illud Naturæ bonum, Generosum dico, & Nobilissimum Virum, D. Tychonem Brahenum, Equitem Danum, cuius nomen per totam Europam diu iam exauditum est, celeberrimum, latere potest? Et profectò, ne in hominum quidem censu, nedum literatorum ordine, reputandus is, qui ignorat, quantis beneficiis literas, & literatos is auxerit, diuinis planè, & nullo vnquam æuo interituris ingenij sui monumentis: quibus, quæ in cœlestium motuum ratione priscos fugerant plurima, indefesso labore, fœliciqùe opera, nos, & posteros nostros dexterrimè instituit. Vnde, si, qui viuimus, vel inuidiæ tabe affecti, vel ignorantiæ febre ægri, ingrati illud diffiteri; & scientes, videntésque, ignorare velimus: posteritas tamen, si quæ modò vlla futura est, eaque erudita, æstimatura, maximoperéque illud est deprædicatura. Hunc vos Virum tantum, Astronomiæ restauratorem, cæterorúmque illius artificum hoc seculo facilè Principem, ante oculos vestros videtis depositum: videtis mortuum, quem fato functum passim nunc [illegible] efferri, sanè certè omnibus ingratissimus, qui ceterarum paulò post condolentiæ suæ, atque luctus publicum editum sunt testimonium; quibus etiam, dubium citra vllum, illud in votis nunc est vnicum, vt, alia cùm te ipsum prosequi ampliùs nequeant, saltem funerationis postrema officia nobiscum præstare sufficiant. Quantò igitur magis nobis, qui adfuimus, & quorum oculis triste hoc spectaculum obuertitur, illud velle, & præstare maximè conuenit? Quod etiam, & loquentes, & lubentes agimus, vnáque tibi hoc vultu, gestúque afflictissimos ipsius [illegible] tergimus, nec parùm consolamur. At mihi, vt verum fatear, hæc magis magisque ad luctum inuitant, imprimis, cùm apud animum repeto meum, inopinatum, & subitum occubitus Tychonis nuncium, primum in funestas ædes ingressum, vbi coniugem lugentissimam, præ dolore sibi fermè exemptam, & semimortuam, lecto affixam, eiulantissimam sobolem, obuoluta facie, in tenebris, humi iacentem, & gementem, pariter pullatos, turbatam familiam totam; denique Tychonem meum feretro impositum, priùs mortuum aspexissem, quàm ægrotantem percepissem: eundemque adhuc intueor, ex planè affectu, qui solatium expectare veriùs, quàm id præstare aliis debeat, vel possit. Sed in tanta animi mei consternatione, quò ego, & vos omnes fortassis reficiam, illud hoc tempore, quod passim vsurpari solet, mihi occurrit: impatientiùs eos solùm plorandos, quorum turpem vitam infœcunda mors insecuta sit; haud verò mori, quos virtus ipsa præstet immortales. Id si fieri liber, veluti verissimum est, Tycho noster mortuis haud erit accensendus, quòd omnia sese facientibus offerat virtus conspicua, cuius lucis clarissimos radios excæcari [illegible] sit [illegible] nocturnas. Nam, si quis clarâ patria ortus, celebris iudicandus; si generosis ortus parentibus, primam virtutis sementem accepisse putandus; si liberaliter educatus, liberalis & ipse habendus; si excelso ingenio præditus, sublimium disciplinarum ardore incensus, iisque occupatus, excelsus & ipse existimandus; si ex fortunæ bonorum affluentia fœlix censendus; si ingenij editis in publicum inuentis, & monumentis planè diuinis in tanto excellentior aliis, quantò ceteri alij inferiores; si Regibus, virisque Principibus ob hæc charus, fortunatus; tandem si clarorum, & magnorum hominū applausus, & collaudatio, laudatum & ipsum efficit; si commodus vsus thalami, si numerosa soboles; si denique placida mors, vitáque etiam beatū præstare possunt: profectò Tychonem nostrum omnia hic inisse [illegible], pro virili mea ostensurus sum. Et quamquam optarim alteri cuipiam, vel maiori dicendi vi, minus autem ex luctu animi perturbatio, hasce partes mandatas esse, tamen, cùm de eo viro verba mihi facienda sint, qui scripsit, etiam

in

ut taceam, cùm in vivis esset, bonis omnibus prolixè probatique. etiam suppetat rerum copia, ut quid è tanto dicendorum numero, pro temporis angustia, potiùs omittendum, quàm commemorandum, cogitare necesse sit; onus hoc mihi imponi tamò facilius passus sum. Quò etiam perduxit plurimi temporis liberalis, & suauissima nostri consuetudo, amoris mutui, mutui officij recordatio, & denique hospitij nunc mei destinatio, paulò ante mortem, amicissima, & insuper in ipso desiderium mei hoc postremum. Veritatis igitur simplex cùm sit oratio, non est, quòd à me verborum ampullas, aut ullum insolentem sermonis habitum hic exspectetis; quandoquidem deformia fucos desiderent, & glaucomata, nulla cerussa indigeat per se decora facies: parque est, ut orationis nostræ indumentum respondeat formæ veritatis. Proinde multa me paucis, illaque humiliore, lata tristitia proferre, patienter admittite. Patriam ergo quod attinet, ea Tychoni nostro Dania est, quæ aliquot iam, ante Christum natum, sæculis, Regia dignitate clara, plures semper sagatos, quàm togatos genuit. Iulij Cæsaris minas animose contempsit, imperia illatos viriliter depulit, & cum vicinis populis frequentia bella gessit. Incolæ, quibus Rex imperat, in equestrem, & plebeium statum distincti. Inter equestris ordinis homines, qui mihi sanè amplissimus est, primo nemo loco Brahei reputantur, qui, ex Suecia iam olim Reges comitati, splendidissimis feudis, ob virtutem, fidémque in militia constanter præstitam, in Dania ditati sunt. Ante sexcentos annos unum, atque alterum ex hac familia ad Regiæ dignitatis fastigium evectum, in Annalibus Danicis legitur: Nonnulli quoque Monasteriensem Episcopatum, illum aureum, superioribus temporibus administrarunt. Quin & hodie in Sueciæ Regno Nobilissimi ex Braheis orti supersunt, qui Regi proximi Comites salutantur. Et totum aspicitis Inclytum, & Generosum Dominum D. Ericum, Comitem in VVesingeburk, Liberum Baronem in Rhidebhusen, Dominum in Linroben, qui, ut domesticum infœlicem absens dolet patriæ statum, sic funeris agitati sui præsens spectator est tristissimus. Braheos genus suum ad Augustos Sueciæ Reges, non iniustè referre, vel nummus quidam argenteus, eorum manipulo notatus, à Regeque Ioanne III. signatus, confirmat. Nam eo insigni ad stemma illucendum, comprobandúmque suum omnes utuntur. Natus est Tycho noster, anno Christi 1546. decimoquarto Decembris, inter nonam, & decimam horam matutinam, Knudstorpij in Scania sito, patri Ottoni, viro militari, & magnanimo primogenitus: matre Beata, ex vetustissima Billorum familia orta, quæ septuagenaria hactenùs superstes audita est, per plurimos annos vidua, femina grauis pietatis, & pudicitiæ veri sexus exemplum. Hæc filium suum sollicitè admodùm educavit, ad sanctitatem, & virtutem cohortata sedulò, cui is vicissim omne præstitit obsequium. Quæ indoles egregia in prima succrescente ætate, patruo suo Georgio Braheo admodùm grata, ipsum impulit, ut cùm liberis careret propriis, hunc adoptatum sibi asciueret, domi parentis loco pædagogi operâ, informarit: donec decimum & sextum ætatis annum prætergressum, Lipsiam mitteret, ubi summa alacritate literarum bonarum viam ingressus aliorum, in iis paruulo tempore ita progressus est, ut excelsi ingenij signa ediderit manifesta. Naturâ propensus erat ad Cæli studium, cui tam diligenter incumbebat, ut insciò præceptore domestico (cui iuris studium cum discipulo tractandum iniunctum fuerat) libellos Astronomicos passim coëmeret, sinéque intermissione perlegeret; Bartholomæo Sculteto, tum studiorum causâ Lipsiæ degente, etiam in consilium adhibito. Noctu sereno cælo, pædagogo inscio, lecto sese subducens, sidera omnia è globo exiguo absque magistro etiam, addidicit, velut etiam Radio Astronomico Planetarum motum diligenter obseruauit, atque sic integrum triennium Lipsiæ exegit; id quod & postea VVitebergæ & Rostochij sedulò, & constanter continuauit. Postmodum, cùm peregrinandi ipsum mansisset desiderium, Augustam Vindelicorum profectus, inibi, in Consulis Ioan. Baptistæ Heinzelij horto maximum Quadrantem ligneum erexit, velut & aliud, quod Sextantem dicunt, instrumentum, quibus creberrimè siderum motus explorauit. Inde in Italiam properans, maximam illius partem perlustrauit, atque de hisce disciplinis cum viris harum peritis auidè, multúmque contulit; unde in dies magnam Astronomiæ notitiam indeptus est. In patriam per Heluetiam regressus, Basileam sibi amœnorum, aut vicinum aliquem locum, sedem vitæ delegerat, non solùm ob loci celebritatem, virorumque doctorum illic commorantium complexum commodum, sed etiam, quòd regio illa è centro trium amplissimorum regnorum concurrit, Italiam, Galliam & Germaniam iungeret, è quo per crebriores literarum commercia agere commodius posset. Quod dum seriò iam constituisset Tycho, Rex Daniæ Fridericus II. Princeps literatorum amantissimus, de hoc ipsius proposito certior factus, accersitum, plurimis adhortatus est rationibus, atque in patriæ potiùs gloriam domum studia hæc vigeret, & perficeret, adhortatus: Et, ne aulicis strepitibus, aliisque impedimentis turbaretur, Huenam, Hellesponti insulam, Latinis Venusiam dictam, ultrò obtulit: Ex Camera item annuos certos reditus exsolui iussit. Hanc Tycho accipiens conditionem, Insulam ingressus est desolatam, quam breui tempore splendidissimis quibusdam ædificiis habitabilem, veluti & egregiis hortis, agris, piscinis amœnam & fæcundam, celeberrimamque effecit. Instrumenta motibus cælestibus accuratissimè obseruandis idonea, quæ iam Pragæ in Cæsareo Palatio visu aspicitis omnia, magnæ molis, aut mirandi artificij machinas fabricauit quam plurimas. Ex Academiis studiosos, pictores, sculptores, chartoparos, typographos, aliosque,

generis artifices alios accersere, ipsis victu, & amictu liberaliter prospexit, salaria item distribuit. Illic dies, noctésque vitum, lectum auditum, scriptum, pictum, sculptum, & fabricatum. Summatim laboratum, vnicéque Cælum spectatum est. Horum operum fama mare traiecit ipsum, vniuersam Europam penetrauit, eóque ex omni parte inuitati, catervatim, quotidie, spectatum accesserunt plurimi, quos hospitaliter excepit omnes, & pro dignitatis ratione singulos, Reges, Principes, eorum Oratores, Legatos, Comites, Barones, Nobiles, Studiosos, imò tabellarios; quæ quanti sumptus res fuerit, cuivis æstimare facilius est, quàm imitari. Nam, quod ipse scriptis suis publicis testatur de peculio proprio, vltra centena millia Ioachimicorum, laudabili ædepol prodigalitate, in Astronomica impedit. In hac Insula per hosce labores nata TYCHONI est NOVA ILLA MVNDANI SYSTEMATIS HYPOTHESIS, quâ hanc, hanc, quam inhabitamus, Terram, totius quidem Vniuersi medium statuit, motus tamen omnis, secus quàm Copernicus voluit, expertem: nec etiã iuxta hanc orbium omnium secundi mobilis expertem versari, quod Ptolemæo visum est, permisit: sed ambo solummodò Mundi lumina, & vnà remotissimam omnium aliarum concentricam Octauam Sphæram, in circumuolutionibus suis, Terram tanquam cẽtrum, spectare induxit: reliquos verò quinque Planetas circa Solem, veluti Regem suum, gyros ducere, ipso in mediis illorum reuolutionibus, in medio constituto, affirmauit. Hoc ingeniosissimo Inuento cælestium apparentiarum omnium exactissimas rationes reddidit, hoc obscura illustrauit, dubia explicauit. Stellas fixas mille multoties, & diuersis Instrumentis, non tubis ? sed per triangulorum rationes, viginti & vnius anni labore pertinaci, & indefesso accuratissimè restituit, absque quarum rectificatione haud vllus constaret verus cuiusque Planetæ locus. Solis quoque, & Lunæ motus quàm emendatos hic reddiderit, censere artificum est, & laudare. Parem quoque diligentiam circa Planetas reliquos adhibuit: neque quicquam, quod ad diuinæ Astronomiæ instaurationem, perfectionémque facere nouerat, vnquam vel segnis intermisit, vel inuidus dissimulauit, occultauitque, id quod partim iam editi ipsius in lucem libri, partim excudendi prolixè demonstrant. Astronomiã mechanicã, quàm VVandesburgi, arce Ranzouiana ad Hamburgum sitã, propriis typis, & ichnographiis elegantibus, primo egressus sui ex Dania anno, publici iuris fecit, Instrumentorum fabricam, & eorundem vsum fideliter commonstrat; sine quorum ope, & subsidio vix vlla obseruationum constaret certitudo. Stellarum autem fixarum abs se perfecta restitutio, reliquarum inerrantium meritò principium habetur necessarium, & fundamentum: quod reliquorum Planetarum rectè demùm sequitur instauramentum. Postremum opus, circa quod frustrà suscipiuntur alia, prædictionum formas ingeniosè explicat. Atque hæc, ni fallor,

vniuersæ Astronomiæ forma est, ad quam mihi TYCHO quoque noster scriptionem [illegible] direxisse videtur. Et iam profectò exacta [illegible] ta sex annorum certissimis obseruatio[illegible] absolutissimum, quod ab eo vtilè, & diu [illegible] pectatum, in publicũ eruisset Astronomiæ Theatrum, nisi migratio ipsius è patria, & inde vsque loci aliquoties mutatio [illegible] moram iniecisset perniciosam: cuius mu[illegible]tionis, & discessus ipsius causas, quas [illegible] habuit graues, & necessarias, alios [illegible] recensere. Verùm hanc temporis iacturam facilè resarcisset commodissimum [illegible] quod ipsi ante annos tres Augustissimus Cæsar RVDOLPHVS, Imperator secundus [illegible] fecerat clementissimũ in Bohemiam [illegible]tione, & sustentatione liberalissimâ, [illegible] tum implacabile! hunc dira mors, [illegible] Principi, & nobis omnibus, insperatò [illegible]misset. Nihilominus, ne quis frustra [illegible] vixisse & carptum tantum, non verò [illegible]tum, ipsius opus existimet, sciat, ex [illegible]rum luculentis obseruationibus, quas [illegible] sauri loco, ibi semper proximas, & [illegible]tissimas habuit, quasque Daniâ [illegible] tane expositas (eo modo quo aliquando [illegible] lium Cæsarem, magna pugna, & [illegible] psum, suos ferunt commentarios) [illegible] & exosculatus est, habet hæredes, [illegible] etiam ipse, iam animam agens, [illegible] commendauit, ædificij Astronomici sufficientem materiam, cui formam inducere poterunt viri egregij, & TYCHONI Mathematicarum disciplinarum penitùs noti, & chari, & [illegible] quondam domestici, Doctor Melchior [illegible]lius, Magister Christianus Longomontanus, & Magister Ioannes Keplerus, inter [illegible] manus hæc omnia nunc versantur. Et [illegible] quàm D. TYCHO BRAHEVS, vt ad [illegible] communi bonino verè natus, sic [illegible] standem non tantùm per totam vitam [illegible] pensas, sed sollicitissimus fuerit, [illegible] nullum laborem subterfugerit, nullis [illegible] pibus pepercerit; nihilominùs, vti [illegible] Mundi huius est, aliquot hominum (si [illegible] tales homines sunt) reprehensiones [illegible] non potuit. Aliis enim ab auita degenerare virtute visus est, quòd equestris ordinis, & grauissimæ authoritatis homo, literas, & in hisce Mathematicas disciplinas tractaret, ac priuatim tantùm iis delectaretur, quas [illegible] iis apud hosce veniam impetrasset [illegible] sed inde etiam publicam expectaret [illegible] atque gloriam, dignus reputatus, cui [illegible]tatis palmam resignaretur [illegible] Huiusmodi domi, & foris sustinuit [illegible] plura ipsi fuerunt indicia, solo risu, [illegible] solebat, refutanda simplicitas, & [illegible] ignorantia. Quòd si enim inscitia [illegible]tur, quia agrestibus futurus nobilior [illegible] scientia insignis efficit, quarum Mathematicã potest nominari præstantior [illegible] docti intelligunt. Verùm tolerabilia [illegible] quodammodo fuerat iudicij [illegible]minum, errore potius, quàm [illegible] mentiæ prolapsorum. At ab iis, qui [illegible]ditionis tenuis insolescunt, qui literarum, & morum bonorum professionem sibi [illegible]

imò ab iis, de quibus optimè semper, suomet ipsorum etiam testimonio, meritus fuerat, falsas criminationes, infamésque calumnias, exspectare, & perferre; res mihi videtur longè impatientissima. Hoc pacto, ante annos pauculos, quidam ingeniosus, & doctus, sed absque religione, & virtute homo, tetricum, & famosum contra præstantissimum hunc Virum diuulgauit scriptum, quale in hoc genere non vidit antiquitas, nec forsassis spectatura est vnquam posteritas. Non sat fuerat infamatori illi plagium committere literarium, & TYCHONIS Hypothesin, Vratislauiæ repertam, falsò sibi pro proprio inuento venditare; nisi etiam Virum tanti generis, summæ eruditionis, inculpatissimæ vitæ, cum tota ipsius honestissima familia, sexcentis contumeliis, & totidem mendaciis, apud alios, si non deformatum, suspectum tamen reddidisset. Et profectò nunc actum cum hoc fuisset, velut etiam iam agi cœptum fuerat, nisi mors feram illam singulari beneficio, abstulisset, & pœnæ subduxisset commeritissimæ. Sed quemadmodum TYCHO ipse sese, dum viueret, contra eiusmodi calumnias, conscientiæ innocentiâ, plurimorum item Illustrium, & doctorum Virorum iudicio consolatus est: sic etiam cuilibet rectè sentienti eadem hæc non abundè non possunt satisfacere. Ob ingenij, & doctrinæ excellentiam, nominisque celebritatem, Inuictissimus CÆSAR RUDOLPHUS, Princeps sapientissimus (quem meritò primo loco nomino) in aulam suam accersitum voluit. FRIDERICO verò II. Daniæ Regi, tam charus, tam magnus, tamque bonus habitus, vt nihil, quod maioris momenti foret, absque huius scitu susciperet. IACOBUS IV. modernus Scotiæ Rex, carmine TYCHONEM laudauit. ERNESTUS, Elector Coloniensis, plurimùm huic semper fauit. GULIELMUS, Hassiæ Land-grauius, per multos annos, literis de rebus ad Astronomiam spectantibus, cum ipso certauit: quæ primo Epistolarum ipsius libro editæ continentur. VDALRICUS, Dux Megapolitanus, quò in Dania ipsum retineret, nihil non tentauit. Longum foret omnes per Europam ex Imperiosa familia ortos, defunctos, & superstites, quorum ad TYCHONEM clementissimæ extant literæ, & spectantur munera, hîc accensere. Sed eruditorum, Dij boni, quot extant earum ad ipsum epistolarum volumina, abstrusis quæstionibus plenissima! Nec vllum hoc sæculo opus eruditum, & in Philosophia egregium diuulgatum, in quo TYCHONIS nomen aliquoties legatur, in quo non ad ipsum authoritatem prouocetur. Et, vt è plurimis paucos nominem, Franciscus Patritius, Clauius, Scaliger Iosephus, Vlmus, Maginus, Roeslinus, honorificè hunc, & frequenter, scriptis suis compellant. Quis igitur tam amens erit, aut sensus reprobi, qui non tot illustrium, & doctorum virorum candidis de D. TYCHONE censuris ipse etiam subscriptus sit, veritatique calculum adjecturus suum? Non Deum TYCHONEM facio, sed hominem fuisse, & scio, & affirmo, cui nobiscum omnibus errare, atque labi fuit cõmune. Non diffiteor quoque, aut pernego, & suos ipsum habuisse næuos, quibus mortalium haud expers vllus est. Illud tamen coram quocunque, erecta ceruice testari possum, & testor quoque, totis illis nouem mensibus, quibus tricennium ante, VVitebergæ cum familia mihi conuixit hospes, eum sese gessisse erga Deum, & Homines, quod Christianum, & literatum hominem apprimè decuit: cum coniuge honestissima, suique obseruantissima fœmina, maxima vixit concordia: liberos, ex octo adhuc sex superstites, ad pietatem, & modestiam assuefecit: filios, qui ipsi duo, studiis: acu, & colo filias occupauit: nec otio, peccatorum seminario, infensissimus, diffluere cæteram quoque familiam passus est. Consorti suæ facilis: seueritate verò reliquos continebat in officio: erga peregrinos comis, hospitalis, liberalissimus in pauperes. Verbis ipsius veritas, & breuitas: gestui, & vultui grauitas: consilio prudentia: factis felicitas inerat. Nihil fictum, nihil simulatum in ipso, sed scapham scapham appellabat: vnde omne, quod sustinuit, odium. Nihil in ipso humile, nihil dejectum: sed sublimem ferebat supra omnes fortunæ minas animum. Nulla in ipso, præterquam temporis, animaduersa auaritia; ipsi vita studia erant: deliciæ verò meditatio: diuitiæ scientiæ: virtus nobilitas: religio, dilectio. Fastum detestabatur omnem, omnem inanem stemmatis iactantiam. Non iræ tenax, & offensionum, sed ad condonandum facillimus, vtque vno dicam verbo, quod ab aliis expectabat, idem promptissimè præstabat singulis. Prodesse cunctis studebat, nocere verò nemini. Haberem, quæ plura de ipso verissimè prædicarem, si is, qui me grauiter exercet, luctus sineret, nec nossem vobis aliàs hæc omnia satis, superque cognita, & perspecta. His animi dotibus TYCHO noster præditus, cùm viueret; quibus etiam nunc in animis honoratus viuit, & victurus perpetuò est. Has exornârunt fortunæ bona, quæ hæreditate consecutus fuerat amplissima veluti semper sperare poterat olim maiora. Neque etiam corporis hunc destituit honor, atque decus: erecta statura; firma, & vitalis latera; facies decora, & aperta, quam ante annos triginta Rostochij quidam nocte, ausu prorsus sicario, læsit, vestigio ad mortem vsque semper conspicuo. Valetudine antehac vsus fuit prosperrima, & inoffensa, quam deinceps loci mutatio, & ipsam paulatim immutauit, mutatámque reddidit; vnde & ipse breuioris vitæ coniecturam desumpsit. Æstate præterita deteriùs longè habere cœpit, quod tamen, quantum potuit, apud suos dissimulauit. Crebriores cum amicis leuitas abrumpens, de morte sermones instituit: quam & domi à familia interea temporis plurima animaduersa prodigiosa, velut & meus aliquid Genius præsensit. Nam eo ipso, quo ægrotare hic cœpit die, ego historiæ Anatomiæ Pragensis finem imponens VVitebergæ, atque ad Lectorem præfationem amanuensi meo dictitans, plurimorúmque fau-

torum, & amicorum nomina recitans de repente hæc iussi scribere. Tu verò, Generose D. Tycho, fermè mihi exciderat. Nam ignoro hactenus cælum, an terram potius habeas: num suspicias, an despicias. Salue tamen mihi cum Tychone nostro (quem similiter ignorabam mortuum) vbicumque sis, plurimum. Dies, quo in morbum incidit, 13. Octobris erat, quem ipsi intempestiua inuitauit verecundia. Ad illustrissimi enim Viri cœnam cum aliis vocatus hospes, vrinam suppressit, quæ confesso protracto aucta, vesicam ita extendit, vt quasi luxata, postmodum excernere volenti ampliùs non obedierit. Hinc subsecuta ischuria, & doloris vehementia, quâ, cucurbitæ instar, attractus sanguis, vesicæ phlegmonem induxit; quam illicò, vt solet, febris comitata continua; & ab hac leuiusculum exortum delirium. Qui affectus eò à me designatur adductiùs, ne veritati forsan vis fiat commento alienissimo. Nocte, quæ ipsius mortem præcessit vltima, obtinuit eas à morbo inducias, vt magna facilitate, & consideratè plurima ordinarit. Et quemadmodum Poeticæ à pueris vsque fuerat studiosius, expeditum, & elegans fudit carmen; ita morti vicinus verè cygneam canere penitiùs auditus est, quam etiam multoties suos iussit excipere: ardentissimos ad Deum, pro concessa vitæ vsura, pro exhibitis innumeris beneficiis, pro publica concessa pace, pro tributa toties Cæsari læta victoria, proque bonis abundè in communem vtilitatem omnibus, hymnos modulatus est: pro placida animæ emigratione, pro cælesti diuersorio, profundis suspiriis supplicauit; Ecclesiam, Rempublicam, suósque omnes diuinæ protectioni commendauit; curam egenorum habere sine respectu omnium suis seuerè iniunxit; piè, & honestè viuere, diuinúmque spectare auxilium iussit. Atque sic inter preces, & cohortationes, nobis omnibus, & vitæ huic valedicens, tam tranquillè, vt deficere nec visus sit, nec auditus. Sic itaque die abhinc decimo-tertio, qui erat 24. Octobris, cum annos exisset 54. menses 9. dies exactè 14. humanis exemptus est Vir illustris, & generosissimus D. TYCHO BRAHEVS, singulare Naturæ beneficium, & literaturæ ornamentum; quem non tam clara patria, nobiles genitores, corporis, fortunæque bona alia, quàm excelsa mens, & diuinum ingenium, carum, amabiléque Principibus, doctisque viris, adeòque vniuersis, præstitere; cuius cineres, quam pia, & honesta vita præcessit, haud mala esse potuit, eius nunc exuuias, & quicquid in ipso mortale fuit, terræ committimus, officio humanitatis vt postremo, sic maximo: pars ipsius verò melior, hoc est anima, IESV CHRISTI Seruatoris nostri sanguine pretiosissimo redempta, Cælum, quod antea suspexit, & meditatus est, cum beatis omnibus inhabitat, cunctáque hæc inconstantia despiciens, vitam iam viuit verè immortalem.

Oratiunculæ Funebris finis.

NE quispiam moueatur, quòd sibi Orationis superiore loco, legerit Tychonem supra annos LIV. vixisse menses IX. & dies exactè XIV. cùm ipse superiùs scripserim, præter annos illos, vixisse menses penè X. adnotandum est, cùm ipse Tychonem habuerim natum die Decembris XIV. & consequenter deinceps die Octobris XXIV. supputari omninò, præter annos integros, menses X. ac dies X. Et quia tamen tempus Natiuitatis designatum est Stylo Veteri, tempus verò Mortis Stylo Nouo; ideò me, habita ratione detractionis dierum intermedio tempore factæ, detraxisse eosdecem dies, quibus profectò Tycho non vixit: quare & superesse menses præcisè X. Parem rationem habui, cùm vitæ Peireskij tempus supputarem. Notandus porrò Iessenius, quòd præfatus sit eam Orationem conscripserit; neque idem aduerterit, nato Tychone, vt statuit, die Decembris XV. aut superesse nouem dies, supra X. menses, si ad Stylum quidem veterem respexit, aut superesse XXIX. supra IX. menses, si respexit ad nouum. Quanquam hoc parui momenti est. Gratè interim habeo, quòd docuit Tychonem ex eo esse stemmate, è quo fuere pridem duo Reges assumpti, & nonnulla item alia, quæ mihi fuerant incomperta; vt quòd præter sex liberos, quibuscum migrauit Tycho in Germaniam, etiam duos alios habuisse.

Subsequuntur tum Epitaphium, tum Chronologicum Distichum, quod via compita, vt in tomulo, interstetum superius est: ac ista quæ sequuntur, subinde

ELEGIA
IN OBITVM EIVSDEM
D. TYCHONIS BRAHE

TV quoque funebris pars haud incognita pompæ,
Appositos lacrymis funde Elegia modos,
Terrigenas animas poculi quæ sistere Cæli [illegible]
Terrigenum mundo conditur [illegible]
Assuetúsque oculos cælestem pandere [illegible]
Fusa super tenebras [illegible]
Gratuler ambiguum est, an lacrymis [illegible]
lucis?
Dum meditor, lacrymas vtraque [illegible]
ciet.
Infelix mundi [illegible]
E mundo reliquum quid tibi Parca facit?
Quando etiam lethi: Sapientia [illegible]
Diuinúsque animi [illegible]
Nec iam Sideria fragrantia [illegible]
Denudans [illegible] *vita* [illegible]
Si pars est hominis melior, [illegible]
Vilia si terra pondera corpus habet:
Si probat ipse Deus, [illegible]
tate,
Pingula non [illegible]
Sed memorem esse sui, [illegible]
annos,
Dignum aliquod tanta nobilitate dans;

Si

[illegible]ris, quàm corporis vlla voluptas,
[illegible] illius si, mentisque labor;
[illegible] anima præstat decurrere sedes,
[illegible] autoris commemorare libri:
[illegible] at equidem pulchra nobilitate manus
[illegible]edibile fare corporis esse super.
[illegible] veluti nigris fulgens in nubibus arcus,
[illegible]is simul ac venti dissiluere, perit:
[illegible] sicut Astronomus iam quæsita per annos
Nuntia, & celeris mobile mentis opus.
Quod visum Veneris fertur vibrata sub Astris,
Exemplo sensus obstupefacta suo:
Heu mihi non poteris motu superesse cerebri,
Nec nisi progressu sensibus ire comes!
Scilicet ipsa etiam quondam pulchra Astra peribunt,
Et res instabiles fluxa figura docent.
Scilicet exiguum est, & vix est ignea gutta
Quicquid sideriis de ratione tenes.
Vsque licet flaris lux irradiata celerem,
Ipsa sibi nullus de Phaetonte color:
Non aliter vitis sensu monstrante figuras
Mens hominis, crasso corpore mersa, videt.
Aut tenue, aut nihil est, species aut proxima vero,
Aut pars in promptu est, pars adoperta latet:
Diuinos puro donec de fonte liquores
Corporis è vinclis, morte soluta capit.
Non igitur miser est lacrimis non ipsius acerbis,
Solatur Domini quem modò blanda manus,
Oblitum lentum, cœpit quò maxima rerum,
Iam vacuus curis, improba vita tuis.
Non poteras lethum pulchrum præuertere palmam,
Arte triumphans, sideribusque venis.
Non poteras penitùs doctrinam extinguere mentis;
Quam spargis toto plurimus orbe liber,
Audiit hinc vatem magnas Pannia per vrbes,
Posteritas omnis quem benè grata canet.
Gratulor hunc vatis sortem; sed causa doloris
Non leuis à nostra nunc mihi parte venit.
Non mea tam longo iungam suspiria pompa?
Méue hilarem iubeat publicus esse dolor?
Nam veluti si quis stagnantibus incidit vndis
Scrupulus, & fundum motio prima dedit,
Addit se in spatium, virésque acquirit eundo
Circulus, atque omni littora parte ferit:
Non aliter, quidam Pragensi mœror ab vrbe
Nascitur, Eois, occiduisque plagis,
Regna per, & gentes magis ac magis auctior, errans
Contristat vestras Auster, & Eure domos.
Dania compressis Brahenum patria plorat,
Iamque suum Atlantem non abiisse velit:
Illustrísque domus, primaria, Ecclesia, regni,
Occubitu Solis, lumine cassa sui,
Luget & ad luctum fortes vocat ordine Bilios,
Rulfios, Ranzouios, pulchráque serta Rosas —
Sternens vixfulgens, regnum sibi vindicat omne:
Defletum censent omnia regna suum.

Fama Caledonum longè transibit in orbem,
Signáque inuenerit Rex Iacobe dabit,
Musarum cultor celebris, recinitque per orbem
Musarum quicquid mystica sacra colunt,
Seu Princeps diuino potens, seu Plenus honore,
Quos loquitur propriâ pagina scripta manu;
Seu quocunque loco Stellarum conscius astris,
Cui sunt in nostri parte, Tychonis amor.
Nec ita fatidicas ibant crebro agmina Delphos,
Sollicita ambiguas aure notare sonos:
Quam super arcano calentem plurima muneris
Arabicas adiit littera missa manus,
Conticuit vates: migrant oracula terras:
I, quære hinc alios Delphica turba Deos.

TV verò ante alios, Cæsar ter maxime, Reges
Nunc aliquem mœsto corde tuente capis?
Venerat immitti Phœnix delapsus ab Arcto,
Atque in Teutonia vidisti abire hunc,
Phœnicem propriâ voluisti cernere in aula:
Non alia imperio dignior ales erat.
Vnde summa dies præparauerant fata receptum
Phœnicem summi, Phœbe, adolere tuis.
Quo minùs hunc fecit credam Te pendere casum,
Impedit officium dux Rudolphe tuum,
Ac omnem imperij depellere finibus hostem,
Tutari patriam, instituánque domi,
Et studia, atque artes validas plantare per orbem,
Vnde hominum capiat commoda multa genus;
Percipiátque Dei iustas sapientia laudes:
Hæc sunt imperij munia summa tui.
O vtinam nunquam tua sceptra fatiget Erinnys,
Arma domi motu conciet, arma foris,
Nulla intemperies longæua corporis ætatem,
Quod satis est faciat terra pedúsque manum.
Nec ideo nulli cingant tua lumina fastus,
Dein vanus hinc Regi restituatur honor.
Te duce certatim spectantur sidera ciues,
Quantaque diuinæ sint monumenta manus.
Scilicet hæc vna est diuinæ vita beatis,
Hæc hominum decepit vita beata genus.
Hanc equidem Eois vitam vixisset in hortis,
Si posset vetitis abstinuisse bonis.
Nunc immorigeros Nemesis diuina, magisque
Vltor hominem dura pellere plectit humo,
Terra homines plectit, tribulos conuertat aristis,
Torrida nunc æstu nunc adoperta niue.
Hinc genus Adamidum duras damnatur ad artes:
Siderea consilijs non vacat arte frui.
Hanc tamen esse vnam voluerunt Numina curam,
(Par immortali regia turba Ioui.)
Has etiam ingenuas in sceptra reponere curas,
Quáque patet, nobis amplificare manu.
Tempora nobilibus vindicat parentia signis,
Ætatemque mundi pellere viuere docens.
Quanta sit, expediunt, cælorum condita moles,
Quamque

Quamuis sit humana commoda forma domus.
Ne velut ignota viuas peregrinus in vrbe
Terrigena, hospitiu(m) nesciu(m) ipse sui.
Incipe, mortalis, si vlidas dispanere fossas:
Quantula de mundi portio, quaeso tua est?
Quis etiam humanos ad maxi gnauiter vsus
(O res ingratis saepe iteranda viris!)
Vrania secunda Ceres, Bacchúsque le iunctur,
Fauni Capripedes, Arcadiúsque Deus.
Vranie instabilem constrinxit Nerea nautis,
Aeolia, Vranie sub iuga, castra dedit.
Hac duce Hispanus aliam deduxit in orbem,
Huic cessit clausas gens transfaila fores.
Vranie Batauos sana seruabit ab Arcto,
Quos fugit nostro tempore clausa dies.
Terra dedit quondam culturi praemia diues;
Nos equidem cumulat, credite, fudit opes.
Clauditinexhaustam gremio praedarus gazam,
Dat nota non pigris munera, culta viris.
Vim Coeli reserare viri, venit agnita ad vsum:
Ignota videas commoda nulla rei.
Clausa aperire labor: sed apertis non labor vti;
Natura ingenio, vim reserare viri.
Mi quoque, Diue potens, propius percussa dedisti,
Ne crucies mentem vana superstitio.
Dulcia nec poterat compescere somnia Mosis:
Sufficit magnus fecerat Astra Deus:
Forte etiam magicas voluissem promptus ad artes,
Elicitus Orco, quos regere Astra putant.
Intima quamuis per non ad penetralia veni,
Explorans vires lux animosa tuas.
Consulat Astrorum vires, quicunque laborat
Cum fractis vestris obuius ire libris.
Tuque adeo immanes terris auertere pestes
Si (quod Sacra iubent) Diue Rudolphe, cupis;
Si tibi sunt cordi misera noua commoda vita,
Gloria si summi, cultus, amórque Dei:
Hanc etiam clemens studiorum amplectere partem,
Consilium & Astrorum perge fouere Deum.
Strauisti Scythicum non vna clade tyrannum:
Imbellem exsupera tandem etiam inuidiam.
Millia militibus, vendant modo singula Musis:
Neutra grauans reditus inuida lingua tuos.
Si tamen vsque adeò multos rapit aemula miles;
Si tenuit adeò Mars populatur opes;
Seruanda est inopi cautius pecunia fisco;
Et nihil est studiis, sordide Rhetor, opus.
Detur catenato pretiosa monilia collo,
Sit simplex vestis, mensáque parca tibi.
Luxuries inopi famuletur publica fisco,
Nam nihil est illis, sordide Rhetor, opus.
Tunc etiam lucra fisco cedemus honores;
Astra locum castris, ingeniúmque dabunt.

IOANNES KEPLERVS moestus posuit.

INCOMPARABILIS VIRI

TYCHONIS BRAHE

ATLANTIS CYMBRICI,
ET EQVITIS TORQVATI

ELOGIVM.

E Ducit perhibent, immani mole Gigantes
Simplicibus telluu denus casta vi…
Hi temtare quidem Coelos ascendere gradi…
Quos tamen in terram, Dij repulere sua…
At nostris aliam videas genuisse diebus,
Ipsum cui Coelum sarcina parua fuit.
Hic, cui non totus terrarum qua patet orbis
Sufficere, a…nostra iudice non potuit.
Hic ille, ille Gigas, quem fama ce…bernus
Astriferos coelos imposuisse sua.
Hic voluit Stellas flammantes inter Olym…
Viuere, sic scrutans intima claustra Po…
Vnde refers nobis vi…r Mysteria coeli,
Quicquid & occulti magnus Olym… habet.
Hinc videas monumenta viri, quae Co…
ipsi
Edoctus, nobis conspicienda dedit.
Haec, Diodore, oculis si vidisses, Mir…
Dixisses septem commemorande tuis.
Cedite iam Primi Inuentores, cedite …
Viribus hic cerebri vos facit arte …
Hei mihi! Quid video? cursus nunc …
quid inter?
O mea quid subitus occupat ossa …
Occidit, hei! nobis Coelum, fulgentiaque …
Occidit ipse Tycho summus & alter …
Quid vestram TELLVS miscet alere Tycho… num.
Cui semper vestri maxima cura fuit?
Aurea quem nobis ecce, Astra dedere …
Inuida nunc oculis surripuere mea.
Non ego miserescia: Neque, si mihi …tendam,
Terra fuit tantum digna tenere …
Nunc Tycho ipse suo speculas …
Atque ipsa specula est, quod fuit ante …
Ergo si veri compos iam despicit …
Ostenens dicens: Nil tua dira moror,
Nil tua dira moror, Fortuna vi… & ipsa,
In terris posthac degere non cupio.

PAVLVS IANVS Colding Cim…

SVperest, vt liberem fidem circa … iam Tychonis Epistolam de Consti… Elixiris ad Rudolphum Imperatorem, Tam verò lubenciùs ipsam publici iuris fa… quantò optimus VVormius rectè dubita… nullum fuisse ad nos exemplum debita… egregij illius *de aere pestilenti corrigendo* Tractatus, in quem praeclarus Bartholinus … inseruerit. Quando certè nullum reperiebatur in instructissimis Bibliothecis … eum Medicorum Riolani, Morei, Patini, Montelij, ne quid de Thuani, & caeteris dicam, credere omninò par est nusquam … aliquod extitisse. Tacere interim non … quod ille in suis ad me literis habet, …

Orch…

Credo, inquit, hoc ipsum Medicamentum, de quo tecum egit nobilissimus Dominus Retzius: Nam hoc nobis familiare, & in Pharmacopoliis nostris titulo ELIXIRIS TYCHONIS *venditur. Ego crederim in morbis malignis vsu suo magno successu, sudores potenter mouet, malignitati resistit, &c.* En verò quid id rei sit.

ELIXIRIS TYCHONIS DESCRIPTIO

Aduersus morbos Epidemicos,

Ad Rudolphum Imperatorem.

AVgustissime, & Potentissime Imperator RVDOLPHE, Domine clementissime. Descriptio Medicamenti, quod contra morbos Epidemicos passim nunc grassantes, Dei dono, efficax est, quale sacra Cæsarea Maiestas tua clementissimè per suum Capitaneum Brandeisensem à me expetiit, in hunc modum, prout ipsemet adinueni, & comprobaui, se habet.

Accipiatur primùm pro corpore, & fundamento, Theriacæ Venetæ optimæ, & veteris, aut potiùs Alexádrinæ, libra vna, cui in vitro oblongo, satisque capaci superfundatur spiritus vini, è generoso vino, terna distillatione, & rectificatione moderato calore eliciti, vt exstet supra Theriacam ad quantitatem palmæ, posteàque bene obturato vitro, ne spiritus exhalet, fiat digestio in tepido balneo per septimanam. Eâ peractâ, materia omnis, quæ in vitro est, filtretur per bibulam papyrum, vt separetur purum ab impuro, liquórque admodum rubicundus, & perlucidus, qui hac filtratione prouenit, indatur cucurbitæ vitreæ, & suprà posito alembico, cum suo recipiente, atque vtrobique bene clausis de more vitris, fiat lenta distillatio in balneo mediocriter calido, nec æstuante; donec spiritus vini in receptaculum guttatim excatur materiam, siue essentiam Theriacæ in fundo cucurbitæ vitreæ, instar mellis liquidi, colorem tamen ad subrufum nigredinem tendentem obtinentis, reliquerit. Spiritus autem ille vini Theriacalis per se in vitro bene clauso conseruari poterit, & parùm manè, vbi lubuerit, de eo sumi, instar alterius aquæ vitæ: habet enim in se aliquid de volatili essentia Theriacæ, ideóque præseruatiui loco est, præsertim si ex oleo iuniperi sulphurato, de quo mox dicemus, bis, vel ter vlterius in balneo exaltatus fuerit. Porrò essentia illa Theriacæ, quæ in fundo remansit, sic efficacior reddenda. Sumatur Sulphuris è Cholcotare puro ter sublimati, & quarta ex Aloë, Myrrha, & Croco semel, leuiter, sine adustione eleuati, quarta pars libræ; hinc superfundatur in cucurbita vitrea oblonga de oleo baccarum Iuniperi, quod purum, & in balneo rectificatum est, tantum, vt supereminеat quatuor digitis. Potest etiam addi oleum Succini in balneo ter rursus distillatum, & ab odoris vehementia liberatum, vt sit eius quarta pars, respectu olei iuniperini, atque sic melius: ponatúrque bene clauso vitro, in fornace cinerum; ibi stet in tepida digestione per quatriduum. Eliciet interim oleum iuniperi è floribus illis sulphuris rubicundissimam tincturam, & optimam eorum essentiam in se attrahet. Fiat & hîc separatio filtratione, prout anteà. De puro autem, & rubicundo liquore, qui papyrum bibulam transiuit, addatur duodecima pars essentiæ Theriacæ priùs confectæ, ita vt hæc duodecim vicibus oleum illud iuniperi sulphurisatum excedat: mox simul digerantur in tepenti balneo, violâ oblongâ bene obturatâ. Potest tamen iis priùs aliquid addi de extracto radicis Angelicæ, sale Absinthij puro, & essentia Carabis albi. His tribus simul mixtis, & pro decima sexta parte priori liquori iunctis, posteàque, vt dictum, simul in digestione collocatis, idque per octiduum.

Superaddere etiam conducit inter digestionem, de priùs reseruato spiritu vini Theriacali, tantum, vt tribus digitis superstet. Digestione hac peractâ, fiet denuò separatio impuritatum intrinsecarum per filtrationem suprадictam, & spiritus additus separetur in balneo, lentissimo igne, donec materia in fundo remaneat, instar picis liquidæ, quæ ex Dei benignitate, præsens est remedium contra luem Epidemicam, octo, decem, vel duodecim guttis, pro ratione patientis, in aqua aliqua competenti, vtpote Prunellæ, Angelicæ, aut Cardobenedictæ, cochleari vno intrò assumpta; idque statim, ac morbus sentitur, antequam per somnum vires cor occupârit, & posteà sudore per aliquot horas, quò diutiùs, eò meliùs elicito. Si manè quolibet, ieiuno stomacho de hac Medicina duæ, vel tres guttæ in vino Absinthiaco, vel quouis alio appropriato liquore assumantur, Præseruatiui eximij loco est

Potest verò hæc ipsa Medicina per se omni auro præstantior, adhuc magis exaltari, per additionem tincturæ corallorum, sapphiri, & hyacinthi, & margaritarum materiæ resolutæ, tum quoque auri potabilis, si modò verum, & genuinum, ac corrosiuis rebus non inquinatum, & corruptum haberi possit; ita vt de singulis hisce scrupulus vnus priùs confecto Medicamento adiungatur, misceatúrque.

Quin & vniuersalius vt hoc reddatur Medicamentum ad omnes morbos, qui per sudorem curari possunt, qualis fermè est tertia pars omnium eorum, qui humanum corpus infestant, sic procedendum.

Antimonium selectum in regulum pa. rum, ter, vel quater reiterata fæcum abiectione, redigatur; posteàque contuso, & puluerisato regulo, per cucurbitam terream, ignem fortem sustinentem, ad latus dispositam, impellatur forti igne, & successiuè adaucto, alchol Antimoniale, in aliam cucurbitam terream recipientis loco appositam, donec totus fermè regulus Antimonij instar pulueris subtilissimi vas antepositum subierit. Hoc Antimonij Alchol posteà in vasculis quibusdam reuerberationi idoneis, & ignis vim perferentibus, benéque argillâ munitis, imponatur in reuerberatorium clausum, ita

vt

vt flamma infrà, ac suprà transeat; ipsa autem vascula conclusa non attingat, fiat coercibratio successiuè adaucta, per sex hebdomadas, donec Antimonium in pulucrem [illegible], vel substantiam redactum quodammodo fixum euadat.

Hic pulsus Antimonij, etiam in aliqua copia assumptus, non purgat, nec quicquam corpus molestat; sed solummodo sudorem moderatum, nec debilitantem ciet.

De quo si potius præparatæ Medicinæ parum immisceatur, multò adhuc præstantior, & efficacior ad omnes morbos Epidemicos redditur: & insuper Febres qualescunque ritè administrata curat, obstructionesque aperit.

Atque hæc de Medicina Epidemica, quam Cæsareæ tuæ Majestati, prout clementissimè voluit, humillime & fideliter consignaui, & vt secretam habeat, sibique soli reseruet, demissè peto. Mitto verò nonnihil de eadem, quatenus hanc iuxta priorem descriptionis partem absoluere licuit, quæ etiam valida est, atque, Deo dante, in talibus morbis præsens remedium exhibet.

Estque hæc potior, & præstantior ea, quam Cæsarea Majestas tua à suo Capitaneo per me etiam paratam habuit.

Hanc vt Cæsarea Majestas tua clementi animo accipere, donec plura eiusmodi & maiora in eius gratiam parare opportunitas dederit, non dedignetur, subjectissimè oro. Deus Optimus Maximus Cæsaream tuam Maiestatem ab omni malo tueatur. Datæ ex Arce Cæsareæ tuæ Maiestatis Benachi, die 7. Septembris anni 99.

Tycho Brahe.

Cæterùm, isthæc ad Rudolphum Imperatorem Epistola admonet me, vt alteram illam, quam ad eundem Tycho VVandesburgo dedit, sub initium anni 1598. vt esset Præfationis loco ad Catalogum mille Affixarum, quem tunc ipsi, ac vna alia quædam adjuncta nuncupauit. Ipsa est, cuius superiùs facta mentio est, cuiusque est etiam, cum argumento tum ipsius, tum Catalogi, tum Tabularum, explicationisque ipsi adiunctarum relata conclusio. Dixi quoque illeic eam me desumpsisse, cum cæteris, ex ipsissimo Manu-scripto exemplo, quod Tycho ad Principem illustrem VVolfgangum Theodoricum Salisburgensem Archiepiscopum misit: nunc autem, vt eam heic adiiciam, duæ potissimùm faciunt causæ. Vna est, quòd, tametsi varia illius exempla missa huc illuc fuerint (& meminit sanè Maginus exempli ad se missi, vt superius attigimus) nemo tamen hactenus fuerit, qui publici iuris ipsam fecerit; cum interim nihil omninò, ne ex tanto viro vllum monumentum consimile pereat. Altero, quòd hac occasione prænecupare, & subiicere valeam, quod desiderari ex me possit, ob scrupulum superiùs iniectum, de discriminibus aliquot abs me adnotatis circa Longitudines, Latitudines-

que Affixarum, inter Catalogum [illegible] adnexum, & Keplerianum illum [illegible] Rudolphinas Tabulas, ac illum à Tychone [illegible] insertum in Progymnasmatum [illegible] nam, ne obesset quidem id [illegible] Catalogum integrum, verum [illegible] lætaretur, interserinque etiam, [illegible] perfectius esset suum, & nunc [illegible] stionis modò, sed alios etiam, [illegible] moniti, & [illegible], dissipati [illegible] circa non est, cui adeo [illegible] pretium solum est, qui me ab [illegible] diligenter notare; cùm esset [illegible] haberi decretum noui, quando illi [illegible] vtpote qui ex eadem Tychonis officina [illegible] dictis, cuique ipse [illegible] Operæ, impensæ, pretium, vt possint [illegible] num huiusmodi studiosi sunt, [illegible] marginibus adscribere discrimina, [illegible] deinceps, dum aliquam designatam [illegible] latam vsurpabunt ad calculum, [illegible] cui expendere aequis eius locus [illegible] habendus.

Quanquam, iuxta ea, quæ loco [illegible] to, præmonui, prætermittam Stellas [illegible] viginti, in quibus differentia non est [illegible] minuto maior, ac prosecuti solùm [illegible] aut triginta tres, in quibus quæ [illegible] notatu dignior. Admonui illeic [illegible] in hoc Catalogo Stellas nonnullas, quæ [illegible] ratione indigeremus, quàm in cæteris [illegible] in Kepleriano, v.c. circa Cassiopeja [illegible] lationem legitur, *Infra Cathedram* [illegible] *Septentr*, in hoc verò, *Prima supra Cathedram Cassiopeja*. Circa constellationem Cygni [illegible] illo, *Ad volam alæ parvula*, in hoc, [illegible] *superiore ala Cygni inferior*, atque [illegible] tis: sed res facilè conciliatur. Admonui [illegible] que nomina duarum, quæ in constellatione Cygni apud Keplerum desunt, Stellarum [illegible] hoc suppleri Catalogo. Prior enim [illegible] *Prima in inferiore ala Cygni*, Posterior [illegible] *Quæ in inferiore femore*. Adnotari [illegible] quas duodecim Stellas ex constellatione Ophiuchi Keplerus ait suo defuisse, [illegible] illas in hoc; cùm & vna præterea addi [illegible] nempe, *Quæ in sinistra tibia*; & duæ [illegible] aliæ, quæ in illo desunt, vna, *Vltima*, [illegible] *Quinta informium circa Geminos*; altera, quæ in Eridano, *Quarta sequens* [illegible] Adnotari etiam heic potest, Stellam [illegible] dam in Coma Berenices, de qua Keplerus [illegible] bitat, esse illam, quam ipsemet & [illegible] nasmata vltimo loco habent. Nihil [illegible] de Tabulis, déque explicatione, & [illegible] tum, Catalogo à Tychone subiunctis [illegible] do, vt superiùs quoque innui, [illegible] aliquid à Progymnasmatibus [illegible] si quid eiusmodi est, vt quod ad [illegible] ginta sex Stellarum comparationem [illegible] id suppleri ex Alphonsinis, Prutenicisque Tabulis potest. Ad Epistolam igitur, Præfationémve vt accedamus, en vt [illegible] tographo habere.

STELLARV

STELLARVM
OCTAVI ORBIS INERRANTIVM ACCVRATA RESTITVTIO.
Ad Augustissimum Imperatorem RVDOLPHVM II.
DE INERRANTIVM STELLARVM VERIFICATIONE, TYCHONIS BRAHEI
PRÆFATIO.

INerrantes Stellæ quòd vniformitèr semper distantes, vnisono etiam circumlatæ motu, Fixæ quoque appellantur, Imperator Augustissime, RVDOLPHE II. Domine clementissime; quas supra omnium Planetarum circuitus exaltatas in Octaua quadam (vti vocant) Sphæra simul omnes contineri, atque ibidem circa Polos Eclipticæ lentissimo motu conuolui receptum est. Hæ licet innumeræ sint, tamen à vetustissimis Astronomis, qui in Ægypto, aut consimili plaga habitarunt, mille viginti duæ solummodò denotatæ recensentur. Quem peculiarem laborem primus omnium Hipparchus Rhodius, quantum literis proditum est, subiuit, forsitan antecessorū aliquot [illegible] præsertim Timocharis, qui 200 circiter annis antea cælibus inuigilauit, non parum adiutus. Ipsum verò, de quo loquor, Hipparchum ex occasione Nouæ cuiusdam Stellæ, cæteras omnes enumerasse, atque Sidera ad normam expingere certis organis, ingentique labore instituisse, magnificè deprædicat Plinius. Floruit verò ingens ille Hipparchus circa finem Monarchiæ Græcorum, annis circiter ducentis ab obitu Alexandri Magni, ante natum Christum Redemptorem annis proximè centum viginti; quando bellum ab [illegible] Regionum populis, quod Cimbricum dicebatur, in Italia gestum est, Coss. C. Cæcilio, Cn. Papyrio Carbone; adeò vt plura quàm mille septingenti anni effluxerint, ex quo Fixarum loca ab ipso in normam redacta, numeris conuenienti Abaco exposita sint.

Intereà nemo tam sublimi curæ operam sedulam nauauit. Nam Ptolemæus Hipparchi successor, & Astronomiæ Princeps appellatus, hac tamen præcipua sui parte, & sine qua cætera ritè constare nequeunt, requisitam non adhibuit diligentiam. Notauit is quidem paucas quasdam Stellas, vt innotescere posset, quantum interuallo temporis Hipparchum, & ipsum, quotcunque aliis intercedente, promotæ fuerint: at ad singulas vti ab Hipparcho factitatum, non attendit, præsupponens fortè, ipsius de his traditiones omnis ambiguitatis expertes esse. Qua in re nimis credulus fuisse videtur. Aut enim errores non contemnendi subinde obrepserunt Hipparcho in Stellis quam plurimos; aut transcriptorum effectum est, quòd Abacus ille in nobis, quasi per manus traditus non paucis scateat mendis. Adde quòd, solummodò in sexta gradus parte, intra dena minimum minuta, se vbique continuerit in Fixarum locis consignandis; siue quòd maiorem præcisionem minùs necessariam duxerit, siue quòd Instrumentis, quibus vsus est, subtilius hæc rimari non licuerit. At sanè adhuc subtiliori opus fuit commensuratione, si negotium pro vsu & dignitate ritè tractandum, & Planetarum motus, qui è Fixarum locis sumuntur, ad amussim exercendi forent. Sed condonari Hipparcho aliquatenus posset hæc lato modo accepta designatio, & ipsa in denis illis, quæ pollicetur, minutis omnimodè cælo congrua esset: à quo tamen sæpenumerò semisse gradus, interdum integro, & eò ampliùs deuiat, seu obseruationis mentitâ, siue vtraque de causa, non [illegible]. Quin & Ptolemæus qui earundem progressus suis temporibus conciliare voluit, illas centenis annis singulos efficere gradus nimis lato modo assumendo, vix terminos in fixis, quos huic visui adæquauit, rectè præsumit; nedùm vt cæteras competenter disposuerit. Incedens enim lubricâ illâ viâ ad fallendum pronâ, quæ à Sole per Lunam Stellarum loca monstrauit, facilè quartæ partis vnius gradus, si non dimidiæ, errorem incurrit, admittere potuit; veluti alibi à nobis expressius panditur. Imò, cùm Refractiones Solis iuxta horizontem (circa quem, cum hanc pragmaticam exercebat, consistebatur) potiùs, vt de Parallaxibus non dicam, neglexerit, præcisionem ipsissimam non attigit; vel & sæpius his, aliisque de causis tam in Sole, quàm reliquis Planetis, & Stellis fixis, deuiationem aliqualem commisisse videtur. Verùm hoc non eo id refero, quòd tanti Artificis, & de tota re Astronomica adeò præclarè meriti viri, sine cuius operibus vix pateret ad hanc artem accessus, traditiones eleuare præsumam; sed solummodò, vt negotij subtilitatem, & labyrinthos, vbi summa requiritur præcisio, maximis etiam Artificibus obrepentes aliquatenus indicem. Quæ verò ab ipso Ptolemæo circa hæc factitata, & tradita sunt, iuxta annum Domini 140 proximè extiterunt.

Albategnius, quem & Mahometem Aractensem vocant, annis septingentis quadraginta post, hanc etiam arduam curam aliquatenus suscipiens, paucarum quarundam Fixarum in longitudine loca emendauit; idque potissimùm ex transitu earum cum Luna per meridianū, ratione equidem cum

satis accurata: siquidem Lunæ locum vix ipsi tam certò, vti existimabat, cõstitit: tum quoque ob alia coincidentia impedimenta suo tempore referanda. Dum verò is quasdam Stellas à se, vti opinabatur rectificatas cum Ptolemaicis locis conferret, deprehendit in 66. annis vnicum conficere gradum, nimirùm earum motum præcipitando, quem Ptolemæus anteà iustò tardiorem reddiderat. In latitudinibus earum nihil discriminis se reperisse putauit. Quod tamen verosimile non est: quandoquidem sensibiliter mutata fuit eius tempore Eclipticæ obliquatio ab ea, quæ Ptolemæi æuo extitit: vnde latitudines Fixarum alterari à nobis euidenter demonstratum est. In cæteris Stellis vbique Hipparchianum Abacum à Ptolemæo etiam vsurpauit; nisi quod promotionem earum interea ipsius opinione factam, vbique singulis addiderit.

Postrà circa annum Domini 1250. et centis septuaginta annis ab Albategnio, Serenissimus ille Alphonsus X. Electus Romanorum Imperator, Rex Castiliæ, & Legionis, à quo descendendo originem trahis, Imperator Augustissime, memorabili liberalitate Astronomiæ redintegrationem procurans, Tabulis à se denominatis Alphonsinis, in quarum confectionem quater centena ducatorum millia munificè erogasse prædicatur, etiam Affixarum Stellarum Canonicam expositionem ab Hipparcho inchoatam, atque per Ptolemæum, & Albategnium eò vsque deriuatam retinuit, apponendo solummodò quantum Fixæ tunc vlterius progressæ credebantur. Videntur autem ij, qui huic negotio præfuerunt, non satis accuratè eoetas illas præfiniuisse: vnde fit, vt quasi integer gradus nunc vt plurimùm deficiat in longitudinibus Stellarum iuxta Alphonsinas rationes numeratis: latitudines incorrectas reliquerunt, eas omninò immutabiles esse sibi frustrà persuadentes. Summâ nihilominus, quandiù Cœlum, & Sidera durabunt, memoriâ dignissimus est inclytus ille Alphonsus, quòd tam sedulam curam Regio patrocinio dignissimâ susceperit. Et dolendum est ipsum eiuscemodi non obtinuisse Artifices, qui rem omnem debito modo exsequendo, è Cælestibus obseruationibus cælestes etiam motus accuratè deducerent. Quod si euenisset, tanti Herois tam eximia liberalitate minùs abusi fuissent, & numeros Cælo magis congruos, in iisdem tantis sumptibus cõparatis Tabulis nunc inueniremus.

Tandem superiore æuo incomparabilis vir Nicolaus Copernicus Canonicus VVarmiensis iuxta Fruenburgum Prussiæ circa annum Domini 1520. & aliquot ante, ac post, Astronomiæ reformationem aggressus, in Stellis tamen Fixis, quibus potissima pars instaurationis huius artis fundatur, nihil solidum, aut sufficiens præstitit. Solius enim Spicæ Virginis declinatione obseruata, & latitudine veterum (quæ ambiguitate non caret) assumpta, vlteriorem Fixarum progressionem constituit: nec tamen ea, qua opus fuerat, præcisione rem tam subtilem perégit. Et hinc Æquinoctiorum anticipationem (vt is vocat) extruxit, redigens suam animaduersionem ad primam illam Stellam in cornu Arietis, cuius interuallum Longitudinis à Spica secundum Hipparchi- & Ptolemaicum Abacum nimis ... mutuatus est; cùm eam, præbeat gradus centum septuaginta, min. o. in Cælo ... sint ad amussim centum septuaginta gr. min. 39. itavt bessis fermè gradus ... deficiat: indéque factum vt nec eam ... Stellam, quam omnibus cæteris fundamentalem esse voluit, & ex qua omnium Fixarum curricula, tanquam certo ... principio depromere satagebat, suo gradu ... loco, & ipsi Cælo ad amussim correspondenti adaptarit. Idem etiam reliquas omnes Stellas inemendatas prætermisit, tantummodò Æquinoctiorum præcessionem propria quadam speculatione excogitatam ... gulis temporibus longitudini earum à prima Arietis secundum Canonem illum veterem Hipparchi, & Ptolemæi appropriare censuit: atque multiplices errores in eam Abaco commissos nõ repurgauit, sed potius stabiliuit quamuis procuIdubio non ignorarit eorum numeros nõ vndequaque sibi satisfacere. Ideò que conquestus est, referente Rhetico, ipsius præcipuo discipulo, Fixarum restitutionem accuratam ad Planetarum ... rectius cognoscenda magno satis incommodo desiderari; Præcessionem quidem illam Æquinoctiorum, qua Fixarum apparentem motus inæqualitatem à prætocessionem ... dedit salutare nixus est, solertis ingenij ... tunc imaginabatur, qua etiam antecedentia enormitates quàm proximè excusare ... at quasi hæc in ipsis cælestibus apparens vbique, & perpetuò locum habeat, vix ... auerit. Siquidem (vt alia nunc prætermittam) vel hoc tantillo tempore, quod eum, & nos intercessit, annorum circiter sexaginta, et septuaginta Æquinoctia multò celerius ... anticipauerunt, quàm eius fert hypothesis atque hinc deriuati numeri. Vnde fit, vt ... instanti sæculo Stellæ Fixæ suum gradum ... in cèteris proximè annis iuxta illum ... uere debeant, id potiùs in $70\frac{1}{2}$. expe... Sic quoque Anni quãtitatem, cùm hæc ... iuxta ipsius speculationem à se lusit ... dependeant, nunc nimis tardam reddidit, ... ficiens eam vltra dies suos, & horas, ... torum $51\frac{1}{7}$. proximè, cùm tamè quartæ ... mã nonum nõ assequatur; sicque sæpè ... minutis debito plus amplius. Quod ... tiplicem aggregationẽ Æquinoctia ... plurimùm à cælesti tramite dimouet: ... circa annum 1700. Æquinoctium ... iuxta Copernici calculum, & Tabulas ... tenicas, Solis ingressum, qui cælitus ... nit, integro die, & penè tribus insuper ... ris necessariò excessurus sit, vt tunc ... tium Astronomorum accurata testabitur obseruatio. Circa hæc verò tẽpora, est fere $14\frac{1}{2}$. horarum differentia, quibus eius numeri abundant. In vanum itaque laborant, qui ex Copernicæis, & Prutenicis numeris ... restitutionem exacte laborant, frustrà que

Neutiquam illam Gregorianam reformationem iustè oppugnant, cùm haec longè propiùs caelesti normae accedat: nec summa in his praecisio (praesertim inconsulto ipso Caelo) facilè datur, aut etiam admodum necessaria est. Sed haec fortè nunc citra rem: nisi quatenus iuxta Copernicum Fixarum motiones Solis revolutionibus quodam modo sunt analogae. Alibi dabitur, favente Numine, commodior occasio hac de re disserendi, & anni motus accuratiùs examinandi, Gregorianique nuper introducti, & satis stabilitam rationem (etsi non adeò, vt à quibusdam qui affectibus nimium indulgere volunt, [illegible], dotata sit) confirmandi, quemadmodum & hoc ex primo capite nostrorum Progymnasmatum; & motu Solis illhic accuratè ex observationibus restituto colligi poterit: vbi quoque ea, quae de Affixis sideribus iam praemonuimus, ex secundo eius capite vlterius, & particulariùs, vnà cum plerisque aliis huc facientibus, constabunt.

Cum itaque satis superque in propatulo sit Incertitudinem Stellarum locis, eoque à veteribus Astronomis, vsque etiam ad nostra tempora, qua opus fuit, accuratione traditos non possum esse, nimia sanè Astronomicae certitudinis iactura (quod tamen antecessorum gloriae extenuandae causâ nequaquam dico, sed solummodò vt veritati ipsi, quae non rectè hîc praeteritur, testimonium rogatus praebeam) idcircò ante multos annos hanc eximiam, atque laboriosam, in nos recepimus provinciam, quo omnes Stellae Fixae, quotquot in nostro climate visui vtcumque patuerunt, quàm exactissimè in debita loca secundum longum, & latum restituerentur. Res equidem (si liceat id, quod verum est, dicere) ardua, & multis saeculis incassum desiderata: sine qua etiam diuina illa Astrorum scientia in integrum restitui omninò nequit. Laborandum ergo erat ab initio eatenus, & circumspectè, vt aliqua, saltem circa Zodiacum praesertim innotesceret Stella, cuius exquisita ab Aequinoctiali puncto, vbi Aequator, & Ecliptica sese mutuò intersecant, diceretur remotio; vnde caeterarum deducerentur longitudines: ex quo id hactenus nequaquam requisita circumspectione praestitum sit. Idque summâ diligentiâ operam dedimus, vt Lucidalla, quae tertia est numero in Capite Arietis, ad amussim primùm innotesceret, tam per ipsam, quàm alias huc commodè reductas; omnia multipliciter, & solertèr examinando. Quod tamen ex Luna fluxivaga, & observationi huic minus idonea, intermediante Sole, vti factitarunt veteres, debito exemplo, efficere licuit: sed potiùs per Veneris Stellam, quae cum Sole saepius nobis tam matutinam, quàm vespertinam apparentem, interdum etiam circa Meridianum discretè satis conspectam exhibet; idipsum attestante multiplici experientia, modò rite praecaveantur tam Refractionum, quàm Parallaxium insinuationes. Omnia enim haec pertinentia ex vtraque consideratione Eoâ, ac Vespertinâ multimodè explorata prorsus in idem punctum [illegible], quemadmodum haec capite secundo dictorum Progymnasmatum instaurationis Astronomicae luculenter à nobis exponuntur, & demonstrantur. Posteà ex hac ipsa Stellarum aliarum iuxta Zodiacum, & Aequatorem fulgentium per totum Caeli ambitum commensus facta est circumductio, aliquoties, & variè repetita, vt totus absolutè clauderetur Circulus.

Ex his verò sic fundamenti loco exactè dispositis, reliquas omnes tam versus Boream, quàm Austrum, quotquot aliquomodo cernere licuit, in normam ipsi Caelo congruam expandimus: idque per accuratissimas observationes magnis, & metallicis, solidèque elaboratis Instrumentis conquisitas; & deinde Triangulorum Sphaericorum ratiocinijs in numeros exactos redactas. Neque enim Mechanicae tractationi in tam arduo, & serio negotio satis confisi sumus, vt vt Globus orichalceus diligenter elaboratus nobis in promptu sit, sex in diametro habens proximè pedes, ita vt gradus singulorum minutorum capaces sua vastitate exhibeat (vbique enim certiora sunt Geometrica in numeros resoluta, Mechanicis quamvis, & quantumvis diligenti applicatione) sed quasi millenas Stellas exquisitissimè restituimus, singulas tam in longitudine, quàm latitudine, idque in ipso minuto, imò nonnunquam, vbi opus videbatur, eiusdem semisse. Quas verò nostrae erant, quae à veteribus notatae nostro in horizonte non oriebantur, alias quasdam, licet admodum aspectu parvas, ac ob id ab illis omissas, hinc inde applicuimus, vt numerus, de quo dixi, compleretur, quum alias fortè solummodò [illegible] excrevissent. Quas verò nos addidimus à veteribus haud observatas, ea stellula quadam in hunc modum * insignitae sunt. Redegimus autem cunctas, omnia ad annum Salvatoris nostri 1600. completum, iuxta vsu receptam numerationem: idque vt à singulari, & evidenti quadam Epocha centenariis annorum inclusa, à qua etiam [illegible] deductae earum motiones introrsum ac retrorsum aliis atque aliis annis eò commodiùs applicarentur. Qua autem praecisione omnia exsecuti sint, ex iis constare poterit, quae circa finem dicti capitis in Cassiopeae Asterismo, ob Novam illam, & miraculosam Stellam anni 1572. addidimus: in cuius constellatione duplò plures recensuimus Stellas, quàm olim factum est, singulasque per Triangulos Geometricè demonstravimus, accuratione summa, quemadmodum etiam vbique in caeteris omnibus administravimus; licet varia ratione, prout commoditas alia, atque alia exigebat. [illegible] sic pila in his tanta diligentia, & subtilitate elaborata esse, vt vix vnquam à quoquam [illegible] Latitudines insuper Stellarum, de quibus loquor, incertitudinem ad rationem mutatae obliquitatis Zodiaci nonnihil alteratas esse simul deprehendimus, quod à nemine antecedentium Astronomorum, vt vel ex suprà excussis patet,

animaduersum. Cuius etiam rei per varia exempla sufficientem demonstrationem antedicto capite attulimus, & nostra cum veterum inuentis sedulò contulimus; atque denotationes, vbi necesse fuit, indicauimus.

Ipsam verò Canonicam expositionem millenarum, quas pollicemur, Stellarum hîc exhibemus, præmissa, & subsequente earundem omnium motione per sæcula proxima quatuor sæcula, in quibus æqualitatem ratam obseruare lubuit; siquidem eam interea sensibiliter non alterari persuasum habeamus: vti neque aliàs tanta his subest inæqualitas, quantam vitio obseruationum minùs accuratarum suspicati sunt prædecessores nostri. Subjunxi quoque posteà 100. præcipuarum Stellarum Declinationes, & Ascensiones rectas, ex præmissa restitutione demonstratiuè subductas, & duobus seculis per intercedentes differentias ita accommodatas, vt singulis etiam intermediis annis, tum quoque aliquot præcedentibus, & sequentibus satis commode inseruire queant. Si quis plures voluerit, non difficulter eas ex præmemoratis longitudinibus, & latitudinibus ratiocinabitur. Refractionibus insuper Stellarum in decliuiore altitudine, intra vigesimum nimirum gradum, Tabella quadam ab ipsa experientia multipliciter concinnata ita prospeximus, vt hæ, velut anteà, obseruationem ratam, eiusque vsum non interturbent. Demonstrationem, & rationes horum omnium Caput illud secundum Tomi primi Progymnasmatum Astronomicorum, de quo aliquoties dixi, quatenus necessum fuerit, suppeditabit.

Quod verò eximius ille Regiomontanus in illustri Imperatoriæ tuæ Majestatis Academia Viennensi (quæ excellentissimos semper fouit Mathematicos) Astronomus imprimis celebris, & magni illius Peurbachij ibidem discipulus, ante 126. circiter annos de Canonica Fixarum descriptione à Ptolemæo successiuè, inde ab Hipparcho tradita grauissimè eloquitur; *Esse videlicet diuino magis, quàm humano ingenio posteritati seruatam, & si Pythagoræ auscultamus plebeis turbæ haud quaquam profanandam, cælestis numeri Abacum, quem nostra etiam tempestate per supplementa quædam exacta tempori debita instauratum, ad varios, & dictu incredibiles vsus accommodare solemus; quamuis creduli magis ea in re, & ignari, ac segnes dici mereamur, quàm vigilantes, & strenui maiorum sectatores; quippe qui Astronomiam in negotio, nouàque Cæli exercemus, confisi plurimùm scripturis, iam ætate nimiâ, & situ confectis, quæ, cùm humanis Authoribus ortæ, & editæ sint, eadem quoque lege cadant necesse est, nisi per sæcula fortiùs laborantis industria quibusdam veluti resulciantur.* Idem sanè ego de meis in hoc negotio exantlatis laboribus, si pro meipso absque inuidia, & sinistra aliorum interpretatione testimonium ferre, & quod res est dicere liceret, affirmare auderem, quod non promiscuo vulgo communicanda sint ea, quæ circa Inerrantium Stellarum redintegrationem numeris recensemus; præsertim cùm longè maiore tam præcisione, quàm certitudine constent, quàm ea, quæ à veteribus in hoc ipso negotio fabricata accepimus. Quin & id appositè adiunxit, omnique verè socordiam Astronomorum huius sæculi arguit, dum eos cælestibus non debita attendere accuratione, sed artem solummodò in libris exercere asserit. Quod non solùm ab ipso, sed & aliis diu, multisque licet deploratum sit: tamen nec ipse Regiomontanus, nec quisquam alius hac indigentia, quod sciam, manum, vti decuit, operi adhibere voluit (excepto solo illustrissimo, & laudatissimæ memoriæ Principe Guilielmo Hassiæ Land-grauio; est enim facilius semper dicere, quàm facere) antequàm nos proximè elapsis aliquot annis hoc onus, licet non leue, sed multis anfractibus, & difficultatibus obnoxium, in nos recepimus. Quid verò in eo præstiterimus, iudicet futuri sæculi subsecutura Posteritas; quæ vbi certitudinem adeò exactam in iis, præter aliorum rationes, patefactam esse cælitùs perspexerit, ea, vti spero, grata mente recolet, atque magni, & pretiosi thesauri instar censebit.

Tibi verò, Augustissime Imperator, hanc à nobis multis annis examinatam, & tandem canonicè descriptam Stellarum Inerrantium expositionem submisisse, & reliquorum omnium primo offerendam censuimus, vt tua clementissima voluntate hæc ipsa susciperes, me, & ea, quæ tracto, cælestia, & sublimia exercitia in posterum Cæsareo fauore, atque clementia complecti non dedigneris. Hanc igitur ipsam ineuntis huius anni strenulam, vt tua Imperatoria Majestas clementi vultu accipiat, & excipiat, summa demissione rogo, Cui me, meaque studia omnia ad obsequia quæuis pro virili præstanda paratissima, quàm humillimè voueo. Dabantur propè Hamburgum, in Arce Rantzouiana VVandesburgo, circa terminos Germaniæ, & Cimbricæ Chersonesi, anno 1598. postridie Calendarum Ianuarij.

Subjiciendus iam est Elenchus Stellarum, quarum aut Longitudo, aut Latitudo, aut interdum vtraque aliter habetur in Catalogo 1000. Affixarum, à Tychone misso ad VVolfgangum Theodoricum Salisburgensem Archiepiscopum, quàm in inserto à Tychone 800. Stellarum in Librum primum Progymnasmatum; aut in Kepleriano aliàs vel Stellarum itidem millenarum, inserto in Tabulis Rudolphinis.

Vocula autem *Prog.* vel *Progym.* indicabit lectionem eius Catalogi, qui extat in primo Progymnasmatum libro. *Rud.* vel *Rudolph.* lectionem eius, qui in Tabulis Rudolphinis. *Th.* vel *Theodor.* lectionem eius, cuius ad Theodoricum Salisburg. missi exemplum penes me est. *Al. Catal.* lectionem eius, vt Regiomontani, vel Piferi, qualis attingitur, inseritúrve in Rudolphino. Vbi verò Progymnasmatici nulla fiet mentio, signum erit Stellam ab illo abesse: vbi neque illius, neque Rudolphini, abesse ab vtroque; ac in Theodoricano solo reperiri.

CONSTEL

CONSTELLATIONVM, ET STELLARVM NOMINA.		Longitudo. gr. min.		Latitudo. gr. min.		Magnitudo.
IN TAVRO. Occident. Lucidior. trium in Pleiadibus.	*Progymn.*	23. 13½.	♉			5
	Rud. Th.	23. 30.				
IN GEMINIS. Informium 5. infra Gemin. vltima & parua.	*Theodor.*	24. 54.	♋	2. 18½.	B	6
IN LEONE. Sequens duarum in sin. pede posteriore.	*Rudolph.*	18. 5.	♍			5
	Theodor.	18. 50.				
IN LIBRA. Informis duar. infra Lancem Australem.	*Rudolph.*	22. 21.	♏			4
	Theodor.	24. 11.				
IN EADEM. Sequens sub Bor. Lance in sin. Brachio.	*Rudolph.*	15. 17.	♏			3
	Theodor.	15. 27.				
IN VRSA MIN. Informium circa Polarem Tertia.	*Rudolph.*			69. 5.	B	6
	Theodor.			69. 8.		
IN VRSA MAIORE. Sequens Austral. inter extrem. ped. & Caput ♌	*Rudolph.*			14. 50.	B	3
	Theodor.			14. 59.		
IN EADEM. Praecedens duar. in base Oxygonij.	*Rudolph.*			21. 28.	B	3
	Theodor.			21. 58.		
IN EADEM. Prima inter caudam, & corpus.	*Rudolph.*			58. 8.	B	6
	Theodor.			54. 8.		
IN BOOTE. Superior in Colurnbo.	*Rudolph.*			53. 27½.	B	4
	Theodor.			53. 57½.		
IN CYCNO. Quae in inferiore femore.	*Rudolph.*			55. 44.	B	6
	Theodor.			25. 55.		
IN CASSIOPEIA. Parvula ad crineis.	*Rudolph.*			45. 58.	B	6
	Theodor.			43. 18.		
IN EADEM. Quae supra treis, infra scabellum, versus Polum.	*Rudolph.*			19. 8.	B	6
	Theodor.			49. 8.		
IN EADEM. Inter Cassiopeiam, & Erichthon. Quarta.	*Rudolph.*			50. 22.	B	6
	Theodor.			58. 22.		
IN EADEM. Trium in Boream Secunda.	*Rudolph.*	9. 57.	♋			6
	Theodor.	8. 47.				
IN EADEM. Earundem Tertia.	*Rudolph.*			45. 38.	B	6
	Theodor.			43. 33.		
IN PERSEO. Informium Praeced. Caput Medusae.	*Preg. Rud.*			10. 55.	B	4
	Theodor.			24. 55.		
IN EODEM. Secunda in recta linea cum Polo, & Lucida Persei.	*Al. Catal.*	4. 12.	♊			6
	Rud. Th.	4. 2.				
IN EODEM. Quarta earundem.	*Al. Catal.*	6. 25.	♊			6
	Rud. Th.	6. 15.				
IN ERICHTHONIO. Lucida in dextro humero.	*Rudolph.*	24. 28.	♊			2
	Prog. Th.	25. 52.				
IN EODEM. In dextro brachio.	*Rudolph.*	23. 58.	♊			4
	Prog. Th.	23. 59.				
IN EODEM. Sequens duar. in dextro brachio.	*Al. Catal.*	22. 24.	♊			5
	Rud. Th.	22. 44.				
IN COMA BEREN. Infima sequens trium contiguarum.	*Rudolph.*	21. 51.	♍			
	Prog. Th.	22. 51.				
IN OPHIVCHO. In dextro genu.	*Rudolph.*	12. 20½.	♐			3
	Prog. Th.	12. 24.				
IN EODEM. Quae in sinistra tibia.	*Theodor.*	12. 24.	♐	7. 18.	B	3
				24. 56.	B	
IN ANTINOO. In dextro brachio.	*Rudolph.*					
	Theodor.			24. 18.		
IN EQVVLEO. Praecedens oris.	*Progymn.*	17. 45.	♒			4
	Rud. Th.	17. 34.				
EADEM.	*Preg. Rud.*			25. 16.	B	
	Theodor.			59. 41.		
IN PEGASO. In collo Pegasi.	*Rudolph.*	6. 28.	♓			4
	Theodor.	10. 56.				

CONSTELLATIONVM, ET STELLARVM Nomina.		Longitudo. gr. min.		Latitudo. gr. min.		Magnitudo.
IN ERIDANO, Quarta sequ. contiguarum Cete.	*Theodor.*	15. 23.	♉	3. 19.	A	5
IN EODEM. Sequens eam, quæ supra præcedentem & inferiorem.	*Rudolph.*	14. 58.	♉			4
	Theodor.	13. 58.				
IN EODEM. Præcedens duarum inter Eridanum & Taurum.	*Rudolph.*			18. 16.	A	4
	Theodor.			16. 26.		
IN CRATERE. Quæ est in vase.	*Prog. Rud.*			21. 41.	A	4
	Theodor.			21. 5.		
IN EODEM. Præcedens duarum inferiorum.	*Rudolph.*			18. 10.	A	4
	Theodor.			18. 16.		
IN EODEM. In medio Crateris.	*Rudolph.*			14. 5.	A	5
	Theodor.			4. 9.		

SVnt quidem etiam præ manibus exempla Epistolarum aliquot, quas heic attexere cogitaram, sed res deinceps visa est futura nimis importuna; quòd quicquid in iis continetur argumenti præcipui, id fuerit in Vitæ seriem iam insertum. Tale nimirum est, quod ad Paschalium Mulerum scribens Tycho, de causis suæ ex Dania demigrationis ediderit: quod ad Iosephum Scaligerum, de se ad Cæsarem euocato, déque grata mente ob officia erga Hollandos præstita: quod ad Longomontanum, de desideratæ illius præsentiæ occasionibus, aliisque eiuscemodi. Superest proinde duntaxat, vt subiiciam heic paucula, quæ ad manum sunt quoque, nondum edita eius carmina; ac vt seligam ex variis Elogiis in Tychonis laudem conditis, vnum Prosa, aliud Carmine, quæ coronidis vice adhibeantur. Prius desumetur ex Viri illustris Iac. Aug. Thuani historiis: posterius ex iis versibus, quos M. Laubanus ad Hebri Salices conscripsit. Admoto interim circa prius, illustrem Virum, cùm propiùs accedat, quàm cæteri, ad x. menses, quibus supra annos LIV. Tycho vixit, abesse adhuc nihilominùs ab illis, diebus XI. Nec verò idcircò quidpiam circa mensium, dierúmque numerum moueebo: id tantùm libertatis sumam, vt suum Keplero *Ioannis*, pro *Iacobo* nomen restituam, quod Vir illustris, si viueret, esse restituendum censeret. Sed Carmina ex Tychone ecce,

Fundamentali Vraniburgi lapidi hæc fuere insculpta.

TEMPORE, QVO REGNVM, QVI NOMINE, REGVE SECVNDVS
DANORVM IMPERIO REX FRIDERICVS HABET:
CAROLVS AD DANOS GALLI LEGATIO REGIS
DANZÆVS, PATRIA CVI EST AQVITANE SOLVM:
HVIC DOMVI VRANIÆ, ET SOPHIÆ, QVAM TYCHO BRAHORVM
CLARA STIRPE SATVS, REGE IVVANTE, STRVIT:
HVNC LAPIDEM AVSPICIO FELICI, VTQVE OMNE PER ÆVVM
AVGVLET, ID MEMORET SVA MANV SAXA, LOCAT.

A D
H. GYLLVNFINVM
Bahusiæ arcis Præfectum, hospitem suum amantissimum.

TAnta fuit virtus, Manderup, & gloria auorum,
Aurea quòd Genti nomina Stella dedit.
Magna quidem laus est vicisse, at gloria maior,
Vt Phœbus Patribus præminuisse tuum.
Tot Patriæ insignes peperisti Marte triumphos,
Claraque tot victrix dextra trophæa tulit.
Vtque micant radiis rutilantibus ora Phœbi,
Cimbria sic palmis fulget, auite, tuis.
Aurea Stella apud, titulo tamen impar, auitis
Aureus, & melius Sol tibi nomen erit.

T. B.

Doctissimo, & humanissimo viro,

D. IOAN. FRANCISCO RIPENSI,

Medicinæ Galenicæ Doctori, Poëtæ, & Musico eximio, omnibúsque bonis caro.

SI mortale nihil deceat perferre Camœnas,
Siqua Poetarum fama perennis erit,
Arte Machaonia, docuit qui primus Apollo,
Si Libitinæ iram ius inhibere licet:
Musica, lætitia, genitas, consilius amicus,
Si clea Parcarum sistere fila queunt:
Quæris, in hoc tumulo cur condidit ossa iacebant:
Franciscus? cùrque is concidit ante diem?
Quem Musæ, & Charites adeò coluere: quod inter
Præcipuos vates nomen habere daret:
Et cui contribuit facundi cura Galeni,
Conspicuus Medica Doctor vt arte foret:
Musica mentem hilarem, facilis consilius amicis,
Egregium mores attribuere decus.
Ille futura tamen poterat nec flectere fata,
Et multo lustris plus superesse decem.
Scilicet est certò præfixus terminus æui,
Quem superare nequit; stat sua cuique dies.
Nec mors sæua vlli parcet, licet ipse Machaon
Arte sit Medica, carminibúsque Maro:
Orphea seu cantu superet, seu Thesea amore:
Est adeò claris mors inimica viris.
Ergo nihil mirum est, quòd fatis cessit iniquis
Vir, qui perpetuò viuere dignus erat.
Forsitan & mores hominum, terrásque perosus
Optabat superis ciuis adesse Dijs.
Nec frustratus in hoc, Christo duce, gaudet Olympo:
Hic sine fine quies, vita, salúsque datur.

Obiit anno 1584. ætatis suæ 52.
Amico post fata, quod viuo, addixit,

T. B.

De Classe Hispania,

Interpretatio Carminis à Serenissimo Rege Scotiæ conscripti.

INsano tumidæ gentes coiere tumultu,
Ausæ, insigne nefas, bello vltro ciere Tonantem,
Mars sese accinxit: metuenda tot agmina nunquam
Visa ferunt: properare truces mirò ordine turmæ,
Nóxque mari, & terra, & sæuo clausere duello,
Exitium, diráque minante: cæde ruinam:
Irrita sed tristi lugent conamine fines:
Naue lacerat iecit ventus ludibria puppes,
Et sparsit rapidis turgescens montibus Æquor.
Fœlix commune quâ euasit clade superstes,
Tum reliquos misero deglutit abysse hiatu.
Cui vis tanta cadit? quis vtique stupenda peregit?
Vanos Iona sacro conatus risit Olympo.

T. B.

Ex Iac. Aug. Thuani histor. lib. 126. & ad annum 1601.

TYCHONIS ELOGIVM.

POst Pinellum, commemorandus venit Tycho Brahe, Eques Danus, Astrorum vera scientia, & obseruationibus longo tempore in sua Vranopoli, & magno sumptu factis, omnium concordibus suffragijs Principis Astronomorum nomen promeritus. Qui, Chersoneso Cimbrica relicta, cùm in Germaniam proximam se recepisset, in Aula Rudolphi Cæsaris aliquandiu floruit, Cum VVilhelmo Hesso, qui & in eadem scientia excellebat, arcta studiorum necessitudine coniunctus: & Pragæ hoc anno IX. Kal. IXbr. decessit: cùm vitæ annos liiii. menseis ix. dies xix. vnà cum exegisset: Vir & scriptis à se editis, secundùm Ptolemæum, Ioannem Regiomontanum, & Nicolaum Copernicum, imprimis clarus; & postea à Ioanne Keplero, cui præclaras ingenij sui reliquias, ne perirent, quasi testamento legauit, publicatis, illustrior.

Ex M. Laubani Syluis, postquàm Tycho è Dania excessit,

TYCHONIS ELOGIVM.

SOl Amphitrites Cimbria cluet Balthicæ;
Sol halleroe cluet alma Huenna Cimbriæ:
Cluitque Huenna Sol Tycho Braheius,
Natalium, virtutis, & scientiæ
Splendore raro: quo nec eruditior
Sæclo recenti, nec laboriosior
Quisquam, Minerua præeunte, Atlanticas
Tentauit artes: siue veterês orbitas,
Vraniæ opus, calcare: siue pristino
Noua aggerare fertis reperta calculo.
At grande liuor, eheu! Stygiæ insolens
Frater Megæra, è patria Braheium
Egit furenter, atque & Heroës domum
Exterrem auitis expulit Penatibus.
Quis, hoc fugato Sole, Huennam Cimbriæ?
Quis Cimbriam? quis Amphitrites Balthicam
Solis vel hilum possidere dixerit?

FINIS.

AD

AD CELEBREM VIRVM
IOANNEM CAPELLANVM
AMICVM SVAVISSIMVM.
IN NICOLAI COPERNICI
VITAM
PETRI GASSENDI
PRÆFATIO.

VM me nuper, mi CAPELLANE Suauissime, inuiseres, incidisti casu in folium, quod è prælo ad me allatum, comitérque manu præreptum, dum occœpisses legere, occurrêre versus, quos Tycho, acceptis Copernici Regulis, quodam veluti enthusiasmo fudit. Iis cùm attisisses, quæsiisti ex me, an non occasio intercurrisset, qua Tychonis vitam pertexens, ipsius Copernici vitam synopsi quadam intexerem; scilicet, cùm illius nomen celebre adeò euaserit, quis tamen, aut qualis Vir fuerit, longè, latéque ignorari. Excepi ipse, ne mihi quidem, id vt facerem, venisse in mentem; ac neque videri potuisse occasionem fieri satis commodam; neque non quæ pauca de Viro nota mihi forent, ea esse, quæ cuiuis illius, aliorúmve libros legenti facilè innotescerent; cùm & mihi iam post exactum ab eius morte sæculum, non aliam, aliundéve habere de ipso notitiam datetur. Occurristi huiusmodi libros vix quibusdam paucis esse cognitos; ac me facturum rem & me dignam, & bene multis oppidò gratam, si qualiacumque mihi forent comperta de Copernico, tum conscriberem, tum attexerem, quasi Appendicem, ad Tychonis vitam. Obtrudi ego occupationes, quarum non esses nescius: adjecique, tametsi vellem, non superfore satis temporis, vt donec quod

quod reliquum erat ex ipsa Tychonis vita, cuderetur, id, quod poscebas, peragere, ac facere prælo committendum possem. Tu institisti, & in hac tanta operariorum penuria Typographicas operas satis lentè procedere; & repetiisti rem esse dignam, cui, occupationibus aliis aliquantisper sepositis, esse ducerem incumbendum. Ne longum morer, evicisti, vt tibi Amico tam bono, Viro tam sincero morem gererem: quare & iam, libris pervolutatis, animum appello ad id, cuius esse suasor voluisti, præstandum.

NICOLAI

NICOLAI COPERNICI VVARMIENSIS CANONICI, ASTRONOMI ILLVSTRIS

VITA.

NICOLAVS COPERNICVS natus est Toruniæ, vel Torunij, vulgò *Torn*, quod est Borussiæ nobile, amplumque, ac olim etiam emporio non incelebre oppidum. Ac natum quidem Iunctinus facit anno M. CCCC. LXXII. die Ianuarij XIX. hora 4. minut. 48. post Meridiem; sed cum etiam Mœstlinus ait, quòd natus potiùs fuerit anno M. CCCC. LXXIII. die Februarij XIX. (quæ fuit dies Veneris ante Cathedram S. Petri) hora à Meridie 4. minut. 48. quod videtur sanè, ob Mœstlini authoritatem, probabilius. Patri ipsius nomen Nicolaum itidem fuit; Matris nomen cùm ignoretur, fuit ea tamen ex Toruniensi familia VVatzelrodia, soror quippe germana Lucæ VVatzelrodij, qui fuit deinceps Episcopus VVarmiensis. De quodam eius Fratre hoc solùm nouimus, quòd Romæ aliquando fuerit, ibique amicitiam cum Georgio Hartmanno Norimbergensi inierit. Literas Latinas, Græcásque partim domi addidicit, partim in Academia Cracouiensi excoluit, vbi & Philosophiæ dedit operam, & subinde etiam Medicinæ; quousque est adeptus Doctoratus gradum. Interim verò, quia à primis annis ardore Matheseos magno tenebatur, non neglexit sanè prælectiones Alberti Brudzeuij in eadem Academia Mathematicas Artes profitentis, quem etiam fuit solitus & conuenire, & audire priuatim. Astrolabij vsum, & rationem cùm ab eo didicisset, ac iam inciperet Astronomiam penitiùs intelligere, ita fuit florente Regiomontani fama permotus, vt eius vestigiis quam-maximè posset, insistere decreuerit. Fuere inter eius condiscipulos, eiusdémque laudis quasi æmulos, Iacobus Cobilinius, is qui deinceps Astrolabij declarationem edidit; itémque Vapouius Canon. Cracouiensis, & Nicolaus Schadekius, Martinúsque Olkusius, quibuscum sæpè de Eclipsibus, cæterisque obseruationibus, ætatis decursu per literas egit. Cùm porrò verò omnis Matheseos curaret, tum Perspectiuæ speciatim incubuit, eiúsque occasione Picturam tum addidicit, tum eò vsque calluit, vt perhibeatur etiam se ad speculum eximiè pinxisse. Consilium autem pingendi ex eo cepit, quòd peregrinationem, ac potissimùm in Italiam cogitans, in animo haberet, non modò adnotare, sed graphicè etiam, quantum posset, exprimere quicquid occurreret obseruatu dignum.

Torunium itaque reuersus, ibique aliquandiu moratus, iter suscepit in Italiam, annum iam agens vigesimum tertium. Sistit se verò primùm Bononiæ, ob eruditionem, ac famam eximij Viri Dominici Mariæ Ferrariensis, qui ab annis iam duodecim illuc conductus Astronomiam magna cum laude profitebatur, ac reperisse perhibebatur obliquitatem Eclipticæ medio inter Peurbachium, & Regiomontanum loco, graduum putà 23. & minut. 29. Nec verò difficile fuit in optimi Viri familiaritatem admitti; quando esse illi gratius nihil potuit, quàm auditorem habere, vt perspicacissimum, sic appetentissimum veritatis. Delectauit autem illum maximè non improbari Copernico suspicionem, qua tenebatur, ne Poli in eodem loco altitudo non tam constans foret, quàm vulgò haberetur; quòd ea deprehenderetur à Ptolemæi tempore in omnibus propemodum Italiæ locis increuisse, ac in Gaditano etiam freto, vbi cùm tempore Ptolemæi Polus Boreus attolleretur gradibus solùm 36. cum quadrante, attolleretur iam tum gradibus 37. cum duabus quintis; quod ille quidem prodiderat, in quodam Prognostico, ante octo annos. Cùm Rheticus autem memoriæ mandârit Copernicum, non tam discipulum, quàm adiutorem, & testem obseruationum doctissimi Viri Dominici Mariæ fuisse, tum heic reticenda obseruatio non est, quam ipse Copernicus scribit se peregisse Bononiæ, anno M.CCCC.XCVII. septimo Eidus Martij, post occasum Solis. *Considerauimus enim*, inquit, *quòd Luna occultatura erat Stellam fulgentem Hyadum, quam Palilicium vocant Romani; quo expectato vidimus Stellam applicitam parti corporis Lunaris tenebrosi, iámque delitescentem inter cornua Lunæ, in hora quinta noctis* (hoc est vndecima, vnaque ante mediam noctem) *propinquiorem verò austrino cornu, per trientem quasi latitudinis, siue diametri Lunæ.* Romam posteà cùm accessisset, habitus breui vix quicquam minor ipso Regiomontano fuit. Vnde & illeic magno applausu factus Mathe-

Mathematum Professor, *In magna*, inquit ille, *scholasticorum frequentia, & corona magnorum virorum, & artificum in hoc doctrinæ genere docuit.* Ipse autem Copernicus meminit Eclipseos Lunaris, quam per id tempus Romæ obseruauit, *Anno nempe Christi M. D. post Nonas Nouembris, duabus horis à media nocte, quæ incesserat in diem octauum ante Idus Nouembris.*

Aliquot post annos reuersus in patriam, acceptissimus fuit ob summam peritiam, & candidissimos mores, memorato iam auunculo suo Lucæ VVatzelrodio, ad Episcopatum Varmiensem promoto; qui, vt otium illius studiis, & Mathematicis præsertim, consentaneum faceret, adscripsit illum Collegio Canonicorum VVarmiensium, Cathedralisue suæ Ecclesiæ, quæ arcis instar communita imminet Fruemburgo, non magno alioquin oppido, ad VVistulæ ostium, in Borussia sito. Non possedit tamen initio pacificè satis eum Canonicatum, vt non semel conquestus sit literis conscriptis ad Auunculum in Aula præsertim morantem, vt publicæ rei causam mouerent aduersus Cruciferos, Teutonicosue Equites, qui scilicet illi infensi per Posnaniensia comitia libello famoso ipsum impetiuerant. Euasit verò tandem cùm suo, tum Auunculi merito possessor pacificus; ac sese exinde ad tria quædam præsertim composuit. Vnum, vt diuinis, quam maximè posset, incumberet Officiis; alterum, vt gratis, qua erat Medicinæ peritia, nunquam deesset pauperibus, qui suam ipsius implorarent opem; tertium, vt quicquid superesset temporis, impenderet studiis. Hinc semper solitudinem & amauit, & coluit; ac nisi inuitus negotiis, seu Episcopatus, seu Capituli sese non immiscuit. Solemus, quia quoties rerum agendarum proponebatur aliquid, ea in illo obseruabatur, & ingenij perspicacia, & iudicij maturitas, vt penè semper concedendum in ipsius sententiam foret, idcirco fuit ipsi nonnunquam distinendus à studiis, idque non modò, vt consilium, quod factu optimum videretur, diceret; sed etiam vt vices agendo obiret. Vt vno, alteróve exemplo res constet; ecce, cùm forent Prutenorum celebranda Grudentii Comitia, delectus fuit vno consensu à Canonicorum Collegio, vt nomine ipsius illis interesset. Varia porrò inter negotia in iis pertractata id non fuit postremum, quod fuit agitatum circa rem Monetæ, cuius per bella intercedentia imminutus admodum valor, recens adhuc arte Magistri Cruciferorum decreuerat. Destinati fuere eius cognitores ex Senatoribus Prussiis, Polonicisque præcipui, inque eorum conuentu disceptatum fuit, tum qua ratione fieri posset, vt Polonia, Prussia, Lithuania, cæteræque Regi subditæ Prouinciæ eandem æstimatam, parive pretio, seu valore haberent monetam, seu eandem, seu eiusdem pecuniam: tum satius-ne foret, monetam pristino valore, an eo, qui iam passim in vsu esset, cudere: tum qui posset argenti copia nouæ cudendæ comparari. Scilicet Mercatores multam, ac penè omnem vim argenti corrogatam conflauerant, inque Lusitaniam, vnde aromata petebant, exportauerant, quod Rex Lusitanus nullis mercibus, sed puro duntaxat, infectoque signato argento commutationem fieri pateretur. Ac per id quidem tempus negotium deliberari quidem, absoluique non potuit: sed Copernicus interim Canonem confecit, seu Abacum, computandis omnibus monetarum generibus per omnes Regni Prouincias elucabilibus, iisque reducendis in eundem, communemque valorem; ac Senatores eum asseruarunt, intraque acta retulerunt, vt si daretur fauce extremam operi manum adhibere, haberent quod respicerent, & exemplum extrageret aliquid damni, præcauerent.

Aliunde verò, cùm vix fuerit, vt Episcopi aut absentes non illum habere generalem Vicarium, aut præsentes non adhiberent selectum consiliarium vellent: tum etiam effugere vix potuit, vt vacante Episcopatu (vacauit autem sæpiusculè) non et generalis Vicarius, sic bonorum Episcopatus Administrator crearetur. Dignum autem est memoratu, cùm mortuo speciatim Fabiano de Lusianis Episcopo, Administrationis gereret personam, ferre eum non potuisse, vt Teutonici equites, aliique varij Ecclesiæ bona sua vi vsurpata diutius detinerent; sed mandato Regis adiutum, ea generosè vindicasse. Nam facti quidem varij insultus, intentatæque etiam variæ minæ; verùm ille animo inuicto constanter tenuit vicem, id semper sibi fixum in animo habens, vt quisque suam semper fidem, integritatemque præstaret. Atque hæc quidem pauca nunc attingo, ratus tentum fuisse eum quidem vitæ contemplatiuæ natum; sed non fuisse tamen, idcircò ad vitæ actiones ineptum: & occasiones quidem rerum agendarum non prouocasse, sed oblatas tamen non amplexum fuisse, aut detrectasse indecorum est visum. Superest itaque, vt partem vitæ ipsius præcipuam, contemplationi videlicet, studiisque addictam prosequamur. Et quia nihil ipsi magis fuit cordi, ac Cæli, & Siderum scientia, quæ illum effecit adeò celebrem; age dicamus, quo ordine eam excolendam susceperit, quò demum fecerit prouectam.

Principio, cùm cætera inter, animaduerteret ergo Astronomos aduersus communem notionem peccare, dum, vt æquabilem motionem in cælestibus circulationibus tenentur, non ipsam penes centrum proprium, sed penes alienum (circuli nimirum Æquantis vocant) desumebant, vt notatum; Neque posse aliunde ipsos rei præcipuum, hoc est, Mundi formam, dispositionemque certam ex farragine illa suarum hypotheseon colligere; sed in periculo versari, ac si quis Pictor manus, caput, pedes, membraque cætera, optimè illa quidem, sed non vnius corporis comparatione depicta alicunde sumeret, atque ex illis monstrum potius, quam hominem compingeret: adeò tandem illum cepit, quod nulla certior motuum ratio, malisque

partium

portionum consonantia in Machina ab Opifice sapientissimo constituta deprehenderetur à Philosophis, qui omnia, ad res usque minimas, adeò studiosè perscrutantur. Quare cum sibi operam sumpsisset, ut Philosophorum, Astronomorúmque omnium, quoscumque nancisci liceret, libros pervolutaret, indagaturus, quotquot forent excogitata Systemata, disquisiturúsque quicquid in iis foret verisimilitudinis, quò posset demum eruere exquisitiorem aliquam, & cælestium motuum harmoniam, & partium Mundi symmetriam, quam ea faceret, quæ ab omnibus inconstanter admitterentur.

Itaque non multùm moratus Homocentricorum Authores, neque eos, qui aut Solem supra Affixas Stellas evexerant, aut solam ipsi Lunam supposuerant, aut variè Erraticarum Stellarum sedes commutarant: magnam imprimis rationem habuit duarum opinionum affinium, quarum unam Martiano Capellæ, alteram Apollonio Pergæo attribuit. Et Martianus quidem Ægyptios, aliósque veteres imitatus, Solem inter Lunam, Martemque constituens, existimavit Mercurium, Veneremque illi, ut centro proprio motuum circumduci, atque nunc supra, nunc infra ipsum, nunc ad latera ferri. Cùm is verò tueretur ut Lunam, & Solem, sic Martem, Iovem, & Saturnum circa Terram, ut circa centrum proprium circumduci; Apollonius Solem delegit, circa quem, ut centrum non modò Mercurius, & Venus, verùm etiam Mars, Iupiter, Saturnus suas obirent periodos, dum Sol interim, uti & Luna circa Terram, ut circa centrum, quod foret etiam Affixarum, Mundique centrum, moveretur, quæ deinceps quoque opinio Tychonis propemodum fuit. Rationem autem utriusque harum opinionum Copernicus habuit, quòd utraque eximiè Mercurii, ac Veneris circuitiones repræsentaret, earúmque causam retrogradationum, directionum, stationum in iis apparentium exprimeret; & posterior eadem quoque in tribus Planetis superioribus præstaret. Veruntamen persensit sibi, ut ex posteriore quidem factum sit, quòd Sol is tot tam præcipuorum corporum Mundanorum centrum, Mundi tamen centrum non foret; quinimo habità pro centro Terra, Sol circa ipsam circumductus non motu solùm annuo, sed diurno quoque Planetas circum raperet, ac distraheret nunc in has, nunc in illas partes.

Cùm noster verò Pythagoreos ablegasse Terram à centro, & in eo, ut loco nobilissimo constituisse Solem corporum nobilissimum; ideò visum est sibi pervidere quandam concinni ordinis, si liceret modò vices commutare, hoc est in centro Solem sistere, & Terram circa Solem ciere. Nam præclarè quidem ausos fuisse Nicetam, Ecphantum, Heraclidem, & alios, qui, tametsi Terram in centro detinerent, motum tamen illi tribuerunt, quo circa axem proprium, ut Sphæra in torno, gyrata, & circulationem ab occasu in ortum diurnam perficiens, diei, noctisque vicissitudinem faceret; ac mobilis primi munere assumpto, & Sphæram Fixarum, & Planetas omnes à motu rapto absolverent, quòd ipsa contrà in ortum, necesse foret Sidera omnia apparere convecta in occasum; at magnam nihilominus superesse asymmetriæ partem. Quamobrem præclariùs fecisse Philolaum, dum Terram à centro amovens, tribuit ipsi non modò motum diurnum circa proprium axem, sed circumductum etiam annuum circa Solem, quo efficeretur, ut percurrendo Zodiacum, sub quocumque eius Signo versaretur, Sol esse in opposito appareret, sicque loco Solis Planeta existeret, tam ipsa, quàm Mercurius, Venus, Planetæque cæteri, Solem agnoscerent tanquam centrum. At per ea quidem tempora durum, absurdúmque esse videbatur, Terram à centro dimovere, ipsique motus huiusmodi, ac fortè etiam alium tribuere: Verùm quia norat fuisse antea eam libertatem concessam, ut demonstrandis Phænomenis fingi circulos qualeslibet possent, licere sibi existimavit periclitari, num quod confusè sibi animo observabatur, ita posset digerere, ut ordo vulgari venustior inter Mundana corpora, eorumque motus haberetur. Itaque rem variè versando, Terræque motum triplicem, de quo paulò pòst, attribuendo, *Multa, inquit, & longa observatione tandem reperi, quòd si reliquorum Siderum Errantium motus ad Terræ circulationem conferantur, & supputentur pro cuiusque Sideris revolutione, non modò illorum phænomena inde sequantur, sed & Siderum, atque orbium omnium ordines, magnitudines, & Cælum ipsum ita connectat, ut in nulla sui parte possit transponi aliquid, sine reliquarum partium, ac totius universitatis confusione.*

Atque hæc quidem excogitare, conscribere que ab anno usque circiter septimo supra millesimum quingentesimum cœpit. Verùm, quòd sibi esse non duceret satis, generalem solùm talium Hypotheseos statuere, & intra ipsam Phænomena generatim solùm, perinde ac alias cæteras salvare; sed auderet quoque Hypotheses speciales, & præcisè singulorum quoque motuum periodos ita definire, ut condere exinde posset Tabulas Cælo, præ Ptolemaicis, Alphonsinisque, consentientes; ea propter necessarium censuit observationes peragere, quas cum antiquioribus conferens, [illegible] Hinc Ptolemæi imitatione fabrefaciendum Quadrantem duxit, in quo ad lineam Meridianam supra horizontis planum erecto, & applicito, ac [illegible] umbræ à gnomone cylindroide ad centrum infixo emissæ, observaretur summa, imaque, hoc est, tam in Solstitio, quàm in Brumâ, Meridiana Solis altitudo, atque, ubi eius intervallum pro Tropicorum distantia, altitudinis usque præcisiorem tum altitudo Æquatoris designaretur, tum Poli altitudo perinde innotesceret, tanquam æqualis complemento altitudinis Æquatoris. Tametsi verò fabricam instrumenti huius describat, [illegible]

nihilominùs vsus fuerit, non prodidit: fortè quòd satius duxerit hoc aliud, quod sequitur, vti. Confecit nempe sibi vocatas Ptolemaicas Regulas, Parallacticúmve Instrumentum ex ligno abiegno, cuius quæ erat regula longior diuisa erat in designatas atramento particulas 1414. vt scilicet posset denique subtendi angulo recto Isoscelis, cuius crura quatuor cubitos longa, habebantur earumdem partium 1000. Confecit, inquam (& sua quidem, vt memorant, manu) quibuslibet Siderũ altitudinibus obseruandis, ac speciatim Solis non modò versantis, vti mox est dictum circa Tropicos, sed etiam circa Æquinoctialem, & verè præsertim, ad habendum illius ingressum in Arietem: Lunæ quoque, ac potissimùm versantis in limite Boreo, & tunc quidem, cùm is est in Cancro, ad venandum maximam illius latitudinem; Spicæ præterea, Reguli, aut alterius Fixæ insignioris, ad obtinendam ipsius à puncto Æquinoctiali distantiam. Armillas-ne etiam sibi apparârit, non constat; quoniam tametsi qualeis habere, & quemadmodum sit iis vtendum, vt conficiatur canonica Fixarum descriptio, doceat: non tamen iis se esse vsum declarat (vnde & aliam descriptionem, quàm Ptolemaicam, aut Hipparchinam non proponit) sed cùm alicuius Stellæ, v. c. Spicæ, obtinere voluit longitudinem, non illam est armillis venatus, sed dederit potiùs ex supposita latitudine, ac obseruata declinatione per altitudinem obseruatam. Constantius est debuisse eum sibi apparasse Astronomicum Radium, ipsis inter se Siderum intercapedinibus obtinendis; & vel ad id quidem, vt posset Planetarum loca certis momentis definire. Keplerus certè haud abs re in Rodolphinarum Tabularum frontispicio depingi curauit in ea columna, cui assidet Copernicus, non regulas modò Ptolemaicas; sed Radium quoque supernè appensum: & qui Hebenstreitus Idyllio singularia frontis huiusce descripsit,

Organa dilaudat; cruciformem nempe Bacillum,
Tignáque iuncta, quibus Cælorum ostenta vadabat:
In veros veniant; etsi distantia vestra
Lumina ludificet, fallaxque incertior error.

Cœpit itaque ex eo tempore habere distantiam inter Tropicos graduum 46. & min. 57. vnâ quintâ adiectâ: vnde & maximam Declinationem Solis, Eclipticæve obliquitatem grad. 23. min. 28. cum $\frac{1}{2}$. habuit. Et quia deduxit esse Fruemburgi altitudinem Æquatoris graduum 35. min. 40 $\frac{1}{2}$, ea de causa habuit Polum illic altum gradibus 54. min. 19 $\frac{1}{2}$. Et cùm ex iisdem Lunæ, Solísque defectibus Fruemburgi à se, & Cracouiæ, ab illis olim suis condiscipulis, obseruatis, deprehendisset vtrumque locum, itémque Dirrachium Macedoniæ Meridiano eidem subesse; idcircò & obseruationes & calculos suos retulit ad Meridianum Cracouiensem (ob locum magis celebrem) ipsúmque distare ab Alexandrino vna hora Æquinoctiali existimauit. Subinde autẽ valde obseruata ipsemet refert: vt anno M.D.XI. & biennio pòst, Lunæ Eclipseis. Anno M.D.XII. bina loca Martis; biennio pòst, bina loca Saturni. Anno M.D.XV. loca Spicæ, & etiam Æquinoctium; & anno insequente Æquinoctium vernum. Anno M.D.XVIII. locum Martis; & biennio pòst bina loca Iouis, & locum Saturni. Anno M.D.XXI. Lunæ Eclipsim; & anno insequente Lunæ Eclipsim, & locum Martis. Anno M.D.XXV. locum Iouis cum Spicæ; & insequente locum Iouis, proximóque locum Saturni. Anno denique M.D.XXIX. locum Iouis, Coniunctionémque itẽ centralem Veneris cum Luna, quæque quarto Eidus Martij, hora 7. min. 14. Mirere, cur nullam heic videas obseruationem circa Mercurium: sed causam ipse refert ad auras, seu vapores, quos illic loci VVistula effundit; itemque ad Sphæræ obliquitatem, quæ *rariùs*, inquit, *sinit videre Mercurium*. Quanquam ne mutilam hac in parte Astronomiam relinqueret, vsurpauit deinceps treis factas circa Mercurium Norimbergæ obseruationes, vnam à Bernardo VValthero, anno M. CCCCXCI. & duas à Ioanne Schonero, anno M. D. IV.

Ex hisce ergo, quas & habuit obseruationũ præcipuas, aggressus est, ac perfecit Opus sex distinctum Libris, quos *De Orbium Cœlestium reuolutionibus* inscripsit, quibúsque est, instar Ptolemæi, singula docendo Geometrica methodo, totã Astronomiam complexus. Cùm Primvs porrò Liber in duas parteis diuidatur, posteriore quidem eam exposuit, circa doctrinam Sinuum, siue semissium subtensarum, chordarúmve, quæ in soluendis Triangulis tam planis, quàm sphæricis necessaria existimauit; at priore ex hac generalem Mundi ideã, siue descriptionem, iuxta propriam Hypothesim, in qua motus Terræ, vt diximus, tribuitur. Scilicet, vbi primùm docuit esse Mundum sphæricum, Terram etiam sphæricam esse, & in vnum globum cum aqua cohærere; insuper motum cœlestem esse æqualem, perpetuum, & circularem, aut ex circularibus compositum; docere aggreditur nondum rem videri confectam, Terra-ne quiescat, aut circulariter moueatur. Nam quod spectat quidem ad reuolutionem diurnam, perinde esse apparitu-rum, seu Astra in occasum ferantur, seu Terra alioquin ac in Mundi centro existens voluatur in ortum (vt antiquorum nonnulli opinati sunt) neque rem secus se habituram, quàm dum

Prouehimur portu, terræque, vrbésque recedunt.

Esse aliunde absurdum motum potiùs tribuere continenti, siue locanti, qualis Cælum est, quàm contento, siue locato, cuiusmodi est Terra; & conditionem immobilitatis, quæ nobilior, ac diuinior habetur [illegible], Terræ potiùs, quàm Cælo assignare; ac motum in orbem denegare Terræ, quæ in orbem

orbem formata, parvoláque sit; transferre verò ipsum in Cœlum cuius quæ sit forma, quia finis cognosci à nobis non possit. Non item esse rem confectam, Terra-ne in ipso Mundi centro, an extra sit; cùm constet ipsam non esse in centro motuum Planetarum; & proinde sit, seu ipsa illis, seu illa ipsi adimunt, & adiungunt. Aliundè verò, si Solis, ac Terræ vices permutentur, & Soli quies, Terræ motus annuus, locúsque inter Planetas tribuatur (vt rursus quibusdam antiquis est visum) futurum, vt Sol perinde apparituros percurrere Zodiacum; ortus, occasúsque Signorum sint perinde apparentia; apparituræ perinde fieri Errantium Stationes, retrogradationes, progressus; & maiore quidem facilitate, præstantiorèque ordine, & harmonia, quàm supponendo oppositum.

Non valere autem, quod deducunt Terram, quia Cœli respectu puncti instar sit, rationem centri obtinere, ac ideò esse immobilem. Quippe debere hac ratione solum Terræ centrum esse immobile, neque vllam aliam Terræ partem non imitari motû Cœli; eo modo, quo nulla est pars Cœli tã propinqua Polo, quæ non cum Cœlo reliquo pari tempore, & pro spatij quidem ratione, voluatur. Non valere etiam, quod obiiciunt, Terræ, vt graui corpori, non congruere motum alium, quàm rectum, & ad Mundi centrum: Quippe grauitatem esse affectionem non Terræ totius, sed partium eius propriam, qualem Soli etiam, ac Lunæ, cæterísque Astris commune credibile sit. Id nimirùm, cùm grauitas nihil aliud sit, quàm naturalis quædam appetentia à summo Opifice partibus indita, vt in vnitatem, integritatemque totius sese conferant, coëuntes in Globi formam. Vnde &, vt partes Lunæ, v. c. versus eius centrum nituntur; ita Terræ partes versus ipsius centrum niti; neque propterea totam Terram magis rectà ferri in Mundi centrum, quàm ipsam Lunam. Non item valere, quod instant, fore, vt nihil graue in destinatum deorsum locum, Terrâ (sua circuitione) locum subducente, ad perpendiculum caderet; vtque nubes, & cætera in aëre pendentia viderentur semper ferri in occasum: Quippe terrena omnia, qualis est etiam terrenus aër, vnitus ex Terræ effluxibus, totius Terræ naturam sequi, atque adeò, quæ in aëre sunt, vnà cum aëre, Terráque generali motu cieri; vtcumque aliundè variè moueri, aut quiescere valeant (prorsus vt qui eadem naui transferantur) speciatim autem decidentia ferri motu composito ex recto simul, & circulari. Non valere rursus, quod vrgent, vni corpori simplici nonnisi vnicum simplicem motum conuenire: Quippe id quidem verum esse de circulari motu competente non toti modò, sed partibus etiam, dum naturali in situ sunt, ac in toto quasi quiescunt; tandum partes vel abstrahuntur, vel adducuntur ad ipsum totum, suóque in statu naturali non sunt; tum superuenire circulari rectum, ac tam posse simul vtrumque, quàm ægrum, & animal, cohærere. Sicque, dum simile Aristoteles distinguit motus à medio, ad medium, circa medium; posse hos motus intelligi non re, sed ratione discretos, eo modo, quo punctum, lineam, superficiem intelligentia secernimus. Non demum valere, quod Ptolemæus ait, fore, vt si Terra diurno motu cieretur, præ vertigine celeritatéque insuperabili dissipatam iret: Quippe, si Terræ motus tribuatur, fore eum naturalem, ac toti in compositione optima conseruando congruum; debere autem Ptolemæum id de Cœlo magis timere, cui vertiginem tantò immaniorem, quantò Cœlum est Terrâ maius, tribuit.

Subinde verò commemoratis varijs circa cœlestium orbium dispositionem opinionibus, eáque speciatim commendata, quòd Venus, & Mercurius positum in medio Solem circumcurrant; hocque causa sit, cur digredi ab eo non magis appareant, quàm propriorum orbium conuexitas ferat, argumentúmque adeò sit eos motibus non Terram; sed Solem, vt centrum ambire; monet posse exinde occasionem sumi coniiciendi Martem, Iouem, & Saturnum non Terræ, sed Soli, vt centro circumcurrere; modò id spatium relinquatur inter Martem, ac Venerem per quod Terra etiam, cum Luna sua Pedissequa, circumcurrat. Scilicet rationem Canonicam motuum id arguere, ac visibilem etiam magnitudinem, qua augentur nobis tam propinqui, cùm ipsis, Solique interponimur, tam remoti, cùm Solem ipsis, nobisque interceptum habemus, vt centrum proinde circuitus illorum ad Solem, potiusquàm ad Terram, instar Veneris, Mercuriique pertineat. Quare & cohærenter tum Mundi dispositionem (hócque Systema eius solere celebrari sive Hypothesis esse) in medio consistat immobilem Solem, tanquam ipsius Mundi cor, lucernã & quasi visibilem Deum, qui familiam totam Astrorum circumpositam regat. Proximè Solem collocat Mercurium, qui ipsi circumducatur tribus propè mensibus; deinde Venerem, quæ nouem; tum Terram, quæ duodecim, siue anno vno, eique cùm suum deducta Luna, quæ ipsi interim spatio menstruo circumferatur. Mira sane excogitatio, de quâ sibi ipse fuisset gratulatus, si ad peruidisset, vti deinceps telescopio detegimus,

quatuor paruas Lunas Ioui circumferri (vt in schemate apposito repræsentari curauimus) ne quid de cæteris dicatur. Collocat consequenter Martem, qui circumducatur annis duobus; subinde Iouem, qui duodecim; Saturnum tandem, qui triginta. Regioni autem Planetariæ circumponit Sphæram Fixarum, ipsam, vt Solem, immobilem, ac eâ distantiâ, ad quam Orbis magnus, per quem Terra circa Solem fertur, puncti instar sit, quod quidem admitti de solo Terræ Globo solet. Nempe, quia Fixarum distantia in nullam plurium mensuram cadit, satius ducit illam asserere tantam, vt Phænomena debitè saluentur, quàm incurrere in tot labyrinthos, quibus implicantur, qui Terram in medio Mũdi detinent, cùm & aliunde hinc habeatur admiranda quædam dispositio, ac series, quoad situm, quoad motum, quoad molem Mundanorum corporum; qualis reperiri in alio Mundi Systemate non possit. Exinde certè è re ipsa tolli, ac apparentiæ solùm relinqui, illas & Stationes, & Regressiones Planetarũ; causámque appositam reddi, cur eæ minores, frequentioresque, & diuturniores tamen, sint in Saturno, quàm in Ioue; in hoc, quàm in Marte; in Venere autem, & Mercurio secus; cur apparens item magnitudo Saturni, Iouis, ac Martis, dum Soli opponuntur, tantoperè increscat; sed Martis potissimùm, qui tum Iouem æmulatur, cùm aliàs vix haberi par Stellis tertiæ magnitudinis possit; ac tale nihil interim in ipsis Fixis appareat, ob immensam putà illarum à Terra distantiam.

Declarat ex ordine treis motus, qui Terræ attribuendi sint, vt saluari omnia Phænomena possint. Primus est Diurnus: quo scilicet Terra viginti quatuor horarum spatio circa suum axem, ac versus ortum reuoluitur; sicque adeò, vt totum Cælum volui in occasum videatur. Secundus Annuus; quo centrum Terræ promouetur interea, etiam tendendo versus ortum, seu in Signorum consequentia, inter Martem, ac Venerem; efficitúrque adeò, vt Terra re ipsâ percurrente Zodiacum, Sol percurrere è regione ipsum appareat; hoc est, vt si ipsa in Cancro, v. c. sit, Sol esse appareat in Capricorno, & vbi ipsa ex Cancro transit in Leonem, Sol ex Capricorno transire in Aquarium videatur. Tertium vocat Declinationis, Inclinationis, Reflexionis; vt axis terrenus (quo scilicet axis contra motum centri, seu in præcedentia ita agitur, vt in sui ipsius parallelismo semper contineatur, ac efficiatur proinde, vt ipse quoque, qui & respsâ est, eius Æquinoctialis parallelus sibi ipsi semper maneat; ac vt in assumpta Terræ parte, veluti hac, in qua nos sumus, tum dierum, noctiumque inæqualitas, tum vicissitudo tempestatum contingat. Nam, si Æquinoctialis Terræ, ipsiusve planum in Zodiaci plano ferretur, nulla vnquam talis inæqualitas, nec vicissitudo appareret: at quia, si concipiamus axem Mundi, qui transeat per Solem, & terminatus ad Fixarum Sphæram, Polos Mundi ibi constituat, à quibus Mundi Æquinoctialis æqualiter distet; ac si, vbi Æquinoctialis Terræ cum Mundi Æquinoctiali coiuit, & axis Terræ axi Mundi parallelus fuit, concipiamus, Terra procedente per Zodiacum, non inclinari ipsum, sed quasi reflecti, & manere sẽper axi Mundi, sibive ipsi parallelum; Æquinoctialemque Terrenum parallelum quoque Mundi Æquinoctiali, siue sibi ipsi manere; quia, inquam, si id concipiamus, efficietur, vt assumpta pars Terræ Solem in alio, ac alio situ videat, & ad vnum Tropicum magis, ad alium minus illustretur; ideòque tum dies nunc breuiores, nunc longiores, & nunc hyemem, nunc æstatem obtineat. Fit rursus, vt quia axis Terræ ad Sphæram vsque Fixarum produci intellectus, describat vtrimque circulum circumductu circa Polum Mundi similem dicto magno Orbi, quem Terra describit, æqualem, & qui tamen, propter immensam Fixarum distantiam, puncti instar sit; ideò in assumpto Terræ loco eadem semper Poli altitudo appareat, quoniã seu Terram Capricorno, seu in Cãcro, seu aliàs sit, ad idẽ semper

punctum

punctum apparens oculus collineet. Fit ideo-circo, vt Terra existente in Capricorno, non alia nobis Stella verticalis, quàm existente in Cancro appareat; quòd Poli eleuatione inuariata manente, manere & alia Cæli puncta inuariata necesse sit: cum & si totus ille circulus, vbi se appareat cum principio, nihilo magis oporteat Tropicorum distantiam, quæ pars illius est, apparere.

Atque hæc quidem est generalis Copernici Hypothesis; neque est necesse, vt ea, quæ specialiùs libris cæteris edisseruntur, persequamur. Nosse sufficiat, Libro autem [illegible] Copernicum ea, quæ de Doctrina Primi motus non prætereunda existimauit [illegible] tamen præfatum, *Primo verò moueri, si adhuc Ortum, & Occasum Solis, & Stellarum, atque his similia simpliciter nominauerimus: sed nouerit nos consueto sermone loqui, qui possit recipi ab omnibus, semper tamen in mente habentes quod,*

Qui terrâ vehimur, nobis Sol, Lunaque transit,
Stellarumque vices redeunt, iterumque recedunt.

Ad Libri autem calcem caput subjicit de exquirendis Stellarum locis ac Canonicam Fixarum secundum Longitudinem, Latitudinemque descriptionem adnectit; ex Ptolemaeo nimirum desumptam, nisi quòd quædam vel deprauata, vel se aliter comperta habere, corrigit; & suo modo Abacum, quod ad Longitudines attinet, instituit. Cùm illas enim Ptolemaeus à puncto vero Æquinoctij, principióue Dodecatemorij Arietis deduxerit, deducendas potiùs Copernicus censuit à Prima Stella Arietis, quòd punctum Æquinoctij continenter mouetur, atque adeo longitudines ex eo numeratæ varientur; cùm Stella Fixa existente, relatæ ad illam longitudines inuariatæ permaneant; ac ad habendum cuiusvis Stellæ longitudinem, distantiamve ab Æquinoctio, nihil aliud oporteat, quàm distantiam addere, quæ pro tempore fuerit huiusmodi Arietis Stellæ. Hinc autem, quia talis distantia longitudinisve huius Stellæ Ptolemaei tempore fuit grad. 6. minut. 40. Copernicus Abacum, Canonémve suum non alia ratione confecit, quàm ex cuiusque Stellæ longitudine detrahendo grad. 6. min. 40. Quo pacto Polaris, v. g. quæ in Canone Ptolemæi est grad. 60 min. 10 in Copernicæo est 53. 30. Et quæ Spica in illo est 176. 40 in hoc est 170. 0.

Libro autem III. de Anni reuolutione tractaturus, discrimen inter Annum Vertentem, qui ab Æquinoctio, Solstitiove est, & Sidereum, qui ab aliquo Sidere sive desumitur, constituit. Nimirum, ex quo Hipparchus notauit motum quendam lentum Fixis quoque in Ortum, seu in Signorum consequentia tribuendum esse, quo fiat vt Solem à Stella digressum, tardiùs ad illam regredi, quàm digressum, v. g. à verno Æquinoctio, in idem Æquinoctium, qui promotam interea aliquantulum habeant Stellam. Et certè, quæ Prima Arietis distabat solùm ab Æquinoctio Ptolemæi tempore grad. 6. min. 40. quemadmodum dictum mox est, deprehensa est à Copernico, [illegible]

distare iam grad. 27. min. 21. Censuit tamen Copernicus, non tam primam Arietis Stellam, & cohærentes cæteras à puncto verni Æquinoctij, versus ortum incedere, quàm ipsum Æquinoctij punctum, vt à Stellis recedere, sic eum præcedere in occasum. Quare & huiusmodi motum non Fixarum Progressionem, sed Æquinoctiorum Anticipationem, seu Præcessionem appellauit. Ex eo autem hunc motum fieri, apparere docuit, quòd Motus ille Tertius, cuius reuolutio annua quoque sit, non-nihil quotannis periodum Centri præoccupet, hacque ratione, vt Æquinoctia anticipare nonnihil, seu in præcedentia regredi videantur. Quia verò ad Fixas variis sæculis obseruationes attendens, deprehendebat hanc Anticipationem inæqualiter fieri, ac fuerat aliunde obseruatum [illegible] quibus variari ipsius Zodiaci obliquitas deprehensa est; idcirco fieri vtrumque censuit ob [illegible] modũ incuruę vere huiusmodi [illegible] axis deflexionem, quę illũ nunc promoueat, nunc retardet; hanc nunc adduceret, nunc abduceret, [illegible]. Huic ergo fuse deductis, fusè quoque exsequitur, quæ spectant ad Theoriam Solis.

Sic verò etiam Libro IV. prosequitur ea, quæ attinent tum ad generalem Lunæ Theoriam, tum ad specialem doctrinam Eclipsium. Vbi, quamuis Hypotheses circulorum Lunarium ab antiquioribus nonnullas alterarit, quòd spectat tamen ad generalem vniuersis Lunæ explicationem, aliarum nihil idcircò habet, quòd ipse quoque Lunam Terræ circummeare, & circulum Lunæ motus respectu, Terram veluti immobilem habeat; quatenus, licet transferatur, secum nihilominus Lunam transfert, ac circulationis illius, quasi commune centrum manet. Notandum duntaxat, motum quoque menstruum circa Terram in [illegible] fieri, & per consequens quidem ea ratione intelligendum Eclipticam, et Phases, Eclipses, & cætera omnia per hanc Hypothesim perinde, ac per vulgarem exhiberi. At Libro V. cæterorum quinque Siderum Erraticorum Theoriam, ac secundum quidem Longitudinem ita explicat, vt ex [illegible] Terræ Orbis ordine, magnitudine, atque consensu quodam mirabili, [illegible]. Illud verò præcipuum est, quod motu annuo Terræ circa Solem [illegible], Planetarum [illegible] Retrogradationesque tollit, ac Planetas simplicis motus, qui circa Solem contineantur, & absque vlla penitus repugnatione perfectiores relinquat. Scilicet, quod Terra inter orbes Martis, Iouis, ac Saturni, & velociùs incedens, quàm eorum quivis [illegible], necesse est, quoties quempiam illorum assequitur, præterve eum transit, ipsum poni faciat, & à tergo [illegible] oppositum in [illegible] & [illegible] in eandem viam [illegible], quippe hic fieri appareat aut ex directo retrogradus, aut ex retrogrado directus, [illegible]

quasi consistere; fierive Stationarius, seu Stationarius videatur. Quòd verò Terra Veneris, Mercuriique orbeis circumeat, & segniùs, quàm illi circuitionem perficiat, necesse est, vt dum respectu nostri vltra Solem transeunt, eandem ac viam, seu in consequentia appareant, & dum citra, in contrarium, seu in præcedentia videantur; sicque vltrà directi, citrà retrogradi sint; & dum ex directis retrogradi, aut ex retrogradis directi euadunt, tum quasi directi esse conspiciantur. Dixi hoc Libro explicari Theoriam huiuscemodi Planetarum secundum Longitudinem: quoniam quæ est secundùm Latitudinem, ea Libri VI. vltimique est argumentum.

Videtur porrò Copernicus hæc omnia adumbrasse, ac penè dicam perfecisse, annum circiter M. D. XXX. ac deinceps nihil aliud, quàm die, vt fit, diem docente, quidpiam addidisse, detraxisse, immutasse, adeò, cùm videri potuisset, satisfecisse cæteris; sibi tamen ipsi nunquã satisfactum putauit. Quinquennio certè post, Erasmus Reinholdus, cùm in Purbachij Theoricas præfaretur, & de Hypothesi Lunæ Ptolemaica sermonem institueret, verba hæc de Copernico, tacito licet nomine, inseruit, *Tametsi video quendam recentiorem, præstantissimum Artificem (qui magnam de se apud omnes concitauit expectationem restituendæ Astronomiæ, & iam adornat editionem suorum laborum) sicut in alijs Astronomiæ partibus, ita etiam in hac varietate motus Lunæ explicanda sibi vsum discedere à forma Ptolemaica. Tribuit enim Lunæ Epicyclum Epicycli, &c.* Illud prætereo, quod deinceps circa Octauæ Sphæræ motum habet, dum, *Itaque, inquit, cum hæ artes iamdiu desiderent aliquem Ptolemæum, qui labentem disciplinam reuocet, spero eum nobis tandem in Prussia obtigisse, cuius diuinum ingenium tota posteritas non immeritò admirabitur.* Prætereo id, inquam, vt ob factam varietatis motus Lunæ mentionẽ, obseruem Copernicum in ea explorandá, & ad numeros reducenda studiosè præsertim incubuisse ab anno M. D. XVI. occasione Lateranensis Concilij, in quo fuit rursus agitatum de Reformatione Kalendarij negotium, de quo tractatum iam fuerat & in Constantiensi, & in Basileensi Concilijs; & cuius occasione posteà Sixtus IV. accersiuerat Regiomontanum Romam. Nempe, cùm Patres Lateranenses congregationem quandam ad hoc delegissent, ipsique præfecissent Paulũ Middelburgensem, Forosemproniensem Episcopum; is per literas Copernicum cõsuluit, & vt, pro ea, quã erat peritia, & industria, operam conferret, vehementer sollicitauit; additis etiã literis amici, collegæque ipsius Bernardi Sculteti eiusdem VVarmiensis Ecclesiæ Decani, Scribæque à Concilio delecti. Ac noluit tunc quidẽ Copernicus quidpiam non satis maturum proferre; sed recepit nihilominus in eo se inuigilaturum, vt quoad posset, negotium eius momenti promoueret. Quare effectum est, vt negotium tunc quoque infectum remanserit, & Copernicus tamen sic se deprehendendis, definiendisque motibus Solis, ac Lunæ addixerit, vt denique potuerit in Opus occupatione Pontifici Maximo facta censere suos labores Reipublicæ Ecclesiasticæ non planè inutileis exstituros. Qui certè Mathematici fuere deinceps, pro Decreto Tridentini Concilij, à Gregorio XIII. ad emendationem Calendarij constituti, eius laboribus vsi sunt, vt vel indicat Caput illud, cui, non postremus sanè illorum Christophorus Clauius in sua Calendarij explicatione hunc titulum fecit, *De Periodo Anomaliæ Æquinoctiorum, & inæqualitatis annorum, ex Nicolai Copernici doctrina.* Sanè & quamuis illi Alphonsinam anni formam retinendam censuerint, fecere tamen, quòd ea fuerit reperta, quæ media inter maximam minimámque, quas diuersis temporibus congruere Copernicus deprehendit.

In hac vero occasione licebit Elogium heic adscribere, quod Vir magnus Capiti illi antecedente præmisit; *Vnus, inquit Clauius, post hominum memoriam Nicolaus Copernicus egregius nostra ætatis Mathematicus conferendo diligentissimè suas obseruationes cum obseruationibus Hipparchi, Ptolemæi, Albategnij, Alphonsinorum, ausus est solertia sua incredibili, adhibitis nouis Hypothesibus, incrementum hoc, & decrementum anni Solaris demonstrare, & anni inæqualitatem ad certam, definitamque normam redigere, inuenitque per calculum ex suis Hypothesibus depromptum, annum Solarem, cùm ad maximam magnitudinem excreuit, paulò esse maiorem eo, quem Ptolemæus cõperit, dierum nimirum 365. horæ 5. minut. 55. secund. 57. tert. 40. Cùm verò maximè decreuerit, paulò minorem esse eo, quem Albategnius reperit, hoc est, dierum 365. minut. 4. secund. 55. tert. 7. ita vt, magnitudo anni Alphonsini media propemodum sit inter maximam, & minimam magnitudinem.* His esto & ne, quod idem habet in suis illis in Sphæram Ioannis de Sacro-bosco Commentarijs, cùm *Nicolaus*, inquit, *Copernicus, Prutenus, nostro hoc sæculo Astronomiæ restitutor egregius, quem tota Posteritas grata semper animo, tanquam alterum Ptolemæum celebrabit, atque admirabitur, confirmans suas, &c.* Sed hæc quidem post-modùm Clauius.

Nunc, vt vnum, aut alterum, ex contemporaneis virtutis famæque ipsius testibus proferamus, dicendus sanè cumprimis est Nicolaus Schonbergius, Cardinalis ille Capuanus, cuius ad ipsũ literas anno M. D. XXXVI. Calendis Nouembribus datas, si in hunc locum inseruerimus, esse operæ-pretium poterit. Illæ itaque fuere huiusmodi, *Cùm mihi de virtute tua, constanti omnium sermone ante annos aliquot allatum esset, cœpi tum maiorem in modum te animo cõplecti, atque gratulari etiã nostris hominibus, apud quos gloriã tantã floreres. Intellexerã enim te nõ modo veterũ Mathematicorũ inuenta egregiè callere, sed etiã nouam Mundi rationem constituisse: qua doceas Terram moueri: Solẽ imum Mundi, adeòque medium locũ obtinere: Lunã se vnà cum inclusis suæ Sphæra elementis inter Martis, & Veneris Cœlum sitam anniuersarioq; cursu circũ Solem circumire:*

atque

atque de hac tota Astronomia valide Commentarios à te confectos esse, ac Errantium Stellarum motus calculo subductos in Tabulas contulisse, maximo omnium cum admiratione. Quamobrem, Vir doctissime, nisi tibi molestus sim, te etiam, atque etiam oro vehementer, vt hoc tuum inuentum Studiosis communices, & tuas de Mundi Sphæra lucubrationes vnà cum Tabulis, & si quid habes præterea, quod ad eandem rem pertineat, primo quoque tempore ad me mittas. Dedi autem negotium Theodorico à Reden, vt istic meis sumptibus omnia transcribantur, atque ad me transferantur. Quod si mihi morem in hac re gesseris, intelliges te cum homine tui studioso, & tantæ virtuti satisfacere cupiente rem habuisse. Vale. Et sic quidem ille.

Aliunde verò dignum memoratu est, iuuenem cordatũ, ac per-eruditum Georgium Ioachimum Rheticum, VVittembergæ Mathesin docentem, celebritate illa viri, Hypothesiósque eius permotum, Professionem suam dimisisse, illúmque in Prussiam conuenisse, vt ipsi adhæreret, eiúsque discipulum se profiteretur. Factum id anno M. D. XXXIX. idque non inscio memorato Schonero Norimbergæ Professore Matheseos, quem tanquam parentem colebat, & ad quem dedit etiam ex itinere literas, quibus recepit se, quamprimùm liceret, significaturum euentusne famæ, & suæ exspectationi respondisset. Significauit verò deinceps, ac fecit satis tum suis promissis, tum ipsius Schoneri votis, cùm mensibus vix duobus, ac semisse elapsis, prolixas ad illum dedit literas, quibus quid, quantúmque eò vsque profecisset, exposuit (vnde & hanc primam Narrationem dixit, quòd ipsam scribens, alteram se conscripturum promiserit) atque id quidem, licet nonnihil interquieuisset à studiis, partim ob aduersam non-nihil valetudinem; partim quia inuitatus fuerat à Tidemanno Gysio Culmensi Episcopo, vt vnà cum Copernico ad se Lobaniam accederet, ibique saltem aliquot hebdomadas commorarentur. Non tacendum autem, quòd more ab initio sic est præfatus; *Principio autem sic statuas velim, doctissime D. Schonere hunc Virum, cuius nunc opera vtor in omni doctrinarũ genere, & Astronomiæ peritia Regiomontano non esse minorem. Libentius autẽ eum Ptolemæo confero, non quod minorem Regiomontanum Ptolemæo æstimem, sed quia hanc felicitatem cum Ptolemæo Præceptor meus communem habet, vt institutam Astronomiæ emendationem, diuina adiuuante clementia, absolueret; cum Regiomontanus, heu crudelia fata! ante columnas suas positas è viuis migrarit.*

Vt prætercam autem Narrationem totam contineri duobus potissimum capitibus, quorum vnum est explicatio eorum, quæ à Copernicó Libro III. edisseruntur (ille enim priores duos prætermittit, quòd de Doctrina primi Motus nihil tradant insolitum; neque item de tribus posterioribus, quòd tum de illis scripturus sit, cùm vberiùs euoluerit, & cognouerit totum opus) alterum deductio, ac simul comprobatio Copernicæ Hypotheseos, occasione sumpta ex Sole, de quo Libro illo tertio agitur. Vt istud, inquam, atque adeò præcipuum Narrationis totius argumentum præteream, seligo duntaxat pauca quædam loca, quibus, quo censu Copernicum Rheticus haberet palam testatur. Ecce enim, ex. gr. *Ego profectò*, inquit, *Reipub. & studiosis omnibus, quibus D. Doctoris Præceptoris mei labor profuturus est, plurimùm gratulor, quòd nos certam diuersitatis anni rationem habeamus.* Et rursus. *Regnum itaque in Astronomia doctissimo viro D. Præceptori meo Deus sine fine dedit; quod Dominus ad Astronomicæ veritatis restaurationem gubernare, tueri, & augere dignetur: Amen.* Et cohærenter, *Statui tibi breuiter doctissime D. Schonere, integram tractationem motuum Lunæ, & reliquorum Planetarum, quemadmodum Stellarum Fixarum, & Solis conscribere: vt quæ vtilitas ex D. Præceptoris Libris ad studiosos Mathematica, totámque posteritatem, veluti ex vberrimo fonte promanatura sint, intelligas: verùm, cùm viderem opus hoc præstantissimum nimis excrescere, peculiarem hac de re Narrationem instituendam duxi.* Ac iterum, *Interrumpo cogitationes tuas Clarissime Vir: video enim te, dum tantas renouandarum Hypotheseum Astronomiæ à Doctore meo, excellenti doctrina, summóque studio indagatas audis, animo tecum cogitare; quænam tandem apud renascentis Astronomiæ Hypotheseum futura sit ratio.* Et statim, *Proinde, si quispiam ad summum, principaléinque finem Astronomiæ sibi respiciendum statuerit, vnà nobiscum D. Doctori Præceptori meo gratias habebit, cogitabítque, & ad se Aristotelis illud pertinere, Δεῖ μὲν οὖν ἀγαθοὺς ... ἀνάγκῃ, &c.* Ac postea. *Cùm apud te anno superiori essem, atque in emendatione motuum, Regiomontani nostri, Peurbachij Præceptoris eius, mei, & aliorum doctorum virorum labores viderem, intelligere primum incipiebam, quale opus, quantúsque labor esset futurus, hanc Reginam Mathematum Astronomiam, vt digna erat, in Regiam suam reducere formámque imperij ipsius restituere: verùm, cùm, Deo ita volente, spectator, ac testis eius laboris, quem alacri animo & sustinet, & magna ex parte superauit iam, D. Doctori, Præceptori meo sim factus; me nec vmbram quidem tanta mole laborum somniasse video.* Et mox, *Hanc Platonis sententiam (Deo præeunte inuentam esse) alij aliter fortassis interpretabuntur; Ego verò, cùm videam D. Doctorem Præceptorem meum Obseruationes omnium ætatum cum suis ordine, tanquam Indices in vellus semper in conspectu habere: deinde, cùm aliquid, &c. Proinde, nisi Deus illi pro sua benignitate mentem benigne indiderit, & tanquam manu per incomprehensibile aliis rationi humanæ iter deduxerit, &c. Perpendamus itaque, vt incœpimus & in reliquis Planetis D. Doctoris Præceptoris mei Hypotheses; vt videamus, an constanti animo, &, Deo præeunte, Vraniam ad superos perduxerit, suæque dignitati restituerit.*

Sed hæc ne pluribus consector, attexere solùm conclusionem iuuat, ex qua liceat intelligi, Copernicum non nouitatis studio, aut ostentandi ingenij causa, sed rebus ipsis sic exigentibus, aliâ incessisse viâ, quàm veteres, ac Ptolemæum potissimùm, quem mirificè semper coluit, illum eminentissimum Mathematicorum appellans, vti & Hippar-

chium, *verum mira sagacitate*. Illud igitur sic hunc in modum habet, *Porro velim te doctissime vir D. Schonere, meo iudicio statuere hoc statuere, sibique persuasissimum habere, apud eum nihil prius, nec antiquius esse quicquam, quam vestigia Ptolemaei ut insistat, nec aliter ac ipse Ptolemaeus fecit, veteres, & se antiquiores multo sequatur. Verum autem ubi φαινόμενα, quae Astronomum regunt, & Mathematica se cogere intelligeret, quaedam praeter voluntatem etiam ut sumeret: satis intellectum esse putavit, si eadem arte in eundem scopum cum Ptolemaeo tela sua dirigeret: etiamsi arcum, & tela ex longe alio materiae genere, quam ille assumeret: ut hoc loco illud accommodare possumus: δεῖ δ' ἐλευθέριον εἶναι τῇ γνώμῃ τὸν μέλλοντα φιλοσοφεῖν. Caeterum, quod alienum est ab ingenio boni cuiuslibet, maxime vero a natura Philosophica, ab eo, ut qui maxime, abhorret D. Praeceptor meus: tantum abest, ut sibi a veterum philosophorum sententiis, nisi magnis de causis, ac rebus ipsis efflagitantibus, studio quodam novitatis temere discedendum putarit. Alia est aetas, alia morum gravitas, doctrinaeque excellentia, alia denique ingenii celsitudo, animique magnitudo, quam ut tale quid in eum cadere queat: quod quidem est, vel aetatis iuvenilis, vel τῶν μεγάλα φρονούντων ἐπὶ θεωρήματι μικρῷ (ut Aristotelis utar verbis) vel ardelionum ingeniorum, quae a qualibet aura, suisque affectibus moventur, ac reguntur; ut etiam, cum ita ipsis visum fuerit, quodvis absurdum sibi arripiant, & acerrime propugnent. Verum vincat veritas, vincat virtus, suusque honos perpetuo habeatur artibus, & quilibet bonus suae artis artifex in lucem, quod prosit, proferat, atque ita hanc tractet rationem, ut veritatem quaesivisse videatur. Neque vero D. Praeceptor horrebit, & doctorum virorum iudicia unquam abhorrebit, quae sua sponte ultro cogitat.*

Haec ex Narratione Prima Rhetici, qui Secundam ne conscripserit, an illa edita ipsam fuerit, an illico adhuc delitescat, affirmare non possum. Editum duntaxat, cum hac Prima habemus Encomium Prussiae, quod idem conscripsit, vnaque VVarmia ad Schonerum misit, memorato anno MDXXXIX ad IX. Calend. Octobris. Retinuit vero penes se vnumque exemplum, quod cum insequenti anno in Germaniam rediens, transmisisset ex itinere (Gedano, puta, Dantiscove) in Rhetiam, ad amicum veterem ac eruditum virum Achillem P. Gassarum, ipse Gassarus anno proximo, hoc est MDXLI. Basileae excudendum curavit, & fecit quidem, Narrationis praefatus Georgio Vogelino Philosopho, & Medico Constantiensi nuncupatione, cuius conclusio est, *Vive, et vale, Vale, & me amato, tuique hoc in negotio iudicium vide: siquidem non dubium est, quin nonnullas ista absque rancore doctis etiam haud ingrata, vero utilis aliquando futura sint*. Praeterea autem Vogelinum praemisit hoc ad Lectorem Dystichon,

Antiquis ignota viris, mirandaque nostri
Temporis ingeniis iste Libellus habet.
Nam ratione nova Stellarum quaeritur ordo,
Terraque iam currit, credita stare prius.
Artibus inventis celebris fuit illa vetustas,
Hic modo laus studiis desit, honosque novis.
Non haec iudicium metuunt, livorque probatis
Ingeniis : solum livor abesse potest.
At valeat livor : paucis etiam ista probantur
Saepius, docto si placuere viro.

Cum Rheticus vero ex Prussia regressus advexisset secum Tractatum quendam de *Triangulorum tam Planorum, quam Sphaericorum lateribus & angulis*, curavit subinde excudi ipsum typis, idque Norimbergae, & nuncupatione Georgio Hartmano civi Norimbergensi facta, cuius postremam partem coce, *Hi, qui Ptolemaeum explicare conati sunt, multa de Triangulis commentati sunt, & ex his citare certe possumus veteres Menelaum, & Theodosium. Nunc recens prodiit lucubratio Regiomontani, sed multo ante, quam hanc videre potuit Vir Clarissimus, & doctissimus D. Nicolaus Copernicus, dum & in Ptolemaeo illustrando, & in doctrina motuum tradenda elaborat, de Triangulis eruditissime scripsit. Scio tibi admirationi fore hoc scriptum, cum videbis quantas res, quam artificiose complexum sit. Ut autem hoc tempore ederem, eo accidit, quod in enarratione Ptolemaei nobis opus fuit Triangulorum doctrina, Tibique ut dedicarem, ut te provocarem ad edenda, si qua in hoc genere habes, sive vetera, sive recentia. Huc accedit, quod audio amicitiam tibi Romae fuisse cum Authoris fratre. Sed tibi Vir doctissime, non minor est causa, quam hoc, ad amandum Authorem, aeternamque ipsius ingenium, & cum in caeteris artibus, tum maxime in doctrina coelesti tradenda tanta, ut veteribus summis artificibus conferri possit. Ac gratulari huic aetati debemus, tantum artificem reliquum esse qui studia aliquorum accendat, & adiuvet. Multi quidem videntur rem studiis hominum contigisse meliorem, quam talis viri & doctoris consuetudinem. At si quid unquam meo opera in hoc genere Reipublicae profuturum est, ad cuius utilitatem studia nostra referenda sunt, huic doctori acceptum referri volo. Itaque cum hanc lucubrationem, & ingeniosissime scriptam esse sciam, & ego eam propter Authorem cum maxime magni faciam, volui te hoc munere magnopere delectari.* Lucubratiuncula porro haec tum deinceps inserta in ipsum Opus Revolutionum, ad calcem scilicet primi Libri, post Subtensarum Canonem, & comprehensa quidem Capitibus duobus, quorum prius, hoc est XIII. septem Theorematibus; posterius, hoc est XIV. quindecim continetur. Fuit vero attextus huic Tractatui Canon ipsissimus Subtensarum, seu Sinuum, eo discrimine ab illo, qui in Opere Revolutionum est, quod hic supputatus sit solum ad Radium partium 100000. & procedat solum per dena minuta; ille autem sit supputatus ad Radium partium 10000000. & per singula minuta procedat.

Sed enimvero dicendum iam est de ipsius Operis editione, quae facta illico post illa, & ex qua tam sera intelligi potest, quanta Authoris fuerit moderatione animi, quod id tempore aetatis extremo, viris, amicis, eruditisque impense exigentibus fieri illum ab senserit. Non profecto, quod societati generis humani invideret, si quid ex eo vtilitatis redundare in commune posset; verum quod solitus de se nihil magnifice sentire,

puta-

rouiderat aliunde lei bene multos rei noui- tate offensum, ac satius esse doceret cum solis amicis, & veri, æquique amantibus rem communicare, ac Pythagoreorum more, quasi per manus tradere, quàm faciendo promissum, reliquorum clamores ciere. Certè, cùm inter cætera, is fructus exaggeraretur, quem percepturа Ecclesia ex ratione motuum cælestium demonstrata foret; ideò condere Tabulas, quæ præbere rem experitam possent, quæque propterea in omnium manus peruenirent, non abnuit; verum id sine fontibus, vnde deriuatæ essent, demonstratis; Alphonsinarum scilicet instar, quæ eâ ratione ad nos transmissæ non fuerint. Tametsi id omninò visum cordatis amicis non fuit, maximéque optimo Gysio, cuius ope fuerint Copernico tandem permoti de rationes, non erit fortè importunum, si Rhetici verbis hæc retulero, vnà cum iis, quibus se Copernicus turbatum; quoniam tametsi futura sit exscriptio paulò fusior, non videtur tamen res posse nimis exquisite cognosci.

Is ergo notissimum commemorans, ac duos Mecoenates præcipuos, quos in illa habuit recensens: *Alter est, inquit, amplissimus Præsul, cuius sub principium mentionem feci, Tidemannus Gysius Episcopus Culmensis. Eum reuerenda Paternitas, cum ceterarum virtutum, & doctrinæ, quam ad exemplum D. Paulus in Episcopo requirit, studiosissime excoluisset, ac intellexisset non parum momenti ad gloriam Christi adferre, vt iusta temporum series in Ecclesia, & certa motuum ratio, ac doctrina existeret; D. Doctorem Præceptorem meum, cuius studia, & doctrinam multis abhinc annis exploratam habebat, acre non destitit adhortari, quem illum ad hanc prouinciam suscipiendam impulit. D. Præceptor autem, cum natura esset humanus, & videret Reipublicæ quoque literariæ motuum emendatione opus esse, facile Reuerendissimi Præsulis, & amici precibus cessit, & recepit Tabulas Astronomicas cum nouis Canonibus se compositurum; neque, si quid sui esset vsus, Rempublicam (quod cum aliis, tum Ioannes Angelus fecit) sibi abditis defraudaturum. At quoniam iam olim sibi esset perspectum obseruationes sui quodammodo iure talem Hypothesin exigere, quæ non tam euersura esset hactenus de motuum & orbium ordine, vulgò (vt quidem receptum, creditumque vulgò) disputata, & excussa, quàm etiam cum sensibus nostris pugnatura, indicabat Alphonsinas potius, quàm Ptolemæum imitandum, & Tabulas cum diligentibus Canonibus, sine demonstrationibus proponendas. Sic futurum, vt nullam inter Philosophos moueret turbam, vulgares Mathematici correctum haberent motuum calculum, veri autem Artifices, quos æquioribus oculis respexisset Iupiter, ex numeris propositis facile peruenturi ad principia & fontes, vnde deducta essent omnia (quemadmodum quoque usque adhuc doctis elaborandum fuit ut vera Hypothesis motus Stellarum Orbis ex Alphonsinorum doctrina.) Sic fore, vt doctis liquido constarent omnia; neque tamen Astronomorum vulgus fraudaretur vsu, quem etiam sine scientia solum curat, & expetit; atque illud Pythagoreorum obseruaretur, ita philosophandum esse, vt docti, & Mathematicis initiati Philosophiæ penetralia referrentur, &c.*

Pergit Rheticus: *Ibi tum Reuerendissimus ostendebat imperfectum id munus Reipublicæ futurum, nisi & causas suarum Tabularum proponeret, & imitatione Ptolemæi, quo consilio, quaue ratione, quibusque tandem fundamentis, ac demonstrationibus, Medios motus, & Prosthaphæreses inquisiuerit, Radices ad temporum initia constituerit, insuper adderet. Adhæc, addebat quantum hæc res incommodi, & quot errores in Tabulis Alphonsinis attulerit, cum cogeremur eorum placita assumere; ac probare non aliter, quàm vt illi solebant, αὐτὸς ἔφα, quod in Mathematicis quidem nullum prorsus habet locum. Porro, cum hæc principia, & Hypotheses tanquam ex diametro cum Veterum Hypothesibus pugnent, vix aliquem Artificem aliquem futurum, qui olim Tabularum principia perspecturus esset, eáque postquam Tabulas vidisset, vt cum veritate consentientia acquisiuisset, in publicum proferret. Non hic locum habere, quod sæpius in conuentu, ac consiliis, & publicis negotiis fit, vt aliquamdiu consilia celentur, donec subditi, fructu percepto, fierent nequaquam dubium faciant, fore, vt ipsi consilia sint approbaturi. Quantum autem ad Philosophos attinet, prudentiores & doctiores diligentius sententiam dispositionis Aristotelicæ examinaturos, & perpensuros quomodo Aristoteles, postquam pluribus se argumentis immobilitatem Terræ demonstrasse credidit, confugiat tandem ad illud argumentum, Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ παρὰ τῶν μαθηματικῶν λεγόμενα περὶ τὴν ἀστρολογίαν. τὰ γὰρ φαινόμενα συμβαίνει μεταβαλλόντων τῶν σχημάτων, οἷς ὥρισται ἡ τάξις τῶν ἄστρων, ὡς ἐπὶ τοῦ μέσου κειμένης τῆς γῆς, Porrò hinc secum constituturos, si hoc caput sit primis disputationibus non potuerit stabiliri, ne oleum, & operam impensam perdamus, potius vera Astronomiæ ratio assumenda erit. Deinde, reliquarum disputationum esse solutiones indagandas, & errorem in principiis diligentia maiore, parique studio excutiendum, an sit demonstratum, centrum Terræ esse quoque centrum Vniuersi; & si Terra in orbem Lunæ collocaretur (quid Terræ partes auulsæ non ad globi centrum appetituræ essent, sed Vniuersi) cum tamen motu ad angulos rectos superficiei globi Terræ accidant. Præterea cum Magneticam videamus naturalem motum habere versus Septentrionem; num nec etiam terrestri aliquem motum circularem Terræ attribuere necessario videatur sit. Amplius, vtrum possint tres motus à medio, ad medium, & circa medium aliter separari; & alia, quibus Aristoteles, vt fundamentis Timæi, & Pythagoreorum placita refellit. Atque hæc, & huiusmodi secum perpendent, si ad principalem Astronomiæ finem, & ad Dei & naturæ potentiam, ac industriam respicere voluerint. Quod si autem doctis vtrisque errorum & pertinaciæ suis principiis insistere in animo habuerint, deceptum iriùsque; monebit illum Philosophorum, se fortunam meliorem experiri non debere, quam Ptolemæus huius disciplinæ Monarcha fuit, de quo Auerroes, summus alias Philosophus,*

sciebat, postquam vero didicisset Epicyclos, & Eccentricos in rerum natura omnino esse non posse, & Ptolemaeum ignorasse, quare veteres motuum gravitationes posuissent, tandem pronunciat: Ast omnis Ptolemaei nihil est in esse sed convenient computationi non esse. Caeterum audaciter vero, quos Graeci [illegible], [illegible], & [illegible] vocant, clamores pro nihilo habendos, cum neque illorum gratia viri boni labores suscipiant.

Postremo ita Rheticus, *Hic & alia multa, ut in arduis rerum omnium consilio tempori, eruditissimus Praesul tandem apud D. Praeceptorem obtinuit, ut publicarentur se dedit, & Posteritati de laboribus suis iudicium permissurum. Quare merito boni viri, & studiosi Mathematum Reverendissimo Domino Culmensi magnas, iuxta me, habebunt gratias, quod hanc operam Reipublicae praestiterit.* Atque haec quidem sunt, quae videre licet attingi ab ipso Copernico, cum in sua illa Nuncupatione, Praefationeve ad Paulum III. Pontificem Maximum, amicos recensens, qui se diu cunctantem, atque etiam reluctantem retraxissent, ubi memoriae tantummodo citati Cardinalis Schonbergii in genere omni doctrinarum celebris; *Proximus illi, inquit, vir mei amantissimus Tidemannus Gysius Episcopus Culmensis, sacrarum, ut est, & omnium bonarum literarum studiosissimus. Is etenim saepenumero me adhortatus est, & conviciis interdum additis efflagitavit, ut librum hunc ederem, & in lucem tandem prodire sinerem, qui apud me pressus non in nonum annum solum, sed iam in quartum novennium latitasset. Idem apud me egerunt alii non pauci viri eminentissimi, & doctissimi, adhortantes, ut meam operam ad communem studiosorum Mathematices utilitatem, propter conceptum metum, conferre non recusarem diutius. Fore, ut quanto absurdior plerisque nunc haec mea doctrina de Terrae motu videretur, tanto plus admirationis, atque gratiae habitura esset, postquam per editionem Commentariorum meorum caliginem absurditatis sublatam viderent liquidissimis demonstrationibus. His igitur persuasoribus, eaque spe adductus, tandem amicis permisi, ut editionem Operis, quamdiu a me petiissent, facerent.*

Itaque, praestito assensu, concinnavit primum, praefixitque Operi huiuscemodi Praefationem ad Pontificem Maximum, in qua sibi exposuit, quibus rationibus impulsus, [illegible] amicis fuerit; quibus adhortationibus permotus manum dederit; quibus inductus argumentis motum Terrae tribuerit; ac se dixit non dubitare, quin ingeniosi, atque docti Mathematici sibi adstipulaturi sint, si, quod haec Philosophia imprimis exigit, non obiter, sed penitus ea, quae ad harum rerum demonstrationem a se in hoc Opere afferuntur, cognoscere, atque expendere voluerint. tum postremum haec subdit. *Et vero pariter docti, atque indocti viderent, me nullius omnino subterfugere iudicium, malui tuae Sanctitati, quam quoquam alteri has meas lucubrationes dedicare; propterea quod & in hoc remotissimo angulo Terrae, in quo ego ago, ordinis dignitate, & literarum omnium, atque Mathematum amore eminentissimus habearis, ut facile tua authoritate, & iudicio calumniantium morsus reprimere possis, etsi in Proverbio sit non esse remedium adversus Sycophantae morsum. Si fortasse erunt ματαιολόγοι, qui cum omnium Mathematum ignari sint, tamen de illis iudicium sibi sumunt, propter aliquem locum Scripturae male ad suum propositum detortum, ausi fuerint meum hoc institutum reprehendere, ac insectari; illos nihil moror, adeo ut etiam illorum iudicium tanquam temerarium contemnam. Non enim obscurum est Lactantium, celebrem alioqui scriptorem, sed Mathematicum parum, admodum pueriliter de forma Terrae loqui, cum deridet eos, qui Terram globi formam habere prodiderunt. Itaque non debet mirum videri studiosis, si qui tales nos etiam ridebunt. Mathemata Mathematicis scribuntur, quibus & hi nostri labores, si me non fallit opinio, videbuntur etiam Reipublicae Ecclesiasticae conducere aliquid, cuius principatum tua Sanctitas nunc tenet. Nam non ita multo ante sub Leone X. cum in Concilio Lateranensi vertebatur quaestio de emendando Calendario Ecclesiastico, quae tunc indecisa hanc solummodo ob causam mansit, quod annorum, & mensium magnitudines, atque Solis & Lunae motus nondum satis dimensi haberentur. Ex quo equidem tempore his accuratius observandis animum intendi, admonitus a praeclarissimo viro D. Paulo Episcopo Semproniensi, qui tum isti negotio praeerat. Quid autem praestiterim in hac re, tuae Sanctitatis praecipue, atque omnium aliorum doctorum Mathematicorum iudicio relinquo. Et ne plura de utilitate Operis promittere tuae Sanctitati videar, quam praestare possim, nunc ad institutum transeo.*

Deinde Opus, Praefationemque ipsi Gysio dedit in mandatis, ut ve[illegible] praelo committeretur. Illa vero fecit Gysius, transmisso ad Rheticum, [illegible] ; [illegible] fecit [illegible] quem ante [illegible] [illegible] convenerat, [illegible] & via quidem sua in Saxoniam [illegible] autem curare editionem melius, quam Norimbergae non posse fieri, quod [illegible] & praelum [illegible] & operis [illegible] fec. habebat tamen ea in urbe [illegible] eruditum, clarissimum virum, Schonerum, Osiandrum, & alios, qui in se laborem [illegible] curam susciperent, [illegible] Norimbergi ceditur. Andreas porro Osiander, qui alacriter id munus suscepit, [illegible] non modo operam [illegible] sed Praefatiunculam quoque ad Lectorem (tacito licet nomine) de Hypothesibus Operis adiecit. Eius in ea consilium fuit, [illegible] Copernicus Motum Terrae haberet non solum pro Hypothesi, sed pro vero placito; ipse tamen [illegible] ab illis, qui hinc offenderentur, leniret, excusationem faceret, quasi talem Motum non pro dogmate, sed pro Hypothesi [illegible] fet; *Est*, inquit, *Astronomi proprium, historiam motuum caelestium diligenti, & artificiosa observatione colligere: deinde causas earundem, seu Hypotheses, cum veras assequi nulla ratione possit, qualescumque excogitare, & confingere, quibus suppositis, iidem motus ex Geome-*

ria principiis tam in futurum, quàm in præteritum certò possint calculari. Horum autem vtrumque egregiè præstitit hic Artifex, neque necesse est eas Hypotheses esse veras, imò ne verisimiles quidem: sed sufficit hoc vnum, si calculum obseruationibus congruum exhibeant. Fuit vero & in hunc sensum inuulgatum hoc distichon.

Quid tum, si nobis Terra mouetur, Siluè quiescit,
At Cælum? Constat calculus inde nobis.

Cæterùm editio perfecta iam erat, illiúsque exemplum Rheticus ad ipsum mittebat, cùm ecce, vt optimus Gysius ad ipsum Rheticum rescripsit, qui Vir fuerat tota ætate valetudine satis firma, laborare cœpit sanguinis profluuio, & insequuta ex impulsu paralysi ad dextrum latus. Per hoc tempus memoria illi, vigórque mentis debilitatus. Habuit nihilominùs, vnde ad hanc vitam & dimittendam, & cum meliore commutandam se compararet. Contigit autem, vt eodem die, ac horis non multis, priusquàm animam efflaret, Operis exemplum ad se destinatum, sibique oblatum, & viderit quidem, & contigerit; sed erant iam tum aliæ ipsi curæ. Quare ad hoc compositus, animam Deo reddidit, die Maij xxiij. anno M. D. XLIII. cùm foret tribus iam mensibus & diebus quinque septuagenario maior. Atque huiusmodi quidem Vita, huiusmodi Mors Copernici fuit.

NUNC, cùm de eius facie corporisque habitu superesset quidpiam dicendum; nihil tamen licet iam nobis aliud, quàm exhibere ipsius effigiem, cuiusmodi expressa habetur inter virorum illustrium, quæ apud Boissardum sunt cælatæ, icones. Vellem solùm ipsi appingi diploidem pelliceam, qualem se obseruasse Bullialdus noster memorauit in ea effigie, quæ Argentorati visitur, quà Ecclesiæ parte celebre horologium machinale extat, quámque eximius Berneggerus, qui ante annos plus minùs 30. adhibito Pictore effigiē procurauerit, repræsentari voluit in fronte Galilæanorū Dialogorū, cùm illos, postquam latinitate donauit, primùm edidit. Hanc sanè, quam exhibere vellem, non malè congruere videtur illud Nicodemi Frischlini carmen,

Quem cernis, viuo referens Copernicus ore,
Cui decus eximium formæ par fecit imago.
Os roseum, pulcrique oculi, pulcrique capilli.
Cuiúsque Apellæa imitantia membra figuræ.
Illum spirantis similem, similémque docenti
Aspiceres, qualis fuerat, cùm Sidera iussit,
Et Cælum constare loco, Terrámque rotari
Finxit, & in medio Mundi Titana locauit.

Nescio verò an sperandum sit, vt similis quoque fit illi, quam pinxisse olim sua ipse manu dicitur, & quam donatus Tycho ipsam in Musæo Vraniburgico collocauit, cum his subscriptis carminibus

Æthere sublimi Terram, comitante Diana,
Currere, vt Phœbus post-modò pellat equos.
Ipse sed in Mundi medio, solióque quiescens
Regali, subeat quomodo Olympus eat.
Nil tamen, vt terras habitantibus inde uidetur.
Annua cum paribus, noctque, diesque rotis,
Nunc vaga commodius voluuntur sidera in orbem,
Molimis, & vastus nil Epicyclus agat.
Quod stent, quod repedent, vndéque, cùmque recurrant:
Vnica nam cunctis Terra voluta dabit.
Ille, vel inuito, tantos Copernicus ausus
Qui tribuit Terræ, corpore talis erat.
Cur non ingenium potius depingitur inquis?
Parte aliqua Cælo pingitur ingenium.
Parte aliqua terris, quoniam Cælúmque, solúmque
Tam magno ingenio par, nec vtrumque fuit.
At corpus, dices, stellatur imagine solùm
Dimidia, haud tanto sufficiente viro:
Scilicet is, totam qui gessit in Æthera Terram,
Tota nec hunc totum Terra vel ipsa capit.

Quibus postremis versibus egregiè allusit ad id, quod effigies huiusmodi partem corporis superiorem solùm exhibebat. Præterea autem distichon, quod sub alia intra hypocaustum Stellaburgi in hunc modum habuit:

Curriculis tritis desiste, Copernice, Terram
Inuitam Astriferum flectere cogis iter.

Cùm dicendum quoque quidpiam videretur de eius Studiis, ac moribus; vix tamen etiam quidquam aliud, quàm quod ex dictis intelligitur, memorare in promptu est. Par est nimirum reputare, præcipuum eius studium in Scientiis Mathematicis, sed Astronomia præsertim fuisse, in qua quid valuerit dicere superfluum, extante præsertim illo Opere, in quo vno (vt de Persio dictum) sæpiùs, quàm in tota Amazonide Marsus, memoratur. Quanquam attexere adhuc iuuat, quod Rheticus præfando in nouas (ac anni supra millesimum quingentesimum quinquagesimi primi) Ephemeridas, occasione eorum laborum, quos amore Astronomiæ immensos exantlârat, habet, dum illius causâ, *Septentrionem, inquit, fabi, & inde contrario tractu in Italiam contendi, vbi pars aliquando tum meis fueram, quia fama erat de quibusdam eximia; sed ab his, quantumuis celebribus, non multum adiumenti allatum fuit studiis nostris. In Prussia eo didici, atque percepi de præclarissima arte Astronomia, dum versor apud summum Virum Nicolaum Copernicum, quibus elaborandis, augendis, ornandis, vt neque vita, neque opera mihi sufficere possit: ita me procurante iam habeo ab ipso Authore studiosi eorum artium ea absoluta, atque edita, in quibus vestiri & splendidè exornantur.* Quod insuper autem testatus ad Schonerum Rheticus est, fuisse Copernicum *in omni genere doctrinæ* versatissimum, id confirmat quidem, quod prodidit Gysius de illius in Græcis, Latinisque literis, ac Physicis rebus peritia; at cùm Physicum studium Mathematico suffulciret, tum cætera, quæ ad humaniorem literaturam attinent, videntur solùm illi fuisse quasi oblectamenta varia,

ad

ad quæ animum per grauiores illas, profundioresque meditationes quasi defessum, diuerteret. Quod addit verò Gysius eum fuisse quasi alterum Æsculapium in Medicina habitum: id interpretari sic decet, quod singularia quædam remedia & probe calleret, & ipse pararet, & feliciter adhiberet, ea erogando in pauperes, qui ipsum idcircò vt Numen quoddam venerarentur; nam publicè quidem alioquin Medicinam facere, id præter ipsius institutum fuit. Præterea, quæ varia edisserere per Epistolas eruditas potuit; quarum dicitur satis magna copia fuisse nuper præ manibus præclaro viro Ioanni Broscio Professori Astronomiæ in Academia Cracouiensi. Illasne aliquas ediderit, cùm mihi non constet; desiderârim saltem illam quam de Motu Octauæ Sphæræ scripsisse fertur ad Cantorem Cracouiensem Vapouium, vnum scilicet ex veteribus condiscipulis, & amicis, quorum suprà meminimus.

Quod attinet verò ad Mores, reputare etiam par est, quàm bonis, quàmque humanus fuerit, vel ex insigni beneuolentia, pectorisque quasi effusione, qua complexus Rheticum est, cuiusque adeò extollendæ, ille facere nunquam finem potuit. Ac visus est quidem nonnullis austerior; sed duplici nempe quadam occasione. Vna, quòd tempus terere in rebus nihili non ferret, ac idcircò otiosam consuetudinem, & confabulationem non sectaretur, nullisque nugis aures præberet; neque, si in tales incurrisset, ipse se præberet attentum: vnde & nectere amicitias, nisi cum viris seriis, et doctisque nunquam potuit. Celebrantur autem inter illos præcipui, tum memoratus sæpe Gysius, Culmensis Episcopus, cuius iam ante Rheticus virtutem commendatam fecit; tum Ioannes Dantiscus Episcopus VVarmiensis, vnus ex illius Lucæ successoribus, qui omni literarum genere excultus, ipsum, donec vixit, & maximi fecit & summoperè amauit: obierat verò quadriennio ante, quàm eò accederet Rheticus. Altera, quòd cùm probitatis, fideique antiquæ foret ius, & æquum rigide tueretur, & deflecti ab eo nec metu, nec vi, nec prece, nec pretio vllatenus posset: vt intelligi vel ex eo licet, quod superius est insinuatum, cùm de infracta eius mente circa bona Ecclesiæ ab iniustis, potentibusve vsurpatoribus vindicanda. Cùm generosè porrò minas, technasque cæteras aliorum pro nihilo haberet, tum ad eam maximè non attendit, quam ei fabricarunt Ludimagistrum Elbingensem, qui exhibita publicè comœdia, illum, vt Aristophanes olim Socratem, traduceret, ac omnibus iocis, & scommatibus ob illam de motu Terræ opinionem, faceret multitudini exsibilandum. Sanè verò, cùm idem posset, quod olim alius dicere, *Nunquam volui populo placere; nam quæ ego scio, non probat populus: quæ probat populus, ego nescio*, perspecta nihilominus illius virtus adeò fuit; vt ipse potius Comicus exsibilatus fuerit, & in bonorum omnium incurrerit indignationem. Visus aliunde, habitusque aliquibus Copernicus fuit vt nouitatis studiosior, sic vanæ gloriæ appetentior; verùm sufficere ad hoc debent, quæ iam tum audiuimus commemorantem Rheticum, de veneratione, ac studio, quo prosequutus est antiquos; tanto profectò, vt ab ipsis, nisi causis grauissimis, ac rebus ipsis cogentibus, esse discedendum putârit: adeò proinde, vt heic sufficiant verba illa repetere: *Alia est ætas, alia morum grauitas, doctrinæque excellentia: alia denique ingenii celsitudo, animique magnitudo, quàm vt tale quid in eum cadere queat.*

Vnum interea prætereundum non est, Copernicum videlicet tantum abfuisse ab ostentatione, illaque gloriæ inanitate, qua se plerique alii ipsi sinunt, dum, vt videantur quidpiam proferre exquisitum præ cæteris, ad minutias vsque minutissimas res definiunt; quin professim potiùs perquàm ingenuè fuerit, nihil habere se, vnde illam tantam subtilitatem, præcisionemque polliceretur. Sed rem audire denique ex eodemmet Rhetico iuuat. Nam primum quidem, de Copernico loquens; *Sæpe*, inquit, *ex professo mediocreis, non nimias esse voluit, itaque consultò, non inertia, aut iusto defatigationis ex communicationes videndi, quas nonnulli etiam affectârunt; & sunt qui exigant, quale est Purbachij in Eclipsium Tabulis scholium. Vides autem in his minutas rerum partes, & plane scrupulosè loca Siderum seruantur, qui dum secunda, & tertia, quartas, quintas, ac minutiores, integras interim partes prætereunt, neque reijciunt; & in momentis temporis sæpe horis, aut etiam integris diebus totis aberrant. Hoc mirum est, quod in fabula Æsopica fuit ab eo, qui lasso bouem amissum quærere, dum auiculas pulchellas captandis studet, neque hic patitur, & bouem etiam amissi pænitet. Recordor, cùm & ipse iuuenili curiositate impellerer, & quasi in penetralia Siderum peruenire cuperem, Itaque de hac exquisitione interdum etiam rixabar cum optimo, & maximo viro Copernico. Sed ille, cùm quidem animi mei honesta cupiditate delectaretur, molli brachio obiurgare me, & hortari solebat, vt manum etiam de Tabula tollere discerem. Ego verò*, inquit, *si ad sexagesimas, quæ sunt scrupula decem, veritatem adducere possem, non minus exultarem animo, quàm ratione Normæ reperta Pythagoram accepimus.*

Miranti me, & contendenti esse ad tradendum dicenda, hæc quidem cùm difficultatem vnum perueniri demonstrabat, cùm alias, tum illas potissimum de causis. Harum primam esse dicebat, quòd animaduerteret pleraque obseruationes veterum sinceras non esse, sed accommodatas ad eam doctrinam, quam sibi vnusquisque peculiariter constituisset. Itaque opus esse diligentia, & industria singulari, vt quibus aut illi, aut ferum admodum spatio obseruationis addidisse, & detraxisse, ea à corruptis separaremus. Secundam causam esse dicebat Siderum fixarum loca à veteribus non vlteriùs, quàm ad sextantes partium exquisita; & secundum has tamen præcipuè Erraticarum positus supputasse, aut excepisse, in quibus Declinatio ab Æquinoctiali constituta non adiuuaret, quod de-

vna

hoc loco ipse Bolbeis tertibus consistere bene posset. Ipse in angustum hunc me impulit: Nos habere instrumenta, quibus Ptolemaeus habuisse, post Babylonios & Chaldaeos, hos homines artis Hipparchum, Timocharem, Menelaum, & caeteros, qui plurimis observationibus, ac praeceptionibus, ut vides, posuerunt. Se quidem, modo ad id acquiesceret, quantum veritatem persequi posset, quam in ambiguo non relinqui scientiae ejus tanquam restauratorem. Haud quidem longius certe, aut etiam propius accedere observare sese indicationes sonantes, aut quadrans parte volumina vere, enim desertis tantum obiisse, ea se pandere, ut magnopere laetari bis esset, longo tempore, ingenti labore, maximaque animi contentione, studio, & industria singulari perducere potuisset. Mirum hoc quidem, quippe si deinde per illam Globorum, relinquebat in tabulis commentatio, quod de illis neque sua studio observatam crederet, nunc ab aliis sese reperisse, quo magnopere gloriari, aut quod certum prolatum posset. Me quidem multa paenitet, eum ipse, per ipsum, imperium, huius, ut in Comitis instrumentum observationum operam dederim illorum prisorum, quae in Signifero apparent, quod cum hic Erasmus cohaerent, notari possent, &c.

Ad Copernici obitum ut redeam, is sepultus fuit in ipsa VVarmiensi Cathedrali Ecclesia, in qua vixit Canonicus, & in qua aliquid monumenti etiam erectum est. Cum autem circa ab eius morte triginta fere annos lapsum, Cardinalis Hosius, idemque VVarmiensis Episcopus obiisset, ac illustris Praesul Martinus Cromerus Polonicarum Historiarum scriptor fuisset in eius locum suffectus, is non prius Episcopatus possessionem adiit, quam aeterni decem sepulcrum habere sua in Ecclesia, ac de eius gremio, Virum & apud indigenas, & apud exteros tantae famae, imposuit sepulcro voluit Tabulam marmoream, ipsique insculpi Epitaphium huiusmodi,

D. O. M.

R. D. NICOLAO COPERNICO TORVNNENSI, ARTIVM, ET MEDICINÆ DOCTORI,

CANONICO VVARMIENSI, PRÆSTANTI ASTROLOGO, ET EIVS DISCIPLINÆ INSTAVRATORI,

MARTINVS CROMERVS EPISCOPVS VVARMIENSIS HONORIS, ET AD POSTERITATEM MEMORIAE CAVSA POSVIT.

M. D. LXXXI.

Triennio etiam post, hoc est anno M. D. LXXXIV. dici non potest quanto honori veteribus Canonici, fuerit fuisse ex Copernico Tychoni instrumentum destinandi ad se illum Olai, at nonis observationibus locum illustraret, vide & ipsum toto mense Iunio perdiu moratur, & nobilis, eruditisque Canonicus Ioannes Hannovius, discedens eidem concessit, quos ad Tychonem dimiter, Ptolemaicas Regulas, apud se eo ille in Copernici gratiam, memoriamque *Gassendi Mysticanica.*

studiose asservatas. Rem deduximus in vita Tychonis, ac requiremus quo in pretio Tycho id instrumentum habuerit, vel eo solum nomine, quod extitisset Copernici, quem et illic quoque adnotavimus, vir singulari fine elogii extitit, MONTANUS, INCOMPARABILIS, nominavit, prodiisse eo sensu, quo per idem tempus dictus a Iosepho Scaligero fuit, ἀνὴρ ... λόγου κρείττων omni elogio maior vir. Quin retulimus etiam versus, quos pene ἐνθουσιαστικῶς Tycho fudit, appensosque instrumento voluit haberi facto initio,

Is, qualem nec Terra vidit per saecula multa

Proferat, &c.

Neque nihil necesse est illos hoc loco repetere, cum reticendi tamen non sint, quos statis post mensibus iterum in Copernici laudem edidit.

Si rediviva foret ingens turba Gigantum,
Montibus ut montem imposuisse queat;
Hisque velut gradibus celsum ascendisse Olympum:
Quem tamen in praeceps fulmine tollere valent;
Omnibus his unus quanto Copernicus ingens,
Robustiusque magis, fortior atque fuit?
Qui solam Terram, cumulis cum montibus, Astris
Intulit, & nullo fulmine lapsus abit.
Corporis hi sed enim temeraria bella movebant
Viribus; id potuit dissiluisse levi:
Is placidus, valens praestantis acumine mentis,
Atque, cum mens sit, Iupiter ipse favet.
T. BRAHE F. Anno M. D. LXXXIV. Die 2. Octobris.

An hisce vero paucula ex aliis carmina attexam? En ex Nicolao Zuraino;

Iupiter ut vidit, quod motus Copernicus orbis
Contra naturae hunc transferat orbem:
Ut vidit caelum firma statione teneri,
Currere & Terra Sidera facta bona:
Anxius, atque metuit quid passim bella gigantum,
Aut aliquid in terris sunt superesse Deum.
E cunctis quaerit Divorum matribus, an sit,
Quae tantum dicat se genuisse virum.
Non fuerunt illius, Dixit dixere Tonanti,
Sed Iagellonia doctae palaestra parens.

En ex Brunone Seidelio;

Astrorum vera alias fuit doctrina sub axe
Est ubi Sarmatico Prussia iuncta solo.
Ipse nova caeli motus ratione notavit
Credidit hoc ipsa Regula multa fuit,
Omnibus & doctis hoc fundamenta probavit
At vera te quaedam nunc parabola monent.

En ex Ioanne Stroboncilio,

Cur motum Lachesis non ponit, Dic Melpomene,
Omnia ad stellas, quae caelum numeros?

Candidior ecce tuus moritur; Qui tempora mensus,
Debuit haud ipsis cedere temporibus.

Superest paucis hoc subiiciam, quod fuit ab Authoris morte Opus pene posthumum [illegible]. Id quam-primum fuit evulgatum, magno applausu exceptum à peritis fuit. Nam vulgus quidem imperitorum, hoc est rem non intelligentium, non illam modò de Terrae motu opinionem absurdam habuit; sed demiratum etiam est, reperiri hominem potuisse, qui in id delirium incideret; at quibuscumque discutere, pernosceque rem datum fuit; ij aut omnino in eandem concessere sententiam, aut illi reliquere suam verisimilitudinem; aut suspexere sagacitatem, solertiamque, qua ille vir id systema aut excogitasset, aut Phaenomenis adeò congrue, appositéque restituisset. Petrus certè Ramus, qui non tam specialem ipsius, quàm uniuersis omninò adversabatur Hypothesibus, exoptabatque aliquem, qui Astrologiam, Astronomiamve sine Hypothesibus traderet, sic de eo scriptum reliquit, *Aetate nostra Copernicus Astrologus non antiquis solùm comparandus, sed in Astrologia prope singularis, tota antiquitate Hypothesium relicta, Hypothesi non illas quidem veras, sed tamen admirabiliter renovavit, quae Astrologiam non ex Astrorum, sed ex Terrae motu demonstraret.* Et posteà: *Atque utinam Copernicus in ipsam Astrologiae absque Hypothesibus constituendae cogitationem potius incubuisset! Longè enim facilius ei fuisset Astrologiam Astrorum suorum veritati respondentem describere, quàm gigantei cuiusdam laboris instar, Terram movere, ut ad Terrae motum quietas Stellas specularemur.* Vtcumque autem de Hypothesi [illegible], constat certè eruditis omnibus mirificè placuisse, fuisse laboranti Astronomiae à viro perito opificè adhibitam medicam manum. Prae caeteris verò insignis per ea tempora Mathematicae, & Philosophiae in Academia VVittebergensi Professor Erasmus Reinholdus, qui, caetera inter, iam ediderat eruditum illum in Theoricas novas Peurbachij Commentarium, cùm agnosceret Revolutionum opus partim materiae difficultate, partim scriptionis brevitate esse aliquantò obscurius, ideò Commentarium, quo illustraretur, familiariúsque redderetur, conscripsit. Et quia interim advertit posse Tabulas uberiores, exquisitioresque condi, quàm forent insertae à Copernico Canones, ideò observationibus, demonstrationibusque vestigiis retentis, ita retexuit caetera, ut labore denique sex, aut septem annorum incredibili, id opus examinaverit, quod Prutenicas Tabulas inscripsit, vt gratificaretur Alberto Marchioni Brandeburgico, suo Mecoenati, qui cùm in sua Ducali Prussia, ac ciuitate Regiomonte instituisset recens Academiam, pergratum habuit eas Tabulas eidem amplius condecorandae ad Regij montis meridianum reduci. Et quid moliendum quidem fuerit, declarat in Nuncupatoria ad Albertum Epistola, in qua Copernicum pro altero Atlante, ac Ptolemaeo habetur, ut in [illegible] specialiter rem extollens, cùm [illegible]. *Multarum annorum Observationes [illegible] artificibus testantur ex [illegible] Tabulis caelestium motuum non posse amplius [illegible] proferri cum caelo congruentiam. Magnam igitur gratiam debemus summo viro Nicolao Copernico, quòd & observationes suas multorum annorum exhibuit, & magno labore [illegible] studiosis liberaliter communicavit, & collapsam pene motuum doctrinam restituit, atque in lucem revocavit, edito opere suo Revolutionum.* Tum haec subdit, *Verum, & Geometrica sunt omnia, tanquam summo artificio sunt perfecta, & plane elaborata; [illegible], aut quisquam melius in hac ipsa parte doctrina proferri vix [illegible] possit, [illegible] lucubrationibus operae Suae studiosis [illegible] tractationes ipsa [illegible] Canones Prosthaphaereseon, & [illegible] ipsius [illegible] calculum, & observationes.* [illegible] quibus paucis aperuit, quid de suo praestiterit. *Causas verò singulas, & rationes singularum compositionum expressi in Commentariis nostris, quos scripsi in Opus Revolutionum Copernici.*

Et dolendum quidem hosce Commentarios minime prodiisse in lucem; contigit tamen Michaeli Maestlino ipsorum partem legere, quae esse potius de Orbium Sphaerarumque caelestium dimensionibus, iuxta ipsasmet Tabulas, & ex Copernici mente. Quippe [illegible] in Tabulas [illegible] gressus, methodo retrograda incessit & [illegible] à fine ad initium [illegible], proportiones [illegible] & magnitudines Copernicanas quas [illegible]. Vult & ratiocinatur [illegible] Distantiam Lunae mediam à Terra esse terrenarum semidiametrorum [illegible], maximam [illegible], & minimam [illegible]. Distantiam mediam Solis à Terra esse earundem [illegible]. Apogaeam [illegible] item, dum maxima eccentricitas est, [illegible] Perigaeam [illegible], dum minima eccentricitas [illegible] Apogaeam 1197, Perigaeam [illegible]. [illegible] Distantia media, seu semidiametro Orbis Magni fuerit 1000, ratiocinatus est Distantiam mediam Saturni à Sole siue centro Magni [illegible] Orbis semidiametros [illegible] maxima existente [illegible] minima [illegible] Iouis mediam [illegible] maxima existente [illegible] minima [illegible] Martis mediam [illegible] maxima existente [illegible] minima quidem eccentricitate, ad quam solum Reinholdus attendit, [illegible] minima [illegible]. Distantiam autem mediam Veneris à Sole, centróve Mundi, continere [illegible] diametrorum (truncatis nempe ad [illegible] quotas ab illo assignatas) semidiametri Magni Orbis partes 7[illegible], maxima [illegible] paulò minus, quàm [illegible], minima paulò amplius, quàm 7[illegible]; atque etiam [illegible] quam solam ille respexit, eccentricitate. Mercurij verò mediam, earumdem [illegible] semidiametrorum 41[illegible], maxima [illegible] amplius, quàm 524, minima [illegible] 305. Idque habita etiam solius [illegible] eccentricitatis respectu. Denique [illegible] & Lunam [illegible] est, [illegible] semidiameter sit Milliarium Germanico-

rum 860. & ambitum 5400. esse: Lunæ quidem diametrum eorundem milliarium 490. fere; ambitum vltra 1500, superficiem eorundem quadratorum 786300. Solis verò diametrum 950, ambitum proximè 3000. superficiem, eorumdem quadratorum vltra 7000000.

Quanquam hæc vt mittam, hoc de Tabulis solum addo, vbi eæ fuerunt & confectæ, & anno M. D. LI. qui octauus fuit à Copernici morte euulgatæ, antiquatas penè fuisse Alphonsinas, vti & deductas ex ipsis Ephemeridas, cuiusmodi id temporis habebantur editæ à Ioanne Stoflero, vnà cum quinquennalibus à Petro Pitato adiunctis. Desiit quinetiam Rheticus vlteriores pertexere ex Canonibus Copernici nodis, qui iam specialem ediderat in ipsum eiusmodi annum; maximè verò vbi manifest ipsum Reinholdum contexere nouas suis ex Tabulis, non modò in eundem superiorémque, sed in futuros etiam aliquot annos. Aggressus est etiam statim Ioannes Stadius pertexere nouas ab anno M D LIV incipienteis; verumtamen quia deprehendit calculum per Tabulas Reinholdi esse exactissimum quidem, sed scrupulosissimum tamen; adeò vt laboriosâ molestiâ longum parturiret fastidium (quæ ipsiusmet verba sunt) ideò partim, vt sibi etiam subducendis calculis complanaret, partim vt studiosis, qui scrupulositatem illam causabantur, gratificaretur, Tabulas nouas condidit, quas quia & Roberto de Berges Leodiensi Episcopo inscripsit, & ad Bergensem meridianum reduxit, Bergenseis idcircò appellauit. Deduxit autem illas ex iisdem Copernicæis fontibus; professus Copernicum molitum id Reuolutionum opus, *quo nihil*, inquit in Nuncupatoria, *hic orbis vidit aut expolitius, aut concinnius.* Et in Astronomiæ historia, vbi opinionis Aristarchi commeminit; *Easdem*, inquit, *de Terra motione orbiculari, & Sole in medio Mundi positionis Hypotheses nostri sæculi decus Nicolaus Copernicus assumpsit, vtriusque doctrinam singularem Geometria, facilitatéque admirabilem exstruxit.* Ac ibidem rursus, occasione difficultatum, quæ circa implexos octauæ Sphæræ motus. *Ecquis*, inquit, *è talis labyrinthi flexibus, ambagibusque implicitus Nicolao Copernico filum, vt sese explicet, porrigenti immortales non habeat gratias?* Prætereo porrò cæteros Ephemeridum conscriptores, Leouitium, Mæstlinum, Origanum, alios, ac obiter solùm Maginum, cùm conscribere & ipse vellet, Theoricas prius nouas condidisse, sed trahendo nempe illas ex hypothesi, opinioneque Copernici ad hypothesim, opinionemque communem de Terræ quiete, & Solis motu. Atque hæc quidem omnia occasione ex Libro Copernici facta, quo deinceps & Basileæ, & Amsterodami recuso, nescio an alius extiterit in hoc genere doctrinæ celebrior. Profectò, tametsi ex quo Tycho Brahe ingenti, ac verè heroico ausu, est fœliciter exsequutus id, ad quod Copernicus vt retulimus paulò antè, multa mouens, subiiciens, præcipiens, hortabatur Rheticum, vt nempe Inerrantium imprimis stellarũ obseruationũ operã daret; ac peregit etiam per annos benè multos Errantiũ, & Solis, ac Lunæ exquisitas obseruationes: Ioãnes verò Keplerus ex ipsis Rudolphinas Tabulas incredibili labore cõstruxit, & occœpit quoque ex his Tabulis deducere Ephemeridas, quas præclarus vir Laurentius Eichstadius prosequutus vberiùs est; Tametsi, inquam, ex hoc tempore & Copernici Canones, & Tabulæ Prutenicæ, & deductæ exinde Ephemerides non perinde in vsu sunt; non idcircò tamen Copernici Liber suam amisit gratiam, ob vigentem in ipso illam de partium Mundi dispositione, ac motu Terræ hypothesin, quæ familiam celebrem ducit. Memorandi heic aliqui præcipui ex eius Sectatoribus videntur; sed partim ij sunt abundè perspecti (seu fato pridem, nuperque functi, seu etiam-num superstites) partim nominari detrectant, ne esse videantur parùm reuerentes Decreti, quo sacra Cardinalium Inquisitorum Congregatio illam improbasse ante annos viginti in Galilæo dicitur, & de quo, vt accipio à verè bono, eruditóque ex Societate Iesu viro Petro Burdino Professore Matheseos, magnus ex eadem Societate vir Ioannes Baptista Ricciolus Tractatum, Apologiæ instar, conscripsit recens, ac inseruit in suum illud Almagestum, quod habendum quasi promptuarium, thesaurúsque ingens totius Astronomiæ sit. Quare præstat potiùs, occasione eius, quod Keplerus ait, eum fuisse thesaurum inuentum à Copernico, cuius ipsemet pretium ignorârit, commemorare aliqua ex iis, quibus ab illo non cogitatis ipsa eius Hypothesis occasionem deinceps fecit.

Heinc ergo videtur fuisse primùm facta Guillelmo Gilberto occasio cudendæ, atque inchoandæ Philosophiæ Magneticæ, quatenus Terrã magnum Magnetẽ, & Magnetem Terrellam, seu paruam Terram habuit; ac à diurna Terræ circa suum axem verticitate pendere eam, quæ est in Magnete, magneticisque corporibus, statuit. Videtur & facta non Origano modò, coniectandi Marinum æstum à reuolutione Telluris diurna procedere; sed Galilæo etiam edisserendi specialiùs causam affectionum æstus variarum, cum ex diurno, tum ex aliis motibus ipsi annexis. Videtur facta ipsi Keplero comminiscendi causam motus Planetarum esse ipsum Solem, quatenus in medio illorum existens, & circa axem suum conuolutus, emittit, ac simul in orbem circumducit radiosas species quibus Planetas circum-agat; propiores celeriùs, remotiores segniùs, prout illeic stipatior, heic dispersior vis. Videtur quoque eidem facta excogitandi, attribuendique Planetis Ellipticas vias, & occupante quidem Sole, centri vice, alterum focorum, ad quem accessus, recessúsque, Eccentricos simul, & Epicyclos suppleat, ac Planetarũ semitas vnas, simplicesque designet.

Videtur rursus eisdem facta reperiendi Cometarum ductus Trajectiones esse rectilineas, ac declarandi idcircò quî fiat; vt quæ sunt illorum propriæ semitæ, nullatenus interturbentur diurnis reuolutionibus; vt quæ non reipsà illis competant, sed à visu vnà cum Terra circumuoluto affingantur. Et facta quidem etiam per Tychonem libertas trajiciendi per æthera spatia; verùm videtur quoque facta Tychoni occasio à Copernico constituendi Systema illud, quod reipsà nihil aliud est, quàm Copernicanum inuersum; cùm seu Terram Soli, seu Terræ Solem circumducas, omnia perinde disponantur, & perinde appareant. Saltem occasio exinde facta Longomontano, Origano, & aliis, detinendi quidem cum Tychone Terram in centro orbium Lunæ, Solis, Affixarum, atque adeò Mundi; at reuoluendi tamen ipsam dietim circa proprium axem, ad eximendum cælestia omnia à diurna illa circumrotatione. Adhæc, statim ac Telescopium detexit Phaseis Veneris, facta in promptu causa est ex ipsa orbium dispositione. Statim ac detecti satellites Iouis, patuit analogia illorum cum Luna, quæ sit perinde Terræ satelles; atque ita de cæteris. Et de Vita quidem Copernici satis.

FINIS.

AD EVNDEM

IOANNEM CAPELLANVM,

IN GEORGII PEVRBACHII,

ET

IOANNIS MVLLERI REGIOMONTANI

VITAM,

PETRI GASSENDI

PRÆFATIO.

ERam penè iam de tabula manum, mi CAPELLANE, elaturus, cùm téque & nostro Menagio, illo officiosissimo, candidissimóque Virorum, dignatis pro solita vestra humanitate inuisere me, ac te quærente quî se haberet tum vitæ Tychonis editio, tum cœpta, hortatore te, Copernici vitæ conscriptio, respondi illud [illegible]. Ipse & gratulatus es, & inter conserendum sermones, cœpisti, occasione Hypotheseos, etiam ante natum Tychonem, à Copernico insinuatæ, quâ esse fluidos liquentisque ætheris campos necesse sit, cœpisti, inquam, præter morem, nonnihil stomachari in Peurbachium, quasi in authorem farraginis tot illorum Eccentricorum, Epicyclorúmque solidorum in cælum inductæ. Cùm Menagius vero audire ex me vellet, quid id rei foret, de quo expostulares, cœpi ipse edisserere, antiquam esse opinionem, quòd non, vt aues in aëre, aut pisces in mari, ita Sidera (ac speciatim Planetæ) ferantur per cælum, spatiis liberis; sed infixa sint Sphæris solidis Terram circumambientibus, quæ circumrotatæ ipsa circumducant. Fuisse hoc facile defensu Eudoxo, Callippo, Aristoteli, qui, licet explicandis variis Planetarum motibus, pluréis singulis Sphæras assignarent; concentricas tamen omnéis Terræ habebant, ac reputabant quemque Planetam circumvehi semper in eadem à Terra distantia: at cùm deinceps ab vsque Hipparcho, & Ptolemæo deprehensum fuisset Planetas nunc euectiùs, nunc depressiùs Terram circumire, visum simul fuisse id fieri, sine confractione solidarum Sphærarum, si quæ essent, non posse. Et Astronomis quidem fuisse satis, imaginari, supponeréque circulos, siue orbitas à Planetarum corporibus quomodocumque id fieret, descriptas: verùm non fuisse perinde satis ipsis Physicis, & Peripateticis præsertim, idque ob reuerentiam Aristotelis, abs quo admissæ solidæ Sphæræ; quare & illis fuisse cordi, reperire quemadmodum ista Planetarum euectio, ac depressio cum soliditate Sphærarum constaret. Cùm varij proinde Astronomi varia, seu quia ipsi Physici, seu quia vellent Physicis satisfacere, comminiscerentur, quæ incohærentia tamen omnia forent; exortum fuisse ante annos ducentos Georgium

Peurbachium, qui vnicuique Planetarum vnam Sphæram, vtraque (hoc est tam conuexa, quàm concaua) superficie concentricam tribuens, eam assumpserit eiusce crassitudinis, vt esse intra ipsam excauati possent Eccentrici orbes, & Epicycli, quorum circumductibus, alligati ipsis Planetæ nunc sublimiùs, nunc humiliùs circum Terram irent. Fecisse id illum tanto applausu, vt Astronomis æquè, ac Physicis mirè placuerit; vtque proinde cœperit statim eius Liber *Theoricæ* inscriptus, & publicè prælegi, & commentariis illustrari. Et excogitatas quidem deinceps à Copernico, Tychonéque Hypotheseis, factásque ab isto non Planetarum modò, sed Cometarum quoque per æthera spatia discurrentium obseruationes constare non posse cum eiusmodi vllis seu concentricis, seu eccentricis orbibus; sed interim tamen non esse exsibilandum Peurbachium, cùm in eo potiùs commendanda ingenij dexteritas sit, qua pro eorum temporum captu (vigebat enim adhuc barbaries, neméque non erat soliditatem cælorum persuasus) solerter adeò Physicam cum Astronomia conciliauit.

Hisce deductis, adjeci quoque, eam deberi Peurbachio gratiam, quòd Astronomiam penè demortuam in hanc lucem reduxerit, & cum alia, tum maximè illum Regiomontanum veluti parturierit, à quo per Germaniam hæc studia accensa ita Copernici, & Tychonis oculos perculserint, vt non modò præsumere, sed asserere etiam penè liceat, nisi exstitisset Peurbachius, futurum fuisse, vt neque Copernicum, neque Tychonem iam haberemus. Idem, vt rem nouam demiratus, & percontatus tum de Peurbachio, tum de Regiomontano varia, præfatus es, pro tua illa insigni comitate, veniam, si prouocare adhuc me ad conscribendum aliquid de vtriusque vita auderes. Me quà vultu, quà voce abnuente, quasi nempe huiusce modi scriptionis genus iam pertæsus, atqui, ô bone, inquit Menagius, tam gratiosè te communis noster interpellat, vt reluctari non debeas; &, quia ipse cum illo faciam (vide quantum mihi de nostra amicitia pollicear) dicere ausim, vt non valeas. Ego tum humeros contrahens, ne Hercules quidem, inquam, contra duos. Tu verò, quasi consilij rationem reddens, subjunxisti, attendere te, fore ex rebus à me deductis, vt hocce trium, aut quatuor Vitarum quasi fasciculo contineretur historia [illegible] mala cœptæ instaurari Astronomiæ, à Peurbachio ad Tychonem vsque. Et cùm ipse rem fore nimis præposteram regererem, si ab ipso fine exorsus, in principium desinerem, sicque ὕστερον πρότερον peccans, nihil aliud, quàm [illegible]darem; excepisti, quocumque modo res se haberet, fore non malè. Cùm promota iam nimiùm editione, rem inuertere non foret, futurum, vt si aliquando opus à me retractaretur, posset concinniùs digeri, & à carcere, quod aiunt, tendere in metam. Neminem futurum, qui sit æqui amans, & noscendorum hominum bene meritorum studiosus; cui non placeat inuersè, potiùsquàm nullo modo habere; cùm & quæ seorsim iuuant singula, ea displicere collecta non possint. Excepit & optimus ille, debere meminisse me, quod eximius Regis Christianissimi Bibliothecarius noster Petrus Puteanus, ὁ μακαρίτης, solitus erat dicere, eum, qui prima vice typis quidpiam mandat, nihil aliud, quàm confusaneam chartam in mundam velut transcribere, vt næui omnes clariùs appareant, quibus sublatis, altera vice opus castigatum prælo committatur. Vt breue faciam, hoc quoque onus, volentibus vobis, sic subii, vt iam operi manum admouens, prouideam me non quasi duas, sed quasi vnicam vitam conscripturum. Quippe tanta fuit in iis duobus Viris vitæ, animorumque conjunctio, vt quanquam à priore natu exordiendum, in posteriorem obitu desinendum sit; quæ dicenda tamen de vtroque sunt, vno deducenda tenore videantur. En igitur rem sic aggredior.

GEORGII PEVRBACHII
ET
IOANNIS MVLLERI
REGIOMONTANI
VITA.

GEORGIVS PEVRBACHIVS, seu DE PEVRBACH, cognomen id habet, non à familiæ nomine (quod quale fuerit ignoratur) sed à natalitio oppido *Peurbach*, quod quia situm est in Austriæ, Bauariæque confiniis, idcirco nunc Austriacus, nunc Bauarus, & Noricus, nunc à natione Germanus habetur. Scripsere Posteriores, literâ elisâ, PVRBACHIVM; sed nos & priores operum eius editiones, & eos, qui primi illum citârunt, speciatimque Regiomontanum ipsius discipulum sequimur. Natale eius tempus refertum ad annum Domini M. CCCC. XXIII. diem mensis Maij XXX. ac horâ à Meridie, III. De prima eius institutione hoc solùm innotuit, quod maxima ingenij fœlicitate præditus, & ad laborem impiger, euaserit breui humanioribus literis, quantum vigens adhuc sæculi barbaries tum patiebatur, eruditus; ac maturè etiam Philosophiam, quæ tum docebatur, ita arripuerit, vt fuerit insigni cum laude Magister Artium in inclyta Viennensi Academia creatus. Fertur fuisse Theologiæ quoque non leui cognitione imbutus: at cùm cœpisset à puero quadam Matheseos notitia tingi, ita se deinceps huic Philosophiæ parti addixit, vt celeritate incredibili eam totam eximiè callnerit. Versabatur adhuc in ipsis iuuentutis initiis, cùm celebriores per Germaniam, Galliam, ac Italiam Academias inuisere instituit. Quacumque iter fecit, admirationi fuit, & cùm viros commemoraret, quos suspexisset maximè, quorumque expertus summam beneuolentiam fuisset, censebat in ipsis tum Nicolaum Cusanum S. Petri ad Vincula Cardinalem, operibus variis, inscriptisque præsertim de docta ignorantia, valdè celebrem, tum Ioannem Blanchinum Bononiensem, cuius Tabulas Astronomicas Lucas Gauricus longè post adauctas fecit publici iuris. Scilicet ipsum Cardinalis non modò per Germaniam Legatus versans plurimi fecit: Verùm Romæ quoque & domo excepit, & nullis non votis, vt penes se vellet consistere, optauit. Blanchinus autem Ferrariæ degens, visa eius eruditione, facilitateque docendi perspecta, expetiit, vt ibi aliquandiu Astronomiam prælegeret, ac vt inuitaretur etiam ad docendum Bononiæ, Patauiique procurauit. Quippe ambiebat præclarus vir, vt iuuentus Italica vel solo ipsius exemplo ad Artis nobilissimas capessendas accenderetur. Et fecit ille quidem satis senescentis iam viri optimi votis; sed tamen quasi in transcursu; vtpote qui Viennam semper cogitaret, vnde, nonnisi facta spe & redeundi, & Academiam illustrandi discesserat.

Reuersus itaque, diu non fuit, cùm suffragiis communibus Professionem in Academia Mathematicam est aggressus. Et poterat quidem obstare, ne fixam Viennæ sedem haberet, gratiosissima Ladislai Hungariæ Regis inuitatio, qui & ipsum vltrò delegit, conscripsitque in Astronomum, & amplissimum simul honorarium vt constituere, ita facere illi ratum voluit: verùm beneuolentia, munificentiáque Imperatoris Friderici III. vnà cum amore Academiæ, iucundáque amicorum consuetudine, vt Viennæ hæreret, effecit. Cùm auditores porrò, quæ forent captu faciliora, doceret; tum animo semper voluebat quidpiam ex iis, quæ videbantur in hisce artibus abstrusiora; ac incessit illi præsertim cupido instaurandæ Astronomiæ, quam doluit simpliciter neglectam iacere. Cœpit verò ab eo conatu, quo emendare adortus est interpretationem Latinam ex versione Arabica factam vocati Almagesti, seu Magnæ Compositionis Ptolemæi; non ope sanè Græci contextus (deerat quippe ipsi Græcæ linguæ, cuius nulli tunc Doctores erant, peritia) sed doctis validissimis ex meditatione profundissima mentis Authoris coniecturis. Quare & nisi potuit scopū vndequaque attingere, pertinaci saltē labore id euicit, vt Ptolemæi nō modò sententias, sed penè etiā verba memoriâ teneret. Quæ interim partim dictauit, partim amicorū rogatu, sponteque etiam sua conscripsit, quātum nosse licuit, huiusmodi fuere. Inprimis quidem Opusculū, quod & introductorium in Arithmeticam appellauit, ac subinde Tractatus varij, ad Gnomonicen, horologiorumve tum astronum, tum portatilium descriptionem, fabricamque spectantes con-

fectis ad hoc Tabulis pro varietate climatum. Eodem spectat etiam Libellus cum sua Tabula de altitudinibus Solis; spectant & Astrolabici canones, cum Tabula de Parallelorum ad singulos gradus Æquinoctialis proportione. Deinde, vt erat industrius, tum solidas Sphæras, Globosve cælestes confecit; tum non modò illorum fabricam, vsúmque exposuit, sed adiecit etiam nouam Tabulam Stellarum fixarum, addita nimirùm longitudine, qua vnaquæque Stella à Ptolemæo ad medium vsque sæculi illius increuerat. Confecit & varia alia instrumenta, quæ inter, fuit Gnomon, seu Quadratum Geometricum, cuius etiam fabricam, Canonésque, & Tabulam ad illius vsum conscripsit, transmisitque ad Ioannem Archiepiscopum Strigoniensem, Prælatum Hungariæ primatium, totiúsque Regni Ministrum præcipuum, qui Peurbachium maximi faciens, ipse eruditissimus, vnum ab illo postularat. Et vide ingenuam, familiarémque Præfationem, *Gnomonem, quem dudum fieri postulabas, optime Præsul, nunc ligno factum accipe. Post, si voles, ex metallo fiet alter vsui facilior, aptior, & accommodatior: Nam illo iam perfecto, dum eius vsum exercerem in altitudinibus considerandis, via venit in animum, qua facilius effici potest opus, atque magis accommodatum. Exercitium enim est, quo reddimur doctiores. Nunc tamen, donec alter absolutus ad te veniet, ligneo contentus sis, cuius compositionem, vsúmque hic volui describere. Fiant primùm, &c.*

Ad hæc, non modò collegit varias primi Mobilis Tabulas, sed quasdam etiam nouas adiecit; ac, alia inter, excogitauit, condiditque nouam Sinuum Tabulam, per minuta dena procedentem, ac Sinu toto partium 600000. supposito; quam deinceps Regiomontanus per minuta singula extendit. Præmisit verò illi Peurbachius Tractatum de Sinubus, & Chordis inscriptum; breuem illum quidem, sed qui primus tamen occasionem fecit perficiendi sensim rationem Trigonometrici calculi; vt proinde mirum non sit, si acturus de Sinubus Christophorus Clauius colligere se Sinuum, chordarúmque demonstrationes profiteatur, ex Ptolemæo, Peurbachio, & Regiomontano. Et quòd tum quidem Sinus totus assumeretur adhuc cyphris ad 6. non ad 1. adhibitis, id Ptolemæi occasione inductum seruari mos erat. Nimirum, quia ille maximam chordarum, Diametrumve 120. partium habuerat, cœperant, qui deinceps dimidias chordarum, Sinuum nomine, vsurpârant, habere Sinum totum, semidiametrumve partium 60. & quia subdiuisio huiusmodi partium in prima, secunda, & tertia videbatur incommoda; satius esse Peurbachius censuit, vnum, simpléxque genus partium, particularumve habere; vt haberi posse est visum, si Sinus totus supponeretur semel diuisus in partes non solùm 60. sed etiam 6000000. ex qualibus cæteri Sinus per totum Quadrantem deducti constarent. Quòd aliunde verò præstiterit etiam noui aliquid, cùm partes huiusmodi per dena Quadrantis minuta, sextantesve graduum deduxerit, inde arguitur, quòd cùm Ptolemæus supputasset solùm per semisses graduum, tricenave minuta: alij deinceps præstitisse magnum aliquid videbantur, si eas ad quindena, quadrantesve graduum deduxissent. Sic de se Ioannes Fusoris nobis, ipso Peurbachij tempore, sensit, cùm Carolo VII. nuncupauit Tabulas, quarum Codicem MS. communicauit mecum religiosus, ac eruditus è Societate IESV vir Philippus Labbeus, et cæteris, sic chronologiæ, historiæque studijs clarus. Et sunt eæ quidem solùm computatæ ex chordarum, maximâve partium 120. supposita, & Sinu, maximóve Sinu supposito partium 60. verùm adhibentur ipsis partibus scrupula ad vsque sexta, septimáque, ac apponuntur continuò ipsorum differentiæ primæ, secundæ, ac tertiæ. Porrò, quia facta Nuncupatio id cælestium rerum studium manifestum, quo Rex inclytus fieri apud nos ea procurabat, quæ per idem tempus Peurbachius moliebatur in Austria (nempe ille totidem penè, ac iisdem annis regnauit, quibus ille vixit) quatenus cordi habuit, vt suo hoc in Regno Obseruationes fierent, ex quibus meliores, saniorésque Tabulæ, quàm Alphonsinæ forent, conderentur: an-ne nimis præter rem faciam, si eiusce Nuncupationis partem aliquam hîc transscribo? Tu mihi certè id facilè, mi CAPELLANE, condonabis, quem delectat summoperè quicquid in Regis, ac Herois summi tua illa Calliope gesta celsiorem commendationem cedit. En vt illa incipit, *Illustrissime Princeps, KAROLE VII. Francorum Rex; Cùm ad aures intellectus vestri venerit, quòd in rebus arduis, & nobilibus scientijs delectatur, peruenisse, Tabulas motuum cælestium Firmamenti Stellarum fixarum, atque septem Planetarum, & motus eorundem corruptos, & defectuosos, tam ex negligentia, & defectu obseruationis, quàm ex consignatione librorum à non intelligentibus; Vos quasi compatientes tanto casui, & defectui tam nobilis, ac excellentis scientiæ, nobis Ioanni Fusoris humili clerico vestro præcepistis, & mandastis, supra prædictos motus facere obseruationes aliorum motuum Firmamenti, & Planetarum, & Tabulas ipsorum reddere. Quapropter, Illustrissime Princeps, vestræ Maiestatis tam nobili proposito cupiens obedire, posui Tabulas hîc præsentes de Sinubus, & Chordis, omni diligentia, & præcisione magna recollectas, & compositas; ponendo cum hoc, modos conseruandi veritatem ipsarum, cum demonstratione in perpetuum; quia vtique eas sequendo, per istas Tabulas ingenium humanum ad altissimas & subtilissimas conclusiones sub luminis naturalis peruenit. Vnde istarum Tabularum de Sinubus, & Chordis conditiones, & proprietates sunt istæ. Prima, quòd, & dico postea, Deo duce, istis Tabulis completis, magister Milo le Taveller, & ego totaliter laborabimus, iisque nunc, & cum vestræ excellentis Dominationis beneplacito, cum diligentia laborabimus ad obseruationem prædictorum*

motuum

motuum Firmamenti, & septem Planetarum, & rectificationem suarum Tabularum. Inveniatur sequendo, quia cum ita sit, quod per Tabulas ad prædicta factas Regis Alphonsi & Toletanas, cum difficultate, & tædio magno habeantur vera loca Planetarum: ideo, cum Dei adiutorio, componemus (& iam incœpimus componere) tractatus novas Tabulas, per quas faciliter, & sine difficultate habebuntur vera loca Planetarum, & cætera prædicta. Ex quibus prædictæ Tabulæ de Sinubus, & Chordis, &c.

Verùm ad Peurbachium vt redeam; is, cùm iam apparuisset Tabulam Stellarum Fixarum, aggressus quoque est reformare Planetarum Tabulas, inter quas etiam plane nouas pro Æquationibus construxit, quod in opere Alphonsino crassè nimis delinitæ exstarent. Supposuit autem ad Solares speciatim, Augem, Apogæumve Solis in principio Cancri exstitisse nempe anno eius sæculi quinquagesimo, in minuto primi gradus 45.) vti & aliunde supposuit maximam Solis declinationem, Eclipticæve obliquitatem eandem cum Almæone, hoc est 23. grad. 33½. minut. tametsi deinceps illã obseruauit gr. 23. m. 30. ex Solis altitudine in Solstitio æstiuo gr. 65. m. 30. & in hiberno 18. grad. min. 30. Perfectis Tabulis, conscripsit tum Almanach quoddam perpetuum, & maximè quidem pro Luna congruè ad Metonis, Callippique Periodos; tum pro Planetis omnibus Almanach, siue, vt deinceps Regiomontanus dixit, Ephemerides, in complureis annos. Cùm obseruaret autem, et illos Planetas existere plerumque in cæli locis longè aliis, quàm Tabulæ præscriberent; sic speciatim Solem, & Lunam (quorum Eclipses ab omnibus obseruabiles, & non tamen temporibus præmonstratis plerumque congruentes, decuti Astronomiæ fuerunt) idcircò animum applicuit ad condendum nouas, specialesque Tabulas Eclipsium, quæ & celebres deinceps fuere, quòd nullæ maiore præcisione exstarent. Nisi verò illæ exstitere præcisione omnimoda, id non fecit certè per diligentiam Peurbachij, cuius etiam in ipsis supputandis scrupulositatem quasi nimiam subnotarit Copernicum iam meminimus in illius vita. Non obstat, vt illas ad Viennensem meridianum reduxerit, adeo potius non ipsum fuisse, qui illas vulgauerit, sed Regiomontanum ab illius morte, qui & ipsas dicauit Ioanni VVaradiensi Episcopo, tanquam cordatissimo Peurbachij amico. Nempe ipse quoque permaserat illum ad se conatus fuerat, sanctè dedicatas fore illi omnia penitus cum ipso [illegible]. Caussa porrò, quamobrem ipse illas superstes non vulgarit, non alia fuit, quàm quia ipsas sub vitæ finem solùm absoluit, quòd nouæ, nouæque Eclipses quæpiam emmendandum semper insinuarent. Certè in calculi exemplum duas extremas sumsit, quæ ante eius obitum contigerunt, anno vt puta sæculi lx. altera Solis mense Iulio, altera Lunæ mense Decembri. Ad idem tempus spectat perfectio operis longè celebris, quod Theoricas nouas Planetarum inscripsit, quodque deinceps Regiomontanus edidit volumen omnium primum: siquidem ad illius calcem, sexagesimi quoque anni tanquam libentis meminit.

Occasionem porro ad commoliendum nouas Theoricas ipsi fecit, quòd eæ, quæ circumferebantur, non antiquiores modò Campani, sed recentiores etiam Gerardi Cremonensis, esse viderentur prorsus inconcinnæ, quodque aliis opus foret, quæ essent Isagoges loco ad Almagestum Ptolemæi, & scrupulum eximerent, qui conturbabat plurimos circa occasionem Eccentricorum, Epicyclorumque à Ptolemæo inuectorum. Cùm enim ea omnes teneret opinio, vt orbes cælestes essent solidi, ac sibi inuicem contigui, vt motus primi mobilis imprimi posset, propagarique per inferiores ad Lunam vsque, & ipsi interim inferiores reuolutiones proprias obirent: videbatur id quidem posse percommodè fieri iuxta priscam illam sententiam, qua esse omnes cæli concentrici reputabantur: at iuxta illam, quam deinceps obseruationes fecerant certam, præsertim pro motibus Planetarum excentricis, res defendi non poterat, quin ad saluandam consecutionem, admitteretur cælestium sphærarum penetratio, qualem non patitur natura. Quare Peurbachius viam aperuit, qua incommodum hoc deuitaretur. Nempe Planetæ cuiusque cælum totale, siue orbem concentricum habens ipsius quippe est exteriorem, quàm interiorem superficiem non aliud, quàm Terræ habere centrum supposuit; verum orbe hoc existente crasso, seu profunditatis cuiusdam insignis, accipi posse intra hanc crassitudinem voluit orbem omninò eccentricum, crassitudinisque æqualis, qui intra duos residuos crassitudinis inæqualis, & circumduci posse, & aut ipsum Planetam, aut Epicyclum Planetam continentem, suaque crassitie interiorem circumduceret; adeò, vt posset proinde Planeta & per orbem totalem primi mobilis impressionem recipere, & per eccentricum reuolutionem propriam obire; ac neque quicquam propterea ea tota machina frangeretur, quia Eccentricus æquabilis foret, neque esset vllum penetrationis periculum, quia omnia mobilia suas intra metas tenerentur. Conscripsit itaque Peurbachius memoratas Theoricas, quæ, ex quo fuere vulgatæ, tanto applausu exceptæ sunt, vt cœperint statim & publicè prælegi in Scholis, & Commentariis illustrari, quos inter præcipui fuere editi à Ioanne Baptista Capuano Manfredonio, Erasmo Oswaldo, Petro Nonio, & (vt memorem Christianum Vrstisium quæstionum in Theoricas scriptorem) Erasmo Reinholdo, qui alios quoque in hanc incubuisse curam insinuauit, cùm quæstionem proposuisset, cur Peurbachius à Theoria Solis exorsus fuisset, excepit his verbis, *Respondeo; etsi multi alias colligant rationes huius exordij, mihi tamen simpliciter videtur Peurbachius sequutus Ptolemæi veluti optimi Artificis exemplum.* Non est verò prætermittendum

dum id, quod Reinholdus subjicit, postquàm effatus Peurbachium Ptolemæi exemplo aggressum Lunã post Solem mox fuisse, sic habet, *Et quamquam in reliquis Planetis non nihil mutauit ordinem; tamen nihil ab eo temerè factum est: sed, si quis totius tractationis seriem diligentius expendat, perspiciet omnia in hoc compendio venustissimè inter se cohærere, summáque studio, atque prudentia, facillima quæque primùm esse tradita. Quam etiam ob causam vltimo loco proponit speculationem motus octauæ Sphæræ, in qua sunt Stellæ Inerrantes, seu, vt vocant, Fixæ, cum Ptolemæus eundem motum mox post duo Luminaria exponat, ac demonstret. Nam, quia hæc octaua Sphæra non incedit simplici motu, vt Ptolemæus tradit (quem penuria obseruationum, & angustia temporis satis excusat) sed variè quasi trepidat quemadmodum continuis obseruationibus posteritati animaduersum est; commodum erat in extrema parte elementaris doctrinæ hasce difficiliores speculationes recitare.* Et vide, vt præclarus vir vix finem Authoris commendandi faciat. *Debet autem*, inquit, *hic Libellus vel hoc nomine à studiosis magni fieri, quòd conatus est author aptissimè, ac breuissimè tradere summam doctrinæ de motibus cælestium corporum, & aditum ad μεγάλην σύνταξιν cognoscendam patefacere, in qua Ptolemæus, &c.* Et mox; *Ac profectò non est mediocris artificis talem σύνταξιν praformare, ac materiam propter subtilitatem obscuram, & propter varietatem latissimè patentem, breuiter complecti, nec minus tamen perspicuè, &c.* Ac rursus, *Etsi autem apud doctos, & peritos tanti fit hic libellus, quanti debet, & Isagoge præstantissimarum artium,* Et præterea, *Non piguit cum hæc quoque rudimenta de Planetarum motibus conscribere, ad promouendum studia Astronomica.* Ac iterũ, *Ex his studiosus lector iudicare potest, qua occasione, quóve consilio impulsus noster author hoc compendium scribendum suscepit: Nempe, vt præcipuos locos, & summas disputationum, quæ sunt apud Ptolemæum de motibus Siderum magno iudicio, ac prudentia electas hoc libro complecteretur.* Ecce quid & dicat Christianus Vrstisius Mathematicarũ Basileæ professor suis in Quæstionibus in Theoricas Peurbachij. In Epistola autẽ nuncupatoria sic habet, *Nec alio cõsilio Peurbachius Theoricas suas exarauit, quàm vt riuulorum dulcedine ducti ad Ptolemæi fontes inquirendos, animis, qui scientiæ huic nomen dedissent accenderent.* In Quæstionibus autem, *Qua methodo author in hoc opusculo vsus est? Etsi non vna docendi via sit, qua benerato artium præceptores ingrediuntur, tamen, vt Peurbachium præcipuè exiisuq; publicè in Planetarum Theorijs explicandis vsum esse credam, me monet ordinis diligens inspectio, Etenim à simplicissimo motu Solis initium ducit, & ad implicatiores, atque difficiliores reliquorum Planetarum motus paulatim progreditur, donec ad perplexum Mercurij cursum ascenderit. Post quem, omnium motuum accidentia certis aliquot capitibus comprehensa explicat. Tandem difficilimum illum, & vix decimo cuiquam octauæ Sphæræ motum enarrat.* Et postea verò, *Nam autem Theoricæ dictæ sunt, propter Theoricas Gerardi Cremonensis, quæ vetustiores erant; quas cum Author noster ab omnibus huius artis in Academiæ Professoribus non tantum receptas, sed etiam mirificè probatas esse intelligeret, quantumuis permulta perperam traderent, correctiores hasce ex Ptolemæi, & Alphonsi sententia edere voluit, vt hac ratione nobilissimæ Arti ruinam minitanti subueniret. Contra autem Cremonensis in Planetarum Theoricis deliramenta Ioannes Regiomontanus peculiari libello disputauit.* Et consequenter, *Quo ipso tempore tantus vir floruit? Floruit Georgius Purbachius in Germania superiore sæculo, circa annum salutis 1450. vel 60. Et paulò post Friderico III. Romanis imperante. Qui cum Purbachij, loco Austriaci finitimo, vnde & nomen habet, ortus esset, in Academiam Viennensem se contulit, in qua non solùm combinis literis Astronomiæ fundamenta iecit, sed etiam magna cum laude ita docuit, & editis operibus illustrauit, vt apud Germanos præstantissimus huius Artis instaurator non immeritò dici possit. Siquidem Ioannes Regiomontanus discipulus eius, cæterique post illum per vtramque Germaniam celebres huius scientiæ Professores, & artifices eam ita excoluerunt, editisque operibus illustrârunt, vt hac nostra huius disciplinæ palmam cæteris omnibus Purbachij nostri auspicijs citra controuersiam præferat.*

Superesset dicendum opus, quod sui imperfectum reliquit, Epitome scilicet Magnæ Ptolemæi Syntaxeos; itémque alterum, quod proximè ipsum aggredi in votis habebat, integra nimirum de Triangulis tam planis, quàm Sphæricis doctrina: attamen, quia dici id non potest, quin de Regiomontano dicatur; age, & de ipso pauca [illegible] mittamus.

NATVS est IOANNES, cognomento MVLLERVS, in oppido Franconiæ, Orientalisve Franciæ, cui *Regius Mons* nomẽ. Hinc effectum est, vt *Mulleri* cognomine prætermisso, appellatus [illegible] fuerit *Ioannes* DE MONTE REGIO, vel de REGIO MONTE, ac REGIOMONTANVS cùm & vocatus sæpè fuerit *Ioannes Germanus*, & *Ioannes Francus*: quin [illegible] est Stanovelsium, & aliquos [illegible] Regiomontanum à Regio monte [illegible] dictum. Incidit verò eius natiuitas in annum M. CCCC. XXXVI. Postrid. Non. Iunij, [illegible] à Meridie quarta cum besse: ac fuit [illegible] Peurbachio ætate posterior annis [illegible], Grammaticam domi edoctus, missus fuit Lipsiam à parentibus, circiter [illegible], [illegible] inter cætera Dialecticam [illegible], & Sphæræ doctrinam [illegible] [illegible] maximè cœpit amore Astronomiæ; [illegible] quia necessariam ad [illegible] Arithmeticæ, Geometriæque notitiam, [illegible] que elementis condiscendis [illegible], mora non longâ ea perceperit. Cùm [illegible] haberet autem illîc nec æmulos, nec [illegible]

quam

quam etiam, qui subnascentes sibi scrupulos nunquam eximeret, ac non modò quidem circa partem Astronomiæ Sphæricam, sed maximè etiam circa Theoricam, quam perdiscendi ardentem videbat; idcircò quibusdam referentibus eiusmodi Artis studium in Viennensi Academia singulariter quodam illius Professore Peurbachio efflorescere, eò iter arripuit, vix ephebus adhuc. Id annum puto sæculi quinquagesimum primum, aut quinquagesimum secundum. Appulsus Viennam, salutatum Peurbachium; talemque ei se fama ipse sua produxisse cùm adduxisset, insignem discendi ab illo, quæ ab alio non posset, ardorem exposuit; adeo ut confideret, vt optimus æquè, ac eruditissimus vir adolescentem non aspernaretur, qui se totum studio bonarum artium devouerat, ipsum diligeret, ubi qui in illarum institutione totus penderet; quicquid in ipsis toto vitæ curriculo profecerat, id se ad extremum præceptorem, cum gratissimi animi significatione referentem, propendit, ac denique se ad omne obsequium cum patientissimum obtulit. Peurbachius verò cùm demiraretur in tantula ætate tantum ardorem, vt solo virtutis amore id arripuisset iter, tum legens in facie indolem ingenuam, & ad grande aliquid natam, tum agnoscens oblatam sibi quasi diuinitùs occasionem promouendæ eam, quã meditabatur, Astronomiæ instaurationem: ipsum est humanissimè, amantissimeque complexus: iussit cum bono animo esse, ac pollicitus est nihil se, quod munere suo [illegible] illius desiderio facere satis, prætermissurum. Quare & ex eo ipso tempore ille hunc tanquam patrem coluit, hic illum tanquam filium amavit.

Cæterùm quod Peurbachius primùm Regiomontanum edoctum voluit, Theoria fuit Planetarum, vt postquam aliunde Sphæricã doctrinã, ideam totius Astronomiæ conspexerit, ac facilius subinde lectionem Ptolemæi aggrederetur. Circa Ptolemæum occupatus dum foret, passim illi occasionem fecit & soluendi varia Geometrica Problemata, & sese exercendi in subducendis calculis, demiratusque semper est, quanta ille celeritate & commoditate caperet, & præscripta exsequeretur. Et certè is erat, qui somno potiùs, quàm calculos indulgeret; quippe sic penitùs satisfaciens, vt intellectaretur semper quidpiam temporis, quod impenderet lectioni librorum de re Mathematica omnium, quoscumque nancisci Latinã linguã expressos licuit, etiam Archimedis, quem Iacobus quidam Cremonensis interpretatum tum fuerat; ac dolebat fuisse neminem, qui Apollonium, Diophantumque & similes in manum adduceret. Hunc nihil fuit necesse Peurbachio illum adhortari, qui vi acta, & per se ad palmas bonorum impulsus equus ferebatur; sed quippe tamen monstrabat, quæ ipsum [illegible], si quo ordine curiosè [illegible] potiùs persequeretur. Superuidit enim ipse etiam circa Almagestum amplissimam messem, ex qua omnigena dependeret integritatis [illegible]

restituendo; exquisitum neque punctorum Zodiaci, Eclipticæ & cardinalium, solisque Apsium, Firmamentive constitutionem & simul Stellarum Fixarum, nec non etiam aliarum illarum, quæ ad cursum Planetarum spectant positæ sunt, suis in locis designationem. Siquidem nisi id antè obtineretur, non posse Planetarum loca certò obseruari, designarique, neque adeò illorum motus per canones certos distribui. Differebat proinde non semel & de Instrumentis, quibus Hipparchus, Ptolemæusque vsi, & de nonnullis aliis, quæ possent præterea ad obseruandum adhiberi. Contigit autem aliquando, vt cæteras inter, quas vna obseruarunt, comparatã Martis Stellã ad fixas sibi proximas, deprehenderit fuisse totis duobus gradibus abesse à loco quem Tabulæ ipsi assignant. Cùm debuissent verò fuisse ab ipsis, donec Peurbachius superstes fuit, plura sanè dubio obseruata; nihil, tamen, quod sciam, scriptis consignatum, præter treis Eclipsis Lunaris, quæ leguntur in Commentariis ex Regiomontano residuis, habetur. Prima est anni M.CCCC.LVII. ac diei Septembris iij. Narrat enim ille, vt ipsum simul in Mellico, Austriæ Castello, distante Viennã quindecim Germanicis miliaribus, obseruarint: & ex altitudine penultimæ Pleiadum ad initium, ac finem moræ (totalis quippe extitit) deduxerint illius medium contigisse hora 11. min. 0. cùm per Tabulas Alphonsinas debuerit hora 11. min. 14. Altera, ipsaque Partialis, est anni M.CCCC.LX. ac diei iij. Iulij, quæ est ab vtroque obseruata Viennæ: ac ipsius finis relatus, ex Lunæ altitudine, ad horam 10. min. 10. cùm Tabulæ finem exhiberent ad hor. 9. min. 10. Tertia est eiusdemmet anni, ac diei Decembris xxviij. inito, obseruata iisdem ab vtroque Viennæ; cuiusque initium fuerit, deductum est medium ex altitudine Arcturi ad initium [illegible], contigisse hora 2 media nocte prima, ac min. 4. Et non adscribit ille quidem, quantum abfuerit visum à Tabulis: sed cùm hæc ipsa Eclipsis sit, quam paulò antè diximus à Peurbachio in exemplum assumptam, & cuius calculum est supputatum tempus 27 annis proximè [illegible], calculo plenã exhibente hor. 1. min. 10.

Acceperat Peurbachius iam ab vno, alterove anno à Cardinali Cusano exemplum eius Opusculi quod de Quadratura circuli recens conscripserat, & cum hac quidem adscriptione, *Datur venerabili nostro sodali, Magistro Georgio Peurbachio, Astronomo.* Quadraturã autem ita ille consiliebat, vt, *Si ex semidiametro circuli dati, & chorda quadrantis eiusdem circuli conflata linea alterius circuli constituerentur, triangulus æquilaterus ipsi posterius circulo inscriptus æqualis circulo [illegible] foret.* Erat verò simul alia quoque quadrandi huiusmodi ratio. *Si in circulo diametris duabus ad angulos rectos ductis [illegible] inde quartam eius partem [illegible] alteri ad quas extremas sit accommodetur subtensa trientis circuli [illegible], quæ ad alia diametri parte desinit, circumducatur, & [illegible]*

per

per dictam extremam, fecet huius inde productam diametrum, Recta intercepta ab [illegible] dissolitur erit circuli semicircumferentiæ æqualis. Quid de vniuersa porrò circuli Quadratura Peurbachius vel senserit, vel dixerit, testimonium aliunde non licet, quàm ex ipso Regiomontano, qui cùm vtramque expendendam post Peurbachij obitum suscepisset, ita occasione posterioris præfatus est. *Georgius,* inquit, *ille doctissimus Mathematicorum præceptor alius meus, quandam circuli rectificationem, breuem admodum, mihi obiecit, ac fusius expediri [illegible]; cui principio quidem plurimum fidei habuit, auctoritate Inuentoris persuadente; vbi verò pro acumine ingenij sui inuentum huiusmodi examinare cœpit (nam demonstrationem nusquam comperit) longè aliter, quàm rectus erat, accidere didicit: licetque enim rectam, quam inuentor ille prædicauit æqualem semicircumferentiæ circuli, multò minorem eadem semicircumferentia conclusit. Modus tamen Georgij acutissimi, quem huic negotio discutiendo accommodauit, normulam reliquisse videtur meam. Si tamen est, quem inferius exponam, non pudebit [illegible] aliena scripta retractare, quæ recentem ad memoriam reducat [illegible] Præceptoris. Sententiam igitur, &c.* Sed illud quidem obiter occasione Opusculi de Quadratura ad Peurbachium à Cardinali Cusano missi.

Dicendum iam nobis de alio eruditissimo Cardinali, qui fuit per ea tempora à Summo Pontifice missus, vt dissidia quædam inter Cæsarem, [illegible] Fratrem Sigismundum componeret, ac initam quidpiam de bello [illegible] communem Religionis hostem, Turcam nimirum, magis, magisque in dies grassantem, [illegible]. Is est Bessarion, optimus ille, qui ab [illegible] suo ex Græcia, Florentini Concilij occasione, aduenca, [illegible] Latinam linguam imbuerat, [illegible] non minus, quàm patriam, hoc est Græcam, teneret. Hac de causa, & quia [illegible] amans, peritusque Astronomiæ erat, Latinitate donare Ptolemæum cœperat, quòd libram vulgò interpretationum [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. Cùm non liceret autem per ardua Reipublicæ Christianæ negotia, cœptum opus absoluere, [illegible] mirum in modum est, cùm in Peurbachium incidit, qui Ptolemæum teneret ad [illegible]. Ac illi quidem non potuit demandare id muneris, vt interpretationem à se inchoatam perficeret, quòd Græcè, vt dictum est, non sciret, & ex eo solùm interdum hæreret, quòd certior fieri, quæ [illegible] Græcum contextum haberet, non posset (vnde & arcessita Regiomontano [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] liceret, Græcas literas, [illegible] [illegible] ipsum egit, vt quia nec Græcè, nec Latinè extaret ea in Almagestum Ptolemæi Epitome, quam conscripsisse Arabicè Auerroës perhibebatur, vt, inquam, ipse Marte suo Epitomen contexeret, quæ Ptolemæum, vt compendiosior, ita captu facilior, quàm ex suo contextu foret, redderetur. Non tetigit porrò admodum Peurbachium, qui & penè id agere animo [illegible], & [illegible] bat fore, vt etiam de hoc [illegible] ad [illegible] lectionem sic se compararet, vt [illegible] complanatâ, ab arduo [illegible] accessu non deterreretur. Quare & ob [illegible] causam, & vt tanto viro gratificaretur, [illegible] tum aggressus est, [illegible] dicto [illegible], quod citatus iam Reinholdus [illegible] habet, cùm discrimen attingens, quod [illegible] inter Epitomen, & [illegible] [illegible]: *Epitome,* inquit, *præcius [illegible] Ptolemæi: nisi quod sententias Ptolemæi [illegible] dum breuius tradit: [illegible] autem [illegible] propositiones in partes [illegible], ac [illegible] erudite, atque ingeniosè distribuit, & [illegible], copiosius, denique facilius demonstrandas studet, vt plerisque in locis [illegible], potius quàm Epitome appellanda videatur.* [illegible] interea non debet; quòd, [illegible] opere, Bessarion ex illo obtinuit, vt [illegible] videlicet & relinquendâ Italia, [illegible] tum affluerent ex Græcia viri eruditi, [illegible] libri allati forent, [illegible] [illegible] amare [illegible] quippe ingenia Græcæ linguæ optimum daretur, vbi ipse [illegible] [illegible] tanquam in amplissimo literarum [illegible] [illegible] inclarescere, & inde porrò [illegible] [illegible], quod [illegible] ipsi foret [illegible], [illegible] longissimè propagare. Ne longum [illegible], statuit Peurbachius cum Bessarione in Italiam redire, [illegible] ea tamen conditione, vt [illegible] duceret suum illud [illegible], qui [illegible] nior, memoriâ ac pollentior, magis [illegible] [illegible] Græcæ linguæ, quàm ipse foret, [illegible], si quid sibi [illegible] [illegible], [illegible] egregiè opus [illegible] posset. Quòd Cardinalis non [illegible] [illegible], [illegible] etiam sibi [illegible] [illegible] [illegible] stamus est.

Esto iam porrò penè dimidium [illegible] Operis confectum, cum ecce Peurbachius incidit in morbum, quo vita illi [illegible] [illegible] Bessarionis, adempta est. Vt [illegible] fuerint illius extrema, [illegible] [illegible] [illegible] bus, doctrinaque fuerit, noscatur, [illegible] hil oportet, quàm commemorare, quod deinceps Regiomontanus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Bessarioni factam dedicaret [illegible] [illegible], qua parte [illegible] hæc leguntur. *Quoniam, per alium aggressus, quod [illegible] [illegible] poteras præstare, [illegible] Georgij Astronomi Cæsarei, qui [illegible] [illegible] erat, [illegible] [illegible] vt moribus, & integritate vitæ, [illegible] studiorum genere primatus, in Mathematicis verò supra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ca, vt Ptolemæi, de quo loquimur, [illegible], quem ille quasi ad literam memoriâ [illegible], breuiorem, [illegible] faceret [illegible]. Quod ille [illegible] ersus, incredibili [illegible], quàm clariores redderet sententias, [illegible]. [illegible] more, vt & [illegible] intelligerentur, & facilius [illegible] memoriæ, & tenacius hærerent. Sed [illegible] [illegible] sex libris, [illegible] [illegible] [illegible] quoque [illegible] [illegible] [illegible], atque [illegible] [illegible] morte [illegible] [illegible]. Verum paulo antequam [illegible], [illegible] in manibus, & [illegible] [illegible] [illegible],*

Tuis,

Vale, inquit, mi Ioannes, Vale, &, si quid apud te pij Præceptoris memoria poterit, opus Ptolemæi, quod ego imperfectum relinquo, absolve. Hoc tibi ex testamento lego, ut etiam vita defunctus, parte tamen mei meliore superstes, Bessarionis nostri optimi, ac dignissimi Principis desiderio satisfaciam. Grande profectò opus, & meis impar viribus, moriens Præceptor humeris nostris imposuit, & quod subire temerarium foret, recusare verò ingrati, ac penè sacrilegi. Meritò proinde commendat Reinholdus hanc Nuncupatoriam, quam, inquit, *nemo Philosophico præditus ingenio legere potest, quin admiretur egregiam virtutem, & suavissimam illam animorum Præceptoris ac Discipuli coniunctionem.* Sanè, & hanc ut pleniùs agnoscas, lubet quoque exscribere, quod in Nuncupatione librorum de Triangulis legitur, cùm redditurus causam Regiomontanus, cur præpostero ordine Triangulorum doctrinam, quæ in Epitomen est introductoria, post Epitomen scripserit; *Quod,* inquit, *si quispiam inique factum à se sentit, is nisi me animus fallit iure quiescet ubi maiorem partem rationis, æquum, & bonum arbitrabitur. Sanè moribundo Præceptori morem gessisse oportuit, qui absolutis imperitiæ sex Luminariam libris, superstites septem Ioanni suo reliquit uni mandans quò citissimè expediendos. Tantum namque apud eum valuit Bessarionis imperium, ut quod inchoatum, ea in re Principi spoponderat dignissimo, iuste iam moriturus explere curaret. Igitur iussa Præceptoris capessenti mihi, plurimus Triangulorum & Planetarum, & Sphæricorum accidit usus: quo res iam-pridem Georgius quoque in primis sex libris crebro incidens, animum induxit Triangulorum artem conscribere: verùm, ut Epitomati finem, ita Triangulis dare initium Deus ipse vetuit, quo nunc aspirante, orbitam viri doctissimi quoad potero, sectabor, et quidem libentiùs, quòd directam hanc plerisque placituram amicis arbitror, quorum quidem inservire commodis bonam felicitatis meæ partem existimo. &c.*

Quin appositum etiam est, ut heic referatur elogium, quod deinceps Regiomontanus in eam Orationem inseruit, quam Patavij, Alphraganum interpretaturus, præhabuit. In ea itaque hæc habentur: *Quocirca, post plurimos nationis nostræ insignissimos Astrorum contemplatores, Te tandem, Georgi de Peurbach, Germanorum præcipuum decus, appellare iubeor, qui non minùs vitæ integritate, quàm Philosophiæ doctrina pollebas; in Mathematicis autem, omnes tibi contemporaneos longè antecibas; cuius nomen non modò nationis nostræ homines celebre ducebant, verùm etiam Galli, ac Itali vehementer admirati sunt. Qui olim in urbe hac præclarissima Astronomiam publicè docuisti, plerisque insuper hic præstantibus & fama cognitus es, & visu. Te Viennæ Doctorem artium creavit dignissimum. Te Ladislaus olim Hungariæ Rex Astronomum sibi delegit. Tibi Federicus Cæsar pro virtutibus tuis propitius erat. Longum esset recitare singulos Principes doctrinæ tuæ affectos. Omitto, quòd doctissimus Cardinalis S. Petri ad Vincula sæpe-numerò te domesticis suis adnumerare voluit. Quod Dominus Ioannes Varadiensis Episcopus multa te humanitate amplexus est. Sed Bessarionem benefactorem communem nostrum, atque Patronum haud quoquam præterire licet; quippe qui excellentiæ tuæ testimonium præbuit solemne, indignum profectò arbitratus, ut inter contemporaneos tuos vitam obscuriùs ageres, quàm Italiam omni studiorum genere florentissimam reperiret. Præcepit igitur ille dignissimus pastor, ut unà secum ad Italiam concedas, cùm tunc Legationis provincia sibi tradita fuit per Alamanniam; celebratum est è vestigio, neque passurus hoc peregre futurum suspicaretis, nisi comes tibi fierem, qui tunc, & antea plerisque annis tuus fuerim discipulus. Sed consiliis paullatim fervor rebus omnibus præstitis, eius quoque rei memoriam lugubrem illud Sidera spiritum reddis neque prius orbatum reliquisses, nisi Princeps ille munificentiæ suæ manum porrexisset, cumque spatium tuum meritus essem. Quid igitur reliquum erat, nisi, ut orbitam viri clarissimi sectarer coeptam feliciter tamen pro viribus exsequerer? Duce itaque Patrono communi Romam profectus, &c.*

Sed, ne congerere plura pergam, superest adiiciam contigisse Peurbachij mortem VI. Eid. April. anni M.CCCC.LXI. & sunt quidem, qui illam ad annum insequentem referant; sed cùm Regiomontanus Bessarionem comitatus, observationes quasdam Romæ ante finem anni memorati peregerit, non fuit illa sanè hoc anno posterior. Neque id moveo, quod Reinholdus ait conscripsisse eum Theoricas iam senem, ac paullò ante obitum; cæteri quippe obiisse illum nec-dum quadragenarium dicunt, & consentiunt. Cumque non constet de alio, quàm iam recitato nativitatis tempore, dolendum est enim non totos explevisse annos duodequadraginta; quippe cùm solum vixerit annos XXXVII. menses X. & dies IX. poterat nescire Reinholdus annum, quo ille natus esset, & senium ex morte, quæ est comes illius individua, coniicere. Poterat non desiderare vires admodum vegetas ad arripiendum id, quod ille destinarat, itineris; sed utcumque hæc se habeat res, sepultus fuit Peurbachius in Cathedrali Viennensi Ecclesia, ac tumulo inscriptum (& ut nonnulli quidem aiunt, ex eius præscripto) hocce Epitaphium

Exstinctum dulces quid me defletis amici?
Fata vocant, Lachesis sic sua fila trahit.
Destituit terras animus, cælumque recessit:
Quæ semper coluit, liber & astra petit.

Quis Regiomontani, ob amissum tam bonum, tamque sui amantem Præceptorem, exstiterit luctus, ex iam recitatis intelligi potest, consolationi alicui fuit, quòd licuisset per tot iam annos consuetudine eius suavissima frui; quòd & consiliorum ipsius & capitum doctrinæ omnium evadere participem; quòd suo in sinu morientem fovere, verbaque extrema ex eius ore excipere; quòd incumberet sibi aliquid exsequutioni in eius gratiam, inque animi grati testificationem mandandum; quòd, quem in illum Cardinalis optimus gesserat affectum, in se veluti transtulisset,

tulisset, & ad eum, quo iam erga se erat, adiunxisset; quod eo se loco haberi videret, vt pro omnium votis in Peurbachij locum sufficiendus destinaretur. Cæterùm delatam vltrò Professionem, acceptam quidem habuit, sed ea nihilominus lege, vt quandocumque Cardinalis in Italiam regrederetur, eum comitari licitum foret. Hinc cœpit ex eo penè tempore sese ad iter comparare; quoniam Cardinalis in dies discessurus spectabatur; non discessit tamen, nisi insequente autumno, vt proinde Regiomontanus, & Epitomen cœptam promouere potuerit, &, cætera inter Eclipsin totalem Lunæ obseruare, cuius medium contigit Viennæ die Iunij 23. hor. 1. min. 21. numerando à media nocte. Cœperat iam, cùm Bessarion discessit, ex habita partim cum ipso, partim cum aliquibus ex eius comitatu eruditis viris, consuetudine, nonnulla Græcæ linguæ notitia imbui; quare & ab ipsius studio in itinere non desistens, euicit, vt aliquid Græcè, & Mathematici præsertim argumenti legens, quid id rei foret vel coniectando assequi posset. Quamprimùm autem appulit Romam, præcipua fuit cura conueniendi cùm alios professione eius linguæ commendatos, tum maximè Georgium Trapezuntium, qui specialem in Ptolemæo, commentatoréque ipsius Theone interpretando operam nauasset. Tam pertinax verò eius studium fuit, vt paucos intra menses, eos quos habebat circa Ptolemæum scrupulos præcipuos sibi exemerit, & absolutam intereà Epitomen cœperit expolire. Non modò interim amicitiam cum literatis omnibus, & scientibus Græcè potissimùm, iniit; sed celebres etiam quasque Bibliothecas versauit, & thesauros librorum ex Græcia aduectorum miratus, vehementiùs adhuc illorum perfectè intelligendorum desiderio exarsit, vt contentarum in ipsis rerum effici posset particeps. Quod sit verò mirum, non desiit propterea obseruare in cælo varia. Obseruationes quippe extant, quas ab ineunte vsque Decembri, in exeuntem Martium M.CCCC.LXII. peregit, tùm circa reliquos Planetas, Martem, Saturnum, Venerem; tum circa Meridianas Solis altitudines; tum circa Lunæ loca, ac nominatim circa Eclipsim, quæ Luna Oriente iam decrescebat die Decembris XXVII. cuiusque finem cùm calculus exhiberet hora 1. min. 6. à Solis occasu, ipse obseruauit contingere vna hora, ac duobus minutis maturiùs. Consimiles obseruationes peregit etiam Viterbij, cùm ibi per sequentem æstatem, autumnumque diuersaretur. Per eiusmodi verò tempora Græcos aliquot Codices tum comparauit, tum quos rariores non potuit, commendatò accepit, illosque aut ipse manu sua exscripsit, aut aliena manu sibi exscribi curauit. Ipse certè characteres vt citissimè, ita elegantissimè pingebat; ac superfuit etiã Nouum Testamentum, quod ab vsque initio descriptum nitidissimè, solitus erat circumgestare.

Cùm interim verò Bessarion discessurus in Græciam ob Religionis negotia foret, optionem illi fecit, vt vel degere Romæ pergeret; vel, si præstolari suum reditum in Ferrariæ, vbi Theodorus Gaza versabatur, aut Patauij (vbi esset ipsum sic commendaturus Academiæ, vt in illam aggregaretur) aut denique Venetijs (quà se regressurum sperabat) id ipsi foret integrum. Ille autem sic ista omnia, singulaque loca delegit, vt versatus primùm Ferrariæ & reliquo anno, & parte insequentis fuerit. Quem salutare illeic primùm voluit, Ioannes ille Blanchinus fuit, quem audierat summoperè à Præceptore commendari. Erat ille iam admodùm grandæuus, quare & cùm Regiomontanus sibi ipsi gratularetur, quòd bona sua sorte videret adhuc superstitem, *Si quid mihi*, inquit, Blanchinus, *animum à decem iam annis in corpore continet, ipsa est, qua delector, Astronomia delectatio*. Inuisit succedenter Gazam, abs quo plurima & de bonis Authoribus, & de proprietatibus Græcæ linguæ accepit. Vsus adhæc est familiarissimè eximio eius linguæ Professore Guarino. Hinc & quo tempore ibi degit, explanatissimum sibi fecit totum Ptolemæi contextum, quem contulit etiam cum ipsis Theonis commentarijs, ac deprehendit obiter fuisse grauiter Trapezuntium multis in locis hallucinatum. Cœpit & habere admodùm familiares Græcos non modò Oratores, Historicos, Philosophos: sed Poëtas quoque Heroïcos, Tragicos, Comicos, Lyricósque; adeò vt ipse quoque versus perelegantes iam conderet. Ruente iam anno concessit Patauium, vbi sparsa iam magna de eo fama, qua ad Bessarionis commendationem accedente, tum fuit inter socios Academicos cooptatus, tum rogatus, vt Academiam, vel Peurbachij imitatione, prælectionibus aliquot condecorare dignaretur. Ipse ipse lubens, ac ideò Alphraganum expositurus, eam orationem habuit, ex qua aliquid iam descripsimus, & in qua, vt præteream, quales grata commemoratione omnes sibi notos per eam regionem Matheseos amatores recensuerit, declarauit sanè, vt omnes Antiquos perspectos habuerit, operáque eorum omnia perlustrârit; & non modò quidem Latinè, sed iam etiam Græcè, aliquot, cùm superessent Arabici soli, quos propriâ linguâ non perlegisset, vt Alphraganum, & Albategnium, quos tamen, quâ erant versione, illustrare aggressus foret; tituloque Albategnio quoque breueis additiones apposuit. Versabatur adhuc Patauij, cùm Lunæ Eclipsin totalem illeic obseruauit, & mediam quidem prima à media nocte horâ, die Aprilis 2. ac anni iam M. CCCC. LXIV. Non longè autem pòst concessit Venetias, vbi Bessarionem expectans occupatus interea fuit in perficiendis illis suis, quos iam cœperat de Triangulorum doctrina libris. Succidit verò aliquot per Iunium, pergens Iulium dies, quos in refutanda Cardinalis Cusani memorata antè Quadratura impendit. Id præstitit verò varijs veluti tetrametris, quibus ferè non titulũ modò consuetumque Græcè adhibuit, sed etiã dies, quibus aliquid molitus, apposuit. Notandus verò præstitit

cum dies, quo facta appositio hæc, *Venetiis, [illegible], anno Christi 1464, nona die an-[illegible] Pontificis de vrbe Romana, [illegible] Deus bene vertat.* Adumbrauit quoque per id tempus speciē Kalendarij, in quo præter coniunctiones, oppositionésque Luminarium, itémque Eclipses ad annos 1475. 1498. 1513. & alia, apposuit ad calcem Tabulam XXX. annorum, quibus singulis adscripsit quo die Pascha posset & iuxta vsū Ecclesiæ & iuxta decreta Patrū celebrari. Id videlicet, quia non modò sibi, sed Bessarioni etiā Iudæi aliqui obiectassent, quā turpe foret celebrare Christianos festum Paschatis alio tempore, quàm à Lege, cuius obseruantes videri vellent, præscriberetur.

Romam regressus, aliqua Octobri, Decembríque obseruauit, ac plusculū illeic commoratus est, tum vt nancisci pretio plures rariores Codices posset, tum vt ex iis, quos non posset, pergeret plures describere. Cogitabat videlicet, si semel rediisset in Germaniā, non parem sibi copiā obtinendi eos, quos maximè exoptaret, fore. Cogitabat & deinde per otium præcipuos quosdam interpretari, & si quādo etiā daretur, optimos quosque edere. Infensum intereà per id tempus Trapezuntium habuit, quod Commentariorum Theonis interpretationem non satis probaret, imò & errores in ea grauissimos animaduerteret. Comparata iam satis numerosa Librorum supellectile, & tædio nonnullo, ob diuturnam peregrinationem affectus (ac Bessarione præsertim variis legationibus continenter distracto) Viennam demum repetiit, vbi & est aliquandiù sua Mathematica professione functus. Cùm Hungaricus autem Rex Mathias Hunniades Coruinus illum inuitasset, & magnis quidē, præter annuam pensionem ducentorum aureorum Hungaricorum, præmiis, non tam hisce muneribus, pollicitationibúsque ad eum est pellectus, quàm famā, quòd Rex, nō virtute modò bellica insignis: sed amore etiā literarū commendatus, Græcos Codices in expugnatione Constantinopoleos, & Athenarum direptos, variéque per totam Turcarū ditionē distractos, vndequaque coëmeret, ex iisque constitueret Nobilē Budæ Bibliothecā. Prætereo, quàm magni apud illum fuerit Regiomontanus habitus; nam & eū sibi penè assiduè assidere ad mēsam iussit; & non semel testatus est debere ipsi se valetudinē restitutā. Videlicet cùm aliquandò periculosè laboraret, & Medici frustrà in humoribus morbi causā requirerēt, animaduertens Regiomontanus metum esse cordis languorem, occasione capta ex Eclipsi, quæ nescio quid diri in illius vitam fuisset minitata, ostēdit, quasi ex Astrologia, cui ille primùm tribuebat, nihil aliud, quàm vitæ principio, cordi puta, exhilarando, suauibúsque rebus fouendo esse incumbendū. Hinc tùm ipsē Rex & cōualuit, & Regiomontanū cùm pretiosa veste, tū muneribus aliis cumulauit. Qui maximè porrò dedit operam, vt in Hungariam accerseretur, idem Strigoniēsis Archiepiscopus fuit, ad quē meminimus Gnomonē Geometricum à Peurbachio missum. Ipse proinde Regiomontanū quoque & amicum deuinxit, & multis, magnísque muneribus auxit. Eximias huius Prælati laudes decantat ipse Regiomontanus in Epistola, qua nuncupat illi suas Directionum Tabulas ipsius hortatu contextas. Nempe ille quoque Astrologia Iudiciaria delectabatur; ad quā cùm nihil conducat magis, quàm Directionum Tabulæ; quæ tamen tunc solæ extabant Archidiaconi cuiusdā Parmensis, erant imperfectissimæ. Quoniam interim per ea tempora emersit occasio certādi de Bohemiæ Regno, & Rex Hungarus tum Polonum, tum Saxonum Ducem (qui, æquè ac ipse à factionibus Bohemorū diuersis inuitabātur) aggrederetur, regióque adeò illa tota in varias, magnásque turbas incidit: cogitauit Regiomontanus sedem studiis firmam petere, ac [illegible] respexit Norimbergā quamprimum [illegible]. Veniā itaque discedendi à Rege impetratā, dicere etiam vale Archiepiscopo suo voluit; vale & Strigonij cùm foret, ipsis Kalendis Martij anni M.CCCCLXXI. summam Lunam in Virginis Constellatione obseruauit: ac inde digressus, Norimbergam tandem circiter medium Veris peruenit (adfuit quippe ad Eclipsin Lunæ, die Iunij secunda, [illegible]).

Quamobrem verò hanc Ciuitatem præ cæteris delegerit, multiplex ipsi causa fuit. Primū quidē vicinia natalis. Deinde, quòd, cùm ea vrbs foret, quasi in Germaniæ meditullio, institui ex ea quoquouersum literarū commerciū per mercatores facilè posset. Ad hæc, quòd in ea artifices forent maximè omniū industrij; ac posset proinde per illos ea conficere organa, quæ destinabat animo, obseruandis cælestibus ad Astronomiæ instaurationem. Denique, quòd cùm agitaret edere tot præclaros libros, quorū insignem copiā parārat, & lucubrationū etiam suarum aliquas; ac arte Typographica iam inuenta, pérque varia loca propagari incipiente, commodissimū fore videretur, si Typographeion ipse sibi haberet, vt quandocumque, & quodcumque liberet, posset in lucē emittere: prouideret se nusquam aliàs apparatū eiusmodi, ob peritiam artificum, cuiusmodi mente præconceperat, posse. Videlicet excogitarat artis perficiendæ rationem: quanquam initio statim non potuit rem ad praxim deducere, sed tali omninò oportuit, quale optimum habebatur, Typographeio esse contentum. Cæterùm, cum illius fama eò vsque iam percrebuisset, non minuit eam sane ipsius præsentia, sed ita adauxit vt visus fuerit omnibus Musas secum adducere, hoc est omnem ingenuæ literaturæ consummationē. Pre omnibus verò eum statim suspexit, intimèque coluit vir eximius Bernardus VValtherus, qui vnus ex ciuium præcipuis, & flores ætate, opibúsque, ac bonarum artium, potissimùm verò Astronomiæ amore flagrans, vbi germanum illius consilium, institutúmque intellexit, cœpit vltro in se impensas & ad conficiendā organa Astronomica, & ad instituendū Officinam Typographicā necessarias. Cōfici itaque imprimis curauit ex orichalco Regulas Astronomicas, altitudinibus tam Solis, quàm Lunæ

cæterorúmque Siderum, sed Solis tamē præcipuè, obseruitandis comparatas. Deinde, quem Rectangulum, Radiumve Astronomicum vocat, captandis eorundē inter se Siderum distantiis. Tertiò, Armillare Astrolabiū, Armillasve Alexādrinas, qualibus fuerant & Ptolemæus, & ante eum Hipparchus, locis, motibúsque Siderum adnotandis, vsi. Postremò, alia quoque minora instrumēta, vt Torquetum, cuiusmodi Regiomontanus ipse descripsit in vsum Archiepiscopi Strigoniēsis; vt Ptolemæi Meteoroscopium, quale pridem Bessarioni exposuerat; & quædam alia curiosa potiùs, quàm ad quidpiam seriò, solidéque obseruandum vtilia. Fuere porrò Armillæ longè posteriùs elaboratæ; at reliqua fuere comparata ad vsum ab initio vsque anni insequentis. Eidem intereà fecit VValthero, quanta emendatione Tabulæ indigerēt, cùm die Iulij 26. manè hor. 5. Mars fuit in eadem rectâ cum duobus Tauri Oculis lineâ; cùm per Tabulas & Planeta, & Stellæ in aliis lōgè locis forent. Quo etiam est factum, vt obseruationi hæc adscripserit. *Quare vide, ne nimiùm confidas inani calculo, & quasi sententiæ Alphonsinæ.* Et mox, *Videbis quanta sit discrepantia inter Alphonsum, & Ealum: & sic faciliùs intelliges, quàm friuola sit illa Alphonsi compage.* Est & adnotatu, quod sequitur dignum. *Alphonsus etiam locis Stellarum Fixarum Ptolemæi plus æquo addidit, in vno gradu, & 51. minutis. Nam ipse visus est mutare Ptolemæi periodū quasi in principio annorum Christi fuisset stabilitā. Talem itaque error est supputabendum, &c.*

Quod dixi autem de Organis initio anni insequentis, qui fuit M.CCCCLXXI. in vsum paratis, id fundo, quod extāt obseruationes per Regulas factæ (ex quibus aliunde habetur suppositūm esse Sinum totum partium 100000) Meridianarum Solis altitudinum à mense Februario; & per Rectangulum, seu Radium ab vsque Ianuario. Nempe ab Idibus Ianuarij in finem Februarij, celebris Cometa apparuit, vtcumque non desint, qui illum referāt ad tertium post annū. Sed Ioannes scilicet Schonerus, qui obseruationes ex autographo edidit, refert eam speciatim, quæ peracta fuit die Ianuarij xx. ac hor. 10. à Meridie, memorati anni M CCCC LXXI. Error forte ex eo natus, quòd qui exscripserit illam aliam Regiomontani descriptionem, ex duobus II. fecerint V. ac illa deinceps sic incipit, *Idibus Ianuarij anno Domini millesimo quadringentesimo, supra quintum, & septuagesimum. Visus est nobis, &c.* Vtcumque sit, obseruationem illa ad diem Ianuarij 20. relata, notat Regiomontanus *se Cometam vidisse in recta linea cū Quinta Bootis, & Prima informiū iuxta Vrsam maiorē; distantiámque eius à Quinta Bootis, fuisse subtriplā intercapedinis inter stellas; idque, cùm cauda porrigeretur ad sextum propè Leonis, vtrāque partim despiceret, declinantē paulò sub prima informatarum ad Meridiem.* Quod subnectit autem *distantiam Cometæ à cauda Vrsæ maioris fuisse* 953. 190. *& à Prima earū, quæ nō sūt in forma,* 353. 210. Priores horum numerorū sunt partes Transuersarij, siue Sinus primum posteriores ipsius Radij, siue Baculi, seu Sinus secūdus integro Radio, seu Sinu totū suppositū partiū 1000, quatenus intelligi licet non modò ex Schonero Radium describente, sed ex Regiomontano etiam ipso, in eo libro, quem deinceps conscripsit *De Cometæ magnitudine, longitudinéque, & de loco eius vero,* Problematibus sexdecim. Celebrem verò Cometam dixi, dum motum ipsius specialē, quem Regiomontanus descripsit, sub medium adeò celerem, vt vno die cōfecerit magni circuli arcum graduum quadraginta. Sed rem totā præstat ex ipsis verbis intelligere in memorata Descriptione, quam tametsi longiusculam, quia tamen facile non occurrit, ingratam fore rem non facturo, si heic totam intexuero. Itaque post præmissam illam primæ apparitionis diem, *Visus est nobis,* inquit, *Cometa sub Libra, cum Stellis Virginis. Caput tardè erat motus, donec propinquum esset Spicæ. Nunc incedebat per crura Bootis, versus eius sinistram, à qua descendens, die vna conuexali portionem circuli magni 40. grad. descripsit. Vbi, cùm esset in medio Cameli, maximè distabat ab Orbe Signorū 70. graduum. Et tunc inter duos polos Zodiaci, & Æquinoctialis ibat, vsque ad intermedia pedis Cephei. Deinde per pectus Cassiopeæ, super Andromedæ ventrem. Post gradiendo per longitudinem Piscis Septentrionalis, vbi valde remittebatur motus eius, propinquabat Zodiaco, transiens ipsum iuxta medium Arietis, donec à Stellis Ceti occasus Heliacus illum nobis mutauit in vltimis diebus Februarij. Hoc motu suo proprio Circuli magni portionem descripsit, quæ in Septentrionem, & cùm hoc contra Signorum successionem ferebatur, à Libra in Arietem scilicet, & principio, tardè mouebatur, in medio verò apparitionis velocissimè, vno die ferè per quatuor Signa, à fine Virginis, in principium ferè Geminorū. Et secundùm naturā sibi adscribendā, motum cōtinuasse debebat, donec iterum reuersus in Librā apparuisset. Et forsan talem motus fuit; quoniā in eius occasu magnæ adhuc erat quantitatis; tamen propter figuram eius ad Solē, & maximè in plagis Septentrionalibus, ægrè in fine suæ apparitionis videri poterat, nisi Meridiē versus in diebus Aprilis, si motus sui regularitatem seruasset. Caudam verò eius motu mobilis, cōtinuè respiciēs de Stellas Geminorū, in circuibat nunquam ab eis per totū apparitionis tēpus deuiās. Ideóque in prima emersione ad occidentem illā protendebat; quoniā illic Stellæ Geminorum putabantur. In fine verò Cometa sub Ariete locatus propter Solis vicinitatē, nisi in occidente non apparuit, & Caudā quasi Orientē versus protensā, quia in hoc situ Stellæ Geminorum putabantur. In medio verò apparitionis Caudam vertebat ad meridianum illū tunc prope Stellæ Geminorum: contingebátque tunc posse eadem, vt statim post Solis occasum Cauda orientem respiceret: appropinquante medio noctis respiceret meridianū: post mediam noctē vero occidentem: ante Solis ortum indicabat locum Septentrionis. Hæc Caudæ diuersitas in singulis noctis diuersis oriebatur, quod semper est ex consequentia primi mobilis, ab oriente in occidentem. Alteram autem proprio extremitas Caudæ, quamuis rendidit.

dius, quidem Caput Cometæ, semper tamen etiam ad occidentem contra Signorum successionem describens parallelum à principio Libræ, usque ad medium Tauri movebatur, vadens sub pedibus Philometis per Ursam maiorem, propinquando Perseo, per quem circa Pleiades ad Caudam Arietis ibat ferè in medio Tauri. Unde patet tam Caput, quàm Caudam Cometæ versus Occidentem, & nunquam versus Orientem iuisse non solùm motu diurno, sed etiam proprio. Thaddæus Hagecius edens Tractatū de Cometa anni 1577. illi hæc de hac Regiomontani observatione subjungit, cùm distantiam illius Cometæ à Terra quærit, *Qui Geometriæ & Arithmetice,* inquit, *rationes noverunt, mirum dissentiant ab iis qua ex Ptolemæi traditionibus habemus: quibus in Almagesto demonstravit, centrum orbis Lunæ 33. vicibus tantum distare à centro Terræ, quantum est ab eodem centro ad Terræ superficiem. Semidiameter verò Terræ (ut colligi potest) continet ferè 913. milliaria Teutonica: & per ipsum (ut dicit Alphraganus 24. differentia) ratiocinantur distantias siderum à Terra. Considerando itaque maximam diversitatem aspectus capitis Cometæ à Spica Stella sibi vicina, quæ licet à possibilitate vocibus difformitatibus reductis, maior comprehendi non poterat, quam 6. graduum, instrumentis congruis ad hoc ordinatis: ad quam aspectus diversitatem necessariò sequitur, corpus Cometæ à superficie Terræ distitisse in nonecupla distantia ad semidiametrum Terræ: quæ ad minus est octo millia & ducenta milliaria: probaturque in superiori parte supremæ regionis aeris, & non in igne: suppositâ decuplâ quantitate commensurabilitatis Elementorum: quam Philosophus secundo de generatione determinavit.* Et consequenter inquirens quomodo inveniatur magnitudo Cometarum, hæc habet, *Quantitas verò Cometarum comprehenditur ex distantia eorum à Terra, & quantitate anguli sui pyramidis visualis. Nam vulgi aiunt in circulo magno correspondere 16. milliaria de circumferentia Terræ. Si tam ergo distiterit Cometa à superficie Terræ tantum quantum est semidiameter Terræ, & chordaverit eius corpus unum gradum, erit diameter corporis ipsius 16. milliaria. Si verò in duplo distiterit, dupla erit quantitas eius; qualis est enim proportio totius Sinus (scilicet 60. ad distantiam Stellæ à Terra) talis est proportio chordæ ad perimetrum Stellæ. Chordam dico, quæ subtenditur portioni circuli magni in cælo, quam talis Stella chordat, & talis chorda est basis pyramidis visualis ipsius Stellæ. Multiplicetur ergo basis pyramidis visualis per distantiam Cometæ à Terra, & productum dividatur per 60. ipse quotiens est quantitas diametri Cometæ: cuius demonstratio alteri loco competit. Distantia verò Cometæ à Terra comprehenditur ex diversitate aspectus ipsius Cometæ vel alicuius eius partis ad aliquod Astrum sibi vicinum.* Ac denium magnitudinis Cometæ illius causas investigans hæc & subjungit, *Cùm enim diameter capitis Cometæ undecim minuta circuli magni chordaret: ut Instrumentis deprehendebatur: quorum quadratorum chorda est undecim minuta, & medium ferè: illa ergo chorda, ut dictum est in prima parte, multiplicetur in distantiam Cometæ à Terra: id est octo millia, & 200. milliaria: & producuntur 94. millia, & 500. quæ dividantur per sinum totum, scilicet 3. millia, & 600. minuta, exibunt inde 16. milliaria: quæ est quantitas diametri capitis Cometæ: caudæ verò circumquaque egredientes de capite Cometæ chordabant ferè 34. minuta. Fit ergo diameter earum 81. milliaria ferè* * * *Eusebius Ecclesiasticæ historiæ libro tertio, Et Cometes præterea ensiculis flammis ardere per totum visus est annum. Ex Iosepho: nulla impressio aerea potest ex naturalibus causis exhalationum, flammiferarum sufficere materiam Cometæ spatio anni, sed veniunt Cometæ ex occultis causis naturæ, &c. In qua sententia est Messala Arabs, &c.* De perfectis ceteris circa Altitudines Solis observationibus nihil addo aliud, quàm deduxisse Regiomontanum attolli Norimbergæ Polum gradibus 49. min. 24. & Declinationem Solis maximam esse graduum 23. min. 28. ac fuisse aliunde ratiocinatum maximam Vaporum altitudinem esse milliariorum Germanicorum duodecim.

De Instituto altero Typographicum attinente ut dicam, initium illius exercendi fecit à duobus alienis, duobusque propriis Operibus. Aliena fuere *Theorica Nova Præceptoris Purbachij* (omnium id illi honoris, gratitudinis ergo habuit) & *Manilij Astronomica.* Propria fuere tum *Kalendarium Novum,* cuius mentio facta iam est, & quo (inquit in Indice Librorum, quos editos voluit) *proveniunt coniunctiones veræ atque oppositiones Luminarium itemque Eclipses eorundem figuratæ: Loca Luminarium vera quotidie: Horarum tam Æqualitatium, quàm temporalium discrimina, duplex instrumento ad quasvis habitationes, et alia plura scitu iucundissima:* tum *Ephemerides,* de quibus in eodem Indice sic habet, *Ephemerides, quas vulgo dicunt Almanach, ad triginta duos annos: Ubi quotidie inveneris veros motus omnium Planetarum, Capitisque Draconis Lunaris, unàcum aspectibus Lunæ ad Solem, & Planetas, horis etiam aspectuum eorundem non frivolè adnotatis: neque Planetarum inter se aspectibus prætermissis. In frontibus paginarum posita sunt iudicia latitudinum: Eclipses denique Luminarium (si quæ futuræ sunt) locis suis effigurantur.* Quod quidem refero, ne sit, cur Cardanus obijciat Regiomontanum immeritò inventorem primum Ephemeridum reputari; quoniam ipse anni 1414. Ephemeridem viderit: Quippe, ne ipse quidem Regiomontanus sibi arrogat, sed potiùs, cùm dicit, *quas vulgò vocant Almanach,* supponit Ephemeridas sub alio nomine præextitisse. Esto aliqui fuerint, qui ob antiquiores non visas, ad illum primas retulerint; ut Petrus Ramus, qui idcircò huiusmodi Ephemeridas *novum totum, & ignotam antea Matheseos formam esse* dixit. Quicquid interim sit de illa anni 1414 Ephemeride, exstat certè in Regia Bibliotheca MS. Codex, quem eximius Iacobus Puteanus, illius Custos, per communem nostrum Ismaëlem Bullialdum mecum communicavit, quo Ephemerides ab anno 1442 in annum 1472. inclusivè continentur; nisi quòd aliqui anni inter desunt.

vti & interdesint nonnunquam aut anni menses aliqui, aut menstrui dies, aut dierum Planetæ; & non ratò aspectus semper Eclipses, semper latitudinum indicia, & alia. Ex quo reputare par est, non esse quidem Regiomontanum primum, qui Ephemeridas texuerit; sed esse tamen primum, qui illas continue ordinauerit; qui suos annis singulis characteres præmiserit; qui futuras quibusque Eclipseis designauerit: qui tempora retrogradationum cuiusque Planetæ adnotauerit: qui ad initium cuiusque mensis literas præfixerit, indicanteis illi ne Septentrionales, an *Meridionales*: Ascendentes, an Descendentes forent: adde &, qui typis commiserit, edideritque. Quod de Ephemeridibus porrò dico, dici idem vbitet possit de cæteris, quæ idem Cardanus adscripsisse sibi ex aliorum laboribus Regiomontanum obiectat, vt quòd Tabulæ directionum magna ex parte sint Ioannis de Blanchinis: quòd Epitome sit Mediolanensis cuiusdam, cum antequam Peurbachius Monteregij Magister nasceretur: quòd Libri de Triangulis Sphæricis inuentio sit cuiusdam Hebræi Hispani. Sed de Ephemeridibus dicere vt pergam, illæ duo & triginta anni desierunt in annum M.D.VI. adeò proinde, vt cùm cœperint ab anno M.CCCC.LXXV. videatur Regiomontanus absoluisse ante earum impressionem anno antecedente LXXIV. Sic verò loquor, quòd præter iteratam Augustæ editionem postremorum XV. annorum, videre nisi paucos annos ex prima editione in Codice lacero apud eruditissimum, optimumque Hautinum, mihi non contigerit. Tacere interim non debet, si ego Mathesin, cui eius durantis, nam id fecisse, vt ... ipsum Authorem Hungaricis aureis ... quæcunque tamen sint, quod id de Tabulis dicam hoc ... opus ab omnibus tanto cum applausu exceptum, vt singula exempla centenis aureis Hungaricis donata venierint, atque, vt ille ait, *Germanis, Hungaris, Gallis, Britannis certatim coëmentibus*.

Memoratis porrò quatuor Opera typis iam commissa, absolutaque eam ... Regiomontanus & typis impressit & ... Indicem Librorum, qui partim antiquorum maximéque ex Græcis, partim ex suis edendi sibi superessent. Quia verò is Index non passim occurrit, ac non deerit, qui eum opinatur, cuius illum percurrere suaue sit, ideò adscribere hoc loco ipsum lubet. Cùm eius tamen duæ sint partes, illud præmitti circa priorem debet, quòd Regiomontanus, tametsi ingenio iudicioque præcellenti foret: non sibi tamen sic fideret, quin et aliorum iudicia, consiliaque experiri vellet: vt constare potest, vel ex literis, quas ad M. Christianum Erfordiæ commorantem dedit. In illis enim, cætera inter scripsit, *se editiones multorum nobilium scriptorum, hanc ob causam libentius migrasse Norimbergam, et procul ab ipsa abesset, quòd maximè se ab eo adiuuari, & iudicio ipsius, consiliisque in multis materiis vti cuperet.* Itaque vt à parte, classéve priore, quæ antiquorum est Librorum incipiam, mentione facta Theoricarum Peurbachij, & Astronomicorum Manilij, quæ duo esse explicita ait, ita sequitur, *Cosmographia Ptolemæi, noua traductione; nam vetusta illa Ia-*

cobi Angeli Florentini, quæ vulgò habetur, vitiosa est; interprete ipso (bona venia dictum fuerit) neque lingua Græca satis, neque Mathematicæ notitiam tenente. Quæ in re idoneis arbitris fidem haberi fas erit, Theodoro Gazæ, clarissimo viro, ac Græcè, Latinéque doctissimo: & Paulo Florentino (is est, cui elucubrationes ad Nicolaum Cusanum dicatas), Græcarum quidem haud ignaro in Mathematicis autem plurimum excellenti. Magna Compositio Ptolemæi, quam vulgò vocant Almagestum noua traductione. Euclidis Elementa cum Anaphoricis Hypsiclis, castigata Campani traductione tamen plerisque mendis, quæ propter non indicabuntur commentariolo. Theonis Alexandrini clarissimi Mathematici Commentaria in Almagestum. Procli Sufformationes Astronomicæ. Quadripartitum Ptolemæi, & centum fructus eiusdem, noua traductione. Iulius Firmicus, qualis reperitur. Leopoldus de Austria, & si qui alij Prædictores Astrologici illustratione digni videbantur: nam Antonij quoque de Montulmo, quamuis fragmenta, in vsum vtilissimum exponentur. Archimedis Geometræ acutissimi opera de Sphæra, & Cylindro: de Circuli dimensione: De Conoidibus, & Sphæroidibus: De lineis Spiralibus: De Æquiponderantibus: De quadratura Parabolæ; De Arenæ numero: cum Commentariis Eutocij Ascalonitæ in tria Opera ex prædictis, scilicet de Sphæra, & Cylindro, de dimensione Circuli, de Æquiponderantibus. Traductio est Iacobi Cremonensis, sed non-nusquam emendata. Perspectiua Vitellonis, opus ingens, ac nobile. Perspectiua Ptolemæi. Musica Ptolemæi cum expositione Porphyrij. Menelai Sphærica, noua editione. Theodosij Sphærica: item de Habitationibus: De diebus & noctibus, noua traductione. Apollonij Pergæi Conica. Item Sereni Cylindrica. Heronis inuentio Spiritualia: opus Mechanicum inter celeberrima. Elementa Arithmetica Iordani. Data eiusdem Arithmetica. Quadripartitum numerorum: opus varium scatens argutiis. Problemata Mechanica Aristotelis. Hygini Astronomia, cum deformatione Imaginum actissima. Additum fuit: *Facta præterea est alia Rhetorica Tulliana, ... insurgit. Et fiet descriptio totius Habitabilis nota, quam vulgò appellant Mappam Mundi. Cæterum Germaniæ particularis Tabula: item Italiæ, Hispaniæ, Galliæ vniuersæ, Græciæque: sed & fiet tanquam historiis ex authoribus plurimis conflata ... gere statutum est: quæ videlicet ad Montes, quæ ad Maria, ad Lacus, Amnesque, et alia particularia loca spectare videbuntur.*

Circa posteriorem, propriorúmue Librorum classem, præmissa pari mundo ... Kalendarij Ephemeridúmque, quæ ... iam absoluta ait, illa continuò subsequuntur, *Commentaria magna in Cosmographiam Ptolemæi: vbi exponitur fabrica, vsusque Meteoroscopij, quo Ptolemæus ipse ... fermè numeros totius Operis sui inuenit: (solet enim quispiam credideritis per longitudinem, latitudinémque numeros per superstitiosam ...) præterea descriptio Sphæræ ... vnà cum tota Habitabili in plano ... dilucidatur, et plerique omnes dissidia quæ ... quam multa turbat Latinè interpretum, ... obstante. Commentariolum singulare contra*

tra-

traductionem Iacobi Angeli Florentini, quod ad arbitrium mittetur (sic autē dixit Gazam, Pauliánque.) Theonis Alexandrini defensio sex voluminibus, contra Georgium Trapezuntium, vbi planè quis deprehendet friuola eius esse commentaria in Almagestum, traductionémque ipsius operis Ptolemaici vitio non carere. Commentariolum, quo commonstrantur placita Campani in editione Elementorum Geometricorum reijcienda. De quinque corporibus aequilateris, quae vulgo Regularia nuncupantur; quae videlicet eorum locum impleant naturaliter, & quae non; contra Commentatorem Aristotelis Auerroem. Commentaria in libros Archimedis eos, qui Iacobi expositione carent. De Quadratura Circuli, contra Nicolaum Cusensem. De Directionibus, contra Archidiaconum Parmensem. De distinctione Domorum caeli, contra Campanum, & Ioannem Gazulum Ragusinum cuius & alia de Horis temporalibus dicenda ibidem retractantur. De motu Octauae Sphaerae, contra Thebit, suósque sectatores. De emendatione Kalendarij Ecclesiae. Breuiarium Almagesti. De Triangulis conscribendis, quinque voluminibus. Problemata Astronomica, ad Almagestum totum spectantia. De Cometae magnitudine, remotioneque a Terra. De locis eius vero &c. Problemata Geometrica omnimoda; opus studiosis incognitum. Ludus Pannoniensis, quem alias vocare libuit Tabulas Directionum (scilicet Strigonium, cuius Praesuli Tabulas dicauit, in Pannonia, Hungariáve est) Tabula magna Primi mobilis, cum vsu multiplici rationibúsque certis Radij mathematici generaliter, cū vsibus suis. De Ponderibus, & Aquaeductibus, cum figurationibus instrumentorum ad eas res necessariorum. De Speculis vstoriis, atque aliis multorum generum, vsúsque stupendi (Receperat in illa Patauij habita Oratione ea se confecturum, cuiusmodi Archimedes.) Subiunctum fuit: In Officina fabrili ASTRARIVM (automatum nempe) in continuo tractatu est, opus planè pro miraculo spectandum. Fiunt & alia Instrumenta Astronomica, ad obseruationes caelestium; itémque alia ad vsum vulgatum quotidianum, quorum nomina longum est recitare. Postremo omnium Artem illam mirificam literarum formandarum monimentis stabilibus mandare decretum est (Deus bene faueat.) Quare explicita, si mox obdormiuerit Opifex (mors acerba apocrit:) cum tantum munus posteris in haereditatem reliquerit, quo ipsi sese ab inopia librorum perpetuò poterunt vindicare. Quo extremo articulo satis indicatur esse debuisse Regiomontano mirabilem quandam rationem perficiendae artis Typographicae; quippe quae tunc adhuc versaretur quasi in cunis, tamquam non ante annum M.CCCC.XL. Argentorati, Ioanne Mentelio authore, nata (vt qui est ex eius prosapia Medicus egregius Iacobus Mentelius demonstrat) & deinceps quidem Moguntiam, & aliò propagari coepta; sed extremā tamen desiderans manum. Quod sanè dum sic refero, vt verisimilius quidem mihi est, nihil tamen gloriae ipsius Regiomontani detractum volo, si verum sic fuisse, quod & ipsa eius recitata verba videantur innuere, & Ramus illi tribuit, dum artis huius inuentionē referre ad ipsum videtur. Haec nempe Rami verba sunt, ex eadem schola Germanica Mathematica beneficio prodiit Typographia, quae videtur in Pentebuchij Tabulis ad Regiomontanum referri; cuius opera saltem restituta atque illustrata Literarum formatrix appellatur. Neque Chronologia repugnat; cum primum Typographiae exemplum Moguntiae editum sit anno 1456. a Petro Gernsheim genero Ioannis Fausti, vt constat è Ciceronis officiis, quae prima omnium librorum impressa sunt; Sed nempe Ramo non constitit neque de impressis ante eum annum libris, neque de anno, quo Norimbergam Regiomontanus aduenerit.

Facta porrò tum ante aliquot annos Romae commoratio, datáque illic rarissimae eruditionis specimina, magnū ea in vrbe Regiomontano quaesierāt nomē; at vbi fuere illuc exēpla memoratorū Operū, Ephemeridúmque cumprimis transmissa, eò celebritas illius creuit, vt de ipso Romam rursus accersendo omnes eruditi cogitauerint: & Sixtus etiam IV. Pontifex maximus ad eum scripserit, vt ad sese accederet; Decreuisse nimirum se Kalendarij reformationem seriò aggredi, ac reperiri neminem, cuius operā, ac industriā, aequè ac ipsius, posset adiuuari. Factae ipsi proinde ingentes pollicitationes; creatúsque interim fuit Episcopus Ratisponensis. Ita habet Paulus Iouius; verùm quia Ramus idem referens, subiungit qui tum se haberet, quáque Norimbergae admirabile Regiomontanus tum moliretur (videmus scilicet tum illi fuisse Officinā fabrilem, ac in ea Automatū in perpetuo motu) iam, vt artifices deinceps moliri auderēt, exequique possent, occasionem facere; expeditē ipsissimis verbis id commemorare est operae-pretiū. Is ergo, recēsito honore, quo Regiomontanus donatus, cùm fuit, absēs licet, designatus a Sixto Ratisponae Episcopus. Norimberga, inquit, tū Regiomontano fruebatur; Mathematicis inde & studiis, & operis gloriā tantā adepta, vt Tarentū Archyta, Syracusae Archimede, Byzantium Proclo, Alexandria Ctesibio non iustiùs, quàm Norimberga Regiomontano gloriari possit. Exstinctis enim Mathematicis Archyta, Archimede, Proclo, Ctesibio, Mathesis Tarentina, Syracusana, Bizantia, Alexādrina extincta erat: inter artifices Norimbergensium Regiomontani Mathematicum eruditorū delicias est. Muscā ferream ex artificis manu velut egressā conuiuas circumuolitare, tandémque velut defessam in domini manū reuerti. Aquilā ex vrbe aduentanti Imperatori longissimè obuiā sublimē aere, praecedere, atque aduentantē ad vrbis portā comitari. Desinamus itaque Archytae Columbam mirari, cùm Muscā, cùm Aquilā Geometricis alis alatā Norimberga exhibeat. Ergo nihilne illi quondā in Graecia, atque Aegypto, hodie artifices nulli sunt: Regiomontani Norimbergae superstites Senatus enim, Populúsque Norimbergensis operā dedit vt perpetuus Regiomontanus haberetur. Atque VVernerus primum, ac deinde Schonerus pater & filius, Regiomontani animam deinceps exercitarunt. Praetereo quae ille prosequitur subinde de singulari Ciuitatis in excolendis Mathematicis, opificiisque prouidentia; subiiciam hoc solum, quod alia occasione hunc in modum habet. Ecquid, si hinc Norimbergam contrariis simul portis, alterā summus vrbis Magistratus, alterā ordinibus Regiomontanus aduentare diceretur: vtra frequentiori concursu credimus futurum?

Verùm, vt ad factam à Pontifice summo inuitationem redeam; hæsit non parum Regiomontanus, ecquid capturus consilij foret. Nam splẽdor quidem Dignitatis oblatæ eximius videbatur; at cariores erant studiorum deliciæ, quas debita, & congrua Pastoralis officij sollicitudo esset auersura. Accedebat, quòd imperfectam relicturus esset editionem tot præclarorum voluminum, quæ tantoperè tamen erat cordi, & à qua abstrahi vix erat, cogitare vt posset. Succedebat, quòd non foret ampliùs Romæ habiturus optimum Patronum, Bessarionem Cardinalem, qui à tribus annis è Gallia redux (huc nempe Legatus occasione belli Turcici aduenerat) concesserat fatis Rauennæ. Verùm coëgit denique tamen, vt iter Romã arriperet, exspectata cumprimis gloria præclari illius facinoris, ad quod præstandum in gratiã sacræ Religionis inuitabatur. In parte etiã consolationis erat, quod tametsi inuitus quoque, quas cœperat, obseruationes cogeretur abrũpere; superesset nihilominùs in vrbe eximius VValtherus, in quo neq; industria, neq; ardor illas continuãdi deesset. Vt breue ergo faciã, discessit denique memorato anno M.CCCC.LXXV. sub ipsũ finem mensis Iulij; siquidem postrema eius obseruatio circa altitudinẽ Meridianam Solis, fuit die eius mensis xxviij. & quæ VValtheri deinceps fuere, cœpere à die secũda Augusti. Ac fuit ille quidem Romæ non sine applausu exceptus; at non toto anno ibi superuixit. Incurrerat enim in vehemens odium filiorum Trapezuntij, quòd Parentis eorum circa Ptolemæum, Theonémque lapsus non dissimulasset; quare & fama est fuisse eum veneno illorũ insidijs, atque [illegible]. Memoratus tamen mox Iouius subreptum fato ait, grassante in Vrbe pestilentia; & Keplerus, dum idem scribit, reprehendit aliunde Camerarium, referentem illius mortem ad effecta cuiusdam Cometæ, qui anno sequente apparuerit. Vtcumque fuerit, proditum est, obijsse illũ pridie Nonas Iulias anni M.CCCC.LXXVI. Vixitque adeò solùm annis xl. ac solido præterea mense. Nemo proinde & non dolet immaturam ipsius mortem, & non miratur potuisse ab illo tótque & tanta opera tam breui intra tempus præstari. Sepultum eum fuisse in Pantheone aiunt; ac, cætera inter, condita habentur in illius laudem isthæc carmina Brunonis Seleri:

Inferior nullo doctrinæ laude priorum,
Doctus in Astrorum cognitione fui.
Italia me coluit, & me Germania nouit:
Pannonis & studium prædicat ora meum.
Duxit in hac celebris primùm Peurbachius arte
Ingenium magna dexteritate meum.

Itémque ista Latomi:

Extimuit [illegible] nudatus Iupiter adeò,
Quò decima in Sphæra cerneret esse suam,
Huc homines, inquit, subuenimus hactenus orbe:
Ah! propè nunc nostris prodimur in thalamis:
Et nemo his obstat conatibus? intulit Hermes,
Antevertam Patrẽ sed vincere mori.
Heu, ait, heu miseri, qui sic vlciscimur hostẽ?
Vt cesset, Diuum præmium esse iube.

Vbi quod dicitur de Decima Sphæra vt alludit, quòd Regiomontanus debet aliennis Thebitium scribens, explicánsque Trepidationem, cuius causa fuerat Nona Sphæra excogitata, esse ostendisse commodius superaddere adhuc vnam; vt restituto Sphæræ octauæ simplici motu versus ortum, Nona inæqualem illum redderet, Decima obliquitatem Eclipticæ variaret; adeò proinde, vt Motu primo vlteriùs euecto, vndecim Sphærarum totalium Systema exsurgeret. Vnde, & quia non decimam, sed vndecimam Sphæram induxisset (& numerum certè Sphærarum denariam vnã auctiorem reddidit) [illegible] est non hisce modò versibus, verùm illi etiam Elogio, quo de Regiomontano loquutus Iouius, *Hunc, inquit, virum admirabilis solertiæ, diuini ingenij, Astronomorum omnium, qui hactenus fuerunt, præstantissimum veneramur, qui vndecimam Sphæram totius cœlestis fabricæ supremam; includásque diurna rotatione rapientem, certissima supputationis fide, & [illegible] inuenerit; hac ipsa adeptus gloriosa sapientiæ palma Thalete, Eudoxo, Callippo, Ptolemæi qui ipsi tanta scientia condidere, ac Alfragano nobilior.*

Renunciata porrò Norimbergæ Regiomontani morte, publicus penè luctus fuit, neque sanè immeritò. Ille enim in inclyta ciuitate (vt vel ex Ramo paulò antè citato intelligitur) habitus fuit veluti Pater, à quo bonæ artes ita propagari cœperunt, vt ex eo vsque tempore nusquam magis floruerint. Id verò testatus est etiam Melancthon; cùm occasione Alphragani, & Albategnij, quos vnà cum Oratione à Regiomontano Patauij habita, Ioannes Schonerus, iam tum Mathesin publico stipendio Norimbergæ profitens procurabat. *Multa verò*, inquit, Senatum eiusce vrbis alloquens, *huius generis beneficia Respublica vestra debemus. Nam, cùm inde vsque à Ioanne Regiomontano, vrbs vestra velut domicilium fuerit huius Philosophiæ, magna fuerunt harum artium apud vos studia; multa egregia monumenta apud vos edita sunt.* Quantum verò requiri potest, quò [illegible] tot præclaræ elucubrationes, quæ in recepto Indice, Catalogove continebantur, [illegible] memoratus Schonerus, cùm eidem Senatui dicans Libros quinque de Triangulis, politè ita præfatus est. *Vtinã ita Deo visum fuisset, vt ea quæ occasione nunc ego sum vsus ad celebrandam Rempub. vestrã, dũ quod vobis ex optimi simul pius doctissimi hominis Ioan. de Regiomonte dedicandũ paraui, ea Author ipse in vestra florentissima vrbe excudendo, cum hoc, tũ alia plurima ad suam immortalẽ gloriam vti potuisset!* &c. subdit, *Optandũ certè, vt quia Regiomontanũ ab Officina, vnde tot egregia opera emanarunt, quæ Indice promisso indicantur, in lucem [illegible] (bonis [illegible] sed vel obsequentur [illegible] nunquam) ab eo relicta monumenta cùm ipsius, tum aliorum, Patrum perissimorum laborũ conseruarentur. Sed hac ipsa quasi ita vastantis calamitas, vt ex tanta, tamque splendida copia, qualem Index ostendit, perpaucula reliquiæ ad nos peruenerint.* In

mor-

mos, circa ipsum de Triangulis opus; *Hunc autem Librum, cui de Triangulis omnimodis ipse Author titulum indidit, clarissimus ordinis vestri vir Bilibaldus Pirckamerus, illo tempore, quo tam speciosa supellex Regiomontani pari diligentia conseruabatur, cum, vt sæpè dicere audiuimus, magnâ pecuniâ cōparasset, contra sibi quasi studiosis disciplinarum Mathematicarum: Hunc igitur*, &c. Commendandus verò interim Schonerus, quod magno studio tales reliquias perire passus non fuerit.

Nam præter hoc quidem de Triangulis Opus, edidit etiam quæ tum Peurbachij, tum Regiomontani de Sinubus, Chordisque extabant; conquestus fuisse aliquos, qui Regiomontani labores, nomine illius suppresso, sibi adscriberent. Rationes quoque, ob quas Regiomontanus reiecerat Modū erigendorum Thematum, seu cōstituendarum Domorum cælestium à Campano excogitatum, ceterúmque à Gazulo, nouum autem induxerat, qui deinceps & Rationalis, & Regiomontani est dictus (is videlicet quo positionum circuli per communes Horizontis, Meridianique intersectiones ducti, Æquatorem secāt in parteis æqualeis.) Genethliacum item opus, sed amplificatum ex ipsius Schoneri, aliorúmque obseruationibus. Descriptiones præterea variorum Instrumentorum, vt Torqueti, Armillarū, Astrolabij, Regulæ magnæ Ptolemaicæ, Baculi, Radiive Astronomici, quibus & ipse explicandis incubuit. Obseruationes insuper tum Regiomontani, quàm VValtheri, quarum *Thesaurum*, inquit, *sanctissimè reconditum, in capsula quadā inuenimus*. Dialogum adhæc, & Demonstrationem aduersus Cusani Quadraturam, & nonnulla alia. Quibus addendæ sunt videntur Demonstrationes Geometricæ Problematum omnium, quibus Regiomontanus declarauit vsum magnæ Tabulæ primi Mobilis, quásque deinceps Ioannis filius Andreas Schonerus, testatus illas à Parente sibi relictas, edidit. Tabula porrò ipsa primi Mobilis, vnà cum Problematibus prostabat iam tum, vnà cum Tabulis Eclipsium Peurbachij, vti & Disputatio aduersus Theoricas Cremonensis. Prostabant & ipsæ Directionum Tabulæ, quarum editionem Regiomontanus permiserat Strigoniensi Archiepiscopo hisce vltimis Nuncupationis verbis, *Eas itaque primitias operum meorum suscipere digneris, quas tibi pro acumine ingenij tui probaueris, in publicum prodire iubeto*.

Præterea autem & quosdam alios opera aliqua edidisse, vt Ioannem Driandrum Epistolam de cōpositione Meteoroscopij, cuius operâ voluit Ptolemæum tot locorum singularū longitudines, & latitudines designasse. Fuit autem Epistola ad Bessarionē per id tempus scripta, quo aduersus Trapezuntium sæuiebat; nam *cursim*, inquit, *quasi per speciē templi, structuram hāc commentus sum, quod & vigiliæ meæ perpetuæ, quibus commētaria Trapezuntij exurere soleo, & hortantur, & vehementer instigant*. Quod deinde verò breuitatem itidē excusans, ait, *ad me rapit fortuna non sustinenda, iam profectò ludibria propediem explodenda, nisi negetur mihi reditus, ... ac prorsus persuadebit* nescio id-ne ex Pānonia, an potiùs ex Italia, qua primùm vice ibi fuit, ac dum interea Bessario varijs Legationibus fungeretur. Vtcumque sit, hoc certè tædium occasione ipsius Bessarionis non fuit, hanc scilicet conclusionem, *Iam satisfecisse Venerationi tuæ videor quàm paucis, quoniam etiam illis ingenium tuum perspicax non eguerit. Verū tamen ne tardus censear ad iussa tua videreris, ac obseruantiæ meæ verbis tua erga me beneuolentia contemptor, aut negligens dici possem, hoc breue monumentum literis mandare decreui, & eo libentiùs, quo rem tibi gratā futuram arbitratus sum. Si autem, quod haud suspicor, cæteros huius organi vsus per te ipsum reperire non confidas, sed ex me summopere cupias, non pigebit ampliori membranæ calamum applicare*. Cætera vt prætermittam, Ioachimus Camerarius editurus Græcè Theonis in Ptolemæum commentarios à Regiomontano relictos (editus fuerat iam Ptolemæus, & ex eo quidem Codice, quem testatus Bessarion fuerat se pluris facere, quàm prouinciam) dicans verò ipsos Norimbergensi Senatui, *Si quid*, inquit, *vobis esset, vt optarim, et hoc tunc ipsa emittere, quæ ad vos quondā attulit admirabilis ingenij, & doctrinæ præditus Ioanni Regiomontano, qui cùm in Italiam iterum profectus diem suum obijsset, heu mihi, quanta morte sua vir optimus commoda, promissa iam, & ostensa abstraxit à ciuibus suis! Sed queri desinamus. Quamuis enim multa, & præcipua alia opera scriptorum, tum ipsius, tum priorum ista calamitas interceperit; tamen hic liber relictus, atque conseruatus, maximam afferre in magnis damnis consolationem debebit*.

Ne VValteri oblitus videar, reputare sanè par est, quemadmodum ille præcipuus Regiomontani amicus fuit; sic fuisse ipsius dolorem præcipuum. Dici verò non potest quanta commendatione dignus sit, qui vt animatus à Regiomontano ad cælestium rerum curam fuerat; ita deinceps perseuerârit. Diximus iam cœpisse illum à discessu vsque Regiomontani, Obseruationes peragere; non destitit porrò à similibus per totos, quibus superuixit, annos peragendis. Quo ardore autem cælestia spectaret, vel illud potest arguere, quòd, cùm anno mortem Regiomontani insequuto, ac die Septembris quinta manè, attendisset Martem, & Saturnum adeò vicinos, vt spectato vtriusque cursu, futuri essent intra diu corpore cōiuncti, sui descriptioni illæc verba subiunxerit; *O quanto affectu curā vidissem coniunctionē, quia verisimiliter, alter alterum eclipsabat alterum; turissimum autē euenisset ille*. Cùm eius porrò obseruationes circa Meridianas Solis altitudines cœperint, vt iā antè est dictū, à die 1. Augusti anni M.CCCC.LXXV. & circa aliorum Planetarū loca, & distantias, ac aliquot etiā Eclipseis, à consequentis Septembris, desierunt postmodùm vtræque anno M.D.IV. istæ quidem die Maij XXV. illæ verò die Iunij tertia. Quo præcisè tempore natus, mortuusve is fuerit, proditū a quoquam non commemini; dignus omninò vir, qui inter meritissimos de Astronomia numeretur. Illius certè obseruatis nō Copernicus modò vsus, verùm maximè etiam Tycho, qui illum propterea cōmendatione perpetua afficiens,

appellat

appellat *eximium, omni laude dignissimū*; itémque, *virū laude inprimis, memoriaque perpetua dignum*. Vt perspectū verò euadat, qua & diligentia, & fide, obseruationes consignarit; solitus ecce fuit vnicuique, aut maximæ parti Solarium, censurā apponere aliquibus huiuscemodi verbis; *Dubia certa, certissima, præcertissima; clara, clarissima, præclarissima; diligens, diligentissima; mediocris; non omnino certa; non certissima, sed sufficiens; valdè dubia; valdè fortis; cælum serenissimū; exactè; cui fidendum in hac; optima obseruatio, cui si cætera correspondeant, certa omnes iudicetur*, &c. Quo proinde est effectū, vt Tycho Solis motū restituturus, & deligere, & cum suis conferre eas ex VValthero obseruationes potuerit, quæ optimæ notæ, ac indubitæ forent. De cæteris id esse dignū consideratione videtur, quòd aggressus loca Fixarum restituere, ac Venerē præferens Lunæ, vti & postmodum Tycho prætulit, adnotauit ad diē Martij xij. anni M.CCCC.LXXXIX. illum Refractionis effectū, quem deinceps Tycho non modò obseruauit, sed etiā definiuit, *Est notandum*, inquit, *quòd circa Horizontem Astra apparent propter radios fractos super Horizontem, cum secundum veritatem sint sub eo; quod instrumento Armillarum sensibiliter sæpiùs mihi apparuit*, &c. Quem totum locum Keplerus in suis ad Vitellionem Paralipomenis commentario quasi quodam illustrauit.

Qui verò factū existimemus, vt, cùm Copernicus ex serie huiusmodi obseruationum mutuatus fuerit illas treis, quas ad restituendū Mercurij motum, cùm propriæ deficerent, vsurpauit (primam quidem anni M.CCCC.XCI. ac diei IX. Septembris, secundā verò, & tertiā anni M.D.IV. illam IX. Ianuarij, hanc XVIIJ. Martij) primam VValthero tribuerit, secūdam & tertiā Schonero? An id forte, quia Schonerus, cùm posteriorum tempore foret Iuuenis, & Norimbergæ, priusquam publicè illeic doceret, moraretur, VValtherū, quem alicubi venerabilē Senem dicit, adiuuare potuerit, aut solus etiā aliquando eius instrumēta vsurpare, ac testari fuisse se in iis peragendis aut adiutorem, aut etiam actorē præcipuum? Hac certè ratione duas posteriores & penes se habere, & cum Copernico cōmunicare potuit, antequàm priorē, cæterásque in capsula memorata [illegible], cúmque eodē cōmunicaret; vt proinde Copernicus credere facilè potuerit, illas Schoneri, hanc VValtheri esse. Ne in hoc tamen hæreā; repeto solùm Iuuenem (annorū quippe XXVIJ.) fuisse Schonerū eo tempore, quo obseruationes posteriores peractæ, videlicet cùm perhibeatur natus Carolostadij anno M.CCCC.LXXVII. ac die Ianuarij XVJ. (annis parū IV. à nato iam Copernico, & anno dimidio ab obitu Regiomontani) & memorabile sit, quia fuit deinceps mortuus anno M.D.XLVII. ac die itidem XVJ. Ianuarij, complesse eum præcisè annum LXX. vt Plato complesse exquisitè dicitur annum LXXXI. Repeto, inquam, ac tantò libentiùs eius mentionem heic facio, quantò fuit & ipse de Astronomia bene meritus; & visus dignus fuit Rhetico, ad quem illam primam de sua apud Copernicum mora, ipsiúsque doctrina Narrationem dirigeret; cùm & ea deductis manifestum sit, deberi illi maximè, quæ Regiomontani extant monumenta.

Hactenus tibi, mi CAPELLANE Amicissime, videor, enarrans, quantum fuit [illegible] eiusmodi vir Peurbachius, illiúsque discipulus Regiomontanus extiterit. Quod si præterea forte Elogiā vtriusque ex [illegible] deposcas, referre quidē possem totū Epigramma, quod memoratus Ioachimus Camerarius, [illegible] *In eminentissimos Mathematicos, Ioannē Regiomontanum, & Georgium Peurbachiū eius Præceptorem*, nominibus iisdem hoc disticho expressit,

Τὸν βασιλῆος ἀπ' ὄρεος, [illegible]
Ἰωάννην,
Τόνδε κατ' [illegible] τῷδε Πουρβαχίῳ,
Francum Ioannem, à Regis monte vocatum,
Ipsius & doctor nomine Peurbachium.

Possem, quod habet Tycho Brahe in exhortatione ad Rudolphū Imperatorem, quam in Appendice ad eius vitā retulimus, dū Regiomontani citaturus verba aduersus eos, qui in cælo sed in tugurijs, inquo scriptum, [illegible] Astronomiā; *Quid verò*, inquit, *Eximius ille Regiomontanus in inclyta Imperatoriæ Maiestatis Academia Viennensi, quæ excellentissimos semper fouit Mathematicos, Astronomos inprimis celebres, & Magni illius Peurbachij ibidē discipulus, ante centū viginti sex circiter annos, de Constituta Fixarū descriptione à Ptolemæo facta, & inde ab Hipparcho tradita grauissimè eloquitur esse videlicet*, &c. Possem & alia sed abunde est heic attexere, quod Daniel Santbechius de vtroque habet in secunda editione librorū de Triangulis, ante centum proximè annos, *Fuisse, inquit, videmus vt cum scientia de Motu corporum cælestiū multis sæculis, sine omni fere recordatione sui, altissimè sepulta iacuisset, ad nostram paulò ante nostra tempora in pristinum integrum restituta, summo cum splendore effloruerit. Hi sunt præstantissimi viri, ad illustrandā pulcherrimarum rerū scientiā singulari beneficio Diuinitus dicatos esse, res ipsa manifestissimè loquitur. Cum enim omnia ferme Veterum monumenta barbaris barbarie inuoluta, corruptáque iacerent; hi magno Artificio certatim neruos omnes intenderunt, vt obscurissimas difficillimásque Ptolemæi demonstrationes rectà, per [illegible] interpretationem [illegible] explicatas discentibus ante oculos constituerent. Itaque, vt ipsa scientia deinceps incorrupta posteritati trāsmitti posset, cum nouis obseruationibus, subiectis, quæ temporis diuturnitate corrupta erant, exploratos corporum cælestiū motus integrum restituissent, eosdē accuratè calculationibus, in Tabulas expeditas summa cū diligentia, ac vtilitate omnium digesserūt; tot insuper monumenta suarū elucubrationū elaborata [illegible] studiosis reliquerunt, vt ipsi demum soli totā ferè Mathematū scientiam ex primis fundamentis erexisse videantur. Quapropter horū Artificū memoriā studiosos omnes grata commemoratione celebrare (quod ipsi immensis laboribus incomparabiles ferè difficultates sustinuerint, ac nobis sua scripta sincerè communicarint, quibus summa cum voluptate nunc etiamsi quasi fruimur, atque illa deinceps tanquam publicum patrimonium ad sempiternam posteritatem transmitteret) decet.* Sed heic denique modus esto.

FINIS.

AD

AD VIRVM ILLVSTREM
FRANCISCVM BOCHART
REGI CHRISTIANISSIMO
A SANCTIORIBVS CONSILIIS,
AC SVPREMVM
IN LVGDVNENSI PROVINCIA
PRÆSIDEM,

IN SESTERTIORVM ABACVM
PETRI GASSENDI
PRÆFATIO.

AVD grauatè, vt spero, accipies, VIRORVM OPTIME, hunc qualemcumque Sestertiorum Monetâ nostrâ expressorum Abacum, quandoquidem sæpè sæpiùs literis tuis humanissimis requisiisti ex me, (conscius præsertim cùm fores edendarum vnum in corpus mearum aliquot lucubrationum) an-non ipsum iteratò imprimendum darem. Tantulum quidem Opusculum dicare Tibi nunquam cogitassem, nec ducere tanti potuissem, vt inclyto tuo nomine in ipsa fronte decoraretur; quoniam nihil aliud mihi visum est, dum partem Appendicis ad Animaduersiones nostras in Decimum Diogenis Laërtij librum feci, quàm ob immutatas aliquot voces, valorem quem conscripseram peruertentes monendo, deposcentium rogantiúmque quibusdam Amicorum vt insinuarem quibus ex principiis Abacum deduxissem, gratificari. Scilicet meos tantùm in vsus confeceram, ad exprimendum Monetâ nostrâ quo valore fuerint, quæ Romani pridem taxârunt Sestertiis, vtpote quoties legenti Auctores aliquid occurrit huius generis, sit mihi quò id referam in promptu. Cùm verò nihil abs me

Tibi

Tibi negari queat, ipsummet Typis ecce restituo; sentio me enim nimiùm amari abs Te, quin si quo modo possim, singularem vt obseruantiam, sic gratitudinem non tester; quippe ex quo primùm LVILLERIVS noster ὁ μακαρίτης exoptarit vt vna domus, idem victus, ísque communis, etiam peregrinationes forent communes, & tot támque dulceis conte-remus annos, de Rebus diuinis, de Rebus humanis apud tuum Germanum MARCVM Parisiensis Ecclesiæ Canonicum, verâ sinceráque pietate nemini Mortalium, quos norim secundum, philosophando; eâ fuisti in me propensione, vt nihil potuerim humanius, beneuolentiúsque experiri: siquidem non stetit per Te quin fortunas ampliârim meas; sic me nempe amasti, quin per Te etiam non steterit, vt vsus sim Tuis. Quæso igitur vt pro illa singulari humanitate, quâ beasti me hactenus, istud quidquid est boni consulas, & tanquam profectum à Viro, qui totus tuus sit, habere sustineas.

SESTER

SESTERTIORVM MONETA GALLICA EXPRESSORVM

ABACVS.

PRincipio vnde Abacum deduxerim, abundè satis in vita Peireskij, & libro quidem secundo descripsi; illic scilicet declaraui, vt ad comparandum cum valore nostræ, valorem monetæ Romanæ antiquæ, & quæ fuit præsertim in vsu primorum Imperatorum temporibus, tentauerim prius Romana pondera cum nostratibus comparare. Siquidem, quia nôram Denarium Romanum, nummum esse argenteum, qui sub primis Cæsaribus partem vnciæ octauam, quam Drachmam vocant, penderet; ideò animo præconcepi, si semel nossem proportionem, quâ se vncia illa ad nostratem haberet, perspectum fore, quota pars nostræ vnciæ parti illi octauæ, seu Denarij ponderi responderet: & taxato apud nos argenti valore solidis, denariisque Turonensibus dictis, fore promptum exprimere, quotnam solidis, denariisque Turonensis Denarius Romanus valeret. Eamobrem ergo cum Peireskius obtinuisset paullò ante obitum, modulum exquisitum Congij, qui decem libras Romanas pendeat, & à Vespasiano consecratus in Capitolio, superstes est adhuc, & asseruatur Romæ in Farnesianis ædibus (taceri autem non debet obtentum fuisse modulum, intercedente optimo, & ob virtutem heroïcam supra dignitatem spectatissimo Ludouico Alphonso Plessæo Richelio Cardinali Lugdunensi, qui tum Romæ agens, ædesque illas incolens, deponi Congium ex intimis penetralibus procurauit) ideò aquam putealem, cuius continendæ is Congius fuit capax, summo scilicet collo tenus, ad Parisinum pondus exegi, deprehendique eam pendere vncias centum vndecim, cum dodrante vnciæ. Cùm verò ipsa eadem aqua penderet Romanas vncias centum, ac viginti (totidem enim apud Romanos decem libris, quæ duodenûm erant vnciarum, continebantur) difficile non fuit deducere exinde, diuisâ Parisinâ vnciâ, sicut fieri solet, in grana 576. contineri granorum in vncia Romana 536. Et quia Denarius Romanus fuit octaua pars vnciæ; difficile quoque intellectu non fuit, pendere Denariũ Romanũ grana Parisini põderis 67. Denique verò quòd ex recenti Edicto, anni proximè M.DC.XXXVI. argenti vncia taxata fuit solidis Turonicis 64. (ac spectatum quidem præsertim communissimo, & quasi notæ præcipuæ nummo, qui, vt priùs fuit, ita etiam nunc Sextari Quadrans appellatur; is quippe pendens scrupulis, seu, vt Nummarij vulgò loquuntur, denariis 7. cum 12. granis, hoc est, vtputè grana 180. taxatur solidis viginti; ac perspicuum est, vt se habent 180. grana ad 20. solidos, ita se habere grana 576. ad solidos 64.) difficile non fuit inferre Denarium Romanum valere septem solidis, ac denariolis Turonicis quinque cum triente vnius Turonici denarij. Suppono autem vnciam Parisinam, partem scilicet Zygostaticæ, seu vulgaris libræ sextam-decimam, eandem esse cum vncia, seu parte octaua eius libræ, quam Marcam appellant, & quâ toto Regno Monetarij, aurificésque vulgò vtuntur. Suppono & hunc modum explorandi valorem Romani Denarij videri vt simplicissimum, sic minimè omnium fallaciæ obnoxium. Nam quòd Budæus quidem, optimè alioquin, vt alijs de rebus, sic de hac quoque meritus, non aliâ ratione explorauerit, quàm appendendo aliquot, quos habuit denarios, videri potest non omnino ad id, quod res est, collimasse; vt porrò quòd tales Denarij, etiam integri inter illos vsu pati potuerint incrementum, detrimentúmve ponderis; resque vel ex eo intelligi potest, quod deduxit libram Romanam posse semunciâ additâ æquiparari libræ Marcæ, Parisinæve vnciis octo: quo casu aqua illius Congij pendere debuisset non vncias proximè 113. sed proximè solùm 77. quod immane discrimen est, maiúsque, quàm vt vllo modo excusari posse videatur. Suppono ad-hæc me vsurpasse Denarium, cuius pondus esset in vsu sub ipsis primis Cæsaribus, ob memoratum Congium, de cuius pondere per ea tempora dubitare non licet; cùm & aliunde habitâ semel comparatione ponderum, facile sit determinare, quo valore fuerit Denarius dum penderet partem vnciæ septimam, vt sub Republica recentiore; dum vnciæ sextantem, vt sub antiquiore; dum trientem, vt sub postremis Regibus, &c. ac pari ratione cùm cœpit deinceps pondere infra drachmam deminui. Suppono postremò comparasse me

Denarij valorem cum eo valore monetæ, qui iam nobis in vsu est; tum quia nostris temporibus res agitur nostra, quam nos ignorare cum primis non decet; tum quia vbi in posterum argenti vncia apud nos pluribus taxabitur, quàm nunc taxetur, solidis (neque enim, vt res humanæ sunt, ac vt nos docet experientia præteritorum temporum, sperare licet valdè diuturnam huius taxationis constantiam) perfacile semper erit definire, quanti Romanus Denarius æstimandus sit, pondere perspecto, quo apud nos pendit. Quemadmodum etiam perfacile est definire, quanti æstimandus fuerit præteregressis temporibus, perspecto eodem pondere, cognitâque taxatione argenti.

Iam quia Romæ, præter Denarium, alij quidam numi argentei, qui essent illius partes, cudebantur, vt putà Quinarius (seu à signo victoriæ Victoriatus dictus) pars dimidia; Sestertius quarta; Libella (assi vni æquivalens) decima; Sembella vigesima; Teruncius, quadragesima: constâtque adeò Quinarium valuisse tribus solidis, cum denariis octo, ac vnius besse; Sestertium vno solido, cum denariis decem, ac triente; Libellam nouem proximè denariis; Sembellam quatuor, cum semisse proximè; Teruncium duobus; cum proximè quadrante, in promptu est agnoscere quis speciatim fuerit Sestertij valor, quem vides veluti substratum, factùmque initium Abaci; tanquam quo semel habito, cætera omnia simplici additionis progressu habeantur. Notum porrò est, quemadmodum Græci dicebant *τρίτον ἡμίδραχμον*, vt duas cum *semisse drachmas* designarent; ita Romanis fuisse Sestertium, quasi semistertium vocatum, quòd assibus duobus, cum semisse tertij valeret; quarta vtpote pars Denarij, qui valebat assibus decem, hoc est, decem libris, siue pondo æris. Qua de causa notum est quoque, vt Nota, signúmve Denarij fuit X. & Quinarij V. ita Sestertij fuisse IIS. hoc est duo, ac semissem (vtcumque libri vulgò habeant HS) vel cuius notæ loco, scribunt aliqui L L S. Prætereo autem Asses illos fuisse initio tenera librales, hoc est singulos duodenûm vnciarum (vnde & meritò Æs graue vocatum) deinceps autem bello Punico primo, cùm Respublica impensis non sufficeret, fuisse ex libra æris factos asses sex; singulos nempe duûm vnciarum, seu sextantis libræ (vnde & fuere Sextantarij dicti) posteà Annibale vrgente fuisse quoque vnciales factos (quo etiam tempore Denarium sedenis assibus, Quinarium octonis, Sestertium quaternis, permutari placuit) & mox lege Papyria etiam Semunciales; adeò proinde vt semper quidem Assis nomen retinuerit, at pondus fuerit imminutum. Adnoto autem videri Sestertium habitum tanquam quasi minimum, quique esset communis mensura omnis vt summæ pecuniariæ, sic rei pecuniâ æstimabilis; quòd Libelli, Sembella, & Teruncius, pondere Denarij ex vncia in trientem, & sextantem degenerante, eius exilitatis euaserint, vt mutuè esse in vsu desierint. Certè & licet ipsa vox Numi aut expressè addatur, aut tacitè intelligatur, tam cùm Denarium, aut Quinarium, quàm cùm Sestertium dicimus; vbi tamen vox Numi sola adhibetur, pro Sestertio accipitur, Sestertiive vox subauditur. Intelligenda tamen est prima, minima, & communis mensura pecuniæ argenteæ; nam æreæ quidem communis mensura habita est As (tametsi semper suas illas partes, semissem, trientem, quadrantem, & ceteras ad vsque vnciam, etiam pondere imminutus, retinuit) exindéque est, cur legamus interdum venisse rem aliquam asse, vel tressipondio, itémque dupondio, & tressi, quadrusse, octusse, nonusse, decusse, ac eorumdem centusse (neque enim vltra centum, Assis vox sic componebatur) aut venisse, fuissève decem æris, centum æris, mille æris, &c. intelligendo libras, vel pondo, seu totidem asses. Adnoto deinde visum in Abaco procedere Sestertiorum nomenclaturam, iuxta triplicem ordinem, quem in illo distinctum vides; nam in primo quidem vsurpatur Sestertij vox masculinè, in secundo neutraliter, in tertio cum Aduerbio numerali adiuncto: & cùm incipiat primus ab vno, incipit secundus à mille, tertius à centum millibus, quemadmodum vno prospectu heic repræsentare lubet.

SESTERTIORVM MONETA NOSTRA *expressorum, Abacus.*

Sestertij, *seu* Sestertia, *seu* Sestertium *sunt* Monetâ nostrâ					℔. Turon.	sol.	den.
vel Nummi,							
Vnus,	1					1	10 1/3
Duo,	2					3	8 2/3
Tres,	3					5	7
Quatuor,	4			[*Decem æris, seu Denarius vnus.*]		7	5 1/3
&c.	5					9	3 2/3
	6					11	2
	7					13	0 1/3
	8					14	10 2/3
	9					16	9
	10					18	7 1/3
	20				1	17	2 2/3
	30				2	15	10
	40			[*Centum æris, seu Denarij decem.*]	3	14	5 1/3
	50				4	13	0 2/3
	60				5	11	8
	70				6	10	3 1/3
	80				7	8	10 2/3
	90				8	7	6
	100				9	6	1 1/3
	200				18	12	2 2/3
	300				27	18	4
	400			[*Mille æris, seu Denarij centum.*]	37	4	5 1/3
	500				46	10	6 2/3
	600				55	16	8
	700				65	1	9 1/3
	800				74	8	10 2/3
	900	SESTERTIA			83	15	0
	1000	Vnum,			93	1	1 1/3
	2000	Duo,			186	2	2 2/3
	3000	Tria,			279	3	4
	4000	Quatuor,		[*Decem millia æris, seu Denarij mille.*]	372	4	5 1/3
	5000	Quinque,			465	5	6 2/3
	6000	Sex,			558	6	8
	7000	Septem,			651	7	9 1/3
	8000	Octo,			744	8	10 2/3
	9000	Nouem,			837	10	0
	10000	Decem,			930	11	1 1/3
	20000	Viginti,			1861	2	2 2/3
	30000	Triginta,			2791	13	4
	40000	Quadraginta,		[*Centum millia æris, seu Decẽ millia Denariûm.*]	3722	4	5 1/3
	50000	Quinquaginta,			4652	15	6 2/3
	60000	Sexaginta,			5583	6	8
	70000	Septuaginta,			6513	17	9 1/3
	80000	Octoginta,			7444	8	10 2/3
	90000	Nonaginta,	SESTERTIVM		8375	0	0
	100000	Centum,	Semel,		9305	11	1 1/3
	200000	Ducenta,	Bis,		18611	2	2 2/3
	300000	Trecenta,	Ter,		27916	13	4
	400000	Quadringenta,	Quater,		37222	4	5 1/3
	500000	Quingenta,	Quinquies,		46527	15	6 2/3
	600000	Sexcenta,	Sexies,		55833	6	8
	700000	Septingenta,	Septies,		65138	17	9 1/3
	800000	Octingenta,	Octies,		74444	8	10 2/3
	900000	Nongenta,	Nouies,		83750	0	0
	1000000	Mille,	Decies,		93055	11	1 1/3
	2000000	Bis mille,	Vicies,		186111	2	2 2/3
	3000000	Ter mille,	Tricies,		279166	13	4
	4000000	&c.	Quadragies,		372222	4	5 1/3
	5000000		Quinquagies,		465277	15	6 2/3
	6000000		Sexagies,		558333	6	8
	7000000		Septuagies,		651388	17	9 1/3

Sestertij, *seu* Sestertia, *seu* Sestertiûm *sunt* vel Numi,		Monetâ nostrâ ꝉ. Turon. sol. den.
8000000	Octogies,	744444- 8-1[illegible]
9000000	Nonagies,	837500- 0- 0
10000000	Centies,	930555-11- 1[illegible]
20000000	Ducenties,	1861111- 2- 2[illegible]
30000000	Trecenties,	2791666-13- 4
40000000	Quadringenties,	3722222- 4- 5[illegible]
50000000	Quingenties,	4652777-15- 6[illegible]
60000000	Sexcenties,	5583333- 6- 8
70000000	Septingenties,	6513888-17- 9[illegible]
80000000	Octingenties,	7444444- 8-1[illegible]
90000000	Nongenties,	8375000- 0- 0
100000000	Millies,	9305555-11- 1[illegible]
200000000	Bis millies,	18611111- 2- 2[illegible]
300000000	Ter millies,	27916666-13- 4
400000000	Quater millies,	37222222- 4- 5[illegible]
500000000	Quinquies millies,	46527777-15- 6[illegible]
600000000	Sexies millies,	55833333- 6- 8
700000000	Septies millies,	65138888-17- 9[illegible]
800000000	Octies millies,	74444444- 8-10[illegible]
900000000	Nouies millies,	83750000- 0- 0
1000000000	Decies millies,	93055555-11- 1[illegible]
2000000000	Vicies millies,	186111111- 2- 2[illegible]
3000000000	Triciesmillies,	279166666-13- 4
4000000000	Quadragies millies,	372222222- 4- 5[illegible]
5000000000	Quinquagies millies,	465277777-15- 6[illegible]
6000000000	Sexagies millies,	558333333- 6- 8
7000000000	Septuagies millies,	651388888-17- 9[illegible]
8000000000	Octogies millies,	744444444- 8-10[illegible]
9000000000	Nonagies millies,	837500000- 0- 0
10000000000	Centies millies,	930555555-11- 1[illegible]
20000000000	Ducenties millies,	1861111111- 2- 2[illegible]
30000000000	Trecenties millies,	2791666666-13- 4
40000000000	Quadringenties millies,	3722222222- 4- 5[illegible]
50000000000	Quingenties millies,	4652777777-15- 6[illegible]
60000000000	Sexcenties millies,	5583333333- 6- 8
70000000000	Septingenties millies,	6513888888-17- 9[illegible]
80000000000	Octingenties millies,	7444444444- 8-10[illegible]
90000000000	Nongenties millies,	8375000000- 0- 0
100000000000	Millies millies,	9305555555-11- 1[illegible]

Ad PRIMVM ordinem quod spectat, idcirco masculina est vox, quod subaudiatur vbique vox Numi, & quotquot in eo numerantur Sestertij, intelligantur simplices, seu quorum quilibet sit expositi iam valoris, solidi scilicet 1. Denariorum 10 $\frac{2}{3}$. Cùm soleat autem infra mille copulari cum adiectiuo in eodem casu (dicimus enim *Vnum Sestertium*; *duos*, vel *binos Sestertios*; *treis*, vel *ternos*, &c.) moris est tamen vt supra mille, & cùm numerantur plura millia, in genitiuo plurali syncopen passo constituatur: Tametsi enim dicere liceat, *bis mille Sestertij*, *ter mille Sestertij*, &c. frequentius est tamen, vt dicatur, *Sestertiûm duo millia*, *Sestertiûm tria millia*, &c. quemadmodum intelligi vel ex vna Actione Ciceronis in Verrem potest, in qua legere passim licet HS, *seu Sestertiûm* II. *millia*, V *millia*, XXV *millia* L *millia*, CCXVI *millia*, CCCXXIV. *millia*, 10. *millia*, 2DXL. *millia*, &c. Et cùm aliquando Sestertij, ac Numi voces vnà adhibeantur, vt cùm dicimus esse quidpiam addictum *Sestertio nummo*; vel solutum esse *duo nummûm sestertiûm millia*; frequens nihilominus est, vt sola Numi vox essferatur, reticeatur Sestertij; veluti, cùm Vlpianus ait *numo conducere*; vel Plinius scribit Asinium Celerem mercatum fuisse Mullum piscem VIII. *millibus numum*. Quin etiam solet aliquando tam numi, quàm sestertij vox supprimi, vt cùm Iuuenalis de Crispino ait,

—*Mullum sex millibus emit*.

Imò & non ineleganter supprimitur quoque vox millia, vt cùm Horatius de Tigellio loquens,

—*decies centena dedisses*
Huic parco, paucis contento; quinque diebus
Nil erat in loculis

vbi *decies centena* dicitur pro *decies centena sestertium numûm millia*. Vides interim, respectando ad ordinem quartum, quo monetâ nostrâ valor explicatur, quæ summa cuique numero sestertiorum respondeat. Cùm enim Mullus v. g. emptus legitur *octo nummûm millibus*, deprehendis *octo millia nummûm* esse monetæ nostræ libras 744. solid. 8. den. 10 $\frac{2}{3}$ &c. cùm alium sex millibus, esse hanc summam libr. 558 solid. 6. den. 8. Dicitque Plinius Venisse murem ... numis hoc est 18. libr. 12. s. 2 $\frac{2}{3}$ d. Casilinum obsidente Annibale eumque, qui vendidit

vendiderat, fame interiisse, emptorem vixisse Annales tradunt. Nihil autem est necesse admonere, cùm numerus non reperitur præcise in Abaco, addendum solùm esse eius partes, veluti cùm Martialis alium cursus Aullum emptum dicit numis mille ducentis, nihil aliud, quàm iungendi sunt duo numeri, quorum vnus est è regione 1000. sestertiorum lib. 93. sol. 1. den. 5 ÷. alius è regione 200. sest. lib. 18. sol. 12. den. 2 ÷. vt habeatur summa lib. 111. sol. 13. den. 2 tanti videlicet emisse intelligitur Piscem Cassiodorus, qui cùm eodem pretio vendidisset seruum, ansam fecit Poetæ exclamandi,

——*non est hoc, improbe, non est*
Piscis homo est: hominem, Calliodore, voras.

Prætereundum autem non est apposuisse me obiter, ad quatuor Sestertios, *Decem æris*; ad 40. *Centum æris*, ad 400. *Mille æris*, &c. feci etenim, tum vt intelligatur, singulis quaternis sestertiis, seu numis totidem Denarios, seu denos asses respondere; tum vt innuatur, quî inseruire possit idem Abacus, cùm quidpiam per Asses aut Æris libras æstimatur. Ita enim, cùm v. c. occurrit illud Persij

Et centum Græcos curto centusse licetur,

intelligis hoc idem esse, quod quadraginta Sestertios, quibus respondent monetæ nostræ lib. 3. sol. 14. den. 5 ÷. Et cùm Cornelius Nepos ait, T. Pomponium Atticum (illum nempe Epicureum) cùm imprimis lautus esset Eques Rom. & non parùm liberaliter, in domum suam omnium hominum ordines inuitaret, non ampliùs tamen, quàm *terna millia æris* in singulos menses expendisse; intelligi potest hoc idem esse, cum mille ducentis Sestertiis, quibus respondent, vt circa Calliodorum mullum collegimus, lib. 111. sol. 13. den. 4. Quo pacto etiam intelliges quanti monetâ nostrâ fuerit census singularum Classium, cùm Liuius ait instituisse Seruium Tullium censum I. classis esse solum *centum millia æris*; II. 75000. III. 50000. IV. 25000. V. 11000. ac pari modo cætera.

Ad SECVNDVM quod attinet, ideò vox in neutro vsurpatur genere, quod non iam ampliùs designet numum simplicem, sed quidpiam quasi compositum, ac veluti aceruum ex pluribus sestertiis numis: adeò proinde, vt *Sestertium* idem sit, quod *mille nummi*, & quot numeramus Sestertia, totidem millenos intelligamus numos. Scilicet factum id videtur, vt loquutionis compendio, ita quandoque ad varietatem; quemadmodum cùm Cicero in illa eadem Oratione, pro eadem re habet, *quinque millia Sestertiûm, quinque millia nummûm*, & *quinque Sestertia*; aut cum Iuuenalis memorato hemistichio

—*mullum sex millibus emit*, subiicit,
Æquantem sane paribus sestertia libris.

Vbi, quia pondus Mulli debuit esse librarum sex, pro eodem dicuntur sex mille numi, & sex sestertia; adeò vt pro singulis libris numerati fuerint numi sestertiiue milleni. Obseruandũ est autẽ nõ infrequẽs esse, vt sestertiorum vox supprimatur, intellecta videlicet sub numerali nomine; veluti dũ Horatius ait,

Si quadringentis sex, septem millia desunt
Est animus tibi, &c.

Et Iuuenalis:

Bis, quingenta dedit, tanti vocat ille pudicã.

Et Martialis:

Quadragintorũ reddis mihi Phœbe tabellas;
Centum dã potius mutua, Phœbe mihi.

Videre interea licet, attendendo ad seriem, quâ valor monetâ nostrâ exprimitur, quanti hæc, & cætera fuerint. Quippe *Quadringenta Sestertia*, quæ fuere Equester census reformatus (nempe priùs fuerant quingenta) deprehenduntur valuisse libr. 37222. sol. 4. den. 5 ÷. Et *bis quingenta*, hoc est *mille sestertia*; lib. 93055. sol. 11. den. 1 ÷. tantidem autem mercatus est Antonius Ciceronis caput. Et *centum sestertia* lib. 9305. sol. 11. den. 1 ÷. Summa, ob quam iure cõqueritur Satyricus

——*Simplex ne furor, sestertia centum*
Perdere, & horrenti tunicam non reddere
seruo?

Sic autem Coruus ille salutator, pro quo Augustus numerari iussit *viginti sestertia*, emptus censetur lib. 1861. sol. 2. den. 2 ÷. Sic impensa cœnæ, quã Lucullus in Apollonis aula Ciceronem, & Pompeium quasi ex improuiso excepit, taxata sestertiis quinquaginta constitit lib. 4652. sol. 15. den. 6 ÷. Sic *ducenta decem Sestertia*, quæ Octauia Augusti soror numerari iussit Virgilio pro recitatis in sexto libro VI. Æneidos, viginti & vno illis versibus, de præmortuo filio ipsius Marcello, quem Augustus ad Imperium destinauerat (nempe ad illum vsque versum *Heu miserande puer*, ad quem cùm peruentum recitando fuisset, defecit ipsa animo) fuere lib. 19541. sol. 13. den. 4. (numerari nempe mandauit in singulos versus *dena sestertia*, hoc est lib. 930. sol. 11. den. 1 ÷. Atque ita de cæteris, quæ apud Authores passim occurrunt.

Quod demùm attinet ad TERTIVM, ideò ad genitiuum pluralem *Sestertiûm* masculinè vsurpatum, adhibetur numerale aduerbium *Semel. Bis, Ter*, &c. quòd compendiosa loquutio sit, qua *centena millia* subintelliguntur. Incipit autem ordo à *Centum millibus*, quia apud Antiquos, inquit Plinius, nullus numerus vltra centum millia erat. Itaque heinc habes, cur *Semel Sestertiûm* idem sit, ac *semel centena sestertiorum nummorum millia*; *Bis Sestertiûm*, quod *Bis centena*, &c. Et rarius est quidem vt adhibeatur aduerbium ad vsque *Decies sestertiûm*, legimus enim v. c. Neronem aleam lusisse in punctum, *quadringentis Sestertiûs*, non item *quater Sestertiûm*; verùm ab vsque Decies, frequentius est, vt aduerbium addatur; sic enim Suetonius loquens de Senatorum censu, quem, cùm prius foret *octingentorũ sestertiûm* Augustus ampliauit, dicit potiùs ipsum ab illo taxatum *duodecies Sestertiûm*, quàm *mille ducentis Sestertiis*. Est autem heic quoque obseruandum ipsam Sestertiûm vocem aliquando supprimi, idque seu cum superstite aduerbio, vox centena, centumue millia adiuncta habeatur, vt in memorato de Tigellio exemplo, & cùm Iuuenalis de Messalina loquens,

—vitæ decies centena dabuntur
Antiquo—

& Martialis, cùm de Scæuola,

Si dederint Superi decies mihi millia centum,

seu aduerbium solùm retineat; vt in illo Epigrammate quod Martialis in eundem Apicium, ac ob eandem rem, cuius descriptio ex Seneca, vt meæ querimoniæ, sic tuæ petitioni, ac hisce, quæ iam abs me dicuntur, locum fecit,

Dederas Apici ter trecenties ventri;
Sed adhuc supererat centies tibi laxum.
Hoc tu grauatus, vt famem, & sitim ferres,
Summa venenum potione duxisti.

Vbi visum est, non *bis trecenties*, vti vulgò, sed *ter trecenties*, hoc est *nongenties*, legere, vt Poëta magis cum Seneca consentiat, apud quem quod dicitur *millies*, intelligi compositum potest ex eo, quod fuit voratum, *nongenties*, & eo quod superfuit, *centies*. Verba porrò illa Senecæ, *Et velut in vltima fame victurus, in Sestertio centies si vixisset, veneno vitam finiit*; facit, vt obseruem præterea genitiuum *Sestertiûm* commutari interdum in ablatiuum *Sestertio*; quippe & idem non multò pòst, *Beatiores-ne istas putas, quarum pantomima decies sestertio nubunt, quam Scipionem, cuius liberi à Senatu tutore suo in dotem æs graue acceperunt*: & Plinius dicit *sestertio tricies*, Tacitus, *sestertio quadragies*, Valerius Max. *sestertio sexagies*, &c. Vt præteream interdum quoque in genitiuum singularem mutari, quemadmodum apud eundem Tacitum, *sestertij centies*, *sestertij ter millies*; imò & apud Ciceronem *sestertij centies*, &c. Vtcumque sit, videre demum in serie expressi monetâ nostra valoris licet, quanti ista sint, aliàque habenda. Nam vt præcipua quædam attingam, illud quidem *decies Sestertiûm*, circa bis quingenta, aut mille sestertia, taxatum iam fuit lib. 93055. s. 11. den. $1\frac{1}{3}$. Illud autem *duodecies*, qui census Senatorius fuit, deprehenditur lib. 111666. s. 13. den. 4. Illud *Quater decies*, quod ex testamentis amicorum, intra annos viginti Augustus accepit, lib. 130277. sol. 15. den. $6\frac{2}{3}$. Illud *Vicies*, quo à Patre accepto, gessit se Atticus non parum splendidè; cùm ad vsque centies deinceps adauctus non ideò affluentiùs, quàm instituisset, vixerit, sed pari fastigio steterit in vtraque fortuna; lib. 186111. s. 2. d. $2\frac{2}{3}$. Illud *Quadragies*, quo cladem Lugdunensem Nero solatus est; quanti aliunde vel vnius cœnæ Mellita illi constiterunt (non tanti certè mellitæ placentæ, quarum heluonem Nicetas Choniates Epicurum facit) lib. 372222. s. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *Sexagies*, quo venijt vnio Seruiliæ à Cæsare datus, lib. 558333. s. 6. den. 8. Illud *Octogies*, quod Claudius, vbi primùm est summum Pontificatum adeptus, impendit, lib. 744444. s. 8. den. $10\frac{2}{3}$. Illud *Centies*, quo valuit vnio, cuius detriti haustu Cleopatra Antonio sumptuosiùs cœnauit; quod in vnam Cœnam Caligula prodegit; quod Massiliensis Medicus Crinas patriæ muris reliquit, &c. lib. 930555. s. 11. den. $1\frac{1}{3}$. Illud *Ducenties*, quod Æsopus Comœdus ex arte quæsitum reliquit filio, lib. 1861111. s. 2. den. $2\frac{2}{3}$. Illud *Quadringenties*, quo furta Verris æstimata, & quo pene æstimari potuerunt furta Lollij (cùm illius neptis spectata ad lucernas quadringenties operis fuerit) lib. 3722222. s. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *Septingenties*, quo habitum est æs alienum à Milone contractum, lib. 6513888. s. 17. den. $9\frac{1}{3}$. Illud *Nongenties* quod Apicius nepotum omnium altissimus gurges, ex Martiali decoxit (nam quid sit quidem *Millies*, ex Seneca, dictum iam est) lib. 8375000. Illud *Bis millies*, quæ diuitiæ M. Crassi sunt habitæ, lib. 18611111. s. 2. den. $2\frac{2}{3}$. Illud *Bis millies quingenties*, quo contractum à Cæsare adhuc priuato alienum æs, lib. 23263888. s. 17. den. $9\frac{1}{3}$. Illud *Ter millies*, quo opes Senecæ itémque Pallantis, aliorúmque libertorum Claudij Cæsaris lib. 27916666. s. 13. d. 4. Illud *Quater millies*, quo opes Lentuli Auguris in Animaduersionibus etiam memoratæ, lib. 37222222. s. 4. d. $5\frac{1}{3}$. Illud *Vicies bis millies* quod Nero donationibus effudit, lib. 204722222. s. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *Vicies septies millies*, quod à Tiberio Cæsare tanto, ac tam diuturno studio collectum, Caligula eius successor, non toto anno vertente absumpsit, lib. 251250000. sol. 1. Illud *Quadragies millies*, quo videtur Vespasianus dixisse opus esse, vt Respublica stare posset, lib. 372222222. s. 4. d. $5\frac{1}{3}$. Dico, videtur; nam cùm alioquin legi vulgo soleat quadringenties millies, foret, hoc casu, 3722222222. s. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Verùm ista, quæ in exemplum solùm adfero, sunt plus æquo.

Non addo, quàm tibi sit promptum, si lubuerit quidem, Abacum producere; nam quòd ego quidem in *Millies millies* constiterim, causa fuit, quod per currentes Authores nullus summa ista maior, aut quæ propè ad ipsam accederet, occurreret. Non addo etiam, quàm possit cuipiam videri deridiculum minutias illas solidorum, denariorúmque sectari, ac in numeris potissimùm magnis, quibus libræ non singulæ modò, verùm etiam denæ, centenæque possint negligi: sed tempe aliud est rem velle ad vnguem, scrupulosèque cognoscere, quod requiri ex Abaco potest, vt chartæ proinde parcendum non sit; aliud velle rem, oratorio more, exprimere solùm propè verum; quo casu ipsæ minutiæ, non modò non intelligantur, sed etiam citra omne, quod momenti cuiuspiam sit, veritatis præiudicium possunt. Ego certè etiam iis quidem, quæ attigi, exemplis, ad illas ipse excurrissem; nisi quia facere solùm aliud ad indicandum Abaci vsum, & res visa esset in Abaco deprehenderetur, esse expeditum. Hisce ergo dimissis, illud potius addo, posse ex iis, quæ sunt deducta intelligi posse, cuiusmodi apud Romanos fuerit Auri rectè valor. Cùm enim capto petenti Aurum nummis duobus, & sexaginta postquam argenteus signatus est (signatum autem est argentum anno Vrbis quingentesimo octogesimo quinto, Q. Fabio Consule) signarentur primùm ex vna auri libra triginta octo, tum triginta nouem, ac posteà quadraginta, & quadraginta quinque, diu deinceps perseuerantium vt signarentur quadraginta octo (qui & primùm dici Solidi, quasi integri, cœperunt, cùm Ale-

xandro

Alexandro Seuero percussi sunt, quasi Semisses sint, Tremissesque appellitati:) Fuere itaque Aurei singuli duarum dragmarum pondere; vt pote cùm libra vnciarum duodenum ex nonaginta sex drachmis constet. Et quia ex Plinio colligimus fuisse proportionem auri ad argentum, vt quindecim ad vnum; videlicet cùm ille dicat auri Scrupulum, h.e. partem vnciæ vigesimam quartam, valuisse vicenis sestertiis, & vicenis sestertij seu quinque denarij pendant scrupulos quindecim) ac aliunde est iam quoque apud nos eadē proportio quam proximè (quippe cùm, Solato ponderis granorum 64. elocato solidis 104. colligamus vnciā auri valere solidis 951. & vncia argenti, vt iam antè dixi, valeat solidis 64.) Quia id, inquam ita se habet, sequitur, vt quemadmodum drachma argēti valet apud nos octo solidis, & drachma auri 118 $\frac{1}{2}$. seu proximè 119. ita drachma argenti ponderis Romani (hoc est, denarius) valente solidis 7. den. 3 $\frac{1}{2}$. drachma auri Romana valeat solid. 110. den. 3. Ex quo efficitur, vt Aureus duabus drachmis pendens, valeat solidis 220. seu libris Turonicis XI. cum sex Turonicis denariis. Quare & hac ratione; cùm videmus Strabonem, v. g. commendare frugalitatem, & moderationem Massiliensium, quòd apud illos dos maxima non excederet aureus centum, intelligere possumus, quia tunc Massilia Romanis parebat, vtebaturque adeò numis illorum aureis, fuisse eam dotem nostratium, seu Turonicarum librarum mille centum quinque, ac semissis.

Secundò intelligi quoque qui referri valeat antiqua Græcorum moneta ad nostram; quatenus apud illos Drachma (argenteus numus scilicet) eiusdem ponderis, ac valoris cum Romano Denario, ex Plinio, Plutarcho, & aliis fuit. Siquidem nihil est facilius, quàm colligere, cùm Drachma perinde, ac Denarius, valeat 7. solidis 3 $\frac{1}{2}$. denariis & apud Lucianum in Eunucho stipendia ab Imperatore singulis Sectarum, vt puta Stoïcorum, Platonicorum, Epicureorum, Peripateticorum Professoribus reperitur fuisse μυρίας supple, opinor δραχμὰς, quæ cùm idem sint cum decem denariūm millibus, valent igitur lib. 3722. sol. 4. den. 3 $\frac{1}{2}$. Idcircò Minam Atticam ab vsque Solone, 100. drachmis constantem (cùm prius constaret 73.) valere lib. 37. sol. 4. den 5 $\frac{1}{2}$. Atque adeò Atticum, communeve Talentum 60. Minis constans (quicquid sit de alio maiori, quod 80. & de maximo, quod 100 cōstiterit) valere lib. 2233. sol. 6. den. 8. Vnde & fit vt cùm legimus Epicurum, v. c. coëmisse Hortum Minis 80. dicere possimus pretium eius fuisse lib. 1858. sol. 13 $\frac{1}{2}$. Nam & licet in Apologia easdem Minas taxauerim dumtaxat Solatis 540 cùm taxare debuissem 371. vel 572. vltra solidos 67 $\frac{1}{2}$. error tamen fuit, vt opinor, quòd mente non satis attentâ, drachmas in Minam 96. tanquam in Romanam libram computarim. Sic tria Talenta, quibus Aristoteles paucülos Speusippi libros comparauit, fuere lib 6700. Sic Talenta 20. quibus Isocrates vendidisse vnam Orationem dicitur; & quibus totidem à Demosthene empta fuisse legitur vitius dici reticentia (tunc nempe, cùm simulatâ synanche, pati illā potius Argyranchen obiectum est) fuere lib. 44667. Sic 100. Talenta, quæ Theombrotus Medicus ob Antiochum Regem curatū accepit, fuere lib. 223310. Sic Talenta 800. quæ ad conscriptionem historiæ Animalium Alexander iussit Aristoteli fuere lib. 1790000. Sic decem Talentorum millia, quibus Alexander Hephæstionem funerasse legitur, aut quibus Gabinius, ob reductionem Ptolemæi in Ægyptū, damnatus est fuere lib. 22573100000. Sic Gaza Darij, quem Alexander debellauit, Talentorum 180000. fuit lib. 402171000000. Atque ita de cæteris. Prætereo autem posse exindè quoque quid auri Talentum apud Græcos esset intelligi. Quia enim auri drachma fuit 110. sol. 3. den. atque adeò Attica auri Mina fuit 551. lib. 3. s. sequitur Atticum auri Talentum fuisse lib. 33071. Sicque, cùm Appelles, v. c. dicitur auri talentis 20. pinxisse Alexandrum, fuisse lib. 661500. Quo verò minùs de hac monetæ Græcæ cum Romana, & vtriusque cum nostra, comparatione dubites, ecce, cùm Agellius, v. c. quos Speusippi libros emptos ab Aristotele diximus, septuaginta duobus numūm millibus æstimet, vti ex numero Talentorum habemus lib. 6700. ita ex Numorum numero habemus 6697. discrimine admodum leui. Et cùm apud Ciceronem dicitur Curio pro Antonio intercessisse sexagies Sestertium, Plutarchus verò ait intercessionem hanc Talentis ducentis quinquaginta fuisse; habemus ex Sestertiis quidem lib. 558334. ex Talentis verò lib. 558346. discrimine quoque valdè contemnendo.

Tertiò intelligi præterea, qui referri Hebraïca valeat; quatenus ex Iosepho, D. Hieronymo, & aliis, Siclus, siue Numus Argenteus qui fuit Hebræis maximè in vsu, Tetradrachmalis extitit, siue æqualis pondere cum quatuor Romanis Denariis, ac proinde æquiualens solidis 29. & denariis 9 $\frac{1}{2}$. Ex hoc enim est, vt iam aliàs deduxerim 30. Argenteos, quibus à Iuda proditore diuenditus Seruator est, fuisse lib. 44. s. 13. den. 4. Quia verò ex textu Ezechielis intelligimus Hebraicam Minam constitisse 60. Siclis, h. e. drachmis 240. ideò valuisse Mina debet lib. 89. s. 6. Qua ratione illæ ex gr. quinquies mille Minæ, quas ad instaurationem Templi contulisse Primates apud Esdram legimus, valuerunt lib. 446500. Et quia ex libro Exodi colligere licet continere Talentum ter mille Siclos, hoc est, duodecies mille drachmas, intelligimus Hebraïcum Talentum, quod hac ratione fuit Attici duplum, valuitque idcircò 120. Minas Atticas, fuisse lib. 4466. s. 13. den. 4. Quo modo illa v. c. millies mille Talenta argenti, quæ Dauid moriens testatus est se relinquere in structuram Templi, fuere vltra lib. 4465000000. Et quæ reliquit centum millia auri, fuere ex proportione, quæ memorata iam est, vltra lib. 6659000000. Taceo autem Bismisimo si

tetradrachmaleis Siclos (qui & Stateres) fuisse appellatos Sacros, seu Sanctuarij, siquidem fuere etiam alij dicti Regij, siue communes (tanquam ἀπόκοποι ad rerum prophanatum commercium) qui fuerint solùm didrachmales, vt potest vel ex solo Census numismate intelligi. Quo pacto illi Octoginta Sicli, quibus in Samariæ fame Asini caput vænijt, si sacri quidem exstitissent, valuissent lib. 119. cùm existentes alioquin Regij, valuerint dumtaxat lib. $59\frac{1}{2}$. Taceo quoque, quia Denarius diurnus, & qui fuit Christo Domino oblatus cum imagine Cæsaris, Romanus ipse Denarius fuit; idcirco *ἀσσάριον*, siue Assem, quo duo passeres vænijsse leguntur, valuisse denariolis Turonicis quam proximè 9. deficiente nempe vna solùm decimaquinta denarioli parte. Et quoniam legimus duo Minuta quæ paupercula vidua intulit in Gazophylacium, eandem rem fuisse cum Quadrante; ideò videri Minuta hæc fuisse non Denarij, sed potiùs Assis parteis ac duo proinde illa Minuta, seu duos octantes, Quadrantemve vnum valuisse denariolis duobus, cum parte vnius proximè quarta; & vnum Minutum vnum denariolum, cum parte vnius proximè nona. Quòd verò partes illæ Assis, non verò Denarij fuerint, tum probari ex eo potest, quòd Denarius in denas parteis, non in octanas fuerit diuisus; tum confirmari potest ex eo, quod Martialis habet, de Sportula cùm loquitur:

Centum miselli iam valete Quadrantes,
Anteambulonis congiarium lassi.

Misellos nimirum eos Quadranteis dicit, quòd forent dumtaxat 25. Asses, sestertiive decem, hoc est solidi non omnino 19. Certè enim si fuissent 25. Denarij, seu sestertij 100. tunc fuissent solidi 186. hoc est, vltra libras Turonicas nouem; ac ideò non misellum, sed beatulum quid.

Quartò denique posse etiam quadamtenus intelligi, qui valeant Monetæ priscarum aliarum nationum referri; quatenus, cum legimus, v.c. Talentum Babylonicum continuisse Minas 70. vel drachmas 7000. Ægyptium Minas 100. vel drachmas 10000. & Syrium cõtinuisse solùm Minas 15. vel drachmas 1500. &c. intelligimus ex Polluce huiusmodi seu Minas, seu drachmas intelligendas Atticas esse; & hoc excessu, defectuve ad Talentum Atticum comparato, indicari solùm proportionem, quâ Minæ, ac Drachmæ vernaculæ aut Atticas excederent, aut ab ipsis deficerent; quippe cùm aliæ quoque nationes haberent haud secus Talentum Minarum 60. & Minam drachmarum 100. neque esse adeò secus rem accipiendam, cùm legimus ante Solonem fuisse vt Minam drachmarum 73. ita ipsum Talentum minarum 45. Dicerem speciatim quid sit coniiciendum de Mina Alexandrina, ex eo quòd cùm Plato dicitur apud Laërtium emisse Philolai librum è quo Timæus descriptus sit, Alexandrinis Minis 40. Agellius scribat librum emptum decem Denariûm millibus, quæ forent Minæ Atticæ centum (ex Abaco, libræ Turonicæ 5711.) Dicerem & alia, sed quàm longè absum vt innumera, quæ de hoc argumento passim apud Auctores leguntur, reducere nunc valeam ad Monetam nostram tum ob ætatem, tum ob valetudinem parum firmam, quæ hæc exposuisse satis.

ROMA

ROMANVM CALENDARIVM COMPENDIOSE EXPOSITVM,

CVI ACCESSIT

COROLLARIVM DE ROMANO MARTYROLOGIO.

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO PRÆSVLI CLAVDIO AVVRY, CONSTANTIENSI EPISCOPO, SANCTÆ PARISIENSIS CAPELLÆ THESAVRARIO,

NEC-NON

EMINENTISSIMI CARDINALIS ANTONII BARBERINI, MAGNI FRANCIÆ ELEEMOSYNARII GENERALI VICES-GERENTI,

PETRVS GASSENDVS Bene agere.

LLVSTRISSIME PRÆSVL,

Quòd ego Te in fronte Libri huius affari, ac ipsum, qualiscumque est, Tibi dicare aggrediar, minùs, opinor, mirabere, cùm id fieri abs me agnosces, quia & officium exigit, & obseruantia postulat, quam facere Tibi testatam me decet. Id rei quid sit, patere, obsecro, vt complectar paucis.

Voluerat ille eximiè bonus, fœlicisque memoriæ, Ludouicus Alphonsus Plessæus Richelius, Cardinalis Lugdunensis, vt renuitans licet, accenserer tamen Regiis Professoribus, quos, quà erat Magnus Franciæ Eleemosynarius, in suam receperat curam. Excusabam ipse, & causabar tum valetudinem infirmam, tum longiusculam mihi moram trahendam in Prouincia, cuius occasione defungi aut omninò, aut continenter munere Lectoris non possem. Ille verò institit constanter, ac excepit se velle me habere præter ordinem; testatus sibi esse abundè, quòd me eum nosset, qui non possem otiosè vitam traducere, quique, si voce minùs valerem, at scripto saltem discentibus præirem.

Cùm ipse verò subinde me ad prælegendum comparassem, occœpi breui eam labem in pulmone contrahere, quæ, aliquot demum annorum progressu, visa est Medicis insanabilis euasisse. Euênit tamen, Deo propitio, vt, patrio aëre repetito, adhibitóque victus regimine, non illam quidem prorsùs

prorsùs eluerim, at minuerim tamen non parùm. Hinc visus mihi non prorsùs malè statui pristino restitutus, redij in Vrbem, dum interea fatis functo τῷ μακαρίτῃ successit Magnus Eleemosynarius Cardinalis Eminentissimus Antonius Barberinus; Tùque ipse delectus es, qui illius Romæ absituri gereres vices.

Ipse, aëre rursùs commutato, id, cætera inter, incommodum sensi, ac etiam num experior, vt vel minima vocis contentione, in colloquiis etiam maximè familiaribus, ea tussis mihi concitetur, qua exasperatus pulmo vix per multos dies, menseísque leniatur. Hinc cogitantem prælectiones repetere Medici auerterunt, illíque imprimis duo, vt Facultatis, sic Collegij lumina, Decanus celeberrimus Ioannes Riolanus Tibi apprimè notus, & Collega eximius Renatus Moreus, quo etiam præeunte, salutare Te, bona sorte, mihi obtigit. Quamobrem exspectans dum meliùs haberem, ne omninò ex parte deessem muneri, sed quantum per vireis liceret, quantúmque optârat ὁ μακαρίτης, officio satisfacerem, recepi quidpiam congruum Professioni elucubrandum. Talis fuit Vita, doctrináque celebriorum per supra ducentos annos Astronomorum, quæ nunc primùm in lucem prodijt.

Et quoniam simul cogitaui, Tibi, qui erga nos obis vices Magni Eleemosynarij, rationem esse aliquam occupationum mearum reddendam, occurrit ecce argumentum, quod pertractatum simul offerrem, tale scilicet, vt, cùm non alienam ab Astronomo manum postulet, sit etiam consentaneum Ecclesiasticæ tuæ Dignitati. Ipsum quippe non aliud est, quàm quæ hoc Opusculo continetur Romani Calendarij Compendiosa Expositio, quam vt susciperem, non paucorum sanè adhortatio, ac instantia fecit.

Id verò dico maximè, ob illum Epactarum Cyclum, qui Columnam, Seriem-ve primam in Calendario obtinet, quíque in vicem Aurei Numeri vt substitueretur, fuit Romæ totis decem annis Gregorio XIII. Pontifice Maximo, à selectis, eximiisque Mathematicis laboratum. Scilicet ex Cyclo hoc pendet notitia eius temporis, quo sanctum Pascha est celebrandum: quoniam vt cætera omnia per singulos menseis habentur Nouilunia, sic speciatim illud, quod inter diem Martij octauum, & Aprilis quintum incidens, ipsum est, à quo, exactis diebus quatuordecim, Dominica insequitur Paschalis.

Dici autem profectò non potest, quàm multi rogitàrint me, cur Epactæ triginta sint, cùm Aurei tamen Numeri plusquàm nouemdecim non sint? Cur adhuc Aurei Numeri cum Epactis in Tabulis Festorum Mobilium habeantur? Cur ipsa Epactarum deductio retrogrado ordine fiat? Cur loco Epactæ xxx. talis Asteriscus * scribatur? Cur in alternis mensibus constituantur ad certum diem Epactæ xxv. & xxiv. Cur in iisdem Epactæ xxvj ascribatur alio colore, aliove charactere Epacta 25. Cur in aliis hæc eadem ipsi Epactæ xxv. Cur ad diem vltimum Decembris ad latus Epactæ xx. apponatur alio colore, alio-ve charactere Epacta 19. Quæ item sit tam perpetuarum, quàm temporanarum Tabularum construendarum ratio? Qui ex hisce rebus dependeat tum constructio, tum declaratio Tabellæ illius Literarum, Cyphrarúmque Martyrologij, quæ ad pronunciandum diebus singulis Lunæ ætatem præfigitur? aliáque id genus non pauca.

Cùm plurimi ergo & pridem, & nuper me hisce de rebus variè rogarent, ac, vt ea etiam, quæ à me idcircò edissererentur, tractatulo quodam complecti vellem expeterent; animum ad id appellendum censui: Atque ita quidem, vt cæteris quoque satisfacerem, qui alia prætereà de Calendario inquirebant, vt, quorsum, qua-ve ratione fuerint Anni dies in duodecim Menseis inæqualiter distributi? Quamobrem non sit vniformis Nonarum, ac Iduum per omneis menseis constitutio? Vnde facta pridem Numæ, Cæsarique reformandi eiusdem Calendarij occasio? Vnde Ecclesiæ Patribus inducendi in ipsum à tempore vsque Nicæni Concilij Aureum Numerum? & quæ sunt similia complura. Siquidem hæc mihi fuit causa, vt rem altiùs repeterem, quò nempe innotesceret, à quibus initiis, & per quæ incrementa, ad ipsam vsque Gregorianam reformationem peruentum foret.

Quòd doctissimus porrò, ac istarum rerum callentissimus è Societate IESV vir Christophorus Clauius, qui eruditi illius Mathematici cœtus sub Gregorio XIII. pars non postrema fuerat, non modò insigne postea opus de reformato Calendario, hortatu, ac iussu Clementis VIII. composuerit, sed Apologiam etiam pro Reformatione aduersus obiecta à Mæstlino, Vieta, Scaligero, Georgio Germano, conscripserit; nihil profectò fuit mihi necesse, Apologiam texere vllam, ac potissimùm non disputatorem, sed expositorem agenti. Quare & vnum solùm heic loci adnoto: quia post illos Reprehensores, exortus est Sethus Caluisius, qui Elenchum, reprehensionem-ve in Calendarium Gregorianum copiosam instituerit, nixúsque passim, maximéque eo fundamento fuerit, quòd Tycho Braheus eiusmodi circa cælesteis motus obseruationes peregerit, ex quibus Calendarium reformari exquisitiùs possit; adnoto, inquam, sufficere, si attendamus quæ fuerit hac de re Tychonis ipsius sententia.

Ille ergo in Præfatione ad Rudolphum Imperatorem, *De Restitutione Stellarum Inerrantium*, quam ipsius Vitæ attexui, verba hæc interseruit, *In vanum itaque laborant, qui ex Copernicæis, & Prutenicis numeris Anni restitutionem eruere laborant; frustráque prætoritam illam Gregorianam Reformationem inde oppugnant; cùm hæc longè propiùs cælesti normæ accedat, nec summa in his præcisio (præsertim inconsulto ipso Cælo) facilè datur, aut etiam admodùm necessaria est. Sed hæc fortè nunc citra rem, nisi quatenus iuxta Copernicum Fixarum motiones Solis reuolutionibus quodammodo sunt analogæ. Alibi dabitur, fauente Numine, commodior occasio hac de re differendi, & anni metas accuratiùs examinandi, Gregorianámque nouiter introductam, & latè stabilitam rationem (cùm non adeò, vti à quibusdam, qui affectibus nimium indulgere videntur, insimulatur, deuia sit) confirmandi: quemadmodum & hoc ex primo capite nostrorum Progymnasmatum, & motu Solis istic accuratè ex obseruationibus restituto colligi poteris: vbi quoque ea, quæ de Affixis Sideribus iam præmonuimus, ex secundo eius capite vberius, & particulariùs, vnà cum plerisque alijs huc facientibus constabant.* Quem quidem locum integram eo fine heic refero, vt, quia bene multi, similes Caluisio, vereri videntur, ne ob cælesteis motus non satis exactè Reformationis tempore notos, & factos, deinde ex Tychonis obseruationibus perspectiores, sit futurum, vt breui alia Reformatione opus sit: ij valeant intelligere, ipsummet Tychonem præclariùs sensisse, quàm vt tale quid esse ominandum videatur.

Hactenus, ILLVSTRISSIME PRÆSVL, occasionem edissero, ob quam & hunc Librum conscripsi, & Tibi ipsum nuncupare mei esse officij, meæque obseruantiæ duxi. Nempe, vt is esse argumentum potest meæ qualiscumque in eo munere, quod, Te Auspice, gero, diligentiæ; sic voueo, vt sit quasi symbolum venerationis, ac reuerentiæ, qua, vt Te prosequar, par est. Id scilicet deposcunt quidem tùm illa tua merita, quibus Christianissimo Regi, summóque ipsius Ministro perspectis, illustrem hunc gradum consequutus es, quem in Dei Ecclesia, intérque ipsius Principes tenes; tùm virtutes illæ eximiæ, quas non-nemo in Te agnoscit, & laudat: animi æquitas, moderatio, gratitudo, constantia, fides; tùm indoles illa officiosa, singularísque comitas, quâ omneis demereris, deuincis, omnium beneuolentiam, amorémque concilias: verùm causa quoque mihi est specialis, quòd me adeò humaniter, beneuoléque exceperis, quódque obstringere me pergas, dùm occasionem nullam prætermittis, quin in meos incidens amicos, vltrò de me roges, eáque verba facias, quæ licet non promerear, ingratus sim tamen, nisi gratiam tester.

Est verò & communis mihi, Collegísque meis Regiis Professoribus causa, quòd rem geramus tuis auspiciis, quódque Tu tam prona támque effusa erga nos voluntate sis animatus, vt non honorem Tibi habere, cum sensu gratitudinis; non hunc tuum erga nos affectum & suspicere, & commendare non possimus. Nostra certè intererat, bonáque fors nostra fe-

rebat, vt Tu exorereris, qui tristeis Camœnas hac tempestate respiceres, & pre ea, qua apud Eminentissimum, eundémque Ministrum prouidentissimum Cardinalem Mazarinum polles gratiâ, nobis aditum ad illum patares. Non recedebimus verò vnquam, vt benignitatem insignem, quâ ille nos admittere, audire, affarique dignatus est, sic beneficentiam, qua nos cumulauit, cùm, pro eo, quo in literas, literatósque amore est, & voluit, & iussit, vt cæteri Ordines licet, per difficilia hæc tempora, detrimenti quidpiam patiamur, nobis tamen res integra constaret. Id quippe sic accepimus vt, quasi nos Artium bonarum, ingenuarúmque Mystas haberet, Patriarcham Iosephum fueris imitatus, cùm cæterorum Ægyptiorum bona Regi oppignerans, exceptos tamen voluit, iussitque Sacerdotum fundos. Testabimur quin etiam spem, quam se concepisse disertè expressit, fore breui, vt, Pace parta, Rex optimus sæculi Augusti fœlicitatem restituat, & bonæ literæ, vt præcipua pacis ornamenta efflorescant.

Superest, vt Tu, ILLVSTRISSIME, ac REVERENDISSIME PRÆSVL, boni consulere hanc meam interpellationem digneris, & gratè (vt supplex Te quæso) accipiens hoc Nomini tuo consecratum Opusculum, habere id velis in animi mei ad Te venerandum, Tibique obsequendum propensissimi significationem. VALE. Parisiis. Idibus Iunij M. DC. LIV.

ROMA

ROMANVM CALENDARIVM COMPENDIOSE EXPOSITVM.

CAPVT PROOEMIALE.

Quid Calendarium sit, & de quo hic sermo.

ALENDARIVM Latina est vox, deducta nempe à Calendis, quo nomine Latini diem cuiusque mensis primum donant. Est autem Calendarium nihil aliud, quàm *Mensium, Dierumque, ex quibus Annus constat; ac vnà Festorum, & si quæ sunt alia Dierum adiuncta, coordinatio.*

ANNI porrò nomine nemo non intelligit id tempus, quo Sol accessu, & recessu suo totam tempestatum, hoc est, hyemis, veris, æstatis, autumni varietatem facit. Is distingui in Naturalem, seu Vertentem, ac Ciuilem solet. Naturalis, seu Vertens est, quo Sol ab vno Cæli puncto digressus, ad illud, peracta circuitione, reuertitur; complectiturque adeò dies trecentos sexaginta quinque, & horas ferè sex. Ciuilis est, quem Ciuitates, seu Respublicæ, Nationesque pro suo quæque instituto definiunt.

Quippe omnes quidem ad Solis circuitum præter-propter respiciunt; at pleræque tamen ipsum Lunæ cursui sic attemperant, vt Lunationes nunc duodecim, nunc tredecim illi attribuant; vnde & Lunaris Annus appellatur. Ex aliis, quæ Annum purè Solarem habent, quædam habent ipsum constanter dierum 365. quædam vnum diem, ob illas sex horas, quarto quoque anno interiiciunt. Rursus, aliæ ab hyeme, aliæ à vere, aliæ ab alia tempestate, alioque tempestatis die: aliæ à Caniculæ exortu aliæ à creatione Magistratuum, aliæ aliàs Annum incipiunt. Ad hæc, sunt, quæ Annum partiuntur in menseis æqualeis; sunt quæ in inæqualeis; quos etiam aliunde non vna, parique ratione distribuunt; atque ita de cæteris.

MENSIS autem nomine nemo non ferè intelligit partem anni duodecimam, seu dies præter-propter triginta; quantum circiter Luna insumit, vt circuitionem vnam perficiens, totam suarum phasium varietatem exhibeat. Distinguitur verò etiam Mensis in Naturalem, & Ciuilem. Naturalis est tempus, quo Luna à Sole digressa, circuitu peracto, ipsum repetit, diesque dierum viginti nouem, ac semissis, tantillumve amplius. Ciuilis, quem etiam Ciuitates, gentesve pro suo quæque instituto, præscribunt.

Siquidem, quæ Anno Lunari vtuntur, Menses fere habent alternis, viginti nouem ac triginta dierum (sic nempe semissem illum compensantes) & quibus Annus Solaris est, aliæ omnes Menses dierum triginta constantes habent (diebus quinque ad anni finem extra ordinem additis) aliæ quosdam dierum triginta, quosdam plurium, quosdam pauciorum. Præterea, quædam Mensem, ab ipsa Lunæ cum Sole coniunctione; quædam à prima, vespertinaque eius apparitione inchoant; quædam dies status pro initiis habent. Insuper, nonnulli dies Mensis in treis Decades diuidunt; quibusdam Enneades, aut Hebdomades magis placent; aliis distributio in parteis inæqualeis magis arridet.

DIEI denique nomine intelligitur quidem vulgò id tempus, quod à Sole oriente ad occidentem vsque decurrit, ac oppositam Noctem habet; verùm solet quoque Diei nomine totum id tempus intelligi, quod vno Solis supra, ac infra Terram circumductu præterfluit, complectiturque diem priore modo dictum, ac noctem, hoc est vniuersè Horas viginti quatuor. Solet autem demum Dies quoque in Naturalem, & Ciuilem distingui. Et Naturalis quidem est, qui vtroque illo modo dicitur, quatenus à motu, circuitùve Solis simpliciter pendet: Ciuilis autem posteriore præsertim modo accipitur, quatenus Ciuitates, seu gentes pro suo quæque instituto, ipsum variè quoad initium, partitionémque determinant.

Etenim aliæ Diei principium ab exortu Solis desumunt; aliæ ab occasu; aliæ à Meridie; aliæ à media nocte, sic, cùm pridem Diei distributio in viginti quatuor Horas familiaris sit; aliæ tamen ipsas toto anno æqualeis sortiuntur; aliæ eas, quæ sunt diurnæ dierum, & quæ sunt diurnæ, nocturnis inæqualeis habent. Videlicet totum Solis circumactum in Diem priore modo sumptum, & Noctem partientes, Diem siue longam, siue breuem, & quamlibet Noctem

consimiliter, in duodecim parteis æquaIeis, quas Horas vocant, diuidunt; et proinde in tanta Dierum, Noctiúmque inæqualitate, necesse sit Horas non modò diurnas cum nocturnis comparatas, sed etiam diurnas æstiuas cum diurnis hyemalibus, & nocturnas similiter, inæqualeis inter se esse.

Dixi verò esse quoque Calendarium coordinationem non modò Festorum, sed aliorum etiam similium, quæ dici dierum Adiuncta possunt; quoniam pleraque alia sunt, quæ Calendariis plerique adscribunt. Quippe, præter inscripta nostro Ecclesiastico Calendario Festa, addi interdum videas, Comitia, Ludos, Nundinas, & Fastos, ac Nefastos dies: interdum Euenta quæpiam illustriora, vt Prælia, Triumphos, Inaugurationes, Sponsalia, Natalitia, Funera, Incendia, Eluuiones, &c. interdum Solis, Lunæque ingressus in Signa Zodiaci, Tempestatúmque adeò initia: Ortus, Occasúsque Stellarum Fixarum; Adspectus Luminarium, Stellarúmque Errantium; præterea quo Æstus, Algores, Pluuias, Fulgura, Ventos, alia, quæ Astrologi hariolantur. Ad-hæc, Rationes dati, & expensi; crediti, & soluti; vnde & speciale fuit Fœneratoribus Calendarium, Ephemeris quoque, seu Diarium vocatum.

Hisce præmissis; cùm Calendarium ciuilis quæpiam sit institutio, ac adeò constet ipsum esse apud varias Nationes varium; quatenus aliter ab aliis concipitur, diuiditur, inchoatur, constanter, aut variantes habetur; vnde & nominari audias Calendarium non Romanorum modò, sed etiam Græcorum, Iudæorum, Ægyptiorum, Persarum, Arabum, Abyssinorum, &c. Nos heic de solo Romanorum Calendario acturi sumus, ac potissimum, quatenus in vsu apud nos iam est, ex quo Gregorius XIII. Pontifex Maximus ipsum emendauit. Potissimùm, inquam, nam quia aliòquin facta emendatio non potest probè intelligi, nisi prænoscatur, cuiusmodi priùs Calendarium extiterit, vt emendatione indigeret; ideò videtur operæ-pretium pauca quædam præmittere de Origine, Progressúque illius ad id vsque tempus, quo facta fuit huiuscemodi emendatio.

Quare & duæ poterant esse quasi Partes huius Tractationis: In priore enim memorandum erit, quale sub Romulo Calendarium occœperit; quæ facta eius reformatio à Numa successore fuerit: quæ rursus facta post-modum à Dictatore Cæsare, qua ratione demum ad Christianos vsus accommodatum fuerit, ac præsertim ab ipso vsque tempore Concilij Nicæni. In posteriore autem edisserendum erit, quas ob causas Pontifex Summus Calendarium sic emendarit, vt simul prouiderit, ne deinceps consimili reformatione indigeret: Priorem itaque priùs exsequamur.

PARS PRIOR.

De Origine, & Progressu Romani Calendarij, ad Reformationem Gregorianam vsque.

CAPVT I.

Romani Calendarij institutio à Romulo.

CONSTANS est opinio, institutionem primam, atque adeò Originem Romani Calendarij esse ad ipsum Romulum gentis authorem referendam. Positum est nempe ipsum, inter alias constabiliendi Regni curas eam quoque suscepisse, vt Annum speciali ratione ordinaret, inque certos menses distribueret; tametsi non constet de numero mensium. Quippe non desunt recentiores, qui Licinium Macrum, & Fenestellam sequuti, censeant Annum fuisse Romanis statim ab initio mensium duodecim; tametsi, *Magis*, inquit Censorinus, *Iunio Gracchano, & Fuluio, & Varroni, & Suetonio, aliisque credendum, qui decem mensium putauerunt fuisse, vt tunc Albanis erat, vnde orti Romani.* Ac possent quidem in eandem sententiam citari Macrobius, Cassiodorus, innumeri alij; sed omnium nomine esse potest Ouidius illo disticho,

> *Tempora digereret cùm Conditor vrbis, in anno*
> *Constituit menses quinque bis esse suo.*

Cùm eiusmodi verò menses fuerint Martius, Aprilis, Maius, Iunius, Quintilis, Sextilis, September, October, Nouember, December; vulgaris est sententia, Romulum duos primos menseis à parentibus nominasse; Martium quidem à Marte, quem tanquam patrem agnoscebat; Aprilem verò, quasi Aphrilem ab Aphrodite, seu Venere, à qua maiores habebat ortum; duos sequenteis à Populo, Maium quidem à Maioribus natu, Iunium verò à Iunioribus; cæteros demùm ab ordine, quo generatim istos insequebantur. Opinionis huius Authores, apud Censorinum, sunt Fuluius, & Iunius; ac cæterorum nomine testari idem potest Ouidius celebri illo Tetrastico,

> *Martis erat primus mensis, Venerisque secundus;*
> *Hæc generis Princeps, ipsius ille Pater.*
> *Tertius à Senibus, Iuuenum de nomine quartus;*
> *Quæ sequitur, numero turba notata suo est.*

At non desunt, qui obluctentur; Varróque imprimis, qui, apud eundem Censorinum,

tinum, putat Romanos à Latinis Mensium nomina accepisse; Martium scilicet nominatum à Marte, non quòd ille pater fuerit Romuli, sed quòd Latina gens bellicosa; vnde etiam ille;

Mars Latio venerandus erat, quia præsidet armis:
Arma feræ genti remque, decúsque dabant.

Aprilem autem dictum, non ab Aphrodite, sed ab aperiendo, quòd tunc ferè cuncta gignantur, & nascendi claustra natura aperiat. Vnde rursus ille;

Nam quia ver aperit tunc omnia, densáque cedit
Frigoris asperitas, fœtáque terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

Sic Maium non à maioribus, sed à Maia, cui, ac Mercurio, res diuina per illum mensem fieret: Vnde iterum ille:

At tu materno donasti nomine mensem;
Inuentor curuæ, furibus apte, fidis.

Iunium verò non à iunioribus, sed à Iunone, cui honores eo maximè tempore haberentur, vicinorum imitatione: Vnde ille demum:

Aspice quos habeat nemoralis Aricia fastos,
Et populus Laurens, Lauiniúmque meum.
Est illic mensis Iunonius, &c.

Tametsi porrò seu numerum, seu nomina Mensium acceperit Romulus ab Albanis, à Latinis, à circum vicinis aliis populis, at videtur saltem speciali ratione tum constituisse ordinem Mensium, tum certum dierum numerum eorum singulis assignasse. Nam imprimis quidem Martium primum fecit, quem gentiles Albani tertium, Falisci quintum, Hernici sextum, alij alio loco habebant. Ac deinde, cùm ipsi Albani, Martium haberent dierum xxxvi. Maium xxii. Sextilem xviii. Et Tusculani Quintilem xxxvi. Octobrim xxxii. Aricini Octobrim xxxix. atque ita de cæteris; statuit ipse, vt quatuor menses, Martius, Maius, Quintilis, October, forent singuli dierum tricenûm vnius; cæteri sex dierum tricenûm (ex quo illi Pleni, isti Caui vocati sunt) ac illi haberent Nonas septimanas, seu septima die contingentes; isti quintanas, seu die quinta: ac prætereà in illis, post exactas Idus, dies septemdecim; in istis octodecim, ante Calendas mensis sequentis, numerarentur.

Prætereo autem rem esse notam, diem cuiusque mensis primam, quod istero quoque insinuatum est, appellatam esse Calendas, quòd Plebe ea die in Capitolium vocata, iuxta Curiam Calabram, Pontifex minor, qui Nouam Lunam eo die primùm vidisset, pronuntiaret vocem, Καλῶ (id est, voco) aut quinquies, cùm Nonæ quintanæ, aut septies, cùm septimanæ erant; vt Populares in agro degentes admonerentur, quoto die ab illo, seu post Nouam Lunam conspectam, deberent in vrbem conducere, accepturi à Rege Sacrorum, tum Feriarum causas, tum quid faciendum per Mensem foret.

Fuisse autem diem, vel quintam, vel septimam appellatam Nonas, quòd nouem inclusiuè dierum abesset ab Idibus, seu à Plenilunio. Ex quo proinde etiam apparet, diem xiii. vel xv. appellatam Idus, seu Ἰδὰς ἀπὸ εἴδους, à specie, quam Luna Plena tunc demonstraret: aut ab eo, quod lingua Hetruscis sit *Iduare*, hoc est, diuidere; quòd tunc sit curriculi Lunæ, ac propè etiam mensis dimidium. Nempe aliquot ampliùs dies supersunt, quàm præcesserint; quòd mensis non tunc desinat, cùm Luna Soli commixta est, sed cùm primùm deinceps apparet.

At, quocirca Nonæ quædam quintanæ, & quædam septimanæ sint; Causa esse ex eo videtur, quod cùm Luna ex certis causis apud Astronomos perspectis, interdum citiùs, interdum tardiùs à coniunctione cum Sole appareat; obseruatum fuerit primam Lunæ apparitionem, in quibusdam mensibus ampliùs, in quibusdam minùs à Plenilunio distare; & discrepantiâ huiusmodi ad duos dies limitatâ, habitas fuisse Nonas die quinta, cùm propter Lunam tardiùs visam, futurum esset Plenilunium citiùs; & die septima, cùm ob visam citiùs, futurum esset Plenilunium tardiùs.

Quamobrem autem assignata his mensibus potiùs, quàm illis dies quinta, aut septima fuerit, causam refert Macrobius in obseruationis primùm factæ casum. Verba illius totum hunc locum illustrantia, huiusmodi sunt; *Romulus, cùm, ingenio acri quidem, sed agresti, statum proprij ordinaret imperij, initium cuiusque mensis ex illo sumebat die, quo Nouam Lunam contigisset videri. Quia verò non continuè euenit, vt eodem die semper appareat, sed modò tardiùs, modò celeriùs ex certis causis videri solet; contigit, vt dum tardiùs apparuit, præcedenti mensi plures dies; aut cùm celeriùs, pauciores darentur; & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit.*

Quinquam, quod subijcit Macrobius, factum inde fuisse, vt mensium alij *triginta, & vnum, alij vndetriginta sortirentur dies*, cum eo non quadrat, quod ipsemet quoque antè admiserat, instituisse Romulum, *vt sex quidem menses triceni essent dierum, quatuor verò triceni, & singuli expedirentur, qui hodieque, pergit, septimanas habent Nonas, cæteri quintanas.* Neque item quadrat cum eo, quod antè collegerat institutum à Romulo Annum fuisse dierum CCCIV. cùm, si ex decem mensibus, quatuor sint dierum XXXI. & sex dierum XXIX. colligantur solùm CCXCVIII. Sed videtur nempe ad factam à Numa institutionem respexisse, ipsámque cum Romulea, seu casu facta, confudisse.

Vtcumque sit, ecce quæ fuerit Calendarij Romani facies in priori sua origine posita, quod illi Festa, aut alia ferum adiuncta non apponimus; quòd possint præsertim suppleri ex iis, quæ Calendario Cæsaris apponenda denique erunt.

CALENDARIVM ROMVLI.

MARTIVS	APRILIS	MAIVS	IVNIVS	QVINTILIS
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
VI	IV	VI	IV	VI
V	III	V	III	V
IV	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV
III	*Nonæ*	III	*Nonæ*	III
Pridie	VIII	*Pridie*	VIII	*Pridie*
Nonæ	VII	*Nonæ*	VII	*Nonæ*
VIII	VI	VIII	VI	VIII
VII	V	VII	V	VII
VI	IV	VI	IV	VI
V	III	V	III	V
IV	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV
III	*Idus*	III	*Idus*	III
Pridie	XVIII	*Pridie*	XVIII	*Pridie*
Idus	XVII	*Idus*	XVII	*Nonæ*
XVII	XVI	XVII	XVI	XVII
XVI	XV	XVI	XV	XVI
XV	XIV	XV	XIV	XV
XIV	XIII	XIV	XIII	XIV
XIII	XII	XIII	XII	XIII*
XII	XI	XII	XI	XII
XI	X	XI	X	XI
X	IX	X	IX	X
IX	VIII	IX	VIII	IX
VIII	VII	VIII	VII	VIII
VII	VI	VII	VI	VII
VI	V	VI	V	VI
V	IV	V	IV	V
IV	III	IV	III	IV
III	*Pridie*	III	*Pridie*	III
Pridie		*Pridie*		*Pridie*

SEXTILIS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
IV	IV	VI	IV	IV
III	III	V	III	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
Nonæ	*Nonæ*	III	*Nonæ*	*Nonæ*
VIII	VIII	*Pridie*	VIII	VIII
VII	VII	*Nonæ*	VII	VII
VI	VI	VIII	VI	VI
V	V	VII	V	V
IV	IV	VI	IV	IV
III	III	V	III	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
Idus	*Idus*	III	*Idus*	*Idus*
XVIII	XVIII	*Pridie*	XVIII	XVIII
XVII	XVII	*Idus*	XVII	XVII
XVI	XVI	XVII	XVI	XVI
XV	XV	XVI	XV	XV
XIV	XIV	XV	XIV	XIV
XIII	XIII	XIV	XIII	XIII
XII	XII	XIII	XII	XII
XI	XI	XII	XI	XI
X	X	XI	X	X
IX	IX	X	IX	IX
VIII	VIII	IX	VIII	VIII
VII	VII	VIII	VII	VII
VI	VI	VII	VI	VI
V	V	VI	V	V
IV	IV	V	IV	IV
III	III	IV	III	III
Pridie	*Pridie*	III	*Pridie*	*Pridie*
		Pridie		

Cæterum, quia, vt iam innuimus, collecti omnium mensium dies, non excedebant numerum ccc. iv. sicque aberant longè ab anno Lunari dierum ccc. liv. & à Solari dierum ccc. lxv. idcircò, licet Romulus constituisset Annum hyeme desinente, ac vere ineunte incipere, efficiebatur tamen breui, vt singulis mensibus æstiuis, calor hyemalibus proueniret. Quare, vbi id contigisset, *tantum dierum*, inquit Macrobius, *sine vllo mensis nomine patiebantur absumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cæli habitus instanti mensi aptus inueniretur.* Et quo quidem tempore hæc assumptio fieret, non exprimitur, sed factum nihilominus verisimile est ad finem Decembris, quo ipsum statim Martij initium institutioni congrueret.

Capvt II.

Romani Calendarij reformatio à Numa Pompilio.

Enimverò, cùm id haberet incommodi quam-plurimùm, ideò succedens Romulo Numa, quia per pacis otia vacaret, rei animum appulit, & Græcorum exemplo edoctus, Annum reformauit, ad Lunam composuit, in mensis duodecim distinxit. Imitatus nihilominùs vndequaque Græcos non est; nam, cùm illi haberent Annum dierum ccc. liv. fecit ipse Annum dierum ccc. lv. superstitione, vt aiunt, quadam, qua & plenum, & magis faustum numerum Imparem reputauit. Et, cùm illi haberent mensis alternis xxx. & xxix. dierum, hac ratione Lunæ cursum compensantes (qui dierum xxix. ac semissis proximè est) ipse suos Mensis alia ratione disposuit.

Nam primùm quidem, ad dies illos Anni Romulei ccc. iv. assumpsit dies li. quibus additis fierent ccc. lv. Deinde, circa quatuor mensis, qui dierum tricenum singulorum, numerive imparis erant, nihil mouit, sed illis suos reliquit dies. Cæteris, qui dierum triginta, singulos ademit, vt imparis quoque fierent numeri: Ac tum, sex diebus inde ablatis, & quinquaginta, ac vnò adiunctis, dies habuit lvii. quos in duos mensis distribuit, vnum dierum xxix. alterum dierum xxviii. quos & præponendos (vt communis est sententia) Martio censuit, & à Bruma, qua dies primum crescere incipiut, incipere voluit. Vocauit autē priorem Ianuariū, in honorem Iani, Bicipitis Dei, cui & dicauit ipsas Calendas, quasi respicienti transactū, & prospicienti ineuntem Annum; posteriorem verò Februarium, à Februis lustrationū Deo; quòd eo mense necesse foret, vt iusta Dis Manibus solui possent, vrbem lustrare. Vnde &, quia res ad eos, qui fatis essent functi spectabat, non latiùs, quā minùs hoc mensi, potiusquam Ianuario, paris numeri dies assignaret. Hinc igitur celebre quoque Ouidianum illud exstitit,

At Numa nec Ianum, nec Auitas præterit vmbras,
Mensibus antiquis præposuitque duos.

Dixi tamen Numam præposuisse vtrumque Martio, *ex communi sententia*. Nam, cùm de Ianuario quidem nemo dubitet, singulare est tamen, quod idem Ouidius post modùm insinuat, dum ait Februarium habitum fuisse vltimum Anni, quousque Decemuiri illum transferre in secundum locum

Post modò creduntur spatio distantia longo
Tempora, bis quini continuasse Viri.

Sed, vt pergamus rem declarare ex communiore sententia, accommodatèque ad vsitatum Numæ, Pompilianumve Calendarium, Numa denique suis singulis Calendas, Nonas, Idus reliquit, ac ipsis Ianuario, & Februario, perinde ac aliis, qui erant dierum xxix. attribuit (tametsi ob factam intermutationem, numerati æquè in omnibus mensibus fuerint xvij. ante Calendas, excepto Februario, in quo xvj.) Reliquit verò etiam Mensibus à numero dicta sua nomina: neque enim Quintilis minùs hoc fuit nomine, quam ante; quamuis ob præmissos Martio duos mensis, septimus à primo haberetur, non quintus: sicque Sextilis, & cæteri. Fuere ergo tunc Martius, Maius, Quintilis, October, dierum, vt priùs xxxi. Ianuarius, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, dierum xxix & Februarius xxviij. ac facies adeò Calendarij siue Festis, aliisque Adiunctis exhibita, exstitit, vt vides heic inferiùs.

Quoniam verò erat hic annus Lunaris, & Solaris eum excedebat diebus decem, aut vndecim; ac efficiebatur proinde, vt Bruma (hyemisve initium) diebus totidem singulis annis promoueretur, annive principium ipsam antecederet; sicque intra annos, v. g. treis, Bruma non initio Ianuarij, sed initio Februarij foret; ideò excogitata fuit Græcorum more Intercalatio, qua, interiecto congruo dierum numero, tantum transigeretur temporis, quantum foret opus, vt Bruma quasi retraheretur; seu, initio Ianuarij, Anniue initium in ipsam Brumam restitueretur.

Græci scilicet, cùm Lunarem annum dierum ccc. liv. præcisè haberent, ac putarent annum Solarem dierum ccc lxv. excedere illum diebus præcisè xi. (dies hosce dixerunt ὑπερβαίνοντας. quasi *excedentes* aut superfluos) cœperunt altero quoque anno intercalare mensem ex diebus bis vndecim, seu xxij. constantem, quem ea de caussa dicere ἐμβόλιμον *intercalarem*, vt altero quoque anno, seu initio tertij restituto principio anni (quod ipsis ad Solstitium æstiuum erat) fieret. Hinc totum id temporis spatium dictum ipsis fuit τριετηρίς, h. e. *Triennium*, quod reuera tamen διετηρίς seu *Biennium* foret.

Quia verò deinceps animaduerterunt errorem ex eo subesse, quòd annus Solaris, præter dies illos integros, contineret insuper sex horas, seu diei quadrantem, quem neglegerent; quique intra annos quatuor vnius diei promotionem crearet: eam ob caussam, faciendam potius quarto quoque anno intercalationem dierum quater vndecim, & vnius, seu xlv. (hoc est sesqui mensis) cen-

CALENDARIVM NVMÆ POMPILII.

IANVARIVS	FEBRVARIVS	MARTIVS	APRILIS	MAIVS	IVNIVS
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
IV	IV	VI	IV	VI	IV
III	III	V	III	V	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
Nonæ	*Nonæ*	III	*Nonæ*	III	*Nonæ*
VIII	VIII	*Pridie*	VIII	*Pridie*	VIII
VII	VII	*Nonæ*	VII	*Nonæ*	VII
VI	VI	VIII	VI	VIII	VI
V	V	VII	V	VII	V
IV	IV	VI	IV	VI	IV
III	III	V	III	V	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
Idus	*Idus*	III	*Idus*	III	*Idus*
XVII	XVI	*Pridie*	XVII	*Pridie*	XVII
XVI	XV	*Idus*	XVI	*Idus*	XVI
XV	XIV	XVII	XV	XVII	XV
XIV	XIII	XVI	XIV	XVI	XIV
XIII	XII	XV	XIII	XV	XIII
XII	XI	XIV	XII	XIV	XII
XI	X	XIII	XI	XIII	XI
X	IX	XII	X	XII	X
IX	VIII	XI	IX	XI	IX
VIII	VII	X	VIII	X	VIII
VII	VI	IX	VII	IX	VII
VI	V	VIII	VI	VIII	VI
V	IV	VII	V	VII	V
IV	III	VI	IV	VI	IV
III	*Pridie*	V	III	V	III
Pridie		IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
		III		III	
		Pridie		*Pridie*	

QVINTILIS	SEXTILIS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III	*Nonæ*	*Nonæ*	III	*Nonæ*	*Nonæ*
Pridie	VIII	VIII	*Pridie*	VIII	VIII
Nonæ	VII	VII	*Nonæ*	VII	VII
VIII	VI	VI	VIII	VI	VI
VII	V	V	VII	V	V
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III	*Idus*	*Idus*	III	*Idus*	*Idus*
Pridie	XVII	XVII	*Pridie*	XVII	XVII
Idus	XVI	XVI	*Idus*	XVI	XVI
XVII	XV	XV	XVII	XV	XV
XVI	XIV	XIV	XVI	XIV	XIV
XV	XIII	XIII	XV	XIII	XIII
XIV	XII	XII	XIV	XII	XII
XIII	XI	XI	XIII	XI	XI
XII	X	X	XII	X	X
XI	IX	IX	XI	IX	IX
X	VIII	VIII	X	VIII	VIII
IX	VII	VII	IX	VII	VII
VIII	VI	VI	VIII	VI	VI
VII	V	V	VII	V	V
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III			III		
Pridie			*Pridie*		

fuerunt. Vnde & hoc spatium, quo anni principium post quatuor annos restituebatur, dictum ipsis πενταετηρὶς *Quinquennium* fuit, quod tamen fuit idem τετραετηρὶς *Quadriennium*. Fuere hac de causa instituti Ludi, agonesve Olympici. Visum post-modum est commodius, duplicare hunc numerum, sicque ἐννεαετηρίδα *Nouennium* (seu potius ὀκταετηρίδα *Octennium*) expectare, ut ex habitis diebus xc. tres fierent menses dierum tricenûm, qui vno tempore intercalarentur.

Præterea autem, temporis progressu, deprehensum fuisse restitutionem ad eundem præcisè diem non fieri, nisi post annos vndeviginti, seu dies 6940. ac ideò Metonem instituisse Periodum annorum xix. (idcircò vocatam ἐννεακαιδεκαετηρίδα) intra quam septies, seu septem mensium intercalatio fieret, quaque exactè, anni Lunaris principium in eundem præcisè cum Solari diem rediret. Et, quòd nouemdecim tamen anni non complecterentur præcisè dies 6940. sed solum dies 6939. cum dodrante, itaque quadrans diei abundaret; eamobrem Calippum deinceps quadruplicasse hanc Periodum, aliamque effecisse annorum lxxvi. intra quam vicies-octies intercalaretur. Atque id quidem, ne memorem fuisse posterius istam quoque ab Hipparcho quadruplicatam; aliaque consimilia.

Romani itaque imitati Græcos, probârunt quidem intercalationem xlv. dierum intra annos quatuor faciendam, ac dierum xc. intra annos octo; at non censuere tamen intercalationem in totum quadriennium, octenniumve esse differendam; sed biennio quoque potiùs peragendam: Ac ratione ea quidem, ut secundo anno intercalarentur dies xxij. quarto xxiij. sexto rursus xxij. & octauo xxiij. atque ita porrò procedendo alternis per insequentia octennia.

Verum, quòd non attenderent suum illum annum dierum ccclv. maiorem esse vno die, quàm Græcorum annum dierum ccc.liv. ideò breui effectum est, ut duobus diebus quouis biennio ampliùs, quàm par foret interiectis, ea fieret Brumæ regressio, ut intra annos xxx. contingeret initio Decembris, intra alios xxx. initio Nouembris, &c. Re ergo cognita, quod quouis octennio dies octo excrescerent, & post tria octennia xxiv. abundarent; ea propter tertio quoque octennio non dies xc. sed lxvj. solummodò intercalârunt, dispensatione eorum facta pro arbitrio Pontificum, quibus erat à Numa Mensium, Fastorumque cura commissa.

Videtur porrò Intercalatio à Numa primùm instituta; & Sacrorum quidem potissimùm causâ; ut illa nempe ad suas semper tempestates congruerent. Sic certè Antias apud Macrobium; nam quod Licinius quidem Macer originem eius ad Romulum refert, id de illa intercalatione ob duos menses quouis anno deficientes intelligi potest. Et quod Iunius commemorat Seruium Tullium Regem intercalasse primum, id potest de mox memorata reformatione accipi; cùm scilicet Bruma eius tempore regressa iam foret in finem Septembris. Non memorandum autem, quod Tuditanus, & Flauius eam ad Decemviros referunt; quando Varro scribit L. Pinario, & P. Furio Coss. qui multis annis Decemviros antecesserunt, fuisse ævi prisci legem antiquissimam, in qua mentio fieret intercalationis.

Cùm Græci autem Intercalationem vltimo anni mensi annexam instituerent, delegere Romani Februarium (qui ipse quoque esset quasi finis anni veteris) non illum quidem iam confectum, sed currentem tamen, ac post Terminalia, hoc est, diem sacrum Deo Termino, qui erat vij. ante Martias Calendas. Subiungebant verò intercalationi quinque Februarij dies reliquos, *Credo*, inquit Macrobius, *vetere Religionis suæ more, ut Februarium omninò Martius sequeretur.* Cæterum verò iuxta sententiam ex Ouidio mox relatam, fuisse etiam, more Græcorum, intercalationem factam in ipso anni noui fine, si Februarius quidem mensis vltimus, & sacra Terminalia die ipsius vltimo fuere,

Qui sequitur Ianum, veteris fuit vltimus anni;
Tu quoque Sacrorum, Termine, finis eras.

Vbi annus vetus solùm dicitur ob illud tempus, quod à Numa ad vsque Decem-viros intercessit.

Vtcumque sic tamen, obseruari potest, intercalatos illos nunc xxij. nunc xxiij. dies, constituisse specialem Mensem, qui anno intercalationis foret quasi decimus-tertius; quique, ex Plutarcho, *Merkedinus*, *Merkidonius-ve* appellaretur; tametsi magis vulgare fuerit, ut diceretur *Intercalaris* vel *Februarius intercalaris*.

Capvt III.

Alia Romani Calendarij reformatio à Iulio Cæsare.

Dixi obiter intercalandi curam, vnà cum Festorum, & Sacrorum studio, commissam Pontificibus, siue Sacerdotibus fuisse. Factum ergo est procedente, & maximè quidem Iulij Cæsaris, tempore, ut corrigere Calendarium, Fastosve oporteret, *iampridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam,* inquit Suetonius, *adeo turbatos, ut neque messium feriæ æstati, neque vindemiarum autumno competerent.* Declarat Macrobius quo vitio laborarint Pontifices, dum postquam *falsi tempus* dixit *cum propter superstitionem intercalatio omitteretur,* subdit, *Sacerdotes ut publicanis gratificarentur proferri, vel imminui consultò anni dies volentibus, alias modo omisisse, modo retraxisse.* Causam aliam copulat Censorinus, cùm de Pontificibus loquens, *Sed horum,* inquit, *plerique ob odium, vel gratiam, quo quis Magistratu citius abiret, diutiusve fungeretur; aut publici redemptor ex anni magnitudine in lucro damnove esset, plus minusve ex libidine intercalando, rem sibi ad corrigendum mandatam vltrò deprauarunt.*

Itaque

Itaque Cæsar rerum potitus, & Dictator, Pontifexque Maximus cùm foret, sic animum ad ordinandum Reipublicæ statum appulit, vt non postremam in corrigendo Calendario assumpserit curam; itaque, Sosigenes cùm adesset, Mathematicus ex Ægypto adductus, quem adhibere in consilium posset. Et quantæ quidem fuerit diligentiæ vir Sosigenes, testatur Plinius, cùm de eo loquens, *Ipse*, inquit, *tribus commentationibus, quamquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipsemet semet corrigendo*. Hoc verò authore, agnouit Cæsar non posse constantem correctionem institui, nisi Annus ad motum Solis, potiusquam Lunæ componeretur; ac expedire, vt ita fieret, cùm præsertim annus Lunaris reducendus semper ad Solarem foret.

Ratio autem constituendi Anni à Sosigene proposita ea fuit, vt cùm Solis cursus peragatur diebus ccc.lxv. & quadrante, Annus omninò haberetur dierum ccc.lxv. Ac, ne ob neglectũ quadrantis illius, ex quo intra quadriennium dies vnus conficitur, ita sensim à cõstituto anni principio recederetur, vt Feriæ æstiuũ hyeme, vindemiales verò celebrandæ forent (quod sanè abhorruissent Romani, cùm apud Ægyptios nihil timerent huiusmodi, apud quos neglectus illius quadrantis eandẽ feriã deducebat per dies anni singulos decursu annorum 1460.) ne, inquam, id contingeret, sanciretur simul, vt quarto quoque anno dies vnus intercalaretur; sicque quartus quilibet annus euaderet dierum ccc.lxvi.

Cùm res placuisset Cæsari, ac is vellet semper Ianuarij Anniue initium ab ipsa Bruma deducere, aut certè, quo animos ciuium nouitas minus offenderet, à proximè insequuturo Brumam eius anni Nouilunio; idcircò Annum tum occurrentem, qui in tertium ipsius, & M. Æmilij Lepidi consulatum incidit, producere eo vsque constituit, quousque Bruma aut dies ille Nouilunij contingeret. Aduocauit ergo M. Flauium scribam, qui, referente Macrobio, *scriptos dies singulos ita ad Dictatorem retulit, vt & ordo eorum inueniri facillimè posset, & inuento, certus status perseueraret*.

Supputatione proinde facta, deprehensum est, præter dies xxiij. qui fortè eo anno Februario intercalabãtur, superesse adhuc lxvij. dies, qui intercalatione absumendi forent, vt dies ille posset in primum mensis Ianuarij incidere. Cæsar itaque, duos ex illis menseis, alterum dierum xxxiij. alterum xxxiv. creauit, eosque inter Nouembrim, Decembrimque transigi iussit; factumque est adeò, vt huiusmodi annus (qui idcircò Annus Confusionis vocatus est) euaserit tum xv. mensium, vt à Suetonio dicitur, tum dierum, non cccc. xliv. vt Macrobius habet, sed cccc. xlv. vt Censorinus speciatim deducit; additis putà ad communem tunc Annum, hinc vno mense dierum xxiij. hinc aliis simul duobus lxvij. ac vniuersæ diebus xc.

Quòd non essent verò in Anno à Numa instituto nisi dies ccc.lv. ac decem proinde ad constituendum eum, qui futurus esset dierum ccc.lxv. deessent; ea de causa Cæsar sic decem assumpsit, eosque in menses constitutos ita distribuit, vt, Numæ instar, in quatuor illis Martio, Maio, Quintili, Octobri, nihil mouerit, sed vt instituti à Romulo fuerant, dierum tricenum, ac vnius, reliquerit; at tribus ex aliis, vt putà Ianuario, Sextili, ac Decembri, binos dies adiecerit, vt proinde ipsi quoque dierum xxxj. euaderent; quatuor, verò, putà Aprili, Iunio, Septembri, ac Nouembri, singulos adhibuerit; vt fierent proinde dierum xxx. Denique autem mensi Februario nullum diem addidit; *Ne*, inquit, Macrobius, *Deûm Inferûm religio immutaretur*.

Quia tamen ad id vsque tempus mensis ille Intercalarius inseri in Februarium erat solitus; idcircò constituit, vt dies quoque ille, qui foret deinceps quarto quoque anno intercalandus, ipsi pariter inseretur; sicque Februarius quarto quoque anno dierum xxix. foret. Constituit quin etiam, vt veluti prius mensis Intercalarij, sic deinceps diei illius intercalatio fieret statim post Terminalia, septimumve Calẽdas, seu diem xxiij. ac ante Regifugium, siue, ab exactis Regibus, instituta Fugalia, atque adeò ante sextum Calẽdas, qui tunc ex xxiv. euaderet, ob intercalationem, numero xxv. vti & vigesimus quintus xxvj. ac ita deinceps, quousq; xxviij. euaderet xxix. Vnde &, quia post diem vi. Kalendas, dicebatur bis Sexto Kalendas Martias, semel scilicet die intercalari, & semel die Regifugij, ea de causa, *Id*, inquit, *dies Bis-Sextum censuit nominandum*.

Adnotandum autem, Cæsarem noluisse additos illos decem dies ante Nonas, aut Idus intericere, ne religionem Nonarum, ac Iduum, (quæ statuto erat die) comperendinatione vlla corrumperet; vti neque inserere in dies post Idus, ne Feriarum quarumque indictionem violaret. Illos ergo potius delectis mensium finibus sic adiecit, vt & fastos notauerit, quò maiorem daret liberatem actionibus; & non modò nullum eis Nefastum, sed neque Comitialem etiam esse voluerit, ne Magistratuum ambitio hac adiectione augeretur.

Hac ratione & Nonæ, & Idus eo, quo fuerant, statu manserunt; nam & illi quidem tres menses recens facti dierum tricenũm vnius, Septimanas habuerunt Nonas, sed id iuris solum relictum antiquis illis quatuor, Martio, Maio, Quintili, Octobri fuit. Soli dies ante Calendas id incrementum acceperunt, vt, cùm prius dies proximè Idus insequens qualibet mense, excepto Februario, foret xvii. remanserit quidem in quatuor antiquis mox nominatis xvij. at in aliis tribus dierum tricenûm singulorum, Ianuario, Sextili, Decembri, euaserit xix. in quatuor aliis dierum tricenûm, Aprili, Iunio, Septembri, Nouembri, xviij. In Februario autem semper fuerit xvj. etiam in anno Bis-Sextili, quòd propter diei adiectionem, nec denominationis ratio augeretur, sed vna Sexti denominatio duobus diebus competeret.

Vt

Vt agnoscas verò, quâ proinde faciê Calendarium extiterit; id ita exhibendum est, vt ad ordinem Kalendarum, Nonarum, ac Iduum, quatenus descriptæ heic sunt, accedant Festa, ac Ludi, & alia, ipso præsertim Cæsaris tempore, solita adscribi; scilicet, cùm facta deinceps plurium accessio fuerit. Præcedunt autem duo ordines, quorum Vnus literis octonis ABCDEFGH, indicet dies Nundinales. Vt nobis enim vna ex Septem loco octauo semper rediens, Dominicam diem toto anno indicat; sic vna ex octo, loco nono semper recurrens, indicabat toto anno diem Nundinarum, quo solebant homines ex agro in vrbem conuenire.

In Altero autem, vbicumque est litera F. significatur dies *Fastus*, quo nimirum fari licebat Prætori tria verba solemnia. Do, Dico, Addico. Vbi N, *Nefastus*, quo videlicet toto non licebat. Vbi FP, *Fastus primo*, quo licebat prima diei parte, seu antemeridiem. Vbi NP, *Nefastus primo*, quo eadem prima parte non licebat. Vbi EN, *Endotercisus*, seu *Intercisus*, quo horis quibusdam licebat, non licebat aliis. Vbi C, *Comitialis*, quo haberi poterant Comitia; quæ nisi haberentur, fari tota die Prætori licebat; si haberentur, licebat solùm, vbi ea peracta forent. Vbi Q. Rex C.F. *Quando Rex* (intellige sacrificulus) *Comitiauit* (hoc est in Comitium iuerit) *Fas*; supple Prætori. Vbi Q. ST. D. F, *Quando stercus delatum est*, (ex æde Vestæ intellige) *Fas*, supple eidem Prætori. Sed Calendarium habes heic infertis.

Sunt porrò heic duo quædam obseruanda, Vnum, quòd Iulius Cæsar natus ad IV. Eidus Quintilis foret, ideò fuisse, Cæsare mortuo, hunc mensem appellatum Iulium, legem ferente M. Antonio, qui illi V. Consuli collega cùm foret, superfuit; idque à secundo statim Annorum, qui à Iulio reformatore Iuliani deinceps appellati sunt. Fuisse & Sextilem à successoris nomine vocatum Augustum, non quòd Augustus eo mense natus (siquidem natus est Septembri, & IX. quidem Calendas Octobris) sed ob alias causas non Plebiscito modò expressas, sed etiam Senatus consulto, quod Censorinus refert ad annum Augustanum (victoriæve Actiacæ) xx. hoc est xxxvij. Iulianum; cuiúsque ecce apud Macrobium verba, *Cùm Imperator Cæsar Augustus mense Sextili & primum consulatum inierit, & triumphos tres in vrbem intulerit; & ex Ianicule legiones deductæ, secutæque sint eius auspicia, ac fidem; & Ægyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit; finisque hoc mense bellis ciuilibus impositus sit; atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit, ac fuerit; Placere Senatui, vt mensis Augustus appelletur.*

Notum est autem perseuerare etiamnum hæc duo mensium nomina; cùm alij quidam Imperatores nequicquam parem facere immutationem tentauerint; vt dum Nero voluit Aprilem appellari Neroneum, Commodus Sextilem Commodum, & Septembrim Herculem: Domitianus Septembrim Germanicum, & Octobrim Domitianum; Commodus rursus Nouembrim Exuperatorium, & Decembrim Amazonium. Quippe de omnibus dici potest, quod Macrobius speciatim de Domitiano habet, *qui Octobrim*, inquit, *suo nomine nuncupauerat; sed vbi infaustum vocabulum ex omni ære, vel saxo placuit eradi, Menses quoque vsurpatione tyrannica appellationis exuti sunt.*

Alterum, cùm Iulius Cæsar instituisset, vt quarto quoque anno intercalaretur, & numerandum intellexisset quartum, secluso illo, quo nupera intercalatio fuisset facta; euenisse, vt illo mortuo non intelligentes eum Pontifices, quartum annum, superiore illo incluso, intellexerint, sicque inter duos intercalares, non-nisi duos sine intercalatione habuerint; quousque exactis xxxvj. annis error denique deprehensus fuit.

Quia verò intra hosce annos intercalatum fuerat duodecies, cùm debuisset solummodò intercalari nouies; ea-propter constituit Augustus, vt duodecim annis insequentibus intercalatio nulla fieret, quò tres dies plus æquo intrusi tribus quadrienniis absumerentur. Quare & correctione hoc modo institutâ, fuisse intercalationem resumptam, sicque deinceps continuatam, vt intercepta hactenus non fuerit. Quomodo autem futurum sit, vt interrumpatur, dicendum posterius.

CALEN

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		IANVARIVS. *In Tutela Iunonis.*
A	F	*Kal.*	Iano. Iunoni.
B	F	iv.	
C	C	iii.	Cancer occidit.
D	C	*Pridie.*	
E	F	*Non.*	Lyra oritur. Aquila vesperi occidit.
F	F	viii.	
G	C	vii.	
H	C	vi.	Delphin vesperi occidit.
A		v.	Agonalia.
B	EN	iv.	Media hyems.
C	NP	iii.	Carmentalia.
D	C	*Prid.*	Compitalia.
E	NP	*Id.*	Ioui Statori.
F	EN	xix.	
G		xviii.	Carmentæ, & Porrimæ Postuertæ.
H	C	xvii.	Concordiæ.
A	C	xvi.	Sol in Aquario.
B	C	xv.	
C	C	xiv.	
D	C	xiii.	
E	C	xii.	
F	C	xi.	
G	C	x.	Lyra occidit.
H	C	ix.	Sementinæ feriæ. Castori, & Polluci.
A	C	viii.	
B	C	vii.	
C	C	vi.	Regulus occidit.
D	C	v.	
E	F	iv.	Equiria in campo Martio. Pacalia.
F	F	iii.	Fidicula occidit.
G	F	*Prid.*	Deis Penatibus.

Nund.	dies.		FEBRVARIVS. *In Tutela Neptuni.*
H	N	*Cal.*	Herculi. Lucaria. Iunoni Sospitæ.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Lyra, & medius Leo occidunt.
C	N	*Prid.*	
D		*Non.*	Aquarius oritur.
E	N	viii.	
F	N	vii.	
G	N	vi.	
H	N	v.	Veris initium.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Genialici ludi. Arctophylax oritur.
C	N	*Prid.*	
D	NP	*Id.*	Fauno, & Ioui.
E	C	xvi.	Coruus, Crater, Anguis oriuntur.
F	NP	xv.	Lupercalia.
G	EN	xiv.	Sol in Piscibus.
H	NP	xiii.	Quirinalia.
A	C	xii.	Feralia, seu Ferialia. Fornacalia. Diis Manibus.
B	C	xi.	
C	C	x.	
D	F	ix.	Deæ Mutæ, seu Larundæ. Feralia. Lararia.
E	C	viii.	Caristia.
F	NP	vii.	Terminalia.
G	N	vi.	Regifugium.
H	C	v.	Hirundinum aduentus. Arcturus vesperi oritur.
A	EN	iv.	
B	NP	iii.	Equiria in campo Martio.
C	C	*Prid.*	

CALEN

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nundinæ	Dies.		MARTIVS. *In Tutela Minervæ.*
D	NP	*Kal.*	Marti, Ancyliorum festum. Matronalia.
E	F	vi.	
F	C	v.	Alter Piscium occidit.
G	C	iv.	
H	C	iii.	Cancer oritur. Vindemiator oritur.
A	NP	*Pridie.*	Vestalia. Cæsar Pontifex Max. factus.
B	F	*Non.*	Vertum Pegasi oritur.
C	F	viii.	Corona oritur.
D	C	vii.	Orion oritur.
E	C	vi.	
F	C	v.	
G	C	iv.	
H	EN	iii.	Mania aperiuntur.
A	NP	*Prid.*	Equiria ad Tiberim.
B	NP	*Id.*	Annæ Perennæ. Scorpius occidit.
C	F	xvii.	Nepa occidit.
D	NP	xvi.	Liberalia, seu Bacchanalia. Agonia.
E	C	xv.	Sol in Ariete.
F	N	xiv.	Quinquatrus Minervæ, per 5. dies.
G	C	xiii.	
H	C	xii.	Equus occidit manè.
A	N	xi.	
B	NP	x.	Tubilustrium.
C	Q.REX	ix.	
D	C.F.	viii.	Hilaria. Æquinoctium vernum.
E	C	vii.	
F	NP	vi.	
G	C	v.	Megalesia.
H	C	iv.	
A	C	iii.	Concordiæ, Saluti, Paci.
B	C	*Prid.*	

Nundinæ	Dies.		APRILIS. *In Tutela Veneris.*
C	N	*Kal.*	Veneri, Fortunæ Virili.
D	C	iv.	Pleiades occidunt.
E	C	iii.	
F	C	*Prid.*	Megalesia, Ludi Matri Magnæ, per octo dies.
G		*Non.*	
H	NP	viii.	Fortunæ Publicæ, Primigeniæ.
A	N	vii.	Apollinis, & Dianæ natalis.
B	N	vi.	Libra occidit.
C	N	v.	
D	N	iv.	Ludi in Circo.
E	N	iii.	
F	N	*Prid.*	Ludi Cereri, per octo dies.
G	NP	*Id.*	Ioui Victori, & Libertati.
H	N	xviii.	
A	NP	xvii.	Fordicidia, vel Fordicalia.
B	N	xvi.	Suculæ occidunt vesperi.
C	N	xv.	
D	N	xiv.	Equiria in Circo maximo.
E	N	xiii.	Cerealia. Sol in Tauro.
F	N	xii.	Palilia. Romæ natalis.
G	NP	xi.	
H	N	x.	Agonia altera.
A	NP	ix.	Vinalia priora.
B	C	viii.	Pasilicum oritur.
C	NP	vii.	Robigalia. Medium Veris.
D	F	vi.	Aries occidit. Hædi oriuntur.
E	C	v.	Feriæ Latinæ.
F	NP	iv.	Floralia, per sex dies.
G	C	iii.	Canis vespere occidit.
H	F	*Prid.*	Vestæ Palatinæ. Larentalia prima.

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

MAIVS.

In Tutela Apollinis.

	DIES.		
A	N	*Kal.*	Bonæ Deæ. Lararia. Capella oritur.
B	F	vi.	Compitalia.
C	C	v.	Hyades, & Centaurus oriuntur.
D	C	iv.	
E	C	iii.	Lyra oritur.
F	C	*Pridie.*	Scorpius, & Nepa medij occidunt.
G	N	*Non.*	Vergiliæ oriuntur manè.
H	F	viii.	Capella oritur Cæsari.
A	N	vii.	Lemuria, vel Remuria, per treis dies.
B	C	vi.	
C	N	v.	Malum nubere. Orion occidit.
D	NP	iv.	Marti in Circo.
E	N	iii.	Æstatis initium. Pleiades oriuntur.
F	C	*Prid.*	Mercurio. Taurus oritur.
G	NP	*Id.*	Feriæ Ioui, Mercurij natalis. Fidis oritur manè.
H	F	xvii.	
A	C	xvi.	
B	C	xv.	
C	C	xiv.	Sol in Geminis.
D	C	xiii.	
E	NP	xii.	Veioui. Agonalia. Canis oritur.
F	N	xi.	
G	NP	x.	Tubilustria. Volcanalia.
H	Q.REX	ix.	
A	C[C.F.	viii.	Fortunæ Publicæ. Aquila oritur.
B	C	vii.	Regifugium iterum. Arctophylax occidit.
C	C	vi.	Hyades oriuntur.
D	C	v.	
E	C	iv.	
F	C	iii.	
G	C	*Prid.*	

IVNIVS.

In Tutela Mercurij.

	DIES.		
H	N	*Kal.*	Iunoni Monetæ. Tempestæ.
A	F	iv.	Feriæ Marti. Carnæ Deæ.
B	C	iii.	
C	C	*Prid.*	Bellonæ, & Herculi.
D	N	*Non.*	Dio Fidio, Sancto, Semipatri.
E	N	viii.	Vestæ.
F	N	vii.	
G		vi.	Menti, in Capitolio.
H	N	v.	Vestalia. Asini coronantur.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Matralia. Fortunæ, & Concordiæ.
C	N	*Prid.*	
D	N	*Id.*	Ioui Inuicto. Quinq. Min. Calor incipit.
E	N	xviii.	
F	Q.ST	xvii.	
G	C[D.F.	xvi.	
H	C	xv.	Delphin oritur totus.
A	C	xiv.	
B	C	xiii.	Mineruæ. Sol in Cancro.
C	C	xii.	Summano. Ophiuchus oritur.
D	C	xi.	
E	C	x.	
F	C	ix.	
G	C	viii.	Forti Fortunæ. Hoc, & sequente biduo, Solstitium.
H	C	vii.	
A	C	vi.	Orionis zona oritur.
B	C	v.	Ioui Statori. Lararia.
C	C	iv.	
D	F	iii.	
E	F	*Prid.*	Herculi, & Musis. Populifugium.

CALEN

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS

Nundin.	Dies.		QVINTILIS. *In Tutela Iouis.*
F	N	*Kal.*	Migrationes ex ædibus in ædes.
G	N	vi.	
H	N	v.	
A	NP	iv.	Corona occidit manè.
B	N	iii.	Populifugium.
C	N	*Pridie.*	Ludi Apollinares, per 8. dies. Fortunæ Muliebri.
D	N	*Non.*	Populifugium, Caprotinæ Nonæ. Festum Ancillarum.
E	N	viii.	Vitulatio.
F	EN	vii.	Cepheus vespere oritur.
G	C	vi.	Prodromi, seu Etesiæ flare incipiunt.
H	C	v.	
A	NP	iv.	Cæsaris natalis.
B	C	iii.	Fortunæ Muliebri.
C	C	*Prid.*	Merkatus, vel Merkurialia per sex dies.
D	NP	*Id.*	Castori, & Polluci.
E	F	xvii.	Procyon oritur.
F	C	xvi.	
G	C	xv.	
H	NP	xiv.	Lucaria.
A		xiii.	Sol in Leone.
B	C	xii.	Lucaria.
C	C	xi.	
D		x.	Neptunalia.
E	N	ix.	Regulus oritur.
F	NP	viii.	Furinalia. Ludi Circenses, per dies sex.
G	C	vii.	Canicula apparet.
H	C	vi.	
A	C	v.	
B	C	iv.	
C	C	iii.	Aquila occidit.
D	C	*Prid.*	

Nundin.	Dies.		SEXTILIS. *In Tutela Cereris.*
E	N	*Kal.*	Spei, Marti.
F	C	iv.	
G	C	iii.	
H	C	*Prid.*	Leo medius oritur.
A	F	*Non.*	Saluti, in Quirinali.
B	F	viii.	Arcturus medius occidit.
C	C	vii.	Aquarius medius occidit.
D	C	vi.	Soli Indigeti, in Quirinali.
E	NP	v.	
F	C	iv.	Opi, & Cereri.
G	C	iii.	Fidis occidit. Autumni initium.
H	C	*Prid.*	Herculi. Lignapæsia.
A	NP	*Id.*	Dianæ, Vertumno. Festum Servorum, & Ancillarum.
B	F	xix.	
C	C	xviii.	Delphin manè occidit.
D	C	xvii.	
E	NP	xvi.	Portumnalia. Iano.
F	C	xv.	
G	FP	xiv.	Vinalia posteriora.
H	C	xiii.	Sol in Virgine.
A	NP	xii.	Consualia.
B	EN	xi.	Vindemiator oritur manè.
C	NP	x.	Volcanalia.
D	C	ix.	Feriæ Lunæ.
E	NP	viii.	Opiconsiua, in Capitolio.
F	C	vii.	
G	NP	vi.	Volturnalia.
H	NP	v.	Victoriæ. Ara in Curia. Sagitta occidit. Etesiæ desinunt.
A	F	iv.	
B	F	iii.	Mundus Cereris patet.
C	F	*Prid.*	Andromeda vespere oritur.

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		SEPTEMBER. *In Tutela Vulcani.*
D	N	*Kal.*	Fer. Neptuno. Ioui Mæmacti.
E	N	iv.	
F	NP	iii.	Dionysia seu Vindemiæ.
G	C	*Pridie.*	Ludi Romani, per octo dies.
H	F	*Non.*	
A	F	viii.	Erebo; ariete, & oue nigra.
B	C	vii.	
C	C	vi.	
D	C	v.	Cappella oritur.
E	C	iv.	Caput Medusæ oritur.
F	C	iii.	Virgo media oritur.
G	N	*Prid.*	Arcturus medius oritur.
H	NP	*Id.*	Hirundinum discessus.
A	F	xviii.	Equorum probatio.
B		xvii.	Ludi Circenses, votiui, magni, per quinque dies.
C	C	xvi.	
D	C	xv.	
E	C	xiv.	Spica Virginis manè oritur.
F	C	xiii.	Sol in Libra. Ceæter manè apparet.
G	C	xii.	Romuli natalis. Merkatus per quatuor dies.
H	C	xi.	
A	C	x.	Argo, & Pisces occidunt.
B	NP	ix.	Augusti natalis.
C	C	viii.	Æquinoctium hoc, & seq. biduo.
D	C	vii.	Saturno, & Maniæ.
E	C	vi.	
F	C	v.	Veneri Genitrici. Fortunæ Reduci.
G	C	iv.	Capella manè oritur.
H	F	iii.	Hœdi oriuntur.
A	F	*Prid.*	Meditrinalia. Epulum Mineruæ.

Nund.	DIES.		OCTOBER. *In Tutela Martis.*
B	N	*Kal.*	
C	F	vi.	
D	C	v.	
E	C	iv.	Auriga occidit manè.
F	C	iii.	Mundus Cereris patet.
G	C	*Prid.*	Diis Manibus.
H	F	*Non.*	
A	F	viii.	Clara Coronæ oritur.
B	C	vii.	
C	C	vi.	Ramalia, Græcis Oschophoria.
D		v.	Meditrinalia. Hyemis initium.
E	NP	iv.	
F	NP	iii.	Fontinalia. Ioui Liberatori, Ludi per tres dies.
G	NP	*Prid.*	
H	NP	*Id.*	
A	F	xvii.	Ludi Plebeij. Arcturus occidit.
B	C	xvi.	
C	C	xv.	Ioui Liberatori, Ludi.
D	NP	xiv.	Armilustrium.
E	C	xiii.	
F	C	xii.	Ludi per quatuor dies. Sol in Scorpione.
G	C	xi.	
H	C	x.	Libero Patri. Taurus occidit.
A	C	ix.	
B	C	viii.	
C	C	vii.	Nepæ frons oritur.
D	C	vi.	Ludi Victoriæ.
E	C	v.	Vergiliæ occidunt.
F	C	iv.	
G	C	iii.	Vertumni Feriæ. Ludi votiui.
H	C	*Prid.*	Arcturus occidit.

KALEN

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

NOVEMBER.
In Tutela Dianæ.

Nund.	Dies.		
A	N	*Kal.*	Ludi Circenses.
B	F	iv.	Arcturus occidit vesperi.
C	F	iii.	Fidicula manè oritur.
D		*Pridie.*	
E	F	*Non.*	Neptunalia.
F	F	viii.	
G	C	vii.	Mundus patet.
H	C	vi.	Clara Scorpionis oritur.
A	C	v.	Hyemis initium.
B	C	iv.	
C	C	iii.	Vergiliæ occidunt. Maria clauduntur.
D	C	*Prid.*	
E	NP	*Id.*	Lectisternia, seu Epulum indictum.
F	F	xviii.	
G	C	xvii.	Ludi Plebeij in Circo, per treis dies.
H	C	xvi.	Sementis triticeæ finis.
A	C	xv.	
B	C	xiv.	Merk. per triduum Sol in Sagittario.
C	C	xiii.	Pontificum Cœna, in honorem Cybeles.
D	C	xii.	
E	C	xi.	Liberalia. Lepus occidit manè.
F	C	x.	Plutoni, & Proserpinæ.
G	C	ix.	
H		viii.	Brumalia per triginta dies.
A	C	vii.	Canicula occidit.
B	C	vi.	Suculæ occidere incipiunt.
C	C	v.	
D	C	iv.	
E	C	iii.	
F	F	*Prid.*	Totæ Suculæ occidunt.

DECEMBER.
In Tutela Vestæ.

Nund.	dies.		
G	N	*Kal.*	Fortunæ muliebri.
H		iv.	
A		iii.	
B		*Prid.*	Minervæ, & Neptuno.
C	F	*Non.*	Faunalia.
D	C	viii.	Sagittarius medius occidit.
E	C	vii.	Aquila manè oritur.
F	C	vi.	
G	C	v.	Iunoni iugali.
H	C	iv.	
A	NP	iii.	Agonalia. Alcyonij dies quatuordecim.
B	EN	*Prid.*	
C	NP	*Id.*	Equiria, seu Cursus equorum.
D	F	xix.	Ambrosia.
E	NP	xviii.	Consualia. Scorpius totus oritur manè.
F	C	xvii.	
G		xvi.	Saturnalia, per quinque dies.
H	C	xv.	Sol in Capricornio. Olor oritur.
A	NP	xiv.	Opalia.
B	C	xiii.	Sigillaria per duos dies.
C	NP	xii.	Divalia, seu Angeronalia.
D	C	xi.	Lararia.
E	NP	x.	Larentalia, vel Laurentalia.
F	C	ix.	Iuvenales Ludi.
G	C	viii.	Solstitium hyemale. Brumalium finis.
H	C	vii.	
A	C	vi.	Phœbo, per triduum. Delphinus oriri manè incipit.
B	C	v.	
C	F	iv.	Aquila vespere occidit.
D	F	iii.	Canicula vespere occidit.
E	F	*Prid.*	

CAPVT IV.

Romani Calendarij ad Christianos vsus applicatio, & celebrandi Paschatis tempus à Niceno Concilio præscriptum.

CÆterùm, cùm Christus Seruator, Imperante Augusto (& sub medium quidem intermissæ illius intercalationis) natus fuerit, ac primi Christiani intra fines Romani Imperij vitam duxerint; ideò ipsis quoque fuit primitùs vsus Romani Calendarij à Iulio Cæsare reformati. Nempe ipsis quoque fuere iidem Menses; idem in vnoquoque mense dierum numerus; idem in Februario dies intercalaris; eadem Kalendarum, Nonarum, Iduum denominatio; tametsi, quod ad cætera attinet, quidpiam immutàrint.

Imprimis enim, vice literarum illarum Nundinalium, literas, vocatas Dominicales, reposuerunt, hoc est pro octonis septenas, quot dies in Hebdomade sunt, quarum vna semper Dominica vocatur. Fecere id autem ex Iudæorum ritu, apud quos Christus natus vixit, quorumque legem obseruauit; nisi quòd Iudæi obseruantes Hebdomadem, festum habuere diem septimum, Sabbathum ipsis appellatum; Christiani autem festum habuere primum in memoriam Resurrectionis Christi Domini, vnde & illi fuit Dominicæ nomen.

Quia communis verò annus continet hebdomadas dierum quinquaginta duas, ac vnum diem præterea, inde fit, vt hæ literæ, nempe A, B, C, D, E, F, G, quinquagies, ac bis repetitis, ipsa litera A, dici primo anni tributa, supersit etiam attribuenda diei anni vltimo, ac exinde intelligatur, si dies prima anni communis Dominica fuerit, vltimum quoque Dominicam fore; atque adeò diem primam anni insequentis fore non amplius Dominicam, sed diem hebdomadis secundam, sicque anno insequente literam A, designaturam diem hebdomadis secundam, & literam G. Dominicalem fore. Dico autem anni communis, quoniam in anno Bissextili, quæ litera Dominicalis ad diem vsque intercalarem est, esse deinceps non persistit; verùm illius vicem subit, quæ ipsam proximè antecedit, adeò vt, si eo vsque litera Dominicalis, fuerit verbi causa G, sit deinceps futura F, & cùm proximo rursus anno E, sit futura Dominicalis, ipsa litera A, sit designatura non diem hebdomadis secundam, neque etiam tertiam, sed quartam.

Deinde, pro nihilo habuerunt dies Fastos, Nefastos, Comitiales, & cæteros, ac vice Festorum, Feriarum, cæterorumque huiusmodi, apposuere solùm quibus diebus contigisset Depositio, obitusve Sanctorum Episcoporum, & Martyrum, vnà cum cœmeterio in quo quisque sepultus fuisset. Exempli causâ, mense Ianuario, Ad IV. Idus, *Miltiadis in Callisti.* Ad XVIII. Kal. Febr. *Marcellini in Priscillæ.* Ad XIII. *Fabiani in Callisti, & Sebastiani in Catacumbas.* Ad XII. *Agnetis in Nomentana*; atque ita de cæteris. Ex quo licet intelligi, vocatum sæpe Martyrologium nihil esse aliud, quàm primæuum hoc communium amplificatumque Calendarium; & vicissim Calendarium nihil aliud, quàm Martyrologium selectum.

Tertiò, quòd cùm apud Christianos non modò stata, ac immobilia, diebus certis assignata Festa; sed quædam etiam vaga, & Mobilia, hoc est, non quotannis ad eosdem dies redeuntia, sed per varios, quasi labentia, decurrentia; ideò, cùm non possent hæc Festa adscribi Calendario, & præscribendæ tamen forent certæ regulæ, ex quibus posset intelligi, in quos ex Calendario dies singulis annis inciderent; ideò, inquam, diù multùmque, priusquàm aliquid hac de re conclusum, laboratum fuit. Et quia sanctum Pascha est veluti caput, è quo dependent cætera, ita vt habito die Paschatis, reliquorum dies facilè obtineantur; ideò opus, ac labor fuit in præscribendo die, quo Pascha quoto quoque anno celebraretur.

Cùm enim Christus Dominus anno ætatis XXXIV. currente, passurus sub Tiberio, Pascha pridie mortis suæ Discipulis celebrasset, ac idem quotannis celebrandum præcepisset, exortæ sunt breui, ac deinceps difficultates variæ circa celebrationis tempus, Primæua institutio, ab vsque exitu Iudæorum ex Ægypto, ferebat, vt quemadmodum ille exitus contingebat sub Plenilunium, dimidiumve mensis, quo in illis regionibus noua fruges colligebantur, cuiusque initium erat semper Nouilunium Veris initio, Æquinoctiove, seu antè, seu post proximum; ita in ipsius memoriam, Pascha quotannis celebraretur, eius similis mense, vocato Iudæis Nisan, qui ex sexto factus est primus (quod nempe Festa, seu dies Solemnes illi tum die illius decimaquarta, quæ & propter ipsam Lunæ ætatem, tempusve à Nouilunio eadem, appellata est decimaquarta Luna. Sed enim, vt annus, sic menses, Lunares (saltem quoad Sacra) apud Iudæos fuisse videantur.

Primi itaque Christianorum non aliam, quàm Iudæorum computandi rationem, & maximè quidem, donec primi quindecim Ierosolymitanorum Episcopi ex Circumcisione, seu Iudæi fuerunt, obseruauere quidem omnes eundem anni mensem; verùm, cùm Paschæ nomine significetur Transitus; & factus à Christo Transitus duplex fuerit, alter quidem ex vita in mortem, quo se mactari passus fuit, feria scilicet hebdomadis sexta; alter verò ex morte in vitam, quo die resurrexit à mortuis, feria nempe prima, vocata deinceps Dominica: ex propterea alij celebrandum censuere Pascha ipso die Crucifixionis, vnde & fuit dictum σταυρώσιμον Pascha; alij die Resurrectionis, vnde & Pascha dictum ἀναστάσιμον fuit. Præterea cùm diem Crucifixionis dies videatur Iudæis fuisse Luna XIV. quòd, ex B. Ioanne, ipso Parasceues die Iudæi non fuerint ingressi in Prætorium, vt non contaminarentur, sed vt vespere manducarent Pascha; Sanctus tamen Patres, ac deinceps citandos Theophilum, Cyrillum,

Ambro-

Asianorum, eam habuisse xv. superiorem verò, quòd Christus ab vsque antecedente comedisset vespere, xiv. Lunam reputasse.

Iverat porrò in id consensum maxima Christianorum pars, vt Pascha celebraretur die Dominica Lunam xiv. proximè insequente (adeò vt, etiam cùm Luna xiv. in Dominicam incideret, Pascha in sequentem transferretur) atque de re Epistola Pij I. Papæ circiter annum Christi 150 extitit. Qui autem deinceps aut superiores, aut contrà fuêre, qui contenderent, retinendam esse cum ipsis Iudæis diem, vel Lunam xiv. ij ab Orthodoxis habiti fuere Hæretici, Quarta-decimanique vocati. Nisi quòd tolerabilior habita est illorum sententia, quibus placuit, si decimaquarta Luna incidisset in ante viii. Kalendas Aprilis, seu Martij xxv. quo Christum passum persuasum erat, celebrari Pascha debere, quotacumque tandem ea dies hebdomadis occurreret: qui quidem mos diu in Gallijs specialiter fuit obseruatus.

Non ea tamen sola fuit difficultas. Nam, cùm primus mensis deberet à Nouilunio incipere, quod foret veris initio, seu Æquinoctio propius, ac Luna adeò xiv. esse non posset aliquo die Æquinoctium antecedente, sed vel die ipso Æquinoctij, vel consequente aliquo; ideò controuersia fuit multa, quòd non constaret satis, quo die Æquinoctium contingeret, neque quæ dies mensis, seu Luna decima quarta habenda foret. Videlicet causa omnis videbatur Iudæorum computatio, qui & Æquinoctium habebant æquo anticipatius; & Cyclo vtebantur Hepteteridum duodecim, seu octoginta quatuor annorum (addita nempe ad Calippi Periodum octaeteride) quo Nouilunia tamen in easdem dies non restituebantur, vt ipsi putabant.

Hoc de negotio cùm Papa Victor scripsisset ad Theophilum Cæsareæ Episcopum, sub annum Christi Domini 198 conuocauit ille Cæsaream circumvicinos Episcopos, atque in Concilio constitutum fuit, vt, quia Mundus creatus fuisse in die verni Æquinoctij, existente Dominica (eâ scilicet credebatur Æquinoctium contingere Iulij Cæsaris tempore) Quia eadem Christus surrexisset, Passione triduo antè incœpta (à die nimirum 22. qua Iudas eum prodiderat.) Quia rursus mensis integer consecratus à Deo fuisset celebrationi Paschalis, ac intra mensem lunarem, in quam decima quarta Luna incideret. Constitutum, inquam, fuit, vt celebrandi Paschatis limites forent à die Martij 22. in diem Aprilis 21. ac præterea, à Luna xiv. intra illos limites cadente, in Lunam xxj. prout Dominica post Lunam decimam quartam contingeret.

At verò, quia simul decretum nihil fuit circa diem habendi quotannis Nouilunij, ex quo Luna decima-quarta, atque Paschalis supputaretur; ea de causa fuere subinde varij Cycli excogitati ad Lunæ ætatem cognoscendam; quales, præter Iudaicum 84. annorum, fuêre, alius quidem annorum 50. alius 25. alius 12 seu datus Octaeteridum, ex quibus Hippolytus Episcopus Portuensis sub annum Christi 222. Exaecaeterida, Cyclumve annorum 16. confecit, præter cæteros celebrem; quem etiam Anatolius Episcopus Laodicenus sub annum 273. Cyclum Decem-nouennalem induxit. Induxisse certè memorat Eusebius; & nihilominus Beda Eusebium quidem composuisse primum talem Cyclum dicit. Hic porrò Cyclus fuit quidem temporis progressu commodissimus omnium aliorum; verùm, non quatenus describitur ab ipso Anatolio, qui & duo annorum Bis-sexta per totam Cycli seriem apponit; &, constituto Æquinoctio ad diem Martij 19. constituit Paschalis celebrationis limites diem Martij 27. & Aprilis 23. statuitque, si Luna xiv. in Dominicam incideret, posse eâ Pascha celebrari; ideò proinde, vt celebrationem à Luna xiv. in 20. extenderit. Meminit ille diuersæ iam apud Gallos computationis.

Successit deinde anno Christi 328. (nisi malis cum plerisque dicere 325.) successit, inquam, generale, ac celeberrimum Nicænum Concilium, quod Cyclum quidem Decem-nouennalem, peritis viris in consilium adhibitis, retinendum censuit; sed quia tamen tam circa ipsum, quàm circa diem Æquinoctij difficultates superessent variæ; idcirco rei definiendæ curam demandauit Alexandrinæ Ecclesiæ; ob antiquam apud Ægyptios, ac in ea præsertim vrbe, Astronomiæ peritiam; vt ea deinceps communicata cum Romano Episcopo, & ex illius indictione Ecclesijs longinquioribus, Pascha eodem die celebrari à Christianis omnibus posset.

Res proinde sic fuit peracta, vt post annos circiter 50. B. Theophilus Alexandrinus Episcopus & Cyclum annorum 418. seu 22. Cyclorum Decem-nouennalium condiderit, & Canonem, seu Tabulam, vt nunc dicimus, Temporariam, ab anno 380. in centum annos extenderit, in qua & Luna xiv. & Paschalis Dominica quoto quoque anno ostenderentur, idque professus, Æquinoctium xij. Kalendas Aprilis, hoc est die Martij xxj. contingere (vt nempe studiosius, ex mente Concilij obseruatum fuerat) & quandocumque Luna xiv. in Dominicam diem incideret, Pascha in insequentem, seu post septem dies, differendum esse.

Subscripsit statim S. Ambrosius, sub idem tempus cùm scriberet. Quippe & probati à Concilio Decem-nouennalis Cycli meminit, & mentione facta supputationis Ægyptiorum, ac definitione Alexandrinæ Ecclesiæ, admisit explicatiùs, posse Pascha à Luna xv. in xxj. celebrari, & nihil vetare proinde, quominùs, etiam vij. Kalendas Maias, seu die xxv. Aprilis, Pascha celebretur, si nempe Luna xiv. in diem eius mensis xviij. eamque Dominicam, inciderit.

Beatus Cyrillus itidem Alexandrinus Episcopus, sub annum 440. vbi itidem meminit decreuisse Concilium, vt quoniam apud Alexandriam talis esset reperta Ecclesia, quæ in huius rei scientia claresset, ideò per ipsam indicaretur in singulos annos Romanæ Eccle-

siæ, quo die, & quota Luna Pascha celebrandum occurreret; tum adiecit, se sed exisse memoratum Cyclum beati Theophili 418. annorum ad annos 95. hoc est, ad quinque Cyclos Decem-nouennales, quos nempe necessarij erant, vt postquàm Pascha foret die Martij 21. (seu quàm citimè potest) celebratum, eodem rursum die posset celebrari.

Cùm proinde sub idem tempus sanctus Leo Papa hæreret de die, quo indicenda foret celebratio Paschatis anno 444. ac requisisset beati Cyrilli sententiam, Responsio eius fuit celebrandum Pascha ix. Kalend. Maij, seu die Aprilis 23. (quod idem etiam illi respondit B. Paschasinus Lilybætanus Episcopus) tametsi eo anno Latini (exceptis tamen Mediolanensibus, propter beatum Ambrosium) indixerunt Pascha ad vij. Kalendas Aprilis, seu Martij 26.

Et cùm deinceps idem sanctus Leo, prouideret parem circa annum 455. difficultatem, quod iuxta Cyclum Latinorum deberet Pascha contingere ad diem xv. Kal. Maias, seu diem Aprilis 17. iuxta Alexandrinum verò, hoc est, beatorum Theophili, & Cyrilli, ad viii. Kalend. seu diem Aprilis 24. quę aliunde quoque excederet limitem nó modó primitus præscriptum diei 21. sed etiam illum, qui haberi posset, ob biduum à die Passionis in Resurrectionis Dominicam, die 23. ideircó haece de re scripsit ad Marcianum Imperatorem, vt eliceret, quam & secum communicaret, Ægyptiorum, Alexandrinorúmve, vbi hæc expendissent, sententiam. Cúmque Marcianus haece de re sollicitasset beatum Proterium Alexandrinum Episcopum, beati Cyrilli successorem; rescripsit ipse Proterius fusè ad sanctū Pontificem, multisque ostendit nó alia, quā Aprilis die 24. Pascha celebrandū.

Et sanctus quidem Leo Pascha eo die celebrandum indixit, verùm quia Latini variè obmurmurabant, Prosperque speciatim obiecit, tum fuisse Proterij pertinaciā obtentam, & numquam deinceps imitandam, quoniam exitialem offensionem attulisset; eamobrem, vt imposterùm à difficultatibus caueretur, & quid rei foret agendum constaret, Hilarus Romanus Archidiaconus, & posteà quoque sancti Leonis in Pontificatu successor, Victorium Aquitanum harum rerum peritum adhortatus est, vt diligenter inquireret, vnde inter Græcos, Latinósque oriretur diuersitas; quò dissona opinionis errore sublato, fidelium vniuersitas posset, dubiis omnibus expedita, idem tenere.

Victorius igitur sub annum 457. attendens inter cetera, nullum neque 84. neque 95. neque 100. neque plurium annorum Cyclum sic reformari posse, vt annis deinceps consequentibus inseruiret, donec talis esset, qui omnes varietates ex commissione Cycli Decem-nouennalis cum Dominicalibus literis, iisque per annos quaternos binis, exortas complecteretur; ideò talem excogitauit, ac esse deprehendit Cyclum annorum 532. Quare & seriem eius contexuit, & principium duxit ab anno Passionis Dominicæ, quam & retulit ad Rufini, ac Rubellij Geminorum Consulatum. In ipso autem dies Paschalis in singulos annos modo [illegible] modo iuxta Latinorum praxim, & Alexandrinorum institutum, deduxit.

Siquidem Latini volebant, xiv. Paschalem Lunam posse etiam contingere die Martij 18. quæ, si foret Sabbathum, celebrandum esset Pascha, non die sequente 19. sed octiduo pòst; ac posse solùm tum celebrari die 20. cùm Luna xiv. incidente in diem 18. is foret hebdomadis vi. Alexandrini contradicebant non posse Lunam xiv. ante diem 21. contingere; ac posse Pascha celebrari die 22. si Luna xiv. incidisset in Sabbathum: Victorius autem censuit, Lunam quidem xiv. non debere contingere ante diem xxi. at non posse tamen Pascha celebrari, die 22. si nimirum Luna xiv. incidisset in Sabbathum, sed solùm die 23. si incidisset in Feriam vi. Ac pariter, cùm Latini vellent non posse extendi Pascha vltra diem Aprilis 21. aut ad summum 23. Alexandrini extendi posse ad vsque 25. Ipse extremum limitem constituit 24.

Huiusmodi porrò Cyclum, siue Canonem Victorianum Orientales quidem omnes planè rejecerunt; Ex Latinis autem, partim aliqui approbarunt, partim aut prius adhærere, aut amplecti etiam Alexandrinum voluerunt. Qui præcipuè verò ipsum probarunt, Galli fuere Episcopi; ipsi videlicet in Aurelianensi Concilio, sub annum Christi 540. celebrato, sanxerunt, vt Pascha à Sacerdotibus omnibus secundum Victorij laterculum celebraretur: ipsorúmque deinceps ad tempora vsque Caroli Magni, & Ludouici Pij obseruatum per Galliam fuit.

Tametsi autem fuerit Cyclos [illegible] tus, quod ad dies spectat celebrationis Paschatis: generatim tamen annorum reuolutione spectata, visus semper est [illegible] modi habere, quòd, vt iam attigi, [illegible] 532. constans, posset, vbi foret exactus, [illegible] & tota alia 532. annorum serie, [illegible] Lunam xiv. tum diē Paschatis, Paschalem Dominicam ad eosdem Dies demittere.

Ipse nimirum Magnus est Cyclus, qui [illegible] 19. in 28. multiplicatis componitur, [illegible] creatur ex duobus Cyclis, Vno Decem-nouennali, post quem exactum Nouilunia ad eosdem dies anni, ac eadem serie [illegible]; vnde & Cyclus Lunæ vocatur, & Numerus etiam Aureus dicitur (siue ex insigni [illegible] quem præstat; siue quia pridem [illegible], vt aiunt, literis aureis exhibitus) Altero Viginti-octennali (sic enim loqui liceat, [illegible] vsu analogia sit) post quem exactum Dominicæ ad eosdem dies, eodemque [illegible] reuertuntur: Vnde & appellatur Cyclus literarum Dominicalium, & plerumque etiam Cyclus Solis, non alia ratione, [illegible] qui primi Hebdomadis dies à [illegible] nominarunt, vt diem secundum [illegible] Lunæ, tertiam diem Martis, quartam Mercurij, &c. sic primam dixere diem Solis; & dies proinde Dominica, & dies Solis eadem sit. Quare & fit exinde, vt hic 532. annorum Cyclus varietatem omnem, quæ ex [illegible] duorum commissione oritur, complectatur.

Nam,

Nam, vt familiariùs rem dicam; si haberemus solùm Lunæ xiiij. ratio, satis esset Cyclus Decem-nouennalis (supposito aliunde, quod & Nouilunia, & Plenilunia & aliæ Lunæ phases ad eosdem anni dies constanter post annos nouemdecim redirent) At quia habetur præterea ratio diei Dominicæ insequentis; & quæ dies certo anno Dominica fuit, eadem nouemdecim post annis Dominica ampliùs non est; ideò adhibendus est etiam literarum Dominicalium, seu Dominicas indicantium Cyclus.

Ac si illa quidem Bis-sexti interturbatio nulla foret, & eædem septem Dominicales literæ septenis quibusque annis ad eosdem dies indicarent Dominicas; sicque ad id muneris Cyclus Septennalis sufficeret; tunc ad complectendam omnem varietatem sufficeret 7. ducere in 19. vnde crearetur Cyclus annorum 133. quibus exactis, hinc Nouilunia (ac Lunæ adeò decimæquartæ) illinc dies Dominicæ ad eosdem dies, eodemque ordine redirent: Verùm, quia Bis-sexta quartis quibusque annis interuenientia interrumpunt hunc ordinem; neque idem tolitæ literarum ordo, nisi post exactos quater septem, seu viginti octo annos potest; Ideò fuit potiùs adhibendus Viginti-octennalis Cyclus, qui in Decē nouennalem multiplicaretur. Sic enim exactis vicies octies 19. seu 532. annis, & Nouilunia) ac Lunæ adeò decimæquartæ) & Paschales Dominicæ ad eosdem dies, eademque serie seruata, recurrunt.

Capvt V.

Paschalis temporis occasione Cyclus Decem-nouennalis seu Numerus Aureus in Calendarium introductus.

Septuaginta post Victorium annis, seu sub annum Christi 520. insequutus est Dionysius Exiguus, cuius nomine supersunt duæ quædam Epistolæ ad negotium hoc valdè attinentes. An ipse sit, quem Cassiodorus eius coætaneus Monachum dicit natione Scytham, sed moribus omninò Romanum, & in vtraque lingua valdè doctissimum: an alius, qui vulgò cum eo confunditur, quem scribens Beda post annos ducentos Abbatem dixit, non disputo. Obseruo solùm Epistolarum eiusmodi Authorem eum fuisse, qui à Petronio Episcopo, multisque aliis circa tantam de celebrando Paschate difficultatem interpellatus, quid sentiret, edixerit.

Respondit nimirùm standum prorsùs esse à Nicæno Concilio, neque aliam esse mentis Concilij interpretationem habendam, quàm quæ extaret tradita non modò à commemoratis Theophilo, Cyrillo, Proterio; sed etiam à beato Athanasio, qui ipsi Concilio interfuisset; ab insequutis non multò post Antiocheno Concilio; à venerabili Paschasino Lilybitano Episcopo, qui Chalcedonensi præsidens Concilio, Sancti Leonis nomine, non rescripsisset ad eum in aliam, quàm B. Proterius, sententiam.

Cùm videret porrò Dionysius desiturum post annos sex beati Cyrilli Canonem annorum 95. aliam totidem annorum contexuit, cui & annos residuos ex Beati Cyrilli Canone præfixit, & admonuit illis exactis, non hunc resumendum, sed incundum suum. Sunt verò quædam notatu digna quæ circa suum præstitit.

Primò enim illud, singulare fuit, quòd, cùm Annorum series in Canone beati Cyrilli, ab anno Diocletiani 151. incœpta, nihil aliud foret, quàm eorundem annorum Diocletianeorum consequutio; ipse indignum ratus Circulis Sacris innectere impij Tyranni, persequutorisque memoriam; satius duxit seriem Annorum ab ipsa Christi Domini Incarnatione adhibere. Ac disertè quidem expressum non extat, à quoto vsque Christi anno Canonem suum inchoauerit; sed ex Characteribus tamen eius anni, quo scripsit, intelligimus illum sex annis ipso posteriorem fuisse 533.

Vtcumque sit verò, effectum est inde, vt cùm eò vsque ipsi etiam Christiani annos computarent, aut Vrbis, aut Consulum, aut vitæ Imperatorum, aut simili alia cum Ethnicis ratione (nisi quòd speciale caput fecerant ab vsque Diocletiani Regno, sub quo memorabile foret passos fuisse tot Martyres; vnde & Martyrum Æra fuit dicta) effectum est, inquam, vt Christiani deinceps paullatim assueti numerationi annorum ab Incarnatione Dominica fuerint: ac vno, alterove, aut saltem tertio post sæculo, totus Christianus orbis hanc annorum numerandorum rationem fuerit amplexatus. Id nempe, ex quo Galli quoque circa tempora memorata, Victorij Canonem deserentes, Romanum Canonem admiserunt, in quo non ampliùs anni Passionis, vt Victorius adscripserat, sed Incarnationis, aut Natiuitatis, Dionysij serie continuata, adhiberentur. Quò minus est mirum, si quia primam illi occasionem Dionysius fecit, idcircò Æra Incarnationis etiam Dionysiana dicatur.

Quia verò etiam Cyclus annorum 532. Dionysianus plerisque habetur (tametsi ipse illius nusquam in Epistola meminit, neque se alium instituisse quàm Cyrillino parem autumarit; cùm ex deductis iam constet huiuscemodi Cyclum esse Victorianum originis) fortè res ex eo peruulgata est, quòd contigerit Cyclum illum Dionysij annorum 95. incipere statim ab exactis à Christo annis 532. sicque primus annorum deinceps futurorum 95. fuerit quoque annorum 532. primus. Quanquam potuit quoque Dionysius allici ad hunc numerum annorum 532. deducendum, ex conspiratione quadam trium interuallorum, quæ continerent singula Decem nouennales aliquot Cyclos integros, deprehenderentur vnionem viginti-octo, atque adeò annos 532. continere.

Scilicet, cùm beatus Cyrillus alligasset primum annum sui Canonis ad annū Diocletiani 153. & notum foret hunc Canonem ad annum vsque Diocletiani 247. inclusum continere Cyclos Decem-nouennales 5.

attendēda

attendere facilè potuit annos Diocletiani 532. antecedentes, continere Cyclos præcisè 8. qui additi ad alios 5. forent 13. Forte & attendit, quia Christus anno Imperij Tiberij xv. fuisse legeretur annorum circiter 30. atque idcirco Incarnari, Nascique debuisset circiter annum Imperij Augusti xlij. Attendit, inquam, posse appositè inter illum Augusti annum, & Diocletiani primum, vsurpari Cyclos Decem-nouennales 15. continentes annos 285. quot deduci quoque ex Fastis Consularibus viderentur. Sic igitur ille deducere potuit, vt 28. Cyclos ex his 15. ad illos 13. additis, ita & num. ann. 532.

Ac fortassis quidem euenit, vt ad colligendum annos à xlij. Augusti ad Diocletiani I. interceptos, non exactiores habuerit Fastos, quàm Cassiodorus contemporaneus, imò & quàm ipse Victorius, à quo aliquot Consulatus prætermissos, variéque interpolatos constat; quippe, si habuisset, deprehendisset fortè duos annos fuisse ampliùs interiiciendos, eóque casu annum Diocletiani primum referendum fuisse non ad annum Christi 286. sed ad 283. Sed rem discutiendam Chronologo eximio, amicóque optimo Ludouico Fabco relinquo: ipse quippe hic nihil aliud, quàm attingo cursim, quod Dionysij opinione praxique, vt reputatur, supposita, ad Calendarij constitutionem intelligendam præsertim confert.

Secundò itaque supponendo Dionysium ad Cyclum illum primum annorum ab Incarnatione 532. respexisse; vt peruidit illum ex ductis in se mutuò Cyclo Lunari 19. & Solari 28. constare; ita facè agnouit debuisse vtrumque, hoc est, tam Solarem, quàm Lunarem, recto ordine procedendo, cum ipsomet anno Incarnationis incipere; atque idcircò secundum Cyclum sic quoque inchoari debere, vt anno 533. apponeretur, ex Cyclo Lunari 1. & ex Cyclo Solari 1. seu Litera Dominicalis G (nempe hæc prima habenda est, quòd literæ Dominicales se in annorum serie retrogrado ordine consequantur) aut certè, quia annus erat Bis-sextilis, literæ geminæ G F: Anno autem 534. ex Cyclo Lunæ 2. ex Cyclo Solis 2. seu litera E, atque ita deinceps: Verùm, cùm de Lunæ Cyclo id liceret, de Cyclo tamen Solis non licuit, quòd literæ Dominicales iam tum in vsu forent, ac eo repertæ ordine, vt anno illo 533. indicantes in Calendariis Dominicas Literæ forent non G F, sed D C, quæ non potuissent absque insigni perturbatione immutari. Quocirca & Cyclus Solaris, seu literarum Dominicalium talis fuit seruandus, qualem reperiri ipsum contigit, hoc est, anno 533. non 1. sed 9. scilicet literæ DC, loco nono à GF, in ipsa Cycli literarum Dominicalium serie occurrunt.

Adnotandum interim est, quod ex iam dictis elicitur, annum illum, qui fuit Dionysio 533. ab eo, quo Christus est Incarnatus, ac natus, esse eum, quem octiduo post Natiuitatem, seu Kalendis Ianuarij Natiuitatem proximè consequutis inceptum, numeramus, ac dicimus 532. Atque adeò, quem nos annum primum Christi habemus, fuisse secundum Incarnationis, ac ideò illi cõpetiisse ex Cyclo Lunæ 2. ex Cyclo Solis 10. seu literam Dominicalem B, quatenus anno Incarnationis, non secùs ac anno ab illa 533. competere debuit ex Cyclo Lunæ 1. ex Cyclo Solis 9. seu litera gemina DC, si illius vsum tum fuisse, retrogressione quadam, fingamus.

Vnde & licet intelligi, si habere velimus Cyclum, Periodumve annorum 532. in qua tam Lunæ, quàm Solis Cycli simul incipiant, ac desinant; annum anno Incarnationis superiorem esse requirendum. Comperiemus autem Cyclum, quem tempore Incarnationis fluxisse concipimus, debuisse incipere anno ante Christum, vt nos numeramus, 456. Quo pacto alius deinde cœpisse debuit, anno post Christum natum 76. aliúsque iterùm anno 608. alius rursùm anno 1140. neque secus alius incepturus est anno ab hinc 18. anno scilicet 1672. Quanquam non deprehendes ampliùs literas Dominicales GF, sed CB, propter innouationem factam in Reformatione Calendarij anno 1582. de qua dicendum posteriùs est.

Tertiò, cùm Dionysius Alexandrinorum, sanctique præsertim Cyrilli insistendo vestigiis, Cyclum Lunæ inter cætera, vno tenore continuatum in Canonem induxerit; quia Latinis tamen familiaris erat etiam Cyclus Lunaris vocatus, ipse quidem etiam annorum nouemdecim, sed non tamen simul cum Alexandrino incipiens, ideò illum quoque retinuit, ipsum scilicet cum Alexandrino ita copulans, vt numero licet dissentiant, eiusdem tamen vsus forent. Distinctionis autem gratiâ inscripsit illum Circulum Lunarem, Alexandrinum verò Decem-nouennalem; ac annum huius primum cum decimo-septimo illius connexuit. Quanquam ex eo habuit Decem-nouennalem præcipuum, quòd ad ipsius, non ad alterius seriem alligauit Embolismos, de quibus postea dicendum est: vnde & sensim solus remansit, ac Numeri Aurei titulo celebris euasit.

Quartò habuit quoque Dionysius, vt & priùs etiam Victorius, rationem Cycli Indictionum, siue annorum Quindecim. Si verum sit porrò Numeri huius cursum repetendum esse ex numero annorum, qui à Constantini Quinquennalibus in Vicennalia decurrerunt; cùm aliunde constet Nicænum Concilium celebratum fuisse anno Vicennalium (& Nicomediæ quidem actorum, per quæ Patres Concilij inuitati ab eo fuerint) & videantur Christiani non alia de causa vsi Indictionibus, quàm vt temporis, Actorumque Nicæni Concilij conseruarent memoria: verisimile est, Dionysium respexisse ad id, quod dictum est antè, celebratum fuisse Concilium anno Christi 328. quandò eo, quo scribebat anno 526. fuisse dicit Indictionem, Indictionisve annum IV. pronus, vt Indictionibus ab anno 328. (aut, si velis ab anno Quinquennalium 313.) inceptus.

Atque id quidem, tametsi Victorius, quasi Concilio celebrato anno 325. ab illo exordium duxisset: quippe anno 457. quo Cano-

rem conflitu non x. sed xiii. Indictionis annum adscripsisse. Praeterea autem non defuisse, qui, licet ante haec tempora nulla Indictionum initia habeantur, velint tamen eas incepisse, alij ab anno primo Iulij Caesaris, alij à secundo Augusti; alij aliunde; quod exsequi ab hoc loco alienum est. Id verò notandum, inualuisse, ac etiamnum perseuerare Dionysij praxin deducendi Indictiones à Christi anno seu 328, seu 313. adeò proinde vt si illas retrorsum deducas ad primum vsque, quem numeramus, Christi annum reduxeris, deprehensurus illum sic fuisse annum Indictionis quartum.

Illud verò & heic attendendum; cùm suus Cyclus appellandus videretur Indictio, moris tamen esse, vt quisque illius annus Indictio vocetur; nempe annus primus Indictio prima, annus secundus Indictio secunda, atque ita de caeteris. Quod idem quoque attendendum est Cyclo tam Lunari, quàm Solari aduenire. Annus enim primus Cycli v.c. Lunaris, dicitur Cyclus Lunae primus; annus secundus, Cyclus secundus, &c. Neque secùs fit, cùm pro Cyclo Lunae, dicitur Aureus numerus; tum enim Aureus numerus dicitur tota nouemdecem annorum reuolutio, quàm quilibet illius annus, vt Aureus numerus primus, Aureus numerus secundus, &c. Quod hîc ideò praemoneo, quia ita deinceps breuitatis causâ plerumque loquemur.

Quintò, Dionysius B. Cyrilli imitatione Canonem, seu Tabulam, manis, Temporariam contexuit in annos 95. facto initio à memorato anno 531. Distinxit autem in eo varias Series, seu Columnas, vel Ordines, In quorum I. Christi annos dederit; In II. annos Indictionum; In III. annos Cycli Lunaris; In IV. annos Cycli Decem-nouennalis; In V. dies Epactaleis; In VI. Lunas Decimasquartas; In VII. Dominicas, seu dies Paschales; In caeteris alia. Quo pacto, eo quo scripsit, anno, esse dixit, Indictionem IV. Lunarem Cyclum XI. Decem-nouennalem XIV. &c.

Sextò denique, videtur simul Romanum Calendarium, quòd ad Cycli Lunae, Numerive Aurei introductionem attinet, Alexandrini instar composuisse. Quippe Alexandrini anni sui principium, priùs, Romani respectu, vagum iam defixerant (& retinendo quidem menseis omneis, veluti priùs, dierum tricenûm, addendòque semper ad finem, non dies solùm quinque, sed quarto etiam, seu Bis-sextili seu) defixerant, inquam, ipsum anni principium, hoc diem primum Mensis primi Thoth ad iv. Kalendas Septembris seu diem Augusti 29. ac ab illo vsque Aureum Numerum distribuerant per totum annum.

Quare & fuit quidem Dionysio transsumptione vtendum; sed labore tamen non magno; quando ipsi quoque Alexandrini suos & Menses, & mensium dies sic Romanis accommodabant, vt quisnam cuique responderet, aut ad latus apponerent, aut vno verbo declararent. Multò autem magis tam Antiocheni, quàm Constantinopolitani, qui praeteritum dierum propinquitate illecti, diem anni primum ipsas Septembris Kalendas statuebant; adeò vt menseis solo ordine à Romanis diuersos haberent. Ex quo & mansit, vt Graeci etiam-num sui Menologij principium ducant à Kalendis Septembris.

Vt-cumque autem sit, videtur ex eo maximè tempore Romani Calendarij facies ea fuisse, quae heic exhibetur, nisi quòd Festa non adhibeo, quae & suppleri aliunde ex eo poterunt, quod agendo deinceps de ipsismet Reformatione, exhibendum erit.

In hoc itaque Calendario, quatuor ad vnumquemque mensem sunt Columnae, seu Ordines, quorum Extremus, seu qui ad dextram, nihil aliud est, quàm series dierum cuiusque mensis, cyphris, nostrisve Arabicis, quae iam sunt vulgares, descripta. Antecedens, consueta est, & Romanis notis, vt priùs, conscripta distributio in Kalendas, Nonas, Idus, diesque, qui ante ipsas sunt.

Qui hunc praecedit, series est literarum Dominicalium, circa quam id solùm notandum, quòd, cùm septenae literae designent dies septem cuiuslibet Hebdomadis, mos est Ecclesiae per-antiquus, vt dies illi Feriae dicantur, & numero potius discernantur, hoc modo, Feria i. Feria ii. Feria iii. &c. quàm Ethnico illo, & vulgari more, indigitando ipsos diem Solis, diem Lunae, diem Martis, &c. quod iam etiam innuimus; vti & quòd non tam Feriam i. dicamus, quàm Dominicam; cùm & moris sit Feriam septimam, Hebraeorum ritu, Sabbathum vocare. Praeterea autem Ferias dictas, (vel B. Hieronymo referente) quòd, cùm primi Christiani Ecclesiasticum, siue Solemnitatum Annum inchoarent à Paschate, ac prima Hebdomade tota feriarentur (vtcumque feriemur nunc solùm dies treis) caeterarum quoque Hebdomadarum dies fuerunt vocati Feriae, primae illius imitatione.

CALEN

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

IANVARIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
III	A	*Kalendæ*	1
	b	VI	2
XI	c	V	3
	d	IV	4
XIX	e	III	5
VIII	f	*Pridie*	6
	g	*Nonæ*	7
XVI	A	VIII	8
V	b	VII	9
	c	VI	10
XIII	d	V	11
II	e	IV	12
	f	III	13
X	g	*Pridie*	14
	A	*Idus*	15
XVIII	b	XVII	16
VII	c	XVI	17
	d	XV	18
XV	e	XIV	19
IV	f	XIII	20
	g	XII	21
XII	A	XI	22
I	b	X	23
	c	IX	24
IX	d	VIII	25
	e	VII	26
XVII	f	VI	27
VI	g	V	28
	A	IV	29
XIV	b	III	30
III	c	*Pridie*	31

FEBRVARIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XI	d	*Kalendæ*	1
XIX	e	IV	2
VIII	f	III	3
	g	*Pridie*	4
XVI	A	*Nonæ*	5
V	b	VIII	6
	c	VII	7
XIII	d	VI	8
II	e	V	9
	f	IV	10
X	g	III	11
	A	*Pridie*	12
XVIII	b	*Idus*	13
VII	c	XVI	14
	d	XV	15
XV	e	XIV	16
IV	f	XIII	17
	g	XII	18
XII	A	XI	19
I	b	X	20
	c	IX	21
IX	d	VIII	22
	e	VII	23
XVIII	f	VI	24
VI	g	V	25
	A	IV	26
XIV	b	III	27
	c	*Pridie*	28

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

MARTIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
III	d	*Kalendæ*	1
	e	VI	2
XI	f	V	3
	g	IV	4
XIX	A	III	5
VIII	b	*Pridie*	6
	c	*Nonæ*	7
XVI	d	VIII	8
V	e	VII	9
	f	VI	10
XIII	g	V	11
II	A	IV	12
	b	III	13
X	c	*Pridie*	14
	d	*Idus*	15
XVIII	e	XVII	16
VII	f	XVI	17
	g	XV	18
XV	A	XIV	19
IV	b	XIII	20
	c	XII	21
XII	d	XI	22
I	e	X	23
	f	IX	24
IX	g	VIII	25
	A	VII	26
XVII	b	VI	27
VI	c	V	28
	d	IV	29
XIV	e	III	30
III	f	*Pridie*	31

APRILIS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	g	*Kalendæ*	1
XI	A	IV	2
	b	III	3
XIX	c	*Pridie*	4
VIII	d	*Nonæ*	5
XVI	e	VIII	6
V	f	VII	7
	g	VI	8
XIII	A	V	9
II	b	IV	10
	c	III	11
X	d	*Pridie*	12
	e	*Idus*	13
XVIII	f	XVIII	14
VII	g	XVII	15
	A	XVI	16
XV	b	XV	17
IV	c	XIV	18
	d	XIII	19
XII	e	XII	20
I	f	XI	21
	g	X	22
IX	A	IX	23
	b	VIII	24
XVII	c	VII	25
VI	d	VI	26
	e	V	27
XIV	f	IV	28
III	g	III	29
	A	*Pridie*	30

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

MAIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XI	b	*Kalendæ*	1
	c	VI	2
XIX	d	V	3
VIII	e	IV	4
	f	III	5
XVI	g	*Pridie*	6
V	A	*Nonæ*	7
	b	VIII	8
XIV	c	VII	9
II	d	VI	10
	e	V	11
X	f	IV	12
	g	III	13
XVIII	A	*Pridie*	14
VII	b	*Idus*	15
	c	XVII	16
XV	d	XVI	17
IV	e	XV	18
	f	XIV	19
XII	g	XIII	20
I	A	XII	21
	b	XI	22
IX	c	X	23
	d	IX	24
XVII	e	VIII	25
VI	f	VII	26
	g	VI	27
XIV	A	V	28
III	b	IV	29
	c	III	30
XI	d	*Pridie*	31

IVNIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XIX	e	*Kalendæ*	1
VIII	f	IV	2
XVI	g	III	3
V	A	*Pridie*	4
	b	*Nonæ*	5
XIII	c	VIII	6
II	d	VII	7
	e	VI	8
X	f	V	9
	g	IV	10
XVIII	A	III	11
VII	b	*Pridie*	12
	c	*Idus*	13
XV	d	XVIII	14
IV	e	XVII	15
	f	XVI	16
XII	g	XV	17
I	A	XIV	18
	b	XIII	19
IX	c	XII	20
	d	XI	21
XVII	e	X	22
VI	f	IX	23
	g	VIII	24
XIV	A	VII	25
III	b	VI	26
	c	V	27
XI	d	IV	28
	e	III	29
	f	*Pridie*	30

CALEN

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

IVLIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XIX	g	*Kalendæ*	1
VIII	A	VI	2
	b	V	3
XVI	c	IV	4
V	d	III	5
	e	*Pridie*	6
XIII	f	*Nonæ*	7
II	g	VIII	8
	A	VII	9
X	b	VI	10
	c	V	11
XVIII	d	IV	12
VII	e	III	13
	f	*Pridie*	14
XV	g	*Idus*	15
IV	A	XVII	16
	b	XVI	17
XII	c	XV	18
I	d	XIV	19
	e	XIII	20
IX	f	XII	21
	g	XI	22
XVII	A	X	23
VI	b	IX	24
	c	VIII	25
XIV	d	VII	26
III	e	VI	27
	f	V	28
XI	g	IV	29
IX	A	III	30
	b	*Pridie*	31

AVGVSTVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
VIII	c	*Kalendæ*	1
XVI	d	IV	2
V	e	III	3
	f	*Pridie*	4
XIII	g	*Nonæ*	5
II	A	VIII	6
	b	VII	7
X	c	VI	8
	d	V	9
XVIII	e	IV	10
VII	f	III	11
	g	*Pridie*	12
XV	A	*Idus*	13
IV	b	XIX	14
	c	XVVII	15
XII	d	XVII	16
I	e	XVI	17
	f	XV	18
IX	g	XIV	19
	A	XIII	20
XVII	b	XII	21
VI	c	XI	22
	d	X	23
XIV	e	IX	24
III	f	VIII	25
	g	VII	26
XI	A	VI	27
XIX	b	V	28
	c	IV	29
VIII	d	III	30
	e	*Pridie*	31

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

SEPTEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XVI	f	*Kalendæ*	1
V	g	IV	2
	A	III	3
XIII	b	*Pridie*	4
II	c	*Nonæ*	5
	d	VIII	6
X	e	VII	7
	f	VI	8
XVIII	g	V	9
VII	A	IV	10
	b	III	11
XV	c	*Pridie*	12
IV	d	*Idus*	13
	e	XVIII	14
XII	f	XVII	15
I	g	XVI	16
	A	XV	17
IX	b	XIV	18
	c	XIII	19
XVII	d	XII	20
VI	e	XI	21
	f	X	22
XIV	g	IX	23
III	A	VIII	24
	b	VII	25
XI	c	VI	26
IX	d	V	27
	e	IV	28
VIII	f	III	29
	g	*Pridie*	30

OCTOBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XVI	A	*Kalendæ*	1
V	b	VI	2
XIII	c	V	3
II	d	IV	4
	e	III	5
X	f	*Pridie*	6
	g	*Nonæ*	7
XVIII	A	VIII	8
VII	b	VII	9
	c	VI	10
XV	d	V	11
IV	e	IV	12
	f	III	13
X	g	*Pridie*	14
I	A	*Idus*	15
	b	XVII	16
IX	c	XVI	17
	d	XV	18
XVII	e	XIV	19
VI	f	XIII	20
	g	XII	21
XIV	A	XI	22
III	b	X	23
	c	IX	24
XI	d	VIII	25
IX	e	VII	26
	f	VI	27
VIII	g	V	28
	A	IV	29
XVI	b	III	30
V	c	*Pridie*	31

CALEN

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

NOVEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	d	*Kalendæ*	1
XIII	e	IV	2
II	f	III	3
	g	*Pridie*	4
X	A	*Nonæ*	5
	b	VIII	6
XVIII	c	VII	7
VII	d	VI	8
	e	V	9
XV	f	IV	10
IV	g	III	11
	A	*Pridie*	12
XII	b	*Idus*	13
I	c	XVIII	14
	d	XVII	15
IX	e	XVI	16
	f	XV	17
XVII	g	XIV	18
VI	A	XIII	19
	b	XII	20
XIV	c	XI	21
III	d	X	22
	e	IX	23
XI	f	VIII	24
XIX	g	VII	25
	A	VI	26
VIII	b	V	27
	c	IV	28
XVI	d	III	29
V	e	*Pridie*	30

DECEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XIII	f	*Kalendæ*	1
II	g	IV	2
	A	III	3
X	b	*Pridie*	4
	c	*Nonæ*	5
XVIII	d	VIII	6
VII	e	VII	7
	f	VI	8
XV	g	V	9
IV	A	IV	10
	b	III	11
XII	c	*Pridie*	12
I	d	*Idus*	13
	e	XIX	14
IX	f	XVIII	15
	g	XVII	16
XVII	A	XVI	17
VI	b	XV	18
	c	XIV	19
XIV	d	XIII	20
III	e	XII	21
	f	XI	22
XI	g	X	23
XIX	A	IX	24
	b	VIII	25
VIII	c	VII	26
	d	VI	27
XVI	e	V	28
V	f	IV	29
	g	III	30
XIII	A	*Pridie*	31

CAPVT VI.

Cuiusmodi fuerit Aurei Numeri per Calendarium facta distributio.

SVperest Primus, seu qui ad lunam Ordo ...endus, titulo Aurei Numeri, circa quem præcipuè est opus, ac labor. Quamobrem suppono imprimis Aureum Numerum, ex iam dictis, nihil esse aliud quàm Cyclum Lunarem, seu Decem-nouennalem, eo fine vsurpatum, vt quatenus per totam seriem Calendarij deducitur, demonstret omnia Nouilunia, ac illud speciatim, à quo supputata Luna xiv. indigeat Pascha. Quippe anno I. Cycli, v.g. vbicumque in Calendario, ac per menses singulos inscriptum vides Aureum Numerum I. ipse indicat (aut temporibus certè illis indicauit) Nouilunium eo die contingere: ac pari modò anno 2. vbicumque vides Aureum Numerum II. anno 3. vbi numerum III. atque ita porrò, quousque annis Cycli expletis, tum ad vnitatem redeatur, tum Nouilunia iisdem diebus, eodémque ordine recurrant.

Quoniam verò in Calendario adscriptum habes Kalendis Ianuarij, non I. sed III. Notandum est Alexandrinos duobus annis ante Nicænum Concilium occœpisse Cyclum Decem-nouennalem. Et quia priore horum annorum Nouilunium verno Æquinoctio proximum contigit ipsis die 27. mensis Ægyptij Phamenoth, respondente diei 23. nostri Martij; idcircò illos ad eum diem defixum habuisse Aureum numerum I. Tum autem, quia ab vno Nouilunio ad aliud sunt, ex ante-dictis, dies 29. cum semisse; & Lunationes proindè seu menses Lunares, compensando illum semissem, fiunt alternis 29. & 30. dierum, illos quoque Aureum numerum adscriptum habuisse & diei 26. Pharmuthi, mensis insequentis, & diei 25. insequentis mensis Pachon, & sic consequenter; adeò proinde, vt Numeri Aurei per Calendarium Romanum distributio ex hoc principio, ac simili facto progressu, dependerit.

Itaque trans-sumptio ex Alexandrino in Romanum sic facta fuit, vt illius eiusdem anni occasione, Aureus Numerus I. fuerit affixus diei Martij 23. & succedenter Aprilis 21. Maij 21. Iunij 19. Iulij 19. Augusti 17. Septembris 16. Octobris 15. Nouembris 14. Decembris 13. Tum autem, quia sequente anno succedebat Aureus Numerus II. numeratis à die illa Decembris diebus 30. affixus fuit Aureus Numerus II. tum diei Ianuarij 12. tum succedenter diebus Februarij 10. Martij 12. Aprilis 10. Maij 10. Iunij 8. Iulij 8. Augusti 6. Septembris 5. Octobris 4. Nouembris 3. Decembris 2. A quo rursùs continuando, ac tribuendo iam anno tertio, qui fuit ipsius Concilij, Aureum Numerum III. idcircò diebus rursùs 30. ad secundum Decembris additis, Aureus Numerus III. affixus fuit diei 1, seu Kalendis Ianuarij, & pari ratione, ordinéque deinceps; nisi, si quam fieri immutationem necessitas coëgit.

Vt enim habeas, qua ratione, ex hoc principio supposito, distributio tota Aurei Numeri in eam, quam vides, formam fuerit facta: Sciendum est, in Nouem-decim Solaribus annis esse Menses Lunares non solum 228. (totidem quippe sunt duodecies nouemdecim) verùm 235. Nempe illi xi. dies, quibus Annus Solaris communis superat Lunarem, quique Epactales dicuntur, assurgunt intra 19. annos ad dies 209. ex quibus constitui possunt septem menses, quorum sex sint 30. dierum, vnus dierum 29.

Illi porrò sunt septem Menses, qui Embolismici dici solent, quòd veluti ἐμβολισμῷ iniectione quadam intercalari aliquibus ex nouemdecim annis soleant. Dicuntur verò illi quoque anni, quibus iniiciuntur, Embolismici, seu Embolismales; ad discrimen nempe annorum communium, qui habentur semper dierum 354. cùm Embolismici sex sint dierum 384. & septimus, cui competit mensis 29. dierum, sit 383.

Sunt autem propriè Embolismici anni in Decem-nouennali Cyclo, qui numerantur 3. 6. 9. 11. 14. 17. 19. quoniam Tertio anno dies xi. ter sumpti, sunt 33. ex quibus creatur vnus mensis dierum 30. præter treis dies superstites. Sexto sunt rursus 33. qui tribus illis residuis adiuncti, sunt 36. ex quibus iterum fit vnus mensis dierum 30. præter superstites dies sex. Nono iterum sunt 33. ex quibus iteratò fit vnus mensis dierum 30. præter superstites dies nouem. Anno autem Vndecimo dies xi. bis sumpti, sunt 22. qui illis nouem adiecti efficiuntur 31. Ex hisce iterum creatur pariter vnus mensis dierum 30. cum vno die superstite; qui anno Decimo-quarto additus ad 33. creat alium mensem dierum 30. cum superstitibus diebus 4. qui rursus creant alium anno Decimo-septimo, cum superstitibus diebus septem. Hi autem anno Decimo-nono ad 22. dies additi, creant vnum mensem 29. dierum.

Dixi autem, *propriè*, hoc est procedendo (quemadmodum vides) naturali ordine; Siquidem Dionysius diuidens cum Alexandrinis Nouemdecim annos in Ogdoadem, & Hendecadem, seu octo ex vna, & vndecim ex alia parte; vt haberentur Embolismici anni, in Ogdoade quidem tres, in Hendecade verò quatuor, habuit potiùs Octauum annum, quàm Nonum Embolismicum; tametsi, quia anno Octauo Iniectionem mensis experiretur dierum solummodò 18. quos quasi adsciscere ex anno sequente oporteret, vt 30. dies complerentur. Quamobrem placitum deinceps visum est eo, quo dictum, modo facere Embolismos. Vt habeas autem & quot annos Decem-nouennalis Cycli fecerit Dionysius Embolismicos, & quibus item annis Circuli Lunaris, de quo dictum ante, eos in Canone respondenteis habuerit, inspicienda solùm apposita Tabella est.

Circulus Lunaris.	Cyclus Decemnouen.	Anni Embolismici.
17	1	
18	2	
19	3	Embolismici.
1	4	
2	5	
3	6	Embol.
4	7	
5	8	Embol.
6	9	
7	10	
8	11	Embol.
9	12	
10	13	
11	14	Embol.
12	15	
13	16	
14	17	Embol.
15	18	
16	19	Embol.

Notandum verò, tametsi Dionysius in posteriore Epistolarum, dinumerans annos Embolismicos, dicat etiam decimum-nonum esse dierum 384. quasi etiam septimus mensis Embolismicus dierum 30. existeret, facere illum tamen reipsà eum annum (ac proinde mensem) vno die cæteris minorem; quatenus in cæteris annis Embolismicis numerari iubet 384. dies à Paschali Luna xv. antecedentis anni, in xiv. Paschalem sequentis; illo autem anno numerari 384. vult à xiv. antecedentis in xv. sequentis, qui & sic primus Cycli, vt dicendum posterius est.

Interim verò, nosse oportet, cùm Nouemdecim anni Solares Iuliani contineant dies $6939\frac{3}{4}$. hoc est, amplius dies $4\frac{3}{4}$. quàm colligantur ex illis partim cõmunibus, partim Embolismicis annis; id cõtingere, quòd menses Embolismici supponant esse omneis mensis Solareis communeis, & superesse solùm quotannis dies xi. cùm tamen & quarti quique anni sint Bis-sextiles, & quarto quoque anno supersint dies 12. Id nempe, propter illas sex horas, quæ quotannis abundantes, creant proinde intra annos sexdecim dies 4. & intra annos treis postremos, treis diei quadranteis. Vnde & quia Nouiluna post annos Lunareis 19. seu post numeratas illas Lunationes 235. ad eosdem dies non redeant, sed ad hoc deficiant dies proximè quinque, intelligimus Lunationes ciuileis non planè exæquari Astronomicis, sed esse adhuc quapiam specie interpolationis vitiandas.

Iam itaque in distribuendo Aureo Numero per totum Calendarium, Si omnes quidem Lunationes habendæ forent alternis dierum 30. & 29. ac eæ forent solummodò 228. (quemadmodum diximus) intra annos xix, nihil aliud sanè, quàm progrediendum foret eo, quo cœpimus ordine quatenus nempe rem ad Ianuarias vsque Calendas deduximus: At quòd sint primò intercalandæ sex Lunationes dierum 30. & vna dierum 29. propter embolismos; idcirco oportuit sexies facere duas Lunationes cohærenteis dierum 30. & semel treis dierum 29. Deinde autem, vt ratio quoque dierum Bis-sextilium habeatur, quemadmodum illi in Calendario non exprimuntur, sic intelligere oportet eam Lunationem, quæ diem Bis sextilem complectitur, si futura alioquin esset dierum 29. euadere dierum 30. si dierum 30. euadere dierum 31.

Præterea verò, cùm Dionysius voluerit supputationem dierum illorum xi. ex quibus creantur menses Embolismici, incipere ab anno Cycli Decem-nouennalis Primo; visum postea fuisse commodius incipere ab anno Tertio, propter Aureum Numerum III. Kalendis Ianuarij affixum; adeò proinde, vt deinceps in Cyclo Decem-nouennali Embolismici anni fuerint, 3. 5. 8. 11. 13. 16. 19. Quanquam, vt melius pateat fieri Embolismos non alia ratione, quàm si numeratio ab Aureo Numero I. inciperet (nisi quòd loco anni Octaui, Nonus est habendus Embolismicus) attendenda solummodò est Tabellæ appositæ dispositio. Siquidem, si numerû 3. habeas quasi 1. & postea 4 quasi 2. 5. quasi 3. &c. succedere Embolismos videbis annisquasi 3. 6. 9. 11. 14. 17. 19. Appositum verò est etiam, quot dies in quoto quoque anno sint, vt res vno prospectu pateat.

Anni Cycli.	Anni Embolis.	Numerus dierum.
3		354
4		354
5	Embol.	384
6		354
7		354
8	Embol.	384
9		354
10		354
11	Embol.	384
12		354
13	Embol.	384
14		354
15		354
16	Embol.	384
17		354
18		354
19	Embol.	383
1		354
2	Embol.	384

Dixi autem commodius visum, supputa-

tionem incipere à Numero III. Kalendis Ianuarij præfixo: quoniam computando alternis Lunationes dierum 30. & 29. deprehenditur idem Numerus III. sic præterea competere diebus Ianuarij 31. Martij 1. Martij 31. Aprilis 29. Maij 29. Iunij 27. Iulij 27. Augusti 25. Septembris 24. Octobris 23. Nouembris 22. Decembris 21. vt quasi annus Lunaris fuerit completus die Decembris 20. appareant perspicuè dies 11. superstites, quibus eum superat Solaris.

Deprehendes porrò continuando, & Aureum Numerum IV. insequenti anno tribuendo, competere illum diebus Ianuarij 20. Februarij 18. Martij 20. Aprilis 18. Maij 18. Iunij 16. Iulij 16. Augusti 14. Septembris 13. Octobris 12. Nouembris 11. Decembris 10.

Rursùs autem continuando, ac anno iam Tertio Numerum V. tribuendo, meminisse oportet annum Embolismicum esse, atque ideò alicubi numerandos esse his cohærenter dies 30, ac ea de causa perspicies, attributo Aureo Numero V. diebus Ianuarij 9. Februarij 7. Martij 9. Aprilis 7. Maij 7. Iunij 5. Iulij 5. Augusti 3. Septembris 2. attribui ipsum rursus diei Octobris 2. (cùm deberet diei 1.) nimirùm, vt sint cohærenter duæ Lunationes dierum 30. deinceps autem tribui quidem eundem Numerum V. diei eiusdem Octobris 31. (vt alioquin fieret, cùm succedere ad duas superiores debeat Lunatio dierum 29.) at mense Nouembri tribui dies 30. (cùm deberet dies 29.) vt Lunatio dierum 30. succedat.

Ita verò etiam deinceps. Pari enim ratione anno Sexto, vbi per communeis Quartum, & Quintum progressus fueris, videbis Aureum Numerum VIII. attributum esse diei Aprilis 5. qui fuisset attribuendus 4. Et anno Nono, superatis Septimo, & Octauo, Aureum Numerum XI. attributum esse diei Februarij 2. qui attribuendus fuisset 1. ac in cæteris consimiliter.

Et specialis quidem est ratio, cur Numeri fuerint eo, quo vides modo, aggesti sub Aprilis initium, ac deinceps, eo prorsus modo, quo ab octauo die Martij; id videlicet factum est, vt Lunationes omnes Paschales dierum essent 29. (sic enim ab 8. Martij in 6. Aprilis, cui vtrique respondet Aureus numerus xvi. sunt tantum dies 29. & à 9. Mart. in 7. Apr. cui vtrique respondet Aureus numerus v. iterùm tantum 29. ac pari ratione in sequentibus, quovsque perueneris ad 5. Aprilis, qui vltimus terminus est Nouiluniorum Paschalium, vt Martij 8. est primus.) Verùm quod ad alia spectat tempora, videtur mensis delectio facta esse pro lubitu, intra Embolismicum annum.

Hoc certè etiam pacto, anno Decimo-septimo, in quo toties Cycli Decem-nouennalis Lunationes terminantur, & in quo est adeò Numerus Aureus XIX delectus pro arbitrio mensis Iulius est, cuius diei 30. attribueretur Numerus Aureus XIX. cùm attribuendus fuisset 31. idque attributo nihilominùs eodem numero diei Augusti 28. vt illic inter duas Lunationes dierum 29. intelligatur inserta Embolismica dierum etiam 29. vice alterius dierum 30.

Quo loco adnotari potest, fieri huiusmodi anno quem *Lunæ Saltum* dicere solent; quatenus, cùm is annus sit vno die solito minor, dies eius suppletur, quem Luna velut transvolet, vt eo addito ad 19. mensis vltimi, perueniatur perinde, ac cæteris annis; ad Numerum Aureum, qui sequenti Ianuario indicet Nouilunium. Ob id [illegible] dies Epactales non xi. sed xii. sunt.

Adnotari quin etiam potest, qui [illegible] valeat, quod vulgò ambigitur, quæ habenda Luna, Lunatiove sit singulorum duodecim, qui in Calendario sunt, mensium. Cùm [illegible] ad hoc faciat vulgaris ille versiculus,

In quo completur, Mensi Lunatio detur.

Aliquorum sententia est, habere id originem ex eo, quòd cùm Lunaris annus contineatur 12. aut (si Embolismicus fuerit) 13. Lunationibus Decembri mense terminatis; quæ deinceps Lunatio per Decembrem incipit, ad sequentem annum, atque adeò ad Ianuarium pertineat; & sequens perinde ad Februarium, succedens ad Martium, &c. Quare &, cùm series Lunationum Decemnouennalium incipiat à Kalendis Ianuarij, Lunatio duodecima, siue vltima Primi anni terminetur ad diem Decembris 20. ea, quæ incipit die 21. & desinit, siue completur die 19. sequentis Ianuarij, habenda sit anni Secundi insequentis prima, atque adeò Ianuarij propria; & pari ratione ex ordine cæteræ, quovsque rursus duodecima in diem Decembris 9. desinat, & ea quæ incipit die 10. completurque 8. sequentis Ianuarij, sit habenda prima anni Tertij, atque adeò propria Ianuarij, sicque ex ordine cæteræ, quovsque decima-tertia, hoc est vltima eius anni (Embolismici vt potè) desinat in diem Decembris 28. & quæ incipit die 29. completur verò die Ianuarij 27. sit iterùm Quarti anni prima, & Ianuarij propria, atque ita de cæteris.

Verùm cùm hæc interpretatio illud habeat incommodi, quòd Luna, seu Lunatio Mensi illi plerumque tribuatur, cuius perpaucos dies occupat (quippe hic [illegible] etiam cùm vltima Lunatio in diem Decembris 3. desinet, ea, quæ incipiet die 4. ac die Ianuarij secunda complebitur, habenda [illegible] & anni prima & Ianuarij propria; ac illa quæ incipiet die Ianuarij 3. desinetque die Februarij prima, habenda erit Februarij propria, quæ per ipsius tamen paucos primos illam decurrerit) idcircò Alij verbum illud *completur* sic accipiunt, vt eo designari Plenilunium velint, quo Lunæ orbis luce completur, cùm per alias phaseis incompletus sit. Quocumque certè die Luna sit plena, pars Lunationis maior per illum mensem decurritur; adeò proinde, vt cùm ea Luna dicenda videatur esse mensis propria, quæ potiorem partem mensis obtinet, etiamsi cùm in mense duo sunt Plenilunia, ea Lunatio possit dici mensis propria, quæ vel vnum diem supra alteram habet: Nisi fortè malis sic accipi, vt eo casu esse mensis dicatur Lunationum,

tionum,

tionum, & Lunarum censeatur. Quanquam totum hoc momenti est non magni.

Sed, hisce dimissis, rationem demum vides, ob quam Aurei numeri distributio per totum Calendarium, eo facta modo, quo conspicitur, fuerit. Videre autem simul licet, sequentem quemque Numerum ex proximè antecedente, octo illi additis, componi; & quemlibet antecedentem componi ex proximè sequenti, additis illi xi. idque detractis 19. quotiescumque detrahi possunt. Sic enim in Ianuario, & à principio usque ad iij. adde 8. fient xi. adde 8. fient xix. adde 8. fient xxvij. unde detractis 19. remanebunt viij. adde 8. fient xvi. adde 8. fient xxiv. & detractis 19. remanebunt v. adde 8. fient xiij. ac ita puta de reliquis. Vice autem versa, seu retrocedendo ipsi xiij. adde 11. fient xxiv. & detractis 19. v. adde 11. fient xvi. adde 11. fient xxvij. & detractis 19. viij. adde 11. fient xix. adde 11. fient xxx. & detractis 19. ipsa 11. adde denique 11. fient xxij. unde detractis 19. remanebunt iij.

Praeterea autem causam videri, quòd Numerus sequens usui sit octo annis post antecedentem, & antecedens undecim, post sequentem; sicque usus illius redeat post annos 8. & 11. usus istius post xi. & 8. hoc est, utriusque post 19. annos. Eamque ob rem videntur Dionysius, & alij divisisse 19. annos in Ogdoadem, & Hendecadem, potiusquam in Enneadem, & Decadem, aut alia ratione.

Videre etiam licet causam, propter quam Aurei numeri sese plerumque non consequantur, nisi interceptis diebus vacuis, & cur sese interdum tres, interdum etiam quatuor, nulla interceptione sequantur, non aliam videri esse reprehendam, quàm distributionem descriptam; quando exinde talis ordo non sine necessitate quadam provenit. Quanquam & adnotari potest, omnes illos dies numeris Aureis vacuos existimandos esse, in quibus nunquam Novilunia (ea lege quidem illa Cycli Decemnovennalis) contingant; quandoquidem quibus diebus contingunt intra annos novemdecim, iisdem, non alijs intra alios, aliosque novemdecim annos contingere possunt.

Videre licet denique, unumquemque ex Aureis numeris xix. ita esse duodecies per anni seriem distributum, ut post numeratos à Kalendis Ianuarij menses Lunares duodecim, qui, ut iam diximus, desinant in diem xx. Decembris, supersint illis ex anno Solari diebus xi. iisdem tribuantur numeri Aurei, qui xi. primis Ianuarij diebus. Quod ideò observo, ut intelligas, non redire numerum Aureum, seriemve Aureorum numerorum ab ultimo Decembris in primum Ianuarij, quasi in circulum (ut liceret si annus ad 20. mensis Decembris terminaretur, aut à xxxi. Decembris transiretur in Ianuarij xij.) ac ideò esse istos dies xi. quos vulgò Epactas, Epactalesve nominant, quasi ad Lunarem annum adjectitios, ut eum Solari exaequent. At rursus, ut intelligas, quemadmodum in primo anno Novilunium existimatum contingit diebus xi. ante finem anni; sic insequente contingere diebus 22. ac proinde tam ipsum, quam caetera omnia vicissim diebus anticipare.

CAPUT VII.

Cuiusmodi proinde fuerit Aurei Numeri ad Paschatis tempus inveniendum, usus.

Superest iam pauca dicamus de usu ipsius Aurei numeri tota Calendarij serie distributi. Is ergo, ex iam insinuatis, ad id generatim inservit, ut Novilunia indigitet, quae intra quemlibet propositum annum contingunt. Nempe, dato anni Aureo numero, ubicumque is numerus per totam Calendarij seriem ad certum diem affixus est, eo die Novilunium contingere intelligitur. Hac ratione, cùm anno v.g. 552. Aureus numerus fuerit 1. quoniam, ut antè diximus, Aureus numerus 1. affixus deprehenditur diebus Ianuarij 23. Februarij 21. Martij 23. &c. ideò intelligitur Novilunium illis omnibus diebus contigisse. Et quia anno 551. Aureus numerus fuit 11. idque affixus deprehenditur ad dies Ianuarij 12. Februarij 10. Martij 12. &c. intelligitur quoque contigisse Novilunium huiusmodi diebus, ac in alijs pari ratione.

Ut verò habeatur, quis numerus Aureus quoto cuique anno conveniat, nihil oportet aliud, quàm anno Christi dato, addere 1. (idque quia, ex ante-dictis, Aureus numerus coepisse intelligitur uno anno ante Nativitatis aeram, qua nos utimur) ac dividere summam per 19. Quippe, si nihil quidem ex divisione superfuit, tum numerus illius anni erit xix. quasi scilicet circulo completo; sin autem superfuit quispiam numerus, is erit proprius illius anni. Exempli gratia, si scire velis, quis fuerit Aureus numerus anno Christi 740. adde ad hunc annum 1. fient 741. hanc summam divide per 19. prodibunt 39. pro quotiente, ac nihil supererit. Fuit itaque anno 740. numerus Aureus 19. Sic, si nosse velis quis fuerit anno 1000. adde 1. fient 1001. divide per 19. provenient pro quotiente 52. & supererunt xiij. Itaque anno 1000. fuit Aureus numerus xiij. ac pari modo in caeteris. Qua de re etiam Tabula proponetur inferius.

Cave interim existimes, indicata huiusmodi per Aureos numeros Novilunia, ita exquisitè cum coelo congruere, ut non uno, alterove die, seu ante, seu post vera Novilunia contingant. Nam Tabulae quidem Astronomicae exhibere ad rigorem aut possunt, aut posse creduntur, vera tempora, hoc est, non modò dies, verùm etiam horas, lineasque minutias, quibus aliquid caelitus contingit. At Cycli isti res sunt civiles, inventaeque quispiam ad civilem, hoc est communem civium usum accommodatae; tales autem usus non easdem minutias sectatur, sed partes propter verum colligentes, abundéque est, si non procul abludat. Quod ad Cyclum certè Aurei numeri

numeri spectat, is præstare illud quidem potest, vt post Nonum-decimum quemque annum Nouilunium referat, exhibeatve ad eundem diem; at quia, vt id fiat, oportet intermediis temporibus interpolationes varias fieri, ob quas Nouilunia nunc æquo tardiora, nunc æquo præoccupatiora fiant; satis est, dum Cyclus medio quodam modo procedat, & Nouilunia aliqua ita proximè assequatur, vt cætera non admodum longè, sed quàm fieri potest, proximè attingat. Qua de re erit etiam aliquid posteà edisserendum.

Speciatim deinde, ac præcipuè Aurei numeri vsus est, vt Nouilunia Paschalia, hoc est, à quibus supputatæ Lunæ xiv. quas Paschatis Festum proximè sequitur, demonstret. Vt noscamus verò, ad quas dies defixi Aurei numeri hæc Nouilunia indigitent, repetendum memoriâ est; Primò, Vernum Æquinoctium ita esse habendum, quasi affixum sit ad diem Martij 21. Secundò, Lunam xiv. Paschalem non contingere ante æquinoctium, sed vel ipso die Æquinoctij vel proximè post ipsum. Tertiò, Festum Paschatis nunquam celebrari ipsa Luna xiv. sed Dominica proximè insequente; adeò vt etiam xiv. Luna incidente in Dominicam, exspectanda sit Dominica sequens. Quartò, posse proinde Pascha celebrari Luna xv. xvi. xvii. &c. ad vsque xxi. inclusiuè, prout se Paschalis Dominica habuerit. Quintò, Dominicam Paschalem innotescere ex litera Dominicali cuiusque anni propria, & in ipso Calendario notata.

Obiter autem, vt habeatur, quæ quoto quoque anno Dominicalis litera sit, Oportet imprimis paratam habere, quam heic subiicimus, Tabellam appellati Cycli Solaris, literarúmque Dominicalium, vt in ea obseruetur, quæ cuique Anno Cycli respondeat Dominicalis litera, siue vnica sit, pro anno communi, siue duplex pro Bissextili, prior scilicet duarum vsus est ab anni principio in diem Februarij 24. posterior anno reliquo.

Tabella antiqua Cycli Solaris, seu literarum Dominicalium.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
G F	E	D	C	B A	G	F	E	D C	B	A	G	F E	D	C	B

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
A G	F	E	D	C B	A	G	F	E D	C	B	A

Deinde verò, aliud nihil oportet, quam anno Christi dato, addere ex ante-dictis 9. & diuidere summam per 28. Quippe, si facta diuisione, residui nihil sit, Cyclus Solaris erit 28. qui requisitus in Tabula monstrabit anni literam; si aliquid, tum ipsum residuum indicabit numerum Cycli, qui repertus in Tabula eius anni literam prodet. Exempli gratiâ, si nosse velis quæ Dominicalis fuerit litera anno 859. adde huic annorum numero 9. fient 868. hunc diuide per 28. prodibunt pro quotiente 31. & nihil supererit. Quocirca anno 859. fuit Cyclus Solis 28. atque adeò litera Dominicalis A. huiusmodi Cyclo respondens. Sic, si nosse velis, quæ fuerit anno 1200. adde 9. fient 1209. diuide per 28. prodibunt pro quotiente 43. & supererunt 5. Hic numerus autem in Tabella quæsitus monstrabit eo anno fuisse literas Dominicales B.A.

Elicitur iam ex his Primò, Nouilunium Paschale omnium citimum non posse contingere ante Octauum diem Martij: Quia si contingeret vel die 6. (neque enim potest contingere 7. cui numerus Aureus nullus competit) numerata ab ipso xiv. Luna caderet in diem Martij 19. sicque ante Æquinoctium, quod fieri non potest. Vnde & colligitur diem 8. Martij esse citimum Terminum, quo potest Paschale nouilunium contingere; quando numerata ab eo Luna xiv. cadit in diem Martij 21. hoc est diem ipsam Æquinoctij, quem primum sequi potest Pascha. Colligitur rursus Aureum numerum xvi. diei octauæ affixum primum omnium occurrere, qui Nouilunium Paschale demonstret.

Elicitur secundò, Paschale Nouilunium omnium tardissimum, vltimumve, non posse post diem Aprilis 5. contingere: quippe quia omnes nouemdecim Aurei numeri à die 8. Martij, ad diem vsque illam expressi habentur. Et, si posset certè Nouilunium, vel ipsa die sexta Aprilis contingere, forent eo anno duo Paschalia Nouilunia, vnum scilicet die 8. Martij, cui competit Aureus numerus xvi. aliud die 6. Aprilis, cui numerus idem rursus competit: quod profectò absurdum est, cùm bis celebrari eodem anno Pascha non possit. Itaque dies Aprilis 5. erit vltimus Terminus, quo contingere Paschale Nouilunium potest.

Elicitur tertiò, Quod prope diem 8. Martij, ac ante quidem istum-met diem, Nouilu-

nium contigerit, eo Nouilunium Paschale fore vltra Æquinoctium retardatius; quò remotiùs, eò citius. Si enim contigerit v. c. die Martij 6. cui numerus Aureus viii. competit, quia id Paschale esse non potest, non continget deinceps Paschale Nouilunium, nisi die Aprilis 5. cui Numerus viii. rursus competit. Sin autem contigerit die Februarij 21. cui competit Aureus numerus 3. tunc Paschale continget die Martij 22. cui competit rursus idem numerus.

Elicitur quartò, quemadmodum citimus Terminus xiv. Lunæ Paschalis est, vt sæpiùs dictis, dies Martij 21. ita eiusdem tardissimum, vltimumve Terminum esse diem Aprilis 18. Quippe, cùm vltimum Nouilunium contingat die Aprilis 5. constat diem esse 18. in quem numerata à die 5. Luna xiv. cadit.

Elicitur quintò, citimum Terminum, quo celebrari Pascha potest, esse diem Martij 22. Quippe, cùm Pascha non celebretur, nisi Dominica, quæ contingit proximè post xiv. Lunam; constat talem Dominicam non posse citiùs contingere, quàm si Luna xiv. cadat in diem Martij 21. quæ Sabbathum sit, adeò vt postridie, seu die 22. Dominica occurrat, quasi existente eo anno Dominicali litera D diei 22. præfixa, cùm litera C præfixa sit diei 21. Præterea autem, si cadente rursus Luna xiv. in diem 21. ipsa extiterit feria 6. perspicuum esse Paschatis festum celebratum iri die 23. si feria 5. die 24. si feria 4. die 25. si feria 3. die 26. si feria 2. die 27. si denique feria prima, seu Dominica, die 28.

Elicitur sextò, Terminum vltimum, quo celebrari potest Pascha, esse diem Aprilis 25. Quippe, cùm extrema Luna xiv. incidat in diem Aprilis 18. constat, si ea dies fuerit Sabbatum, existente rursus illi affixa litera C, fore Pascha die 19. cui iterum competat litera Dominicalis D, & ex ordine, si ea dies fuerit feria 6. celebratum iri Pascha die 20. si feria 5. die 21. si feria 4. die 22. si feria 3. die 23. si feria 2. die 24. si feria 1. seu Dominica, die denique 25.

Elicitur septimò, Tametsi sint solùm nouemdecim dies, in quos possint Lunæ xiv. cadere, vt sunt tantum nouemdecim, in quos cadere Nouilunia possunt, ob nouemdecim Aureos numeros; dies tamen esse 35. vt porrò à die Martij 22. ad diem Aprilis 25. in quibus contingit Pascha celebrari. Id nempe, quia nullus est dies intra hosce Terminos, in quem cadere Dominica, quæ Lunam xiv. insequatur, non possit. Nam ipsâ quidem die 22. Martij, vno tantum casu celebrari Pascha contingit, si Luna nempe xiv. incidat in diem 21. & litera Dominicalis sit D. Ac pariter die Aprilis 25. vno casu; si Luna nempe xiv. incidat in diem Aprilis 18. & litera Dominicalis sit C. Verùm, potest 23. Martij contingere, non modò si Luna xiv. incidat in diem 22. quæ sit Sabbathum, sed etiam, si incidat in diem 21. quæ sit feria 6. Ac die Aprilis 24. pari modò, non solùm si Luna xiv. incidat in diem 18. quæ sit feria 6. sed etiam si incidat in diem 17. quæ sit Dominica; ac plures adhuc parem ob causam, interiacentibus aliis diebus.

Elicitur denique, quomodo possit facilè anno quolibet proposito, reperiri Pascha. Dato enim imprimis Aureo cuiuscunque anni numero, Quære illum in Calendario inter diem 8. Martij & 5. Aprilis, vtrumque inclusiuè. Deinde, incipiendo à die, cui numerus Aureus respondet, numera porrò 14. & in quam diem incides, pro xiv. Luna illum habe. Attende deinceps, quæ tum sit Dominicalis litera, & quæ prima post eum diem occurrerit, designabit diem Paschalis. Exempli gratiâ, si nosse velis quo die fuerit Pascha anno 950. quia intra ante-dicta comperies fuisse eo anno Aureum numerum 1. & literam Dominicalem F; ideò requisitus intra memoratos terminos Aureus numerus 1. deprehendetur congruere ad diem Martij 23. Ab hoc numera inclusiuè 14. incides in diem Aprilis 5. obserua F. literam primò insequentem; & quia illa congruet diei 7. pronunciabis Pascha illo anno fuisse die 7. Aprilis.

Sic si nosse velis, quo die fuerit anno 1500. quia comperies pari ratione fuisse eo anno Aureum numerū xii. & literas Dominicales E D, quæsitus Aureus numerus intra prædictos terminos affixus deprehendetur, diei Aprilis 4. Numeratis ab hoc 14. occurret Aprilis 17. Et quia litera D posterior Dominicalium proximè insequens respondet diei 19. pronunciabis Pascha anno illo fuisse die Aprilis 19. Et quia anno 1545. comperies pari modo Aureum numerum fuisse xvi. & literam Dominicalem C. ac numerum Aureum affixum inuenies ad 8. Martij, citimum nempe terminum; ideò numeratis ab ipso 14. incides in diem 21. Ac respondet ipsi quidem Dominicalis litera C. verùm, quia non ipsi, sed quæ proximè diei 28. respondet, debet accipi, ideò pronunciabis Pascha illo anno celebratum fuisse die Martij 28.

Hisce addendum est, Dionysium, præter suum illum Canonem, siue Tabulam temporariam ad annos 95. tradidisse Regulam, vt obiter antè insinuauimus, qua, Paschato vnius anni intra decem-nouennalem Cyclum rectè constituto, deducerentur cæteri, aut explorarentur, cæteri ne rectè in Canone se haberent. Videlicet iussit numerari dies à Paschali Luna xv. vnius anni in xiv. anni insequentis (sumendo, vtramque inclusiuè) ac esse eos debere, dum annus est communis, 354. dum Embolismicus, 384. Exceptâ duntaxat anno I. Cycli, in quo 354. dies numerari debeant à Luna non xv. sed xiv. anni antecedentis, seu xix. vltimiue Cycli; idque, quòd, cùm anno ante-penultimo Epactæ (hoc est dies illi vndeni acerruati) fuerint 18. addere oportuerit anno vltimo non 11. sed 12. vt numerus assurgeret ad 30. siquidem in ipso Cycli principio nullæ Epactæ ponerentur, sed ab illo inciperent; vnde & initium numerationis 354. dierum effectum fuerit vno die contractius.

Excer-

Exemplum appoſuit anni, quo id ſcribens, fuiſſe dixit, quemadmodum prius quoque attigimus, Indictionem iv. Lunarem circulum xi. Decem-nouennalem Cyclum xiv. Quia enim annus Embolismicus erat, & ſuperiore anno Luna xiv. inciderat in ix. Kalendarum Aprilium, ſeu Martij 24. *Idcirco*, inquit, *ab viij. Kalendarum Aprilium die ſumimus exordium; habemus Martij dies 7. Aprilis 30. Maij 31. Iunij 30. Iulij 31. Augusti 31. Septembris 30. Octobris 31. Nouembris 30. Decembris 31. Ianuarij 31. Februarij 28. Martij 31. Aprilis 12. dies, quod eſt pridie Idus Aprilis: fiunt ſimul 384.* Vnde & eo anno xiv. Luna incidit in diem 13. Aprilis.

Vt autem in promptu haberetur, non modò qui anni in Cyclo Embolismici, qui communes forent; ſed etiam quot dies addendi quotannis occurrerent, & in quem Martij, aut Aprilis diem Luna xiv. incideret, perpetuum quemdam Canonem pro toto Decem-nouenali Cyclo, ſeu Aureo numero pertexuit, cuiuſmodi exhibitum hic habes.

Tabella Paſchalis Cycli Dionyſiana.

Anni Cycli, ſeu Aurei Num.	Anni communes, & Embolismici.	Dies addendi.	Luna Paſchalis decima-quarta.	Nouilunium Paſchale.
1	communis.	354	5. Aprilis.	23. Martij.
2	communis.	354	25. Martij.	12. Martij.
3	Embolismic.	384	13. Aprilis.	31. Martij.
4	communis.	354	2. Aprilis.	20. Martij.
5	communis.	354	22. Martij.	9. Martij.
6	Embolismic.	384	10. Aprilis.	28. Martij.
7	communis.	354 *	30. Martij.	17. Martij.
8	Embolismic.	384	18. Aprilis.	5. Aprilis.
9	communis.	354	7. Aprilis.	25. Martij.
10	communis.	354	27. Martij.	14. Martij.
11	Embolismic.	384	15. Aprilis.	2. Aprilis.
12	communis.	354	4. Aprilis.	22. Martij.
13	communis.	354	24. Martij.	11. Martij.
14	Embolismic.	384	12. Aprilis.	30. Martij.
15	communis.	354	1. Aprilis.	19. Martij.
16	communis.	354	21. Martij.	8. Martij.
17	Embolismic.	384	9. Aprilis.	27. Martij.
18	communis.	354	29. Martij.	16. Martij.
19	Embolismic.	385	17. Aprilis.	4. Aprilis.

Attexo autem illi Canonem Nouiluniorum Paſchalium, cuiuſmodi deinceps perceſſerit, & qualem excerpere cuique licet ex ipſo Calendario: vt meliùs appareat conſonantia, quæ tam Lunæ decimæ-quartæ ex antecedente Nouilunium, quàm Nouilunium ex inſequente decima-quarta Luna deductum videtur.

Notum eſt porrò, quemadmodum ex vtrauis hoc Canone deduci potuerit; quæ tum dicitur *Tabula Paſchalis antiqua*, hoc eſt, qua dies Paſchatis ex adhibitis Aureo numero, & litera Dominicali, elicitur, exprimiturque. Nimirùm continet ea quidem plures Ordines, ſeu columnas, quibuſcum ſeſius exhibebimus, verum tres præſertim obſeruandi heic ſunt, cùm ex iis cæteri dependeant. Videre autem licet depoſitos in Primo numeros Aureos nouemdecim, eadem ſerie, ac iiſdem interpoſitis vacuis, quibus extant in Calendario, ab 8. Martij ad 5. Aprilis; hoc eſt, inter Paſchalium Nouiluniorum terminos.

Videre licet in Secundò Dominicales literas numero 35. ſic diſpoſitas, vt è regione Aurei numeri xvi. nulla ſit, ac ſequantur deinde literæ d, e, f, g, A, b, &c. Et cum è regione vltimi numeri viij. ſit litera c, continuatas . . . ſiis eas vides ad vſque aliam literam c. Cauſa autem eſt, quia, cùm Aureus numerus eſt xvi. quoniam is attribuitur diei Martij 8. & in eo contingere Nouilunium indicat; . . . exinde Luna xiv. incidit in diem 21. cui præfixa eſt litera Dominicalis C, & quo adeò contingere Paſcha non poteſt; quare & ſeries eſt etiam vacua in ordine Tertio continente dies feſti Paſchatis.

Collocatur verò ſtatim in proximo loco, ſeu ſequente ſerie litera d, Quia, ſi Luna xiv. cadente in diem 21. contingat eum diem eſſe Sabbathum, conſtat proximum . . . diem, nempe, cui attribuitur litera d, Dominicam eſſe, in qua Paſcha ſit celebrandum, Literæ autem conſequentes e, f, g, A, b, c, reſpondentes diebus 23. 24. 25. 26. 27. 28. quòd prout Luna xiv. incidere in diem 21. eſſe præterea poteſt ii dies feria vi. v. iv. iij. ij. & i. ſeu Dominica, proxima Dominica, quæ cadet in diem 23. 24. 25. 26. 27. 28. celebrari poſſit.

Tabula Paschalis antiqua.

Aureus Numerus.	Literæ Dominicales.	Pascha.
xvi		
v	d	22. Martij
	e	23
xiii	f	24
ii	g	25
	A	26
x	b	27
	c	28
xviii	d	29
vii	e	30
	f	31
xv	g	1. Aprilis.
iv	A	2
	b	3
xii	c	4
i	d	5
	e	6
ix	f	7
	g	8
xvii	A	9
vi	b	10
	c	11
xiv	d	12
iii	e	13
	f	14
xi	g	15
	A	16
xix	b	17
viii	c	18
	d	19
	e	20
	f	21
	g	22
	A	23
	b	24
	c	25

Sic, quoniam Aureo numero v. attributo diei 9. numerata ab eo Luna xiv. in diem 22. incidit, Si ea quidem sit Sabbathum, vipote Dominicali litera existente c, quæ sequenti diei 23. est præfixa; Pascha celebrabitur ipsa die 23. Si feria vi. Pascha erit die 24. atque ita porrò, quousque, si dies 22. feria i. seu Dominica sit, Pascha sit futurum proxima Dominica, hoc est, die 29. Pari autem modo, Aureo numero existente xiij. qui tribuitur diei Martij xi. & Luna proinde xiv. cadente in diem 24. si ea dies sit Sabbathum, Pascha erit die insequente 25. cui præfixa sit litera g: si feria vi. die 26. ac ita deinceps; quousque, si dies 24. Dominica sit, transferatur Pascha in Dominicam proximam incidentem in diem Martij 31.

Nec verò secus ex ordine euenire hoc perspicuum, quousque Aureo numero viij. attributo diei Aprilis 5. & Luna xiv. cadente in diem eiusdem mensis 18. cui est præfixa litera c, si is quidem dies sit Sabbathum, Pascha celebretur die 19. cui est præfixa litera d, si feria vi. die 20. ac ita porrò, quousque, si dies 18. Dominica fuerit, Pascha celebretur Dominica proxima incidente in diem 25. Quæ quidem tametsi iam antè dicta, ideò repeto, inculcoque, vt consequutionem totam melius videas, agnoscasque eo ordine, fieri columnam Paschalis, qui fiat, vt series Dominicarum Paschalium describi naturali progressione valeat à die vsque Martij 22. ad diem vsque Aprilis 25.

Tabulæ autem vsus est, vt datis, iuxta Antecedentia, Aureo numero, & litera Dominicali (quæ, si gemina fuerit, anno scilicet Bis sextili, accipienda posterior est, quod iam quoque adnotauimus) quæratur in prima columna Aureus numerus, & attendatur quæ illi è regione in 2. columna litera respondeat. Nam, seu litera illa sit Dominicalis eius anni, seu non sit, non ipsa vsurpanda est, sed quæ Dominicalis anni deorsum procedendo proximè occurret (quam sane loco intelligis, si nulla occurrat, vt parà è regione aurei numeri xvi. non potest non accipi deorsum occurrentem) litera autem huiusmodi obtenta, occurrerit statim è regione in tertia columna dies Paschalis.

Exempli gratiâ, si velis nosse, quo die fuerit Pascha anno 1550. quia fuit anno illo Aureus numerus xij. & litera Dominicalis e, Quære in prima columna Aureum numerum xij. & cùm è regione, seu in eadem serie ac intra 2. columnam occurrat litera c, procede ab illa deorsum, quo vsque occurrat litera e, ac deprehendes statim illi in 3. columna respondere diem Aprilis 6. quo Pascha eo anno fuerit celebratum. Ac pari ratione si nosse velis, quo die celebratum fuerit anno 1256. quia fuit illo anno Aureus numerus iij. & ex duabus literis Dominicalibus, propter annum Bis-sextilem, posterior fuit A. Quære in 1 columna Aureum numerum iij. & adnotata litera illi respondente e, accipe primùm occurrentem, infra ipsam, literam A, deprehendes statim huic literæ A, respondere Aprilis diem 16. quo Pascha eo anno celebrari contigerit.

Quæ subiicienda hîc viderentur de Mobilibus Festis cæteris, referentur infrà commodiùs, cùm occasione Tabulæ Nouæ, erit rursus de hac Antiqua, & consimili quidpiam, dicendum. Quanquam inuento Paschate, difficultatis nihil est in inueniendis cæteris, quæ ab eo semper tantundem positi sunt, & numeratione sola indigent, vt quibus diebus sint, innotescat.

PARS POSTERIOR.

De Reformatione Romani Calendarij à GREGORIO XIII. Pontifice Summo sic adhibita, vt constare perpetuum possit.

CAPVT I.

Quorsum correctum à Gregorio xiij. Calendarium, & substitutus Numero Aureo Epactarum xxx. Cyclus.

HACTENVS Calendarium est, cuiusmodi in vsu fuit, quousque sub finem superioris sæculi Summus Pontifex necessariam, expetitam, à multis tentatam, correctionem illi adhibuit. Sequitur proinde iam nostri Instituti præcipua Pars, quæ est de ipsa Correctione, emendationeve Calendarij, deque remediis, quibus est cautum, ne in posterum opus sit consimili emendatione. Vt igitur inde exordiamur, duæ fuere causæ præcipuæ, ob quas factum est temporis progressu, vt Calendario adhibere quasi medicam manum oportuerit.

Nam Primùm, quia tam Iulius Cæsar Calendarium instituens, quàm Niceni Concilij Patres, & Dionysius Exiguus, aliique ipsi accommodantes celebrationem Paschatis, supposuere Annum, siue cursum Solis per Zodiacum, constare ex diebus 365. & sex horis integris; cùm hæ tamen horæ integræ non sint, sed desint ad illas minuta proximè vndecim, quæ intra annos quatuor, tres prope horæ quadrantes fiunt, & intra annos sexdecim, horæ propè tres. Hac proinde ratione euenit, vt quartò quoque anno integrum diem intercalantes, plus æquo intercalauerint; & quæ intercalatio eo fine fuerat introducta, & Patribus Sanctis probata, vt vernum Æquinoctium, alioquin excursurum versus finem anni, ad 21. diem Martij continenter reduceret, ipsum aliunde, ob factam illam intercalationem nimiam versus anni initium continenter retraxerit, hoc est, intra annos circiter 130. ad diem Martij 20. intra annos 260. ad 19. atque ita consequenter, quousque tandem deprehensum est Æquinoctium contingere die Martij 11. non verò 21. hoc est diebus decem præscripto maturiùs.

Deinde, quia etiam suppositum fuit, Cyclum illum Decem-nouennalem, seu Numerum Aureum, ita esse constantem, vt decimo-nono quoque anno redeunte, Nouilunia, ac Plenilunia in eosdem dies perpetuò redirent; cùm non redeuntia tamen iisdem horis, sed anticipantia semper horâ 1. & minutis proximè $27\frac{1}{2}$. necesse sit, vt post 16. aut 17. Cyclos, hoc est, [illegible] annos paullò ampliùs 300. vno die [illegible] pent: Inde effectum est, vt intra annos [illegible] Niceno Concilio proximè 1300. Nouilunia ac plenilunia quatuor, et ampliùs diebus citiùs contingere deprehensa sint, quam Cyclus Decem-nouennalis, Numerusve Aureus ille, demonstraret. Vnde & [illegible] quæ ex Cyclo habebatur Luna xiv. fuit reipsâ xviij. sicque Sacrum Pascha non ampliùs à Luna xv. in xxi. sed à [illegible] inclusiuè celebraretur. Vt item, si quis vellet, ex dato anni numero Aureo Nouilunia inquirere, deberet dies mensium, [illegible] gione Numeri ipsius aurei accipere, [illegible] sèm, seu certò quinque incluisiuè [illegible] mentare; ac dicere (sic moris fuit, [illegible] labatim designando) *Noua Luna hic [illegible] Calo est hic, &c.*

Fuerat res iam animaduersa, & ab [illegible] sæculis exoptatum remedium. Nam, vt ea præteream, quæ & obseruârant, & [illegible] suis temporibus fuerant, Beda, Algo[illegible] lus, Campanus, Sacrobosco, Simeli[illegible] alij; Ecce, Constantiense Concilium, anno 1414. suadente Petro de Alliaco Cardinali Cameracensi, in eo fuit, vt Æquinoctium vernum adfigeretur non [illegible] diei Martij 21. sed 11. circa quem [illegible] versabatur, ac Numeri Aurei, sic [illegible] rentur, antrorsùmque promouerentur, [illegible] occupatas eò vsque sedes quaternis [illegible] antecederent. Veruntamen, ne ex[illegible] res demandaretur, obstaculo fuit [illegible] tus temporum status: veluti etiam quod [illegible] inceps Basileense Concilium anno [illegible] peraui[illegible], vt anno insequente 1440. [illegible] ex mense Octobri dies eximerentur; & vernum Æquinoctium reduceretur ad [illegible] Martij non 21. sed 19. circa quem versabatur tempore Dionysij Exigui.

Fuit & deinceps res variè tentata: Quippe & mox Nicolaus V. eam in curam [illegible] buit; & triginta pòst annis Sixtus IV. ea de causa Romam insignem Mathematicum Ioannem Regiomontanum accersiit; & [illegible] annum 1516. Lateranense Concilium Calendarij emendandi curam viris quibusdam idoneis commisit, iisque præfecit Paulum Middelburgensem, Foro-sempronien[illegible] Episcopum, qui, tum admonuit Copernicum, Mathematicum celebrem, vt [illegible] Motus Solis, ac Lunæ definiendis occuparetur; tum ipse de præscripto negotio magnum quoddam opus, titulo Paulinæ, composuit. Ne ea memorem, quæ eadem de re Stoflerinus, Pitatus, Pighius, Gaurius, & alij. Denique Tridentinum Concilium non antè absolutum anno 1563. fuit, quam, cætera inter, Calendarij emendandi prouinciam Summo Pontifici commendarit. Gregorius XIII. tum est fulcitum, anno 1582. consequutus.

Nempe, cùm viri eruditi, quot is de causa Romam conuocarat (quos inter erat celebris è Societate IESV Christophorus Clauius) hocce, sub præfecto Cardinali Sirleto, agitarent negotium, [illegible]

est Pontifici Aloisij Lilij liber, continens Epactarum Cyclum, qui loco Aurei numeri Calendario adhibitus, inseruire perpetuò posset; idque restituto semel Æquinoctio, per x. dierum detractionem, ac semel certo anno, ac intra annos 40. nullo Bis-sextili interiectu (Augusti imitatione) faciendam; & cautione adhibita, per suppressionem trium intra 400. annos Bis-sextorum, vt tam verum Æquinoctium in 21. die Martij, quàm Nouilunia in iisdem diebus post Decem nouennalis recursus constarent.

Et quia Liliani huius inuentum dignum visum est, quod adhibitione paucula auctiferentur exteris, editò compendium Emendationis libro illo propositæ, missum à Pontifice fuit ab anno vsque 1577. tum ad Christianos Principes, tum ad celebreis quasque Academias, vt, adhibito peritiorum Mathematicorum consilio, id expenderent; & si quid addendum, demendum, mutandumve foret, admonerent; aut etiam, si quid melius forte haberent, communicarent. Ac varij quidem varia (Aliqui enim existimabant non vllos dies detrahendos, sed affigendum potiùs verum Æquinoctium diei 12. aut 11. Martij, idque imitatione Nicæni Concilij, quod ipsum diei in quo tum reperiebatur affixerat. Alij, si foret detractione opus, detrahendos dies non 10. sed 12. aut 14. vt Æquinoctium restituerent ad diem Martij 23. aut 24. hoc est, ad locum in quo erat Christi Domini tempore; consentique etiam Hugolinus Martellus Glandatensis Episcopus detrahendos 14. vt Æquinoctium restitueretur non solùm ad 25. aut 24. sed etiam ad 23. quo incarnatus, & passus Christus Dominus fuisset; atque alij alia:) Verùm, vbi maxima pars in id, quod à Pontifice fuerat propositum, consensit; tum demùm Pontifex Calendarium ex Lilij inuento emendauit, emendatúmque, vetere illo antiquato, seruandum iussit. Iussit, inquam, præmissa Bulla ab vsque Februario anni 1581. vt omnes maturè, quid facto esset opus, præmonerentur.

Imprimis verò, quia à tempore Nicæni Concilij Æquinoctium recesserat à die 21. in 11. Martij, idcircò supprimendos sanxit ex anno insequente 1582. dies x. vt hac ratione Æquinoctium, suum in diem restitueretur. Præstare autem censuit decem dies simul, vnaque vice eximere, quàm suppressione x. Bis-sextorum, negotium in annos 40. producere; quod & futuris temporibus res constituta liquidior foret, & difficultates, quæ perficiendo negotio obstare possent, non renascerentur.

Delegit porrò mensem Octobrium, è quo fieret exemptio, ob pluscalos dies Festis vacuos, & Officijs mobilibus, qualia per menses alios possent occurrere, non obnoxios. Supprimendi verò dies fuere, qui essent inter dies 4. & 15. intercepti: ita vt hoc modo dies numerarentur 1.2.3.4.15.16.17.18 &c. atque diei illij. Nonas succederent immediatè Idus. Mandauit autem, vt celebrato D. Francisci Festo, die 4. celebraretur postridie, hoc est, Die 15. Festum Sanctorum Dionysij, Rustici, & Eleutherij, quod futurum alioquin erat die 9. cum commemoratione Festi sanctorum Marci, Sergij, Bacchi, & Apuleij, quod die 7. & Die sequente 16. celebraretur Festum S. Callisti, quod futurum fuerat die 14. Die 17. celebraretur dies Dominica sicque litera C reliquo anno Dominicalis fieret, cùm ab vsque Ianuario litera G Dominicalis extitisset. Die denique 18. celebraretur Festum S. Lucæ; ac deinceps diebus, Festorúmque decursus continua serie peragerentur.

Ne rursus autem eueniret, vt Æquinoctium retrocederet, seu à die 21. versus initium mensis rediret; cauit, vt quia spatio annorum 134. proximè, Æquinoctium vno anticipat die; spatio 268. anticipat duobus; spatio proximè 400. tribus; Cauit inquam, vt dies tres quadringentis quibuscumque annis, trium Bis-sextorum omissione supprimerentur, & facilitatis memorandi causâ, ita deligerentur anni centesimi, vt anno 1600. ab Emendatione propinquo, & ob decem dies non omninò expletos Bis-sextili relicto, sequentes anni 1700. 1800. 1900. qui Bis-sextiles esse deberent, pro communibus haberentur; annus autem 2000. Bis-sextilis foret transigendus; ac pari ratione futuri essent communes anni 2100. 2200. 2300. Bis-sextilis autem 2400. atque ita porrò, centenariis quibusque quaternario mensuratis, relictis Bis-sextilibus; non secus, ac vulgò anni omnes qui quaternario mensurantur, in Bis-sextilibus habentur.

Deinde, ne redacta semel in ordinem Luna, anticiparet iterùm, instituit, vt loco Aurei numeri, Cyclíve Decem-nouennalis, substitueretur in Calendario Cyclus Epactarum 30. quæ diebus anni singulis, non autem plerisque solùm alternis, responderent; ac eiusmodi non modò Nouem-decim, quæ Nouilunia in iisdem diebus per annos circiter 300. consistentia indigitarent, sed essent simul aliæ, quæ transeuntia in alios dies Nouilunia ostenderent; ac id speciatim, è quo Pascha dependeret, facerent perspectum.

Veruntamen, quia res non potest commodè explicari, aut intelligi, nisi crebra respectatione in ipsum Calendarium; idcircò id videtur nobis exhibendum. Res forte superflua, in tanta Missalium, Breuiariorúmque vocatorum, & Calendariorum præferentium copia: Verùm, quia & possunt plerumque huiusmodi libri non esse ad manum, & magnum factum paucarum pagellarum impendium non est, inseri hîc ipsum visum est. Adde quòd, ipsum proponemus, cuiusmodi fuit Emendationis tempore; ne quid perturbet, quòd in iis, quæ sunt excusa recentiùs, Festa quædam existant, quorum, quia sint inducta posteriùs, nulla fit in Bulla memorata mentio. Nempe diei 5. Octobris adscriptum iam habetur Festum S. Placidi, & sociorum; diei 6. S. Brunonis; diei 8. Sanctæ Birgittæ, &c. quæ Reformationis tempore adscripta non erant.

Principio autem vides in Prima singularum Mensium columna (de cæteris res nota

est, numeros triginta, ab vno ad triginta, Romano charactere continua serie dispositos; nisi quod, loco numeri xxx. ponitur Asteriscus *. Incipiunt autem à Kalendis Ianuarij, continuantúrque, ac repetuntur ordine retrogrado in hunc modum, *, xxix. xxviij. xxvij. &c. id nempe, tametsi potuissent ordine directo disponi; id, inquam, cùm alias ob causas, tum ob eam specialiter, vt dato numero, qui vno anno demonstret per menses singulos Nouilunia, nihil aliud oporteat, quàm numerare sursum ab illo exclusiuè, vndecim, vt habeatur numerus, qui anno insequente demonstraturus Nouilunia sit: is videlicet ille erit, qui loco vndecimo occurret.

Dicuntur autem hi numeri Epactæ, quòd designent ex ordine dies illos xi. qui anno Lunari 354. dierum adijciendi quotannis sunt, vt in consonantiam cum Solari dierum 365. redeat. Propterea enim fit, vt, quemadmodum de Numero Aureo fuit dictum, postquàm numeri isti Epactales reperiti duodecies, & terminati ad diem Decembris 20 fuerint, tribuantur superstitibus diebus xi. iidem numeri, qui, fuerint primis xi. diebus mensis Ianuarij attributi.

Ac, ne hæreas, qui fiat, vt cùm duodecies 30. sint 360. & à 1. tamen Ianuarij vsque ad 20. Decembris inclusiuè, sint solùm dies 354. attende factum idcircò fuisse, vt ad lucrandum sex illos dies, numeri xxiv. & xxv. è regione vnius, eiusdémque diei alternis mensibus collocentur; scilicet ad 5. Februarij, ad 5. Aprilis, ad 3. Iunij, ad 1. Augusti, ad 29. Septembris, ad 27. Nouembris. Cur autem delecti hi duo numeri præ cæteris fuerint; cur item in sex illis mensibus ad latus xxvi. in alijs ad latus xxv. adhibeatur, vulgari cyphra, aut colore rubeo, numerus 25. cur item ad diem vltimum Decembris apponatur, communi etiam cyphra, numerus 19. res intelligetur ex posteà dicendis.

Adnoto hîc solùm, cur loco Epactæ xxx. scribatur Asteriscus * causam ex eo esse, quòd, cùm per Epactas designetur numerus dierum, qui post Lunationem Decembri mense terminatam, ex ipso Decembri supersunt; contingat interdum duas Lunationes terminari, vnam scilicet die prima, quo casu, cùm supersint dies 30. deberet diei primæ Ianuarij adscribi Epacta xxx. & aliam die vltima, quo casu cùm supersit 0. deberet diei vltimæ Ianuarij adscribi Epacta 0, ac, vt Epacta foret conformis, qua vtroque casu Nouilunium vtroque die, hoc est, tam primo, quam vltimo Ianuarij contingens designaretur, deberet vtrique diei Epacta adscribi coniunctim aut xxx. 0. aut 0. xxx. quod foret incommodum; ideò excogitata est nota indifferens, Asteriscus nempe * æquiualens vtrique. Prætereo autem ideò Epactam xxix. affixam haberi diei secundæ Ianuarij, quia post Lunationem die secunda Decembris terminatam supersunt dies 29. ac pari ratione Epactam xxviii. affixam diei tertiæ Ianuarij, quia post Lunationem terminatam tertia Decembris, supersunt dies 28. atque ita ex ordine, quousque tandem diei Ianuarij trigesimæ affixam esse Epactam i. quia post Lunationem terminatam die trigesima, superest tantum dies vnus.

Sciendum verò est hasce Epactas ideò esse substitutas in vicem Aurei numeri, quòd idem præstent cum illo præstare (quippe Epactæ quoque anno cuique congruentes demonstrant è regione dies, quibus Nouilunia per singulos menses contingunt) id verò præterea habent commodi, vt eædem possint perpetuæ, eandemvè sedem in Calendario, toto sæculorum decursu tenere, quod sine Aureo numero contingere haud quaquam potest.

Quia enim per annos paullò amplius 300. Nouilunia vno anticipant die; ideò est necesse, vt numeri Aurei vno gradu commutentur; adeò vt, cùm exempli causâ tempore Nicæni Concilij numerus iii. occuparet diem 1. Ianuarij, is post annos 300. retrahendus fuerit in Decembris vltimum: & qui numerus xi. occupabat 3. Ianuarij, retrahi debuisset in 2. qui xix. 5. retrahi in 4. atque ita ex ordine. Sicque, cùm tempore Reformationis, seu post annos amplius 1200. Nouilunia iam 4. diebus anticipassent; debuisset idem, exempli causâ, numerus Aureus iii. loco diei 5. occupare 1. aliique suo quisque crebre 4. gradibus fieri antrorsum promotione. Qua ratione contingeret, vt intra annos paullò minùs 9400. Calendarium funditus commutandum esset, vsque tamdem aurei numeri easdem sedes repeterent, quæ fuerant commutatum.

At verò Epactis in Calendarium inductis, nulla retractione, aut commutatione huiusmodi opus est; potestque Calendarium innatâ sua perpetuitate (vnde & laudatione habetur perpetuum) quoniam necesse solùm est, vt quoties Nouilunia commutantur, seu id occasione Anticipationis, seu ob Bis-sextorum suppressionem sit necesse, inquam, solùm est, vt vice 19 Epactarum, quæ demonstrandis Nouilunijs prius inseruierint; aliæ 19. vsurpentur. Quapropter, cùm nobis ab anno Reformationis 1582. & porrò ad vsque annum 1700. hæ 19. Epactæ seruiant, i. ii. iv. v. vii. viii. x. xii. xiii. xv. xvi. xviii. xix. xxi. xxiii. xxiv. xxvi. xxvii. xxix. (haec scilicet), & non alias habes intra calculum Epactarum in temporaria Tabula (& ipsarum quidem numerum vndeviginti) ab anno deinceps 1700. futuræ sunt istæ, *. i. iii. iv. vi. vii. ix. xi. xii. xiv. xv. xvii. xviii. xx. xxii. xxiii. xxv. xxvi. xxviii. quæ etiam deinde perseuerabunt ab anno 1800. in 1900. quòd licet anno 1800. Bis-sextum supprimendum sit, tunc tamen illa suppressio cum anticipatione compensanda occurrat. Quamquam, vt res fiat paullò manifestior, altiusque aliùs repetenda est.

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Litteræ Domini		Dies mensis.	IANVARIVS.
*	A	*Kal.*	1	*Circumcisio Domini.* duplex. SS.Innoc.
xxix	b	iiii	2	Oct. S.Stephani duplex cum com. Oct.S.Ioan.&
xxviii	c	iii	3	Oct. S.Ioannis duplex, cum com. Oct. SS.Innoc.
xxvii	d	*Prid. Non.*	4	Octaua SS Innocentium. duplex.
xxvi	e	*Nonis*	5	Vigilia.
25.xxv	f	viii	6	*Epiphania Domini.* duplex.
xxiv	g	vii	7	De Octaua Epiphaniæ.
xxiii	A	vi	8	De Octaua.
xxii	b	v	9	De Octaua.
xxi	c	iv	10	De Octaua.
xx	d	iii	11	De Octaua, & com. S. Hygini Papæ & mart.
xix	e	*Prid. Idus*	12	De Octaua.
xviii	f	*Idus*	13	Octaua Epiphaniæ, duplex. [Presb. & mart.
xvii	g	xix	14	Hilarij Episc. & Conf. semid. cum com. S.Felicis
xvi	A	xviii	15	Pauli primi Eremitæ. semid. cum comm. S. Mauri.
xv	b	xvii	16	Marcelli Papæ, & mart. semid. [Abbatis
xiv	c	xvi	17	*Antonij Abbatis* duplex. [Virg. & mart.
xiii	d	xv	18	*Cathedra S. Petri Romæ* duplex, & com. S. Priscæ
xii	e	xiv	19	Marij, Marthæ, Audifacis, & Abachum mart.
xi	f	xiii	20	*Fabiani & Sebastiani*, mart. dupl.
x	g	xii	21	Agnetis virg. & mart. dupl.
ix	A	xi	22	Vincentij, & Anastasij, mart. semid.
viii	b	x	23	Emerentianæ virg. & mart.
vii	c	ix	24	Timothei Episcopi, & mart.
vi	d	viii	25	*Conuersio S. Pauli Apostoli* dupl.
v	e	vii	26	Polycarpi Episcopi, & mart.
iiii	f	vi	27	Ioannis Chrysost. Episcopi, & Conf. dupl.
iii	g	v	28	Agnetis secundo.
ii	A	iv	29	
i	b	iii	30	
*	c	*Prid. Kal.*	31	

Cyclus Epact.	Litteræ Domini		Dies Mensis.	FEBRVARIVS.
xxix	d	*Kal.*	1	Ignatij Episcopi, & mart. semid.
xxviii	e	iiii	2	*Purificatio B. Mariæ* dupl.
xxvii	f	iii	3	Blasij Episcopi, & mart.
25.xxvi	g	*Prid. Non.*	4	
xxv. xxiiii	A	*Nonis*	5	Agathæ virginis, & mart. semid.
xxiii	b	viii	6	Dorotheæ virginis, & mart.
xxii	c	vii	7	Romualdi Abb. dupl.
xxi	d	vi	8	
xx	e	v	9	Apolloniæ virg. & mart.
xix	f	iv	10	
xviii	g	iii	11	
xvii	A	*Prid. Idus*	12	
xvi	b	*Idus*	13	
xv	c	xvi	14	Valentini Presbyteri, & mart.
xiv	d	xv	15	Faustini, & Iouitæ martyrum.
xiii	e	xiv	16	
xii	f	xiii	17	
xi	g	xii	18	
x	A	xi	19	Symeonis Episcopi, & martyris.
ix	b	x	20	
viii	c	ix	21	
vii	d	viii	22	*Cathedra S. Petri Antiochiæ.* dupl.
vi	e	vii	23	Vigilia
v	f	vi	24	*Matthiæ Apostoli* dupl.
iv	g	v	25	
iii	A	iv	26	
ii	b	iii	27	
i	c	*Prid. Kal.*	28	

In anno Bissextili Februarius est dierum 29. & Festum Sancti Matthiæ celebratur 25. Februarij, & bis dicitur, sexto Calendas, id est, die 24, & die 25. & littera Dominicalis, quæ assumpta fuit in mense Ianuario, mutatur in præcedentem; Vt, si in Ianuario littera Dominicalis fuit A, mutetur in præcedentem, quæ est g, & c.

CALENDARIVM GREGORIANVM

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	MARTIVS.
*	d	*Kal.*	1	
xxix	e	vi	2	
xxviii	f	v	3	
xxvii	g	iiii	4	
xxvi	A	iii	5	
25. xxv	b	*Prid. Non.*	6	
xxiv	c	*Nonæ*	7	*Sancti Thomæ de Aquino Confess.* dupl. & com. SS. Perpetuæ, & Felicitatis martyrum.
xxiii	d	viii	8	
xxii	e	vii	9	Quadraginta Martyrum, semid.
xxi	f	vi	10	
xx	g	v	11	
xix	A	iv	12	*Gregorij Papæ, & Confess. & Ecclesiæ Doctor.* dupl.
xviii	b	iii	13	
xvii	c	*Pr. Idus*	14	
xvi	d	*Idus.*	15	
xv	e	xvii	16	
xiv	f	xvi	17	
xiii	g	xv	18	
xii	A	xiv	19	Ioseph Confessoris, dupl.
xi	b	xiii	20	
x	c	xii	21	Benedicti Abbatis, dupl.
ix	d	xi	22	
viii	e	x	23	
vii	f	ix	24	
vi	g	viii	25	*Annunciatio Beatæ Mariæ*, dupl.
v	A	vii	26	
iiii	b	vi	27	
iii	c	v	28	
ii	d	iv	29	
i	e	iii	30	
*	f	*Pr. Kal.*	31	

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	APRILIS.
xxix	g	*Kal.*	1	
xxviii	A	iiii	2	Francisci de Paula Confess. dupl.
xxvii	b	iii	3	
25. xxvi	c	*Prid. Non.*	4	
xxv xxiv	d	*Nonæ*	5	
xxiii	e	viii	6	
xxii	f	vii	7	
xxi	g	vi	8	
xx	A	v	9	
xix	b	iv	10	
xviii	c	iii	11	Leonis Papæ, & Confess. dupl.
xvii	d	*Prid. Idus*	12	
xvi	e	*Idus*	13	
xv	f	xviii	14	Tiburtij, Valeriani, & Maximi martyrum.
xiv	g	xvii	15	
xiii	A	xvi	16	
xii	b	xv	17	Aniceti Papæ, & mart.
xi	c	xiv	18	
x	d	xiii	19	
ix	e	xii	20	
viii	f	xi	21	
vii	g	x	22	Soteris, & Caij Pontificum, & martyrum semid.
vi	A	ix	23	Georgij mart. semid.
v	b	viii	24	
iv	c	vii	25	*Marci Euangelistæ*, dupl.
iii	d	vi	26	Cleti, & Marcellini Pont. & martyrum semid.
ii	e	v	27	
i	f	iiii	28	Vitalis Martyris.
*	g	iii	29	Petri martyris, dupl.
xxix	A	*Prid. Kal.*	30	

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies mensis.	MAIVS.
xxviii	b	*Kal.*	1	*Philippi, & Iacobi Apostolorum dupl.*
xxvii	c	vi	2	Athanasij Episcopi, & Confess. dupl.
xxvi	d	v	3	*Inventio S. Crucis*, dupl. & com. SS. Alexandri Eventij, & Theoduli mart. ac Iuuenalis Episc. & Conf.
25. xxv	e	iiii	4	Monicæ viduæ.
xxiv	f	iii	5	
xxiii	g	*Prid. Non.*	6	*Ioannis ante Portam Latinam*, dupl.
xxii	A	*Nonæ*	7	Stanislai Episcopi & mart. dupl.
xxi	b	viii	8	Apparitio Sancti Michaëlis, dupl.
xx	c	vii	9	S. Gregorij Theologi Episcopi, & Confess. dupl.
xix	d	vi	10	Gordiani, & Epimachij martyrum.
xviii	e	v	11	
xvii	f	iv	12	Nerei, Achillei, & Pancratij mart.
xvi	g	iii	13	
xv	A	*Prid. Idus*	14	Bonifacij martyris.
xiv	b	*Idus*	15	
xiii	c	xvii	16	
xii	d	xvi	17	
xi	e	xv	18	
x	f	xiv	19	Pudentianæ virginis.
ix	g	xiii	20	
viii	A	xii	21	
vii	b	xi	22	
vi	c	x	23	
v	d	ix	24	
iiii	e	viii	25	Vrbani Papæ, & martyris.
iii	f	vii	26	Eleutherij Papæ, & martyris.
ii	g	vi	27	Ioannis Papæ, & martyris.
i	A	v	28	
*	b	iv	29	
xxix	c	iii	30	Felicis Papæ, & martyris.
xxviii	d	*Prid. Kal.*	31	Petronillæ virginis.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	IVNIVS.
xxvii	e	*Kal.*	1	
25. xxvi	f	iiii	2	Marcellini, Petri, & Erasmi mart.
xxv. xxiiii	g	iii	3	
xxiii	A	*Prid. Non.*	4	
xxii	b	*Nonæ*	5	
xxi	c	viii	6	
xx	d	vii	7	
xix	e	vi	8	
xviii	f	v	9	Primi, & Feliciani martyrum.
xvii	g	iv	10	
xvi	A	iii	11	*Barnabæ Apostoli*, dupl.
xv	b	*Prid. Idus*	12	Basilidis, Cyrini, Naboris, & Nazarij martyrum.
xiv	c	*Idus*	13	Antonij de Padua Confess. dupl.
xiii	d	xviii	14	Basilij Episcopi, & Confess. dupl.
xii	e	xvii	15	Viti, Modesti, & Crescentiæ mart.
xi	f	xvi	16	
x	g	xv	17	
ix	A	xiv	18	Marci, & Marcelliani martyrum.
viii	b	xiii	19	Geruasij, & Protasij martyrum.
vii	c	xii	20	Sylverij Papæ, & martyris.
vi	d	xi	21	
v	e	x	22	Paulini Episcopi, & Confess.
iv	f	ix	23	Vigilia.
iii	g	viii	24	*Natiuitas S. Ioannis Baptistæ* dupl.
ii	A	vii	25	De Octaua Natiu. S. Ioan. Bapt. [S. Ioan.
i	b	vi	26	Ioannis & Pauli mart. semid. cum com. oct. Natiu.
*	c	v	27	De Octaua Natiuit. S. Ioan. [liæ.
xxix	d	iv	28	Leonis Papæ, & Confess. semid. & com. oct. & Vigi-
xxviii	e	iii	29	*Petri, & Pauli Apostolorum* dupl. [S. Ioan.
xxvii	f	*Prid. Kal.*	30	*Commemoratio S. Pauli Apostoli*, dupl. & com. oct.

CALENDARIVM GREGORIANVM

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic.		Dies Mensis	IVLIVS.
xxvi	g	*Kal.*	1	Oct. S. Ioan. Baptistæ dupl. & com. oct. Apostol.
25, xxv	A	vi	2	*Visitatio B. Mariæ*, dupl. cum com. oct. Apost.
xxiv		v	3	De octaua Apostolorum.
xxiii	b	iiii	4	De octaua.
xxii	c	iii	5	De octaua.
xxi	d	*Prid. Non.*	6	Octa. Apostol. Petri, & Pauli dupl.
xx	e	*Nonæ*	7	
xix	f	viii	8	
xviii	g	vii	9	[mart. semid.
xvii	A	vi	10	Septem fratrum mart. & SS. Rufinæ, ac Secun[dæ
xvi	b	v	11	Pij Papæ, & mart. [ali.
xv	c	iv	12	Naboris, & Felicis mart. cum com. Io. Gualberti
xiv	d	iii	13	Anacleti Papæ, & mart. semid.
xiii	e	*Pr. Idus*	14	Bonauenturæ Pont. & Conf. & Eccl. Doct. dupl.
xii	f	*Idus*	15	
xi	g	xvii	16	
x	A	xvi	17	Alexij Confess.
ix	b	xv	18	Symphorosæ cum septem filijs mart.
viii	c	xiv	19	
vii		xiii	20	Margaritæ virg. & mart.
vi	d	xii	21	Praxedis virginis.
v	e	xi	22	*Mariæ Magdalenæ* dupl.
iiii	f	x	23	Apollinaris Episcopi, & mart. semid.
iii	g	ix	24	Vigilia, & com. S. Christinæ virg. & mart.
ii	A	viii	25	*Iacobi Apost.* dupl. & com. S. Christophori mart.
i	b	vii	26	*Annæ matris B. M. virg.* dupl. [illegible]
*	c	vi	27	Pantaleonis mart. [Papæ & Conf. semid.
xxix	d	v	28	Nazarij, Celsi, & Victoris Papæ mart. & Inno-
xxviii	e	iv	29	Marthæ virg. sem. & com. SS. Felicis Papæ, Simpli-
xxvii	f	iii	30	Abdon, & Sennen mart. [cij, Faust. & Beatr. mar.
25 xxvi	g	*Pr. Kal.*	31	

Cyclus Epact.	Litteræ Domini.		Dies Mensis.	AVGVSTVS.
25, xxiv	c	*Kal.*	1	*Petri ad vincula*, dupl. & com. SS. Machab[æorum]
xxiii	d	iiii	2	Stephani Papæ, & martyris.
xxii	e	iii	3	Inuentio S. Stephani Protom. semid.
xxi	f	*Prid. Non.*	4	*Dominici Confess.* dupl.
xx	g	*Nonæ*	5	*Dedicatio S. M. ad Niues* dupl.
xix	A	viii	6	*Transfiguratio Domini* dupl. & com. SS. Xisti Papæ, & Felicissimi, & Agapiti mart.
xviii	b	vii	7	Donati Episc. & mart.
xvii	c	vi	8	Cyriaci, Largi, & Smaragdi mart. semid.
xvi	d	v	9	Vigilia, & com. S. Romani mart.
xv	e	iv	10	*Laurentij mart.* dupl. [mart.
xiv	f	iii	11	De oct. S. Laur. cum com. SS. Tiburtij, & Susannæ
xiii	g	*Prid. Idus*	12	De octaua, & com. S. Claræ virg.
xii	A	*Idus*	13	De octaua, & com. SS. Hippolyti, & Cassiani m[art.]
xi	b	xix	14	De octa. cum com. Vigiliæ, & S. Eusebij Conf.
x	c	xviii	15	*Assumptio B. M. virg.* dupl.
ix	d	xvii	16	De octaua Assumpt. B. M. cum com. oct. S. Laur.
viii	e	xvi	17	Octa. S. Laur. & com. octauæ Assumpt.
vii	f	xv	18	De octaua, & com. S. Agapiti mart.
vi	g	xiv	19	De octaua.
v	A	xiii	20	Bernardi Abbatis dupl. cũ com. octauæ Assumpt.
iv	b	xii	21	De octaua. [Hyppolyti, & Symphoriani mart.
iii	c	xi	22	Octa. Assumpt. B. M. dupl. cum com. octauæ Assum[pt.]
ii	d	x	23	Vigilia.
i	e	ix	24	*Bartholomæi Apostoli* dupl. *Romæ celebratur die 25.*
*	f	viii	25	Ludouici Regis Franciæ Confess.
xxix	g	vii	26	Zephyrini Papæ, & mart.
xxviii	A	vi	27	
xxvii	b	v	28	*Augustini Episcopi, Confess. & Eccles. Doct.* dupl. &
xxvi	c	iiii	29	com. S. Hermetis martyris. [mart.
25, xxv	d	iii	30	*Decollatio S. Ioan. Baptistæ*, dupl. & com. S. Sabinæ
xxiv	e	*Prid. Kal.*	31	Felicis, & Adaucti mart.

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	SEPTEMBER.
xxiii	f	*Kal.*	1	Ægidij Abbatis,& com.SS.mart.xij Fratrum.
xxii	g	iiii	2	
xxi	A	iii	3	
xx	b	*Prid.Non.*	4	
xix	c	*Nonæ*	5	
xviii	d	viii	6	
xvii	e	vii	7	
xvi	f	vi	8	*Natiuitas B. Mariæ* dupl.& com.S.Andriani mart. *in Laudibus tantum.*
xv	g	v	9	De oct.S.Mariæ,& com.S.Gorgonij mart.
xiv	A	iv	10	De Octaua.
xiii	b	iii	11	De Octaua,& com.SS.Prothi,& Hyacinthi mart.
xii	c	*Pr. Idus*	12	De Octaua.
xi	d	*Idus.*	13	De Octaua. [riæ.
x	e	xviii	14	Exaltatio S.Crucis.dupl.cum com.oct.Nat.S.Ma-
ix	f	xvii	15	Octaua Nat.B.M.dupl. cũ com S.Nicomed mart.
viii	g	xvi	16	Cornelij , & Cypriani Pont. & mart. semid. cum
vii	A	xv	17	com.SS.Euphemiæ,Luciæ,& Geminiani mart.
vi	b	xiv	18	
v	c	xiii	19	Ianuarij Episc. & soc. mart. semid.
iiii	d	xii	20	Vigilia,& com.S.Eustachij,& socior.mart.
iii	e	xi	21	*Matthæi Apostoli.* dupl.
ii	f	x	22	Mauritij , & Sociorum mart.
i	g	ix	23	Lini Papæ,& mart.semid.cũ com S.Theclæ virg.
*	A	vii	24	& mart.
xxix	b	vii	25	
xxviii	c	vi	26	Cypriani,& Iustinæ mart.
xxvii	d	v	27	Cosmæ & Damiani mart.semid.
25.xxvi	e	iv	28	
xxv xxiv	f	iii	29	*Dedicatio S.Michaëlis Archangeli.* dupl.
xxiii	g	*Pr. Kal.*	30	*Hieronymi Presb.Confess. & Eccles. Doctoris.* dupl

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	OCTOBER.
xxii	A	*Kal.*	1	Remigij Episcopi , & Confess.
xxi	b	vi	2	
xx	c	v	3	
xix	d	iiii	4	*Francisci Confess.* dupl.
xviii	e	iii	5	Placidi,& soc.martyrum.
xvii	f	*Prid. Non.*	6	
xvi	g	*Nonæ*	7	S.Marci Papæ,& Conf. cũ com.SS.Sergij,Bacchi, & Apuleij martyrum.
xv	A	viii	8	
xiv	b	vii	9	Dionysij, Rustici, & Eleutherij martyrum.semid.
xiii	c	vi	10	
xii	d	v	11	
xi	e	iv	12	
x	f	iii	13	
ix	g	*Prid. Idus*	14	Callisti Papæ,& mart.semidupl.
viii	A	*Idus*	15	
vii	b	xvii	16	
vi	c	xvi	17	
v	d	xv	18	*Lucæ Euangelistæ.* dupl.
iv	e	xiv	19	
iii	f	xiii	20	
ii	g	xii	21	Hilarionis Abbatis, & com. SS.Vrsulæ,& sociarũ
i	A	xi	22	virg. & mart.
*	b	x	23	
xxix	c	ix	24	
xxviii	d	viii	25	Chrysanthi,& Dariæ mart.
xxvii	e	vii	26	Euaristi Papæ,& mart.
xxvi	f	vi	27	Vigilia.
25.xxv	g	v	28	*Simonis & Iudæ Apostolorum,* dupl.
xxiiii	A	iiii	29	
xxiii	b	iii	30	
xxii	c	*Prid. Kal.*	31	Vigilia.

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	NOVEMBER.
xxi	d	*Kal.*	1	*Festum omnium Sanctorum*, dupl.
xx	e	iiii	2	*Commemoratio omnium fidelium defunctorum*, dupl. & de oct. omnium SS.
xix	f	iii	3	De Octaua.
xviii	g	*Prid. Non.*	4	De Octaua, cum com. SS. Vitalis, & Agricolæ m.
xvii	A	*Nonæ*	5	De Octaua.
xvi	b	viii	6	De Octaua.
xv	c	vii	7	De Octaua, [onatorum mar
xiv	d	vi	8	Octaua omniū SS. dupl. & com. SS. Quatuor Co-
xiii	e	v	9	*Dedicatio Basilicæ Saluatoris*. dupl. cum com. S. Theodori mart.
xii	f	iv	10	Tryphonis, Respicij, & Nymphæ mart.
xi	g	iii	11	*Martini Epis. & Conf.* dupl. & com. S. Mennæ mar.
x	A	*Pr. Idus*	12	Martini Papæ, & mart. semidupl.
ix	b	*Idus.*	13	
viii	c	xviii	14	
vii	d	xvii	15	
vi	e	xvi	16	
v	f	xv	17	Gregorij Thaumaturgi Episc. & Conf.
iiii	g	xiv	18	*Dedicatio Basilicarum Petri, & Pauli*, dupl.
iii	A	xiii	19	Pontiani Papæ, & mart.
ii	b	xii	20	
i	c	xi	21	Præsentatio S. Mariæ. dupl.
*	d	x	22	Cæciliæ virg. & mart. semid. [citatis mar
xxix	e	ix	23	Clementis Papæ, & mart. semid. cum com. S. Feli
xxviii	f	viii	24	Chrysogoni mart.
xxvii	g	vii	25	*Catharinæ virg. & mart.* dupl.
25. xxvi	A	vi	26	Petri Alexandrini Episc. & mar.
xxv xxiv	b	v	27	
xxiii	c	iv	28	
xxii	d	iii	29	Vigilia, & com. S. Saturnini mart.
xxi	e	*Pr. Kal.*	30	*Andreæ Apostoli*. dupl.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	DECEMBER.
xx	f	*Kal.*	1	
xix	g	iiii	2	Bibianæ virg. & mart. commem.
xviii	A	iii	3	
xvii	b	*Prid. Non.*	4	Barbaræ virg. & mart. comm.
xvi	c	*Nonæ*	5	Sabæ Abbatis, commem.
xv	d	viii	6	Nicolai Episcopi, & Conf. semid.
xiv	e	vii	7	*Ambrosij Episc. & Conf. & Eccles. Doct.* dupl.
xiii	f	vi	8	*Conceptio B. Mariæ*, dup.
xii	g	v	9	
xi	A	iv	10	Melchiadis Papæ, & mart. com.
x	b	iii	11	Damasi Papæ, & Confess. semid.
ix	c	*Prid. Idus*	12	
viii	d	*Idus*	13	*Luciæ virginis, & martyris*. dupl.
vii	e	xix	14	
vi	f	xviii	15	
v	g	xvii	16	
iv	A	xvi	17	
iii	b	xv	18	
ii	c	xiv	19	
i	d	xiii	20	Vigilia.
*	e	xii	21	*Thomæ Apostoli*. dupl.
xxix	f	xi	22	
xxviii	g	x	23	
xxvii	A	ix	24	Vigilia.
xxvi	b	viii	25	*Natiuitas D. N. Iesu Christi*. dupl.
25. xxv	c	vii	26	*Stephani Protomartyris*. dupl. cum com. oct. Natiu.
xxiiii	d	vi	27	*Ioannis Apost. & Euangelistæ*, dupl. cum com. oct.
xxiii	e	v	28	*Innocentium martyrum*. dupl. cum com. octauar.
xxii	f	iv	29	Thomæ Cant. Episc. & mart. semid. cum com. oct.
xxi	g	iii	30	De Dom. inf. oct. Natiu. vel de oct. cum comm. ct.
19. xx	A	*Prid. Kal.*	31	*Syluestri Papæ, & Confess.* dupl. cum com. oct. iter.

Caput

CAPVT II.

Quatenus Promissum, ut Æquinoctium Vernum sedem à Nicæno Concilio præscriptam, hoc est diem Martij xxj. anteuertat.

CVm sit autem primùm de ipsa dierum Bis-sextilium suppressione dicendum; id tamen generatim supponendum est, quod iam ante innuimus; nempe Calendarium rem esse ciuilem, ac idcircò supputationes, quæ circa ipsum fiunt, non esse ad amussim Astronomicam exigendas; quòd ex ciuili vsu non sit, vt paris cum Astronomis temporum, motuúmque minutias sectemur. Sic, tametsi Astronomi deprehenderint, v.g. annum Solarem tum terminari, cùm 365. dies, & sex horæ effluxerint, non tamen vsus politicus fert, vt post 365. dies exactos exspectentur adhuc sex horæ, quò annus nouus inchoetur; neque vt pars mensis duodecima, seu mensis Solaris tum præcisè desinat, cùm dies 30. ac decem horæ cùm semisse transierint; sed vt senæ horæ per treis annos neglectæ, cum sex horis anni quarti quasi colligantur; intelliganturque vnum diem constituere, ex quo annus quartus dierum 366. efficiatur. Quo modo etiam mensis sine fragmentis dierum vsurpantur; abundéque est, vt numero dierum præter propter æquali, annus integer ex ipsis constetur. Quod idem de anno, mensibúsque Lunaribus, iuxta sæpiùs dicta, est intelligendum.

Enimverò, cùm sit tamen opus, vt Legumlatores, Principesve, qui populis certam formam anni, partiúmque ipsius præscribunt, perspectum habeant, quæ, quantáque huiusmodi fragmenta, seu minutiæ sint, vt congruam eorum rationem habeant; ideò moris esse, vt adhibeant in consilium Astronomos, qui Solis ac Lunæ motus calleant, & quibus-nam dierum, horarum, minutorúmque periodis illi absoluantur, exquisitè nôrint.

Quemadmodum porrò experientia Astronomos docuit non esse omneis annos, vti neque dies, inter se duratione æquales, ac maiorem adhuc reperiri in mensibus, Lunaribusve circuitibus, partibúsque eorum inæqualitatem; ac ea de caussa distinxerunt, vt in Planetis cæteris, sic speciatim in Sole, & Luna motus alios Apparenteis, seu Veros vocatos, qui nunc velociores, nunc tardiores sint; alios æquales, seu Medios, qui nempe inter velocitatem, & tarditatem medij incedere intelligantur: Quemadmodum, inquam, id ita se habet, Sic docuit etiam experientia Cyclus seu Annuum, seu Menstruum, quorum ciuilis vsus sit, accommodandos omninò esse motibus non Veris, apparentibusve, sed Medijs, siue æqualibus; quòd isti vno tenore incedant; illi nunc excedant, nunc deficiant; & nondum deprehensum sit, condi ab Astronomis Tabulas, è quibus liceat veros motus in omne tempus colligere, sed quæ illos solùm ad tempus aliquod exhibeant. Profectò ne ipse quidem Tycho Braheus ausus est vsquam polliceri maiorem suarum constantiam, quam per quadringentos, hoc est ducentos ante, & ducentos post, annos.

Hoc verò adnoto, vt minùs sit mirum, si Ecclesia quoque, in iis, quibus operâ Astronomorum indiget, vsurpet, sequaturve motus non Apparenteis, sed Medios; quòd isti, ob vniformitatem, redigi facilè in Cyclos, secus ac illi valeant; sufficiátque, si præter-propter, & quantum tamen proximè ex vsu licet, res obtineatur. Quippe, neque Sacra Scriptura, neque Concilia, aut Sancti Patres præceperunt vnquam, vt exquisitè, rigidéque Astronomorum calculis, Tabulisque adstringeremur; sed vt tempora obseruaremus, quæ, quantum vulgaris vsus patitur, aut vera sint, aut proximè vera.

Certè, ne à proposito digrediamur, cùm iussus est populus celebrare Pascha xiv. Luna, seu die Primi mensis; pronum est intelligere, nihil videri aliud Deum significasse, quàm ipsum Plenilunij tempus, & non tam quidem supputatum à coniunctione Lunæ cum Sole, quàm ab apparitione eius prima, quæ, quasi vno die post coniunctionem factam contingat, supputatam ab hoc die decimus-quartus (qui fit à coniunctione decimus-quintus) Plenilunium prodat. Tametsi autem non semper primo, sed plerumque etiam secundo, aliquando & tertio die à coniunctione Luna appareat; vt quidpiam tamen certi constaret, sic videntur fuisse limitati menses, quasi illa semper primo post die appareret, ac semper Luna decima quarta eadem cum Plenilunio foret. Quod dunno solùm, vt inferam, non videri mentem Sacræ Scripturæ fuisse, vt ad Lunam xiv. exquisitiùs alligaremur, quàm ciuilis mensis institutum ferret, & vulgari captui congrueret, iuxta quem Luna plena habetur, non solùm quo tempore est, sed etiam vno minimùm tam antè, quàm post ipsum die.

Sic verò etiam, cùm deinceps Concilia, & Patres, rem sic interpretati sunt, vt xiv. Luna primi Mensis ea haberetur, quæ aut ipso die Æquinoctij verni, aut proximè ipsum, sed posteriùs contingeret, ij affixere quidem, Æquinoctium diei Martij 21. At constat nihilominus, si anno quidem Bissextili Æquinoctium fuerit in Meridie diei 21. fore anno proximo ab illo, hora 6. vespertina eiusdem diei; secundo media nocte insequente; tertio, hora 6. matutina diei 22. ac alioqui, ob factam nimiam quaternis annis additionem, fore vt intra annos 100. à Meridie diei 21. recesserit in horam 6. vespertinam diei 20. vnde & fiat, vt intra 120. annos contingat quidem plerumque Æquinoctium intra diem 21. sed interim tamen in 22. & 20. aliquando excurrat. Ne quid de eo dicam, quòd vno, eodémque anno contingere Æquinoctium possit, Romæ quidem, hora 6. vespertina diei xxi. quæ esse possit Sabbathum, & in quod incidens Luna xiv. efficiat, vt die insequente futura Dominica,

Pascha

Pascha celebretur; cùm alicubi tamen, tendendo in Orientem, sit tunc hora 6. matutina diei 22. (nempe ob terræ diuersitatem, meridianorumque differentiam) quæ cum illis Dominica sit, tamen videamus differre celebrationem Paschatis in octiduum; nisi quod cautum iam prorsum est, vt omnes eadem Dominica Pascha celebrent cum primaria, Romanave Ecclesia, tametsi ob terræ diuersitatem tempus Romani horizontis ad vsque diuidium antecedatur, aut præeat.

Quæ quidem cuncta innuo, vt admoneam Concilia, Patres, Pontifices, ipsam Ecclesiam, non ita adstringere nos ad certa quædam tempora, vt non ea patiantur aliquem excursum: vnde & speciatim intelligi liceat, duplex distingui posse Æquinoctium, vnum Astronomicum, hoc est quasi punctum indiuiduum, cuius Astronomis sit cura; alterum politicum, seu ciuile, hoc est tempus habens aliquam latitudinem, quod ab Ecclesia obseruetur, dicique ideò Æquinoctium Ecclesiasticum valeat. Non quod Ecclesia nollet, si commodè posset, vti solo Astronomico, sed quòd scrupulositas illa Astronomica ex vsu non sit, quódque nec Astronomi quidem inter se omninò consentiant; cum intersit tamen, vt Fideles habeant aliquid, quod sit euidentius, quàm vt teneantur ad Astronomorum subtilitatem attendere; ac magis ratum, quàm, vt ob sententias Astronomorum varias diuersimodè distrahantur.

Quamobrem Ecclesiæ satis semper est, vt quantum quidem ea sinit licet, Canones vocati Paschales (qui numero sex habentur) illibati maneant, I. Vt Pascha non celebretur, nisi die Dominico. II. vt Christiani cum Iudæis Christi interfectoribus in celebrando Paschate non concurrant. III. vt Pascha non celebretur mense xij. (cuius scilicet Plenilunium, siue Luna xiv. ante diem Martij 21. contingit.) IV. Vt Pascha cum Quarta-decimanis hæreticis ante Plenilunium non agatur. V. Vt Pascha non reijciatur in hebdomadem mensis vltimam (hoc est post Lunam xxi.) VI. Vt Pascha in mensem secundum, seu impuriorum non reijciatur: (mensis autem secundus est, cuius Plenilunium post diem Aprilis 18. contingit.) Quæ omnia sanè ex sæpiùs antè repetitis intelliguntur.

Cum porrò, licet abundè sit in hisce, ac eiusmodi rebus prope verum consistere; nihilominùs vel ea, quæ est facta in verno Æquinoctio à tempore vsque Concilij Nicæni decem dierum anticipatio, perspicuum faciat, non licere admodùm diu prope verum consistere, nisi, ad tale quid præscribendum, præhabeatur quam maximè licet exquisita cælestium motuum, ac potissimùm mediorum notitia; idcircò Summus Pontifex, quispiam quod diuturnum foret præscripturus, peritos Astronomiæ viros in Concilium adhibuit, atque ipsis, vt iam attigi, Christophorum Clauium, qui præ cæteris maximè inclaruit, & negotium totum copiosissimè, diligentissiméque explicuit.

Itaque, vel eius relatu, attendit primùm Pontifex Summus (eruditusue ille cœtus) quod ad Solis quidem motum attinet, Ptolemæum sub annum Christi 140. descripsisse illius cursum, seu anni magnitudinem dierum 365. horarum 5. minutorum 55. secundorum 12. Albategnium anno circiter 880. dierum 365. hor. 5. min. 46. sec. 24. Alphonsum anno 1250. dierum 365. hor. 5. min. 49. sec. 16. Copernicum denique sub annum 1525. ita distinxisse, vt cùm anni magnitudo inæqualis sit, possit supra dies 365. & 5. horas, increscere ad vsque minuta 55. sec. 37. decrescere ad vsque min. 42. sec. 35. media proinde existente minutorum 49. sec. 16.

Deinde, cùm ob illa minuta, & secunda (crassiores minutias non consector) quæ desunt quotannis ad sex horas integras, quæque proinde æquo ampliùs singulis quadriennijs adduntur, fiat, ex Ptolemæo, vna pars diei 300. ex Albategnio, vna 106. ex Alphonso, vna 134. Ex Copernico, cùm magnitudo anni est maxima, vna 330. cùm minima, vna 84. cùm mediocris, vna 134. idcircò facilè perpendit, vt Æquinoctium retineatur sub 21. Martij, detrahi debere vnum diem, iuxta Ptolemæum, intra annos 300. iuxta Albategnium, intra annos 106. iuxta Alphonsum, intra annos 134. iuxta Copernicum, intra annos nunc 329. nunc 134. nunc 84.

Quare & cùm medium tenendum foret, sequi Alphonsum placuit, non modò, quod medius penè fuerit inter Ptolemæum, & Albategnium; sed etiam, quod Copernicum circa magnitudinem anni mediocrem cum illo congruerit. Quin etiam, quia supposita vera circa maximam, minimámque anni magnitudinem, definitione Copernici, deprehensum est Æquinoctium verum (si contingat) die Martij 22. hinc vltra diem 21. illinc citra 19. & vtrimque tamen semper reduci iam ad diem 21. Ideò commodiùs longè fuit visum, tenere semper medium, ac proinde vniformiter, quàm hac illac excurrere, & difformiter oberrare.

Supposita igitur media Anni magnitudine dierum 365. horarum 5. minutorum 49. secundorum 16. ac necessitate existente detrahendi vnius diei intra annos 134. vt Æquinoctium semper cum die Martij 21. cohæreat; quia ter 134. fiunt 402. atque ideò intra annos proximè 400. tres dies detrahendi sunt: Ea de causa visum est tria Bis-sexta intra annos quadringentos supprimere, & ad hanc suppressionem tres primos trium centesimos deligere, quarto centesimo intacto, siue Bis-sextili relicto.

Ac poterat quidem institui, vt primum Bis-sextum supprimeretur anno 134. secundum anno 268. tertium anno 402. quartum anno 536. quintum anno 670. atque ita porrò; Verùm & res fuisset perplexior, & expectatio extremò faciendæ suppressionis tempore, non fuisset Æquinoctium in eadem Martij 21. mediocriter pari situatum: & (quod iam diximus) non fuisset ita periodus annis tandem memoriæ, aut pari analogia ex annis Bis-sextilibus, communibúsque se habens.

Neque

Neque verò illos duos illos annos, qui vltra 400. superfluunt, creare demùm posse errorem quempiam sensibilem; ij quippe acervari non possunt vnius diei errorem constituere ante annos 16800. Quo casu si tanta sit Mundi duratio, aut harum rerum memoria foret, facilè institui correctio ex vnius diei intercalatione posset, vti &, si post diuturnum tempus facta Calendarij restitutio alia ratione luxaretur, maximéque ob anni magnitudinem nondum fortè satis exquisitè cognitam; posset, vt factum nuper est, remedium congruum adhiberi.

Videlicet, vt hoc inculcem, Calendarium hoc Gregorianum non ideò dicitur Perpetuum, quòd nullis vnquam temporibus quidpiam in ipsum vitij irrepsisse deprehendi non valeat; sed quòd, quæcumque fieri dierum additio, aut detractio possit, saltem ipsa Epactarum series per Calendarium distributa, permansura eadem sit; quod neque de Cyclo decem-nouennali, neque de vllo alio licet perinde asserere.

Capvt III.

Quatenus prouisum, vt anticipantia Nouilunia congruè semper indicentur beneficio Epactarum, quarum geminæ Tabulæ explicantur.

QVod ad Lunam deinde spectat, attendit idem Pontifex (virorumve eruditorum cœtus) in eo ferè consentire Astronomos omneis, vt Luna motu medio cursum suum menstruum, Lunationémve vnam perficiat diebus 29. horis 12. minutis 44. secundis 3. cum pauculis tertiis: Atque adeò Annum Lunarem communem constare, ex communi consensu, diebus 354. horis 8. minut. 48. secund. 38. cum pauculis iisdem tertiis: Embolismicum verò diebus 383. horis 21. minutis 32. secundis 41. cum ferè triente; Eaque ratione annos Solareis nouemdecim superare 235. Lunationes, quæ per illos annos contingunt, hora 1. min. 27. secundis ferè 35.

Quocirca & peruidit heinc fieri, vt post annos xix. Nouilunia quidem iisdem diebus redeant; sed anticipent nihilominùs horâ 1. min. 27. sec. 35. Adeò vt, cùm post annos bis 19. seu 38. anticipent horis 2. min. 55. sec. 6. & post annos denique, quam-proximè $312\frac{1}{2}$. diem integrum; idcircò, post annos 312. nullum amplius Nouilunium eodem die, sed antecedente contingat. Vnde & factum fuerit, vt quia in veteri Calendario, vbi Aurei numeri nulla habita ratio anticipationis huius fuerat, ipse numerus Aureus mendosè indicaret Nouilunia; & à tempore quidem Nicæni Concilij quatuor denique diebus seriùs, quàm reipsà contingerent.

Et constat quidem, si post annos $312\frac{1}{2}$. relicti in Calendario Aurei numeri (sed debitè tamen priùs instituti) promouerentur vno die antrorsum, seu versus mensium initia, fore vt per sequenteis $312\frac{1}{2}$. annos, Nouilunia rursùs rectè indicarent; ac promoti iterùm, iis annis exactis, die vno, pari ratione, &c. At visum fuit longè commodiùs, Epactas 30. quod iam dictum est, sic disponere, vt eæ immutatis sedibus constarent, & nouemdecim ex iis forent, quæ donec non esset vnius diei anticipatio, numerorum Aureorum vice fungerentur, & perinde ac illi Nouilunia ad eosdem dies indicarent: ac vbi deinceps anticipatio contingeret, tum Epactis illis nouemdecim relictis, nouemdecim aliæ ad dies præcedenteis appositæ vsurparentur; idque nulla penitus facta in Calendario mutatione.

Ac si sola quidem Anticipatio fuerit negotium, nihil planius foret, quàm singulis 312. annis exactis, istam nouemdecim Epactarum commutationem facere: verùm, quia interim detractio diei Bis-sextilis variè se intermisceret, faceretque, vt illæ 19. Epactæ nunc in eas, quæ antecedunt, commutentur, nunc in eas, quæ consequuntur, nunc in neutras, sed eædem permaneant; ideò fuere quædam Tabulæ construendæ, ex quibus intelligeretur, quando, & quarum Epactarum facienda commutatio foret.

Condita ergo primùm fuit, quæ & dicta est *Tabula Epactarum expansa*, in hunc modum. Collocati primùm in fronte ex ordine sunt nouemdecim Aurei numeri initio ducto à numero iij. qui in vetere Calendario præfixus erat Calendis Ianuarij. Retinetur porrò etiam iam Aureus numerus, non sanè in eum, quem priùs, vsum (neque enim amplius aut collocatus in Calendario, aut Nouilunia indicat) sed, vt sit quasi index respondentium sibi ipsi, prout tempora exigunt, Epactarum nouemdecim; vnde & in Tabulis temporariis apponi ad latera, siue è regione Epactarum solet.

Deinde cùm sub numeris Aureis totidem columnæ, seu ordines sint, qui singuli Epactas 30. contineant; sunt proinde Series, ac veluti lineæ transuersæ 30. quæ contineant singulæ Epactas nouemdecim. Epactarum autem omnium distributio ab infima Serie constituta pendet: Scilicet, cùm Epacta 1. in ipsa Serie infima sub numero Aureo iij. fuerit posita; conficiuntur primùm cæteræ ad dextram, hoc est xij. xxiij. &c. ex additione continua xi. & detractione 30. quoties superant: nisi quòd, ad Epactam xxvij. quæ est sub Aureo numero xix. adduntur non xi. sed xij. vt proinde Epacta sequens euadat non viij. sed ix. ob causam superiùs, cùm de Aureo numero, & Embolismicis annis, dictam.

Tum autem Serie hac constituta, cæteræ Epactæ ascendendo sursum iuxta naturalem ordinem dispositæ sunt, & vnitate quidem resumpta, post Epactam xxx. aut potiùs potiùs, ipsius loco, asteriscum *, ac ea cautione adhibita, vt sub Aureis numeris xij. xiij. xiv. xv. xvi. xvij. xviij. xix. loco Epactæ xxv scriberetur, charactere nempe, aut colore diuerso, ob causam posteriùs dicendam.

Literæ Epactarum indices pro varietate temporum respondentes eisdem seriis in tabula æquationis Epactarum

TABVLA EPACTA-

AVREI

	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi
	EPACTÆ.								
P	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii
N	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii
M	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi
H	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv
G	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv
F	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii
E	xxiiii	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii
D	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi
C	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx
B	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix
A	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii
u	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii
t	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi
s	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv
r	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv
q	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii
p	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii
n	xiii	xxiiii	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi
m	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x
l	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix
k	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii
i	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii
h	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi
g	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v
f	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv
e	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii
d	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii
c	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i
b	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*
a	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix

Præterea autem ex additione facta ad Infimam Epactam sub numero Aureo xix, ad habendum sequentem ix, consequi, vt ad omnes ista superiores cõsimilis facta additio intelligatur.

Denique autem ad læuam Serierum transuersalium, linearumve memoratarum appositæ sunt quasi indices, procedendo infernè sursum, literæ ex Alphabeto 30, vt puta nouemdecim minusculæ a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, p, q, r, s, t, u: & vndecim maiusculæ, A, B, C, D, E, F, G, H, M, N, P. Vbi non alia de causa literarum intermediarum aliquæ prætermissæ sunt, quàm ne hallucinatio quæpiam ob similitudinem aliquam creetur, vt literarum inter se, vt inter l. maiusculam, & l. minusculam, ac etiam inter k. & k. aut cum cyphris aliquibus, vt o, cum 0, x. cum x. Præterea L. literam significare etiam numerum 50. Huiusmodi porrò est, quæ retrò Tabula præcedit.

Condita verò simul fuit *Tabula Æquationis Epactarum* dicta, quatenus annorum seriem continet, in quibus Luna, propter memoratam Anticipationem, æquatione indiget, & in quibus adeò series Epactarum transuersales Alphabeticis literis designatæ commutandæ sunt, exæquata aliunde, siue compensata, vbi opus est, suppressione alicuius dierum Bis-sextilium, cum ipsa Lunari anticipatione.

Supponit autem, vt commodam fuit supprimi Bis-sexta annis denotatis centesimis, sic Lunam æquari, seu, quamuis quidem ipsa spectatur per se, Epactarum Series commutari tercentesimis suibus anni, ac si vt pari proportione modo in Bis-sextiis sit, superantes illos 12[illegible]. annos reseruari, quæ vsque post annos 2400. unum centenarium annorum constituunt, quo exactè, fiat Æquatio; fiat autem tum, ob hunc centenarium, quasi interpositum,

RVM EXPANSA.

NVMERI.

EPACTÆ.

xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii
ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	viii	xix
viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25.	vii	xviii
vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiiii	vi	xvii
vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	v	xvi
v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iv	xv
iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	iii	xiv
iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	ii	xiii
ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	i	xii
i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	*	xi
*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxix	x
xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxviii	ix
xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvii	viii
xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxvi	vii
xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxv	vi
25.	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiv	v
xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxiii	iv
xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxii	iii
xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xxi	ii
xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xx	i
xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xix	*
xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xviii	xxix
xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiiii	v	xvii	xxviii
xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xvi	xxvii
xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xv	xxvi
xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiv	xxv
xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xiii	xxiv
xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xii	xxiii
xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	xi	xxii
xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	x	xxi
x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	ix	xx

interpositum, non trecentesimo, sed quadringentesimo anno. Dico verò *quantum ipsa quidem spectatur per se*; quoniam, prout suppressio Bis sextorum interuenit, ordo commutandi series Epactarum variatur, vti declarandum mox est.

Suppone rursus, cùm tempore Nicæni Concilij Nouilunium contingeret Calendis Ianuarij, ob præfixum illi Aureum numerum iij. ita & contingere debuisse ob Epactam * eisdem Calendis præfixam, si Epactæ videlicet fuisse in vsu intelligantur. Quare & tunc fuisse vsurpandam Seriem supremam, seu vltimam, cuius index est litera P; vnde & succedere debuisset post trecentos annos infima, siue prima Series sub litera a (literæ enim in orbem redeunt) & post trecentos alios insequens sub litera b, atque ita porrò; nisi, quia deprehensum est, Nouilunia Calendarum Ianuarij, quadrasse magis ad annum Christi 500. quàm ad tempus ipsius Concilij, adeò quasi Series sub litera P, constet etiam anno 500. visum est tribuere potiùs Seriem sub litera a, anno Christi 800. sub litera b, anno 1100. sub litera c anno 1400.

Quo posito, quia anno Correctionis 1582. detracti fuere decem dies: ideo recurrendum, seu ordine inuerso procedendum fuit per totidem, hoc est per decem Series, designatas per literas b, a, P, N, M, H, G, F, E, D; adeò vt, ab vsque anno 1582. vsurpanda fuerit Series Epactarum, quarum D. litera est index, quibusque iam tempora vtimur.

Vt Tabula ergo quasi ab hoc anno inchoata intelligatur: vides primò in illa esse ordines, seu columnas quatuor, ac in secunda, post annum 1582. collocari ex ordine insequentes centesimos, vt puta 1600. 1700. 1800.

1900.2000.2100. &c. Vides deinde in ordine tertio quaternos quosque centesimos, qui Bis-sextiles sint, designari, annos putà 1600. 2000.2400.2800. &c. Vides postea in quarto apponi annis trecentesimis characterem C, ad designandum quibus annis Luna vno die anticipans, Æquatione indigeat; nisi quod anno 4800. apponitur character geminatus CC, ad signandum eo terminari centenarium, in quem collecti veluti sint anni illi $12\frac{1}{2}$. qui superasse catenus ter-centenarios finguntur, quo modo etiam apponitur annis 4300, 6800. &c. quoties scilicet superantur anni 2400. ob causam iam dictam.

At verò in prima columna, seu ad læuam annorum, collocari literas vides earum Seriérum in Tabula superiore indices, quæ annis illis, & quousque literæ commutentur, sint vsurpandæ. Ita enim, cùm è regione, seu ad latus anni 1600. continetur litera D, significatur ab eo anno, vsque ad annum 1700. esse vsurpandam Seriem ipsi D literæ respondentem. Et cùm è regione 1700. sit litera C, significatur ab eo anno vsurpandam Seriem respondentem literæ C, atque ita deinceps.

Quod vides autem has literas nunc singulis annis centesimis commutari, nunc easdem totis ducentesimis, aut trecentesimis continenter attribui; quòd item accipi nunc deorsùm contra, nunc sursum, secundum alphabeticum ordinem; id ex eo oritur, quòd Bis-sexti suppressio Lunæ æquationi interueniat. Quippe, si iis duntaxat annis, quibus Luna esset æquanda, hoc est, trecentesimis (& interdum quadringentesimis) annis, Bis-sextum foret supprimendum; nulla eo casu facienda foret Seriei commutatio; sed nouemdecim eædem, ac vnica Serie contentæ Epactæ sufficere perpetuò possent, perinde ac sufficere Numerus Aureus creditus; siquidem, suppressio Bis-sexti, & anticipatio Lunæ perpetua quadam compensatione Nouilunia semper intra eosdem dies continerent. At, quia suppressio sæpiùs fit, cùm nulla æquatio facienda occurrit; hæc facienda interdum occurrit, cùm illa non fit; interdum quoque aut neutra fit, aut vtraque facienda est; ideircò res variè se habet, & reduci tamen ad treis quasi Regulas potest. Nam

I. Quoties suppressio sine æquatione fit, tunc quæ eò vsque fuit litera, commutatur in inferiorem, seu contra Alphabeti ordinem, Nouilunia semper vno die, versus anni finem promouentur.

II. Quoties æquatio sine suppressione fit, tunc quæ eò vsque fuit litera, commutatur in superiorem, iuxta Alphabeti ordinem; quòd Nouilunia vno die versus anni initium recurrant.

III. Quoties & suppressio, & æquatio aut simul fit, aut simul non fit; tum litera non commutatur, sed quæ superiore centenario inseruiit, eadem sequente perseuerat; quòd, propter factam compensationem, Nouilunia neque procedant, neque recedant, sed intra eosdem dies consistant.

Ex hisce porrò intelligitur ratio dispositionis literarum, quam obseruare in Tabula licet. Nam quia, v. g. anno 1600. neque Bis-sextum supprimitur, neque Luna æquatur, perseuerat litera D, quæ in superiore centenario, posterioréve illius parte, hoc est à anno 1582. fuit.

Anno 1700. quia suppressio fit, & æquatio non est, commutatio fit in literam C, descendendo occurrentem.

Anno 1800. quia suppressio est, & æquatio est, eadem C litera perseuerat.

Anno 1900. quia suppressio est, non item æquatio, descenditur ad literam B.

Anno 2000. quia neque suppressio, neque æquatio est, perseuerat litera B.

Anno 2100. quia vtraque est, eadem adhuc perseuerat.

Anno 2200. quia suppressio, non æquatio est, descenditur ad literam A.

Anno 2300. quia rursus suppressio, non æquatio est, descenditur ad literam u.

Anno 2400. quia non suppressio, sed æquatio est, ascenditur ad literam A.

Anno 2500. quia suppressio, non æquatio est, reditur iterum ad literam u, atque ita porrò.

Quare & promptum est rationem intelligere, non modò, qua Tabula ad certum numerum annorum centesimorum constituta sit, sed etiam, qua constitui in quotcumque demum collibitum fuerit, continuari possit. Continuauit certè illam Clauius vltra annum Christi 301800. à quo vsque literæ eodem ordine rediturae sint; cùm tota alioquin 30. Series intra annos 10000, eadem recurrant varietate ascendendi, descendendi, immorandi; sed non sub iisdem literis. Quæ quidem 10000. annorum interualla ille discernit signo †, initio ducto ab anno 1700.

Cùm admittat verò posse Tabulam istam demonstrare Nouilunia ad octo vsque millia annorum; non desiit nihilominus Tabulam quoque aliam, quæ post illud tempus Nouilunia rectiùs demonstret, construere: quanquam, & ipsemet fatetur non esse eam prorsus necessariam, quòd futurum sit, vt qui illo tempore erunt, si forum aliqui sunt, prout Nouilunia ascendisse, descendisséve in Calendario deprehenderint, possint facilè aliam literam superiorem, vel inferiorem in Tabula expansa vsurpare.

Sed, ne tam procul curas extendamus, obseruandum potiùs, sicut Tabulam continuare prorsùm quantum liber, licere similiter retrorsum, maximéque ad ipsum vsque annorum Christi initium. Id solum notandum, quòd cùm per ea tempora Iulia nulla fuerit Bis-sextorum suppressio, sola Lunæ æquatio attendenda sit per trecentesimos annos, initio quasi facto ab anno 500. cui dictum est Seriem sub litera P apposite magis, quàm tempori Concilij Nicæni congruere.

Hinc dictum est quoque, tribus ascendendo debere anno 1400. literam c, anno 1100. literam b, anno 800. literam a,

anno

anno ipsi 500. literam P, quæ propter Aureum numerum iij. attribui quoque debeat anno 320. hoc est tempori circiter Concilij: & qua proinde ratione ante annos 300. seu primis Christi annis attribuenda sit litera N, quæ & ordine sequitur, & indicat Nouilunia initio annorum Christi vno die seriùs, quàm Concilij tempore, contigisse.

Vtcumque sit, Tabula sequitur (& præmissis quidem his quoque cum Clauio, ante Correctionem, vsumque Epactarum annis) in annum vsque Christi 12300. vt insinuatæ præcipuæ varietates obseruentur.

Atque ex his quidem duabus Tabulis, iisque, quæ deducta sunt, licet abundè intelligi, quænam ex triginta Epactarum Seriebus cuique sæculo speciali conueniat. Quippe, vt huic nostro, hoc est, anno 1600. in annum 1700. exclusiuè, conuenit series Epactarum D, vt putà xxiij. iiij. xv. xxvi. &c. ita duobus sequentibus, hoc est, ab anno 1700. ad vsque 1900. exclusiuè, conuenit series Epactarum C, vt putà xxij. iij. xiv. xxv. &c. Et tribus aliis, hoc est, ab anno 1900. vsque ad 2200. exclusiuè, conuenit series Epactarum B, vt putà xxi. ij. xiij. xxiv. &c. atque ita porrò sequentibus conuenient suæ.

Subinde verò intelligitur etiam, quænam ex nouemdecim datæ Seriei Epactis speciali cuique anno conueniat. Ad hoc, scilicet cognoscendum, aliud nihil scire oportet, quàm quis aureus numerus competat eodem met anno. Siquidem, quæsito in fronte Tabulæ expansæ Aureo numero, Epacta anni ea erit, quæ in data Serie Epactarum illi suberit, occurreritve intra columnam sub eodem numero deductam. Sic, quia v. c. huic anno 1654. competit Aureus numerus ij. vbi illum reperi in vertice Tabulæ, descendo secundum columnam illi subiectam, quousque perueniam ad Seriem Epactarum D; vbi quia occurrit Epacta xij. intelligo hanc esse, quæ huic anno conueniat, quæque toto hoc anno Nouilunia in Calendario demonstret. Licet porrò quoque iam intelligi, cur admoneatur intra columnas sub numeris maioribus, quàm xi. scribendam esse Epactam non xxv. sed 25. Nempe, quia Series Epactarum, quæ sub maioribus illis numeris (putà xij. xiij. xiv. &c.) continent 25. continent etiam xxiv. sequeretur, vt iis sæculis, in quibus aliqua huiusmodi Serierum foret in vsu, Nouilunia bis intra annos 19. contingerent eodem die, per illos sex menseis, in quibus Epactæ xxv. & xxiv. eidem diei attribuuntur; cùm Nouilunia tamen ad eosdem dies, nisi post exactos 19. annos, non redeant. At verò id incommodum deuitabitur, si sub illis numeris, ac in suis Seriebus, scribatur Epacta non xxv. sed 25. quatenus in Calendario apponitur quoque Epacta 25. in huiusmodi quidem mensibus, loco superiore, seu è regione Epactæ xxvi. in cæteris autem mensibus, è regione Epactæ xxv.

Exinde nempe efficitur I. vt annis illis Epactæ 25. & xxiv. in eosdem dies nunquam concurrant. II. Vt periculum non sit, ne Epactæ 25. & xxvi. in idem, per sex illos menseis, nos reuoluant incommodum; quando in nulla ex Seriebus, in quibus est 25. reperitur simul xxvi. III. Vt Epacta 25. possit in aliis mensibus liberè referri ad eosdem dies, cum Epacta xxv. quia periculum in illis non est, ne in eosdem dies cum Epacta xxiv. concurrat. IV. vt in aliis sæculis periculum non sit, ne Epactæ xxv. & xxiv. iisdem diebus attributæ idem, quod cauetur, incommodum creent; quoniam in nulla aliarum Serierum reperiuntur simul xxv. & xxiv. sed vel vna, vel altera, vel vtraque ipsarum deest; adeò proinde, vt cùm altera Epactarum in vsu est, eidem diei attribuatur.

Sic nostro isto sæculo, v. g. & ad annum vsque 1700. quia in vsu est Series D, in qua xxiv. non xxv. reperitur, Nouilunia nobis indicat Epacta non xxv. sed xxiv. & duobus sæculis insequentibus, quia vsui erit Series C, in qua reperitur Epacta non xxiv. sed xxv. Nouilunia non xxiv. sed xxv. indicabit. At verò, quia tribus aliis consequentibus sæculis, vsui erit Series B, in qua 25. & xxiv. repetiuntur, indicabuntur quidem Nouilunia per Epactam xxiv. vbi ea occurret, existente Aureo numero vi. verumtamen indicabuntur per Epactam non xxv. sed 25. quatenus occurret, Aureo numero existente xvij.

Requires fortè hac occasione, cur in Calendario ad diem vltimum Decembris, & ad latus Epactæ xx apposita sit nigra Epacta 19. Sed id nempe idcircò factum, quòd ob caussas superiùs deductas, vltimus mensis Embolismicus intra annos 19. occurrens, debeat esse, non 30. dierum, vt cæteri, sed 29. duntaxat; atque idcircò quando Epacta xix. concurrit cum Aureo numero xix. (quod cùm contingat hoc sæculo, propter seriem D, non continget tamen deinceps ante annum 8500. cùm literæ D Series resumetur) non oportet vltimum mensem, vltimamve Lunationem à die 2. Decembris inceptam, terminari die 31. sed 30. ac debet Nouilunium intelligi contingere ipsa die 31. sub eadem Epacta 19. vt ea additione non xi. sed xij. ad nouemdecim facta, formetur Epacta insequentis anni, videlicet 1. quæ habeatur die Ianuarij 30. quasi terminata die antecedente, Lunatione dierum 30.

TABVLA ÆQVATIONIS EPACTARVM.

	Anni Christi		
N	1		
P	320		
P	500	Biss.	
a	800	Biss.	☾
b	+ 1100	Biss.	☾
c	1400	Biss.	☾
Detractis decem diebus.			
D	1584		
D	1600	Biss.	
C	1700		
C	1800		† ☾☾
B	1900		
B	2000 *	Biss.	
B	2100 *		☾
A	2200		
u	2300		
A	2400 *	Biss.	☾
u	2500		
t	2600		
t	2700 *		☾
t	2800	Biss.	
s	2900		
s	3000 *		☾
r	3100		
r	3200	Biss.	
r	3300 *		☾
q	+ 3400		
p	3500		
q	3600 *	Biss.	☾
p	3700		
n	3800		
n	3900 *		☾
n	4000	Biss.	
m	4100		
l	4200 *		
l	4300		☾☾
l	4400	Biss.	
k	4500 *		
k	4600		☾
i	4700		
i	4800	Biss.	
i	4900		
h	5000		☾
g	5100		
h	5200	Biss.	☾
g	5300		
f	5400		
f	5500		☾
f	5600	Biss.	
e	5700		
e	5800		☾
d	5900		
d	6000	Biss.	
d	6100		☾
c	6200		
b	6300		
c	6400	Biss.	☾
b	6500		

	Anni Christi		
a	6600		
P	6700		
a	6800	Biss.	☾☾
P	6900		
N	7000		
N	7100		☾
N	7200	Biss.	
M	7300		
M	7400		☾
H	7500		
H	7600	Biss.	
H	7700		☾
G	7800		
F	7900		
G	8000	Biss.	☾
F	8100		
E	8200		
E	8300		☾
E	8400	Biss.	
D	8500		
D	8600		☾
C	8700		
C	8800	Biss.	
C	8900		☾
B	9000		
A	9100		
A	9200	Biss.	
A	9300		☾☾
u	9400		
t	9500		
u	9600	Biss.	☾
t	9700		
s	9800		
s	9900		☾
s	10000	Biss.	
t	10100		
r	10200		☾
q	10300		
q	10400	Biss.	
q	10500		☾
p	10600		
n	10700		
p	10800	Biss.	☾
n	10900		
m	11000		
m	11100		☾
m	11200	Biss.	
l	11300		
l	11400		☾
k	11500		
k	11600	Biss.	
i	11700		
i	11800		† ☾☾
h	11900		
h	12000	Biss.	
h	12100		☾
g	12200		
g	12300		
g	12400	Biss.	☾
f	12500		

CAPVT

Caput IV.

Tabella ex istis deducta: ac alia etiam pro Numero Aureo, & Dominicalibus literis.

FAcilè ex his iam intelligetur, vnde sint Tabellæ deductæ, quæ secundo Calendarij Gregoriani Canone, cui titulus est, *De Epactis, & Nouilunijs* continentur.

Nam primum quidem, quæ dicitur *Tabella æquationis Cycli Epactarum perpetua*, ipsa est posterior duarum antecedentium; nisi quòd limitata est ad annum 4900. quódque illi appositi non sunt characteres æquationis C, CC, neque similiter † signum. Quæ autem dicitur *Tabella Cycli Epactarum perpetua*, nihil aliud est, quàm veluti quædam Epitome Tabulæ prioris, seu dictæ Expansæ. Scilicet ipsius constructio hæc est.

Apparantur primùm 30. Areolæ, seu quasi cellulæ geminæ, vt singulæ excipiant singulas Epactas, cum respondentibus literis. Huiusmodi autem Epactæ, vt copulentur cum literis, requirendæ sunt in columna prima, seu quæ est sub Aureo numero 111, & literæ respondentes eæ intelliguntur, quæ sunt cuique Epactæ ad læuam, ac in eadem Serie. Scribitur deinde in Cellula prima Epacta * cum respondente litera P, ac deinceps proceditur additione continua vndecim, & detractione triginta, quoties numerus maior est. Hinc in 2. cellula scribitur Epacta xi. cum respondente litera l, In 3. xxij. cum litera C, In 4. iii. cum litera c, In 5. xiv. cum litera p. In 6 xxv. & 25. cū litera F, In 7. vi. cū litera f. atque ita de cæteris. Tabula verò ecce.

Tabula Cycli Epactarum perpetua.

P	l	C	c	p	F	f	s	
*	xi	xxij	iii	xiv	xxv. 25	vi	xvij	
M	i	A	a	m	D	d	q	G
xxviij	ix	xx	i	xii	xxiij	iv	xv	xxvi
g	t	N	k	B	h	n	E	e
vij	xviij	xxix	x	xxi	ij	xiij	xxiv	v
r	H	b	u					
xvi	xxvij	viij	xix					

Tabellæ autem vsus est, vt quæsitâ Epactâ alicuius anni, ac dato Aureo eiusdem numero, accipiatur in Tabula Æquationis litera respondens illi sæculo, intra quod annus continetur; ac eadem literâ reperta intra suam cellulam; accipiamus antecedenter literam ab illa inclusiue acceptâ tertiam; & ab hac consequenter, seu ad dextram incipiamus numerare Aureum numerum, tribuendo huiusmodi cellulæ 1. insequenti 2. alij 3. (planè, vt si in Tabula expansa numeraremus cellulas Aurei numeri à prima, cui est inscriptus numerus 111.) quovsque peruenerimus ad quotam cellulam Aureus numerus indicat; videlicet cui cellulæ tribuemus talem numerum, in ea continebitur Epacta huiusmodi anni.

Sic isto v. c. anno 1654. quo Numerus aureus est 21. Quia litera huic sæculo respondens est D, ideò ipsa inuenta in Tabella, tertiam cellulam antecedenter, in qua est a, accipio, ipsique attribuo i. ac numero deinceps vsque ad duo solùm: & quia in cellula secunda reperio xij. ideircò hanc habeo huius anni Epactam. Et, si requiratur, quæ futura sit, v. c. anno 1737. quo Aureus numerus erit ix. quæro literam C, illi sæculo respondentem in sua Tabellæ cellula, & accepta antecedenter tertiâ, in qua est P, numeratisque consequenter 9. cellulis, deprehendo in nona Epactam xxviii. quare & eam fore eius anni Epactam pronuncio.

Nihil autem est necesse admonere, circuitum esse cellularum; adeò vt, siue antecedenter, siue consequenter numerando cellulas, accipere oporteat 30. seu vltimam quasi cohærentem cum prima, vt ad quam ex illa circumeundo redeatur. Admonendum potiùs, si in numeratione Aurei numeri, perueniatur ad literam F, in qua sunt Epactæ xxv. & 25. accipiendam esse Epactam xxv. si numerus Aureus, sit minor, quam xii. Epactam verò 25. si maior, quam xi. vt ex paullò antè dictis constat.

Quod deinde spectat ad Tabellas speciales, & quasi temporaneas, quæ, facilitatis gratiâ, pro nostro hoc, & sequentibus sæculis proponuntur, Eæ nihil sunt aliud, quàm speciales series è regione literæ cuique sæculo iuxta Tabulam Æquationis ex Tabula expansa depromptæ, copulatæque cum Aureis numeris respondentibus, ac initio facto ab Aureo numero, competente illi anno, cui ea litera primùm attribuitur.

Sic, quia anno correctionis 1582. competit Aureus numerus vi. ac eidem anno tribuitur primùm litera D, ideò in Serie literæ D, accipitur Epacta respondens Aureo numero vi. iuxta columnam illi subiectam; & quia illa esse deprehenditur xxvi. ideò apparatis gemellis 19. cellulis, collocamus in prima tum numerum Aureum vi. tum Epactam xxvi; ac deinde in secunda Aureum numerum vii. cum Epacta vii. atque ita ex ordine, quousque in vltima collocentur Aureus numerus v. & Epacta xv. vnde redeatur ad cellulam primam; ac porrò semper ita pergatur, tribuendo vnicuique numerorum consequentium consequenteis cellulas, quousque ad annum illum perueniatur, cuius Epacta inquiritur. Hoc certè modo circumeundo, vbi ab anno vsque 1582. peruenerimus ad 1654. perueniemus ad cellulam 16. in qua cum Aureo numero 12. reperiemus Epactam xii. En verò eiusmodi Tabellam.

Tabella Cycli Epactarum, Aureis numeris respondentium, ab anno 1582. ad annum 1700. exclusiuè.

Aur. Num.	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv	xv
Epactæ.	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v

Aur. Num.	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii	iii	iv	v	
Epactæ.	xvi	xxvii	viii	xix	i	xii	xxiii	iv	xv	—

Tabella autem ab anno 1700. ad annum 1900. exclusiuè est hæc.

Aur. Num.	x	xi	xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix
Epactæ.	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii

Aur. Num.	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	
Epactæ.	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	—

Sic Tabella ab anno 1900. ad annum 2200. exclusiuè.

Aur. Num.	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x
Epactæ.	xxix	x	xxi	iii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii

Aur. Num.	xi	xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix	
Epactæ.	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25.	vi	xvii	—

Et Tabella ab anno 2200. ad annum 2300. itidem exclusiuè.

Aur. Num.	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii	iii	iv	v	vi
Epactæ.	xiii	xxiv	*	xvi	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii

Aur. Num.	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv	xv	
Epactæ.	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	—

Quoniam

[illegible] operosum videri [illegible] Tabellas percurrere, quoties opus est, vbi annus est paulo remotior à numerandi principio, vt ad columnam congruam perueniendo, illius Epacta eliciatur; ea de causa & inseri, & prorogari pro tempore solent in Temporariis Tabulis tam Aurei numeri, quàm Epactæ è regione annorum ad quos pertinent, vt sine labore obtineantur. Quanquam & possint hæ Tabellæ, iis Temporariarum conditionibus esse vtiles, qui rem penitiùs, cuiusmodi ipsi aliquos vidimus, non capiunt.

Porrò, quia Tabellæ hæ omnes notitiam supponunt Aurei Numeri, ideò meritò Canoni secundo, in quo illæ habentur, Canon primus præmittitur, cum ipsa *De Cyclo decemnouennali Aurei numeri*, Inscriptione. Nos verò neque hisce Tabellis, neque Tabulis superioribus speciale quidpiam de inuentione numeri Aurei præmisimus, quòd de ea iam antè dictum circa Calendarium vetus fuerit. Quare & iuuat solùm Tabellam huiuscemodi Canone contentam heic apponere; quòd hac quoque ratione Aureus numerus familiariter obtineatur. Plusquam abundè autem erit, si illam ad sexcentas myriadas, millionesve sex, annorum extenderimus; cùm alioquin ad vsque octingenta myriadum millia, octingentave milliones producta sit: quippe difficile non erit, si lubuerit, etiam vberiùs eam protrahere, cùm dato quocumque annorum Christi numero, Aureus numerus studio antè exposito elicietur, neque enim alia ratione continuata Tabella est. Illam superiùs habes.

Facile verò est obseruatu; continere priorem columnam Christi Annos deductos per vnitates denarios, centenarios, millenarios, &c. posteriorem autem Aureos numeros huiuscemodi annis competentes, si illis tamen addideris 1. vt in ipsa fronte admonetur, quòd Aureus numerus 1. anno ante Christi Natiuitatem occurrisse intelligatur, vt aliquoties dictum iam est. Sic, cùm, exempli gratiâ, anno Christi 8. respondeat è regione 8. quia is numerus vnitate auctus, fit 9. intelligemus Aureum numerum anno 8. fuisse 9. Ac pari ratione Aureus numerus competens anno 70. intelligetur fuisse 14. addito 1. ad 13. competens anno 600. fuisse 12. addito 1. ad 11. competens anno 3000. fore 18. addito 1. ad 17. atque ita de cæteris. Atque id quidem facile pro singulis annis in Tabella expressis.

Tabella ad Aureum numerum cuiusque anni inueniendum.

Anni Domini	Aur. Num. adde 1.	Anni Domini	Aur. Num. adde 1.
1	1	4000	10
2	2	5000	3
3	3	6000	15
4	4	7000	8
5	5	8000	1
6	6	9000	13
7	7	10000	6
8	8	20000	12
9	9	30000	18
10	10	40000	5
20	1	50000	11
30	11	60000	17
40	2	70000	4
50	12	80000	10
60	3	90000	16
70	13	100000	3
80	4	200000	6
90	14	300000	9
100	5	400000	12
200	10	500000	15
300	15	600000	18
400	1	700000	2
500	6	800000	5
600	11	900000	8
700	16	1000000	11
800	2	2000000	3
900	7	3000000	14
1000	12	4000000	6
2000	5	5000000	17
3000	17	6000000	9

Pro annis verò cæteris, qui in Tabella non exprimuntur, nihil aliud, quàm addendi sunt Aurei numeri competentes seorsùm millenariis (etiam decies, ac centies) itemque centenariis, denariis, vnitatibus, numero annorum propositi expressis, & addenda illis vnitas: Sic enim numerus ex omnibus collectus erit anni propositi, vltimive illorum Aureus numerus; & detractis quidem 19. si ex collecto numero semel pluriesve detrahi possint. Exempli gratiâ, quia annus 1614. in Tabella non continetur, è regione 1000. accipe 12. è regione 600. accipe 11. è regione 10. accipe 14. è regione 4. accipe 4. hos numeros compone, & vnitatem adde, fient 40. detrahe bis 19. seu 38. supererunt 2. pro Numero Aureo huius anni. Sic, si velis scire Aureum numerum anni 1679. collige simul numeros 12. à latere 1000. 11. à latere 600. 15 à latere 70. 9. à latere 9. adde 1. producentur 46. ex quibus si detrahantur bis 19. hoc est 38. supererunt 8. pro numero aureo, eiusmodi anni.

Quandoquidem autem necessarium est ad inuentionem Paschalis Festorumque aliorum mobilium, non modò Aureum numerum, & cum ipso Epactas nosse, sed etiam quæ sit quoto quoque anno Dominicalis litera; ac ad habendam literæ Dominicalis notitiam, necesse est nosse quotus ille annus intra Cyclum Solarem sit; ideò Canoni de Epactis subnectuntur alii duo hac de re; Tertius nempe inscribitur *De Cyclo Solari siue literarum Dominicalium 28. annorum*, Quartus autem inscribitur, *De litera Dominicali.*

Et quo quidem modo inueniri possit ad quemlibet annum Solaris Cycli numerus, deductum superiùs iam est; tametsi iuuat hoc quoque loco Tabellam apponere, desumptam ex Canone 3. neque absimilem superiori.

Tabella

Tabella ad Cyclum Solarem anni cuiuslibet inueniendum.

Anni Domini	Cyclus Solaris adde 9.	Anni Domini	Cyclus Solaris adde 9.
1	1	4000	24
2	2	5000	16
3	3	6000	8
4	4	7000	8
5	5	8000	20
6	6	9000	12
7	7	10000	4
8	8	20000	8
9	9	30000	12
10	10	40000	16
20	20	50000	20
30	2	60000	24
40	12	70000	28
50	22	80000	4
60	4	90000	8
70	14	100000	12
80	24	200000	24
90	6	300000	8
100	16	400000	20
200	4	500000	4
300	20	600000	16
400	8	700000	0
500	24	800000	12
600	12	900000	24
700	28	1000000	3
800	16	2000000	16
900	4	3000000	24
1000	16	4000000	4
2000	12	5000000	12
3000	4	6000000	20

Nempe in ea pari modo Annis Christi per vnitates, denarios, centenarios, millenarios, &c. deductis apponuntur numeri Cycli ipsis competentes, vbi illis tamen addideris 9. (quod ipsa quoque frons admonet) ob declaratam superiùs causam. Quo pacto intelligimus Anno Christi, v. c. primo Cyclum Solarem fuisse 10. additis puta ad vnitatem, 9. Anno 100. fuisse 25. additis 9. ad 16. Anno 1000. fuisse 1. additis 9. ad 20, & detracto inde Cyclo integro, videlicet 28. Anno 10000. fore 13. additis 9. ad 4. atque ita de reliquis in Tabella expressis annis.

Circa annos verò non expressos, nihil aliud hic quoque, quàm addendi Cycli competentes millenariis (etiam decies, ac centies) itémque centenariis, denariis, vnitatibus, anno proposito contentis; ac illis 9. superaddendi: numerus scilicet emergens ipse erit Cyclus, si non excedat 28. at, si excedat, is qui detractis 28. fiet residuus. Sic, quia annus Christi 1654. non habetur in Tabula, è regione 1000. accipe 20, è regione 600. accipe 12. è regione 50. accipe 22. è regione 4. accipe 4. ac adde simul 20. 12. 22. 4. ac super adde 9. & producentur 67. ex quibus si detrahas bis 28. seu 56. supererunt 11. qui erit Solaris Cyclus huius anni.

Deductum quoque superiùs fuit, quàm facilè sit, Cyclo Solari dato, Dominicalem literam in Calendario Veteri obtinere eius Tabellæ beneficio, in qua vnicuique ex 28. Solaris Cycli numeris, suas copulauimus literas; numero puta 1 G, F, 2 E; 3 D, 4 C; 5 B, A; 6 G; &c. Siquidem Cyclo anni inuento, & in ea Tabella quæsito; quæ litera vna, aut gemina (prout annus communis, aut Bis-sextilis fuerit) illi subiacet, ea illo anno est Dominicalis. Quo pacto, anno 1654. quia Cyclus Solaris est xi. idcircò D litera, quæ numero xi. copulatur, subiiciturve, est Dominicalis.

At verò in Calendario Nouo res paullò operosior est, non tam ob detractos illos 10. dies, quo anno facta est reformatio, quàm ob terna illa Bis-sexta, quæ erunt deinceps quadringentis quibusque annis supprimenda. Nimirum, si talis suppressio facienda deinceps non foret, ac illi solùm decem dies detracti perpetuò manerent, sufficere perpetuò posset Tabella, antiquæ illi par, qualisque nobis à correctionis anno 1581. in annum vsque 1700. esse vsui potest; huiusmodi videlicet.

Tabella Cycli Solaris, seu literarum Dominicalium, qualis vsui est ab anno 1582. in 1700. exclusiuè.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
C B	A	G	F	E D	C	B	A	G F	E	D	C	B A	G	F	E

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
D C	B	A [illegible]	G	F E	D	C	B	A G	F	E	D

Vbi vides pari ratione, eodem Cycli numero inuento, & in hac Tabella quæsito, subijci illi literam anno proposito competentem; quo pacto huic anno 1654. propter Cyclum xi. competit litera Dominicalis D. Verùm quoties posteà dies subtrahetur, toties

quoque

quoque erit Tabella immutanda, pari ratione, ac visum est circa Epactas fieri: Vnde & in quarto Canone speciales aliquot traduntur; vt, praeter specialem, quae coepit ab ipso correctionis anno, sub litera C, existente Cyclo 23. in annum 1700. duae aliae itidem speciales ad duo saecula proximè sequentia.

Ac in Canone quidem eodem traduntur praeterea generales quaedam Tabulae; sed compendiosior tamen est, quae potest ex Clauij explicatione elici, in hunc modum. Scribantur supernè deorsum Solaris Cycli numeri, ac ipsis è regione, septem Ordines, literarum Dominicalium, quorum primus sit mox antè descriptus, incipiens nempe à, c, b, & desinens in d. Secundus incipiens à d, c, & desinens in e. Tertius incipiens ab e, d, & desinens in f, &c. Ac deinde sub Ordine I. scribantur anni 1582. & 1600. Sub II. 1700. sub III. 1800. sub IV. 1900. & 2000. sub V. 2100. sub VI. 2200. sub VII. 2300. & 2400 Et rursus sub I. 2500. sub II. 2600. sub III. 2700. & 2800. atque ita porrò, continuando quousque lubuerit, eo semper ordine seruato, vt centesimi anni Bis-sextiles cum proximè antecedentibus non Bis-sextilibus (quòd nulla per duos calcis continuatos variatio fiat) copulentur.

Tabula generalis Literarum Dominicalium ad quaelibet saecula.

Cyclus Solaris	Ordo I	Ordo II	Ordo III	Ordo IV	Ordo V	Ordo VI	Ordo VII
1	c b	d c	e d	f e	g f	A g	b A
2	A	b	c	d	e	f	g
3	g	A	b	c	d	e	f
4	f	g	A	b	c	d	e
5	e d	f e	g f	A g	b A	c b	d c
6	c	d	e	f	g	A	b
7	b	c	d	e	f	g	A
8	A	b	c	d	e	f	g
9	g f	A g	b A	c b	d c	e d	f e
10	e	f	g	A	b	c	d
11	d	e	f	g	A	b	c
12	c	d	e	f	g	A	b
13	b A	c b	d c	e d	f e	g f	A g
14	g	A	b	c	d	e	f
15	f	g	A	b	c	d	e
16	e	f	g	A	b	c	d
17	d c	e d	f e	g f	A g	b A	c b
18	b	c	d	e	f	g	A
19	A	b	c	d	e	f	g
20	g	A	b	c	d	e	f
21	f e	g f	A g	b A	c b	e d	e d
22	d	e	f	g	A	c	c
23	c	d	e	f	g	b	b
24	b	c	d	e	f	A	A
25	A g	b A	c b	d c	e d	f e	g f
26	f	g	A	b	c	d	e
27	e	f	g	A	b	c	d
28	d	e	f	g	A	b	c
	1582 1600	1700	1800	1900 2000	2100	2200	2300 2400
	2500	2600	2700 2800	2900	3000	3100 3200	3300
	3400	3500 3600	3700	3800	3900 4000	4200	4400
	4300 4400	4500	4600	4700 4800	4900	5000	& sic in infinitũ

Constat porrò Ordines septem in hac Tabula distributos, esse Tabellas totidem, quae ex ordine, reciprocèque venturis quibuslibet saeculis sint inseruiturae. Nam, vt I. inseruit

inseruit nobis ab anno vsque 1582 & 1600. ad annū vsque 1700 exclusiuè, & ii. inseruiet exinde in 1800. exclusiuè; & iii. exinde in 1900. exclusiuè, & iv. exinde in 2500, exclusiuè, &c. Ita rursus i. inseruiet ab anno 2500, ii. à 2600, iii. à 2700. &c. Ac iterum i. ab anno 3400, ii. à 3500. atque ita porrò; prout anni centesimi sub Ordinibus, Tabellisve huiuscemodi continentur.

Constat &, proposito quouis anno intra centesimum quemlibet contento (hoc est, cum quo denominatio eiusdem centesimi perseuerat) ac dato, iuxta mox antè dicta, competentis illi Solaris Cycli numero, nihil aliud, quàm requirendum esse in hac Tabella huiuscemodi numerum: quippe illi in sua Tabella, suove ordine Dominicalis sua litera, vna, vel gemina respondebit. Sic, quia annus 1654. continetur, seu denominationem habet à centenario 1600. ac Cyclus Solaris in ipso est 11. vides è regione illius respondere in Ordine i. literam A. Sic quia anno 1750. contento intra 1700. Cyclus Solis erit 23. vides è regione huius numeri respondere in Ordine ii. literam d, quæ illo anno erit Dominicalis. Sic quia anno 2048. Cyclus Solaris erit 13. vides è regione huius numeri respondere in Ordine iv. literas c, d, quæ sint eo anno Dominicales futuræ; atque ita de cæteris.

Constat rursus, quia Ordo v. idem est cum ea Tabella, quam pro Calendario veteri exhibuimus, ideò posse hunc Ordinem perseuerare constanter eundem apud retinentes illud Calendarium: ac, vt isto anno 1654. litera Dominicalis est in illo A, quæ est è regione Cycli Solaris 11. sic anno 1750. fore g, è regione puta Cycli 23. & anno 2048. fore f, e, è regione puta Cycli 13. Quo modo quoque esse vsui ad quemlibet annum ante correctionem propositum potest. Si quæratur enim, v. c. quæ litera anno 1525. Dominicalis fuerit, quia illo anno Cyclus Solaris fuit 22. deprehenditur è regione huius numeri, ac in eodem Ordine v. litera A Dominicalis illius anni.

CAPVT V.

Termini citimi, vltimique Nouiluniorum, Lunæ xiv. & Dominicarum Paschalium.

IAm, vt ad Tempus accedamus, quo Pascha celebrandum est, pauca esse videntur addenda ad ea, quæ sunt circa Vetus Calendarium dicta. Quippe iidem sunt Termini Paschales, hoc est imi, ac summi dies; quibus & Nouilunia, & Lunæ xiv. & Dominicæ Paschales tum incipiunt, tum desinunt; ac discrimen est solùm in Epactis, Aureorum numerorum vice, intra eosdem terminos constitutis.

Nam Primùm quidem, Paschalium Nouiluniorum Termini sunt semper dies 8. Martij, & 5. Aprilis: at cùm intra hos terminos dies vndecim reperirentur, quibus nulli essent affixi Aurei numeri, atque adeò, in quibus nulla Nouilunia contingere reperirentur; nulli iam reperiuntur, quibus Epactæ non attribuantur, vt nulli sint, in quibus, temporis progressu, non possint Nouilunia, ex antedictis, contingere.

Quòd porrò diei 5. Aprilis Epactæ illæ geminæ xxv. & xxiv. attribuantur; tum causa generalis est, quam antè memorauimus, (vt nimirùm facta pari attributione aliis 5. mensibus, duodecies 30. Epactæ ad 354. dies anni Lunaris contraherentur) tum causa quoque specialis est, quòd, cùm antiqui voluerint Lunationes omneis Paschaleis dierum esse 29. necesse fuerit Epactarum, quæ 30. numero sunt, duas quasdam attribui vni ex diebus 29. in quibus possent Paschalia Nouilunia contingere. Visum autem est commodum, seligere vltimum diem, cui tam competente Epacta xxv. etiam xxiv. competeret; vnde imitatione quadam factum est, vt istæ eædem, non aliæ Epactæ attribuerentur diei occurrenti intra cæteros quinque menseis, in quibus fore geminæ ad eosdem dies copulandæ. Præterea verò notum esse, vt ob illam quasi coalitionem duarum Epactarum in eundem diem Aprilis 5. Lunatio incipiens ab 8. Martij, sub Epacta xxiij. dierum 29 sit, tamquam incipiente Lunatione alia sub eadem Epacta xxiij. die Aprilis 6. ita proinde fieri insequenteis, quæ incipiunt à Martij 9. 10. & sequentibus, ad vltimam vsque incipientem à 5. Aprilis.

Non refert autem, quòd interdum, hoc est, cùm Epactæ 25 & xxiv. in vsu fuerint, incipientes ab iis Lunationes (diebus nempe 4. & 5. Aprilis) dierum 30. efficiantur, vt potè, quòd eædem Epactæ diebus iisdem 4. & 5. Maij competant; non, inquam, refert; quòd & res rara, & dumtaxat potis non sit (nisi rursus initio Maij Epactæ duæ eidem diei dentur; quod reuocaret incommoditatem de duobus Nouiluniis in eundem diem intra annos 19. incidentibus) & deinde id nihil refert circa ipsam Pascha determinationem, quando Luna xiv. in dies 17. & 18. Aprilis perinde incurrit; siue deinceps dies 15. siue 16. Lunationi complendæ addantur.

Deinde Termini Paschales Lunæ xiv. sunt semper proinde dies Martij 21. in quem Æquinoctium incidit; & dies Aprilis 18. quòd ad hos vsque numerentur dies 14 tam ab 8. Martij, quàm à 5. Aprilis. Dico autem hos quoque Lunæ potiùs xiv. quàm Pleniluniorum Terminos (eti sint, qui vtrùque confundant) quòd, tametsi, iuxta ante dicta, videri posset probabile, esse Lunam xiv. quasi à prima apparitione, non à coniunctione supputatam, idem esse cum Plenilunio; id tamen perinde non constet, vt de veteris Præcepti constat. Quò fit, vt possit quidem tunc celebrari Pascha in ipso Plenilunio, siue Luna xv. si ea dies Dominica sit; at non possit tamen die antecedente, siue Luna xiv. vtque proinde intelligatur, quamobrem soleant Paschalium Pleniluniorum Termini haberi dies Martij 22. & Aprilis 19.

Notandum verò, cùm Sancti Patres cauere voluisse videantur, vt semper Pascha

celebra-

celebraretur aut in Plenilunio, aut post ipsum, nunquam verò antè, ne celebratio reputaretur non in primo mense, sed in vltimo heri (scilicet, iuxta ante dicta, ille Mensis primus habetur, cuius Plenilunium post Vernum Æquinoctium primò contingit) id egregiè solùm per Epactas præstari, iuxta quarum dispositionem per-rarò contingit, vt Pascha celebretur ante Plenilunium, seu oppositionem Luminarium mediam; sed semper, vel simul, vel post. Dico autem per-rarò; Nam id abhinc ad annum Christi 5000. vix quindecies eueniet; cùm tempore tamen Concilij Nicæni, dum Numerus Aureus nondum adeò malè Lunam in Cælo repræsentaret, id contigisse octies intra annos 170. deprehendatur. Nempe omnis Cycli ea est natura (quod aliquoties dictum iam est) vt sit semper vitio alicui obnoxius; ac fœlicitatis est in illum incidere, qui vitij quam-minimum habeat.

Præterea autem ex eisdem Epactis aliunde caueri, ne Paschæ celebratio in secundum mensem, seu in Plenilunium, quod secundo loco contingit post Æquinoctium, reijciatur: quod plerumque tamen necesse est fieri in Calendario veteri, tum ob Lunæ Anticipationem, quàm ob anticipatum Æquinoctium; ex quo euenit, vt Paschale Plenilunium, serius plerumque, quàm ex Aureo numero, & in Calendario demonstretur, contingat. Nam, v. g. ante duos annos, seu anno 1651. quo Plenilunium contigit die Martij 24. seu proximè post Æquinoctium, Nos quidem Pascha celebrauimus die Martij 31. At qui vetere Calendario vtuntur, Plenilunium Paschale habuerunt (ob non correctum Æquinoctium) non illud, sed quod contigit die Aprilis 23. ac celebrârunt idcircò Pascha die Aprilis nostri 28. Quo eodem modo, anno 1658. nos sumus Pascha celebraturi die Martij 30. illi die Maij nostri 4. (quod anno quidem 1614. etiam contigit) atque ita de cæteris: ne memorem fore, vt res temporis progressu longè vlteriùs abeat.

Denique Termini Paschales, respectu Dominicarum, seu dierum, quibus Pascha celebratur, sunt semper hinc dies Martij 22. illinc dies Aprilis 25. Et rarissimè quidem euenit, vt Pascha celebretur die 22. Martij, quia vt id eueniat, duo debent, ex ante-dictis, contingere; vnum, vt Epacta eius anni sit 23. quò, ea tributa diei Martij 8. hoc est citimo termino Noviluniorum Paschalium, Luna xiv. cadat in diem 21. alterum, vt litera Dominicalis sit D, attributa diei 22. vt proinde die 21. existente Sabbatho, celebratio Paschæ non longiùs, quàm in crastinum transferatur. Sic autem, cùm Pascha die 22. contigerit anno 1598. non continget tamen deinceps, nisi anno 1693. & posteà, nisi anno 1761. & rursùs, nisi anno 1818. Id scilicet, non expectatis amplius 95. annis, quot debere intercurrere ex vsu Aurei numeri, etiam Dionysius obseruarat: vnde & fuerat Cyclus Cyrilli ad hunc numerum limitatus) ob interuenturam deinceps Bissextilis diei suppressionem.

Mirabere autem, quòd posteà, per tria sæcula, & ad vsque annum 2285. futurum non sit, vt Pascha eo die contingat: Sed videlicet causa erit, quòd per illa tria sæcula, inchoata videlicet annis 1900. 2000. 2100. vsurpanda sit in Tabula Epactarum expansa series B, in qua Epacta xxiij. nusquam reperitur. Quo etiam pacto deinde per sæcula 2600. 2700. 2800. nunquam eo die Pascha continget, quòd per illa vsurpanda sit ex eadem Tabula Series c, in qua etiam Epacta xxiij. non exstat.

Pari quoque modo, rarò admodum euenit, vt Pascha celebretur die Aprilis 25. Quippe & tunc duo contingere debent; vnum, vt Epacta eius anni sit xxv. vel xxiv. quæ vtraque, vt dictum est, tribuitur diei Aprilis 5. hoc est supremo Paschalium Noviluniorum termino, vt Luna xiv. incidat in diem 18. Alterum, vt litera Dominicalis sit c, qua eidem diei 18. competente, efficiatur, vt eadem die existente Dominica, celebratio Paschæ transferatur in Dominicam aliam proximam, atque adeò in diem 25. Sic autem, cùm nobis ea die, à reformato vsque Calendario celebratum Pascha non fuerit, celebrabitur tamen annis abhinc 13, seu anno 1666. ac iterum anno 1734. & rursus anno 1886. rursúsque anno 1943. &c.

Quòd autem & sæculi illius & consequentium quoque, anno aliquo euenturum sit, vt Pascha ea die contingat, secus, ac fore circa diem Martij 22. obseruatum est; causa ex eo petitur, quòd in Tabula Epactarum expansa Series nulla sit, in qua, nisi vna, saltem altera duarum illarum Epactarum, hoc est vel xxv. vel xxiv. non exstet.

Præterea verò id, quod circa vetus Calendarium deductum est, de contingente frequentiùs Paschate diebus intermediis, quòd vna, eadémque dies existens Dominica succedere proximè possit Lunæ xiv. siue hæc incidat in Sabbatum, siue in feriam vi. siue in feriam v. siue in feriam iv. &c prout pendere ab hoc, aut illo, aliòve Aureo numero potest: Præterea, inquam, id tantò magis habere in nouo Calendario locum, quantò in vetere Calendario complures sunt dies Aureis numeris vacui, ex quibus nulla computari xiv. Luna valeat, quæ insequentem diem Dominicam Paschalem faciat, in Nouo autem, nulla est dies, non prædita Epacta, quæ nisi vno, saltem altero sæculo, non monstret Lunam xiv. quam Paschalis Dominica eo die insequatur, in quo nulla vnquam ex Calendario vetere sit.

Sed, ne diuersitatem causer, adnoto dumtaxat, parem esse causam, ob quam possit Pascha aliquantò frequentiùs contingere die Martij 23. sub litera Dominicali E, quàm die 22. sub litera D. Quippe id eueniet, seu Epacta sit xxiij. & Luna xiv. incidat in diem 21. quæ sit feria vi. seu Epacta sit xxii. competens diei 9. & Luna xiv. cadat in diem 22.

quæ sit Sabbathum. Sic posse etiam frequentiùs contingere die 24. sub litera Dominicali F. Quippe id continget ex Epactis xxiii. xxii. xxi. quæ competunt diebus 8. 9. 10. faciúntque, vt Luna xiv. incidat vel in diem 21. quæ sit feria v. aut in 22. quæ sit feria vi. aut in 23. quæ sit Sabbathum; atque ita de cæteris, quousque Pascha contingere possit die 28. ex Epactis xxiii. xxii. xxi. xx. xix. xviii. xvii quæ competunt diebus 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. à quibus supputata Luna xiv. incidat ex ordine in diem 21. quæ sit Dominica, (sicque translationem in octiduum poscat) itémque in 22. quæ sit feria ii. in 23. quæ sit feria iii. in 24. quæ sit feria iv. in 25. quæ sit feria v. in 26. quæ sit feria vi. in 27. quæ sit Sabbathum; iísque omnibus casibus Paschalis Dominica sit dies 28. Quo eodem modo insequentes dies, Dominicæ esse Paschales, ex septenis Epactis possunt.

Potest porrò idem, sed retrogradè dici de diebus proximè antecedentibus diem Aprilis 25. ac tanto magis, quanto ad dies tam 4. quàm 5. geminæ Epactæ sunt, à quarum vtraque computata Luna xiv. facere eadem die Dominicam Paschalem potest. Hinc, quemadmodum obseruauimus Pascha sæpiùs contingere ipsa die Aprilis 25. & sub litera quidem C, quàm die Martij 22. ita manifestum iam est, contingere adhuc sæpiùs debere die antecedente 24. sub litera B, non modò ob Epactas xxv. & xxiv. competenteis diei 5. & Lunam xiv. incidentem in diem 18. quæ sit feria ii. habeátque adeò insequentem Dominicam die 24. sed etiam ob Epactas xxvi. & 25. (alio colore, aut charactere) competenteis diei 4. ac Lunam xiv. incidentem in diem 17. quæ Dominica sit, & Pascha remittat in octiduum, seu in eandem diem 24.

Sic par est, vt adhuc frequentiùs contingat die antecedente 23. sub litera A, quòd Dominica ad illam sequatur, non modò ex Epactis xxv. & xxiv. ac Luna xiv. incidente in diem 18. quæ sit feria iii. & ex Epactis xxvi. & 25. ac Luna xiv. incidente in diem 17. quæ sit feria ii. sed etiam ex Epacta xxvii. competente diei 3. ac Luna xiv. incidente in diem 16. quæ sit Dominica, translationémque exigat in succedentem Dominicam, hoc est ipsam diem 23. Atque ita de cæteris, quousque die 19. contingere possit ex Epactis xxiv. xxv. 25. xxvi. xxvii. xxviii. xxix. *. 1. & Luna xiv. cadente aut in diem 18. quæ sit Sabbathum; aut in 17. quæ sit feria vi. aut in 16. quæ sit feria v. aut in 15. quæ sit feria iv. aut in 14. quæ sit feria iii. aut in 13. quæ sit feria ii. aut in 12. quæ sit Dominica, & translationem exigat in octiduum.

Capvt VI.

Tabula Paschalis Noua, & Perpetua, ad inuentionem Paschatis, & reliquorum Festorum Mobilium.

Intelligitur interim ex his, quæ sit ratio tum constructionis, tum vsus Tabulæ Paschalis, quæ gemina in Calendario Gregoriano proponitur, atque post sextum Canonem, qui est *De Festis Mobilibus* (quintus scilicet *De Indictione* est) vna cum Temporaria Tabula in annos quinquaginta. Transferri solet vtraque in Missalia ac Breuiaria, ac altera inscribi *Tabula Paschalis Noua reformata*; altera *Tabula Paschalis antiqua reformata*. Quare vt priorem tanquam hactenus dictis coherentiorem, priùs explicemus, respiciendum in illam est, quæ exhibetur illicò post.

Distingui porrò in ipsa vides, & superè quidem deorsum quatuordecim columnas, siue Ordines, ex quibus tamen præcipuè, præcipuéque notandi sunt tres; primus sub titulo *Literarum Dominicalium*; secundus sub titulo *Cycli Epactarum*; & sextus sub titulo *Paschatis*: Nempe cæteri ad reliqua Festa Mobilia ita attinent, vt ab ordine Paschatis tam prorsùm, quàm retrorsùm dependeant.

Ac in ordine quidem Primo Dominicales literæ suis discretæ cellulis hac se ratione consequuntur, D, E, F, G, A, B, C. Incipit verò ordo à litera D, quòd ea respondeat, competátve diei Martij 22. qui primus est terminus Dominicarum Paschalium, seu à quo incipit Series dierum, quæ esse Paschales Dominicæ possunt. Sequuntur autem E, F, G, &c. quòd eodem ordine habeantur, ac repetantur quinquies à die illa Martij 22. ad vsque Aprilis 25. qui vltimus Paschalium Dominicarum terminus est. Ac, ne mirere, cur nullas cellularum literas geminas contineat pro annis Bis-sextilibus, causa est, quòd in illis annis sola posterior litera, seu quæ post festum S. Matthiæ Dominicalis est, vsurpetur, quatenus ea sola est, sub qua occurrere Pascha potest. Et quæpiam quidem cautio pro Festis antecedentibus adhibenda; verùm de ea non multò post.

In Secundo, hoc est in Cycli Epactarum ordine, vides è regione literæ cuiusque inscriptas esse 30. Epactas. Eæ autem in quinas Series, seu quasi lineas sic digeruntur, vt Series proinde euadant quinquies septem, seu numero 35. quot scilicet dies numerantur à die 22. Martij in diem Aprilis 25. ad singulæ Series Epactas contineant, quarum occasione dies singuli esse Paschales Dominicæ possunt.

Hinc ordo Sextus, seu Paschatis nihil continet aliud, quàm dies huiusmodi, singulos singulis Seriebus Epactarum sic respondenteis, vt septem primi dies hoc est 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. Martij accipiantur successiuè secundum primas Series literæ cuique adhibitas; septem insequentes 29. 30. 31. 1. Aprilis, &c. accipiantur iuxta secundas, ac

[illegible]

TABVLA PASCHALIS.

Literæ Dominicales.	Cyclus Epactarum.	Dom. inter Epiphan. & Septua.	Septuagesima.	Dies Cinerum.
D	xxiii	1	18. Ian.	4. Feb.
	xxii xxi xx xix xviii xvii xvi	2	25. Ian.	11. Feb.
	xv xiv xiii xii xi x ix	3	1. Feb.	18. Feb.
	viii vii vi v iv iii ii	4	8. Feb.	25. Feb.
	i * xxix xxviii xxvii xxvi 25. xxv xxiv	5	15. Feb.	4. Mar.
E	xxiii xxii	1	19. Ian.	5. Feb.
	xxi xx xix xviii xvii xvi xv	2	26. Ian.	12. Feb.
	xiv xiii xii xi x ix viii	3	2. Feb.	19. Feb.
	vii vi v iv iii ii i	4	9. Feb.	26. Feb.
	* xxix xxviii xxvii xxvi 25. xxv xxiv	5	16. Feb.	5. Mar.
F	xxiii xxii xxi	1	20. Ian.	6. Feb.
	xx xix xviii xvii xvi xv xiv	2	27. Ian.	13. Feb.
	xiii xii xi x ix viii vii	3	3. Feb.	20. Feb.
	vi v iv iii ii i *	4	10. Feb.	27. Feb.
	xxix xxviii xxvii xxvi. 25. xxv xxiv	5	17 Feb.	6. Mar.
G	xxiii xxii xxi xx	2	21. Ian.	7. Feb.
	xix xviii xvii xvi xv xiv xiii	3	28. Ian.	14. Feb.
	xii xi x ix viii vii vi	4	4. Feb.	21. Feb.
	v iv iii ii i * xxix	5	11. Feb.	28. Feb.
	xxviii xxvii xxvi 25. xxv xxiv	6	18. Feb.	7. Mar.
A	xxiii xxii xxi xx xix	2	22. Ian.	8. Feb.
	xviii xvii xvi xv xiv xiii xii	3	29. Ian.	15. Feb.
	xi x ix viii vii vi v	4	5. Feb.	22. Feb.
	iv iii ii i * xxix xxviii	5	12. Feb.	1. Mar.
	xxvii xxvi 25. xxv xxiv	6	19. Feb.	8. Mar.
B	xxiii xxii xxi xx xix xviii	2	23. Ian.	9. Feb.
	xvii xvi xv xiv xiii xii xi	3	30. Ian.	16. Feb.
	x ix viii vii vi v iv	4	6. Feb.	23. Feb.
	iii ii i * xxix xxviii xxvii	5	13. Feb.	2. Mar.
	xxvi 25. xxv xxiv	6	20. Feb.	9. Mar.
C	xxiii xxii xxi xx xix xviii xvii	2	24. Ian.	10. Feb.
	xvi xv xiv xiii xii xi x	3	31. Ian.	17. Feb.
	ix viii vii vi v iv iii	4	7. Feb.	24. Feb.
	ii i * xxix xxviii xxvii xxvi 25.	5	14. Feb.	3. Mar.
	xxv xxiv	6	21. Feb.	10. Mar.

cæteri ex ordine, quovsque septem vltimi 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. Aprilis, accipiantur secundum quinas.

Ac ne inculcare rem pigeat, Prima Epa-

NOVA PERPETVA.

Pascha.	Rogationes.	Ascensio.	Pentecostes.	Trinitas.	Corpus Christi	Dominic. int. Pentecost. & 1. Dom. Aug.	Dominic. int. Pentecost. & Adu.	Prima Domin. Aduentus.
22.Mart.	27. Apr.	30. Apr.	10. Maij	17. Maij	21. Maij	11	28	29. Nou
29.Mart.	4. Maij	7. Maij	17. Maij	24. Maij	28. Maij	10	27	29
5. Apr.	11. Maij	14. Maij	24. Maij	3. Maij	4. Iun.	9	26	29
12. Apr.	18. Maij	21. Maij	31. Maij	7. Iun.	11. Iun.	8	25	29
19. Apr.	25. Maij	28. Maij	7. Iun.	14. Iun.	18. Iun.	7	24	29
23. Mar.	28. Apr.	1. Maij	11. Maij	18. Maij	22. Maij	11	28	30. Nou.
30. Mar.	5. Maij	8. Maij	18. Maij	25. Maij	29. Maij	10	27	30
6. Apr.	12. Maij	15. Maij	25. Maij	1. Iun.	5. Iun.	9	26	30
13. Apr.	19. Maij	22. Maij	1. Iun	8. Iun	12. Iun.	8	25	30
20. Apr.	26. Maij	29. Maij	8. Iun.	15. Iun.	19. Iun.	7	24	30
24. Mar.	29. Apr.	2. Maii	12. Maii	19. Maii	23. Maii	11	28	1. Dec.
31. Mar.	6. Maii	9. Maii	19. Maii	26. Maii	30. Maii	10	27	1
7. Apr.	13. Maii	16. Maii	26. Maii	2. Iun.	6. Iun.	9	26	1
14. Apr.	20. Maii	23. Maii	1. Iun.	9. Iun.	13. Iun.	8	25	1
21. Apr	27. Maii	30. Maii	9. Iun.	16. Iun.	20. Iun.	7	24	1
25. Mar.	30. Apr.	3. Maii	13. Maii	20. Maii	24. Maii	10	28	2. Dec.
1. Apr.	7. Maii	10. Maii	20. Maii	27. Maii	31. Maii	9	27	2
8. Apr.	14. Maii	17. Maii	27. Maii	3. Iun.	7. Iun.	8	26	2
15. Apr.	21. Maii	24. Maii	3. Iun.	10. Iun.	14. Iun.	7	25	2
22. Apr.	28. Maii	31. Maii	10. Iun.	17. Iun.	21. Iun.	6	24	2
26. Mar.	1. Maii	4. Maii	14. Maii	21. Maii	25. Maii	10	28	3. Dec.
2. Apr.	8. Maii	11. Maii	21. Maii	28. Maii	1. Iun.	9	27	3
9. Apr.	15. Maii	18. Maii	28. Maii	4. Iun.	8. Iun.	8	26	3
16. Apr.	22. Maii	25. Maii	4. Iun.	11. Iun.	15. Iun.	7	25	3
23. Apr.	29. Maii	1. Iun.	11. Iun.	18. Iun.	22. Iun.	6	24	3
27. Mar.	2. Maii	5. Maii	15. Maii	22. Maii	26. Maii	10	27	27. Nou.
3. Apr.	9. Maii	12. Maii	22. Maii	29. Maii	2. Iun.	9	26	27
10. Apr.	16. Maii	19. Maii	29. Maii	5. Iun.	9. Iun.	8	25	27
17. Apr	23. Maii	26. Maii	5. Iun.	12. Iun.	16. Iun.	7	24	27
24. Apr.	30. Maii	2. Iun.	12. Iun.	19. Iun.	23. Iun.	6	23	27
28. Mar.	3. Maii	6. Maii	16. Maii	23. Maii	27. Maii	10	27	28. Nou.
4. Apr	10. Maii	13. Maii	23. Maii	30. Maii	3. Iun.	9	26	28
11. Apr.	17. Maii	20. Maii	30. Maii	6. Iun.	10. Iun.	8	25	28
18. Apr.	24. Maii	27. Maii	6. Iun	13. Iun.	17. Iun.	7	24	28
25. Apr.	31. Maii	3. Iun.	13. Iun.	20. Iun.	24. Iun.	6	23	28

ctarum Series è regione literæ D continet solā Epactam xxiij. ipsique respondet in ordine sexto 22. Martij: quoniā eo die Pascha est, quemadmodū deduximus, quotocunque an-

no

no Epacta est xxiij. & litera Dominicalis D.

Sic prima Series è regione literæ E continet Epactas xxiij.& xxij.ipsique respondet in ordine sexto dies Martij 23. quòd illo die Pascha sit quotocumque anno alterutra illarum Epactarum est, & litera Dominicalis E.

Sic prima è regione F, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 24.quòd Pascha illo die sit, quotocumque anno, vna earum trium Epactarum est,& litera Dominicalis F.

Sic prima è regione G, continet Epactas xxiij.xxij.xxi.xx, respondétque ipsi in Ordine sexto dies Martij 25. quòd eo die Pascha sit, quotocumque anno vna harum Epactarum est,& litera Dominicalis G.

Sic prima è regione A, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. xx. xix. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 26.quòd eo die Pascha sit, quotocumque anno vna ex hisce Epactis est,& litera Dominicalis A.

Sic prima è regione B, continet Epactas xxiij.xxij.xxi.xx.xix.xviij. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 27. quòd eo die Pascha sit, quotocumque anno vna ex his Epactis est,& litera Dominicalis B.

Sic prima è regione C, continet Epactas xxiij. xxij.xxi. xx.xix.xviij.xvij. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 28.quòd eo die Pascha sit, quotocumque anno vna ex his Epactis est,& litera Dominicalis C.

Cùm Prima porrò Series à singulari Epacta incipiens è regione literæ D,increscat ex ordine è regione aliarũ literarum, quovsque prima è regione C. Epactas septem cõtineat, tres deinde Series sequẽtes è cuiuslibet literæ regione Epactas septem contineant. Nempe.

Secunda Series è regione D continet Epactas xxij.xxi.xx.xix.xviij.xvij.xvi. Secunda è regione E,xxi.xx.xix.&c. Secunda è regione F,xx.xix.xviij. &c. Secunda è regione G,xix. xviij. xvij.&c. Secunda è regione A, xviij. xvij .xvi, &c. Secunda è regione B, xvij.xvi. xv,&c.Secunda è regione C,xvi.xv xiv,&c, cum respondentibus in Ordine sexto diebus Martij,29.30.31.Aprilis 1.2.3.4.

Tertia verò Series è regione D, continet Epactas xv. xiv. xiij, &c. Tertia è regione E, xiv. xiij. xij.&c. Tertia è regione F, xiij. xij. xi. &c. Tertia è regione G, xij. xi. x. &c. Tertia è regione A, xi. x. ix. &c. Tertia regione B, x. ix. viij.&c. Tertia è regione C ix. viij. vij. &c. cùm respondentibus in Ordine sexto diebus Aprilis 5.6.7.8. 9. 10, 11.

Quarta quoque Series è regione D, continet Epactas viij. vij. vi. &c. Quarta è regione E, vij. vi. v. &c. Quarta è regione F, vi. v. iv. &c. Quarta è regione G, v. iv. iij. &c. Quarta è regione A, iv iij. ij.&c.Quarta è regione B, iij ij.i, &c. Quarta è regione C, ij.i.* xxix.xxviij. xxvij xxvi. (ac insuper 25. quòd eidem diei,cum xxvi.attribuatur) cum respondentibus in Ordine sexto diebus Aprilis 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18.

At Quinta Series perinde decrescit à litera D in literam C, vt prima ab eadem in eandem increscit. Tametsi verò quinta è regione D,continet has Nouem Epactas i. *. xxix xxviij. xxvij. xxvi. 25. xxv. xxiv. ipsæ nihilominùs sunt potestate septem duntaxat, quatenus xxvi. & 25. eidem diei attribuuntur, ac eundem diem pro Dominica Paschali designant; ac eodem modo xxv. & xxiv. cùm & idem sit de veris his in quinta Serie intelligendum circa cæteras Literas.

Quò proinde fit, vt, sicut illæ nouem i. *. xix, &c. quæ è regione D reducuntur ad septem; ita illæ octo * xxix, xxviij, xxvij. xxvi.25.xxv.xxiv. è regione E, reducantur ad sex: illæ septem xxix. xxviij xxvij. xxvi.25. xxv.xxiv.è regione F,reducantur ad quinque, illæ sex xxviij. xxvij xxvi. 25.xxv.xxiv.è regione G, reducãtur ad quatuor,illæ quinque xxvij.xxvi.25.xxv.xxiv.è regione A, reducãtur ad tres. illæ quatuor xxvi.25.xxv.xxiv.è regione B,reducãtur ad duas.illæ denique duæ xxv.xxiv. è regione C, reducantur ad vnam.

Nihil Necesse est admonere 30.Epactas è regione cuiusque literæ deductas, & è regione cuiusque,à xxiij.incipientes,ac ordine retrogrado in xxiv. desinenteis, illas easdem esse, quæ ab 8. Martij, incipientes, in 5. Aprilis desinant (conclusæ nempe Paschalium Nouilunionum terminis) & à quibus supputata Luna xiv. habere potest proximè insequentem Dominicalem literam, per quam dies Paschæ designetur.

Obseruare præstat, vt ex quinis Epactarum Seriebus è regione eiusdem literæ contentis, transiri ex vna in proximam non potest, quin litera designans respectu antecedentis vnum ex Calendario diem, designet respectu consequentis septimum diem pòst (neque enim eadem litera, nisi septenis diebus in Calendario recurrit) ita respondenteis dies Paschatis sese septenis superare. Adde enim diei 22. Martij, 7. prodit 29 adde 7. prodit 5. Aprilis adde 7. prodit 12. adde 7. prodit 19. atque ita in cæteris. Et quemadmodum ex prima Serie vnius literæ transitur in primam sequentis, & ex secunda in secundam, ex tertia in tertiam, &c. sola immutatione vnius diei, quòd literæ ex ordine digestæ dies cohærenteis in Calendario indicant; ita & respondenteis dies Paschatis sese vnitate solùm superare. Sectare enim primas Series, & leges 22.23.24.&c. Sectare secundas, & leges 29. 30. 31. &c. Sectare tertias, & leges 5.6.7.&c.

Id, inquam obseruatu est dignum, quoniam ordines cæteri, mobilibus aliis festis destinati,non secus procedant; quippe quòd hæc festa pari semper dierum intercapedine à Paschate distent: vnde & vel solo primo ordinis die habito, cæteri statim obtineantur. Ad digerendum enim v. g. dies Cinerum, adde ad 4. Februarij 7 fit 11,adde 7. fit 18. adde 7.fit 25,adde 7.fit 4.Martij.Sabinde autem,literã mutatã, ad superiorem 4. Februarij vnitate auctum, sequitur 5. Februarij. ad 11.sequitur 12.ad 18.sequitur 19 atque ita in cæteris.Nisi dato 4. Februarij procedere malis addendo septem, vt sit 11. ac rursus 7. vt 19.atque ita porrò: perinde enim est.

Vt inuento porrò die Paschatis, cætera Mobilia Festa deducantur, nihil aliud,quam

retrò, hoc est versus anni initium numerandi sunt à die Paschatis excluso, dies 46. vt in diem Cinerum incidatur; & retrò ab isto excluso dies 17. vt in Dominicam Septuagesimæ dictam. Aut alio modo, numera retrò à Paschate sex Dominicas; quæ enim antecedit ipsam feria iv. est dies Cinerum, Numera nouem; Nona enim est, quæ Septuagesimæ dicitur. Atque id quidem pro Tabulæ Ordinibus quarto, & quinto.

Pro Ordinibus autem septimo, octauo, nono, decimo, vndecimo, numera prorsum seu versus finem anni à die Paschatis excluso, dies 35. & dies Rogationum occurret. Ab hoc die excluso 4. & erit dies Ascensionis. Ab hoc excluso 10. & erit Festũ Pentecostes. Ab hoc excluso 7. & erit Dominica Trinitatis ab hoc excluso 4. & erit Festum Corporis Christi. Aut alio modo: Numera à Paschate exacto 5. Dominicas, & ipsa Quinta erit, quam insequens feria ij appellatur Rogationes, & insequens v. est Ascensio Domini. Numera 7. & septima erit Pentecostes; numera 8. & Octaua erit quæ Trinitatis, dicitur, & quam quæ sequitur feria v. Corporis Christi festum est.

Quod spectat ad Ordinem tertium continentem Dominicas, quæ inter Epiphaniam, diei Ianuarij 6. hærentem, & Septuagesimam intercedunt (id enim nosse propter Officium Ecclesiasticum interest) à die Septuagesimæ dato subtrahe 7. (qui intelligantur esse tum sex primi dies Ianuarij, tum ipsa dies Septuagesimæ) & quot in residuo septenarios integros inuenies, tot intercipi Dominicas dices. Sic quia Septuagesima existente diebus 18. 19. 20 Ianuarij detractis inde diebus 7. remanent 11. 12. 13. in quibus est vnus duntaxat integer septenarius, pronunciabis vnicam Dominicam interuenire; & quia existente diebus 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. detractis inde 7. supersunt dies 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. in quibus omnibus sunt duo integri septenarij, duas interuenire pronunciabis. Ac pari modo de cæteris; nam &, cùm Septuagesima in diem Februarij qualemcumque incidit, adde illi 31. dies ex Ianuario & ex summa detrahe 7. ac tum septenarij ex residuo integri Dominicarum numerum indicabunt. Sic enim existente Septuagesima die Februarij 18. si addas illi 31. fient 49. detrahe septem, supererunt 42. & quoniam isto numero septenarij sex continentur, ideò Septuagesima existente die Februarij 18. pronunciabis sex interesse Dominicas; neque secus reperies, si extiterit diebus 19. 20. & 21.

Quod attinet verò ad duodecimum Ordinem continentem Dominicas, quæ inter Pentecosten, & Dominicam 1. Augusti interueniunt; sciendum est in Officiis Ecclesiasticis semper haberi alicuius mensis Dominicam primam, quæ contingit vel ipsis Kalendis, seu die 1. vel propior est ipsis Kalendis, seu antè, seu pòst; adeò vt, non modò quæ contingit die 2. 3. aut 4. habeatur prima, sed quæ etiam contingit die vltima, penultima, aut ante-penultima mensis superioris. Hoc autem posito, cùm litera Dominicalis competens diei 1. Augusti sit C, succedant ad tres dies sequenteis, d, e, f, præeant verò ad finem Iulij, b, A, g: mente tenenda est Dominicalis anni, & numerandum, quoties inter diem Pentecostes, & diem, cui in hoc fine Iulij, vel initio Augusti (vtroque die excluso) competit; totidem nimirum Dominicæ interuenient.

Sic, quia Pentecoste existente die 10. Maij, & litera Dominicali d, hæc litera vndecies inter illum diem, & diem 2. Augusti intercipitur; ideò 11. Dominicæ intercipiuntur. Neque secus sunt 11. si Pentecostes sit die Maij 11. aut 12. sub litera e, aut f, quòd Dominica prima Augusti pari modo in 3. aut 4. diem promoueatur. At si Pentecostes sit die 13. Maij, sub litera Dominicali G, quia tunc Dominica 1. Augusti erit die Iulij 29. cui eadem litera competit, ac eadem-met litera deprehendatur solùm intercepta decies; ideò decem solùm Dominicæ erunt. Neque verò secus erunt solùm 10. si Pentecostes inciderit in dies Maij, 14. & 15. ob literas A, b, competenteis 30. ac 31. Iulij, itémque si in dies Maij 16. 17. 18. 19. 20. ob literas c, d, e, f, competenteis diebus Augusti 1. 2. 3. 4. ac solùm vbi inciderit in diem Maij 21. incipient esse duntaxat 9. ob recurrentem literam g, die Iulij 29. atque ita de cæteris; quousque Pentecoste existente diebus Iunij 10. 11. 12. 13. sint Dominicæ tantum sex, ob literas g, A, b, c, competenteis tribus diebus Iulij vltimis, & 1. Augusti.

De Ordine decimo-tertio, continente Dominicas, quæ inter Pentecosten, & 1. Aduentus Dominicam interiacent, pari modo est ratiocinandum; nisi quòd prima Dominica aduentus ea habẽda est, quæ in festum B. Andreæ, diemve 30. hoc est, vltimum Nouembris incidit, aut ipsi est antè, vel pòst proxima; incidens nempe aut in diem Nouembris 27. 28. 29. aut in Decembris 1. 2. 3. Pari scilicet modo, cùm litera Dominicalis competens diei 30. Nouembris sit e, & sequantur ipsam f, g, A, præcurrant d, c, numerandum est, quoties Dominicalis anni inter diem Pentecostes, & diem, cui in hoc fine Nouembris, aut initio Decembris, (vtroque die excluso) litera competit: totidem nimirum Dominicæ intersunt.

Sic, quia Pentecoste existente die 10. Maij, & litera Dominicali d, litera hæc vicies octies inter illum diem, & diem Nouembris 29. exclusos intercipitur, ea de causa Dominicæ 28. intercipiuntur. Neque secus sunt 28. si Pentecostes sit die Maij 11. 12. 13. 14. ob primam Aduentus Dominicam pariter promotam in diem Nouembris 30. Decembris 1. 2. 3. at si Pentecostes sit die Maij 15. quia ob literam Dominicalem b, Dominica prima Aduentus erit die Nouembris 27. ideò esse incipient Dominicæ 27. ac pergent esse totidem, Pentecoste existente diebus Maij 16. 17. 18. 19. 20. 21. ob parem promotionem, & quousque existente die 22. recurrat eadem litera b, esse

incipiant

incipiant Dominicæ solùm 26. atque ita porrò, quousque postremò, Pentecoste existente die Iunij 12. sint duntaxat 23. ac pariter 23. si extiterit die 13.

Ordo denique quartus-decimus, extremusve continens Nouembris, aut Decembris diem, qua prima Aduentus Dominica contingit, ex superiore elicitur. Nam quoties Dominicæ interceptæ sunt 28. 27. 26. 25. 24. & litera Dominicalis D, necesse est eam Dominicam esse die Decembris 29. cui litera D competit. Quoties totidem, & litera e, esse die 30. Quoties totidem, & litera f esse die Decembris 1. Quoties totidem, & litera g, esse die 2. Quoties totidem, & litera A, esse die 3. Quoties autem Dominicæ sunt 27. 26. 25. 24. 23. & litera b, necesse est eam Dominicam esse die Nouembris 27. Quoties totidem, & litera c, esse die 28.

Hæc de Tabulæ constructione. Ad vsum quod spectat, nihil facilius est. Videlicet, data ad quemlibet annum tum Dominicali litera, tum Epacta, nihil aliud, quàm quærenda est Epacta è regione literæ; & qua in Serie Epacta erit, secundum eandem ad dextram pergendum; vno enim tenore occurrent & numerus Dominicarum inter Epiphaniam, & Septuagesimam, & dies Septuagesimæ, & dies Cinerum, & dies Paschatis, & cætera omnia. Exempli gratia, quia hoc anno 1654. litera Dominicalis est D, & Epacta xij. requiro Epactam xij. è regione literæ D, & quia occurrit in serie tertia, ideò pergens secundùm eandem reperio, ac pronuncio, intercedere inter Epiphaniam, & Septuagesimam Dominicas 4. Septuagesimam contingere die 1. Februarij, diem Cinerum 18. Februarij, Pascha die 5. Aprilis, Rogationes 11. Maij, Ascensionem 14. Pentecosten 24. Trinitatem 31. eiusdem, Corpus Christi 4. Iunij; intercedere Dominicas inter Pentecosten, & Dominicam primam Augusti, 9. inter Pentecosten, & Dominicam primam Aduentus 26. ac denique ipsam primam Aduentus Dominicam cadere in diem Nouembris 29.

Vna solùm cautio circa Septuagesimam, & diem Cinerum adhibenda est; vt nempe in anno Bis-sextili, in quo, vt iam dictum, litera posterior vsurpanda est, addatur semper circa Septuagesimam vnus dies; hoc est, dies Septuagesimæ habeatur non 13. qui scriptus est in Tabula, sed qui proximè illum sequitur quoniam in eo anno vnus dies inter Pascha & ipsam à Paschate supputatum intercedit; at verò circa diem Cinerum, dies vnus tum solùm additur, cùm ipse dies Cinerum in Februarium inciderit, quatenus, si incidat quidem ante festum S. Matthiæ, ipsa Septuagesimæ promotio id exigat; si post, ipsa Bis-sextilis diei interiectio. Cæterum enim, si dies Cinerum incidat in Martium, quia supputatio à Paschate ad ipsum vsque facta nullum diem interiectum habet; ideò addendus dies non est; interiecto alioquin iam existente die Bis-sextili, & mense Februario facto dierum 29.

Sic, exempli gratiâ, cùm nuper, seu anno 1645. quo literæ Dominicales fuere E D, & Epacta v; Quæsita Epacta v. è regione literæ D, & reperta in serie 4. exhibuit è vestigio Septuagesimã die 8. & diem Cinerum 15. Februarij. Quare vno die addito habenda fuit Septuagesima die 9. & dies Cinerum 26. eius mensis. At futuro anno 1656. quo Dominicales erunt B A, & Epacta iv. quoniam hæc Epacta quæsita è regione cellulæ A, & reperta in serie 4. exhibet Septuagesimam, die Februarij 12. & diem Cinerum die Martij 1. ideò addito vno die ad Septuagesimam, non item ad diem Cinerum; habebitur erit Septuagesima die Februarij 13. & dies Cinerum Martij 1.

CAPVT VII.

Tabula Paschalis antiqua, sed reformata, eademque perpetua, ad inuentionem eorundem Festorum.

VT de posteriore Tabula iam diximus, ea heic repetenda non sunt, quæ de ipsa, prout est antiqua, suo superiùs loco memorauimus; sed ea duntaxat, quæ ad eandem, quatenus reformatam, spectant. Attende imprimis pagina insequente cuiusmodi soleat integra exhiberi.

Constat sanè Reformationem in eo præsertim consistere, quòd loco Aureorum numerorum (qui tamen in suo, hoc est primo ordine relinquuntur) insertæ Epactæ in eam sint, ad festum Paschatis inueniendum. Videre autem licet eas esse numero 30. hoc est ab vsque xxiij. ordine retrogrado, ad vsque xxv. & xxiv. eodem modo dispositas, quo se habent in Calendario, à die 8. Martij Paschalium Nouiluniorum termino, ad 5. Aprilis terminum promotiorem.

Quòd verò ad dextram Epactæ xxiij. vacuam seriem vides, hoc est, nihil appositum ex ordinibus cæteris; res est, intelligenda ex iis, quæ sunt circa Aureum numerum deducta. Vt enim in serie Aurei numeri xvi. ita in serie, quæ eadem est, ipsius Epactæ xxiij. nulla est litera Dominicalis descripta, nullus dies Paschalis (nullum cæterorum Festorum mobilium) quòd Epacta existente xxiij, & Luna proinde xiv. cadente in diem Martij 22. Pascha esse illo die non possit; sed possit duntaxat aut die insequente 22. si dies 21. fuerit Sabbathum; aut die 23. si 21. fuerit feria vi aut 24. si feria v. atque ita de cæteris, vt inculcatum sæpiùs iam est.

Quin etiam, vsus Tabulæ per Epactas, non alius est, quàm, qui est descriptus per Numeros Aureos. Videlicet, data Epacta, cum Dominicali anni litera, obseruanda est, quo modo, in eadem serie, ac iuxta ordinem literarum quæ litera occurrit; &, siue ipsa sit Dominicalis anni, siue non sit, progrediendum deorsum est, quousque primùm litera Dominicalis anni occurrat; tunc enim in illius serie ad dextram, occurret in suo ordine dies Paschæ; atque ideircò etiam in suis, Mobilia Festa reliqua.

Tabula Paschalis antiqua, reformata, perpetua.

Aur. num.	Cyclus Epactarum.	Lit. Dom.	Dom. Sept.	Dies Cinerum	Dies Paschæ.	Dies Ascensionis.	Dies Pentecostes.	Corpus Christi.	Dominicæ post Pent.	Dom. Prima Aduentus.
16	xxiii									
5	xxii	d	18 Ian.	4 Febr.	22 Mart.	30 April.	10 Maij	21 Maij	28	29 Nou.
	xxi	e	19	5	23	1 Maij.	11	22	28	30
13	xx	f	20	6	24	2	12	23	28	1. Dec.
2	xix	g	21	7	25	3	13	24	28	2
	xviii	A	22	8	26	4	14	25	28	3
10	xvii	b	23	9	27	5	15	26	27	27. Nou.
	xvi	c	24	10	28	6	16	27	27	28
18	xv	d	25	11	29	7	17	28	27	29
7	xiv	e	26	12	30	8	18	29	27	30
	xiii	f	27	13	31	9	19	30	27	1. Dec.
15	xii	g	28	14	1. April.	10	20	31	27	2
4	xi	A	29	15	2	11	21	1. Iun.	27	3
	x	b	30	16	3	12	22	2	26	27. Nou.
12	ix	c	31	17	4	13	23	3	26	28
1	viii	d	1 Febr.	18	5	14	24	4	26	29
	vii	e	2	19	6	15	25	5	26	30
9	vi	f	3	20	7	16	26	6	26	1. Dec.
	v	g	4	21	8	17	27	7	26	2
17	iv	A	5	22	9	18	28	8	26	3
6	iii	b	6	23	10	19	29	9	25	27. Nou.
	ii	c	7	24	11	20	30	10	25	28
14	i	d	8	25	12	21	31	11	25	29
3	*	e	9	26	13	22	1. Iun.	12	25	30
	xxix	f	10	27	14	23	2	13	25	1. Dec.
11	xxviii	g	11	28	15	24	3	14	25	2
	xxvii	A	12	Mart.	16	25	4	15	25	3
19	26, xxv	b	13	2	17	26	5	16	24	27. Nou.
8	xxv xxiv	c	14	3	18	27	6	17	24	28
		d	15	4	19	28	7	18	24	29
		e	16	5	20	29	8	19	24	30
		f	17	6	21	30	9	20	24	1. Dec.
		g	18	7	22	31	10	21	24	2
		A	19	8	23	1 Iun.	11	22	24	3
		b	20	9	24	2	12	23	23	27. Nou.
		c	21	10	25	3	13	24	23	28

Sic isto v. c. anno 1654 quo Epacta est xii. & litera Dominicalis D, si in ordine Epactarum, quæras Epactam xii. & notata litera g, ipsi è regione respondente, accipias primùm occurrentem literam d, inuenies in ipsius serie ad dexteram, ac intra ordinem Paschatis diem Aprilis 5. Sic anno 1656. Bissextili, quo Epacta erit iv. & posterior Dominicalis A, si quæras in suo ordine Epactam iv. inuenies quidem ipsi è regione literam A, verùm quia oportet ad aliud proximum A descendere, deprehendes in ipsius serie, ac in ordine Paschatis diem Aprilis 16. Non reperio autem, cur non ipsa è regione occurrens litera accipienda sit, sed alia inferiùs septimo loco posita, ne Paschæ celebratio Luna xiv. fiat.

Tametsi autem solùm de Paschate loquor, idem tamen intelligendum de cæteris Festis Mobilibus est, quæ vt dependent à Paschate, sic sunt infra suos quódque ordines in eadem-met serie cum ipso Festo Paschatis inquirenda: prorsùs vt circa superiorem Tabulam declaratum est. Quia enim eadem cautio circa Septuagesimam, & diem Cinerum adhibenda est in annis Bissextilibus, vt, cùm nempe occurrunt ante mensem Martium, seu Ianuario, ac Februario, accipiantur dies, non qui habentur in Tabula, sed qui illum proximè consequuntur in Calendario. Quo pacto in nostro anno exemplo vnus dies ad diem Februarij 12 addendus, vt Septuagesima adscribatur diei Februarij 13.

Quare & constat hanc Tabulam, quemadmodum reformata est, eandem re ipsa cum superiore esse; discrimenque solùm in eo versari, quòd in superiore literæ Dominicales septem semel exhibeantur, & 30 Epactæ deducantur septies, semel scilicet sub vna-

quaque

quaque litera; in hac autem ipsæ Epactæ dedicantur semel, Dominicales autem literæ, quæ esse in vsu cum vnaquaque Epacta possunt, dedacantur septies; incipiente nempe vnaquaque ab ea serie, quæ proxima est sub serie cuiusque Epactæ. Numerum, cum dies, quibus posse celebrari Pascha contingit, sint numero 35. siue quinquies septem; necesse fuit in Tabula priore quinque Epactarum series sub vnaquaque septem literarum extendi; & in posteriore septem literas quinquies repeti iuxta progressum Epactarum, quarum quælibet septem diebus indicandis inseruit.

Quia agnoscere etiam licet hinc fieri, vt cùm in Tabula posteriore dies Paschatis sese ordine naturali, vnoue tenore sequantur, in priore tamen sequantur intercepti, & quaternis quidem vt plurimùm interceptis seriebus. Causa nempe est, quòd in posteriore Epactæ vno tenore deorsum collocentur, & quæ Epacta xxiij. in prima totius Tabulæ serie est (quæque aliunde in Calendario præfixa est diei 8. Martij) habeat statim in secunda serie Dominicalem literam competentem diei 22. Martij, in quem cadit dies, seu Luna xv. ab 8. Martij supputata, prima omnium videlicet, in qua ex Epacta xxiij. potest Pascha celebrari.

Sic verò & Epacta xxij. in secunda serie (præfixa aliunde diei Martij 9.) habeat statim in tertia serie Dominicalem literam competentem diei 23. Martij, in quem cadit dies siue Luna xv. supputata à die 9. Martij, prima nempe omnium, in qua potest Pascha celebrari ex Epacta 22. vti & est Luna xvi. qua potest secundò ex Epacta xxiij. Sic & ex Epacta xxi (præfixa aliunde diei Martij 10) in tertia serie habeat statim in quarta Dominicalem literam competentem diei 24. in quam cadit dies, siue Luna xv. à die 10. supputata, hoc est prima omnium, in qua potest Pascha celebrari ex Epacta xxi. vti & est Luna xvi. qua potest secundò ex Epacta xxii. & Luna xvii qua potest tertiò ex Epacta xxiij.

Sic rursus deinceps, ac in cæteris, quousque Epacta xxv. vel xxiv. in serie vigesima nona (præfixa aliunde diei Aprilis 5.) habeat statim in trigesima Dominicalem literam competentem diei Aprilis 19. in quem cadit dies, siue Luna xv. hoc est omnium prima, qua potest Pascha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiv. Vti & est Luna xvi. qua potest secundò ex Epacta xxvi. vel 25. & Luna xxvii. qua potest tertiò ex Epacta xxvii. & Luna xviij. qua potest quartò ex Epacta xxviij. & Luna xxix. qua potest quintò ex Epacta xxix. & Luna xx. qua potest sexto ex Epacta *: & Luna xxi qua potest septimò ex Epacta i.

Vt taceam, notum proinde esse, Dominicalem literam in serie trigesima prima competere diei Aprilis 20. hoc est secundæ, in qua potest Pascha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiv. & tertiæ, in qua potest ex Epacta xxvi. vel 25. & quartæ, in qua potest ex Epacta xxvii. &c. Ac Dominicalem literam in serie trigesima secunda competere diei Aprilis 21. hoc est tertiæ, in qua potest Pascha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiij. & quartæ, in qua potest ex Epacta xxv. vel 25. & quintæ, in qua potest ex Epacta xxvii. ac ita procedendo, quousque litera Dominicalis in serie trigesima quinta competat diei Aprilis 25. hoc est septimæ, vltimæque, in qua ex Epacta xxv. vel xxiv. eâque sola, potest Pascha celebrari.

At verò in Tabula priore Dominicales literæ sic semel ponuntur, vt, cùm vnaquæque ex 30. Epactis, Paschatis diem indicet sub vnaquâque litera, & sint quinquies septem, seu 35. Epactarum series, quinæ scilicet sub litera quaque: idcircò posita Epacta xxiij. quæ sub litera D, indicet diem Martij 22; eadem non potest, nisi interceptis seriebus quatuor, indicare cum litera E, diem 23. & rursus nisi interceptis aliis quatuor, cum litera F, diem 24. Atque ita porrò, quousque cum litera C, indicet diem 28.

Deinde autem, quod Epacta xxij. indicet etiam cum litera E, diem Martij 23. eadem non potest cum litera E, indicare diem 24. nisi quatuor seriebus interpositis; neque, nisi aliis quatuor interpositis, cum litera G, diem 24. neque, nisi aliis quatuor, cum litera A, diem 25. &c. quousque redeundo ad literam D, sed ad secundam seriem indicet diem 29.

Sic rursùs, quòd Epacta xxi. indicet etiam cum litera F, diem Martij 24. non potest eadem, nisi seriebus quatuor interiectis, indicare cum litera G, diem 25. neque, nisi quatuor, cum litera A, diem 26. & sic consequenter, quousque redeundo ad literam D, indicet cum ipso diem 29. & cum E, diem 30. atque ita porrò ex ordine ad vsque vltimam Epactam xxv. aut xxiv. quæ, quòd indicet cum litera D, diem Aprilis 19. non potest, nisi interceptis seriebus quatuor, cum litera E, indicare diem 20. neque, nisi quatuor, cum litera F, diem 21. neque, nisi quatuor, cum litera G, diem 22. neque nisi quatuor, cum litera A, diem 23. neque nisi quatuor, cum litera B, diem 24. neque, nisi quatuor, cum litera C, diem 25.

Videre proinde ex his licet Tabulæ vtriusque conformitatem; & quemadmodum toties repetitæ in priore Epactæ, potestate, vt aiunt, continentur in posteriore; quatenus vt in illa Epacta xxiij. apponitur ex ordine literis D, E, F, G, A, B, C, quibuscum Pascha indicare potest; ita in hac Epactæ xxiij. subiiciuntur à proxima serie eædem 7. literæ, quibuscum Pascha indicet ad eosdem met dies. Et, vt in illa Epacta xxij. apponitur ex ordine literis E, F, G, A, B, C, D; ita in hac Epactæ xxij. subiiciuntur à proxima serie eædem 7. literæ quibuscum rursus Pascha indicet ad eosdem met dies. Et, vt in illa, Epacta xxi. apponitur literis F, G, A, B, C, D, E. ita in hac Epactæ xxi. subiiciuntur eædem literæ Pascha ad eosdem dies indicantes, &c.

Ex quo rursùs fit, vt quemadmodùm in Tabula priore

priore, ac in secunda serie sub litera D, collocantur istæ Epactæ XXII. XXI. XX. XIX. XVIII. XVII. XVI. ex quibus Pascha celebrari potest die Martij 29. ita in posteriore, & à secunda statim serie habeas ipsas easdem Epactas, quæ numeratis deorsum diebus 7. 6.5.4.3.2.1. proximè inferiùs indicent diem Martij 29. atque ita de cæteris. Sed fortè plus æquo in his immoramur.

Quæres, cur Aurei numeri relicti in hac Tabula sint? Sed nempe id factum; vt, si nosse oporteat quo die Pascha celebratum anno aliquo Correctionem antecedente fuerit, id modo superiùs declarato explorari possit. Cùm rem verò repetere nihil sit necesse, addo iam solùm, vt Tabulæ vsus extendi possit etiam ad annos Correctionis anno posteriores (pro iis, qui Calendarium vetus retinent) eam esse adhibendam cautionem, vt quia, ob decem dies detractos, fuere quasi suppressæ tres Dominicales literæ (quippe à 4. die Octobris, cui est præfixa litera D, transitus fuit factus ad 15. cui est præfixa litera A, sicque vltra circuitum 7. literarum, suppressæ manserunt literæ E, F, G) idcirco, Aureo numero dato, ea litera vsurpetur pro Dominicali, non quæ nobis in vsu est, sed quæ tribus prætermissis quarto loco in naturali serie, ac circuitione literarum occurrit.

Exempli gratiâ, hoc anno 1654. quo Aureus numerus est 2. vsurpanda est illis non litera Dominicalis D, quâ nos vtimur, sed quarta post ipsam, videlicet A (interceptis puta E, F, G) qualis in vetere Calendario occurrit. Sic enim si quæras in ordine primo Aureum numerum 2. ac vbi in illius serie, & intra columnam literarum incideris in g, G, accipias literam A, primùm occurrentem, deprehendes in serie illius ad dextram, ac intra ordinem Paschatis, diem Martij 26. (in Calendario nempe veteri: nam ille nobis est Aprilis 5.) cui apud illos Paschæ celebratio competit.

Pari autem modo post duos annos, seu anno 1656. quo Cyclus Aureus erit IV. & literæ Dominicales erunt nobis B, A, deprehendes quartas ab his literas esse F, E. Et quia posterior in hoc negotio vsurpanda est, idcircò, si quæras in ordine primo Aureum numerum IV. & notata è regione eius, intra ordinem literarum, litera A, accipias proximè inferiùs occurrentem literam E, deprehendes in serie illius ad dextram, ac intra ordinem dierum Paschatis, diem Aprilis 6. (nobis 16.) quo illis Pascha sit celebrandum.

Notandum verò huiusmodi trium literarum suppressionem non valituram, nisi ad vsque annum 1700. Toto enim sæculo deinceps, quia nos, ob suppressum Bis-sextum, prolatabimus geminas vnius anni literas in duos annos, atque idcircò efficiemur vnâ literâ promotiores; eam ob causam, ad literam Calendarij veteris habendam, accipienda erit, quæ erit post nostram non quarta, sed tertia. Eaque ratione anno, v.g. 1750. quo nobis erit litera Dominicalis D, erit in veteri Calendario litera G.

Ob parem rationem toto sæculo ab anno 1800. accipienda erit, quæ erit post nostram, non tertia, sed secunda. Quo modo v.c. anno 1850. quo nobis erit litera Dominicalis F, erit in veteri Calendario litera A.

Parem rursùs ob causam anno 1900. ac etiam ab anno 2000. (quo Bis-sexti suppressio non fiet) accipienda litera erit, quæ sit post nostram, non secunda, sed prima. Quo pacto, anno, v.c. 1950. quo nobis litera Dominicalis erit A, erit in veteri Calendario B, & anno 2050. quo nobis erit litera B, erit in vetere Calendario C.

Sic parem ob causam, ab anno 2100. & toto sæculo insequente, eadem omninò litera & nobis, & in veteri Calendario erit. Quo pacto anno 2150. eadem vtrisque erit Dominicalis litera D.

Ab anno autem 2200. ordine iam retrogrado procedendum erit; tunc enim nostra prima erit ab ea, quæ in vetere erit Calendario; Quo pacto anno 2250. quo nobis erit Dominicalis litera F, erit in vetere Calendario E.

Et pari ratione ab anno 2300. nostra erit secunda ab ea, quæ in vetere Calendario; Quo pacto anno 2350. quo nobis erit litera A, erit in veteri Calendario litera F (procedendo nempe ab A, per G, in F) atque ita deinceps, pari proportione, consequentibus sæculis.

CAPVT VIII.

Tabula Temporaria Festorum Mobilium ab anno 1650. in annum 1750.

SVperest paucis doceamus, quemadmodum eæ Tabulæ, quas vocant Temporarias, facili negotio ex vtralibet istarum duarum conficiantur. Videtur autem prior vsu paulo commodior, quòd accepta cuiusque anni Epacta è regione cellulæ, in qua litera Dominicalis eminet, reperiantur in eadem Serie & Pascha, & alia Festa Mobilia; neque sit necesse descendere, Epacta data, ad requirendum Seriem Dominicalis literæ, in qua eadem Festa occurrant.

Tabulam ergo confecturus ad quotcumque annos volueris, delinea in ipsa à summo deorsum tredecim quasi columnas, siue ordines; quando moris est totidem discerni; ac in primo Ordine, sub titulo Annorum Domini scribe succedentes quotquot annos volueris, v.c. anno 1650. in annum 1750.

In secundo, sub titulo Literarum Dominicalium, scribe è regione primi annorum propositorum competentem ipsi Dominicalem literam, seu ea vnica, seu gemina sit, prout annus extiterit seu communis, seu Bis-sextilis; ac deinde è regione consequentium ex ordine; idque seruato ordine Cycli literarum Dominicalium, qui descriptus superiùs est; & Cyclo, ordinem eorum (si opus quidem fuerit) post 28. annos repetito. Adeò vt, cùm, ex. gr. anno 1650. adscribatur

litera

littera b, anno 1651. littera A, anno 1652. Bissextili literæ g, f, &c. idem ordo redditurus post 28. annos sit; hoc est anno 1678. iterum b, anno 1679. A, anno 1680. g, f, &c.

In Tertio, sub titulo Aurei Numeri, scribe iterum è regione primi anni Aureum numerum ipsi competentem (v. c. è regione anni 1650. numerum 17.) ac è regione consequentium insequentes numeros usque redeundo ad 1. cùm xix. scripseris. Intelligitur autem iste ordo; quòd tametsi Numerus Aureus nobis iam inueniendis Festis Mobilibus vsui non sit; inseruit tamen, vt admoneamur, quid sit agendum circa Epactas, quæ cum numero Aureo vltimo seu xix. concurrunt: cùm & sit vtile eum tenere ad vsus antè expositos.

In Quarto, sub titulo Epactarum, scribe è regione primi anni Epactam ipsi competentem (v. c. è regione anni 1650. Epactam xxvij.) ac cum annis consequentibus adscribe insequentes Epactas, super-addendo semper xi. ad antecedentem (& detractis quidem 30. quoties numerus excreuerit) sed ita tamen, vt cum ad Epactam è regione Aurei numeri xix. perueneris, addas xii. ad habendum Epactam anni insequentis; vt nobis quidem hoc sæculo contingit, quoties Epacta est etiam xix. è qua transimus ad Epactam i. vti & duobus sequentibus sæculis eueniet, cùm Epacta erit xviii. è qua transibitur ad Epactam *: & sæculo ab hinc tertio, cùm ab Epacta xvii. transibitur ad Epactam xxix. atque ita deinceps.

Hisce apparatis, Quod primùm ad omnes communes annos attinet, adnota quæ sit Dominicalis litera, & quæ Epacta vniuscuiusque: ac tum, assumpta literà in sua prioris Tabulæ cellula, quære Epactam inter eas, quæ literæ illi adiacent; & qua in Serie illam inueneris, perge ad dextram in eadem Serie; & quos ibi dies in Ordinibus, seu Columnis Septuagesimæ, Cinerum, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, Corporis Christi, cum numero Dominicarum post Pentecostem vsque ad Aduentum, & die Dominicæ 1. ipsius Aduentus; scribe è regione propositi anni, sub iisdem titulis intra Ordines, seu Columnas octo sequentes.

Vt, quia anno, ex. g. 1650. litera Dominicalis est b, & Epacta xxvij. Et ad literæ cellulæ b, deprehendes in prima Serie Epactam xxvij. ideò, si pergas secundùm eandem Seriem inuenies scribendam in v. columna sub titulo Septuagesimæ 13. Februarij. In vi. sub titulo diei Cinerum, 2. Martij: In vii. sub titulo Paschæ, 17. Aprilis. In viii. sub titulo Ascensionis 26. Maij: In ix. sub titulo Pentecostes 5. Iunij: In x. sub titulo Corporis Christi; 16. Iunij. In xi. sub titulo Dominicarum post Pentecosten, 24. In xii. sub titulo Dominicæ primæ Aduentus, 27. Nouembris. Neque secus procedendum est in cæteris communibus annis.

Deinde verò quoties ad annos Bis-sextiles perueneris; memento primò, accipere semper ex duabus literis Dominicalibus posteriorem, seu eam quæ à festo vsque S. Matthiæ vsui est, vt anno 1652. f, anno 1656. A.

Secundò inscribere semper in v. columna sub titulo Septuagesimæ, non diem qui intra illam in Epactæ anni Serie occurrit, sed diem proximè insequentem, vt anno 1652. non 27. (vt habetur in Tabula è regione Epactæ xv. sub litera f) sed 28. Februarij anno 1656. non 12. sed 13. Februarij.

Tertiò, quotiescumque dies Cinerum in Februarium inciderit, accipe consimiliter non diem scriptum in Tabula, verùm proximè insequentem, vt anno 1652. non 13. (vt habetur in Tabula, è regione Epactæ xv. sub litera f) sed 14. Februarij. Præterea hic autem annum 1656. quoniam eo dies Cinerum ad 1. Martij exhibetur, sicque extra cautionem est.

Hinc, cætera quod attinet, seu diem Cinerum in Martio inuentum, seu Paschæ, seu quæcumque alia in eadem Serie occurrentia perinde inscribes reliquis columnis, vt exhibentur in Tabula.

Quod monui porrò delineandam etiam columnam xiij. idcircò fuit, quòd adiici, interiicive præterea vna inter x. & xi. titulo Indictionum solet. Id nempe ob Bullas seu diplomata Pontificia, quibus Indictio, Indictionisve numerus plerumque apponitur, cùm & res pridem vsui fuerit non modò in Christianorum actis, sed etiam in Cæsareis diplomatibus; tametsi Indictiones non à Ianuario, veluti nunc, sed à Septembri Ianuarium antecedente computarentur, ob Constantini Vicennalia, viij. Kalendas Octobris, vt suprà innuimus, celebrata.

Quamquam autem Indictiones non ante ipsa Constantini tempora cœpisse videantur; retroagi tamen ad vsque annum Christi primum singuntur, quo (vt supra quoque adnotauimus) Indictio iv. seu annus quartus corporis Indictionis fluxisse deprehenditur. Quippe hac ratione nihil aliud oportet, quàm addere 3. ad annum Christi propositum, & summam diuidere per 15. (numerum annorum, ex quibus integra Indictio constat) sic enim quod supererit, anni Indictionem monstrabit; aut, si nihil residuum sit, ipse erit annus 15. Quo pacto vt habeas Indictionem anni currentis 1654. adde huic anno 3. & summam 1657. diuide per 15. quia peracta diuisione, qua detrahuntur 110. Cycli integri, supersunt 7. pronunciabis Indictionem huiusce anni esse 7. Idem elicies ex Tabella quæ habetur in Canone quinto Calendarij de Indictione inscripto.

Att igerem hîc, quemadmodum ex Numero Aureo, seu Cyclo Lunari 19. & Cyclo Solari, seu literarum Dominicalium 28. in se ductis producitur Periodus illa annorum 532. de qua superiùs diximus; ita ex hac periodo in Cyclum Indictionalem, seu 15. ducta, producitur Periodus annorum 7980. quæ & iam celebris euadit; & Iuliana ideò vocatur, quòd ex annis Iulianis constet; & cœpisse intelligitur ab anno vsque ante conditum Mundum 764. (nempe vt potuerint tres Cycli ab vnitate simul inchoari, & sic se habere, vti habent iam) adeò perinde, vt

annus

annus primus Natiuitatis Christi intelligatur, incidisse in annum periodi Iulianæ 4714. & præsens annus 1654. sit annus eiusdem periodi 6367. Verùm digressio hæc nimia foret.

Itaque, vt quod loci huius est resumam, ad hoc, vt Indictionum Ordinem, columnamve compleas, Scribe è regione primi anni competentem ipsi Indictionem, cæterisque annis consequentibus ex ordine adscribe, idque redeundo ad vnitatem, quoties 15. scripseris. Quo pacto, cùm anno 1650. competat Indictio 3. scribe 3. è regione illius, & è regione insequentis 4. è regione alterius 5. atque ita ex ordine.

Restat, vt, experiundi gratiâ, apponamus heic Temporariam Tabulam à prætergresso memoratóque anno 1650. ad annum vsque 1750. vt medius intercipiatur annus sæcularis 1700. ac attendi possit, quæ tunc commutatio erit facienda. Anno huiusmodi scilicet non Bis-sextili, vt deberet, futuro, singularis erit Dominicalis litera, ac idcircò addendum erit ad Epactam anni 1699. quæ erit xxix. non xi. sed x. vt proinde futura sit Epacta eius anni x. in Tabula Expansa, ac in Serie C. in quam commutabitur (iuxta ante-dicta) Series D. quæ iam nobis visui. Vt posita autem semel hac Epacta, continuari Tabula possit, non in annos modò 100. verùm etiam vltrà, quàm continuauit Clauius, qui ipsam produxit ad annum vsque 500. nimisquàm est notum; dummodò par tamen cautio adhibeatur in annis centesimis, in quibus & vnica est Dominicalis litera, & ad Epactam antecedentis anni ob commutatam Seriem, adduntur non xi. sed x. si Series inferior; aut xii. si superior sit: iuxta ea, quæ sunt anteriùs deducta. Tabulam ergo, qualem Breuiaria, Missaliaque præ se ferunt (nisi quod Indictiones in vltimum locum reiectæ sunt, & adiectæ columnæ duæ ex Calendario veteri) Tabulam, inquam, eiusmodi inferiùs habes.

Requires fortè, cur non soleant huic Tabulæ interseri duo Ordines, quos eruere in Noua perpetua antè descripta licet, alter earum Dominicarum, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam sunt; alter earum, quæ à Pentecoste in 1. Dominicam Augusti. Verùm causa fortassis est, quòd vtræque erui possint ex Ordine Dominicarum post Pentecosten, seu quæ à Pentecoste, vsque ad Aduentum intercipiuntur.

Scilicet, cùm Dominicæ interceptæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, (quæ esse non possint pauciores vnâ, neque plures quàm sex) ac inter Pentecosten, & Aduentum (quæ esse non possint pauciores 23. neque plures, quàm 28.) sint simul iunctæ aut 29. quoties Litera Dominicalis est vna ex his, B, C, D, E, F; aut 30. quoties vna ex his, G, A; constat tot debere Dominicas intercipi inter Epiphaniam, & Septuagesimam, quot desunt illis, quæ inter Pentecosten, & Aduentum intercipiuntur, desunt, inquam, aut ad 29. sub prioribus literis, aut ad 30. sub posterioribus. Quo pacto, cùm hoc v. c. anno 1654. vtræque Dominicæ simul iunctæ sint 29. ob literam D, ac inter Pentecosten, & Aduentum sint 26. colligo interceptas inter Epiphaniam, & Septuagesimam esse 3. totidem enim deficiunt ad 29. Et cùm anno 1656. vtræque simul iunctæ sint futuræ 30. ob literam A (ex Bis-sextilibus posteriorem) interceptæ verò inter Pentecosten, & Aduentum sint futuræ 25. colligo interceptas inter Epiphaniam, & Septuagesimam fore 5. totidem enim ad 30. deficiunt.

Cùm verò Dominicæ interceptæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, ac inter Pentecosten, & Dominicam 1. Augusti sint simul iunctæ 12. sub quibuslibet literis; (quoniam idem est semper interuallum dierum inter Dominicam 1. post Epiphaniam, & Dominicam 1. Augusti, ob easdem Dominicaleis literas g, A, b, c, d, e, f, competenteis, septem primis diebus Epiphaniam proximè consequentibus, & septem diebus quibus potest Dominica 1. Augusti contingere, nempe à die Iulij 29.) cùm inquam, detracto interuallo, à Septuagesima in Pentecosten, superfint constanter 12. Dominicæ; constat, quotquot desunt ad hunc numerum, illis, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam intercedunt, totidem debere intercedere inter Pentecosten, & 1. Dominicam Augusti. Quo pacto, cum hoc anno, Dominicæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam sint 3. colligo Dominicas inter Pentecosten, & 1. Dominicam Augusti esse 9. totidem enim desunt ad 12. Et cùm anno 1656. priores sint futuræ 5. collige posteriores fore 7. totidem enim etiam ad 12. desunt.

Vnde & intelligi licet, causam, cur iunctæ Dominicæ, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, ac inter Pentecosten, & Aduentum intercedunt, nunc 29. nunc 30. sint, non aliunde oriri, quàm ex interstitio residuo à 1. Dominica Augusti in 1. Dominicam Aduentus, quod nunc Dominicâ 17. est, dum nempe vna ex illis 5. literis B, C, D, E, F, est Dominicalis; nunc 18. dum alterutra vna ex illis duabus G, A, Dominicalis est.

Quia enim 1. Dominica Augusti, vt iam antè dicta, ea est, quæ contingit vno 7. dierum, qui sunt Iulij 29. 30. 31. Augusti 1. 2. 3. 4. quibus ex ordine competunt illæ literæ, G, A, B, C, D, E, F, & Dominica 1. Aduentus ea sit, quæ contingit vno ex 7. diebus, qui sunt Nouembris 27. 28. 29. 30. Decembris 1. 2. 3. quibus ex ordine competunt illæ literæ, B, C, D, E, F, G, A, manifestum est, literas G, A, quæ illeic præcedunt, hic verò sequuntur, habere interuallum vnius integræ hebdomadis, ac proinde vnam Dominicam interceptam ampliùs, quàm reliquas quinque B, C, D, E, F. Adeò vt, si Dominica 1. Augusti fuerit v. c. die Iulij 29. Dominica 1. Aduentus protrahatur in diem Decembris 2. sin illa fuerit die Iulij 31. hæc præoccupet diem 27. Nouembris; atque ita de cæteris.

Non est porrò, quorsum requiras, cur in

hac quoque Tabula desiderentur Ordines tum Rogationum, tum Festi Trinitatis, qui in Noua perpetua sunt: Quippe nimis quam notum est, Rogationum diem in Noua illa Tabella expressum esse constanter feriam ij. eiusdem esse hebdomadis, cuius Ascensio est feria v. & sanctissimæ Trinitatis festum incidere constanter in Dominicam, quæ & 1. post Pentecosten est, & Corporis Christi festum antecedit.

Iustiùs fortassis requireres, cur in nulla harum Tabularum Ordo quispiam sit indicans Quatuor tempora, quæ mobiliter quotannis recurrunt? Sed nempe notum quoque est, duo quidem priora contingere, alterum intra hebdomadem, quæ sequitur Dominicam 1. Quadragesimæ, alterum intra eam, quæ sequitur Dominicam Pentecostes. Duo verò posteriora contingere, alterum quidem intra hebdomadem, quæ sequitur Dominicam tertiam Septembris, alterum intra eam, quæ sequitur Dominicam tertiam Aduentus.

At, qui potest, inquies, tanta esse cohæsio inter hæc duo posteriora, & Sanctæ Crucis, ac Sanctæ Luciæ festa, vt vulgare sit ea proximè post festa eiusmodi contingere, nulla facta tertiæ Dominicæ mentione? Dico rem posse propemodùm intelligi ex hactenus dictis, supponendo aliunde primum diem 4. Temporum esse hebdomadis feriam iv. & festum S. Crucis esse die Septembris 14. & festum S. Luciæ die Decembris 13.

Etenim, quia prima Dominica Septembris ea est, quæ aut ipsis Calendis, aut proximè ipsas siue antè, siue pòst contingit; ac incidit adeò in vnum ex septem diebus, quæ sunt Augusti 29. 30. 31. Septembris 1. 2. 3. 4. constat tertiam Dominicam contingere quoque vnà illarum septem, quæ sunt 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. Septembris. Et quia Dominica III. existente die 12. (seu quàm citissimè potest) sequens feria iv. cadit in diem 15. manifestum est Quatuor tempora cadere non posse, nisi post festum S. Crucis, hoc est vel postridie, vel aliquo dierum consequentium; quousque Dominica III. cadente in diem 18. sequens feria iv. incidat in diem 21. hoc est vltimam, quæ esse feria iv. potest, post festum S. Crucis proximè; quippe tunc ipsum quoque festum feria iv. est Dominicam II. sequens.

Pari autem ratione, cùm 1. Dominica Aduentus ea sit, quæ aut die vltimo Nouembris, proximéve ipsum, siue antè, siue post contingit; atque adeò contingat semper vna ex 7. diebus mox ante dedoctis (27. 28. 29. 30. Nouembris 1. 2. 3. Decembris) Dominicaque proinde III. incidat necessariò in vnam ex 7. quæ sunt 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. Decembris, constat, si Dominica III. fuerit die 11 (hoc est, quàm potest citissimè) sequentem feriam iv. cadere in diem 14. ac non posse adeò Quatuor tempora, nisi post festum S. Luciæ contingere, hoc est vel postridie, vel aliquo dierum consequentium; quousque Dominica III. cadente in diem 17. sequens feria iv. cadit in diem 20. hoc est vltimam, in quam cadere feria iv. proximè post festum S. Luciæ potest; quippe, quòd ipsum quoque tunc in feriam iv. incidat.

Facile interim obseruatu est, idem circa festū S. Luciæ contingere, licet die mēsis 13. sit, ac circa festū S. Crucis, quod est die mensis 14. quoniam Dominica prima Aduentus, non penes Kalendas Decembris, vt in Septembri fit, mensuratur, sed penes Nouembris diem vltimum. Quamobrem autem Maiores nostri Dominicam 1. Aduentus attendendam censuerint penes Nouembris vltimum, potiùsquam penes Decembris primum; Causa illis fuisse videtur, vt forent quotannis Dominicæ Aduentus, siue ante diem Natiuitatis quatuor; quod, iuxta iam dicta minimè eueniret, si ea penes ipsas Kalendas attenta, Dominica prima die 4. contingeret; tunc enim Dominica quarta in ipsum-met diem Natiuitatis incideret, sicque maior quædam in Ecclesiastico Officio perturbatio interueniret.

Supersunt iam duæ extremæ Columnæ, quæ ad Calendarium vetus attinentes idcircò appositæ sunt, vt discrimen pateat, quo Pascha à nobis, & ab iis, qui Calendarium vetus retinent, celebratur. Prior Literarum est Dominicalium, quæ, nulla facta interruptione, ex Stylo vsque Veteri, per annorum seriem decurrunt; ita nimirum, vt literæ G, F, ad primum Cycli annum tanquam Bis-sextilem pertineant; cùm nos Stylo Nouo attribuamus eidem anno literas C, B, respondentes ipsis G, F, vti & cæteræ proinde cæteris, quatenus superiùs fuit declaratum.

Quanquam & res, nisi ad vsque annum 1700. non constabit. Eo siquidem ipso anno vnica nobis, seu Stylo Nouo, litera C, literis G, F, ex Stylo Veteri respondebit; ac deinceps, ob vnum diem, præter 10. antè exemptos, detractum, literis G, F, respondebunt non ampliùs C, B, sed D, C, vti & post annum 1800, ob detractum alium, literæ E, D, & post annum 1900. ob detractum alium, literæ E, F, ac tandem post annum 2100. ob detractum alium, sint futuræ, vtroque stylo, literæ, G, F. Tametsi statim post anni 2100. ob detractum alium, futurum sit, vt literis G, F, Styli Veteris respondeant ex Stylo Nouo literæ A, G, & post annum 2300. ob diem detractum, literæ B, A, atque ita porrò, quotiescumque dies noui detrahentur.

Posterior Columna est dierum, Dominicarumve Paschalium, ex qua, cum ea, qua nos vtimur, comparata, deprehendere poteris, Pascha interdum quidem celebrari ab iis, qui Calendario vetere vtuntur, ipso eodem die, quo à nobis: at sæpenumerò tamen euenire, vt tardiùs, ab illis celebretur, quàm, à nobis, nunc vna, nunc quatuor, nunc quinque hebdomadibus (præterea autem secus in Festis Immobilibus euenire, vtpote in quibus discrimen sit constans dierum 10.)

Exempli gratiâ, hoc anno 1654. vtrique eodem die celebrauimus; Qui enim fuit nobis dies 5. Aprilis, fuit illis dies Martii 26.

TABVLA TEMPORARIA

Anni Domini.	Litteræ Dominicales.	Aurei Numeri.	Epactæ.	Septuagesima.	Dies Cinerum.	Pascha.	Ascensio
1650	b	17	xxvii	15.Feb.	2.Mar.	17.Apr.	26.Maij
1651	A	18	viii	5.Feb.	22.Feb.	9.Apr.	18.Maij
1652	g f	19	xix	18.Ian.	14.Feb.	31.Mart.	9.Maij
1653	e	1	*	9.Feb.	26.Feb.	13.Apr.	22.Maij
1654	d	2	xii	1.Feb.	18.Feb.	5.Apr.	14.Maij
1655	c	3	xxiii	14.Ian.	10.Feb.	28.Mart.	6.Maij
1656	b A	4	iv	13.Feb.	1.Mar.	16.Apr.	25.Maij
1657	g	5	xv	28.Ian.	14.Feb.	1.Apr.	10.Maij
1658	f	6	xxvi	17.Feb.	6.Mar.	21.Apr.	30.Maij
1659	e	7	vii	9.Feb.	26.Feb.	13.Apr.	22.Maij
1660	d c	8	xviii	25.Ian.	11.Feb.	28.Mar.	6.Maij
1661	b	9	xxix	13.Feb.	2.Mar.	17.Apr.	26.Maij
1662	A	10	x	5.Feb.	22.Feb.	9.Apr.	18.Maij
1663	g	11	xxi	21.Ian.	7.Feb.	25.Mar.	3.Maij
1664	f e	12	ii	10.Feb.	27.Feb.	13.Apr.	22.Maij
1665	d	13	xiii	1.Feb.	18.Feb.	5.Apr.	14.Maij
1666	c	14	xxiv	21.Feb.	10.Mar.	25.Apr.	3.Iun.
1667	b	15	v	6.Feb.	23.Feb.	10.Apr.	19.Maij
1668	A g	16	xvi	29.Ian.	15.Feb.	1.Apr.	10.Maij
1669	f	17	xxvii	17.Feb.	6.Mar.	21.Apr.	30.Maij
1670	e	18	viii	2.Feb.	19.Feb.	6.Apr.	15.Maij
1671	d	19	xix	25.Ian.	11.Feb.	29.Mar.	7.Maij
1672	c b	1	i	14.Feb.	2.Mar.	17.Apr.	26.Maij
1673	A	2	xii	29.Ian.	15.Feb.	2.Apr.	11.Maij
1674	g	3	xxiii	21.Ian.	7.Feb.	25.Mar.	3.Maij
1675	f	4	iv	10.Feb.	27.Feb.	14.Apr.	23.Maij
1676	e d	5	xv	2.Feb.	19.Feb.	5.Apr.	14.Maij
1677	c	6	xxvi	14.Feb.	3.Mar.	18.Apr.	27.Maij
1678	b	7	vii	6.Feb.	23.Feb.	10.Apr.	19.Maij
1679	A	8	xviii	29.Ian.	15.Feb.	2.Apr.	11.Maij
1680	g f	9	xxix	18.Feb.	6.Mar.	21.Apr.	30.Maij
1681	e	10	x	2.Feb.	19.Feb.	6.Apr.	15.Maii
1682	d	11	xxi	25.Ian.	11.Feb.	29.Mar.	7.Maii
1683	c	12	ii	14.Feb.	3.Mar.	18.Apr.	27.Maii
1684	b A	13	xiii	30.Ian.	16.Feb.	2.Apr.	11.Maii
1685	g	14	xxiv	18.Feb.	7.Mar.	22.Apr.	31.Maii
1686	f	15	v	10.Feb.	27.Feb.	14.Apr.	23.Maij
1687	e	16	xvi	26.Ian.	12.Feb.	30.Mar.	8.Maij
1688	d c	17	xxvii	15.Feb.	3.Mar.	18.Apr.	27.Maij
1689	b	18	viii	6.Feb.	23.Feb.	10.Apr.	19.Maij
1690	A	19	xix	22.Ian.	8.Feb.	26.Mar.	4.Maij
1691	g	1	i	11.Feb.	28.Feb.	15.Apr.	24.Maii
1692	f e	2	xii	3.Feb.	20.Feb.	6.Apr.	15.Maii
1693	d	3	xxiii	18.Ian.	4.Feb.	22.Mar.	30.Apr.
1694	c	4	iv	7.Feb.	24.Feb.	11.Apr.	20.Maii
1695	b	5	xv	30.Ian.	16.Feb.	3.Apr.	12.Maii
1696	A g	6	xxvi	19.Feb.	7.Mar.	22.Apr.	31.Maii
1697	f	7	vii	3.Feb.	20.Feb.	7.Apr.	16.Maii
1698	e	8	xviii	26.Ian.	12.Feb.	30.Mar.	8.Maii
1699	d	9	xxix	15.Feb.	4.Mar.	19.Apr.	28.Maii
1700	c	10	ix	7.Feb.	24.Feb.	11.Apr.	20.Maii

FESTORVM

FESTORVM MOBILIVM.

Pentecoste.	Corpus Christi.	Dom. post Pent.	Domin. 1. Adu.	Indictio.		Lit. Dom. Kal. Vet.	Paschæ Kalend. Veterum.
5. Iun.	16. Iun.	24	17. Nou.	3		f	14. April.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	4		e	30. Mart.
19. Maii	30. Iun.	27	1. Dec.	5		d c	18. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	6		b	10. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	7		A	26. Mart.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	8		g	15. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	9		f e	6. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	10		d	29. Mart.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	11		c	11. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	12		b	3. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	13		A g	22. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	17. Nou.	14		f	14. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	15		e	30. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	1		d	19. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	2		c b	11. Apr.
24. Maii	1. Iun.	26	29. Nou.	3		A	26. Mart.
13. Iun.	24. Iun.	23	28. Nou.	4		g	11. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	5		f	7. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	1. Dec.	6		e d	22. Mart.
9. Iun.	20. Maii	24	1. Dec.	7		c	11. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	8		b	3. Apr.
17. Maii	18. Maii	27	29. Nou.	9		A f	23. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	10		g	7. Apr.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	11		e	30. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	12		d	19. Apr.
2. Iun.	15. Iun.	25	1. Dec.	13		c	4. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	14		b A	16. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	15		g	15. Apr.
29. Maii	5. Iun.	25	27. Nou.	1		f	31. Mart.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	2		e	20. Apr.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	3		d c	11. Apr.
21. Maii	1. Iun.	26	30. Nou.	4		b	3. Apr.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nou.	5		A	16. Apr.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	6		g	8. Apr.
25. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	7		f c	30. Mart.
10. Iun.	21. Iun.	24	2. Dec.	8		d	19. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	9		c	14. Apr.
18. Maii	29. Maii	27	30. Nou.	10		b	27. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	11		A g	15. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	12		f	31. Mart.
14. Maii	25. Maii	28	3. Dec.	13		e	10. Apr.
3. Iun.	14. Iun.	25	2. Dec.	14		d	14. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	15		c b	17. Mart.
10. Maii	21. Maii	28	29. Nou.	1		A	6. Apr.
30. Maii	10. Iun.	25	28. Nou.	2		g	8. Apr.
22. Maii	2. Iun.	26	27. Nou.	3		f	22. Mart.
10. Iun.	21. Iun.	24	2. Dec.	4		e d	12. Apr.
26. Maii	6. Iun.	26	1. Dec.	5		c	4. Apr.
18. Maii	29. Maii	27	30. Nou.	6		b	14. Apr.
7. Iun.	18. Iun.	24	29. Nou.	7		A	9. Apr.
10. Maii	10. Iun.	25	28. Nou.	8		g f	21. Mart.

TABVLA TEMPORARIA

Anni Domini.	Literæ Dominicales.	Aurei Numeri.	Epactæ.	Septuagesima.	Dies Cinerum.	Pascha.	Ascensio.
1701	b	11	xx	23. Ian.	9.Feb.	27.Mart.	5. Maij
1702	A	12	i	12.Feb.	1.Mar.	16. Apr.	25. Maij
1703	g	13	xii	4.Feb.	21.Feb.	8. Apr.	17. Maij
1704	f e	14	xxiii	20.Ian.	6.Feb.	23.Mart.	1. Maij
1705	d	15	iv	8.Feb.	25.Feb.	12. Apr.	21. Maij
1706	c	16	xv	31. Ian.	17.Feb.	4. Apr.	13. Maij
1707	b	17	xxvi	20.Feb.	9.Mar.	24. Apr.	2. Iun.
1708	A g	18	vii	5.Feb.	22.Feb.	8. Apr.	17. Maij
1709	f	19	xviii	27. Ian.	13.Feb.	31. Mar.	9. Maij
1710	e	1	*	16.Feb.	5. Mar.	20. Apr.	29. Maij
1711	d	2	xi	1.Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1712	c b	3	xxii	24. Ian.	10.Feb.	27. Mar.	5. Maij
1713	A	4	iii	12.Feb.	1. Mar.	16. Apr.	25. Maij
1714	g	5	xiv	28. Ian.	14.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1715	f	6	xxv	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1716	e d	7	vi	9.Feb.	26.Feb.	12. Apr.	21. Maij
1717	c	8	xvii	24. Ian.	10. Feb.	28. Mar.	6. Maij
1718	b	9	xxviii	13.Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1719	A	10	ix	5.Feb.	22.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1720	g f	11	xx	28. Ian.	14.Feb.	31. Mar.	9. Maij
1721	e	12	i	9.Feb.	26.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1722	d	13	xii	1. Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1723	c	14	xxiii	24. Ian.	10.Feb.	28. Mar.	6. Maij
1724	b A	15	iv	13.Feb.	1. Mar.	16. Apr.	25. Maij
1725	g	16	xv	28. Ian.	14.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1726	f	17	xxvi	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1727	e	18	vii	9 Feb.	26.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1728	d c	19	xviii	25. Ian.	11.Feb.	28. Mar.	6. Maij
1729	b	1	*	13.Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1730	A	2	xi	6.Feb.	23.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1731	g	3	xxii	21. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maij
1732	f e	4	iii	10.Feb.	27.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1733	d	5	xiv	1.Feb.	18 Feb.	5. Apr.	14. Maij
1734	c	6	xxv	21.Feb.	10. Mar.	25. Apr.	3. Iun.
1735	b	7	vi	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1736	A g	8	xvii	29. Ian.	15.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1737	f	9	xxviii	17. Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1738	e	10	ix	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maij
1739	d	11	xx	25. Ian.	11.Feb.	29. Mar.	7. Maij
1740	c b	12	i	14.Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1741	A	13	xii	29. Ian.	15.Feb.	2. Apr.	11. Maij
1742	g	14	xxiii	21. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maij
1743	f	15	iv	10.Feb.	27.Feb.	14. Apr.	23. Maij
1744	e d	16	xv	2. Feb.	19.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1745	c	17	xxvi	14. Feb.	3. Mar.	18. Apr.	27. Maij
1746	b	18	vii	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1747	A	19	xviii	29. Ian.	15. Feb.	2. Apr.	11. Maij
1748	g f	1	*	11.Feb.	28.Feb.	14. Apr.	23. Maij
1749	e	2	xi	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maij
1750	d	3	xxii	25. Ian.	11.Feb.	29. Mar.	7. Maij

Neque locus eveniet anno 1636, quo qui Paschalis dies nobis erit Aprilis 26. erit illis 6. itemque annis 1692. 1699. & ... At vero superiori anno 1631. ...

FESTORVM

FESTORVM MOBILIVM.

Pentecostes.	Corpus Christi.	Dom. post Pent.	Domin. 1. Adu.	Indictio.		Lit. Dom. Kal. Ver.	Paschæ Kalend. Veneris.
15. Maii	26. Maii	27	27. Nou.	9		e	20. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	10		d	7. Apr.
27. Maii	7. Iun.	20	2. Dec.	11		c	28. Mart.
19. Maii	30. Maii	28	29. Nou.	12		b A	16. Apr.
11. Maii	22. Maii	25	27. Nou.	13		g	8. Apr.
23. Maii	3. Iun.	26	28. Nou.	14		f	19. Mart.
12. Iun.	23. Iun.	23	27. Nou.	15		e	15. Apr.
27. Maii	7. Iun.	26	2. Dec.	1		d F	4. Apr.
19. Maii	30. Maii	27	1. Dec.	2		b	24. Apr.
8. Iun.	19. Iun.	24	30. Nou.	3		A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	4		g	1. Apr.
15. Maii	26. Maii	27	27. Nou.	5		f e	20. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	6		d	5. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	7		c	26. Mart.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	8		b	17. Apr.
31. Maii	11. Iun.	25	29. Nou.	9		A g	1. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	10		f	21. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	11		e	11. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	12		d	29. Mart.
19. Maii	30. Maii	27	1. Dec.	13		c b	17. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	14		A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	15		g	25. Mart.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	1		f	14. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	2		e d	5. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	3		c	28. Mart.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	4		b	10. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	5		A	2. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	6		g f	22. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	7		e	6. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	8		d	29. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	9		c	18. Apr.
2. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	10		b A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	11		g	25. Mart.
13. Iun.	24. Iun.	25	28. Nou.	12		f	14. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	13		e	2. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	14		d c	23. Apr.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	15		b	10. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	1		A	2. Apr.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nou.	2		g	22. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	3		f e	6. Apr.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	4		d	25. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	5		c	18. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	6		b	5. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	7		A g	25. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	8		f	14. Apr.
23. Maii	3. Iun.	25	27. Nou.	9		e	30. Mart.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	10		d	10. Apr.
1. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	11		c b	10. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	12		A	26. Mart.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nou.	13		g	15. Apr.

fuit hebdomadis vnius. Cum nos enim celebraremus die Aprilis 14. numerantes illi eo ipso die diem Aprilis 3. eum, pro Dominica Palmarum habebant, vnde & Pascha nos celebra-

Gassendi Miscellanea.

lebrarunt, nisi deinceps die 10. quæ nobis iam 20. erat. Quo eodem pacto anno 1657. cùm nos Pascha celebrabimus die 1. Aprilis, ea dies erit ipsius 22. Martij, ac rursus Palmarum Dominica; vnde & Pascha non celebrabunt, nisi die 29. quæ nobis erit Aprilis 8. ac idem eueniet annis 1661. 1664. &c.

Anno autem 1632. discrimen fuit hebdomadum 4. Cùm nobis enim Pascha foret die Martij 31. erat ipsa illis solùm Dominica 3. Quadragesimæ; vnde & Pascha non celebrarunt, nisi die Aprilis 18. quæ nobis iam erat 28. Ac pari modo, anno sequente 1633. cùm nos Pascha celebrabimus die Martij 28. erit ea illis 18. ac rursus Dominica 5. Quadragesimæ; Vnde & Pascha non celebrabunt, nisi die Aprilis 15. quæ à nobis 25. numerabitur.

Sed enim anno 1660. discrimen erit hebdomadum 5. Cùm enim nos Pascha celebrabimus die Martij 28. Ea sic erit illis 18. vt simul sit solùm Dominica Quadragesimæ secunda; vnde & Pascha non celebrabunt, nisi die Aprilis 22. quæ nobis Maij secunda erit. Sic & anno 1663. cùm nos Pascha celebrabimus die Martij 25. ea sic illis 15. erit, vt sit rursus dumtaxat Dominica 2. Quadragesimæ; Vnde & Pascha illis non celebrabitur nisi die Apriliis 19. quā nos 29. numerabimus.

Quæres fortè, quid causæ sit, cur discrimen sit dierum aut 0. aut 7. aut 18. aut 35. non item 14. aut 21. seu hebdomadum duarum, vel trium? Respondeo verò id pendere ex situ, quo tam Aureus numerus in Kalendario veteri, quàm Epactæ in Nouo, intra terminos Nouiluniorum Paschalium habentur. Videlicet in Serie dierum illorum 29. Aureus numerus aut præcedit Epactam vnius, eiusdemque anni, aut eam sequitur. Præcedit autem cùm est 1. 2. 4. 5. 6. 7. 9. 10. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. præcedit inquam, vbique septiduo, nisi quòd, cùm est 1. præcedit octiduo. Sequitur verò, quoties est 3. 8. 11. 19. sequitur, inquam, vbique diebus 24.

Si igitur Aureus numerus Præcedit Epactam, aut Luna xiv. ipso indicata propinquiorem habet Dominicam insequentem, quàm indicata per Epactam habeat; aut remotiorem. Si propinquiorem, tunc discrimen est 0. quia Stylo nouo retardante, & vetere accelerante, concursus in eandem Dominicam fit. Sin remotiorem, tunc differentia est dierum 7. quia stylo veteri, iam tardiore magis tardante, & stylo nouo iam celeriore magis accelerante, efficitur, vt Dominica Stylo nouo, antecedat Dominicam Stylo veteri per septiduum.

Si Aureus verò numerus sequitur, aut Luna xiv. ipso indicata propiùs distat à Dominica insequente, quàm indicata per Epactam, aut remotiùs. Si propiùs, discrimen est dierum 28. quia Stylo vetere accelerante, & stylo nouo retardante, concursus fit in Dominicam, quæ prima post dies 25. occurrit; Sin remotiùs, discrimen est dierum 35. quia Stylo vetere tardante, & Stylo nouo accelerante, efficitur, vt Dominica Styli noui antecedat Dominicam Styli veteris tota hebdomade supra dies 28. siue diebus 35.

Quod dico porrò discrimen esse dierum aut 0. aut 7. aut 18. aut 35. id de hoc, & de aliquot sequentibus sæculis est intelligendum. Quòd enim error, correctionis defectu, in Calendario veteri semper increscat; idcirco euenturum est, vt ab anno 2698. discrimen 0. esse desinat, totumque in 7. transeat; & anno 3013. incipiat etiam esse 14. Ab anno vero 4800. discrimen 7. desinat, totumque in 14. transeat: ac anno 4595. esse quoque 21. incipiat, & sic consequenter. Ac pari ratione, ab anno 2092. discrimen desinat esse 18. totumque transeat in 35. & anno 5437. incipiat esse etiam 42. Ab anno autem 5513. discrimen 35. trãseat totũ in 42. & anno 4501. incipiat quoque esse 45. atque ita porrò.

Quæ omnia ideò commemoro vt quanta fuerit necessitas emendationis, intelligatur, cùm error initio tam paruus, temporis progressu euadat tam magnus.

CAPVT COROLLARIVM

De Romano Martyrologio.

CVm iam videamur esse plus æquo de Calendario Romano dictum, operæ tamen pretium est pauca quædam subiicere de Romano Martyrologio, prout argumento est connexi, eiusque declaratio elicitur, pendetque ex iis, quæ sunt hactenus circa Calendarium deducta. Certè ipse quoque Baronius inter explicandum, quæ in lectione Martyrologij ad quotidianam ætatis Lunæ pronunciationem pertinent, ad eadem, accipienda remittit, his verbis *Constructionem Tabellæ literarum Martyrologij, quam Tabulam Æquationis, quia traditur explicari nequit, & literæ Alphabeti, quæ etiam sunt literæ Martyrologij, desumuntur ex Tabula Cycli Epactarum Expansa, dedità operà in librum Nouæ rationis restitutionis Calendarij Romani reiicimus, vbi Tabula ista Expansa Epactarum continetur.*

Itaque, vt quibus ad manum non est ea liber eiusmodi, qui fuit Aloysij Lilij, aut qui est copiosior deinceps conscriptus à Clauio, subsidium habere ex iisdem, quæ fuere superiùs allata, expositæque, Tabellis possit, res indigitanda breuiter heic est. Necesse est autem, vt res dicatur clariùs, exhibere statim initio faciem Martyrologij, quæ habetur ipsis Kalendis, seu die primo Ianuarij: cùm & aliis per annum diebus non dissimilis obtineatur. Ea ergo sic habet.

1. *Kalendis Ianuarij, Luna* A

a b c d e f g h i k l m n p q r s
2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

t u A B C D E F G H M N P
19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 1

Circumcisio Domini nostri Iesu Christi, & Octaua Natiuitatis eiusdem. Romæ sancti Almachij Martyris, &c.

Quo loco labor solùm est in declaranda Tabella, ex gemina Serie, vna literarum, altera cyphrarum constante ad eliciendam, pro-

in

ta dies ætatis Lunæ sit usurpanda, vt ad vocem *Luna*, quæ in primo versu est, adhibeatur: veluti cùm hoc anno 1614. sic pronunciatũ fuit, *Kalendis Ianuar. Luna decimatertia.*

Circa porrò versum hunc primum, facile intellectu est notam 1. quæ ad lævam habetur, nihil aliud, quam indicare diem Ianuarij primum, quo pronunciamus, Romano more, *Kalendis Ianuarij*: Sic enim & die sequente apponitur nota 2. quo pronunciatur, *Quarto Nonas Ianuarij*, & sic consequenter. Literam autem A, quæ cum asterisco * ad dextram, nihil aliud, quàm designare literarum Dominicalium primam, quæ in Calendario, ad diem primum Ianuarij, intra columnam literarum Dominicalium apponitur, & Epactam *, quæ in columna Cycli Epactarum illi respondet: Sic enim & die sequente apponitur litera B, cum Epacta illi respondente xxix. atque ita porrò, per decursum anni.

Quare, ne in hoc hæream, & de Tabella ipsa dicam, Quam in illa Seriem literarum vides, ipsa eadem est, quam habes superiùs in Tabula Expansa, pag. 14. procedendo inferne sursum; (nisi quòd, ob causam paulò post dicendam, minuscula f, hic inseritur inter maiusculas E, F.) Non ita verò accipiuntur, vt sint hic, quemadmodum illic, indices Seriorum transitus procedentium, sed solùm, vt sint loco Epactarum, quæ illis ad latus in ordine primo ascendendo respondent, quæque hoc loco assumendæ forent. Scilicet, quia Series cyphrarum, quas in hac Tabella vides subiectas literis, Lunæ ætatem repræsentat; induci posset quædam confusio in diebus ætatis Lunæ pronunciandis, si geminæ cyphræ, vna Epactarum, alia dierum Lunæ simul ponerentur. Adde quòd, etiam antiquitus, adhibebantur, literæ Aureorum numerorum vice.

Efficitur autem, vt quemadmodum ex 30. Epactis, vnica per totum annum vsui est, ita ex 30. literis vnica toto anno sit vsui. Toto enim hoc, v. g. anno 1614. vsui est litera m, exindeque est, vt assumpta, quauis die huius anni, & quæsita in Martyrologio ad eum diem litera m, habeas sub ipsa diem ætatis Lunæ. Adeò proinde, vt quia die primo Ianuarij habes sub m, cyphram 13. is, qui pridie eius diei Martyrologium legit, pronunciare sic, vt iam innuimus, debuerit, *Kalendis Ianuarij, Luna decima-tertia*; Et quia die sequente, eadem litera m, habet sub se cyphram 14. sic pronunciare debuerit, *Quarto Nonas Ianuarij, Luna decima-quarta*; atque ita deinceps, donec die Decembris, omnique postulatima, qua sub litera m, erit cyphra 25. ita pronunciaturus sit, *Pridie Kalendas Ianuarij, Luna vigesima-tertia.*

Qua occasione, proximum est obseruare, triginta quidem literas ad vnumquemque anni diem & easdem, & eodem immutabili ordine existere; sic nempe semper incipiendo, a, b, c, d, &c. At triginta cyphras, quæ sub ipsis sunt, ita diebus promoueri, vt, cùm, v. g. die primo Ianuarij sub literis a, b, c, d, cyphras habeas 2, 3, 4, 5; die insequente habeas, sub iisdem, 3, 4, 5, 6; die tertia, 4, 5, 6, 7; die quarta, 5, 6, 7, 8, &c. Id nempe, quia Lunæ ætas sit semper vno die prouectior: atque idcircò necesse est cyphram sub eadem litera variari.

Et quia consequenter ponendum est, vt quæ-tas, cur ordo cyphrarum non incipiat ipsa die prima Ianuarij, ab 1, 2, 3, 4. potius, quàm à 2, 3, 4, 5; ideò quædam paulò post dicenda sunt; ac illud imprimis, quòd. Vt non sunt quouis sæculo omnes 30. Epactæ vsui, sed duntaxat nouemdecim tan neque omnes 30. Literæ, sed nouemdecim solùm, vsui sint. Hæ modò, ab anno correctionis, & toto hoc sæculo, seu ad vsque annum 1700. exclusiuè, vsui erunt, sicut Epactæ, sic literæ Martyrologij, quas ipsis supra ponimus, Numeris simul Aureis subiunctis, sequente Tabella.

G	g	t	N	k	B	b	n	E	e
xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ij	xiii	xxiv	v
6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
r	H	h	u	a	m	D	d	q	
xvi	xxvii	viii	xix	i	xii	xxiii	iv	xv	
16	17	18	19	1	2	3	4	5	

Et ab anno 1700. inclusiuè, in 1900. exclusiuè, vsui erunt hæ

l	A	a	m	D	d	q	G	g	r
ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii
10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
P	l	C	c	p	F	f	L	M	
*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Et ab anno 1900. inclusiuè in 2200. exclusiuè, ista.

N	k	B	h	u	E	e	r	H	h
xxix	x	xxi	ij	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a	P	l	C	s	p	F	f	r	
xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25	vi	xvii	
11	12	13	14	15	16	17	18	19	

Vt intelligi porrò liceat, vnde ista fuerint Tabellæ desumptæ, ac similes alias pro seculo quovis contexere valeas; Vide in Tabula Æquationis, quam habes superius pag. 121. & 122. quæ eo seculo, de quo quæritur, sit litera Index. Ea videlicet indicabit Seriem Epactarum in Tabula Expansa, quæ eo seculo vsurpandæ erunt: Ac vbi has Epactas seorsum scripseris, nihil oportebit aliud, quàm vnicuique ipsarum præfigere eam literam, quæ ipsi in ordine primo ascendendo, aut descendendo respondet. Pro Numeris autem Aureis sequentibus semel eum sufficit; qui anno primo debetur, oportet quippe solum sequentes consequentibus literis, Epactisque subiicere.

Quod si alicuius solummodò anni velis habere literam, Quære in Tabula Æquationis, quæ litera Index respondeat dato seculo; ac propositi anni reperi Aureum numerum. Tum autem adi Tabulam Cycli Epactarum perpetuam, quæ habetur superius pag. 126. ac operare quemadmodum illic loci præscriptum est; siquidem simul cum Epacta, litera quæsita occurret.

Adhibitus porrò Aureus Numerus est superiores Tabellas est, vt adnotari valeat, quæ cum litera Aureus numerus 1. concurrat. Siquidem quoties Numerus Aureus est 1. eo anno Kalendis Ianuarij, & per reliquam Lunationem, ætas Lunæ pronunciatur vno die minor, quàm posita cyphra sub anni litera indicat: id nempe, vt propter saltum Lunæ, prima in Ianuario incipiens Lunatio sit solùm dierum 29. quæ foret alioquin, vt annis cæteris, dierum 30. quoniam Lunatio insequens est semper dierum 29. Ex cum est quidem litera P (vti erit, v. g. anno 1710.) pronuncianda est tunc, sine diminutione, Luna prima, propter cyphram 1. ipsi P. subscriptam, quia die Decembris vltima, fuit Luna 29. sub litera r; at in cæteris res secus habenda.

Nam anno quidem exempli gratiâ, superiore 1634. quo fuit Aureus numerus 1. & litera anni a, quæ ab vsque Reformatione, & toto hoc seculo illi congruit, quia die vltima Decembris antecedentis anni 1633. fuerat Luna 30. sub litera u, idcircò Kalendis Ianuarij pronunciata fuit Luna sub litera a, non 2. sed 1. die secunda non 3. sed 2. & sic consequenter, donec, postquam Quarto Kalendas Februarias, pronunciata fuit Luna, non 30. sed 29. Tertio deinde Kalendas pronunciari debuit, sub eadem litera a, vti & habetur, Luna 1. Quod observandum item erit annis 1672. & 1691.

Quia verò singulare est, vt hoc tempore litera a, vti & Epacta 1. cum Aureo numero 1. concurrat, & futurum sit, vt per secula longè plurima, concursura sit cum aliis Aureis numeris, vt per duo proxima, cum Aureo numero 12. per alia deinceps consequentia cum Aureo numero 4. &c. quibus omnibus sub litera a, pronuncianda erit Kalendis Ianuarij Luna 2. idcircò effectum, vt, quò series institueretur generalius, posita fuerit sub litera a, cyphra 2. potiusquàm cyphra 1. quæ cum aliquando foret pronuncianda, id posset vnitatis, vnius diei minutione præstari. Atque hoc quidem ob id, quod dixi, prorsum esse, requiritur.

Est autem subinde advertendum, quando anno centesimo ea fit commutatio, vt Epactæ Aureis numeris respondentes, vnitate minores, quàm præcedente seculo fuere, contingit, vt Kalendis Ianuarij pronuntietur eadem Luna, quæ pridie Kalendas fuit pronunciata; id videlicet exigente Æquatione, ob quam fit, vt Luna retrò cedat. Sic enim, cùm anno 1599. eueniret, vt die vltima Decembris pronunciaretur Luna x. propter cyphram xx. positam sub N, quæ illius anni erat litera; euenit, vt ipsis Ianuarij Kalendis insequentibus, pronuncietur iterum Luna x. propter cyphram 10. positam sub 1, quæ litera erat 1600. anni.

Ne te quidquam interim moueat, quòd esse non solùm in ginta; verùm etiam & vna, cùm literæ, tum cyphræ referuntur. Ne-

quidem

quidem quam vides literam minusculam f, post maiusculam E, ipsa vna, eademque est cum maiuscula F, quæ insequitur, reputanda, vti & pro vtraque habetur sola F, in Tabella Cycli Epactarum perpetua, pag.126. quam paullò etiam ante memorauimus.

Quoniam autem hic distinctè adscribuntur, res ex eo pendet, quod pag. 123. & 124. declarauimus; nempe quotiescumque Aureus numerus minor est, quàm xij. Epactam xxv. in Tabella Expansa subilli repertam, scribi isto ipso charactere xxv. & quoties Aureus numerus maior est, quàm xi. tunc scribi isto, 25. Inde enim est, cur Epacta existente xxv. accipiatur litera F; existente autem 25. accipiatur litera f, ac tum Luna pronuncietur iuxta cyphram, quæ est sub ipsa. Cauendum verò, ne pro hac f, illam accipias, quæ extat alioquin inter minusculas e, & g. Iuxta porrò allocata, non erit vsus literæ f, quæ inter E, & F, est, nisi anno 1916. quo Aureus numerus erit 17. & Epacta 25. ac deinceps decimo-nono quoque anno, per id sæculum, & duo consequentia.

Et quanquam ipsis Kalendis Ianuarij, ac etiam deinceps, ad vsque pridie Nonas Februarij, perinde sit cyphram sub alterutra litera vsurpare, quoniam cyphra eadem est; ipsis scilicet Kalendis Ianuarij 26. 26. die sequenti 27. 27. &c. ac idem etiam dicendum constet, à Pridie Nonas Martij, ad vsque pridie Nonas Aprilis, sicque alternatim in mensibus aliis, ab eo vsque die, quo Epacta 25. ponitur ad latus Epactæ xxv. ad illum vsque, quo eadem Epacta 25. ponitur ad latus Epactæ xxvi. perinde enim pridie Nonas Martij cyphræ sunt 1. 1. ipsis Nonis 2. 2. atque ita in cæteris: Attamen in suis aliis mensibus, hoc est à die vsque, quo Epacta 25. ponitur è regione xxvi. in diem vsque, quo eadem 25. ponitur è regione xxv. non perinde est vsurpare vtramuis, quòd cyphræ diuersæ tunc sint. Quippe ea, quæ est sub litera f, anteuertit illam, quæ sub litera F, vtpote, eadem-met existens cum ea, quæ deinceps sequitur ipsam F. Sic enim sub literis f, F, G, H, M, &c. habentur pridie Nonas Februarij, v. c. hæ cyphræ, 1. 30. 1. 2. 3. &c. ipsis Nonis, 2. 1. 2. 3. 4. &c. postridie, seu octauo Idus, 3. 2. 3. 4. 5. &c. ac in reliquis mensibus pari modo.

Causa verò huius rei est, quòd in prioribus sex mensibus Epacta 25. nihil mutet, quatenus in eundem-met diem cum Epacta xxv. quando in vsu est, incidit: at verò in posterioribus, quoniam Epacta 25. posita ad latus Epactæ xxvi. (nempe ad locandum sex illos dies, quibus dimidiatos 30. seu 360. Epactæ, dies Lunaris anni 354. superant, vt declaratum superius est, pag. 101.) quoniam, inquam, tunc Epacta 25. antecurrit vno die, occupatque locū Epactæ xxvi. quæ per illud tempus in vsu nō est, adeò, vt cùm aliàs de Epactæ xxvi. litera sit G, & pridie Nonas Februarij, v. c. cyphra, quæ sub G, sit 1. hæc ipsa cyphra 1. ponitur sub f; & relictâ literâ F, suâ cyphrâ 30. resumitur sub litera G, eadem cyphra 1.

ac ita porrò fieri pergitur per dies insequentes.

Nihil iam superesse huc loco videtur, nisi vt vno verbo dicatur, qui fieri valeat Temporaria Literarum Martyrologij Tabula in complures annos. Quoniam igitur quamdiu eadem Epactarum Series est vsui, eadem nouemdecim literæ cum Aureo numero incipiunt, procedunt, recurrunt; idcircò necesse non est, vt [illegible] Tabula vltra annos nouemdecim protegatur, sed sufficit vt annis Nouemdecim ducitur, alij, aliique Nouemdecim sequentes ipsis apponantur; sic enim appositis quoque annis, vt idem Aureus numerus, ita idem ordo Literarum inseruit.

Cùm occurrit verò centesimus annus, quo mutata Epactarum Serie, Literarum quoque ordo mutabitur, tunc noua secùs erit habenda dispositio; id cauendo modò, vt eo anno centesimo, quo mutatio fiet, Aureus numerus sit 1. talis anni, ac insequentes sub reliquis Aureis numeris coniungantur, ipsisque attribuantur respondentes ex noue ordine Literæ, ac ipsis exactis, primæ ordinis Litera cum Aureo numero 1. resumatur. Sed res, opinor, abundè satis, vel ex inspectione sola Tabulæ insequentis intelligetur, quam ab anno superiore 1633. idcircò inchoauimus, quia Cyclus Aureorum numerorum cum illo cœpit.

Dies initio satis erat solùm essent in declaranda illa Tabella ex literis, cyphrisque constante, quæ ad singulos dies Historiæ Martyrologij præfixa est: nam quod spectat quidem ad ipsam Historiam, res & plana est, & præter nostrum institutum. Quare, & ob id solùm, quod obiter innui circa pronunciationem diei, ac Lunæ, addo illam semper vno die sic præoccupari, vt quæ historia ad vnum diem pertinent, pridie eius diei, vt si ipsa esset, legantur.

Id videlicet ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, iuxta quam pridie Festi SS. Martyrum, illorum gesta recitabantur, vt quorum foret commemoratio insequente die facienda, Fideles tempori admonerentur, inque Ecclesiam præcipuam, in qua Altare foret, vnà cum condito sub ipso eorum Reliquiis, conuenirent, pernoctarent, celebrarentque Agapas modestate scilicet illa, & commista hymnis, orationibusque conuiuialibus, sicuti apud Ethnicos dies natalitij virorum illustrium erant celebres; ita apud Christianos celebres forent dies, quibus Sancti Martyres exuta gloriosa mortalem vitam conuenirent in terra, vitæ immortali nascerentur in Cælo; ex quo & tales dies appellati sunt Martyrum Natalitia.

Legi porrò solebant gesta Martyrum ex speciali Codice, quo, vt, ex B. Gregorio intelligi licet, continebantur solùm nomen, locus, & dies martyrij cuiusque, cùm & adderetur interdum tum genus martyrij, tum sub quo Tyranno. Talem Codicem in diem dispositum dixit Tertullianus Christianorum Fastos; cùm præterea nempe haberemus Co-

dices

Tabula Temporaria Literarum Martyrologij.

Aur. Num.	Anni Domini			Lit. Mart.
1	1653	1672	1691	A
2	1654	1673	1692	m
3	1655	1674	1693	D
4	1656	1675	1694	d
5	1657	1676	1695	q
6	1658	1677	1696	G
7	1659	1678	1697	g
8	1660	1679	1698	e
9	1661	1680	1699	N
10	1662	1681		k
11	1663	1682		B
12	1664	1683		h
13	1665	1684		n
14	1666	1685		E
15	1667	1686		o
16	1568	1687		r
17	1669	1688		H
18	1670	1689		A
19	1671	1690		u

Aur. Num.	Anni Domini.				Lit. Mart.
1		1710	1729	Sicque reliqua, & sequentis seculi.	P
2		1711	1730		l
3		1712	1731		C
4		1713	1732		c
5		1714	1733		[illegible]
6		1715	1734		[illegible]
7		1716	1735		f
8		1717	1736		f
9		1718	1737		M
10	1700	1719	1738		l
11	1701	1720	1739		A
12	1702	1721	1740		a
13	1703	1722	1741		[illegible]
14	1704	1723	1742		D
15	1705	1724	1743		d
16	1706	1725	1744		g
17	1707	1726	1745		G
18	1708	1727	1746		x
19	1709	1728	1747		i

dices ampliores, quibus gesta Martyrum fusius descripta continerentur; quatenus mos erat omnium Ecclesiarum, vt Martyrum propriorum acta studiosè conscribi curarent. Atque id quidem cæteris Romanam imitantibus, in qua, ab vsque S. Clemente, paucis post Apostolos annis, instituti fuere Notarij, qui passiones Martyrum colligerent, conscriberent, & ad Subdiaconos, Diaconosque, à quibus expendi, probarique possent, referrent.

Solebant verò adinuicem conscripta gesta communicare, vt singulæ nosse quid gestum, non modò apud se, sed etiam apud cæteras foret, possent; ac ea ratione eadem fieret apud omnes commemoratio. Extant certè adhuc monumenta quædam transmissæ per Epistolas sanctorum Martyrum Historiæ, ab Ecclesiis Lugdunensi, Viennensi, Smyrnensi, Carthaginiensi, & aliis; fuitatque talium historiarum facta insignis collectio ab Eusebio Pamphili, cuius iacturam, quantum licuit, resarcire conati sunt, quotquot hactenus collegerunt, conscripseruntque, vt omnium Sanctorum, ita speciatim Martyrum Vitas.

Vtcumque sit, Martyrologiũ legi in Ecclesia consuetum, Codex semper fuit, non quales illi copiosi sunt, sed qualem diximus, ex S. Gregorio, Martyrum historias compendiosissimè continere. Retinuit autem semper, ac retinuit rationis nomen Martyrologij, tametsi temporis progressu inserta in ipsum variè fuerit Sanctorum aliorum, putà Confessorum, Virginumque, memoria, & ab ipsis etiam initiis, Festorum Christi Domini. Quod verò, quatenus à nobis spectatum est, Romanum dicatur, non obscura sanè esse potest causa.

Cùm id scilicet fuisset primùm à S. Hieronymo editum, partim varij fuere Authores, qui ipsum variè amplificarunt, ac cœpit ideò Martyrologium Bedæ, Flori, Vsuardi, Vandelberti, Adonis cæterorum, dici, prout Ecclesiæ aliæ ipsum accipientes, sic in suum vsus transformarũt, vt quot ferè fuere Ecclesiæ, totidem habita, distaque Martyrologia fuerint: Quare & fuit necesse, vt quò vniformis Sanctorum apud omnes Ecclesias commemoratio fieret, Martyrologium à cæteris, quatenus fuerat in Romana consuetum, reformaretur.

Gregorius ergo XIII post Calendariũ reformatum, Martyrologium quoque Romanum ita emendauit, vt mense Ianuario anni M. D LXXXIV, Bullam emiserit, in qua, *Mandamus*, inquit, *omnibus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, & ceteris in peragendo Choro Officio, omni alio Martyrologio amoto, hoc tantum nostro vtantur, nullo vt addito mutato, ademptoue. Si quos alios habeant in Sanctos in suis Ecclesiis, aut locis celebrari solitos, eos in hunc librum ne inserant, sed separatim descriptos habeant, eosque illis locis, atque ordines tribuant, qui Regulis hic descriptis traduntur.* Reijcit etiam mox, *Aliorum Martyrologiorum omnium publicè, priuatimque in Ecclesiasticis Horis, vsu interdictum.*

Regulæ porrò, quas insinuat, quæque in Bulla non continentur, ad eam rediguntur, quæ inter Rubricas Martyrologij extat, his verbis. *In Sanctis propriis particularium Ecclesiarum in hoc Martyrologio non descriptis, quibus tantum Ecclesiis & locis, vbi propria memoria eorum celebrari habetur, legi possunt, idem primo loco, si de illis ibidem agatur Officium; si verò non agatur, post Sanctos in hoc Martyrologio descriptos, ordine suo, videlicet: Martyres post Martyres, Confessores post Confessores, & Virgines post Virgines.* Verùm hæc iam satis.

F I N I S.

MANY

MANVDVCTIO AD THEORIAM,

SEV

PARTEM SPECVLATIVAM

MVSICÆ.

ILLVSTRISSIMO
AC REVERENDISSIMO PRÆSVLI
CÆSARI D'ESTREES
LAVDVNENSI EPISCOPO
AC DVCI, FRANCIÆ PARI,
ANISIACI COMITI, ET ABBATI
B. MARIÆ DE LONGO-PONTE, &c.

PETRVS GASSENDVS χαίρειν ϗ εὐπράττειν.

ILLVSTRISSIME PRÆSVL,

Haudquaquam, opinor, miraberis me hoc qualicunque de Musica Opusculo Te interpellare, & majora dum tractas, Te ad studia hæc visa minora diuertere, quando consertorum aliàs, cùm pro singulari tua bonitate dignareris inuisere me, de Theoria Musices sermonum Te subierit cogitatio. Cùm quæsiisses nempe ex me, annon Matheseos partis adeò nobilis vllibi meminerim, respondérimque me quondam amico Viro, Musico Aquensi, vt gratificarer quidpiam excogitasse, adhortatus es, & precibus etiam adhibitis efflagitasti, vt illud indigestum licèt, in lucem prodire sinerem. Pareo itaque, REVERENDISSIME PRÆSVL, & Tibi quidquid id sit, do, dico, addico, quasi quidpiam Tibi merito iure debitum, in certam obseruantiæ meæ erga Te summæ, gratitudinísque testationem: Quid enim abs me Tibi denegari possit, qui sic me amas, vt meas lucubratiunculas non inspicere modò, sed commendare etiam non dedigneris? Quo fit vt abundè mihi gratulaturus sim, si

ex tantulo meo penu prodire queat aliquid, quod possit Ecclesiæ Principi tanto, tantáque eruditione ornatissimo non vndequaque displicere. Quoties autem, attendenti mihi ad tuum illum bonarum omnium literarum studiosissimum animum, tuámque in literatos omneis propensissimam voluntatem, insusurrare illud in Te meritò subit contra mentem Poëtæ transformatoris:

Quàm bene conueniunt, & in vna sede morantur
Majestas & amor——

quippe sic sentio, sic dico, fecit Te natura majestate venerandum, fecit eadem Te indole amabilem; composuit ars ad grauitatem, composuit eadem ad comitatem; euexit Diuina Prouidentia ad Ecclesiasticas dignitates, euexit eadem ad illum beneuolentiæ apicem, vnde animos omnium concilaris: Quin-etiam si majestatem natura expressit, ars illam morum lenitate suauissimâ temperauit; si indidit amorem natura, ars illum morum grauitati continentissimæ miscuit: Quòd si majestatem simul & amorem tam ars, quàm natura inseuit, egit Prouidentia suas parteis, dum nec abjectione nimis familiari majestatem imminuit, neque elatione nimis insolenti amorem sede exturbauit: Enimverò si liceat primas alterutri concedere, ambigendum diu non est, superat amor majestatem, nam id Tibi est maximè cordi, vt cordi sis omnibus: Itaque efficis vt amor tanto magis obtineat, quanto mirè amabilem efficis ipsam majestatem, adeò vt quæ in aliis est, siue ad terrorem, siue ad odium comparata, fiduciam in Te prouocet, & beneuolentiam accersat. Hæc aliàs vberiùs si Deus faxit mihi dicenda cùm Tu volueris nulla re magis quàm amore abs me agnosci. Patienter ergo feras quæ Te jubente Tyronibus Musicæ sum dicturus & tuam incomparabilem bonitatem deprecor & beneuolentiam deposco.

MANV-DVCTIO AD THEORIAM, SEV PARTEM SPECVLATIVAM MVSICÆ:

CAPVT PROOEMIALE.

Musica est canendi, seu modulandi ars. Canere autem nihil aliud est, quàm vocem variè inflectere secundum varios acuti, grauitatis, celeritatis, & tarditatis gradus: vnde & quia vox varijs modis, modulisve inflectitur, idem modulari, quod canere est. Sumitur verò hoc loco vox, quatenus eius significatio non modò ad sonum, qui ore emittitur, sed etiam ad illum, qui organis exprimitur, extendi solet.

Ac est quidem vt ipsa vox, ita & cantus à natura, verùm quae super obseruationes circa cantus suauitatem, & asperitatem factae, peperêrunt artem, quâ non-solùm suauiter, sed appositè ad demulcendum aures caneretur. Quin-etiam homines exinde excitare se altiùs ad explicandum suauitatis, asperitatisque huiusmodi causas, ex quo itaque est, vt praeter praxin canendi, habita fuerit quasi theoria Musicae pars speculatiua.

Hinc Musica & inter artes liberales connumeratur, nomenque habet ab ipsis Musis, quae Deae haberentur cantus praesides; & vna ex quatuor primarijs Matheseos partibus habetur, id Arithmeticae super-addens, vt numeros non nudos, sed canoros, & harmonicos spectet; quae proinde est ipsi subalterna materie.

Videlicet cantus ad numerum procedit, modulisque numeri sunt, quatenus non modò in singulari cantu varij gradus tam acuti, quàm grauitatis discernuntur, ac variae animalia vtcunque ex his gradibus impenduntur; verùm maximè in composito cantu, seu concentu, proportio, ratiove certa numeris designata inuenitur; vtique talis proportio ipsa harmonia, consonantiave: vel & defectus proportionis huiusmodi dissonantia est.

Quare & cùm singularis cantus quò concentus contineatur, & eatenus, vt harmonicus sit, proportione quadam numeris exprimenda constet; ideò dicendum compendiosè de Musicae, & maximè qua parte est speculatiua, exordium sumendum videtur ab ipsis Proportionibus, à quibus consonantiae pendent: ac tum, vbi ipsae consonantiae expositae fuerint, agendum cùm de appellatis Musicae generibus, tum de varijs Cantus modis.

CAPVT PRIMVM.

De Proportionibus vniuersè, & quatenus ad Harmoniam conferunt.

Vt ergo à Proportionibus exordiamur, supponendum est solere hoc loco, & plerumque alias proportionis nomine intelligi, & quasi confundi illa duo distincta apud Geometras, *rationem* atque *proportionalitatem*. Verùm ne in voce haereamus, putari proportio vel vt simplex, vel vt complexa atque priori quidem modo eadem est, quod dicta Geometris *Ratio*, Graecè λόγος; posteriori idem, quod dicta illis *Proportio*, Graecè ἀναλογία.

De priore autem vt prius dicatur, aliud nihil est proportio simplex, seu ratio, quàm relatio, seu habitudo duarum quantitatum generis eiusdem comparatarum inter se. Debent autem quantitates esse eiusdem generis, vt duae lineae, duae superficies, duo numeri, duo tempora; quoniam lineae ad superficiem, temporis ad lineam, & vt familiare est dici, finiti ad infinitum, nulla est proportio. Cùm dico verò quantitates, eas quoque quae intelligo, quae secundum aliquod genus quantitatis possunt comparari. Vt duos homines, si spectemus secundum magnitudinem; duos celeres, si secundum motionem; quippe habet quisque quantitatem quandam, numerus pura graduum intentionis incrementi ac pari modo caetera.

Distinguitur autem proportio haec duplex, alia enim Aequalitatis, alia Inaequalitatis vocatur. Proportio aequalitatis est, quae inter quantitates aequales versatur, vt si pedalis linea comparetur cum pedali; [illegible], hora cum hora, &c. Proportio inaequalitatis, quae inter inaequales, atque fit comparatione quantitatem maiorem cum minore,

minore, vt lineam decem pedum cum linea vnius, decadem cum triade, diem cum hora: quo casu proportio maioris inæqualitatis dicitur; seu minorem cum maiore, & lineam pedalem cum decempedali, triadem cum decade, horam cum die, quo casu dicitur proportio minoris inæqualitatis.

Proportio maioris inæqualitatis subdistinguitur quintuplex, nempe Multipla, Superparticularis, Superpartiens, Multipla superparticularis, Multipla superpartiens.

Multipla est, cùm quantitas maior continet minorem aliquot vicibus præcisè, vt numerus 4. numerum 2. bis; numerus 9. numerum 3. ter, &c. (Numeros autem hîc vsurpamus, quòd etiam vbi proportiones in cæteris quantitatis generibus vsurpaverimus, eæ nisi per numeros explicari non valeant, vt comparando lineam 4. pedum ad lineam 1. tempus 5. horarum ad tempus 3. &c.) Denominatur porrò species proportionis Multiplæ à numero illarum vicium, quibus maior quantitas superat minorem. Sic enim proportio 4. ad 2. dicitur Dupla, quia 4. continet 2. duabus vicibus, proportio 9. ad 3. Tripla, quia continet tribus; proportio 16. ad 4. Quadrupla, quia continet quatuor, atque ita de cæteris. Vnde & vocitant Arithmetici Denominatorem, hoc est cyphram speciem proportionis exprimentem esse ipsam cyphram exprimentem vicium numerum: quo pacto Denominator proportionis Duplæ erit 2. Triplæ 3. Quadruplæ 4. &c.

Superparticularis, cùm quantitas maior continet minorem semel, ac præterea eius aliquotam partem, vt numerus 3. numerum 2. numerus 4. numerum 3. Notum verò est partem aliquotam dici, quæ aliquoties sumpta mensurat totum, exæquatve ipsum præcisè; quo pacto 1. est pars 2. quia 1. bis sumptum exæquatur præcisè duobus; itémque 1. pars trium, quia ter sumptum exæquatur tribus. Solent autem species huius proportionis denominationem sortiri ab aliquota huiusmodi parte cum præmissa particula *Sesqui*. Sic enim proportio 3. ad 2. Sesquialtera dicitur, quia pars aliquota qua 3. excedunt 2. hoc est 1. est altera pars siue dimidium duorum: proportio 4. ad 3. Sesquitertia; quia pars aliquota seu qua 4. abundat est tertia pars trium, ac pari ratione proportio 5. ad 4. Sesqui-quarta; 6. ad 5. Sesquiquinta, &c. Vnde & Denominator huiusmodi specierum erit cyphra 1. significans semel, cum apposita cyphra exprimente aliquotam partem; quo pacto Denominator Sesquialteræ erit $1\frac{1}{2}$. Sesqui-tertiæ $1\frac{1}{3}$. Sesqui-quartæ $1\frac{1}{4}$. &c.

Superpartiens, cùm quantitas maior continet minorem semel, ac præterea ipsius non aliquotam partem, siue partes quæ simul sumptæ non sunt pars aliquota ipsius, vt numerus 5. numerum 3. ille enim hunc continet semel, ac præterea duo, quæ non sunt pars aliquota trium. Solent autem species huius proportionis denominari à numero partium excedentium interposito illis particulis *super*, & *partiens*, ac minori ipsa quantitate subjuncta. Ita nimirum proportio 5. ad 3. dicitur Superbipartiens tertias: proportio 8. ad 5. Supertripartiens quintas: proportio 11. ad 7. Superquadripartiens septimas, &c. Vnde & Denominator huiusmodi specierum exprimi solet vnitate & numero partium excedentium. Quo pacto denominator Superbipartientis tertias est $1\frac{2}{3}$. Supertripartientis quintas $1\frac{3}{5}$. Superquadripartientis septimas $1\frac{4}{7}$. &c.

Multipla Superparticularis, cùm quantitas maior continet minorem multis vicibus, ac præterea vnam aliquotam ipsius partem, vt numerus 5. numerum 2. ille enim hunc continet bis, ac præterea vnitatem, quæ est pars duorum aliquota. Specierum autem huius proportionis denominatio non alia est quàm specierum multiplæ, & superparticularis coniunctio. Sic enim proportio 5. ad 2. dicitur Dupla sesquialtera: proportio 10. ad 3. Tripla sesquitertia. Proportio 9. ad 4. Dupla sesquiquarta, &c. Vnde & denominator specierum huiusmodi cyphra erit exprimens vtramque, quo pacto denominator Duplæ sesquialteræ erit $2\frac{1}{2}$. Triplæ sesquitertiæ $3\frac{1}{3}$. Duplæ sesquiquartæ $2\frac{1}{4}$. &c.

Multipla superpartiens, cùm quantitas maior continet minorem multis vicibus, ac præterea partes aliquot ipsius, vt numerus 11. numerum 4. ille enim hunc continet bis, ac præterea 3. quæ sunt pars non aliquota ipsius. Species autem huius proportionis non aliter denominantur quàm coniungendo multiplæ, & superpartientis denominationes: sic enim proportio 11. ad 3. dicitur Tripla superbipartiens tertias: proportio 19. ad 5. Tripla superquadripartiens quintas. Vnde & denominator non alius est, quàm qui est vtriusque coniunctio: Quo pacto denominator duplæ super-tripartientis quartas erit $2\frac{3}{4}$. triplæ superquadripartientis quintas $3\frac{4}{5}$. &c.

Proportio Minoris inæqualitatis subdistinguitur etiam quintuplex, eisque iisdem nominibus, sed particula *Sub*, præfixa in hunc modum, Sub-multipla, Sub-particularis, Sub-partiens, Sub-multipla Sub-particularis, Sub-multipla Sub-partiens.

Vnaquæque autem harum proportionum abundè intelligitur ex dictis; cum enim vt quantitate maiore continente minorem aliquot vicibus præcisè proportio est multipla: ita minore contenta aliquoties præcisè in maiore esse Multiplam. Et vt maior continente minorem semel cum aliquota eius parte est Superparticularis; ita minorem contentam à maiore semel, cum abundante aliquota parte esse Subparticularem, atque ita de cæteris.

Sic & denominatio specierum earumque non alia ratione variatur; nam vt proportio 4. ad 2. est dupla, ita 2. ad 4. subdupla. Et vt proportio 3. ad 2. est sesquialtera, ita 2. ad 3. subsesquialtera. Et vt proportio 5. ad 3. est superbipartiens tertias; ita 3. ad 5. subsuperbipartiens tertias. Et vt proportio 5. ad 2. est dupla sesquialtera: ita 2. ad 5. est subdupla subsesquialtera: Et vt proportio 11. ad 4. est dupla supertripartiens quartas; ita 4. ad 11.

est

est subdupla subsuperpartiens quartas.

Vnde & sic vt cùm denominatores illarum exprimantur numeris integris; aut integris cum adjuncta aliquota, aut non aliquota parte: denominatores illarum non exprimantur nisi fractionibus; quatenus numerus minor semper est nisi pars, vel complexus partium maioris. Quo pacto in speciebus proportionis Submultiplæ denominatores sunt $\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{4}$, &c. ita enim exprimitur, quoties minor numerus in maiori contineatur. In subparticulari verò $\frac{2}{3}, \frac{3}{4}, \frac{4}{5}$, &c. In speciebus subpartientis [illegible] &c. In speciebus submultiplæ superparticularis [illegible] &c. In speciebus submultiplæ subpartientis [illegible] &c. scribendo semper duorum numerorum inter quos est proportio, minorem suprà, maiorem infrà; vt intelligatur semper quoties, & qua præterea parte, quibusve partibus minor numerus, minorve quantitas à maiore superetur.

Non admonere verò pariter ex his, proportionem quamlibet maioris inæqualitatis maiorem esse qualibet minoris; quòd denominator in illa semper maior, in hac semper minor vnitate sit. Itemque in genere Multiplæ, duplam esse minimam triplâ, hanc quadruplâ, &c. in Superparticulari sesquialteram esse maiorem sesqui-tertiâ hanc sesqui-quartâ, &c. Adnoto potiùs quamlibet proportionem exprimi aliquando numeris omnium minimis, & quasi radicalibus, vt cùm dupla dicitur, quæ est 2. ad 1. sesquialtera, quæ 3. ad 2. interdum compositis, vt cùm dupla dicitur, quæ est 4. ad 2. 6. ad 3. 10. ad 5. Sesquialtera, quæ est 6. ad 2. 9. ad 3. 12. ad 4. atque ita de cæteris.

Notum verò est proportione datâ in numeris compositis resolutionem fieri ad radicales, seu minimos, si maiorem duorum per minorem diuiseris, & si opus fuerit minorem per fractionem superstitem; ac istam per succedentem, quousque fractio nulla supersit: Tunc enim si per vltimam fractionem datos numeros proportionis diuiseris, quotientes erunt numeri minimi proportionis datæ. Sic datâ proportione 81. ad 54. diuide 81. per 54. supererunt 27. diuide 54. per 27. nulla fractio supererit. Tum diuide per 27. tum 81. tum 54. quotientes prodibunt illinc 3. hinc 2. qui erunt minimi numeri proportionis sesquialteræ, qualis inter 81. & 54. reperitur.

Superest iam sumpta posteriore modo proportio, quam nonnulli etiam dicere distinctionis gratiâ *Proportionalitatem* malunt. Ea verò distinguitur triplex, videlicet Geometrica, Arithmetica, & Harmonica.

Geometrica est, quæ versatur inter quatuor numeros, quorum primus ad secundum eadem se ratione, aut proportione habet, quâ tertius ad quartum; idque siue numeri secundus & tertius sint reipsâ diuersi, veluti cùm dicimus vt se habent 2. ad 4. ita se habent 5. ad 10. vnde dicitur proportio disiuncta: siue secundus & tertius sint idem bis sumptus, veluti cùm dicimus, vt se habent 2. ad 4. ita se habent 4. ad 8. vnde dicitur proportio conjuncta. Nempe in priore casu proportio dupla quæ est 2. ad 4. est veluti sejuncta à dupla quæ est 5. ad 10. at in posteriore quæ dupla est 2. ad 4. est veluti cohærens cum dupla quæ est 4. ad 8. &c.

Hæc verò continuari quantumlibet potest assumptis semper numeris eandem proportionem continenter sequentibus, vt si quis dicat 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. 128. vbique enim proportio interuenit dupla vel 1. 3. 9. 27. 81. 243. 729. vbique enim interuenit tripla, vel 1. 4. 16. 64. 256. 1024. vbique enim interuenit quadrupla; atque ita de cæteris.

Arithmetica est, quæ versatur inter treis, aut pluresve numeros, qui differentia æquali procedunt. Talis est inter 1. 2. 3. 4. 5. quia omnes isti numeri differunt inter se vnitate. Talis inter 2. 4. 6. 8. 10 &c. quia omnes isti differunt binario. Talis inter 3. 6. 9. 12. 15. qui omnes isti differunt ternario. Talis inter quoslibet alios. Ex quibus licet intelligi proportionem Arithmeticam esse magis propriè progressionem quandam per æqualia, aut differentiarum æqualitatem, quàm proportionem.

Harmonica est, quæ versatur inter treis numeros sic dispositos, vt quæ est proportio maximi ad minimum talis sit differentiæ maximi à medio, ad differentiam medij à minimo. Talis est inter hos numeros 6. 4. 3. quoniam vt sex maximus numerus ad 3. minimum ita 2. differentia inter sex & 4. ad 1. differentiam inter 4. & 3. Talis inter 15. 12. 10. quoniam vt 15. ad 10. ita 3. differentia inter 15. & 12. ad 2. differentiam inter 12. & 10.

Præterea autem proportionum quam nonnulli vocant Antiharmonicam, eam esse, quæ versatur inter tres numeros, ita dispositos, vt eadem sit proportio numeri maximi ad minimum, quæ est differentiæ minimi à medio ad differentiam medij à maximo. Talis est inter 6. 5. 3. vt enim se habent 6. ad 3. ita 2. differentia numeri minimi 3. ad medium 5. se habent ad 1. differentiam medij 5. à maximo 6.

Operæ-pretium porrò est nosse, quatenus quæ vulgò dicuntur Arithmeticæ operationes hîc interueniente Proportionibus valeant.

Ac imprimis quidem Additio, aut Compositio potiùs tum fit, cùm duabus (aut etiam pluribus) proportionibus datis maior vnius numerus in maiorem alterius, & minor in minorem ducitur; ita nimirum duo producta compositam exhibent proportionem. Exempli gratia, si addere, componereve sesquialteram, & sesquitertiam compositionem velis, numeros illarum dispone, vt heic habes, duc 3. in 4. habebis 12. duc 2. in 3. habebis 6.

3 4
2 3
12 6

Producta 12. & 6. exhibent proportionem duplam, quæ proinde ex sesquialtera, & sesquitertia componitur.

Subtractio deinde tum fit, cùm duabus proportionibus datis, maior vnius numeros in minorem alterius, & minor in maiorem ducitur; ita scilicet duo producta

proportionem residuam ostendunt. Exempli gratiâ, si ex proportione sesquialtera subtrahere velis sesquitertiam, numeros dispone, vt heic vides. Duc 3. in 3. habebis 9. duc 2. in 4. habebis 8. Duo producta 9. & 8. proportionem sesqui-octauam indicant, quæ remanet ex sesquialtera, vbi subduxeris sesquitertiam.

3	2
4	3
9	8

Multiplicatio autem vel potiùs Continuatio proportionum potest fieri aut vnius solùm, v.g. Sesquialteræ, aut plurium, v.g. sesquialteræ, & sesquitertiæ.

Continuatio eiusdem proportionis tum fit, cùm numerus illius maior quadratè ducitur, & minor consimiliter, ac tandem alter in alterum; si enim tertium hoc productum inter duo alia collocaueris, treis habebis numeros, quorum vt primus ad secundum, ita secundus erit ad tertium. Exempli gratiâ, si geminare, aut continuare semel velis proportionem sesquialteram, duc, vt heic vides, 3. in se, habebis 9. duc 2. in se, habebis 4. duc 3. in duo habebis 6. quod productum vbi inter 9. & 4. collocaueris, habebis proportionem sesqui-alteram ingeminatam.

3		2
9	6	4

Si habeas ita continuare, vt habeas 4. numeros proportionem eandem seruanteis, perfecta priore obseruatione, ac numeris manentibus, duc primum in allato exemplo (ac pari modo in cæteris) vt heic habes 3. in 9. & 3. in 6. ac deinde etiam 2. in 6. & 2. in 4. ac ita expetitos numeros habebis, qui vt vides, erunt 27. 18. 12. 8.

3			2
9	6		4
27	18	12	8

Si ita habeas, vt habeas quinque, prima adhuc obseruatione, ac numeris iisdem retentis, ac vt pergamus rem declarare in exemplo proposito, cùm par sit ratio in cæteris, duc quadratè 9. itemque 6. itemque 4. duc postea 9. in 6. & productum colloca inter duo priora, ac denique 6. in 4. & productum repone inter duo posteriora; ac ita habebis numeros expetitos, nempe 81. 54. 36. 24. 16.

3				2
9		6		4
81	54	36	24	16

Continuatio verò diuersarum, tum fit, cùm numerus maior secundæ ducitur primò in maiorem primæ, secundò in minorem eiusdem; ac tertio loco minor primæ in minorem secundæ. Sic enim producta tres numeri sunt; quorum primus ad secundum priorem requisitarum proportionum est; secundus ad tertium, posteriorem. Exempli gratiâ si continuare sesquialteram, & sesquitertiam velis, dispone primùm numeros, vt heic vides. Duc 4. in 3. erunt 12. duc 4. in 2. erunt 8. duc 3. in 2. erunt 6. habebis ergo treis numeros 12. 8. 6. quorum primus ad secundum proportione sesquialtera erit, secundus ad tertium sesquitertia.

3		4
2		3
12	8	6

Si continuare autem adhuc aliter v.c. his duabus sesqui-tertiam velis; retentis iisdem numeris adde, vt heic vides, numeros proportionis sesqui-quartæ; ac numerum maiorem 5. duc in 12. in 8. in 6. & minorem 4. in minimum horum videlicet 6. ac ita habebis quatuor numeros 60. 40. 30. 24. quorum primus ad secundum erit proportione sesquialtera; secundus ad tertium sesquitertia; tertius ad quartum sesquiquarta.

3	4		5
2	3		4
12	8	6	
60	40	30	24

Diuisio denique locum habet in singulis tribus proportionum, seu proportionalitatum generibus, hoc est tam in Geometrica, quàm Arithmetica, & Harmonica.

Quanquam Diuisio Geometrica non potest propriè peragi nisi in multipla proportione; ac ne in omni quidem, sed in ea solùm quæ heinc quadratum numerum, heinc vnitatem habet; cuiusmodi est verbi causâ Quadrupla, Nonupla, Sedecupla, &c. hæc autem Diuisio non aliter fit, quàm accipiendo radicem quadratam, ipsam constituendo inter vnitatem & quadratum numerum; sic enim proportio in duas eiusdem inter se terminis proportiones diuiditur; exempli gratiâ, Quadrupla interpositione radicis 2. inter 4. & 1. diuiditur in duplam, quæ est 4. ad 2. & duplam quæ 2. ad 1. sic Nonupla interpositione radicis 3. inter 9. & 1. diuiditur in triplam, quæ est 9. ad 3. & triplam, quæ 3. ad 1. atque ita de cæteris.

Diuisio autem Arithmetica non aliter fit, quàm addendo duos proportionis terminos, & accipiendo dimidium; quippe id dimidium proportione Arithmetica, hoc est æquali differentia inter duos numeros cadet, quorum cum maiore minorem, cum minore maiorem proportionem creabit, exempli gratiâ, vt diuidatur proportio, quæ est 8. ad 10. adde hos numeros, habebis 18. accipe dimidium huius, hoc est 9. ipsum 9. inter 8. & 10. positum aberit ab vtroque æquali differentia, vnitate videlicet, & numerus maior cum ipso constituet proportionem Sesqui-nonam, quæ est minor, ipsum cum 8. Sesqui-octauam, quæ maior.

Quod si numerorum datæ proportionis alter fuerit impar, aut numeri sint radicales, qui vnitate sola differunt, ita vt aggregatum duorum etiam impar sit, nec secari in dimidia possit; nihil aliud quàm sunt duplicandi numeri, ac postea addendi; adici enim dimidium inter duplicatos collocatum idem præstabit. Exempli gratiâ, vt diuidatur proportio Sesqui-altera, cuius termini sunt 3. & 2. duplica vtrumque habebis 6. & 4.

illa

ista duo adde, habebis 10. accipe dimidium vt puta 5. ipsumque inter 6. & 4. repone: aberit ab vtroque æquali differentia, & 6. cum ipso proportionem sesqui-quintam constituet, ipsum cum 4. sesqui quartam.

Diuisio denique Harmonica tum fit cùm data proportio diuiditur primùm Arithmeticè, vt iam dictum est: ac deinde ex habitis tribus numeris medius ducitur primo loco in primum, secundo loco in tertium, & postremò tertius ducitur in primum, ita enim productum tertium inter duo alia collocatum duas proportiones exhibet: vnam maximi numeri ad medium, aliam medij ad minimum: & quæ alioqui proportio maximi ad minimum erit, eadem differentiæ inter maximum & minimum ad differentiam inter medium, ac minimum reperietur.

Exempli gratiâ, vt dupla proportio diuidatur Harmonicè, diuide primum illam Arithmeticè & habebis tribus hisce numeris, 4. 3. 2. duc 3. in 4. habebis 12. duc 3. in 2. habebis 6. duc 4. in 2. habebis 8. qui collocatur inter extremos, exhibebunt hanc seriem 12. 8. 6. seu reducendo, 4. 3. sicque habebitur Harmonica duplæ diuisio, in duas proportiones vt puta sesqui-alterã, quæ est ipsorum 6. ad 4. & sesqui-tertiam, vtpote 4. ad 3. Harmonica autem proportio, quatenus proportio ad 3. erit dupla, vt ipsum 2. (quæ est differentia inter 6. & 4.) dupla est ad 1. (quæ est differentia inter 4. & 3.)

Sic & Sesqui-altera proportio diuidatur Harmonicè: vbi ipsam Arithmeticè diuiseris, hosce tres numeros 6. 5. 4. habueris dispone enim illos, vt hîc vides, ac deinde duc 5. in 6. habebis 30. duc 5. in 4. habebis 20. duc 6. in 4. habebis 24. quod productum vbi inter alia duo collocaueris tres hosce numeros habebis 30. 24. 20. quorum primus est ad secundum proportione sesqui-quarta, secundus ad tertium sesqui-quinta: cùm & constet treis numeros proportione Harmonicâ, ideò esse, quòd quæ est proportio maximi ad minimum videlicet sesqui-altera, eadem sit differentiæ maximi à medio, vt putà 6. ad differentiam medij à minimo, vt putà 4. hoc igitur modo proportio sesqui-altera manet harmonicè diuisa.

6	5	4
30	24	20

Hisce autem præmissis adnotandum est imprimis omnem numerum, quo proportionis alicuius numeri multiplicantur, aut diuiduntur, creare numeros proportionem eandem seruantes, exempli gratiâ, multiplicentur numero 5. duo numeri proportionis sesqui-alteræ 3. & 2. producentur 15. & 10. Est verò etiam inter duos hosce numeros proportio sesqui-altera. Sic numero 4. diuidantur 12. & 8. inter quos est proportio sesqui-altera: quotientes erunt 3. & 2. qui in eadem sunt proportione.

Deinde, proportionem extremorum ex mediis proportionalibus, vt sui partibus componi, exempli gratiâ, proportionem, quæ est inter 6 & 3. videlicet Duplam, ex sesqui-quinta, quæ est 6. ad 5. ex sesqui-quarta quæ est 5. ad 4. & ex sesqui-tertia, quæ est 4. ad 3. aut si mavis ex sesqui-altera, quæ est 6. ad 4. & sesqui-tertia, quæ est 4. ad 3. aut si magis lubeat ex sesqui-quinta, quæ est 6. ad 5. & ex superbipartiente tertias, quæ est 5. ad 3. Quare & compositam proportionem diuidi reciprocè posse in proportionalia media, ex quibus composita est, vti dupla in sesqui-quintam, sesqui quartam, sesqui tertiam; aut in sesqui-alteram, & sesqui-tertiam; aut in sesqui-quintam, & superbipartientem tertias. Vnde & sequitur, vt positis tribus numeris proportio inter extrema maior sit, quàm inter medium & vtrumlibet extremorum, exempli causâ, positis numeris 4. 3. 2. proportio inter 4. & 2. quæ est dupla, maior est proportione inter 4. & 3. quæ est sesqui-tertia, aut inter 3. & 2. quæ est sesqui-altera.

Ad-hæc, quia proportio nihil aliud est, quàm Interuallum, seu distantia, inter duos numeros intercepta, differentia videlicet, qua maior minorem excedit, aut minor à maiore exceditur; ac proportiones solent plerumque hoc in negotio nomine Interuallorum exprimi, ideò posse ex hoc hæc quæ insequuntur ex superioribus deduci.

Interuallum Duplum diuisum harmonicè, sesqui-alterum, & sesquitertium creat, hinc nempe interuallum 4. ad 3. illinc 3. ad 2. vt constat ex praxi iam exposita, duplicando nempe numeros proportionis duplæ, 2. & 1. vt habeantur 4. & 2. inter quæ 3. medium Arithmeticum cadat. Quare & Interuallum Duplum ex sesqui-altero, & sesqui-tertio componitur.

Interuallum Sesqui-alterum harmonicè diuisum sesqui-quartum & sesqui-quintum creat; vt ex eadem praxi manifestum est. Quare & Interuallum sesqui-alterum ex sesqui-quarto, & sesqui-quinto componitur.

Interuallum Sesqui-quartum harmonicè diuisum, sesqui-octauum, & sesqui nonum creat, ex eadem praxi. Quare & Interuallum sesqui-quartum ex sesqui-octauo & sesqui-nono componitur.

Interuallum duplum, & sesqui-alterum simul iuncta creant Triplum, multiplicando enim maiores vtriusque proportionis numeros productum fit 6. & multiplicando minores productum fit 2. constat autem 6. ad 2. proportionem triplam esse.

Si ex interuallo Sesqui-altero Sesqui-tertium subtraxeris, supererit sesqui-octauum, vt scilicet 9. ad 8. (Praxis autem nota est ex ante-dictis.) Quare interuallum sesqui-octauum ipsa erit inter sesqui-alterum, & sesqui-tertium differentia.

Si ex Sesqui-tertio Sesqui-quartum subtraxeris, supererit sesqui-quindecimum, vt nempe 16. ad 15. Quare sesqui quindecimum differentia inter sesqui-tertium, & sesqui-quartum erit.

Si ex Sesqui-quarto sesqui-quintum subtraxeris, supererit sesqui-vigesimum quartum, vt nempe 25. ad 24.

Quare Sesqui-vigesimum quartum differentia inter sesqui-quartum & sesqui-quintum erit.

Si ex Sesqui-octauo sesqui-nonum subtraxeris, supererit sesqui-octogesimum; vt nempe 81. ad 80.

Quare Sesqui-octogesimum differentia inter sesqui-octauum, & sesqui-nonum erit.

Si ex Sesqui quindecimo sesqui-vigesimum quartum subtraxeris, supererit supertripartiens centesimas vigesimas quintas; vt nempe 128. ad 125. iuxta eandem praxim.

Quare supertripartiens centesimas vigesimas quintas differentia erit inter sesqui-quindecimum, & sesqui vigesimũ quartum.

Duo interualla Sesqui-octaua sunt maiora vno sesqui-tertio; sed minora vno sesqui-quarto. Etenim duo interualla sesqui-octaua continuata iuxta relatam antè praxin, sunt ex. gr. inter istos tres numeros 81. 72. 64. Extremi autem, ad complectendum interuallum sesqui-tertium, esse deberent 81. & 54.

Interuallum ergo est minus (differentia nempe) quã 81. & 54. distant ad complectendum autem sesqui-quartum, esse deberent 81. & 64. interuallum ergo est maius (differentia nempe, quã distant 81. & 72.)

Tria interualla sesqui-octaua sunt maiora vno sesqui-tertio, sed minora vno sesqui-altero. Etenim tria interualla sesqui-octaua continuata habent pro numeris extremis, iuxta praxin expositam, 729. & 512. quæ interuallo maiore distant, quàm 729. & $546\frac{3}{4}$. quæ in proportione sesqui-tertia sunt, & minore, quàm 729. & 486. quæ sunt in sesqui-altera.

Quatuor interualla sesqui octaua excedunt sesqui-alterum. Etenim quatuor sesqui-octaua continuata habent ex eadem praxi pro numeris extremis 6561. & 4096. quæ interuallo maiore distant, quàm 6561. & 4374. quæ in proportione sesqui altera sunt.

Quinque interualla sesqui octaua sunt minora dupla. Etenim quinque sesqui-octaua habent ex eadem praxi pro numeris extremis 59049. & 32768. quæ minore interuallo distant, quàm 59049. & $29524\frac{1}{2}$. quæ in proportione sunt dupla.

Sex interualla sesqui-octaua exsuperant duplum. Etenim sex sesqui-octaua continuata habent ex eadem praxi pro numeris extremis 531441. & 262144. quæ maiore interuallo distant, quàm 531441. & $265720\frac{1}{2}$. quæ in dupla sunt proportione.

Sed hæc pauca, quasi in exemplum, quatenus iis, quæ insequuntur necessaria sunt, deducta sufficiant.

Capvt II.

De Consonantiis, earúmque partibus ad suas proportiones relatis.

Nunc cùm de proportionibus Consonantiarum causâ dictum sit: suppono solùm Consonantiam nihil esse aliud, quàm compositionem, mixturámque duorum sonorum, alterius grauis, alterius acuti, qui autem vniformiter, suauitérque afficiant. Dico autem alterius grauis, alterius acuti; quoniam si nulla grauitatis, acuti-ve diuersitas sit, tunc non tam Consonantia, quàm vnisonantia est, quemadmodum ipsa corpora quæ sonant non tam consona dicuntur, quàm vnisona.

Intelligimus verò Consonantiam idcircò debere in proportione quadam consistere, quòd non omnis duorum sonorum compositio auribus grata, organóve auditus congrua sit, sed aliqua etiam ingrata, atque discrepans, vnde & Dissonantia vocatur: proinde vt oporteat duos sonos Consonantiam creantes certa ratione commensurari, proportionémve inter se certam, quam non teneant, qui creant dissonantiam.

Cæterùm quia res non potest meliùs exprimi, quàm assumendo duas chordas æqualis longitudinis, quibus supra idem instrumentum tensis, effectísque vnisonis vna tota cum variis alterius partibus pulsetur; sic enim efficientur duo soni, vnus grauis chordæ totius, alius acutus partium alterius, idcircò iubet rem declarare duabus infrapositis lineis, quarum AB intelligatur chorda integra; CD verò chorda diuisa, sed diuisione nempe subitus in ipso organo sic notata, vt chorda digito ad notam diuisionis pressa, ac suppressa adeò parte illius versus C reliqua versus D simul cum tota AB pulsetur.

Ad comparationem, ac vt possis varias proportiones intelligi sufficere posset sola chorda CD; quippe ipsa tota cum suis partibus comparata, easdem proportiones quas tota eisdem partibus comparata alia diuisa, ideò proinde, vt satis esse Monochordum organum posset; verùm non possunt duo soni alter grauis, alter acutus, nisi successiuè audiri, quando non possunt tota & pars nisi successiuè pulsari. Et quamuis duæ partes discrimiculo ad diuisionem comparato pro duabus chordis haberi possint, si nempe hinc inde simul pulsarentur; vt si ad reddendum sonum proportionis duplæ, quæ est 2. ad 1. diuideretur chorda in tres partes (quasi 2. & 1. coniunctis) & hinc duæ, hinc vna pulsarentur simul, aut si ad audiendam sesqui-alteram quæ est 3. ad 2. diuideretur chorda in quinque (quasi 3. & 2. iunctis) & hinc tres pulsarentur, hinc duæ; atque ita de cæteris; nihilominus quia res peragitur distinctis chordis longè commodiùs ac tanto magis, quanto omnes soni æqui in comparatione ad eundem grauem explorantur; ideò rem organo dichordo repræsentare satius est.

Et quia exhibendæ proportiones sunt non solùm Consonantiarum, sed etiam earum partium, ex quibus consonantiæ sic constant, vt quamuis seorsim Consonantes sint, coniunctim tamen tales euadant; eapropter eadem chorda CD ita diuidi poterit, vt per ipsam omnes proportiones exhibeantur.

Itaque vt primum tam duplam, quàm minores omnes proportiones habeas, sic diuide totam CD vt CE sit dimidium, sed tamen

partium

B D

	Totachorda AB [illegible] versus D. Vt	Proportiones, quibus tota AB se habet ad partes [illegible] chordæ CD desinentes versus ipsum D.	Sonorum Interualla dicta iuxta Græcos.	Iuxta Latinos, & Practicos.
h	8 ad 1	Octupla.	Trisdiapason.	Vigesima secūda
g	20 ad 3	Sextupla superbip. 3as.	Disdiap. hexach. mai.	Vigesima maior,
f	32 ad 5	Sextupla superbip. 5as.	Disdiap. hexach. minus.	Vigesima minor,
e	6 ad 1	Sextupla.	Disdiap. diapente.	Decima-nona.
d	16 ad 3	Quintupla sesqui-tertia.	Disdiap. diatessaron.	Decima-octaua.
c	5 ad 1	Quintupla. [5as.	Disdiap. ditonus.	Decima-septima.
b	24 ad 5	Quadrupl. superquadrip.	Disdiap. semiditonus.	Decima-septima.
a	4 ad 1	Quadrupla.	Disdiapason.	Quinta-decima.
Z	10 ad 3	Tripla sesqui-tertia.	Diapason hexachord. mai.	Decima-tert. ma.
Y	16 ad 5	Tripla sesqui-quinta.	Diapason hexachord. mi.	Decima-tert. mi.
X	3 ad 1	Tripla.	Diapason diapente.	Duodecima.
V	8 ad 3	Dupla superbipart. 3as.	Diapason diatessaron.	Vndecima.
T	5 ad 2	Dupla sesqui-altera.	Diapason ditonus.	Decima-maior.
S	12 ad 5	Dupla superbipart. 5as.	Diapason semiditonus.	Decima minor.
E	2 ad 1	Dupla.	Diapason.	Octaua.
K	5 ad 3	Superbipartiens tertias.	Hexachordon maius.	Sexta maior.
L	8 ad 5	Supertripartiens quintas.	Hexachordon minus.	Sexta minor.
F	3 ad 2	Sesqui-altera.	Diapente.	Quinta.
G	4 ad 3	Sesqui-tertia.	Diatessaron.	Quarta.
H	5 ad 4	Sesqui-quarta.	Ditonus.	Tertia maior.
I	6 ad 5	Sesqui-quinta.	Semiditonus.	Tertia minor.
M	9 ad 8	Sesqui-octaua.	Tonus maior.	Secunda maior.
N	10 ad 9	Sesqui-nona.	Tonus minor.	Secunda maior.
O	16 ad 15	Sesqui-quindecima.	Hemitonium mai. [mai.	Secunda minor.
P	25 ad 24	Sesqui-vigesima quarta.	Hemitoniū mi. seu Diesis	Secunda minor.
R	128 ad 125	Supertripartiens 125as.	Diesis minor.	
Q	81 ad 80	Sesqui-octogesima.	Comma.	

A C

partium

partium altera CF tertia, seu vna tertia, CG vna quarta, CH vna quinta, CI vna sexta; CK sunt duæ quintæ, CL tres octauæ, CM est vna nona, CN vna decima, CO vna decima sexta, CP vna vigesima quinta CQ vna octogesima prima, CR sunt tres trigesimæ vigesimæ octauæ.

Quibus omnes facilè peragentur, si vbi totam semel diuiseris in partes duas ad E, in tres ad F, in quinque ad H, tum dimidium CE in duo dimidia diuiseris; sic enim habebis CG, & hoc in duo; sic enim alterum alterum triplicando habebis CL, & subdiuidendo in duo habebis CO; hoc autem si in duo subdiuiseris, & horum vnum in alia duo, ac deinde vnum horum in duo, duas habebis particulas, quarum vnam si ter sumpseris, habebis CR. Pari autem ratione tertiam CF bipartire, habebis CI, eandem CF tripartire, & habebis CM, quam si rursus in tres partes subdiuiseris, ac vnam illarum in tres, habebis CQ. Pari denique modo, duplica CH habebis CK, eandem CH bipartire habebis CI, eandemmet CH diuide in quinque, habebis CP.

Deinde vt maiores duplâ proportiones obtineas, accipe ex ordine dimidia interuallorum CI, CH, CG, CF, CL, CK, CE, ipsaque transfer ab E versus D, & chordam diuide, quæ ex ordine terminabuntur, scilicet ad S, T, V, X, Y, Z, a. Accipe & pari ratione dimidia interuallorum ES, ET, EV, EX, EY, EZ, Ea, quæ post transfer ab a versus D, & chordam quæ terminabuntur, diuide ad b, c, d, e, f, g, h. Neque verò seorsim licebit si libeat accipere aliorum interuallorum dimidia, transferre ipsa ter. Quòd dimidia autem interuallorum CM, CN, aliorumque minimorum non transtulerimus; fecimus vitandæ confusionis gratiâ, cùm & sufficiat intelligi posse rem perinde præstari.

Nihil porrò est aliud vbique inter subdiuidendum dicendum, quoniam vt CE est dimidium totius AB, ita E a est dimidium ipsius CE, & a h est dimidium ipsius E a, atque idem intelligi est omnes partes proportionales, quæ sunt ab E vsque ad a esse dimidia earum quæ sunt ab a, vsque ad E; ac pari modo omnes quæ sunt ab a, vsque ad h, dimidia earum quæ ab E vsque ad a, vti & reciprocè omnes quæ sunt à C ad E sunt duplæ earum quæ ab E ad a, & quæ sunt ab E ad a, duplæ earum, quæ ab a ad h. Quanquam interea comparandum totam chordam AB cum partibus chordæ CD accipere semper oportet partes residuas versus D; intelligendum est enim AB duplam esse ipsius ED, quadruplam ipsius a D, octuplam ipsius h D; ac pari modo deinceps duplam ad FD, triplam ad XD, sextuplam ad eD, atque ita de cæteris.

Hæc cùm ordine quodam quatenus ad dextram literarum appositionem, vides in primo expressi typum proportionum chordæ totius AB, ac singulis partis chordæ CD, quæ à singulis diuisionum punctis ad vsque D intercipiuntur; in secundo autem deinde ac nominatas propriis exprimi species proportionum.

Hisce præmissis facile erit intelligere quid de Consonantiis, partibusque earum, vt cœpimus iam dicere, ex ordine intelligendum sit.

Ideòque enim certium, quatenùs iam memoratis vtimur, esse etiam ipsas eo tempore Græcis, antiquisque nominibus, ac quibus Latinis & recentioribus, quæ nomina ipsa apud Practicos enunciantur, vt vnicuique etiam apparens ad quam nam speciem proportionis vnaquæque Consonantia, aut illius pars referatur.

Cum distingui autem Consonantiæ in Simplices, & Compositas soleant, & Simplices habeamus, quæ consistunt in proportione dupla aliisve minoribus, & Compositas, quæ in maioribus dupla; ideò simpliciter eas simplices distinguo omnes solùm tres demonstrat; quibus & hæc nomina imposita *Diapason, Diapente, & Diatessaron*; recentiores verò agnoscunt simul, habitasque præterea quatuor, duas infra Diatessaron vt puta *Ditonum & Semiditonum*, & duas supra Diapente, vt puta *Hexachordon minus, & Hexachordon maius*; vnde & septem simplices Consonantiæ sequuntur.

Ex ipsis verò Diapason consistit in proportione dupla, seu qualis est 2. ad 1. adeò vt si pulses simul chordam AB & chordam ED, audituros sis duos sonos consonos, alterum grauem, chordæ AB, alterum acutum chordæ ED, qui in consonantiam Diapason coalescunt. Suppono autem, vt iam admonui, totam chordam AB, & totam CD esse perfectè vnisonas.

Hexachordon minus in proportione superbipartiente quintas, seu qualis est 8. ad 5. adeò vt si simul pulses chordam AB & chordam LD, auditurus sis consonantiam Hexachordon minus.

Hexachordon maius in proportione superbipartiente tertias, seu qualis est 5. ad 3. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam KD, auditurus sis consonantiam Hexachordon maius.

Diapente in proportione sesquialtera, seu qualis est 3. ad 2. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam FD, audituros sis consonantiam Diapente.

Diatessaron in proportione sesquitertia, seu qualis est 4. ad 3. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam GD, audituros sis consonantiam Diatessaron.

Ditonus in proportione sesquiquarta, seu qualis est 5. ad 4. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam HD, auditurus sis consonantiam Ditonum.

Semiditonus in proportione sesquiquinta, seu qualis est 6. ad 5. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam ID, auditurus sis consonantiam Semiditonum.

Vt subiiciamus autem nomina de Interuallis minoribus, quæ sunt quasi partes consonantiarum, habiliorem reddere, aut quibus mutuò differunt (appellantur & etiam gradus.)

Ex iam agnoscimus potissimum, *Tonum maiorem, Tonum minorem, Hemitonium maius, Hemitonium minus*, seu *Diesin maiorem*, *Diesin minorem*, *Diesin*

pulses totam CD (nisi mauis AB) & mox chordam partemve MD Tonum majorem sis percepturus.

Tonus minor in proportione Sesquinona, seu qualis est 10. ad 9. adeò vt si pulses primò totam CD, & mox partem ND, percepturus sis talem Tonum.

Hemitonium maius in proportione sesquiquindecima, seu qualis est 16. ad 15. adeò vt si primò pulses totam CD & mox partem OD percepturus sis tale Semitonium.

Hemitonium minus, seu Diesis major in proportione Sesqui-vigesima quinta, seu qualis est 25. ad 24. adeò vt si pulses primò totam CD, & mox partem PD. percepturus sis tale Semitonium.

Diesis minor seu Enharmonica in supertripartiente centesimas vigesimas quintas, seu qualis est 128. ad 125. adeò vt si primò pulses totam CD, & mox partem RD, talem Diesim sis percepturus.

Comma in proportione Sesqui-octogesima, seu qualis est 81. ad 80. adeò vt, si pulses primò totam CD & mox partem QD Comma sis percepturus.

Heic nota, cùm antiqui Tonum minorem non agnoscerent, diuisisse illos maiorē, quem solum Tonum appellabāt in duo Hemitonia, quorum maius *Apotome* vocatum consisteret in proportione Sesqui-sexdecima, seu qualis est 17. ad 16. & minus, appellatum *Diesis* in Sesqui-decima septima, seu qualis est 18. ad 17. Et cùm Diatessaron diuiderent in duos tonos, & Hemitonium, quoniā id Hemitonium neutrum erat istorum duorum, sed habebat se proximè vt 19. ad 18. seu vt 256. ad 243. ideo constituisse illud Hemitonium in huiusmodi proportione; ac ipsum appellasse *Limma*; quasi id esset, quod subtractis ex Diatessaron duobus Tonis relinquētur. Nos has proportiones in chordā non expressimus, ob agnitum Tonum minorem factámque ipsius, potiusquam maioris diuisionem in duo Hemitonia; quorum maius subtractis ex Diatessaron maiore, ac minore Tonis relinquatur.

Vides interim Hemitonium dici, non tam quòd sit Toni præcisè dimidium, quàm quòd ad dimidium proximè accedat; videlicet nullum interuallum potest in duas æquas parteis harmonicè diuidi; neque possunt duo interualla eiusdē naturæ sese immediatè consequi, quin ordo Harmonicus perturbetur. Vnde & possit quidem Tonus in duo æqualia diuidi, non bipartitione sanè interualli, quod est à C ad N, vel M (quò enim magis à C receditur eò minus interuallum est, quod eandem soni varietatē facit) sed inuentione lineæ proportionalis mediæ inter CD, & N (aut M) D eo modo quo docent Geometræ, verùm neutrum Semitoniorum ad componendum interuallum Semiditoni Diatessaron, vllíusve aliarum consonantiarum congruum foret.

Sed vt diuisio, compositióque singulorum interuallorū deducatur paullò specialiùs; diuisa Harmonicè Diapasō creat, heinc Diapēte, heinc Diatessaron, quòd dupla proportio in Sesqui-alteram, & Sesqui-tertiam diuidatur, vnde & sit vt ex Diapēte, ac Diatessarō componatur ob diuisā Harmonicè eius proportionē.

Sic verò quia hexachordum maius in Diatessaron & Ditonum diuiditur; ideo ex illis componitur.

Et quia Hexachordum minus in Diatessaron, & Semiditonum diuiditur; ideo ex illis componitur.

Et quia Diapente in Ditonum, Semiditonúmque diuiditur; ideo ex illis componitur.

Et quia Diatessaron in Tonum maiorem, Tonum minorem, & Hemitonium maius diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Ditonus in Tonum maiorē, & Tonū minorē diuiditur, ideò ex illis cōponitur.

Et quia Semiditonus in Tonum maiorem, & Hemitonium maius diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Tonus minor in Hemitonium maius & Hemitonium minus diuiditur, ideò ex illis componitur.

Et quia Hemitonium maius in Hemitonium minus, & Diesin Enharmonicam diuiditur; ideò ex illis componitur.

Quoniam autem Comma differentia est, quæ inter maiorem & minorem Tonum reperitur, vt ex subtractione istius ex illa, ex paullò antè dictis manifestum; idcircò aduocari potest, vt Hemitonium minus excedit tria Commata, deficit à quatuor, & Hemitonium maius excedit quinque, deficit à sex, sic Tonum minorē excedere 8. deficere à 9. & Tonum maiorem excedere 9. deficere à 10. quæ quidē ex praxi antè expressa cōstat.

Videlicet pari ratione insinuauimus duos maiores Tonos excedere Ditonum, deficere à Diatessaron; quatenus ostendimus duo interualla Sesqui-octaua esse maiora Sesqui-quarto, & deficere à Sesqui-tertio. Quo eodem modo deducitur treis maiores Tonos excedere Diatessaron, sed deficere à Diapente, quatuor excedere Diapente sed quinque illam excedere: Diapason excedere quinque, deficere à sex, neque verò secùs deduceretur, Hexachordon minus excedere treis, deficere à quatuor; maius excedere quatuor, deficere à quinque) atque ita de cæteris.

Quare & cùm aliunde constet Tonum maiorem esse differentiam, qua Diapente excedit Diatessaron, & Hemitonium maius differentiam, qua Diatessaron excedit Ditonum; ac Hemitonium minus differentia, qua Ditonus excedit Semiditonum, exinde manifestum fiet constare Semiditonum ex Tono maiore, & ex Hemitonio minore, Ditonum ex Tono maiore, & ex Tono minore.

Diatessaron ex Tono maiore, ex Tono minore, & ex Hemitonio maiore, Diapente ex duobus Tonis maioribus ex vno minore, & ex Hemitonio maiore.

Hexachordon minus ex duobus Tonis maioribus, ex vno minore, & ex duobus maioribus Hemitoniis.

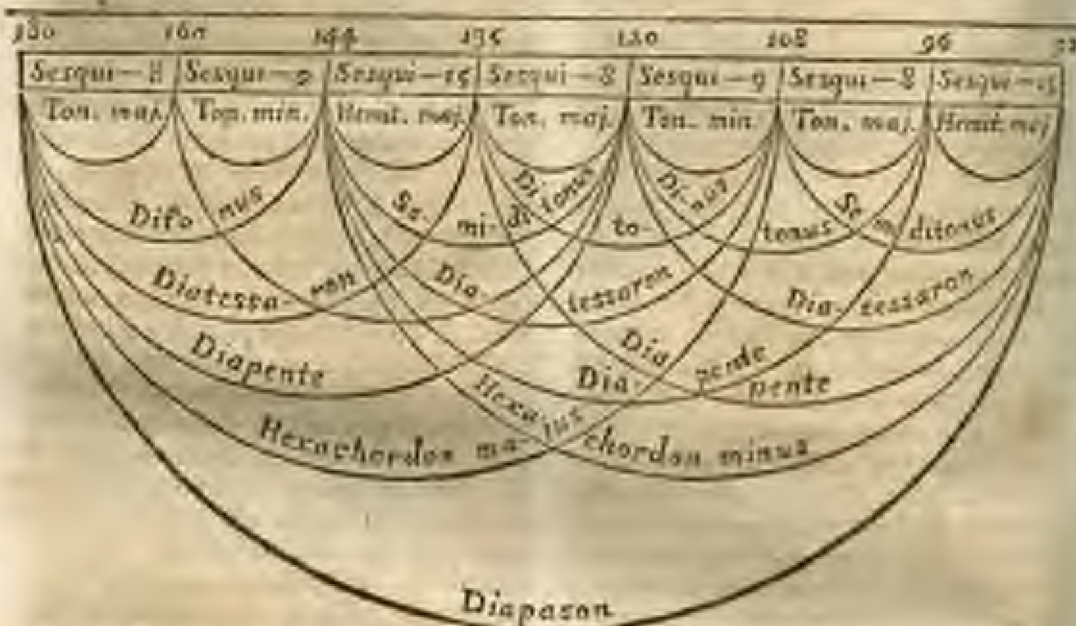
Hexachordon maius ex duobus Tonis maioribus, ex duobus minoribus, & ex Hemitonio maiore.

Diapason ex tribus Tonis maioribus, ex duobus minoribus, & ex duobus maioribus Hemitoniis.

Sed

Sed & quia Diapason non modò ex Tonis, ac Hemitoniis, sed ex aliis etiam consonantiis minoribus componitur, qua ratione quæ infra Diapason sunt maiores, ex minoribus componuntur; ideò rem totam vno perspectu exhibere iuuet insequente schemate, in quo chorda 3. diuidi intellecta in partes æquales 180. vt interuallum totius Diapason terminetur ad 90. obseruare imprimis licet septem interualla his cyphris distingui 160. 144. 135. &c & proximè subscribi proportiones interuallorum Sesqui-octauo, Sesquinono, Sesqui-decimoquinto, &c. subijci cuique Semi-circellum, in quo Tonus, aut Hemitonium ipsi respondens exprimitur.

Deinde autem aliis maioribus Semi-circulis comprehendi bina interualla ex quibus aut semiditonus constet: Subinde aliis maioribus terna ex quibus Diatessaron (quę aliunde constare intelligatur aut ex Ditono, & Semitonio maiore, aut ex Semiditono & Tono minore) túmque aliis maioribus quaterna ex quibus Diapente (quæ constare aliunde intelligatur aut ex Ditono, & Semiditono, aut ex Diatessaron & Tono maiore) rursusque aliis maioribus quina, ex quibus vtrumque Hexachordon (cùm & maius aliunde intelligatur constare, aut ex Ditono, Semiditono, & Tono minore; aut ex Ditono & Diatessaron, aut ex Diapente & Tono minore; Minus verò aut ex duobus Semiditonis & Tono minore; aut ex Semiditono & Diatessaron, aut ex Diapente & Semitonio maiore.) Denique autem alio maximo septena, ex quibus Diapason, (quæ & aliunde constare intelligitur aut ex Ditono, duobus Semiditonis & Tono minore: aut ex Diatessaron & Diapente: aut ex maiore Hexachordo, & Semiditono; aut ex minore & Ditono.)

Porrò vel ex hoc schemate constare denominationis Consonantiarum ratio potest. Nam primùm quidem Ditonus dicitur quòd duos Tonos contineat: Semiditonus autem non tam quòd Ditoni dimidium contineat, quàm quòd sit quasi Sesqui-tonus, seu magis Ditonus minutus. Posset proinde vt etiam ab aliquibus sit, aut Sesqui-tonus, aut trihemitonium dici. Deinde Diatessaron dicitur; quòd quatuor chordis seu vocibus tria interualla contineat, & Diapente quòd vocibus, chordisve quinque contineat quatuor. Sic & Hexachordon vtrumque quod vocibus, seu chordis sex contineat interualla quinque. Denique Diapason cùm posset *Disdis*, aut *Octachordon* appellari, quòd octo vocibus seu chordis septem interualla contineat, Diapason tamen dicitur, quòd per consonantias omnes progrediatur, continéatque omneis illarùmque parteis suo ambitu.

Deinde, ac Diapason ab Harmonicis, Practicisve *Octaua* vocatur, quòd octo vocibus, chordisve septem interualla contineat; pari ratione constat Ditonum, Semiditonúmque appellari *Tertias*, ob voces, siue chordas treis, Diatessaron *Quartam* ob quatuor, Diapente *Quintam* ob quinque, vtrumque Hexachordon *Sextam* ob sex; ne memorem tam Tertiam, quàm Sextam maiorem, & minorē fieri, quòd in maiore Tonus sit, cuius loco in minore sit solummodò Hemitonium.

Atque ita quidem se habent Consonantiæ simplices, ex quibus cùm antiqui agnoscerent solùm Diapason, Diapente, & Diatessaron, idcircò, vt ipsas, ac vnà Tonum maiorem exprimerent, censuere omnem Harmoniam contineri illis quatuor numeris 12. 9. 8. 6. quibus aliunde exprimerentur tria proportionum genera, Harmonica quidem inter 12. 8. 6. Arithmetica inter 12. 9. 6. Geometrica quatenus vt 12. ad 9. ita 8. ad 6. vel vt 12. ad 8. ita 9. ad 6. Scilicet Diapason continetur proportione dupla, quæ est 12. ad 6. Diapente Sesqui-altera, quæ est 12. ad 8. vel 9. ad 6. Diatessaron Sesqui-tertia, quæ est 12. ad 9. vel 8. ad 6. & Tonum maiorem Sesqui-octaua, quæ 9. ad 8.

Nunc ad exprimendum præterea Hexachordon vtrumque & semiditonū, ditonúmque ac minorem tonum, adiicere oportet hosce numeros 10. 5. 3. vt tota proinde Harmonia septem numeris contineatur, sic enim Hexachordon maius continebitur proportione superbipartiente tertias, quæ est inter 5. & 3. Hexachordon minus supertripartiente quintas, quæ est inter 8. & Ditonus Sesquiquarta, quæ est 10. ad 8. Semiditonus Sesqui-quinta,

quinta, quæ est 12. ad 10. ac tonus minor sesquinona, quæ est 10. ad 9.

Ad compositas Consonantias quod spectat, parùm superest addendum ad ea, quæ de simplicibus dicta sunt. Siquidẽ ab vsque Diapason, seu Octaua, ad vsque Disdiapason, seu decimam quintam; ac rursus ab vsque Disdiapason, seu decimaquinta, ad vsque Trisdiapason, seu vigesimamsecundam, diuisiones proportionésque omnium se prorsùs habent, ac in ipsis simplicibus, omnésque adeò, nihil aliud quàm ipsi Diapason, aut Disdiapason veluti superadiiciuntur.

Nempe, quia vt totã AB pulsatã cum ED, cuius est dupla, crearet Diapason, ita si pulsaretur dimidiũ chordæ AB, æqualis puta ipsi ED cum aD, cuius foret dupla, crearetur alia Diapason superior; oportet sanè, si tota AD pulsetur cum eadem aD cuius est quadrupla, creari Disdiapason; neque secus creari Trisdiapason, si pulsetur cum hD cuius est octupla, quatenus si quadrans chordæ AB æqualis puta ipsi aD pulsaretur cum eadem hD crearetur nouus Diapason supra ipsam aD duplam ad hD.

Pari autẽ ratione, quia dimidio chordæ AB pulsato cum ED crearet semiditonum, quatenus se ad illam haberet vt 6 ad 5, oportet totã AB pulsata cum eadem SD ad quam se habet vt 12. ad 5. creari Diapason semiditonũ; neque secus creari Disdiapason semiditonum si pulsetur cum bD ad quam se habet vt 24. ad 5. cùm si illius quadrans æqualis puta ipsi aD pulsaretur cum eadem bD ad quam se vt 6. ad 5. haberet, semiditonum supra ipsam crearet. Quod idem quoque in cæteris intellectu facile est.

Dico autem Consonantias compositas ipsis Diapason, aut Disdiapason superadiici, nõ verò singulas sibi ipsis addi, seu ingeminari, tergeminarive: quoniam nulla est Consonãtiarum simplicium, quæ sibi ipsi addita, siue repetita consonantiam creet, præter solã Diapason. Nam Diapason quidem ad Diapason addita consonantiam Disdiapason creat, videlicet extremis sese habentibus vt 4. ad 1. At Diapente, v. g. ad Diapente addita creat dissonantiam extremis nimirum se habentibus vt 9. ad 4. Quo etiam modo, duo Diatessaron nõ consonantiam, sed dissonanciã creant, extremis se habentibus vt 16. ad 9. atque ita de cæteris.

Heic non abnuo licere, si libeat Tetradiapason & maximè quidem propter organa, superaddere (si chordam nempe hD bipartiẽdo, vt tota AB sit ad illius dimidium in proportione sexdecupla, seu vt 16. ad 1.) & seruata proportione consonantias cæteras inter Trisdiapason, ac Tetradiapason interserere; Siquidem non aliam ob causam in ipsa Trisdiapason consistimus, quàm quòd vulgò humanæ voces non eleuantur altiùs, cùm & veteres ne ipsam quidem Disdiapason excesserint, vt intelligetur ex infra dicendis.

Obseruo potiùs Consonantiarum illas haberi perfectiores, quarũ proportio multipla, aut superparticularis est, cuiusmodi sunt Diapason, Diapente, & aliæ; minùs verò perfectas illas, quarum proportio est superpartiens, cuiusmodi est vtrumque Hexachordon. Quò fit vt etiam Diapason-semiditonus, & Diapason Diatessaron in minùs perfectis habeantur, cùm illius proportio sit dupla superbipartiẽs quintas; illius dupla superbipartiens tertias, atque id quidem ne aliquid dicam de Diatessaron, quæ nisi supra Diapente locetur, ipsis Ditono, Semiditono, Hexachordisque perfectione cedit.

Quin etiam eædem Consonantiæ modò gratiores, aut minùs gratæ sunt, vbi pro varietate positus, quo duæ, vel plures simul adhibentur ad creandum harmoniam. Videlicet si duabus chordis Diapason creantibus interaddatur media, quæ hinc Diapente, hinc Diatessaron faciat, longè gratior erit harmonia, si Diapente inferiùs, siue versus chordã vnam, & Diatessaron versus summam, quàm si opposito modo adhibeantur. Ratio autem esse potest, quòd priore modo interualla consonantiarum se habeant iuxta hosce treis numeros 6. 4. 3. qui in proportione, medioritatéve harmonica sunt, posteriore autem iuxta hosce treis 4. 3. 2. qui in Arithmetica solùm.

At quænam esse videtur interuallorum consonantium, dissonantiúmve ratio potest? Dico causam videri, quòd cùm sonus creetur non tam velocitate quàm crebritate ictuum aeris, quibus auris, auditúsve sensorium imperceptibili tempore percellitur; ictus varij duorum sonorum vniformes sint leniúsque aurem afficiant, dum creatur consonantia, distractiores sint, & asperiùs afficiant, dum creatur dissonantia.

Id quid sit, vt intelligas, tende chordam quampiam prolixam leui appenso pondere, quo aliquanto laxior sit, vt digito abducta, dimissáque hinc inde excurret, ac recurret, suósque itus, ac reditus, (qui omnes erunt æquitemporanei) sensibiles faciat, singulæque vni v. c. arteriæ pulsui exæquentur. Manente eadem tensione, suppone illius medio discrimen cui insistat, vt alterum solùm dimidium abductum, dimissúmque eat, ac redeat, tunc erunt itus, redituśque duplò velociores, ac plures biníve exæquari singulis pulsibus. Huiusce dimidij abduc, dimittéque pari ratione solum dimidium, quod erit chordæ totius quadrans, tunc erunt itus, redituśque plures quadruplo, quaternive singulis pulsibus exæquari. Pari adhuc ratione huiusce dimidij, abduc dimittéque dimidium, hoc est totius chordæ octantem, erunt itus, redituśque plures octuplo, octoníve exæquari singulis pulsibus, atque ita porrò.

Hæc obseruaueris cùm sis in chorda prolixa (vt si illam extenderis inter duo pergulæ extrema) intelliges sanè idem euenire in breuiore, hoc est itus reditúsque pari ratione duplicari, quadruplicari, octuplicari, &c tametsi ea pernicitate sint, vt obseruari oculo, numeraríque non valeant; adeò vt cùm chorda ita fuerit tensa, vt sonora euadat (ac potissimũ ex genere fidium) intellecturus sis vbi tota primùm abducitur, dimittitúrq; ac deinde pari ratione illius dimidium, duos creari sonos, quorum posterior, hoc est acutior itibus, ac reditibus duplò pluribus, quàm prior, hoc

est grauior consistit. Vnde & quia sonus dimidiæ chordæ supra sonum totius Diapason, seu Octaua est, intelliges Diapason seu Octauam creari ex itibus reditibúsve chordæ duplò pluribus; & consequenter etiam Disdiapason ex quadruplo, Trisdiapason ex octuplo, ac ita deinceps.

Quin-etiam, quia non modò Diapason creatur cùm eadem chordæ tensione manente pulsatur illius dimidium; sed etiam cùm manente eadem longitudine, chorda tensior fit aut pondere quadruplicato, aut contorsione clauiculi; intelligis ex hac tensione creari in eadem chorda itus, ac reditus duplo plures, ac idem fieri & in Campana, & in vocali organi tubo duplæ latitudinis, altitudinisque, crassitudinisque octuplæ, inque id genus aliis. Neque secus contingere in voce circa itus, ac reditus aëris ab arteria pressi, in sono etiam tibiæ, ac similibus, quotiesà graui aliquo sono, ad ipsius Diapason seu Octauæ acutiem transitur.

Quod dixi porrò de itibus, ac reditibus in dimidio chordæ duplicatis, idem proportione est intelligendum circa partes cæteras. Si enim in chorda eadem prolixa, ac leuiter tensa quidpiam non ad medium, sed ad trientem supponas, & reliquum bessem abductum dimittas, itus, reditúsque obseruabis in proportione ad totam sesqui-altera fieri, ternos scilicet exæquatos binis pulsibus. Sin ad quadrantem, & reliquum dodrantem abductum dimittas, obseruabis fieri in proportione sesqui-tertia, hoc est exæquari quaternos ternis pulsibus. Sin ad quintam partem & abducas, dimittasque quatuor reliquas, exæquabuntur quini quaternis, atque ita de cæteris. Vt proinde etiam intelligas chordæ itus, ac reditus esse, in Diapente proportione sesqui-altera; in Diatessaron sesqui-tertia, in Ditono sesqui-quarta, in Semiditono sesqui-quinta. Neque secus in Hexachordis proportione superpartiente. Idque pari ratione vt in chordis, sic in vocibus, tibiis, ac id genus aliis.

Iam cùm duabus chordis sic tensis, vt totidem vtrius itus, reditúsque, ac alterius fiant, non tam duo soni, quàm vnus creetur, vnde & eorum esse vnisonantia dicitur, constat aërem ab vtraque chorda pulsatum, sensoriúmque auditus ferientem nihil inferre asperitatis, quoniam singuli vtriusque ictus in vnum coëuntes, in vnum simplicê, vniformémque sonum coalescunt. Dum chordæ autem ita tensæ, vt vna Diapason, seu Octauam supra aliam creet, contingit quidem vt vbi duo ictus, ab vtraque coalüerint, succedat vnus insociatus; at quia tamen illicò duo coalescentes succedant, idque semper alternis fit; inde fit, vt hæc consonantia sit gratissima omnium, quòd post vnisonantiam, nulla vnitior sit, autémve vniformiùs subeat.

Succedit Diapente, seu Quinta, ideò proximè post Octauam suauissima, quòd licet in illa duo ictus insociati sint, coalitio tamen fiat in quolibet tertio. Sequitur Diatessaron, in qua coalitio, nisi in quarto non fit, tum Ditonus, in quo non-nisi in quinto; & Semiditonus, in quo non-nisi in sexto. Desinere autem censentur in hanc, quæ Consonantiæ in proportione superparticulari sunt; quòd deinceps coalitiones vt iam cœperunt sic subsidere distantiores pergant, quàm vt sensorium ipsa sonorum varietate non distrahatur, nec satis crebrò consolidetur, & quasi leniatur, vnde & ob discrepantiam sensibilem non iam consonantia, sed dissonantia esse censetur. Qua etiam ratione Hexachordon quidem vtrumque consonantia est, quòd in minore octaui quique ictus cum quintis coëunt, in maiore quini quique cum ternis, quæ proportiones proximè accedunt ad duplam, ac sesqui-alteram; at nullæ insuper in superpartiente proportione interueniunt, quòd nullis sit coalitio distractior. Profectò eadem quoque ob causam consonantiæ compositæ non æque videntur esse suaues, ac simplices, quatenus nempe plures ictus incoalescentes interueniunt; coalitiones quippe se habent quasi lenimenta ipsam sensorij distractionem, & quasi dilacerationem consolidantia, quæ quò adhibentur frequentiùs, eò maior suauitas creatur, quò infrequentiùs eò minor, donec denique insuauitas fit.

At quorsùm Diapason videtur suauior vnisonantia? Nempe ea ratione, qua post tempestatem euadit serenum iucundius serenitate continua; & morbi, aut doloris cessatio suauitate morbi ac doloris experte. Vnde & Harmonici aliquando dissonantiam interserunt, quam vt immediatè præcedat, sic statim sequatur perfecta consonantia, quò sensorium læsionem sentiat, medica manus mox adhibita dulcorem faciat sensibiliorem. Ex quo etiam intelligis, vt excipere dissonantiam consonantia illicò debet, ne auris quasi discerpatur, suauitatéque Harmoniæ priuetur; ita debere vniuersè coalitiones ictuum, insociatos ictus quam-proximè excipere, ne si abeant longiùs, aut infrequentiores sint, organum interea discerpatur, vt illi sanando fiant impares, & pro consonantia dissonantia sentiatur.

Prætereo porrò duo quædam quæ subdi hoc loco possunt, vnum si habeatur ratio non longitudinis chordarum, sed ituum, ac redituum, quibus ex aëris pulsatione sonum creant; proportiones consonantiarum minoris habendas inæqualitatis; sicque Diapason dicendam esse in proportione non dupla, sed subdupla cõsistere, quatenus chorda tota semel it, ac redit, dũ eius dimidiũ it reditque bis, ac pari ratione Diapente non in sesqui-altera, sed in subsesqui-altera, quatenus tota non it, reditque nisi bis, dum bes illius ter, atque ita de cæteris; scilicet ituum, ac redituum, seu pulsationum aëris ratio est longitudinum inuersa. Quin etiam ea fortè tanto magis congrueret, quanto & soni creatio per se ab aëris ictibus non à longitudine chordæ pendet, & ratio ista minoris inæqualitatis generalis est, hoc est spectata nõ modò in chordis, sed etiam in omnibus rebus, quarum soni possunt mutuò comparari, & in quibus tamen longitudo non attenditur, quæ ne attendi quidem in chordis diuersæ aut tensionis, aut crassitudinis potest. Verùm ob

familiarem

similiterem visum, & quia comparatio longitudinum est longè sensibilior, quàm ictuum, pulsationumve aëris; ideò retinere debent nomina maioris inæqualitatis.

Alterum videri exinde declarari posse, quòd fiat vt pulsata singulari chorda seu in eadem Chely, seu in alia prope admota chordas cõsonanteis faciat tremere, dissonanteis, tametsi faciles interceptæ, immotas relinquat. Nempe dum eius excursibus, recursibusque aër pulsatur, Compulsantur quidem chordæ omnes vicinæ; at quia solæ consonantes ita tensæ sunt, vt subire eosdem cum ipsa excursus, & recursus valeant; ideò tremorem solæ patiuntur, dissonantes enim non tremunt, quòd ita sint tensæ, vt dum ipsa it, illæ redeant; dum ipsa redit illæ eant; sicque dum itus reditibus, & reditus itibus obstant, immotæ consistunt, nec tremorem patiuntur. Constat autem cur duæ chordæ vnisonæ, æquisonæve vehementiùs tremant, quàm quæ ad Diapason consonantes sunt; hæ, quàm quæ ad Diapente; atque ita de cæteris. Videlicet vnisonæ omneis itus ac reditus simul incipiunt, ac terminant; quæ ad Diapason sunt, solos alternos, quæ ad Diapente solus ternos; sicque aliæ ex ordine. Sed hæc aliis locis vberiùs dicenda.

CAPVT III.

De Generibus Musicæ.

His circa Consonantias præmissis, sequitur vt pauca dicamus de iis, quæ Genera & Musicæ, & Harmoniæ, & Melodiæ vulgò dicuntur, ac nihil sunt aliud, quàm certæ rationes progrediendi à sono graui ad acutum, aut contra ab acuto ad grauem per parteis, ex quibus Diatessaron componitur. Vnde & quia Diatessaron potest quatuor chordis exprimi, definiri genus Musicæ, Harmoniæve solet, certa modulationis ratio expressa Tetrachordo, siue quatuor chordis, quarum extremæ sint in proportione sesquitertia, referántque Diatessaron. Nihil autem est necesse admonere huiusmodi Tetrachordon aliud esse à Lyra Mercurij, quam scilicet vt constitisse ex quatuor chordis memorant, sic addunt extremas in proportione fuisse dupla, creasseque Diapason, prima quippe existente vt 12. secunda vt 9. tertia vt 8. quarta vt 6. Quo pacto se olim habuisse maximã Harmoniam est iam antè dictum.

Quia verò potest Diatessaron aut ex Hemitonio maiore, tono maiore, & tono minore componi; aut ex Hemitonio maiore, Hemitonio minore, & semiditono, aut ex Diesi maiore, Diesi minore, ac Ditono; hinc fit, vt tria soleant Harmoniæ genera distingui. *Diatonicum nempe, Chromaticum, & Enharmonicum.*

Videlicet Diatonicum est, quod primo modo, idque ascendendo à graui ad acutum procedit; cùm descendendo ab acuto ad grauem opposite procedat, hoc est per tonum minorem, tonum maiorem, & Hemitonium maius. Videtur autem Diatonicum dici quòd progrediatur per integros tonos.

Chromaticum autem quod secundo modo idque ascendendo, cùm descendendo procedat opposito, putà per semiditonum Hemitonium minus, Hemitonium maius. Fortè autem Chromaticum, seu coloratum dictum est à speciali notarum chordas exprimentium colore.

Enharmonicum denique, quod tertio, idque ascendendo, cùm descendendo opposito, vtriusque per Ditonum, Diesin minorem, & Diesin maiorem procedat. Fortè autem est Enharmonicum dictum ob Diesin minorem idcircò vocatam Enharmonicam, quòd sit minimum interuallum, atque idcircò, quasi principium à quo initi Harmonia potest.

Cæterùm quia procedendo à graui ad acutum (ac pari ratione ab acuto ad graue) licet vltra Tetrachordon, seu Diatessaron progredi: ideò Veteres cùm harmoniam suã ad vsque Disdiapason extẽderent (quam & maximum Systema dicebant) effecere primùm ad componendum Disdiapason quatuor Tetrachorda, quorum duo inferiora communem vnam chordam haberent, & duo superiora similiter; vt proinde cùm viderentur esse debere chordæ sexdecim, fuerint tantùm quatuordecim quasi vltima primi Tetrachordi, & prima secundi, ac pari modo vltima tertij & prima quarti in vnam coëuntibus; secus ac vltima secundi, & prima tertij, quæ maioris toni interuallo disiunctæ manserunt.

Et quia sic hac quidem ratione Disdiapason perficiebatur, quippe maior vnus tonus deerat; ideò sub infimo Tetrachordo assumpsere vnam chordam, quæ fuit ea de causa *Proslambanomene*, seu quia soni harum chordarum dicebantur *phthongi* Proslambanomenos appellata, & eo quidem interuallo, vt ab infima infimi Tetrachordi per tonum maiorem distaret. Quare & fuere hac ratione chordæ quindecim, vnde & exstitit vocatum *Pentekaidecachordon.*

Ex quatuor autem Tetrachordis, infimum dicitur Tetrachordon ὑπατῶν *Principalium*; quòd illius chordæ sint præcipuæ, & quasi bases cæterarum; succedens dicitur Tetrachordon μέσων *Mediarum*, seu quòd chorda eius suprema sit totius Pentekaidecachordi media; seu quòd cùm duo tantùm forent Tetrachorda, prima illius chorda (eadem cum vltima inferioris) media omnium foret. Tertium Tetrachordon διεζευγμένων *Disjunctarum*; quòd eius chordæ, non cohæreant, sed disjunctæ sint à chordis secundi. Quartum Tetrachordon ὑπερβολαίων *Eminentium*, quòd illius chordæ emineant supra cæteras.

Ex chordis verò infimi Tetrachordi prima dicitur *Hypate hypaton*, quasi Principalis principalium. Secunda *Parhypate hypaton*, quasi principalium principali proxima. Tertia λιχανὸς *Lichanos hypaton*, quasi index principalium, quòd vicina vltimæ, sit quasi index digitus maximo proximus in manu. Quarta, quòd eadẽ sit cùm mediarũ prima dicitur *Hypate meson*, quasi principalis mediarũ.

MONOCHORDON DIATONICVM
Syntonum, siue Naturale.

	Nomina		Numerus	Intervallum	Synemmenon	
Tetr. hyperb.	Nete hyperbolæon.		16.	Tonus		
	Paranete hyperbolæon.		15.	Sem.		
	Trite hyperbolæon.		14.	Tonus		
	Nete diezeugmenon.		13.	Tonus		
Tetrach. diezeugm.	Paranete diezeugmenon.		12.	Tonus	Nete Synemmenon.	Tetrach. Synemmenon.
	Trite diezeugmenon.		11.	Sem.	Paranete Synemmenon.	
	Paramese.		10.	Tonus / Sem.		
			9.	Sem. / Tonus	Trite Synemmenon.	
Tetrachord. Meson.	Mese.		8.	Tonus	Mese.	
	Lichanos Meson.		7.	Tonus		
	Parhypate meson.		6.	Sem.		
Tetrachordon Hypaton.	Hypate meson.		5.	Tonus		
	Lichanos hypaton.		4.	Tonus		
	Parhypate hypaton.		3.	Semit.		
	Hypate hypaton.		2.	Tonus		
	Proslambanomenos.		1.			

Monochordon Diatonicum Regulare

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

Tonus maior · sem. ma. · Ton. maior · Ton. minor · se. ma. · Ton. ma. · Ton. min. · Ton. ma.

sta · sta · neu · mo · sta · neu · mo · sta · sta · neu · mo · sta · neu · mo · sta

Monochordon Chromaticum regulare

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

Ton. maior · se. ma. · se. mi. · Semiditonus · Semiditonus · Semid. · Semid.

bilis · bilis · tra · bilis · bilis · tra · bilis · bilis · bilis · tra · bilis · bilis · tra · bilis · bilis

Monochordon Enharmonicum regulare

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

Ton. maior · Ditonus · Ditonus · Ditonus · Diton.

Ex chordis secundi, prima, vt mox dictum est *Hypate meson*, principalis mediarum, secunda *Parhypate meson*, proxima principalis mediarum; tertia *Lichanos meson*, index mediarum: Quarta *Mese*, Media quasi per excellentiam dicta.

In duobus superioribus Tetrachordis numeratio fit opposito modo; ita nempe vt νήτη, hoc est vltima appelletur prima, & succedens proinde deorsum *Paranete*, & sequens ipsam *Trite Tertia* : attamen vt eadem serie procedatur, nihil vetat vltimam cuiusque primam facere, & quod superest, eadem nomina retinere.

Ex chordis ergo tertij prima dicitur *Paramese* quasi proxima mediæ, Secunda *Trite diezeugmenon* tertia disjunctarum; tertia *Paranete diezeugmenon* proxima vltimæ disjunctarum; quarta *Nete diezeugmenon* vltima disjunctarum.

Ex chordis quarti, quod prima eadem sit cum antecedentis vltima, Prima non alia est, quàm mox nominata Nete diezeugmenon vltima disjunctarum, Secunda verò dicitur, Trite hyperbolæon tertia eminentium: Tertia paranete hyperbolæon proxima vltimæ eminentium; Quarta Nete hyperbolæon vltima eminentium.

Visum est deinceps quintum Tetrachordon non tam superaddere, quàm sub medium quasi intertexere, vt chorda vna inter Mesen, & Paramesen collocaretur, quæ Tonum illeic interceptum in duo partiretur hemitonia; non aduertendo scilicet ille-no maior, an minor tonus foret. Vocatum autem est *Tetrachordon* συνημμένων, ἢ συνεζευγμένων *Coniunctarum*, seu *connexarum*, quod illius chordæ, veluti copularentur, conjungerenturve cum chordis secundi, ac tertij.

Vnde & ex chordis huius Tetrachordi prima eadem est ac dicitur quæ ipsa *Mese*, seu mediarum summa. Secunda est ipsa quæ inseritur inter Mesen, & Paramesen, dicitúrque *Trite Synemmenon* conjunctarum tertia quasi nempe numeratione vt in tertio, & quarto Tetrachordis facta. Tertia, eundem instar *Paranete Synemmenon* proxima vltimę cōjunctarum dicitur. & quarta *Nete Synemmenon* vltima conjunctarum. Cùmque à plerisque Paranete Synemmenon eadem habeatur cum Trite diezeugmenon; & Nete synemmenon eadem cum Paranete diezeugmenon Sicque huiusce Tetrachordi vna tantum chorda sit propria, & ex quinque Tetrachordis non fiat amplius, quàm Hexkædecachordon; non desunt tamen qui alteram, ac etiam qui vtramque quasi distinctas habeant; vnde & alij Heptakædecachordon, alij Octokædecachordon distinguunt.

Cùm exhibendis porrò hisce Tetrachordis necessariæ videremur chordæ minimum quindecim, & cum assumptâ sedecim; nihilominus inotis est vnam quampiam chordam ita diuidi, vt singulis eius diuisionibus totidem chordas referentibus & Tetrachorda & chordæ omnes per eam solam repræsententur. Nimirum, quasi tota chorda sit Proslambanomenos, reddatur chorda à proxima diuisione est Hypate hypaton; residuum à succedente Parhypate hypaton, atque ita de reliquis. Et quia non tam ipsa chorda diuiditur, quàm Regula supra quam tenditur, & in qua adhibitis ad singulas diuisiones notis, varij quidam; quasi gradus discernuntur; hinc fit vt tale organum ex vnica chorda, & regula gradatim diuisa constans appelletur tum *Monochordon*, tum *Regula harmonica*, tum *Musica scala*.

Constat proinde aliud esse Monochordon Diatonicum, aliud Chromaticum, aliud Enharmonicū: quę licet subdistingui soleant in syntona, mollia, tonica, &c. ab eâdem tamen singula exhibuimus quatenus regularia sunt, ac vniformi diuisione progrediuntur. Exhibemus autem primùm Monochordon Diatonicum. & ipsi seorsim adhibuimus & Tetrachordorum, & chordarum singularum nomina; quo ea, quæ dicta hactenus sunt, vel ex sola ipsius inspectione intelligantur. Subinde autem tria Monochorda conjunctim exhibemus; vt ex ipso etiam prospectu appareat quibus in chordis conueniant, quibus discrepent inter se.

Monochordon autem Diatonicum, quod superius exhibuimus, quodque aliqui Syntonum, & Naturale nominant, diuidi commodissimè iuxta ante-dicta in hunc modum poterit. Cùm tota ipsa chorda sit Proslambanomene, habeatur pro 1. possitque adeò ipsi adscribi 1. diuide totam in duo & dimidio adscribe. 8. inde enim chorda 8. incipit; subdiuide in 4. & quadranti adscribe 4. dodrans 16. inde enim hæ chordæ incipiunt. Sic totam diuide in tria, & trienti adscribe 3. bessi 15. inde enim, &c. subdiuide in sex & sextanti adscribe 5. subdiuide adhuc in 9. & nonæ parti adscribe 2. Ac tum quod residuum est à secunda diuide in 2. & dimidio adscribe 10. quod residuum à tertia in duo & quatuor ac dimidio adscribe 11. quadranti 6. quod residuum à quarta in duo & quatuor; ac dimidio adscribe 12. quadranti 7. quod residuum à sexta in duo, & quatuor, ac dimidio adscribe 14. quadranti 9. quod residuum à septima in duo, & dimidio adscribe 15. sicque organum confectum erit.

Quod spectat verò ad tria Monochorda vno prospectu exhibita; diuisio primum Diatonici ipsa eadem est, quæ est non distinguens nisi quòd nona chorda tonum inter Mesen, & Paramesen diuidens prætermittitur, adeò proinde, vt decima fiat nona, vndecima decima, ac ita deinceps, quousque decima sexta, sit decima quinta. Scilicet tam hoc Monochordon, quàm duo reliqua exhibeant solùm Pentekædecachorda.

Chromatici diuisio difficilis non est: nam primùm chordæ illius 1. 2. 3. 4. 6. 8. 9. 10. 12. 13. 15. eædem sunt cum chordis Diatonici; Vt habeas autem cæteras; diuide totam chordam in partes quinque; & pars vna dabit chordam 4. duæ dabunt 7. tres 11. Residuum autem à septima diuide in duo, & dimidium dabit 14.

Pari autem ratione circa Enharmonicum, imprimis chordæ illius 1. 2. 5. 8. 9. 12. 15. eædem sunt cum chordis Diatonici; tum & 4.

eadem

eadem est cum 3. & 9. eadem cum 6. & 11. eadem cum 10. & 14. eadem cum 13. Ad cæteras quod attinet, Residuum à secunda diuide in 25. & vna vigesima quinta dabit 3. Residuum à tertia in duo, & quatuor ac dimidium dabit 10. quadrans 6. Residuum à sexta in duo; & dimidium dabit 14.

Cùm soleant verò chordæ in Stabileis, Mobileis, & Neutras distingui; & Stabiles dicuntur eæ, quæ in omnibus Monochordis eædem sunt, parémque locum obtinent: Mobiles, quæ in singulis diuersæ sunt, suúmque locum mutant; Neutræ quæ in duobus eædem, sínt pari in loco sunt; constat vel ex iisque Monochordis inspeximus, Stabileis esse 1. 2. 5. 8. 9. 12. 15. Mobileis 4. 7. 11. 14. Neutras 3. 6. 10. & 13.

Constabit etiam attendenti in Diatonico quidē Monochordo reperiri Diapason toties; quater scilicet inter chordas stabileis, bis inter mobileis, bis inter neutras, Diapente verò septies; ter inter stabileis, semel inter mobileis, semel inter neutras; bis inter neutras & mobileis, Diatessaron denique octies; quater inter stabileis, bis inter mobileis, bis inter neutras. In Chromatico autem, & Enharmonico Monochordis, reperiri quidem tam Diapason, quàm Diatessaron octies, perinde ac in Diatonico; at Diapente reperiri ter solùm, idque inter stabileis chordas.

Ac huiusmodi quidem fuisse Genera harmoniæ apud Veteres intelligimus. Iamdudum verò est ex quo solùm Diatonicum est in vsu: nisi quod interdum semitonium minus, ex Chromatico, seu Diesis major ex Enharmonico; ac interdum quoque Diesis minor ex Enharmonico vsurpatur; & in Diatonicum inseritur: Quo pacto videtur Genus Diatonicum ex additione, mistionéve tam Chromatici quàm Enharmonici compleri; nempe cum in ipsum transfertur, quod cæterorum proprium est.

Id autem fit, cùm Musicæ notæ insigniuntur aut quatuor huiusmodi decussatis virgulis ✕ aut duabus huiusmodi X. Videlicet cùm Practici existiment integrum Tonum componi ex nouem commatibus, reputant quoque maius Hemitonium componi ex quinque; & tum tribuunt quatuor reliqua minori hemitonio, seu Diesi maiori; tum Diesin maiorem dimidio minorem, tribuimus Diesi minori duo.

Sequitur itaque, vt de Monochordo, scaliue harmonica Recentiorum dicamus, quam *Guido Aretinus* Benedictinus Monachus ante annos sexcentos inuenit. Id in eo ab antiquis differt, quod ex chordis non 15. 16. 17 aut 18. sed ex 22. constet; ac Systema sit maximum, quod non solùm Disdiapason, sed maius etiam Hexachordon supra ipsum exhibeat. Illa aliunde ex quatuor aut quinque Tetrachordis concinnabantur; illud ex Hexachordis septem. Chordæ illorum exprimebantur nominibus Græcis, Proslambanomene, Hypate hypaton, &c. Chordæ istius Latinis literis A, B, C, D, E, F, G, cum adhibitis vocculis, Vt, re, mi, fa, sol, la, quæ fuere syllabæ initiales hemistichiorum noti illius primi ex hymno S. Ioannis mistichi, quod per id tempus sic canebatur, vt syllabæ illæ efferrentur phthongis Hexachordi serie procedentibus, ac medium quidem occupante Hemitonio.

VT queant laxis REsonare fibris
MIra gestorum, FAmuli tuorum;
SOLue polluti LAbij reatum.

Ad literas quod attinet, A quidem respondet Proslambanomenæ, B Hypate hypaton, itque eæ ex ordine; verùm quia septem duntaxat vsurpantur literæ, & duæ tamen ac viginti sunt chordæ; idcircò adhibentur primùm maiusculæ literæ A, B, C, &c. ac deinde minusculæ a, b, c, &c. & illæ deinde ingeminantur aa, bb, cc, &c. Sic non mirum si Anagrammatare qui solent, in nominibus varia Notas sex illas Musicas reperiant, quemadmodum cuiusque illorum Monachorum nomen *F. Saluator Mile, & F. Lobo Aluarez*, ipsas dempta nulla, aut addita litera continet, vt & pleraque alia v.g. *Folium Astrale*, &c.

Quia verò aliunde syllabæ illæ senæ senis chordis cuiusque hexachordi respondent, & vnumquodque hexachordon erat, de quibus dicemus postea, Diatessaron species continet (quatenus nempe hemitonium in principio, medio, aut fine Diatessaron est) ideò oportuit Hemitonium collocari in medio; exprimique vocibus *MI, FA*, interuallóve ipsis comprehenso. Et quia vulgò canimus in Diatonico genere, in quo primum Hemitonium nisi vno tono, qui est à Proslambanomene ad Hypaten hypaton, non præcedit, ea de causa subiicere vnam chordam oportuit, quam Græci dicerent *hypoproslambanomenen*, Guidoni autem satis fuit, attribuere illi literam Græcam Γ. vnde & attributa ipsi voce *Vt* dicta est chorda Gamma *Vt*, secunda *A RE*, ac cæteræ ex ordine, prout in sequente Monochordo expressum vides.

Præterea autem, quod Tetrachorda antiqua apposita sunt idcircò factum, vt planiùs constet ad quasnam Recentiorum chordas antiquorum chordæ reuocari possint; tum vt statim pateat quid sit inter hoc & antiqua Monochorda discriminis; ac inter cætera observetur tam esse quinque chordas superadditas, tum vnam inferne subsumptam: ac intelligatur hexachordon esse, quo Systema hoc excedit antiquum.

Id verò notandum omnia Hexachorda incipere semper ab aliqua vna harum literarum F, G, C, ac idcircò agnosci solùm treis quasi radices, seu *Claueis*, vt appellant Cantus, quas & vocant Clauim F fa, vt, Clauim G sol, re, vt, Clauim C sol, fa, vt, (scilicet vnaquæque effertur vna cum litera, nunc per vnam, nunc per duas, nunc per treis huiusmodi voces, prout habentur in schemate.)

Et quia incipiendo à chorda F fa, vt, chorda b fa, mi, exhibitura erat Fa, quod cum mi, ipsius A la mi re crearet Hemitonium; incipiendo autem à chorda G sol re vt, eadem chorda b fa, mi, exhibitura erat mi, quæ cum mi, ipsius A la mi re, crearet tonum integrum, ea propter oportuit chordam b fa, mi, in duas diuidere, quarum prior cum b rotundo sic exprimeretur, b fa: posterior cum quadrato

Nomina	Claves	Voces	Intervalla	Synemmenon
	ee	la	tonus	
	dd	la sol	tonus	
	cc	sol fa	semi.	
	♮♮	mi	semi.	
	bb	fa	semi.	
Nete hyperbol.	aa	la mi re	tonus	
Paranete hyperbol.	g	sol re ut	tonus	
Trite hyperbol.	f	fa ut	semi.	
Nete Diezeugmen.	e	la mi	tonus	
Paranete diezeug.	d	la sol re	tonus	Nete synemmen.
Trite Diezeugm.	c	sol fa ut	semi.	Param. synemmen.
Paramese.	♮	mi	semi.	Tonus.
Tonus	b	fa	semi.	Trite synemmen.
Mese.	a	la mi re	tonus	Mese.
Lichanos meson.	G	sol re ut	tonus	
Parhypaton mes.	F	fa ut	semi.	
Hypate meson.	E	la mi	tonus	
Lichanos hypaton.	D	sol re	tonus	
Parhypate hyp.	C	fa ut	semi.	
Hypate hypaton.	B	mi	tonus	
Proslambanom.	A	re	tonus	
Hypoproslamban.	Γ	ut		

Tonus Hyper. — Tonus Diez. — Tonus Mes. — Tonus hyp. — Tonus Synemmenon.

sic ♮ mi. Dici autem solet, illud b molle, hoc verò ♮ durum, partim ob figuram quòd rotunda lenior, & quadrata asperior sit; partim ob cantum, quòd mollius sit per Hemitonium, quàm per tonum procedere.

Hac proinde ratione Clavis F fa, ut, dicitur vulgò Clavis B mollis; & Clavis G sol, re, ut, Clavis B quadrati, seu duri; Clavis autem C sol, fa, ut, dici solet clavis naturæ; idque cum sit media, sive manens neutra inter alias duas. Sic certè Hexachordon incipiens à C sol, fa, ut, deprehenditur semper inter Hexachorda à G sol, re, ut, & F fa, ut, medium; atque id utique commodi præstat, ut cùm transiri ab altero in alterum non valeat, transitio tamen tam ex uno, quàm ex alio in ipsum C sol, fa, ut, & ex ipso C sol, fa, ut, tam in unum, quàm in aliud fit.

Quod vides autem ad dextram, Monochordi intervallum ex b fa, in ♮ mi, maiore Hemitonio designari, cùm hinc inde, & alibi cætera intervalla minora designentur Hemitoniis minoribus, maiora æqualibus tonis: id ex Guidone, aliisque ipsum sequutis desumptum est; quatenus antiquorum instar minorem tonum non agnoscentes non potuere Diatessaron seu Quartam compositam habere ex duobus tonis & maiore Hemitonio, verùm ex minore duntaxat; & cùm reputarent tamen tonum integrum componi ex duobus Hemitoniis, cuiusmodi Apotomen esse, & Leimma antè diximus; ideò ut intervallum à b fa in ♮ mi tonum, tam cum antecedente, quàm cum insequente Hemitonio minore constitueret, censuere ipsum esse Hemitonium maius.

Prætermittendum verò non est, cùm superioribus sæculis huiuscemodi Systema chordarum viginti duarum (aut etiam viginti, contrahendo in unum b fa, & ♮ mi) sic monstrarent tyronibus ut singulis apicibus flexurisque digitorum singulæ chordæ assignarentur; unde & Systema fuit vocatum *Manus* & vulgò etiam *Gamma* (propter primam chordam dictam Gamma Ut, idemque Alphabetum praxeos. Nupero hoc tamen fuisse ut soleret; ita commodè excogitatum Hexachordum triplex cum literis septem semel appositis, in quod totum sit Systema contractum, eundemque etiam *Manus* illam imitatione cui subditum est, appellatur.

Res ita se habet, ut videre licet in insequente schemate, in quo literæ eædem sunt, ac nihil aliud, quàm F deductum ex supremo loco

loco in infimum est. Id autem factum, vt transponendo voces *Fa, ut,* in *Vt fa,* Clauis B mollis inde incipiens radix fieret primi Hexachordi, quod vt deinceps procederet, commutatæ etiam sunt sequentium duarum chordarum voces, habes enim vides non G sol, re, vt, sed G re, sol, vt; & non A la, mi, re, sed A mi, la, re.

Cùm insequens autem chorda *G re, sol, ut,* sit Clauis B duri seu quadrati, visum ab ipsa commodè incipere tertium Hexachordum (relictâ sub *Vt* vacua cellulâ è regione *F ut, fa,*) ac vt id posset procedere, fuisse quoque transpositas trium supernarum chordarum voces, videlicet *C sol, fa, ut,* in *C sol, ut, fa; D la, sol, re,* in *D la, re, sol,* & *E la mi,* in *E mi la,* (vacua relicta areolâ ad verticem primi Hexachordi) absque eo, quod transpositio huiusmodi chordarum naturam immutet: neque enim vlla vox quæ esset b mollis, eualit b duri, aut contrà.

E		mi	la
D	la	re	sol
C	sol	vt	fa
B	fa		mi
A	mi	la	re
G	re	sol	vt
F	vt	fa	

Interim verò secundum Hexachordum sic reperitur dispositum, vt Claui Naturæ existente *C sol, ut, fa,* incipiat ab ipsius *Vt,* & tres chordas, quæ supernè desunt, infernè suppletas quasi circuitione habeat (vacuâ relictâ areolâ inter ipsas *B fa, mi,* voces.) Vnde & tametsi chorda *C sol, ut fa,* inter chordas *F ut, fa,* & *G re sol, ut,* media non sit; ipsum tamen *Vt* Hexachordi radicem medium obtinet.

Commodissimè autem hac ratione transitiones fiunt ex primo Hexachordo in secundum, & vicissim ex secundo in primum; itemque ex tertio in secundum, & vicissim ex secundo in tertium. Quoniam seu ascendere oporteat, commodè transitur ex *sol,* primi in *re* secundi, & ex *fa* secundi in *re* primi; neque secus ex *fa* tertij in *re* secundi, & ex *sol* secundi in *re* tertij; seu descendere, commodè transitur ex *fa* primi in *la* secundi, & ex *mi* secundi in *la* primi; neque secus ex *mi* tertij in *la* secundi, & ex *fa* secundi in *la* tertij, sed res apud tyrones trita.

Non est verò etiam id prætermittendum, quòd cùm antiqui suis cantilenis duos quosdam ordines characterum superscriberent, vnum eorum, quibus chordæ syllabis quibusque efferendis destinatæ designarentur; alterum eorum quibus tempora in eisdem singulis efferendis insumenda; fuisse deinceps artificium eidem muneri præstando longè facilius excogitatum.

Nam quod spectat quidem ad chordas, quibus cantus acutie gravitasve designetur; nihil aliud quàm quinque lineæ cantilenæ superducuntur, ac vni illarum præfigitur character vnius trium Clauium, vt ea quasi chorda determinata habita cæteræ sursum, deorsúmque pro suo quæque ordine partim in interuallis, partim in lineis dispositæ intelligantur. Sunt autem characteres Clauium huiusmodi

Clauis F fa, vt.

Clauis G sol, re, vt.

Clauis C sol, fa, vt.

Apponitur aliquando Claui, & sæpe quidem in chorda, hoc est sua in linea, siue intervallo character b, siue b molle in hunc modum;

indicat autem Hexachorda b mollis, & naturæ, eorúmque transitiones vsurpandas esse. Quod si nullum sit, indicio est hexachorda b duri, ac naturæ, eorúmque transitiones debere vsurpari.

Ac ne mirere, cur tam pauca adhibeantur lineæ, quippe quæ vna cum interuallis ac spatiis etiam, imò & lineolis suprà, infráque additis complectendo Systemati chordarum non sufficiant; scito, dum quispiam solus canit, abundè satis esse chordarum; & dum plures simul concinunt satis quoque abundè esse singulis, quatenus totius chordarum Systematis quatuor distingui partes solent, vna Ima, altera Summa, duæ intermediæ, quarum quæ est prope imam *Tenor* dicitur, quæ prope summam *Altus,* supple cantus; & Clauis iis tribuuntur lineis, vt tam qui imam, quàm qui summam, quàm qui cæteras parteis tenent, satis chordarum, quibus excurrant, habeant.

Quod ad tempus cuique efferendæ insumendum spectat; excogitatæ sunt primùm octo notæ, figuræve, quas heic cum suis nominibus expressas habes

Maxima, Longa, Breuis, Semibreuis,

Minima, Semiminima, Vnca, Semivnca.

Harum autem notarum valor ita se vt plurimùm habet, vt quæque antecedens æquiualeat duabus proximè consequentibus, vt vna maxima duabus longis, vna longa duabus breuibus, &c. Et quia semibreuis est assumpta, cuius valor sit vna nuncupata, *Tactio,* percussióve, siue mensura, quæ vnam manus, θέσιν, ἢ ἄρσιν, h. e. *demissionem, extollentiamque,* duásve motiones continet; ideò fit, vt Maximæ valor Tactiones sint octo, Longæ quatuor, Breuis duæ; & contrà vt ad vnam Tactionem requirantur duæ minimæ, quatuor semiminimæ, octo vncæ, sexdecim semivncæ. Cùmque idem valor soleat exprimi iisdem lineolis, interductisve, quæ significant intermoria, pausásve, quibus aliquando à cantu interquiescitur; idcircò ecce easdem notas pro valore per intermoria.

Dico

Dico autem vt plurimùm; siquidem is valor diuersimodè alterari solet: ac imprimis quidem per eos, quos Practici & vocant *Gradus*, & distinguunt treis, *Modum*, *Tempus*, & *Prolationem*, specialeisque illis characteres tribuunt, quos immediatè Clauibus adiungunt.

Et Modum quidem maiorem, aut minorem faciunt; illum cùm maxima per longas, istum, cùm longa per breueis mensuratur. Maiorem autem perfectum dicunt, cùm maxima æquiualet tribus longis; imperfectum cum duabus solùm; qui idem valor communis est. Et minorem perfectum cum longa tribus breuibus, minorem, cùm duabus breuibus, qui itidem valor est communis. Character autem Maioris perfecti sunt ternæ lineolæ, tria inter lineas interualla comprehendentes, aliquando etiam solùm duo; imperfecti binæ comprehendentes etiam interualla vel tria, vel duo. Minoris perfecti linea vnica interualla comprehendens tria; Imperfecti etiam vnica comprehendens duo; ad istum videlicet modum

Modus maior perfectus, Modus maior imperfect. Modus minor perfectus, Modus min. imperf.

Neque te moueat, quod heic lineolæ aliquæ eædem, quæ aliquorum intermotiorum videantur; quia cùm sunt modi, inter Clauim & characterem temporis de quo mox dicendum, ducuntur, cùm intermoria, post eum characterem. Vnde & cùm anteponuntur, dicuntur *Indiciales* solùm, quia nihil aliud quàm indicant modum; cùm postponuntur, etiam *Essentiales*, quia ad cantum præterea spectant.

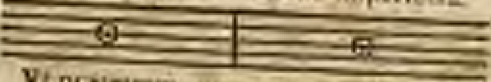
Tempus vocant mensuram breuis per semibreueis, ipsúmque aut perfectum, cùm vna breuis æquiualet tribus semibreuibus; estque illius character circellus; aut perfectum, cùm duabus solùm, estque illius character circelli dimidium.

Tempus perfectum, Tempus imperfectum.

Prolationem denique dicunt mensuram Semibreuis per minimas, ipsámque adhuc aut perfectam, cùm vna æquiualet tribus, charactere illius existente pari circello, sed cum puncto in medio, aut imperfectam, cùm solùm duabus, existente illius charactere semicircello cum simili puncto in hunc modū

Prolatio perfecta, Prolatio imperfecta.

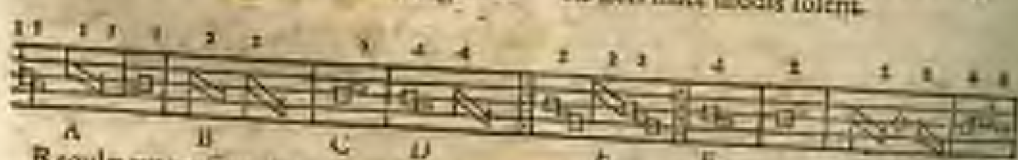
Vt præteream autem omnes istos gradus esse interdum simul in cantu perfectos, interdum simul imperfectos, interdum mixtim se habere; adnoto potiùs, quia vocem Tactio vsurpatur aliquando ad mensuram breuis, & tunc tam demissio reclinatione quàm erectio restitutione manus velut ingeminatur, & quasi quadruplex motio fit; ideò specialem eius characterem haberi circellum cum transuersa deorsum linea: Dici autem solet Tactio ista maior; cùm minor nempe sit communis, seu simplex quæ semibreui competit, cuiusque character est semicircellus cum simili linea.

Tactio maior. Tactio minor.

Est verò & alia Tactionis species, quam *proportionatam* appellant, ac potissimum quæ hemiolia, aut sesqui-altera, & vulgò *Tripla* dicitur, constans scilicet motionibus trinis, vt puta demissione manus, reclinatione eiusdem, & facta simul restitutione, erectióneque; vnde & illius character est 3. aut $\frac{3}{1}$. Sed de ea statim pòst dicendum.

Addo priùs fieri prætereà notarum alterationem aut colligatione notarum, aut punctis adhibitis, aut colore variato. Et quod spectat quidem ad colligationes, siue ligaturæ fieri hisce modis solent.

Regulæ autem sunt, pro nota quidem prima, vt si caudata sit, cuiúsque cauda spectet sursum, vt in exemplis A, tunc tam ipsa, quàm insequens, seu obliquè si seu quadratè habeant, pro semibreuibus seu vna tactione mensuratis habeantur. Sin cauda spectet deorsum, vt in exemplis B, tunc prima habeatur pro breui, æquiualénsve duabus tactionibus, ac similiter si cauda destituatur, & insequens sursum procedat, vt in exemplo C, cæterùm si caudata non sit, & sequens deorsum vergat vt in exemplis D tunc æquiualet vni longæ, seu tactionibus quatuor.

Pro media autem, vt siue illa sit vna, siue multiplex, veluti in exemplis E, æquiualet semper vni breui, siue duabus tactionibus.

Pro vltima, vt si deorsum procedit, & quadrata sit, æquiualet longæ seu tactionibus 4. vt in exemplo F; si obliqua æquiualeat solùm breui seu tactionibus duabus, vt

in exemplo G. Si denique sursum præcedenti sit, æquiualeat etiam solùm breui, siue duabus tactionibus vt in exemplo H. Si denique eadem sit, vt in exemplo I, æquiualeat longæ, seu tactionibus quatuor.

Ad puncta quod attinet; nihil necesse est dicere de iis, quæ accidentalia dicuntur, cuiusmodi sunt cancello aut sursum aut deorsum contrario inscribuntur, ad designandum cessationem, conticescentiamque cantantium, aut interseruntur duabus lineolis, superscribuntur ve S literæ ad designandam repetitionem partis cantilenæ, quæ præcesserit, & si quæ alia similia sunt: dicendum duntaxat de iis, quæ essentialia nominant, quæque tria cùm sint, vnum augmenti, alterum speciatim alterationis; tertium diuisionis, aut imperfectionis punctum dicitur.

Augmenti punctum est, quod ad dextram notæ appositum dimidium valoris ipsius illi superaddit, quo proinde modo nota maxima valet tactionibus 12. longa 6. maxima 3. breuis $1\frac{1}{2}$. minima $\frac{3}{4}$. semiminima $\frac{3}{8}$. vnca $\frac{3}{16}$. Quia verò heic fit idem valoris augmentum, ac per gradus perfectos; tunc si fortè graduum characteres simul adhibentur nihilo propterea valor auctior fit, eóque casu nihil aliud, quàm punctum perfectionis vocatur.

Alterationis punctum est, quod superscribitur notæ Semibreui, cùm inter duas breues constituitur; ac tum valorem illius duplicat, adeò vt Breui, seu duabus tactionibus æquiualeat, vt in exemplo apposito A.

Idem porrò, etiam sine puncto superscripto adueniret sequenti semibreuium si inter duas breues duæ collocarentur, veluti in exemplo B.

Denique punctum Diuisionis, seu imperfectionis est, quod supernè pingitur inter duas notas similes, cùm eæ habent antecedentem, ac insequentem notam maioris valoris. Obstat videlicet ne valor posterioris ingeminetur eo modo quo dictum mox est; vt patet in exemplo C.

Ad Colorem demum quod spectat; Si characteres graduum perfectorum adsint, tum color niger adimit notæ trientem valoris ipsius; si imperfectorum, quadrantem. Adeò proinde, vt Maxima priore casu æquiualeat solùm 8. tactionibus, seu valoris communis fiat; posteriore autem æquiualeat 6. Longa priore casu æquiualeat 4. posteriore tribus: Breuis priore duabus, posteriore vni, ac semissi seu tribus minimis. Semibreuis priore vni, posteriore dodranti vnius seu tribus semiminimis. Minima priore dimidio vnius, posteriore tribus vncis.

Quanquam ob difficultatem deligendi fractiones in breuibus, semibreuibus, minimis, ac semiminimis, vix illarum color nisi in Tactione proportionata, seu Tripla variatur, quam etiam Hemioliam & Sesquialteram appellari iam diximus.

Cùm huiusmodi porrò duæ voces eiusdem sint significatus, ac idiomate solùm differant; nihil tamen aliud inuenitur discriminis, quàm quòd in hemiolia omnes characteres sunt nigri; & quia hoc ipsum Tactionem triplam esse indicat, nullus character præponitur; in sesqui-altera autem omnes characteres sunt albi seu communes (nisi quòd ad impediendum alterationem, quæ ob concursum duarum similium interceptarum, vt in exemplo B mox antè allato, contingeret, altera earum denigratur) præfigitur autem character $\frac{3}{2}$.

Præterea autem tam Hemioliam, quàm Sesqui-alteram maiorem dici, cùm notæ sunt breues, & semibreues, interpositis aliquando minimis; idque semibreui existente communi mensura, hoc est valente vnam motionum, quarum in Tactione sunt tres; cùm & breuis valeat solùm earum duas, & minima dimidium vnius. Ac pari ratione tam Hemioliam, quàm Sesqui-alteram minorem dici, cùm notæ sunt semibreues ac minimæ, interpositis interdum semiminimis (&c etiam in Hemiolia, ob colorem, vncis) idque minima existente communi mensura, hoc est valente trium motionum vnam, cùm semibreuis valeat duas, & semiminima dimidium vnius. Verùm immorandum in illis non est.

Importunum fortè non erit heic adnotare quod R. P. Athanasius Kircherus in *Musurgia* habet, illic nempe deducit ante tempora Guidonis Aretini Hymnorum cantum expressum fuisse octo lineis, quibus non item interuallis notæ adscriberentur, ac tale schema se reperisse Messanæ, cuius vsus fuisset à 700. circiter annis, cuiusque octo lineæ initium ducerent ab octo primis literis Græcis, α β γ δ ε ζ η θ. Alterum non octo lineis, sed duabus solùm cum notis tum in ipsis quàm in interuallo & infra multiplicibus, vt ad *Salue Regina*.

Guidonem autem in Aretio Hetruriæ Oppido natum, Monachum Ordinis S. Benedicti, ex hisce quasi rudimentis instituisse quem habemus ritum exprimendi cantum per notas insertas, tum quinque lineis, tum interuallis (facilitatis gratiâ) idque Pomposæ in Ducatu Ferrariæ tempore Ioannis XX. anno M.XXIV. alij dicunt M.CC.VIII. desumptis ex Hymno S. Ioannis, vocibus VT, RE, MI, FA, SOL, LA, quæ in progressu per Scalam, aut *Manum* quam composuit, adhiberentur literæ A B C D E F G, addita initio litera Γ Græca, quâ nonnulli putant indicare illum voluisse initialem sui nominis literam. Aiunt illum hoc characterum genere Graduale primum notasse, & Ioannem hanc formam non tantùm probasse, sed & omnibus præferendam statuisse. Erant verò etiam Guidoni omnes Notæ eiusmodi, quare & videtur solùm habuisse rationem Grauis & Acuti, non item temporis Longi & Breuis: Inuentorem autē Notarum, quas iam & habemus Auctorem fuisse Ioannem Murium, aliter *Jean des Murs* Parisinum 300. circiter post annis.

Porrò Guido needum contentus hac noua cantandi methodo, iam antea antehac plurium

plurium vocum Symphoniam excogitasse dicitur primus (certè nullam ipsius memoriam habemus apud Veteres, etsi tritum est, dum Naturæ, &c. canunt Octauâ acutiùs canere quàm iuniores, ac alias quoque inflexiones vocis variare) ac fuit etiam auctor Instrumentorum Polyplectrorum, vt sunt Clauicymala, Clauichordia, &c. cùm priùs nihil tale.

Scala Guidonis componitur ex vocibus grauibus, acutis & superacutis, literas scilicet repetendo. Concludit R. Pater nullum exstare monumentum quod Antiqui Polyodia vsi sunt, sed sola Monodia, hoc est vnica voce, nisi quòd hæc Lyræ, Cytharæ, aut Tibiæ accómodabatur. Quòd enim quatuor illa apud Ptolemeum ᾠδὰς, pro quatuor vt iam vocant partibus accipiantur, sunt tantùm variæ vocis affectiones, ac veluti figuræ tropi harmonici, quibus cantus decorem & gratiam acquirebat, quod & deducit, & sub fine, Quæ verò Boëtius, Ptolemæus, aliique de Harmonia præter Diapason, Diapente, Diatessaron, & ex hisce compositas, nullam aliam agnoscerent consonantiam; nec enim Ditonos, Semiditonos, Hexachordúmque inter consonantias vt modo computabant ante Guidonem, & à temporibus D. Gregorij dissetat, ita notabantur per septem literas A, B, C, D, E, F, G, (quas proinde Guido retinuit, addita Γ, ad componendum Octauam) vt constans inter quem tonum, aut semitonum foret, ac id semper seu ascendendo, seu descendendo formatur. *Lib. 7. part. 2. Artic. 3.*

A } Tonus.
B }
C } Semitonus.
D } Tonus.
E } Tonus.
F } Semitonus.
G } Tonus.

Atque hæc de generibus Musicæ.

Capvt IV.

De Tonis, siue Modis Cantus.

SVPEREST dicamus de iis, qui fuere etiã ab antiquis Toni, Modique appellati, sed alio sanè significatu, quàm qui vsitivis vocibus attributus hactenus est. Scilicet Tonus, siue Modus, quatenus heic accipitur, nihil aliud est, quàm forma quæpiam modulationis, quæ in vnaquaque specie Diapason, seu Octauæ est varia, quatenus initiũ illius, ac intra ipsam semitonia ad varias chordas pertinent. Vnde & quia Veteres fecere Diapason septem species, septem quoque Modos, Tonósve agnouere, quos & dixere *Dorium*, *Phrygium*, *Lydium*, *Hypodorium*, *Hypophrygium*, *Hypolydium*, *Mixolydium*, nempe occasione desumpta à speciali situ canendi certarum regionum.

Et *Dorius* quidem Modus est qui incipit ab Hypate Meson, seu à chorda communi duobus inferioribus Tetrachordis, & desinit in Neten Diezeugmenon, seu cómunem duobus superioribus; *Phrygius* qui à Lichano Hypaton in Paraneten Diezeugmenon; *Lydius*, qui à Parhypate hypaton in Triten Diezeugmenon; *Hypodorius*, qui à Mese in Neten hyperbolæon; *Hypophrygius*, qui à Lichano meson in Paraneten hyperbolæon; *Hypolydius*, qui à Parhypate meson in Triten hyperbolæon; *Mixolydius* denique, qui ab ipsa Hypate hypaton in Paramesen. Vnde & vt ipsos habeas quo ordine sunt ab infima chorda sursum ascendendo, ita connumerari possunt; *Mixolydius*, *Lydius*, *Phrygius*, *Dorius*, *Hypolydius*, *Hypophrygius*, *Hypodorius*. Sunt, qui numerent opposito modo, vt Ptolemæus Hypodorium ab Hypate hypaton in Paramesen, Hypophrygium à Parhypate hypaton in Triten diez. &c. quemadmodum Mersennus noster innuit, sicuti & Lucianus in Harmonide, cùm concentus modum docet seruari debere in Phrygio attonitum, in Lydio turbulentum, grauitatem in Dorico, in Ionico suauitatẽ, τὸ ἴδιον τῆς Φρυγίας, τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίας τὸ Βακχικόν, τῆς Δωρίας τὸ σεμνόν, τῆς Ἰωνίας τὸ γλαφυρόν.

Ac fuere quidem aliquibus plures species enumeratæ; sed eæ tamen fuere duntaxat istarum quædam subdistinctiones. Siquidem omnes istæ species Dorio, ac Hypodorio exceptis fuere in acutam, & grauem diuisæ, & Lydius grauior fuit vocatus *Æolius*; Hypolydius grauior *Hypæolius*; Phrygius grauior *Iastius*, seu *Ionius*; Hypophrygius grauior *Hypoiastius*, nisi quòd aliqui Hypoiastium cum acutiore Mixolydio, vti & grauiorem Mixolydium cum Hypodorio pro eodem habuerint; tùm & videntur acutiorem Mixolidium Hypermixolydium dixisse, vti & acutiorem Phrygium, Hyperphrygium.

Quæres fortè qui fieri possit, vt qui septem modos primi distinxere octauum non adiecerint à Prossambanomene in mesen Sed fecisse nempe videntur; quòd hic modus non alius ab Hypodorio fuerit visus, quatenus non alia est species Diapason à Prossambanomene in Mesen, quàm quæ est à Mese in Neten Hyperbolæon; quatenus vtraque incipit à Tono, & procedit per Hemitonium, duos Tonos, &c.

Vt quidpiam verò de singulorum proprietatibus attingamus; ecce modo Dorio tribuitur, vt sit grauis, seuerus, pudicus, stabilis, compositus, ad prudentiam & vitæ actiones temperandas comparatus, ac ideò Ciuitatibus, Rebuspublicisve probè institutis imitationi habitus: At Hypodorio, vt sit supinus, piger, somniculosus, ad vitæ functiones inhabilis. Quo factum aiunt, vt Pythagorei Dorio expergefierent, & ad studia se comparatent; Hypodorio indormiscerent, & ad quietem conuerterentur.

Sic Phrygio proprium tribuitur, vt animos addat, iram, furorémque accendat, ad immanitatem, inémque ad insaniam comparet, bellicosus, audax, præceps, vnde & litao exprimebatur, Anapæstisque continentibus; Hypophrygius autẽ ex opposito, vt vulgare proinde sit Lacedæmonios solitos Phrygio sonare classicũ, Hypophrygio canere receptui.

Sic Lydio, vt sit lugubris, flebilis, suspiriosus, lamẽtosus; Hypolydio contrà, vt festiuus, alacer,

alacer, iucundus, amœnus; vnde & ille ad funebria, casúsque miserabiles ististe ad amatoria, choreas, res gratas est accommodatus. Mixolydio denique, vt quasi medio se habens modo animi affectus commouetur, ac sedet. Et hæc quidem pauca de Antiquorum modis.

Ad Recentiorum Modos quod spectat, non agnoscuntur quidem amplures, quàm septem Diapason, seu Octauæ species; at quatenus illæ aut Harmonicè, aut Arithmeticè diuiduntur, eiuntur ea ipsis modi duodecim; de quibus tamen priusquam dicamus ipsæ Octauæ species cognoscendæ sunt: cùm & operæ pretium sit tum cæterarum consonantiarum prænosse varias species; nam perspectum habere quibus chordis, seu lineis minora interualla, hoc est hemitonia, vbique exprimantur.

Inprimis itaque Hemitonium minus non est quidem vsui in Diatonico genere, sed posset tamen chordis, charactéribúsque b mollis, ac h dari in hunc modum exprimi.

Hemitonium maius, seu Secunda minor, vt Practici dicunt, his fere chordis exprimitur

Tonus minor, seu Secunda maior sequitur semper tonum maiorem tendendo sursum; quòd summum semper locum in omni Tetrachordo obtineat. En illius exempla

Tonus maior, seu iterum secunda maior, sequitur semper tendendo sursum Hemitonium maius in omni Tetrachordo; ac reperitur præterea inter re chordæ *A mi, la, re,* & *mi* chordæ h *mi*. En illius exempla

Semiditonus, siue Tertia minor duarum est specierum, prout nempe tonus præcedit Hemitonium, vel sequitur. En exempla

Ditonus, siue Tertia maior duarum etiam est, quatenus tonus maior minorem præcedit, vel inter *A mi, la, re,* & h *mi* sequitur. En exempla

Diatessaron trium est specierum prout Hemitonium ascendendo in summo, in medio, aut in imo locum obtinet. Exempla ecce

Diapente seu Quinta specierum est quatuor, prout etiam se Hemitonium habet

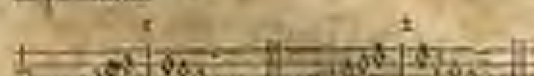

Hexachordon minus, siue Sexta minor trium specierum est, prout duo Hemitonia maiora in illa se habent

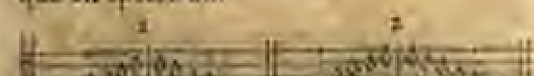

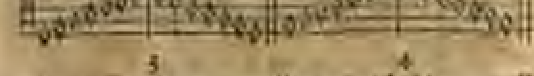
Hexachordon maius, siue Sexta maior trium etiam specierum pro maioris tonorum Hemitonij dispositione

Heptachordum minus, seu Septima minor ex Diapente & Semiditono composita quinque est specierum

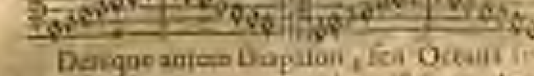

At maius Heptachordon, seu Septima maior ex Diapente, & Ditono composita non nisi duarum agnoscitur.

Denique autem Diapason, seu Octaua septem est specierum, pro ratione septem chordarum, à quibus potest incipere.

Et sic quidem se species, vt cæterorum interuallorum, sic speciatim Diapason, seu Octauæ se habent.

Addo verò id cauendum esse, ne Consonantias, & maximè Diatessaron, Diapente, Diapason pro numero chordarum, aut vt quasi practicè metiamur; quatenus potest contingere, vt earum compositio rationem Consonantiæ excedat, aut ab ea deficiat. Vnde & vulgò aut excedens, aut diminuta dicitur.

Et Diatessaron quidem, seu Quarta excedens dicitur, quoties quatuor chordæ, seu tria nullum complectuntur Semitonium, verùm tres tonos integros; vnde & *Tritonum* appellant. Vlti-

minuta verò quoties cum tono vnico complectuntur duo Hemitonia, dicitur autem etiam Semidiatessaron. Exempla ecce

Diapente quoque, siue Quinta pari ratione aut excedens, aut diminuta quæ & Semidiapente vulgò dicitur, in hunc modum

Sic & Diapason, siue Octaua pari modo aut excedens, aut diminuta, quæ & semidiapason vulgò appellatur, in hunc modum

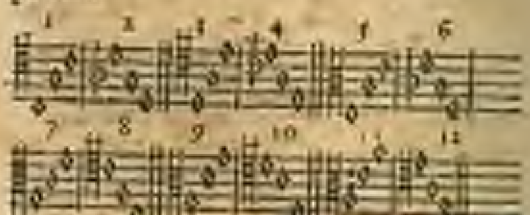
Dignum interim consideratione, vt character b adimit notæ Hemitonium minus, & ex tono facit Hemitonium maius, sic istos ✗, & b notæ addere Hemitonium minus; adeò proinde, vt nota, quæ valeret solùm Hemitonium, euchatur ad integrum tonum, sed minorem videlicet. Quanquā cùm character ✗ adhibeatur aliàs; non solet tamen character b adhiberi nisi in chorda b *fa*, b *mi*, ad innuendum, licet modulatio per b molle fiat, ea tamen occasione, esse notam efferendam non per *fa*, sed per *mi*; adeò vt ex Mese transitus fiat ad Paramesen, relicta Trite Synemmenon, cuius chorda b *fa* propria est.

Nunc ad Recentiorum Modos vt redeamus, diximus iam illos fieri duodecim ex diuisione partim Harmonica, partim Arithmetica specierum ipsius Diapason. Existimatur autē Diapason harmonicè diuidi, cum Diapente infra, Diatessaron supra constituitur; quippe iuxta dispositionem numerorum 2. 3. 4. quibus est antè declaratum proportionem duplam harmonicè diuidi; Arithmeticè autem, cùm Diatessaron infra, & Diatessaron supra, pro dispositione numerorum 4. 3. 2. quibus dictum est diuidi Arithmeticè proportionem duplam.

Ac viderentur quidem Modi esse debere 14. cùm species Diapason sint septem; at duodecim tantum sint necesse est; quatenus neque quarta species harmonicè diuidi, neque septima harmonicè potest; quoniam si in quarta deorsum, in septima sursum Diatessaron acceperis, ea Triton erit, constabitve ex tribus tonis integris, sicque relicta fiet non Diapēte, sed vocata Semidiapente, constans nempe ex duobus tonis, & duobus Hemitoniis duntaxat.

Cæterùm ex 12. Modis, qui loco sunt impari vt puta 1. 3. 5. 7. 9. 11. vocari solent *Principales, Dominantes, Authentici*; qui verò sunt pari, vt puta 2. 4. 6. 8. 10. 12. dici solent *Collaterales, Famulantes, Plagales*. Scilicet quòd illi & oriuntur ex diuisione harmonica & clariore loco sint; isti, & oriuntur ex diuisione Arithmetica, & deteriore sedem obtineant. Etenim cùm bini assumantur, hoc est 1. & 2. 3. & 4. 5. & 6. &c. Sunt quidem chordæ ipsius Diapente coniugatis authentico & collaterali communes; at Diatessaron in illo sursum, in isto deorsum additur; sicque est necesse vt iste sit diatessaron integrā inferior, quàm ille.

Vt habeas autem quo ordine & ex quibus speciebus Diapasō singuli creētur; creatur ecce primus ex 1. specie diuisa Harmonicè, Secundus ex 5. diuisa Arithmeticè, Tertius ex 2. diuisa Harmonicè, Quartus ex 6. diuisa Arithmeticè, Quintus ex 3. diuisa Harmonicè, Sextus ex 7. diuisa Arithmeticè, Septimus ex 4. diuisa Harmonicè, Octauus ex 1. diuisa Arithmeticè, Nonus ex 5. diuisa Harmonicè, Decimus ex 2. diuisa Arithmeticè, Vndecimus ex 6. diuisa Harmonicè, Duodecimus ex 3. diuisa Arithmeticè. Esse autem exempla Modorum hæc possunt

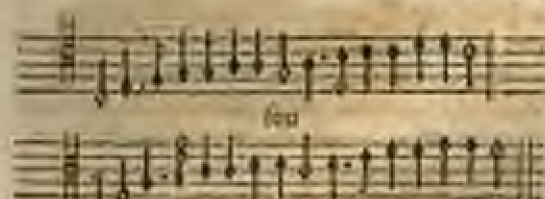
Quin-etiam, quia, vt iam monuimus, tam Authenticus, quàm collateralis ipsi coniugatus eandem Diapente communem habent, ij possunt bini, seu coniugati sic repræsentari, vt tribus notis cuiusque authentici subiiciatur quarta, ad constituendum collateralem, cuius aliunde suprema nota sit ea, quæ media authentici est; in istum videlicet modum

Quo loco adnotari potest vnde modum quempiam dici perfectum, cùm inter extrema ad vsque Diatessaron, seu quartam præcisè seu in authentico infra Diapason descenditur, seu in collaterali supra ascenditur; imperfectum autem, & diminutum quidem, cùm non omninò attingit Diatessaron, excedentem verò, cùm vltra excurrit. Atque hic quidem sensus est, quo practici Harmoniam vocant, cùm illam habent pro systemate ex Diapason, & Diatessaron constante.

Non memoro autem quòd Practici eosdem Modos discernunt definiuntque ex duodecuplici commistione trium specierum Diatessaron cum quatuor Diapente, vt dum primum Modū eum esse describunt, qui componitur ex prima specie Diapente a *C sol fa vt* & *G sol re vt* posita inferiùs, & ex prima Diatessaron *G sol re vt* ad *C sol fa vt* posita superiùs, atque ita de cæteris: id scilicet perinde est. Obiter noto potiùs quod solent Modos ex propriis chordis in alias transferre, seu transponere, ex quo appellari translati, seu transpositi modi solent. Fit autem hæc translatio potissimum interuentu b mollis, ita scilicet perinde est studiis

Vtrobique

Vtrobique enim primus Modus est, sed illeic germanus, seu in propriis chordis, heic translatitius, seu in alienis. Vbi & advertendum est, si posteriore quidem loco non adhibeas molle, non primum modum translatum fore, sed germanum septimum; vti & si priore adhibeas, non iam primus erit, sed nonus translatus.

Quanquam verò sint, qui propterea velint duos esse dumtaxat agnoscendos Modos, quòd omnis cantus aut per b molle, aut per ♮ durum peragitur; hæc tamen esse ad summum potest generalior distinctio, cùm plures sint species modi, qui sub illo vtroque sint planè distincti. Rectiùs fortassè qui existimant septem dumtaxat agnoscendos, quatenus 8.9.10.11.12. idem cum 1.2.3.4.5. esse videntur; tametsi appositè sit, eos ideò haberetur distinctos, quòd vtcumque chordæ extremæ primi, & octaui, secundi & noni, & sic de cæteris, eædem sint; intermediæ tamen aliæ ac aliæ sunt; quatenus altero existente authentico, altero collaterali, non potest eadem esse chorda, quæ Diapente sursum, deorsúmque procedendo efficias.

Interesse autem plurimùm mediam quoque chordam esse eandem, vel ex eo perspicitur, quod ad eam quoque appellatæ *Cadentiæ*, in quibus sæpius cantus præcipuus consistere deprehenditur, fiunt. Neque verò modò mutata hæc chorda proprias mutat cadentias; sed mutando simul chordam intercepti intra Diapente Ditoni ac Semiditoni, illas quoque mutat, quæ ad ipsam fiunt. Sed hac de re quoque aliquantò post.

Roges heic fortè, qua ratione vocati in Ecclesia Toni, quibus Psalmodia peragitur, ad hosce modos referantur? Respondeo verò, cùm octo solùm huiusmodi Toni vulgò agnoscantur primum illorum esse, qui heic tertius est, secundum, qui quartus, tertium qui quintus, ac ita porrò, quovsque decimus sit octauus. Qua ratione fit, vt prætermittantur, qui heic sunt primus, & secundus, vndecimus, & duodecimus; nisi quòd Tonus, qui præter illos Irregularis dicitur, & quo Psalmus *In Exitu* canitur diebus Dominicis, ad modum vndecimum refertur.

Quamobrem antè qui octo delegere Tonos à tertio Modo inceperint; non alia occasione fecisse videntur, quàm quia primitus Modi incipiebant ab eo, qui iam habetur tertius, habétque chordam initialem, finalémque *D la re sol*. Quippe pari Modo Tonus Ecclesiæ primus situs est in *D la re sol*, neque verò secus octauus, perinde ac Modus decimus est in eadem *D la re sol*: sed supposita scilicet diuisione Arithmetica à qua sit Modus collateralis. Quod temporibus antè nuperis Modus primus acceptus sit penes chordam *C sol vt fa*, ideircò esse factum videtur, vt modi inciperent ab ea chorda, quæ ipsa est Clauis naturæ & ex Harmonica diuisione primæ speciei Diapason creatur. Quanquam & species Diapason inchoari à chorda *F vt fa*, aliave nihil vetuit.

Sed hisce dimissis, ac vt aliquid de singulorũ modorũ proprietatibus attingamus, id primùm præterco, quod varij variè recenteis hos Modos ad antiquos illos referunt & accommodant: vt dum plerique primũ vocãt Dorium, secundum Hypodorium, tertium Phrygium, quartum Hypophrygium; quintum Lydium, sextum Hypolydium, septimum Mixolydium; octauum Hypomixolydium, nonũ Hyperdorium, ac Ionium, decimum Hypohyperdorium, ac Hypoionium vndecimum Hypophrygium, ac Æolium: duodecimum Hypohyperphrygium, ac Hypæolium: Alij primum esse Phrygium, secundum Hypophrygium, tertium Dorium, quartum Hypodorium, &c. verùm res debet intelligi ex iis quæ singulis attribuuntur.

Primus itaque ad choreas, tripudiáque est comparatus; *Modúsque lasciuus* ideò dicitur.

Secundus ex se satis lætus, ob affinitatem tamen cum sexto, ita ad exprimendum affectus amatorios deflectitur, vt propterea *Languens, lamentabilisque* dicatur.

Tertius dicitur modus *Grauis*, quòd sit maximè ad res grauis, seriásque exprimẽdas idoneus.

Quartus quòd mœstitiæ, miseriæ, sollicitudinũ exprimendæ comparatus sit, dicitur *Flebilis, & supplex*.

Quintus quòd rebus arduis, difficilibus, asperis, dicitur *Seuerus, austerus, immitis*.

Sextus dicitur *Affectator*, quòd sit maximè accommodatus ad exprimendam adulationes, querimoniásque & languores amantium.

Septimus *Hilaris, alacérque*, quòd mentem à curis, & sollicitudinibus auocet, & ad hilaritatem, lætitiámque componat.

Octauus *Religiosus*, quòd ferè vsurpetur pœnitentiæ, lachrymis, aliísque pietatis verbis, affectibúsque exprimendis.

Nonus *Iracundus*, quòd accommodetur exprimendis minis, mœstísque emotionibus, vnde & ad res quoque lasciuas transfertur.

Decimus *Pudicus*, quòd mistam pudori suauitatem præ se ferat, & sedationem animi, modestiámque referat.

Vndecimus *Politus*, seu comptus, quòd præ se ferat quidpiam comptum, limatum & compositum; vnde & carminibus Lyricis est maximè accommodatus.

Duodecimus *Lachrymosus*, quòd quarto, sextóque affinis, exprimendis lugubribus, deploratísque rebus sit aptus.

Atque ista quidem circa Modos ideircò adnotãda sunt, quòd Harmonicis, Practicisve habenda cura imprimis sit, vt deligant modum argumento congruum. Argumentum verò materiam subiectam, hoc est rem, siue orationem, quæ concinitur. Vocant proinde vulgò subiectum, tametsi subiectum quoque nominant, eam concinentium partem, quæ sua speciali modulatione argumentum sic exprimat, vt cætera ad ipsam, quasi præcipuam referantur: siquè sue illud sit aliunde propositum, seu proprio Marte excogitatum.

Est autem modus deligendus, congruúsque vsurpandus, tum ne res læta modo lugubri, lugubres læto exprimantur, ac vniuersè vt orationi sit cantus cõsentaneus, tum vt agnoscatur quibus chordis vocatæ cadentiæ accõmodandæ sint, & ad quas vsque excurrere liceat. Quippe necesse plerumque est vltra modum excurrere cùm si canendo permittatis, vt loquuntur, vocibus, Tenor, v. c. authentico modo argumentum

exprimitur, oportet sæpiùs partē imam ad quartam chordam infra Tenoris infimam, aut si in collaterali ad quintam vsque excendere, neque secus partem summam, ad quintam, aut quartā supra altæ partis supremam ascendere; cùm sit alioquin tota Octauā ipso tenore acutior; vti & pars alta parte ima Octauā totā altior est. Vt taceam posse quidem ad vnam, alterámve chordam prætereà excurri, sed non sine magno plærumque concinentium incommodo.

Dixi autem, dum vocibus permutatis canitur; nam si canendum sit paribus, vt si omissa parte summā, duo, tresve tenores sint, tunc tantus excursus necessarius non est, potéstque chordarum systema esse longè minus. Vnde & obiter intelligi licet, non posse propriè partes esse plures, quàm quatuor; quoniam cùm plures inducuntur, non ideò chordarum Systema augetur, sed partes ipsæ sic ingeminantur, vt sint duo tenores, v. g. quorum vnus sit altera tota tertia acutior; videlicet quasi bipartiendo quintā, qua tenor superat partem imam, atque ita de cæteris. Prætereo autem cùm ex opposito pauciores partes sunt, vt puta vel duæ, vel tres, posse eas in absentium confinium chordas sic excurrere, vt ipsas quasi suppleant, iisdem exhibitis consonantiis.

Intelligitur consimiliter, ad agnoscendū concentus modum attendendam quidem præcipuè esse finalem chordā, seu eam in quam concentus totus desinit, at quia plerumque dū modi authentici sunt, in medias chordas definitur, dum collaterales in extremas; ideò attendenda textura est tota, ac peruidendum ad quas chordas crebriores fiant cadentiæ. Id certè maximè est necesse, vbi modi non simplices, sed commisti sunt, veluti primus cum decimo, quintus cum duodecimo, cæterique pari ratione.

Quod dixi porrò deligendū esse modum cōgruum, vt cantus orationi cōsentaneus sit; patet accedere debere, vt quæ pars præcipuè argumentum exprimit, motiones gradatim, aut saltuatim minores, aut maiores pro ipsa argumēti conditione subeat. Nam si argumentum querulum, luctuosum, flebiléque sit, procedendū maximè est per Hemitonia, itémque per minores tertias, sextas, tertias decimas supra infimam; & supra chordas accidentales vsurpanda interdū b molle, ac Diesis, vt prætereám notas maiores, durantioresve esse debere; vti & secus agendū constat, vbi argumentum lætitiæ est, caueri autem potissimùm motiones illæ lenes debent, vbi argumentum, iracundiam, immanitatem, asperitatem præ se fert, vsurpādæque maximè præter tonos integros maiores tertiæ, sextæ, tertiæ decimæ: quartæ quoque vndecimæque, ac septimæ etiam, præcipuéque cùm syncope, hoc est nota, quæ in tactus elatione coeperit, perseuerante in depressione.

Quanquam verò hæc iam attinēt ad praxin, iuuat tamen adhuc duo, aut tria quædam generatim subiicere: Vnum est, vt adhibeantur consonantię potissimùm; tametsi, vt antè innuimus, possint interdum dissonantiæ appositè intermisceri. Debent autem initio speciatim solæ adhiberi consonantiæ, eæque, quantum licet perfectæ, & maximè quidem si partes occipiāt simul canere; nam si alioquin vna post aliam possint imperfectæ quoque vsurpari. Quod si vspiam esse perfectæ, tum in fine præsertim debēt; tunc enim præcipuè harmoniæ suauitatē auris expectat, & qualis potissimū est Octaua, aut Vnisonus.

Cauendum verò studiosè est vt chordæ, notæve sibi inuicem respondentes consonantes sint, sed etiam quæ binæ hinc inde decussatim opponuntur, hoc est prior vnius cum posteriore alterius, se harmonicè habeant, neque relationem, vt loquuntur, falsā, peruersāve afficiantur; hoc est vt inter illas neque Tritonus, neque Semidiapente, neque Semidiapason, Diapasonve excedens interueniat. Est autem præsertim Tritonus cauendus; cæteræ enim tolerantur faciliùs, maximéque Semidiapente si insequatur Ditonus & præcedente quidem, vt par est consonantia; neque enim alia ratione dissonantiarum asperitas, quàm præcedentium, consequentiúmque consonantiarum suauitate lenitur.

Atque vt hoc loco quidpiam obiter, de Diatessaron, siue Quarta, quæ respiciēda interdum videtur, adiiciam; sciendum est illam solitariam quidem, hoc est cùm duæ solùm partes canuntur, non esse gratam admodùm, quò fit vt sicà vsurpari nisi cum syncope non soleat, verùm cōsociatam; vt si tres, pluresve partes concināt, tunc commodissimè vsurpari; ac non modò quidem copulatam inferne cum Quinta, aut minore tertia, sed etiā supernè cū tertia maiore.

Alterum, vt ipsæ consonantiæ continuò varientur; hoc est vt non adhibeantur cohærenter inter duas easdē partes duæ octauæ, duæ quintæ, &c ac minimè omnium duo Vnisoni. Id scilicet ingratum est, ac ferè solùm cùm aut motiones saltuatim procedunt, duæ tertię, sextæque habentur tolerabiles maximéque si altera maior, altera minor sit, ob tantulam illam Hemitonij diuersitatem. (Qua ratione proinde fit, vt si tertia sextam, aut sexta tertiam consequatur altera esse maior altera minor debet; nisi fortè altera partiū in eadem chorda nota consistet) aut motiones cōtrariæ sunt, hoc est, si vna partium ascēdente altera excēdat, duæ quęlibet consonantię continentes non improbātur.

Notandum est verò tametsi duabus consonantiis eiusdem naturæ interponatur dissonantia; illas nihilominus continentes reputari, neque, perfectæ licet fuerint, satis insuauiter dissonantiæ incohærentiam temperare.

Postremùm, vt variatæ consonantiæ non sine delectu procedant, vtque adeò ex vna in aliam vicinam transferantur. Exempli gratiâ, vt si ex sexta procedendum sit ad octauam, ea sexta sit maior, si ad quintam, ea sit minor, neque secus si ex tertia ad octauam; partibus intereà motiones oppositas subeuntibus. Quod si ex tertia ad quintam procedendum sit, vbi altera quidem constiterit, par est tertiam esse maiorem, vbi variata fuerit minorem: si verò ex tertia ad vnisonum debet ea tertia esse minor; & partibus quidem gradatim, oppositéque incedentibus, aut vna constante, altera saltante; nam si aliquin vna gradatim, altera saltuatim ascendat, esse eam minorem par est.

Verùm pauca hæc, & Modorum quidem occasione attigisse sit satis; hæc enim, aliàque vt fusiùs, ita specialiùs prosequi ad eam praxim attinet, quam Compositionem vulgò nominant, quæque adeò in duabus, tribus pluribusve partibus ad efficiendum Harmonicum concentum aptandis, versatur. Quare & huc vsque Manu-ductio ad Musices Theoriam sufficiat.

FINIS.

NOTITIA

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS,

CVI ACCESSIT

CONCILIVM AVENIONENSE, Anni M. CCC. XXVI. Ex Manu-scripto Codice Statutorum eiusdem Ecclesiæ.

CLERO POPVLOQVE DINIENSI,

PETRVS GASSENDVS Ecclesiæ Præpositus, S.

VESTRA fuere vota, MI PRÆSVL, MEI COLLEGÆ, MEI CONCIVES, vt appellerem animum ad ea, quæ audistis interdum me de Ecclesia, Vrbéque nostra edisserentem, conscribenda. Nempe soliti estis demirari, qui potuissem è tenebris educere illa non pauca, quæ forent vobis incognita; ac reputastis, nisi ea scripto sustinerem committere, fore, vt, me exstinctu, in densam caliginem relaberentur. Manum itaque, ante meum à vobis discessum, operi admoui: ac iam, alias inter Elucubratiunculas, emissurus quoque hanc sum: tantò sanè alacriùs, quantò propria alioquin sponte hoc mei in Patriam affectus exhibiturus specimen, persensi me facturum rem Vobis futuram non iniucundam. Dudum est certè, quòd cogitâram, non antè, si Deus daret, emori, quàm hocce officio vt defungerer, hoc est, vt ex iis, quæ aut fando à maioribus accepissem, aut ex libris intellexissem, aut ex euolutis innumeris penè Registris, Actisque eruissem, aut ex viris curiositatis oppidò raræ addidicissem, Opellam huiuscemodi quantulamcumque concinnarem. Ac me cum quidem nunquã habui, qui possem Principis Poëtarũ imitatione dicere,

Primus Idumaas referam tibi Dinia palmas,

Et viridi in campo templum de marmore ponam:

Verùm, non ideò inceptatum pro modulo virium debui sinere, si Diniæ fortè commendationem quærere aliquantulam possem. Quippe tametsi futuri sint, qui me res adeò tenueis, ac nostræ istæ Dinienses sunt, extulisse in vulgus causentur; tuebor me tamen, quòd hanc nactus Spartam, ornare hanc debuerim: &, cùm alij suis glorientur Mycenis, imitari mihi cum licuerit, qui, Ithacam suam in asperrimis saxulis affixam, tanquam nidulum, immortalitati etiam anteposuit. Videlicet, tametsi Patria nec magna, nec splendida sit, non ideò minùs patria est, neque minùs ipsi debemus, quòd sumus: atque adeò esse eam nobis minùs caram æquum non est: cùm & eo ipso magis teneamur, quò exornare valeat nos, eandere ipsi cuipiam ornamento. Neque verò hoc dico, quasi nostra hæc tenuis prorsus sit, obscuráque habenda: cùm Ciuitas fuerit iam Plinij, Ptolemæique temporibus non contemnendi nominis, quippe Regionis cuiusdam Caput: ac ideò deinceps in Prouinciarum distributione Diœcesis exstiterit secundum Metropolim prima. Quanquam, occasione istorum, qui scribi, nisi grandia, valdéque illustria non ferunt, admoneo,

fore, vt heic non videant claram Rhodon, aut Mitylenen, aliamve id genus vrbem laudari, nec facta virum, quæ æternis famæ monimentis inclyta floreant: admoneo, inquam, mature, ac in fronte, ne, si fortè ea, quæ sequentur legere sustinuerint, sese deinceps operam, præter spem, lusisse querantur. Ad cæteros quod attinet, qui non perinde præter pauonem, rhombumque omnia fastidiunt, ac rerum fastu non sic ducuntur, quin cognoscere patria æquè, & magna cordi habeant, ij, nisi aliud, saltem me eum esse deprehensuri sunt, qui cùm cæteris non inuideam, vt sint palatiorum amplitudine, magnificentiaque gloriosi, ipse casis humilibus, paupereque cauo sim lætus. Sed & vtcumque de aliis sit, abundè erit, quòd Vos saltem, quorum interest, hæc nosse delectet: nempe & Vos estis, quibus ipsa præsertim scribo, iisque, qui nobis successuri sunt, quibus non hæreo, quin gratum faciam, dum transdo ad illos, quæ me, ad nos vsque ex antiquitate non latent, quibusque similia si fuissent per vices ab aliquibus antecessorum tradita, non in ea, qua sumus, rerum ignoratione, versaremur. Quamobrem & ipsi Vos estis, ô REVERENDISSIME PRÆSVL, ô CARISSIMI COLLEGÆ, & CONCIVES, quibus hæc ipsa offero, vt sint in pignus mei illius, quem dixi, affectus, obsequiique in Patriam, cui voueo, apprecórque omnem à Deo bonorum omnium largitore prosperitatem: Vtque sint aliunde in quantulamcumque compensationem eius officij, ad quod mei præsentiâ teneor: neque enim dubito, quin pro eo, quo estis erga me amore, quoque acceptum meum hoc munusculum habebitis, hanc commutationem cum mei absentia (non valdè prolixa, Deo dante, futura) æqui, bonique consulatis. Ne longum autem faciam, cùm omnia, quæ sum deinceps dicturus titulo *Notitia Ecclesiæ Diniensis* complectar; ea sic partienda trifariam videntur, vt iuuet primùm pauca de ipsa Ciuitate præmittere: prosequi subinde ea, quæ ad Ecclesiam in ipsa sitam attinent: ac seriem demum subiicere Episcoporum, qui Ecclesiam rexerunt, & Appendicis vice, Præpositorum etiam aliquos eiusdem Ecclesiæ.

NOTITIA

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS.

PARS PRIMA.

Qua de Ciuitate Diniensi pauca præmittuntur.

CAPVT PRIMVM.

Diniæ Situs.

VT igitur inde incipiam; DINIA; siue, vt in libello Prouinciarum legitur, *Dina*, Ciuitasve Diniensium, nominata est posterioribus sæculis, tunc *Dinea*, nunc *Dignia*, nunc *Digna*: & cohærenter *Dineensis*, vel *Dienensis*, *Dignien-sis*, & *Dignensis* vrbs. Gallica, & vernacula appellatio est *Digne*; etsi aliqui, vt Scaliger, scribant, *Dine*, & Schudus etiam apud Ortelium, *Donty*.

Populi, quorum Caput fuit, dicti sunt Plinio, EBRODVNTII, dum, narrat, *tam Auantícos, quàm, Ebroduntios, quorum oppidum Dinia, à Galba Imperatore formulæ adie-ctos*, hoc est, Narbonensi Prouinciæ adscriptos, cùm Inalpini antè haberentur. Scilicet aliàs idem Plinius inter gentes Alpinas à Romanis deuictas numerat Ebroduntios. Ac vult quidem citatus Schudus non Ebroduntios, sed Bodiontios legendum; verùm, si coniectura placet, quidni potiùs Blodæntios, Bledontiósve legendum ducamus, propter Bledunam, vel Bledonam fluuium (vulgò *Blesne*) qui variè sinuatus, varia hinc inde oppida habet; ac medio cursu Diniam alluens, quarto deinde lapide sese exonerat in Druentiam? Certè, cùm Druentia superiùs, eadémque ex parte fluuiolum Vantium excipiat; potuere, qui ipsum circumstarent Populi, Vantici; Auanticive esse, quorum Dinia quoque oppidum, siue caput foret. Nisi quis malit Auanticos requirere in Delphinatu, ob Auansonum oppidum; ac ipsos etiam Ebroduntios pro Ebrodunensibus habere. Quanquam, si illi quidem Auantici fuere, qui potuit ipsorum tam procul sitorum, ac vltra Druentiam oppidum, esse Dinia? Qui etiam potuit Ebrodunensium; cùm Ebrodunum, & iam antè Alpium, seu Græcarum, seu Cottiarum celebre fuisset oppidum; & deinceps fuerit Metropolis, cuius Ciuitatum vna fuit Dinia? Quòd si prætereà Plinius Ebrodunum, aut Ebrodunenses inter genteis Alpinas nominatim non numerauit; causa fortè fuit, quòd Ebrodunum habuit in iis duodecim Ciuitatibus, quæ non fuere recensitæ in Inscriptione illa è trophæo Alpium, quam referendam integram censuit. Videlicet, enumeratis victis Populis subiicit; *Non sunt adiectæ Cottianæ ciuitates xii. quæ non fuerunt hostiles; item attributæ municipiis Lege Pompeia.*

At Ptolemæus Populos, quorum DINIA caput, vocat SENTIOS, dum [illegible] inquit, ὑπὸ Μασσαλίαν ἀνατολικώτεροι Σέντιοι, ὧν πόλις μεσόγειος Δινία, *Vesontio, & Mineruæ magis Orientales sunt Sentij, quorum ciuitas mediterranea est Dinia*. Innuit autem hos fuisse extremos ad Orientem Galliæ populos versus Alpeis, cùm ipsos inter populos Galliæ Narbonensis recenset, neque pro Inalpinis habet. Cùm verò esse addat finitimos Vesdantios, quorum Sanitium oppidum inter Italiæ populos, atque Alpium incolas refert; hinc fit, vt Sentios habere eosdem cum Sanitiensibus non liceat, tametsi aliunde nullum supersit in tota regione eius vocis vestigium; nisi fortè ipsam extendas ad vrbem vsque Sedenam, vulgò *Senez*, & posse putes iam Sedentios appellari pro Sentiis, constitutamque ex eo fulcias, quod proximi Sedenæ montes Gallicam ditionem à Sabaudica, siue Inalpina, atque Italica secernunt. Vtcumque sit, ac ne ambages consecter, cùm temporibus insequentibus mos obtinuit Gallias in septem Prouincias distingui, habita est Dinia inter ciuitates Prouinciæ Maritimarum Alpium, quarum Metropolis Ebrodunum: quemadmodum vel ex citato Prouinciarum libro intelligitur.

Deinceps, cùm fines, nomináque Prouinciarum mutationes subierint varias; contigit quidem Ebrodunum ab aliquot iam sæculis ad Delphinatum pertinere: at DINIA semper in ea fuit quæ ipsum Prouinciæ nomen fecit suum. Hinc & Principem semper eum agnouit, qui Prouinciam obtinuit; & ex quo Comites Prouinciæ, qui iidem fuere Reges Hierosolymitani, Neapolitani, Siculi, desierunt regere Prouinciam, Carolúsque nomine

nomine III. & Comitum vltimus obiit anno Christi M. CCCC. LXXXI. Dinia, vt & toti Prouincia Regem Francorum Principem habuit, ac Proregem eundem, seu Gubernatorem vocatum agnouit, & ex quo Supremi Senatus, Parlamentive institutio anno M. D. I. facta est Aquis-Sextiis, eò detulit vltimam controuersiarum cognitionem.

Cæterùm Diniæ sub Cælo situs à Ptolemæo describitur, secundum Longitudinem quidem, κζ, ς, hoc est 27. graduum, & minutorum 10. secundùm Latitudinem verò μδ, ς, hoc est grad. 44. & minut. 20. Ipsi, quod ad Latitudinem spectat, quæ eadem est cum Poli altitudine, deprehendimus illam grad. 44. min. 6. idque idoneis organis, tam ex meridiana Solis altitudine, ac Solstitiali potissimùm; quàm ex altitudine maxima, maximàque Stellæ Polaris, quæ speciatim sub finem anni M. DC. XXXI. obseruata fuit, vesperi quidem summè euecta, grad. 46. min. 40. Manè verò summè depressa, grad. 41. min. 25 $\frac{1}{2}$. Vnde & patet, obiter, quantum Dinia sit borealior Aquis-Sextiis, vbi ex nostris obseruatis attollitur Polus grad. 43. min. 51. quantum Massiliâ, vbi grad. 43. min. 10. quantum Taurœntio, Tolonève, vbi grad. 43. min. 12. quantum item australior Gratianopoli, vbi grad. 45. min. 12. quantum Lutetiâ Parisiorum, vbi grad. 48. min. 50. atque ita de cæteris.

Ad longitudinem quod attinet; quia illius initium tam secundum Ptolemæum, quàm secundùm alios in incerto est, ac differentiæ inter varias ciuitates notiores sunt, eapropter seligo dumtaxat Obseruationes aliquot, ex quibus differentia Diniam inter, & cæteras (in quibus certè potissimùm eadem obseruata fuerint) innotescat.

Prima est Eclipseos Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXXII. mense Aprili, die XV. manè, Stylo nouo, seu Gregoriano, vti & cætera. Videlicet eius Initium, seu primam limbi temerationem inumbrationi succedentem obseruauimus telescopio, cùm Cauda Leonis foret ad occasum alta grad. 20. min. 6. ac proinde Hor. 3. min. 9. à media nocte.

Secunda Eclipseos pariter Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXXV. ac die Augusti XXVIII. manè. Siquidem, cùm nubes permiserint solùm conspici Lunam circiter Incidentiæ, seu increscentis obscurationis medium; obseruauimus telescopio sex Digitos deficere horâ præcisè à media nocte secundâ; idque ex Aquilæ, ac Pegasi Stellis.

Tertia Eclipseos item Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXXVI. die Februarij XX. vesperi. Fuit quippe illius Initium hor. 9. minut. 44. ac semisse; Finis (præter phaseis complures) hor. 9. minut. 35. idque ex duabus, aut tribus Stellis; vti & ferè in cæteris.

Quarta Lunaris, rursùs Eclipseos, quæ anno M. DC. XXXVIII. ac die Decembris XX. manè, fine statim à mediâ nocte. Contigit nimirùm illius Initium hor. 10. min. 37. Immersio Hor. 1. min. 38. Emersio hor. 3. min. 13 $\frac{1}{2}$. Finis hor. 4. min. 14.

Quinta Eclipseos demùm Lunaris, quæ anno M. DC. XLIX. ac die Nouembris XII. manè. Quippe obseruatum illius Initium hor. 3. min. 18. Immersio totalis hor. 4. min. 12.

Sexta fuit Solaris Eclipseos, quæ contigit anno M. DC. XXXIII. ac die Aprilis VIII. post meridiem. Cum Initium enim præripuerint nubes, obseruare licuit nihilominùs tum Finem hor. 5. minut. 45. ex altitudine Solis grad. 8. minut. 5. tum plureis Phaseis intermedias, ex quibus licuit intelligi contigisse Medium hor. 4. min. 42 $\frac{2}{3}$. maximo defectu existente digitorum 8. minut. 18. Scilicet telescopio, & apposita machina vtebar.

Septima addi potest, quòd Luna occultare cœperit Regulum, anno M. DC. XXVII. die Iunij XVII. hor. vesperæ 10. min. 30.

Octaua, quòd occultarit primam trium in collo Sagittarij, anno eodem, die Septembris XVIII. hor. 11. min. 2.

Nona, quòd primam trium in Cauda Arietis, anno M. DC. XXXIII. die Februarij XIV. hor. 11. min. 30.

Decima, quòd præcedentem duarum in Cauda Capricorni, anno M. DC. XXXV. die Augusti XXVI. hor. 9. min. 49.

Vndecima, quòd eam Stellam, quæ est in extremo pede Castoris, antecedit've aliam in pede Præcedentis Geminorum, die memorata Decembris anni M. DC. XXXVIII. hor. 4. min. 17. id tempe, cùm Luna adhuc extaret superstitem ab Eclipsi penumbram.

Duodecima, quòd rediens Luna ad eandem Stellam Februario anni insequentis, ac die XIII. transierit illi cuspide borea, obtexitque ad duo minuta, hor. 10. min. 17. idque cùm sub noctis initium texisset, occultassetque Propodem; atque id genus cætera; sed pauci ad ista attendant.

Prætereo autem ex Eclipsibus, ac illa præsertim, anni M. DC. XXXV. quam in locis variis, intercedente optimo, & numquam satis laudato Nicolao Fabricio Peireskio, Senatore Aquensi, amico coniunctissimo, obseruari curauimus, colligi posse esse Diniam Orientaliorem Aquis-Sextiis, aut Massilia, besse, siue dodrante gradus; Ambrodano integro gradu; Auenione sesqui-gradu; Parisiis septem (aut, vt aliàs, proximè quatuor) gradibus: Londino vix quicquam amplius: Occidentaliorem verò Tubingâ vix sextante gradus; Neapoli gradibus 13. Damasco 14. Cairo 13 $\frac{1}{2}$. Alepo 18. Quanquam hæc sunt in re minimis.

CAPVT II.

Diniæ Descriptio.

FVIT verò semper DINIA, aut saltem ab annis plusquàm octingentis, in Ciuitatem, & Burgum distincta. Scilicet *Burgum* nominant aliam quasi vrbem

bem, vt posteriùs dicendum. Constructa porrò Ciuitas fuit ad præruptam radicem montis præripientis illi exortum ab æquinoctiali in æstiuum: vnde & , cùm formâ sit penè ouatâ, tendit ipsius longitudo ab ortu proximè æstiuo in occasum proximè hybernalem. Quà pars illius summa est, ac decliue dorsum montis imminet, Turris est *Taliasia* vocata, & specie quidem octangula; nisi quòd bina latera, quæ erant vrbem respectura, coaluere in vnum planum. Opposita ex parte, hoc est ad præruptæ radicis extremum, rupes est, supra quam paullò eminentiorem exstructum fuit pridem Episcopi Castrum, quod Patrum nostrorum memoriâ sic fuit diratum, vt nihil iam præter maceriem, & aliquot cryptas, ruderaque supersit. Id videlicet, postquam anno M. D. LXXVI. occupatum à Caluinistis castrum, vnà cum adiuncta Ecclesia, induxit ciuibus in mentem, ne sartum tectum locum tenerent, qui iteratò cedere in extraneum præsidium posset. De ipsa Ecclesia, quæ fuit à sesqui-sæculo dumtaxat (sicque aliquot sæculis post ipsum castrum Episcopi, & ad eius ortum) constructa, suo inferiùs loco dicetur. Adnoto hoc solum Turrim Campanilem, quæ illi adhæret, ac Horologio etiam vices inseruit, non eam esse, quam ciuitas condi anno M. CCCC. XIV. curauerat, sed eam, quæ confecta deinceps cum Ecclesia fuit; nisi quòd effecta cùm fuisset pyramidali fastigio, resecta est illi pyramis ante annos XXVIII. & Turri facta elatiore (seruatâ nempe quadratâ formâ) superpositum est illi Horologium intra caueam ferream, quæ machina est ingens, elegansque, & procul accedentibus vt valdè eminens, sic pulchra adspectu.

Tres fuere Portæ vrbis præcipuæ, quæ etiam nunc integræ visuntur. Duæ nimirùm exstant hinc inde infra Turrim Taliasiam, quarum altera *Portale Trauersiæ* ab adiacente suburbio, & *Durandorum* ab antiqua quadam familia appellata, aperitur, vergitque in Cæcium; altera *Portale Balneorum* (quod inde exeatur ad balnea) & *Solis*, aut *Solarij boum* (quòd in adiacente suburbio coriarij, alutariive exponant Soli, boum coria, cæterasque pelles) vocata, aperitur, vergitque in Vulturnum. Tertia habetur, quà extrema, imaque pars illius rupis in meridiem conuertitur, & ab oppido, quod primùm occurrit ad Bledonæ læuam, *Portale Galberti* nuncupata, aperitur, vergitque in Africum. Fuere & duæ Portæ minores, quippe non perinde munitæ suis turribus, nec belli, aut pestis temporibus perinde apertæ. Prior fuit medio ferè loco inter eas, quæ Trauersiæ, & Galberti dictæ sunt, appellata primùm *Portale Vbaci* (Prouinciales nempe Vbacum, quasi Opacum, nominant prospectum seu montis, seu loci aliòquin editioris boreum) ac deinde *Capituli*, ob quæsitam illîc ante annos trecentos Capituli domum. Ea fuit aperta, vergensque in Corum, ac non ita pridem, seu meo tempore, ita dirutâ, vt vix iam supersit illius vestigium. Posterior illi opposita, & Balneorum Portæ, quàm Galberti propior, conuertitur quoque, vt illa, in Vulturnum; & neque adeò antiqua est, neque alio nomine, quam *Portaleti* nuncupatur. Ipsa est, iuxta quam Tribunal Regij Iudicis olim fuit.

Mœnia fuere varia, iisque quadratis interstincta Turribus, quæ integræ ferè adhuc perseuerant (tametsi tam ipsæ, quàm muri, & inter-murale magna ex parte in domos cedunt) ac tres præsertim ex iis quatuor, quæ inter Portam Galberti, & Portaletum sunt, vna, quæ est inde ad Portam Balneorum, & (præter ipsam turrim Taliasiam, quæ in apice vrbis est) tres, quæ à Porta Trauersiæ in Portam Vbaci. Quod porrò ex Vbaci Porta in Portam Galberti fuerit vnica, causa fuit ipsum Episcopi Castrum, ac prærupta rupes, vnde & nullæ domus ipsi adhæserant, ac fuere solùm aliquæ exstructæ, quà parte aliquantula fuit rupis decliuitas versus Africum, ac versus Meridiem. Mœniorum, ac adeò totius Ciuitatis ambitus, seclusis suburbiis, maior non fuit passibus communibus, proximè octingentis.

Vicus intra ciuitatem præcipuus fuit vnus, isque appellatus *Rectus*, quasi rectà tendens à Porta Galberti secundum vrbis longitudinem, & meridionalē quidem eius partem; nisi quod circa medium angiportus angustior est; & qua quidem vix deflectitur vicus non nihil ad læuam. Appellatur etiam inferior ob superiorem alium citra, ac vltra Portaleti regionem, quousque factus è Regione turris, quam esse inter Portaletum, ac Balneorum Portam est dictum, tum dilatatur in Macellum, tum flectitur in læuam, excipiturque à vico ipsi parallelo, & superiore dicto, qui mox in Plateam præcipuam ampliatur, & coactus rursus in angustias ad appellatam Vrbis domum, aperitur breui in Plateolam, quæ ante Portam Balneorum est, sinuaturque exinde ad læuam in Portam Trauersiæ. Prætereo autem Regionem vrbis in quam statim à Porta Galberti ad læuam, ascenditur, venire *Rupis* nomine; scilicet à substrata rupe; & , cùm sint aliquot illius quasi mæandri, seu viculi, superiores duos ex iis, qui secundùm vrbis longitudinem sunt, coire in vnum ad meridiem Castri, ipsiusque Ecclesiæ; infimum verò excipi à vico Iudaico dicto, qui mox describetur, ac interceptam adeò sub Castro Regiam domum, seu Palatium habet. Is Parallelus est ipsi Recto, vnde & illo alio per decliuitatem accepto, succedentem habet, quem Superiorem diximus, quique sub medium leniter flexus alium excipit, ex porta Vbaci obliquè subeuntem; idque deducto in vtrumque angiportu, quo ex rupe, ac parte Ecclesiæ orientali exceditur. Cùm sint porrò vici intra Vrbem angusti, tum angustiores etiam, obscurioresque ex eo redduntur, quòd Domorum facies non parietibus, sed productis contignationibus insistant: quo fit, vt quà præsertim parte contignationes huiusmodi columnis nullis suffulciuntur, inamœna sit, propter situm inæquabilem domorum, prospectus.

Fit

Fit quoque, vt domus, quæ maxima parte oblongæ, angustæque sunt, sint simul obscuræ; & quæ cameta mediæ sunt anticas, posticasque fenestras, efficiantur cæcæ; nisi quòd in quibus sunt scalæ medium occupantes ædificium; spatium quadratum adiacet, ac inane in cælum patet (Cælum apertū nominant) ex quo aliquid lucis corrimitur.

Ad Suburbia quod attinet; maximum fuit olim, quod ex situ quasi transuerso secūdum faciem memorati montis in Boream conductum, nominatum *Trauersia* est; quippe interstitio passuum proximè octingentorum ciuitatem ipsam cum Burgo connexiiit. Nunc superest solùm triens circiter; suntque in vacuo parietinæ, seu rudera potiùs Sacelli beati Sebastiani, quod illius medium circiter obtinuit. Aliud, cui (vt dictum est) *Sol*, vel *Solariam bellam* est nomen, tātum ferè iam, quantum olim est; illoque instauratis, à me vsque patro, variis domibus per bella ciuilia euersis; ac in iis etiam publico Gymnasio, in quo sub extremam Suburbij exædificato, litteræ humaniores docentur. Tertium, quod à Porta Galberti, & porrò ad vsque Portam Vbaci, vlteriùsque extenditur, tum recentiùs est, tum ampliùs, quàm cætera duo. *Vbacum* vulgò dicitur; nisi quod hinc inde ad Plateam, quæ extra Portam est, itemque quà directò ab ea in Portam Suburbij, ac porrò in Confluentem itur, appellari *Peruerbo* solet. Eius, ac Trauersiæ spatiosi sunt vici; ac in iis extructæ domus commodiores, ampliores, & participantiores lucis, quàm quas intra vrbem esse diximus.

De BVRGO, vt etiam dicatur, id intelligitur ex iam dictis esse, aut fuisse positum, ipsi Ciuitati ad Cæciam. Eius situs est in conualle, quam ad vnam leucam fluuiolus *Mardaricus* dictus sic præterluit, vt non procul à mœnibus Ciuitatis demùm decurrens, in Bledonam exoneretur. Vix autem fuit Burgum suo ambitu ciuitate minus; vti demonstrant mœnia, quæ tametsi semiruta, & penè solo exæquata, dimidia tamen adhuc ex parte nempe ad Occasum, & Boream supersunt; cùm quà fuere iuxtim, & secundum Mardaricum, ac præter pratum, quod iam est Præposituræ, vestigio careant. Murorum proinde circuitus fuit præter propter passuum communium sexcentorum.

Tres quoque fuere illius Portæ; Vna, quæ patuit in Trauersiam, ipsamque adeò Ciuitatem, ac fuit idcircò aliquando *Porta Trauersiæ* nominata. Fuit etiā dicta *Porta Inferior*; & ante sesqui-sæculum *Porta lede nostra Domina la bella* fortè à quapiam imagine iuxta illam pulchrè depicta. Superest nunc solùm illius ex vtraque parte maceries, & cohærens quidem ad lęuam (scilicet ingredientibus) cum muro est suo producto in Boream, ac versus Sacellum beati Ioannis Chrysostomi, vlteriùs ad eam partem situm. Alia ipsi opposita, qua exibatur Sedenum, Ebrodunum, in Pedemontium (vti & exitur etiam-num) fortita est *Portæ Superioris* nomen; ac dicta est etiam aliquandiù *Porta Sauina* à quodam familiæ Sauinæ rustico prædio non procul sito. Integra penè præter arcum visitur adhuc eius structura; vti & Mœnorum, quæ exeuntibus cohærent illi ad sinistram. Tertia extitit, vbi nullum iam obseruare licet illius vestigium: quà nempe murus quem diximus tendere in Boream, & terminatur, & ab eo excipitur, qui est secundum vineam Præposituræ ab occasu in ortum. Exeuntibus illā aderat proximè ad dextram memoratum Sacellum beati Ioannis Chrysostomi, è quo descendebatur iter ad Sacellum sancti Martini, ac ad oppida versus Boream sita. Nomen illi *Porta Laurentia*; an id à familia Laurentia (qualem ipsi deficere in vrbe nuper vidimus) an à quapiam imagine, Sacellóve beati Laurentij; an aliunde, est incompertum.

Extat in Burgo Basilica, siue Ecclesia Cathedralis, de qua dicendum posteriùs est superstúntque adhuc circum ipsam, eiusdemque Cœmeteriū, Præpositi Domus, & partes quædam aliæ quæ olim fuere Canonicorum. Cæteræ ab annis nonaginta præsertim (coeperant quippe etiam antè, familiis Burgi in vrbem secedentibus neglectæ) ita propter bella ciuilia dirutæ, collapsæque sunt, vt solo exæquatæ, & in viridaria, agrosque conuersæ (iam enim est seges, vbi Burgum fuit) documento sint attendentibus, quæ sint rerum vices. Hinc præter vicum, quà à Porta inferiore in superiorem, publica iam Regiáque est via, duo solùm supersunt, quorum altero ibatur in Portā Laurentiam, altero in partem quidem eandem, sed tamen non procul à Porta inferiore. Cæteri confusi cum prædiis sunt; quatenus quæ vicini præsertim quibus exibatur in Mardaricum, quorúmque aliqui nuper solùm fuere obseruati.

Capvt III.

Diuisa Ditio, ac Magistratus.

PORRÒ, cùm semper fuerit, vt Agrivm ac Territorij, ita Ditionis, Magistratuumque inter Ciuitatem, & Burgum distinctio (nisi quòd munera, vtráque appellata Municipalia, videntur fuisse à tribus propè sæculis confusa, atque indiuisa) ideò à Ciuitate vt ordiamur; ea Ditionis pars, quæ Iurisdictio dicitur, fuit olim inter Principem, Episcopúmque communis. Vnde & ante duo sæcula, præconia, proclamationésve fieri adhuc solebant communium authoritate Baiuli Regij, & Clauarij Episcopalis (sic certè speciatim habetur in actis, quibus Capituli emphyteotæ Diniæ commorantes; & Galberti bona obtinentes ad recognoscendum interpellabantur) & istæ ante sæcula quatuor Conuentiones hac de re, inter Principem, & Episcopum, in Regiis Archiuis hoc titulo extant. *Compositio Domini Dignensis Episcopi. In nomine Domini nostri Iesu Christi. Amen. Anno natiuitatis M.CC.LVII. die Dominica in crastinum sancti Michaelis. Cùm quidē hoc publico instrumento, quòd cùm super diuersis articulis & capibus*

ratione

rationes Iurisdictionis, & domini; Dignensis Ciuitatis, & territorii, & aliis variis quæstionibus, inter excellentissimum Dominum Karolum, Domini B. viceris sua eorundem Comitatuum Comitissa, & Marchionissa Prouinciæ nomine, ex vna parte: ac venerabilem Patrem Dominum B. Dignensem Episcopum, suo, & Episcopatus sui, ac Dignensis Ecclesiæ nomine ex altera, diuersi generis essent orta. Tandem Præfatus Dominus Comes, &c.

Nunc sesqui-seculum ferè est, ex quo vniuersa Iurisdictio, quæsita est Principi, & Iudicibus Magistratibúsve ab eo constitutis (de ea loquor, quam Temporalem, secularémque nominant; est enim præterea Ecclesiastica, quam semper in Episcopo, illiúsque Vicario residere est manifestum.) Quin-etiam, cùm in Conuentione memorata hæc verba legantur, *Item mandauerunt* (supple Arbitri) *quod Dominus Episcopus concedat Domino Comiti, quod possit emere, seu acquirere hospitium, siue locum, ad ædificandum, vbicumque voluerit in Ciuitate Dignensi; dummodo extra turrem seu montem, vel Fortalitium, vbi domus Episcopalis noscitur constituta; quod incontinenti concessit;* cùm hæc, inquam, verba legantur; est tamen deinceps acquisita Principi domus, quæ Capituli olim fuit, in turo, seu monte fortalitij Episcopalis: ea nempe, quam iam diximus Regiam domum, siue Palatium, in quo & ius à Regiis Magistratibus dicitur, & carceres Regij sunt.

Quod verò ad Directum dominium (partem Ditionis alteram) spectat, illud fuit olim magna ex parte Principis, & Episcopi; cùm & priuati non pauci forent, qui Emphyteuses, acceptias, ac laudimiorum iura haberent; vt familiæ Amalricorum, Isoardorum, Rostagnorum, de Bella-garda, & aliæ; ac Præpositus etiam, Capitulúmque, & Hospitale: at iam illud totum se in Principem, Episcopúmque transiit, vt iam ex dimidio sit vtriusque, neque Emphyteuta sint ampliùs, quemadmodum fuere priscis temporibus, distincti.

Sed ad Iurisdictionem, Regiósque Magistratus vt redeam, censetur ex ipsis Dinia duplex quoddam vrbium, & circum-iacentium oppidorum caput. Ac imprimis quidem ratione Seneschalliæ præfecturæ. Quippe, cùm vnus Senescallus, seu quasi Prætor Prouinciæ sit; sunt tamen à centum, & viginti, ac tribus annis, creati varij Prosenescalli, Proprætoréswe per Prouinciam, quos appellant Locum-tenentes, ac illis attributæ Sedes in variis ciuitatibus; illéque, qui Diniæ consedit, successit Regio Iudici, idque iurisdictionis finibus prolatis. Siquidem fuere illi attributæ vrbes quædam Episcopales, vt Regium, ac Sanitium; aliæque etiam, quæ aut iam tum fuerint, aut deinceps effectæ Regiæ, vti Sedena, Collis-martius, Monasterium, Moxellum, Medæ; præter oppida minora complura, quæ in illius forum, etiam-num conueniunt; nisi quòd, creatis nuper duabus Sedibus, Sistarici vna, Castellanæ altera, fuere hinc inde oppida varia, ac Sanitium quoque, ab illo subducta. Fuerant & alia priùs distracta, nempe cùm Sedes quinque creatæ sunt suprà illas quatuor, quæ institutæ primùm fuere anno sæculi superioris XXXI. & quas inter Diniensis fuit.

Primus in ea Pro-prætor, seu Prosenescallus delectus fuit Blasius Clarianus, qui & quinquennio pòst dicere ius cœpit in eo causarum genere, quod appellitant Submissionum. Successit illi Raymundus Andreas post annos præcisè triginta; huncque decennio circiter pòst excepit Ioannes Aguillenquius. Huius quotquot legi iudicia, summam æquitatem sapere sunt visa. Qui ab ipso fuit Guillelmus Falconius, pietate, morum integritate, iuris dicundi peritiâ insignis, supra quadraginta annos sedem tenuit; donec fato functus ante annos triginta, successorem habuit Carolum Taberetum, qui vitæ quoque integer, intelligénsque muneris, effectus est ante annos decem classis Inquisitionum in Senatu Præses, ac genero nobili Honorato de Castellana locum cessit. Hunc paucis ante meum discessum mensibus excepit Ioannes Franciscus Rufus, cuius & natales, & liberalis indoles, cum iuris, & æqui amore, studióque coniuncta, præclaram spem faciunt, vt, qua est ætate, euasurus sit in consummatissimum Magistratum. Prætereundum interim non est, præter Prosenescallum primarium, præterque Aduocatum, & Procuratorem, seu Cognitores Regios, creatos fuisse temporis progressu, Prosenescallos treis, Particularem, Submissionum, Particularem criminum; Consiliarios præterea treis; idque cùm, me adolescente, Prosenescallus Particularis, & Consiliarius vnicus assiderent.

Deinde ratione Baiuliæ, seu Vicariæ, Viguerizve, vt iam appellant. Nempe, vt olim Baiulus Regius, ita iam Viguerius constituitur, qui non modò, Censoris instar, de criminibus in Vrbe cognoscat; verùm præsit etiam Comitiis, vt particularibus (seu minoribus) Ciuitatis, sic generalibus tam ipsius, quàm oppidorum circumiacentium, quæ coeuntia, agunt præsertim de Prouincialibus subsidiis; & cùm opus est, hominem delegant, qui in Ordinum Prouinciæ, Comitiis, specialem, distinctúmque ab eo, quod sit proprium Consulis Ciuitatis, suffragium ferat. Nec verò antiquum est modò, vt Vrbes, oppidáque Prouinciæ, quæ ad tertium Ordinem spectant, per Baylias distinguantur; sed Nobiles etiam, qui secundum constituunt. Extat certè Recognitionis actum anni M. CCCC. IX. quod mihi occurrit hocce titulo, *Recognitio facta Domino nostro Regi Roberto per infra-scriptos Nobiles, & Barones Bayliæ Dign.*

Ad Burgum verò quod attinet, spectat tota illius Ditio, hoc est tam Iurisdictio, quàm Directum dominium ad Ecclesiæ Præpositum; idque ex concessione Raymundi Berengarij Primi, Nepotis Ildefonsi, & Abnepotis Raymundi alterius Berengarij, qui anno M. CC. XXI. VIII. Eidus Martias, concessionem factam à maioribus speciali diplomate ratam fecit. Hinc est, cur ex illis temporibus vsque constituatur à Præposito Iudex cū aliis, vt vocant, Officiariis, qui in Burgi Curia causas

causas tam ciuileis, quàm criminaleis dirimat (exceptis tamen casibus Homicidij, & Adulterij, quos Princeps sibi reseruauit) extetque etiam-num Chartularium, siue Codex Inquisitionum, Iudiciorumque Clauarij (ita vocabant Iudicem) à Raymundo Agouto de Ponteues Præposito creati, per annos M.CCC.XXXVI. M.CCC.XXXVII. & M.CCC.XXXVIII. cum pluribus aliis tam antiquioribus, quàm recentioribus Iurisdictionis actis; etiam Præconiorum solemnium, quæ quotannis in festo Assumptionis B. Mariæ fiunt. Cui item Præpositus prædia tam vrbana, quàm rustica in Emphyteusin, seu, vt vulgò loquuntur, in Accapitum det, Emptores inuestiat, Prælationis iure vtatur, Laudimia, Censusque exigat; ac prætereà iura Pedagij, siue Pulueragij, vt vocant; ne & iura illa antiqua vocata Furnagij, ac Molituræ memorem; ne ius Cociarum siue mensuræ in diuendendis frumentis, leguminibus, nucibus; ne ius percipiendæ in Salino Quartariæ Salis singulis hebdomadibus; ne percipiendi insuper singulis annis Sextaria sex, quod alium posterior Raymundus Berengarius anno M.CC.XXX. pretio Raymundinorum bis mille quingentorum à Præposito acceptorum, concessit.

Quod dixi autem Munera, omniaque Municipalia videri à sæculis propè tribus inter Ciuitatem, Burgúmque confusa; insinuare imprimis volui, esse prætereà in Ciuitate Magistratus municipaleis, quos Consules iam dicimus. Iam, inquam; nam à superiore solùm sæculo ita nominantur; cùm antecedenter, & ab anno vsque M.CCC.LXXXV appellarentur Syndici, ac ante id tempus Cominales; quod nomen illis iam tribuitur, qui proximè ex-Consules, æstimandis rebus, maximéque fundis, damnisque datis præficiuntur. Deinde fuisse quoque in Burgo Magistratus huiusmodi, & Consules quidem à prima vsque eorum institutione nominatos. Quippe & facultas eligendi, creandique treis Consules legitur concessa hominibus Burgi anno M.CC.XCVII. & in memorato Chartulario trecentis annis superiore, verba hæc habentur non semel. *Mandamentum est Domini Præpositi, & Consulum* (interdum etiam Consulorum) *Burgi*. Tandem, cùm foret commodum visum iuribus omninò communibus vti, visum quoque fuisse Cominalium, Consulumque loco creare indiscriminatim ex Ciuitate, & Burgo Syndicos communeis, qui in commune tam Ciuitatis, quàm Burgi rebus prouiderent; & Territoriis alioquin sua sub ditione permanentibus, prædia vtriusque subiicere oneribus communibus, pensitationibusve, quas Taleas appellant, vt seu subsidia soluenda forent, seu quid prætereà in communem vtilitatem impendendum, id ex communi illa pecunia, quasi ærario publico fieret.

Prætereo autem Consules creari quotannis pro Comitiis Ciuitatis generalibus, seu in generali Consilio, quod sit necesse ex Consiliariis duodequinquaginta constare. Fieri id verò Pridie Annunciationis B. Mariæ, seu IX. Kalendas Aprilis, ac solemne esse, vt die subsequente, siue ipso festo, Consules creati Diuinis officiis cum Epomide, Consulari ornamento intersint. Prætereo & huiusmodi generale Consilium cogi à Consulibus per annum, si quid fortè deliberandum de rebus præcipui momenti occurrat; cùm si deliberandum sit de minoris momenti rebus, tum Consilium Particulare vocatum solùm conuocent, quod ex duodecim consiliariis constat. Prætereo demùm Generale cogi authoritate Prosenescalli, qui interesse illi aut ipse, aut alius ex sede Senescalliæ Regiæ iudex, Consiliariusve debeat: Particulare verò authoritate Bauli, seu Viguerij, qui debeat quoque ipse adesse; aut, nisi adsit, Consulum primus, sumpto in manus Viguerij baculo, vt insigni, illius locum teneat.

CAPVT IV.

Ager, Commercium, Nundinæ Dinienses.

VT cætera iam persequar, & de Agro, seu Territorio, commercióque, quod Nundinis præsertim increbrescit, dicam; constat Ager ex montibus, vallibúsque interceptis totus. Quippe circumstant vndique montes; neque horizon liber est, nisi quadantenus ad occasum hiemalem, quò versum fluuius *Bledona*, de quo est iam dictum, decurrit. Is quatuor ab vrbe leucis, milliaribusve Prouincialibus, & ad ortum quidem æstiuum, originem ducens, circuitu quodam in boream, ac deinde in occasum facto, occurrit tandem à septemtrione, & ad Ciuitatem perueniens, excipit altera ex parte Mardaricum, de quo est iam dictum; ex altera Fluuiolum, torrentemve paullò maiorem vocatum *Aquas-calidas*, à calidis Balneorum aquis, quæ alteri eius ramo commiscentur. Aduenit ille quoque, vt *Mardaricus*, ab exortu; sed coalitis non longè alueolis duobus, quorum alter ab ortu æstiuo, alter ab hiemali aquas colligit. Bledona non longè ab ipsis exceptis, sinuatur in occasum, vt dixi hiemalem, ac posteà amplius recurrens, exoneratur denique, quod etiam dixi, in Druentiam.

Cùm sint porrò Montes maxima ex parte rupei, scrupei, ac infraces, idque à plerisque iam annis, ex quo & siluas cædere, & nouellare pascua est visum (siquidem vehementes pluuiæ detrusâ terrâ nudârunt rupeis) supersunt tamen tres Conualles, quæ & pratorum arboribus consitorum amœnitate, & bonitate fructuum haud facilè aliis concedant. Vna est Aquarum-calidarum, altera Mardarici, tertia ipsius Bledonæ, idque tam versus illam regionem, è qua affluit, quàm versus illam, in quam effluit; tametsi ripa eius vlterior haud territorij Diniensis est, sed attinet ad oppida Corbonos, Cryásque vocata. Hinc pyra, poma, cerasa, generaque alia fructuum optima; imprimis autem Perdrigonia Pruna, quæ non cæteri modò mercatores, sed ipsi etiã Brinonienses pro *Brinoniis* quærunt, diuenduntque. Vites ad latera

conuallium

collibus satis copiosæ sunt consitæ, ex quarum haud exigua parte optimum, atque in æstatem præsertim, exprimitur vinum. Quanquam solet vinum recentius, ex agro Medensi, Regiensi, aut inferiore ex Prouincia quæri, vt illi commistum vtrumque fermentatum, temperiem haudquaquam iniucundam efficiat. Frumenti prouentus, ob agrum montosum, exiguus: ex quo etiam efficitur, vt annonæ in circumiacentibus oppidis frequentiùs petantur; in quibus etiam plerique ciuium prædia quæsitum, possidentque.

Est verò etiam, ob siluas excisas, raritas lignorum, carbonisque non parua. Quanquam id, quod ædificando necessarium est, ad tres leucas cæditur, Bledonâque aduehitur; nisi quod siluæ illic cæduæ breui defecturæ timentur. Diu nempe est, ex quo trabium copia quotannis Bledonæ commissa, transmittitur subinde Druentiâ, Rhodano, Mari, Auenionem, Arelatas, Massiliam; ac variè interea ab iis, quibus opus est, trabes retinentur, & in mediterranea etiam loca, vt Aquas Sextias, conuehuntur. Sistuntur autem Diniæ non modò quæ domibus ædificandis, verùm etiam quæ aggeribus extruendis, instaurandisque Pontibus necessariæ sunt; imprimis verò illi, quo Bledona transmittitur, passibus trecentis, & triginta communibus longo. Non fuit is semper, vbi iam, & ab annis propè octoginta extat; quippe ante duo secula, seu anno M. CCCC. XLI. ex redemptione, seu pacto-pretio, constructus fuerat inferiùs, substratis pilis lapideis, quarum vna ad annos vsque nuperos, non longe à ripa vlteriore, superstes fuit, ac per vices quoque, aqua circum excauante, sui indicium facit. Adest porrò magna aliunde ædificando Gypsi copia: nam, vt taceam Vrbem ex parte natiuo gypso insistere; qui mons est Vrbi ad meridiem, ac vltra Aquas-calidas, feracissimus eius est, quodque illinc eruitur, quod ad quatuor etiam leucas transfertur.

An addam esse alios Monteis, ac ad easdem præsertim Aquas-calidas, aliosque circum boream, in quibus vel sola ramenta indicent subesse omnigenas propè Metallorum mineras, maximè verò æris, ac plumbi? An iterùm alios, ac potissimùm, qui Burgo ad boream, & Balneis ad meridiem, in quibus reperiuntur lapilli Pentagonici, colore cinereo, mirabili structura? Hoc certè adnotandum, parere in illis hinc inde areolam, quinque semicirculis leniter prominentibus, ac sese in medio intersecantibus, & ad angulos occurrentibus ita interdistinctam, vt ij crebris incisuris quasi punctati appareant. Nec verò est vnus, simplexque lapillus; sed ex pluribus commissilibus, coæqualibusque sic connectitur, vt si illos, qua par est industria, secundum commissuras dissolueris, pro Columella striata, ac longiuscula, habiturus sis totidem quasi Stellas. Harum Stellarum latitudo non est amplior in maximis Parisini pedis semidigito, nec crassitudo vncia eiusdem: in minimis ipsa amplitudo contrahitur ad vnciam, & crassitudo ad vnciæ sextantem. Columellæ ex pluribus istis, & circa angulos leniter excauatæ, nunc productiores, nunc contractiores digito visuntur; neque ex rupe, aut matrice aliqua euelluntur vlla; sed casu hinc illinc inter lapides alios, & quæruntur, & colliguntur.

Cæterum fuit semper Diniæ commercij non infrequentis; ac vel illud esse argumento potest, quod priusquàm Iudæi pellerentur ex Gallia, etiam Synagogam inibi obtinuerint. Multa legi acta, ac potissimum [illegible] continet documentum, quibus cum illis contrahebatur; extatque in nostris Archiuis forma Sacramenti, quo iurare coram Notarijs, ac Iudicibus tenebantur. Res inde solitæ asportari, sunt non modò fructus, ac in ipsis, vt dixi, Pruna; sed maximè etiam lanificia, & apparata opificiis coria quæ in Sabaudiam potissimùm, ac Pedemontium conuehuntur. Cumque Diniæ commune sit oppidorum complurium, ac dictim præsertim Sabbathinum, Festiuisque emporium; tùm ad commercium præsertim faciunt non incelebres Nundinæ, quæ quater in anno recurrunt, constantque singulæ ternis diebus, Lunæ scilicet, Martis, ac Mercurij primum occurrentibus à die Cinerum; à die festo Corporis Christi; à die festo sancti Iuliani, qui in festum sancti Augustini incidit (estque dies Augusti xxviij) & à festo omnium Sanctorum. Sunt autem celebres præsertim in tota Prouincia, in Delphinatu, in Sabaudia, ac Pedemontio; propter armentorum omnis generis, & tam quidem bisulcorum, quàm Solidipedum copiam, quæ vndique adduci, ac diuendi solent; vt operum textilium mercatores præteream, lanæque coriarios, aromatarios, sallamentarios, aliosque qui non tribus tantùm destinatis diebus, sed plerumque etiam tota reliqua hebdomade mercaturam producunt.

Harum Nundinarum duæ posteriores omni memoriâ maiores sunt, ac pridem haberi solitæ in Burgo. Scilicet vltra mœnia, & vocatum antè superiorem Portam, à superato titulo Valli Sanctorum succedente, præbet Pratum armentorum, seu vocatum vulgò *Pratum Nundinarum*, in quod armenta conducerentur; intra mœnia verò, & ad Cemeterium præsertim, ob eius amplitudinem, exercebantur cætera commercia. At duæ priores sunt solùm à duobus seculis institutæ; nempe ab anno M. CCCC. [illegible] quo Ciuitas non Præpositi modò, sed Capitularium consensum obtinuit, ad transferendum Nundinas ex Burgo in vrbem; ac impetrauit simul à Rege Renato duas alias, quæ eadem in vrbe habentur. Præterea autem, vt præstaret tam Præposito, quàm Capitulo indemnitatem, addixerit se Ciuitas ad soluendam quotannis pensitationem, Præposito quidem, florenorum septem cum semisse, quam & persoluit etiam-num: Capitulo verò florenorum sexdecim, quam nescio quamobrem persoluere desiuit, saltem ex dimidio; nam dimidium quidem relaxatum fuit ea transactione, quæ de Vini in vrbem immissione legitur facta.

Eodem porrò illo tempore cogitare Ciuitas cœpit de armentorum foro, Nundinarúmve Prato apparando; & ad alias merceis quod spectat, destinauit, vt Mercatoribus ad vrbem accedentibus locarentur ciuium tabernæ, ipsarúmve, aut domorum facies; idque ex ordine, & secundum vicos per succedenteis Nundinas, quovsque circuitu peracto instauraretur series; nec parùm diuturna fuit lis, quam Suburbani intentârunt, vt emolumenti exinde creati efficerentur participes. Sed de ipso Prato Nundinarum vt dicam, destinatum id quidem fuit inter ipsam vrbem, & Mardaricum, coëmptis hortis, viridariisque, quæ hinc inde erant tendentibus à Porta Vbaca ad Minoritarum cœnobium, vltra Mardarici pontem situm; verùm licuit solùm per ea tempora, semissem, bessemve illius, quod iam visitur, adipisci. Quippe quicquid est partis inferioris è regione Episcopalis Castri, Ecclesiæque adiacentis, ac vlterioris Plateolæ, hortus fuit Episcopi, in quem descendebatur, qua parte Sphæristerium tribus prædaltis cryptis suffultum me adhuc puero castructum est; acquirique duntaxat potuit anno M. D. XXX. à Francisco Guiramando tum Episcopo, idque trecentorum florenorum pretio, quod in Episcopatus rem conuerteretur.

Tacco verò hanc conuersionẽ factam, cùm anno demùm M. D. XXVI. coëmpta fuere huiusmodi pretio viridaria aliquot, ex quibus coaluit *Prati Plantarum* vocati in Burgi ditione pars inferior, fuitque accepta Episcopo, qui sedebat tunc, Antonio Oliuario. Partem autem inferiorem dico; nam superiorem quidem, cùm nullatenus ex ea acquisitione foret, sed haberetur ab vsque anno M. D. XVIII. [illegible] Principi à Præposito concessa, ad Balistæ exercitationem (vnde & Balisterium fuit dicta) Antonius tamen de Bollonia Episcopus, exigente pueritiam me, vnà cum reliqua sepibus hinc inde conclusit, consitque arboribus, nempe cùm nullæ priùs extarent, præter Nuces annosas treis, quibus ad eamdem partem superiorem constantibus, ludorum pars agebatur in vmbra. Transegisse ea de re Ciuitatem cum Episcopo anno M. DC. XVII. nihil est, cur heic memoretur.

CAPVT V.

Aquæ, ac præsertim Thermales, seu Balnea Diniensia.

DE Aquis vt quidpiam attingam, nullæ quidem stagnantes sunt; sed quæ ex imbribus magnis colliguntur, deuastare conualleis solent. Rapidas facit, præter ipsam decliuitatem, commista terra, quæ ex satis montibus, vt iam innui, corraditur. Certè qui Bledonæ vix vllis repagulis iam sistitur, & latè grassatur, decentus pridem perhibetur angusto satis alueo, qui si interdum compleretur, exarari bobus solebat, qui alerentur publicitùs, vt superueniens copiosior aqua alueum faciliùs reficeret, neque eam immò exundaret. Quàm verè autem, ac posteri magis adhuc id damnum sentiant, quatenus quoties in vrbem redeo, agnosco non Bledonæ modò, verùm etiam Mardarici, & Calidarum-aquarum alueos elatiores factos aliquot pedibus; quippe dum ampliùs attolli pergent, periculum est, ne aquæ effusæ prædia, humiliora relicta, diripiant.

Interim autem, commodo magno, ducuntur ex iis canales, seu fossæ (Bedalia appellant) inseruientes Molendinis; quorum terna (ac insuper machinæ Fulloniæ, Pulueriisque Pyrijs) aguntur aquis Bledonæ; bina verò ductis ex Calidis Aquis. Nullum iam ad Mardaricum, verùm dum res Burgi incolumes starent, duo fuere; vnum ad Portam superiorem, & ad dextram quidem egredientibus, quà Præpositurae pratum est adhuc eo loco, vnde aqua proruebat, humilius, quàque ipsi, dum loci attollendi causâ quasdam excauari fossas curassemus, rudera quæpiam inuenimus. Hoc fuit, in quod cùm Lantelmus Episcopus aliquid iuris priuati haberet, legimus ipsum fuisse ab eo in Anniuersarium Ecclesiæ legatum. Alterum aliquantò vlteriùs, & quà fuit, ac etiam-num dicitur Hospitale vetus. Defluebat aqua ex hoc in illud; & cùm non posset, magis quàm illud, continenter molere, quòd aqua non semper abundè afflueret ex Mardarico, adeò aqua colligebatur, sistebatúrque repagulo, locúsque progressu temporis oppletus, visitur etiam-num editior ad orientem domus ibidem loci superstitis; sciendum autem fuisse per ea tempora Mardarici alueum longè depressiorem. Commodo etiam magno ex fossis, Bedalibúsve huiusmodi deducuntur riui, quibus viridaria, pratáve, ac horti, vnà cum arboribus, vere, ac æstate irrigantur; exinde enim conualles virent, ac lætæ prouentu vbere efficiuntur. Suppleri vtcumque hinc potest, quòd aquæ piscosæ admodum non sunt; rari scilicet, ac pusilli Pisces, paucæque sunt Truttæ, quas Bledona gestat. Enutriret, vt putant, plureis, nisi quotannis trabes illæ, de quibus antè dictum est, eas exturbarent, abriperentque; scilicet non paucæ superiùs capiuntur.

Ad potum quod spectat, optima Bledonis, quæ singularis aliunde est leguminibus macerandis. Nescio autem an sit salubre diligens per æstatem illam, quæ ad fluuij crepidinem per subterraneos ductus scaturiens, & frigentissima est, & manè hauriri, reponique in cryptis solet. Optimæ etiam reputantur fontium aliquot scaturigines, & quæ sunt secundùm Mardaricū præsertim. In ipsa vrbe duo solùm Fontes; vnus in Platea, quam dixi esse exteriùs ad Portam Galberti; alius in Platea, quæ est interiùs iuxta Portalerium. Vterque deducitur simul ex insigni quadam scaturigine, quæ quadrante leucæ ab vrbe emicat supernè ad dextrum latus prædicti Aquarū-calidarū rami, qui fluit ad Balnea. Et quamuis interdum canales, tubíve tam fictilij, quàm lignei, quà per Aquarum-calidarum alueum palis retenti traiciūtur, ablati

aliquãdo

interius vilantur multa quædam lapidea: [illegible] tamen id esse vitium non aquæ, sed terræ, quæ præ neglectu, in canales in ipsa aquæ [illegible] [illegible] se in progressu per commissuras non satis exquisitè obductas, cum turbida aqua præter fluente intruunt. Puteorum vita est non magnus: pauci quippe in vrbe sunt, atque cuiusque [illegible] [illegible], pauimentoque exæquati; ac [illegible] [illegible] [illegible] vidi. [illegible] [illegible] [illegible], qui admodum profundus, ac [illegible] [illegible] [illegible] fuisse [illegible] in Episcopali [illegible] [illegible]. In Minoritarum [illegible] est vnus, ad quem [illegible] [illegible], deficientibus, ob canales interruptos, fontibus, [illegible] Bledonæ aquis. Alius est in Burgo ad ipsum cœmeterium, ac ante Ecclesiam, à quo non procul alterum, quem effodi ipsi in horto Præpositura curauimus, cuiusque aqua plerique probarunt.

Cum nihil sit porrò dicere necesse de frigido Bledonæ Balneo, quo recentes per æstatem iuuenes [illegible] solent, & maxime quà [illegible] sunt, intra quas [illegible] fundum aptas ad natandum [illegible] [illegible]; nihil item de fragalibus [illegible], quæ ab ipso [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], cum tempora meliora sunt, non infrequenter habentur, quæque nobis sæpe in memoriam reuocarunt illud carmen,

Attamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè corpora curant;
Præsertim cum tempestas arridet, & anni
Tempora conspergunt viridantis floribus herbas.

Cum id, inquam, nihil sit necesse, at prætereire tamen non licet memorabilia Balnea calida, seu Thermales aquas, quibus nihil habet Dinia nobilius, nihil, quod magis nosse exteros mirum. Siquidem mirandi sunt, quæ [illegible] ab [illegible] quotannis videmus, vt, Paralyticos [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] capitis, [illegible], & [illegible] [illegible] rectos, membris flexus, ac tremulos, [illegible] [illegible] [illegible], doloribus ischiadicis, arthriticis, vulneribusque omnibus à frigida causa natis laborantes [illegible] iis immunes, aliisque simplices. Nam quod indigenæ quidem balnea ad quosuis penè morbos [illegible], ac vtilia admodum probent, [illegible] [illegible] Nephriticum, plenitudinem [illegible], hydropisim, colicam passionem flatuosam, [illegible], hæmorrhoidas, vermes, [illegible] scabiem, [illegible], strumas, scrophulas, [illegible], [illegible], stomachi dolorem, mammarum [illegible], appetitus deprauationem, mensium suppressionem, sterilitatem, cæteraque innumera, res vulgaris est, & ideirco non modò ex tota Prouincia, sed etiam ex circumiacentibus ad illa per ver, autumnoque, & autumnum concurritur, si dies excipias Canicularis.

Dissitus est locus ab vrbe per [illegible] [illegible] quidem hiemalem, [illegible] [illegible]. Scaturiunt aquæ [illegible] [illegible], quam auxiliante memoria [illegible] aquam calidam [illegible] quam verum quoque, ac progressu temporis ita excreuisse [illegible], vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ipsæ tandem [illegible], ac [illegible] [illegible].) Scaturiunt, inquam, penè ad radicem rupis [illegible] [illegible], quæ ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quidem, sed aspera [illegible] [illegible], ac [illegible] [illegible], per quæ dum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] calore [illegible] [illegible], in [illegible], [illegible] [illegible] illic [illegible] [illegible], & maxima quidem parte [illegible]; cum & notum [illegible] sit, [illegible] [illegible], quòd [illegible] [illegible] sint; & [illegible] ne tantum quidem, quantum [illegible] [illegible] nocerent. Cum [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] intelligo, quæ & ad loci [illegible] sunt, & rupi [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] videlicet in ipsa rupe, [illegible] ampla, quæ [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], in quo etiam aquæ aliquot [illegible] erumpunt, vbi & nonnulla præterea [illegible] [illegible] [illegible], quæ [illegible] rupis [illegible] [illegible].

Sunt porrò quatuor potissimum [illegible] Balnea insignia loca. Primum ex ipsis [illegible] [illegible], quod non absurdè *Balneum Virtutum* appellant. Ipsum est cæteris ad ortum, longum [illegible] cum semisse orgyias, latum vnam ac semissem, altum non nihil vna minùs. Crypta è natiua est rupe, pauimentum, & gradus ex cæso, quadratoque lapide; & cum [illegible] hinc inde, ac à fundo scaturiginibus [illegible], tota subduci aqua potest, quoties [illegible] aliquibus, commutanda est in [illegible] gratiam. Secundas [illegible] obtinent Thermæ, Vaporarium videlicet, Sudatorium-ve, quod Arabes dicunt [illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Crypta est [illegible] ex [illegible] ac natiua rupe, cuius [illegible] [illegible] ad [illegible] sit vnius orgyiæ ac semissis, [illegible] tamen decrescens [illegible], ad vsque scaturiginem, quæ in eius fundum copiosa erumpit. Longitudo orgyiarum est quinque, latitudo vnius; & proximè quidem ipsum pauimentum, secundum [illegible] [illegible] longitudinem [illegible] canalis aquam transmittit, cuius vapore [illegible] [illegible] sic incalescit, vt ingressu [illegible] [illegible] [illegible]; perminimèque est, cum in ipso ingressu immineat [illegible] suffocatio, breui tamen facta intus mora, illic [illegible] [illegible] [illegible]. Permittunt [illegible], calorem vaporum non ita [illegible], vt [illegible] [illegible] [illegible]; sed [illegible] [illegible] [illegible], vt si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], statim [illegible]. Solet porrò Vaporarium Balneum ad [illegible] [illegible], vt homines propterea, qui [illegible] [illegible] Thermis, Sudatorio [illegible].

[illegible] Thermarum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quippe [illegible] [illegible] [illegible] *Balneum* [illegible] [illegible] *[illegible]* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *Balneum* [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in Balneum non [illegible] [illegible]. Cum quoque [illegible] ex [illegible] in quartum adhiberi [illegible] [illegible]

ad superfusionem, quam *Gassam* appellant, dum pars affecta supponitur, vt materia tenax inde discutiatur. Non est verò interim reticendum, Thermalem hanc aquam assatim in potum assumptam mirè conducere mundandis naturalibus partibus, ac reddita adeò stomacho temperie, [illegible], sine defectum appetitus abigere, eiicere arenulas, sanare vlcera interna; intestinalem colicam ex frigida causa sanare; vermes depellere, ac speciatim intestinum rectum ab Ascaridibus sic eximere, vt hominem nôrim, è quo supra myriadem, vel vna vice abegerit.

Sed modum facio; ac præsertim quod tres insignes Medici, Gulielmus Alamandinus, Sebastianus Richardus, & David Lautaretius, de huiusmodi Balneorum natura, Mirabilibusve commistis, déque proprietatibus, effectibus, vsibus, integros libros conscripserint; ac felici sorte ipse etiam-num superest Lautaretius, qui accedente diuturniore ad insignem doctrinam experientia, sit iam vberiùs, absolutiúsque hoc argumentum retractaturus.

Capvt VI.

Aer Diniensis: ac obiter Pestilentia anni M. DC. XXIX.

CVm de Aere dicendum superest, is haberi salubris solet, quod purus sit, & vt per annum appareat semel caliginosus. Frigidus valdè per hiemem, tum ob niues satis frequentes, ac in montibus vicinis præsertim; tum quòd magna dierum parte montes Solem præripiant, & pars vrbis infima ne in meridie quidem Solem circa brumam conspiciat; tametsi, quæ mensis constitutio est, & tantillum videat circiter nonam matutinam, & paullò post meridiem in occasum recuperet; quòd ea parte, & sola quidem, vt iam antè adnotatum est, cælum liberum aperiatur. Æstate satis calidus, ob confluxionem radiorum Solis ex variis montium lateribus; nisi quòd ferè Bledona, gratissimam auram ministrat. Ac venti quidem sæpe perflant; sed ij tamen rarò vehementes sunt, excepto Vulturno, quem Marinum vocant. Tonat sæpiusculè per æstatem, & cùm interdum simul pluat, interdum etiam grandinat; tum huiusmodi pluuiæ sunt, quæ interdum profusæ, conuallis, vt dixi, & prata, ac sata, bonúmque laborem dissipant. Quò fit, vt illæ magis timendæ, quàm hiemales sint, quæ ferè niuales, ac in montibus potissimùm sunt, & quidpiam duntaxat metuendum tunc sit, cùm Aprili, ac Maio, sed isto præsertim, niues in montibus soluuntur; quanquam, quod sensim solutio fiat, tum solùm timenda exundatio sit, cùm ad calorem tempestatis & venti australes, & vberes pluuiæ liquationem nimis præcipitem accedant.

Sed ne istic diutiùs inhæream; præstat Aëris occasione verbum subiicere de ea peste, quæ per æstatem anni M.DC.XXIX. ea pernicie vrbem afflixit, vt nulla clades memorabilior, quod sciam, illi contigerit. Nam audiui quidem sæpius senes conquerentes de cladibus etiam per bella ciuilia inductis, & ex quo præsertim [illegible] annum seculi superioris [illegible] tare cœpit tragœdia; at nulla [illegible] par tempore: quippe quæ vix sextam [illegible] incolarum partem superstitem reliquerit; quatenus, cùm antea ad vsque decies mille numerarentur, vix enumerati sub mali finem plures, quàm quingenti supra mille potuerint. Versabar ipse tunc in Belgio, vbi, ac deinceps Parisiis multa accepi lacrymis digna ex amicorum literis; postea verò, cùm triennio pòst remeâssem, cum complures desertas domos populosas prius vrbis conspexi; tum plurculæ ciuium nouorum ignotæ facies occurrerunt; tum pauci superfuere amici, quos complecti liceret; tum horrendum fuit, quod qui erant superstites, [illegible] narrarent. Videbar enim mihi grauiora audire, quàm narrasset Thucydides circa celebrem illam Pestem, quæ

Finibus Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastauitque vias, exhausit ciuibus vrbem.

Ac non est quidem valdè necesse quidpiam de ea hic inserere, quando optimus Lautaretius, qui & tunc est in vrbe versatus; ac non alios modò laborantes vidit, verùm ipse quoque est malum expertus, integrum de hac peste librum edere meditetur? at nihil interim obest pauca ex eo attingere, quæ forte à me [illegible] ex illius ore [illegible] accepta.

Itaque, quantum memini, cœpit malum se prodere ipsis diebus initio Iunij; [illegible] ab aliquot iam diebus non parum adhiberetur cautio, vbi rumorem sparsum de Peste, non modò Lugduni, ac per Delphinatum grassante; verùm etiam in aliquibus infestatis Prouinciæ locis. Sed militis semper iter in Italiam per hanc regionem [illegible], neque [illegible], huiusmodi labem intulerunt. Tempore Pestilentiæ toto, quod quaternim fuit mensium, Cælum ab ipso vsque principio [illegible] spissa caligine tetra, [illegible] nubibus [illegible]; sed fuit etiam [illegible] tonantium, & in pluuias effusum. Obseruatum est quoque [illegible], seu Meteorum [illegible] supra vrbem [illegible]. Nulla per totum idem tempus, neque in vrbe, neque in agro, volans, [illegible] vt [illegible] comparauit, nullum præterea aliud morbi genus, præter Pestem, [illegible] fuit.

Malum [illegible] sitis, angor, vigiliæ, [illegible], grauedo, aphonia, [illegible], vomitus, [illegible] capitis [illegible], rigor, delirium, &c. Symptomata [illegible] ad axillarum [illegible], carbones [illegible] quidem [illegible] in specie, [illegible] inguinum [illegible] Interdum singula [illegible]

[illegible]

nunquam cum exhibuerit, sæpè sine illis occurrens cū dolore, citra inflammationem tamen. [illegible] aliquando, [illegible] intumescebant, [illegible] ferè ad suppurationem, & cum fluxerant, non [illegible] acrior, exquibuscunque [illegible] sentiri. Carbunculi ipsi interdum solitarij, interdum, vt dixi, cum bubonibus; ardentesque semper, [illegible], & circumdati pustulis: nonnunquam singuli, [illegible], interdum ad [illegible] vsque. Abibant fere in eschara, [illegible] que summè fœtidas, quinta est vola manus, nisi etiam maiores ([illegible]) relinquebant. In quibusdam ægrotis nihil obseruatum, præter exanthemata varia, nigra, liuida, purpurea, & [illegible]. Nonnullis artus [illegible]; ac fuere etiam, qui nullo morbi [illegible] indicio, mortem repentè [illegible]. Cadauera ipsa, [illegible] vtroque [illegible], [illegible] molli, [illegible], rigida, & contracta plerumque.

Mirum [illegible], quod [illegible] in plerisque [illegible]. Vir fuit, qui [illegible] tenderit, & ad [illegible] lineæ [illegible], quasi [illegible]. Alius scalâ [illegible], aliquandiù [illegible] variè [illegible]; & cùm [illegible] ser, [illegible] cœpit, [illegible] incidens in [illegible] globulo ictus [illegible]. Quidam [illegible], quòd in nosocomio [illegible] laborante [illegible], [illegible], [illegible] que, & [illegible] habens, [illegible] cum ipso [illegible]. Mulier fuit, quæ statim à partu [illegible] per [illegible], præcipitiaque [illegible], [illegible] in exitium. Quidam fuit, qui se [illegible], brachiaque [illegible], se ex alto præcipitaret, totumque adeò contrineret. Alius, qui quasi in [illegible] foret, ac tempestate [illegible], [illegible] è fenestra, quam [illegible]. Pater etiam fuit, qui filiolum [illegible], manu [illegible] fenestram protensa, in [illegible].

At enim [illegible] morbi [illegible], vt bene multi [illegible] mortui habiti, [illegible], vt proinde necesse sit fuisse adhuc plures viuos consepultos; quatenus donec vespillones haberent quidpiam [illegible], nihil fuere [illegible], quam omnes illos abriperent, qui videbantur omni sensu, vitæque indicio destitui. Quidam [illegible] ex [illegible], quo cadauera [illegible], [illegible]. Puella viginti annorum in fossam [illegible], [illegible] vitæ dans, [illegible]. Alia annorum viginti quinque, cùm in [illegible] fossam [illegible], [illegible] triduo [illegible] sensu [illegible] tamen, [illegible] habens [illegible] fuit [illegible], à qua etiam [illegible]. Vidua quæpiam [illegible] sex dies sine sensu, aut [illegible] sine vllo cibo, [illegible] conclusa mansit, [illegible] habuit. Vir fuit, qui [illegible] mortuus [illegible], [illegible] de [illegible], [illegible] quòd [illegible], quæ illi [illegible], non fuisse sine vitium, vt [illegible] in ipsam [illegible], [illegible] velut fuit, ac [illegible]

per agros cœpit, [illegible], ac potissimùm extremum [illegible], ad Pœnitentiam [illegible], qui nollent [illegible] submittere, [illegible], & alia quæ [illegible].

Sed hæc, vt notarim, cùm [illegible], ac per [illegible] hebdomadem, vix [illegible], aut quatuor plures [illegible]; [illegible] tamen [illegible] sub ipsum [illegible] medium in dies singulos [illegible], [illegible] quadraginta; sub medium [illegible], ac initio Augusti centum sexaginta; donec tandem Augusti medio cœpit [illegible] non adeò [illegible]: per Septembrem non plures [illegible], [illegible] in dies [illegible], & per initia denique Octobris [illegible] desiuit. Supputatum est autem [illegible] hominibus seu mortuis, seu ægris [illegible], vix fuisse quingentos, quibus [illegible] remedia [illegible]; idque, cùm plerique familiæ, etiam [illegible] numerosæ, extinctæ [illegible] fuerint, & [illegible] duobus [illegible] non maior, è quo [illegible] cadauera [illegible].

Causa porrò præcipua, cur [illegible] grassata [illegible] fuerit, ipsa fuit [illegible], ac interpretatio nimis rigida Placiti. Arresto [illegible], quod fuit à Parlamento [illegible], [illegible] sub pœna capitis, ne quis Diniensium [illegible] ex vrbe, aut agro, territorióve proprio exiret. Quippe, cùm, vt iam dictum est, [illegible] Bledonæ agri Diniensis [illegible] sit, sed Corbonosium, [illegible] quidquid ad [illegible] locum [illegible] ipsas est villarum, vinearum, pratorum, agrorum, ad Dinienses [illegible]) & quod agri Diniensis est, aut non amplius sit, aut non [illegible] idoneum [illegible], distribuendæque in [illegible], quanta in vrbe erat, multitudinis; id [illegible], vti verisimile est, ipsi supremæ Curiæ non fuit. [illegible] Consiliarius ad exsequutionem Placiti commissus, homines [illegible] oppidorum confinium, vt non [illegible] quemquam [illegible] agri Diniensis fines [illegible], [illegible], [illegible] custodiuere: ac præsidia [illegible] constituit, maximeque ad [illegible] pontem: quò etiam [illegible] adnentare, & stipata quidem per [illegible], quoties erat quidpiam [illegible] significandum, qui [illegible], [illegible] ad [illegible] vocem [illegible], [illegible] contagia [illegible] gis [illegible].

Accessit, quod ipsi homines oppidani [illegible], vt miseriâ ciuium nolla [illegible]: &, cùm in [illegible] compararent [illegible], prouidere, [illegible], [illegible] il abfuit, vt potius Præsidiarij illi, si quid [illegible], [illegible] ab [illegible] transmitterentur, sibi ipsis haberent [illegible], si quid [illegible], [illegible], magni [illegible]. Quin etiam, [illegible] desolatio [illegible], [illegible] non [illegible] amplius [illegible] cadauera, sicque [illegible] mille, & quingenta [illegible] sepulta per [illegible], [illegible], decrescque,

téque ipsam vrbem cum ciuibus in ea residentibus incendere, &, ne facerent, solùm obstitit, quòd casu renunciatum fuit grassari pestem in illis tribus, quatuorve vrbibus cœpisse; vnde & [illegible], non posse Diniam, quin pari iure [illegible] ponderentur, succendi: [illegible] est solùm villa in agro vicino, [illegible] cum familia tota [illegible] erat, quæ [illegible] eam [illegible].

Sanè, si miseris licuisset parare tuguria, humilesve casas in vicinis agris (maximéque in illis vltra Bledonam) ac in ipsis sub congrua oppidanorum custodia, aliquot dierum quadraginta, vt est moris, exigere; potuisset eorum pars maxima ipsa segregatione, contagiique fuga seruari, vti & seruati ex iis non pauci, quibus satis fuit, vnde possent per villas, & casulas Diniensis agri sustentari. At quando pars maxima egenis, non fore sibi vnde extra vrbem in tanto oppidanorum rigore necessaria suppeterent; ideò conclusi remansere, miseréque periere, ac præsertim, ex quo increscente morbi sæuitia, nosocomióque, quod extra vrbem, ad fanum S. Lazari, capere ægrotos ampliùs non valente, ac aliunde [illegible] perfracto, vespillonibúsque (etiam eductis e carcere) aut [illegible], aut demortuis; Moderatores ciuitatis, tutorésque ordinis coacti fuere laxare primùm, ac denique prorsus mittere habenas. Tunc nimirum Ciuitas fuit, sine Consule, sine Iudice, sine vllo Diuino cultu; & deficientibus artificibus, præfectísque, qui ea curarent, obierunt [illegible], [illegible] fontes, constiterunt molendina, restinguere clibani, macellum nihil extulit, summa rerum omnium necessariarum inopia fuit.

Permittam verò, cùm tunc [illegible] viderentur cetera omnibus, vt aliqui inuenti sint, qui, vt nudi sepelirentur, sindones sibi (etiam morbum nondum experti) circumconsuerint; nullum reliquisse pietatis sensum, humanitatísque omnem exhalasse. Multa fuit, quæ opem manus laboranti negarent. Visa fuit, ac sine auxilio relicta quædam puerpera (sibi [illegible] omnes) quæ proinde fœtum sibi ipsa extraxerit, hæsitántemque adhuc plorantem, lateri, ac mammæ admouerit, & mox cum ipso interierit. Non pauci erant, qui vagantes desertas domos expilabant, diuitiásque inde malebant, quàm exhibendo famulatu: vix enim fuit, qui operam locare in mensem ducentis etiam scutatis voluerit. Nesciebant nempe miseri fore se breui quasque exhaustum iri, & malè parta malè esse dilapsum. Qui postremi certè ex [illegible] superfuerint, pauci admodum extitere; ac [illegible], quòd opes congestæ abierunt. Si quis ægrotus inuaderet in fanum, [illegible] assidebat, ac [illegible] veniebat, hoc est, vnde [illegible], recusabat credere. Qui per vrbem obuij fiebant, habebant se quasi extraneos, apparebántque sibi inuicem quasi quædam viuorum vmbræ. Fœlix nimium, qui sibi ipsi ferre opem poterat, neque expectare cogebatur aliunde.

Per agrum quoque non pauci fuere, qui [illegible] omni destituti subsidio [illegible]rint, infirmáque eadem [illegible]. Reperta illic [illegible] est, cui [illegible] infans sugere mammam non desistebat. Aliqui fuere, quibus capellæ nutricum vicem suppleuerint. Multi quoque intra ipsas casas [illegible] ignorantur, atque ideircò insepulti. Qui parentes superfuerint, sepeliebant liberos, qui liberi parentes, qui viri, vxores, quæ vxores viros. Quanquam id plerumque superficie tenus, adeò vt maxima [illegible] vultis, [illegible]que membra nudaret. Quin etiam, cùm proximè vrbem, in Prato nempe [illegible], & in agro prope Aquas-calidas, fuere ingentes fossæ excauatæ, in quas coniicerentur, quæ fuerant proximè circa vrbis portas coaceruata cadauera, ea fuit deinceps [illegible] copia, vt superiecta, & [illegible] terra non multùm eminuerit, vt [illegible] quorum brachia, [illegible]que interdum [illegible].

Vt denique tandem, licet per Octobrem, Nouembrémque, vrbs meliùs haberet, lustrationibúsque variis purgaretur, ac gereret tamen præsidium se insolentiùs [illegible] (quippe etiam initio Decembris aliquem ciuium vulnerauit) idcircò eam qui intra vrbem conualuerant, quàm qui in ipsam redierant, capere inuicem consilium deiiciendi præsidij, quod & coeptum, sic decertatum, vt, interfectis aliquibus, alium in fugam fuerint, neque deinceps redire [illegible]. Tunc verò fuit, cùm dinumerati sunt ex ipsa vrbe, siue ex agro superstites, vix plures quàm mille, & quingenti [illegible]; inque ipsis plures fœminæ, quàm viri; plures senes, quàm [illegible], & ex tanto numero vix quinque, aut sex fuerint, qui morbo affecti non fuissent.

Præterea autem libertatem [illegible], ac [illegible]dendi ciuibus factam, non nisi post [illegible] Curiæ, ante festa Paschalia, hoc est, ineunte Aprili anni insequentis. Prætereà quoque, cùm Pestis alia post ipsam annum obreperet, discessisse ciuis ac maturiùs, & longiùs; ac periisse illâ non plures, quàm centum, eósque præsertim ex [illegible] nouis; scilicet obseruatum est, neminem è iis, qui priore illâ laborauerant, hac posteriore [illegible] fuisse.

PARS SECVNDA.

Qua deducuntur, quæ attinent ad ipsam Ecclesiam.

CAPVT VII.

Antistites primi, à quibus Diniensis Ecclesia fundata.

NVNC, [illegible] esse plura atque de Ciuitate Diniensi dicturi, ac [illegible] sit de Ecclesia, quæ fundata in [illegible] est, cuiusque [illegible]; ideò [illegible] videntur de ipsa Ecclesiæ origine, &c., quòd [illegible] illa

pos-

possit ex Lectionibus, quas instaurare coacti sumus, vt vice earum, quæ de Communi ab omni aliquot recitantur, inserantur Officiis trium primariorum Antistitum, quibus Christi fidem regio nostra debet; idcircò à Lectionibus huiusmodi videtur ordiendum. Ac ternas quidem solùm exhibeo, pro Antistitibus singulis; verùm, cùm plures, vberioresque in Legendariis vetustis extent; hæ tamen, paucæ licet, ac breues, quicquid est gestorum temporibus suis gestorum ita continent, vt aliunde etiam quædam suppleant (quippe alioqui malè cognita) quæ in illis desiderantur.

LECTIONES IN FESTO S. Marcellini Primi Ebredunensium Præsulis, quod est etiam Diniæ solemne, XII. Kalendas Maij, seu die Aprilis XX.

MArcellinus natione Afer, & genere nobilis, Christiana pietate imbutus ab adolescentia fuit. Eo tempore vigebat adhuc recens memoria confessionis Beati Cypriani Martyris, qui sub Imperatoribus Valeriano, & Gallieno gloriosè occubuerat. Illius itaque doctrina, pietate, & constantia animatus Marcellinus, dum Religionis propagationem, defensionemque meditatur, admonetur diuinitùs, vt in Europam traiiciat, sociosque ad messem idoneos adsciscat. Paret vir sanctus Spiritui: & assumptis comitibus Domnino, ac Vincentio, peruenit Romam sub initium imperij Constantini, quo tempore Papa Eusebius Pontificatum obtinebat. Is, vocatione cognita, Marcellinum Episcopum creat Maritimarum Alpium, in quibus Idolorum cultus adhuc vigere perhibebatur.

Digressus ergo Marcellinus per Thusciam, ac Liguriam, peruenit tandem Ebredunum, quæ Alpium Maritimarum habebatur Metropolis; quæque, licet fidem Christianam, prædicante, sub Nerone, beato Nazario, accepisset, ab ea tamen defecerat. Aggressus ibi Marcellinus diuini verbi prædicationem, sic breui profecit, cooperante Domino, & sermonem confirmante miraculis variis, vt euersis Idolorum templis, maxima pars Indigenarum baptizari voluerit. Quare Ecclesiam prope muros, & Baptisterium condidit, ex quo aqua baptizandis Cathecumenis sponte, hoc est, diuina gratia exuberante, promanauit. Testati sunt etiam seculis post multis graues scriptores talem aquam erumpere solitam & in Natali, & in Cœna Domini; itemque in Vigilia, & per totam hebdomadam Paschæ.

Dimissis autem Sociis in Diniensium ciuitatem, sacratoque illic posteà Domnino in Episcopum, In eo assiduè incubuit, vt prædicatione, exemplo, & signis stabiliret fidem. Indefessus verò præsertim fuit eius labor, cum sub vitæ finem hæresis Arriana cœpit quorumdam animos in partibus Italiæ finitimis labefactare. Qua occasione contigit, vt aliquando cum magna credentium multitudine iter faciens, torrentis exundantis aquas ita steterit, vt ipse cum populo toto transierit siccis vestigiis. In illo itaque labore, circa id tempus quo Constantius Arrianus iniit imperium, obdormiuit in Domino, duodecimo Kalendas Maij. Testantur iidem Scriptores ad eius sepulcrum illuxisse lychnum, inconsumpto oleo, quo infirmi sanarentur. Caput illius Diniam translatum, vnà cum Sanctorum Ceteriorum reliquiis, magna in hunc vsque diem veneratione colitur.

LECTIONES IN FESTO S. Domnini Primi Diniensium Episcopi, quod celebratur Idibus, seu die Februarij XIII.

DOmninus ex Africa oriundus, cùm Zelo Christianæ Religionis arderet, vnà cum comite Vincentio, secutus est Marcellinum Ebredunensium Antistitem, quo tempore ille Romam appulit, ac Eusebium Pontificem, Constantino iam imperante salutauit. Sed & simul cum Marcellino in Galliam Inalpinam missus, operam assiduam illi præstitit, donec fides Christi in Ebredunensium Ciuitate, & circumiacentia regione disseminata, radices egit. Tunc verò à Marcellino dimissus cum Vincentio est, fidem vlteriùs propagaturus. Constituit autem ad Diniensium ciuitatem accedere, in qua Idolorum cultores, & Christiani nominis osores esse fama erat.

Et certè quam-primùm os aperuit, aduersus Idola verba faciens, & Saluatorem Christum prædicans, repugnantes acriter dissertatores habuit, quosque & ratione persuasionem Deorum falsorum euertit, & oratione in cœlum fusa, fidem in Christum obtinuit; & signis, ac virtu-

tibus

tibus fidem habitam confirmauit. Siquidem, postquàm exaggerauit promissa facta credentibus, adduci infirmos vndequaque iussit; & magna illorum multitudine coram vniuerso Populo cuncta, omnibus in nomine Iesu sanitatem momento restituit. Quare ingenti applausu facto, cœpit magna pars Deos detestari, & Baptismum deposcere; adeò vt, parato Baptisterio, abluerit prima vice animas circiter quingentas.

Cùm postea etiam procurasset construi Ecclesiam in honorem Deiparæ Virginis, adfuit Marcellinus eam consecraturus, qui & simul consecrauit Domninum in Episcopum. Cœpit intereà Ecclesia Dei in oriente laborare, propter Arrianam hæresim; sacraque Synodus Nicæna per ea tempora celebrata est. Domninus autem tenerum gregem indefesso labore pascens, illum in confessione Sanctæ, ac indiuiduæ Trinitatis perseuerantem continuit. Tandem verò, cum sese iam propè deficere sentiret, postquàm hortatus est Vincentium, vt curam gregis susciperet, imperante iam Constantio, Idibus Februarij migrauit ad Dominum. Sacrum eius Caput cum altero Brachio in Diniensi Ecclesia adseruatur hactenus, venerationique habetur.

LECTIONES IN FESTO S. Vincentij Secundi Diniensium Episcopi, quod XI. Kalendas Februarij, seu die XXII. Ianuarij colitur.

Vincentius Africanus, tanto feruore Christi fidem à teneris annis suscepit, vt Marcellino Ebredunensium, & Domnino Diniensium primis postea Præsulibus discedentibus in Europam, sese tertium, tametsi adhuc adolescens, adjunxerit. Salutato simul cum illis beato Papa Eusebio, qui circa initia imperij Constantini sedem tenuit, accessit pariter cum ipsis ad Alpes Maritimas, ac in iis Ebredunum, vbi Marcellino minister, adjutórque strenuus fuit. Discessit etiam postea Diniam, comes Domnini indiuiduus, &, qua erat facundia, persuadendique gratia, non parùm auxiliatus est in conuertendis ad Christum, continendisque in fide animis Diniensium priùs deditis idololatriæ.

Et voluit quidem illi Domninus Episcopatum cedere; sed, qua humilitate fuit, perpetuo munere Leuitæ Domnino fungi maluit. Quin Domnino etiam mortuo, vix tandem coactus suffragiis communibus Episcopatum assumpsit, in quo tot, tantaque virtutis specimina edidit; tanta comitate, atque eloquentia omnium animos conciliauit, vt aliquoties quasi obrutus quæsierit solitudines, in quas secedens, orationi, hymnisque psallendis quietiùs vacaret. Tanta quoque in illo fuit miraculorum gratia, vt & solo vestium contactu infirmos sanauerit, & sola præsentia, atque oratione tum Dæmones fugauerit, tum mortuos etiam suscitârit. Fortiter prætereà hæresi Arrianæ se opposuit; ac non modò commissum gregem in antiqua fide continuit, sed etiam accurrit, cùm ad partes alias, tum præsertim Ebredunum, quò labem illam, à defuncto Beato Præsule Marcellino, serpere acceperat.

Hinc variæ illi ab Arrianis tenduntur insidiæ; & quibus temporibus B. Eusebius Vercellensis, ac Dionysius Mediolanensis sunt diuersimodè vexati, ipse aliquando in itinere comprehensus, ita flagellis exceptus fuit, vt parùm abfuerit, quin inter tormenta animam efflaret. Adfuit post-modùm ætate prouectus Valentino Concilio primo, cum Artemio Ebredunensi, aliisque Præsulibus, anno salutiferi partus trecentesimo septuagesimo quarto: neque multò post senio, & laboribus, quos pro Christi nomine subierat, cassus, spiritum Deo reddidit; postquàm in somnis visus est videre Christum consolantem, porrigentémque viaticum. Caput eius sanctum, cum altero Brachio adseruatur adhuc, colitúrque in Diniensi Ecclesia, quæ & illius celebrat festum vndecimo Kalendas Februarij; Translationem verò Capitis ipsius tertio Nonas Iulij.

Atque hæ quidem Lectiones sunt, quæ & Diniensis Ecclesiæ originem continent, & commentarioli loco esse possunt ad ea, quæ in Martyrologiis de Beato Marcellino, & illius Sociis habentur. Sic nempe in Romano Baronij, ad xiij. Calendas Maij: *Ebreduni in Galliis sancti Marcellini, primi eiusdem vrbis Episcopi, qui Dei nomine, cum sanctis sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie refulget, ad Christi fidem conuertit.* In Martyrologio Adonis: *Eodem die in Galliis, Ciuitate Ebredunensi, natalis sancti Marcellini primi eiusdem vrbis Episcopi, qui diuina iussu, cum sanctis Sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie*

hodie refulget, ad Christi fidem conuertit. Et postea; *Venerabilis Socij eius apud Diniensium urbem conditi, gloriosis nihilominus miraculis commendantur.* In Martyrologio Vsuardi; *In Gallijs, Ciuitate Ebredunensi sancti Marcellini eiusdem urbis Episcopi, & Confessoris; qui diuino iussu cum sanctis Socijs Vincentio & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo & signis admirandis, quibus vsque hodie refulget, ad Christi fidem conuertit.* Eadem, ne longum faciam, repetit Petrus de Natalibus, qui, cùm cetera ex Adone desumpsit, tum illud adiecit. *Socij vero eius* (supple Marcellini) *Confessoris Christi in Domino dormierunt, apud Diniensium* (non, vt vulgò legitur, Cluniensium) *vrbem conditi.* Prætereo autem, quod neque Beda in Martyrologio, neque Gregorius Turonensis, de Marcellino dum loquuntur, Sociorum eius meminerunt.

Reticeri verò non debet, quod non modò Gregorius, verùm etiam Ado, ac Petrus, de sancto Marcellino habet. Nam Gregorij quidem isthæc verba sunt: *Habet & Ebredunensis vrbs Patronum proprium, Marcellinum Antistitem, per quem dum adhuc in corpore maneretur, multa Christus miracula operatus est. Hic enim fecisse dicitur lauacrum ad baptizandum, in quo in Natali Domini, & Dominica cœna aqua dicitur diuinitus exoriri. De quo etiam ad aliud lauacrum, in quo consuetudo prisca baptizari infantes, aqua defertur. Non tamen exundatur, vt de illis fontibus Hispaniæ supra retulimus. Ad huius ergo Sancti sepulcrum lychnus assiduè lumen præbet, sed accensus semel, multis noctibus, sine vllo additamento perdurat, & plerumque contingit, vt extinctus a vento, diuinitus iterum accendatur. Ex quo oleo plerumque infirmi medicamenta suscipiunt.* Hæc verò Adonis: *Ita vt Baptisterium, quod ipse apud præfatam vrbem condidit, in sacro-sanctis Paschalis festi vigilijs, diuina virtute, singulis annis aquis subitis inundetur, & per septem eiusdem solemnitatis dies gratia exuberante permaneat.* Petri demum ista; *Hic, inter cætera virtutum eius præmia, obtinuit, vt Baptisterium, quod idem in eadem Ciuitate condiderat, singulis annis in Sabbatho sancto, aquis diuinitus, & subitò repleatur, & per septem dies Paschæ aqua exuberante plenum permaneat, quod vsque in diem hodiernum ibidem apparet. In eademque ciuitate quieuit in pace, vbi & sepultus est xij. Calendas Maij.*

Ad sanctum Domninum quod spectat, adnotandum est, cùm illius Officium fuerit ab omni memoria in Diniensi Ecclesia sub titulo Confessoris, & Pontificis celebratum; Papyrium tamen Massonum ita scribere; *Diniensis Ecclesia dicata est Domino* (non Domnino) *Martyri, qui apud Iuliam viâ Claudiâ Martyr sub Maximiano fuit. Qui, cùm vellet rabiem persecutionis declinare, protinus insequutus, & nihilominus gladio transuerberatus gloriosè occubuit; quarum relationes reperimus apud Vsuardum.* Quo loco agnoscere licet huiusmodi Authorem, cum non rite didicisse, cui Diuorum Ecclesia nostra consecrata sit (est scilicet Beatæ Mariæ, non sancto Domnino, vt inferiùs dicetur, sacra) tum confudisse Domnum, celebrem illum Martyrem, cum Confessore hoc nostro. Melius antè Volaterranus eosdem distinxerat: nam mentione Martyris facta: *Alius item, inquit, Confessor* (perperàm, opinor legunt Professor) *ex Africa pulsus vnà cum Vincentio, & Marcellino Præsule Ebredunensi, in qua etiam vrbe sepultus. Eius festum colitur xij. Calendas Maij.* Vbi notandum, Volaterranum videri gratis viros Sanctos vi persecutionum pulsos, potiusquàm monitu diuino, adductos in Europam fuisse; ac malè etiam conijcere ex quibusdam Martyrologijs, sepultum esse sanctum Domninum, ac illius festum coli Ebreduni xij. Calendas Maij, potiusquàm Diniæ Eidibus Februarij.

De sancto Vincentio illud obseruandum; tametsi omnia Martyrologia illum priore loco, seu ante sanctum Domninum memorent, non esse tamen conijciendum, priorem ex duobus Episcopum fuisse: secus nempe suadent cùm ipsa traditio, tum vetustissima Legendaria. Habemus ex istis Vincentium fuisse eloquentissimum; quapropter potuit maiorem quandam celebritatem adipisci, & priore loco in primo Martyrologio nominatus, sic nominari in cæteris. Et non potuisse certè sanctum Domninum post sanctum Vincentium sedere, vel id maximè arguit, quòd, cùm venissent in Europam circiter annum illius sæculi X. Vincentius tamen sedem tenuerit anno LXXIV. quo interfuit commemorato Valentino Concilio, *cum Artemio Ebredunensi, Florentio Vasionensi, Æmiliano Diensi, Rhodanio Tolosano, Nicetio Valentino, & alijs;* Quod quidem vir admodum pius, ac eruditus, facundúsque Polycarpus Riuiera Carthusiani Ordinis decus, per literas significans, professus est se id debere celebri illi Sauarono, in Aruernia, dum viueret, Claromontano Præsidi. Festum porrò sancti Vincentij celebrari nobis xj. Calendas Februarij, omni memoria superius est. An tamen contigerit illum eodem die mori, quo sanctus Martyr Vincentius occubuit; an certo aliquo consilio id factum fuerit, mihi incompertum. Illud memorabile est, illum adhuc sanctum Vincentium, & ipsum Martyrem, comitémque Sanctorum Orontij, & Victoris, eodem, die coli Ebreduni; quod Martyrologia etiam omnia meminerunt.

Capvt VIII.

Nicasium, qui solus ex Gallijs Concilio Nicæno interfuit, Diniensem, vt vulgò creditur, non fuisse.

Interim verò, dum sanctum Domninum temporibus Sacræ Synodi Nicænæ Diniensem Episcopum facio, inire ne querelas meorum Collegarum, Conciliúmque effugiam, quatenus exinde subduco ex nostrorum Præsulum serie Nicasium illum celebrem, qui vt solus ex Prouincia Galliarum

inter

interfuit illi Synodo, ita fuisse Episcopus Diniensis constanter habetur. Imprimis enim Fronto Ducæus in suis ad Concilium Cabilonense Notis, postquam docuit legendum esse, *Agapium vero, & Bobonem Diniensis urbis Episcopos*, subdit, *Sic restituendum est, & in Subscriptionibus Concilij Nicæni I. ubi perperam legitur, ex Provincia Galliarum Nicasius Diuiensis, aut Diuionensis.* Deinde Papyrius Masso in sua Notitia Episcopatuum Galliæ, *Habita est*, inquit, *Nicææ in Bithynia admodum celebris Episcoporum Synodus; quodque mirabile sit, Nicasius Diniensis Episcopus è Provincia Galliarum solus adfuit. Sed hoc mem.ore* (pergit) *Provinciæ Galliarum nomine intelligi totam Galliam debere, non Provinciam Alpinam, in qua sita est Dinia.* Sequitur Claudius Robertus, cuius verba sunt in Gallia Christiana: *Nicasius Concilio Nicæno 325. Baron. Vbi editio Romana legit perperam Divionensis, pro Diniensi. Quæ summa laus est huic Præsuli, inter 318. Patres, solum ex Episcopis Galliarum sedisse.*

Quid memorem Galterium in Tabula Chronologica Gallicè conscripta? quid alios? Addere sufficiat unum Petrum Saxium, qui in Arelatensi Pontificio, ex Diniensi Nicasio Arelatensem Episcopum fecit. Nam primùm sic habet: *Ad Marinum redeo, qui vitam propagauit ad indictionem Concilij Nicæni, cui, si coniectura non improbatur, per legatum adfuit, Nicasium nempe Diniensem Galliarum legatum, in Arelatensi Ecclesia post Marinum successorem.* Et posteà, *Dinia Sentiorum, aut Ebroduntiorum oppidum est, antiquus Episcopatu insigne, in Provincia Romanorum, cui præerat Nicasius tempore Concilij Nicæni: Oecumenico enim Concilio Galliarum legatus subscripsit.* Ac denique statim, *Quam legationem tanta cum laude exercuit, vt defuncti Marini nostri locum supplere meruerit. Coniectura facilis, & expedita est; tum quod celebris, & magni nominis esset in Provincia nostra; arduis etiam negotiis ritè perfunctus; tum quod ipsum hoc ætate, aut cognominem nobis efferat Elenchus noster.*

Ex hisce ergo, an non videor parùm in Patriam æquus, aut pius, dum adimere illi tantæ famæ Episcopum minimè vereor; Verùm, aut Legendario nostro, hoc est antiquæ pietati, traditionique Patrum nostrorum adimenda fides videtur, aut ille nobis respondendus est. Vt enim tacerem ductum esse, vel ab Eusebij tẽpore, qui sedere cœpit anno ccc.xx. in annũ Concilij ccc.xxv. aut xxviii. obire debuisse cùm Domninũ, tũ Vincẽtium, & fortè etiã quempiã alium, vt iam Nicasius successisset; ac potissimùm, cùm habeamus & Domninum consenuisse, & Vincentium longo pòst superfuisse tempore (quæ facilè sanè cum xxi. aut xv. annis minimè cohærent) en quæ Legendarij sint verba. *Intereà* (hoc est temporibus Vincentij, qui hauddubiè Domnino successit) *exorto Schismate peruerso hæreticæ falsitatis, comperit Ecclesia Ebreduuensis perturbata esse intra Illyricum, & Ligurium Catholicorum dogmata, & in dissidium pene venisse Sanctæ Trinitatis fidem. quod testabantur lectores; in quo Dionysium Mediolanensem, & Eusebium Vercellensem, & Patricium Veronensem Episcopos esse damnatos, cum pluribus alijs Catholicis defensoribus; quod qui interfuerant, testati sunt.* Notum porrò est indicari ex his Concilium illud Mediolanense, quod annis xxx. post Nicænum, hoc est anno ccc. lv. celebratum est, & in quo, præter cæteras cladeis, tam Dionysius Mediolanensis, quàm Eusebius Vercellensis persequutionem passi leguntur.

Itaque, ex his factum iam adductus, vt crederem Nicasium fuisse nobis falsò assertum; ac, vt possem Scripturam illam subscriptionis emendare, quia legi Nicasius Diuiensis, aut Diuionensis minimè posset (quòd Diuiensis diœcesis nulla, Diuio ad Lingonensem spectaret) coniiceram debere ergo Dinensem, aut Diensem legi; quòd quæ Diœcesis Diensis coniuncta iam est Valentinæ, perantiqua exsisteret: Verùm, quòd nullo argumento fulcire coniecturam possem, ac, vt verum fatear, ægrè ferrem Antistitem adeò illustrem abnuere, maximè verò tot grauibus authoribus, qui nobis ipsum tanto consensu assererent, planè inuitis; ad id demùm confugeram, vt mortuo fortassis Domnino ante Nicænum Concilium, successisset Vincentius, qui & Concilio interfuisset, & subscripsisset non Latinè *Vincentius*, sed Græcè Νικάσιος; quando constat vox *Nicasij*, & *Vincentij* idem sonare, vti Νικᾶν est *Vincere*; Quanquam & obstabat, familiare esse, vt qui Præsules eodem nomine Conciliis Græcis interessent, subscriberẽt quisque, nõ Νικάσιος sed Οὐικέντιος.

Has igitur inter angustias commodùm illuxit memoratus Riulera, qui non modò me id, quod dixi iam, per literas docuit, Sanctum putà Vincentium superfuisse adhuc Concilij illius Valentini tempore (hoc est annis nouem & quadraginta post Nicænum, & post Mediolanense nouendecim) verùm etiam prorsùs exemit hunc de Nicasio scrupulum, ostendens debere reuerà in subscriptionibus Concilij *Dinensem* aut *Diensem* legi, quòd Nicasius ille reuerà Diensis Episcopus fuerit. Nempe id sibi constare scripsit ex Legationis Galliæ Bulla, Hugoni Episcopo Diensi concessa, anno M. LXXVI. vt in qua conceptis verbis fiat mentio *Memorandi illius Nicasij, qui pro Ecclesia Gallicana sancta, & Oecumenica adfuit Nicænæ Synodo, cuiusque venerabile corpus in eadem Sacra requiescit Ecclesia.* Atque hæc quidem pro respondendo nobis, ac restituendo interim suæ Diœcesi Nicasio.

CAPVT IX.

Ebredunum Metropolis, ad quam semper fuerit Diniensis Ecclesia relata.

SEquitur quidem qualis fuerit à priscis vsque temporibus, Diniensis Ecclesia dicendum; verùm par est præmittere de Ebreduno aliquid, quatenus Metropolis est, ad quam ab ipsa vsque Sanctorum Antistitum prædicationis

prædicatione Diniensis Ecclesia spectauit. Respondendum certè heic quoque est, quod nobis quidam asserunt, vt nempe Dinia Metropolis, & celebris quidem aliquando fuerit. Siquidem citatus Massonus, vbi de Dinia, aut Dominio eius Episcopi loquitur, *Celebrem inquit fuisse Metropolim, ex subscriptionibus primæ Synodi quæ Aurelianis habita (annum scilicet n. 11.) notum, neque pergisemus est.* Intentat hic Author commentum Galliæ Notitiam Diniensem [illegible] Ecclesiæ, ut persuaderi idem possit, qui editionem Conciliorum [illegible], aut aliam similem inspexerit, huius initium Subscriptionum Concilij primi Aurelianensis legerit, *Aurelianus Diniens. Metropolis:* Et in Notis marginalibus, *Diniens. Dini. vel Dignensis.*

Enimuerò, Neque Sirmondus meliora sequutus, dum Gallicana Concilia nuper edidit, inter Subscriptiones illius Concilij vllo modo nominat huiusmodi vel *Aurelianum* aut *Diniensis*, aut *Metropolitam*: Neque verisimile est, cum Pentadius quinque ante annis subscripsisset Agathensi Concilio, & Portianus tredecim post subscripsisse reperiatur Arausicano IV. ac vterque Diniensis quidem, sed unde tamen Episcopus; verisimile, inquam, non est, intermedio tempore fuisse celebrem Metropolim Diniam: Neque etiam vsquam sit mentio huiusce Metropoleos, aut Ebredunum memoratum vnquam non habuisse Episcopum nostrum Suffraganeum: Neque denique, si Aurelianus successisset Aurelius, probabile fieri vllo modo potest, meruisse illum, vt primo loci, temporis tam breui, eo in Concilio subscriberet. Itaque etiam hunc dubie eiusdem illis Editionibus, quæ nobis exhibeant aut Aurelium, aut Metropolitanum sedem. Quòd si cui forte placeat priorem illam subscriptionem nomine expungi, quam emendari, legi forte possit, non *Aurelius Diniensis*, sed *Aurelius Viennensis*; quòd Scriptorum vitio, illa sint mutatio, hoc contrario literarum contingere potuerit; quòd Aquis etiam tum Aurum tempestibus illis Viennæ præsedisse, cum Viennam fuisse Metropolim. Fuit ergo potiùs semper Dinia sub Metropoli Ebredunensi.

Ebredunum porrò nemo est, qui esse Alpium vrbem nesciat, quæ in quibusdam Libri Prouincialium Codicibus tum excusis, tum MSS. varie legitur, *Ebredunis*, *Ebrodunum*, *Ebredune*, *Ebredunis*, *Eburodunum*, & *Ebrodunum*. Ptolemæus dicit [illegible], & Strabo [illegible], nisi quod Casaubonus [illegible] legendum putat. Appellata etiam nonnullis *Ambrunum* ciuitas est; & imprimis vulgare est, vt *Ambrun*, vel *Embrun* vocetur. Distat Dinia leucis, seu milliaribus Prouincialibus [illegible], idque in Caurum circiter; et ipso quia [illegible], Longitudinis differentiam vix dimidio gradus maiorem existimo, ideò videtur Ptolemæus excedere duobus gradibus, cum Ebreduno Longitudinem tribuat 19. grad. [illegible] minut. & Diniæ, vt est iam visum, 17. grad. & minut. 10. Et quia differentiam Latitudinis ex Diniensi cognitam, esse 24. minutorum circa, ideircò ad eos Ptolemæum videri certò constituisse Ebreduni Latitudinem 44. grad. & [illegible] min. Sic et vbi ad Dinienium, Diniensiumve (ex Ptolemæo) [illegible], quod [illegible] [illegible] Ammianus appellat (sicilicet *Ambrunum per quam [illegible] Brigantium* & Sebusianorum occasione, tractu, [illegible], ac Ammianus [illegible]. Cum sint verò inter hanc Alpium, quæ Cottiæ, Penninæ Graiæ, Maritimæ sunt dictæ, videtur hinc Ebredunum à Strabone collocari inter Alpes Cottias fuisse & inter Penninas, quæ eædem cum Cottiis, vocatæ Penninæ ab Annibale sunt) à Ptolemæo inter Graias (dum eas etiam dicit Caturigibus) ab Authore libri Prouinciarum, inter Maritimas.

Vtcumque sit, cum facta fuit, quæ & desciptitur, Prouinciarum diuisio, Prouincia vna habita fuit Maritimarum Alpium, cuius Metropolis fuit Ebredunum. Semper, vt prius Metropolis ob [illegible] ditionem fuit, ita & remansit, cum subsistit Ecclesiastica administratione. At inerat iure quis fuerat, cum, a Christiana Religione accepta, eædem Ciuitates quæ fuerant Diniensium quatri capita, exstiterint Episcopales sedes; Quæ sint possit, vt cum ipsa Ebreduno Metropoli subiicerentur sequens Ciuitatis huiusmodi (nuncupatæ in illo Prouinciarum Libro) Diniensium, Rigomagensium, Solliniensium, Saniciensium, Glannatena, Cemelensium, Vinciensiumque: atque tamen solum ex his Episcopales Sedes tum sint, nempe Diniensis, Saniciensis, Glandatensis (eadem, quæ Glannatena) Niciensis (loco Cemelensis, quòd Cemelenum dirutum, seu, vt Ptolemæo dicitur, Cemenelea, diruta, translata sedes fuerit in ciuitatem proximam Nicæam) & denique ipsa Vinciensis. Nam quod Grassensis quidem additur, nulla illa est vna ex reliquis duabus; sed translata in eam est sedes ex Ciuitate Antipoli, cui pridem tribuitur præter ordinem fuerat.

An ergo, cum Rigomagensis, & Solliniensis numero desint, placeat, quod eundo accipi à memoratis Ciuitates, dum se habere aliis nescimus, quæ hos comprobatur, esse non *Rigomagensium*, sed *Brigomagensium* legendum, ut habent alias Brigomagum, quod iam appellatur *Briansso*; Solliniensium autem ciuitatem eam fuisse, quæ *Salinensium* iam dicitur; ac vtramque quidem initio Episcopalem sedem fuisse; sed postremus tamen conaluisse in Metropolim Ebredunum: At standum potius videtur memorati quoque eximij Peirecij, quòd eo fuit, vt etiam ex eius ipsius scripti, sententia, vt crederet *Thorame Mons Menatis Rigomagum* esse, quæ Ebricenum causas exstaret; ac *Salinas*, quæ iam *Estheria*, ipsum esse Sollinium: Timerit non nominetur, aut quod prætore Trinum idem cum Rigomago esset, aut alterius quam quanto, quotsumue conuenit Ciuitates hasce subditas Metropoli Ebreduno.

Et de superioribus quidem aliis nihil necesse est hoc loco adiicam: de nostra verò

adnoto solùm, quemadmodum antea Ciuitas Diniensis prima omnium recensebatur, ita & iam adhuc Diniensem Diœcesin connumerari primam omnium, quæ ad Ebredunum Metropolim spectant. Prætereo autem, quod Massonus habet, cùm de Diniensi Episcopo loquens, *Is, primum*, inquit, *inter Collegas Episcopos locum tenet*; siquidem perantiquum est, vt quo quisque Episcoporum ordinatione prior est, eò locum priorem inter collegas teneat. Obseruo potius, ex eo, quòd primi Dinienses Episcopi quidam quasi Coadiutores Ebredunensi fuerint, natam videri specialem illam, quæ inter vtramque Ecclesiam intercedit necessitudo. Nempe, si quando Canonici Ebredunenses Diniæ, aut Dinienses Ebreduni versentur, inuitari solent hi illic, & illi hic vt Choro intersint Canonicali habitu; vt si quandoque interfuerint, distributiones accipiant; vt; si cogatur Capitulum, in id ingrediantur, & suffragium ferant.

Subiicere hoc loco iuuat verba Diplomatis illius, quo Carolus IV. Romanorum Imperator, anno M. CCC. LVII. confirmauit, ac iteratò concessit Guillelmo Ebredunensi Archiepiscopo Sacri Romani Imperij Triscamerario, Principatum Ebredunensem; *Ita vt, tam ipse, & successores eius, quàm Ecclesia Ebredunensis soli Imperatori circa temporalia subiaceret*, &c. Quippe illud demum sequitur; *Huiusmodi denique Salua-gardiæ, & protectionis nostræ Imperialis executores, & conseruatores praesentes venerabiles Tarantasiensem, Diniensem, & Carpentoratensem Episcopos, Principes, & deuotos nostros dilectos, & eorum quemlibet, dictis Archiepiscopo, & Ecclesiæ damus, & auctoritate, qua supra, cum plena potestate transgressores, inuasores, & turbatores dictorum Archiepiscopi, & Ecclesiæ, suorúmque hominum, bonorum, libertatum, possessionum, & iurium, per se, vel alium, seu alios puniendi, coercendi, pœnas exigendi, atque leuandi, aliáque omnia, & singula faciendi, & exequendi, quæ in talibus sunt, vel fuerint opportuna, tenore præsentium deputamus.* Ex quibus patet obiter, quid Diniensi Episcopo inter Principes ab Imperatore habito, circa Ebredunensem tum Archiepiscopum, quàm Ecclesiam fuerit tributum.

Cæterùm, ab initio statim Ebredunensem Episcopum Metropolitanum fuisse confirmari vel ex eo potest, quòd anno CCCC. LXV. Hilarus Papa legitur scripsisse ad Veranum, Leontium, & Victorium Episcopos, *circa causa inquisitionem, & instaurationem iuribus Ecclesiæ Ebredunensis*. Nempe Auxanius Aquensis impetrarat per obreptionem, vt Ebredunensis Prouincia suo Episcopatui quoad Ecclesiasticam iurisdictionem subiiceretur. Et quamuis in Regiensi Concilio XXVI. ante annis celebrato, causæ depositionis Armentarij, qui ordinatus fuerat Ebredunensis Episcopus, enarrari videantur, *quòd ordinatio facta fuisset absque trium Episcoporum præsentia; Comprouincialium literis; Metropolitani authoritate*: causa tamen præcipua, ac pene vna fuit, ordinatio facta à duobus solùm Episcopis. Nam illud quidem, *absque Metropolitani authoritate*, non arguit Ebredunum fuisse alterius Metropolim; sed videtur solùm innuere defectum consensus Metropolitanæ Ecclesiæ, in qua authoritas residet, donec vacat sedes. Vt præteream scilicet contextus videri solùm indicare vnam ex causis irritandæ ordinationis, *iuxta Patrum constitutiones esse, si ea absque authoritate Metropolitani fiat*, intellige, nisi ordinatus Episcopus extiterit ipse Metropolitanus. Si fuerit enim, constat aliàs esse posse irritanteis causas, vt quæ prætereà commemorantur; & qualis quoque esse potest illa, ob quam post-modum Ioannes VIII. Aribertum Ebredunensem Archiepiscopum anno D. CCC. LXXVII. reprehendit, quòd scilicet *alium in Venciensi Ecclesia consecrasset Episcopum, præter eum, quem Clerus, & populus elegerant*.

Hoc me admonet, vt id non prætercam, ex quo aliunde confirmetur, quod inter D. Marcellini Lectiones repositum est, fuisse eum ab Eusebio Pontifice versus Alpes missum. Bulla nempe est Victoris II. qui anno M. LVIII. mense Iulio, de consecratione Vuimanni in Ebredunensem Archiepiscopum, ad ipsummet scribens, inter cætera ita est affatus. *Te, carissime confrater, & coepiscope nostro, præfatæ Ecclesiæ Archiepiscopum, & Rectorem, pro vita merito, & sapientia doctrina ordinauimus, & consecrauimus, secundum electionem Cleri, & populi: ad petitionem quoque religiosissimi Principum; & ad suggestionem venerabilium Præsulum circumiacentium Prouinciarum, quorum vnanimi sententia consilii, vt si Ebredunensis Ecclesia temporalis aliqua fieretur, ab illa Matre scilicet Ecclesia Romana, quæ priùs illi B. Marcellinum Prædicatorem, & Pontificem direxerat, Prædicator, & Pontifex repræsentetur*, &c.

CAPVT X.

Priscus Diniensis Ecclesiæ status, præ elicitur ex Bullis ALEXANDRI III. *&* LVCII III. *ante annos propè quingentos concessis.*

IAM, qualisnam fuerit ab vsque initio Ecclesiæ nostræ constitutæ, aut quo statu per octingentos primos annos perseuerarit, dicere sanè promptum non est, quando in nostris Tabulariis nihil antiquius extat duabus illis Bullis, quarum alia est ALEXANDRI III. Anno M. C. LXXX. ac mense Nouembri, alia LVCII itidem III. Anno M. C. LXXXIV. ac mense Maio concessa; Acta verò externa, & Conciliorum maximè, aliud nihil produnt, quàm nostrorum aliquot Episcoporum nomina; vt proximo statim à SS. Antiquitus seculo, Nectarij, & Memorialis; insequente, Pentadij, Porciani, Hilarij, Heraclij, & quorundam prætereà inferiùs commemorandorum. Quamobrem contestando solùm, & quibusdam

quibusdam vestigiis penè euanescentibus insistendo, haberi verisimile potest. Episcopos Sanctos, & qui proximi ab illis fuere, non solùm in Vrbe, sed etiam oppidatim constituisse Ecclesias, quibus singulis quia ipsi per se ministrare diuinum verbum, Sacramentaque non poterant, delegerint viros idoneos, quos in Ministerij partem assumptos, (ac ideò dictos Clericos) & Sacerdotes instituerint, & Ecclesiis præfecerint. Ne deessent verò, qui ad Sacerdotium, cùm opus foret, promouerentur, & mitti ad Ecclesias Pastoribus viduatas possent, institutum fuisse in Vrbe Clericorum collegium, qui partim ab Episcopo, partim mutuò, hoc est iuniores à veteranis erudirentur ad munia Ecclesiastica; ac in diuinis prætereà laudibus concinendis occuparentur. Vrbanam proinde, seu dictam ab Episcopi sede, Cathedralem Ecclesiam, habitam fuisse quasi Matricem, principemque oppidanarum; quòd eius Collegium esset seminarium, promptuariumque, ex quo illarum Pastores, Rectoresque desumerentur. Totum Clerum, hoc est, tam Episcopum, quàm Clericos (tam sacerdotes, tum destinatos ad sacerdotium) sustentatum fuisse populi oblationibus, collatisque ex Diœcesi vniuersa decimis, quas administrans Episcopus, ex iis partim sibi, & Clericis aliis, quæ necessaria forent, prouideret: partim ædibus, vestibus, vasis sacris prospiceret; partim in Diœceseos pauperes erogaret. Quòd Clerici in Vrbe, matricéque Ecclesia degentes nondum fungerentur (vno, alteroue excepto, qui cùm opus foret, Episcopi vices suppleret) eo ministerio, quo per Diœcesin cæteri, & partem tamen ex Canone, decimalive pensitatione aliorum instar caperent, fuisse ex eo Canonicos dictos, eorumque collegium idcircò appellatum Capitulum, quòd Episcopo existente velut primario capite, ipsum veluti secundarium foret. Si obiret Episcopus, fuisse solitum in illius successorem deligi non ex solo hoc Collegio, sed ex totius Diœceseos clero, quem sanctitas præsertim vitæ faceret tam apud Clericos, quàm apud Populum, maximè commendatum.

Cùm procedente tempore cœpisset Episcopi Electio non sine ambitu fieri, & curæ pastoralis feruor, charitasque refrigesceret, tæduisse Episcopum vnà cum Canonicis viuere, Mensamque sibi propriam, specialemque habere voluisse. Conuenisse ipsi, & Canonicis, vt Episcopali Mensæ certæ Ecclesiæ, decimæve oppidorum, in quibus illæ sitæ forent, destinarentur; & certæ etiam Capitulari; ac vt tam Episcopus, quàm Capitulum sua seorsim bona administrantes, suarum similiter Ecclesiarum Sacerdotibus prouiderent. Capitulum, Canonicosve vnum è gremio delegisse, quem & dixere Præpositum, vt verbo, & exemplo collegis præesset. Cœpisse & temporis progressu ipsos tædere Canonicos degendæ communiter vitæ; &, cùm videretur esse commodum, vt sibi Ecclesias inter se partirentur; visum tamen fuisse incommodum, vt, cùm vacarent Ecclesiæ, ipsi se ad illas conferrent; & totis ipsarum reditibus fruentes, nihil Collegio relinquerent, vnde suffecti alij Canonici sustentarentur, sicque seminarium Sacerdotum deficeret. Itaque cogitasse ipsos tum Ecclesias quasdam communes habere, tum portionem quisque ex sua in commune conferre, quod suffectis Canonicis sustentandis congrueret, quousque & ipsi assequerentur Ecclesias vacantes. Quoniam verò Episcopus destinabat Ecclesiis ad suam Mensam spectantibus, non Sacerdotes iam delectos ex Canonicorum collegio, sed quos ipse aliunde institueret; cogitasse Canonicos, posse quoque se ad oppidanas suas Ecclesias Sacerdotes destinare aliunde assumptos, & Episcopo tamen approbatos, qui sui vices gererent; neque fore necesse nouos sibi substitui Canonicos; se enim Canonicos remansuros in ipsa Cathedrali Ecclesia, & quam conferebant portionem reditaum in suffectos Canonicos, posse deinceps in Sacerdotes sui vicem gerentes in oppidis conferri.

Hoc proinde modo euenisse, vt Canonici suam sedem numeróque certo, in ipsa Cathedrali Ecclesia facti fuerint ac delerint circa functiones Sacerdotaleis, siue ad curam animarum spectanteis, inserui (nisi qui essent, qui ministerio suis in Ecclesiis defungi mallent) ac solam retinuerint concinendi laudes diuinas functionem. Ex quibus quidem prætereà occasionibus factum fuerit, vt Episcopus, Capitulum, Præpositus, Canonici quidam, præter decimas Ecclesiarum, etiam prædia, feuda, iura alia Ecclesiis affecta obtinuerint, heic non refero; adnoto solùm, talem videri fuisse statum Ecclesiæ, cùm memoratæ Bullæ ante annos propè quingentos fuere concessæ.

Videlicet ex ipsis constat, fuisse iam tum Præpositum, & duodecim Canonicos in ipsa Dignensi Ecclesia diuino obsequio mancipatos; ac possedisse interim varias per totam Diœcesim Ecclesias. Quòd in iisdem verò legantur Præpositus, & Canonici *S. Mariæ Dignensis* dicti (quippe ob ipsam Cathedralem, primariamque Ecclesiam B. Mariæ Virgini sacratam) occasioni est, vt obscurum, non appareat quo argumento nisi possint tum Ioannes Marius, tum aliqui alij, cum in enumeratione Diœceseon Septimaniæ Metropolibus subiectarum, Diniam, Diniensemve Ecclesiam faciunt Ordinis S. Augustini. Quippe, vt taceam monumentum, vestigiumve nullum exstare, ex quo liceat coniicere fuisse vnquam maiores nostros Regulareis, seu Ordinis Monastici Canonicos, vel ea sola Nuncupatio, qua Canonici S. Mariæ Dignensis dicti sunt, videtur satis arguere extitisse illos suæ solùm Ecclesiæ, non vlli prætereà Monachorum Ordini addictos. Forsè Authores illos decepit, quòd, cùm Diniæ pridem Ecclesia Monialium, seu Monasterium fœminarum Ordinis S. Augustini fuerit, idque ante annos ducentos aliò translatum, vt infrà dicetur, ansa fieri potuit, vt coniicerent Diniensem Ecclesiam fuisse olim Canonicorum Sancti Augustini Regularium,

qui esse à ducentis annis Regulares desierint, & Sæculares fuerint effecti.

Verùm, vt hoc mittam, subiicere præstat, ipsarum-met Bullarum verba; maximéque, cùm congruum sit, eorum occasione edisserere varia capita ad statum Ecclesiæ deinceps consequutum spectantia. Quanquam, quòd Bullarum posterior iisdem penè verbis, quibus prior concepta sit, & pauca solùm discrimina, quorum interesse quidpiam valeat, in Enumeratione Bonorum habeantur; ea de causa verba prioris dumtaxat referenda sunt; &, si quid fuerit discriminis, id obiter interserendum. Quin ob eandem etiam causam, nihil attexemus verborum alterius Bullæ Gregorii IX. anno M. CC. XXXIV. ac mense Nouembri concessæ, idque confirmantis, quod in his habetur de duodenario, præter Præpositum, Canonicorum numero: Neque rursùs alterius Vrbani IV. anno M. CC. LXII. concessæ, eundem-met adhuc numerum Canonicorum cõfirmantis, addentisque solummodò, factum de eo fuisse Statutum, quod etiam firmatum iuramento fuerit. Referentur autem posteà solùm Bullæ, quæ ad Capita alia, quàm in his contenta, attinere deprehendentur.

Bulla itaque Alexandri III. non modò Sigillo munita, sed etiam, vt tum moris erat, subscriptione ipsius-met Pontificis, hac forma, *Ego Alexander Catholicæ Ecclesiæ Episcopus*, tum Cardinalium XI. hac item forma, *Ego Hubaldus Ostiensis, & Velitrensis Episcopus, Ego, &c.* Bulla, inquam, sic incipit, *ALEXANDER Episcopus Seruus Seruorum Dei; Dilectis filiis Vgoni Præposito, & Canonicis sanctæ Mariæ Diniensis, eorumque Successoribus canonicè instituendis.*

Deinceps verò in eius serie Pontifex, suscepto Ecclesiæ patrocinio, confirmat primùm Possessiones, & Bona omnia, quæ Præpositus, & Canonici, seu habebant, seu habituri erant; simúlque texit eorum, quæ tum extabant, dinumerationem. *Præfatam Ecclesiam, in qua diuino mancipati estis obsequio sub B. Petri, & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti priuilegio communimus. Statuentes, vt quascunque possessiones, quæcunque bona eadem Ecclesia in præsentiarum rationabiliter possidet, aut in futurum concessione Pontificis, largitione Regum, vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis iustis modis, dante Domino, poterit adipisci, firma vobis, vestrisque successoribus, & illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis.*

Burgum Diniense, in quo Ecclesia vestra consistit, cum omnibus pertinentiis suis. Ecclesiam S. Vincentii supra Burgum. Ecclesias de valle Marcensi, cum pertinentiis suis; videlicet S. Stephani, S. Marcellini, S. Martini; sanctæ Mariæ de Mantano, sanctæ Mariæ de Hensteria, S. Mauritii, S. Andreæ Ecclesias. Ecclesias insuper de Antragiis, & de Beco iniuno, cum decimis, & aliis pertinentiis suis. Ecclesiam sanctæ Mariæ de Galberto, cum omni iure suo. Ecclesiam d'Agledo (Lucius, de Agleduno) *cum omni iure suo. Ecclesias de Ceis. Ecclesiam sanctæ Eugeniæ, cum omni iure suo.* (Interiicit heic Lucius *Ecclesiam S. Stephani de Ozida.*) *Ecclesiam S. Vincentii de Garbesia, & S. Pontii de Rubina, saluo iure Episcopi Diniensis in Ecclesia S. Pontii. Ecclesiam S. Mariæ de Salsis. Domum Eleemosynariam Burgi Diniensis. Tertiam partem Mensalagii totius Episcopatus. Procurationem, quam habetis in Ecclesia de Riegerio* (addit Lucius, *Procurationem, quam habetis ab Episcopo vestro in festo S. Stephani.*) *Medietatem Synodalium nummorum. Castrum de Hensteria, & Villam S. Andreæ, cum pertinentiis suis. Quicquid habetis in Castro Diniensi, & Castro Marcensi, & eorum territoriis, tam in Ecclesiasticis, quàm Mundanis. Quicquid iuris habetis in Castro de Dromone, & tenimento ipsius. Quicquid possidetis in Castro Barles, & in Castro de Beluezo, & eius tenimento. Quicquid possidetis in Rocca dominorum de Gauda* (Lucius, de Gaudda: interiicit autem, *Quicquid habetis in vico de Gaudolis.*) *Quicquid habetis in Castro Campi Vrsini, & in Cauola* (Lucius Cauiniola) *Quicquid habetis in Castro de Durbano, tam in decimis, quàm in aliis. Quicquid in Castro de Rocca bruna, & de Ceis, ex dono Petri Isnardi.*

Tum posteà, circa Canonicorum Numerum, in hunc modum decernit: *Statuimus insuper, vt numerus Canonicorum vestrorum duodenarium non excedat; sed semper duodecim, præter Præpositum, in eadem Ecclesia statuantur, qui debeant in ipsa domino famulari: nisi tantùm ipsius creuerint facultates, vt plures decenter de bonis eiusdem valeant sustentari.*

Denique, & de ipsis Electionibus ita statuit: *Obeunte verò Episcopo vestro, vel Te, filî Præposite, vel quolibet eorum, qui vobis successerint, nullus ibi qualibet subreptionis astutia, seu violentia præponatur, nisi quem Fratres communi consensu, vel Fratrum pars consilii sanior, secundùm Deum prouiderint eligendum.*

Capvt XI.

Ecclesia, seu Basilica Diniensis Primaria: cui sacra, & cuius antiquitatis.

Vt quidpiã porrò circa præcipua isthæc capita adnotemus, obseruare in primis lubet, ex eo, quòd Bulla *Canonicos S. Mariæ Dinienses* dicit, & sanctæ Mariæ Ecclesiam *consistere in Burgo* addit, vbi & consistit etiamnum; intelligi fuisse constanter Cathedralem Ecclesiam, Basilicamve primariam beatæ Mariæ Virgini sacram: sicuti adhuc sollemnem Matrem, cùm *B. Dominæ* dicatam eam facit. Non quòd primis temporibus dicari Ecclesia Dominiuo defuncto non potuerit, sed quòd à quingentis saltem hisce annis, & ab extructa vsque Ecclesia res secus se habuerit; neque vsquam vocari legantur *sancti Domnini Canonici*, vt Ebrodunenses, verbi gratiâ, qui iam sanctæ Mariæ Canonici sunt, ob primariam Basilicam intra Ciuitatem extructam, dicti fuere ante annos septingentos *Canonici sancti Marcellini*, ob ædificatam extra

muros

muros sancti Marcellini Ecclesia, quæ & diruta fuisse per Calvinistarum bella superiore sæculo, & versa in propugnacula perhibetur. Saltem, inquam, quoniam alioquin nostro in legendario habetur, quam primùm Domnino, ac Vincentio prædicantibus, excepta est à Diniensibus fides, constructam fuisse Ecclesiam, quæ, cunctis etiam Diniam beato Marcellino, *in honorem genitricis Dei Mariæ consecrata fuerit.*

Ac suspicari quidem quis posset, primam hanc Ecclesiam esse id Sacellum, quod extra Portam Solarij situm, tendendoque ad Balnea, & proximè locum, in quo ante annos solùm quinquaginta extructum est Recollectorum Cœnobium, tum peruetustum visitur, tum *Mater Dei* appellatur: verùm, cum id quoque *Nostra Domina de Consolatione* vocetur, videtur dumtaxat fuisse conditum, vt membrum quoddam Nosocomij, siue Hospitalis Peregrinorum Pauperum, qui & accessuri ad Balnea, & ab iis reuersi, illo pridem excipiebantur, curabanturque ad aliquot dies. Commemini certè legisse inter acta Ioannis Filioli Notarij, anno M.CCCC.XXXV. *Collationem Hospitalis nostræ Dominæ de Consolatione, & S. Ægydij Balneorum Diniæ, in fauorem Andreæ Isnardi per Berengarium Bezonum, & Guillelmum Raynaudum Vicarios, ad requisitionem Syndicorum dictæ Ciuitatis, ad quos præsentatio Hospitalis pertinebat.* Præterea autem locum præcipuum, quo infirmi excipiebantur, versum iam esse in exscensum, plateamve illam decliuem, quæ ante id Sacellum est. Verosimilius est interim, constructam fuisse à primis illis Antistitibus paruulam Ecclesiam ipso eodem in loco, in quo fuit deinceps, vt maior, ita & sumptuosior, exædificata.

Est hæc verò, vt iam aliquoties, reperitur sita in Burgo, totaque interius, exteriusque constat ex quadrato, vno, nigricanteque lapide, longa interius, orgyias XXIIJ. lata V. nisi quòd quà duo Sacella circa appellatum Presbyterium in formam crucis exstructa sunt, lata est X. Cohæret dextro, aquilonari è horum Sacellorum Turris campanilis, non illa tamen ex eodem lapide, sed ex topho constans. Vice elegantis, congruæque, quam sustentârat Pyramidis, quæque per bella fuerat deiecta, imposita est illi, me puero, rudis, ac obtusa, quæ iam visitur. Cùm sint præter illa Sacella, duo quædam alia præcipua, alterum ad læuam maioris altaris, quod & in Sacristiam cedit; alterum ad læuam inferioris Chori; forte ipsa tamen posteriùs constructa ab optimis Episcopis; illud quidem ab Elziario de Villa noua (vnde & appellatum fuit Capella B. Elziarij) idque ab annis quidem trecentis; Hoc verò à Raynaldo Porcellero, qui & sepeliri in ipso voluit (vnde & dictum ad nos vsque S. Raynaldi Capella fuit, cùm iam S. Annæ vocetur) idque ab annis trecentis triginta.

Ad huiusce autem Ecclesiæ vetustatem quod attinet, constans, vulgique traditio est, esse ipsam vnam ex iis, quas Carolus Magnus construxit. Atque ego quidem non disputo, legitima-ne sit, an spuria illa Epistola, qua ad Adrianum Papam conscripta, & in Libello, cui Titulus *S. Anna Sepulcrum*, relata, Imperator significat *se, fundamentis iam aliquot Ecclesiarum iactis in Narbonensi Prouincia, velle Diniam contendere, vt & ibi vnam in honorem B. Mariæ ædificari curet*: Refero dumtaxat, quæ verba habentur in Bulla quadam SIXTI IV. continente vnionem Prioratus S. Petri de Albera, anno M.CCCC.LXXXI. ac mense Septembri concessa, & in nostris quoque Tabulariis asseruata. Nempe in ea sic legitur. *Pro parte dilectorum filiorum Capituli Ecclesiæ Diniensis, nobis expositio, quod fructus, reditus, & prouentus Mensæ Capitularis eiusdem Ecclesiæ, quæ à Diuæ memoriæ Carolo Magno Romanorum Imperatore intra duos montes, extra muros Ciuitatis Diniensis fundata, & dotata existit, propter sterilitatem, tempestates, & frigora inibi vigentia, adeo diminuti fuerant, &c.*

Cæterùm, vtcumque Ecclesia, Basilicave huiusmodi antiquitatis maioris non sit; at saltem quod Marmor in medio prospectu maioris Altaris conspicere licet, transsumptum esse debet ex alia, quæ illi præcesserit à tempore vsque sanctissimorum Antistitum, seu à sæculo Magni Constantini. Quippe in area Marmoris duas inter columnas depressa eminet ad vnam circiter vnciam digiti, ea Crucis species, quæ per id tempus exhibebatur, quæque proinde incidi tum debuit: Est ea verò huiusmodi——.

Altitudo illius est Parisini pedis vnius, & digitorum duorum, ac trientis: latitudo, seu tignum transuersum decem cum semisse: facies sua inter latera, digiti vnius, cum triente; deflexio partis supremæ in dextram, cum recuruatione, vt hoc pingitur.

Prætereo autem, cùm curassemus Altare eminentius fieri, dedisse nos quoque operam, vt idem Lapis attolleretur. Fuisse enim bi-fectum repertum, & ab anteriore quidem, superioréque parte in posteriorem, inferioremque, obliquè nimirùm, & quasi vno ictu, ac iuxta venam lapidis. Cætera fuisse solidum,

& figurâ quidem proximè quadratâ, seu non omninò cubicâ; longum nempe, ac latum (si ritè recordor, duos pedes, atque dodrantem, crassum duos, sextante minùs. In areæ superioris medio excauatam areolam fuisse, quasi ad excipiendum consecratum lapidem; sub ipsoque etiam aliam ampliorem, quasi ad condendum reliquias: prorsus, vt Altare fuisse videretur. Eminuisse columnas ad angulos singulos; nisi quòd postica ad læuam nulla adfuit. Scripturæ vestigia nulla vspiam visa.

Ad rem vt redeam, notum est, designari Cruce huiuscemodi Christi nomen, ob expressionem duarum priorum Græci nominis literarum X. & P. cuiusmodi solitæ sunt eo sæculo repræsentari. Vt enim prætercam, quod alij, post Eusebium, habent de Constantini Labaro, seu Signo: exscribere heic solum iuuat, quod Baronius notat, ac refert ad annum CCC. XII.

Habes, inquit, *in Labaro X P. Christi nomen expressum. Per literam enim X consueuisse Christi nomen intelligi, fidem facit etiam Iulianus Apostata in Misopogone. In hoc verò & illud obseruandum, mira concinnitate iisdem elementis exprimi simul Christi nomen, & Crucis signum, vt Crux in Christo, & Christus in Cruce monstraretur. Per X enim Crux, licet transuersa notatur, quam in rectam lineam sic alij deducebant; & id quidem hoc sæculo. In Cœmeterio enim Priscillæ, viâ Salariâ, Tabula effossa est, cum eiusmodi inscriptione, atque Signo:* MIRO INNOCENTIÆ, AC SAPIENTIÆ PVERO MARCIANO, QVI VIXIT ANN. IIII. ET MENSES III. DIES II. QVIESCIT IN PACE. D. PRID. KAL. DEC. ARBETIONE, ET LOLLIANO COSS. (*congruit hic annus anno Domini* CCC. LV.) PARENTES FECERVNT. *Sub hac inscriptione idem character Hieroglyphicus (vt postremus scilicet) sic habetur; quem imago togata, seu potius sacra indutа veste dextera tenet, &c.*

CAPVT XII.

Diniensis Ecclesiæ Præpositus, & Canonici (in quibus Archidiaconus, Sacrista, Præcentor) ipsorumque numerus.

QVòd deinde Bullæ ad Præpositum, & Canonicos dirigantur, nulla speciali mentione factâ Archidiaconi, Sacristæ, Præcentoris, qui iam post Præpositum sedent, & dignitates habere censentur; obseruare licet id factum, quòd, vt in cæteris, sic in hac Ecclesia Præpositus solus dignitatem obtineret; isti nullo discrimine à cæteris Canonicis forent, sed deligerentur dumtaxat, qui specialibus quibusdam fungerentur muneribus, non qui Canonicis præsiderent. Huic modo opposito in ipsis, ac in Præposito res se habebat. Nam cùm munia, siue officia eorum canonicatibus attributa posteriùs fuerint; debuit ab vsque initio ipsi Præpositi Dignitati canonicatus attribui, vt & quasi Frater vnus haberetur, & non modò primas in Choro teneret; sed Capitulo etiam, seu Canonicis congregatis, & quapiam de re deliberantibus præesset; cùm in talem congregationem nemo admittatur non Canonicus.

Ex quo efficitur, vt Bulla, siue Literæ collationem ipsi factam continentes, specialem adnexi Canonicatus mentionem contineant; vtque ratione tam Præpositure, quàm Canonicatus eum gemina pendeat, quæ vocant Capitelli iura (duplam Cappam, duplum Anniuersarium, duplos Pileos &c.) tum ipse vicissim geminas percipiat, & Distributiones canonicales geminas faciat; ne heic memorem gemina Suffragia, de quibus posteà dicendum est.

Dicti autem sunt Archidiaconus, Sacrista, Præcentor habere (ac etiam vulgò loquendo, esse) Officia, siue Personatus, propter officia, quæ exercerent, sustinerentque adeò speciales Personas: Archidiaconus quidem, Episcopo ministrans, Leuitæque munere fungens; Sacrista, & sacrarum vestium, & totius inseruientis Altari supellectilis curam gerens: Præcentor officia Chori moderans, & cantoribus ipsis præsiens. Res nempe sic se ab initio habuit, vt se habere iam comperitur circa duos Canonicos, qui ob officia, siue functiones à Sanctione Pragmatica, Concordatóque, & Regiis Constitutionibus præscriptas, Theologus, & Præceptor dicuntur: vt proinde minùs sit mirum, si, vt nulla iam specialis istorum in Bullis mentio fieret; sic neque illorum facta pridem fuerit; ac si, vt in aliis Ecclesiis, sic in nostra quoque id moris obtinuerit, vt dicerentur *Præpositus, Canonici, & Capitulum* aliquid decernere (tametsi à nuperis annis aliquid immutatum est) & literæ aliunde conscriptæ *Præposito, Canonicis, & Capitulo* inscriberentur.

Adnotandum verò, vt Officium Præcentoris recentius est inter Canonicos auditum; ita antiquatum, suppressumve haberi, quod Archipresbiteri olim fuit. Id certè extitisse constat, vel ex Conuentione anni M. CC. LVII. memorata superiùs, de Iurisdictione Ciuitatis cùm ageretur. In ea quippe sic legitur; *Tandem præfatus Dominus Comes, pro se, & Domina Comitissa supradicta, & ea volente; ac Dominus Episcopus supradictus, pro se, & Episcopatu, ac Diniensi Ecclesia, de consensu, voluntate Hugonis de Marcels Archidiaconi, Magistri Roberti Archipresbyteri, & R. de Essertia Canonicorum Diniensium; nec non & totius Capituli sui, compromiserunt supradictæ partes, &c.* Quod dico interim Præcentorem non fuisse in Canonicorum numero pridem habitum; constare potest ex Chartulario condito à Capitulo, anno M. CCC. XX. & in ipsis Capituli Tabulariis adhuc extante. Quippe vbi de Gabella vini Præpositura agitur, verba hæc leguntur: *Item, quod alij omnes Clerici, quicumque fuerint in dicto Burgo, declinantes, vel stantes, tam residentes, quàm aduenæ, exceptis Canonicis & Præcentore Ecclesiæ Diniensis, non emant, &c.*

Quo

Quo loco vides Præcentorem distingui à Canonicis, & post illos commemorari. Quo minùs est mirum, si in antiquis Capitulis Archidiaconi sæpè, aut Sacristæ, Præcentoris autem nunquam fiat mentio; quasi defectu Canonicatus à Capitulo arceretur.

At quandonam cœpit Præcentor haberi simul Canonicus, & in Capitulum admitti? Nempe anno M. CCCC. LXXXIV. ac mense Martio, cùm decretum fuit in Capitulo, cui Antonius Guiramandus Episcopus interfuit, *vt Guillelmus Mignotus haberetur de cætero in eadem Ecclesia pro Præcentore, & Canonico Præbendato*; quod quidem habetur inter acta Notarij, tunc Bertrandi Helminij. Legere in Statutis licet, fuisse hunc Mignotum Canonicum quinque ante annis. Adeptus posteà Præcentoriam, litem cum Capitulo habuit; ac interuenit tandem memoratum Decretum. Prætereo autem, quòd Præcentor vocetur vulgò *Cabiscolus*, causam reputari, quòd sit veluti *Caput Chori*; at literæ s, ac l, interpositæ verisimile faciunt sic dictum, quasi *Caput Scholæ*; idque confirmari vel ex eo potest, quòd in actis Ioannis Filioli legimus, *Ioannem Tassilem extitisse Scholas, vt præceptorem Præcentoris, ad quem pertineret illarum collatio.*

Quemadmodum porrò factum priùs fuerat, vt sedente Præposito ad dextram ingredientium Chorum, Archidiaconus, quò propior adesset Episcopo, dextrum superiorem chori angulum obtineret; Sacrista læuum oppositumque, vt à Sacristia, seu promptuario sacrarum vestium minùs abesset; sic prouisum fuit, vt Præcentor, sederet ad læuam ingredientium Chorum, vt posset meliùs Cantorum seriem quasi coram se procursum positam moderari. Exinde verò factum videtur, vt ipso temporis progressu præeminentiam fuerint inter Canonicos sortiti, ac possidere dignitatem, non verò solum Officium, aut Personatum reputari. Factum quoque, vt eorum Præbendæ (seu Grossi, vt appellant, fructus) temporis progressu immobiles euaserint, hoc est optionibus antiquiorum Canonicorum non obnoxiæ.

Non fuisse certè semper fixas docent nos inter cætera citati mox Filioli acta. In iis quippe, & ad annum quidem M. CCCC. LII. ac diem penultimam Februarij, legimus, Ioanne Rudolpho Sacrista mortuo, Præbendam eius fuisse optatam (hoc est delectam, acceptámque ab antiquiore Canonico) & optionibus ex ordine factis, Sacristam successorem acceptasse vltimam Præbendam. Quod quidem tantò magis mirum, quantò inter acta eiusdem Filioli, & ad annum quidem M. CCCC. XXXVII. legitur vnio Præbendæ de Euseria facta Sacristiæ (sed neque illam iam-nunc obtinet) idque habita informatione ex Canonicis, & iis, qui deseruierant Sacristiæ, attestantibus, *Reditus Sacristiæ non excedere LX. florenos de Rege seu libras XLVIII. Turonenses: cùm tamen suspensa facienda pro duobus Seruitoribus, oleo, chordis, camponis, incenso, paleis, &c. excedant summam LXXX. florenorum de Rege, seu libras Turonenses LXIV. præter victum, & vestiarium ipsius Sacristæ. Et, cùm Præbenda Euseriæ valeat florenos etiam LX. qui cum aliis facerent summam florenorum CXX. posse exinde prouideri, vt commode, &c.* Fuit porrò etiam facta Præbendæ Sacristiæ optio anno insequente, seu M. CCCC. LIII. ac die XX. Aprilis.

Tametsi eorum Capitum, quæ in Bullis habentur, heic intermittatur, appositè tamen quæri hoc loco potest, Quî fiat, vt cùm Bullæ repetitò prohibeant, ne duodenarius Canonicorum, præter Præpositum, numerus augeatur; tredecim nihilominùs, præter Præpositum iam sint? Quæri, inquam, id potest; licet mihi nondum, quod satisfaciat, occurrerit. Crediderim factum id fuisse, cùm Capitulum statuit, vt idem pro Præcentore, & Canonico haberetur. Siquidem tametsi memoratus Mignotus Canonicus iam antè fuisset; reputans nihilominùs Præcentoriam ex se Canonicatum inuehere, debebat iam Canonicatum seorsim possessum resignasse, cùm litem intendit; vt, quia esset Præcentor, haberetur etiam, more cæterorum Canonicus. Rem verò est aggressus, quia fautorem habuit tum Episcopum, qui & paucos tum præsenteis Canonicos in sui sententiam facilè pellexit: tum Præpositum Episcopi fratrem, qui cùm à Capitulo abfuisset, vltrò tamen ratam ex post-facto rem habuit in gratiam amici, cui Præcentoriam ipse resignasset.

Suspicari fortè quis posset, aliquem ex iis honorariis Canonicis, qui aliquando cooptabantur, adeò benè fuisse animatum, vt aliunde opibus pollens, eos reditus contulerit, Ecclesiæque adiunxerit, quibus tam ipse quàm quos haberet successores, sustentarentur; verùm, qui super-numerarij creabantur Canonici, ea solùm creari, admittique conditione soliti erant, vt Canonicatum, & Præbendam primò vacaturam adipiscerentur; ac tum nouus Canonicatus extinctus, siue nullus foret; quo modo creatus, verbi gratiâ Ioannes Guiramandus anno M. D. XXXII. Canonicatum anno statim insequente vacantem obtinuit. Prætereo autem, cùm talis Creatio à Capitulo fieret, solitam fuisse confirmationem à summo Pontifice peti; cùm & aliquando summus Pontifex motu proprio quempiam crearet; veluti cùm anno M. CCCC. XXVIII. Ioannem Pelluchonum commensalem Episcopi; cùm anno M. CCCC. LXXXIII. Crispinum Amalricum; & cùm anno M. D. XXVI. Sebastianus Chabassolus iam Ebredunensis Canonicus, obtulit Capitulo *Expectatiuas literas ad Canonicatum Dignensem.*

Reuocat hoc verò obiter in mentem, sublatam ex Prouincia praxim, quæ etiam-num in Delphinatu, aliisque regionibus perseuerat; vt nempe idem Clericus Canonicatus simul plureis in variis Ecclesiis possideat. Et quanto quidem detrimento Diuini apud nos Officij id fieret, vel ex eo potest intelligi, quòd pauci semper Canonici nostra in Ecclesia residerent, plures ad alias secederent. Hinc, quia comperi, v. c. sub annum M.

cccc. xx. fuisse ex nostris Canonicis, vnum Præpositum, alium Canonicum Ebreduni; aliúmque item Regij, ac tandem alium Aquis-Sextiis. Sub annum M. CCCC. LXXXX. duos iterum Ebreduni; vnum Lausanæ, &c. Præter illos, qui me fugerunt; ideò videri mirum non debet, si tam pauci Canonici, Capitulis etiam generalibus fuerint soliti interesse. Videlicet anno M. CCC. XX. interfuere solùm, præter Præpositum, Sacrista, & Canonici duo. Anno M. CCC. XXIV. præsente etiam Guillelmo de Sabrano Episcopo, tertiùm præter Præpositum, Archidiaconus, Sacrista, Canonici duo. Anno M. CCC. LVI. præsente Ioanne Pisce, omnes simul numero sex. Anno M. CCCC. XIX. præsente Bertrando Rodulpho, omnes simul numero quinque. Anno M. CCCC. LXXIX. omnes simul numero quatuor. Anno M. D. V. præsente Antonio Guiramando, omnes simul numero quinque; atque ita de cæteris: Vt taceam, quotquot ferè leguntur seu contractus, seu collationes eorum temporum, rarò exhibere Canonicorum numerum ternario maiorem.

Capvt XIII.

Clerici, & Presbyteri cæteri, deseruientes in Ecclesia Diniensi.

QVONIAM, licet Bullæ hactenus relatæ aliorum diuino obsequio in Ecclesia mancipatorum, quàm Præpositi, & Canonicorum, non meminerint; sunt tamen quædã aliæ, ac speciatim Bulla Sixti IV. referenda inferiùs, quæ loquuntur quoque de aliis in Ecclesia seruientibus; idcircò videtur de illis cohærenter esse dicendum. Itaque, quantum assequi ex antiquis vestigiis licet; donec Canonici & celebrarunt ipsi Missas, & psallendis in Choro Canonicis horis interfuere assidui; pauci solùm fuere ministri dicti speciatim Clerici, qui Canonicis in Missarum, cæterorúmque Officiorum celebratione famularentur. Cùm verò nonnulli ex iis Clericis in Sacerdotes euaderent, cœpere & ipsi Missas celebrare; &, cùm aliquando vacaret, licetve per otium, solùm fuere Choro interesse, cúmque Canonicis psallere. Fuere autem etiam admissi & ad celebrandum Missas, & ad concinendum in Choro Presbyteri aliqui, Capellani ideò vocati, quòd in specialibus Capellis, Sacellisve Missas celebrarent in defunctorum illorum gratiam, qui sibi fundos reliquissent vocatos Capellanias; vt putà quorum reditibus ipsi Capellani alerentur.

Cœpere exinde Canonici interesse minùs frequentes Ecclesiæ, ac diuinis Officiis, quasi Clerici, & Capellani absentium loco interessent; vnde &, ne deessent, qui munia supplerent, sicque minor fieret conquerendi ansa, instituere quosdam speciatim ex illis, qui geminè sui vices tenerentur; ipsósque ea de causa dixere Vicarios. Assumpsere illos plerumque ex Ordine Capellanorum, & ex illis duos præsertim, qui hebdomadariis alternis Missas quotidie canerent, Chorique Officia inchoarent; Dominicis diebus Catecheses, parœciales exsequerentur, & Sacramentorum administrationi seu intra Ecclesiam, seu extra ipsam incumberent. Ij Capellani Ordinarij per ea tempora dicebantur; nos Curatos iam dicimus, qui Curantes potiùs, seu Curatores forent dicendi, nisi interpretari vocem sic liceret, non quasi illorum cura habeatur, sed quòd Curæ, sollicitudineve animarum donati, affective, seu onerati sint.

Cæterùm, cùm exceptis hisce ordinarijs Capellanis, cæterorum seu Vicariorum, seu Clericorum numerus, institutióque inconstans foret, res abiit demùm in confusionem; ac cœpit solummodò anno M. CC. LXXVIII. quandam in formam redigi; cùm propter dissidia, quibus Ecclesia laborabat tùm præsertim propter varias liteis ex eo intentatas, quòd varij obtinere eosdem Canonicatus contenderent, alij quidem freti literis Apostolicis, quas Exspectatiuas appellant, alij Capitularibus) accessit Iacobus Ebredunensis Archiepiscopus (successor nimirum Cardinalis Ostiensis) & accepta facultate componendi omnia dissidia à Capitulo, cui præsens interfuit XII. Calendas Iulij; quod spectat quidem ad hoc negotium (Seruitorum videlicet) ita pronunciauit IV. Eidus Ianuarias, cùm versaretur Sistarici. *Primò, vt Ecclesia debitis obsequijs non fraudetur ordinamus, vt sex Clerici per Episcopum, & Capitulum, vel per ipsum solum Capitulum, Sede vacante, ponantur in Ecclesia perpetuò, ad eiusdem seruitium. Item, per Præpositum & Capitulum, hoc est per Canonicos, qui præsentes fuerint, Canonicis absentibus etiam non citatis, ponantur duodecim Vicarij similiter perpetuò ad idem seruitium exsequendum, præter, & vltra duos Capellanos ordinarios Parrochiales, qui curam debeant habere Parrochialem. De illis autem decem, & alijs Seruitoribus, sex debent esse Presbyteri, sex verò Diaconi, & sex Subdiaconi; & ad ordines huiusmodi debent infra annum, ex quo recepti fuerint, promoueri.* Et sic quidem ille, accepta à Capitulo facultate instituit.

Duodecim autem annis pòst; hoc est anno M. CC. XC. & die Augusti XXIII. Guillelmus Porcelletus Diniensis Episcopus, potestate rursùs à Capitulo accepta, vnà cum Sacrista, constituit, *Vt præter duos Capellanos, essent sex Clerici, & alij tantùm Vicarij. Loco autem quatuor Vicariorum, qui ante illo numero deerant, essent quatuor Medij-Vicarij, qui videlicet acciperent solùm dimidium Libræ, seu distributionum, quas Vicarij perciperent* (propter hanc nempe solam causam Medij Vicarij, seu, vt nunc, Semi-Vicarij vocati sunt) adiecitque, & de nouo instituit *Clericulos quatuor* (pueros Chori iam dicimus) *qui versiculos canerent, cereos deferrent, celebrantibus deseruirent.* Præterea fuisse quoque ab ipso statutum inter cætera, *vt duo ex Vicariis, & vnus ex Mediis Vicariis, tenerentur per hebdomadas comitari Capellanum qui Eucharistiam, aut Extremam vnctionem ad ægrotos comportaret.*

Deinceps,

Deinceps, quòd non viderentur reditus planè sufficere, suppressi iam erant duo Vicariatus anno M. CCC. XX. vt constat ex Capitulo, quod eo est anno celebratum; & iam à ducentis penè annis suppressi sunt Medij Vicarij. Certè à temporibus Corraldi à Cruce (qui Præpositus primùm fuit, ac deinde Episcopus) hoc est, ab anno M. CCCC. LXXIX. quo illi Antonius Guiramandus successit; nullam factam eorum mentionem comperio. Superfuere proinde solùm sex Clerici, & sex Vicarij, duóque Capellani ordinarij, vnà cum quatuor Clericulis. Fuere illi postea aliquando sex, vt cùm inter acta Petri Gaudemaris anni M. D. XXXIX. conductum legimus *Magistrum cantus, ad vitam vnius Beneficiati, quousque prouisio foret de Beneficiatura, qua obtenta perseueraret; teneretur autem nutrire, vestire, instruere sex pueros, mediantibus XV. sextariis annonæ, XV. cuppis vini, & argento in Anniuersariis soluto*; hoc est, debito partim Clericulis, partim mediis Vicariis, cùm fuere in locum quatuor Vicariorum constituti.

Quod vides autem *Beneficiatum*, & *Beneficiaturam* heic dici: sciendum est olim Clericos solos fuisse habitos pro Beneficiatis, quatenus esse Clericum, Clericatúmve obtinere in Ecclesia, Beneficium reputabatur: Vicarios autem dictos fuisse habere non Beneficium, sed Officium; quatenus sicut illi assumi ad Beneficium Clericatus, sic ipsi assumi ad Officium Vicariatus perhibebantur. At verò non longè à principio superioris sæculi fuisse hoc discrimen sublatum, vsúmque obtinuisse, vt tam hi, quàm illi Beneficiati dicerentur; & ex sex posterioribus destinarentur bini per singulas hebdomadas, qui Curatos administrantes Sacramenta comitarentur. Vltimus certè annus, quo nobis facta mentio eius distinctionis occurrit, fuit superioris sæculi V. quo, ac die Septembris quintadecima, Antonius Guiramandus, cum Præposito, & Canonicis capitulariter congregati, leguntur *approbasse, confirmasse, &c.* Statutum illud antiquius, *Quòd nullus ad Officium Vicariatus, nec Beneficium Clericatus assumatur, nisi fuerit Sacerdos Missam celebrans.*

Inuabit fortè obseruare, fuisse id Statutum conditum anno M. CCCC. XXXII. ac die Februarij septima à Bertrando Rudolpho, vna cum Capitulo hisce verbis; *Statuerunt, & ordinauerunt pro diuino Officio, vel diuino cultu in perpetuum continuando, & etiam augmentando, quod est omnibus præferendum, in ipsa Ecclesia Cathedrali; quatenus ab ipsa die in antea, nullus assumatur, seu instituatur ad Officium Vicariatus, nec ad Beneficium Clericatus in ipsa Ecclesia Diniensi, cuiuscumque conditionis, vel status existat, nec cum aliquo dispensetur ad preces cuiuscumque, nisi fuerit actu Sacerdos celebrans Missam. Et hoc statutum voluerunt perpetuis temporibus inuiolabiliter obseruari, & iurari obseruandum per Præpositum, & quemlibet Canonicorum in suo nouo aduentu Præpositura vel Canonicatus, & super isto non quærere à quocumque Superiori dispensationem; & si eis daretur, ipsa non vti; sed ipsum Statutum semper seruare in sua veritate.* Notandum verò Statutum hoc, quod etiam ante Guiramandum Corraldus à Cruce confirmauerat, fuisse inconcussè obseruatum ad memorabilem vsque Pestem anni M. DC. XXIX. quam superiùs descripsimus, & propter quam rebus confusione plenis, visum est posse cum duobus Beneficiatis dispensari, vt tametsi non forent actu celebrantes, admitterentur, sed certis conditionibus; fuitque id ab Episcopo, Archiepiscopo, Suprema Curia confirmatum, & in acta referri iussum.

Sunt porrò alij insuper famulantes Ecclesiæ, veluti Choragus, Magistérve Cantus, siue Musices; Organista quoque, & Vice-sacrista, cum Campanista famulo. Verùm quod ad Choragum spectat, donec vir idoneus inter Beneficiatos est, solet illi id muneris vnà cum Clericulorum institutione demandari: Et, cum Organa non alia conditione ex inito pacto cum Consulibus inducta in Ecclesiam fuissent, quàm vt Beneficiatorum vni pulsanti illa destinarentur (videlicet ob reditus Ecclesiæ nimium tenuis) sictò talem destinationem fieri nuper contigit, anno putà M. DC. LX. ac die Iunij XXI. Idem verò etiam de Vice-sacrista caperetur consilij, nisi foret spes, vt Sacrista ipse, cuius est Præbenda omnium optima, resumeret Sacristiæ curam.

Capvt XIV.

Electio ad Episcopatum, Præposituram, & Beneficia alia ad Ecclesiam Diniensem spectantia.

Priusquam de Bonis, seu rebus, facultatibusque Ecclesiæ dicamus; videtur etiam postremum illud, quod Bullæ habent de Electione, caput esse hoc loco antevertendum; vt quia ad personas etiam attinet, ad superiora consequatur. Itaque, quod imprimis spectat ad Electionem Episcopi; Notius est, quàm vt dici debeat, Præpositum, & Canonicos, seu Capitulum, cui concessa fuerat, quódque eius vsum retinuerat, illam amisisse, cùm amisere simul omnes aliæ Regni vniuersi Ecclesiæ; anno putà M. D. XV. quo Leo X. Pontifex Max. & Franciscvs I. Rex Galliæ, de iure eligendi Episcopos sic pepigerunt, vt Capitulis deinceps inauditis, Rex nominaret, præsentarétque; Papa conferret, ac prouideret. Electio, quam vltimam legi, fuit memorati Corraldi à Cruce, facta à Capitulo anno M. CCCC. LXVI. mense Iulio. Annis antè XXVij. oblata fuerat Capitulo procuratio immittendi in possessionem Episcopatus Guilelmum de Estotavilla; Præpositus autem, & Capitulum protestati fuerunt, *se ad Electionem non processisse, quòd compertum non haberent vacationem Episcopatus per translationem Petri de Verceillis in Episcopatum Meldensem.* Quare & cum Petrus Turturellus Estotauillæ successor me.. .. to mense obiisset; postridie mortis Capitulum, citatis

citatis priùs, si qui ab vrbe tum abessent Canonicis, congregatum fuit, & Corraldum Præpositum suffragiis communibus, etiam ipsiusmet, elegit. Scilicet cùm ipse inter opinandum *suas duas* (vt loquuntur) *voces* Canonicorum vni *commisisset*, vt in quem vellet illas conferret, Canonicus *ipsas ad illum remisit*, sibíque in eiusmet gratiam contulit. Ita videlicet habetur in actis Bertrandi Hesmini.

Vbi, quod de absentium citatione attingitur, insinuat morem veterem fuisse, vt ad Electionem non procederetur, nisi, si qui fortè ex Capitulo intra Diœceseos fines abessent, nominatim priùs, debitéque interpellarentur: eo modo, quo etiam iam adhuc id consuetudinis perstiterat, vt cùm de Electione aut collatione Beneficiorum agitur, non sufficiat sono Campanæ conuocasse Capitulum; sed necesse sit congregatos exspectare, quoad vsque omnes, qui intra vrbem accesserint; &, nisi qui accedat, interpellatum mittere; &, si accedere præ morbo non valeant, postulatum mittere per Secretarium illorum suffragia. Quod verò attingitur de duabus Præpositi vocibus, id innuit morem iam tum antiquum, vt suffragium Præpositi æquipolleat duobus Canonicorum suffragiis. Fuit autem res quoque deinceps, hoc est anno M.CCCC.LXXXVI. Transactione solemni firmata; soletque etiam-num in ipsis Electionum actis declarare Præpositus *dare se duas suas voces*, seu duo, quæ habet suffragia in eius gratiam, quem indicat Beneficio dignum conferre.

Quod deinde ad Præpositi, & Canonicorum electionem attinet: ea illibata hactenus permansit, & Capitulum tam Præposituram, quàm Canonicatus omnes iure pleno, & ordinario confert; idque, seu per cessum, resignationemve vacent; seu per decessum vel obitum: tametsi hoc non obstat, quin possit Summus Pontifex, eiusque Auenione Legatus, Vicelegatusve vacanteis per resignationem, per incapacitatem, & per obitum quoque, præuentione conferre. Neque verò excluditur ab Electione Episcopus, prout Capitulo interesse, & vt Canonicorum vnus suffragium ferre; idque primum, & primo loco (ob dignitatem) sedés potest, licet aliùde Præpositus, vt Capitulum iure suo conuocat, sic in illo præsit, suffragia cæterorum poscat, colligatque, & gemina sua conferat: electionem factam pronunciet; electum in sacramentum, fidéique professionem admittat, pileum ipsi imponat, osculum exhibeat; de immittendo in possessionem mandet; omniaque perinde, ac ipso Episcopo absente, faciat. Ita scilicet ex solemni Arbitrio anni M.DC.XV. lata quod Archidiaconus quoque, eadem, quæ Præpositus (nisi quòd singularis est suffragij) Episcopo præsente præstat: si nempe de Præpositi electione, admissione, fidei professione agatur; aut alioquin Præpositus non intersit Capitulo: quemadmodum potest ex actis Petri Spinaletij constare; vti ad annum M.DC.XXXIV. in Natiuitatis Dominicæ vigiliis, & ad annum M.DC.XXXIX. die Decembris XIV.

Nihil verò est adiici necesse de ipsa Beneficiatorum, Curatorumque electione. Quoniam Beneficiati quidem, vt sunt instituti à Capitulo, ita à Capitulo eliguntur, prouisionemque obtinent. Eliguntur, inquam, ex numero eorum, qui Clericuli in Ecclesia fuerint, aut aliàs, vt moribus probi, ita cantus (illius saltem quem plenum appellant) periti exstiterint; vnde & fit, vt ea de re, déque residentia, promotionéque ad Presbyteratum recudi sæpe Statuta soleant; ne quando aut Cantores Choro, aut Sacerdotes Altari desint; cùm facilè abusus circa hæc obrepat. Sic nimirum fieri oportuit, vt mox antè attigimus, post pestem illam sæuissimam; anno putà M.DC.XXXII. ac mense Decembri.

Quo sane loco præterire non decet Statutum vnum, aut alterum ex illis antiquioribus, quæ ad hanc rem maximè attineant. Vnum est anni M.CCCC.XLI. ac diei V. Februarij, sub eodem Bertrando Rodulpho, cuius vnum iam, paullò antè retulimus. Ille igitur, & Canonici Capitulariter congregati, post exaggeratum dolorem, ob diuini cultus negligentiam, ita sanxerunt. *Statuimus, & ordinamus, vt nullus Clericus Beneficiatus, Vicarius, vel Semi-vicarius nostræ Ecclesiæ Cathedralis, qui ratione suorum Beneficiorum tenentur in ipsa Ecclesia residentiam facere personalem, & in Missa parochiali, & aliis diuinis Officiis officiando in Choro tenentur principaliter interesse, possit, nec præsumat tenere aliquod Beneficium curatum, vel cui cura immineat animarum in Diœcesi Dignensi, aut extra, nec etiam Capellaniam, propter quam oporteret eos alibi, & extra dictam Ecclesiam Cathedralem Dignensem sæpius celebrare; ne propter eorum absentiam in dicta Ecclesia Cathedrali, circa diuinum officium committatur de cætero diminutio, aut defectus. Et quicumque prædictorum oppositum fecerit, eo ipso suo Beneficio sit priuatus, & possit liberè conferri alteri idoneo Seruitori. Adiicientes, vt si aliquis prædictorum sine speciali licentia Episcopi, & Capituli extra Ciuitatem Dignensem spatio vnius mensis continuè steterit, subiaceat pari pœnæ.*

Nec verò decet etiam prætermittere aliud, quo istud ipsum fuit confirmatum in Capitulo, cui memoratus Corraldus interfuit anno M.CCCC.LXXIX. ac die Ianuarij XIIJ. his verbis. *Statuerunt, & ordinauerunt, quòd quicumque intrauerit dictam Dignensem Ecclesiam, seu in seruitio illius, pro Beneficiato, Vicario, vel Semivicario, iuret residentiam facere: Et, si per mensem se absentauerit, quòd sit priuatus ipso facto, & pro priuato habeatur, ita quòd sit licitum Domino Episcopo, Præposito, & Canonicis prædictis, ponere vnum alium residentem.* Sequitur autem; *Item Statuerunt & ordinauerunt, quòd dicti Beneficiati, vel Vicarii, non possint dictas Clericaturam, & Beneficiaturam, ac Vicariam permutare, seu renunciare alicui, sine consensu, ac licentia Dominorum Episcopi, & Capituli prædictorum. Et, si contrarium fecerint, quòd eorum collatio pro infecta habeatur; sitque licitum eo casu, iisdem Dominis Episcopo, & Capitulo de alio prouidere, prout eis videbitur expedire.* Ac tursùs,

Cæterùm

Cæterùm Statuerunt, & ordinauerunt, quòd omnes Seruitores viventes, iurare teneantur, & debeant Statuta prædicta, & illa seruare inconcussè. Et insuper promittant & iurent non impetrare dispensationem super iuramento. Quòd si forsan fecerint, talis dispensatio habeatur pro non facta, sitque cassa, irrita, atque nulla. Atque hæc quidem de Beneficiatis.

Ad Curatos quod attinet, eos Capitulum ita eligit, præsentatque Episcopo; videlicet propter Animarum curam, vt eosdemque probatis Episcopus tribuat literas prouisorias. Quod fit etiam in cæteris per totam Diœcesim Parœciis, in quibus Prioratus, Præbendæve, seu iura percipiendi decimas, gratiosque alios fructus, ad Capitulum, Canonicosve spectant. Nempe etiam ex transactione anno M. D. XVI. inita, præsentandi ius Ecclesiarum Capitulo & Canonicis manet. Quamquam illud inter videmus, oppidanosque Curatos est discriminis, quòd, cum illi semel promissi perpetui sint; illi aut annui instituuntur, aut quandiu solùm idoneos se præstiterint, retineri soleant.

CAPVT XV.

Bona Diniensis Ecclesiæ in Bullis recensita, quæ deinceps minuta, quæ nulla.

Etiam intermissum de Ecclesiæ Bonis, possessionibusque caput repetimus, plurimum docet, vt bona omnia, quæ sunt ex Bullis connumerata, ad Præpositum, Canonicos, aut Capituli Mensam iam attineant. Nam imprimis quidem, Ecclesia S. Vincentii supra Burgum, concessa est ab anno vsque M. CCCC. XCV. iis Religiosis, quos S. Trinitatis, & Redemptionis captiuorum vocant: & Episcopus compositione iam obtinere omnes Ecclesias, quæ esse sunt dictæ de valle Marcalis. Ecclesiam etiam S. Stephani de Ozida, siue Ozeda (vulgò *Oise*) cuius oppidi pridem dirui, & in oppidum eiusdem ditionis Campumsterium (*Champtercier*) translati, sacra iam est Ecclesia non Sancto Stephano, sed Beatæ Mariæ de Burgo. Nosse id mihi speciatim licet, cui Oppidum hoc, vnâ ab vrbe, leucâ in occasum distans, natalitium est. Obtinet verò etiam partem Ecclesiarum de Agledúno, seu, vt recentiùs, Aigledono (*Aiglun*) hac eam præsertim, quæ de Malis mellibus (*Mala meyssana*) est appellata, eique adiacens ea, quæ de Calcensis vocatur, vnita fuerat Capitulari mensæ anno M. CCCC. XXIX. Obtinet verò Castrum Dignense, & Castra de Marcelho, & Heraclis, ea quæ pridem omnia, quamquam quæ sint nunc dicantur Mundana, spectantiaque ad Iurisdictionem, Directum dominium, & alia, translata leguntur in Episcopum, ex permutatione cum Prioratu S. Eugeniæ de Carbonis (quem etiam quando, aut quomodo obtinuisset, iam ignoratur) facto anno M. CCCC. LXXVI. & sequenti anno plenè à Sixto IV. confirmata. Præterea autem Carbonorum Ecclesiam esse iam S. Claræ dictam, ac superesse solùm procul ab oppido prædium S. Eugeniæ dictum.

Deinde, cùm vocis illius *de Garbesia*, nullum, quod sciam, vestigium extet; extat tamen adhuc in agro Rubinæ Sacellum S. Vincentii; & quæ iam solum dicitur Præbenda S. Pontii, legitur anno M. CCCXXI. appellata fuisse Præbenda S. Vincentii veteris de Rubina. Ecclesia S. Mariæ de Salice abiit in Prioratum, qui iam de Aynaco vocitatur. Sic illud Montalagii, quod etiam duodecim pòst annis commutatum fuerat à B. Dignensi Episcopo, non exiguum amplius in reliquo Episcopatu: sed manet in ipsa vrbe quam Quintam appellant Præcariam, ab Ecclesiis reliquis, ac Minoritarum speciatim, ex transactione inita anno M. CCCC. XXIX. Euanuit quoque pridem memoria Procurationis illius in Festo sancti Stephani; vel & nihil pridem percipitur ex Synodalibus nummis.

Nihil verò etiam percipitur pridem ex Castro illo de Dromone, quod situm ad S. Genesium quarto ab vrbe lapide, Diœceseos Vapincensis est (certè, si ipsum esse supponatur, cùm alterius quidem vestigium non sit.) Nihil ex Castro de Bello-joco, cuius Prioratus in commendam datus, Ordinis est S. Augustini. Nihil ex Rocca Dominorum de Ganodo (*la Javie*) Nihil ex vico de Gaudulis (*Gaudeul*) quorum Prioratus Ordinis S. Benedicti sunt, & ad Monasterium S. Victoris Massiliensis spectant. Nihil ex Castro Camptrisio, cuius specialis Prioratus est; nisi quis fortè intelligat fuisse illi adiunctum Prioratum Pratorum, seu loci de Pratis, qui iam in præcipuum Præbendæ Archidiaconi partem cedit. Castrum Barles, seu iam Dominij, ac directi pontificatum, in locum de Barolis, & de Aynaco, fuit non ita pridem Præbenda satis pinguis; vt acta varia Recognitionum, quæ in Archiuis Capituli adhuc extant, abundè arguunt: at partim Præbendariorum negligentia, partim familiari Condominis vsurpatione, effectum est, vt Canonicus nullas eam iam acceperit.

Idem penè dicendum est circa Castrum de Roccabruna; quippe ab eo fundis iura Præbenda pinguis ea fuerat, quæ commutata tamen fuit ex transactione inita sub sæculi huius initium cum Domino illius Carbonorum territorij (cui tradita etiam à Præbendato sunt monimenta) commutata, in annuam, pro libris Turonensibus nongentis, quarum pensitatio libris quinquaginta sex, [illegible] quadrante taxata, redituum Præbendæ fit loco. Atque, vt doceat vel ex eis, quam Præbenda hæc [illegible] est, pinguis, cætera significantur; En quid adhuc habeat Chartularium vetus, anni parè M. CCC. XX. in Capituli Tabulariis. *Bona, prouentus, & redditus Præbendæ de Rocca bruna, consistunt in Iurisdictione hominum, quos habet ibi dicta Præbenda) & in hominibus, censibus, & vendemijs tascibus. Item in furno, molendino, & in libris censualibus, quas faciunt prædicti homines in Festo omnium Sanctorum. Item etiam in xxviij.*

Statarijs

Sextariis annona censualibus, quæ percipit dicta Præbenda super quibusdam [illegible] territorij dicti loci. Et in viij. Sextarijs [illegible] censualis, quæ percipit in quibusdam casamentis, & in quibusdam terris. Et in x. Sextariis Civatæ censualibus, quæ percipit super quibusdam casamentis. Et in xvi. Gallinis censualibus, quas percipit in quibusdam casamentis, & in quibusdam condaminis. Item etiam in servitiis mannis.

Quæ vtrasque, vt etiam similiter, quid bonorum Præpositura, v.c. deperierit, permanserit, quæsitum fuerit; ecce illa in eodem Chartulario sic recensentur. *Bona, proventus, redditus, & dominium Præpositura Dignensis consistunt in Iurisdictione Burgi Digna, & eius Districtus. In Lesdis, quæ quidem Lesda valent communiter xxv. libras Vian. In Cetiis blandetum, & leguminum, [illegible], & similium: Valent communiter viij. Sestar. Item in Fornagio furnorum, in Molendino uno, quod quondam fuit Hospitale Burgi, in [illegible]. In servitiis minutis pecuniariis: Valent communiter viij. libr. Vian. In Pedagiis, in Galinis censualibus: In Ortalibus herbarum, quæ de fenum prata territori Burgi. In Pratis, & Vineis propriis dictæ Præpositura: In Nemoribus: quæ omnia sunt [illegible] iuxta dictum Burgum, & iuxta Hospitale Præpositura. In Venationibus [illegible]. In decima Bladi territorij Burgi: Valet communiter lxxx. Sestar. In decima Vini territorij dicti Burgi: Valet communiter xxxx. [illegible]. Item in decima Canapi, caulorum, porrorum, cæparum, [illegible], & herbarum [illegible] territorij dicti Burgi. Item in quinquaginta [illegible] Vini, quas percipit annis singulis in Ecclesia de Galberto. Et xxxx. Sestar. Civata, & viij. Sestariis annona, quæ percipit annis singulis in bonis Capellaniæ, seu beneficio Vicarii perpetui Ecclesiæ de Duruli. Item in una Quartale Salis, quam percipit in Salinis Burgi, diebus omnibus Sabbatinis. Item in Laudimiis [illegible], & in Gaugiis [illegible]. Item in Pascheriis, Bannis, in Palmeragiis. In Fiscibus, & [illegible] pro mensa Præpositi de [illegible] iuxta Burgum, semel in septimana, suis temporibus. Item in Quartale apud Aquam calidam, & illis partibus, quæ consistit in [illegible], & aliis [illegible]: Valet communiter viij. libr. Vian. Item in Servitiis annona censualibus, quæ percipit in territorio de Marcalpha. In quibusdam Vineis, pratis, & aliis possessionibus: Valet lx. Sestar. quolibet anno. Et in Servitiis mannis, videlicet xv. denar. anno quolibet. Et in Laudimiis, & una galina censuali in dicto territorio de Marcalpha. Item in decima de Corbonis percipit quolibet anno xxx. Sestar. inter bordeum, & [illegible] & xxx. [illegible] vini, vel circa. Item apud Entraigues, [illegible] [illegible] censualis. Item tenet Præpositus clausum Armandorum, situm in territorio dicti Burgi, in quo est Campus, pratum, [illegible], & alia arbores: pro quo debet tenere Presbyterum [illegible], qui serviat Ecclesia sicut & cæteri [illegible]. Debet etiam Præpositus habere [illegible] scriptis annuis, & singulas Domos, & possessiones alias, cum adherentiis suis in quibus percipit servitia minuta pecuniaria propter laudimium, vt amittatur. Solvit in decima Præpositus pro Præpositura, pro lxxx. libr. Provincial. Refortiat.*

Sed specialiora hæc pŕmittam, fuere deinceps, Bona quædam Capitulari Mensæ vicissim quæsita. Huiusmodi fuere, Anno M. CCCL. xxix. Hospitale Burgi, & Ecclesia *de Gabalergis* (tametsi deinceps aliorsum vnitæ, & communicio alteram ac *Adalaram* simul mansum, facta est cum Episcopo, pro decima vini in territoriis Digne, Ceyranni, Galberti.) Itemque anno M. CCCL. xxxvii. quatuor Capellaniæ, quæ tamen, quo cumulatior, nescitur; cum adnotari interim possis, Grispinum Gaudemarium Officialem Dignensem, ad hoc commissum ab Henrico Clariano Senecensi Episcopo, cui, eas illius Officiali, demandata res cum à Nicolao V. fuerat, vt hæc in acta retulisse, circa exhibitionem relictam, *Quod multa, & varia Præbenda sint in dicta Dignensi Ecclesia, quarum redditus, & proventus vnius non excedant florenum vnum; & alterius florenos duos; & alterius florenos duos, & semissem; & aliquarum aliarum tres florenos, vel quinque. Item, quod singuli Beneficiati, qui sunt numero octo, non ascendant, nisi ad florenos de Rege xxv. grossos argenti ix. & cuiuslibet Vicarij ad florenos xi. grossos ix. Item, quod reditus, & proventus cuiuslibet Canonici, Beneficiati, & Vicarij, non excedant florenos xxv. [illegible] [illegible] [illegible]: Adeo vt redditus non sufficiant sustentationi, nisi [illegible] ex bonis patrimonialibus, &c.* Ita vel certe habetur in Registris [illegible].

Quod in ad [illegible], ad-nexique Capitulari Mensæ fuere aliquot Prioratus, ac imprimis ille S. *Petri de Albera* prope Thoardum, de quo obtentum à S I X T O IV. Bullam anno M CCCC. LXXX. iam meminimus, cum de primatu Basilicæ antiquitate ageretur, Credere hanc Bullam eam esse, quæ sine anno, ac Pontifice legitur in quodam Inventario, dictumque Bulla vnionis Prioratus *de Thoardo* quod alioquin nulla in eo sint S. Petri de Albera mentio, nisi aliunde hi duo Prioratus vt plane distincti haberentur. Deinde Prioratus S. *Nicolai de Brachia*, in Diœcesi Regiensi, de cuius vnione concessa est Bulla à Leone X. anno M. D. XIII. IV. Kalend. Maij. Tandem Prioratus S. *Mariæ de Carbonariis*, alias *de [illegible]*, nunc *de Castro-novo*, in Diœcesi Sistaricensi; de cuius, permutationis causa, in manibus Papæ resignati per Philippum Guillaumadum Canonicum, vnione, extat Bulla Clementis VII. anno M. D. XXXI. pridie Idus Iunii. Nihil autem addo de Prioratu S. Eusebii; quandoquidem, vt iam dixi, nihil aliud quam ad Ecclesiam [illegible]. Nihil de Prioratu Galberti; quia vnitus quidem Capituli mensæ anno M. CCCC. [illegible] fuerat vero Ecclesiæ iam fuerat, & Canonicus vni in Præbendam concessus, qui ipsum deinde cum Præbenda Præ-dictum commutauit.

Capit

CAPVT XVI.

Præbendæ, seu Grossi appellati fructus tam Præpositi, quàm Canonicorum Diniensium.

CVm apud alios porrò Præbendæ, & Canonicatus, seu Canoniæ, voces synonymæ sint, ac pro eodem habeantur; apud nos tamen Præbenda nihil aliud est, quàm quod alij Grossam, Grossósve fructus nominant, vnà scilicet Ecclesiarum, quas oppidanas dicimus, cum iure percipiendi fructus, hoc est decimas (& si quæpiam alia sunt iura adnexa) ex agro, siue territorio Oppidi, in quo ea est sita. Tales Ecclesiæ, in quibus sunt instituti Vicarij, cùm ab aliis, quàm Canonicis obtinentur, dicuntur Prioratus, & qui illas obtinent, vocantur Priores (videlicet quasi Vicarij) (quibus est ab illis, maiorem fructuum partem sibi retinendo, resignata animarum cura) posteriores sint, siue instituti posterius Sacerdotes. Et quo iure quidem id fiat, vt qui nullum Ecclesiæ impendit obsequium, illius fructus, seu ex ea emolumentum percipiat, heic non disputo; obseruo duntaxat percipiendi ius fuisse ab initio idem cum Sacerdotio, vt qui ius haberet animas regendi, haberet etiam accipiendi sui laboris quasi mercedem, ea nempe, quæ forent ad sui sustentationem necessaria. Quamobrem autem tales Ecclesiæ, Prioratus, siue Sacerdotia, cùm à Canonicis obtinentur, dicantur Præbendæ, causa esse potest, quòd facta ab initio Ecclesiarum, inter Canonicos partitione, cùm deinceps quæpiam, ob Canonici ipsam possidentis obitum, vacaret; superstites Canonici, qui exiliores, seu minùs pingues (sic enim dicunt) obtinebant, optarent sibi illam præberi, conferri-ve à Capitulo, ac ille, cui ea præberetur, resignaret suam, à Capitulo similiter præbendam Canonico nouo. Quoniam verò in facta illa inter Canonicos partitione remansere quædam Ecclesiæ, quæ communiter haberentur, possiderenturve à Capitulo; ideò fuere ipsarum fructus destinati, tum vt prouideretur variis Ecclesiæ negotiis occurrentibus; tum, vt aliquid dietim in eos, qui à diuinis Officiis hoc est Psalmodia in Choro, nõ abessẽt, distribueretur. Cùm autem, ex quo deseruientium, accitorumve Clericorũ numerus cœpit adaugeri, reditus cõmunes non sufficerent ad præstandum congruas, non tam sanè Canonicis, quàm Clericis cæteris, quibus nihil aliunde suppeteret, distributiones; variæ idcircò fuere subortæ querelæ, ad quas sedandas memoratus Iacobus Ebredunensis Archiepiscopus anno recitato M. CC. LXXVIII. animum applicuit.

Ille igitur facultate, vt est ante dictum, accepta à Capitulo, constituit, vt omnes reditus Ecclesiæ, ac ideò ipsæ quoque Canonicorum Præbendæ in commune conferrentur, & ex iis Libratio, siue distributio ita fieret, vt illi antedicti Seruitores octodecim, ad Sacerdotium promoti, atque celebrantes, & duo Capellani ordinarij, acciperent quolibet mense, duo frumenti Sextaria, & Cuppas vini quatuor; Canonici Ecclesiæ præsentes Sextaria frumenti quatuor, & Cuppas vini octo: Quolibet verò die, in pecunia numerata, memorati quidem Seruitores Presbyteri acciperent denarios treis; Diaconi verò, Subdiaconi, & duo Capellani denarios duos, Canonici denarios ses. Hisce autem præmissis, subiunxit. *Harum Librarum tam Clericorum, Vicariorum, & Presbyterorum, quàm Canonicorum distributio fiet de prouentibus, & redditibus ad Ecclesiam spectantibus; quibus sic fultis, de Residuo fient corpora Præbendarum, siue parum fuerit, siue multum, singulis, qui residentiam fecerint, æqualiter exsoluenda.*

Verùm hæc Constitutio, tametsi alioquin (meo quidem iudicio) præclara, aut non diu, aut nihil etiam, quod spectat certè ad Præbendarum æqualitatem, obtinuit. Siquidem Guillelmus de Sabrano Episcopus, XLV. circiter pòst annis, sic, cætera inter, memorauit, ac statuit. *Cùm in ipsa Diniensi Ecclesia fuerit olim statutum, & diuturna consuetudine obseruatum, vt cùm ibi vacant Præbendæ, antiquiores Canonici possint vacantes optare liberè pinguiores; Canonici, inspecto receptionis tempore, dum ibi vacabunt Præbendæ, liberè per se, vel per alios optare valeant liberè pinguiores, vel alias vacantes ab optantibus dimissas, si eis videbitur faciendum; formâ constitutionis Bonifacianæ super hoc editæ, obseruatâ.*

Vbi Notandum imprimis est, id, quod dicitur, *per se, vel per alios*, quasi res extendi ad absentes, siue non residentes posset, sublatum fuisse speciali Bulla NICOLAI V. Quæ, post præmissam Supplicationem, expositionémque Capituli, *Quòd dicta Ecclesia, quæ insignis, & & notabilis est, in loco campestri, in quo pauci homines moram trahunt, sita existit; & cum magnis incommoditatibus, & difficultatibus Canonici, & Capellani diuino in dicta Ecclesia insistentes cultui, resident apud eam; & maiores, siue pinguiores Præbendæ huiusmodi, per illos, qui apud dictam residere non curant Ecclesiam, optantur; & illi, qui minores obtinent Præbendas, propter illarum fructuum exilitatem, se ab eadem contendunt Ecclesia absentare; vnde diuinus inibi cultus plurimùm diminuitur, & decrescit; Et, si Canonici minoribus Præbendis præbendati apud eandem Ecclesiam personaliter residentes domarentur, dictas maiores, siue pinguiores præbendas optarent, & assequerentur, multiplex exinde cultus eiusdem susciperet incrementum. Quare, &c.* Tum Pontifex pergit: *Nos itaque, qui cultum ipsum nostris potissimè temporibus adaugere, feruentibus desiderijs affectamus, huiusmodi supplicationibus inclinati, præsentis perpetuò valituræ, ac irrefragabiliter obseruandæ constitutionis edicto, Apostolica authoritate sancimus, & etiam ordinamus, Quòd ex nunc in antea, perpetuis futuris temporibus, antiquiores ipsius Ecclesiæ apud eam personaliter residentes Canonici, maiores, siue pinguiores Præbendas huiusmodi, quoties illas vacare contigerit, optare, & assequi liberè & licitè possint; Quódque nullus alius apud eandem Ecclesiam personaliter non residens, maiores, siue pinguiores Præbẽdas huiusmodi optare, vel*

de illis sibi prouideri facere per litteras Apostolicas, vel quauis auctoritate possit, etiamsi in litteris ipsis de praesentibus plena, & expressa mentio facta fuerit specialis: decernentes irritum, & inane, si secus super his à quoquam quauis auctoritate, scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Bulla est anni M. CCCC. LXVII. Extatque etiam eius confirmatio à Sixto V. anni M. D. LXXXIX.

Notandum deinde, licet ex citata constitutione Bonifacij, quae habetur cap. ij. *qui auth. Apost. de Praeb. & Dignit.* mos fuerit, vt Canonici litteris Apostolicis prouisi obtinerent easdem Praebendas, quas ij, quorum fuerant Canonicatus, possederant, sicque optioni locus non foret (Papa scilicet derogante constitutioni huiusmodi) ante annos tamē viginti octo sublatum fuisse discrimen hoc (inter Prouisiones nimirum Pontificis, & Ordinarij) Senatus-consulto Aquensi, adeò vt quacumque siue vacatione, siue prouisione occurrente, libera sit Canonicis antiquioribus Praebendarum optio. Constitutum solùm posteriùs ab ipso Capitulo est, vt quò salua sit Regia Constitutio, quae de Theologis Canonicis est, Praebenda de Becc-ielinu assignata Theologo optioni in posterum non subjaceat.

Quòd verò eiusdem Praebendae tam Praepositi, quae in Burgo consistit, quàm Archidiaconi, quae est Pratis, & ex parte quadam Antragilis, & Sacristae, quae Blegerij, & Praecentoris, quae Ceyz, optioni quoque non subiacerent: Quòd Canonicus, cui assignabatur Praebenda de Batudis, fructum nullum perciperet; Quòd Canonicus Praeceptor, seu Praeceptorialis, Praebenda etiam destitueretur (siquidem Praebenda de Gramusia, vna scilicet veterum de Cadafalco Ecclesiarum, quae assignata Praeceptori iuxta eandem Regiam constitutionem fuerat, vix sufficiebat pensitationi Praeceptori publico vrbis, ex pacto inito cum Consulibus, persoluendae.) Quòd hac ratione, cùm superessent Canonici nouem, quibus ius optandi competeret, & superessent tamen duntaxat septē Praebēdae optabiles, vocatae nēpe de Aigledimo, de Dorbis, de Antragiis, de Robina, de Cadafalco, de Archailo, & de Rocca brona; Quòd, inquā, res sic se haberet; ideò Capitulum, assumptā Praebenda de Gramusia, vnà cum illo persoluendae pensitationis onere, detraxit ex Mensa communi pensionem frumentariam, quam Aigledimi percipiebat, ac illam distribuit in duas quasi Praebendulas, quarum aliam Sancti Domnini, aliam S. Marcellini indigitauit, ipsasque duobus Canonicis Praebendae alioquin expertibus, quousque optionis occasio, & ius illis obtingeret, concessit.

At addam fuisse simul Statutum, vt, cùm moris antiqui sit, percipi à Capitulo fructus Praebendarum primi anni, quo Praepositus, & Canonici admissi in Ecclesiam sunt, & propter initium huius anni incertum, neque satis determinatum, ac propter varia fructuum temporibus variis percipiendorum genera, variae inter Capitulum, & haeredes Praebendatorum solerent lites exoriri, Statutum, inquam, fuisse, vt primus hic annus computaretur in posterum ab ipsa die Sabbathi Sancti, ac eo momento, quò Campanae primùm pulsantur; adeò vt, seu Praeposito, seu quolibet Canonico ante illud defuncto, anni illius fructus pertineant ad Capitulum; defuncto autem post, ad haeredes spectent, & Capituli ius in anni insequentis, pro primo habiti, fructus differatur.

Taceri verò hîc non debet, quod fuit specialiter olim statutum de primi anni fructibus, circa Praebendas Praepositi, Archidiaconi, & Sacristae, à Ioanne Peiçe (qui deinceps fuit Aquensis Archiepiscopus) vnà cum Canonicis, anno M. CCC. LVI. Scilicet verba Statuti sunt, *Attendentes, quòd secundum antiquum, est in nostra Ecclesia Digniensi diutius obseruatum, quod fructus primi anni Praebendae cuiuslibet noui Canonici, Fabricae Ecclesiae iuxta moderationem per sedem Apostolicam editam applicantur, & considerantes, quòd illi, qui priores, & potiores gradus, & redditus in ipsa Ecclesia obtinent, maiorem debent eidem Ecclesiae commoditatem afferre; ideò in nostro generali Capitulo, vt moris est, congregati, Statuimus, & etiam ordinamus pro necessitate, & vtilitate dictae Ecclesiae, & Capituli, Quòd fructus primi anni Praepositi, Archidiaconi, & Sacristae hactenus, & in futurum assumendi, & assumendorum, iuxta moderationem Apostolicam supradictā, pro medietate, fabricae praedictae Ecclesiae, & pro alia medietate Capitulo eiusdē Ecclesiae, pro Canonicalibus distributionibus faciend. applicentur.*

Quin praetermitti etiā non debet Statutum duplex conditum in Capitulo generali anni M. CC. XXIV. ac diei I. Augusti, cui Guillelmus de Sabrano Episcopus interfuit, circa priuationem fructuum Praebendarum, defectu residentiae, quae seu primo, seu deinceps contingit. Videlicet Articulus XX. sic habet. *Item, cum multi Canonici in Digniensi Ecclesia per Procuratores recepti fuerint, & diutius fructus Praebendarum suarum receperint in eadem, qui nullo tempore in ea fuerint; quod est valdè bene dissonum, & contrarium rationi; ideò Statuimus & etiam ordinamus, vt nullus Canonicus ibi de caetero assumendus, de Praebenda sua, vel fructibus quicquam percipiat, donec per sex menses integros in eadem Ecclesia suam residentiam fecerit personalem; sed quicquid medio tempore de eadem Praebenda, vel fructibus eius obuenerit, totum Digniensi Capitulo applicetur pro Canonicalibus distributionibus faciendis, contraria consuetudine non obstante.*

Articulus autem XV. sic. *Item, cum Canonicorum praesentia sit eidem Digniensi Ecclesiae non modicum fructuosa, & ab antiquo ibidem fuerit ordinatum, quòd per certam partem anni deberent ibi Canonici facere residentiam personalem, alioquin fructuum Praebendae suae perderent magnam partem; Nos ex certa causa Statuimus; vt quilibet Canonicus praebendatus in ipsa Ecclesia, quolibet anno per tres menses, continuè, vel interpolatè personaliter debeat residere, nisi in studio, vel aliàs ex iusta causa absens fuerit, de licentia Domini Digniensis Episcopi, & Capituli speciali; alioquin Quartam partem fructuum Praebendae, quam in ipsa Digniensi Ecclesia obtinebit, perdere debeat, secundum taxationem decimae aestimandam, faciendis Canonicalibus distributionibus applicandam. Et, si per vnum mensem residentiam fecerit, tertiam partem illius Quartae; &, si per duos, duas partes eiusdem Quartae: & si per tres menses ipsam partem*

Quartam

Quoniam ipso iure valeat retinere; Quocunque alio statuto dudū in contrariū edito, nō obstante.

Capvt XVII.

Distributiones Canonicales, & Libra servientium in Ecclesia Diniensi.

Tametsi multa hactenus fuerit Distributionum facta mentio, quia tamen aliquid specialius subiiciendum de illis est, idcircò res est inde repetenda, quòd vt illa Archiepiscopi Iacobi constitutio circa Præbendarum æqualitatem non diù viguit, ita nec diù circa formam Distributionum obtinuit. Statim scilicet (hoc est anno M.CC.XC.) in generali Capitulo mensis Augusti, cui Guillelmus Porcelletus Episcopus interfuit, constitutum habetur, ex actis Hugonis de Briansono Notarij, qui rogatu Capellanorum, & permissu Officialis clausulam excripsit anno M.CCC.XX. *vt quotidie Capellani Ordinarij, & Clerici sex Denarios acciperent, Vicarij quinque, Medij Vicarij duos, & obolum*; aucta nempe distributione in numerata pecunia, vt tolleretur, quæ in frumento, vinóque fiebat distributio. Id verò confirmatum fuit in eo Capitulo anni M.CCC.XX. in quo memoratum Chartularium conditum fuit, & in quo legimus, *vt ij dictam quidem pecuniam accipiant, sed nihil vltrà, nisi sint Anniversaria.* Atque hæc quidem distributionis forma dicta est Libra Servitorum; cùm alioquin distributiones, quæ Canonicis fierent, Canonicales appellarentur.

Et quod spectat quidem ad Canonicales, non valuit idmoris semper obtinere, vt duplò maiores, quàm Libra, seu distributiones factæ Clericis, & Vicariis forent, sed eæ solitæ vt plurimùm fuere aut excedere, aut deficere quidem sæpiùs) prout illorum, quæ iis faciendis destinata erant, fuit abundè, aut parùm. Mox antè nempe attigimus destinatum fuisse ad id muneris dimidium fructuum primi anni primatiarum trium Præbendarum, observatúque dignum est, fuisse id moris ante illud tempus, vt Præpositus, Archidiaconus, & Sacrista *præstare tenerentur sex libras pro Canonicalibus distributionibus faciendis, iuxta antiquum statutum ipsius Ecclesiæ,* quod ad calcem quidem eiusdem Statuti sub Ioannne Pisce exstat. Attigimus quoque eòdem destinatum quicquid defectu Residentiæ, sive ab admissionis initio, sive deinceps amittebatur, detrahebaturve ex absentium Præbendis. Destinabatur verò etiam mulcta, cui erat cuiusque Præbenda obnoxia, ob non persolutam Libræ Servitorum (de qua mox dicendū) pensionē: Quippe qui illā nō contulisset præfinitis tēporibus, is solitus erat mulctari solidis XX. Destinabatur & quædam alia.

De ipsa verò Libra, seu distributione Servitorum vt dicam, quoniam ad illam reditus communes Capituli non sufficiebant, ideò Præbendis singulis onera fuere imposita, quæ collata in commune Libræ huiusmodi satis essent. Ita nempe habetur ex illa sub Porcelleto constitutione. Hinc proinde Canonici dicti sunt pensionem pro Servitorum Libra facere, quæ partim in festo S. Martini solveretur, partim in veteri Carnis-privio (Dominicæ Quadragesimæ prima) vti ex Statutis sub Guillelmo de Sabrano perspicuum est. Quantum autem vnaquæque Præbenda conferret, definitum habetur ex memorato anni M.CCC.XX. Capitulo, in quo adhuc legitur Præbenda de Durbis, v.g. solvere consuesse solidos LX. Præbenda de Euseria (quæ, vt dictum iam antè est, aliquando fuit Sacristiæ, nunc est Mensæ Episcopi) solidos LXVI. Præbenda de Aigleduno, solidos XC. Præbenda de Galberto (quæ, vti etiam dictum, Canonici olim, nunc mensæ Capituli est) solidos C. &c. Tunc igitur distributiones in sola pecunia numerata fiebant.

Postmodùm autem visum est convenandas tam Canonicales, quàm alias in Panem, & Vinum quotidie accipiendum convertere: resque definita habetur in Capitulo, quod Petro Turturello Episcopo celebratum est anno M.CCCC.LX. In eo scilicet constitutum fuit, *vt singulis diebus Canonici quidem, qui Officio interfuissent, Panes iiij. & Quartaletos vini ij. acciperent, dimidium puta pro Magna Missa, & dimidium pro Vesperis. Clerici vero Beneficiati, Curati & Vicarij, lucrarentur Panes iij. & Quartaletum vini i. Panem vnū videlicet pro Matutinis, & Laudibus; alium pro Tertia & Sexta; reliquum pro Magna Missa, & Nona; vini autem lucrarentur, dimidium quidem pro Matutinis, Laudibus, & Prima; dimidium vero pro Vesperis & Completorio. Medij Vicarij denique panes iij. acciperent, & Quartaletum vini dimidium; idque partim pro Matutino, partim pro ipsis Vesperis, & Completorio lucrarentur.* Vbi quòd aliarum horarum mentio non fiat, causa est, quòd per illas, Sacerdotibus Missas celebrantibus inserviebant. Præterea autem Panem incoctum esse debuisse XV. vnciarum, coctum verò XI. Atque hoc quidem modo fuit Libra illa argentea sublata.

Temporis progressu captum est consilium distribuendi semel in anno Frumentum, maximéque ex quo etiā Vicarij, Beneficiati habiti sunt, & adiūcti Clericis octo, fuere duodecim numero; ac Semi-vicariorum munera fuere per Clericulos suppleta. Solita nempe fuere distribui singulis Canonicis LX. Frumenti sextaria, Beneficiatis XXX. Clericulis XV. quovsque effectum est nuper, vt Beneficiatis distribuerentur XL. eáque non semel, sed per anni quadrantes, seu X. sextaria tertio quoque mense. Quo sanè ex tēpore euenit, vt Canonici distributiones non modò parciores, verùm nullas quoque aliquando perceperint. Neque id modò circa Frumentū, sed circa Vinum etiam, ex quo effectum est, vt Beneficiatis Quartaletū vnum cum semisse distribueretur. Non quòd antea quoque id Canonicis non contingeret, & ab anno præsertim M.D.XXX. vt ex contestatione quadam adversus Raymondum Guiramendum, qui fuerat Præpositus, constat; sed quòd res foret infrequentior, & non annorum simul complurium, vti deinceps contigit; adeò proinde vt Canonici, quibus exiles Præbendæ sunt, deteriore longè conditione extiterint, quàm Beneficiati. Vtcumque sit, intelligendum est

Distributiones, vt sunt descriptæ, tam Canonicis, quam Beneficiatis ita fieri, si Presbyteri modò, & actu celebrantes exstiterint. Nam qui Diaconi solummodò fuerint, dimidio minus accipiant, quàm Presbyteri; Subdiaconi verò, & in minoribus constituti Ordinibus, dimidio minus, quàm Diaconi tametsi ab aliquo vsque tempore id moris obtinuit, vt vtrique isti tantundem, quantum Cleriсuli, hoc est quindecim Frumenti sextaria in anno, & quartaleti Vini semissem dietim accipiant.

Efficiuntur verò præterea Distributiones aliquæ innumerata pecunia; ac potissimùm ex fundatis pietate defunctorum Missis, & ex Anniuersariis, quæ ab ipsis tam Canonicis, quàm Beneficiatis in sui admissione fundantur. Et ex Missis quidem distributio ex æquo omnibus tam Canonicis, quàm Beneficiatis fit, si Presbyteri modò fuerint Missasque actu celebrârint pro constituto ordine; Ex Anniuersariis autem æqualiter quidem tam Beneficiatis, quàm Canonicis; sed prout tamen Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, constitutive in minoribus Ordinibus fuerint; sic tamen vt Presbyteri magnas cantare Missas teneantur, Canonici quidem Dominicis, ac festiuis diebus, Beneficiati verò diebus reliquis per hebdomadam, & Cleriсuli quoque in partem eorum veniant ob causam antè memoratam. Præterea autem Præpositum duplum quoque Anniuersariorum lucrari, quamuis licet in celebrantium hebdomadarium sorte non sit, solet nihilominùs in festis solemnioribus celebrare. Dixi verò, potissimùm ex Missis, & Anniuersariis; quoniam sunt præterea minutiores aliæ, vt quæ percipi ex specialibus B. Mariæ Vesperis solent. Quicquid hîc dico interim de Beneficiatorum distributionibus, idem est & de Curatorum distributionibus dicendum; quippe eæ semper consimiles fuere, recensque est, quòd aliquid discriminis fuerit inductum.

Vt autem aliquid speciatim de frumenti, ac vini distributionibus subiiciam, sciendum est, ex quo Clerici, Vicariique fuere instituti, Canonicos rarò, & ad libitum Matutinis horis interfuisse; ex eóque est, cur paullò antè memoratum sit, illos distributionem integram, si modò magnæ Missæ, ac Vesperis interessent, lucratos fuisse; at verò ab annis circiter octoginta, fuisse constitutum, vt Matutinis, Laudibus, Magnæque item Missæ (quæ à nostris maioribus Missa Tertiæ appellabatur) interessent; dispensarentur verò, vt priùs, circa Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, & Completorium, quas paruas Horas appellitant; cùm alioquin Beneficiati Horis omnibus interesse teneantur.

Sciendum quoque est, absentiam ab Officiis, per specialem Obseruatorem à Capitulo deputatum notari, vt distributionum subtractio pro ratione absentiæ fiat. Cùm olim autẽ semel duntaxat qualibet hebdomada abesse impunè liceret, licere tamen abesse iam mẽse quolibet Beneficiatis quidem sexies, Canonicis duodecies, & Præposito vicies-quater: Et cùm antiqui moris sit, vt tam Beneficiati, quàm Canonici sexagenariis maiores, à Matutinis excusentur, non excusari eos tamen ab Officiis reliquis; nisi fortè ratione morbi, aut occupationis pro Ecclesia; cuius causâ non-nemo excusatur. Est porrò etiam antiqui moris, vt si quis seu Canonicus, seu Beneficiatus proficiscatur peregrè, & pluries absit, quàm duos dies, non soleat in absentiam neque dies discessus, neque dies reditus computari: tametsi nescias quî factum fuerit, vt qui duos tantum dies abesset, ambo perderet: cùm qui abesset treis, perderet medium solùm. Notandum est verò Matutinum, ac Laudes pro vna magna Hora haberi, Maiorem Missam pro alia, ac Vesperas rursus pro alia; idque ob Beneficiatos dico, quorum respectu, vt aliæ quinque Horæ paruæ appellantur; sic quatuor ex illis magnam vnam conflant; adeò vt, cum sexies abesse ab officio posse dicantur, id non modò de magnis Horis, sed de Paruis etiam quaternis sit intelligendum

Sciendum demùm est, non absentiam modò; sed alias quoque esse causas, ob quas priuari aliquem distributionibus contingat. Vna est ex antiquo Statuto (tametsi id iam parum sollicitè obseruetur) vt si quis tempore exacto, quo bona Ecclesiæ, Capitulique administrârit, rationem accepti, expensique intra mensem non reddiderit, & accepti residuum non persoluerit, distributione omni priuetur, quovsque rem præstiterit. Alia, eaque præcipua causa ipse est defectus reuerentiæ, atque modestiæ, quæ diuinorum Officiorum maiestatem, & grauitatem decet: Solent nimirum delinquentes distributionum subtractione, eáque ampliore, aut parciore, prout se defectus habuerit, mulctari. Quo sanè loco apposité referatur specialis Bulla à SIXTO IV. anno Salutis M.CCCC.LXXIX. ac III. Non. Septembris concessa; quandò illa, vt cætera Ecclesiæ Statuta confirmat, ita speciatim facultatem corrigendi taleis defectus, sitam penes Præpositum, Canonicos, & Capitulum, ratam facit. In ea ergo hisce præmissis; SIXTVS *Episcopus, &c. Sanè pro parte dilectorum Filiorum, Præpositi, Capituli, & Canonicorum Ecclesiæ Diniensis, nobis nuper exhibitæ petitio continebat: Quòd licet in dicta Ecclesia ab antiquis temporibus sint quam-plurima Statuta, & Ordinationes rationabiliter edita, & prudenter ordinata, diuini cultus amplificationem, & conseruationem, ac Canonicorum, & Personarum dictæ Ecclesiæ honestatem, & eiusdem Ecclesiæ decorem, & venustatem concernentia; tamen incuria, & negligentia eorum, quorum interest, sæpe contingit, quòd diuina Officia in dicta Ecclesia cum debita modestia, & honorificentia horis suis debitis minimè celebrantur: sed quam-plures ex personis dictæ Ecclesiæ, post-posito Clericalis Ordinis decore, & honestate circa præmissa negligẽter, & irreuerẽter se habẽt, nõ sine Diuinæ Maiestatis offensa, & multorum fidelium scandalo, & displicentia singulari. Quòd-que si statueretur, & ordinaretur, quòd iuxta Statuta, & Ordinationes prædictas, Præpositum, & Capituli præfati*

par

per subtractionem Distributionum panis, & vini, ac pecuniarum, quæ latere, omnibus Diuinis, cum debita honestate, & modestia dari, & assignari debent, & delinquentes ipsos mulctare, & punire possent, ipsosque Præpositum, Capitulum, Canonicos, & singulares personas dictæ Ecclesiæ ad obseruationem Statutorum prædictorum sub pœna Excommunicationis teneri, & obligatos esse decerneretur, exinde huiusmodi cessaret, decor, & venustas dictæ Ecclesiæ conseruaretur, & diuinus cultus inibi susciperet incrementum, cum Dei honore, & fidelium partium illarum consolatione non modica. Quare pro parte Præpositi, Capituli, & Canonicorum prædictorum nobis fuit humiliter supplicatum, vt in præmissis eorum, ac dictæ Ecclesiæ statui, & honestati opportunè prouidere, de benignitate Apostolica dignaremur: Tum sequitur.

Nos igitur attendentes, quod iuxta Canonicas Sanctiones necesse est, vt quos Dei timor à malo non reuocat, Ecclesiæ saltem coerceat seueritas disciplinæ; & quædam sunt culpæ in quibus est culpa relaxare vindictam; huiusmodi supplicationibus inclinati, authoritate Apostolica tenore præsentium Statuimus pariter, & decernimus, Quod Præpositus, Capitulum, ac Canonici præfati, & singulares personæ dictæ Ecclesiæ ad obseruationem Statutorum dictæ Ecclesiæ, dummodo sint honesta, & sacris Canonibus non contraria, sub pœna Excommunicationis de cætero teneantur, & sint astricti. Quodque Præpositus pro tempore, & Capitulum præfati, singulares personas, eis, & ex dictis aliis in dicta Ecclesia pro tempore seruientibus, per subtractionem distributionum panis, & vini, ac pecuniarum, pro interessentibus Diuinis cum debita reuerentia, & honestate assignari solitarum, delinquentes ipsos authoritate Apostolica mulctare, & punire possint, & debeant, aliàs iuxta dictorum Statutorum formam, & tenorem: Et super hoc, per quemcumque cuiuscumque dignitatis, status, vel conditionis fuerit, nullatenus valeat dispensari seu remissio fieri, nisi de expresso consensu Præpositi, & Capituli præfatorum: aliàs tamen authoritate, & superioritate Episcopi Diniensis pro tempore existentis semper saluis. Decernentes ex nunc irritum, & inane, quicquid secus, super his per quoscumque, quauis authoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari: Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrarijs quibuscumque. Nulli ergo hominum liceat, &c.

Capvt XVIII.

Diuini Officij, & Sacrarum Reliquiarum ex Diniensi Burgo in Vrbem translatio.

Dicendum iam quidem de diuino Officio, celebrandique illius ritu nostra in Ecclesia esse videretur. At cùm sint iam anni LX. ex quo, suadente, promouenteque Claudio Coquelero Episcopo, dimissa fuere tum Missalis, quam Breuiarij Officia, quæ Ecclesiæ propria antecedenter fuerant, ac illa suscepta, quæ iuxta decretum sacri Tridentini Concilij reformata extabant; ideò & foret supervacaneum aliquid de ritu moderni Officij, vt palàm noto, subijcere; & foret aliunde importunum quidpiam referre ex veteri, vnde prodiretur vtriusque discrimen. Sufficiat antiquum Officium fuisse quidem prolixius; at fuisse nihilominus sua specie venerabile, seu ipsa cantus grauitas, seu ceremoniarum maiestas spectetur. Id licebit conijcere vel ex ritu Processionis in Ascensione Domini, qui ex toto Officio veteri solus obseruatur, quique, ne planè intercidat, vt penè fieri iam occepit, aliquantò pòst recensebitur.

Addo heic solùm id fuisse moris, vt etiam Episcopo absente, Capitulum quidpiam de Officio statueret, velut cùm anno M.CCC.XX. ac die XI. Nouembris, constituit, vt die Festo Sancti Andreæ ante Aduentum contingente, dies infra Octauam illius in ipso Aduentu continuarentur, & in die Octaua de ea ipsa fieret; nempe cùm priùs nihil aliud, quàm memoria fieret de ea; vti & in diebus infra Octauam. Quamobrem autem Sancto Andreæ specialis honos haberetur (aliorum quippe Apostolorum, quàm Sanctorum Petri, & Pauli, Festi dies Octauas non habent) causa fuit fragmentum ossis alterius genuum Sancti Andreæ habitum, inque Ecclesia asseruatum.

Adnotari autem potest obiter, vt in diebus infra Octauam tempore Aduentus occurrentibus, fiebat Octauæ simplex commemoratio; ita alijs tēporibus legi solitas treis solùm lectiones, easque de Sancto, vel Festo; cùm in ipso Festo, ac die Octaua nouē legerentur, & de Sancto quidē, aut Festo octo reliquæ; septima verò de Homilia foret. Ita certè licet vel ex solo Officio S. Vincentij agnoscere, ac S. etiam Chrysostomi, cuius Octaua quoque erat. Subijcerem xij. Festa habita per annum præcipuè solemnia, vt in quibus Episcopus, aut Præpositus celebrarent, putà Natale Domini, Circumcisionem, Epiphaniam, Purificationem B. Mariæ, Dominicam Palmarum, Cœnam Domini, Dominicam Paschæ, Ascensionem, Dominicam Pentecostes, Festum Corporis Christi, Assumptionem Beatæ Mariæ, Festum omnium Sanctorum: Dicerem & alia; sed excurrerem nimiùm.

Itaque præstat commemorare qua occasione, & quandònam Officium translatum ex Burgo in Vrbem, seu ex Ecclesia S. Mariæ, in Ecclesiam S. Hieronymi vocatam, fuerit. Constat igitur ex antiquis rerum, ornamentorumque Ecclesiæ, quæ adhuc leguntur, Inuentarijs, ac vno præsertim anni M. CCC. XL. Ecclesiam varijs, pretiosisque Ornamentis instructissimam fuisse. Vltimum, quod mihi occurrit, fuit anni M. D. LVIII. in quo legere paria licuit, ac memini audiisse ex viris, qui ornamenta ea viderant, fuisse in illis plurimas cappas sic ex auro, argento, opereque phrygio contextas, vt supra tabulatum erectæ illis insisterent, nec collaberentur. Narrauere etiam illi, quanta foret Chori Ecclesiæ elegātia, ipsoque adhuc

vidi illius fragmentum subductum ex incendio, quod & inauratum, & exquisiti artificij cùm foret, esse debuisse Chori structuram admodum magnificam suasit. Quare & donec res Ecclesiæ steterunt, non modò Officium in ea cum decore fuit celebratum; sed nihil etiam, quod translationem eius suggereret, occurrit.

Verùm, quæ demùm sunt rerum vices, contigit, vt quatuor pòst annis, anno putà M.D.LXII. sæuientibus iam Caluinistis, ea fuerit in Burgum, Ecclesiámque facta irruptio, vt huiusmodi ornamenta direpta ab iis fuerint, & quæcumque potuere ab iisdem inueniri reliquiæ combustæ; idque, pyrâ exstructâ ex elegantissimo Choro. Contigit alia quoque direptio anno M. D. LXVII. Contigit & alia anno M. D. LXXIV. Ac anno demùm M. D. XCI. obsessa fuit, expugnatáque à Lediguerio Ecclesia, tutantibus, qui se intra illam communierant, militibus; vt constat ex globo tormentario ad lęuam portæ Ecclesiæ, cum inscriptione anni, impresso. Hic verò ipse annus fuit, quo Canonici ita transtulere in Vrbem Officium, vt cùm occasionibus aliis per annos triginta incidentibus, pariter translatum, retulissent tamen in Burgum; ex eo nihilominus tempore Vrbi consuescentes referre ex toto nunquam sustinuerint, Præposito licet variis semper actis reclamante, interpellantéque.

Constitutum dumtaxat fuit, vt singulis diebus Sacerdotes quatuor irarent ex vrbe in Ecclesiam, ibique Missas totidem celebrarent pro Mortuis, ac in iis quidem vnam magnam, siue cum cantu, à qua continenter absolutio per totam Ecclesiam, ac cœmeterium fieret. Constitutum quoque, vt in festis B. Mariæ singulis, excepta Purificatione, Processio ex vrbe in Ecclesiam fieret, Magna illeic Missa cantaretur, haberetúrque adeò tam in Conceptione per aduentum, quàm in Annunciatione per Quadragesimam, concio. Constitutum rursùs, vt in festis Assumptionis, ac Natiuitatis, pérque totas eorum Octauas, officium illeic celebraretur, vt temporibus priscis, integrum; idque fieret etiam per totam Octauam Dedicationis Ecclesiæ, quæ colitur semper à Dominica Iulij propinquiore Eidibus, siue diei XV. in insequentem Dominicam; atque id quidem reseruatis aliquot ad populi vsum intra Vrbem priuatis Missis. Constitutum item, vt Canonici bini, totidémque Beneficiati cum Clericulorum vno singulis diebus Dominicis, ac in festis etiam Beatorum Ioannis Baptistæ, Ioannisque Euangelistæ, Natalicijs, post Vesperas diei in vrbe peractas, eò cantatum descenderent, quas Vesperas parui Officij B. Mariæ præsens instituit, dotauítque Legerius Bochardus (sed nempe ille instituerat, vt intra Vrbem canerentur, cùm Officium in Burgo fieret; adeò proinde, vt voluntati illius deperierit nihil.) Denique annis nuperis constitutum fuit, sed non diu tamen ex toto obseruatum, vt quatuor illi Sacerdotes tú in Burgo residerét, tú non modò Missas memoratas celebrarent; sed Officium quoque totum Defunctorum, ac totum Paruum Beatæ Mariæ canerent; ad quod alioquin ipse Chorus, qui intra vrbem, tenebatur.

Cæterùm, quod dixi direptores primos tum expilasse ornamenta, tum combussisse quas potuere reperire Reliquias; sciendum est, potuisse bona sorte subduci satis tempori, tum ex ornamentis Tapetem insignem, in quo erat descripta Machabæorum historia, quique & adhuc superest, & nuper sectus in partes duas, solet in festis solemnibus ad latera Altaris maioris appendi; tum ex Reliquiis eas omneis, quæ argento conclusæ, ornatæque erant; quemadmodum tria Sanctorum Antistitum Capita, vnà cum tribus Brachiis, nempe S. Domnini vno, S. Vincentij altero, & S. Ioannis Chrysostomi tertio: ac rursus aliæ conditæ, aut intra Reliquiaria argentea, quemadmodum vna Costarum S. Petri martyris intra argenteam arculam; aut intra columellas ex crystallo elegantes, ipsásque aut singulas, aut binas, aut ternas, argento munitas, fulctísque argenteis sustentatas; veluti fragmentum Dominicæ Crucis; fragmenta quoque ex Ossibus S. Blasij, S. Agathæ, S. Apolloniæ, & alia complura; vt taceam memoratum iam fragmentum ex Genu S. Andreæ Apostoli, quod æneo dumtaxat pede sustinetur. Potuit verò quoque subduci argentea, inauratáque Turricula, pondere Librarum Prouincialium viginti quatuor, seu appellatarum Marcarum, quæ vnciarum octonum Parisinarum sunt, proximè triginta nouem. Ea est præcellenti, summéque exquisito elaborata artificio, dicitúrque à nostris Majestas, B. Mariæ scilicet, cuius imago, argentea quoque, mediæ eius basi insisit, parentibus putà quasi foribus, ob quatuor fulcra ex totidem baseos angulis consurgentia. Potuit & argentea Crux duplex; potuit Calix vnus admodum antiquus; potuere & quæpiam huiuscemodi. Fuere verò hæc omnia, quantum quidem fando accepi, commissa curæ, fidei, arcanóque duorum optimorum Ciuium, qui abdidere ipsa primùm, vltra præsepe stabuli domus, quæ è regione est Hospitalis; ac transtulere deinde in Sanitiensem agrum, defoderéque in prædio fidi, probique, & communis amici, quousque redirent tempora meliora, per quæ libuit ea non ampliùs in Burgum, sed in ipsam Vrbem referre.

Cùm huiusmodi verò fuerit cura Argenteæ supellectilis, par sanè non fuit earum Reliquiarum, quæ erant argenti expertes; fortè quòd iis subducendis non fuerit satis temporis; fortè quòd creditum non fuerit futurum, vt direptores in ossa mortuorum sæuirent. Asseruabantur per id tempus instructæ argento Reliquiæ in crypta quadã sub Campanili, ad quam patebat introitus ex dextro duorum Sacellorum, formam Crucis cum reliqua Ecclesia exhibentium, quod dictũ olim Corporis Christi (veluti & aliud oppositum Quinque Plagarum) nunc, à translata in eam quampiam B. Mariæ Imagine, Nostræ Dominæ de Refugio vocatur. In hoc Sacello, præter Altare præcipuum, ipsámque versùs

ortum

ortum conuersum, fuerat aliud versus meridiem dicatum B. Chrysostomo, ac supra ipsum intra parietem excauatum armarium, loculamentumue, in quo, quæ credebantur esse huius Sancti Reliquiæ, intra arcam asseruabantur. Quid ex illis defuerit, dictum, scriptumue non memini, præter Caput, & alterum Brachium. Et Romæ certe habetur tum Caput, in Ecclesia S. Clementis, tum alterum Brachium, partim in Ecclesia S. Petri ad vincula, partim in Ecclesia S. Cæciliæ trans-Tiberim, vt à Pancirolo memoratur. Cùm verò & in Ecclesia S. Petri in Vaticano, & in quibusdã aliis, alias asseruari Reliquias idem referat; non multa apud nos haberi potuerunt. Quodcumque id fuerit, habetur tam solùm os alterius Brachij brachio conclusum argenteo; cùm & tale vnum Romæ haberi non legatur. Id autem quando, aut quomodo transferri ad nos potuerit, mirum non est, si ignoremus; quando neque Onuphrius, neque Baronius, neque alij plures comperire vsquam potuerunt, quando, aut quomodo, quæ Romæ habentur, comportata eò fuerint; ac solus Pancirolus fieri id potuisse coniiciat circiter annum Domini octingentesimum sexagesimum, cùm NICOLAVS I. duos Legatos Constantinopolim, depositi Photij occasione, misit. Quanquam non aliud obtendere, quàm Maiorum nostrorum pietatem contendo, qui si hac in re, similibusve aliis hallucinati quicquam sunt, suam merentur excusationem. Sanè & illud simplicitatis fuit, quòd S. Ioannem Chrysostomum, non Constantinopolitanum, sed Hierosolymitanum Patriarcham habuerint, vt ex aliquibus inscriptionibus adhuc superstitibus patet. Vtcumque sit, habere saltem, quemadmodum illi, huiusmodi os venerationi possumus, tanquam monumentum & sanctissimi, & dignissimi suo nomine Viri, quem non modò nos, sed vniuersam etiam Ecclesiam fas, & æquum sit venerari.

Præter illa duo porrò loca, asseruabantur etiam Reliquiæ ad maius Ecclesiæ Altare. Nam in memorato quidem Inuentario anni M. CCC. XL. verba hæc leguntur. *Item in Altari B. Mariæ sunt duæ magnæ Caxiæ, cum duabus scabellis pictis, bordonata in superiori parte; in quarum vna versus partem Præposituræ, sunt Reliquiæ completæ Marcellini & Petri martyrum; & in alia versus eamdem Præposituram, ossa B. Domnini Primi Dignensis Episcopi, & Caput B. Marcellini Ebredunensis Archiepiscopi.* Denique Reliquiæ, seu Ossa veneratione habita optimi Episcopi Raynaldi Porcelleti asseruabantur in eiusmet Sepulcro, ac intra Sacellum, quod dixi ab eo dein vocatum S. Raynaudi: Scilicet in eodem Inuentario fuisse legimus, *Subtus monumentum Domini Raynaudi Porcelleti, vnum pannum sericeum.* Exceptis itaque Beatorum Marcellini & Domnini Capitibus, quæ vna cum altero huius Brachio, ornari posterius argento, reponique debuerant, fuere istæ omnes Reliquiæ, ac nonnullæ etiam aliæ in prima præsertim direptione crematæ: nisi quòd quædam ossicula per Ecclesiam sparsa, quædamque etiam semiusta ex incendio residua (ac in iis vnum S. Raynaudi) collecta fuere, & in communem Thesaurum deinceps illata.

CAPVT XIX.

Ecclesia, seu Basilica S. Hieronymi intra Diniæ muros; & superstes ex Officio veteri Solemnis Processio.

QVæ porrò Ecclesia intra Vrbem tam diuinum Officium, quàm Sacras Reliquias excepit, B. Hieronymo est sacra. Ea est, quàm antè diximus constructam ab annis non ampliùs, quàm CLIV. Nempe Antonius Guitamandus redemptore vsus Antonio Brollione Barcilonensi murario, cum eo quidem pepigit anno M. CCCC. XC. vt intra annos quinque exædificaretur; at non potuit tamen, ob bella, obstaculáque alia, nisi post decennium absolui. Debuit ea sic construi inter castrum Episcopale, & Turrim vrbici Horologij, vt non modò magnus Tinellus, hoc est aula Castri præcipua, versus occasum dirueretur; verùm dirueretur ipsa quoque Turris; & Presbyterium duas cannas (quæ Prouincialis mensura est, Orgyia, Toysiave Parisina, vltra digitum, ac trientem maior) præter vrbis murum ad Septentrionem produceretur. Fecit enimuerò loci situs, vt conuerti Ecclesia ab occasu in ortum non potuerit, pro antiquo more omnium Ecclesiarum. Exstant adhuc pacta conuenta, & conscripta quidem vernaculâ linguâ inter acta Bertrandi Hesmiuij; Ecclesiáque fuit pro eorum tenore extructa, vt nunc visitur; nisi quòd Fenestræ nullæ apertæ ad occasum sunt, & Presbyterium nonnihil quidem, at non duas cannas vltra murum prostat: ac refecta tunc horologij Turris (quæ eadem campanaria est) eo nuper modo fuit reformata, quo superiùs deduximus.

Excipi verò etiam debent, quæ fuere posteriùs adiuncta. Nam cùm Sacristiâ quidem opus foret, accessit primùm penè ab initio, quod Sacellum extructum fuit ad læuam Presbyterij, conuersa in eam crypte quadam Castri. Deinde verò, cùm Sacræ Reliquiæ hanc in Ecclesiam fuere inductæ, visum est illas neque commodiùs, neque tutiùs posse, quàm in hoc Sacello reponi; Quare & exstructum est aliud ipsi è regione, siue ad dextram Presbyterij, quod cederet in Sacristiam. Ad memoratum verò, cum foret Presbyterij paries insignis crassitudinis, fuisse ad hanc partem excauatum in illo arcum, sub quo sepeliri Guitamandus voluerit: ac tum deinceps contigisse luctuosam. Nempe in secunda illa direptione, quæ est in Vrbe etiam sæuitum, ossa optimi Præsulis fuere ex hoc sepulchro eruta, & combusta; idque postquàm procaces quidam, perditique milites abusi fuere Cranio ad latrunculorum ludum. Hinc quæ Statua lapidea sub eo arcu iam visitur (sed obducta nempe Celebrantis Missam, Assistentiúmque sedibus) non Guita-

mandi ipsius est, sed Antonij de Bollonia, in eum locum nuper, anno putà M. DC. XXXIII. ex media Chori area translata; cùm fuit nempe Chorus noster eleganti specie constructus. Denique accessit annis nuperis ad memoratæ Turris meridiem nuncupatum D. Iosepho Sacellum, vnà cum aula supra fornicem, in qua Capitula celebrentur.

Taceri autem heic non debet, fuisse in Ecclesiæ constructionem florenos sex mille, & nongentos impensos; ex quibus licet Capitulum trecentos contulerit, & Ciuitas ipsa sexcentos; qui fuere tamen sex mille residui, exæquauere reditus Episcopatus annorum trium; quando taxatis, biennio post Guiramandi obitum, totius Regni Beneficiis, deprehensum est reditus Diniensis Episcopatus non excedere florenos bis mille. Quò fit, vt cùm iam iidem reditus sint turonicarum librarum prope octo millium, reputari possit Ecclesiam constitisse eius monetæ, quæ iam nobis in vsu est, turonicis libris vicies septies mille. Assignauit verò prætereà, dignus memoriâ Episcopus, florenos mille, & nonaginta, quorum pensio, seu fructus seruandæ perpetuò Ecclesiæ sartætectæ insumeretur.

Neque id modò: sed destinârat etiam adnectere Capituli Mensæ quem tum obtinebat Prioratum Collis-martij, eo solùm cum onere, vt Capitulum diebus singulis mitteret in vrbem Sacerdotes quatuor, qui in recente Ecclesia, quod Populo foret commodum, Missas celebrarent: verùm, re licet seriò tentata, ipsam tamen ante obitum perficere potis non fuit; nec Capitulum ideò minùs, quod spe illa fretum cœperat, agere perrexit. Constituit duntaxat, vt ex quatuor Missis, ipsi Ecclesiæ destinatis, quarta celebraretur, ac diebus potissimùm Dominicis, in Sacello illo D. Michaëlis, quod vidimus ipsi adhùc integrum, è regione portæ, qua in publicam Vrbis domum ingressus patet. Nempe solemne erat in eo à Consulibus, consiliisque in publicam domum coëuntibus Sacrum audiri. Fuit verò Officium Maioris Ecclesiæ ex illa quatuor Sacerdotum destinatione tantò imminutius, quantò aliunde multi semper aberant ab Ecclesia, quòd ob redituum exilitatem cogerentur, siue Parœcias intra Diœcesim regere, siue alia ratione alibi victum quæritare: Eaque fuit causa, cur Optimus ille vnire Capituli mensæ Sacerdotium pingue cogitauerit, vt non subesset ratio, cur defectu redituum ab Ecclesia discederetur.

Non reperio quandò, aut qua occasione diuinum Officium translatum in hanc Ecclesiam fuerit; duo quædam solùm adnoto. Vnum est, esse quidem semper Ecclesiam B. Mariæ Burgi Cathedralem Ecclesiam, ac debere in ea tam Episcopatus, & Præposituræ, quàm Canonicatuum, & Beneficiaturarum possessionis adeptionem fieri; cùm & nominari speciatim in Bullis prouisoriis soleat; sed moris tamen esse, vt etiam in hac sancti Hieronymi Ecclesia immissio possessionis fiat; licet eius mentio in Bullis sit nulla, ac inauditum planè sit, vt Cathedralis appelletur. Alterum, ex quo fuit in ea anno M.D.XCIV. receptus ritus Officiorum Tridentini Concilii, nihil fuisse ex antiquo retentum, vt iam antè attigimus, præter solemnem Processionem, qua Sacræ omnes Reliquiæ in Ascensione Domini magnâ pompâ circumgestantur. Et par quidem Processio fiebat, dum res Burgi, & Ecclesiæ starent, in sancti Ioannis Chrysostomi festo, Reliquiæ enim omnes pari pompa ad illius vsque Ecclesiam, Sacellúmve comportabantur, parique exinde referebantur: At iam itur quidem quotannis Processione in id Sacellum, Missaque solemnis in eo canitur; attamen portatur duntaxat, quod huius Sancti habetur Brachium, nihilque prætereà Processio non commune habet: vti neque totum reliquum Officium, quod olim tamen celebrabatur non ritu modò duplici, sed etiam cum ipsa Octaua.

Cùm susceperim porrò aliquid dicendum de Processione superstite, quæ quotannis ante maiorem Missam in Ascensione Domini fit; nihil est necesse memorare de Ordinum totius vrbis, ac Religiosorum præsertim incessu. Obseruo solùm, Capita trium sanctorum Antistitum Vincentij, Domnini, Marcellini ponè celebrantem gestari; eo scilicet loco, quo solet Episcopus incedere. Gestantur autem singula cum Mitra, vt sunt, argentea inaurata, & gemmis illustri; cùmque appensa Stola, & imposita Casula, prout humerorum, pectorisque species ex eodem argento cum collo cohæret; cui est aliunde circumdata argenteæ stolæ portio, quodque vnà cum facie, ipsaque sanè peruenusta, natiuo colore exhibetur. Gestantur, inquam, singula à binis hominibus, iisque, si fieri possit, Clericis, Acolythorum specie indutis, qui excepta hinc inde suis humeris sustentantia fulcra comportent. Gestatur verò quarto loco, ac ordine eodem, eadémque formâ, quæ argentea Turricula superiùs descripta, appellatur Maiestas, cùm sit quasi thronus B. Virginis, ob imaginem, vt dictum est quoque, in ea consistentem. Gestatur, & pari ratione Arca lignea, in qua asseruantur cæteræ argento non conclusæ Reliquiæ, quamque Virtutes nominant; idque dependentibus stolis, quas dum gestatores partim consistunt, partim incedunt, solet multitudo eundo, redeundóque, illos inter, exosculari. Arca verò hæc, non ponè celebrantem, sed protiùs, antéve ipsum Ecclesiæ Clerum defertur. Reliquiarum thecis argenteis, crystallinisve conclusarum quicquid superest, sic distribuitur in singulos, qui ex Ecclesia Processioni intersunt, manibus, coràmque pectore gestandum, vt nisi Reliquiaria, saltem vasa aliqua Sacra ex eodem promptuario tribuantur; & ne desit quidem ex eodem, quod Clericuli aliorum instar manibus gestent.

Vbi verò parata omnia ad incedendum fuerint, Celebrans vnà cum Ministris, sistit se coram summo Altari, & donec est genuflexus, Chorus pleno cantu incipit hanc Antiphonam. *Exurge Domine, adiuua nos, &*

libera

libera nos propter nomen tuum. Alleluia. Deus auribus nostris audiuimus, Patres nostri annunciauerunt nobis. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen. Exurge Domine, adiuua nos, & libera nos propter nomen tuum. Alleluia.

Facto breui intermissio & quasi in ipso ad discedendum procinctu, prosequitur Chorus, cantans Antiphonam. *De Ierusalem exeunt Reliquiæ, & saluatio de monte Sion; propterea protectio erit huic ciuitati, & saluabitur propter Dauid famulum meum. Alleluia.*

Pergit continenter; sed cantu Litaniarum graui, specialique, *Kyrie eleison: Christe eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos: Christe exaudi nos. Pater de Cœlis Deus, miserere nobis. Kyrie eleison; Kyrie eleison; Christe audi nos. Fili redemptor mundi Deus, miserere nobis. Kyrie eleison; kyrie eleison; Christe audi nos. Spiritus sancte Deus, miserere nobis. Kyrie eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos. Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis. Kyrie eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos.*

Et continenter adhuc cantat Antiphonam: *Benedicat nos Deus, Deus noster, Benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Deus misereatur nostri, & benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Alleluia.*

Tum verò Acolythi cantant versiculum, *Benedicamus Patrem, & Filium, cum sancto Spiritu*: Respondet Chorus, *Laudemus, & superexaltemus eum in secula.* Celebrans verò erectus, & ad Altare respectans, prosequitur. *Oremus, Omnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis in Confessione veræ fidei, æternæ Trinitatis gloriam agnoscere, & in potentia maiestatis adorare vnitatem: quæsumus, vt eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.* Respondet Chorus. *Amen.*

Incipit subinde discessus, egressusque ex Ecclesia, sed quo gradu admodum lento. Extra Ecclesiam, & per vrbem, tum pari passu inceditur, tum & septies statur. Statio autem Prima fit, cum Sacra Capita peruenerunt ad imum exscensus, qui est ab egressu ex Ecclesia, inque plano iam vico sunt. II. cum proximè vltra viculum, qui relinquitur versus Portaleum. III. cum vltra occursum imi exscensus è vico Iudaïco. IV. cum ad eam Vrbis partem, è qua primùm conspicitur acclivitas habens Presbyterium Ecclesiæ ad dextrã V. cum post decliuitatem eiusdem eminentiæ, ad ipsum Nundinarum Pratum, celebrantque est prope eum Turrim, ad quam Statio fit in Processione Corporis Christi. VI. cum ad Plateolam, quæ est ad Balneorum, Solariue boum portam. VII. cum ad summum ascensus, qui est prope Ecclesiam, Chorusque consistit ante ipsam Portam. Donec verò inceditur, Litaniæ à Choro cantantur; ac si opus sit, repetuntur aliquæ inuocationes sanctæ Mariæ, & Sanctorum Angelorum, ac Patriarcharum, si quidpiam temporis supersit priusquam ad stationis locum ventum sit, vti & dimittuntur, quæ supersunt, cum eò ventum est, ex Inuocationibus Apostolorum, aliorumque Sanctorum; quanquam prouidendum à Choristis est, vt supersit satis temporis, ac incessus, quo possit postremo loco cantari illud, *Omnes sancti Apostoli: Omnes sancti Martyres, &c.* Donec statur, cantat primum Chorus Antiphonam; subiiciunt canendo Acolythi versiculum, ad quem, vbi responsum est, Celebrans ad Sacra Capita conuersus, ac præmissa voce *Oremus*, Orationem pronuntiat, vt iam coram Altari factum.

Itaque, statim ac moueri, discedereque Chorus incipit, sic Litanias prosequitur. *Sancta Maria, ora pro nobis. Kyrie eleison, Kyrie eleison, Christe audi nos.* (ita & deinceps, præmissa Sanctorum inuocatione, repetitur.) *Sancta Dei Genitrix, ora pro nobis. Kyrie, &c. Sancta Virgo Virginum, ora, &c.* In prima autem Statione, Antiphona. *Candida Virginitas Paradisi clara colonis, Hortus conclusus, florenti cespite vernans; Cui meritò totus celebrat præconia Mundus, Quæ meruit Dominum progenerare suum: Alleluia. Ipsa sua nata nos reddat Regia Virgo: Quæ meruit Dominum progenerare suum: Alleluia.* Versic. *Ora pro nobis sancta Dei Genitrix.* Resp. *Vt digni efficiamur promissionibus Christi.* Orat. *Concede nos famulos tuos quæsumus, Domine Deus, perpetua mentis, & corporis sanitate gaudere, & gloriosa B. Mariæ semper Virginis intercessione à præsenti liberari tristitia, & æterna perfrui lætitia. Per Christum Dominum nostrum.*
Resp. *Amen.*

Procedendo deinde ad secundam Stationem. *Sancte Michael, ora pro nobis. Kyrie, &c. Sancte Gabriel, ora, &c. Sancte Raphael, ora, &c. Omnes Sancti Angeli, & Archangeli, orate, &c.*

In ipsa Statione, Antiph. *Te Sanctum Dominum in excelsis laudant omnes Angeli dicentes, Te decet laus, & honor Domine. Alleluia. Cherubim quoque, ac Seraphim Sanctum proclamant, & omnis cœlicus Ordo dicit, Te decet laus, & honor, Domine. Alleluia.* Versic. *In conspectu Angelorum psallam tibi, Deus meus.* Resp. *Adorabo ad templum Sanctum tuum, & confitebor nomini tuo.* Orat. *Perpetuum nobis Domine tuæ miserationis præsta subsidium, quibus & Angelica præstitisti suffragia non deesse. Per Christum &c.*

Procedendo ad III. *Sancte Ioannes Baptista, ora, &c. S. Ioseph ora, &c. S. Ioachim, ora, &c. Omnes S. Patriarchæ, & Prophetæ, orate, &c.*

In ipsa Statione, Antiph. *Sanctitatis iugiter famulis Baptista Ioannes, Vt fautor petitoris: Alleluia. Gloria sit Patri æterno, & Filio, & ipsi Spiritui sancto, nunc, & per secula deinceps. Alleluia. Vt fautor petitoris, Alleluia.* Vers. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini.* Resp. *Rectas facite semitas eius.* Orat. *Omnipotens sempiterne Deus, da cordibus nostris illam tuarum rectitudinem semitarum,*

quam

quam beatus Ioannes Baptista in deserto, vox clamantis, edocuit, per Christum, &c.

Procedendo ad IV. *Sancte Petre, ora, &c. S. Paule, ora, &c. S. Andrea, ora, &c. Omnes sancti Apostoli, & Euangelistæ, orate,* &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Maiorem charitatem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis: Alleluia. Vos amici mei estis, si feceritis, quæ præcipio vobis, dicit Dominus: Alleluia. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Vos amici,* &c. Versic. *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Resp. *Et in fines orbis terræ verba eorum.* Orat. *Exaudi nos Deus salutaris noster, & Apostolorum tuorum Petri, & Pauli, & aliorum Apostolorum, atque Euangelistarum nos tuere præsidijs, quorum donasti fidelis esse doctrinis. Per Christum,* &c.

Procedendo ad V. *Sancte Stephane, ora, &c. S. Laurenti, ora, &c. S. Vincenti, &c. Omnes sancti Martyres, orate,* &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Lauerunt stolas suas, & candidas eas fecerunt, in sanguine Agni: Alleluia. Isti sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine Agni: Alleluia.* Versic. *Exultent iusti in conspectu Dei.* Resp. *Et delectentur in lætitia.* Orat. *Præsta quæsumus omnipotens Deus, vt qui gloriosos Martyres fortes in sua confessione cognouimus, pios apud te in nostra intercessione sentiamus. Per Christum,* &c.

Procedendo ad VI. *Sancte Nicolae, ora, &c. S. Dominice, ora, &c. S. Vincenti, ora, &c. Sancte Marcelline ora, &c. Omnes sancti Confessores, & Pontifices, orate,* &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Et vos similes hominibus exspectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs, Alleluia. Vigilate ergo, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit. Et vos similes,* &c. Versic. *Exultabunt Sancti in gloria.* Resp. *Lætabuntur in cubilibus suis.* Orat. *Deus, qui nos Sanctorum tuorum confessionibus circumdas, & protegis; da nobis & eorum imitatione gaudere. Per Christum,* &c.

Procedendo ad VII. *Sancta Maria Magdalena, ora, &c. S. Catharina, ora,* &c. *S. Agatha, ora,* &c. *Omnes sanctæ Virgines, & Viduæ, ora,* &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Regnum Mundi, & omnem ornatum sæculi contempsi, propter amorem Domini mei Iesu Christi. Quem vidi, quem amaui, in quem credidi, quem dilexi: Alleluia. Eructauit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi: Quem vidi,* &c. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, Quem vidi, &c.* Versic. *Adducentur Regi Virgines post eam.* Resp. *Proximæ eius afferentur tibi.* Orat. *Deus, qui inter cætera potentiæ tuæ miracula etiam in sexu fragili victoriam Martyrij contulisti; concede propitius, vt quarum natalitia commemoramus, per earum ad te exempla gradiamur. Per Christum,* &c.

Tum autem Chorus ingrediendo in Ecclesiam, cantat Antiphonam, *Viri Galilæi, quid admiramini aspicientes in cælum? Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum; Alleluia. Cumque intuerentur in Cælum euntem illum, Ecce duo viri adstiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Hic Iesus,* &c. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen, Hic Iesus, qui,* &c.

Progresso intereà Celebrante, &c. genu-flexione facta, stante coram summo Altari, Versi. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Alleluia.* Resp. *Deum meum, & Deum vestrum, Alleluia.* Orat. *Concede quæsumus, omnipotens Deus, vt qui hodierna die vnigenitum tuum redemptorem nostrum ad cælos ascendisse credimus, ipsi quoque mente in cælestibus habitemus. Per eumdem Christum Dominum nostrum.* Resp. *Amen.*

Ac talis quidem superest huiusce Processionis ritus.

Capvt XX.

Diniensia Sacella, & Virorum Religiosorum Cœnobia.

Vix porrò est necesse, vt quidpiam subiiciam de locis alijs minoribus, seu Ædiculis, ac Sacellis, in quibus siue intra, siue extra vrbem, aut solitum est, aut desijt Sacrum celebrari. Insigne præsertim Sacellum D. Ioanni nuncupatum, in Castro Episcopali fuit. Hoc fuisse etiam Ecclesiam dictum, ex Archiuis Aquensibus, ac Registro Pergamenorum vocato, intelligitur. Siquidem Homagium Hugonis Digneusis Episcopi, anno M. CC. XXXVII. prid. Id. Ianuarias, dicitur *Actum Digna, ante Ecclesiam B. Ioannis: Testes Romeus,* &c. Superfuere eius Parietes durabilissimâ structurâ, ad superiores vsque annos, per quos viui, cæsi, quadratique lapides quibus tam interiùs, quàm exteriùs communiebantur, auulsi fuere; & sola maceries quasi excoriata, ac ideò adspectu deformis, remansit. Dixi iam de Sacello S. Michaëlis, etiam diruto, & ex parte iam cedente in vicum, apertum nuper ex Plateæ maioris superiore parte in Nundinarum pratum.

Supererat adhuc, me puero, maceria Sacelli S. Catharinæ, quod fuerat extra Portam Vbaci, & ad læuam quidem, ac sub vrbis muro; verùm fuit illeic deinceps constructa, erectáque domus, idque annuente Capellano, qui ob reditus olim satis pingues, celebrare illeic frequens tenebatur. Vt paucis dicam; ex varijs Sacellis, quæ intra Vrbem, aut iuxtim erant, duo solùm supersunt, in quibus Sacrum etiam-num fiat. Vnum, quod antè diximus in Solarij burgi suburbio, & *Matris Dei, ac Dominæ nostræ de Consolatione* nomine venire: alterum, quod est Nosocomij, siue Hospitalis in Trauersiæ suburbio, idque, ex quo translatum in eum locum fuit, quod Hospitale

erat

erat in Burgo: eo putà loco, quem est antè dictum appellari adhuc Hospitale vetus: quod contigit quidem ante annos trecentos. Exstat scilicet in actis Filioli, Ioannem Iordanum Canonicum, Officialemque Diniensem, fuisse Hospitalis vltimum Rectorem, anno M. CCC. XXXVII. cùm id foret [illegible] antè [illegible] Capitulari mensæ adhæreret.

Ad cætera ab Vrbe remotiora quod spectat; ea partim adhuc integra consistunt, vt quod diximus propè Burgum S. Ioannis Chrysost. vt quod est Nosocomij, siue Leprosariæ S. Lazari versus Africum (qui locus Leprosis ab annis XXX aut eo vacat) vt quod est S. Michaelis in monte Cuduno, ad occidentem positum; vt quod est S. Pancratij in monte ad orientem ex illius nomine dicto: Partim habentur instaurata, refectaue recentius, vt quod est S. Ægidij ad Balnea, quodque vltra Medaticum, at ad boream, S. Martini; partim diruta penè iacent, aut pridem, vt quæ fuere olim S. Iacobi, & S. Claudij, quibus adhuc locis nomina supersunt, vnum citra S. Martinum, alterum non-nihil vltra Burgum: aut nuper, vt quod diximus inter Ciuitatem, & Burgum, S. Sebastiani: quod licet à me vsque adolescente instauratum bis fuerit; iam tamen est prorsus exæquatum solo. Hinc desijt in illis Missa celebrari; &, cùm adhuc celebretur in alijs, id fieri tamen solet dumtaxat aut certis temporibus, vt in Sacello S. Ægidij, donec vsus Balneorum sit, aut semel quotannis, & quandò ad illa Processione acceditur; vt circa Sacellum S. Chrysostomi est dictum. Discedi autem processione solet anniuersario tempore, cùm ad montem S. Pancratij festo eius Sancti die pergitur, & maturiùs adhuc cùm ad montem Cossonum, vt distantiorem, nisi ipso Festo apparitionis Archangeli; at aliquo saltem Festorum consequentium, ac potissimum tertio Pentecostes.

Hisce ergo dimissis, memorare præstat, quæ Cœnobia, seu Monasteria tam virorum, quàm fœminarum partim extra Vrbem, partim in Suburbiis visuntur; præter vnum, quod fuisse pridem ex variis actis intelleximus. Ab iis autem, quæ attinent ad Viros, vt incipiam; dicere primùm decet Cœnobium, siue Conuentum Fratrum Minorum, quos Cordigeros etiam dicunt. Is Conuentus est Ciuitati ad Boream, vltra, proximéque Medaticum situs. Dicitur ipsum S. Franciscus, cùm hac in regione aliquandiù commoraretur, condidisse. Non longè certè ab illius temporibus conditum fuisse comprobari vel ex eo potest, quòd cùm Vir sanctus anno M.CC. XXVI. obierit, memini legisse inter quædam acta in eodem Conuentu reperta, *Raymundum de Sparrone, militem, [illegible] Rali, donasse Conuentui Fratrum Minorum Digne, rogatum nempe à Principe Salerni, [illegible] quod habebat in ripagio Bleoune, [illegible] Molendini, &c.* [illegible] anno M.CC.LXXXI. XVII. Februarij: ac priùs quoque, hoc est anno M.CC. LV. emptum fuisse in gratiam Conuentus, iter quoddam proximè ipsum, & pretio quidem solidorum centum. Quam autem Vlmum videre adhuc licet accedentibus ad vestibulum, credibile est satum fuisse ab illis vsque temporibus, siue habuisse eadem cum Conuentu [illegible] cum alia partis ætatis, quæ ex igne casu abhinc annis [illegible] conflagrauit. Sensit verò hoc quoque Cœnobium Caluinistarum iniurias; quippe ab iis [illegible] in cineres versum. Vidi ipse Ecclesiam construi adhuc, quæ nunc iam confecta est [illegible] & quædam Religiosorum domicilia in dies reficiuntur. Quæ exstant adhuc Parietinæ, argumento sunt fuisse insignem domum.

Anni ampliùs triginta sunt, ex quo quæ aula Refectorium fuerat, cuiusque parietes semiruti adhuc constabant, exædificata fuit, versaque in Ecclesiam, quam vocatorum Pœnitentium Disciplinatorum vel (communique albatorum) Capellam, & Caseriam vocant. Ij nempe locum illum quæsierunt, illo dimisso, qui ipsis fuerat, ante annos abhinc CXXV. concessus, apparatusque in Burgo: quique adhuc cohæret Ecclesiæ ingredientibus in ipsam, ad læuam. Exstat quippe Bulla Auenione obtenta à Cardinali Arminiaco, anno M.D.LXXIX. ac die Maij septima, qua continetur, *Fundatio Societatis Disciplinatorum, seu Pœnitentium, in Capella aliqua constructa, vel construenda in Ecclesia Cathedrali Diniensi, requirentibus Hieronymo Iausselino Archidiacono, Claudio Matherono Canonico, duobus Beneficiatis, & pluribus Ciuibus.*

Præterea ex hocce Conuentu viros aliquot celebres prodiisse. Imprimisque verò, vt certè est fama, Franciscum illum de Mayronis, qui solet in Scholis, ac apud suos potissimum, Illuminatus Doctor citari; quique [illegible] M. CCC. XV. author fuit Parisiis Sorbonici illius actus, quo singulis diebus Veneris à mense Iunio in exitum Nouembrium Baccalaureus vnus respondet argumentationibus cæterorum, ab hora vsque septima matutina, in vespertinam quintam, idque sine præside, sine socio, sine prandio, sine [illegible] ex sede. Extitisse hunc memorant à sacris confessionibus beatis Elzeario, atque Delphinæ. Deinde Hugonem, de Digna vocatum, qui in Concilio, non memini quo, appellatus est Doctrinæ eminentis, & sanctitatis profundæ vir. Ac tandem Vitalem de Furno, qui & Vercellensis Episcopus fuit, & Cardinalis etiam. Obiit autem Auenione tempore Ioannis XXII.

Dicendum secundò loco est Cœnobium Fratrum vocatorum Sanctæ Trinitatis, & Redemptionis Captiuorum (Mathurinos quoque vocant alibi, maximéque Parisiis) quod situm in Monte, qui ad læuam, Boreamve Burgi attollitur, ipsique imminet declinando in Caurum. Ecclesia hæc olim, quam antiquæ Bullæ Ecclesiam S. Vincentij supra Burgum dicunt, Prioratus erat, quem cùm anno M.CCCC.XCV. Michaël Cantellus Beneficiatus obtineret, Antonius Guiramandus Episcopus, consentiente Cantello, & assentiente Capitulo, destinauit, assignauit, &, vt cum ipso Notario loquar, incorporauit Ordini Religiosorum huiusmodi, fecitque adeò ex Prioratu vocatam ab illis Administrationem. Res acta fuit cum Fratre Antonio

Ceyst

Creyscassio conuenens Montis-pessulani, pactumque inter cætera est, vt *Administratione vacante, Episcopus Ministrum eroet Religiosorum idoneum: vt Minister, vel eius Vicarius quotannis intersit Episcopali Synodo soluatque Episcopo duos aureos; vt cum suis Religiosis, & Cruce Processionem assistat, quoties per Clerum Digniensem fiet; vt de bonis acquirendis, Laicorum instar, decimas persoluat, &c.*

Neque verò hic quoque Conuentus expertus non est Caluinistarum iniquas manus: vnde & multis annis mansit dirutum, ac sine vllo Religioso, quò vsque sub finem superioris sæculi, Honoratus Blancus Canonicus bonorum Conuentus curator, tum religiosum indumentum adolescenti bene nato, solitudinemque domus appetenti, Ioanni Blanco contulit; tum ipsius curæ rem totam commisit. Is autem & confirmationem à generali Ministro obtinuit; & Romam profectus Sæculari anno, Indulgentiales Bullas attulit; & eo deinceps labore, eáque industria sudauit, vt secum alere primò vnum, mox duos Religiosos potuerit; & tum Ecclesiam, tum etiam domum magna ex parte instaurârit. Res eò subinde processit, vt Religiosi non modò sint duplò, triplòve numerosiores; sed domum etiam nuper quæsierint, Ecclesiamque exstruxerint, prope Portam eius Suburbij, quod obseruatum sæpiùs est Pedem Vrbis appellitari.

Tertiò Cœnobium Fratrum Minorum ex reformata Obseruantia, quos Recollectos nominant, quod in Suburbio Solarij hortum, seu ad ortum Vrbis est situm. Id fundamenta prima habuit anno huius sæculi tertio, vbi ipse hortos memini vidisse: ac primum est eorum, quæ in tota Prouincia, quam S. Ludouici dicunt, constructa post Reformationem ab vsque fundamentis fuere. Qui illa & iecere primi, & promouere aliquò vsque, fuere Patres Fulco, & Ribera concionatores egregij, vnà cum Patre Michaële, Religioso optimo, qui cùm præesset fabricæ, & delinearet nesciò quid in ipso Ecclesiæ fornice, cum machina tota corruit, ac interiit.

Denique tacendum non est, Isabellam Falconiam, piam admodùm fœminam, Gullelmi illius Prosenescalli, de quo dictum superiùs, filiam, & virorum nobilium Francisci Villa-nouani, Flayoscei primùm, ac deinde alterius. Francisci Villa nouani Spinosæi viduam cùm ante sex annos Pauperes hæredes instituerer, legasse inter cætera, Patribus Societatis Iesu prædia vrbana, & rustica, quorum reditus Mansioni, vt vocant, Religiosorum quatuor sufficiant. Ipsis est à duobus iam annis commissa publici Collegij, in quo Litteræ humaniores docentur, cura. Est verò sanè vel ipsorum occasione non reticendum, eximium illum Ludouicum Richeomum, virum in ea Societate scriptorum facundia, eruditione, copia celebrem, fuisse ex hac vrbe oriundum. Memini, cùm anno huius sæculi v. ipsam reuisisset, ac inuitatus fuisset à conciuibus, vt dignaretur Patriam concione quadam publica, cœpisse illum ab hoc exordio, *Quadraginta anni iam sunt, ex quo mihi Dominus, vt olim Abrahamo dixit, Exi de terra, tua & de cognatione tua, & de domo patris tui; & veni in terram, quam monstrauero tibi.* Scilicet tantum temporis erat, ex quo Societati nomen dederat, neque deinceps repetierat lares.

Capvt XXI.

Diniensia, quæ pridem, ac iam, Fœminarum Religiosarum Monasteria.

AD Fœminarum Monasteria quod spectat: duo imprimis sæcula sunt, ex quo vnum (de quo superiùs quidpiam est insinuatum) desiit, vel potiùs aliò translatum fuit; quod, quantum licet conijcere, ordinis fuit S. Augustini. Id situm fuit Vrbi ad Boream, ac vltra Mardaricum, sed Bledonam propiùs, quàm Conuentum Cordigerorum. Nimirum esse proximè debuit Molendinum illud, quod etiamnum Monialium dicunt, è regione posità Episcopalis castri; quandò &, cùm Turris horologij, Castro olim contigua, constructa fuit anno, vt iam attigi, M. CCCC. XIV. legitur in Registris vrbis, *eam fuisse completam ex parte Monialium, ex parte Aquarum-calidarum, ex parte Episcopatus, ex parte Ciuitatis* qua descriptione designantur quatuor cæli partes, septentrio, meridies, occasus, & ortus. Quod mihi occurrit monumentum illius antiquissimum, non superat annum M. CCC. LXVII. Illud autem est testamentum Isnardi Ayme, in quo legatum legitur factum *Conuentui Monialium S. Catharinæ Digniensis.* Succurrit aliud anni M. CCC. XCIII. quo habetur, *Ioannem Feraudum Clericum Beneficiatum S. Mariæ Burgi, fundasse Capellaniam valoris centum florenorum, pro prouisione vnius Capellani, qui celebraret, & seruire deberet Dominabus Monialibus.*

Eodem tempore Abbatissa fuit Isnarda Bondaneria, quæ triennio pòst legitur *locasse domum infra Ciuitatem Digne; arrendasse terram in territorio de Ceisçin* quo etiam Beatrix Liautauda Monialis *arrendasse* eodem anno legitur *quandam suam vineam) vendidisse fructum & gausidas cuiusdam prati in territorio de Ozedes ad S. Columbam* (id pratum Monialium adhuc vocitant) denique *condusisse quemdam Iacobum Guibolum de Pratis, qui promisit stare cum Dominabus Monialibus Monasterij S. Catharinæ Digne, hinc à Festo Conceptionis proximo, in vnum annum, & promisit legaliter seruire Dominæ Abbatissæ, & alijs Dominabus dicti Monasterij, earumque præcepta & negotia facere: Et vice-versa Domina Isnarda Bondaneria eidem pro sua mercede promisit decem florenos auri, & vnum florenum pro suis indumentis, & quindecim dies tempore vindemiæ.*

Ad annum deinde M. CCCC. XX. legi *Ioannem Amalrequi, de Digna, promisisse venerabili, & religiosæ Dominæ Baronæ Matharona, Abbatissæ Monasterij S. Catharinæ Digniensis, Catharinam filiam suam ponere Monialem. Promisit autem dare XXV. florenos soluendos intra quinque annos, scilicet quinque quolibet anno, ex*

quorum,

quorum, super ideoro mercatore posterum, fructu, tenentur prædictæ Catharinæ prouidere, & post eius mortem peruenient ad Monasterium. Pendente solutione tenentur pater induere, & calceare. Promisit dare unum lectum, & unam raupam de blanqueto Catherinæ vidua Rostagi Neuery promisit raupam de blanco pretij trium florenorum. Iacobus Pauloni quinque florenos pro uno mantello, intra tres annos. Pater unam caccam. Quo eodem modo post sacramentum Ludouica Gauteria Abbatissa, & aliæ Moniales *confessæ fuerunt habuisse xxv. florenos, & caccam pro Moniali alterius ingressu.*

Ad annum posteà M. CCCC. XXX. hæc legi in actis Bertrandi Isnardi. *Venerabilis, & religiosa Domina Brianda Trimonda recepta fuit in Abbatissam Monasterij sanctæ Catharinæ Ciuitatis Digna, vt fertur, adunati cum Monasterio de Subripis, de voluntate reuerendorum in Christo Patrum Dominorum Episcoporum Dignensis, & Vapincensis, sub quorum Diœcesibus dicta Monasteria consistunt, & per venerabiles viros dominos Bertrandum Bessoni, & Guillelmum Rostagni Canonicos, Vicariosque generales dicti Domini Episcopis & præsentibus ibidem nobilibus viris Raymundo Bendicti de Sistarico, Baiulo, & Capitaneo Regiæ præsentiæ ciuitatis Digna; at Ludouico Rodulpho, & Ioanne de Carbonis Syndicis eiusdem Dignensis ciuitatis vac quamplurimis alys dominis dictæ Ecclesiæ, & Burgensibus de Villa: per traditionem Crosæ, osculando Altare, & deinde sedendo in Choro, in Cathedra maiore, cum Cantico Te Deum laudamus, &c. Quæ quidem iurauit super Teigitur, in Missali, & prophetæ super altare, de duabus suis manibus, officium dictæ Abbatiæ bene, & fideliter exercere.*

Cùm acta deinceps varia huiusce Trimondæ occurrant; vt die insequente Procuratio petitur, & quidem Monialibus *præsentibus, consentientibusque dicto Vicario.* & triennio pòst Venditio *domus in carreria portalis Durandorum;* & anno M CCCC XL. mense Aprili, Transactio quædam: Tum ad hunc annum, & mense Octobri legitur in actis memorati Isnardi, *Syndicos vrbis supplicasse Ioanni Radulpho Sacristæ, & Vicario generali in spiritualibus, & temporalibus Reuerendissimi in Christo Patris Domini Dom. G. Dei gratiâ Dignensis Episcopi, Cardinalis S. Martini, vt Abbatiam conferre vellet Ioannæ de Medullione, &c.*

Porrò contulit ille quidem; sed Abbatissa non multò pòst Moniales exinde abduxit, transtulitque Sistaricum, & in eo fuit, vt hoc Monasterium, perinde ac illud de Subripis, adiiceret mensæ Monasterij S. Claræ Sistaricensis. Hinc enim est, cur statim anno M. CCCC. XLI. legatur, *Antonium Alamandi loci de Subripis, Procuratorem Abbatissæ S. Catharinæ Digna, & de Subripis locasse domû illarum in carreria Portalis Durandorum, iuxta procurationem, seu schedulam scriptam manu Francisci Audiberti Sistaricensis Canonici, & prædictorum Monasteriorum Fidelis, subscriptam verò manu Dominæ Abbatissæ.* Anno autem M. CCCC. XLIX. ex Registris Ioânis Filioli habeatur, duos Canonicos fuisse à Capitulo deputatos *ad tractandum cum Domina Abbatissa Monasteriorum ciuitatis Digna & de Subripis vniendum, si fieri possit, Monasterij S. Catharinæ ciuitatis Digna, cum Dignensi Ecclesia, coram Domino Cardinali de Foxa, & Domino nostro Papa Eugenio, &c. Attento, quòd ipsum Monasterium iam est depopulatum, & dictum prouentus, propter absentiam dominarum Monialium, nunc absentium, & nullus cultus diuinus ibidem celebratur; quæ omnia se præsto offerrent ipsi Domini Canonici fideliter adimplere, &c.* Et ad annū M. CCCC. LXI. in Registro Hugonis Bonifacij hoc extat: *Isnarda de Mentalfo, Monialis, Vicaria nobilis & magnifica Dominæ Ioannæ de Medulione, Abbatissæ Monasterij Digna, Sistarici, & de Subripis, Procuratorem constituit ad constituendum quemdam censum, in apotheca domus dicti Monasterij sita Digna, in porta Durandorum.* Acquirunt in eodem, *Nobilis, magnifica, ac religiosa Domina Ioanna de Medullione, miseratione diuina Abbatissa Digna Sistarici, & de Subripis, constituit Procuratores ad exigendum, leuandum, recipiendum, acquittandum, &c. Actum in Vicaria dicti Monasterij Sistarici.*

Et quæ deinceps quidem Monasterij bona exstiterint, mihi inopertum; videtur certè is, quem attigimus, Capituli conatus fuisse irritus (vtcumque anno M. CCCC. LVI. in ipsi fuerit, nescio quæ ob quam postulauit exemplum Acti illius, quo Ioannæ de Medullione facta collatio Monasterij fuerat) ac si quidpiam emolumenti quæsitum est, pam exinde fuit, is Episcopus esse potuit, ad quem anno tum M. CCCC. LXXXV. Molendinum illud Monialium vocatum attinuit, quod & Ciuitati deinceps in accapitum, seu Emphyteusim dedit, sub florenorum octodecim censu; qui anno M. DC. XVII. transactione inter Episcopum, & Ciuitatem inita, redactus fuit ad florenum vnum. Atque hæc quidem sunt, quæ mihi innotuerunt de Monasterio huiusmodi; quæque paullo fusius idcò retuli, quòd ignorari penitùs viderem, tale ne aliquando Monasterium fuisset.

Hinc pareior ero in commemorandis duobus recentioribus Monasteriis, quorum vnum est Monialium, seu Religiosarum à viro eximiæ sanctitatis, beatissimæque memoriæ viro, Francisco de Sales, Genuensi Episcopo institutarum, vocatarumque beatæ Mariæ, seu Visitationis; alterum nuncupatarum sanctæ Vrsulæ, Reformatarum, conclusarumque.

Priores accessere ad Vrbem anno M. DC. XXXII. mense Septembri, deducente Ioanna Helena Gerarda, quæ Ebredunensibus præerat, quæque inde discedens, Præfectam reliquit Philibertam Pinzam, vnà cum Assistente Augustina Quinsonia, quæ, illa breui satis functâ, ea deinceps comitate, ac sapientia Religiosis præfuit, vt ex ipsam continenter Præfectam expetierint (quantùmque etiam pro instituto suo fuit, obtinuerunt) ac eâ præsidente Monasterium, eiusque negotia curauit, vt insigne iam in extremo Trauersiæ Suburbio exædificatum visatur.

Posteriores verò accessere, anno M. DC. XLII. mense Maio, deducente ipsas ab usque Æmarorum monte (*Montelimar*) Elizabetha Caluetia, quæ & illis in sexennium præfuit, & regressa est, cùm post illud tempus, præfecta fuit eius loco Martha Iauberta, ipsa quoque singulari prudentia, benignitatéque, unà cum Teresia Furneria Adsistente, moderans familiam, ac eo rem deducens, vt iam extructum magna ex parte extra, ac infra Balneorum Portam, inque ipso suburbio egregium Monasterium sit, quod excipere familiam poterit ab vsque superiore anno.

Capvt XXII.

Cæteræ per totam Diniensem Diœcesim Ecclesiæ: itémque Regiæ Decimæ.

NVNC, cùm subiiciendum quidpiam videretur de Ecclesiis, seu Sacerdotiis, Beneficiisve cæteris, quæ in Diœcesi reliqua sunt; immorandum tamen in ipsis commemorandis minimè est; cùm paucis sufficiat Diœcesim esse adeò arctis finibus conclusam, vt in ea non numerentur plures Parœciæ, seu, vt vocant Curæ, quàm viginti septem; plures Prioratus, quàm duodecim; plures Capellaniæ, quàm viginti, & vna. Quò fit, vt demirer, vnde accipere potuerit Robertus, quod in Christiana sua Gallia ait, esse in Diniensi Diœcesi Parœcias circiter *centum & sexaginta quinque*. Vix certè assurgunt ad hunc numerum, si non modò Parœciæ, sed etiam Prioratus, Capellaniæ, & quotquot præterea Sacella, minutioráque Oratoria, quæ tota Diœcesi respersa sunt, connumerentur. Minùs mirandum id, quod habetur in Notitia Diœceseon vniuersalis Ecclesiæ, esse in Diœcesi Diniensi Abbatias duas, vnam *de Tracheto*, siue *Taracheto* (dici *de Clucheireto* debuit) *Ordinis sancti Benedicti*; alteram *Nostræ Dominæ*, seu *B. Mariæ de Villa veteri* (vulgò *Faille-feu*) *Cisterciensis Ordinis*: Quippe licet iam sint Prioratus solùm, quorum ille ad Abbatiam sancti Victoris Massiliensis, iste ad Abbatiam Cluniacensem pertinet; ij nihilominùs ab initio speciales Abbatiæ fuere. Vtcumque sit, quem numerum Parœciarum, Prioratuum, Capellaniarum refero, constat ex Elencho, seu Catalogo Beneficiorum Diœceseos Regiis Decimis obnoxiorum.

Videretur etiam occasione hac quidpiam attexendum de his Decimis; sed abundè erit, si attigero solùm, cùm anno M. D. XVI. Inuentarium redituum Beneficiorum omnium totius Regni confectum fuit; Petrum de Brandis ad hoc negotium in nostram Prouinciam destinatum, comperisse omneis totius Diœceseos, hoc est, tam Episcopatus, & Capituli, quàm Beneficiorum cæterorum reditus, non excedere quinquies mille, octingentos, & quadraginta sex florenos, cum solido vno, & denariis turonicis quatuor; quorum proinde decima pars Regi persoluenda floreni forent quingenti octoginta quatuor, cum solidis septem, & quatuor denariis; seu, reductione in libras facta (vti factum ab anno vsque M. D. LXXX.) libræ turonicæ trecentæ quinquaginta, cum solidis quindecim, & denariis tribus.

Et Decima quidem deinceps variè multiplicata est; Nam illo v. g. anno M. D. LXXI. cùm e xter decies centenis millibus librarum annis singulis in sexennium à Regni Clero pensitandarum, taxata foret Diœcesis hæc libris mille trecentis vna, solidis quatuor, denariis quinque: non solùm Decimam ter sumptam, hoc est libras mille quinquaginta duas, solidos quinque, denarios nouem; sed etiam id, quod defuit ad summam taxatam pendere oportuit; effectúmque paulatim, ac progressu temporis est vt summa huiuscemodi librarum mille trecentarum vnius, solidorum quatuor, denariorum quinque, pro Ordinaria decima habeatur (videlicet, quòd ipsa iam pendi minimùm soleat, ac familiare nimis-quam sit, vt alia extra ordinem corrogetur) hæc quidem, inquam, facta deinceps multiplicatio Decimæ: At nihilominùs, siue Ordinaria, siue Extraordinaria Decima persoluenda sit, illa ipsa, quàm primùm dixi librarum trecentarum quinquaginta, solidorum quindecim, denariorum trium, est semper quasi Modulus; vt qua proportione ista ab initio solita fuit à singulis Beneficiatis exigi (veluti ab Episcopo libræ centum viginti sex, solidi octodecim, denarij nouem; à Mensa Capituli libræ triginta vna, solidi duodecim, denarij sex; à Præposito libræ sex, solidi nouemdecim, denarij sex, atque ita de cæteris) eadem reliquæ summæ exigantur.

Præterea autem, quoties Diœceseos Clerus harum Decimarum occasione cogitur, siue conuocatur, interesse Clerum, & Episcopum (ad quem pertinet conuocatio) illiúsve Vicarium; Syndicos ex Capitulo duos) quasi vnus pro Capituli Mensa, alter nomine Præbendatorum sit) ex Curatis itidem duos, ex Prioribus verò vnum. Quamobrem vnus additus ex Capellanis non sit, facilè dici causa haud potest. Conuocatur autem potissimum Clerus, vt aut decernatur, vnáne decima, an plures (qualis nempe, & quantus memoratus mox modulus) exigendæ in annum sint, vel certè in partem anni alteram (quando bis in anno pensitatio fit, parà perendiè Eidus Februarias, & Kalendis Octobribus) aut Decimarum acceptarum, & impensarum ratio ab Exactore repetatur, aut eligatur, qui suffragium ferat in Prouincialibus, Metropolitanisve Comitiis, quæ Ebredunum conuocantur, cùm sunt eligendi, qui suffragia ferant in Comitiis Cleri Gallicani generalibus, quæ & rationem ab Exactore Decimarum generali poscant; & de vlterius pensitandis cum ipso Rege contrahant. Præterea item, si qua controuersia Decimarum occasione intra Diœcesim suboriatur, quæ ab isto Episcopi, & quinque Syndicorum Cœtu dirimi non valeat, superiorum eius cognitionem deferri ad eam Iudicum Decuriam, quæ dirimendis id genus causis Aquis-Sextiis est instituta.

Cleri

Creari porrò Syndicos Capitulareis moris est in generali Capitulo, quod ad festum S. Martini celebrari antiquum est. Solitum aliquando fuit non in ipso die festo celebrari; Sed die Veneris proximè insequente; idque imitatione alterius generalis Capituli, quod dicebatur Corporis Christi; nempe illud postridie festi, hoc est die Veneris habebatur. Cùm verò illud Sancti Martini incuriatum permanserit; istud in alia tempora aliquando inciderit; compertus tamen habitum constantius Kalendis Augusti, seu festo S. Petri ad vincula; cum continuatione dierum insequentium. Prorogabatur certè aliquando vltra diem vigesimum; maximéque cùm Chartularia, Inventariáve bonorum, ornamentorúmque Ecclesiæ forent conficienda. Ex quadam huius imitatione, cuius memoria exciderat, constitutum est ante aliquot annos, vt generale Capitulum postridie festi Assumptionis (aut saltem perendie, si fortè Dominica obstiterit) conspicuè fiat habeanturque, vt creentur Oeconomus, bonoruméve Administrator; quippe quòd ex eo vsque tempore, qui frumenti, vinique sunt reditus, percipiendi deberant. Quamobrem porrò euenerit, vt cùm pridem Syndicorum alter foret semper Præpositus, aut vnus antiquiorum, pastorúmque ex Capitulo; ambo tamen iam ab aliquot annis creentur per turnum, seu ex ordine (sicque plerumque aut iuniores, aut inexpertiores rerum sint) nihil est necesse commemorare.

Ad Syndicos alios, putà Curatorum, Priorúmque, quod attinet, creari illos moris est in Synodo Episcopali. Pro more autem antiquo est, vt Synodus hæc celebretur ad feriam tertiam, quæ sequitur Dominicam secundam post Pascha; maximéque, tum quòd Curati per id tempus recenti sint memoria eorum, qui per festa Paschalia exhibuerint, aut non exhibuerint Christianos se esse, quique adeò commissi gregis rationem quisque reddere: tum quòd, cùm proinde agatur, agendumve sit in ea Synodo de Pastorum cura, & officio; appositè id fiat, occasione eius Euangelij, quod tunc legitur, *Ego sum Pastor bonus, & cognosco meas oues*, &c. Solet tamen iam, si fortè non vacet tum temporis Episcopo, in alium diem, imò & in aliam tempestatem Synodus indici. Præterea moris olim fuisse, vt Synodus bis quolibet anno conuocaretur, continuareturque etiam in treis dies; semel scilicet ad diem memoratum, & semel ad Lucalia. Sed faciendus his modus est.

PARS TERTIA.

Qua Dinienses Episcopi, qui innotuere, recensentur.

CAPVT XXIII.

Dinienses Episcopi, sed interrupta passim serie, per octingentos, nongentosve priores annos.

VPERAST iam, vt cognoscamus, qui Episcopi à suscepta fide, Diniensi Ecclesiæ hactenus præfuerint. Cùm non potuerint verò tam multi nobis huc vsque occurrere, ex quibus contexere seriem, quæ probabilitate quadam sit habenda continens, liceat; at negligendi tamen, qui nobis occurrerunt, minimè sunt, quòd exinde futurum sit, vt si qui animum huc aduerterint, possint faciliùs relictas lacunas, ex iis, in quos incidere ipsis contigerit, supplere. Scilicet rem penitùs contexere, ac omninò perficere felicitatis nimiæ foret: ac in isto rerum genere præsertim, in quo subsidij tam parum habemus à maioribus, & in quo quæ esse documenta possunt, adeò sunt sparsa habentur; adeò laboriosè quæruntur; adeò mero casu plerumque occurrunt. Et quotcumque quidem nobis in hanc diem innotuerunt Episcopi, ij seruata temporum serie recensebuntur ex ordine: ac illos tamen sic discernemus, vt cùm per quingentos annos superos ea serie innotuerint, quæ haberi continens possit, ab iis quasi seponamus, permittamúsque cæteros, qui per octingentos, nongentósve antecedenteis annos, non nisi ea serie, quæ passim interrupta sit, occurrerunt.

Porrò, cùm vix aliud habeamus de singulis Episcopis, quàm nuda eorum nomina, temporáque, quibus vixerunt (cùm & sint, quos vixisse solùm aliquando cognoscimus ex eo, quòd esse mortui leguntur) ideò est, quamobrem doleamus non posse à nobis contexi quampiam illorum historiolam, quæ succi alicuius sit, sed texi oporteat planè sterilem, planéque ingratam narrationem. Quid facto tamen opus sit, versanti in tanta gestarum ab ipsis rerum ignorantia; partim, quia defuerunt, qui illas ad nos vsque transmitterent; partim, quia fortassis plerumque, illâ eam bonitatis notam actionibus non impresserunt, ob quam cara eorum memoria apud posteros perennaret? Tales certè paucos fuisse insinuatur; ac beati omninò sicos fuisse, si obseruare aliquos liceat, quorum possimus iure virtutem, beneficentiámque, & amorem suum in Ecclesiam commendare. Illud tacendum certè non erit, vt deinceps eorum memoria in benedictione sit, & qui sequentur, intelligant, non posse se alia ratione recordationem sui gratam, gloriosámque relinquere, quàm si suæ Ecclesiæ, pauperúmque amantes, bonam suorum redituum partem in Ecclesiæ ipsius decorem, in diuini cultus augmentum, in miserorũ subleuamen,

in pios quosque vsus impendant. Sed seriem ipsam aggrediamur,

S. DOMNINVS.

Nihil est necesse repetamus ex iis, quæ de sancto Domnino primo Diniensium Episcopo fusiùs deducta iam antè sunt. Adnotare hîc sufficit, videri eũ cœpisse Ecclesiæ præesse anno salutis circiter CCCXIII. Quia enim ex Africa cũ Marcellino, & Vincentio in Europam traiiciens, salutauit cum ipsis Romæ Eusebium summum Pontificem, anno proximè CCCX. (quãdò sedere Eusebius cœpit anno CCCIX. obiitque CCCXI.) efficitur, vt, cùm morati duobus, tribusve plus minùs annis, cum antesignano suo B. Marcellino in Ebredunensi Ecclesia, seu fundanda, seu stabilienda potuerit; debuerit subinde accedere Diniam eo proximè, quem prædixi, anno. De tempore obitus non tam propè constat, sed cùm mortuus fuerit iam senex, & accedere ad Europam tricenarius iam, aut quadragenarius potuerit (fuit scilicet multùm ætate, quàm Vincentius prouectior) ideò videtur illius mors in annum circiter CCCXL. posse conijci; ac ipsa quidem non antè obita, quàm Ecclesiæ curam beato Vincentio commendasset.

S. VINCENTIVS.

De sancto etiam Vincentio nihil repetere est necesse: Nam & quòd secundus Episcopus fuerit & nihil ad hoc obstet, quòd varij Scriptores suggerant *Nicasium* (qui solus ex Gallia Niceno Concilio interfuit,) debere interseri, declaratum abundè est. Itaque heic quoque satis est obseruare, sedisse illum Episcopum ab anno circiter CCCXL. quo beato Domnino successit, ad vsque CCC.LXXV. aut aliquantò ampliùs. Videlicet, cùm interfuerit Valentino Concilio, anno, vt antè retulimus, CCC.LXXIV. non videtur deinceps longo admodùm tempore superfuisse; quoniam, cùm ex Africa in Europam veniens, anno, vt est iam adnotatum, CCC.X. esse illum oportuerit annorum minimùm viginti; sicque tempore illius Concilij debuerit esse, octogenario quatuor minimùm annis maior; videtur sanè annis deinceps non multis vitam produxisse.

NECTARIVS.

Qvis inter sanctum Vincentium, & Nectarium istum interfuerit, altum silentium. Interesse autem aliquem debuisse id suadet, quòd tametsi supponamus sanctum Vincentium obiisse nonagenarium, anno CCC. LXXX. cùm debuerit tunc, qui illi successit, esse minimùm tricenarius, non videtur is postmodùm esse Episcopus potuisse annis CCCC. XXXIX. & CCCC. LI. quibus Nectarij habetur mentio. Scilicet Nectarius fuit vnus Episcoporum tredecim, qui interfuere Regiensi Concilio, quod iam antè retulimus celebratum fuisse anno CCCC. XXXIX. ad irritandam ordinationem Ebredunensis Episcopi, qui à duobus solùm Episcopis ordinatus fuerat; cùm & multati simul fuerint ordinatores Episcopi, & constitutum, quænam cura sepeliendi Episcopi foret, &c. Fuisse porrò Nectarium, qui Cócilio subscripsit, Diniensem Episcopum, quando in Episcoporum subscriptionibus non exprimitur, id debeo citato superiùs Riuieræ, qui & professus est se idem debere memorato Saxtrono, adiiciens, fieri etiam Nectarij eiusdem mentionem ad annum CCCCLI. simulque Rustici Episcopi Narbonensis, Venerij Massiliensis, Valeriani Niciensis, & aliorum; ac præterea esse eumdem-met videri, cuius in vita S. Hilarij Arelatensis, meminit Raulinus.

MEMORIALIS.

IS successisse Nectario potest. Etenim, vt idem indicauit Riuiera, competitur magna cum parte Episcoporum Comprouincialium scripsisse ad Hilarum Papam super causa Diensis Episcopi, qui à Viennensi consecratus fuerat, anno CCCCLXIII. Dictum est iam antè, vt biennio pòst, cùm Ingenuus Ebredunensis de obreptione literarum ab Auxanio Arelatensi (qui sibi illius Prouinciam affectabat subiicere) obtentarum, conquestus fuisset, idem Papa Hilarus causæ cognitionem, ac iurium instaurationem demandârit Epistola illa memorabili, quæ & solet interseri Conciliis generalibus, & à Baronio his verbis refertur. *Frater, & Coepiscopus noster Ingenuus Ebredunensis Alpium Maritimarum Metropolitanus semper habere subiectus &c.*

PENTADIVS.

ITa legere scriptum licet in antiquis Galliæ Conciliis per Sirmondum editis; cùm in editione Conciliorum generalium per Binium facta, scriptum exitet, *Pendasius*; indeque esse videatur vox in Gallia Christiana Roberto desumpta. Potest quis alius intercessisse, extitissève post Memorialem, at nihil vetat etiam illi successisse immediatè Pentadium, cùm subscripsisse legitur Agathensi Concilio, quod, Rege Alarico (Ariano licet) permittente, conuocatum anno DVI. eo præsertim fine fuit, vt Disciplina Ecclesiastica iam collapsa restitueretur. Cùm illi verò interfuerint triginta quinque Episcopi, nostri Subscriptio ita habet. *Pentadius Episcopus de Dinia subscripsi.*

PORTIANVS.

POtest hic quoque immediatè successisse Pentadio; ac potissimùm, quia iam antè exclusimus à tempore intersectio *Aurotium*, qui Aurelianensi Concilio interfuit; & quia aliunde argumento destituimur, quo *Secularius*, qui interfuit Epaonensi, anno DIX. asseratur Diniensi potiùs, quàm Diensi Ecclesiæ; referente parà Galterio in Chronologia vtrumque legi. Est porrò indicatio Portiani ab eodem Riuiera; significauit enim illum vnà cum Agrœcio Episcopo Antipolitano, & aliis, subscripsisse IV. Arelatensi Concilio (habent nonnulli III.) anno DXXIV. & anno DXXVII. vnà cum Contumelioso Regiensi

Regiensi Episcopo, Concilio Carpentoractensi. Notum est verò non interfuisse neminem cum Agroecio; quoniam ille, etiamsi licet, ob ordinationem factam perperam neque accessit ad Concilium, neque fuit loco quem [illegible] destinarant; visio & fuit à celebratione sacrarum Missarum per annum suspensus.

HILARIVS.

Videtur hic quoque [illegible] sortitus esse Porrimo, legitur [illegible] inter subscriptiones Aurelianensis Concilij V. anno DXLIX. celebrati, Childeberti [illegible] Regis tempore, qui iusserit ex ore [illegible] cum aliis Sacra coepit, tum maximè Eutychetis, Nestoriique condemnationem. Est autem Hilarij subscriptio hac forma; *Hilarius in Christi nomine, Episcopus Ecclesiæ Diniensis, subscripsi.* Subscripsit deinde, ipso eodem anno, Arvernensi Concilio II. quod celebratum non longè post ipsum Aurelianense fuit, ad confirmandum sexdecim illius Canones, hac forma, *Hilarius Episcopus Diniensis subscripsi.* Vbi aduertendum, tametsi ibidem legatur, *Basilius Ecclesiæ Diniensis Episcopus subscripsi*, [illegible] tamen esse, quod exscriptor quispiam *Diniensem* pro *Glanatensi* scripserit; vt ex collatione huiusce Concilij cum Aurelianensi manifestum fit. Denique verò subscripsit etiam Arelatensi Concilio V. Childeberto adhuc regnante, anno D.LIV. hac forma, *In Christi nomine, Hilarius Episcopus Ecclesiæ Diniensis SS.*

HERACLIVS.

Iste, vt præcedens, comperitur subscripsisse tribus Conciliis; ac imprimis quidem anno D.LXXIII. Parisiensi IV. quod celebratum fuit Chilperico, fratribusque regnantibus; si forte eorum dissidia componi absque bello possent. Est autem subscriptio hac forma, *Heraclius in Christi nomine Episcopus Ecclesiæ Diniensis constitutionem nostram relegi, & subscripsi.* Deinde anno D.LXXXI. Concilio I. Matisconensi, ad reformandum Ecclesiæ mores, coercendamque Iudæorum petulantiam, conuocato, hac forma, *Heraclius Episcopus Ecclesiæ Diniensis constitutionem nostram subscripsi.* Denique anno D.LXXXV. Matisconensi II. quod conuocatum iterum (& generalius quidem) reformandis moribus fuit, forma huiusmodi, *Heraclius Episcopus Ecclesiæ Diniensis subscripsi.*

Hoic adnotandum est, videri nihil esse probabilius, quàm quòd, cùm lectum cuipiam fuisset [illegible] adspirationis, *Eraclius* & [illegible], literarum in literam confusione, *Eradius*, ac facili factu mutatione, *Aredius*; effectum hinc fuerit, vt *Aredius* sit creditus Diniensis Episcopus fuisse, & non pro hoc *Heraclio* modò, sed etiam pro Hilario superiore habitus; idque tum in memorato Aurelianensi Concilio V. quàm in Parisiensi II. quod fuit anno D.LV. celebratum, vt ex Subscriptionibus constat. Videlicet, quamvis in hoc postremo legitur, *Aredius Episcopus*

Gassendi Miscellanea.

Dini subscripsi (intellige in Editione Conciliorum generalium; nam apud Sirmondum nihil tale extat) in margine tamen legitur, *Eraclius, Eradius Digoin.* Et Frauto Ducæus sic habet; *In Aurelianensi Concilio V. subscripsit Aredius Episcopus Diniensis Ecclesiæ, qui & in Parisiensi male Diensis appellatur. Quod autem in margine additur, Digoin, propius ad nomen [illegible] videtur illius, in Caroliana Prouincia accessit, quæ Gallicè vocitatur Digoe.*

AGAPIVS, ET BOBO.

Interiectio tempore, quo ignoratur quis Heraclio Episcopus successerit, celebratum est, Clodoueo II. regnante Cabilonensi Concilium, circa annum DC.L. cuius Canon [illegible] idemque [illegible], hic est; *Agapium vero, & Bobonem Dinienses vrbis Episcopos pro eo, quod ipsis contra statuta Canonum in multis conuersati sunt, [illegible] ipsis, iuxta tenorem Canonum, ab omni Episcopatus ordine decreuimus degradare.* Quamobrem porrò duo Factum, aut quibus in rebus errarint Dinienses isti Episcopi, coniectu facile non est; nisi quòd suspicari liceat, [illegible] eos viros ambitiosos, partibus fuisse [illegible] creatos, partibus factionibus fretos [illegible] [illegible] alternis vicibus, &c. Non [illegible] tamen videri Bobonem fuisse restitutum [illegible] & [illegible] quidem, si idem fuit Bobo, qui [illegible] subscripsit Clipiacensi Concilio, circa [illegible] priuilegium Monasterij S. Dionysij à Rege, qui primus subscripsit, concessum. Certè vero ante sæculo tum Salonius Ebredunensis, quàm Sagittarius Vapincensis in II. Lugdunensi Concilio depositi fuere, ex Gregorio Turonensi, per Papam postea restituti.

EMINVS.

Hoiciam eminus, hoc est longè, memoratos hactenus Episcopos consequitur; cùm successio vltra trecentos, & sexaginta tres annos ignorata desideretur. Debetur autem indicatio Episcopi huius, Riuieræ, qui illum detexit ex Charta Donationis factæ à Radone Ebredunensi Archiepiscopo Ecclesiæ S. Mariæ ad Ilicetum, anno ab incarnatione Domino M.XXV. regnante Rudolpho Rege, cum huiusmodi subscriptionum forma, *Sig. Radoni Episcopi, Eminus Diniensis Episcopus præsens. Bellonus testis. Gasfredus testis. Leodegarius testis. Imbertus Canonicus rogatus scripsit. Hæc sunt nomina Canonicorum S. Marcellini.*

VGO.

Huius indicatio à Riuieræ [illegible] est, qui ad hoc de ipso hanc [illegible] nobis. *Anno M.LX. Idibus Octobris, Vgo Diniensis Episcopus cum Isoardo Ebredunensi, [illegible] Arelatensi, Petro Aquensi, [illegible], & aliis Prouinciæ Prælatis, Massiliæ subscripsit priuilegio per Benedictum Papam [illegible] Monasterio S. Victoris Massiliensis.*

LAVGERIVS.

Indicauit illum Riuiera, illum etiam è quo cum deduxit, anno Domini M. LXX.

 aunsa

confectum in fauorem Ecclesiæ S. Ceciliæ in Comitatu Ebredunensi; per Guiramnum Archiepiscopum, vnà cum Laugerio Diniensi Episcopo, & Canonicis Teteberto, Verano, Vmberto, & Gila.

GVIDO.

DEbemus hic quoque Riuieræ, qui extitisse illum scripsit ex Transactione inter Abbatem S. Victoris Massiliensis, & Ifoardum Nothum, inita, anno M. C. XLVI. coram Guillelmo Episcopo Ebredunensi, & ipso Guidone Diniensi Episcopo.

Qui sine annis innotuerunt.

CVm intercessus porrò fuerit inter Laugerium, & Guidonem, octoginta annorum ... ac vixerint in eo tres aut quatuor Episcopi potuerint: cùm item à Guidone, aut ab vsque anno, quo Transactioni illi interfuit, anni tres supra triginta ad vsque Guillelmum electum intercesserint, ac potuerit nullus per id intervallum alius sedere Episcopus; an conducere in hunc locum Episcopos aliquot liceat, quorum nomina quidem nota, ac etiam dies obitus; at non perinde anni, quo obierunt, neque ordo, quo inter se, aut cum cæteris extiterunt? Certè, cùm tacendi non sint, & ratio nulla suadeat eos alium in locum inserere, non videtur planè abs re illos heic loci, quasi Guidonem circumsteterint, memorare. Quin-etiam, cum Codex, ex quo eruti fuere, vix esse videatur hoc tempore antiquior, & quæ tempora fuere consequentia non videamur posse illos capere; constat propè illos ad tempus huiuscemodi pertinere.

Is verò Codex non alius est, quàm antiquum Martyrologium in Ecclesia nostra legi solitum, ante Tridentinum Concilium admissum. Non sanè, quòd ipse hoc Martyrologium vnquam viderim; sed quòd, cùm ante annos triginta memoratus ante Franciscus Villa-nouanus Flayoscus ipsum nescio vnde obtinuisset, ex eoque erutisset adscripta quædam ad marginem, & me absente Aquis-Sextiis, misisset illa Parisios ad illustrem Peireskium; ipse Peireskius mecum deinde autographum ipsum Flayosci communicârit. Ac nihil quidem, Flayosco iam mortuo functo, non egi, si quà possem Codicem ipsum conspicere (quando ille non suis Ecclesiæ, Capituliue restitutus) at non licuit mihi esse adeo felici. Solatio fuit tamen, obtinuisse Exscriptum Viri nobilis, atque eruditi; quippe in quo nihil foret eorum, quæ scitu præstitum interesset, omissum.

Ex eo itaque mihi constitit, cùm in serie Martyrologij per singulos anni dies distributi, præfixi essent versus ad dies singulos, quibus ea continerentur, quæ legenda dictim forent; idcircò abundè fuisse marginis, vt possent quæ digna præcipuè memoratu forent, conscribi. Fuisse proinde, cætera inter, ad marginem diei cuiusque adscriptum, quis illo obiisset, legato quopiam Ecclesiæ facto, cuius causâ Ecclesia ad preces Anniuersarias teneretur. Non fuisse præ aliis Episcopos omissos, à quibus instituta fuissent Anniuersaria aliqua; licet de omnibus non dicatur, quod fuerint ab ipsis quæpiam instituta. Denique illos, quibus cura adnotandi ista incubuit; aliquando quidem ad diem obitus adiecisse annum; sed & aliquando ipsum omisisse. Quorum porrò Episcoporum adhibitum fuisse annum comperi, ij suo posteriùs ordine erunt recensendi; quorum autem non comperi, quorumque aliunde non deprehendi tempora (videlicet aliqui sunt quorum acta quædam cum annis habemus) ij sunt, quos hoc loco exhibeo.

HVGO DE VARS.

DE hoc ita fuit adscriptum Martyrologij margini, & ad VIII. quidem Kalendas Februarias; *Eodem die obiit Hugo de Vars Diniensis Episcopus.*

PETRVS ESMIDO.

DE hoc quoque fuit adscriptum, Ad VIII. Kalendas Martias. *Eodem die Petrus Esmido Diniensis Episcopus obiit.*

HVGO.

DE hoc etiam sic. Ad III. Idus Martias. *Eodem die venerabilis Hugo, ... istius Ecclesiæ Episcopus obiit; Cuius Anima requiescat in pace. Qui reliquit pro Anniuersario suo XX. solidos Viennenses.*

PETRVS DE DROILLA.

DE hoc rursus sic, Ad XVIII. Kalendas Maij; *Eodem die Petrus de Droilla electus huius Ecclesiæ Episcopus obiit.*

GVIGO.

DE hoc demum sic, Ad X. Kalendas Iunias; *Eodem die Episcopus Guigo huius Ecclesiæ obiit.*

Videri possit alicui *Petrus Esmido* idem esse cum *Ismidone* post referendo: at, cùm *Esmido* cognomen sit, videtur *Ismido* fuisse nomen; sicuti ex ritu subscribendi constat; idque, ne causer diuersitatem circa initialem literam. Videri quoque possit *Hugo*, cuius cognomini exprimendo locus punctatus relictus est, quasi legi in ipso Martyrologio non potuerit, idem esse cum illo *Hugone*, qui ante Laugerium memoratus est: Sed ne hoc etiam leuiusculam Scripturæ varietatem causer, tum non videtur Martyrologium tempus illud attingere, tum nihil quoque aliunde est, quod extitisse eundem persuadeat. Videri demum possit *Guigo* non alius à *Guidone* esse: verùm litera d, in g, non est solita commutari; &, cùm pro voce *Guido* substituatur interdum *Guidus*, *Vido*, *Vida*, aut quid simile; non perinde tamen vox *Guigo* quantum meminî, substituitur. Vtcumque sit, nullum propterea factū veritati præiudicium volo.

Heinc, cùm hisce Episcopis quinque, addi possent alij tres, vnus *Guillelmus*, & duo *Bertrandi*; illos idcircò non attexo, quòd maiore quadam verisimilitudine esse ex iis, qui

deinceps referendi sunt cognominibus, possint. Quanquam non desino hîc subijcere, vt sumus de illis ad marginem eundem adscriptum.

Ad xx. Kalendas Maij: *Eodem die* GVILLELMVS *Episcopus huius Ecclesiæ obiit.*

Ad xi. Nonas Iulias; *Eodem die* BERTRANDVS *felicis memoriæ Dignensis Episcopus obiit.*

Ad iii. Nonas Decembris; *Eodem die* BERTRANDVS *huius Ecclesiæ Episcopus obiit.*

CAPVT XXIV.

Dinienses Episcopi ex serie, quæ per posteriores annos proximè quingentos reputari continuens possit.

HI iam sequuntur Episcopi, quorum tempora ita nouimus, vt possit eorum series non interrupta continuari; siquis detegendi perpauci superfuerint, si fugere aliqui nos, qui vt femel intimi, ita adaugere Episcoporum numerum valeant.

VV. seu GVILLELMVS DE BENEVENTO.

HIc erutus est à Peiteskio ex Forcalquiensis Capituli Archiuis. In iis videlicet habetur facta quædam Donatio ab Hugone ipsis *Præpositure, Ecclesiæ, & Canonicis: videlicet, FF. Antipolitani Episcopi, & V. Giraldi Vencensi Episcopo, & VV. de Beneuento Dignensi electo, & Amelio Tolonensi Præposito, & Geraucando, & R. de Cellanis, & Maximo, & alijs tunc præsentibus, quorum fuerit: idque mense Iulio, anni* M. C. LXXIX. Ita scilicet habet Scheda, quam ad me Peiteskius transmisit. An hic porrò, an alius fuerit Guillelmus ille de Beneuento, qui anno deinceps M. C. LXXXV. Archiepiscopus Ebredunensis creatus fuit, asseuerare tutò non licet. Non tacendum verò, tempore ipsius obtentas fuisse Bullas illas, quas superiùs deduximus; alteram Alexandri III. anno M. C. LXXI. alteram Lucij III. anno memorato M. C. LXXXIV. quo Guillelmus de Beneuento fuit Archiepiscopus ordinatus. Non tacendum quoque, debuisse hunc Guillelmum iam obiisse anno M. CC. XII. cùm Canonici Ebredunenses obtinuerunt ab Innocentio III. literas, ex quibus probatur non fuisse eorum numerum, maiorem duodenario; atque adeò cùm cæteræ Metropoleos Ecclesiæ minore semper fuerint, fuisse constantem præ cæteris, propter eundem-met numerum, Metropolitanæ conformem. Literæ verò, prout exstant in libro XII. Epistolarum eiusdem Pontificis, ecce: *Ebredunensi Episcopo in Archiepiscopum Ebredunensem electo. Dilecti filij, Capitulum Ebredunense nobis humiliter supplicarunt, vt Statum de non excedendo duodenario Canonicorum numero in eorum Ecclesia dudum factum, & à bonæ memoriæ Clemente Papa prædecessore nostro post-modum confirmatum, Apostolico dignaremur munimine roborare. Volentes igitur, vt ea, quæ rationabiliter statuuntur, robur obtineant firmitatis, Mandamus, quatenus Statutum ipsum, saluo in omnibus Apostolica Sedis mandato, facias, appellatione remota, firmiter obseruari. Octob... Pontif. an. XV.*

B. fortè BERTRANDVS.

DE hoc aliud nihil occurrit, præter actum, quo declarauit ius Martilagij, & quæpiam alia ad Capitulum pertinentia. Charta pergamena, cum Sigillo appenso, asseruatur adhuc in Tabulariis Capituli; præfe fertque annum M. C. XCII. ac non aliâ ratione; quàm litera initiali B. exprimens Episcopi nomen. Quamobrem verò Bertrandum potius, quàm Bonifacium interpreter, cùm nomen vtrumque per ea tempora familiare præsertim foret, causam aliam non habeo, quàm quia & Bertrandi nomen fuit adhuc vulgatius; & is esse potuit alter Bertrandorum, de quorum obitu sine anno mentionem fieri in Martyrologio obseruatum est; adeò probabile, vt obiisse, aut VI. Nonas Iulias, aut III. Nonas Decembris debuerit.

ISMIDO.

HVius indicatio Riniera debetur. Docuit scilicet illum interfuisse *Donationi Ecclesiarum sancti Clementis de Verneto, & sanctæ Mariæ de Clockario, cum ipsarum pertinentijs, Monasterio sancti Victoris Massiliensi, per Raimbaudum de Bello-loco, anno* M. CC. VI.

VVALO, seu GVALLO DE DOMNA PETRA.

IS est eiusdem indicationis. Adnotauit enim Riniera transtulisse illum S. Mammetis Reliquias in Lingonensem Ecclesiam, tempore Roberti Lingonensis Episcopi, anno M. CC. IX. idque ex auctore Anonymo, qui Translationem illam descripsit, in Bibliotheca Floriana asseruato.

LANTELMVS.

REtulit imprimis Riniera quemdam L. Diniensem Episcopum ad annum M. CCX. Deinde scripsit Peiteskius legisse se in ædibus S. Victoris Massiliensis, VVillelmum Firaudum Thoramenæ Dominum, & Glandeuesiæ domus primarium, deditionem sui fecisse ipsi Monasterio, coram L. Episcopo Dignensi, anno M. CC. XVII. Ad hæc, in citata superiùs Confirmatione ditionis Burgi, per Raymundum Berengarium Dignensi Præposito facta, anno M. CC. XX. memoratur L. Dignensis Episcopus præsens. Denique verò, vt de nomine constet, en quid adscriptum fuerit Martyrologij margini, ad VI. Nonas Octobris. *Eodem die, anno ab Incarnatione Domini* M. CC. XXXII. *obiit Lantelmus Dignensis Episcopus, qui reliquit pro Anniuersario suo illud, quod habebat & tenebat in Molendino, quod est in exitu Burgi Digna, ad Portam superiorem; Et debet fieri Anniuersarium suum die Martis post Festum sancti Martini.* Et reperi quidem in quo hæc adnotatum Capitularium Inuentario, ac subiuncta

quidem e. hæc verba, *Instrumenta duo donationis Molendini, prope portam superiorem Burgi, pro Præposito, & Capitulo, per V. D. Ludouicum Dignensem Episcopum*, idque sine vlla dati, aut anni designatione: Sed quia conditor Inuentarij posuit ex l. littera, loco nominis, Instrumentis inscripta, Ludouicum potius, quàm Lancelmum coniicere; ideò per hanc annotum seriem agnoscere Episcopos duos, vnum Ludouicum, alterum Lancelmum non ausim.

HVGO DE LAVDVNO.

Legitur primùm Hugonis nomen in Archiuis Aquensibus, & in Registro Pergamenorum dicto. Nempe inter Homagia Comiti Raymundo Berengario præstita, & in confirmatione Statutorum, Priuilegiorumque, mentio fit *Hugonis Dignensis Episcopi*, ac simul *Bonifacij Archidiaconi, Hugonis de Marcols tenentis locum Præpositi, ductuumque Canonicorum pro se, & Ecclesia sua*. Præterea autem articulos varios, vt, *Quòd Dominus Comes non possit facere quæstiam, occasione transfretationis, in aliqua persona cruce-signata*. Item, *Quòd si quæstio aliqua oriatur, ista per dictum D. Dignensem Episcopum, & per duos milites, alterum à Domino Comite, & alterum à Militibus electos, determinetur, &c. Actum Digne, pridie Idus Ianuarias, anno M. CC. XXXVII. Testes Rostagnus, & Ferrus, V. Grossus, E. de Mezeriis, de Spinosa, R. Isnardus, Sordellus, V. de Reuesta, & multi alij.* Adscriptum deinde cognomentum fuerat margini Martyrologij, in quo hæc reperta, Ad VI. Idus Iulias: *Eodem die obijt venerabilis Pater Hugo de Lauduno quondam Episcopus, qui reliquit ipsi Ecclesiæ XV. Anniuersaria facienda qualibet mense de X. solidis: sed primum in ipsa die sui obitus debet esse de XX. solidis.* Sic verò etiam in Chartulario, quod dictum est antè fuisse posthæ...dum conditum, recensetur *Capellania per Rev. in Christo Patrem Hugonem de Lauduno, quondam Dignensem Episcopum relicta Ecclesiæ.* Præterea probabile esse fuisse illi ex Fratre nepotem, Hugonem illum de Laudeno, qui Præpositus fuisse legitur ad annum M.CC.LXXXI.

Cum verisimile autem sit prodiisse Episcopum vitam ad annum vsque circiter M. CC. L. duo quædam memoratu digna contigisse debent eius tempore, quæ fuere quoque margini Martyrologij interscripta. Vnum, Eclipsis Solis totalis, de qua huiusmodi margo sic; *Anno Domini M.CC.XXXIX. III. Nonas Iunij, die Veneris, obscuratus Sol, ita quòd visum fuit diem conuerti in noctem, circa meridiem; & Stellæ apparuerunt.* Alterum Comitis mors antè memorati Mors, de qua sic, Ad XIV. Kalendas Septembris habetur, *Eodem die Raymundus Berengarius illustris Comes Prouinciæ obiit, anno Domini M. CC. XLV. XIIIj. Kalend. Septemb.* Circa Eclipsin porrò, par est adnotare, cùm vix quæpiam fiat illius apud Authores mentio, fuisse eam tamen insculptam Saxo, quod videre etiamnum licet arcum inchoans, & ad lævam quidem, portæ Sacelli seniori, & B. Magdalenæ dicti, nec procul à publica via inter Mirebellum, & Canto-perdicium ad Druentium exstantis. Nimirum Inscriptio sic habet, ANNO DOMINI M. CC. XXXIX. III. NONAS IVNII SOL OBSCVRATVS FVIT. Præterea, id quod sequitur, GRADA. SI COMENZAS, CON FENIRAS, QE FINIRA, BEN.... vernacula lingua eius temporis, ita reddi possit (supplenda ad finem lacuna voce TROBARA) *Vide, si inceptas, quomodo finies. Qui benè facit, benè inuenit.* Sed quod ad Eclipsin quidem attinet, tametsi ipsam vna cum alia, quæ memorabitur posterius, alio loco retulerim; prætermitti tamen hoc ipso, vt illi ex proprio non debuit; &, nisi quidem ob aliud, saltem, vt illa qualiscumque Antecessorum nostrorum diligentia commendetur.

AMBLARVS.

De hoc istud solùm ad Martyrologij marginem adnotatum fuit, Ad XIII. Kalendas Octobris. *Eodem die venerabilis Pater Amblarus huius Ecclesiæ Episcopus obiit.* Is esse videtur, cuius nomen inter acta Chartusiæ Montis-Diuij ægrè legitur, vti & nomen Archiepiscopi Aquensis, cum quo, cumque Benedicto Massiliensi, & Falcone Regiensi maius altare Ecclesiæ loci illius consecrauerit anno M.CC.LII. IV. Non. Octobris. Raniera porrò docuit me illum tam deuotum exstitisse ergà religiosum S. Antonij Ordinem (ex compendij historiæ Antonianæ, parte tertia, capite XXV.) tum abdicato Episcopatu, Cartusianum habitum induisse anno M. CC. LVI. in Excubiarum Cartusia, in quam, ac etiam in Durbonensem, & Prato-Bayonensem plurima bona contulerit. Ad hæc, sanctissimè vixisse, prædixisseque etiam futura, ac cætera inter, Bernardi Generalis obitum, anno M. CC.LVII. Denique Carthusianum quemdam nomine Laicardum ipsius vitam conscripsisse, ac in ea illum speciatim, quod de Prophetiæ dono dictum est, memorasse.

BONIFACIVS.

Cum adscriptum Martyrologio, & Ad VIII. quidem Kalendas Iunias hoc fuerit, *Eodem die Bonifacius venerabilis huius Ecclesiæ Episcopus obiit, anno incarnationis Domini M. CC. LXXVIII. in die Ascensionis Domini*; & patuerit hic Bonifacius fuisse ab anno M. CC. LVII. hoc est per annos XXI. idem potiùsquam duplicem, facere præstat illum vnum, eundémque cum eo, qui legitur sola littera B. tum in dicto Pergamenorum Registro, tum in alio Pedis vocato Archiuiorum Aquensium. Illeic nimirum legitur id, quod superiùs exscripsimus de Compositione inita circa iurisdictionem, & dominium Ciuitatis Digne, inter Dominos Comitem, & Comitissam Prouinciæ ex vna parte; *ac venerabilem Patrem Dominũ B. Dignensem Episcopũ suo & Episcopatus sui ac Dignensis Ecclesiæ nomine ex altera*; idque *anno Domini M.CC. LVII. die Dominica, in crastinum S. Michaelis.*

Notandum

Notandum est verò, quod sequitur statim, quódque etiam antè retulimus, fecisse id Episcopum *de consensu, & voluntate Hugonis de Marcola Archidiaconi Toberti Archipresbyteri, &c.* videri non obscurè innuere, cùm Hugo de Marcola, qui cum Hugone de Landano xx. ante annis tenuerat locum Præpositi, fuerit Archidiaconus factus, ipsum Bonifacium, qui tunc Archidiaconus fuerat, eundem esse, qui hoc loco fuerit Episcopus B. hoc est nomine Bonifacius.

Obseruari heic potest, huius tempore, hoc est anno M. CC. LXVII. & VII. quidem Kalend. Nouembris, celebratum fuisse Sedenæ Prouinciale Concilium, cuius decreta varia in Statutorum nostrorum Codicem translata habentur, sub Ebredunensi Archiepiscopo Henrico, cuius nomen titulo Ostiensis Cardinalis celebre est. Cùm Henrico porrò successerit Iacobus, vt superiùs innuimus, hic ille ipse Iacobus est, quem retulimus eodem anno, quo Bonifacius mortuus est, composuisse dissidia, quæ in Diniensi Ecclesia erant. Fortè verò miretur quis posset, qui fiat, vt Diniæ versatus, & plenam potestatem à Capitulo omnia componendi adeptus XIII. Kalend. Iulij, compositionem ediderit IV. Eidus Ianuarias eiusdem-met anni. Sed nempe, quia anni tunc computabantur (vti & plærumque etiamnum fit, in Bullis præsertim Pontificijs) non à Natiuitate, sed ab Incarnatione Christi Domini, quæ in Martium incidit; ideò annus ille M. CC. LXXVIII. à Martio inceptus, Ianuario adhuc perseuerabat.

GVILLELMVS PORCELLETVS.

SEdebat hic anno M. CC. XC. quo videlicet legitur quippiam ordinasse, ex potestate sibi data à Capitulo circa distinctionem Præbendarum, & assignationem Distributionum, vt superiùs deduximus. Confirmatur verò hic annus ex Statutorum Codice, in quem inserta sunt decreta Prouincialis Concilij, quod sub Raymundo de Medullione Archiepiscopo celebratum fuit Ebreduni. Videlicet ista præcedunt. *Hæc Statuta, quæ Nos Frater R. de Medullione* (Is nempe Religiosus fuerat ex Ordine Prædicatorum, & Sistarici quidem, vti ex memorata Iacobi antecessoris compositione constat) *Dei patientiâ S. Ebredunensis Ecclesiæ Archiepiscopus, per Dominum Henricum bonæ memoriæ Ebredunensem Archiepiscopum, ac post-modum Ostiensem Episcopum, comperimus esse facta, vnà cũ venerabilibus Fratribus G. Dignens. B. Glandaten. Lant. Grassen. B. Senecen. Hugone Nicien. & Guillelmo Vencien. Dei gratiâ Episcopis Suffraganeis nostris, Fratre P. Abbate Boscauden. ac Procuratoribus Capitulorum Ecclesiarum ipsarum, confirmati in nostro Prouinciali Concilio, apud Ebredun. Anno Domini M. CC. XC. die Sabbathi ante Assumptionem Beatæ Virginis celebrato, &c.* Idem sedisse legitur anno M. CC. XCIV. ac die Nouembris XXIIIJ. qua simile aliquid superioribus ordinauit.

Istum porrò non alium facio à Guillelmo illo Porcello, cuius varia sunt, quæ habentur in Statutorum serie. Quippe nihil obstat, quòd heic Porcellus, illeic Porcelletus dicatur; cùm vtraque denominatio illustri illi, ac per-antiquæ (ante annos enim octingintos nominis fuit magni) familiæ conueniat. Obstaret magis series, quâ Statuta digesta sunt; nempe quæ Guillelmo Porcello tribuuntur, recensentur post Statuta tum Raynaudi Porcelleti, tum Guillelmi de Sabrano: At in Statutis congerendis habitam non fuisse temporum rationem vel ex eo intelligimus; quòd, cùm constet memoratum Iacobum Ebredunensem Archiepiscopum inter Henricum, & Raymundum de Medullione intercessisse, Statuta Iacobi nihilominus recensentur post ea, quæ R. de Medullione, cum Guillelmo Porcelleto, & cæteris condidit.

RAYNALDVS PORCELLETVS.

IS fuerat Ecclesiæ Sacrista. Anno siquidem M. CCC. III. & de secunda Ianuarij, cùm ima esset electus, obtinuisse legitur meritorum ergo à Capitulo, vt cui de Ecclesiæ gremio expedire iudicaret, conferre Sacristiam posset; sed pro ea tamen vice dumtaxat, ac modò id fieret intra diem Martis tum proximum, qui Ianuarij septimus fuit. Concessit etiam Capitulum die VII. prorogationem in diem IX. qui Iouis fuit, & quo demùm Sacristiæ beneficium viro idoneo contulit, præsente, & approbante Capitulo vniuerso. Legitur verò eodem anno, ac die Martij XV. Indictione secunda, præstitisse Homagium, ex Pergamenorum citato Registro. Nempe, postquàm præmissum est, id actum *Aquis Sextijs, in Monasterio Beatæ Mariæ de Nazareth, & agris, in quadam aula, in qua comedunt Fratres, de nouo constructa, in præsentia R. Patris Domini P. Dei gratiâ Sistaricensis Episcopi, &c.* tum sequitur, *Reuerendus in Christo Pater Dominus Raynaldus Dei gratiâ Episcopus Dignensis, simili modo, & forma, quibus supra, iurauit supra Dei Euangelia corporaliter manu tacta, promisit, & recognouit; fecit homagium Regiæ Maiestati, si quod ei competit, reseruato, &c.*

Cùm de hoc anno constet, demiror quis esse potuerit Catalogus ille Episcoporum Dignensium, ex quo, MS. Porcelletorum Genealogia, quam apud Peireskium vidisse me commemini, fuisse sumptum refert, quod in illa sic legitur, *Anno M. CCC. XXIV. obiit Rinaldus Porcelletus: &, Guillelmus Porcelletus illi in Episcopatu successit.* Nam quod ad mortem quidem spectat, debet omninò obiisse ante annum M. CCC. XX. quippe, quo Armandus Episcopus fuit; cùm & Guillelmus de Sabrano Armandi successor anno M. CCC. XXIV. Statuta quædam condiderit. Quod ad Guillelmum verò Porcelletum attinet, is sanè fuit non successor, verùm antecessor Raynaldi, vt ex ante-dictis manifestum fit. Quoque minus dubij sit, asseruatur Actum in Tabulariis Capituli, quod superius retulimus

limus sumptum ex Registris Hugonis Briansoni (exscribente, qui penes se illa habuit, Iacobo Blancinoto) iuxta verò id actum, Anno M.CCCC. XX. & xiij. Aprilis, P. Bassolis Officialis Dignensis concessit Capellanis facultatem, vt *extraheretur Clausula ex ordinatione facta circa distributiones per Venerabilem Patrem Dominum G. Porcelleti quondam Dignensem Episcopum, ex potestate sibi facta à Dignensi Capitulo.* Clausula autem talis refertur, *Anno Domini M.CC. XC. xxiij. die Augusti, Praedictus Dominus Episcopus apud Digniam, vnà cum Domino Praeposito, & Canonicis infrascriptis nominatis, videlicet, & in generali Capitulo, quod consueuit celebrari in Dignensi Ecclesia anno quolibet, in festo beati Petri ad vincula, ipso Capitulo vsque in praesentem diem continuato, insimul congregatis, idem Dominus Episcopus, vnà cum dicto Sacrista ad ordinationem Seruitiorum, & Seruitij, &c.* Atque hoc quidem refero, etiam ob optimum Rinieram, qui hacce de re quadantenus haesit, ac anteponi posse Raynaldum Guillelmo suspicatus est, referendùmque etiam ad annum circiter M. CC. LXXXV. quod in nostris etiam Statutis recitetur confirmasse Statuta Iacobi Archiepiscopi, quem octo, aut decem ante annis vixisse manifestum sit. Quanquam nihil profectò obstat, quin Raynaldus, licet Guillelmo posterior, statuta non modò Iacobi, sed antiquiora etiam confirmare potuerit.

Id potiùs accipio, quod in eadem Genealogia dicitur *Raynaldus Porcelletus filius Iacobi Militis, & Alicetta filia Elzearij de Sabrano, & Caeciliae de Agoto* (ita scilicet scribitur) *per auos materenos ex familiis Austriaca, & Sabaudica descendentium: Episcopus Dignensis, sanctus, & miraculis clarus, sub Ioanne Papa XXII. in vita Elzearij Comitis Arriani, scripta à fratre Raphaele Dominicano.* Certè, vt nihil dicam de illustri prosapia, eius memoria apud nos venerationi adhuc habetur. Tametsi enim nullum antiquum monimentum inuenio, quo habitum Sanctum, cultúmve illi exhibitum, quasi Indigetum vni comprobetur; nominetur verò dumtaxat instar caeterorum Episcoporum, Dominus Raynaudus; vt cùm in Inuentario antè memorato, anni M. CCC. XL. ita legitur, *Primò inuenit Capellam Domini Raynaudi Porcelleti albam, de Casamito;* & paulò pòst: *Item Capellam Domini Porcelleti rubeam;* & alio loco; *Item fuerunt mutuatum Domini Raynaudi Porcelleti vnum pannum sericum, &c.* Nihilominùs à parentum, auorúmque memoria appellari audiui Sanctum, &, quod dixi antè Sacellum fuisse ab eo conditum (id certè gerit familiae Porcelletanae insignia in vmbilico fornicis) appellatum fuisse Capellam sancti Raynaudi comperio à ducentis, & ampliùs annis. Id taceo, quod est antè recitatum de asseruatis eius Reliquiis ac superstite vtulato osse ex incendiis Caluinistarum. Taceo & quod legisse me quidem, sed apud quem tamen Authorem, non sat memini, *vnum fuisse sanctum Raynaudum Porcelletum, cui in memorabili illa Gallorum internecione, Siculi pepercerint, ob eius pietatem, religionémque perspectam.*

ARMANDVS.

HVius mentio fit bis, aut ter in Chartulario, cuius iam aliquoties meminimus, quodque conditum fuisse diximus anno M.CCC.XX. ac die xj. Nouembris. Quippe initio legitur congregatum Capitulum in Praepositurae Domo, absentibus quidem, cùm aliis Ecclesiae Canonicis, tum *Reuerendo in Christo Patre Armando Dei gratiâ Dignensi Episcopo, in Romana Curia commorante.* Idem postea repetitur; ac rursùs in fine conferunt Vicaria domestico cuidam *Reuerendi in Christo Patris Domini Armandi Dei gratiâ Dignensis Episcopi, licet absenti.* Praetereo autem, cùm ad Chartularium XX. pòst annis continuaretur, & Inuentarium, cuius mox antè meminimus, conficeretur, fuisse in Inuentarium verba haec inserta *Item Capellam viridem, cum Dalmaticis Floquetis, &c. quae fuit Domini Ar. Dignensis Episcopi.*

GVILLEEMVS DE SABRANO.

STatuta habemus, quae hic condidit anno M.CCC.XXIV. ac mense Augusto. In Inuentario quoque ante-dicto memoratur *Capella alba Domini Guillelmi de Sabrano, quae data fuit per Dominum El. Episcopum.* Ex Catalogo porrò Abbatum sancti Victoris Massiliensis, quem mecum tum Peireskius, tum Riniera communicârunt, constat hunc Guillelmum electum fuisse Abbatem illius Monasterij, anno M. CC.XCIII. ipsumque rexisse annos xxxij. & Dignensem Episcopum sub vitae finem simul fuisse. Celebrata ab illo fuisse in Abbatia Capitula varia, annis potà M.CC.XCV. M. CC.XCVIII. & M. CCC.V. Adiecit Peireskius sua manu ad annum M. CCC. VIII. Carolum II. nuncupasse illum *Consobrinum suum Guillelmum Abbatem*: ac anno M.CCC.XVII. die xviij. Iulij, meminisse illius sanctum Elzearium in testamento. Subiecit Riniera eum fuisse promotum ad Episcopatum non longè ab anno M. CCC. XX. &, quòd Abbas simul, Episcopusque vixerit, debuisse eius obitum contingere anno M.CCC. XXV. computando nempe xxxij. annos, ex quo Abbas electus fuit; aut certè ante finem anni M.CCC.XXIV. quoniam Abbas Guillelmus de Cardaliaco legitur primum Capitulum illo eodem anno celebrasse. Par proinde est, esse illum mortuum non longè ab Augusto, generaliue Capitulo, quod Diniae mense illo habuit.

Adnotari heic potest, fuisse hunc Guillelmum filium Elzearij Domini Vetensis, & Caeciliae de Agoulto; Fratrem habuisse Hermengaldum, magnum apud Neapolitanos Iustitiarium, qui ex Laudona Alba S. Elzearium Ariani Comitem, & S. Delphinae sponsum suscepit. Sorores illi fuisse tum memoratam Alicettam, siue Allaycetam Raynaldi Porcelleti matrem; tum Bergolam matrem Elzearij de Villa-noua, de quo dicendum statim pòst. Fuisse illum proinde non modò S. Elzearij patruum, & Elzearij de Villa noua

auunculum,

auunculum; sed auunculum etiam ipsius Raynaldi, quem habuisse antecessorem in Episcopatu nihil prohibet, cum & occasione Guillelmi Porcelleti, qui illum in Ecclesiam iam induxerat, præeligi potuerit; & esse non admodum auunculo iunior ex matre antiquiore valuerit; & notum non sit aut iuniores senioribus præmori, aut seniores esse iuniorum hæredes, atque successores.

GVILLELMVS.

HAbetur ille ex eo Concilio, quod Aueniione, ac in Prioratu S. Rufi fuit celebratum anno M. CCC. XXVI. mense Iunio, à Gasberto Arelatensi, Iacobo Aquensi, & Bertrando Ebredunensi Archiepiscopis, vnà cùm Suffraganeis Episcopis eorumve Vicariis, & Capitulorum, Abbatumque quorumdam Monasteriorum Procuratoribus; quatenus quidem integrè in Statutorum nostrorum Codice descriptum habetur. Nempe in eo Ebredunensis specialim Metropoleos Prælati ita describuntur, *Et dictus Dominus Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopus, cum venerabili in Christo Patre Domino Falcone Vinciensi Episcopo præsente, & cum venerabilium in Christo Patrum Dominorum Gaufridi Grassen. Rostagni Nicien. Guillelmi Dignen. Bertrandi Senesien. & A. Glandaten. Episcoporum suffraganeorum ipsius Procuratoribus sufficienter comparentibus.* Nisi obstitissent ante-dicta credidissem facilè hunc Guillelmum eumdem cum Guillelmo de Sabrano esse. Credi etiam posset fuisse ipsum ex aliqua vna familiarum nobilium, quæ sedem tenuerunt per hæc tempora; verùm, vt Armandus ex alia, sic quoque ex alia interiisci hic Guillelmus potuit. Fortassis fuit ipsi cognomen *Ebrardi*: quando inter memoratas Episcoporum Capellas ea recensetur, quæ fuerit *Guillelmi Ebrardi*, scilicet *violacea, de diaspro diuersorum colorum, cum Floquets, & Dalmatica, &c.* Certè is Guillelmo de Sabrano successisse potest, cùm legatur fuisse vnus ex iis Canonicis, qui illi condendi statuta adfuerunt. Sed longè sum tamen, vt quidquam definiam.

ELZIARIVS DE VILLA-NOVA.

HVnc memoratus antè Franciscus de Villa noua Flayosci Baro, Genealogiæ suæ inuestissimus, retulit mihi aliàs extitisse filium Raymundi, & nepotem Giraudi; vtcumque Genealogia familiæ Sabranicæ à Peireskio communicata, filium Giraudi, & memoratæ Burgolæ de Sabrano faciat. Cùm ex dictis verò constet illum fuisse S. Elziarij consobrinum, mirum minùs est fuisse illum primo loco substitutum in testamento antè citato anni M. CCC. XVII. Is Canonicus primùm fuit Foroiuliensis, Massiliensisque; & Episcopatum adeptus, præstitit homagium anno M. CCC. XXXIV. die Octobris X. Quo etiam anno, ac mense Iunio, ex Riuieræ indicatione, consecrauit Ecclesiam Carthusianarum Monialium in Cella Robaudi, Foroiuliensis Diœceseos, in qua tunc viuebat S. Rosselina illius vel soror, vel ex Fratre neptis. Nos statuta quædam illius habemus, ac in iis illam Sacramenti formam ad quam Iudæi tenebantur, cuiusque superiùs comminimus, ex die Maij XIII. anno M. CCC. XLI. Denique in Martyrologio ad Non. Octobris sic inscriptum fuit, *M. CCC. XLI. VII. Octobris, obiit Dominus Elziari Episcopus.* Quare, cùm is haud-dubiè fuerit, qui interfuit alteri illi Aueniionensi Concilio, anno M. CCC. XXXVII. celebrato, & nomen eius literis El. vt etiam ferè apud nos, expressum solùm fuerit, non est, cur Robertus dubitare debeat, is-ne Elziarius fuerit.

Quàm singularis fuerit Prælati huius pietas, ex varietate, ac pretio rerum, quibus donauit Ecclesiam, intelligi potest vel ex Inuentario, quod non multò post fuit conditum. In eo scilicet legimus fuisse hæc, inter cetera, reperta in Ecclesia; *Crucem argenteam datam per El. Episcopum. Reliquiarium argenteum cum tribus crystallis, in quarum B. M. in supremo montem crystallorum, cum signis El. & Brachium sancti Domini in argento, cum signo etiam El. Vnam Capsam magnam cooperatam de ossa, ad tenendum Reliquias, datam per Dominum El. Pannum magnum de Fran. cum Imaginibus Apostolorum, datum per Dominum El. Item duo pallia alba diaspreti, data per Dominum El. Episcopum. Duos Cercelos de Serico anisque, datos per Dominum prædictum El. Processionarium datum per Dominum El. Episcopum. Capellam Guillelmi de Sabrano cum signis Porcelletorum, datam per Dominum El. Episcopum.* Cùm verò hæc fuerint à folio xlj. in lj. variè interspersa, tum sequitur folio lij. *Res infrascriptæ datæ fuerunt per Rem. in Christo Patrem Dominum Elziarium bonæ memoriæ, Episc. & sanctæ Beatæ Mariæ Dignensis*: ac tum complentur duæ paginæ, præter res hactenus memoratas. Quæ sanè, cùm ita se habeant, mirum non est, si eius memoria apud nos cara perseueret; ac si, post eius obitum, quod Sacellum foret ab eo, Capitulóque simul extructum (videlicet præter Capituli insignia eminentia in fornice, extant etiam Villanouana in eo Capitello, cui arcus innititur, ab angulo inter meridiem, & ortum originem ducens) si id, inquam, Sacellum fuerit ab eius nomine Capella sancti Elziarij (quo modò aliud sancti Raymundi) appellatum.

Porrò, quia Forma Iurisiurandi, ad quam Iudæos adstrictos voluit, habet, nescio quid ad æquiuocationes præoccupandas singulare; ideò iuuat illam hîc apponere. Constitutio ergo sic habet. *Item statuimus, quod si Iudæus causam habet cum Christiano, vel contra Christianum vel etiam testimonium ferat contra Christianum, teneatur iurare sub hac forma. Iuras tu per Deum Patrem Adonai? Respondet. Iuro. Iuras tu per Deum Patrem omnipotentem Sabbaoth? Resp. Iuro. Iuras tu per Deum Elohi? Resp. Iuro. Iuras tu per Deum, qui Moysi apparuit in rubo? Resp. Iuro. Iuras tu per decem nomina Dei? Resp. Iuro. Iuras tu per totam istam legem quam Deus dedit Moysi famulo suo? Resp. Iuro. Si tu culpabilis es de hoc re,*

& Dei nomina, & leges eius periurat; mittat Deus super te turbam, & febrem quotidianam, tertianam, & quartanam: & mittat Deus super te, & uxorem tuam angustiam animae tuae. Respondeat Iudaeus Amen. Lucrentur tuam ceterosque inimici tui, & mittat Dominus super te iram suam, & infirmitatem tuis inimicis: habeant super te inimici tui potestatem, & fugias, nemine te sequente. Resp. Amen. Si periuras Dei Sacramenta, frangat Deus vires tuas, & potentiam tuam; & ponat Deus devastationem in domum tuam; & mittat Deus super te bestias feroces, & ponat Deus super te inimicos tuos. Resp. Amen. Adducat Deus super te gladium vindicatorem vindictam, & adducat pestilentiam super te, & tollat à te omnem substantiam panis, & comedas, & non saturis. Resp. Amen. Item, si periurarís hoc Sacramentum, comedas carnem filiorum tuorum, & destruat Deus cadauer tuum, & super corpus infantium tuorum adducat mortalitatem pessimam. Resp. Amen. Donet Deus domum tuam in deserto, & destruat Deus sanctuarium tuum, & deleat te de terra, & inimici habitent in domo tua; & stupescit tuam uxorem; & dispergat te Deus super terram, & nemo respiciat te. Resp. Amen. Sedeat in te gladius mortalitatis, & mittat Deus molestiam, & timorem in corde tuo, ut fugias ad motum folii, ac si gladius insequeretur. Resp. Amen. Sis dispersus inter gentes: & morteris in terra hominum tuorum, & sic te absorbeat terra, sicut absorbuit Dathan & Abiron, & etiam deglutiat. Respondeat: Et si inde hoc Sacramentum periures, deleat Deus cor tuum & linguam, & pessimum, & veniant super caput tuum omnia peccata tua, & potentiam tuam, & omnes maledictiones, quae in volumine legis Moysi, & Prophetarum scripta sunt. Resp. Amen, amen, amen; Fiat, fiat, fiat.

IOANNES PISCIS.

Hvius habemus Statuta varia, partim in libro Statutorum, partim in iam dicto Chartulario, illustre commemoratione, ab anno M. CCC. XLI. in annum M. CCC. LVI. Memoratur praeterea in Sententia quadam Vicarius ab illo commissus anno M. CCC. LVIII. In Martyrologij autem margine sic adscriptum fuit. Ad III. Nonas Iulias. *Eadem die Translatio capitis sancti Vincentij Dignensis Episcopi, ad Ecclesiam Dignensem, per Reverendum Patrem Dominum Io. Dei gratiâ Dignensem Episcopum, M. CCC. XLII. die 6. Iulij.* Vndenam potrò facta fuerit Translatio huiuscemodi, coniectu facile non est. Nam existimare quidem aliud nihil actum, quàm sacrum beati Vincentij Cranium transpositum fuisse ex arcula quapiam in Capsam argenteam, forma capitis eleganti, ac translatum vt fieri solet, processione quadam solemni, relatum in Ecclesiam: cum verbo relata amplius quidpiam sonare; tum sancti Vincentij Caput non fuisse prius in Ecclesia esse suspicari licet, quòd in Inventario, nouem prius annis confecto, memorentur quidem reperta in vna Capsarum, quae ad Altare beatae Mariae, Ossa Beati Domnini, & Caput beati Marcellini, at mentio perinde non fiat repertorum Ossium, Capitisve Beati Vincentij.

Vtcumque sit; quia deinceps Martyrologium nihil habuit circa Ioannis obitum; & quia aliunde in condendis Statutis Synodalibus anni M. CCC. XLIII. Ioannes cognominatur Piscis, inde par est reputare illum, post annum citatum M. CCC. LVIII. Aquensem Archiepiscopum fuisse. Scilicet in Catalogo Archiepiscoporum Aquensium Roberti, consonantes illi, quem ostendit Peireskius, ita legitur, *Ioannes Piscis Obiit x. Octobris M. CCC. LXVIII. ad quem scribebat Vrbanus V. M. CCC. LXIV.* Nihil attinet memorare, in illo eodem Inventario, in quo recensentur tot, ac tantae res donatae ab Elziario, attestari *vnam Mappam altaris, datam per Dominum Io. Episcopum.*

BERTRANDVS DE SEGVRETO.

Hic videtur fuisse ille Sacrista, sub quo dictum iam saepiùs Inventarium condi coeptum est, anno M. CCC. XL. & de quo legitur in ipsomet, *Item, vnum Horologium datum per Dominum Bertrandum de Segureto Sacristam praedictum.* Cùm successisset autem Ioanni, Pergamena superest charta in Capituli Tabulariis, qua *Ber...... de Segureto confitetur se accepisse à Capitulo Mitras quasdam pretiosas, & annulos Pontificales.* Habui etiam prae manibus literas Tonsurae collatae Durando Heliae, Cormontis, Visitationis tempore, à Domino Bertrando Dignensi Episcopo, anno M. CCC. LXV. die Iunij II. Ne vero temere succrescat Episcoporum numerus, cùm is possit adhuc extitisse anno M. CCC. LXXV. ideo referre ad ipsum placet, quod homagium est praestitum eo anno, ac I. Decembris; vt ex Registro Homagiorum in Aquensibus Archiuis habetur. Nempe vel titulus sic habet: *Homagium Reverendi in Christo Patris, & Domini, Domini B. Dignensis Episcopi. Domini castrorum de Marcoipho, de Eucenia, Therasio, Archailio, Bastida, de Rocca bruna, de Rocca rossa, Tanarono, & pro parcellis, quas habet in Ciuitate Digna, & in Rocca Drasij, & pro Burgo Dignensi, tam nomine ipsius proprio, quàm Venerabilis Praepositi; nec non Canonicorum, Capituli & Ecclesiae Dignensis.* Fuit fortè huius ex fratre nepos, qui Bertrandus de Segureto deinceps Praepositus fuit. De obitu cùm nihil habeatur, coniectare dumtaxat licet, fuisse eum alterum Bertrandorum quorum diximus diem obitus tacito anno memorari, sicque aut VI. Nonas Iulias, aut III. Nonas Decembris obiisse.

NICOLAVS DE CERBARIO.

Varia huiusce acta legi in Protocollo veteri, sub litera N. annorum M. CCC. XCVI. & M. CCC. XCVII. quo quidem posteriore anno adnotatum fuit in Martyrologio, adiisse Ecclesias tam beatae Mariae, quàm Fratrum Minorum, in die sanctae Annae. Extat etiam Homagium in Archiuis Aquensibus, quod *Dominus N. Dignensis Episcopus, Dominus de Marcoipho, de Tanarono, & de*

Rocca rossa

Rocca-rossa præstitit Serenissimo Regi Ludouico &c. anno M. CCC. IC. die Octobris xj. quo etiam Bertrandus de Segureto Præpositus præstitit. Is Franciscanus fuerat, ipseque fuit, qui Ecclesiæ donauit Turriculam illam argenteam, de qua dictum superiùs est. Nempe in vna faciecum basios isthæc Inscriptio legitur, HANC BEATÆ MARIÆ VIRGINIS IMAGINEM, CVM TABERNACVLO, FECIT FIERI, ET LEGAVIT ECCLESIÆ CATHEDRALI DIGNENSI MAGISTER NICOLAVS DE CARBARIO, ORDINIS MINORVM, DICTÆ ECCLESIÆ OLIM EPISCOPVS. Quid porrò fuerit ad marginem Martyrologij adscriptum, ecce. Ad III. Nonas Martias. *Eodem die obiit Dominus Nicolaus Episcopus huius Ecclesiæ Dignensis. Et ille dimisit currente anno M. CCCC. VII. ob reuerentiam Dei & Beatæ, & redemptionem animæ suæ, & parentum suorum Imaginem argenteam Beatæ, quæ est in præsenti Ecclesia; & alia dicta die seruitum est cantare pro anima sua.* Et sanè, vt Camtate hoc merito iure fuerat à Capitulo institutum, ac deinceps fuit prætermissum immeritò, sic meritissimo repetetur; ac tantò magis, quantò habemus tam frequentem præ oculis Prælati huius optimi dignam memoria munificentiam. Quod idem dicendum de optimo Elziario, deque cæteris, quorum benefacta etiam nostros oculos perstringunt. Quin etiam iure repetentur, quæ fuere ab optimis Prælatis instituta Anniuersaria; tametsi Sortes, seu pecuniæ ab ipsis in eam rem legatæ quò euaserint, ignoretur; neque enim, licet Maiores nostri illas aut non satis curârint, aut fortè etiam decoxerint, ipsorum Legantium fuit culpa, aut per eos stetit, quò minùs ad nos peruenirent; neque nos idcò minus affectui illorum obligati sumus, nec minùs tenemur ad præstandum officia, quibus quæ ad nos peruenerunt Beneficia fuere adstricta.

BERTRANDVS RVDOLPHVS.

Iste quoque, quantum coniicio, Franciscanus fuit, Ordinisve Fratrum Minorum. Certe ferè semper vox *Frater* nomini eius præponitur. Varia sunt, quæ eius exstant monumenta, ab anno vsque M. CCCC. XI. Nam, cætera inter, illo ipso anno adnexuit Capituli mensæ Prioratum Galberti; vii. & xx. pòst annis Hospitale Burgi, & Ecclesiam de Caualetiis. Anno M. CCCC. XVI. Transactioni interfuit, inter Capitulum, & Fratres Minores, & xiij. pòst anno iniit ipse Transactionem cum Capitulo, circa Decimam vinearum Dignæ, & Galberti. Exstat adhuc Liber, Viridis vocatus, Visitationem continens, quam eodem anno M. CCCC. XVI. peregit. Exstant prætereà varia Statuta, quæ fuere ab eo condita, quorumque nonnulla fuere relata superiùs, annis M. CCCC. XIX. M. CCCC. XXIX. & M. CCCC. XXXII. Obitus illius habetur inter acta Ioannis Filioli, ad ann. M. CCCC. XXXI. diem Martis, quæ fuit Februarij xxvj. ac horam diei six. Illicò nempe Capitulum, cui præfuit Ioannes Rodulphus Sacrista (Bertrandi fortè ex fratre nepos) creauit Oeconomos duos ad regendum, administrandúmque bona, ac iura Episcopatus; vnúmque item Officialem, ac in spiritualibus, temporalibúsque generalem Vicarium. Et, ne quis miretur citatum mox annum M. CCCC. XXXII. quo Statuta condiderit; Sciendum est, aut mendum inter exscribendum Statuta irrepsisse, quando illa Februario quoque ac septima die fuere condita; aut in Statutis computatum annum à Natiuitate fuisse, quem Notarius expressè ab Incarnatione dixit. Sic nempe, ex antè adnotatis, vnus, idémque mensis Februarius, qui à Festo Incarnationis, seu Annuntiationis antecedente, fuit anni xxxj. ab antecedente Natiuitatis festo, fuit anni xxxij. Miror interim nullam factam Episcopi huius in Martyrologio mentionem; quando & illæ adunationes, & concessio quoque in decimas vini, ex quibus possent distributiones copiosius, commodiúsque fieri, arguunt fuisse illum in Capitulum, suámque Ecclesiam præclare animatum, atque idcircò, cuius etiam memoria recolatur, dignum.

Adnotanda porrò duo quædam heic sunt, quæ eius tempore contigerunt. Vnum, quòd anno M. CCCC. XIV. ac mense Iulio celebratum est Dinæ Prouinciale Concilium; tametsi qui in ipsum Prælati conuenerint, aut quid omninò statuerint, sit mihi hactenus incompertum. Celebratum enim duntaxat cognoui ex Registro quodam publicarum Ciuitatis Deliberationum, in quo ad diem secundam Iulij ita legitur. *Ordinatum est, quòd Domini Syndici debeant prouidere super aduentu Dominorum Prælatorum, qui in præsenti Ciuitate venturi sunt, tenturi Concilium, tam de collatione dicendum, & de seruiendo eo tempore Villæ, quantum honorabilius poterunt, ad honorem Villæ siue in vino, vel aliis quibuscumque.* Et ad diem xvi. Augusti. *Fuit ordinatum, quòd Clauarius Villæ soluat totam, quam præsentauerunt Domini Syndici medietati Dominis Prælatis qui tenuerunt eorum Concilium in Ciuitate Dignensi hoc præsenti anno.*

Alterum, quòd anno insequenti, contigit Eclipsis Solaris memorabilis, de qua hæc verba ad marginem Martyrologij fuere adscripta, *Anno Domini M. CCCC. XV. & die Veneris, quæ fuit vij. Iunij fuit Eclipsis Solis, horâ secundâ post ortum Solis; & durauit per vnam horam, à principio Eclipsis vsque ad finem; & Stellæ videbantur clarissimè.* Est certè obseruatu dignum, eandem Eclipsin, etiam in Bohemia, aut Polonia totalem fuisse. Ecce enim Erasmus Reinholdus ipsam accensens duabus illis, quarum altera à Thucydide, altera ab Ammiano Marcellino refertur, illud subiicit; *Scriptor Historiæ Polonicæ, cum recitat tumultus Bohemicos, ait anno M. CCCC. XV. die VI. Iunij horâ XVIII.* (hoc est vulgari modo loquendo, die VII. horâ I. matutina) *Solis Eclipsin conspectam esse tantam, vt & Stellæ viderentur, & aues subita caligine territæ passim è sublimi in terram deciderent.*

PETRVS DE VERCELLIS.

IPse, est cuius nomen, aut prima certè nominis litera P. reperitur in variis actis ab anno vsque M. CCCC. XXXIII. Fuisse illum Theologiæ, Iuris, rerum agendarum eximiè peritum declarant tum duæ, quæ penes me exstant, eius Orationes in Basileensi Concilio habitæ, altera ad ipsum Concilium, altera ad Imperatorem (nempe illeic interfuit & nomine Cleri totius Prouinciæ, & tanquam Orator Ludouici III. Ierusalem, ac Siciliæ Regis, & Prouinciæ Comitis) tum quæ egit deinceps in Florentino Concilio, ac etiam in Græcia, vbi de Græcorum reconciliatione est actum. Ac interfuisse quidem illum Florentino Concilio, constat ex serie subscriptionum prid. Non. Iulij, anni M. CCCC. XXXIX. quas inter hæc exstat, *Ego Petrus Episcopus Dignensis me subscripsi.* Fuisse autem illum in Græcia, Claudius Robertus recitat in Catalogo Episcoporum Meldensium. Scilicet illo eodem anno Episcopatum commutauit, ac in nouam Ecclesiam largitionem testatus est. Roberti verba sunt. *Petrus de Versailles, Doctor eximius M. CCCC. XXXIX. dedit Ecclesiæ ducentos aureos ex pecunia ab Eugenio IV. accepta, pro negotiis per eum in Græcia bene gestis.* Sequitur autem, *Obiit M. CCCC. XLVI. xi. Nouembris, & die sequente, hora 10. sepultus, &c.* De illo proinde apud nos aliud nihil ab exacto anno M. CCCC. XXXIX. comperi, quàm quòd legisse memini inter acta Ioannis Filioli, cùm anno M. CCCC. XLV. Inuentarium bonorum Episcopatus fieret per Dominum Petrum Turelure tunc Dignensem Episcopum, adfuisse Guillelmum Rossignum, *quondam Vicarium Domini P. de Vercellis Dignensis Episcopi, & nunc moderni Episcopi Meldensis.* (Notarius nempe loquitur,) qui habitas quasdam à se clauis tradiderit dicto Domino Petro Turelure.

Vt quidpiam verò seligam ex iis Orationibus, quas illum in Concilio Basileensi habuisse dixi; Ecce in priore ad ipsum Concilium, postquam mandatum Regis exposuit, illud inter cætera subdit, *Sunt etiam in Patria alij Prælati quorum quidam ægritudine, & senio fracti, alij tenues in facultatibus, alij fortes viribus, quos velut ossa Reipublicæ non expedit his temporibus à patria recedere. Hos omnes in representando, excusatos haberi supplicamus, considerantes ad memoriam reducentes legem Dauid Regis, in istis diebus obseruatam, videlicet, quod euntibus ad prælium, & remanentibus ad sarcinas, æqua erit pars, & par præmium.* In posteriore verò, ita imprimis exorditur, *Serenissime, atque sacratissime Princeps, Diue Imperator, semper Auguste, cuius directioni illa, qui cælestia simul, & terrena moderatur, totius orbis commisit habenas, vt C. ad leg. Rhod. de iactu, L. deprecatio, &c.* (videlicet passim interiicit leges, quæ erat temporum illorum facundia, atque eruditio) & subiicit mox, *Pro parte serenissimi Principis, & Domini nostri Ludouici III. Dei gratia Ierusalem, & Siciliæ Regis, fidelissimi Ecclesiæ vasalli, ac filij deuotissimi, vt in Clem. Pastoralis. §. rursus........ Vestræ Imperiali Sublimitati proximi, imò valdè proximà consanguinitatis lineâ coniuncti, ipsisque multis & magnis naturalibus, atque..... confœderationum nexibus colligati: totiusque suæ Prouinciæ, tres notabiles particulares Prouincias, Arelatensem, videlicet, Ebredunensem, & Aquensem notoriè continentis, in conspectu vestræ sacræ Imperialis Maiestatis, assistentes solemnes, electi, atque destinati Ambaxiatores personaliter conuenimus, &c.* Desinit deinde, quod appellat Thema, ex eo, quod lectum illo die in Ecclesia fuerit, nempe, *In Concilio iustorum*; ac argumento subtiliusculè deducto, sic demum concludit, nihil ampliùs citans. *Reducto igitur Concilio imperfecto, ornatum Concilium iustorum, &c.* ac tum perorat, Imperatorem ad promouendum Cócilium, ac eatenus sperato successu, adhortando, ac ipsi negotia sui Principis (cuius recenset iterum consanguinitatem proximam) commendando. Responsum autem Imperatoris exstat. *Nos multum gaudemus audire bona de Domino Rege consanguineo nostro; & benè recordamur de proximitate generis, & confœderationibus habitis, & initis inter nos, & Dominum Patrem suum bonæ memoriæ, qui si superuixisset, ipse Dominus... Burgundiæ. Dux, mala, quæ nunc sunt in Francia, non esset. Parcat ei Deus. Nos erimus semper parati ad complacita Domini Regis consanguinei nostri dilectissimi. Et vos benè veneritis.*

GVILLELMVS CARDINALIS DE ESTOTA-VILLA.

IS erat iam prior sancti Martini Parisiensis, & Ecclesiæ Andegauensis electus Episcopus, cùm iuxta ipsius Procurationem conscriptam Florentiæ memorato anno M. CCCC. XXXIX. ac die Nouembris III. immissus fuit in Dignensis Episcopatus possessionem, die insequentis Decembris xviij. Ita retulit Filiolus in actis, ac Procurationem subiecit, qua Capitulum tum residentiam depoposcit, tum insinuari summo Pontifici voluit, vt exspectando eius mandata, ab vsque translatione P. in Meldensem Ecclesiam, ad electionem non processisset. Cæterùm illo ipso die creabatur Guillelmus Cardinalis Presbyter SS. Syluestri, & Martini in Montibus: vt minùs sit mirum, si anno insequente, & mense Octobri, legamus in actis Bertrandi Isnardi, quod relatum superiùs est; scilicet, *Vrbis Syndicos supplicasse Ioanni Rodulpho Sacristæ, & Vicario generali in spiritualibus Reuerendissimi in Christo Patris Domini G. Dei gratia Dignensis Episcopi, Cardinalis sancti Martini vt vellet, &c.* Fuit verò etiam deinde factus Episcopus Portuensis, ac sanctæ Rufinæ; etiam Ostiensis, ac Velitrensis: Ne memorem fuisse Episcopum præterea Marinensem, & Biterrensem; ac denique etiam Rothomagensem Archiepiscopum. Supersunt adhuc ea in Ecclesia nominis illius insignia vestigia, ac in iis ipsum Campanile, cum Campana ingenti eius nomine. Parisiis Collegium, seu domus Facultatis Medicinæ, monumentum est liberalitatis ipsius.

Romæ Ecclesiam sancti Augustini Vrbis à fundamentis vsque exstruxit, simulque ditauit, atque exornauit. Fuere & eius munificentiæ testimonia alia complura. Nam quanti quidem aliunde fuerit, non in Gallia modò, sed in aliis etiam Regionibus nominis (idque cùm illustris foret genere, ac Reges etiam attingeret) ipsæ historiæ satis loquuntur.

Vixit Cardinalis xxxviij. annos, at Episcopatum Dignensem tenuit tantùm per annos sex; scilicet ad vsque Decembrem anni M. CCCC. XLV. Per istud sexennium varia legi acta, in quibus nunc Episcopus, nunc Administrator perpetuus Dignensis Ecclesiæ vocatur. Dignum autem est memoratu, in laudem, ac decus tanti Præsulis, cùm habere sibi non vellet, quos reditus perceperat ex ea Ecclesia, in qua neque vnquam residisset, neque vile quidquam peregisset, fuisse illos postmodum ab eo ipsi Ecclesiæ restitutos; tum nempe, cùm Corraldus à Cruce, successor Petri Turturelli, qui Episcopatum proximus ab illo obtinuerat, legitur in actis, quæ sunt asseruata in Tabulario Capituli, *soluisse ipsi Capitulo anno M. CCCC. LXVII. summam ducentorum ducatorum auri, quos illi tradiderat Dominus Guillelmus Episcopus Ostiensis, Cardinalis de Estoute-ville, Archiepiscopus Rothomagensis, pro fundatione Anniuersarij, seu Cantarioli media die cuiusque mensis, aut sequente proximè, festo solemnitate non impedita.* Legimus præterea in Inuentario ornamentorum Ecclesiæ, quod anno M. D. LVIII. fuit conditum, asseruatum adhuc *Capellum Domini Cardinalis Rothomagensis*; Memini que seniores quosdam retulisse mihi adhuc puero, visum à se olim Galerum eius Cardinalitium ex Ecclesiæ beatæ Mariæ presbyterio adhuc dependens.

PETRVS TVRTVRELLVS.

ITa lego huius cognomen in Archiuis Aquensibus. Quippe in Registro, quod *Taurus* vocatur, legitur, *Dinumeratio Consium, & Seruitiorum pro Reuerendo in Christo Patre P. Turturelli Dignensi Episcopo, anno* M. CCCC. LXIV. Aliàs autem cognominari solet *Tureliere*, ac nominatim in confectione memorati priùs Inuentarij. Porrò & in Codice eodem ita legisse memini. *Anno* M. CCCC. XLV. *Decembris xxiij Sabbatho quatuor temporum; Reu. Pater Dominus P. Tureliere, de Ordine Prædicatorum, Dei, & sanctæ Apostolicæ Sedis gratiâ Dignensis Episcopus, ordines celebrauit infra Dignensem Ecclesiam, &c.* Id videlicet illicò ab adeptione possessionis. Sic in Homagio, quod præstitit die xiij. Ianuarij sequentis, dicitur *P. Tureliere, Magister in sacra Pagina, & de Ordine Prædicatorum.* Et dicitur quidem is annus M. CCCC. XLV. Sed nimirùm, quia is annus terminatus mense Decembri non fuerat: iuxta id, quod iam semel est, atque iterum adnotatum. Volo & eodem esse referendum, quòd inter acta Bertrandi Isnardi factum Laudimium legitur à Procuratore G. Cardinalis, &c. viij. Decembris M. CCCC. XLV. & à Procuratore P. Dignensis Episcopi, vij. Februarij anni itidem M. CCCC. XLV. Præterea hunc esse, qui biennio pòst, hoc est anno M. CCCC. XLVII. ac die Nouembris xvi. Capellanias quasdam Capituli mensæ adnexuerit, ex actis eiusdem Isnardi. Aliquot ipsius Statuta habemus anni M. CCCC. LX. & Statutorum confirmationem anni M. CCCC. LXIV. ac varia item acta ab eo anno, quo primum sedit, in annum vsque M. CCCC. LXVI. cuius mense Iulio, ac die xxii mortuus legitur. Ipse est, qui, quantum fando accepi, celebri ceremoniæ ad SS. vt vocant, Marias interfuit, panegyrimque elegantem habuit.

CORRALDVS A CRVCE.

HOc nomine legitur passim; tametsi interdum Conradus dicatur. Is fuerat ante Præpositus: electus est autem à Capitulo, anno M. CCCC. LXVI. Indictione XIV. die Iouis, quæ fuit mensis Iulij xxiv. (biduo scilicet ab obitu Petri) quod etiam iam antè, cùm de Electione ageremus, adnotauimus. Exstat adhuc Electio inter acta Bertrandi Helminij, in quibus etiam dicitur & Protonotarius, & legum Baccalaureus. Varia ipsius acta habentur ab anno huiuscemodi in annum M. CCCC. LXXIX. ac nominatim Permutatio Prioratus S. Eugeniæ Corbonensis, cum iuribus Marculphi, Auzeriæ, aliorum locorum ad Capitulum pertinentibus, anno M. CCCC. LXXVI. itemque Solutio illa memorata ducentorum ducatorum aureorum sibi à Cardinali Estoutauilla consignatorum, cum fundatione insequuta anno M. CCCC. LXXVII. Retulimus etiam superiùs, confirmatum fuisse ab illo Statutum de Beneficiatorum residentia, anno M. CCCC. LXXIX. ac die Ian. xiij. cuius postridie legitur decimalia iura elocasse. Debet autem posteà mense Augusto obiisse; quando legimus die eius mensis xxvii. Vicarium à Capitulo, Sede vacante institutum, & in Bulla Sixti IV. confirmante vnionem dicti Prioratus S. Eugeniæ, mense Octobri eiusdem anni, memoratur, vt antè defunctus, *Bonæ memoriæ Corradus Episcopus Dignensis.* Quòd verò die vltima Iulij Marcellinus Guiramandus contulisse legitur Capellaniam quandam Guillelmo Helminio, tanquam administrator totius Episcopatus; id egisse intelligi potest, vt generalis Procurator ab ipso Corraldo institutus. Denique tacendum non est, cùm agnosceret diuinum Officium ob distributionum exilitatem frigescere, donasse illum Capitulo pro distributionibus quotidianis Septuaginta florenos de auro: fidem faciente Inuentario Instrumentorum Capituli, Bullam exstitisse huius donationis.

ANTONIVS GVIRAMANDVS.

OPtimi huius Episcopi plurima occurrunt acta ab illo vsque anno M. CCCC. LXXIX. in annum vsque M. D. XII. Non longè ab ipsa promotione delectus fuit à Carolo III. Comite Prouinciæ, vt cum Francisco

de Luxemburgo, & Ioanne Izarno Cancellario postulatum iter à Sixto Pontifice Maximo Regni Neapolitani infeudationem. Anno M. CCCC. LXXXV. adeptus est Præpositturam Bariolensis Ecclesiæ; vnde & in quadam Collationis Bulla anni illius legitur, *Antonius Dei, & Apostolicæ Sedis gratia Digniensis Episcopus, Præpositus Ecclesiæ Collegiatæ beatæ Mariæ de Bariolis Forojuliensis Diœcesis Commendatarius, & Administrator perpetuus*, &c. De Prioratu Collis martiensi, quem etiam obtinuerit, quia nihil, nisi fando, accepi, nihil est, quod adiiciam ad ea, quæ memorata superiùs sunt, cùm de constructione Ecclesiæ sancti Hieronymi ageretur. Hæc porrò Ecclesia tam insigne est munificentiæ eius monumentum, vt promptum omninò sit conijcere quantam haberet Ecclesiæ potiùs, quàm sui, suorumve rationem. Hinc cætera quidem prætereo, ac nominatim cessionem Prioratus sancti Vincentij in Religiosorum sanctæ Trinitatis, & Redemptionis Captiuorum Administrationem, de qua antè quoque est dictum; ac adiungo solùm, quod adscriptum fuit Martyrologij margini, ad xi. Kal. Nouembris. Illud ita habet. *Eadem die obiit Reuerendus in Christo Pater Dominus Antonius Guiramandi, præsentis Ecclesiæ Digniensis Episcopus, qui construxerit Ecclesiam sancti Hieronymi in præscripta Ciuitate, nec non & alia plurima bona dictæ Ecclesiæ fecit; cuius anima in pace quiescat, anno M. D. XIV. die XXI. Octobris.* Oportet illum priùs fuisse Episcopatu abdicasse, quando Successoris ipsius acta aliqua leguntur ab anno M. D. XIII. Illustre interim recitatum ex Martyrologio Elogium, cuius occasione par est earum eius memoriam vigere in Ecclesia, quæ est adeò amantem, adeò beneficum erga se experta.

FRANCISCVS GVIRAMANDVS.

IS fuit Antonio ex Fratre Nepos, legique cum fuisse priùs Præcentorem anno M. D. VII. Accepi etiam fando fuisse ipsum quoque Bariolensem Præpositum; tametsi nulla mihi acta de ipso, sed de Marcellino solùm Guiramando occurrerint. Dixi iam quædam legi de eo, vt Digniensi Episcopo, ab anno vsque M. D. XIII. Anno pòst tribus profectus est ad Lateranense Concilium, sub Leone X. celebratum. Quippe Sessione XI. quæ habita est anno M. D. XVI. die Decembris XIX. inter eos, qui interfuerunt, ita legitur. *Reu. P. D. Franciscus Dignien.* Et posteà inter vota, *Dignen. Placuerunt; sine præiudicio Ecclesiæ suæ.* Et Sessione XII. quæ habita est anno M. D. XVII. die Martij XVI. inter præsenteis iterùm recensetur *Reuer. P. D. Franciscus Dignen.* Anno posteà M. D. XIX. Capitulo interfuit in acceptatione vnionis Prioratus Beaulij Capitulari mensæ iam factæ. An pari modo interfuerit circa vnionem Prioratus de Castro nouo factam anno M. D. XXIII. intra permutationem biennio antè factam per Philippum Guiramandum ex eius familia Canonicum, non comperi. Quatuor certè annis deinceps superfuit; cùm de ipsius obitu hoc in Martyrologij margine fuerit adnotatum. Ad VII. Kalendas Iunias (quo etiam die Bonifacius antè memoratus obierat) *Ipso die M. D. XXVI. obiit, & fuit sepultus Reuerendus in Christo Pater, & Dominus Franciscus Guiramandi Episcopus Digniensis.*

CHERVBINVS DORSEIVS.

HVius mentio fit in Registro Dinumerationum in Archiuis Aquensibus. Siquidem inter cæteras illeic legitur, *Dinumeratio honorum Episcopalium facta pro Reuerendo Patre Digniensi Episcopo Cherubino d'Orsiere die XXV. Februarij, anno M. D. XXXVIII.* Memoratur etiam ad annum M. D. XLIII. tum in Redemptione, seu Pretio, vt loquuntur, facto Fontium Baptismalium, quos construi in Ecclesia fecit, die Iulij vij. tum in Placito, Arrestove Curiæ Parlamenti, quod obtinuit die vltima Octobris. Eo nempe Arresto Census, & prouentus per Prædecessorem Franciscum relicti, ab eius hæredes ipsi adiudicantur; sed ita nihilominùs, vt sint in Ecclesiæ reparationem, piosque vsus conuertenda. Postremò quædam Inuestituræ ab eo concessæ leguntur anno M. D. XLIV.

ANTONIVS OLIVARIVS

DE hoc aliud nihil memini legisse, quàm quod superiùs ex Ciuitatis Tabulariis retuli, Acceptationem videlicet viridariorum aliquot ex quibus pars inferior Prati Planetarum adaucta, & in Episcopatus rem versa fuit, anno M. D. XLVI. & die iiij. Martij. Nempe, cùm sexdecim antè annis Ciuitas emisset à Francisco Guiramando, Episcopi Hortum, qui inter castrum Episcopale, & Mandaricum erat situs, Prato Nundinarum ampliando; atque florenorum trecentorum pretio, quibus fundus Episcopatui addicendus acquireretur; ideò huiusmodi viridaria pretio illo coëmit, Antonio obtulit, ipseque rem gratam, acceptamque habuit.

ANTONIVS HEROETVS

QVædam huius acta leguntur ab anno vsque M. D. LII. Anno autem M. D. LVI. tum Statuta confirmauit, tum Transactionem cum Capitulo iniit, circa ius nominandi, præsentandique Curatos, iis in oppidis, quorum Prioratus, Præbendæve ad Capitulum, aut Canonicos spectant. Anno M. D. LVII. Comitiis Cleri interfuit, & contractui inter Regem, Clerumque inito subscripsit. Vixisse debet in finem anni M. D. LVIII. nempe vacasse legitur Sedes die Decembris XXVI. ac die Aprilis XV. insequentis anni M. D. LIX. legitur collatio Capitularis facta à Vicario Sede vacante constituto. Is, quantum fando didici, & Longemi Prior fuit, & non-nihil hæreseos Caluinianæ insimulatus. Poëtam fuisse intelligi licet, vel ex illo Ioachymi Bellai

Epigram

Epigrammate, quod est à Roberto quoque recitatum.

Heu qua sit quamuis Gall. heroica Musa,
Herois nomen Musa tibi imposuit
Tam bene quòd nobis verum describis Erota,
Imposuit Graio nomine nomen Heros.

HENRICVS MEIGNEMIVS.

IS Reginæ Margaretæ Præceptor, & Eleemosynarius fuit. Procuratorem constituit, ac Parisiis Diniam misit Ægidium Coqueletum, à quo generalem Vicarium, Officialemque creatum legi memorato anno M. D. LXIX. ac die Octobris XXI. Incidi quoque in aliquam eius Scripturam autographam anni M. D. LXXV. in qua ipsius cognomentum ita exprimitur, *le Meignen*. Cùm decreuisset Episcopatum vel semel saltem inuisere, accessit quidem Mezellum vsque, quod oppidum Dinia duabus non ampliùs leucis distat; at Diniam vsque accedere nescio quo casu non sustinens, dicitur Mezello retulisse pedem. Anno M. D. LXXXVII. Episcopatum Claudio ex Sorore nepoti cessit. Quippe tametsi in Carnotensi Regis Henrici IV. Inauguratione anno M. D. XCIV. facta, memoretur adhuc quasi Dignensis Episcopus; id tamen solùm ob Characterem, ac superstitem cum ipso denominationem.

CLAVDIVS COQVELETVS.

FVit iste, etiam infinuaui (aut quantum certè fando accepi) Henrici ex sorore nepos, ac, vt coniicere par est, memorati Ægidij filius, Canonicus, & Archidiaconus Meldensis. Bulla ipsius exstat à citato anno M. D. LXXXVII. & die Octobris XXVI. licet relata solùm fuerit in Insinuationum Registrum anno M. D XCIII. quo scilicet primùm Diniam aduenerit. Is anno insequente suasit, vt superius retulimus, commutationem Officij, cuius vsus erat antiquissimus, in Officium ex Tridentini Concilij decreto præscriptum. Et res quidem ex se præclara, vt Deus vniformi ritu, quantum fieri potest, colatur: at bonus ille eam procurasse ob id maximè dicitur, quòd cum interesset Officiis, ea ipsi forent sua prolixitate nimis importuna. Videlicet ingenita mobilitate impatiens erat, nec poterat admodum diu eodem in loco consistere. Hinc & Parisios breui pòst rediit, & cùm Episcopatum tenuisset (nempe sub initium huius sæculi) tantum est duntaxat in eo commoratus, quantum fuit opus, vt reditus etiam solutione anticipata exigeret; quippe cùm de Episcopatu dimittendo iam cogitaret. Et certè factus Parisios redux, ipsum cum Lignienſi Abbatia commutauit; id scilicet ineunte anno M. DC. II. Vnde & licet Parisina Capucinarum Ecclesia consecrata ab eo, vt Episcopo Diniensi; dicatur anno M. DC. VI. id tamen eo modo est intelligendum, quo dictum de Henrico illius auunculo est.

ANTONIVS DE BOLLONIA.

VVlgare est hoc cognomentum, quòd hac ratione efferamus non Gallicam modò, sed etiam Italicam vrbem celebrem Bononiam, è qua, & ex familia quidem Capizucorum dicta, Antonij maiores duxisse originem dicuntur. Is natus est Planj, prope Barcilonam, Ebredunensis Diœcesis (sed ditionis Sabaudicæ) è ternis ex septem fratribus, quorum primogenitus Claudius Iurisprudentiam sectatus cæterorum curam prope paternam gessit. Cum adolesceret, nomen dedit Minimorum Ordini, ac Matiscone potissimum, cœnobij Procurator egit. Cùm Stephanus autem, qui fuit natu secundus, profectus fuisset tempore Henrici III. Parisios, ac eò demum profecisset, vt vnus Regiorum Eleemosynariorum fieret, cætera inter Sacerdotia, quæ ab Henricis partim III. partim IV. obtinuit, Abbatia Lignienſis fuit, quam Claudio Coqueleto cessit, cedenti vicissim Diniensem Episcopatum Fratri Antonio. Hic Bullam proinde adeptus anni memorati M. DC. II mense Martio, fuit sequente Iunio inauguratus Lugduni. Diniam deinceps cùm venisset, non longè fuit, quin varia iura Episcopatus vendicaturus, lites intentarit non paucis aduersus Ciuitatem, aduersus Capitulum, aduersus plæraque Oppida; idque coram Aquensi Curia, coram Regis Consilio, coram Viennensi Primatia; quo effectum est, vt præter animi angores, etiam continuis pene morbis corporis fuerit conflictatus. Quòd Episcopalis domus per bella ciuilia, vt ante est dictum, fuisset diruta, ædes aliquot conductitias per primos annos inhabitauit; ac satis amplam deinceps domum in extremo Traueriæ suburbio exædificauit, quam tamen moriens non Ecclesiæ, sed minimo natu ex Fratribus Iulio, qui & Gubernator Nogenti Campaniæ, & vnus Oeconomorum domus Regiæ erat, reliquit. Ipsa est, quam ante annos aliquot Religiosæ Visitationis ab ipso Iulio coëmerunt, & Instituto accommodatam, conuertêre in id, de quo dictum est, Monasterium. Antonius porrò morbis confectus, nec sine pœnitudine, quòd non tranquilliùs vitam degisset, obiit demum Tanarone, quod Episcopalis ditionis est oppidum, anno M. DC. XV. ac die Septembris XXIV. Eniceruit Guillelmus Falconius tum Proseneſcallus, aliique eius affines, vt translatum Diniam cadauer sepeliretur ad medium Chori Ecclesiæ Sancti Hieronymi; curârat etiam Flayoscens monumentum lapideum cum statua incumbente superextrui, perinde nempe, ac si Ecclesiam condidisset, ditasset, ornasset; verùm, cùm Chorus instauratus ante annos viginti fuit, tum Monumentum fuit excisum, tum Statua coniecta in illam concamerationem, quæ maiori Altari, Sacristiæque interiacet.

LVDOVICVS DE BOLLONIA.

IS fuit fratrum aliorum vnus, quem Stephanus iam fecerat vt Eleemosynarium Regium, & Priorem commendatarium S. Catharinæ Parisiensis Vallis scholarium; ita & Coadiutorem Diniensem. Contigit tamen, vt, cùm per id tempus, quo Antonij mors obaudita, versaretur in Aquitania, in comitatu videlicet Ludouici XIII. eò profecti nuptiarum causâ cum Anna Austriaca ex Hispania tum adueniente, correptus fuerit paralysi, qua vt sanari nunquam potuit, ita neque vnquam in Episcopum consecrari. Captum tenebat paralysis integro corporis dimidio; adeò vt præpeditâ etiam linguâ, vix duas aut treis nescio quas syllabas posset balbutire. Ac deductus quidem fuit Diniam, si qua ipsi Balnea, Thermæque prodessent; at remedium ipsi frustrà vsurpatum; cùm foret aliunde & impatiens, &, quantum multis quidem indiciis declarauit, subiracundus. Fuit itaque reductus Nogentum, in domum fratris Iulij, qui ex eius procuratione bona Episcopatus, & alia, quoad vixit, administrauit. Datus interim Nepos Coadiutor, ac relictus ipsi Episcopi titulus, quem proinde obtinuit ab anno M. DC. XV. in M. DC. XXVIII. ac ineuntem mensem Februarium, quo obiit Nogenti.

RAPHAEL DE BOLLONIA.

HIc Nepos est mox ante dictus, ex Claudio primogenitus. Natus ad Montem Dertium (vulgò *Mondeuy*) Pedemontij, militiæ primùm nomen dedit, vnde & meruit Annpoli. Traductus inde fuit Mussi-pontum Lotharingiæ studiorum gratiâ; vbi & degebat, cùm salute Ludouici iam desperata, voluit Stephanus, aliis licet fratribus reluctantibus (sed memor nempe beneficiorum à Fratre Claudio acceptorum) vt & Coadiutor Ludouici efficeretur, & Prioratum etiam sanctæ Catharinæ, cum reseruata Ludouico insigni pensione, obtineret. Fuit itaque Coadiutor, cum titulo, vt est pro more, Megarensis Episcopi, ab anno vsque M. DC. XVII. quo est ipsum etiam Prioratum sanctæ Catharinæ adeptus. Accessit primùm Diniam, me præsente, perorantéque, anno M. DC. XIX. ac mense Septembri; & diremptа lite in Magno Consilio, quam Patruo Iulio Episcopalium redituum causâ mouerat, vixit deinde partim Diniæ, partim Parisiis Coadiutor, quoysque plene Episcopatui, iuribúsque ipsius, ac Prioratus etiam, successit ex Ludouici obitu, memorato Februario anni M. DC. XXVIII. Cùm profectus esset Romam sub finem anni M. DC. XXXII. Vrbanus VIII. summus Pontifex ipsum Adsistentem Februario sequente creauit. Anno M. DC. XXXV. destinatus fuit Parisios ad Comitia Cleri generalia; vnde insequentibus annis redux, quæsiuit Areis, prædia tum vrbana, tum rustica, in quibus clementiore cælo exigeret hiemes, quas transigere Diniæ, nisi incommodè, non posset. Denique annus est, ex quo agnoscens obesse sibi tum ætatem, tum incommoda varia, ne possit deinceps muniis Episcopalibus defungi, Coadiutorem, futurúmque successorem sibi delegit.

TOSSANCTIVS FORBINIVS.

IS est Coadiutor, successórque à Raphaële destinatus, quem & Rex Christianissimus acceptum, probatumque habens, Summo Pontifici (vt pro more, iuxta Concordatum est) nominauit. Exspectatur proinde Pontificia Bulla in dies; ac summa interim est lætitia, qua Clerus, Populúsque est, ob spem de eo summam conceptam, perfusus. Quippe, vt genere est illustri (nempe ex Iansonij Marchionibus) sic indole est verè bonus, comparatúsque ad omnem virtutem. Iuuenis est adhuc ætate, sed senex tamen moribus; memini que etiam, dum pueritiam exigens, operam daret studiis, demiratum me quam iam tum morum moderationem, ac iudicij maturitatem præ se ferebat. Quò fit, vt nullus hæream, quin singulari tum prudentia, tum bonitate Ecclesiam regat, & boni, imo optimi Pastoris elogium mereatur. Id alij, vt spero, olim celebrabunt; nam me quidem quod attinet, spes esse, ac votum non potest,

Vt mihi tam longæ veniat pars vltima vitæ,
Spiritus &, quantum valeam eius dicere facta.

CAPVT XXV.

Diniensis Ecclesiæ Præpositi ab annis proxime quingentis.

AN verò condonabitur, si, cùm inter euoluendum Acta varia, tot nomina Præpositorum ab vsque Vgone, qui in Bullis Alexandri III. & Lucij III. memoratur, occurrerint, vt liceat ex iis seriem penè continentem pertexere; aggrediar illos recensere? Facerem sane verecundiùs, quòd ipse illorum successor, & quasi agmen hactenus claudens, ipsis denique accensendus sim; verùm, quatenus ea Dignitas est post Pontificalem (sic enim aiunt) prima, ac totum ipsum Capitulum, cuius caput est, repræsentat; videntur posse, imo debere, qui hactenus eam obtinuerunt (aut quos certè licuit ex iis assequi) proximè ab ipsis Pontificibus, seu Episcopis memorari. Id saltem debere iis videor, qui mihi successuri sunt, ne hac qualicumque notitia suorum Antecessorum careant, quam fortassis, nisi per me (qui ipsam mihi labore magno peperi) transmissam, non sint habituri. Dixi, quos licuit assequi: nam & certum est ante Vgonem quam-plurimos alios ab Ecclesiæ vsque institutione exstitisse, & non diffiteor, quin deinceps aliqui intercesserint, in quos posse incidere non fuerit meæ fœlicitatis. Ipsi quando fortè aut operâ datâ, aut casu quopiam innotescent

poterant

poterunt illis, qui à me traduntur, facilè inteexi: Interim verò hosce a me compertos non inuideo; vt ipsis attexi ij saltem, qui consequuturi sunt, possint; si qui modò futuri sunt, qui suo studio digna hæc ducant. Rem paucis ecce.

VGo. Ipse est, quem dixi memorari in Bullis ab ALEXANDRO III. Anno M. C. LXXX. & LVCIO III. anno M. C. LXXXIV. concessis. In ipsis nempe Pontifices scribunt, *Dilectis filijs Vgoni Præposito, & Canonicis sanctæ Mariæ Dignensis.*

P. Fortè PETRVS. Legitur in Declaratione Episcopi B. fortè Bertrandi, cuius suo loco meminimus, circa ius vocatum Mortalagij, nonnullaque alia ad Capitulum pertinentia, die viii. Martij, anno M. C. XCII. Extat verò adhuc declaratio in charta pergamena cum duobus sigillis, in Archiuis Capituli.

A. Fortè ANTONIVS. Legitur in Diplomate, quo dictum est suprà Raymundum Berengarium confirmasse concessionem Præposito factam à maioribus suis Ildefonso, & alio Raymundo Berengario, Iurisdictionis, & immunitatis Burgi; idque, cùm forte in ipso Burgo die viii. Martij, anno M. CC. XXI.

GVILLELMVS. Legitur in Diplomate alio, quo idem Raymundus Berengarius, Prouinciæ Comes, cum diuersaretur in domo Præposituræ, die IV. August. an. M. CC. XXX. concessit ipsi Salinum, ac translationem eius, quod erat Diniæ, in Burgum; simulque sex heminas Salis, præter id, quod solitum erat hebdomadatim exigi (vna Quarteria scilicet, singulis diebus Sabbathinis) sed nempe accepisse à Præposito Raymundinis bis mille, & quingentis, pro huiusmodi translatione.

HVGO DE THOARDO. Legitur hic solus sine anno, in eo Chartulario, quod diximus antè fuisse conditum anno vigesimo sæculi insequentis. In eo scilicet memoratur fundata ab ipso Capellania, absque vlla mentione anni. Videtur autem in hunc locum, potiusquàm in alium, posse conijci, propter hiatum quinquaginta annorum intercceptorum inter duo acta, quorum alterum ad Guillelmum mox memoratum, alterum ad Hugonem de Laudduno mox memorandum attinet. Ac illud quidem intervallum potuit, nisi ab vno, saltem ab vtroque ex parte compleri: sed potuit etiam, & probabiliùs quidem, tertius quispiam interijci; nemo verò præter Hugonem de Thoardo hactenus occurrit. Quòd si alius fortè deinceps exhibeatur, illum substitui non repugnabo; vti neque diffitebor, quin Hugo de Thoardo esse idem potuerit cum illo Vgone, qui primo loco nominatus ex Bullis Summorum Pontificum fuit, si vel leuis sit coniectura. Quanquam probabile vix fiat, nomen id Diniæ solitũ cum adspiratione scribi, fuisse sine adspiratione Diniã Romam missum, ac Romæ proinde & lectũ, & scriptũ.

HVGO DE LAVDVNO. Procurasse hic legitur, vt primo illud Diploma, quod A. Præpositus à Raymundo Berengario circa Iurisdictionem, & immunitatem Burgi obtinuerat, referretur authoritate Regij Iudicis in publica acta Notarij, abs quo exempla peti possent. Id verò ille egit die IV. Maij, anno M. CC. LXXXI. Conijcere licet hunc fuisse nepotem ex fratre cognominis Episcopi, cuius suo loco est facta mentio: ac, nisi illo superstite factus fuerit Præpositus, saltem fuisse Canonicum, qui deinceps potuerit Præposituram adipisci.

RAYMVNDVS AVBERTVS. Appellasse hic legitur ab vsurpata Iurisdictione per Iudicem Regium, ann. M. CC. LXXXVII. sine expressione diei, aut mensis. Interceptus fortè Raymundus inter duos Hugones eiusdem cognominis fuit, quòd posterior prioris nepos ætatis nondum maturæ foret.

HVGO DE LAVDVNO. Legitur in Oppositione per ipsum Locum-tenentem, ac Baiulum, facta cuidam Præconizationi, de non portandis armis prohibitiis, quam fieri in Burgo Iudex Regius tentârat, die Iunij XIV. ann. M. CC. XCIV. Eodem verò anno, & die XXIV. Nouembris legitur tam sui, quàm Capituli causâ describi curasse per Hugonem de Briansono Notarium, Sententiam Guillelmi Episcopi, circa Seruitores Ecclesiæ. Descripta est autem in membrana, ac asseruatur etiam-num in Tabularis Capituli.

GVILLELMVS DE LAVDVNO. Is videtur fuisse germanus Hugonis. Legitur in Licentia à Capitulo concessa Raynaudo Episcopo circa Sacristiæ collationem, ipso fratim initio anni M. CCC. III. Et cognomen quidem illius ibi non apponitur, sed non videtur tamen fuisse alius ab eo, cui id adhibetur tam in Declaratione Regij Iudicis de nulla habenda præconizatione in Burgo facta die I. Augusti ann. M. CCC. XVI. quàm in Inuestitura de quadam terra, die Augusti XII. ann. M. CCC. XX. & in Chartulario sæpiùs memorato, quod fuit sub eo conditum in Capitulo generali sancti Martini, mense Nouembri eiusdem anni. Quin etiam idem posse esse videtur, licet absque cognomine, qui interfuit Capitulo diei III. Augusti, anni M. CCC. XXIV. quo Guillelmus de Sabrano Statuta prisca reformauit.

RAYMVNDVS DE AGOVTO, DE PONTEVIS. Legitur in Indicibus Archiuorum Aquensium præstitisse Homagium anno M. CCC. XXX. Munimentum verò insigne temporis, quo vixit, est Chartularium Inquisitionum, Processuum criminalium, & Sententiarum ab eius Clauario, seu Iudice pronuntiatarum; annis M. CCC. XXXVI. & binis insequentibus, quod etiam num extat.

Ac in fronte quidem legitur Inchoatum anno M. CCC. XXXVII. ac mense Decembri; At inserta tamen fuere quædam acta ab anno vsque antecedente, vt quod his verbis legitur. *Anno Domini M. CCC. XXXVI. die II. mensis Nouembris, tempore Nundinarum omnium Sanctorum, Dominus Rostagnus Guiramandi Iurisperitus, habitator Ciuitatis Digne, Iudexque venerabilis, & potentis viri, Domini Raymundi de Agouto de Ponteues, Ecclesiæ Dignens. Præpositi, Burgi Digne, & eius territorij Domini, præcepit, & iniunxit Iacobo Neuegerij nuntio, & præconi publico Curiæ dicti Domini Præpositi, præsenti, audienti, & intelligenti, quod vadat præconizare per Burgum Digne, & loca consueta, vt est moris, præconizationem subscriptam. Mandamentum est Domini Dignensis Præpositi, & Consulum Burgi Digne, quod Raymundus Borrelli de dicto Burgo, delatus in Curia Domini Præpositi, de fractione carceris, nec non, & de diuersis aliis maleficiis per ipsum infra dictam iurisdictionem patratis, infra decem dies proximè futuros in dicta Curia personaliter comparere procuret, iurare paratus, sub pœna viginti librarum.*

RAYMVNDVS BOERIVS. Legitur primùm in Testamento ciuis vocati Iscardi Aime, delectus nempe qui mandata à Testatore exsequi curaret; idque die Iunij xvij. ann. M. CCC. LVI. Deinde in facta ab ipso Dinumeratione omnium tam mobilium, quam immobilium Præpositurae bonorum, die Maij xiv. ann. M. CCC. LXX. Postea in Sententia lata inter ipsum, & Episcopum, circa agnorum, hædorúmque in territoriis tam Vrbis, quàm Burgi procreatorum decimas, die Iulij xxj. ann. M. CCC. LX. Ad hæc, insigne est monumentum pietatis illius, affectúsque erga Præposituram laudabilis, fundatio Capellaniæ, quam & quadringentis florenis dotauit, & adnexam mensæ Præposituræ voluit, die Martij xxij. ann. M. CCC. LXXIII. Tametsi certè ex summa ex parte cumulata, ex parte propter imminutum floreni valorem nullius penè reditus iam sit; eiusmodi tamen fuit, cuius fructu possent tres, aut quatuor Beneficiati sustentari. Vnde & tantò magis commendari vir optimus debet, quantò cæteri fuere rari, qui Præposituræ bona aut non dissipârint, aut certè non neglexerint. Fortè iste fuit Raymundus Boërius, qui in Capituli Tabulariis legitur fuisse Capellanus, & Procurator Capituli; eóque nomine admisisse insolutum dationem cum laudimio Capitularis domus, ad Portam Vbaquij, de qua suo loco dictum est.

BERTRANDVS RODVLPHVS. Legitur in Inuestitura pro domo sita in Ciuitate, ac vico Iutaria, seu Iudæorum appellato, die I. Decembris, ann. M. CCC. XCV. Itémque pro terra, nemore, & insula in territorio Marcelphi, die Ianuarij xxv. ann. M. CCC. XCVI. Existimarem hunc eundem esse, qui fuerit posteà Episcopus, nisi id obstaret, quòd insinuatum superiùs est, fuisse Episcopum ex aliquo potius Monachorum Cœnobio, quàm ex Præpositura assumptum, ob literam F. quæ nomini illius ferè vbique præmittitur.

BERTRANDVS DE SEGVRETO. Is fortè fuit nepos ex fratre Episcopi cognominis, de quo dictum superiùs fuit. Legitur autem præstitisse Homagium Ludouico II. Siciliæ, &c. Regi, Prouinciæque Comiti, pro Iurisdictione, & tota temporalitate Burgi, die Octobris xj. anno M. CCC. IC. Quo anno, ac die præstitum quoque fuisse homagium à Nicolao de Corbario Episcopo, suo iam loco ex Archiuis Aquensibus retulimus.

BERTRANDVS RODVLPHVS. Is esse potuit prioris nepos, maximéque, si ille idem, qui est iam memoratus, Episcopus fuit. Legitur autem in Appellatione à quadam Officialis Diniensis sententia, circa Decimæ perceptionem ex nescio qua terra, seu fundo in Ciuitatis territorio, die Septembris xxij. ann. M. CCCC. XII.

RAYMVNDVS DE ROSSET. Is curasse legitur die Nouembris iij. ann. M. CCCC. XXI. exscriptum fieri aliquot Inuestiturarum à Raymundo Boërio iam memorato collatarum. Legitur etiam constituisse procuratores aliquos gerendis negotiis Confratriæ S. Spiritus, vt ad eius curam, regiménque spectantis, die Ianuarij xviij. anno M. CCCC. XXIV. Qua occasione ipsi procuratores tum elocauerunt, tum ad accapitum, seu in emphyteusim dederunt quosdam ex Confratriæ fundis, mensibus Aprili, & Maio anni insequentis M. CCCC. XXV.

IOANNES DE PVTEO. Is legitur Capitulo elocasse omnes Præposituræ reditus, pretio florenorum anni sexaginta, die Augusti XX. ann. M. CCCC. XXXVII. Quo eodem anno in translationem Nundinarum ex Burgo, in Vrbem consensit; vt superiùs meminimus. Fortè is idem fuit, qui tribus pòst annis fuisse legitur (inter acta Ioannis Filioli) Ebredunensis Præpositus, ac simul Canonicus Dignensis. Nempe quasi Præposituram Metropolitanam adeptus, Cathedralem dimiserit, & cum Canonicatu (quem simul, vt ex antedictis, fuit moris, possidere potuerit, cùm non posset perinde Præposituram) commutârit.

PETRVS GASTINELLVS. Is legitur fuisse Archidiaconus ab anno M. CCCC. XXVI. Præpositus verò ab anno M. CCCC. XLIX. Hoc scilicet anno, ac die Decembris xiv. cùm Procurator Guillelmi de Estoutevilla (cuius creandi mox Cardinalis suo loco meminimus) admitti in possessionem Episcopatus postularet, fuisse exspectandus legitur (quippe non procul aberat) in diem xviij. Hinc, cùm rediisset, facta est eo die, ipso immittente, possessionis adeptio. Quid ipse, & Capitulum protestati tunc fuerint, memoratum est, cùm de Electione. Cætera inter acta, interfuisse legitur Compositioni litis circa reditus

cuiusdam

cuiusdam Capellaniæ, die v. Ianuarij ann. M. CCCC. L. Si coniectura quicquam valet, Quia Ioannes de Pinco non potuit nec Præposituram, nec Archidiaconatum Diniensem simul cum Præpositura Ebredunensi possidere, debuit prius Petrus Archidiaconatum cum Canonicatu commutare, ac deinde cedenti Præposituram Ioanni Canonicatum concedere.

CORRALDVS A CRVCE. Legitur in variis actis ab anno M. CCCC. LXII. cuius Aprilis, ac die xv. interfuit Capitulo, in quo factæ fuere optiones à Canonicis occasione Præbendæ Sacristæ vacantis. Is, quantum conijcio, Delphinas, vel Sabaudus fuit, ob familias cognomines, & ob commercium, quod cum Guido Ruteto de Chamberico habuit, maximéque anno M. CCCC. LXI. Electum hunc fuisse à Capitulo in Episcopum, & sic commisisse suas duas voces vni ex Canonicis, vt ille in ipsum eas ceterit, idque die Iulij xxiv. an. M. CCCC. LVI. commemoratum superius est, vti & vixisse Episcopum ad annum vsque M. CCCC. LXXIX.

LVDOVICVS AVDEMARIS. Creatus fuisse legitur à Capitulo in Præpositum, ipsa eadem die Iulij xxiv. ann. M. CCCC. LXVI. qua facta Corraldi electio. Videlicet statim, ac Corraldus fuit consensu prorsùs vnanimi electus in Episcopum, Præposituram resignauit in manus, seu potestatem Capituli, & Capitulum illico in Ludouicum eam contulit, vt constat ex actis vno tenore consignatis in eodem registro Bertrandi Hesmiuij. Cùm deinceps verò Ludouicus legatur in aliquot actis fuisse adhuc Canonicus, An renunciauit Præposituræ ob defectum graduum? An, quia susceperat illam solùm, vt gratificaretur Corraldo, qui vni nepotum ipsam destinasset, vnde & illi eam cesserit, quam primum idoneus obtinendæ fuit?

IACOBVS DE GLANDEVES. Legitur in quibusdam actis, nominatim verò Dationis in accepitum, die Martij xvi. itemque xviii. anni M. CCCC. LXIX. & xxiv. Nouembris, anni M. CCCC. LXX. Fuisse ipsum porrò Corraldi (ex sorore puta) nepotem, constat ex quadam Transactione inter Episcopum, & Capitulum inita, die Augusti xvi. an. M. CCCC. LXXXVI.

ROBINVS CADRVS, vulgò *Caire*. Legitur primùm in fundatione Anniuersariorum Cardinalis Rothomagensis, seu de Estouta-villa, quorum superius facta est mentio, die Nouembris xx. an. M. CCCC. LXXVII. Ac postremò in emptione cuiusdam census, die xij. Ianuarij, anno M. CCCC. LXXXI. Idque præter acta quædam intermedia, ex quibus nec valdè industrium, nec valdè cordatum fuisse illum constat.

MARCELLINVS GVIRAMANDVS. Legitur admissus in possessionem Præposituræ die Septembris xx. an. M. CCCC. LXXXII. idque, cùm prius fuisset Præcentor, à die Maij xiij. anni M. CCCC. LXXI. Is ita bonis Præposituræ alienandis fuit comparatus, ita omnia in rem suam vertit, vt, vix villa maior ab alio facta. Nimis certè multa exstant eius acta, quæ comprobare id valeant, ab illo vsque anno, in annum M. D. V. Alius fuisse ab hoc videtur, qui Marcellinus Guiramandus factus fuit, ex Antonij Episcopi resignatione Barjolensis Præpositus, ac tum etiam fuisse in Parlamento Aquensi Consiliarius Regius memoratur, veluti constat ex transactione quam iniit cum hominibus Barjolensibus, ille ipse anno Noster certè in quibusdam actis illo tempore posterioribus, neque se Consiliarium, neque Barjolensem Præpositum, sed quondam Diniensem Præpositum dicit.

PHILIPPVS GVIRAMANDVS. Is superioris, vt puto, nepos, legitur in variis actis ab anno M. D. V. in M. D. XXI. Tametsi verò nec mercaturam Patrui instar exercuit, nec tantum bonorum Præposituræ immobilium dilapidauit, attamen nec illis omninò continuit, nec patrui pœnitentia melius animatior euasit.

TANEQVINVS GVIRAMANDVS. Is legitur fuisse immissus in Possessionem Præposituræ die Augusti x. an. M. D. XXI. Varia exstant illius acta, maximè verò bonorum, ac iurium Præposituræ Dinumeratio, exhibita anno M. D. XXVII. & in Archiuis Aquensibus exstans. Testamentum condidit die vltima Martij, an. M. D. XLIX. vti habetur ex Registro Solidorum censualium, Anniuersariorumve Ecclesiæ.

RAYMONETVS GVIRAMANDVS. Is legitur possessionem adeptus die 11. Aprilis an. M. D. XLIX. Quod defectu tamen Natalium, & falsi crimine laboraret, eam pacificè non obtinuit, sed ipsa eadem depulsus fuit Magni Consilij placito, Arrestove, die v. Aprilis an. M. D. LIV. Diniensis Canonicus fuerat ab anno M. D. XXX. cùm & literas permissorias quadriennio antè obtinuisset, Præposituram cùm excidisset, fuit Canonicus Barjolensis.

LAVRENTIVS DE CASTELLANA. Is successit in possessionem Raymoneto Guiramando, Arresto Magni Consilij, die v. Aprilis anni M. D. LIV. Varia exstant illius acta, ab eo vsque anno, in annum M. D. LXXX. Fuit idem simul Archidiaconus Glandatensis, seu Interuallium, ac Prior Seueroni. Cùm anno autem M. D. LXXXI. ac die 17. Februarij resignasset Auenionensi Legato, eum Præposituram in fauorem Blasij Brunelli in eadem Ecclesia Beneficiati, cum Archidiaconatum, Prioratumque in fauorem cuiusdam Rostagni Leotardi, Bulla fuit obtenta die 17. ipseque obiit 20. insequente. Fando autem accepi, cum inuicis quibusdã consanguineis Sacerdotia cessisset viris, quos probitæ vitæ,

vitæ, doctrinæque delegerat, fuisse eo moriente direptam supellectilem, ipsúmque deinceps iacuisse totum diem in strato neglectum. Neque verò idcò habendus infelix; quoniam interim eius anima laudati affectus præmio fruebatur.

BLASIVS BRVNELLVS. Is est, in cuius gratiam, Præposituram resignatam à Laurentio, dictum mox est. Theologiæ Parisiis studuerat, & per primos annos etiam concionabatur. Quòd obeunte Laurentio nondum fuisset allata Bulla, Capitulum contulerat Præposituram Melchiori Langerio Sacristæ, qui illius perinde possessioni toto insequente Martio restitit, & cessit tamen, initâ nescio qua concordiâ, Kalendis Aprilis. Admissus à Capitulo die insequente, Iurisdictionis Officiarios creauit die vi. ac varia deinceps fuere eius acta per totos xliv. annos, quibus vixit Præpositus. Nempe illius Resignatarius non est adeptus possessionem, nisi medio Aprilis anni M. DC. XXV. neque ipse obiit, nisi Augusto insequenti. Vir bonus, & innoxius, sed rerum agendarum non admodùm gnarus; quanquam & in eo laudabilis fuit, quòd meliora monenteis audiit, & bona, ac iura Capituli constanter defendit.

BLASIVS AVSSETVS. Is ille est Resignatarius, quem possessionem adeptum dixi memorato anno M. DC. XXV. ac postridie Eidus Aprilis. Pacifica tamen possessio non fuit, quam etiam denique amisit placito, Arrestóve Parlamenti Aquensis, die Decembris xix. anno M. DC. XXXIV. Quid detrimenti ex eo passa Præpositura fuerit, memorare nihil attinet.

PETRVS GASSENDVS. Is est, qui à memorato anno M. DC. XXXIV. ac Natalitiorum Vigilia, in possessionem successit, in qua &, Deo bene propitio, adhuc perseuerat, dum isthæc edit Parisiis, mense Aprili, anno M. DC. LIV.

Notitiæ Ecclesiæ Diniensis

FINIS.

CONCI

CONCILIVM AVENIONENSE ANNI M. CCC. XXVI.

EX MS. CODICE STATVTORVM Ecclesiæ Diniensis.

PETRVS GASSENDVS LECTORI.

QVANDOQVIDEM inter Concilia, quæ hactenus collecta, editaque sunt, nulla fit eius mentio, quod Anno supra millesimum trecentesimo vigesimo sexto, Auenione habitum à trium Metropoleon, siue Prouinciarum Præsulibus, Capitulorúmque, & Abbatum Procuratoribus fuit; ac illud tamen inter Statuta Dignensis nostræ Ecclesiæ asseruatum etiamnum exstat (quippe exaratum pridem in membraneo, eóque gemino Codice) ideò videtur operæ-pretium ipsum inde eruere, ac facere publici iuris. Et memoratur quidem aliud isthæc circiter tempora, hoc est sub IOANNE XX. seu, vt in nostro legitur, & vulgò habetur, XXII. Auenione itidem celebratum; verùm id fuit planè ab hoc nostro diuersum. Quippe conuocatum solummodò fuit aduersus PETRVM CORBARIENSEM (quem ex Minorum ordine assumptum Imperator LVDOVICVS IV. Bauarus IOANNI summoperè infensus, creari Antipapam, nomine NICOLAVM V. procurauerat) ipsum videlicet docentem *Christum, eiusque Discipulos exstitisse adeò pauperes, vt nihil vmquam neque priuatim, neque in commune habuissent*; at verò huius nostri non alius fuit scopus, quàm vt sancirentur varia capita Ecclesiasticæ disciplinæ. Videtur porrò Concilium hoc non simpliciter Prouinciale habendum, sed quadamtenus etiam Nationale; quatenus non vnius solùm, sed trium etiam Prouinciarum concurrerunt Episcopi ad illius celebrationem. Nec fuit verò nouum, vt tres hæ Prouinciæ ad prouidendum Ecclesiæ necessitatibus coirent; siquidem in nostris eisdem Statutis antecedenter sic legitur: *Hæc sunt Statuta dudum edita per bonæ memoriæ Dominum Iacobum Ebredunensis Ecclesiæ quondam Archiepiscopum, & cæteros Archiepiscopos* (intellige vnà cum Episcopis Suffraganeis) *Comitatus Prouinciæ, quæ, inter alia, volumus, & præcipimus infra nostram Ciuitatem Dignensem, & Diœcesis ab omnibus obseruari.* Vixerat autem Iacobus iste sub antecedentis sæculi dodrantem; nempe post Henricum Cardinalem Ostiensem, à quo habemus etiam Statuta in Prouinciali Concilio Sedenæ habito, anno M. CC. LXVII. mense Nouembri; & ante Raymundum de Medullione, à quo Statuta rursus habemus in Prouinciali item Concilio Ebreduni celebrato, Anno M. CC. XC. mense

mense Augusto; cùm & acta quædam ipsius Iacobi superiùs citauerimus, ad annum hisce interceptum M. CC. LXXVIII. Sed ne longum morer, Ecce vt ad verbum legatur; facto initio ab Inscriptione, cuius verba sunt;

Incipit Prologus Statutorum Prouincialium per Reuerendos in Christo Patres, Dominos Arelatensem, Aquensem, & Ebredunensem Archiepiscopos, cum ipsorum Suffraganeis, seu Procuratoribus per ipsos legitimè constitutis, editorum in Ciuitate Auenionensi, in Prioratu sancti Rufi.

N NOMINE sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis. Videlicet, Anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo sexto; die decima octaua mensis Iunij, Indictione nona, Pontificatus Sanctissimi Patris, & Domini nostri, Domini IOANNIS, diuinâ prouidentiâ Papæ XXII. anno decimo, Nouerint vniuersi, quòd Reuerendi in Christo Patres Dei gratiâ, Domini Gasbertus Arelatensis, Iacobus Aquensis, Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopi, de infra-scriptorum Episcoporum Suffraganeorum præsentium, & Vicariorum, ac Procuratorum Suffraganeorum, Capitulorum, & Abbatum suarum Diœcesium, & Prouinciarum absentium, consilio, & assensu; VIDELICET, dictus Dominus Gasbertus Arelatensis Archiepiscopus, cum Venerabilibus in Christo Patribus, eadem gratiâ Dominis Raymundo Vasionensi, Dragoneto Tricastrino, Othone Carpentoractensi, Gaufrido Cauallicensi, Ademario Massiliensi, & Petro Tolonensi Episcopis, ipsius suffraganeis; ac venerabilibus, & discretis viris, Dominis, Gerardo de Campomolio, Episcopatus Auenionensis in spiritualibus, & temporalibus; ac religioso viro Petro Geraldi Priore Valriaci, Vasionensis Diœcesis, Domini Hugonis Arausicensis Episcopi, Vicariis generalibus; cum Auenionensis, Arelatensis, Tricastricensis, Vasionensis, Carpentoratensis, Cauallicensis, Massiliensis, Tolonensis, Arausicensis Capitulorum Procuratoribus sufficienter comparentibus: ET dictus Dominus Iacobus Aquensis Archiepiscopus, cum Raymundo Sistaricensi, Bartholomæo Forojuliensi, Guillelmo Vapincensi, Raymundo Aptensi, Episcopis, ipsius Suffraganeis præsentibus; & cum venerabili viro Domino Raymundo Ioannis, Præposito Regiensi, per se, & procuratorio nomine Venerabilis Patris in Christo, Domini Rostagni Regiensis Episcopi absentis; etiam cum Aquensis, Sistaricensis, Forojuliensis, Vapincensis, Aptensis, & Regiensis Capitulorum Procuratoribus sufficienter comparentibus: ET dictus Dominus Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopus, cum venerabili in Christo Patre, Domino Falcone Venciensi Episcopo præsente; & cum Venerabilium in Christo Patrum, Dominorum, Gaufridi Grassensis, Rostagni Niciensis, Guillelmi Dignensis, Bertrandi Senecensis, & A. Glandatensis Episcoporum Suffraganeorum ipsius absentium Procuratoribus sufficienter comparentibus; nec non & cum Ebredunensis, Venciensis, Niciensis, Dignensis Capitulorum, ac Boscaudunensis, & sancti Pontij de Nicia Monasteriorum Abbatum Procuratoribus sufficienter comparentibus: IN loco de sancto Rufo, prope Auenionem, Auenionensis Diœcesis, Arelatensis Prouinciæ supradictæ: PROVINCIALE CONCILIVM celebrantes, prorogata primo Iurisdictione de locis ad locum, per dictos Dominos Aquensem, & Ebredunensem Archiepiscopos; etiam Episcopatus Auenionensis in spiritualibus, & temporalibus Vicario generali, & Procuratoribus suprадictis consentientibus; AD honorem Dei, & gloriosæ Virginis Matris suæ, & omnium Ciuium superiorum, ac Morum reformationem, delictorum, & excessuum correctionem, ac suarum Animarum, & suorum subditorum vtilitatem, & ad statum Ecclesiasticum salubriùs conseruandum, Statuta infra-scripta, dicto Sacro approbante Concilio, concorditer ediderunt; quorum tenor sequitur sub his verbis: AD honorem Dei.

I.

De Missa beatæ Mariæ semel in hebdomada celebranda.

IMprimis Statuimus, & communiter ordinamus, quòd Missa de Beata Maria, additis Collectis, *Ecclesiæ tuæ &c. Deus, à quo sancta desideria*, in die Sabbathi, si Festum nouem lectionum non impediat; alioquin in alia vacante feria ipsius hebdomadæ, pro pace, & tranquillitate, & bono statu Ecclesiæ conseruando, ac inimicis eius ad cor, & pœnitentiam conuertendis, solemniter in singulis Ecclesiis celebretur. Et, vt ad veniendum Fideles feruentiùs inducantur, singulis ad dictam Missam venientibus, verè pœnitentibus, & confessis, decem dies de iniunctis sibi pœnitentiis misericorditer relaxamus.

II.

De Indulgentia associantibus Corpus Christi, cùm ad infirmos portatur, concessa.

ITEM, Si propter Christum, reuerentia Sanctis eius impendi præcipitur; dignum est Sanctum Corpus eius coli veneratione præcipua, quod vbique pro nobis, in illius Passionis memoriam consecratur. Statuimus igitur, & iubemus, quatenus singuli Rectores, & Priores, & Vicarij nostrarum Ecclesiarum, Prouinciarum, Ciuitatum, &

Diœcesium

Diœcesium Parochianos suos salutaribus monitis inducere studeant, vt sanctissimum Corpus Dominicum, dum Presbyter ipsum portat in Viaticum ministrandum ægroto, reuerenter associent, ac luminarium adhibitione decenter honorent. Illis vero, qui associabunt de die, vel de nocte, sine luminaribus, decem; qui verò cum luminaribus, vel eius luminaria mittent per alium, de die, viginti: de nocte, triginta dierum Indulgentiam, ex concessione nostra (dum tamen verè pœnitentes, & confessi fuerint) misericorditer relaxamus.

III.

De Indulgentia concessa deuotè intercedentibus apud Deum pro Domino Papa, & eius regimine prosperando.

ITem, Cùm secundùm Sacræ Scripturæ testimonium, multum valeat deprecatio iusti assidua; & quòd oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum, vt Psalmista testatur; pia deliberatione præsentis Concilij duximus concedendum, quòd quicumque Christianus fidelis, verè pœnitens, & confessus, nostrarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium, deuotas orationes effundere, & pia vota emittere curauerit, præsertim in Missarum solemniis, ante diuinæ Maiestatis conspectum, à quo bona cuncta procedunt, vt per suam ineffabilem misericordiam Sanctissimum, & Dominum nostrum Papam regere, & in suæ pietatis gratia conseruare, & custodire; Fidemque Catholicam toto orbe terrarum multiplicare dignetur, Videlicet quilibet nostrum Archiepiscoporum, per totam suam Prouinciam, & quilibet nostrum Episcoporum, per totam suam Ciuitatem, & Diœcesin, quadraginta dies de iniunctis pœnitentiis misericorditer relaxamus.

IV.

De Indulgentia concessa fidelibus, qui audito nomine IESV, deuotiùs se inclinant.

ITem, Cùm fœlicis recordationis Gregorius Papa decimus per sacrum constitutionis oraculum instituerit quoslibet Christiani nominis charactere insignitos, vt nomen illud, quod est super omne nomen, à quo non est sub cœlo aliud datum hominibus, Nomen videlicet IESV-CHRISTI, exhibitione reuerentiæ specialis attollerent, & præcipuè, dum aguntur Sacra mysteria, illud, quandocumque recolitur, veneratione dignum, deuotâ capitis reuerentia monstrarent: Nos de nostrorum subditorum salute sollicitî, volumus, vt singuli Rectores Ecclesiarum, & Vicarij nostrarum Diœcesium ad hoc ipsum faciendum plebes sibi subiectas moneant efficaciter, & inducant. Et, vt illud libentiùs faciant, quò vberioris retributionis

præmium exinde senserint prouenturum; Nos singulis in illius gloriosi Nominis memoria se inclinantibus reuerenter, vtique verè pœnitentibus, & confessis, decem dierum concedimus indulgentiam, quoties, vt præfertur, fecerint, valituram.

V.

De claudendis Fontibus Baptismalibus ne quid in eos sordidum immittatur

ITem, Cùm Sacri Fontes in quibus Originale abolerur culpæ contagium, per Baptismalis aquæ visibile Sacramentum, coli debeant digno venerationis honore, ne indeuotis contrectationibus pateant, nec extrinsecus aduenientium inquinamento sordescant. Statuimus, vt singuli Parochialium Ecclesiarum Rectores nostrarum Ciuitatum, & Diœcesium, in quibus sunt fundati Fontes huiusmodi, eos infrà instans Festum Natiuitatis Dominicæ sic claudi cum clauibus faciant, & aptari, quòd nullis sordibus ad illos ingressus immineat; potiorque reuerentia, quod ibi traditur, Sacramenti habeatur; quinque solidorum pœnâ quibuslibet feriendâ, qui hoc contempserint agere, in opus Ecclesiæ, vel pios vsus alios, ad nostrum arbitrium soluendorum.

VI.

De Sententia Excommunicationis ab Ordinario lata, exigente excommunicati inobedientia, per Prælatos alios prædicanda.

ITem, Statuimus, quod ex quo propriam per Ciuitatem, & Diœcesin lata per Prælatum aliquem Excommunicationis, Suspensionis, vel Interdicti Sententia competenti tempore fuerit diuulgata, & ibidem exigente rebellium, & inobedientium duritia, per decem dies extiterit solemniter, & publicè aggrauata; ex-tunc, requisito tamen proprio Metropolitano, & approbatam publicari etiam faciente dictam sententiam, licitum sit eidem Prælato, huius authoritate Concilij, cæteros Episcopos, & Prælatos requirere, vt ipsi sententias, quarum tenorem, & causam declarent in scriptis, in suis districtibus seruent, & faciant obseruari; publicent, & faciant diebus singulis ad hoc competentibus publicari

VII.

Qualiter contra illos, qui Excommunicationis sententiam contemnentes, exemplo perniciosè peragunt, procedatur.

ITem, abominabilis, proh dolor! ad nostrum tam de longinquo, quàm è vicino peruenit auditum, quòd in quibusdam partibus inolere cœpit abusio. Nã aliqui filij Belial, qui nec Deum timent, nec homines reuerentur, iniquitatem bibunt vt aquam,

dum sententias vilipendunt; dum medicinam, quæ fuerat ad salutem reiiciunt, mortis incurrunt periculum, & in interitum sua perseuerant, & suo malo exemplo nonnumquam inducunt alios, & seducunt. Ipsi quidem in Dei opprobrium, in contemptum promulgantis, & sententiæ promulgatæ neglectum, non minùs viliter, quàm damnabiliter procedere, imò veriùs execrabiliter excedere non formidant; vt pote, dum proprium Presbyteri, vel Prælati officium confingentes, & interdictum sibi vsurpantes ministerium, excommunicationem, imò veriùs execrationem, versa, & peruersa vice in Excommunicatores, seu denunciatores, suos simulare præsumunt; accensos palearum fasciculos, aut titiolos ardentes in patellis, conchis, aut sartaginibus, vel similibus vituperabiliter extinguendo. Cùm igitur talia, & his similia in Dei vergant opprobrium, & in Ecclesiasticæ disciplinæ redundent contemptum; Statuimus, & sub pœna Excommunicationis districtiùs inhibemus, nequis Clericus, vel Laicus, cuiuscumque ordinis, dignitatis, conditionis, vel status existat, rem tantę perniciei de cætero, per se, vel alium, aut pro se, vel alio attentare præsumat. Qui verò huiusmodi saluberrimi Statuti transgressor extiterit, & infra triduum emendam exinde competentem non exhibuerit ex-tunc se sentiat ipso facto Excommunicationis vinculo innodatum. Locus autem, vbi hæc, vel similia fient, Domino loci sciente, seu mandante, vel ratum habente; vel, postquàm requisitus fuerit, vel eius locum-tenens, infra decem dies corrigere negligentiæ præsumpta fuerint; Ecclesiastico tandiù sit, & remaneat locus suppositus interdicto, donec ad mandatum Ecclesię, quam delinquens offenderit, & Prælato, quem irreuerenter despexerit, sufficiens, & idonea satisfactio, & realis emenda præstita fuerit per eundem. Et, cùm in talibus non sit relaxanda vindicta, offensus Prælatus minimè remittere valeat illo casu. Eisdem pœnis subiacere volumus illos, & illas, qui, vel quæ talia fieri mandauerint, vel alias opem, vel operam aut consilium præbuerint si rem tamen tam detestabilem prodire contigerit detestabiliter in effectum. Addito, quòd eorum posteri vsque ad secundam generationem in clericorum Collegium nullatenus admittantur, nisi priùs per Metropolitanum, cum vno Suffraganeo, cum ipsis fuerit super hoc misericorditer dispensatum. Si verò Clericus Beneficiatus, vel in Dignitate, Personatu, vel Officio constitutus, taliter excesserit, vltra pœnam Laico inflictam, Beneficio, si quod in Prouincia nostra obtinet, sit ipso facto, præsentis Concilij authoritate, priuatus. Non-beneficiatus autem, ad obtinendum Beneficium sit exnunc inhabilis, & indignus.

VIII.

Ne Ecclesiastica personæ titulum Iurisdictionis, quam pacificè possederunt, Secularibus ostendere teneantur.

ITem, Quòd Sæculares Domini cuiuscumque conditionis existant, vel Baiuli, Officiales eorum, qui Prælatos, vel alios Ecclesiarum Rectores cogunt ostendere, quare merum, vel mixtum Imperium, aut Iustitias alias medias, vel minores tenent, licet tenuerint pacificè multis annis; & ideò, si eis hoc non probent, vsurpare, accipere & sibi applicare, sine alia causæ cognitione, motu proprio non verentur; Si à talibus excessibus desistere moniti neglexerint, & ad vsurpandum sine alia rationabili causa processerint; tam ipsi, quàm illi, qui eis in hac parte obediunt, Excommunicationis sententiam incurrant ipso facto.

IX.

Vt persona Ecclesiastica per nullum Iudicem temporalem in criminalibus, & personalibus distringatur.

ITem, Vt nullus Dominus temporalis, vel Iudex subdelegatus eiusdem, cuiuscumque dignitatis, conditionis, vel status existat, Clericum; vel personam Ecclesiasticam, aut Religiosam, coram se super Criminalibus, vel Personalibus citet, vel citari faciat; & si quoquo modo fecerit, & infra dies octo non se correxerit, & quod inconsultè præsumpserit, non relaxauerit, ex-tunc Excommunicationis sententiam incurrat.

X.

Vt Clericus contra Clericum, ad Iudicem sæcularem, aut alium Laicum pro facienda iustitia, vel inferenda violentia non recurrat.

ITem, Prohibemus statuendo, & statuimus prohibendo, vt nulla persona Ecclesiastica de Clerico, vel Ecclesiastica persona qualicumque conquerens super spiritualibus, vel Ecclesiasticis, aut criminalibus, vel personalibus quibuscumque, recurrat ad Curiam, vel Principem, aut Dominum alium sæcularem, vel Laicum quemcumque super iustitia facienda, vel violentia Clerico in persona, vel rebus ad eum pertinentibus inferenda; nec cum ipso, vel ipsis super eisdem, sine consensu Prælati, vel Officialis sui, pactum aliquod inire præsumat, nec factum obseruet. Alioquin querelam exponens, vel damnum faciens, & in eis persistens, vel crescens, & pactum obseruans, à iure suo eo ipso cadat; nullâ alia super hoc sententia expectatâ; & donec super hoc ad arbitrium Prælati satisfecerit, cùm Beneficio Ecclesiastico, quod obtinet, nouerit se suspensum, & ab obtinendo indignum.

XI.

Prouisio contra illos, qui bona, & iura Ecclesiasticarum Personarum subtrahunt, diminuunt, dissipant, & inuadunt.

ITEM. Quoniam aliqui suis finibus non contenti, passim aliena diripiunt, & Ecclesiasticas libertates infringere non verentur; approbante præsenti Concilio, Statuimus, quod quælibet persona sæcularis, seu Ecclesiastica, nobilis, aut alia, cuiuscumque præeminentiæ, dignitatis, officij, conditionis, aut status fuerit, quæ Ecclesias, aut Capellas, seu earum cœmeteria, hospitalia, reclusoria, domos, possessiones, loca, villas, castra, census, tasquas, tresena, laudimia, vintena, feuda, lesdas, pedagia, molendinos, piscarias, pasquerias, siue reclausas, iurisdictiones, seu alia quæcumque iura, seu etiam eorum homines, aut familias, seu bona, quælibet immobilia, aut mobilia (quæ quidem mobilia valorem decem solidorum monetæ currentis excedant) siue domos religiosas, aut hospitalia, seu reclusoria, vel leprosarias, quomodolibet inuadere, capere, occupare, detinere, pignorare, seu grauare, per se, vel per alium, inquietare quomodolibet, seu turbare; nec non, qui contra Ecclesiam, siue Ecclesias, aut Clericos, siue personas Ecclesiasticas siue eorum homines, loca, villas, castra, seu mansiones, aut contra libertates Ecclesiasticas, vel domos religiosas, aut hospitalia, siue reclusoria, vel leprosarias, quomodolibet edere, vel facere quæuis statuta, seu banna, vel præconizationes, aut nouitates quascumque; siue quibuslibet ex prædictis directè, vel indirectè violentias, aut molestias irrogare, seu eis super bonis quibuslibet Ecclesiasticis, seu patrimonialibus, quæstas, aut tallias, angarias, siue perangarias, aut necessitates quaslibet aliqualiter imponere, vel inferre, seu domos Ecclesiarum, aut Clericorum, seu personarum Ecclesiasticarum, occasione quacumque serrare, siue claudere quoquo modo, seu eorum bona quæcumque bannire, seu etiam vias nouas aliquas vbilibet adinuenerit, vel facere, per quas Ecclesiæ, seu earum villæ, castra, vel loca in Pedagiis, seu lesdis, aut quibuslibet iuribus aliis possint in aliquo diminui, vel etiam priorari, siue itinera, aut vias, vel stratas publicas, aut priuatas infra limites, siue territoria, vel districtus locorum, villarum, siue castrorum Ecclesiasticæ iurisdictionis auferre, vel sibi quomodolibet appropriare, attribuere, seu etiam applicare, vel terminos eorum arctare præsumpserit, seu attentauerit, per suam potentiam, aut violentiam, siue malitiam; Nisi infra sex dies super iis, à die captionis, seu inuasionis, attentationis, turbationis, vel inquietationis, siue præsumptionis huiusmodi, per emendam, seu per reuocationem debitam, seu alias vt res exegerit, plenè satisfecerit, Excommunicationis sententiæ subiaceat, ipso facto. Quam siquidem Excommunicationis sententiam, cùm de præmissis, seu eorum aliquibus, cuilibet Ordinario, vel eius Officiali summariè constiterit, aut de plano ex mero officio, & sine strepitu iudicij, & figura, volumus & statuendo mandamus, executioni debitæ per ipsum quemlibet Ordinarium, siue Officialem ipsius certificatum, de plano mandari per vniuersas Ecclesias nostrarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium, sicut viderit commodius expedire; Super quo, tam in genere, quàm in specie, quàm etiam contra quascumque personas nominandas, plenam habeat facultatem, prout ei videbitur expedire. Et, si Dominus, vel rector Ciuitatis, castri, villæ, vel loci alicuius, aut Officialis eius in prædictis, vel in aliquo prædictorum culpabilis fuerit, & per sex dies in Excommunicatione persisterit, Ciuitas, Castrum, villa, vel locus huiusmodi Ecclesiastico subiaceat interdicto. Si verò Vniuersitas deliquerit in prædictis, illi, qui vniuersitatem, vel singulares personas ad id induxerint, commouerint, vel defenderint, & singuli, qui in aliquo præmissorum culpabiles fuerint, post sex dies ipso facto sententiam Excommunicationis incurrant: Vniuersitas verò ipsa, nisi infra decem dies emendam fecerit competentem, Ecclesiastico subiaceat Interdicto. Si verò prædicta iniuria per alium quemlibet illata fuerit, & Dominus, vel Rector, aut Officialis infra cuius iurisdictionem prædicta iniuria fuerit irrogata, requisitus per Ordinarium, seu Vicarium, vel Officialem, eiusdem aut vice-gerentes, aut locum-tenentes, aut etiam delegatum, infra decem dies, satisfactionem, vel emendam fieri non fecerit competentem, Excommunicationem se nouerit incurrisse. Quam si per decem dies sustinuerit, Terra, cui præerit, Ecclesiastico subiaceat interdicto.

XII.

Prouisio contra illos, qui bona, & iura Ecclesiastica inuaserunt, vel quomodolibet occupârunt.

ITEM, Statuimus, & etiam ordinamus, quòd quæcumque persona, cuiuscumque gradus, dignitatis, status, vel conditionis existat, quæ bona quæcumque, siue iura ad Ecclesias, vel Ecclesiasticas personas quomodolibet pertinentia, detinet occupata; vel quæ in præiudicium Ecclesiarum, seu personarum Ecclesiasticarũ, & iurium earũdem aliquas fecerit nouitates indebitas, plenè restituat; vniuersitas autẽ ipsa, & locus huiusmodi, vbi prædicta, seu aliquod præmissorum cõmissa fuerint, si sub eius dominio fuerint; alioquin locus suus, vbi habuerit suum domiciliũ principale, cum effectu reuocet, & satisfactionẽ faciat infra mensem, postquã fuerit requisita; quòd nisi fecerit, Excommunicationis sententiæ se nouerit subiacere. Et, si Vniuersitas, vel Dominus, siue Rector, vel Officialis fuerint culpabiles in prædictis, Ecclesiastico subiaceant interdicto. Vniuersitatem autem sufficienter

requisitam, quoad præsens propositum reputamus, cùm Dominus, vel Officialis, qui ibi præfuerit, nominatè, expressa inniuria, vt eam reuocare faciat, fuerit requisitus; vel, cùm per tres dies Dominicos publicè, dum celebrabuntur diuina mysteria, per Sacerdotem Parochialem, vel eius locum-tenentem de mandato Ordinarij, vel Officialis eiusdem significatum fuerit, quòd de iniuria & nominatè, & damnis nominatim exprimendis, satisfaciant competenter.

XIII.

Ne quis in loco retineat bona Ecclesiastica alibi indebitè ablata.

ITEM. Loca, ad quæ bona Ecclesiarum, vel ecclesiasticarum personarum per violentiam manifestam, seu notoriam iniuriam, sine causa probabili, ablata, occupata, seu arrestata deuenerint, tandiu, post decem dies, ex quo significatum fuerit locorum Domino, vel rectori, Interdicta permaneant, quandiu bona huiusmodi ibi fuerint, & competens exhibeatur emenda.

XIV.

Vt sæculares Potestates Clericos per ipsas captos certo Iudici suo restituant, nihil exigentes.

ITEM. Quia priuilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate: attendentes, quòd nonnulli Domini temporales, Vicarij, Clauarij, & alij sæcularium Curiarum officiales, obtentu, seu occasione aliquarum licentiarum ex causa eis ad certum tempus vel simpliciter; vel ad certas personas ab Archiepiscopis concessarum, hac occasione, prout comperimus, manus temerarias ad capiendos Clericos passim, & indifferenter, aliásque personas Ecclesiasticas insimiliter, & eo modo, quo possunt sæpiùs, ad maiorem confusionem Ecclesiæ, & Cleri extendere non verentur; quin imò ipsos suis mancipant carceribus, ac ibidem non-nunquam eos faciunt abradi totaliter, vt palliare possint excessus suos, & illos contingere Clericos non fuisse, vel non esse in possessione Clericatus, in quasi, in suarum periculum animarum eneruata libertate Ecclesiastica, Prohibemus, ne à quoquam talia, vel similia de cætero attententur: Reuocantes ex nunc licentias sub quamcumque formam, vel bonum, super huiusmodi captionibus, vel detentionibus, generaliter, vel specialiter, per literas, vel oraculo viuæ vocis, vel aliàs quomodolibet faciendis, concessas; alioquin, contrarium facientes, cuiuscunque status, conditionis, vel dignitatis existant, siue sint Laici, siue Ecclesiasticæ personæ, regulares, vel sæculares, hanc nostram Excommunicationis sententiam, quam in his scriptis præsentibus ferimus, incurrere volumus ipso facto. Nisi fortè in eo dumtaxat casu, cùm scilicet eos adhuc flagrante crimine capi contigerit, antequàm ad alios extraneos actus diuertant, rectâ viâ eos ad Curiam Ecclesiasticam duxerint; &, si restituerint sine fraude. Si verò de noctu tales ceperint, debeant vltrò in crastinum, sine retentione bonorum ipsorum, & læsione personæ, sine requisitione alia, reddere eos Curiæ supradictæ. Nec eis liceat aliquid à captis huiusmodi, dono, vel gratiâ, super colore aliquo extorquere, vel accipere grata-data. Quòd si in castris, vel villis captiones huiusmodi fieri contingat; adducant ipsos ad Ecclesiasticam Curiam, vel transmittant quam-citiùs, sub fida custodia, in expensis ipsius Curiæ moderatis. Quòd si secus egerint, vel in fraudem super hoc aliquid attentauerint, eadem sententiâ inuoluantur.

XV.

Prorogatio Iurisdictionis in inuasores, & occupatores Ecclesiasticorum bonorum, & iurium exercenda.

ITEM, Cuilibet Ordinario, in cuius iurisdictione fuerit iniuria, vel violentia Ecclesiis, Ecclesiasticis personis, ac rebus, vel earum iuribus irrogata, seu eorum possessio, vel quasi, turbata, vel indebitè occupata; contra ipsos iniuriantes, vel perturbantes, seu in præmissis, vel eorum aliquo quomodolibet delinquentes, ac inde præstantes auxilium, consilium, & fauorem, cuiuscumque status, dignitatis, seu gradus existant, procedendi simpliciter, & summariè, & de plano, ac sine strepitu iudicij, & figura, citandi, informationes recipiendi, inquisitiones faciendi, definiendi, declarandi, & omnem iurisdictionem Ecclesiasticam exercendi, vbilibet in nostras Prouincias, Ciuitates, & Diœceses, Plenam, & expressam, authoritate, præsentis Concilij, Nos Archiepiscopi, & Episcopi, & Procuratores Episcoporum absentium, habentes ad hoc mandatum, concedimus facultatem. Nec obijci valeat contra tales processus, quòd extra territorium suæ diœcesis sic procedens; Quia quoad præmissa, & quodlibet præmissorum, iurisdictionem nostram, & nostrum cuiuslibet vicissim inter nos prorogamus, vices nostras nobis adinuicem, ac dictarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium, singulisque Officialibus, & Vice-officialibus, ac locum-tenentibus, præsentibus, & futuris in solidum committentes. Vniuersis nostris subditis iniungentes, vt in præmissis Ordinario, ac eius officiali, seu locum-tenenti sic procedenti pareant, & intendat, quod nisi fecerint, possit procedens per censuram Ecclesiasticam animaduertere in eosdem. Et nihilominus, si nos Archiepiscopi, & Episcopi per sic procedentem requisiti, suas in hac parte prætermiserimus requisitiones aliquatenus exaudire, aut id, super quo requisiti fuerimus, non curauerimus perducere ad effectum; sic non exaudiens, nec ad effectum perducens eo ipso per vnum mensem, authoritate præsentis Concilij sit a Pontificalibus suspensus.

suspensae. Praesenti statuto minimè valituro post decennium; ita quòd, per hoc sic procedenti in aliena Ciuitate, vel Dioecesi nullum ius, aut iurisdictio in posterum ex temporis longinquitate, vel post decennium, acquiratur.

XVI.

Vt Excommunicati ad nullum publicum Officium admittantur.

ITEM, Statuimus, quòd Excommunicati in Iudices, Consules, Rectores, Bajulos, Potestates, Assessores, vel Notarios, aut alia quaevis publica Officia nullatenus assumantur, nec etiam admittantur; &, si de facto admissi fuerint, sententia per eos, vel eorum authoritate prolata, & quicumque processus per eos, vel eorum authoritate, in iudicio, vel extra habiti, & munimenta confecta, vel per eos facta, nulla, & nulli sint ipso iure. Et nihilominùs quicumque, cuiuscumque dignitatis, status, aut conditionis existat, si tales Excommunicatos ad aliquod praedictorum Officiorum scienter assumpserint, vel assumptos per alios approbauerint, Excommunicationis sententiam incurrant ipso facto. Et, si requisiti per Ordinarium, vel alium eius nomine, huiusmodi excommunicatos infra decem dies à tempore requisitionis à praedictis Officiis sic assumptos non amouerint cum effectu, Loca illa, in quibus ad aliquod Officiorum assumpti fuerint, tandiu remaneant Ecclesiastico supposita interdicto, donec sic excommunicati à susceptis Officiis realiter, & sine fraude, & absque alicuius restitutionis spe, quamdiu in excommunicatione perstiterint, sint amoti. Vniuersitas autem, ac ciuitates, & castra, vel villae, quae Excommunicatos, & in Ecclesia publicè denunciatos ad aliquod praedictorum Officiorum assumpserint, vel elegerint, vbi eis aliàs hoc liceret, Ecclesiastico etiam sint supposita interdicto.

XVII.

Vt nullus, sine licentia Superioris, alicui quodlibet ministret toxicum, vel alia venenosa.

ITEM, Statuimus sub poena Excommunicationis, & districtiùs inhibemus, ne quis Apothecariorum, vel quiuis alius, cuiuscumque conditionis, vel sexus existat, toxicum vendat, vel donet, nec alio modo ministret alicui, vel alia venenosa, nisi prius significet Curiae Ordinarij, vt sciri possit suis temporibus, si casus toxicationis contingeret, quis fuerit emptor ille, vel alius qualiscumque; quodque Apothecarius quilibet ad hoc seruandum, iuramento coram suo superiore corporaliter praestito, pro se, & sua familia specialiter adstringatur. Aliter, dantes, & vendentes, ad homicidium perpetrandum recipientes quomodolibet, vel ementes, aut ad hoc consilium, vel consensum tacitè, vel expressè praestantes, Excommunicationis vinculo subiaceant, ad Sedem Apostolicam pro absolutionis beneficio remittendi, & aliàs, prout iustum fuerit, puniendi.

XVIII.

De poenis toxicum, vel herbas mortiferas in mortem alterius ministrantibus infligendis.

ITEM, Quòd quicumque alium toxicare, aut opem ad hoc, vel consilium dare, vel in necem alterius toxicum tenere, vel vendere, aut aliter ministrare praesumpserit; vel herbas mortiferas in mortem, vel abortiuum cuiusquam dederit, eo ipso Excommunicationem incurrat, à qua nonnisi per Sedem Apostolicam absoluatur: Et, si Clericus beneficiatus sit, illo sit priuatus Beneficio ipso facto; & ab Ordine, quem susceperat, degradetur, tradendus Curiae saeculari; Et talis, vel simili suspicione probabili infamatus, similibus praesumptionibus, & perspicuis indiciis apud bonos, & graues notatus, ad honorem, vel Dignitatem Ecclesiasticam nullatenus admittatur. Et nihilominùs ad detentionem personae honestae, prout requiret personae status, & sceleris veritas suadebit, ad emendam, & veritatis certitudinem, sicut Superioris discretioni visum fuerit, procedatur.

XIX.

Qualiter contra Exemptos, & Priuilegiatos in diuersis abutentes suis priuilegijs, procedatur.

ITEM, Dolentes referimus, quòd nonnulli Religiosi, Hospitalarij, & alij tam exempti, quàm priuilegiati, de priuilegiorum sibi fortè, aut Ordini suo indultorum praerogatiua temerè confidentes, Excommunicationis, suspensionis, vel interdicti sententias ab Ordinariis, vel Officialibus ipsorum rationabiliter promulgatas obseruare non curant: Quin-imò, in contemptum clauium, Excommunicatos, suspensos, interdictos huiusmodi ad diuina recipiunt, aut interdum in Donatos, seu Conuersos, contra mentem Concilij Lateranensis admittunt; Receptatorum in hac parte genus pessimum imitantes, sine quibus delinquentes isti, & similibus diu forsitan non laterent: Sed nec his contenti, domos Conuentuales alterius Ordinis, eidem Ordinario lege Dioecesana subiectas, & à sui fundatione iurisdictioni Praelatorum, salua regula seu Ordinis, seu disciplinae, suppositas, tam praenominati, quàm caeteri Religiosi, etiam non exempti, nec priuilegiati, vendicant sibi, & Praelatis quasi furtum, succedente post-modùm violentia, subtrahere moliuntur, sicque de suis indulgentiis, seu priuilegiis confidentes, alios fidentiùs in iure suo molestant: Ita quòd, authoritate, imò temeritate propria, in vestimentis ouium venientes, nunc saeculari fulti potentia, violen

violentiam per se, vel per alium inferentes, possessiones domorum huiusmodi, ac rerum, & iurium ad eas spectantium occupare, & cum armis aliquoties inuadere non verentur; & occupata tenere contendunt, in Prælatorum præiudicium, plurimorum scandalum, & enormem nihilominùs illius Ordinis, cuius erat, ab initio, & cui ab antiquo subesse consueuerat, læsionem: Cùm igitur tales, & tam enormiter excedentes, & notoriè delinquentes, non impares receptatoribus, etiam ac improbis rectoribus nequiores, perinde vt alios, iura censeant puniendos: Nos, quatenus in ipsos animaduertere possumus, & à iure nobis permittitur; & maximè, si de suis priuilegiis non velint copiam facere, requisiti; Volentes, vbi eos indulta sibi priuilegia non defendunt, correctionis, & reformationis officium exercere, ac effrænatam ambientium cupidinem reprimere cupientes, Statuimus, & concorditer ordinamus, vt tales, & similes in præmissis, & similiter tam enormiter excedentes, & tam notoriè delinquentes, nisi destiterint, & saniori ducti consilio, congruenter, infra dies octo, ex quo fuerint requisiti, reuocare, seu emendare distulerint; vnà cùm illis, qui se ad eos sic ligati reduxerint, & eis, qui translationem huiusmodi attentauerint, & exinde Monasteria, & domus Conuentuales, res, & iura huiusmodi occupare, seu inuadere, cum armis, & sine armis præsumpserint, & omnibus illis, qui eis ad hoc opem, vel operam præstiterint, aut, vt sic occupata detineant, consilium, vel iuuamen præbuerint, Excommunicationi subiaceant ipso facto. Et, cùm ipsi Prælatis non deferant, sed potiùs vilipendant eosdem; Prælati etiam contrà, quamdiu sic steterint, & ausu temerario eis, vel Officialibus eorum in præmissis restiterint, in priuilegiis, vel aliis iuribus suis eurti eos vel defendere minimè curabunt. Dignum est enim, vt qua mensura mensi fuerint, eadem remetiatur & eis; vt ignorantes ignorari, & contemnentes sentiant se contemni. Qua etenim fronte Prælatorum inuocabunt auxilium, qui committere non formidant in ipsos? Statuimus insuper, præcipimus, & concorditer ordinamus, vt singulares personæ tam foris, quàm ipsius Conuentus, maximè translationem totaliter fieri procurent, quòd ab illius domus, seu Conuentus consortio penitùs, & in perpetuum excludantur, vitam suam alibi sub arcta pœnitentia, sui Superioris arbitrio, finituræ. Circa translationem autem singularium personarum ad arctiorem fortè Regulam transire cupientium, nihil per hoc intendimus extra formam à iure traditam immutare.

XX.

Vt Presbyteri Testamentis Parochianorum intersint, & per Episcopum distribuentur incertæ Restitutiones.

ITEM, Ne relictæ in Testamentis, vel aliis vltimis voluntatibus Emendæ, vel ad pias causas Eleemosynæ, vel Restitutiones certæ, vel incertæ forsitan occultentur, Statuimus, vt vel Presbyterum Parochialem interesse rogent ordinationi Testantis, si tamen haberi poterit; aut, quod Notarius infra octo dies à die obitus numerandos, Prælato, vel Officiali, aut Presbytero Parochiali copiam illius articuli, vbi quæuis Eleemosyna piis est vsibus deputata, vel emenda, seu restitutio facienda, sub pœna Excommunicationis, quam ipso incurrant facto, si negant facere, fideliter teneantur: Et ille, vel illi sic cum hæredibus, vel exsequutoribus Testatoris ordinantis festinent, quòd emendæ non occultentur, & Eleemosynæ sic relictæ, vel restitutiones huiusmodi non pereant, ad tempus magnum, vel modicum, aut fortè perpetuò, faciendæ. Adiicientes insuper, quòd incertæ Restitutiones nulli per aliquem exsequutorem testamenti, vel alium, præter Diœcesani licentiam præbeantur, nec aliquid distribuere præsumant alibi, quàm vbi Prælatus duxerit ordinandum; etiamsi à Testatore contrarium dictum esset. Ad hoc adiicimus, quòd Presbyteri in Synodos venientes, Prælato suo, vel Officiali eius, in scriptis Testatorum, & exsequutorum nomina, & quantitates huiusmodi præsentare in virtute obedientiæ teneantur.

XXI.

Vt Episcopi in distributionibus Legatorum vocentur, prout ad eos pertinet, de consuetudine vel de iure.

ITEM, Cùm in eo, in quo alicuius interesse tangitur, rationabiliter eius vocatio debita requiratur; Volumus, & iubemus, quòd in distributionibus legatorum, quorum diuisioni, seu exsequutioni habere interesse Episcopi, de consuetudine, vel de iure, vocari debeant Episcopi, seu locum-tenentes ipsorum: quibus equidem non vocatis, nulla præsumatur fieri distributio; &, si facta fuerit, hæredi, seu successori, vel illi, cui relictum est, nulla ex tali distributione liberatio acquiratur.

XXII.

Vt nullus Confessor sine Diœcesani licentia quemcumque præsumat absoluere in casibus infra-scriptis.

ITEM, Vt nullus cuiuscumque Ordinis, vel Religionis, seu conditionis existat, Confitentes in cuiusquam Ciuitate, vel Diœcesi, præter specialem, vel generalem licentiam

centiam ipsius Diœcesani, de facto absoluere quemquam, vel ligare præsumat in casibus eidem Diœcesano à iure, consuetudine, vel statuto Prouinciali, vel Synodali specialiter reseruatis. Casus autem sunt hi: In Excommunicato à Canone. In Incendiario, nondum etiam publicato. In Blasphemo famoso. In Votis relaxandis, vel commutandis. In iis, quæ comissa sunt in Diœcesi ab Episcopo reseruari, vtpote; In oppressione puerorum. In homicidiis. In sacrilegiis, vltra decem solidos. In violatoribus Ecclesiarum. In violatoribus Ecclesiasticæ libertatis, & immunitatis. In incestu cum consanguineis, seu affinibus, in ascendentibus, & descendentibus in infinitum, & in collateralibus vsque ad secundum gradum inclusiuè. In carnali cognitione Sanctimonialis, aut defloratione virginis violenta. In illis, qui in Ecclesia luxuriam commiserint per carnalem copulam consummatam. In restitutionibus incertis, vltra viginti solidos in vna persona. In clandestinè contrahentibus. In eo, qui consuetus est multo tempore prauitates vsurarias exercere. In falso teste. In falsario literarum, vel instrumentorum, vel subtrahente aliena instrumenta, vel delente. In falsario monetæ. In impediente Legatum Sedis Apostolicæ. In proditore Domini, vel patriæ. In Hæresis sectatore. In supponente partum, vel negante, vel abortiuum sibi, aut aliis procurante. In muliere, quæ ab alio, quàm à marito proprio concepit infantem, quem maritus suum etiam æstimat esse, propter quem legitimi defraudantur hæreditate paterna. In toxicatione, vel aliud mortiferum, ministrante, vel opem, aut consilium adhibente. In cohabitante cum Iudæa, vel Saracena, vel Bruto, vel è contra. In Sortilegiis, ad quos communiter recurritur pro Sortilegiis faciendis. In iis, qui Corpore Christi, vel Oleo sancto, vel Chrismate abutuntur. In depopulatoribus agrorum, vinearum, vel arborum. In Excommunicatis, qui scienter ingerunt se diuinis, & commoniti nolunt Ecclesiā exire, diuinum officium perturbantes. In illis, qui scienter Excommunicatorum corpora recipiunt ad Ecclesiasticam sepulturam, vel ea sepeliunt ibi, contra Parochialis Presbyteri voluntatem. In illis, qui scienter celebrant in Ecclesia interdicta, quibus à iure non est, vel priuilegio concessum: cùm ex hoc sit reconcilianda Ecclesia prædicta.

XXIII.

Vt nullus, occasione cessionis sibi factæ, coram extraordinario Iudice quemquam audeat conuenire.

ITEM, Quòd nullus Clericus, vel persona Ecclesiastica ex causa, vel occasione, vel ratione donationis, vel cessionis sibi factæ, vel de cætero faciendæ, quemquam coram extraordinario Iudice audeat conuenire. Quod si secus fecerint, Excommunicationem incurrant ipso facto.

XXIV.

Vt nullus bona Ecclesiarum vacantium occupet, nisi sibi per priuilegium vel consuetudinem hoc liceret.

ITEM, Quòd nullus omninò Prælatus, Abbas, Prior, vel Patronus Clericus, vel Laicus, cuiuscumque conditionis, status, vel dignitatis, Ordinis, vel Religionis existat, bona Ecclesiarum vacantium Metropolitanæ, vel suffraganearum, Prioratus, Abbatiæ, vel alius cuiuslibet Monasterij, vel Ecclesiæ, per promotionem, aut mortem, vel resignationem, aut mutationem, vel absolutionem cum alio, quocumque modo vacantium, capere per se, aut per alium, aut occupare, vel vsurpare præsumat; nisi sibi per priuilegium, vel consuetudinem liceret. Quòd si fecerit, tam ipse, quàm gratis obedientes ei aliqualiter in hac parte, Excommunicationis incurrant sententiam ipso facto.

XXV.

Statutum, vt nulla persona Ecclesiastica cum Potestatibus sæcularibus posse habens, det consilium, vel iuuamen contra Ecclesiasticas libertates.

ITEM, quòd quælibet Ecclesiasticæ personæ Curias sæcularium forte Principum, & consilia frequentantes, maiores, vel minores, vel mediæ cuiuscumque dignitatis, ordinis, conditionis, vel status existant, si scienter contra Deum, & iustitiam, & Ecclesiasticam libertatem, in præiudicium alicuius Ecclesiæ, vel Prælati, seu Rectoris Ecclesiastici, consilium, vel fauorem, aut iuuamen Ecclesiasticæ libertati contrarium dederint, aut dari procurauerint, Excommunicationis sententiam incurrant ipso facto: à qua, non-nisi emendato damno, seu alio dispendio, circa Sedem Apostolicam absoluantur.

XXVI.

Vt nullus in Sacris constitutus, vel curam animarum habens, in Iudiciis sæcularium Curiarum gerat Officium publicum, aut priuatum.

ITEM, Quòd nullus Clericus habens curam animarum, vel in Sacris Ordinibus constitutus, possit esse de cætero in Iudiciis, siue causis in Curia sæculari Procurator, Syndicus, vel Actor, vel Iudex, aut Baiulus in exercenda iurisdictione Domini temporalis, pro aliquo Laico. Quòd si monitus infra mensem non destiterit, ex tunc talis, si Beneficiatus fuerit, Beneficiis suis huiusmodi, authoritate præsentis Concilij suspendatur; non Beneficiatus verò liminibus Ecclesiæ arceatur.

XXVII.

De modo probandi electionem Sepulturæ illorum, qui apud Religiosos eam elegisse dicuntur.

ITEM, Statuimus, ne quis illorum Funera defunctorum, quos Fratres Prædicatores, & Minores apud ipsos Sepulturam elegisse probauerint, deferri ad domum, & Ecclesias illorum impediat, saluo tamen iure portandi Funus ad Parochialem Ecclesiam, & consuetudine laudabili hactenus obseruata: nec circa prædicta Fratribus ipsis, aut Funeri, omittendo solitam campanæ pulsationem, vel aliter, inferre præsumat. Super hac autem probatione, Volumus summariè, & de plano, sine sumptibus, & scriptis quibuscumque, per exhibitionem ordinationis testamentis, aut productionem testium coram Parochialis Ecclesiæ Rectore procedere, si tamen potuerit, & voluerit interesse. Quo absente vtique, vel nolente, coram Officiali, vel locum-tenente ipsius, si Funus in Ciuitate fuerit, hoc probare sufficiet; vel coram personis publicis, & honestis, si hoc extra fortasse contingat. Aliter equidem, vbi erunt Funera, ab eis de domibus prohibemus extrahi. Incurrant autem Excommunicationis sententiam ipso facto, cum, contra tenorem huiusmodi constitutionis, extrahentibus de domibus Funera, aut facientibus, procurantibus, seu permittentibus extrahi, & præsumentibus in hoc auxilium, fauorem, aut consilium impartiri. Quæ autem circa Fratres prædictos, quoad probationem, & extractionis Funeris inhibitionem statuimus; ad alios Religiosos, apud quos Sepultura electa fuerit, extendi iubemus.

XXVIII.

Vt sine noui Census impositione, vel veteris augmentatione Beneficia conferantur.

ITEM, Quòd Prioratus Beneficij, seu & alterius Ecclesiastici, facta cum noua Census impositione, vel pensionis antiquæ augmentatione, Collatio non valeat ipso iure; & per proximum Superiorem illa vice personæ idoneæ, sine dicti oneris vitio conferatur, ac si ad eum, propter negligentiam fuisset alias collatio dicti Beneficij deuoluta.

XXIX.

Vt Monachi in Ecclesiis suis infra certum tempus perpetuos Vicarios Ordinariis repræsentent.

ITEM, Statuimus, quòd in singulis Ecclesiis solitis per Monachos gubernari, infra sex menses, Priores earum suis Diœcesanis ad curam animarum perpetuos Presbyteros repræsentent. Quòd nisi fecerint, ex-tunc hac vice Episcopi instituant Presbyteros in Cura prædicta, & ipsos Priores compellant ad eisdem Presbyteris prouidendum, prout idem instituens duxerit ordinandum. Si qui super præmissis habere se asserunt priuilegia, obseruentur in eisdem: In non-priuilegiatis autem, obseruetur Concilium Viennense.

XXX.

Vt nullus Beneficium conferat, in quo ius tantum obtinet Patronatus.

ITEM, Statuimus, quòd nullus in aliquo Beneficio Ecclesiastico solùm ius obtinens Patronatus, cùm ipsum vacare contigerit, ad ipsum conferendum procedat. Quòd si secus egerit, in illa vacatione ius præsentandi ipso facto amittat, & Superior, ad quem institutio pertinet, plenam habeat dispositionem illa vice.

XXXI.

Vt Præsentatus Patrono non iuret, sine Diœcesani licentia, nec ab alio se institui patiatur, nec Beneficium obtentum dimittat.

ITEM, Sub pœna Excommunicationis præcipimus, ne quis à Patrono Clerico, vel Laico præsentatus, aut etiam præsentandus, ante institutionem præstet aliquod iuramentum in manibus Patroni, vel alterius cuiuscumque, sine speciali ipsius Ordinarij licentia, vel consensu (de quo in institutione, vel post, possint præstare iuramentum Patronis, ratione temporalium, prout eis competit de iure, vel consuetudine.) Quodque præsentatus, & præsentandus huiusmodi ab alio, quàm ab Ordinario, cui de iure competit, in Ecclesia Parochiali se institui nullatenus patiatur; nec ea quo per Ordinarium institutus fuerit, vel admissus, Beneficium dimittat huiusmodi, non petitâ ipsius Ordinarij licentiâ, vel consensu; vel nisi alia sufficiens causa subsit legitima, probabilis, & honesta.

XXXII.

Vt Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ personæ à Talliis, & exactionibus secularium per Ordinarios defendantur.

ITEM, Quòd Clerici, & Hospitalia, & Ecclesiæ à Talliis, & exactionibus, quas Domini temporales faciunt, etiam ratione possessionum temporalium, nec-non & in patrimonialibus, secundùm leges, & Canones defendantur per Ordinarios, nimis hactenus super hoc negligentes; ne paullatim totam vsurpent temporales Domini, in præiudicium, & cassationem Ecclesiasticæ libertatis.

XXXIII.

Ne Quæstæ, vel aliæ Exactiones per sæculares Hospitalibus imponantur.

ITem, Quòd Domini sæculares, cuiuscumque gradus, dignitatis, seu conditionis existant, Hospitalia vsibus pauperum deputata occasione talliarum, caualcatarum, quæstarum, vel aliarum exactionum illicitarum, quocumque nomine non applicent, nec molestare, nec onerare præsumant. Alioquin, si requisiti desistere, & emendam præstare noluerint, aut secus cæterùm contrà fecerint, ipso facto sententiam Excommunicationis incurrant.

XXXIV.

Ne Laici, prætextu alicuius Statuti, prohibeant Clericos extrahere blada de terris ipsorum.

ITem, Cùm Statuta sæcularium Ecclesias, aut Ecclesiasticas Personas non adstringant; statuimus, vt Sæculares, cuiuscunque dignitatis, conditionis, aut status fuerint, qui prætextu statuti, ne bladum extrahatur de terra, vel castro, vel villa, vel quòd certo pretio vendatur, inuitos Clericos, & Ecclesiasticas personas adstringere, maximè cùm ipsi non habeant aliunde forsitan vnde viuant, aut super angariis, aut aliis quibuscumque, cùm nec in eorum bona aliquam habeant potestatem, coarctare præsumpserint, Excommunicationi subiaceant ipso facto; Et locus, vbi hoc per Dominum loci, vel Vniuersitatem eius, aut eorum conniuentia, vel permissu attentatum fuerit, Ecclesiastico subiaceant interdicto, nisi moniti, infra mensem emandauerint, & de perpetratis satisfactionem exhibere studuerint competentem.

XXXV.

Vt Domini Temporales non impediant, quò minùs Ecclesiarum Rectoribus Decimæ persoluantur.

ITem, Quòd Domini temporales, Bailiui, seu Officiales ipsorum Clericos, & Ecclesiarum Rectores, quò minùs Decimæ ipsis, prout ad eos pertinet, per Parochianos suos præstentur fideliter, & soluantur, non impediant, nec eisdem Parochianis inhibeant, quòd non soluant. Alioquin, si contrà fecerint, Excommunicationis sententiam eo ipso incurrant.

XXXVI.

Ne Statuta, & ordinationes fiant super Decimis, funeralibus, oblationibus & aliis, contra laudabiles consuetudines, & Ecclesiæ libertates.

ITem, Quòd Laici cuiuscumque gradus, dignitatis, vel conditionis existant, vel Vniuersitas, statuentes, vel ordinantes in se, vel inter se, vel præconisari facientes, vel subditis suis mandantes, quod non præstent Decimas Ecclesiis, vel non offerant, vel in vltimis voluntatibus quidquam relinquant eis, vel Rectoribus earumdem; vel quòd laudabiles consuetudines Ecclesiæ in spiritualibus, vel aliis infringant, vel aliàs non obseruent; vel aliud æquipollens directè, vel indirectè, tacitè, vel expressè, vel quomodolibet aliud iniungentes, ipso facto Excommunicationem incurrant; à qua, antequam emenda competens præstita fuerit, minimè absoluantur; Vniuersitas autem Ecclesiastico subiaceat interdicto.

XXXVII.

De Societatibus, colligationibus, & coniurationibus, quas Confratrias appellant, radicitùs extirpandis.

ITem, Quia in nostrarum Prouinciarum partibus Nobiles plerumque, & medij alij colligationes, societates, & coniurationes tam Canonibus, quam legibus interdictas semel in anno sub Confratriæ nomine faciunt; & se in loco aliquo, vbi congregationes, conuenticula, & colligationes faciunt, iuramento vallant, quòd se aduersus quoscumque, præter Dominos suos, adinuicem adiuuent, & in omni casu vnus alteri det auxilium, & fauorem; nec-non & pacta, conuentiones, & ordinationes inter se habitas, & habita, de quibus iustitia offenditur, mortes, & deprædationes sequuntur, pax, & securitas exulat, innocentes, & inopes opprimuntur, Ecclesiasticæ personæ, quibus taliter oppidò sunt infesti, in personis, rebus, iuribus, iurisdictione iniurias diuersas, & damna plurima patiuntur: Nos volentes iis ausibus pestiferis, & conatibus perniciosis exemplo occurrere, & remedio possibili prouidere, à peccato subditos nostros, prout pastorali incumbit officio, cohibere; authoritate præsentis Concilij, omnes conuenticulos, colligationes, societates, & coniurationes, quas Fraternitates, & Confratrias appellant, ab olim factas, per Clericos, vel Laicos, cuiuscumque gradus, dignitatis, vel conditionis existant, nec-non & pacta, conuentiones, & ordinationes inter eos habitas, & habita irritamus, dissoluimus, & cassamus, & cassas, irritas, cassa & irrita nunciamus, Decernentes omnia iuramenta super obseruandis prædictis præstita adeò illicita, & temeraria, vt nullum teneri volumus ad obseruationem eorumdem; à quibus iura-

mentis eos absoluimus, ad cautelam, vt pro voluntario, seu temerario sacramento, à suis Confessoribus pœnitentiam recipiant salutarem. Authoritate prædicta prohibentes eisdem, sub pœna excommunicationis (quam venientes in contrarium, postquam præsens Statutum in Ecclesiis, vbi Parochiani existunt, fuerit per duos dies Dominicos publicatum, incurrere volumus ipso facto) quòd occasione prædictarum colligationum, societatum, conuentionum, & iuramentorum abinde in anteà simul non conueniant, huiusmodi Confratrias non faciant, alter alteri non obediat, aut præstet adiutorium, nec fauorem; nec vestes iam damnatas deferant; nec se confratres, Priores, Abbates prædictæ Societatis appellent. Quin-imò infra decem dies à tempore dictæ publicationis, petant à Confessore, vt, quantum est in eo, à prædictis iuramentis absoluat, & se nolle esse de prædicta societate vlteriùs, publica protestatione declarent. Prohibemus etiam, quòd amodò tales coniurationes, conspirationes, & conuentiones, etiam sub nomine Confratriæ non faciant, nec fiant; alioquin cassamus, & irritamus, & facientes, & attentantes excommunicationis sententiæ volumus subiacere: à qua, nisi per Prouinciale Concilium non absoluantur. Per hoc autem Confratrias olim in honorem Dei, Sanctæ Mariæ, & aliorum Sanctorum pro subsidiis Pauperum introductas, in quibus coniurationes, & iuramenta non interueniunt huiusmodi, non intendimus reprobare.

XXXVIII.

Vt Clerici Ecclesias, præter Diœcesani licentiam, non teneant nec ibi armatos tenere præsumant.

ITEM, Prohibemus sub pœna excommunicationis, quam ipso facto contrarium facientes incurrant, ne Regulares, aut etiam Clerici sæculares ad muniendas contra Ordinarios, Ecclesias, seu ipsarum iura indebitè occupanda, præter Diœcesani, cui dictæ subsunt Ecclesiæ, vel eius locum-tenentis licentiam, vel mandatum, arma propterea portare, vel armatos adducere, vel tenere, vel receptare de propria Diœcesi, vel aliena præsumant.

XXXIX.

De Clericis portantibus arma: & qualiter puniantur.

ITEM, Statuimus, vt nullus Clericus arma portet, nec præterquàm in casibus in iure expressis, deferre præsumat, absque illius, cui competeret, licentia speciali. Quòd si contrà fecerit, præter id, quòd armorum amissione multabitur, si de nocte portauerit, decem librarum, si de die, centum solidorum pœnâ monetæ currentis, irremissibiliter feriatur.

XL.

Vt Prælati remissiones faciant delinquentium, ad inuicem requisiti.

ITEM, Statuimus, quòd singuli Episcopi, & eorum Officiales, Vicarij, locum-tenentes, & Vices gerentes ipsorum, in delictis remissionem faciant, cùm fuerint requisiti. Et, si qui deliquisse dicitur, ex Diœcesi non fuerit, eius, à quo remissio fieri postulatur, sufficiant solæ literæ requirentis. Si verò de eius Diœcesi fuerit, semi-plena probatio sufficiat in hac parte.

XLI.

De Excommunicatis compellendis redire ad gremium Ecclesiæ, per Iudicem sæcularem, appositione pœnæ.

ITEM, Cùm nonnulli Claues Sanctæ Matris Ecclesiæ contemnentes, Excommunicationis sententias, non sine animarum suarum periculo frequenter diu sustineant animo indurato; Statuimus, vt quicumque huiusmodi sententias per Nos, vel nostras Curias promulgatas, per duos menses, postquàm nouerint in se prolatas, eas duxerint spiritu pertinaci supportandas, non curantes modo debito absolutionis beneficium petere ab eisdem, vel eo, per quem fuerint excommunicationis vinculo innodati, Requiratur per eamdem Curiam Dominus temporalis, aut ipsius Baiulus, vel Iudex loci, vbi talis Excommunicatus noscitur commorari, & moneatur attentè, vt infra competentem terminum ab ipsa Curia præfigendum, suum subditum sic excommunicatum compellat omninò satisfacere super eo, pro quo in eum Excommunicationis sententia fuerit promulgata; & absolutionis beneficium postulare. Si verò Dominus, Bailiuus, vel Iudex hoc non curauerit, & deinde se ad hoc dictum suum subditum cohibere contempserit, locus ille, donec ipsum compulerit, Ecclesiastico interdicto supponatur. Cæterùm, vt idoneè Excommunicati, qui diuino non inclinantur amore, ad gremium Ecclesiæ reuertantur, & temporalis saltem pœnæ ad id propensiùs inclinentur; Statuimus, vt Laici quinque solidos, Clerici verò decem, & Presbyteri quindecim Viannensium bonorum, pro quolibet mense, quo in Excommunicatione prædicta permanserint, antequam absolutionis beneficium eis impendatur, eidem soluere teneantur (nisi propter paupertatem, vel aliam causam rationabilem, memorata Curia misericorditer agere voluerit cum eisdem) in vsus pios ad Diœcesani arbitrium conuertendos.

XLII.

Ne prohibeantur Prælati iurisdictionem suam liberè exercere.

ITEM, Cùm iure cautum existat, Archiepiscopos, & Episcopos in totis suis Diœcesibus

stius iurisdictionem ordinariam obtinere, & in quolibet loco suarum Diœcesium non exempto, per se, vel alium posse pro tribunali sedere, causas audire ad forum spectantes Ecclesiasticum, & personas Ecclesiasticas, cùm tamen excessus exegerint, capere, & carceribus mancipare, aliaque omnia ad sua spectantia officia: & nonnulli Domini temporales, Iudices, & Rectores, ac Officiales eorum dictam libertatem Ecclesiasticam, sacrorumque statuta Canonum offendere, in suarum animarum grande periculum, non verentur; personas Ecclesiasticas, quas in diversis locis nostrarum Civitatum, Diœcesium, ac Provinciarum, suis excessibus, & delictis exigentibus, capi, & carceribus mancipari contingit, interdum de carceribus extrahunt, violenter impediunt, quò minùs de illis, & eorum delictis, & excessibus per iudices Ecclesiasticos, ad quos pertinet, exhiberi liberè valeant iustitiæ complementum: Nos talium obviari damnandis ausibus, iusque servari super iis, in iisdem Civitate, Diœcesi, ac Provinciis cupientes, hoc præsenti approbante Concilio, Statuimus, quòd omnes, & singuli temporales Domini, Iudices, Rectores, vel Officiales eorum, talia de cætero in Civitate, vel Diœcesi, aut Provinciis, si præsumpserint attentare, ipso facto sententiam Excommunicationis incurrant, eorumque Curiæ, ac Loca, nisi infra decem dies, postquam fuerint super hoc requisiti, destiterint, ex-tunc Ecclesiastico subiaceant interdicto; donec expoliatis carceribus plenariè, & liberè restitutis, ei, cuius iurisdictionem sic læserint, emendam præstiterint condecentem.

XLIII.

Ne prohibeantur directè, vel indirectè Clerici coram suo Iudice litigare.

Item, Cùm nonnulli temporale dominium obtinentes, seu secularis iustitiæ potestatis gerentes officium, iurisdictionem Sanctæ Matris Ecclesiæ subvertere, vel minuere exquisitis alternis moliantur: Nos eos, & eorum malitias vltione Canonica reprimere cupientes; approbante præsenti Concilio, Statuimus prohibentes, ne quis in foro Ecclesiastico litigantes, seu litigare volentes super causis merè Ecclesiasticis, siue quæ ad forum Ecclesiæ, de antiqua, & probata consuetudine, & hactenus pacificè observata, pertinere noscuntur; desistendum compellat per ipsorum, vel parentum, ac consanguineorum, seu rerum eorum, vel personarum captionem, aut aliis quibuscumque modis. Si verò contra præsumpserint, Excommunicationis sententiam præsentis authoritate Cōcilij se noverint incurrere, & ei subiacere, licet regularis observantiæ professores, & alios, quos Sedes Apostolica exemptionis, & libertatis munitos declaravit titulo, & insignivit privilegiis, attollere cum dignis favoribus intendimus, ipsorumque privilegia, quantum ad nos attinet, observare penitùs illibata; sic tamen eos suis manere contentos finibus affectamus.

XLIV.

Vt intra domos Prælatorum, & in eorum Officialium præsentia, iniuria nulli fiat.

Item, Cum illos, quos Dei timor à malo non revocat, saltem coërcere debeat severitas disciplinæ; præsenti Concilio duximus Statuendum, quòd si persona, cuiuscumque conditionis, status, seu ordinis existat, infra domos Episcopales, vel Archiepiscopales nostrarum Civitatum, & Diœcesum, ac Provinciarum, vel alibi vbicumque Nos, vel Suffraganeos nostros, vel eorum Officiales causas audientes aliquo facto graviter inculpaverit, seu iniuriam irrogaverit, incurrat Excommunicationis sententiam ipso facto; & aliàs puniatur.

XLV.

De Bannis solvendis à Clericis, per quos, & qualiter exigantur.

Item, Statuimus, sub pœna Excommunicationis, quòd nullus Dominus temporalis audeat compellere Ecclesias, vel personas Ecclesiasticas, vel earum familias, servientes, seu nuntios, solvere bannum, siue banna pro animalibus suis quibuscumque, vel personis prædictis. Et, ne personæ Ecclesiasticæ, vel earum familiæ materiam propter hoc habeant delinquendi, Statuimus banna, quæ à Laicis committuntur pro fructibus alienis, vel eorum animalibus in vineis, pratis, ac possessionibus, vel defensis, inventis, eadem ab ipsis Clericis, & personis Ecclesiasticis, ipsorumque familiis, & animalibus eorundem, applicanda Curiæ singulorum Diœcesanorum committantur. Volentes, & præcipientes, vt à Presbyteris singularum Ecclesiarum nostrarum Diœcesium curam habentibus animarum, banna ipsa, quoties ea in locis ipsorum committi contigerit, authoritate cuiuslibet Diœcesani exigantur fideliter, & leventur, eidem Curiæ per eos postmodùm in singulis Synodis de integro assignanda. Si qui verò sic banna commissa solvere recusaverint, per ipsos Presbyteros requisiti; ex-tunc ad duplicata banna eadem teneantur, & ad ea sic duplicanda solvenda, per eandem Curiam compellantur; Presbyteri verò prædicti dictæ Curiæ banna huiusmodi solvere recusantes manifestare procurent; alioquin si super hoc reperti negligentes fuerint, iuxta ipsius Curiæ arbitrium exinde puniantur. In Civitatibus verò, vel castris alicui nostrum, seu nostrorum Diœcesanorum temporali iurisdictioni subiectis, per nostros mandatarios, seu ipsorum Diœcesanorum, prædicta banna exigi volumus, & levari, & cuilibet Diœcesanorum nostrorum, prout ad eos, vel quemlibet eorundem pertinuerint, restitui per eosdem. Cæterùm,

super

super denunciationes prædictorum bannorum, cùm ab aliquo, vel aliquibus committentur, Custodibus, siue Gardis iuratis fidem decernimus adhibendam. Porrò per solutionem dictorum bannorum, ad emendandas talas, seu damna, prout fuerit iustum, nullum volumus excusari. Prædictum verò Statutum ad personas Ecclesiasticam iurisdictionem habentes, in locis suis subiectis volumus non extendi.

XLVI.

Qualiter Prælati possint benedicere in Diœcesi aliena.

ITem, Statuimus, quòd quilibet nostrûm Archiepiscoporum prædictorum, & singuli Episcopi Prouinciarum nostrarum, dum equitant per dictas Prouincias, possint etiam in alia Diœcesi dictarum Prouinciarum populum benedicere, vt ex hoc populi deuotio augeatur; & in Diœcesium Arelatensis, Aquensis, & Ebredunensis Ciuitatibus tamen prædictis duntaxat. Exceptis semper Ciuitate, & aliis locis, in quibus alter ex nobis dictis Archiepiscopis, vel Diœcesanis, præsens esset.

XLVII.

Sententiam Excommunicationis ab vno Iudice latam alius requisitus seruare teneatur: & ipsa sententia cum moderatione debita proferatur.

ITem, Sententiam Excommunicationis, vel Interdicti latam ab vno, alij denunciari, & obseruari faciant, cùm à proferente super hoc fuerint requisiti. Addentes, quòd prædictæ sententiæ Excommunicationis, & Interdicti non-nisi ex iustis causis, cum authoritate, & solemnitate debita proferantur.

XLVIII.

De contrahentibus Matrimonia clandestina in Diœcesi aliena.

ITem, Statuimus, quòd quæcumque personæ pro Matrimonio clandestinè celebrando Diœcesi sua exiuerint, & ibi Matrimonium ipsum contraxerint, sine licentia proprij Sacerdotis, Excommunicationis sententiam incurrant ipsofacto. Et, vt Excommunicatus vitetur, & publicetur, donec ad arbitrium Diœcesani Ecclesiæ Parochiali satisfecerit, in cuius iniuriam hoc præsumpserat, & absolutionis beneficium meruerit obtinere.

XLIX.

De abusoribus Literarum Domini Papæ, & Legatorum eiusdem, & qualiter puniantur.

ITem, Sunt nonnulli Clerici, & Laici, qui literis Domini Papæ, & Legatorum eius nequiter abutuntur. Idcircò præsentis authoritate Concilij, Excommunicamus illos omnes, qui literas obtentas, aliis suo nomine tradunt, ad abutendum; & eos, qui eas recipiunt, tali modo. Item, qui ad loca æquiuoca citare faciunt, vt fraudulenter, & malitiosè vexent, & decipiant sic citatum laboribus, & expensis. Item omnes illos, qui per literas Domini Papæ, vel Legatorum eius, personas non comprehensas in rescriptis, per excogitatam malitiam, Literam, vbi non est, simulantes, citari faciunt, vel procurant, ad prohibendum testimonium veritatis. Item omnes illos, qui literas Apostolicas, vel Legatorum eiusdem Sedis, ad futuras trahunt controuersias, quæ nondum fuerant tempore impetrationis excitatæ. Item omnes illos, qui per Literam, quasi de bonis pro suo Prioratu, vel sua Ecclesia impetratam, ad instantiam aliquorum, aliquos citari faciunt, cum quibus ratione Prioratus, seu Ecclesiæ, quorum causâ non est Litera impetrata, non habent aliquid quæstionis de Litera post iter arreptum. De omnibus prædicto modo abutentibus idem per omnia Statuentes, nec-non de omnibus illis, qui per quascumque literas Apostolicas aliquos citari faciunt, contra quos non habent aliquid quæstionis, vel contra Constitutiones fœlicis recordationis Domini Bonifacij Papæ octaui, aduersarios ad remota loca notoriè faciunt euocari.

L.

De illis, qui literas, prætextu dotis Ecclesiæ, impetrant, vel qui Cruce-signatos se falsò asserunt, & alios fatigant.

SI quis verò super rebus ad Dotem spectantibus literam Apostolicam impetrauerit, & illius authoritate aliquem, vel aliquos, cum quibus ratione dotis non habet aliquid quæstionis, fecerit fatigari: Authoritate præsentis Concilij eadem Excommunicationis sententia, qua superiùs, nominatim nouerit se ligatum. De illis verò, qui falsò se Cruce-signatos asserunt, cùm non sint, & sic, tanquam Cruce-signati, literas Apostolicas impetrant, per quas aliquos fatigant laboribus, & expensis; Item de illis, qui priuilegium Cruce-signatorum impetrant sub illa forma, postquàm iter arripiunt transmarinum; & ante iter arreptum per illud priuilegium aliquos faciunt fatigari, Talium abusorum absolutio, postquam parti læsæ satisfecerint, suo Ordinario reseruatur: aliis pœnis à iure statutis, eis nihilominùs per suos Ordinarios, vel per illum, quem indebitè vexauerint, si ibi reperti fuerint, infligendis. Hæc autem contra abusores Literarum Domini Papæ, & Legatorum eius, authoritate præsentis Concilij duximus statuenda: Eiusdem Sedis Apostolicæ, & Legatorum ipsius authoritate semper salua.

LI.

LI.

Vt Beneficiati sine Diœcesani licentia non componant.

ITem, Sub interminatione Anathematis prohibemus, ne aliquis prædictarum Arelatensis, Aquensis, & Ebredunensis Prouinciarum super decimis, & aliis iuribus debitis Ecclesiis Parochialibus, cum aliquibus Religiosis componere audeat, sine authoritate Diœcesani; vel ius vni Ecclesiæ debitum, alteri audeat assignare.

LII.

Ne Beneficiati res Ecclesiasticas, absque Diœcesani licentia, præterquàm in certis casibus, alienent.

ITem, Statuimus prohibentes, ne aliquis, cuiuscumque dignitatis, vel status, possessiones Ecclesiasticas, aut quæcumque alia iura immobilia alienet, quocumque titulo, in quascumque personas, cuiuscumque status, vel Religionis, Ordinis, aut dignitatis existant, sine sui Diœcesani consilio, & assensu. Qui verò contrarium fecerit, prouentus sui Beneficij vnius anni ipso facto amittat, in propriam vtilitatem ipsius Beneficij, ad Diœcesani arbitrium, conuertendos. Excipimus autem à prohibitione prædicta, quando possessiones erunt huiusmodi census, vt pro vtilitate Beneficij in Emphyteusim perpetuam dari possint. Sed pro primo nihil vltra recipere audeat, quam valeat census, vel pars fructuum vnius anni, quæ, vel quæ ratione dominij, retineatur. Saluis etiam consuetudinibus hactenus obseruatis, quas non intendimus immutare.

LIII.

In quo statu Beneficia debeant dimitti, & per Successorem teneri.

ITem, Statuimus, quòd si cõtingat aliquem Ecclesiam suam quomodolibet dimittere, siue morte, iuxta existimationem legitimam, & eiusdem Ecclesiæ facultates, relinquatur ibidem in bonis mobilibus, quod personæ necæ ipsi Ecclesiæ, & domui eiusdem, possint viuere vsque ad nouos fructus, & commodè sustentari, & omnia onera interim Ecclesiæ incumbentia supportare; quòdque Successor quilibet omnia ornamenta Ecclesiastica, & vniuersam domus suppellectilem in pannis, & aliis, in illo statu conseruet, & meliori, si poterit, reddere teneatur eo in quo recipiet Ecclesiam supradictam.

LIV.

De inuentario Bonorum Ecclesiasticorum infra certa tempora faciendo.

ITem, Statuimus, quòd Priores Ecclesiarum, & Hospitalium pauperum, & omnes alij Ecclesiastica Beneficia obtinentes, faciant Inuentarium cum publico instrumento, vel in Chartulario, quod penes Ecclesiam debebit remanere, de omnibus immobilibus, & mobilibus bonis (scilicet. Instrumentis, Priuilegiis, vasis æneis, ferreis, atque vinariis) in principio sui regiminis, infra sex menses. Et idem faciant Instituti post primam Synodum, infra sex menses. Et qui non fecerint prædicta, in decima fructuum dicti Beneficij puniantur, operi, vel ornamentis, aut vtilitati propriæ Ecclesiæ per Ordinarium applicanda.

LV.

De Testamentis per Beneficiatos secundùm consuetudinem laudabilem faciendis.

ITem, Statuta olim per Prædecessores nostros edita, super Testamentis, vel aliis vltimis voluntatibus, per Prælatos, aut Beneficiatos, vel Laicos faciendis; ac consuetudines rationabiles hactenus in singulis Prouinciis obseruatas, authoritate præsentis Concilij approbamus, & in suo robore volumus permanere.

LVI.

De Statutis, bannis, & præconisationibus editis contra consuetudines prohibendis.

ITem, Statuimus, quòd quicumque contra Ecclesiasticas consuetudines antiquas, rationabiliter approbatas, & hactenus pacificè obseruatas, Statuta, banna, prohibitiones, vel præconisationes, aut præcepta scienter fecerit, aut fieri procurauerit, aut seruari; seu facientibus, aut seruantibus, in hoc, consilium, vel opem directè, vel indirectè præstiterit; per Diœcesanum locorum, aut Officiales vel procuratores eorum, præsentis authoritate Concilij moneantur, vt infra vnum mensem à tempore monitionis huiusmodi numerandum, statuta, banna, prohibitiones, præconisationes, & præcepta huiusmodi cum effectu debeant reuocare, ad consimilia vlteriùs nunquã processuri; alioquin Excõmunicationis sententia, quã in his scriptis, ex nunc in ipsos facimus, sint ligati.

LVII.

De contributione expensarum necessaria inter eos Beneficiatos in Diœcesi facienda.

ITem, Statuimus, quòd si Archiepiscopus, vel Episcopus, vel aliquis Rector alicuius Ecclesiæ, Ciuitatis, vel Diœcesis Prouin-

Prouinciarum expensas necessarias fecerit in Legatis, & Nunciis Sedis Apostolicæ, illæ expensæ soluantur de communi distributione Ecclesiarum, Ciuitatum, & Diœcesium, infra quas dictæ expensæ fuerint factæ; Et istæ expensæ semel in anno in vna Synodo colligantur.

LVIII.

Vt Iudæi vtriusque sexus signa deferant, propter quæ ab aliis discernantur.

ITEM, Decernimus, quòd Iudæi masculi à quatuordecim annis, & suprà, deferant extra domos in superiori veste, in pectore, signum Rotæ, cuius quantitas in rotunditate sit trium, aut quatuor digitorum; nisi sint in viagio constituti; Mulieres autem à duodecim annis, & suprà, Cornu deferant extra domos. Si verò Iudæi quocumque prætextu contrà fecerint, Christianorum participium eis denegetur. Hac eadem pœnâ Iudæos decernimus compellendos ad Ecclesiis satisfaciendum pro decimis, & pro oblationibus, de domibus, & possessionibus, quas noscuntur in ipsarum Parochiis possidere.

LIX.

Quando sit sententia Interdicti seruanda.

ITEM, Statuimus, quòd tunc sententia Interdicti seruetur, cùm ab Ordinario datum fuerit in mandatis. In singulis autem casibus supra-dictis, in quibus lata est sententia Interdicti, tunc demùm eam seruari volumus, & mandamus, cùm ab Ordinario, vel eius Officiali, seu locum-tenente, aut delegato datum fuerit in mandatis.

LX.

Cùm Absolutio, vel Dispensatio in casibus præsentis Concilij Superiori non reseruatur; per Ordinarium, vel per illum, ad quem Ordinarius remittit, impendi poterit, & debebit.

ITEM, Adjicimus, quòd in casibus, vbi dispensatio, vel absolutio non reperietur in ordinatione præsentis Concilij, Sedi Apostolicæ specialiter, vel aliter reseruata; Episcopi, pro suæ discretionis arbitrio, iuxta negotij qualitatem, & personarum conditionem, prouideant, & dispensent; aut pro reconciliationis, vel absolutionis, seu dispensationis remedio, remittant culpabilem ad suum, vel aliquem alium de prædictis, Metropolitanum, de quo sibi magis videbitur expedire; & sicut illius saluti, de cuius agitur excessu, spectatis tam negotij, quàm personæ circumstantiis, magis crediderint opportunum.

Expliciunt Statuta Prouincialia edita in Ciuitate Auenionensi in Prioratu Sancti Rufi.

Atque Rebus Humanioribus seu Miscellaneis modus tandem esto.

FINIS.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
in Epicuri Vita contentorum.

E

F

G

Alio:

P

R

S

Successio

INTERPRETATIO VERNACVLA

Selectorum aliquot Nominum propriorum, quæ in Vita PEIRESKII occurrunt.

A

Abbevillæus, d'Abbeville.
Aginnensis, d'Agen en Agenois.
Agulum, d'Agut.
Albaespina, De l'Aubespine.
Album Hospitium, Begude blanche.
Alensis Comes, Comte d'Alais.
Alincurtius, d'Alincour.
Alresia, d'Alries.
Altinum, Hautin.
Andes, Païs d'Anjou, *Andinus*, *Andegauensis*, d'Anjou, Angevin.
Antipolis, *Antipolitanus*, Antibe, d'Antibe.
Apta Iulia, Apt, ville de Provence, *Aptensis*, d'Apt.
Aquæ-mortuæ, Aigues-mortes.
Aquæ-Sextiæ, Aix, *Aquæ Sextiensis*, *Aquensis*, d'Aix.
Aquistria, Guistres, *Aquistriensis Abbatia*, Abbaye de Guistres, en Guyenne.
Arausio, Orenge.
Arcossius, d'Arcon.
Area, *seu Hiera*, Yeres.
Arecomici, Partie Orientale du Languedoc.
Arelate, Arles, *Arelatensis*, d'Arles. *Arelatensis Pontificium*, Histoire des Prelats d'Arles.
Aremorica lingua, Langue Bretonne.
Argenteus, *Prouinciæ fluuius*, Argens.
Armeniacus, d'Armignac.
Arschotanus Dux, Duc d'Arschot.
Aruernus, *Aluernus*, d'Auuergne.
Assessor Aquensis, Assesseur, Advocat tenant rang entre les premier, & second Consuls d'Aix, & Procureurs du païs.
Assisiæ, Assises.
Auaricum, Bourges.
Aubrius, *Mesnilius*, Aubry du Mesnil.
Audomaropolis, Sainct Omer.
Auenio, Avignon.
Augusta, Ausbourg.
Augustodunum, *Augustodunensis*, Autun, d'Autun.
Aurelia, Orleans, *Aurelianensis Puella*, la Pucelle d'Orleans.
Aurelia via, Chemin Aurelien, dont il demeure des vestiges en Provence.

B

Bachetus Meziriacus, Bachet sieur de Meziriac.
à Balneo Cardinalis, Le Cardinal Bagni.
Barcino, Barcellonne.
Bargemonius, De Bargemon.
Barrasius, De Barraut.
Bartholasia, La Barthalasse.

Gapellus,

Gayettis, Provinciæ fluviolus, Gayeau.
Godellus, Godeau.
Godefridus, Gothofredus, Godefroy.
Gondius, Dux Radesianus, de Gondy, Duc de Rets.
Gornaus, Marcheville Comes, de Gournay, Comte de Marcheville.
Gramosa, Provinciæ oppidum, le Gramose.
Grandis, le Grand.
Grassensis, de Grasse.
Gratianopolis, Grenoble.
Grimaldicus Sinus. Golfe de Grimaud.
Grollæus, Medullionus, Bressiaci Marchio, de Grollé, de Meouillon, Marquis de Bressieux.
Guerinea, Caverna, Grotte de Guerin.
Guisii Dux, Duc de Guise.

H

HAligræus, d'Haligre.
Hallæus, Hallé.
Hardyæus, Hardy.
Hemina, aridorum mensura, Hemine.
Henotica factio, la Saincte vnion, la Ligue.
Hogetta Fortinus, Fortin, Sieur de la Hoguette.

I

IAyus, Le-Iay.
Inquisitoria Classis, Chambre des Enquestes.
Ioyosius, de Ioyeuse.
Iustinianus Marchio, le Marquis Iustinien.

L

LAbbæus, Labbé.
Lagnæus, Lagneau.
Lainæus Marguerius, Lainé, Sieur de la Marguerie.
Lambiscum, Provinciæ oppidum, Lambese.
Lansonium, fossatum, de Lanson, lieu de Provence.
Latrunculator, Prevost des Mareschaux.
Laverna, Laverne, lieu de Provence.
Leberonius, de Leberon.
Lediguieri horti, Iardin du Duc de Lesdiguieres.
Legnius, Lac de Legny en Provence.
Lemovices, Païs Limosin.
Lero, Leronensis, vel Lirinensis, Lerins, de Lerins.
Lexovy, Lisieux.
Lochiensis, de Losches.
Lomenius, Delomenie.
Luillerius, Luillier.
Luxemburgica Pergula, Gallerie de l'Hostel de Luxembourg.

M

MAchaltus, Machaule.
Marius, Le Maire.
Malherbius, de Malherbe.
Malignanus, mons Provinciæ, Mallignan.
Marca, Poids de Marc.
Martiglum Mare, Mer de Martigues.
Meduanæ Dux, Duc de Mayenne.
Metreta liquidorum mensura, Meilleroule.
Memmius, de Mesme.
Menestrius, Menestrié.
Mersennus, Mersenne.
Mimatensis (non Mimatensis) de Mimet.
Minutius, Minuti.
Mirabellum, Mirebeau.
Monchalius, de Monchal.
Mon-morantius, de Mon-morancy.
Mon-morinus, de Montmor.
Monspelium, Mon-pellier.
Monsteriense pallium, du Moustier.
Mons Ventosus, Mons-Ventoux.
Montargium, Montargis.
Montis-maioris Monasterium, l'Abbaye de Mon-maior d'Arles.
Morguesius, Morgues.
Municipalis Curia, l'Hostel de Ville.

N

NAnnetensis, de Nantes.
Natalis, Noël.
Naudæus, Naudé.
Nemausus Nemausensis, Nismes, de Nismes.
Nevilla, de Neuf-ville.
Niomium, Niums.
Noallius Comes, Comte de Noailles.
Nogaretius Valetanus, de Nogaret, Sieur de la Vallette.

O

OCcitania, Le Languedoc.
Olbia, Yeres. *Olbiensis*, d'Yeres.
Olivarius Fontanæus, Olliuier, Sieur de Fontenay.
Onus, mensura Provinciæ, Charge.
Oppedanus, Sieur d'Oppede.
Oppida aliena ære solvendo imparia, Communautez impuissantes.
Orgeolius Marchio, Marquis d'Oreson.

P

PAludanus, de la Palud.
Pannalis, mensura, Panal.
Pannus, vel Palmus, mensura, Pan.
Paulus Sarpius, Fra Paolo Sarpio.
Pelletarius, le Pelletier.
Perrerius, du Perier.
Petavius, Petau.
Petriscius, Peiresc.
Phaitis, Fayette.
Phœnicopterus, Flammant.
Pinta, mensura, Pinte.
Pissiacum, Poissy.
Pithœus, Pithou.
Plessæus, de Plessis.
Polanius, Poulain.
Pompadorius, de Pompadour.
Porcelletus Mallianensis, Porcellet, Sieur de Maillanes.

INDEX
RERVM ALIQVOT PRÆCIPVARVM, quæ ad Seriem Vitæ PEIRESKII potissimum spectant.

Quæ ad rem Antiquariam, ac Historicam.

Canea

Moneta

Quæ

Quæ ad Physicam, Mathematicámque.

Magnetis

INDEX IN TYCHONIS BRAHEI VITAM.

A

B

C

H

I

Solem

S

T

coud

V

Vdal

Z

INDEX
IN VITAM COPERNICI, PEVRBACHII, ET REGIOMONTANI.

A

Exstat

O

P

F I N I S.

SVIS RESTITVENDA LOCIS.

PAgina 6. *versu* 8. *lege* Παμφίλυ. *v.* 17. *lege* Πλάτων. *pag.* 7. *v.* 27. *lege* Ἔπ. *v.* 33. *lege* Πολυαίνυ. *v.* 50. *lege* Ποιείωσαν. *pag.* 42. *v.* 21. *lege* συμφυλίας. *pag.* 121. *v.* 22. *lege* cui. *pag.* 132. *v.* 32. *lege* voluptate. *pag.* 183. *v.* 6. *lege* ἡμῖν. *v.* 7. *lege* item. *v.* 13. *lege* item. *v.* 20. *lege* ἡμῶν. *v.* 22. *lege* ἡμετέραν. *v.* 37. *lege* ἡμῖν. *pag.* 240. *v.* 42. *lege* Mecænatem. *pag.* 241. *v.* 35. *lege* coloribus. *pag.* 242. *v.* 17. *lege* erga omneis literatos munificentia. *pag.* 478. *v.* 48. *lege* fortisque.